68
10 NE
2

C · J
S. O
O · 4
N · 4

Manca la c signata a 2

II. Q 21

T. LIVII PATAVINI

LATINAE HISTORIAE PRINCIPIS DECAdes tres cũ dimidia, longe tamen quàm nuper emaculatiores, quod nunc demum ad uetera contulerimus exemplaria, ubi quantum ſit deprehenſum mendorum, facile indicabunt doctiſſimæ in hunc authorem Beati Rhenani & Sigiſmundi Gelenij adiunctæ Annotationes.
Addita eſt Chronologia Henrici Glareani, ab ipſo recognita & aucta, cum Indice copioſiſſimo.

VENETIIS ANNO M D XLI

IN T. LIVII PRIMAE DECADIS
LIBRVM PRIMVM ANNOTATIONES
PER BEATVM RHENANVM.

EXEMPLAR PRIMÆ DECADIS manu ſcriptum ſanè quàm eleganter, quod nobis communicauit non gente ſolum ſed & literis clarus ille Vormacienſis eccleſię decanus, dominus Reinhardus à Rietpur, deſumptum illic ex bibliotheca publica, primis duobus ternionibus carebat, quos nebulo quiſpiam deſecuerat, dum liber alicubi incuſtoditus iacet. Idem ſcelus & in fine voluminis commiſſum. Quare coacti ſumus hic aliquot paginas tranalire.

Inſigniq; eum veſtæ.) Sic exemplaria quædam excuſa habent: cum ſit ſcribendum, veſte, abſque diphthongo. non enim de dea Veſta, ſed de veſtimento loquitur.

Cętera quęq; oia pu.) Vetus lectio: Cętera quoq; oia. & ſic legi debet.

Propulſo legum ac pœnarum metu.) Archetypum Vormacienſe habet, Proximo legum ac pœnarum metu. Is ducit exercitum quàm proxime.) Non dubito quin Liuius ſcripſerit quemadmodum eſt in volumine Vormacienſis, Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium, ducit quàm proxime ad hoſtem poteſt. Abſolute enim verbum duco, ſubinde Liuius vſurpat, & authores cæteri. Facis ne me tu regem populiq; Romani Quiritium?) Scribendum, Populi Romani Quiritium: abſque particula que.

Patrem patratum Sp. Fuſium.) Adice pronomen, is. Is patrem patratum Sp. Fuſium fecit. Sic enim in manu ſcripto libro legitur. Vt illa palàm prima poſtremaq;.) Habet exēplar vetus, Vt illa palàm prima poſtrema ex illis tab. Nihil autem ambigo particulam Que, poſtea additam. Si prior defecerit.) Legendum, Si prior defexit. nam ſic continet ſcriptura vetus. Dixerunt autem antiqui Defexit, pro Defecerit. Tu illo die Iuppiter P.R.) Hic multum laboris mihi exhibuit & diu me diſtraxit, cum deprauata tum variata lectio libri manu ſcripti in quo legitur, Tum ille dies Iuppiter. & quidam ſupra adiecerat, vel Dieſpiter, In margine notatum erat, Dies iuppiter. Deprehendi vero tandem ſcribendum eſſe, Tum die Iuppiter. Nam priſci, dium, deum dixerunt, vt dium Fidium, item diuum. Scribam veterem decepit, Die, ſic fortaſſis ſcriptum, die: vt poſſet facile verti in, ille. diuerſa videlicet lectione, quæ ſæpe notata ſeorſim à parum attentis ſcribis, dum nihil omittere volunt, in contextū recipitur. Et Die, quod ipſe eſſe putabat à vocabulo Dies diei, mutatum eſt in Dies: vt quadraret oratio, Ille dies. Habebunt mihi docti, ſat ſcio, magnam gratiam pro hoc loco reſtituto. Porrò Tum aduerbiū ſatis ſignificantiæ temporalis in ſe habet, vt nihil addere fuerit opus, Illo die. Animo intendūtur.) Vetus lectio, Animo incenduntur. Et mox: Publicum imperium ſeruitiumq; obuerſatur animo. ſine coniunctione Sed, qui ſermo miram elegantiam habet. Item inferius paulo: Ad quorum caſum cum conclamaſſet gaudio Albanus ex. Ex inſperato pauentium ſolet.) Magnum hic mendum exemplaria Liuiana occupauit. Nam pro Pauentium, ſcribendum eſt Fauentium. Vehemens autem de proſpero rei propè deſperatæ ſucceſſu, gaudium. Et vt pugnatum eſt.) Non erat opus hic particulas iſtas tranſponere. Recte enim exemplar ſcriptum habet, Sed diſtantia locis, vt & pugnatum eſt. Idem habet paulopoſt: Quæ deſponſa vni, non deſponſata. Et ibidem: Obuia ante portam Capenam fuit, non Obuiam. Cum immaturato amore.) Tu ſcribe, Cum immaturo amore. Et mox: Quæcunque Romana lugebit hoſtem. Sic enim archetypo Vormacienſi legitur. Aut ſecundum iudicium ſupplicii.) Antiqua lectio, Ad ſecundum iudicium ſup. Scribendum, Ac ſecundū iudicium ſupplicii author eſſet. I, caput obnube liberatoris huius vrbis.) Imperatiuum I, recentior manus aſcripſerat in codice Vormacienſi: in quo non caret elegantia, quod ſcriptum eſt, Vrbis huius. Quemadmodum & quod ſequitur: Admiratione magis virtutis quàm iure cauſæ. Itē rurſum quod paulopoſt legitur: Id hodie quoq; publice ſemper refectum manet. Hic miror quid libuerit quibuſdam dictiones tranſponere, contra fidem exemplaris ſcripti. Suo iuſſu circunduci Albanorum exercitum, vt Fidenatium nuda terga inuadat: idem imperat, vt haſtas equites erigere iubeat.) In volumine Vormacienſi legitur, Albanum exercitum. Quæ ſequuntur concordant cum vulgatis editionibus. At ego ſic arbitror ſcripſiſſe Liuium hoc modo diſtinguenda oratione: Suo iuſſu circunduci Albanum exercitum, vt Fidenatium nuda terga inuadat idem (ſubaudi Albanus exercitus) imperat: haſtas equites erigere iubet. porrò mirum Tulli regis conſilium fuit, etiam deſciſcentes Albanos in ſpeciem adhortantis, quo Fidenates hoſtes terreret. In Veientem alieno pauore perculſum ferociter redit.) Legendum eſt, Ferocior redit. Exempli parum memoris legum humanarum fuit.) Cogitandum num ſcribi poſſit, Legum Romanarum fuit. Nam ſequitur, In aliis gloriari licet: & cætera. Eandem ſedem Tullus regiæ capit, ibiq; habitauit.) Authoritatem ſecuti ſcripti codicis ſic legemus, Eam ſedem Tullus regiæ ca-

ſteriori accuſatiuo Hunc, expuncto: Vides'ne tu puerum hunc? inquit, quem tam humili cultu educamus, ſcire licet columen quondam rebus noſtris dubiis futurum, præſidiumq́; regiæ afflictæ. Nec hic dubito quin doctiſſimus quiſq; mecum ſit ſenſurus. Vocabulum columen vſurpat alibi quoq; Liuius noſter vt libro ſexto: Conſulatum, inquit, ſupereſſe plebeis: eam eſſe arcem libertatis, id columen.

Et inter mulieres familiaritate auctam.) Non me latet Latine dici, Familiaritate aucta, pro locupletata: quemadmodum Cicero dixit, Auctus pecunia, & auctus filiolo. Verum magis hic quadrat, vetuſti codicis lectio, Et inter mulieres familiaritatē auctam. vt intelligas, inter mulieres, hoc eſt inter vxorem Seruii Tullii & inter reginam, familiaritatem quæ primum tenuis & modica fuerat vt inter duorum principum vxores poſtea quàm eſt cognita illa inter captiuas, deinde auctam & maiorē factam, vbi in domum recepta puerum eſt enixa. Et puerum in domo à paruo.) Deeſt hic in vulgatis exemplaribus omnibus, Vt, particula. Sic enim ſcribe: Et puerum vt in domo à paruo eductum. Porrò non erat opus, Eductum, quod in antiquo libro legitur, in Educatum, mutare: quando Terentius vſurpat Educere, pro Educare. Eduxi, inquit, à paruulo. Id ſeruus ſerua natus.) Volumen manu ſcriptum habet, Id Seruius ſerua natus. Et ſic eſt legendum. nam præcedit, Romulus deo prognatus: ad quod reſpondet, Seruius ſerua natus. Et eſt hic figura quam παρονομασίαν, ſiue agnominationem vocant, in Seruius & ſerua. Qui conſueti erant.) Scribendum eſt quemadmodum continet exemplar Vormacienſe, Quibus conſueti erant vterque agreſtibus ferramentis. Nam oratio pendet adhuc vſq; ad verbum Conuertunt. quod non animaduertit, qui locum adulterauit. Euocati ad regem pergunt. primo vterque vociferari.) Debet eſſe, Vocati ad regem. Aliud enim eſt vocatus, aliud euocatus. Quod vero ſequitur, Et iuſſi inuicem dicere: melius eſt vt legatur, In vicem: ſeparatis dictionibus: hoc eſt, per vices. Dextram tenēt, orat.) Caſtiga, Dextram tenēs orat. Habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem.) Hic addidit ſciolus aliquis accuſatiuum Ædem, qui non eſt in volumine Vormacienſi. ἐλλειπτικῶς autem loquuntur authores: Ad Iouis Statoris: pro, ad Iouis Statoris ædem. Interim Seruii Tullii iubere populum dicto audientē eſſe.) Liuius ſcripſit, Interim Seruio Tullo iubere populū dicto audientem eſſe. Sic libro quinto: Nec plebs, inquit, nobis dicto audiens atq; obediens ſit. Imperitus quiſpiam non verſatus in authorū lectione, & proinde non intelligens quid ſibi vellet, dicto audiētem eſſe, pro Seruio Tullo, ſcripſit Seruii Tullii: vt quadrarent verba, Dicto Seruii Tulli, hoc eſt præcepto. At dicto obedientem eſſe, idem eſt quod obedire. Porrò vetus liber mox habet: Obiturumq́; alia regis munia eſſe. Tum demum palàm facta ex compl.) Indicat manu ſcriptum exemplar eſſe legendum, Tum demum palàm factum: ſubaudi, regem eſſe extinctum. Tum demum, hoc eſt vbi ſuas opes firmaſſet. Cæterum quia mox vetus codex habet, Et comploratione in regia orta: arbitror ſic ſcriptum reliquiſſe Liuium, Tum demum palàm factum. Et comploratio in regia orta. ſubauditur, Eſt. Nec iam publicis magis conſiliis.) Sic & in archetypo Vormacienſi legitur. At auſim iurare ego, ſcripſiſſe Liuium, Nec iam publicis magis auxiliis Seruius, quàm priuatis, munire opes. Siquidem quod ante dixit Seruius præſidio firmo munitus, illud ipſum eſt quod hic publica auxilia vocat. Et aliquanto poſt ſequitur, Conſilio augere imperium conatus eſt. Porrò facillimus ſcribæ lapſus fuit, vt pro Auxiliis, ſcriberet Conſiliis, literarum ſimilitudine deceptus. Galea, clypeus, ocreæ.) Codex vetuſtus habet, Galea, clypeum, ocreæ. Quid autem opus erat hic ſcribere Clypeus, cum vtrumque doctis ſit in vſu, clypeus & clypeum. Vergilius nono Æneidos: Et clypeum ſuperintonat ingens. author Seruius. Tertiæ claſſis in quinquaginta millium cenſum eſſe voluit: totidem centuriæ, & eæ.) Antiqua lectio: Tertia claſſis in L millium cenſum eſſe voluit: totidem centuriæ, & hæ. Suſpicor ſcriptum fuiſſe, In tertia claſſe L millium cenſum eſſe voluit. aut, Tertiæ claſſis millium L cēſum eſſe voluit. Hinc minor cenſus.) Scribe iuxta fidem vetuſti voluminis, Hoc minor cenſus. Eſt autem Hoc, ablatiui caſus. Id quod non animaduertit, qui Hinc, aduerbium ſuppoſuit. Sue, oue, taurisq́; tribus luſtrauit.) Antiqua lectio: Sue, oue, taurilibus luſtrauit. Sic Cornelius Tacitus Annalium libro quinto: Sacrificantibus, cum hic more Romano ſuo'ue taurilia daret. Cogitandum autem quid ſibi velit, Idq́; conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. Aggere & foſſis & muro vrbem circundat, item pomœrium profert.) Dii boni quantum ſibi permiſerunt quidam in hoc authore interpolādo. Scribendū eſt ad archetypi fidem: Aggere & foſſis & muro circundat vrbem, ita pomœrium profert. Senſus eſt, Aggere & foſſis & muro circundando vrbem, pomœrium profert. Quid igitur illi in mentem venit, qui pro Ita, ſcripſit Item: nouam videlicet ſententiā facturus. Liuius in hoc libro paulopoſt: Ita ſic armatus in Tyberim deſiluit. Pomœrium verbi vim ſolam intuentes poſtmœnium interpretantur eſſe: eſt autem magis circa murum locus.) In primis conſtare nobis debet, etymologiā pomœrii Liuium non à mœnibus, ſed à muro deductam oſtendere: quandoquidem pomerium dicimus, nō pomœnium. Nam ſequitur paulopoſt: Hoc ſpatium quod neq; habitari neq; arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quàm quod murus poſt id, pomœrium Romani appellarūt. Proinde, quemadmodum indicat volumen Vormacienſe, eius exēplum quod olim à Dextro Flauiano Nicomacho & Victoriano VV. CC, emendatū eſt, non poſtmœnium hic ſcribi debet, ſed poſtmœrium. Et mox:

circamœrium,non circa murũ. Nec obiiciat hic aliquis eas voces nihil ſignificare. Sic enim & mulieris etymologiam afferentes,mulierem dictam interpretamur quaſi mollierem,à mollicie videlicet. Sic autem diſtingue verba:Pomœrium,verbi vim ſolam intuentes,poſtmœrium interpretantur eſſe: eſt autem magis circamœrium:locus quem in cond.vrb.appoſitiue. In Fragmentis Feſti Pompeii legitur,Proſimurum eſſe pontificale pomœrium:dictum,quaſi proximurium,id eſt proximum muro. Ita nanque caſtigandum arbitror. Quæ nunc vulgo etiam coniunguntur.)Antiqua lectio:Quæ nũc vulgo etiam coniungunt.Subauditur,Quidam.Elegans ſermo eſt.

Cuius ciuitatis eam ciues Dianæ immolaſſent.)Vetuſtum exemplar habet: Ciuis Dianæ immolaſſent.Opinor legendum:Cuius ciuitatis eam ciuis Dianæ immolaſſet. Sequitur enim de antiſtite Romano,& illo patrefamiliæ Sabino. Sabinus,vt primum apta dies ſac.)Scribendum:Sabinusq́; vt primum apta dies ſac.Nec vacat particula Que,non ſolum connectens ſententiam, verumetiã ad

Præfluit Tyberis.

vehementiam eiuſdem faciens. Infima valle perfluit Tyberis.)Lege:Infima valle præfluit Tyberis.

Tulit enim Romana regia ſceleris tragici exemplum.)Adde particulã Et. Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exemplũ. Filius nepos'ue fuerit.)Vetus ſynceraq́; lectio:Filius nepos'ne fuerit. Subauditur,an. Aut elangueſcendum aliena ignauia eſſe.)Hanc ſententiam fœde deprauauit ſcioli cuiuſpiam imperitia.Legendum:Aut vt elangueſcendum aliena ignauia eſſet. Et pendent hæc verba à ſuperioribus. Non ſibi defuiſſe cui nupta diceretur.)Perſuadet mihi vetuſtus codex legendum hic eſſe. Cui innupta diceretur. Tametſi recentior manus, In,particulam ſupraſcripſerat:ſed proculdubio ſyncerioris alicuius codicis admonitu. Porrò cum ſe dicit innuptam, indicat ſe iam in ædes viri tranſiſſe.nam hoc ſignificat innubere,quemadmodum ante docuimus. Muliebri dolo regnum occupaſſe.)Scribendum eſt:Muliebri dono regnum occupaſſe. Nam reſpicit quod ſupra dictum eſt, & quod mox præceſſit: Cum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuiſſet animo,vt duo continua regna,viro,ac deinceps genero dediſſet. Ibi dicit Liuius Tanaquilem genero dediſſe regnũ,quare hic ſubdit:Muliebri dono. Tum Tarquinius neceſſitate iam ipſa cogente.) Inſerenda hic Etiam, particula:Neceſſitate iam etiam ipſa cogente. Ipſe propè exanguis cum ſemianimis regio comitatu.)Vetus volumen habet:Semianimes.Neutra lectio gneſia eſt ac germana. Tu locum ſic reſtitue: Ipſe propè exanguis,cum ſemianime regio comitatu domum ſe reciperet.Subauditur in illis verbis, Seminanime regio comitatu:participium,Exiſtente. In collem Eſquiliarũ.)Antiqua lectio:In collem Eſquiliarium. Quem Sceleratum vicum vocãt.)Quem,pronomen, aſinus aliquis adſuit: cũ ſimpliciter Liuius ſcripſerit:Monumentoq́; locus eſt,Sceleratum vicum vocant. O caſtigatorem infelicem. Primores patrum quos Seruii rebus fauiſſe cred.) Scribendum eſt: Primores'que patrum quos.Pendet enim adhuc ſententia.Et altera ratio eſt cur Superbus fuerit appellatus. Aliquanto poſt in ſcripto codice legitur:Præcipue ita patrum numero imminuto.Non,Ita præcipue patrũ num. im.

Haud mirum eſſe Superbo inditum Romæ cognomen.)Vetus lectio: Haud mirum eſſe Superbo ei inditum cognomen. Cui enim non appareret.)Adhuc pendet ſententia per verba infinita, Præceſſit,Superbius eſſe,Non adeſſe, Tentari. Itaque ſcribendum hic Apparere: Cui enim non apparere.

Seruum Turni auro corrupit,vt in diuerſorium eius.)Vt,particulam,adiecit aliquis quę nõ eſt in libro ſcripto,nec eſt neceſſaria. Elegantius enim dicitur:Seruum Turni auro corrupit, in diuerſorium

Id vanum nec ne ſit.

eius vim magnam gladiorum inferri clam ſineret. Vbi ſubauditur, vt. Id verum nec'ne ſit, extẽplo ſciri poſſet.)Liuius indubie ſcripſit quẽadmodum eſt in archetypo Borbetomagẽſi. Id vanum nec'ne ſit, extemplo ſciri poſſe. Et quanquam idem ſenſus redundat, quid tamen opus fuit Liuiana verba mutare? O præpoſteram diligentiam. Ac ſentire cum rege videbantur.)Exemplar manu ſcriptum habet, Videbant.ſubauditur Latini. Et liberorum quoq; eum frequentiæ tædere.) Antiqua lectio continet,Frequentia.Septimus caſus eſt,hoc eſt Ob frequentiam. Et verbum Tædere, accipiendum abſolute. Cum, ſi nihil mouerentur.) Aliter legitur in vetuſto codice: Cum, ſi nihil morarentur. Certe quarto libro huius Decadis rurſum hunc loquendi modum vſurpat, vbi Hortenſius tribunus plebis,C.inquit,Sempronium nihil moror. Id eſt,C. Sẽpronium dimitto. Verba videntur fuiſſe quæ iudex ex more proferebat quoties reum abſolueret.Proinde expone hic:Si nihil morarentur: id eſt,dimitterent. Quandoquidẽ vt omnia vnus Gabiis poſſet.)Liber manu ſcriptus habet:Quandoquidem vt omnia vnus pre Gabiis poſſet. Tu ſcribe:Quandoquidem vt omnia vnus ipſe Gabiis poſſet, Nec eſt ea vox hic ſuperuacanea:emphaſim enim habet. Et vt libera à cæteris religionibus arx ea eſſet tota Iouis,templiq́; eius,quod in ea ædificaretur:exaugurare fana, ſacellaq́; ſtatuit: quia aliqua vota ibi à Tatio rege primũ in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ conſecrata inaugurataq́; poſtea fuerant.)In hac periodo mendæ ſunt aliquot ingentes. Primum quando non de arce extruenda,ſed de templo Ioui condendo hic agitur,non ſcribendum eſt,Arx ea eſſet tota Iouis: verum, Area eſſet tota Iouis. Non habet hic locum prorſus arcis Tarpeiæ mentio. Deinde ſcribendum eſt, Quod inædificaretur; non, Quod in ea ædificaretur. Eſt autem elegans verbum Inædificare. Mox pro iſtis dictionibus, Quia aliqua vota ibi: ſubſtitui debet,Quæ aliquot ibi.poſtremo vocabulũ Vota,tranſ

Area eſt tota Iouis,pro Arx ea eſt. Quę aliquot ibi, pro, quia aliq; vota ibi.

ferendum eſt, vt ante Conſecrata ponatur: hoc modo: Et vt libera à cæteris religionibus area eſſet tota Iouis templiq́ꝫ eius, quod inædificaretur: exaugurare fana ſacellaq́ꝫ ſtatuit, quæ aliquot ibi à Tatio rege primum in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ vota, conſecrata, inaugurataq́ꝫ poſtea fuerant. Vide mi lector quàm neceſſaria res ſit authores ad exemplaria antiqua conferre. Hæc non ſunt imputanda Laurentio Vallæ, ſed Pogio, Auriſpæ, Alerienſi, Victorino, & Petrarchæ, qui doctiſſimi quidem fuere, verum non vſquequaque Latine callebant. Id omen, auguriumq́ꝫ.) Non erat hic eradenda particula Que. Idq́ꝫ omen auguriumq́ꝫ. Vnumq́ꝫ deorum.) Nec hic diſpongendus erat accuſatiuus Eum: Vnumq́ꝫ eum deorum. Sacratis ibi finibus.) Scribe, ſacratis ſibi finibus. Itaq; Pontinæ manubiæ.) Tametſi vetuſtum volumen continet Pomptinæ: cenſeo tamen legendum, Pometinæ manubiæ. Nam exẽplaria antiqua abhinc annos mille ferè maiuſculis fuere literis perſcripta. modo E maiuſculum, non eſt ita diſſimile P. Facile ergo POMETINÆ verſum eſt in POMPTINÆ. Præcedit autem, quòd Tarquinius Sueſſam Pometiam vi ceperit, vbi XL millium pondo argenti auriq́ꝫ fit mentio: quod hic repetitur. Quare miror hoc non emendatum in editione Aſulanica: quando iam olim ante nos ſic legendum eſſe monuit M. Antonius Sabellicus. Eo magis Fabio Pictori.) Quiſpiam adiecit, Pictori: non eſt in codice ſcripto. Mouit hoc hominẽ, quod ante ſemel dixerit, Scriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor. Quam ſummam pecuniæ.) Siquis hoc pacto legere velit, multa ſubintelligenda erunt: Ex fide vetuſti codicis ſic ſcribe, Quia ſummam pecuniæ. & repete verbũ Scribit, quod ſubauditur. Minus tamen plebs grauabatur ſe templa deûm ædificare manibus ſuis.) Antiqua lectio: Minus tamen plebs grauabatur ſe templa deûm exædificare manibus ſuis.

Aperiretur tempore ſuo.) Scribendum: Opperiretur tempora ſua. hoc eſt, expectaret opportunitatem temporis. Per ambages tegens effigiem ingenii ſui.) Qui participium Tegẽs, inſulſit, putabat orationem alioqui mutilam eſſe: non intelligẽs appoſitiue dictum: Aureum baculum donum Apollini, per ambages effigiem ingenii ſui. Id eſt, qui baculus erat effigies ingenii ipſius. Quod ſe in fabrorum miniſteriis.) Legendum: Miniſterio. nec opus eſt hic numero multitudinis. Tentata res eſt primum, ſi primo impetu.) Vacat aduerbium hic, Primum. Sic ſcribe: Tẽtata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet. In ſtatiuis (vt fit) longo magis quàm acri bello.) Deeſt pronomen, His. In his ſtatiuis (vt fit) longo magis q̃ acri bello. Citatis equis aduolant Romam.) Vetus lectio: Auolant Romam. Vtrunq; tolerabile eſt. Similis error accidere ſolet in Abducere, & Adducere. Cum poſt cœnã in hoſpitale cubiculum ductus eſſet.) Scribendum: Deductus eſſet. Poſtquam ſatis tuta omnia circa, ſopitiq́ꝫ.) Omnia, non eſt in libro ſcripto. Fortaſſis etiam legi poſſet: Poſtquá ſatis tuta cuncta, ſop. Mox ſequitur: Pauida ex ſomno mulier. Et infra: Lucretiam ſedentem mœſtam in cubiculo inueniunt. Item: Sex. eſt Tarquinius. non Sex. Tarquinius eſt. Ferro, igni, quacunq; dehinc vi poſſim, executurum.) Non aliter in veteri legitur. Sed quid ſi ſcribas, Exacturum? Et iniecta corpori patris.) Lectio vetus: Corpore patris. hoc eſt, in corpore patris: ſiue, per corpus patris.

IN LIBRVM SECVNDVM PRIMÆ DECADIS
Annotationes per Beatum Rhenanum.

PArtium cœptæ vrbis.) Codex Vormacienſis habet: Partium certæ vrbis. Lego: Partium certe vrbis. vt ſit Certe, pro Quidem. Deinde fuit in eodem libro mox, Ab ſe auctę multitudinis. tametſi literam S, quidam eraſerat. At placet mihi ea lectio. Recte enim habebit ſententia hoc modo: vt haud immerito omnes deinceps conditores partium certe vrbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudinis addiderunt, numerẽtur. Refertur autem genitiuus Multitudinis, ad accuſatiuum Sedes. Et hæc clauſula, Quas nouas ipſi ſedes: explicat quod dixit, Partium certe vrbis, quaſi dicat, Non totius vrbis, ſed partium quidem vrbis. Primoribus equeſtris gradus electis.) Scribendũ eſt: Lectis. vt mox: Appellabant lectos. Necubi regum deſiderium eſſet.) Indicat archetypum Vormacienſe ſcripſiſſe Liuium: Necubi ibi regum deſiderium eſſet. Ibi, hoc eſt quantum ad ſacra attinet. Tametſi illic mendoſe ſcriptum fuerat, Necubi vbi. Solicitatamq́ꝫ ſuſpicione plebem.) Legendum: Solicitamq́ꝫ ſuſpicione plebem. Nobilium adoleſcentium animos pertentabant.) Habet volumẽ Vormacienſe: Pertentant. Nec fuit cauſa cur in Pertentabant, verteretur. Aceruos conſediſſe illitos limo.) Antiqua lectio: Aceruos ſediſſe illitos limo. Quicquid hominum deorumq́ꝫ.) Exẽplar ſcriptum: Quicquid deorum hominumq́ꝫ. Poſt illum ſeruatum, vt qui.) Scribendum: Poſt illum obſeruatum. Ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrem.) Suſpicor legendum: Ne ſe ortu eiuſdem ſanguinis, extorrem e. Vtut conſentiat codex manu ſcriptus cum vulgatis editionibus. Fuſi fugatiq́ꝫ ſunt.) Verbũ Sunt, poſtea adiectum eſt. maiore elegantia omittitur. Paulopoſt in ſcripto codice legitur, Vno plus Tuſcorum. Vbi audire iuſſi.) Antiqua lectio. Ibi audire iuſſi. Ad Aquilios Vitelliosq́ꝫ reccidiſſe.) Deeſt pronomen Se. Ad Aquilios ſe Vitelliosq́ꝫ reccidiſſe. Metui me credere poſſem à ciuibus meis?) Reſtitue ſententiam hoc modo: Metui me crederem poſſe à ciuibus meis? Et vbi nunc vicus publicus eſt.)

eſt.)Lectio vetus:Et vbi nunc vicæ pocæ eſt.Neſcio an recte emendarint qui ſcripſerunt:Vicus publi-
cus.Fortaſſis melius ſcriberetur,nam ad coniecturas hic confugere neceſſe eſt: Et vbi nunc Viriplacæ
eſt.vt ſubaudiatur ædes vel templum.Siquidem reperio Deæ Viriplacæ ſacellum ad Veliam fuiſſe.
Sic autem diſtingui verba debent.Delata confeſtim materia omnis infra Veliam, & vbi nunc vicus
publicus eſt.Siue,Et vbi nũc Viriplacæ eſt:domus in infimo cliuo ædificata. Credo,quòd nulla ge
ſta res inſig.)In codice Borbetomagenſi legitur:Credo,quia nulla geſta res.Nec erat opus pro Quia,
Quod ſcribere. An tantum roboris animo fuerit.) Hic rurſum trãſpoſitæ ſunt dictiones,quaſi non
melius ſonet quod in veteri volumine habetur:An tantum animo roboris fuerit. Sed ſuoſmetipſos
ciues.)Antiqua lectio:Sed ſuoſmet ipſi ciues.Cur hoc voluit quiſquam mutare? Porrò quòd hic ha-
bes de Suuſmet,infra leges de Semet.Niſi,inquit,inter ſemetipſi ſeditionibus ſæuiant. Et infra: Eos,
inquit,per ſeipſi Latini adſumptis Hernicis ſine Romano aut duce aut auxilio, caſtris exuerunt,

Itaq; monere,prædicare.)In ſcripto volumine legitur:Itaq; monere,prædicere. Hoc poſterius ver-
bum doctus quiſpiam videns huc non ſatis quadrare,vertit in Prædicare. Tu tamen meum ſecutus
conſilium,ſcribe,præcipere. Itaq; monere,præcipere.Primũ monuit,deinde præcepit, quod plus eſt.
Creſcere enim debet oratio. Sp.Largium.)Vetus lectio Sp.Larcium.Quod vero ſequitur:Circun-
ferens inde minaciter truces oculos.non erat mutanda Liuiana compoſitio tanquam inepta: Circun-
ferens inde truces minaciter oculos.Si modo ſtudio factum eſt.Sicut mox:Iam impetu conabãtur de-
trudere virum.Et rurſum:Tyberine pater,inquit,te ſancte precor. Multiſq; deſuper incidentibus te-
Superincidẽtibus telis. Superincido lis.)Scribendum eſt:Multiſq; ſuperincidentibus telis.Eſt autem vna dictio ſuperincidentibus à ver-
bo ſuperincido.Quod nõ intellexit is qui deſuper incidentibus ſcripſit. Gabina via.) Antiquũ exẽ
plar habet,Gabinia via.Item:Inde ſe obiicere.Inde,id eſt,ex eo loco.Sic enĩ exponi poteſt. Itẽ,P.Lu-
cretius.Rurſum:Tam effuſe euagandi. Eumq; milites vulgo adirẽt.)Particula que nõ eſt in exem-
plari vetuſto.Sic autem ſæpe Liuius loquitur cõnectentibus voculis omiſſis.Paulopoſt,quàm fuit ad
cædem. Quas inſidiarum minas per ambages iaceret.)In vulgatis editionibus omiſſum eſt hoc lo
co pronomen ſibi:Quas inſidiarum ſibi minas per amb.iaceret. Qui magnam gloriam petũt.)Ar
chetypon Vuormacienſe habet:Qui magnam gloriam vident.Et adiectũ eſt recentiore manu in mar
gine,petunt.Forte ſcriptum fuit:Qui magnam gloriam propoſitam vident. Cæteri, vtcũq; cecide
rit:primum,quoad te opportunum fortuna dederit.)Fœde hallucinatus eſt qui ſententiam hanc tam
Vtcunq; ceciderit primi. miſere deprauauit.Sic autem ſcribi debet:Mea prima ſors fuit.Cæteri,vtcunq; ceciderit primi,(Sub-
auditur ſors.nam primi genitiuus eſt)quo te opportunum fortuna dederit ſuo quiſque tempore ade-
runt. Cognomentum inditum.)Lectio vetus:cognomen inditum. Clœlia virgo, vna ex obſidi-
Et Clœlia virgo. bus.)Omiſſa eſt hic & particula,quæ tamen mire ad ſenſum facit. Auget enim rem, & cõparationem
ſubindicat.Legendum:Et Clœlia virgo,vna ex obſidibus,& quæ ſequuntur,inter tela hoſtium Tybe-
rim tranauit.Senſus eſt:Non ſolum Cocles ſuperincidentibus telis,incolumis ad ſuos tranauit, ſed &
idem fecit Clœlia virgo. Sic deditam,intactam inuiolatamq; ad ſuos remiſſurũ.)Accuſatiuus inta
ctam poſtea additus eſt à quopiam,qui participium deditam ordinabat cum aduerbio ſic,coniungẽ-
dum cum altero participio futuri temporis remiſſurum.Et videbatur ſententia mutila.Tu vero ſic or-
dinato verba volens orationem exponere:Sic remiſſurum ad ſuos, deditam inuiolatamq;. Præcedit:
Quemadmodum ſi non dedatur obſes,pro rupto fœdus ſe habiturũ. Paulopoſt ſcriptum eſt in veteri
codice,elegiſſe impubes dicitur. Bonis vendendis bona Porſenæ regis vendendi.) Hæc duo voca-
bula,Bonis vendendis nõ ſunt in archetypo Borbetomagẽſi. Vidẽtur inſerta ab eo qui voluerit vſum
moris indicare. cum tamen Liuius contentus ſit dicere, inter cætera ſolennia. Arte aduerſus vim
Arte aduerſus vim niſæ. vſæ.) Antiqua lectio tametſi mendoſa:Arte aduerſus vim ſæ,docet legi quoque poſſe, Arte aduerſus
vim niſæ.A nitor,niteris. Multos Romæ hoſtium,vrbiſq; charitas tenuit.) Legendum,hoſpitum.
Hoſpitum,p hoſtium. hoc eſt eorum qui illos hoſpitio acceperant.Mox eſt in veteri mendoſe tamen, purius publius Lucre-
Neu in tãtis m.bñficijs. tius inde & P. Valerius Publicola Cos.facti. Deeſt aduerbium tertium. Ne in tantis mutuis bene-
Ea eſſe vota. ficiis.)Scribendum,neu in tantis beneficiis,hoc eſt,ne'ue in t.b. Eam eſſe volũtatem omnium.)In
manu ſcripto codice legitur: Hoſtibus potius quàm portas regibus patefacere eam ea eſſe vota eſſe
voluntatem omnium. Lego: Hoſtibus potius quàm portas regibus patefacere. Ea eſſe vota, eam eſ-
ſe voluntatem omnium. Conſules deinde Marcus Valerius, Publius Poſthumius.) In volumine
veteri tantum eſt:Coss.M. Valerius, P.Poſthumius. Nanq; Ap. Clauſus, cui poſtea Ap.Claudio
fuit Romæ cognomen.)Exemplar ſcriptum ſic habet: Nanque Appius Clauſus cui poſtea Appio
Claudio fuit Romæ nomen. Nec quibus factis conſulibus.)Antiqua lectio,nec quibus facti cõſu-
libus. Neutra ſyncera eſt.Originem erroris accipe.Quia ſtatim ſequitur ex factione,ſcriba nõ ſatis at-
Ne quibus conſulibus. tentus,quibus factione ſcribere eſt orſus,nec deleuit poſtea priores duas ſyllabas iam inceptæ perpe-
Ex factione Tarqui.ia. ram dictionis. Itaq; fragmẽtum id facti,doctus quiſpiam mutauit in factis,vt quadraret cum vtrinq;
poſitis ablatiuis. Tu vero me authore ſic caſtiga: Sed nec quo anno,nec quibus conſulibus quia ex fa-
ctione Tarquinia(ita habet archetypon, nec eſt opus altero denominatiuo Tarquiniana)eſſent,id

quoq; enim traditur, parum creditum ſit, nec quis primum dictator creatus ſit, ſatis conſtat. M. Va
lerium Fuſium Valeſii nepotem.) Aliam lectionem è vetere eruemus, quæ ſic habet. M. Valeriũ Mar/
ci fuſium voleſi nepotem. Scribo M. Valerium Marci F. M. Voleſi nepotem. Notum eſt F. filium ſigni/ Marci F. M. Voleſi nepotem.
ficare. Sic rurſum libro tertio proxime ſequenti: Cum Marco Valerio, inquit, Valerii filio, Voleſi ne/
pote, quæſtor erat T. Quintius Capitolinus. Porrò quæ de Furiis & Fuſiis, Valeriis & Valeſiis ex au
thoritate Fabii Quintiliani ſolent adferri, non puto hic habere locum. M. Valerium ſpectatæ virtu
tis conſularem virum.) Deeſt hic & particula, quæ inſerenda eſt hoc modo, potius M. Valerium ſpe/ Et conſularem virum.
ctatæ virtutis & conſularem virum legiſſent. Pręſtare Sabini (id enim poſtulatum erat) in animum
induxiſſet.) Antiqua lectio, præſtare Sabinium id enim poſt. Forte legendum: Præſtare Sabini tum
(id enim poſtulatum erat) in animum induxiſſent. Et C. Vetuſius.) In Vuormacienſi libro legi/
tur: Et C. Vetuſius, Veturius, Vetiris. Vide diligentiam ſcribæ qui diuerſam lectionem procuIdubio Et C. Vetuſius.
ſeorſim adnotatam, in contextum meliore fide quàm iudicio retulit. Et Infra, Valerium temere inue/
ctum. Quam delecta manu.) Reponendum: Cohorti ſuæ quam de electa manu præſidii cauſa cir/ De electa manu, p delecta manu.
ca ſe habebat. Equitibus admoti equi, vt perſequi hoſtem poſſent.) Liuius ſcripſit: Equiti admoti
equi, vt perſequi hoſtem poſſet. Nam eleganter ſingularis numerus pro pluratiuo vſurpatur. Quia ta
men præcedit: Ad equites dictator aduolat, deſiliunt ex equis, auſus eſt quiſpiam hunc locum muta/
re. Volſcos conſilii pœnam metuentes.) In editionibus vulgatis hic particula non eſt omiſſa, quã
repone. Volſcos conſilii pœnam non metuentes, nec opinata res perculit. Cæterum ita dictum eſt hic Nec opinata res.
nec opinata res, quemadmodum in fine primi libri de Lucretia, nec opinato viri aduentu. Sic & Cice
ro loquitur. Ad hoc prolixa barba.) O factum flagris dignum. Cum Liuius ſcripſerit: Ad hoc pro/
miſſa barba, veluti indicat Vuormacienſe exemplar, amuſus aliquis craſa dictione promiſſa, ſuppo/ Ad hoc promiſſa barba.
ſuit, prolixa. Sic libro quinto: M. Papyrius vnus ex his dicitur Gallo barbam ſuam, vt tum omnibus
promiſſa erat, permulcenti ſcipione eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe. Significat autem promiſ/
ſus longum ſiue prolixum, quaſi procul miſſum. In hunc enim ſenſum etiam promittere verbum vſur/
patur. Liuius noſter libro ſexto: Satis conſtat magnam partem plebis veſtem mutaſſe, multos morta/
les capillum ac barbam promiſiſſe. Poſtulare minaciter magis quàm ſuppliciter.) Deeſt hic aduer/
bium multo. Poſtulare multo minaciter magis q̃ ſuppliciter. Contracti ad conſules.) Mendoſa ver
ba ſunt. Scribe, contracti ab conſulibus. Iamq; ab omni parte munimenta vallabantur.) Ingẽs hic
erratum occupauit codices Liuianos. Legendum pro vallabantur, vellebantur. Significat enim Vol/ Munimenta vellebantur, legendũ pro vallabantur.
ſcos munimenta Romanorum ab omni parte euulſiſſe. Nocte in vrbe nunciatum eſt.) Scribendũ,
Nocte in vrbem nunciatum eſt. In magna iam ſpe vndiq; paratæ pacis.) Repone, partæ pacis. Partæ p ratæ.
Adeo in alteram cauſam non collega ſolum præceperat.) Non aliter in codice manu deſcripto legi/
tur. Niſi quòd in margine minutiore ſcriptura adnotatum erat, præceps erat. Quam lectionem pro/
bauit M. Antonius Sabellicus, monens etiam præceps ierat legi poſſe. Sed tamen ſiquis me audiat, Adeo vi alteram cauſam nõ collega ſolum præceperat.
potius leget: Adeo vi alteram cauſam non collega ſolum præceperat, ſed omnis factio nobilium. Hæc
lectio ſyncera eſt ac germana. Ante dixit Appium vehementis ingenii virum fuiſſe, quem paulo poſt
immitem natura vocat. Porrò nihil addubito ſi ſupereſſet adhuc Sabellicus, quin mihi ſubſcriberet.
Nam candorem hominis edita ſcripta ſatis teſtantur. Et ego meliorem admonenti, non ſolum in his
Liuianis, ſed & in Plinianis ac aliorum authorum caſtigationibus libenter cedam. Quin gratias inſu
per ſum habiturus. Nam cupio ſubueniri rei literariæ. Hoc fortaſſis non abs re fuerit monere, propter Præcipere p̃ præſumere.
craſſiores, accipiendum hic præcipere pro ante capere ſiue præſumere, quemadmodum & libro tertio
vſurpat ita ſcribens: Nec ex quo caſtris caſtra conlata ſunt, inquit, ceſſatum à leuibus præliis eſt, facile
patiente dictatore, conferendo vires, ſpem vniuerſæ victoriæ tentato paulatim euentu certaminũ ſuos
præcipere. Et apud Cæſarem in Commentariis: Hæc vſu ventura Cæſar opinione præceperat. Præce/
pit autem Appius vi cauſam alteram, cum prius propoſita ſententia, nobiles omnes habuit aſtipula/
tores. Quemadmodum ex iis quæ ante dicta ſunt liquere poteſt. Neq; cum decreuiſſet, quiſquam
obtemperabat.) In antiquo volumine legitur: Neq; cum decreſſet. Quod verbum κατὰ συγκοπὴν vi/ Decreſſet Decreſſe.
detur foro fuiſſe ſolenne. Sic rurſum libro tertio, Lictor decreſſe ait. Verterãt.) Sic dixit hic, metusq;
omnis & periculum libertatis in creditores à debitoribus verterant, vt ſupra: Libertatem aliorum in
ſuam vertiſſe ſeruitutem inter ſe cõquerebãtur. Et paulo inferius, Ea in caput vertit. De multa loquẽs.
Item libro decimo tertiæ Decadis. Et induratus præter ſpem reſiſtendo timor hoſtium, ac ne vertat in
audaciam periculum eſt. Sic enim nos illic legendum docebimus, quanq̃ editiones vulgatæ conti/
neant, Ac ne vertatur. Habet autem in allegatis exemplis verto paſſiuam ſignificationem. Non eſſe
tamen deſertam omnino rempublicam.) Antiqua lectio: Non eſſe tamen deſeratam. Vt etiã legi poſ/ Vertere.
ſit. Non eſſe tamen deſperatam omnino rempublicam. Porrò deſerta erat id temporis reſpublica ma/
gis q̃ deſperata. Ad patres referunt.) Codex manu ſcriptus habet: Ad patres deferunt. Quod vero
mox ſequitur, ſed delatam conſulere recte dictum eſt. Sic enim Plautus. Ibo, & conſulam hanc rem
amicos, quid faciendum cenſeant. Tum vero ad ſellas conſulũ propere cõuolauere minimus quiſq;

natu patrum.)Adulteratus locus eſt.Legendum:Tum vero ad ſellas cõſulum propè conuolare minimus quiſq; natu patrum.Senſus eſt.Cum patres in curia cõueniſſent,iuniores inter hos quibus calebat ſanguis,non contenti in ſuis ſubſellijs dixiſſe quæ ſentiebant,immemores maieſtatis conſularis, ad ipſas propemodum conſulum ſellas conuolabant.Erroris cauſam fuiſſe video,quòd aduerbiũ propè bonus iſte vir,quiſquis fuit,cum verbo conuolare conſtruerit,quod retro erat referẽdum.,Notat autem immodeſtiæ Liuius iuniores patres. Senatus tumultuoſe vocatus.)Sic diſtingue. Senatus tumultuoſe vocatus ſubauditur,eſt. Tumultuoſius conſulitur.Dictum eſt,conſulitur,imperſonaliter.

Cuius maieſtatem violauit.)Suſpicor legendum,violabit.Nam vulgus veterum librariorum ſolitum fuit ſubinde u pro b & viciſſim b pro u ponere.Quæ res mire vitiauit omnes authores. Rurſus Virginii Largii q; exemplo.haud ſalubrem vtiq; Largii putabant ſententiam,quę totam fidem tolleret.)Obſcurus locus eſt,quia deprauatus.Demiror quomodo ſe hinc explicẽt profeſſores,qui in publicis auditorijs Liuium enarrant.Et vix eſt author in ſcholis tritior. Quid hic afferebat ille profeſſorum Achilles Philippus Beroaldus,qui toties priuatim & publice Liuianas Decades Bononiæ prælegit?Reſtitue & diſtingue ſententiam hoc modo:Rurſus Virginii Largiiq;, exemplo haud ſalubres. Vtiq; Largii putabant ſententiam,quæ totam fidem tolleret. Expone vero ſic: Rurſus Virginii Largii q;,ſubaudi ſententiæ,exemplo haud ſalubres.ſubaudi,videbantur.hoc eſt propter exemplũ. Vtiq; Largii putabant ſententiam.Subaudi,eam eſſe,vel talem eſſe,quæ totam fidem tolleret. Quid nunc apertius Liuianis verbis?Multis,vt erat,horrida & atrox videbatur Appii ſententia.Rurſus Virginii Largiiq;,exemplo haud ſalubres.Vtiq; Largii putabant ſententiam,quæ totam fidem tolleret. Mediũ maxime & moderatum vtroq; conſilium Virginii habebatur. Vt imperium ſuo vehemẽs manſueto permitteretur ingenio.)Hic nodus eſt ſuperiore intricatior.Mirum eſt cur huiuſmodi loca non notentur aſteriſcis.Nam verba iſta nullo ſenſu dicuntur.Et neſcio an ſeculo noſtro quiſquam hanc Liuianam ſententiam intellexerit.O ſecuritatem lectorum,o nimiam ſecuritatem enarrantium. Immo nõ nihil dubito an Clementianus & Flauianus Nicomachus Dexter,ac Victorianus VV CC qui ante nos primam iſtam Decadem emendarunt,locum hunc ſatis perceperint. Id quod ideo potiſſimũ dico,vt lectores excitem.Habet antiqua lectio:Imperio ſuo.In cæteris conuenit:niſi quod eſt illic, Permitterentur.in quo verbo omnis ſita eſt difficultas:pro eo deprehendi tandem ſcribendum, Remitteretur.vt ſic legamus:Sed curæ fuit conſulibus ac ſenioribus patrum,vt imperio ſuo vehemens, manſueto remitteretur ingenio.M.Valerium dictatorem,M.Voleſi filium creant.Sic enim in ſcripto codice eſt,non Valeſi.Senſus eſt:Curarunt conſules,vt talis eligeretur ac conſtitueretur Dictator, qui ob Dictaturam quidem vehemens & nimium potens,manſueto tamen remitteretur ac mitigaretur ingenio:itaq; M.Valerium,dictatorem creant. Plebs etſi aduerſus ſe creatum dictatorem.)An in excuſis exemplaribus omnibus,certe in Aſulanico,quod nunc ſolum eſt ad manum,hic videbat verbũ deeſt, Creatum dictatorem videbat. Tu repone. Itaq; effuſe & contemptim pugnam iniere.)Habet Vormacienſe volumen, Inire.ſubauditur,cœperunt.infinitiuus pro præterito imperfecto,more hiſtoricorum. Vbi ad manum veniſſet hoſtis,tum cohortes tota vi gladiis rem gerere.) Ingens erratum hic inuaſit Liuianos codices,ſcribendum, Tum coortos:pro Cohortes.participium eſt à coorior. Paulopoſt eſt in veteri libro:Inſidias inciderent.non, In inſid.incid. Fundit fugatq;,exuitq; caſtris.)Antiqua lectio:Fundit fugatq;,exuit caſtris. Equitatu miſſo mediam turb.hoſt.aciem.) Scribe: Equitatu immiſſo. Dictator triumphans Romam inuehitur.)Repone, Vrbem inuehitur. Hic expoſitio dictionem expoſitam de ſua poſſeſſione deiecit. Id male commiſſum ignauia hoſtium in bonũ vertit.)Elegans oratio eſt,vt Vertit,accipiatur abſolute:quemadmodum ſupra quoq; admonuimus. Et, ignauia hoſtium:ſeptimo caſu dictum eſt. Vertit,expone Verſum eſt. Apparuit cauſa plebis ſuam vicem indignantem magiſtratu abiiſſe.)Hic quoſdam nihil offenderet,Scio. Verum hoc auſim dicere ſi ita ſcripſit Liuius,non recte vſum pronomine Suã.Dicendũ enim fuiſſet, Ipſius vicẽ:non, Suã vicẽ.Hæc craſſos lectores non mouent.Caſtigandus eſt locus.& hoc modo legẽdus:Apparuit cauſa plebi.hoc eſt,Plebes cauſam intellexit.Suã vicẽ indignantẽ magiſtratu abiiſſe. Tamen quia in conſulũ verba iuraſſent.)Exẽplar ſcriptum habet: Tamen quoniã.Cur hoc mutatũ ſine cauſa? Trãs Anienẽ amnẽ tria ab vr.mil.paſ.) Eſt,verbũ hic omiſſum rurſus inſere. Trãs Anienẽ amnẽ eſt.ſubauditur, mons ſacer,tria ab vrbe millia paſſuum. Placuit igitur oratorẽ ad plebẽ mitti.)Scribendũ eſt queãdmodũ habet codex Borbecomagenſis:Sic placuit igitur orat.ad pleb.mitti.Sic:hoc eſt, ad reconciliãdã concordiã ciuitati.itaq; non eſt ad ſuperuacaneum. Oĩa in vnũ conſentiebant.)In vetuſto volumine legitur,Conſentiant. Et mox:Suus ſermo fuerit.arbitror ſcribendum: Tempore, quo in hoĩe,nõ vt nunc,omnia in vnum conſentirent,ſed ſingulis membris ſuum cuiq; conſilium,ſuus ſermo fuerit. Porrò conueniens modi,ſi ad narrantis Liuii verba retuleris. Mature confecto cibo ſanguinem.) O nugatorem qui hic pro Maturum confecto cibo ſanguinem:ſcripſit, Mature confecto cibo ſanguinem.intelligens à ventre mature cõfici cibũ.Paulopoſt in veteri codice eſt:Spurius Caſſius & Poſthumius Com. Cædeq; in proximo vrbis facta.)Legendum:Cædeq; in proxima vrbis facta. hoc eſt,

Videbat verbum deeſt.
Inire pro inibant.
Coortos ſcribendum pro cohortes.
Exuit caſtris
Equitatu immiſſo.
Vrbem inuehitur.
In bonũ vertit.
Apparuit cauſa plebi. Suam vicem.
Tamen quõ.
Trans Anienẽ amnẽ eſt.
Sic placuit igitur orato. ad pl.mitti.
Cõſentirent pro conſentiebant.
Fuerit pro fuerat.
Maturũ confecto cibo ſanguinem,Nõ, mature.

in proximas

In proximas partes vrbis. Intelligit ædes vicinas portæ per quam irruperat. Ignē temere arreptū.) Scribe: Ignem temere abreptum. Loquitur de igne quem forte è foco abripuerat. Primo ortus.) Antiqua lectio: Primo ortu. hoc eſt, in principio ſtatim. Sed quæſitum in Sicilia quoq;.) Repone: Sed quæſitum in Siciliam quoq;. Expone, dimiſſis non in Hetruriam modo ſed in Siciliam quoq; : quæſitum: hoc eſt, ad quærendum. Frumentū cum Cumis coemptum eſſet.) Lectio vetus: Frumentum Cumis cum coemptum eſſet. Ex Hetruſcis frumentum Tyberi venit.) Liuius ſcripſit: Ex Tuſcis. ſic enim in archetypo manu ſcripto legitur. Ante vero dixit, In Hetruriam: nunc ſubdit, Ex Tuſcis, ne eodem ſtatim vocabulo bis vtatur. De qua re ſupra quoque admonuimus. Eo ſuſtentata eſt plebs.) Antiqua lectio: Eo ſuſtenta eſt plebs. A' ſuſtinendo, non à ſuſtentando. Sic infra: Vnus ille vir ipſe conſul rempub. ſuſtinuit. Infra tamen dicit: Diu ſuſtentatum id malum. Incommodo bello in tā arctis commeatibus verſati forent.) Ingens hic erratum eſt: nam pro Verſati forent, ſcribi debet Vexati forent.

Vexati forſe legendū pro verſati.

Agitatum q; in ſenatu, quantum plebi daretur.) Pudendum & hic erratum. legendum autem: Quanti plebi daretur. Siquidem agitatum fuiſſe de pretio quo frumentum plebi venderetur, ſequentia ſatis indicant. Et illud in primis cum dicit, Conditionibus laxādi annonam, patres, omnia inuitis iura impoſita potuiſſe demere ſibi. Itaq; qui iſtam ſcripti codicis lectionē amplectatur, exponet quod ſequitur, Si annonam veterem volent. &, Vtantur annona quam furore ſuo fecere, de pretio veteri, & annonæ caritate.

Quanti plebi daretur, pro quantum plebi daretur.

Cur Sicinium pollentem video.) Lege: Potentem video. Vtantur annona quā fu. ſuo fece.) In editionibus peruulgatis hic verbum Fruantur, deeſt: inſerendum hoc modo: Rapiant frumenta ex agris noſtris, quemadmodum tertio anno rapuere: fruantur, vtantur annona quam furore ſuo fecere. Fruantur, ſubaudi raptis. nam ad priorem ſententiam eſt referendum: & eſt ironeia.

Abſterrendo ſingulos à contionibus conciliisq;.) Non contēnendum erratum hic irrepſit in exemplaria Liuiana: ſcribendum: A' coitionibus conciliisq;. A' verbo Coire, quod cōgregari ſignificat. Sic libro tertio: Cum, inquit, & per coitiones potentiorum iniuria fieret.

Coitionibus legēdum, pro concionibus.

Inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis.) Archetypon docet hic legendum eſſe: Inſtaurandi hæc cauſa fuerat. ſubauditur ludos. Deinde quod ſequitur ita diſtinguendum, Ludis mane ſeruum quidam paterfamiliæ: & cætera. Ludis, hoc eſt die ludorum magnorum. T. Latino.) Vetus lectio: Tito Latinio. Sibi ludi præſultorem diſplicuiſſe.) In exemplari ſcripto legitur: Sibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe. expone, ludis, hoc eſt die ludorum magnorum. Et aptius vocat miſerum illum ſeruum, qui cæſus virgis per medium circum ſaltitauerat ex vehementi dolore, præſultatorem, quàm præſultorem.

Sibi ludis præſultorem diſplicuiſſe.

Porrò ſequitur: Quanquā haud ſanè liber erat religione animus. Ibi in Vormacienſi codice è margine mehercle elegantem annotatiunculam, quæ Clementianum, ſiue huius filium Flauianum Nicomachum Dextrum, ſiue Victorianū, certe veterem aliquem authorem arguit, in medium contextum retulit ſcriba. Eam libuit hic ſubiūgere in gratiam ſtudioſorum. Habet autem ſic: Ludi ex inſtauratione, quos diſplicuiſſe Ioui Latinius ab eo per ſomnium monitus vt nuntiaret, debereq; repeti, dum non vult magiſtratibus nūtiare, taciturnitas orbitate punita eſt.

Taciturnitas orbitate punita eſt.

Quippe qui n. n. m. ſed v. p. incolumes ſumus.) Legēdum: Incolumes ſimus.

Primum dicenda vobis conſules ratus ſum.) Caſtiga: Prius dicenda vobis. Ne cuius facti dictiq; contagione præſens violer.) Pro Dictiq;, repone Dicti'ue. Si hæc profectio & non fuga eſt.) Scribendum: Si hoc, profectio, & non fuga eſt. Satricum, Longulam.) Nuſquam ferè maior exemplarium vetuſtorum diuerſitas, quàm in nominibus propriis vel hominum vel locorum. In Vormacienſi codice ſemper eſt Longuia. Sic autem hic habet: Satricum, Longuiam, Poluſcam, Coriorolos, Nouellam, hæc Romanis oppida ademit: inde Lauinium (forte Labinium) recipit: tūc deinceps Corbionē, Veteliam, Trebium, Labicos, Pedum cepit: poſtremū ad vrbem à Pedo ducit, & ad foſſas Cluuilias.

Et quam armis viri defendere.) Non eſt abſurda lectio. ſed tamen in ſcripto volumine legitur: Et quoniam armis. Coriolanus propere vt amens.) Adulteratum verbum eſt Propere. tu repone Propè. Coriolanus propè vt amens. Munus vulgatum à ciuibus iſſe in ſocios.) In vetuſto codice quidam ſcripſerat Eſſe. Paulopoſt illic eſt: Quid ita enim. Item: Partē tertiam. Certatim plebi indulgere.) Antiqua lectio: Vt certatim, indulg. Idq; propius fidei eſt.) Emenda locum: Idq; propius fidem eſt. Apparet quàm fuerit verſatus in lectione bonorū authorum, qui non putabat Latine dici, Propius fidem. S. Cornelio, Q. Fabio cōſulibus.) In veteri volumine eſt: Seruio Cornelio. Seditio domeſtica bellū externū exciuit.) Corrupta ſententia eſt. ſcribendū: Eo infeſtior facta plebes, ſeditione domeſtica bellum externum exciuit. Senſus eſt: Seditionem domeſticam externo bello dediſſe occaſionem. Neq; enim rebellaſſent Volſci & Æqui, niſi diſcordibus Romanis. Patres ſatis ſuperq; gratuiti fauoris in multitudine credentes eſſe.) Reſtitue ſententiam hoc modo: Patres ſatis ſuperq; gratuiti fauoris in multitudinem credentes eſſe. Artonam Latinam vrbem.) In libro ſcripto legitur: Ortonam Latinam vrbem. Nec eſt mox, Minitabantur: ſed Minabantur. Infra ſic diſtingue: Ducendus Fabio in Veientes, in Æq. ſ. datur. Iniuſſi ſigna referunt.) Mendoſum vocabulum eſt Iniuſſi. tu caſtiga, Iniuſſu ſigna referunt. Sic enim paulopoſt iterum loquitur: Iniuſſu, inquit, in caſtra reditum.

Iniuſſu ſigna referunt.

T. Pontificius fuit.) Antiqua ſcriptura ſic habet: Tib. Pontificius. hoc eſt Tiberius pōtificius. Sic diſtingue: Et

hic annus Tr.a l.a.habuit, Tib.Pontificius fuit is,eandẽ viam vel. Præceptis Appii moniti patres
vniuerſi.)Hic Et,particula magno ſententiæ detrimento deeſt. Tu ſic ſcribe:Præceptis Appii monitis
patres,& vniuerſi comiter ac benigne tribunos appellare,& conſulares.Et quæ ſequũtur. Nouemq́;
tribunorum.)Quid nobis hic Liuius narrat de auxilio nouem tribunorũ?non'ne ante dixit,duos tan
tum creatos tribunos,qui treis ſibi collegas aſciuerint?Num igitur memoria lapſus eſt,qui decem tri-
Nouũq́;,tribunorũ auxilio,delectum conſules habent. bunos hic aſtruat,qui longe poſt ſunt inſtituti,ceu Tertius liber indicabit?Inſpiciamus veterem codi
cem,conſentiunt verba.Ergo tuebimur lectionem?Minime.Scribemus:Nouumq́; tribunorum aduer
ſus vnum moratorem publici commodi auxilio,delectum conſules habent. Porrò nouum delectum
habitum dicit Liuius:id quod ideo factum eſt,ne proditor ille exercitus qui Fabium aduerſus Veien-
tes pugnãtem penè deſtituit,magno reipublicæ damno rurſum educeretur.Nouus igitur militum de
lectus habitus auxilio cæterorum quatuor tribunorum.Iam errori cauſam præbuit, quòd ſciolus ali-
quis neſciens adiectiuum,nouumq́;,eſſe referendum ad ſubſtantiuum Delectum , quod paulopoſt ſe-
quitur,cum non quadrarent hæc duo verba Nouumq́; tribunorum,ſcripſit Nouemq́; tribunorum.Id
mendum è manu ſcriptis exemplaribus in excuſos typis codices poſtea transfuſum eſt: nec quiſquam
obſeruauit.Debent hanc mihi gratiam ſtudioſi,qui meo Marte poſt longam inquiſitionem germanũ
hic vocabulum de poſtliminio reſtitui. En ſpes Hetruſcos armauerat.)Scribendum:Hæc ſpes Hetru
ſcos armauerant. Memoriaq́; peſſimi pro.bel.exempli terrebant.) Lege: Memoria peſſimi proximo
bello exempli terrebantur.Sine Que,particula annexa.nam hoc ſermonis genus aſſeuerãtius eſt.Qui
dam in Vormacienſi codice caſtigarat, Terrebat:vt Memoria caſu,nominatiuo legeretur. Tergiuer-
ſatur tamen Fabius.) Sic ſcribe,diſtingue, adeoq́; expone: Tergiuerſantur tamen: ſubaudi Conſules.
Nam mox præceſſit:Ad conſules curritur Fabius deinde ad creſcentem tumultum iam metu ſeditio-
Niſi iurant. nis collega concedente,cum ſilentium claſſico feciſſet. Niſi victores ſe redituros ex hac pugna iu-
rent.)Non erat hic opus mutare lectionem ſcripti voluminis,quę habet,Iurant.Pręcedit enim aliud
verbum,Itaque certum & decretum eſt. Aliosq́; iuratus inuocat deos.)Adulteratus locus eſt teme-
ritate ſcioli cuiuſpiam.Neque enim ſimpliciter hic inuocat deos.nam ſequitur:Idem deinceps omnis
Aliosq́; iratos inuocat deos,pro aliosq́; iuratus inuocat deos exercitus in ſe quiſq; iurat.Proinde caſtigandæ ſunt hic vulgatæ editiones ad codicem manu ſcriptũ,
qui ſic habet:Si fallat, Iouem patrem,Gradiuumq́;,Martẽ,aliosq́; iratos inuocat deos.Sẽſus eſt: Iram
deorum Iouis & Martis ſibiipſi imprecatur,ſi fallat.Nunc apte cohærebit ſequens ſententia.Idem de-
inceps omnis exercitus in ſe quiſque iurat.Paulopoſt vbi vulgo legitur,Nunc armatis ſibi:in antiquo
volumine eſt,Nunc armati.vbi ſubaudiri poterit verbum Iubent. Pugna iam ad manus.)Vetus le-
ctio:Pugna iam in manus,iam ad gladios,v.m.e.a.venerat.Paulo inferius vbi vulgo legitur:Conſuſ-
tum Cæſo Fabius.in ſcripto codice eſt:Gaius Fabius.Iterum paulopoſt:G.Fabius cum Tito Virgi-
nio Cos.factus. Cn.Manlius.)Exẽplar vetuſtum ter habet,Manlius: ſemel,Manilius. Item infra:
Et ſua ſponte ipſi prælium renouant. Funera deinde duo,collegæ fratriſq́; ducit.)Ex his verbis poſ-
ſet aliquis putare funera iſta duo ſimul à conſule & æquali honore ducta. Proinde non erat eradẽdum
Deinceps Funera deinde duo,deinceps ducit. hic aduerbium Deinceps:quod vnum poſt alterum ductum fuiſſe declarat . Ad ordinem enim Dein-
ceps refertur,ſignificans aliquid gradatim fieri . Itaq; ſic eſt reſtituendus locus ex archetypo Borbeto-
magenſi:Funera deinde duo,deinceps collegæ fratriſq́; ducit.Sẽſus eſt:Prius ductũ funus collegæ tan-
quam cõſulis,poſterius fratris funus.Quæ res & Fabii modeſtiam commendat.Sic libro quinto: Sed
antecedente fama nuntiiſq́; Cluſinorum ,deinceps inde aliorum populorũ plurimum terroris Romã
celeritas hoſtium tulit.Rurſum eodem libro:Intuemini enim,horum deinceps annorum vel ſecundas
res vel aduerſas. Iterum libro ſexto. Interreges deinceps M.Manlius Capitolinus , Ser. Sulpitius Ca-
merinus,L.Valerius Potitus:hic demum.Deinceps,id eſt quod vulgo dicunt,alius poſt alium, & ſuc
ceſſiue. Quam recens dolor proximæ cladis tranſiſſet.) Antiqua lectio, Tranſiret . Nec erat opus
mutare. Ex fauore & admiratione ſtupens.)Præpoſitionem Ex,inter prælegendum aliquis adiecit;
quæ poſtea recepta eſt in contextum. Tu rurſum deme. Sequitur infra,Id primo acerbum indignumq́;
Veientibus eſt viſum.Exemplar antiquum. Hæc ſpes adeo prouexit.) Lectio vetus, Hæc ſpes pro-
uexit. Quæ res paucitatem eorum inſignem.)Inſere hic particulam,&, Quæ res & paucitatem eo-
rum inſignem,& multitudinem Hetruſcorũ &c. Sic Liuius loqui ſolet. Eo nixi corporibus.) A' ni-
Se ægre recepere. tor nixus dicimus & niſus.Sed video magis Liuio placuiſſe niſus. Vt hic, Eo niſi corporibus . Et infe-
rius paulo:Cum & patres minus q̃ pro Coriolano adniſi eſſent.Rurſum infra:patres quoq; non teme
re pro vllo æque adniſi ſunt. Vt taceam de aliis locis. Vt primo pugnatum ſit ad Spei.) Conſentit
exemplar Borbetomagenſe.Sic autem dictum eſt hic, Ad Spei,quẽadmodũ ante,Ad Iouis Statoris.

Quod inopia frumenti,quamuis præcipitia,dum celeriora eſſent,agebant conſilia.)Hic locus nõ
ſolum in editionibus peruulgatis omnibus eſt adulteratus,ſed & in manu ſcripto codice, qui vt recte
habet,in præcipitia,ſic perperam continet,agebant. Tu ſic caſtiga,Quod inopia frumenti,quãuis in
præcipitia dum celeriora eſſent,agebat conſilia.Siquidem inopia nominãdi caſu dictum eſt. Ægri
tudineq́;,inde morbo abſumptum eſſe.)Scribendum eſt,Negant tuliſſe ignominiam ægritudinemq́;.

Inde

Inde morbo abſumptum eſſe. Ægritudo refertur ad animum, Morbus ad corpus. Vt dum diſperſi alii, alii manipulatim excurrunt.) Lectio vetus, Vt dum diſperſi, alii alia manipulatim excurrunt. Alia, ſubaudi porta. Nam mox ſequitur, ea porta caperetur. O pulchre tractatum Liuium. Cui ſignum primum intulerat.) Repone, Cui ſigna primum intulerat. Sic infra, Nec ante reſtitit, quàm ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit. Duæq; potentiſſimæ, & maxime finitimę gentes ſuperatæ ſunt.) Legendum ad volumen ſcriptum, duæ potentiſſimæ & maximæ, finitimæ gentes ſuperatę ſunt. Nec tamen perpelli potuere, vt acie dimicarent.) Archetypon ſcriptum habet, Nec tamen perpeti potuere, vt acie dimicarent. Suſpicor ſcripſiſſe Liuium, Hæc tamen perpeti potuere, quàm vt acie dimicarent. Subauditur potius, aut facilius, aut ſimile comparatiuum, more Græco. Quod orationis genus etiam alibi indicabimus in libris ſequentibus. Adeoq; neminem noxæ pœnitebat.) In exemplari ſcripto legitur, noxiæ. Dicitur autem noxia ſubſtantiue non minus quàm noxa. Hoc admonendum duxi, propter eum qui hic pro noxiæ ſcripſit, noxæ, velut emendans locum. Palamq; ferrent.) Legendum, palamq; ferretur. Imperſonaliter. Inferius paulo vetus codex habet, cum in ſenatum vocari iuſſiſſent. Magis placet vulgata lectio. Qui eum vexandis prioris anni conſulibus adminiſtraturum tribunatum credebant.) Vetus lectio, permiſſurum adminiſtraturum tribunatum credebãt. Opinor legendum, Qui eum vexandis prioris anni conſulibus permiſſum adminiſtraturum tribunatum credebant. Nam illi plebs tribunatum planè permiſerat, Paulopoſt eſt in veteri, cum recentior, tum acrior. In accuſationem Appii.) Deeſt hic pronomen ipſe in editionibus peruulgatis. Ipſe in accuſationem Appii. Sequitur paulopoſt iuxta antiquam lectionem, Ego hic aut in conſpectu veſtro moriar. Dum tribuni conſulesq;.) Antiqua lectio: Dum tribuniq; conſules ad ſe: Coniicio ſcribẽdum, Dum tribuniq; conſulesq; ad ſe quiſq; omnia trahant. Paulopoſt, lege, Vt ſiqua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberet. Non, haberent. Quæ domi eſſe, eo liberior.) Caſtiga, quæ domi, eſſe liberior. Se vnico conſule obiecto contra Trib. pot.) Scribe, electo. Nequaquam tanta patrum ſpe, priores impedierant conſules.) Lectio manu ſcripti codicis. Nequaquam tanta patrum ſperiores impedierunt conſules. Lege, nequaquam tanto patrum, Subaudi conatu, ſuperiores impedierint conſules. Iam totus Ambitus ſic legi poterit, Eadem in militia ſæuitia quæ domi, eſſe liberior, quòd ſine tribunitiis vinculis erat. Odiſſe plebem pluſquam paterno odio. Se victum ab ea. ſe vnico conſule electio aduerſus tribunitiam poteſtatem, perlatam legem eſſe quam minore conatu, nequaquam tanto patrum, ſuperiores impedierint conſules. Vt inuictus ille od. pl. a. interdum mouetur.) Scribe, moueretur. Mox pro tribus infinitis, agere, dicere, vocare, repone, ageret, diceret, vocaret.

Tribu i plebei, hoc eſt plebis.

Item tribunos plebis potius quàm Trib. plebeios. Nam in libro ſcripto legitur, tribunos plebei. Iuxta quintam inflexionem, quemadmodum & Plinius auunculus vſurpauit. Porrò ſubinde legitur in exẽplari archetypo: Tribuni plebei, non plebis: à nominatiuo plebes, non à denominatiuo plebeius.

Duplicariosq;.) quidam in vetuſto volumine ſcripſerat Duplicianosq;. Omnis militi data eſt.) Antiqua lectio: Ea omnis militi data eſt. Tum duci, tum p. d. p. q. p. exercitus rediit.) Melius in archetypo Vuormacienſi legitur: Cum duci, tum propter ducem patribus quoq; placatior exercitus redit. Aut ſupplex prehenſaret homines.) Volumen vetuſtum non hic modo, prenſaret habet, ſed & aliis innumeris locis. Item, prendi, quod vulgo legitur prehendi. De qua re ſemel admonuiſſe ſufficiat.

Ante tamen quàm prędicta dies veniret.) In antiquo codice legitur, prodicta dies. Tu ſcribe producta dies. Cuius collaudationem cum tribuni plebis impedire conarentur.) Quid hic facit collaudatio? Emacula locum ad fidem exemplaris vetuſti. Cuius laudationem cum Trib. pl. impedire conarentur. Sequitur autem mox. Et laudationem tam æquis auribus mortui audiuit. Rurſum libro quinto Matronis, inquit, gratiæ actæ honosq; additus, vt earum ſicut virorum poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Hoc vocabulo pro oratione funebri Cicero quoq; vſus eſt in Catone Maiore: Eſt in manibus inquit, viri laudatio. Quintilianus libro tertio, Nam & funebres laudationes inquit pendent frequenter ex publico aliquo officio.

Laudatio p oratione funebri.

Omnis ira belli ad populationem agri vertitur.) O hominem doctũ, qui hic pro vertit ſuppoſuit vertitur. Tu repone, vertit. De quo genere ſermonis ſupra admonuimus.

Ira vertit ad populationẽ agri, non vertitur.

Cum pro victo relinqueret hoſtem.) Corrige, Cur pro victo relinqueret hoſtem. P. Quintius.) Antiqua lectio, T. P. Quintius. Sic paulo ſuperius ſcriptum fuit: L. P. Valerio T. Æmylio Coss. Vbi vulgo tantum legitur, L. Valerio. Impetu facto dum ſe putant vinci, vicere.) Non intellexit Liuii ſenſum, qui hũc locum adulterauit. Nam dicit author ſalubri mendacio de fuga hoſtium, concitatam aciem fuiſſe ceſſuram alioqui. Itaq; cum putarent ſe vincere, qui tamen ſuccumbant, animo reſumpto vicere. Vide quid potuerit opinio duntaxat victoriæ.) Germana lectio ſic habet: Impetu facto, dum ſe putant vincere, vicere.

Dũ ſe putãt vincere, vicere.

Cornicines tibicinesq;.) Scribendum, Tubicinesq;. Ferocius agũt equites circunfuſi ducibus.) Vetus lectio: circunfuſi duci. Saxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeũtes.) Reponendum: Saxa obiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes.

Saxa obiacentia.

IN LIBRVM TERTIVM DECADIS PRIMÆ
Annotationes per Beatum Rhenanum.

TRibunitiis ſe iactari actionibus.) Scribendum: Tribunitiis iactare actionibus. Elargiẽdo de alieno.) Vitiatus locus eſt. Corrige: Et largiendo de alieno. Totam vero ſententiã ſic diſtinguet Poſſeſſores & magna pars patrum tribunitiis ſe iactare actionibus, principẽ ciuitatis, & largiendo de alieno popularẽ fieri quærentes. Conſilio neutri partium acerbo.) Repone, neutri parti. Antium propinquum.) Lectio vetus: Antium, propinquam, opportunam & maritimam vrbem. Sic infra: Coloniam fidam, propinquam, infamem fieri. Triumuiros agro dando creant.) In Archetypo Vuormacienſi legitur: Triumuiros agro dando creat. Subaudi Fabius Cos. Ab his proximi audita.) Codex manu ſcriptus habet: Ab iis proxime audita. Quam lectionem ſiquis ſequi volet, cogetur mox legere, ferri. Mox illic eſt, vocato dein ſenatu. Funeſtam ei populationem fecit.) Ei datiuus non eſt in exemplari Borbetomagenſi. Nec eſt hic neceſſarius. Cenſa ciuium capita centum quatuor & XX millia, CCXIIII.) Antiqua lectio: Cenſa ciuium capita CIIII. ACCXIIII. Fortaſſe ſcribendũ: Quater cẽtena millia, Ducenta quatuordecim. Adeo ciuitates hæ perpetuo.) In archetypo legitur: Adeo ciuitates eæ perp. Quidnam rei eſſet.) Vetus lectio: Quid rei eſſet. Abſq; parelco nam. Se in caſtra recepit.) Scribe: Se intra caſtra recepit. In incautũ hoſtem.) In volumine Borbetomagenſi legitur: In cautum hoſtem, Nec diſplicet lectio. Præcedit enim: Tanta vi caſtra circumſeſſa atq; oppugnata fuiſſe, vt ne nuntius quidem Romam mitti potuerit. Non itaq; Furius hoſtes eſt adortus tanquam parum cautos, ſed quia copiæ illorum propter obſidionem diuiſæ erant, ſuæ vero collectæ. V Mil. ac CCC.) Manu ſcriptum exemplar tantum habet: V A CCC. Hoc eſt, quinquies mille, trecentos. Inde Romam reditum eſt.) Locus vitiatus: Tu corrige, Vt Romam reditum eſt. Mox præceſſit Inde, quod verbi hic repetiit ſcriba parum attentus. Et auxere vim morbi terrores populationis.) O homines bliteos imbecilleſq;, quibus terrores populationis auditi ſolum auxerũt vim morbi. Quid futurum erat de iſtis, ſi ipſi hoſtes in conſpectum veniſſent! expiraturi erant præ metu. Hoc'ne cõuenit Romanis! Deprauauit ſenſum vnica dictio perperam mutata. Sic ſcribe: Et auxere vim morbi, terrore populationis pecoribus agreſtibuſq; in vrbem acceptis. Expone, auxere vim mor. Subaudĩ; Romani. pecoribus agreſtibuſq; in vrbẽ acceptis, terrore populationis, id eſt, ob terrorẽ populationis hoſtilis. Mox eſt in veteri: Inde exercitu ingẽti. Per Lauicanos agros.) Supra fuit ſcriptũ: Labicum. Hic habes Lauicanos agros. Mos fuit veterũ ſcribarũ u pro b ponere, & viciſſim b pro u. quod etiã alibi indicauimus. Late euagata eſt vis morbi.) Verbum euagata, non habet hic locum. Tu caſtiga: Late vagata eſt. Corpora ſalubriora eſſe cœpere.) Legendum ad fidem libri veteris: Corpora ſalubriora eſſe incipere. Id eſt incipiebant, qui ſermo familiaris eſt hiſtoricis. Cum exitus haud in facilĩ eſſet.) Scribe: Cum exitus haud in facili eſſent. Numero multitudinis. Mox eſt in veteri codice: Vbi etſi adiectum aliquid numero ſit. Inter alia prodigia & carnem pluiſſe: quam in vrbem ingens numerus auium intra volitando rapuiſſe fertur.) Hæc prodigia acciderunt Romæ dubio procul. Et tamen hic narratur, aues carnem illam pluuialem, in vrbem rapuiſſe. Quędam periodi iſtius verba prodigioſe ſunt corrupta. Nam pro, quam in vrbem, ſcribendum eſt, quem imbrem: & pro duobus vocabulis intra volitando, reponendum vnum verbum, interuolitando. Dicimus enim Interuolito ſicut interuolo. Præterea non carnẽ pluiſſe, ſed carne pluiſſe legendũ. Vt hæc ſit germana lectio, Inter alia prodigia & carne pluit. quem imbrem ingens numerus auium interuolitando rapuiſſe fertur. O negligentiam noſtram ingentem qui non dignamur veteres codices inſpicere. Hoc prodigium Valerius Maximus libro primo, capite de ominibus & auſpiciis, his verbis deſcribit: Carneſq; in modũ nimbi, inquit, ceciderunt: quarũ maiorem numerum præpetes diripuerunt aues. Reliquum humi per aliquot dies, neque odore tetro, neq; deformi aſpectu proſtratũ iacuit. Vocat nimbum Valerius, quod imbrem Liuius dixit. Nequi in loca ſumma vrbis impetus, cædeſq; inde fierẽt.) Arbitror eſſe, nequi pro nequis: de quo loquendi vſu veterũ etiam alibi dicturi ſumus. Et ſi abſciſſæ res ſint.) Archetypon Borbetomagenſe habet: Etſi abſciſæ res ſint, Vtraq; mendoſa lectio. Tu meam authoritatem ſecutus ſcribe: Et ſi acciſæ res ſint, hoc eſt amputatæ, exhauſtæ, debilitatæ. Sic libro ſexto: Poſt acciſas, inquit, à Camillo Volſcorũ res. Et paulo poſt: Quanquam, inquit, nuper Camilli ductu atq; auſpicio acciſæ res erãt. Metaphora deducta videtur ab auibus quibus alæ amputantur. Eiicere Antiates colonos.) Hic locus fuerat aſteriſco notandus. Sed profeſſoribus omnia plana ſunt. In verbo eiicere non mendum eſt, ſed portentum planè errati. Siquidem legendum: Ecetræ Antiates colonos. Et ita diſtinguenda ſententia: Antii ſummam rei poſitam. Ecetræ Antiates colonos palàm concilio facere. Id caput, eas vires belli eſſe. Fuit Ecetra Volſcorum oppidum. Porrò faciunt ad hunc locũ intelligendum quæ ſupra ſunt dicta. Libet ea repetere: Itaq; Æqui, inquit, ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere: quo cupide oblato (adeo ciuitates eæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum ſumma vi parabatur. Sentiunt Hernici & prædicunt Romanis Ecetranũ ad Æquos deſciſſe. Suſpecta & colonia Antium fuit, quòd magna vis

Quem imbrẽ in quã vrbem Interuolito

Et ſi acciſę res ſint

gna vis hominum inde,cum oppidum captum eſſet,confugiſſet ad Æquos. Iſq; miles per bellum Æ-
quicum vel acerrimus fuit. Compulſis deinde in oppida Æquis,ea multitudo dilapſa, cum Antium
rediſſet,ſua ſponte iam infidos colonos Romanis alienauit. Hactenus Liuius. Quæ propterea duxi
renarranda, vt manifeſtum euaderet,cur Antii ſummam rei poſitam fuiſſe dicat,& Ecetræ potius q̃ ali
bi palàm concilia facta. Sed virium ſpe,ſed manu obtinendum erat.) Antiqua lectio: Sed viriū ſpe,
& manu obtinendū. Sibi qui non dicto,qui nō facto.) Alterum qui ſuperabundare docet exemplar
vetuſtum,in quo legitur tantum: Sibi qui nō dicto,non facto quenq̃ offendiſſet. In iuuentutē graſ-
ſantem in Suburra incidiſſe.) Antiquus codex tantum habet: Iuuentutem g.i.S.incidiſſe. Semiani-
mem inter manus domū allatum.) Scribe: ſemianimem inter manus domum ablatum. Cui reo ca-
pitalis dies dicta ſit.) Violauit hic ſciolus quiſpiam verba Liuiana. Tu corrige: Cui rei capitalis dies — *Cui rei capitalis dies dicta.*
dicta ſit. Neq; enim dicimus diem capitalem,ſed rem capitalē,id eſt,quæ vitam hominis in diſcrimē
adducat. Veluti relegatus agello quodā in tugurio viueret.) Et hic locus infeliciter inſtauratus eſt.
Antiqua lectio habet: Veluti relegatus deuo quodam tugurio viueret. Ex qua germanam ſic reſtitue:
Veluti relegatus,deuio quodam tugurio viueret. Ad quatuor millia hominum.) Vetus lectio: Ad
M M hominum. Id eſt, Ad duo millia hominum. Ad opportuna omnia vrbis loca.) In ſcripto co-
dice legitur: Ad opportuna omnis vrbis loca. Auocato populo ab armis.) Scribe: Aduocato popu-
lo ab armis: Aduocato,ſubaudi,ad concilium. Sic infra: Propoſitis decem tabulis, populum ad con-
cionem aduocauerunt. Ad multitudinem oratione conuerſa.) Exemplar vetuſtum tantum ha-
bet,verſa. Siquis impediat.) Lege: Siqui impediat. Nam dictum eſt Siqui pro ſiquis, quod & Ci-
ceroni ſolenne eſt. L.Manlius.) Antiqua lectio: L.Mamilius. Si ſe doceri iuuiſſent.) In codice — *Siqui impediat pro ſiqs.*
Vuormacienſi legitur,ſi ſe doceri ſenſiſſent. Non dubito quin ſcriptum fuerit,ſi edoceri ſe ſiſſent. Siſ-
ſent pro iuiſſent. Sic enim aliquanto poſt ſequitur: Duum,inquit,menſium ſpatium cōſulibus datum
eſt ad inſpiciendam legem, vt cum edocuiſſent populum,quid fraudis occultæ ferretur; finerent dein-
de ſuffragium inire. Infra eſt: Pace parta,non,Parta pace. Cuius ordinis langore perpetuo iam tribu
ni plebis.) Viciata ſunt verba. Corrige: Cuius ordinis languore,perpetui iā tribuni plebis. Perpetuos — *Perpetui iā tribuni plebis.*
dicit,quod iidem ſubinde reficerentur. Id quod ex præcedentibus magis liquet. Et ex eo quod mox ſe-
quitur: Loquaces,ſeditioſos,ſemina diſcordiarū iterum ac tertium tribunos,peſſimis artibus ac regia — *Iterū ac tertiū tribunos.*
licentia viuere. Vbi obſeruandū in archetypo noſtro ſcriptum eſſe: iterum ac tertium tribunos,nō ter-
tio tribunos. Huc facit quod infra dicit: Plebes,inquit,vicit vt quintū eoſdem tribunos crearēt. Et ibi
mox: Id,inquit,modo excepere,ne poſtea eoſdem tribunos viderent. Et vos (cum C. Claudij pace,
& P. Valerij mortui loquar.) Expunge præpoſitionē,cum: Et ſcribe: Et vos (C.Claudij pace, & P.Va-
lerij m.loquar.) Atenim diuinis humaniſq; abruptis legibus,legem vos hoc anno perlaturos dicti — *Diuinis humaniſq; obruti ſceleribus.*
tatis!) Fœde eſt deprauatus hic locus. Nam pro abruptis legibus,ſcribēdum eſt,obruti ſceleribus. hoc
modo: Atenim diuinis humaniſq; obruti ſceleribus,legē vos hoc anno perlaturos dictitatis! Porrò vo
cat diuina ſcelera quæ in deos ſunt commiſſa,dum non à ſacrilegis propugnātur. quod vocabulū hic
aliquem offendit. Sic vocat diuinas & humanas res libro quinto: Atq; his diuinis inquit,humaniſq;
rebus geſtis Dictatura ſe abdicauit: Item humanas opes eodem libro pauloante: Cum iam inquit,hu
manæ opes egeſtæ à Veijs eſſent. Et infra: Saluo etiamtum,inquit,diſcrimine diuinarū humanarūq;
rerum. Mox eſt in veteri libro,male geſta Reſpublica eſt. Neſcio quo fato magis bellātes,quàm pa-
cati propitios habeamus deos.) Repone habemus. Nec cenſebit paruum hoc erratum Doctus lector,
vt contemni debeat. Peragendi conſularis officij partem ad ſe vendicabat.) Codex Borbetomagen
ſis docet legendum: In peragendis conſularis officij,partem ad ſe vendicabat. Paulopoſt in eodem eſt:
Ad recipiundum Capitolium. Et tribunos,ſi eò aduenIant.) Lectio vetus: Si eò veniant. Senatus
conſulta fiunt: vt neq; tribuni l.) In exemplari manu ſcripto non eſt particula, vt, quæ planè abeſſe de-
bet, vt ſua forma ſenatuſconſultis conſtet, quorum primum ita incipit: Neque tribuni leg. Nō per-
miſtim vnam ſociorum ciuiumq;.) Scribe: Non permixtam vel permiſtam. Sic enim in antiquo volu-
mine legitur, & placet lectio. Subauditur,aciem. Vt diſtinerent hoſtium copias.) Mendoſum ver- — *Vt diſtenderēt hoſtiū copias p diſtinerēt.*
bum eſt diſtinerent. Tu caſtiga,diſtenderent,id eſt,diſtraherent,ſepararent. Sic libro nono: Diſtendit
ea res,inquit,Samnitium animos. Paulopoſt eſt in veteri,poſtquā mœnib. iam Romanis pulſo hoſte.
Ita eſſe multi priuatim ferebāt Volſcio iudices.) Repone: Niſi ita eſſet,multi priuatim ferebāt Vol
ſcio iudicem. Cum ad iudicium ire non auderet,omneis eas res in vnum congruenteis, haud magis
dubiam damnationem Volſcij,quàm Cæſonis Volſcio teſte fuerat,faciebāt. Eſt autem ferre iudicem — *Ferre iudi.r.*
velut offerre iudicem. Sic infra: Proinde vt ille iterum ac ſæpius prouocet,ſic ſe iterū ac ſæpius iudicē
illi ferre,ni vindicias ab libertate in ſeruitutē dederit. Verba ſunt L. Verginii aduerſus Appium Clau-
dium. Hoc ſermonis genere & M. Tullius vtitur. Romam rediere legati.) Vetus lectio: Romam
vt redire legati. Scribo: Romam vt rediere legati,ſenatus iuſſit alt. Quod vbi ſenſerunt hoſtes.) Me
lius in antiquo codice legitur: Quod vbi ſenſerant hoſtes. Nihil tam nec inopinatū, nec inſperatū — *Nihil tā nec o, inatum.*
accidere potuit.) Volumen manu ſcriptum habet: Nihil tam nec inopinatum, nec tam inſperatū ac-

cidere potuit. Lego: Nihil tam nec opinatũ, nec tam inſperatum accidere potuit. Porrò, nec opinatum ſubinde Liuius vſurpat pro inopinato, quemadmodum & alibi admonuimus. Niſi effuſe affluant opes.) Hic omiſſum eſt aduerbiũ vbi in editionibus vulgatis, Tu repone: Niſi vbi effuſe affluãt opes.

Bipalio innixus.) Archetypi ſcripti lectio, palo innixus. Senſus eſt: L. Quintiũ inclinaſſe in palum, qui forte illic erat terræ infixus. Nihil igitur opus fuit bipalio ſcribere, quod inſtrumentũ eſt ruſticum.

Admiratus rogitanſq́;, ſatis'ne ſalua eſſent omnia!) In exẽplari illo Borbetomagenſi legitur: Admiratus rogitanſq́; ſat iam ſatis'ne ſalua eſſent omnia! Scribo: Admiratus, rogitanſq́; etiam ſatis'ne ſalua eſſent omnia! Aut: Admiratus, rogitanſq́; ſatin ſalua eſſent omnia. Sic libro ſexto: Percontatus ſatin ſaluæ. Proinde librarius videtur mihi pro ſatin ſcripſiſſe ſat iam, & gloſſam eius aduerbii, id eſt, ſatis'ne retuliſſe in contextum. Sed quĩ tum ſtipendia pedibus propter paupertatem feciſſet.) Hic locus turpiter eſt violatus, ob vnicam literam male mutatam. Legendum eſt: Sed qui cum ſtipendia pedib. p. p. feciſſet. Legionibus dictatoris clamore ſignificantibus.) Vitiatus locus eſt. Scribe: A' legionibus dictatoris clamore ſignificant, ab ea quoq; parte rem in diſcrimine eſſe. A' legionibus dictatoris, id eſt, à parte legionum. Significant, ſubaudi milites. Iam ſe ad prohibenda circundati opera Æqui parabant.) In editione Aſulanica legitur ita, Tu caſtiga: Iam ſe ad prohibenda circundari opera Æqui parabant. Infra legitur in libro manu ſcripto, coronam auream dictatori libram pondo decreuerit. Appoſitiue. Confeſtimq́; ſe dictator magiſtratu abdicaſſet.) Scribe: Confeſtim ſe dictator m. abd. diſpuncta particula que. Quod vero mox ſequitur. Lanuuiũ exulatum abiit, & eſt in exemplari vetuſto: Lanuuium exilium abiit. Poterit etiam legi: Lanuuium in exilium abiit. Noua de delectu contentio exorta.) In volumine Vuormacienſi tantum eſt orta, non exorta. Parumq́; id plebi præſidium foret.) Sic in editione Aſulanica legitur, quæ nunc ſola eſt ad manum. Tu repone paruumq́; id plebi præſidiũ foret. Inuidiæ tamen ad exercitum fuit.) Hic omiſſum eſt vocabulũ, res. Reſtitue locum: Inuidiæ tamen res ad exercitũ fuit. Cum de legibus conueniret, de latore tantum diſcreparent.) Scribendum: De latore tantum diſcreparet. Quẽadmodum enim conuenit vſurpatur, ſic & diſcrepat. Ita quoq; Suetonius vſus eſt. Mox eſt in veteri: Dein duo ſimul mala, nõ deinde. P. Sextilius Capitolinus.) In manu ſcripto codice legitur: P. Sextius Capitolinus. Et mox: Sextio alteri conſulũ prioris anni. Et vnica concordia inter ipſos, qui conſenſus in priuatis interdũ inutilis eſſet.) Hunc locum ſciolus quiſpiã pro libidine ſua tractauit. Germana lectio ſic habet: Et in vnica concordia inter ipſos, qui cõſenſus priuatis interdũ inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Mox in noſtro exemplari non eſt P. Sextium, ſed loco prænominis dimiſſa lacunula. Eas leges habiturum populũ Romanũ, quas conſenſus omnium non iuſſiſſe latas magis q̃ tuliſſe videri poſſet.) Delerunt hic quidam verbũ, quod in primis ad ſenſum facit. Nam in Vuormacienſi volumine legitur, inuaſiſſe non iuſſiſſe latas. Proinde ſic reſtitue ſententiam: Eas leges habiturum populum Romanum, quas conſenſus omnium inuaſiſſe, nec iuſſiſſe latas magis quàm tuliſſe videri poſſet. In trinundinũ indicta ſunt.) Antiqua lectio: In trinũ nundinium indicta ſunt. Trinum nundinum etiam appellat Quintilianus cum inquit: Siue non trino forte nundino promulgata. Per illos ſe plebi vendicare.) Pudendum erratum eſt. Scribe: Per illos ſe plebi venditare. Obſecundando mollire impetum aggrediuntur.) In manu ſcripto volumine legitur, tametſi mendoſe, obſequendo, ſe cum dando. Quorum prius libenter dicerem poſterioris fuiſſe gloſſulam expoſitricem, niſi ſcirem obſecũdare plus eſſe quàm obſequi. Vt intelligamus collegas non ſolum obſecutos in iis quæ cupiebat Ap. Claudius, verum etiam obſecũdaſſe & vltro hominis ambitionem adiuuiſſe. Ars ea hæc erat.) Pronomen ea neſcio quis aſſuit aliunde. Non eſt in archetypo Borbetomagenſi. Nec hic neceſſarium. Melius leges. Ars hæc erat. Pro hac occaſione arripuit.) Et hic ablatiuum hac quiſpiam inſulſit, cum non ſit in libro veteri. Tu diſpunge & lege, impedimentum pro occaſione arripuit. Interceſſionem quoq; conſenſus ſuſtulerant.) Ingens erratum hic eſt. Corrige, conſenſu ſuſtulerant. Pronuntiabantur in foro.) Placet antiqua lectio: Iudicia domi conflabãt, pronuntiabant in foro. Infra debet eſſe: Si ex quoq; leges. Tribunitiam pot. munimentũ libertatis rem intermiſſam repararent.) Scribe munimentũ libertati, id eſt, tribunitiam pot. quę eſt munimentũ ipſi libertati. Seu futuram munim. libertati. Hi ferè agere plebem plebiſq́; res.) Inſigne erratum huius loci, cum ſit tam manifeſtum, mirum eſt quomodo doctos tandiu potuerit fallere. Vide q̃ egregie ſe vlciſcantur veteres libri non inſpecti. Corrige: Hi ferre agere plebem plebiſq́; res. id eſt, expilabant plebem diripiebantq́;. Quo loquendi genere ſæpe Liuius vtitur. Sic alibi: Tum demum fracta pertinacia eſt, vt ferri agiq́; res ſuas viderunt. Item: Cum ante oculos propè ſuos, ſociorum res ferri agi que videret. Hoc Græci dicunt φέρεσθαι καὶ ἄγεσθαι, & φέρειν καὶ ἄγειν. A' quibus noſtri vſurparunt. Potẽtioris eſſet etiam, ne tergo quidem abſtinebatur, virgis cædi alii, alii ſecuri ſubiici.) Malim ſic diſtinguere: Etiam ne tergo quidem abſtinebatur. virgis cædi, alii ſecuri ſubiici. Nam in ſcripto codice tantum ſemel eſt, alii. Infra eſt. quid opus facto ſit. Item: Poſtquã audita vox in foro eſt præconis. Hæc fremebat plebes.) Antiqua lectio: Hæc fremunt plebes. Sic antę habuimus: Quod haud ſecus factum improbant boni, quàm nemo facere auſurum crediderat. Vbi vulgo legitur improbabãt. Senatũq́;

Cum de latore tantum diſcreparent.

Trinum nundinum.

Per illos ſe plebi venditare.

Ferre agere plebem φέρειν καὶ ἄγειν

in diem poſterum educunt.)In volumine archetypo legitur tantum:Senatumq; in diem poſterum dicunt.Scribo,indicunt. Nec nominis homines tum pertęſum eſſe.)Liuius indubie ſcripſit,quemadmodum atteſtatur liber manu ſcriptus:Nec nomen homines tum pertęſum eſſe. Sic autem & Suetonius in Cæſare:Et quaſi pertęſus ignauiam ſuam. Item,pertæſus,vt ſcribit, morum peruerſitatẽ eius. Quid igitur opus fuit hic ſcribere nominis?Licet non negem & id latine dici. Non ſolum enim accuſatiuum id verbum poſt ſe recipit,ſed & genitiuum. Experirentur, quanto ferocior dolor in libertate ſua vindicanda,quàm cupiditas in iniuſta dominatione eſſet.)In exẽplari veteri pro ferocior ſcriptũ eſt fortior. Nec eſt in libertate ſua,aut in iniuſta dominatione,ſed tãtum libertate ſua & iniuſta dominatione.Nam elegantius in ſubauditur vtrobiq;.Quare crediderim ſic ſcripſiſſe Liuium: Experirẽtur, quanto fortior dolor libertate ſua vindicanda,quàm cupiditas iniuſta dominatione eſſet. Paulo poſt eſt in veteri:Qui anno iam propè. Oratio fuit precibus q̃ iurgio ſimilior.)Antiqua lectio: Oratio fuit precibus q̃ iurgio ſimilis.Subauditur,aduerbium magis vel potius. Cæterũ neminem maiore cura occupatis animis,verum ex ſe præiudicium rei tantæ afferre.)Auſim iurare hunc Liuii locum vitiatum eſſe,tametſi vtcunq; ſtat ſenſus vt errorem nemo ſentiat.Habet exemplar Vuormacienſe: Cæterum neminem maiore cura occupatis animis verum eſſe præiudicium rei tantæ auferri.Lego:Cæterũ nemini non,maiore cura occupatis animis,verũ eſſe,præiudicium rei tantæ auferri.Senſus eſt: Verum eſſe,nec poſſe negari,nemini non auferri præiudicium rei tãtæ,ideo quòd animi maiore cura ſint occupati.Porrò præiudicium rei tantæ eleganter vocat,opinionem & ſentẽtiam quam ſenator prius in animo ſuo conceptam habet,planè dignam tanta re.Mox eſt in veteri codice: De eo quo Valerius Horatiusq;.Non,de eo quod. Senatu diſcrepante agi.)O fœdũ erratum, quod prorſus ſenſum perdit. Scribendum:Senatu diſceptante agi.Senſus eſt,bellis perfectis,& Repub.in tranquillum redacta, tum vacabit vt ſenatus diſceptet,id eſt ambigat cõtendatq;,vt in iudicio fieri ſolet. Nã hæc ſignificat diſceptare.Mox eſt in ſcripto volumine:An donec leges quæ deeſſent perferrentur. Delectum quoque primo tempore haberi & decemuiros.)Repone:Delectum primo quoq; tempore haberi. Decemuiros quo cuique eorum videatur,ex.ducere.Abſque particula connectrice,&. Non (quod ſimulabat)conſulendo diremit certamen.)Legendum:Non cui ſimulabat conſulendo diremit certamen.

Pręiudicium rei tantę.

Senatu diſceptante agi

Diſceptare

Quàm gnauum in malitia ingenium eſſe. Melius in veteri codice legitur:Quam nauũ in malitia ingenium eſſe.Nauo enim opponitur ignauum.Strenuũ id ſignificat. Velleius: Naua viriliq; opera. Mox habet ſcriptum exemplar:Et L.Sergio. Item,alia omnis penes milites noxia erat. Porrò non minus latine dicitur noxia ſubſtantiue,q̃ noxa. Peſſima decemuirorum in vulg.f.eſt.)Ex codice manu ſcripto legendum apparet:Sepultus ingenti militum mœſtitia, in peſſima decẽuirorum in vulgus fama eſt. Honeſtum ordinem in Algido ducebat.)Cogitandum num legi poſſit,pedes tum ordinem in Algido ducebat.Nam plebeius fuit.Certe peditẽ Romam veniſſe,& mox in caſtra rediiſſe, ſequentia teſtantur. Appius amore ardens pretio ac ſpe.)Vetus lectio ſed corrupta:Appius amore ardens mens pretio.Fortaſſe ſcribendũ:Appius amore ardente amens pretio ac ſpe perlicere adortus Nam ſequitur infra:Tanta vis amentiæ verius q̃ amoris mentem turbauerat.Aut,Appius amore ardens immenſo pretio ac ſpe perlicere adortus.Aut,Ap.amore ardens ſenſim pretio ac ſpe perlicere adortus.

Nauum ingenium.

Ibi nanq; in tabernis literarum ludi erant.),Volumen manu ſcriptum habet: Ibi nanq; in tabernaculis literarum ludi erant.Opinor Liuium ſcripſiſſe: Ibi nanq; vernaculi literarum ludi erant. Neque enim crediderim pueros & puellas in humilibus tabernis quæ muris affigi ſolent,quales fuerũt laniorum quarum mox meminit,& ſutorum ac aliorũ opificum,ſeſſitaſſe in propatulo. Necdum vero temporibus illis opera Grãmaticæ dabatur,quæ nulla adhuc erat.Nam ſub ſecundũ & tertium Punicum bellũ,vt author eſt Suetonius in libello de claris Grammaticis & Rhetoribus,huius demum ſtudium Romæ vigere cœpit.Ante id tempus erant ludi literarum Romæ,ſed vernaculi tantum, nõdum,vide licet loquendi ſcribendiq; regulis natis.Qualem & illum apud Falerios in Faliſcis ludũ fuiſſe dubium non eſt,cuius magiſter diſcipulos Camillo prodidit.de quo Liuius libro quinto faciet mẽtionem. Mores ille docebat,vt veriſimile eſt,magis q̃ literas,& exercitiis corpora firmabat. Vernaculi ludi duo ſeorſum Seleſtadii fuerunt multis annis,Ludouico,Cratone,Hieronymo & Sapido,hic latine profitentibus.in altero pueri inſtituebantur,in altero puellæ.Neq; enim maioribus noſtris promiſcui ludi placuerunt,quales vidimus Baſileæ,& aliis in locis. Inſtitutionis ſumma erat,peritia legendi ſcribendiq; & numerandi.At poſtquam fatalibus iſtis tumultibus corrigendæ religionis cauſa, Germania turbari cœpta eſt,huc res deuenit,vt vix ludi Latini quarta pars hodie ſuſtineri poſſit:(Priores illos nanque profeſſores ferè quadringentis ſcholaſticis frequente ſchola docuiſſe conſtat.)etiam vernaculo ludo puerorum dũtaxat,in illum contracto.Adeo contemni paſſim cœperunt literæ,magno Germaniæ incommodo,quod poſteri noſtri ſunt ſenſuri.Præcipue vero dolendũ hoc eo tempore accidiſſe, quo meliores literæ paulo familiarius noſtratibus intonuerant. Porrò pro vernaculi ſcriba ſuppoſuit bernaculi recepto illo more. Id bernaculi cum nihil ſignificaret,vertit alius in tabernaculis. At quia tabernacula militum ſunt tentoria,doctus aliquis pro tabernaculis ſubſtituit, tabernis. P. Numitorius

puellæ auunculus.) In veteri volumine legitur, auus. Subaudi, maternus. Dũ præriperent iter nuntii miſſi in caſtra.) Repone: Dum præciperẽt iter, hoc eſt, ante caperent. De qua verbi huius ſignificatione ſupra admonuimus caſtigantes libro ſecundo locum illum, Adeo vt alteram cauſam non collega ſolum præceperat. Sic libro proxime ſequenti: Nec ex quo caſtris, inquit, caſtra conlata ſunt, ceſſatum á leuibus prælijs eſt, facile patiente dictatore cõferendo vires, ſpem vniuerſæ victoriæ tẽtato paulatim euentu certaminum ſuos præcipere. Nemo eum adibat.) Pronomen eum, inter prælegẽdum adiecit aliquis. Non eſt in exemplari Borbetomagenſi. ſubauditur autem tribunal, vel ſimile quippiã.

Præcipere iter.

In forum adducit.) Scribendum, in forum deducit. Quod ius ſibi pridie per ambitionem dictum non eſſet.) Vocabulum ius non eſt in libro veteri, vt putem abſolute vſurpari á Liuio dicẽdi verbum. Proinde libet credere non prorſus abſurdam eſſe paulo ſuperius manu ſcripti codicis lectionẽ, vbi ſcriptum eſt, iuſto die ſe non dicturum, pro eo quod in vulgatis editionibus legitur, ius eo die ſe nõ dicturum. Nam forte iuſtum diem vocat, quo poſſet iure dicere, ſubaudi ſententiam vel ius. Cæterum, per ambitionem dictum non eſſet, intellige per gratiã. Vnde ambitioſa decreta iureconſultis, per gratiam facta, quæ reſcindi iubet Vlpianus. Ad comprehendendam virginem.) Vitiatus locus eſt. Emẽda: ad præhendendam virginem. Non enim M. Claudius cõprehendere virginem iubetur, quod lictoris officium eſt, ſed tanquam aſſertor & dominus prehendere. Sic mox Appius: I lictor, inquit, ſubmoue turbam, & da viam domino ad prehendendum mancipium, Illic vero comprehendendi verbum aptũ locum habet, vbi aliquanto poſt ſequitur: Clamore ad tam atrox facinus orto, excitus Appius cõprehendi Virginium iubet. Decemuir alienato ad libidinem animo.) Non erat hic opus mutare veterem lectionem, quæ habet x vir alienatus ad libidinem animo. Negat, heſterno tantum conuitio.) Repone, negat, ex heſterno tantum conuicio. Mox eſt in veteri, populum Rom. Filia in libertatem vindico.) Volumen ſcriptum habet, filiam in libertatem vindico. Nec eſt abſurda lectio. Niſi quis malit legere, filia mi in lib. vind. Cæteraq́, quæ in tali re.) Non dubito quin Liuius ſcripſerit quemadmodum eſt in libro vetuſto: Eam'ne liberorum procreandorũ conditionem, ea pudicitiæ præmia eſſe, cætera, pro & cætera, ſubaudi clamitãt, quæ in tali re muliebris dolor. Et quæ ſequũtur. Si iure agerent.) Scribe: Si iure ageret, ſubaudi Appius. Mox dele pronomen ſe, ibi quoq; ſe. Nam præcedit, vindicare ſe á priuato. Vbi Virginius maiorem q̃ liquerat in vrbe, motum exciuit.) Scribendum, q̃ reliquerat. Flens diu vocem non emiſit.) Hic poſtremum verbum perperam mutatum eſt. Debet enim eſſe, vocem non miſit, quẽadmodum antiquum continet exemplar. Porrò ſæpe mitto pro emitto Liuius vſurpat ſimplex pro compoſito. Sicut & miſſa participiũ pro emiſſa. Si libere ac pudice viuere licitum fuiſſet.) Lectio vetus: Si libere ac pudicæm viuere. Forte ſcribendũ: Si libere ac pudicã viuere licitum fuiſſet. Et ſequitur paulo poſt: Quia non vltra pudica victura fuerit. Illis quoq; enim filias, ſorores, coniuges eſſe.) Liber antiquus habet, coniugesq́; eſſe. Siccii cædis memoria reuocata.) Scribendũ eſt, renouata. Porrò quod hic eſt renouata, paulopoſt dixit redintegrata. Redintegrata, inquit, extemplo eſt omnibus memoria fœdiſſimæ poteſtatis. Quàm qui noua fama de Verginia.) Docet legendum codex vetuſtus, q̃ quem noua fama de virgine adeo fœde ad libidinem petita accenderat.

Per ambitionem dictum non eſſet. Ambitioſa decreta.

Vocem non miſit.

Imminensq́; etiam poteſtati.) Antiqua lectio imminensq́; & poteſtati. Opinor legẽdũ, immínẽsq́; ei poteſtati. Nam ipſe poſtea tribunus plebis electus eſt, & eam poteſtatem reſtitui populo ſummis viribus vrgebat. Sic libro ſequente Liuius noſter. Interim Romæ principes plebis iandiu nequicq̃, imminentes ſpei maioris honoris. Ita enim legendum docebimus ad fidem vetuſti codicis. Affirmãte Duellio.) In exemplari Borbetomagenſi legitur: Affirmante C. Duellio. Sciturosq; quòd ſine reſtituta poteſtate.) Codex vetuſtus habet, ſciturosq́. Malim legere, ſcituros q̃ ſine reſtit. pot. Aut, ſciturosq́; quàm ſ. r. p. redigi in cõcordiam res nequeãt. Vbi parum ſeceſſione moueamur. Manu ſcriptus codex habet, Vbi parum ſeceſſione moueatur. Porrò Liuius moueatur impersonaliter dixit. Paulopoſt legitur, Tum Valerius Horatiusq́;. Item in caſtra accipiuntur, non accipiuntur in caſtra. Quippe liberatores haud dubie & motus initio & exitu rei.) In volumine veteri legitur: Quip. li. haud dubiæ & motus initio exitu rei. Neſcio an Liuius ſcripſerit: Quippe liberatores hauddubie motus, initio exitu rei. Abſq; copula &, nam hanc ſæpe ſolet omittere. Infra legitur. Ad impugnandos alios, non impugnandum. Conuellunt inde ſigna.) Hoc verbum obuium ſubinde eſt apud Liuium. Sed hoc loco placet mihi lectio vetus quæ habet, Conuertunt inde ſigna. Eſt autem conuertere ſigna redeuntiũ. Sic libro octauo, Et cum iam portis prima ſigna & pars agminis eſſet egreſſa, nuntio allato de clade Latinorum, cum cõuerſis ſignis retro in vrbem rediretur. Porrò offendit iam olim quoſdam hoc verbum. Vnde & in Vuormacienſi codice aſcriptum eſt in margine, conuellunt. Quæ lectio deinde in vulgatas iſtas editiones eſt recepta. Tum C. Sicinium progeniem eius, quem pri.) Scriptura vetus habet progenies eius. Suſpicor Liuium ſcripſiſſe: Tum C. Sicinium, progenie eius, hoc eſt, ex progenie eius.

Vt quod tribuni plebis iuſſiſſent, populus teneret.) Adulteratus fœde locus eſt ſic reſtituendus, Vt quod tributim plebes (ſiue plebs) iuſſiſſet, populum teneret. Codex Borbetomagẽſis habet plebis pro plebes, quæ vox caſtigatori impoſuit. Et eſt populum teneret, pro populũ aſtringeret. Venũ irent.)

Scribendum

Scribendum venum iret, vt referatur ad nominatiuum familia. Sed eum qui deorum cuiꝗ nocuerit id ad ſacrum ſanciri.) Deprauata verba ſunt, nec magnopere ſuccurrit nobis exemplar ſcriptum, quod ſic habet: ſed eum qui deorum cuiquem nocuerit, id ſacrum ſanciri. In hoc tamen iuuat ꝙ præpoſitionem ad, poſtea vides adiectam fuiſſe. Ergo meam ſecutus authoritatem, non eam modo præpoſitionẽ expunge, ſed & pronomen id, ſic legens: Sed eum qui eorum cuiꝗ nocuerit, ſacrum ſanciri. Vnde vero pronomen id huc irrepſerit, audi. Librarius aliquis extremam ſyllabam verbi nocuerit bis ſcripſit, hoc modo, nocuerit, it. Alius caſtigare volens, poſterius it, in pronomen id mutauit. Noceri enim ei, cũ hac lege non liceat.) Et hic locus deprauatus eſt. Nam pro cum ſcribendum cui, hoc modo, Noceri enim ei, cui hac lege non liceat. ſubaudi noceri. Quæ antea arbitrio conſulum ſupprimebantur niſi tiabanturq;.) In poſtremo verbo tam craſſum mendum eſt, vt admodum demirer à nemine hactenus animaduerſum. Debet autem eſſe ſupprimebantur vitiabanturq;. hoc eſt, corrumpebantur, deprauabantur. Qui plebem ſine tribunis reliquiſſent, q.m.ſ.p. creaſſent, t.ac.c. punirentur.) Verba pluratiui numeri hic commutanda ſunt in ſingularem, hoc modo, Qui plebẽ ſine tribunis reliquiſſet, quiq; magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Sic & prior lex ſonuit, Qui tribunis pleb. ædilib. iudicib. Decemuiris nocuiſſet. Vnius tantum criminis niſi te vindices.) Admonet nos liber vetuſtus ſcripſiſſe Liuium, Vnius tantum criminis niſi iudicem vindices te, ab libertate &c. Nec vacat vocabulum iudicem, nam arguit rem pro tribunali geſtam. In quam conſpiraſſe decemuiros criminati ſunt.) Scribendum criminati ſint. Clienti dono vindicijs dederit.) Ablatiuus vindicus ſuperuacaneus eſt in editione Aſulanica, quæ nunc ſola eſt ad manum. Auunculumq;.) Miror cur hoc loco legatur auumq; in volumine ſcripto. Cũ tanti viri ſupplicio ſua & plebi iam nimia libertas videretur.) Corrige, ſuamet plebi iam n. lib. videretur. Sed neceſſariorum Virginij, & trium tribunorum preces audirent.) Caſtiga, Sed neceſſariorũ Virginiæ trium tribunorum preces audirẽt. Nam ipſe pater erat, L. Icilius ſpõſus, Auũculus P. Numitorius. Infra eſt, proximus inuidiæ. Et iterũ in ſe ſæuiret. Vultusq; iam iidem tribunorũ. Lectio vetus, Vultusq; iam inde, tribunorũ erant qui X virorum fuerant. Cum & noua expiata ſint decẽuirorum ſupplicijs.) In archetypo Borbetomagenſi legitur, & cum noua. Ego ſuſpicor verbi placet vltimam ſyllabam per incuriam librarij bis ſcriptam fuiſſe. quare &, monoſyllabum eradendum puto, vt legas & diſtinguas, Nam neq; vetera peccata repeti iam obliterata placet, cum noua expiata ſint decẽuirorũ ſupplicijs. Et nihil admiſſum iri. Et quæ ſequuntur. Valerius aduerſus coniunctos.) Ex volumine manu ſcripto legendum apparet, M. Valerius. Sicut & infra. Sed conſule M. Valerio. Supra tamen lectũ fuit, L. Valerius. Item, Quod ibi ſenſit conſul. Non, conſul ſenſit. Præter equitantes, qui abſterrent peditum acies.) Sic lege, præter equitantesq; abſterrent peditum acies &c. Id cõſiliũ animiq; habiturus ſum, quod vos milites mihi effeceritis.) Neſcio quis hunc locum auſus ſit interpolare, cum in antiquo libro ſimpliciter legatur, Id conſiliũ animiq; habiturus ſum, quod vos milites geritis. Agite eum clamorem.) Scribe Agite dũ clamorem qualem in acie ſublaturi eſtis, tollite hic. Sic infra, Agitedum vbi hic curiam circũſederitis. Item libro quinto, Recordamini agitedum quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu, negligentia caſu'ue prætermiſſum eſt. Et locum ex quo exceſſerunt.) Corrige, ex quo ceſſerant. Infra eſt vndiq; omnes conſiſi. Suſpicor legendum conniſi, quod in editionibus vulgatis eſt conniti. Circum iam tum Apollinarem appellabant.) Accuſatiuus circum non eſt in codice manu ſcripto. Infra tantũ eſt, Multa & cæteris ſeniorib. p.c. eſſent dicta. Item inferius aliquanto, iura plebis labefacta eſſent. Nã labefacere & labefieri dicimus, non minus ꝗ labefactare. Nec deinde comitiorum cauſam habuit.) Emenda, Nec deinde comitiorum cauſa habuit: ſubaudi concilium. Siqui vos minus hodie.) Video legi poſſe. Siquominus hodie decem tribunos plebis fecerint, tũ vt hi quos ſibi collegas cooptaſſint, vt illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint. Certe exemplar Vuormacienſe habet, hi tum vti quos, non vtiq;. Quare legendum aut, hi tum quos, aut, vt ii quos. Porrò cooptaſſint eſſe ſcribendum pro cooptaſſent, facile admittet doctiſſimus quiſq;, & mihi pro hoc loco reſtituto gratiã habebit. vſurpauit autem antiquitas cooptaſſint pro cooptarint. Cuius generis multa verba adnotat Feſtus, quẽadmodum & nos indicauimus in caſtigationibus noſtris, in libellum Ciceronis de ſenectute, emendãtes Ennianum carmen, quo ſuum opus exorſus eſt Tullius, quod vulgo mẽdoſe legitur, O Tite ſiquid ego adiuto curam'ue leuabo, cum ex vetuſtis codicibus ſcribendum ſit: O Tite ſiquid ego adiuuto curam'ue leuaſſo. Deinde ne ipſi quidem.) Ex volumine veteri colligo ſcriptum fuiſſe, in primis parũ proderat, dein ne ipſi quidem inierant. Infra eſt, vaſtationem agrorum per contumeliam vrbi oſtentãtes. Ergo ſi arma illa viros habuiſſent. Syncera lectio, Ergo ſi viri arma illa habuiſſent. Quo in ſtatu ſunt. Vetuſtus codex habet, quo ſtatu ſunt. Item re fortuna domum auctior redijt. Arbitror vero poſterius ſcilicet fortuna, prioris vocis expoſitionem fuiſſe. Nam res hic fortunã ſignificat, ſiue fortunas, id eſt diuitias. Infra eſt, Arma & bellum ſpectabat. Item, Cum conſules in concione pronunciaſſent. Annum ſe tertium & octogeſimum agere. In quibuſdam exemplaribus legi, nonageſimum, ſicuti indicat marginaria adnotatiuncula in codice Borbetomagenſi. Mox ſequitur pro parte viri.

Suadet plebi iam nimia libertas videretur.

Cooptaſſent [illegible] legitur apud Liuium pro cooptaſſint, id eſt cooptarit.

IN LIBRVM QVARTVM DECADIS PRIMÆ
Annotationes per beatum Rhenanum.

NAm anni principio.) Vetus lectio, Anni nam principio. Lego, anni nanq́ principio. Et quẽadmodum plebs gloriari poſſet.) In manu ſcripto volumine legitur, vt quẽadmodũ pl g. p. Legi poſſet etiam, tum quẽadmodum p. g. p. Colluuione gentium.) Antiquus codex habet, conluuionem gentium. Sinere non fieri poſſe.) Craſſiſſimũ erratũ eſt in editione Aſulanica. ſcribendum, Finẽ non fieri poſſe. Vt pauloante, Finem ergo non fieri, nec futuram. Infra eſt, arceſſierint, quod idem eſt cum acceſſierint. L. deinde Tarquiniũ non modo Romanæ.) Vetus liber duntaxat ob tranſpoſitionem aduerbii modo à vulgatis editionibus euariat, L. deinde Tarquiniũ non Romanæ modo. ſed ne Italicæ quidem gentis. Animaduertendum aũt ſic Liuium loqui ſolitum, vnica tantũ adhibita negatione, Vt & libro primo primæ Decadis, Regnare Romæ aduenam, inquit, non modo vicinæ, ſed ne Italicæ quidem ſtirpis. Quem locum quidam addita negatione, caſtigare ſunt auſi. docent hoc vulgatæ editiones. Aliquãdo duabus vtitur negationibus, qui ſermo frequẽtior eſt apud authores, vt infra: Tantum metum, inquit, vaſtitatis in vrbe agrisq́; fecit, vt nõ modo prædandi cauſa quiſq̃ ex agro Romano non exiret, belli'ue inferendi memoria patribus aut plebi eſſet: ſed vltro Fidenates qui ſe primo aut oppido aut montibus aut muris tenuerant, populabundi deſcenderent in agrũ Romanum. Mox eſt, ingenio, virtute, abſq; copula. Quis enim dubitat.) Exemplar vetus non habet, enim, ſed tantũ quis dubitat. Item, in æternũ vrbe condita, in immenſum creſcente. Abſq; copula, &. Peſſimo exemplo, cũ ſumma iniuria plebis.) Omiſſus eſt ablatiuus publico in vulgatis editionibus, Peſſimo exemplo publico, cum ſumma iniuria plebis. Aut inſignior contumelia.) Lege, aut inſignitior contumelia. Nã inſignitus dicimus ab inſigniendi verbo. Cauent ne ſocietur ſanguis.) Neſcio quid ſibi velit caueant, quod eſt ſcriptum in exemplari Borbetomagenſi. Quid ſi hoc modo legas & diſtinguas, Ne adfinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur cauent, an'ne ſocietur ſanguis? Vt reſpiciat id quod ſequitur: Id vos ſub legis ſuperbiſſimæ vincula conficitis, qua dirimatis ſocietatem ciuilem. Neq́ veſtras filias ſororesq́; etiam ei nubere ſinendo è patribus.) Non aliter in ſcripto codice legitur, niſi quod illic tãtum eſt, & nubere, Non, etiam ei nubere. Quas voces doctus aliquis admiſcuit. Lege: Neque veſtras filias ſororesq́; e nubere ſinendo è patribus. Quã in victi tandem patres vt de connubio ferretur, conſenſere.) Verbum conceſſere in contextum relatum poſt conſenſere, ſatis indicat, veterem fortaſſis lectionem fuiſſe, patres vt de connubio ferretur conceſſere. Vt mox ope eorum.) Scribendum: Vt mox opes eorum qui præeſſent, ipſi honori ius maieſtatemq́; adiicerẽt. Aduerſus quos eo infeſtior.) In volumine ſcripto tantum legitur: Aduerſus quos infeſtior. Præcipitiq́; iam die.) Præcipitem diem vocat extremum diei, Sic Curtius præcipitem ſenectutem dixit. Alia vndiq́ abſciſa.) Hic abſciſam dicit, quod ſupra eſt inciſa. Itaq́ ſpe inciſa priuſq̃ prædicta dies adeſſet, Appius ſibi mortem conſciuit. Romanus conſul Ardeæ turbatas ſ.) Conſul non eſt in codice manu ſcripto. Pauloante vero dixit Romanus ſimpliciter, vbi ſubauditur conſul. Et ſequitur mox: Conſul triumphans in vrbem redit. Non gaudet autem eiuſdem repetitione verbi Liuius. Proculo Geganio Macrino.) Non hic ſolum ſed & alibi ſæpe liber ſcriptus habet, Macerino. Haud immeritam gratiam & gloriam tulit.) Scribe, Haud immeritam & gratiam & gloriam tulit. Confiteri cogendo frumentum.) O aſinũ qui hic confiteri inſulſit, cum ſit legendum, profiteri. Id vnum dignum tãto apparatu conſiliorum & certaminum, quod ingens exudandum eſſet, præmium fore.) Si ſic legamus oportebit, quod ingẽs referre ad præmium. Secus eſt ſiquis certamine legat. Cum apparitor iuſſu magiſtri equitum cum duceret.) Accuſatiuus eũ nõ eſt in ſcripto volumine. Subauditur. Splẽdore familiarũ ſuſtuliſſe aios, quod nefas fuerit. Scribe, quo nefas fuerit. Aduerbiũ eſt loci. Bilibre farris.) In volumine veteri legitur, bilibr libris farris. Diu locũ expẽdenti venit in mentẽ, optime legi poſſe, vilibus farris libris. Nã arbitror ſcriptũ primo fuiſſe vilib. Et u litera mutata in b more librariorum, factum eſt bilib. Alius deinde adiecit ris, inducta dictione farris. Eſt autem non incommoda ſententia, Spurium Mæliũ cui tribunatus plebis magis optandus q̃ ſperandus fuerit, frumentarium diuitẽ, vilibus libris farris ſperaſſe libertatem ſe ciuium ſuorum emiſſe. Bonaq́; contacta pretiis regni mercandi publicarentur.) Libro primo huius Decadis. Vt cõtacta regia præda ſpem in perpetuum cũ his pacis amitteret. Mox eſt: Id æquimelium appellatum eſt. Haud dubii quin ſex lectis.) Antiqua lectio: Haud dubii quin ſex locis. A' bello credo quod deinde geſſit, appellatus.) In Archetypo Vuormacienſi legitur: A' bello credo quod deinde geſſit, appellatũ. Subauditur, eum eſſe. Infra eſt, quod ſimul vbi conſpexit. Confeſtim & ipſa haſta innixus ſe in pedes excipit.) Scribe: Confeſtim & ipſe haſta innixus ſe in pedes excepit. Aſſurg. Mox eſt. Dictator legionibus fugatis. Paulopoſt prænominis literam reperi Fabio aſcriptam, ſed calamo recentiore. Intentos deinde hoſtes in vallum, egreſſus dextra principali cum triariis repente inuadit.) Habet exemplar Borbetomagenſe, principia. Verum extremæ duæ literæ in eraſæ ſcripturæ locũ ſuppoſitæ videntur. Supra ſcriptum eſt, aliãs principali. Si libet legere principia, intellige

Profiteri frumentum.

telligé dictum appoſitiue intentos hoſtes in vallum dextra principia, cũ triariis repẽte inuadit. Significat autem validiorem hoſtium partem aggreſſum. nam hi principiorum nomine intelliguntur, vt exponit apud Terentiũ Donatus, quo loco Thraſo dicit, Hic ego ero poſt principia. Liuius noſter libro octauo huius Decadis docens, quo ordine ſolitus fuerit componi Romanus exercitus, Robuſtior inde ætas, inquit, totidem manipulorũ quibus principibus eſt nomen. Quod ſi mauis vulgatá lectionẽ ſequi, notũ eſt, authore Feſto, principalem caſtrorum portam nominatam, quod in eo loco ſit, in quo principes ordines tendunt. Sed an duæ fuerint dextra & ſiniſtra neſcio. quare non diſplicet vt legamus principia. Mox eſt, quæ prima opima appellata. Item dux duci detraxit. non detraxerit. Infra ſequitur. Ita expugnandi. Congratulatione ac fauore.) Malim queadmodum habet archetypum volumen, cum gratulatione ac fauore ingenti populi eſt reductus. Nullũ fuit.) Antiqua lectio: Victoriæ præmiũ quod petebatur vt plebeius crearetur, nullus fuit. omnes patritii creati ſunt. Expone, nullus fuit ſ. creatus. Appoſitiue, Victoriæ præmium, nullus fuit. Iandiu nequicq̃ imminente ſpe maioris honoris.) Scribe iandiu nequicq̃ imminentes ſpei maioris honoris. Sic priore libro dixit de L. Icilio: Imminensq; ei poteſtati. Ita nanq; nos caſtigauimus. Ne cui album veſtimentum addere petitionis cauſa liceret.) Exemplar ſcriptum habet: Ne cui album inueſtimentũ addere petitionis liceret cauſa. Sicut autem à veſtiendo veſtimẽtum deducitur, ita ab inueſtiendo, inueſtimentum quod ſupra aliam veſtem induitur. Hinc candidatorũ nomenclatura à cádida veſte, quod hic vocat latiniſſime albũ inueſtimentum. Inueſtiendi verbo iureconſulti vtuntur. Qui & inueſtituram vſurpant. Vtrinq; obnixe obeditum dictatori eſt.) Legendum: Vtrinq; enixe obeditum d. eſt. Infra eſt: Conſul nec animo defecit, nec conſilio. Item, firmat. Et paulopoſt. Q. Sulpitium legatum præficit. Item neutiq̃ vulgatæ laudis. Inſuper: Et Fabius cum equitatu impetum dederat. Circumagenti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos tumultus, hoſti vndiq; obiecerat victorem peditem equitemq;.) Antiqua lectio: Agentes ad diſſonos clamores ac ſubitos circum tumultus. Aſcripſerat aliquis in margine legendũ aliâs, circumagẽtes. Poſſet igitur etiam legi, ſatagenti ad diſſonos clamores ac ſubitos circum tumultus hoſti. Aut cogenti ſe ad diſſ. cl. ac ſub. circum tumultus hoſti. Nam ſequitur, iam orbem voluẽtes ſuos. Hic perituri, inquit, vos telis hoſtium eſtis.) Repone: Hic præbituri, inquit, vos telis hoſtium eſtis ind. inulti?

Hac qua me progreſſum videritis.) Emenda, prægreſſum. Ibi Poſthumius ictus ſaxo.) Scribe: Vnus Poſthumius ictus ſaxo, perfracto capite acie exceſſit. Sic de Publio Sextio hoc ipſo libro: Saxo ictus, inquit, turba excedit. Infra eſt, tum abiici paſſim arma. Et argumẽto eſt quòd imperia Máliana non Poſthumiana appellata ſint: quoniam qui prior.) Codex Borbetomagenſis habet: Et arg. eſt quod imp. Mál. non Poſthumiana appellata ſint. quem qui prior. Lego, quom qui, pro quũ qui prior author tam ſæui exẽpli foret, occupaturus inſignem titulum crudelitatis fuerit. Mox eſt illic, Manlio cog. ind. Documentoq; fuere quàm plurium imperium bello inutile eſſet.) Malim ſcribere: Documentoq; fuere, cõplurium imperium bello inutile eſſe. Nam arbitror veterem olim ſcripturam quamplurium habuiſſe pro complurium. quod deinde verſum eſt in quáplurimum notius equidẽ vocabulum. Iam ad infinitiuum eſſe prima litera verbi ſequentis acceſſit, & factum eſt eſſet. Romæ terror ingens erat, accito ex.) Ex volumine Borbetomagẽſi hic mihi potius verborum ordo placeret. Romæ terror ingẽs erat hoſtibus poſitis ad Fidenas accito exercitu à Veiis. Eoq; ipſo ob rem male geſtá.) Emenda: Eoq; ipſo ab re male geſta. Solet autem ſæpe in hunc modum loqui Liuius, & à præpoſitionem vel ab ſic vſurpare. Nam hoc ipſo libro paulopoſt: Mœſtæ ciuitati, inquit, ab re male geſta & iratæ ducibus, M. Poſthumius reus obiectus. Sic & ab ſecundis rebus vſurpat, vt libro quinto huius Decadis: Nũc, inquit, ab ſecundis rebus magis etiam inſolito incauti. Libro quinto rurſum: Ibi eum incompoſito agm. ne negligentius ab re bene geſta euntem, adorti Æqui terrore iniecto in proximos compulere tumulos. Mox ſequitur, cum trepidam ciuitatem. Et poteſt ſtare ſiquis ſententiam continuet, Subinde vero ſic Liuius loquitur. Vt libro proxime ſequenti: Iamq; Romani deſperata ope humana, fata & deos ſpectabant, cum legati ab Delphis venerunt ſortem oraculi adferentes. Item, ex tam leuibus momentis fortunæ. Et infra, noua erumpit acies. Et equitem paſſim liberi frenis diſpuliſſent equi.) Melior vetus lectio, liberis frenis. Subauditur exiſtentibus. Eodem & Romanos ſequentes impetus rapit.) Repone. Eadem & Ro. ſeq. impe. rapit. Eadem, id eſt, per eandem viam videlicet per caſtra. Aduerbiũ eſt loci, quo ſæpe Liuius vtitur. Sic inferius paulo. Intercluſi equites. nec perrumpere eadem, qua tráſierant, poſſe. Rurſum libro quinto: Ibiq; omnibus ſolenniter peractis, eadem reuertens ſimiliter conſtanti vultu graduq; Et, illic mox infra. Eadem digreſſus nuntius Veios contendit. Et cum eo digreſſos modo de montibus.) Caſtiga, degreſſos. A degrediendi verbo, quod crebro reperias apud Liuium. Mox eſt in veteri. ſignum ex muro tollunt. Claſſibus quoq; ad Fidenas pugnatum cum Veientibus quidam annales retulere.) Repone: Claſſi quoq; ad Fidenas pugnatum cũ Veientibus quidam in annales retulere. Scriptum autem eſt claſſi pro claſſe. Spectaculum comitate etiam hoſpitum, ad quod publico cõſenſu conuenerant: aduenis gratius fuit.) Hic exemplar vetus multis lituris eſt notatũ, & hoſpitium quidem habet, ſed ſupraſcripſit aliquis, aliâs hoſpitum. Ego ta/

men ſciens quo pacto hoſpitii uocabulo Liuius alibi vtatur, vt cum libro proxime ſequẽti dicit, notos
ignotosq́ paſſim aduenas in hoſpitiũ ductos ferũt. Et libro quinto: Cũ Ceretibus publice hoſpitium
fieret, auſim iurare ſic hic legẽdũ. Spectaculũ comitate etiã hoſpitii, in quam conſilio publico conſen-
ſerant, aduenis gratius fuit. Intellige humanitatẽ illã aduenis iuſſu magiſtratuum exhibitã. Fortem
ac ſtrenuum aliquem exiſtere ortum ex plebe) Deeſt accuſatiuus virum. Fortem ac ſtrenuum virum ali-
quem exiſtere ortum ex plebe. Infra eſt, & iam inde ab incunabulis. Item, creati conſules ſunt. Et moxi
ab duce eorum Capye. Grauatos ſomno.) Opinor legendum, graueis ſomno epulisq́. Nam in vo,
lumine ſcripto, graui ſomno legitur. Idibus decembris.) Scribe: Idibus Decembribus. Mox eſt, retu
lerant. Item, arma bellumq́; obliuioni danda. Mox eſt, forti euenit. Tanq̃ conſtantiſſimæ rei fortu-
na fretus.) Hanc orationem etiam in manu ſcripto volumine quidam auſus eſt interpolare, cum recte
habeat, nempe ſic: Tanq̃ conſtantiſſimæ rei fortunæ fretus. Iungit autem participium fretus interdũ
datiuo. Sic libro ſexto: Multitudo hoſtium, inquit, nulli rei præterquam numero freta. Rurſum infra:
Diſcordiæ hoſtium fretus. Mox in ſcripto codice non legitur exercitum. Quare ſuſpicor duxiſſet mu-
tandum in dux eſſet. Quò res inclinatura eſſet.) Scribe, qua res inclinatura. Nam hoc aduerbium
vſurpat Liuius ſicut &, eadem. Mox eſt, ſegnius ſæpe iteratus. Iam in omnibus locis ceditur.) Emẽ-
da, Iam omnibus locis ceditur. Intercluſi equites cum nec prorumpere eadem qua tranſierant, poſ-
ſent.) Vitiatus locus eſt. Tu expunge cum aduerbium & loco verbi prorumpere, perrumpere, pro poſ-
ſent ſcibe poſſe, vt legas quẽadmodum eſt in archetypo Vuormacienſi, nimirum hoc modo: Interclu-
ſi equites, nec perrumpere eadem qua tranſierant, poſſe. Expone, Quod vbi eſt factum, interclusi equi-
tes ſubaudi, ſunt. nec perrumpere eadem qua tranſierant, poſſe: id eſt, poterant. Hic vides duo loci ad-
uerbia, eadem & qua eleganter coniuncta. Infra ſequitur, Vltra mediam noctem eſt. Stationes an-
te portas agebat.) Lectio vetus, ſtationem ante portas agebat. Item mox, atq; animo vix præ gaudio
compote effuſæ. Et infra, in caſtra veſtra virtute perrupeiitis. Aduerſus hæc Tempanij oratio incõ-
poſita fuiſſe dicitur.) Ingens mẽdum eſt. Scribe, incompta fuiſſe dicitur. Paulopoſt recentiore calamo
ſuperaddidit quidam particulam, atq;. Pugnantem, atq; adhortantem. Et euerſuri tribunitiam po-
teſtatem.) Antiqua lectio, Et euerſuri tribunitiam poteſtatẽ pl. Itaq; ſcribe, an erepturi ius populo &
euerſuri tribunitiam poteſtatem plebi. C. Sempronium nihil moror.) Solennia videntur fuiſſe ver-
ba abſoluentis reum iudicis, & dimittentis. Id æque in quæſtionibus liberum eſſet arbitrium.) Pro
A dęque. duabus vocibus, id æque, repone vnum aduerbium, adæque. Infra quidam caſtigauit, Veientiũ indu-
ciis. Infra, Nec ſuffragatio horum valuit. Aut perſeuerantem ſub iudicii tempus plebem offenſu-
rum.) Legendum, Aut perſeuerante. Subauditur cauſa. Nam præceſſit, depoſita cauſa. Quæ duo op-
ponuntur. C. Sertiliũ Q. Seruilii Priſci filium.) Habet vetuſtum exẽplar tantum. C. Seruiliũ Pri-
ſci filium. Infra eſt, Per auerſam portam fuga turpi deſeruntur. Subaudi caſtra. A' quo ipſo tribuno
militum dictator erat dictus.) Scribe, à quo ipſe tribuno militum d. erat dictus. Infra debet eſſe, largi-
tione peſſimi exempli concitent. Tanquam priuatam inopem confugere.) Antiqua lectio: Tanquã
priuatum inopem cõfugere. Subintellige, ciuem. Paulopoſt vbi in vulgatis editionibus legitur: Duo
bella inſequens annus habuiſſet, video quoſdam in manu ſcripto volumine legiſſe: Ardua bella inſeq.
an. h. Iacere tamdiu irritas ſanctiones.) Scribe: Iacere tam diu irritas actiones. Mox illic eſt, de ſan-
guine ac ſupplicio ſuo. Item, Aptiſſimum tempus fuerat. Peſtilentem annum, inopia frugum negle-
cto cultu agrorum (vt plerunq; fit) accepit.) Repone, excepit. Infra eſt, cum apud patres in M. fuit,
tum. Item, damnum aliamq́; coertionem. Et, arcem recipit. Multarum magnarumq́; rerum mo-
lem.) Caſtiga, Hi multarum magnarumq́; rerum molem auidiſſ. adeo populo oſtentantes. Itẽ, quæ-
ſturamq́; eam non honoris ipſius finem æſtim. Et infra, Ea aduerſa ciuitatis res. Conſules an am-
bo.) Lectio vetus, Conſules ambo profecti ſint ad arcem Carmentanam, an alter. Et conſulis quoq;
ab ea poteſtate vim.) Codex Vuormacienſis habet abbreuiatam lectionem, Et coſs. Vt legi poſſit, Et
conſulum. Quàm in tribunis.) Repone quàm tribunis. nam mox præceſſit in, Tarditatis cauſa
in ſenatu magis fuit. Statim ſequitur illic, ſumma vi reſtare nuntiabantur. Parum cogitauerunt:
nulla non virtute ſuperari humanarum virium modum.) Hic non erat opus inſulcire negationem
quæ non eſt in exemplari Vuormacienſi. Nam ſic ſcripſit indubie Liuius, Parum cogitauerunt, nulla
virtute ſuperari humanarum virium modum. Expone: quantumlibet egregia virtus adſit, eſſe tamen
ſuum modum humanis viribus, vltra quem nemo eniti poſſit. Qui legatis repetentibus res, ni faceſſe-
rent propere vrbe finibusq́;, daturos pœnas, quas Larti Tolumnio dediſſent, reſponderi iuſſit.) Locus
hic miſere eſt interpollatus. Nam accuſatiuus pœnas ſuperadditus eſt, & pro Lars Tolumnius, Larti
Tolumnio, pro dediſſet, dediſſent, ſcriptum. Reſtituemus tamen ex veteri codice germanam lectio-
nem, qui ſic habet, daturos quos Lars Tolumnius dediſſet, reſponderi iuſſit. Lego, daturos quod Lars
Tolumnius dediſſet. hoc eſt, mortem. Nam Fidenates, C. Fulginium, Cloelium Tullum, Sp. Antium,
L. Roſcium legatos Romanos, cauſam defectionis ad Veientes exquirentes, iuſſu Tolumnij interfece-
runt, vt ante dixit Liuius hoc ipſo libro. Porrò daturos refertur ad participium repetentibus. Siquidẽ
qui

qui repetit,petit aliquid ſibi dari. Vides igitur totam ſententiæ elegantiam fuiſſe corruptam. Occidione occiſa cum periculo retineri.)Scribe,modo duo præſidia occidione occiſa,& cũ periculo retineri. Quid ſupereſſe ſanguinis.)Liber vetuſtus tantum habet,quid ſuper ſanguinis. intelligendũ vel ſuperare vel ſupereſſe. Vt deſtinerent Volſcos.)Non diſplicet hoc verbum, non minus elegans, q̃ hoc loco conueniens.Sic libro ſequente,duæ ſenatum,inquit,diſtinebant ſententiæ. Sed quia Borbetomagenſe volumen habet in ipſo contextu deſternerent,in margine deſtinerent, cogitandum an Liuius ſcripſerit,vt externarent Volſcos,id eſt, percellerent Volſcos, mentem & conſilium adimentes. Quod verbi repoſuimus etiam apud Ciceronem in libello De ſenectute. Additum deinde omniũ maxime tempeſtiuę præcipuum in multitudinẽ munus.)Reponenda antiqua lectio quæ habet:Additum deinde omnium maxime tempeſtiuo principum in multitudine munere.Scribe tamen in multitudinem.Expone,additum deinde omnium maxime tempeſtiuo,id eſt,ſumme tempeſtiuo munere, id eſt,per munus,principum,hoc eſt iſtorum ducum ſiue imperatorum,in multitudinem.Q.D.Nullum vnq̃ munus ab vllis principibus magis tempeſtiue collatum eſt multitudini. Nam populo ſæpe ſunt exhibita munera.Mox eſt in veteri libro,plebis tribunorumq́;.Item,patribus vniuerſis. Ad fanum Vultumnæ.)Codex antiquus habet:Ad fanum Voltumnæ.Sic libro ſexto:Hinc,inquit Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant.Item,parte tribunorum exercitusq́; ad Volſcum auocata bellum.Non,aduocata.

IN LIBRVM QVINTVM PRIMÆ DECADIS
Annotationes per Beatum Rhenanum.

NOn noui ſermonis authorem habebat.)Scribe:Non vani ſermonis authorem habebat. Tũ quod ſecundis potiſſimum his veſtris rebus.)Ablatiuus his,à quopiã additus eſt.Nec enim in Borbetomagenſi codice habetur.Mox,Siquæ forte aliquando fuerunt.Video diuerſam etiã lectionem quibuſdam placuiſſe,ſiquæ forte aliquando inciderunt. Quàm diſſoluendæ maxime tribunitiæ poteſtatis rentur eſſe.)Non dubito quin ſcripſerit Liuius:Quàm diſſoluendæ max.tribunitię poteſtati rentur eſſe.Vt ſit loquendi modus crebro obuius apud hunc authorem.Sic & libro proxime ſuperiori:Experiundam rem deniq; in vno aut altero eſſe,ſit ne aliquis plebeius ferendo magno honori. Item infra hoc libro:Etſi prodendæ patriæ diſſoluendæq́; Reip.eſt. Hoc hercule tanq̃ artifices improbi.)Scribe:Sic hercule tanq̃ artifi.improbi. Et quemadmodum ſeruis ſuis vetant domini.)Inſere cum aduerbium quod omiſſum eſt,Et quemadmodum cum ſeruis ſuis vetant domini. Sic vos interdicitis patribus commercio plebis.)Iſtam lectionem in margine annotatam reperio. Verum antiquior habet:Sic vos interdicto patrib.commercio plebis.Subaudi,facitis.Quæ ſententia neutiq̃ eſt huic ſimilitudinis accommodationi inconueniens. Poſtea ediſſeram.)Malim,diſſeram quod eſt in volumine Vuormacienſi. Eis laboris etiam nouum pro portione iniungi.)Lege:Eis laborem etiam nouum proportione iniungi. Solidum te ſtipendium annuum accipere!)Expunge dictionem annuum,quam neſcio quis hic infulſit,cum ea nil ſit opus. At nos tanquam cum ciuibus agere volumus. At quoq; particula præter authoritatem manu ſcripti codicis eſt ſuperaddita. Authores fuere contra ius gentium.)Genitiuus gentium non eſt in archetypo Vuormacienſi.Et abeſſe poteſt,quãdoquidem ſubauditur.Gloſſæ nomine in contextum irrepſit. Quis dubitet illos non cupiditate ſolum vlc ſcẽdi.) Vetus lectio:Quis dubitet illos non à cupiditate ſolum vlciſcendi.Vbi à particula non eſt ſuperuacanea.nam cauſam ſignificat,non inſtrumentum. Per tantum ſpatium duxerũt.) Repone,per tantum ſpatii duxerunt. Et alium oppugnandarum vrbium apparatum.) Senſus expoſcit,vt pro talium ſcribatur alium.hoc modo.Quid vineas teſtudinesq́; & alium oppugnãdarum vrbium apparatum loquar! Vtrum tandem finitimi populum Romanum eſſe putent.) In ſcripto codice ſuperadditus eſt accuſatiuus eum,populum Romanum eum eſſe putent.Tu adde. Aſſueſcitis audire.)Scribe,aſſueſtis.Sed quia in exemplari vetuſto ſcriptum fuit qui audire,cogitandum an legi debeat,Aſſueſtis æqui audire. Neglectum Anxuri præſidium vagationibus militum.)Non contemnendum erratum hic eſt.Legendum,vacationibus militum,hoc eſt immunitatibus. Obtinuerãt enim à duce ſuo,dato videlicet commeatu,vt abeſſe poſſent.Hoc verbo etiam aliàs Liuius vtitur, vt libro ſeptimo:Et cum quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat,iuſticio indicto delectus ſine vacationibus habitus eſſet. Infra eſt,Capenatium atq; Faliſcorum. Arcere iam vim. Particula iam non eſt in veteri codice.Infra eſt,à Calend.Octobribus. Et Romæ ſimul de delectu ſimul de tributo conferendo laboratum eſt. Antiqua lectio:Et Romæ ſimul delectu ſimul tributo conferendo laboratum eſt. Quanto autem augebatur militum numerus.)Scribe: Quantum autem augebatur militum num. Hæc per ſe grauia,indignioraq́; vt viderentur. Emenda:Hæc per ſe grauia, indigniora

A cupiditate vlciſcẽdi.

Vacationibus militum Vacationes.

vt viderentur. Quæ nunc etiam vectigalis.) Quidam eraſis hic aliquot literis in veteri libro ſcripſit, quinetiam vectigalis ad vltimum facta ſit. Is quod petiſſent q.p.i.r.t.t.m.expugnaſſe.) Ad hanc priorem ſententiam, vltima clauſula refertur per longum hyperbaton ſequens, id fraude patr.ſ. ac p.c.pactum arguere. Sciendum tamen, non legendum iuxta fidem vetuſti voluminis: Et eo deuolui rem, ſed reuolui rem. Vt intelligas futurum quod & antea factum eſt. Vt nullo bello veniretur ad exitum ſpei.) Vetus lectio ad exitum rei. Nullo bello, hoc eſt abſque bello. M. Furio in Faliſcis & Cn.Cor.) Scribe: à M.Furio in Faliſcis & Cn.Cor.in C.a.h.r.e.m.inuenti. At, collatum obedienter.) Particula at, præter authoritatem exemplaris Borbetomagenſis addita eſt. Paulopoſt non refert an legas ex patriciis candidatis, an ex patriciis candidatus locum tenuit. Infra eſt, quibus eam opem dii tuliſſent, vinciri. M.Furium Camillum tertium.) Antiqua lectio habet, iterum. Mox eſt in ſcripto libro: Prodigia interim multa nuntiauere, Forte legendum nuntiata fuere. Virum haud intacti religione animi.) Volumen vetus monet legendum: Vir haud intacti relig.ani.cauſatus &c. vt intelligas eum religione motum ſenem ſeductum apprehendiſſe. Si operæ illi eſſet, conſulere velle.) Sic ſæpe loquitur Liuius, vt libro proxime ſuperiore: Neq; conſulibus, inquit, cum tot populorum bella imminerent operæ erat id negocium agere. Ad fanum Vulturnæ.) Et hic, quemadmodum ſupra, & infra libro ſexto, habet Vormacienſe volumen: Ad fanum Voltumnæ. Infra eſt, voluntate ad id bellum eant. Rei maxime in hoc tempus vtilis.) Magis placet vt legatur quẽadmodum eſt in archetypo noſtro: Rei max.in hoc tempus vtili. Vt concordiæ dictum ſit dandi caſu. Vires corporis effœtæ.) Vide quale flagitium cõmiſerit, qui effœtæ hic auſus eſt ſcribere, cũ legendum ſit: Vires corporis affectę. Sic infra. Modo quæ res, inquit, poſt prodigiũ Albani lacus niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorumq; renouatio adfectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit! Affectam vocat, debilitatam. Iterum libro ſexto: Quorũ legati opem rebus adfectis orantes, cum ſenatum adiſſent. Et libro nono: In corpore tamen, inquit, adfecto vigebat, vis animi conſiliiq;. Ibidem mox: Iam animũ quoq; patris, inquit, cõſenuiſſe in affecto corpore rebatur. Vt ſegnior ſit prædator, vt quiſq; laboris periculiq; præcipuã petere partem ſoleat.) Exemplar vetus tantum habet: Vt ſegnior ſit prædator, quiſq; laboris periculiq; pr. p.p.ſoleat. Opinor ſcripſiſſe Liuium: Cum ita fermè eueniat, vt ſegnior ſit prædator, fortiſſimus quiſq; laboris periculiq; præcipuam petere partem ſoleat. Et eſt inſignis ſententia. Nemo ſe à ſtationibus Romanis mouiſſet.) Antiqua lectio: Nemo ſe à ſtatiõibus Romanus mouiſſet. Infra ſequitur, operæpretium eſt: Item, quod poſt paucos accidit annos, cladem. Cum iam humanæ opes aſportatę, egeſtæq; à Veis eſſent.) Subolet mihi participiũ aſportatæ addititium eſſe. Nam in volumine manu ſcripto dũtaxat habetur: Cum iam humanæ opes egeſtæ à Veis eſſent. Mox eſt. Dein cum quidam ſeu ſpiritu d. Item, cum ſibimetipſe prædam æſtunaſſet. Quod vero ſequitur: Cæterum partem plebis partem ſenatus deſtinabant habitandos Veios, Quid ſi legas: Cæterũ parte plebis parte ſenatus deſtinabant habitandos Veios. Aut, Cæterũ partim plebi partim ſenatui deſt.h. Veios. Eius partem decimam Apollini ſacratam eſſe.) Scribe, ſacrã eſſe. Sed rogationi tribunitiæ aduerſarius quærebatur.) Repone: Sed largitioni tribunitiæ ad.q. Prima luce aliquanto ſuperioribus ſe oſtendit.) Omiſſus in Aſulanica editione eſt ablatiuus locis, aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. Ni fortuna imp. r.ſ.& cog.r.b.v.ſpecimen maturam victoriam dediſſet.) Legendum, ſimul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen, & maturam vict.dediſſet. Ea in conſpectu erant poſita in plano.) Antiqua lectio: Et in conſpectu erant. Suſpicor ſimpliciter ſcribendũ, in conſpectu erant. Quod interceſſione ſublata tribunitiam poteſtatem euertiſſent.) In exemplari Vuormaciẽſi non eſt quod. Coniicio ſimpliciter legendum ſuſtuliſſe, interceſſione ſublata tribunitiam poteſtatem euertiſſe. Et victricem patriam victa mutari.) Vetus volumẽ habet: Et victrice patria victam mutari. Idem videtur ſenſus. Infra: Caius Iulius cenſor deceſſit. Caius non eſt in veteri libro. Aduentãte fatali vrbi clade.) Malim fatali vrbis clade. Et habet antiquũ exemplar s literam ſuperadditam. Et inuexiſſe in Galliam vinum illiciẽdæ gẽtis cauſa Aruntem Cluſinum.) Hoc loco perperam diſtincta eſt editio Aſulanica. Ego ſane malim: At inuexiſſe in Galliam vinum. Certe quod in ſcripto codice pro &, vt legitur, particulam at ſupraſcriptam habet. Tum ſic diſtingue: At inuexiſſe in Galliam vinum illiciendæ gentis cauſa, Aruntẽ Cluſinum. Et quæ ſequuntur. Cui tutor is fuerat ipſo præpotente iuuene.) Sequenda vetuſti libri lectio, ſicq; diſtinguenda ſententia: Cui tutor is fuerat ipſe, præpotente iuuene. Mox eſt in codice veteri: Ante Romanum imperiũ, Non, Romanorum. Item, Et in vtrunq; mare vergẽtes. Inſuper, fortunaq; cum ſua, tum publica. Is quod eis ex populis abundabat.) Scribe: Is quod eius ex populis abundabat. Quod eius, id eſt partem quæ abundabat ex populis, eius hoc eſt, Ambigati regis auũculi. Ab Salluuiorum gente oppugnari.) Antiqua lectio: Ab Saluium gente opp. Opinor Liuium ſcripſiſſe Salyum. Nã iſtam gẽtem Salyes appellãt authores cæteri. Maſſilienſes erant in nauibus à Phocide profecti.) Hæc verba ſi legiſſet Liuiomaſtix ille Caius Cæſar, non ſolum hic patauinitatis arguiſſet Liuium, ſed etiam Solœciſmi. Quis enim vnq̃ latine ſcientium dixit, profectus ſum in naui, Et nõ potius,

ſibi

profectus ſum naui. Sic pauloante: Profectus ingẽtibus peditum equitumq; copiis. Non dixit cum copiis. Igitur ſcribe & diſtingue germanam hoc loco lectionem reſtituturus, Maſſilienſes erant hi, nauibus à Phocide profecti. Librarius oſcitans, non rectè diſtinguendo verba, cum non intelligeret, quid ſibi vellet hi nauibus, ſcripſit, in nauibus. Ipſi per Taurinos ſaltusq; iuliæ alpis tranſcenderunt.) Marcus Antonius Sabellicus libro ſecundo de vetuſtate Aquileiæ, propterea quòd hic mentio fit Alpis Iuliæ dubitat, an Taurinorum nominè Liuius Tauriſcos intelligat illos, qui Noricis & Carnis vicini fuere. Et tandem affert argumenta quibus clarum euadit per proximas alpes, non ita procul à Maſſilienſibus Gallos in Italiam tranſiſſe. Putatq; iuliam alpem appellatam à Foro Iulii, quod ſubiectum à parte quæ Galliam ſpectat commemoretur. Cæterum ego non arbitror id temporis vllum oppidum fuiſſe hoc nomine, cum nullus dum Romanorum alpes trãſiſſet. Et apparet ſic dictum Forum Iulii, quemadmodum appellatum eſt, Forum Cornelii, Forum Sempronii, Forum Neronis, & quod nobis propinquius eſt, Forum Tiberii ſupra Auguſtam Rauricam ad Rhenum vergens, vnũquodq; conditoris ſui ſiue præſidentis vocabulo. Itaq; dicturus mihi fuiſſe Liuius videtur, ſaltusq; eius Alpis quam nunc Iuliam appellant, ſicut mox dicit: Vbi nunc Brixia ac Verona vrbes ſunt. Proinde fieri poteſt vt iam olim ſcriptura viciata fuerit (nam conſentit Vuormacienſe exemplar cum vulgatis editionibus) ſic ſtante ſynceriore lectione, Ipſi Taurino ſaltu, inuias alpeis tranſcenderũt. Sequitur enim. Eodem ſaltu fauente Belloueſo cum tranſcendiſſet alpes. Non dixit, iiſdem ſaltibus. Et præceſſit: Nulla dum via ſuperatas. Coniecturas quibus adducor vt librarium hallucinatum putem, dum maiuſculas literas vetuſtiſſimorum exemplarium partim non agnoſcit, partim agnitas perperam connectit, referre piget. Cognomine Inſubribus pago Heduorum.) Subauditur, exiſtente. Senſus eſt: Apud Heduos quoque pagum fuiſſe qui Inſubrium diceretur. Mox habet vetus codex, Mediolanium. Elitouio duce.) Antiqua lectio: Etytouio duce, Et aſcripſit in margine quidam, Eciouio. Vbi nunc Brixia ac Verona vrbes ſunt, locos tenuere: ibi conſidunt.) Locum priſtinæ lectioni reſtitueris ſi legas & diſtinguas: Vbi nunc Brixia ac Verona vrbes ſunt, locos tenuere Libui, conſidunt. Poſt hos Salluuii: qui propè antiquam gentem læuos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem, petiere Apenninum.) In his verbis errata complura latent. In primis neſcio an pro Salluuii qui ſcribendum ſit, Aliſ Libui. Vetuſtum exemplar habet: Poſt hos Salluuii qui. Deinde habet non propè, ſed præter. Poſtremo duntaxat habet, circa Ticinum amnem pœninon: Vt ſatis liqueat verbum petiere poſtea additum ab aliquo qui voluerit ſententiæ corruptæ ſuccurrere. Ego dictionem Pœninon quoque ex veteri codice eradendam puto. Nam indubie parum peritus aliquis librarius pro dein boii ſcripſit peninon. quod in archetypo fortaſſis erat peniuoii, u litera pro b poſita. Mox verſum eſt in Apenninum, & adiectum verbum petiere, vt conſiſteret ſententia. Quare ſic lego: Poſt hos Salluuii, præter antiquam gentem Leuos Ligures incolentes circa Ticinum amnem. Dein Boii Lingoneſq; tranſgreſſi. Subauditur vero verbum: Poſt hos Salluuii ſ. tranſcenderunt alpes. Porrò ſcio nominari Pœnina iuga apud Tacitum, & vallem Pœninam quæ vulgo Valleſia dicitur, in veteri inſcriptione. Sed locum hic ea vox non habet. Cum multitudinem, cum formas hominum inuſitatas cernerent.) Arridet vetus lectio, cum multitudinem, cum formas hominum inuſitatas cernerẽt. Quod vero ſequitur: Legati tres M. Fabii. vocabulum tres non eſt in codice vetuſto. Item eſt, accipere velle, non ſe accipere velle. Inſuper, Vt nunciare domum poſſent. Tribuni militum conſulari poteſtate inſequentem annum crearentur.) Scribe, in inſequentem annum. Cuius impatiens eſt gens.) Repone: Cuius impotens eſt gẽs. E crustuminis montib.) Scribe: Qua flumen Allia Cruſtuminis montibus p. defluens alueo, haud multum infra viam. Non, haud multo. Item paulopoſt: Nec circumueniri multitudine hoſtium poſſent. Non, à multitudine. Nec ſupereſſe quenquam.) Antiqua lectio: Romani cum pars maior ex acie Veios petiſſet quàm Romam, nemo ſupereſſe quenquam præter eos qui Romam refugerant, crederent. Rogantiumq; viros.) Legendum: Rogitantiumq; viros. Item: In arcem perſecutæ ſunt. Inſuper, ferunt via. Tametſi refragante vetere ſcriptura. Item, Vt in fortunæ priſtinæ. Nequis in diſſipatos ex arce, aut Capitolio impetus fieret.) Repone: Ne quæ vis in diſſipatos ex arce, aut Capitolio impetus fieret. Seu non omnibus delendi vrbem libido erat.) Huic ſentẽtiæ nihil deeſt. Sed quia manu ſcriptus codex habet delendæ, planè credo ſcriptum à Liuio fuiſſe, delẽdi vrbis libido erat. Nam huiuſmodi conſtructio Gerundii in di doctis non eſt ignota. Caritate ædium ſuarum.) Vetus lectio, caritate ſedum ſuarum. Non mentibus ſolum concipere.) Vtcunq; hic conſentiant, cum ſcripta tum typis excuſa volumina, niſi nihil video, legendum eſt: Non mentibus ſolum concidere, id eſt, concidebant, ſed ne auribus quidem atque oculis ſatis conſtare poterãt. Sic in fine decimi libri tertiæ Decadis Aſdrubal loquitur: illo enim, inquit, vulnere concidimus. Infra debet eſſe, Nec vlli erat tempus. Item: Ad omnes aditus ſtationibus firmatis. Quod his exigua reſiſtitur manu.) Legendũ: Ex arce Capitolioq; his exigua reſiſtitur manu. Infra: Primæ noctis ſilentio. Melior iocundiorq; compoſitio eſt in vetuſto volumine: Primæ ſilentio noctis. Item, Hetruſcis ne etiam, à quibus bellum Gal

licum in ſe auertiſſent, ludibrio eſſe clades ſuas? Ad id faciendum C. Fabius, dorſum gabino ritu cinctus, ſacra manibus gerens.) Borbetomagenſe volumen habet: Ad id faciendum, C. Fabius Dorſuo gabo cinctus ſacra manibus gerens. Diu me torſit hic locus quem interpollatum videbam in vulgatis editionibus, quo nam pacto germanæ lectioni reſtitueretur. Lego C. Fabius Dorſuo Gabino cinctu, ſacra manibus gerens, cum de Capitolio deſcendiſſet. Porrò cinctus ſubſtantiue pro veſtitu vſurpatur. Deſcribuntq; Gabinum cinctum eſſe togam ſic in tergum reiectam, vt vna eius lacinia reuocata hominem cingat. Liuius noſter libro octauo: Ipſe incinctus, inquit, cinctu Gabino, armatus in equum inſiliuit. Iam vides quid illis impoſuerit, qui ante me caſtigauerunt Liuium. M. Fabii Dorſuonis fit mentio libro ſeptimo his verbis. Hos conſules ſecuti ſunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus. Cæditius negare ſe commiſſurum.) Deeſt particula &, quam addere debes, Et Cæditius negare ſe commiſſurum. Infra debet eſſe: Lex curiata lata eſt. Ac paulo poſt eſt, victu ſuo fraudans.

Tum vigiles eius loci, quos fefellerat aſcendens hoſtis.) Mendoſa dictio eſt quos. Scribe, qua fefellerat aſcendens hoſtis, Vt referatur ad præcedentes duos genitiuos, Eius loci. Ob nocturni periculi memoriam.) Codex Vuormacienſis habet: Ab nocturni periculi memoriam. Lego, memoria. Sicq; dictum erit ab nocturni periculi memoria, vt ab re male geſta, & ab rebus ſecundis, & quod hic mox ſequitur, ab incendiis torrido. De quo loquendi modo ſupra admonuimus. Et cum ſtationibus procederent.) Mendoſus locus eſt: Emenda, Et cum ſtationes procederent. Item, quacunq; pactione poſſet. Repone, poſſent. Iuſſumq; & templum in Noua via allocutio fieri.) Antiqua lectio: Iuſſumq; templum in noua ia locutio fieri. Lego: Iuſſumq; templum in Noua via Locutio fieri. Videte quid inter nos ac maiores interſit.) Scribe: Et videte quid inter nos ac maiores interſit. Mox eſt, Lauinioq;.

Quanta piacula committantur?) Incorrupta lectio: Non'ne in mentem venit, quantum piaculi cõmittatur? Ex qua eas nihil vnq̃.) Expunge pronomen eas, & ſcribe: Ex qua nihil vnquam, pręterquã vrbs capta mouit. Et Flamen peregre habitando in ſingulas noctes quantum ſibi reiq; publicæ piaculi contrahet?) Repone: tantum ſibi reiq; publicæ piaculi contrahet. Quia piget reædificare.) Antiqua exemplaria habent: Quia piget ædificare. Sicut & mox, ædificare incenſa piget. Infra eſt in veteri, quàm meæ calamitatis.

IN LIBRVM SEXTVM DECADIS PRIMÆ
Annotationes per Beatum Rhenanum.

TVm quod perraræ per eadem tempora literæ fuere.) Habet vetus lectio: Tum quod paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere. Dictio paruæ multos offendit. Nam illam in altero exemplari quod nobis ex Vuormacia communicauit Dn. Reinhardus à Rietpur primarij templi Decanus, vir pietate & eruditione iuxta ſpectabilis, quidam diſpunxerat. In vulgatis editionibus vides in perraræ commutatum, & copula ſublata. Atqui ſciendum, aliquando literas inſcriptionem apud Liuium ſignificare, vt cum infra dicit: Tabulaq; ſub eo fixa monumentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis, id eſt, hoc epigrammate. Proinde hic quoq; intellige, paruas & raras per eadem tempora fuiſſe literas, hoc eſt, breues inſcriptiones modo, quæ non ſatis rem explicarent, eaſq; fuiſſe raras. Infra eſt tantum, poſteriore clade Allienſem appellarũt. Et mox in altero exemplari manu ſcripto, legitur inſigneq; rei nulli publice priuatimq; agendæ fecerunt. Nec, niſi antequam omnia præripiant.) Et hic ſcribendum præcipiant, id eſt, prius capiant. De quo verbo ſupra quoq; ſemel atq; iterum admonuimus. Pręcipere.

Et eandem exhauſtam impenſis.) Hic forte miraris aliquid deſiderari. Itaq; ſcito ſermonem elegantiſſimum Liuij vitiatum eſſe. Reponendum iuxta fidem archetypi Borbetomagenſis, & eodem exhauſtam impenſis. Eodem, ſubauditur, ædificando. nam præcedit, propter ædificandi curam. Id quod non vidit is qui locum deprauauit. Porrò non eſt tam inops verborum Liuius, vt amphibologiam committat. cum dubium ſit quid accuſatiuus eandem referat, plebem'ne an curam. Infra eſt in altero codice: Tromentina. Iuuentutem ſummiſiſſe ad id bellum.) Antiqua lectio: Iuuentutem ſuam miſiſſe ad id bellum. Collegam facimus.) Emenda: Collegæ facimus. Vt ſit ſenſus: Te Sergi Corneli, præſidem huius publici conſilii, cuſtodem religionum, comitiorum, legum, rerum omnium vrbanarum, ego & collegæ mei, de quibus toties iam dictum eſt, facimus. Sed turba hoſtium & fuga impediebatur.) Scribe: Sed turba hoſtium & fuga impediebat. Mœnibus Satricis ſe includunt.) Non contemnẽdum erratum eſt. Lege: Mœnibus Satrici ſe includunt. Ne tanquam Veios oppugnatus in opere longinquo ſeſe tererent.) Nec hic mediocris lapſus. Reſtitue: Ne tanquam Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe terere. Ex parte altera interceptis itineribus.) Emacula locum ſcribens, interſeptis itineribus. Sic obſepire iter dixit libro nono: Hæc, inquit, plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit.

Mœnia egredi iubet.) Legendum adgredi iubet. Infra eſt in antiquo volumine, L. Papyrio Curſore II trib. conſ. pot. Item mox, bellum ab Volſcis. M. Furio recuperari patria non potuerit.) Scribe,

à M. Furio recuperari patria non potuerit. Alliciendo ad ſe ple beiam auram.) Adulteratus indubie locus eſt. Habet lectio vetus: Alliciendo ad ſe plebem iam auram. Lego & diſtinguo ſic. Criminando patres, alliciendo ad ſe plebem. Iam aura non conſilio ferri. Significat aura aſpirantem vulgi fauorem. proinde elegantiſſime dictum eſt, iam aura non conſilio ferri. hoc eſt, ferebatur. Aſſidue bella cū Volſcis geſta.) Syncerior & antiqua lectio: Aſſidua bella cum Volſcis geſta. Siqui dii, vateſq; eorum in futurum vident.) Scribe, Siquid dii vateſq; eorum in futurum vident. Sed obnoxios vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.) O pudendum lapſum. Repone: Sed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere. Ab obnitendo. Sic libro ſeptimo: Stant, inquit, obnixi Samnites. Tum terrorem equeſtrem occupatis alio labore inſer, pro labore ſcribe pauore. Senſus eſt: Territos, adhuc terre.

Et fluctuanti ſimilis erat.) Non eſt abſurda manu ſcripti codicis lectio quæ habet, Et fluctuantis ſimilis acies erat. Nam cum genitiuo conſtructum ſimilis, ad mores refertur, authore Donato. Mox vbi legitur, Dein poſtquam cadentibus primis, iam ad ſe quiſq; peruenturam cædē cernebat, video diuerſam lectionem in veteri volumine fuiſſe, nempe credebat. Et additum, Alibi cernebat. Illi ſe deuouere corporis vitæq; ac ſang. q. ſ.) Pronomen ſe expungi debet. Nam mox præcedit, Ab illo ſe habere. Quod hic ſubauditur. Addita alia commodioris ad omnia turbanda conſilii res.) Fœde vitiatus locus eſt, Scribe: Addita alia commotioris ad omnia turbanda conſilii res. Et conuenit hoc vocabulū ſeditionem molienti. Siue quod & ipſe in parte prædę ſis.) Recte habet volumen Borbetomagenſe: Siue vt & ipſe in parte prędę ſis. Nec erat opus mutare. Porrò & ipſe M. Manlius è patribus vnus erat. infra eſt: Quin eam diducitis. Eſt autem diducere, in diuerſas partes ducere. Quod verbi hic locum habet. Oblatæq; vani furti inuidiæ.) Sic hic dicit oblatam inuidiam, quemadmodum Terentius vitium oblatum, ſtuprum oblatum, & incendium oblatum, ac oblatam mortem Cicero. Quæ omnia per vim & inuitis facta intelliguntur. Elegantiſſima locutio eſt. Et iam magis inſignis & ſordibus & facie reorum turba Manliana erat.) Prius &, in exemplari veteri diſpunctum eſt. Vt ſit ſenſus, inſignis ſordibus &, id eſt, facie reorum. Tot nunc aduerſus vnum hoſtes eritis.) Scribendum aduerſus vnū hoſtem eritis. In tot ſubauditur clientes, vel ſimile quippiam, puta milites ſeu viri. Infra eſt, ſatis planum. Ab accuſatoribus obiecta ſunt reo.) Scribe, obiecta ſint reo. Ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxit.) Suſpicor verbum produxit ab exponente poſtea additum. Quod tamen ſubaudiri poteſt aptius q̄ verbum protuliſſet, quod inanimatis rebus conuenit. Alioqui melius legatur produxiſſe cohærente oratione. Quod vero ſequitur precatumq; eſſe, aut ſubaudiendum aliud verbum, puta aiunt ſiue ferunt, aut ſcribendum precatuſq;. Extra portam frumentariam. Syncera ac vetus lectio: Extra portam Flumentanam. Sunt qui duumuiros.) Ex voluminibus manu ſcriptis antiquius habet & emendatius, Sunt qui per duumuiros. Quare ſic lego & diſtinguo: Sunt qui per duumuiros, qui de perduellione anquirerent creatos, authores ſint damnatum. Tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt. Sēſus eſt Liuii: Quidam dicunt damnatum ab ipſo populo, quidam à Duumuiris. Hoc vero conſtat, quòd tribuni illum de ſaxo Tarpeio deiecerunt. Infra eſt in ſyncerior codice, M. Furium Camillū VI Tr. mil. creauere. Comitiiſq; iurare parato in verba excuſandæ valetudinis ſolitæ conſenſus populi reſtiterat.) In antiquis libris legitur valetudini. Coniicio ſcripſiſſe Liuium, in verba excuſandæ valetudini ſolita. Id eſt, quibus ſolebat excuſari valetudo per iuramentum. Quibus ſolis confideret.) Antiqua lectio, quibus ſolis confiderent. Subaudi, hoſtes ipſi. Infra eſt, cum ætate & ingenio tū mule. Item, ſapere ſit ſolitus. Rurſum, cum vitæ ſatis tum gloriæ. Item, Senſit ergo euentus virtutis enixæ opem. Et Volſci qua modo ſimulato metu ceſſerant: eunt in veram fugam effuſi.) Mendum hic eſt planè pudendum. Nam eâ aduerbium quiſpiam in verbum eunt mutauit, ignorans aduerbialiter ea dici ſicut & eadem, ac referri ad qua. Proinde ſic ſcribe & diſtingue ſententiam: Et Volſci qua modo ſimulato metu ceſſerant, eâ in veram fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi. Infra eſt: Cum in exercitu, tum Romæ. Non præcipiam gratiam publici beneficii.) Scribe: Nō præcipiam. Quod verbū Liuio peculiare eſſe multis iam locis monuimus. Niſi quando à vobis proq; vobis arma accepemus.) Repone: Niſi ſiquando. Interim tribunos plebis fama ipſa irritauerat. Caſtiga, fama ea ipſa irritauerat. Infra debet eſſe: Satis ſcire eum eſſe.

Oblata inuidia.

Ea aduerbiū.

Præcipue gratiam publici beneficii.

IN LIBRVM SEPTIMVM PRIMÆ DECADIS
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

QVæ exodia poſtea appellata.) Vetuſti codices, quæ inde exodia. L. Manlius perinde ac rei gerendæ, ac non ſoluendæ religionis gratia creatus eſſet.) Melius antiqua lectio: perinde ac rei publicæ gerēdæ, ac non ſoluendæ religione gratia creatus eſſet. Quadragenariæ VIII cohortes, lecta robora virorum ſcribuntur.) Legendum, quadringenariæ, atteſtantibus priſci characteris

codicibus. Speculatores paucos fugæ trepidationiſq; Gallorum.) Exemplaria Germanica ſanè perquam vetuſta, quorum fidem atque authoritatem libenter ſequimur, habent ſpectatores, non ſpeculatores. Lentius id aliquantum bellum, quàm parti vtrique placebat, fuit.) Lege, aliquanto. Qua fœditate ſupplicii aliquanto ignominia populi Romani inſignior fuit.) Inſignitior fuit, habet antiqua ſcriptura, conſentientibus inter ſe archetypis. Quod cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat.) Lege: Quod & cum Tarquinienſibus, vt ſit geminata coniunctio &. paulopoſt: in acie operam nauaturos, non, in aciem. ac mox poſt hæc verba: emancipando'que filium fraudem legi feciſſet: non admodum apte cohærebant ſequentia, nempe hæc. prohibitum deinceps per tribunos plebis leges in caſtris ferri. nec dubium eſt per inſcitiam ſcribæ è margine in contextum tranſlata. Paulopoſt: Etiam dictaturam in promiſcuo eſſe.) Lege addendo: Etiam dictaturã iã in promiſcuo eſſe: quemadmodum habent manu ſcripta exemplaria. & mox: populatores agrorum vagos palantes oppreſſit abſque coniunctione. & proxime ſequenti verſu: ex agro Romano addita præpoſitione ex. Rurſus in ſequenti verſu: Nec per dictatorem plebeium, nec per Popilium conſulem.) Melius vetus lectio: nec per conſulem. vt plebeium vtroque referas, tam ad Conſulem quàm ad dictatorem. Popilium primo aliquis inter lineas adſcripſit, explanandi cauſa: deinde in contextum ea vox, vt ſæpius fit, irrepſit. Poſtremo victa perſeuerantia Coss. plebe eo dolor erupit.) Syncera lectio: victæ perſeuerantia conſulum plebis. Paulopoſt. Nec patritios ambos conſules.) Vetuſti codices & hic & alibi conſtanter habent ambo in accuſatiuo quoque caſu, vt ſit κατ' ἀρχαισμὸν vox indeclinabilis, quemadmodum Græcis ἄμφω. Grauius eſt quod aliquanto poſt ſequitur. Vt Romanos florentes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus afflictis quondam populi Romani cepiſſet.) Ardelio neſcio quis non aſſecutus eius vocis elegantiam, rebus affectis mutauit in afflictis. Poſt aliquot verſus: Ii meriti æquitate cura'que ſunt.) Ii redundat. Mox: C. Sulpitius Peticus, & T. Quintius Pœnus. quidam Cæſonem cognomen Quintio adiiciunt.) Vetus lectio: quidam Cæſonem, alii Caium, cognomen Quintio adiiciunt. vt intelligamus triplicem varietatem, quibuſdam hunc Titum, Cæſonem aliis, aliis Caium appellantibus. Porrò cognomen eò maluit dicere quàm prænomen, vt opinor, quòd prænomen non temere alibi quàm in grammaticorum ſcriptis reperiatur. & pro Potito in manu ſcriptis perpetuo Peticus legitur, duntaxat in Sulpitia gente, nec dubito quin rectius. nam Potitorum familia Valeriæ gentis eſt. Eum qui mutauit, offendebat vox non intellecta: atqui eadem ratione mutanda eſſent non pauca alia in hoc genere vocabula, quorum nemo eſt hodie qui ſignificationem dicere queat, cum paſſim apud Liuium alioſq; hiſtoricos occurrant. Sequitur: Cuius lentæ tabis ſemo.) Lege addendo, lentæ velut tabis. & ſic legitur in vetuſtis, ac emendatis codicibus. Cum ipſa cunctatio & in his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti.) In redundat. Mox pro materi, vetus habet matari. & aliquanto poſt pro muſitantes, muſſantes. Imperare duumuiris vt libros Sibyllinos inſpicerent.) Legendum decemuiris. Paulopoſt: ab ædilibus dicta dies eſſet, non dictæ eſſent.

Cum robore iuuentutis ſuæ occiſo.) Acciſo eſt in archetypis, non occiſo. Agros, delubra deũm, humanaq; omnia.) Lege addendo: diuina humanaq; omnia. Mox, Luxuria ſuperbia'que clarus, non potentiaq;. Superbiæ Campanorum crebra mentio fit apud Latinos ſcriptores. In vallem infimam dimitteret agmen.) Scribo demitteret. In eundem lapidem & alibi non ſemel impegerunt ſcribæ. Nec tu mihi plus quàm vnius legionis principes haſtatos dederis.) Antiqua ſcriptura: Ne tu mihi plus quàm vnius legionis principes haſtatoſq; dederis. Paulopoſt: Ad ſubducendum agmen, non ſeducendum. Samnites dum huc illucq; ſigna vertunt, vtriuſque rei omiſſa occaſione, neque conſequi.) Vetuſti codices: Samnites dum huc illuc ſigna vertunt. abſque coniunctione. & inſequi habent pro conſequi. Singulis bobus biniſq; tunicis donati.) Illic legitur: Binis'que priuis tunicis. & proxime ſequenti verſu coronam obſidialem, quod nihil erat neceſſe mutare in obſidionalem. Sueſſanorum'que auditæ legationes, precantibus datum.) Legendum: Precantibus'que datum. Paulopoſt: alios graues iam ætate eſſe. eſſe redundat. Per ſpeciem militarium vſuum magna pars ablegati.) Lege addendo: Per ſpeciem etiam militarium vſuum, cum alii aliò mitterentur, ablegati. atteſtantur manu ſcripti codices. Quem autem ab domo poſſe acciri.) Ab Roma, illic legitur, non ab domo. Aliquanto poſt, aut vbi reſtitaret, non reſtaret. Vt mihi de vobis concordiæ partam gloriam.) Partæ non partam legendum. Non multo poſt: Ac ſi cui genus, non gens. Qui maxime ſuis militibus placeret.) Syncera lectio: Qui maxime vobis ſuis militibus parceret. Sed id propter P. Salonium.) Sed redundat. Proxime ſequenti verſu melius in vetuſtis codicibus legitur primi pili, quàm in vulgatis editionibus primipilum.

In librum

IN LIBRVM OCTAVVM DECADIS PRIMÆ Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

INterreges fuerunt M. Valerius, ac M. Fabius. Creauerunt Coſs.) Lege creauit: videlicet poſterior interrex Fabius. Sequenti verſu eſt in Italiam, cum præpoſitione, cõtra q̃ in vulgatis editionibus. Si ſocialis vllus exercitus iis eſt.) Vetus lectio, Si ſocialis illis exercitus is eſt. Paulopoſt CC annorum morem ſolueremus, nõ ſoluerimus. Sed hoc leuius, q̃ quod mox præpoſitio intercidit, niſi conſcientia virium, cum veteres codices indicent ſcripſiſſe Liuium, niſi à conſcientia virium. Rurſus: Ego ipſe audiente non P.R. Lege addendo, en ego, ipſe. Ac mox, Iure gentium tutus loqueretur, non iure gentium loqueretur. Senatus partem æquam ex vtraq; parte eſſe.) Melius vetus, ex vtraq; gente.

Hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis patribus veſtris Latini, hæc L. Tarquinius vobiſcum poſtea fœdera fecit?) Quorſum attinebat hic repetere hanc vocem, fœdera. Species viri maioris, quàm humano habitu.) Maior hic iniuria quàm pro numero literarum, elegantiſſimo ſcriptori facta eſt. Extat in manuſcriptis ſyncera lectio, maioris quàm pro humano habitu. Placuit ad auerruncandam deûm iram victimas cædi.) Et hic mutatam Liuii linguam, indicant iidem codices, vbi legitur, auerruncandæ deûm iræ. Aliquanto poſt habent, Spatio quod vacui interiacebat campi, non parui campi. Ignarus fati futuri, quæ laus an pœna merita eſſet.) Malui ſequi veterem lectionem, nempe ſic. ignarus facti futuriq;, laus an pœna merita eſſet. Scribebãtur hæ quatuor ferè legiones.) Lege, ſcribebantur autem IIII. Mox, Tum nec vexilla, tum redundat. & quod paulopoſt ſequitur, haud procul à radicibus Veſuuii, rectius in manu ſcriptis legitur, haud procul radicibus. Item aliquanto poſt, funusq; par morti, melius quàm compar. Quem velit ex legione Romana ſcriptum ciuẽ.) Nec hic erat cur ſcripta in ſcriptum mutaretur. Affirmando communem fore Martem belli.) Antiquior ac dubio procul ſyncerior lectio habet, communem vere Martem. Non hoc ſolum loco ex lectione Liuiana apparet, communis Mars æque fuiſſe celebratum Romanis, ac Græcis illud κοινὸς ἑρμῆς. Sumptum eſt autem ex Homerico verſu, κοινὸς ἐνυάλιος καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα. Bina in Latio iugera.) Latino lege, & ſubintellige agro. Nam mox ſequitur, terna in Falerno. Paulopoſt: Pecuniis pœnaq; pro cuiuſq; merito perſolutis.) Quis non videat rectius legi, præmiis pœnaq;. Pedani eodem iure quo Lanuuini ciuitatem adepti.) Non admodum diſcrepat, quantum ad ſenſum attinet, vetus ſcriptura: eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatem accepti. Sed priuſquam Coſs. ab vrbe (iuſſerat enim ſenatus defendi Auruncos) exercitum educerent, fama affertur Auruncos oppidum deſeruiſſe.) Vetus lectio, Sed priuſquam Coſs. ab vrbe (iuſſerat enim ſenatus) defendendi Auruncos exercitũ educerent, fama affertur Auruncos metu oppidum deſeruiſſe. Ac mox, Dictus C. Claudius, non dictus eſt Claudius. Bibere iuſſæ, vt ſe falſum commentatam arguerent.) Antiqui codices commentam habent, non commentatam. Fugam magis retro quàm prælium aut hoſtem expectante milite.) Spectante milite, legi debet. Bona Semoni Iano cenſuerunt conſecranda.) Quanquam idem ſit Sangus Sàbinis qui Romanis Ianus, nihil tamen erat neceſſum hic pro Sango Ianum ſupponere, reclamantibus antiquæ ſcripturæ codicibus. Honoris etiam cauſa fuit, tribunatuq; plebis proximis comitiis abſens petentibus p̃fertur.) Exẽplaria noſtra rectius: honoris etiã ei càuſa fuit, tribunatusq; pl. proximis comitiis abſens p̃ſentibus p̃fertur. Vitio'ne creatus eſſet in diſcuſſionẽ venit.) Rectius in diſquiſitionẽ venit. Mox, Publice priuatim'ue, nõ priuatimq;. Et, Quid in caſtris vitii obueniſſet, nõ eueniſſet. Ibidẽq; q̃d plebeius dictator ſit dictus: dictus redũdat, nec eſt in antiquis codicibus. Deinde ẽ, Alia de cauſa, nõ alia cauſa. Paulopoſt, incurſiones in oẽm partem, non excurſiones, & ſi id leuiuſculũ eſt. Illud maioris aliquanto momenti, quod mox Sotimus in Sotinium deprauatus erat. Quidam Lucanorum pretio acciti. Pro acciti ambo exemplaria habent aſſciti. Cui cum ſenatus conſulto Publius ob æs alienum paternum nexum dediſſet, quem ætas formaq; ad miſericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt.) Syncera lectio: Cui cum ſe C. Publius ob æs alienum paternum nexum dediſſet, quæ ætas formaq; miſericordiam elicere poterant, ad libidi. &c. Paulopoſt eſt, tergum oſtentabant, non oſtendebant. In rabiem atq; iras imperatorum vertitur.) Hic quoq; ſicut ſæpe aliàs, ſeu ſcriba ſeu caſtigator vertit deprauauit in vertitur. Proxime ſequenti verſu pro auſpicium petendum, auſpicium repetendum legi debet. Item pro, miſſoq; repente ſenatu, miſſo itaq; repente. Quin tu reſpondeas.) Scribo quin tu reſpondes? Cum omni genere principum mag. equ. cum aſcendiſſet.) Legendum cum omni agmine principum. Licentia ſola qua ſe vbi velint exauthorent.) Qua redundat. Et mox detracta erat vna dictio. Legendum enim iuſſu iniuſſu imperatoris. Tepentes tribunos.) Quid (malum) tepentes? Stupentes lege. Poſt aliquot verſus, qui caſtris præerat, non in caſtris. Deinde, animi multo prius militum, non multo plus. C. Sulpitio, Q. Æmylio (Aulum quidam annales habent. Coſs.) Aulium lege. Nec enim de prænomine Q. ambigitur, ſed de nomine gentili, Æmylius'ne an Aulius dictus fuerit. Mox eſt, Sulpitio Samnites, Apuli

Æmylio.non Apulia. Nec quenquam ex Pollia tribu candidatum fermè datum, Papyriũ ferre ſolitum,) Verus lectio ſyncerior:nec quenquam fermè ex Pollia tribu candidatum Papyriam ferre ſolitũ. Deinde pro locum caſtris communiri,illic eſt,locum caſtris dimetari. Sequenti verſu pro, Itaq; cum, Itaq; vbi. Item proximo pro,inſtruũtur contra,inſtruunt contra. Poſtremo pro & hercule, at hercule.

Clamor inde nouus accedens.) Immo accidens. hoc erratũ & aliis locis aliquoties occurrit. Et quocunq; progrediebantur,magis magisq́; turbatos hoſtes cernebant.) Elegantior antiqua lectio: Et quicquid progrediebantur magis magisq́; t.h.c. Pedeſtres reſtantes ac circunuentos cædũt,ab equite fugientium ſtrages eſt facta.) Scriptura vetus habet: Pedes reſtantes ac circũuentos cecidit,ab equite &c. Sed cæterarum rerum irrita fuit deditio.) Sed redundat. Mox pro nec diſcrepant, manu ſcripta exemplaria habent,nec diſcrepat,& quidem paulo Latinius.

IN LIBRVM NONVM DECADIS PRIMÆ

Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

CItea Caudium caſtra quàm poteſt occultiſſime ducit.) Quis vnquam legit,caſtra ducit? Legendum,caſtra locat. Altera propter oram ſuperi maris.) Præter oram,lege. Sequenti verſu, pro alti,ſyluoſiq́; lege addendo alti,anguſti,ſyluoſiq́;. Caſtra propè aquam vallo circundant.) Hic potius propter aquam legi debet,atteſtantibus archetypis. Mox: Conſultantes nox oppreſſit,non conſulentes. Et, per annos iam propè XXX vincimus, rectius q̃ vicimus. His inuicem ſermonibus tanquam quietis immemores nox traducta eſt.) Hæc locutio ſolœciſmo non caret. Secuti noſtra exemplaria reſtituimus ad hunc modum. His inuicem ſermonibus qua cibi qua quietis immemor nox traducta eſt. Ita fermè locutus eſt.) Lege,locutus eſſe,vt referas ad verbum præcedens dicitur. Quicquid iſtuc præſens neceſſitas iniunxerit.) Iuſſerit habent vetuſti codices,magno inter ſe conſenſu. Iidem ſequenti verſu habent: Herẽnius domum è caſtris eſt auectus:non, Herennius domum aduectus. Mox lege addendo,vti prouocarent ad pugnam. Quæ ſi pro ſeipſis ad mortem ruere volunt.) Antiqua ſcriptura: Quæ niſi pro ſeipſis. Deinde pro, Hic omnis ſpes opeſq́; ſunt: ſcribo, Hic omnes ſpes opeſq́; ſunt. Spoponderunt Coſs. præfecti,legati.) Præfecti non habentur in archetypis. Et legimus quidem præfectos non Romanorum ſed ſociorum auxiliorum'ue: ſed illos in ordine Liuius non antepoſuiſſet legatis,quæ ſumma ſecundũ conſules imperatores'ue in caſtris Romanis dignitas erat.

Sibi nequicquam animos datos.) Lege addendo: Sibi nequicquam arma, nequicquam vires, nequicquam animos datos. Hoc ſcribæ oſcitanti imputandum. Deinde: tantam inter eos qui paulo ante. Lege,inter ipſos qui. Et aliquanto poſt pro,ſuper mœrorem pudor quoq;,pudor quidam habẽt manu ſcripta volumina. Paulo poſt: Ex alto animo,pro ex alto animi,& ſi parum intereſt. Sed tãquam rerum tam infelicis belli quàm ignominioſæ pacis.) Quid offendebat caſtigatorem in hac lectione? qua infelicis belli,qua ignominioſæ pacis? an ſic Latini ſcriptores,aut ipſe Liuius,nunquam loquuntur? Nequid diuini aut humani obſtet.) Malim veterem ſcripturam: nequid diuini humani'ue.

Atqui non indignitas rerum ſponſioni vinculum leuat. Siquid eſt,in quo obligari populus poſſit, in omnibus poteſt.) In archetypis legitur hoc modo. Atqui non indignitas rerum ſponſionis vinculum leuat. Siquid eſt,in quo obligari populus poſſit,in omnia poteſt. Arma cuncti ſpectant, & bello'ne vnquam futurum.) Mutata eſt & hic lectio,ne dicam deprauata. Illic legitur: Arma cũcti ſpectant & bellum,en vnquam futurum &c. Omnia ira militaris propè veſano ordine egit.) Ridiculũ erratum. Reſtituimus ex fide veterum codicum,propè veſano impetu egit. Aliquanto poſt, ſigna inde ferre iuſſit: pro ſignum inde ferri. Item, apud infenſos ob interpellatam dulcedinem iræ, non interpolatam, quæ vox latina quidem, hic tamen locum non habet. Et proximo verſu lege addendo, conſules odio in hoſtes ceſſiſſe. Omnia patienda prius quàm perderetur ſalus tot principum.) Proderetur haud dubie legendum. Nam prius legas an potius, non ita multum refert.

Portas etiam conſuli aperuerunt.) Addendo: Armatoſq́; clam hoſte in vrbem acceperunt. Acceptum ab vno pauorem plures per vrbem fecerunt.) Non diſplicet vetus lectio: Plures per vrbem ferũt. Paulopoſt eſt,occultæ principum coniurationes factæ: non patefactæ. C. Menenius dictus.) C. Mænius. Hæc plebeia gens fuit,illa patritia. Etſi omnes anteactæ vitæ.) Legẽdum: Et omnes. Ac mox: procul ab his coitionibus,non contionibus. Intentiores eſſe ad reſpectum caſtrorum,nequa eò vis fieret cum ad prælium ſtarent. aciem peditum tutam fore.) Incorrupta lectio: Intentiores ad reſpectũ caſtrorum,nequa eò vis fieret,quàm ad prælium ſtarent. Aciem pediti tutam fore. Ac mox. Aut ad circumeundos hoſtes,aut ne ipſi circumuenirentur.) Alia lectio nihilo deterior: Ne ipſi circumirẽtur.

Samnitium omnis multitudo & Nolani agreſtes.) In manu ſcriptis eſt, & Nolana agreſtis, videlicet multitudo. Minturnæ & Caſſinum vt deducerentur coloniæ S.C. factum eſt. triumuiros creauere.) Vera lectio: Et in tertiam Caſſinum vt deducerentur coloni S.C. factum eſt. ſed triumuiros &c.

Religionem

Religionem afferre facile poſſet.)Reſtituimus religionem facere poſſet. Item pro claſſis ordinandę, ornandæ legendum eſt. Et, In *Samnio* Cluuiam, non Cluuiani. Vbi in diſtinguendo etiam peccatũ erat. Repente adortus cum clamore ac tumultu inuadit.)Antiqua lectio: Repente exortus cum clamore ac tumultu incautos inuadit. Paulopoſt lege addendo, vno animo omnes inuadere. Virtutẽ in ſuperbia, audaciam in contemptu deorum hominumq́; ponis.)Antiqua lectio, Virtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu deorum hominumq́; ponis. Aliquanto poſt, In ſyluam Ciminiam penetratum, non penetrant. Tum ex iis qui aderant, conſulis fratrem M. Fabium Cęſonem alii, C. Claudium quidam matre eadem qua conſulem genitum, tradunt ſpeculatum ſe iturum profeſſum.)Vetus ſcriptura: Tum ex iis qui aderant, conſulis frater(M. Fabium, Cæſonem alii, C. Claudium quidã matre eadem qua conſulem genitum tradunt)ſpeculatum ſe iturum profeſſus. Paulopoſt lege addendo, Agreſtibus telis, falcibus gæſisq́;. Et *Samnitium* bella extollit, non bellum. Ob hæc etiam aucta fama &(vt ſolet)ingens terror patres inuaſit.)Et redundat. Aliquanto poſt, Et ne nudentur pugnatoribus ſigna, legendum propugnatoribus. Sequitur ridiculum erratum, galeatæ criſtæ, pro galeæ criſtatæ. Item legendum, Ad Peruſiam, quæ ipſa, non quæ & ipſa.

IN LIBRVM DECIMVM DECADIS PRIMÆ
Annotationes *Sigiſmundi* Gelenii.

TAmen ne prorſus imbellem gererent annum.)Rectius vetus, imbellem agerent annũ. Qua ſatis lato ſpatio equi præmitti poſſent.)Scribo, qua ſatis laxo ſpatio equi permitti poſſent. Conſulem ex dictatura factum M. Valerium.)Lege, Conſul ex dictatura factus M. Valerius. Mox, Certamen iniectum, melius q̃ inceptum. Et, Rogationem promulgarunt, abſq; coniunctione. Vti rogaſtis, iubendam cenſeo.)Legendum, Vti rogata eſt. Ad populandos hoſtium fines intendit.)Lego, incedit. Et ſequenti verſu vaſtum, non vaſtatum. Rurſus aliquanto poſt, Quid ergo attineret, non attinet. Deinde, quantæq́; in hanc aut in illam prouinciam copiæ ſatis eſſent, eſſent redundat. Samnites deſperantes improuiſo tumultu.)Deſperato, rectius. Obteſtandoq́; propè reſiſtentes conſules in concionem pertraxerunt.)Vetus lectio habet reſtitantes non reſiſtentes. Item pro, aſt hic ego tibi templum voueo, Illic eſt, Aſt ego templum tibi voueo. Ob hæc etiam appetebat tempus comitiorum, quorum cauſa L. Volumnius Cos. Romam reuocatus.)Syncera lectio, Ob hæc, & iam appetebat tempus, comitiorum cauſa &c. Tum quod ex concordia conſulum bona.)Lege, tum quæ. Poſt aliquot verſus, è patribus enupſiſſet, non nupſiſſet. A' Capena porta ad Martis ædem, ac mox, ad Cereris ædem.) Vtrobiq; ædem ſcriba benignus de ſuo adiecit. Ne ad omnia ſimul adire & obire vnus non poſſit.)Vetus ſcriptura, Ne ad omnia ſimul obire vnus non poſſit. Fabius Hetruria rebellante.)Adde præpoſitionem, Fabius in Hetruria rebellante. Voluntatem ſibi ac fauorem conſentiẽtis populi pro omnibus iuſſis affutura.)Antiqua lectio, Pro omnibus iuſſis eſſe ac futuram. Additæ aræ in medio victimæq́;.)Additæ redundat. Aliquanto poſt, datum hoc forſan. Hic quoq; redundat forſan. Deinde, Exeunti iam forte in aciem. Rurſus forte ſcriba adiecit de ſuo. Vox etiam ad hoſtes accederet.)Accideret, de quo aliâs monuimus. Sequenti verſu, priuſq̃ gloria alterius exercitus fieret, non foret. Incolumi vix ex tanta trepidatione Bouianum peruentum.)Antiqua ſcriptura, vt ex tanta trepidatione. Vt pauore admodum plures caperentur.)Exemplaria vetera, Vt paruo admodum. Pedites equitesq́; inſignes donis tranſire, ac tranſuectis multæ ciuicæ coronę vallaresq́; ac murales conſpectæ.)Lege & diſtingue, pedites equitesq́; inſignes donis tranſiere ac tranſuecti. multæ ciuicæ &c. Aeris grauis tranſuecta vicies centum millia, & auri triginta tria millia, id enim redactum ex captiuis dicebatur.)Beauit ęrarium ſuo mendacio ſcriba. Syncera lectio, Aeris grauis tranſuecta vicies centum millia, quingenta triginta tria millia, id æs redactum ex captiuis dicebatur.

FINIS.

IN FRAGMENTA LIBRI SEXTI
TERTIÆ DECADIS ANNOTATIONES.

QVOD nos nacti fuimus è Spira Liuianum exẽplar, ex fragmentis vetuſtiſſimorũ codicũ ſaltuatim deſcriptũ videbatur, præſertim in hoc libro ſexto tertiæ Decadis. Nã initiũ voluminis fecerat librarius à particula, quã nos vix tandẽ in medio libro reperimus, abruptis verbis. Cũ ea cohærebat aliquot paginis intermediis omiſſis, libri finis. Deinde cũ ſeptimũ librum conferre cœpiſſemus, iterũ particulã inuenimus quæ ad ſextũ librũ pertinebat. Vide mirã confuſionẽ. Nos in his annotationibus excuſorũ codicum ordinẽ ſequimur. Sacra fracta ac ſpoliata deũm delubra.) Pro ſex iſtis dictionibus, nos tantũ quatuor repoſuimus, Et refracta deũm delubra. Caſtigator quia connexis ſyllabis ſcriptũ reperit & refracta, ſubſtituit ipſe, ſacra fracta. Deinde cũ ſupereſſent duæ dictiones, deũm delubra, ne nullus eſſet ſenſus, adiecit has voces ac ſpoliata. Iam ſubſtantiue ſacrũ vſurpare magis poeticũ eſt, vt apud Perſiũ: In ſacro quid facit aurũ! Itaq; potius ſacraria fracta dixiſſet Liuius, vt de proditis Bacchanalibus libro nono Decadis quartæ, Deinde pure lautũ in ſacrariũ deducturã. Et mox. Ancillã ſe ait dominæ comitẽ id tũ ſacrariũ intraſſe. Nã ſacrũ ipſum eſt ſacrificiũ, vt ibidẽ. Quæ in ludo ſimili Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent fieri. Porrò refringendi verbũ ſæpe apud Liuiũ cõperias, vt hoc libro ſexto ad finẽ: Et porta intus foriſq; pariter refringi cœpit. Et libro ſeptimo: Deinde proxime refracta porta. Ita vt ne nudo quidẽ ſolo, reliquis direptis, al.) In veteri codice eſt, relus direptæ fortunæ, Repoſuimus nos, reliquiis direptæ fort. Intelligẽda aũt per appoſitionẽ ſententia, nudo ſolo ſubaudi agrorũ ædificiorumq;, quæ erant reliquiæ direptæ fortunæ. Hoc tametſi leuiculũ, non animaduerſum, caſtigatorẽ decepit. Saltem quæ cõparent.) Nõ poteſt vlli dubium videri legendũ eſſe compareant modo potentiali, etiamſi ſcriptus liber nullus moniſſet. Maneant, inquit Marcellus.) In exemplari manu ſcripto legitur: Maneant immo inqt Marcellus. Neq; eſt hic ocioſa confirmantis particula. Sed non quid ego fecerim in diſ.u.) Poſt hæc verba omiſſa erat ſententia, quã nos in contextum inſeruimus, nẽpe hæc, quem quicquid in hoſtibus feci, ius belli defendit. Tametſi illic deprauate ſcriptum erat defendendi. Ingentem ſaltum hoc loco fecit librarius, quẽadmodum pauloante meminimus. Auſpiciis ac per.) Repoſuimus ex ſcripto codice, auſpiciiſq; & per n. Breui tempore, hinc o.) Prodigioſe corruptus eſt hic locus. Legendum quemadmodum caſtigauimus, breui extorre hinc omne Punicum nomen. Vt breui ſit aduerbiũ. Significat extorris exulem, velut qui extra terram ſiue patriam ſit pulſus. Rurſum Liuius libro ſeptimo: Extorrem agro Romano, procul terræ contactu alto mergendum. Libro quinto primæ Decadis coniungit exulem & extorrem: Ne exulem extorrem, inquit, populum Romanum ab ſolo patrio ac diis penatibus in hoſtium vrbem agerent. Diſtinguenda autem verba hoc modo: Animus quoq; m.m.m.a.h.t.v.pręſagit, noſtram Hiſpaniam eſſe breui extorre hinc oẽ Punicum nomen, maria terraſq; fœda fuga impleturum. Trifariam exercitus in diu.r. diſtraxere.) Exercitus vertimus in exercitum (ſic enim eſt in veteri libro) vt intelligas ex vno exercitu treis factos. Ibi pecuniæ.) Vetus habet: Ibi pecunia. Et ſequitur paulopoſt: Hic pecunia omnis hoſtium. Et neſcio an vnam Hiſpaniæ oram, quæ noſtro adiac.m.) Hæc verba nullo ſenſu dicta ſunt. Repoſuimus ex veteri libro, & neſcio an vnum in Hiſpaniæ ora qua noſtro adiacet mari. Eſt autem qua aduerbialiter hic legendum. Vt eodem tempore exercitus oſtenderet.) Hunc locum mutilum integrum fecimus, aſcriptis verbis ex antiquo volumine quæ deerant, hoc modo: Vt eodem tempore Scipio ab terra exercitum oſtenderet, claſſis portum intraret. Expunximus enim coniunctionem quæ vltimam clauſulam connectebat, qua nihil hic eſt opus. Porrò huic loco non fruſtra aſteriſcum appoſuerat Aſulanus. Nullum obiectum vallum.) Exemplar ſcriptum habet tantum, nullum obiectum. Perpenſa ſententia, legendũ opinor hunc locum ſic: His ab tergo, nam frons natura tuta erat, vallum obiectum. Senſus eſt. À tergo caſtris vallum obiectum, ne obruerentur: à fronte vero minime, cum illac natura locus munitus eſſet. Aſſignat iterum rationem paulopoſt cur à frõte nullum vallum oppoſuerit, Vnde, inquit, cum tam parui operis munitio eſſet, non obiecit vallum Imperator Romanus. Cæterũ ſita Carthago ſic eſt.) Caſtigaui: Etenim ſita C. Nam reddit cauſam non obiecti à frõte valli. Paulo plus.) Paululo plus. Patulum, & ad ſept.) Caſtigauimus, paulum etiam ad ſept. hoc eſt modice. Ex antiquo. Vtcũq; exæſtuat mare.) Adiecimus clauſulam quæ deerat, Vtcũq; exæſtuat aut deficit mare. Circumuectuſq; claſſe.) Scripſimus claſſem. Et mox pro interim intenti. Ex veteri. Quod ad vrbem potiſſimum oppugnandam bello orſus eſſet.) Quatuor inſignes mendæ ſunt in hac breui oratiuncula. & ſenſus eſt inuerſus, immo prorſus nullus. Sic autẽ Liuius ſcripſit, quod ab vrbe potiſſimũ oppugnanda bellum orſus eſſet. Mox gerundium hortãdo quod ſequitur, debebat eſſe cohortando. In ditionem noſtram traden.) Noſtram aliquis adiecerat.

Hic tormenta, arma.) Omiſſum fuit hic vocabulum armamenta, hoc modo: Hic tormẽta, armamẽta, arma. Sic deerat mox particula &, qui ſimul vos inſtruet, cum deberet eſſe, qui ſimul & vos inſtruet,

& hoſtes

& hoſtes nudabit.Et hic deerat pagina,aut amplius in exemplari manu ſcripto. Intentis omnibus ad opem ferendam.)Legendum ad opem eò ferendam. Vt nemo ſentiret ante à tergo capt.) Vt nemo ante à tergo ſenſerit capt. Vtrinq; ancipitem hoſt.h.) Repoſuimus ex veteri codice. Et vtrinq; ancipitem h.h.Porrò non eſt hic ſuperuacanea connectens particula,&c. Et porta intus foriſq; pariter refringi coepta.)Emendaui coepit.Ex manu ſcripto.Neq; enim affectauit Liuius figuram ſimiliter cadentis. Partem ipſe ad arcem ducit.)Induximus & dictionem partem,quæ non eſt in codice veteri,non alia de cauſa additam hic à caſtigatore,quàm quòd non putarat abſolute ducendi verbum à Liuio vſurpari. Catapultæ maximæ fermè centū viginti.)In veteri codice eſt maximæ formæ.Et hic vbiq; certos numeros appoſitos habet. Libræ fermè omnes pondo.)Non libræ legendum eſt, ſed librales.

At naues on.)Deleuimus at particulā,non ex antiquo libro,ſed aliunde adiectam. Et nauali alia materia.)In codice ſcripto mendoſe legitur,naualia materia.Opinor duntaxat legendum,nauali materia.vt de lignis intelligas. Inter tantas opes bellicas Car.)Reſtituimus:Inter tantas opes belli captas Carthago ip.f. Et in capienda vrbe.)Diſpunximus præpoſitionem in,quam elegantius ſubaudias. Feſſoſq; milit.omnib.vno die belli operibus.)Caſtigauimus operis,authoritatem ſecuti voluminis manu ſcripti,quæ vox huic loco maxime quadrat.Significat autem opera actionem ipſam cuius finis eſt opus.Opera militaria ſunt munitiones caſtrorum,vt cum de Marcello paulopoſt dicit, & opere perfecto extemplo in aciem legiones ducebat.Et rurſum:Caſtra inde ponentem vndiq; munitores operibus prohibet.Libro quinto primæ Decadis:Ad opus,inquit,milites traducti.Operum oīum longe maximum ac laborioſiſſimū,cuniculus in arcem hoſtium agi coeptus. Eodem libro paulopoſt: Operibus tamē,inquit,nō vi expugnata eſt.Item libro nono ſignificantiſſime de Gallis: Quādo nec foſſa valloq;,inquit,ab ignauiſſimo ad opera ac muniendum hoſte clauſi eſſent. At operæ ſunt ipſi labores & officia militum,vt in dimicando decurrendoq; & reliquis exercitiis. Nec conſtant opera ſine operis.Liuius noſter libro quinto primæ Decadis:Nuſq̄,inquit,nec opera ſine emolumēto, nec emolumentum fermè ſine impenſa opera eſt. Pretiū tamen muralis coronæ decus eius eſſe.)Docuit hūc locum ſic emendandum liber vetus,præcipuum muralis coronæ decus,eius eſſe. Q.Tyberilius centurio.)Legendum:Q.Trebellius centurio. Socius C.Lælius claſſicis, Legionariis M.S.) Volumen ſcriptum habet:Lęliusq; tectus claſſis.Proinde legendum eſt indubie:Sociis C.Lælius Præfectus claſſis,legionariis M.Sempr.Tuditanus aderat,quemadmodum & nos in contextu caſtigauimus. Intelligit autem per ſocios,ſocios nauales,vt nihil fuerit opus addere claſſicis.Adiuuat noſtram emendationem quod paulopoſt ſequitur:Ante omnes C.Lælium præfectum claſſis &c. Cornelium Claudiū.) Vetuſtus codex docet legendum,P.Cornelium Caudinum. Tantæ indignitatis non tam aduocati. Emendaui,amori tantæ dignitatis. Per omnes deos apparatos iurare magis.) Legendū eſt iuxta antiquum volumen paratos iurare,hoc eſt,promptos.Apparatus ad cultum refertur.Quod vero paulopoſt ſequitur,ad concionem aduocauit,illic eſt vocauit,& comperiſſe non compertum habere. Ac XXX bobus donauit. In ſcripto codice eſt viginti bubus d.Porrò mira varietas in numeris eſt. Nō de pondere auri argentiq; & redactæ pecuniæ conuenit.) Volumen antiquum habet:Non de numero auri atque argenti, & redacta pecunia conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt.) Exemplar vetus habet:Si aliquis adſentiri n.Niſi ſit aliqueis pro aliquibus.Poſſet etiā legi alicui,ſubaudi ſcriptorum prodentium illa. Media ſimillima veris ſunt.)Arbitror Liuium ſcripſiſſe quemadmodum eſt in veteri,media ſimilia veri ſunt.Quid autem opus fuit ſimilia veri mutare in ſimillima veris,cum latine & eleganter dicamus ſimile veri. Quàm triſti ſub.ſer.)Lectio vetus,q̄ à triſti ſubiectas ſeruitio.Nec vacat à particula ſignificans ſubiectionē quā pariat triſte ſeruitium.Sic libro ſeptimo: Scipio auidior etiam certaminis erat,cum à ſpe quam ſucceſſus rerum augebat,tum quòd.Sic enim locum emendauimus,cum prius legeretur,cum ea ſpe. Inter hæc è media turba.) In exemplari ſcripto tantum eſt, media turba,vt ſubaudire poſſis,è vel in media turba. Cum Scipio nihil profecto.) Vetus: Cū Scipio nihil defuturum iis profecto diceret. Alia mihi cura. In antiquo volumine legitur:Alia me angit cura,ætatem harum intuentem. Animum ſtimulat.)Hæc verba nō ſunt in libro manu ſcripto.

Stabant ætate & forma.)Sic procul dubio Liuius ſcripſit,quēadmodum manu ſcriptum volumen docet:Simul ætate & forma florentes circa eam Indibilis filiæ erant,aliæq; nobilitate pari. Cæterum quando ſimul in ſtimulat verterat caſtigator,opus erat verbum aliquod inſulcire.Adiecit itaq; de ſuo verbū ſtabant.Nec minorem arguit,vel ſcribæ vel caſtigatoris ſupinitatem,quod hactenus in vulgatis exēplaribus pro aliæq; nobilitate pari,legimus exeq; nobilitate pari.An ſi ſorores erāt,nō erant pari nobilitate?Suſpicatus fortaſſe eſt ſcriba nō fuiſſe germanas. Ne quid qđ ſanctū vſq̄ eſſet apud vos, violaret.)Deprauata & hæc ſentētia.Legendū enī hoc modo diſtinctis verbis, ne qđ ſanctū vſq̄ eſſet, apud nos violaret.Sic enī eſt in manu ſcripto codice.Q.D.Turpe eſſe violari apđ Romanos qđ apud illos Barbaros ſanctū ſit. Dignitaſq; facit.)Facit nō erat in libro veteri,ſed ſuperne quidā verbum, monet,adiecerat. Veſtra quoq; virtus dignitaſq; monet. Quàm ciuium coniuges.) Legendum, q̄ hoſpitum coniuges,iuxta vetuſtum librum. Deſponſatam eam eſſe.)Deſponſam eſt in veteri.

Cui Luccio nomen erat.)Hic & paulopoſt exemplar ſcriptum habet: Allucio, non Luccio. Et mox, á domo, non ab domo. Minor ſit inter nos.)Tu ſcribe veteris libri fidem ſecutus, quo minus ſit huius inter nos ſermonis verecundia. Vult autem Scipio nullam verecundiam eſſe eius ſermonis, qui de caſto amore ſit inſtitutus inter iuuenes præſertim. Cum ſponſa tua vocata á militibus n.)Pro vocata reponi debet capta. Quia ipſe, ſi f.l. ludo æt. præſertim illecto & læto legitimoq; amore.) Hic locus multorum calamis deprauatus eſt, dum pro in recto alius ſubſtituit illecto, alius & læto. Sic autẽ legi debet: Et forma faceret fidem, quia ipſe ſi frui liceret ludo ætatis, præſertim recto & legitimo amore, & non reſpub. &c. Tuo, cuius ſponſa eſt, amori faueo.)Legendum ex fide codicis vetuſti, Tuo, cuius poſſum, amori faueo. Fuit ſponſa tua.)Sic diſtingue. Fuit ſponſa tua apud me, eadem qua apud ſoceros tuos parenteſq; ſuos verecundia. Seruata tibi eſt, vt inuiol. Adoleſcens ſimul pudore, gaudioq; perculſus.)Sic caſtigauimus ad exemplar vetus. Cum adoleſcens ſimul pudore & gaudio perfuſus, dextram Scipionis tenens, deos omneis inuocaret ad gratiam illi pro ſe referendam, q.ſ.n.ſ.f. pro ſuo a. atque illius erga ſe merito eſſet, parentes inde cognatiq; virginis appellati. Mira hic partim ſcribæ partim caſtigantis negligentia accidit, vt ex vna ſententia geminam fecerit, cum particula ſublata, & verbo inuocaret in inuocare mutato. Quid autem opus fuit pro perfuſus ſupponere perculſus quod ad metum & terrorem refertur? Vt nihil dicam quòd ablatiuus merito, omiſſus fuit. Vt id ab ſe donum acciperet.)Pro ab ſe quidam, in exemplari vetuſto ſcripſerat ipſe. Satis omnibus compoſitis. Emendauimus in veteri, rebus omnibus compoſitis. Captiuis Magone, & quind.)In ſcripto legitur: Captiuis, cum Magone & q. Vt intelligas & alios captiuos præter Magonem, & quindecim ſenatores, naui impoſitos. Præpilatiſq; miſſilibus.)Codex antiquus habet hic, piiatiſq; miſſilibus. Suſpicor ſcribendum, pilatiſq; miſſilibus. Remigio claſſis ciues, militeſq; tranquillo.) Vitiatus locus eſt, cum pro Remigium ſcriptum ſit Remigio, & pro claſſiciq;, claſſis ciues. Legendum autem atteſtante vetuſto volumine: Remigium, claſſiciq; milites tranquillo in altum euecti. Porrò ſic vocat Liuius Remigium ipſam multitudinem remigum, quemadmodum Horatius dixit in Epiſtolis: Remigium vitioſum Ithacenſis Vlyſſei. Reſpub. ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omnium generum in publica officina incluſis data cuncta, quam pari cura ſubibat.)Et hæ clauſulæ miris modis interpolatæ ſunt. Nec lectio veteris libri prorſus bene habet, quæ eſt huiuſmodi: Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu bellicá officinam incluſis. Dux cuncta pari cura obibat, nunc in claſſ ac nauali erat, nunc cũ legionibus decurrebat, nunc operibus aſpiciendis temp. dabat. Porrò ſuſpicor legendum: Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu belli, publica officina incluſis. ſubaudi opificibus ſtrepebat. Nam de illis loquitur, de quibus ſupra dixit: Deſtinauit opifices, ad duo millia hominum erant, eos publicos fore cum ſpe propinqua libertatis. Iam vide quomodo interpolatus ſit iſte locus. Primum pro vrbs ipſa ſubdidit caſtigator Reſp. ipſa, quaſi reſpub. ſtrepere poſſit. Deinde hæc verba: Fabris omnium generũ fortaſſis adiecit de ſuo. Clauſulamq; elegantem, Dux cuncta pari cura obibat, ipſe ſic mutauit, data cuncta, quã pari cura ſubibat, vt de officina intelligamus. Poſtremo omiſit oratiunculas, nũc in claſſe ac nauali erat, nũc cum legionibus decurrebat. Refectiſq; quos quaſſauerant, muris.)Vetus exemplar habet: Refectiſq; quæ quaſſata erant muri. Cuius rei tam paruo præmio.)Apparet ex ſcriptura libri vetuſti, legi etiam poſſe: Eius rei tam paruæ præmio.

Perculſus

Remigium

IN LIBRVM SEPTIMVM TERTIÆ DECADIS
Annotationes per beatum Rhenanum.

IN Italia autem Conſul.)In veteri codice non eſt autem. Prædæ aliquantum eius militi fuit cõceſſum.)Exemplar manu ſcriptum habet, præda, & aliquantũ eius fuit militum conceſſa. Arbitror legendum, Prædæ aliquantum. Vſui militum conceſſa. Vt ſit ſenſus: Prædæ aliquantum ſubaudi captum eſt. Vſui militum cõceſſa ſ. fuit præda. Nam ſequitur infra: Ibi ad quatuor millia hominum capta, & cæteræ prædæ aliquantum. Tantum gaudii.)Vetus: Tãtum gaudium. Pari audacia Romanus.)Emendauimus: Par audacia Romanus. Nam ſequitur, conſilio & viribus impar. Et ſic eſt in libro ſcripto. Et ſiniſtra ala acriter pugnam inierunt.)Repoſuimus: Et ſexta, alacriter pugnam inierunt. Nam mox meminit ſextæ legionis & quintæ. Occiditq; principes.)Hoc verbum videtur aliquis adieciſſe. Mihi magis arridet vetuſti codicis lectio cum participio perẽpti, quod in margine quidam aſcripſerat hoc modo. Principes qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comperti ſunt, perẽpti. Semiermes.)Scriptura vetus ſatis oſtendit non ſemiermes, ſed inermes legẽdum eſſe. Et Romæ q. cum luctus ex p. tum.)Video potius ſcribendum iuxta volumen antiquum: Et Romæ quidẽ q̃ luctus ex p. tam timor in ſ.e. In multum diei. Caſtigaui in multũ diem. Ex veteri. Aduerſus prodit.)Prodit illic legitur, ſicut pauloante, dexteræ alæ ſiniſtra ſubit. Nõ ſubiit. Locauit autem omnẽ frumentum.)Deprauata clauſula. Legendũ atteſtante vetuſta ſcriptura. Locauit autem omnem frumento. ſubaudi, agrum, vt uidelicet frumentum perciperet. Sibimetipſis tecta militariter c.) Scribe ſibimetipſos,

ſibimetipſos, vt ſint duæ dictiones. Stramento intecta, omnibus velut de induſtria alimētis ignis.) Hic locus cum mihi id diſpliceret propter ablatiuum omnibus, inſpexi vetus exēplar, & reperi illic ſcriptum non omnibus ſed omne. Verum nec ſic videbam Liuianum conſtare candorem. Itaq; diutiile expenſis non ſolum verbis ſententiæ cohærentis, ſed ipſis etiam elementis deprauati vocabuli, huc ſum adductus, vt putem à Liuio ſcriptum fuiſſe, non omne, ſed omnia, ſic ordinanda ſiue diſtinguenda ſententia: Erant autem pleraq; ex cratis aut tabulis facta, alia arundine texta, ſtramento intecta omnia, velut de induſtria alimentis ignis. Vt videlicet ablatiuus alimentis referatur ad priores ablatiuos, cratibus, tabulis, arundine & ſtramento. CLXX Campani.) Scribendum Capuani, ſicut pauloante: Ne deeſſet materia in Capuanos ſæuiendi. Non Campanos. Nam Capuæ res hæc accidit, de qua hic loquitur. Sunt tamen Capuani & Campani, quod in Cāpania ſita ſit Capua. In Hetruriā legati.) In exemplari ſcripto legitur: In Ætoliam legati. Ne aut conſulem Marcellum.) Expunximus Marcellum. Quæ proſpera prælia.) Repoſuimus quæ is proſp. Ex veteri. Quàm Romano.) Vetus habet, q̄ Romanis eſſe adfirmabant. L. Geminum.) In antiquo eſt Genutium. Pateram ex quinque pondo auri factam.) Ex ſcripto codice legendum: Pateram auream ex quinq; pondo factam. Subauditur autem auri. Iis quoq; quæ darentur, portatæ togæ pr.) Videtur antiqui libri lectio eſſe: Iis quoque quæ darentur portata, togæ prætextæ. Multa ea æſtate.) Vetus: Multa æſtate qua hæc f.

Perueniſſet.) In veteri, veniſſet. Et mox: Ibi de ſuis rebus. Non, vbi. Neminem Siculum, qui metu inde fugati abſuerint, eſſe.) Hæc verba ſignificant, nullum ex Siculis qui aliquando fugerint, eſſe in Sicilia. At M. Valerius Cos. contrariū hic Romano ſenatui perſuadet. Legendum igitur quemadmodum caſtigauimus ex ſcripto codice: Neminem Siculum, qui fugati metu inde abſuerint, nō eſſe. Subaudi in Sicilia, hoc eſt in Siciliam rediiſſe. Honores omnibus ad exoluēdam fidem à cōſule habiti.) Hoc ſatis obſcure dictum eſt ad exoluendam fidem. nam oportet aliquid ſubintelligere, puta ſenatus ipſius, aut alterius cuiuſpiam. Clarius aūt loqui ſolet Liuius. Proinde magis mihi probatur lectio manu ſcripti codicis, quæ ſic habet: Honores omnibus ad exoluendam fidē conſulis habiti. Vt intelligas Regulis iſtis habitum honorem à ſenatu, quo liberarent fidem conſulis M. Valerii, qui fidem ſuam illis obſtrinxerat, futurū vt ſi Romam venirent, honoribus afficerentur. Quo ordine vel.) Hæc verba non ſunt in antiquo codice. Sed tantum, vt ſciret quo in ſtatu res Africæ eſſent. Quare diſpunximus adiectitiam clauſulam. Sed Dictatorem comitior. hab. dici, & extēplo.) Quid opus fuit hic mutare Liuii verba? Procul dubio non conſuluit veteres libros, qui deſcriptum ab hinc annis centum Liuianum exemplar caſtigare eſt aggreſſus. Melius & elegantius in ſcripto volumine legitur, nempe ſic. Vt non expectanda comitia conſulis cenſeret, ſed dictatore comitiorum habendorum cauſa dicto, extemplo in prouinciam redeundum, quēadmodum & nos caſtigauimus in cōtextu. Eodemq; iure vocatæ reliquæ inclinaſſent.) Volumen ſcriptum non habet reliquæ, ſed tātum eodemq; iure vocatæ inclinaſſent. Porrò, eodemq; aduerbium eſt, & iure ſeptimo caſu dictum, vt & ſorte. Itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet.) In exemplari vetuſto, ſi ſuum n. d. exciperet legitur. Vnde coniicio ſic hunc Liuii locum caſtigandum, Itaq; ni ſuum nomen Dictator exciperet. Cum Flaminius.) Indicant veſtigia ſcripturæ veteris, tametſi mendoſa deeſſe hic prænomen Flaminii, puta C. aut P. Plebemq; ſciſſe.) Eſt in ſcripto, iuſſiſſe. Sed neſcio an mendoſe, ſicut & ſupra, quem populus iuſſiſſet dictatorem.

Exemplumq; ea in re.) Repoſuimus ex antiquo libro, exemplaq;. Nam ſubdit, vetus L. Poſthumii, recens Q. Fabii. Sic enim legi debet: Non recenſq; Q. Fabii. Patribus id tēpus Reipub.) In margine vetuſti codicis aſcriptum erat, verbum intereſſe. Hi cenſores.) Caſtigauimus: Sed hi cenſores: Et mox pro Reipub. ſcripſimus publicæ rei. Sic enim antiquus liber habet. Et ſic eſt legendū. Pro temporis huius copia magnifici apparatus.) Vetus habet: Pro temporis eius copia magnifice apparatos.

Ab Scipione geſtas ſupplicationes.) Scripſimus à P. Scipione geſtas ſupplicationem. Et paulopoſt pro, Quod mihi minus, ſed mihi minus. Ex volumine ſcripto. C. Calpurnius præeſſet.) Emendauimus præſu. ſſet. Quem Q. Fuluius habuiſſet.) Hanc ſententiam in vulgatis exemplaribus tranſpoſitam ex veteri libro ſic ſuo loco reſtituimus: Capuam exercitumq; quem Q. Fuluius habuiſſet, T. Quintius obtineret. Exercitumq; qui tum iam Arimini erat.) Sic videtur legendum iuxta ſcriptum exemplar: Prouinciam exercitumq; (Arimini erat) acciperet. His quoq; eſt.) Huiuſmodi lectionem indicat vetuſtus codex, (His quoq; enim prorogatū imperium) in Sicilia Cannenſis exercitus datus. Nam ſequitur infra: Et in Sicilia ita diuiſæ res. Sex. Cæſari Cannenſis exercitus eſt datus. C. Aurun. eædem in Sardiniam.) Scripſimus in Sardinia. Hic vnam paginam tranſilire coacti fuimus ob defectum qui erat in exemplari manu ſcripto, quod ex Spirenſi bibliotheca nacti fueramus. Idem ſocios conſenſiſſe omnes.) Sic diſtinximus: Idem ſocios. Subaudi facturos. Conſenſiſſe omnes. Quæ officio deceſſiſſent.) Miror cur hic libuerit caſtigatori ſupponere deceſſiſſent, cum in veteri codice ſit deceſſerint. Tentatis prius altarum col.) Caſtigauimus ex veteri libro, Pertentatis prius ali. col. animis. Aliud autem eſt, tentatis, aliud pertentatis. nimirum hoc poſterius abſolutam diligentiam arguit.

Sequi in Senatum eos iuſ.) Expunximus accuſatiuum eos, qui elegantius ſubauditur. Nam præce-

dit merito eorum,& collaudari eos.Nec eſt in ſcripto codice. Signini fuere & Nolani.) In Spirenſi volumine non eſt Nolani, Venuſinorũ vero vocabulũ quod omiſſum erat in vulgatis editionibus, inſeruimus poſt Nucerinos.Nec eſt illic Firmiani,cum oppidum Firmum appelletur non Firmium .Eſt & Spoletini non Spoletani. Et ad populum actæ.) Vetuſti codicis lectio:Et apud populum actæ.

Firmani Spoletini

Quod in ſ.ær.ad vlt.caſus ſeruabatur.)Liber ſcriptus habet ſeruaretur.Sic autem & infra loquitur Liuius.Non eas,inquit,ſolum quæ remis agerẽtur.Non agebantur. Cẽſores vt agrum Camp.fruẽdum loc.Caſtigauimus:Duo cenſores.Porrò ſic dicit hic eleganter, vt agrum Campanum fruendũ locarent,quẽadmodum ſupra dixit:Simul vt cum agro tecta vrbis fruenda locarentur. Et his T.Manlius.)Expũximus particulam &. Et ius liberum.)Pro &,hic ſubſtituimus,ei datiuum. Qui equo mereri deberent.)Emendauimus,merere. Ne remorandi quidem cau.)Antiqua lectio:Ne morandi quidem. Et quia in animum induxerat.)Addidimus vocabulum ita:Et quia ita in animum indux.

A grũ fruendum locare.

Prægreſſum eum aſſequitur.)Pronomen eum cum non ſit in codice ſcripto,& elegantius ſubaudiatur,ſubmouimus. Non caſtra ponere pati.)Hunc locum mutilum ita ſuppleuimũs & ordinauimus ex libro vetuſto.Non iter quietos facere,caſtra non ponere pati. Dextera alia.)Caſtigauimus Dextera ala. Dum alii trepidi cedunt.)Ex veteri libro ſcripſimus trepide.Nam ſequitur,alii ſegniter. Et victos ſequendo,priore æſtate abſumpſiſtis.)Legendum,priorem æſtatem abſumpſiſtis.Sic autem ſæpe Liuius loquitur. Vt infra. Primum diem quo fines hoſtium ingreſſi ſunt,populando abſumpſerũt. Et rurſus:Cum hyemem totam reconciliandis Barbarorum animis,partim remiſſione obſidum captiuorumq́; abſumpſiſſet.Et iterum:Ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit. Et cuius ipſius pudere ac pœnitere vos oportet,referam.) Hanc ſententiam caſtigator quiſpiã additis dictionibus interpolauit.Nec enim eſt:Et cuius,aut verbum referam in exemplari Spirẽſi.Sed Cuius & ipſius pudere ac pœnitere vos oportet:nempe æquis manibus.Suſpicor vero pro ipſius ſcribendum ipſos.Cuius & ipſos pud.ac pœni.vos op.Et eſt initium nouæ ſententiæ.Nec opus eſt verbo referam,cum cohæreant alioqui quæ ſequuntur. Nam ſenſus eſt: Cuius & ipſos pudere ac pœnitere vos oportet,hoc ipſum eſt,quod æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. Cum exercitu meo eloqui videor.)Quid illi venit in mentem,qui hic eloqui pro verbo loqui ſuppoſuit, quod legitur in codice ſcripto! Diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituit.) Obſcura lectio ſimul & mendoſa. Vetus exemplar habet:Deſtrinctis gladiis ſcinctos deſtituit.Nõ dubito quin ſcripſerit Liuius,deſtrinctis gladiis cinctu deſtituit. Vt ea ignominia affectos intelligas,qua male ſe gerẽtibus in prælio militibus & gladii à lateribus auferuntur:& ipſe cinctus ſiue cingulum, vt diſcincti & ſoluti incedant. Vſurpatur ſubſtantiue cinctus. Vnde Virgilianum illud:Cinctuq́; Gabino. Ita concio dimiſſa,fatẽdo iure ac m.)Pro fatendo ſcribendũ eſt fatentium. Ordinati armatiq́;.)Spirenſe volumen habet,armati ornatiq́;. Indicant autem ſequentia nondum ordinatos fuiſſe.Et intellige ornatos poſt ſtragem proximã ex qua laceri redierant.Sic libro nono huius Decadis:Diemq́; iis,qua equis armiſq́; inſtructi atq; ornati adeſſent,edixit. Viribus quoque ſufficerent.)Expunximus quoque. Neque enim eſt in libro ſcripto. Copias educit.)Scripſimus & copias educit. Hortator teſtiſq́; præſens firmabat.) In veteri codice hæc appoſitiue leguntur,ſine particula que:Hortator teſtis præſens firmabat. Et partim conculcatis.)Repoſuimus antiquum vocabulum quo Liuius vſus eſt,quemadmodum teſtatur exemplar ſcriptum,nempe occulcatis.Eſt autem occulco pro obculco,ab ob & calco. Et tam conferta turba.) Vetus mendoſe habet,& cum conferat turba.Opinor ſcribendum,& in conferta turba. Conſternatas agit q.i.m.i.reguntur.)Reſtituimus ex Spirenſi codice,conſternatam agit, q̃ inſid.m.imperio regitur.Subaudi belluam. Qui proſequerentur agmen.)Antiqua lectio,ſequerentur agmen. Recepti ſunt.)Scripſimus accepti,deleto verbo ſunt. Tu intellige clementer acceptos,clementer tractatos. Quam lectionem & editio Romana continet. Ad cætera inopem,ſe recepere. Vetus codex habet, conceſſere.quem & nos ſecuti ſumus. Atq; inter populares tum honorati.) Exemplaris antiqui ſimul & Romanæ editionis lectio,tam honorati. Pro transfuga iuſſus.) In Spirẽſi volumine legitur profuga.Nos caſtigauimus perfuga,ſublata præpoſitione pro,quæ in vulgatis editionibus male recepta eſt. Simul à portu & à nauibus quæ ab aperto mari.)Scripſimus & à portu & à nau.quæ aperto mari.Nam ſic habet antiqua lectio. Qui præfectus claſſis fuerat.)Inſeruimus vocabulum antea. Qui præfectus antea claſſis fuerat.Et pro illo loco ꝑpoſitus,ſcripſimus illi loco præp. Vt captæ vrbis interdum excitatur clamor.) Excitaretur caſtigauimus,quẽadmodum & Romana habet editio. Et mox pro ſignaq́; inferri,ſcripſimus,ac ſigna. Accedebat ſonus.) Vtrobiq; legitur accidebat in codice vetuſto. Item cum ex temporis.Non cum & ex temporis ſpacio. Qua Brutiorum præſidium eſſe agitatæ proditionis conciliator nunciauerat.)Hæc mendoſa lectio non ſolum in Romana editione,ſed & in cæteris omnibus quæ inde propagatæ ſunt inoleuit.Antiquum volumẽ habet:Qua Brutiorum cohortem præſidium agitare prodit.conci.nunciauerat.Tametſi deprauate ſcriptũ eſt illic cogitare pro agitare.Porrò librarius caſu cohortem accuſatiuum omiſerat.Et caſtigator non inſpecto codice vetuſto,cum verbum agitare non admodum quadraret,adiecit aliud verbum,nempe eſſe. & agi-

Abſumere æſtatem aut hyemem.

Diſtrictis gladiis cinctu deſtituit.

tare

tare vertit in agitatæ, vt conidngeretur cũ genitiuo proditionis. Nos locum reſtituimus in contextu.

Inde & proxima ref.) Scripſimus: Deinde proxima ref. porta. Nam ſic habet volumen ſcriptum.

Prius penè q̃ conſere.) Voculam penè expunximus. Et mox, pro ex equo præcipitatum eſſe ſcripſimus præcipitaſſe: Sic Liuius infra: Cum in Italia ad Thraſimenum & Cannas præcipitaſſet Romana reſpublica. Item libro ſexto primæ Decadis: Ipſi, inquit, in inſidias præcipitauere ibi. Hoc verbum vſurpat abſolute. Vt Syracuſarum ornamenta æquauerint.) Fecimus ex æquauerint, æquarent. & pro, ſed & maiore, ſcripſimus, ſed maiore. Curſum agmine facto.) Corrupta verba ſunt. Legendum, atteſtante veteri libro: Curſim agmine acto. In editione Romana, & ea quam proxime nobis Colonia Agrippina dedit, curante Ioan. Sobio viro optimo, recte legitur, curſim. Verũ in altero vocabulo dormitatum eſt. Impunita iis priora fore.) Suſtulimus datiuũ iis. Et infra pro, dolo inuictus fuiſſet, ſcripſimus, eſſet. Tantis augeſcere incrementis.) Legendum iuxta veterem ſcripturam, tacitis augeſc. incrementis. Et mox, qua cœpiſſent ruerent. Non qua cœpiſſent, fluerent: quemadmodum repoſuimus. Demiror Venetos & Colonienſes non dignatos inſpicere editionem Romanam, in qua poſterius vocabulum recte habet. Cum ea ſpe.) Legendum: Cum à ſpe, quam ſuc. r. augebat, hoc eſt, propter ſpem. Porrò mire elegans eſt à particula in hoc ſignificatu. Cum iis copiis.) Quid opus fuit hic addere copiis cum præcedat, copias auxerat. Et mox, terreſtribus copiis. Huiuſmodi dictiones à profeſſoribus inter enarrandũ addũtur, cum verba authoris exponunt. Et deinde à parum attentis recipiuntur in contextum. Iam enim & Lælius.) Spirenſe exemplar huiuſmodi lectionem videtur continere: Ab Taracone egreſſus (& Lælius redierat ab Roma ſine q. n. m. r. m. volebat.) Tametſi lacunula erat poſt vocabulum egreſſus. Quàm glorianti eam velut primam occaſionem raptam.) Mendoſus locus eſt. In manu ſcripto legitur, qua glorianti eam velut primã occaſionẽ rapta. Suſpicor ſic ſcripſiſſe Liuium, q̃ glorianti ea vt ſub primam occaſionem rapta. Niſi quis malit legere, velut ad primã.

Præcipit. abſolute.
Curſim agmine acto.
A ſpe

Neq; enim ſe reprehendere nomen hominum, ſi tam anceps od.) Sic in editione Veneta legitur, ſed deprauate, quam nos cum exemplari manu ſcripto contulimus, propter authoritatẽ officinæ Aſulanæ. Vetus codex amorem hominum habet, minus à germana Liuii lectione aberrans. Debet autẽ eſſe morem nõ amorem. Et mox, ſi tam, nõ, ſi tamen. Minime fefellit hoc Iacobum Sobium admiratorem Liuii ſingularem, cui Colonienſem editionem cæteris caſtigatiorem debemus. Quales ex hac die.) Scripſimus, ex ea die. Et mox operæ eorum pretium faciat, pro faceret. Inſuper in conſpectum eius (ſ. Indibilis qui pro vtroq; loquebatur) pro, in conſpectũ iis. Liberiq; lachrymantibus præ gaudio redduntur.) Vetus exemplar tantum habet, lachrymantibus gaudio red. abſq; præ. Frequens autem eſt apud Liuium caſus ſeptimus. Sic paulopoſt: Cum effuſis gaudio lachrymis cupere vero diceret. Gaudio, hoc eſt, ob gaudium. In hoſpitium adducti.) Vbi in excuſis codicibus eſt adducti, plerunq; in ſcripto abducti legitur. Nec male quadrat. Nam qui adducuntur, etiam abducũtur ab eo loco in quo ſunt. Et fluuius.) In ſcripto tãtum eſt, Fluuius. Armorumq;.) Scripſimus, aut armorũ. Sicut mox quas cœpiſſent hoſtes, quas cœpiſſent, hoſtibus. aliter diſtincta ſententia. Præterea, per quam defertur amnis, pro deferretur. Ex libro veteri. Per aſpera primum nihil aliud, q̃ via impediti iere.) Antiqua lectio, per aſpreta. Et cum cæde magna in ac. altiore.) Scripſimus. Et cæde ma. in aciem altiori. Paulopoſt adiecimus particulam &, quæ deerat, Locusq; ad euadendum & medius datus eſt. Et cædes fierent ſcripſimus, pro cædes fieret. Circunfuſa inde omnis multitudo.) Omnis, nõ erat in Spirenſi codice. Et pro, Romæ intolerabile eſſe, erat intolerandũ, quẽadmodum & nos caſtigauimus. Vt confeſtim Aſdrubalem conſequeretur.) Legendũ perſequeretur. Aut in vltima Hiſpaniæ amoti.) Vetus habet, moti. Quod vero mox ſequitur: Simul & Hiſpanos, ſcripſimus vt pro &. Simul vt Hiſpa.

Nec cum Romanis.) In ſcripto libro legitur: Nec cum Romano, ſubaudi, exercitu, quemadmodũ & nos mutauimus. Ingenio magis q̃ virtute. Repoſuimus, aſtu magis q̃ u. Demiror quid caſtigatori in mentem venerit, vt hic aliam vocem ſupponeret. Aſtus eſt quem in hominibus damnamus.

Venuſiam in tecta milites abduxiſſet.) Hic tecta legunt omnes propterea quòd ſequitur, bis cæſum exercitum eius æſtiua. Venuſiæ ſub tectis agere. Exemplar manu ſcriptum habet, in exta. Proinde malim legere in ſtatiua. Quemadmodum de Nerone Cos. dicit circa finem huius libri: Citatiore q̃ inde venerat, agmine die ſexto ad ſtatiua ſua atq; ad hoſtem peruenit. Marcellus Romam rediret.) Ex fide vetuſti codicis ſcripſimus hic, veniret, pro rediret. Et mox abſente ipſo ageretur. Item, accuſauit tribunus. Et diutius ibi. Vtriſq; conſulibus.) Scripſimus: Vtriq; conſulum. Et mox, duo conſulum prioris anni exercitus, pro conſulares. Et quæ ſenatus cenſuiſſet.) Videtur ex æque mendoſa codicis ſcripti lectione legendum: Ex quo ſenatus cenſuiſſet. In qua & T. Quintius Pr. fuerat.) Authoritatẽ ſecuti manu ſcripti voluminis, hanc clauſulam deprauatam ſic reſtituimus: Quæ T. Quintii prætoris fuerat. Italiæ, Siciliæ, Sardiniæq;. Scripſimus, Italiæ, Siciliæq; ac Sardiniæ. Et mox pro & in Sicilia ita diuiſa res eſt. Et in Sicilia ita diuiſa res. Eo anno peſtilentia grauis incidit in vrbem agrosq;, quæ tamen magis in morbos longos, q̃ in perniciales euaſit.) In primis certum eſt nõ eſſe legendum, in vrbem agrosq;, quemadmodum vulgo legunt oẽs, ſed, per vrbem agrosq;. Sic enim eſt in

veteri volumine. Caſtigatori non eſt viſa ſatis latina locutio, incidit per vrbem. quare mutauit, pro per
ſcripſit in. At quid dicemus de dictione perniciales quæ ſequitur. Perniciosus legimus, verum perni-
cialis nō reperitur apud authores. Subeſt, ni fallor, mendum. Scriptum exemplar habet, inpermitiales.
Diu me hic ſcrupus occupatum habuit. Et tandem cum cogitarem non eſſe tam inepte loquacem Li-
uium, vt cum dixerit magis in longos morbos, præpoſitionem in ſtatim repetat & dicat, q̄ in pernicia-
les, deprehendi vnum eſſe vocabulum & indubie legendum, interniciales. Dictum autem eſt interni-
cialis, ea forma qua dicimus exitialis. Significat interniciale quod necem affert. Sanè poteſt pernicio-
ſum eſſe ſiue perniciale, vt vulgatum errorem ſequar, quod tamen non ſit letiferum. Accipitur enim per-
niciosum etiam pro damnoſo ac periculoſo. Quo ſenſu longi & diuturni quoq; morbi ſunt pernicio-
ſi. Proinde voce hic opus erat quæ plus ſignificaret. Atq; vt hoc vocabulo vteref hic, in cauſa eſt quod
pauloante dixit, exitialis prodigiorum euentus. Notum eſt quid ſit internecio & interneciuum, vbi
præpoſitio inter auget. Porrò non dubito quin eruditi albo, quod aiunt, calculo meum ſint probaturi
iudicium. Nolui tamen lectionem receptam eradere, nequis me temeritatis argueret. Sufficit hic do-
ctos eſſe admonitos. Certe nihil clarius dici poterit, q̄ ſi ſic legas: Eo anno peſtilentia grauis incidit, per
vrbem agroſq;, quæ tamen magis in longos morbos, q̄ interniciales euaſit. Ante diē III Nonas
Quint.) Scripſimus, ad III Nonas Quintileis. Et mox, accipere. Cui traderet, Non, & cui traderet.
Biduum ad conſyderandum tempus.) Vide num legendum ſit, biduanum ad conſyderandū. Hoc
enim magis placeret q̄ bidui. Et vetus codex, biduum habet. Tribunus mil. præfectiſq; ſoci. & centu-
rionibus.) Caſtigauimus: Tribunos mil. præfectoſq; & centuriones. Cautiq; cum cura.) Has duas
voces, cum cura, expunximus, quod non eſſent in exemplari Spirenſi. Et pro intenſius ſcripſimus, intē-
tius. Aliis ſententiis notantibus præfectum.) Mendæ poſtquam ſemel fuerint in libros receptæ, ſic
germanæ lectioni immiſtæ latent, vt etiā à doctis vix ſentiantur. Quis putaret in iſtis verbis aliquid
eſſe vitii? Et tamen eſt hic erratum prodigioſum. Cum hunc locum legerem primum, non placebat vo
cabulum ſententiis, quod tamen ſeptimo caſu dictum videri poterat, pro per ſentētias. Sed quid opus
erat voce pluratiua? Inſpexi ſpirenſe exemplar, & reperi ſcriptum, aliis ſociis notantibus. Videbam &
hoc mendoſum eſſe, ſed ſperabam ex aperto mendo germanam lectionem me facilius addiuinaturum.
Deprehendi itaq; à Liuio ocii fuiſſe ſcriptum, quod primum aſcita proxime præcedentis dictionis vl-
tima litera ſ, deprauatum eſſet in ſocii, mox ob conuenientiam caſuum vtrinq; cohærentium in ſo-
ciis foret mutatum. Id poſtea caſtigator non conſyderans, ſed aliò properans ac nimium fidens inge-
nio ſuo, vertit in ſententiis. Sic accreſcunt in monumentis authorum mendæ. Facilius autē ſit ex pri-
mis librariorum erratis ſynceram lectionem reperire, q̄ ex poſterioribus nonnunquam eruditorum ca-
Aſſis ocii notantibus præfectum. ſtigationibus. Proinde ſic leges hæc Liuii verba: Aliis ocii notantibus præfectum. Ita legendū quoq;
docet ſequens ſtatim clauſula, quòd eius ſocordia Tarentum proditum hoſti eſſet. Nam ocium progi-
gnit ſocordiam, hoc eſt, deſidiam & ignauiam. Coniungitur autem eleganter Notare cum genitiuo,
cum reprehendere ſignificat. Notionem de eo.) Antiqua lectio: Notitionem. Arbitror ſcribendum
cognitionem. Hoc enim magis placeret q̄ notationem. Quod negabant vnam cellam duobus re-
cte dedicari.) Reſtituimus ex codice ſcripto: Quod neg. vnā cellam amplius q̄ vni deo recte dedicari.
Reditum eſt.) Expunximus eſt, quod non ſit in veteri libro. In quo mox Annibal redit legitur, Non
redit. Subiecta res oculis noſtris.) Expunximus, noſtris. Et mox pro conſentiente, ſubſtituimus, ad-
ſentiente. Auctum etiam viſum in capite.) Simile extiſpicium deſcribit Lucanus his verſibus, in
primo: Quodq; nefas nullis impune apparuit extis, Ecce videt capiti fibrarum increſcere molē.
Alterius capitis, pars ægra & marcida pendet, Pars micat, & celeri venas mouet improba pulſu.
Caput extorum eſt iecur. Et in iecore duo capita conſtituebant aruſpices. Caſtra caſtris collata cre-
Intercluderēt p includerēt deret.) Scripſimus diceret, Et mox, vt ſi collis, deleuimus particulam, vt. Deleuimus quoq; ea prono-
men in ſequenti verſu: Exiguum campi ante caſtra erat. Deinde pro, poſſet excipere, caſtigauimus, poſ-
ſent excipere. Et pro, ab tergo intercluderent viam, intercluderent viā. Poſtremo pro, neq; euadere poſ-
ſent in iugum, neq; euaderēt in iugum, eraſo verbo poſſent. Ad fidem omnia vetuſti codicis. Inter-
fecti A. Manlius.) Subuenimus huic loco, quem in editione Aſulanica aſteriſco notatum reperimus.
Nam legendum eſt: Interfectus A. Manlius. Nec deeſt quicquam. Vocabulum pluratiuum interfecti,
ſcrupulum ante inieccerat. Equitum tres.) Scripſimus, Equites tres: Et mox pro, Et tumultuatum in
Se legēdum pro iſſet. caſtris, Tumultuatum & in caſtris. Tam improuide iſſet, collegamq;.) Reſtituimus deprauatum lo-
cum, pro iſſet ſcribentes ſe, Tam improuide ſe collegamq;, & propè totam Rempub. in præceps dede-
rat. Alteram ſcriptam laudatione filii, qui rei geſtæ interfuit.) Authoritatē manu ſcripti voluminis
Ne qui dolus hoc eſt ne quis dolus legēdū pro ne cui dolus. ſecuti, repoſuimus: Alteram ſcripta laudatione, qui rei geſtæ interfuerit. Ne cui dolus necteretur.)
Legēdum ne qui dolus. Sic enim in libro veteri legitur. Porrò Liuius vſurpat qui pro quis. Id quod &
Cicero ſæpe facit. Vt pro Cæcinna, ſiqui familiam meam de fundo meo deiecerit. Siqui mihi præſtò
fuerit cum armatis. Idem peculiare eſt Septimio Tertulliano, quēadmodū indicauimus in noſtris an-
notationibus quas in illum ſcripſimus. Porrò res hæc non animaduerſa corrūpendis authorū locis in
finitis

Qui pro quis Locus Ciceronis.

finitis anſam dedit. Venit nunc in mentem vnius loci, qui deprauate apud Ciceronem legitur, in libello cui titulus eſt De ſenectute ſiue Cato maior. Habēt enim ſic exemplaria typis excuſa quæ vidimus hactenus: Omnia quæ curant, meminerūt, vadimonia conſtituta, qui ſibi, quibus ipſi debeant. Cum indubie Cicero ſcripſerit, qui ſibi, cui ipſi debeant. pro quis ſibi. Nam eam germanam lectionem cōtinet exemplar Ciceronis manu ſcriptum, quod nos Sleſtadii inuenimus apud diuum Ioannem. Sed de his aliâs. Siqua opera eorum opus eſſet.) Emendauimus: Si quò opera e. opus eſſet. Id eſt, ad aliquem locum.

Remiſſo retro nuncio.

Rati occaſionem ſupplicii petere, miſſo retro nuncio.) Vitiatum locum ſic reſtituimus: Rati occa. ſupplicii peti, remiſſo retro nuntio. Participium miſſo, mutilatū erat, & auctū inepte præcedens verbum. Fortaſſe mouit caſtigatorem, quod dicit remiſſo retro: cui alterum viſum ſufficere puta aut remiſſo, aut miſſo retro. Verum ſic & infra loquitur Liuius: Venuſiam, inquit, retro quibus venerat itineribus repetit. Alii è turri eius portę muriſq;.) Pro duabus dictionibus, turri eius ſubſtituimus ex ſcripto codice, turribus. Opinor ſcriptum fuiſſe turri bus relicto ſpaciolo medio inter priores duas ſyllabas & vltimam. Id bus caſtigator mutauit in eius. Nam præcedit, circa portam qua venturum hoſtem rebantur. Edito è ſpeculis ſigno.) In Spirenſi codice tantum eſt, ſpeculis. non è ſpeculis. Venuſiam adducere iuſſit.) Scripſimus abducere. Et aliquāto poſt pro, & magnum luctum, magnum & luctum, Vt videlicet magnum accuſatiuus etiam ad metum referatur. Mox pro, exercitum Venuſiam miſerunt, repoſuimus: Exercitum Venuſianum miſerunt. Tutaſq; circa ſtationes.) Circa non eſt in exemplari ſcripto. Et poſtea legitur: Profectus ipſe cum paucis equitum leuis armaturæ. Non cum paucis equitum, leuiſq; armaturæ. Sulpitius ab Naupacto.) Addidimus literam prænominis. P. Sulpitius. Et mox, iuſſis ſubſequi peditibus ſcripſimus, ſe pronomine deleto. Item, nihil tale metuerēt, pro metuerant. Et ad naues, pro in naues. Quantæcunq; de Romanis tum victoriæ.) Pro tum repoſuimus tamen. Senſus eſt. Quātæcunq; victoriæ, quia tamen non de quibuslibet, ſed de Romanis erat. Item pro, purpuraq;, purpura, particula que eraſa.

Per maritimas domos, non maritas legendum.

Per maritas domos.) Inſigne erratū hic eſt. Non enim quemadmodum vlmos maritas dicimus, quibus coniūctæ ſunt vites, ſic & domos maritas vocamus, in quibus degunt matrimonio copulati. Spirenſe exemplar habet, per maritum aſdomos. Legendū eſt: Per maritimas domos, hoc eſt domos ad mare ſitas. Et intelligit domicilia tenuiorum. Captabat autem loca minus celebria ac parum frequētia. Nam ſequitur: Quo minus cōſpectus eo ſolutior. Porrò ſunt & hodie principes, qui Philippi licentiam imitētur, non per domos ſemper maritimas, ſed maritatarū diſcurſantes cum vno aut altero comite: adeo ſummittendo ſe in priuatū faſtigium, vt morionum cultus non pudeat.

Aratus princeps Achæorum.

Vni etiam principi Achæorum Arato.) Hunc Aratū miris laudibus ornat Strabo libro octauo, tradens illūm ciuitatem ad libertatem reuocaſſe, & adeptū regnum ab vltro offerentibus, quod longe lateq; poſtea ampliarit. Prolapſum in caput regem effudiſſet.) Iuxta ſcripturam veterem pro in, repoſuimus per. Caderentq; circa eum multi & vulnerarentur.) Liber ſcriptus tantum habet, multi vulnerarentur abſq; particula connectente, &. Suſpicor & Liuiū ſcripſiſſe: Caderentq; circa eum multi, multi vulnerarentur. Neq; eſt in fine fugit, ſed fuit. Raptus à ſuis atq; alteri equo iniectus fuit. Et ſenſus eſt integer. Quod Pyrgum vocant.) Eraſimus, quod, fidem ſecuti manu ſcripti codicis, vt reliquā clauſulam per parentheſim legas, (Pyrgum vocant) duxit.

Fuerunt autem quatuor millia hominum, pec.) Antiqua lectio. Quatuor millia peditū hominū. Suſpicor legendum, deditorum hominum. Nam præcedit, primo ſtatim terrore adueniens cepit. Igitur, vt veriſimile eſt, dediderunt ſe. Poſt profectionem ex Achaia regis. Repoſuimus Philippi, loco regis. Nam ſic eſt in ſcripto libro: Et mox præcedit, famam interfecti regis vulgauit. Qui tum ædilis curulis erat.) Legēdum iuxta authoritatem exemplaris vetuſti, tum ædilis curulis erat. Nam ſolet huiuſmodi clauſulis per parentheſim interiectis vti Liuius. Sicut modo monuimus, Pyrgum vocant.

Ac feruida ingenia imperatorum fuiſſent.) Repoſuimus fuiſſe. Et omni cœtu careret hominū.) Liber vetuſtus habet, caruerit. Et mox, non præ ſe referens, ſed tantum præferens in vultu habitu'que. Quemadmodum & nos caſtigauimus. Quid ita male credito priore conſulatu.) Hanc clauſulam hæc verba præcedere debent, in excuſis exemplaribus hactenus deſyderata: Si noxium compenſſent, quid ita male credito priore cōſulatu, alterum crederent! Patriam pulſum ſede ſua reſtituiſſe.) Vulgo legunt omnes pulſum, & ad Furium Cam. referunt. At codex ſcriptus habet patriam pulſam.

Quæ ibi gererentur.) Inſeruimus vocem res. Quæ res ibi gererentur. Et mox, ſua omnia iis, expunximus iis, ſcriptum vtrobiq; ſecuti volumen. Et præſciſcere quam quis eorum prouinciam.) Ex veteri repoſuimus quiſq; eorum. Pro Tarento Capuam, legio vna data eſt, cui.) Repoſuimus: Pro Tarento Capuam mutauerunt: Legio vna data, cui Ful. Ita per prouincias diuiſa, vt binæ conſ.) Caſtigauimus, diuiſa. Binæ conſulum eſſent, vt expuncto. Nocte portam ingreſſus.) Nocte nō eſt in codice Spirenſi. Nec eſt hic neceſſarium, cum ſequatur, vigilem laniauerat. Et ex decreto pontificum iterum nouendiale ſacrum.) Quēadmodum ſuperabundat prima particula, &, ita ante nouendiale deeſt aduerbium, inde, nouam auſpicans ſententiam, vt ſic deinceps legamus: Et ſupplicatio diem vnū fuit ex decreto pontificum. Inde nouendiale ſacrum. Pure caſteq;.) Pureq; & caſte. Nam ſic habet

liber vetus. Per manus reſte data.)Scripſimus:& per manus reſte d.Et mox,in cliuum publicum,in cliuum Publicium.Et infra,earumq; coloniarū.Et earum col. Itē eodem verſu,pernoctaturos ſe eſſe extra moen. Et duo millia de legionibus militum,equitumq; mille octingentos.) Sic reſtituimus:Ad duo millia de legione militum,equitum mille octingentos.Et mox,nauibus adduxiſſe, ſcripſimus aduexiſſe. Deincepsq; aliæ Gallicæ atq; alp.)Vocabulum aliæ nō eſt in volumine ſcripto, nec eſt neceſſarium. Non ipſum ſolum ea oppugnatio impediit.)Hunc locum ſic reſtituimus:Non ipſe ſe ſolum ea oppugnatione impediit. Plenum adhuc ira.)Vetuſtus liber habet iræ.Nec refert. Verū hoc ad rem magis pertinet,quod mox habet pro noſſet, cognoſſet: Et paulopoſt, in prouinciam peruenitet,Quam lectionem & nos recepimus. Vt ſterni obteriq;,priuſq̄ inſtruātur,poſſint.)Vetus ſcriptura ſic habet:Vt ſterni operiq;.Pro hoc poſteriori caſtigator ſuppoſuit obteriq;.Nec eſt alienum verbum.Ego tamen non dubito Liuium ſcripſiſſe:Vt ſterni opprimiq; priuſq̄ inſtruantur poſſint. Quod verbum huic loco magis conuenit. Et circa Romanorum ſocior.)Aſteriſcum hic habet editio Aſulanica.Et certe locus ſyncerus non eſt.Nec quicq̄ præſidii ab exemplari ſcripto.Quod ſiquis coniecturam ſequi volet,pro circa leget tres,hoc modo:Et tres Romanorum ſociorumq; ductores ceciderunt. Hanc lectionem deprauatæ dictionis veſtigia mihi ſuggeſſerunt. In aciem copiis ductis.) Scripſimus,eductis.Et mox,quæ pars caſtrorum,pro,qua pars caſt. Et ne paucos quidem,qui pri.)In ſcripto codice legitur:Et ne paſſus quidem. Id paſſus quidam mutauit in paucos,quæ lectio vulgo recepta eſt.Ego tamen malim ipſos.Et ne ipſos quidem qui prima luce obamb.Paulopoſt pro diſcurrerent repoſuimus diſcurrunt. Poſtquam à Placentiæ obſidione abſceſſit.) Volumen manu ſcriptum habet:Poſtquam ad Placentiæ obſidionem acceſſit.Quam lectionem miror cur quiſquam auſus fuerit mutare.Quaſi non potuerit Aſdrubal ad obſidionem Placētiæ accedens,quam nō putabat longi negocii futuram,præmittere equites cum literis ad fratrem. Simul & ipſos patres conſcriptos quid pararet,edocet.)Scripſimus exemplaris ſcripti fidem ſequendo,ſimul & ipſe patres conſcriptos quid pararet,edocet.Demiror quid hæc caſtiganti in mentem venerit,vt quæ latiniſſime dicta ſunt,melius dicere voluerit. Præmiſſi inde per agrū lar.)Repoſuimus:Præmiſſi item per ag.larg.Et paulopoſt:Sex millia peditum,& mille equites.expūximus &. Quod floris fuerat.)Antiqua lectio,quod floris fuerit.Quæ cum melior ſit & nos eam ſecuti ſumus. Qui ducem inde atq; exercitus partē abeſſe ignoraret.)Scripſimus abiſſe. Nam ne ante audiretur.)Scribe:audiatur. Inter vota & preces.) Inter vota ac preces. Item liberorumq;,pro & liberorum. Deos deasq; precabantur.)Repoſuimus: Deos omnes deasq;.Et felix pugna,pro felixq; pugna. Item damnarenturq;,pro & damnarentur. Et fatigare precibus.)Volumē ſcriptū habet,flagitare precibus.Nec diſplicet ea lectio. Fatigare infra vſurpat, cū inquit,Matronæ per oia delubra vagæ ſuppliciis votiſq; fatigauere deos. Melius viſum eſt.)Melius nō eſt in codice veteri,nec eſt hic neceſſariū,ſufficit enī:Nocte clam ingredi viſum eſt. Vt tribunus tribunū.)Tu lege vice verſa,vt tribunus tribunū,cēturio centurionē. Nā huiuſmodi variationē amāt authores. Facilis futura erat.)Scripſimus,facilior futura erat.Et mox,nihil fermè.Et paulopoſt: & quingētos inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. In tentoria adducti.)Antiqua lectio,abducti.Nec multū refert.De quo aliās monuimus. Tēpus pugnæ differretur.)Repoſuimus,tempus pugnandi differretur.Et paulopoſt,nec ad ſequendum ſe iter.deleuimus ſe. Deleri exercitum Aſdrub.) Vetus lectio,delere,ſubaudi,ſe. Et vt attendant.)Correximus,& attendant.ſubauditur enim,vt. Item,vna M.Liuii,addita litera prænominis.Et infra,cum quo caſtra collata haberet. Vbi hactenus lectum eſt, habuerit. Signa efferri iuſſit. Antiqua lectio:Signa ferri iuſſit. Duces parum intenti iter aſſeruare.)Vitiatus locus eſt.Legendum autem,duces parum intentre adſeruati.Quod vero mox ſequitur, iā inde ante animo.deleuimus particulam inde. Cum errore voluens haud multū proceſſiſſet vbi prima lux tr.o.)Et hunc locum proculdubio mendoſum hactenus omnes prætererunt.Nec ſuccurrit codex ſcriptus.Quis autem vnq̄ abſolute legit vſurpatum verbum voluere,vt hic participium voluēs? Ego puto legendum obiens pro voluens.Deinde verbum proceſſiſſet diuidi debet in proceſſit, & vt ſic legamus:Et per tortuoſi amnis ſinus flexuſq; cum errore obiens,haud multum proceſſit. & vbi prima lux tranſitum opportunum oſtendiſſet,tranſiturus erat.Porrò obiens mire huc quadrat,pro circūiens. Nec improbabunt meam coniecturam qui latine norunt. Tædioſum vero ſit,narrare quid ſcribā deceperit.Nos ad cætera feſtinamus. L.Portius.)Litera prænominis non eſt in ſcripto volumine.Nec
Itineris modo.
Nero habet. Non itineri modo.)Hactenus hunc locum perperam intellexerunt oēs,veluti ſenſus eſſet:Non ad iter ſolū,ſed etiam ad conſerendū extēplo præliū Liuii Cos.copias fuiſſe inſtructas.At modo nomen hic eſt.Et legi debet:Non itineris modo,hoc eſt,proficiſcentiū ritu, qui plerunq; arma ſua geſtant ab humeris ſuſpenſa. Vide q̄ variet ſenſum vnica litera omiſſa.Sic rurſum Liuius libro octauo ſignis repente ſublatis,fugæ magis q̄ itineris modo penitus ad Oceanum & Gadeis ducit. Ante ſigna elephantos collocat.)Scripſimus locat,ex fide vetuſti codicis. Et vbi maxime.)Caſtigauimus, & ibi,ſententia per parentheſim incluſa,hoc modo(& ibi maxime in vetere milite ſpem habebat.)

Et ſigna mouerant loco.Scripſimus etiam ſigna.Mox vero corruptum locum,impotentes iam regi

inter duas acies verſari, ſic caſtigauimus, impotentius iam regi, & inter duas acies verſari, Id eſt, impotentius iam regebantur, & inter duas acies verſabantur. Hic nobis egregie ſubuenit volumen ſcriptum. Vt cum oſtendiſſent ſe ab latere, mox in terga iam pugnarent.) Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hiſpani Liguresq;. Exemplar vetus habet pro ab latere, in latere: & pro trucidantur, trucidarentur. Hoc verbum facit vt putem totam periodum ſic legendam, Vt cum oſtendiſſent ſe in latere, mox in terga depugnarent, ita vt omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidarētur Hiſpani Liguresq;. Et ad Gallos iam cæd. p. Habes nunc perfectā ſententiam quæ ante mutila erat & lacera. Mire autem placet verbum depugnarent, quod ex veſtigiis ſcripturæ reponendum arbitror pro iam pugnarent. Vix arma humeris geſtabant. Eſt in ſcripto gerebāt. & quid fuit opus hoc mutare? Vbi regendi ſpem vi viciſſet.) Legendū, vbi regendi ſpem viciſſent, ſubaudi elephanti. Quia mox præcedit bellua, quidam in editione Aſulanica mutauerat id in viciſſet. Ne ſupereſſet tanto exercitui ſuum nomen ſecuro.) Caſtigauimus, ne ſuperſtes tanto exercitui ſuum nomen ſecuto eſſet. Cædiſq; ceperat ſatietas.) Indicat codex Spirenſis Liuium ſcripſiſſe, non ſatietas, ſed ſatias. Quo vocabulo veteres vſos fuiſſe docet Nonius Marcellus Accium citans, & Varronem, Luciliū & Lucretium. Salluſtium quoq; ſic ſcribentem hiſt. libro ſecundo: Tum externorum agros inuaſere, frumentiq; ex inopia graui ſatias facta. Et Terentium in Eunucho: Nam vbi me forte ſatias cepit, commuto locum. Gaudet autem antiquis interdum vti vocabulis Liuius, qualia fortaſſis ſunt, aſpreta & internicialis, quorum ante meminimus. Die ſexta.) Scripſimus, die ſexto. Et mox: Nemo enim, pro quia nemo. Item narrariq;, pro enarrariq;. Et ciuitas fuerit, pro ciuitas fuerat. Vix vt compotes mētium præ gaudio eſſent.) In antiquo volumine tantum eſt, gaudio, hoc eſt, ob gaudium. Sic ſupra Liuius: Effuſis gaudio lachrymis. Aut populus è foro.) Deleuimus præpoſitionem è, quæ elegantius ſubauditur. Et mox pro fatigare deos, ſcripſimus fatigauere deos. Ex literæ per forū ad tribunal perlatæ.) Legēdum, ad tribunal prætoris latæ, quēadmodum & nos caſtigauimus. Trahereturq; à percunctantibus vociferantibuſq;, vt in roſtris priuſq̄ in ſenatu literæ recitarētur. Tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerūt: diſpēſariq; lætitia inter impotētes eius animos potuit.) Hic multæ dictiones additæ ſunt, vna tantum aut altera mutatæ. Codex ſcriptus ſic habet: Sed cūctātibus vociferantibuſq; vt in roſtris priuſq̄ in ſ. l. r. Tādem ſummoti & coerciti à magiſtratibus, diſſertariq; lętitia inter impotenteis eius animos potuit. Iſta verba ſic legenda mihi videntur, vt cohęreant cum ſuperioribus, hoc modo: Tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt, vt adire nuncius non poſſet præ cunctantibus vociferātibus, vt in roſtris priuſq̄ in ſenatu literæ recitarentur: Tandē ſummoti & coerciti à magiſtratibus. ſubaudi, ſunt. Vixq; ſeruari lætitia intra impotēteis eius animos potuit. In ſenatu primum, d. Porrò, nunc vides quātum aberrarint qui ante nos ſentētiam iſtam inſtaurare ſunt conati: dum trahereturq; verbum aſſuunt, & pro ſed cunctantibus ſcribunt percunctātibus, quòd id verbum poſtea ſequatur, cum, inquit, quæ acta ſint percunctarentur: dumq; particulā cum & verbum fuerunt infulciunt, & pro diſſertariq; reponunt diſpenſariq;. Cæterum noſtræ diuinationes magno nobis labore conſtiterunt, non remittentibus animum donec germanam, vt ſperamus, lectionem reperiſſemus. Sanè hic proprie vſus eſt participio cūctantibus, de multitudine loquēs apud curiam manente. Cunctantur enim quæ ſic manent, vt difficulter moueri poſſint. Et pro cuiuſq; ingenio, aliis iam certum gaudium, aliis nul. an.) Antiqua lectio: Et pro cuiuſq; ingenio certum gaudio aliis. Fortaſſis legendum: Et pro cuiuſq; ingenio, certatum gaudio. Aliis nulla ante futura fid. erat.

Satias pro ſatietas.

Currere obuii.) Scripſimus obuiam. Et poſtea, quæ acta ſint percunct. pro, quæ acta eſſent. Item poſtea perueniſſent, pro peruentum eſſet. Inde introducti in concionem.) Legendum eſt, traducti, quēadmodum nos caſtigauimus. Introducti enim ſunt legati primum in curiam & ſenatum, traducti poſtea in concionem quæ erat foris & in publico. Ipſe planius.) Hæc duo vocabula neſcio quis hic infulſit. Quaſi vero Liuii ſententia quicq̄ tale expoſcere videatur. O temeritatem. Quid autem huic orationi deeſt? L. Veturius literis recitatis, omnia quæ acta erant, expoſuit. Argentum creditum ſoluēdo. Exemplar ſcriptum habet: Argentum creditumq; ſoluendo. Quid ſi legas, ſignatum creditumq; ſoluendo. Vt intelligas de rebus conteſtatis conſignatiſq;. Paulopoſt, vbi vulgo legitur: Captiuoſq; Afros vinctos, vt erant, eſt in ſcripto, vincti vt erant. vtrunq; ſtare poteſt.

IN LIBRVM OCTAVVM DECADIS TERTIÆ
Annotationes per Beatum Rhenanum.

CVm tranſitu Aſdrubalis quantum in Italia declinauerat belli.) Loquitur hic de Aſdrubale Amilcaris F. qui vt præcedenti libro narratum eſt, Alpeis tranſcendit coniuncturus ſe fratri Annibali. De hoc nimirum tranſitu Liuius intelligit. At quid formidoloſius accidit Italiæ, quid magis extimeſcendum, quid vnquam rebus Romanis certius exitium afferre viſum eſt, q̄ cum in Italiam per Alpeis tranſiret Aſdrubal? Per huius enim aduentum duo bella Punica facta, duo ingētes exercitus, duo

propè Annibales, vt Liuii verbis vtar. Quomodo ergo declinaſſe bellum in Italia tranſitu Aſdrubalis videri poteſt, quod tum eſt maxime auctum? Sic enim in omnibus exemplaribus excuſis, quæ nobis videre contigit, legitur: Cum tranſitu Aſdrubalis quantum in Italia declinauerat belli &c. Cupiam hic audire profeſſores hunc locum exponentes. Mihi libet cogitare in verbo declinauerat, ingens eſſe mendum. Habet & vetus volumen deprauatã lectionem, nempe, inclauerat, ſiue indauerat, adeo ſunt ambiguæ literæ. Ego vero ſcribendum arbitror, inundauerat, quod verbum hic mire quadrat. Franciſcus Petrarcha aut Victorinus Feltrenſis pro illo indauerat, fortaſſis primum ſubſtituit, declinauerat. Id poſtea Laurẽtium quoq; Vallam virum in literis prorſus incomparabilem fallere potuit. Nam aiũt hunc in reſtituendo Liuio multum operæ ſumpſiſſe. Porrò libet hoc erratum propemodum alicui monacho tribuere, qui pro indauerat ſuppoſuerit hic declinauerat, quod trãſitum acciperet pro interitu. Nam Chriſtiana pietas tranſitum diuorum vocat, mortem intelligens. Huic mendoſo loco mederi conatus eſt doctus aliquis in editione Euchari Ceruicorni ſcribẽs, quantum in Italiam declinauerat belli. Et id fermè quod roboris erat.) Hæc clauſula pro nomine qđ expũcto, (neq; enĩ in veteri volumine habetur) per parentheſim eſt legenda, hoc modo: Hanc iuſtam legionem, (& id fermè roboris erat) in prima acie locat. Leuem armaturam.) Repoſuimus cæteros, leuem armaturam. Appoſitiue.

Id ad cædem eos.) Hæ duæ voces, id ad, erant omiſſæ in exemplari Spirenſi. defectum indicabat lacunula vacua. Fortaſſe melius eſſet reponere, & ad cædem eos. Quod mihi magis probaretur. Pœnus cum caſtra tum forte.) Authoritatem ſecuti manu ſcripti codicis ſic reſtituimus: Pœnus cum caſtra ſua forte in Betica ad ſociorum animos continendos in fide haberet. Cæterum quoad cõtinuiſſet exercitum, propoſitum bello ſe fore ratus, anteq̃ freto Gades traiiceret, exercitum omnem paſſim in ciuitates diuiſit.) Siquis hunc mihi locum expoſuerit, illum Oedipum vocabo. Quid enim ſequitur, quod ad iſta verba attineat, quoad continuiſſet exercitũ? Multum miror cur ita veteribus illis, nempe Victorino Feltrenſi, Petrarchæ, Alerienſi pontifici, quoties locum aliquem non ſatis aſſequerentur, de ſuo quiduis addere libuerit. Et quãuis hic decem dictiones infulſerint, nihilominus mutila adhuc eſt ſententia. Hic itaq; locus aſteriſco notandus erat, non is qui paulopoſt ſequitur in editione Aſulanica ea nota ſignatus, cum bene habeat. In volumine ſcripto tantum legitur: Cæterum quoad cõtinuiſſet exercitum omnem paſſim in ciuitates dimiſit. Dicam quid mihi tandem in mentem venerit, cum diu hic hæſiſſem. Suſpicor iſta verba quoad continuiſſet, prorſus eſſe deprauata, ac ſcribendum pro illis, quòd aciem renuiſſet. Nam ſic conſtabit ſententia: Cæterum quòd aciem renuiſſet, exercitum omnem paſſim in ciuitates dimiſit. Senſus eſt: Aſdrubal detrectabat confligere cum Scipione, & ideo paſſim exercitum in ciuitates dimiſit: non diuiſit. Conſidera lector, quantum ſibi quidam permiſerint in authoribus reſtituẽdis, immo deprauãdis. Non ſufficiebat hic mendum exemplaris ſcripti, niſi plura aſſuerentur οὔτι γῆς οὔτι οὐρανοῦ ἁπτόμενα quemadmodum Græcis eſt in prouerbio. Hæc licẽtia Plinianos quoq; libros nobis perdidit, quos mendoſiſſimos hactenus fuiſſe quibuſdã perſuaderi non poteſt.

In Meleſſum finibus eſt ſita.) Hic verborum ordo eſt in codice vetuſto: Sita in Meleſſum finibus eſt.

Ea arx fuerat Aſdrubali.) Repoſuimus iuxta fidem antiqui voluminis: Ea arx fuit Aſdrubalis ad excurſiones circa in mediterraneos populos faciendas. Quæ particula in, hactenus deſyderata fuit in exẽplaribus vulgatis. Corrector accepit circa, hic vt eſſet præpoſitio, cum ſit aduerbium, hoc eſt in circuitu. Et propterea particulam in expunxit. Dupliciq; vallo circundata vrbe in treis partes exercitum diuiſit.) Codicem veterem ſequendo ſic caſtigauimus & diſtinximus: Dupliciq; vallo circundat vrbẽ. In treis partes exercitum diuidit. Paulopoſt, pro & iam bis ſcripſimus etiam. In vnum ſe colligeret.) Addidimus accuſatiuum locum, qui eſt in libro ſcripto. An dolus aliquis ſuſpectus fuerit.) In volumine veteri non eſt aliquis, ſed aliqui. Sic autem Liuium loqui & cæteros authores ſupra docuimus.

Legionarii cæteras parteis peruadunt, direptione & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur, abſtinuerunt.) Repoſuimus ad fidem exemplaris Spirenſis: Legionarii cæteram partem vrbis peruadunt, direptione & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur. Senſus eſt: Legionarios reliquam partem vrbis diripuiſſe, & obuiis quibuſq; cæſis graſſatos fuiſſe, præter eos qui armis ſeſe periculo eximebant contra hoſtium vim vitam ſuam defendendo. Quid igitur opus fuit hic verbum abſtinuerunt infulcire, & ſenſum Liuii inuertere? Nos id audacter eraſimus. Romanorum haud amplius.) Scripſimus haud plus. Et poſtea diſtinximus, cæteroq; exercitui. Speciosum aduentum. In citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias reduxit.) Nos repoſuimus veterem ſequentes lectionem: In citeriorem Hiſpaniam recipit exercitum. Mox autem: Ipſe Tarraconem conceſſit. ipſe non eſt in codice ſcripto. Sicut paulopoſt nec que poſt decem. Sed tantum, decem & ſeptem naues. Tuto inde mari pulſis hoſtium nauibus.) Non eſt hæc abſurda lectio. Verum nos maluimus ſequi Spirenſe exemplar, quod habet: Toto inde mari pulſ.h. nauibus. Cum ob Romanam ſocietatem.) Antiqua lectio: Ab Romana ſocietate. Haud procul Argiuorum fine.) Repoſuimus Argeorum. Græci ἀργῷοι dicunt, authore Stephano. Quæ pericula terra mariq; portendebantur.) Scripſimus portenderentur. Similis locus eſt libro præcedenti. Quod in ſanctiore ærario ad vltimos caſus ſeruaretur. Vbi quiſpiam ſcripſerat, ſeruabatur.

rat, ſeruabatur. Valloq; intercludi ab Ætolis nunciabaut.)Legendum eſt, nunciarant. Prout tẽpus ac res ſe daret, omnibus laturum ſe auxilium.)Sic Liuius ſcripſit: Prout tempus ac res ſineret, omnibus laturum auxilium. O aſinum, qui pro fineret, ſuppoſuit ſe daret. Huiuſmodi loquendi formulas imitamur poſtea, nondum ſatis repurgatis exemplaribus, quæ res periculo non caret. Tum præſidium vbi mit.)Nõ ſatis video quid ſibi hic velit aſteriſcus quem habet editio Aſulanica. Nam quod ſequitur: Vnde allatum erat, idem eſt quòd nunciatũ. & depopulatum, participium eſt non ſupinum.

Scotuſam copias reduxit.)Scripſimus reducit. Et mox ſeſe recipit, pro recepit. Nec pertinaciter prælio iterato.)Legendũ eſt, prælio inito. Ad demetriacum Phthiotidis expoſuit.) Scriptum exemplar habet, ad demetrium thiotidis. Vbi poſterius vocabulũ mutilum eſt. Legendum enim ad Demetrium Phthiotidis. Eſt autem Demetrium locus circa Theſſaliam, ceu ſcribit Stephanus. Græci δημή-τριον vocant. Eodẽ authore φθία, πόλις καὶ μοῖρα θετταλίας, hoc eſt, oppidũ & pars Theſſaliæ. Vnã ſanẽ ex quatuor Theſſaliæ partibus, Strabo θεσσαλίαν φθιῶτιν appellat. Quare hic in Phthiotidis ſubauditur, Theſſaliæ. At ó ſupinam quorundam negligentiam in reſtituendo Liuio. Non puduit illos, Demetrium in Demetriacum vertere! quod pauloante Demetriaci ſinus ſit facta mentio. Sed nemo vult laborare. Quicquid in mẽtem primum venit, id infulcimus. Deinde niſi manifeſtus ſit ſolœciſmus huiuſmodi lectionem omnes ſequuntur. Sic legit Beroaldus, inquiunt, ſic Sabellicus, ſic Baptiſta Pius. Et quis amplius dubitat! Equidem fuerunt viri celebres & literati: ſed qui mallent omnia interpretari q̃ intelligere. Fidebant ingenio ſuo, fidebant eruditioni. Nec putabant opus eſſe ſcripta conſulere exemplaria. Id quod rarenter admodum faciebant. Quin erant contenti authoritate & opinione nominis, quam apud oẽs ſibi pepererãt, vt iam propemodũ ſufficeret illud αὐτὸς ἔφα. At alia res eſt caſtigare veterum authorum libros. Eget enim non ſolum eruditione, ſed & pertinaci ſtudio, labore & diligentia, ac cum primis acri iudicio. Speciem intuenti.) Caſtigauimus, vt ſpeciem intuenti primo gemini portus in ora duo verſi præbuerit. Subiti ac procelloſi deiciunt.)Opinor ſcribendum, decidunt.

Quæ fluxa & vana apud Oreum fuerant.)Scripſimus, fuerat. Nam refertur ad fidem. Et impari tum maritimis viribus.)Tum particula non eſt in codice ſcripto. Mox vero: Ita re per cunctationem omiſſa, ad Chalcidis auxilium. Sic reſtituimus & diſtinximus: Ita res per cũctationem omiſſa. Subaudi, eſt. Ad Chalcidis auxilium vbi ſ.a.i. eſt motus. Deinde quod ſequitur, terraq; aditum faciliorem, expunximus que. Nam elegantius ſubintelligitur. Et gaudet aſyndeto Liuius. Sicut mox, deiecto præſidio, fuſis Ætolis, non fuſisq; Ætolis. Sic enim intelligi debet, deiecto præſidio, quod erant Ætoli. Et dicit deiecto, quòd eſſent in montibus & faltibus Thermopylarum, vbi anguſtæ fauces coarctabãt iter.

Cũ Romana claſſis eò ſe recepiſſet. Attalus igitur ignarus.)Repoſuimus ex ſcripto volumine: Romana claſſis Oreum ſeſe receperat, & Attalus ignarus ad Ph. Non enim vult dicere Liuius quomodo ſit captum Oreum, quod ante expoſuit. Sed quid interim fieret cum a Romanis tum ab Attalo rege. Magnam quorundam temeritatem vides, qui Liuii verba ad ſuum ſenſum inuertere auſi ſunt. Quale etiam eſt, quod paulopoſt pro curſu effuſo mare ac naues petit, ſcripſerunt curſus effuſus. Et molientibus ab terra naues Philippus ſuperuenit.)Sic dixit, molientibus ab terra naues, quemadmodum infra, q̃ Pœni anchoras molirẽtur. Et in oratione Scipionis, qua Q. Fabio reſpondet non procul à calce huius libri: Audietis hinc molientem Annibalem. Et rurſum poſtea: Et anchoras, ne in moliendo mora eſſet, præcidunt. Porrò non eſt ſuperuenit in ſcripto codice, ſed aduenit. Quod vero cohæret, tumultumq; etiam ex terra nauticis præbuit, debet eſſe, metumq; etiam ex ter. naut. præbuit. Omiſſis Romanis.)Ex veteri codice, rebus ablatiuũ adiecimus. Et mox, claſſem recipit ſcripſimus, pro recepit. Profugi à Thebis Phthiotici.)Nouem ſunt oppida quibus nomenclatura Thebarum olim tributa eſt. De quo hic ſit ſermo, Stephanus tertium facit. τρίτη, inquit, θεσσαλίας τῆς φθιώτιδος. Eſt autẽ Phthia Theſſaliæ pars, ceu ante diximus, vnde φθιῶτις θεσσαλία Straboni, & Phthiotici hic gentile nomen.

Cum in fidem Ætolorum perfugiſſent.)In codice ſcripto, perueniſſent eſt. Opinor autem pro fidẽ ſcribendum finem. Nam vſurpare ſolet Liuius finem pro finibus, vt ſupra: Haud procul Argeorum fine poſitis caſtris terrebat. Vrbis vaſtatæ ac deſertæ priore eiuſdem Philippi bello.)Repoſuimus veterem librum ſecuti, Vrbis vaſtæ, ac deſertæ priore quidem Philippi bello. Vrbs erat vaſta Torone, ergo magnum populum capere poterat. Sic rurſum aliquantopoſt: Et infrequentes ſe vrbes, agrum vaſtum ac deſertum habere. Cum expedito agmine.)In exẽplari legitur, quã expedito. Forte ſcribendũ, per q̃ expedito ag. Et iam cũ Ereã veniſſet, audit Machanidã ſ.a.ſ.t.r. L. Ægiũq; ſe ad con.) Hic ſe doctus quiſpiam infeliciter exercuit. Nã cum in exẽplari repeiiſſet, audita, ſcripſit, audit, & non cohærente eo quod ſequitur: Ægium ſe ad c. A. recepit, adiecit particulam que, vt eſſet nouæ ſententiæ initium. Tu ſic caſtiga locum: Et iam cum Eream veniſſet, audito, Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe Lacedæmonem, Ægium ſe ad concilium Achæorum recepit. Ad hanc loquendi formam pertinet, quod infra ſequitur: Quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant, aut noluerant, pacto inter ſe, vt victorem res ſequeretur, ferro decreuerunt. Pacto, id eſt, vbi pepigiſſent, ſic hic audito, id eſt, vbi audiſſet. Sed vix rationem inire poſſe.)Lectio vetus: Sed id rationem iniri poſſe. Scribendũ

opinor,ſed haud rationem iniri poſſe.Mox ſeqtur,an fugacius,quod illic legitur,q̃ fugacius. Nec eſt, à Chalcide,ſed tantum Chalcide.ſubauditur autem præcedens præpoſitio,ab. Si modo congreſſus cum hoſtibus ſis.)Cum eleganter hic dixerit Liuius,ceu non dubito, congreſſus cum hoſte ſis(nam præcedit ab hoſtibus,& ſequitur confeſſionem hoſtium)tamen aſinus auſus eſt ſupponere ablatiuum pluratiuum,hoſtibus.Idem mox addidit de ſuo datiuum ſibi,nequaq̃ pares eſſe eos ſibi,cum tamen illo expreſſo non fuerit opus. Deſcenſionem fecit.)Codex ſcriptus habet,exſcenſionem fecit. Ipſe ab Oenotriis præter terram Atticam ſuper ſinum nauigans inter medias propè hoſtium claſſes. Chalcidem peruenit.)Quomodo in Italia ſubito Philippus ex Corintho?Nam Oenotria eſt Italia. Videtur mihi planè quiſpiam lectores ludere voluiſſe.Sed mirum eſt hactenus hoc à nemine perceptum. Oportet hic ingenue dicere quod veriſſimum eſt,nimia ſecuritate fidunt ſtudioſi quibuſdam typographicis officinis,vt in Italia Aſulanicæ,quaſi vero caſtigatiſſima ſint omnia quæ ex illis prodeũt.Quibus hactenus credendũ erat,vt rem iudicio prius & collatione exploraremus,Interim ſtudioſi meritas ſuæ credulitatis pœnas ſæpe luunt.Reſtituimus hunc deprauatiſſimũ locum iuxta ſcriptum archetypum,hoc modo:Ipſe à Cenchreis præter Atticen per Sunium nauigans,inter medias propè hoſtium claſſes Chalcidem peruenit. Vide per Muſas in paucis verbis ingẽtia errata. Cenchrearum ciuitas dẽ qua hic loquiť Liuius,apud Corinthios nauali ſtatione fuit inſignis. Atq; eadẽ eſt,cuius & diuus Paulus meminit in fine epiſtolæ quam ad Romanos ſcripſit. Sunium vero promontoriũ eſt Atticæ.Cæterum vſurpauit forma græca Atticen,vt nihil fuerit opus emendare,terram Atticam.Quod mox ſequitur,flexiſſet eorum animos,ſcripſimus flexiſſent.Et paulopoſt,primo ad opem ferendam. Q.Fabius Maximus Pr.)Prætor nõ eſt in codice Spirenſi,nec vocabulum patres,quod paulopoſt ſequitur. Nec item poſtea coniunctio quoq;:Vno quoq; tempore.Quare & nos expunximus. Quod eorum opera incolumis.)Antiqua lectio,eorum ope.Sed magis placet opera.Et paulopoſt,fortiter fideliterq; adminiſtrata.Sic & infra:Quàm forti fideliq; duorum præcipue legatorum opera vſi eſſent. Ita conuenit,vt quoniam & in prouin.)Mihi magis hic probatur lectio vetuſti voluminis,quæ videtur antiquam aliquam formulam referre,neq; enim eſt illic,vt particula,nec & coniunctio ter repetita.Sic autem habet,ita conuenit:Quoniam in prouincia M.Liuii res geſta eſſet, eo die quo pugnatum foret, eius forte auſpicium fuiſſet,exercitus Liuianus deductus Romam veniſſet,Neronis deduci de prouincia non potuiſſet,vt M.Liuium.Hic tandem ſequitur,vt. Ad iſtum modum ſingula caſtigauimus in contextu. Vnius equo per vrbem.)Scripſimus,vno equo. Nam præcedit, multiiugis equis. Et ſic habet liber vetus. Neroniq;,etiam ſi pedes incedat,vel parto eo bello,vel ſpreto triumpho, gloriam memorabilem fore.)Quo ſenſu dictum eſt,vel parto eo bello.Nos iſtam ſententiam ex veſtigiis veteris ſcripturæ,ſic reſtituimus:Neronemq;,etiamſi pedes incedat,vel parta eo bello, vel ſpreta eo triumpho gloria,memorabilem fore. Pecuniam in ærarium tulerunt.)Caſtigauimus:Pecuniæ in ærariũ tulerunt ſeſtertiũm tricies,octoginta millia æris. Sub aduentu eius.)Legendum,ſub aduentum, id eſt,pauloante q̃ veniret. Item,& ludi Romani.particulam & expunximus. Et Q. Cæcilio Metello Coſs.ambobus,vt cum Annibale bellum gererent,prouincia decreta.)Cur hic aſteriſcum non appoſuerunt?deeſt enim nomen prouinciæ.Repoſuimus nos ex manu ſcripto codice:Et Q.Cæcilio Metello Coſs.Brutii,ambobus vt cum Annib.& quæ ſequuntur. A C.Terentio proconſule.) Opinor ſcribendum proprætore.In veteri codice mendoſe eſt,pro publicare,quas voces indoctus ſcriba ſemper ſuppoſuit quoties ſcriptum repperit,Propr. Veſtalis virgo.)Scriptus codex tantum habet:Veſtalis.Profeſſor aliquis inter exponendum dixit:Veſtalis,ſubaudi virgo.Id poſtea receptum eſt in contextum. Et ſupplicationem ad Veſtæ aram habere placuit.)Qui hic infulſit accuſatiuum arã, non fuit admodum latine doctus.Legendum eſt,ad Veſtæ,& ſubauditur templum, aut aram. Horatius: Ventum erat ad Veſtæ.De quo ſermonis genere ſæpe monuimus in prima Decade. Moniti ab ſenatu ſunt.)Scripſimus,admoniti.Et in ſequenti verſu.Et poſſe ſine metu. Agrum vaſtatum ac deſertũ habere.)Agrum vaſtum repoſuimus.Sicut ſupra, vrbis vaſtæ ac deſertæ priori quidem Philippi bello.Et paulopoſt,Atq; Placentini eſſent,ante certã diem. In ſaltu anguſto à Brutiis,iaculatoribusq; numidis turbati ſunt.)Audi mi lector rem ridiculam,quid librarium deceperit,vt ſynceram ſcripturã deprauaret.diſturbati,à diſturbor,aris,forte ſcriptum erat primore ſyllaba à cæteris per ſpaciolum aliquod diſtante,hoc modo,dis turbati.Placuit vocabulum turbati,dis ſcriba fragmentum alicuius dictionis eſſe putauit.ipſe ſyllabam nouam adiecit,vt fieret mundis.Et cum hæc vox locum hic non habeat,doctus aliquis ſcripſit iaculatoribusq; Numidis,adiecto q; ad finem dictionis prioris.Sic autem indubie Liuius ſcripſit:In ſaltu anguſto à Brutiis iaculatoribus diſturbati ſunt. Cum magnam partem iuuent.)Scripſimus:Tum magnam partem iuuent.Et mox,inter latrocinia,non per latrocinia.

Priſca cõuentionis formula.

Tantæ ſe fore parẽ multitudini.)Fore verbum additum videtur.Nos induximus. Neq; enim eſt in vetuſto. Inde ad Betulam vrbem progreſſus.) Scripſimus,proceſſum.ſubauditur eſt. Imperſonaliter dictum. Plures & integri. Hic deerat vſq; dictio quam inſeruimus. Plures vſq; & integri f. ſubirent. Terga hauddubie vertunt Pœni.Numidæq; primo turm.)Hunc locum deprauatum ſic reſti-

tuimus: Terga haud dubie vertunt Pœni Numidæq́. Et primo turmatim. Tamẽ nunq̃ aliquot in
ſequentes dies.) Exemplar ſcriptũ habet: Tamen nunq̃ prælio quod in ſequentis dies. Ex qua mendo/
ſa lectione coniicio fuiſſe ſcriptũ: Tamen nunq̃ per aliquot inſequenteis dies. quemadmodum & emẽ/
dauimus. Caſtellorum procul ſpeciem viſu prębebant.) Vocabulum viſu quiſpiã inſulſit. nos exe/
mimus. Cum raptim pranſi eſſent.) Hic nugator aliquis ſe exercuit. Liuius ſcripſit: Vt ante lucem
viri equiq́; pranſiſſent aut pranſi eſſent. Ille adiecit, cum raptim pranſi eſſent. Nec ex ordine ſolito
quicq̃ in acie ſtruenda mutat.) Debet eſſe: Nec ex or. ſ. quicq̃ acie inſtruenda mutat. Subauditur autẽ,
in. Equitum iandiu a.p. fuit. nec ipſa per ſe decerni poterat, quia pulſis (quod propè inuicem fie/
bat) in aciem peditum tutus receptus erat.) Miſeret me planè optimorum quorumq; autorum, qui
indigniſſime paſſim tractati ſunt à caſtigatoribus non ſat diligentibus. Qualem hominum temerita/
tem cum alibi tum hic inſigniter expertus eſt T. Liuius. Antiqua lectio ſic habet: Equitum iandiu an
ceps pugna erat. nec quia pulſis quod propè inuicem fiebant in aciem peditum tutus rece ptus erat.
Hanc mendoſam lectionem cum non intelligerent caſtigatores, adiecerunt multa de ſuo, Liuiiq́; ſen/
ſum inuerterunt. Nos tamen bene fortunantibus Muſis ex iſta deprauata germanam. indicabimus,
nempe hanc, Equitum iandiu anceps pugna fuit, nec depulſis (quod propè inuicem fiebat) in aciem
peditum tutus receptus erat. Senſus clarus eſt, quòd equites vtriuſq; exercitus, cum in uicem depelle/
rentur, ſic vt nunc Romani Pœnos, nunc viciſſim Romanos Pœni depellerent, nam hoc ſibi vult in/
teriecta clauſula, quod propè inuicem fiebat, in aciem peditum tutò recipi non poterat. Nã ſequitur
poſtea: Signo receptui dato Scipio, patefactisq́; ordinibus, equitatum omnem leuemq́; armaturam
in medium acceptam, diuiſamq́; in partes duas in ſubſidiis poſt cornua locat. Confer nunc quod nos
caſtigauimus cum vulgata lectione, & vide quale piaculum commiſerint, qui eo quod legebant quia
pulſis, quod nos caſtigauimus, depulſis ſiue perpulſis, hanc clauſulam de ſuo adiecerunt, Nec ipſa per
ſe decerni poterat, conſpurcantes Liuii ſenſum inuertentesq́;. Sed vbi non ſimilia acciderunt in hoc
autore! Acies inter ſeſe diuiſæ aberant.) Quaſi non ſatis latine diceretur, haud plus D. paſſus acies
inter ſeſe aberant, quidam inſeruit diuiſæ. Ipſe è dextro cornu.) Liuius omittit plerunq; præpoſitio
nes, quæ elegantius ſubaudiuntur q̃ exprimũtur. Caſtigatores priores nuſq̃ nõ inſulſerũt. Ipſe dextro
cornu mittit, ſubauditur à dextro cornu. In ſiniſtram partem quemadmodum ſe tendentem ad de/
xtram vidiſſent.) Codex ſcriptus habet, in ſiniſtra parte. Proinde non dubito ſcripſiſſe Liuium, in ſini/
ſtra parte quemadmodum ſe tendentem à dextra vidiſſent. Sic & nos reponere ſumus auſi. Et cum
ab omni parte haudquaq̃ par pugna erat tum quòd turba Balearium tyronumq́; Hiſpa.) Hic in pri/
mis notandum eſt, quod in volumine veteri pro turba Balearium, ſcriptum eſt, turba balirum, vt ſuſpi
cer ba ſyllabam librarium perperam repetiiſſe. Quid ſi legas, lixarum tyronumq́; Hiſpanorũ. Deinde
ſciat lector ſic eſſe exponenda Liuii verba: Et cum ab omni parte haudquaq̃ par pugna erat, tum ſubau
di, haudquaq̃ pugna par erat, quòd turba lixarum tyronumq́; Hiſp. Romano latinoq́; militi obiecta
erat. Id quod cum non animaduertiſſent olim Liuiani caſtigatores particulam, & quæ ſequitur, & pro
cedente, temere eraſerunt, coniungentes tum præcedens cum hac oratione, procedente iam die. Verũ
nos & particulam hic neceſſariam de poſtlimmio inſeruimus. Nam Liuius duas præcipuas cauſas aſ/
ſignat imparis pugnæ. Vnam quòd lixæ & tyrones à partibus Pœnorum, fortiſſimis militibus erant
obiecti. Alteram, quòd exercitus punicus deficere cœpiſſet, ob inediam. Cornibus incurrerunt.)
Scripſimus, concurrerunt. Et mox, vt prius æſtus, repoſuimus, ita vt prius. Cum proximus quiſque
hoſtem cæderet.) In exemplari vetuſto legitur, proximi. Proĩde video ſic quoq; verba ſtare poſſe: Cum
proximi quiq; hoſtem cæderent. Inde vt inferri impigre ſigna viderunt.) Scripſimus deinde. Et pau
lopoſt: Vt vix in caſtra ſua reciperẽt ſe victores: quoſdã etiam religio ceperat. Vbi vulgata lectio habe
bat, receperit, & cepit. Itẽ infrà, citato agmine ducti ſunt, pro educti. Et mox: Ducibus eſt creditũ, par
ticula ſed expũcta. Cum hoſtis nequicq̃ ſubire i. aſc. conatus eſſet.) Emendauimus ad lectionem ve/
terem: Cum hoſtes nequicq̃ ſubire iniquo aſcenſu conati eſſent. Cęterum quemadmodum hic ſingu/
larem numerum in pluralem mutauimus, ſic mox pluralem vertimus in ſingularem. Itaq; tranſitiones
ad hoſtem fiebant. Ad vitandum cacephaton. Aſtipulatur autem nobis liber vetus. Paulopoſt ſcripſi/
mus, mille equites relinquit Syllano. Proconſulis Scipionis.) Nos ſcripſimus, P. Scipionis. Nam
vbiq; librarius pro P. litera prænominis, hoc eſt pro publio proconſulẽ ſcripſit. Mox repoſuimus duas
dictiones quæ deerant. Quinto poſt quam P. Scipio prouinciam & exercitum accepit. Paulopoſt, in
exemplari *Spirenſi* legitur, cum multis nobilibus captis. Pœnis autem in Italia aduerſæ.) Particu
lam autem, expunximus. Et paulopoſt, ad Scipionem redit ſcripſimus, pro rediit. Opulentiſſimus
eius terræ.) Hic deerat vocabulum rex, quod inſeruimus. Opulentiſſimus eius terræ rex. Et mox, pro
quà freto exiguo dirimuntur, depoſuimus, quod freto exiguo dirimuntur, ſubaudi fines. Paulopoſt
prænominis literam *Syllano* præfiximus, alio loco iuuante vento ſcribentes, pro adiuuãte. Sequimur
enim vbiq;, quatenus licet, autoritatem manu ſcripti codicis. Quàm Pœni anchoras molirẽtur.)
Sic ſupra. Et molientibus ab terra naues Philippus aduenit. Nec vltra tumultum edere quiſq̃ in re/

gio portu audebat.)Antiqua lectio:Nec vltra tumulatum ægere quiſq̃ in regio portu audebat.Ex his corruptis verbis hanc germanam Liuii lectionem,erui. Nec vltra tumultũ, agere quis quicq̃ in regio portu audebat. Itaq; prior in terram Aſdrubali.)In antiquo libro legitur: Ita in terra prior Aſdrubal.Subaudire poteris verbum,fuit. Magnificumq; id Syphaci,nec erat aliâs viſum.)Volumẽ Spirenſe non habet aliâs ſed aliter.Qui nobis hunc Liuii locum deprauauit,aliâs pro aliter ſupponendo. in hoc lapſus eſt,quòd viſum ordinabat cum aliter aduerbio.quæ cum illi parum latina videretur oratio,aliter vertit in aliâs.At viſum poſtrema vox referenda erat ad primam magnificumq;, & ea poſterior clauſula per parentheſim legenda,hoc modo:Magnificumq; id Syphaci (nec erat aliter) viſum. quemadmodum nos in contextu reſtituimus. Et quoniam fors eis ſub.)Et particula,non eſt in codice ſcripto.Nec mox,contrahere ad colloquium,ſed in colloquium. Illud magnopere contend.)Melius hic placuit vulgata lectio,q̃ ea quæ eſt in veteri libro.Siquidem habere videtur.Illuc magnopere tendente rege.Nos tamen aliter diſtinximus ſententiam.Paulopoſt:Et eodem etiam lecto, particulam & deleuimus. Sibi conciliaret.mirabilioremq; ſibi eum virum.)Scripſimus ſibi conciliarit.mirabiliorem ſibi eum.coniunctione que & accuſatiuo virum,diſpunctis.Sic poſtea particulã tam eraſimus; Regnumq; eius in Romanorum eſſet poteſtate. Sed potiundæ Africæ ſpem affectantem.)Affectare ſpem vtcunq; grammatice dicitur. Verum non ſatis intelligo quid ſibi velit quod dicit, potiundæ Africæ ſpem affectantem. Certe Scipio ſpem magno emit,ſi tantis periculis nihil aliud aſſequi in animo habebat,niſi vt affectaret ſpem Africæ obtinendæ.Ego opinor locum eſſe vitiatũ. Codex ſcriptus habet ſpe adſectantem.Siquis diuinationem noſtram recipere velit,leget,ſed potiundæ Africæ pretia ſectantem.Quæ ſententia Liuio digna erit.Scriba mutauit pre in ſpe,& cia in ad.Ea poſterior particula cum ſequenti participio connexa,conſtituit adſectantem.quod alius poſtea vertit in adfectantem, cum ſpem pro ſpe ſcripſiſſet. Et pleriſq; ſæuis in alto iactatus ventis.)Scripſimus,& plerunq; ſæuis.

Illiturgum & Caſtulo. Legendum Illiturgi & Caſtulo erant,ſuffragante codice vetuſto. Plinius,Illiturgi,quod Forum iulium.Definunt autem pleraq; vetera Hiſpaniæ oppidorũ nomina,in i, vt Ipaſturgi,Aſtigi,Virgi,Sexi,Oſſigi, Tuati,Attubi,Alostigi,&ſimilia. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſ.ſ.p.c.c.e.S.defecerant.)Antiqua lectio, Caſtulo cum p.r.ſ.ſ.p.c.c.e.S. defecerat ad Pœnos. Nec dubito ſic ſcripſiſſe Liuium.Caſtigatorem offendit verbum ſocii pluralis numeri. Scelus etiam defectioni addiderant.)Hæc verba,ſcelus etiam defectioni,non ſunt in exemplari vetuſto. ſed tantum addiderant. Pro quo verbo fortaſſis ſcribendum,perfidi erant,hoc modo: Illiturgitani prodendis qui ex illa clade ad eos perfugerant(ſiue profugerant)interficiendiſq;,perfidi erant. Nam ſequitur infra: Ab iis perfidiæ & crudelitatis,& ſceleris pœnas expetendas eſſe.Non tamen reprehendo lectionem vulgatam.nam & hic ſceleris ſcriptum eſt. Merito magis q̃ vtiliter ſæuitum foret.)Miror in Liuio tot loca prodigioſe corrupta reperiri,quando omnium ſtudioſorum manibus aſſidue teritur.Certe hic tam eſt vitiata lectio,vt totam ſententiam cohærentem obſcurarit perdideritq;. Nec quicq̃ profuit codex ſcriptus.Deprehendi poſt longam expenſionem ſenſus,legendum hic,increpitos magis,q̃ vt aliter ſæuitum foret,pro eo quod eſt,merito magis q̃ vtiliter ſæuitum foret.Quibus verbis reſtitutis facile eſt inſtaurare totam ſententiam ante male diſtinctam,nimirum hoc modo.In eos populos primo aduentu,cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent,increpitos magis q̃ vt aliter ſæuitum foret,tum iam(ſic enim eſt legẽdum,quod tamen mendoſe in Spirenſi volumine eſt,tunicam)tranquillis rebus,quia tempus expetẽdæ pœnæ videbatur veniſſe,accitum ab Tarracone,L.Martium,cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnandum mittit.Hic habes verbum,huc uſq; procurrente ſententia. Ipſos claudendis portis indicaſſe Hiſpanos.)Repoſuimus claudendo portas. In veteri legitur,claudendos portas.Paulopoſt,cum illis ſine ira propè,ſic ordinauimus,cum illis propè ſine ira.Et pro,eueniſſe tempus, ſcripſimus veniſſe tempus. Sed ſua ipſorum conſcientia culpæ metu ad def.)Hanc deprauatam clauſulã ſic reſtituimus:Sed ſuus ipſorum ex conſcientia culpæ metus ad defendendam impigre vrbem hortatur. Non libertas ſola agebatur.)Quis vnq̃ dixit libertas agitur,& non potius libertatis negocium agitur?Antiqua lectio:Non liberata ſola alebatur.Ex mendoſa ſcriptura ſynceram venabimur. Prima ſyllaba verbi alebatur,ſumpta eſt à fine præcedentis dictionis. At lebatur nihil ſignificat. quid ergo fuit?fuit lædebatur.Id d litera accedente factum eſt aledebatur. pro quo ſemidoctus ſcriba ſuppoſuit alebatur.Tu lege:Non libertas ſola lædebatur.Poſtea ſcripſimus,haud ſatis decoro prælio trepidarit, pro trepidaret. Veritus ne vanis conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus.) In exemplari Spirenſi duntaxat eſt,veritus ne vanis tot conatibus creſceret animus.Fortaſſe legendum eſt: Veritus ne vanis tot conatibus decreſceret animus,& ſegnior miles fieret.Sic bene haberet ſententia. Sibimet conandum ad partem periculi capeſſendam eſſe.) Emendauimus, ac partem periculi capeſſendam eſſe. Lælius inſtat.Tum victa oppidanorum vis,deiectiſq; propugnatoribus occupantur muri.)Antiqua lectio:Lælius inſtitit.Tum victa oppidanorum exercitui propugnatoribus occupantur muri. Mendoſus locus eſt.Caſtigator cum non poſſet ſe explicare,ſenſum vtcũq; reddidit.Diu luctatus ſum cum deprauato vocabulo,exercitui,priuſquam germanam,vt ſpero,lectionem deprehẽderim, quam

arbitror

arbitror huiuſmodi fuiſſe: Tum victa oppidanorum extrema vi, ab oppugnatoribus occupantur muri. Mox ſcripſimus, quæ inexpugnabilis videbatur. pro qua inexp. Scalis mœnia.) Hæc duo verba quiſpiam inſeruit. Quaſi vero non bene dictum ſit, & Romanis ſubeuntibus, qua adire poterant. Nos ſummouimus. Quæ rupe præalta tegebatur.) Legendum eſt, quia rupe præ. teg. Et infra: Primi inſequenteis extrahentes. Et mox, Qui præ ſe irent, non, qui præirent. Item paulopoſt legendum videtur, prædæ memor. Non prædæ memor eſt. Nam id elegantius ſubauditur. Quod poſtea ſequitur, ex diſſipata paſſim fuga, ac in veteri eſt, & diſſipata paſ. fug. poteris legere è vel ex diſſipata paſſim fuga. Terrorq́; deinde, ac deſp.) Scripſimus: Terrorq́; inde ac deſperatio. Quod vero eſt infra, Martius inde in barbaros. & vetus liber habet: Martius dein barbaros, vide num legendũ ſit: Martius deinde in barbaros. Illic etiam, Munusq́; gladiatorũ, & gladiatorum ſpectaculum legitur. Seruorum delectu ac libertorum.) Antiqua lectio, ſeruorum decauſa ab liberorum. Dii boni quæ portenta hæc ſunt. Doctus aliquis qui olim Liuium caſtigauit, non diu ſeipſum torquens, pro de cauſa ſtatim ſcripſit, delectu, & pro ab liberorum, ac libertorum. Ego ſuſpicor ſcribendum, ſeruorum cenſu haud liberorum, qui (ſubaudi ſerui) venalem ſanguinem habent. Paulopoſt, prouocati'ue, ſcripſimus prouocatiq́; haud abnuerent. Pacti inter ſe.) Emendauimus, pacto inter ſe, vt victorem res ſequeretur, ferro decreuerunt. Sic ſupra de Philippo Liuius: Et iam cum Eream veniſſet, audito, Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe Lacedæmonem Ægium ſe ad concilium Achæorum recepit. Sic enim nos illic caſtigauimus, cum ante legeretur, audit. Pacto, id eſt, cum pepigiſſent, ſicut illic audito, cum audiſſet. Hoc cũ falleret eum qui locum emendauit, pro pacto, ſcripſit pacti. Alterius imperio ſubigeretur.) Repoſuimus ſubiiceretur. Et mox, quod ab tanta rabie dirimi nequirent. Et infra, in deditionẽ accipit. Quàm quod extra neceſſitates belli præc.) Mendoſam mehercle veterem lectionem, quàm quod neceſſitatis bella (ſic enim in ſcripto codice legitur) reſtituere conatus doctus aliquis, ſcripſit extra neceſſitates belli. Suſpicor legendum: Quàm quod vel ceſſante bello, præcipuum in Ro. gerebant odium. Paulopoſt ſcripſimus, pro & mercatores, aut mercatores. Et deinde pro interfecerunt, interfecerant. Neq; erat vlla ſatis firma ſtatio oppoſita.) In codice ſcripto non eſt firma. Quod ſi ordines aduerbiũm ſatis cum participio oppoſita, bene habebit oratio. Paulopoſt, ad id ipſum emiſſa, legendum opinor, ad id emiſſa. Mox ſequitur, qui primus hoſti ſe obtulerat. Nos repoſuimus, qui primum ſe. Infra, vt neminem cedere. In ſcripto volumine eſt, vt nẽ cedere, ſuſpicor ſcribendum, vt non cedere. Paulopoſt vetuſtus liber habet, imbellem, inermem, ſine particula que. Quid autem ſi quis legat in fine iniicerent, pro iniecerunt, vt tota ſententia cohæreat. Correpti alii flamma ſunt.) Exemplar Spirenſe tantum habet correpti, vbi ſubauditur verbum ſunt, alii ambuſti adflatu vaporis. Mox inſeruimus duas dictiones quæ deerant, ab tergo, Cum receptus primis vrgente ab tergo ingenti turba non eſſet. Paulopoſt, quod in ea vrbe eſſet, diſpunximus ablatiuum vrbe. Et transfretum ex Africa ora, & ex.) Antiqua lectio, & transfretum Africæ ope & ex. Tu ſcribe: Et trans fretum Africæ oræ, & ex proximis Hiſpaniæ locis.

Rati forent.) Legendum eſt, rati fore. Nam ſequentia cohærent, nec ſunt ſeparanda, quemadmodũ in vulgatis editionibus factum videmus. Præterea non eſt in ſcripto codice: & ſignum ab eis petebãt. ſed tantum, & ab eis petebant. Quia tamen infra ſequitur: Signum ab iis petitum eſt, probo vulgatam lectionem. Nec eſt in ordinem ibant, ſed ordine ibant. Sic autem integra ſententia legi debet: Forma tamen Romanorum caſtrorum conſtabat vna ea ſpe, quod tribunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis defectionisq́; rati fore, & iura reddere in principiis ſinebant, & ſignum ab eis petebant, & in ſtationes ac vigilias ordine ibant. Paulopoſt ſcripſimus, C. Atrium Vmbrum. Non Vmbrium. Et mox, delatum om. conſ. imperium eſt. Suis tergis ſuisq́; ceruicibus.) Particulam que, deleuimus. Sic enim dixit Liuius: Suis tergis, ſuis ceruicibus, vt ſupra: Turbam fœminarum, puerorumq́; imbellem, inermem. Et ſubtrahentes ſe quoq;.) Archetypum Spirenſe habet, & ſubtranteſſe quoq;. Lego: Et ſubiraſcẽtes quoq;. Nam ſequitur, vt credidiſſe potius temere q̃ finxiſſe rem talem, videri poſſent: quæ clauſula velut per parentheſim interiecta, legi debet. Senſus eſt, & ſubiraſcebantur vt temere credidiſſe, non finxiſſe viderentur. Nam quòd ſe ſubduxerint. Hic locus hactenus non fuit intellectus. Quod vero ſequitur, ſua ipſi inſignia, faſces intelligit & ſecures ſ. horrebant. Qui ab ipſo Sipione ſunt miſſi. Caſtigauimus, Ab ipſo Scipione miſſi. Et mox, exaſperati animi. Non animo. Quo ſcelus Iliturgitanorũ extitiſſet.) Scripſimus Iliturgitanum extitiſſe. De quo ſupra habes. Mox, poſt duorum imperatorum duorumq́; exercituũ ſtragem. In Spirenſi libro tantum eſt, poſt duorumq́; exercituum ſtragem. Si non eſt illic aliquid omiſſum librarii incuria, fortaſſis legendũ, poſt duorũ quidẽ exercituum ſtragem. Præter vnum tutiſſimum à malis conſilius receptum.) Non ſemper tutus eſt iſte à malis conſiliis receptus, dum ad Ducis clementiam confugitur. Nec adeo rebellibus iſtis militibus tutus fuit. Nam poſtea ſequitur, deligatos ad palum, virgisq́; cæſos, & ſecuri percuſſos fuiſſe ſeditionis authores. Itaq; non lego præter vnum tutiſſimum, ſed præter vulgatiſſimũ à malis cõſilius receptum. quod autem vulgatiſſimũ eſt, non eſt propterea tutiſſimum. Hinc illuſtratur elegantia Liuiana. Quid enim elegantius dici poteſt, q̃ committere ſe tandem vel iuſtæ iræ vel clementiæ principis aut magiſtratus, vulgatiſſimũ eſſe à malis conſiliis receptum? In archetypo Spirenſi legitur, præter ſi au-

tiſſimum.Mihi ſanè magis placet vulgatiſſimū,quàm vel notiſſimum,vel nouiſſimum, quæ duo tamen tolerari poſſent. Sed licentiam ingentem fecit.)Scripſimus:Sed lætitiam ingentē fecit. Et paulopoſt,Sub ipſam profectionem,pro ſub ipſa profectione. Et mox,corpora curant,nō curent. Nam & hæc poſtrema clauſula à ſuperioribus pendet,quemadmodū nos diſtinximus. Cuius ſimulabâtur iter.)Legendum,cui ſimulabatur iter,id eſt à quo.Deinde repoſuimus,concurrunt, pro cōcurrerunt. In tribunal conſcendit,pro aſcendit. Item qualem ne in acie quidem,pro ne in aciē quidem. Fama mortis meæ nō accepta ſolum,ſed etiam expectata eſt.) Antiqua lectio , ſpectata eſt . Expende num ſperata legi poſſit. Nam infra ſequitur:Horreat animus referre,quid crediderīt homines, quid ſperauerint.Hoc nimirum,eſt quod hic dicit,accepta & ſperata. Ita aut tranquillum,aut procellę in vobis ſunt,& cauſa atq; origo.) Locus hic mirè vitiatus eſt,etiam in exemplari ſcripto. Variant in hoc tantum editiones vulgatæ,quod aduerbium ita adiectum habent.Fide mihi lector hic.non te decipiā.lege ſic & diſtingue.Sed multitudo omnis,ſicut natura maris,per ſe immobilis eſt,vt vēti & auræ cient aut tranquilli aut procelloſi.Et cauſa in vobis atq; origo omnis furoris penes autores eſt.Porrò genitiui tranquilli & procelloſi,referuntur ad maris,quod præcedit.Paulopoſt ſcripſimus,ſub quibus militaſtis,pro militatis. Cuius imperium ablatum.)Repoſuimus,cum imperiū ablatum.Nam ſequitur,cū eo ipſo non contenti. In foro Romano.)Scripſimus in foro Romæ.Et mox, Atriū Vmbrū. Nec eſt in ſcripto codice,ſed illi tamen. Verum,ſed illi primum atrium Vmbrum.Et mox,nec Samnitibus.Subintelligitur,cum,pręcedēs.quare nos exemimus.At mox inſeruimus particulam &, & conſilia communicaſtis,& arma conſociaturi fuiſtis. Tuſcis veteribus cultoribus.) In volumine veteri tantum eſt,Tuſcis veteribus.Inter prælegendum vocabulum cultoribus aliquis ſuperaddidit.Nec eſt illic,Sic tum Rhegium.Sed duntaxat,ſic Rhegium. Maioris certe omnes pretij.) Hic Scipio blanditur militibus,timens eos ſcilicet.Locus mendo nō caret.Archetypum habet , minoris certe omnes pretii. Porrò nihil dubito legendum hic eſſe,Albius & Atrius, non Vmbrius quemadmodū ante dixit:In prætorio tetenderunt,Albius & Atrius.Sunt enim propria nomina Albius & Atrius quæ coniunguntur.Calenus & Vmber,cognomina. Ne iſtud Iuppiter Optimus Maximus ſinat.) Germanam Liuii lectionē Archetypū Spirēſe cōtinet:Ne iſtuc Iuppiter O.M.ſierit. Quā & nos in contextu reſtituimus,cum ob ſingularem elegantiam, tum ob vetuſtatem . Nam ſi quippiam in tota oratione Scipionis verborum eſt,quibus ipſe fuerit vſus,fortaſſis hæc clauſula eſt quam vſurpauit alicūde Scipio:Liuius ex annalibus aut aliquo vetuſto ſcriptore retulit.Porrò dictum eſt iſtuc pro iſtud , & ſierit pro ſiuerit à ſino.Craſſus aliquis id non intelligens,vertit in ſinat. Flaminio,Paulo Æmylio,Graccho.)Æmylio non eſt in veteri codice,quare & nos diſpunximus.Simplicia nomina ſunt,Flaminio, Paulo,Graccho.Mox ſcripſimus,tot tam claris imperatorib.pro præclaris. Meo vnius funere elata Reſp.eſſet!)Repoſuimus ad fidem exemplaris ſcripti:Meo vnius funere elata populi Romani eſſet Reſpublica! Tametſi illic mendoſe elati pro elata legitur. Quid optauerint.)Hæc clauſula non eſt in libro vetuſto.Paulopoſt:Atrocemq; vobis viſam orationē meam,deleuimus meam,nam ſtatim ſequitur:dicta mea.Mox,& me quæ feciſtis,ſcripſimus,& me ea quæ feciſtis.Itē deinde, Et Atrius Vmber,non Vmbrius. Cum ex præparato ſimul omnium terror oculis.) Mutilus locus hic erat . Nos repoſuimus,ſimul omniū rerū terror,oculis auribusq; eſt offuſus.Neq; enim ſignificare vult Liuius oium militum rebellium oculis terrorem offuſum,ſed ſimul omnium rerum terrorem obiectū , puta crepitum gladiorum,vocem præconis citantis damnatos,ſontium nudata corpora,ac apparatum omnem ſupplicii ſimul exprom ptum,quemadmodū ipſe mox exponit. Gadeis ſine certamine per deditionem recipiendi.) Archetypon habet,per ditionem.Nos repoſuimus proditione recipiendi . Id eſt, per proditionē.Sequitur enim:Sed patefacta immatura proditio eſt.Et ſupra ſic loquitur Liuius: Per eos ipſos dies,inquit,perfugæ à Gadibus venerūt pollicentes,vrbem Punicumq; præſidiū quod in ea eſſet,& imperatorem præſidii cum claſſe prodituros eſſe. Spem ad irritum redactam .) Antiqua lectio.ſpem innū redacta.Lego,ſpe in irritum redacta. Contractisq; etiam quæ ante habuerant auxiliis.)Quid opus fuit hic aducere particulam etiam!Nos eraſimus. Scipio cum fide ſoluendis pariter omnibus noxiis innoxiisq; ſtipendiis, vultu ac ſermone.)Hūc locum deprauatū ac mutilum ſic reſtituimus:Scipio cum fide ſoluēdi pariter omnibus noxiis innoxiisq; ſtipendii,tum vultu ac ſermone ſ omneis placato.Et q̄ ſequunt. Scipionū nomini auſpiciisq;.)Exēplar ſcriptū habet,nomini,auſpiciis ſine que.Et ſic loqui ſolitum Liuium alibi indicauimus. Quod ad expeditionem attineat.) Scripſimus:Quod ad expeditionem eam attineat. Ad irritandam ferocitatem barbarorum.) Repoſuimus feritatem.Quod vero paulopoſt ſequitur,deinde emiſſis leuibus telis,in ſcripto volumine eſt tantū,deinde miſſis telis. Itaq; ne pulſi viderentur.) Immò pulſi iam propemodū erant. Sic ineptit Liuius! Tu,ſcribe,itaq; ne perculſi viderentur.Et paulopoſt,obliquo conſtituerunt colle,obliquo conſtiterunt colle. Equitem nec poſſe circundare cornib.in tam a.ſ.&.h.q.cum pedite eduxiſſet.)Hic locus mutilus ſic eſt reſtituendus . Equitem nec ſe poſſe circundare cornibus in tam anguſto ſpatio , & hoſti quem cum pedite eduxiſſet, inutilem. Præter reliquam prædam.)Scripſimus,præter cęteram

prædam

prædam. Nihil tutius in afflictis rebus.) Legendum: nihil tutius afflictis rebus. vt afflictis rebus datiui ſint caſus, Quod ſiquis ablatiuos eſſe contenderit, ſubintelligetur in præpoſitio. Mox ſcripſimus: Sed caſtra Romana, dictione quoq; deleta. Aut ſeruati bis vni debitam vitam.) Archetypum Spirēſe habet, aut ſeruatibis vni deuitam pro eo in p. deuoueant. Lego: Aut ſeruati bis vni debitum pro eo in p. Vt referatur ad ſpiritum. Erit enim nunc ſententia planior, Vt aut, ſi ita videatur, reddant ſpiritū Proconſuli Scipioni, ab eodem illo acceptum: aut ſeruati, bis vni debitum, pro eo in perpetuum deuoueant. Subaudi ſpiritum. Caſtigator olim hic ſe torſit. Nam cum non quadraret debitam fœminini generis, addidit vocabulum vitam. Et erat alioqui debitam ſcriptum, u pro b poſito, deuitam. Sup morbū.

Spem poſitam habere.) Emendauimus, ſpem repoſitam habere. Mox vero: Cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungerentur amicitia, placet antiqua lectio, quæ habet, iūgeretur amicitia. Et ob fides accepti, armaq; adempta & præſidia.) Treis particulas connectentes hic ſummouimus, quibus non eſt vſus Liuius, vt indicat volumen ſcriptum. Illos quidem merito periiſſe ipſorum maleficio.) Fortaſſis etiā legi poſſet, illos quidē merito perituros fuiſſe ipſorū maleficio, Paulopoſt repoſuimus, ſe libera arma relinquere, pro ſe liberæ arm. relinq. Atq; eiuſdem dextra fidem ſancire.) Scripſimus, atq; eius dextra f. ſancire. Et paulopoſt: Adhoc equitem, Item ad depopulandos prox. Hiſp. agros. Subſtituerat q; animo.) Antiqua lectio: ſuſtituera atq; animo. Tu ſcribe: Præſtitueratq; animo ſpeciem quoque corporis amplam ac magnificam. Velut renouatus flos iuuentæ faciebat.) Archetypum ſcriptum habet: Velut renouatus iuuentæ faciebat, Conucio ſcribendum, velut renouata iuuenta faciebat. Non ſine cauſa erectam ante vrbem ſtationem.) Caſtigauimus, electam. Hanc lectionem ſcripti codicis confirmant ea quæ mox præcedunt. Ad duo millia armatorum inuenta.) Narrat Liuius claſſem fugiſſe. & vnde nobis iſti bis mille armati qui poſtero die ſunt inuenti? Codex ſcriptus habet, armorum. Haud procul a Gadibus.) Scripſimus: Haud procul Gadibus. Et paulopoſt, purgātibus ſis, ablatiuum iis deleuimus, qui ſubintelligitur, aut ſimilis, puta Gaditanis. Vbi notandum eſt infeſtæ genitiui caſus eſſe, & referri ad præcedentem genitiuum, multitudinis. Duæ ſunt Baleares inſulæ.) Vocabulum inſulæ diſpunximus, nam mox antecedit: Pœnus in Baleares inſulas. Paulopoſt ſcripſimus cenſebat, pro credebat. Spondebantq; animi. Legendum eſt deſpondebant animis, quēadmodum caſtigauimus. Semidoctus aliquis qui legerat, deſpōdere animum, pro abiicere, mutauit hic deſpondebant in ſpondebant. Deſpondebant animis, hoc eſt, conſtituebant, deſtinabāt. Hoc verbo in hac ſignificantia Cicero quoq; vtitur, quam alibi velut exponit, cum inquit, cui me præripere deſponſam iam & deſtinatam laudem valde eſt iniquum. Vt conſulatū inierunt.) Nos vt particulam craſimus. Sic enim conſtat lectio. P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Craſſus conſulatū inierunt. Nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt. Deleuimus & infra que, coniūctionem. Suſceptumq; quartūdecimum annum tam p. geritis. Velut ad colligendas reliquias naufragii noſtri miſiſtis.) Archetypū Spirenſe habet, veut ad conciliandas reliquias naufragii noſtri. Lego, ad cōcinnandas reliquias naufragii noſtri. Quod vocabulum hic mire quadrat. Vtitur enim metaphora nauis fractæ, cuius partes cōcinnātur dum nauis inſtauratur. Eſt autem concinnare apte componere. Cæterum an non reliquias Saguntinorum naufragii concinnarunt Romani, dum illis oppidum reſtituerunt, hoc eſt, repararūt? Vulgata lectio ſatis ad ſenſum facit, ſi quis ad diſperſos ciues, opera Romanorum poſtea conquiſitos reſpiciat. Verum quando me veſtigia ſcripturæ veteris huc duxerunt, non ſtudium nouitatis, vt putarē aliter legendum, nolui id lectorem latere. Vt optabilem eam.) Pronomen eam diſpunximus. Perdit enim ſententiam. Et infra ſcripſimus, vidimus, pro videmus. Mox, rurſum particula que deleta, ſpem, opem, ſalutem noſtram. Neq; enim, vt ſæpe diximus, cōiunctionum amans eſt Liuius, cum illis nihil opus eſt. In Hiſpania atq; in Italia geſſiſtis.) Quid fuit opus alterum in addere? Nos expunximus.

Qua terrarum vltimas finit Oceanus.) Hic ſe exercuit ſciolus aliquis, Liuius ſcripſit, quemadmodum atteſtatur archetypon Spirenſe: Qua terrarū vltimus finis Oceanus. Subauditur eſt. Quid enim clarius Liuii ſenſu, ſi ita legas: Vt Hiſpaniam nō Ibero amne tenus, ſed qua terrarum vltimus finis Oceanus, domitam armis habeatis. O caſtigatorem. Neq; aliter id fieri poſſe.) Reſtituimus. Neq; id aliter finiri poſſe. Et mox, exercitum tranſportaſſet, pro tranſportaret. Ibidem primoribus patrum conſcriptorum. In exemplari ſcripto tantum eſt, primoribus patrum. Alteram dictionem aliquis adiecit.

Non ſenatorem modo.) Dictionem modo quiſpiam hic infulſit, putans iſta verba, non ſenatorē referri ad id quod mox præcedit, ſenatum ludibrio habet. cum reſpiciant verbum ſuperius peccare. Conſulem peccare arbitror, non ſenatorem, qui de quo conſulitur ſ. l. dicit ſententiam. Duarum rerum ſubeundam opinionem eſſe.) Liuius ſcripſit opinationem. pro hoc elegantiſſimo verbo doctulus aliquis ſuppoſuit, opinionem. Sic adulterātur optimorū authorum ſcripta. Infra, ætas ſaltem liberet, ſcripſimus, liberat. Item, aut ad populum audiuit. Egregiam iſtam palmam belli Punici peracti petis?) Scripſimus, patrati. Nā ſic in vetuſto codice legitur. Et habuimus pauloante, Penes C. Luctatiū prioris Punici perpetrati belli titulus fuit. Si alterutra victoria nobis conſulibus relinquēda eſt.) Repoſuimus, nouis conſulibus, Siquidem ſcriba videtur b pro u poſuiſſe: quod identidem facit. Intelli

ge nouos conſules, conſules alterius anni, ſiue inſequentium annorum. Periculi tandem quantum adeatur, quem fallit?) Archetypum noſtrum habet, quid periculi tandem. Et victor Annibal ire ad vrbem pergat.) In ſcripto volumine tantū eſt, victor Annibal. Vt ſit, Quid ſi victor Annibal. Dies me deficiet.) Scripſimus deficiat, modo potentiali, hoc eſt, deficere poſſit. Et paulopoſt, ac nobili, pro atq; nobili. Quod procul externus metus eſt.) Repoſuimus, quia procul. Item: Et exercitum alienigenam. Et populi Ro. imperio euenere.) Pro his verbis, ſubſtituimus, ac Reipublicę in imperio euenere. Aduerſa caſibus incertis belli & fortunæ legare.) Volumen antiquum habet relegare. Quid ſi legas: Aduerſa caſibus incertis belli. ſubaudi aſſignare. & ad fortunam relegare. Paulopoſt, pro iſtic, ſcripſimus hic, An hic tuo collegæq; exercitu coniuncto. Vbi genitiuum tui, poſt, collegæq;, ſuſtulimus. Iterum poſtea pro, Quod iſtud conſiliū eſt? ſcripſimus: Quod iſtuc conſ. eſt. Item ac graui militia feſſum. Relinquere Italiam paras.) Vetus lectio: Tu cū Annibal in Italia ſit aliò paras. Suſpicor ſcribendum: Tu cum Annibal in Italia ſit, aliò properas. Hoc videretur mihi ſimplicius q̃ legere, aliò ire paras. Paulopoſt, duæ literæ P C. non ſunt in codice Spirenſi. Ego P. Cornelium reipub. Haud ſatis purgata eſt.) Repoſuimus, haud ſanè purgata eſt. Et mox, tanq̃ mihi ab infimo quoq; periculū ſit. ſcripſimus, quoq;. Nam eſt à quiſq; ablatiuus. Illud nec tibi in me, neu mihi in minoribus natu animi ſit.) In archetypo ſcripto, non eſt pronomen illud. Et tamen eſt, animi ſit. Vt planè puteni ſic legendum: Nec tibi in me, neu mihi in minores natu animus is ſit. Nam nihil ambigo, ſcribendum, in minores, non in minoribus, quemadmodum etiam in editione Colonienſi legitur. Nec eſt mox, inuiderimus, ſed inuidebimus in libro ſcripto, & in fine eſt, non ſit. Si in Africā traiicere velim.) Scripſimus, ſi in Africam traiicerem. Quin ego minus in Africam.) Emendauimus, qui ego minus in A. vt ſit, qui pro quomodo. Quot defecerunt poſt Cannenſem pugnam.) Volumē ſcriptū nō habet, quot. Elegantior erit oratio ſi omittatur, quod citra incommodum ſenſus, fieri poteſt, hoc modo. Non ſperauerat Annibal fore, vt tot in Italia populi ad ſe deficerent. Defecerunt poſt Cānenſem pug. Habet autē maiorem vehementiam. Carthaginenſi nihil ciuilis roboris eſt.) Lego, Carthagine, hoc eſt apud Carthaginem. Quorum ego fidei ita innitar, vt bene tutus à perfidia ſim.) Archetypū ſcriptum habet, vt bene tutus perfidia ſim. Hic ſemidoctus omnia bene habere putaret. Mihi locus eſt multum de mendo ſuſpectus. Nam quando verbum innitar futuri temporis eſt, Liuius non dixiſſet, vt bene tutus à perfidia ſim, ſed vt bene tutus à perfidia futurus ſim. Quod ſi ſcriptū eſſet: Quorum ego fidei ita innitor, vt bene tutus à perfidia ſim, nullus eſſet mihi ſcrupulus. Proinde quādo à præpoſitio nō eſt in codice vetuſto, (quæ res nobis anſam cogitādi dedit) non dubito quin ita fuerit ſcriptū à Liuio: Quorum ego fidei ita innitor, vt veriturus perfidiam ſim. Quæ ſententia cum eſt arguta, tum mire conueniēs huic loco. Refellit enim Scipio, quod à Q. Fabio dictū eſt ſupra, An Syphaci Numidiſq; credis? Satis ſit ſemel creditum. Non ſemper temeritas eſt felix. Et fraus fidem in paruis ſibi præſtruit. & quæ illic ſequuntur. Quaſi dicat Scipio: Non ſum adeo ſtupidus, vt ita regibus Afris credam, quaſi fallere me aut nolint ſi queant, aut nequeant ſi velint. Vnde pauloante dixit, Afros Numidaſq; leuiſſima fidei mutandæ ingenia. hoc eſt ad fidem mutandam. Hic appello doctos, qui latine callent, quos aſſtipulaturos mihi nihil dubito. De ſciolis non ſum magnopere ſolicitus. In caſtigationibus Plinianis expertus ante ſum, q̃ ſint hebetes in iudicando, & planè quod Græci dicunt ὄνοι πρὸς λύραν. Non venit.) Repoſuimus, non veniat. Nondū enim ſortiti erant. Et diſſuadet, ne veniat in ſortem tam longinquæ prouinciæ, hoc eſt, Africæ, eo quòd ſit Pontifex Maximus, cui ſacrorum cauſa ſemper in Italia manendum erat. Paulopoſt ſcripſimus, nec hoc credi, pro non hoc credi. Item toties Africam noſtris exercitibus & claſſ. oppugnatam, à præpoſitione expuncta. Præterea certatur, pro certetur. Requieſcat aliquando tandiu vexata Italia, vratur, euaſteturq;.) Lectionem ſcripti codicis ſecuti ſumus: Requieſcat aliquando vexata diu Italia, vratur populeturq;. Pro vltimo verbo quidā inſeruerat, euaſteturq;, quod putaret, populari paſſiue non dici. Dicimus actiue populo, cuius paſſiuū eſt populor. Dicimus & populor deponentaliter. Et X pondo argenti facti.) Lectio vetus: Et ſimulachra ſpoliorū ex mille pondo argenti facta. Neq; magnopere tetendiſſet.) Videtur vſurpaſſe tetendiſſet pro cotendiſſet. Sic Maro: Ille ſimul manibus tendit diſſoluere nodos. Paulopoſt, Lintea ad vela. Scripſimus, in vela. Mox illic eſt, millium quadraginta ſummam. Non quinquaginta. Itē tritici cētum viginti mil. mod. ſine &. Præterea, Abietem in fabricandas naues. non abietes. Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini.) Antiqua lectio, Vmbriæ populi Nurſiniq;. Qui hunc locum mutauit, expoſuit, que coniunctionem pro id eſt. Et vitiatum locum putans quòd Nurſini & Reatini nō ſint in Vmbria ſed in Sabinis, adiecit ipſe dictiones iſtas & præter hos. O errorem dignū qui magna cura fuerit vindicatus. Nos veterem lectionem reduximus. Infra ſcripſimus, q̃ ex ſyluis materia detracta erat, pro eſſet. Vbi cuiq; ex S.C. liceret habitare, ibi habitarent.) Ex fide vetuſti voluminis emendauimus: Vbicunq; ex S.C. liceret, habitarent, duobus verbis habitare & ibi, ſublatis. Quod vero mox præcedit: Et Cn. Seruilio prætori vrbis, in veteri codice eſt P R. vrbs. (debebat eſſe V R B.) mallem Prætor vrbanus quàm prætor vrbis. Non hic ſolum ſed & aliis apud Liuium locis. In ſtationem ad præſidium relictis.) Scripſimus in ſtatione.

PR. VRB. Prętor vrbanus potius legēdus Liuio q̃ ꝑtor vrbis.

in ſtatione. Et mox, eò traiecturum eſſe, expunximus aduerbium eò. Repoſuimus etiam, montanos inſtitit oppugnare, quod inſtituit corrupte legitur in vulgatis editionibus. Sic de Marcello Liuius lib. ſeptimo: Veſtigiis inſtitit ſequi. Ea literis cognita Sp. Lucretii.) Verbum huius periodi non eſt accẽderunt ceu vulgo legitur, ſed accendit, in volumine ſcripto. Quare non ambigo ſcripſiſſe Liuium, Ea res literis cognita Sp. Lucretii, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent lætati, ſi par aliud inde bellum duce tantum mutato orirerur, curam ingentem accendit patribus. Captiuos Carthaginem portantes, tradit.) Hic participiũ capras defuit, quod nos inſeruimus, portãtes, captas tradit. Supra morbum etiam fames afflixit.) Caſtigauimus: Super morbum, id eſt, præter morbum. Sup morbũ. Sic Suetonius in Othone: Inſtigãte ſuper animi dolorem etiam magnitudine æris alieni. Idem in Domitiano: Super ingenii naturam, inopia rapax.

IN LIBRVM NONVM DECADIS TERTIÆ
Annotationes per Beatum Rhenanum.

Florentes ætate & virium robore inermes circa ſe habebat.) Quia ſequitur, ignorantes quem ad vſum neq; centuriati, neque armati ſeruarentur: auſus eſt quiſpiam pro inſignes, inermes ſupponere. Fuit in cauſa quòd verba perperam diſtinxiſſet, nimirum ſic: Florentes ætate & virium robore, inſignes circa ſe habebat. Nos vero ſic legimus & diſtinguimus: Florentes ætate, & virium robore inſignes circa ſe habebat. aſtipulante codice veteri. Paulopoſt ſcripſimus, arma equosq; oſtenderunt, & particula diſpuncta. Malle eos ſibi tunc fateri.) Repoſuimus, malle eos ſibi iam tunc fateri. Et mox vtrum vellet, pro velit. Conciente Ilergetes Indibili.) Vetus lectio. conciente Ilergete Indibili, ſubauditur bellum, quod præcedit. Item Romani haberent. pro Romani habebãt. Quod ſequitur: Et inconditam inde turbam tyronum eſſe, ſubmouimus dictionem inde. Et diſtinximus, Nec in vicem his, aut illis. Negliſceret primo negligendo bellũ.) Vide quantulum erratulum hic totum ſenſum perturbet. Legendum eſt: Ne gliſceret, prima negligendo, bellum. Iuxta illud Naſonis. Principiis obſta. Cornu dextrum Ilergetes.) Emendauimus, cornua. Sic ordina, cornua tenebant, dextrum Ilergetes, læuum ignobiles Hiſpani populi. Equites per patentes in hoſtium aciem vias permittere equos iubeat.) Accuſatiuus aciem lectori nebulam offundit. Docet vetuſtus codex eſſe ſcribendum acie, auferẽdi caſu. Pro permittere vero ſcribo, immittere. Nam ſequitur: Simul equitibus Hiſpanorum viam immittendi equos clauſerunt. Sic ſententia clara euadet, quæ fuit obſcuriſſima. Locata prona erat.) Quid opus fuit hic addere vocabulum prona, quod nõ eſt in volumine ſcripto, cum præcedat, cedenti d. legioni. Si enim cedebat, indigebat firmamẽto. Sic mox inſulſiſſe videtur quiſpiam has dictiones, ex ſubſidiis. Neq; enim ſunt in archetypo noſtro. Porrò, quia ſequitur: Ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem, prælector aliquis inter exponendum, legionem ducit, adiecit ex ſubſidiis. Eam gloſſulam alius in contextum retulit. Ibidem ſcripſimus, venit, indicat. Non, venit indicatq;. Vbi in veteri libro mox legitur, Corneliũ Seruium. Itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt.) Antiquum volumen. Itaq; commiſſa pugna equeſtri ad pedes hiſpanie ieſcenderunt. Reſtitue ſic germanã lectionẽ: Itaq; omiſſa pugna equeſtri, ad pedes Hiſpani equites deſcenderũt. Nõ diſcrepat ſenſus vulgatarũ editionum. niſi quòd alia verba ſuppoſita ſunt. Cum equitibus ad pedes digreſſis.) Caſtigauimus, degreſſis. Degrediendi verbo Liuius in hoc nono libro rurſum vtitur, haud Degreſſ. procul à calce, Cum quingentis, inquit, haud amplius peditibus, ducentisq; equitibus degreſſum iugis Maſaniſſam perſecutus. Cæterum ad pedes rurſum hic eſt ſicut pauloante: Ad pedes Hiſpani eqtes deſcenderunt, quemadmodum nos legendum monuimus. Verſo marte.) Quis hic quicq̃ ſcrupuli habeat! Nemo eſt qui non putet hoc optime dictũ. At deprauata ſcriptura archetypi Spirenſis in quo legitur, verſos arte, ad eruendam germanam lectionem, anſam mihi præbuit. Scribo verſa forte. Et arbitror primum fuiſſe ſcriptum, verſas orte: deinde cum vocabulum orte nihil videretur ſignificare, per tranſpoſitionem vocalium literarum a & o, verſos arte. Elegans & aperta ſententia erit: Tantum fortunam mutaſſe, vt qui modo ipſi exercitum ante mœnia Romana habuiſſent, &c. ii verſa forte, Africæ populationes & obſidionem Carthaginis viſuri forent. Pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentem.) Mihi non diſplicet hic lectio voluminis ſcripti, ſuboleſcentem, ob propriam, ac notã vim præpoſitionis ſub. Iam regem Syphacem.) Emẽdauimus ad fidem archetypi ſcripti, Iam reges, Syphacẽ poſt colloquium cum Scipione alienatum, Maſiniſſam aperta defectione infeſtiſſimum hoſtem, &, particula ante accuſatiuum Maſiniſſam expuncta. Similem locutionem paulo ſuperius habuimus, Cornua dextrum Ilergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. Vbi quidam cornu ſcripſerat, ſicut hic regẽ pro reges. Octingenti equites, & ſeptẽ elephanti.) Lege abſq; &, connectente particula. Continenter ſequitur: Ad hæc mag. pe. Vbi ſciendum eſt, quotieſcunq; in vulgatis editionibus, ad hæc legitur, in veteri codice eſſe, Ad hoc. Sicut & vrbem Romanã ferè ſemper, vbi vulgo ſcriptum eſt, vrbem Romam. Quod & hic mox ſequitur. Ad Lælium prædas ingẽtes ex ag.) Nos hic aliam induximus

mus. Mox Derda legitur in exemplari ſcripto, non Darda. Hæc conſcripta modo conſignataq́.) Miror quiſnam dictionem modo hic inſulſerit. Nõ enim eſt in codice ſcripto. Quia auerſo in Africam bello.) Legendum eſt, quia verſo in Africam bello. Paulopoſt adiecimus literam prænominis, P. Sempronius pace facta. Quod vero ſequit̃, deceſſit ſubaudi, ex Macedonia. P. Scipioni proconſuli.) Exẽplar vetus, Proconſuli Scipioni cum eo ex. Video ſcribendum tantum, P. Scipioni, non, P. Scipioni proconſuli. Nam librarius vbicunq; P. literam reperit, ſcripſit proconſulem, id quod alibi etiam indicauimus. Nec eſt mox, cumq́; ea claſſe, ſed tantum, cum ea claſſe. Et rurſum, vt Brutios duabus legionibus obtineret. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciam.) Scripſimus, quos in eam prouinciam duos proconſ. mitti placeret. Et facem ſtellæ ſepties ab ortu ſolis.) Legendum, Et facem Setiæ ab ortu ſolis in occidẽtem porrigi viſam. Eſt autẽ Setia Volſcorum oppidum. quod hic additum eſt, ſicut mox, Tarracinæ, Anagniæ, & Lanuuii. Porrò cum Setiæ vocabulũ putaretur mendum eſſe, pro illo ſuppoſuit alius ſtellæ, alius ſepties aduerbium. M. Valerius vnus ex legatis prægreſſus.) Ante docuimus hic legendum: Regreſſus, cum moneremus ſcribendum, remiſſus pro præmiſſus. Veram certe victoriam eius rei ſibi quiſq; mallet, q̃ vlla imperia.) Hæc oratio tametſi integra valde mihi tamen eſt de mendo ſuſpecta. Nam germanam Liuii lectionem non videtur mihi reſtituiſſe, quiſquis deprauatum in ſcripto codice locum caſtigare eſt conatus. Legitur illic: Veram certe victoriam eius rei ſibi quiſquã vlla imperia. Nec eſt ibi verbum mallet, quod certe eruditus aliquis inſulſit, ſubuenire volens corruptæ & mutilæ ſententiæ. Ego diligentius inſpectis vitiatæ ſcripturæ veſtigiis, nõ dubito qn ſic ſcripſerit Liuius, Veram certe victoriam eius rei cupias q̃ vlla imperia, honores'ue ſuffragio ſeu patrum ſeu plebis delatos. Subauditur autem in verbo cupias aduerbium potius vel magis. Qui loquẽdi modus oppido q̃ elegans à Græcis ſumptus eſt, apud quos huiuſmodi eclipticas orationes frequẽtius reperias. Qualis eſt illa, θέλω τύχης σταλαγμὸν, ἢ φρενῶν πίθον. Patres conſcripti P. Scipionem.) Non ſunt in libro ſcripto duæ iſtæ dictiones, aut duæ ſaltem literæ earum loco P. C. Sicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum ſcriptoribus.) Archetypum Spirenſe, ſicut proditum memoriæ à primis temporum illorum ſcriptoribus, libens poſteris tradiderim: ita meas opiniones, coniectãdo rem vetuſtate obrutam, non interponam. Neq; ſuum delectum.) Lego, delictum. Nam præcedit: Nihil ſe quare perire merito deberent admiſiſſe. Sed ſi pereundum etiam foret. Quia vero hic de delectu agitur, facilis lapſus fuit. Tã atroces atq; indignas iniurias.) Duæ iſtæ voces, atq; indignas non ſunt in exemplari ſcripto. Paulopoſt, quiq́; omnium nob. nec illic eſt quiq́;. Fortaſſe ſic legendum, qui Locros recepit, omnium nobis recte perperamq́; factorum teſtis, ſubauditur exiſtens, agatur. Poſſet etiã legi, vt coram P. Scipione o. n. r. p. factorum teſte. Multa fœda, & indigna, à præfecto præſidii Amilcare.) Caſtigauimus: Multa fœda, indigna, & à præfecto præſidii Amil. & ab Numidis Afriſq́; paſſos eſſe. In diſcrimine eſt nunc humanum genus.) Deerat dictio omne, humanum omne genus. Paulo poſt ſcripſimus cummaxime, pro q̃maxime. Nam hoc aduerbio ſæpe Liuius vtitur, ceu alibi quoque monuimus. Ad recipiendos à Carthaginienſibus Locros.) Antiqua lectio, ad recuperandos à Carthagin. Locros. Eam & nos ſecuti ſumus. Paulopoſt, præter habitum veſtitumq́;, & ſonum latinę ling. quia vocabulum veſtitumq́; non eſt in veteri codice, & nos ſubmouimus. Submouimus & q; particulam quam accuſatiuo libidinem quiſpiam adnexuerat. Conſtuprant matronas, fiunt in virgines ingenuas raptus ex complexu parentum puerosq́;.) Hic mire quiſpiam fuit occupatus in mutãdis Liuii verbis. Nos veterem & proinde ſyncerã lectionẽ ex veteri volumine reſtituimus, in hunc modum. Conſtuprant matronas, virgines, ingenuos raptos ex cõplexu parentũ: quotidie capitur vrbs noſtra. Porrò qui mutauit videtur legiſſe raptus pro raptos. Hinc retexẽda fuit illi tota oratio. Miretur qui ſciat.) Antiqua lectio: Miretur qui neſciat. Nec quicq̃ incommodi habet ſermo. Libidinis ac auaritiæ ſupereſſe, quod in eorum vllo, qui pati potuerint.) Scripſimus, libidinis, auaritiæ ſupereſſe, quod ĩ vllo qui pati potuerit. Et mox, exitiabilis tyrannus, pro exitialis. Et rurſum, cummaxime, pro q̃maxime. Item, & coniuges edidit, pro coniugesq́; edidit. Vbi ſtatim ſequitur in ſcripto codice: Et ſoluere rẽpublicam veſtram religione. non exoluere. Qua tandem clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſſimus agnouit rex, pecuniamq́; omnem conquiſitam.) Infeliciter inſtauratus locus eſt. Archetypũ Spirenſe ſic habet: Qua tanta clade edoctus tãdem deos eſſe ſuperbiſſimus rex, pecuniam omnem inquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. Nec erat opus hic conquiſitam ſcribere, propterea quod infra legatur: Pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet, cõquiri. Sanè nimis multa paſſim ſunt in Liuio mutata, dum ex præcedentibus ſequentia aut ex ſequentibus viciſſim præcedentia caſtigantur. Quaſi vero idem ſemper eodem modo ſit dicendum. Dein verberibus affectos, ſeruilibusq́; omnibus ſuppliciis trucidatos cruciando occidit.) Iuxta fidẽ manu ſcripti codicis repoſuimus: Dein verberatos, ſeruilibusq́; omnibus ſuppliciis cruciando occidit. Ego tamen malim, ſeruilibus omnibus ſup. ſine que. Niſi quis velit legere cruciatos. De abſente, indicta cauſa.) Inſeruimus duobus locis particulã, vt. Vt de abſente, vt indicta cauſa. Paulopoſt, pro poſt paucos dies ſcripſimus, intra paucos dies. Item è templo pro ex templo. Q. Fabius natum eum.) Accuſatiuum eum deleuimus. Et mox

repoſuimus per ſeditionem militum, pro ſeditione militum. Item, ſententiam deinde æque trucem. Suſtulimus æque. Quod ſequitur: Quæ Locrenſes quererentur, & in ſcripto codice eſt, fererent, cogitandum an ſcribendum ſit, aſſererent. Mox pro deceſſiſſet, ſuppoſuimus deceſſerit. nam archetypon habet deceſſit, mendoſe. Et deleuimus pronomen eas, Eas neq; ſenatum. Et ſacrum piaculare fieri, ita.) Has quinq; voces hic temere inſertas quod infra ſequatur: Ac piaculare ſacrum fecerunt, nos diſpunximus. Eſt enim etiam ſine iſtis incolumis ſententia. Scripſimusq́;, aperti, violati eſſent, pro violatiq́; eſſent.

Et aduerſus Scipionem.) Hæ tres dictiones præter authoritatem ſcripti codicis ſunt inſultæ. Nam quanto magis principum orationibus lacerabatur Scipio, tanto magis aliorum ſtudia ſunt in illũ accenſa. Hoc vult dicere Liuius. Paulopoſt, crepidisq́; inambulare in gymnaſio, libellis etiam eum, deleuimus accuſatiuum eum. Qui de cæteris maxime aſſenſus.) Legendum eſt: Maximo aſſenſus. Intelligit Q. Fabium Maximum. Ducemq́; recepta ab hoſtibus Hiſpania.) Hanc periodum totam aliter diſtinximus, tranſpoſita clauſula in ſuum locum reducta. hoc modo: Qui enim conuenire, quẽ modo ciuitas iuuenem admodum, vnum recuperandæ Hiſpaniæ delegerit ducem: quem recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendum Punico bello finem creauerit, conſulem: ſpe deſtinauerit Annibalem ex Italia retracturum, Africam ſubacturum, eum repente tanq̃ Q. Pleminium, indicta cauſa, propè dãnatum ex prouincia reuocari? Porrò neminem hic offendat quod ſcripſimus, retracturum (ſic enim eſt in codice ſcripto) cum infra alio loco legatur, ex Italia detracturum. Neq; enim, vt ante monuimus, iiſdem ſemper vocabulis vtitur Liuius. Vt compararent inter ſe.) Emendauimus: Aut compararent inter ſe. Subauditur, vt. Tum uocatos ad concionem.) Antiqua lectio, in concionem. Paulopoſt, Sine omni mora, deleuimus dictionem omni. Siquis Pleminium alium'ue accuſare vellet.) Scripſimus, Siqui Pleminium alium'ue quem ac. vel. Eſt ſiqui, pro ſiquis. Item poſtea, q̃ inimicum malint eſſe. Et alios triginta homines.) Repoſuimus, & ad duos & triginta homines. Item, comperta oculis perferrent Romam, pro referrent. Et ſeſe parauit, pro ſe præparauit. Præterea terreſtrem naualemq́; exercitus, pro terreſtres naualesq́; exercitus. Traiicere, & ſpei conceptæ.) Lego, traiiceret, & ſpei conc. q. d. i. o. c. p. c. d. p. q. t. compotem populum Romanũ faceret. Subauditur, vt. Molliebantur iræ.) Scripſimus, molliebatur ira. Item pro memoriaq́; abſentis Scipionis facilius eos ad vulgum conciliabat. mortuus eſt tamen prius in vinculis q̃ iudicium de eo populi perficeretur, ita nos repoſuimus: Memoriaq́; abſentis Scipionis, fauorem ad vulgum conciliabat. mortuus tamen prius in vinculis eſt, q̃ iudicium de eo perficeretur. In veteri codice faborem legitur b pro u poſito. pro hoc vocabulo quidam duas dictiones, facilius eos, introſeruit. Sequitur poſtea, & tribuni claſſem eam. nos deleuimus accuſatiuum eam. Ipſe legeret.) Caſtigauimus eligeret. Et mox: Dum hæc apud Romanos geruntur. Item ad eam rem confirmandam, pro conſumandam. Et, Iam enim nubilis erat virgo. & particula diſpuncta. Præterea, initæ regi ſocietatis, hoc eſt, à rege. quod prius erat regiæ. Ibi mox legitur in volumine veteri, paruulum vinculum. Auertit à vero falſis elicitas præoccupando mentes hominum.) Quid hic facit participium elicitas? Impedit ſenſum non illuſtrat. Non eſt in archetypo Spirenſi. Proinde & nos induximus. Paulopoſt, & regno ſuo poſſet conſulere, ſcripſimus, ac regno poſſit conſulere. Item poſtea, quas legiones potiſſimum, quantum militum numerum, & coniunctione expuncta. Item circum oram maritimam miſit. Accuſatiuus omnem deerat, quem nos inſeruimus. Item circum oram omnem maritimam miſit. Quod vero inferius aliquanto ſequitur: Sed in vrbibus etiam oppugnandis, ſubmouimus præpoſitionem, in. Nõ paruo numero inter authores diſcrepat.) Antiqua lectio: Non par numero inter authores diſcrepat. Lego: Non pari numero, inter authores diſcrepat. Hoc eſt, eo quod numerus apud illos par non ſit. Ibidem mox legitur in veteri libro, ſedecim millia, non, quindecim millia. Alibi parum plus dimidio rem auctam.) Emendauimus, Alibi parte plus dimidia rẽ auctam. Mox, poni malim, pro malui. Et paulopoſt, nauibus ante conſcendere coactos continuit. Vbi prius legebatur: In naues ante con. c. continuit. Item, M. Pomponio cura data, Non, curam dat. Vbi mox, in antiquo volumine legitur, triginta quinq; dierum. Et tamen ſequitur: aquam dierum quadraginta quinq; in nauibus eſſe. Expunximus illic accuſatiuum neceſſariam, nam archetypum Spirẽſe ſic habet: Si aquam hominibus, iumentisq́; in totidem dies, quot frumentum, impoſuiſſet. Hoc eſt in vſum hominum iumentorumq́;, ſiue pro hominibus iumentisq́;. Eoq́; abundans omni copia rerum eſt regio.) Scripſimus, omnium copia rerum. Et mox, priusq́;, pro prius quoq;. Quanq̃ ſi magnitudine claſſis æſtimaretur.) Emendauimus: Quanq̃ ſi magnitudine claſſes ęſtimares. Sic autem legendũ docent ſequentia. Ingentis ad incrementa gloriæ.) Repoſuimus ingenti, ſicq́; diſtinximus, partim ſuapte fortuna quadam ingenti, ad incremẽta gloriæ celebratus. Paulopoſt, in portum caſtigauimus, pro in portu. Quæ ad proſequendum Scipionem,) Reſtituimus hic particulá &, quæ deerat. Quæ & ad proſeq. Scip. Ad hoc legiones.) In exemplari vetuſto plerunq; legitur Ad hoc, quod in vulgatis editionibus eſt, Ad hæc. Hic non fuiſſe mutatum à caſtigatoribus equidem miror. Dii deæq́;, inquit, maria terrasq́; qui colitis.) Vetus lectio, Diui diuæq́;, inquit. Diuos perpetuos eſſe Varro tradit, qui propter ſui execrationem timentur, vt ſunt Dii Manes. Diuos pro diis reperias & apud Plautũ.

Nec

Nec eſt mox in ſcripto codice, maria terraſq; qui colitis, ſed qui maria terraſq; colitis. Vti quæ in meo imperio geſta ſunt.) Dictionem vti neſcio quis hic inſulſit, quæ elegantius ſubauditur. Porrò nõ habet antiquum volumen geſta ſunt, verum acta ſunt. Item, mihi, populo, plebiq; Romanæ, Nõ, mihi populoq;, & plebi Ro. Bene vertant.) Exemplar Spirenſe expreſſe hic habet, bene verruncent, qđ *Bñ verrũcẽt Verruncare Auerũcare,* tamen illic geminatum legitur errore librarii. Cæterum veteres verruncare pro vertere vſurpaſſe docet verbum auerruncare quod auertere ſignificat, quemadmodum annotauit Nonius Marcellus. Nihil igitur opus erat hic pro bene verruncent ſcribere, bene vertant, quando hæc tota Scipionis precatio vetuſtatem ipſam refert. Præda onuſtos.) Hæ duæ dictiones non ſunt in codice Spirenſi. Quod vero ſequitur, mecum domos reduces ſiſtatis, expendendũ num legi debeat, domo. Vti mos eſt in mare porricit.) Antiqua lectio: Vti mos, in mare proiecit. Et ſequitur verbum præteriti temporis, ſignum dedit. Mox ſcripſimus, celeriter conſpectu terræ ablati ſunt, é præpoſitione expuncta. Statim ſequitur in exemplari ſcripto: Et à meridie nebula occœpit. Non occœperat. Haud ita multo poſt T. Poſthumius gubernator.) Archetypum noſtrum habet tãtum, haud ita multo poſt gubernator Scipioni ait. Proinde apparet præpoſitionem poſt dediſſe occaſionem, vt aliquis inſulciret gubernatoris nomen T. Poſthumius. Et vento eodem ferebantur.) Caſtigauimus: Vento eodem ferebantur, particula & deleta, quam debemus finali ſyllabæ verbi præcedentis, iubet. Inde ægre correptum curſum.) In antiquo volumine legitur, inde ægre correctum curſum. Aberrarant enim. qui error non citra difficultatẽ correctus eſt & emendatus. Quibus deſcenſiones in agros marit. factæ erant.) Archetypum quod penes nos eſt, exſcenſiones habet. quod etiam alibi in eodem codice ſcripto lectitatur. Octo millia liberorum capitum ſeruorumq;.) Genitiuus capitum à quopiam inſertus eſt. Nam in ſcripto volumine tantum eſt: Octo millia liberorum ſeruorumq;. Cæterum cum magis iure gentis, q̃ authoritate inter ſuos, aut viribus obtineret regnum.) Sic caſtigauimus ſecuti fidem manu ſcripti codicis. Cæterum cum magis iure gentis, authoritate inter ſuos, q̃ viribus obtineret regnum. Senſus eſt: Obtigerat illi inter ſuos authoritas. Ea magis q̃ viribus obtinebat regnum. Vrbem Maſaniſſa primo imp. capit.) Addidimus particulam & duobus locis: Et vrbem Maſaniſſa primo impetu capit, & ex regiis alios tr. ſe recepit. Deinde ſcripſimus, quo primum intenderant iter. pro, primo intenderat iter. Item, & incitabant iuuenem. Nam & ipſe cum exercitu.) Repoſuimus, Nam & ipſe cum exercitũ, quo Capuſam vicerat, & ex receptis poſt cædem regis, aliquot habebat. Item, tantum peditum equitumq; habens.

Quia ſibi aduerſus Syphacem.) Emendauimus, Quia ſibi cum Syphace. Deinde deleuimus pronomen eum, futurũ eum in eodem honore. Quod vero ſequitur ibi, quo apud Galam & Deſalcem quondam fuiſſet, ingens erratum eſt. Scribendum: Quo apud Galam Deſalces quondam fuiſſet. In medium regnum eundum. aut ſine certamine conceſſuros in ditionem.) Antiqua lectio: In mediũ regnĩ eundum. Item mox, perſecuti ſunt regem. Pluresq; q̃ iuſto ſæpe in prælio.) Scribi debet, in bello. Nã prælium ipſam pugnam & hoſtium congreſſionem ſignificat. Mox ſcripſimus, Carthaginienſium pro Carthaginienſes. Et alioqui ſtatim ſequitur, Carthaginienſes. Deinde repoſuimus, præmiorumq; ingentium ſpe, pro ingenti ſpe. Poſtremo pronomen is deleuimus. Nam in fine poſitũ eſt verbum à quo totus circũductus pendet. Bocchar ex præf. reg. & cætera compellit. Sed copiis etiam aliquanto maioribus.) Inſeruimus particulam vt, vt aliquanto maioribus. Sequentibus ſeſe abripuit.) Scripſimus, ſequentib. ſe eripuit. Et mox, ita circundedit, pro circumuenit. Item, omnes ad vnum interfecerit.

Inter virgulta vlterioris ripæ emerſerunt.) Legi debet, cum eo virgulta interioris ripæ tenuerũt. Dii boni quid fingi poteſt impudentius illis qui vlterioris ſubdiderunt pro interioris; pro tenuerunt, emerſerunt. Deinde quo cohærerent verba potius q̃ ſenſus, adiecerunt præpoſitionem inter. Paulopoſt, redit ſcripſimus pro rediit. Patiq; poſſe eſt viſa iactationem.) Ad fidem manu ſcripti codicis caſtigauimus. Patiq; poſſe viſus iactationem. vt de ipſo Maſaniſſa intelligas, non de cicatrice. Haud plus XL equitibus collectis.) Archetypum Spirenſe habet: Haud plus triginta equitibus conlectis. Habet deinde, Atq; non in poſſeſſione modo. Inde irritato ad bellum Syphace.) Vocabulum inde, non eſt in volumine ſcripto. Mox repoſuimus, in iugis opportuniorum ad omnia mõtium. Maiorem igitur eã rem iam Syphax rex ratus, q̃ vt per præfectum ageret.) Duas dictiones iam & rex deleuimus, & præfectum mutauimus in pręfectos. Sic enim in antiquo codice legitur. Imperat, vt circunducto agmine in ſe intẽtum hoſtem ab tergo inuadar.) Locus eſt corruptus & licenter mutatus, cum nihil opus eſſet. Inſeruimus pronomen illum quod deerat, & ex fide Spirenſis exemplaris ſic caſtigauimus. Illum circunducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadere iubet. Mox expunximus accuſatiuum eũ, ex occulto aggreſſurus eum erat. Syphax autem interdiu.) Vetus lectio: Syphax tum interdiu. Deleuimus paulopoſt aduerbium primo. Vbi primo tempus viſum eſt. & pro leui cliuo ſcripſimus, leni cliuo. Item pro tum multitudine, cũ multitudine. Itaq; cæteri pedites equiteſq; cæſi, aut capti.) Scripſimus: Itaq; cæteri equites pediteſq; cæſi. ſublata poſtrema clauſula, Aut capti. Fides ſit penes archetypum Spirenſe. Altera pertinacior in repugnando.) Vocabulum altera nõ eſt in codice veteri. Stat vero ſenſus eleganter ſine illo. Duæ turmæ hæ ſere. altera metu dedita hoſti. pertinacior in repugnando

telis obruta & cōfixa eſt. Vbi ſubauditur altera. Porrò magis placet vt legatur telis obruta ꝙ ceteris obruta, quod in ſcripto codice eſt ceteris obruta. nam ſequitur, & confixa eſt. In alia atq; alia flectendo itinera ludens.)Emendauimus, eludens. Et mox, abſiſtere à ſequẽdo, deleuimus à præpoſitionem, quę ſubintelligitur. Ipſe cum LXX equitibus.)Antiqua lectio, Ipſe cum decem equitibus. Cederet paulatim.)Scripſimus, cedere paulatim. ſubauditur ſuperius verbum iubet. Deinde qui peropportune circa viæ flexus ſuppoſiti erant, ſic repoſuimus: Qui opportune circa viæ flexus oppoſiti erant.

Cum timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti faceret.)Lectio vetus, cum timoris ſimulati audaciā h. f. Ego non dubito quin Liuius ſcripſerit: Cum timore ſimulato audaciam hoſti faceret. Hannoni Afrisq; pugnando ac ſequendo feſſis ſe.)Sic emendauimus & diſtinximus: Et recentibus equis Hānone Afrisq; pugnando ac ſequendo feſſis)ſe circunfudere. Quod vero ſequitur, qui primi agminis fuerant, etiam legi poſſet, qui prioris agminis fuerant. Nam codex ſcriptus habet, qui prius agminis fuerant. Quibus haud facilis receptus fuit.)Deerat hic vt particula, quam de poſtliminio reduximus in contextum. Vt quibus haud facilis receptus fuit. Paulopoſt, inter eos ſatis conſtabant, ſcripſimus conſtabat. Id quod in editione Romana, & ea quam Colonia Agrippina dedit recte legitur. Ad prędam alteram repetendam ſeſe veniſſe.)Accuſatiuus repetendam non eſt in volumine ſcripto. Subauditur is aut ſimilis potius, puta vehendam. Nam præceſſit, quæ prædam in Siciliam vexerant. Prout cuiuſq; opera fuerat.)Antiqua lectio: Quorum opera fuerant. Quid ſi legas, quorum opera fuſi erant.

Simul & terreſtris exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus.)Caſtigauimus, ab imminente propè ipſis mœnibus tumulo eſt admotus. Siquidem huiuſmodi lectionē continet exemplar vetus. Et quid fuit opus mutare quod eſt elegantiſſime dictum? Nō intellexit virtutem præpoſitionis ab, quiſquis is fuit qui id auſus eſt. Eadem temeritate mox & particula verſa fuit in etiā, Machinasq; etiam aduexerat ſecum, cum Liuius ſcripſerit (ſic enim ſolet) Machinasq; & aduexerat ſecum, & ex Sicilia cum commeatu miſſæ erant. Paulopoſt, tria equitum confeciſſet, in veteri volumine eſt effeciſſet. Abſcederet inde irrito incepto.)Quid ſi legamus: Abſcederet inde irrito cœpto, quando codex Spirenſis habet, abſcederet inderito incepto. Etenim hyems inſtabat caſtra hyberna.)Sic emendauimus & diſtinximus, Et (iam enim hyems inſtabat) caſtra hyberna &c. communit. Mox & naualium caſtra amplectitur, exemplar vetuſtum habet, & naualia caſtra. In litus ad ſeptentrionē verſum ſubd. naues.)Hic locus miſere fuit interpolatus addita præpoſitione in, propterea quòd librarius in fine dictionem equitatus omiſiſſet. Nos id vocabuli repoſuimus, in prępoſitione ſubmota, & verbis ſic diſtinctis. Litus ad ſeptentrionem verſum ſubductæ naues naualesq; ſocii tenebant: meridialem vallem, ad alterum litus deuexam, equitatus, ſubaudi tenebat. Comparari, aut mitti poſſet.)Caſtigauimus, cōp. ac mitti poſſet. Itē, XII millia tunicarū miſſa, & particula deleta. In agro Crotonēſi.)Debet eſſe, in agro Crotonienſi. Paulo minus trecenti viui capti, & equi XL.)Lectio vetus, Paulominus trecenti viui capti, equi quinquaginta. Mox ſcripſimus: Annibal Crotonem exercitum abduxit. Princeps iterum delectus Q. Fabius Max.)Repoſuimus, lectus pro delectus. Cenſa cum iis CCXV millia hominum.)Exemplar vetus, Cenſa cum iis ducenti ſexaginta quinq; millia hominū. legendum ducenta.

IN LIBRVM DECIMVM TERTIÆ DECADIS
Annotationes per beatum Rhenanum.

VTer Hetruriam ac Liguriam prouinciam haberet.)Scripſimus, ac Ligures. Et ſequitur mox: In Hetruria ac Liguribus decretum. Et ad populum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet.)In codice manu ſcripto non eſt gerundium diſſuadendi, ſed tantum, & ad populum ſuadēdi locus eſſet. Nec erat opus illud hic addere. Nam ſuadet etiam qui diſſuadet. Quod in Brutiis prouincia.)Exemplar vetus mendoſam hic lectionem continet, nempe hanc: Cui in Brutiis prouincia eidem in Etru. ac Liguribus decreta. Opinor ſcriptum fuiſſe: Quæ in Brutiis prouincia eadem in Hetruria ac Liguribus decreta. Et Lucretio prorogatum imperium eſt, vt Genuam.)In codice ſcripto ſic legitur: Et Lucretio prorogatum imperium, Genuam oppidum à Magone P. d. exædificaret. Sine particula vt. Similis locutio mox præceſſit, M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitū iuſſus. ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtineret. Quod poſtremum verbum inepte quiſpiā mutarat in obtineret. Quod roboris ea prouincia habuerat.)Non eſt in archetypo noſtro hæc clauſula: nec vſq; adeo eſt neceſſaria. Stat enim ſenſus his verbis: Et quia nequa claſſis ex Africa traiiceret. Et cætera. Amplexus eſt.)Suſtulimus verbum eſt, quemadmodum mox præpoſitionem in, Campeſtri agro, pro campeſtri in agro. Iterum expunximus verbum eſt. Sicut ante dictum. Armaq; & omne genus com.)Caſtigauimus ex veteri libro: Et arma etiam ex Sicilia, & omne genus commeatus eò portabantur. Item mox, ex animo miſerat, ſcripſimus dimiſerat. Spes vlla deſiturum afferebatur.) Legendum eſt deſciturum, à verbo deſciſco. Loquitur de Carthaginienſibus relinquendis, cum quibus aduerſus Romanos fœdus inierat Syphax.

Syphax. Ab hoc fœdere modica ſpes erafuturum vt ille deſciſceret deficeretq́. Hoc planius faciunt ea quæ ſequuntur, & aſtipulatur codex vetuſtus. Mox ſcripſimus Antias Valerius, ſecuti videlicet fidem lectionis veteris. Quod elegantiæ cauſa Liuius vſurpauit. Poſtea vt cauſa probabilis viſa cõmeandi foret in caſtra hoſtium.) Cum lectione vulgata conſentit exemplar ſcriptum, niſi quòd poſtea aduerbium quiſpiam hic infulſit. Cæterum auſim affirmare ego pro participio viſa legendum ſuis, hoc modo: Primo has conditiones imperator Romanus vix auribus admiſit. Vt cauſa probabilis ſuis cõmeandi foret in caſtra hoſtium, mollius eadem illa abnuere. Miſit enim exploratores in hoſtium caſtra Scipio per occaſionem colloquii, qui ſingula ſpecularentur. Nec vero quicquã addubito, quin eruditi mecum ſint hic ſenſuri. Peruicacibus nihil ſatisfacit, & nihil intelligunt ſtupidi. Certe participium viſa nihil ad ſenſum pertinet. Dedit occaſionem errori, quòd præcedẽs dictio probabilis in s deſinit. Vnde librarius omiſſo s altero, vis ſcripſit pro ſuis. Alius caſtigare volens, a literam adiecit, vt fieret viſa. Porrò mox legitur in ſcripto libro, vltro citroq́ agitantibus rem, conuentum. Item Hybernacula Carthaginienſibus. non Carthaginienſium. Hybernacula Carthaginienſibus lignea erant. hoc eſt, Carthaginienſes habebant hybernacula lignea. Vetitos ſe reuerti ad imperatorem aiunt.) Caſtigauimus iuxta fidem ſcripti voluminis, ab imperatore. quæ verba reſpiciunt participium vetitos. non autem infinitiuum reuerti, quod non animaduertit, qui mutauit. Sic mox illic legitur, ad comparanda quæ in rem opus erant. Et ſtatim, quià nimis. Ex archetypo Spirenſi. Tantum diligenti expleant cura. & ſe Aſdrubalem. Vitiata verba ſunt. pro vnaq́ aduerbio quiſpiam non aſſecutus loci intelligentiã ſuppoſuit cura &. Sic autem legenda ſententia eſt: Tantum diligentia expleant. vnaq́ ſe Aſdrubalem Punicaq́ caſtra aggreſſurum. Quis hic non clamet in profeſſores, quos exemplaria vetuſta conſulere piget ac pudet! Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flamma.) Scripſimus, cubilibus, intelligit lectos, aut id quod illis vice lectorum erat. Nam hoc ſignificat cubile, cum cubiculum locus ſit in quo eſt cubile. Porrò in hybernaculis Pœnorum quemadmodum à Liuio deſcribuntur, apparet nulla fuiſſe cubicula. O aſinum qui pro cubilibus cubicula ſuppoſuit. An ex trepidatione nocturna eſſet confuſus.) Opinior ſcribendum, confuſis ſenſum veri adimebat dandi caſu. Quod vocabulũ infra hoc eodem libro rurſum vſurpat de Maſaniſſa loquens: Ex prætorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſſit. Dein per continua ſerpens vno repente omnia incendio hauſit.) Exemplar manu ſcriptum dũtaxat habet: Dein continua incendio hauſit. Demiror quis præpoſitionem per adiecerit, & tres alias dictiones, ſerpens vno repente. Obruebant itinera portarum.) Scripſimus veterem lectionem ſecuti, obruerant itinera port. Et mox pro die vna, clade vna. XX millia peditum.) In codice Spirenſi legitur, duo millia peditum. Cum paucis Afrorum.) Vetus lectio, cum paucis equorum. Mallem Pœnorum. Suſpicor autem Liuium ſcripſiſſe, cum paucis ſuorum. Id cum ita fuiſſet ſcriptum, cum pauciſſ uorum, ſciolus aliquis volens caſtigare locum, ex uorum additis duabus literis fecit equorum. Paulopoſt loco munitoq́ conſedit, non loco communito conſ. quemadmodum & nos ſcripſimus. Simul vtroq́ cornu.) Mihi magis arridet lectio vetus: Simul vtraq́ cornua. Quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt neceſſaria, ex agris conuehit.) Hic ſciolus quiſpiam germanum Liuii ſermonem audacter vitiauit. Nam cum ille ſcripſerit: Quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt, ex agris conuehebat, quemadmodum continet Spirenſe volumen, auſus eſt aliquis adiicere vocabulum neceſſaria, minime neceſſariũ hoc loco, ſed ſuperuacaneum. Sic libro ſecundo Decadis primæ Liuius dixit: Vt tam eminens area, firmaq́ templis quoq́ ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Rurſum alibi: Satis fretus tolerãdo certamini legatum eſſe. Item, P. Scipionem proconſulem deũm benignitate & Rempublicam eſſe gratiæ referendæ. Quo loquendi modo Cicero quoq́ vtitur, & alii authores. Vt feliciſſime gerantur res.) Caſtigauimus, vt feliciſſime geratur res. Nec improbatur mox vetus lectio, qui tueantur. Occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia ferme paſſuum: locus tum operibus, tũ ſuapte natura tutus.) Hanc ſententiam ſic caſtigauimus & diſtinximus: Occupat relictum fuga cuſtodũ Tuneta (abeſt ab Carthagine XII millia paſſuum) locum cum operibus tum ſuapte natura tutum. Ne naues in terram ad obſidionem.) Placet vetus lectio, in terram & obſidionem verſæ. Et aut in onerariarum vſum verſæ.) Hæc clauſula non eſt in exemplari ſcripto. ſed tantum, torm. machinaſq́ portantes, & aut ita adpulſæ muris. Vnde conicio particulam & repetitam à librario per errorem propter finalem ſyllabam es præcedentem. Et ſic ſcripſiſſe Liuium, tormenta machinaſq́ portãtes, aut ita appulſæ muris, vt prò aggere ac pontibus præbere aſcenſum poſſent. Sic enim legendum docet archetypum Spirenſe, non acceſſum. Vt in nauali certamine ſolet.) Scribendum eſt, contraquam in nauali certamine ſolet. Nam quis vnquam ſic ad naumachiam inſtrui naues vidit, vt inter ſe colligarentur? Velut vno inter ſe vinculo illigatis compreſſit, tabulaſq́ ſuper inſtrauit.) Tu lege, comprehendit, hoc eſt complexus eſt, copulauit. tabulaſq́ ſuperſtrauit. Vt peruium nauium ordinem faceret.) Vetus lectio: vt peruium in totum nauium ordinem eſſet. Nos emendauimus: Vt peruius in totum nauium ordo eſſet. Porrò non ſolet Liuius idem verbum ſtatim repetere, vt hic faceret & fecit. O miſere tractatũ Liuium. Ita parati inſtructiq́.) Quæſo te per muſas ſic loquitur Liuius! quid aliud eſt inſtructi, niſi

parati.) Legendum eſt, Ita parati intentiq;. Significat enim Romanos attente Carthaginienſium aduētum expectaſſe. Omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſſiſſent.) Dii boni quāta eſt ſciolorum temeritas mutantium ſtatim quod non aſſequuntur. Scripſit Liuius: Omnia permiſta turba trepidantium primo impetu deprendiſſent. Quod non intelligens aliquis, pro deprēdiſſent ſuppoſuit oppreſſiſſent. Sed eo maior.) Vetus lectio, Sed eo gratior. Paulopoſt in ſcripto codice tātum eſt ad regem deſyderatum, non, diu deſyderatum. Item, ſtimulabant. Quod ſequitur, per multos florētes annos, caſtigauimus, florentis, vt referatur ad genitiuum regni qui præcedit. Cum aut vincentibus ſpes.) Expende lector num legi poſſit, vrgentibus. Nam in volumine ſcripto vigentibus habetur. Et opponuntur inter ſe, vrgere & pelli. Præterea ſpes magis competit vrgentibus, hoc modo, videlicet victoriam conſecuturis, q̄ iam vincentibus. Omnem poſtremo vtrinq; equitatum.) Germana Liuii lectio ſic habere debet. Omnes vtrinq;, poſtremo equitum certaminis ſtudium effudit. Præceſſit autē, primo pauci equites. Nunc dicit, omnes ſubaudi equites. Porrò loquendi modus per duos genitiuos, vt hic equitū certaminis ſtudium, Liuio familiaris eſt, & optimis quibuſq; authoribus. In codice ſcripto mendoſe legitur, vtrumq; pro vtrinq;. Intranti veſtibulum in ipſo veſtibuli limine.) Genitiuus veſtibuli inter prælegendum additus ab exponente, poſt irrepſit in contextum. Nos ſubmouimus. Id indicat liber manu ſcriptus. Idē accidit paulopoſt in accuſatiuo me. Neq; me in cuiuſq̄ Romani ſup. Et in vt particula, me morte vt vindices. Nos item expunximus. Infra legitur: Nequid relinqueretur integrum aut Lælio. Et, Maſaniſſa recipit. Item, quantum quiſq; plurimum poſſet. Præterea famæq; gentis, & infra perductus eſt. Hoc non omittendum, quia paulo ſuperius in libro vetuſto legitur, ad arbitrium, non vt arbitrium, eam ſententiam ſic quoq; legi poſſe: Victus deinde precibus Maſaniſſæ orantis, id arbitrium, vtrius regum duorum fortunæ acceſſio Sophonisba eſſet, ad Scipionē reiiceret. Vbi non citra elegantiam ſubauditur, vt. In alloquendo victorem.) Vetus lectio, in alloquendo victore. Et mox, cum arma aduerſus populum Romanum cepiſſet, non recepiſſet. Quod vero ſequitur, ſibi hoc in miſeriis ſolatii eſſe, & in ſcripto volumine eſt, ſibi in miſeriis ſolatii eſſe: poterat etiam legi, ſibi in miſeriis ſolatio eſſe, aut ſolatium. Neq; prudentiorem neq; conſtant.) Codex manu ſcriptus tantum habet, neq; conſtantiorem Maſaniſſam q̄ Syphacem eſſe, iam ab iuuēta incautiorem. Poſſet legi. Neq; conſtantiorem Maſaniſſam q̄ Syphacem etiam ab iuuenta incautiorem. Sequitur in exemplari Spirēſi, certe ſtultius eam q̄ ſe duxiſſe. Proinde miror quis iſtas tres dictiones, illum atq; intemperatius, admiſcuerit. Hanc non hoſtili modo odio ſed amoris etiam ſtimulis armatam apud æmulum cernere ſe cum duxiſſet.) Hunc locum nullus crederet infeliciter interpolatum eſſe & planè corruptum, niſi quis vetuſtum exemplar inſpexerit, in quo ſic legitur: Hæc non hoſtili odio modo, ſed & nouis etiam ſtimulis, amatam apud æmulum cernens cum duxiſſet. Etiam eo fœdiora hæc videbantur.) Scripſimus Et eo. ſic enim in ſcripto codice legitur. Hæc ſecum voluenti.) Antiqua lectio: Hæc ſecum volutanti. Et mox inſeruimus & particulam, Et benigno vultu excepiſſet, & egregiis lau. f. p. celebraſſet. Sic enim Liuius loqui ſolet. Propter quam appetendus t. v. ſ. Scribe propter quas. Nam præceſſit genitiuus virtutum. Et ſequitur, temperantia, & continentia libidinum. Mox legendum eſt, qua ego, nō, in qua. Paulopoſt ſcripſimus, periculi. Qui eas ſua temperantia frenauit: multo maius decus, maioremq; victoriam ſibi peperit, q̄ nos Syphace victo habemus.) Exemplar manu ſcriptum ſic habet: Qui etemperantia ſua frenauit ac domuit, vt multo maius decus, maioremq; victoriā ſibi ceperit, q̄ nos Syph. v. hab. Suſpicor hoc potius modo fuiſſe reſtituendam ſententiam iſtam: Qui ſe temperantia ſua frenauit ac domuit, nę multo maius decus, maioremq; victoriam ſibi ceperit. q̄ nos Syph. v. habemus. Vt ſit nę Græcum pro certe, quod facile potuit in vt verti, ab eo qui fortaſſis putabat, negatiuam eſſe particulam, quæ planè ſenſum turbabat. De ſe particula non dubito. De verbo ceperit habes teſtimoniū codicis Spirenſis. Regnum, agri, oppida.) Legendum, ager, non agri. Significat ager, totum territorium. Sic poſſemus dicere: Hoc anno maligne frumenta prouenisse in agro Gallico, in Alſatico vina, Is fuit quo hæc ſcribebam M D XXIX. Et tamen dicimus ager Argentoratenſis, ager Sletſtadienſis. Hoc non intellexit qui hic ſcripſit agri, propterea quod ſequatur, oppida. Quo facile à circunſtātibus tabernaculum exaudiri poſſet.) Scribendum eſt, quod facile. Non enim in hoc gemebat ſuſpirabatq; Maſaniſſa rex vt audiretur: Sed tanta erant ſuſpiria, vt facile exaudiri poſſent. Vide q̄ contrarium ſenſum inuehat vnius literæ abiectio. Paulopoſt ſcripſimus: Nec ingratum. Quòd temeritatem temeritate alia luerit.) Vetus & ſyncerior lectio: Quòd temeritatem alia luerit. ſubauditur, temeritate. Eadem habet, q̄ neceſſe fuerit. Sella curuli eburnea.) In archetypo Spirenſi non eſt eburnea. Quod vero ſequitur: Neq; triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe, legitur illic, Neq; triumphantis: quę lectio mihi probatur. Subauditur autem in genitiuo triumphantis accuſatiuus ornatum. Hęc puerilia fateor admonere cogimur, quòd appareat quoſdam in errorem inde deductos. Paulopoſt illic ſcriptū eſt, Scipio Lælio: non C. Lælio.

FINIS.

IN QVARTAM TITI LIVII DECADEM

ANNOTATIONES SIGISMVNDI GELENII

LIBRO PRIMO.

P IVLIVS Apulus.)Hunc & in prætura & poſt in conſulatu P. Villium Tappulũ ſcripti codices conſtanter appellant, hominem plebeium & nihil ad gentem Iuliam pertinentem Sed magis mirum quòd mox Sulpitio Galbæ conſuli prænomen mutatum, & ex Publio Seruius factus, cum non ſolum Florus Publium vocet, ſed etiã in omnibus typis excuſis editionibus is ipſe Galba vbiq; præterquam in conſulatu Publius prænominetur. Munera deinde legatis in ſingulos quina millia L æris ex S.C. miſſa.)Legẽdum, quinũ milliũ æris. minutiora alia nec hic nec alibi commemorabo. Paulopoſt, mutilata lectio ſic reſtituta: Legatos item mittendos in Africam cenſuerunt, eoſdem Carthaginem, eoſdem in Numidiam ad Maſaniſſam. Carthaginem, vt nunciarent &c. Indigne paſſus Senatus non ceſſari ab ſacrilegiis.) Vetus lectio, ab ſacrilegis. Mox equuleus cum quinq; pedibus nõ equus. C. Claudius Centimalus.) Centho non Centimalus, quod Fuluiorum cognomen eſt. Mox: contraxerant autem ſibi. ſupereſt ſibi. Paulopoſt: beneficiorum primum in ciuitatem ſociam, legendum ſuam. Ibidem capeſſendum bellum, nõ capeſſendi belli. ac mox naues longas quatuor in portu Athenieſi. in portu, de ſuo aliquis adiecit. Ibidem virtutis ergò, non gratia. in ſequenti verſu: Rhodii Ceam ab Ægina, non etiam ab Ægina. & Paroũq; & Cythnũ, non Scyrũ. & paulopoſt: Doriſcon & Serrheũ, non Nympheum. Serrheum in eo tractu præter alios etiam Thucydides collocat. Equites CC Numidæ, cum daret, accepti.)Reſtituimus: equites M. Numidæ, cum M M daret, accepti. rationem mutatæ lectionis, non eſt viſum paſſim apponere. Docti facile diſcernent, vtra lectio alteri præſtet: indocti conſenſu veterum codicum contenti eſſe debent. Et erant Atticæ tres aptæ naues.)Scribe, apertæ naues. non multo poſt, qua infrequentiſſima ædificia vrbis ſunt. ædificia, ſuperuacuum eſt. Deinde, curſu propere Chalcidem contendit: vẽtus lectio potior, Curſu propẽ. & ibidem nec quicquam aliud, non, nec ad quicquam aliud. Sed Cynoſarges, & Lucus, & quicquid ſancti.)Repoſuimus, Sed & Cynoſarges, & Lyceum. Sequitur non lõge inde: qui tranſlato ab Achæis imperio ã Philopœmene. ſuſtulimus, ab Achæis. Lilybæum indicitur concilium populi Romani.)Pro populi Romani lege prætor, hoc modo: Prætor Romanus conuentus agit. ac mox, Rhegium, Tarentum, Capuam, finitimasq;, Vetus lectio, Capuam, ne finitimas nominem: Ibidem: Monumentum Campani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo. Non, Cãpano populo data extorri & eiecto. Niſi in Panætolico & Pyrrhiaco concilio.)Pylaico legendum, a Thermopylis quæ & pylæ dicuntur. Nam qui haſtis ſagittiſq; & lata lanceis.)Lege, Et rara lanceis. Aliquantopoſt, Caſtra ad Arabolum mouit. pro quo exemplaria ſcripta Octolophum habent. LXXX admodum ornati equis ſpoliiſq; ſimul armorum relictis, abducti.) Syncera lectio: Equi, ſpoliis ſimul armorum relatis, abducti. Anguſtis faucibus vnde ex continenti iter eſt.) Lege, vnum ex continenti. Mox, Cos. in loca pacata ad Apolloniam, vnde orſus bellum erat. Non, iam pacata, neq; ortum. Ibidem: Ætoli & Athamanes. nam Acarnanes partium Philippi erant. Aliquanto poſt, cum vniuerſi ſexcentorum ægre. vbi vniuerſi dictio interciderat. Item: terris'ue ſummum, non ad ſummum. Sic enim Liuius loqui ſolet. Neque in iis quicquam poſtea poni dedicariq; placere, eorum quæ in loco puro poni dedicariq; fas eſſet.)Hæc ſententia prius dimidia ſui parte truncata fuit.

Ab Andro Scyrum traiecerunt.)Cythnum lege. Idem error qui ſupra. Qui vero Tãticeris, pro Atticæ is locus eſt, ſcripſit, non legit apud Strabonem Praſias vnum ex maritimis Atticæ Demis eſſe, ad Eubœam verſum. C. Aurelius Cos. cum ex prouincia Romam comitiorũ cauſa veniſſet, vt id nouit, quod animis præceperat.) Vetus lectio: nõ id quod animis præceperat. Paulopoſt: Neq; ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, militem vnum ſaltem fuiſſe, Legendum: Ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe. Mox Maſſaliota eſt Terentii cognomen, & Acilius Glabrio, non Attilius.

IN LIBRVM SECVNDVM DECADIS QVARTÆ

Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

ET Veliterni, Apollinis & Saturni ædes.)Pro Saturni Sangi repoſuimus. Eſt autem Sangus Sabinorum numen. Ibidem, equuleum cum quinq; pedibus, non equum. Poſt aliquot verſus: E militum fuit, qui ex Africa. Syncera lectio: M M ea militum fuere, &c. Et mox: Thaumaſtos eo tempore Philippus. Thaumacos habent ſcripta exemplaria. Sic etiam Stephanus appellat. Philippũ, quantum ab aſſiduis laboribus itinerum pugnarumq; laxauerat animi.) Legendum, laxauerat animum. Deinde: maxime idoneum locum credidit eſſe præter amnem Aoum. Adiecimus duas voces,

maxime idoneum ad muniendum locum. Mox: equos CCXXX, non equites. Item, venalicij Capuæ, non venalium. M. Portius Cato, C. Ælius.) Vetus lectio: C. Heluius. Paulopoſt: Ne aut ipſe prouincia decederet.) Scribendum, Veticusq́; aut ipſe prouincia decedere. Item: aduerſus Philippum communem hoſtem vti. populo Romano gratum eum facturum & ſenatui ſi Antiochus regno. Scribe & diſtingue ſic: vti populum Romanum gratum eum facturum ſenatui, ſi regno &c. Mox pro Sueſſæ aruſpices, repoſuimus: Sueſſæ Auruncæ. Pauſanias & Hypſelus ex Alexandri Magnetis equitibus.) Vera lectio, Pauſanias prætor & Alexander magiſter equitum. Sic enim reddidit Strategum & Hipparchum. Poſt aliquot verſus, vbi legebatur antea: Genus armorum ad amplum prælium gerendum: contra illis loca. ſcripſimus: genus armorum erat, aptum vrgendis regiis pro hoſte loca. Cæterum quia duarum vocum, vrgendis regiis loco, veſtigia magis literarum quàm literæ apparebant in exemplari vetuſto, veriti ne quantum ad eas voces attinet, non ſatis aſſecuti ſimus germanam lectionem, aſteriſcum appoſuimus. inſpiciat locum, cui ſcripti codicis copia dabitur. Alterum exẽplar (nam duobus vſi ſumus) hic nihil adiuuit, quod in eo primus & ſecundus libri, atq; initium tertii, deſiderarentur. Acceſſit etiam forte res.) Lego, fortuita res. Deinde, nec ſtationem procul à mari. Lege, nec rationem. Ibidem; Relicta obſidione, pro reiecta. Et mox: Daulis pro Daculiſia. Item poteſtas dicendi facta eſt, non data eſt. Et ii ferè atrociſſime. Sociorum Philippi maritimæ etiam vrbes.) Dele, etiam. Et magnis recentibus colligatis beneficiis.) Lege, obligatis. Pauloante, pro neque morante vllo, vetus lectio eſt, neque mirante. Pertinacius Quintius à Miſnepio perſtabat.) Reſtituimus, in incepto perſtabat. Deinde, velut ominis cauſa, non honoris cauſa. Mox, Æneſidemus Dymæus, non Elimeus. Sequitur, qui idem quod Macedones ſentirent. non ſolis quidem. Et, huius rei tam fœdæ indicium. non fœdum. Iuſſiq; circumire eam.) Eas lege, vt ad vigilias referatur. Aut ſi qua in re occaſio fuiſſet, adiuuarent Romanos.) Vetus lectio: aut ſiqua etiam occaſio fuiſſet. Sequitur. Carpenta ſupra CC millia. ſatis erat ſupra CC. Paulopoſt, ſumma vi vt tenderent, non, vt obtinerent. Et Achæorum exules, & vir inſignis Cycliadas.) Lege, & Achæorum exul; vir inſignis Cycliadas. Item, vt nulla fides ſit. non, vt in nullo fides ſit. Ibidem, Simplicem ſuam orationem eſſe dixit. verbum dixit aliquis adiecit de ſuo. & non regis præſidia, ſed regi lege. deducenda regi eſſe. Item audiri poſtulata verum eſſe, non, æquum eſſe, qua locutione & alibi Liuius vtitur. Mox, Rhodii Pyrrheam. Peræam legendum & vetus exemplar, & verba per parentheſim addita ſatis declarant, id mendum & aliis aliquot locis inoleuit. Præterea, & in Helleſponto Seſto atq; Abydo. vbi in præpoſitio deerat. Ipſius enim Ætoliæ Græcos.) Agræos ſcribo non Græcos. Paulopoſt, iis ne vrbibus decedere. Vetus lectio: vtrum, iis ne vrbibus &c. item: cum Ap. Claudio Tr. mil. non, cum A. Claudio præfecto. Mox, pro littus Athonium, lege, littus ad Thronium. Eſt enim in eo ſinu huius nominis oppidum. Cæterum eorum oratio.) Cætera non cæterum. Poſt aliquot verſus: traderet vbi vellet, vrbem, Philocli ait. ſic nocte. Syncera lectio, tradere vbi vellet, vrbem, Philoclem iuſſit. nocte &c. Mox: poſteaquam in poteſtate Nabidis Argiuorum ciuitas erat. Hæc vox Nabidis non eſt in archetypo, & abſq; ea ſatis conſtat ſententia. ibidem, quas iis forte diebus. Adiecimus pronomen ipſis, vetus exemplar ſecuti. iis ipſis. idem exemplar habet: haud procul vrbe Mycenica, non Hyecenica. ibidem: inermes item regi, non inermibus. & in fine libri: ſed poſtremo veſtem quoq;, non, ſed & poſtremo veſtem.

IN LIBRVM TERTIVM QVARTÆ DECADIS
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

IN tempore & ad ipſum.) Ad id ipſum, lege. Paulopoſt: Dardanos tranſgreſſos fines ab contentu conceſſit cum regni.) Hæ voces, ab contentu conceſſit cum, planè hic ſuperfluunt. Deinde pro, omnibus vicis aliisq́;, ſcriptum eſt, omnibus his aliisq́; Cum Luſcinone fidas vrbes Cardonem & Bardonem.) Scriptum exemplar quod vnicum extat, habet: Cum Luſcino validas vrbes. Quod vero editio Maguntina hic & aliis locis degenerarit, in cauſa fuit priſcus character, nec hoc ſeculo cuiuis lectu facilis. ibidem eſt pro mutauerat nudauerat. Satis iam ante diuidere eſſe.) Hæc verba non ſolum deprauata, ſed etiam non ſuo loco poſita, initium ſunt orationis Antiochi ad legatos Romanos, vt indicabitur, cum ad eum locum ventum fuerit. Bellum in Hiſpania quinto poſt anno exortum eſt, q̃ ſimul cum Punico bello fuerat finitum.) Hic duas voces exortum & fuerat, typographus per incuriam omiſit. Perinde atque ab ipſo hi & non à Quintio & Romanis dati eſſent.) Vetus lectio: Perinde atque ipſi id à Quintio & Romanis datum eſſet. ibidem: Et comitiis proximis Bœotii ceu nullam aliã. ſcriptum habet: Bœotarchen nullam aliam. nam prætorem caſtigator addidit de ſuo, ſicut paulopoſt, Præpoſitionem de, quidnam de ſe futurum eſſet. Obuiam eundo impendentem.) Lege, impudenter. Et mox, pro eo ipſo rem, eo ipſo timore. item: ad agendam rem fuerit. Rem redundat. Deinde pro efferauerat cædes, efferauit ea cædes. Ibidem pro ad varios commeatus vſus, legendum commeantes. &

pro egredi

pro egredi auſus miles, egredi caſtris miles. Euaſtatis prius agris, quàm ab Elatia.) Qua nõ quàm. Sequitur, Euromo Piſidiſq; & Bargyllis. vbi Pedaſſo non Piſidis lege. Soli Ætoli id decretū decem clamiſi ſanies carpebant.) Non erat opus aſteriſco, ſi qui primæ editioni præfuit, acrius oculos in characterem non ſatis notum intendiſſet: vidiſſet ſynceram lectionem, nempe hanc. Decretum X legatorum clàm muſſantes carpebant. Eadem cæcutientia mox in tertio verſu pro liberentur legit libenter, & Eretriam omiſit, vbi ſcriptum eſt Oreum cum Eretria & Demetriade. Rurſus poſt tres verſus, quod tempora Reipub. poſtulaſſent: deprauatum in, quo tempore P.R. poſtulaſſet. Ac paulopoſt præſidii Romani, in pop. Ro. & Iſthmiorum ludicrum in Nemeorum. Quàm quod vniuerſi homines acciperent.) Vniuerſum homines caperent debet legi. Non multo poſt, vbi legitur: adeo vnum gaudiū præoccupauerat omnem aliorum ſenſuum voluptatem: temere ab archetypo diſceſſum eſt, quod habet: præoccupauerat omnium aliarum ſenſum voluptatum. Item, ſine fide rerum iactata, iactantibus legendum. Sequitur: Theſſalorum genti Phthiotæ dati. Achæi Phthiotæ lege. *Sic & Strabo* hos vocat. præterea pro Phocæam & Eretriam, Oreum & Eretriam lege: pro L. Thermus, L. Stertinius. Ætolorum principes alii queſti ſunt.) In archetypo eſt interqueſti, ſicut interloqui dicimus. Aliquanto poſt pro, proſpera pugna nequicquam oppugnatum eſt, legendum, à proſpera pugna: & pro, ne moti ſe inde pellerent, ne moti ſemel pellerentur. Item pro in Boiis negligentius, Boii negligentius. & ad certamen deſtinatis, pro deſtinati. Romanos tam inquirere regi Antiocho faciendum, aut quouſque terra mariq; progrediendum fuerit. Ipſos non cogitare, Aſiam nihil &c.) Hanc orationem non acephalon ſolum, ſed alioqui etiam vitiatam, ſic reſtituimus & diſtinximus. Satis iam ante videre ſe, Romanos inquirere quid regi Antiocho faciendum: at quouſque terra mariq; progrediendum fuerit ipſis, non cogitare. Aſiam nihil. & reliqua. quinque primas voces, ſupra non ſuo loco poſitas, huc repoſuimus, vt ante dictum eſt. Cypri nihilo minus.) Cyprum nihilominus tendens, legitur in archetypo: Et ſeditione remigum, non regum. P. Manlius Nobilior.) Hic omiſſæ ſunt aliquot voces. Integra lectio ſic habet. P. Manlius, P. Portius Lecca. Ædiles curules M. Fuluius Nobilior &c. *Se*quitur, quo die magiſtrarum inierunt: non, quidem magiſtratum. ibidem lege & quinque millia, non ex quinque millibus: & ab tergo Liguribus non Libuis. Mirantibus iam vulgo, Minucium quòd Hiſpania mouiſſet, bellum negligere.) Vera lectio: Mirantibus iam vulgo hominibus, quòd Hiſpania mouiſſet bellum negligi. Mox, Nabin nunc Lacedæmoniorum, non, tyrannum Lacedæ. & tenere Argos, non occupare. Eam rem rati maturatam, dilatam ue non magni momenti ad ſummam rem populi Romani eſſe.) *Sine* cauſa hic quoq; mutata lectio: in manu ſcripto ſic eſt: Eam rem eſſe rati, quæ maturata dilata ue non tam magni momēti ad ſummam rem populi Romani eſſet. deprauatius etiam eſt quod ſequitur. Marceſcere ocio tum queri ciuitatē eum: id ſic reſtitutum eſt. Marceſcere ocio ſituq; ciuitatem queri eum. Per vnum illum tam geſti quàm moti.) Paulo elegantius ſcriptum eſt in archetypo, non magis geſti quàm moti. Mox pro tam potenti regno, tam impotenti, legendum: vt alia minutiora hic diſſimulem. Illud paruum videri non debet, quod paulopoſt ordinarii reipublicæ vſus deprauauit neſcio quìs in ordinati. Ætoli quoque eodem tempore alienati ab ſocietate Romana & Aminander, quorum &c.) In Maguntino legitur: Ætolorum quoque eodem tempore alienati ab ſocietate Romana animi ſunt, quorum &c.

IN LIBRVM QVARTVM DECADIS QVARTÆ
Annotationes *Sig.* Gelenii.

AVthoribus vobis M. Fundanio & L. Valerio.) Vocatiui ſunt Fundani & Valeri, ſicut ſequenti verſu, tribuni non tribunis. Eodem verſu pro nobis ſic, vobis ſi, repoſitum eſt: ſequenti, pro ſicut, ſi vt. Aliquantopoſt pro, per quæ quanq;, per quæ q; ſubiecerint viris. Stantes in publico inueniſſet eas quæ acciperent.) Eas redundat. Poſt aliquot verſus legendum: ipſis vinculis ſicut fera beſtia irritata, deinde emiſſa. Vbi aliquis participium, vinculis ſolutis, addidit, cum nihil opus eſſet. Niſi quid in vtraq; re vani ſit.) Re ſupereſt. Sequitur locus egregie vitiatus scioli alicuius opera. In eadem die deerant pecuniæ, frumentum, & cætera. Syncera lectio: In eandem diem frumentum & cætera. In eandem diem, hoc eſt, poſtquam debellatum eſſet. Magiſtratibus in coloniis municipiiſq; togæ prætextæ habendæ ius eſt.) Deſunt aliquot voces. Integra lectio hæc: Magiſtratibus in coloniis municipiiſq;, hic Romæ infimo genere magiſtris vicorū, togæ prætextæ habendæ ius permittemus. Ibidem: Nullam æmulationem inter eas ſingularem, lege, inter ſe ſingularum. Paulopoſt: Et malle patres, non mallent. Item Brutorum ianuas, non tribunorum: & portum Pyrenei, non Pyreneum. Et agrorum exigere fructus.) Exhibere lege. Nam Græci illi nullos agros habebant. Deinde: Cauſa negati triumphi fuit. Vetus lectio potior: Cauſa triumphi negandi ſenatui fuit. Et pro, præſidiū Romāni miſiſſet. In veteribus legitur, præſidio Romanus miles eſſet, tria millia &c. Paulopoſt pro, nullis periculis

ſe motos, nullis terriculis, nec male: Conſul vbi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt.) Pro quo in vulgatis editionibus, in ſpem, legitur. Aliquantopoſt: Et ipſe inter equites ſparo percutit. lege interequitans. Præterea, ipſis caſtris exuti, non ipſi. Quos omneis appellatos benigne domos dimiſit.) Vetus lectio plus habet: appellatos benigne, vinoq́; & cibo curatos. Item donum conſuli, non domũ conſulis. grauius erratum quod ſequitur: Bergiſtanorum ciuitates ſeptem & aliquot caſtella. quod legi debet: Bergiſtanorum ciuitatis aliquot caſtella. Et mox: Ap. Claudii Neronis, non à P. Claudio.

Cæteri omnes in vicos.) In manu ſcriptis legitur. Cæteri omiſſo bello in vicos &c. Quintius: conuentum Corinthum omnium ſociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit: ad quam vbi frequentes vndiq; principes conuenerunt, ita vt in ea ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt vſus.) Ad quam & in ea redundat. Nam Liuius ſcripſit conuentu edicto, vt ſit continua oratio. Paulo poſt liberatæ Græciæ, non libertatis: nec incenſos Ætolos, ſed inceſſi Ætolos, legendum. Sequitur: Efferationibus q̃ vlli barbari immanes belluæ viuunt. Vehementius eſt quòd in manu ſcriptis exemplaribus legitur. q̃ vlli barbari, immo quàm rapaciſſimæ belluæ vtuntur. Inde potiſſimum ordiendi belli.) Melius ordiendum bellum. Aliquantopoſt pro, tam ſuſpectis & incertis, noſtra archetypa habẽt tam ſuſpenſis & incertis. Die poſtero ad Sellas ſuper Eurotam.) Scripti codices habent: Die altero ad Sellaſiam ſuper Oenunta, Sic hunc fluuium & Polybius nominat. Ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantibus.) Reſtituimus iuxta fidem archetyporum: In terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantes. Deinde quæ minus infida ac trepida. Vbi hæc vox, infida interciderat. E tribus concitata claſſibus.) Scribendum contracta. Item pro, vt diſcederent ab apertiore loco, vt diſtenderent. Et accepi vrbem cum Philippi partium.) Dele vrbem. Sequenti verſu, tẽpus autem me, lege: Tempus autem eo me. Ac mox, iam feceram hæc, pro nam feceram. Et non dico quid, pro non dico quod. Item, per ęquationem fortunę ad dignitates, lege: ac dignitatis. Et, pluribus me ipſe egiſſe, pro, me peregiſſe. Aut ad ſummum trium in ea re nouitatis culpam eſſe.) Syncera lectio, aut ſummum trium in ea re non ciuitatis. Paulopoſt: Hoc tu dicas liberantibus Græciam ſociis, qui vt.) Potior lectio, Hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis, qui vt &c. Sequenti verſu, pro populi Ro. non violaui, lege, proprie non violaui. Item pro Vtrum non à te factum eſt? Vtrunq; à te factum eſt. Non tantummodo obſeſſam, ſed iam captam vrbem Lacedæmonẽ eſſe.) Syncera lectio, tantum non iam captam Lacedæmonem eſſe. Sequitur: Lateri adhærens tyranni. lege, & lateri adhærens tyrannus. item. Nabidis dominantis ſatellitem factum Tribunum mil. Lege: Satellitem factum populum Ro. Inter Cal. Martias & idus Maias.) Vetus lectio: Et pridie Cal. Maias: vt ſint duo integri menſes. Mox: Tempſam L. Cornelius Merula. Archetypa: L. Cornelius Merula & C. Salonius. Nihilominus tertius collega intercidit. Bigati CXXIII millia, oſcenſis auri DXL pondo. Militibus CCCC millia ex præda diuiſit.) Rectius manu ſcripti codices, nempe ſic. Bigati CXXIII millia, oſcenſis DXL. auri pondo MCCCC. Militibus ex præda &c. Ibidem Boior x, non Boiorũ rex. & locis idoneis, non locis apertis. Mox, Tertio vi ſubiere. vi redundat. Fuſi inde Romani, & qui imperio conſulis parere noluerant, ſuo pauore ac terrore caſtra repetunt.) Vetus lectio: Romani quæ imperio conſulis noluerant, ſuo pauore &c. Omnibus circa ciuitatibus metuendum.) Secuti fidem veterum codicum addidimus: hærentem viſceribus nobiliſſimæ ciuitatis. Ibidem: Et nunc cum aliter dele, &. Ac Corinthum ipſis extemplo.) Lege, Acrocorinthum ipſis. Sequitur: Salubrem eis & ſingulis ciuitatibus. Reſtituimus, ſalubrem & ſingulis & ciuitatibus. Ibidem: Ipſis qui habeant, non iis qui habeant. Paulopoſt, ac munus ſuum bene poſitum, non hinc munus ſuum. Mox, pro portione, lege diſiunctim, quod in proportionem aliquis deprauauit. Ibidem, ab Acrocorintho deſcendens: non à Corintho diſcedens. Triumphusq́; meritus ab annuentibus decretus.) Antiqua lectio, ab lubentibus decretus. Mox, Tubero Tr. pl. tulit ad plebem. illic legitur: Tr. pl. ex S. C. tulit. Ita ab Antiocho græcas Aſiæ vrbes liberare.) Vetuſta lectio paulo elegãtior. Ab Antiocho Aſiæ vrbes, quæ Graii nominis ſint, liberare. Aliquantopoſt pro, Ariſtonem quẽdam Tyrium natum Epheſi, illic legitur, nactus Epheſi. Et paulopoſt pro, deinde tertia vigilia, ſcripſimus de tertia, conſentientibus vetuſtis codicibus. Item, demptæ, non ademptæ. Maſaniſſa poſteaq̃ & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes principes propter colloquia Ariſtonis ſenſit, ſenatum propter indicia ipſius Ariſtonis populo ſuſpectum.) Germana ſcriptura ſic habet. Maſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit, principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu propter indicium eiuſdem Ariſtonis populo ſuſpecto &c.

IN LIBRVM QVINTVM DECADIS QVARTÆ
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

QVod inde reuectum eſt, militi diuiſum.) Effectum eſt, legi debet, non reuectum. Poſt aliquot lineas: tertium in Hiſpania adiecisse, non allegiſſe. Præterea: necdum noto ſatis inter ſe, vt vix

fidere

fidere alii aliis poſſent. vis redundat. Et M. Martius tribunus.) Repoſuimus ſecuti archetypa: Et M. Genucius & M. Martius tribuni. Paulopoſt Feralia legitur in antiquis codicibus, non fœneralia. Ibidem: libero fœnore, non liberos. Nam & in vnum locum tenebant patritii ambo.) Antiquior lectio in vnum locum petebant ambo patritii. Ad Martis aram, qua in campos iter eſſet.) In campum ſcribendum eſt. nam de campo Martio intelligi debet. Paulopoſt: Nihil primo contemptius. lege, primo aſpectu contemptius. Item: Impotentes regendi equi inuitos, non equos inuitos. nominatiuus enim melius quadrat. Adiuncto Antiocho, ſociis Ætolis.) Addidimus particulam ei, ſic: Ei adiuncto Antiocho &c. Item: Piſidas qui circa Sicam. Selgam non Sicam. Mox, Pergamum aſcẽderunt, ſcripſimus. Nam ad mediterranea aſcenditur, non deſcenditur. Vt procul ab ſe honore.) Scribo, per honorem. Poſt aliquot verſus, vectigales factas Antiochus repetit, lege, vectigales factas in antiquum ius repetit. Item, eo ſpe gratiæ maior. ſpes non ſpe. Omnem præſenti in ſtatu ſpem cuiq; nouandi res ſuas blandiorem eſſe.) Syncera lectio, omni præſenti ſtatu &c. Deinde, huc veniam toto orbe, vetuſta ſcriptura, inueniam toto &c. Ibidem, creſcendi quàm ex me, quàm redundat. Et, odi odioq; ſum, legi debet, non odioq; quod ſim, Ac mox, in id conſilium alium cum quo deliberes. vbi vox alium interciderat. L. Quintio Gallia.) Repoſuimus ex fide archetyporum, Gallia & comitia habenda. Mox, vt duo millia. ſcribo, vt ei duo millia. & Romæ prouincia, non Roma. Prçterea, ſeruari aliq; aruſpices iuſſerunt, non, aliquot aruſpices. Quina ambobus equeſtria arma, & vaſa argentea C pondo.) Antiqua ſcriptura, Equi duo, bina equeſtria arma, & vaſa argentea centum pondo, & aurea XX pondo. Aliquanto poſt lege, lembos priſteisq;, non lembos treis isq;. Et Patrenſis Tiſo, non Piſo. Vt diſſimulem quòd Philopœmenes vbiq; contra fidem veterum codicum legitur, cum Philopœmen legendum ſit. Illud maioris momenti, quod paulopoſt Tegeam in Telegam neſcio quis deprauauit. Sed etiam in pace ſe ad id maxime exercuerat.) Vetuſta ſcriptura: Sed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Item, quo turbam inermem traiiceret. reiiceret illic legitur, non traiiceret. Eurotam amnem, qui propè ſub ipſis affluit mœnibus.) Sub redundat. Zeno ex principibus vnus Magnetum.) Magnæ lege. Nam ſequitur, authoritatis. Paulopoſt, Abſciſa res erat, non abſciſſa. P.R. cum Antiocho, immiſtis Ætolis, non ſine motu magno generis humani & pernicie Græciæ dimicare.) Tres literulæ deprauatæ totum ſenſum corrumpunt. Scripti codices habent, laniſtis Ætolis dimicare. Nimirum metaphora à gladiatoribus ſumpta. Nam cum idipſum poſceret decretum T. Quintius, non veritus maieſtatem viri, primo aliud in præſentia, quod magis inſtaret, præuertẽdum ſibi eſſe duxit.) Diuerſum legitur in veteribus archetypis, hoc modo. Nam cum idipſum decretum poſceret eum Quintius. Præterea hæc vox primo, hic planè ſuperflua, in neutro inuenitur. Perpaucorum turba ex cuſtodibus vitæ.) Scribo iuxta fidem archetyporum: Et ſpectatorum turba &c. Et mox, ſimul indignitas rei, ac ſimul contemptus. ac redundat. Rurſus pro Herodorum mercatorem, Herodorum Cianum mercatorem legendum. Qui hic vnam vocem detraxit, mox vt damnum compenſaret, aliam de ſuo adiecit, naues onerarias, cum abſolute onerarias legendum vetus ſcriptura indicet: quemadmodum aliquantopoſt, quid moræ eſſet, non quid moræ cauſa eſſet. Præterea in Chalcidis Euripo, non Chalcidem: & oſtium portus, non ad hoſtium. De Villio iam dictum eſt. Prima vt ſors duæ, peregrina vrbanaq;, & inter ciues ac peregrinos.) Peregrina redundat. Et aliquantopoſt, accipientem prægrauatura, non pergrauatura legendum. Rurſus poſt aliquammultos verſus: verecundiam faciendam Ro. non inferendam. Ad Chçroniam occurrerunt, & decem roſtratis nauibus ſecuti ſunt.) Conſtratis nauibus legitur in manu ſcriptis, magno conſenſu. eas alibi tectas vocat. Item, Ad hæc Mictulo. Mictio conſtanter vbiq; ſcribitur. Ac mox, pro indultam nuptiis, inclytam. Dahæ item non Dacæ, qui Græcis Δᾶαι ſunt. Ibidem Sidetæ, non Hydetæ. Ac multopoſt, ante Salganea ad Hermeum non Herinium. Minus quatuor inde milliũ proximus in Eubœam eſt maris traiectus.) Antiquior lectio, minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari traiectus. Pleraq; videntur caſtigatores ob vitandos hiatus data opera mutaſſe, cum tamen ab eis Liuius non admodum abhorreat. Sequitur, cuſtodiæ cauſa loci communiebát, non locum. Caſtellum communiebant, loci cuſtodiæ cauſa. Poſtremo, hi quoq; tamen, non hi quoq; iam, legendum.

IN LIBRVM SEXTVM DECADIS QVARTÆ
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

NE ſupra quinq; millia numerum.) Ne ſupra quinq; millium, lege. Aliquantopoſt: cũ de Philippo conſulerentur, hæc decreuiſſe, nihil referre, ipſi coram, an præſidio nũtiaretur. Vetus lectio: Cum de Phil. conſulerentur, decreuiſſe, nihil referre, ipſi coram an ad præſidium. Mox, XX M pondo argenti, non M XX. ac poſt aliquammultos verſus, eandem orationem exorſus, non eadem oratione. Hoc ergo adiuncto quid dubitare.) In noſtris archetypis legitur, ego: & qui, non quid. Item, il-

ſe quidem vt feræ. vt redundat. Nam mox illic legitur cupienti, non cupientes. Dum in futurum minus cauti & prouidi eſſent.) Antiqua lectio. nimis cauti. Et ſocer Antiochi Cleoptolemus conſtanter ſcribitur, non Neoptolemus. Vbi allegando legitur, rectius quàm ablegando: & grauioris fortunæ conditioni, quàm grauiori fortunæ conditioniq́;: & oblitus quantas, q̃ quas tum. Sequitur: Menippum Macedonem magiſtratum Ætoliæ. Stratum neſcio quis in magiſtratũ deprauauit, quemadmodum verſu proxime ſequenti Calidonem in Chalcidem, & paulopoſt non ſemel Tyrrheum in Pyrrheum: Rurſus aliquantopoſt, Proernam in Pernam, Thaumacos in Thaumaſtos. Satis fidens nunq̃ ea viam Ro. exercitum facturum.) Vetuſti codices habent, vim facturũ, non viam. nec erat opus mutare. Deinde pro, multo & numero maior, illic legitur, ille & numero. Aliquantopoſt pro, quæ loca vſque ad mare, qua loca &c. Pro grandinis & ſagittas, glandes & ſagittas. Pro Carpeiam, Scarphiam, vt alia minutiora diſſimulem. Item Ariſtoteles pro Chriſtoteles. Ad regionem à Mallea.) Maguntinus & Spirenſis codices aliter habent, hoc modo. A' ſinu Maliaco, quæ aditum &c. Verſu proxime ſequenti, ab altero amniculo, non amnis latere. Paulopoſt pro, non iaculis ſolum, vt ſolet, non laqueis, vt ſolent. non minus erratum quod ſequitur. ex ratione temporis, deprauatum erat in, expectatione tẽporis. Pars vigilantes ad hunc ſtrepitum.) Vetus lectio aliquanto melior, nempe hæc: pars vigilantes adhuc ad ſtrepitum pugnantium in tenebris currunt. Proximo verſu pro tranſcendere muros conãtur: illic tantum, tranſcendere conantur, legitur, idq́; rectius. Pars vna, qua progreſſi erant.) Longe aliter in noſtris exemplaribus legitur, hoc modo: Pars vna in qua ædificia extra vrbem erant, &c. nec eſt: Partim per erutos, partim ſcalis per integros.) Sed, partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros tranſcendere. Inde: diuerſi ad duas ſimul oppugnandas vrbes profecti ſunt, iter ſeptem milliũ fermè paſſuum.) Antiquior lectio melior, profecti. Interſunt ſeptem millia fermè paſſuũ, æque deprauatus eſt & proxime ſequẽs verſus. Et quia Lamia poſita in tumulo eſt, tum regionem maxime eo deſpectat oppido.) Reſtituimus ex fide archetyporum hoc modo. Et quia Lamia cum poſita eſt in tumulo, tum regionem ea maxime deſpectat oppidum, qua &c. Mox, poſt paucos dies, lege pro, ad paucos poſt dies. Et ſupplicíter agentibus iis profuturum.) Scribo, & ſe ſuppliciter agentibus iis adfuturum. Ac mox, in quo id diſerte, pro in id quod. Paulopoſt, ingemuerunt conditioni, quemadmodum & illachrymari conditioni dicimus. Tum ergo vexato exercitu.) Scribo, tum quoq; vexato. Paulopoſt pertinaciam increpitabant, pro increpabant. Te militesq́; tuos nondum tot vrbes, quot Philippum gentes) Vetus lectio: Nondum duas vrbes, Philippum tot gentes. Fortuna veſtra facit, vt & iræ meæ & orationi tempora euenerint.) Reſtituimus ad exemplaria ſæpe iam memorata in hunc modum. Vt & iræ meæ & orationi temperem. Euenerunt quæ prædixi euentura. Non multo poſt illic eſt, de exulibus Lacedæmoniorum, non Meſſeniorum: & perfecta res, non perfecta ſunt. Quia ſuæ gratiæ reſeruari ea Achei per ſeipſi.) Hic quoq; noſtra exemplaria ſecuti ſumus. Quia ſuæ gratiæ reſeruari eam Achæi: Elei per ſeipſi, quàm per Ro. maluerunt Achaico contribui concilio. Paulopoſt, ædem faciendam M. Liuius. Adde, ex S. C. Item, & omnia cum maiore religione. lege, & eo omnia &c. Rurſus pro edixiſſent Xuiri, illic eſt, edidiſſent Xuiri. & pro, Vbi in numero: Vbi vt in numero. Itẽ, ſpem pro referentes, non ferentibus. Vnus vera & prouide & fideliter prædicere.) Antiqua lectio: Et prouidere & fideliter prædicere. Paulopoſt pro, Liuium deliberantem aliquot, Liuium Deli per aliquot. Ita numero fermè pares futuros, ipſum cæteris omnibus ſuperiorem eſſe.) Vetuſta ſcriptura: ita numero non fermè impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores. Sequitur, cæteræ apertæ minores omnes fermè erant. lege minoris formæ. Item Ciſſuntem, non Ciſſontem. Aliquantopoſt, remos detergunt, non defringunt. Sequenti verſu, compari marte, non pari. Mox, claſſes quoque vndiq;, non claſſes vndequaque. Et, tandem ſubſtiterunt, non abſtiterunt. In fine libri duo prætores deprauate legebantur, M. Fuluius pro M. Tuccio, C. Antiſtius pro C. Atinio.

IN LIBRVM SEPTIMVM DECADIS QVARTÆ
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

APud Africanũ erant, virum ſicut ad cætera regium.) Egregiũ habent vetuſti codices. Mox, Bellicoſiores ea tempeſtate erant Gallogræci. non gallogræci, ſed gallicos lege. Nam ea vox cum ſequentibus cohæret, ad hunc modum: Gallicos, nondum exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Paulopoſt, in portum Achæorum claſſem aduertit, non auertit. Rhodiæ naues cum duabus Cypriis ef fugerunt.) Vetus lectio: cum duab. Cois. Sequenti verſu pro iunctis enim binis, legitur contis enim binis. Ibidem. Et Cymæ aliæq́;, non Cymæ Elæaq́;. Vt præteruehens, ſiquas aberrãtes.) Lege, vt præteruehentis claſſis, ſiquas aberrantes &c. Portum Phœnicum ad maritima vix tutum.) Legendum, portum Phœnicũta ſ maritima vi tutum. Nõ quòd milites ſolum aliquot, ſed quòd L. Apuſtius.)

Vetus

Vetus lectio: Neq; milites ſolum aliquot, ſed L. Ap. Mox, in Bargyllam & Icoſon deſcenſionem, lege, in Bargylietico ſinu excenſionem. Plurimum terroris feciſſet Gallis mercede cōductis, quatuor millia erant.) Syncera lectio: Plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor milib. erat. Sequenti verſu milites redundat. Coequitauerant autem ſex M equitum.) Quid iſtuc verbi eſt coequitare? legendum, cum equitatu (erant autem VI M equitum. Paulopoſt, Philopœmenis ſummi omnium. Lege, ſummi tum omnium. Aliquanto poſt pro Aphrodiſias & Priene, vetus lectio habet, Aphrodiſias crene. XIII ſuis nauibus, & vna Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, vt ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt.) Antiqua lectio: Vna Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum, vt ibi &c. Quanquã ne vulgata quidem lectio abſurda videtur. Verior habenda in quam plures manu ſcripti codices conſentiunt. Portum quem Megiſton vocant.) Archetypa Megiſten habent. Et geographi Megiſtes inſulæ in hoc tractu meminerunt, quæ fortaſſe eum portum efficit. Mox, vt in obuio claſſi, non, vt obuii. Audiunt ad Aſpendum iam hoſtes eſſe.) In manu ſcriptis legitur: audiunt ab Aſpendiis ad Sidam iam hoſtes eſſe. Paulopoſt pro, nam Eudemus in altum, nam nec ſic in altum. Et, locum poſt ſe quæq; venienti, non quoq;. Aliquanto poſt, includerentur. non intercluderentur: ac rurſus Megiſten. Item, in Hiſpania reges, nō Hiſpaniæ. Circunuecti ab vrbe aduerſa inſulæ.) Ad auerſa inſulæ legendum, quẽadmodum habent manu ſcripti codices. Paulopoſt, in acutum cacumen, non acumen. Sequens quoq; verſus vitiatus eſt, à mari rupes exeſæ fluctibus ſuper claudunt. Reſtituimus à mari exeſæ fluctibus rupes claudũt. Aliquãto poſt, noſcere aut adire, non audire. Minutius eſt quod mox ſequitur, primus è portu, non primum portu, ſicut vulgatæ editiones habent. Virtute militum Romani longe regios præſtabant, regiæ naues.) Hunc locum videtur aliquis data opera corrupiſſe. Legendum eſſe Rhodios præſtabant: Rhodiæ naues &c. ſatis declarant quæ ſequuntur. nam vt donem agilitatem nauium, artem gubernatorum, ſcientiam remigum non minus recte tribui regiis quàm Rhodiis, populo in re nauali tum excellentiſſimo: certe ignes ad Panormum Rhodiis ſaluti fuerant, non regiis. atteſtantur & ſcripta volumina. Mox lege, metu ignis aduerſi, nō aduerſæ. Nec erat cur paulopoſt anchorale in anchoram mutaretur, & debilitatam in debilitate. Anchorale dixit, quemadmodum dicitur haſtile. Totidem ex vtraq; in arctiorem velut cuneum.) Antiqua ſcriptura: Coit deinde ex vtraq; parte. Ac mox, vbi cohæret illic legitur, non vrbs. Et aliquanto poſt, ad deliberandũ ſumpto, non aſſumpto. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore bellis Aſiam ratum.) Syncera lectio: Tutã fore belli aleam ratum. Poſt aliquot verſus, omnis fortunæ ſubſidia, non omnia: &, ſi extrahere tẽpus: non, dum extrahere. Paulopoſt, non ſagittarii equiti intermiſti legendũ, ſed ſagittari equites. Hos Hippotoxotas Græci appellant. Nec eſt, ex propinquo caſtris facile, ſed, ex propinquis caſtris facili ſubſidio. Mox, & tamen per ſe, non, duo tamen millia per ſe. Hanc Gemeam vocabant.) Vetus ſcriptura Agema eam vocabant. Item, ab Ariarate miſſi rege: non, miſſi erant regii. Quæ nihil ad malum Romanis, eadem perincommoda regiis erant.) Vna vox fœde vitiata eſt. Lege, quæ nihil admodum Ro. &c. Non multo poſt, & eques inſequendo, non equos. Et, auxilia enim ſubſidiaria, non ſubſidiaq;. Grauius erratum quod ſequitur, qui inter equites, quos appellant phalangitas, erat. Lege, & quos appellant. Euitare impetum belluæ ex tranſuerſo.) Lege. Et vitare imp. bel. & ex tranſ. Mox, is qua fugam cernebat ſuorum, non ſociorum. Item qui in præſidio erant: nō, quæ in præſ. erat. Et multo poſt: ſi nũc moratus fuerit, non remoratus. Deſierant enim victum in Ætolia metuere.) Legendum eſt, victam Ætoliam. aliquanto poſt pro, ſibi autem tanto obligatos beneficio, lege, ipſi autem. Vſq; ad Mæandrum amnem. eæ ciuitates Rhodiorum eſſent.) Vetus lectio: ea ciuitatis Rhodiorum eſſent. Deinde inter competitores cenſuræ eſt M. Claudius Marcellus, non Gelo. Aliquanto poſt pro, multa concilia habuerat: illic legitur, multa congiaria. Quandoquidem tac.ti indignarẽtur nobiles homines, ideoq; nouus.) Syncera lectio: quando quod taciti indignarentur nobiles homines, id æque nouus &c. Mox, ab vltimis orientis. Hæc vox, partibus, non additur in veteri ſcriptura.

IN LIBRVM OCTAVVM DECADIS QVARTÆ

Annotationes Sig. Gelenii.

ET reſtituerent Aminandrum.) Aminandrum redundat. Deinde in noſtris archetypis eſt: foſſa ita iungere, non foſſa iungere: Et, aſſerem præfringebant, non, perfringebant. Adiunctis Achæorum quæ partis erant nauibus.) Lege Patris, non partis. Mox ſuſpenſo fulturis, non furculis.

Iurgiis excepti, quod rem traherent.) Vetus lectio: Quàm diu rem traherent. ac rurſus Tyrrheum in Pyrrheum deprauatum. mox lege, vt cōditiones pacis cōuenirent: non, vt ad conditiones. Item, per fines ſuos, non tuos. Neq; eos Ætoli recepiſſent, vel in Ætolia eſſent: eæ vrbes agriq; Acarnanum ſunto.) Antiqua lectio, ne quem eorum Ætoli recepiſſe velint. Æniadæ cum vrbe agriſq; Acarnanum ſunto. Et coronam auream XV talentũm afferebant munus.) Legi debet: Et in coronam auream

XV talenta afferebant. Sequitur continenter: Heluius integros, non Manlius. Præter Cybiram, Muleum.) Archetypa Syleum habent non Muleum. & Syleum apud Stephanum legitur. Mox, XX talenta ſe confecturum, non collecturum. Deinde, ad Manandrum manſerunt: Exemplaria noſtra Mandrupyum habent, quam Mandropolin Stephanus appellare videtur. Item, Termeſenſes, non Telmeſenſes. Nam Telmeſus maritima eſt, Termeſus mediterranea. Deinde Xylinen comen lege, quemadmodum alibi Macran comen, & paulo ſuperius Hieran comen. præterea Lyſinoe, non Lyſione, Anabura non Antibura. Primus regum Aſiam incolentium.) In manu ſcriptis non eſt regum, vt non de regibus ſolum intelligatur, ſed de dynaſtis quoque ac liberis ciuitatibus.

Hi iam degeneres ſunt miſti & Galli & Græci, vnoq; nomine Gallogræci vere appellantur.) Emendatior lectio, Hi iam degeneres ſunt, miſti, & Gallogræci vere, quod appellantur. Nec minus deprauatum eſt quod ſequitur. Maſſilia inter Gallos ſubtraxit aliquantulũ ab accolis animorum, niſi quod ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit.) Reſtituimus ad fidem archetyporum: Maſſilia inter Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum, Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit! Subſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximæ ſpei ſuis fuerãt.) Antiqua ſcriptura, maximo ſæpe vſui fuerunt. Romani ardentibus animis.) Legendum, ardentibus ira animis. & ſequenti verſu, biduum natura montis exploranda abſumpſit, non naturam explorando. paulopoſt, dextra læuaq; prælati, nõ palati. Item, à porta Capena ad Martis, non, ad Martis ædẽ. præterea, timore vano quietem exuerunt, nõ, quietũ excitauerunt malum. Iuxta vallum pro diruto nouum obſtruentes murum.) Scribo, iuxta validum, hoc eſt, æque validum. Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnes adepti erant.) Lege, quæ omnis adempta erat, videlicet Lacedæmonius. Ac mox, Las vicus, nõ Lamis, à quo vaſtato Caſtores Laperſæ Græcis denominati ſunt. Itẽ, porta ex ea pecunia Megalopoli: in exemplaribus quorum ob vetuſtatem fidem ſequimur, porticus legitur non porta. Ibidemq; pro, Lepidum deieciſſe tradunt, cum Lepidum deieciſſet. Romam reduceret M. Sempronius.) Antiquior lectio, Romam reducere M. Sempronium proprætorem. Hiſpaniis legiones &c. & aliquanto poſt, ne'ue minorem ex belli cauſa: illic legitur, ne'ue monerem. Quemadmodum enim trierem, ita dierem & monerem Græci dicunt. Paulopoſt, parte dimidia pecuniæ remiſſa, non dimiſſa. Et Drymuſam inſulam, non Doniſſam: Phocœnſibus non Phocenſibus, Leuiculum hoc videtur, intereſt tamen non parum. Phocenſium gens in Græcia eſt: Phocœnſium ciuitas vltra mare in Ionia. Mox Milyda lege, non Mityadam. Q. Minutii Thermi morte omiſſum eſt inceptum.) Syncera lectio: plurimum Q. Minutii Thermi morte damni eſt acceptum. Ibidem non Geruntium ſed Zerynthium lege: atteſtantibus manu ſcriptis codicibus & Stephano. Et longe poſt, rectius aliquanto illic legitur: Ambraciẽſibus ſupereſſe, quàm non ſupereſſe. An per omneis anfractus viarum, cum via conſiſteres.) Scribo: cum ad biuia conſiſteres. Ac paulopoſt: Et corpora & animi miſti ac vitiati ſunt; non, & corpore & animo miſti ac mutati ſunt. Et mox, cenſuiſſet bellum, non bella. Et ſequenti verſu, nunciaretur: ſingulariter.

Sed referre etiam, ſi opus eſſe videretur, parati eſſent.) Antiqua lectio: Si opus eſſet, viderentur parati eſſe. item: Nullius equidem inuideo honori: adde, P. C. Nec eſt mox, circa Aſiam ad omnes vrbes: ſed, circa omnes Aſiæ vrbes. Ibidem mox, vtra grauiori, non vtrum à grauiori: & emoto, potius quàm moto. At enim ſunt hæc ita. verum etiam Delphos.) Nihilo deterior videtur vetus lectio, nẽpe hæc, At enim ſunt quidem iſta vera. etiam Delphos &c. Eadem figura vſus eſt lib. 7. At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerunt. & aliæ prius cum Philippo. Alias agro mulctatis vectigal impoſitis.) Lege addendo, aliis vectigal impoſitis. Mox: quieta in ſuis arcibus, non partibus. Te L. Scipio appello; cuius ego imperio ſuccedens, inuicem imperii tui virtutem felicitatemq; pariter nõ fruſtra ab diis immortalibus precatus ſum.) Emẽdatior lectio: cuius ego mihi, ſuccedẽs in vicem imperii tui, virtutem &c. item: non cum Gallis bellum ſenatus: lege addendo, bellum his ſenatus. ac paulopoſt: Sed ego, non, Sed ſi ego. Et, eodem modo ſuper Aoum, non eo modo. Et præmia earum, non eorum. Præterea pro, non cupiditas gloriandi: lege addendo, non cupiditas gloriandi de me. Et, tamen procos. triumphum in Thracia: non, tamen triumphum. Deinde non, in Liternum conceſſit: ſed in Literninum: vt ſubintelligas rus: alioqui Liternum dixiſſet, abſq; præpoſitione. Et mox morbum cauſæ eſſe, non cauſam. id caſu ita ſcriptum videri poterat, niſi poſt aliquot verſus repeteretur: Cũ L. Scipio excuſet, morbum eſſe cauſæ fratri, conſentientibus vetuſtis codicibus. Antiochum, recepto eius fratre conſorte huius gloriæ, L. Cornelius Scipio vltra Tauri iuga emouit.) Lege per parentheſin. (recipit enim fratrem conſortem huius gloriæ L. Cornelius Scipio.) Mox eſt, Africani triumpho, non Africano.

Quo ad primum conſulatum: ſecũdo etiam ſi cenſuram adiicias.) Non ſine cauſa aſteriſcus hic appoſitus erat. Nodum diſſoluerunt codices antiquæ ſcripturæ, in quibus ad hũc modum legitur. Quid ad primum conſulatum ſecundus, etiam ſi cenſurã adiicias! nec eſt in ſequenti verſu, neceſſitas, ſed neceſſitate. ac mox: vnus præcipuam: non vnam. Item pro, quod æs in publicum, illic eſt, quod eius in publicum. Et aliquanto poſt, acceſſio inuidiæ, rectius q̃ acceſſione. quod non dubito data opera deprauatum ab iſtis delicatulis, qui hiatus ne in alienis quidem ſcriptis ferre poſſunt. Quem rogationem

Petilii

Petilii quærere vellent.)Immo rogatione Petilia. Alii hunc prætorem adeo amicum.)Lege, ad hūc prætorem:& pro, alii adeo inimicum, aut adeo inimicum:pro prodiderunt, prodiderint. Ita tota periodus pulchre conſtabit:quam is qui bis perperam ſcripſit, alii, mire obſcurauit. Et tamen talia vix poſſunt ſcribis imputari. Vix tempero ſtomacho quoties in mentem venit ingeniorum tam male auſpicatorum, tameſi nimium crebro ſtomachandi materiam præbeant. Cęterum mox C. Furius quęſtor Aculeo cognominatur non Culeo. quod cognomen in Terentia gente fuit, non Furia. Et aliquanto poſt pro:orationes quoq; aberrant inter ſe:rectius illic legitur, abhorrent inter ſe. Hinc enim ipſe Gracchus queritur.)Tu ſcribe, hæc enim ipſa. Huic Gracchio minorem ex duabus filiabus.) Cum conſtanter legatur in manu ſcriptis voluminibus, ex duabus filiis:videtur hoc loco Liuius contempſiſſe exceptionem grammaticorum. Neq; enim iam eſt ambigua vox, quantum ad ſexum attinet, ſi dicas duabus filiis. Si cui tamen magis placet vulgata lectio, cum eo equidem non pugnarim, contentus veterem indicaſſe. Quibus ita in publicum ſolenne ſponſalibus rite factis,) Cur non inter publicum ſolenne potius? quemadmodum in archetypis legitur. Et ipſi deſponſam reddidiſſe.)Grande operæ pretium fecit ſcilicet, quiſquis ille fuit, qui hic de ſuo adiecit coniunctionem &. Libenter iſtas minutias diſſimulo, inter annotandum duntaxat, ſed hoc maius eſt erratum, quàm primo aſpectu videtur. quòd qui non ſentit, vel admonitus, is planè nihil ſentit. Et aliquanto poſt: Cauſam dici veniſſe.) Quis intelliget hæc? & tamen non niſi vna litera deprauata eſt. Debet enim ſcribi, eam dici veniſſe. Eam, videlicet pacem. nec minus lepidum quod continenter ſequitur. Huc decem legatos ſimul arguiq;.)Quæ malum ſunt hæc portenta? mutata vna literula errori medebitur. Hic decem legatos ſimul argui. Nam coniunctionem que quis non videt praua caſtigatorum ſedulitate tam appoſite inſultam? Paulopoſt:expulſo eo in vltimum angulum. eo redundat. Hic certe vitandus erat hiatus, quod alibi parum opportune factum deprehendimus ſæpius q̄ indicauimus. Mox ſcriba, quaſi liberalitatem ſuam reuocans, tantundem ſubtrahit, quantum de ſuo adiecerat, ſcribendo:cuius gloria prodeſſe, pro cuius cum gloria prodeſſe. Rurſus vt hoc damni belle compenſet, adiicit particulam id. Id vbi ergo eſſe regium aurum? O diligentem ſcribam & laurea dignum, ſi ferula puerile præmium videtur. Et hæc minuta contemnunt magni typographi ac celebres. Nihilo minus in fronte libri magnifice iactāt mitam induſtriam in perſcrutandis & conferendis vetuſtiſſimis exemplaribus, & alios præ ſe pro nihilo ducunt, atq; in noſtram barbariem captata etiam occaſione ſibi inuehi permittunt. Paulopoſt pro, rogationem petiliam ex S.C. lege & S.C.

IN LIBRVM NONVM QVARTÆ DECADIS
Annotationes Sigiſmundi Gelenii.

INde Cenomani conqueſti Romę.)Id Cenomani, non inde. & M. Aburius Tr. pl. non Amburius. Paulopoſt:quid ab eo quenquam æqui expectare? Lege addendo:quid ab eo quenq̄ poſſe æqui expectare? Item:& P.C. orare. Lege, ſe & P.C. orare. &, alieni momentis animi, non alienis. Tribunatum ſibi à P.R. mandatum obliuiſci pro auxilio ac libertate priuatorum.) Vetus lectio: à P.R. mādatum obliuiſci, & mandatum pro auxilio &c. ac mox, neceſſum eſſet:nō, neceſſarium. aliquantopoſt: iſ primum lectos æratos:non, inde primum. Argenti pondo CCXX millia centum tria.)Omiſſum eſt auri pondus. Lectio erit integra hoc modo. argenti pondo CCXX millia. auri pondo MMCIII. Huius mali tabes ex Hetruria.)Labes eſt in vetuſtis exemplaribus, non tabes. Vt Hiſpalam indidem ex Auentino.)Legendum:indidem ex Auentino. Sequitur: In ludo ſimili Bacchanalibus. Pro quo vetuſti codices habent:in luco Similæ. Opinor Semelen detorta nonnihil voce Similam tum vulgo indocto dictam, quēadmodum Græci nonnunquam in Romanis vocibus i præſertim breue per ε reddunt, Δομίτιον pro Domitio; Βεργίλιον pro Virgilio dicentes. Ebutii, qui optime de eo ipſo meritæ talem gratiam retuliſſet.)Maluimus & hic fidem archetyporum ſequi, in quibus ſcriptum eſt, qui optimi in eo ipſo meriti. Paulopoſt eſt:tres in anno ſtatos dies, non ſtatutos. Cum publico nomine quid ex coniurationes coetuſq; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent, tum priuata quiſque ſuorum vice.)Melius legitur:ut quid ex coniurationes. Et, cum priuatim ſuorum quiſq; vicem. Iam maius eſt, q̄ capere id priuata fortuna poſſit.) Vetus lectio, quàm vt capere. Vbi deorum numen prætenditur, celerius ſubit animum timor.)Lege, prætenditur ſceleribus. Et, quò quiſq; loco poſitus erit, non, quo quis. Præterea, nomen'ue abſentis detuliſſet, non de abſentibus. Multorum delata quidem nomina, ex iis viri fœminæq; mortem ſibi conſciuerūt.) Incorruptior lectio, multorum delata nomina, quidam ex iis &c. nec eſt A. Faliſcum, ſed Faliſcum L. Opiternium. Quia multæ factiones & res peribant.)Ridiculum erratum. Lege, multis actiones & res peribant. Paulopoſt, ſe id omittere poſſe, non dimittere. & dum ne plus quinque, elegantius quàm, dum ne plures quàm quinque. Perfectis quæſtionibus Q. Martius.) Lege addendo: Perfectis quæſtionibus prior Q. Martius

tur:execrationesq; in agminibus proficiſcentium in regem, vincente odio metum, exaudiebantur!

Quoniam dies appropinquabat.)Exemplaria, quorum fidem & inter ſe conſenſum libenter in hac editione ſequimur, habent: cum iam appropinquabant. Aliquanto poſt lege addendo: cætera in ſuum quæq; tempus agenda differunt: vbi hæc vox, agenda, interciderat. Mox: Alii ſingulos principum, nō in ſingulos. Proditorem nolo dicere, ſpeculatorem citius, ex quo obſes Romę fuit.) Hoc loco noſtra archetypa melius. Proditorem nolo dicere, certe ſpeculatorē habemus in ſinu: cuius ex quo obſes &c.

Nec regem ſe alium rentur habituros eſſe.) Illic legitur: nec regem ſe alium habituros aiunt.

Viuo & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba petitis.) Creuiſtis habet exemplar Maguntinum: quod certe magis antiquitatem ſapit q̃ ſuppoſiticia vox petitis. Nec patrem poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti nominis noſtis, cuius vice regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit.) Reſtituimus ad fidem veterum codicum hoc modo. Nec fratrem, nec patrem poteſtis pati Nihil cari, nihil ſancti eſt: in omnium vicem regni &c. Furias fraternas cogita.) Concita legi debet. non cogita. Tollatur nunc primus, vt regno fraterna cæde potiar. Pater ſenex, & filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, q̃ vt filii vlciſci necem patiatur.) Hic locus eſt egregie contaminatus. Ex collatione ad manu ſcripta reſtituimus ſic. Tollatur. non primus regnum fraterna cæde petiero. Pater ſenex, & filio ſolus orbatus, de ſe magis timebit, q̃ vt filii necem vlciſcatur. Si illa criminoſa ac vana accuſatio erat.) Incorrupta lectio: Si illa ſeparata ab hac vana &c. Quis dies, qualis, quo luſtratus exercitus.) Lege quid dies &c. Prælatis omnium qui vnq̃ fuere Macedoniæ regum armis, reges duo ſolito more tua tegentes latera pater prę uecti ſumus.) Antiquior lectio melior, prælatis o.q.u.f.M.r. armis regiis, duo ſoli tua teg. &c. Illic etiam prauo forſitan odio prouehente.) Legendum: illo etiam (prauo forſitan) gaudio prouehente. Quòd ſi non interueniſſent inſidiatores, ſomno ſopiti iaceremus.) Quāto melior antiqua lectio! quæ ſi nō interueniſſent, inſidiatores nos ſopiti iaceremus. quod enim dicit inſidiatores, ironia eſt. Mox addendæ duæ voces te fateri. neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum &c. Ego nec obſes Romanis vt traderer, nec vt legatus mitterer à te petii: miſſus ire non recuſaui.) Magis arridet antiquus ordo. Ego nec obſes Romanis vt traderer, nec vt legatus mitterer Romā, petii: à te miſſus ire non recuſaui. Etiā ſi à fratre charitate vincor.) Scriptura antiqua: etiāſi charitate à fratre maiore vincor. *Sed per deditionem Ligures recipi, & receptis arma adimi.*) Illic legitur: ſi per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi. Et, victi perſeuerantia Fuluii, melius quadrat q̃, vicit perſeu. Fuluius. Tranſlatum argenti pondo millia CCCXX, auri LXXXII pondo, aureæ coronæ LXVII.) Quantum ad argentum attinet, exiguum eſt quod Terentius in ærarium intulit, præ eo quod ſcriba locuples de ſuo adiecit, non minus liberalis in auro coronario. Credibilior ſumma eſt in manu ſcriptis codicibus. Tranſlatum argenti pondo IX millia CCCXX, auri LXXX pondo, & duæ coronæ aureæ pondo LXVII. Quatuor legiones conſules, quina.) Lege IIII legiones conſulibus, quæ quina. & naualibus ſociis ciuibus Ro. non ciuium Ro. In præſentia dat ei omnia mandata.) Omnia redundat. Aliquanto poſt: fuga per Pæoniam præparata arguebatur, non arguebant. Paulus prorogato conſulari imperio.) Legendum, prorogato ex conſulatu imperio. Et poſt aliquammultos verſus pro, cuiusq; ad gallicum ſinum: Matienoq; cuius ad Gallicum ſinum. Mox non eſt legendum: erumpere extraordinariis cohortibus à porta iuſſit: ſed, extraordinaria porta. Sic enim conſtabit quatuor portarum numerus: vt ſint duæ principales, vna quæſtoria, & quarta hæc ipſa extraordinaria. Quem ſcrutantes antea in deuios ſaltus.) Tollenda eſt præpoſitio in. Paulopoſt pro, quia creditur Pythagoræ: lege, qua creditur: & ibidem, accommodata fide, pro accommodat fidē. Ac mox, pleraq; diſſoluendarum religionum eſſe, non paulo elegantius q̃ ad diſſoluendas religiones. Et nō multo poſt lege addendo, igne à victimariis facto. Ad caſtra hoſtium ſpeculatum miſit, vt viſeret.) Plus verborum habent hic noſtra exemplaria. Miſit proxime ſuccedere ad vallum iuſſum: vt &c. Aliquanto poſt legendum: caſtra amiſſa eſſe, & tum cum maxime ardere, non arderent, vt eſt in vulgatis editionibus, diſtinctione etiam confuſa. Ibidem, clamor accidebat, non accendebat. Tria millia peditum, quibus data quinquagena iugera, centurionibus centena.) Vetus ſcriptura: tria millia peditū quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt. Quæ cum ita ſint, ego tamen hæc prædico P.C.) Antiqui codices: ego iam hinc prædico. Mox adde infinitiuū verbum ſcire. eius eſſe dicere, qui ſcire poſſit: & ibidem, illud exploratum, non illos. Iidem codices paulo poſt habent, ornari prouincias, non armari. Cum vim deditis remiſiſſet admonens.) In archetypo eſt: cum bis deditis rem eſſe admonens. Id qui legere non potuit, ob characterum formas vt opinor noſtro ſeculo ignotiores, male diuinando ſenſum vitiauit: atq; idem ferè ex eadem cauſa in cæteris accidit, quæ deinceps vſq; ad finem libri indicabuntur. In partibus extremis iam oppugnabantur.) Iā pugnabatur, illic ſcriptum eſt. Et proxime ſequenti verſu egregie legiones, non tertiæ legionis. Remitteret quæ ei datæ ſunt à conſule ad P. Manlium in Hiſpaniam vlteriorem milites deferri iuſſit: ad ſigna redire.) Non erat opus aſteriſco, ſi acrius oculos atq; animum aduertere non piguiſſet. Scriptum enim eſt hoc modo. Literæq; ei datæ ſunt à Cos. ad P. Manlium in Hiſpaniam vlteriorem deferendæ.

Milites iuſſi ad ſigna redire. Et proximo verſu eſt in eum annum, non eum annum. Et Cos. iuſſus, non iuſſit. Duronius qui Pr. anno ſuperiore ex Illyrico cum X nauibus inde, in portu Brunduſino relictis nauibus, cũ veniſſet Ro.) Et hic ab archetypo diſceſſum eſt, quod ſic habet. Duronius, qui Pr. anno ſuperiore ex Illyrico cum X nauibus Brunduſium redierat, inde in portu relictis nauibus cum veniſſet Ro. Et paulopoſt pro, recuſante quod ſibi faceret: illic eſt, recuſantiq́ id facere. Pontifex in locũ eius L. Acilius cooptatus. Q. Fuluius Flaccus ante pontificem maximum Æmylius Lepidus.) Archetypi ſcriptura: pontifex in locum eius à collegio cooptatus Q. Fuluius Flaccus: in pontificem maximum Æmylius Lepidus. Libro nono per occaſionem deprauatæ ſcripturæ indicauimus Seruilium hunc Craſſo in eo ſacerdotio ſucceſſiſſe. Confer locum hunc cum illo: agnoſces vtrobiq; germanam lectionem. Et paulopoſt pro, vrbem ingreſſus eſt vectus: illic legitur, vrbem eſt inuectus. Ibidem, non numum centum ſeptuaginta tres ducentos: ſed, centum ſeptuaginta tria millia, ducentos. Neq; quingeni ſunt diuiſi, ſed quinquageni. Et mox non eſt, qui à ternis ad quaternos, ſed, qui alternis quaternos.

Et nos à vobis admoneſieri, non vos à nobis debere.) Pro admoneſieri illic eſt, admoneri & regi. Si Gracchus maius ſibi bellum eſſet, in vltima Celtiberiæ penetraret. Mundam vi cepit vrbem, primo aggreſſos nocte. Acceptis deinde ex improuiſo obſidibus, & caſtella oppugnare: præſidioq́; impoſito deinde agros vrere.) Hic præter alia vitia ordo quoq; multipliciter luxatus eſt. Rectius legetur hoc modo: Gracchus, quod maius ibi bellum eſſet, in vltima Celtiberiæ penetrauit. Mũdam vrbem primum vi cepit, nocte ex improuiſo aggreſſus. Acceptis deinde obſidibus, præſidioq́; impoſito, caſtella oppugnare, agros vrere. Non diſſimulantium rebellaturos eſſe.) In archetypo eſt: non diſſimulantium bellaturos, ſi vires eſſent. Fulmina etiam ſic vndiq; micabant, vt lucere viderentur corpora.) Pro lucere peti habet archetypon. Poſtremo pro tum firmare tres, dum firmaret res, legendum.

ANNOTATIONVM SIGISMVNDI GELENII IN QVARTAM DECADEM FINIS.

L. FLORI EPITOME HISTORIARVM TITI LIVII PATAVINI

LIBRI PRIMI.

ADVENTVS Æneæ in Italiam, & res ab eo geſtæ, Aſcanii regnum Albæ & Syluii Æneæ, ac deinceps Syluiorum regum primo libro continentur. Numitoris filia à Marte cõpreſſa, nati Romulus & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cũ Sabinis bellatum. Opima ſpolia Ioui feretrio lata. In curias populus diuiſus. Fidenates & Veientes victi. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit. Iano templum conſtituit, eiusq́; portam pacatis omnibus circa populis, primus clauſit: cum dea Ægeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſthæc trigeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metii Suffetii ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad poſtremum fulmine abſumptus eſt. Ancus Martius cæremonias à Numa inſtitutas renouauit: Latinis victis, & ad ciuitatem aſcitis montem Auentinum aſſignauit. Politorium vrbem Latinorum bello repetitam, quam priſci Latini occupauerant, diruit: pontem Sublicium in Tyberi fecit: Ianiculum collem vrbi addidit, fines imperii protulit. Oſtiam condidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerum auxit, Latinos ſubegit, circum deſignauit, ludos edidit. Sabinorum bello petitus, equitum centurias ampliauit. Tentandæ ſcientiæ cauſa Accii Nauii auguris, conſuluiſſe fertur: an id de quo cogitaret, effici poſſet: quod cum ille fieri poſſe reſpondiſſet, iuſſiſſe eum nouacula cotem præcidere, idq́; protinus factum. Sabinos prætereа acie vicit, vrbem muro circundedit, cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Corniculana, cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt: Veientes atq; Hetruſcos prælio fudit, cenſum primus omnium egit, luſtrum condidit, claſſes centuriasq́; deſcripſit: Pomœrium protulit: colles vrbi, Quirinalem, Viminalem, Eſquilinum q́; adiecit: templum Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiſo Seruio ſocero, inuaſit regnum. quo dit ſcelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit, Turnum Herdonium fraude interemit: bellum cũ Volſcis geſſit, & ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit. Terminus & Iuuentas nõ addixere, quorum aræ moueri non potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in poteſtatem ſuam redegit. Huius filiis Delphos profectis, & conſulentibus, quis eorum regnaturus eſſet Romæ: dictum eſt, eum regnaturum, qui primus matrem oſculatus eſſet. quod reſponſum cum ipſi aliter interpretarentur: Iunius Brutus qui cum iis profectus erat, prolapſum ſe ſimulauit, & terram oſculatus eſt. idq́; factũ eius euentus rei comprobauit. nam cum impotenter ſe gerendo Tarquinius ſuperbus omnes in odium ſui adduxiſſet, ad vltimum propter expugnatam nocturna vi à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiã, quę vocato patre ad ſe Tricipitino, & viro Collatino, obteſtata ne inulta mors eius eſſet, cultro ſe interemit. Bruti opera maxime expulſus eſt: cum regnaſſet annos viginti quinq;. Tunc conſules primum creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

BRutus iureiurando populum aſtrinxit, neminem regnare Romæ paſſurum, Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coegit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere: bona regum diripi iuſſit: agrum Marti conſecrauit, qui Campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoq; & fratris filios, quia coniurauerant de recipiẽdis regibus, ſecuri percuſſit: ſeruo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cuius nomine vindicta eſt appellata: Cum aduerſus reges, qui contractis Veientium & Tarquiniorum cõpiis bellũ intulerant, exercitum duxiſſet, in acie cum Arunte filio Superbi commortuus eſt: eumq́; matronæ annum luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatũ eſt. Porſena rex Cluſinorum, bello pro Tarquiniis ſuſcepto, cum ad Ianiculum veniſſet, ne Tyberim tranſiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus eſt. qui dum alii pontem Sublicium reſcindunt, ſolus Hetruſcos ſuſtinuit, & ponte rupto armatus ſe in flumen miſit, & ad ſuos tranauit. Alterum acceſſit virtutis exemplum à Mutio. qui cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet: occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat: comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatũ erat, exuri paſſus eſt: dixitq́;, tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius regis: quorũ admiratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus virgo vna Cloelia deceptis

terpretaretur, ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Veios cepit, ſimulachrum Romam tranſtulit, decimam partem prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum cum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq́; deditione facta, Faliſcorum victoriam iuſtitia conſecutus eſt. Cum alter ex cenſoribus, Iulius deceſſiſſet, in locum eius M. Cornelius ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt, quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. ple. dicta eſſet, in exilium abiit. Cum Senones Cluſium obſiderent, & legati à ſenatu miſſi ad componendum inter eos & Cluſinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent, hoc facto eorum concitati Senones vrbem infeſto exercitu petierunt: fuſiſq́; ad Alliam flumen Romanis, cepere vrbem, præter Capitolium, in quod ſe iuuenes contulerant. maiores natu cum inſignibus honorum quos quiſq; geſſerat, in veſtibulis ædium ſedentes occiderunt. & cum per auerſam partem Capitolii iam in ſummum euaſiſſent: proditi clangore anſerum, M. Manlii præcipue opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere, vt mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obſidionis emerent: Furius Camillus dictator abſens creatus inter pendendum aurum cum exercitu venit: & Gallos poſt ſextum menſem vrbe expulit, ceciditq́;. Ædes Ioui Capitolino facta, quo loco ante vrbem captam vox audita erat, aduentare Gallos. Dictum eſt ad Veios migrandum eſſe, propter incenſam & dirutam vrbem. quod conſilium Camillo authore diſcuſſum eſt. Mouit populum vocis quoq; omen ex centurione auditæ, qui cum in forum veniſſet, manipularis ſuis dixerat: ſta miles, hic optime manebimus.

LIBRI VI.

RES aduerſus Æquos & Volſcos & Hetruſcos proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additæ ſunt, Stellatina, Sabbatina, Prometina, Amienſis. M. Manlius qui Capitolium à Gallis defenderat, cum obſtrictos ære alieno liberaret, nexos exolueret, crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notam S. C. factum eſt, ne cui de Manlia gente Marcô cognomen eſſet. C. Licinius & L. Sextius tribuni pl. legem promulgarunt: vt conſules etiam ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cum iidem tribuni pl. per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cuiq̃ plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

LIBRI VII.

DVO noui magiſtratus adiecti ſunt, prætura & ædilitas curulis. Peſtilentia ciuitas laborauit, eamq́; inſignem fecit mors Furii Camilli. cuius remedium & finis cũ per nouas religiones quæreretur, ludi ſcenici tunc primum facti ſunt. Cum dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pomponio trib. pl. propter delectum acerbe factum, & ob T. Manlium filium relegatum ſine vllo crimine: adoleſcens ipſe, cuius relegatio patri obiiciebatur, venit in cubiculum tribuni, ſtrictoq́; gladio coegit in verba ſua iurare, non perſeueraturum ſe in accuſatione: tunc omnia pernicioſa omiſſa ſunt. In patentem voraginem vrbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit, eaq́; expleta eſt. Manlius adoleſcens, qui patrem à tribunitia vexatione liberauerat: contra Gallum prouocãtem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit, eiq́; occiſo torquem aureum detraxit, quem ipſe poſtea tulit, & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pontina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt, quòd plus quingentorum iugerum agri poſſideret. M. Valerius tribunus militũ Gallum, à quo prouocatus erat, inſidente galea coruo, & vnguibus roſtroq́; infeſtante hoſtem, interemit: & ex eo Coruini nomen accepit, cõſulq́; proximo anno creatus eſt ob virtutem, cum XXIII haberet annum. Amicitia cum Carthaginienſibus iuncta. Campani cum vrgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impetrarent: vrbem atq; agros populo Ro. dediderunt. ob quam cauſam ea quæ populi Ro. facta eſſent, defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio Cos. exercitus in iniquum locum deductus in magno diſcrimine eſſet: P. Decii tribuni militum opera ſeruatus eſt: qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſederant, occaſionem conſuli in æquiorem locum euadendi dedit, ipſe ab hoſtibus circumſeſſus erupit. Milites Romanos qui Capuæ in præſidio erant relicti: cum de ea occupanda vrbe conſpiraſſent, & detecto cõſilio, metu ſupplicii à populo Romano defeciſſent: per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui conſilio ſuo eos à furore reuocauerat, patriæ reſtituti ſunt.

LIBRI VIII.

LAtini cum Campanis defecerunt, & miſſis legatis ad ſenatum conditionem tulerunt: vt ſi pacẽ habere vellent, alterum ex Latinis conſulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt, vt exanimaretur. T. Manlius Cos. filium ſuum, quòd contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos, q̃uis proſpere pugnaſſet, ſecuri percuſſit. Laborantibus Ro. P. Decius tunc cum Manlio Cos. deuouit ſe pro exercitu, & concitato equo cum in medios hoſtes ſe intuliſſet, interfectus morte ſua Romanis victoriam reſtituit. Latini in deditionem venerunt. T. Mãlio in vrbem reuerſo nemo ex iuuentute obuiam proceſſit. Minucia virgo veſtalis inceſti dãnata eſt.

Auſonibus victis, in oppidum Cales Colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deducta eſt. Veneficium complurium matronarum deprehenſum, quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum conſtituta eſt. Priuernatibus cum rebellaſſent, victis ciuitas data eſt. Palæpolitani victi bello, & obſidione in deditionem venerunt. Q. Publio qui eos obſederat, primum imperium prolatum, & per conſules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt propter L. Papyrii creditoris libidinem, qui C. Publio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat. Cum L. Papyrius dictator reuerſus in vrbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda: Q. Fabius magiſter equitum occaſione rei bene gerendæ inuitatus, contra edictum eius præliatus eſt, qui proſpere aduerſus Samnites pugnauit. ob eam cauſam cum dictator de magiſtro equitum ſupplicium ſumpturus videretur: Fabius Romam profugit, & cum cauſa parum proficeret, populi precibus donatus eſt. Res præterea contra Samnites proſpere geſtas continet.

LIBRI IX.

TItus Veturius, & Sp. Poſthumius, apud Caudinas furcas deducto in locum iniquum exercitu nulla cum ſpes euadendi eſſet: fœdere cum Samnitibus facto, & ſexcentis equitibus Romanis obſidibus datis, ita exercitum abduxerunt, vt omnes ſub iugum mitterentur. iidemq́; authore Sp. Poſthumio Cos. qui in ſenatu ſuaſerat: vt eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictũ erat, publica fides liberaretur: cum duobus trib. plebis, & omnibus qui per fœdus ſpoponderant, dediti Sãnitibus non ſunt recepti. nec etiam multo poſtea fuſis à Papyrio Curſore Samnitibus, & ſub iugũ miſſis, receptisq́; ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant: pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adiectæ ſunt, Vfentina & Falerina. *Sueſſa* & Pontiæ coloniæ deductæ ſunt. Ap. Claudius cenſor aquam Claudiam perduxit: viam ſtrauit, quę Appia vocata eſt: libertinorum filios in ſenatum legit. ideoq́; quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis: ſequentis anni conſules in ſenatu legendo obſeruauerunt, quemadmodum ante per proximos cenſores obſeruatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Hetruſcos, Vmbros, Marſos, Pelignos, Æquos & Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum, proſpere geſtas continet. Flauius ſcriba libertino patre natus ædilis curulis fuit, per forenſem factionem creatus. quæ cum comitia & campum turbaret, & in iis propter nimias vires dominaretur, à Q. Fabio cenſore in quatuor tribus redacta eſt: eaq́; res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X.

COloniæ deductæ ſunt Sora & Alba & Carſeoli. Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurum ampliatum eſt, vt eſſent nouem, cum antea quaterni fuiſſent. Lex de prouocatione ad populum à Valerio Cos. tunc primum lata eſt. Duæ tribus adiectæ ſunt, Anienſis & Terentina. Samnitibus bellum indictum, & aduerſus eos proſpere pugnatum eſt. Cum aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur, Romanusq́; exercitus in maximo eſſet diſcrimine: P. Decius ſecutus exemplum patris deuouit ſe pro exercitu, & morte ſua victoriam eius pugnæ populo Ro. dedit. Papyrius Curſor Samnitium exercitum, qui iureiurando aſtrictus fuerat, quo maiore conſtantia virtutis in aciem deſcenderet, fudit. Cenſus actus eſt: luſtrum conditum. cenſa ſunt ciuium capita ducenta ſexagintaduo millia, & trecenta vigintiduo.

EPITOMES PRIMÆ DECADIS FINIS.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS PRIMÆ LIBER PRIMVS.

A

FACTVRVS ne operæpretiũ ſim ſi à primordio vrbis, res populi Romani præſcripſerim, nec ſatis ſcio: nec ſi ſciam, dicere auſim. quippe qui cum veterem, tum vulgatam eſſe rem videam: dũ noui ſemper ſcriptores, aut in rebus certius aliquid allaturos ſe, aut ſcribendi arte rudē vetuſtatem ſuperaturos credunt. Vtcunq; erit, iuuabit tamen rerum geſtarum memoriæ principis terrarũ populi pro virili parte & meipſum conſuluiſſe. Et ſi in tanta ſcriptorum turba mea fama in obſcuro ſit: nobilitate, ac magnitudine eorum, qui nomini officient meo, me cõſoler. Res eſt præterea & immenſi operis, vt quæ ſupra ſeptingenteſimum annum repetatur: & quæ ab exiguis profecta initiis eò creuerit, vt iã magnitudine laboret ſua, & legentium pleriſq; haud dubito, quin primæ origines, proximaq; originibus, minus præbitura voluptatis ſint, feſtinantibus ad hæc noua: quibus iam pridem præualentis populi vires ſe ipſæ conficiunt. Ego contrà hoc quoq; laboris præmium petã: vt me à conſpectu malorum, quæ noſtra tot per annos vidit ætas: tantiſper certe, dum priſca illa tota mente repeto, auertam, omnis expers curæ, quæ ſcribētis animũ, etſi non flectere à vero, ſolicitum tamen efficere poſſit. Quæ ante conditam, condendam'ue vrbem, poëticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monumentis traduntur: ea nec affirmare, nec refellere in animo eſt. Datur hæc venia antiquitati, vt miſcendo humana diuinis: primordia vrbium auguſtiora faciat. Et ſi cui populo licere oportet conſecrare origines ſuas, & ad deos referre authores, ea belli gloria eſt populo Romano, vt cum ſuum, conditoriſq; ſui parentē Martem potiſſimum ferat: tam & hoc gentes humanæ patiantur æquo animo, quàm imperium patiuntur. Sed hæc & his ſimilia, vtcũq; animaduerſa, aut exiſtimata erunt, haud in magno equidem ponã diſcrimine. Ad illa mihi pro ſe quiſq; acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibusq; artibus, domi, militiæq;, & partum, & auctum imperium ſit: labēte deinde paulatim diſciplina, velut diſſidentes primo mores ſequatur animo: deinde vt magis, magisq; lapſi ſint: tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora, quibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſumus
B peruentum eſt. Hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri: inde tibi tuæq; Reipub. quod imitere, capias: inde fœdũ inceptu, fœdum exitu, quod vites. Cæterũ aut me amor negocii ſuſcepti fallit, aut nulla vnquam Reſpub. nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quã tam ſerò auaritia, luxuriaq; immigrauerint: nec vbi tantus, ac tandiu paupertati, ac parſimoniæ honos fuerit, adeo quãto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates, deſiderium per luxum atq; libidinem pereundi, perdendiq; omnia inuexere. Sed querelæ ne tum quidem gratæ futuræ, cum forſitan neceſſariæ erunt: ab initio certe tantæ ordiendæ rei abſint: cum bonis potius ominibus, votiſq; ac precationibus deorum, dearumq;, ſi vt poëtis, nobis quoq; mos eſſet, libentius inciperemus, vt orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

IAM PRIMVM omnium ſatis conſtat, Troia capta, in cæteros ſæuitum eſſe Troianos, duobus, Ænea, Antenoreq;, & vetuſti iure hoſpicii, & quia pacis, reddẽdæq; Helenæ ſemper authores fuerant: omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetum, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes, & ducem rege Philemene ad Troiam amiſſo, quærebant: veniſſe in intimũ maris Adriatici ſinũ: Euganeisq;, qui inter mare, alpesq; incolebãt, pulſis, Henetos Troianosq; eas tenuiſſe terras: & in quem primũ egreſſi ſunt locum, Troia vocatur: pagoq; inde Troia nomen eſt: gẽs vniuerſa Veneti appellati. Æneam ab ſimili clade domo profugum, ſed ad maiora rerũ initia ducẽtibus fatis, primo in Macedoniam veniſſe: inde in Siciliã quærentem ſedes delatum: ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe; Troia & huic loco nomen eſt. ibi egreſſi Troiani, vt quibus ab immenſo propè errore nihil præter arma & naues ſupereſſet: cũ prædã ex agris agerent: Latinus rex, Aboriginesq;, qui tum ea tenebant loca: ad arcendam vim aduenarũ armati ex vrbe atq; agris concurrunt. Duplex exinde fama eſt. alii prælio victum Latinum pacem cum Ænea, deinde affinitatem iũxiſſe tradunt. alii cũ inſtructæ acies conſtitiſſent: priuſq̃ ſigna canerẽt: proceſſiſſe Latinum inter primores, ducemq; adue

C narum euocaſſe ad colloquiū: percunctatum deinde, qui mortales eſſent? vnde, aut quo caſu profecti domo? quid'ue quærentes in agrum Laurentem exiſſent? poſtq̄ audierit multitudinē, Troianos eſſe; ducem Æneam, filium Anchiſæ, & Veneris; cremata patria, & domo profugos, ſedem, condendæq; vrbi locum quærere; & nobilitatem admiratum gentis, viriq; & animum vel bello, vel paci paratū, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces; inter exercitus ſalutationem factā Æneam apud Latinū fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinū apud penates deos domeſticū publico adiunxiſſe fœdus, filia Æneæ in matrimonium data. ea res vtiq; Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili, certaq; ſede finiendi erroris. Oppidum condunt. Æneas ab nomine vxoris Lauiniū appellat. breui ſtirps quoq; virilis ex nouo matrimonio fuit: cui Aſcanium parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigines, Troianiq; ſimul petiti. Turnus rex Rutulorū, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat: prælatum ſibi aduenam ægre patiens, ſimul Æneæ, Latinoq; bellū intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abiit, victi Rutuli: victores Aborigines Troianiq; ducem Latinum amiſere. Inde Turnus, Rutuliq; diffiſi rebus ad florentes Hetruſcorū opes, Mezentiumq; eorum regem cōfugiunt, qui Cæræ opulento tum oppido imperitās, iam inde ab initio minime lætus nouæ origine vrbis, & tum nimio plus, q̄ ſatis tutum eſſet accolis, rem Troianā creſcere ratus, haud grauatim ſocia arma Rutulis iunxit. Æneas aduerſus tanti belli terrorem vt animos Aboriginū ſibi conciliaret: ne ſub eodem iure ſolū, ſed etiā nomine omnes eſſent: Latinos vtranq; gentem appellauit. nec deinde Aborigines Troianis ſtudio, ac fide erga regem Æneā ceſſere. fretusq; his animis coaleſcentium in dies magis duorū populorū Æneas, quanquā tanta opibus Hetruria erat: vt iam non terras ſolum, ſed mare etiā per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretū Siculū fama nominis ſui impleſſet: tamen cum mœnibus bellum propulſare poſſet: in aciē copias eduxit. Secundū inde prælium Latinis, Æneæ etiam vltimum operum mortalium fuit. Situs eſt, quemcunq; eum dici ius faſq; eſt, ſuper Numiciū flumen. Iouem Indigetem appellant. Nondum maturus imperio Aſcanius Æneæ filius erat, tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit. tantiſper tutela muliebri (tanta indoles in Lauinia erat) res latina, & regnum auitum, paternumq; puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam veterē pro certo affirmet?) hiccine fuerit Aſcanius: an maior quàm hic, Creuſa matre Ilio incolumi natus, comeſq; inde paternæ fugæ: quem Iulum eūdem Iulia gens authorem nominis ſui nuncupat. is Aſcanius, vbicunq;, & quacunq; matre genitus (certe natum Ænea conſtat) abundante Lauinii multitudine, florentem iam (vt tum res erant) atq; opulentam vrbem matri, ſeu nouercæ reliquit: nouam ipſe aliam ſub Albano monte condidit. quæ ab ſitu porrectæ in dorſo vrbis longa
D Alba appellata. Inter Lauiniū, & Albam lōgam coloniam deductam triginta fermè interfuere anni. tantum tamen opes creuerant, maxime fuſis Hetruſcis: vt ne morte quidem Æneæ, nec deinde inter muliebrem tutelam, rudimentumq; primum puerilis regni, mouere arma, aut Mezentius, Hetruſciq;, aut vlli alii accolæ auſi ſint. Pax ita conuenerat: vt Hetruſcis, Latinisq; fluuius Albula quem nunc Tyberim vocant: finis eſſet. Syluius deinde regnat Aſcanii filius, caſu quodam in ſyluis natus. is Æneam Syluium creat. is deinde Latinum Syluium. ab eo coloniæ aliquot deductæ, Priſci Latini appellati. manſit Syluius poſtea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus: Alba Atys: Ati Capys: Capi Capetus: Capeto Tyberinus: qui in traiectu Albulæ amnis ſubmerſus, celebre ad poſteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Tyberini filius: poſt Agrippā Romulus Syluius à patre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipſe ictus regnum per manus tradidit. is ſepultus in eo colle, qui nunc eſt pars Romanæ vrbis: cognomen colli fecit. Proca deinde regnat. is Numitorem atq; Amulium procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat: regnum vetuſtum ſyluiæ gentis legat. plus tamen vis potuit, quàm voluntas patris, aut verecundia ætatis. pulſo fratre Amulius regnat. addit ſceleri ſcelus. ſtirpem fratris virilem interimit: fratris filiæ Rheæ Syluiæ per ſpeciem honoris, cum veſtalem eam legiſſet: perpetua virginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur (vt opinor) fatis tantæ origo vrbis, maximiq; ſecundum deorum opes imperii principium. vi compreſſa veſtalis cum geminum partum edidiſſet: ſeu ita rata: ſeu quia deus author culpę honeſtior erat: Martem incertæ ſtirpis patrem nuncupat. ſed nec dii, nec homines aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate regia vindicant. ſacerdos vincta in cuſtodiam datur: pueros in profluentem aquam mitti iubet. Sorte quadam diuinitus ſuper ripas Tyberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri vſquam ad iuſti curſum poterat amnis: & poſſe quamuis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. ita velut defuncti regis imperio, in proxima alluuie, vbi nunc ficus ruminalis eſt (Romularem vocatam ferūt) pueros exponunt. vaſtæ tum in iis locis ſolitudines erant. Tenet fama: cum fluitantem alueum, quo expoſiti erant pueri: tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet: lupam ſitientem ex montibus, qui circa ſunt: ad puerilem vagitum curſum flexiſſe: eam ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammas: vt lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris inuenerit: (Fauſtulo fuiſſe nomen ferunt) ab eo ad ſtabula Laurentiæ vxori educandos datos. Sunt, qui Laurentiā vulgato corpore lupā inter paſtores vocatam putent: inde locum fabulæ, ac miraculo datum. Ita geniti, ita educati, cum primum

adoleuit

A adoleuit ætas: nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, venãdo peragrare ſaltus. hinc robore corporibus animiſq́; ſumpto, iam non feras tantum ſubſiſtere: ſed in latrones præda onuſtos impetum facere: paſtoribuſq́; rapta diuidere: & cum his, creſcente in dies grege iuuenum, ſerias ac iocos celebrare. Iam tum in Palatino monte lupercal hoc fuiſſe ludicrum ferunt: & à Palanteo vrbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem appellatum. ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum multis ante tempeſtatibus ea tenuerat loca: ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe: vt nudi iuuenes Lycæum Pana venerantes, per luxum atque laſciuiam currerent. quem Romani deinde vocarunt Iñuum. huic deditis ludicro, cum ſolenne notum eſſet: inſidiatos ob iram prædæ amiſſæ latrones, cum Romulus vi ſe defendiſſet: Remum cepiſſet: captum regi Amulio tradidiſſe vltro accuſantes crimini maxime dabant in Numitoris agros ab his impetum fieri: inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modum prædas agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat regiam ſtirpem apud ſe educari. nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat: & tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet: ad id ipſum congruere: ſed rem immaturam niſi aut per occaſionem, aut per neceſſitatem aperiri noluerat. neceſſitas prior venit. ita metu ſubactus Romulo rem aperit. Forte & Numitori, cũ in cuſtodia Remum haberet: audiſſetq́; geminos eſſe fratres: comparando eorum ætatem: & ipſam minime ſeruilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum: ſciſcitandoq́; eodem peruenit: vt haud procul eſſet, quin Remum agnoſceret. ita vndique regi dolus nectitur. Romulus non cum globo iuuenum (nec enim erat ad vim apertam par) ſed aliis alio itinere iuſſis certo tempore ad regiam venire paſtoribus, ad regem impetum facit, & à domo Numitoris alia cõparata manu adiuuat Remus. ita regem obtruncant. Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe vrbem, atque adortos regiam dictitans, cum pubem Albanam in arcem præſidio, armiſq́; obtinendam aduocaſſet: poſteaquam iuuenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulãtes vidit: extemplo aduocato concilio, ſcelera in ſe fratris, originẽ nepotum, vt geniti, vt educati, vt cogniti eſſent, cædẽ deinceps tyrãni, ſeq́; eius authorem oſtendit. Iuuenes per mediam concionem agmine ingreſſi, cum auum regem ſalutaſſent: ſecuta ex omni multitudine conſentiens vox ratum nomen, imperiumq́; regi efficit. Ita Numitori Albana permiſſa re, Romulum Remumq́; cupido cepit, in iis locis, vbi expoſiti, vbiq́; educati erant: vrbis condendæ. & ſupererat multitudo Albanorum, Latinorumq́;. ad id paſtores quoq; acceſſerant: qui omnes facilè ſpem facerent: paruam Albam, paruum Lauinium, præ ea vrbe, quæ conderetur, fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum, regni cupido: atq; inde fœdum certamen

B coortum à ſatis miti principio: quoniã gemini eſſent: nec ætatis verecundia diſcrimen facere poſſet: vt dii, in quorum tutela ea loca eſſent: auguriis legerent, qui nomen nouæ vrbi daret: qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt. priori Remo augurium veniſſe fertur, ſex vultures. iamq́; nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet: vtrunque regem ſua multitudo conſalutauerat. tempore illi præcepto, at hi numero auium regnum trahebant. Inde cum altercatione congreſſi certamine irarum ad cædem vertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama eſt: ludibrio fratris Remum nouos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo, cum verbis quoque increpitans adieciſſe: ſic deinde, quicunque alius tranſiliet mœnia mea: interfectum. Ita ſolus potitus imperio Romulus: condita vrbs conditoris nomine appellata. Palatinum primum, in quo ipſe erat educatus: munit. ſacra diis aliis Albano ritu, Græco Herculi, vt ab Euandro inſtituta erant, facit. Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira ſpecie abegiſſe memorant: ac propè Tyberim fluuium, quà præ ſe armentum agens nãdo traiecerat: loco herbido, vt quiete & pabulo læto reficeret boues: & ipſum feſſum via procubuiſſe. ibi cum eum cibo, vinoq́; grauatum ſopor oppreſſiſſet: paſtor accola eius loci nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine boum, cum auertere eam prædam vellet: quia, ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet: ipſa veſtigia quærentem dominum eò deductura erant: auerſos boues eximium quenq; pulchritudine, caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus cũ gregem perluſtraſſet oculis: & partem abeſſe numero ſenſiſſet: pergit ad proximam ſpeluncam: ſi forte eò veſtigia ferrent. quæ vbi omnia foras verſa vidit: nec in partem aliam ferre: confuſus atq; incertus animi ex loco infeſto agere porrò armentum occepit. Inde cum actæ boues quædam ad deſiderium (vt fit) relictarum mugiſſent: reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem conuertit. quem cum vadentem ad ſpeluncam Cacus vi prohibere conatus eſſet: ictus claua, fidem paſtorum nequicquam inuocans morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneſo, authoritate magis, quàm imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris. quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant. is tum Euander concurſu paſtorum trepidantium circa aduenam manifeſtæ reum cædis excitus, poſtquàm facinus, facinoriſq́; cauſam audiuit: habitum, formamq́; viri aliquantum ampliorem auguſtioremq́; humana intuens, rogitat, qui vir eſſet? vbi nomen, patremq́;, ac patriam accepit. Ioue nate Hercules ſalue, inquit. te mihi mater veridica interpres

C deũm auctũrum cœleſtium numerum cecinit:tibiq; aram hic dicatum iri:quam opulentiſſima olim
in terris gens maximam vocet:tuoq; ritu colat.dextra Hercules data accipere ſe omen,impleturumq;
fata,ara condita atq; dicata,ait. Ibi tum primum boue eximia capta de grege, ſacrum, adhibitis ad
miniſterium dapemq; Potitius, ac Pinarius, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant: fa/
ctum. Forte ita euenit:vt Potitii ad tempus præſtò eſſent:iiſq; exta apponerentur:Pinarii extis adeſis
ad cæteram venirent dapem. inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit: ne extis ſolennibus
veſcerentur. Potitii ab Euandro edocti antiſtites ſacri eius per multas ætates fuerunt: donec tradito
ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum interiit. Hæc tum ſacra Romulus
vna ex omnibus peregrina ſuſcepit, iam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum ſua fata
ducebant, fautor. Rebus diuinis ritè perpetratis, vocataq; ad concilium multitudine, quæ coaleſce/
re in populi vnius corpus nulla re, præterquàm legibus poterat: iura dedit, quæ ita ſancta generi ho/
minum agreſti fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem inſignibus imperii feciſſet: cum cætero habitu ſe au/
guſtiorem, tum maxime lictoribus duodecim ſumptis fecit. alii ab numero auium, quæ augurio re/
gnum portenderant: eum ſecutum numerum putant. me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe: quibus
& apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, vnde ſella curulis, vnde toga prætexta ſumpta
eſt: numerum quoq; ipſum ductum placet: & ita habuiſſe Hetruſcos: quòd ex XII populis commu/
niter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcebat interim vrbs munitionibus, alia
atq; alia appetendo loca: cùm in ſpem magis futuræ multitudinis, quàm ad id, quod tum hominum
erat: munirent. deinde, ne vana vrbis magnitudo eſſet: adiiciendæ multitudinis cauſa, vetere conſilio
condentium vrbes, qui obſcuram atque humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi
prolem mentiebantur: locum, qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt: aſylum aperit. eò
ex finitimis populis turba omnis ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfu/
git. idq; primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Cum iam virium haud pœniteret: conſi/
lium deinde viribus parat. centum creat ſenatores: ſiue quia is numerus ſatis erat: ſiue quia ſoli cen/
tum erant, qui creari patres poſſent. patres certè ab honore, patriciiq; progenies eorum appellati. Iam
res Romana adeò erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatum bello par eſſet. ſed penuria mulie/
rum hominis ætatem duratura magnitudo erat. quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finiti/
mis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes miſit: qui ſocie/
D tatem connubiumq; nouo populo peterent. Vrbes quoq;, vt cætera, ex infimo naſci: deinde quas ſua
virtus ac dii iuuent: magnas opes, magnumq; nomen ſibi facere. ſatis ſcire origini Romanæ & deos
affuiſſe; & non defuturam virtutem. proinde ne grauarentur homines cum hominibus ſanguinem &
genus miſcere. Nuſquã benignè legatio audita eſt: adeò ſimul omnes ſpernebant: ſimul tãtam in me/
dio creſcentem molẽ ſibi, ac poſteris ſuis metuebant. à pleriſq; rogitantibus dimiſſi, etquod fœminis
quoq; aſylũ aperuiſſent: id enim demũ cõpar connubium fore. Ægre id Romana pubes paſſa: & haud
dubiè ad vim ſpectare res cœpit. cui tempus locumq; aptũ vt daret Romulus, ægritudinẽ animi diſſi/
mulans, ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolennes: Conſualia vocat. Indici deinde finitimis
ſpectaculum iubet. quantoq; apparatu tum ſciebant, aut poterant, concelebrant: vt rem claram, expe/
ctatamq; facerent. Multi mortales cõuenere ſtudio etiam vidẽdæ nouæ vrbis: maxime proximi quiq;,
Cenienſes, Cruſtumini, Antemnates. Iam Sabinorũ omnis multitudo cum liberis ac coniugibus
venit. inuitati hoſpitaliter per domos, cum ſitũ, mœniaq;, & frequentẽ tectis vrbẽ vidiſſent: mirãtur
tam breui rem Romanam creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus venit: deditæq; eò mẽtes cum oculis erãt:
tum ex compoſito orta vis: ſignoq; dato iuuentus Romana ad capiendas virgines diſcurrit. magna
pars forte vt in quem quæq; inciderat, raptæ: quaſdam forma excellentes primoribus patrum deſti/
natas ex plebe homines, quibus datum negocium erat: domos deferebant. Vnam longe ante alias
ſpecie ac pulchritudine inſignem, à globo Talaſſii cuiuſdam raptam ferunt: multiſq; ſciſcitantibus
cuinam eam ferrent, identidem, nequis violaret, Talaſſio ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vo/
cem factam. Turbato per metum ludicro, mœſti parentes virginum profugiunt, incuſantes violati
hoſpicii fœdus, deumq; inuocantes, cuius ad ſolenne, ludoſq; per fas ac fidem decepti veniſſent. Nec
raptis aut ſpes de ſe melior, aut indignatio eſt minor. ſed ipſe Romulus circumibat: docebatq;: patrũ
id ſuperbia factum: qui connubium finitimis negaſſent. illas tamen in matrimonio, in ſocietate for/
tunarum omnium, ciuitatiſq;, &, quo nihil charius humano generi ſit, liberũm fore. mollirent modo
iras: & quibus fors corpora dediſſet: darent animos. ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam: eoq;
melioribus vſuras viris, quod annixurus pro ſe quiſq; ſit: vt cum ſua vice functus officio ſit: paren/
tum etiam, patriæq; expleat deſiderium. accedebant blanditiæ virorum factum purgantium cupi/
ditate atque amore: quæ maxime ad muliebre ingeniũ efficaces preces ſunt. Iam admodum mitiga/
ti animi raptis erant. At raptarum parentes tum maxime ſordida veſte, lachrymiſq; & querelis ciui/
tates concitabant: nec domi tantum indignationes continebant, ſed cõgregabantur vndiq; ad Titũ
Tatium regem Sabinorum: & legationes eò, quod maximum Tatii nomen in his regionibus erat,

conueniebant,

A conueniebant. Ceninenſes, Cruſtuminiq;, & Antemnates erant: ad quos eius iniuriæ pars pertinebat: lentè agere iis Tatius, Sabiniq; viſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi communiter bellum parant. nec Cruſtumini quidem atq; Antemnates pro ardore, iraq; Ceninenſium ſatis ſe impigre mouent. ita per ſeipſum nomen ceninum in agrum Romanum impetum facit: ſed effuſè vaſtantibus fit obuius cum exercitu Romulus: leuiq; certamine docet vanam ſine viribus iram eſſe: exercitum fundit, fugatq;: fuſum perſequitur: regem in prælio obtruncat & ſpoliat: duce hoſtium occiſo, vrbem primo impetu capit. Inde exercitu victore reducto, ipſe cum factis vir magnificus, tũ factorũ oſtentator, haud minor, ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id aptè ferculo gerens in capitolium aſcendit: ibiq; ea cum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet: ſimul cum dono deſignauit templo Iouis fines: cognomenq; addidit deo: Iupiter Feretri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero: tẽplumq; iis regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico: ſedẽ opimis ſpoliis: quæ regibus, ducibusq; hoſtium cæſis me authorem ſequentes poſteri ferent. Hæc templi eſt origo, quod primum omnium Romæ ſacratum eſt: ita deinde diis viſum, nec irritam conditoris templi vocem eſſe: quà laturos eò ſpolia poſteros nuncupauit: nec multitudine compotum eius doni vulgari laudem. bina poſtea inter tot annos, tot bella opima parta ſunt ſpolia: adèo rara eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt: Antẽnatiũ exercitus per occaſionem ac ſolitudinem hoſtiliter in fines Romanos incurſionem facit. raptim & ad hos Romana legio ducta palantes in agris oppreſſit. fuſi ſunt igitur primo impetu, & clamore hoſtes: oppidũ captum: duplicíq; victoria ouantem Romulum Herſilia coniux precibus raptarũ fatigata, orat, vt parentibus earum det veniam: & in ciuitatem accipiat. ita rem coaleſcere concordia poſſe. facilè impetratum. Inde cõtra Cruſtuminos profectus, bellum inferentes. ibi minus etiá, quòd alienis cladibus ceciderant animi: certaminis fuit. vtroq; coloniæ miſſæ: plures inuenti, qui propter vbertatem terræ in Cruſtuminum nomina darent. & Romam inde frequenter migratum eſt à parentibus maxime ac propinquis raptarũ. Nouiſſimum ab Sabinis bellum ortũ: multoq; id maximũ fuit. nihil enim per iram, aut cupiditatem actum eſt. nec oſtenderunt bellum prius, quàm intulerunt: conſilio etiam additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci. huius filiam virginem auro corrũpit Tatius: vt armatos in arcem accipiat. aquam forte ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat. accepti obrutã armis necauere: ſeu vt vi capta potius arx videretur: ſeu prodendi exempli cauſa: ne quid vſquam fidum proditori eſſet. additur fabulæ, quod vulgo Sabini aureas armillas magni põderis brachio læuo, gemmatosq; magna ſpecie annulos habuerint. pepigiſſe eã, quod in ſiniſtris ma-
B nibus haberent: eò ſcuta illi pro aureis donis congeſta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in ſiniſtris manibus eſſet, decreto arma petiſſe dicant: & fraude viſam agere ſua ipſam peremptam mercede. tenuere tamen arcem Sabini. atque inde poſtera die, cum Romanus exercitus inſtructus, quod inter palatinum capitolinumq; collem campi eſt, compleſſet: non prius deſcenderunt in æquum, q̃ ira, & cupiditate recuperandæ arcis ſtimulãte animos in aduerſum Romani ſubiere. Principes vtrinque pugnam ciebant: ab Sabinis Metius Curtius, ab Romanis Hoſtius Hoſtilius. hic rem Romanam iniquo loco ad prima ſigna animo atque audacia ſuſtinebat. Vt Hoſtius cecidit: confeſtim Romana inclinatur acies: fuſaq; eſt ad veterem portam palatii. Romulus & ipſe turba fugientium actus, arma ad cœlum tollens, Iupiter tuis, inquit, iuſſus auibus hic in palatino prima vrbi fundamenta ieci: arcem iam ſcelere emptam Sabini habent. inde huc armati ſuperata media valle tendunt. at tu pater deũm, hominumq;, hinc ſaltem arce hoſtes: deme terrorem Romanis: fugamq; fœdam ſiſte. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam vrbem eſſe: voueo. Hæc precatus, veluti ſenſiſſet auditas preces: hinc, inquit, Romani Iupiter optimus maximus reſiſtere, atque iterare pugnam iubet. reſtitere Romani, tanquã cœleſti voce iuſſi. ipſe ad primores Romulus prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat: & effuſos egerat Romanos, toto quantum foro ſpatium eſt. nec procul iam à porta palatii erat, clamitans. vicimus perfidos hoſpites, imbelles hoſtes. iam ſciunt longe aliud eſſe virgines rapere: aliud pugnare cum viris. in eum hæc gloriantem cũm globo ferociſſimorum iuuenum Romulus impetum facit. ex equo tum forte Metius pugnabat: eo pelli facilius fuit. pulſum Romani perſequuntur. & alia Romana acies audacia regis accenſa, fundit Sabinos. Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentium trepidante equo coniecit. auerteratq; ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. Et ille quidem annuentibus, ac vocantibus ſuis, fauore multorum addito animo, euadit. Romani, Sabiniq; in media cõualle duorum montium redintegrant prælium. ſed res Romana erat ſuperior. Tum Sabinæ mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum erat: crinibus paſſis, ſciſſaq; veſte, victo malis muliebri pauore, auſæ ſe inter tela volantia inferre: ex transuerſo impetu facto, dirimere infeſtas acies: dirimere iras: hinc patres, hinc viros orantes, ne ſe ſanguine nefando ſoceri, generiq; reſpergerent: ne parricidio macularent partus ſuos: nepotũ illi, liberũ hi progeniem. ſi affinitatis inter vos, ſi connubii piget: in nos vertite iras. nos cauſa belli, nos vulnerũ, ac cædiũ viris, ac parentibus ſumus. melius peribimus, q̃ ſine alteris veſtrũ viduæ, aut orbæ viuemus. Mouet res tũ multitudinẽ, tum duces. ſilentium, & repentina

C ſit quies.inde ad fœdus faciendum duces prodeunt:nec pacem modo,ſed ciuitatem vnam ex duabus
faciunt:regnũ conſociant:imperium omne conferunt Romam. Ita geminata vrbe,vt Sabinis tamen
aliquid daretur:Quirites à Curibus appellati . monimentum eius pugnæ,vbi primum ex profunda
emerſus palude equũ Curtius in vado ſtatuit:Curtium lacum appellarunt.Ex bello tam triſti læta re-
pente pax chariores Sabinas viris:ac parentibus,& ante omnes Romulo ipſi fecit. Itaq; cũ populum
in curias triginta diuideret:nomina earũ curiis impoſuit.id nõ traditur:cũ haud dubie aliquanto nu-
merus maior hoc mulierũ fuerit:ætate,an dignitatibus ſuis,virorum'ue,an forte lectæ ſint , quæ no-
mina curiis darent.Eodem tẽpore & centuriæ tres equitum cõſcriptæ ſunt , Ramnenſes ab Romulo,
ab Tito Tatio Titienſes appellati.Lucerũ nominis,& originis cauſa incerta eſt.inde nõ modo com-
mune,ſed concors etiã regnum duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis Tatii lega-
tos Laurentiũ pulſant.cũque Laurentes iure gentium agerent:apud Tatium gratia ſuorum,& preces
plus poterant.igitur illorũ pœnam in ſe vertit:nam Lauinii , cũ ad ſolenne ſacrificiũ eò veniſſet:con-
curſu facto interficitur.eam rem minus ægre,q̃ dignũ erat,tuliſſe Romulum ferunt:ſeu ob infidam ſo-
cietatẽ regni:ſeu quia haud iniuria cæſum credebat . Itaque bello quidem abſtinuit . vt tamen expia-
rentur legatorũ iniuriæ,regiſq; cædes : fœdus inter Romam,Lauiniumq; vrbes renouatũ eſt . Et cum
his quidem inſperata pax erat:aliud multo propius,atque in ipſis propè portis bellũ ortũ . Fidenates
nimis vicinas propè ſe cõualeſcere opes,rati prius,q̃ tñ roboris eſſet,quãtũ futurũ apparebat : occu-
pant bellũ facere . iuuentute armata immiſſa,vaſtatur agri quod inter vrbem , ac Fidenas eſt.inde ad
læuam verſi,, quia dextra Tyberis arcebat : cum magna trepidatione agreſtium populantur . tumul-
tuſq; repens ex agris in vrbem illatus pro nuncio fuit , excitus Romulus (neque enim dilationem pa-
ti tam vicinum bellum poterat:)exercitum educit : caſtra à Fidenis mille paſſuum locat . ibi modico
præſidio relicto,egreſſus omnibus copiis , partem militum locis circa denſa obſita virgulta obſcuris
ſubſidere in inſidiis iuſſit.cum parte maiore,atque omni equitatu profectus:id , quod quærebat : tu-
multuoſo,& minaci genere pugnæ obequitando ipſis propè portis hoſtẽ exciuit . fugæ quoque,quæ
ſimulanda erat:eadem equeſtris pugna cauſam minus mirabilem dedit.& cum velut inter pugnæ,fu-
gæq; conſilium trepidante equitatu pedes quoque referret gradum:plenis repente portis effuſi hoſtes,
impulſa Romana acie,ſtudio inſtandi,ſequendiq; trahuntur ad locum inſidiarum.inde ſubito exorti
Romani tranſuerſam inuadunt hoſtiũ aciem.addunt pauorẽ:mota è caſtris ſigna eorum,qui in præ-
D ſidio relicti fuerãt.ita multiplici terrore perculſi Fidenates,prius penè,q̃ Romulus,quiq; cũ eo equi-
tes erant,circumagerent frenis equos:terga vertunt:multoq; effuſius , quippe vera fuga:qui ſimulan-
tes pauloante ſecuti erant:oppidũ repetebant:nõ tamẽ eripuere ſe hoſti. Hæreus in terga Romanus,
prius,q̃ fores portarum obiicerentur, velut agmine vno irrumpit. Belli Fidenatis contagione irritati
Veientium animi:& conſanguinitate,nam Fidenates quoque Hetruſci fuerũt : & q̃ ipſa propinqui-
tas loci,ſi Romana arma omnibus infeſta finitimis eſſent:ſtimulabat.in fines Romanos excurrerũt,
populabundi magis,q̃ iuſti more belli. Itaque non caſtris poſitis,non expectato hoſtium exercitu,ra-
ptam ex agris prædam portantes, Veios rediere:Romanus cõtra,poſtq̃ hoſtem in agris non inuenit:
dimicationi vltimæ inſtructus,intentuſq;, Tyberim tranſit.quẽ poſtq̃ caſtra ponere,& ad vrbẽ acceſ-
ſurum Veientes audiuere:obuiã egreſſi:vt potius acie decernerent,q̃ incluſi de tectis,mœnibuſq; di-
micarent.ibi viribus nulla parte adiutis,tantum veterani robore exercitus rex Romanus vicit:perſe-
cutuſq; fuſos ad mœnia hoſtes,vrbe valida muris,ac ſitu ipſo munita abſtinuit.agros rediens vaſtat,
vlciſcendi magis q̃ prædæ ſtudio.eaq; clade haud minus q̃ aduerſa pugna ſubacti Veientes pacẽ pe-
titum oratores Romam mittunt.agri parte mulctatis in centũ annos induciæ datæ. Hæc fermè Ro-
mulo regnãte domi,militiæq; geſta.quorũ nihil abſonũ fidei diuinæ origini , diuinitatiſq; poſt mor-
tem creditæ,fuit:nõ animus in regno auito recuperando:nõ condendæ vrbis cõſiliũ,non bello ac pa-
ce firmandæ.ab illo enim ꝑfecto viribus datis tãtũ valuit,vt in quadraginta deinde annos tutã pacẽ
haberet.multitudini tñ gratior fuit,q̃ patribus:longe ante alios acceptiſſimus militũ animis.trecen-
toſq; armatos ad cuſtodiã corporis,quos celeres appellauit:nõ in bello ſolum,ſed etiã in pace habuit.
His immortalibus editis operibus,cũ ad exercitũ recenſendũ concionẽ in campo ad Capræ paludem
haberet ſubito coorta tẽpeſtas cum magno fragore,tonitribuſq; tam denſo regem operuit nimbo:vt
conſpectum eius concioni abſtulerit . nec deinde in terris Romulus fuit.Romana pubes ſedato tan-
dem pauore,poſtq̃ ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit:vbi vacuã ſedẽ regiã vidit : etſi ſa-
tis credebat patribus,qui proximi ſteterant,ſublimẽ raptũ procella:tamen velut orbitatis metu icta,
mœſtũ aliquandiu ſilentiũ obtinuit.deinde à paucis initio facto,deũ deo natũ,regẽ , parentemq; vr-
bis Romanæ ſaluere vniuerſi Romulũ iubent:pacem precibus expoſcunt:vti volens propitius ſuam
ſemper ſoſpitet progeniem.Fuiſſe credo tum quoq; aliquos:qui diſcerptum regem patrum manibus
taciti arguerent.manauit enim hæc quoq;,ſed perobſcura fama.illã alteram admiratio viri,& pauor
præſens nobilitauit.conſilio etiã vnius hominis addita rei dicitur fides.nãq; Proculus Iulius ſolici-
ta ciuitate deſiderio regis,& infenſa patribus,grauis,vt traditur , quãuis magnæ rei author , in con-

cionem

A cionem prodit. Romulus, inquit, Quirites parens vrbis huius prima hodierna luce cœlo repente de-
lapſus ſe mihi obuium dedit. cum perfuſus horrore, venerabundusq; aſtitiſſem, petens precibus: vt
contra intueri fas eſſet: abi, nuncia, inquit, Romanis: cœleſtes ita velle: vt mea Roma caput orbis ter-
rarum ſit. proinde rem militarem colant: ſciantq;, & ita poſteris tradant: nullas opes humanas armis
Romanis reſiſtere poſſe. hæc, inquit, locutus, ſublimis abiit. Mirũ quãtũ illi viro nuncianti hæc fides
fuerit: quamq; deſideriũ Romuli apud plebẽ, exercitumq; facta fide immortalitatis, lenitũ ſit. Patrum
interim animos certamen regni, ac cupido verſabat. nec dum à ſingulis, quia nemo magnopere emi-
nebat in nouo populo: peruenerant factiones. inter ordines certabatur. oriundi ab Sabinis, ne, quia
poſt Tatiĩ mortẽ ab ſua parte nõ erat regnatũ in ſocietate æqua: poſſeſſionem imperii amitterent: ſui
corporis creari regem volebant. Romani veteres peregrinum regem aſpernabãtur. in variis volunta-
tibus, regem tñ omnes volebant, libertatis dulcedine nondũ experta. Timor deinde patres inceſſit:
ne ciuitatem ſine imperio, exercitũ ſine duce, multarũ circa ciuitatũ irritatis animis, vis aliqua exter-
na adoriretur. & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri cõcedere in animũ inducebat. itaq;
rem inter ſe centũ patres decem decuriis factis, ſingulisq; in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ re-
rum præeſſent: cõſociãt. decem imperitabãt: vnus cum inſignibus imperii, & lictoribus erat. quinque
dierum ſpatio finiebatur imperiũ: ac per omnes in orbem ibat: annuumq; interuallũ regni fuit. id ab
re, quod nunc quoq; tenet nomen, interregnũ appellatũ. Fremere deinde plebs multiplicatã ſeruitu-
tem: centũ pro vno dominos factos. nec vltra, niſi regẽ, & ab ipſis creatũ videbantur paſſuri. Cum ſen-
ſiſſent ea moueri patres: offerendũ vltro rati, quod amiſſuri erant: ita gratiam ineunt, ſumma poteſta-
te populo permiſſa: vt nõ plus darent iuris, q̃ detinerent. decreuerũt enim: vt cũ populus regẽ iuſſiſſet,
id ſic ratũ eſſet, ſi patres authores fierent. hodieq; in legibus, magiſtratibusq; rogandis vſurpatur idẽ
ius, vi ademptũ: priuſq̃ populus ſuffragiũ ineat, in incertũ comitiorum euentũ patres authores fiunt.
Tum interrex concione aduocata, Quod bonũ, fauſtum, felixq; ſit, inquit, Quirites regem create. ita
patribus viſum eſt. patres deinde, ſi dignum, qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis: authores
fient. Adeo id gratũ plebi fuit: vt, ne victi beneficio viderentur: id modo ſciſcerent, iuberentq;: vt ſena-
tus decerneret, qui Romæ regnaret. Inclyta iuſtitia, religioq; ea tẽpeſtate Numæ Pompilii erat. Curi-
bus Sabinis habitabat cõſultiſſimus vir, vt in illa quiſquã ætate eſſe poterat, omnis diuini atq; hu-
mani iuris. Authorẽ doctrinæ eius, quia non extat alius: falſò Samiũ Pythagorã edunt: quem Seruio
Tullo regnante Romæ centũ amplius poſt annos, in vltima Italiæ ora circa Metapontũ, Heracleãq;,
B & Crotonã iuuenũ æmulantiũ ſtudia cœtus habuiſſe cõſtat. ex quibus locis, etſi eiuſdẽ ætatis fuiſſet;
quæ fama in Sabinos, aut quo linguæ cõmercio quenquã ad cupiditatem diſcendi exciuiſſet? quo'ue
præſidio vnus per tot gentes diſſonas ſermone, moribusq; perueniſſet? Suopte igitur ingenio tẽpera-
tũ animũ virtutibus fuiſſe opinor magis: inſtructumq; nõ tã peregrinis artibus, q̃ diſciplina tetrica,
ac triſti veterũ Sabinorũ: quo genere nullũ quondã incorruptius fuit. Audito nomine Numæ patres
Romani, quanquã inclinari opes ad Sabinos rege inde ſumpto videbantur: tñ neq; ſe quiſquam, nec
factionis ſuæ alium, nec denique patrũ, aut ciuium quenquã præferre illi viro auſi, ad vnum omnes
Numæ Pompilio regnũ deferendum decernunt. Accitus, ſicut Romulus augurato in vrbe condenda
regnũ adeptus eſt, de ſe quoq; deos conſuli iuſſit. inde ab augure, cui deinde honoris gratia publicum
id, perpetuumq; ſacerdotiũ fuit: deductus in arcẽ, in lapide ad meridiẽ verſus cõſedit. augur ad læuam
eius capite velato ſedẽ cepit, dextra manu baculũ ſine nodo aduncũ tenens: quẽ lituum appellauerũt:
inde vbi proſpectu in vrbem, agrumq; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occaſum determi-
nauit: dextras ad meridiẽ partes, læuasq; ad ſeptentrionẽ eſſe dixit: ſignũ, contra quod longiſſime con-
ſpectum oculi ferebãt: animo finiuit: tum lituo in læuã manũ trãſlato, dextra in capite Numæ impo-
ſita, precatus eſt ita. Iupiter pater, ſi eſt fas hunc Numã Pompiliũ, cuius ego caput teneo: regem Ro-
mæ eſſe: vt tua ſigna nobis certa, ac clara ſint inter eos fines, quos feci. Tum peregit verbis auſpicia,
quæ mitti vellet. quibus miſſis, declaratus rex Numa de tẽplo deſcendit. qui regno ita potitus, vrbẽ
nouã conditã vi, & armis, iure eam, legibusq;, ac moribus de integro condere parat. quibus cũ inter
bella aſſueſcere videret nõ poſſe: quippe efferatis militia animis: mitigandũ ferocẽ populũ, armorũ de-
ſuetudine ratus, Ianũ ad infimũ Argiletũ indicẽ pacis, belliq; fecit: apertus vt in armis eſſe ciuitatem,
clauſus pacatos circa omneis populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit: ſemel
Tito Manlio conſule, poſt punicũ primũ perfectũ bellum: iterũ, quod noſtræ ætati dii dederunt vt vi-
deremus: poſt bellum Actiacum ab imperatore Cæſare Auguſto pace terra, mariq; parta. Clauſo eo,
cum omniũ circa finitimorũ ſocietate, ac fœderibus iunxiſſet animos: poſitis externorũ periculorum
curis ne luxuriarent ocio animi: quos metus hoſtium, diſciplinaq; militaris continuerat: omniũ pri-
mũ rem ad multitudinem imperitã, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimã, deorũ metũ iniiciendum ra-
tus eſt. qui cum deſcendere ad animos ſine aliquo cõmento miraculi non poſſet: ſimulat ſibi cum dea
Ægeria congreſſus nocturnos eſſe: eius ſe monitu, quæ acceptiſſima diis eſſent, ſacra inſtituere: ſa-
cerdotes ſuos cuique deorum præficere. atque omnium primũ ad curſum lunæ in duodecim menſes

C deſcribit annum. quem, quia tricenos dies ſingulis menſibus luna non explet: deſuntq́; dies ſolido anno: qui ſolſtitiali circumagitur orbe: intercalares menſibus interponẽdo ita diſpenſauit: vt vigeſimo quarto quoque anno ad metam eandem ſolis, vnde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpatiis dies congruerent. Idem nefaſtos dies, faſtosq́; fecit: quia aliquãdo nihil cum populo agi vtile futurũ erat. Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit: quanquam ipſe plurima ſacra obibat: ea maxime, quæ nunc ad dialem flaminem pertinent. ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli, quàm Numæ ſimiles reges putabat fore, iturosq́; ipſos ad bella: ne ſacra regiæ vicis deſererentur, flaminẽ Ioui aſſiduum ſacerdotem creauit: inſigniq́; eũ veſte, & curuli regia ſella adornauit. huic duos flamines adiecit: Marti vnum: alterum Quirino. virginesq́; Veſtæ legit: Alba oriundum ſacerdotium: & genti conditoris haud alienum. his, vt aſſiduæ templi antiſtites eſſent: ſtipẽdium de publico ſtatuit: virginitate, aliisq́; cærimoniis venerabiles, ac ſanctas fecit. Salios item duodecim Marti Gradiuo legit: tunicæq́; pictæ inſigne dedit: & ſuper tunicam æneum pectori tegumen. cœleſtiaq́; arma, quæ ancilia appellantur: ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudiis, ſolenniq́; ſaltatu iuſſit. Pontificem deinde Numa Marcium Marci filium ex patribus legit: eiq́; ſacra omnia exſcripta, exſignataq́; attribuit: quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent: atque vnde in eos ſumptus pecunia erogaretur. cætera quoq; oĩa publica priuataq́; ſacra pontificis ſcitis ſubiecit: vt eſſet, quò conſultum plebs veniret: nequid diuini iuris negligendo patrios ritus: peregrinosq́; aſciſcendo, turbaretur. nec cœleſtes modo cærimonias, ſed iuſta quoque funebria, placandosq́; manes vt idem pontifex edoceret: quæq́; prodigia fulminibus, alio'ue quo viſu miſſa ſuſciperentur, atque curarentur: ad ea elicienda ex mentibus diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit, deumq́; conſuluit auguriis, quæ ſuſcipienda eſſent. ad hæc conſultanda, procurandaq́;, multitudine omni à vi, & armis conuerſa, & animi aliquid agendo occupati erant: & deorum aſſidua inſidens cura, cum intereſſe rebus humanis cœleſte numen videretur: ea pietate omnium pectora imbuerat: vt fides, ac iuſiurandum proximo legum, ac pœnarũ metu ciuitatem regerent. & cum ipſi ſe homines in regis, velut vnici exempli, mores formarent: tum finitimi etiam populi, qui ante caſtra, non vrbem poſitam in medio ad ſollicitandam omnium pacem crediderant: in eam verecundiam adducti ſunt: vt ciuitatem totam in cultum verſam deorũ, violari ducerent nefas. Lucus erat: quem mediũ ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quò quia ſe perſæpe Numa ſine arbitris, velut ad congreſſum deæ inferebat: camœnis eum lucum ſacrauit: quod earũ ſibi D concilia cum coniuge ſua Ægeria eſſent: & ſoli fidei ſolenne inſtituit. ad id ſacrarium flamines bigis curru arcuato vehi iuſſit. manuq́; ad digitos vſque inuoluta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedemq́; eius etiam in dextris ſacratã eſſe. Multa alia ſacrificia, locaq́; ſacris faciendis, quæ Argeos pontifices vocant: dedicauit. omnium tamen maximum eius operum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis, quàm regni. Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptẽ & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta. Tum valida, tum temperata & belli, & pacis artibus erat ciuitas. Numæ morte ad interregnum res rediit. Inde Tullum Hoſtilium nepotẽ Hoſtilii, cuius in infima arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat: regem populus iuſſit. patres authores facti. Hic non ſolum proximo regi diſſimilis, ſed ferocior etiã Romulo fuit: tum ætas viresq́;, tum auita quoque gloria animum ſtimulabat. Seneſcere igitur ciuitatem ocio ratus, vndiq; materiam excitandi belli quærebat. Forte euenit: vt agreſtes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano prædas inuicem agerẽt. imperitabat tum Caius Ciuilius Albæ. vtrinq; legati ferè ſub idem tempus ad res repetendas miſſi. Tullus præceperat ſuis, nequid priusq̃ mandata agerent. ſatis ſciebat negaturum Albanũ: ita pie bellum indici poſſe. ab Albanis ſocordius res acta. excepti hoſpitio ab Tullo blande ac benigne, comiter regis conuiuium celebrant. tantiſper Romani & res repetiuerãt priores: & neganti Albano bellum in trigeſimum diem indixerant: Hæc renunciant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi poteſtatem quid petentes venerint, facit. illi omnium ignari, primum purgando terunt tempus. Se inuitos quicquam, quod minus placeat Tullo dicturos: ſed imperio ſubigi. res repetitum ſe veniſſe. ni reddantur: bellũ indicere iuſſos. Ad hæc Tullus, nũciate, inquit, regi veſtro: regem Romanum deos facere teſtes: vter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit: vt in eum omnes expetant huiuſce clades belli. Hæc nunciant domum Albani. Et bellum vtrinq; ſumma ope parabatur ciuili ſimillimum bello, propè inter parẽtes, natosq́;, Troianã vtranq; prolẽ: cum Lauinium ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorũ ſtirpe regum oriundi Romani eſſent. Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit: quod nec acie certatũ eſt: & tectis modo dirutis alterius vrbis, duo populi in vnum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrũ Romanum impetum fecere. caſtra ab vrbe haud plus quinq; millia paſſuum locant: foſſa circundant. foſſa Ciuilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt: donec cũ re nomen, quoq; vetuſtate aboleuit. in his caſtris Ciuilius Albanus rex moritur. dictatorem Albani Metium Suffetium creant. Interim Tullus ferox præcipue morte regis, magnumq́; deorum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris,

A caſtris.infeſto exercitu in agrum Albanum pergit.Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium.is ducit exercitũ q̃ proxime ad hoſtem poteſt.inde legatum præmiſſum nunciare Tullo iubet: priuſq̃ dimicent, opus eſſe colloquio:ſi ſecum cõgreſſus ſit,ſatis ſcire ea ſe allaturum:quæ nihilo minus ad rem Romanam, q̃ ad Albanam pertineant.haud aſpernatus Tullus,tametſi vana afferebantur:ſuos in aciem educit. exeunt contra & Albani.poſtq̃ inſtructi vtrinq; ſtabant:cum paucis procerum in medium duces pro-cedunt.ibi infit Albanus,Iniurias,& non redditas res ex fœdere,quæ repetitæ ſunt: & ego regem no-ſtrum Ciuilium cauſam huiuſce eſſe belli audiſſe videor:nec te dubito Tulle eadem præ te ferre. ſed ſi vera potius,q̃ dictu ſpecioſa dicenda ſunt:cupido imperii duos cognatos, vicinoſq; populos ad ar-ma ſtimulat.neq; recte,an perperã,interpretor:fuerit iſta eius deliberatio,qui bellũ ſuſcepit.me Alba-ni gerendo bello ducẽ creauere.Illud te Tulle monitum velim:hetruſca res quanta circa nos,teq; ma-xime ſit,quo propiores vos, hoc magis ſcis.multum illi terra, plurimum mari pollent. memor eſto iam,cum ſignum pugnæ dabis:has duas acies ſpectaculo fore: vt feſſos confectoſq;, ſimul victorem ac victum aggrediantur.Itaq; ſi nos dii amant:qm̃ non contenti libertate certa, in dubiam imperii. ſeruitiiq; aleam imus:ineamus aliquam viam:qua vtri vtris imperent,ſine magna clade, ſine multo ſanguine vtriuſq; populi decerni poſſit.Haud diſplicet res Tullo:q̃q̃ tũ indole animi, tum ſpe victo-riæ ferocior erat.Quærẽtibus vtrinq; ratio initur:cui & fortuna ipſa præbuit materiã. Forte in duo-bus tũ exercitibus erant trigemini fratres:nec ætate nec viribus diſpares.Horatios, Curiatioſq; fuiſ-ſe ſatis conſtat,nec fermè res antiqua alia eſt nobilior.tñ in re tam clara nominum error manet:vtrius populi Horatii,vtrius Curiatii fuerint.authores vtroq; trahunt.plures tamẽ inuenio,qui Romanos Horatios vocent.hos vt ſequar,inclinat animus.Cum trigeminis agunt reges: vt pro ſua quiſq; pa-tria dimicent ferro.ibi imperium fore,vnde victoria fuerit.nihil recuſatur,tempus, & locus cõuenit. priuſq̃ dimicarent: fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus: vt cuius populi ciues eo certamine vicissent:is alteri populo cum bona pace imperitaret.Fœdera alia aliis legibus, cæterũ eodem modo omnia fiunt.Tum ita factum accepimus.nec vllius vetuſtior fœderis memoria eſt. fœ-cialis regem Tullum ita rogauit.Iubes'ne me rex cũ patrepatrato populi Albani fœdus ferire? iuben-te rege,Sagmina,inquit,te rex poſco. rex ait.purã tollito. fœcialis ex arce graminis herbam purã at-tulit:poſtea regem ita rogauit.rex,facis'ne me tu regiũ nũcium,populiq; Romani Quiritium? vaſa, comiteſq; meos?Rex reſpondit.Quod ſine fraude mea,populiq; Romani Quiritium fiat,facio.Fœ-

B cialis erat Marcus Valerius: is patrempatratum Sp.Fuſium fecit,verbena caput,capilloſq; tangens: (paterpatratus ad iuſiurandũ patrandum,id eſt ſanciẽdum fit) fœdus,multiſq; id verbis,quæ longo effata carmine nõ operæ eſt referre:peragit.Legibus deinde recitatis,audi,inquit,Iupiter: audi pater patrate populi Albani:audi tu populus Albanus:vt illa palàm prima poſtremaq; ex illis tabulis, ce-ra'ue recitata ſunt ſine dolo malo: vtiq; ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt: illis legibus populus Romanus prior nõ deficiet.ſi prior defecerit publico cõſilio,dolo malo:tu illo die Iupiter populũ Ro-manum ſic ferito:vt ego hunc porcũ hodie feriam:tãtoq; magis ferito,quanto magis potes,polleſq;. id vbi dixit:porcũ ſaxo ſilice percuſſit.Sua item carmina Albani, ſuumq; iuſiurandũ per ſuum dicta-torem,ſuoſq; ſacerdotes peregerunt.Fœdere icto,trigemini,ſicut conuenerat,arma capiunt.Cum ſui vtroſq; adhortarentur:deos patrios,patriam ac parentes,quicquid ciuium domi,quicquid in exerci-tu ſit:illorum tunc arma,illorũ intueri manus:feroces & ſuopte ingenio,& pleni adhortantium voci-bus,in medium inter duas acies procedũt.Conſederãt vtrinq; pro caſtris duo exercitus,periculi ma-gis præſentis,q̃ curæ expertes.Quippe imperium agebatur.in tam paucorũ virtute atq; fortuna poſi-tum.itaq; ergo erecti,ſuſpenſiq; in minime gratũ ſpectaculum animo intendunt. Datur ſignum infe-ſtiſq; armis,velut acies,terni iuuenes magnorũ exercituũ animos gerentes cõcurrũt:nec his,nec illis periculũ ſuum,ſed publicum imperium,ſeruitiumq; obuerſatur animo:futuraq; ea deinde patriæ for-tuna,quã ipſi feciſſent. Vt primo ſtatim concurſu increpuere arma,micanteſq; fulſere gladii, horror ingens ſpectãtes perſtringit,& neutro inclinata ſpe torpebat vox, ſpirituſq;. Conſertis deinde mani-bus,cum iam nõ motus tñ corporũ,agitatioq; anceps telorũ,armorumq;,ſed vulnera quoq;, & ſan-guis ſpectaculo eſſent:duo Romani,ſuper alium alius,vulneratis tribus Albanis, expirantes corrue-runt,ad quorum caſum cum clamaſſet gaudio Albanus exercitus,Romanas legiones iam ſpes tota, nondum tamẽ cura deſeruerat,exanimes vice vnius,quẽ tres Curiatii circumſteterãt.Forte is integer fuit,vt vniuerſis ſolus nequaq̃ par,ſic aduerſus ſingulos ferox:ergo,vt ſegregaret pugnam eorum, ca-peſſit fugam,ita ratus ſecuturos,vt quenque vulnere affectum corpus ſineret.Iam aliquantum ſpacii ex eo loco,vbi pugnatum eſt,aufugerat,cum reſpiciens videt magnis interuallis ſequẽtes: vnũ haud procul ab ſeſe abeſſe.in eum magno impetu redit.Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis,vti opem ferant fratri,iam Horatius cæſo hoſte victor ſecundam pugnam petebat.tunc clamore, qualis ex inſperato fauentium ſolet:Romani adiuuant militem ſuum, & ille defungi prælio feſtinat. Prius itaque quàm alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet: & alterum Curiatium conficit. Iamq; æquato Marte ſinguli ſupererant,ſed nec ſpe,nec viribus pares.alterum intactum ferro corpus, & ge-

C minata victoria ferocem in certamen tertium dabant. alter feſſum vulnere, feſſum curſu trahens cor/
pus, victuſq; fratrum ante ſe ſtrage, victori obiicitur hoſti. nec illud prælium fuit. Romanos exultans,
duos, inquit, fratrũ manibus dedi: tertiũ cauſam belli huiuſce, vt Romanus Albano imperet, dabo.
Male ſuſtinenti arma gladium ſuperne iugulo defigit, iacentem ſpoliat. Romani ouãtes, ac gratulan/
tes Horatium accipiunt, eo maiore cũ gaudio, quo propè metum res fuerat. Ad ſepulturã inde ſuorũ
nequaq̃ paribus animis vertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. ſepulchra
extant, quo quiſq; loco cecidit: duo Romana vno loco propius Albam, tria Albana Romam verſus,
ſed diſtantia locis, vt & pugnatum eſt. Priuſquam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto
quid imperaret, imperat Tullus: vti iuuentutem in armis habeat: vſurum ſe eorum opera, ſi bellum
cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat, trigemina ſpolia
præ ſe gerens. cui ſoror virgo, quæ deſponſa vni ex Curiatiis fuerat: obuia ante portam Capenam
fuit: cognitoq; ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat: ſoluit crines, & flebi/
liter nomine ſponſum mortuum appellat. Mouet feroci iuueni animum cõploratio ſororis in victo/
ria ſua, tantoq; gaudio publico. Stricto itaq; gladio ſimul verbis increpans trãsfigit puellã. Abi hinc
cum immaturo amore ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorum, viuiq;, oblita patriæ. Sic eat,
quæcunque Romana lugebit hoſtem. Atrox viſum id facinus patribus, plebiq;: ſed recens meritum
facto obſtabat, tñ raptus in ius ad regem. Rex, ne ipſe tã triſtis, ingratiq; ad vulgus iudicii, aut ſecun/
dum iudicium ſupplicii author eſſet: concilio populi aduocato, duumuiros, inquit, qui Horatio per/
duellionem iudicent ſecundũ legem: facio. lex horrendi carminis erat. Duumuiri perduellionem iudi/
cent, ſi à duumuiris prouocarit: prouocatione certato. ſi vincent: caput obnubito: infelici arbori reſte
ſuſpendito: verberato, vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege duumuiri creati, qui ſe
abſoluere non rebantur ea lege ne innoxium quidẽ poſſe: cum condẽnaſſent: tũ alter ex his, P. Horati
tibi perduellionem iudico, inquit. lictor colliga manus. acceſſerat lictor, iniiciebatq; laqueum. tũ Ho/
ratius authore Tullo clemẽte legis interprete, prouoco, inquit: ita de prouocatione certatũ ad popu/
lum eſt. Moti hoĩes ſunt in eo iudicio, maxime P. Horatio patre proclamante: ſe filiam iure cæſam iu/
dicare. ni ita eſſet. patrio iure in filium animaduerſurum fuiſſe: orabat deinde, ne ſe, quem pauloante
cũ egregia ſtirpe conſpexiſſent: orbũ liberis facerẽt. inter hæc ſenex iuuenem amplexus, ſpolia Curia/
tiorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur: oſtentans, hunccine aiebat, quem modo deco/
D ratum, ouantemq; victoria incedentem vidiſtis Quirites: eum ſub furca vinctum inter verbera, & cru/
ciatus videre poteſtis! quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. Lictor, col/
liga manus: quæ pauloante armatæ imperium populo Ro. pepererũt. i, caput obnube liberatoris vr/
bis huius: arbori infelici ſuſpende: verbera vel intra pomœrium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtiũ:
vel extra pomœrium, modo intra ſepulchra Curiatiorum. quò enim ducere hunc iuuenem poteſtis,
vbi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicii vindicent! Non tulit populus nec patris lachry/
mas, nec ipſius parem in omni periculo animum: abſolueruntq; magis admiratione virtutis, q̃ iure
cauſæ. Itaq; vt cædes manifeſta, aliquo tñ piaculo lueretur: imperatum patri, vt filium expiaret pecu/
nia publica. is quibuſdã piacularibus ſacrificiis factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt tranſ/
miſſo per viam tigillo, capite adoperto, velut ſub iugum miſit iuuenẽ. id hodie publice quoq; ſemper
refectum manet: ſororium tigillum vocant. Horatiæ ſepulchrum, quo loco corruerat icta: cõſtructum
eſt ſaxo quadrato. Nec diu pax Albana manſit. inuidia vulgi, quod tribus militibus fortuna publica
cõmiſſa fuerit: vanum ingenium dictatoris corrupit. &, qm̃ recta conſilia haud bene euenerant: prauis
reconciliare popularium animos cœpit. Igitur vt prius in bello pacem, ſic in pace bellum quærens,
quia ſuæ ciuitati animorum plus, q̃ virium cernebat eſſe: ad bellum palàm, atq; ex edicto gerendum
alios concitat populos: ſuis per ſpeciem ſocietatis proditionem reſeruat. Fidenates colonia romana,
Veientibus ſociis conſilii aſſumptis, pacto tranſitionis Albanorum, ad bellũm atq; arma incitãtur.
Cum Fidenæ aperte deſciſſent: Tullus Metio, exercituq; eius ab Alba accito, contra hoſtes ducit. vbi
Anienem tranſiit, ad confluentẽs collocat caſtra. Inter eum locum, & Fidenas Veientium exercitus
Tyberim tranſierat. Hi & in acie propè flumen tenuere dextrum cornu, in ſiniſtro Fidenates propius
montes conſiſtunt. Tullus aduerſus Veientem hoſtem dirigit ſuos. Albanos contra legionẽ Fidena/
tium collocat. Albano non plus animi erat, q̃ fidei: nec manere ergo, nec tranſire aperte auſus, ſenſim
ad montes ſuccedit. inde vbi ſatis ſubiiſſe ſeſe ratus eſt: erigit totam aciem, fluctuanſq; animo, vt tere/
ret tempus, ordines explicat. Conſilium erat: quà fortuna rem daret, eà inclinare vires. Miraculo pri/
mo eſſe Romanis, qui proximi ſteterant: vt nudari latera ſua ſociorum digreſſu ſenſerunt. inde eques
citato equo nunciat regi: abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim vouit ſalios, fanaq; Pallori,
ac Pauori. equitem clara increpans voce, vt hoſtes exaudirent, redire in prælium iubet. Nihil trepida/
tione opus eſſe, ſuo iuſſu circũduci Albanum exercitum, vt Fidenatiũ nuda terga inuadat. Idẽ impe/
rat: haſtas equites erigere iubet. Id factum magnæ parti peditum Romanorum conſpectum abeun/
tis albani exercitus interſepſit. qui viderant: id, quod ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant.
Terror

A Terror ad hoſtes trãſit,& audiuerãt clara voce dictum:& magna pars Fidenatiũ,vt qui coloni additi Romanus eſſent,latine ſciebant. Itaque ne ſubito ex collibus decurſu Albanorum interluderẽtur ab oppido:terga vertunt. Inſtat Tullus, fuſoq; Fidenatiũ cornu, in Veientem alieno pauore perculſum ferociter redit. nec illi tulere impetũ,ſed ab effuſa fuga flumen obiectum à tergo arcebat. Quò poſtq̃ fuga inclinauit,alii arma fœde iactantes in aquam cæci ruebant:alii,dum cunctantur in ripis, inter fugæ pugnæq; conſilium oppreſſi:non alia ante Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus ſpectator certaminis deductus in campos. Metius Tullo deuictos hoſtes gratulatur:cõtra Tullus Metium benigne alloquiť:(quod bene vertat)caſtra Albanos Romanis caſtris iungere iubet:ſacrificium luſtrale in diem poſterum parat. Vbi illuxit,paratis oĩbus, vt aſſolet vocari ad concionẽ vtrũq; exercitum iubet. præcones ab extremo orſi primo exciuere Albanos. hi nouitate etiã rei moti, vt regẽ Romanum concionantem audirent:proximi conſtitere. ex cõpoſito armata circundatur Romana legio. centurionibus datum negocium erat, vt ſine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus infit. Romani, ſi vnquam ante aliã ſ vllo in bello fuit, quod primum diis immortalibus gratias ageretis: deinde veſtræ ipſorum virtuti:heſternum id præliũ fuit. dimicatum eſt enim non magis cũ hoſtibus, q̃(quæ dimicatio maior,ac periculoſior eſt)cum proditione,ac perfidia ſociorũ. nã, ne vos falſa opinio teneat:iniuſſu meo Albani ſubiere ad montes:nec imperium illud meũ,ſed conſilium, & imperii ſimulatio fuit:vt nec vobis ignorantibus deſeri vos, auerteretur à certamine animus: & hoſtibus circũueniri ſe ab tergo ratis,terror,ac fuga iniiceretur. Nec ea culpa,quam arguo,oĩum Albanorum eſt. ducẽ ſecuti ſunt:vt & vos, ſiquò ego inde agmen declinare voluiſſem:feciſſetis. Metius ille eſt ductor itineris huius:Metius idem huius machinator belli: Metius fœderis Romani, Albaniq; ruptor. audeat deinde talia alius:niſi in hunc inſigne iam documentũ mortalibus dedero. Centuriones armati Metium circũſiſtunt. rex cætera, vt orſus erat,peragit. Quod bonum,fauſtum, felixq; ſit populo Romano,ac mihi, vobiſq; Albani. populum omnem Albanũ Romã traducere in animo eſt: ciuitatem dare plebi:primores in patres legere:vnam vrbem,vnam rempub. facere:vt ex vno quondam in duos populos diuiſa Albana res eſt:ſic nunc in vnum redeat. Ad hæc Albana pubes inermis ab armatis ſepta in variis voluntatibus,cõmuni tñ metu cogẽte,ſilentiũ tenet. tum Tullus,Meti Suffeti inquit: ſi ipſe diſcere poſſes fidem, ac fœdera ſeruare:viuo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet: nunc quoniã tuũ inſanabile ingenium eſt:at tu tuo ſupplicio doce humanũ genus ea ſancta credere, quæ à te violata ſunt. vt igitur pauloante animũ inter Fidenatem,Romanamq; rẽ ancipitem geſiſti:ita iam corpus paſſim diſtrahendũ dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat Metiũ. deinde in diuerſum iter equi concitati,lacerũ in vtroq; curru corpus,qua inhæſerant vinculis mẽbra,portantes. auertẽre oẽs à tanta fœditate ſpectaculi oculos. Primum, vltimumq; illud ſupplicium apud Romanos exempli parũ memoris legum humanarum fuit. in aliis gloriari licet:nulli gentium mitiores placuiſſe pœnas. Inter hæc iam præmiſſi Albam erant equites: qui multitudinem traducerent Romam. legiones deinde ductæ ad diruendam vrbem. quæ vbi intrauere portas:non quidẽ fuit tumultus ille,nec pauor,qualis captarũ eſſe vrbium ſolet:cũ effractis portis,ſtratiſ'ue ariete muris,aut arce vi capta,clamor hoſtilis,& curſus per vrbem armatorũ oĩa ferro,flãmaq; miſcet. ſed ſilentium triſte,ac tacita mœſtitia ita defixit oĩum animos:vt præ metu obliti quid relinquerent,quid ſecum ferrent,deficiente conſilio,rogitanteſq; alii alios,nunc in liminibus ſtarent:nunc errabundi domos ſuas, vltimum illud viſuri peruagarẽtur. Vt vero iam equitum clamor exire iubentiũ inſtabat: iam fragor tectorũ,quæ diruebantur,vltimis vrbis partibus audiebatur:puluiſq; ex diſtantibus locis ortus,velut nube inducta oĩa impleuerat:raptim quibus quiſq; poterat elatis,cum larẽ, ac penates, tectaq;,in quibus natus quiſq;,educatuſq; eſſet:relinquentes,exirent:iam continens agmen migrantium impleuerat vias;& cõſpectus aliorũ mutua miſeratione integrabat lachrymas:voceſq; etiã miſerabiles exaudiebanť,mulierum præcipue:cũ obſeſſa ab armatis tẽpla auguſta præterirent:ac velut captos relinquerent deos. Egreſſis vrbẽ Albanis Romanus paſſim publica,priuataq; oĩa tecta adæquat ſolo. vnaq; hora quadringentorũ annorũ opus,quibus Alba ſteterat,excidio ac ruinis dedit. templis tñ deũm(ita enim edictum ab rege fuerat)temperatũ eſt. Roma interim creſcit Albæ ruinis:duplicatur ciuiũ numerus:Cœlius additur vrbi mons:& quo frequentius habitaretur,eandem ſedem Tullus regiæ capit:ibiq; habitauit. principes Albanorũ in patres, vt ea quoq; pars reipublicæ creſceret:legit Tullios,Seruilios,Quintios,Geganios,Curiatios,Chlœlios:templumq; ordini ab ſe aucto curiam fecit:quæ hoſtilia vſq; ad patrũ noſtrorũ ætatẽ appellata eſt,& vt omnium ordinum viribus aliqd ex nouo populo adiiceretur:equitũ decẽ turmas ex Albanis legit. legiones etiã veteres eodẽ ſupplemẽto expleuit:& nouas ſcripſit. Hac fiducia virium Tullus Sabinis bellũ indicit. genti ea tempeſtate ſecundum Hetruſcos opulentiſſimæ viris,armiſq;. vtrinq; iniuriæ factæ: ac res nequicquã erant repetitæ. Tullus ad Feroniæ fanũ mercatu frequenti negociatores Romanos cõprehenſos querebatur: Sabini ſuos prius in lucũ confugiſſe:ac Romæ retentos. Hæ cauſæ belli ferebantur. Sabini haud parum memores, & ſuarum virium partem Romæ ab Tatio locatam, & Romanam rem nuper etiam adie-

C ɛ̃tione populi Albanĩ auctá,circũſpicere & ipſi externa auxilia.Hetruria erat vicina: proximi Hetruſcorũ Veientes.inde ob reſiduas bellorũ iras maxime ſolicitatis ad defectionẽ animis,voluntario traxere:& apud vagos quoſdá ex inopi plebe ẽt merces valuit.publico auxilio nullo adiuti ſunt. valuitq́; apud Veiẽtes(nam de cæteris minus mirũ eſt)pacta cũ Romulo induciarũ fides. Cum bellũ vtrinq; ſumma ope pararent:vertiq́; in eo res videretur:vtri prius arma inferrent: occupat Tullius in agrum Sabinum tranſire.pugna atrox ad ſyluã Malicuſam fuit.vbi & peditũ quidẽ robore, cæterũ equitatu aucto nuper,plurimũ Romana acies valuit.ab equitibus repente inuectis turbati ordines ſunt Sabinorum.nec pugna deinde illis cõſtare,nec fuga explicari ſine magna cæde potuit. Deuictis Sabinis, cum in magna gloria,magniſq́; opibus regnũ Tulli,ac tota res Romana eſſet:nunciatum regi,patribuſq́; eſt:in monte Albano lapidibus pluiſſe.quod cum credi vix poſſet:miſſis ad id viſendum prodigium,in conſpectu haud aliter, ĝ cum grandinem venti glomeratam in terras agunt: crebri cecidere cœlo lapides.viſi etiã audire vocem ingentẽ ex ſummi cacuminis luco:vt patrio ritu ſacra Albani facerent:quæ velut diis quoq; ſimul cum patria relictis,obliuioni dederant:& aut Romana ſacra ſuſceperant:aut fortunæ(vt fit)obirati cultum reliquerant deũm.Romanis quoq; ab eodem prodigio nouendiale ſacrum publice ſuſceptum eſt:ſeu voce cœleſti ex Albano monte miſſa(nam id quoq; traditur)ſeu aruſpicum monitu.manſit certe ſolẽne: vt quandocunq; idem prodigium nunciaretur: feriæ per nouem dies agerẽtur.Haud ita multo poſt peſtilentia laboratum eſt.vnde cum pigritia militandi oriretur:nulla tñ ab armis quies dabatur à bellicoſo rege,ſalubriora ẽt credẽte militiæ, ĝ domi iuuenum corpora eſſe:donec ipſe quoq; longinquo morbo eſt implicitus. tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces:vt qui nihil ante ratus eſſet minus regium, ĝ ſacris dedere animum:repẽte omnibus,magnis,paruiſq́; ſuperſtitionibus obnoxius degeret:religionibuſq́; etiá populum impleret.vulgo iam homines cum ſtatum rerum,qui ſub Numa rege fuerat:requirentes,vnam opem ægris corporibus relictam,ſi pax,veniaq́; ab diis impetrata eſſet:credebant. Ipſum regẽ tradunt voluentem cõmentarios Numæ,cũ ibi quædá occulta ſolẽnia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet: operatũ his ſacris ſe abdidiſſe:ſed nõ rite initũ,aut curatũ id ſacrũ eſſe:nec ſolũ nullam ei oblatá cœleſtiũ ſpeciem: ſed ira Iouis ſolicitati praua religione fulmine ictum cũ domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta.Mortuo Tullo,res,vt inſtitutũ iam inde ab initio erat:ad patres redierat:hiq́; interregẽ nominauerant,quo comitia habente, Ancũ Martium regẽ populus creauit:pa-

D tres fuere authores.Numæ Pompilii regis nepos filia ortus Ancus Martius erat. q vt regnare cœpit: & auitæ gloriæ memor,& quia proximũ regnum cætera egregium ab vna parte haud ſatis proſperũ fuerat,aut neglectis religionibus,aut praue cultis:longeq́; antiquiſſimum ratus ſacra publica, vt ab Numa inſtituta erant,facere,omnia ea ex cõmentariis regis pontificẽ maximũ in album relata proponere in publico iubet.inde & ciuibus ocii cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores, atq; inſtituta regem abiturũ. Igitur Latini,cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat:ſuſtulerant animos.& cum incurſionem in agrũ Romanum feciſſent:repetentibus res Romanis ſuperbe reſponſum reddiderunt:deſidem Romanũ regem inter ſacella,& aras acturũ eſſe regnũ rati. Medium erat in Anco ingeniũ,& Numæ,& Romuli memor:& præterĝ quod aui regno magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat,cũ in nouo,tum feroci populo:etiá quod illi contigiſſet ociũ ſine iniuria,id ſe haud facile habiturum:tentari patientiã,& tentatam contẽni: temporaq́; eſſe Tullo regi aptiora, ĝ Numæ: vt tamẽ,quoniá Numa in pace religiones inſtituiſſet:à ſe bellicæ cæremoniæ proderentur:nec gererẽtur ſolum,ſed etiã indicerẽtur bella aliquo ritu:ius ab antiqua gente Æquicolis,quod nunc fœciales habẽt:deſcripſit:quo res repetunt̃.Legatus vbi ad fines eorũ venit,vnde res repetuntur: capite velato (filum lanæ velamen eſt)Audi Iupiter,inquit:audite fines:(cuiuſcunq; gẽtis ſunt,nominat:)audiat fas.ego ſum publicus nũcius populi Romani:iuſte pieq́; legatus venio:verbiſq́; meis fides ſit.Peragit deinde poſtulata.inde Iouem teſtem facit.Si ego iniuſte,impieq́; illos homines,illaſq́; res dedier nuncio populi Romani mihi expoſco:tũ patriæ cõpotem me nunĝ ſinas eſſe.Hæc,cũ fines ſupra ſcandit: hæc,quicũq; ei primus vir obuius fuerit:hæc portã ingrediens,hæc forũ ingreſſus,paucis verbis carminis,cõcipiendiq́; iuriſiurãdi mutatis,peragit.ſi nõ dedunt̃,quos expoſcit:diebus tribus & triginta (tot enim ſolẽnes ſunt)peractis,bellum ita indicit. Audi Iupiter,& tu Iuno: Quirine,diiq́; omnes cœleſtes,voſq́; terreſtres,voſq́; inferni audite.ego vos teſtor:populum illum(quicunq; eſt,nominat) iniuſtum eſſe:neq; ius perſoluere.ſed de iſtis rebus in patria maiores natu conſulemus,quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cum his nuncius Romam ad conſulendum redit:confeſtim rex ex his fermè verbis patres conſulebat. Quarum rerũ,litium, cauſarum condixit paterpatratus populi Romani Quiritium patripatrato priſcorũ Latinorũ,hoĩbuſ'ue priſcis Latinis: quas res nec dederunt,nec ſoluerunt,nec fecerunt:quas res dari,fieri,ſolui oportuit:dic,inquit ei, quẽ primum ſententiá rogabat: quid cenſes?tũ ille. Puro,pioq́; duello quærẽdas cenſeo:itaq; cõſentio,conſciſcoq́;. Inde ordine alii rogabantur.quãdoq; pars maior eorũ,qui aderant,in eandem ſententiã ibat:bellum erat cõſenſu fieri ſolitum:vt fœcialis haſtam ferratam,aut ſanguineam præuſtam ad fines eorũ ferret,& non minus tri-

bus

A bus puberibus præſentibus diceret. Quod populi priſcorum Latinorum, hominesʹue priſci Latini aduerſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerũt: quod populus Romanus Quiritiũ bellum cũ priſcis Latinis iuſſit eſſe: ſenatusq; populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, cõſciuit: vt bellum cũ priſcis Latinis fieret; ob eam rẽ ego, populusq; Romanus populis priſcorũ Latinorũ, hominibusq; priſcis Latinis bellum indico: facioq;. Id vbi dixiſſet: haſtam in fines eorũ emittebat. Hoc tum modo ab Latinis repetitæ res: ac bellum indictum: moremq; eum poſteri acceperunt. Ancus demandata cura ſacrorũ flaminibus, ſacerdotibusq; aliis, exercitu nouo conſcripto profectus Politoriũ vrbem Latinorum vi cepit. ſecutusq; morem regum priorũ, qui rem Romanam auxerant hoſtibus in ciuitatem accipiendis: multitudinẽ omnem Romam traduxit. & cum circa palatium ſedem veterem Romanorũ, Sabini Capitoliũ, atq; arcem, Cœlium montẽ Albani impleſſent: Auentinũ nouæ multitudini datum. additi eidem haud ita multo poſt, Tellenis, Ficanaq; captis, noui ciues. Politorium inde rurſus bello repetitum: quod vacuum occupauerant priſci Latini. eaq; cauſa diruẽdæ vrbis eius fuit Romanus: ne hoſtium ſemper receptaculum eſſet. Poſtremo omni bello Latino Medulliam cõpulſo, aliquãdiu ibi marte incerto, varia victoria pugnatum eſt. nam & vrbs tuta munitionibus, præſidioq; firmata valido erat: & caſtris in aperto poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cũ Romanis ſigna contulerat. Ad vltimum oĩbus copiis cõnixus Ancus acie primũ vincit: inde ingenti præda potitus Romam redit: tum quoq; multis millibus Latinorũ in ciuitatem acceptis. quibus, vt iungeretur Palatio Auentinum: ad Murciæ datæ ſedes. Ianiculum quoq; adiectum, non inopia loci: ſed ne quando ea arx hoſtiũ eſſet. id non muro ſolũ, ſed etiam ob cõmoditatem itineris ponte Sublicio tum primũ in Tyberi facto, coniungi vrbi placuit. Quiritium quoq; foſſa, haud paruum munimentum à planioribus additum locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, cũ in tanta multitudine hoĩum, diſcrimine recte an perperam facti confuſo, facinora clandeſtina fierent: carcer ad terrorem increſcentis audaciæ media vrbe imminens foro ædificatur. nec vrbs tantũ hoc rege creuit: ſed etiã ager, finesq;: ſylua Mæſia Veientibus adempta, vſq; ad mare imperium prolatũ: & in ore Tyberis Hoſtia vrbs condita: ſalinæ circa factæ: egregieq; rebus bello geſtis, ædes Iouis Feretrii amplificata.

Anco regnante Lucumo vir impiger, ac diuitiis potens Romam cõmigrauit, cupidine maxime, ac ſpe magni honoris: cuius adipiſcendi Tarquiniis (nam ibi quoq; peregrina ſtirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Demarati Corinthii filius erat, qui ob ſeditiones domo profugus cum Tarquiniis forte cõſediſſet: vxore ibi ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atq; Aruns fuerunt. Lucumo
B ſuperfuit patri bonorũ omniũ hæres: Aruns prior, q̃ pater moritur, vxore grauida relicta. nec diu manet ſuperſtes filio pater. qui cum ignorans nurũ ventrẽ ferre, immemor in teſtando nepotis deceſſiſſet: puero poſt aui mortẽ in nullam ſortẽ bonorũ nato ab inopia Egerio inditũ nomen. Lucumoni contra omnium hæredi bonorũ cũ diuitiæ iam animos facerẽt: auxit ducta in matrimoniũ Tanaquil, ſummo loca nata: & quæ haud facile iis, in quibus nata erat: humiliora ſineret. ea cũ innupſiſſet: ſpernentibus Hetruſcis Lucumonẽ exule aduena ortum, ferre indignitatẽ non potuit. oblitaq; ingenitæ erga patriam charitatis, dũmodo virum honoratũ videret: conſilium migrandi ab Tarquiniis cepit. Roma eſt ad id potiſſimũ viſa. In nouo populo, vbi omnis repentina, atq; ex virtute nobilitas fit: futurũ locũ forti, ac ſtrenuo viro. regnaſſe Tatium Sabinũ: acceſſitũ in regnũ Numam à Curibus: & Ancum Sabina matre ortũ: nobilemq; vna imagine Numæ eſſe. facile viro pſuadet, vt cupido honorũ: & cui Tarquinii materna tm̃ patria eſſet. Sublatis itaq; rebus cõmigrant Romam. Ad Ianiculũ forte ventum erat. ibi ei carpento ſedenti cũ vxore aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileũ aufert: ſuperq; carpentum cũ magno clangore volitãs rurſus velut miniſterio diuinitus miſſa capiti apte reponit: inde ſublimis abiit. accepiſſe id auguriũ læta dicitur Tanaquil, perita, vt vulgo Hetruſci, cœleſtiũ prodigiorum mulier. excelſa, & alta ſperare cõplexa virũ iubet. eam alitẽ ea regione cœli & eius dei nunciã veniſſe: circa ſummum culmen hoĩs auſpicium feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitũ capiti decus: vt diuinitus eidem redderet. Has ſpes, cogitationesq; ſecum portantes vrbem ingreſſi ſunt: domicilioq; ibi cõparato, L. Tarquinium Priſcum edidere nomẽ. Iam & Romanis conſpicuum eum nouitas, diuitiæq; faciebant: & ipſe quoq; fortunã benigno alloquio, comitate inuitandi, beneficiisq; quos poterat ſibi conciliando, adiuuabat: donec in regiam quoq; de eo fama perlata eſt. notitiamq; eã breui apud regem, liberaliter, dextereq; obeundo officio, in familiaris amicitiæ adduxerat iura: vt publicis pariter, ac priuatis conſiliis bello domiq; intereſſet: & per oĩa expertus, poſtremo tutor etiam liberis regis teſtamento inſtitueretur. Regnauit Ancus annos quatuor & viginti, cuilibet ſuperiorũ regũ belli, paciſq; & artibus, & gloria par. Iam filii prope puberem ætatem erant. eo magis Tarquinius inſtare: vt quamprimũ comitia regi creando fierent: quibus indictis, ſub tẽpus pueros venatum ablegauit. iſq; primus & petiſſe ambitioſe regnũ, & orationẽ dicitur habuiſſe ad conciliandos plebis animos cõpoſitam. Cum ſe non rem nouam petere: quippe qui non primus, quod quiſquã indignari, mirariʹue poſſet: ſed tertius Romæ peregrinus regnũ affectet. & Tatium non ex peregrino ſolum, ſed etiam ex hoſte regem factũ. & Numam ignarũ vrbis, nõ petentem in regnum vltro accitum. ſe ex quo

C ſui potens fuerit:Romam cum coniuge,ac fortunis oĩbus cõmigraſſe. maiorem partem ætatis eius,
qua ciuilibus officiis funguntur hoĩes:Romæ ſe,q̃ in vetere patria vixiſſe.domi, militiæq; ſub haud
pœnitendo magiſtro,ipſo Anco rege Romana ſe iura,Romanos ritus didiciſſe.obſequio:& obſeruã/
tia in regem cum omnibus,benignitate erga alios cũ rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memo/
rantẽ ingenti cõſenſu populus Romanus regnare iuſſit.ergo virũ cætera egregiũ,ſecuta, quã in petẽ/
do habuerat,etiã regnantem ambitio eſt.nec minus regni ſui firmandi,q̃ augẽdi reipublicæ memor,
centum in patres legit:qui deinde minorũ gentium ſunt appellati:factio haud dubia regis:cuius be/
neficio in curiã venerant.Bellũ primũ cũ Latinis geſſit.& oppidũ ibi Appiolas vi cepit:prædaq; inde
maiore q̃ quanta belli fama fuerat,reuecta,ludos opulẽtius inſtructiusq;,q̃ priores reges,fecit. Tum
primũ circo,qui nunc maximus dicitur:deſignatus locus eſt. loca diuiſa patribus, equitibusq;, vbi
ſpectacula ſibi quiſq; facerent:fori appellati. Spectauere, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſu/
ſtinentibus pedes.ludicrũ fuit equi,pugileſq; ex Hetruria maxime acciti. ſolẽnes deinde annui man/
ſere ludi,Romani,Magniq; varie appellati. ab eodẽ rege & circa forũ priuatis ædificanda diuiſa ſunt
loca:porticus,tabernæq; factæ.muro quoq; lapideo circũdare vrbem parabat:cum Sabinum bellum
cœptis interuenit.adeoq; ea ſubita res fuit:vt prius Anienem tranſirent hoſtes:q̃ obuiam ire, ac pro/
hibere exercitus Romanus poſſet.itaque trepidatũ Romæ eſt.& primo dubia victoria magna vtrinq;
cæde pugnatum eſt.reductis deinde in caſtra hoſtium copiis,datoq; ſpacio Romanis ad cõparãdum
deintegro bellum, Tarquinius equitem maxime ſuis deeſſe viribus ratus, ad Ramnenſes, Titienſes,
Luceres,quas centurias Romulus ſcripſerat:addere alias conſtituit:ſuoq; inſignes relinquere noĩe. id
quia inaugurato Romulus fecerat:negare Accius Nauius inclytus eã tẽpeſtate augur, neq; mutari,
neq; nouum conſtitui,niſi aues addixiſſent:poſſe.ex eo ira regi mota.eludenſq; artẽ(vt ferũt)agẽdũ,
inquit,diuine tu,inaugura:fieri'ne poſſit,quod nunc ego mente concipio.cũ ille in augurio rẽ exper/
tus profecto futuram dixiſſet:atqui hoc animo agitaui,inquit:te nouacula cotem diſciſſurum. cape
hæc:& perage,quod aues tuæ fieri poſſe portendunt. Tum illum haud cunctanter diſcidiſſe cotem fe/
runt. Statua Accii capite velato,quo in loco res acta eſt:in comitio in gradibus ipſis ad læuam cu/
riæ fuit. cotem quoq; eodẽ loco ſitam fuiſſe memorant: vt eſſet ad poſteros miraculi eius monimen/
tum.auguriis certe, ſacerdotioq; augurũ tantus honos acceſſit: vt nihil belli,domiq; poſtea,niſi au/
ſpicato gereretur:concilia populi,exercitus vocati,ſumma rerum, vbi aues non admiſiſſent, dirime/
D rentur. Neq; tum Tarquinius de equitum centuriis quicq̃ mutauit: numero tm̃ alterum adiecit:vt
mille & trecenti equites in tribus centuriis eſſent.poſteriore modo ſub iiſdem nominibus, qui additi
erant:appellati ſunt.quas nunc,quia geminatæ ſunt:ſex vocant centurias. Hac parte copiarũ aucta.
iterum cum Sabinis confligitur.ſed præterquã quod viribus creuerat Romanus exercitus: ex occul/
to etiã additur dolus:miſſis,qui magnam vim lignorum in Anienis ripa iacentem,ardentẽ in flumẽ
conicerent.ventoq; iuuante accenſa ligna,& pleraq; in ratibus impacta ſubliciis cũ hærerent: pontẽ
incẽdunt.ea quoq; res in pugna terrorem attulit Sabinis; effuſis eadẽ fugam impediit. multiq; mor/
tales, cum hoſtem effugiſſent: in flumine ipſo periere: quorum fluitantia arma ad vrbem cognita in
Tyberi,prius penè,q̃ nunciari poſſet,inſignem victoriam fecere. Eo prælio præcipua equitum gloria
fuit.vtrinque ab cornibus poſitos,cum iam pelleretur media peditum ſuorum acies: ita incurriſſe ab
lateribus ferunt:vt non ſiſterent modo Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus: ſed ſubito in
fugam auerterẽt.montes effuſo curſu Sabini petebant:& pauci tenuere.maxima pars,vt ante dictum
eſt,ab equitibus in flumen acti ſunt. Tarquinius inſtandum perterritis ratus,præda,captiuiſq; Ro/
mam miſſis,ſpoliis hoſtium(votum id Vulcano erat)ingenti cumulo accẽſis, pergit porrò in agrũ
Sabinum exercitum inducere.& quanquam male geſta res erat:nec geſturos melius ſperare poterant:
tamen quia conſulendi res non dabat ſpacium: iere obuiam Sabini tumultuario milite.iterumq; ibi
fuſi perditis iam propè rebus pacem petiere.Collatia,& quicquid circa Collatiam agri erat: Sabinis
ademptum. Egerius(fratris hic filius erat regis)Collatiæ in præſidio relictus. deditoſq; Collatinos
ita accipio:eamq; deditionis formulã eſſe.Rex interrogauit. Eſtis'ne vos legati oratoreſq; miſſi à po
pulo Collatino:vt vos,populumq; Collatinum dederitis? Sumus. Eſt'ne populus Collatinus in ſua
poteſtate? Eſt.Deditis'ne vos,populumq; Collatinum,vrbem,agros,aquã,terminos, delubra, vten/
ſilia,diuina,humanaq; omnia in meam,populiq; Romani ditionẽ? Dedimus.At ego recipio. Bello
Sabino perfecto,Tarquinius triumphans Romam rediit.inde priſcis Latinis bellum fecit.vbi nuſq̃
ad vniuerſæ rei dimicationem ventum eſt.ad ſingula oppida circunferendo arma nomen omne Lati/
num domuit.Corniculum,Ficulnea vetus,Cameria,Cruſtumerium,Ameriola,Medullia, Nomen/
tum,hæc de priſcis Latinis,aut qui ad Latinos defecerant:capta oppida. Pax deinde facta. Maiore
inde animo pacis opera inchoata:q̃ quanta mole geſſerat bella: vt non quietior populus domi eſſet,
quàm militiæ fuiſſet.nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat: vr/
bem, quà nondum munierat: cingere parat.& infima vrbis loca circa forũ, aliaſq; interiectas colli/
bus conualles,quia ex planis locis haud facile euehebant aquas:cloacis è faſtigio in Tyberim ductis
ſiccat:

A ſiccat:& arcam ad ædem in Capitolio Iouis,quam vouerat bello Sabino,iam præſagiente animo fu
turam olim amplitudinem loci:occupat fundamentis. Eo tempore in regia prodigiũ viſu,euentuq́;
mirabile fuit.Puero dormienti,cui Seruio Tullio nomen fuit:caput arſiſſe ferunt multorũ in cõſpe/
ctu.plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei miraculum orto excitum regem.& cũ quidam familia/
rium aquam ad reſtinguendũ ferret:ab regina retentum:ſedatoq́; iam tumultu,moueri vetuiſſe pue/
rum:donec ſua ſponte experrectus eſſet.mox cũ ſomno & flammam abiiſſe. Tum adducto in ſecretũ
viro Tanaquil.Vides´ne tu puerũ hunc,inquit:quẽ tam humili cultu educamus?ſcire licet hunc lu
men quondã rebus noſtris dubiis futurũ,præſidiumq́; regiæ afflictæ.proinde materiem ingentis pu/
blice,priuatimq́; decoris omni indulgentia noſtra nutriamus.inde puerũ liberũm loco cœptum ha/
beri:erudiriq́; artibus,quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitãtur. Euenit facile,quod diis
cordi eſſet.iuuenis euaſit veræ indolis regiæ.nec,cũ quæreretur gener Tarquinio:quiſquã Romanæ
iuuentutis vlla arte conſerri potuit.filiamq́; ei ſuam rex deſpondit.Hic quacunq; de cauſa tantus illi
honos habitus credere prohibet ſerua natum eum:paruumq́; ipſum ſeruiſſe.eorum magis ſententiæ
ſum:qui Cornelio capto Seruii Tullii,qui princeps in illa vrbe fuerat:grauidam viro occiſo vxorem,
cũ inter reliquas captiuas cognita eſſet: ob vnicam nobilitatẽ ab regina Romana prohibitã ferunt
ſeruitio partum Romæ edidiſſe Priſci Tarquinii domo:inde tanto beneficio,& inter mulieres fami/
liaritatẽ auctam:& puerũ in domo à paruo educatũ in charitate,atq; honore fuiſſe. fortunã matris,
quo`d capta`patria in hoſtium manus venerit:vt ſerua natus crederetur,feciſſe. Duodequadrageſimo
fermè anno.ex quo regnare cœperat Tarquinius:nõ apud regẽ modo,ſed apud patres,plebemq́; lon
ge maximo honore Seruius Tullius erat. Tũ anci filii duo etſi antea ſemp pro indigniſſimo habue/
rant,ſe patrio regno tutoris fraude pulſos:regnare Romæ aduenã,nõ modo nõ vicinæ:ſed ne Italicæ
quidem ſtirpis:tum impenſius his indignitas creſcere:ſi ne ab Tarquinio quidẽ ad ſe rediret regnũ:
ſed præceps inde porro` ad ſeruitia caderet:vt in eadẽ ciuitate poſt centeſimum ferè annum,q̃ Romu
lus deo prognatus:deus ipſe tenuerit regnũ,donec in terris fuerit:id ſeruus ſerua natus poſſideat.tum
cõmune Romani nominis,tum præcipue id domus ſuæ dedecus fore,ſi Anci regis virili ſtirpe ſalua,
non modo aduenis,ſed ſeruis etiã regnũ Romæ pateret. ferro igitur eã arcere cõtumeliam ſtatuunt,
ſed & iniuriæ dolor in Tarquiniũ ipſum magis q̃ in Seruium eos ſtimulabat: & quia grauior vltor
cædis,ſi ſupereſſet,rex futurus erat,q̃ priuatus:tũ Seruio occiſo,quẽcunq; alium generum delegiſſet:
B eundẽ regni hæredem facturus videbat:ob hæc ipſi regi inſidiæ parantur.Ex paſtoribus duo ferociſſi/
mi delecti ad facinus,qui conſueti erant vterq; agreſtibus ferramentis, in veſtibulo regiæ q̃ potuere
tumultuoſiſſime ſpecie rixæ in ſe oẽs apparitores regios conuertunt.inde cum ambo regem appella/
rent:clamorq́; eorum penitus in regiam perueniſſet: euocati ad regem pergunt. primo vterq; vocife/
rari:& certatim alter alteri obſtrepere.coerciti ab lictore,& iuſſi inuicem dicere,tandem obloqui deſi/
ſtunt.vnus rem ex cõpoſito orditur.dum intentus in eum ſe rex totus auerteret,alter elatam ſecurim
in caput deiecit:relictoq́; in vulnere telo,ambo ſe foras eiiciunt. Tarquinium moribũdum cum qui
circa erant excepiſſent, illos fugientes lictores cõprehendunt.clamor inde,cõcurſusq́; populi,miran
tium quid rei eſſet.Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet:arbitros eiecit:ſimul quæ curãdo
vulneri opus ſunt,tanq̃ ſpes ſubeſſet:ſedulo comparat: ſimul, ſi deſtituat ſpes:alia præſidia molitur.
Seruio propere accito cum penè exanguem virum oſtendiſſet:dextram tenens,orat:ne inultam mor/
tem ſoceri,ne ſocrum inimicis ludibrio eſſe ſinat.tuũ eſt,inquit, Serui,ſi vir es,regnũ: non eorũ qui
alienis manibus peſſimũ facinus fecere.erige te:deosq́; duces ſequere:qui clarũ hoc fore caput diuino
quondã circũfuſo igni portenderunt.nũc te illa cœleſtis excitet flãma:nunc expergiſcere vere. & nos
peregrini regnauimus.qui ſis,nõ vnde natus ſis,reputa.ſi tua re ſubita cõſilia torpent:at tu mea con
ſilia ſequere.Cum clamor impetusq́; multitudinis vix ſuſtineri poſſet:ex ſuperiore parte ædium per
feneſtras in nouam viã verſus(habitabat enim rex ad Iouis ſtatoris ædem)populum Tanaquil allo
quitur.Iubet bono aĩo eſſe.ſopitũ fuiſſe regem ſubito ictu: ferrum haud alte in corpus deſcendiſſe,iã
ad ſe rediſſe:inſpectũ vulnus abſterſo cruore:oĩa ſalubria eſſe; cõfidere propediem ipſum eos viſuros.
Interim Seruio Tullio iubere populũ dicto audientẽ eſſe:eum iura redditurũ, obiturumq́; alia regis
munia. Seruius cũ trabea,& lictoribus prodit:ac ſede regia ſedens alia decernit:de aliis conſulturũ
ſe regẽ eſſe ſimulat.Itaq; p aliquot dies,cũ iam expiraſſet Tarquinius:cælata morte per ſpeciẽ alienæ
fungẽdæ vicis,ſuas opes firmauit. tum demũ palàm facta ex cõploratione in regia orta,Seruius præ/
ſidio firmo munitus,primus iniuſſu populi voluntate patrum regnauit.Anci liberi iam tum cõpre/
henſis ſceleris miniſtris,vt viuere regẽ,& tãtas eſſe opes Seruii nũciatũ eſt,Sueſſam Pometia exulatũ
ierant.Nec iã publicis magis cõſiliis Seruius,q̃ priuatis munire opes.& ne qualis Anci liberûm aĩus
aduerſus Tarquiniũ fuerat,talis aduerſus ſe Targnii liberûm eẽt:duas filias iuuenibus regiis, Lucio
atq; Arunti Tarquinius iũgit.nec rupit tñ fati neceſſitatẽ humanis cõſiliis:quin inuidia regni ẽt in/
ter domeſticos infida oĩa,atq; infeſta faceret. Peropportune ad præſentis quietẽ ſtatus bellum cum
Veientibus,(iam enim induciæ exierãt)aliiſq́; Hetruſcis ſumptum.in eo bello,& virtus,& fortuna

C enſuit Tullii.fuſoq; ingenti hoſtium exercitu haud dubius rex, ſeu patrum, ſeu plebis animus peri-
clitaretur:Romam redit. aggrediturq; inde pacis longe maximum opus: vt quẽadmodum Numa
diuini author iuris fuiſſet:ita Seruium conditorem omnis in ciuitate diſcriminis,ordinumq;,qbus
inter gradus dignitatis,fortunæq; aliquid interlucet:poſteri fama ferrent. Cenſum enim inſtituit,rẽ
ſaluberrimã tãto futuro imperio:ex quo belli,paciſq; munia nõ viritim,vt ante,ſed pro habitu pecu
niarũ fierent.tũ claſſes,centuriaſq;,& hũc ordinẽ ex cenſu deſcripſit,vel paci decorũ,vel bello. Ex iis,
qui centũ milliũ æris,aut maiorem cenſum haberẽt: LXXX confecit centurias:quadragenas ſenio-
rum,ac iuniorum.prima claſſis oẽs appellati ſeniores,ad vrbis cuſtodiam vt præſto eſſent:iuuenes,
vt foris bella gererent.arma his imperata,galea,clypeus,ocreæ,lorica,omnia ex ære:hæc vt tegumẽ-
ta corporis eſſent.tela in hoſtem,haſtaq;,& gladius additæ huic claſſi duæ fabrũ centuriæ:quæ ſine
armis ſtipendia facerent.datum munus:vt machinas in bello ferrent. Secunda claſſis intra centum
vſq; ad quinq; & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta.& ex his ſenioribus,iunioribuſq; viginti cõ
ſcriptæ cẽturiæ:arma imperata,ſcutum pro clypeo,& præter loricam omnia eadem. Tertiæ claſſis in
quinquaginta milliũ cenſum eſſe voluit.totidẽ centuriæ & eæ,eodemq; diſcrimine ætatũ factæ: nec
de armis quicq̃ mutatũ:ocreæ tñ ademptæ. In quarta claſſe cẽſus.q̃nq; & viginti milliũ:totidẽ cẽtu
riæ factæ,arma mutata:nihil pter haſtã & verutũ datũ. Quinta claſſis aucta:cẽturiæ triginta factæ.
fundas,lapideſq; miſſiles hi ſecum gerebant. in his accenſi cornicines, tibicineſq; in tres centurias
diſtributi.vndecim millibus hæc claſſis cẽſebatur.Hinc minor cẽſus reliquam multitudinẽ habuit.
Inde vna centuria facta eſt immunis militia. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoq;, equitum ex
primoribus ciuitatis XII ſcripſit centurias. ſex item alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis,
ſub iiſdem,quibus inauguratæ erant,nominibus fecit.ad equos emẽdos dena millia æris ex publico
data:& quibus equos alerẽt,viduæ attributæ:quæ bina millia æris in annos ſingulos pẽderẽt. Hæc
oĩa in dites a pauperibus inclinata onera. Deinde eſt honos additus.nõ enim,vt ab Romulo tradi-
tum cæteri ſeruauerant reges:viritim ſuffragium eadem vi,eodemq; iure promiſcue oĩbus datum eſt:
ſed gradus facti:vt neq; excluſus quiſquam ſuffragio videretur:& vis omnis penes primores ciuita-
tis eſſet.equites enim vocabantur primi, LXXX inde primæ claſſis centuriæ primum peditum vo
cabantur.ibi ſi variaret:quod raro incidebat:vt ſecundæ claſſis vocarẽtur:nec ferè vnquam infra ita
deſcenderent:vt ad infimos peruenirent. Nec mirari oportet:hunc ordinem,qui nunc eſt,poſt exple-
tas quinq; & XXX tribus,duplicato earum numero,centuriis iuniorum,ſeniorumq; ad inſtitutam
ab Seruio Tullio ſummam non conuenire. quadrifariam enim vrbe diuiſa regionibus, colibuſq;,
D quæ habitabantur partes,tribus eas appellauit,vt ego arbitror,ab tributo.nam eius quoq; æquali-
ter ex cenſu conferendi ab eodem inita ratio eſt.neq; hæ tribus ad centuriarum diſtributionẽ,nume-
rumq; quicq̃ pertinuere. Cenſu perfecto,quem maturauerat metu legis de incẽſis latæ: cũ vinculorũ
minis,mortiſq; edixit:vt omnes ciues Romani equites,pediteſq; in ſuis quiſq; centuriis in campo
Martio prima luce adeſſent.ibi inſtructum exercitum omnem ſue,oue,tauriſq; tribus luſtrauit. idq;
conditum luſtrum appellatũ:quia is cenſendo finis factus eſt.Millia LXXX eo luſtro ciuium cenſa
Fabius pictor dicuntur. Adiicit ſcriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor:eorum, qui ferre arma poſſent: eum nu-
merum fuiſſe.Ad eam multitudinem vrbs quoq; amplificanda viſa eſt.addit duos colles,Quirinalẽ,
Viminalemq;.inde deinceps auget Eſquilias:ibiq; ipſe,vt loco dignitas fieret: habitat.aggere,& foſ-
ſis,& muro vrbem circũdat.item pomœrium profert.Pomœrium verbi vim ſolã intuentes poſt mœ
nium interpretantur eſſe. eſt autem magis circa murum locus: quem in condendis vrbibus quon-
dam Hetruſci,qua murum ducturi erant,certis circa terminis inaugurato conſecrabant:vt neq; in-
teriore parte ædificia mœnibus continuarentur:quæ nunc vulgo etiam coniunguntur:& extrinſecus
puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli.hoc ſpacium,quod neq; habitari,neq; arari fas erat: non
magis quod poſt murum eſſet,q̃ quod murus poſt id:pomœrium Romani appellarunt. & in vrbis
incremento ſemper,quantum mœnia proceſſura erant:tantum termini hi conſecrati proferebantur.
Aucta ciuitate magnitudine vrbis,formatis oĩbus domi,& ad belli,& ad pacis vſus,ne ſemper armis
opes acquirerentur:conſilio augere imperium conatus eſt:ſimul & aliquod addere vrbi decus. Iam tũ
erat inclytum Dianæ Epheſiæ fanum.id cõmuniter à ciuitatibus Aſiæ factum fama ferebat.Cum cõ
ſenſum,deoſq; conſociatos laudaret mire Seruius inter proceres Latinorum:cum quibus publice pri
uatimq; hoſpitia,amicitiaſq; de induſtria iunxerat:ſæpe iterando eadem,perpulit tãdem:vt Romæ
fanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent.ea erat confeſſio:caput rerum Romam
eſſe.de quo toties armis certatum fuerat.id quanq̃ omiſſum iam ex omnium cura Latinorum ob rem
toties infeliciter tentatam armis,videbatur:vni ſe ex Sabinis fors dare viſa eſt priuato conſilio impe
rii recuperandi. Bos in Sabinis nata cuidã patrifamiliæ dicitur miranda magnitudine,ac ſpecie.fixa
per multas ætates cornua in veſtibulo templi Dianæ monumẽtum ei fuere miraculo.habita,vt erat,
res prodigii loco eſt.& cecinere vates:cuius ciuitatis eã ciues Dianæ immolaſſent: ibi fore imperiũ.
idq; carmẽ puenerat ad antiſtitem fani Dianæ.Sabinus,vt primũ apta dies ſacrificio viſa eſt:bouem
Romam

A Romam actam deducit ad fanum Dianæ:& ante aram ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus,cum eum magnitudo victimæ celebrata fama mouiſſet:memor reſponſi,Sabinū ita alloquitur. Quidnam tu hoſpes paras,inquit,inceſte ſacrificiū Dianæ facere? quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle præfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes,qui omnia,vt prodigio reſponderet euentus,cuperet rite facta:extemplo deſcendit ad Tyberim. interea Romanus immolat Dianæ bouem. id mire gratum regi,atq; ciuitati fuit. Seruius,quanquā iam vſu haud dubie regnū poſſederat:tamen quia interdum iactari voces à iuuene Tarquinio audiebat:ſe iniuſſu populi regnare:conciliata prius voluntate plebis,agro capto ex hoſtibus viritim diuiſo,auſus eſt ferre ad populum:vellent: iuberent'ne ſe regnare, tantoq; conſenſu,quanto haud quiſquā alius ante,rex eſt declaratus. neq; ea res Tarquinio ſpem affectandi regni minuit. immo eo impenſius,quia de agro plebis aduerſum patrum voluntatem ſenſerat agi:criminandi Seruii apud patres,creſcendiq; in curia ſibi occaſionem datā ratus eſt: & ipſe iuuenis ardentis animi,& domi vxore Tullia inquietum animū ſtimulante. Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exemplum,vt tædio regum maturior veniret libertas:vltimumq; regnum eſſet,quod ſcelere partū foret. Hic L. Tarquinius Priſci Tarquinii regis filius,nepos'ue fuerit,parum liquet:pluribus tamen authoribus filium crediderim. fratrem habuerat Aruntem Tarquinium,mitis ingenii iuuenem. His duobus,vt ante dictum eſt,duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant,& ipſæ longæ diſpares moribus. Forte ita inciderat:ne duo violenta ingenia matrimonio iungerentur:fortuna credo populi Romani:quo diuturnius Seruii regnū eſſet:conſtituiq; ciuitatis mores poſſent. Angebatur ferox Tullia nihil materiæ in viro neq; ad cupiditatem,neq; ad audaciam eſſe. tota in alterum verſa Tarquinium, eum mirari:eum virū dicere,ac regio ſanguine ortum:ſpernere ſororem: quod virum nacta muliebri ceſſaret audacia. Contrahit celeriter ſimilitudo eos:vt ferè fit malum malo aptiſſimum. ſed initiū turbandi omnia à fœmina ortum eſt. ea ſecretis viri alieni aſſuefacta ſermonibus,nullis verborū contumeliis parcere de viro ad fratrem,de ſorore ad virum, & ſe rectius viduam, & illum cœlibem futurum fuiſſe contendere:quàm cum impari iungi:aut elangueſcendum aliena ignauia eſſe. ſi ſibi eū,quo digna eſſet,dii dediſſent virum, domi ſe propediem viſuram regnum fuiſſe, quod apud patrem videat. celeriter adoleſcentem ſuæ temeritatis implet. Aruns Tarquinius,& Tullia minor prope cōtinuatis funeribus cum domos vacuas nouo matrimonio feciſſent:iunguntur nuptiis magis non prohibente Seruio,quàm approbante. Tum vero in dies infeſtior Tullii ſenectus,infeſtius cœpit regnum eſſe. iam enim ab ſcelere ad aliud ſpectare mulier ſcelus:nec nocte, nec interdiu virum conquieſcere pati:

B ne gratuita præterita parricidia eſſent. Non ſibi defuiſſe, cui nupta diceretur:nec, cū quo tacita ſeruiret. defuiſſe,qui ſe regno dignum putaret:qui meminiſſet ſe eſſe Priſci Tarquinii filiū: qui habere, quàm ſperare regnum mallet. ſi tu is es:cui nuptam eſſe me arbitror:& virum, & regē appello. ſin minus:eo nunc peius mutata eſt res:quod iſtic cum ignauia eſt ſcelus. quin accingeris? non tibi ab Corintho,nec ab Tarquiniis,vt patri tuo,peregrina regna moliri neceſſe eſt. dii te penates, patriiq;, & patris imago,& domus regia,& in domo regale ſolium,& nomē Tarquinium creat, vocatq; regem. aut ſi ad hæc parum eſt animi:quid fruſtraris ciuitatem? quid te vt regium iuuenem conſpici ſinis? faceſſe hinc Tarquinios,aut Corinthum:deuoluere retro ad ſtirpem fratri ſimilior, q̄ patri. His aliiſq; increpando iuuenem inſtigat:nec conquieſcere ipſa poteſt:ſi, cum Tanaquil peregrina mulier tantū moliri potuiſſet animo:vt duo cōtinua regna,viro,ac deinceps genero dediſſet: ipſa regio ſemine orta nullum momentū in dando,adimendoq; regno faceret. His muliebribus inſtinctus furiis Tarquinius,circumire,& prehenſare minorum maxime gentium patres:admonere paterni beneficii, ac pro eo gratiam repetere:allicere donis iuuenes:tum de ſe ingentia pollicendo, tū regis criminibus omnibus locis creſcere. Poſtremo vt iam agendæ rei tempus viſum eſt: ſtipatus agmine armatorum in forum irrupit. inde omnibus perculſis pauore,in regia ſede pro curia ſedens, patres in curiam per præconem ad regem Tarquinium citari iuſſit. Conuenere extemplo,alii iam ante ad hoc præparati, alii metu:ne non veniſſe fraudi eſſet:nouitate ac miraculo attoniti,etiam de Seruio actum rati. Ibi Tarquinius maledicta ab ſtirpe vltima orſus, Seruum, ſeruaq; natū poſt mortē indignam parentis ſui, non interregno,vt antea,inito,non comitiis habitis,non per ſuffragiū populi, non authoribus patribus,muliebri dolo regnū occupaſſe. ita natum,ita creatum regē fautorē infimi generis hominum, ex quo ipſe ſit:odio alienæ honeſtatis ereptum primoribus agrum ſordidiſſimo cuiq; diuiſiſſe:omnia onera:quæ cōmunia quondam fuerint:inclinaſſe in primores ciuitatis: inſtituiſſe cēſum:vt inſignis ad inuidiā locupletiorum fortuna eſſet:& parata,vbi vellet,egentiſſimis largiretur. Huic orationi Seruius cū interueniſſet,trepido nūcio excitatus:extēplo à veſtibulo curiæ magna voce, Quid hoc,inquit,Tarquini rei eſt? qua tu audacia me viuo vocare auſus es patres? aut in ſede conſidere mea? Cū ille ferociter ad hæc. ſe patris ſui tenere ſedem:multo quàm ſeruū potiorem filiū regis regni hæredem: ſatis illū diu per licentiam eludentē inſultaſſe dominis. Clamor ab vtriuſq; fautoribus oritur: & concurſus populi fiebat in curiam: apparebatq; regnaturum, qui viciſſet: Tum Tarquinius neceſſitate iam etiā ipſa cogēte vltima audere,multo & ætate,& viribus validior mediū arripit Seruiū:elatumq;

C è curia in inferiorem partem per gradus deiicit. inde ad cogendum ſenatum in curiam redit. fit fuga regis apparitorum, atque comitum. ipſe propè exanguis cum ſemianime regio comitatu domum ſe reciperet: perueniſſetq; ad ſummum Cyprium vicum: ab iis, qui miſſi ab Tarquinio fugientem conſecuti erant: interficitur. Creditur, quia non abhorret à cætero ſcelere: admonitu Tulliæ id factũ. carpento certe, id quod ſatis conſtat, in forum inuecta, nec reuerita cœtum virorum, euocauit virũ è curia: regemq; prima appellauit. à quo facedere iuſſa ex tanto tumultu, cum ſe domum reciperet: perueniſſetq; ad ſummum Cyprium vicum: vbi Dianium nuper fuit: flectente carpentũ dextra in virbium cliuum, vt in collem Eſquiliarum eueheretur, reſtitit pauidus, atq; inhibuit frenos is, qui iumẽta agebat: iacentemq; dominæ Seruium trucidatum oſtendit. fœdum, inhumanumq; inde traditur ſcelus, monumentoq; locus eſt: quem Sceleratum vicum vocant: quo amens agitãtibus furiis ſororis, ac viri, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur: partemq; ſanguinis, ac cædis paternæ cruento vehiculo contaminata ipſa, reſperſaq; tuliſſe ad penates ſuos, viriq; ſui: quibus iratis malo regni principio ſimiles propediem exitus ſequerentur. Seruius Tullius regnauit annos quatuor & quadraginta: ita, vt bono etiam, moderatoq; ſuccedenti regi difficilis æmulatio eſſet. cæterum id quoque ad gloriã acceſſit: quod cũ illo ſimul iuſta, ac legitima regna occiderunt. Idipſum tam mite, ac tam moderatũ imperiũ, tamen quia vnius eſſet, deponere eum in animo habuiſſe quidã authores ſunt: ni ſcelus inteſtinum liberandæ patriæ conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius regnare occepit: cui Superbo cognomen facta indiderunt: quia ſocerũ gener ſepultura prohibuit, Romulum quoq; inſepultum periſſe dictitans. primoresq; patrũ, quos Seruii rebus fauiſſe credebat: interfecit. conſcius deinde male quærendi regni ab ſeipſo aduerſus ſe exemplũ capi poſſe, armatis corpus circũſepſit. neq; enim ad ius regni quicquã præter vim habebat: vt qui neq; populi iuſſu, neq; authoribus patribus regnaret. eò accedebat: vt in charitate ciuiũ nihil ſpei reponenti metu regnum tutandũ eſſet. quem vt pluribus incuteret: cognitiones capitalium rerum ſine conſiliis per ſe ſolus exercebat, perq; eam cauſam occidere, in exiliũ agere, bonis mulctare poterat nõ ſuſpectos modo aut inuiſos: ſed vnde nihil aliud, quàm prædam ſperare poſſet. Ita patrũ præcipue, numero imminuto, ſtatuit nullos in patres legere: quo contemptior paucitate ipſa ordo eſſet: minusq; per ſe nihil agi indignarentur. Hic enim regum primus traditum à prioribus morem de omnibus ſenatũ conſulendi ſoluit: domeſticis conſiliis rempublicã adminiſtrauit: bellum, pacem, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus voluit, iniuſſu populi, ac ſenatus fecit: diremitq;. Latinorũ ſibi maxime gentẽ conciliabat, vt peregrinis quoq; opibus tu

D tior inter ciues eſſet. neq; hoſpitia modo cum primoribus eorũ, ſed affinitates quoq; iungebat. Octauio Mamilio Thuſculano: is longe princeps latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe, deaq; Circe oriundus: ei Mamilio filiam nuptũ dat: perq; eas nuptias multos ſibi cognatos, amicosq; eius conciliat. Iam magna Tarquinii authoritas inter Latinorũ proceres erat. cum in diem certam vt ad lucum Ferentinæ conueniant, indicit. eſſe, quæ agere de rebus cõmunibus velit. Conueniunt frequẽtes prima luce. ipſe Tarquinius diem quidem ſeruauit: ſed pauloante q̃ ſol occideret, venit. multa ibi toto die in concilio variis iactata ſermonibus erant. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in abſentem Tarquinium erat inuectus. Haud mirũ eſſe, Superbo ei inditũ Romæ cognomen: (iã enim ita clàm quidam muſſitantes, vulgo tamen eum appellabant) an quicquã ſuperbius eſſe, quàm ludificari ſic omne nomen latinum! principibus longe ab domo excitis, ipſum, qui concilium indixerit: non adeſſe. tentari profecto patientiã: vt ſi iugum acceperint: obnoxios premat. cui enim non apparere: affectare eũ imperium in Latinos! Quod ſi ſui bene crediderint ciues: aut ſi creditũ illud, & non raptũ parricidio ſit: credere & latinos. quanquã ne ſic quidem alienigenæ deberent. ſin ſuos eius pœniteat: quippe qui alii ſuper alios trucidentur: exulatum eant: bona amittant: quid ſpei melioris Latinis portendi: ſi ſe audiant: domũ ſuam quenq; inde abituros: neq; magis obſeruaturos diem concilii, q̃ ipſe, qui indixerit, obſeruet. Hæc, atq; alia eodẽ pertinẽtia ſeditioſus, facinoroſusq; homo, hisq; artibus opes domi nactus, cũ maxime diſſereret: interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Auerſi omnes ad Tarquinium ſalutandũ. Qui ſilentio facto, monitus à proximis vt purgaret ſe, quod id temporis veniſſet: diſceptatorem ait, ſe ſumptum inter patrẽ, & filium: cura reconciliandi eos in gratiam, moratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem: poſtero die acturum, quæ conſtituiſſet. Ne id quidẽ ab Turno tuliſſe tacitum ferunt. dixiſſe enim: nullam breuiorem eſſe cognitionem, quàm inter patrẽ, & filium: paucisq; tranſigi verbis poſſe. ni pareat patri: habiturum infortunium eſſe. Hæc Aricinus in regem Romanum increpans ex concilio abiit. Quam rem Tarquinius aliquanto, quàm videbatur, ægrius ferens, confeſtim Turno necem machinatur: vt eundem terrorem, quo ciuium animos domi oppreſſerat: Latinis iniiceret. & quia pro imperio palàm interfici non poterat: oblato falſo crimine inſontem oppreſſit. per aduerſæ factionis quoſdam Aricinos ſeruum Turni auro corrupit: vt in diuerſorium eius vim magnam gladiorũ inferri clàm ſineret. ea cum vna nocte perfecta eſſent, Tarquinius paulo ante lucem accitis ad ſe principibus Latinorum, quaſi re noua perturbatus, moram ſuam heſternam velut deorũ quadã prouidentia illatam, ait ſaluti ſibi, atq; illis fuiſſe. ab Turno dici ſibi, & primoribus

quot anos regnauerit Seruius tullius. Tarquinius cognominatus ſuperbus. ultimus rex Romanorũ creatur.

A primoribus populorum parari necem:vt Latinorum ſolus imperium teneat. aggreſſurũ fuiſſe heſter-
no die in concilio:dilatam rem eſſe:quod author cõcilii abſuerit:quem maxime peteret, inde illá ab-
ſentis inſectationem eſſe natã:quod morando ſpem deſtitueric.non dubitare,ſi vera deferantur: quin
prima luce vbi ventum in concilium ſit,inſtructus cum cõiuratorum manu, armatusq; venturus ſit.
dici gladiorum ingentem numerum eſſe ad eum cõuectum.id verum nec'ne ſit, extemplo ſciri poſſe.
rogare eos:vt inde ſecum ad Turnũ veniant.Suſpectam fecit rem,& ingenium Turni ferox,& oratio
heſterna,& mora Tarquinii:quod videbatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem
ad credendũ animis:tamẽ,niſi gladiis deprehẽſis:cætera vana exiſtimaturi.vbi eſt eò ventũ:Turnum
ex ſomno excitatũ circũſiſtunt cuſtodes:comprehenſisq; ſeruis, qui charitate domini vim parabant:
cũ gladii abditi ex omnibus locis diuerticuli protraherentur: enimuero manifeſta res viſa: iniectæq;
Turno catenæ:& confeſtim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur.ibi tam atrox in-
uidia orta eſt,gladiis in medio poſitis:vt indicta cauſa nouo generi leti, deiectus ad caput aquæ Fe-
rentinæ crate ſuperne iniecta, ſaxisq; congeſtis mergeretur. Reuocatis deinde ad concilium Latinis
Tarquinius,collaudatisq;,qui Turnum nouantem res pro manifeſto parricidio merita pœna affeciſ-
ſent:ita verba fecit.Poſſe quidem ſe vetuſto iure agere,quod cũ omnes Latini ab Alba oriundi ſint:in
eo fœdere teneantur: quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis ſuis in Romanum ceſſerit impe-
rium.cæterum ſe vtilitatis id magis omniũ cauſa cenſere:vt renouetur id fœdus:ſecũdaq; potius for-
tuna populi Romani vt participes Latini fruantur:q̃ vrbium excidia,vaſtationesq; agrorum, quas
Anco prius,patre deinde ſuo regnante perpeſſi ſint ſemper aut expectent,aut patiãtur.Haud difficul-
ter perſuaſum Latinis:quanquam in eo fœdere ſuperior Romana res erat.cæterum & capita nominis
Latini ſtare,ac ſentire cum rege videbantur:& Turnus ſui cuiq; periculi,ſi aduerſatus eſſet,recens erat
documentum.Ita renouatum fœdus.indictumq; iunioribus Latinorum:vt ex fœdere die certa ad lu-
cum Ferentinæ armati frequentes adeſſent. Qui vbi ad edictum Romani regis ex omnibus populis
conuenere:ne ducem ſuum,ne'ue ſecretũ imperium,propria'ue ſigna haberent:miſcuit manipulos ex
Latinis,Romanisq;:vt ex binis ſingulos faceret,binosq; ex ſingulis. ita geminatis manipulis centu-
riones impoſuit. Nec vt iniuſtus in pace rex,ita dux belli prauus fuit.quin ea arte æquaſſet ſuperio-
res reges:ni degeneratũ in aliis,huic quoq; decori obfeciſſet. Is primus Volſcis bellũ in ducentos am-
plius poſt ſuam ætatem annos mouit:Sueſſamq; Pometiam ex his vi cepit: vbi cum diuẽdita præda
XL. talenta argenti,auriq; recepiſſet,concepit animo eam amplitudinem Iouis templi:quæ digna
B deũm:hominumq; rege,quæ Romano imperio,quæ ipſius etiam loci maieſtate eſſet.captiuam pecu
niam in ædificationem eius templi ſe poſuit.Excepit deinde eum lentius ſpe bellũ: quo Gabios pro-
pinquã vrbem nequicquam vi adortus,cum obſidẽdi quoq; vrbem ſpes pulſo à mœnibus adempta
eſſet:poſtremo minime arte Romana,fraude ac dolo aggreſſus eſt.nam cum velut poſito bello,funda-
mentis templi faciẽdis,aliisq; vrbanis operibus intentum ſe eſſe ſimularet:Sextus filius eius,qui mi-
nimus ex tribus erat: transfugit ex compoſito Gabios, patris in ſe ſæuitiam intolerabilem conque-
rens.Iam ab alienis in ſuos vertiſſe ſuperbiam:& liberorum quoq; eum frequẽtiæ tædere: vt quam in
curia ſolitudinem fecerit,domi quoque faciat:nequam ſtirpem,nequem hæredem regni relinquat.ſe
quidem inter tela,& gladios patris elapſum,nihil vſquam ſibi tutum, niſi apud hoſtes L. Tarquinii
credidiſſe.nam ne errarent,manere his bellum,quod poſitum ſimuletur: & per occaſionẽ eum incau-
tos inuaſurum.Quod ſi apud eos ſupplicibus locus non ſit:pererraturum ſe omne Latiũ: Volſcosq;
ſe inde,& Aequos,& Hernicos petiturum:donec ad eos perueniat:qui à patrũ crudelibus,atq; impiis
ſuppliciis tegere liberos ſciant.forſitan etiam ardoris aliquid ad bellum,armaq; ſe aduerſus ſuperbiſ-
ſimum regem,ac ferociſſimũ populum inuenturũ. Cum,ſi nihil mouerentur,infenſus ira porrò inde
abiturus videretur:benigne ab Gabinis excipitur. Vetant mirari:ſi qualis in ciues, qualis in ſocios,
talis ad vltimũ in liberos eſſet.in ſeipſum poſtremo ſæuiturum,ſi alia deſint. ſibi vero gratum aduen-
tum eius eſſe:futurumq; credere breui,vt illo adiuuante ab portis Gabinis ſub Romana mœnia bel-
lum transferatur. Inde in conſilia publica adhiberi. vbi cum de aliis rebus aſſentire ſe veteribus Ga-
binis diceret:quibus hæ notiores eſſent:ipſe identidem belli author eſſet:in eo ſibi præcipuã pruden-
tiam aſſumere:quod vtriuſq; populi vires noſſet:ſciretq; inuiſam profecto ſuperbiam regiam ciuibus
eſſe:quam ferre ne liberi quidem potuiſſent. Ita cũ ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum inci
taret:ipſe cum promptiſſimis iuuenum prædatum,atq; in expeditiones iret:& dictis, factisq; omni-
bus ad fallendũ inſtructis vana accreſceret fides:dux ad vltimum belli legitur.ibi cum inſcia multitu
dine quid ageretur,prælia parua inter Romam,Gabiosq; fierent:quibus plerũq; gabina res ſuperior
eſſet:tum certatim ſummi,infimiq; Gabinorũ Sex. Tarquinium dono deũm ſibi miſſum ducem cre-
dere.apud milites vero obeundo pericula ac labores,pariter prædam munifice largiendo,tanta chari
tate eſſe:vt non pater Tarquinius potentior Romæ,q̃ filius Gabiis eſſet. Itaq; poſtq̃ ſatis virium col-
lectum ad omnes conatus videbat:tum è ſuis vnum ſciſcitatum Romam ad patrem mittit: quidnã
ſe facere vellet?quandoquidem vt oĩa vnus ipſe Gabiis poſſet,ei dii dediſſent. Huic nũcio,quia credo

C dubiæ fidei videbatur:nihil voce reſponſum eſt.rex velut deliberabundus in hortum ædium trãſit ſequente nuncio filii. ibi inambulans tacitus ſumma papauerũ capita dicitur baculo decuſſiſſe. Interrogando, expectãdoq; reſpõſum nuncius feſſus, vt re imperfecta redit Gabios. quæ dixerit ipſe, quæq; viderit, refert. ſeu ira, ſeu odio, ſeu ſuperbia inſita ingenio nullam eũ vocem emiſiſſe. Sexto vbi quid vellet parẽs, quid'ue præciperet tacitis ambagibus, patuit:primores ciuitatis, criminãdo alios apud populum, alios ſua ipſos inuidia opportunos interemit. multi palàm, quidam, in quibus minus ſpecioſa criminatio erat futura:clàm interfecti. patuit quibuſdam volentibus fuga: aut in exilium acti ſunt. abſentiumq; bona iuxta, atq; interemptorum diuiſa fuere. Largitionis inde, prædæq;, & dulcedine priuati cõmodi, ſenſus malorum publicorum adimi:donec orba conſilio, auxilioq; gabina res regi Romano ſine vlla dimicatione in manum traditur. Gabiis receptis Tarquinius pacem cum Æquorum gente fecit:fœdus cum Thuſcis renouauit. Inde ad negocia vrbana animum conuertit. quorum erat primum: vt Iouis templũ in monte Tarpeio monumẽtum regni ſui, nominiſq; relinqueret. Tarquinios reges ambos, patrem vouiſſe, filium perfeciſſe. & vt libera à cæteris religionibus area eſſet tota Iouis, templiq; eius, quod inædificaretur: exaugurare fana, ſacellaq; ſtatuit: quia aliqua vota ibi à Tacio rege primum in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ, conſecrata inaugurataq; poſtea fuerant. Inter principia condendi huius operis, mouiſſe numen ad indicandam tanti imperii molẽ, traditur deos. nam cum omnium ſacellorum exaugurationes admitterent aues: in Termini fano non addixere. idq; omẽ, auguriumq; ita acceptum eſt:non motam Termini ſedẽ: vnumq; eũ deorũ non euocatum ſacratis ibi finibus firma ſtabiliaq; cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auſpicio accepto, ſecutum aliud magnitudinem imperii portendens prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuiſſe. quæ viſa ſpecies haud per ambages arcem eam imperii, caputq; rerum fore portendebat. idq; ita cecinere vates, quiq; in vrbe erant: quoſq; ad eam rem conſultandã ex Hetruria acciuerant. Augebatur ad impenſas regis animus. itaq; pontinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi deſtinatæ erant: vix in fundamenta ſuppeditauere. Eo magis Fabio Picton, præterq̃ quòd antiquior eſt, crediderim XL ea ſola talenta fuiſſe:q̃ Piſoni:qui XL millia pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit. quã ſummam pecuniæ neq; ex vnius tum vrbis præda ſperandã: & nullius, ne horum quidem magnificentiæ operum fundamenta non exuperaturã. Intentus perficiendo templo fabris vndiq; ex Hetruria accitis, non pecunia ſolũ ad id publica eſt vſus, ſed operis etiã ex plebe. qui cum haud paruus & ipſe militiæ adderetur labor: minus tamẽ plebs grauabatur,

D ſe tẽpla deũm exædificare manibus ſuis. quæ poſthac & ad alia vt ſpecie minora, ſic laboris aliquanto maioris traducebantur opera, foros in circo faciendos, cloacamq; maximam receptaculum omnium purgamentorum vrbis, ſub terram agendam. quibus duobus operibus vix noua hæc magnificentia quicquã adæquare potuit. His laboribus exercita plebe, quia & vrbi multitudinẽ, vbi vſus non eſſet, oneri rebatur eſſe: & colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat: Signiam, Circeioſq; colonos miſit, præſidia vrbi futura terra, mariq;. Hæc agenti portentum terribile viſum. anguis ex columna lignea elapſus cum terrorem fugamq; in regiam feciſſet: ipſius regis non tam ſubito pauore perculit pectus:q̃ anxiis impleuit curis. Itaq; cum ad publica prodigia Hetruſci tantum vates adhiberentur: hoc velut domeſtico exterritus viſu, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere ſtatuit. neq; reſponſa ſortium vlli alii cõmittere auſus, duos filios per ignotas ea tempeſtate terras, ignotiora maria in Græciam miſit. Titus, & Aruns profecti. comes his additus L. Iunius Brutus Tarquinia ſorore regis natus, iuuenis longe alius ingenio, q̃ cuius ſimulationem induerat. Is, cũ primores ciuitatis, in quibus fratrem ſuum ab auunculo interfectum audiſſet: neq; in animo ſuo quicquam regi timendum, neq; in fortuna concupiſcendũ relinquere ſtatuit: contemptuq; tutus eſſe: vbi in iure parum præſidii eſſet. Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ, cum ſe, ſuaq; prædæ eſſe regi fineret: Bruti quoq; haud abnuit cognomen: vt ſub eius obtentu cognominis liberator ille populi Rom. animus latens aperiretur tempore ſuo. Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos ludibrium verius, q̃ comes, aureum baculũ incluſum corneo cauato ad id baculo tuliſſe donum Apollini dicitur, per ambages effigiem ingenii ſui. Quò poſtq̃ ventum eſt: perfectus patris mandatis, cupido inceſſit animos iuuenum ſciſcitandi: ad quem eorum regnum Romanum eſſet venturum. ex infimo ſpecu vocem redditam ferunt. imperium ſummum Romæ habebit, qui veſtrum primus ò iuuenes oſculum matri tulerit. Tarquinii, vt Sextus, qui Romæ relictus fuerat: ignarus reſponſi, expersq; imperii eſſet, rem ſumma ope taceri iubent. ipſi inter ſe vter prior cum Romam rediſſet, matri oſculum daret, ſorti permittunt. Brutus aliò ratus ſpectare pythicam vocem, velut ſi prolapſus cecidiſſet, terram oſculo cõtigit: ſcilicet quod ea cõmunis mater omnium mortalium eſſet. Reditum inde Romã: vbi aduerſus Rutulos bellũ ſumma vi parabatur. Ardeam Rutuli habebant, gens vt in ea regione, atq; in ea ætate, diuitiis præpollens. eaq; ipſa cauſa belli fuit: quod rex Romanus tum ipſe ditari exhauſtus magnificentia publicorum operum, tum præda delinere popularium animos ſtudebat, præter aliam ſuperbiam regno infeſtos etiam: quod ſe in fabrorum miniſteriis, ac ſeruili tandiu habitos

opere

A opere ab rege indignabantur. Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet. vbi id parum proceſſit, obſidione munitionibusq; cœpti premi hoſtes. In his ſtatiuis (vt fit) longo magis, q̄ acri bello ſatis liberi commeatus erant: primoribus tamen magis, q̄ militibus. regii quidem iuuenes interdum ocium conuiuiis, comeſſationibusq; inter ſe terebant. Forte potãtibus his apud Sextũ Tarquiniũ, vbi & Collatinus cœnabat Tarquinius Egerii filius: incidit de vxoribus mentio. ſuam quiſq; laudare miris modis. inde certamine accẽſo. Collatinus negat verbis opus eſſe. paucis id quidem horis poſſe ſciri, quantum cæteris præſtet Lucretia ſua. quin ſi vigor iuuentæ ineſt, conſcendimus equos? inuiſimusq; præſentes noſtrarum ingenia? Id cuiq; ſpectatiſſimum ſit: quod nec opinato viri aduẽtu occurrerit oculis: incaluerant vino. age ſanè omnes citatis equis aduolant Romã. quò cũ primis ſe intendentibus tenebris perueniſſent: pergunt inde Collatiam: vbi Lucretiam haudquaquam vt regias nurus, quas in conuiuio, luxuq; cum æqualibus viderant tempus terentes: ſed nocte ſera deditã lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem inueniunt. Muliebris certaminis laus penès Lucretiam fuit. adueniens vir, Tarquiniiq; excepti benigne. victor maritos comiter inuitat regios iuuenes. ibi Sextũ Tarquiniũ mala libido Lucretiæ per vim ſtuprãdæ capit: tũ forma, tũ ſpectata caſtitas incitat. & tũ quidẽ ab nocturno iuuenili ludo in caſtra redeũt. Paucis interiectis diebus, Sex. Tarquinius inſcio Collatino cum comite vno Collatiam venit. vbi exceptus benigne ab ignaris conſilii, cũ poſt cœnã in hoſpitale cubiculum deductus eſſet: amore ardens poſtq̄ ſatis tuta omnia circa, ſopitiq; omnes videbantur: ſtricto gladio ad dormientem Lucretiam venit. ſiniſtraq; manu mulieris pectore oppreſſo, tace Lucretia, inquit: Sex. Tarquinius ſum. ferrum in manu eſt: moriere, ſi emiſeris vocem. Cum pauida ẽ ſomno mulier nullam opem, propè mortẽ imminentẽ videret: tum Tarquinius fateri amorem: orare: miſcere precibus minas: verſare in omnes partes muliebrem animum. vbi obſtinatam videbat: & ne mortis quidem metu inclinari: addit ad metum dedecus cum mortua iugulatum ſeruum nudum poſitum ait: vt in ſordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum viciſſet obſtinatam pudicitiam velut victrix libido: profectusq; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri eſſet: Lucretia mœſta tanto malo nuncium Romam eundẽ ad patrem, Ardeamq; ad virum mittit: vt cum ſingulis fidelibus amicis veniant: ita facto, maturatoq; opus eſſe: rem atrocem incidiſſe. Sp. Lucretius cum P. Valerio Voleſi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto venit: cum quo forte Romam rediens, ab nuncio vxoris erat conuentus. Lucretiam mœſtam in cubiculo ſedentem inueniunt. aduentu ſuorum lachrymæ obortæ. quærentiq; viro ſatin' ſaluæ? minime, inquit. quid enim ſalui eſt mulieri amiſſa pudicitia? veſtigia viri alieni Collatine in lecto ſunt tuo. cæterum corpus eſt tantum violatum:

B animus inſons: mors teſtis erit. ſed date dextras, fidemq;: haud impune adultero fore. Sex. Tarquinius eſt: qui hoſtis pro hoſpite priore nocte vi armatus mihi, ſibiq;, ſi vos viri eſtis, peſtiferum hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem: conſolantur ægram animi, auertendo noxam ab coacta in authorem delicti. mentem peccare non corpus: & vnde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Vos, inquit, videritis, quid illi debeatur: ego me & ſi peccato abſoluo, ſupplicio nõ libero. nec vlla deinde impudica Lucretiæ exemplo viuet: Cultrum, quẽ ſub veſte abditum habebat: eum in corde defigit: prolapſaq; in vulnus moribunda cecidit. Conclamant vir, paterq;. Brutus illis luctu occupatis, cultrum ex vulnere Lucretiæ extractum manantẽ cruore præ ſe tenens, per hunc, inquit, caſtiſſimũ ante regiã iniuriam ſanguinem iuro: voſq; dii teſtes facio: me L. Tarquinium Superbum cũ ſcelerata coniuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacunq; dehinc vi poſſim, exacturum: nec illos, nec aliũ quenquam regnare Romæ paſſurum. cultrum deinde Collatino tradit. inde Lucretio, ac Valerio ſtupentibus miraculo rei, vnde nouum in Bruti pectore ingenium: vt præceptũ erat, iurant, totiq; ab luctu verſi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnum vocantem ſequuntur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus in forum deferunt: concientq; miraculo (vt fit) rei nouæ, atq; indignitate homines. pro ſe quiſq; ſcelus regium, ac vim queruntur. mouet tum patris mœſtitia: tum Brutus caſtigator lachrymarum, atq; inertium querelarum, authorq;, quod uiros, quod Romanos deceret, arma capiendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſſimus quiſq; iuuenum cum armis uoluntarius adeſt: ſequitur & cætera iuuentus. inde pari præſidio relicto Collatiæ ad portas, cuſtodibusq; datis, nequis eum motum regibus nunciaret: cæteri armati duce Bruto Romam profecti. ubi eò uentũ eſt? quacũq; incedit armata multitudo, pauorem, ac tumultum facit. rurſus ubi anteire primores ciuitatis uident: quicquid ſit, haud temere eſſe rentur. nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit: q̄ Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis vrbis in forũ curritur. quò ſimul uentum eſt: præco ad tribunũ celerum in quo tum magiſtratu forte Brutus erat: populum aduocauit. Ibi oratio habita nequaquã eius pectoris, ingeniiq;, quod ſimulatum ad eam diem fuerat: de ui, ac libidine Sex. Tarquinii: de ſtupro infando Lucretiæ, & miſerabili cæde: de orbitate Tricipitini; cui morte filiæ cauſa mortis indignior, ac miſerabilior eſſet. addita ſupbia ipſius regis, miſeriæq;, & labores plebis in foſſas, cloacaſq; exhauriendas demerſæ. Romanos homines victores omnium circa populorũ, opifices, ac lapicidas pro bellatoribus factos. indigna Seruii Tullii regis memorata cædes; & inuecta corpori patris nefan-

C do vehiculo filia: inuocatiq́; vltores parentum dii. His, atrocioribusq́; credo aliis, quæ præſens rerum indignitas haudquaquã relatu ſcriptoribus facilia ſubiicit: memoratis, incẽſam multitudinẽ perpulit: vt imperium regi abrogaret: exulesq́; eſſe iuberet L. Tarquinium cũ coniuge, ac liberis. ipſe iunioribus, qui vltro nomina dabant, lectis, armatisq́;, ad concitandũ inde aduerſus regem exercitum Ardeam in caſtra eſt profectus. imperium in vrbe Lucretio præfecto vrbis iam ante ab rege inſtituto reliquit. Inter hũc tumultũ Tullia domo profugit: execrãtibus quacũq; incedebat, inuocãtibusq́; parentum furias viris, mulieribusq́;. Harum rerũ nunciis in caſtra perlatis, cum re noua trepidus rex pergeret Romã ad comprimendos motus: flexit viã Brutus (ſenſerat enim aduentum) ne obuius fieret. eodemq́; ferè tẽpore diuerſis itineribus Brutus Ardeã, Tarquinius Romam venerunt. Tarquinio clauſæ portæ: exiliumq́; indictũ: liberatorẽ vrbis læta caſtra accepere. exactiq́; inde liberi regis, duo patrem ſecuti ſunt: qui exulatum Cære in Hetruſcos ierunt. Sex. Tarquinius Gabios tanquã in ſuum regnũ profectus, ab vltoribus veterum ſimultatum, quas ſibi ipſe cædibus, rapinisq́; conciuerat: eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnauit annos V & XX. Regnatum Romæ ab condita vrbe ad liberatam annos CCXLIIII. Duo conſules inde comitiis centuriatis à præfecto vrbis ex commentariis Seruii Tullii creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

DECADIS PRIMÆ LIBER SECVNDVS.

LIBERI iam hinc populi Romani res pace, belloq́; geſtas, annuos magiſtratus, imperiaq́; legum potentiora, q̃ hominum peragam. quę libertas vt lætior eſſet, proximi regis ſuperbia fecerat. nam priores ita regnarunt: vt haud immerito omnes deinceps cõditores partium certe vrbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudinis addiderunt: numerentur. neq; ambigitur: quin Brutus idem, qui tantũ gloriæ Superbo exacto rege meruit: peſſimo publico id facturus fuerit: ſi libertatis immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorſiſſet. Quid enim futurum fuit: ſi illa paſtorum, conuenarumq́; plebs transfuga ex ſuis populis ſub tutela inuiolati templi, aut libertatem, aut certe impunitatem adepta, ſoluta regio metu agitari cœpta eſſet tribunitiis procellis! & in aliena

D vrbe cum patribus ſerere certamina priuſquàm pignora coniugum ac liberorum, charitasq́; ipſius ſoli, cui longo tempore aſſueſcitur: animos eorum conſociaſſet! diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fouit tranquilla moderatio imperii, eoq́; nutriendo perduxit: vt bonam frugem libertatis maturis iam viribus ferre poſſent. libertatis autem originem inde magis, quia annuum imperium conſulare factum eſt: quàm quod diminutum quicquam ſit ex regia poteſtate: numeres. omnia iura, omnia inſignia primi conſules tenuere. id modo cautum eſt: ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior concedente collega faſces habuit: qui non acrior vindex libertatis fuerat: q̃ deinde cuſtos fuit. Omnium primum auidum nouæ libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus, aut donis regiis poſſet: iureiurando adegit neminem Romæ paſſuros regnare. deinde quo plus virium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret: cædibus regis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus electis ad trecentorum ſummam expleuit. traditumq́; inde fertur: vt in ſenatum vocarentur, qui patres, quiq́; conſcripti eſſent. conſcriptos videlicet nouum ſenatum, appellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad cõcordiam ciuitatis, iungendosq́; patribus plebis animos. Rerum deinde diuinarum habita cura. & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant: necubi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant. id ſacerdotium pontifici ſubiecere: ne additus nomini honos aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura; officeret. ac neſcio an nimis vndique eam minimis quoque rebus muniendo, modum exceſſerint. conſulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit: nomen inuiſum ciuitati fuit. Nimium Tarquinios regno aſſueſſe. initium à Priſco factum. regnaſſe deinde Seruium Tullium. ne interuallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni Superbum Tarquinium velut hæreditatem gentis, ſcelere ac vi repetiſſe. pulſo Superbo, penes Collatinum imperium eſſe. neſcire Tarquinios priuatos viuere. non placere nomen: periculoſum libertati eſſe. Hic primo ſenſim tentantium animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus: ſolicitamq́; ſuſpicione plebem Brutus ad concionem vocat. ibi omnium primum iuſiurandum populi recitat neminem regnare paſſuros. nec eſſe Romæ, vnde periculum libertati foret. id ſumma ope tuendum eſſe: neq; vllam rem, quæ eò pertineat: contemnendam. inuitum ſe dicere hominis cauſa: nec dicturum fuiſſe: ni charitas reipublicæ vinceret. non credere populum Romanum ſolidam libertatem recuperatam eſſe. regium genus, regium nomen non ſolum in ciuitate, ſed etiam in imperio eſſe. id officere, id obſtare libertati. Hunc tu, inquit, tua volũtate L. Tarquini remoue metũ. meminimus: fatemur: eiecisti reges. abſolue beneficium tuum: aufer hinc regium nomẽ. res tuas tibi

non ſolum

A non ſolum reddent ciues tui authore me:ſed ſiquid deeſt,munifice augebunt.amicus abi: exonera ciuitatem vano forſitan metu.ita perſuaſum eſt animis:cum gente tarquinia regnum hinc abiturum. Conſuli primo tam nouæ rei,ac ſubitæ admiratio incluſerat vocem. dicere deinde incipientem primores ciuitatis circumſiſtũt:eadem multis precibus orant.& cæteri quidem mouebant minus. poſtquàm Sp.Lucretius maior ætate,ac dignitate,ſocer præterea ipſius agere varie, rogãdo alternis ſuadendoq́; cœpit:vt vinci ſe conſenſu ciuitatis pateretur:timens conſul ne poſtmodum priuato ſibi eadem illa cum bonorum amiſſione,additaq́; alia inſuper ignominia acciderent:abdicauit ſe cõſulatu: rebusq́; ſuis omnibus Lauinium tranſlatis,ciuitate ceſſit. Brutus ex ſenatuſconſulto ad populum tulit:vt omnes tarquiniæ gentis exules eſſent.collegã ſibi comitiis centuriatis creauit P. Valerium:quo adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquam in dubio eſſet:bellũ ab Tarquiniis imminere:id quidẽ ſpe omnium ſerius fuit.cæterum,id quod non timebant, per dolum ac proditionem propè libertas amiſſa eſt. Erant in Romana iuuentute adoleſcentes aliquot:nec ii tenui loco orti:quorum in regno libido ſolutior fuerat:æquales,ſodalesq́; adoleſcentium Tarquiniorũ,aſſueti more regio viuere. eam tum æquato iure omnium licentiã quærẽtes,libertatem aliorũ in ſuam vertiſſe ſeruitutẽ:inter ſe conquerebantur. Regem hominem eſſe:à quo impetres vbi ius,vbi iniuria opus ſit.eſſe gratiæ locũ,eſſe beneficio:& iraſci,& ignoſcere poſſe:inter amicum,atq́; inimicum diſcrimen noſſe.leges rem ſurdam, inexorabilem eſſe:ſalubriorem,melioremq́; inopi,q̃ potenti:nihil laxamenti,nec veniæ habere:ſi modum exceſſeris.periculoſum eſſe:in tot humanis erroribus ſola innocentia viuere. Ita iam ſua ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt,ſine mentione reditus bona tantum repetentes. eorum verba poſtq̃ in ſenatu audita ſunt:per aliquot dies ea conſultaio tenuit: ne non reddita belli cauſa, reddita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati cum aliis alia moliri:aperte bona repetentes,clàm recuperandi regni conſilia ſtruere:& tanquam ad id,quod agi videbatur, ambientes nobilium adoleſcentium animos pertentant. à quibus placide oratio accepta eſt. his literas ab Tarquiniis reddunt:& de accipiendis clàm nocte in vrbem regibus colloquuntur. Vitelliis, Aquiliisq́; fratribus primo commiſſa res eſt. Vitelliorum ſoror conſuli nupta Bruto erat. iamq́; ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus, Tiberiusq́;,eos quoq́; in ſocietatem conſilii auunculi aſſumunt.præterea & nobiles aliquot adoleſcentes cõſcii aſſumpti:quorum vetuſtate memoria abiit. Interim cum in ſenatu viciſſet ſententia,quæ cenſebat reddenda bona:eamq́; ipſam cauſam moræ in vrbe haberẽt legati: quod ſpatium ad vehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent:quibus regum aſportarent
B res:omne id tempus cũ coniuratis conſultando abſumunt:euincuntq́; inſtando:vt literæ ſibi ad Tarquinios darentur.nam aliter qui crediturос eos,non vana ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datæ literæ vt pignus fidei eſſent,manifeſtũ facinus fecerunt.nam cum, pridieq̃ legati ad Tarquinios proficiſcerentur:& cœnatum forte apud Vitellios eſſet: coniuratiq́; ibi remotis arbitris multa inter ſe de nouò (vt fit) conſilio egiſſent:ſermonem eorum ex ſeruis vnus excepit. qui iam antea id ſenſerat agi: ſed eam occaſionem,vt literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent: expectabat. poſtq̃ datas ſenſit:rem ad conſules detulit. Conſules ad deprehendendos legatos, coniuratosq́; profecti domo,ſine tumultu rem omnem oppreſſere:literarũ in primis habita cura, ne interciderent. proditoribus extemplo in vincla coniectis,de legatis paululum addubitatum eſt.& quanquam viſi ſunt commiſiſſe,vt hoſtium loco eſſent:ius tamen gentium valuit. De bonis regis,quæ reddenda ante cenſuerant:res integra refertur ad patres.illi victi ira vetuere reddi,vetuere in publicum redigi. diripienda plebi ſunt data:vt cõtacta regia præda ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret. ager Tarquiniorum,qui inter vrbem,ac Tyberim fuit:cõſecratus Marti Martius deinde campus fuit. Forte ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi.quem campi fructum quia religioſum erat conſumere:deſectam cum ſtramento ſegetẽ magna vis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui fluentem aqua:vt mediis caloribus ſolet.ita in vadis hæſitantis frumenti aceruos, conſediſſe illitos limo:inſulam indẽ paulatim,& aliis,quæ fert temere flumen,eodẽ inuectis factam.poſtea credo additas moles:manuq́; adiutum:vt tam eminens area,firmaq́; templis quoque,ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Direptis bonis regum,damnati proditores:ſumptumq́; ſupplicium,conſpectius eo:quod pœnæ capiendæ miniſterium patri de liberis conſulatus impoſuit:& qui ſpectator erat amouendus:eum ipſum fortuna exactorem ſupplicii dedit. Stabant deligati ad palum nobiliſſimi iuuenes, ſed à cæteris velut ab ignotis capitibus,conſulis liberi omnium in ſe auerterãt oculos.miſerebatq́; non pœnæ magis homines,q̃ ſceleris,quo pœnam meriti eſſent.illos eo potiſſimũ anno patriam liberatam, patrem liberatorem,conſulatum ortum ex domo Iunia,patres,plebem,quicquid hominum,deorumq́; Romanorum eſſet:induxiſſe in animum:vt Superbo quondam regi,tum infeſto exuli proderẽt. Conſules in ſedem proceſſere ſuam:miſſiq́; lictores ad ſumendum ſupplicium,nudatos virgis cædunt: ſecuriq́; feriunt:cum inter omne tempus pater,vultusq́;,& os eius ſpectaculo eſſet:eminente animo patrio inter publicæ pœnæ miniſterium. Secundum pœnam nocentium, vt in vtranq́; partem arcẽdis ſceleribus exemplũ nobile eſſet,præmiũ indici pecunia ex ærario,libertas,& ciuitas data. Ille primũ

C dicitur vindicta liberatus. quidam vindictæ quoq; nomen tractum ab illo putant: Vindicio ipſi nomen fuiſſe. poſt illum ſeruatum: vt qui ita liberati eſſent: in ciuitatem accepti viderentur. His ſicut acta erant, nunciatis, incenſus Tarquinius non dolore ſolum tantæ ad irritum cadentis ſpei, ſed etiã odio, iraq́;, poſtquàm dolo viam obſeptam vidit: bellum aperte moliendum ratus, circumire ſupplex Hetruriæ vrbes: orare maxime Veientes, Tarquinienſesq́;: ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrem, egentem ex tanto modo regno cum liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. alios peregre in regnum Romam accitos: ſe regem augentem bello Romanum imperium, à proximis ſcelerata coniuratione pulſum. eos inter ſe, quia nemo vnus ſatis dignus regno viſus ſit: partes regni rapuiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe: nequis expers ſceleris eſſet. patriam ſe, regnúmque ſuum repetere: & perſequi ingratos ciues velle. ferrent opem: adiuuarent: ſuas quoq; veteres iniurias vltum irent: toties cæſas legiones: agrum ademptum. Hæc mouerunt Veientes. ac pro ſe quiſq; Romano ſaltem duce ignominias demendas, belloq́; amiſſa repetenda, minaciter fremunt. Tarquinienſes nomen, ac cognatio mouet. pulchrum videbatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum ciuitatum exercitus ad repetendum regnum, belloq́; perſequendos Romanos ſecuti Tarquinium. Poſtq̃ in agrum Romanum ventum eſt: obuiam hoſti conſules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorandum cum equitatu anteceſſit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit. præierat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, vbi ex lictoribus procul conſulem eſſe: deinde iam propius, ac certius facie quoque Brutum cognouit: inflammatus ira, ille eſt vir, inquit: qui nos extorres expulit patria. ipſe en ille noſtris decoratus inſignibus magnifice incedit. dii regum vltores adeſte. concitat calcaribus equum: atque in ipſum infeſtus conſulem dirigit. ſenſit in ſe iri Brutus: (decorum erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus) auide itaque ſe certamini offert. adeoq́; infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem vulneraret, ſui protegendi corporis memor: vt contrario ictu per parmam vterque transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit. neque ita multo poſt & pedites ſuperueniunt. Ibi varia victoria, & velut æquo marte pugnatum eſt. dextra vtrinque cornua vicere: læua ſuperata. Veientes vinci ab Romano milite aſſueti, fuſi, fugatiq́; ſunt. Tarquinienſis nouus hoſtis non ſtetit ſolum: ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit. Ita cum pugnatum eſſet: tantus terror Tarquinium, atque Hetruſcos inceſſit: vt omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens, Tarquinienſisq́; ſuas quiſque abirent domos. Adiiciunt miracula huic pugnæ: ſilentio proximæ

D noctis ex ſylua Arſia ingentem editam vocem: Syluani vocem eam creditam: hæc dicta. vno plus Hetruſcorum cecidiſſe in acie: vincere bello Romanum. Ita certe inde abiere Romani, vt victores: Hetruſci pro victis. nam poſtquàm illuxit: nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat: P. Valerius conſul ſpolia legit: triumphansq́; inde Romam rediit. collegæ funus quanto tum potuit apparatu, fecit. ſed multo maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis: quia matronæ annum, vt parentem eum luxerunt: quod tam acer vltor violatæ pudicitiæ fuiſſet. Conſuli deinde, qui ſuperfuerat: vt ſunt mutabiles vulgi animi: ex fauore non inuidia modo: ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine orta. regnum eum affectare, fama ferebat: quia nec collegam ſubrogauerat in locum Bruti: & ædificabat in ſumma Velia. ibi alto, atque munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta vulgo, creditaq́; cum indignitate angerent conſulis animum: vocato ad concilium populo, ſummiſſis faſcibus in concionem aſcendit. Gratum id multitudini ſpectaculum fuit. ſummiſſa ſibi eſſe imperii inſignia: confeſſionemq́; factam populi, quàm conſulis maieſtatem, vimq́; maiorem eſſe. Vbi audire iuſſi: conſul laudare fortunam collegæ: quod liberata patria in ſummo honore pro republica dimicans, matura gloria, nec dum ſe vertente in inuidiam, mortem occubuiſſet. ſe ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen, atque inuidiam ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aquilios ſe, Vitelliosq́; recidiſſe. Nunquam'ne ergo, inquit, vlla adeo à vobis ſpectata virtus erit: vt ſuſpicione violari nequeat! ego me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen ſubiturum timerem! ego ſi in ipſa arce, Capitolioq́; habitarem: metui me credere poſſem à ciuibus meis! tam leui momento mea apud vos fama pendet! adeo'ne eſt fundata leuiter fides: vt vbi ſim, quàm qui ſim magis referat! Non obſtabunt P. Valerii ædes libertati veſtræ Quirites: tuta erit vobis Velia. deferam non in planum modo ædes: ſed colli etiam ſubiiciam: vt vos ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. in Velia ædificent, quibus melius, quàm P. Valerio creditur libertas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: & vbi nunc vicus publicus eſt, domus in infimo cliuo ædificata. Latæ deinde leges: non ſolum, quæ regni ſuſpicione conſulem abſoluerent: ſed quæ adeo in contrarium verterent: vt popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publicolæ eſt. Ante omnes de prouocatione aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq́; cum bonis capite eius, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Gratæ in vulgus leges fuere. quas cum ſolus pertuliſſet: vt ſua vnius in his gratia eſſet: tum deinde comitia collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp. Lucretius conſul: qui magno natu, non ſufficientibus iam viribus ad conſularia munera obeunda,

intra

A intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretii locum M. Horatius Puluillus. Apud quoſdam veteres authores nõ inuenio Lucretium conſulem. Bruto ſtatim Horatium ſuggerunt. credo, quod nulla geſta res inſignem fecerit conſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes. Valerius, Horatiusq; conſules ſortiti vter dedicaret: Horatio ſorte euenit: Publicola ad Veientium bellum profectus. Ægrius, q̃ dignum erat tulere Valerii neceſſarii: dedicationẽ tã inclyti templi Horatio dari. id oĩbus modis impedire conati, poſtq̃ alia fruſtra tentata erant: poſtem iam tenenti conſuli fœdum inter precationem deũm nuncium incutiunt: mortuum eius filiũ eſſe: funeſtaq; familia dedicare eum templũ non poſſe. Non crediderit factum: an tantum roboris animo fuerit: nec traditur certum: nec interpretatio eſt facilis. nihil aliud ad eum nuncium à propoſito auerſus, q̃ vt cadauer efferri iuberet, tenẽs poſtem, precationem peragit: & dedicat templum. Hæc poſt exactos reges domi, militiæq; geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius conſules facti. Iam Tarquinii ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium, precesq;, nũc orabant: ne ſe oriundos ex Hetruſcis eiuſdem ſanguinis, nominisq; egentes exulare pateretur: nunc monebant etiam: ne orientẽ morem pellendi reges inultum fineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis, niſi quanta vi ciuitates eam expetant, tanta regna reges defendant: æquari ſumma infimis: nihil excelſum, nihil, quod ſupra cætera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finẽ regnis, rei inter deos, homineſq; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regem amplum Thuſcis ratus, Romam infeſto exercitu venit. Non vnquam aliãs ante tantus terror ſenatum inuaſit: adeo valida res tũ Cluſina erat, magnumq; Porſenæ nomen. nec hoſtes modo timebant: ſed ſuoſmet ipſi ciues: ne Romana plebs metu perculſa, receptis in vrbem regibus vel cum ſeruitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab ſenatu data. annonæ in primis habita cura: & ad frumentum comparandum miſſi, alii in Volſcos, alii Cumas. ſalis quoq; vendendi arbitrium, quia impenſo pretio vænibat in publicum: omni ſumptu ademptum priuatis: portoriis quoq;, & tributo plebe liberata: vt diuites conferrent: qui oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſtipendii pendere: ſi liberos educent. Itaq; hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodum rebus in obſidione, ac fame, adeo concordem ciuitatem tenuit: vt regium nomen non ſummi magis, q̃ infimi horrerent: nec quiſquam

B vnus malis artibus poſtea tam popularis eſſet: q̃ tum bene imperando vniuerſus ſenatus fuit. Cum hoſtes adeſſent: pro ſe quiſq; in vrbem ex agris demigrant: vrbem ipſam ſepiunt præſidiis. alia muris, alia Tyberi obiecto videbantur tuta. pons Sublicius iter penè hoſtibus dedit: ni vnus vir fuiſſet, Horatius Cocles: (id munimentum illo die fortuna vrbis romanæ habuit) qui poſitus forte in ſtatione pontis, cum captum repentino impetu Ianiculum, atq; inde citatos decurrere hoſtes vidiſſet: trepidamq; turbam ſuorũ arma, ordineſq; relinquere: reprehenſans ſingulos, obſiſtens, obteſtanſq; deũm & hominum fidem, teſtabatur: nequicquam deſerto præſidio eos fugere. ſi tranſitum pontem à tergo reliquiſſent: iam plus hoſtium in Palatio, Capitolioq;, q̃ in Ianiculo fore. Itaq; monere, præcipere: vt pontem ferro, igni, quacunq; vi poſſent, interrumpant: ſe impetum hoſtium, quantum corpore vno poſſet obſiſti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis, inſigniſq; inter conſpecta cedentium pugnæ terga, obuerſis cominus ad ineundum prælium armis, ipſo miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Lartium, ac T. Herminium, ambos claros genere, factiſq;. Cum his primam periculi procellam, & quod tumultuoſiſſimum pugnæ erat, parumper ſuſtinuit: deinde eos quoq; ipſos exigua parte pontis relicta, reuocantibus, qui reſcindebant, cedere in tutum coegit. Circũferens inde truces minaciter oculos ad proceres Hetruſcorum, nunc ſingulos prouocare: nunc increpare omnes: ſeruitia regum ſuperborum ſuæ libertatis immemores alienam oppugnatum venire. Cunctati aliquandiu ſunt: dum alius alium, vt prælium incipiant, circumſpectant. pudor deinde commouit aciem: & clamore ſublato vndiq; in vnum hoſtem tela coniiciũt. quæ cum in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent: neque ille minus obſtinatus ingenti pontem obtineret gradu: iam impetu detrudere conabantur virum: cum ſimul fragor rupti pontis, ſimul clamor Romanorum alacritate perfecti operis ſublatus, pauore ſubito impetũ ſuſtinuit. Tum Cocles, Tyberine pater, inquit, te ſancte precor: hæc arma, & hunc militem propitio flumine accipias. ita ſic armatus in Tyberim deſiluit: multiſq; ſuper incidentibus telis, incolumis ad ſuos tranauit: rem auſus plus famæ habituram ad poſteros, q̃ fidei. Grata erga tantam virtutem ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita: agri quantum vno die circũarauit, datum. priuata quoq; inter publicos honores ſtudia eminebant. nam in magna inopia pro domeſticis copiis vnuſquiſque ei aliquid, fraudans ſe ipſe victu ſuo, contulit.

Porſena primo conatu repulſus, conſiliis ab oppugnanda vrbe ad obſidendam verſis, præſidio in Ianiculo locato, ipſe in plano, ripiſq; Tyberis caſtra poſuit: nauibus vndiq; accitis, & ad cuſtodiam: nequid Romam frumenti ſubuehi fineret: & vt prædatum milites trans flumen per occaſiones aliis, atq; aliis locis traiicerent. breuiq; adeo infeſtum omnem romanũ agrum reddidit, vt non cætera ſolũ ex agris, ſed pecus quoq; omne in vrbem compelleretur, neque quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc tantum licentiæ Hetruſcis non metu magis, quàm conſilio conceſſum, nanq; Valerius

C conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negligens vltor grauem ſe ad maiora vindicẽ ſeruabat. itaq; vt eliceret prædatores: edicit ſuis: poſtero die frequentes porta eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat: expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus: quod in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. Et ſciere perfugæ indicio: multoq; plures, vt in ſpem vniuerſæ prædæ, flumen traiiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad ſecundum lapidem Gabina via occultum conſidere iubet: Sp. Lartium cũ expedita iuuentute ad portam Collinam ſtare: donec hoſtis prætereat: inde ſe obiicere: ne ſit ad flumen reditus. conſulum alter, T. Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus: ipſe Valerius Cœlio monte cohortes delectas educit. hiq; primi apparuere hoſti. Herminius vbi tumultum ſenſit: concurrit ex inſidiis: verſiſq; in Lucretium Hetruſcis terga cædit. dextra læuaq;, hinc à porta Collina, illinc ab Neuia redditus clamor. ita cæſi in medio prædatores, neq; ad pugnã viribus pares, & ad fugam ſeptis oĩbus viis. finiſq; ille tam effuſe vagandi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilo minus, & frumenti cũ ſumma caritate inopia: ſedendoq; expugnaturum ſe vrbem, ſpem Porſena habebat. cũ C. Mutius adoleſcens nobilis, cui indignũ videbatur: populum Ro. ſeruientẽ, cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus vllis obſeſſum eſſe: liberum eundẽ populum ab iiſdem Hetruſcis obſideri; quorũ ſæpe exercitus fuderit: itaq; magno, audaciq; aliquo facinore eam indignitatem vindicandã ratus, primo ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens ne, ſi conſulum iniuſſu, & ignaris oĩbus iret: forte deprehenſus à cuſtodibus romanis retraheretur vt transfuga, fortuna tum vrbis crimen affirmante: ſenatum adiit. Tranſire Tyberim, inquit, patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo, non prædo, nec populationum inuicem vltor. maius, ſi dii iuuant, in animo eſt facinus. Approbant patres. abdito intra veſtem ferro proficiſcitur. vbi eò venit. in confertiſſima turba propè regium tribunal conſtitit. ibi cum ſtipendiũ forte militibus daretur: & ſcriba cum rege ſedens pari ferè ornatu multa ageret: cumq; milites vulgo adirent: timens ſciſcitari vter Porſena eſſet, ne ignorando regem ſemetipſe aperiret quis eſſet: quò temere traxit fortuna facinus: ſcribam pro rege obtruncat. vadentem inde quà per trepidam turbam cruento mucrone ſibi ipſe fecerat viam, cum concurſu ad clamorem facto comprehenſum regi ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: deſtitutus tum quoque inter tantas fortunæ minas, metuendus magis q̃ metuens, Romanus ſum, inquit, ciuis: C. Mutium vocant. hoſtis hoſtem occidere volui. nec ad mortem minus animi eſt, q̃ ad cædem fuit. & facere, & pati fortia, romanum eſt. nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petẽtium decus. proinde

D in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere: vt in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum, hoſtemq; in veſtibulo habeas regiæ. hoc tibi iuuentus romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum prælium timueris. vni tibi, & cum ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira infenſus, periculoq; conterritus, circũdari ignes minitabũdus iuberet: niſi expromeret propere, quas inſidiarũ ſibi minas ꝑ ambages iaceret: en tibi, inquit: vt ſentias q̃ vile corpus ſit iis, qui magnam gloriam petunt. dextramq; accenſo ad ſacrificium foculo iniicit. quam cum velut alienato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miraculo rex, cum ab ſede ſua proſiluiſſet: amoueriq; ab altaribus iuuenem iuſſiſſet: tu vero abi, inquit, in te magis q̃ in me hoſtilia auſus. iuberem macte virtute eſſe: ſi pro mea patria iſta virtus ſtaret. nunc iure belli liberum te, intactum, inuiolatumq; hinc dimitto. Tum Mutius quaſi remunerans meritum, quandoquidem, inquit, eſt apud te virtuti honos: vt beneficio tuleris à me, quod minis nequiſti: trecenti cõiurauimus principes iuuentutis romanæ: vt in te hac via graſſaremur. mea prima ſors fuit. cæteri, vtcunq; ceciderit primum, quo te opportunum fortuna dederit: ſuo quiſq; tempore aderunt.

Mutium dimiſſum, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomen inditum: legati à Porſena Romam ſecuti ſunt. adeo mouerat eum & primi periculi caſus: quo nihil ſe præter errorem inſidiatoris texiſſet: & ſubeunda dimicatio toties, quot coniurati ſupereſſent: vt pacis conditiones vltro ferret Romanis. Iactatum in conditionibus nequicq̃ de Tarquiniis in regnum reſtituendis: magis quia id negare ipſe nequiuerat Tarquiniis: q̃ quod negatum iri ſibi ab Romanis ignoraret de agro Veientibus reſtituendo impetratum: expreſſaq; neceſſitas obſides dandi Romanis: ſi Ianiculo præſidium deduci vellent. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena: & agro romano exceſſit. Patres C. Mutio virtutis cauſa trans Tyberim agrũ dono dedere: quæ poſtea ſunt Mutia prata appellata. Ergo ira honorata virtute, fœminæ quoque ad publica decora excitatæ. Et Clœlia virgo, vna ex obſidibus, cũ caſtra Hetruſcorũ forte haud procul ripa Tyberis locata eſſent: fruſtrata cuſtodes, dux agminis virginum inter tela hoſtiũ Tyberim tranauit: ſoſpiteſq; omnes Romam ad propinquos reſtituit. Quod vbi regi nunciatum eſt: primo incenſus ira oratores Romam miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam: alias haud magnifacere. deinde in admirationem verſus, ſupra Coclites, Mutioſq; dicere id facinus eſſe: & præ ſe ferre: quẽadmodũ, ſi nõ dedatur obſes: pro rupto ſe fœdus habiturũ: ſic deditam: intactam inuiolatamq; ad ſuos remiſſurũ. Vtrinq; cõſtitit fides, & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerũt: & apud regẽ Hetruſcũ non tuta ſolũ, ſed honorata etiã virtus fuit. laudatamq; virginẽ parte obſidũ ſe donare dixit. ipſa quos vellet, legeret. productis oĩbus

elegiſſe

A elegiſſe impuberes dicitur:quod & virginitati decorũ,& conſenſu obſidum ipſorũ probabile erat: eã ætatẽ potiſſimũ liberari ab hoſte:quæ maxime opportuna iniuriæ eſſet. Pace redintegrata Romani nouam in fœmina virtutem nouo genere honoris,ſtatua equeſtri donauere.in ſumma Sacra via fuit poſita virgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectioni ab vrbe regis Hetruſci abhorrens mos traditus ab antiquis vſq; ad noſtram ætatem inter cætera ſolẽnia manet:bonis vendẽdis bona Porſenæ regis vendendi.cuius originẽ moris neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe,neq; omiſſam in pace:aut amiciore creuiſſe principio,q̃ hic præ ſe ferat titulus:bona hoſtiliter vendẽdi.proximũ vero eſt ex iis, quæ traduntur:Porſenam diſcedentem ab Ianiculo caſtra opulenta cõuecto ex propinquis,ac fertilibus Hetruriæ aruis cõmeatu,Romanis dono dediſſe:inopi tum vrbe ab lõginqua obſidione.ea deinde,ne populo immiſſo diriperẽtur hoſtiliter,venîſſe bona:quæ Porſenæ appellata: gratiam muneris magis ſignificante titulo,q̃ auctionem fortunæ regiæ: quæ ne in poteſtate quidem populi Romani eſſet. Omiſſo Romano bello Porſena,ne fruſtra in ea loca exercitus adductus videretur: cũ parte copiarum filium Aruntem Ariciam oppugnatũ mittit.Primo Aricinos res nec opinata perculerat. acceſita deinde auxilia & à Latinis populis,& à Cumis tñ̃ ſpei fecere:vt acie decernere auderẽt.Prælio inito adeo cõcitato impetu ſe intulerant Hetruſci:vt funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ cohortes arte aduerſus vim vſæ,declinauere paululum:effuſæq; prælatos hoſtes cõuerſis ſignis ab tergo adortæ ſunt. Ita in medio propè iam victores cæſi Hetruſci,pars perexigua duce amiſſo,quia nullum propius perfugium erat:Romam inermes & fortuna,& ſpecie ſupplicum delati ſunt. ibi benigne excepti:diuiſiq; in hoſpitia.Curatis vulneribus alii profecti domos,nuncii hoſpitalium beneficiorum: multos Romæ hoſpitum, vrbiſq; charitas tenuit.his locus ad habitandum datus:quẽ deinde Thuſcum vicum appellarunt. P.Lucretius inde,& P.Valerius Publicola tertiũ conſules facti. Eo anno poſtremum legati à Porſena de reducendo in regnũ Tarquinio venerunt.quibus cũ reſponſum eſſet: miſſurũ ad regẽ ſenatũ legatos;miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſq; ex patribus.non,quin breuiter reddi reſponſum potuerit,nõ recipi reges:ideo potius delectos patrum ad eum miſſos, q̃ legatis eius Romæ daretur reſponſum:ſed vt in perpetuũ mentio eius rei finiretur:ne in tantis mutuis beneficiis inuicẽ animi ſolicitarentur:cũ ille peteret,quod contra libertatẽ populi Romani eſſet: Romani,niſi
B in perniciem ſuã faciles eſſe vellent:negarent,cui nihil negatũ vellẽt.Non in regno populũ Romanũ, ſed in libertate eſſe.ita induxiſſe in animũ:hoſtibus potius,q̃ regib⁹ portas patefacere. ea eſſe vota,eã eſſe voluntatẽ oĩum:vt qui libertati erit in illa vrbe finis:idem vrbi ſit.proinde ſi ſaluam eſſe vellet Romam:vt patiat̃ liberam eſſe,orare. Rex verecundia victus,qñ id certũ,atq; obſtinatũ eſt,inquit:neq; ego obtundã,ſæpius eadem nequicq̃ agẽdo;nec Tarquinios ſpe auxilii:quod nullũ in me eſt: fruſtrabor.aliũ hinc.ſeu bello opus eſt,ſeu quiete,exilio quærãt locũ: nequid meam vobiſcũ pacẽ diſtineat.

Dictis facta amiciora adiecit.obſidũ quod reliquum erat,reddidit.agrũ Veientem,fœdere ad Ianiculum icto ademptum,reſtituit. Tarquinius ſpe omni reditus inciſa,exulatum ad generũ Mamiliũ Octauium Thuſculum abiit.Romanis pax fida ita cũ Porſena fuit. Conſules deinde Marcus Valerius,Publius Poſthumius.Eo anno bene pugnatũ cum Sabinis,cõſules triumpharunt. Maiore inde mole Sabini bellũ parabant.aduerſus eos,& nequid ſimul ab Thuſculo,vnde etſi nõ apertum, ſuſpectum tñ̃ bellum erat:repentini periculi oriretur:P.Valerius quartũ,T.Lucretius iterũ conſules facti.

Seditio inter belli,paciſq; authores orta in Sabinis aliquantũ inde virium tranſtulit ad Romanos. nanq; Ap.Clauſus,cui poſtea Ap.Claudio fuit Romæ cognomen:cũ pacis ipſe author à turbatoribus belli premeretur:nec par factioni eſſet:ab Regillo magna clientium comitatus manu, Romam transfugit.His ciuitas data,agerq; trans Aniẽnẽ.vetus Claudia tribus,additis poſtea nouis tribulibus,qui ex eo venirẽt agro:appellata.Appius inter patres lectus haud ita multo poſt in principũ dignationẽ peruenit.Conſules infeſto exercitu in agrũ Sabinum profecti,cũ ita vaſtatione,deinde prælio afflixiſſent opes hoſtiũ:vt diu nihil inde rebellionis timere poſſent:triũphantes Romã redierunt.

P.Valerius oĩum conſenſu princeps belli,paciſq; artibus,anno poſt,Agrippa Menenio,P. Poſthumio cõſulibus morit̃,gloria ingẽti,copiis familiaribus adeo exiguis:vt funeri ſumptus deeſſet.de publico eſt elatus.Luxere matronæ,vt Brutũ. Eodẽ anno duæ coloniæ latinæ,Pometia & Cora ad Auruncos deficiunt.cũ Auruncis bellũ initũ.fuſoq; ingẽti exercitu,qui ſe ingredictibus fines cõſulibus ferociter obtulerat:omne auruncũ bellũ Pometiã cõpulſum eſt.Nec magis poſt præliũ,q̃ in prælio cædibus tẽperatum eſt.& cæſi aliquãto plures erant,q̃ capti:& captos paſſim trucidauerũt.ne ab obſidibus quidẽ,qui CCC accepti numero erant:ira belli abſtinuit. Et hoc anno Romæ triumphatum.

Secuti cõſules Opiter Virginius,Sp.Caſſius Pometiã primo vi,deinde vineis,aliiſq; operibus oppugnauerũt.in quos Aurunci magis iã inexpiabili odio,q̃ ſpe aliqua,aut occaſione coorti, cum plures igni q̃ ferro armati excurriſſent:cæde,incẽdioq; cũcta cõplent,vineis incenſis,multis hoſtiũ vulneratis & occiſis.cõſulũ quoq; alterũ(ſed verũ nomẽ authores non adiiciunt)graui vulnere ex equo deiectũ propè interfecerũt.Romã inde male geſta re reditũ.inter multos ſaucios cõſul ſpe incerta vitæ relictus. Interiecto deĩde haud magno ſpacio,qđ vulnerib⁹ curãdis,ſupplẽdoq; exercitui ſatis eſſet:tũ ira

C maiore belli, tum viribus etiam auctis Pometiæ arma illata. & cum vineis refectis, aliaq; mole belli
iam in eo eſſet, vt in muros euaderet miles: deditio eſt facta. cæterum nihilo minus fœde dedita vrbe,
q̃ ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi: ſub corona venierunt coloni alii: oppidum
dirutum: ager venit. Cōſules magis ob iras grauiter vltas, q̃ ob magnitudinem perfecti belli trium-
pharunt. Inſequens annus Poſthumiū Cominium, & T. Largium conſules habuit. Eo anno Ro-
mæ cum per ludos ab Sabinorum iuuentute per laſciuiam ſcorta raperētur: cōcurſu hominum rixa,
ac propè prælium fuit: paruaq; ex re ad rebellionem ſpectare res videbatur. Supra belli Latini metum
id quoq; acceſſerat: quòd triginta iam coniuraſſe populos concitante Octauio Mamilio, ſatis conſta-
bat. In hac tantarum expectatione rerum ſolicita ciuitate, dictatoris primum creandi mentio or-
ta, ſed nec quo anno, nec quibus conſulibus, quia ex factione tarquinia eſſent (id quoque enim tradi-
tur) parum creditum ſit: nec quis primum dictator creatus ſit, ſatis conſtat. apud veterrimos tamen
authores T. Largium dictatorem primum, Sp. Caſſium magiſtrum equitum, creatos inuenio. con-
ſulares legere. ita lex iubebat, de dictatore creando lata. eo magis adducor vt credam Largium, qui
conſularis erat, potius, q̃ M. Valerium Fuſium Volcſi nepotem, qui nondum conſul fuerat: modera-
torem, & magiſtrum conſulibus appoſitum. qui ſi maxime ex ea familia legi dictatorem vellent: pa-
trem multo potius M. Valerium ſpectatæ virtutis & conſularē virum legiſſent. Creato dictatore pri-
mum Romæ, poſtq̃ præferri ſecures viderunt: magnus plebem metus inceſſit: vt intentiores eſſent
ad dicto parendum. neq; enim vt in conſulibus, qui pari poteſtate eſſent: alterius auxilium, neq; pro-
uocatio erat: neq; vllum vſquam, niſi in cura parendi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dicta-
tor eo magis, quòd propter ſe creatum crediderant: metum incuſſit. itaq; legatos de pace mittūt. qui-
bus orantibus dictatorem, ſenatumq;, vt veniam erroris hominibus adoleſcentibus darent: reſpon-
ſum: ignoſci adoleſcentibus poſſe: ſenibus non poſſe: qui bella ex bellis ſererent. actum tamen eſt de
pace: impetrataq; foret: ſi quod impenſæ factum in bellum erat, præſtare Sabini (id enim poſtulatum
erat) in animum induxiſſent. bellum indictum. tacitæ induciæ quietum annum tenuere. Conſules
Seruius Sulpitius, M. Manlius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde, & C. Ve-
tuſius. His cōſulibus Fidenæ obſeſſæ: Cruſtumeria capta: Præneſte ab Latinis ad Romanos deſciuit.
nec vltra bellum Latinum gliſcens iam per aliquot annos dilatum. A. Poſthumius dictator, T. Ebu-
tius magiſter equitum magnis copiis peditum, equitumq; profecti ad lacum Regillum in agro Tu-
D ſculano agmini hoſtium occurrerunt. & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt: ſu-
ſtineri ira non potuit, quin extemplo confligerent. ergo etiam prælium aliquanto quàm cætera gra-
uius atq; atrocius fuit. non enim duces ad regendam modo conſilio rem affuere: ſed ſuiſmetipſis cor-
poribus dimicantes miſcuere certamina. nec quiſquā procerum fermè hac, aut illa ex acie ſine vulne-
re, præter dictatorem Romanum, exceſſit. In Poſthumium prima in acie ſuos adhortantem, in-
ſtruentemq; Tarquinius Superbus, quanquam iam ætate & viribus erat grauior: equum infeſtus ad-
miſit. ictusq; ab latere concurſu ſuorum receptus in tutum eſt. Et ad alterum cornu Ebutius magi-
ſter equitum in Octauium Mamilium impetum dederat. nec fefellit veniens Thuſculanum ducem:
contra quem & ille concitat equum. tantaq; vis infeſtis venientium haſtis fuit: vt brachium Ebu-
tio traiectum ſit: Mamilio pectus percuſſum. hunc quidem in ſecundam aciem Latini recepere: Ebu-
tius, cum ſaucio brachio tenere telum non poſſet: pugna exceſſit. Latinus dux nihil deterritus vulne-
re prælium ciet. & quia ſuos perculſos videbat: acceſſit cohortem exulum Romanorum: cui L. Tar-
quinii filius præerat, ea quo maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriamq; ademptam: pugnam
parumper reſtituit. Referentibus iam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius Publicolæ frater
conſpicatus ferocem iuuenem Tarquinium oſtentantem ſe in prima exulum acie, domeſtica etiam
gloria accenſus, vt cuius familiæ decus eiecti reges erant, eiuſdem interfecti forent: ſubdit calcaria
equo: & Tarquinium infeſto ſpiculo petit. Tarquinius retro in agmen ſuorum infenſo ceſſit hoſti.
Valerium inuectum temere in exulum aciem ex tranſuerſo quidam adortus tranſfigit: nec quicquā
equitis vulnere equo retardato, moribundus Romanus labentibus ſuper corpus armis ad terram
defluxit. Dictator Poſthumius poſtquàm cecidiſſe talem virum, exules ferociter citato agmine inue-
hi, ſuos perculſos cedere animaduertit: cohorti ſuæ, quam de electa manu præſidii cauſa circa ſe ha-
bebat: dat ſignum: vt quem ſuorum fugientem viderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti verſi
à fuga Romani in hoſtem: & reſtituta acies. Cohors dictatoris tum primum prælium iniit: integris
corporibus, animiſq; feſſos adorti exules cedunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. imperator La-
tinus vbi cohortem exulum à dictatore Romano propè circumuentam vidit: ex ſubſidiariis mani-
pulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine venientes T. Herminius legatus conſpi-
catus, interq; eos inſignem veſte armiſq; Mamilium noſcitans, tanto vi maiore, quàm paulo ante
magiſter equitum cum hoſtium duce prælium iniit: vt & vno ictu transfixum per latus occiderit Ma-
milium; & ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis veruto percuſſus, cum victor in caſtra eſſet rela-
tus; inter primam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat, obteſtans: vt feſſo iam
pedite

A pedite deſcendant ex equis:& pugnam capeſſant.dicto paruere:deſiliunt ex equis: prouolant in pri-
mum:& pro anteſignanis parmas obiiciunt.recipit extemplo animum pedeſtris acies poſtq̃ iuuen-
tutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes vidit. Tum demum impulſi
Latini:perculſaq; inclinauit acies.equitibus admoti equi:vt perſequi hoſtem poſſent.ſecuta & pede-
ſtris acies. Ibi nihil nec diuinæ,nec humanæ opis dictator prætermittens,ædem Caſtori vouiſſe fert:
ac pronunciaſſe militi præmia,qui primus,qui ſecũdus caſtra hoſtium intraſſet.tantusq; ardor fuit:
vt eodem impetu,quo fuderant hoſtẽ,Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pu-
gnatum eſt. Dictator,& magiſter equitum triumphantes in vrbẽ rediere. Triennio deinde nec certa
pax,nec bellum fuit. Conſules Q.Cloelius,& T.Lartius. Inde A.Sempronius,& M.Minutius.his
conſulibus ædes Saturno dedicata:ſaturnalia inſtitutus feſtus dies. A.deinde Poſthumius,& T.Vir-
ginius conſules facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio.
A.Poſthumium,quia collega dubiæ fidei fuerit:ſe conſulatu abdicaſſe:dictatorem inde factũ. Tanti
errores implicant temporũ,aliter apud alios ordinatis magiſtratibus:vt nec qui cõſules ſecũdũ quoſ-
dã,nec quid quoq; anno actum ſit,in tanta vetuſtate non rerum modo,ſed etiam authorum digerere
poſſis. Ap.Claudius deinde,& P.Seruilius conſules facti. Inſignis hic annus eſt nuncio Tarquinii
mortis.Mortuus eſt Cumis:quò ſe poſt fractas opes Latinorũ ad Ariſtodemum tyrannum cõtulerat.
Eo nũcio erecti patres:erecta plebes.ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia.plebi, cui ad eã diem
ſumma ope inſeruitum erat:iniuriæ à prioribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia,quam rex
Tarquinius deduxerat:ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Romæ tribus vna & XXX.
factæ. Ædes Mercurii dedicata eſt idibus Maiis. Cum Volſcorum gente Latino bello neq; pax,neq;
bellum fuerat.nam & Volſci comparauerant auxilia,quæ mitterent Latinis:ni maturatum ab dicta-
tore Romano eſſet:& maturauit Romanus:ne prælio vno cum Latino, Volſcoq; contenderet. Hac
ira conſules in Volſcum agrum legiones ducere.Volſcos conſilii pœnam metuentes nec opinata res
perculit.armorum immemores obſides dant CCC principum à Cora, atq; Pometia liberos.ita ſine
certamine inde abductæ legiones.Nec ita multo poſt Volſcis leuatis metu ſuũ rediit ingeniũ. ruſus
occultum parant bellũ,Hernicis in ſocietatẽ armorũ aſſumptis.legatos quoq; ad ſolicitandũ Latium
paſſim dimittunt.ſed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos ira,odioq; eius,quicunq; ar-
ma ſuaderet:ne ab legatis quidẽ violãdis abſtinuit.cõprehenſos Volſcos Romam duxere. ibi traditi
B conſulibus:indicatumq; eſt: Volſcos,Hernicoſq; parare bellum Romanis.Relata re ad ſenatũ, adeo
fuit gratum patribus,vt & captiuorũ ſex millia Latinis remitterent:& de fœdere, quod propè in per-
petuum negatum fuerat:rem ad nouos magiſtratus traiicerent. Enimuero tum Latini gaudere facto:
pacis authores in ingenti gloria eſſe.coronam auream Ioui donum in Capitolium mittunt.cum le-
gatis,donoq;,qui captiuorum remiſſi ad ſuos fuerant:magna circũfuſa multitudo venit.pergunt do-
mos eorum,apud quem quiſq; ſeruierant.gratias agunt liberaliter habiti, cultiq; in calamitate ſua:
inde hoſpitia iungunt.Nunq̃ aliàs ante publice,priuatimq; latinum nomen Romano imperio con-
iunctius fuit.Sed & bellum Volſcum imminebat:& ciuitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter patres,
plebemq; flagrabat odio:maxime propter nexos ob æs alienum. Fremebant: ſe foris pro libertate &
imperio dimicantes,domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe:tutioremq; in bello,q̃ in pace,inter ho-
ſtes,q̃ inter ciues libertatem plebis eſſe.inuidiamq; eam ſua ſponte gliſcentem inſignis vnius calami-
tas accendit.Magno natu quidam cum omnium maiorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit.
obſita erat ſqualore veſtis:fœdior corporis habitus pallore,ac macie perẽpti.ad hoc promiſſa barba,
& capilli efferauerant ſpeciem oris.noſcitabatur tamẽ in tanta deformitate:& ordines duxiſſe aiebãt:
aliaq; militiæ decora vulgo miſerantes eum iactabant.ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarũ
cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus vnde ille habitus! vnde deformitas! cum circũ-
fuſa turba eſſet propè in concionis modũ:Sabino bello ait ſe militantem,quia propter populationes
agri nõ fructu modo caruerit:ſed villa incenſa fuerit:direpta oĩa:pecora abacta:tributum iniquo ſuo
tempore imperatum:æs alienum feciſſe.id cumulatũ vſuris primo ſe agro paterno,auitoq; exuiſſe:de-
inde fortunis aliis:poſtremo velut tabem perueniſſe ad corpus ductum ſe ab creditore nõ in ſeruitiũ,
ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe.inde oſtẽtare tergum fœdum recentibus veſtigiis verberum.Ad
hæc viſa,audit aq; clamor ingens oritur.non iam foro ſe tumultus continet:ſed paſſim totam vrbem
peruadit.nexu vincti,ſolutiq; ſe vndiq; in publicũ proripiunt:implorant Quiritium fidem. nullo lo-
co deeſt ſeditionis voluntarius comes. multis paſſim agminibus per oẽs vias cum clamore in forum
curritur.Magno cũ periculo ſuo,qui ſorte patrũ in foro erant,in eam turbã inciderunt.nec tẽperatum
manibus foret:ni ꝓpere cõſules P.Seruilius,& Ap.Claudius ad cõprimendã ſeditionẽ interueniſſent.
At in eos multitudo verſa oſtẽtare vincula ſua,deformitatẽq; aliã.hæc ſe meritos dicere,exprobrãtes
ſuã quiſq; alius alibi militiã.poſtulare multo minaciter magis, q̃ ſuppliciter:vt ſenatũ vocarẽt. curiãq;
ipſi futuri arbitri,moderatoreſq; publici conſilii circũſiſtunt. Pauci admodum patrum, quos caſus
obtulerat:cõtracti ab conſulibus:cæteros metus nõ curia modo,ſed etiam foro arcebat.nec agi quicq̃

C per infrequentiam poterat ſenatus. Tum vero eludi, atq; extrahi ſe multitudo putare:& patrum qui abeſſent,non caſu,non metu,ſed impediendæ rei cauſa abeſſe:& conſules ipſos tergiuerſari:nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iam propè erat,vt ne conſulum quidē maieſtas coërceret iras hominū: cū incerti morando,an veniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum veniunt. frequentiq; tandem curia non modo inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat. Appius vehementis ingenii vir imperio conſulari rem agendam cenſebat: vno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remediis aptior,cōcitatos aīos flecti,q̄ frangi putabat cum tutius,tū facilius eſſe. Inter hæc maior alius terror. Latini equites cū tumultuoſo aduolāt nuncio: Volſcos infeſto exercitu ad vrbem oppugnandam venire. quæ audita (adeo duas ex vna ciuitate diſcordia fecerat) longe aliter patres ac plebem affecere. exultare gaudio plebes: vltores ſuperbiæ patrū adeſſe dicere deos: alius alium confirmare ne nomina darent: cū omnibus potius,q̄ ſolos perituros. patres militarent: patres arma caperent: vt penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At vero curia mœſta, ac trepida ancipiti metu & ab ciue:& ab hoſte, Seruilium conſulem, cui ingeniū magis populare erat: orare: vt tantis circūuentam terroribus expediret rem publicam. Tum conſul miſſo ſenatu in concionē prodit. ibi curæ eſſe patribus oſtendit: vt conſulatur plebi: cæterum deliberationi de maxima quidem illa, ſed tamē parte ciuitatis, metum pro vniuerſa republica interueniſſe. nec poſſe, cum hoſtes propè ad portas eſſent: bello præuertiſſe quicq̄: nec, ſi ſit laxamenti aliquid: aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neque patribus ſatis decorum, per metum potius, q̄ poſtmodum voluntate, afflictis ciuium ſuorum fortunis conſuluiſſe. Concioni deinde edicto addidit fidem. quo edixit: nequis ciuem Romanum vinctum aut clauſum teneret: quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret: nequis militis, donec in caſtris eſſet: bona poſſideret: aut venderet liberos, nepotes'ue eius moraretur. Hoc propoſito edicto, & qui aderāt nexi, profiteri extemplo nomina: & vndiq; ex tota vrbe proripientium ſe ex priuato, cum retinendi ius creditori non eſſet: concurſus in forum, vt ſacramento dicerent, fieri. magna ea manus fuit. neque aliorum magis in Volſco bello virtus, atq; opera enituit. Conſul copias contra hoſtē educit: paruo dirimente interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſiqua nocturna tranſitio, proditio'ue fieri poſſit: tentant caſtra. ſenſere vigiles: excitatus exercitus: ſigno dato concurſum eſt ad arma. Ita fruſtra id inceptum Volſcis fuit. reliquum noctis vtrinq; quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſſis repletis vallum inuadunt. Iamq; ab omni parte munimenta vellebantur: cum conſul, quanq̄ cūcti

D vndiq; & nexi ante omnes vt ſignum daret, clamabant: experiendi animos militum cauſa parumper moratus, poſtq̄ ſatis apparebat ingens ardor: dato tandem ad erumpendum ſigno, militem auidum certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pulſi hoſtes: fugiētibus quoad inſequi pedes potuit, terga cæſa. eques vſq; ad caſtra pauidos egit. mox ipſa caſtra legionibus circundatis, cum Volſcos inde etiā pauor expuliſſet: capta, direptaq;. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quò confugerant hoſtes, legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ datum. inde paulū recreatus egens miles Conſul cum maxima gloria ſua victorem exercitum Romam reducit. decedentem Romam Ecetranorum Volſcorum legati rebus ſuis timentes poſt Pometiam captam, adeunt. His ex ſenatus cōſulto data pax: ager ademptus. Confeſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit verius, q̄ bellū. Nocte in vrbe nunciatum eſt, exercitum Sabinū prædabundum ad Anienem amnē perueniſſe: ibi paſſim diripi, atq; incendi villas. Miſſus extēplo eò cum oībus copiis equitum A. Poſthumius; qui dictator bello latino fuerat. ſecutus conſul. Seruilius cum delecta peditum manu. pleroſq; palantes eques circūuenit. nec aduenienti peditum agmini reſtitit Sabina legio. feſſi tum itinere, tum populatione nocturna, magna pars in villis repleti cibo, vinoq; vix fugæ quod ſatis eſſet virium, habuere. Nocte vna audito, perfectoq; bello Sabino, poſtero die in magna iam ſpe vndique partæ pacis legati Aurunci ſenatum adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. cum legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat. cuius fama haud procul iam ab Aricia viſi tanto tumultu conciuit Romanos: vt nec conſuli ordine patres, nec pacatū reſponſum arma inferentibus arma ipſi capiētes dare poſſent. Ariciā infeſto agmine itur: nec procul inde cū Auruncis ſigna collata: prælioq; vno debellatū eſt. Fuſis Auruncis victor tot intra paucos dies bellis Romanus promiſſa conſulis, fi-

E demq; ſenatus expectabat: cū Appius & inſita ſuperbia animo, & vt collegæ vanā faceret fidē: q̄ aſperrime poterat, ius de creditis pecuniis dicere. deinceps & qui ante nexi fuerant: creditoribus tradebantur: & nectebātur alii. Quod vbi cui militi inciderat: collegā appellabat: cōcurſus ad Seruiliū fiebat: illius promiſſa iactabant: illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatricesq; acceptas: poſtulabāt: vt aut referret ad ſenatū: aut vt auxilio eſſet cōſul ciuibus ſuis, imperator militibus. Mouebant conſulē hæc: ſed tergiuerſari res cogebat. adeo in alterā cauſam nō collega ſolū præceps ierat, ſed oīs factio nobiliū. ita mediū ſe gerēdo, nec plebis vitauit odiū: nec apud patres gratiā iniit. Patres mollē cōſulē, & ambitioſum rati: plebs fallacē. breuiq; apparuit: æquaſſe eū Appii odiū. Certamē cōſulibus inciderat: vter dedicaret Mercurii ædē. ſenatus à ſe rē ad populū reiecit. vtri eorū dedicatio iuſſu populi data

eſſet;

A eſſet:cum præeſſe annonæ,mercatorum collegium inſtituere,ſolēnia pro pontifice iuſſit ſuſcipere.po
pulus dedicationem ædis dat M.Lectorio primipili centurioni:quod facile appareret non tam ad ho
norem eius,cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet:factum:q̃ ad cōſulum ignominiam. Sæuire inde
vtiq; conſulum alter,patreſq;.ſed plebi creuerant animi:& longe alia,q̃ primo inſtituerant, via graſ-
ſabantur.deſperato enim conſulum,ſenatuſq; auxilio,cũ in ius duci debitorem vidiſſent:vndiq; con
uolabant:neq; decretum exaudiri cōſulis præ ſtrepitu & clamore poterat:neq; cum decreuiſſet,quiſq̃
obtemperabat.vi agebatur:metuſq; omnis,& periculum libertatis,cum in conſpectu conſulis ſingu-
li à pluribus violarentur:in creditores à debitoribus verterant.Super hæc timor inceſſit Sabini belli.
delectuq; decreto,nemo nomen dedit:furēte Appio,& inſectante ambitionem collegæ: qui populari
ſilentio rempublicam proderet:& ad id,quod de credita pecunia ius non dixiſſet:adiiceret:vt ne dele-
ctum quidem ex ſenatus conſulto haberet.non eſſe tamen deſertam omnino rempublicã: neq; proie-
ctum conſulare imperium.ſe vnum & ſuæ,& patrũ maieſtatis vindicem fore. Cum circũſtaret quoti-
diana multitudo licentia accenſa:arripi vnum inſignem ducem ſeditionum iuſſit.ille, cum à lictori-
bus iam traheretur:prouocauit.nec ceſſiſſet prouocationi conſul:quia non dubium erat populi iudi-
cũ:niſi ægre victa pertinacia foret conſilio magis,& authoritate principum,q̃ populi clamore. adeo
ſupererant animi ad ſuſtinendam inuidiam. Creſcere inde malũ in dies non clamoribus modo aper-
tis,ſed,quod multo perniciosius erat,ſeceſſione,occultiſq; colloquiis. Tandem inuiſi plebi conſules
magiſtratu abeũt:Seruilius neutris,Appius patribus mire gratus. A. Virginius inde,& T. Vetuſius
cōſulatũ ineunt. Tum vero plebs incerta quales habitura cōſules eſſet, cœtus nocturnos pars in Eſ-
quiliis,pars in Auentino facere:ne in foro ſubitis trepidaret cōſiliis:& omnia temere,ac fortuito age-
ret.Eam rem conſules rati,vt erat,perniciosam,ad patres referunt: ſed delatam conſulere ordine non
licuit.adeo tumultuoſe excepta eſt clamoribus vndiq;,& indignatione patrum.ſi quod imperio con-
ſulari exequendũ eſſet:inuidiam eius conſules ad ſenatum reiicerēt.profecto ſi eſſent in republica ma-
giſtratus:nullum futurum fuiſſe Romæ niſi publicũ concilium.nunc in mille curias,concioneſq;,cũ
alia in Eſquiliis,alia in Auentino fiant concilia:diſperſam,& diſſipatam eſſe rempublicam.vnũ Her-
cule virum,(id enim plus eſſe,q̃ conſulem)qualis Ap.Claudius fuerit: momento tẽporis diſcuſſurũ
illos cœtus fuiſſe.Correpti conſules cũ quid ergo ſe facere vellent?(nihil enim ſegnius mollius'ue, q̃
patribus placeat,acturos)percũctarentur:decernunt:vt delectum quamacerrimũ habeãt. octo laſci-
B uire plebē.Dimiſſo ſenatu conſules in tribunal aſcendunt:citant nominatim iuniores.cum ad nomē
nemo reſponderet:circūfuſa multitudo in concionis modum,negare vltra decipi plebem poſſe.nunq̃
vnum militem habituros:ni præſtaretur fides publica:libertatem vnicuique prius reddendam eſſe,q̃
arma danda:vt pro patria,ciuibuſq;,non pro dominis pugnēt.Conſules quid mandatũ eſſet à ſena-
tu,videbant:ſed eorum,qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur: neminem adeſſe inuidiæ ſuæ
participem.& apparebat atrox cũ plebe certamen.prius itaq;,q̃ vltima experirentur:ſenatum iterum
conſulere placuit.tum vero ad ſellas conſulũ propere conuolauere minimus quiſq; natu patrũ, abdi-
care cōſulatu iubentes,& deponere imperium,ad quod tuẽdũ animus deeſſet. Vtraq; re ſatis experta,
tum demũ conſules.Ne prædictum negetis Patres Conſcripti:adeſt ingens ſeditio.poſtulamus:vt ii,
qui maxime ignauiam increpant:adſint nobis habẽtibus delectum.acerrimi cuiuſq; arbitrio, qñ ita
placet:rem agemus.Redeunt in tribunal,citari nominatim vnũ ex iis,qui in conſpectu erant,dedita
opera iubent.cum ſtaret tacitus,& circa eum aliquot hominum,ne forte violaretur, conſtitiſſet glo-
bus.lictorem ad eum conſules mittunt.quo repulſo,tum vero indignũ facinus eſſe clamitantes, qui
patrum conſulibus aderant,deuolant de tribunali,vt lictori auxilio eſſent.ſed ab lictore nihil aliud,q̃
prehendere prohibito,cum conuerſus in patres impetus eſſet:cōſulũ intercurſu rixa ſedata eſt.in qua
tñ ſine lapide,ſine telo plus clamoris,atq; irarũ,q̃ iniuriæ fuerat.Senatus tumultuoſe vocatus tumul-
tuoſius conſulitur:quæſtionem poſtulantibus iis:qui pulſati fuerant:decernente ferociſſimo quoque
non ſententiis magis,q̃ clamore & ſtrepitu. tandem cum iræ reſediſſent: exprobrantibus conſulibus
nihilo plus ſanitatis in curia,q̃ in foro eſſe,ordine conſuli cœpit. Tres fuere ſententiæ. P. Virginius
rem non vulgabat.de iis tãtum,qui fidem ſecuti P. Seruilii conſulis Volſco,Aurunco, Sabinoq; mi-
litaſſent bello:agendum cenſebat. T.Largius,non id tempus eſſe:vt merita tantũmodo exoluerentur.
totam plebem ære alieno demerſam eſſe:nec ſiſti poſſe:ni omnibus conſulatur.quin ſi alia aliorum ſit
conditio:accendi magis diſcordiam,q̃ ſedari.Ap.Claudius & natura immitis, & efferatus hinc ple-
bis odio,illinc patrum laudibus,non miſeriis ait,ſed licentia tantum concitum turbarum:& laſciui-
re magis plebem,q̃ ſæuire.id adeo malum ex prouocatione natum.quippe minas eſſe conſulum,non
imperium:vbi ad eos,qui vnà peccauerint,prouocare liceat.agédum,inquit,dictatorem,à quo pro-
uocatio non eſt:creemus.iam hic,quo nunc oĩa ardent:cõticeſcet furor.pulſet tum mihi lictorem,qui
ſciet ius de tergo,vitaq; ſua penes vnũ illum eſſe:cuius maieſtatē violauit.Multis,vt erat, horrida &
atrox videbatur Appii ſententia:ruſus Virginii Largiq;,exemplo haud ſalubres. vtiq; Largii puta-
bant ſentẽtiam:quæ totam fidem tolleret.medium maxime,& moderatum vtroq; cõſilium Virginii

C habebatur.ſed factione,reſpectuq́; rerum priuatarum,quæ ſemper offecere,officientq́; publicis conſi-
lijs:Appius vicit:ac propè fuit,vt dictator ille idem crearetur.quæ res vtiq; alienaſſet plebem pericu-
loſiſſimo tempore:cum Volſci,Æquiq́;,& Sabini forte vnà omnes in armis eſſent.ſed curæ fuit con-
ſulibus,& ſenioribus patrum,vt imperio ſuo vehemens,manſueto remitteretur ingenio. M. Vale-
rium dictatorem Voleſi filium creant.Plebs etſi aduerſus ſe creatum dictatorem videbat:tñ cum pro-
uocationem fratris lege haberet:nihil ex ea familia triſte,nec ſuperbum timebat.edictum deinde à di-
ctatore propoſitũ confirmauit animos,Seruilij ferè conſulis edicto conueniens.ſed & homini,& po-
teſtati melius rati credi,omiſſo certamine nomina dedêre.quãtus nunq̃ ante exercitus,legiones decẽ
effectæ.ternæ inde datæ cõſulibus:quatuor dictator vſus.Nec poterat iam bellũ differri.Æqui latinũ
agrum inuaſerant.oratores Latinorũ à ſenatu petebant:vt aut mitterent ſubſidium:aut ſeipſos tuen-
dorum finium cauſa capere arma ſinerent.Tutius viſum eſt:defendi inermes Latinos,q̃ pati retracta-
re arma.Vetuſius cõſul miſſus eſt.is finis populationibus fuit.Ceſſere Æqui campis:locoq; magis,q̃
armis freti,ſummis ſe iugis montiũ tutabantur.Alter conſul in Volſcos profectus,ne & ipſe tereret
tẽpus:vaſtandis maxime agris hoſtem ad cõferenda propius caſtra,dimicãdumq́; acie exciuit.medio
inter caſtra cãpo ante ſuum quiſq; vallum infeſtis ſignis conſtitere.multitudine aliquantum Volſci
ſuperabant.itaq; effuſi,& contemptim pugnã iniere.Conſul Romanus nec promouit aciem:nec cla-
morem reddi paſſus,defixis pilis ſtare ſuos iuſſit:vbi ad manum veniſſet hoſtis:tum coortos tota vi
gladijs rem gerere.Volſci curſu & clamore feſſi cum ſe velut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis:
poſtq̃ impreſſionẽ ſenſere ex aduerſo factam:& ante oculos micare gladios:haud ſecus:q̃ ſi in inſidias
incidiſſent,turbati vertunt terga.& ne ad fugam quidẽ ſatis virium fuit:quia curſu in prælium ierãt.
Romani cõtra,quia principio pugnæ quieti ſteterant:vigentes corporibus facile adepti feſſos,& ca-
ſtra impetu ceperunt:& caſtris exutum hoſtem Velitras perſecuti,vno agmine victores cum victis
in vrbem irrupere.plusq́; ibi ſanguinis promiſcua omnium generum cæde,q̃ in ipſa dimicatione fa-
ctum.paucis data venia:qui inermes in deditionem venerunt.Dum hæc in Volſcis geruntur:dicta-
tor Sabinos,vbi longe plurimũ belli fuerat:fundit:fugatq́;:exuitq́; caſtris.Equitatu miſſo mediã tur-
bauerat hoſtium aciem,qua,dum ſe cornua latius pandunt:parum apte introrſum ordinibus aciem
firmauerant.turbatos pedes inuaſit.eodẽ impetu caſtra capta:debellatumq́; eſt. Poſt pugnam ad Re-
D gillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.dictator triumphans Romã inuehitur.ſuper ſo-
litos honores locus in circo ipſi,poſteriſq́; ad ſpectaculũ datus:ſella in eo loco curulis poſita.Volſcis
deuictis Veliternus ager adeptus:Velitras coloni ab vrbe miſſi:& colonia deducta.Cũ Æquis poſt
aliquanto pugnatũ eſt,inuito quidem conſule:quia loco iniquo ſubeundũ erat ad hoſtes.ſed milites
extrahi rem criminantes,vt dictator,priuſq̃ ipſi redirẽt in vrbẽ,magiſtratu abiret:irritaq́;,ſicut ante
conſulis,promiſſa eius caderent:perpulere:vt forte temere in aduerſos montes agmen erigeret.id ma-
le cõmiſſum ignauia hoſtium in bonũ vertit.qui,priuſq̃ ad coniectũm teli veniretur:obſtupefacti au-
dacia Romanorũ,relictis caſtris,quæ munitiſſimis tenuerant locis:in aduerſas valles deſiluere.vbi ſa-
tis prædæ,& victoria incruenta fuit.Ita trifariàm re bello bene geſta,de domeſticarũ rerũ euentu nec
patribus,nec plebi cura deceſſerat.tanta cũ gratia,tum arte præparauerant fœneratores,quæ nõ mo-
do plebem,ſed ipſum etiã dictatorẽ fruſtrarentur.Nanq; Valerius poſt Vetuſij conſulis reditũ oĩum
actionum in ſenatũ primam habuit pro victore populo:retulitq́; quid de nexis fieri placeret:quæ cum
reiecta relatio eſſet:non placeo,inquit,concordiæ author.optabitis mediusfidius propediem:vt mei
ſimiles Romana plebs patronos habeat.quod ad me attinet:neq; fruſtrabor vltra ciues meos:neque
ipſe fruſtra dictator ero.diſcordiæ inteſtinæ,bellum externũ fecere vt hoc magiſtratu egeret reſpubli-
ca.pax foris parta eſt:domi impeditur.priuatus potius,q̃ dictator ſeditioni intererо.Ita curia egreſ-
ſus dictatura ſe abdicauit.apparuit cauſa plebis ſuã vicem indignãtem magiſtratu abiſſe.Itaq; velut
perſoluta fide,qm̃ per eũ nõ ſteriſſet quin præſtaretur:decedentẽ domum cũ fauore,ac laudibus proſe-
cuti ſunt.Timor inde patres inceſſit:ne ſi dimiſſus exercitus foret,rurſus cœtus occulti,coniuratio-
nesq́; fierent.itaq; quanq̃ per dictatorem delectus habitus eſſet:tñ quia in conſulum verba iuraſſent:
ſacramento teneri militẽ rati,per cauſam renouati ab Æquis belli educi ex vrbe legiones iuſſere.quo
facto maturata eſt ſeditio.& primo agitatum dicitur de conſulum cede:vt ſoluerentur ſacramento:
doctos deinde nullam ſcelere religionem exolui,Sicinio quodam authore iniuſſu conſulum in Sacrũ
montem seceſſiſſe trans Anienem amnem tria ab vrbe millia paſſuum.ea frequentior fama eſt,q̃,cu-
ius Piſo author eſt:in Auentinum ſeceſſionem factam eſſe.Ibi ſine vllo duce,vallo,foſſaq́; cõmunitis
caſtris,quieti rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo,per aliquot dies neq; laceſſiti,neq; la-
ceſſentes ſeſe tenuere.pauor ingens in vrbe:metuq́; mutuo ſuſpeſa erant omnia.timere relicta ab ſuis
plebes violẽtiam patrum:timere patres reſidem in vrbe plebem,incerti manere eã,an abire mallent.
quandiu autem tranquillam,quæ ſeceſſerit,multitudinem fore!quid futurum deinde:ſi quod exter-
num interim bellum exiſtat:nullam profecto,niſi in concordia ciuium ſpem reliquam ducere.eã per
æqua,per iniqua reconciliandam ciuitati eſſe.Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium
Agrippam,

A Agrippam, facundum virum, & quod inde oriundus erat, plebi carũ. is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi & horrido modo nihil aliud, quàm hoc narraſſe fertur. Tempore, quo in homine non, vt nunc, omnia in vnum conſentiebant: ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerat: indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: ventrẽ in medio quietum nihil aliud, q̃ datis voluptatibus frui: cõſpiraſſe inde ne manus ad os cibum ferrent: nec os acciperet datum: nec dentes cõficerent. hac ira dum ventrem fame domare vellent: ipſa vnà membra, totumq́; corpus ad extremam tabem veniſſe. inde apparuiſſe: ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, q̃ alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemusq́;, diuiſum pariter in venas maturẽ confecto cibo ſanguinẽ. Comparando hinc q̃ inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum: cõceſſumq́; in conditiones: vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti: quibus auxilii latio aduerſus conſules eſſet: néue cui patrum capere eum magiſtratum liceret. ita tribuni plebeii creati duo, C. Licinius, & L. Albinus Hi tres collegas ſibi creauerunt. in his Sicinium fuiſſe ſeditionis authorẽ: de duobus qui fuerint, minus conuenit. Sunt, qui duos tantum in ſacro monte creatos tribunos eſſe dicant: ibiq́; ſacratam legem latam. Per ſeceſſionem plebis Sp. Caſſius, & poſthumus Cominius conſulatum inierunt. his conſulibus cum Latinis populis ictum fœdus. ad id feriendum conſul alter Romæ manſit: alter ad Volſcum bellum miſſus, Antiates Volſcos fundit, fugatq́;: compulſos in oppidum Longulam perſecutus, mœnibus potitur. inde protinus Mucamitem Volſcorũ cepit. tum magna vi adortus eſt Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuenum Cn. Martius adoleſcens: & conſilio, & manu promptus: cui cognomen poſtea Coriolano fuit. Cum ſubito exercitum Romanũ Coriolos obſidentem, atq; in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentũ ſine vllo metu extrinſecus imminentis belli Volſcæ legiones profectæ ab Antio inuaſiſſent: eodemq́; tempore ex oppido erupiſſent hoſtes: forte in ſtatione Martius fuit. is cum delecta militũ manu non modo impetũ erumpentium retudit, ſed per patentem portam ferox irrupit: cædeq́; in proximo vrbis facta, ignem temere arreptum imminentibus muro ædificiis iniecit. clamor inde oppidanorum miſtus muliebri, puerilíq; ploratu ad terrorem, vt ſolet, primo ortus, & Romanis auxit animum: & turbauit Volſcos: vtpote capta vrbe, cui ad ferendam opem venerant. Ita fuſi Volſci Antiates: Corioli oppidũ captum. tantumq́; ſua laude obſtitit famæ conſulis Martius: vt, niſi fœdus cum Latinis columna ænea inſculptũ monumento eſſet, ab Sp. Caſſio vno, quia collega abfuerat, ictum: Poſthumum Cominium bellum geſſiſſe cũ Volſcis, memoria ceſſiſſet. Eodem anno Agrippa Menenius moritur, vir omni vita pariter

B patribus, ac plebi charus, poſt ſeceſſionem charior plebi factus. Huic interpreti, arbitroq́; concordiæ ciuium, legato patrum ad plebem, reductori plebis Romanæ in vrbem, ſumptus funeri defuit. extulit eum plebs ſextantibus collatis in capita. Conſules deinde T. Geganius, P. Minutius facti. Eo anno, cum & foris quieta omnia bello eſſent: & domi ſanata diſcordia: aliud multo grauius malũ ciuitatem inuaſit: caritas primum annonæ ex incultis per ſeceſſionẽ plebis agris: fames deinde: qualis clauſis ſolet. uentumq́; ad interitũ ſeruitiorũ vtiq;, & plebis eſſet: ni conſules prouidiſſent, dimiſſis paſſim ad frumentum coëmendum non in Hetruriam modo dextris ab hoſtia litoribus, læuoq́; per Volſcos mari vſq; ad Cumas: ſed quæſitum in Sicilia quoq;. adeo finitimorũ odia longinquis coegerant indigere auxiliis. Frumentum cum Cumis coëmptum eſſet: naues pro bonis Tarquiniorum ab Ariſtodemo tyranno, qui hæres erat: retentæ ſunt. in Volſcis, Pontinoq́; ne emi quidẽ potuit. periculũ quoq; ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit. Ex Hetruſcis frumentum Tyberi venit. eo ſuſtentata eſt plebs. Incõmodo bello in tam arctis cõmeatibus vexati forent: ni Volſcos iam mouentes arma peſtilentia ingens inuaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium animis, vt etiam vbi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur: & Velitris auxere numerũ colonorum Romani: & Norbæ in montes nouá coloniá, quæ arx in Pontino eſſet, miſerũt. M. Minutio deinde, & A. Sempronio cõſulibus magna vis frumenti ex Sicilia aduecta: agitatũq́; in ſenatu: quantum plebi daretur. Multi veniſſe tempus premendæ plebis putabãt: recuperandiq́; iura, quæ extorta ſeceſſione, ac vi patribus eſſent. In primis Martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis, ſi annonam, inquit, veterem volunt: ius priſtinum reddant patribus. cur ego plebeios magiſtratus, cur Siciniũ pollentem video ſub iugũ miſſus, tanquá à latronibus redemptus! ego'ne has indignitates diutius patiar, q̃ neceſſe eſt! Tarquinium regem qui non tulerim, Siciniũ feram! ſecedat nunc: auocet plebem: patet via in Sacrum montẽ, alioſq́; colles. rapiant frumenta ex agris noſtris: quemadmodũ tertio anno rapuere: vtãtur annona, quam furore ſuo fecere. audeo dicere: hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fore, q̃ vt armati per ſeceſſionem coli prohibeant. Haud tã facile dictu eſt: faciendum'ne fuerit, q̃ potuiſſe arbitror fieri, vt cõditionibus laxandi annonam, & tribunitiá poteſtatẽ, & omnia inuitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et ſenatui nimis atrox viſa ſententia eſt: & ira plebem propè armauit. Fame iam ſe ſicut hoſtes peti: cibo, victuq́; fraudari, peregrinum frumentũ, quæ ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit, ab ore rapi, niſi Cn. Martio vincti dedantur tribuni, niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat. eum ſibi carnificẽ nouum

C exortum: qui aut mori, aut ſeruire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus eſſet: ni peropportune tribuni diem dixiſſent. ibi ira eſt ſuppreſſa. ſe iudicem quiſq;, ſe dominum vitæ, neciſq; inimici factũ videbat. Contemptim primo Martius audiebat minas tribunitias. auxilii, non pœnæ ius datum illi poteſtati: plebiſq;, non patrũ tribunos eſſe. ſed adeo coorta erat infenſa plebs: vt vnius pœna defungendum eſſet patribus. reſtiterunt tamen aduerſa inuidia: vſiq; ſunt qua ſuis quiſq;, qua totius ordinis viribus, ac primo tentata res eſt: ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à concionibus, conciliiſq;, diſiicere rem poſſent. vniuerſi deinde proceſſere (quicquid erat patrum, reos diceres) precibus plebem expoſcentes: vnum ſibi ciuem, vnum ſenatorem, ſi innocentem abſoluere nollent: pro nocente donarent. Ipſe cum die dicta non adeſſet: perſeueratũ in ira eſt. damnatus abſens in Volſcos exulatum abiit, minitans patriæ, hoſtileſq; iam tum ſpiritus gerens. venientem Volſci benigne excepere: benigniuſq; in dies colebant: quo maior ira in ſuos eminebat: crebræq; nũc quærelæ, nunc minæ percipiebãtur. Hoſpitio vtebatur Accii Tullii. longe is tum princeps Volſci nominis erat, Romaniſq; ſemper infeſtus. ita cum alterum vetus odium, alterum ira recens ſtimularet: cõſilia conferunt de Romano bello. haud facile credebant plebem ſuam impelli poſſe vt toties infeliciter tentata arma caperent. multis ſæpe bellis, peſtilentia poſtremo amiſſa iuuentute, fractos ſpiritus eſſe. arte agendum in exoleto iam vetuſtate odio: vt recenti aliqua ira exacerbarẽtur animi. Ludi forte ex inſtauratione magni Romæ parabantur. inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis. Mane ſeruum quidã paterfamiliæ nondum cõmiſſo ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi: velut ea res nihil ad religionẽ pertinuiſſet. haud ita multo poſt T. Latino de plebe homini ſomnium fuit. Viſus Iupiter dicere: ſibi ludi præſultorem diſplicuiſſe. niſi magnifice inſtaurarentur hi ludi: periculum vrbi fore. iret: ea conſulibus nunciaret. Quanquam haud ſanè liber erat religione animus: verecundia tamen maieſtatis magiſtratuum timorem vicit: ne in ora hominum pro ludibrio abiret. magno illi ea cunctatio ſtetit. filiũ nanq; intra paucos dies amiſit. cuius repentinæ cladis ne cauſa dubia eſſet: ægro animi eadem illa in ſomnis obuerſata ſpecies, viſa eſt rogitare: ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem! maiorẽ inſtare, ni eat propere ac nunciet conſulibus. Iam præſentior res erat: cunctantẽ tamen, ac prolatantem ingens vis morbi adorta eſt debilitate ſubita. tum enimuero deorum ira admonuit. feſſus igitur malis præteritis, inſtantibuſq;, conſilio propinquorũ adhibito, cum viſa, atq; audita, & obſeruatum toties ſomno Iouem, minas, iraſq; cœleſtes repræſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet: conſenſu inde haud dubio omnium qui aderant, in forum ad conſules lectica defertur. inde in curiã iuſſu

D conſulum delatus, eadem illa cũ patribus ingenti omniũ admiratione enarraſſet: ecce aliud miraculum, qui captus omnibus mẽbris delatus in curiã eſſet: cum functum officio pedibus ſuis domum rediſſe, traditũ memoriæ eſt. Ludi q̃, ampliſſimi vt fierent, ſenatus decreuit. Ad eos ludos authore Accio Tullio vis magna Volſcorum venit. priuſq̃ cõmitterentur ludi: Tullius, vt domi compoſitum cum Martio fuerat: ad conſules venit. dicit eſſe, quæ ſecretò agere de rep. velit arbitris remotis. Inuitus, inquit, quos ſequi iuſſi, de meis ciuibus loquor. non tamen admiſſum quicquam ab iis, criminatum venio: ſed cautũ, ne admittant. Nimio plus q̃ velim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cladibus ſenſimus: quippe qui non noſtro merito, ſed veſtra patientia incolumes ſumus. magna hic nunc Volſcorũ multitudo eſt: ludi ſunt: ſpectaculo intenta ciuitas erit. memini quid per eandẽ occaſionem ab Sabinorum iuuentute in hac vrbe cõmiſſum ſit. horret animus: nequid inconſulte, ac temere fiat. hæc noſtra, veſtraq; cauſa prius dicenda vobis conſules ratus ſum. Quod ad me attinet: extẽplo hinc domũ abire in animo eſt: ne cuius facti, dictiq; contagione præſens violer. Hæc locutus abiit. Conſules cũ ad patres rem dubiam ſub authore certo detuliſſent: author magis (vt fit) q̃ res ad præcauendũ vel ex ſuperuacuo mouit. factoq; ſenatuſconſulto vt vrbem excederẽt Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci ante noctẽ iuberent. Ingens pauor primo diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcentibus deinde indignatio oborta: ſe vt conſceleratos cõtaminatoſq; ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodãmodo hominũ deorumq; abactos eſſe. Cũ propè continuato agmine irent: prægreſſus Tullius ad caput Ferentinum, vt quiſq; veniret, primores eorũ excipiens, querẽdo, indignandoq;, & eos ipſos ſedulo audientes ſecunda iræ verba, & per eos multitudinẽ aliam in ſubiectum viæ campũ deduxit. ibi in concionis modum orationẽ exorſus, Veteres populi Romani iniurias, cladeſq; gentis Volſcorũ, vt omnia, inquit, obliuiſcamini alia: hodiernã hanc cõtumeliam quo tandẽ animo fertis! qua per noſtram ignominiã ludos cõmiſere! an non ſenſiſtis triumphatum hodie de vobis eſſe! vos omnibus ciuibus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeũtes fuiſſe! veſtras cõiuges, veſtros liberos traductos per hora hominũ! quid eos, qui audiuere vocẽ præconis! quid qui uos uidere abeuntes! quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuii: exiſtimaſſe putatis! niſi aliquod profecto nefas eſſe: quod ſi interſimus ſpectaculo: uiolaturi ſimus ludos, piaculumq; merituri: ideo nos ab ſede piorũ, cœtu, concilioq; abigi. quid deinde illud nõ ſuccurrit! viuere nos: quod maturauimus proficiſci! ſi hæc profectio, & nõ fuga eſt: & hanc urbẽ uos non hoſtium ducitis: ubi ſi unum diem morati eſſetis: moriendũ omnibus fuit. Bellũ uobis indictũ eſt magno eorũ malo, qui indixere:

A ſi viri eſtis. Ita & ſua ſponte irarum pleni, & incitati domos inde digreſſi ſunt: inſtigãdoq; ſuos quiſq;
populos effecere: vt omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellũ de omniũ populorum
ſententia lecti Accius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus: in quo aliquanto plus ſpei repoſitum,
quã ſpem nequaquã fefellit: vt facile appareret: ducibus validiorem, q̃ exercitu rem Romanã eſſe. Cir-
ceios profectus, primum colonos inde Romanos expulit: liberamq; eam vrbem Volſcis tradidit: in-
de in Latinam viã tranſuerſis tramitibus trãſgreſſus, Satricum, Longulam, Polluſtiam, Coriolos, no-
uella hæc Romanis oppida ademit: inde Lanuuium recepit. tunc deinceps Corbionẽ, Viteliam, Tre
biam, Labicos, Pedũ, cepit. poſtremũ ad vrbẽ à Pedo ducit: & ad foſſas Ciuilias quinq; ab vrbe mil-
lia paſſuũ caſtris poſitis, populatur inde agrũ Romanũ: cuſtodibus inter populatores miſſis, qui pa-
triciorum agros intactos ſeruarent: ſiue infenſus plebi magis: ſiue vt diſcordia inde inter patres, ple-
bemq; oriretur. Quæ profecto orta eſſet: adeo tribuni iam ferocẽ per ſe plebem criminando in primo-
res ciuitatis inſtigabant: ſed externus timor maximũ cõcordiæ vinculũ, quãuis ſuſpectos, infenſosq;
inter ſe iungebat animos. Id modo nõ conueniebat: quod ſenatus, cõſulesq; nuſquam alibi ſpem, q̃ in
armis ponebant: plebes omnia, q̃ bellum malebat. Sp. Nautius iam, & Sex. Furius conſules erãt. Eos
recenſentes legiones. præſidia per muros, aliaq; in quibus ſtationes, vigiliasq; eſſe placuerat, loca di-
ſtribuentes multitudo ingens pacem poſcentiũ primum ſeditioſo clamore conterruit: deinde vocare
ſenatum, referre de legatis ad Cn. Martiũ mittendis coẽgit. Acceperunt relationẽ patres: poſtq̃ appa-
ruit labare plebis animos. miſſiq; de pace ad Martium oratores, atrox reſponſum retulerunt. Si Vol-
ſcis ager redderetur: poſſe agi de pace. ſi præda belli per ociũ frui velint: memorẽ ſe & ciuiũ iniuriæ, &
hoſpitum beneficii, adniſurum: vt appareat exilio ſibi irritatos, non fractos animos eſſe. Iterũ deinde
iidẽ miſſi non recipiuntur in caſtra. ſacerdotes quoque ſuis inſignibus velatos iſſe ſupplices ad caſtra
hoſtium, traditũ eſt: nihilo magis q̃ legatos flexiſſe animum: Tum matronæ ad Veturiam matrẽ Co
riolani, Volumniamq; vxorẽ frequentes coẽunt. id publicũ conſilium, an muliebris timor fuerit, pa-
rum inuenio. peruicere certe: vt & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos paruos ex Martio
ferens filios ſecum in caſtra hoſtium irent: & quã armis viri defendere vrbẽ non poſſent: mulieres pre-
cibus, lachrymisq; defenderẽt. Vbi ad caſtra ventũ eſt: nunciatumq; Coriolano: adeſſe ingẽs mulierũ
agmen: primo, vt qui nec publica maieſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis, aĩoq;
religione motus eſſet: multo obſtinatior aduerſus lachrymas muliebres erat. dein familiariũ quidam,
qui inſignẽ mœſtitia inter cæteras cognouerat Veturiã inter nurum, nepotesq; ſtantem: niſi me fru-
B ſtrantur, inquit, oculi: mater tibi, coniuxq;, & liberi adſunt. Coriolanus propere vt amens, conſterna-
tus ab ſede ſua cũ ferret matri obuiæ cõplexum: mulier in iram ex precibus verſa, Sine priuſquã com-
plexum accipio, ſciam, inquit: ad hoſtem, an ad filiũ venerim: captiua, matérne in caſtris tuis ſim. in
hoc me longa vita: & infelix ſenecta traxit: vt exulẽ te, deinde hoſtem viderem! potuiſti populari hanc
terrã: quæ te genuit, atq; aluit! non tibi, quãuis infeſto animo & minaci perueneras: ingredienti fines
ira cecidit! non, cũ in conſpectu Roma fuit: ſuccurrit! intra illa mœnia domus, ac penates mei ſunt!
mater coniux, liberiq;! Ergo ego niſi peperiſſem: Roma nõ oppugnaretur: niſi filiũ haberẽ: libera in li-
bera patria mortua eſſem. Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum: nec
vt ſim miſerrima; diu futura ſum. de his videris; quos, ſi pergis: aut immatura mors, aut longa ſerui-
tus manet. Vxor deinde ac liberi amplexi, fletusq; ab omni turba mulierũ ortus, & comploratio ſui,
patriæq;, fregere tandẽ virũ. complexus inde ſuos, dimittit: ipſe retro ab vrbe caſtra mouit. Abductis
deinde legionibus ex agro Romano, inuidia rei oppreſſum periſſe tradũt; alii alio leto. apud Fabium
longe antiquiſſimũ authorẽ, vſq; ad ſenectutem vixiſſe eundẽ inuenio. refert certe hanc ſæpe eũ exacta
ætate vſurpaſſe vocem. multo miſerius ſeni exilium eſſe. Non inuiderunt laudes ſuas mulieribus viri
Romani. adeo ſine obtrectatione gloriæ alienæ viuebatur. monumento quoq; quod eſſet: templũ For
tunæ muliebri ædificatũ, dedicatũq; eſt. Rediere deinde Volſci adiunctis Æquis in agrũ Romanum.
ſed Æqui Accium Tulliũ haud vltra tulere ducem. Hinc ex certamine Volſci, Æqui'ne imperatorem
coniuncto exercitui darent, ſeditio, deinde atrox præliũ ortum. Ibi fortuna populi Romani duos ho-
ſtium exercitus haud minus pernicioſo, q̃ pertinaci certamine confecit. Conſules T. Sicius, & C.
Aquilius. Sicinio Volſci, Aquilio Hernici (nã ii quoq; in armis erãt) prouincia euenit. eo anno Her
nici deuicti: cũ Volſcis æquo Marte diſceſſum eſt. Sp. Caſſius deinde, & Proculus Virginius conſules
facti. cum Hernicis fœdus ictum: agri partes duæ ademptæ. inde dimidium Latinis, dimidium plebi
diuiſurus conſul Caſſius erat. adiiciebat huic muneri agri aliquantum: quem publicũ poſſideri à pri
uatis criminabatur. Id multos quidem patrum, ipſos poſſeſſores, periculo rerum ſuarum terrebat. ſed
& publica patribus ſolicitudo inerat: largitione conſulem periculoſas libertati opes ſtruere. Tum pri-
mum lex agraria promulgata eſt, nunquam deinde vſque ad hanc memoriam ſine maximis motibus
rerũ agitata. Conſul alter largitione reſiſtebat, authoribus patribus, nec omni plebe aduerſante: quæ
primo cœperat faſtidire munus vulgatum à ciuibus iſſe in ſocios. ſæpe deinde & Virginium conſulẽ
in concionibus velut vaticinãtem audiebat. peſtilens collegæ munus eſſe: agros illos ſeruitutem iis,

C qui acceperint:laturos regno viã fieri.quid enim ita aſſumi ſocios,& nomen latinum?quid attinuiſ-
ſe,Hernicis paulo ante hoſtibus capti agri tertiam partem reddi?niſi vt hæ gentes pro Coriolano du-
ce Caſſium habeant?Popularis iam eſſe diſſuaſor,& interceſſor legis agrariæ cœperat. vterque deinde
conſul certatim plebi indulgere. Virginius dicere:paſſurũ ſe aſſignari agros:dum necui,niſi ciui Ro-
mano aſſignentur.Caſſius,quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios , eoq; ciuibus vilior erat:
vt alio munere ſibi reconciliaret ciuium animos:iubere pro ſiculo frumento pecuniam acceptam re-
tribui populo . Id vero haud ſecus,q̃ præſentem mercedẽ regni aſpernata plebs.adeo propter ſuſpicio-
nem inſitam regni,velut abundarent omnia,munera eius in animis hominum reſpuebantur.quem,
vbi primũ magiſtratu abiit;damnatum,necatumq; conſtat.Sunt qui patrẽ authorẽ eius ſupplicii fe-
rant.eum cognita domi cauſa verberaſſe,ac necaſſe:peculiũq; filii Cereri conſecrauiſſe : ſignũ inde fa-
ctum eſſe,& inſcriptum.ex Caſſia familia datum: Inuenio apud quoſdã:idq; propius fidei eſt ; à quæ-
ſtoribus Cæſone Fabio,& L. Valerio diem dictam perduellionis:damnatũq; populi iudicio : dirutas
publice ædes.ea eſt area ante Telluris ædẽ.Cæterũ ſiue illud domeſticũ,ſiue publicum fuit iudicium:
damnatur Serg.Cornelio,Q.Fabio conſulibus.Haud diuturna ira populi in Caſſium fuit.dulcedo
agrariæ legis ipſa per ſe dempto authore ſubibat animos accenſaq; ea cupiditas eſt malignitate pa-
trum:qui deuictis eo anno Volſcis,Æquiſq; militem præda fraudauere.quicquid captũ ex hoſtibus
eſt,vendidit Fabius conſul:ac redegit in publicũ. Inuiſum erat Fabium nomen plebi propter nouiſſi-
mum conſulem:tenuere tamen patres : vt cum L. Æmylio Cæſo Fabius conſul crearetur . eo infeſtior
facta plebes.ſeditio domeſtica bellũ externum exciuit:bello deinde ciuiles diſcordiæ intermiſſæ . vno
animo patres ac plebs rebellantes Volſcos , & Æquos duce Æmylio proſpera pugna vicere.plus ta-
men hoſtium fuga,q̃ prælium abſumpſit.adeo pertinaciter fuſos inſecuti ſunt equites.Caſtoris ædes
eodem anno Idibus Quintilibus dedicata eſt.vota erat Latino bello Poſthumio dictatore.filius eius
duumuir ad id ipſum creatus dedicauit.Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi ple-
bis.tribuni plebis popularem poteſtatem lege populari celebrabãt.patres ſatis ſuperq; gratuiti furo-
ris in multitudine credentes eſſe,largitiones,temeritatiſq; inuitamenta horrebãt . acerrimi patribus
duces ad reſiſtendũ conſules fuere.ea igitur pars reipublicæ vicit.nec in præſens modo,ſed in venien-
tem etiam annum M.Fabium,Cæſonis fratrem,& magis inuiſum alterũ plebi accuſatione Sp.Caſ-
ſii.L.Valeriũ conſulem dedit.Certatum eo quoq; anno cum tribunis eſt.vana lex,vaniq; legis autho-
res,iactando irritum munus,facti.Fabiũ inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus , vnoq;
D velut tenore omnes expertos tribuniciis certaminibus habitum.itaq; vt bene locatus manſit in ea fa-
milia aliquandiu honos.Bellũ inde Veiens initũ.& Volſci rebellarunt.ſed ad bella externa propè ſu-
pererant vires:abutebanturq; iis inter ſemetipſos certando.Acceſſere ad ægras iam omnium mentes
prodigia cœleſtia,propè quotidianas in vrbe,agriſq; oſtentantia minas.motiq; ira numinis cauſam
nullã aliam vates canebant,publice priuatimq; nunc extis,nunc per aues conſulti : q̃ haud rite ſacra
fieri.qui terrores tamẽ eò euaſere:vt Oppia virgo veſtalis damnata inceſti pœnas dederit. Q.Fabius
inde,& C.Tullius conſules facti.Eo anno non ſegnior diſcordia domi , & bellum foris atrocius fuit.
Ab Æquis arma ſumpta. Veientes agrum quoq; Romanorum populantes inierũt . quorũ bellorum
creſcente cura,Cæſo Fabius,& Sp.Furius conſules fiunt,Artonam latinam vrbem Æqui oppugna-
bant. Veientes pleni iam populationum Romam ipſam ſe oppugnaturos minitabantur . qui terro-
res,cum compeſcere deberent,auxere inſuper animos plebis:redibatq; non ſua ſponte plebi mos de-
trectandi militiam:ſed Sp.Licinius tribunus plebis veniſſe tempus ratus per vltimã neceſſitatẽ legis
agrariæ patribus iniungendæ,ſuſceperat rem militarẽ impediendã.cæterum tota inuidia tribunitiæ
poteſtatis verſa in authorẽ eſt:nec in eum conſules acrius,q̃ ipſius eius collegæ coorti ſunt:auxilioq;
eorum delectum conſules habent.Ad duo ſimul bella exercitus ſcribitur ducẽdus:Fabio in Veientes,
in Æquos Furio datur.& in Æquis quidẽ nihil dignũ memoria geſtũ eſt.Fabio aliquanto plus nego-
cii cũ ciuibus,q̃ cũ hoſtibus fuit. vnus ille vir ipſe conſul rempublicã ſuſtinuit:quam exercitus odio
conſulis,quantũ in ſe fuit,prodebat.nam cũ cõſul præter cæteras imperatorias artes , quas parando
gerendoq; bello edidit plurimas:ita inſtruxiſſet aciem : vt ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtiũ fun-
deret:inſequi fuſos pedes noluit.nec illos,etſi non adhortatio inuiſi ducis,ſuum ſaltem flagitium , &
publicũ in præſentia dedecus,poſtmodo periculũ,ſi animus hoſti rediſſet : cogere potuit gradũ acce-
lerare:aut ſi aliud nihil,inſtare inſtructos. iniuſſi ſigna referunt : mœſtiq;(crederes victos)execrantes
nunc imperatorem,nunc nauatã ab equite operam ,redeunt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exẽplo
remedia vlla ab imperatore quæſita ſunt.adeo excellentibus ingenus citius defuerit ars , qua ciuẽ re-
gant:q̃ qua hoſtem ſuperent.Conſul Romam redut,non tam belli gloria aucta,q̃ irritato,exacerba-
toq; in ſe militum odio.Obtinuere tamen patres:vt in Fabia gente conſulatus maneret . M.Fabium
conſulem creant:Fabio collega Cn.Manlius datur.Et hic annus tribunum authorem legis Agrariæ
habuit. T.Pontificius fuit.is eandẽ viam,velut proceſſiſſet Sp.Licinio,ingreſſus,delectum pauliſper
impediit.Perturbatis iterũ patribus Ap.Claudius victam tribunitiã poteſtatem dicere priore anno,

A In præſentia re ipſa, exemplo in perpetuū: quando inuentū ſit, ſuis ipſam viribus diſſolui. neque enim vnquā defuturū: qui & ex collega victoriā ſibi, & gratiā melioris partis bono publico velit quæſitā. & plures, ſi pluribus opus ſit, tribunos ad auxilium conſulum paratos fore: & vnum vel aduerſus omnes ſatis eſſe. darent modo & conſules, & primores patrum operam: vt, ſi minus omnes, aliquos tamen ex tribunis reip. ac ſenatui conciliarent. Præceptis Appii moniti patres vniuerſi comiter ac benigne tribunos appellare: & conſulares, vt cuique eorum priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat: partim gratia, partim authoritate obtinuere: vt tribunitiæ poteſtatis vires ſalubres vellent reipublicæ eſſe. quatuorq; tribunorum aduerſus vnum moratorem publici cōmodi auxilio delectū conſules habent. Inde ad Veiens bellum profecti: quò vndiq; ex Hetruria auxilia conuenerant: non tam Veientiū gratia concitata: ꝗ quod in ſpem ventū erat: diſcordia inteſtina diſſolui rem Romanā poſſe. principesq; in omnium Hetruriæ populorū cōciliis fremebant: æternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemetipſos ſeditionibus ſæuiant. id vnū venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam: vt magna imperia mortalia eſſent. diu ſuſtentatum id malum partim patrū conſiliis, partim patientia plebis iam ad extrema veniſſe: duas ciuitates ex vna factas: ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. primū in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus. qualicunq; vrbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe. iam non parendi magiſtratibus morem in caſtra quoq; Romanum militem ſequi. proximo bello in ipſa acie in ipſo certamine conſenſu exercitus traditam vltro victoriam victis Æquis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictum: iniuſſu in caſtra reditū. profecto ſi inſtetur: ſuo milite vinci Romam poſſe. nihil aliud opus eſſe: ꝗ indici, oſtendiq; bellum: cætera ſua ſpōte fata: & deos geſturos. Ea ſpes Hetruſcos armauerat, multis inuicē caſibus victos, victoresq;. Coſſ. quoque Romani nihil præterea aliud, ꝗ ſuas vires, ſua arma horrebāt: memoriaq; peſſimi proximo bello exēpli terrebantur: ne rem cōmitterent eò: vbi duæ ſimul acies timēdæ eſſent. itaq; caſtris ſe tenebāt, tam ancipiti periculo auerſi. diem, tempusq; forſitan ipſum leniturū iras, ſanitatemq; animis allaturum. Veiens hoſtis, Hetruſciq; eo magis præpropere agere: laceſſere ad pugnam primo obequitando caſtris, prouocandoq;: poſtremo vt nihil mouebant: qua conſules ipſos, qua exercitū increpando. ſimulationem inteſtinæ diſcordiæ remedium timoris inuentū: & conſules magis non confidere: ꝗ non credere ſuis militibus: nouū ſeditionis genus, ſilentiū, ociumq; inter armatos. ad hæc in nouitatē generis, originisq; qua falſa, qua vera iacere. Hæc cū ſub ipſo vallo, portisq; ſtreperent: haud ægre conſules pati. at imperitæ multitudini nunc indignatio, nunc pudor pectora verſare: & ab inteſtinis auertere malis. nolle inultos hoſtes: nolle ſucceſſum, non patribus, non conſulibus. externa, & domeſtica odia
B certare in animis. tandē ſuperant externa: adeo ſuperbe, inſolenterq; hoſtis eludebat. frequētes in prætorium conueniunt: poſcunt pugnā: poſtulant vt ſignum detur. Conſules velut deliberabundi capita conferunt: diu colloquuntur. pugnare cupiebant: ſed retro reuocanda, & addenda cupiditas erat: vt aduerſando, remorandoq; incitato ſemel militi adderent impetum. Redditur reſponſum: immaturam rem agi: nondū tēpus pugnæ eſſe: caſtris ſe tenerent. edicunt inde: vt abſtineant pugna. ſiquis iniuſſu pugnauerit: vt in hoſtem animaduerſuros. ita dimiſſis, quo minus conſules velle credunt: creſcit ardor pugnandi. accendunt inſuper hoſtes ferocius multo: vt ſtatuiſſe non pugnare conſules cognitum eſt. quippe impune ſe inſultaturos. non credi militi arma. rem ad vltimum ſeditionis erupturam: finemq; veniſſe Romano imperio. His freti occurſant portis: ingerunt probra: ægre abſtinent, quin caſtra oppugnent. Enimuero non vltra contumeliam pati Romanus poſſe. totis caſtris vndiq; ad cōſules curritur. non iam ſenſim, vt ante, per centurionū principes poſtulant: ſed paſſim omnes clamoribus agunt. Matura res erat: tergiuerſatur tamē Fabius. deinde ad creſcentē tumultū, iam metu ſeditionis collega cōcedente, cum ſilentiū claſſico feciſſet: ego iſtos Cn. Manili poſſe vincere ſcio: velle ne ſcirem, ipſi fecerunt. itaq; certū atq; decretum eſt: non dare ſignū: niſi victores ſe redituros ex hac pugna iurent. conſulem Romanū miles ſemel in acie fefellit: deos nunquam fallet. Centurio erat M. Flauoleius inter primores pugnæ flagitator. victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie. ſi fallar: Iouē patrē, Gradiuumq; Martem, aliosq; iuratus inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſq; iurat. Iuratis datur ſignū: arma capiunt: eunt in pugnam irarum, ſpeiq; pleni. nunc iubent Hetruſcos probra iacere: nunc armatis ſibi quiſq; lingua promptū hoſtem offerri. Omnium illo die, qua plebis, qua patrū eximia virtus fuit. Fabium nomē, Fabia gens maxime enituit, multis ciuilibus certaminibus infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuūt. inſtruitur acies. Nec Veiens hoſtis, Hetruſcæq; legiones detrectāt. propè certa ſpes erat: nō magis ſecū pugnaturos, ꝗ pugnauerint cū Æquis. maius quoq; aliquod in tam irritatis animis, & occaſione ancipiti haud deſperandū eſſe facinus. res aliter longe euenit. nā nō alio ante bello infeſtior Romanus (adeo hinc cōtumeliis hoſtes, hinc conſules mora exacerbauerāt) prœliū iniit. Vix explicandi ordinis ſpatium Hetruſcis fuit: cū pilis inter primam trepidationē abiectis temere magis ꝗ emiſſis, pugna iam ad manus, iam ad gladios, vbi mars eſt atrociſſimus: venerat. Inter primores genus Fabium inſigne ſpectaculo, exemploq; ciuibus erat. ex

C hisQ.Fabiũ(tertio hic anno ante cõſul fuerat)principẽ in confertos Veientes euntem ferox viribus
& armorum arte Thuſcus incautum inter multas verſantem hoſtium manus gladio per pectus tranſ-
figit.telo extracto præceps Fabius in vulnus abiit.Senſit vtraq; acies vnius viri caſum. cedebatq; in-
de Romanus:Cum M.Fabius conſul tranſilut iacẽtis corpus:obiectaq; parma,hoc iuraſtis, inquit,
milites!fugientes vos in caſtra redituros!adeo ignauiſſimos hoſtes magis timetis,q̃ Iouẽ,Martemq;,
per quos iuraſtis!at ego iniuratus aut victor reuertar:aut propè te hic Q.Fabi dimicans cadam.con-
ſuli tum Cæſo Fabius prioris anni conſul. verbiſ'ne iſtis frater vt pugnent te impetraturum credis!
du impetrabunt,per quos iurauere.& nos,vt decet proceres:vt Fabio nomine eſt dignum:pugnando
potius,q̃ adhortando accendamus militũ animos. Sic in primum infeſtis haſtis prouolant duo Fa-
bii:totamq; mouerunt ſecum aciem.Prælio ex parte vna reſtituto,nihilo ſegnius in altero cornu Cn.
Manilius conſul pugnam ciebat.vbi propè ſimilis fortuna eſt verſata.nam vt altero in cornu Q.Fa-
bium,ſic in hoc ipſum conſulem Manilium iam velut fuſos agentem hoſtes & impigre milites ſecuti
ſunt:& vt ille graui vulnere ictus ex acie ceſſit,interfectũ rati,gradum retulere,ceſſiſſentq; loco:ni con
ſul alter cum aliquot turmis equitũ in eam partem citato equo aduectus,viuere clamitans collegá,ſe
victorem effuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet. Manilius quoque ad reſtituendam
aciem ſe ipſe coràm offert. duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos. ſimul & va-
nior iam erat hoſtium acies:dum abundante multitudine freti ſubtracta ſubſidia mittunt ad caſtra
oppugnanda.in quæ haud magno certamine impetu facto,dum prædæ magis q̃ pugnæ memores te-
rerent tempus:triarii Romani,qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant: miſſis ad conſules
nunciis quo loco res eſſent,conglobati ad prætorium redeunt:& ſua ſponte prælium ipſi renouant.&
Manilius cõſul reuectus in caſtra ad omnes portas milite oppoſito hoſtibus viam clauſerat.ea deſpe-
ratio Thuſcis rabiem magis q̃ audaciam accendit. nam cum incurſantes quacunq; exitum oſtende-
ret ſpes,vano aliquoties impetu iſſent:globus iuuenum vnus in ipſum conſulem inſignem armis in-
uadit,prima excepta à circunſtantibus tela:ſuſtineri deinde vis nequit.conſul mortifero vulnere ictus
cadit:fuſiq; circa omnes. Thuſcis creſcit audacia.Romanos terror per tota caſtra trepidos agit. & ad
extrema uentũ foret:ni legati rapto conſulis corpore pateſeciſſent vna porta hoſtibus viam.eà erum-
punt:conſternatoq; agmine abeuntes in victorem alterum incidunt conſulem.ibi iterum cæſi, fuſiq;
paſſim. Victoria egregie parta:triſtis tamen duobus tam claris funeribus. Itaq; conſul,decernente ſe-
natu triumphum,ſi exercitus ſine imperatore triumphare poſſit: pro eximia eo bello opera facile paſ-
D ſurum reſpondit:ſe familia funeſta Q.Fabii fratris morte,rep.ex parte orba conſule altero amiſſo,pu-
blico, priuatoq; deformem luctu lauream non accepturum. Omni acto triumpho depoſitus trium-
phus clarior fuit.adeo ſpreta in tempore gloria interdum cumulatior redit. Funera deinde duo,colle-
gæ,fratriſq; ducit.idem in vtroq; laudator:cum concedendo illis ſuas laudes,ipſe maximam partem
earum ferret.neque immemor eius,quod initio conſulatus imbiberat: reconciliandi animos plebis,
ſaucios milites curandos diuidit patribus.Fabiis plurimi dati:nec alibi maiore cura habiti.inde po-
pulares iam eſſe Fabii:nec hoc vlla re,niſi ſalubri reipub.parte. Igitur non patrum magis quàm ple-
bis ſtudiis Cæſo Fabius cum T. Virginio conſul factus,neque bella,neq; delectus, neq; vllam aliam
priorem curam agere,quàm vt iam aliqua ex parte inchoata concordiæ ſpe primo quoq; tempore cũ
patribus coaleſcerent animi plebis. Itaq; principio anni cenſuit:priuſquam quiſquam agrariæ legis
author tribunus exiſteret:occuparent patres ipſi ſuum munus facere:captiuũ agrum plebi quamma-
xime æqualiter darent.æquum eſſe habere eos:quorum ſanguine ac ſudore partus ſit.aſpernati patres
ſunt:queſti quoq; quidam nimia gloria luxuriare,& euaneſcere viuidum quondam illud Cæſonis in-
genium.nullæ deinde vrbanæ factiones fuere. Vexabantur incurſionibus Æquorum Latini. eò cum
exercitu Cæſo miſſus,in ipſorum Æquorum agrum depopulandum tranſit. Æqui ſe in oppida rece-
perunt:muriſq; ſe tenebãt.eo nulla pugna memorabilis fuit. At à Veiente hoſte clades accepta teme-
ritate alterius conſulis.actumq; de exercitu foret:ni Cæſo Fabius in tempore ſubſidio veniſſet. Ex eo
tempore neq; pax,neq; bellum cum Veientibus fuit.res proxime in formam latrocinii venerat. legio-
nibus Romanis cedebant:in vrbem vbi abductas ſenſerant legiones:agros incurſabant,bellum quie-
te,quietem bello inuicem eludentes.ita neq; omitti tota res,neq; perfici poterat.& alia bella aut præ-
ſentia inſtabant,vt ab Æquis, Volſciſq;,non diutius,quàm recens dolor proximæ cladis tranſiſſet,
quieſcentibus:aut mox moturos ſe apparebat Sabinos ſemper infeſtos,Hetruriamq; omnem. Sed Ve-
iens hoſtis aſſiduus magis,quàm grauis,cõtumeliis ſæpius,quàm periculo animos agitabat: quod
nullo tempore negligi poterat:aut auerti aliò ſinebat. Tum Fabia gens ſenatum adiit. cõſul pro gen-
te loquitur. Aſſiduo magis,q̃ magno præſidio,vt ſcitis patres cõſcripti:bellum Veiens eget. vos alia
bella curate:Fabios hoſtes Veientibus date.authores ſumus:tutam ibi maieſtatem Romani nomi-
nis fore. noſtrum id nobis velut familiare bellum priuato ſumptu gerere in animo eſt. reſpublica &
milite illic,& pecunia vacet. Gratiæ ingentes actæ. Conſul è curia egreſſus comitante Fabiorum
agmine

A agmine qui in veſtibulo curiæ ſenatusconſultum expectantes ſteterant: domum rediit. iuſſi arma-
ti poſtero die ad limen conſulis adeſſe, domos inde diſcedunt. Manat tota vrbe rumor: Fabios ad
cœlum laudibus ferunt. familiam vnam ſubiiſſe ciuitatis onus: Veiens bellum in priuatam curam,
in priuata arma verſum. ſi ſint duæ roboris eiuſdem in vrbe gentes: depoſcant, hæc Volſcos ſibi, illa
Æquos: populo Romano tranquillam pacem agente, omnes finitimos ſubigi populos poſſe. Fa-
bii poſtera die arma capiunt: quo iuſſi erant, conueniunt. Conſul paludatus egrediens in veſtibu-
lo gentem omnem ſuam inſtructo agmine videt: acceptus in medium ſigna ferri iubet. nunquam
exercitus neque minor numero, neque clarior fama & admiratione hominum per vrbem inceſſit: Sex
& CCC milites, omnes patricii, omnes vnius gentis, quorum neminem ducem ſperneret egre-
gius quibuſlibet temporibus ſenatus: ibant vnius familiæ viribus Veienti populo peſtem mini-
tantes. ſequebatur turba, propria alia cognatorum, ſodaliumq;, nihil medium nec ſpem nec curam,
ſed immenſa omnia voluentium animo: alia publica ſolicitudine excitata, fauore & admiratio-
ne ſtupens. ire fortes, ire felices iubent: inceptis euentus pares reddere conſulatus inde ac trium-
phos, omnia præmia ab ſe, omnes honores ſperare. Prætereuntibus Capitolium, arcemq;, & alia
templa, quicquid deorum oculis, quicquid animo occurrit: precantur: vt illud agmen fauſtum,
atque felix mittant: ſoſpites breui in patriam ad parentes reſtituant. Incaſſum miſſæ preces. infelici
via à dextro Iano portæ Carmentalis profecti, ad Cremeram flumen perueniunt. is opportunus vi-
ſus locus communiendo præſidio. L. Aemylius inde, & C. Seruilius conſules facti. & donec nil aliud,
q̄ in populationibus res fuit: non ad præſidium modo tutandum Fabii ſatis erant: ſed tota regio-
ne, qua Thuſcus ager Romano adiacet: ſua tuta, omnia infeſta hoſtium, vagantes per vtrunq; finem
fecere. Interuallum deinde haud magnum populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Hetru-
ria exercitu præſidium Cremeræ oppugnant: & Romanæ legiones ab L. Aemylio conſule adductæ
cominus cum Hetruſcis dimicant acie. quanquam vix dirigendi aciem ſpatium Veientibus fuit.
adeo inter primam trepidationem, dum poſt ſigna ordines introeunt: ſubſidiaq; locant: inuecta ſubi-
to ab latere Romana equitum ala, non pugnæ modo incipiendæ, ſed conſiſtendi ademit locum. ita
fuſi retro ad ſaxa Rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petiit. cuius impetratæ ab inſita
animis leuitate ante deductum Cremera Romanum præſidium pœnituit. rurſus cum Fabiis erat
Veienti populo ſine vllo maioris belli apparatu certamen. nec erant incurſiones modo in agros,
aut ſubiti impetus incurſantium: ſed aliquoties æquo campo, collatisq; ſignis certatum: gensq; vna
populi Romani ſæpe ex opulentiſſima, vt tum res erant, Hetruſca ciuitate victoriam tulit. Id pri-
B mo acerbum, indignumq; Veientibus viſum. inde cõſilium ex re natum, inſidiis ferocem hoſtem ca-
ptandi, gaudere etiam multo ſucceſſu Fabiis audaciam creſcere, itaque & pecora prædantibus ali-
quoties, velut caſu incidiſſent: obuiam acta: & agreſtiũ fuga vaſti relicti agri: & ſubſidia armatorum
ad arcendas populationes miſſa, ſæpius ſimulato, q̄ vero pauore refugerunt. Iamq; Fabii adeo con-
tempſerant hoſtem: vt ſua inuicta arma neque loco, neque tempore vllo crederent ſuſtineri poſſe. hæc
ſpes adeo prouexit: vt ad conſpecta procul à Cremera magno campo interuallo pecora, quanquam
rara hoſtium apparebant arma: decurrerent. & cum improuidi effuſo curſu inſidias circa ipſum iter
locatas ſuperaſſent: palatiq; paſſim vaga (vt fit) pauore iniecto raperent pecora: ſubito ex inſidiis
conſurgitur. & aduerſi, & vndique hoſtes erant. primo clamor circũlatus exterruit: dein tela ab omni
parte accedebant. coeuntibusq; Hetruſcis iam continenti agmine armatorum ſepti, quo magis ſe
hoſtis inferebat, cogebantur breuiore ſpatio & ipſi orbem colligere. quæ res paucitatem eorum in-
ſignem, & multitudinem Hetruſcorum, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. tum omiſſa pu-
gna, quam in omnes partes parem intenderant: in vnum locum ſe omnes inclinant. eò nixi corpori-
bus, armisq; rupere cuneo viam. duxit via in editum leuiter collem. inde primo reſtitere: mox vt re-
ſpirandi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendiq; à pauore tanto animum: pepulere etiam ſubeun-
tes: vincebatq; auxilio loci paucitas: ni iugo circũmiſſus Veiens, in verticem collis euaſiſſet. ita ſu-
perior rurſus hoſtis factus: Fabii cæſi ad vnum omnes: præſidiumq; expugnatum. CCCVI periiſſe
ſatis conuenit, vnum propè puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ, dubiisq; rebus populi
Romani ſæpe domi belliq; vel maximum futurum auxilium. Cum hæc accepta clades eſſet: iam C.
Horatius, & T. Menenius conſules erant. Menenius aduerſus Thuſcos victoria elatos confeſtim miſ-
ſus. tum quoque male pugnatum eſt. & Ianiculum hoſtes occupauere: obſeſſaq; vrbs foret, ſuper bel-
lum annona premente: (tranſierant enim Hetruſci Tyberim) ni Horatius conſul ex Volſcis eſſet re-
uocatus, adeoq; id bellum ipſis inſtitit mœnibus: vt primo pugnatum ad Spei ſit æquo marte: ite-
rum ad portam Collinam. ibi quanquam paruo momento ſuperior Romana res fuit: meliorem
tamen militem recepto priſtino animo in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius, & Sp.
Seruilius conſules fiunt. poſt acceptam proximam pugnæ cladem Veientes abſtinuere acie. popu-
lationes erant; & velut ab arce Ianiculi paſſim in Romanum agrum impetus dabant. non vſquam

C pecora tuta, non agreſtes erant. capti deinde eadem arte ſunt: qua ceperant Fabios. Secuti dedita
opera paſſim ad illecebras propulſa pecora præcipitauere in inſidias. quo plures erant, maior cæ-
des fuit. ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa, atque initium fuit. traiecto enim nocte Tyberi ca-
ſtra Seruilii conſulis adorti ſunt oppugnare. inde fuſi magna cæde in Ianiculum ſe ægre recepe-
runt. Confeſtim conſul & ipſe tranſit Tyberim: caſtra ſub Ianiculo communit. poſtero die luce orta
non nihil & heſterna felicitate pugnæ ferox, magis tamen, quod inopia frumenti, quãuis præcipi-
tia, dum celeriora eſſent, agebant conſilia: temere aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit.
fœdiusq; inde, pulſus quàm pridie pepulerat, interuentu collegæ ipſe exercitusq; eſt ſeruatus. inter
duas acies Hetruſci, cum inuicem his atque illis terga darent: occidione occiſi. Ita oppreſſum teme-
ritate felici Veiens bellum. Vrbi cum pace laxior etiam annona rediit, & aduecto ex Campania fru-
mento: &, poſtquam timor ſibi cuique futuræ inopiæ abiit: eo, quod abditum fuerat, prolato. Ex co-
pia deinde, ocioq; laſciuire rurſus animi: & priſtina mala, poſtquam foris deerant: domi quærere. tri-
buni plebem agitare ſuo veneno: agraria lege in reſiſtentes incitare patres: nec in vniuerſos modo
ſed in ſingulos. Q. Conſidius, & T. Genutius authores agrariæ legis T. Menenio diem dicunt. in-
uidiæ erat amiſſum Cremeræ præſidium: cum haud procul inde ſtatiua conſul habuiſſet. eam op-
preſſit: cum & patres haud minus q̃ pro Coriolano annixi eſſent: & patris Agrippæ fauor haud dum
exoleuiſſet. In mulcta temperarunt tribuni: cum capitis anquiſiſſent. duo millia æris damnato mul-
ctam edixerunt. ea in caput vertit. negant tuliſſe ignominiam: ægritudineq;, inde morbo abſum-
ptum eſſe. Alius deinde reus Sp. Seruilius, vt conſulatu abiit, C. Nautio & P. Valerio conſulibus,
initio ſtatim anni ab L. Ceditio & T. Statio tribunis die dicta, non, vt Menenius, precibus ſuis aut
patrum, ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæq; tribunitios impetus tulit. & huic prælium cum
Thuſcis ad Ianiculum erat crimini. ſed feruidi animi vir vt in publico periculo ante, ſic tum in ſuo
non tribunos modo, ſed plebem oratione feroci refutando, exprobrandoq; T. Menenii damnatio-
nem, mortemq;, cuius patris munere reſtituta quondam plebs eos ipſos, quibus tum ſæuiret, ma-
giſtratus, eas leges haberet: periculum audacia diſcuſſit. iuuit & Virginius collega teſtis productus,
participando laudes: magis tamen Menenianum (adeo mutauerant animum) profuit iudicium.
Certamina domi finita: Veiens bellum exortum: quibus Sabini arma coniunxerant. P. Valerius
conſul accitis Latinorum, Hernicorumq; auxiliis cum exercitu Veios miſſus caſtra Sabina, quæ pro
mœnibus ſociorum locata erant: confeſtim aggreditur: tantamq; trepidationem iniecit: vt dum di-
D ſperſi alii, alii manipulatim excurrunt ad arcendam hoſtium vim: ea porta, cui ſignum primum in-
tulerat, caperetur. intra vallum deinde cædes magis, quàm prælium eſſe. tumultus è caſtris & in vr-
bem penetrat, tanquam Veiis captis, ita pauidi Veientes ad arma currunt. pars Sabinis eunt ſub-
ſidio: pars Romanos toto impetu intentos in caſtra adoriuntur. pauliſper auerſi, turbatiq; ſunt: de-
inde & ipſi vtroque verſis ſignis reſiſtunt. & eques ab conſule immiſſus Thuſcos fundit, fugatq;. ea-
demq; hora duo exercitus, duæq; potentiſſimæ, & maxime finitimæ gentes ſuperatæ ſunt. Dum
hæc ad Veios geruntur: Volſci, Aequiq; in Latino agro poſuerant caſtra: populatiq; fines erant.
eos per ſe ipſi Latini aſſumptis Hernicis ſine Romano aut duce, aut auxilio caſtris exuerunt. ingen-
ti præda præter ſuas recuperatas res potiti ſunt. miſſus tamen ab Roma conſul in Volſcos C. Nau-
tius. mos credo non placebat ſine Romano duce, exercituq; ſocios propriis viribus: conſiliiſq; bel-
la gerere: nullum genus calamitatis, contumeliæq; non editum in Volſcos eſt. nec tamen perpelli
potuere: vt acie dimicarent. L. Furius inde & C. Manilius conſules. Manilio Veientes prouincia
euenit. non tamen bellatum. induciæ in annos XL petentibus datæ: frumento, ſtipendioq; impe-
rato. Paci externæ confeſtim continuatur diſcordia domi agrariæ legis tribunitiis ſtimulis plebs
furebat. conſules nihil Menenii damnatione, nihil periculo deterriti Seruilii, ſumma vi reſiſtunt.
abeuntes magiſtratu conſules Genutius tribunus plebis arripuit. L. Aemylius, & Opiter Virginius
conſulatum ineunt. Vopiſcum Iulium pro Virginio in quibuſdam annalibus conſulem inuenio.
Hoc anno, quoſcunque conſules habuit: rei ad populum Furius, & Manilius circũeunt ſorditati non
plebem magis, q̃ iuniores patrum. ſuadent: monent: honoribus & adminiſtratione reipublicæ ab-
ſtineant. conſulares vero faſces, prætextam, curulemq; ſellam nihil aliud, q̃ pompam funeris putent.
claris inſignibus velut infulis velatos ad mortem deſtinari. quod ſi conſulatus tanta dulcedo ſit: iam
nunc ita in animum inducant: conſulatum captum & oppreſſum ab tribunitia poteſtate eſſe. con-
ſuli velut apparitori tribunitio omnia ad nutum, imperiumq; tribuni agenda eſſe. ſi ſe commouerit: ſi
reſpexerit patres: ſi aliud q̃ plebem eſſe in republica crediderit: exiliũ Cn. Martii, Menenii damnatio-
nem & mortem ſibi proponat ante oculos. His accenſi vocibus patres conſilia inde non publica, ſed
in priuato, ſeductaq; à pluriũ conſciẽtia habuere. vbi cũ id modo conſtaret: iure, an iniuria eripiendos
eſſe reos: atrociſſima quæq; maxime placebat ſententia: nec author quãuis audaci facinori deerat. Igi-
tur iudicii die cum plebs in foro erecta expectatione ſtaret; mirari primo: quod non deſcenderet tribu-
nus: deinde,

tius: deinde, cum iam mora ſuſpectior fieret: deterritum à primoribus credere: & deſertam ac pro-
ditam cauſam publicam queri. tandem qui obuerſati veſtibulo tribum fuerant: nunciant: domi
mortuum eſſe inuentum. quod vbi in totam concionem pertulit rumor: ſicut acies funditur duce
occiſo: ita dilapſi paſſim alii aliò. præcipuus pauor tribunos inuaſerat, q̃ nihil auxilii ſacratæ leges
haberent, morte collegæ monitos. Nec patres ſatis moderate ferre lætitiam. adeoq; neminem noxæ
pœnitebat: vt etiam inſontes feciſſe videri vellent: palamq; ferrent: malo domandam tribuniciam
poteſtatem. Sub hac peſſimi exempli victoria delectus edicitur: pauentibusq; tribunis ſine inter-
ceſſione vlla conſules rem peragunt. Tum vero iraſci plebs tribunorum magis ſilentio, quàm con-
ſulum imperio: & dicere: actum eſſe de libertate ſua: rurſus ad antiqua reditum: cum Genutio vnà
mortuam ac ſepultam tribunitiam poteſtatem: aliud agendum, ac cogitandum: quo modo reſiſta-
tur patribus. id autem vnum conſilium eſſe: vt ſe ipſa plebs, quando aliud nihil auxilii habeat: de-
fendat. quatuor & viginti lictores apparere conſulibus: & eos ipſos plebis homines: nihil contem-
ptius, neque infirmius: ſi ſint qui contemnant. ſibi quenque ea magna, atque horrenda facere. His vo
cibus alii alios cum incitaſſent: ad Voleronem Publium de plebe hominem, quia quòd ordines du-
xiſſet, negaret ſe militem fieri debere: lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tribunos. cum
auxilio nemo eſſet: conſules ſpoliari hominem, & virgas expediri iubent. prouoco inquit ad popu-
lum Volero: quoniam tribuni ciuem Romanum in conſpectu ſuo virgis cædi malunt: quàm ipſi
in lecto ſuo à vobis trucidari. quo ferocius clamitabat: eo infeſtius circumſcindere, & ſpoliare lictor.
Tum Volero & præualens ipſe, & adiuuantibus aduocatis repulſo lictore, vbi indignantium pro
ſe acerrimus erat clamor, eò ſe in turbam confertiſſimam recipit clamitans. prouoco: & fidem ple-
bis imploro. adeſte ciues, adeſte commilitones: nihil eſt, quod expectetis tribunos: quibus ipſis ve-
ſtro auxilio opus eſt. Concitati homines veluti ad prælium ſe expediunt, apparebatq; omne di-
ſcrimen adeſſe: nihil cuiquam ſanctum non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati
cum ſe conſules obtuliſſent: facile experti ſunt: parum tutam maieſtatem ſine viribus eſſe. violatis
lictoribus, faſcibus fractis è foro in curiam compelluntur, incerti quatenus Volero exerceret vi-
ctoriam. Conticeſcente deinde tumultu, cum ſenatum vocari iuſſiſſent: queruntur iniurias ſuas,
vim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententiis, vicere ſeniores: quibus ira pa-
trum aduerſus temeritatem plebis certari non placuit. Voleronem amplexa fauore plebs, proximis
B comitiis tribunum plebis creat in eum annum: qui L. Pinarium, P. Furium conſules habuit. con-
traq; omnium opinionem, qui eum vexandis prioris anni conſulibus adminiſtraturum tribunatum
credebant: poſt publicam cauſam priuato dolore habito, nec verbo quidem violatis conſulibus ro-
gationem tulit ad populum: vt plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent. Haud parua res ſub
titulo prima ſpecie minime atroci ferebatur: ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientum
ſuffragia creandi quos vellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſſimæ plebi cum ſumma vi re-
ſiſterent patres: nec, quæ vna vis ad reſiſtendum erat: vt intercederet aliquis ex collegio, authori-
tate aut conſulum, aut principum adduci poſſet: res tamen ſuo ipſa molimine grauis certaminibus
in annum extrahitur. Plebs Voleronem tribunum reficit. patres ad vltimum dimicationis rati rem
venturam, Ap. Claudium Appii filium iam inde à paternis certaminibus inuiſum, infeſtumq; ple-
bi, conſulem faciunt. collega ei T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius, q̃ de lege age-
batur. ſed vt inuentor legis Volero. ſic Lectorius collega eius author tum recentior, tum acrior erat.
ferocem faciebat belli gloria ingens: quòd ætatis eius haud quiſq̃ manu promptior erat. is, cum
Volero nihil præterq̃ de lege loqueretur, inſectatione abſtinens coss. ipſe in accuſationem Appii,
familiæq; ſuperbiſſimæ, ac crudeliſſimæ in plebem Ro. exorſus, cum à patribus non cos. ſed carni-
ficem ad vexandam & lacerandam plebem creatum eſſe contenderet, rudis in militari homine lin-
gua non ſuppetebat libertati, animoq;. itaque deficiente oratione, quandoquidem non tam facile lo-
quor, inquit, Quirites, q̃ quod locutus ſum, præſtò: craſtino die adeſte. aut hic ego in conſpectu ve-
ſtro moriar: aut perferam legem. Occupant tribuni templum poſtero die. conſules, nobilitasq; ad
impediendam legem in concione conſiſtunt. ſummoueri Lectorius iubet, præterquam qui ſuffra-
gium ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes viatori. tum ex his prehendi quoſdam
Lectorius iubet. Conſul Appius negare, ius eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeium: non enim
populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe: nec illum ipſum ſummouere pro imperio poſſe more ma-
iorum, quia ita dicatur. ſi vobis videtur; diſcedite Quirites. Facile, & contemptim de iure diſſeren-
do perturbare Lectorium poterat. ardens igitur ira tribunus viatorem mittit ad conſulem: conſul
lictorem ad tribunum, priuatum eſſe clamitans, ſine imperio, ſine magiſtratu. violatusq; eſſet tribu-
nus: ni & concio omnis atrox coorta pro tribuno in conſulem eſſet: & concurſus hominum in forum
ex tota vrbe concitatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat tamẽ Appius pertinacia tantam tempeſtatem:
certatumq; haud incruento prælio foret: ni Quintius cõſul alter conſularibus negocio dato, vt col-

C legam vi, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent: ipſe nunc plebem ſæuientem precibus leniſſet: nunc oraſſet tribunos: vt concilium dimitterent: darent iræ ſpacium: non vim ſuam illis tempus adempturum: ſed conſilium viribus additurum: & patres in populi, & conſulem in patrum fore poteſtate. Ægre ſedata ab Quintio plebs: multo ægrius conſul alter à patribus. Dimiſſo tandem concilio plebis: ſenatum conſules habent. vbi cum timor, atque ira inuicem ſententias variaſſent: quó magis ſpacio interpoſito ab impetu ad conſultandum aduocabantur: eo plus abhorrebant à certatione animi: adeo, vt Quintio gratias agerent: quód eius opera mitigata diſcordia eſſet. ab Appio petitur: vt tantam conſularem maieſtatem eſſe vellet: quanta in concordi ciuitate eſſe poſſet, dum tribuni, conſulesq; ad ſe quiſque omnia trahant, nihil relictum eſſe virium in medio. diſtractam laceratamq; rempublicam per magiſtratus, magis quorum in manu ſit, q̃ vt incolumis ſit, quæri. Appius contra, teſtari deos, atque homines: remp. prodi per metum, ac deſeri: non conſulem ſenatui, ſed ſenatum conſuli deeſſe: grauiores accipi leges: q̃ in Sacro monte acceptæ ſint. victus tamen patrum conſenſu quieuit. lex ſilentio perfertur. Tum primum tributis comitiis creati tribuni ſunt numero etiam additos tres, perinde ac duo antea fuerint, Piſo author eſt. nominat quoque tribunos, Cn. Siccium, L. Numitorium, M. Duellium, Sp. Icilium, L. Mecilium. Volſci tum, Æquiq; inter ſeditionem Romanam & bellum coortum, vaſtauerant agros: vt ſiqua ſeceſſio plebis fieret: ad ſe receptum haberent. compoſitis deinde rebus, caſtra retro mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Æqui prouincia euenit. Eadem in militia ſæuitia Appii, quæ domi, eſſe, eo liberior: quód ſine tribunitiis vinculis erat. odiſſe plebem plus q̃ paterno odio: quód ſe victum videbat ab ea. ſe vnico conſule obiecto aduerſus tribuniciam poteſtatem, perlatam legem eſſe: quam minore conatu, nequaquam tanta patrum ſpe, priores impedierant conſules. Hæc ira, indignatioq; ferocem animum ad vexandum ſæuo imperio exercitum ſtimulabat. nec vlla vi domari poterat: tantum certamen animis imbiberant. ſegniter, ocioſe, negligenter, contumaciter omnia agere. nec pudor, nec metus coercebat. ſi citius agi vellet agmen: tardius ſedulo incedere. ſi adhortator operis adeſſet: omnes ſua ſponte motam remittere induſtriam: præſenti vultus demittere: tacite prætereuntem execrari: vt inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur, omni nequicq̃ acerbitate prompta. nihil iam cum militibus agere à centurionibus corruptum exercitum dicere: tribunos plebeios, cauillans interdum, & Volerones vocare. Nihil eorum Volſci neſciebant: inſtabantq; eo magis, ſperantes idem certamen animorum aduerſus Appium habiturum exercitum Romanum, quod aduerſus

D Fabium conſulem habuiſſet. cæterum multo Appio, q̃ Fabio violentior fuit. non enim vincere tantū noluit: vt Fabianus exercitus: ſed vinci voluit. productus in aciem turpi fuga petit caſtra: nec ante reſtitit: q̃ ſigna inferentem Volſcum munimentis vidit: fœdamq; extremi agminis cædem. tum expreſſa vis ad pugnandum: vt victor iam à vallo ſummoueretur hoſtis: ſatis tamē appareret: capi tantum caſtra militem Romanum noluiſſe. alii gaudere ſua clade, atque ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appii animus, cum inſuper ſæuire vellet: concionemq; aduocaret: concurrunt ad eum legati, tribuniq; monentes: ne vtique experiri vellet imperium: cuius vis omnis in conſenſu obedientium eſſet. negare vulgo milites ſe ad concionem ituros: paſſimq; exaudiri voces poſtulantium: vt caſtra ex Volſco agro moueantur. hoſtem victorem pauloante propè in portis, ac vallo fuiſſe: ingentisq; mali non ſuſpicionem modo, ſed apertam ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandem (quandoquidem nihil præter tempus noxæ lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequentem diem pronunciari cum iuſſiſſet: prima luce claſſico ſignum profectionis dedit. Cum maxime agmen é caſtris explicaretur, Volſci vt eodē ſigno excitati nouiſſimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore ſignaq; & ordines turbauit: vt neque imperia exaudiri, neque inſtrui acies poſſent. nemo vllius niſi fugæ memor, ita effuſo agmine per ſtrage corporum, armorumq; euaſere: vt prius hoſtis deſiſteret ſequi, q̃ Romanus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibus, conſul cum reuocando nequicq̃ ſuos perſecutus eſſet; in pacato agro caſtra poſuit. aduocataq; concione, inuectus haud falſò in proditorem exercitum militaris diſciplinæ, deſertorem ſignorum, vbi ſigna, vbi arma eſſent! ſingulos rogitans, inermes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, ad hoc centuriones duplicariosq;, qui reliquerant ordines: virgis cæſos ſecuri percuſſit. cætera multitudo ſorte decimus quiſq; ad ſupplicium lecti. Contra ea in Æquis inter cōſulem, ac militem comitate, ac beneficiis certatum eſt. & natura Quintius erat lenior: & ſæuitia infelix collegæ quo is magis gauderet ingenio ſuo, effecerat. Huic tantæ concordiæ ducis, exercitusq; non auſi offerre ſe Æqui, vagari populabundum hoſtem per agros paſſi. nec vllo ante bello latius inde actæ prædæ. omnis militi data eſt. addebantur & laudes: quibus haud minus q̃ præmio gaudent militum animi. Tum duci, tum propter ducem patribus quoque placatior exercitus rediit: ſibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab ſenatu memorans. Varia fortuna belli, atroci diſcordia domi foriſq; annum exactum, inſignem maxime comitia tributa efficiunt: res maior victoria ſuſcepti certaminis, q̃ vſu. plus enim dignitatis comitiis ipſis detractum eſt, patribus ex

conſilio

A conſilio ſummouendi: ſiquàm virium aut plebi additum, aut demptum patribus. Turbulentior in/
de annus excepit, L. Valerio, T. Æmylio conſulibus, tum propter certamina ordinum de lege agra/
ria: tum propter iudicium Ap. Claudii. cui acerrimo aduerſario legis, cauſamq́; poſſeſſorum publicì
agri tanquam tertio conſuli ſuſtinenti M. Duellius, & Cn. Siccius diem dixere. Nunquam ante tam
inuiſus plebi reus ad iudicium vocatus populi eſt, plenus ſuarum, plenus paternarum irarum. patres
quoq; non temere pro vllo æque annixi ſunt: propugnatorem ſenatus, maieſtatisq́; vindicem ſuæ ad
omnes tribunicios, plebeiosq́; oppoſitum tumultus, modum dũtaxat in certamine egreſſum, obiicì
iratæ plebi. Vnus è patribus ipſe Ap. Claudius, & tribunos, & plebem, & ſuum iudicium pro nihilo
habebat. illum non minæ plebis, non ſenatus preces perpellere vnquam potuere, nõ modo vt veſtem
mutaret: aut ſupplex prehenſaret homines: ſed ne vt ex cõſueta quidem aſperitate orationis, cum ad
populum agenda cauſa eſſet: aliquid leniret: atq; ſummitteret. idem habitus oris. eadem contumacia
in vultu, idem in oratione ſpiritus erat: adeo, vt magna pars plebis Appium non minus reum time/
ret, quàm conſulem timuerat. ſemel cauſam dixit, quo ſemper agere omnia ſolitus erat: accuſatorio
ſpiritu: adeoq́; conſtantia ſua & tribunos obſtupefecit, & plebem: vt diem ipſi ſua voluntate produce/
rent: trahi deinde rem ſinerent. haud ita multum interim temporis fuit: ante tamen quàm prædicta
dies veniret, morbo moritur. cuius collaudationem cum tribuni plebis impedire conarentur: plebs
fraudari ſolẽni honore ſupremum diem tanti viri noluit: & laudationem tam æquis auribus mortui
audiuit: quàm viui accuſationem audierat: & exequias frequens celebrauit. Eodem anno Valerius
conſul cum exercitu in Æquos profectus, cum hoſtem ad prælium elicere nõ poſſet: caſtra oppugna/
re eſt adortus. prohibuit fœda tempeſtas, cum grandine, ac tonitribus cœlo deiecta. admirationem
deinde auxit, ſigno receptui dato, adeo tranquilla ſerenitas reddita: vt velut numine aliquo defenſa
caſtra oppugnare iterum religio fuerit. omnis ira belli ad populationem agri vertitur. Alter conſul
Æmylius in Sabinis bellum geſſit. & ibi, quia hoſtis mœnibus ſe tenebat: vaſtati agri ſunt. Incẽdiis
deinde non villarum modo, ſed etiam vicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti cum
prædatoribus occurriſſent: ancipiti prælio digreſſi, poſtero die retulere caſtra in tutiora loca, id ſatis
conſuli viſum: cum pro victo relinqueret hoſtẽ, integro inde decedens bello. Inter hæc bella manen/
te diſcordia domi, T. Numitius Priſcus, A. Virginius conſules facti. Non vltra videbat̃ latura plebs
dilationem agrariæ legis: vltimaq́; vis parabatur: cum Volſcos adeſſe, fumo ex incendiis villarum,
B fugaq́; agreſtium cognitum eſt. ea res maturam iam ſeditionem, ac propè erumpentẽ repreſſit. Con/
ſules coacti extemplo ab ſenatu ad bellum, educta ex vrbe iuuentute, tranquilliorem cæteram plebem
fecerunt. Et hoſtes quidem nihil aliud, quàm perfuſis vano timore Romanis, citato agmine abeunt.
Numitius Antiũ aduerſus Volſcos, Virginius cõtra Æquos profectus. ibi ex inſidiis propè magna
accepta clade, virtus militum rem prolapſam negligentia conſulis reſtituit. Melius in Volſcis impe/
ratum eſt. fuſi primo prælio hoſtes: fugaq; in vrbem Antium, vt tum res erant, opulentiſſimam acti.
quam conſul oppugnare non auſus, Cenonem aliud oppidum nequaquam tam opulentum ab An/
tiatibus cepit. Dum Æqui, Volſciq́; Romanos exercitus tenent: Sabini vſq; ad portas vrbis popu/
lantes inceſſere. deinde ipſi paucis poſt diebus à duobus exercitibus, vtroq; per iram conſule ingreſſo
in fines, plus cladium, quàm intulerant, acceperunt. Extremo anno pacis aliquid fuit: ſed vt ſemper
aliâs, ſolicitæ certamine patrum, & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitiis noluit. per pa/
tres, clientesq́; patrum conſules creati, T. Quintius, & Q. Seruilius. ſimilem annum priori conſules
habent: ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini cruſtuminos campos citato agmine
tranſgreſſi, cum cædes & incendium circum Anienem flumen feciſſent, à porta propè Collina, mœ/
nibusq́; pulſi, ingentes tamen prædas hominum, pecorumq́; egẽre. quos Seruilius conſul infeſto exer
citu inſecutus, ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationẽ adeo effuſe fecit:
vt nihil bello intactũ relinqueret: multiplicíq; capta præda rediret. Et in Volſcis reſpublica egregie
geſta, tum ducis, tum militum opera. Primum æquo campo ſignis collatis pugnatum, ingenti cæde
vtrinq;, plurimo ſanguine. Et Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat: gradum retu/
liſſent: ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem. impetu
facto, dũ ſe putãt vincere, vicere. Conſul metuẽs ne nimis inſtãdo renouaret certamen, ſignũ receptui
dedit. Interceſſere pauci dies, velut tacitis induciis vtrinq; quiete ſumpta: per quos ingẽs vis hoĩum
ex oĩbus Volſcis, Æquisq́; populis in caſtra venit: haud dubitãs, ſi ſenſerint, Romanos nocte abitu/
ros. itaq; tertia ferè vigilia ad caſtra oppugnãda venẽre. Quintius ſedato tumultu, quẽ terror ſubitus
exciuerat: cũ manere in tentoriis quietũ militẽ iuſſiſſet: Hernicorũ cohortẽ in ſtationẽ educit: cornici/
nes, tibicinesq́; in equos impoſitos canere ante vallũ iubet: ſolicitũq; hoſtẽ ad lucẽ tenere. reliquũ no/
ctis adeo trãquilla oĩa in caſtris fuere: vt ſomni quoq; Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armato/
rũ peditũ, quos & plures eſſe, & Romanos putabãt: fremitus, hinnitusq́; equorũ, q & inſueto ſedente
equite, & inſup aures agitãte ſonitu, ſæuiebãt: intẽtos velut ad impetũ hoſtiũ tenuit. Vbi illuxit: Ro/

C manus integer, ſatiatuſq; ſomno, productus in aciem, feſſum ſtando & vigiliis Volſcum primo impetu perculit, quanq̃ ceſſere magis, q̃ pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui: in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul vbi ad iniquum locum ventum eſt: ſiſtit aciem. milites ægre teneri: clamare: & poſcere: vt perculſis inſtare liceat. ferocius agunt equites circũfuſi ducibus: vociferantur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul virtute militum fretus, loco parum fidens: conclamant ſe ituros clamoremq; res eſt ſecuta. fixis in terrã pilis, quo leuiores ardua euaderent: curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primum impetum miſſilibus telis, ſaxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes: turbatoſq; ictibus crebris vrget ex ſuperiore loco. Sic propè oneratũ eſt ſiniſtrum Romanis cornu: ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatẽ, ſimul ignauiam, pudore metum excuſſiſſet. reſtitere primo obſtinatis animis: deinde vt obtinentes locum vires ferebant: audent vltro gradum inferre: & clamore renouato commouent aciem. tum rurſus impetu capto enituntur: atq; exuperant iniquitatem loci. iam propè erat vt in ſummum cliui iugum euaderẽt: cum terga hoſtes dedẽre: effuſoq; curſu penè agmine vno, fugientes ſequenteſq; caſtris incidẽre. in eo pauore caſtra capiuntur. qui Volſcorum effugere potuerunt: Antium petunt. Antium & Romanus exercitus ductus, paucos circũſeſſum dies deditur, nulla oppugnantium noua vi: ſed quod iam inde ab infelici pugna, caſtriſq; amiſſis ceciderant animi.

DECADIS PRIMÆ LIBER TERTIVS.

ANTIO capto, T. Æmylius, & Q. Fabius conſules fiunt. hic erat Fabius: qui vnus extinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Iam priore cõſulatu Æmylius dandi agri plebi fuerat author. itaq; ſecundo quoq; cõſulatu eius & agrarii ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rem contra cõſules ſæpe tentatam adiutore vtiq; conſule obtineri poſſe rati, ſuſcipiũt: & conſul manebat in ſententia ſua poſſeſſores, & magna pars patrum tribuniciis ſe iactari actionibus, principem ciuitatis elargiendo de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à tribunis in conſulem auerterant. atrox certamen aderat: ni Fabius conſilio neutri partium
a acerbo rem expediſſet. T. Quintii ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantum à Volſcis eſſe: Antium propinquum opportunam & maritimam vrbem coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. Hæc ſententia accepta eſt. Triumuiros agro dando creant T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iuſſi nomina dare: qui agrum accipere vellent. Fecit ſtatim (vt fit) faſtidium copia: adeoq; pauci nomina dedẽre: vt ad explendum numerum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, q̃ alibi accipere. Æqui à Q. Fabio (is eò cum exercitu venerat) pacem petiere: irritamq; eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum fecere. Q. Seruilius inſequenti anno: is enim cum Sp. Poſthumio conſul fuit: in Æquos miſſus: in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra quies neceſſario morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum eſt. Q. Fabio, & T. Quintio conſulibus. Fabio extra ordinem, quia is victor pacem Æquis dederat: ea prouincia data. Qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturam Æquos, legatos in concilium gentis miſſos nunciare iuſſit: Q. Fabium conſulem dicere: ſe ex Æquis pacem Romam tuliſſe: ab Roma Æquis bellum afferre, eadem dextera armata, quam pacatam illis antea dederat, quorum id perfidia, & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe: mox fore vltores. ſe tamen, vtcunque ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Æquos, q̃ pati hoſtilia, malle. ſi pœniteat: tutum receptum ad expertam clementiam fore. ſin periurio gaudeant: diis magis iratis, q̃ hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeo nihil mouerunt quenq̃: vt legati propè violati ſint: exercituſq; in Algidum aduerſus Romanos miſſus. Quæ vbi Romam ſunt nunciata: indignitas rei magis q̃ periculum conſulem alterum ab vrbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa: vt confeſtim dimicarent. Sed cum forte haud multum diei ſupereſſet: vnus ab ſtatione hoſtium exclamat. Oſtentare hoc eſt Romani, non gerere bellum. in noctem imminentem aciem inſtruitis: longiore luce ad id certamen, quod inſtat, nobis opus eſt, craſtino die oriente ſole redite in aciem: erit copia pugnandi, ne timete. His vocibus irritatus miles in diem poſterum, in caſtra reducitur, longam venire noctem ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidem corpora cibo, ſomnoq; curant. vbi illuxit poſtero die: prior aliquanto cõſtitit Romana acies, tandem & Æqui proceſſere. prælium fuit vtrinq; vehemens: quod & Romanus ira, odioq; pugnabat: & Æquos conſcientia contracti culpa periculi, & deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei, vltima audere, & experiri cogebat. Non tamen ſuſtinuere aciem Romanam Æqui. pulſiq; cum in fines ſuos ſe recepiſſent: nihilo inclinationibus ad pacem animis

ferox

A ferox multitudo increpare duces: quod in aciem, qua pugnandi arte Romanus excellat, commiſſa res
ſit. Æquos populationibus, incurſionibusq; meliores eſſe: & multas paſſim manus, q̃ magnam molẽ
vnius exercitus, rectius bella gerere. Relicto itaq; caſtris præſidio, egreſſi tanto cum tumultu inuaſere
fines Romanos: vt ad vrbem quoq; terrorem pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidationis fe-
cit, quòd nihil minus, q̃ ne victus, ac propè in caſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet: timo-
ri poterat. agreſteſq; pauidi incidentes portis non populationem, nec prædonum paruas manus, ſed
omnia vano augentes timore, exercitus & legiones adeſſe hoſtium, & infeſto agmine ruere ad vrbem
clamabant. Ab his proximi audita incerta, eoq; vaniora ferre ad alios: curſus, clamorq; vocantium ad
arma, haud multũ à pauore captæ vrbis abeſſe. Forte ab Algido Quintius conſul redierat Romã) id
remedium timori fuit) tumultuq; ſedato, victos timeri increpans hoſtes, præſidia portis impoſuit.
vocato deinde ſenatu cum ex authoritate patrum iuſtitio indicto profectus ad tutandos fines eſſet,
Q. Seruilio præfecto vrbis relicto: hoſtem in agris non inuenit. Ab altero conſule res geſta egregie
eſt. qui quà venturum hoſtẽ ſciebat, grauẽ præda eoq; impeditiore agmine incedentem aggreſſus, fu-
neſtam ei populationem fecit. pauci hoſtium euaſere ex inſidiis: præda omnis recepta eſt. Sic finem iu
ſtitio, quod quatriduum fuit: reditus Quintii conſulis in vrbẽ fecit. Cenſus deinde actus: & conditũ
à Quintio luſtrũ. Cenſa ciuiũ capita centum quatuor & XX millia, CCXIIII dicuntur, præter
orbos, orbaſq;. In Æquis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recepere, vri ſua, popu-
lariq; paſſi. Conſul cum aliquoties per omnem hoſtium agrũ infeſto agmine populabundus iſſet: cũ
ingenti laude, prædaq; Romam rediit. Conſules inde Poſthumius Albus, Sp. Furius. Furios Fuſios
ſcripſere quidam. id admoneo: nequis immutationem virorũ ipſorum eſſe, quæ nominum eſt, putet.
Haud dubiũ erat: quin cũ Æquis alter conſulum bellũ gereret. itaq; Æqui ab Ecetranis Volſcis præ-
ſidium petiere. quo cupide oblato (adeo ciuitates hæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum
ſumma vi parabatur. Sentiunt Hernici: & prædicũt Romanis: Ecetranũ ad Æquos defeciſſe. ſuſpecta
& colonia Antiũ fuit: quòd magna vis hoĩum inde, cum oppidum captũ eſſet: cõfugiſſet ad Æquos.
iſq; miles per bellum æquicũ vel acerrimus fuit. Cõpulſis deinde in oppida Æquis, ea multitudo di-
lapſa cum Antium rediſſet: ſua ſponte iam infidos colonos Romanus abalienauit. Nec dum matura
re, cum defectionẽ parari delatum ad ſenatũ eſſet: datum negocium eſt cõſulibus, vt principibus co-
loniæ Romam excitis, quærerent quidnam rei eſſet. qui cum haud grauate veniſſent: introducti à cõ
B ſulibus ad ſenatum, ita reſponderunt ad interrogata: vt magis ſuſpecti q̃ venerant, dimitterent. Bel-
lum inde haud dubiũ haberi. Sp. Furius cõſulũ alter, cui ea prouincia euenerat: profectus in Æquos,
Hernicorum in agro populabundũ hoſtem inuenit: ignaruſq; multitudinis, quia nuſq̃ vniuerſa con-
ſpecta fuerat: imparem copiis exercitũ temere pugnæ cõmiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra rece-
pit, neq; is finis periculi fuit. nanq; & proxima nocte, & poſtero die tanta vi caſtra ſunt circũſeſſa, atq;
oppugnata: vt ne nuncius quidem inde mitti Romam poſſet. Hernici & male pugnatum, & conſulẽ,
exercitumq; obſideri, nunciauerũt: tantumq; terrorem incuſſere patribus: vt (quæ forma ſenatus con-
ſulti vltimæ ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſthumio alteri cõſulum negocium daretur: videret ne-
quid reſpublica detrimenti caperet. Ipſum conſulem Romæ manere ad cõſcribendos omnes, qui ar-
ma ferre poſſent: optimum viſum eſt: proconſulem T. Quintium ſubſidio caſtris cum ſociali exerci-
tu mitti. ad eum explendum Latini, Hernicíq;, & colonia Antium dare Quintio ſubitarios milites
(ita tum repẽtina auxilia appellabãt) iuſſi. Multi per eos dies motus, multiq; impetus hinc atq; illinc
facti: quia ſuperante multitudine hoſtes carpere multifariam vires Romanas vt non ſuffecturas ad
omnia, aggreſſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur: ſimul pars exercitus ad populandum agrum Ro-
manum miſſa: vrbemq; ipſam, ſiqua fortuna daret, tentandam. L. Valerius ad præſidium vrbis reli-
ctus: cõſul Poſthumius ad arcendas populationes finium miſſus. Nihil remiſſum ab vlla parte curæ,
aut laboris. vigiliæ in vrbe, ſtationes ante portas, præſidiaq; in muris diſpoſita: &, quod neceſſe erat
in tanto tumultu, iuſtitium per aliquot dies ſeruatum. Interim in caſtris Furius conſul cum primo
quietus obſidionem paſſus eſſet: in incautum hoſtem decumana porta erupit: & cum perſequi poſſet,
metu ſubſtitit: nequa ex parte altera in caſtra vis fieret: Furium legatum (frater idẽ conſulis erat) lon-
gius extulit curſus: nec ſuos ille redeuntes perſequendi ſtudio, neq; hoſtium ab tergo incurſum vidit.
ita excluſus multis ſæpe fruſtra conatibus captis, vt viam ſibi ad caſtra faceret: acriter dimicans occi-
dit. Et conſul nuncio circumuenti fratris conuerſus ad pugnam, dum ſe temere magis, q̃ ſatis caute
in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægre ab circũſtantibus ereptus, & ſuorum animos
turbauit: & ferociores hoſtes fecit: qui cæde legati, & conſulis vulnere accenſi nulla deinde vi ſuſtineri
potuere, cum compulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur, nec ſpe, nec viribus pares: veniſſetq; in
periculum ſumma rerum, ni T. Quintius peregrinis copiis cum Latino, Hernicoq; exercitu ſubue-
niſſet. is intentos in caſtra Romana Æquos, legatiq; caput ferociter oſtentantes ab tergo adortus,
ſimul ad ſignum à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta, magnam vim hoſtium circumuenit.
Minor cædes, fuga effuſior Æquorum in agro fuit Romano. in quos palatos prædã agentes Poſthu-

C miſus aliquot locis,quibus opportuna impoſuerat præſidia:impetũ dedit. ii vagi diſſipato agmine fugiẽtes in Quintium victorem cum ſaucio conſule reuertentem incidere. Tum conſularis exercitus egregia pugna cōſulis vulnus,legati & cohortium vltus eſt cædem. Magnæ clades vltro citroq; illis diebus & illatæ,& acceptæ.difficile ad fidem eſt in tam antiqua re,quot pugnauerint, ceciderint'ue, exacto affirmare numero.audet tñ Antias Valerius cōcipere ſummas. Romanos cecidiſſe in Hernico agro V Mil.ac CCC. ex prædatoribus Æquorum,qui populabundi in finibus Romanis vagabantur:ab A.Poſthumio cōſule duo millia & CCCC cæſos:cæteram multitudinem prædam agentem,quæ inciderit in Quintium:nequaq̄ pari defunctam eſſe cæde:interfecta inter quatuor millia:& exequendo ſubtiliter numerũ, CC ait & XXX. Inde Romam reditum eſt:iuſtitium remiſſum eſt.

Cœlũ viſum eſt ardere plurimo igni:portentaq; alia aut obuerſata oculis:aut vanas exterritis oſtentauere ſpecies.His auertendis terroribus in triduum feriæ indictæ:per quas oīa delubra pacem deũm expoſcentium virorũ,mulierumq; turba implebantur. Cohortes inde Latinæ,Hernicæq;,ab ſenatu gratiis ob impigram militiā actis,remiſſæ domos.Antiates mille milites, quia ſerum auxilium poſt prælium venerant:propè cum ignominia dimiſſi. Comitia inde habita.creati conſules L.Ebutius, P.Seruilius calendis ſextilibus,vt tunc principium anni agebatur:cōſulatum ineunt. Graue tẽpus, & forte annus peſtilens erat vrbi,agriſq;,nec hoībus magis,q̄ pecori.& auxere vim morbi terrores populationis:pecoribus,agreſtibuſq; in vrbem acceptis.ea colluuio miſtorum omnis generis animantium,& odore inſolito vrbanos,& agreſtem cōfertum in arcta tecta æſtu,ac vigiliis angebat:miniſteriaq; inuicem,ac contagio ipſa vulgabant morbos. Vix inſtantes ſuſtinentibus clades repente legati Hernici nunciant:in agro ſuo Æquos, Volſcoſq; coniunctis copiis caſtra poſuiſſe:inde ingenti exercitu fines ſuos depopulari.præterq̄ quòd infrequẽs ſenatus indicio erat ſociis:afflictam ciuitatem peſtilentia eſſe:mœſtũ etiā reſpōſum tulere:vt per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tutarentur:vrbem Romanā ſubita deũm ira morbo populari.ſi qua eius mali quies veniat:vt anno ante,vt ſemp aliãs, ſociis opem laturos.Diſceſſere ſocii,pro triſti nuncio triſtiorẽ domum referentes: quippe quibus per ſe ſuſtinendum bellum erat:quod vix Romanis fulti viribus ſuſtinuiſſent.Non diutius ſe in Hernico hoſtis cōtinuit.pergit inde infeſtus in agros Romanos,etiā ſine belli iniuria vaſtatos. Vbi cũ obuius nemo ne inermis quidẽ fieret:perq; oīa non præſidiis modo deſerta,ſed etiā cultu agreſti,tranſirent:peruenere ad tertium lapidem Gabina via.Mortuus Ebutius erat Romanus cōſul:collega eius Seruilius exigua in ſpe trahebat animā:affecti pleriq; principũ,patrum maior pars: militaris ferè ætas omnis:
D vt nō modo ad expeditiones,quas in tanto tumultu res poſcebat:ſed vix ad quietas ſtationes viribus ſufficerent.munus vigiliarum ſenatores,qui per ætatem,ac valetudinem poterant per ſe ipſi obibāt. circuitio,ac cura ædilium plebis erat:ad eos ſumma rerũ,ac maieſtas conſularis imperii venerat.Deſerta oīa ſine capite,ſine viribus dii præſides,ac fortuna vrbis tutata eſt:quæ Volſcis,Æquiſq; prædonum potius mentem,q̄ hoſtium dedit.adeo enim nulla ſpes non potiundi modo ſed ne adeundi quidem Romana mœnia animos eorum cepit:tectaq; procul viſa,atq; īminentes tumuli auertere mentes eorum:vt totis paſſim caſtris fremitu orto,quid in vaſto,ac deſerto agro, inter tabem pecorũ hominumq;,deſides ſine præda tempus tererent:cum integra loca, Thuſculanum agrum opimũ copiis petere poſſent:ſigna repente cōuellerent:tranſuerſiſq; itineribus per lauicanos agros in Thuſculanos colles tranſirent:eò vis omnis,tempeſtaſq; belli conuerſa eſt. Interim Hernici,Latiniq; pudore etiā, non miſericordia ſolũ moti,ſi nec obſtitiſſent cōmunibus hoſtibus, infeſto agmine Romanam vrbẽ petentibus:nec opem vllam obſeſſis ſociis ferrent:coniuncto exercitu Romam pergunt.vbi cum hoſtes non inueniſſent:ſecuti famam,ac veſtigia, obuii fiunt deſcendentibus à Thuſculano in Albanā vallem.ibi haudquaquam æquo prælio pugnatum eſt:fideſq; ſua ſociis parum felix in pręſentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo ſtrages,q̄ quanta ferro ſociorum facta erat.cōſul, qui vnus ſupererat, moritur.mortui & alii clari viri:M.Valerius, T.Virginius Rutilius,augures: Ser.Sulpitius, Curio maximus.& per ignota capita late euagata eſt vis morbi:inopſq; ſenatus auxilii humani,ad deos populum,ac vota vertit.iuſſi cum coniugibus,ac liberis ſupplicatum ire:pacemq; expoſcere deũm. ad id,quod ſua quenq; mala cogebāt,authoritate publica euocati,omnia delubra implẽt.ſtratæ paſſim matres crinibus templa verrẽtes,veniam irarum cœleſtium,finemq; peſti expoſcunt. Inde paulatim ſeu pace deũm impetrata,ſeu grauiore tempore anni iam circumacto,defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpere:verſiſq; animis iam ad publicam curam,cum aliquot interregna exiſſent:P. Valerius Publicola tertio die q̄ interregnum inierat,conſules creat L.Lucretium Tricipitinum, & T.Veturium Geminum:ſiue ille Vetuſius fuit.Ante diem III idus ſextiles conſulatum ineunt, iam ſatis valida ciuitate:vt non ſolum arcere bellum,ſed vltro etiam inferre poſſet. Igitur nunciantibus Hernicis,in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes,impigre promiſſum auxilium. duo conſulares exercitus ſcripti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellum vltro inferendum. Tricipitinus populationibus arcendis ſociorum agro oppoſitus, non vltra quàm in Hernicos procedit. Veturius primo prælio hoſtes fundit,fugatq; Lucretium, dum in Hernicis ſedet: prædonum agmen feſellit, ſupra montes Prænæ-

ſtinos

A ſtinos ductum. Inde dimiſſum in campos, vaſtauere agros, Prænestinum, Gabinumq́; ex Gabino in
Tuſculanos flexere colles. vrbi quoq; Romæ ingens præbitus terror, magis in re ſubita, q̄ quòd ad
arcendam vim parum viriū eſſet. Q. Fabius præerat vrbi. is armata iuuentute, diſpoſitisq́; præſidiis
tuta oīa ac tranquilla fecit. Itaq; hoſtes præda ex proximis locis rapta appropinquare vrbi non auſi.
cum circumacto agmine redirent, quanto longius ab vrbe hoſtium abſcederent, eo ſolutiore cura: in
Lucretium incidunt conſulem, iam ante exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen inten-
tum. Igitur præparatis animis repentino pauore perculſos adorti, aliquanto pauciores multitudinē
ingentem fundunt fugantq́;: & cōpulſos in cauas valles, cum exitus haud in facili eſſet: circūueniunt.
ibi Volſcum nomen propè deletum eſt. XIII millia CCCCLXX cecidiſſe in acie, ac fuga, M.
CCL viuos captos, ſigna XXVII militaria relata, in quibuſdā annalibus inuenio, Vbi etſi adie-
ctum numero aliquid ſit: magna certe cædes fuit. Victor conſul ingenti præda potitus eadem in ſta-
tiua redit. tum conſules caſtra coniungunt. & Volſci, Æquiq́; afflictas vires ſuas in vnum contule-
re. Tertia illa pugna eo anno fuit. eadem fortuna victoriam dedit. fuſis hoſtibus etiā caſtra capta. Sic
res Romana in antiquum ſtatum rediit: ſecundæq́; belli res extemplo vrbanos motus excitauerunt.
C. Terentillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit. is conſulibus abſentibus ratus locum tribuniciis
actionibus datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus, maxime in conſulare
imperium tanq̄ nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebatur. nomine enim tantū minus inui-
dioſum, re ipſa propè atrocius q̄ regium eſſe. quippe duos pro vno dominos acceptos immoderata,
infinita poteſtate: qui ſoluti atq; effrenati ipſi, omnis metus legum, omniaq́; ſupplicia verterent in
plebem. quæ ne æterna illis licentia ſit: legem ſe promulgaturum: vt quinqueuiri creentur legibus de
imperio conſulari ſcribendis. quod populus in ſe ius dederit: eo conſulem vſurum: non ipſos libidi-
nem, ac licentiam ſuā pro lege habituros. Qua promulgata lege, cum timerēt patres: ne abſentibus
conſulibus iugum acciperent: ſenatus à præfecto vrbis Q. Fabio vocatur. qui adeo atrociter in roga
tionem, latoremq́; ipſum eſt inuectus: vt nihil, ſi ambo conſules infeſti circūſtarent tribunum: relictū
minarū, atq; terroris ſit. Inſidiatum eum, & tempore capto adortum rempublicam. ſiquem ſimilem
eius priore anno inter morbum, bellumq́; irati dii tribunum dediſſent: nō potuiſſe ſiſti. mortuis duo-
B bus conſulibus, iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerū, ad tollendū è republica conſulare
imperiū laturum leges fuiſſe: ducem Volſcis, Æquiſq́; ad oppugnādam vrbem futurū. Quid tandem
illi nō licere? ſiquid conſules ſuperbe in aliquem ciuium, aut crudeliter fecerint: diem dicere: accuſare
his ipſis iudicibus, quorū in aliquem ſæuitū ſit: non illum conſulare imperium, ſed tribuniciam pote
ſtatem inuiſam, intolerandamq́; facere: quam pacatā, recōciliatamq́; patribus deintegro in antiqua
redigi mala. neq; illū ſe deprecari quo minus pgat vt cœperit. Vos, inqt Fabius, cæteri tribuni ora-
mus: vt primum oīum cogitetis: poteſtatem iſtam ad ſingulorū auxilium, non ad perniciē vniuerſorū
cōparatam eſſe: tribunos plebis vos creatos, non hoſtes patribus. nobis miſerum, inuidioſum vobis
eſt, deſertam rempublicā inuadi. non ius veſtrum, ſed inuidiam minueritis. agite cum collega: vt rem
integram in aduētum conſulū differat. ne Æqui quidē, ac Volſci morbo abſumptis priore anno con-
ſulibus, crudeli, ſuperboq́; nobis bello inſtitere. Agunt cum Terentillo tribuni. dilataq́; in ſpeciem
actione, re ipſa ſublata, cōſules extēplo accerſiti. Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria
rediit. & auget gloriam adueniens expoſita omni in campo Martio præda: vt ſuū quiſq; per triduum
cognitū abduceret. reliqua vendita: qbus dn̄i nō extitere. Debebatur oīum conſenſu cōſuli triūphus:
ſed dilata res eſt, tribuno de lege agente. id antiquius conſuli fuit. Iactata per aliquot dies tum in ſe-
natu res, tum ad populū eſt. ceſſit ad vltimū maieſtati conſulis tribunus: & deſtitit. Tum imperatori,
exercituiq́; honos ſuus redditus. Triumphauit de Volſcis, Æquiſq́;: triumphantē ſecutæ ſuæ legio-
nes. Alteri cōſuli datum: vt ouans ſine militibus vrbē iniret. Anno deinde inſequenti lex Terentilla
ab toto relata collegio nouos aggreſſa cōſules eſt. erāt cōſules P. Volumnius, Ser. Sulpitius. Eo anno
cœlum ardere viſum; terra ingenti concuſſa motu eſt. bouē locutā, cui rei priore anno fides nō fuerat:
creditum. Inter alia prodigia & carnē pluiſſe: quam in vrbem ingens numerus auiū intra volitando
rapuiſſe fertur: quod intercidit, ſparſum ita iacuiſſe per aliquot dies: vt nihil odor mutaret. Libri per
duumuiros ſacrorū aditi. pericula à conuentu alienigenarū prædictā: nequi in loca ſumma vrbis im-
petus, cædesq́; inde fierent. inter cætera monitum: vt ſeditionibus abſtineretur. Id factū ad impedien-
dam legem tribuni criminabantur: ingēsq́; aderat certamen. Ecce (vt idem in ſingulos annos orbis
volueretur) Hernici nunciant: Volſcos, & Æquos, etſi abſciſſæ res ſint, reficere exercitus: Antii ſum-
mam rei poſitam: cuere Antiates colonos: palàm concilia facere: id caput, eas vires belli eſſe. Vt hæc
dicta in ſenatu ſunt: delectus edicitur. conſules belli adminiſtrationem inter ſe diſpartiri iuſſi: alteri vt
Volſci alteri vt Æqui prouincia eſſet. Tribuni coràm in foro perſonare: fabulam cōpoſitam Volſci
belli: Hernicos ad partes paratos. iam ne virtute quidē premi libertatē populi Romani: ſed arte ludi.
quia occidione propè occiſos Volſcos, & Æquos mouere ſua ſponte arma poſſe, iā fides abierit: no-
uos hoſtes quæri: coloniam fidam propinquā infamem fieri: bellū innoxiis Antiatibus indici: geri cū

C plebe Romana:quam oneratam armis ex vrbe præcipiti agmine acturi eſſent,exilio & relegatione ci- A
uium vleiſcentes tribunos.ſic ne quid aliud actum putent, victam legem eſſe:niſi , dum in integro res
ſit:dum domi,dũ togati ſint:caueant:ne poſſeſſione vrbis pellantur:ne iugum accipiãt . ſi animus ſit:
non defore auxilium.conſentire oẽs tribunos:nullum terrorem externum,nullũ periculum eſſe:cauiſſe
deos priore anno vt tutò libertas defendi poſſet. Hæc tribuni. At ex parte altera conſules in cõſpe-
ctu eorũ poſitis ſellis delectum habebant.eò decurrunt tribuni:concionemq́; ſecũ trahunt.citati pau-
ci,velut rei experiundæ cauſa:& ſtatim vis coorta.quẽcunq; lictor iuſſu conſulis prehendiſſet , tribu-
nus mitti iubebat.neq; ſuum cuiq; ius modum faciebat : ſed virium ſpe , ſed manu obtinendum erat
quod intenderes.quemadmodum ſe tribuni geſſiſſent in prohibẽdo delectu:ſic patres in lege,quæ per
omneis comitiales dies ferebatur,impediẽda gerebant. Initiũ erat rixæ:cũ diſcedere populũ iuſſiſſent
tribuni,quòd patres ſe ſummoueri haud ſinebant.nec ferè ſeniores rei intererant:quippe quæ nõ con-
ſilio regẽda,ſed permiſſa temeritati,audaciæq́; eſſet.multũ & cõſules ſe abſtinebant:ne cui in colluuio-
ne rerũ maieſtatẽ ſuam contumeliæ offerrent . Cæſo erat Quintius ferox iuuenis qua nobilitate gen-
tis,qua corporis magnitudine ac viribus.ad ea munera data à diis & ipſe addiderat multa belli deco-
ra,facundiamq́; in foro:vt nemo non lingua,nõ manu promptior in ciuitate haberetur . Hic cum in
medio patrum agmine conſtitiſſet:eminẽs inter alios velut omnes dictaturas,conſulatusq́; gerens in
voce,ac viribus ſuis,vnus impetus tribunitios popularesq́; procellas ſuſtinebat.hoc duce ſæpe pulſi
foro tribuni : fuſa ac fugata plebes eſt.qui obuius fuerat:mulctatus , nudatusq́; abibat:vt ſatis appa-
reret:ſi ſic agi liceret, victam legem eſſe. Tum propè iam perculſis aliis tribunis , A. Virginius ex col-
legio vnus Cæſoni capitis diem dicit.atrox ingenium accenderat eo facto magis,q̃ conterruerat. eo
acrius obſtare legi : agitare plebem:tribunos velut iuſto perſequi bello.accuſator pati reum ruere,in-
uidiæq́; flãmam,ac materiam criminibus ſuis ſuggerere:legem interim non tam ad ſpem perferendi,
q̃ ad laceſſendam Cæſonis temeritatem ferre.Ibi multa ſæpe ab iuuentute inconſulte dicta,factaq́; in
vnius Cæſonis ſuſpectum incidunt ingenium.tñ legi reſiſtebatur. Et A. Virginius identidem plebi:
Ecquid ſentitis iam vos Quirites:Cæſonem ſimul ciuem,& legem,quam cupitis,habere non poſſe?
quanq̃ quid ego legem loquor?libertati obſtat,omnes Tarquinios ſuperbia exuperat.expectate,dum
conſul,aut dictator fiat,quem priuatum viribus,& audacia regnantem videtis.Aſſentiebãtur multi,
pulſatos ſe querentes,& tribunum ad rem peragendam vltro incitabant. Iam aderat iudicio dies,ap-
D parebatq́; vulgo homines in damnatione Cæſonis libertatem agi credere.tum demum coactus cum
multa indignitate prehenſabat ſingulos . ſequebantur neceſſarii , principes ciuitatis. T.Quintius
Capitolinus,qui ter conſul fuerat,cũ multa referret ſua,familiæq́; decora,affirmabat , neq; in Quin-
tia gente,neq; in ciuitate Romana tantam indolem tam maturæ virtutis vnq̃ extitiſſe . ſuum primũ
militẽ fuiſſe,ſe ſæpe vidẽte pugnaſſe in hoſtem.Sp.Furius,miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum
in dubiis ſuis rebus veniſſe ſubſidio.neminem vnum eſſe,cuius magis opera putet rempublicam re-
ſtitutam.L.Lucretius conſul anni prioris,recẽti gloria nitens , ſuas laudes participare cum Cæſone,
memorare pugnas,referre egregia facinora nunc in expeditionibus,nunc in acie , ſuadere,& monere,
iuuenem egregium,inſtructum naturæ,fortunæq́; omnibus bonis,maximũ momentum rerũ eius ci-
uitatis,in quacunq; veniſſet,ſuum,q̃ alienum mallent ciuem eſſe.quod offendat in eo,feruorẽ,& au-
daciam ætatem quotidie auferre.quod deſideretur conſilium,id in dies creſcere . ſeneſcentibus vitiis,
matureſcente virtute,ſinerent tñ virum ſenem in ciuitate fieri.Pater inter hos L.Quintius, cui Cin-
cinnato cognomen erat:non iterando laudes,ne cumularet inuidiam:ſed veniam errori,atque adole-
ſcentiæ petendo,ſibi,qui non dicto,qui non facto quenq̃ offendiſſet:vt condonarent filium, orabat.

Sed alii auerſabantur preces,aut verecundia,aut metu:alii ſe,ſuosq́; mulctatos querentes,atroci re-
ſponſo iudicium ſuum præferebant.Premebat reum,præter vulgatam inuidiam,crimen vnũ , quod
M. Volſcius Fictor,q ante aliquot annos tribunus plebis fuerat:teſtis extiterat : ſe haud multo poſt,
q̃ peſtilentia in vrbe fuerat,in iuuentutem graſſantem in Suburra incidiſſe.Ibi rixam natam eſſe : fra-
tremq́; ſuum maiorem natu necdum ex morbo ſatis validum pugno ictum à Cæſone cecidiſſe ſemi-
animem : inter manus domum allatum:mortuumq́; inde arbitrari . nec ſibi rem exequi tam atrocem
per conſules ſuperiorum annorum licuiſſe.Hæc Volſcio clamitante adeo concitati homines ſunt : vt
haud multum abfuerit,quin impetu populi Cæſo interiret. Virginius arripi iubet hominem:& in
vincula duci.patricii vi contra vim reſiſtunt. T.Quintius clamitat:cui reo capitalis dies dicta ſit : &
de quo futurum propediem iudicium:eum indemnatum indicta cauſa non debere violari. Tribunus
ſupplicium negat ſumpturũ ſe de indemnato:ſeruaturũ tñ in vinculis eſſe ad iudicii diem : vt qui ho-
minem necauerit:de eo ſupplicii ſumẽdi copia populo Romano fiat. Appellati tribuni medio decre-
to ius auxilii ſui expediunt:in vincla coniici vetant:ſiſti reum,pecuniamq́; , niſi ſiſtatur populo pro-
mitti placere pronunciant.ſummam pecuniæ quantam æquum eſſet promitti,veniebat in dubium:
id ad ſenatum reiicitur . reus , dum conſulerentur patres , retentus in publico eſt.vades dare placuit.
vnum vadem III Mil.æris obligarũt.quod darentur,permiſſum tribunis eſt.decem finierunt tot va-
dibus

A dibus accuſator vadatus eſt reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimiſſus è foro nocte proxima iuſſu conſulum in Thuſcos in exilium abiit. Iudicii die cum excuſaretur ſolum vertiſſe exilii cauſa: nihilo minus Virginio comitia habente collegæ appellati dimiſere concilium pecunia à patre exacta crudeliter: vt diuenditis omnibus bonis aliquandiu trans Tyberim veluti relegatus agello quodam in tugurio viueret. Hoc iudicium, & promulgata lex exercuit ciuitatem. ab externis armis otium fuit. cum velut victores tribuni perculſis patribus Cæſonis exilio propè perlatam eſſe crederent legem: & quod ad ſeniores patrũ pertineret, ceſſiſſent poſſeſſione reipublicæ: iuniores, id maxime quod Cæſonis ſodalium fuit: auxere iras in plebem: non minuerunt animos. ſed ibi plurimum profectum eſt: quod modo quodam temperauere impetus ſuos. Cum primo poſt Cæſonis exilium lex cœpta ferri eſt: inſtructi, paratiq́; cum ingenti clientium exercitu ſic tribunos, vbi primum ſummouentes præbuere cauſam: adorti ſunt: vt nemo vnus inde præcipuum quicquã gloriæ domum, inuidiæ'ue ferret: mille pro vno Cæſones extitiſſe plebes q̃reretur. Mediis diebus tribus tribuni de lege nõ agerent: nihil eiſdem illis placidius, aut quietius erat. benigne ſalutare: alloqui plebis homines: domum inuitare: adeſſe in foro: tribunos ipſos cætera pati ſine interpellatione concilia habere: nunquam ulli neq; publice, neque priuatim truces eſſe niſi cum de lege agi cœptum eſſet. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera modo tribuni tranquille peregere: ſed refecti quoq; in inſequentem annum. ne voce quidem incõmoda, nedum vt vlla vis fieret: paulatim permulcendo, tractandoq́; manſueſecerant plebem. His per totum annum artibus lex eluſa eſt. Accipiunt ciuitatem placidiorem conſules C. Claudius Appii filius, & P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat. legis ferendæ, aut accipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantũ iuniores patrũ plebi ſe magis inſinuabant: eo acrius contra tribuni tendebant: vt plebi ſuſpectos eos criminando facerẽt. coniurationem factam: Cæſonem Romæ eſſe: interficiendorum tribunorum, trucidandæ plebis cõſilia inita. id negotii datum ab ſenioribus patrũ: vt iuuentus tribunitiam poteſtatem è republica tolleret. formaq́; eadẽ ciuitatis eſſet: quæ ante Sacrũ montem occupatum fuerat. Et ab Volſcis, & Æquis ſtatũ iam ac propè ſolenne in ſingulos annos bellum timebatur: propiusq́; aliud nouum malũ nec opinato exortum. Exules, ſeruiq́; ad quatuor millia hominum, & quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino nocte Capitolium, atq; arcem occupauere. confeſtim in arce facta cædes eorũ, qui coniurare, & ſimul capere arma noluerant. alii inter tumultũ præcipites pauore in forum deuolant. alternæ voces, ad arma, &, hoſtes in vrbe ſunt: audiebantur. conſules & armare plebem, & inermem pati timebant: incerti quod malum repentinum, externum, an inte-

B ſtinum, ab odio plebis, an ab ſeruili fraude vrbem inuaſiſſet. ſedabant tumultus: ſedando interdũ mouebant. nec enim poterat pauida, & conſternata multitudo regi imperio. dant tamẽ arma, nõ vulgo: tantum, vt incerto hoſte præſidium ſatis fidum ad omnia eſſet. ſoliciti reliquum noctis, incertiq; qui homines, quantus numerus hoſtiũ eſſet: in ſtationibus diſponendis ad opportuna omnia vrbis loca egére. Lux deinde aperuit bellum, ducemq́; belli. ſeruos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat. ſe miſerrimi cuiuſq; ſuſcepiſſe cauſam: vt exules iniuria pulſos in patriam reduceret: & ſeruitutis graue iugũ demeret: id malle populo romano authore fieri. ſi ibi ſpes nõ ſit: ſe Volſcos, & Æquos, & omnia extrema tentaturum, & concitaturum. Dilucere res magis patribus, atque conſulibus. præter ea tamen, quæ denunciabantur: ne Veientium, ſeu Sabinorum id conſilium eſſet, timere: & cum tantum in vrbe hoſtium eſſet: mox Sabinæ, Hetruſcæq́; legiones ex cõpoſito adeſſent: tum æterni hoſtes Volſci, & Æqui nõ ad populandos, vt ante, fines, ſed ad vrbem vt ex parte captã venirent. Multi, & varii timores. inter cæteros eminebat terror ſeruilis: ne ſuus cuiq; domi hoſtis eſſet: cui nec credere, nec non credendo, ne infeſtior fieret, fidem abrogare, ſatis erat tutum. vixq́; concordia ſiſti videbatur poſſe. tantum ſuperantibus aliis, ac emergentibus malis nemo tribunos, aut plebem timebat. manſuetum id malum, & per aliorum quietem malorũ ſemper exoriens, tumq́; eſſe peregrino terrore ſopitum videbatur. At id propè vnum maxime inclinatis rebus incubuit. tantus enim tribunos furor tenuit: vt non bellum, ſed vanam imaginem belli ad auertendos ab legis cura plebis animos Capitoliũ inſediſſe contenderent: patriciorum hoſpites, clienteſq́;, ſi perlata lege fruſtra tumultuarios eſſe ſe ſentiant: maiore q̃ venerint ſilentio abituros. Concilium inde legi perferendæ habere, auocato populo ab armis. Senatum interim conſules habent; alio ſe maiore à tribunis metu oſtendente, quàm quem nocturnus hoſtis intulerat. Poſtquàm arma poni, & diſcedere homines ab ſtationibus nunciatum eſt: P. Valerius, collega ſenatũ retinente, ſe ex curia proripit: inde in tẽplum ad tribunos venit. Quid hoc rei eſt, inquit, tribuni? Ap. Herdonii ductu & auſpicio rempublicã euerſuri eſtis? tam felix vobis corrũpendis fuit, qui ſeruitia non cõmouit author? cum hoſtes ſupra caput ſint: diſcedi ab armis, leges q́; ferri placet? Inde ad multitudinem oratione cõuerſa. Si vos vrbis Quirites, ſi veſtri nulla cura tangit: at vos veremini deos veſtros ab hoſtibus captos. Iupiter optimus maximus. Iuno regina, & Minerua, alii dii, deæq́; obſidentur: caſtra ſeruorum publicos veſtros penates tenent. hæc vobis forma ſanæ ciuitatis videtur? tantũ hoſtiũ nõ ſolũ intra muros eſt, ſed in arce ſupra forũ, curiamq́;: comitia interim in foro ſunt: ſenatus in curia eſt: velut cum otium ſuperat, ſenator ſententiam dicit: alii

C Quirites ſuffragiũ ineunt, nõ quicquid patrum, plebiſq; eſt, cõſules, tribunos, deos, hominesq; om-
nes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſſimã illam domum Iouis
optimi maximi decuit! Romule pater, tu mentẽ tuam, qua quondã arcem ab his iiſdẽ Sabinis auro
captam recepiſti: da ſtirpi tuæ, iube hãc ingredi viam: quã tu dux, quã tuus ingreſſus exercitus eſt. pri
mus en ego conſul quantum mortalis deum poſſum, te, ac tua veſtigia ſequar. Vltimum orationis
fuit: ſe arma capere: vocare omnes Quirites ad arma. ſiquis impediat: iam ſe conſularis imperii, iam
tribuniciæ poteſtatis, ſacratarumq; legum oblitum, quiſquis ille ſit, vbicunq; ſit, in Capitolio, in fo-
ro, pro hoſte habiturũ. iuberent tribuni, quoniã in Ap. Herdonium vetarent, in P. Valerium conſu-
lem ſumi arma. auſurum ſe in tribunis, quod princeps familiæ ſuæ auſus in regibus eſſet. Vim vlti-
mam apparebat futurã: ſpectaculoq; ſeditionẽ Romanam hoſtibus fore: nec lex tamen ferri, nec ire in
Capitolium conſul potuit. nox certamina cœpta oppreſſit. tribuni ceſſere nocti, timentes conſulum
arma. Amotis inde ſeditionis authoribus, patres circumire plebẽ: inſerẽteſq; ſe in circulos ſermones
tempori aptos ſerere: admonere: vt viderent in quod diſcrimen rempublicam adducerent: non inter
patres ac plebem certamen eſſe: ſed ſimul patres, plebemq;, arcem vrbis, templa deorũ, penates publi-
cos priuatoſq; hoſtibus dedi. Dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ cauſa aguntur: conſules interim,
ne Sabini, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas, muroſq; diſceſſerant. Eadẽ nocte & Thuſculum
de arce capta, Capitolioq; occupato, & alio turbatæ vrbis ſtatu nuncii veniunt. L. Manilius Thuſcu-
li tum dictator erat. is confeſtim conuocato ſenatu, atq; introductis nunciis, magnopere cenſet: ne ex-
pectent, dũ ab Roma legati auxiliũ petẽtes veniant: periculũ ipſum, diſcrimenq;, ac ſociales deos, fi-
demq; fœderum id poſcere. demerendi beneficio tam potentẽ, tam propinquã ciuitatem, nunquam
parem occaſionem daturos deos. Placet ferri auxiliũ: iuuentus cõſcribitur: arma dantur. Romam pri-
ma luce veniẽtes, procul ſpeciem hoſtium præbuere. Æqui, aut Volſci venire viſi ſunt. deinde vbi va-
nus terror abiit: accepti in vrbem agmine in forum deſcendunt. ibi iam P. Valerius relicto ad porta-
rum præſidia collega, inſtruebat aciem. authoritas viri mouerat, affirmantis Capitolio recuperato,
& vrbe pacata, ſi ſe doceri ſiuiſſent quæ fraus ab tribunis occulta in lege ferretur: memorem ſe maio-
rum ſuorum, memorem cognominis, quod populi colẽdi velut hæreditaria cura ſibi à maioribus tra
dita eſſet: cõcilium plebis non impediturum. hunc ducẽ ſecuti nequicquam reclamantibus tribunis,
in cliuum capitolinum erigunt aciem. adiungitur & thuſculana legio. certare ſocii, ciueſq;, vtri recu-
D peratæ arcis ſuum decus facerẽt. dux vterque ſuos adhortatur. Trepidare tum hoſtes: nec vlli ſatis rei,
præterquã loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani, ſociiq;, Iam in veſtibulum perruperant
tẽpli: cum P. Valerius inter primores pugnam ciens interficitur. P. Volumnius conſularis vidit ca-
dentẽ. is dato negocio ſuis vt corpus obtegerent, ipſe in locũ, vicemq; conſulis prouolat. præ ardore,
impetuq; tantæ rei ſenſus non peruenit ad militẽ. prius vicit, quàm ſe pugnare ſine duce ſentiret. Mul
ti exulum cæde ſua fœdauere tẽplum: multi viui capti: Herdonius interfectus. Ita Capitolium recu-
peratũ. De captiuis vt quiſq; liber, aut ſeruus eſſet, ſuæ fortunæ à quoque ſumptũ ſuppliciũ eſt. Thu-
ſculanis gratiæ actæ: Capitolium purgatum atq; luſtratũ. In conſulis domum plebes quadrantes, vt
funere ampliore efferretur: iactaſſe fertur. Pace parta, inſtare tum tribuni patribus: vt P. Valerii fidem
exoluerent: inſtare Claudio: vt collegæ deos manes fraude liberaret: agi de lege fineret. Conſul, ante-
quàm collegam ſibi ſubrogaſſet, negare paſſurum agi de lege. hæ tenuere contentiones vſq; ad comi-
tia conſulis ſubrogandi. Decembri mẽſe ſummo patrum ſtudio L. Quintius Cincinnatus pater Cæ-
ſonis conſul creatur: qui magiſtratum ſtatim occiperet. Perculſa erat plebes conſulem habitura ira-
tum, potentem fauore patrum, virtute ſua, tribus liberis: quorum nemo Cæſoni cedebat magnitudi-
ne animi, conſiliũ & modũ adhibendo vbi res poſceret, priores erãt. Is vt magiſtratum iniit: aſſiduis
concionibus pro tribunali nõ in plebe coercenda, q̃ ſenatu caſtigando vehementior fuit. cuius ordi-
nis langore perpetuo iam tribuni plebis non vt in republica populi romani, ſed vt in perdita domo
lingua, criminibuſq; regnarent. cum Cæſone filio ſuo virtutem, conſtantiam, omnia iuuentutis bel-
li domiq; decora pulſa ex vrbe romana, & fugata eſſe: loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum, ite-
rum ac tertio tribunos peſſimis artibus regia licentia viuere. Aulus, inquit, ille Virginius, quia in
Capitolio non fuit: minus ſupplicii. q̃ Ap. Herdonius meruit! plus hercule aliquanto: qui vere rem
æſtimare velit. Herdonius ſi nihil aliud hoſtem ſe fatendo propè denunciauit, vt arma caperetis. hic
negãdo bella eſſe, arma vobis ademit: nudoſq; ſeruis veſtris, & exulibus obiecit. & nos (cũ C. Claudii
pace, & P. Valerii mortui loquar) prius in cliuum capitolinum ſigna intuliſtis: q̃ hos hoſtes de foro
tolleretis! pudet deorũ, hominumq;. cũ hoſtes in arce, in Capitolio eſſent: exulũ, & ſeruorũ dux profa-
natis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret: Thuſculi ante q̃ Romæ ſumpta ſunt ar-
ma. in dubio fuit: vtrum L. Manilius thuſculanus dux, an P. Valerius & C. Claudius conſules roma-
nam arcẽ liberarent. & qui ante Latinos ne pro ſe quidem ipſis, cũ in finibus hoſtẽ haberent: attingere
arma paſſi ſumus: nũc niſi Latini ſua ſponte arma ſumpſiſſent: capti & deleti eramus. Hoc eſt tribu-
ni auxilium plebi ferre! inermẽ eã hoſti trucidandã obiicere! ſcilicet ſiquis vobis humillimus homo

de veſtra

A de veſtra plebe, quã partem veluti abruptã à cætero populo veſtrã patriã, peculiaremq́; remp. feciſtis: ſiquis ex his domum ſuam obſeſſam à familia armata nunciaret: ferendum auxiliũ putaretis: Iupiter optimus maximus, exulũ atq; ſeruorum ſeptus armis, nulla humana ope dignus erat? & hi poſtulant: vt ſacroſancti habeantur? quibus ipſi dii neq; ſacri, neq; ſancti ſunt. at enim diuinis, humaniſq́; abru- ptis legibus legem vos hoc anno perlaturos dictitatis? tũ hercule illo die, quo ego cõſul ſum creatus: male geſta eſt reſpublica: peius multo, q̃ cum P. Valerius conſul periit: ſi tuleritis. Iam primum om- nium, inquit, Quirites, in Volſcos & Æquos mihi, atq; collegæ legiones ducere in animo eſt. neſcio quo fato magis bellantes, q̃ pacati propitios habeamus deos. quantũ periculum ab illis populis fue- rit: ſi Capitolium ab exulibus obſeſſum ſciſſent: ſuſpicari de præterito, q̃ re ipſa experiri, eſt melius. Mo uerat plebẽ oratio cõſulis. erecti patres reſtitutã credebant rempublicã. cõſul alter comes animoſior, q̃ author, ſuſcepiſſe collegam priorem actionem tam grauis rei facile paſſus, peragendi cõſularis officii partem ad ſe vendicabat. Tum tribuni eludentes velut vana dicta, perſequi: quærendo quonã modo exercitum educturi conſules eſſent: quos delectum habere nemo paſſurus eſſet? Nobis vero, inquit, Quintius, nihil delectu opus eſt: cum, quo tẽpore P. Valerius ad recipiendũ Capitolium arma plebi dedit; omnes in verba iurauerint: cõuẽturos ſe iuſſu conſulis: nec iniuſſu abituros. edicimus itaq;: om nes, qui in verba iuraſtis: craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis. Cauillari tum tribuni: & po- pulũ exoluere religione velle: priuatum eo tẽpore Quintium fuiſſe: cum ſacramẽto adacti ſint. ſed nõ- dum hæc, quæ nunc tenet ſeculũ, negligentia deũm venerat: nec interpretãdo ſibi quiſq; iuſiurandũ, & leges aptas faciebat: ſed ſuos potius mores ad ea accõmodabat. Igitur tribuni, vt impediendæ rei nulla ſpes erat: de proferendo exercitu agere: eo magis: quòd & augures iuſſos adeſſe ad Regillũ lacum fama exierat: locumq́; inaugurari: vbi auſpicato cum populo agi poſſet: vt quicquid Romæ vi tribu- nitia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. omnes id iuſſuros, quod conſules vellent. neq; enim prouocationẽ eſſe longius ab vrbe mille paſſuũ: & tribunos, ſi eò aduenıant: in alia turba Quiritium ſubiectos fore cõſulari imperio. Terrebãt hæc. ſed ille maximus terror animos agitabat: quòd ſæpius Quintius dictitabat: ſe conſulum comitia non habiturũ. nõ ita ciuitatẽ ægram eſſe: vt conſuetis re- mediis ſiſti poſſet. dictatore opus eſſe reipublicæ: vt qui ſe mouerit ad ſolicitãdum ſtatũ ciuitatis: ſen- tiat ſine prouocatione dictaturam eſſe. Senatus in Capitolio erat. eò tribuni cũ perturbata plebe ve- niunt. multitudo clamore ingẽti nunc conſulũ, nunc patrum fidem implorant. nec ante mouerunt de ſententia conſulẽ: q̃ tribuni ſe in authoritate patrum futuros eſſe polliciti ſunt. Tunc referente cõſu

B le de tribunorũ, & plebis poſtulatis, ſenatus conſulta fiunt: neq; tribuni legẽ eo anno ferrent: neq; con- ſules ab vrbe exercitum educerent. in reliquum magiſtratus continuari, & eos tribunos refici, iudica- re ſenatũ cõtra rempublicã eſſe. conſules fuere in patrum poteſtate. tribuni reclamantibus conſulibus refecti. patres quoq;, nequid cederent plebi: & ipſi L. Quintiũ conſulẽ reficiebant: Nulla toto anno ve- hementior actio cõſulis fuit. Mirer, inq̃t: ſi vana veſtra patres cõſcripti ad plebem authoritas eſt? vos eleuatis eam. quippe quia plebs ſenatus cõſultũ in continuandis magiſtratibus ſoluit: ipſi quoq; ſolu tum vultis: ne temeritati multitudinis cedatis: tanquã id ſit plus poſſe in ciuitate: plus leuitatis, ac li- centiæ habere. leuius enim, vaniuſq́; profecto eſt, ſua decreta, & conſulta tollere, q̃ aliorũ. Imitamini patres conſcripti turbam inconſultã: & qui exemplo aliis eſſe debetis: aliorum exemplo peccetis po- tius, q̃ alii veſtro recte faciant: dum ego ne imiter tribunos: nec me contra ſenatus conſultũ conſulem renunciari patiar. Te vero C. Claudi adhortor: vt & ipſe populum romanum hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas: me ita accepturũ: vt non honorem meum à te impeditum, ſed gloriã ſpre- ti honoris auctam, inuidiamq́;, quæ ex continuato eo impenderet: leuatam putem. Cõmuniter inde edicunt: nequis L. Quintium conſulem faceret: ſiquis feciſſet: ſe id ſuffragium non obſeruaturos. Cõ- ſules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. lu- ſtrum propter Capitolium captum, conſulem occiſum, condi religioſum fuit. Q. Fabio, & L. Corne- lio conſulibus, principio anni ſtatim res turbulentæ. inſtigabant plebem tribuni. bellũ ingens à Vol- ſcis, & Æquis Latini atq; Hernici nunciabant. Iam Antii Volſcorum legiones eſſe: & ipſam coloniã ingens metus erat defecturam. ægreq́; impetratum à tribunis: vt bellũ præuerti ſinerẽt. Conſules inde partiti prouincias. Fabio vt Antium legiones duceret, datum: Cornelius vt Romæ præſidio eſſet: ne- qua pars hoſtium, qui Æquis mos erat, ad populãdum veniret. Hernici, & Latini iuſſi milites dare ex fœdere: duæq́; partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. Poſtq̃ ad diem præſtitutum venerunt ſo- cii: conſul extra portam Capenam caſtra locat: inde luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtatiuiſq́; hoſtium conſedit. Vbi cum Volſci, quia nondum ab Æquis veniſſet exercitus: di- micare non auſi, quemadmodum quieti vallo ſe tutarentur pararent: poſtero die Fabius non permi- ſtam vnam ſociorum, ciuiumq́;, ſed trium populorum tres ſeparatim acies circa vallum hoſtium in- ſtruxit, ipſe erat medius cum legionibus romanis. inde ſignum obſeruare iuſſit: vt pariter & ſocii rem inciperent: referrentq́; pedem, ſi receptui cecinıſſet. equites item ſuæ cuiq; parti poſt principia collo- cat. Ita trifariam adortus caſtra circumuenit: & cum vndiq; inſtaret: non ſuſtinẽtes impetũ Volſcos

C vallo deturbat.tráſgreſſus inde munitiones pauidam turbam, inclinatamq́; in partem vnam caſtris: expellit.unde effuſe fugiẽtes eques,cui ſuperare vallũ haud facile fuerat:cũ ad id ſpectator pugnæ aſtitiſſet libero campo adeptus,parte victoriæ fruitur,territos cædendo.Magna & in caſtris,& extra munimenta cædes fugientium fuit:ſed præda maior:quia vix arma ſecum efferre hoſtis potuit. deletusq́; exercitus foret:ni fugientes ſylux texiſſent. Dum ad Antium hæc geruntur:interim Æqui robore iuuentutis præmiſſo,arcem thuſculanam improuiſo nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Thuſculi conſidunt:vt diſtinerẽt hoſtium copias.Hæc celeriter Romá,ab Roma in caſtra Antium perlata mouent Romanos haud ſecus,q̃ ſi Capitolium captum nunciaretur:adeo & recens erat Thuſculanorũ meritum: & ſimilitudo ipſa periculi repoſcere datũ auxiliũ videbatur.Fabius omiſſis omnibus,prædã ex caſtris raptim Antium conuehit.ibi modico præſidio relicto,citatũ agmen Thuſculum rapit.nihil præter arma,& quod cocti ad manum fuit cibi,ferre militi licuit.Commeatum ab Roma conſul Cornelius ſubuehit. Aliquot menſes Thuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra Æquorum oppugnabat:partem Thuſculanis dederat ad arcem recuperandam. vi nunquã eò ſubire potuit.fames poſtremo inde detraxit hoſtem.quò poſtq̃ ventum ad extremũ eſt,inermes,nudiq́; omnes ſub iugum ab Thuſculanis miſſi. hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes romanus conſul in Algido conſecutus,ad vnum omnes occidit. Victor ad Columen (id loco nomen eſt) exercitu relicto caſtra locat.Et alter conſul,poſtq̃ mœnibus romanis iam pulſo hoſte periculũ eſſe deſierat: & ipſe ab Roma profectus.ita bifariam cõſules ingreſſi hoſtium fines,ingenti certamine hinc Volſcos,hinc Æquos populantur. Eodem anno deſciſſe Antiates, apud pleroſq; authores inuenio. L.Cornelium conſulem id bellum geſſiſſe,oppidumq́; cepiſſe.certũ affirmare,quia nulla apud vetuſtiores ſcriptores eius rei mentio eſt:non auſim. Hoc bello perfecto tribunitiũ domi bellum patres territat. Clamant: fraude fieri,quòd foris teneatur exercitus:fruſtrationẽ eam legis tollẽdæ eſſe.ſe nihilo minus rem ſuſceptam peracturos.Obtinuit tamen P.Lucretius præfectus vrbis: vt actiones tribunitiæ in aduentum conſulum differrentur. Erat & noua exorta cauſa motus. A.Cornelius, & Q.Seruilius quæſtores M. Volſcio,quòd falſus haud dubie teſtis in Cæſonẽ extitiſſet:diem dixerant.multis enim emanabat indiciis:neq; fratrem Volſcii,ex quo ſemel fuerit æger, vnquã non modo viſum in publico,ſed ne aſſurrexiſſe quidem ex morbo:multorumq́; tabe menſiũ mortuũ.nec his temporibus,in quæ teſtis crimen conieciſſet:Cæſonem Romæ viſum.affirmantibus,qui vnà meruerant,ſecum eũ tum,frequentemq́;
D ad ſigna ſine vllo commeatu fuiſſe. Ita eſſe multi priuatim ferebant Volſcio iudices: cum ad iudiciũ ire non auderet.Omnes ex res in vnum congruentes haud magis dubiam damnationem Volſcii, q̃ Cæſonis Volſcio teſte fuerat:faciebant.in mora tribuni erant: qui comitia quæſtores habere de reo, niſi prius habita de lege eſſent: paſſuros negabant. ita extracta vtraq; res in conſilium aduentum eſt. Qui vbi triumphantes victore cum exercitu vrbem inierunt:quia ſilentiũ de lege erat,perculſos magna pars credebant tribunos at illi (etenim extremũ anni iam erat) quartum affectantes tribunatum, in comitiorum diſceptationem ab lege certamen auerterant. & cum conſules nihilo minus aduerſus continuationem tribunatus,q̃ ſi lex minuendæ ſuæ maieſtatis cauſa promulgata ferretur:tetẽdiſſent: victoria certaminis penes tribunos fuit.Eodẽ anno Æquis pax eſt petentibus data. Cenſus,res priore anno inchoata,perficitur.idq́; luſtrum ab origine vrbis decimum conditum.Fuerunt cenſa ciuium capita centumtrigintaduo millia, ccccxix. Conſulum magna domi,bellíq; eo anno gloria fuit: quod & foris pacem peperere:& domi,etſi non concors,minus tamen quàm aliàs infeſta ciuitas fuit. L.Minutius inde,& L.Nautius conſules facti duas reſiduas anni prioris cauſas exceperunt.Eodẽ modo couſules legem, tribuni iudicium de Volſcio impediebant. ſed in quæſtoribus nouis maior vis, maior authoritas erat.Cum M.Valerio Valerii filio, Voleſi nepote quæſtor erat T.Quintius Capitolinus:qui ter conſul fuerat.is quoniá neq; quintiæ familiæ Cæſo,neq; reipublicæ maximus iuuenũ reſtitui poſſet:falſum teſtem,qui dicendæ cauſæ innoxio poteſtatem ademiſſet:iuſto,ac pio bello perſequebatur.Cum Virginius maxime ex tribunis de lege ageret:duũm menſium ſpatium conſulibus datum eſt ad inſpiciendam legem:vt,cum edocuiſſent populum,quid fraudis occultæ ferretur:ſinerẽt deinde ſuffragium inire.hoc interualli datum res tranquillas in vrbe fecit. Nec diuturnam quietem Æqui dederunt.Qui rupto fœdere,quod ictum erat priore anno cum Romanis:imperium ad Gracchum Cluilium deferunt.is tum longe princeps in Æquis erat. Graccho duce in Lanuuinum agrũ, inde in Thuſculanum hoſtili populatione veniunt:pleniq́; prædæ in Algido caſtra locant. In ea caſtra Q.Fabius,P.Volumnius, A.Poſthumius legati ab Roma venerunt queſtum iniurias: & ex eo fœdere res repetitum.eos Æquorum imperator quæ mandata habeant ab ſenatu romano,ad quercũ iubet dicere:ſe alia interim acturum.quercus ingens arbor prætorio imminebat:cuius vmbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis vnus abiens,& hæc,inquit,ſacrata quercus,& quicquid deorũ eſt,audiant fœdus à vobis ruptum:noſtriſq́; & nunc querelis adſint:& mox armis: cum deorum, hominumq́; ſimul violata iura exequemur.Romam rediere legati.Senatus iuſſit:alterum cõſulem contra Gracchũ in Algidum exercitum ducere:alteri populationem finium Æquorum prouinciam dedit. Tribuni,

A ſuo more impedire delectum. & forſitan ad vltimum impediſſent: ſed nouus ſubito additus terror eſt. Vis Sabinorum ingens propè ad mœnia vrbis infeſta populatione venit. fœdati agri: terror iniectus vrbi eſt. tum plebs benigne arma cepit, reclamãtibus fruſtra tribunis: magni duo exercitus ſcripti. alterum Nautius contra Sabinos duxit. caſtriſq; ad Eretum poſitis, per expeditiones paruas plerũq; nocturnis incurſionibus tantã vaſtitatem in Sabino agro reddidit: vt cõparati ad eã propè intacti bello fines Romani viderẽtur. Minutio neq; fortuna, nec vis animi eadẽ in gerẽdo negocio fuit, nam cum haud ꝓcul ab hoſte caſtra poſuiſſet: nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pauidus tenebat. Quod vbi ſenſerunt hoſtes: creuit ex metu alieno (vt fit) audacia. & nocte adorti caſtra, poſtq̃ parũ vis aperta profecerat: munitiones poſtero die circũdant. Quæ priuſq̃ vndiq; vallo obiectæ clauderent exitus: quinq; equites inter ſtationes hoſtium emiſſi, Romam pertulere: cõſulem, exercitumq; obſideri. Nihil tam nec inopinatum, nec inſperatum accidere potuit. itaq; tantus pauor, tanta trepidatio fuit: quanta, ſi vrbem, non caſtra hoſtes obſiderent. Nautium conſulem acceſſunt, in quo cum parum præſidii videretur: dictatoremq; dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret: L. Quintius Cincinnatus cõſenſu omnium dicitur. Operæpretium eſt audire, qui omnia præ diuitiis humana ſpernunt: neq; honori magno locum, neq; virtuti putant eſſe: niſi effuſe affluant opes. Spes vnica imperii populi romani L. Quintius trans Tyberim cõtra eum ipſum locũ, vbi nunc naualia ſunt: quatuor iugerum colebat agrum: quæ prata Quintia vocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens bipalio innixus, ſeu cum araret, operi certe, id quod conſtat, agreſti intẽtus, ſalute data inuicem, redditaq;, rogatus vt (quod bene verteret ipſi, reiq; publicæ) togatus mãdata ſenatus audiret: admiratus, rogitãſq;, ſatis'ne ſalua eſſent omnia: togam propere è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet. qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore, velatus proceſſit: dictatorem eum legati gratulantes conſalutant: in vrbem vocant: qui terror ſit in exercitu, exponunt. Nauis Quintio publice parata fuit: transuectumq; tres obuiam egreſſi filii excipiunt: inde alii propinqui, atq; amici: tum patrũ maior pars. ea frequentia ſtipatus antecedẽtibus lictoribus deductus eſt domum. & plebis concurſus ingens fuit: ſed ea nequaquam tam læta Quintiũ vidit, & imperii nimium, & virum in ipſo imperio vehementiorem rata. Et illa quidem nocte nihil, præterquàm vigilatum eſt in vrbe. Poſtero die dictator cum ante lucem in forum veniſſet: magiſtrum equitum dicit L. Tarquinium patritiæ gentis: ſed qui tum ſtipendia pedibus propter paupertatem feciſſet: bello tamen primus longe Romanæ iuuẽtutis habitus eſſet. Cum magiſtro equitum in concionem venit: iuſtitium edicit: claudi tabernas tota vrbe iubet: vetat quenquam priuatæ quicquam
B rei agere. Tum quicunq; ætate militari eſſent: armati cum cibariis in dies quinq; coctis, valliſq; duodenis ante ſolis occaſum Martio in cãpo adeſſent. qbus ætas ad militandũ grauior eſſet: vicino militi dũ is arma pararet vallũ peteret: cibaria coquere iuſſit. Sic iuuentus diſcurrit ad vallũ petẽdũ. ſumpſere vnde cuiq; proximũ fuit: prohibitus nemo eſt: impigreq; omnes ad edictum dictatoris præſtò fuere. Inde compoſito agmine nõ itineri magis apto, q̃ prælio, ſi res ita tuliſſet, legiones ipſe dictator, magiſter equitum ſuos equites ducit. In vtroq; agmine quas tẽpus ipſum poſcebat, adhortationes erãt: adderent gradum: maturato opus eſſe: vt nocte ad hoſtem peruenire poſſent. conſulẽ, exercitumq; Romanum obſideri: tertium diem iam clauſos eſſe: quid quæq; nox, aut dies ferat, incertum eſſe: puncto ſæpe temporis maximarum rerum momenta verti. accelera ſignifer: ſequere miles: inter ſe quoq; gratificantes ducibus clamabant. media nocte in Algidum perueniunt: & vt ſenſere ſe iam propè hoſtes eſſe, ſigna conſtituunt. Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat, equo circumuectus, contemplatuſq; qui tractus caſtrorũ, quæq; forma eſſet: tribunis militum imperauit: vt ſarcinas in vnũ conici iubeant: militem cum armis, valloq; redire in ordines ſuos. facta, quæ imperauit. Tum quo fuerãt ordine in via, exercitum omnẽ lõgo agmine circundat hoſtium caſtris: & vbi ſignum datum ſit, clamorem omnes tollere iubet: clamore ſublato, ante ſe quenq; ducere foſſam, & iacere vallum. Edito imperio ſignum ſecutum eſt: iuſſa miles exequitur: clamor hoſtes circũſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium, & in caſtra conſulis venit: alibi pauorem, alibi gaudium ingens facit. Romani ciuilem eſſe clamorem atq; auxilium adeſſe inter ſe gratulantes, vltro ex ſtationibus, ac vigiliis territant hoſtem. Cõſul differendum negat. illo clamore non aduentum modo ſignificari: ſed rem ab ſuis cœptam: mirumq; eſſe, ni iam exteriore parte caſtra hoſtiũ oppugnentur. itaq; arma ſuos capere, & ſe ſubſequi iubet. Nocte initum prælium eſt: legionibus dictatoris clamore ſignificantibus ab ea quoq; parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohibenda circundati opera Æqui parabãt: cum ab interiore hoſte prælio cœpto, ne per media ſua caſtra fieret eruptio à munientibus ad pugnantes introrſum verſi, vacuam noctem operi dedére: pugnatũq; cũ conſule ad lucẽ eſt, luce prima iã circũuallati ab dictatore erant: & vix aduerſus vnum exercitum pugnam ſuſtinebant. tum à quintiano exercitu, qui cõfeſtim à perfecto opere ad arma rediit: inuaditur vallum. hic inſtabat noua pugna: illa nihil remiſerat prior, tum ancipiti malo vrgente à prælio ad preces verſi, hinc dictatorem, hinc cõſulẽ orare: ne in occidione victoriã ponerent: vt inermes ſe inde abire ſinerent. Ab cõſule ab dictatorẽ ire iuſſis ignominiã infenſus addidit Gracchum Cluilium ducem, principeſq; alios vinctos ad ſe adduci iubet: oppido Corbione decedi.

C ſanguinis ſe Æquorum nõ egere, licere abire: ſed, vt exprimatur tandem confeſſio, ſubactam, domitamq́; eſſe gentem: ſub iugũ abituros. Tribus haſtis iugum fit, humi fixis duabus, ſuperq́; eas trãſuerſa vna deligata. ſub hoc iugo dictator Æquos miſit. Caſtris hoſtium receptis plenis omnium rerum (nudos enim emiſerat) prædam omnẽ ſuo tantũ militi dedit. conſularẽ exercitũ, ipſumq́; conſulẽ increpans, carebis, inquit, prædæ parte miles ex eo hoſte, cui propè prædæ fuiſti. & tu L. Minuti, donec conſularẽ animũ incipias habere: legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu: iuſſusq́; ad exercitũ manet. Sed adeo tum imperio meliori animus manſuete obediens erat: vt beneficii magis quàm ignominiæ hic exercitus memor, & coronam auream dictatori libræ pondo decreuerit: & proficiſcentẽ eum patronũ ſalutauerit. Romæ à Q. Fabio præfecto vrbis ſenatus habitus triũphãtẽ Quintiũ quo veniebat agmine vrbem ingredi iuſſit. ducti ante currum hoſtium duces: militaria ſigna prælata: ſecutus exercitus præda onuſtus. epulæ inſtructæ dicũtur fuiſſe ante omniũ domos: epulantesq́; cum carmine triũphali, & ſolẽnibus iocis comeſſantiũ modo currum ſecuti ſunt. Eo die L. Manilio Thuſculano approbantibus cunctis ciuitas data eſt. cõfeſtimq́; ſe dictator magiſtratu abdicaſſet: ni comitia M. Volſcii falſi teſtis tenuiſſent. ea ne impedirẽt tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius damnatus Lanuuiũ exulatum abiit. Quintius XVI die dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicauit. Per eos dies conſul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. ad vaſtatos agros ea quoq; clades acceſſit. Sabinis Minutio Fabius ſucceſſor in Algidũ miſſus. Extremo anno agitatũ de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberãt: ne quid ferretur ad populũ, patres tenuere. plebes vicit: vt quintum eoſdem tribunos crearent. Lupos viſos in Capitolio ferunt à canibus fugatos: ob id ꝓdigiũ luſtratũ Capitoliũ eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequũtur cõſules, Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius initio anni cũ foris otiũ eſſet: domi ſeditiones iidẽ tribuni, eadẽ lex faciebat. vlteriusq; ventum foret: adeo exarſerant animis: ni velut dedita opera nocturno impetu Æquorum Corbione amiſſum præſidium, nunciatũ eſſet. Senatũ conſules vocant. iubentur ſubitariũ ſcribere exercitũ. atq; in Algidũ ducere. Inde poſito legis certamine, noua de delectu contentio exorta. vincebaturq́; conſulare imperiũ tribunitio auxilio: cum alius additur terror: Sabinũ exercitũ prædatũ deſcẽdiſſe in agros Romanos: inde ad vrbẽ venire. is metus perculit: vt ſcribi militẽ tribuni ſinerent: nõ ſine pactione tamen: vt, quoniã ipſi quinquẽnium eluſi eſſent: parumq́; id plebi præſidiũ foret: decẽ deinde tribuni plebis crearentur. Expreſſit hoc neceſſitas patribus. id modo excepere: ne poſtea eoſdem tribunos iuberẽt.

D Tribunitia comitia, ne id quoq; poſt bellum, vt cætera, vanũ eſſet: extẽplo habita. Triceſimoſexto anno à primis tribunis plebis decẽ creati ſunt: bini ex ſingulis claſſibus. itaq; cautum eſt vt poſtea crearentur. Delectu deinde habito Minutius cõtra Sabinos profectus non inuenit hoſtem. Horatius, cum iam Æqui Corbione interfecto præſidio Hortanam etiam cepiſſent: in Algido pugnat. multos mortales occidit: fugat hoſtem nõ ex Algido modo, ſed à Corbione, Hortanaq́;: Corbionem etiam diruit propter proditũ præſidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius conſules facti. Domi, forisq́; otium fuit. annona propter aquarũ intemperiem laboratum eſt. De Auentino publicando lata lex eſt. Tribuni plebis iidem refecti. Hi ſequente anno T. Romulio, & C. Veturio conſulibus legem omnibus concionibus ſuis celebrant. Pudere ſe numeri ſui nequicquam aucti: ſi ea res æque ſuo biennio iaceret, ac toto ſuperiore luſtro iacuiſſet. Cũ maxime hæc agerent: trepidi nuncii ab Thuſculo veniunt: Æquos in agro Thuſculano eſſe. Fecit pudorem recens eius populi meritum morandi auxilii. ambo conſules cum exercitu miſſi hoſtem in ſua ſede in Algido inueniunt. Ibi pugnatũ, ſupra ſeptẽ millia hoſtium cæſa: alii fugati: præda parta ingens. eam propter inopiam ærarii conſules vendiderunt. inuidiæ tamen ad exercitum fuit. ea deniq; tribunis materiam criminandi ad plebẽ conſules præbuit. Itaq; ergo vt magiſtratu abiere: Sp. Tarpeio, & A. Æternio conſulibus, dies dicta eſt, Romulio ab C. Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halieno ædili plebis. vterq; magna patrũ indignatione damnatus: Romulus decem millibus æris: Veturius XV millibus. Nec hæc priorum calamitas conſulũ ſegniores nouos fecerat conſules. & ſe damnari poſſe aiebant: & plebem, & tribunos legem ferre non poſſe. Tum abiecta lege, quæ promulgata conſenuerat: tribuni lenius agere cum patribus. Finem tandem certaminum facerent: ſi plebeiæ leges diſplicerent. at illi cõmuniter legumlatores, & ex plebe, & ex patribus, qui vtriſq; vtilia ferrent: quæq́; æquãdæ libertatis eſſent: ſinerent creari. Rem nõ aſpernabantur patres: daturum leges neminem niſi ex patribus aiebant. Cum de legibus conueniret de latore tantum diſcreparent: miſſi legati Athenas Sp. Poſthumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: iuſſiq́; inclytas leges Solonis deſcribere: & aliarum Græciæ ciuitatũ, inſtituta, mores, iuraq́; noſcere. Ab externis bellis quietus annus fuit. quietior inſequens P. Curiatio, & Sex. Quintilio conſulibus, perpetuo ſilentio tribunorum. quod primo legatorum, qui Athenas ierant: legumq́; peregrinarum expectatio præbuit; deinde duo ſimul mala ingentia exorta, fames, peſtilentiaq́; fœda homini, fœda pecori. vaſtati agri ſunt: vrbs aſſiduis exhauſta funeribus: multæ, & claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Serg. Cornelius mortuus, augur C. Horatius Puluillus: in cuius locũ C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe erat: augures legere. mortuus conſul Quintilius: quatuor tri-

A buni plebis.multiplici clade fœdatus annus.ab hoſte otium fuit. Inde conſules C.Menenius,P.Sex-
tius Capitolinus.neq; eo anno quicquam belli externi fuit.domi motus orti. Iam redierant legati cũ
atticis legibus.eo intentius inſtabant tribuni:vt tandem ſcribendarũ legum initiũ fieret.Placet crea-
ri decemuiros ſine prouocatione, & nequis eo anno alius magiſtratus eſſet:admiſcerentur'ne plebei,
controuerſia aliquandiu fuit.poſtremo conceſſum patribus:modo ne lex Acilia de Auentino, aliæq;
ſacratæ leges abrogarentur.Anno trecenteſimo altero,quàm condita Roma erat,iterum mutatur for
ma ciuitatis:ab conſulibus ad decemuiros,quẽadmodũ ab regibus ante ad conſules venerat:tranſla-
to imperio.minus inſignis,quia non diuturna,mutatio fuit.læta enim principia magiſtratus eius ni
mis luxuriauere.eo citius lapſa res eſt:repetitumq;:duobus vti mandaretur conſulum nomen, impe-
riumq;.Decemuiri creati Ap.Claudius,T.Genutius,P.Sextius,L.Veturius, C.Iulius,A.Manlius,
P.Sulpitius,P.Curiatius:T.Romulius,Sp.Poſthumius.Claudio,& Genutio,quia deſignati conſu
les in eum annum fuerant: pro honore honor redditus: & Sextio alteri conſulum prioris anni: quod
eam rem collega inuito ad patres retulerat.his proximi legati tres habiti:qui Athenas ierãt: ſimul vt
pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos: ſimul peritos legum peregrinarum ad condenda
noua iura vſui fore credebant.ſuppleuere cæteri numerũ.graues quoq; ætate electos nouiſſimis ſuffra
giis ferunt:quo minus ferociter aliorũ ſcutis aduerſarentur.Regimẽ totius magiſtratus penes Appiũ
erat fauore plebis: adeoq; nouum ſibi ingenium induerat:vt plebicola repente, omniſq; auræ popu-
laris captator euaderet pro truci,ſæuoq; inſectatore plebis.Decimo die ius populo ſinguli reddebant.
eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant:collegis nouem ſinguli acceſsi apparebãt.& vni-
ca concordia inter ipſos,qui conſenſus in priuatis interdũ inutilis eſſet:ſumma aduerſus alios æqui-
tas erat.Moderationis eorum argumentum exemplo vnius rei notaſſe ſatis erit. Cũ ſine prouocatio-
ne creati eſſent: defoſſo cadauere domi apud P.Sextium patritiæ gentis virum inuento, prolatoq; in
concionem, in re iuxta manifeſta, atq; atroci C.Iulius decemuir diem Sextio dixit: & accuſator ad
populum extitit:cuius rei iudex legitimus erat:deceſſitq; iure ſuo:vt demptum de vi magiſtratus po-
puli libertati adiiceret. Cum promptũ hoc ius velut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi,
infimiq; ferrent:tum legibus condendis opera dabatur: ingentiq; hominum expectatione propoſitis
decem tabulis populum ad concionem aduocauerũt:&,quod bonum,fauſtũ,felixq; reipublicæ,ipſis,
liberiſq; eorum eſſet:ire,& legere leges propoſitas iuſſere.ſe,quantum decem hominum ingeniis pro-
uideri potuerit,omnibus ſummis,infimiſq; iura æquaſſe.plus pollere multorum ingenia,conſiliaq;.
B verſarent in animis ſecum vnamquãq; rem:agitarẽt deinde ſermonibus:atq; in mediũ quid in quaq;
re plus,minus'ue eſſet,conferrent.eas leges habiturum populum romanum:quas conſenſus omnium
non iuſſiſſe latas magis,quàm tuliſſe videri poſſet. Cum ad rumores hominum de vno quoq; legum
capite edito ſatis correctæ viderentur:centuriatis comitiis X tabularum leges perlatæ ſunt,quæ nũc
quoq; in hoc immẽſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici, priuatiq;
eſt iuris. Vulgatur deinde rumor:duas deeſſe tabulas:quibus adiectis abſolui poſſe velut corpus om-
nis Romani iuris. Ea expectatio,cum dies comitiorum appropinquaret: deſiderium decemuiros ite-
rum creandi fecit. Iam plebs, præterquàm quòd conſulum nomen haud ſecus, quàm regum peroſa
erat:ne tribunitium quidem auxilium cedentibus inuicem appellatione decemuiris quærebat.Poſtq̃
vero comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta ſunt: tanta exarſit ambitio: vt primores
quoq; ciuitatis(metu credo ne tanti poſſeſſio imperii vacuo ab ſe relicto loco haud ſatis dignis pare-
ret)prehenſarent homines:honorem ſumma ope ab ſe impugnatum ab ea plebe,cum qua contende-
rent,ſuppliciter petentes.Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas ea ætate,hiſq; honoribus actis,ſtimula-
bat Ap.Claudium,neſcires vtrum inter decemuiros, an inter candidatos numerares. propior inter-
dum petendo,q̃ gerendo magiſtratui erat. criminari optimates: extollere candidatorum leuiſſimum
quẽq;,humillimũq;.ipſe medius inter tribunitios Duillios, Iciliosq; in foro volitare:per illos ſe plebi
vẽditare.donec collegæ quoq;,qui vnice illi deditì fuerant ad id tempus:conicere in eũ oculos,mirã-
tes quid ſibi vellet.apparere nihil ſynceri eſſe:profecto haud gratuitam in tãta ſuperbia comitatem fo
re:nimium in ordinẽ ſe ipſum cogere:& vulgari cum priuatis.non tam properantis abire magiſtratu,
q̃ viam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe. Propalàm obuiã ire cupiditati parum auſi,
obſecundando mollire impetum aggrediuntur.comitiorum illi habendorum, quando minimus na-
tu ſit,munus cõſenſu iniungunt.ars ea hæc erat:ne ſemetipſe creare poſſet.quod præter tribunos ple-
bis,& id ipſum peſſimo exemplo,nemo vnquam feciſſet. Ille enimuero,quod bene uertat, habiturum
ſe comitia profeſſus,impedimentũ pro hac occaſione arripuit.deiectiſq; honore per concionem duo-
bus Quintiis,Capitolino,& Cincinnato,& patruo ſuo C.Claudio, cõſtãtiſſimo viro in optimatiũ
cauſa,& aliis eiuſdem faſtigii ciuibus,nequaquã ſplendore vitæ pares decemuiros creat:ſe in primis,
quod haud ſecus factum improbabant boni: q̃ nemo facere auſurum crediderat. Creati cum eo M.
Cornelius Maluginẽſis,M.Sergius,L.Minuti⁹,Q.Fabius Vibulanus,Q.Petilius, T.Antonius Me
renda,Cæſo Duillius,Sp.Oppius Cornicẽ,M.Rabuleius. Ille finis alienæ pſonæ ferẽdæ Appio fuit.

C ſuo iam inde viuere ingenio cœpit:nouosq; collegas iam priuſq̃ inirent magiſtratum, in ſuos mores
formare. Quotidie coibant remotis arbitris. inde impotentibus inſtructi cõſiliis, quæ ſecretò ab aliis
coquebant, iam haud diſſimulando ſuperbiam, rari aditus, colloquẽtibus difficiles ad idus maias rẽ
perduxere. Idus tum Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus erant. Initio igitur magiſtratus primum
honoris diem denunciatione ingentis terroris inſignem fecere. nam cum ita priores decemuiri ſeruaſ-
ſent, vt vnus faſces haberet: & hoc inſigne regiũ in orbem ſuam cuiuſq; vicem per omnes iret: ſubito
omnes cum duodenis faſcibus prodiere. centum viginti lictores forũ impleuerant: & cum faſcibus ſe-
cures illigatas proferebant. nec attinuiſſe demi ſecurim, cum ſine prouocatione creati eſſent: interpre-
tabantur. decẽ regũ ſpecies erat: multiplicatusq; terror non infimis ſolum, ſed primoribus patrũ, ratis
cædis cauſam, ac principium quæri: vt ſiquis memorem libertatis vocem aut in ſenatu, aut in popu-
lo miſiſſet: ſtatim virgæ, ſecuresq; etiam ad cæterorum metum expedirentur. nam præterq̃ quòd in po
pulo nihil erat præſidii, ſublata prouocatione: interceſſionem quoq; conſenſus ſuſtulerat: cum priores
decemuiri appellatione collegæ corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent: & quædam, quæ ſui iudicii videri
poſſent: ad populum reiecıſſent. Aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus vertere
in plebem cœpit. abſtinebatur à patribus: in humiliores libidinoſe, crudeliterq; conſulebatur, homi-
num, non cauſarum toti erant: vt apud quos gratia vim æqui haberet. iudicia domi conflabant: pro-
nunciabant in foro. ſiquis collegam appellaſſet: ab eo, ad quem venerat, ita diſcedebat: vt pœniteret
non prioris decreto ſteriſſe. Opinio etiam ſine authore exierat: non in præſentis modo temporis eos
iniuriam conſpiraſſe: ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurando ictum: ne comitia haberẽt: per-
petuoq; decemuiratu poſſeſſum ſemel obtinerent imperium. Circunſpectare tum patritiorum vultus
plebeii: & inde libertatis captare auram: vnde ſeruitutem timẽdo, in eum ſtatum remp. adduxerãt. pri-
mores patrum odiſſe decemuiros: odiſſe plebem: nec probare quæ fierẽt: & credere haud indignis acci-
dere: auide ruendo ad libertatem, in ſeruitutem elapſos iuuare nolle: cumulare quoq; iniurias: vt tędio
præſentiũ conſules duo tandem, & ſtatus priſtinus rerum in deſideriũ veniant. Iam & proceſſerat pars
maior anni: & duæ tabulæ legũ ad prioris anni decem tabulas erant adiectæ: nec quicquã iam ſupe-
rerat, ſi hæ quoq; leges cẽturiatis comitiis perlatę eſſent: cur eo magiſtratu reipub. opus eſſet. expecta-
bant q̃ mox conſulibus creandis comitia edicerentur. Id modo plebs agitabat: quonã modo tribuni-
ciam poteſtatem, munimentum libertatis, rem intermiſſam repararent: cum interim mẽtio comitio-
D rum nulla fieri: & decemuiri, qui primo tribunitios homines, quia id populare habebatur: circùm ſe
oſtentauerant plebi: patritiis iuuenibus ſepſerant latera: eorum cateruæ tribunalia obſederãt. Hi ferè
agere plebem plebisq; res, cum fortuna, qua quicquid cupitum foret: potentioris eſſet. & iam ne tergo
quidem abſtinebatur: virgis cædi alii: alii ſecuri ſubiici: & ne gratuita crudelitas eſſet: bonorum dona-
tio ſequi domini ſupplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta non modo non ire obuiam iniu-
riæ: ſed propalam licentiam ſuam malle, q̃ omniũ libertatẽ. Idus Maiæ venere, nullis ſubrogatis ma-
giſtratibus. priuati pro decemuiris neq; animis ad imperium inhibendũ imminutis, neq; ad ſpeciem
honoris inſignibus prodeũt. Id vero regnũ haud dubie videri: deploratur in perpetuum libertas: nec
vindex quiſquã exiſtit: aut futurus videtur. Nec ipſi ſolum deſponderãt animos: ſed contemni cœpti
erant à finitimis populis: imperiumq; ibi eſſe, vbi non eſſet libertas: indignabantur. Sabini magna
manu incurſionẽ in agrum Romanũ fecere: lateq; populati, cum hominũ, atq; pecudũ multi prædas
egiſſent: recepto ad Eretum, quod paſſim vagatũ erat, agmine, caſtra locant, ſpem in diſcordia roma-
na ponentes: eam impedimentũ delectui fore. Non nuncii ſolum, ſed per vrbem agreſtium fuga trepi-
dationem iniecit. decemuiri conſultant quid facto opus ſit. deſtitutis inter patrũ, & plebis odia addit
terrorẽ inſuper aliũ fortuna. Æqui alia ex parte caſtra in Algido locant: depopulatumq; inde excurſio-
nibus thuſculanũ agrum, legati ab Thuſculo præſidium orantes, nunciant. Is pauor perculit decem-
uiros: vt ſenatũ ſimul duobus circunſtãtibus vrbẽ bellis, conſulerent. citari iubent in curiam patres,
haud ignari quanta inuidiæ immineret tẽpeſtas: omnes vaſtati agri, periculorumq; imminentiũ cau-
ſas in ſe congeſturos: tentationemq; eã fore abolendi ſibi magiſtratus: ni cõſenſu reſiſterent: imperioq;
inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorũ cõprimerent. Poſtq̃ audita in foro vox
eſt præconis, patres in curiã ad decemuiros vocantis: velut noua res: quia intermiſerãt iandiu morem
cõſulendi ſenatus: mirabundã plebem conuertit, quidnam incidiſſet: cur ex tãto interuallo rem dẽſue-
tã vſurparent. hoſtibus, belloq; gratiã habendã: quòd ſolitũ quicq̃ liberæ ciuitatis fieret. circũſpectare
omnibus fori partibus ſenatorẽ: raroq; vſquam noſcitare: curiam inde, ac ſolitudinem circa decẽuiros
intueri: cum & ipſi conſenſu inuiſum imperiũ, & plebs, quia priuatis ius non eſſet vocandi ſenatum:
non cõuenire patres, interpretarentur. iam caput fieri libertatẽ repetentium: ſi ſe plebs comitẽ ſenatui
det: & quemadmodũ patres vocati non coeant in ſenatũ: ſic plebs abnuat delectũ. Hæc fremebat ple-
bes. Patrum haud ferè quiſq̃ in foro, in vrbe rari erãt. indignitate rerũ ceſſerant in agros: ſuarumq; rerũ
erant, amiſſa publica: tantũ ab iniuria ſe abeſſe rati, quantũ à cœtu, cõgreſſuq; impotẽtiũ dominorũ
ſe amouiſſent. Poſtq̃ citati non conueniebant; dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora ca-
pienda,

A pienda,ſciſcitandumq́;,num conſulto detrectarent?referunt:ſenatum in agris eſſe.Lætius id decemui-
ris accidit:q̃ ſi præſentes detrectare imperium referrent.iubent acciri omnes:ſenatumq́; in diem poſte
rum edicunt:qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior conuenit.quo facto proditam á patribus plebs
libertatem rata:quod iis,qui iam magiſtratu abiſſent:priuatisq́; ius abeſſet:tanquam iure cogẽtibus
ſenatus paruiſſet.Sed magis obediẽter ventum in curiam eſt: q̃ obnoxie dictas ſentẽtias accepimus.
L.Valerium Potitum proditum memoriæ eſt,poſt relationem Ap.Claudii.priuſquàm ordine ſenten-
tiæ rogarentur:poſtulando vt de rep.liceret dicere,prohibentibus minaciter decemuiris,proditurũ ſe
ad plebem denunciantem,tumultũ exciuiſſe.Nec minus ferociter M.Horatium Barbatum iſſe in cer
tamen, X Tarquinios appellãtẽ,admonentemq́; Valeriis & Horatiis ducibus pulſos reges:nec no-
minis homines tum pertæſum eſſe:quippe quo Iouem appellari fas ſit: quo Romulum cõditorem vr
bis:deincepsq́; reges appellatos:quod ſacris etiam vt ſolẽne retẽtum ſit.ſuperbiam,violentiamq́; tum
peroſos regis,quæ ſi in rege tum eodem,aut in filio regis ferenda non fuerint:quem laturum in tot pri
uatis?viderent:ne vetando in curia libere homines loqui,extra curiam etiam mouerẽt vocem . neq; ſe
videre:qui ſibi minus priuato ad concionem populum vocare,quàm illis ſenatum cogere liceat. vbi
vellent:experirentur quanto ferocior dolor in libertate ſua vindicanda,quàm cupiditas in iniuſta do-
minatione eſſet.De bello ſabino eos referre,tãquam maius vllum populo Romano bellum ſit:quàm
cum iis,qui legum ferẽdarum cauſa creati nihil iuris in ciuitate reliquerint:qui comitia,qui annuos
magiſtratus,qui viciſſitudinem imperitandi,quod vnum exequendæ ſit libertatis:ſuſtulerint:qui pri
uati faſces,& regium imperium habeant.Fuiſſe regibus exactis patricios magiſtratus creatos:́ poſtea
poſt ſeceſſionem plebis,plebeios.cuius illi partis eſſent,rogitare.populares?quid enim eos per popu-
lũ egiſſe?optimates?qui anno propè iam ſenatum non habuerint:tũc ita habeant: vt de repub.loqui
prohibeant?ne nimium in metu alieno ſpei ponerent.grauiora , quæ patiantur , videri iam homini-
bus,quàm quæ metuant.Hæc vociferante Horatio,cum decemuiri nec iræ , nec ignoſcendi modum
reperirent:nec quò euaſura res eſſet,cernerẽt:C.Claudii,qui patruus Appii decemuiri erat:oratio fu-
it precibus,quàm iurgio ſimilior,perorantis per ſui fratris,parẽtisq́; eius manes , vt ciuilis potius ſo-
cietatis,in qua natus eſſet:quàm fœderis nefarie icti cum collegis meminiſſet.multo id magis ſe illi-
us cauſa orare,q̃ reipublicæ,quippe rempub.ſi à volentibus nequeat,ab inuitis ius expetiturã. ſed ex
magno certamine magnas excitari fermè iras:earum euentum ſe horrere . Cum aliud præterquàm de
B quo retuliſſent,decemuiri dicere prohiberent:Claudium interpellandi verecundia fuit.ſentẽtiam igi-
tur peregit:nullum placere ſenatus conſultum fieri.omnesq́; ita accipiebant,priuatos eos à Claudio
iudicatos:multiq́; ex conſularibus verbo aſſenſi ſunt.Alia ſentẽtia aſperior in ſpeciem,vim minorem
aliquanto habuit:quæ patritios coire ad prodendum interregem iubebat . cenſendo enim quoſcunq;
magiſtratus eſſe,qui ſenatum haberent,iudicabat:quos priuatos fecerat author nullius ſenatus con-
ſulti faciendi. Ita labente iam cauſa decemuirorum.L.Cornelius Maluginenſis M.Cornelii decemui-
ri frater,cum ex conſularibus ad vltimum dicendi locum cõſulto ſeruatus eſſet:ſimulando curam bel-
li,fratrem,collegasq́; eius tuebatur:quonam fato incidiſſet mirari ſe dictitans,vt decemuiros,qui de-
cemuiratum petiſſent:aut ſocii,aut hi maxime oppugnarent:aut quid ita,cum per tot menſes vacua
ciuitate nemo iuſti'ne magiſtratus ſummæ rerum præeſſent,controuerſiam fecerit:nunc demum cum
hoſtes propè ad portas ſint,ciuiles diſcordias ſerant.niſi quòd in turbido minus perſpicuum fore pu-
tent quid agatur.Cæterum neminem,maiore cura occupatis animis,verum ex ſe præiudicium rei tã-
tæ afferre.ſibi placere de eo,quod Valerius , Horatiusq́; ante idus Maias decẽuiros abiſſe magiſtratu
inſimulent:bellis quæ immineant,perfectis,republica in tranquillum redacta , ſenatu diſcrepãte agi.
etiam nunc ita ſe parare Ap.Claudium:vt comitiorũ,quæ decemuiris creãdis decemuir ipſe habue-
rit:ſciat ſibi rationem reddendam eſſe:vtrũ in vnũ annũ creati ſint:an donec leges , quæ deeſſent,per-
ferantur.in præſentia omnia præter bellum omitti placere.cuius ſi falſò famam vulgatã , vanaq́; non
nuncios ſolũ,ſed Thuſculanorũ etiam legatos attuliſſe putent:ſpeculatores mittendos cẽſere:qui cer-
tius explorata referant.ſin fides & nunciis,& legatis habeatur:delectum quoq; primo tempore haberi:
& decemuiros quò cuiq; eorũ videatur,exercitus ducere:nec rem aliam præuerti. In hanc ſententiã vt
diſcederetur,iuniores patrum euincebant,ferocioresq́; iterum coorti Valerius Horatiusq́; vociferari:
vt de repub.liceret dicere:dicturos ad populum : ſi in ſenatu per factionem non liceat , neq; enim ſibi
priuatos aut in curia,aut in concione poſſe obſtare:neque ſe imaginariis faſcibus eorum ceſſuros eſ-
ſe.Tum Appius iam propè eſſe ratus:vt , ni violentiæ eorum pari reſiſteretur audacia : victum impe-
rium eſſet:non erit melius:inquit:niſi de quo conſulimus,vocem miſiſſe.& ad Valerium negãtem ſe
priuato reticere,lictorem accedere iuſſit. Iam Quiritiũ fidem implorante Valerio,à curiæ limine.L.
Cornelius complexus Appium,non(quod ſimulabat)conſulendo diremit certamẽ.factaq́; per Cor-
nelium Valerio dicendi gratia quæ vellet:cum libertas nõ vltra vocem exceſſiſſet:decemuiri propoſi-
tum tenuere.conſulares quoq;:ac ſeniores ab reſiduo tribunitiæ poteſtatis odio,cuius deſiderium ple-
bi multo acrius,quàm cõſularis imperii rebantur eſſe:propè malebãt poſtmodum ipſos decemuiros

C voluntate abire magiſtratu,quàm in inuidia eorũ exurgere rurſus plebem.ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad cõſules rediſſet:aut bellis interpoſitis,aut moderatione cõſulum in imperiis exercẽdis, poſſe in obliuionẽ tribunorũ adduci.Silẽtio patrũ edicitur delectus,iuniores,cũ ſine ꝓuocatione imperium eſſet,ad nomina reſpondẽt.Legionibus ſcriptis,inter ſe decẽuiri cõparabãt,quos ire ad bellũ, quos præeſſe exercitibus oporteret.Principes inter decẽuiros erant Q.Fabius,& Ap.Claudius.bellũ domi maius,quàm foris apparebat.Appii violentiã aptiorem rati ad cõprimendos vrbanos motus: in Fabio minus in bono conſtans, q̃ gnauum in malitia ingenium eſſe. hunc enim virum egregium olim domi,militiæq;,decemuiratus,collegæq; ita mutauerat:vt Appii q̃ ſui ſimilis mallet eſſe.huic bellum in Sabinis,M.Rabuleio,& Q.Petilio additis collegis:mandatum.M.Cornelius in Algidum miſſus cum L.Minutio,& T.Antonio,& Cæſone Duillio,& M.Sergio.Sp.Oppiũ Ap.Claudio adiutorem ad vrbem tuendam æquo omniũ decemuirorum imperio decernunt.Nihilo militiæ,quàm domi melius reſpu.adminiſtrata eſt.illa modo in ducibus culpa:quod vt odio eſſent ciuibus,fecerãt:alia omnis penes milites noxa erat.qui nequid ductu:atq; auſpicio decemuirorum proſpere vſquam gereretur:vinci ſe per ſuum,atq; illorum dedecus patiebãtur.Fuſi & ab Sabinis ad Eretum.& in Algido ab Æquis exercitus erant:ab Ereto per ſilentium noctis profugi propius vrbem inter Fidenas,Cruſtumeniamq; loco edito caſtra communierant.perſecutis hoſtibus nuſquam ſe æquo certamine committẽtes,natura loci ac vallo:non virtute,aut armis tutabantur.Maius flagitium in Algido: maior etiam clades accepta:caſtra quoq; amiſſa erant:exutuſq; omnibus vtenſilibus miles Thuſculũ ſe fide, miſericordiaq; victurus hoſpitium(quæ tamen non fefellerunt)contulerant.Romam tanti erant terrores allati:vt poſito iam decemuirali odio patres vigilias in vrbe habendas cenſerent:omnes,qui per ætatem arma ferre poſſent:cuſtodire mœnia,ac pro portis ſtationes agere iuberẽt:arma Thuſculũ ad ſupplementum decernerent:decemuiroſq; ab arce Thuſculi digreſſos in caſtris militẽ habere: caſtra alia à Fidenis in Sabinũ agrum transferri: belloq; vltro inferendo deterreri hoſtes à conſilio vrbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus acceptas duo nefanda facinora decemuiri belli,domiq; adiiciunt.L. Siccium in Sabinis per inuidiam decemuiralem tribunorum creandorum,ſeceſſioniſq; mẽtiones ad vulgus militum ſermonibus occultis ferentem,proſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittũt. datur negocium militibus, quos miſerant expeditionis eius comites: vt eum opportuno adorti loco interficerẽt. Haud inultum interfecere.nam circa repugnantem aliquot inſidiatores cecidere:cum ipſe ſe præualidus pari viribus animo circũuentus tutaretur.Nunciãt in caſtra cæteri:præcipitatum
D in inſidias eſſe Siccium egregię pugnantem,militeſq; quoſdam cum eo amiſſos.Primo fides nunciãtibus fuit:profecta deinde cohors ad ſepeliendos qui ceciderant,decemuirorum permiſſu, poſtquàm nullum ſpoliatum ibi corpus,Sicciumq; in medio iacentem,armatumq; omnibus in eum verſis corporibus videre:hoſtium neq; corpus vllum,nec veſtigia abeuntium:profecto ab ſuis interfectum memorantes retulere corpus.inuidiæq; plena caſtra erant:& Romam ferri protinus Siccium placebat:ni decemuiri funus militare ei publica impenſa facere maturaſſent.Sepultus ingenti militum mœſtitia: peſſima decemuirorum in vulgus fama eſt. Sequitur aliud in vrbe nefas ab libidine ortum:haud minus fœdo euentu,quàm quod per ſtuprum,cædemq; Lucretiæ vrbe,regnoq; Tarquinios expulerat:vt non finis ſolum idem decemuiris,qui regibus,ſed cauſa etiã eadem imperii amittendi eſſet.Ap.Claudiũ virginis plebeiæ ſtuprãdæ libido cepit.pater virginis L.Virginius honeſtũ ordinẽ in Algido ducebat,vir exẽpli recti domi,militiæq;.perinde vxor inſtituta fuerat:liberiq; inſtituebãtur.deſpõderant filiã L.Icilio tribunitio,viro acri,& pro cauſa plebis expertæ virtutis.hãc virginem adultam, forma excellentem Appius amore ardens pretio ac ſpe pellicere adortus,poſtquam omnia pudore ſepta animaduerterat: ad crudelem, ſuperbamq; vim animum conuertit. Marco Claudio clienti negocium dedit:vt virginem in ſeruitutem aſſereret:neq; cederet ſecundum libertatem poſtulantibus vindicias: quod pater puellæ abeſſet,locum iniuriæ eſſe ratus.virgini venienti in forum(ibi nanq; in tabernis literarum ludi erant)miniſter decemuiri libidinis manum iniecit,ſerua ſua natam,ſeruamq; appellans eſſe, ſequiq; ſe iubebat: cunctantem vi abſtracturum. Pauida puella ſtupente, ad clamorem nutricis fidem Quiritium implorantis fit concurſus. Virginii patris, ſponſiq; Icilii populare nomen celebratur:notos gratia eorum,turbam indignitas rei virgini conciliat.Iam à vi tuta erat,cum aſſertor nihil opus eſſe multitudine concitata ait:ſe iure graſſari,nõ vi.vocat puellam in ius:authoribus,qui aderant,vt ſequeretur.ad tribunal Appii peruentum eſt.notam iudici fabulam petitor,quippe apud ipſum authorem argumenti, peragit. Puellam domi ſuæ natam : furtoq; inde in domum Virginii tranſlatam: ſuppoſitam ei eſſe. id ſe indicio compertum afferre: probaturumq; vel ipſo Virginio iudice: ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat. interim dominum ſequi ancillam, æquum eſſe. Aduocati puellæ: cum Virginium reipub.cauſa dixiſſent abeſſe: biduo affuturum, ſi nunciatum ei ſit: iniquum eſſe abſentem de liberis dimicare: poſtulant: vt rem integram in patris aduentum diſferat:lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem,neu patiatur virginẽ adultam famæ prius:q̃ libertatis periculum adire Appius decreto præfatus,quàm libertati fauerit,eam ipſam legẽ declarare: quam

A quam Virginii amici poſtulationi ſuæ prætendant. cæterum ita in ea firmum libertati fore præſidiũ: ſi nec cauſis, nec perſonis variet. in his enim, qui aſſerãtur in libertatem: quia quiuis lege agere poſſit, id iuris eſſe: in ea, quæ in patris manu ſit: neminẽ eſſe aliũ, cui dominus poſſeſſione cedat. placere itaq; patrem acceſſiri: interea iuris ſui iacturam aſſertorem non facere, quin ducat puellam: ſiſtendamq; in aduentum eius, qui pater dicatur: promittat. Aduerſus iniuriam decreti cum multi magis fremerent, q̃ quiſquam vnus recuſare auderet: P. Numitorius puellæ auunculus, & ſponſus Icilius interueniũt: dataq; inter turbam via, cum multitudo Icilii maxime interuentu reſiſti poſſe Appio crederet: lictor decreſſe ait: vociferantemq; Icilium ſummouet. Placidum quoq; ingenium tam atrox iniuria accẽdiſ/ſet. Ferro hinc tibi ſummouendus ſum Appi, inquit: vt tacitum feras: quod cælari vis. virginem ego hanc ſum ducturus, nuptamq; pudicam habiturus. proinde omnes collegarum quoq; lictores conuo ca: expediri virgas, & ſecures iube: non manebit extra domum patris ſponſa Icilii. nõ, ſi tribunitium auxilium & prouocationem plebi Romanæ, duas arces libertatis tuendæ ademiſtis: ideo in liberos quoq; noſtros, coniugeſq; regnum veſtræ libidini datum eſt. ſæuite in tergum, & in ceruices noſtras: pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi vis afferetur: ego præſentium Quiritium pro ſponſa, Virginius militum pro vnica filia, omnes deorum, hominumq; implorabimus fidem: neq; tu iſtud vnquam de/cretum ſine cæde noſtra referes: poſtulo Appi, etiã, atq; etiã cõſideres quò ꝓgrediare. Virginius vide/rit de filia, vbi venerit, quid agat. hoc tantum ſciat: ſibi, ſi huius vindiciis ceſſerit: conditionem filiæ quærendam eſſe. me vindicantem ſponſam in libertatem vita citius deſeret, quàm fides. Concitata multitudo erat: certamenq; inſtare videbatur. lictores Icilium circunſteterant: nec vltra minas tamen proceſſum eſt: cum Appius non Virginiam defendi ab Icilio ſed inquietum hominem, & tribunatũ etiam nunc ſperantem: locum ſeditionis quærere diceret: non præbiturum ſe illi eo die materiam: ſed vt iam ſciret, non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio abſenti, & patrio nomini, & libertati datum: ius eo die ſe non dicturum, neq; decretum interpoſiturum: à M. Claudio petiturum: vt decederet iure ſuo: vindicariq; puellam in poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſtero die affuiſſet: denunciare ſe Icilio, ſimilibuſq; Icilii: neq; legi ſuæ latorem neq; decemuiro conſtantiam defore: nec ſe vtiq; colle/garum lictores conuocaturum ad coercendos ſeditionis authores: contentum ſe ſuis lictoribus fore. Cum dilatum tempus iniuriæ eſſet: ſeceſſiſſentq; aduocati puellæ: placuit omnium primum fratrem Icilii: filiumq; Numitorii, impigros iuuenes pergere inde recta ad portam: & quantum accelerari poſ/

B ſet, Virginium acciri è caſtris. in eo verti puellæ ſalutem: ſi poſtero die vindex iniuriæ ad tẽpus præ/ſtò eſſet. Iuſſi pergunt: citatiſq; equis nunciũ ad patrem perferunt. Cum inſtaret aſſertor puellæ vt vin dicaret: ſponſoreſq; daret: atq; id ipſum agi diceret Icilius, ſedulo tempus terens: dum præriperent iter nuncii miſſi in caſtra: manus tollere vndiq; multitudo: & ſe quiſq; paratum ad ſpõdẽdum Icilio oſtẽ/dere. atq; ille lachrymabundus, gratum eſt, inquit: craſtina die veſtra opera vtar: ſponſorum nunc ſa/tis eſt. Ita vindicatur Virginia ſpondentibus propinquis. Appius pauliſper moratus, ne eius rei cau/ſa ſediſſe videretur: poſtq̃ omiſſis rebus aliis præ cura vnius nemo eum adibat: domum ſe recepit: col/legiſq; in caſtra ſcribit: ne Virginio commeatum dent: atq; etiam in cuſtodia habeant. Improbũ cõ/ſilium ſerum, vt debuit, fuit: & iam commeatu ſumpto profectus Virginius prima vigilia erat, cũ po ſtero die mane de retinendo eo nequicquam literæ reddũtur. At in vrbe prima luce, cum ciuitas in fo/ro expectatione erecta ſtaret: Virginius ſordidatus filiam ſecum obſoleta veſte comitantibus aliquot matronis cum ingenti aduocatione in forum adducit. circũire ibi, & prehẽſare homines cœpit: & nõ orare ſolum precariam opem: ſed pro debita petere. ſe pro liberis eorũ, ac coniugibus quotidie in acie ſtare: nec aliũ virum eſſe, cuius ſtrenue, ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. quid prodeſ/ſe, ſi incolumi vrbe quæ capta vltima timeantur, liberis ſuis ſint patienda! Hæc propè concionabun/dus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabãtur. comitatus muliebris plus tacito fletu: q̃ vl la vox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato animo Appius (tanta vis amentiæ verius, q̃ amoris mentẽ turbauerat) in tribunal aſcendit: & vltro quærente pauca petitore, quod ius ſibi pridie per am/bitionẽ dictũ nõ eſſet: priuſquã aut ille poſtulatum perageret: aut Virginio reſpondẽdi daretur locus: Appius interfatur. Quẽ decreto ſermonẽ prætẽderit, forſan aliquẽ veri authores antiqui tradiderũt. quia nuſq̃ vllum in tanta fœditate decreti veriſimilem inuenio: id quod conſtat, nudum videt̃ propo/nendũ. decreſſe vindicias ſecundum ſeruitutem. Primo ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defi xit: ſilentium inde aliquãdiu tenuit. deinde cum M. Claudius circũſtantibus matronis iret ad cõpre/hendendam virginem: lamẽtabiliſq; eum mulierũ cõploratio excepiſſet: Virginius intentans in Ap/pium manus, Icilio, inquit, Appi, non tibi filiã deſpondi, & ad nuptias, nõ ad ſtuprũ educaui. placet pecudũ, ferarumq; ritu promiſcue in cõcubitus ruere! paſſuri'ne hæc iſti ſint, neſcio. nõ ſpero eſſe paſ/ſuros illos, qui arma habẽt. Cum repelleretur aſſertor virginis à globo mulierum, circũſtãtiumq; ad/uocatorum, ſilentium factum per præconem. Decẽuir alienato ad libidinẽ animo, negat: heſterno tã/tum cõuitio Icilii, violentiaq; Virginii, cuius teſtem Romanũ populũ habeat: ſed certis quoq; indi/tiis compertũ ſe habere: nocte tota cœtus in vrbe factos eſſe ad mouendam ſeditionem. itaq; ſe haud

C Inſcium eius dimicationis cũ armatis deſcẽdiſſe:nõ vt quenq̃ quietum violaret:ſed vt turbantes ciui- A
tatis otium pro maieſtate imperii coerceret:proinde quieſſe erit melius.i.inquit lictor,ſummoue tur-
bam:& da viam domino ad prehẽdendum mancipium. Cum hæc intonuiſſet plenus iræ:multitudo
ipſa ſe ſua ſpõte dimouit:deſertaq́; præda iniuriæ puella ſtabat. Tum Virginius vbi nihil vſquam au
xilii vidit.quæſo,inquit,Appi,primũ ignoſce patrio dolori,ſiqd inclemẽtius in te ſum inuectus: de-
inde ſinas hic corám virgine nutricẽ percunctari:quid hoc rei ſit:vt,ſi falſò pater dictus ſum:æquiore
hic animo diſcedam.Data venia ſeducit filiã,ac nutricẽ propè Cloacinæ ad tabernas:quibus nũc no-
uis eſt nomen:atq; ibi ab lanio cultro arrepto:hoc te vno,quo poſſum,ait,modo filia in libertatẽ vin
dico:pectus deinde puellæ trãsfigit ſpectanſq́; ad tribunal.te,inqt.Appi,tuumq́; caput ſanguine hoc
conſecro.Clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius cõprehendi Virginium iubet.ille ferro,
quacũq; ibat,viam facere:donec multitudine etiam proſequentium tuẽte ad portam perrexit. Icilius,
Numitoriuſq́; exangue corpus ſublatum oſtẽtant populo:ſcelus Appii,puellæ infelicem formam,ne-
ceſſitatem patris deplorant.ſequentes clamitãt matronæ:eam ne liberororũ procreandorũ cõditionẽ!
ea pudicitiæ pmia eſſe!cæteraq́;:quæ in tali re muliebris dolor,quo eſt mœſtior imbecillo animo,eo
miſerabilia magis querẽtibus ſubiicit. Virorũ,& maxime Icilii vox tota tribunitię poteſtatis,ac pro-
uocationis ad populum ereptæ,publicarumq́; indignationũ erat.Cõcitatur multitudo partim atro-
citate ſceleris,partim ſpe per occaſionẽ repetendæ libertatis.Appius nunc vocari Icilium:nunc retra-
ctantem arripi:poſtremo cum locus adeundi apparitoribus non daretur:ipſe cum agmine patritiorũ
iuuenum per turbam vadens in vincla duci iubet.Iam circa Icilium non ſolum multitudo,ſed duces
quoq; multitudinis erant.L.Valerius,& M.Horatius.qui repulſo lictore,ſi iure agerẽt, vindicare ſe à
priuato Icilium aiebant:ſi vim afferre conarentur:ibi quoq; ſe haud impares fore.Hinc atrox rixa ori-
tur.Valerium,Horatiumq́; lictor decẽuiri inuadit:franguntur à multitudine faſces.In cõcionem Ap
pius aſcendit:ſequuntur Horatius,Valeriuſq́.eos concio audit:decemuiro obſtrepitur.Iam pro im-
perio Valerius diſcedere à priuato lictores iubebat:cũ fractis animis Appius vitæ metuens in domũ
ſe propinquã foro inſciis aduerſariis capite obuoluto recepit . Sp.Oppius vt auxilio collegæ eſſet,in-
forũ ex altera parte inrũpit:videt imperium vi victum. Agitatus deinde cõſiliis,atq; ex omni parte aſ-
ſentiendo multis authoribus trepidus,ſenatum poſtremo vocari iuſſit.ea res,quòd magnæ parti pa-
trum diſplicere acta decẽuirorum videbãtur:ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis eius multitudinem
D ſedauit.Senatus nec plebem irritandam cenſuit:& multo magis prouidẽdum,nequid Virginii aduẽ-
tus in exercitu motus faceret.itaq; miſſi iuniores patrum in caſtra:quæ tum in monte Vecilio erant:
nũciant decẽuiris:vt omni ope ab ſeditione milites cõtineant.vbi Virginius maiorem,quàm lique-
rat in vrbe,motũ exciuit.Nam præterquam quòd agmine propè quadringẽtorum hominum veniẽs,
qui ab vrbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederãt:cõſpectus eſt:ſtrictũ etiam telum , reſperſuſq́;
ipſe cruore tota in ſe caſtra cõuertit : & togæ multifariã in caſtris viſæ maioris aliquãto q̃ erat,ſpeciẽ
vrbanæ multitudinis fecerãt.Quærentibus quid rei eſſet,flens diu vocẽ non emiſit:tandem vt iam ex
trepidatione cõcurrentium turba cõſtitit:ac ſilentium fuit:ordine cũcta vt geſta erant,expoſuit. Supi
nas deinde tendens manus,commilitones appellãs orabat:ne,quod ſcelus Ap.Claudii eſſet,ſibi attri
buerẽt:neu ſe vt paricidam liberũm auerſarẽtur.ſibi vitã filiæ ſua chariorem fuiſſe:ſi libere , ac pudice
viuere licitum fuiſſet.cum velut ſeruam ad ſtuprum rapi videret:morte amitti melius ratum,q̃ contu-
melia liberos:miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum:nec ſe ſuperſtitem filiæ futurũ fuiſſe:niſi
ſpem vlciſcẽdæ mortis eius in auxilio cõmilitonum habuiſſet.illis quoq; enim filias , ſorores , coniu-
ges eſſe:nec cum filia ſua libidinem Ap.Claudii extinctam eſſe:ſed quo impunitior ſit,eo effrenatiorẽ
fore,aliena calamitate documentum datum illis cauendæ ſimilis iniuriæ.quod ad ſe attineat:vxorem
ſibi fato ereptam:filiã,quia non vltra victura pudica fuerit:miſeram,ſed honeſtam mortem occubuiſ-
ſe.non eſſe iam Appii libidini locum in domo ſua:ab alia violẽtia eius eodem ſe animo ſuum corpus
vindicaturũ,quo vindicauerit filiæ.cæteri ſibi,ac liberis ſuis cõſulerent.Hæc Virginio vociferãti ſuc-
clamabat multitudo:nec illius dolori:nec ſuæ libertati ſe defuturos.Et immiſti turbę militũ togati cũ
eadẽ illa querendo,docendoq́; quanto viſa,q̃ audita indigniora potuerint videri : ſimul profligatam
iam rem nunciando Romæ eſſe:inſecutoſq́;,qui Appium propè interemptum in exilium abiſſe dice-
rẽt:perpulerũt:vt ad arma cõclamaretur:vellerentq́; ſigna:& Romã pficiſcerẽtur.Decemuiri ſimul iis,
quæ videbant,iiſq́;,quæ acta Romæ audierant,perturbati,alius in aliam partem caſtrorum ad ſedã-
dos motus diſcurrũt:& leuiter agẽtibus reſponſum nõ redditur,imperio ſiqs inhiberet:& viros , & ar-
matos ſe eſſe reſpõdetur.eunt agmine ad vrbẽ:& Auẽtinũ inſidũt:vt quiſq; occurrerat plebẽ ad repetẽ-
dam libertatem creandoſq́; tribunos plebis adhortantes. alia vox nulla violenta audita eſt . ſenatum
Sp.Oppius habet . nihil placet aſpere agi , quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe.mittuntur
tres legati conſulares.Sp.Tarpeius . C.Iulius,P.Sulpitius : qui quærerent ſenatus verbis : cuius iuſ-
ſu caſtra deſeruiſſent!aut quid ſibi vellent,qui armati Auentinum obſediſſent ! belloq́; auerſo ab ho-
ſtibus patriam ſuam cepiſſent!Non defuit quid reſponderetur:deerãt qui daret reſponſum nullo dum

certo

A certo duce: nec ſatis audentibus ſingulis inuidiæ ſe offerre. id modo à multitudine conclamatum eſt:
vt L. Valerium, & M. Horatium ad ſe mitterent: his ſe daturos reſponſum. Dimiſſis legatis. admonet
milites Virginius: in re non maxima pauloante trepidatum eſſe: quia ſine capite multitudo fuerit, re-
ſponſumq; quanq̃ non inutiliter, fortuito tamen magis conſenſu: q̃ cõmuni conſilio eſſe. placere decẽ
creari, qui ſummæ rei pęeſſent: militariq; honore tribunos militũ appellari. Cũ ad eũ ipſum primũ is
honos deferretur: melioribus meis, veſtriſq; rebus reſeruate, inquit, iſta de me iudicia, nec mihi filia in
vita honorẽ vllum iucũdum eſſe patitur: nec in perturbata repub. eos vtile eſt præeſſe vobis, qui pro-
ximi inuidiæ ſint. ſiquis vſus mei eſt, nihilo minor ex priuato capietur. Ita decem numero tribunos
militares creant. Neq; in Sabinis quieuit exercitus. ibi quoq; authore Icilio, Numitorioq; ſeceſſio
ab decẽuiris facta eſt: nõ minore motu animorũ Sicciì cædis memoria reuocata, q̃ qui noua fama de
Virginia adeo fœde ad libidinẽ petita accẽderat. Icilius vbi audiuit tribunos militum in Auentino
creatos: ne comitiorũ militarium prærogatiuam vrbana comitia iiſdẽ tribunis plebis creãdis ſeque-
rentur: peritus rerũ populariũ, imminenſq; etiam poteſtati, & ipſe, priuſq̃ iretur ad vrbem: pari pote-
ſtate eundẽ numerum ab ſuis creãdum curat. Porta Collina vrbem intrauere ſub ſignis: med iaq; vrbe
agmine in Auẽtinum pergunt: ibi cõiuncti alteri exercitui XX tribunis militũ negocium dederũt:
vt ex ſuo numero duos crearẽt: qui ſummæ rerum præeſſent M. Oppium, Sex. Manlium, creãt. Patres
ſoliciti de ſumma rerũ cũ ſenatus quotidie eſſet: iurgiis ſæpius terunt tẽpus, q̃ conſiliis. Siccii cædes
decẽuiris, & appiana libido, & dedecora militiæ obiiciebãtur. placebat Valerium, Horatiumq; ire in
Auẽtinum. illi negabãt ſe aliter ituros, q̃ ſi decemuiri deponerẽt inſignia magiſtratus eius, quo anno
iam ante abiiſſent. Decemuiri querẽtes ſe in ordinẽ cogi, nõ ante quàm perlatis legibus: quarũ cauſa
creati eſſent: depoſituros imperium ſe aiebãt. Per M. Duillium, qui tribunus plebis fuerat certior facta
plebs, contentionibus aſſiduis nihil tranſigi, in Sacrũ montem ex Auentino trãſit, affirmãte Duillio
non prius, quàm deſeri vrbem videãt, curam in animos patrum deſcẽſuram: admoniturum Sacrum
montẽ conſtantiæ plebis: ſcituros, quòd ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res nequeant.
Via Nomentana, cui tum Ficulenſi nomen fuit: profecti, caſtra in monte Sacro locauere, modeſtiam
patrum ſuorũ, nihil violando, imitati. Secuta exercitũ plebs, nullo qui per ætatem ire poſſet, retractã-
te: proſequuntur coniuges, liberiq;, cuinam ſe relinquerent in ea vrbe, in qua nec pudicitia, nec liber-
tas ſancta eſſet! miſerabiliter rogitãtes. Cum vaſta Romæ omnia inſueta ſolitudo feciſſet: in foro præ-
B ter paucos ſeniorum nemo eſſet, vocatis vtiq; in ſenatum patribus, deſertum apparuiſſet forum: plu-
res iã, quàm Horatius & Valerius vociferabantur. Quid expectabitis Pa. Conſcripti! ſi decemuiri fi-
nẽ pertinaciæ non faciunt: ruere, ac deflagrare omnia paſſuri eſtis! Quod autẽ iſtud imperium eſt de-
cemuiri, quod amplexi tenetis! tectis, ac parietibus iura dicturi eſtis! nõ pudet lictorũ veſtrorũ maio-
rem propè numerum in foro conſpici, quàm togatorũ aliorũ! Quid, ſi hoſtes ad vrbem veniãt, factu-
ri eſtis! quid, ſi plebs mox vbi parum ſeceſſione moueamur, armata veniat! occaſu'ne vrbis vultis fini-
re imperium! atqui aut plebes non eſt habẽda: aut habẽdi ſunt tribuni plebis. Nos citius caruerimus
patritiis magiſtratibus, quàm illi plebeiis. nouam, inexpertamq; eam poteſtatẽ eripuere patribus no-
ſtris: ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſiderium: cum præſertim nec nos temperemus imperiis:
quo minus illi auxilii egeant. Cum hæc ex omni parte iactarentur: victi conſenſu decemuiri futuros
ſe, quando ita videatur, in poteſtate patrum affirmant. id modo ſimul orant, ac monẽt: vt ipſis ab in-
uidia caueatur: nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem aſſuefaciant. Tũc Valerius Horatiuſq;
miſſi ad plebem conditionibus, quibus videretur reuocandam, componẽdaſq; res, decemuiris quoq;
ab ira, & impetu multitudinis præcauere iubentur. Profecti gaudio ingenti plebis accipiuntur in ca-
ſtra: quippe liberatores haud dubie & motus initio, & exitu rei. ob hæc iis aduenietibus gratiæ actæ.
Icilius pro multitudine verba facit. idem cum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis quæ
poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum legatorum conſilio ea poſtulauit: vt appare-
ret in æquitate rerum plus, q̃ in armis reponi ſpei. poteſtatem enim tribunitiam, prouocationemq;
repetebant: quæ ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant. &, necui fraudi eſſet, conciſſe milites,
aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatem. de decemuirorum modo ſupplicio atrox poſtu
latum fuit. dedi quippe eos æquum cenſebant: viuoſq; igni concrematuros minabantur. Legati ad
ea. Quæ conſilii fuerit, adeo æqua poſtulaſtis, vt vltro vobis deferẽda fuerint. libertati enim ea præ-
ſidia petitis: non licentiæ ad impugnandum alios. iræ veſtræ magis ignoſcendum, q̃ indulgendũ eſt:
quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: & prius penè quàm ipſi liberi ſitis, dominari iam
in aduerſarios vultis. Nunquam'ne quieſcet ciuitas noſtra à ſuppliciis, aut patrum in plebẽ Roma-
nam, aut plebis in patres! Scuto vobis magis, quàm gladio opus eſt. ſatis ſuperq; humilis eſt, qui iu-
re æquo in ciuitate viuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam ſiquando metuendos vos præ-
bituri eſtis: cum recuperatis magiſtratibus, legibuſq; veſtris iudicia penes vos erũt: de capite noſtro,
fortuniſq; tũc, vt quæq; cauſa erit, ſtatuetis. nũc libertatẽ repeti ſatis eſt. Facerent vt vellent permittẽ-
tibus cunctis, mox redituros ſe legati rebus perfectis affirmãt. Profecti cum mandata plebis patribu-

C expoſuiſſent:alii decemuiri.quandoquidem præter ſpem ipſorũ ſupplicii ſui nulla mentio fieret:haud
quicq̃ annuere.Appius truci ingenio,& inuidia præcipua odium in ſe aliorũ ſuo in eos metiẽs odio
haud ignaro,inquit,imminet fortuna.video donec arma aduerſariis tradantur,differri aduerſus nos
certamen:dandus inuidiæ eſt ſanguis:nihil ne ego quidẽ moror,quo minus decẽuiratu abeã.Factum
ſenatuſcõſultũ,vt decẽuiri ſe primo quoq; tẽpore magiſtratu abdicarẽt:Q.Furius pontifex maximus
tribunos plebis crearet:& necui fraudi eſſet ſeceſſio militũ:plebiſq;.His ſenatus conſulto perfectis,di
miſſo ſenatu decẽuiri prodeũt in cõcionẽ:abdicantq; ſe magiſtratu ingenti hominum lætitia. Nun/
ciantur hæc plebi.legatos quicquid in vrbe hominũ ſupererat,proſequit:huic multitudini læta alia
turba ex caſtris occurrit:congratulantur libertatem,concordiamq; ciuitati reſtitutam.Legati pro cõ/
cione.Quod bonum,fauſtum,felixq; ſit vobis,reiq; publicæ:redite in patriã ad penates,coniuges,li/
beroſq; veſtros,ſed qua hic modeſtia fuiſtis:vbi nullius ager in tot vſu rerũ neceſſario tantæ multitu/
dini eſt violatus:eam modeſtiã ferte in vrbẽ.in Auentinũ ite:vnde profecti eſtis.ibi felici loco,vbi pri
ma initia inchoaſtis libertatis veſtræ:tribunos plebis creabitis:præſtò erit põtifex maximus, qui co/
mitia habeat.Ingẽs aſſenſus,alacritaſq; cuncta approbantiũ fuit cõuellunt inde ſigna,profectiq; Ro
mam certant cũ obuiis gaudio:armati per vrbem ſilentio in Auentinum perueniũt. ibi extẽplo pon/
tifice maximo comitia habẽte tribunos plebis creauerũt,omnium primum A.Virginiũ, inde L.Ici/
lium,& P.Numitorium auunculum Virginiæ,authores ſeceſſionis:tum C.Sicinium, progeniẽ eius,
quẽ primum tribunum plebis creatum in Sacro monte,proditum memoriæ eſt:& M.Duilliũ:qui tri
bunatum inſignem ante decẽuiros creatos geſſerat:nec in decẽuiralibus certaminibus plebi defuerat.
ſpe deinde magis,q̃ meritis electi,M.Titinnius,M.Põponius,C.Apronius,Ap.Iulius, C.Oppius.
Tribunatu inito L.Icilius extemplo plebem rogauit:& plebs ſciuit,necui fraudi eſſet ſeceſſio ab decẽ/
uiris facta:confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M.Duillius rogationem pertulit. ea
omnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta:quem nunc circum Flaminium appellant.Per interre
gem deinde conſules creati,L.Valerius,& M.Horatius:qui extemplo magiſtratum occeperunt:quo/
rum conſulatus popularis ſine vlla patrum iniuria: nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati
plebis caueretur:id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primum,cum veluti in cõtrouerſo iu
re eſſet:tenerentur'ne patres plebiſcitis:legem cẽturiatis comitiis tulere:vt quod tribuni plebis iuſſiſ/
ſent,populus teneret:qua lege tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum eſt.Aliã deinde con
D ſularem legem de prouocatione,vnicum præſidium libertatis:decemuirali poteſtate euerſam nõ reſti/
tuunt modo:ſed etiam in poſterum muniunt: ſanciendo nouam legem: nequis vllum magiſtratum
ſine prouocatione crearet,qui creaſſet:eum ius faſq; eſſet occidi:ne'ue ea cædes capitalis noxæ habe/
retur:& cũ plebẽ hinc prouocatione,hinc tribunitio auxilio ſatis firmaſſent:ipſis quoq; tribunis vt ſa
croſancti viderẽtur:cuius rei propè iã memoria aboleuerat:relatis quibuſdã ex magno interuallo cæ/
rimoniis,renouarũt:& cũ religione inuiolatos eos,tum lege etiã fecerũt:ſanciẽdo:vt qui tribunis ple/
bis,ædilibus,iudicibus,decẽuiris nocuiſſet:eius caput Ioui ſacrum eſſet:familia ad ædem Cereris,Li
beri,Liberæq; venũ iret.Hac lege iuris interpretes negant quenquam ſacroſanctum eſſe:ſed eum:qui
eorũ cuiquã nocuerit,id ad ſacrum ſanciri:itaq; ædilem prehendi:duciq; à maioribus magiſtratibus,
quod & ſi non iure fiat:(noceri enim ei:cũ hac lege non liceat)tamen argumentũ eſſe non haberi pro
ſacroſancto ædilem:tribunos vetere iureiurãdo plebis,cum primum eam poteſtatem creauit:ſacroſan
ctos eſſe.Fuere,qui interpretarẽtur,eadem hac Horatia lege cõſulibus quoq;,& prætoribus, quia eiſ/
dem auſpiciis:quibus cõſules crearẽtur:cautum eſſe.iudicẽ enim conſulẽ appellari.Quæ refellitur in/
terpretatio:quod his tẽporibus nõdum cõſulem iudicem,ſed prætorem appellari mos fuerit. Hæ cõ/
ſulares leges fuere. Inſtitutum etiã ab iiſdem cõſulibus:vt ſenatuſcõſulta in ædem Cereris ad ædiles
plebis deferrẽtur:quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur:nuntiabanturq;. M.Duillius deinde
tribunus plebis plebem rogauit:plebeſq; ſciuit:qui plebem ſine tribunis reliquiſſent:quiq; magiſtra/
tum ſine prouocatione creaſſent:tergo,ac capite punirentur. Hæc omnia vt inuitis,ita nõ aduerſan
tibus patritiis tranſacta:quia nondum in quenquam vnum ſæuiebatur.Fundata deinde & poteſtate
tribunitia,& plebis libertate:tum tribuni aggredi ſingulos tutum maturumq; iam rati,accuſatorem
primum Virginium,& Appium reum deligunt.Cum diem Appio Virginius dixiſſet:& Appius ſti/
patus patritiis iuuenibus in forum deſcendiſſet:redintegrata extemplo eſt omnibus memoria fœdiſſi
mæ poteſtatis:cũ ipſum ſatelliteſq; eius vidiſſent. Tum Virginius,Oratio,inquit, rebus dubiis in/
uẽta eſt.itaq; neq; ego accuſando apud vos eũ tẽpus teram,à cuius crudelitate voſmetipſi armis vin/
dicaſtis:nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adiicere patiar. Omniũ igitur ti/
bi Ap.Claudi, quæ impie nefarieq; per biennium alia ſuper alia es auſus: gratiam facio. vnius tan/
tum criminis niſi te vindices,ab libertate in ſeruitutem contra leges vindicias nõ dediſſe:in vincula
te duci iubeo.Nec in tribunitio auxilio Appius,nec in iudicio populi vllam ſpem habebat:attamen
& tribunos appellauit: & nullo morante arreptus à viatore, prouoco, inquit. Audita vox vna vin/
dex libertatis ex eo miſſa ore,quo vindiciæ nuper ab libertate dictæ erant:ſilentium fecit.Et dum pro
ſe quiſq;

A ſe quiſq; deos tandem eſſe, & nõ negligere humana fremunt: & ſuperbiæ, crudelitatiq; etſi ſeras, non leues tamen venire pœnas: prouocare qui prouocationem ſuſtuliſſet: & implorare præſidiũ populi, qui omnia iura populi obtriſſet: rapiq; in vincula egẽtem iure libertatis, qui liberum corpus in ſeruitutẽ addidiſſet: ipſius Appii inter concionis murmur fidem populi Romani implorantis vox audiebatur. Maiorũ merita in rempub. domi, militiæq; cõmemorabat: ſuum infelix erga plebem Romanam ſtudium coæquãdarum legũ cauſa: cum maxima offenſione patrũ cõſulatu abiſſet: ſuas leges: quibus manẽtibus lator earum in vincula ducatur. cæterum ſua propria bona, malaq; cum cauſæ dicendæ data facultas ſit, tum ſe experturũ. in præſentia ſe cõmuni iure ciuitatis ciuem Romanum die dicta poſtulare: vt dicere liceat: vt iudiciũ populi Ro. experiri. non ita ſe inuidiam pertimuiſſe: vt nihil in æquitate, & miſericordia ciuiũ ſuorum ſpei habeat: quod ſi indicta cauſa in vincula ducatur: iterum ſe tribunos plebis appellare: & monere: ne imitentur, quos oderint: quod ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe fateãtur tollendæ appellationis cauſa: in quam cõſpiraſſe decẽuiros criminati ſunt: ait ſe prouocare ad populum: implorare leges de prouocatione. & conſulares, & tribunicias eo ipſo anno latas. quem enim prouocaturũ: ſi hoc indẽnato indicta cauſa non liceat? cui plebeio, & humili præſidium in legibus fore: ſi Ap. Claudio nõ ſit? ſe documento futurum: vtrum nouis legibus dominatio, an libertas firmata ſit: & appellatio, prouocatioq; aduerſus iniuriá magiſtratuum oſtẽtata tantum inanibus literis an vere data ſit. Cõtra ea Virginius, vnũ Ap. Claudium & legum expertem, & ciuilis & humani fœderis eſſe aiebat. reſpicerẽt tribunal homines, caſtellum omniũ ſcelerum: vbi decemuir ille perpetuus, bonis, tergo, ſanguini ciuium infeſtus, virgas, ſecureſq; omnibus minitás, deorũ, hominumq; contẽptor, carnificibus, nõ lictoribus ſtipatus, iam ab rapinis & cædibus animo ad libidinem verſo, virginem ingenuam in oculis populi Romani velut bello captá, á cõplexu patris abreptam miniſtro cubiculi ſui cliẽti dono vindiciis dederit: vbi crudeli decreto, nefandiſq; vindiciis dexterá patris in filiam armauerit: vbi tollentes corpus ſemianime virginis, ſpõſum, auunculumq; in carcerem duci iuſſerit, ſtupro interpellato magis quám cæde motus: & illi carcerẽ ædificatum eſſe: quod domicilium plebis Romanæ vocare ſit ſolitus. Proinde vt ille iterũ, ac ſæpius prouocet: ſic ſe iterũ, ac ſæpius iudicem illi ferre: ne vindicias ab libertate in ſeruitutẽ dederit: ſi ad iudicẽ nõ eat: pro dãnato in vincula duci iubere. Vt haud quoquam improbãte, ſic magno motu animorum: cum tãti viri ſupplicio ſua & plebi iam nimia libertas videretur: in carcerẽ eſt coniectus. tribunus ei diẽ prædixit. Inter hæc ab Latinis,

B & Hernicis legati gratulatum de cõcordia patrum: ac plebis Romam venerunt: donumq; ob eam Ioui optimo maximo coronam auream in Capitolium tulere parui ponderis: prout res haud opulentæ erant: colebãturq; religiones pie magis, quám magnifice. Iiſdem authoribus cognitum eſt: Æquos, Volſcoſq; ſumma vi bellum apparare. Itaq; partiri prouincias cõſules iuſſi. Horatio Sabini, Valerio Æqui euenere. Cũ ad ea bella delectum eduxiſſent: fauore plebis nõ iuniores modo, ſed emeritis etiam ſtipẽdiis pars magna voluntariorum ad nomina danda præſtó fuere, eoq; non copia modo, ſed genere etiam militũ veteranis admiſtis firmior exercitus fuit. Priuſquam vrbem egrederentur: leges decẽuirales, quibus tabulis duodecim eſt nomen: in æs inciſas in publico propoſuerũt. Sunt qui iuſſu tribunorum ædiles functos eo miniſterio ſcribãt. C. Claudius, qui peroſus decemuirorum ſcelera, & ante omnis fratris filii ſuperbiæ infeſtus, Regillum antiquam in patriam ſe cõtulerat: is magno iá natu cum ad pericula eius deprecanda rediſſet, cuius vitia fugerat: ſordidatus cum gentilibus, clientibusq; in foro prehenſabat ſingulos: orabatq;: ne claudiæ genti eam inuſtam maculam vellent: vt carcere, & vinculis viderentur digni. virum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros, legumlatorem, conditoremq; Romani iuris iacere vinctum inter fures nocturnos, ac latrones: auerterent ab ira parumper ad cognitionem, cogitationemq; animos: & potius vnum tot Claudus deprecantibus condonarent, quám propter vnius odium multorum preces aſpernarentur. ſe quoque id generi, ac nomini dare: nec cum eo in gratiam rediſſe, cuius aduerſæ fortunæ velit ſuccurſum. virtute libertatem recuperatá eſſe: clementia concordiá ordinum ſtabiliri poſſe. Erant, quos moueret ſua magis pietate, quám eius: pro quo agebat, cauſa. ſed Virginius ſui potius vt miſererentur orabat: filiæq;: nec gentis claudiæ regnum in plebem ſortitæ, ſed neceſſariorum Virginii: & trium tribunorum preces audirent: qui ad auxilium plebis creati, ipſi plebis fidem, atque auxilium implorarent. Iuſtiores hæ lachrymæ videbantur. Itaque ſpe inciſa: priuſquam prædicta dies adeſſet, Appius ſibi mortem conſciuit. Subinde arreptus á P. Numitorio Sp. Oppius inuidiæ proximus: quod in vrbe fuerat, cum iniuſtæ vindiciæ á collega dicerentur. plus tamen facta iniuria Oppio, q̃ non prohibita inuidiæ fecit. teſtis productus: qui VII & XX enumeratis ſtipendiis, octies extra ordinem donatus, donaq; ea gerens in conſpectu populi, ſciſſa veſte tergum laceratum virgis oſtendit: nihilum deprecans quin, ſi quam ſuam noxam reus dicere poſſet, priuatus in ſe iterum ſæuiret. Oppius quoque ductus in vincula eſt: & ante iudicii diem finem ibi vitæ fecit. Bona Claudii, Oppiiq; tribuni publicauere. collegæ eorum exilii cauſa ſolum verterunt: bona publicata ſunt. & M. Claudius aſſertor Virginiæ die dicta damnantus, ipſo remittente Virginio vltimam pœnam, dimiſſus Tybur exu-

C latum abiit, maneſq; Virginiæ mortuæ, quàm viuæ feliciores per tot domos ad petẽdas pœnas va-
gati nullo relicto ſonte tandem quieuerunt. Ingens metus inceſſerat patres, vultuſq; iam iidem tribu
norum erant, qui decemuirorum fuerant: cum M. Duellius tribunus plebis inhibito ſalubriter modo
nimiæ poteſtatis, & libertatis, inquit, noſtræ, & pœnarum ex inimicis ſatis eſt. itaque hoc anno nec
diem dici cuiquam, nec in vincula duci quenquam ſum paſſurus. nam neq; vetera peccata repeti iam
obliterata placet: cum & noua expiata ſint decemuirorum ſuppliciis: & nihil admiſſum iri, quod vim
tribunitiam deſideret, ſpondet perpetua conſulum amborum in libertate veſtra tuenda cura. Ea pri-
mum moderatio tribuni metum patribus dempſit: eademq; auxit conſulum inuidiam: quod adeo to-
ti plebis fuiſſent: vt patrum ſalutis libertatiſq; prior plebeio magiſtratui, q̃ patricio cura fuiſſet: &
ante inimicos ſatietas pœnarũ ſuarũ cepiſſet: q̃ obuiã ituros licentiæ eorum cõſules appareret. mul-
tiq; erant, qui mollius conſultum dicerent: quod legum ab iis latarum patres authores fuiſſent. neque
erat dubiũ: quin turbato reipub. ſtatu tempori ſuccubuiſſent. Conſules rebus vrbanis cõpoſitis. fun
datoq; plebis ſtatu, in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus cõiunctos iam in Algido exercitus
Æquorum. Volſcorumq; ſuſtinuit conſilio bellum. quod ſi extemplo rem fortunæ commiſiſſet: haud
ſcio an (qui tum animi ab decemuirorum infelicibus auſpiciis Romanis, hoſtibuſq; erant) magno
detrimento certamen ſtaturum fuerit. Caſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis, copias continebat. ho-
ſtes medium inter bina caſtra ſpacium acie inſtructa complebant: prouocantibuſq; ad prælium re-
ſponſum Romanus nemo reddebat. tandem fatigati ſtando, ac nequicquam expectando certamen
Æqui, Volſciq;, poſtquã conceſſum propemodum de victoria credebãt: pars in Hernicos, pars in La-
tinos prædatum abeunt. relinquitur magis caſtris præſidiũ: quàm ſatis virium ad certamen. Quod
vbi ſenſit conſul: reddit illatum antea terrorẽ: inſtructaq; acie vltro hoſtem laceſſit. vbi illi conſcientia
quid abeſſet virũ detrectauere pugnam: creuit extẽplo Romanis animus: & pro victis habebant pa-
uentes intra vallum. Cum per totum diem ſtetiſſent intẽti ad certamen: nocti ceſſere. & Romani qui-
dem pleni ſpei corpora curabãt. haudquaq̃ pari hoſtes animo nuncios paſſim trepidi ad reuocandos
prædatores dimittũt. recurritur ex proximis locis: vlteriores non inuenti. Vbi illuxit: egreditur caſtris
Romanus, vallum inuaſurus, ni copia pugnæ fieret. & poſtq̃ multa iam dies erat: neque mouebatur
quicq̃ ab hoſte: iubet ſigna inferri cõſul. motaq; acie indignatio Æquos, & Volſcos inceſſit: ſi victo-
res exercitus vallũ potius, quàm virtus & arma tegerẽt. igitur & ipſi efflagitatum ab ducibus ſignum
D pugnæ accepere. Iamq; pars egreſſa portis erat: deincepſq; alii ſeruabant ordinẽ, in ſuum quisque lo-
cum deſcendẽtes: cũ cõſul Romanus, prius quàm totis viribus fulta conſtaret hoſtiũ acies, intulit ſi-
gna: adortuſq; nec oẽs dum eductos, nec qui erant, ſatis explicatis ordinibus, propè fluctuantem tur-
bam trepidantium huc atq; illuc, circunſpectantiumq; ſe ac ſuos, addito turbatis mentibus clamore
atq; impetu, inuadit. Retulere primo pedẽ hoſtes. deinde cum animos collegiſſent: & vndiq; duces vi-
ctis ne ceſſuri eſſent, increparẽt: reſtituitur pugna. Conſul ex altera parte Romanos meminiſſe iube-
bat: illo die primum liberos pro libera vrbe Romana pugnare: ſibimetipſis victuros: nõ vt decemui-
rorum victores præmium eſſent: nõ Appio duce rem geri: ſed conſule Valerio à liberatoribus popu-
li Romani orto, liberatore ipſo: oſtẽderent, prioribus præliis per duces, non per milites ſtetiſſe ne vin-
cerent. turpe eſſe, cõtra ciues plus animi habuiſſe, quàm cõtra hoſtes: & domi, quàm foris ſeruitutem
magis timuiſſe. vnã Virginiã fuiſſe: cuius pudicitiæ in pace periculum eſſet: vnum Appiũ ciuem pe-
riculoſæ libidinis: at ſi fortuna belli inclinet: omniũ liberis ab tot millibus hoſtium periculum fore.
Nolle ominari, quæ nec Iupiter, nec Mars pater paſſuri ſint iis auſpiciis cõditæ vrbi accidere. Auen-
tini, Sacriq; montis admonebat: vt vbi libertas parta eſſet paucis ante menſibus: eò imperium illi-
batũ referrẽt: oſtẽderentq;, eandem indolem militibus Romanis poſt exactos decẽuiros eſſe, quæ an-
te creatos fuerit: nec æquatis legibus iminutã virtutẽ populi Romani eſſe. Hæc vbi inter ſigna pedi-
tum dicta dedit: aduolat deinde ad equites. Agite iuuenes, inquit: præſtate virtute peditẽ: vt honore
atq; ordine præſtatis. primo cõcurſu pedes mouit hoſtẽ: pulſum vos immiſſis equis exigite è campo.
nõ ſuſtinebunt impetum: & nunc cunctãtur magis, quàm reſiſtũt. Concitant equos: permittuntq; in
hoſtem pedeſtri iam turbatũ pugna: & perruptis ordinibus elati ad nouiſſimã aciem, pars libero ſpa-
tio circũuecti, iam fugã vndiq; capeſſentes pleroſq; à caſtris auertunt. prætereequitanteſq; abſterrent
peditum acies, & cõſul ipſe, viſq; omnis belli fertur in caſtra, captiſq; cũ ingenti cæde maiore præda
potitur. Huius pugnæ fama perlata nõ in vrbem modo, ſed in Sabinos ad alterũ exercitũ, in vrbe læ-
titia modo celebrata eſt: in caſtris animos militũ ad æmulandũ decus accendit. Iam Horatius eos ex-
curſionibus ſufficiẽdo: præliiſq; leuibus experiundo, aſſuefecerat ſibi potius fidere, quàm meminiſſe
ignominiæ decẽuirorũ ductu acceptæ: paruaq; certamina in ſummã totius profecerant ſpei. Nec ceſ-
ſabãt Sabini feroces ab re priore anno bene geſta laceſſere atq; inſtare, rogitantes quid latrocinii mo-
do procurſantes pauci, recurrenteſq; tererent tẽpus? & in multa prælia, paruaq; carperent ſummam
vnius belli? quin illi cõgrederentur acies? inclinandamq; ſemel fortunæ rem darent? Ad id quod ſua
ſponte ſatis collectum animorum erat: indignitate etiam Romani accendebantur. iam alterum

exercitum

A exercitum victorem in vrbem rediturum: ſibi vltro per contumelias hoſtem inſultare. quando autem ſe, ſi tum non ſint, pares hoſtibus fore? Vbi hæc fremere militem in caſtris conſul ſenſit: concione aduocata, Quemadmodum, inquit, in Algido res geſta ſit, arbitror vos milites audiſſe. qualem liberi populi exercitum decuit eſſe, talis fuit. conſilio collegæ, virtute militum victoria parta eſt. Quod ad me attinet: id cõſilii, animiq; habiturus ſum, quod vos milites mihi effeceritis. & trahi bellum ſalubriter, & mature perfici poteſt. ſi trahendum eſt: ego vt in dies, ſpes, virtusq; veſtra creſcat, eadem qua inſtitui diſciplina efficiam. ſi iam ſatis animi eſt: decerniq; placet: agite eum clamorem: qualem in aciem ſublaturi eſtis: tollite hic indicem voluntatis virtutisq; veſtræ. Poſtquã ingenti alacritate clamor eſt ſublatus: quod bene vertat, geſturum ſe illis morem, poſteroq; die in aciem deducturum, affirmat. reliquũ diei apparandis armis conſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini videre: & ipſi iampridem auidi certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exercitus, veteris perpetuæq; alterum gloriæ, alterum nuper noua victoria elatum. Cõſilio etiam Sabini vires adiuuere. nam cum æquaſſent aciem: duo extra ordinem millia, quæ in ſiniſtrum cornu Romanorum in ipſo certamine impreſſionem facerent: tenuere. quæ vbi illatis ex trãsuerſo ſignis degrauabãt propè circumuentum cornu: equites duarum legionum ſexcenti ferè ex equis deſiliunt: cedentibusq; iam ſuis prouolant in primum: ſimulq; & hoſti ſe opponunt: & æquato primum periculo, pudore deinde animos peditum accendunt. verecundiæ erat: equitem ſuo, alienoq; marte pugnare: peditem ne ad pedes quidem degreſſo equiti parem eſſe. Vadunt igitur in præliũ ab ſua parte omiſſum: & locum, ex quo exceſſerant, repetunt: momentoq; nõ reſtituta modo pugna: ſed inclinatur etiã Sabinis cornu: eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos recipit: tranſuolat inde in partem alteram ſuis victoriæ nũcius: ſimul & in hoſtes iam pauidos, quippe fuſo ſuæ partis validiore cornu, impetum facit. nõ aliorum eo prælio virtus magis enituit. Conſul prouidere omnia: laudare fortes: increpare, ſicubi ſegnior pugna eſſet. caſtigati fortium ſtatim virorum opera edebant: tãtumq; hos pudor, quantũ alios laudes excitabant. Redintegrato clamore vndiq; omnes connixi hoſtem auertunt: nec deinde Romana vis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſſim per agros caſtra hoſti ad prædam relinquunt. ibi non ſociorum ſicut in Algido res, ſed ſuas Romanus populationibus agrorum amiſſas recipit. Gemina victoria duobus bifariam præliis, parta, maligne ſenatus in vnum diem ſupplicationes cõſulum nomine decreuit. populus iniuſſu & altero die frequens iit ſupplicatum. & hæc vaga, popularisq; ſupplicatio ſtudiis propè celebratior fuit. Conſules ex compoſito eodem biduo ad vrbem acceſſere: ſenatumq; in

B Martium campum euocauere. vbi cũ de rebus ab ſe geſtis agerent: queſti primores patrum: ſenatum inter milites dedita opera terroris cauſa haberi. itaq; inde conſules, ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, vbi nunc ædes Apollinis eſt: (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere ſenatum. vbi cum ingenti cõſenſu patrum negaretur triumphus: L. Icilius tribunus plebis tulit ad populum de triumpho conſulum: multis diſſuaſum prodeuntibus: maxime C. Claudio vociferante: de patribus, non de hoſtibus conſules triumphare velle, gratiamq; pro priuato merito in tribunũ, nõ pro virtute honorem peti. nunq̃ ante de triumpho per populum actum: ſemper æſtimationem, arbitriumq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe: ne reges quidem maieſtatem ſummi ordinis imminuiſſe. ne ita omnia tribuni poteſtatis ſuæ implerent: vt nullum publicum conſilium ſinerent eſſe. ita demũ liberam ciuitatem fore: ita æquatas leges: ſi ſua quiſq; iura ordo, ſuam maieſtatem teneat. in eandem ſentẽtiam multa & à cæteris ſenioribus patrum cum eſſent dicta: omnes tribus eã rogationem acceperunt. Tum primum ſine authoritate ſenatus populi iuſſu triumphatum eſt. Hæc victoria tribunorum, plebisq; propè in haud ſalubrem luxuriam vertit, cõſpiratione inter tribunos facta, vt iidem tribuni reficerentur: &, quò ſua minus cupiditas emineret: conſulibus quoq; continuarent magiſtratum conſenſum patrum cauſabantur: quò per contumeliam conſulum iura plebis labefactata eſſent. quid futurum, nondum firmatis legibus ſi nouos tribunos per factiones ſuas cõſules adorti eſſent? nõ enim ſemper Valerios Horatiosq; conſules fore, qui libertati plebis ſuas opes poſtferrẽt. Forte quadam vtili ad tempus, vt comitiis præeſſet, potiſſimum M. Duillio ſorte euenit, viro prudenti, & ex continuatione magiſtratus inuidiam imminentem cernenti. qui cum ex veteribus tribunis negaret vllius ſe rationem habiturum: pugnarentq; collegæ vt liberas tribus in ſuffragium mitteret: aut concederet ſortem comitiorum collegis, habiturus è lege potius comitia: quàm ex voluntate patrum: iniecta contẽtione Duillius cõſules ad ſubſellia accitos cum interrogaſſet, quid de comitiis cõſularibus in animo haberent? reſpondiſſentq; ſe nouos conſules creaturos: authores popularis ſententiæ haud populares nactus, in concionem cum iis proceſſit, vbi cum conſules producti ad populum: interrogatiq;, ſi eos populus Romanus memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ, rerumq; geſtarum, conſules iterum faceret: quidnã facturi eſſent? nihil ſententiæ ſuæ mutaſſent: collaudatis cõſulibus, quod perſeuerarent ad vltimũ diſſimiles decemuirorũ eſſe, comitia habuit, & quinq; tribunis plebis creatis, cum præ ſtudiis aperte petentium nouem tribunorum alii candidati tribus non explerent: concilium dimiſit: nec deinde comitiorum cauſa habuit. ſatisfactum legi aiebat: quæ numero nuſquam

C præfinito tribunis,modo vt relinquerentur,ſanciret:& ab iis,qui creati eſſent, cooptari collegas iuberet,recitabatq; rogationis carmen:in quo. Si tribunos plebis decem rogabo: ſiqui vos minus hodie decem tribunos plebis feceritis:hi tum vtiq; quos ſibi collegas cooptaſſent: vt illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint:vt illi,quos hodie tribunos plebei feceritis.Duillius cum ad vltimum perſeuraſſet,negando X V tribunos plebis rempublicam habere poſſe: victa collegarum cupiditate, pariter patribus,plebiq; acceptus magiſtratu abiit.Noui tribuni plebis in coaptandis collegis patrum voluntatem fouerunt:duos etiam patritios, conſularesq;,Sp.Tarpeium,& A.Aeternium cooptauere.Conſules creati,Sp.Herminius,T. Virginius Cœlimōtanus,nihil magnopere ad patrum,aut plebis cauſam inclinati ocium domi ac foris habuere. L.Trebonius tribunus plebis infeſtus patribus, quòd ſe ab iis in cooptandis tribunis fraude captum,proditumq; à collegis aiebat,rogationem tulit: vt qui plebem Romanam tribunos plebis rogaret:is vſq; eò rogaret:dum X tribunos plebis faceret. inſectandiſq; patribus, vnde Aſpero etiam inditum eſt cognomen:tribunatum geſſit. Inde M.Geganius Macrinus,& C.Iulius conſules facti,conciones tribunorum aduerſus nobilium iuuentutem ortas,ſine inſectatione poteſtatis eius, conſeruata maieſtate patrum, ſedauere: plebem decreto ad bellum Volſcorum,& Aequorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuere: vrbano quoque ocio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes,per diſcordias ciuiles externos tollere animos:cura pacis concordiæ quoq; inteſtinæ cauſa fuit.Sed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtiæ erat. quieſcenti plebi ab iunioribus patrum iniuriæ fieri cœptæ.vbi tribuni auxilio humilioribus eſſent:in primis parum proderat:deinde ne ipſi quidem inuiolati erant.vtique poſtremis menſibus cum & per coitiones potentiorum iniuria fieret:& vis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet:iamq; plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei,ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomina tantum ſe biennio habuiſſe.Seniores contra patrum vt nimis feroces ſuos credere iuuenes eſſe; ita malle, ſi modus excedendus eſſet,ſuis q̃ aduerſariis ſupereſſe animos,adeo moderatio tuēdæ libertatis, dum æquari velle ſimulando ita ſe quiſq; extollit,vt deprimat alium:in difficili eſt:cauendoq; ne metuant homines,metuendos vltro ſe efficiunt:& iniuriam à nobis repulſam, tanq̃ aut facere aut pati neceſſe ſit:iniungimus aliis. T.Quintius Capitolinus quartum,& Agrippa Furius conſules inde facti, nec ſeditionem domi,nec foris bellum acceperunt:ſed imminebat vtrunq;.Iam non vltra diſcordia ciuiū reprimi poterat:& tribunis,& plebe incitata in patres: cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper

D certaminibus conciones turbaret. Ad quarum primum ſtrepitum velut ſigno accepto arma cepere Aequi,ac Volſci:ſimul quòd perſuaſerant iis duces cupidi prædarum:biennio ante delectum indictū haberi non potuiſſe,abnuente iam plebe imperium. eo aduerſus ſe non eſſe miſſos exercitus. diſſolui licentia militandi morem:nec pro cōmuni iam patria Romam eſſe. quicquid irarum, ſimultatumq; cum externis fuerit,in ipſos verti.occæcatos lupos inteſtina rabie opprimendi occaſionē eſſe.Coniūctis exercitibus Latinum primū agrum populati ſunt:deinde poſtquam ibi nemo vindex occurrebat: tum vero exultantibus belli authoribus,ad mœnia ipſa Romæ populabundi regione portæ Eſquilinæ acceſſere,vaſtationē agrorum vrbi per contumeliam oſtentātes.vnde poſtquā inulti prædam præ ſe agentes retro ad Corbionem agmine iere: Quintius conſul ad concionem populum vocauit. ibi in hanc ſentētiam locutū accipio.Etſi mihi nullius noxæ conſcius Quirites ſum:tamen cum pudore ſummo in concionem veſtram proceſſi: hoc vos ſcire:hoc poſteris memoriæ traditum iri:Æquos,& Volſcos vix Hernicis modo pares,T.Quintio quartum conſule ad mœnia vrbis Romæ impune armatos veniſſe.hanc ego ignominiam(quanquam iandiu ita viuitur:is ſtatus rerum eſt:vt nihil boni diuinet animus)ſi huic potiſſimum imminere anno ſciſſem:vel exilio, vel morte,ſi alia fuga honoris non eſſet:vitaſſem.Ergo ſi arma illa viros habuiſſent,quæ in portis fuere noſtris:capi Roma me cōſule potuit?ſatis honorum,ſatis ſuperq; vitæ erat:mori conſulem tertium oportuit. Quē tandē ignauiſſimi hoſtium contempſere? nos conſules?an vos Quirites?ſi culpa in nobis eſt: auferte imperium indignis:&,ſi id parum eſt,inſuper pœnas expetite.ſi in vobis:nemo deorum, nec hominum ſit, qui veſtra puniat peccata Quirites:voſmet tantum eorum pœniteat.Non illi veſtram ignauiam cōtempſere:nec ſuæ virtuti confiſi ſunt:quippe toties fuſi,fugatiq;, caſtris exuti,agro mulctati, ſub iugum miſſi,& ſe,& vos nouere.diſcordia ordinum eſt venenū vrbis huius:patrum ac plebis certamina.dum nec nobis imperii,nec vobis libertatis eſt modus:dum tædet vos patritiorum,nos plebeiorum magiſtratuum:ſuſtulere illi animos.Prò deūm fidē:quid vobis vultis?tribunos plebis cōcupiſtis:concordiæ cauſa cōceſſimus.decemuiros deſideraſtis:creari paſſi ſumus decemuirorum vos pertæſum eſt:coegimus abire magiſtratu:manente in eoſdem priuatos ira veſtra,mori,atq; exulare nobiliſſimos viros, honoratiſſimoſq; paſſi ſumus.tribunos plebis creare iterum voluiſtis:creaſtis.conſules facere veſtrarū partium,etſi patribus videbamus iniquum:patritiū quoq; magiſtratum plebi donum fieri vidimus. auxilium tribunitium,prouocationem ad populum,ſcita plebis iniuncta patribus ſub titulo,æquandarum legū,noſtra iura oppreſſa tulimus:& ferimus.Qui finis erit diſcordiarum?ecquando vnam vrbem habere?ecquando cōmunem hanc eſſe patriam licebit? Victi nos æquiore animo quieſcimus,q̃

vos

Oratio Quintii consulis ad populum

A vos victores.ſatis'ne eſt,nobis vos metuẽdos eſſe? Aduerſus nos Auentinum capitur:aduerſus nos Sacer occupatur mons.Eſquilias quidem ab hoſte propè captas : & ſcandentẽ in aggerẽ Volſcum hoſtẽ nemo ſubmouit.in nos viri,in nos armati eſtis.Agitẽdum,vbi hic curiam circũſederitis:& forum infeſtum feceritis:& carcerem impleueritis principibus : iiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portam Eſquilinam,aut ſi ne hoc quidem audetis:ex muris viſite agros veſtros ferro, igniq; vaſtatos: prædam abigi:fumare incẽſa paſſim tecta. Atenim communis res per hæc loco eſt peiore.ager vritur: vrbs obſidetur:belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tãdem priuatæ res veſtræ quo in ſtatu ſunt? iã vnicuiq; ex agris ſua damna nũciabuntur.quid eſt tandem domi,vnde ea expleatis? tribuni vobis amiſſa reddent,ac reſtituent? vocis,verborumq; quantum voletis,ingerent,& criminum in principes,& legũ aliarum ſuper alias,& concionum:ſed ex illis concionibus nunquam veſtrum quiſquam re,fortunaq; domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad coniugẽ,& liberos,præter odia,offenſiones,ſimultates publicas,priuataſq;? à quibus ſemper non veſtra virtute,innocentiaq;,ſed auxilio alieno tuti ſitis. At hercules cum ſtipendia nobis conſulibus,non tribunis ducibus,& in caſtris, non in foro faciebatis:& in acie veſtrum clamorem hoſtes,non in cõcione patres Romani horrebant:præda parta, agro ex hoſte capto,pleni fortunarum gloriæq; ſimul publicæ,ſimul priuatæ,triumphantes domum ad penates redibatis,nunc oneratũ veſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus:& in foro viuite:ſequitur vos neceſſitas militãdi,quam fugitis. Graue erat in Æquos, & Volſcos proficiſci? ante portas eſt bellum.ſi inde non pellitur:iam intra mœnia erit:& arcem, & Capitolium ſcandet: & in domos veſtras vos proſequetur. Biennio ante ſenatus delectum haberi,& educi exercitum in Algidum iuſſit.ſedemus deſides domi,mulierum ritu inter nos altercantes,præſenti pace læti: nec cernentes ex ocio illo breui multiplex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio:ſed me vera,pro gratis loqui,& ſi meum ingenium nõ moneret,neceſſitas cogit, vellem equidem vobis placere Quirites:ſed multo malo vos ſaluos eſſe:qualicunq; erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita cõparatũ eſt:vt qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur:gratior eo ſit,cuius mens nihil præter publicum cõmodum videt.niſi forte aſſentatores publicos,plebicolas iſtos,qui vos nec in armis,nec in ocio eſſe ſinunt:veſtra vos cauſa incitare,& ſtimulare putatis,cõcitati aut honori,aut quæſtui illis eſtis,& quia in concordia ordinum nullos ſe vſquam eſſe vident:malæ rei ſe,quàm nullius,turbarum ac ſeditionũ duces eſſe volunt. Quarum rerum ſi vos tædiũm tandem capere poteſt:& patrum,veſtroſq; antiquos mores vultis pro his nouis ſumere:nulla ſupplicia recuſo : niſi paucis diebus hos populatores agrorũ

B noſtrorum fuſos,fugatoſq; caſtris exuero:& à portis noſtris, mœnibuſq; ad illorum vrbes hunc belli terrorem,quo nunc vos attoniti eſtis:tranſtulero. Raro aliàs tribuni popularis oratio acceptior plebi:quàm tunc ſeueriſſimi conſulis fuit. Iuuentus quoq;,quæ inter tales metus detractionem militiæ, telum acerrimum aduerſus patres habere ſolita erat:bellum,& arma ſpectabat.& agreſtium fuga,ſpoliatiq; in agris,& vulnerati fœdiora iis,quæ ſubiiciebantur oculis,nunciantes,totã vrbem ira implevere. In ſenatum vbi ventum eſt:ibi vero in Quintiũ omnes verſi,vt vnum vindicem maieſtatis Romanæ intueri:& primores patrum dignam dicere concionem imperio conſulari,dignam tot conſulatibus anteactis,dignam vita omni plena honorum ſæpe geſtorum,ſæpius meritorum. alios conſules aut per proditionem dignitatis patrum plebi adulatos:aut acerbe tuendo iura ordinis aſperiorem domando multitudinem feciſſe:T. Quintium orationem memorẽ maieſtatis patrum,cõcordiæq; ordinum,& temporum in primis habuiſſe.orare eum,collegamq; : vt capeſſerent rempublicam. orare tribunos:vt vno animo cum conſulibus bellum ab vrbe,ac mœnibus propulſari vellent:plebemq; obedientem in re tam trepida patribus præberent. appellare tribunos communem patriam : auxiliumq; eorum implorare,vaſtatis agris,vrbe propè oppugnata. Conſenſu omnium delectus decernitur:habeturq;. Conſules cum in concione pronunciaſſent,tempus non eſſe cauſas cognoſcendi:omnes iuniores poſtero die prima luce in campo Martio adeſſent:cognoſcendis cauſis eorum,qui nomina non dediſſent,bello perfecto ſe daturos tempus:pro deſertore futurum,cuius non probaſſent cauſam : omnis iuuentus affuit poſtero die.cohortes ſibi quæq; centuriones legerunt:bini ſenatores ſingulis cohortibus præpoſiti. Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus:vt ſigna eo ipſo die à quæſtoribus ex ærario prompta,delataq; in campũ,quarta diei hora mota ex campo ſint:exercituſq; nouus, paucis cohortibus veterũ militum volũtate ſequẽtibus,manſerit ad decimum lapidem.inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit:caſtraq; ad Corbionem caſtris ſunt cõiuncta.tertio die cum ira Romanos,illos, cum toties rebellaſſent,cõſciẽtia culpæ,ac deſperatio irritaret:mora dimicandi nulla eſt facta. In exercitu Romano cũ duo conſules eſſent poteſtate pari : quod ſaluberrimum in adminiſtratione magnarum rerum eſt:ſumma imperii cõcedente Agrippa penes collegam erat : & prælatus illi facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat,cõmunicando conſilia,laudeſq;,& æquando imparem ſibi. In acie Quintius dextrũ cornu,Agrippa ſiniſtrũ tenuit:Sp. Poſthumio Albo legato datur media acies tuenda:legatum alterum P. Sulpitium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnauere, haud ſegniter reſiſtentibus Volſcis. P. Sulpitius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit.

C vnde cum eadem reuerti poſſet ad ſuos, priusq̃ hoſtis turbatos ordines reficeret: terga impugnare hoſtium ſatius viſum eſt. momentoq; temporis in auerſam incurſando aciem ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes: ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorum, & Aequorum exceptum aliquãdiu tenuiſſent. Ibi vero Sulpitius negare cunctandi tempus eſſe, circũuentos, intercluſoſq; ab ſuis vociferãs, ni equeſtre prælium: connixi omni vi perficerent: nec fugare equitem integrum ſatis eſſe. conficerent equos, viroſq;, ne quis reueheretur inde ad prælium: aut integraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſibi: quibus conferta peditum acies ceſſiſſet. Haud ſurdis auribus dicta. impreſſione vna totum equitatum fudere: magnam vim ex equis præcipitauere: ipſos, equoſq; ſpiculis confodêre. Is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciem, nũcios ad conſules rei geſtæ mittunt, vbi iam inclinabatur hoſtiũ acies, nuncius deinde & vincentibus Romanis animos auxit: & referentes gradum perculit Æquos. In media primum acie vinci cœpti: qua permiſſus equitatus turbauerat ordines. ſiniſtrum deinde cornu ab Quintio conſule pelli cœptum. in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa ætate, viribuſq; ferox cum omni parte pugnæ melius rem geri, quàm apud ſe videret: accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre quædam iacere etiam in conſertos hoſtes cœpit. cuius ignominiæ metu concitati milites inuaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte victoria eſt. Nuncius tum à Quintio venit: victorem iam ſe imminere hoſtium caſtris: nolle irrumpere antequàm ſciat debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe. ſi iam fudiſſet hoſtes: conferret ad ſe ſigna: vt ſimul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cũ mutua gratulatione ad victorem collegam: caſtraq; hoſtium venit. ibi paucis defendentibus, momentoq; fuſis, ſine certamine in munitiones irrumpũt: prædaq; ingenti compotem exercitum, ſuis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant: reducunt. Triumphum nec ipſos poſtulaſſe, nec delatum iis ab ſenatu, accipio: nec traditur cauſa ſpreti, aut non ſperati honoris. ego quantum in tanto interuallo tẽporum conijcio: cum Valerio, atq; Horatio cõſulibus, qui præter Volſcos, & Æquos Sabini etiam belli perfecti gloriam pepererant: negatus ab ſenatu triumphus eſſet: verecũdiæ fuit pro parte dimidia rerum conſulibus petere triumphum: ne, etiam ſi impetraſſent, magis hominum ratio, q̃ meritorum habita videretur. Victoriam honeſtã ex hoſtibus partam turpe domi de finibus ſociorum iudicium populi deformauit. Aricini, atq; Ardeates de ambiguo agro cum ſæpe bello certaſſent: multis inuicem cladibus feſſi iudicem populũ Romanum cepere. Cũ ad cauſam orandam veniſſent: concilio populi à magiſtratibus dato, magna contentione actum. iamq; editis teſtibus cum tribus

D vocari, & populum inire ſuffragiũ oporteret: cõſurgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et, ſi licet, inquit, conſules de repub. dicere: errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cum vt vanum eũ negarent conſules audiendum eſſe: vociferãtemq; prodi publicam cauſam, ſummoueri iuſſiſſent: tribunos appellat. Tribuni, vt ferè ſemper reguntur à multitudine magis, q̃ regunt: dedêre cupidæ audiẽdi plebi vt quæ vellet, Scaptius diceret. Ibi infit: annum ſe tertium & octogeſimum agere: & in eo agro, de quo agitur, militaſſe non iuuenem, ſed viceſima iam ſtipẽdia merentem: cum ad Coriolos ſit bellatũ. eo ſe rem vetuſtate obliteratam, cæterum ſuæ memoriæ infixam afferre. agrũ, de quo ambigitur, finiũ Coriolanorum fuiſſe: captiſq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factum. mirari ſe: quonam more Ardeates, Ariciniq;, cuius agri ius nunq̃ vſurpauerint incolumi Coriolana re: eum ſe à populo Romano, quem pro domino iudicem fecerint: intercepturos ſperent. Sibi exiguum vitæ tempus ſupereſſe: non potuiſſe ſe tamen inducere in animum, quin quem agrum miles pro parte virili manu cepiſſet: eum ſenex quoq; voce, qua vna poſſet, vindicaret. magnopere ſe ſuadere populo: ne inutili pudore ſuam ipſe cauſam dãnaret. Conſules cum Scaptium non ſilentio modo, ſed cum aſſenſu etiã audiri animaduertiſſent: deos, hominesq; teſtãtes flagitium ingens fieri, patrum primores accerſunt. cum his circumire tribunos: orare: ne peſſimum facinus peiore exemplo admitterent iudices, in ſuam rem litem vertendo: cum præſertim, etiam ſi fas ſit curam emolumenti ſui iudici eſſe: nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur: quantum amittatur alienandis iniuria ſociorum animis. nam famæ quidem: ac fidei damna maiora eſſe, q̃ quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domum! hoc vulgari! hoc ſocios audire! hoc hoſtes! quo cum dolore hos! quo cum gaudio illos! Scaptiò ne hoc cõcionali ſeni aſſignaturos putarent finitimos populos! clarum hoc fore imagine Scaptij! populum Romanum quadruplatoris, & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſſe: vt ſibi controuerſioſam adiudicaret rem! Scaptium ipſum id quidem, etſi præmortui iam ſit pudoris, non facturum. Hæc conſules, hæc patres vociferantur. ſed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius valet. vocatæ tribus iudicauerũt agrum publicum populi Romani eſſe. nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad iudices alios itum foret. nunc haud ſanè quicquam cauſæ bono leuatur dedecus iudicii. idq; non Aricinis, Ardeatibuſq;, quàm patribus Romanis, fœdius atq; acerbius viſum. Reliquum anni quietum ab vrbanis motibus, & ab externis manſit.

HOS ſecuti M.Genutius, & P.Curiatius conſules. Fuit annus domi foriſq; infeſtus.nam anni principio & de cõnubio patrum & plebis C.Canuleius tribunus plebis rogationem promulgauit:qua cõtaminari ſanguinem ſuum patres,confundiq; iura gentium rebantur: & mentio primo ſenſim illata à tribunis,vt alterum ex plebe conſulem liceret fieri:eò proceſſit deinde:vt rogationem nouem tribuni promulgarent:vt populo poteſtas eſſet,ſeu de plebe,ſeu de patribus vellet,conſules faciendi. Id vero ſi fieret:nõ vulgari modo cum infimis,ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebant. Læti ergo audiere patres:Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati deſciſſe:& Veientes depopulatos extrema agri Romani: & Volſcos, Æquoſq; ob communitam Verruginem fremere.adeo vel infelix bellum ignominioſæ paci præferebant. His itaque in maius etiam acceptis,vt inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribunitiæ:delectus haberi,bellum,armaq; vi ſumma apparari iubent:ſi quo intentius poſſit,quàm T.Quintio cõſule,apparatum ſit. Tum C.Canuleius pauca in ſenatu vociferatus: nequicquam territando conſules auertere plebem à cura nouarum legum:nunquam eos ſe viuo delectum habituros, antequàm ea, quæ promulgata ab ſe:collegiſq; eſſent:plebes ſciuiſſet:confeſtim ad concionem aduocauit.Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum,& tribunus populum in conſules incitabat. Negabant conſules iam vltra ferri poſſe furores tribunitios. ventum iam ad finem eſſe:domi plus belli concitari,quàm foris,id adeo non plebis,quàm patrum,neque tribunorum magis,quàm conſulum culpa accidere.cuius rei præmium ſit in ciuitate:eam maximis ſemper auctibus creſcere:ſic pace bonos, ſic bello fieri. maximum Romæ præmium ſeditionem eſſe:id & ſingulis vniuerſiſq; ſemper honori fuiſſe. Reminiſcerentur quam maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent,quam liberis tradituri eſſent:& quemadmodum plebs gloriari poſſet auctiorem,ampliorem q; eſſe.finem ergo nõ fieri,nec futurum: donec quàm felices ſeditiones,tam honorati ſeditionum authores eſſent. Quas,quantaſq; res C.Canuleium aggreſſum!colluuione gentium perturbationem auſpiciorum publicorum,priuatorumq; afferre: nequid ſynceri,nequid incontaminati ſit:vt diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam; nec ſuos nouerit.quam enim aliam vim connubia promiſcua habere:niſi vt ferarum propè ritu vulgentur concubitus plebis,patrumq;!vt qui natus ſit:ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrum ſit,dimidius plebis,ne ſecum quidem ipſe concors.Parum id videri:quòd omnia diuina,humanaq; turbentur:iam ad conſulatum vulgi turbatores accingi:& primo,vt alter cõſul ex plebe fieret, id modo ſermonibus tentaſſe:nũc rogari:vt,ſeu ex patribus,ſeu ex plebe velit,populus conſules creet:& creaturos haud dubie ex plebe ſeditioſiſſimum quenq;.Canuleios igitur,Iciliosq; conſules fore,ne id Iupiter optimus maximus ſineret:regiæ maieſtatis imperium eò recidere.& ſe millies morituros potius:q̃ vt tantum dedecoris admitti patiantur.certum habere:maiores quoq;,ſi diuinaſſent,concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem,ſed aſperiorem,alia ex aliis iniquiora poſtulando, cum prima impetraſſet,futuram:primo quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius,quàm eas leges ſibi imponi paterentur.quia tum conceſſum ſit de tribunis:iterum conceſſum eſſe. Finem non fieri poſſe, in eadem ciuitate tribunos plebis,& patres eſſe:aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollẽdum eſſe:potiuſq; ſerò,q̃ nunquam obuiam eũdum audaciæ,temeritatiq;.illi'ne vt impune primo diſcordias ſerentes,concitent finitima bella,deinde aduerſus ea quæ cõcitauerint,armari ciuitatem defendiq; prohibeant! & cum hoſtes tantum non acceſſierint, exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non patiantur!Sed audeat Canuleius in ſenatu proloqui,ſe,niſi ſuas leges tanquam victoris patres accipi ſinãt, delectum haberi prohibiturum,quid eſſe aliud:quàm minari ſe proditurum patriã!oppugnari, atq; capi paſſurum!quid eam vocem animorũ,non plebi Romanæ,ſed Volſcis,& Æquis,& Veientibus allaturam!non'ne Canuleio duce ſe ſperaturos Capitolium,atq; arcem ſcandere poſſe:ſi patribus tribuni cum iure,ac maieſtate adempta,animos etiam eripuerit! Conſules paratos eſſe duces prius aduerſus ſcelus ciuium,quàm aduerſus hoſtium arma.Cum maxime hæc in ſenatu agerentur, Canuleius pro legibus ſuis,& aduerſus conſules ita diſſeruit.Quantopere vos Quirites cõtemnerent patres: q̃ indignos ducerent,qui vna ſecum vrbe intra eadem mœnia viueretis: ſæpe equidem & ante videor animaduertiſſe:nũc tamen maxime:quod adeo atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt,quibus quid aliud,q̃ admonemus ciues nos eorum eſſe!etſi non eaſdem opes habere,eandem tamen patriam incolere!Altera cõnubium petimus:quod finitimis,externiſq; dari ſolet.nos quidem ciuitatem:quæ plus quàm cõnubium eſt:hoſtibus etiam victis,dedimus.Altera nihil noui ferimus:ſed id,quod populi eſt:repetimus,atq; vſurpamus:vt quibus velit populus Romanus honores mandet. Quid tãdẽ eſt,cur cœlum ac terras miſceant!cur in me impetus modo penè in ſenatu ſit factus! negent ſe mani

C bus temperaturos? violaturosq́; denuncient ſacroſanctam poteſtatem? Si populo Romano liberum
ſuffragium datur:vt quibus velit:conſulatum mandet:& nõ præciditur ſpes plebeio quoq;, ſi dignus
ſummo honore erit,adipiſcendi ſummi honoris:ſtare vrbs hæc non poterit?de imperio actum eſt? Et
perinde hoc valet:plebeius ne conſul fiat:tanquam ſeruum,aut libertinum aliquis conſulem futurum
dicat.Ecquid ſentitis in quanto contẽptu viuatis?Lucis vobis huius partem,ſi liceat,adimant.quòd
ſpiratis:quòd vocem mittitis:quòd formas hominum habetis,indignantur. quinetiam(ſi diis pla-
cet)nefas aiunt eſſe conſulem plebeium fieri.Obſecro vos,ſi non ad faſtos, nõ ad cõmentarios põtifi-
cum admittimur:ne ea quidem ſcimus,quæ omnes peregrini etiam ſciunt:conſules in locum regum
ſucceſſiſſe,nec aut iuris,aut maieſtatis quicquam habere,quod nõ in regibus ante fuerit:en vnquam
creditis fando auditum eſſe:Numam Pompilium non modo non patritium,ſed ne ciuem quidẽ Ro-
manum,ex Sabino agro accitũ,populi iuſſu,patribus authoribus Romæ regnaſſe?L.deinde Tarqui-
nium non modo Romanæ,ſed ne Italicæ quidem gẽtis,Demarati Corinthii filium, incolã ab Tar-
quiniis:viuis liberis Anci,Regem factum?Seruium Tullium poſt hũc captiua Corniculana natum,
patre nullo,matre ſerua,ingenio & virtute regnum tenuiſſe?quid enim de T.Tatio Sabino dicã? quẽ
ipſe Romulus parens vrbis in ſocietatem regni accepit? Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo
eniteret virtus: creuit imperium Romanum. pœniteat nunc vos plebeii conſulis: cum maiores no-
ſtri aduenas reges non faſtidierint: & ne regibus quidem exactis clauſa vrbs fuerit peregrinæ virtuti.
Claudiam certe gentem poſt reges exactos ex Sabinis nõ in ciuitatem modo accepimus,ſed etiam in
patritiorum numerum. Ex peregrino'ne patritius,deinde conſul fiat? ciuis Romanus ſi ſit ex plebe,
præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandẽ non credimus fieri poſſe,vt vir fortis,ac ſtrenuus,pace bel-
loq́; bonũ ex plebe,ſit Numæ,L.Tarquinio,Seruio Tullio ſimilis?an'ne ſi ſit quidem,ad gubernacu-
la reipu.accedere eum patiemur?potiusq́; decemuiris teterrimis mortalium,qui tum omnes ex patri-
bus erant:q̃ optimis regum nouis hominibus ſimiles cõſules ſumus habituri? Atenim nemo poſt re-
ges exactos de plebe conſul fuit.Quid poſtea?nulla'ne res noua inſtitui debet?& quod nondum eſt fa-
ctũ(multa enim nondum ſunt facta in nouo populo)ea ne ſi vtilia quidem ſint,fieri oportet? Ponti-
fices,augures Romulo regnante nulli erant:ab Numa Pompilio creati ſunt. cenſus in ciuitate,& de-
ſcriptio centuriarum,claſſiumq́; non erat:ab Seruilio Tullio eſt facta.cõſules nunquam fuerant: regi-
bus exactis creati ſunt.dictatoris nec imperium,nec nomen fuerat:apud patres eſſe cœpit.tribuni ple-
D bis,ædiles,quæſtores nulli erant:inſtitutum eſt vt fierent.decemuiros legibus ſcribendis intra decem
hos annos & creauimus:& è republica ſuſtulimus.Quis dubitat,quin in æternum vrbe cõdita, & in
immenſum creſcente,noua imperia,ſacerdotia,iura gentium,hominumq́; inſtituantur?Hoc ipſum,
ne connubium patribus cum plebe eſſet:non decemuiri tulerunt paucis his annis peſſimo exemplo,
cum ſumma iniuria plebis?an eſſe vlla maior,aut inſignior contumelia poteſt:q̃ partem ciuitatis ve-
lut contaminatam indignam connubio haberi?quid eſt aliud,q̃ exilium intra eadem mœnia, quàm
relegationem pati?ne affinitatibus,ne propinquitatibus immiſceamur?Cauent ne ſocietur ſanguis.
quid,hoc ſi polluit nobilitatem iſtam veſtram:quam pleriq; oriundi ex Albanis & Sabinis,non gene-
re,nec ſanguine,ſed per cooptationẽ in patres,habetis,aut ab regibus lecti,aut poſt reges exactos iuſ-
ſu populi:ſynceram ſeruare priuatis conſiliis non poteratis,nec ducẽdo ex plebe,neq; veſtras filias,ſo-
roresq́; etiam,enubere ſinendo è patribus?Nemo plebeius patritiæ virgini vim afferret: patritiorum
iſta libido eſt:nemo inuitum pactionem nuptialem quenquam facere coẽgiſſet. verumenimuero lege
id prohiberi,& connubium tolli patrum ac plebis,id demum contumelioſum plebi eſt.cur enim non
confertis:ne ſit connubium diuitibus ac pauperibus?Quod priuatorum conſiliorũ vbiq; ſemper fu-
it:vt in quam cuiq; fœminæ conueniſſet domum,nuberet:ex qua pactus eſſet vir domo,in matrimo-
nium duceret:id vos ſub legis ſuperbiſſimæ vincula conicitis:qua dirimatis ſocietatẽ ciuilẽ: duasq́;
ex vna ciuitate faciatis. Cur non ſancitis,ne vicinus patritio ſit plebeius?ne eodem itinere eat? ne idẽ
conuiuium ineat?ne in foro eodem conſiſtat?quid enim in re eſt aliud,ſi plebeiam patritius duxerit? ſi
patritiam plebeius?quid iuris tandem mutatur?nempe patrem ſequuntur liberi.nec,quod nos ex cõ-
nubio veſtro petamus,quicquam eſt:præterq̃ vt hominũ,vt ciuiũ numero ſimus.nec vos(niſi in cõ-
tumeliam,ignominiamq́; noſtram certare iuuat)quod contendatis,quicquam eſt. Deniq;, vtrũ tan-
dem populi Romani,an veſtrum ſummum imperium eſt?regibus exactis vtrum vobis dominatio,an
omnibus æqua libertas parta eſt?Oportet licere populo Romano,ſi velit,iubere legem. an vt quæq;
rogatio promulgata erit:vos delectum pro pœna decernitis? & ſimul ego tribunus vocare tribus in
ſuffragium cœpero:tu ſtatim conſul ſacramento iuniores adiges?& in caſtra educes?& minaberis ple-
bi?minaberis tribuno?Quid?ſi non quantum iſtæ minæ aduerſus plebis conſenſum valerẽt, bis iam
experti eſſetis?ſcilicet quia nobis conſultum volebatis,certamine abſtinuiſtis?an ideo non eſt dimica-
tum:quòd quæ pars firmior,eadem modeſtior fuit?Nec nunc erit certamen Quirites.animos veſtros
illi tentabunt ſemper:vires non experientur. Itaq; ad bella iſta:ſeu falſa,ſeu vera ſunt: conſules parata
vobis plebs eſt:ſi connubius redditis,vnam hanc ciuitatem tandem facitis:ſi coaleſcere,ſi iũgi,miſce-

riq́;

A riq; vobis priuatis neceſſitudinibus poſſunt:ſi ſpes,ſi aditus ad honores viris ſtrenuis, & fortibus da-
tur:ſi in conſortio,ſi in ſocietate reipublicæ eſſe:ſi,quod æquæ libertatis eſt,inuicē annuis magiſtrati-
bus parere,atq; imperitare licet. Si hæc impediet aliquis:ferte ſermonibus,& multiplicate fama bella.
nemo eſt nomen daturus:nemo arma capturus:nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis: cū quibus
nec in re publica honorum,nec in priuata connubii ſocietas eſt. Cum in concionē & conſules proceſ-
ſiſſent:& res à perpetuis orationibus in altercationem vertiſſet:interroganti tribuno,cur plebeiū con-
ſulem fieri non oporteret? vt fortaſſe vere,ſic parum vtiliter in præſens certamen reſpondit: quòd ne-
mo plebeius auſpicia haberet, ideoq; decemuiros cōnubium diremiſſe:ne incerta prole auſpicia tur-
barentur. Plebes ad id maxime indignatione exarſit,quòd auſpicari tāquam inuiſi diis immortalibus
negarentur poſſe. Nec ante finis contētionum fuit:cum & tribunū acerrimum authorem plebs nacta
eſſet:& ipſa cum eo pertinacia certaret:quàm victi tandem patres vt de connubio ferretur,conſenſere:
ita maxime rati contentionem de plebeis cōſulibus tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum
dilaturos eſſe:contentamq; interim connubio plebem paratam delectui fore. Cum Canuleius victo-
ria de patribus,& plebis fauore ingens eſſet, accenſi alii tribuni ad certamē,prorogatione ſua ſumma
vi pugnant:& creſcente in dies fama belli,delectum impediunt. Conſules,cum per ſenatū,interceden-
tibus tribunis,nihil agi poſſet:conſilia principum domi habebant. apparebat,aut hoſtibus,aut ciui-
bus de victoria concedendum eſſe. Soli ex conſularibus Valerius,atq; Horatius non intererant conſi-
lius. C. Claudii ſententia conſules armabat in tribunos: Quintiorū,Cincinnatiq;, & Capitolini ſen-
tentiæ abhorrebant à cæde, violādisq;,quos fœdere icto cum plebe ſacroſanctos accepiſſent. Per hæc
conſilia eò deducta res eſt:vt tribunos militū conſulari poteſtate promiſcue ex patribus,ac plebe crea-
ri ſinerent,de conſulibus creandis nihil mutaretur. eoq; contenti tribuni,contenta plebs fuit. Comi-
tia tribunis conſulari poteſtate tribus creandis indicuntur. quibus indictis,extemplo quicunq; aliqd
ſeditioſe dixerat,aut fecerat:quàm maxime tribunitii & prehenſare homines, & concurſare toto foro
candidati cœpere: vt patritios deſperatio primo irritata plebe adipiſcēdi honoris,deinde indignatio,
ſi cum his gerendus eſſet honos,deterreret,poſtremo coacti tamē à primoribus,petiere:ne ceſſiſſe poſ-
ſeſſione reipub. viderentur. Euentus eorum comitiorum docuit:alios animos in contentione liberta-
tis,dignitatisq;,alios ſecundum depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe. tribunos enim omnes pa
tritios creauit populus,contentus eo:quod ratio habita plebeiorum eſſet. Hanc modeſtiam, æquita-
temq;,& altitudinem animi vbi nunc in vno inueneris:quæ tum populi vniuerſi fuit? Anno trecente
B ſimo decimo quàm vrbs Roma condita erat:primum tribuni militum pro conſulibus magiſtratum
ineunt, A. Sempronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæcilius. quorum in magiſtratu cōcordia domi,pa-
cem etiam foris præbuit. Sunt,qui propter adiectū Æquorum, Volſcorumq; bello,& Ardeatium de-
fectioni Veiens bellum,quia duo conſules obire tot ſimul bella nequirēt:tribunos militum tres crea-
tos dicant,ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus creandis ex plebe:& imperio,& inſignibus
conſularibus vſos. Non tamen pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius: quia tertio menſe,q̄ inie-
runt,augurum decreto,perinde ac vitio creati honore abiere:quòd Cn. Curiatius, qui comitiis eorū
præfuerat,parum recte tabernaculum cepiſſet. Legati ab Ardeatibus Romam venerūt,ita de iniuria
querentes: vt ſi demeretur ea,in fœdere atq; amicitia manſuros reſtituto agro appareret. Ab ſenatu re-
ſponſum eſt:iudicium populi reſcindi ab ſenatu non poſſe,præterquàm quod nullo nec exemplo,nec
iure fieret,concordiæ etiam ordinum cauſa. ſi Ardeates ſua tempora expectare velint:arbitriumq; ſena
tui leuandæ iniuriæ ſuæ permittant:fore,vt poſtmodum gaudeāt ſe iræ moderatos:ſciantq; patribus
æque curæ fuiſſe,nequa iniuria in eos oriretur: ac ne orta,diuturna eſſet. Ita legati,cū ſe rem integrā
relaturos dixiſſent:comiter dimiſſi. Patricii,cū ſine curuli magiſtratu reſpublica eſſet:coiere:& interre-
gem creauere. contentio,conſules'ne,an tribuni militum crearētur,in interregno rem dies complures
tenuit. Interrex,ac ſenatus conſulum comitia:tribuni plebis,& plebs tribunorum militum vt habeā-
tur:tendunt. Vicerunt patres:quia & plebs patriciis ſeu hunc,ſeu illum delatura honorem, fruſtra cer
tare ſuperſedit:& principes plebis ea comitia malebant,quibus non haberetur ratio ſua:q̄ quibus vt
indigni præterirentur. tribuni quoq; plebis certamen ſine effectu in beneficio apud primores patrum
reliquere. T. Quintius Barbatus interrex conſules creat, L. Papyriū Mugilanum, L. Semproniū Atra-
tinum. His conſulibus cum Ardeatibus fœdus renouatum eſt. Idq; monumenti eſt, conſules eos illo
anno fuiſſe:qui neq; in annalibus priſcis,neq; in libris magiſtratuum inueniuntur. credo,quòd tribu
ni militum initio anni fuerunt:eo,perinde ac ſi totum annum in imperio fuerint,ſuffectis his conſu-
libus,prætermiſſa nomina conſulum horum. Licinius Macer author eſt & in fœdere Ardeatino,& in
linteis libris ad Monetæ inuentos. Et foris,cum tot terrores à finitimis oſtentati eſſent: & domi ociū
fuit. Hunc annum,ſeu tribunos modo,ſeu tribunis ſuffectos conſules quoq; habuit: ſequitur annus
haud dubiis conſulibus, M. Geganio Macrino iterum. T. Quintio Capitolino quintum conſule.
Idem hic annus cenſuræ initium fuit,rei à parua origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta
eſt: vt morum,diſciplinæ Romanæ penes eam regimen,ſenatus equitumq; centuriæ,decoris dedeco-

C riſq; diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius, priuatorumq; locorum, vectigalia po-
puli Romani ſub nutu, atque arbitrio eſſent. ortum autem initium rei eſt, quod in populo per multos
annos incenſo neq; differri cenſus poterat: neque conſulibus, cum tot populorum bella imminerent:
operæ erat id negocium agere. Mentio illata ab ſenatu eſt: rem operoſam, ac minime conſularem ſuo
proprio magiſtratu egere: cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiæq; & tabularum cura, cui arbitrium for
mulæ cenſendi ſubiiceretur. Et patres quanquam rem paruam, tamen quo plures patritii magiſtratus
in republica eſſent: læti accepere: id quod euenit, futurum credo etiã rati: vt mox ope eorum, qui præ-
eſſent, ipſi honori ius, maieſtatemq; adiicerent. & tribuni (id quod tunc erat) magis neceſſariã, quàm
ſpecioſi miniſterii procurationem intuentes: ne in paruis quoque rebus incommode aduerſarentur:
haud ſanè tetendere. Cum à primoribus ciuitatis ſpretus honor eſſet: Papyriũ, Semproniumq; quo-
rum de conſulatu dubitabatur: vt eo magiſtratu parum ſolidum conſulatum explerent: cenſui agendo
populus ſuffragiis præfecit. Cenſores ab re appellati ſunt. Dum hæc Romæ geruntur: legati ab Ar-
dea veniunt, pro vetertima ſocietate, renouatoq; fœdere recenti auxilium propè euerſæ vrbi imploran
tes. frui nanq; pace optimo conſilio cum populo Romano ſeruata, per inteſtina arma non licuit, quo-
rum cauſa, atq; initium traditur ex certamine factionum ortum: quæ fuere, eruntq; pluribus populis
magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbi'ue, quæq; alia in deũm iras velut vltima publi
corum malorum vertunt. Virginem plebeii generis maxime forma notam petiere iuuenes alter virgi-
ni genere par, tutoribus fretus: qui & ipſi eiuſdem corporis erant: nobilis alter: nulla re, præter quàm
forma captus. adiuuabant eum optimatium ſtudia: per quæ in domum quoq; puellæ certamen par-
tium penetrauit. nobilis ſuperior iudicio matris eſſe: quæ quàm ſplendidiſſimis nuptiis iungi puel-
lam volebat. tutores in ea quoq; re partium memores, ad ſuum tendere. Cum res peragi intra parietes
nequiſſet: ventum in ius eſt. poſtulatu audito matris, tutorumq; magiſtratus ſecundum parentis arbi
trium dant ius nuptiarum. Sed vis potentior fuit. nanque tutores inter ſuæ partis homines de iniuria
decreti palàm in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiunt. aduerſus quos eo in-
feſtior coorta optimatium acies ſequitur accenſum iniuria iuuenem. fit prælium atrox. Pulſa plebs
nihil Romanæ plebi ſimilis, armata ex vrbe profecta colle quodam capto in agros optimatium cum
ferro, igniq; excurſiones facit. vrbem quoque omnis etiam expertem ante certaminis, multitudine
opificum ad ſpem prædæ euocata, obſidere parat. nec vlla ſpecies, cladesq; belli abeſt: velut conta-
D cta ciuitate rabie duorum iuuenum, funeſtas nuptias ex occaſu patriæ petentium. Parum parti
vtrique domi armorum, belliq; eſt viſum. optimates Romanos ad auxilium vrbis obſeſſæ, plebs ad
expugnandam ſecum Ardeam Volſcos exciuere. Priores Volſci duce Aquo Cluilio Ardeam vene-
runt: & mœnibus hoſtium vallum obiecere. Quod vbi Romam eſt nunciatum: extemplo M. Ge-
ganius conſul cum exercitu profectus, tria millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cepit: præcipi-
tiq; iam die curare corpora milites iubet. quarta deinde virgilia ſigna profert: cœptumq; opus adeo
approperatum eſt: vt ſole orto Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumuallatos, quàm à
ſe vrbem viderent. & alia parte conſul muro Ardeæ brachium iniunxerat: qua ex oppido ſui com-
meare poſſent. Volſcus imperator, qui ad eam diem non commeatu præparato, ſed ex populatio-
ne agrorum rapto in diem frumento aluiſſet militem: poſtquàm ſeptus vallo repente inops omni-
um rerum erat: ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſidionis cauſa venerit Romanus: ab-
ducturum ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul, victis conditiones accipiendas eſſe, non ferendas
reſpondit: neque vt venerint ad opppgnandos ſocios populi Romani ſuo arbitrio, ita abituros Vol-
ſcos eſſe. dedi imperatorem, arma poni iubet, fatentes victos ſe eſſe, & imperio parere. aliter tam
abeuntibus, quàm manentibus ſe hoſtem infenſum, victoriam potius ex Volſcis, quàm pacem infi-
dam Romam relaturum Volſci exiguam ſpem in armis. alia vndique abſciſa, cum tentaſſent: præ-
ter cætera aduerſa, loco quoque iniquo ad pugnam congreſſi, iniquiore ad fugam, cum ab omni par-
te cæderentur: ad preces à certamine verſi, dedito imperatore, traditiſq; armis ſub iugum miſſi, cum
ſingulis veſtimentis ignominiæ, cladiſq; pleni dimittuntur. & cum haud procul vrbe Thuſculo con-
ſediſſent: vetere Thuſculanorũ odio inermes oppreſſi dederunt pœnas, vix nuncius cædis relictis. Ro-
manus cõſul Ardeæ turbatas ſeditione res, principibus eius motus ſecuri percuſſis, boniſq; eorum in
publicum Ardeatium redactis, compoſuit. Demptamq; iniuriam iudicii tanto beneficio populi Ro-
mani Ardeates credebant. ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monumentum vi-
debatur. Conſul triumphans in vrbem redit: Cluilio Volſcorum duce ante currum ducto, præla-
tiſq; ſpoliis, quibus dearmatum exercitum hoſtium ſub iugum miſerat. Æquauit, quod haud faci-
le eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: qua concordiæ, paciſq; domeſticam curam,
iura infimis, ſummiſq; moderando, ita tenuit: vt eum & patres ſeuerum conſulem, & plebs ſatis co-
mem crediderint: & aduerſus tribunos authoritate plura, quàm certamine tenuit. quinque conſula-
tus eodem tenore geſti, vitaq; omnis conſulariter acta, verendum penè ipſum magis, quàm hono-
rem faciebant. eo tribunorum militarium nulla mentio his cõſulibus fuit. Conſules creant M. Fabiũ
Vibulanũ

A Vibulanum, Poſthumium Ebutium Cornicinem. Fabius, & Ebutius conſules, quo maiori gloriæ
rerum domi, foriſq; geſtarum ſuccedere ſe cernebant: maxime autem memorabilem annum apud fini-
timos ſocios, hoſteſq; eſſe: quod Ardeatibus in re præcipiti tanta foret cura ſubuentum: eo impẽſius,
vt delerent prorſus ex animis hominum infamiam iudicii: ſenatuſconſultum fecerunt: vt, quoniam
ciuitas Ardeatiũ inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet: coloni eò pręſidii cauſa aduerſus Volſcos
ſcriberentur. Hoc palàm relatum in tabulas: vt plebem, tribunoſq; falleret iudicii reſcindendi cõſiliũ
initum. conſenſerant autem: vt multo maiore parte Rutulorum colonorum, quàm Romanorum ſcri-
pta, nec ager vllus diuideretur: niſi is, qui interceptus iudicio infami erat: nec vlli prius Romano ibi,
quàm omnibus Rutulis diuiſus eſſet: gleba vlla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ardeates rediit. Trium-
uiri ad Coloniam Ardeam deducendam creati, Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Ebutius
Helua. Qui præter minime populare miniſterium agro aſſignando ſociis, quem populus Romanus
ſuum iudicaſſet: cum plebem offendiſſent: ne primoribus quidem patrũ ſatis accepti, quòd nihil gra-
tiæ cuiuſquam dederant: vexationes, ad populum iam die dicta ab tribunis, coloni aſcripti remanen-
do in colonia, quam teſtem integritatis, iuſtitiæq; habebant: vitauere. Pax domi foriſq; fuit, & hoc, &
in ſequenti anno, C. Furio Pacilio, & M. Papyrio Craſſo conſulibus. Ludi ab decemuiris per ſeceſſio-
nem plebis à patribus ex ſenatuſconſulto voti, eo anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicquam à
Petilio quæſita. qui tribunus plebis iterũ ea ipſa denunciando factus, neq; vt de agris diuidendis ple-
bi referrent conſules ad ſenatum, peruincere potuit: & cum magno certamine obtinuiſſet vt conſule-
rentur patres, conſulum, an tribunorum placeret comitia haberi: conſules creari iuſſi ſunt, ludibrioq;
erant minæ tribuni denunciantis ſe delectum impediturum: cum quietis finitimis neque bello, neq;
belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus Proculo Geganio Macrino, L.
Menenio Lanato conſulibus, multiplici clade ac periculo, inſignis, ſeditionibus, famæ, regno propè
per largitionis dulcedinem in ceruices accepto. Vnum abfuit bellum externum: quo ſi aggrauatæ res
eſſent: vix ope deorum omnium reſiſti potuiſſet. Cœpere à fame mala: ſeu aduerſus annus frugibus
fuit: ſeu dulcedine concionum & vrbis, deſerto agrorum cultu. nam vtrunq; traditur & patres plebem
deſidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam conſulum accuſabant. Poſtremo perpu-
lere plebẽ haud aduerſante ſenatu: vt L. Minutius præfectus annonæ crearetur: felicior in eo magiſtra-
tu ad cuſtodiam libertatis futurus, quàm ad curationem miniſterii ſui: quanquam poſtremo annonæ
B quoque leuatæ haud immeritam gratiam, & gloriam tulit. Qui cum multis circa finitimos populos
legationibus terra mariq; nequicquam miſſis, niſi quòd ex Hetruria haud ita multum frumenti adue-
ctum eſt: & nullum momentum annonæ feciſſet: & reuolutus ad diſpenſationem inopiæ, confiteri co-
gendo frumentum, & vendere quod vſui menſtruoupereſſet: fraudandoq; parte diurni cibi ſeruitia:
criminando inde, & obiiciendo iræ populi frumentarios, acerba inquiſitione aperiret magis, quàm
leuaret inopiam: multi ex plebe ſpe amiſſa potius, quàm vt cruciarentur trahendo animam, capiti-
bus obuolutis ſe in Tyberim præcipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine, vt illis tempori-
bus, prædiues: rem vtilem peſſimo exemplo, peiore conſilio eſt aggreſſus. frumento nanque ex Hetru-
ria priuata pecunia per hoſpitum, clientiumq; miniſteria coëmpto, (quæ credo ipſa res ad leuádam
pública cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere inſtituit: plebemq; hoc mu-
nere delinitam, quacunque incederet conſpectus, elatuſq; ſupra modum hominis priuati, ſecũ trahe-
re, haud dubium conſulatum ei fauore, ac ſpe deſpondentem. Ipſe, vt eſt animus humanus inſatiabi-
lis eo quod fortuna ſpõdet: ad altiora, & non conceſſa tendere: & quoniam conſulatus quoq; eripien-
dus inuitis patribus eſſet: de regno agitare. id vnum dignum tanto apparatu conſiliorum, & certami-
ne, quod ingens exudandum eſſet: præmium fore. Iam comitia conſularia inſtabãt: quæ res cum nec-
dum compoſitis, maturiſ'ue ſatis cõſiliis, oppreſſit, Cõſul ſextum creatus T. Quintius Capitolinus,
minime opportunus vir nouanti res: collega additur ei Agrippa Menenius: cuius Lanato erat cogno-
men. & L. Minutius præfectus annonæ, ſeu refectus: ſeu quoad res poſceret, in incertum creatus. nihil
enim conſtat: niſi in libros linteos vtroque anno relatum inter magiſtratus præfecti nomen. Hic Mi-
nutius eandem reipub. curationem agens, quam Melius priuatim agendam ſuſceperat: cum in vtraq;
domo genus idem hominum verſaretur: rem compertam ad ſenatum refert: tela in domum Melii con-
ferri: eumq; conciones domi habere: ac non dubia regni conſilia eſſe: tempus agendæ rei nondum ſta-
re: cætera iam conueniſſe: & tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem: & partita ducibus
multitudinis miniſteria eſſe. ſerius ſe penè, quàm tutum fuerit, ne cuius incerti, vaniq; author eſſet:
ea deferre. Quæ poſtquàm ſunt audita: & vndique primores patrum & prioris anni conſules increpa-
rent: quòd eas largitiones, cœtuſq; plebis in priuata domo paſſi eſſent fieri: & nouos conſules, quod
expectaſſent, donec à præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur, quæ conſulem non autho-
rem ſolum deſideraret, ſed etiam vindicem: tum T. Quintius, conſules immerito increpari ait: qui
conſtricti legibus de prouocatione ad diſſoluendum imperium latis, nequaquam tantum virium in
magiſtratu ad eã rem pro atrocitate vindicandam, quantũ animi haberent. opus eſſe non forti ſolum

C viro, ſed etiam libero, exolutoq; legum vinculis. Itaq; ſe dictatorem L. Quintiũ dicturum. ibi animũ
parem tantæ poteſtati eſſe. Approbantibus cunctis, primo Quintius abnuere: &, quid ſibi vellent, ro-
gitare: qui ſe ætate exacta tantæ dimicationi obiiceret? Dein cum vndiq; plus in illo ſenili animo nõ
conſilii modo, ſed etiam virtutis eſſe, quàm in omnibus aliis dicerẽt, laudibusq; haud immeritis one-
rarent: & conſul nihil remitteret: precatus tandem deos immortales Cincinnatus, ne ſenectus ſua in
tam trepidis rebus damno, dedecori'ue reipublicæ eſſet: dictator à conſule dicitur. ipſe deinde C. Ser-
uiliũ Halam magiſtrum equitum dicit. Poſtero die diſpoſitis præſidiis cum in forum deſcendiſſet: con-
uerſaq; in eum plebs nouitate rei, ac miraculo eſſet: & Meliani, atque ipſe dux eorũ in ſe intentam vim
tanti imperii cernerent: expertes conſiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens aut dictatori-
am maieſtatem, aut Quintium poſt octogeſimum annum rectorem reipublicæ quæſiſſet? rogitarent:
miſſus ab dictatore Seruilius magiſter equitum ad Melium, vocat te, inquit, dictator. Cum pauidus
ille quid vellet, quæreret: Seruiliusq; cauſam dicendam eſſe proponeret: crimenq; à Minutio dela-
tum ad ſenatum diluendum: tunc Melius recipere ſe in cateruam ſuorum: & primum circunſpectans
tergiuerſari: poſtremo cum apparitor iuſſu magiſtri equitum eum duceret: ereptus à circunſtantibus,
fugienſq;, fidem plebis Romanæ implorare: & opprimi ſe conſenſu patrum dicere, quòd plebi beni-
gne feciſſet: orare vt opem ſibi vltimo in diſcrimine ferrent: ne'ue ante oculos ſuos trucidari ſinerent.
Hæc eum vociferantem aſſecutus Hala Seruilius obtruncat: reſperſusq; cruore obtruncati, ſtipatus
caterua patritiorum iuuenum dictatori renunciat: vocatum ad eum Melium repulſo apparitore con-
citantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum dictator, macte virtute, inquit, C. Seruili
eſto, liberata republica. Tumultuantem deinde multitudinem incerta exiſtimatione facti, ad con-
cionem vocari iuſſit: & Melium iure cæſum pronunciauit: etiam ſi regni crimine inſons fuerit: qui
vocatus à magiſtro equitum ad dictatorem non veniſſet. ſe ad cauſam cognoſcendam conſediſſe:
qua cognita, habiturum fuiſſe Melium ſimilem cauſæ fortunam. vim parantem ne iudicio ſe com-
mitteret, vi coercitum eſſe. nec cum eo tanquam cum ciue agendum fuiſſe: qui natus in libero popu-
lo inter iura, legeſq;, ex qua vrbe reges exactos ſciret: eodemq; anno ſororis filios regis, & liberos con-
ſulis liberatoris patriæ, propter pactionem indicatam recipiendorum in vrbem regum à patre ſecuri
eſſe percuſſos: ex qua Collatinum Tarquinium conſulem nominis odio abdicare ſe magiſtratu, atq;
exulare iuſſum: in qua de Sp. Caſſio poſt aliquot annos propter conſilia inita de regno ſupplicium
D ſumptum, in qua nuper decemuiros bonis, exilio, capite mulctatos ob ſuperbiam regiam: in ea Sp.
Melius ſpem regni conceperit, & quis homo? quãquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla
merita cuiquam ad dominationem pandere viam. ſed tamẽ Claudios, Caſſios conſulatibus, decem-
uiratibus ſuis, maiorumq; honoribus, ſplendore familiarum ſuſtuliſſe animos, quod nefas fuerit Sp.
Melium, cui tribunatus plebis magis optandus, quàm ſperandus fuerit, frumentarium diuitem bili-
bre farris ſperaſſe libertatem ſe ciuium ſuorum emiſſe: ciboq; obuciendo ratum victorem finitimo-
rum omnium populum in ſeruitutem perlici poſſe: vt quem ſenatorem cõcoquere ciuitas vix poſſet:
regem ferret. Romuli conditoris ab diis orti, recepti ad deos, inſignia atq; imperium habẽtem: nõ pro
ſcelere id magis, q̃ pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine eius expiatum: niſi tecta, parieteſq;
intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet: diſſiparentur: bonaq; contacta pretiis regni mercandi,
publicarentur. Iubere itaq; quæſtores vendere ea bona, atq; in publicum redigere. Domum deinde, vt
monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei: dirui extemplo iuſſit. id Æquimelium appellatum eſt. L.
Minutius boue aurato extra portam trigeminam eſt donatus, ne plebe quidem inuita: quia frumen-
tum melianum aſſibus in modios æſtimatum plebi diuiſit. Hunc Minutium apud quoſdã authores
tranſiſſe à patribus ad plebem, vndecimumq; tribunum plebis cooptatum, ſeditionẽ motam ex me-
liana cæde ſedaſſe, inuenio. cæterum vix credibile eſt: numerum tribunorum patres augeri paſſos: idq;
potiſſimum exemplum à patritio homine introductum: nec deinde id plebem conceſſum ſemel obti-
nuiſſe, aut certe tentaſſe. ſed ante omnia refellit falſum imaginis titulum, paucis ante annis lege cau-
tum: ne tribunis collegã cooptare liceret. Q. Cæcilius. Q. Iunius, Sex. Titinnius, ſoli ex collegio tri-
bunorum neq; tulerant de honoribus Minutii legem, & criminari nunc Minutium, nunc Seruilium
apud plebem, queriq; indignam necem Melii non deſtiterant. peruicerunt igitur: vt tribunorum mili-
tum potius, quàm conſulum comitia haberentur: haud dubii, quin ſex lectis (tot enim iam creari li-
cebat) & plebeii aliqui profitendo ſe vltores fore melianæ cædis, crearẽtur. Plebs quãquã agitata mul-
tis eo anno, & variis motibus erat: nec plures, quàm tres tribunos conſulari poteſtate creauit: & in iis
L. Quintium Cincinnati filiũ: ex cuius dictaturæ inuidia tumultus quærebatur. prælatus ſuffragiis
Quintio Mamercus Æmilius, vir ſummæ dignitatis. L. Iulium tertium creant. In horum magiſtra-
tu Fidenæ colonia Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem, ac Veientes defecere. maius
additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, C. Iulium Tullum. Sp. Nautium, L. Roſcium legatos Ro-
manos, cauſam noui conſilii quærentes, iuſſu Tolumnii interfecerunt. Leuant quidam regis facinus.
in teſſerarum proſpero iactu vocem eius ambiguã, vt occidi iuſſiſſe videretur, à Fidenatibus exceptã,

A cauſam mortis legatis fuiſſe. rem incredibilem: interuentu Fidenatium nouorum ſociorum conſulentium de cæde ruptura ius gentium, non auerſum ab intentione luſus animum: nec deinde in horrore verſum facinus. propius eſt fidem: obſtringi Fidenatium populum, ne reſpicere ſpem vllam ab Romanis poſſet conſcientia tanti ſceleris: voluiſſe. Legatorum, qui Fidenis cæſi erant: ſtatuæ publicæ in roſtris poſitæ ſunt. Cum Veientibus, Fidenatibusq́;, præterquàm finitimis populis ab cauſa etiam tam nefanda bellum exorſis, atrox dimicatio inſtabat. Itaq; ad curam ſummæ rerum quieta plebe, tribunisq́; eius, nihil controuerſiæ fuit quin conſules crearentur M. Geganius Macrinus tertium, & L. Sergius Fidenas, à bello credo, quod deinde geſſit: appellatus. hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium ſecundo prælio conflixit: nec incruentam victoriã retulit. Maior itaq; ex ciuibus amiſſis dolor, quàm lætitia fuſis hoſtibus, fuit. & ſenatus, vt in trepidis rebus, dictatorem dici Mamercum Æmylium iuſſit. is magiſtrum equitum ex collegio prioris anni, quo ſimul tribuni militum conſulari poteſtate fuerant: L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem, dixit. Ad delectum à conſulibus habitum centuriones veteres belli periti adiecti: & numerus amiſſorum proxima pugna expletus, Legatos, Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator iuſſit. Cum poteſtas maior, tum vir quoque poteſtati par hoſtes ex agro Romano trans Anienem ſubmouere: colleſq; inter Fidenas, atque Anienem cœperunt, referẽtes caſtra: nec ante in campos digreſſi ſunt: quàm legiones auxilio Faliſcorum venerunt. tum demum caſtra Hetruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita. Et dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit: in vtriuſque ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito. poſtero die in aciem eduxit. Inter hoſtes variæ fuere ſententiæ. Faliſcus procul ab domo militiam ægre patiens, ſatisq́; fidens ſibi, poſcere pugnam: Veienti, Fidenatiq́; plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius quanquam ſuorum magis placebant conſilia: ne longinquam militiam non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori, ac Romanis, quod detrectaſſet pugnam hoſtis: animi acceſſere. poſteroq́; die iam militibus caſtra, vrbemq́; ſe oppugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat: vtrinque acies inter bina caſtra in medium campi procedunt. Veiens multitudine abundans, qui inter dimicationem caſtra Romana aggrederentur: poſt montes circummiſit. Trium populorum exercitus ita ſtetit inſtructus: vt dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent: medii Fidenates eſſent. Dictator dextro cornu aduerſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quintius intulit ſigna: ante mediam aciem cum equita-

B tu magiſter equitum proceſſit. Parumper ſilentium, & quies fuit: nec Hetruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris: & dictatore arcem Romanam reſpectante: vt ab auguribus ſimul aues rite admiſiſſent: ex compoſito tolleretur ſignum. quod vbi conſpexit: primos equites clamore ſublato in hoſtem emiſit. ſecuta peditum acies ingenti vi conflixit. nulla parte legiones Hetruſcæ ſuſtinuere impetum Romanorum. eques maxime reſiſtebat. equitumq́; longe fortiſſimus ipſe rex ab omni parte effuſe ſequentibus obequitans Romanis, trahebat certamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorq́; generis: quod ampliſſimum acceptum, maius auctiusq́; reliquit poſteris. Is cum ad impetum Tolumnii quacunque ſe intendiſſet, trepidantes Romanas videret turmas: inſignemq́; eum regio habitu volitantem tota acie cognouiſſet: hiccine eſt, inquit, ruptor fœderis humani, violatorq́; gentium iuris? iam ego hanc mactatam victimam (ſi modo ſancti quicquam in terris eſſe dii volunt) legatorum manibus dabo. calcaribus ſubditis infeſta cuſpide in vnum fertur hoſtem. quem cum ictum equo deieciſſet: confeſtim & ipſa haſta innixus ſe in pedes excipit: aſſurgentem ibi regem vmbone reſupinat: repetitumq́; ſæpius cuſpide ad terram affixit. tum exangui detracta ſpolia, caputq́; abſciſum victor ſpiculo gerens, terrore cæſi regis hoſtes fundit. Ita equitum quoque fuſa acies: quæ vna fecerat anceps certamen. Dictator fugatis legionibus inſtat: & ad caſtra compulſos cædit. Fidenatium plurimi locorum notitia effugere in montes. Coſſus Tyberim cum equitatu tranſuectus, ex agro Veientano ingentem detulit prædam ad vrbem. Inter prælium & ad caſtra Romana pugnatum eſt aduerſus partem copiarum ab Tolumnio, vt ante dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibulanus corona primum vallum defendit: intentos deinde hoſtes in vallum, egreſſus dextra principali cum triariis repente inuadit. quo pauore iniecto, cædes minor, quia pauciores erant: fuga non minus trepida, quàm in acie fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatuſconſulto, iuſſuq́; populi triumphans in vrbem rediit. Longe maximum triumphi ſpectaculum fuit Coſſus ſpolia opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita æquantes eum Romulo, canere. Spolia in æde Iouis Feretrii propè Romuli ſpolia, quæ opima prima appellata ſola ea tempeſtate erant: cum ſolenni dedicatione dono fixit. auerteratq́; in ſe à curru dictatoris ciuium ora: & celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coronam auream libræ põdo ex publica pecunia populi iuſſu in Capitolio Ioui donum poſuit. Omneis ante me authores ſecutus, A. Cornelium Coſſum tribunum militum ſecunda ſpolia opima Iouis Feretrii templo intuliſſe expoſui. cæterum præterquàm quòd ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit: nec ducem noui-

C mus, niſi cuius auſpicio bellum geritur: titulus ipſe ſpoliis inſcriptus illos, meq; arguit: conſulem ea Coſſum cepiſſe. Hoc ego, cum Auguſtum Cæſarem templorum omnium conditorem aut reſtitutorem, ingreſſum ædem Feretrii Iouis, quam vetuſtate dilapſam refecit: ſeipſum in thorace linteo ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegium ratus ſum: Coſſum ſpoliorum ſuorum, Cæſaremq; ipſius templi authorem ſubtrahere teſtem. qui ſi ea in re ſit error: quòd tam veteres annales quodq; magiſtratuum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat identidem authores: ſeptimo poſt demum anno cum T. Quintio Pœno A. Cornelium Coſſum conſulem habeant: exiſtimatio cõmunis omnibus eſt. nam etiam illud accedit: ne tam clara pugna in eum annum trãſferri poſſet: quòd imbelle triennium fermè peſtilentia, inopiaq; frugum circa A. Cornelium conſulem fuit: adeo, vt quidam annales velut funeſti, nihil præter nomina conſulum ſuggerant. tertius ab conſulatu Coſſi annus tribunum cum militum conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum: quo in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera coniectura eſt. ſed (vt ego arbitror) vana verſare in omnes opiniones licet: cum author pugnæ recentibus ſpoliis in ſacra ſede poſitis, Iouem propè ipſum, cui vota erant: Romulumq; intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Corneliũ Coſſum conſulem ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo conſulibus exercitus in agrum Veientem, ac Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominum, pecorumq;: hoſtis in agris nuſquam inuentus: neq; pugnandi copia facta. vrbes tamẽ non oppugnatæ: quia peſtilentia populum inuaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motæ tamen, ab Sp. Melio trib. plebis. qui fauore nominis moturum ſe aliquid ratus, & Minutio diem dixerat: & Rogationem de publicandis bonis Seruilii Halæ tulerat: falſis criminibus à Minutio circumuentum Melium arguens: Seruilio cædem ciuis indemnati obiiciens. quæ vaniora ad populum ipſo authore fuere. Cæterum magis vis morbi ingraueſcens curæ erat, terroreſq;, ac prodigia: maxime, quòd crebris motibus terræ ruere in agris nunciabantur tecta. Obſecratio itaque à populo duumuiris præeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio iterum, & L. Virginio conſulibus, tantum metum vaſtitatis in vrbe, agriſq; fecit: vt nõ modo prædandi cauſa quiſquam ex agro Romano nõ exiret, belli'ue inferendi memoria patribus, aut plebi eſſet: ſed vltro Fidenates, qui ſe primo aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant: populabundi deſcẽderent in agrum Romanum. deinde Veientium exercitu accito (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandum bellũ, neq; clade Romanorum, neq; ſociorum precibus potuere) duo populi tranſiere Anienem atq; haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaq; non in agris magis, quàm in vrbe eſt: Iu

D lius conſul in aggere, muriſq; explicat copias. à Virginio ſenatus in æde Quirini conſulitur. dictatorem dici A. Seruilium placet: cuiq; Priſco alii, alii Structo fuiſſe cognomẽ tradũt. Virginius dum collegam cõſuleret moratus: permittente eo nocte dictatorem dixit. is ſibi magiſtrum equitum Poſthumium Ebucium Heluium dicit. Dictator omnes luce prima extra portam Collinam adeſſe iubet. quibuſcunq; vires ſuppetebant ad arma ferenda, praſtò fuere: ſigna ex ærario prõpta feruntur ad dictatorem. Quæ cum agerentur: hoſtes in loca altiora conceſſere. eò dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Nomento ſignis collatis fudit hetruſcas legiones: compulit inde in vrbem Fidenas: valloq; circundedit. ſed neque ſcalis capi poterat vrbs alta, & munita: neque in obſidione vis vlla erat: quia frumentum non neceſſitati modo ſatis, ſed copiæ quoque abunde ex ante conuecto ſufficiebat. Itaque expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem ſpe amiſſa, dictator in locis propter propinquitatem notis ab auerſa parte vrbis maxime neglecta, quia ſuapte natura tutiſſima erat: agere in arcem cuniculum inſtituit. ipſe diuerſiſſimis locis ſubeundo ad mœnia quadrifariam diuiſo exercitu, qui alii aliis ſuccederent ad pugnam: continenti die ac nocte prælio ab ſenſu operis hoſtes auertebat: donec perfoſſo à caſtris monte erecta in arcem via eſt. intentiſq; Hetruſcis ad vanas à certo periculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis captam vrbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilius, & M. Geganius Macrinus cenſores villam publicam in campo Martio probauerunt: ibiq; primum cenſus populi eſt actus. Eoſdem conſules in ſequenti anno refectos, Iulium tertium, Virginium iterum, apud Macrum Licinium inuenio. Valerius Antiâs, & Q. Tubero M. Manilium, & Q. Sulpitium conſules in eum annum edunt. cæterum in tam diſcrepanti editione & Tubero, & Macer libros linteos authores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuiſſe, traditum à ſcriptoribus antiquis diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequi linteos placet. & Tubero incertus veri eſt. ſed inter cætera vetuſtate incõperta hoc quoq; in incerto poſitum. Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, nõ Veientibus ſolum exterritis metu ſimilis excidii, ſed etiam Faliſcis, memoria initi primo cum iis belli: quanquam rebellantibus nõ affuerant. Igitur cum duæ ciuitates legatis circa XII populos miſſis impetraſſent, vt ad Voltumnæ fanum indiceretur omni Hetruriæ cõciliũ: velut magno inde tumultu imminente, ſenatus Mamercum Æmiliũ dictatorem iterum dici iuſſit. Ab eo A. Poſthumius Tubertus magiſter equitum eſt dictus, bellumq; tanto maiore, q̃ proximo conatu apparatũ eſt: quanto plus erat ab omni Hetruria periculi, quàm ab duobus populis fuerat. Ea res aliquanto expectatione omniũ tranquillior fuit. Itaq; cũ renũciatum à mercatoribus eſſet: negata Veientibus auxilia: iuſſoſq; ſuo conſilio bellũ initum

A initum,ſuis viribus exequi,nec aduerſarum rerum quærere ſocios:cum quibus ſpem integram com-
municati nõ ſint:tum dictator,ne nequicquã creatus eſſet:materia quærendæ bello gloriæ adempta,
in pace aliquid operis edere,quod monumentum eſſet dictaturę,cupiẽs,cenſuram minuere parat:ſeu
nimiam poteſtatem ratus:ſeu non tam magnitudine honoris,q̃ diuturnitate offenſus:Cõcione itaq;
aduocata rempublicam foris gerendam ait, tutaq́; omnia præſtanda, deos immortales ſuſcepiſſe. ſe
quod intra muros agendum eſſet,libertati populi Romani cõſulturum.maximam autem eius cuſto-
diam eſſe:ſi magna imperia diuturna non eſſent:& temporis modus imponeretur,quibus iuris impo-
ni non poſſet.Alios magiſtratus annuos eſſe:quinquẽnalem cenſuram grauem eſſe:iiſdem per tot an-
nos magna parte vitæ obnoxios viuere.ſe legem laturum:ne plusquàm annua ac ſemeſtris cẽſura eſ-
ſet.Conſenſu ingenti populi legẽ poſtero die pertulit.Et vt re ipſa,inquit,ſciatis Quirites,quàm mi-
hi diuturna non placeãt imperia:dictatura me abdico. Depoſito ſuo magiſtratu, modo aliorum ma-
giſtratui impoſito fine alteri,cõgratulatione ac fauore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores
ægre paſſi,Mamercum,quod magiſtratum populi Romani minuiſſet:tribu mouerunt:octuplicatoq́;
cenſu ærarium fecerunt.Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferũt:cauſam potius ignominiæ in-
tuentem,quàm ignominiam.primores patrum,quanquam diminutum cenſuræ ius voluiſſent:exem
plo acerbitatis cenſoriæ offenſos.quippe cum ſe quiſque diutius,ac ſæpius ſubiectum cenſoribus fo-
re cerneret,quàm cenſuram geſturum.Populi certe tanta indignatio coorta dicitur: vt vis à cenſori-
bus nullius authoritate,præterquàm ipſius Mamerci,deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſſiduis cõ-
cionibus prohibendo conſularia comitia:cum res propè ad interregnum perducta eſſet:euicere: tan-
dem:vt tribuni militum conſulari poteſtate crearentur,victoriæ præmium,quod petebatur:vt plebe-
ius crearetur:nullum fuit.omnes patritii creati ſunt,M.Fabius Vibulanus,M.Folius, L.Sergius Fi-
denas.Peſtilentia eo anno aliarum rerum ocium præbuit. ædes Apollini pro valetudine populi vota
eſt:multa duumuiri ex libris placãdæ deûm iræ,auertendæq́; à populo peſtis cauſa,fecere.magna ta-
men clades in vrbe,agriſq́; promiſcue hominum,pecorumq́; pernitie accepta. famẽ cultoribus agro-
rum timentes,in Hetruriam,pontinumq́; agrum,& Cumas,poſtremo in Siciliã quoq; frumenti cau-
ſa miſere. Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. Tribuni militum conſulari poteſtate
omnes patritii creati ſunt,L.Pinarius Mamercus, L.Furius Medulinus, Sp.Poſthumius Albus. Eo
anno vis morbi leuata: neq; à penuria frumenti,quia ante prouiſum erat: periculum fuit. Conſilia
B ad mouenda bella in Volſcorum,Æquorumq́; conciliis,& in Hetruria ad fanum Voltumnæ agita-
ta.Ibi prolatæ in annum res:decretoq; cautum:nequod ante concilium fieret: nequicquam Veiente
populo quærente eandem,qua Fidenæ deletæ ſint,imminere Veiis fortunam. Interim Romæ prin-
cipes plebis iandiu nequicquam imminente ſpe maioris honoris, dum foris ocium eſſet, cœtus in-
dicere in domos tribunorum plebis.ibi ſecreta conſilia agitare.Queri ſe à plebe adeo ſpretos:vt,cum
per tot annos tribuni militum conſulari poteſtate creentur: nulli vnquam plebeio ad eũ honorẽ adi-
tus fuerit.multum prouidiſſe ſuos maiores:qui cauerint:necui patritio plebeii magiſtratus paterent:
aut patritios habendos fuiſſe tribunos plebis.adeo ſe ſuis etiam ſordere:nec à plebe minus, quàm à
patribus contemni.Alii purgare plebem:culpam in patres vertere.eorum ambitione, artibuſq́; fieri,
vt obſeptum plebi ſit ad honorem iter.ſi plebi reſpirare ab eorum mixtis precibus, miniſq́; liceat:me-
morem eam ſuorum inituram ſuffragia eſſe:& parto auxilio imperium quoq; aſciturum. Placet tollen
dæ ambitionis cauſa tribunos legem promulgare:necui album veſtimentum addere petitionis cau-
ſa liceret.Parua nunc res,& vix ſerio agenda videri poſſit,quæ tunc ingenti certamine patres, ac ple-
bem accendit.Vicere tamen tribuni:vt legem perferrent:apparebatq́;: irritatis animis plebem ad ſu-
os ſtudia inclinaturam.quæ ne libera eſſent:ſenatuſconſultum factum eſt: vt conſularia comitia ha-
berentur.Tumultus cauſa fuit:quem ab Æquis,& Volſcis,Latini atq; Hernici nũciarant.T.Quin-
tius Lucii filius,Cincinnatus,(eidem & Pœno cognomen additur)& Cn.Iulius Mento conſules fa-
cti.nec vltra terror belli eſt dilatus.Lege ſacrata,quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat: de-
lectu habito,vtrinq; validi exercitus profecti in Algidũ conuenere.ibiq́; ſeorſum Æqui,ſeorſum Vol
ſci caſtra communiuere:intentiorq́;,quàm vnquam ante,muniendi, exercendiq́; militem cura duci-
bus erat.eo plus nuncii terroris Romam attulere.Senatui dictatorem dici placuit: quia etſi ſæpe vi-
cti populi,maiore tamen conatu, quàm aliàs vnquam rebellarent: & aliquantum Romanæ iuuen-
tutis morbo abſumptum erat.ante omnia prauitas conſulum, diſcordiaq́; inter ipſos, & certamina
in conſiliis omnibus, terrebant. Sunt, qui male pugnatum ab his conſulibus in Algido, authores
ſint:eamq́; cauſam dictatoris creandi fuiſſe.Illud ſatis conſtat:ad alia diſcordes, in vno aduerſus pa-
trum voluntatem conſenſiſſe:ne dicerent dictatorem:.donec,cum alia aliis terribiliora afferrentur:nec
in authoritate ſenatus conſules eſſent:Q.Seruilius Priſcus ſummis honoribus egregie vſus,vos, in-
quit,tribuni plebis,quoniam ad extrema ventum eſt: ſenatus appellat: vt in tanto diſcrimine reipu-
blicæ dictatorem dicere conſules pro poteſtate veſtra cogatis.Qua voce audita,occaſionem oblatam
rati tribuni augendæ poteſtatis,ſecedunt:proq́; collegio pronunciant: placere conſules ſenatui dicto

C audientes eſſe.ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis vltra tendant in vincula ſe duci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis,quàm ab ſenatu vinci maluerunt,proditum à patribus ſummi imperii ius,datumq; ſub iugum tribunitiæ poteſtati conſulatum memorantes. ſiquidem cogi aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules,&(quo quid vlterius priuato timēdum foret?)in vincula etiam duci poſſent. Sors, vt dictatorem diceret(nam ne id quidem inter collegas conuenerat)T.Quintio euenit. is A. Poſthumium Tubertum,ſocerum ſuum,ſeueriſſimi imperii virum,dictatorē dixit.ab eo L.Iulius magiſter equitum eſt dictus.ſimul edicitur & iuſtitium:neq; aliud tota vrbe agi:quàm bellū apparari. cognitio vacantium militiæ munere poſt bellum differtur.ita dubii quoq; inclinant ad nomina danda. & Hernicis,Latiniſq; milites imperati.vtrinq; obnixe obeditū dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta.relictoq; Cn.Iulio conſule ad præſidium,vrbis,& L.Iulio magiſtro equitum ad ſubita belli miniſteria,ne qua res,qua eguiſſent in caſtris,moraretur:dictator præeunte A.Cornelio pōtifice maximo ludos magnos tumultus cauſa vouit: profectuſq; ab vrbe diuiſo cum Quintio conſule exercitu: ad hoſtes peruenit.Sicut bina caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpatio diſtantia viderant:ipſi quoq; mille fermè paſſus ab hoſte,dictator Thuſculo,conſul Lanuuio propiorem locum caſtris cœperūt. Ita quatuor exercitus totidem munimenta:planitiem in medio nō paruis modo excurſionibus ad prælia: ſed vel ad explicandas vtrinq; acies ſatis patentem habebant,nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuibus prælus eſt:facile patiente dictatore:conferendo vires ſpem vniuerſæ victoriæ, tentato paulatim euentu certaminū,ſuos præcipere. Itaq; hoſtes nulla in prælio iuſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra conſulis rem in caſum ancipitis euentus committunt.Clamor ſubito ortus non conſulis modo vigiles,exercitum deinde omnem,ſed dictatorē quoq; ex ſomno excuiit. Vbi præſenti ope res egebant,conſul nec animo deficit,nec conſilio.pars militum portarum ſtationes firmāt:pars corona vallum cingūt. In alteris apud dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt:eo plus animaduertitur quid opus facto ſit.miſſum extēplo ad caſtra ſubſidium,cui Sp.Poſthumius Albus legatus præficitur. ipſe parte copiarum paruo circuitu locum maxime ſecretum ab tumultu petit:vnde ex nec opinato auerſum hoſtem inuadat.Q.Sulpitium legatum præfecit caſtris:M.Fabio legato aſſignat equites:nec ante lucem mouere iubet manum,inter nocturnos tumultus moderatu difficilem.Omnia,quæ vel alius imperator prudens,& impiger in tali re præciperet,ageretq;,pręcipit ordine,atq; agit. Illud eximium conſilii,animiq; ſpecimen:& neutiq; vulgatæ laudis:quod vltro ad oppugnada caſtra hoſtium, vnde

D maiore agmine profectos exploratum fuerat:M.Geganium cum cohortibus delectis miſit. qui poſtq̄ intentos homines in euentum periculi alieni,pro ſe incautos neglectis vigiliis:ſtationibuſq; eſt adortus:prius penè cepit caſtra,quàm oppugnari hoſtes ſatis ſcirent.inde fumo,vt conuenerat,datum ſignum vbi conſpectum ab dictatore eſt:exclamat,capta hoſtium caſtra:nūciariq; paſſim iubet.Et iam luceſcebat:omniaq; ſub oculis erant:& Fabius cum equitatu impetum dederat,& conſul eruptionem è caſtris intrepidos iam hoſtes fecerat.Dictator autem parte altera ſubſidia, & ſecundam aciem adortus,circumagenti ſe ad diſſonos clamores,ac ſubitos tumultus,hoſti vndiq; obiecerat victorem peditem,equitemq;.Circūuenti igitur iam in medio ad vnum omnes pœnas rebellionis dediſſent:ni Vectius Meſſius ex Volſcis nobilior vir factis quàm genere: iam orbem voluentes ſuos increpans clara voce,hic perituri,inquit,vos telis hoſtiū eſtis indefenſi,inulti?quid igitur arma habetis?aut quid vltro bellum intuliſtis?in ocio tumultuoſi,in bello ſegnes?quid hic ſtantibus ſpei eſt?an deūm aliquem protecturū vos,rapturumq; hinc putatis?ferro via facienda eſt.hac,qua me progreſſum videritis,agite:qui viſuri domos,parētes,coniuges:liberos eſtis,ite mecū:nō murus,nec vallū,ſed armati armatis obſtāt:virtute pares,neceſſitate,quæ vltimum ac maximū telum eſt:ſuperiores eſtis.Hæc locutū,exequētemq; dicta redintegrato clamore ſecuti,dant impreſſionē,qua Poſthumius Albus cohortes obiecerat:& mouerūt victorem:donec dictator pedē iam referentibus ſuis aduenit: eoq; omne præliū verſum eſt.Vni viro Meſſio fortuna hoſtium innititur.multa vtrinq; vulnera,multa paſſim cædes eſt. Iā ne duces quidē Romani incruenti pugnāt.Ibi Poſthumius ictus ſaxo,perfracto capite acie exceſſit.Nō dictatorem humerus vulneratus,non Fabium propè affixum equo femur,nō brachium abſciſum cōſulem ex tam ancipiti prælio ſubmouit.Meſſiū impetus per ſtratos cæde hoſtes cū globo fortiſſimorū iuuenum extulit ad caſtra Volſcorum,quæ nondum capta erant.eodem omnis acies inclinatur. Cōſul effuſos vſq; ad vallum perſecutus:ipſa caſtra:vallumq; aggreditur:eodem & dictator alia parte copias admouet.nō ſegnior oppugnatio eſt,q̄ pugna fuerat. Cōſulem ſignū quoq; intra vallum inieciſſe ferunt:quo milites acrius ſubirent:repetendoq; ſigno primam impreſſionem factam.Et dictator prorupto vallo iam in caſtra prælium intulerat. Tum abiici arma paſſim:ac dedi hoſtes cœpti:caſtriſq; & his captis,hoſtes,præter ſenatores,omnes venundati ſunt.Prædæ pars,ſua cognoſcentibus Latinis, atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit:præpoſitoq; conſule caſtris, ipſe triumphans inuectus vrbem,dictatura ſe abdicauit. Egregiæ dictaturæ triſtem memoriam faciunt:qui filium ab A.Poſthumio, quod occaſione bene pugnandi captus iniuſſu diſceſſerit præſidio: victorem ſecuri percuſſum tradunt.nec libet credere:& licet,in variis opinionibus:& argumento eſt: quod im

peria

A peria malliana:non poſthumiana,appellata ſint: quoniam qui prior author tam ſæui exempli foret,
occupaturus inſignem titulum crudelitatis fuerit.imperioſo quoq; Mallio cognomen inditum, Po-
ſthumius nulla triſti nota eſt inſignitus. Cn. Iulius conſul ædem Apollinis abſente collega ſine ſorte
dedicauit.ægre id paſſus Quintius,cum dimiſſo exercitu in vrbem rediſſet:nequicquam in ſenatu eſt
conqueſtus. Inſigni magnis rebus anno additur,nihil tum ad rem Romanā pertinere viſum : quod
Carthaginenſes tanti hoſtes futuri,tum primum per ſeditiones Siculorum ad partis alterius auxili-
um in Siciliam exercitum traiecere.Agitatum in vrbe ab tribunis plebis:vt tribuni militum conſula-
ri poteſtate crearentur:nec obtineri potuit. Couſules fiunt L.Papyrius Craſſus,L.Iulius. Æquorum
legati fœdus ab ſenatu cum petiſſent:& pro fœdere deditio oſtentaretur : inducias annorum octo im-
petrauerunt. Volſcorum res ſuper acceptam in Algido cladem,pertinaci certamine inter pacis, bel-
liq; authores in iurgia & ſeditiones verſa. Vndiq; ocium fuit Romanis. Legem de mulctarum æſti-
matione pergratam populo cum ab tribunis parati cōſules vnius ex collegio proditione excepiſſent:
ipſi præoccupauerūt ferre. Conſules L.Sergius Fidenas iterum,Hoſtius Lucretius Tricipitinus.Ni-
hil dignum dictu actum his conſulibus. Secuti eos conſules,A.Cornelius Coſſus, T.Quintius Pœ-
nus iterum. Veientes in agrum Romanum excurſiones fecerūt . Fama fuit:quoſdam ex Fidenatium
iuuentute participes eius populationis fuiſſe.cognitioq; eius rei L.Sergio,& Q.Seruilio,& Mamerco
Æmylio permiſſa.Quidam Hoſtiam relegati,quod cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent,parum con-
ſtabat.colonorū additus numerus:agerq; iis bello interemptorum aſſignatus. Siccitate eo anno plu-
rimum laboratum eſt:nec cœleſtes modo defuerunt aquæ:ſed terra quoq; ingenito humore egens,vix
ad perennes ſuffecit amnes.defectus alibi aquarum circa torridos fontes , riuoſq;,ſtragē ſiti pecorum
morientium dedit.ſcabie alia abſumpta.vulgatiq; contactu in homines morbi ; & primo in agreſtes
ingruerant ſeruitiaq;,vrbs deinde impletur.Nec corpora modo affecta tabo:ſed animos quoq; multi-
plex religio, & pleraque externa inuaſit:nouos ritus ſacrificandi vaticinando inferentibus in domos,
quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi.donec publicus iam pudor ad primores ciuitatis per-
uenit,cernentes in omnibus vicis,ſacelliſq; peregrina,atq; inſolita piacula pacis deūm expoſcendæ.
Datum inde negocium ædilibus:vt animaduerterent:ne qui,niſi Romani dii , neu quo alio more , q̄
patrio colerentur. Iræ aduerſus Veientes in inſequentem annum C.Seruilio Hala , L.Papyrio Mu-
gilano conſulibus,dilatæ ſunt. Tunc quoq; ne confeſtim bellum indiceretur:ne'ue exercitus mitteren-
B tur,religio obſtitit:fœciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere.Cum Veientibus nuper acie
dimicatum ad Nomentum,& Fidenas fuerat:induciæq; inde , non pax facta : quarum & dies exierat:
& ante diem rebellauerant.miſſi tamen fœciales:nec eorum , cum more patrum iurati repeterent res:
verba ſunt audita.Controuerſia inde fuit:vtrum populi iuſſu indiceretur bellum?an ſatis eſſet ſenatus
conſultum?Peruicere tribuni,denunciando impedituros ſe delectum:vt Quintius conſul de bello ad
populum ferret.omnes centuriæ iuſſere.In eo quoq; plebs ſuperior fuit:quòd tenuit ne cōſules in pro-
ximum annum crearentur. Tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt : T.Quintius
Pœnus ex conſulatu,C.Furius,M.Poſthumius,A.Cornelius Coſſus.ex iis Coſſus præfuit vrbi., tres
delectu habito profecti ſunt Veios.documentoq; fuere:q̄ plurium imperium bello inutile eſſet. Tendē-
do ad ſua quiſq; conſilia,cum aliud alii videretur:aperuerunt ad occaſionē locum hoſti.incertā nanq;
aciem,ſignum aliis dari receptui,aliis cani iubentibus,inuaſere opportune Veientes . caſtra propin-
qua turbatos,ac terga dantes accepere.Plus itaq; ignominię,q̄ cladis eſt acceptū.Mœſta ciuitas fuit,
vinci inſueta,odiſſe tribunos poſcere dictatorem:in eo verti ſpes ciuitatis : & cū ibi quoq; religio ob-
ſtaret ne poſſet niſi ab cōſule dici dictator:augures cōſulti eā religionē exemere.A.Cornelius dictatorē
Mamercū Æmyliū dixit : & ipſe ab eo magiſter equitū eſt dictus.adeo ſimul fortuna ciuitatis virtute
vera eguit:nihil cēſoria animaduerſio effecit,quo minus regimē rerum ex notata indigne domo pete-
retur. Veientes re ſecunda elati,miſſis circū Hetruriæ populos legatis,iactando tres duces Roma-
nos ab ſe vno prælio fuſos cū tamen nullā publici conſilii ſocietatem mouiſſent:voluntarios vndiq; ad
ſpem prædæ adſciuerunt.Vni Fidenatiū populo rebellare placuit:& tanq̄ niſi ab ſcelere bellum ordiri
nefas eſſet:ſicut legatorū antea,ita tū nouorū colonorū cæde imbutis armis , Veiētibus ſeſe cōiūgūt.
Cōſultare inde principes duorū populorū Veios,an Fidenas ſedē belli caperēt.Fidenæ viſæ opportu-
niores.Itaq; traiecto Tyberi Veientes Fidenas tranſtulerunt bellum. Romæ terror ingēs erat:accito
exercitu ab Veiis,hoſtibus poſitis ad Fidenas : eoq; ipſo ob rem male geſtam perculſa caſtra locantur
ante portam Collinam:& in muris armati diſpoſiti:& iuſtitium in foro,tabernæq; clauſæ:fiuntq; om-
nia caſtris , q̄ vrbi ſimiliora. Tum trepidam ciuitatem præconibus per vicos dimiſſis dictator ad
concionem aduocatam increpuit:quod animos ex tam leuibus fortunæ momentis ſuſpenſos gererēt:
vt parua iactura accepta,quæ ipſa non virtute hoſtium,nec ignauia Romani exercitus,ſed diſcordia
imperatorum accepta ſit:veientem hoſtē ſexies victum pertimeſcant:Fidenaſq; propè ſæpius captas,
q̄ oppugnatas:eoſdem & Romanos,& hoſtes eſſe:qui per tot ſecula fuerint : eoſdem animos , eaſdem
corporis vires,eadem arma gerere.ſe quoq; eundem dictatorem Mamercum Æmylium eſſe : qui ante

C Veientium, Fidenatiumq; adiunctis Faliſcis ad Nomẽtum exercitus fuderit: & magiſtrum equitum
A. Cornelium eundem in acie foreiqui priore bello tribunus militum Larte Tolumnio rege Veienti-
um in conſpectu duorum exercituum occiſo, ſpolia opima Iouis Feretrii tẽplo intulerit. proinde me-
mores ſecum triumphos, ſecum ſpolia, ſecum victoriã eſſe, cum hoſtibus ſcelus legatorum contra ius
gentium interfectorum, cædem in pace Fidenatium colonorum, inducias ruptas, ſeptimã infelicem
defectionem, arma caperent: ſimul caſtra caſtris coniunxiſſent: ſatis cõfidere, nec ſceleratiſſimus hoſti-
bus diuturnum ex ignominia exercitus Romani gaudium fore: & populum Romanũ intellecturum
quanto melius de repub. meriti ſint, qui ſe dictatorẽ tertium dixerint: q̃ eos, qui ob ereptũ cenſuræ re-
gnum labem ſecundæ dictaturæ ſuæ impoſuerunt. Votis deinde nuncupatis profectus, M & D paſ-
ſus citra Fidenas caſtra locat: dextra mõtibus, læua Tyberi amne ſeptus, T. Quintiũ Pœnum legatũ
occupare montes iubet: occultumq; id iugũ capere, quod ab tergo hoſtibus foret. ipſe poſtero die, cũ
Hetruſci pleni animorũ, ac priſtini diei meliore occaſione q̃ pugna in aciẽ proceſſiſſent: cũctatus pa-
rũper, dum ſpeculatores referrent, Quintiũ euaſiſſe in iugũ propinquum arci Fidenarum: ſigna pro-
fert: peditumq; aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducit. magiſtro equitũ præcipit: ne iniuſ-
ſu pugnam incipiat: ſe, cum opus ſit, equeſtri auxilio ſignum daturum: tum vt memor regiæ pugnæ,
memor opimi doni, Romuliq;, ac Iouis Feretrii, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligũt Ro-
manus odio accenſus, impium Fidenatem, prædonem Veiẽtem, ruptores induciarum, cruẽtos lega-
torũ infanda cæde, reſperſos ſanguine colonorũ ſuorũ, perfidos ſocios, imbelles hoſtes compellás, fa-
ctis ſimul, dictisq; odium explet. Concuſſerat primo ſtatim congreſſu hoſtem: cum repente patefactis
Fidenarum portis noua erupit acies, inaudita ante id tempus: inuſitataq;. Ignibus armata ingẽs mul-
titudo, facibusq; ardentibus tota collucens, velut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit: formaq;
inſolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitum, equitibusq;, tum ex
montibus Quintio accito prælium ciens, ipſe in ſiniſtrũ cornu, quod incẽdio ſimilius, q̃ prælio ter-
ritum ceſſerat flammis: accurrit: claraq; voce, fumo'ne victi, inquit: velut examen apum loco veſtro
exacti, inermi cedetis hoſti! non ferro extinguitis ignes! non faſces has ipſas pro ſe quiſq;, ſi igni, nõ te-
lis pugnãdum eſt: ereptas vltro inferetis! agite nominis romani, ac virtutis patrũ, veſtræq; memores:
vertite incendium hoc in hoſtium vrbem, & ſuis flammis delete Fidenas: quas veſtris beneficiis pla-
care non potuiſtis. legatorũ hoc vos veſtrorum, colonorumq; ſanguis, vaſtatiq; fines monent. Ad im-
D perium dictatoris mota cũcta acies: faces partim emiſſæ excipiuntur, partim vi eripiuntur: vtraq; aci-
es armatur igni. Magiſter equitum & ipſe nouat pugnam equeſtrem. frenos vt detrahant equis, impe-
rat: & ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus effreno equo, in medios ignes infertur. & alii concitati
equi libero curſu ferũt equitem in hoſtem. Puluis elatus, mixtusq; fumo lucem ex oculis virorũ, equo-
rumq; aufert. ea, quæ militem terruerat, ſpecies nihil terruit equos. ruinæ igitur ſimilem ſtragẽ eques
quacunq; peruaſerat, dedit. Clamor deinde accidit nouus. qui cum vtranq; mirabundam in ſe aciem
vertiſſet: dictator exclamat: Quintium legatum, & ſuos ab tergo hoſtẽ adortos: ipſe redintegrato cla-
more infert acrius ſigna. Cum duæ acies, duo diuerſa prælia circũuentos Hetruſcos & à fronte, & ab
tergo vrgerẽt: neq; in caſtra retro, neq; in mõtes, vnde ſe nouus hoſtis obiecerat, iter fugę eſſet, & equi-
tem paſſim liberi frenis diſpuliſſent equi; Veientiũ maxima pars Tyberim effuſi petũt: Fidenatiũ qui ſu-
perſunt, ad vrbem Fidenas tendunt. infert pauidos fuga in mediam cædem: obtruncãtur in ripis: ali-
os in aquam compulſos gurgites ferunt: etiam peritos nandi laſſitudo, & vulnera, & pauor degrauãt:
pauci ex multis tranant. alterum agmen fertur per caſtra in vrbem: eodem & Romanos ſequentes im-
petus rapit: Quintium maxime, & cum eo digreſſos modo de montibus, recẽtiſſimum ad laborẽ mi-
litem: quia vltimo prælio aduenerat. Hi, poſtq̃ mixti hoſtibus portã intrauere: in muros euadũt: ſuisq;
capti oppidi ſignum ex muris tollunt. quod vbi dictator conſpexit: (iam enim & ipſe in deſerta hoſti-
um caſtra penetrauerat) cupientem militem diſcurrere ad prædam, ſpe iniecta maioris in vrbe prædæ
ad portam ducit: receptusq; intra muros, in arcem, quò ruere fugientium turbam videbat: pergit. Nec
minor cædes in vrbe, q̃ in prælio fuit: donec abiectis armis: nihil præter vitã petentes dictatori dedũ-
tur. Vrbs, caſtraq; diripiuntur. Poſtero die ſingulis captiuis ab equite ad centurionem ſorte ductis, &
quorũ eximia virtus fuerat, binis, aliis ſub corona venundatis, exercitum victorem opulentumq; præ-
da triumphãs dictator Romã reduxit: iuſſoq; magiſtro equitũ abdicare ſe magiſtratu, ipſe deinde ab-
dicat die ſextodecimo, reddito in pace imperio: quod in bello, trepidisq; rebus acceperat. Claſſibus
quoq; ad Fidenas pugnatum cum Veientibus quidam annales retulere: rem æque difficilem, atq; in-
credibilem: nec nunc lato ſatis ad hoc amne: & tum aliquanto, vt à veteribus accepimus, arctiore: niſi
in traiectu ſorte fluminis prohibendo aliquarũ nauium concurſum, in maius (vt fit) celebrantes, na-
ualis victoriæ vanum titulum appetiuere. Inſequens annus tribunos militares conſulari poteſtate
habuit, A. Sempronium Atratinum, L. Quintium Cincinnatum, L. Furium Medullinũ, L. Horatiũ
Barbatum. Veientibus annorum XX induciæ datæ: & Æquis triennii: cum plurium annorũ pe-
tiſſent. Et ab ſeditionibus vrbanis ocium fuit. Annum inſequentem neq; bello foris, neq; domi ſe-
ditione

A ditione inſignem, ludi bello voti celebrem & tribunorum militum apparatu, & finitimorum cõcurſu fecere. Tribuni cõſulari poteſtate erant, Cl. Craſſus, Sp. Nautius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullus. Spectaculum comitate etiam hoſpitũ, ad quod publico conſenſu venerant: aduenis gratius fuit. Poſt ludos conciones ſeditioſæ tribunorũ plebis fuerunt, obiurgãtiũ multitudinem: quod admiratione eorum, quos odiſſent, ſtupens, in æterno ſe ipſa teneret ſeruitio: & non modo ad ſpem cõſulatus in partem reuocandam aſpirare non auderet: ſed ne in tribunis quidem militũ creandis (quæ cõmunia eſſent comitia patrum, ac plebis) aut ſui, aut ſuorum meminiſſet. deſineret ergo mirari: cur nemo de cõmodis plebis ageret, eò impendi laborem, ac periculum: vnde emolumentum atq; honos ſperetur. nihil non aggreſſuros homines: ſi magna conatis magna præmia proponantur. vt quidẽ aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo: ex quibus pro certo habeat, patres, aduerſus quos tenderet: bello inexpiabili ſe perſecuturos: apud plebem, pro qua dimicauerit: nihilo ſe honoratiorem fore: neq; ſperandum, neq; poſtulãdum eſſe. magnos animos, magnis honoribus fieri. neminem ſe plebeium contempturum: vbi contemni deſiſſent. experiendam rem denique in vno, aut altero eſſe: ſit'ne aliquis plebeius ferendo magno honori: an portẽto ſimile, miraculoq; ſit: fortem, ac ſtrenuum aliquem exiſtere ortum ex plebe. Summa vi expugnatum eſſe: vt tribuni militum conſulari poteſtate, & ex plebe crearentur. petiſſe viros domi, militiæq; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os. nec ſe videre cur nõ lex quoq; abrogetur: qua id liceat, quod nunq̃ futurum ſit. minorem quipperuborẽ fore in iuris iniquitate, q̃ ſi per indignitatem ipſorum prætereantur. Huius generis orationes cum aſſenſu auditæ incitauere quoſdam ad petendum tribunatum militum: alium alia de cõmodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. Agri publici diuidendi, coloniarumq; deducẽdarum oſtentatæ ſpes: & vectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito, in ſtipendium militum erogandi æris. Captatum deinde tempus ab tribunis militum: quo per diſceſſum hominum ab vrbe, cum patres clandeſtina denunciatione reuocati ad diem certam eſſent: ſenatuſconſultum fieret abſentibus tribunis plebis: vt, quoniam Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe, fama eſſet: ad rem inſpiciendam tribuni militum proficiſcerentur: conſulariaq; comitia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum vrbis relinquunt, impigrum iuuenem, & iam inde ab incunabulis imbutum odio tribunorum, plebiſq;. tribunis plebis nec cum abſentibus iis, qui ſenatus conſultum fecerant: nec cũ Appio tranſacta re, quòd contenderent, fuit. Creati conſules, C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res,

B ſed memoria digna traditur eo anno facta. Vulturnum Hetruſcorum vrbem, quæ nunc Capua eſt: ab Samnitibus captam: Capuamq; ab duce eorum Capy, vel (quod propius vero eſt) à campeſtri agro appellatam. cepere autem prius bello fatigatis Hetruſcis, in ſocietatem vrbis, agrorumq; accepti: deinde feſto die grauatos ſomno, epuliſq; incolas veteres noui coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis, conſules ii, quos diximus: idibus Decembris magiſtratum occepere. Iam non ſolum qui ad id miſſi erant, retulerunt imminere Volſcum bellum: ſed legati quoq; ab Latinis, & Hernicis nunciabãt: non ante vnquam Volſcos nec ducibus legendis, nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe. vulgo fremere: aut in perpetuũ bellum, armaq; obliuioni danda, iugumq; accipiendum: aut iis, cum quibus de imperio certetur: nec virtute, nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedẽdum eſſe. Haud vana attulere: ſed nec perinde patres moti ſunt, & C. Sempronius, cui ea prouincia ſorte euenit: tanq̃ conſtantiſſimæ rei fortuna fretus, quòd victoris populi exercitum aduerſus victos duxiſſet: omnia temere, ac negligenter egit: adeo, vt diſciplinæ romanæ plus in volſco exercitu, q̃ in romano eſſet. ergo fortuna, vt ſæpe aliàs, virtutem eſt ſecuta. Primo prælio, quod ab Sempronio incaute, inconſulteq; cõmiſſum eſt: non ſubſidiis firmata acie, non equite apte locato concurſum eſt. clamor indicium primum fuit quò res inclinatura eſſet: excitatior, crebriorq; ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorem animorum. Eo ferocior illatus hoſtis vrgere ſcutis: micare gladiis. altera ex parte nutant circumſpectantibus galeæ: & incerti trepidant: applicantq; ſe turbæ: ſigna nunc reſiſtentia deſeruntur ab anteſignanis: nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondũ fuga certa, nondum victoria erat, tegi magis Romanus, q̃ pugnare. Volſcus inferre ſigna: vrgere aciem: plus cædis hoſtium videre, q̃ fugæ. Iam in oĩbus locis ceditur, nequicquam Sempronio cõſule obiurgãte, atq; hortante. nihil nec imperiũ, nec maieſtas valebat. dataq; mox terga hoſtibus forent: ni Sex. Tempanius decurio equitũ labẽte iam re præſenti animo ſubueniſſet. Qui cũ magna voce exclamaſſet: vt equites, qui ſaluam remp. vellent eſſe: ex equis deſilirent: oĩum turmarum equitibus velut ad conſulis imperium motis, niſi hæc, inquit, armata cohors ſiſtat impetũ hoſtiũ: actũ de imperio eſt. ſequimini pro vexillo cuſpidem meã: oſtendite Romanis, Volſciſq;: nec equitibus vobis vllos equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore cõprobata adhortatio eſſet: vadit alte cuſpidẽ gerens: quacunq; incedunt, vi viam faciunt: eò ſe inferunt obiectis parmis: vbi ſuorum plurimum laborem vident. reſtituitur oĩbus locis pugna, in quæ eos impetus tulit. nec dubiũ erat: quin, ſi tam pauci ſimul obire cũa: poſſent: terga daturi hoſtes fuerint. Et cũ iam parte nulla ſuſtinerẽtur: dat ſignum Volſcus imperator

C vt parmatis,nouæ cohorti hoſtium locus detur:donec impetu illati ab ſuis excludantur.quod vbi eſt
factum interclusi equites cũ nec prorumpere eadẽ,qua tranſierant,poſſent,ibi maxime cõfertis hoſti/
bus,qua viam fecerant:& conſul,legionesq́; romanæ,cum quod tegumen modo omnis exercitus fue/
rat,nuſquam viderent:ne tot fortiſſimos viros intercluſos opprimeret hoſtis: tendunt in quemcunq;
caſum.diuerſi Volſci,hinc conſulem,ac legiones ſuſtulere:altera fronte inſtare Tempanio , atq; equi/
tibus,qui,cum ſæpe conati nequiſſent perrumpere ad ſuos: tumulo quodam occupato , in orbem ſe
tutabantur,nequaquam inulti.nec pugnæ finis ante noctem fuit.conſul quoq; nuſquam remiſſo cer/
tamine,dum quicquam ſuperfuit lucis,hoſtem tenuit.nox incertos diremit. tantusq́; ab impruden/
tia euentus vtraq; caſtra tenuit pauor:vt relictis ſauciis,& magna parte impedimentorum,ambo pro
victis exercitus ſe in montes proximos reciperent.tumulus tamen circũſeſſus vltra mediam eſt noctẽ.
quò cum circũſedentibus nunciatum eſſet caſtra deſerta eſſe:victos rati ſuos,& ipſi,qua quenq; in te/
nebris pauor tulit,fugerunt. Tempanius metu inſidiarum ſuos ad lucem tenuit.digreſſus deinde ipſe
cum paucis ſpeculatum,cum ab ſauciis hoſtibus ſciſcitando cõperiſſet caſtra Volſcorum deſerta eſſe:
lætus ab tumulo ſuos deuocat:& in caſtra romana penetrat:vbi cum vaſta,deſertaq́; oía,atq; eandem,
quam apud hoſtes,fœditatẽ inueniſſet:priuſq̃ Volſcos cognitus error reduceret: quibus poterat ſau/
ciis ductis ſecum,ignarus quam regionem conſul petiſſet,ad vrbem proximis itineribus pergit. Iam
eò fama pugnæ aduerſæ,caſtrorumq́; deſertorum perlata erat: & ante oía deplorati erant equites non
priuato magis,q̃ publico luctu:Fabiusq́; conſul terrore vrbi quoq; iniecto ſtationes ante portas age/
bat:cum equites procul viſi non ſine terrore ab dubiis quinam eſſent,mox cogniti tantam ex metu læ
titiam fecere:vt clamor vrbem peruaderet gratulantium ſaluos,victoresq́; rediſſe equites:& ex mœſtis
pauloante domibus,quæ conclamauerant ſuos:procurreretur in vias:pauidæq́; matres,ac coniuges,
oblitæ præ gaudio decoris,obuiam agmini occurrerent,in ſuos quæq; ſimul corpore atq; aío vix præ
gaudio compotes,effuſæ. Tribunis plebis,qui M.Poſthumio,& T.Quintio diem dixerãt:quòd ad
Veios eorum opera male pugnatũ eſſet:occaſio viſa eſt per recens odiũ Sempronii conſulis renouan/
dæ in eos inuidiæ.itaq; aduocata concione cũ proditam Veiis remp.eſſe ab ducibus,proditũ deinde,
quia illis impune fuerit,in Volſcis ab conſule exercitum,traditos ad cædem fortiſſimos equites,deſer
ta fœde caſtra vociferati eſſent:C. Iulius vnus ex tribunis Tempanium equitẽ vocari iuſſit. coramq́;
eis,Sexte Tempani,inquit,quæro de te,arbitreris'ne C.Sempronium cõſulem aut in tempore pugnã
iniſſe,aut firmaſſe ſubſidiis aciem?aut vllo boni conſulis functũ officio?& tu'ne ipſe victis legionibus
romanis tuo conſilio equitem ad pedes deduxeris?reſtitueriſq́; pugnam?excluſo deinde ab acie noſtra
D tibi,atq; equitibus num aut conſul ipſe ſubuenerit,aut miſerit præſidium?poſtero deniq; die ecquid
præſidii vſq̃ habueris?an tu,cohorsq́; in caſtra veſtra virtute proruperitis?ecquem in caſtris cõſulem,
ecquem exercitũ inueneritis?an deſerta caſtra,relictos ſaucios milites?Hæc pro virtute tua,fideq́;,qua
vna hoc bello reſp.ſtetit;dicenda tibi ſunt hodie.Deniq; vbi C.Sempronius,vbi legiones noſtræ ſint?
deſertus ſis:an deſerueris conſulem,exercitumq́;?victi deniq; ſimus:an vicerimus?Aduerſus hæc Tem
panii oratio incõpoſita fuiſſe dicitur:cæterum militariter grauis,non ſuis vana laudibus,nõ crimine
alieno læta.Quanta prudẽtia rei bellicæ in C.Sempronio eſſet,nõ militis de imperatore æſtimationẽ
eſſe:ſed populi Romani fuiſſe,cum eum comitiis conſulem legeret. Itaq; ne ab ſe imperatoria cõſilia,
neu cõſulares artes exquirerẽt:quç penſitanda quoq; magnis animis,atq; ingeniis eſſent:ſed quod vi/
derit,referre poſſe. Vidiſſe aũt ſe prius,q̃ ab acie intercluderetur,conſulem in prima acie pugnantem,
adhortantẽ,inter ſigna romana telaq́; hoſtiũ verſaurẽ:poſtea ſe ab conſpectu ſuorũ ablatũ , ex ſtrepitu
tamẽ & clamore ſenſiſſe vſq; ad noctẽ extractũ certamen;nec ad tumulum,quẽ ipſe tenuerat,præ mul/
titudine hoſtium credere perrumpi potuiſſe.Exercitus vbi eſſet,ſe neſcire:arbitrari velut ipſe in re tre/
pida loci præſidio ſe,ſuoſq́; ſit tutatus,ſic conſulẽ ſeruandi exercitus cauſa loca tutiora caſtris cepiſſe.
Nec Volſcorum meliores res eſſe credere,q̃ populi Romani fortuna: noctemq́; omnia erroris mutui
impleſſe.precantemq́; deinde ne ſe feſſum labore,ac vulneribus tenerent , cũ ingenti laude nõ virtutis
magis,q̃ moderationis dimiſſum.Cũ hæc agerentur,iam cõſul via lauicana ad fanum Quietis erat
eò miſſa plauſtra,iumẽtaq́; alia ab vrbe:exercitũ affectum prælio,ac via nocturna excepere.Paulopoſt.
in vrbem eſt ingreſſus conſul,non ab ſe magis enixe amouens culpam,q̃ Tempaniũ meritis laudibus
ferens.Mœſtæ ciuitati ab re male geſta,& iratæ ducibus M.Poſthumius reus obiectus: qui tribunus
militũ pro conſule ad Veios fuerat:decẽ millibus æris grauis dãnatur. T.Quintium collegam eius,
quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſthumii Tuberti,& ad Fidenas legatus dictatoris alte
rius Mamerci Æmylii res proſpere geſſerat:totam culpã eius tẽporis in prædamnatum collegã tranſ/
ferentẽ,oẽs tribus abſoluerunt.profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur,venerabilis viri,& exa/
ctæ iam ætatis Capitolinus Quintius,ſuppliciter orans ne ſe breui reliquo vitæ ſpatio tam triſtem
nuncium ferre ad Cincinnatum paterẽtur.Plebs tribunos plebis abſentes Sex.Tempaniũ , A.Selliũ,
& Antiſtium,& Spurilium fecit:quos & pro cẽturionibus ſibi præfecerant Tempanio authore equi/
tes.Senatus,cum odio Sempronii conſulare nomen offenderet:tribunos militum conſulari poteſtate
creari

A creari iuſſit.creati ſunt L.Manlius Capitolinus.Q.Antonius Merēda,L.Papyrius Mugillanus.Principio ſtatim anni L.Hortenſius tribunus plebis C.Sempronio conſuli anni prioris diem dixit. quem cum quatuor collegæ inſpectante populo Romano orarēt,ne imperatorem ſuum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet,vexaret: ægre Hortenſius pati tentationem eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuæ, nec precibus tribunorum quæ in ſpeciem modo iactentur, ſed auxilio confidere reum. Itaque modo ad eum conuerſus,vbi illi patritii ſpiritus,vbi ſubnixus & fidens innocentiæ animus eſſet quærebat:ſub tribunitia vmbra conſularem virum delituiſſe.modo ad collegas. vos autem ſi reum perago,quid acturi eſtis?an erepturi ius populo,& euerſuri tribunitiam poteſtatem? Cum illi & de Sempronio,& de omnibus ſummam populi Romani poteſtatem eſſe dicerēt: nec ſe iudicium populi tollere aut velle,aut poſſe:ſed ſi preces ſuæ pro imperatore,qui ſibi parentis eſſet loco, non valuiſſent:ſe veſtem cum eo mutaturos:tum Hortenſius,non videbit,inquit,plebs Romana ſordidatos tribunos ſuos.C.Sempronium nihil moror:quādo hoc eſt in imperio conſecutus,vt tam charus eſſet militibus.nec pietas quatuor tribunorum, q̄ Hortenſii tam placabile ad iuſtas preces ingenium pariter plebi, patribusq; gratior fuit. Non diutius fortuna Æquis indulſit: qui ambiguam victoriam Volſcorum pro ſua amplexi fuerant.proximo anno Cn.Fabio Vibulano, T.Quintio Capitolino filio Capitolini conſulibus, ductu Fabii, cui ſorte ea prouincia euenerat: nihil dignum memoratu actum.cum trepidam tm̄ oſtendiſſent aciem Æqui,turpi fuga funduntur haud magno conſulis decore. Itaque triumphus negatus: cæterum ob ſempronianæ cladis leuatam ignominiam, vt ouans vrbem intraret conceſſum eſt. Quemadmodum bellum minore q̄ timuerant dimicatione erat perfectum:ſic in vrbe ex tranquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem,ac patres exorta eſt, cœpta ab duplicando quæſtorum numero.quam rem,præter duos vrbanos quæſtores, duo,qui conſulibus ad miniſteria belli præſtò eſſent, à conſulibus relatam cum & patres ſumma ope approbaſſent: conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt, vt pars quæſtorum(nam ad id tempus patritii creati erant)ex plebe fieret.aduerſus quam actionem primo & conſules,& patres ſumma ope annixi ſunt: concedendo deinde vt quemadmodum in tribunis conſulari poteſtate creandis vſi ſunt, id æque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi:cum parum proficerent:totam rem de augendo quæſtorum numero omittunt.Excipiunt omiſſam tribuni:,aliæq; ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſeditioſæ actiones exiſtunt.propter quos motus cum ſenatus conſules q̄ tribunos creari mallet:neq; poſſet per interceſſiones tribunitias ſenatuſconſultum fieri:reſp.à conſulibus ad interregnum, neq; id ipſum(nam coire patritios tribuni prohibebant)ſine certamine ingenti redit.

B Cum pars maior inſequētis anni per nouos tribunos plebis,& aliquot interreges certaminibus extracta eſſet:modo prohibentibus tribunis patritios coire ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus ne ſenatuſconſultum de comitiis conſularibus faceret: poſtremo L.Papyrius Mugillanus proditus interrex caſtigando nunc patres,nunc tribunos plebis,deſertam omiſſamq; ab hominibus remp.deorum prouidentia, curaq; exceptam memorabat Veientibus induciis, & cunctatione Æquorum ſtare:vnde ſiquid increpet terroris,ſine patritio magiſtratu placere remp.opprimi:nō exercitum,non ducem ſcribendo exercitui eſſe.an bello inteſtino bellum externum propulſaturos? quæ ſi in vnum conueniant: vix deorum opibus quin obruatur Romana res,reſiſti poſſe.quin illi,remittendo de ſumma quiſq; iuris mediis copularent concordiam,patres patiendo tribunos militum pro cōſulibus fieri,tribuni plebis non intercedendo quo minus quatuor quæſtores promiſcue de plebe ac patribus libero ſuffragio populi fierent.tribunitia primum comitia ſunt habita: creati tribuni conſulari poteſtate omnes patritii,L.Quintius Cincinnatus tertium,Sex.Furius Medullinus iterum,M.Mallius, A.Sempronius Atratinus.Hoc tribuno comitia quæſtorum habente,petentibusq; inter aliquot plebeios filio Antiſtii tribuni plebis,& fratre alterius tribuni plebis Sex.Pompilii, nec poteſtas, nec ſuffragatio eorum valuit,quin quorum patres,auosq; conſules viderant,eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis,ante omnes Pompilius,Antiſtiusq; repulſa ſuorum accenſi. quid nam id rei eſſet? non ſuis beneficiis,non patrum iniuriis,non deniq; vſurpandi libidine, cum liceat quod ante non licuerit, ſi non tribunum militarem,ne quæſtorem quidem quenq̄ ex plebe factum:non valuiſſe patris pro filio, fratris pro fratre preces,tribunorum plebis,poteſtatis ſacroſanctæ ad auxilium libertatis creatæ.Fraudem profecto in re eſſe,& A.Sempronium comitiis plus artis adhibuiſſe,q̄ fidei:eius iniuria queri ſuos honore deiectos. Itaque cum in ipſum & innocentia tutum,& magiſtratu,in quo tunc erat,impetus fieri nō poſſet:flexere iras in C.Sempronium patruelem Atratini:eiq; ob ignominiam Volſci belli adiutore collega M.Canuleio diem dixere.ſubinde ab eiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris diuidendis illata eſt:cui actioni ſemper acerrime C.Sempronius reſtiterat:ratis,id quod erat,aut depoſita cauſa leuiorem futurum apud patres reum, aut perſeuerantem ſub iudicii tempus plebem offenſurum.aduerſæ inuidiæ obiici maluit:& ſuæ nocere cauſæ,quàm publicæ deeſſe:ſtetitq; in eadem ſententia,nequa largitio ceſſura in trium gratiam tribunorum fieret.nec tum agrum plebi, ſed ſibi inuidiam quæri:ſe quoq; ſubiturum eam tempeſtatem forti animo;nec ſenatui tanti ſe ciuem,aut quenq̄

C aliũ debere eſſe, vt in parcendo vni malum publicum fiat. Nihilo demiſſiore animo cum dies venit
cauſa ipſe pro ſe dicta, nequicq̃ omnia expertis patribus vt mitigarent plebem, quindecim millibus
æris dãnatur. Eodem anno Poſthumia virgo veſtalis de inceſtu cauſam dixit, crimine innoxia: ob ſu/
ſpicionẽ propter cultum amœniorẽ, ingeniumq; liberius q̃ virginem decet, parum abhorrens famam.
Ampliatam, deinde abſolutam pro collegii ſententia pontifex maximus abſtinere iocis, colíq; ſancte
potius, q̃ ſcite iuſſit. Eodem anno à Campanis Cumæ, quam Græci tum vrbem tenebant, capiũtur.
Inſequens annus tribunos militũ conſulari poteſtate habuit Agrippam Menenium Lanatum, P. Lu/
cretium Tricipitinum, Sp. Nautium: Annus felicitate populi Romani periculo potius ingenti, q̃ cla
de inſignis. ſeruitia vrbem vt incenderent diſtantibus locis, cõiurarũt: populoq; ad opem paſſim feren/
dam tectis intento, vt arcem, capitoliumq; armati occuparent. Auertit nefanda conſilia Iupiter: indi/
cioq; duorũ cõprehenſi ſontes pœnas dederunt. indicibus dena millia grauis æris, quæ tum diuitiæ
habebãtur, ex ærario numerata: & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Æquis reparari cœptum: &
nouos hoſtes Lauicanos conſilia cum veteribus iungere, haud incertis authoribus Romam eſt alla/
tum. Æquorum iam velut anniuerſariis armis aſſueuerat ciuitas. Lauicos legati miſſi cum reſponſa
inde retuliſſent dubia: quibus nec tũc bellum parari, nec diuturnam pacẽ fore appareret: Thuſculanis
negociũ datum, aduerterent animos nequid noui tumultus Lauicis orietur. Ad inſequentis anni tri/
bunos militum conſulari poteſtate inito magiſtratu legati ab Thuſculo venerunt, L. Sergium Fidena
tem, M. Papyrium Mugillanũ, C. Seruilium Q. Seruilii Priſci filiũ: quo dictatore Fidenæ captæ fue/
rant, nunciabant legati Lauicanos arma cepiſſe: & cum Æquorum exercitu depopulatos agrũ Thu/
ſculanũ caſtra in Algido poſuiſſe. Tum Lauicanis bellũ indictũ: factoq; ſenatuſcõſulto vt duo ex tribu
nis ad bellum proficiſcerentur, vnus res Romæ curaret, certamen ſubito inter tribunos exortum. ſe
quiſq; belli ducẽ potiorẽ ferre: curam vrbis vt ingratã, ignobilemq; aſpernari. Cum parum decorum
inter collegas certamen mirabũdi patres cõſpicerẽt: Q. Seruilius, quãdo nec ordinis huius vlla, inq̃t,
nec reip. eſt verecundia, patria maieſtas altercationẽ iſtã dirimet: filius meus extra ſortem vrbi præerit.
bellũ vtinam qui appetunt, conſideratius, concordiuſq; q̃ cupiunt, gerant. Delectum haberi non ex
toto paſſim populo placuit: decem tribus ſorte ductæ ſunt. ex his ſcriptos iuniores duo tribuni ad bel
lum duxere. Cœpta inter eos in vrbe certamina cupiditate eadem imperii multo impenſius in caſtris
accendi: nihil ſentire idem: pro ſentẽtia pugnare: ſua conſilia velle, ſua imperia ſola rata eſſe: contẽnere
inuicem, & contẽni: donec caſtigantibus legatis tandẽ ita cõparatum eſt, vt alternis diebus ſummam
imperii haberẽt. Quæ cũ allata Romam eſſent: dicitur Q. Seruilius ætate & vſu doctus, precatus ab
D diis immortalibus ne diſcordia tribunorũ dãnoſior reipublicæ eſſet, q̃ ad Veios fuiſſet: & velut haud
dubia clade imminente, inſtitiſſe filio vt milites ſcriberet, & arma pararet. Nec falſus vates fuit. nam
ductu L. Sergii, cuius dies imperii erat, loco iniquo ſub hoſtium caſtris, cum, quia ſimulato metu re/
ceperat ſe hoſtis ad vallum: ſpes vana expugnandi caſtra eò traxiſſet: repentino impetu Æquorum per
ſupinam vallem fuſi ſunt: multiq; in ruina maiore, q̃ fuga oppreſſi, obtruncatiq;: caſtraq; eo die ægre
retẽta. Poſtero die circũfuſis iam magna ex parte hoſtibus, per auerſam portam fuga turpi deſeruntur.
duces, legatiq;, & quod circa ſigna roboris de exercitu fuit, Thuſculũ petiere. Palati alii per agros paſ/
ſim multis itineribus maioris: q̃ accepta erat, cladis nuncii Romam cõtenderunt. Minus trepidatio/
nis fuit: quòd euentus timori hoium congruens fuerat: & quòd ſubſidia, quæ reſpicerent, in re trepida
præparata erant ab tribuno militum: iuſſuq; eiuſdem per minores magiſtratus ſedato in vrbe tumul/
tu, ſpeculatores propere miſſi nunciauere Thuſculi duces, exercitumq; eſſe: hoſtem caſtra loco nõ mo/
uiſſe. &, quod plurimum animorum fecit, dictator ex ſenatuſconſulto dictus Q. Seruilius Priſcus, vir
cuius prouidentiam in rep. cum multis aliis tempeſtatibus ante experta ciuitas erat, tum euentu eius
belli: quòd vni certamẽ tribunorũ: ſuſpectum ante rem male geſtã fuerat. Magiſtro equitum creato, à
quo ipſo tribuno militũ dictator erat dictus, filio ſuo, vt tradidere quidã: (nam alii Halam Seruilium
magiſtrũ equitum eo anno fuiſſe ſcribũt) nouo exercitu profectus ad bellũ, accitis qui Thuſculi erãt,
duo millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cepit. Tranſierat ex re bene geſta ſuperbia, negligentiaq; ad
Æquos, quæ in romanis ducibus fuerat. Itaque primo ſtatim prælio cum dictator equitatu immiſſo
anteſignanos hoſtium turbaſſet: legionũ inde ſigna inferri propere iuſſit: ſigniferumq; ex ſuis vnũ cun/
ctantẽ occidit. tantus ardor ad dimicandũ fuit, vt impetũ Æqui nõ tulerint: victiq; acie cũ fuga effuſa
petiſſent caſtra: breuiore tẽpore & certamine minor caſtrorũ oppugnatio fuit, q̃ præliũ fuerat. captis,
direptiſq; caſtris cũ prædam dictator militi cõceſſiſſet, ſecutiq; fugientẽ ex caſtris hoſtẽ equites renun
ciaſſent oẽs Lauicanos victos: magnam partẽ Æquorũ Lauicos confugiſſe: poſtero die ad Lauicos du
ctus exercitus: oppidumq; corona circũdatum, ſcalis captum, ac direptum eſt. Dictator exercitu vi/
ctore Romam reducto, die octauo q̃ creatus erat, magiſtratu ſe abdicauit & opportune ſenatus prius
q̃ ab tribunis plebis agrariæ ſeditiones mentione illata de agro Lauicano diuidendo fierent, cenſuit
frequens coloniam Lauicos deducendã. coloni ab vrbe mille & quingẽti miſſi bina iugera acceperũt.
Captis Lauicis, ac deinde tribunis militũ cõſulari poteſtate Agrippa Menenio Lanato, & L. Seruilio
Structo,

A Structo,& P.Lucretio Tricipitino , iterum omnibus his,& Sp.Rutilio Craſſo:& inſequenti anno A.
Sempronio Atratino tertium,& duobus iterum M.Papyrio Mugillano, & Sp.Nautio Rutilio,bien-
nium tranquillæ externæ res,diſcordia domi ex agrariis legibus fuit. Turbatores vulgi erant Sp.Me-
cilius quartum,& Metilius tertium tribuni plebis ambo abſentes creati.& cum rogationem promul-
gaſſent vt ager ex hoſtibus captus viritim diuideretur:magnæq; partis nobilium eo plebiſcito publi-
carentur fortunæ:(nec enim fermè quicq̃ agri , vt in vrbe alieno ſolo poſita, non armis partum erat:
nec quod veniſſet, aſſignatum'ue publice eſſet, præterq̃ plebs habebat)atrox plebi, patribusq; propo-
ſitum videbatur certamen:nec tribuni militum nunc in ſenatu,nunc in conſiliis priuatis principum
cogendis viam conſilii inueniebant. Cum Ap.Claudius nepos eius,qui decemuir legibus ſcribendis
fuerat:minimus natu ex patrum concilio dicitur dixiſſe, vetus ſe ac familiare conſilium domo afferre:
proauum enim ſuum Ap.Claudium oſtendiſſe patribus viam vnam diſſoluendæ tribuniciæ poteſta-
tis per collegarum interceſſionem.facile homines nouos authoritate principum de ſententia deduci,
ſi temporũ interdum potius q̃ maieſtatis memor adhibeatur oratio.pro fortuna illis animos eſſe: vbi
videant collegas principes agendæ rei gratiam omnem ad plebem præoccupaſſe,nec locum in ea reli-
ctum ſibi,haud grauate acclinaturos ſe ad cauſam ſenatus : per quam vniuerſo ordini cũ primoribus
ſe patrum concilient.Approbantibus cunctis,& ante omneis Q.Seruilio Priſco quod nõ degeneraſ-
ſet ab ſtirpe claudia collaudante iuuenem,negocium datur vt quos quiſq; poſſet ex collegio tribuno-
rum ad interceſſionem perlicerent.Miſſo ſenatu prehenſantur ab principibus tribuni, ſuadendo mo-
nendo,pollicendoq; gratum id ſingulis priuatim,gratum vniuerſo ſenatui fore:ſex ad interceſſionem
comparauere.Poſteroq; die cum ex compoſito relatum ad ſenatum eſſet de ſeditione,quam Mecilius,
Metiliusq; largitione peſſimi exẽpli concirent:eæ orationes à primoribus patrum habitæ ſunt,vt pro
ſe quiſq; iam nec conſilium ſibi ſuppetere diceret:nec ſe vllam opem cernere aliam vſquam , præter q̃
in tribunicio auxilio:in eius poteſtatis fidem circũuentam remp.tanq̃ priuatam inopem confugere.
præclarum ipſis,poteſtatiq; eſſe non ad vexandum ſenatum , diſcordiamq; ordinum mouendam plus
in tribunatu virium eſſe,q̃ ad reſiſtendum improbis collegis.Fremitus deinde vniuerſi ſenatus ortus:
cum ex oĩbus partibus curiæ tribuni appellarentur . tum ſilentio facto ii , qui præparati erant gratia
principum,quã rogationem à collegis promulgatã ſenatus cenſeat diſſoluẽdæ reip.eſſe,ei ſe interceſ-
ſuros oſtendunt.Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ.Latores rogationis concione aduocata prodi
B tores plebis cõmodorum,ac ſeruos conſularium appellantes, aliaq; truci oratione in collegas inuecti
actionem depoſuere.Duo bella inſequens annus habuiſſet,quo P.Cornelius Coſſus,Caius Valerius
Potitus,Quintius Cincinnatus , M.Fabius Vibulanus tribuni militum conſulari poteſtate fuerũt:
ni Veiens bellum religio principũ diſtuliſſet:quorũ agros Tyberis ſuper ripas effuſus maxime ruinis
villarum vaſtauit . ſimul Æquos triẽnio ante accepta clades prohibuit Volanis, ſuæ gentis populo
præſidiũ ferre.Excurſiones inde in cõfinem agrum Lauicanũ factæ erãt:nouisq; colonis bellũ illatum.
Quam noxam cũ ſe cõſenſu oĩum Æquorum defenſuros ſperaſſent:deſerti ab ſuis ne memorabili qui-
dem bello per obſidionẽ,leuemq; vnam pugnam & oppidum,& fines amiſere.Tentatum ab L.Sextio
tribuno plebis vt rogationẽ ferret,qua Volas quoq; ſicut Lauicos coloni mitterentur:per interceſſio-
nem collegarũ,qui nullum plebiſcitum,niſi ex authoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſtenderunt:di-
ſcuſſum eſt. Volis inſequente anno receptis, Æqui , coloniaq; eò deducta nouis viribus oppidum fir-
marunt, Tribunis militum Romæ conſulari poteſtate Cn.Cornelio Coſſo, L.Valerio Potito, Q.Fa
bio Vibulano iterũ,M.Poſthumio Regillenſi.huic bellũ aduerſus Æquos permiſſum eſt,prauæ mẽ-
tis homini quantũ victoria magis q̃ bellũ oſtendit.Nam exercitu impigre ſcripto,ductoq; ad Volas,
cũ leuibus prœliis Æquorũ animos fregiſſet:poſtremo in oppidum irrupit . deinde ab hoſtibus in ci-
ues certamen vertit.& cum inter oppugnationẽ prædam militis fore edixiſſet:capto oppido fidẽ mu-
tauit.Eam magis adducor vt credam iræ cauſam exercitui fuiſſe,q̃ quòd in vrbe nuper direpta , colo-
niaq; noua minus prædicatione tribuni prædæ fuerit . Auxit eã irã poſtq̃ ab collegis acceſſitus ꝑpter
ſeditiones tribunicias in vrbem reuertit, audita vox eius in concione ſtolida, ac propè vecors: qua Se-
xtio tribuno plebis legem agrariam ferenti,ſimul Volas quoq; vt mitterentur coloni laturum ſe dicẽ-
ti:dignos enim eſſe,qui armis cepiſſent,eorũ vrbem,agrumq; Volanum eſſe:malum quidẽ militibus
meis,inquit,niſi quieuerint.quod auditũ nõ concionẽ magis,q̃ mox patres offendit.& tribunus ple-
bis vir acer , nec infacundus , nactus inter aduerſarios ſuperbum ingenium,immodicamq; linguam,
quã irritando,agitandoq; in eas impelleret voces,quæ inuidiæ non ipſi tñ,ſed cauſæ , atq; vniuerſo
ordini eſſent:neminem ex collegio tribunorũ militum ſæpius,q̃ Poſthumium in diſceptationem tra-
hebat. Tum vero ſecundũ tam ſæuum,atq; inhumanum dictum,auditis,inquit,Quirites,ſicut ſer-
uis,malum minantẽ militibus?tamen hæc bellua dignior vobis tanto honore videbitur , q̃ qui vos
vrbe,agrisq; donatos in colonias mittunt:qui ſedem ſenectuti veſtræ proſpiciũt : qui pro veſtris cõ-
modis aduerſus tam crudeles, ſuperboſq; aduerſarios depugnant . Incipite deinde mirari , cur pauci
iam veſtrã ſuſcipiant cauſam . quid vt à vobis ſperẽt?an honores? quos aduerſariis veſtris potius, q̃

C populi Romani propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modo voce huius audita. quid id refert? iam ſi A
ſuffragium detur: hunc, qui malum vobis minatur: ius, qui agros, ſedesq́;, ac fortunas ſtabilire volunt:
præferetis. Perlata hæc vox Poſthumii ad milites, multo in caſtris maiorem indignationem mouit.
prædæ'ne interceptorē, fraudatoremq́; etiã malum minari militibus? Itaq; cum fremitus aperte eſſet:
& quæſtor P. Sextius eadem violētia coerceri putaret ſeditionem poſſe, qua mota erat: miſſo ad voci/
ferantem quendam militem lictore, cum inde clamor & iurgium oriretur, ſaxo ictus turba excedit: in/
ſuper increpante, qui vulnerauerat, habere quæſtorem, quod imperator eſſet militibus minatus. Ad
hunc tumultum accitus Poſthumius aſperiora omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſuppli/
ciis. poſtremo cum modum iræ nullum faceret: ad vociferationem eorum, quos necari ſub crate iuſſe/
rat, concurſu facto, ipſe ad interpellantis pœnam vecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummouentes
paſſim lictores, centurionesq́; vexarent turbam: eò indignatio erupit: vt tribunus militum ab exerci/
tu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtq̃ eſt Romam nunciatum: tribunis mili/
tum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones decernentibus tribuni plebis intercedebant. ſed ea cō/
tentio ex certamine alio pendebat: quod cura inceſſerat patres: ne metu quæſtionum plebs, iraq́;, tri/
bunos militum ex plebe crearet: tendebantq́; ſumma ope: vt conſules crearentur. Cum ſenatuſconſul/
tum fieri tribuni plebis non paterentur: iidem intercederent conſularibus comitiis: res ad interregnũ
rediit. victoria deinde penes patres fuit. Quinto Fabio Vibulano interrege comitia habente, conſu
les creati ſunt, A. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio anni ſenatuſcon
ſultum factum eſt: vt de quæſtione poſthumianæ cædis tribuni primo quoq; tempore ad plebem fer/
rent: plebsq́; præficeret quæſtioni, quem vellet. à plebe conſenſu populi conſulibus negocium manda
tur. qui ſumma moderatione, ac lenitate per paucorum ſupplicium, quos ſibimet ipſos conſciſſe mor
tem ſatis creditum eſt: tranſacta re, nequiuere tamē conſequi vt non ægerrime id plebs ferret. iacere tã/
diu irritas ſanctiones: quæ de ſuis commodis ferrentur: cum interim de ſanguine, & ſupplicio ſuo latã
legem confeſtim exerceri, & tantam vim habere. Aptiſſimum tēpus erat, vindicatis ſeditionibus deli/
nimētum animis Volani agri diuiſionem obiici: quo facto minuiſſent deſiderium agrariæ legis: quæ
poſſeſſo per iniuriam agro publico patres pellebat. Tunc hæc ipſa indignitas angebat animos, non in
retinendis modo publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatem eſſe, ſed ne vacuum quidem
agrum nuper ex hoſtibus captum plebi diuidere, mox paucis, vt cætera, futurum prædæ. Eodē anno
aduerſus Volſcos populantes Hernicorũ fines, legiones ductæ à Furio conſule, cum hoſtem ibi nō in/
uemiſſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorũ ſe contulerat: cepere. minus prædæ q̃ ſpera/
D uerant, fuit: quòd Volſci, poſtq̃ ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte oppidum reliquerũt. po/
ſterò die propè deſertum capitur. Hernicis ipſe ager dono datus. Annum modeſtia tribunorum quie/
tum excepit tribunus pl. L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilio conſulibus. Is cum principio
ſtatim anni velut penſum nominis familiæq́;, ſeditiones agrariis legibus promulgandis cieret: peſtilē/
tia coorta, minacior tamen q̃ pernicioſior, cogitationes hominum à foro, certaminibusq́; publicis
ad domum, curamq́; corporum nutriendorum auertit: minusq́; eam dãnoſam fuiſſe, q̃ ſeditio futura
fuerit, credunt. Defuncta ciuitate plurimorũ morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annum, inopia
frugum neglecto cultu agrorum (vt plerunq; fit) excepit, M. Papyrio Atracino, C. Nautio Rutilio cō/
ſulibus. Iam fames, q̃ peſtilentia triſtior erat: ni dimiſſis circa omnes populos legatis, qui Hetruſcum
mare, quiq́; Tyberim accolunt, ad frumentũ mercandum, annonæ foret ſubuentum. ſuperbe ab Sam/
nitibus, qui Capuam habebant, Cumasq́;: legati prohibiti commercio ſunt. contra ea benigne ab Si
culorum tyrãnis adiuti. maximos cōmeatus ſummo Hetruriæ ſtudio Tyberis deuexit. Solitudinē in
ciuitate ægra experti conſules ſunt: cum in legationes nō plus ſingulis ſenatoribus inuenientes, coacti
ſunt binos equites adiicere. Præterq̃ ab morbo, annonaq́;, nihil eo biennio inteſtini, externi'ue incō/
modi fuit. at vbi hæ ſolicitudines diſceſſere, omnia, quibus turbari ſolita erat ciuitas: domi diſcordia:
foris bellum exortum. M. Æmylio, C. Valerio Potito, conſulibus, bellum Æqui parabant: Volſcis,
quanq̃ non publico conſilio capeſſentibus arma, voluntariis mercede ſecutis militiam. Ad quorum
famam hoſtium (iam enim in latinum, hernicumq́; tranſcenderant agrum) delectum habentē Vale/
rium conſulem M. Menenius tribunus plebis legis agrariæ lator cum impediret: auxilioq́; tribuni ne/
mo inuitus ſacramēto diceret: repente nunciatur: arcem Caruentanam ab hoſtibus occupatã eſſe. Ea
ignominia accepta tum apud patres inuidiæ Menenio fuit: tum cæteris tribunis iam ante præpara/
tis interceſſionibus legis agrariæ, præbuit iuſtiorem cauſam reſiſtendi collegæ. Itaq; cum res diu ducta
per altercationem eſſet: conſulibus deos, hominesq́; teſtantibus, quicquid ab hoſtibus cladis, ignomi
niæq́; aut iam acceptum eſſet, aut immineret, culpam penes Menenium fore: qui delectum impediret:
Menenio contra vociferante, ſi iniuſti domini poſſeſſione agri publici cederent, ſe morã delectui non
facere. decreto interpoſito nouem tribuni ſuſtulerunt certamen: pronunciaueruntq́; ex collegii ſenten/
tia: C. Valerio conſuli ſe, dãnum aliamq́; coercitionē aduerſus interceſſionem collegæ delectus cau/
ſa detrectantibus militiam inhibenti, auxilio futuros eſſe. Hoc decreto conſul armatus cum paucis
appellantibus

A appellantibus tribunum collū torſiſſet:metu cæteri ſacramento dixere. Ductus exercitus ad Caruentanam arcē,quanq̄ inuiſus,infeſtusq́; conſuli erat:impigre primo ſtatim aduētu,deiectis, qui in præſidio erant,arcem recepit.prædatores ex præſidio per neglig ētiam dilapſi,occaſionem aperuere ad inuadendum.Prædæ ex aſſiduis populationibus,quòd omnia in locū tutū congeſta erant:fuit aliquantum.venditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores iuſſit,tum prædicās participē prædæ fore exercitum:cum militiā non abnuiſſet.Auctæ inde plebis,ac militum in conſulem iræ. itaq; cū ex ſenatuſconſulto vrbē ouans introiret:alternis inconditi verſus militari licētia iactati: quibus conſul increpitus,Menenii celebre nomē laudibus fuit:cum ad omnem mentionē tribuni fauor circūſtantis populi plauſuq́; & aſſenſu cum vocibus militū certaret.pluſq́; ea res,q̄ propè ſolēnis militum laſciuia in conſulem,curæ patribus iniecit.& tanq̄ haud dubius inter tribunos militum honos Menenii,ſi peteret, conſularibus comitiis eſt excluſus. Creati conſules ſunt Cn.Cornelius Coſſus, L.Furius Medullinus iterum. Non aliàs ægrius plebs tulit tribunicia ſibi comitia non cōmiſſa. cum dolorē quæſtoriis comitiis ſimul oſtēdit,& vlta eſt,tunc primum plebeiis quæſtoribus creatis:ita, vt in quatuor creandis vni patricio C.Fabio Ambuſto relinqueretur locus:tres plebeii, Q.Silius, P.Ælius, P.Pupius,clariſſimarum familiarum iuuenibus præferrentur. Authores fuiſſe tam liberi populo ſuffragii Icilios accipio,ex familia infeſtiſſima patribus,tres in eum annū tribunos plebis creatos,multarum, magnarumq́; rerum molem auidiſſimo adeo populo oſtentantes:cum affirmaſſent nihil ſe moturos:ſi ne quæſtoriis quidem comitiis,quæ ſola promiſcua plebi, patribusq́; reliquiſſet ſenatus: ſatis animi populo eſſet ad id,quod tādiu vellent:& per leges liceret. Pro ingēti itaq; victoria id fuit plebi: quæſturamq́; non honoris ipſius finem æſtimabant:ſed patefactus ad conſulatum, ac triūphos locus nouis hominibus videbatur.Patres contra,non pro cōmunicatis,ſed pro amiſſis honoribus fremere:negare:ſi ea ita ſint,liberos tollendos eſſe:qui pulſi maiorum loco:cernentesq́; alios in poſſeſſione dignitatis ſuæ,ſalii,flaminesq́; nuſquam aliò, q̄ ad ſacrificandū pro populo ſine imperiis, ac poteſtatibus relinquantur. Irritatis vtriuſq; partis animis, cum & ſpiritus plebes ſumpſiſſet: & tres ad popularem cauſam celeberrimi nominis haberet duces:patres oīa quæſtoriis comitiis, vbi vtrunq; plebi liceret, ſimilia fore cernētes,tendere ad conſulū comitia:quæ nondū promiſcua eſſent. Icilii contra,tribunos militum creandos dicere:& tandē aliquādo impartiēdos plebi honores.Sed nulla erat cōſularis actio, quā impediendo,id,quod petebant,exprimerent: cū mira opportunitate Volſcos & Æquos prædatum extra fines exiſſe in agrum Latinum Hernicumq́;,affertur.ad quod bellum vbi ex ſenatuſconſulto

B conſules delectum habere occipiunt:obſtare tunc enixe tribuni,ſibi plebiq́; eam fortunam oblatā memorātes. Tres erant,& omnes acerrimi viri,generoſiq́; etiā,vt inter plebeios.duo,ſinguli ſingulos ſibi conſules aſſeruandos aſſidua opera deſumunt:vni concionibus data nunc detinenda, nunc cōcienda plebs. Nec delectum conſules,nec comitia,quæ petebant,tribuni expediebant. inclinante deinde ſe fortuna ad cauſam plebis,nūcii veniunt:arcē Caruentanam dilapſis ad prædā militibus, qui in præſidio erant,Æquos interfectis paucis cuſtodibus arcis,inuaſiſſe:alios recurrentes in arcē,alios palantes in agris cæſos.Ea aduerſa ciuitati res vires tribuniciæ actioni adiecit. nequicq̄ enim tentati vt tū deniq; deſiſterent impediēdo bello,poſtq̄ non ceſſere nec publicæ tempeſtati,nec ſuæ inuidiæ:perueniunt:vt ſenatuſconſultum fiat de tribunis militum creandis:certo tamē pacto:ne cuius ratio haberetur,qui eo anno tribunus plebis eſſet:ne'ue quis reficeretur in annū tribunus plebis: haud dubie Icilios denotante ſenatu:quos mercedē ſeditioſi tribunatus,petere conſulatū inſimulabāt.Tum delectus haberi,bellumq́; oīum ordinum conſenſu apparari cœptum. Cōſules an ambo profecti ſint ad arcem Caruentanam:an alter ad comitia habenda ſubſtiterit,incertum diuerſi authores faciunt. illa pro certo habenda:in quibus non diſſentiunt:ab arce Caruentana,cum diu nequicq̄ oppugnata eſſet,receſſum:Verruginem in Volſcis eodem exercitu receptam:populationesq́;, & prædas & in Æquis, & in Volſco agro ingentes factas.Romæ,ſicut plebis victoria fuit in eo, vt quæ mallent comitia haberēt: ita euentu comitiorum patres vicere.nanq; tribuni militum conſulari poteſtate contra ſpem omniū tres patricii creati ſunt,C.Iulius Tullus,Cn.Cornelius Coſſus,C.Seruilius Hala.Artem adhibitam ferunt à patriciis:cuius eos Icilii tum quoq; inſimulabāt:quod turbam indignorū candidatorū intermiſcēdo dignis,tædio ſordiū in quibuſdam inſignium populum à plebeiis auertiſſent. Volſcos deinde,& Æquos, ſeu Caruentana arx retenta in ſpem,ſeu Verrugine: amiſſum præſidium ad iram cum impuliſſet:fama affertur,ſumma vi ad bellū coortos:caput rerū Antiates eſſe. eorum legatos vtriuſq; gentis populos circumiſſe: caſtigantes ignauiam: quod abditi intra muros populabundos in agris vagari Romanos priore anno,& opprimi Verruginis præſidium paſſi eſſent. iam non exercitus modo armatos,ſed colonias etiam in ſuos fines mitti:nec ipſos modo Romanos ſua diuiſa habere:ſed Ferentinum etiam de ſe captum Hernicis donaſſe.Ad hæc cum inflāmarentur animi: vt ad quoſq; ventum erat,numerus iuniorū conſcribebatur.Ita omniū populorū iuuentus Antium contracta. ibi caſtris poſitis hoſtē opperiebantur.Quæ vbi tumultu maiore etiā,q̄ res erat,nunciātur Romam:ſenatus extemplo(quod in rebus trepidis vltimum conſilium erat)dictatorē dici iuſſit. Quam rem ægre

C paſſos, Iulium, Corneliumq́; ferunt: magnoq́; certamine animorũ rem actam: cum primores patrum
nequicq̃ conqueſti non eſſe in authoritate ſenatus tribunos militum, poſtremo etiã tribunos plebis
appellarent: & conſulis quoque ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrent: tribuni plebis læ/
ti diſcordia patrum, nihil eſſe in his auxilii dicerent: qui nõ ciuiũ, non deniq; hominũ numero eſſent.
ſiquando promiſcui honores, cõmunicata reſp. eſſet: tum ſe animaduerſuros: nequa ſuperbia magiſtra
tuum irrita ſenatus conſulta eſſent. interim patricii ſoluti legum, magiſtratuumq́; verecundia, per ſe
quoq; tribuniciã poteſtatem agerent. Hæc contentio minime idoneo tempore, cum tñ belli in mani
bus eſſet: occupauerat cogitationes hominum: donec, vbi diu alternis Iulius, Corneliusq́;, cum ad id
bellum ipſi ſatis idonei duces eſſent, non eſſe æquum, mandatũ ſibi à populo eripi honorẽ, diſſeruere:
tum Hala Seruilius tribunus militum tacuiſſe ſe tãdiu ait, non quia incertus ſententiæ fuerit: (quem
enim bonum ciuem ſecernere ſua à publicis conſilia?) ſed quia maluerit collegas ſua ſponte cedere au/
thoritati ſenatus: q̃ tribuniciam poteſtatem aduerſus ſe implorari paterẽtur. tum quoq;, ſi res fineret,
libenter ſe daturum tempus iis fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ. ſed cũ belli neceſſitates
non expectent humana conſilia: potiorem ſibi collegarũ gratia rempublicam fore. & ſi maneat in ſen/
tentia ſenatus: dictatorem nocte proxima dicturum: ac ſiquis intercedat: ſenatuſcõſulti authoritate ſe
fore contentum. Quo facto, cum haud immeritã laudem, gratiamq́; apud omnes tuliſſet: dictatore P.
Cornelio dicto, ipſe ab eo magiſter equitũ creatus eſt. Exemplo fuit collegas, eumq́; intuẽtibus, q̃ gra/
tia atq; honos opportuniora interdũ non cupientibus eſſent. Bellũ haud memorabile fuit. vno, atq;
eo facili prælio cæſi ad Antium hoſtes. victor exercitus depopulatus Volſcum agrum. caſtellum ad la
cum Fucinum vi expugnatum: atq; in eo tria millia hoĩum capta: cæteris Volſcis intra mœnia cõpul
ſis, nec defendẽtibus agros. Dictator bello ita geſto, vt tantum non defuiſſe fortunæ videretur: felicita/
te, q̃ gloria maior in vrbem rediit: magiſtratuq; ſe abdicauit. Tribuni militũ mentione nulla comitio/
rum conſularium habita (credo ob iram dictatoris creati) tribunorũ militum comitia edixerũt. Tum
vero grauior cura patribus inceſſit: quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent. Itaq; ſicut priore an/
no per indigniſſimos ex plebeiis candidatos omniũ etiã dignorũ tædiũ fecerant: ſic tum primoribus
patrum ſplẽdore gratiaq́; ad petendum præparatis, oĩa loca obtinuere: ne cui plebeio aditus eſſet. qua/
tuor creati ſunt, oẽs iam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Cn. Fabius Vi
bulanus, C. Seruilius Hala. hic refectus continuato honore, tum ob alias virtutes, tum ob recentem
fauorem vnica moderatione partum. Eo anno, quia tempus induciarum cũ Veienti populo exierat:
per legatos, fœcialesq́; res repeti cœptæ. quibus venientibus ad finem legatio Veientium obuiã fuit.
D petiere: ne priusq̃ ipſi ſenatum Romanum adiiſſent, Veios iretur. Ab ſenatu impetratum, quia diſcor
dia inteſtina laborarent Veientes: ne res ab iis repeterentur. tñ abfuit vt ex incõmodo alieno ſua oc/
caſio peteretur. Et in Volſcis accepta clades: amiſſo Verrugine præſidio. vbi tñ in tempore fuit mo/
menti: vt, cum precantibus opem militibus, qui ibi à Volſcis obſidebantur, ſuccurri, ſi maturatum
eſſet, potuiſſet: ad id venerit exercitus ſubſidio miſſus: vt ab recenti cæde palati ad prædandum hoſtes
opprimerentur. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit, q̃ in tribunis. qui, quia ſumma vi reſiſtere nun/
ciabantur: parum cogitauerunt: nulla non virtute ſuperari humanarũ virium modum. fortiſſimi mi/
lites non tamẽ nec viui, nec poſt mortem inulti fuere. Inſequẽti anno, P. & Cn. Corneliis Coſſis, C.
Fabio Ambuſto, L. Valerio Potito, tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellum motum ob
ſuperbum reſponſum Veientis ſenatus. qui legatis repetentibus res, ni faceſſerent propere vrbe, fini/
busq́;, daturos pœnas, quas Larti Tolumnio dediſſent, reſponderi iuſſit. Id patres ægre paſſi, decreue/
re: vt tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoque die ad populum ferrent. Quod
vbi primo promulgatum eſt; fremere iuuẽtus: nondum debellatum cum Volſcis eſſe: modo duo præ/
ſidia occidione occiſa, & cũ periculo retineri; nullũ annum eſſe, quo non acie dimicetur: & tanq̃ pœni/
teat laboris: nouum bellũ cum finitimo populo, & potentiſſimo parari: qui omnẽ Hetruriam ſit cõci/
taturus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni plebis accendũt. Maximũ bellum patribus cũ plebe
eſſe dictitant: eam de induſtria vexandã militia, trucidandamq́; hoſtibus obiici: eã procul vrbe habe/
ri, atq; ablegari: ne domi per ocium memor libertatis coloniarumq́;, aut agri publici, aut ſuffragii libe
re ferendi conſilia agitet. prehenſantesq́; veteranos, ſtipendia cuiuſq;, & vulnera, ac cicatrices numera
bant: quid iam integri eſſe in corpore loci ad noua vulnera accipienda? quid ſupereſſe ſanguinis, qui
dari pro republica poſſet? rogitantes. Hæc cum in ſermonibus, concionibusq́; interdum agitantes,
auertiſſent plebem ab ſuſcipiendo bello: profertur tẽpus ferundæ legis: quam, ſi ſubiecta inuidiæ eſſet,
antiquari apparebat. Interim tribunis militũ in Volſcum agrum ducere exercitum placuit. Cn. Cor/
nelius vnus Romæ relictus. Tres tribuni, poſtq̃ nullo loco caſtra Volſcorum eſſe, nec commiſſuros ſe
prælio apparuit: tripartito ad deuaſtãdos fines diſceſſere: Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras.
quacunq; inceſſere: late populati ſunt tecta, agrosq́;: vt diſtinerent Volſcos. Fabius, quod maxime pe/
tebatur, ad Anxur oppugnãdum ſine vlla populatione acceſſit. Anxur fuit, quæ nunc Taracinæ ſunt:
vrbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationem oſtendit. Circummiſſæ quatuor cohortes
cum

A cum C. Seruilio Hala, cum imminentem vrbi collem cepiſſent: ex loco altiore, qua nullum erat præſi-
dium, ingenti clamore ac tumultu mœnia inuaſere. ad quem tumultum obſtupefacti, qui aduerſus
Fabium vrbem infimam tuebantur: locum dedêre ſcalas admouendi. plenaq; hoſtium cuncta erant:
& in muris diu cædes pariter fugientium, ac reſiſtentium, armatorum, atque inermium fuit. cogeban-
tur itaque victi, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: cum pronunciatum repente: ne quis
præter armatos violaretur: reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: quorũ ad duo
millia & quingenti viui capiuntur. à cætera præda Fabius militem abſtinuit: donec collegæ venirẽt
ab illis quoque exercitibus captũ Anxur dictitans eſſe, qui cæteros Volſcos à præſidio eius loci auer-
tiſſent. Qui vbi venerunt: oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere. eaq; primum
benignitas imperatorum plebem patribus conciliauit. Additum deinde omnium maxime tempe-
ſtiue præcipuum in multitudinem munus: vt ante mentionem vllam plebis, tribunorum'ue, decerne-
ret ſenatus: vt ſtipendium miles de publico acciperet: cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo
munere eſſet. Nihil acceptum vnquam à plebe tanto gaudio traditur. concurſum itaque ad curiam
eſſe: prehenſataſq; exeuntium manus: & patres vere appellatos: effectum eſſe fatentibus, vt nemo pro
tam munifica patria, donec quicquam virium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum com-
moditas iuuaret, rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atque opera-
tum reipublicæ eſſet. tum quod vltro ſibi oblatum eſſet, non à tribunis plebis vnquam agitatum, nõ
ſuis ſermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, cumulatioremq; gratiam rei. Tribuni
plebis communis ordinum lætitiæ, concordiæq; ſoli expertes, negare tam id lætum partibus vniuer-
ſis, nec proſperum fore, q̃ ipſi crederent. conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, q̃ vſu appariturum. vnde
enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur alijs largitos. neque id
etiam ſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent: meliore conditione alios mi-
litare, q̃ ipſi militaſſent: & eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorum facere. His voci-
bus mouerunt partem plebis. poſtremo indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni: auxilio ſe fu-
turos, ſiquis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueran-
ter tueri: conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad
ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Cum ſenatus ſumma fide ex cenſu cõ-
B tuliſſet: primores plebis nobilium amici ex compoſito conferre incipiunt. quos cum & à patribus
collaudari, & à militari ætate tanquam bonos ciues conſpici vulgus hominum vidit: repente ſpre-
to tribunicio auxilio, certamen conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veientibus bello,
exercitum magna ex parte voluntarium noui tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere.
Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus ite-
rum, A. Manilius, L. Furius Medullinus tertium, M. Æmylius Mamercus. Ab his primum circum-
ſeſſi Veij ſunt. ſub cuius initium obſidionis cum Hetruſcorum concilium ad fanum Vultumnæ fre-
quenter habitum eſſet: parum conſtitit: bello'ne publico gentis vniuerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea
oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit: parte tribunorum, exercituſq; ad Volſcum aduocata bellũ.
Tribunos militum conſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, M. Sergium
Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, C. Fabium Ambuſtum, Sp.
Nautium Rutilium iterum. Cum Volſcis inter Ferẽtinum, atq; Ecetram ſignis collatis dimicatum.
Romanus ſecunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidũ ab tribunis obſideri cœpta.
inde inter eruptionem tentatam compulſo in vrbem hoſte, occaſio data eſt Romanis irrumpendi:
prætérq; arcem, cætera capta. in arcem munitam natura globus armatorum conceſſit. infra arcem cæ-
ſi, captiq; multi mortales. Arx deinde obſidebatur: nec aut vi capi poterat: quia pro ſpatio loci
ſatis præſidii habebat: aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumẽto priuſquam vrbs
caperetur, in arcem conuecto. tædioq; receſſum inde foret: ni ſeruus arcem Romanis
prodidiſſet. ab eo milites ꝑ locũ arduũ accepti cepere. à quibus cũ cuſtodes tru-
cidarentur: cętera multitudo repentino pauore oppreſſa in deditionem ve-
nit. Diruta & arce, & vrbe Artena, reductæ legiones ex Volſcis: om-
niſq; vis Romana Veios cõuerſa eſt. Proditori præter libertatẽ,
duarũ familiarũ bona in ꝑmiũ data. Seruius Romanus vo-
citatus. Sunt, qui Artenã Veientiũ non Volſcorum
fuiſſe credãt. ꝑbet errorẽ; ꝙ eiuſdẽ nominis vrbs
inter Cære, atq; Veios fuit. ſed eã reges Ro-
mani deleuere Cretumq;, non Veientiũ
fuerat. altera hæc nomine eodem in
Volſco agro fuit: cuius exci-
diũ eſt dictum.

PACE alibi parta, Romani, Veiiq́; in armis erãt, tanta ira, odioq́; vt victis finem adeſſe appareret. Comitia vtriuſq; populi longe diuerſa ratione facta ſunt. Romani auxere tribunorũ militum conſulari poteſtate numerũ. octo, quot nũquam antea, creati, M. Æmylius Mamercus iterũ, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Craſſus, M. Quintilius Varus, M. Iulius Tullus, M. Poſthumius, M. Furius Camillus, M. Poſthumius Albinus. Veientes cõtra, tædio annuæ ambitionis, quæ interdum diſcordiarum cauſa erat: regẽ creauere. Offendit ea res populorũ Hetruriæ animos non maiore odio regni, q̃ ipſius regis. grauis iam is antea genti fuerat opibus, ſuperbiaq́;: quia ſolennia ludorum, quos intermitti nefas eſt: violenter diremiſſet: cum ob iram repulſæ, quòd ſuffragio XII populorum alius ſacerdos ei prælatus eſſet: artifices, quorum magna pars ipſius ſerui erant: ex medio ludicro repente abduxit. gens itaq; ante omnes alias eo magis dedita religionibus, quòd excelleret arte colendi eas: auxilium Veientibus negandum, donec ſub rege eſſent, decreuit. cuius decreti ſuppreſſa fama eſt Veiis propter metum regis: qui à quo tale quid dictum referretur, pro ſeditionis eum principe, nõ noui ſermonis authorẽ habebat. Romanis & ſi quietæ res ex Hetruria nunciabantur: tamẽ quia omnibus conciliis eam rem agitari afferebatur: ita muniebant: vt ancipitia munimenta eſſent. alia in vrbem, & contra oppidanorum eruptiones verſa: aliis frons in Hetruriam ſpectans auxiliis, ſiqua forte inde venirent, obſtruebatur. Cũ ſpes maior imperatoribus Romanis in obſidione, q̃ in oppugnatione eſſet: hybernacula etiã, res noua militi Romano, ædificari cœpta: conſiliumq́; erat hyemando cõtinuare bellũ. quod poſtq̃ tribunis plebis, iandiu nullam nouãdi res cauſam inuenientibus, Romã eſt allatũ: in cõcionẽ proſiliũt: ſolicitant plebis animos, hoc illud eſſe dictitãtes, quòd æra militibus ſint cõſtituta. nec ſe feſelliſſe: id donũ inimicorũ veneno illitũ fore. vænisse libertatẽ plebis. remotã in perpetuum, & ablegatam ab vrbe, & ab republica iuuentutẽ iam ne hyemi quidẽ, aut tẽpori anni cedere: ac domos, & res inuiſere ſuas. Quã putarẽt cõtinuatæ militiæ cauſam eſſe? nullã profecto aliã inuẽturos: q̃ ne quid per frequẽtiã iuuenũ eorũ, in quibus vires oẽs plebis eſſent: agi de cõmodis eorũ poſſet. vexari

D præterea, & ſubigi multo acrius, q̃ Veientes. Quippe illos hyemẽ ſub tectis ſuis agere, egregiis muris, ſituq́; naturali vrbẽ tutantes. militẽ Romanũ in opere, ac labore, niuibus, pruinisq́; obrutum ſub pellibus durare, ne hyemis quidẽ ſpatio, quæ omniũ bellorũ terra mariq́; ſit quies: arma deponentem. Hoc neq; reges, neq; ante tribuniciã poteſtatẽ creatam ſuperbos illos cõſules, neq; triſte dictatoris imperiũ, neq; importunos decẽuiros iniunxiſſe ſeruitutis: vt perennẽ militiã facerent: quòd tribuni militum in plebe Romana regnũ exercerent. quidnã illi cõſules, dictatores'ue facturi eſſent: qui procõſularem imaginẽ tã ſæuã, ac trucem fecerint! Sed id accidere haud immerito. nõ fuiſſe ne in octo quidẽ tribunis militũ locum vlli plebeio. Antea trina loca cũ contẽtione ſumma patricios explere ſolitos. nũc iam octoiuges ad imperia obtinẽda ire: & ne in turba quidẽ hærere plebeiũ quẽquã: qui ſi nihil aliud, admoneat collegas: liberos, & ciues eorum, nõ ſeruos militare: quos hyeme ſaltẽ in domos, ac tecta reduci oporteat: & aliquo tẽpore anni parẽtes, liberosq́;, ac coniuges inuiſere: & vſurpare libertatem: & creare magiſtratus. Hæc, taliaq́; vociferãtes aduerſarium haud imparẽ nacti ſunt, Ap. Claudium, relictũ à collegis ad tribunicias ſeditiones cõprimendas, virũ imbutũ iã ab iuuẽta certaminibus plebeis: quẽ authorem aliquot annis ante fuiſſe memoratũ eſt per collegarũ interceſſionẽ tribuniciæ poteſtatis diſſoluendæ. Is tum iam nõ promptus ingenio tantũ, ſed vſu etiã exercitatus talẽ orationẽ habuit. Si vnquã dubitatũ eſt Quirites: vtrũ tribuni plebis veſtra, an ſua cauſa ſeditionum ſemper authores fuerint: id ego hoc anno deſiſſe dubitari certũ habeo, & cũ lætor tandem longi erroris vobis finẽ factũ eſſe: tum, quòd ſecũdis potiſſimũ his veſtris rebus hic error eſt ſublatus: & vobis, & propter vos reipu. gratulor. An eſt quiſquã, qui dubitet: nullis iniuriis veſtris, ſi quæ forte aliquãdo fuerũt: vnquã æque q̃ munere patrũ in plebẽ, cum æra militantibus cõſtituta ſunt: tribunos plebis offenſos, ac cõcitatos eſſe? quid illos aliud aut tum timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi cõcordiã ordinũ? quã diſſoluendæ maxime tribuniciæ poteſtati rentur eſſe. Hoc hercule tanquã artifices improbi opus quærũt: qui & ſemper ægri aliquid eſſe in rep. volũt: vt ſit, ad cuius curationem à vobis adhibeantur. Vtrum enim defenditis, an impugnatis plebẽ? vtrũ militantiũ aduerſarii eſtis, an cauſam agitis? niſi forte hoc dicitis, quicquid patres faciunt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſeu contra plebem eſt. Et quemadmodũ ſeruis ſuis vetant domini quicquã rei cum alienis hominibus eſſe: pariterq́; in iis beneficio ac maleficio abſtineri æquum cenſent: ſic vos interdicitis patribus cõmercio plebis: ne nos comitate, ac munificentia noſtra prouocemus plebem: nec plebs nobis dicto audiens atq; obediens ſit. Quanto tandem ſi quicquã in vobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet: fauere vos magis, & quantum in vobis eſſet, indulgere potius comitati patrũ, atq; obſequio plebis oportuit! quæ ſi perpetua concordia ſit: quis non

ſpondere

A ſpondere auſit maximũ hoc imperium, inter finitimos breui futurũ eſſe? Atq; ego q̃ hoc cõſilium colle
garum meorũ, quo abducere infecta re à Veiis exercitũ noluerunt: non vtile ſolũ, ſed etiã neceſſarium
fuerit: poſtea ediſſerã. nunc de ipſa cõditione dicere militantium libet. quã orationẽ non apud vos ſo/
lum, ſed etiã in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante: æquã arbitror videri poſſe. in qua ſi mihi/
ipſi nihil, quod dicerem, in mentẽ venire poſſet: aduerſariorum certe orationibus cõtentus eſſem. Ne/
gabant nuper danda eſſe æra militibus: quia nunquã data eſſent. quonã modo igitur nunc indignari
poſſunt: quibus aliquid noui adiectum commodi ſit, eis laborẽ etiam nouum pro portione iniungi?
nuſquam nec opera ſine emolumento, nec emolumentũ fermè ſine impẽſa opera eſt. labor, voluptasq;
diſſimillima natura, ſocietate quadã inter ſe naturali ſunt iũcta. Moleſte antea ferebat miles ſe ſuo ſum
ptu operam reip. præbere: gaudebat idem partem anni ſe agrum ſuum colere: quærere vnde domi, mi/
litiæq; ſe, ac ſuos tueri poſſet. gaudet nunc fructui ſibi remp. eſſe: & lætus ſtipendium accipit. æquo igi
tur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt: paulo diutius abeſſe. an ſi
ad calculos eum reſp. vocet, non merito dicat? annua æra habes: annuam operam ede. an tu æquũ cen/
ſes: militia ſemeſtri ſolidum te ſtipẽdiũ annuũ accipere? Inuitus in hac parte orationis Quirites mo/
ror. ſic enim agere debent, qui mercenario milite vtuntur. at nos tanquã cum ciuibus agere volumus:
agiq; tanquam cum patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellũ oportuit: aut geri pro
dignitate populi Romani, & perfici quamprimum oportet. perficietur autẽ: ſi vrgemus obſeſſos: ſi nõ
ante abſcedimus: q̃ ſpei noſtræ finẽ captis Veiis impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indi/
gnitas perſeuerantiam imponere debuit. Decem quondã annos vrbs oppugnata eſt ob vnã mulierem
ab vniuerſa Græcia, q̃ procul ab domo? quot terras: quot maria diſtans? nos intra viceſimũ lapidem,
in conſpectu propè vrbis noſtræ annuã oppugnationem perferre piget: ſcilicet quia leuis cauſa belli
eſt: nec ſatis quicquam iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandũ ſtimulet. Septies rebellarũt: in pace
nunquam fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coëgerũt: co/
lonos noſtros ibi interfecerũt: authores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorum noſtrorum:
Hetruriam omnem aduerſus nos cõcitare voluerũt: hodieq; id moliũtur: res repetẽtes legatos noſtros
haud procul abfuit quin violarẽt. Cum his molliter, & per dilationes bellum geri oportet? Si nos tam
iuſtũ odium nihil mouet: ne illa quidem oro vos mouent? operibus ingentibus ſepta vrbs eſt: quibus
B intra muros coërcetur hoſtis agrũ non coluit: & culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitũ: quis
eſt, qui dubitet illos nõ cupiditate ſolũ vlciſcendi, ſed etiam neceſſitate impoſita ex alieno prædandi,
cum ſua amiſerint, agrũ noſtrũ inuaſuros? nõ differimus igitur bellum iſto conſilio: ſed intra fines no/
ſtros accipimus. Quid? illud quod proprie ad milites pertinet: quibus boni tribuni plebis cũ ſtipen/
dium extorquere voluerint, nunc conſultũ repente volunt: quale eſt? vallũ, foſſamq;, ingentis vtranq;
rem operis, per tantũ ſpatium duxerunt: caſtella primo pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fece/
runt: munitiones nõ in vrbem modo, ſed in Hetruriã etiã ſpectantes, ſiqua inde auxilia veniant, oppo
ſuere. quid turres? quid vineas, teſtudinesq;, & alium oppugnandarũ vrbium apparatũ loquar? cũ tã/
tum laboris exhauſtum ſit: & ad finem iam operis tandem peruentũ: relinquenda'ne hæc ceſſetis: vt ad
æſtatem rurſus nouus deintegro his inſtituendis exudetur labor? quanto eſt minus opera tueri facta?
& inſtare, & perſeuerare, defungiq; cura? breuis enim profecto res eſt: ſi vno tenore peragitur, nec ipſi
per intermiſſiones has interuallaq; lentiorem ſpem noſtram facimus. loquor de opere, & de temporis
iactura. Quid? periculi, quod differendo bello adimus: nũ obliuiſci nos hæc iam crebra Hetruriæ cõ/
cilia de mittendis Veios auxiliis patiuntur? vt nunc res ſe habet: irati ſunt: oderunt: negant miſſuros
quantum in illis eſt, capere Veios licet. quis eſt, qui ſpondeat: eundem, ſi differtur bellũ, animũ poſtea
fore? cum, ſi laxamẽtum dederis, maior, frequentiorq; legatio itura ſit: cum, id, quod nunc offendit He
truſcos, rex creatus Veiis ſpatio mutari interpoſito poſſit: vel conſenſu ciuitatis, vt eo reconciliẽt He
truriæ animos: vel ipſius voluntate regis, qui obſtare regnum ſuum saluti ciuium nolit. Videte quot
res q̃ inutiles ſequantur illam viam conſilii: iactura operum tanto labore factorũ: vaſtatio imminens
finium noſtrorum: Hetruſcum bellũ pro Veiente concitatũ. Hæc ſunt tribuni cõſilia veſtra, nõ hercu/
le diſſimilia, ac ſiquis ægro, qui curari ſe fortiter paſſus, extemplo conualeſcere poſſit: cibi gratia præ/
ſentis, aut potionis lõginquum, & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Si mediusfidius ad hoc bel/
lum nihil pertineret: ad diſciplinam certe militiæ plurimum interarat inſueſcere militem noſtrũ nõ ſo
lum parta victoria frui: ſed, ſi res etiã lentior ſit, pati tædiũ: & q̃uis ſeræ ſpei exitũ expectare: &, ſi nõ ſit
æſtate perfectum bellum, hyemem operiri: nec, ſicut æſtiuas aues, ſtatim autumno tecta ac receſſum
circumſpicere. Obſecro vos: venandi ſtudium, ac voluptas homines per niues, ac pruinas in montes
ſyluasq; rapit: belli neceſſitatibus eam patientiam non adhibebimus, quã vel luſus, ac voluptas elice
re ſolet? adeo'ne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeo molles animos: vt hye/
mem vnam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? vt tanquam nauale bellum tempeſtatibus
captandis, & obſeruando tempore anni gerant? non æſtus, non frigora pati poſſint? erubeſcant profe/
cto, ſiquis eis hæc obiiciat: contendantq;, & animis, & corporibus ſuis virilem patientiam ineſſe: &

C ſe iuxta hyeme, atq; æſtate bella gerere poſſe: nec patrocinium mollitiæ, inertiæq; mandaſſe tribunis: & meminiſſe hanc ipſam poteſtatem non in vmbra, nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc virtute militum veſtrorũ, hæc Romano nomine ſunt digna: non Veios tantũ, nec hoc bellum intueri, quod inſtat: ſed famam & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſterũ quærere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturũ ex hac re putatis? vtrum tandẽ finitimi populũ Romanũ eſſe putent: cuius ſi qua vrbs primum illum breuiſſimi tẽporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis noſtri? vt exercitum Romanũ nõ tædiũ longinquæ oppugnationis, non vis hyemis ab vrbe circunſeſſa ſemel amouere poſſit? nec finem vllum alium belli, q̃ victoriã nouerit? nec impetu potius bella, q̃ perſeuerantia gerat? quæ in omni quidẽ genere militiæ, maxime tamẽ in obſidendis vrbibus neceſſaria eſt: quarũ pleraſq; munitionibus, ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame, ſitiq; tempus ipſum vincit atq; expugnat: ſicut Veios expugnabit: niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint: & Romæ inuenerint præſidia Veientes: quæ nequicquam in Hetruria quærunt. An eſt quicquam, quod Veientibus optatum æque contingere poſſit: q̃ vt ſeditionibus primum vrbs Romana, deinde velut ex contagione caſtra impleantur? At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt: vt non obſidionis tædio, nõ denique regni, quicquam apud eos nouatum ſit: nõ negata auxilia ab Hetruſcis irritauerint animos. morietur enim extemplo, quicunq; erit ſeditionis author: nec cuiquam dicere ea licebit, quæ apud vos impune dicuntur. fuſtuarium meretur, qui ſigna relinquit: aut præſidio decedit. authores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra nõ vni aut alteri militi, ſed vniuerſis exercitibus palàm in cõcione audiuntur. adeo quicquid tribunus plebis loquitur: & ſi prodendæ patriæ, diſſoluendæq; reipub. eſt: aſſueſcitis audire: & dulcedine poteſtatis eius capti, quælibet ſub ea ſcelera latere ſinitis. Reliquum eſt: vt quæ hic vociferantur, eadem in caſtris, & apud milites agant: & exercitus corrũpant: ducibusq; parere nõ patiãtur: q̃ñ ea demum Romæ libertas eſt: non ſenatum, nõ magiſtratus, nõ leges, nõ mores maiorum, nõ inſtituta patrũ, non diſciplinã vereri militiæ. Par iam etiã in concionibus erat Appius tribunis plebis: cum ſubito, vnde minime quis crederet, accepta calamitas apud Veios, & ſuperiorẽ Appium in cauſa, & concordiam ordinum maiorem, ardoremq; ad obſidendos pertinacius Veios fecit. Nã cũ agger promotus ad vrbem, vineæq; tantum non iam iniunctæ mœnibus eſſent: dum opera interdiu fiunt intentius, q̃ nocte cuſtodiuntur: patefacta repente porta, ingens multitudo faſcibus maxime armata ignes coniecit: horæq; momento ſimul aggerem, ac vineas, tam longi tẽporis opus incẽdium hauſit:
D multiq; ibi mortales nequicquam opem ferentes, ferro, igniq; abſumpti ſunt. Quod vbi Romam eſt nunciatum: mœſtitiam omnibus, ſenatui curã, metumq; iniecit: ne tum vero ſuſtineri nec in vrbe ſeditio, nec in caſtris poſſet: & tribuni plebis velut ab ſe victæ reip. inſultarent: cum repente, quibus cenſus equeſter erat, equi publici non erant aſſignati, conſilio prius inter ſeſe habito ſenatum adeunt: factaq; dicendi poteſtate, equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt. Quibus cum ampliſſimis verbis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent: famaq; ea forum atq; vrbem peruaſiſſet: ſubito ad curiã concurſus fit plebis. pedeſtris ordinis ſe aiunt nunc eſſe: operamq; rei publicæ extra ordinem polliceri: ſeu Veios, ſeu quò aliò ducere velint. ſi Veios ducti ſint: negant ſe inde prius, q̃ capta vrbe hoſtium, redituros eſſe. Tum vero iam ſuperfundenti ſe lætitiæ vix tẽperatũ eſt. nõ enim ſicut equites, dato magiſtratibus negocio, laudari iuſſi: neq; aut in curiam vocati, quibus reſponſum daretur: aut limine curiæ cõtinebatur ſenatus: ſed pro ſe quiſq; ex ſuperiori loco ad multitudinem in comitio ſtantem, voce manibusq; ſignificare publicam lætitiam beatam vrbem Romanam, & inuictam, & æternam illa concordia dicere: laudare equites: laudare plebem, diem ipſum laudibus ferre: victam eſſe fateri comitatem benignitatemq; ſenatus. certatim patribus, plebiq; manare gaudio lachrymæ. donec reuocatis in curiam patribus ſenatuſconſultum factum eſt: vt tribuni militares concione aduocata peditibus, equitibusq; gratias agerent: memorem pietatis eorum erga patriam dicerent ſenatum fore: placere autẽ omnibus his voluntariam extra ordinem profeſſis militiam æra procedere. & equiti certus numerus æris eſt aſſignatus. Tum primum equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios non amiſſa modo reſtituit opera: ſed noua etiam inſtituit. ab vrbe commeatus intentiore, q̃ antea ſubuehi cura: nequid tam benemerito exercitui ad vſum deeſſet. Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit, C. Seruilium Halã tertiũ, Q. Seruiliũ, P. Virginiũ, Q. Sulpitium, A. Manilium iterum, M. Sergium iterum. His tribunis dum cura omnium in Veiens bellum intenta eſt: neglectum Anxuri præſidium vagationibus militum, & Volſcos mercatores vulgo receptando, proditis repente portarum coſtodibus oppreſſum eſt. minus militum periit: quia præter ægros lixarum in modum oẽs per agros, vicinaſq; vrbes negociabantur. Nec Veiis melius geſta res: quod tũ caput omniũ curarũ publicarũ erat. nã & duces Romani plus inter ſe irarũ q̃ aduerſus hoſtes animi habuerunt: & auctum eſt bellũ aduẽtu repẽtino Capenatiũ, & Faliſcorũ. Hi duo Hetruriæ populi, quia proximi regione erãt, deuictis Veiis bello quoq; Romano ſe proximos fore credẽtes, Faliſci propria etiã cauſa infeſti, quòd Fidenati bello ſe iã antea imiſcuerãt: per legatos vltro citroq; miſſos iureiurando inter ſe obligati, cũ exercitibus nec opinato ad Veios acceſſere. Forte ea regione, qua M. Sergius tribunus militũ præerat:

A præerat:caſtra adorti ſunt:ingentemq́; terrorem intulere: quia Hetruriã omnẽ excitã ſedibus magna
mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veientes in vrbe concitauit. Ita ancipiti prælio ca/
ſtra Romana oppugnabantur.concurſanteſq́; cũ huc atq; illuc ſigna transferrent:nec Veientem ſatis
cohibere intra munitiones,nec ſuis munimentis arcere iam vim,ac tueri ſe ab exteriore poterant ho/
ſte.vna ſpes erat:ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur:vt diuerſæ legiones, aliæ aduerſus Capenatem,
ac Faliſcum,aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarent.Sed caſtris præerat Virginius priua/
tim Sergio inuiſus,infeſtuſq́;.is cum pleraq; caſtella oppugnata,ſuperatas munitiones, vtrinq; inue/
hi hoſtem nunciaretur:in armis milites tenuit:ſi opus foret auxilio,collegam dictitans ad ſe miſſurũ.
Huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat.qui,nequam opem ab inimico videretur petiſſe:vin
ci ab hoſte,q̃ vincere per ciuẽ maluit.Diu in medio cæſi milites:poſtremo deſertis munitionibus per/
pauci in maiora caſtra,pars maxima,atq; ipſe Sergius Romam pertenderunt.vbi cũ omnem culpam
in collegam inclinaret:acciri Virginium ex caſtris,interea præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſe/
natu res eſt:certatumq́;inter collegas maledictis.pauci reipublicæ,huic atq; illi,vt quoſq; ſtudiũ pri/
uatim,aut gratia occupauerũt:adſunt.Primores patrum,ſiue culpa, ſiue infelicitate imperatorũ tam
ignominioſa clades accepta eſſet:cenſuere nõ expectandũ iuſtum tẽpus comitiorum:ſed extemplo no
uos tribunos militum creandos eſſe:qui Calendis octobribus magiſtratũ occiperẽt. In quã ſententiã
cũ pedibus iretur:cæteri tribuni militum nihil cõtradicere.at enimuero Sergius Virginiuſq́;,propter
quos pœnitere magiſtratuum eius anni ſenatũ apparebat:primo deprecari ignominiã:deinde interce
dere ſenatuſcõſulto.negare ſe ante Idus Decẽbres,ſolẽnem ineundis magiſtratibus diẽ,honore abitu/
ros eſſe. Inter hæc tribuni plebis,cum in cõcordia hominũ,ſecundiſq́; rebus ciuitatis inuiti ſilẽtiũ te/
nuiſſent:feroces repente minari tribunis militum,niſi in authoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula eos
duci iuſſuros eſſe. Tum C.Seruilius Hala tribunus militum.Quod ad vos attinet tribuni plebis,mi/
naſq́; veſtras:næ ego libenter experirer q̃ non plus in his iuris,q̃ in vobis animi eſſet. ſed nefas eſt ten/
dere aduerſus authoritatẽ ſenatus.proinde & vos deſinite inter noſtra certamina locum iniuriæ quæ/
rere:& collegæ aut facient,quod cenſet ſenatus:aut ſi pertinacius tendent, dictatorẽ extemplo dicam:
qui eos abire magiſtratu cogat.Cum omnium aſſenſu cõprobata oratio eſſet:gauderentq́; patres:ſine
tribunitiæ poteſtatis terriculis inuentam eſſe aliã vim maiorẽ ad coërcendos magiſtratus:victi cõſen/
B ſu omniũ comitia tribunorũ militũ habuere:qui Calendis octobribus magiſtratum occiperent: ſeq́;
eã ante diẽ magiſtratu abdicauere.L. Valerio Potito quartum,M.Furio Camillo iterum, M.Æmylio
Mamerco tertiũ,Cn.Cornelio Coſſo iterũ,C.Fabio Ambuſto,L.Iulio Tullo,tribunis militum con/
ſulari poteſtate,multa domi,militiæq́; geſta.Nam & bellũ multiplex fuit eodẽ tẽpore, ad Veios,& ad
Capenam,& ad Falerios,& in Volſcis:vt Anxur ab hoſtibus reciperaretur:& Romæ ſimul de delectu
ſimul de tributo conferendo laboratum eſt:& de tribunis plebis cooptandis cõtentio fuit:& haud par
uum motũ duo iudicia eorũ,qui paulo ante cõſulari poteſtate fuerãt:exciuere.Omniũ primum tribu/
nis militum fuit,delectũ haberi:nec iuniores modo cõſcripti:ſed ſeniores etiã coacti nomina dare: vt
vrbis cuſtodiã agerent.Quanto autẽ augebatur militũ numerus:tanto maiore pecunia in ſtipẽdium
opus erat:eaq́; tributo conferebatur inuitis conferentibus,qui domi remanebant: quia tuentibus vr/
bem opera quoq; militari laborandum,ſeruiendumq́; reipublicæ erat.Hæc per ſe grauia,indigrioraq́;
vt viderentur,tribuni plebis ſeditioſis concionibus faciebant:ideo æra militibus cõſtituta eſſe arguẽ/
do:vt plebis partẽ militia,partẽ tributo cõficerẽt. Vnũ bellũ annum iã tertium trahi: & cõſulto male
geri:vt diutius gerãt.in quatuor deinde bella vno delectu exercitus ſcriptos & pueros quoq;, ac ſenes
extractos.Iam nõ æſtatis,nec hyemis diſcrimen eſſe:ne vlla quies vnquã miſeræ plebi ſit:quæ nũc etiã
vectigalis ad vltimũ facta ſit:vt cum cõfecta labore,vulneribus,poſtremo ætate corpora retulerint:in/
cultaq́; omnia diutino dominorũ deſiderio domi inuenerint: tributũ ex affecta re familiari pendant:
æraq́; militaria velut fœnore accepta,multiplicia reip.reddãt. Inter delectum,tributumq́;,& occupa/
tos animos maiorum rerum curis,comitiis tribunorũ pl.numerus expleri nequiit. Pugnatũ inde: in
loca vacua vt patritii cooptarentur.poſtq̃ obtineri non poterat:tamen labefactandæ legis tribunitiæ
cauſa effectum eſt vt cooptarentur tribuni pl.C.Lacerius,& M.Acutius,haud dubie patriciorum opi
bus.Fors ita tulit:vt eo anno trib.pl.C.Trebonius eſſet:qui nomini,ac familiæ debitum præſtare vi/
deretur treboniæ legis patrocinium.is, quod petiſſent patres quidam primo incepto repulſi, tamen
tribunos militum expugnaſſe vociferans, legem treboniam ſublatam, & cooptatos tribunos plebis
non ſuffragiis populi, ſed imperio patriciorum, & eò deuolui rem, vt aut patricii,aut patriciorum
aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint,eripi ſacratas leges,extorqueri tribunitiã poteſtatẽ,id fraude patri
ciorum,ſcelere ac proditione collegarum factũ arguere.Cũ arderẽt inuidia nõ patres modo,ſed etiã tri
buni plebis,cooptati pariter, & qui cooptauerant:tum ex collegio tres,P.Curiatius, M.Metilius, &
M.Minutius,trepidi rerũ ſuarũ in Sergiũ,Virginiumq́; prioris anni tribunos militares incurrunt,in
eos ab ſe irã plebis,inuidiamq́; die dicta auertunt.Quibus delectus,quibus tributũ, quibus diutina
militia,longinquitaſq́; belli ſit grauis:qui clade accepta ad Veios doleant:qui amiſſis liberis, fratri/

C bus,propinquis,affinibus lugubres domos habeant:iis publici:priuatiq́; doloris exequendi ius,po-
teſtatemq́; ex duobus noxiis capitibus datam ab ſe memorant.omnium nanque malorum in Sergio,
Virginioq́; cauſas eſſe:nec id accuſatorem magis arguere,quàm fateri reos: qui noxii ambo, alter in
alterum cauſam conferant:fugam Sergii Virginius, Sergius proditionem increpans Virginii. quo-
rum adeo incredibilem amentiam fuiſſe:vt multo veriſimilius ſit:compacto eam rem,& cōmuni frau
de patritiorum actam.Ab his & prius datum locum Veientibus ad incēdenda opera, belli trahendi
cauſa:& nunc proditum exercitum:tradita Faliſcis Romana caſtra.omnia fieri:vt conſeneſcat ad Ve-
ios iuuentus:nec de agris,nec de aliis cōmodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiaq́; vrbana
celebrare actiones,& reſiſtere conſpirationi patritiorum poſſint. Præiudicium iam de reis & ab ſena-
tu,& à populo Romano,& ab ipſorum collegis factum eſſe. nam & ſenatuſconſulto eos ab republica
remotos eſſe:& recuſantes abdicare ſe magiſtratu, dictatoris metu ab collegis coërcitos eſſe: & popu-
lum Romanum tribunos creaſſe:qui non Idibus Decembribus die ſolenni,ſed extemplo Cal.octobri
bus magiſtratum occiperent:quia ſtare diutius reſpublica his manentibus in magiſtratu non poſſet.
Et tamen eos tot iudiciis confoſſos,prædamnatosq́; venire ad populi iudicium: & exiſtimare defun-
ctos ſe eſſe:ſatisq́; pœnarum dediſſe:quòd duobus menſibus citius priuati facti ſint:neque intelligere:
nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptam eſſe,non pœnam irrogatam.quippe & collegis abroga-
tum imperium:qui certe nihil deliquiſſent.illos repeterent animos Quirites:quos recenti clade acce-
pta habuiſſent:cum fuga trepidum,plenum vulnerum ac pauore incidentem portis exercitum vide-
rint,non fortunam, aut quenquam deorum, ſed hos duces accuſantem.Pro certo ſe habere:neminē in
concione ſtare,qui illo die nō caput,domum,fortunasq́; L.Virginii ac M.Sergii ſit execratus,deteſta-
tusq́;.minime conuenire:quibus iratos quiſq; deos precatus ſit:in iis ſua poteſtate,cum liceat,& opor
teat,non vti.nunquam deos ipſos admouere nocentibus manus:ſatis eſſe, ſi occaſione vlciſcendi læ-
ſos arment.His orationibus incitata plebs denis millibus æris grauis reos condemnat: nequicquam
Sergio martem communem belli, fortunamq́; accuſante: Virginio deprecante, ne infelicior domi,
quàm militiæ eſſet.In hos verſa ira populi cooptationis tribunorum, fraudisq́; contra legem trebo-
niam factæ memoriam obſcuram fecit.Victores tribuni, vt præſentem mercedem iudicii plebes ha-
beret:legem agrariam promulgant:tributumq́; conferri prohibent:cū tot exercitibus ſtipendio opus
eſſet:resq́; militia ita proſpere gererentur:vt nullo bello veniretur ad exitum ſpei. nāque Veiis caſtra,
D quæ amiſſa erant,recuperata caſtellis præſidiisq́; firmantur.Præerant tribuni militum, M.Æmylius,
& Q.Fabius.M.Furio in Faliſcis, & Cn.Cornelio in capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inuen-
ti:prædæ actæ:incendiisq́; villarum,ac frugum vaſtati fines:oppida nec oppugnata,nec obſeſſa ſunt.
At in Volſcis depopulato agro Anxur nequicquam oppugnatum,loco alto ſitum: & poſtq̄ vis irrita
erat,vallo foſſaq́; obſideri cœptum.Valerio Potito Volſci prouincia euenerat. Hoc ſtatu militarium
rerum,ſeditio inteſtina maiore mole coorta, quàm bella tractabantur: & cum tributum conferri per
tribunos non poſſet:nec ſtipendium imperatoribus mitteretur:æraq́; militaria flagitaret miles: haud
procul erat,quin caſtra quoque vrbanæ ſeditionis contagione turbarētur.Inter has iras plebis in pa-
tres cū tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dicerent ſtabiliendæ libertatis:& ab Sergiis, Virginiisq́;
ad plebeios viros fortes,ac ſtrenuos transferendi ſummi honoris:non tamen vltra proceſſum eſt: q̄ vt
vnus ex plebe vſurpandi iuris cauſa,P.Licinius Caluus tribunus militum conſulari poteſtate creare-
tur.cæteri patritii creati:P.Manilius,& P.Titinius,P.Melius,L.Furius Medullinus,L.Popilius Vol
ſco.Ipſa plebes mirabatur ſe tantam rem obtinuiſſe:non is modo,qui creatus erat,vir nullis ante ho-
noribus vſus,vetus tantum ſenator,& ætate iam grauis.Nec ſatis conſtat:cur primus,ac potiſſimus
ad nouum delibandum honorem ſit habitus.Alii Cn.Cornelii fratris,qui tribus militum priore an-
no fuerat:triplexq́; ſtipendium equitibus dederat:gratia extractum ad tantum honorem credunt. alii
orationem ipſum tempeſtiuam de concordia ordinum,patribus plebiq́; gratam habuiſſe. Hac victo-
ria comitiorum exultantes tribuni plebis,quod maxime rempublicam impediebat, de tributo remi-
ſerunt.at collatum obedienter,miſſumq́; ad exercitum eſt.Anxur in Volſcis breui receptum eſt:negle-
ctis die feſto cuſtodiis vrbis.Inſignis annus hyeme gelida,ac niuoſa fuit:adeo,vt viæ clauſæ,Tyberis
innauigabilis fuerit. Annona ex ante conuecta copia nihil mutauit. Et quia P.Licinius vt cœperat
haud tumultuoſe magiſtratum maiore gaudio plebis,q̄ indignatione patrum,ita etiam geſſit:dulce-
do inuaſit proximis comitiis tribunorū militum plebeios creandi.vnus M.Veturius ex patriciis can-
didatis locum tenuit.plebeios alios tribunos militū conſulari poteſtate omnes ferè centuriæ dixere,
L.Titiniū,P.Meneniū,R.Aciliū,Cn.Genutiū,L.Atiliū.Triſtem hyemē,ſiue ex intēperie cœli raptim
mutatione in contrarium facta,ſiue alia qua de cauſa, grauis,peſtilensq́; omnibus animalibus æſtas
excepit.cuius inſanabili pernicie quando nec cauſa,nec finis inueniebatur:libri Sibyllini ex ſenatuſ-
conſulto aditi ſunt, duumuiri ſacris faciundis lectiſternio tunc primum in vrbe Romana facto, per
dies octo Apollinem,Latonamq́; & Dianā,Herculē, Mercuriū,atq; Neptunum tribus, q̄ampliſſime
tum apparari poterat,ſtratis lectis placauere. priuatim quoque id ſacrum celebratum eſt. tota vrbe

patentibus

A patentibus ianuis,promiſcuoq; vſu rerum omnium in propatulo poſito,notos,ignotosq; paſſim aduenas in hoſpitium ductos ferũt:& cũ inimicis quoq; benigne,ac comiter ſermones habitos:iurgiis, ac litibus temperatum:vinctis quoq; dempta in eos dies vincula:religioni deinde fuiſſe, quibus eam opem detuliſſent,vinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit:tribus in vnum bellis collatis.nanq; eodẽ,quo antea,modo circa munimenta,cũ repente Capenates,Faliſciq; ſubſidio veniſſent:aduerſus tres exercitus ancipiti prælio pugnatũ eſt.ante omnia adiuuit memoria damnationis Sergii,ac Virginii.itaq; maioribus caſtris,vnde antea ceſſatum fuerat:breui ſpatio circunductæ copiæ Capenates in vallũ Romanũ verſos ab tergo aggrediuntur. Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorẽ:trepidãtesq; eruptio ex caſtris opportune facta auertit.repulſos deinde inſecuti victores, ingentem ediderunt cædem. Nec ita multo poſt iam palantes,veluti forte oblati populatores capenatis agri reliquias pugnæ abſumpſere.& Veientium refugientes in vrbem multi ante portas cæſi: dum præ metu ne ſimul Romanus irrumperet,obiectis foribus extremos ſuorum excluſere. Hæc eo anno acta. Et iam comitia tribunorum militum aderant:quorum propè maior patribus,quàm belli cura erat:quippe non communicatum modo cum plebe,ſed propè amiſſum cernentibus ſummum imperium. itaq; clariſſimis viris ex compoſito præparatis ad petendum,quos prætereundi verecũdiam crederent fore:nihilo minus ipſi perinde,ac ſi omnes candidati eſſent,cuncta experientẽs,non homines modo,ſed deos etiam excipiebant,in religionem vertentes comitia biennio habita.priore anno intolerãdam hyemem,prodigiisq; diuinis ſimilem coortam:proximo non prodigia,ſed iam euentus,peſtilentiam agris, vrbiq; illatam haud dubia ira deũm:quos peſtis eius arcendæ cauſa placandos eſſe,in libris fatalibus inuentum ſit.comitiis,auſpicato quæ fierent,indignum diis viſum honores vulgari, diſcriminaq; gẽtium confundi. Præterquàm maieſtate petentium,religione etiam attoniti homines patritios omnes,partem magnam honoratiſſimum quenq;, tribunos militum conſulari poteſtate creauere:, L. Valerium Potitum quintum,M. Valerium Maximum,M. Furium Camillum tertium,L. Furium Medullinum tertium,Q. Seruilium Fidenatem iterum,Q. Sulpitium Camerinum iterum. His tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actum eſt.tota vis in populationibus fuit.duo ſummi imperatores,Potitus à Faleriis,Camillus à Capena prædas ingẽtes egere:nulla incolumi relicta re,cui ferro,aut ignĩ noceri poſſet. Prodigia interim multa nũciari:quorum pleraq;,& quia ſinguli authores erant, parum
B credita,ſpretaq;:& quia hoſtibus Hetruſcis,per quos ea procurarent, aruſpices non erant. In vnum omnium curæ verſæ ſunt:quod lacus in Albano nemore ſine vllis cœleſtibus aquis cauſa'ue qua alia, quæ rem miraculo eximeret,in altitudinem inſolitam creuit. Quidnam eo dii portẽderent prodigio, miſſi ſciſcitatum oratores ad delphicum oraculum.ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam Veiens.qui inter cauillantes in ſtationibus,ac cuſtodiis milites Romanos, Hetruſcosq; vaticinantis in modum cecinit:priuſquam ex lacu Albano aqua emiſſa foret, nunquam potiturum Veiis Romanum.quod primo velut temere iactũ ſperni, agitari deinde ſermonibus cœptum eſt: donec vnus ex ſtatione Romana percunctatus proximum oppidanorum,iam per longinquitatem belli commercio ſermonum facto, quis nam is eſſet, qui per ambages de lacu Albano iaceret: poſtquàm audiuit aruſpicem eſſe,vir haud intacti religione animi, cauſatus de priuati portenti procuratione, ſi operæ illi eſſet,conſulere velle,ad colloquium vatem elicuit.cumq; progreſſi ambo à ſuis longius eſſent inermes,ſine vllo metu: præualens iuuenis Romanus ſenem infirmum in conſpectu omnium raptum nequicquam tumultuantibus Hetruſcis,ad ſuos tranſtulit.qui cum productus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatum miſſus eſſet:ſciſcitantibus quidnam id eſſet, quod de lacu Albano docuiſſet, reſpondit: profecto iratos deos Veienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem obieciſſent: vt excidium patriæ fatale proderet. itaq; quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus: ea ſe nec vt indicta ſint,reuocare poſſe:& tacendo forſitan quæ dii immortales vulgari velint,haud minus q̃ celanda effando,nefas contrahi. Sic igitur libris fatalibus,ſic diſciplina Hetruſca traditũ eſſe:vt quando aqua Albana abundaſſet:tum ſi eam Romanus rite emiſiſſet,victoriam de Veientibus dari: antequam id fiat,deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe. Exequebatur inde quæ ſolennis deriuatio eſſet. Sed authorem leuem,nec ſatis fidum ſuper tanta re patres rati,decreuere legatos, ſortesq; oraculi pythicĩ expectandas. Priuſquam à Delphis oratores redirent:Albani'ue prodigii piacula inuenirentur: nouĩ tribuni militum conſulari poteſtate,L. Iulius Tullus, L. Furius Medullinus quartum, L. Sergius Fidenas, A. Poſthumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis, A. Manilius magiſtratum inierunt. Eo anno Tarquinienſes,noui hoſtes exorti:quia multis ſimul bellis, Volſcorum ad Anxur, vbi præſidium obſidebatur:Æquorum ad Lauicos,qui Romanam ibi coloniã oppugnabant:ad hoc Veientĩ quoq;,& Faliſco,& Capenati bello occupatos videbant Romanos: nec intra muros quietiora negocia eſſe certaminibus patrũ,ac plebis.inter hæc locũ iniuriæ rati eſſe,prædatũ in agrum Romanũ cohortes expeditas mittunt.aut enim paſſuros inultam eã iniuriã Romanos:ne nouo bello ſe onerarẽt: aut exiguo,eoq; parũ valido exercitu perſecuturos. Romanis indignitas maior,q̃ cura populationis Tarquinienſium fuit.eo nec magno conatu ſuſcepta,nec in longum dilata res eſt. A. Poſthumius, &

C L. Iulius non iuſto delectu (etenim ab tribunis plebis impediebantur) ſed propè volūtariorum, quos
adhortando incitauerant, coacta manu, per agrum cæretem obliquis tramitibus egreſſi, redeuntes à
populationibus, graueſq; præda Tarquinienſes oppreſſere. multos mortales obtruncāt: omnes exuūt
impedimentis: & receptis agrorum ſuorum ſpoliis Romam reuertuntur. Biduum ad recognoſcendas
res datum dominis: tertio incognita (erāt autem ea pleraq; hoſtium ipſorū) ſub haſta ven. ere. quodq;
inde redactum, militibus eſt diuiſum. Cætera bella, maximeq; Veiens, incerti exitus erant. Iamq; Ro
mani deſperata ope humana, fata, & deos ſpectabant: cum legati ab Delphis venerunt, ſortem oracu-
li afferentes congruentem reſponſo captiui vatis. Romane, aquam Albanam caue lacu contineri: ca-
ue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis: diſſipatamq; riuis extingues. tum tu
inſiſte audax hoſtium muris, memor quam per tot annos obſides vrbē, ex ea tibi his, quæ nunc pan-
duntur, fatis victoriam datam. bello perfecto donum amplum victor ad mea templa portato: ſacraq;
patria, quorū omiſſa cura eſt: inſtaurata, vt aſſolet, facito. Ingens inde haberi captiuus vates cœptus:
cumq; adhibere tribuni militum Cornelius, Poſthumiuſq; ad prodigii Albani procurationē, ac deos
rite placandos cœpere. inuentumq; tandem eſt, vbi neglectas cærimonias, intermiſſum'ue ſolenne dii
arguerent: nihil profecto aliud eſſe, q̄ magiſtratus vitio creatos, Latinas, ſacrumq; in Albano mōte nō
rite concepiſſe. vnam expiationem eorum eſſe: vt tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu: auſpicia
de integro repeterentur: & interregnū iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatuſconſulto. Interreges tres dein
ceps fuere, L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. nunquā deſitum interim turbari
comitia interpellantibus tribunis plebis: donec conueniſſet prius, vt maior pars tribunorum mili-
tum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur: concilia Hetruriæ ad fanum Vultumnæ habita. poſtulā-
tibuſq; Capenatibus, ac Faliſcis, vt Veios cōmuni animo, conſilioq; omnes Hetruriæ populi ex obſi
dione eriperent: reſponſum eſt: antea ſe id Veientibus negaſſe: quia vnde conſilium non petiſſent ſu-
per tanta re, auxilium petere non deberent: nunc iam pro ſe fortunam ſuam illis negare, maxime in ea
parte Hetruriæ gētem inuſitatam, nouos accolas Gallos eſſe: cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellū
pro certo ſit. ſanguini tamen, nominiq;, & præſentibus periculis conſanguineorum id dari: vt ſiqui iu
uentutis ſuæ voluntarii ad id bellum eant, non impediant. Eum magnum aduenīſſe hoſtium nume-
rū fama Romæ erat. eoq; miteſcere diſcordiæ inteſtinæ metu cōmuni, vt fit, cœptæ. Haud inuitis pa-
tribus P. Licinium Caluum prærogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis ex-
D pertæ in priore magiſtratu virum, cæterum iam tū exactæ ætatis. omneſq; deinceps ex collegio eiuſdē
anni refici apparebat, L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genutium, L. Attilium qui priuſquam renun-
ciarentur, iure vocatis tribubus permiſſu interregis P. Licinius Caluus ita verba fecit. Omen cōcor-
diæ Quirites, rei maxime in hoc tēpus vtilis, memoria noſtri magiſtratus vos his comitiis petere in
inſequentem annum video: ſi & collegas eoſdem reficitis, etiam vſu meliores factos. me iam non eun-
dem, ſed vmbram, nomenq; P. Licinii relictum videtis. vires corporis effoetæ: ſenſus oculorū, atq; au-
rium hebetes: memoria labat: vigor animi obtuſus. En vobis, inquit, iuuenem, filium tenēs, effigiem
atq; imaginem eius, quem vos antea tribunum militum ex plebe primum feciſtis. hunc ego inſtitutū
diſciplina mea, vicarium pro me reip. do, dicoq;, voſq; quæſo Quirites delatum mihi vltro honorem
huic petenti, meiſq; pro eo adiectis precibus mandetis. Datum id petēti patri: filiuſq; eius P. Licinius
tribunus militum cōſulari poteſtate cum iis, quos ſupra ſcripſimus, declaratus. Titinius, Genutiuſq;
tribuni militum profecti aduerſus Faliſcos, Capenateſq;, dum bellum maiore animo gerunt, q̄ conſi-
lio: præcipitauere ſe in inſidias. Genutius morte honeſta temeritatem luens, ante ſigna inter primores
cecidit: Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem reſtituit: nec ſe
tamen æquo loco hoſti cōmiſit. Plus ignominiæ erat, quàm cladis acceptum. quæ propè in cladem
ingentem vertit: tantum inde terroris nō Romæ modo, quò multiplex fama peruenerat: ſed in caſtris
quoque fuit ad Veios, ægre ibi miles retentus à fuga eſt: cum peruaſiſſet caſtra tumor: ducibus, exer-
cituq; cæſo victorem Capenatem, ac Faliſcum, Hetruriæq; omnē iuuentutē haud procul inde abeſſe.
His tumultuoſiora Romæ. iam caſtra ad Veios oppugnari, iam partem hoſtium tendere ad vrbem
agmine infeſto crediderāt: concurſumq; in muros eſt. & matronarum, quas ex domo conciuerat publi-
cus pauor: obſecrationes in templis factæ: precibuſq; ab diis petitum: vt exitium ab vrbis tectis, tem-
pliſq;, ac moenibus Romanis arcerent: Veioſq; eum auerterent terrorem: ſi ſacra renouata rite, ſi pro-
curata prodigia eſſent. Iam ludi, latinæq; inſtaurata erant: iam ex lacu Albano aqua emiſſa in agros:
Veioſq; fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius vrbis, ſeruandæq; patriæ, M. Furius Ca
millus dictator dictus magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutaue-
rat imperator mutatus. alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoq; alia vrbis videri. Omnium
primum in eos, qui à Veiis in illo pauore fugerant: more militari animaduertit: effecitq;: ne hoſtis ma
xime timendus militi eſſet. deinde indicto delectu in diem certam, ipſe interim Veios ad confirman-
dos militum animos intercurrit: inde Romam ad ſcribēdum nouum exercitum redit: nullo detrectā-
te militiam. peregrina etiam iuuentus, Latini, Hernici q; operam ſuam pollicentes, ad id bellū venere
quibus

A quibus cum gratias in ſenatu egiſſet dictator:ſatis iam omnibus ad id bellum paratis,ludos magnos ex ſenatuſconſulto vouit Veiis captis ſe facturum,ædemq; Matutæ matris refectã dedicaturum, iam ante ab rege Seruio Tullio dedicatam.Profectus cum exercitu ab vrbe expectatione hominum maiore q̃ ſpe,in agro primum Nepeſino cũ Faliſcis,& Capenatibus ſigna confert.omnia ibi ſumma ratione,conſilioq; acta fortuna etiã,vt fit,ſecuta eſt.non prælio tãtum fudit hoſtes: ſed caſtris quoq; exuit, ingentiq; præda eſt potitus:cuius pars maxima ad quæſtorem redacta eſt:haud ita multum militi datum.Inde ad Veios exercitus ductus:denſioraq; caſtella facta:& à procurſationibus, quæ multæ temere inter murum,ac vallum fiebant:edicto nequis iniuſſu pugnaret,ad opus milites traducti.operũ fuit omnium longe maximum,ac laborioſiſſimum,cuniculus in arcem hoſtium agi cœptus. quod ne intermitteretur opus:neu ſub terra continuus labor eoſdem conficeret: in partes ſex munitorum numerum diuiſit.ſenæ horæ in orbem operi attributæ ſunt.nocte,ac die nunquã ante omiſſum,q̃ in arcem viam facerent.Dictator,cum iam in manibus videret victoriam eſſe:vrbem opulentiſſimam capi:tantumq; prædæ fore,quantum non omnibus in vnum collatis ante bellis fuiſſet:nequam inde aut militum iram ex malignitate prædæ partitæ,aut inuidiam apud patres ex prodiga largitione caperet:literas ad ſenatum miſit.Deũm immortalium benignitate ſuis conſiliis,patientia militum Veios iam fore in poteſtate populi Romani.quid de præda faciendum cenſerent?Duæ ſenatum diſtinebant ſententiæ ſenis P.Licinii.quem primũ dixiſſe à filio interrogatum ferũt:edici palàm placere populo,vt qui particeps eſſe prædæ vellet,in caſtra Veios iret.altera Ap.Claudii.qui largitionẽ nouam,prodigam, inæqualem,inconſultã arguens, ſi ſemel nefas ducerent captam ex hoſtibus in ærario exhauſto bellis pecuniam eſſe:author erat ſtipendii ex ea pecunia militi numerandi: vt eo minus tributi plebes conferret.eius enim doni ſocietatem ſenſuras æqualiter omnium domos:nõ auidas in direptiones manus ocioſorũ vrbanorum prærepturas fortium bellatorum præmia eſſe:cum ita fermè eueniat: vt ſegnior ſit prædator:vt quiſq; laboris,periculiq; præcipuam petere partem ſoleat.Licinius contra ſuſpectam, & inuiſam ſemper eam pecuniam fore aiebat:cauſaſq; criminum ad plebem, ſeditionum inde, ac legum nouarum prębituram.ſatius igitur eſſe:reconciliari eo dono plebis animos:exhauſtis,atque exinanitis tributo tot annorũ ſuccurri:& ſentire prædæ fructum ex eo bello, in quo propè conſenuerint. gratius id fore,lætiusq;,quod quiſq; ſua manu ex hoſte captum domũ retulerit:q̃ ſi multiplex alterius arbitrio accipiat.ipſum dictatorem fugere inuidiam ex eo criminaq;,eo delegaſſe ad ſenatũ: ſenatum

B quoque debere reiectam rem ad ſe permittere plebi:ac pati habere,quod cuique ſors belli dederit.Hæc tutior viſa ſententia eſt: quæ popularem ſenatum faceret. Edictum itaque eſt: ad prædam Veientem quibus videretur,in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. ingens profecta multitudo repleuit caſtra. Tum dictator auſpicato egreſſus,cum ediuiſſet:vt arma milites caperent: Tuo ductu,inquit, Pythice Apollo,tuoq; numine inſtinctus pergo ad delendam vrbem Veios:tibiq; hinc decimam partem prædæ voueo.te ſimul Iuno regina,quæ nũc Veios colis,precor:vt nos victores in noſtram,tuamq; mox futuram vrbem ſequare:vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat.Hæc precatus, ſuperante multitudine ab omnibus locis vrbem aggreditur: quo minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet. Veientes ignari ſe iam ab ſuis vatibus,iam ab externis oraculis proditos,iam in partem prædæ ſuæ vocatos deos, alios votis ex vrbe ſua euocatos hoſtium templa, nouaſq; ſedes ſpectare,ſeq; vltimum illum diem agere,nihil minus timentes,q̃ ſubrutis cuniculo mœnibus arcem iam plenam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſque armati diſcurrunt: mirantes quidnam id eſſet:quòd, cum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis mouiſſet: tum velut repentino icti furore improuidi currerent ad muros.Inſeritur huic loco fabula:immolante rege Veientium: vocem aruſpicis dicentis, qui eius hoſtiæ exta proſecuiſſet,ei victoriam dari,exauditam in cuniculo mouiſſe Romanos milites, vt adaperto cuniculo exta raperent: & ad dictatorem ferrent. Sed in rebus tam antiquis ſi quæ ſimilia veri ſint,pro veris accipiantur,ſatis habeam.hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis aptiora, q̃ ad fidem,neque affirmare,neque refellere eſt operæpretium. Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus:in æde Iunonis, quæ in Veientana arce erat:armatos repente edidit, & pars auerſos in muris inuadũt hoſtes:pars clauſtra portarum reuellunt:pars,cum ex tectis ſaxa tegulæq; à mulieribus,ac ſeruitiis iacerentur:inferunt ignes.Clamor omnia variis terrentium,ac pauentium vocibus,miſto mulierum ac puerorum ploratu,complet.Momento temporis deiectis ex muro vndique armatis,patefactiſq; portis,cum alii agmine irruerent:alii deſertos ſcanderent muros:vrbs hoſtibus impletur:omnibus locis pugnatur.Deinde multa iam edita cæde,ſeneſcit pugna:& dictator præcones edicere iubet: vt ab inermi abſtineatur.Is finis ſanguinis fuit.dedi inde inermes cœpti.& ad prædam miles permiſſu dictatoris diſcurrit.quæ cum ante oculos eius aliquantum ſpe, atque opinione maior, maioriſq; pretii rerum ferretur:dicitur manus ad cœlum tollens precatus eſſe:vt ſicui deorum, hominumq; nimia ſua fortuna,populiq; Romani videretur: vt eam inuidiam lenire quam minimo ſuo priuato incommodo,publicoq; Romani populi liceret.conuertentem ſe inter hanc venerationem,traditur memoriæ,prolapſum cecidiſſe:idq; omen pertinuiſſe poſtea euentu rem coniectãtibus viſum ad damna/

C tionem ipſius Camilli, captæ deinde vrbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos, cladem. Atq;
ille dies cæde hoſtium, ac direptione vrbis opulentiſſimæ eſt conſumptus. Poſtero die libera corpora
dictator ſub corona vendidit. ea ſola pecunia in publicum redigitur, haud ſine ira plebis. & quod retu-
lere ſecum prædæ, nec duci, qui ad ſenatum, malignitatis authores quærendo, rem arbitrii ſui reieciſ-
ſet: nec ſenatui: ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatum retuliſſet: pater tam popularis ſententiæ
author fuiſſet: acceptum referebant. Cum iam humanæ opes aſportatæ, egeſtæq; à Veiis eſſent: amo-
liri tum deũm dona ipſosq; deos, ſed colentium magis, q̃ rapientium modo, cœpere. nanque delecti
ex omni exercitu iuuenes, pure lautis corporibus, candida veſte, quibus deportando Romam regina
Iuno aſſignata erat: venerabundi templũ iniere, primo religioſe admouentes manus: quòd id ſignum
more Hetruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare non eſſet ſolitus. deinde, cum quidam, ſeu ſpiritu
diuino tactus, ſeu iuuenili ioco, vis'ne Romam ire Iuno? dixiſſet: annuiſſe cæteri Deam conclamaue-
runt. inde fabulæ adiectum eſt: vocem quoque dicentis, velle, auditam. motam certe ſede ſua parui mo-
limenti adminiculis, ſequentis modo accepimus leuem, ac facilem trãſlatu fuiſſe: integramq; in Auẽ-
tinum æternam ſedem ſuam, quò vota Romani dictatoris vocauerant: perlatam: vbi templum ei po-
ſtea idem, qui vouerat, Camillus dedicauit. Hic Veiorum occaſus fuit, vrbis opulentiſſimæ Hetruſci
nominis, magnitudinem ſuam vel vltima clade indicantis: quod decem æſtates, hyemesq; continuas
circũſeſſa, cum plus aliquanto cladium intuliſſet, q̃ accepiſſet: poſtremo iam fato quoq; vrgente ope-
ribus tamen, non vi expugnata eſt. Romam vt nunciatum eſt, Veios captos: quanq̃ & prodigia pro-
curata fuerant: & vatum reſponſa, & pythicæ ſortes notæ: & quantum humanis adiuuari conſiliis po-
tuerat res, ducem M. Furium maximum imperatorum omnium legerant: tamen quia tot annis varie
ibi bella tum erat: multæq; clades acceptæ: velut ex inſperato immenſum gaudium fuit. & priuſquam
ſenatus decerneret, plena omnia tẽpla Romanarũ matrũ gratias diis agentium erant. ſenatus in qua-
triduum, quot dierum nullo ante bello, ſupplicationes decernit. Aduentus quoq; dictatoris omnibus
ordinibus obuiam effuſis celebratior, q̃ vllius vnquã antea fuit: triumphusq; omnem conſuetum ho-
norandi illius diei modum aliquantum exceſſit. maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto
vrbem inuectus: parumq; id non ciuile modo, ſed humanũ etiam viſum. Iouis, Soliſq; equis æquipe-
ratum dictatorẽ in religionem etiam trahebãt. triumphusq; ob eam vnam maxime rem clarior, q̃ gra-
tior fuit. Tum Iunoni reginæ templũ in Auentino locauit: dedicauitq; Matutæ matris. atque his di-
uinis, humaniſq; rebus geſtis, dictatura ſe abdicauit. Agi deinde de Apollinis dono cœptũ. cui ſe decĩ-
mam vouiſſe prædæ partem cum diceret Camillus: pontifices ſoluendũ religione populum cenſerent:
haud facile inibatur ratio iubendi referre prædam populum: vt ex ea pars debita in ſacrum ſecerne-
D tur. tandem eò, quod leuiſſimũ videbatur, decurſum eſt: vt qui ſe, domumq; religione exoluere vellet:
cum ſibimetipſi prædam æſtimaſſet ſuam: decimæ pretium partis in publicum deferret: vt ex eo donũ
aureum dignum amplitudine templi, ac numine dei ex dignitate populi Romani fieret. ea quoq; col-
latio plebis animos à Camillo alienauit. Inter hæc pacificatum legati à Volſcis, & Aequis venerunt.
impetrataq; pax, magis vt feſſa tam diutino bello acquieſceret ciuitas, q̃ quòd digni peterent. Veiis
captis, ſex tribunos militum cõſulari poteſtate inſequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coſſum,
& Scipionem, M. Valeriũ Maximũ iterum, C. Fabium Ambuſtum iterũ, L. Furium Medullinũ quin-
tum, Q. Seruilium tertiũ. Cornelus faliſcũ bellũ, Valerio, ac Seruilio Capenas ſorte euenit. ab iis nõ
vrbes vi aut operibus tentatæ: ſed ager eſt depopulatus: prædæq; rerum agreſtium actæ: nulla felix ar-
bor, nihil frugiferũ in agro relictũ. Ea clades capenatem populũ ſubegit. pax petentibus data. In Fa-
liſcis bellum reſtabat. Romæ interim multiplex ſeditio erat cuius leniendæ cauſa coloniã in Volſcos,
quò tria millia ciuium Romanorum ſcriberentur, deducendam cenſuerant: triumuiriq; ad id creati
terna iugera, & ſeptunces viritim diuiſerant. Et largitio ſperni cœpta: quia ſpei maioris auertendæ ſo-
latium obiectum cenſebant: cur enim relegari plebem in Volſcos? cum pulcherrima vrbs Veii, agerq;
Veientanus in conſpectu ſit, vberior, ampliorq; Romano agro? vrbem quoque vrbi Romæ vel ſitu,
vel magnificentia publicorum, priuatorumq; tectorum, ac locorum præponebant. quin illa quoque
actio mouebatur, quæ poſt captam vtiq; Romam à Gallis celebratior fuit: transmigrandi Veios. cæ-
terum partem plebis, partem ſenatus deſtinabant habitãdos Veios: duaſq; vrbes cõmunes reipubli-
cæ incoli à Romano populo poſſe. Aduerſus quæ cum optimates ita tenderent, vt morituros ſe ci-
tius dicerent in conſpectu populi Romani, q̃ quicquam earum rerum rogaretur: quippe nunc in vna
vrbe tantũ diſſenſionum eſſe: quid in duabus vrbibus fore? victam'ne vt quiſquã victrici patriæ præ-
ferret? ſineretq; maiorem fortunam captis eſſe Veiis, q̃ incolumibus fuerit? poſtremo ſe relinqui à ciui-
bus in patria poſſe: vt relinquant patriam, atque ciues, nullam vim vnquam ſubacturam: & T. Si-
cinium (is enim ex tribunis plebis rogationis eius lator erat) conditorem Veios ſequantur, reli-
cto deo Romulo, dei filio, parente, & authore vrbis Romæ. Hæc cum fœdis certaminibus ageren-
tur: (nam partem tribunorũ plebis patres in ſuam ſententiam traxerant) nulla res alia manibus tem-
perare plebem cogebat: q̃ quòd vbi rixæ committendæ cauſa clamor ortus eſſet, principes ſenatus

primi

A primi turbæ offerentes ſe, peti, feriri, atq; occidi iubebant. ab horũ ætatibus dignitatibusq;, & honoribus violandis dum abſtinebatur: & ad reliquos ſimiles conatus verecundia iræ obſtabat. Camillus identidem omnibus locis cõcionabatur. haud mirum id quidem eſſe: furere ciuitatem: quæ damnata voti omnium rerum potiorem curam, q̃ religione ſe exoluendi, habeat. nihil de collatione dicere ſtipis verius, q̃ decimæ: quando ea ſe quiſque priuatim obligauerit: liberatus ſit populus. enimuero illud ſe tacere, ſuam conſcientiam non pati: quod ex ea tantum præda, quæ rerum mouentium ſit: decima deſignetur: vrbis, atque agri capti, quæ & ipſa voto contineatur: mentionem nullam fieri. Cum ea diſceptatio anceps ſenatui viſa, delegata ad pontifices eſſet: adhibito Camillo viſum collegio: quod eius ante conceptum votum Veientium fuiſſet, & poſt votum in poteſtatem populi Romani veniſſet: eius partem decimam Apollini ſacram eſſe. ita in æſtimationem vrbs, agerq; venit. pecunia ex ærario prompta: & tribunis militum conſularibus vt aurum ex ea coemerent, negocium datũ. cuius cum copia non eſſet: matronæ cœtibus ad eam rem conſultandam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum aurum & omnia ornamenta ſua, in ærarium detulerunt. Grata ea res, vt quæ maxime ſenatui vnquam fuit: honoremq; ob eam munificentiam ferunt matronis habitum: vt pilento ad ſacra, ludosq; carpentis feſto, profeſtoq; vterentur. Pondere ab ſingulis auri accepto, æſtimatoq;, vt pecuniæ ſoluerentur, crateram auream fieri placuit: quæ donum Apollini Delphos portaretur. Simul ab religione animos remiſerunt: integrant ſeditionem tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes, ante alios in Camillum. eam prædam Veientanam publicando, ſacrandoq; ad nihilum redegiſſe. abſentes ferociter increpant: præſentium, cum ſe vltro iratis offerrent, verecundiam habent. Simul extrahi rem ex eo anno viderunt: tribunos plebis latores legis in annum eoſdem reficiũt: & patres hoc idem de interceſſoribus legis annisi. ita tribuni plebis magna ex parte iidẽ refecti. Comitiis tribunorum militum patres ſumma ope euicerunt, vt M. Furius Camillus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem: ſed rogationi tribuniciæ aduerſarius quærebatur. cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate, L. Furius Medullinus ſextum, C. Aemylius, L. Valerius Publicola, Sp. Poſthumius, P. Cornelius iterum. Principio anni tribuni plebis nihil mouerunt: donec M. Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellum mandatum erat: proficiſceretur. differendo deinde elãguit res. & Camillo, quem aduerſarium maxime meruerant, gloria in Faliſcis creuit. Nam cum primo mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimum id rati: populatione agrorum, atque incendiis villarum coegit B eos egredi vrbe: ſed timor longius progredi prohibuit. mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant: nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, q̃ difficultate aditus aſperis, confragoſiſq; circa, & partim arctis, partim arduis viis. Cæterum Camillus captiuum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. trifariam Romani muniebant. alius exercitus prælio intentus ſtabat. ibi impedire opus conatos hoſtes fundit, fugatq;. tantumq; inde pauoris Faliſcis iniectum eſt: vt effuſa fuga caſtra ſua, quæ propiora erant, prælati, vrbem peterent. multi cæſi, vulneratiq;: priuſquam pauentes portis inciderẽt. caſtra capta: præda ad quæſtores redacta cũ magna militum ira. ſed ſeueritate imperii victi eandem virtutem & oderant, & mirabantur. Obſidio inde vrbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorum in Romanas ſtationes, prælia q; parua fieri: & teri tempus, neutro inclinata ſpe: cum frumentum, copiæq; aliæ ex ante cõuecto largius obſeſſis, quàm obſidentibus ſuppeterent. videbaturq; æque diuturnus futurus labor: ac Veiis fuiſſet: ni fortuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen & maturam victoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis eodem magiſtro liberorum, & comite vti: ſimulq; plures pueri, quod hodie quoque in Græcia manet: vnius curæ demandabantur. principum liberos ſicut ferè fit, qui ſcientia videbatur præcellere, erudiebat. Is cum in pace inſtituiſſet pueros ante vrbem luſus exercendiq; cauſa producere: nihil eo more per belli tempus intermiſſo, dum modo breuioribus, modo longioribus ſpatiis trahendo eos à porta luſu, ſermonibusq; variatis longius ſolito vbi res dedit, progreſſus inter ſtationes eos hoſtium, caſtraq; inde Romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi ſceleſtos facinori ſceleſtiorem ſermonem addit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quando eos pueros, quorum parentes capita ibi rerum ſint, in poteſtatem dediderit. Quæ vbi Camillus audiuit: non ad ſimilem, inquit, tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere veniſti. nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, ſocietas non eſt: quã ingenerauit natura, vtriſq; eſt, eritq;, ſunt & belli, ſicut pacis iura: iuſteq; ea non minus q̃ fortiter didicimus gerere. arma habemus non aduerſum eam ætatem, cui etiam captis vrbibus parcitur: ſed aduerſus armatos. & ipſos, qui nec læſi, nec laceſſiti à nobis caſtra Romana ad Veios oppugnarunt. eos tu, quantum in te fuit, nouo ſcelere viciſti: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, ſicut Veios vincam. Denudatum deinde eum manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit: virgasq; eis quibus proditorem agerent in vrbem verberantes, dedit. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primum facto, deinde à magiſtratibus de re noua vocato ſenatu, tanta mutatio animis eſt iniecta, vt qui modo efferati odio, iraq; Veientium exitum penè, quàm Capenatium pacem mallent: apud eos

C pacem vniuerſa poſceret ciuitas. fides Romana, iuſtitia imperatoris in foro, & curia celebrantur, conſenſuq́; omnium legati ad Camillum in caſtra, atque inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum, qui dederent Falerios, proficiſcuntur. introducti ad ſenatum ita locuti traduntur. Patres conſcripti victoria, cui nec deus, nec homo quiſquam inuideat, victi à vobis, & imperatore veſtro dedimus nos vobis: rati quo nihil victori pulchrius eſt, melius nos ſub imperio veſtro, q̃ legibus noſtris victuros. Euentu huius belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt. vos fidem in bello, q̃ præſentem victoriam maluiſtis: nos fide prouocati victoriam vltro detulimus: ſub ditione veſtra ſumus. mittite qui arma, qui obſides, qui vrbem patentibus portis accipiant: nec vos fidei noſtræ, nec nos imperii veſtri pœnitebit. Camillo & ab hoſtibus, & à ciuibus gratiæ actæ: Faliſcis in ſtipendium militum eius anni, vt populus Romanus tributo vacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romã reductus. Camillus meliore multo laude, q̃ cum triumphantem albi per vrbem vexerant equi, inſignis iuſtitia fideq́; hoſtibus victis cum in vrbem rediſſet: tacite eius verecundiam non tulit ſenatus, quin ſine mora voti liberaretur: crateramq́; auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, Lucius Valerius, Lucius Sergius, Aulus Manilius miſſi longa vna naue, haud procul freto ſiculo à piratis Liparenſium excepti deuehuntur Liparas. mos erat ciuitatis velut publico latrocinio partam prædam diuidere. Forte eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam Romanis vir ſimilior, q̃ ſuis qui legatorum nomen, donumq́;, & deum cui mitteretur, & doni cauſam veritus ipſe, multitudinem quoq́;, quæ ſemper fermè regenti eſt ſimilis, religionis iuſtæ impleuit: adductoſq́; in publicũ hoſpitium legatos cum præſidio etiam nauium Delphos proſecutus. Romam inde ſoſpites reſtituit. hoſpitium cum eo ſenatuſconſulto eſt factũ: donaq́; publice data. Eodem anno in Aequis varie bellatũ: adeo vt in incerto fuerit & apud ipſos exercitus, & Romæ: viciſſent, victi'ne eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Æmylius, Spurius Poſthumius. primo rem cõmuniter geſſerunt fuſis inde acie hoſtibus, Æmylium præſidio Verruginem obtinere placuit, Poſthumium fines vaſtare. ibi eum incõpoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntem adorti Aequi terrore iniecto in proximos compulere tumulos: pauorq́; inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus. Poſthumius ſuis in tutum receptis cum concione aduocata terrorem increparet, ac fugam: fuſos eſſe ab ignauiſſimo, & fugaciſſimo hoſte: conclamat vniuerſus exercitus merito ſe ea audire: & fateri admiſſum flagitium: ſed eoſdem correcturos eſſe: neq; diuturnũ id gaudium hoſtibus fore: poſcentes vt confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret (ea in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant, ni ea ante noctem expugnaſſent. Collaudatos corpora curare, paratoſq́; eſſe quarta vigilia iubet. &

D hoſtes nocturnã fugam ex tumulo Romanorũ vt ab ea via, quæ ferebat Verruginẽ, excluderent, fuere obuii: prœliũq́; ante lucẽ (ſed luna pernox erat) cõmiſſum eſt: & haud incertius diurno prœliũ fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, cum caſtra Romana crederent oppugnari, tantum iniecit pauoris, vt nequicquam retinente atque obſecrante Æmylio, Thuſculum palati fugerent. inde fama Romam perlata eſt Poſthumium, exercitumq́; occiſum. Qui vbi prima lux metum inſidiarum effuſe ſequentibus ſuſtulit: cum perequitaſſet aciem promiſſa repetens, tantum iniecit ardoris, vt non vltra ſuſtinuerint impetum Æqui. cædes inde fugientium, qualis vbi ira magis q̃ virtute res geritur, ad perniciem hoſtium facta eſt. triſtemq́; ab Thuſculo nũcium nequicquam exterrita ciuitate literæ à Poſthumio laureatæ ſequuntur: victoriam populi Romani eſſe: Æquorum exercitum deletum. Tribunorum plebis actiones quia nondum inuenerant finem, & plebs continuare latoribus legis tribunatum, & patres reficere interceſſores legis anniſi ſunt. ſed plus ſuis comitiis plebs valuit. quem dolorem vlti patres ſunt, ſenatuſconſulto facto vt conſules, inuiſus plebi magiſtratus, crearentur. annum poſt quintumdecimum creati conſules L. Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus. Principio huius anni ferociter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat: coortis ad perferendam legem tribunis plebis, nec ſegnius ob id ipſum conſulibus reſiſtentibus, omniq́; ciuitate in vnam eam curam conuerſa, Vitelliam coloniam Romanam in ſuo agro Æqui expugnant. colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidum captum liberá per auerſa vrbis fugam dederat: Romam perfugere. L. Lucretio conſuli ea prouincia euenit. is cum exercitu profectus acie hoſtes vicit: victorq́; Romam ad maius aliquanto certamen rediit. dies dicta erat tribunis plebis biennii ſuperioris A. Virginio, & Q. Pomponio: quos defendi patrum conſenſu ad fidem ſenatus pertinebat. neque enim eos aut vitæ vllo crimine alio, aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat, præterquam quòd gratificantes patribus rogationi tribuniciæ interceſſiſſent. vicit tamen gratiam ſenatus plebis ira: & peſſimo exemplo innoxii denis millibus grauis æris condemnati ſunt. id ægre paſſi patres. Camillus palàm ſceleris plebem arguere: quæ iam in ſuos verſa non intelligeret ſe prauo iudicio de tribunis interceſſionem ſuſtuliſſe: quòd interceſſione ſublata tribuniciam poteſtatem euertiſſent. Nam quod illi ſperarent effrenatam licentiam eius magiſtratus patres laturos, falli eos. ſi tribunicia vis tribunicio auxilio repelli nequeat, aliud telum patres inuenturos eſſe. conſuleſq́; increpabat, quòd fide publica decipi tribunos eos taciti tuliſſent, qui ſenatus authoritatem ſecuti eſſent. Hæc propalàm concionabundus

A bundus in dies magis augebat iras hominum. ſenatũ vero incitare aduerſus legem haud deſiſtebat, ne aliter deſcenderent in forum cum dies ferendæ legis veniſſet, q̃ vt qui meminiſſent ſibi pro aris focisq;, & deũm templis, ac ſolo in quo nati eſſent, dimicãdum fore. nam quod ad ſe priuatim attineat: ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationem patriæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplum quoq; eſſe vrbem ab ſe captam frequentari: quotidie ſe frui monumento gloriæ ſuæ: & ante oculos habere vrbem latam in triũpho ſuo: inſiſtere omnes veſtigiis laudum ſuarum. ſed nefas ducere deſertam, ac relictam ab diis immortalibus incoli vrbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanum: & victricem patriam victa mutari. His adhortationibus principes concitati, patres, ſenes, iuueneſq; cum ferretur lex, agmine facto in forum venerunt: diſſipatiq; per tribus, ſuos quiſque tribules prehenſantes orare cum lachrymis cœpere ne eam patriam, pro qua fortiſſime feliciſſimeq; ipſi, ac patres eorum dimicaſſent: desererent, capitolium, ædem Veſtæ, cætera circa templa deorum oſtentantes: ne exulem, extorrem populum Ro. ab ſolo patrio, ac diis penatibus in hoſtium vrbem agerent: eoq; rem adducerent, vt melius fuerit non capi Veios, ne Roma deſereretur. Quia non vi agebant, ſed precibus: & inter preces multa deorum mentio erat: religioſum parti maxime fuit: & legem vnam plures tribus antiquarunt, quàm tulerunt. adeoq; ea victoria læta patribus fuit, vt poſtero die referentibus conſulibus ſenatuſconſultum fieret, vt agri veientani ſeptena iugera plebi diuiderentur: nec patribus familiæ tantum, ſed vt omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: vellentq; in eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe nihil certatum eſt, quo minus conſularia comitia haberentur. creati conſules L. Valerius Potitus, M. Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen. Hi conſules magnos ludos fecere: quos M. Furius dictator vouerat veienti bello. eodem anno ædes Iunonis reginæ ab eodem dictatore, eodemq; bello vota dedicatur: celebratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Æquis geſtum eſt, fuſis hoſtibus prius penè, quàm manus conſererent. Valerio, quòd perſeuerantior cædendis in fuga fuit: triumphus, Manlio vt ouans ingrederetur vrbem, decretum eſt. Eodem anno nouum bellum cum Volſinienſibus exortum: quò propter famem, peſtilentiamq; in agro Romano ex ſiccitate, caloribuſq; nimiis ortam exercitus duci nequiuit. ob quæ Volſinienſes Salpinatibus adiunctis ſuperbia elati vltro agros Romanos incurſauere. bellum inde duobus populis indictum. Caius Iulius cenſor deceſſit: in

B eius locum Marcus Cornelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma eſt capta. nec deinde vnq̃ in demortui locum cenſor ſufficitur. conſulibuſq; morbo implicitis placuit per interregnum renouari auſpicia. itaque cum ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe abdicaſſent: interrex creatur Marcus Furius Camillus: qui Publium Cornelium Scipionem, is deinde Lucium Valerium Potitum interregem prodidit. ab eo creati ſex tribuni militum conſulari poteſtate: vt etiam ſicui eorum incommoda valetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipublicæ eſſet. Calendis quintilibus magiſtratum occepere L. Lucretius, Seruius Sulpitius, M. Æmylius, L. Furius Medullinus ſeptimum, Agrippa Furius, C. Æmylius iterum. Ex his L. Lucretio, & C. Æmylio Volſinienſes prouincia euenit: Salpinates Agrippæ Furio, & Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt. bellum numero hoſtium ingens, certamine haud ſanè aſperum fuit. fuſa concurſu primo acies in fugam. millia octo armatorum ab equitibus interclusa poſitis armis in deditionem venerunt. Eius belli fama effecit: ne ſe pugnæ committerent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſſim & ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nullo eam vim arcente, egerunt: donec Volſinienſibus feſſis bello ea conditione, vt res populo Romano redderent: ſtipendiumq; eius anni exercitui præſtarent: in viginti annos induciæ datæ. Eodem anno M. Cæditius de plebe nunciauit tribunis: ſe in Noua via, vbi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana: quæ magiſtratibus dici iuberet: Gallos aduentare. Id (vt fit) propter authoris humilitatem ſpretum: & quòd longinqua, eoq; ignotior gens erat. Neque deorum modo monita ingruente fato ſpreta: ſed humanam quoque opem, quæ vna erat: M. Furium ab vrbe amouẽre. qui die dicta ab L. Apuleio tribuno plebis propter prædam Veientanam, filio quoque adoleſcente per idem tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ magna pars plebis erat: percunctatus animos eorum, reſponſum tuliſſet: ſe collaturos quanti damnatus eſſet, abſoluere eum non poſſe: in exilium abiit: precatus ab diis immortalibus, ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret: primo quoque tempore deſiderium ſui ciuitati ingratæ facerent. abſens quindecim millibus grauis æris damnatur. Expulſo ciue, quo manente, ſi quicquam humanorum certi eſt: capi Roma non potuerat: aduentante fatali vrbi clade, legati ab Cluſinis veniunt, auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama dulcedine frugum, maximeq; vini nouatum voluptate captam, alpes tranſiſſe: agroſq; ab Hetruſcis ante cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam vinum illiciendæ gentis cauſa Aruntem Cluſinum, ira corruptæ vxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat: ipſo præpotente iuuene, & à quo expeti pœnæ, niſi externa vis quæſita eſſet, nequirent: hunc tranſeuntibus alpes ducem, authoremq; Cluſium oppugnandi fuiſſe. Equidẽ haud abnuerim: Cluſiũ Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino adductos

C ſed eos qui oppugnauerint Cluſium, non fuiſſe qui primi alpes tranſierint, ſatis conſtat. ducentis quippe annis, quàm Cluſium oppugnarent: vrbemq; Romam caperent: in Italiam Galli tranſcenderunt: nec cum his primum Hetruſcorum, ſed multo ante cum iis, qui inter Apenninum, Alpesq; incolebant: ſæpe exercitus Gallici pugnauere. Thuſcorum ante Romanorum imperium late terra, mariq; opes patuere. mari ſupero inferoq;, quibus Italia inſulæ modo cingitur: quantum potuerint nomina ſunt argumento, quod alterum Thuſcum communi vocabulo gentis, alterum adriaticum mare ab Adria Thuſcorum colonia vocauere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum, atque Adriaticum vocant. Ii in vtrunque mare vergenteis incoluere vrbibus duodenis terras: prius cis Apēnium, ad inferum mare: poſtea trans Apennium totidem, quot capita originis erant, coloniis miſſis: quæ trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui ſinum circumcolunt maris, vſque ad alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus haud dubie origo eſt, maxime Rhetiis: quos loca ipſa efferarunt, ne quid ex antiquo, præter ſonum linguæ, nec eum incorruptum, retinerent. De tranſitu in Italiam Gallorum hæc accepimus. Priſco Tarquinio Romæ regnante Celtarum, quæ pars Galliæ tertia eſt: penes Bituriges ſumma imperii fuit. ii regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, virtute, fortunaq; tum ſua, tum publica præpollens: quod in imperio eius Gallia adeo frugum, hominumq; fertilis fuit: vt abundas multitudo vix regi videretur poſſe. Hic magno natu ipſe iam exonerare prægrauante turba regnum cupiens, Belloueſum, ac Sigoueſum ſororis filios impigros iuuenes miſſurum ſe eſſe in quas dii dediſſent auguriis ſedes, oſtendit. quantum ipſi vellent numerum hominum, excirent: ne qua gens arcere aduenientes poſſet. Tum Sigoueſo ſortibus dati Hercynei ſaltus. Belloueſo haud paulo lætiorem in Italiam viam dii dabant. Is, quòd eis ex populis abundabat: Bituriges, Aruernos, Senones, Heduos. Ambarros, Carnutes, Aulercos, exciuit profectus ingentibus peditum, equitumq; copus in Tricaſtinos venit. Alpes inde oppoſitæ erant: quas inexuperabiles viſas haud quidem miror, nulla dum via (quod quidem continens memoria ſit: niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas. Ibi cum velut ſeptos montium altitudo teneret Gallos: circumſpectarentq; qua nam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarum tranſirent: religio etiam tenuit: quod allatum eſt: aduenas quærentes agrum ab Salluuiorum gente oppugnari. Maſſilienſes erant in nauibus à Phocide profecti. id Galli fortunæ ſuæ omen rati adiuuere: vt quem primum in terram egreſſi occupauerant locum, patentibus ſyluis communirent. ipſi per Taurinos ſaltusq; Iuliæ Alpis tranſcenderunt: fuſisq; acie Thuſcis haud procul Ticino flumine, cum, in quo conſederant, agrum Inſubrium appellari audiſ-
D ſent, cognominem Inſubribus pago Heduorum: ibi omen ſequentes loci, condidere vrbem: Mediolanum appellarunt. Alia ſubinde manus Germanorum Elitouio duce veſtigia priorum ſecuta, eodem ſaltu fauente Belloueſo cum tranſcendiſſet Alpes: vbi nunc Brixia, ac Verona vrbes ſunt, locos tenuere: ibi conſidunt. poſt hos Salluuii: qui propè antiquam gentem Leuos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem, petiere Appenninum. deinde Boii, Lingonesq; tranſgreſſi, cum iam inter Padum atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non Hetruſcos modo, ſed etiam Vmbros agro pellunt: intra Apenninum tamen ſeſe tenuere. Tum Senones recentiſſimi aduenarum ab Vſente flumine vſque ad Atheſim fines habuere. hanc gentem Cluſium, Romamq; inde veniſſe comperio: id parum certum eſt, ſolam'ne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adiutam. Cluſini nouo bello exterriti, cum multitudinem, tum formas hominum inuſitatas cernerent, & gens armorum: audirentq; ſæpe ab iis cis Padum, vltraq;, legiones Hetruſcorum fuſas: quanq̃ aduerſus Romanos nullum eis ius ſocietatis, amicitiæ'ue erat: niſi quòd Veientes conſanguineos aduerſus populum Ro. non defendiſſent: legatos Romam, qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil impetratum. legati tres, M. Fabii Ambuſti filii miſſi: qui ſenatus, populiq; Romani nomine agerent cum Gallis: ne à quibus nullam iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani, atque amicos oppugnarent. Romanis eos bello quoque, ſi res cogat, tuendos eſſe: ſed melius viſum bellum ipſum amoueri, ſi poſſet: & Gallos nouam gentem pace potius cognoſci, quàm armis. mitis legatio: ni præferoces legatos, Gallisq; magis quàm Romanis ſimiles habuiſſet. quibus, poſtquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur reſponſum. Etſi nouum nomen audiant Romanorum: tamen credere viros fortes eſſe: quorum auxilium à Cluſinis in re trepida ſit imploratum. & quoniam legatione aduerſus ſe maluerint, quàm armis tueri ſocios: ne ſe quidem pacem, quam illi afferant, aſpernari: ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant quàm colant Cluſini, partem finium concedant. aliter pacem impetrari non poſſe: & reſponſum coràm Romanis ſe accipere velle. & ſi negetur ager: coram iiſdem Romanis dimicaturos: vt nunciare domum poſſint quantum Galli virtute cæteros mortales præſtarent. Quodnam id ius eſſet? agrum à poſſeſſoribus petere? aut minari arma? Romanis quærentibus, ecquid in Hetruria rei Gallis eſſet? cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium virorum eſſe ferociter dicerent: accenſis vtrinque animis ad arma diſcurritur: & prælium conſeritur. ibi, iam vrgentibus Romanam vrbem fatis, legati contra ius gentium arma capiunt. nec id clàm eſſe potuit: cum ante ſigna Hetruſcorum tres nobiliſſimi, fortiſſimiq; Romanæ iuuentutis pugnarent.

A pugnarent.tantum eminebat peregrina virtus.quin etiam Q.Fabius euectus extra aciem equo, du-
cem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum incurſantem perlatus transfixum haſta occidit.
ſpoliaq; eius legentem Galli agnouere:perq; totam aciem Romanum legatum eſſe ſignum datum eſt.
Omiſſa inde in Cluſinos ira receptui canunt,minantes Romanis.Erant,qui extemplo Romam eun-
dum cenſerent.vicere ſeniores:vt legati prius mitterentur queſtum iniurias:poſtulatumq;: vt pro iu-
re gentium violato Fabii dederentur.Legati Gallorum cum ea,ſicut erant mandata, expoſuiſſent: ſe-
natui nec factum placebat Fabiorum:& ius poſtulare barbari videbantur. ſed ne id, quod placebat,
decerneret in tantæ nobilitatis viris,ambitio obſtabat. itaque ne penes ipſos culpa eſſet cladis forte
gallico bello acceptæ:cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum reiiciunt.vbi tanto plus gra-
tia,atque opes valuere:vt quorū de pœna agebatur,tribuni militum conſulari poteſtate in inſequen-
tem annum crearentur.quo facto haud ſecus quàm dignum erat, infenſi Galli bellum propalàm mi-
nantes,ad ſuos redeunt. Tribuni militum cum tribus Fabiis creati P.Sulpitius Longus, Q.Serui-
lius quartum,P.Seruilius Maluginenſis.Cum tanta moles mali inſtaret: (adeo occecat animos for-
tuna:vbi vim ſuam ingruentem refringi non vult)ciuitas,quæ aduerſus fidenatem, ac veientem ho-
ſtem, alioſq; finitimos populos vltima experiens auxilia, dictatorem multis tempeſtatibus dixiſſet:
ea tunc inuſitato,atque inaudito hoſte ab oceano,terrarumq; vltimis oris bellum ciente, nihil extra-
ordinarii imperii,aut auxilii quæſiuit.Tribuni,quorum temeritate bellum contractum erat:ſummæ
rerum præerant: delectumq; nihilo accuratiorem, q̃ ad media bella haberi ſolitus erat: extenuantes
etiam famam belli, habebant. Interim Galli, poſtquam accepere:vltro honorem habitum violato-
ribus iuris humani:eluſamq; ſuam legationem eſſe:flagrantes ira,cuius impatiens eſt gens:confeſtim
ſignis conuulſis,citato agmine iter ingrediuntur.Ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum
exterritæ vrbes ad arma concurrerent:fugaq; agreſtium fieret:Romam ſe ire magno clamore ſignifica-
bant:quacunque ibant,equis,viriſq; longe,ac late fuſo agmine immenſum obtinētes loci.Sed antece-
dente fama, nunciiſq; Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum plurimum terroris Romam
celeritas hoſtium tulit.quippe quibus velut tumultuario exercitu raptim ducto ægre ad vndecimum
lapidem occurſum eſt: qua flumen Allia cruſtuminis montibus præalto defluens alueo haud mul-
B to infra viam Tyberino amni miſcetur.Iam omnia contra,circaq; hoſtium plena erant:& nata in va-
nos tumultus gens truci cantu, clamoribuſq; variis horrendo cuncta compleuerant ſono. Ibi tribu-
ni militum non loco caſtris antecapto,non præmunito vallo,quò receptus eſſet,non deorum ſaltem,
ſi non hominum memores,nec auſpicato,nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua:ne circūue-
niri à multitudine hoſtium poſſent.nec tamen æquari frontes poterant:cum extenuando, infirmam,
& vix cohærentem mediam aciem haberent.paulum erat ab dextera editi loci:quem ſubſidiariis reple-
ri placuit.eaq; res vt initiū pauoris ac fugæ,ſic vna ſalus fugientibus fuit.nam Brennus regulus Gal-
lorum in paucitate hoſtium artem maxime timens,ratus ad id captum ſuperiorē locum,vt, vbi Gal-
li cum acie legionum recta fronte concurriſſent,ſubſidia in auerſos,transuerſoſq; impetum darent:ad
ſubſidiarios ſigna conuertit:ſi eos loco depuliſſet,haud dubius facilem in æquo capi tantum ſuperáti
multitudini victoriam fore.adeo non fortunam modo,ſed ratio etiam cum barbaris ſtabat. In altera
acie nihil ſimile Romanis,non apud duces,nō apud milites erat.pauor,fugaq; occupauerat animos:
& tanta hominum obliuio:vt multo maior pars Veios in hoſtium vrbem,cum Tyberis arceret: q̃ re-
cto itinere Romam ad coniuges,ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus eſt locus. in reli-
qua acie ſimul eſt clamor proximis ab latere,vltimis ab tergo auditus: ignotum hoſtem prius penè q̃
viderent,non modo non tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito, integri, intactiq; fuge-
runt.nec vlla cædes pugnantium fuit. terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientium
fugam.circa ripam Tyberis,quò armis abiectis totum ſiniſtrum cornu defugit: magna ſtrages facta
eſt:multoſq; imperitos nandi,aut inualidos graues loricis, aliiſq; tegminibus hauſere gurgites. ma-
xima tamen pars incolumis Veios perfugit:vnde non modo præſidii quicquam,ſed ne nuncius qui-
dem cladis Romam eſt miſſus. ab dextro cornu, quod procul à flumine,& magis ſub monte ſteterat:
Romam omnes petiere:& ne clauſis quidem portis vrbis in arcem confugerunt.Gallos quoque velut
obſtupefactos miraculum victoriæ tam repentinæ tenuit.& ipſi pauore defixi primum ſteterūt, velut
ignari quid accidiſſet:deinde inſidias vereri: poſtremo cæſorum ſpolia legere: armorumq; cumulos,
vt mos eis eſt, coaceruare. Tum demum poſtquam nihil vſquam hoſtile cernebatur: viam ingreſſi
haud multo ante ſolis occaſum ad vrbem Romam perueniunt. vbi cum prægreſſi equites non por-
tas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris retuliſſent: aliud priori ſi-
mile miraculum eos ſuſtinuit.noctemq; veriti,& ignotæ ſitum vrbis,inter Romam, atque Anienem
conſedere: exploratoribus miſſis circa mœnia aliaſq; portas, quænam hoſtibus in perdita re conſi-
lia eſſent.Romani,cum pars maior ex acie Veios petiſſet, q̃ Romam: nec ſupereſſe quenquam præ-
ter eos,qui Romam refugerant,crederent:cōplorati omnes pariter viui,mortuiq; totam propè vrbem
lamentis impleuerunt.Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor: poſtq̃ hoſtes adeſſe nuncia-

C tum eſt.mox vlulatus,cantuſq; diſſonos vagantibus circa mœnia turmatim barbaris audiebant.om
ne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos vſque ad lucem alteram : vt identidem iam in vrbem fu-
turus videretur impetus primo aduentu:quo acceſſerant ad vrbem.manſuros enim ad Alliam fuiſſe:
niſi hoc conſilii foret.deinde ſub occaſum ſolis,quia haud multum diei ſupererat,ante noctem rati ſe
inuaſuros:tum in noctem dilatum conſilium eſſe quo plus pauoris inferrent.poſtremo lux appropin-
quans exanimare.timoriq; perpetuo ipſum malum continens fuit : cum ſigna infeſta portis ſunt illa-
ta.nequaq̃ tamen ea nocte,neque inſequuti die ſimilis illi,quæ ad Alliam tam pauide fugerat : ciui-
tas fuit.nam cũ defendi vrbem poſſe tam parua relicta manu ſpes nulla eſſet:placuit cum coniugibus,
ac liberis iuuentutem militarem,ſenatuſq; robur in arcem,capitoliumq; cõcedere:armiſq;,& frumen-
to collatis ex loco inde munito deos,hominesq;,& Romanum nomen defendere:flaminem , ſacerdo-
teſq; veſtales,ſacra publica à cæde,ab incendiis procul auferre:nec ante deſeri cultum eorum:q̃ non
ſupereſſent,qui colerent.Si arx,Capitoliumq; ſedes deorum,ſi ſenatus caput publici conſilii,ſi milita
ris iuuentus ſuperfuerit imminenti ruinæ vrbis:facilem iacturam eſſe ſeniorum , relictæ in vrbe vtiq;
perituræ turbæ.& quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret:ſenes triumphales,conſulareſq; ſi-
mul ſe cum illis palàm dicere obituros:nec his corporibus,quibus non arma ferre,non tueri patriam
poſſent:oneraturos inopiam armatorum.Hæc inter ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ
inde adhortationes ad agmen iuuenum:quos in Capitolium,atque in arcem proſequebantur : com-
mendantes virtuti eorũ iuuentæq; vrbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis victricis,quæ-
cunq; reliqua eſſet,fortunam.digredientibus qui ſpem omnem atq; opem ſecum ferebant:ab iis , qui
captæ vrbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio:cum ipſa res,ſpecieſq; miſerabilis erat:tum muliebris fle-
tus:& concurſatio incerta nunc hos,nunc illos ſequentium,rogantiumq; viros,natoſq; cui ſe fato da
rent:nihil,quod humanis ſupereſſet malis,relinquebant.magna pars tamẽ earum in arcem ſuos pro-
ſecutæ ſunt,nec prohibente vllo,nec vocante:quia quod vtile obſeſſis ad muniendam imbellem mul
titudinem,id parum humanum erat.Alia maxime plebis turba,quam nec capere tam exiguus collis,
nec alere in tanta inopia frumẽti poterat:ex vrbe effuſa velut agmine iam vno petiit Ianiculum . inde
pars per agros dilapſi:pars vrbes petunt finitimas,ſine vllo duce,aut conſenſu, ſuam quiſq; ſpem,ſua
conſilia,communibus deploratis,exequentes.Flamen interim quirinalis , virgineſq; veſtales omiſſa
rerum ſuarum cura,quæ ſacrorum ſecum ferenda,quæ,quia vires ad omnia ferẽda deerant,relinquen
da eſſent conſultantes,quiſue ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet:optimum ducunt:condita in
doliolis ſacello proximo ædibus flaminis quirinalis,vbi nunc deſpui religio eſt:defodere.cætera inter
D ſe onere partito ferunt via,quæ ſublicio ponte ducit ad Ianiculum. In eo cliuo eas cum L.Albinus de
plebe Romana homo conſpexiſſet,plauſtro coniugem ac liberos habens inter cæteram turbam,quæ
inutilis bello vrbe excedebat:ſaluo etiam tum diſcrimine diuinarum , humanarumq; rerum irreligio-
ſum ratus ſacerdotes publicos , ſacraq; populi Ro.pedibus ire , ferriq; ſe ac ſuos in vehiculo conſpi-
ci,deſcendere vxorem ac pueros iuſſit:virgines,ſacraq; in plauſtrum impoſuit:& Cære,quò iter ſacer-
dotibus erat,peruexit.Romæ interim ſatis iam omnibus , vt in tali re , ad tuendam arcem compoſi-
tis,turba ſeniorum domos regreſſa aduentum hoſtium obſtinato ad mortem animo expectabat . qui
eorum curules geſſerant magiſtratus:vt in fortunæ priſtinæ,honorumq;,aut virtutis inſignibus mo-
rerentur:quæ auguſtiſſima veſtis eſt thenſas ducentibus,triumphantibuſue,ea veſtiti medio ædium
eburneis ſellis ſedere.Sunt,qui M.Fabio pontifice maximo præfante carmen deuouiſſe eos ſe pro pa-
tria,quiritibuſq; Romanis tradant . Galli & quia interpoſita nocte à contentione pugnæ remiſerant
animos : & quòd nec in acie ancipiti vſquam certauerant prælio : nec tum impetu,aut vi capiebant
vrbem:ſine ira,ſine ardore animorum ingreſſi poſtero die vrbem patente Collina porta in forum per-
ueniunt , circumferentes oculos ad templa deũm,arcemq; ſolam belli ſpeciem tenentem . inde modi-
co relicto præſidio,nequis in diſſipatos ex arce,aut Capitolio impetus fieret , dilapſi ad prædam va-
cuis occurſu hominum viis,pars in proxima quæque tectorum agmine ruunt: pars vltima , velut ea
demum intacta,& referta præda petunt.inde rurſus ipſa ſolitudine abſterriti , nequa fraus hoſtilis va-
gos exciperet:in forum,ac propinqua foro loca conglobati redibant:vbi eos , plebis ædificiis obſera-
tis,patentibus atriis principũ,maior propè cunctatio tenebat aperta,q̃ clauſa inuadendi.adeo haud
ſecus q̃ venerabundi intuebantur in ædium veſtibulis ſedentes viros,præter ornatum,habitumq; hu-
mano auguſtiorem,maieſtate etiam,quam vultus grauitaſq; oris præ ſe ferebat , ſimillimos diis . Ad
eos velut ſimulachra verſi cum ſtarent : M.Papyrius vnus ex his dicitur Gallo barbam ſuam , vt tum
omnibus promiſſa erat,permulcenti ſcipione eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe,atque ab eo ini-
tium cædis ortum:cæteros in ſedibus ſuis trucidatos.Poſt principum cędem nulli deinde mortalium
parci:diripi tecta:exhauſtis inici ignes . Cæterum , ſeu non omnibus delendi vrbem libido erat : ſeu
ita placuerat principibus Gallorum:& oſtentari quædam incendia terroris cauſa,ſi compelli ad dedi-
tionem charitate ædium ſuarum obſeſſi poſſent : & non omnia concremari tecta : vt quodcunque ſu-
pereſſet vrbis,id pignus ad flectendos hoſtium animos haberẽt:nequaquã perinde atq; in capta vrbe
prima

A prima die aut paſſim,aut late vagatus eſt ignis.Romani ex arce plenam hoſtium vrbem cernẽtes,va-
goſq; per vias omnes curſus,cum alia atque alia parte noua aliqua clades oriretur:non mentibus ſolũ
concipere,ſed ne auribus quidem,atque oculis ſatis conſtare poterant.quocunq; clamor,ſonitus ho-
ſtium,mulierũ puerorumq; ploratus,ſonitus flammæ,& fragor ruentium tectorũ auertiſſet: pauentes
ad omnia animos,oraq;,& oculos flectebant,velut ad ſpectaculum à fortuna poſiti occidẽtis patriæ,
nec vllius rerũ ſuarum relicti,præter q̃ corporum vindices:tanto ante alios miſerandi magis,qui vnq̃
obſeſſi ſunt:quòd interclusi à patria obſidebantur,omnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate.Nec trã-
quillior nox diem tam fœde actum excepit.Lux deinde noctem inquietam inſecuta eſt. nec vllum erat
tempus,quod à nouæ ſemper cladis alicuius ſpectaculo ceſſaret.nihil tamen tot onerati, atq; obruti
malis flexerunt animos,quin etſi omnia flãmis,ac ruinis æquata vidiſſent:q̃uis inopem, paruumq;,
quem tenebant,collem libertati relictum virtute defenderent: & iam cum eadem quotidie acciderent
velut aſſueti malis abalienauerant ab ſenſu rerum ſuarum animos,arma tantum, ferrumq; in dextris
velut ſolas reliquias ſpei ſuæ intuentes.Galli quoq; per aliquot dies in tecta modo vrbis nequicquam
bello geſto,cum inter incendia ac ruinas captæ vrbis nihil ſupereſſe præter armatos hoſtes viderent,
nec quicquam tot cladibus territos,nec flexuros ad deditionem animos, ni vis adhiberetur: experiri
vltima,& impetum facere in arcem ſtatuunt. Prima luce ſigno dato multitudo omnis in foro inſtrui-
tur:inde clamore ſublato,ac teſtudine facta ſubeunt.aduerſus quos Romani nihil temere, nec trepi-
de:ad omnes aditus ſtationibus firmatis,quà ſigna ferri videbant: eà robore virorum oppoſito ſcan-
dere hoſtem ſinũt:quo ſucceſſerit magis in arduum,eo pelli poſſe per procliue facilius rati. medio ferè
cliuo reſtitere:atq; inde ex loco ſuperiore,qui propè ſua ſponte in hoſtem inferebat: impetu facto ſtra-
ge,ac ruina fudẽre Gallos:vt nunq̃ poſtea nec pars,nec vniuerſi tentauerint tale pugnæ genus.Omiſ-
ſa itaq; ſpe per vim,atq; arma ſubeundi,obſidionem parant:cuius ad id tempus immemores,& quod
in vrbe fuerat frumentum,incendiis vrbis abſumpſerant:& ex agris per ipſos dies raptũ omne Veios
erat. Igitur exercitu diuiſo partim per finitimos populos prædari placuit, partim obſideri arcem: vt
obſidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiſcentes Gallos ab vrbe ad Roma-
nam experiendam virtutem fortuna ipſa Ardeam,vbi Camillus exulabat:duxit.Qui mœſtior ibi for
B tuna publica q̃ ſua,cum diis,hominibuſq; accuſandis ſeneſceret:indignando,mirandoq; vbi illi viri
eſſent,qui ſecum Veios,Falerioſq; cepiſſent:qui alia bella fortius ſemper,q̃ felicius geſſiſſent: repente
audit Gallorum exercitum aduentare: atque de eo pauidos Ardeatis conſultare. Nec ſecus q̃ diuino
ſpiritu tactus,cum ſe in mediam concionem intuliſſet,abſtinere ſuetus ante talibus conciliis. Ardea-
tes, inquit, veteres amici, noui etiam ciues mei,quando & veſtrum beneficium ita tulit, & fortuna
hoc egit mea,nemo veſtrum conditionis meæ oblitum me huc proceſſiſſe putet.ſed res, ac periculum
commune cogit quod quiſque poſſit in re trepida præſidii,in medium conferre. & quando ego vobis
pro tantis veſtris in me meritis gratiam referam, ſi nunc ceſſauero? aut vbi vſus erit mei vobis, ſi in
bello non fuerit?hac arte in patria ſteti:& inuictus bello in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vo-
bis autem Ardeates fortuna oblata eſt & pro tantis priſtinis populi Romani beneficiis, quanta ipſi
meminiſtis,(nec enim exprobranda apud memores ſunt)gratiæ referendæ,& huic vrbi decus ingens
belli ex hoſte communi pariẽdi.Quæ effuſo agmine aduentat:gens eſt,cui natura corpora, animoſq;
magna magis quàm firma dederit.eo in certamen omne plus terroris quàm virium ferunt.argumen-
to ſit clades Romana. patentem cepere vrbem:ex arce, Capitolioq;, quòd his exigua reſiſtitur ma-
nu: iam obſidionis tædio victi abſcedunt:vagiq; per agros palantur, cibo, vinoq; raptim hauſto re-
pleti vbi nox appetit, propè riuos aquarum ſine munimento, ſine ſtationibus ac cuſtodiis paſſim
ferarum ritu ſternuntur, nunc ab ſecundis rebus magis etiam ſolito incauti. Si vobis in animo eſt
tueri mœnia veſtra: nec pati hæc omnia Galliam fieri: prima vigilia capite arma frequentes: me ſe-
quimini ad cædem, non ad pugnam. niſi victos ſomno velut pecudes trucidandos tradidero: non
recuſo eundem Ardeæ rerum mearum exitum,quem Romæ habui. Æquis,iniquiſq; perſuaſum erat:
tantum bello virum neminem vſquam ea tempeſtate eſſe. concione dimiſſa corpora curant, intenti
q̃ mox ſignum daretur. quo dato, primæ noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere. egreſſi
haud procul vrbe,ſicut prædictum erat,caſtra Gallorum intuta, neglectaq; ab omni parte nacti cum
ingenti clamore inuadũt.nuſquam prælium,omnibus locis cædes eſt:nuda corpora, & ſoluta ſomno
trucidantur.extremos tamen pauor cubilibus ſuis excitos,quæ,aut vnde vis eſſet ignaros,in fugam,
& quoſdam in hoſtem ipſum improuidos tulit.magna pars in agrum Antiatem delati,incurſione ab
oppidanis in palatos facta,circumueniuntur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta ſtrages eſt.
qui vrbis iam propè quadringẽteſimum annum vicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato,inauditoq; adeo
nihil miſerti ſunt,vt in agrum Romanum eo tempore incurſiones facerent:pleniq; prædæ Veios etiã
præſidiumq;,& ſpem vltimam Romani nominis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos mi-
lites Romani vagantes per agros,& congregatos agmine prædam præ ſe agentes: & caſtra cernebant
haud procul Veiis poſita.inde primum miſeratio ſui,deinde indignitas, atq; ex ea ira animos cepit.

C Hetruſcis etiam,à quibus bellum Gallicum in ſe auertiſſent:ludibrio eſſe clades ſuas.vix temperaue/
re animis:quin extẽplo impetum facerent:cõpreſſiq; à Cæditio centurione,quem ſibimetipſi præfece
rant,rem in noctem ſuſtinuere.tantum par Camillo defuit author:cætera eodem ordine,eodemq; for/
tunæ euentu geſta.quin etiã ducibus captiuis,qui cædi nocturnæ ſuperfuerant,ad aliam manũ Thu
ſcorum ad Salinas profecti nocte inſequenti ex improuiſo maiorem cædem edidere:dupliciq; victoria
ouantes Veios redeunt.Romæ interim plerunque obſidio ſegnis,& vtrinque ſilentium eſſe:ad id tan
tum intentis Gallis, nequis hoſtium euadere inter ſtationes poſſet. cum repente iuuenis Romanus
admiratione in ſe ciues,hoſteſq; conuertit.ſacrificium erat ſtatum in quirinali colle gẽti Fabiæ.ad id
faciendum C.Fabius Dorſo,gabino ritu cinctus,ſacra manibus gerẽs cum de Capitolio deſcẽdiſſet:
per medias hoſtium ſtationes egreſſus,nihil ad vocem cuiuſquam,terrorem'ue motus in Quirinalem
collem peruenit.ibiq; omnibus ſolenniter peractis,eadẽ reuertens ſimiliter conſtanti vultu graduq;:ſa
tis ſperans propitios eſſe deos,quorũ cultum ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet:in Capi/
toliũ ad ſuos rediit,ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ,ſeu religione etiã motis: cuius haudquaq̃
negligens gens eſt. Veiis interim non animi tantum indies,ſed etiam vires creſcebant:nec Romanis
ſolũ eò conuenientibus ex agris,qui aut prælio aduerſo,aut clade captæ vrbis palati fuerãt:ſed etiam
ex Latio voluntariis confluẽtibus,vt in parte prædæ eſſent.Maturum iam videbatur repeti patriam,
eripiq; ex hoſtium manibus:ſed corpori valido caput deerat.locus ipſe admonebat Camilli:& magna
pars militum erat,qui ductu,auſpicioq; eius res proſpere geſſerant. Cæditius negare ſe cõmiſſurum
cur ſibi aut deorum aut hominum quiſquam imperium finiret potius:q̃ ipſe memor ordinis ſui poſce
ret imperatorem. Conſenſu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri: ſed antea conſulto Senatu,
qui Romæ eſſet.adeo regebat omnia pudor:diſcriminaq; rerum propè perditis rebus ſeruabant. Ingẽ
ti periculo tranſeundum per hoſtium cuſtodias erat.ad eam rem Pontius Cominius impiger iuuenis
operam pollicitus,incubans cortici ſecundo Tyberi ad vrbem defertur: inde qua proximũ fuit à ripa
per præruptum', eoq; neglectum hoſtium cuſtodiæ ſaxum in capitolium euadit:& ad magiſtratus du/
ctus mandata exercitus edit.Accepto inde Senatus decreto,vt & comitiis curiatis reuocatus de exilio
iuſſu populi Camillus dictator extemplo diceretur: militeſq; haberent imperatorem, quem vellent,
eadem digreſſus nuncius Veios contendit:miſſiq; Ardeam legati ad Camillum Veios eum perduxe/
re:ſeu,quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, q̃ comperit legem latam: quòd nec
D iniuſſu populi mutari finibus poſſet,nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere:lex curiata la/
ta eſt,dictatorq; abſens dictus.Dum hæc Veiis agebãtur,interim arx Romæ, capitoliumq; in ingẽti
periculo fuit.nanq; Galli ſeu veſtigio notato humano,quà nuncius à Veiis peruenerat,ſeu ſua ſpon/
te animaduerſo ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primo inermem, qui tenta/
ret viam,præmiſiſſent:tradentes inde arma,vbi quid iniqui eſſet, alterni innixi, ſubleuanteſq; inui/
cem,& trahentes alii alios,prout poſtularet locus,tanto ſilentio in ſummum euaſere:vt non cuſtodes
ſolum fallerent,ſed ne canes quidem,ſolicitum animal ad nocturnos ſtrepitus,excitarent.anſeres non
fefellere: quibus ſacris Iunoni in ſumma inopia cibi tamen abſtinebatur. quæ res ſaluti fuit.nanque
clangore eorum,alarumq; crepitu excitus M.Manlius,qui triennio ante conſul fuerat: vir bello egre/
gius,armis arreptis ſimul ad arma cæteros ciens vadit. & dum cæteri trepidant: Gallum, qui iam in
ſummo conſtiterat:vmbone ictum deturbat. cuius caſus prolapſi cum proximos ſterneret: trepidan/
tes alios,armiſq; omiſſis ſaxa,quibus adhærebant,manibus amplexos trucidat. iamq; & alii congre/
gati telis,miſſilibuſq; ſaxis proturbare hoſtes: ruinaq; tota prolapſa acies in præceps deferri. Sedato
deinde tumultu reliquũ noctis,quantũ in turbatis mentibus poterat, cum prætentũ quoq; periculũ
ſolicitaret:quieti datum eſt.Luce orta vocatis claſſico ad conciliũ militibus ad tribunos,cum & recte,
& perperam facto pretium deberetur:Manlius primũ ob virtutem laudatus: donatuſq; non ab tribu/
nis ſolum militum,ſed conſenſu etiam militari.cui vniuerſi ſelibras farris, & quartarios vini ad ædes
eius,quæ in arce erant,contulerunt:rem dictu paruam:cæterum inopia fecerat eam argumentum in/
gens charitatis:cum ſe quiſque victu ſuo defraudans detractũ corpori, atq; vſibus neceſſariis ad ho/
norem vnius viri conferret. Tum vigiles eius loci,quos fefellerat aſcendens hoſtis:citati.& cum in oẽs
more militari ſe animaduerſurum P.Sulpitius tribunus militũ pronunciaſſet: conſentiente clamore
militum in vnum vigilem coniicientium culpam,deterritus à cæteris abſtinuit:reum haud dubium
eius noxæ approbantibus cunctis de ſaxo deiecit. Inde intentiores vtrinq; cuſtodiæ eſſe:& apud Gal/
los:quia vulgatum erat:inter Veios,Romamq; nuncios commeare: & apud Romanos, ob noctur/
ni periculi memoriam. Sed ante omnia obſidionis, belliq; mala fames vtrinque exercitum vrgebat:
Gallos peſtilentia etiam:cum loco iacente inter tumulos caſtra habentes, tum ab incendiis torrido,
& vaporis pleno,cineremq;,non puluerem modo ferente,cum quid venti motum eſſet:quorum into/
lerantiſſima gens eſt,humoriq;,ac frigori aſſueta,tum æſtu,& angore vexata:vulgatis veluti in peco/
ra morbis morerentur. Iam pigritia ſingulos ſepeliendi,promiſcue aceruatos cumulos hominum vre
bant:buſtorumq; inde gallicorum nomine inſignẽ locum fecere. Induciæ deinde cũ Romanis factæ:

& colloquia

A &c colloquia permiſſu imperatorum habita. in quibus cum identidem Galli famem obiicerent: eaq;
neceſſitate ad deditionem vocarent:dicitur auertendæ eius opinionis cauſa multis locis panis de Ca
pitolio iactatus eſſe in hoſtium ſtationes. Sed iam neque diſſimulari, neque ferri vltra fames poterat.
itaque dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet:magiſtrum equitũ L. Valerium à Veiis abducere
exercitum iubet:parat, inſtruitq;, quibus haud impar adoriatur hoſtes:interim capitolinus exercitus
ſtationibus, vigiliisq; feſſus, ſuperatis tamen humanis omnibus malis cum famem vnam natura vin
ci non ſineret:diem de die proſpectans ecquod auxilium ab dictatore appareret, poſtremo ſpe quoque
iam, non ſolum cibo deficiente, &c cum ſtationibus procederent propè obruentibus infirmum corpus
armis, vel dedi, vel redimi ſe quacunque pactione poſſet, iuſſit: iactantibus non obſcure Gallis, haud
magna mercede ſe adduci poſſe vt obſidionem relinquant. Tum ſenatus habitus:tribuniſq; militum
negocium datum, vt paciſcerentur. Inde inter P. Sulpitium tribunum militum, & Brennum regu-
lum Gallorum colloquio tranſacta res eſt:& mille pondo auri precium populi gentibus mox impera-
turi factum. Rei fœdiſſimæ per ſe, adiecta indignitas eſt. pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno
recuſante, additus ab inſolente Gallo ponderi gladius: auditaq; intoleranda Romanis vox. væ victis
eſſe. Sed diq;, & homines prohibuere redemptos viuere Romanos. nam forte quadam, prius quàm
infanda merces perficeretur. per altercationem nondum omni auro appenſo: dictator interuenit: au-
ferriq; aurum de medio, & Gallos ſubmoueri iubet. cum illi renitentes pactos dicerent ſeſe:negat eam
pactionem ratam eſſe, quæ, poſtq̃ ipſe dictator creatus eſſet, iniuſſu ſuo ab inferioris iuris magiſtratu
facta eſſet:denunciatq; Gallis: vt ſe ad prælium expediant:ſuos in aceruum coniicere ſarcinas, & arma
aptare, ferroq;, non auro recuperare patriam iubet, in conſpectu habentes fana deũm, & coniuges, &
liberos, & ſolum patriæ deforme belli malis, & omnia, quæ defendi, repetiq;, & vlciſci fas ſit. Inſtruit
deinde aciem, vt loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo vrbis, & natura inæquali: & omnia, quæ ar-
te belli ſecunda ſuis eligi, præparari'ue poterant: prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt: iraq;
magis, quàm conſilio in Romanos incurrunt. Iam verterat fortuna: iam deorum opes, humanaq;
conſilia rem romanam adiuuabant. Igitur primo concurſu haud maiore momento fuſi Galli ſunt,
quàm ad Alliam vicerant. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauum lapidem Gabina via, quò ſe ex
fuga contulerant: eiuſdem ductu, auſpicioq; Camilli vincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit, caſtra ca-
piuntur: & ne nuncius quidem cladis relictus. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans
B in vrbem redit: interq; iocos militares, quos inconditos iaciunt: Romulus, ac parens patriæ, condi-
torq; alter vrbis haud vanis laudibus appellabatur. Seruatam deinde bello patriam iterum in pace
haud dubie ſeruauit: cum prohibuit migrari Veios: & tribunis rem intentius agentibus poſt incen-
ſam vrbem: & per ſe inclinata magis plebe ad id conſilium. eaq; cauſa fuit non abdicandæ poſt trium-
phum dictaturæ: ſenatu obſecrante ne rempublicam in incerto relinqueret ſtatu. Omnium primum,
vt erat diligentiſſimus religionum cultor: quæ ad deos immortales pertinebant, retulit: & ſenatuſcon-
ſultum facit: fana omnia, quòd ea hoſtes poſſediſſent: reſtituerentur, terminarentur, expiarenturq;: ex-
piatioq; eorum in libris per duumuiros quæreretur: cum Cęretibus publice hoſpitium fieret: quod ſa
cra populi romani, ac ſacerdotes recepiſſent: beneficioq; eius populi non intermiſſus honos deũm im-
mortalium eſſet: ludi Capitolini fierent: quod Iuppiter optimus maximus ſuam ſedem, atque arcẽ po
puli romani in re trepida tutatus eſſet: collegiumq; ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex iis,
qui in capitolio, atq; arce habitarent. Expiandæ etiã vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum
gallicum audita, neglectaq; eſſet: mentio illata: iuſſumq; templum in Noua via Aio Locutio fieri. Au-
rum, quod Gallis ereptum erat: quodq; ex aliis templis inter trepidationem in Iouis cællam collatũ:
cum in quæ referri oporteret, confuſa memoria eſſet: ſacrum omne iudicatum, & ſub Iouis ſella poni
iuſſum. Iam ante in eo religio ciuitatis apparuerat: quòd cum in publico deeſſet aurum, ex quo ſum-
ma pactæ mercedis Gallis conficeret: à matronis collatum acceperant: vt ſacro auro abſtineretur. Ma-
tronis gratiæ actæ: honosq; additus: vt earum, ſicut virorum, poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Iis
peractis, quæ ad deos pertinebant: quæq; per ſenatum agi poterant: tum demum agitantibus tribu-
nis plebem aſſiduis concionibus, vt relictis ruinis in vrbem paratam Veios tranſmigrarent: in con-
cionem vniuerſo ſenatu proſequente aſcendit: atque ita verba fecit. Adeo mihi acerbæ ſunt Quirites
contentiones cum tribunis plebis: vt nec triſtiſſimi exilii ſolatium aliud habuerim quoad Ardeæ vi-
xi: q̃ quod procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc non, niſi me ſenatuſconſulto, populiq;
iuſſu reuocaretis: rediturus vnq̃ fuerim: nec nunc me, vt redirem, mea voluntas mutata, ſed veſtra for-
tuna perpulit. quippe vt in ſua ſede maneret patria, id agebatur: non vt ego vtique in patria eſſem: &
nunc quieſcerem, ac tacerem libenter: niſi hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad vita
ſuppetat, aliis turpe, Camillo etiam nefas eſt. Quid enim repetiimus: quid obſeſſam ex hoſtium ma-
nibus eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus! & cum victoribus Gallis capta tota vrbe, Capitoliũ
tamen, atque arcem diiq; & homines romani tenuerint: habitauerint: victoribus Romanis recupera-
ta vrbe arx quoq; & Capitolium deſeretur! & plus vaſtitatis huic vrbi ſecunda noſtra fortuna faciet:

C q̃ aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cũ vrbe ſimul poſitæ, traditæq; per manus religiones nullæ eſſent: tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus affuit Romanis: vt omnẽ negligentiam diuini cultus exemptam hominibus putem. intuemini enim horũ deinceps annorũ vel ſecundas res, vel aduerſas: inuenietis omnia proſpere euenisſe ſequentibus deos, aduerſa ſpernentibus. Iam omniũ primum veiens bellum, per quot annos, quãto labore geſtum non ante cepit finem: q̃ monitu deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tãdem vrbis noſtræ clades noua? num ante exorta eſt, q̃ ſpreta vox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum? q̃ gentium ius ab legatis noſtris violatum? q̃ à nobis cum vindicari deberet, eadem negligentia deorum prætermiſſum? Igitur victi, captiq;, ac redempti tantum pœnarum diis, hominibusq; dedimus: vt terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res admonuerunt religionum. Confugimus in Capitolium ad deos, ad ſedem Iouis optimi maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus: alia auecta in finitimas vrbes amouimus ab hoſtiũ oculis: deorum cultum deſerti ab diis, hominibusq;, tamẽ non intermiſimus. reddidere igitur patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui cæci auaritia in pondere auri fœdus, ac fidem feſellerunt: verterunt terrorem, fugamq;, & cædem. Hæc culti, neglectiq; numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis Quirites quantum vixdum ex naufragiis prioris culpæ, cladisq; emergentes paremus nefas? Vrbem auſpicato, inauguratoq; conditam habemus: nullus locus in ea non religionum, deorumq; eſt plenus: ſacrificiis ſolẽnibus non dies magis ſtati, q̃ loca ſunt, in quibus fiant. hos omnes deos publicos, priuatosq; Quirites deſerturi eſtis? q̃ par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcẽte C. Fabio non minore hoſtium admiratione, q̃ veſtra conſpectum eſt? cum inter gallica tela digreſſus ex arce ſolẽne Fabiæ gentis in colle Quirinali obiit. An gentilicia ſacra ne in bello quidẽ intermitti, publica ſacra, & romanos deos etiam in pace deſeri placet? & pontifices, flaminesq; negligentiores publicarum religionum eſſe, q̃ priuatus in ſolẽni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat: aut Veiis ea nos facturos: aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant. quorum neutrum fieri ſaluis cærimoniis poteſt, & ne omnia generatim ſacra, omnesq; percenſeam deos: in Iouis epulo num alibi, quàm in Capitolio puluinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoq; quod imperii pignus cuſtodia eius templi tenetur: loquar? quid de ancylibus veſtris, Mars Gradiue, tuq; Quirine pater? hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia vrbi, quædam vetuſtiora origine vrbis? Videte quid inter nos, ac maiores interſit. illi ſacra quædã

D in monte Albano, Lauinioq; nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtiũ vrbibus Romam ad nos transferri ſacra religioſum fuit: hinc ſine piaculo in hoſtium vrbem Veios trãſferemus? Recordamini agite dum, quoties ſacra inſtaurentur: quia aliquid ex patrio ritu negligentia, caſu'ue prætermiſſum eſt. Modo quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorumq; renouatio affectæ veienti bello reipub. remedio fuit? At etiam tanq̃ veterum religionum memores, & peregrinos deos tranſtulimus Romam: & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veiis nuper in Auentino q̃ inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebriq; dedicata eſt die? Aio Locutio templum propter cœleſtem vocem exauditam in Noua via iuſſimus fieri: capitolinos ludos ſolẽnibus aliis addidimus collegiumq; ad id nouum authore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi: ſi vnà cum Gallis vrbem romanam relicturi fuimus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? de ſacris loquimur, & de templis: quid tandem de ſacerdotibus? non'ne in mentem venit, quanta piacula committantur? Veſtalibus nempe vna illa ſedes eſt: ex qua nihil vnquam, præterq̃ vrbs capta mouit. flamini' diali noctem vnam manere extra vrbem nefas eſt. hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & veſtales tuæ te deſerent Veſta? & flamen peregre habitando, in ſingulas noctes tantum ſibi, reiq; publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auſpicato agimus omnia ferè intra pomœrium: cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent: comitia centuriata, quibus conſules, tribunosq; militares creatis: vbi auſpicato, niſi vbi aſſolent, fieri poſſunt? Veios'ne hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incõmodo in deſertam hanc ab diis, hominibusq; vrbem conueniet? Sed res ipſa cogit vaſtatam incendiis, ruinisq; relinquere vrbem, & ad integra omnia Veios migrare: nec hic ædificando inopem plebem vexare. Hanc autem iactari magis cauſam, q̃ veram eſſe, vt ego nõ dicam, apparere vobis Quirites puto: qui meminiſtis ante Gallorũ aduentum ſaluis tectis publicis, priuatisq;, ſtante incolumi vrbe, hanc eandem rem actam eſſe: vt Veios tranſmigraremus. Et videte quantum inter meam ſententiam, veſtramq; interſit tribuni. vos etiam ſi tunc faciendum non fuerit: nunc vtiq; faciendum putatis. ego contra (nec id mirati ſitis prius, q̃ quale ſit audieritis) etiam ſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota vrbe: nunc has ruinas relinquendas non cenſerem. quippe tum cauſa nobis in vrbem captam migrandi victoria eſſet, glorioſa nobis, ac poſteris noſtris. nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, Gallis glorioſa eſt. non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriã videbimur. hoc ad Alliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circũſeſſum Capitolium neceſſitatis impoſuiſſe: vt deſereremus penates noſtros: exiliumq; ac fugã nobis ex eo loco cõſciſceremus: quẽ tueri nõ poſſemus,

& Galli

A &Galli euertere potuerunt Romam: quam Romani reſtituere non videbũtur potuiſſe? Quid reſtat? niſi vt, ſi iam nouis copiis veniant? (conſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe, deſerta à vobis hac vrbe velint: ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes veſtri. Æqui, Volſci'ue faciant: vt commigrent Romam? velitis'ne illos Romanos, vos Veientes eſſe? non malitis hanc ſolitudinem veſtram, q̃ vrbem hoſtiũ eſſe? non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget ædificare: hæc dedecora pati parati eſtis? Si tota vrbe nullum melius, amplius'ue tectum fieri poſſit, q̃ caſa illa conditoris eſt noſtri: non in caſis ritu paſtorum, agreſtiumq; habitare eſt ſatius inter ſacra, penateſq; veſtros: q̃ exulatum publice ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtoreſq;, cum in his locis nihil præter ſyluas, paludeſq; eſſet: nouam vrbem tam breui ædificarunt. nos Capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis deorum, ædificare incenſam piget? & quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent: hoc in publico incendio vniuerſi recuſamus facere? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incendium ortum ſit: ventoq; (vt fieri poteſt) diffuſa flamma magnam partem vrbis abſumat: Fidenas inde, aut Gabios, aliam'ue quam vrbem quæſituri ſumus, quo transmigremus? adeo nihil tenet ſolum patriæ? nec hæc terra, quã matrem appellamus? ſed in ſuperficie, tigniſq; charitas nobis patriæ pendet? Et quidem fatebor vobis: etſi minus iniuriæ veſtræ, q̃ calamitatis meæ meminiſſe iuuat: cum abeſſem: quotieſcunque patria in mentem veniret hæc omnia occurrebant: colles, campiq;, & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus, educatuſq; eſſem. quæ vos Quirites nunc moueant potius charitate ſua: vt maneatis in ſede veſtra: q̃ poſtea, cum reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſa dii, hominesq; hunc vrbi condendæ locum elegerunt: ſaluberrimos colles, flumen opportunum: quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur: quò maritimi commeatus accipiantur: mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum regionum: Italiæ medium, ad incrementum vrbis natum vnice locum. argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ vrbis. trecenteſimus ſexagimusquintus annus vrbis Quirites agitur. inter tot veterrimos populos tãdiu bella geritis: cum interea, ne ſingulas loquar vrbes, non coniuncti cum Æquis Volſci, tot tam valida oppida, non vniuerſa Hetruria tantum terra mariq; pollens, atq; inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis par eſt. Quod cum ita ſit: quæ malum ratio eſt expertis alia experiri? cum iam vt virtus veſtra tranſire aliò poſſit: fortuna certe loci huius transferri non poſſit. Hic Capitolium eſt: vbi quondam capite humano inuento reſponſum eſt: eo loco caput rerum, ſummamq; imperii fore. hic, cum augurato liberaretur Capitolium,
B Iuuentas, Terminuſq; maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi. hic Veſtæ ignes: hic ancylia cœlo demiſſa: hic omnes propitii manentibus vobis dii. Mouiſſe eos Camillus cum alia oratione, tum ea, quæ ad religiones pertinebat: maxime dicitur. ſed rem dubiam decreuit opportune vox emiſſa: quod cum ſenatus poſt paulo de his rebus in curia Hoſtilia haberetur: cohorteſq; ex præſidiis reuertentes forte agmine forum tranſirent: centurio in comitio exclamauit. ſignifer, ſtatue ſignum: hic manebimus optime. Qua voce audita, & ſenatus accipere ſe omen ex curia egreſſus conclamauit: & plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcue vrbs ædificari cœpta. tegula publice præbita eſt: ſaxi: materiæq; cædendæ vnde quiſq; vellet, ius factum prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit vicos dirigendi: dum omiſſo ſui, alieniq; diſcrimine, in vacuo ædificant. ea eſt cauſa: vt veteres cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta: formaq; vrbis ſit occupatæ magis, q̃ diuiſæ ſimilis.

DECADIS PRIMÆ LIBER VI.

QVÆ ab condita vrbe Roma ad captam eandem vrbem Romani ſub regibus primum, conſulibus deinde, ac dictatoribus, decemuiriſq;, ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones: quinque libris expoſui: res cum vetuſtate nimia obſcuras: velut quæ magno ex interuallo loci vix cernuntur: tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuere: vna cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: & quod etiam ſi quæ in commentariis pontificum, aliiſq; publicis, priuatiſq; erant monumentis: incenſa vrbe pleraq; interiere. clariora deinceps, certioraq; ab ſecunda origine, velut ab ſtirpibus lætius, feraciuſq; renatæ vrbis, geſta domi militiæq; exponentur. Cæterum primo quo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit: neque eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto paſſi ſunt. Comitia in inſequentem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta vrbs eſſet: non placuit: res ad interregnum rediit. Cum ciuitas in opere, ac labore aſſiduo reficiendæ vrbis teneretur: interim Q. Fabio, ſimul primum magiſtratu abiit: ab C. Martio tribuno plebis dicta dies eſt: quòd legatus in Gallos, ad quos miſſus erat orator:

C contra ius gentium pugnaſſet. cui iudicio eum mors adeo opportuna, vt voluntariam magna pars crederet: ſubtraxit. Interregnum init P. Cornelius Scipio interrex: & poſt eum M. Furius Camillus iterum. is tribunos militum cõſulari poteſtate creat, A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmylium, L. Poſthumium. Ii ex interregno cum extemplo magiſtratum iniſſent: nulla de re prius, quàm de religionibus ſenatum conſuluere. In primis fœdera, ac leges (erant autem ex duodecim tabulæ, & quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, iuſſerunt. alia ex eis edita etiam in vulgus. quæ autem ad ſacra pertinebant: à pontificibus maxime, vt religione obſtrictos haberent multitudinis animos: ſuppreſſa. Tum de diebus religioſis agitari cœptum: diemq; ad XV calendas ſextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremeram Fabii cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœde pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarunt: inſignemq; rei nullius publice, priuatimq; agendæ fecerunt. Quidam, quod poſtridie idus Quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militum: neque inuenta pace deûm poſt diem tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet: etiam poſtridie idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde vt poſtridie calẽdas quoq; ac nonas eadem religio eſſet: traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigendæ ex tam graui caſu reipublicæ ſecum agitare. Hinc Volſci veteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanũ arma ceperant. Hinc Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationẽ de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant. nouus quoque terror acceſſerat defectione Latinorum, Hernicorumq;: qui poſt pugnam ad lacum Regillum factam, per annos propè centum nunquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaque cum tanti vndiq; terrores circunſtarent: appareretq; omnibus non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare: placuit eiuſdem auſpiciis defendi rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatoremq; dici M. Furium Camillum. is dictator C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dixit: iuſtitioq; indicto delectum iuniorum habuit: ita, vt ſeniores quoque, quibus aliquid roborisupereſſet: in verba ſua iuratos centuriaret. Exercitum conſcriptum, armatumq; trifariam diuiſit. partem vnam in agro Veiente Hetruriæ oppoſuit: alteram ante vrbem caſtra locare iuſſit. tribunus militum his A. Manlius: illis, qui aduerſus Hetruſcos mittebantur, L. Æmylius præpoſitus. tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit. nec procul ab Lanuuio (Admetium is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contẽptu, quod propè omnem deletam à Gallis Romanam iuuentutem crederent: ad bellum profectis, tantum

D Camillus auditus imperator terroris intulerat: vt vallo ſe ipſi, vallum congeſtis arboribus ſepirent: nequa intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod vbi animaduertit Camillus: ignem in obiectam ſepem conuici iuſſit. & forte erat vis magna venti verſa in hoſtem. itaque non aperuit ſolum incendio viam: ſed flammis in caſtra tendentibus, vapore etiam ac fumo, crepituq; viridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes: vt minor moles ſuperantibus vallum in caſtra Volſcorum Romanis fuerit: quàm tranſcendentibus ſepem incendio abſumptam fuerat. Fuſis hoſtibus, cæſiſq;, cum caſtra impetu cepiſſet dictator: prædam militi dedit, quo minus ſperatam minime largitore duce, eo militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes, cum omnem volſcum agrum depopulatus eſſet: ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demum anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Æquos tranſiit, & ipſos bellum molientes. exercitum eorum ad Bolas oppreſſit: nec caſtra modo, ſed vrbem etiam aggreſſus, primo impetu cepit. Cum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat: ea fortuna eſſet: aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium: ſocios populi Romani obſidebat. quorum legati opem rebus affectis orantes cum ſenatum adiiſſent: decretum tulere: vt dictator primo quoque tempore auxilium Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cum pati fortuna obſeſſorum non potuiſſet: confectaq; paucitas oppidanorum opere, vigiliis, vulneribusq;, quæ ſemper eoſdem vrgebant: per pactionem vrbe hoſtibus tradita, inermes cum ſingulis emiſſi veſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent: eo forte tempore Camillus cum exercitu Romano interuenit. cui cum ſe mœſta turba ad pedes prouoluiſſet: principumq; orationem neceſſitate vltima expreſſam, fletus mulierum, ac puerorum, qui exilii comites trahebantur: excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſſit: Hetruſcis ſe luctum, lachrymaſq; ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinoſq; ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecum militem ferre iubet. ita expedito exercitu profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (vt fit) ſecundis inuenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, victorẽ vagum prædam ex hoſtium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: victores Hetruſci paſſim trucidantur ab nouo hoſte: neque ſe conglobandi, coeundiq; in vnum, aut arma capiendi datur ſpatium. cum pro ſe quiſq; tenderent ad portas: ſiqua forte ſe in agros eiicere poſſent: clauſas (id enim primum dictator imperauerat) portas inueniunt. Inde alii arma capere: alii, quos forte armatos tumultus occupauerat: conuocare ſuos: vt prælium inirent. quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet: ni præcones per vrbem dimiſſi poni arma, & parci inermi iuſſiſſent: nec præter armatos quenquam violari. Tum etiã quibus animi in ſpe vltima obſtinati ad decertandũ fuerant: poſtquam data ſpes vitæ eſt: iactare paſſim arma: inermeſq;, quod tutius fortuna fecerat: ſe hoſti offerre. Magna multitudo

in cuſto-

A in cuſtodias diuiſa: oppidum ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrumq; ab omni clade belli: quia non vi captum, ſed traditum per conditiones fuerat. Camillus in vrbem triumphans rediit, trium ſimul bellorum victor. longe plurimos captiuos ex Hetruſcis ante currum duxit. quibus ſub haſta venundatis, tantum æris redactum eſt: vt pretio pro auro matronis perſoluto, ex eo, quod ſupererat: tres pateræ aureæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante Capitolium incenſum in Iouis cælla conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ciuitatem accepti, qui Veientium, Capenatiumq;, ac Faliſcorum per ea bella transfugerant ad Romanos: agerq; iis nouis ciuibus aſſignatus. reuocati quoque in vrbem ſenatuſconſulto à Veiis: qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis Veios ſe contulerant. & primo fremitus fuit aſpernantium imperium. dies deinde præſtituta, capitaliſq; pœna, qui non remigraſſet Romam: ex ferocibus vniuerſis ſingulos metu ſuo quenque obedientes fecit. Et Roma cum frequentia creſcere: tum tota ſimul exurgere ædificiis: & republica impenſas adiuuante: & ædilibus velut publicum exigentibus opus: & ipſis priuatis (admonebat enim deſiderium vſus) feſtinantibus ad effectum operis. intraq; annum noua vrbs ſtetit. Exitu anni comitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. Creati, T. Quintius Cincinnatus, Q. Seruilius Fidenas quintum, Iulius Tullus, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sulpitius Rufus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum (victos nanque ſe fatebantur) ſed ab odio ad peruaſtandos fines, nequid ad noua conſilia relinquerent virium, duxere: alterum in agrum tarquinienſem. ibi oppida Hetruſcorum Cortuoſa, & Contenebra vi capta, dirutaq;. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit, improuiſo adorti primo clamore, atq; impetu cepere. direptum oppidum, atque incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborq; continuus non die, non nocte remiſſus ſubegit eos. cum in ſex partes diuiſus exercitus romanus ſenis horis in orbem ſuccederet prælio: oppidanos eoſdem integro ſemper certamini paucitas feſſos obiiceret: ceſſere tandem: locuſq; inuadendi vrbem Romanis datus eſt. Publicari prædam tribunis placebat: ſed imperium, q̃ conſilium ſegnius fuit. dum conctâtur: iam militum præda erat: nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem anno, ne priuatis tantum operibus creſceret vrbs: capitolium quoque ſaxo quadrato ſubſtructum eſt: opus vel in hac magnificentia vrbis conſpiciendum. Iam & tribuni plebis, ciuitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrariis conabantur. oſtentabatur in ſpem pon-

B tinus ager, tum primum poſt acciſas à Camillo Volſcorum res poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminabantur multo eum infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe: q̃ à Volſcis fuerit. ab illis enim tantum, quoad vires, & arma habuerunt: incurſiones eò factas. nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari: nec, niſi anteq̃ omnia præripiant, diuiſus ſit: locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebem mouerant, & infrequentem in foro, propter ædificandi curam, & eandem exhauſtam impenſis, eoq; agri immemorem: ad quem inſtruendum vires non eſſent. In ciuitate plena religionum, tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, vt renouarentur auſpicia, res ad interregnum rediit. interreges deinceps, M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus. hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit, L. Papyrium, Cn. Sergium, L. Æmylium iterum, L. Licinium, M. Menenium, L. Valerium Publicolam tertiũ, creat. hi ex interregno magiſtratum occepere. Eo anno ædes Martis Gallico bello vota, dedicata eſt à T. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Pometina, Sabbatina, Arnienſis: eæq; trigintaquinque tribuum numerum expleuere. De agro Pontino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem iam populum, mobilioremq; ad cupiditatem agri, q̃ fuerat. Et de Latino, Hernicoq; bello mentio facta in ſenatu, maioris belli cura, quod Hetruria in armis erat: dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate rediit. collegæ additi quinque, Serg. Cornelius Maluginenſis, Q. Seruilius Fidenas ſextum, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auerſæ curæ hominum ſunt à bello Hetruſco: quod fugientium ex agro Pontino agmen repente illatum in vrbem, attulit: Antiates in armis eſſe: Latinorumq; populos iuuentutem ſummiſiſſe ad id bellum, eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium: quòd non prohibitos tantummodo, voluntarios dicerent militare, vbi vellent. Deſierant iam vlla contemni bella. itaque ſenatus diis agere gratias: quòd Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe: ſi priuatus eſſet. & collegæ fateri regimen omnium rerum, vbi quid bellici terroris ingruat: in viro vno eſſe: ſibiq; deſtinatum in animo eſſe Camillo ſummittere imperium: nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere: quod maieſtati eius viri conceſſiſſent. Collaudatis ab ſenatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem iam quartum creaſſet: magnum à ſenatu talibus de ſe iudiciis eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. itaque ſiquid laboris, vigiliarumq; adiici poſſit: certantem ſecum ipſum anniſurum, vt tanto de ſe conſenſu ciuitatis opinionem, quæ maxima ſit: etiam conſtantem efficiat. Quod ad bellum, atque Antiates attineat: plus ibi minarum, quàm periculi eſſe: ſe tamen, vt nihil timendi, ſic nihil contemnendi authorem eſſe. Circunſederi vrbem

C Romanam ab inuidia,& odio finitimorum.itaq; & ducibus pluribus, & exercitibus adminiſtrãdam.
rempublicam eſſe. Te,inquit,P. Valeri ſocium imperii, conſiliiq; legiones mecum aduerſus Antiatẽ
hoſtem ducere placet: teq; Seruili altero exercitu inſtructo, paratoq; in vrbe caſtra habere intentum.
ſiue Hetruria ſe interim,vt nuper,ſiue noua hæc cura, Latini atque Hernici mouerint: pro certo ha-
beo ita rem geſturum:vt patre,auo,teq; ipſo,ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cau
ſariis,ſenioribusq; à L.Quintio ſcribatur:qui vrbi, mœnibusq; præſidio ſit. L.Horatius arma,tela,
frumentum,quæq; belli alia tempora poſcent:prouideat. Te Sergi Corneli, præſidem huius publici
conſilii,cuſtodem religionum, comitiorum,legum, rerum omnium vrbanarum collegam facimus.
Cunctis in partes muneris ſui benigne pollicentibus operam, Valerius ſocius imperii lectus adie-
cit:M.Furium ſibi pro dictatore,ſeq; ei pro magiſtro equitum futurum:proinde quam opinionem de
vnico imperatore,eam ſpem de bello haberent.Se vero bene ſperare patres & de bello & de pace, vni-
uerſaq; republica erecti gaudio fremunt:nec dictatore vnquam opus fore reipublicæ: ſi tales viros in
magiſtratu habeat,tam concordibus iunctos animis,parere atque imperare iuxta paratos,laudemq;
conferẽtes potius in medium,q̃ ex cõmuni ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto,delectuq; habito, Furius,
ac Valerius ad Satricum profecti. quò non Volſcorum modo iuuentutem Antiates ex noua ſobole
lectam, ſed ingentem Latinorum, Hernicorumq; conciuerant ex integerrimis diutina pace populis.
itaq; nouus hoſtis veteri adiunctus cõmouit animos militis Romani.Quod vbi aciem iam inſtruen
ti Camillo centuriones renunciauerunt:turbatas militum mentes eſſe: ſegniter arma capta: cuncta-
bundosq;,& reſiſtentes egreſſos caſtris eſſe:quin voces quoq; auditas:cum centenis hoſtibus ſingulos
pugnaturos:& ægre inermem tantam multitudinem,nedum armatam ſuſtineri poſſe: in equum inſi-
lit:& ante ſigna obuerſus in aciem,ordines interequitans. Quæ triſtitia milites hæc,quæ inſolita cũ-
ctatio eſt? hoſtem, an me, an vos ignoratis? hoſtis eſt,quid aliud, q̃ perpetua materia virtutis,glo-
riæq; veſtræ? vos contra,me duce(vt Falerios, Veiosq; captos, & in capta patria Gallorum legiones
cæſas taceam)modo trigeminæ victoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis, & Æquis, & ex
Hetruria egiſtis.an me, quod non dictator vobis, ſed tribunus ſignum dedi, non agnoſcitis ducem
neque ego maxima imperia in vos deſidero: & vos in me nihil præter me ipſum intueri decet. neque
enim dictatura mihi vnquam animos fecit:vt ne exiliũ quidem ademit. Iidem igitur omnes ſumus:
& cum eadem omnia in hoc bellum afferamus,quæ in priora attulimus:eundem euentum belli expe-
D ctemus.ſimul concurreritis:quod quiſque didicit ac conſueuit,faciet:vos vincetis, illi fugient. Da-
to deinde ſigno ex equo deſilit:& proximum ſigniferum manu arreptum ſecum in hoſtem rapit: infer
miles clamitans ſignum. Quod vbi videre ipſum Camillum iam ad munera corporis ſenecta inua-
lidum vadentem in hoſtes: procurrunt pariter omnes clamore ſublato: ſequere imperatorem pro ſe
quiſque clamantes.emiſſum etiam ſignum Camilli iuſſu in hoſtem aciem ferunt: idq; vt repeteretur,
concitatos anteſignanos. Ibi primum pulſum Antiatem: terroremq; non in primam tantum aciem,
ſed etiam ad ſubſidiarios perlatum. nec vis tantum militum mouebat excitata præſentia ducis: ſed
quod Volſcorum animis nihil terribilius erat,q̃ ipſius Camilli forte oblata ſpecies.ita quocunque ſe
intuliſſet:victoriam ſecum haud dubiam trahebat.maxime id euidẽs fuit, cum in læuũ cornu propè
iam pulſum arrepto repente equo cum ſcuto pedeſtri aduectus conſpectu ſuo prælium reſtituit,oſten-
tans vincentem cæteram aciem. Iam inclinata res erat.ſed turba hoſtium & fuga impediebatur:& lon
ga cæde conficienda multitudo tanta feſſo militi erat: cum repente ingentibus procellis fuſus imber
certam magis victoriam, q̃ prælium diremit.Signo deinde receptui dato, nox inſecuta quietis Ro-
manis perficit bellum.Latini nanque,& Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſiliis
pares adepti euentus. Volſci vbi ſe deſertos ab eis videre, quorum fiducia rebellauerãt: relictis ca-
ſtris,mœnibus Satrici ſe includunt.quos primo Camillus vallo circundare,& aggere,atque operibus
oppugnare eſt adortus. Quæ poſtq̃ nulla eruptione impediri videt: minus eſſe animi ratus in hoſte,
q̃ vt in eo tam lentæ ſpei victoriam expectaret: cohortatus milites ne tanq̃ Veios oppugnantes in
opere longinquo ſeſe tererent:victoriam in manibus eſſe:ingenti militum alacritate mœnia vndique
aggreſſus ſcalis oppidum cepit. Volſci abiectis armis ſeſe dediderunt.Cæterum animus ducis rei ma
iori, Antio imminebat. id caput Volſcorum:eam fuiſſe originem proximi belli. ſed quia niſi ma-
gno apparatu,tormentis,machinisq; tam valida vrbs capi non poterat: relicto ad exercitum collega
Romam eſt profectus: vt ſenatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem eius(credo
rem antiatem diuturniorem manere diis cordi fuiſſe)legati ab Nepete, ac Sutrio auxilium aduerſus
Hetruſcos petentes veniunt,breuem occaſionem eſſe ferendi auxilii memorantes. eò vim Camilli ab
Antio fortuna auertit.nanque cum ea loca oppoſita Hetruriæ,& velut clauſtra inde,portæq; eſſent:&
illis occupandi ea,cum quid noui molirentur,& Romanis recuperandi,tuendiq; cura erat. Igitur ſe-
natui cum Camillo agi placuit,vt omiſſo Antio bellum hetruſcum ſuſciperet.legiones vrbanæ,qui-
bus Quintius præfuerat:ei decernuntur. quanquam expertum exercitum, aſſuetumq; imperio, qui
in Volſcis erat,mallet:nihil recuſauit: Valerium tantũmodo imperii ſocium depopoſcit. Quintius,

Horatiusq;

A Horatiuſq; ſucceſſores Valerio in Volſcis miſſi. Profecti ab vrbe Sutrium Furius, & Valerius partem oppidi iam captam ab Hetruſcis inuenere: ex parte altera interceptis itineribus ægre oppidanos vim hoſtium ab ſe arcentes. tum Romani auxilii aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hoſtes ſocioſq;, & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit: & ſpatium ad opem ferendam dedit. Itaque diuiſo exercitu Camillus collegam eam in partem circumductis copiis, quam hoſtes tenebant, mœnia aggredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi vrbem poſſe, q̃ vt auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iam pugnando feſſis laxaretur labor, & ipſe ſpatium intrandi ſine certamine mœnia haberet. Quod cum ſimul vtrinque factum eſſet: ancepsq; terror Hetruſcos circunſtaret: & mœnia ſumma vi oppugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem viderent: porta ſe, quæ vna forte non obſidebatur, trepidi vno agmine eiecere. magna cædes fugientium & in vrbe, & per agros eſt facta. plures à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto, reſtitutoq; ſociis, Nepete exercitus ductus: quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebant. Videbatur plus in ea vrbe recipienda laboris fore non in eo ſolum, quo tota hoſtium erat: ſed etiam quòd parte Nepeſinorum prodente ciuitatem facta erat deditio. mitti tamen ad principes eorum placuit, vt ſecernerent ſe ab Hetruſcis: fidemq; quam imploraſſent ab Romanis, ipſi præſtarent. Vnde cum reſponſum allatum eſſet: nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcos mœnia, cuſtodiaſq; portarum tenere: primo populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtq̃ deditionis q̃ ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſarmentorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus: completiſq; foſſis ſcalæ admotæ: & clamore primo, impetuq; oppidum capitur. Nepeſinis inde edictum vt arma ponant: parciq; iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atq; inermes cæſi. Nepeſinorum quoq; authores deditionis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res: oppidumq; cum præſidio relictum. Ita duabus ſociis vrbibus ex hoſte receptis, victorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodẽ anno ab Latinis, Hernicisq; res repetitæ: quæſitumq; cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent. Reſponſum frequenti vtriuſq; gentis concilio eſt nec culpam in eo publicam, nec conſilium fuiſſe, quòd ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos praui conſilii pœnam habere: nec quenquam ex his reducem eſſe. militis autem non dati cauſam, terrorem aſſiduum à Volſcis fuiſſe: quam peſtem adhærẽtem lateri ſuo tot ſuper alia

B aliis bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tempus, q̃ cauſam non viſa belli habere, Inſequenti anno A. Manlio, Publio Cornelio, T. & Lucio Quintiis Capitolinis, L. Papyrio Curſore tribunis conſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior domi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adiũcta Latinorum, atque Hernicorum defectione: ſeditio, vnde minime timeri potuit, à patriciæ gentis viro, & inclytæ famæ M. Manlio Capitolino. qui nimius animis cum alios principes ſperneret, vnĩ inuideret, eximio ſimul honoribus, atque virtutibus M. Furio: ægre ferebat ſolum eum in magiſtratibus, ſolum apud exercitus eſſe: tantum iam eminere, vt iiſdem auſpiciis creatos non pro collegis, ſed pro miniſtris habeat: cum interim, ſi quis vere æſtimare velit, M. Furio recuperari patria ex obſidione hoſtium non potuerit, niſi à ſe prius capitolium, atque arx ſeruata eſſet: & ille inter aurum accipiẽdum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſſus ſit: ipſe armatos, capiẽteſq; arcem depulerit. illius gloriæ pars virilis apud omnes milites ſit, qui ſimul vicerint: ſuæ victoriæ neminem omniũ mortaliũ ſocium eſſe. His opinionibus inflato animo, adhoc vitio quoq; ingenii vehemens & impotens poſtq̃ inter patres non quantum æquum cenſebat excellere ſuas opes animaduertit: primum omnium ex patribus popularis factus cum plebeiis magiſtratibus conſilia communicare, criminando patres, alliciendo ad ſe plebem: iam aura non conſilio ferri: famæq; magnæ malle, q̃ bonæ eſſe: & non contentus agrariis legibus, quæ materia ſemper tribunis plebis ſeditionum fuiſſet; idem moliri cœpit. acriores quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modo atque ignominiam minentur, ſed neruo, ac vinculis corpus liberum territent: & erat æris alieni magna vis, res damnoſiſſima etiam diuitibus, ædificando contracta. Bellum itaque Volſcum graue per ſe, oneratum Latinorum, atque Hernicorũ defectione in ſpeciem cauſæ iactatum, vt maior poteſtas quæreretur. ſed noua conſilia Manlii magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etſi maiorem dimicationem propoſitam domi, q̃ foris cernebat: tamen ſeu quia celeritate ad bellum opus erat, ſeu victoria triumphoq; dictaturæ ipſi vires ſe additurum ratus, delectu habito in agrum pontinum, quò à Volſcis exercitum induci indictum audierat: pergit. Non dubito præter ſacietatem tot iam libris aſſidua bella cum Volſcis geſta legentibus illud quoque ſuccurſurum, quod mihi percenſenti propiores temporibus harum rerum authores miraculo fuit: vnde toties victis Volſcis, & Æquis ſuffecerint milites. quod cum ab antiquis tacitum, prætermiſſumq; ſit: cuius tandem ego rei præter opinionem, quæ ſua cuique coniectanti eſſe poteſt: author ſim? Simile veri eſt, aut interuallis bellorum, ſicut nunc in delectibus fit romanis, alia atq; alia ſobole iuniorũ ad bella inſtauranda toties vſos eſſe: aut non ex iiſdẽ ſemper populis exercitus ſcriptos: quanq̃ eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum

C In eis fuiſſe locis: quæ nunc vix ſeminario exiguo militum relicto ſeruitia romana ab ſolitudine vin-
dicant, ingens certe (quod inter omnes authores conueniat) quanq̃ nuper Camilli ductu atq; auſpi-
cio acciſæ res erant, Volſcorum exercitus fuit. ad hoc Latini, Hernici q; acceſſerant, & Circeienſium
quidam, & coloni etiã à Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicato pro-
diſſet: hoſtia q; cæſa pacem deûm adoraſſet: lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnæ ſignum,
ſicut edictum erat, luce prima capiẽtes proceſſit. Noſtra victoria eſt milites, inquit, ſiquid dii, vates q;
eorum in futurum vident. itaq; vt decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus conſerturos, pilis
ante pedes poſitis, gladiis tantum dextras armemus: ne procurri quidem ab acie velim: ſed obnoxios
vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere. vbi illi vana iniecerint miſſilia: & effuſi ſtantibus vobis
ſe intulerint. tum micent gladii: & veniat in mentem vnicuiq; deos eſſe, qui Romanũ adiuuent: deos,
qui ſecundis auibus in prælium miſerint. Tu Quinti equitem intentus ad primum initium moti cer-
taminis teneas: vbi hærere iam aciem collato pede videris, tum terrorem equeſtrem occupatis alio la-
bore infer: inuectus q; ordines pugnantium diſſipa. Sic eques, ſic pedes, vt præceperat, pugnant. nec
dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtium nulli rei præter q̃ numero freta & oculis
vtranq; metiens aciem, temere prælium iniit, temere omiſit: clamore tantum, miſſilibus q; telis, & pri-
mo pugnæ impetu ferox gladios, & collatum pedem, & vultum hoſtis ardore animi micantem ferre
non potuit. Impulſa frons prima: & trepidatio ſubſidiis illata: & ſuum terrorem intulit eques. rupti
inde multis locis ordines, mota q; omnia: & fluctuanti ſimilis acies erat. deinde, poſtq̃ cadentibus pri-
mis iam ad ſe quiſque peruenturam cædem cernebat, terga vertũt. Inſtare Romanus: & donec arma-
ti, conferti q; abibant, peditum labor in proſequẽdo fuit. Poſtq̃ iactari arma paſſim, fuga q; per agros
ſpargi aciem hoſtium animaduerſum eſt: tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno ne in ſingulorũ mo-
rando cæde ſpatium ad euadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſſilibus, ac terrore impe-
diri curſum: obequitando q; agmen teneri: dum aſſequi pedes, & iuſta cæde conficere hoſtem poſſet. fu-
gæ, ſequendi q; non ante noctem finis fuit: capta quoq;, ac direpta eodem die caſtra Volſcorũ: præda q;
omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt. pars maxima captiuorum ex Latinis, atque Hernicis
fuit: nec hominum de plebe: vt credi poſſet mercede militaſſe: ſed principes quidam iuuentutis inuen-
ti: manifeſta fides publica ope Volſcos hoſtes adiutos. Circeienſium quoque quidam cogniti, & colo-
ni à Velitris: Romam q; omnes miſſi percunctantibus primoribus patrum eadem, quæ dictatori, de-
fectionem ſui quiſque populi haud perplexe indicauere. Dictator exercitũ in ſtatiuis tenebat, minime
D dubius bellum cum his populis patres iuſſuros: cum maior domi exorta moles coegit acciri Romam
eum, gliſcente in dies ſeditione, quam ſolito magis metuendam author faciebat. non enim iam ora-
tiones modo M. Manlii, ſed facta popularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem, qua mente fierent intuen-
da erant. Centurionem nobilem militaribus factis, iudicatum pecuniæ cum duci vidiſſet: medio foro
cum caterua ſua accurrit: & manum iniecit: vociferatus q; de ſuperbia patrum, ac crudelitate fœnera-
torum, & miſeriis plebis, virtutibus eius viri fortuna q;, tum vero ego, inquit, nequicq̃ hac dextra ca-
pitolium, arcem q; ſeruauerim, ſi ciuem cõmilitonem q; meum tanq̃ Gallis victoribus captum in ſer-
uitutem, ac vincula duci videam. inde rem creditori palàm populo ſoluit: libra q;, & ære liberatũ emit-
tit, deos atq; homines obteſtantem vt M. Manlio liberatori ſuo, parenti plebis Romanæ gratiam refe-
rant. acceptus extemplo in tumultuoſam turbam & ipſe tumultum augebat, cicatrices acceptas Ve-
ienti, Gallico, aliis q; deinceps bellis oſtentans: ſe militantem, ſe reſtituentem euerſos penates multipli-
ci iam ſorte exoluta, mergentibus ſemper ſortem vſuris obrutum fœnore eſſe: videre lucem, forum, ci-
uium ora. M. Manlii opera, omnia parentũ beneficia ab illo ſe habere: illi ſe deuouere corporis, vitæ q;,
ac ſanguinis quod ſuperſit: quodcunq; ſibi cũ patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit, id cũ
vno homine eſſe. His vocibus inſtincta plebes cum iam vnius hominis eſſet, addita alia cõmodioris
ad omnia turbanda conſilii res. fundum in Veienti, caput patrimonii, ſubiecit præconi, ne quem ve-
ſtrum, inquit, Quirites, donec quicq̃ in re mea ſupererit, iudicatũ, addictum'ue duci patiar. Id vero
ita accendit animos, vt per omne fas ac nefas ſecuturi vindicem libertatis viderentur. ad hoc domi cõ
cionantis in modum ſermones pleni criminum in patres. inter quos cum omiſſo diſcrimine vera an
vana iaceret, theſauros gallici auri occultari à patribus iecit: nec iam poſſidendis publicis agris con-
tentos eſſe, niſi pecuniã quoq; publicam auertant. ea res ſi palàm fiat, exolui plebem ære alieno poſſe.
Quæ vbi obiecta ſpes eſt: enimuero indignum facinus videri, cum conferendum ad redimendam ci-
uitatem à Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam, idem aurum ex hoſtibus captum in pau-
corum prædam ceſſiſſe. itaq; exequebantur quærendo vbi tantæ rei furtum occultaretur: differente q;,
& tempore ſuo ſe indicaturum dicente, cæteris omiſſis eò verſæ erant omnium curæ: apparebat q; nec
veri indicii gratiam mediam, nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpenſis rebus dictator accitus ab exerci-
tu in vrbem venit. poſtero die ſenatu habito cum ſatis periclitatus voluntates hominum diſcedere ſe-
natum ab ſe vetuiſſet: ſtipatus ea multitudine ſella in comitio poſita viatorẽ ad M. Manlium miſit:
qui dictatoris iuſſu vocatus cũ ſignũ ſuis dediſſet adeſſe certamen. agmine ingenti ad tribunal venit.

hinc

A hinc ſenatus, hinc plebs ſuum quiſq; intuentes ducem velut in acie conſtiterant. Tum dictator ſilen-
tio facto, vtinam, inquit, mihi, patribuſq; romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat: quẽad-
modum quod ad te attinet, eamq; rem, quam de te ſum quæſiturus, conuenturũ ſatis confido. Spem
factam à te ciuitati video fide incolumi ex theſauris gallicis, quos primores patrũ occultent, creditũ
ſolui poſſe. cui ego rei tantum abeſt vt impedimento ſim, vt contra te M. Manli adhorter liberes fœ-
nore plebem Romanam: & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clandeſtina euoluas. quod
niſi facis, ſiue quod & ipſe in parte prædæ ſis, ſiue quia vanum iudicium eſt: in vincla te duci iubebo:
nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius nec ſe feſelliſſe ait nõ aduer-
ſus Volſcos toties hoſtes, quoties patribus expediat: nec aduerſus Latinos, Hernicoſq;, quò falſis cri-
minibus in arma agant: ſed aduerſus ſe, ac plebem romanam dictatorem creatum eſſe. iam omiſſo bel-
lo, quod ſimulatum ſit, in ſe impetum fieri: iam dictatorem profiteri patrocinium fœneratorum aduer
ſus plebem: iam ſibi ex fauore multitudinis crimen, & perniciẽ quæri. Offendit, inquit, te A. Corneli,
voſq; patres conſcripti circũfuſa turba lateri meo. quin eam deducitis à me ſinguli veſtris beneficiis?
intercedendo, eximendo de neruo ciues veſtros, prohibendo iudicatos addictoſq; duci, ex eo, quòd af-
fluit opibus veſtris, ſuſtinendo neceſſitates aliorum? Sed quid ego vos de veſtro impendatis hortor?
ſortem aliam ferte, de capite deducite quod vſuris pernumeratum eſt; iam nihilo mea turba, q̄ vllius
conſpectior erit. Atenim quid ita ſolus ego ciuium curam ago? nihilo magis quod reſpondeam ha-
beo, q̄ ſi quæras quid ita ſolus capitolium, arcemq; ſeruarim. & tum vniuerſis quam potui, opẽ tuli:
& nunc ſingulis feram. Nam quod ad theſauros gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, difficilem
interrogatio facit. cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu veſtro eſt, excuti iubetis potius q̄
ponatis? niſi aliqua fraus ſubeſt. quo magis argui præſtigias iubetis veſtras, eo plus vereor ne abſtule-
ritis obſeruantibus etiam oculos. Itaq; non ego vobis vt indicem prædas veſtras, ſed vos id cogendi
eſtis vt in medium proferatis. Cum mittere ambages dictator iuberet: & aut peragere verum indiciũ
cogeret, aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus, oblatæq; vani furti inuidiæ: negantem ar-
bitrio inimicorum ſe locuturũ in vincula duci iuſſit. Arreptus à viatore, Iupiter, inquit, optime ma-
xime, Iunoq; regina, ac Minerua, cæteriq; dii deæq;, qui capitolium arcemq; incolitis: ſiccine veſtrum
militem, ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis? hæc dextra, qua Gallos fudi à delubris veſtris: iam in
B vinculis & cathenis erit? Nullius nec oculi, nec aures indignitatem ferebant: ſed inuicta ſibi quædam
patientiſſima iuſti imperii ciuitas fecerat: nec aduerſus dictatoriam vim aut tribuni plebis, aut ipſa
plebs attollere oculos, aut hiſcere audebant. Coniecto in carcere Manlio, ſatis conſtat magnã partem
plebis veſtem mutaſſe: multos mortales capillum, ac barbam promiſiſſe: obſeruatamq; veſtibulo car-
ceris mœſtam turbam. Dictator de Volſcis triumphauit: inuidiæq; magis triumphus, q̄ gloriæ fuit.
quippe domi, non militiæ partum eum, actumq; de ciue, non de hoſte fremebant: vnum defuiſſe tñ
ſuperbiæ, quòd non M. Manlius ante currum ſit ductus. Iamq; haud procul ſeditione res erat. cuius
leniendæ cauſa poſtulante nullo largitor voluntarius repente ſenatus factus Satricum coloniam duo
millia ciuium Romanorum deduci iuſſit: bina iugera & ſemiſſes agri aſſignati. Quod cum & paruũ,
& paucis datum, & mercedem eſſe prodendi M. Manlii interpretarentur: remedio irritatur ſeditio. &
iam magis inſignis & ſordibus, & facie reorum turba manliana erat: amotuſq; poſt triumphum abdi
catione dictaturæ terror & linguam, & animos liberauerat hominum. audiebantur itaque propalàm
voces exprobrantium multitudini quòd defenſores ſuos in præcipitẽ ſemper locum fauore tollat: de-
inde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat. ſic Sp. Caſſium in agros plebem vocantem, ſic Sp. Melium
ab ore ciuium famem ſuis impenſis propulſantem oppreſſos: ſic M. Manlium merſam, & obrutam fœ
nore partem ciuitatis in libertatem ac lucem extrahentem proditum inimicis. ſaginare plebem popu
lares ſuos vt iugulentur. hoccine patiendum fuiſſe, ſi ad nutum dictatoris non reſponderit vir conſu-
laris? fingerent mentitum ante: atque ideo non habuiſſe, quod tum reſponderet: cui ſeruo vnq̄ men-
dacii pœnam vincula fuiſſe? Non obuerſatam eſſe memoriã noctis illius, quæ penè vltima, atq; æter-
na nomini romano fuerit: non ſpeciem agminis Gallorum per Tarpeiam rupem ſcandentis: nõ ipſius
M. Manlii: qualem eum armatum, plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo penè Ioue erepto ex hoſtiũ ma-
nibus vidiſſent. ſelibris'ne farris gratiam ſeruatori patriæ relatam? & quem propè cœleſtem, cognomi
ne certe capitolino Ioui parem fecerint, eum pati vinctum in carcere, in tenebris obnoxiam carnifi-
cis arbitrio ducere animam? adeo in vno omnibus ſatis auxilii fuiſſe: nullam opem in tam multis vnĩ
eſſe? Iam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur: refracturoſq; carcerem minabantur: cũ remiſ-
ſo, id quod erepturi erant, ex ſenatus conſulto Manlius vinculis liberatur. quo facto nõ ſeditio finita,
ſed dux ſeditioni datus eſt. Per eoſdem dies Latinis, & Hernicis, ſimul colonis Circeienſibus, & à Ve-
litris purgantibus ſe volſci crimine belli, captiuoſq; repetentibus vt ſuis legibus in eos animaduer-
terent, triſtia reſponſa reddita: triſtiora colonis, quòd ciues Romani patriæ oppugnandæ nefanda
conſilia iniſſent. Non negatum itaq; tantum de captiuis. ſed, in quo ab ſociis tamen temperauerant,
denunciatum ſenatus verbis: faceſſerent propere ex vrbe ab ore, atque oculis populi Romani: ne nihil

C eos legationis ius externo,non ciui comparatum tegeret. Recrudeſcente manliana ſeditione ſub exitu
anni comitia habita: creatiq; tribuni militum conſulari poteſtate Sergius Cornelius Maluginenſis
ſecundum, Publius Valerius Potitus iterum, M.Furius Camillus V, Seruius Sulpitius Ruffus ite-
rum, C.Papyrius Craſſus, Titus Quintius Cincinnatus ſecundum. Cuius principio anni & patri-
bus, & plebi peropportune externa pax data: plebi, quòd non auocata delectu ſpem cepit dum tam
potentem haberet ducem, fœnoris expugnandi: patribus, nequo externo terrore auocarentur animi
ab ſanandis domeſticis malis. Igitur cum pars vtraque acrior aliquanto coorta eſſet, iam in propin-
quum certamen aderat: & Manlius aduocata domum plebe cum principibus nouandarum rerum in-
terdiu, noctuq; conſilia agitat, plenior aliquanto animorum, irarumq;, q̃ antea fuerat. iram accende-
rat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto: ſpiritus dabat, quòd nec auſus eſſet idem
in ſe dictator, quod in Sp.Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & vinculorum ſuorum inuidiam nõ
dictator modo abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul
inflatus, exacerbatusq; iam per ſe accenſos incitabat plebis animos. Quouſque tandem ignorabitis
vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot
aduerſarios habeatis. ſi ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis: tamen acrius crederem vos pro libertate, q̃
illos pro dominatione certaturos. quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduer-
ſus vnum hoſtes eritis. oſtendite modo bellum, pacem habebitis. videant vos paratos ad vim, ius ipſi
remittent. audendum eſt aliquid vniuerſis: aut omnia ſingulis patienda. Quouſque me circũſpectabi-
tis: ego quidem nulli veſtrum deero. ne fortuna mea deſit, videte. ipſe vindex veſter vbi viſum inimicis
eſt, nullus repente fui: & vidiſtis in vincula duci vniuerſi eum, qui à ſingulis vobis vincula depulerã.
quid ſperem, ſi plus in me audeant inimici? an exitum Caſſii, Meliiq; expectem? bene facitis quod abo-
minamini. dii prohibebunt hæc. ſed nunq̃ propter me de cœlo deſcendent. vobis dent mentem opor-
tet, vt prohibeatis: ſicut mihi dederunt armato, togatoq;, vt vos à barbaris hoſtibus, à ſuperbis de-
fenderem ciuibus. Tam paruus animus tanti populi eſt, vt ſemper vobis auxilium aduerſus inimicos
ſatis ſit? nec vllum, niſi quatenus imperari vobis ſinatis, certamen aduerſus patres noritis? nec hoc na-
tura inſitum vobis eſt, ſed vſu poſſidemini. cur enim aduerſus externos tantum animorum geritis, vt
imperare illis æquum cenſeatis? quia conſueſtis cum eis pro imperio certare: aduerſus hos tentare ma-
gis, q̃ tueri libertatem. tamẽ qualeſcunq; duces habuiſtis, qualeſcunq; ipſi fuiſtis, omnia adhuc quã-
tacunque petiſtis, obtinuiſtis ſeu vi, ſeu fortuna veſtra. tempus eſt etiã maiora conari. experimini mo-
D do & veſtram felicitatẽ, & me (vt ſpero) feliciter expertum: minore negocio qui imperet patribus, im-
ponetis, q̃ qui reſiſterent imperantibus, impoſuiſtis. Solo æquandæ ſunt dictaturæ, conſulatusq;, vt
caput attollere Romana plebes poſſit. Proinde adeſte: prohibete ius de pecuniis dici. ego me patronũ
profiteor plebis: quod mihi cura mea, & fides nomen induit. vos ſiquo inſigni magis imperii, hono-
ris'ue nomine veſtrum appellabitis ducem: eo vtemini potentiore ad obtinenda ea, quæ vultis. Inde
de regno agendi ortum initium dicitur: ſed nec cum quibus, nec quem ad finem conſilia peruenerint,
ſat planum traditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſſione in domum priuatam plebis, forte etiam in
arce poſitam, & imminenti mole libertati agitat. magna pars vociferatur, Seruilio Hala opus eſſe: qui
non in vincula duci iubendo irritet publicum hoſtem, ſed vnius iactura ciuis finiat inteſtinum bellũ.
decurritur ad leniorẽ verbis ſententiam, vim tamen eandem habẽtem: vt videant magiſtratus nequid
ex perniciosis conſiliis M.Manlii reſpub. detrimẽti capiat. Tum tribuni conſulari poteſtate, tribuniq;
plebis: nam &, quia eundem & ſuæ poteſtatis, quem libertatis omnium finem cernebant, patrum au-
thoritati ſe dediderant: hi tum omnes quid opus facto ſit, conſultãt. Cum præter vim, & cædem nihil
cuiq̃ occurreret: eam autẽ ingentis dimicationis fore appareret: tum M.Menenius, & Q.Publius tri-
buni plebis. quid patrũ, & plebis certamen facimus, quod ciuitatis eſſe aduerſus vnum peſtiferũ ciuẽ
debet? quid cum plebe aggredimur eũ, quem per ipſam plebẽ tutius aggredi eſt? vt ſuis ipſe oneratus
viribus ruat. diem dicere ei nobis in animo eſt. nihil minus populare q̃ regnum eſt. ſimul multitudo il-
la non ſecum certari viderint: & ex aduocatis iudices facti erunt: & accuſatores de plebe, patricium reũ
intuebuntur, & regni crimen in medio: nulli magis, q̃ libertati fauebunt ſuæ. Approbantibus cunctis
diem Manlio dicunt. quod vbi eſt factum, primo cõmota plebs eſt, vtiq; poſtq̃ ſordidatum reum vide-
runt: nec cum eo non modo patrum quenq̃, ſed ne cognatos quidem, aut affines, poſtremo ne fratres
quidem A. & T.Manlios, quod ad eum diem nunq̃ vſu veniſſet, vt in tanto diſcrimine nõ & proximi
veſtem mutarent. Appio Claudio in vincula ducto C.Claudium inimicum, Claudiamq; omnẽ gen-
tem ſordidatam fuiſſe. conſenſu opprimi popularem virum, quòd primus à patribus ad plebem defe-
ciſſet. Cum dies venit, quæ præter cœtus multitudinis ſeditioſasq; voces, & largitionem, & fallax
indicium, pertinentia proprie ad regni crimen, ab accuſatoribus obiecta ſint reo, apud neminem
authorem inuenio. nec dubito haud parua fuiſſe: cum damnandi mora plebi non in cauſa, ſed in lo-
co fuerit. Illud notandum videtur: vt ſciant homines quæ, & quanta decora fœda cupiditas regni nõ
ingrata ſolum, ſed inuiſa etiam reddiderit. Homines propè CCCC produxiſſe dicitur: quibus ſine
fœnore

A fœnore expenſas pecunias tuliſſet: quorum bona venire, quos duci addictos prohibuiſſet. ad hæc decora quoq; belli non cõmemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorũ ad XXX. dona imperatorum ad XL. in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo. ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe, inter quos C. Seruilium magiſtrum equitum abſentem nominatum. & cum ea quoq;, quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione etiã magnifica facta dictis æquando memoraſſet: nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis: & identidem capitoliũ ſpectans, Iouem, deosq; alios deuocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum: precatusq; eſſe vt quã mentem ſibi capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos, vniuerſosq; vt capitolium, atq; arcẽ intuentes, vt ad deos immortales verſi de ſe iudicarent. In cãpo martio cum centuriatim populus citaretur: & reus ad capitolium manus tendens ab hominibus ad deos preces auertiſſet: apparuit tribunis, niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris, nunq̃ fore in præoccupatis beneficio animis vero crimini locum. ita producta die, in Petelinum lucum extra portam Flumentanam, vnde conſpectus in Capitolium nõ eſſet, concilium populi indictum eſt. ibi crimen valuit: & obſtinatis animis triſte iudicium, inuiſumq; etiam iudicibus factum. ſunt qui duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, authores ſint. Damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: locusq; idem in vno homine & eximiæ gloriæ monumẽtum, & pœnæ vltimæ fuit. Adiectæ mortuo notæ ſunt. publica vna: quòd, cum domus eius fuiſſet, vbi nunc ædes, atq; officina Monetæ eſt: latum ad populum eſt: nequis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. gentilicia altera: quòd gentis Manliæ decreto cautũ eſt: ne quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc exitum habuit vir, niſi in libera ciuitate natus eſſet, memorabilis. Populum breui poſtq̃ periculum ab eo nullum erat: per ſe ipſas recordantem virtutes deſiderium eius tenuit. peſtilentia etiam breui conſecuta, nullis occurrentibus tantæ cladis cauſis, ex manliano ſupplicio magnæ parti videri orta. violatũ Capitolium eſſe ſanguine ſeruatoris: nec diis cordi fuiſſe pœnam eius oblatam propè oculis ſuis, à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent. Peſtilentiam, inopiam frugum, & vulgatam vtriuſq; mali famam, anno inſequente multiplex bellũ excepit, L. Valerio IIII, A. Manlio III, Ser. Sulpitio III, Lucretio, L. Æmylio III, M. Trebonio, tribunis militum conſulari poteſtate. Hoſtes noui, præter Volſcos velut ſorte quadam propè in æter-

B num exercẽdo Romano militi datos, Circeiosq;, & Velitras colonias iandiu moliẽtes defectionem, & ſuſpectum Latium, Lanuuini etiã, quæ fideliſſima vrbs fuerat: ſubito exorti. Id patres rati contẽptu accidere, quòd Veliternis ciuibus ſuis tãdiu impunita defectio eſſet: decreuerunt, vt primo quoq; tẽpore ad populum ferretur de bello eis indicendo. ad quam militiam quo paratior plebes eſſet, quinqueuiros pontino agro diuidendo, & triumuiros Nepete coloniæ deducẽdæ creauerunt. Tum vt bellum iuberent, latum ad populum eſt: & nequicq̃ diſſuadentibus tribunis plebis, oẽs tribus bellũ iuſſerunt. Apparatum eo anno bellum eſt: exercitus propter peſtilentiam non eductus. eaq; cũctatio colonis ſpatium dederat deprecandi ſenatum: & magna hominum pars eò, vt legatio ſupplex Romã mitteretur: inclinabat: ni priuato (vt fit) periculo publicum implicitum eſſet: authoresq; defectionis ab Romanis metu ne ſoli criminis ſubiecti piacula iræ Romanorum dederentur: auertiſſent colonias à conſiliis pacis. neq; in ſenatu ſolũ per eos legatio impedita eſt: ſed magna pars plebis incitata, vt prædatum in agrũ Romanũ exirent. hæc noua iniuria extirbauit omnem ſpem pacis. De Prænestinorum quoq; defectione eo anno primum fama exorta: arguentibusq; eos Thuſculanis, & Gabinis, & Labicanis, quorum in fines incurſatum erat: ita placide ab ſenatu reſponſum eſt: vt minus credi de criminibus, quia nollent ea vera eſſe: appareret. Inſequenti anno Sp. & L. Papyrii noui tribuni militum conſulari poteſtate Velitras legiones duxere: quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginenſe IIII, Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Æmylio quartum tribunis ad præſidium vrbis, & ſiqui ex Hetruria noui motus nunciarentur (omnia enim inde ſuſpecta erant) relictis. Ad Velitras aduerſus maiora penè auxilia Prænestinorum, q̃ ipſam colonorum multitudinem ſecundo prælio pugnatum eſt: ita, vt propinquitas vrbis hoſti & cauſa maturioris fugæ: & vnum ex fuga receptaculum eſſet. Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuere: quia & anceps erat: nec in perniciem coloniæ pugnandum cenſebant. literæ Romam ad ſenatum cum victoriæ nunciis acriores in prænestinum, q̃ in veliternum hoſtem miſſæ. Itaq; ex ſenatuſconſulto, populiq; iuſſu bellum Prænestinis indictum: qui cõiuncti Volſcis anno inſequente Satricum coloniã populi Romani pertinaciter à colonis defenſam vi expugnarunt: fœdeq; in captis exercuere victoriam. Eam rem ægre paſſi Romani M. Furium Camillum VII tribunum militum creauere. additi collegæ, A. & L. Poſthumii Regillenſes, ac L. Furius cũ L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto. Volſcum bellum M. Furio extra ordinem decretum. adiutor ex tribunis ſorte L. Furius datur, non tam è repub. q̃ vt collegæ materia ad omnem laudem eſſet: & publice, quòd rem temeritate eius prolapſam reſtituit: & priuatim, quòd ex errore gratiam potius eius ſibi q̃ ſuam gloriã petiit. Exactæ iam ætatis Camillus erat: comitiisq; iurare parato in verba excuſandæ valetudinis ſolitæ cõſenſus populi reſtiterat. ſed vegetum ingenium in viuido pectore vigebat, virebatq; integris ſenſibus:

C & ciuiles iam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternũm militum ſcriptis exercitu indicto ad portam Eſquilinam in poſteram diem, ad Satricum profectus. ibi cũ expugnatores coloniæ haudquaq̃ perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant: opperiebantur. poſtq̃ appropinquare Romanos ſenſerunt: extemplo in aciem procedunt, nihil dilaturi quin periculum ſummæ rerum facerent. ita paucitati hoſtium nihil artes imperatoris vnici, quibus ſolis confideret: profuturas eſſe. Idem ardor & in Romano exercitu erat, & in altero duce: nec præſentis dimicationis fortunam vlla res, præterq̃ vnius viri conſilium, atq; imperium morabatur: qui occaſionem iuuandarum ratione virium trahendo bello quærebat. eo magis hoſtis inſtare: nec iam pro caſtris tantum ſuis explicare aciem: ſed procedere in medium campi: & vallo propè hoſtium ſigna inferendo ſuperbam fiduciam virium oſtentare. Id ægre patiebatur Romanus miles: multo ægrius alter ex tribunis Militum L. Furius, ferox tum ætate & ingenio, tum multitudinis ex incertiſſimo ſumentis animos ſpe inflatus. hic per ſe iam milites incitatos inſuper inſtigabat eleuando, qua vna poterat, ætate authoritatem collegæ: iuuenibus bella data dictitans: & cum corporibus vigere, & deflo reſcere animos: cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui aduenienscaſtra, vrbesq; primo impetu capere ſit ſolitus: cum reſidem intra vallum tempus terere: quid acceſſurum ſuis, deceſſurum'ue hoſtium viribus ſperantem? quam occaſionem? quod tempus? quem inſidiis inſtruentem locum? frigere, ac torpere ſenis conſilia. ſed Camillo tum vitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. quid attinere cum mortali corpore vno, ciuitatis, quam immortalem eſſe deceat: pati conſeneſcere vires? His ſermonibus tota in ſe auerterat caſtra. & cum omnibus locis poſceretur pugna: ſuſtinere, inquit, M. Furi non poſſumus militum impetum: & hoſtis, cuius animos cunctando auximus: iam minime tolerãda ſuperbia inſultat. cede vnus omnibus: & patere te vinci conſilio: vt maturius bello vincas. Ad ea Camillus. Quæ bella ſuo vnius auſpicio geſta ad eam diem eſſent: negare in eis neq; ſe, neq; populum Ro. aut conſilii ſui, aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere iure, imperioq; parem, vigore ætatis præſtantem. itaq; ſe, quod ad exercitum attineat: regere conſueſſe, non regi. collegæ imperium ſe nõ poſſe impedire. diis bene iuuantibus ageret, quod è republica duceret. ætati ſuæ ſe veniam etiã petere: ne in prima acie eſſet. quæ ſenis munia in bello ſint: iis ſe non defuturum, Id à diis immortalibus precari: nequi caſus ſuum conſilium laudabile efficiat. Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec à diis tam piæ preces auditæ ſunt. primam aciẽ author pugnæ inſtruit: ſubſidia Camillus firmat: validamq; ſtationem pro caſtris opponit: ipſe edito loco ſpectator intentus in euentu alieni conſilii cõſtitit. Simul primo cõcurſu concrepuere arma: hoſtis dolo, non metu pedem retulit. Lenis à tergo cliuus erat inter
D aciem, & caſtra: & quod multitudo ſuppeditabat: aliquot validas cohortes in caſtris armatas, inſtructaſq; reliquerant: quæ inter cõmiſſum iam certamen, vbi vallo appropinquaſſet hoſtis: erumperent. Romanus cedentem hoſtem effuſe ſequendo in locum iniquũ pertractus, opportunus huic eruptioni fuit. verſus itaq; in victorem terror, & nouo hoſte, & ſupina valle Romanam inclinauit aciem. Inſtãt Volſci recentes: qui è caſtris impetum fecerant: integrant & illi pugnam: qui ſimulata ceſſerant fuga. Iam non recipiebat ſe Romanus miles: ſed immemor recentis ferociæ, veteriſq; decoris, terga paſſim dabat: atq; effuſo curſu caſtra repetebat: cum Camillus ſublatus à circũſtãtibus in equum, & raptim ſubſidiis oppoſitis, hæc eſt, inquit, milites pugna, quam popoſciſtis? quis homo, quis deus eſt quem accuſare poſſitis? veſtra illa temeritas, veſtra ignauia hæc eſt. ſecuti alium ducem, ſequimini nunc Camillum: &, quod ductu meo ſoletis, vincite. quid vallum, & caſtra ſpectatis? neminẽ veſtrum illa, niſi victorem receptura ſunt. Pudor primo tenuit effuſos: inde vt circũagi ſigna, obuertiq; aciem viderunt in hoſtem: & dux præterq̃ quòd tot inſignis triumphis, etiam ætate venerabilis inter prima ſigna, vbi plurimus labor, periculumq; erat, ſe offerebat: increpare ſinguli ſe quiſque, & alios: & adhortatio inuicem totam alacri clamore perſuaſit aciem. Neque alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega reſtituente peditum aciem ad equites, nõ caſtigando, ad quã rem leuiorem authorem eum culpæ ſocietas fecerat: ſed ab imperio totus ad preces verſus, orare ſingulos, vniuerſoſq;, vt ſe reum fortunæ eius diei crimine eximerent. Abnuente, ac prohibente collega, temeritatis me omniũ potius ſocium, q̃ vnius prudentiæ dedi. Camillus in vtraq; veſtra fortuna ſuam gloriã videt: ego, ni reſtituitur pugna: quod miſerrimum eſt: fortunã cum omnibus, infamiam ſolus ſentiam. Optimum viſum eſt in fluctuantem aciem tradi equos: & pedeſtri pugna inuadere hoſtem. eunt inſignes armis, animiſq;, qua premi parte maxime peditũ copias vident: nihil neq; apud duces, neq; apud milites remittitur à ſummo certamine animi. Senſit ergo euentus virtutis enixe opem: & Volſci, quã modo ſimulato metu ceſſerant: eã in veram fugam effuſi. Magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi: cæteri in caſtris, quæ capta eodem impetu ſunt: plures tamen capti, q̃ occiſi. Vbi in recenſendis captiuis cum Thuſculani aliquot noſcitarentur: ſecreti ab aliis ad tribunos adducuntur: percunctantibuſq; faſſi publico conſilio ſe militaſſe. Cuius tam vicini belli metu Camillus motus extemplo ſe Romam captiuos ducturum ait: ne patres ignari ſint Thuſculanos ab ſocietate deſciſſe: caſtris, exercituiq; interim, ſi videatur, præſit collega. documento vnus dies fuerat: ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi,

A aſit in exercitu cuiquam ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius videbatur: qua data in
tam præcipitem caſum reſpublica eſſet.& tum in exercitu, tum Romæ conſtans omnium fama erat:
cum varia fortuna in Volſcis geſta res eſſet: aduerſæ pugnæ, fugæq; in L.Furio culpam, ſecundæ, de/
cus omne penes M.Furium eſſe. Introductis in ſenatum captiuis, cum bello perſequendos Thuſcu/
lanos patres cenſuiſſent: Camilloq; id bellum mādaſſent adiutorem ſibi ad eam rem vnum petit: per/
miſſoq; vt ex collegis optaret, quem vellet: contra ſpem omnium L.Furium optauit. Qua modera/
tione animi cum collegæ leuauit infamiam: tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thu/
ſculanis bellum. pace conſtanti vim Romanam arcuerunt: quam armis non poterant. Intrantibus
fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis: non cultis agrorum intermiſſus: paten/
tibus portis vrbis togati obuiam frequentes imperatoribus proceſſere: commeatus exercitui comiter
in caſtra ex vrbe, & ex agris deuehitur. Camillus caſtris ante portas poſitis, eadem'ne forma pacis, quę
in agris oſtentaretur, etiā intra mœnia eſſet, ſcire cupiens, ingreſſus vrbem, vbi patentes ianuas, & ta/
bernis apertis propoſita omnia in medio vidit: intentosq; opifices ſuo quemque operi: & ludos litera/
rum ſtrepere diſcentium vocibus: ac repletas ſemitas inter vulgus aliud puerorum, & mulierum huc
atque illuc euntium, quà quemq; ſuorum vſuum cauſæ ferrent: nihil vſquam non pauidis modo, ſed
ne mirantibus quidem ſimile circumſpiciebat, omnia inquirens oculis, vbi nam bellum fuiſſet. adeo
nec amotæ rei vſquam, nec oblatæ ad tempus veſtigium vllum erat: ſed ita omnia conſtanti tranquil/
la pace: vt eò vix fama belli perlata videri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium, ſenatum eorum vo/
cari iuſſit. Soli adhuc, inquit, Thuſculani vera arma, verasq; vires, quibus ab ira Romanorum veſtra
tutaremini: inueniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabunt patres: vtrum plus ante pœnæ, an nunc
veniæ meriti ſitis. non præripiam gratiam publici beneficii. deprecandi poteſtatem à me habueritis:
precibus euentum veſtris ſenatus quem videbitur dabit. Poſtq̃ Romam Thuſculani venerunt: ſena/
tusq; paulo ante fidelium ſociorum mœſtus in veſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplo patres,
vocari eos iam tum hoſpitaliter magis, q̃ hoſtiliter iuſſere. Dictator Thuſculanus ita verba fecit.

Quibus bellum indixiſtis, intuliſtisq;, patres conſcripti: ſicut nunc videtis non ſtantes in veſtibulo
curiæ veſtræ: ita armati, paratiq; obuiam imperatoribus, legionibusq; veſtris proceſſimus. hic noſter,
hic plebis noſtræ habitus fuit, eritq; ſemper: niſi quando à vobis, proq; vobis arma acceperimus. Gra/
B tias agimus & ducibus veſtris, & exercitibus: quòd oculis magis, q̃ auribus crediderūt: & vbi nihil ho
ſtile erat: ne ipſi quidem fecerunt. pacem quā nos præſtitimus: eam à vobis petimus: bellum eò, ſicubi
eſt, auertatis precamur. In nos quid arma polleant veſtra, ſi patiendo experiundum eſt: inermes expe/
riemur: hæc mens noſtra eſt, dii immortales faciant, tam felix q̃ pia. Quod ad crimina attinet: quibus
moti bellum indixiſtis: etſi reuicta rebus verbis confutare nihil attinet: tamen etiamſi vera ſint: vel fa/
teri nobis ea, cum tam euidenter pœnituerit: tutum cenſemus. peccetur in vos: dum digni ſitis, qui/
bus ita ſatisfiat. Tantum ferè verborum ab Thuſculanis factum. pacem in præſentia, nec ita mul/
to poſt ciuitatem etiam impetrauerunt. ab Thuſculo legiones reductæ. Camillus conſilio & virtute
in Volſco bello, felicitate in thuſculana expeditione, vtrobique ſingulari aduerſus collegam patiētia,
& moderatione inſignis, magiſtratu abiit: creatis militaribus tribunis in inſequentem annum L. & P.
Valerius, Lucio V, Publio III, & C. Sergio III, Licinio Menenio II, P. Papyrio, Sergio
Cornelio Maluginenſe. Cenſoribus quoq; eguit annus, maxime propter incertam famam æris alieni,
aggrauantibus ſummam etiam inuidiæ eius tribunis plebis: cum ab iis eleuaretur, quibus fide magis
q̃ fortuna debentium laborare creditum videri expediebat. Creati cenſores, C. Sulpitius Camerinus,
Sp. Poſthumius Regillenſis. cœptaq; iam res morte Poſthumii, quia collegam ſuffici cenſori religio
erat: interpellata eſt. igitur cum Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu: cenſores alii vitio creati non geſſe/
runt magiſtratum. tertios creari, velut diis non accipientibus in eum annum cenſuram, religioſum
fuit. Eam vero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. Fugere ſenatum teſtes tabulas pu/
blicas cenſus cuiuſq;: quia nolint conſpici ſummam æris alieni: quæ indicatura ſit demerſam partem
à parte ciuitatis: cum interim obæratam plebem obiectari aliis atq; aliis hoſtibus. paſſim iam ſine vl
lo diſcrimine bella quæri: ab Antio Satricum, ab Satrico Velitras, inde Thuſculum legiones ductas.
Latinis, Hernicis, Præneſtinis, iam intentari arma ciuium magis, q̃ hoſtium odio: vt in armis terant
plebem: nec reſpirare in vrbe, aut per ocium libertatis meminiſſe ſinant, aut conſiſtere in concione:
vbi aliquando audiant vocem tribuniciam de leuando fœnore, & fine aliarum iniuriarum agentem.
Quòd ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis: ſe nec addici quenq̃ ciuem Romanum ob credi/
tam pecuniam paſſuros: neque delectum haberi: donec inſpecto ære alieno, initaq; ratione minuendi
eius ſciat vnuſquiſq; quid ſui, quid alieni ſit: ſuperſit ſibi liberum corpus: an id quoq; neruo debeatur.

Merces ſeditionis propoſita confeſtim ſeditionem excitauit. nam & addicebantur multi: & ad Præ/
neſtini famam belli nouas legiones ſcribendas patres cenſuerant. quæ vtraq; ſimul auxilio tribunicio,
& conſenſu plebis impediri cœpta. nam neq; duci addictos tribuni ſinebant: neque iuniores nomina
dabant. cum patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequendi, q̃ delectus eſſet: quippe

C iam à Præneſte profectos hoſtes in agro Sabino conſediſſe nunciabatur: interim tribunos plebis fama ipſa irritauerat magis ad ſuſceptum certamen, q̃ deterruerat. neq; aliud ad ſeditionem extinguendam in vrbe, quàm propè illatum mœnibus ipſis bellum valuit. Nam cum eſſet Præneſtinis nunciatum: nullum exercitum conſcriptum Romæ: nullum ducem certum eſſe: patres ac plebem in ſemetipſos verſos: occaſionem rati duces eorum, raptim agmine facto peruaſtatis protinus agris ad portam Collinam ſigna intulere. Ingens in vrbe trepidatio fuit: conclamatum ad arma, concurſumq; in muros atque portas eſt: tandemq; ab ſeditione ad bellum verſi, dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. is magiſtrum equitum A. Sempronium Atratinum dixit. Quod vbi auditum eſt: (tantus eius magiſtratus terror erat) ſimul hoſtes à mœnibus receſſere: & iuniores Romani ad edictum ſine detrectatione conuenere. Dum conſcribitur Romæ exercitus: caſtra interim hoſtium haud procul Allia flumine poſita. inde agrum late populantes, fatalem ſe vrbi Romanæ locum cepiſſe inter ſe iactabant: ſimilem pauorem inde ac fugam fore, ac bello gallico fuerit. etenim ſi diem contactum religione, inſignemq; nomine eius loci timeant Romani: quanto magis Allienſi die Alliam ipſam monumentũ tantæ cladis reformidaturos? ſpecies profecto his tibi truces Gallorum, ſonumq; vocis, in oculis, atque in auribus fore. Has inanium rerum inanes ipſas voluentes cogitationes, fortunæ loci delegauerant ſpes ſuas. Romani contra, vbicunque eſſet Latinus hoſtis: ſatis ſcire eum eſſe: quem ad Regillum lacum deuictum centum annorum pace obnoxia tenuerint. locum inſignem memoria cladis irritaturum ſe potius ad delendam memoriam dedecoris, quàm vt timorem faciat: nequa terra ſit nefaſta victoriæ ſuæ. quin ipſi Galli ſi offerantur: illo loco ſe ita pugnaturos: vt Romæ pugnauerint in repetenda patria: vt poſtero die ad Gabios: tunc, cum effecerint nequis hoſtis, qui mœnia Romana intraſſet: nuncium ſecundæ, aduerſæq; fortunæ domum perferret: His vtrinque animis ad Alliam ventum eſt. Dictator Romanus, poſtquam in conſpectu hoſtes erant inſtructi, intentiq;: vides'ne tu, inquit, A. Semproni loci fortuna illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis dii immortales certioris quicquam fiduciæ, maioris'ue quod ſit auxilii, dederint. at tu fretus armis animiſq;, concitatis equis inuade mediam aciem: ego cum legionibus in turbatos, trepidanteſq; inferam ſigna. Adeſte dii teſtes fœderis: & expetite pœnas debitas ſimul vobis violatis, nobiſq; per veſtrum numen deceptis. Non equitem, non peditem ſuſtinuere Præneſtini. primo impetu ac clamore diſſipati ordines ſunt: deinde, poſtquam nullo loco conſtabat acies: terga vertunt: conſternatiq;, & præter caſtra etiam ſua pauore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt: quàm in conſpectu Præ-

D neſte fuit. ibi ex fuga diſſipati locum, quem tumultuario opere communiunt: capiunt: ne, ſi intra mœnia ſe recepiſſent: extemplo vreretur ager: depopulatiſq; omnibus obſidio vrbi inferretur. Sed poſtquam direptis ad Alliam caſtris victor Romanus aderat: id quoque munimentum relictum: & vix mœnia tuta rati, oppido ſe Præneſte includunt. Octo præterea oppida erant ſub ditione Præneſtinorum. ad ea circumlatum bellum: deincepſq; haud magno certamine captis, Velitras exercitus ductus. ex quoque expugnatæ. tum ad caput belli Præneſte ventum. id non vi, ſed per deditionem receptum eſt. T. Quintius ſemel acie victor, binis caſtris hoſtium, nouem oppidis vi captis. Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphanſq; ſignum Præneſte deuectum Iouis imperatoris in Capitolium tulit. dedicatum eſt inter cellam Iouis, ac Mineruæ: tabulaq; ſub eo fixa, monumentum rerum geſtarum his ferrè inciſa literis fuit. Iupiter, atque dii omnes hoc dederunt: vt T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Die XX., quàm creatus erat dictatura ſe abdicauit. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate: quibus æquatus patriciorum, plebeiorumq; numerus. Ex patribus creati, P. & C. Manlii cum L. Iulio: plebes C. Sextilium, M. Albinum, L. Antiſtium dedit. Manliis, quòd genere plebeios, gratia Iulium antelbant: Volſci prouincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data: cuius & ipſos poſtmodo, & patres, qui dederant: pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere. quibus velut circumuentis, cum id falſò nunciatum eſſet, dum præſidio vt eſſent, citati feruntur: ne authore quidem aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat: ipſi in inſidias præcipitauere. ibi dum iniquo loco ſola virtute militum reſiſtentes cæduntur, cæduntq;: caſtra interim Romana iacentia in campo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab ducibus vtrobique prodita temeritate, atq; inſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunæ populi Romani: id militum etiam ſine rectore ſtabilis virtus tutata eſt. Quæ vbi Romam ſunt relata: primum dictatorem dici placebat: deinde, poſtquam quietæ res ex Volſcis afferebantur, & apparuit neſcire eos victoria, & tempore vti: reuocati etiam inde exercitus, ac duces, ociumq; inde, quantum à Volſcis fuiſſet, fuit. id modo extremo anno tumultuatum: quòd Præneſtini concitatis Latinorum populis rebellarunt. Eodem anno etiam ipſis querentibus penuriam hominum, noui coloni aſcripti. Rebuſq; haud proſperis bello domeſtica quies, quam tribunorum militum ex plebe gratia, maieſtaſq; inter ſuos obtinuit: ſolatium fuit. Inſequentis anni principia ſtatim ſeditione ingenti arſere: tribunis militum conſulari poteſtate, Sp. Furio, Q. Seruilio II, Licinio Menenio III, P. Clœlio, M. Horatio, L. Gegaṅio. Erat autem & materia, &

causa

A cauſa ſeditionis æs alienum: cuius noſcendi gratia Sp. Seruilius Priſcus, Q. Cloelius Siculus cenſo-
res facti, ne rem agerent, bello impediti ſunt. nanque trepidi nuncii primo, fuga deinde ex agris, legio-
nes Volſcorum ingreſſas fines, populariq; paſſim Romanum agrum, attulere. In qua trepidatione
tantum abſuit, vt ciuilia certamina terror externus cohiberet: vt contra eo inſolentior tribunicia
poteſtas impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus: ne quis quoad bellatum
eſſet, tributum daret: aut ius de pecunia credita diceret. eo laxamento plebi ſumpto, mora delectui
non eſt facta. Legionibus nouis ſcriptis, placuit duos exercitus in agrum Volſcum legionibus diui-
ſis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus maritimam oram, atque Antium, Q. Seruilius, & L. Ge-
ganius læua ad montes Ecetram pergunt. Neutra parte obuius hoſtis fuit. populatioq; non illi va-
gæ ſimilis, quam Volſcus latrocinii more diſcordia hoſtium fretus, & virtutem metuens per trepida-
tionem raptim fecerat, ſed ab iuſto exercitu iuſta ira facta, ſpatio quoque temporis grauior. quippe à
Volſcis timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret: incurſiones in extrema finium factæ erant:
Romano contra etiam in hoſtico commorandi cauſa erat: vt hoſtem ad certamen eliceret. Itaq; omni-
bus paſſim tectis agrorum, vicisq; etiam quibuſdam exuſtis, non arbore frugifera, non ſatis in ſpem
frugum relictis, omni, quæ extra moenia fuit, hominum pecudumq; præda abacta, Romam vtrique
exercitus reducti. Paruo interuallo ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquam quietæ res ab hoſti-
bus erant: celebrari de integro iuriſdictio: & tantum abeſſe ſpes veteris leuandi foenoris: vt tributo no-
uum foenus contraheretur in murum à cenſoribus locatum, ſaxo quadrato faciundum. cui ſuccumbe-
re oneri coacta plebes: quia quem delectum impedirent, non habebant tribuni plebis. Tribunos etiã
militares patricios omneis coacta principum opibus fecit, L. Æmylium, P. Valerium IIII, C. Ve-
turium, Ser. Sulpitium, L. & C. Quintios Cincinnatos. Iiſdem opibus obtinuere: vt aduerſus Lati-
nos, Volſcoſq;, qui coniunctis legionibus ad Satricum caſtra habebant: nullo impediente omnibus
iunioribus ſacramento adactis, tres exercitus ſcriberent: vnum ad præſidium vrbis: alterum, qui, ſiqui
alibi motus extitiſſent: ad ſubita bella mitti poſſet: tertium longe validiſſimũ P. Valerius, & L. Æmy-
lius ad Satricum duxere. vbi cum aciem inſtructam hoſtium loco æquo inueniſſent: extemplo pugna-
tum: & vt nondum ſatis claram victoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingentibus procellis fu-
ſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquandiu æqua virtute, fortunaq; Latinæ maxime legio-
nes longa ſocietate militiam Romanam edoctæ, reſtabant. Sed eques immiſſus ordines turbauit: tur-
B batis ſigna peditum illata: quantumq; Romana ſe inuexit acies: tantum hoſtes gradu demoti. & vt
ſemel inclinauit pugna: iam intolerabilis Romana vis erat. Fuſi hoſtes cum Satricum, quod duobus
millibus inde aberat: non caſtra peterent: ab equite maxime cæſi. caſtra capta, direptaq;. Ab Satrico
nocte, quæ prælio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antium: & cum Romanus exercitus pro-
pè in veſtigiis ſequeretur: plus tamen timor, quàm ira, celeritatis habuit. prius itaque moenia
intrauere hoſtes: quàm Romanus extrema agminis carpere, aut morari poſſet. inde aliquot dies va-
ſtando agro abſumpti, nec Romanis ſatis inſtructis apparatu bellico ad moenia aggredienda, nec
illis ad ſubeundum pugnæ caſum. Seditio tum inter Antiates, Latinoſq; coorta: cum Antiates vi-
cti malis, ſubactiq; bello, in quo & nati erant, & conſenuerant, deditionem ſpectarent: Latinos ex diu-
tina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeuerandum in bello faceret. finis
certaminis fuit, poſtquam vtriſque apparuit nihil per alteros ſtare quo minus incepta perſequeren-
tur. Latini profecti ab ſocietate pacis, vt rebantur, inhoneſtæ ſeſe vindicauerunt. Antiates incom-
modis arbitris ſalutarium conſiliorum remotis, vrbem agroſq; Romanis dedunt. Ira & rabies La-
tinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant: eò erupit, vt
Satricum vrbem, quæ receptaculum primum eis aduerſæ pugnæ fuerat, igni concremarent. nec
aliud tectum eius ſuperfuit vrbis, cum faces pariter ſacris, profaniſq; iniicerent: quàm matris
Matutæ templum inde eos nec ſua religio, nec verecundia deũm arcuiſſe dicitur: ſed vox horrenda
edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amouiſſent. incenſos ea rabie
impetus Thuſculum tulit, ob iram, quòd deſerto communi concilio Latinorum non in ſocieta-
tem modo Romanam, ſed etiam in ciuitatem ſe dediſſent. patentibus portis cum improuiſo inci-
diſſent, primo clamore oppidum præter arcem captum eſt. in arcem oppidani refugẽre cum coniu-
gibus, ac liberis: nuncioſq; Romam, qui certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſe-
gnius quàm fide populi Romani dignum fuit, exercitus Thuſculum ductus. L. Quintius, & Seruius
Sulpitius tribuni militum duxere. clauſas portas Thuſculi, Latinoſq;, ſimul obſidentium atque ob-
ſeſſorum animo hinc moenia tueri vident, illinc arcem oppugnare, terrere vnà, ac pauere. aduentus
Romanorum mutauerat vtriuſque partis animos: Thuſculanos ex ingenti metu in ſummam ala-
critatem, Latinos ex propè certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur, in exi-
guam de ſeipſis ſpem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Thuſculanis: excipitur aliquanto maiore
ab exercitu Romano. vtrinque vrgentur Latini: nec impetus Thuſculanorum decurrentium ex ſupe-
riore loco ſuſtinent: nec Romanos ſubeuntes moenia, molienteſq; obiices portarum arcere poſſunt

C ſcalis prius mœnia capta inde effracta clauſtra portarum. & cum anceps hoſtis & à fronte, & à tergo
vrgeret: nec ad pugnam vlla vis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet: in medio cæſi ad vnum om-
nes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo exercitus Romam eſt reductus. Quanto magis proſperis eo
anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in vrbe vis patrum in dies, miſeriæq; plebis creſce-
bant: cum eo ipſo, quòd neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur. itaq; cum ex re iam nihil da-
ri poſſet, fame & corpore iudicati, atque addicti creditoribus ſatisfaciebãt: pœnaq; in vicem fidei ceſ-
ſerat. adeo ergo obnoxios ſummiſerant animos non infimi ſolum, ſed principes etiam plebis, vt non
modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, quod tanta vi vt liceret tetenderant: ſed ne
ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos, petendosq; vlli viro acri, experientiq; animus eſſet poſ-
ſeſſionemq; honoris vſurpati modo à plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuum patres vide-
rentur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parua (vt plerunque ſolet) rem ingentem moliundi cau-
ſa interuenit. M. Fabii Ambuſti potentis viri tum inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem,
quod haudquaquam inter id genus contemptor eius habebatur: filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio ma-
ior, minor C. Licinio Stoloni erat, illuſtri quidem viro, tamen plebeio: eaq; ipſa affinitas haud ſpre-
ta gratiam Fabio ad vulgus quæſierat. Forte ita incidit, vt in Ser. Sulpitii tribuni militum domo
ſorores Fabiæ cum inter ſe (vt fit) ſermonibus tempus tererent: lictor Sulpitii, cum is de foro ſe do-
mum reciperet, forem (vt mos eſt) virga percuteret. cum ad id moris eius inſueta expauiſſet minor
Fabia, riſui ſorori fuit miranti ignorare id ſororem. Cæterum is riſus ſtimulos paruis mobili rebus
animo muliebri ſubdidit. frequentia quoque proſequentium, rogantiumq; nunquid vellet? credo for-
tunatum matrimonium ei ſororis viſum: ſuiq; ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſque minime
anteiri vult, pœnituiſſe. confuſam eam ex recenti morſu animi cum pater forte vidiſſet, percuncta-
tus ſatin ſaluæ? auertentem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſororem, nec admo-
dum in virum honorificam, elicuit comiter ſciſcitando vt fateretur eam eſſe cauſam doloris, quòd
iuncta impari eſſet, nupta in domo, quam nec honos, nec gratia intrare poſſet. conſolans inde fi-
liam Ambuſtus bonum animum habere iuſſit: eoſdem propediem domi viſuram honores, quos
apud ſororem viderat. Inde conſilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio ſtrenuo adoleſcen-
te, & cuius ſpei nihil præter genus patricium deeſſet. Occaſio videbatur rerum nouandarum pro-
pter ingentem vim æris alieni: cuius leuamen mali plebes, niſi ſuis in ſummo imperio locatis nul-
D lum ſperaret. accingendum ad eam cogitationem eſſe, conando agendoq; iam eò gradum feciſſe ple-
beios, vnde ſi porrò annitantur, peruenire ad ſumma, & patribus æquari tam honore, quàm virtu-
te poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit: quo in magiſtratu ſibimetipſi viam ad cæte-
ros honores aperirent. creatiq; tribuni C. Licinius, & L. Sextius promulgauere leges omnes aduer-
ſus opes patriciorum, & pro commodis plebis: vnam de ære alieno, vt deducto eo de capite, quod
vſuris pernumeratum eſſet: id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolueretur. alteram de
modo agrorum, ne quis plus quingenta iugera agri poſſideret. tertiam, ne tribunorum militum
comitia fierent: conſulumq; vtique alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia, & quæ ſine certamine ma-
ximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum, quarum immodica cupido inter morta-
les eſt: agri, pecuniæ, honorum diſcrimine propoſito, conterriti patres cum trepidaſſent: publicis,
priuatisq; conſiliis nullo remedio alio præter expertam multis iam ante certaminibus interceſſio-
nem inuento, collegas aduerſus tribunicias rogationes comparauerunt. qui vbi tribus ad ſuffragium
ineundum citari à Licinio, Sextioq; viderunt: ſtipati patrum præſidiis nec recitari rogationes, nec
ſolenne quicquam aliud ad ſciſcendum plebi fieri paſſi ſunt. Iamq; fruſtra ſæpe concilio aduocato
cum pro antiquatis rogationes eſſent, bene habet inquit Sextius: quandoquidem tantum interceſ-
ſionem pollere placet, iſto ipſo telo tutabimur plebem. agitédum, comitia indicite patres tribunis
militum creandis. faxo ne iuuet vox iſta, veto, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti audi-
tis. Haud irritæ cecidere minæ: comitia præter ædilium, tribunorumq; plebis nulla ſunt habita. Li-
cinius, Sextiusq; tribuni plebis refecti nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt. eaq; magiſtra-
tuum ſolitudo, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus per
quinquennium vrbem tenuit. Alia bello opportune quieuere. Veliterni coloni geſtientes ocio, quòd
nullus exercitus Romanus eſſet, & agrum Romanum aliquoties incurſauere: & Thuſculum oppu-
gnare adorti ſunt. eaq; res Thuſculanis veteribus ſociis, nouis ciuibus opem orantibus verecun-
dia maxime non patres modo, ſed etiam plebem mouit. remittentibus tribunis plebis comitia per
interregem ſunt habita: creatiq; tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, Serg. Cor-
nelius, A. & C. Valerii haudquaquam tam obedientem in delectu, quàm in comitiis plebem ha-
buere: ingentiq; contentione exercitu ſcripto profecti non ab Thuſculo modo ſubmouere hoſtem,
ſed intra ſuamet ipſa mœnia compulere. obſidebanturq; haud paulo vi maiore Velitræ, quàm Thu-
ſculum obſeſſum fuerat: nec tamen ab eis, à quibus obſideri cœptæ erant, expugnari potuere. ante no-
ui creati ſunt tribuni militũ Q. Seruilius, C. Veturius, A. Manlius, M. Cornelius, Q. Quintius, M.
Fabius.

A Fabius. nihil ne ab his quidem tribunis ad Velitras memorabile factum. In maiore diſcrimine domi res vertebantur. nam præter Sextium, Liciniumq́; latores legum iam octauum tribunos plebis refectos, Fabius quoque tribunus militum Stolonis ſocer quarum legum author fuerat, earum ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. & cum octo ex collegio tribunorum plebis primo interceſſores legum fuiſſent, quinque ſoli erant: & (vt fermè ſolent, qui à ſuis deſciſcunt) capti, & ſtupẽtes animi vocibus alienis id modo, quod domi præceptum erat, interceſſioni ſuæ prætendebant: Velitris in exercitu plebis magnam partem abeſſe: in aduentum militum comitia differri debere: vt vniuerſa plebes de ſuis commodis ſuffragium ferret. Sextius, Liciniusq́; cum parte collegarum, & vno ex tribunis militum Fabio artifices iam tot annorum vſu tractandi animos plebis, primores patrum productos interrogando de ſingulis, quæ ferebantur ad populum: fatigabant. auderent'ne poſtulare, vt cũ bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingenta iugera habere liceret? vt ſinguli propè trecentorum ciuiũ poſſiderent agros, plebeio homini vix ad tectum neceſſarium, aut locum ſepulturæ ſuus pateret ager? an placeret fœnore circũuentam plebem, ni potius, q̃ ſortem creditum ſoluat, corpus in neruum, ac ſupplicia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri vinctis nobiles domos? & vbicunq; patricius habitet, ibi carcerem priuatum eſſe? Hæc indigna, miſerandaq́; auditu cum apud timentes ſibimetipſis maiore audientium indignatione q̃ ſua increpuiſſent: atqui nec agros occupandi modum, nec fœnore trucidandi plebem alium patribus vnquam fore affirmabant, niſi alterum ex plebe conſulem cuſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet: contemni iam tribunos plebis: quippe quæ poteſtas iam ſuam ipſa vim frangat intercedendo: non poſſe æquo iure agi, vbi imperium penès illos penès ſe auxilium tñ ſit: niſi imperio communicato nunquam plebem in parte pari reipublicæ fore: nec eſſe quod quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitiis conſularibus habeatur: niſi alterum cõſulem vtique ex plebe fieri neceſſe ſit, neminem fore. an iam memoria exiſſe cum tribunos militũ idcirco potius, quàm conſules creari placuiſſet, vt & plebeiis pateret ſummus honos: IIII & XL annis neminem ex plebe tribunum militum creatum eſſe? qui crederent duobus ne in locis ſua voluntate imparturos plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatum viam fieri paſſuros, qui tribunatum ſeptum tandiu habuerint? lege obtinendum eſſe, quod comitiis per gratiam nequeat: &

B ſeponendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus: quoniam in certamine relictus præmium ſemper potentioris futurus ſit. nec iam poſſe dici id, quod iam antea iactare ſoliti ſint: non eſſe in plebeiis idoneos viros ad curules magiſtratus, nunquid enim ſocordius, aut ſegnius reſpublica adminiſtrata poſt P. Licinii Calui tribunatum, qui primus ex plebe creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit, quibus præter patricios nemo tribunus militum fuerit? quin contra patricios aliquot damnatos poſt tribunatum, neminem plebeium. quæſtores quoq́;, ſicut tribunos militum, paucis ante annis ex plebe cœptos creari: nec vllius eorum populum Romanum pœnituiſſe. conſulatum ſupereſſe plebeiis: eam eſſe arcem libertatis, id columen: ſi eò peruentum ſit, tum populum Romanum vere exactos ex vrbe Reges, & ſtabilem libertatem ſuã exiſtimaturum. quippe ex illa die in plebem ventura omnia, quibus patricii excellant: imperium, atque honorem gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſi fruenda, maiora liberis relinquenda. Huius generis orationes vbi accipi videre: nouam rogationem promulgant, vt pro duumuiris ſacris faciundis decemuiri creentur: ita vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat: omniumq́; earum rogationum comitia in aduentum eius exercitus differunt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus, q̃ à Velitris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militum dilata. nam plebis tribunos eoſdem, duos vtique qui legum latores erant, plebes reficiebat. tribuni militum creati L. Quintius. Serg. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L. Papyrius, L. Veturius. Principio ſtatim anni ad vltimam dimicationem de legibus ventum: & cum tribus vocarentur: nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret: trepidi patres ad duo vltima auxilia, ſummum imperium, ſummumq́; ad ciuem decurunt. dictatorem dici placet. dicitur M. Furius Camillus: qui magiſtrum equitum L. Æmylium cooptat. Legum quoque latores aduerſus tantum apparatum aduerſariorum & ipſi cauſam plebis ingentibus animis armant: concilioq́; plebis indicto tribus ad ſuffragium vocãt. cum dictator ſtipatus agmine patriciorum plenus iræ, minarumq́; conſediſſet: atque ageretur res ſolito primum certamine inter ſe tribunorum plebis ferentium legem, intercedentiumq́;: & quanto iure potentior interceſſio erat, tantum vinceretur fauore legum ipſarum, latorumq́;: & vti rogaſſent primæ tribus dicerent. Tum Camillus, quandoquidem, inquit, quirites iam vos tribunicia libido, non poteſtas regit: & interceſſionem ſeceſſione quondam plebis partam vobis eadem vi facitis irritam, qua peperiſtis: nõ reipub. magis vniuerſæ, quàm veſtra cauſa dictator interceſſioni adero: euerſumq́; veſtrum auxilium imperio tutabor. itaque ſi Cieinnius, & L. Sextius interceſſioni collegarum cedũt, nihil patricium magiſtratum inſeram concilio plebis: ſi aduerſus interceſſionem tanquam captæ ciuitati leges imponere tendent, vim tribuniciam à ſe ipſa diſſolui non patiar. Aduerſus ea cum contemptim tribuni plebis rem nihilo ſegnius peragerẽt; tũ percitus ira Camillus lictores, qui de medio

C plebem emouerent, miſit. & addidit minas: ſi pergerent, ſacramento omnes iuniores adacturum, exercitum extemplo ex vrbe educturum. Terrorem ingentem incuſſerat plebi: ducibus plebis accendit magis certamine animos, q̃ minuit. ſed re neutro inclinatu magiſtratu ſe abdicauit: ſeu quia vitio creatus erat, vt ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq́; plebs ſciuit, vt ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet: quingentûm millium æris ei mulcta eſſet. Sed auſpicus magis, q̃ noui exempli rogatione deterritum vt potius credam, cum ipſius viri facit ingenium: tum quod ei ſuffectus eſt extemplo P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. Furius victus eſſet? & quòd eundem M. Furium dictatorem inſequens annus habuit, haud ſine pudore, certe fractum priore anno in ſe imperium repetiturum: ſimul quod eo tempore, quo promulgatum de mulcta eius traditur, aut & huic rogationi, qua ſe in ordinẽ cogi videbat, obſiſtere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, impedire: & quòd vſq; ad memoriam noſtram tribuniciis, conſularibusq; certatum viribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigium fuit. Inter priorem dictaturam abdicatam, nouamq; à Manlio initam ab tribunis velut per interregnum concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. nam de fœnore, atque agro rogationes iubebant: de plebeio conſulatu antiquabant. & perfecta vtraque res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul cõſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator rem in cauſam plebis inclinauit, C. Licinio, qui tribunus militum fuerat, magiſtro equitum de plebe dicto. Id ægre patres paſſos accipio: dictatorem propinqua cognatione Licinii ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantem magiſtri equitum maius quàm tribuni conſularis imperium eſſe. Licinius, Sextiusq́;, cum tribunorum plebis creandorum indicta comitia eſſent: ita ſe gerere, vt negando iam ſibi velle continuari honorem acerrime accenderent ad id, quod diſſimulando petebant, plebem. nonum ſe annum iam velut in aciem aduerſus optimates maximo priuatim periculo, nullo publico emolumento ſtare: conſenuiſſe iam ſecum & rogationes promulgatas, & vim omnem tribuniciæ poteſtatis: primo interceſſione collegarum, in leges ſuas pugnatum eſſe, deinde ablegatione iuuẽtutis ad Veliternum bellum, poſtremo dictatorium fulmen in ſe intentatũ. iam nec collegas, nec bellum, nec dictatorem obſtare, quippe qui etiam omen plebeio conſuli, magiſtro equitum ex plebe dicendo dederit. ſe ipſam plebem, & commoda morari ſua. liberam vrbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab iniuſtis poſſeſſoribus extemplo, ſi velit, habere poſſe. quæ munera quando tandem ſatis grato animo æſtimaturos, ſi inter accipiendas de ſuis

D commodis rogationes ſpem honoris latoribus earum incidant? non eſſe modeſtiæ populi Romani id poſtulare, vt ipſe fœnore leuetur: & in agrum iniuria poſſeſſum à potentibus inducatur: per quos ea conſecutus ſit, ſenes tribunicios non ſine honore tantum, ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat. Proinde ipſi primum ſtatuerent apud animos quid vellent: deinde comitiis tribuniciis declararent voluntatem. ſi coniunctim ferre ab ſe promulgatas rogationes vellent, eſſe quod eoſdem reficerent tribunos plebis: perlaturos enim quæ promulgauerint. ſin quod cuiq; priuatim opus ſit, id modo accipi velint: opus eſſe nihil inuidioſa continuatione honoris, nec ſe tribunatum, nec illos ea, quæ promulgata ſint, habituros. Aduerſus tam obſtinatam orationem tribunorum cum præ indignitate rerum ſtupor, ſilentiumq́; inde cæteros patrum defixiſſet: Ap. Claudius Craſſus nepos decemuiri dicitur odio magis iraq́;, quàm ſpe ad diſſuadendum proceſſiſſe: & locutus in hanc ferè ſententiam eſſe. Neque nouum, neque inopinatum mihi ſit quirites, ſi quod vnum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego quoque audiam: Claudiæ gẽti iam inde ab initio nil antiquius in repub. patrum maieſtate fuiſſe: ſemper plebis commodis aduerſatos eſſe. quorum alterum neq; nego, neq; infícias eo, nos, ex quo aſciti ſumus ſimul in ciuitatem, & patres, enixe operam dediſſe vt per nos aucta potius, quàm imminuta maieſtas earum gentiũ, inter quas nos eſſe voluiſtis, dici vere poſſet. illud alterum pro me, maioribusq́; meis contendere auſim quirites (niſi quæ pro vniuerſa republica fiant, ea plebi tanquam aliam incolenti vrbem aduerſa quis putet) nihil nos neque priuatos, neq; in magiſtratibus quod incommodum plebi eſſet, ſcientes feciſſe: nec vllum factum, dictum'ue noſtrũ contra vtilitatem veſtram, & ſi quædam contra voluntatem fuerint, vere referri poſſe. An hoc, ſi claudiæ familiæ non ſim, nec ex patritio ſanguine ortus, ſed vnus quiritium quilibet, qui modo me duobus ingenuis ortum, & viuere in libera ciuitate ſciam: reticere poſſim? L. illum Sextium, & C. Licinium perpetuos (ſi diis placet) tribunos tantum licentiæ nouem annis, quibus regnant, ſumpſiſſe, vt vobis negent poteſtatem liberam ſuffragii non in comitiis, non in legibus iubendis ſe permiſſuros eſſe? ſub conditione, inquit, nos reficietis decimum tribunos. quid eſt aliud dicere? quod petunt alii, nos adeo faſtidimus, vt ſine mercede magna non accipiamus. ſed quæ tandem iſta merces eſt, qua vos ſemper tribunos plebis habeamus? vt rogationes inquit noſtras, ſeu placent ſeu diſplicent, ſeu vtiles ſeu inutiles ſunt, omnes coniunctim accipiatis. Obſecro vos Tarquinii tribuni plebis, putate me ex media concione vnum ciuem ſucclamare. bona venia veſtra liceat ex his rogationibus legere, quas ſalubres nobis cenſemus, eſſe: antiquare alias. non inquit licebit tu de fœnore atque agris quod ad vos omnes pertinet, iubeas: & hoc portenti non fiat in vrbe Romana, vti L.

Sextium,

A Sextium, atq; hunc C. Liciniũ conſules, quod indignaris, quod abominaris, videas. aut omnia accipe: aut nihil ferro. vt ſiquis ei, quem vrgeat fames, venenum ponat cum cibo: & aut abſtinere eo, quod vitale ſit, iubeat: aut mortiferum vitali admiſceat. Ergo ſi eſſet libera hæc ciuitas, non tibi frequentes ſucclamaſſent! abi hinc cum tribunatibus, ac rogationibus tuis. quid ſi tu non tuleris quod commodum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud! Siquis patricius, ſiquis (quod illi volunt inuidioſius eſſe) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero: quis veſtrum quirites ferret! nunquamne vos res potius, quàm authores ſpectabitis! ſed omnia ſemper, quæ magiſtratus ille dicet, ſecundis auribus, quæ ab noſtrum aliquo dicentur, aduerſis accipietis! At hercule ſermo eſt minime ciuilis. Quid rogatio qualis eſt, quam à vobis antiquatam indignantur! ſermoni quirites ſimillima conſules inquit rogo ne vobis, quos velitis, facere liceat. an aliter rogat, qui vtiq; alterum ex plebe fieri conſulem iubet! nec duos patricios creandi poteſtatem vobis permittit! Si hodie bella ſint, quale Hetruſcum fuit, cum Porſena ianiculum inſedit: quale gallicum modo, cum præter Capitolium, atque arcem omnia hæc hoſtium erant: & conſulatum cum hoc M. Furio, & quolibet alio ex patribus L. ille Sextius peteret: poſſetis'ne ferre Sextium haud pro dubio conſulem eſſe, Camillum de repulſa dimicare! Hoccine eſt in commune honores vocare! vt duos plebeios fieri conſules liceat, duos patricios non liceat! & alterum ex plebe creari neceſſe ſit, vtrunq; ex patribus prꝗterire liceat! Quænam iſta ſocietas, quænam conſortio eſt! parum eſt ſi cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius venis, niſi partem petendo totum traxeris! Timeo, inquit, ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeium. Quid eſt aliud dicere! quia indignos veſtra voluntate creaturi non eſtis, neceſſitatem vobis creandi quos non vultis, imponam. quid ſequitur, niſi vt ne beneficium quidem debeat populo, ſi cum duobus patriciis vnus petierit plebeius: & lege ſe, non ſuffragio creatum dicat! Quomodo exorqueant, non quomodo petant honores, quærunt: & ita maxima ſunt adepturi, vt nihil ne pro minimis quidem debeant: & occaſionibus potius, q̃ virtute petere honores malunt. Eſt aliquis, qui ſe inſpici, qui æſtimari faſtidiat! qui certos ſibi vni honores inter dimicantes competitores æquum cenſeat eſſe! qui ſe arbitrio veſtro eximat! qui veſtra neceſſaria ſuffragia pro voluntariis, & ſerua pro liberis faciat! omitto Licinium, Sextiumq;: quorum annos in perpetua poteſtate tanquam Regum in capitolio nu-

B meratis: quis eſt hodie in ciuitate tam humilis, cui non via ad conſulatum facilior per iſtius legis occaſionem, q̃ nobis ac liberis noſtris fiat! ſiquidem nos ne cum volueritis quidem creare interdum poteritis: iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit. De indignitate ſatis dictum eſt: (etenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus, atq; auſpiciis, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniuria eſt: loquar! auſpiciis hanc vrbem conditam eſſe, auſpiciis bello ac pace, domi militiæq; omnia geri, quis eſt qui ignoret! penès quos igitur ſunt auſpicia more maiorũ! nempe penès patres. nam plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creatur: nobis adeo propria ſunt auſpicia, vt non ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter q̃ auſpicato creet: ſed nos quoque ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato interregem prodamus: & priuatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidem habent. Quid igitur aliud q̃ tollit ex ciuitate auſpicia, qui plebeios conſules creando à patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert! Eludant nunc licet religiones. quid enim eſt ſi pulli non paſcentur! ſi ex cauea tardius exierint! ſi occinerit auis! parua ſunt hæc. ſed parua iſta non contemnendo maiores noſtri maximam hanc rem fecerunt. nunc nos tanquam iam nihil pace deorum opus ſit, omnes cærimonias polluimus. vulgo ergo pontifices, augures, ſacrificuli Reges creentur: cuilibet apicem dialem, dum modo homo ſit, imponamus: tradamus ancylia, penetralia, deos, deorumq; curam, quibus nefas eſt: non leges auſpicato ferantur: non magiſtratus creentur: nec centuriatis, nec curiatis comitiis patres authores fiant: Sextius & Licinius tanquam Romulus ac Tatius in vrbe Romana regnent: quia pecunias alienas, quia agros dono dant. tãta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædandi: nec in mentem venit altera lege ſolitudines vaſtas in agris fieri pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cum qua omnis humana ſocietas tollitur. Omnium rerum cauſa vobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. quod faxitis, deos velim fortunare. Oratio Ap. ad id modo valuit, vt tempus rogationum iubendarum proferretur. Refecti decimum iidem tribuni Sextius & Licinius de decemuiris ſacrorum ex parte de plebe creãdis pertulere. creati quinq; patrum, quinq; plebis: graduq; eo iam via facta ad conſulatum videbatur. Hac victoria contenta plebes ceſſit patribus, vt in præſentia conſulum mentione omiſſa tribuni militum crearentur. creati A. & M. Cornelii iterum, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius VI. Cum præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rem exitus quàm dubii, quietæ externæ res Romanis eſſent: fama repens belli gallici allata perpulit ciuitatem vt M. Furius dictator quintum diceretur. is T. Quintium Pœnum magiſtrum equitum dixit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen author eſt Claudius: inclytamq; in ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo prouocatus manus conſeruit, in conſpectu duorum exercituum cæſum torque ſpoliauit: tum pugnatam. Pluribus authoribus magis adducor vt credam decem haud minus poſt annos ea acta: hoc autem anno in albano agro cum Gallis dictatore

C M.Furio ſigno collata.nec dubia,nec difficilis Romanis,quãquam ingentem Galli terrorem memoria priſtinæ cladis attulerant:victoria fuit.multa millia barbarorum in acie, multa captis caſtris cæſa.palati alii Apuliam maxime petentes,cũ fuga ſe longinqua,tum quód paſſim eos ſimul pauor terrorq́; diſtulerant:ab hoſte ſeſe tutati ſunt.Dictatori conſenſu patrũ,plebisq́; triumphus decretus. Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi ſeditio excepit:& per ingẽtia certamina dictator,ſenatusq́; victus,vt rogationes tribunitiæ acciperẽtur:& comitia conſulum aduerſa nobilitate habita: quibus L.Sextius de plebe primus Cos.factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit:quia patricii ſe authores futuros negabant,propè ſeceſſionem plebis res, terribilesq́; alias minas ciuilium certaminum venit.cum tamen per dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt:conceſſumq́; ab nobilitate plebi de conſule plebeio,à plebe nobilitati de prætore vno,qui ius in vrbe diceret,ex patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus,cum dignam eam rem ſenatus cenſeret eſſe: meritoq́; id,ſiquando vnquam aliâs deum immortalium cauſa libenter facturos:fore vt ludi maximi fierent:& dies vnus ad triduum adiiceretur:recuſantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum à patriciis eſt iuuenibus,ſe id honoris deum immortalium cauſa libenter acturos,vt ædiles fierent.quibus cum ab vniuerſis gratiæ actæ eſſent:factum ſenatus conſultum vt duos viros ædiles ex patribus dictator populum rogaret:patres authores omnibus eius anni comitiis fierent.

DECADIS PRIMÆ LIBER VII.

ANNVS hic erit inſignis noui hominis cõſulatu, inſignis nouis duobus magiſtratibus,prætura, & curuli ædilitate. hos ſibi patricii quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio,cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Sp.Furio M.filio Camillo,ædilitatem Cn.Quintio Capitolino,& P.Cornelio Scipioni ſuarum gentium viris gratia campeſtri ceperunt.L.Sextio collega ex patribus datus L.Æmylius Mamercus. Principio anni & de Gallis, quos primo palatos per Apuliam congregari iam fama erat: & de Hernicorum defectione agitata mentio. Cum de induſtria omnia, nequid per
D plebeium conſulem ageretur,proferrentur:ſilentium omnium rerum,ac iuſtitio ſimile ocium fuit: niſi quód non patientibus tacitum tribunis, quód pro conſule vno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet: prætorem quidem etiam iura reddentem, & collegam conſulibus,atque iiſdem auſpiciis creatum:verecundia inde impoſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari.primo vt alternis annis ex plebe fierent,cõuenerat:poſtea promiſcuum fuit. Inde L.Genutio,& Q.Seruilio Coſs.& ab ſeditione,& à bello quietis rebus, nequando à metu ac periculis vacarent,peſtilentia ingens orta.cenſorem,ædilem curulem, tres tribunos plebis mortuos ferunt, pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe.maximeq́; eam peſtilentiam inſignem mors quàm matura,tam acerba M.Furii fecit.fuit enim vere vir vnicus in omni fortuna, princeps pace belloq́; prius quàm exulatum iret;clarior in exilio vel deſiderio ciuitatis,quæ capta abſentis implorauit opẽ: vel felicitate,qua reſtitutus in patriam ſecum patriam ipſam reſtituit.par deinde per quinq; & XXX annos(tot enim poſtea vixit)titulo tantæ gloriæ fuit: dignusq́; habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem vrbis Romanæ ferrent. Et hoc, & inſequenti anno T. Sulpitio Petito, C. Licinio Stolone Coſs.peſtilentia fuit. eo nihil dignum memoria actum: niſi quód pacis deũm expoſcendæ cauſa tertio tum poſt conditam vrbem lectiſternium fuit. & cum vis morbi nec humanis conſiliis,nec ope diuina leuaretur:victis ſuperſtitione animis ludi quoque ſcenici, noua res bellicoſo populo(nam circi modo ſpectaculum fuerat)inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur. Cæterum parua quoque(vt fermè principia omnia)& ea ipſa peregrina res fuit. ſine carmine vllo, ſine imitandorum carminum actu ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos ſaltantes haud indecoros motus more Thuſco dabant. imitari deinde eos iuuentus ſimul inconditis inter ſe iocularia fundentes verſibus cœpere: nec abſoni à voce motus erant. Accepta itaque res, ſæpiusq́; vſurpando excitata. vernaculis artificibus, quia hiſter thuſco verbo ludio vocabatur, nomen hiſtrionibus inditum: qui non ſicut ante feſcennino verſu ſimilem incompoſitum temere, ac rudem alternis iaciebant; ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad tibicinem cantu, motuq́; congruenti peragebant. Liuius poſt aliquot annos, qui ab ſatyris auſus eſt primus argumento fabulam ſerere: idem(ſcilicet id quod omnes tum erant)ſuorum carminum actor dicitur, cum ſæpius reuocatus vocem obtudiſſet:venia petita puerum ad canendum ante tibicinem,cum ſtatuiſſet:canticum egiſſe aliquanto magis vigente motu:quia nihil vocis vſus impediebat.inde ad manum cantari hiſtrionibus cœptum:diuerbiaq́; tãtum ipſorum voci relicta.Poſtquàm lege hac fabularum ab riſu, ac ſoluto

ioco

A ioco res auocabatur:& ludus in artẽ paulatim verterat: iuuentus hiſtrionibus fabellarũ actu relicto,
ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus iactitare cœpit. quæ exodia poſtea appellata, con-
ſertaq; fabellis potiſſimũ attellanis ſunt. quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit iuuẽtus nec
ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt. eo inſtitutum manet, vt authores attellanarum nec tribu moueantur:
& ſtipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant. Inter aliarum parua principia rerum ludorum
quoque primo origo ponenda viſa eſt: vt appareret q̃ ab ſano initio res in hanc vix opulẽtis regnis to-
lerabilem inſaniam venerit. nec tamen ludorũ primum initium procurandis religionibus datum aut
religione animos, aut corpora morbis leuauit. quin etiã cum medios forte ludos circus Tyberi ſuper-
fuſo irrigatus impediſſet: id vero velut auerſis iam diis, aſpernãtibusq; placamina iræ terrorem ingen-
tem fecit. Itaq; C. Genutio, L. Æmylio Mamerco ſecundũ conſulibus, cum piaculorũ magis conqui-
ſitio animos, q̃ corpora morbi afficerent: repetitum ex ſeniorũ memoria dicitur peſtilentiã quondam
clauo ab dictatore fixo ſedatã. Eaq; religione adductus ſenatus dictatorem claui figendi cauſa dici iuſ-
ſit. dictus L. Manlius Imperioſus L. Pinarium magiſtrum equitum dixit. Lex vetuſta eſt priſcis literis,
verbiſq; ſcripta: vt qui prætor maximus ſit, Idibus Septembribus clauum pangat. fixus fuit dextro la-
teri ædis Iouis optimi maximi ea parte, qua Mineruæ templum eſt. eum clauum, quia raræ per ea tẽ-
pora literæ erant: notam numeri annorum fuiſſe ferũt: eoq; Mineruæ templo dicatam legem, quia nu-
merus Mineruæ inuentum ſit. Volſiniis quoq; clauos indices numeri annorum fixos in templo Nor-
tiæ Hetruſcæ deæ comparere, diligens talium monimentorum author Cintius affirmat. M. Horatius
conſul ex lege templum Iouis optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos. à conſulibus poſtea
ad dictatores, quia maius imperium erat: ſolenne claui figendi tranſlatum eſt. Intermiſſo deinde mo-
re digna etiam per ſe viſa eſt res, propter quam dictator crearetur. qua de cauſa creatus L. Manlius,
perinde ac rei gerendæ, ac non ſoluendæ religionis gratia creatus eſſet, bellum Hernicum affectãs de-
lectu acerbo iuuentutem agitauit, tandemq; omnibus in eum trib. plebis coortis, ſeu vi, ſeu verecun-
dia victus dictatura abiit. neque eo minus principio inſequentis anni Q. Seruilio Hala, L. Genutio
II Coſs. dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno plebis. acerbitas in delectu non damno modo
ciuium, ſed etiam laceratione corporũ lata, partim virgis cæſis, qui ad nomina non reſpondiſſent: par-
B tim in vincula ductis, inuiſa erat. & ante omnia inuiſum ipſum ingenium atrox, cognomenq; Impe-
rioſi graue liberæ ciuitati ab oſtentatione ſæuitiæ aſcitum: quam non magis in alienis, quàm in pro-
ximis, ac in ſanguine ipſo ſuo exerceret. criminiq; ei tribunus inter cætera dabat, quòd filium iuue-
nem nullius probri compertum extorrem vrbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium pro-
hibitum in opus ſeruile, propè in carcerem, atque in ergaſtulum dederit: vbi ſummo loco natus dicta-
torius iuuenis quotidiana miſeria diſceret vere imperioſo patre ſe natum eſſe. at quã ob noxam? quia
infacundior ſit, & lingua impromptus. quod naturæ damnum vtrum nutriendum patri, ſi quicquam
in eo humani eſſet, an caſtigandũ, ac vexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidem beſtias mi-
nus alere, ac fouere, ſiquid ex progenie ſua parum proſperum ſit. at hercule L. Manlium malum malo
augere filii: & tarditatem ingenii inſuper premere: & ſiquid in eo exiguum naturalis vigoris ſit, id
extinguere vita agreſti, & ruſtico cultu inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationi-
bus, quàm ipſius iuuenis irritatus eſt animus. quin contra ſe quoque parenti cauſam inuidiæ, atque
criminum eſſe ægre paſſus, vt omnes dii, hominesq; ſcirent ſe parenti opem latã, quàm inimicis eius
malle: capit conſilium rudis quidem, atq; agreſtis animi, & quanquã non ciuilis exempli, tamen pie-
tate laudabile. Inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus mane in vrbem, atq; à porta domum confeſtim
ad M. Pomponium tribunum pergit: ianitori opus eſſe ſibi domino eius conuento extemplo ait: nun-
ciaret T. Manlium Lucii filium eſſe. mox introductus (etenim percitum ira in patrem ſpes erat aut cri-
minis aliquid noui, aut conſilii ad rem agendam deferre) ſalute accepta, redditaq;, eſſe ait quæ cum
eo agere arbitris remotis velit. procul inde omnibus abire iuſſis cultrum ſtringit: & ſuper lectum ſtans
ferro intento, niſi in quæ ipſe cõcepiſſet verba iuraret, ſe patris eius accuſandi cauſa concilium plebis
nunquam habiturum: ſe eum extemplo transfixurum minatur. pauidus tribunus (quippe qui ferrum
ante oculos micare, ſe ſolum inermem, illum prævalidum iuuenem, &, quod haud minus timendum
erat, ſtolide ferocem viribus ſuis cerneret) adiurat in quæ adactus eſt verba. & præ ſe deinde tulit ea
vi ſubactum ſe incepto deſtitiſſe. nec perinde vt maluiſſet plebes, ſibi ſuffragii ferendi de tam crude-
li, & ſuperbo reo poteſtatem fieri: ita ægre habuit filium id pro parente auſum: eoq; id laudabilius
erat, quòd animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertiſſet. Itaque non patri modo re-
miſſa cauſæ dictio eſt: ſed ipſi etiam adoleſcenti ea res honori fuit. & cum eo anno primum placuiſſet
tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri (nam & antea ſicut nunc, quos ruffulos vocant, imperato-
res ipſi faciebant) ſecundum in ſex locis tenuit, nullis domi militiæq; ad conciliandum gratiam me-
ritis: vt qui rure, & procul cœtu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua
vi alia forum medium fermè ſpecu vaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neque eam
voraginem coniectu terræ, cum pro ſe quiſque gereret, expleri potuiſſe prius, q̃ deum monitu quæri

C cœptum quo plurimum populus Romanus poſſet. id enim illi loco dicandum vates canebant, ſi rempub. Romanam perpetuam eſſe vellent. tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes an vllum magis Romanum bonum, quàm arma, virtuſq; eſſet: Silentio facto templa deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliumq; intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem ſe deuouiſſe: equo deinde quàm poterat maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe: donaq; ac fruges ſuper eum à multitudine virorum, ac mulierum congeſtas: lacumq; Curtium non ab antiquo illo T. Tatii milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. cura non deeſſet, ſiqua ad verum via inquirentem ferret. nunc famæ rerum ſtandum eſt, vbi certam derogat vetuſtas fidem. & lacus nomen ab hac recentiore inſignius fabula eſt. poſt tanti prodigii procurationem eodem anno de Hernicis conſultis ſenatus cum fœciales ad res repetendas nequicquam miſiſſet: primo quoque die ferendum ad populum de bello indicendo Hernicis cenſuit, populuſq; id bellum frequens iuſſit. L. Genutio conſuli ea prouincia ſorte euenit. In expectatione ciuitas erat: quòd primus ille de plebe conſul bellum ſuis auſpiciis geſturus eſſet: deinde vt eueniret res, ita communicatos honores proſpere, aut ſecus conſulto habitura. Forte ita tulit caſus, vt Genutius ad hoſtes magno conatu profectus in inſidias præcipitaretur: legionibus nec opinato pauore fuſis conſul circumuentus ab inſciis quem interfeciſſent, occideretur. Quod vbi eſt Romam nunciatum, nequaquam tantum publica calamitate mœſti patres, quantum feroces infelici conſulis plebeii ductu fremunt omnibus locis: irent, crearent conſules ex plebe: transferrent auſpicia, quò nefas eſſet. potuiſſe patres plebiſcito pelli honoribus ſuis: num etiam in deos immortales inauſpicatam legem valuiſſe? vindicaſſe ipſos ſuum numen, ſua auſpicia: quæ vt primum contacta ſint ab eo, à quo nec ius, nec fas fuerit: deletum cum duce exercitum documento fuiſſe ne deinde turbato gentium iure comitia haberentur. His vocibus curia, & forum perſonat. Ap. Claudium, quia diſſuaſerat legem, maiore nunc authoritate euentum reprehenſi ab ſe conſilii incuſantem, dictatorem conſenſu patriciorum Seruilius conſul dicit: delectuſq;, & iuſtitium indictum. Prius quàm dictator, legioneſq; nouæ in Hernicos venirent, ductu C. Sulpitii legati res per occaſionem geſta egregie eſt. In Hernicos morte conſulis contemptim ad caſtra Romana cum haud dubia expugnandi ſpe ſuccedentes hortante legato, & plenis iræ, atq; indignitatis militum animis eruptio eſt facta multum ab ſpe adeundi valli res Hernicis abfuit: adeo turbatis inde ordinibus abſceſſere. Dictatoris de

D inde aduentu nouus veteri exercitus iungitur: & copiæ duplicantur. & pro concione dictator laudibus legati, militumq;, quorum virtute caſtra defenſa erant: ſimul audientibus laudes meritas tollit animos: ſimul cæteros ad æmulandas virtutes acuit. Neque ſegnius ad hoſtes bellum apparatur: qui & parti ante decoris memores, neque ignari auctarum virium hoſtis, ſuas quoque vires augent. omne Hernicum nomen, omnis militaris ætas excitur. quadragenariæ octo cohortes, lecta robora virorum ſcribuntur. hunc eximium florem iuuentutis eo etiam, quod vt duplex acciperent ſtipendium decreuerant, ſpei animorumq; impleuere. immunes quoque operum militarium erant: vt in vnum pugnæ laborem reſeruati plus ſibi, quàm pro virili parte annitendum ſcirent. extra ordinem etiam in acie locati: quo conſpectior virtus eſſet. Duum millium planicies caſtra Romana ab Hernicis dirimebat: ibi pari fermè vtrinque ſpatio in medio pugnatum eſt. primo ſtetit ambigua ſpe pugna, nequicquam ſæpe conatis equitibus Romanis impetu turbare hoſtium aciē. poſtq̄ equeſtris pugna effectu, quàm conatibus vanior erat: conſulto prius dictatore equites permiſſu deinde eius, relictis equis clamore prouolant ante ſigna: & nouam integrant pugnam. neq; ſuſtineri poterant: ni extraordinariæ cohortes pari corporum, animorumq; robore ſe obieciſſent. Tunc inter primores duorum populorum res geritur. quicquid hinc, aut illinc cōmunis Mars bello aufert, multiplex quàm pro numero damnum eſt: vulgus aliud armatorum velut delegata primoribus pugna euentum ſuum in virtute aliena ponit. multi vtrinque cadunt: plures vulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes quid deinde reſtaret quærendo, ſi neque ex equis pepuliſſent hoſtem: neque pedites quicquam momenti facerent: quàm tertiā expectarent pugnā? quid ante ſigna feroces proſiluiſſent: & alieno pugnarēt loco? His inter ſe vocibus concitati clamore renouato inferunt pedem: & primum gradu mouerūt hoſtem, deinde pepulerunt: poſtremo iam haud dubie auertunt. neque tam vires pares quæ ſuperauerit res, facile dictu eſt: niſi quòd perpetua fortuna vtriuſq; populi & extollere animos, & minuere potuit. Vſque ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorum oppugnatione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. diu non perlitatum tenuerat dictatorem ne ante meridiem ſignum dare poſſet: eo in noctem tractum erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum: & ſaucii relicti quidam inuenti: agmenq; fugientium ab ſignis, cum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſſent: fuſum, ac per agros trepida fuga palatum eſt. nec Romanis incruenta victoria fuit: quarta pars militum amiſſa: & vbi haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno cum L. Sulpitius, & C. Licinius Caluus conſules in Hernicos exercitum duxiſſent: neque inuentis in agro hoſtibus Ferentinum vrbem eorum vi cepiſſent: reuertentibus inde eis Tyburtes portas clauſere. ea

A re. ea vltima fuit cauſa cum multæ ante querimoniæ vltro, citroque iactatæ eſſent, cur per fœciales rebus repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorem T. Quintium Pœnum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, & magiſtrum equitum Sergium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio conſule dictum ſcribit: quia collega comitia bello præferre feſtinante vt continuaret conſulatum, obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus leuiorem authorem Licinium facit. cum mentionem eius rei in vetuſtioribus annalibus nullam inueniam: magis vt belli Gallici cauſa dictatorem creatum arbitrer, inclinat animus. eo certe anno Galli ad tertium lapidem Salaria via trans pontem Anienis caſtra habuere. Dictator cum tumultus Gallici cauſa iuſtitium eduxiſſet: omnes iuniores ſacramento adegit: ingentique exercitu ab vrbe profectus in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pons in medio erat, neutris eum rumpentibus, ne timoris indicium eſſet: prælia de occupando ponte crebra erant: nec qui potirentur, incertis viribus ſatis diſcerni poterat. tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit: & quantum maxima voce potuit, quem nunc inquit Roma fortiſſimum virum habet, procedat agedum ad pugnam: vt noſter duorum euentus oſtendat vtra gens bello ſit melior. Diu inter primores iuuenum Romanorum ſilentium fuit: cum & abnuere certamen vererentur: & præcipuam ſortem periculi petere nollent. tum T. Manlius L. Filius, qui patrem à vexatione tribunicia vindicauerat: ex ſtatione ad dictatorem pergit. iniuſſu tuo inquit imperator extra ordinem nunquam pugnauerim: nō ſi certam victoriam videam. ſi tu permittis, volo ego illi belluæ oſtendere, quando adeo ferox præſultat hoſtium ſignis: me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tum dictator macte virtute inquit, hac pietate in patrem, patriamque T. Manli eſto: perge, & nomen Romanum inuictum iuuantibus diis præſta. Armant inde iuuenem æquales: pedeſtre ſcutum capit: Hiſpano cingitur gladio: ad propiorem habili pugnam, armatum, adornatumque aduerſus Gallum ſtolide lætum, & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis viſum eſt) linguam etiam ab irriſu exerentem producūt. Recipiunt inde ſe ad ſtationem: & duo in medio armati ſpectaculi magis more, quàm lege belli deſtituuntur, nequaquam viſu ac ſpecie æſtimantibus pares. corpus alteri magnitudine eximium, verſicolori veſte, pictiſque & auro cælatis refulgens armis. media in altero militaris ſtatura: modicaque in armis habilibus magis quàm decoris ſpecies: non cantus, non exultatio, armorumque agita-
B tio vana, ſed pectus animoſum, iræque tacitæ plenum omnem ferociam in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies tot circa mortalium animis ſpe metuque pendentibus: Gallus velut moles ſuperne imminens proiecto læua ſcuto in aduenientis arma hoſtis vanum cæſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit. Romanus mucrone ſurrecto cum ſcuto ſcutum imum perculiſſet: totoque corpore interior periculo vulneris factus inſinuaſſet ſe inter corpus, armaque: vno alteroque ſubinde ictu ventrem, atque inguina hauſit: & in ſpatium ingens ruentem porrexit hoſtem. iacentis inde corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque ſpoliauit: quem reſperſum cruore collo circūdedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab ſtatione obuiam militi ſuo progreſſi laudantes, gratulantesque ad dictatorem perducunt. inter carminum propémodum incondita quædam militariter ioculantes Torquati cognomen auditum: celebratum deinde poſteris etiam familiæque honori fuit. dictator coronam auream addidit donum: mirisque pro concione eam pugnam laudibus tulit. Et hercule tanti ea ad vniuerſi belli euentum momenti dimicatio fuit, vt Gallorum exercitus proxima nocte relictis trepide caſtris in Tyburtem agrum, atque inde ſocietate belli facta, commeatuque benigne ab Tyburtibus adiutus mox in campaniam tranſierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Petilius Balbus Cos. cum collegæ eius M. Fabio Ambuſto Hernici prouincia eueniſſet: aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitum duceret. ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediſſent: fœde populationes in Lauicano, Thuſculanoque, & Albano agro haud dubie Tyburtibus ducibus ſunt factæ. Et cum aduerſus Tyburtem hoſtem duce Cos. contenta reſpub. eſſet; Gallicus tumultus dictatorem creari coēgit. creatus Q. Seruilius Hala T. Quintium magiſtrum equitum dixit: & ex authoritate patrum, ſi proſpere id bellum eueniſſet, ludos magnos vouit. Dictator ad continendos proprio bello Tyburtes, conſulari exercitu iuſſo manere, omnes iuniores nullo detrectante militiam ſacramento adegit. Pugnatum haud procul porta Collina eſt totius viribus vrbis in conſpectu parentum, coniugumque, ac liberorum: quæ magna etiam abſentibus hortamenta animi, tum ſubiecta oculis ſimul verecundia, miſericordiaque militem accendebant. Magna vtrinque edita cæde, auertitur tandem acies Gallorum: fuga Tybur ſicut arcem belli Gallici petunt. palati à Cos. Petilio haud procul Tybure excepti, egreſſis ad opem ferendam Tyburtibus ſimul cum his intra portas compelluntur. Egregie tum ab dictatore, tum ad Cos. res geſta eſt. Et Cos. alter Fabius præliis primum paruis, poſtremo vna inſigni pugna cum hoſtes totis adorti copiis eſſent, Hernicos deuincit. Dictator Coss. in ſenatu, & apud populū magnifice collaudatis, & ſuarū quoque rerum illis remiſſo honore, dictatura ſe abdicauit. Petilius de Gallis, Tyburtibuſque geminū triūphū egit. Fabio ſatis viſum, vt ouās vrbem iniret. Irridere Petilii triūphum Tyburtes: vbi enim eū ſecum acie conflixiſſe? ſpeculatores paucos ſu-

C gæ, trepidationiſq; Gallorum extra portas egreſſos, poſtq̃ in ſe quoque fieri impetum viderint, & ſine diſcrimine obuios cædi: recepiſſe ſe in vrbem. eam rem triumpho dignam viſam Romanis. ne nimis mirum, magnumq; cenſerent, tumultum excıere in hoſtium portis, maiorem ipſos trepidationem ante mœnia ſua viſuros. Itaque inſequenti anno M. Popilio Lenate, Cn. Manlio Coſs. primo ſilẽtio noctis ab Tybure agmine infeſto profecti ad vrbem Romam venerunt. terrorem repente ex ſomno excitatis ſubita res, & nocturnus pauor præbuit, ad hoc multorum inſcitia qui, aut vnde hoſtes aduenisſent. conclamatum tamen celeriter ad arma eſt: & portæ ſtationibus, muriq; præſidiis firmati. & vbi prima lux mediocrem multitudinem ante mœnia, neq; alium q̃ Tyburtem hoſtẽ oſtẽdit: duabus portis egreſſi conſules, vtrinq; aciem ſubeuntium iam muros aggrediuntur. apparuitq; occaſione magis, q̃ virtute fretos veniſſe: adeo vix primum impetum Romanorũ ſuſtinuere. quin etiam bono fuiſſe Romanis aduentum eorũ conſtabat: orientemq; iam ſeditionẽ inter patres, & plebem metu tam propinqui belli coõpreſſam. Alius aduẽtus hoſtium fuit proximo bello agris, q̃ vrbi terribilior. populabundi Tarquinieſes fines Romanos maxime qua ex parte Hetruriam adiacent, peragrauere: rebuſq; nequicquam repetitis, noui conſules C. Fabius, & C. Plautius; iuſſu populi bellum indixere: Fabioq; ea prouincia, Plautio Hernici euenere. Gallici quoq; belli fama increbreſcebat: ſed inter multos terrores ſolatio fuit pax Latinis petẽtibus data, & magna vis militum ab iis ex fœdere vetuſto, quod multis intermiſerant annis, accepta. quo præſidio cum fulta res Romana eſſet: leuius fuit, quòd Gallos mox Præneſte veniſſe, atq; inde circa Pedum conſediſſe auditum eſt. Dictatorem dici C. Sulpitium placuit: cõſul ad id accitus C. Plautius dixit. magiſter equitum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militũ ex duobus conſularibus exercitibus, electa aduerſus Gallos duxerunt. Lentius id aliquantum bellum, q̃ parti vtriq; placebat, fuit: cum primo Galli tantum auidi certaminis fuiſſent: deinde Romanus miles ruẽdo in arma, ac dimicationẽ aliquãtum Gallicam ferociam vinceret. dictatori neutiq; placebat, quãdo nulla cogeret res, fortunæ ſe cõmittere aduerſus hoſtem: quem tempus deteriorem in dies, & locus alienus faceret, ſine præparato cõmeatu, ſine firmo munimẽto morãtem: ad hoc iis animis, corporibuſq; quorum omnis in impetu vis eſſet: parua eadem langueſceret mora. His conſiliis dictator bellum trahebat: grauemq; edixerat pœnam, ſiquis iniuſſus in hoſtem pugnaſſet. milites ægre id patientes primo in ſtationibus, vigiliiſq; inter ſe dictatorem ſermonibus carpere: interdum patres cõmuniter increpare, quòd non iuſſiſſent per conſules geri bellum. electum eſſe eximium imperatorem, vnicũ

D ducem: qui nihil agẽti ſibi de cœlo deuolaturam in ſinum victoriam cenſeat. eadem deinde hæc inter diu propalàm, ac ferociora his iactare: ſe iniuſſu imperatoris aut dimicaturos, aut agmine Romã ituros: immiſcerıq; militibus centuriones: nec in circulis modo fremere, ſed iam in principiis, ac prætorio in vnum ſermones confundi: atq; in concionis magnitudinem creſcere turba: & vociferari ex omnibus locis vt extemplo ad dictatorem iretur: verba pro exercitu faceret Sex. Tullius, vt virtute eius dignum eſſet. Septimum primum pilum iam Tullius ducebat: neq; erat in exercitu, qui quidem pedeſtria ſtipendia feciſſet, vir factis nobilior. is præcedens militũ agmen ad tribunal pergit. mirantiq; Sulpitio nõ turbam magis q̃ turbæ principem Tullium imperiis obedientiſſimum militem: Scilicet dictator, inquit, cõdemnatum ſe vniuerſus exercitus à te ignauiæ ratus, & propè ignominiæ cauſa deſtitutum ſine armis, orauit me vt ſuam cauſam apud te agerem. Equidem ſicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœdæ amiſſa obiici nobis poſſent: tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem: vt nos virtute culpam noſtram corrigere, & abolere flagitii memoriam noua gloria patereris. etiam ad Aliam fuſæ legiones eandem, quam per pauorem amiſerant, patriam profectæ poſtea ab Veiis virtute recuperauere. nobis deûm benignitate, felicitate tua, populiq; Romani & res, & gloria eſt integra: quanquam de gloria vix dicere auſim: ſi nos & hoſtes haud ſecus q̃ fœminas abditos intra vallum omnibus contumeliis eludunt: & tu imperator noſter, quod ægrius patimur: exercitum tuum ſine animis, ſine armis, ſine manibus iudicas eſſe: & prius q̃ expertus nos eſſes, de nobis ita deſperaſti, vt te mãcorum ac debilium ducem iudicares eſſe. quid enim aliud eſſe cauſæ credamus, cur veteranus dux fortiſſimus bello compreſſis, quod aiunt, manibus ſedeas? vtcunque enim ſe habeat res, te de noſtra virtute dubitaſſe videri: q̃ nos de tua verius eſt. Sin autem non tuum iſtuc, ſed publicum eſt conſilium: & conſenſus aliquis patrum, non Gallicum bellum nos ab vrbe, à penatibus noſtris ablegatos tenet: quæſo: vt quæ dicam: non à militibus imperatori dicta cenſeas: ſed à plebe patribus: quæ ſicut vos veſtra habeatis conſilia, ſic ſe ſua habituram dicat. Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſſe, nõ ſeruos veſtros? ad bellum, non in exilium miſſos? Siquis det ſignum, in aciem educat, vt viris ac Romanis dignum ſit pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, ocium Romæ potius q̃ in caſtris acturos. hæc dicta ſint patribus. Te imperator milites tui oramus, vt nobis pugnandi copiam facias: tum vincere cupimus: tum duce te vincere: tibi lauream inſignem deferre: tecum triumphantes vrbem inire: tuum ſequentes currum Iouis optimi maximi templum gratantes, ouanteſq; adire. Orationem Tullii exceperunt preces multitudinis: & vndique vt ſignum daret, vt capere arma iuberet, clamabant. Dictator quanquam rem bonam exemplo haud probabili actam cenſebat, tamen facturum quod milites vellent:

A lent: ſe recepit: Tulliumq; ſecretò, quæ nam hæc res ſit, aut quo acta more, percunctatur. Tullius ma-
gnopere à dictatore repetere, ne ſe oblitum diſciplinæ militaris, ne ſui, ne ue imperatoriæ maieſtatis
crederet, multitudini concitatæ, quæ fermè authoribus ſimilis eſſet, non ſubtraxiſſe ſe ducem: nequis
alius, qualem mota creare multitudo ſoleret, exiſteret. nam ſe quidem nihil non arbitrio imperatoris
acturum. Illi quoque tamen videndum magnopere eſſe, vt exercitum in poteſtate haberet: differri nõ
poſſe: adeo concitatos animos ipſos ſibi locum, ac tempus pugnandi ſumpturos, ſi ab imperatore nõ
detur. Dum hæc loquuntur, iumẽta forte paſcentia extra vallum Gallo abigenti duo milites Roma-
ni ademerunt. in eos ſaxa coniecta à Gallis: deinde ab Romana ſtatione clamor ortus: ac procurſum
vtrinq; eſt. Iamq; haud procul iuſto prælio res erant: ni celeriter dirẽptum certamen per cẽturiones eſ-
ſet. Affirmata certe eo caſu Tullij apud dictatorem fides eſt. nec recipiẽti iam dilationẽ re, in poſterum
diem dicitur acie pugnaturos. Dictator tamẽ, vt qui magis animis, q̃ viribus fretus ad certamen de-
ſcenderet, omnia circũſpicere, atq; agitare cœpit: vt arte aliqua terrorẽ hoſtibus incuteret. ſolerti ani-
mo rem nouã excogitat: qua deinde multi noſtri, atq; externi imperatores, noſtra quoq; quidã ætate
vſi ſunt. mulis ſtrata detrahi iubet: binisq; tantũ centunculis relictis agaſones partim captiuis: par-
tim ægrorum armis ornatos imponit: his ferè mille effectis centũ admiſcet equites: & nocte ſuper ca-
ſtra in mõtes euadere, ac ſyluis ſe occultare iubet: neq; inde ante moueri, q̃ ab ſe acciperent ſignum. ip-
ſe vbi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit ſedulo, vt aduerſus montes conſiſteret ho-
ſtis. Inſtructo iam vani terroris apparatu, qui quidẽ terror plus penè veris viribus profuit: primo cre-
dere duces Gallorum non deſcenſuros in æquum Romanos: deinde vbi digreſſos repente viderunt: &
ipſi certaminis auidi in prælium ruunt: priusq; pugna cœpit, q̃ ſignum ab ducibus daretur. Acrius
inuaſere Galli dextrum cornu: neq; ſuſtineri potuiſſent, ni forte eo loco dictator fuiſſet: Sex. Tullium
nomine increpans, rogitansq; ſiccine pugnaturos milites ſpoſpondiſſet! vbi illi clamores ſint arma
poſcentium! vbi minæ iniuſſu imperatoris prælium inituros! en ipſum imperatorem clara voce voca-
re ad prælium: & ire armatum ante prima ſigna. ecquis ſequeretur eorũ, qui modo ducturi fuerint! in
caſtris feroces, in acie pauidi. Vera audiebant: itaq; tantos pudor ſtimulos admouit, vt ruerent in ho-
ſtium tela alienatis à memoria periculi animis. hic primo impetus propè vecors turbauit hoſtes:
eques deinde emiſſus turbatos auertit. Ipſe dictator poſtq̃ labantem vna parte vidit aciem: ſigna in
B læuum cornu confert, quò turbam hoſtium congregari cernebat: & iis, qui in monte erant, ſignum
quod conuenerat, dedit. Vbi inde quoq; nouus clamor ortus: & tendere obliquo monte ad caſtra Gal-
lorum vſi ſunt: tum metu ne excluderentur, omiſſa pugna eſt: curſuq; effuſo ad caſtra ferebantur. vbi cũ
occurriſſet eis M. Valerius magiſter equitum, qui profligato dextro cornu obequitabat hoſtium mu-
nimentis: ad montes ſyluasq; vertunt fugã: plurimiq; ibi à fallaci equitum ſpecie, agaſonibusq; exce-
pti ſunt: & eorum, quos pauor pertulerat in ſyluas, atrox cædes poſt ſedatũ præliũ fuit. Nec alius poſt
M. Furium, q̃ C. Sulpitius iuſtiorem de Gallis egit triumphum. auri quoque ex Gallicis ſpoliis ſatis
magnum pondus ſaxo quadrato ſeptum in Capitolio ſacrauit. Eodem anno & à Coss. vario euen-
tu bellatum. nam Hernici à C. Plautio deuicti, ſubactiq; ſunt. Fabius collega eius incaute, atque in-
conſulte aduerſus Tarquinienſes pugnauit: nec in acie tantum ibi cladis acceptum, q̃ quod CCCVII
milites Romanos captos Tarquinienſes immolauerunt. qua fœditate ſupplicij aliquãto ignominia
populi Romani inſignior fuit. acceſſit ad eã cladem & vaſtatio Romani agri: quam Priuernates, Ve-
literni deinde incurſione repentina fecerunt. Eodem anno duæ tribus Pontina, & Publicia additæ. Lu-
di votiui, quos M. Furius dictator vouerat, facti. & de ambitu à C. Petilio tribuno plebis authoribus
patribus tum primum ad populum latum eſt: eaq; rogatione nouorum maxime hominum ambitio-
nem, qui nundinas, & conciliabula obire ſoliti erant: cõpreſſam credebant. Haud æque patribus læta
inſequenti anno C. Martio, Cn. Manlio Coss. de vnciario fœnore à M. Duillio, L. Menenio tribunis
plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſciuit, accepitq;. Ad bella noua priore an-
no deſtinata Faliſci quoq; hoſtes exorti duplici crimine: quòd cum Tarquinienſibus iuuentus eorum
militauerat: & eos, qui Falerios perfugerant, cũ male pugnatũ eſt: repetentibus fœcialibus Romanis
non reddiderant. ea prouincia Cn. Manlio obuenit. Martius exercitum in agrũ Priuernatem, integrũ
pace longinqua induxit: militemq; præda impleuit. ad copiam rerum addidit munificentiam: quod
nihil in publicũ ſecernendo augenti rem priuatã militi fauit. Priuernates cum ante mœnia ſua caſtris
permunitis conſediſſent: vocatis ad concionẽ militibus, caſtra nũc inquit vobis hoſtiũ, vrbemq; præ-
dæ do: ſi mihi pollicemini vos fortiter in aciem operam nauaturos: nec prædæ magis, q̃ pugnæ para-
tos eſſe. Signum poſcunt ingenti clamore: celſiq;, & ſpe haud dubia feroces in prælium vadunt: ibi an-
te ſigna Sex. Tullius, de quo ante dictum eſt, exclamat. aſpice imperator inquit, quemadmodum exer-
citus tuus tibi promiſſa præſtet: piloq; poſito, ſtricto gladio in hoſtem impetum facit: ſequuntur Tul-
lium anteſignani omnes: primoq; impetu auertẽre hoſtem: fuſum inde ad oppidum perſecuti, cum
iam ſcalas mœnibus admouerent, in deditionem vrbem acceperunt. triumphus de Priuernatibus
actus. Ab altero Cos. nihil memorabile geſtum: niſi quòd legem nouo exemplo ad Sutrium in ca-

C ſtris tributim de viceſima eorum, qui manumitterentur, tulit. patres, quia ea lege haud paruum vecti-
gal inopi ærario additum eſſet, authores fuerunt. cæterum tribuni plebis non tam lege q̃ exemplo mo-
ti, ne quis poſtea populum ſeuocaret, capite ſanxerunt. nihil enim non per milites iuratos in conſu-
lis verba, quamuis pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo à M.
Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt damnatus: quod mille iugerum agri cum filio poſ-
ſideret, emancipandoq; filium fraudem legi feciſſet, prohibitum deinceps per tribunos plebis leges
in caſtris ferri. Noui conſules inde M. Fabius Ambuſtus II & M. Popilius Lenas II duo bella ha-
buere: facile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas geſſit: qui hoſte in vrbem compulſo agros vaſta-
uit. Faliſci, Tarquinienſeſq; alterum conſulem prima pugna fuderunt. inde terror maximus fuit:
quòd ſacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibuſq; prælatis inceſſu furiali militem Romanum
inſueta turbauerunt ſpecie: & tunc quidem velut lymphati, & attoniti munimentis ſuis trepido agmi-
ne inciderunt. deinde vbi conſules, legatiq;, ac tribuni puerorum ritu vana miracula pauentes irride-
bant, increpabantq;: vertit animos repente pudor: & in ea ipſa, quæ fugerant velut cæci ruebant. di-
ſcuſſo itaque vano apparatu hoſtium cum in ipſos armatos ſe intuliſſent, auerterunt totam aciem: ca-
ſtriſq; etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reuerterũt, militaribus iocis cum apparatum
hoſtium, tum ſuum increpantes pauorem. Concitatur deinde omne nomen Hetruſcum: & Tarqui-
nienſibus, Faliſciſq; ducibus ad Salinas perueniunt. aduerſus eum terrorem dictator C. Martius Ru-
tilius primus de plebe dictus magiſtrum equitũ item de plebe C. Plautium dixit. Id vero patribus in-
dignum videri, etiam dictaturam in promiſcuo eſſe: omniq; ope impediebant nequid dictatori ad id
bellum decerneretur, pararetur've. eo promptius cuncta ferente dictatore populus iuſſit profectus ab
vrbe vtraque parte Tyberis, ratibus exercitu quocunque fama hoſtium ducebat traiecto multos po-
pulatores agrorum vagos, palanteſq; oppreſſit: caſtra quoque nec opinato aggreſſus cepit. & VIII
millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut agro Romano fugatis, ſine authoritate patrum popu-
li iuſſu triumphauit. Quia nec per dictatorem plebeium, nec per Popilium conſulem comitia con-
ſularia haberi volebant: & alter conſul Fabius bello retinebatur: res ad interregnum redit. Interreges
deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Cn. Manlius, C. Fabius, C. Sulpitius, L. Æmylius, Q. Ser-
uilius, M. Fabius Ambuſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt: quòd duo patricii conſules
creabantur, intercedentibuſq; tribunis interrex Fabius aiebat in XII tabulis legem eſſe, vt quodcũ-
D que poſtremum populus iuſſiſſet: id ius ratumq; eſſet: iuſſum populi, & ſuffragia eſſe. Cum intercedendo tribuni nihil aliud, q̃ vt differrent comitia valuiſſent: duo patricii Coſs. creati ſunt C. Sulpitius
Potitus tertium, M. Valerius Publicola: eodemq; die magiſtratum inierunt. Quadringenteſimo an-
no q̃ vrbs Romana condita erat, quinto triceſimo q̃ à Gallis recepta, ablato poſt nonum annum à
plebe conſulatu: patricii Coſs. ambo ex interregno magiſtratum iniere C. Sulpitius Potitus tertium,
M. Valerius Publicola. Empulium eo anno ex Tyburtibus haud memorando certamine captum: ſiue
duorum Coſs. auſpicio bellum ibi geſtum eſt, vt ſcripſere quidam: ſeu per idem tempus Tarquinien-
ſium quoque ſunt vaſtati agri ab Sulpitio Coſ. quo Valerius aduerſus Tyburtes legiones duxit. Do-
mi maius certamen Coſs. cum plebe ac tribunis erat. fidei iam ſuæ, non ſolum virtutis ducebant eſſe,
vt accepiſſent duo patricii conſulatum: ita ambobus patriciis mandare. quin aut toto cedendum eſſe,
ſi plebeius iam magiſtratus fiat conſulatus: aut poſſidendum totum, quam poſſeſſionem integram à
patribus accepiſſent. Plebs contra fremit. quia ſe viuere? quid in parte ciuium cenſeri? ſi quod duo-
rum hominum virtute L. Sextii, ac C. Licinii partum ſit, id obtinere vniuerſi non poſſint? vel reges,
vel decemuiros, vel ſiquod triſtius ſit imperii nomen, patiẽdum eſſe potius, q̃ ambos patricios Coſs.
videant: nec inuicem pareatur, atque imperetur: ſed pars altera in æterno imperio locata plebem nuſ-
quam aliò natam, q̃ ad ſeruiendum putet. Non deſunt tribuni authores turbarum: ſed inter concita-
tos per ſe omnes vix duces eminent. Aliquoties fruſtra in campum deſcẽſum cum eſſet: multiq; per ſe-
ditiones acti comitiales dies: poſtremo victa perſeuerantia Coſs. plebe, eò dolor erupit: vt tribunos
actum eſſe de libertate vociferantes, relinquendumq; non campum iam ſolum, ſed etiam vrbem captã
atq; oppreſſam regno patriciorum, mœſta plebs ſequeretur. Conſules relicti à parte populi per infre-
quentiam comitia nihilo ſegnius perficiunt. creati conſules ambo patricii M. Fabius Ambuſtus ter-
tium, T. Quintius. In quibuſdam annalibus pro T. Quintio M. Popilium Coſ. inuenio. Duo bella
eo anno proſpere geſta: cum Tyburtibuſq; ad deditionem pugnatum: Saſſula ex his vrbs capta. cæte-
raq; oppida eandẽ fortunã habuiſſent, ni vniuerſa gens poſitis armis in fidem conſulis veniſſet. trium-
phatum de Tyburtibus: alioquin mitis victoria fuit. In Tarquinienſes acerbe ſæuitũ, multis mortali-
bus in acie cæſis: ex ingenti captiuorũ numero CCCLVIII delecti nobiliſſimus quiſq;, qui Romã
mitteretur: vulgus aliud trucidatum, nec populus in eos, qui miſſi Romam erant, mitior fuit. medio
in foro omnes virgis cæſi, ac ſecuri percuſſi. id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis pœ-
næ hoſtibus redditum. Res bello bene geſtæ vt Samnites quoq; amicitiã peterent, effecerunt. legatis
eorum comiter ab ſenatu reſpõſum: fœdere in ſocietatem accepti. Non eadem domi, quæ militiæ for-
tuna

A tuna erit plebi Romanæ. nam etſi vnciario fœnore facto leuata vſura erat: ſorte ipſa obruebátur ino/
pes: nexumq; inibant. eo nec patricios ambos conſules nec comitiorum curam, publica'ue ſtudia præ
priuatis incōmodis plebs ad animū admittebat. Conſulatus vterq; apud patricios manet. Conſules
creati, C. Sulpitius Potitus quartū, M. Valerius Publicola iterum. In bellum Hetruſcum intentā ciui
tatem, quia Cæritē populū miſericordia conſanguinitatis Tarquiniēſibus adiunctum fama ferebat:
legati Latini ad Volſcos conuertēre, nunciantes: exercitum conſcriptum, armatumq; iam ſuis finibus
imminere: inde populabundos in agrum Romanum venturos eſſe. Cenſuit igitur ſenatus neutram
negligendā rē eſſe. vtroq; legiones ſcribi: cōſulesq; ſortiri prouincias iuſſit. Inclinauit deinde pars ma/
ior curæ in Hetruſcum bellum: poſtq̄ literis Sulpitii cōſulis, cui Tarquinii prouincia euenerat: cogni
tum eſt: depopulatū agrum circa Romanas ſalinas: prædæq; partē in Cæritum fines auectam: & haud
dubie iuuētutē eius populi inter prædatores fuiſſe. Itaq; Valeriū conſulē Volſcis oppoſitum, caſtraq;
ad finē Thuſculanum habentē, reuocatū inde ſenatus dictatorē dicere iuſſit. T. Manlium Lucii filiū di
xit. Is, cū ſibi magiſtrū equitum A. Cornelium Coſſum dixiſſet: cōſulari exercitu cōtentus, ex authori
tate patrū, ac populi iuſſu Cæritibus bellū indixit. Tum primū Cærites tanquam in verbis hoſtium
vis maior ad bellū ſignificandum, q̄ in ſuis factis, qui per populationē Romanos laceſſierant: eſſet: ve
rus belli terror inuaſit: & q̄ nō ſuarū virium ea dimicatio eſſet, cernebant: pœnitebatq; populationis.
& Tarquiniēſes execrabantur defectionis authores: nec arma, aut bellum quiſquā apparare, ſed pro ſe
quiſq; legatos mitti iubebat ad petendam erroris veniam. Legati ſenatum cum adiſſent: ab ſenatu reie
cti ad populum, deos rogauerunt, quorum ſacra bello Gallico accepta rite procuraſſent: vt Romanos
florentes ea ſui miſericordia caperet: quæ ſe rebus affectis quondam populi Romani cepiſſet: conuer/
ſiq; ad delubra Veſtæ, hoſpitium flaminum, veſtaliumq; ab ſe caſte, ac religioſe cultum inuocabant.
Eá'ne meritos crederet quiſquam, hoſtes repente ſine cauſa factos? aut ſiquid hoſtiliter feciſſent: conſi/
lio id magis, q̄ furore lapſos feciſſe? vt ſua vetera beneficia locata præſertim apud tā gratos nouis cor/
rumperent maleficiis? florētemq; populum Romanum, ac feliciſſimum bello ſibi deſumerent hoſtem:
cuius afflicti amicitiam cepiſſent? ne appellarent conſilium, quæ vis ac neceſſitas appellanda eſſet.
Tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, cum præter viam nihil petiſſent: tra/
xiſſe quoſdam agreſtium populationis eius, quæ ſibi crimini detur: comites. eos, ſeu dedi placeat, de/
B dere ſe paratos eſſe: ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas. Cære ſacrarium populi Romani, diuerſorium
ſacerdotum, ac receptaculum Romanorum ſacrorum, intactum, inuiolatumq; crimine belli hoſpitio
Veſtalium, cultisq; diis darent. Mouit populum non tam cauſa præſens, q̄ vetus meritum: vt male/
ficii, q̄ beneficii potius immemores eſſent. itaque pax populo Cæriti data: induciasq; in centum an/
nos factas in ſenatuſconſulta referri placuit. In Faliſcos eodem noxios crimine vis belli conuerſa eſt:
ſed hoſtes nuſquam inuenti. Cum populatione peragrati fines eſſent ab oppugnatione vrbium tem/
peratum: legionibusq; Romam reductis reliquum anni muris, turribusq; reficiendis conſumptum. &
ædes Apollinis dedicata eſt. Extremo anno comitia conſularia certamen patrum ac plebis diremit:
tribunis negantibus paſſuros comitia haberi, niſi ſecundum Liciniam legem haberētur: dictatore ob/
ſtinato tollere potius totum è repub. conſulatum, quàm promiſcuum patribus, ac plebi facere. Prola/
tandis igitur comitiis cum dictator magiſtratu abiſſet: res ad interregnum redit. Infeſtam inde patri/
bus plebem interreges cum accepiſſent: ad vndecimum interregem ſeditionibus certatum eſt. Legis
Liciniæ patrocinium tribuni iactabant: propior dolor plebi fœnoris ingraueſcentis erat: curæq; pri/
uatæ in certaminibus publicis erumpebant. quorum tædio patres L. Cornelium Scipionem interre/
gem concordiæ cauſa obſeruare legem Liciniam comitiis conſularibus iuſſere. P. Valerio Publico/
læ datus à plebe collega C. Martius Rutilius. Inclinatis ſemel in concordiam animis, noui conſules
fœnebrem quoque rem, quæ diſtinere vnanimos videbatur: leuare aggreſſi, ſolutionem alieni æris in
publicam curam verterunt: quinqueuiris creatis: quos menſarios ab diſpenſatione pecuniæ appella/
runt: meriti æquitate, curaq; ſunt: vt per omnium annalium monumenta celebres nominibus eſſent:
fuere autem C. Duellius, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publius, & T. Æmylius: qui rem difficilli/
mam tractatu, & plerunque parti vtrique, ſemper certe alteri grauem, tum alia moderatione, tum im/
pendio magis publico, q̄ iactura ſuſtinuerunt. tarda enim nomina, & impeditiora inertia debitorum,
q̄ facultatibus, aut ærarium menſis cum ære in foro poſitis diſſoluit, vt populo prius caueretur: aut
æſtimatio æquis rerum pretiis liberauit: vt non modo ſine iniuria, ſed etiam ſine querimoniis partis
vtriuſq; exhauſta vis ingens æris alieni ſit. Terror inde vanus belli Hetruſci, cum coniuraſſe duode/
cim populos fama eſſet: dictatorē dici coēgit. dictus in caſtris (eò enim ad conſules miſſum ſenatuſcō/
ſultum eſt) C. Iulius: cui magiſter equitum adiectus L. Æmylius. Cæterum foris trāquilla omnia fue/
re. Tentatum domi per dictatorem vt ambo patricii conſules crearentur, rem ad interregnum perdu
xit. duo interreges C. Sulpitius, & M. Fabius interpoſiti obtinuere, quòd dictator fruſtra tetēderat: mi/
tiore iam plebe ob recēs meritū leuati æris alieni, vt ambo patricii cōſules crearētur. creati ipſe C. Sul/
pitius Potitus qui prior interregno abiit: & T. Quintius Pœnus. quidam Cæſonē cognomē Quin/

C tio adiiciunt. Ad belllum ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpitius Tarquinienſe, nuſquam acie
congreſſo hoſte, cum agris magis, quàm cum hominibus, vrendo, populandoq́;, geſſerunt bella. cu-
ius lentæ tabis ſenio victa vtriuſque pertinacia populi eſt: vt primum à conſulibus deinde permiſſu
eorum ab ſenatu inducias peterent. in quadraginta annos impetrauerunt. Ita poſita duorum bello-
rum, quæ imminebant, cura, dum aliqua ab armis quies eſſet: quia ſolutio æris alieni multarum re-
rum mutauerat dominos: cenſum agi placuit. cæterũ, cum cenſoribus creãdis indicta comitia eſſent:
profeſſus ſe petere cenſuram C. Martius Rutilius, qui primus dictator de plebe fuerat: concordiam or-
dinum turbauit: quod videbatur quidem tempore alieno feciſſe: quia ambo tum forte patricii conſu-
les erant: qui rationem eius ſe habituros negabant. ſed & ipſe conſtantia inceptum obtinuit: & tribu-
ni omni vi recuperando ius conſularibus comitiis amiſſum, adiuuerunt. & tum ipſius viri maieſtas
nullius honoris faſtigium non æquabat: tum per eundem, qui ad dictaturam aperuiſſet viam: cenſu-
ram quoq; in partem vocari plebs volebat. Nec variatum comitiis eſt, quin cum Manlio Næuio cen-
ſor Martius crearetur. Dictatorem quoq; hic annus habuit M. Fabium, nullo terrore belli: ſed ne Lici-
nia lex comitiis conſularibus obſeruaretur. magiſter equitum dictatori additus Q. Seruilius. nec ta-
men dictatura potentiorem cum conſenſum patrum conſularibus comitiis fecit, q̃ cẽſoris fuerat. M.
Popilius Lenas à plebe conſul, à patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoq; illuſtriorem ple-
beium conſulem fecit. nam cum ingentem Gallorum exercitum in agro latino caſtra poſuiſſe nuncia-
tum eſſet: Scipione graui morbo implicito Gallicum bellum Popilio extra ordinem datum. Is impi-
gre exercitu ſcripto cum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores
iuſſiſſet: ſignaq́; eodem quæſtores ex ærario deferre: quatuor expletis legionibus: quod ſuperfuit mili-
tum, P. Valerio publicolæ prætori tradidit: author patribus ſcribendi alterius exercitus: quod ad in-
certos belli euẽtus ſubſidium reipublicæ eſſet. Ipſe iam ſatis omnibus inſtructis, comparatisq́;, ad ho-
ſtem pergit. cuius vt prius noſceret vires, quàm periculo vltimo tentaret: in tumulo, quẽ proximum
caſtris Gallorum capere potuit: vallum ducere cœpit. Gens ferox, & ingenii auidi ad pugnam, cum
procul viſis Romanorum ſignis vt extemplo prælium initura explicuiſſet aciem: poſtquàm neque in
æquum dimitti agmen vidit: & tum loci altitudine, tum vallo etiam integi Romanos: perculſos pa-
uore rata, ſimul opportuniores, quòd intenti tum maxime operi eſſent: truci clamore aggreditur. Ab
Romanis nec opus intermiſſum: (triarii erant, qui muniebant) & ab haſtatis, principibusq́;, qui pro
D munitoribus intenti, armatiq́; ſteterant: prælium initum. Præter virtutem locus quoq; ſuperior adiu-
uit: vt pila omnia, haſtæq́; non tanquam ex æquo miſſa, vana (quod plerunque fit) caderent, ſed om-
nia librata ponderibus figerentur. oneratiq́; telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata
inhærentibus gerebant ſcuta: cum curſu penè in aduerſum ſubiſſent: primo incerti reſtitere: deinde
cum ipſa cunctatio & in his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti: impulſi retro ruere alii ſuper alios ſtra-
gemq́; inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare. adeo præcipiti turba obtriti plures, quàm ferro necati. Nec-
dum certa Romanis victoria erat. alia in campum digreſſis ſupererat moles. nanque multitudo Gal-
lorum ſenſum omnem talis damni exuperans, velut noua rurſus exoriente acie integrum militẽ aduer-
ſus victorem hoſtem ciebat. ſtetitq́; ſuppreſſo impetu Romanus: & quia iterum feſſis ſubeunda dimi-
catio erat: & quòd conſul, dum inter primores incautus agitat, læuo humero materi propè traiecto
ceſſerat parumper ex acie. Iamq́; omiſſa cunctando victoria erat: cum conſul vulnere alligato reuectus
ad prima ſigna, quid ſtas miles, inquit? non cum Latino, Sabinoq́; hoſte res eſt: quẽ victum armis ſo-
cium ex hoſte facias: in belluas ſtrinximus ferrũ: hauriendus, aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à ca-
ſtris: ſupina valle præcipites egiſtis: ſtratis corporibus hoſtiũ ſuperſtratis? complete eadem ſtrage cam-
pos, qua montẽs repleſtis. nolite expectare, dum ſtantes vos fugiant. inferẽda ſunt ſigna: & vadendum
in hoſtem. His adhortationibus iterum coorti pellũt loco primos manipulos Gallorum: cuneis dein-
de in medium agmen perrumpunt. Inde barbari diſſipati, quibus nec certa imperia, nec duces eſſent:
vertunt impetum in ſuos: fuſiq́; per campos, & præter caſtra etiam ſua fuga prælati, quod editiſſimum
inter æquales tumulos occurrebat oculis, arcem Albanam petunt. Conſul non vltra caſtra inſecutus,
quia & vulnus degrauabat: & ſubiicere exercitum pugna feſſum nouo labori nolebat: à perſequendo
hoſte continuit, tumulis ab hoſte occupatis. Præda omni caſtrorum militi data, victorem exercitum,
opulẽtumq́; Gallicis ſpoliis Romam reduxit. moram triumpho vulnus conſulis attulit. eademq́; cau-
ſa dictatoris deſiderium ſenatui fecit: vt eſſet: qui ægris cõſulibus comitia haberet. Dictator L. Furius
Camillus dictus, addito magiſtro equitum P. Cornelio Scipione, reddidit patribus poſſeſſionem pri-
ſtinam conſulatus. ipſe ob id meritum ingenti patrum ſtudio creatus cõſul, collegam Ap. Claudium
Craſſum dixit. Priuſquam inirent noui conſules magiſtratum: triumphus à Popilio de Gallis actus
magno fauore plebis: muſitantesq́; inter ſe rogitabant: num quem plebeii conſulis pœniteret? ſimul
dictatorem increpabant: qui Liciniæ legis ſpretæ mercedem conſulatũ priuata cupiditate, quàm pu-
blica iniuria fœdiorẽ, cepiſſet: vt ſe ipſe conſulẽ dictator crearet. Annus hic multis, variisq́; motibus
fuit inſignis. Galli ex Albanis montibus, quia hyemis vim pati nequiuerant: per cãpos, maritimaq́;

loca

A loca vagi populabantur. Mare infeſtum claſſibus Græcorũ erat: oraq; litoris Antiatis, Laurensq; tractus, & Tyberis hoſtia: vt prædones maritimi cum terreſtribus congreſſi ancipiti ſemel prælio decertarent: dubiiq; diſceſſerint in caſtra Galli, Græci retro ad naues, victos ſe, an victores putarent. Inter hos maximus longe extitit terror: concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita reſponſumq; haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum: abſiſterent imperare iis, quorum auxilio egerẽt. Latinos pro ſua libertate potius, quàm pro alieno imperio laturos arma. Inter duo ſimul bella externa defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, cum cerneret metu tenendos, quos fides non tenuiſſet: extendere omnes imperii vires conſules delectu habendo iuſſit. ciuili quippe ſtandum exercitu eſſe: quando ſocialis coetus deſereret. Vndique non vrbana tantum, ſed etiam agreſti iuuentute decem legiones ſcriptæ dicuntur, quaternum millium & ducentorum peditum, equitumq; trecenorum. quem nunc nouum exercitum, ſiqua externa vis ingruat: hæ vires populi Romani, quas vix terrarum capit orbis: contractæ in vnum haud facile efficiant. adeo in quæ laboramus ſola creuimus: diuitias, luxuriamq;. Inter cætera triſtia eius anni conſul alter Ap. Claudius in ipſo belli apparatu moritur. redierantq; res ad Camillum: cui vnico conſuli vel ob aliam dignationem haud ſubiiciendam dictaturæ, vel ob omen fauſtum ad Gallicum tumultum cognominis, dictatorem arrogari haud ſatis decorum viſum eſt patribus. Conſul duabus legionibus vrbi præpoſitis, octo cum L. Pinario prætore diuiſis, memor paternæ virtutis Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit: prætorem maritimam oram tutari, Græcosq; arcere litoribus iuſſit. & cum in agrum pontinum deſcendiſſet: quia neq; in campis cõgredi nulla cogente re volebat: & prohibendo populationibus, quos rapto viuere neceſſitas cogeret: ſatis domari credebat hoſtem: locum idoneum ſtatiuis delegit. Vbi cum ſtationibus quieti tẽpus tererent: Gallus proceſſit magnitudine atq; armis inſignis. quatiensq; ſcutum haſta cum ſilẽtium feciſſet: prouocat per interpretem vnũ ex Romanis, qui ſecum ferro decernat. Marcus erat Valerius, tribunus militum, adoleſcens: qui haud indigniorem eo decore ſe, quàm T. Manliũ ratus, prius ſciſcitatus conſulis voluntatem, in mediũ armatus proceſſit. Minus inſigne certamen humanũ numine interpoſito deorum factũ. nanq; conſerenti iam manũ Romano coruus repente in galea conſedit in hoſtem verſus. quod primo vt auguriũ coelo miſſum lætus accepit tribunus: precatus deinde ſi diuus, ſi diua eſſet, qui ſibi præpetem miſiſſet: volens, propitiusq; adeſſet: (dictu mirabile) tenuit non ſolum ales captam
B ſemel ſedẽ: ſed quotieſcunq; certamẽ initũ eſt: leuans ſe alis, os, oculosq; hoſtis roſtro & vnguibus appetit: donec territũ prodigii talis viſu, oculisq; ſimul, ac mente turbatum Valerius obtruncat. coruus è conſpectu elatus orientem petit. Hactenus quietæ vtrinq; ſtationes fuere. Poſtq̃ ſpoliare corpus cæſi hoſtis tribunus coepit: nec Galli ſe ſtatione tenuerunt: & Romanorum curſus ad victorem etiã ocyor fuit. ibi circa iacentis Galli corpus contracto certamine, pugna atrox concitatur. Iam non manipulis proximarum ſtationum, ſed legionibus vtrinq; effuſis res geritur. Camillus lætũ militem victoria tribuni, lætũ tam præſentibus ac ſecundis diis, ire in præliũ iubet. oſtentansq; inſignem ſpoliis tribunũ, hunc imitare miles, aiebat: & circa iacentẽ ducem ſterne Gallorum cateruas. Dii, hominesq; illi affuere pugnæ: depugnatumq; haud quaquã certamine ambiguo cum Gallis eſt. adeo duorũ militum euẽtum, inter quos pugnatum erat: vtraq; acies animis præceperat. Inter primos, quorũ concurſus alios exciuerat, atrox præliũ fuit: alia multitudo: priuſquàm ad coniectũ teli veniret: terga vertit. primo per Volſcos, falernumq; agrum diſſipati ſunt: inde Apuliam, ac mare inferum petierunt. Conſul cõcione aduocata laudatũ tribunum decem bobus, aureaq; corona donat. ipſe iuſſus ab ſenatu bellum maritimum curare, cum prætore iunxit caſtra. ibi, quia res trahi ſegnitia Græcorum nõ cõmittentium ſe in aciem videbantur: dictatorẽ comitiorum cauſa T. Manlium Torquatũ ex authoritate ſenatus dixit. Dictator magiſtro equitũ A. Cornelio Coſſo dicto conſularia comitia habuit: æmulumq; decoris ſui abſentem M. Valeriũ Coruinum (id enim illi deinde cognominis fuit) ſummo fauore populi treis & viginti natum annos conſulem renunciauit. collega Coruino de plebe M. Popilius Lenas IIII conſul futurus datus eſt. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis geſta res. nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Poſtremo cũ littoribus arcerẽtur: aqua etiam præter alia neceſſaria vſui deficiẽte, Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiusq; gentis claſſis fuerit, nihil certi eſt. maxime Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim. nam vlterior Græcia ea tempeſtate inteſtino feſſa bello iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimiſſis cũ & foris pax, & domi concordia ordinum ocium eſſet: ne nimis lætæ res eſſent, peſtilentia ciuitatem adorta coëgit ſenatum imperare decemuiris: vt libros Sibyllinos inſpicerent: eorumq; monitu lectiſternium fuit. Eodem anno Satricum ab Antiatibus colonia deducta: reſtitutaq; vrbs: quã Latini diruerant. Et cum Carthaginenſibus legatis Romæ foedus ictum: cũ amicitiam, & ſocietatem petentes veniſſent. Idem ocium domi foriſq; manſit, T. Manlio Torquato, C. Plautio ſecundũ conſulibus. ſemunciarum tantum ex vnciario foenus factum: & in penſiones æquas triennii, ita vt quarta præſens eſſet: ſolutio æris alieni diſpenſata eſt. & ſic quoq; parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam ſenatui fuit. leuatæ maxime res: quia tributo, ac delectu ſuperſeſſum. Tertio anno poſt Satricum reſtitutum à Volſcis, M. Valerius Corui

C nus ſecundũ conſul cum C.Petilio factus, cum ex Latio nunciatum eſſet: legatos ab Antio circumire populos Latinorum ad concitandum bellum: priuſq̃ plus hoſtium fieret, Volſcis arma inferre iuſſus, ad Satricum exercitu infeſto pergit. quò cum Antiates, aliiq́; Volſci præparatis iam ante, ſiquid ab Roma moueretur, copiis occurriſſent: nulla mora inter infenſos diutina odio dimicandi facta eſt. Volſci, ferocior ad rebellandum, quàm ad bellãdum gens, certamine victi fuga effuſa Satrici mœnia petunt. & ne in muris quidem ſatis firma ſpe, cum corona militum cincta iam ſcalis caperetur vrbs: ad quatuor millia, præter multitudinem imbellem, ſeſe dedidere. oppidum dirutum atque incenſum. ab æde tantũ matris Matutæ abſtinuere ignem. præda omnis militi data: extra prædam quatuor millia deditorum habita. eos vinctos conſul ante currum triumphans egit: venditis deinde, magnã pecuniã in ærarium redegit. Sunt, qui hanc multitudinem captiuam ſeruorum fuiſſe ſcribant. id magis veriſimile eſt, q̃ deditos væniiſſe. Hos conſules ſecuti ſunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus. Auruncum deinde bellum ab repentina populatione cœptum. metuq́;, ne id factum populi vnius cõſilium omnis nominis Latini eſſet: dictator velut aduerſus armatum iam Latiũ L. Furius creatus, magiſtrum equitum Cn. Manliũ Capitolinũ dixit. & cum (quod per magnos tumultus fieri ſolitũ erat) iuſtitio indicto delectus ſine vacationibus habitus eſſet: legiones quantũ maturari potuit, in Auruncos ductæ. Ibi prædonũ magis, q̃ hoſtium animi inuenti. prima itaq; acie debellatum eſt. Dictator tamen, quia & vltro bellum intulerant: & ſine detrectatione ſe certamini offerebant: deorum quoq; opes adhibendas ratus, inter ipſam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouit. cuius damnatus voti, cũ victor Romam reuertiſſet: dictatura ſe abdicauit. Senatus duumuiros ad eandem ædem pro amplitudine populi Romani faciendam creari iuſſit. locus in arce deſtinatus: quæ area ædium M. Manlii Capitolini fuerat. Conſules dictatoris exercitu ad bellũ Volſcum vſi, Soram ex hoſtibus, incautos adorti, ceperunt. Anno poſtq̃ vota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. Martio Rutilio II, T. Manlio Torquato II conſulibus. Prodigium extemplo dedicationem ſecutum, ſimile vetuſto montis Albani prodigio. nanq; & lapidibus pluit: & nox interdiu viſa intendi. libriſq́; inſpectis, cũ plena religione ciuitas eſſet: ſenatui placuit dictatorem feriarum conſtituendarum cauſa dici. dictus P. Valerius Publicola: magiſter equitum ei Q. Fabius Ambuſtus datus eſt. Non tribus tãtum ſupplicatum ire placuit, ſed finitimos etiã populos: ordoq́; iis, quo quiſq; die ſupplicarent, ſtatutus. Iudicia eo anno populi triſtia in fœneratores facta, quibus ab ædilibus dictæ dies eſſent: traduntur. Et res haud vlla inſigni ad

D memoriã cauſa ad interregnum rediit. Ex interregno, vt id actum videri poſſet, ambo patricii conſules creati ſunt, M. Valerius Coruinus tertiũ, A. Cornelius Coſſus. Maiora iam hinc bella & viribus hoſtium, & longinquitate vel regionum, vel temporum ſpatio, quibus bellatum eſt: dicentur. nanq; eo anno aduerſus Samnites, gentem opibus, armiſq́; validam mota arma. Samnitium bellum ancipiti Marte geſtum Pyrrhus hoſtis, Pyrrhum Pœni ſecuti. quanta rerum moles! quoties in extrema periculorum ventum! vt in hanc magnitudinem, quæ vix ſuſtinetur: erigi imperium poſſet! Belli autẽ cauſa cum Samnitibus Romanis, cum ſocietate, amicitiaq́; iuncti eſſent: extrinſecus venit: non orta inter ipſos eſt. Samnites Sidicinis iniuſta arma, quia viribus plus poterant, cum intuliſſent: coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere, Campanis ſeſe coniungunt. Campani magis nomen ad præſidium ſociorũ, q̃ vires cum attuliſſent. fluentes luxu ab duratis vſu armorum in Sidicino pulſi agro, in ſe deinde molem omnẽ belli verterũt. nanq; Samnites omiſſis Sidicinis, ipſam arcẽ finitimorũ, Campanos adorti: vnde æque facilis victoria, prædæ, atq; gloriæ plus eſſet: Tifata imminentes Capuæ colles cum præſidio firmo occupaſſent: deſcendunt inde quadrato agmine in planiciem, quæ Capuã, Tifataq́; interiacet. ibi rurſus acie dimicatũ. aduerſoq́; prælio Campani intra mœnia compulſi, cum robore iuuentutis ſuæ occiſo nulla propinqua ſpes eſſet: coacti ſunt ab Romanis petere auxilium. Legati introducti in ſenatum maxime in hanc ſententiã locuti ſunt. Populus nos Campanus legatos ad vos patres conſcripti miſit amicitiã in perpetuũ, auxiliũ præſens à vobis petitũ. qua ſi ſecundis rebus noſtris petiſſemus: ſicut cœpta celerius, ita infirmiore vinculo cõtracta eſſet. tũc enim, vt qui ex æquo nos veniſſe in amicitiã meminiſſemus: amici forſitan pariter ac nunc, ſubiecti atq; obnoxii vobis minus eſſemus. nũc miſericordia veſtra conciliati, auxilioq́; in dubiis rebus defenſi, beneficiũ quoq; acceptum colamus oportet: ne ingrati, atq; omni ope diuina, humanaq́; indigni videamur. Neq; hercule, quod Samnites priores amici, ſociiq́; vobis facti ſunt: ad id valere arbitror: ne nos in amicitiam ſuſcipiamur: ſed vt vetuſtate, & gradu honoris nos præſtent. neq; enim fœdere Samnitiũ, ne qua noua iungeretis fœdera, cautũ eſt. Fuit quidẽ apud vos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitiæ: velle eũ vobis amicũ eſſe, qui vos appeteret. Campani, etſi fortuna præſens magnifice loqui prohibet: non vrbis amplitudine, non agri vbertate vlli populo præterquã vobis cedentes, haud parua (vt arbitror) acceſſio bonis rebus veſtris in amicitiã venimus veſtram. Æquis, Volſciſq́; æternis hoſtibus huius vrbis, quandocunq; ſe mouerint, ab tergo erimus: & quod vos pro ſalute noſtra priores feceritis: id nos pro imperio veſtro, & gloria ſemper faciemus. Subactis iis gẽtibus, quæ inter nos, voſq́; ſunt: quod propediẽ futurum ſpondet & virtus, & fortuna veſtra: cõtinens imperiũ vſq; ad nos habebitis. Acerbũ & miſerũ eſt, quod

A quod fateri nos fortuna noſtra cogit.eò ventũ eſt patres conſcripti, vt aut amicorũ, aut inimicorum Campani ſimus.ſi defenditis,veſtri:ſi deſeritis, Samnitium erimus. Capuam ergo, & Campaniam omnem veſtris,an Samnitium viribus accedere malitis,deliberate. Omnibus quidẽ Romani veſtrã miſericordiam,veſtrumq; auxilium æquũ eſt patere:iis tamẽ maxime,qui eam implorãtibus aliis auxilium dum ſupra vires ſuas præſtant,omnes ipſi in hãc neceſſitatẽ venerũt.quanq̃ pugnauimus verbo pro Sidicinis,re pro nobis:cum videremus finitimũ populum nefario latrocinio Samnitium peti: &,vbi cõflagraſſent Sidicini:ad nos traiecturum illud incendiũ eſſe.Nec enim nunc,quia dolent iniuriam acceptam Samnites:ſed quia gaudent ſibi oblatam eſſe cauſam:oppugnatum nos veniunt.an ſi vltio iræ hæc,& nõ occaſio cupiditatis explendæ eſſet:parũ fuit,quòd ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cecidere?quæ eſt iſta tam infeſta ira:quam per duas acies fuſus ſanguis explere non potuerit?adde huc populationẽ agrorũ:prædas hominũ,atq; pecudum actas:incendia villarũ,ac ruinas:omnia ferro,igniq; vaſtata.Hiſcine ira expleri nõ potuit? Sed cupiditas explẽda eſt.ea ad oppugnãdam Capuã rapit.aut delere vrbem pulcherrimam,aut ipſi poſſidere volũt.Sed vos potius Romani beneficio veſtro occupate eam:q̃ illos habere per maleficiũ ſinatis. Non loquor apud recuſantem iuſta bella populũ.ſed tamẽ ſi oſtẽderitis auxilia veſtra,ne bello quidẽ arbitror vobis opus fore.vſq; ad nos contẽptus Samnitũ peruenit:ſupra non aſcendit.itaq; vmbra veſtri auxilii Romani tegi poſſumus,quicquid deinde habuerimus,quicquid ipſi fuerimus, veſtrum id omne exiſtimaturi. Vobis arabitur ager cãpanus:vobis capua vrbs frequentabitur:conditorũ,parentũ, deorum immortaliũ numero nobis eritis.nulla colonia veſtra erit:quæ nos obſequio erga vos,fideq; ſuperet. Annuite patres cõſcripti nutũ,numenq; veſtrum inuictũ Campanis:& iubete ſperare incolumem Capuam futurã.Qua frequẽtia omniũ generũ multitudinis proſequente creditis nos illinc profectos?q̃ omnia votorũ,& lachrymarum plena reliquiſſe?in qua nunc expectatione ſenatum, populumq; Campanũ, coniuges,liberoſq; noſtros eſſe?ſtare omnem multitudinem ad portas,viam hinc ferentẽ proſpectãtes certum habeo,quid illis nos P.C.ſolicitis,ac pendentibus animis renũciare iubeatis. Alterũ reſponſum ſalutẽ,victoriã,lucem,ac libertatẽ:alterũ ominari horreo,quæ ferat. Proinde vt aut de veſtris futuris ſocus atq; amicis,aut nuſquam vllis futuris nobis conſulite. Summotis deinde legatis cum cõſultus ſenatus eſſet:etſi magnæ parti vrbs maxima opulẽtiſſimaq; Italiæ,vberrimus ager, mariq; propinquus ad varietates annonæ horreum populi Romani fore videbatur:tamẽ tanta vtilitate fides antiquior fuit.reſponditq; ita ex authoritate ſenatus conſul. Auxilio vos Campani dignos cenſet ſenatus:ſed ita vobiſcum amicitiam inſtitui par eſt:ne qua vetuſtior amicitia,ac ſocietas violetur. Samnites

B nobiſcũ fœdere iuncti ſunt.itaq; arma deos prius,q̃ homines violatura, aduerſus Samnites vobis negamus:legatos,ſicut fas iuſq; eſt:ad ſocios atq; amicos precatũ mittemus:ne qua vis vobis fiat. Ad ea princeps legationis(ſic enim domo mandatũ attulerat)quãdoquidẽ,inquit,noſtra tueri aduerſus vim,atq; iniuriam iuſta vi non vultis:veſtra certe defendetis.itaq; populum Campanũ,vrbemq; Capuã,agros,delubra deũm,humanaq; omnia in veſtrã P.C.populiq; Romani ditionẽ dedimus: quicquid deinde patiemur,dediticii veſtri paſſuri.Sub hæc dicta oẽs manus ad cõſules tendẽtes, pleni lachrymarum in veſtibulo curiæ procubuerunt.Cõmoti patres vice fortunarũ humanarũ,ſi ille præpotens populus luxuria potentiaq; clarus,à quo pauloante auxiliũ finitimi petiſſent: adeo infractos gereret animos, vt ſe ipſe,ſuaq; omnia poteſtatis alienæ faceret.tum iã fides agi viſa,deditos non prodi: neq; facturum æqua populum Samnitium cenſebant:ſi agrũ vrbemq; per deditionem factam populi Romani oppugnarent.legatos itaq; extẽplo mitti ad Samnites placuit.data mandata: vt preces Cãpanorum,reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitium memoris,deditionem poſtremo factam Samnitibus exponerent:peterent pro ſocietate,amicitiaq;:vt dediticiis ſuis parcerent:neq; in eum agrum,qui populi Romani factus eſſet:hoſtilia arma inferrent.ſi leniter agendo parum proficerent:denunciarent Samnitibus populi Romani,ſenatuſq; verbis:vt Capua vrbe,Campanoq; agro abſtinerent.Hæc legatis agentibus in concilio Samnitium adeo eſt ferociter reſponſum: vt non ſolum geſturos ſe eſſe dicerent id bellum: ſed magiſtratus eorum è curia egreſſi ſtantibus legatis præfectos cohortium vocarent:iiſq; clara voce imperarent:vt prædatum in agrum Campanum extẽplo proficiſcerẽtur. Hac legatione Romam relata,poſitis omniũ aliarum rerũ curis,patres fœcialibus ad res repetẽdas miſſis, belloq;,quia non redderentur,ſolẽni more indicto,decreuerunt:vt primo quoque tempore de ea re ad populum ferretur.iuſſuq; populi conſules ambo cũ duobus ab vrbe exercitibus profecti, Valerius in Campaniam,Cornelius in Samnium,ille ad montem Gaurũ,hic ad Satriculã caſtra ponunt. Priori Valerio Samnitium legiones(eò nanq; omnem belli molem inclinaturã cenſebant)occurrunt.ſimul in Campanos ſtimulabat ira tam promptos nunc ad ferenda, nunc ad accerſenda aduerſus ſe auxilia.Vt vero caſtra Romana viderunt:ferociter pro ſe quiſque ſignum duces poſcere: affirmare eadem fortuna Romanum Campano laturum opem:qua Campanus Sidicino tulerit. Valerius leuibus certaminibus tentandi hoſtis cauſa,haud ita multos moratus dies ſignum pugnæ propoſuit,paucis ſuos adhortatus. Ne nouum bellum eos, nouuſq; hoſtis terreret.quicquid ab vrbe longius proferrent

C arma:magis magiſq; in imbelles gẽtes eos prodire. Ne Sidicinorum, Campanorumq; cladibus Sam/
nitium æſtimarent virtutem. qualeſcunque inter ſe certauerint: neceſſe fuiſſe alteram partem vinci.
Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus, mollitiaq; ſua, q̃ vi hoſtium vi/
ctos eſſe. Quid autem eſſe duo proſpera in tot ſeculis bella Samnitũ aduerſus tot decora populi Ro/
mani: qui triumphos penè plures, q̃ annos ab vrbe condita numeret! qui omnia circa ſe, Sabinos, He
truriam, Latinos, Hernicos, Æquos, Volſcos, Auruncos, domita armis habeat! qui Gallos tot præ/
liis cæſos, poſtremo in mare ac naues fuga compulerit! Cum gloria belli, ac virtute ſua quenq; fretos
ire in aciem debere: tum etiá intueri cuius ductu, auſpicioq; ineunda pugna ſit: vtrum qui audiendus
duntaxat magnificus adhortator ſit, verbis tantum ferox, operum militarium expers! an qui & ipſe te/
la tractare, procedere ante ſigna, verſari media in mole pugnæ ſciat! Facta mea, nõ dicta vos milites,
inquit, ſequi volo: nec diſciplinam modo, ſed exemplum etiam à me petere. Non factionibus modo,
nec per conciones vſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus, ſummamq; laudem peperi.
Fuit, cum hoc dici poterat. patricius enim eras: & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia
iſta conſulatum, quo vrbs hæc conſulem, habuit. Nunc iam nobis patribus, vobiſq; plebeiis promi/
ſcuus conſulatus patet: nec generis vt ante, ſed virtutis eſt præmium. proinde ſummum quodq; ſpecta
te milites decus. Non, ſi mihi nouum hoc Coruini cognomen diis authoribus homines dediſtis: Pu/
blicolarum vetuſtum familiæ noſtræ cognomen memoria exceſſit. ſemper ego plebem Romanam mi
litiæ domiq;, priuatus, in magiſtratibus, paruis magniſq;, æque tribunus ac conſul, eodem tenore per
omnes deinceps conſulatus colo, atq; colui. Nunc quod inſtat, diis bene iuuantibus nouum, atq; in/
tegrum de Samnitibus triumphum mecum petite. Non aliâs militi familiarior dux fuit: omnia in/
ter infimos militũ haud grauate munia obeundo. in ludo præterea militari, cum velocitatis viriumq;
inter ſe æquales certamina ineunt: comiter facilis vincere, ac vinci, vultu eodem: nec quenq̃ aſpernari,
parem qui ſe offerret factis: benignus pro re dictis; haud minus libertatis alienæ, q̃ ſuæ dignitatis me/
mor: &, quo nihil popularius eſt: quibus artibus petierat magiſtratus, iiſdem gerebat. Itaq; vniuerſus
exercitus incredibili alacritate adhortationem proſecutus ducis, caſtris egreditur. Prælium, vt quod
maxime vnq̃, pari ſpe, vtrinq; æquis viribus cum fiducia ſui, ſine contẽptu hoſtium, commiſſum eſt.
Samnitibus ferociam augebant nouæ res geſtæ, & paucos ante dies geminata victoria. Romanis con
tra, quadringentorum annorũ decora, & cõditæ vrbi æqualis victoria. vtriſq; tamẽ nouus hoſtis curá
D addebat. pugna indicio fuit, quos geſſerint animos. nanq; ita conflixerunt, vt aliquandiu in neutram
partem inclinaret acies. Tum cõſul trepidationẽ iniiciendá ratus, quãdo vi belli non poterant: equi/
tibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtiũ conatur. quos vbi nequicq̃ tumultuantes in ſpatio exiguo
voluere turmas vidit: nec poſſe aperire in hoſtes viá: reuectus ad anteſignanos legionum, cum deſiluiſ/
ſet ex equo: noſtrũ, inquit, peditũ illud milites eſt opus: agitédũ, vt me videritis, quacunq; inceſſero, in
aciẽ hoſtiũ ferro viá facientẽ: ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite. illa nunc oĩa qua nũc erectę micãt haſtæ:
patefacta ſtrage vaſta cernetis. Hæc dicta dederat: cũ equites cõſulis iuſſu diſcurrunt in cornua: legio/
nibuſq; in mediam aciem aperiunt viam. Primus omniũ cõſul inuadit hoſtem: & cum quo forte con/
tulit gradum, obtruncat. hoc ſpectaculo accenſi, dextra læuaq; ante ſe quiſq; memorandũ præliũ ciet.
ſtant obnixi Samnites: q̃q̃ plura accipiunt, q̃ inferunt, vulnera. Aliquãdiu iam pugnatum erat: atrox
cædes circa ſigna Samnitium, fuga ab nulla dum parte erat. adeo morte ſola vinci deſtinauerant ani/
mis. Itaq; Romani cum effluere iam laſſitudine vires ſentirent: & diei haud multum ſupereſſe: accenſi
ira concitant ſe in hoſtem. Tum primum referri pedem, atq; inclinari rem in fugã apparuit: tum capi,
occidi Samnis. nec ſuperfuiſſent multi: ni nox victoriam magis, q̃ prælium diremiſſet. & Romani fa/
tebantur nunq̃ cum pertinaciore hoſte conflictum. & Samnites, cum quæreretur quænã prima cauſa
tam obſtinatos mouiſſet in fugam: oculos ſibi Romanorũ ardere viſos aiebant: veſanoſq; vultus, & fu
rentia ora. inde pluſq̃ ex alia vlla re terroris ortum. Quem terrorem non pugnæ ſolum euentu, ſed no/
cturna profectione confeſſi ſunt. Poſtero die vacuis hoſtium caſtris Romanus potitur. quò ſe omnis
Campanorum multitudo gratulabunda effudit. Cæterum hoc gaudium magna propè clade in Sã/
nio fœdatum eſt. nam ab Satricula profectus Cornelius conſul exercitum incaute in ſaltum caua val/
le peruium, circaq; inſeſſum ab hoſte induxit: nec prius, q̃ recipi tutò ſigna non poterant: imminen/
tem capiti hoſtem vidit. Dum id moræ Samnitibus eſt, quoad totum in vallem infimam dimitteret
agmen: P. Decius tribunus militum conſpicit vnum editum in ſaltu collem, imminentem hoſtium
caſtris, aditu arduum impedito agmini, expeditis haud difficilem. itaq; cõſuli territo animi, vides'ne
tu, inquit, A. Corneli cacumen illud ſupra hoſtem! arx illa eſt ſpei, ſalutiſq; noſtræ: ſi eam, quam cæci
reliquere Samnites: impigre capimus. nec tu mihi plus, q̃ vnius legionis principes haſtatos dederis:
cum quibus vbi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu: teq;, & exercitum ſerua. neq; enim
moueri hoſtis ſubiectus nobis ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit. nos deinde aut fortuna po/
puli Romani, aut noſtra virtus expediet. Collaudatus à conſule accepto præſidio vadit occul/
tus per ſaltum: nec prius ab hoſte eſt viſus: quàm loco, quem petebat, appropinquauit. Inde admira/
tione

A tione pauentibus cunctis, cum omnium in ſe vertiſſet oculos: & ſpatium conſuli dedit ad ſeducendũ agmen in æquiorem locum: & ipſe in ſummo conſtitit vertice. Samnites dum huc, illucq́; ſigna vertunt: vtriuſq; rei omiſſa occaſione, neq; conſequi conſulem, niſi per eandem vallem, in qua paulo ante ſubiectum eum telis ſuis habuerant: poſſunt: nec erigere agmen in captum ſuper ſe ab Decio tumulũ. ſed cum ira in hos magis, qui fortunam gerendæ rei eripuerant: tum propinquitas loci, atq; ipſa paucitas incitat: & nunc circũdare vndiq; collem armatis volunt: vt à conſule Decium intercludant: nũc viam patefacere: vt digreſſos in vallem adoriantur. incertos quid agerent, nox oppreſſit. Decium primum ſpes tenuit cum ſubeuntibus in aduerſum collem ex ſuperiore loco ſe pugnaturum: deinde admiratio inceſſit: quòd nec pugnam inirent: nec, ſi ab eo conſilio iniquitate loci deterrerentur: opere ſe, valloq́; circundarét. Tum centurionibus ad ſe vocatis. Quænam illa inſcitia belli, ac pigritia eſt! aut quonam modo iſti ex Sidicinis, Campaniſq́; victoriã pepererunt! huc atq; illuc ſigna moueri, ac modo in vnum conferri, modo educi videtis. opus quidem incipit nemo: cum iam circundati vallo potuerimus eſſe. Tum vero nos ſimiles iſtorũ ſimus: ſi diutius hic moremur, q̃ cõmodum ſit. agitẽdum, ite mecum: vt, dum lucis aliquid supereſt: quibus locis præſidia ponant: qua pateant hinc exitus, exploremus. Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium habitu militum ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent: perluſtrauit. Vigiliis deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari iubet: vbi ſecundæ vigiliæ buccina datum ſignum eſſet: armati cum ſilentio ad ſe venirent. Quò vbi, ſicut edictum erat, taciti conuenerunt: Hoc ſilentium milites, inquit, omiſſo militari aſſenſu, in me audiendo ſeruandum eſt. vbi ſententiam meam vobis peregero: tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti tranſibitis: quæ pars maior erit, eo ſtabitur conſilio. Nunc quæ mente agitem, audite. Non fuga delatos, nec inertia relictos hic vos circumuenit hoſtis. virtute cepiſtis locum: virtute hinc oportet euadatis. veniendo huc exercitũ egregium populi Romani ſeruaſtis: erumpendo hinc vos metipſos ſeruate. digni eſtis, qui pauci pluribus opem tuleritis: ipſi nullius auxilio eguentis. Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delẽdi omnis exercitus fortuna per ſocordiam vſus nõ ſit: hunc tam opportunum collem imminentem capiti ſuo non ante viderit, q̃ captum à nobis: nos tam paucos tot ipſe millibus hominum nec aſcenſu arcuerit: nec tenẽtes locum, cum diei tantum ſupereſſet: vallo circundederit. quem videntem, ac vigilantem ſic eluſeritis: ſopitum oportet fallatis: immo neceſſe eſt. in eo enim loco res ſunt noſtræ: vt ego vobis magis neceſſitatis veſtræ index, q̃ conſilii author ſim. neque enim maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt: cum, præter arma, & animos armorum memores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti moriendum ſit: ſi plus, q̃ viros ac Ro-

B manos decet, ferrum timeamus. Ergo vna eſt ſalus: erumpere hinc, atque abire. id aut interdiu, aut nocte faciamus oportet. Ecce hoc aliud minus dubium. quippe ſi lux expectetur: quæ ſpes eſt non vallo perpetuo, foſſaq́; nos ſepturum hoſtem! qui nunc corporibus ſuis ſubiectis vndique cinxerit, vt videtis, collem. atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni: ſicut eſt: hæc profecto noctis aptiſſima hora eſt. ſigno ſecundæ vigiliæ conueniſtis: quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit: per corpora ſopita vadetis, vel ſilentio incautos fallentes, vel ſentientibus clamore ſubito pauorem iniecturi. me modo ſequimini: quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria videntur: agitẽdum, in dextram partem pedibus tranſite. Omnes traſierunt: vadentemq́; per intermiſſa cuſtodiis loca Decium ſecuti ſunt. Iam euaſerant media caſtra, cum ſuperſcandens vigilum ſtrata ſomno corpora miles offenſo ſcuto præbuit ſonitum. quo excitatus vigil cum proximum mouiſſet: erectiq́; alios concitarent, ignari, ciues, an hoſtes eſſent: præſidium erumperet, an conſul caſtra cepiſſet: Decius, cum non fallerent, clamorem tollere iuſſis militibus, torpidos ſomno inſuper pauore exanimat: quo præpediti nec arma impigre capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterãt. Inter trepidationẽ, tumultumq́; Samnitium, præſidium Romanum, obuiis cuſtodibus cæſis, ad caſtra cõſulis peruadit. Aliquantum ſupererat noctis: iamq́; in tuto videbantur eſſe: cum Decius, macti virtute, inquit, milites Romani eſte. veſtrum iter, ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendam tantam virtutem luce ac die opus eſt: nec vos digni eſtis, quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilẽtium ac nox tegat. hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atq; vbi primum illuxit: præmiſſo nuncio ad conſulem, in caſtra ingenti gaudio concitantur: & teſſera data incolumes reuerti, qui ſua corpora pro ſalute omnium haud dubio periculo obieciſſent: pro ſe quiſq; obuiam effuſi laudant, gratulantur: ſingulos, vniuerſoſq́; ſeruatores ſuos vocant: diis laudes, grateſq́; agunt: Decium in cœlum ferunt. Hic Decii caſtrenſis triumphus fuit, incedentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis in eum omnium oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad prætorium ventum eſt: conſul claſſico ad concionem cõuocat: orſuſq́; meritas Decii laudes, interfante ipſo Decio diſtulit concionem. qui author omnia poſthabẽdi, dum occaſio in manibus eſſet: perpulit cõſulẽ: vt hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſipatos aggrederetur. credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos per ſaltum vagari. Iuſſæ legiones arma capere, egreſſæq́; caſtris, cum per exploratores notior iam ſaltus eſſet: via patentiore ad hoſtem ducuntur. quem incautũ improuiſo

C adortæ, cum palati paſſim Samnitium milites, pleriq; inermes, nec coire in vnum, nec arma capere, nec recipere intra vallum ſe poſſent: pauentem primum intra caſtra compellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. perfertur circa collem clamor: fugatq; ex ſuis quenque præſidiis. ita magna pars abſenti hoſti ceſſit. quos intra vallum egerat pauor: (fuere autem ad XXX millia) omnes cæſi: caſtra direpta. Ita rebus geſtis, conſul aduocata concione P. Decii non cœptas ſolum ante, ſed cumulatas noua virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, eximioq; vno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præſidio ſimul fuerant: duplici frumento in perpetuum, in præſentia ſingulis bobus, binisq; tunicis donati. Secundũ conſulis donationem legiones gramineã coronã obſidionalẽ clamore donũ approbantes Decio imponunt: altera corona eiuſdẽ honoris index à præſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus bouem eximium Marti immolauit, centum boues militibus dono dedit, qui ſecũ in expeditione fuerant. iiſdem militibus legiones libras farris, & ſextarios vini cõtulerunt. omniaq; ea ingenti alacritate per clamorẽ militarem, indicem omnium aſſenſus, gerebãtur. Tertia pugna ad Sueſſulam cõmiſſa eſt: qua fugatus à M. Valerio Samnitium exercitus, omni robore iuuẽtutis domo accito, certamine vltimo fortunam experiri ſtatuit. Ab Sueſſula nũcii trepidi Capuã, inde equites citati, ad Valeriũ conſulẽ opem oratũ veniunt. Confeſtim ſigna mota: relictisq; impedimentis caſtrorum valido præſidio, raptim agitur agmen: nec procul ab hoſte locum exiguum, vt quibus præter equos cæterorum iumentorum, calonumq; turba abeſſet: caſtris cepit. Samnitium exercitus, velut haud vlla mora pugnæ futura eſſet: aciem inſtruit: deinde poſtq̃ nemo obuius ibat: infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit. ibi vt militem in vallo vidit: miſſiq; ab omni parte exploratum, q̃ in exiguum orbem contracta caſtra eſſent: paucitatem inde hoſtium colligeres, retulerunt: fremere omnis acies, complendas eſſe foſſas: ſcindendumq; vallum, & in caſtra irrumpendum. tranſactumq; ea temeritate bellum foret: ni duces continuiſſent impetum militum. Cæterum quia multitudo ſua cõmeatibus grauis, & prius ſedendo ad Sueſſulam, & tunc certaminis mora, haud procul ab rerum omnium inopia eſſet: placuit, dum incluſus paueret hoſtis: frumẽtatum per agros militem duci. interim & Romano, qui expeditus quantum humeris inter arma geri poſſet: frumenti ſecum attuliſſet: defutura omnia. Conſul, palatos per agros cum vidiſſet hoſtes: ſtationes infrequentes relictas: paucis milites adhortatus ad caſtra oppugnanda ducit. quæ cum primo clamore atq; impetu cepiſſet: pluribus hoſtium in tentoriis ſuis, q̃ in portis valloq; cæſis, ſigna captiua

D in vnum locũ conferri iuſſit, relictisq; duabus legionibus cuſtodiæ & præſidii cauſa, graui edicto monitis, vt donec ipſe reuertiſſet, præda abſtinerẽt: profectus agmine inſtructo, cum præmiſſus eques velut indagine diſſipatos Samnites ageret: cædem ingentem fecit. nam neq; quo ſigno coirent inter ſe: neq; vtrum caſtra peterent: an longiorẽ intenderent fugã, territis conſtare poterat. tãtumq; fugæ ac formidinis fuit, vt ad XL millia ſcutorum, nequaquam tot cæſis, & ſigna militaria cum iis, quæ in caſtris capta erãt: ad CLXX ad conſulẽ deferrentur. Tum in caſtra hoſtium reditum: ibiq; omnis præda militi data. Huius certaminis fortuna & Faliſcos, cũ in induciis eſſent: fœdus petere ab ſenatu coẽgit: & Latinos iam exercitibus cõparatis ab Romano in Pelignum vertit bellum. Neq; ita rei geſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit: ſed Carthaginenſes quoq; legatos gratulatum Romam miſere cum coronæ aureæ dono: quæ in Capitolio in Iouis cælla poneretur. fuit pondo XXV. Cõſules ambo de Samnitibus triumpharunt: ſequente Decio inſigni cum laude, donisq;: cum incondito militari ioco haud minus tribuni celebre nomen, q̃ conſulum eſſet. Campanorum deinde, Sueſſanorumq; auditæ legationes. Precantibus datum: vt præſidium eò in hyberna mitteretur: quo Samnitium excurſiones arcerentur. Iam tum minime ſalubris militari diſciplinæ Capua, inſtrumento omnium voluptatum delinitos militum animos auertit à memoria patriæ. inibanturq; conſilia in hybernis eodẽ ſcelere adimendæ Campanis Capuæ: per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent: neq; immerito ſuũ ipſorum exẽplum in eos verſurum. Cur autẽ potius Cãpani agrum Italiæ vberrimũ, dignam agro vrbẽ, qui nec ſe, nec ſua tutari poſſint: q̃ victor exercitus haberet: qui ſuo ſudore, & ſanguine inde Samnites depuliſſet! An æquum eſſe: deditiios ſuos illa fertilitate atq; amœnitate perfrui: ſe militando feſſos in peſtilenti, atq; arido circa vrbem ſolo luctari! aut in vrbe inſidentem labem creſcentis in dies fœnoris pati! Hæc agitata occultis coniurationibus, necdum vulgata in omnes conſilia inuenit nouus conſul C. Martius Rutilius: cui Campania ſorte prouincia euenerat: Q. Seruilio collega ad vrbẽ relicto, Itaq; cũ omnia, ſicut geſta erant, per tribunos cõperta & ætate haberet, & vſu doctus: quippe qui iam tertium conſul eſſet: dictatorq;, & cenſor fuiſſet: optimum ratus, differendo ſpem quandocunq; vellent conſilii exequendi, militarem impetum fruſtrari, rumorem diſſipat in iiſdem oppidis & anno poſt præſidia hybernatura. diuiſa enim erant per Campaniæ vrbes: manaueratq; à Capua conſilia in exercitum omnem. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præſentia ſeditio. conſul educto in æſtiua milite, dum quietos Samnites habebat: exercitum purgare miſſionibus turbulentorum hominum inſtituit: aliis emerita dicendo ſtipendia eſſe: alios graues iam ætate aut viribus parum validos. quidam in commeatus mittebantur, ſinguli primo, deinde & cohortes quædam, quia procul

ab domo

A ab domo & rebus ſuis hybernaſſent:per ſpeciem militariũ vſuum magna pars ablegati. quã multitu/
dinem conſul alter Romæ, prætorq; alias ex aliis fingendo moras retinebat.& primo quidẽ ignari lu/
dificationis minime inuiti domos reuiſebant.poſtq̃ neq; reuerti ad ſigna primos, nec fermè alium, q̃
qui in Campania hybernaſſent:præcipueq; ex iis ſeditionis authores emitti viderunt:primum admi/
ratio,deinde haud dubius timor inceſſit animos:conſilia ſua emanaſſe:iam quæſtiones,iam iudicia,
iam occulta ſingulorum ſupplicia,impotenſq; & crudele conſulum,ac patrum in ſe regnum paſſuros.
Hæc qui in caſtris erant,occultis ſermonibus ſerunt,neruos coniurationis electos arte cõſulis cernen/
tes.Cohors vna,cum haud procul Anxure eſſet:ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac montes conſe
dit,ad excipiendos,quos conſul aliis atq; aliis(vt ante dictum eſt)cauſis mittebat. Iam valida admo/
dum numero manus erat:nec quicquã ad iuſti exercitus formam,præter ducẽ deerat. incõpoſiti itaq;
prædantes in agrum Albanũ perueniunt:& ſub iugo Albæ Longæ caſtra vallo cingunt. perfecto inde
opere reliquum diei de imperatore ſumẽdo ſententiis decertant,nulli ex præſentibus ſatis fidẽtes. quẽ
autem ab domo poſſe acciri?quem patrum,aut plebis eſſe:qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat:aut
cui ex iniuria inſanientis exercitus cauſa recte cõmittatur?Poſtero die cum eadẽ deliberatio teneret:ex
prædatoribus vagis quidam cõpertum attulerunt: T.Quintium in Thuſculano agrum colere,vrbis
honorumq; immemorem.Patriciæ hic vir gentis erat. cui militiæ magna cum gloria actæ finem pes
alter ex vulnere claudus feciſſet:ruri agere vitam procul ambitione,ac foro cõſtituit. Nomine audito,
extemplo agnouere virum:&,quod bene verteret,acciri iuſſerunt,ſed parum ſpei erat voluntate quic/
quam facturum.vim adhibere,ac metũ placuit. Itaq; ſilentio noctis cum tectum villæ,qui ad id miſſi
erant,intraſſent:ſomno graui Quintium oppreſſum,nihil medium,aut imperium atq; honorẽ,aut,
vbi reſtaret,mortem,ni ſequeretur,denunciantes,in caſtra pertraxerunt. Imperator extẽplo adueniẽs
appellatus,inſigniaq; honoris exterrito ſubitæ rei miraculo deferunt:& ad vrbem ducere iubent. Suo
magis inde impetu,q̃ conſilio ducis conuulſis ſignis,infeſto agmine ad lapidem octauũ viæ,quæ nũc
Appia eſt:perueniunt:iſſentq; confeſtim ad vrbem:ni venire contra,exercitum,dictatoremq; aduerſus
ſe M.Valerium Coruinum dictum,audiſſent,& magiſtrum equitum L.Æmylium Mamercum. Vbi
primum in conſpectu ventum eſt:arma,ſignaq; agnouere:extẽplo omnibus memoria patriæ iras per/
mulſit.nondum erant tam fortes ad ſanguinem ciuilem:nec præter externa nouerãt bella:vltimaq; ra/
bies ſeceſſio ab ſuis habebatur. Itaq; iam duces iam milites vtrinq; congreſſus quærere ad colloquia.
Quintius,quem armorum etiam pro patria ſatietas teneret,nedum aduerſus patriam:Coruinus om
B nes charitate ciues,præcipue milites,& ante alios ſuum exercitum complexus,ad colloquium proceſ/
ſit.cognito ei extemplo haud minor ab aduerſariis verecundia,q̃ ab ſuis ſilentium datum. Deos,in/
quit,immortales milites veſtros publicos,meoſq; ab vrbe proficiſcens ita adoraui,veniamq; ſupplex
popoſci:vt mihi de vobis concordiæ partam gloriam,non victoriam darent:ſatis fuit,eritq;,vnde bel
li decus pariatur:hinc pax petenda eſt.quod deos immortales inter nuncupanda vota expopoſci,eius
me cõpotem voti vos facere poteſtis:ſi meminiſſe vultis non vos in Samnio,nec in Volſcis,ſed in Ro
mano ſolo caſtra habere:ſi illos colles,quos cernitis,patriæ veſtræ eſſe:ſi hunc exercitũ ciuium veſtro/
rum:ſi me cõſulem veſtrum:cuius ductu auſpicioq; priore anno bis legiones Samnitium fudiſtis, bis
caſtra vi cepiſtis.Ego ſum M.Valerius Coruinus milites:cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos,
non iniuriis ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in vos legis, nullius crudelis ſenatuſconſulti author:in omni/
bus meis imperiis in me ſeuerior,q̃ in vos.Ac ſicui genus,ſicui ſua virtus,ſicui etiã maieſtas,ſicui ho/
nores ſubdere ſpiritus potuerunt:iis eram natus:id ſpecimen mei dederam:ea ætate conſulatum ade/
ptus eram:vt potuerim treis & viginti annos natus conſul patribus quoq; ferox eſſe,non ſolum plebi.
Quod meum factum,dictum'ue conſulis grauius,q̃ tribuni audiſtis?eodẽ tenore duos inſequẽtes cõ/
ſulatus geſſi:eodẽ hæc imperioſa dictatura geretur:vt neq; in hos meos,& patriæ meæ milites mitior,
q̃ in vos,horreo dicere hoſtes.Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrũ,q̃ in vos ego.iſtinc ſigna canent:
iſtinc clamor prius incipiet,atq; impetus:ſi dimicandum eſt.inducite in animum,quod non induxe/
runt patres,auiq; veſtri:non illi,qui in ſacrum montem ſeceſſerunt:nõ hi,qui poſtea Auentinum inſe
derunt.expectate,dum vobis ſingulis,vt olim Coriolano, matres, coniugeſq; crinibus paſſis obuiæ
ab vrbe veniant.tum Volſcorum legiones,quia Romanum habebant ducem, quieuerunt: vos Ro/
manus exercitus non deſtiteritis impio bello?T.Quinti quocunq; iſtic loco ſeu volẽs,ſeu inuitus cõ/
ſtitiſti:ſi dimicandum erit,tum tu in nouiſſimos te recipito:fugeris etiã honeſtius,tergumq; ciui dede
ris:q̃ pugnaueris contra patriam.nunc ad pacificandum bene,atq; honeſte inter primos ſtabis:& col/
loquii huius ſalutaris interpres fueris. poſtulate æqua,& ferte:quãquam vel iniquis ſtandum potius,
q̃ impias inter nos conſeramus manus. T.Quintius plenus lachrymarum ad ſuos verſus, Me quoq;,
inquit,milites,ſiquis vſus mei eſt:meliorẽ pacis,q̃ belli habetis ducẽ.nõ enim illa modo Volſcus,aut
Sãnis, Sed Romanus verba fecit:veſter conſul,veſter imperator milites:cuius auſpicia pro vobis ex/
perti,nolite aduerſus vos velle experiri.Qui pugnarẽt vobiſcũ infeſtius:& alios duces ſenatus habuit:
qui maxime vobis ſuis militibus parceret:cui plurimũ vos imperatori veſtro crederetis:cũ elegit.pacẽ,

C etiã qui vincere poſſunt,volunt:quid nos velle oportet?quin omiſſis ira & ſpe fallacibus authoribus, nos ipſos,noſtraq; omnia cognitæ permittimus fidei!Approbantibus clamore cunctis,T.Quintius ante ſigna progreſſus,in poteſtate dictatoris milites fore dixit: orauit, vt cauſam miſerorum ciuium ſuſciperet:ſuſceptamq; eadem fide,qua rempublicam adminiſtrare ſolitus eſſet:tueretur. ſibi ſe priuatim nihil cauere:nolle alibi,q̃ in innocentia ſpem habere,militibus cauendum, quòd apud patres ſemel plebi,iterum legionibus cautum ſit:ne fraudi ſeceſſio eſſet.Quintio collaudato,cæteris bonũ animum habere iuſſis,dictator equo citato ad vrbem reuectus,authoribus patribus tulit ad populum in luco Petilino:ne cui militum fraudi ſeceſſio eſſet:orauit etiam bona venia Quirites: nequis eam rem ioco,ſerio'ue cuiquã exprobraret.Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt: ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente deleretur:additumq; legi:nequis:vbi tribunus militũ fuiſſet:poſtea ordinum ductor eſſet. Id propter P.Salonium poſtulatũ eſt ab coniuratis: qui alternis propè annis & tribunus militum,& primus centurio erat:quẽ nunc primipilum appellant.huic infenſi milites erant:quod ſemper aduerſatus nouis conſiliis fuiſſet:& ne particeps eorum eſſet,qui ab Lautulis fugiſſent. Itaque cũ hoc vnum propter Salonium ab ſenatu non impetraretur:tum Salonius obteſtatus patres conſcriptos ne ſuum honorem pluris,q̃ concordiam ciuitatis æſtimarent:perpulit,vt id quoque ferretur. Æque impotens poſtulatum fuit,vt de ſtipendio equitũ(merebant autẽ triplex ea tempeſtate)æra demerentur quod aduerſati coniurationi fuiſſent. Præter hæc inuenio apud quoſdam,L.Genutiũ tribunum plebis tuliſſe ad populum:ne fœnerare liceret.Item aliis plebiſcitis cautum:nequis eũdem magiſtratum intra decem annos caperet:neu duos magiſtratus vno anno gereret: vtiq; liceret conſules ambos plebeios creari.quæ ſi omnia conceſſa ſunt plebi:apparet haud paruas vires defectionem habuiſſe. Aliis annalibus proditum eſt: neque dictatorem Valerium dictum:ſed per conſulem omnem rem actam: neq; anteq̃ Romam veniretur,ſed Romæ eam multitudinem coniuratorum ad arma conſternatã eſſe: nec in T.Quintii villam,ſed in ædes C.Manlii nocte impetum factum:eumq; à coniuratis comprehenſum:vt dux fieret:inde ad quartum lapidem profectos loco munito conſediſſe:nec ab ducibus mẽtionem concordiæ ortam: ſed repente,cum in aciem armati exercitus proceſſiſſent: ſalutationem factam:& permiſtos dextras iungere,ac complecti inter ſe lachrymantes milites cœpiſſe: coactosq; conſules cum viderent auerſos à dimicatione militum animos: retuliſſe ad patres de concordia reconcilianda.adeo nihil,præterq̃ ſeditionem fuiſſe: eamq; compoſitam inter antiquos rerum authores con-

D ſtat.Et huius fama ſeditionis, & ſuſceptum cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos ab Romana ſocietate auertit.& præter Latinorum infidum iandiu fœdus. Priuernates etiam Norbam,atq; Setiam,finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

DECADIS PRIMÆ LIBER VIII.

IAM conſules erant C.Plautius ſecundum, L.Æmylius Mamercus: cum Setini, Norbaniq; Romam nũcii defectionis Priuernatium cum querimoniis acceptæ cladis venerunt. Volſcorum item exercitũ duce Antiati populo conſediſſe ad Satricum,allatum eſt,vt vtrunque bellum Plautio ſorte euenit.Prius ad Priuernũ profectus,extẽplo acie conflixit.haud magno certamine deuicti hoſtes: oppidum captum:redditumq; Priuernatibus,præſidio valido impoſito:agri partes duæ ademptæ. Inde victor exercitus Satricũ contra Antiates ductus. ibi magna vtrinq; cæde atrox prælium fuit.& cum tẽpeſtas eos neutrò inclinata ſpe dimicantes diremiſſet:Romani nihil eo certamine tam ambiguo feſſi, in poſterum diẽ præliũ parant. Volſcis recenſentibus quos viros in acie amiſiſſent,haud quaquã idem animus ad iterandũ periculum fuit. nocte pro victis Antium agmine trepido,ſauciis,ac parte impedimentorum relicta,abierunt. Armorum magna vis tum inter cæſa corpora hoſtium, tum in caſtris inuenta eſt.ea Luæ matri dare ſe conſul dixit: fineſq; hoſtium vſque ad oram maritimam eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmylio ingreſſo ad ſabellum agrum, non caſtra Samnitium,non legiones vſquam oppoſitæ.ferro, igniq; vaſtantem agros legati Samnitium pacem orantes adeunt. à quo reiecti ad ſenatum, poteſtate facta dicendi,poſitis ferocibus animis pacem ſibi ab Romanis, belliq; ius aduerſus Sidicinos petierunt. quæ ſe eo iuſtius petere: quòd in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus,non aduerſis, vt Campani, veniſſent:& aduerſus Sidicinos ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani nunquam amicos: qui nec, vt Samnites, in pace amicitiam,nec,vt Campani,auxilium in bello petiſſent: nec in fide populi Romani,nec in ditione eſſent.Cum de poſtulatis Sãnitium T.Æmylius prætor ſenatum conſuluiſſet:reddendumq; his fœdus patres cenſuiſſent:prætor Samnitibus reſpondit:Nec, quo minus perpetua amicitia eſſet,per populũ Romanum ſtetiſſe:nec contradici quin,quoniam ipſos belli culpa ſua contracti tædiũ cœperint:

A rit:amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet: nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis, belliq; liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cum domum reuertiſſent: extemplo inde exercitus Romanus ductus: annuo ſtipendio, & trium menſium frumento accepto: quod pepigerat conſul, vt tempus inducijs daret, quoad legati rediſſent. Samnites copijs iiſdem, quibus vſi aduerſus Romanum bellum fuerant: contra Sidicinos profecti haud in dubia ſpe erant mature hoſtium vrbis potiundæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri eſt. deinde poſtq̃ patres vt ſeram eam, vltimaq; tandem neceſſitate expreſſam aſpernabantur: ad Latinos iam ſua ſponte in arma motos facta eſt. nec Campani quidem (adeo iniuriæ Samnitium, q̃ beneficij Romanorum memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingens exercitus duce latino fines Samnitium ingreſſus, plus populationibus, quàm prælijs cladium fecit. & quanquam ſuperiores certaminibus Latini erant: haud inuiti, ne ſæpius dimicandum foret: agro hoſtium exceſſere. Id ſpatium Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi. qui cum adiſſent ſenatum conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſſi: precibus infimis petiere: vt ſatis ducerent Romani victoriam: quam Samnitibus ex Campano, Sidicinoq; hoſte eripuiſſent: ne vinci etiam ſe ab ignauiſſimis populis ſinerent. Latinos, Campanosq;, ſi ſub ditione populi Romani eſſent: pro imperio arcerent Samniti agro. ſin imperium abnuerent: armis coërcerent. Aduerſus hæc reſponſum anceps datum: quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam non eſſe: timebantq; ne arguendo abalienarent. Campanorum aliam conditionem eſſe: qui non fœdere, ſed per deditionem in fidem veniſſent. itaque Campanos, ſeu velint, ſeu nolint, quieturos. in fœdere Latino nihil eſſe, quo'd bellare cum quibus ipſi velint, prohibeantur. Quod reſponſum, ſicut dubios Samnites quidnam facturum Romanum cenſerent, dimiſit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos, velut nihil iam non concedentibus Romanis, ferociores fecit. Ita per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra concilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe principes occulte Romanum coquebant bellum. huic quoque aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quanquam omnia de induſtria celabantur: priusq; quàm mouerentur Romani, tolli ab tergo Samnitem hoſtem volebant: tamen per quoſdam priuatis hoſpitijs, neceſſitudinibusq; coniunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſſisq; ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui conſules aduerſus tantam molem belli crearentur: religio inceſſit, ab eis, quorum imminutum imperium eſſet: comitia haberi. itaq; interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fabius. Creauere conſules T. Man-

B lium Torquatum tertium, P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum Epiri regem Italiam claſſe appuliſſe conſtat. quod bellum, ſi prima ſatis proſpera fuiſſent: haud dubie ad Romanos perueniſſet. Eadem ætas rerum magni Alexandri eſt: quem ſorore huius ortum, in alio tractu orbis inuictum bellis iuuenẽ fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani, etſi defectio ſociorum nominisq; latini haud dubia erat: tamen, tanquam de Samnitibus, non de ſe curam agerẽt: decem principes Latinorum Romam euocauerunt: quibus imperarent, quæ vellent. Prætores tum duos Latini habebant L. Annium Setinum, & L. Numitium Circeienſem, ambos ex colonijs Romanis: per quos, præter Signiam, Velitrasq;, & ipſas colonias Romanas, Volſci etiã exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubiũ erat ſuper qua re accirentur. itaque concilio prius habito prætores, quàm Romam proficiſcerentur: euocato ſe ab ſenatu docent Romano: & quæ actum iri ſecum credant: quidnã ad ea reſponderi placeat: referunt. Cum aliud alij cenſerent: tum Annius. Quanquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret: tamen magis ad ſummam rerum noſtrarum pertinere arbitror, quid agendum nobis, q̃ quid loquendum ſit. facile erit, explicatis conſilijs, accommodare rebus verba. Nam ſi etiam nunc ſub vmbra fœderis æqui ſeruitutẽ pati poſſumus: quid abeſt quin proditis Sidicinis non Romanorũ ſolum, ſed Samnitiũ quoque dicto pareamus? reſpondeamusq; Romanis: nos, vbi innuerint, poſituros arma. Sin autem tandem libertatis deſiderium remordet animos: ſi fœdus eſt: ſi ſocietas æquatio iuris eſt: ſi conſanguineos nos Romanorũ eſſe, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: ſi ſocialis illis exercitus is eſt, quo adiuncto duplicent vires ſuas: quem ſecernere conſules ab ſe bellis proprijs ſumendis, ponendisq; nolint: cur non omnia æquantur? cur non alter ab Latinis cõſul datur vbi pars viriũ: ibi & imperij pars eſt. Eſt quidem nobis hoc per ſe haud nimis amplum: quippe concedentibus Romã caput Latio eſſe, ſed vt amplum videri poſſet, diuturna patientia fecimus. Atqui ſiquando vnquã conſociandi imperij, vſurpandæ libertatis tempus optaſtis: en hoc tempus adeſt, & virtute veſtra, & deũm benignitate vobis datum. Tentaſtis patientiam negando militem. quis dubitat exarſiſſe eos: cum plus ducentorum annorum morem ſolueremus? pertulerunt tamen hunc dolorem. bellũ noſtro nomine cum Pelignis geſſimus. qui ne noſtrorum quidem finium per nos tuẽdorum ius antea dabant: nihil interceſſerunt. Sidicinos in fidem receptos, Campanus ad nos ab ſe deſciſſe, exercitus, nos parare aduerſus Samnites fœderatos ſuos audierunt: nec mouerunt ſe ab vrbe. vnde hæc illis tanta modeſtia, niſi à conſcientia virium & noſtrarum, & ſuarum? Idoneos authores habeo, querentibus de nobis Samnitibus ita reſponſum ab ſenatu Romano eſſe: vt facile appareret ne ipſos quidem iam

C poſtulare vt Latium ſub Romano imperio ſit. vſurpate modo poſtulando eo, quod illi vobis taciti
concedunt. Siquem hoc metus dicere prohibet:ego ipſe audiente non populo Romano modo ſena-
tuq́;, ſed Ioue ipſo, qui Capitolium incolit:profiteor me dicturum:vt, ſi nos in fœdere, ac ſocietate
eſſe velint, conſulem alterum ab nobis, ſenatusq́; partem accipiant. Hæc ferociter non ſuadenti ſo-
lum, ſed pollicenti clamore & aſſenſu omnes permiſerunt vt ageret:diceretq́;, quæ è repub. nominis la-
tini, fideq́; ſua viderentur. Vbi eſt Romá ventum:in Capitolio ei ſenatus datus eſt. Ibi cum T.Man
lius conſul egiſſet cum eis ex authoritate patrum:ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent: Annius
tanquam victor armis Capitolium cepiſſet:non legatus iure gẽtium loqueretur:tempus erat, inquit,
T.Manli, voſq́; patres conſcripti, tandem iam vos nobiſcum nihil pro imperio agere: cum florentiſ-
ſimum deũm benignitate nunc Latium armis viriſq́;, Samnitibus bello victis, Sidicinis, Campa-
niſq́; ſociis, nunc etiam Volſcis aduictis, videretis:colonias quoque veſtras Latinum Romano præ-
tuliſſe imperium. ſed quoniam vos regno impotenti finem vt imponatis, non inducitis in animum:
nos quanquam armis poſſumus aſſerere Latium in libertatem:conſanguinitati tamẽ hoc dabimus,
vt conditiones pacis feramus æquas vtriſque:quoniam vires quoque æquari diis immortalibus pla
cuit. conſulem alterum Roma, alterum ex Latio creari oportet:ſenatus partem æquam ex vtraque gẽ-
te eſſe:vnum populum, vnam rempub. fieri. & vt imperii eadem ſedes ſit, idemq́; omnibus nomẽ:quo-
niam ab alterutra parte concedi neceſſe eſt:quod vtriſque bene vertat:ſi hæc ſanè patria potior:& Ro
mani omnes vocemur. Forte ita accidit:vt parem ferociæ huius & Romani conſulem T.Manlium
haberent:qui adeo non tenuit iram:vt ſi tanta dementia patres conſcriptos cepiſſet, vt ab Setino ho-
mine leges acciperent:gladio cinctum in ſenatum ſe eſſe venturum palàm diceret: & quemcunque in
curia Latinum vidiſſet:ſua manu interempturum. & conuerſus ad ſimulachrum Iouis, Audi Iupi-
ter hæc ſcelera, inquit:audite ius faſq́;. Peregrinos conſules, & peregrinum ſenatum in tuo Iupiter
augurato templo captus, atque ipſe oppreſſus viſurus es! hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum
Albanis patribus veſtris Latini! hæc L. Tarquinius vobiſcum poſtea fœdera fecit! non venit in men-
tem pugna apud Regillum lacum!! adeo & cladium veſtrarum veterum, & beneficiorum noſtrorum
erga vos obliti eſtis! Cum conſulis vocem ſubſecuta patrum indignatio eſſet: proditur memoriæ:
aduerſus crebram implorationem deũm, quos teſtes fœderum ſæpius inuocabant conſules vocem
Annii ſpernentis numina Iouis Romani auditam. certe cum commotus ira ſe ab veſtibulo templi
D citato gradu proriperet:lapſus per gradus, capite grauiter offenſo impactus imo ita eſt ſaxo: vt ſopi-
retur. Exanimatum authores quoniam non omnes ſunt: mihi quoque in incerto relictum ſit ſicut in-
ter fœderum ruptorum teſtationem ingenti fragore cœli procellam effuſam. nam & vera eſſe, & apte
ad repræſentandam iram deũm ficta, poſſint. Torquatus miſſus ab ſenatu ad dimittẽdos legatos, cum
iacentem Annium vidiſſet:exclamat, ita vt populo patribusq́; audita vox pariter ſit. bene habet. dii
pium mouete bellum. eſt cœleſte numen:es magne Iupiter. haud fruſtra te patrem deũm hominumq́;
hac ſede ſacramus. Quid ceſſatis Quirites, voſq́; patres conſcripti arma capere diis ducibus! ſic ſtra-
tas legiones Latinorum dabo: quemadmodum legatum iacentem videtis. Aſſenſu populi excepta
vox conſulis tantum ardoris animis fecit: vt legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis, qui
iuſſu conſulis proſequebantur: quàm ius gentium ab ira, impetuq́; hominum tegeret. Conſen-
ſit & ſenatus bellum: Conſulesq́; duobus ſcriptis exercitibus per Marſos, Pelignosq́; profecti, adiun-
cto Samnitium exercitu, ad Capuam, quò iam Latini, ſociiq́; conuenerant:caſtra locant. Ibi in quie-
te vtriq; conſuli eadem dicitur viſa ſpecies viri maioris, q̃ pro humano habitu, auguſtioriſq́;, dicetis:
Ex vna acie imperatorem, ex altera exercitum diis manibus, matriq́; Terræ deberi:vtrius exercitus
imperator legiones hoſtium, ſuperq́; eas ſe deuouiſſet: eius populi, partisq́; victoriam fore. Hos vbi
nocturnos viſus inter ſe conſules contulerunt:placuit ad aueruncandam deũm iram victimas cædi:ſi-
mul vt ſi extis eadem, quæ ſomno viſa fuerant: portenderentur: alteruter conſulum fata impleret.
Vbi reſponſa aruſpicum inſidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt: tum adhibitis legatis,
tribuniſq́;, & imperiis deũm propalàm expoſitis, ne mors voluntaria conſulis exercitum in acie ter-
reret:compararant inter ſe, vt ab vtraque parte cedere Romanus exercitus cœpiſſet:inde ſe conſul de-
uoueret pro populo Romano, Quiritibusq́;. Agitatum etiam in concilio eſt: vt, ſiquando vnquam
ſeuero vllum imperio bellum adminiſtratum eſſet: tunc vti diſciplina militaris ad priſcos redigere-
tur mores. Curam acuebat: quòd aduerſus Latinos bellandum erat: lingua, moribus, armorum ge-
nere, inſtitutis ante omnia militaribus congruentes: milites militibus, centurionibus centuriones,
tribuni tribunis compares collegæq́; iiſdem præſidiis, ſæpe iiſdem manipulis permiſti fuerant. Per
hæc nequo errore milites caperentur: edicunt conſules: nequis extra ordinem in hoſtem pugnaret.
Forte inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes dimiſſi erant. T.Manli-
us conſulis filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turmalibus euaſit: vt vix teli iactu ab ſtatione pro-
xima abeſſet. ibi Thuſculani erant equites:præerat Geminius Metius, vir tum genere inter ſuos, tum
factis clarus. is vbi Romanos equites, inſignemq́; inter eos præcedẽtem cõſulis filiũ (ná omnes inter ſe

vtriq;

A vtiq; illuſtres viri noti erant)cognouit:vna'ne,ait,turma Romani cum Latinis,ſociiſq; bellũ geſturi eſtis? quid interea conſules,quid duo exercitus conſulares agent? Aderũt in tempore,Manlius inquit: & cum illis aderit Iupiter ipſe fœderum à vobis violatorum teſtis:qui plus poteſt,polletq;. Si ad regillum lacum ad ſatietatem veſtram pugnauimus:hic quoq; efficiemus profecto, ne nimis acies vobis, & collata ſigna nobiſcum cordi ſint. Ad ea Geminius paululum ab ſuis equo prouectus. vis'ne igitur, dum dies iſta venit,qua magno conatu exercitus moueatis:interea tu ipſe congredi mecum:vt noſtro duorum iam hinc euentu cernatur quantum eques Latinus Romano præſtet? Mouet ferocem animũ iuuenis ſeu ira,ſeu detrectandi certaminis pudor,ſeu inexuperabilis vis fati. oblitus itaque imperii patrii,conſulumq; edicti,præceps ad id certamen agitur:quo vinceret,an vinceretur, haud multum intereſſet. equitibus cæteris velut ad ſpectaculum ſummotis, ſpatio, quod parui interiacebat campi: aduerſos concitant equos: & cum infeſtis cuſpidibus concurriſſent, Manlii cuſpis ſuper galeam hoſtis, Metii trans ceruicem equi elapſa eſt. circumactis deinde equis cum prior ad iterandum ictũ Manlius conſurrexiſſet:ſpiculum inter aures equi fixit. ad cuius vulneris ſenſum cum equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret:excuſſit equitem:quem cuſpide,parmaq; innixum, attollentẽ ſe à graui caſu Manlius ab iugulo,ita vt per coſtas ferrũ emineret,terræ affixit: ſpoliiſq; lectis ad ſuos reuectus,cum ouante gaudio turma in caſtra,atq; deinde ad prætorium ad patrem tendit: ignarus fati futuri,quæ laus,an pœna merita eſſet. Vt me omnes,inquit,pater tuo ſanguine ortum vere ferrent: prouocatus equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod vbi audiuit conſul: extemplo filiũ auerſatus,concionem claſſico aduocari iuſſit. quæ vbi frequens conuenit: Quandoquidem,inquit, tu T. Manli neq; imperium conſulare,neq; maieſtatem patriam veritus, aduerſus edictum noſtrũ extra ordinem in hoſtem pugnaſti:& quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diẽ Romana res: ſoluiſti:neq; in eam neceſſitatem adduxiſti:vt aut reipub. mihi, aut mei, meorumq; obliuiſcendum ſit:nos potius noſtro delicto plectemur,q̃ reſpu,tanto ſuo damno noſtra peccata luat. triſte exemplum,ſed in poſterum ſalubre iuuentuti erimus. Me quidem cum ingenita charitas liberũm, tum ſpecimen iſtud virtutis deceptum vana imagine decoris in te mouet:ſed cum aut morte tua ſanciendа ſint conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem,ſiquid in te noſtri ſanguinis eſt: recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam pœna reſti-

B tuas. I lictor,deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio,nec aliter,q̃ in ſe quiſq; diſtrictã cernentes ſecurim,metu magis,q̃ modeſtia quieuere. Itaq; velut emerſo ab admiratione animo cum ſilentio defixi ſtetiſſent repente,poſtq̃ ceruice cæſa fuſus eſt cruor:tum libero conqueſtu coortæ voces ſunt:vt neq; lamentis,neq; execrationibus parceretur:ſpoliiſq; contectum iuuenis corpus, quantum militaribus ſtudiis funus vllum concelebrari poteſt: ſtructo extra vallum rogo concremaretur: Manlianaq; imperia non in præſentia modo horrenda, ſed exempli etiam triſtis in poſterũ eſſent. Fecit tamen atrocitas pœnæ obediẽtiorem duci militem:& præterq̃ quòd vigiliæ,cuſtodiæq;, & ordo ſtationum intentioris vbiq; curæ erant: in vltimo etiam certamine, cum deſcenſum in aciem eſt:ea ſeueritas profuit. fuit enim ciuili maxime bello pugna ſimilis. adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana republica,præter animos,erat. Clypeis antea Romanis vſi ſunt:deinde,poſtquàm ſtipendiarii facti ſunt:ſcuta pro clypeis fecere:& quòd antea phalanges ſimiles Macedonicis: hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. poſtremo in plures ordines inſtruebatur. ordo ſexagenos milites, duos centuriones,vexillarium vnum habebat. Prima acies haſtati erant manipuli quindecim diſtantes inter ſe modicum ſpatium,manipulis leueis vicenos milites, aliam turba ſcutatorũ habebat. leues autem,qui haſtam tantum,gæſaq; gererent: vocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiam habebat, Robuſtior inde ætas totidem manipulorum, quibus principibus eſt nomen, hos ſequebantur, ſcutati omnes, inſignibus maxime armis. hoc XXX manipulorum agmen antepilanos appellabant: quia ſub ſignis iam alii quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo vnuſquiſq; tres partes habebat:earum vnamquãque primum pilum vocabant:tribus ex vexillis conſtabat:vexillum CLXXXVI homines erant. Primum vexillum triarios ducebat, veteranũ militem ſpectatæ virtutis:ſecundum rorarios,minus roboris ætate, factiſq;:tertium accenſos: minimæ fiduciæ manum:eo & in poſtremam aciem reiiciebantur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet: haſtati omnium primi pugnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent: pede preſſo eos retrocedentes in interualla ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat:haſtati ſequebantur. triarii ſub vexillis conſidebant:ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris. haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas,haud ſecus q̃ vallo ſepta inhorreret acies:tenẽtes. Si apud principes quoq; haud ſatis proſpere eſſet pugnatum:à prima acie ad triarios ſenſim referebantur. Inde rem ad triarios rediſſe,cum laboratur,prouerbio increbuit. Triarii conſurgentes,vbi in interualla ordinum ſuorum principes,& haſtatos recepiſſent:extemplo compreſſis ordinibus velut claudebant vias: vnoq; continente agmine iam nulla ſpe poſt relicta in hoſtem incedebant. id erat formidoloſiſſimum hoſti:cum velut victos inſecuti nouam repente aciem exurgentem,auctam numero cernebant. Scribebantur hæ qua-

C tuor ferè legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones trecenis. alterum tantum ex Latino delectu adiiciebatur: qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis: eodemq; ordine inſtruxerant aciem. Nec vexilla cum vexillis tantum, vniuerſi haſtati cum haſtatis, principes cum principibus, ſed centurio quoq; cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent: cõcurrendum ſibi eſſe ſciebat. Duo primipili ex vtraq; acie inter triarios erant: Romanus corpore haudquaquam ſatis validus, cæterũ ſtrenuus vir, peritusq; militiæ: Latinus viribus ingens, bellatorq; primus: notiſſimi inter ſe: quia ſemper pares ordines duxerunt. Romano haud ſatis fidenti viribus iam Romæ permiſſum erat ab conſulibus vt ſubcenturionem ſibi, quem vellet, legeret: qui tutaretur eum ab vno deſtinato hoſte. isq; iuuenis in acie oblatus, ex centurione Latino victoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuuii montis: qua via ad Veſerim ferebat. Romani conſules prius quàm educerent in aciẽ immolauerunt. Decio caput iecinoris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alioqui acceptam diis hoſtiam eſſe: Manlium egregie litaſſe. Atqui bene habet, inquit Decius: ſi ab collega litatum eſt. Inſtructis, ſicut antedictum eſt, ordinibus proceſſere in aciem: Manlius dextro, Decius læuo cornu præerat. Primo vtrinque æquis viribus, eodem ardore animorum gerebatur res: deinde ab læuo cornu haſtati Romani non ferentes impreſſionem Latinorum, ſe ad principes recepere. In hac trepidatione Decius cõſul M. Valerium magna voce inclamat. Deorum, inquit, opẽ Valeri opus eſt. agẽdum pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pontifex eum togam prætextam ſumere iuſſit: & velato capite manu ſubter togam ad mentem exerta, ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantem ſic dicere. Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, dii Indigetes, diui, quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiumq;: diiq; manes, vos precor, veneror, veniam peto, feroq;: vti populo Romano Quiritium vim, victoriamq; proſperetis: hoſteſq; populi Romani Quiritium terrore, formidine, morteq; afficiatis. Sicut verbis nuncupaui: ita pro republica Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones, auxiliaq; hoſtium mecum diis manibus, Tellurìq; deuoueo. Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium iubet: matureq; collegæ ſe deuotum pro exercitu nunciare. ipſe incinctus cinctu gabino, armatus in equum inſiluit: ac ſe in medios hoſtes immiſit. Conſpectus ab vtraq; acie aliquãto auguſtior humano viſu, ſicut cœlo miſſus, piaculum omnis deorum iræ: qui peſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror, pauorq; cum illo latus ſigna primo Latinorum turbauit: deinde in totam penitus

D aciem peruaſit. Euidentiſſimum id fuit: quod quacunque equo inuectus eſt: ibi haud ſecus, quàm peſtifero ſydere icti pauebant. vbi vero corruit obrutus telis: inde iam haud dubie conſternatæ cohortes latinorum fugam, ac vaſtitatem late fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, velut tum primum ſigno dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam & rorarii procurrebant inter antepilanos: addiderantq; vires haſtatis, ac principibus: & triarii genu dextro innixi nutum conſulis ad conſurgendum expectabant. procedente deinde certamine cum aliis partibus multitudo ſuperaret Latinorum, Manlius conſul audito euentu collegæ, cum, vt ius faſq; erat, lachrymis non minus, q̃ laudibus debitis proſecutus tam memorabilem mortem eſſet: pauliſper addubitauit an conſurgendi iam triariis tempus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad vltimum diſcrimen ſeruari, accenſos ab nouiſſima acie ante ſigna procedere iubet. Qui vbi ſubiere: extemplo Latini: tanquam idem aduerſarii feciſſent: triarios ſuos excitauerunt. qui aliquãdiu pugna atroci cum & ſemetipſi fatigaſſent: & haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent: pellerent vi tamen hoſtem: debellatum iam rati, peruentumq; ad extremam aciem: tunc conſul triariis, conſurgite nunc, inquit, integri aduerſus feſſos, memores patriæ, parentumq;, & coniugum, ac liberorum, memores conſulis pro veſtra victoria morte occumbentis. Vbi triarii conſurrexerunt integri, refulgentibus armis: noua ex improuiſo orta acies receptis in interualla ordinum antepilanis, clamore ſublato principia Latinorum pertinebant: Haſtiſq; ora fodientes primo robore virorum cæſo, per alios manipulos velut inermes propè intacti euaſere: tantaq; cæde perrupere cuneos: vt vix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoque ſub radicibus montis procul inſtructi præbuere terrorem Latinis. Cæterum inter omnes ciues, ſociosq; præcipua laus eius belli penes conſules fuit: quorum alter omnes minas, periculaq; ab deis ſuperis, inferisq; in ſe vnũ vertit: alter ea virtute, eoq; conſilio in prælio fuit: vt facile conuenerit inter Romanos Latinosq;, qui eius pugnæ memoriam poſteris tradiderunt: vtrius partis T. Manlius dux fuiſſet: eius futuram haud dubie fuiſſe victoriam. Latini ex fuga ſe Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta: multiq; mortales ibi viui oppreſſi, maxime Campani. Decii corpus ne eo die inueniretur, nox quærentes opppreſſit: poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: funusq; compar morti celebrante collega, factum. Illud adiiciẽdum videtur: licere conſuli, dictatoriq;, & prætori, cũ legiones hoſtium deuoueat: non vtiq; ſe, ſed quem velit ex legione Romana ſcriptum ciuem deuouere. ſi is homo, qui deuotus eſt, moritur: probe factum videri: ni moritur: tum ſignum ſeptem pedes altum, aut maius in terram defodi: & piaculum hoſtia cædi, vbi illud ſignum defoſſum erit: eò magiſtratum Romanum deſcendere fas non eſt, ſin autem ſeſe deuouere volet, ſicuti Decius deuouit: ni moritur;

A moritur:neq; ſuum,neque publicum diuinum pure faciet.qui ſeſe deuouerit:Vulcano arma, ſiue cui alii diuo vouere volet:ſiue hoſtia,ſiue quo alio volet:ius eſto. Telo,ſuper quod ſtans conſul precatus eſt:hoſtem potiri fas nõ eſt:ſi potiatur:Martis vouet auribus piaculum fieri. Hæc etſi omnis diuini, humaniq; moris memoria aboleuit, noua peregrinaq; omnia priſcis ac patriis præferendo: haud ab re duxi,verbis quoq; ipſis,vt tradita,nuncupataq; ſunt,referre. Romanis poſt prælium demũ factum Samnites veniſſe ſubſidio,expectato euentu pugnæ,apud quoſdam authores inuenio: Latinis quoq; ab Lauinio auxilium,dum deliberando terunt tempus:victis demum ferri cœptum. & cum iam portis prima ſigna,& pars agminis eſſet egreſſa: nuncio allato de clade Latinorum,cum conuerſis ſignis retro in vrbem rediretur: prætorem eorum nomine Milionum dixiſſe ferunt: pro paulula via magnam mercedem Romanis eſſe ſolendam. Qui Latinorum pugnæ ſuperfuerant: multis itineribus diſſipati cum ſe in vnum conglobaſſent: Veſcia vrbs eis receptaculum fuit. Ibi in conciliis Numitius imperator eorum:affirmando communem vere Martem belli: vtranque aciem pari cæde proſtrauiſſe: victoriæq; nomen tantum penes Romanos eſſe cæteram pro victis fortunam & illos gerere: funeſta duo conſulum prætoria:alterum paricidio filii:alterum conſulis deuoti cæde: trucidatum exercitum omnem:cæſos haſtatos principeſq;,ſtragem & ante ſigna,& poſt ſigna factam: triarios poſtremo rem reſtituiſſe. Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint:tamen ſupplemento vel Latium propius eſſe,vel Volſcos,quàm Romam. Itaque, ſi videatur eis,ſe ex Latinis, & ex Volſcis populis iuuentute propere excita,rediturum infeſto exercitu Capuam eſſe:Romanoſq; nihil tum minus, quàm prælium expectantes,nec opinato aduentu perculſurum. Fallacibus literis circa Latium, nomenq; Volſcum miſſis,quia qui non interfuerunt pugnæ:ad credendum temere faciliores erãt:tumultuarius vndique exercitus raptim conſcriptus conuenit.Huic agmini Torquatus conſul ad Triſanum(inter Sinueſſam, Minturnaſq; is locus eſt)occurrit.prius quàm caſtris locus caperetur: ſarcinis vtrinque in aceruum coniectis,pugnatum,debellatumq; eſt. adeo enim acciſæ res ſunt: vt conſuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent ſe omnes Latini: deditionemq; eam Campani ſequerentur.Latium,Capuaq; agro mulctati: Latinus ager Priuernati addito agro, & Falernus, qui populi Campani fuerat:vſque ad Vulturnum flumen plebi Romanæ diuiditur,bina in Latino iugera,ita vt dodrantem ex Priuernati complerent:data:terna in Falerno,quadrantibus etiam pro longin-

B quitate adiectis. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumq; equites: quia non deſciuerant.Cum Laurẽtibus renouari fœdus iuſſum.renouaturq; ex eo quotannis poſt diem decimum Latinarum.equitibus Campanis ciuitas data:monumentumq; vt eſſet, æneam tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerunt. vectigal quoque eis Campanus populus iuſſus pendere in ſingulos quotannis (fuere autem mille, & ſexcenti)denarios numos quadringenos quinquagenos. Ita bello geſto pecunis:pœnaq; pro cuiuſq; merito perſolutis, T.Manlius Romam redit. cui venienti ſeniores tantum obuiam exiſſe conſtat:iuuentutem & tunc,& omni vita deinde auerſatam eum, execratamq;. Antiates in agrum Hoſthenſem,Ardeatem, Solonium incurſiones fecerunt. Manlius conſul, quia ipſe per valetudinem id bellum exequi nequierat: dictatorem L.Papyrium Craſſum, qui tum forte erat prætor:dixit.ab eo magiſter equitum L.Papyrius Curſor dictus.Nihil memorabile aduerſus Antiates ab dictatore geſtum eſt:cum aliquot menſes ſtatiua in agro Antiati habuiſſet. Anno inſigni victoria de tot ac tam potentibus populis, ad hoc conſulum alterius nobili morte, alterius ſicut truci, ita claro ad memoriam imperio,ſucceſſere conſules T.Æmylius Mamercus,& Q.Publius Philo:neq; in ſimilem materiam rerum, & ipſi aut ſuarum rerum, aut partium in republica magis,q̃ patriæ memores. Latinos ob iram agri amiſſi rebellantes in campis Senectanis fuderunt,caſtriſq; exuerũt. Ibi Publio, cuius ductu auſpicioq; res geſtæ erant,in deditionem accipiente Latinos populos,quorum ibi iuuentus cæſa erat:Æmylius ad Pedum exercitum duxit.Pedanos tuebatur Tyburs, Prænestinus, Veliternuſq; populus:venerãt & ab Lanuuio,Antioq; auxilia. Vbi cum præliis quidem ſuperior Romanus eſſet,ad vrbem ipſam Pedum, caſtraq; ſociorum populorum, quæ vrbi adiuncta erant, integer labor reſtaret:bello infecto repente omiſſo conſul,quia collegæ decretum triumphum audiuit: ipſe quoque triumphi ante victoriam flagitator Romam redit. Qua cupiditate offenſis patribus, negantibuſq; niſi Pedo capto aut dedito triumphũ,hinc alienatus ab ſenatu Æmylius ſeditioſis tribunatibus ſimilem deinde conſulatũ geſſit.Nã neq; quoad fuit conſul,criminari apud populũ patres deſtitit,collega haudquaquam aduerſante:quia & ipſe de plebe erat.materia autẽ præbebat criminibus ager in Latino,Falernoq; agro maligne plebi diuiſus. & poſtq̃ ſenatus finire imperiũ conſulibus cupiens dictatorem aduerſus rebellantes Latinos dici iuſſit: Æmylius cuius tum faſces erant, collegam dictatorem dixit:ab eo magiſter equitum Iunius Brutus dictus.Dictatura popularis & orationibus in patres criminoſis fuit:& quòd tres leges ſecundiſſimas plebi,aduerſas nobilitati tulit:vnã,vt plebiſcita omnes Quirites tenerent:alteram,vt legum,quæ comitiis centuriatis ferentur,ante initũ ſuffragium patres authores fierent:tertiam,vt alter vtiq; ex plebe,cũ eò ventum ſit vt vtrunq; plebeium fieri liceret: cenſor crearetur.plus eo anno domi acceptum cladis ab cõſulibus,ac dictatore, q̃ ex victoria eorum,bel-

C ſlcisq; rebus foris auctum imperiũm patres credebant. Anno inſequenti L. Furio Camillo, C. Menio coss. quo inſignitius omiſſa res Æmylio ſuperioris anni conſuli exprobraretur: Pedum armis, viriſq;, & omni vi expugnandum ac delendum ſenatus fremit: coactiq; noui conſules omnibus eam rem præuerti, proficiſcuntur. Iam Latio is ſtatus erat rerum, vt neq; bellum, neq; pacem pati poſſent. ad bellũ opes deerant: pacem ob agri adempti dolorem aſpernabantur: medius conſiliis ſtandum videbatur: vt oppidis ſe tenerent: ne laceſſitus Romanus cauſam belli haberet: & ſi cuius oppidi obſidio nunciata eſſet: vndiq; ex omnibus populis auxilium obſeſſis ferretur. Neq; tamen niſi admodũ à paucis populis Pedani adiuti ſunt. Tyburtes, Prænestiniq;, quorũ ager propior erat, Pedum peruenere. Aricinos, Lanuuinoſq;, & Veliternos Antiatibus Volſcis ſe coniungentes ad Asturæ flumen Menius improuiſo adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tyburtibus maxime valido exercitu maiore mole, quanquam æque proſpero euentu pugnat. Tumultum maxime repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos parte exercitus conuerſa Camillus non compulit ſolum eos intra mœnia: ſed eodem etiam die, cum ipſos auxiliaq; eorum perculiſſet, oppidum ſcalis cepit. Placuit inde iam maiore conatu, animoq; ab vnius expugnatione vrbis ad perdomandum Latium victorem circunducere exercitum, nec quieuere, ante q̃ expugnando, aut deditionem accipiendo ſingulas vrbes, Latium omne ſubegere. Præſidiis inde diſpoſitis per recepta oppida, Romam ad deſtinatum omnium conſenſu triumphum deceſſere. additus triumpho honos: vt ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius q̃ comitiis in inſequentem annum conſules rogarent: Camillus de Latinis populis ad ſenatum retulit: atq; ita diſſeruit. Patres conſcripti, quod bello armiſq; in Latio agẽdũ fuit, id iam deũm benignitate, ac virtute militum ad finem venit. cæſi ad Pedum, Asturamq; ſunt exercitus hoſtium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volſcis aut vi capta, aut recepta in deditionẽ præſidiis tenentur veſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniam rebellando ſæpius nos ſolicitant: quonam modo perpetua pace quietos obtineamus. dii immortales, ita vos potentes huius conſilii fecerunt, vt ſit Latium deinde, an non ſit, in veſtra manu poſuerint. Itaq; pacem vobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum vel ſæuiendo, vel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos, victoſq;? licet delere omne Latium: vaſtas inde ſolitudines facere: vnde ſociali egregio exercitu per multa bella, magnaq; ſæpe vſi eſtis. Vultis exemplo maiorum augere rem Romanã victos in ciuitatem accipiendo? materia creſcendi per ſummam gloriam ſuppeditat: certe id firmiſſimum longe imperium eſt, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. tot populos inter ſpem, metumq; ſuſpenſos animi habetis: & veſtram itaq; de eis curam q̃primum abſolui, & illorũ animos, dum expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit efficere vt omnium rerum vobis ad conſulendum poteſtas eſſet. veſtrum eſt decernere quid optimum vobis, reiq; publicæ ſit. Principes ſenatus relationem conſulis de ſumma rerum laudare: ſed cum aliorum cauſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſiliũ dicere, vt pro merito cuiuſq; ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumq;. Lanuuinis ciuitas data: ſacraq; ſua reddita cum eo, vt ædes lucuſq; Soſpitæ Iunonis cõmunis Lanuuinis municipibus cum populo Romano eſſet. Aricini, Nomentaniq;, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini ciuitatem adepti. Thuſculanis ſeruata ciuitas, quã habebant: crimenq; rebellionis à publica fraude in paucos authores verſum. In Veliternos veteres ciues Romanos, quòd toties rebellaſſent, grauiter ſæuitum: & muri deiecti: & ſenatus inde abductus: iuſſiq; trans Tyberim habitare: vt eius, qui cis Tyberim deprehenſus eſſet, vſq; ad mille pondo clarigatio eſſet: nec prius q̃ ære perſoluto, is qui cepiſſet extra vincula captũ haberet. In agrum ſenatorum coloni miſſi: quibus aſcriptis, ſpeciem antiquæ frequentiæ Velitræ receperunt. Et Antium noua colonia miſſa, cum eo, vt Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi aſcribi coloni vellent. naues inde lõgæ abactæ: interdictumq; mare Antiati populo eſt: & ciuitas data. Tyburtes, Prænestiniq; agro mulctati: neq; ob recens tantum rebellionis cõmune cum aliis Latinis crimen: ſed quòd tædio imperii Romani cum Gallis gente efferata arma quondam conſociaſſent. Cæteris Latinis populis cõnubia, cõmerciaq;, & conſilia inter ſe ademerunt. Campanis equitibus honoris cauſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent: Fundaniſq;, & Formianis, quòd per fines eorum tuta pacataq; ſemper fuiſſet via: ciuitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanoſq; eiuſdem iuris conditioniſq;, cuius Capuã eſſe placuit. Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: roſtriſq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: roſtraq; id templum appellatum. C. Sulpitio Lõgo. P. Ælio Peto conſulibus, cũ omnia nõ opes magis romanæ, q̃ beneficus parta gratia bona pace obtineret: inter Sidicinos, Auruncoſq; bellũ ortum. Aurunci à T. Manlio conſule in deditionẽ accepti nihil deinde mouerant: eo petẽdi auxilii ab Romanis cauſa iuſtior fuit. ſed prius q̃ cõſules ab vrbe (iuſſerat enim ſenatus defendi Aurũcos) exercitum educerẽt: fama affertur Aurũcos metu oppidum deſeruiſſe: ꝓfugoſq; cum cõiugibus, ac liberis Sueſſam cõmuniiſſe: quæ nũc Aurunca appellata: mœnia antiqua eorum, vrbemq; à Sidicinis deletam. Ob ea infenſus conſulibus ſenatus, quorum cunctatione proditi ſocii eſſent: dictatorem dici iuſſit. dictus eſt. Claudius Regillenſis: magiſtrum equitum C. Claudiũ

Hortatorem

A Hortatorem dixit. Religio inde iniecta de dictatore: & cum augures vitio creatum videri dixiſſent, dictator, magiſterq́; equitum ſe magiſtratu abdicarunt. Eo anno Minutia veſtalis ſuſpecta primo propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamq́; in poteſtate habere: facto iudicio viua ſub terram ad portam Collinam dextra via ſtrata defoſſa ſcelerato campo. credo ab inceſto id ei loco nomen factum.

Eodem anno Q. Publius Philo prætor primum de plebe aduerſante Sulpitio conſule, qui negabat rationem eius ſe habiturum: eſt factus, ſenatuq́;, cum in ſummis imperiis id non obtinuiſſet, minus in prætura intendente. Inſequens annus L. Papyrio Craſſo, Cæſone Duillio conſulibus, Auſonũ magis nouo quàm magno bello fuit inſignis. ea gens Cales vrbem incolebat: Sidicinis finitimis arma coniunxerat: vnoq́; prælio haud ſanè memorabili duorum populorum exercitus fuſus propinquitate vrbium ad fugã pronior, & in fuga ipſa tutior fuit. nec tamen omiſſa eius belli cura patribus: quia toties iam Sidicini aut ipſi mouerãt bellum, aut mouentibus auxilium tulerant, aut cauſa armorum fuerant. Itaque omni ope annixi ſunt vt maximum ea tempeſtate imperatorem M. Valerium Coruinum conſulem quartum facerent: collega additus Coruino M. Attilius Regulus & ne forte caſu erraretur, petitum ab conſulibus, vt extra ſortem Coruini ea prouincia eſſet. Exercitu victore à ſuperioribus conſulibus accepto ad Cales, vnde bellum ortum erat, profectus cum hoſtes ab ſuperioris etiam certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu primo fudiſſet: mœnia ipſa oppugnare eſt aggreſſus: & militum quidem is erat ardor. vt iam inde cũ ſcalis ſuccedere ad muros vellent, euaſuroſq́; contenderent. Coruinus, quia id arduum factu erat, labore militum potius, quàm periculo peragere inceptum voluit. itaq; & aggerem, & vineas egit: turreſq́; muro admouit: quarũ vſum forte oblata opportunitas præuertit. nanq; M. Fabius captiuus Romanus cum per negligentiam cuſtodum feſto die vinculis ruptis per murum inter opera Romanorum religata ad pinnam muri reſte ſuſpenſus manibus ſe demiſiſſet: perpulit imperatorem vt vino, epuliſq́; ſopitos hoſtes aggrederetur. nec maiore certamine capti cum vrbe Auſones ſunt, quàm acie fuſi erant. præda capta ingens eſt: præſidioq́; impoſito Calibus reductæ Romam legiones. conſul ex ſenatus conſulto triumphauit: & ne Attilius expers gloriæ eſſet, iuſſi ambo conſules aduerſus Sidicinos ducere exercitum. dictatorem ante ex ſenatus conſulto comitiorum habendorum cauſa dixerunt L. Æmylium Mamercum: is magiſtrum equitum Q.

B Publium Philonem dixit. Dictatore comitia habente coſs. creati ſunt T. Veturius, Sp. Poſthumius. Etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat: tamen vt beneficio præuenirẽt deſiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: factoq́; ſenatus conſulto vt duo millia quingenti homines eò ſcriberentur, tres viros coloniæ deducendæ, agroq́; diuidundo creauerunt, Cæſonem Duillium, T. Quintium, M. Fabium. Noui deinde coſs. à veteribus exercitu accepto, ingreſſi hoſtium fines populãdo vſq; ad mœnia atque vrbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu comparato Sidicini & ipſi pro extrema ſpe dimicaturi enixe videbantur: & Samnium fama erat conciri ad bellum, dictator ab conſulibus ex authoritate ſenatus dictus P. Cornelius Ruffinus: magiſter equitum M. Antonius. Religio deinde inceſſit vitio eos creatos: magiſtratuq́; ſe abdicauerunt. & quia peſtilentia inſecuta eſt velut omnibus eo vitio contactis auſpiciis, res ad interregnum rediit. ab interregno inito per quintum demum interregem M. Valerium Coruinum creati coſs. L. Cornelius iterum, & Cn. Domitius. Tranquillis rebus fama Gallici belli pro tumultu valuit vt dictatorem dici placeret. dictus M. Papyrius Craſſus: & magiſter equitum P. Valerius Publicola. à quibus cum delectus intentius q̃ aduerſus finitima bella haberetur: exploratores miſſi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samnium quoque iam alterum annum turbari nouis conſiliis ſuſpectum erat: eo ex agro Sidicino exercitus Romanus non eſt deductus. cæterum Samnites bellum Alexandri Epeirenſis in Lucanos traxit. qui duo populi aduerſus regem excurſionem à Pæſto facientem ſignis collatis pugnauerunt. eo certamine ſuperior Alexander incertum qua fide culturus ſi perinde cætera proceſſiſſent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno cẽſus actus: nouiq́; ciues cenſi: tribus propter eos additæ Metia & Scaptia: cenſores addiderũt P. Philo, Sp. Poſthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata: qua ciuitas ſine ſuffragio data. Hæc eo anno domi militiæq́; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intemperie cœli, ſeu humana fraude fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio coſs. Flaccum, Potitumq́; varie in annalibus cognomen conſulis inuenio: cæterum in eo parui refert, quid veri ſit. illud peruelim (nec omnes authores ſunt) proditum falſò eſſe: venenis abſumptos, quorũ mors infamem annũ peſtilentia fecerit. ſicut proditur tamen res, ne cui authorum abrogauerim fidem, exponenda eſt. Cum primores ciuitatis ſimilibus morbis, eodemq́; fermè omnes euentu morerentur: ancilla quædam ad Q. Fabium Maximũ ædilem curulem indicaturã ſe cauſam publicæ peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo ſibi fides data eſſet haud futurũ noxæ indiciũ. Fabius confeſtim rem ad conſules, conſules ad ſenatum referunt: conſenſuq́; ordinis fides indici data. Tum patefactũ muliebri fraude ciuitatẽ premi: matronaſq́; ea venena coquere: & ſi ſe ſequi extemplo velint, manifeſto deprehendi poſſe. Secuti indicem & coquentes quaſdam medicamenta, & recondita alia inuenerunt. quibus in forum delatis. & ad XX matronis, apud quas deprehenſa erant, per via-

C torem accitis,dux ex eis Cornelia,ac Sergia patriciæ vtraq; gentis cum ea medicamenta ſalubria eſſe
contenderent:ab confutante indice bibere iuſſæ, vt ſe falſum commentam argueremt: ſpatio ad collo-
quendum ſumpto cum ſummoto populo in conſpectu omnium rem ad cæteras retuliſſent: haud ab-
nuentibus & illis bibere,epoto medicamento ſuametipſæ fraude omnes interierunt.comprehenſæ ex-
templo earum comites magnum numerum matronarum indicauerunt: ex quibus ad CLXX dam-
natæ.Neq; de veneficiis ante eam diem Romæ quæſitum eſt.prodigii ea res loco habita:captiſq; ma-
gis mentibus,q̃ conſceleratis ſimilis viſa.Itaq; memoria ex annalibus repetita,in ſeceſſionibus quon-
dam plebis clauum ab dictatore fixum,alienataſq; diſcordia mentes hominum eo piaculo compotes
ſui feciſſe,dictatorẽ claui figendi cauſa creari placuit.creatus Cn.Quintilius magiſtrum equitum L.
Valerium dixit:qui fixo clauo magiſtratu ſe abdicarunt. Creati coſs.L.Papyrius Craſſus iterum ,L.
Plautius Venox.cuius principio anni legati ex Volſcis Fabraterni,& Lucani Romam venerũt,oran-
tes vt in fidem reciperentur:Si à Samnitium armis defenſi eſſent, ſe ſub imperio populi Romani fide-
liter,atq; obedienter futuros.Miſſi tum ab ſenatu legati:denunciatumq; Samnitibus vt eorum popu-
lorum finibus vim abſtinerent.valuitq; ea legatio,non tam quia pacẽ volebant Samnites,q̃ quia nõ-
dum parati erant ad bellum. Fodem anno Priuernas bellum initum:cuius ſocii Fundani,dux etiam
fundanus fuit Vitrubius Vaccus,vir non domi ſolum,ſed etiam Romæ clarus. ædes fuere in palatio
eius,quæ Vacci prata diruto ædificio,publicatoq; ſolo appellata.aduerſus hunc vaſtantẽ effuſe ſeti-
num,norbanumq;,& coranũ agrum L.Papyrius profectus haud procul caſtris eius conſedit. Vitru-
bio nec vt vallo ſe teneret aduerſus validiorem hoſtem ſana conſtare mens: nec vt longius à caſtris di-
micaret,animus ſuppetere.vix tota extra portam caſtrorũ explicata acie fugã magis retro,q̃ prælium,
aut hoſtem ſpectante milite, ſine conſilio,ſine audacia depugnat:& vt leui momento, nec ambigue
eſt victus:ita breuitate ipſa loci,faciliq; receptu in tam propinqua caſtra haud ægre militem à multa
cæde eſt tutatus:nec ferè quiſquã in ipſo certamine,pauci in turba fugæ extremæ,cũ in caſtra ruerent,
cæſi:primiſq; tenebris Priuernũ inde petitum agmine trepido: vt muris potius, q̃ vallo ſeſe tutaren-
tur. A' Priuerno Plautius alter conſul peruaſtatis paſſim agris, prædaq; abacta in agrum fundanum
exercitum inducit:ingredienti fines ſenatus Fundanorum occurrit:negant ſe pro Vitrubio, ſectamq;
eius ſecutis precatum veniſſe,ſed pro Fundano populo:quem extra culpam belli eſſe ipſum Vitrubiũ
indicaſſe:cum receptaculum fugæ Priuernum habuerit, non patriam Fundos. Priuerni igitur hoſtes
D populi Romani quærendos,perſequendoſq; eſſe:qui ſimul à Fundanis, ac Romanis vtriuſq; patriæ
immemores defecerunt.Fundanis pacẽ eſſe,& animos Romanos,& gratam memoriam acceptæ ciui-
tatis:orare ſe conſulem vt bellũ ab innoxio populo abſtineat:agros, vrbem,corpora ipſorum, coniu-
gumq;,ac liberorũ ſuorum in poteſtate populi Romani eſſe, futuraq;. Collaudatis Fundanis conſul,
literiſq; Romam miſſis in officio Fundanos eſſe, ad Priuernũ flexit iter. Prius animaduerſum in eos,
qui capita coniurationis fuerant, à conſule ſcribit Claudius: ad CCCL ex coniuratis vinctos Ro-
mam miſſos:eamq; deditionem ab ſenatu non acceptam:quòd egentium, atq; humiliũ pœna defun-
gi velle Fundanum populum cenſuerint.Priuernũ duobus conſularibus exercitibus cum obſideretur:
alter cos.comitiorum cauſa Romam reuocatus.Carceres eo anno in circo primum ſtatuti. Nondum
perfunctos cura priuernatis belli tumultus gallici fama atrox inuaſit, haud fermè vnquam neglecta
patribus.Extemplo igitur conſules noui L.Æmylius Mamercus,& Cn.Plautius eo ipſo die cal.Quin-
tilibus,quo magiſtratus inierunt,comparare inter ſe prouincias iuſſi:& Mamercus,cui gallicum bel-
lum euenerat,ſcribere exercitum ſine vlla vacationis venia.quin opificũ quoq; vulgus,& ſellularii,mi-
nime militiæ idoneum genus,exciti dicuntur. Veioſq; ingens exercitus contractus: vt inde obuiam
Gallis iretur. longius diſcedi, ne alio itinere hoſtis falleret ad vrbem incedens, non placuit. Paucos
deinde poſt dies ſatis explorata temporis eius quiete,à Gallis Priuernum omnis conuerſa vis.Duplex
inde fama eſt.alii vi captam vrbem, Vitrubiumq; viuum in poteſtatẽ veniſſe:alii, prius q̃ vltima ad-
hiberetur vis ipſos ſe in deditionem conſulis caduceum præferentes permiſiſſe,authores ſunt: Vitru-
biumq; ab ſuis traditum.Senatus de Vitrubio, Priuernatibuſq; conſultus conſulem Plautium dirui-
tis Priuerni muris, præſidioq; valido impoſito,ad triũphũ acceſſit. Vitrubiũ in carcerẽ aſſeruari iuſ-
ſit quoad cõſul rediſſet:tum verberatũ necari:ædes eius,quæ eſſent in palatio, diruendas bona Semo-
ni Iano cenſuerunt cõſecranda:quodq; æris ex eis redactum eſt,ex eo ænei orbes facti, poſiti in ſacello
Semonis Iani aduerſus ædem Quirini.De ſenatu Priuernate ita decretũ,vt qui ſenator Priuerni poſt
defectionẽ ab Romanis mãſiſſet:trans Tyberim eadẽ lege, qua Veliterni,habitaret. His ita decretis,
vſq; ad triumphũ Plautii ſilentium de Priuernatibus fuit:poſt triumphũ conſul necato Vitrubio, ſo-
ciiſq; eius noxæ,apud ſatiatos iam ſuppliciis nocentium tutam mentionem de Priuernatibus ratus,
quoniã defectionis authores,inquit,meritas pœnas & ab diis immortalibus, & à nobis habent pa-
tres conſcripti: quid placet de innoxia multitudine fieri? equidem etſi meæ partes exquirendæ magis
ſententiæ,q̃ dandæ ſunt:tamen cũ videam Priuernates vicinos Samnitibus eſſe,vnde nunc nobis in-
certiſſima pax eſt:q̃ minimũ irarum inter nos illoſq; relinqui velim. Cum ipſa per ſe res anceps eſſet:

prouet

A prout cuiuſq; ingenium erat atrocius, mitius'ue ſuadentibus, tum incertiora omnia vnus ex Priuernatibus legatis fecit, magis conditionis, in qua natus eſſet, quàm præſentis neceſſitatis memor: qui interrogatus à quodam triſtioris ſententiæ authore quàm pœnam meritos Priuernates cēſeret: eam, inquit, quam merentur qui ſe libertate dignos cenſent. cuius cum feroci reſponſo infeſtiores factos videret conſul eos, qui ante Priuernatium cauſam impugnabant: vt ipſe benigna interrogatione mitius reſponſum eliceret: quid, ſi pœnam, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiſcum habituros ſperemus? Si bonã dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnam. Tum vero minari, nec id ambigue Priuernatem quidam, & illis vocibus ad rebellandum incitari pacatos populos: pars melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere: & dicere viri, & liberi vocem auditam: an credi poſſe vllum populum, aut hominem deniq; in ea conditione, cuius eũ pœniteat, diutius quàm neceſſe ſit manſurum? ibi pacem eſſe fidam, vbi voluntarii pacati ſint: neq; eo loco, vbi ſeruitutem eſſe velint, fidem ſperandam eſſe. In hanc ſententiam maxime conſul ipſe inclinauit animos: identidem ad principes ſententiarum conſules, vti exaudiri poſſet à pluribus, dicẽdo eos demum, qui nihil præterquàm de libertate cogitant, dignos eſſe qui Romani fiant. Itaque & in ſenatu cauſam obtinuere: & ex authoritate patrum latum ad populum eſt vt Priuernatibus ciuitas daretur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam miſſi ſunt: bina iugera agri acceperunt. ſecutus eſt annus nulla re belli, domi'ue inſignis P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula coſs. præterq̃ quòd Fregellas (Signorum is ager, deinde Volſcorũ fuerat) colonia deducta: & populo viſceratio data à M. Flauio in funere matris. Erant qui per ſpeciem honorandæ parentis meritam mercedem populo ſolutam interpretarentur: quòd eũ die dicta ab ædilibus crimine ſtupratæ matrisfamiliæ abſoluiſſet. Data viſceratio in præteritam iudicii gratiam. honoris etiã cauſa fuit: tribunatuq; plebis proximis comitiis abſens præſentibus præfertur. Palæpolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis ſita eſt: duabus vrbibus populus idem habitabat: Cumis erãt oriundi, Cumani Chalcide euboica originem trahunt. Claſſe, qua aduecti ab domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuere. Primo in inſulas Ænariam, & Pithecuſas egreſſi, deinde in continentem auſi ſedes transferre. Hæc ciuitas tum ſuis viribus, tum Samnitium infida aduerſus Romanos ſocietate freta, ſiue peſtilentia, quæ Romanam vrbem adorta nunciabatur, fidens, multa hoſtilia aduerſus Romanos agrum Campanum Falernumq; incolentes fecit.

B Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone iterum coſs. fœcialibus Palæpolim ad res repetendas miſſis cum relatum eſſet à Græcis, gente lingua magis ſtrenua quàm factis, ferox reſponſum: ex authoritate patrum populus Palæpolitanis bellum fieri iuſſit. Inter conſules prouinciis comparatis, bello Græci perſequendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſiqua ſe mouerent, oppoſitus. fama autem erat defectioni Campanorum imminentes admoturos caſtra. ibi optimum viſum Cornelio ſtatiua habere. Ab vtroq; conſule exiguam ſpem pacis cum Samnitibus eſſe certior fit ſenatus. Publius duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium magis Nolanis cogentibus, quàm voluntate Græcorum recepta Palæpoli miſerat: Romæ compertum eſt delectum indictum à magiſtratibus: vniuerſum Samnium erectum: ac vicinos populos, Priuernatẽ, Fundanumq;, & Formianum haud ambigue ſolicitari. Ob hæc cum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, q̃ bellum fieret: reſponſum redditur à Samnitibus ferox, vltro incuſabant iniurias Romanorum: neque eo negligentius ea, quæ ipſis obiicerentur, purgabant. Haud vllo publico conſilio, auxilio'ue iuuari Græcos: nec Fundanũ, Formianum'ue à ſe ſolicitatos. quippe minime pœnitere ſe virium ſuarum, ſi bellum placeat. Cæterum non poſſe diſſimulari, ægre pati ciuitatem Samnitium quòd Fregellas ex Volſcis captas dirutasq; ab ſe reſtituerit Romanus populus: coloniamq; in Samnitium agro impoſuerit: quam coloni eorum Fregellas appellent. eam ſe contumeliam, iniuriamq; ni ſibi ab iis, qui fecerint, demantur, ipſos omni vi depulſuros eſſe. Cum Romanus legatus ad diſceptandum eos ad cõmunes ſocios, atq; amicos vocaret: quid perplexe agimus, inquit? noſtra certamina Romani, non verba legatorum, nec hominum quiſquam diſceptator, ſed campus campanus, in quo concurrendum eſt, & arma, & communis mars belli decernet. Proinde inter Capuam, Sueſſulamq; caſtra caſtris conferamus: & Samnis Romanus'ne imperio Italiam regat decernamus. Legati Romanorum cum ſe non quò hoſtis vocaſſet, ſed quò imperatores ſui duxiſſent: ituros eſſe reſpõdiſſent: iam Publius inter Palæpolin, Neapolinq; loco opportune capto diremerat hoſtibus ſocietatẽ auxilii mutui: qua vt quiſq; locus premeretur, inter ſe vſi fuerant: Itaq; cum & comitiorum dies inſtaret: & Publium imminentem hoſtium muris auocari ab ſpe capiendæ in dies vrbis haud è republica eſſet: actum cum tribunis eſt ad populum ferrent, vt cum Publius Philo conſulatu abiſſet, proconſul rem gereret quoad debellatum cum Græcis eſſet. L. Cornelio, quia ne eum quidem in Samnium iam ingreſſum reuocari ab impetu belli placebat: literæ miſſæ, vt dictatorem comitiorum cauſa diceret. dixit M. Claudium Marcellum: ab eo magiſter equitũ dictus Sp. Poſthumius. Nec tamẽ ab dictatore comitia ſunt habita: quia vitio'ne creatus eſſet, in diſcuſſionem venit. conſulti augures vitioſum videri dictatorem pronunciauerunt. Eam rem tribuni ſuſpectam infamemq; criminando fecerunt. nam neque facile fuiſſe id vitium

C noſci: cum conſul oriente nocte ſilentio diceret dictatorem: neq; ab conſule cuiquam publice, priuatimq; de ea re ſcriptum eſſe: nec quenquam mortalium extare, qui ſe vidiſſe, aut audiuiſſe quid dicat, quod auſpiciũ dirimeret: neq; augures diuinare Romæ ſedentes potuiſſe quid in caſtris conſuli vitii euenisset. cui nõ apparere, quod plebeius dictator ſit dictus, id vitiũ auguribus viſum? Hæc aliaq; ab tribunis nequicquã iactata: tamen ad interregnũ res redit: dilatisq; alia, atq; alia cauſa comitiis, quartuſdecimus demũ interrex Lucius Æmylius conſules creat, C. Petilium, Luciũ Papyriũ Mugilanum: Curſorẽ in aliis annalibus inuenio. Eodẽ anno Alexandriã in Ægypto proditũ conditã: Alexãdrũq; Epeiri regẽ ab exule Lucano interfectũ ſortes dodonæi Iouis euentu affirmaſſe. Accito ab Tarentinis in Italiã data dictio erat caueret acheruſiam aquã, Pandoſiamq; vrbem: ibi fatis eius terminum dari. eoq; ocyus trãſmiſit in Italiã: vt quàm maxime procul abeſſet vrbe Pandoſia in Epeiro, & Acheronte amni: quẽ ex Moloſſide fluentẽ in ſtagna inferna accipit Theſprotius ſinus. Cæterũ (vt fermè fugiendo in media fata ruitur) cũ ſæpe Brutias, Lucanasq; legiones fudiſſet: Heracleam Tarentinorum coloniam, Conſentiam ex Lucanis Sipontumq;, Brutiorũ coloniã Acerinam, alias inde Meſſapiorum, & Lucanorũ cepiſſet vrbes: & trecentas familias illuſtres in Epeirum, quas obſidũ numero haberet, miſiſſet: haud procul Pandoſia vrbe imminẽte Lucanis ac Brutiis finibus, treis tumulos aliquantũ inter ſe diſtantes inſedit: ex quibus excurſiones in omnẽ partẽ agri hoſtilis faceret: & ducentos fermè Lucanorũ exules circa ſe pro fidis habebat, vt pleraq; eius generis ingenia ſunt, cũ fortuna mutabilẽ gerentes fidem. imbres cõtinui campis omnibus inundantes cũ interclusiſſent trifariã exercitum à mutuo inter ſe auxilio: duo præſidia, quæ ſine rege erant, improuiſo hoſtium aduentu opprimuntur: deletisq; eis, ad ipſius obſidionem omnes conuerſi. inde ab Lucanis exulibus ad ſuos nuncii miſſi ſunt: pactoq; reditu promiſſum eſt regẽ aut viuũ, aut mortuum in poteſtatẽ daturos. Cæterũ cum delectis ipſe egregium facinus auſus, per medios erumpit hoſtes: & ducẽ Lucanorum cominus congreſſum obtrũcat: contrahensq; ſuos ex fuga palatos peruenit ad amnẽ ruinis recentibus pontis, quem vis aquæ abſtulerat, indicantem iter. quem, cũ incerto vado tranſiret agmen, feſſus metu ac labore miles increpans nomen abominandũ fluminis, iure Acheros vocaris inquit. Quod vbi ad aures accidit regis: adiecit extemplo animũ fatis ſuis: ſubſtititq; dubius an trãſiret. Tum Sotinius miniſter ex regiis pueris quid in tanto diſcrimine periculi cunctaretur interrogans: indicat Lucanos inſidiis quærere locum. quos vbi reſpexit rex procul grege facto venientes, ſtringit gladiũ: & per mediũ amnem tranſmittit equũ.

D Iamq; in vadum egreſſum eminus veruto Lucanus exul transfigit. lapſum inde cũ inhærente telo corpus exanime detulit amnis in hoſtiũ præſidia. Ibi fœda laceratio corporis facta. nanq; præciſo medio partem Conſentiam miſere: pars ipſis retenta ad ludibrium: quæ cum iaculis, ſaxisq; procul inceſſeretur: mulier vna vltra humanarum irarum fidem ſæuienti turbæ immiſta, vt parumper ſuſtinerent precata, flens ait virum ſibi, liberosq; captos apud hoſtes eſſe: ſperare corpore regio vtcunq; mulctato ſe ſuos redempturam. Is finis lacerationi fuit: ſepultumq; Conſentiæ quod membrorum reliquum fuit, cura mulieris vnius: oſſaq; Metapontum ad hoſtes remiſſa, inde Epeirum deuecta ad Cleopatrã vxorem, ſororemq; Olympiadem: quarum mater magni Alexandri altera, ſoror altera fuit. Hæc de Alexandri Epeirenſis triſti euentu, quanquam Romano bello fortuna eum abſtinuit: tamen quia in Italia bella geſſit, paucis dixiſſe ſatis ſit. Eodem anno lectiſternium Romæ quinto poſt conditam vrbem iiſdem, quibus ante: placandis habitum eſt diis. Noui deinde conſules iuſſu populi cum miſiſſent qui indicerent Samnitibus bellum: ipſi maiore conatu quàm aduerſus Græcos cuncta parabãt: & alia noua nihil tum animo tale agitantibus acceſſerunt auxilia. Lucani, atq; Apuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat: in fidem venerunt, arma virosq; ad bellum pollicentes. fœdere ergo in amicitiam accepti. Eodem tempore etiam in Samnio res proſpere geſta: tria oppida in poteſtatem venerunt, Aliſe, Calliſe, Ruffrium: aliusq; ager primo aduentu coss. longe, lateq; eſt peruaſtatus. Hoc bello tam proſpere cõmiſſo, alteri quoq; bello, quo Græci obſidebantur, iam finis aderat. nam præterquàm quòd interſeptis munimentis hoſtium pars parti abſciſſa erat: fœdiora aliquanto intra muros iis, quibus hoſtis territabat, patiebantur: & velut capti à ſuismetipſis præſidiis indigna iam liberis quoq;, ac coniugibus, & quæ captarum vrbium extrema ſunt, patiebantur. Itaq; cum & à Tarento, & à Samnitibus fama eſſet noua auxilia ventura: Samnitium plus q̃ vellent, intra mœnia eſſe rebantur: Tarentinorum iuuentutem Græci Græcos haud minus per quos Samniti, Nolanoq;, quàm vt Romanis hoſtibus reſiſterent, expectabant. Poſtremo leuiſſimum malorum deditio ad Romanos viſa. Charilaus, & Nymphius principes ciuitatis cõmunicato inter ſe conſilio partes ad rem agendam diuiſere: vt alter ad imperatorem Romanorum transfugeret: alter ſubſiſteret ad præbendam opportunam conſilio vrbem. Charilaus fuit, qui ad Philonem venit: &, quod bonum, fauſtum, felixq; Palæpolitanis, populoq; Romano eſſet: tradere ſe ait mœnia ſtatuiſſe. eo facto vtrum ab ſe prodita, an ſeruata patria videatur, in fide Romana poſitum eſſe: ſibi priuatim nec paciſci quicquam, nec petere: publice petere, q̃ paciſci magis: vt ſi succeſſiſſet inceptum, cogitaret populus Romanus potius cum quanto ſtudio, periculoq; reditum in amicitiam ſuam eſſet: q̃ qua ſtultitia, &

A tia, & temeritate de officio deceſſum. Collaudatus ab imperatore tria millia militum ad occupandā eam partem vrbis, quam Samnites inſidebant: accepit: præſidio ei L. Quintius tribunus militū præpoſitus. Eodem tempore & Nymphius prætorem Samnitium arte aggreſſus perpulerat, vt quoniam omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolin, aut in Samnio eſſet: ſineret ſe claſſe circūuehi ad Romanum agrum, non oram modo maris, ſed ipſi vrbi propinqua loca depopulaturum. ſed vt falleret, nocte proficiſcendum eſſe: extemploq́; naues deducendas. Quod quo maturius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter neceſſarium vrbis præſidium ad litus miſſa. Vbi dum Nymphius in tenebris, & multitudine ſemetipſam impediente ſedulo aliis alia imperia turbans terit tempus: Charilaus ex compoſito ab ſociis in vrbem receptus cum ſumma vrbis Romano milite impleſſet, tolli clamorem iuſſit: ad quem Græci ſigno accepto à principibus quieuere: Nolani per auerſam partem vrbis via Nolam ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab vrbe, vt expeditior in præſentia fuga, ita fœdior, poſtq̃ periculo euaſerunt, viſa: quippe qui inermes nulla rerum ſuarum non relicta inter hoſtes, ludibrium non externis modo, ſed etiam popularibus, ſpoliati atque egentes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, quà hæc proditio ab Samnitibus facta traditur: cum authoribus hoc dedi, quibus dignius credi eſt: tum fœdus Neapolitanum (eò enim deinde ſumma rei Græcorum venit) ſimilius vero facit ipſos in amicitiam rediſſe. Publio triumphus decretus: quòd ſatis credebatur obſidione domitos hoſtes in fidem veniſſe. Duo ſingularia hæc ei viro primum contigere, prorogatio imperii nō ante in vllo facta, & acto honore triumphus. Aliud ſubinde bellum cū alterius oræ Græcis exortum. nanq; cum Tarentini rem Palæpolitanam vana ſpe auxilii aliquandiu ſuſtinuiſſent: poſtq̃ Romanos vrbe potitos accepere, velut deſtituti, ac non qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palæpolitanos: ira atque inuidia in Romanos furere: eo etiam, quòd Lucanos, & Apulos (nanque vtraque eo anno ſocietas cœpta eſt) in fidem populi Romani veniſſe allatum eſt. quippe propemodum peruentum ad ſe eſſet: iamq́; in eo rem fore, vt Romani, aut hoſtes, aut domini habēdi ſint. diſcrimine profecto rerum ſuarum in bello Samnitium, euentuq́; eius verti: eam ſolam gentem reſtare, nec eam ipſam ſatis validam: quādo Lucanus defecerit: quem reuocari adhuc, impelliq́; ad abolendam ſocietatē Romanam poſſe: ſiqua ars ſerēdis diſcordiis adhibeatur. Hæc conſilia cum apud cupidos rerum nouandarum valuiſſent: ex iuuentute quidam Lucanorum pretio acciti, clari magis inter populares q̃ honeſti, inter ſe mulctati ipſi virgis cum corpora nuda intuliſſent in ciuium cœtum: vociferati ſunt ſe, quòd caſtra Romana ingredi auſi eſſent, à conſule virgis cæſos, ac propè ſecuri percuſſos eſſe. Deformis ſuapte natura res cum ſpeciem
B iniuriæ magis, q̃ doli præ ſe ferret, concitati homines cogunt clamore ſuo magiſtratus ſenatum vocare: & alii circunſtantes concilium bellum in Romanos poſcunt: alii ad concitandā in arma multitudinem agreſtium diſcurrunt: tumultuq́; etiam ſanos conſternante animos decernitur vt ſocietas cum Samnitibus renouaretur: legatiq́; ad eam rem mittantur. Repentina res quia q̃ cauſam nullam, tam ne fidem quidem habebat, coacti à Samnitibus obſides dare, & præſidia in loca munita accipere, cæci fraude & ira nihil recuſarunt. Dilucere deinde breui fraus cœpit: poſtq̃ criminum falſorum authores Tarentum commigrauere: ſed amiſſa omni de ſe poteſtate nihil vltra, q̃ vt pœniteret fruſtra, reſtabat.

Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum eſt: quòd necti deſierunt. mutatū autē ius ob vnius fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem. L. Papyrius is fuit: cui cum ſenatus conſulto Publius ob æs alienū paternum nexum dediſſet: quę ætas, formaq́; ad miſericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliā animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primo perlicere adoleſcentē ſermone inceſto eſt conatus: deinde poſtq̃ aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atq; identidem admonere fortunæ: poſtremo cum ingenuitatis magis q̃ præſentis conditionis memorem videret, nudari iubet, verberaq́; afferri. Quibus laceratus iuuenis cum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatemq́; conquerens fœneratoris: ingens vis hominum cum ætatis miſeratione atq; indignitate iniuriæ accenſa, tum ſuæ conditionis, liberūmq́; ſuorum reſpectu, in forum, atq; inde agmine facto ad curiam concurrit. & cū conſules tumultu repentino coacti ſenatū vocarent, introeuntibus in curiā patribus laceratū iuuenis tergum procūbentes ad ſingulorū pedes oſtendebant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius ingens vinculum fidei: iuſſiq́; conſules ferre ad populum, ne quis, niſi qui noxam meruiſſet: donec pœnam lueret, in cōpedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. itaq; nexi ſoluti: cautumq́; in poſterum, ne necterentur. Eodem anno cum ſatis per ſeipſum Samnitiū bellum, & defectio repens Lucanorū, authoresq́; defectionis Tarentini ſolicitos haberent patres: acceſſit vt & Veſtinus populus Samnitibus ſeſe coniungeret. Quæ res, ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominū iactata, q̃ in publico vllo concilio eſt: ita inſequentis anni conſulibus L. Furio Camillo iterum, Iunio Bruto Scæuæ, nulla prior potiorq́; viſa eſt, de qua ad ſenatum referrent. & quanq̃ noua res erat: tamen tanta cura patres inceſſit, vt pariter eam ſuſceptam neglectamq́; timerent: ne aut impunitas eorū laſciuia ſuperbiaq́;, aut bello pœnæ expetitæ metu propinquo atq; ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marſi, Peligniq́;, & Marrucini: quos

C ſi Veſtinus attingeretur, omnes habendos hoſtes. Vicit tamen pars, quæ in præſentia videri potuit maioris animi q̃ conſilii: ſed euentus docuit fortes fortunam iuuare. Bellum ex authoritate patrum populus aduerſus Veſtinos iuſſit: prouincia ea Bruto, Samniũ Camillo ſorte euenit. exercitus vtroq; ducti: & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti coniungere arma. Cæterum alterum conſulem L. Furium, cui maior moles rerum impoſita erat: morbo graui implicitum fortuna bello ſubtraxit: iuſſusq; dictatorem dicere rei gerendæ cauſa, longe clariſſimum bello ea tempeſtate dixit L. Papyrium Curſorem: à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus magiſter equitum eſt dictus: par nobile rebus in eo magiſtratu geſtis, diſcordia tamen, qua propè ad vltimum dimicationis ventum eſt, nobilius. Ab altero conſule in Veſtinis multiplex bellum, nec vſquam vario euentu geſtum eſt. nam & peruaſtauit agros: & populando, atque vrendo tecta hoſtium, ſataq;, in aciem inuitos extraxit: & ita prælio vno accidit Veſtinorum res haudquaquam tamen incruento milite ſuo: vt non in caſtra ſolum refugerent hoſtes: ſed iam ne vallo quidem ac foſſis freti dilaberentur in oppida, ſitu vrbium mœnibusq; ſe defenſuri. Poſtremo oppida quoque vi expugnare adortus, primo Cutinam ingenti ardore militum, aut vulnerum ira, quod haud ferè quiſquam integer prælio exceſſerat: ſcalis cepit: deinde Cingiliam. vtriuſque vrbis prædam militibus, quòd eos neque portæ, neque muri hoſtium arcuerant: conceſſit. In Samnium incertis itum auſpiciis eſt: cuius rei vitium nõ in belli euentum, quod proſpere geſtum eſt: ſed in rabiem atque iras imperatorum vertitur. Nanq; Papyrius dictator à pullario monitus cum ad auſpicium petendum Romam proficiſceretur, magiſtro equitum denunciauit vt ſeſe loco teneret: neu abſente ſe cum hoſte manum conſereret. Fabius cum poſt profectionem dictatoris per exploratores compériſſet perinde omnia ſoluta apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet: ſeu ferox adoleſcens indignitate accenſus, quòd omnia in dictatore viderentur repoſita eſſe: ſeu occaſione bene gerendæ rei inductus exercitu inſtructo, paratoq; profectus ad Imbrinium (ita vocant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit, vt nihil relictum ſit, quo ſi affuiſſet dictator, res melius geri potuerit: non dux militi, non miles duci defuit. eques etiam authore L. Cominio tribuno militum, qui aliquoties impetu capto perrumpere nõ poterat hoſtium agmen: detraxit frenos equis: atque ita concitatos calcaribus permiſit, vt ſuſtinere eos nulla vis poſſet. per arma, per viros late ſtragem dedēre. ſecutus pedes impetum equitum turbatis hoſtibus intulit ſigna. viginti millia hoſtium cæſa eo die traduntur. Authores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente: bis rem egre-

D gie geſtam. apud antiquiſſimos ſcriptores vna hæc pugna inuenitur. in quibuſdam annalibus tota res prætermiſſa eſt. Magiſter equitum, vt ex tanta cæde multis potitus ſpoliis, congeſta in ingentem aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit: ſeu votum id deorum cuipiam fuit: ſeu credere libet Fabio authore factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet: nomenq; ibi ſcriberet: aut ſpolia in triumpho ferret. Literæ quoq; de re proſpere geſta ad ſenatum, non ad dictatorem miſſæ argumentum fuere minime cum eo communicantis laudes. Ita certe dictator id factum accepit: vt lætis aliis victoria parta præ ſe ferret iram, triſtitiamq;: miſſoq; repente ſenatu ſe ex curia proripuit, tum vero non Samnitium magis legiones, quàm maieſtatem dictatoriam, & diſciplinam militarem à magiſtro equitum victam & euerſam dictitans, ſi illi impune ſpretum imperium fuiſſet. Itaque plenus minarum iræq;, profectus in caſtra cum maximis itineribus iſſet: non tamen præuenire famam aduentus ſui potuit. præcurrerant enim ab vrbe, qui nunciarent dictatorem auidum pœnæ venire, alternis penè verbis T. Manlii facta laudantem. Fabius extemplo concione aduocata, obteſtatus milites eſt vt qua virtute rempublicam ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent, eadem ſe, cuius ductu auſpicioq; viciſſent, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem inuidia: iratum virtuti alienæ, felicitatiq; furere quòd ſe abſente reſpublica geſta egregie eſſet: malle, ſi mutare fortunam poſſet, apud Samnites, quàm Romanos victoriam eſſe: imperium dictitare ſpretum: tanquam non eadem mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat: & tunc inuidia impedire virtutem alienam voluiſſe: cupidiſſimisq; ablaturum arma fuiſſe militibus, ne ſe abſente moueri poſſent: & nunc id furere, id ægre pati: quòd ſine L. Papyrio non inermes, non manci milites fuerint: quòd ſe Q. Fabius magiſtrum equitum duxerit, ac non accenſum dictatoris. Quid illum facturum fuiſſe, ſi, quod belli caſus ferunt, Marsq; communis, aduerſa pugna eueniſſet? qui ſibi deuictis hoſtibus, republica bene geſta, ita vt non ab illo vnico duce melius geri potuerit: ſupplicium magiſtro equitum, & tunc victori minetur. Neque illum magiſtro equitum infeſtiorem, quàm tribunis militum, quàm centurionibus, quàm militibus eſſe: ſi poſſit, in omnes ſæuiturum fuiſſe: quia id nequeat, in vnum ſæuire: & iam inuidiam tanquam ignem ſumma petere, in caput conſilii, in ducem incurrere. Si ſe ſimul cum gloria rei geſtæ extinxiſſet, tunc victorem velut in capto exercitu dominantem quicquid licuerit in magiſtro equitum, in militibus auſurum. Proinde adeſſent in ſua cauſa omnium libertati, ſi conſenſum exercitus eundem, qui in prælio fuerit, in tuenda victoria videat, & ſalutem vnius omnibus curæ eſſe: inclinaturum ad clementiorem ſententiam animum. poſtremo ſe vitam, fortunasq; ſuas illorum fidei, virtutiq; permittere. Clamore tota concione ortus, vti bonum animum haberet:

A haberet:neminem illi vim allaturum ſaluis legionibus Romanis.Haud multo poſt dictator aduenit:
claſſicoq́; extemplo ad cōcionem aduocauit. Tum ſilentio facto, præco Quintum Fabium magiſtrū
equitū citauit.qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſſit,tū dictator,quæro inquit de te Quinte
Fabi,cum ſummum imperium dictatoris ſit:pareantq́; ei Conſs.regia poteſtas,prætoresq́; iiſdem au-
ſpiciis,quibus Conſs.creati:æquum cenſeas nec'ne magiſtrum equitum dicto audientem eſſe?itemq́;
illud interrogo,cum me incertis auſpiciis profectum ab domo ſcirem: vtrum mihi turbatis religioni-
bus reſpublica in diſcrimen cōmittenda fuerit?an auſpicia repetēda,nequid dubiis diis agerem?ſimul
illud, quæ dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit:num ea magiſter equitum ſolutus
ac liber potuerit eſſe?Sed quid ego hæc interrogo?cum,ſi ego tacitus abiſſem,tamen tibi ad volunta-
tis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit.quin tu reſpondeas,, vetuerim'ne te quicquā
rei me abſente agere? vetuerim'ne ſigna cum hoſtibus conferre? quo tu imperio meo ſpreto, incertis
auſpiciis,turbatis religionibus,aduerſus morem militarem, diſciplinamq́; maiorum, & numen deo-
rum auſus es cum hoſte confligere?Ad hæc,quæ interrogatus es,reſponde:extra ea caue vocem emit-
tas.Accede lictor.Aduerſus quæ ſingula Q.Fabio cum reſpondere haud facile eſſet: & nunc querere-
tur accuſatorem eundem capitis ſui,ac iudicem eſſe:modo vitam ſibi eripi citius,q̃ gloriam rerum ge-
ſtarum poſſe vociferaretur:purgaretq́; ſe inuicem,atque vltro accuſaret: tūc Papyrius redintegrata ira.
ſpoliari magiſtrum equitum,ac virgas & ſecures expediri iuſſit.Fabius fidem militum implorans, la-
cerantibus veſtem lictoribus ad triarios tumultum iam in concionem miſcentes ſeſe recepit.inde cla-
mor per totam concionem eſt perlatus:alibi preces,alibi minæ audiebantur. qui proximi forte tribu-
nali ſteterant,quia ſubiecti oculis imperatoris noſcitari poterant:orabant vt parceret magiſtro equi-
tum:neu cum eo exercitum damnaret:extrema concio,& circa Fabium globus increpabant inclemē-
tem dictatorem:nec procul ſeditione aberant:Ne tribunal quidem ſatis quietum erat.legati circūſtan
tes ſellam orabant vt rem in poſterum diem differret:& iræ ſuæ ſpatium,& cōſilio tempus daret: ſatis
caſtigatam adoleſcentiam Fabii eſſe:ſatis deformatam victoriam: ne ad extremum finē ſupplicii ten-
deret:neu vnico iuueni,neu patri eius clariſſimo viro,neu Fabiæ genti eam inureret ignominiam. cū
parum precibus,parum cauſa proficerent: intueri ſæuientem concionem iubebant: ira irritatis mili-
tum animis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni non eſſe ætatis, non prudentiæ eius:neminem id
Quinto Fabio pœnam deprecanti ſuam vitio verſurum, ſed dictatori:ſi occæcatus ira infeſtā multi-
tudinem in ſe prauo certamine mouiſſet. Poſtremo ne id ſe gratiæ dare Q.Fabii crederet,ſe iuſiuran-
B dum dare paratos eſſe; non videri è repub.in Fabium eo tempore animaduerti. His vocibus cum
in ſe magis concitarent dictatorem,q̃ magiſtro equitum placarent, iuſſi de tribunali deſcendere lega-
ti:& ſilentio nequicquam per præconem tentato, cum præ ſtrepitu ac tumultu nec ipſius dictatoris,
nec apparitorum eius vox audiretur:nox velut in prælio certamini finem fecit. magiſter equitū iuſſus
poſtero die adeſſe,cum omnes affirmarent infeſtius Papyrium exarſurum agitatum contentione ipſa,
exacerbatumq́;:clàm ex caſtris Romam profugit:& patre authore M.Fabio,qui ter iam Conſ.dicta-
torq́; fuerat:vocato extemplo ſenatu cum maxime conquereretur apud patres vim, atq́; iniuriam di-
ctatoris:repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſubmouentium auditur:& ipſe infenſus aderat,poſtq̃
comperit profectum ex caſtris,cum expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio: & prehendi
Papyrius Fabium iuſſit.vbi cum deprecantibus primoribus patrum,atque vniuerſo ſenatu perſtaret
incepto immitis animus: tum pater M.Fabius,quandoquidem inquit apud te nec authoritas ſena-
tus,nec ætas mea,cui orbitatem paras,nec virtus, nobilitasq́; magiſtri equitum à te ipſo nominati
valet:nec preces,quæ ſæpe hoſtem mitigauere,quæ deorum iras placant: tribunos plebis appello: &
prouoco ad populum:eumq́; tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus iudicium iudicem fero: qui
certe vnus plus q̃ tua dictatura poteſt,polletq́;:videro ceſſurus'ne prouocationi ſis:cui rex Romanus
Tullus Hoſtilius ceſſit.Ex curia in concionem itur,quò cum paucis dictator.cum omni agmine prin
cipum magiſter equitum cum aſcendiſſet:deduci eum de roſtris Papyrius in partem inferiorem iuſſit.
ſecutus pater, bene agis inquit:cum eò nos deduci iuſſiſti: vnde & priuati vocem mittere poſſemus.
Ibi primo non tam perpetuæ orationes,q̃ altercatio exaudiebantur. vicit deinde ſtrepitum vox, &
indignatio Fabii ſenis increpantis ſuperbiam,crudelitatemq́; Papyrii: ſe quoque dictatorem Romæ
fuiſſe:nec à ſe quenquam ne plebis quidem hominem,non centurionem,non militem violatum. Pa-
pyrium tanquam ex hoſtium ducibus, ſic ex Romano imperatore victoriam, & triumphum petere.
Quantum intereſſet inter moderationem antiquorum, & nouam ſuperbiam crudelitatemq́;. dicta-
torem Quintium Cincinnatum in L.Minutium Cos.ex obſidione à ſe ereptum non vltra ſæuiſſe, q̃
vt legatum eum ad exercitum pro Cos.relinqueret.M.Furium Camillum in L.Furio, qui cōtempta
ſua ſenectute, & authoritate fœdiſſimo cum euentu pugnaſſet: non ſolum in præſentia moderatum
iræ eſſe,nequid de collega ſecus populo, aut ſenatui ſcriberet: ſed cum reuertiſſet, potiſſimum ex tri-
bunis conſularibus habuiſſe, quem ex collegis optione ab ſenatu data ſocium ſibi imperii delege-
rit.Nam populi quidem, penès quem poteſtas omnium rerum eſſet: ne iram quidem vnquam atro-

C ciorem in eos fuiſſe, qui temeritate, atque inſcitia exercitus amiſiſſent: q̃ vt pecunia eos mulctaret: capite anquiſitum ob rem bello male geſtam de imperatore nullum ad eam diem eſſe: nunc ducibus populi Romani, quæ nec victis quidem bello fas fuerit, virgas & ſecures victoribus, & iuſtiſſimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem paſſurum fuiſſe filium ſuum, ſi exercitum amiſiſſet! ſi fuſus, fugatus, caſtris exutus fuiſſet! quò vltra iram, violentiamq́; eius exceſſuram fuiſſe, q̃ vt verberaret, necaretq́;! Quàm conueniens eſſe propter Quintum Fabium ciuitatem in lætitia, victoria, ſupplicationibus, ac gratulationibus eſſe: eum, propter quem deûm delubra pateant: aræ ſacrificiis fument: honore, donis cumulentur: nudatum virgis lacerari in conſpectu populi Romani, intuentem Capitolium, atq; arcem, deosq́; ab ſe duobus præliis haud fruſtra aduocatos! quo id animo exercitum, qui eius ductu, auſpiciisq́; viciſſet, laturum! quem luctum in caſtris Romanis, quam lætitiam inter hoſtes fore! Hæc ſimul iurgans, querens, deum, hominumq́; fidem obteſtans, & cõplexus filium plurimis cum lachrymis agebat. Stabat cum eo ſenatus maieſtas, fauor populi, tribunicium auxilium, memoria abſentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi Romani, & diſciplina rei militaris, & dictatoris edictum pro numine ſemper obſeruatum, & Manliana imperia, & poſthabita filii charitas publicæ vtilitati iactabantur. Hoc etiam L. Brutum conditorem Romanæ libertatis antea in duobus liberis feciſſe. nunc patres comes, & ſenes faciles de alieno imperio ſpreto tanq̃ rei paruæ diſciplinæ militaris euerſæ iuuentuti gratiam facere: ſe tamen perſtaturum in incepto: nec ei, qui aduerſus dictum ſuum turbatis religionibus, ac dubiis auſpiciis pugnaſſet: quicq̃ ex iuſta pœna remiſſurum. Maieſtas imperii perpetua ne eſſet, non eſſe in ſua poteſtate: L. Papyrium nihil de eius iure diminuturum. optare ne poteſtas tribunicia inuiolata ipſa violet interceſſione ſua Romanum imperium: neu populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem, & ius dictaturæ extinguat. Quod ſi feciſſet: non L. Papyrium, ſed tribunos, ſed prauum populi iudicium nequicq̃ poſteros accuſaturos: cum polluta ſemel militari diſciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non magiſter equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo deorum verecundiam habeat: non edicta imperatorum, non auſpicia obſeruentur: ſine commeatu vagi milites in pacato, in hoſtico errent, immemores ſacramenti, licentia ſola: qua ſe vbi velint, exauthorentur: infrequentia deſerantur ſigna: neq; conueniatur ad edictum: nec diſcernatur interdiu, nocte, æquo, iniquo loco iniuſſu imperatoris pugnent: & non ſigna, non ordines ſeruent: latrocinii modo cæca, & for-

D tuita pro ſolẽni, & ſacrata militia ſit. Horum criminum vos reos in omnia ſecula offerte tribuni plebis veſtra obnoxia capita pro licentia Q. Fabii obiicite. Stupentes tribunos, & ſuam iam vicem magis anxios, q̃ eius, cui auxilium ab ſe petebatur: liberauit onere conſenſus populi Romani ad preces, & obteſtationem verſus: vt ſibi pœnam magiſtri equitum dictator remitteret. tribuni quoq; inclinatã rem in preces ſubſecuti, orare dictatorem inſiſtunt, vt veniam errori humano, veniam adoleſcentiæ Q. Fabii daret: ſatis eum pœnarũ dediſſe. iam ipſe adoleſcens, iam pater M. Fabius contentionis obliti procumbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator ſilentio facto, bene habet, inquit, quirites. vicit diſciplina militaris: vicit imperii maieſtas: quæ in diſcrimine fuerunt an vlla poſt hanc diem eſſent, non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit: ſed noxæ dãnatus donatur populo Romano: donatur tribuniciæ poteſtati, precarium, non iuſtum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi felicior hoc conſenſu ciuitatis ad tuendũ te, q̃ qua paulo ante exultabas victoria: viue id facinus auſus, cuius tibi ne parens quidẽ, ſi eodẽ loco fuiſſet, quo fuit L. Papyrius: veniam dediſſet. Mecum vt voles reuerteris in gratiam: populo Romano, cui vitam debes, nihil maius præſtiteris, q̃ ſi hic tibi dies ſatis documenti dederit vt bello, ac pace pati legitima imperia poſſis. Cum ſe nihil morari magiſtrum equitum pronunciaſſet: digreſſum eum templo lætus ſenatus, lætior populus, circũfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dictatori proſecuti ſunt. firmatumq́; imperiũ militare haud minus periculo Q. Fabii, q̃ ſupplicio miſerabili adoleſcẽtis Manlii videbatur. Forte ita eo anno euenit, vt quotieſcunq; dictator ab exercitu receſſit, hoſtes in Samnio mouerẽtur. cæterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui caſtris præerat: nequam vim hoſtium magis, q̃ trucem dictatoris irá timeret. Itaq; frumentatores cum circũuenti ex inſidiis cæſi loco iniquo eſſent: creditũ vulgo eſt ſubueniri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. ea quoq; ira alienauit à dictatore militũ animos, iam ante infenſos: quòd implacabilis Q. Fabio fuiſſet: & quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano veniá dediſſet. Poſtq̃ dictator propoſito in vrbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio vetito quicq̃ pro magiſtratu agere, in caſtra rediit: neq; ciuibus ſatis lætus aduentus eius fuit: nec hoſtibus quicquam attulit terroris. Nanq; poſtero die ſeu ignari veniſſe dictatorem, ſeu adeſſet an abeſſet parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæterum tantum momenti in vno viro L. Papyrio fuit, vt ſi ducis conſilia fauor ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio habitum ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidiis: ita omni arte bellica firmauit. Ceſſatum à milite: ac de induſtria, vt obtrectaretur laudibus ducis impedita victoria eſt. Plures Samnitium cecidere: plures Romani vulnerati ſunt. Senſit peritus dux

quæ

A quæ res victoriæ obſtaret: temperandũ ingenium ſuum eſſe, & ſeueritatem miſcendam comitati. itaq; adhibitis legatis ipſe circum ſaucios milites inferens in tentoria caput, ſingulos vt ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatum legatis, tribuniſq;, & præfectis demandabat: rem per ſe popularem ita dexter egit: vt medendis corporibus animi multo plus militum imperatori reconciliarẽtur: nec quicq̃ ad ſalubritatẽ efficacius fuerit, q̃ quòd grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exercitu cũ hoſte congreſſus haud dubia ſpe ſua militumq;, ita fudit fugauitq; Samnites: vt ille vltimus eis dies conferendi ſigna cũ dictatore fuerit. Inceſſit deinde quà duxit prædæ ſpes, victor exercitus: perluſtrauitq; hoſtium agros, nulla arma, nullã vim nec apertam, nec inſidiis expertus. Addebat alacritatem, quòd dictator prædam omnẽ edixerat militibus: nec ira magis publica, q̃ priuatum cõpendium in hoſtem acuebat.

His cladibus ſubacti Samnites pacẽ à dictatore petiere: cũ quo pacti, vt ſingula veſtimẽta militibus, & annuum ſtipẽdiũ darent: cũ ire ad ſenatum iuſſi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, vnius eius fidei, virtutiq; cauſam ſuam cõmẽdantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator triumphans vrbem eſt ingreſſus: & cum ſe dictatura abdicare vellet, iuſſu patrum prius q̃ abdicaret, Coſs. creauit C. Sulpitium longũ iterum, Q. Æmylium Cæritanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus agebatur, inducias annuas ab vrbe retulerunt: nec earum ipſarũ ſancta fides fuit, adeo poſtq̃ Papyrium abiſſe magiſtratu nunciatum eſt, arrecti ad bellãdum animi ſunt. C. Sulpitio, Q. Æmylio (Aulium quidã annales habent) Coſs. ad defectionem Samnitium Apulum nouum bellum acceſſit. vtroq; exercitus miſſi. Sulpitio Samnites, Apulia Æmylio ſorte euenerunt. Sunt qui non ipſis Apulis bellũ illatum, ſed ſocios eius gentis populos ab Samnitium vi, atq; iniuriis defenſos ſcribant. Cæterum fortuna Samnitium vix à ſe ipſis eo tẽpore propulſantium bellum, propius vt ſit vero facit, non Apulis ab Samnitibus arma illata, ſed cum vtraq; ſimul gente bellum Romanis fuiſſe. Nec tamen res vlla memorabilis acta: ager apulus, Samniumq; euaſtatum: hoſtes nec hic nec illic inuenti. Romæ nocturnus terror ita ex ſomno trepidã repente ciuitatẽ exciuit, vt Capitoliũ atq; arx, mœniaq;, & portæ plena armatorum fuerint. & cum concurſatum, clamatumq; ad arma omnibus locis eſſet: prima luce nec author, nec cauſa terroris comparuit. Eodem anno de Thuſculanis flauia rogatione populi fuit iudicium. M. Flauius tribunus plebis tulit ad populum vt in Thuſculanos animaduerteretur: quorum ope ac conſilio Veliterni, Priuernateſq; populo Romano bellum feciſſent. Populus Thuſculanus cũ coniugibus, ac liberis Romam venit: ea multitudo veſte mutata, & ſpecie reorum tribus circuit, genibus ſe omnium aduoluens. Plus itaq; miſericordia ad pœnæ veniam impetrandam, q̃ cauſa ad crimen purgandum valuit.
B Tribus omnes, præter polliam antiquarunt legem. polliæ ſententia fuit, puberes verberatos necari: coniuges, liberoſq; ſub corona lege belli venire: memoriamq; eius iræ Thuſculanis in pœnæ tam atrocis authores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat: nec quenq̃ fermè ex pollia tribu candidatum papyriam ferre ſolitum. Inſequenti anno Q. Fabio, L. Fuluio Coſs. A. Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum metu grauioris in Samnio belli (conducta enim pretio à finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito egregium exercitũ aduerſus Samnites duxerũt: caſtra in hoſtico incurioſe ita poſita tanq̃ procul abeſſet hoſtis: cũ ſubito aduenere Samnitium legiones tanta ferocia, vt vallum vſque ad ſtationem Romanam inferrent. nox iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec diſſimulabãt orta luce poſtero die facturos. Dictator vbi propiorem ſpe dimicationẽ vidit: ne militũ virtuti damno locus eſſet, ignibus crebris relictis, qui conſpectum hoſtiũ fruſtrarentur: ſilentio legiones educit: nec tamẽ fallere propter propinquitatem caſtrorum potuit. eques extẽplo inſecutus ita inſtitit agmini, vt donec luceſceret, prælio abſtineret: nec pedeſtres quidem copiæ ante lucẽ caſtris egreſſæ. Eques luce demũ auſus incurſare in hoſtẽ, carpendos nouiſſimo, premendoq; iniquis ad tranſitum locis agmen detinuit. interim pedes equitem aſſecutus: & totis iam copiis Samnis vrgebat. Tum dictator poſtq̃ ſine magno incommodo progredi non poterat: eum ipſum, in quo conſtiterat, locũ caſtris cõmuniri iuſſit. Id vero circũfuſo vndiq; equitatu, vt vallum peteretur, opuſq; inciperet, fieri non poterat. Itaq; cum neque eundi, neq; manendi copiam eſſe videt: inſtruit aciem impedimentis ex agmine remotis: inſtruuntur contra & hoſtes, & animis, & viribus pares. auxerat id maxime animos: quod ignari loco iniquo non hoſti ceſſum, velut fugientes ac territos terribiles ipſi ſecuti fuerant. Id aliquandiu æquauit pugnam iam pridem deſueto Samnite clamorẽ Romani exercitus pati. Et hercule illo die ab hora diei tertia ad octauam ita anceps dicitur certamen ſtetiſſe, vt neq; clamor vt primo ſemel concurſum eſt ſublatus, iteratus ſit: neq; ſigna promota loco, retro've recepta: neq; recurſum ab vlla ſit parte. in ſuo quiſque gradu obnixi, vrgentes ſcutis ſine reſpiratione, ac reſpectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ in defatigationem vltimã, aut noctem ſpectabat. Iam viris vires, iam ferro ſua vis, iam ducibus cõſilia deerant: cum ſubito Samnitium equites cum turma vna longius prouecta accepiſſent impedimenta Romanorum procul ab armatis ſine præſidio, ſine munimento ſtare: auiditate prædæ impetum faciunt. Quod vbi dictatori nuncius trepidus attulit: ſine modo, inquit, ſe præda præpediant. alii deinde ſuper alios diripi paſſim, ferriq; fortunas militum vociferabantur. Tum magiſtro equitum accito, vides tu, inquit,

C M.Fabi ab hoſtium equite omiſſam pugnam! hærent impediti impedimētis noſtris: aggredere (quod inter prædandum omni multitudini euenit) diſſipatos: raros equis inſidentes, raros quibus ferrum in manu ſit, inuenies: equosq; dum præda onerant, cæde inermes: cruentamq; illis prædam redde. mihi legiones, peditumq; pugna curæ erunt: penès te equeſtre ſit decus. Equitum acies qualis quæ eſſe inſtructiſſima poteſt, inuecta in diſſipatos, impeditosq; hoſtes cæde omnia replet. inter ſarcinas omiſſas repente obiacentes pedibus fugientium, conſternatorumq; equorum neque pugnæ, neque fugæ ſatis potentes cæduntur. Tum deleto propè equitatu hoſtium M.Fabius circūductis paululum alis ab tergo pedeſtrem aciem adoritur. clamor inde nouus accedens & Samnitium animos terruit: & dictator, vbi reſpectantes hoſtium anteſignanos, turbataq; ſigna, & fluctuantem aciem vidit: tum appellare, tum adhortari milites: tribunos, principesq; ordinum nominatim ad iterandam ſecum pugnam vocare. Nouato clamore ſigna inferuntur: & quocunq; progrediebantur, magis magisq; turbatos hoſtes cernebant. Eques ipſe iam primis erat in conſpectu: & Cornelius reſpiciens ad manipulos militum, quod manu, quod voce poterat, monſtrabat: vexilla ſe ſuorum, parmasq; cernere equitum. Quod vbi auditum, ſimulq; viſum eſt: adeo repēte laboris per diem penè totum tolerati, vulnerumq; obliti ſunt, vt haud ſecus q̄ ſi tum integri è caſtris ſignum pugnæ accepiſſent, concitauerint ſe in hoſtem, nec vltra Samnis tolerare terrorem equitum, peditumq; vim potuit: partim in medio cæſi, partim in fuga diſſipati ſunt. pedeſtres reſtantes, ac circumuentos cædunt: ab equite fugientium ſtrages eſt facta: inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demum prælium Samnitium res ita infregit: vt omnibus conciliis fremerent minime id quidem mirum eſſe, ſi impio bello, & contra fœdus ſuſcepto infeſtioribus merito diis, q̄ hominibus nihil proſpere agerent: expiandum id bellum magna mercede, luendumq; eſſe. id referre tantum: vtrum ſupplicia noxio paucorum, an omnium innoxio præbeāt ſanguine: audebantq; iam quidam nominare authores armorum. vnum maxime nomen per conſenſum clamantium Brutuli Papii exaudiebatur. Vir nobilis, potensq; erat, haud dubie proximarum induciarum ruptor. de eo coacti referre prætores decretum fecerunt vt Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum eo præda omnis Romana, captiuiq; Romam mitterentur: quæq; res per fœcialis ex fœdere repetitæ eſſent, ſecum dum ius fasq; reſtituerentur. Fœciales Romam, vt cenſuerunt, miſſi: & corpus Brutuli exanime: ipſe morte voluntaria ignominiæ ſe, ac ſupplicio ſubtraxit: placuit cum corpore bona eius quoque dedi. nihil tamen earum rerum præter captiuos, & ſiqua cognita ex præda

D ſunt, acceptum eſt: cæterarum rerum irrita fuit deditio. dictator ex ſenatus conſulto triumphauit. Hoc bellum à Coſs. bellatum quidam authores ſunt: eosq; de Samnitibus triumphaſſe: Fabium etiam in Apuliam proceſſiſſe, atque inde magnas prædas egiſſe. nec diſcrepant quin dictator eo anno A.Cornelius fuerit. id ambigitur: belli'ne gerēdi cauſa creatus ſit: an vt eſſet qui ludis Romanis, quia L.Plautius prætor graui morbo forte implicitus erat: ſignum mittendis quadrigis daret: functusq; eo haud ſanè memorandi imperii miniſterio ſe dictatura abdicaret. nec facile eſt aut rem rei, aut authorem authori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falſisq; imaginum titulis: dum familia ad ſe quæque famam rerum geſtarum, honorumq; fallente mendacio trahunt. inde certe & ſingulorum geſta, & publica monimenta rerum confuſa. nec quiſquam æqualis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo authore ſtetur.

DECADIS PRIMÆ LIBER IX.

SEQVITVR hunc annum nobilis clade Romana caudina pax T. Veturio Caluino, Sp.Poſthumio Coſs. Samnites eo anno imperatorem C.Pontium Herennii filium habuerunt patre longe prudentiſſimo natum, primum ipſum bellatorem, ducemq;. Is, vbi legati, qui ad dedendas res miſſi erant, pace infecta redierunt: ne nihil actum, inquit, hac legatione cenſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio, quibuſcunque diis cordi fuit ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res, quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant: iis non fuiſſe cordi tam ſuperbe ab Romanis fœderis expiationem ſpretā. Quid enim vltra fieri ad placandos deos, mitigandosq; homines potuit, q̄ quod nos fecimus! Res hoſtium in præda captas, quæ belli iure noſtræ videbantur, remiſimus: authores belli, quia viuos non potuimus, perfunctos iam fato dedimus: bona eorum nequid ex contagione noxæ remaneret penes nos, Romam portauimus. Quid vltra tibi Romane, quid fœderi, quid diis arbitris fœderis debeo! quē tibi tua'rū irarum, quē meorum ſuppliciorū iudicem feram! neminē neq; populum, neq; priuatum fugio. Quod ſi nihil cū potentiore iuris humani relinquitur inopi: at ego deos vindices intolerādæ ſuperbiæ cōfugiā: & precabor vt iras ſuas vertāt in eos, quibus nō ſuæ redditæ res, nō alienæ accumulatę ſatis ſint: quorū ſæuitiā nō mors noxiorū, nō

deditio

A deditio exanimatorum corporum, non bona ſequentia domini deditioné exatient: placari nequeát, niſi hauriendũ ſanguinem, laniandaq́; viſcera noſtra præbuerimus. Iuſtum eſt bellum Samnites, quibus neceſſarium: & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum ſit q̃ propitius rem, q̃ aduerſis agant dijs: pro certo habete priora bella aduerſus deos magis, q̃ homines geſſiſſe: hoc, quod inſtat, ducibus ipſis dijs geſturos. Hæc nõ læta magis, q̃ vera vaticinatus, exercitu educto circa Caudium caſtra q̃ poteſt occultiſſime locat: inde ad Calatiam, vbi iam Coſs. Romanos, caſtraq́; eſſe audiebat: milites decem paſtorum habitu mittit: pecoraq́; diuerſos alium alibi haud procul Romanis paſcere iubet præſidijs: vbi inciderint in prædatores, vt idem omnibus ſermo conſtet: legiones Samnitium in Apulia eſſe: Luceriam omnibus copijs circunſidere: nec procul abeſſe, quin vi capiant. Iam & is etiam rumor ante de induſtria vulgatus venerat ad Romanos: ſed fidem auxere captiui, eo maxime: quòd ſermo inter omnes congruebat. Haud erat dubium quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus ſocijs: ſimul ne Apulia omnis ad præſentem terrorem deficeret. ea modo, quà irent, conſultatio fuit. Duæ ad Luceriam ferebant viæ: altera propter oram ſuperi maris patens apertaq́;, ſed quanto tutior, tanto ferè longior: altera per furculas caudinas breuior. ſed ita natus locus eſt. ſaltus duo alti, ſyluoſiq́; ſunt, montibus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti: iacet inter eos ſatis patẽs clauſus in medio campus, herbidus, aquoſuſq́;: per quem medium iter eſt. ſed ante q̃ venias ad eum, intrandæ primæ anguſtiæ ſunt: & aut eadẽ, qua te inſinuaueris, retro via repetenda: aut ſi ire porrò pergas, per alium ſaltum arctiorem, impeditioremq́; euadendum. In eum campum via alia per cauam rupem Romani demiſſo agmine, cũ ad alias anguſtias protinus pergerent: ſeptas deiectu arborum, ſaxorumq́; ingentium obiacẽte mole inuenere. cum fraus hoſtilis apparuiſſet: præſidium etiam in ſummo ſaltu conſpicitur: citati inde retro, quà venerant, pergũt repetere viam: eam quoque clauſam ſua obice, armiſq́; inueniunt. ſiſtunt inde gradum ſine vllius imperio. ſtupor omnium animos, ac velut torpor quidam inſolitus membra tenet: intuenteſq́; alij alios, cum alterum quiſque compotem magis mentis, ac conſilij ducerent: diu immobiles ſilent. deinde vbi prætoria Coſs. erigi videre, & expedire quoſdam vtilia operi: quanq̃ ludibrio fore munientes perditis rebus, ac ſpe omni adempta cernebant: tamen ne culpam malis adderent, pro ſe quiſque nec hortante vllo, nec imperante ad muniendum verſi caſtra propè aquam vallo circundant, ſua ipſi opera, laboremq́; irritum, præter q̃ quod hoſtes ſuperbe increpabant, cum miſerabili confeſſione eludentes. ad Coſs. mœſtos ne aduocantes quidem in conſilium, quando nec conſilio, nec auxilio locus eſſet, ſua

B ſponte legati, ac tribuni conueniunt: militeſq́; in prætorium verſi opem, quam vix dij immortales ferre poterant: ab ducibus expoſcunt. Querentes magis, q̃ conſultantes nox oppreſſit. cum pro ingenio quiſque fremerent: alius, per obices viarum, alius per diuerſa montium, per ſyluas, quà ferri arma poterãt, eamus: modo ad hoſtem peruenire liceat, quem per annos iam propè XXX. vicimus: omnia æqua, ac plana erunt Romano in perfidum Samnitẽ pugnanti. alius, quò, aut quà eamus? num montes moliri ſede ſua paramus? dum hæc imminebunt iuga, quà tu ad hoſtem venies? armati, inermes, fortes, ignaui pariter omnes capti, atque victi ſumus, ne ferrum quidem ad bene moriendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellũ conficiet. His inuicẽ ſermonibus qua cibi qua quietis immemor nox traducta eſt. Ne Samnitibus quidem conſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. itaq; vniuerſi Herenniũ Pontium patrem imperatoris per literas conſulendum cenſuerunt. Iam is grauis annis non militaribus ſolũ, ſed ciuilibus quoq; abſceſſerat muneribus: in corpore tamen affecto vigebat vis animi, conſiliũq́;.

Is vbi accepit ad furculas caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos: conſultus ab nuncio filij cenſuit omnes inde quàm primũ inuiolatos dimittẽdos. quæ vbi ſpreta ſententia eſt: iterumq́; eodem remeante nuncio conſulebatur: cenſuit ad vnum omnes interficiendos. Quæ vbi tam diſcordia inter ſe velut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: quanq̃ filius ipſe in primis iam animũ quoq; patris conſenuiſſe in affecto corpore rebatur: tamen conſenſu omnium victus eſt vt ipſum in conſiliũ acciret. Nec grauatus ſenex plauſtro in caſtra dicitur aduectus: vocatuſq́; in conſilium ita fermè locutus eſt, vt nihil ſententiæ ſuæ mutaret: cauſas tantum adduceret. Priore ſe conſilio, quod optimum duceret: cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem, amicitiamq́;. altero cõſilio, in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haud facile receptura vires Romana res eſſet: bellum differre. tertium nullum conſilium eſſe. Cum filius, alijq́; principes percunctando exquirerent, quid ſi media via conſilium caperetur? vt & dimitterentur incolumes, & leges ijs iure belli victis imponerẽtur? iſta quidem ſententia inquit ea eſt, quæ neq; amicos parat, neq; inimicos tollit: ſeruate modo, quos ignominia irritaueritis. Ea eſt Romana gens, quæ victa quieſcere neſciat: viuet ſemper in pectoribus illorum quicquid iſtuc præſens neceſſitas inuſſerit: neque eos ante multiplices pœnas expetitas à vobis quieſcere ſinet. Neutra ſententia accepta: Herẽnius domũ aduectus. Et in caſtris Romanis cum fruſtra multi conatus ad erumpendum capti eſſent, & iam omnium rerũ inopia eſſet: victi neceſſitate legatos mittunt, qui primum pacem peterent æquam: ſi pacem non impetrarẽt: prouocarent ad pugnam. Tum Pontius debellatum eſſe reſpondit: & quoniam ne victi quidem, ac capti

C fortunam fateri ſcirent:inermes cum ſingulis veſtimentis ſub iugum miſſurũ:alias conditiones pa-
cis æquas victis,ac victoribus fore,ſi agro Samnitiũ decederetur: coloniæ abducerentur: ſuis deinde
legibus Romanum,ac Samnitem æquo fœdere victurum. His conditionibus paratum ſe eſſe fœdus
cum Coſs.ferire:ſi quid eorum diſpliceat,legatos iam redire ad ſe vetuit. Hæc cum legatio renuncia-
retur,tantus gemitus omnium ſubito exortus eſt: tantaq́; mœſtitia inceſſit, vt non grauius acceptu-
ri viderentur, ſi nunciaretur omnibus eo loco mortem oppetendam eſſe. Cum diu ſilentium fuiſſet:
nec Coſs.aut pro fœdere tam turpi,aut contra fœdus tam neceſſarium hiſcere poſſent: Tum:L.Len-
tulus,qui tum princeps legatorum virtute atq; honoribus erat: patrem meum inquit Coſs.ſæpe au-
diui memorantem, ſe in capitolio vnum non fuiſſe authorem ſenatui redimendæ auro à Gallis ciui-
tatis:quando nec foſſa,valloq́; ab ignauiſſimo ad opera,ac muniendum hoſte clauſi eſſent:& erumpe-
re ſi nõ ſine periculo magno,tamen ſine certa pernicie poſſent. Quòd ſi, vt illis decurrere ex Capito-
lio armatis in hoſtem licuit, quo ſæpe modo obſeſſi in obſidentes eruperunt: ita nobis æquo aut ini-
quo loco dimicandi tantummodo cum hoſte copia eſſet: non mihi paterni animi indoles in conſilio
dando deeſſet. Equidem mortem pro patria præclaram eſſe fateor:& me vel deuouere pro populo Ro
mano legionibusq́;,vel in medios me mittere hoſtes paratus ſum:ſed hic patriã video:hic, quicquid
Romanarum legionum eſt:quæ ſi pro ſeipſis ad mortem ruere volunt,quid habent quod morte ſua ſer
uent? tecta vrbis dicat aliquis,& mœnia,& eam turbam,à qua vrbs incolitur.immo hercule produn-
tur ea magis omnia deleto hoc exercitu:non ſeruãtur.quis enim ea tuebitur? imbellis videlicet,atque
inermis multitudo? tam hercule,q̃ à Gallorum impetu defendit. an à Veiis exercitum, Camillumq́;
ducem implorabunt? Hic omnis ſpes, opesq́; ſunt:quas ſeruando,patriam ſeruamus: dedendo ad ne-
cem,patriam deſerimus,ac prodimus. At fœda atque ignominioſa deditio eſt:ſed ea charitas patriæ
eſt,vt tam ignominia eam,quam morte noſtra,ſi opus ſit,ſeruemus. Subeatur ergo iſta quantacunq;
eſt indignitas:& pareatur neceſſitati:quam ne dii quidem ſuperant. Ite Coſs.redimite armis ciuitatẽ:
quam auro maiores noſtri redemerunt. Coſs.profecti ad Pontium in colloquium,cum de fœdere vi-
ctor agitaret: negare iniuſſu populi fœdus fieri poſſe: nec ſine fœcialibus, cærimoniaq́; alia ſolenni.
Itaq; non vt vulgo credunt, Claudiusq́; etiam ſcribit,fœdere pax caudina, ſed per ſponſionem facta
eſt.quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet,aut obſidibus, vbi precatione res tranſigitur? per
quem populum fiat quo minus legibus dictis ſtetur:vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fœ-
D cialibus porcus feriatur! Spoponderunt Coſs.præfecti,legati,quæſtores,tribuni militum: nominaq́;
omnium,qui ſpoponderunt extant:vbi ſi ex fœdere acta res eſſet, præterquam duorum fœcialium nõ
extarent.& propter neceſſariam fœderis dilationẽ obſides etiam ſexcenti equites imperati: qui capite
luerent,ſi pacto non ſtaretur.tempus inde ſtatutum tradendis obſidibus,exercituq́; inermi mittendo.
Redintegrauit luctum in caſtris conſulum aduentus:vt vix ab iis abſtinerent manus, quorum teme-
ritate in eum locum deducti eſſent:quorum ignauia fœdius inde,q̃ veniſſent,abituri.illis non ducem
locorum,non exploratorem fuiſſe:belluarum modo cæcos in foueam miſſos. alii alios intueri:contẽ-
plari arma mox tradenda,& inermes futuras dextras,obnoxiaq́; corpora hoſti. Proponere ſibimetipſi
ante oculos iugum hoſtile,& ludibria victoris,& vultus ſuperbos,& per armatos inermium iter. inde
fœdi agminis miſerabilẽ viam per ſociorũ vrbes: reditum in patriã,ac parentes: quò ſæpe ipſi maio-
resq́; eorũ triũphãtes veniſſent. Se ſolos ſine vulnere,ſine ferro, ſine acie victos:ſibi nõ ſtringere licuiſſe
gladios,nõ manũ cũ hoſte conſerere:ſibi neqequã arma,nequicquã vires,nequicq̃ animos datos. Hæc
fremẽtibus hora fatalis ignominiæ aduenit,oĩa triſtiora experiũdo factura, q̃ quæ pceperant animis.
Iam primum cum ſingulis veſtimentis inermes extra vallum exire iuſſi:& primi traditi obſides,atque
in cuſtodiam abducti. Tum à Coſs.abire lictores iuſſi:paludamentaq́; detracta tantam inter eos,qui
paulo ante eos execrantes,dedendos,lacerandosq́; cenſuerant,miſerationem fecit:vt ſuæ quiſque con-
ditionis oblitus ab illa deformatione tantæ maieſtatis velut à nefando ſpectaculo auerteret oculos.
Primi Coſs.propè ſeminudi ſub iugum miſſi: tum vt quiſque gradu proximus erat, ita ignominiæ
obiectus:tum deinceps ſingulæ legiones.circumſtabant armati hoſtes exprobrantes,eludentesq́;: gla-
dii etiam pleriſque intentati:vulnerati quidam,necatiq́;:ſi vultus eorum indignitate rerum acrior vi-
ctorem offendiſſet.ita traducti ſub iugum,& (quod penè grauius erat) per hoſtiũ oculos,cum ex ſaltu
euaſiſſent: etſi velut ab inferis extracti tum primum lucem aſpicere viſi ſunt: tamen ipſa lux ita defor-
me intuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaque cum ante noctem Capuam peruenire poſſent:
incerti de fide ſociorum,& quòd pudor præpediebat,circa viam haud procul Capua omnium egena
corpora humi proſtrauerunt. Quod vbi eſt Capuam nunciatum: euicit miſeratio iuſta ſociorum ſu-
perbiam ingenitam Campanis confeſtim inſignia ſua Coſs.faſces,lictores,arma,equos, veſtimenta,
cõmeatus militibus benigne mittunt: & venientibus Capuam cunctus ſenatus, populusq́; obuiam
egreſſus,iuſtis omnibus hoſpitalibus,priuatisq́; & publicis fungitur officiis:neque illis ſociorum co-
mitas,vultusq́; benigni,& alloquia non modo ſermonem elicere,ſed ne vt oculos quidem attollerent,
aut conſolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant. adeo ſuper mœrorem pudor quoque
effugere

A effugere colloquia, & coetus hominum cogebat. Poſtero die cum iuuenes nobiles miſſi à Capua vt
proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, reuertiſſent: vocatiq; in curiam percunctanti-
bus maioribus natu multo ſibi mœſtiores, & abiectiores animi viſos referrent: adeo ſilens, ac propè
mutum agmen inceſſiſſe: tacere indolem illam Romanam: ablatosq; cum armis animos: non reddere
ſalutem, non ſalutantibus dare reſponſum: non hiſcere quenq̃ præ metu potuiſſe: tanquam ferẽtibus
adhuc ceruicibus iugum, ſub quod emiſſi eſſent. Habere Samnites victoriam nõ præclaram ſolum,
ſed etiam perpetuam: cepiſſe enim eos nõ Romam, ſicut ante Gallos: ſed, quod multo bellicoſius fue-
rit, Romanam virtutem, ferociamq;. Cum hæc dicerentur, audirenturq;: & deploratum penè Roma-
num nomen in concilio ſociorum fidelium eſſet: dicitur Offilius Calauius Oui filius, clarus genere fa-
ctisq;. tum etiam ætate verendus, longe aliter ſe habere rem dixiſſe: ſilẽtium illud obſtinatum, fixosq;
in terram oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures, & pudorem intuendæ lucis, ingentem molem ira-
rum ex alto animi cientis indicia eſſe: aut Romana ſe ignorare ingenia: aut ſilentium illud Samni-
tibus flebiles breui clamores, gemitusq; excitaturum: caudinæq; pacis aliquãto Samnitibus, quàm
Romanis triſtiorem memoriam fore. quippe ſuos quenque eorum animos habiturum, vbicunque
congreſſuri ſint: ſaltus caudinos non vbique Samnitibus fore. Iam & Romæ ſua infamis clades erat,
obſeſſos primum audierunt: triſtior deinde ignominioſæ pacis, quàm periculi nuncius fuit. Ad fa-
mam obſidionis delectus haberi cœptus erat: dimiſſus deinde auxiliorum apparatus, poſtq̃ deditio-
nem tam fœde factam acceperunt: extemploq; ſine vlla publica authoritate conceſſum in omnem for-
mam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ: iuſtitiumq; in foro ſua ſponte cœptum, prius quàm in-
dictum: lati claui, annuli aurei poſiti: penè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe: nec ducibus ſolum atq;
authoribus, ſponſoribusq; pacis iraſci: ſed innoxios etiam milites odiſſe: & negare vrbe, tectis'ue acci-
piendos. Quam cõcitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiã iratis miſerabilis, nõ enim
tanq̃ in patriã reuertentes ex inſperato incolumes, ſed captorũ habitu, vultuq; ingreſſi ſerò in vrbem
ita ſe in ſuis quiſq; tectis abdiderunt, vt poſtero, atq; inſequentibus diebus nemo eorũ forum, aut pu-
blicum aſpicere vellet. Cõſules in priuato abditi nihil pro magiſtratu agere, niſi quod expreſſum ſena-
tus conſulto eſt vt dictatorem dicerent comitiorum cauſa: Q. Fabium Ambuſtum dixerunt, & P.
Ælium Petum magiſtrum equitũ. quibus vitio creatis ſuffecti. M. Æmylius Pappus dictator, L. Va-
lerius Flaccus magiſter equitum. nec per eos comitia habita: & quia tædebat populum omnium ma-
giſtratuum eius anni, res ad interregnum rediit. interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coru-
B nus. is Coſs. creauit Q. Publium Philonem, & L. Papyrium Curſorem iterum, haud dubio conſenſu
ciuitatis, quòd nulli ea tẽpeſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim placuerat pa-
tribus) magiſtratum inierunt: ſolẽnibusq; ſanctis perfectis, de pace caudina retulerunt. & Publius, pe-
nès quem faſces erant: dic Spuri Poſthumi inquit. Qui vbi ſurrexit, eodem illo vultu, quo ſub iugũ
miſſus erat, haud ſum ignarus inquit Coſs. ignominiæ, non honoris cauſa me primum excitatum,
iuſſumq; dicere, non tanq̃ ſenatorem, ſed tanq̃ reum tam infelicis belli, q̃ ignominioſæ pacis. ego ta-
men, quando neq; de noxa noſtra, neque de pœna retuliſtis: omiſſa defenſione, quæ non difficillima
eſſet apud haud ignaros fortunarum humanarum, neceſſitatumq;: ſentẽtiam de eo, de quo retuliſtis,
paucis peragam: quæ ſententia teſtis erit mihi'ne, an legionibus veſtris pepercerim: cum me ſeu tur-
pi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu populi facta eſt, non tenetur popu-
lus Romanus: nec quicquã ex ea, præter quàm corpora noſtra debentur Samnitibus. Dedamur per
fœciales nudi, vinctiq;: exoluamus religione populum, ſiqua obligauimus: nequid diuini, aut huma-
ni obſtet, quo minus iuſtum piumq; de integro ineatur bellum. interea Coſs. exercitum ſcribere ar-
mare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iuſta in deditionem noſtram per-
fecta erunt. Vos dii immortales precor, quæſoq;, ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſthumium, T. Vetu-
rium Coſs. cum Samnitibus proſpere bellum gerere: at vos ſatis habeatis vidiſſe nos ſub iugum mi-
ſos: vidiſſe ſponſione infami obligatos: videre nudos vinctosq; hoſtibus deditos, omnem iram ho-
ſtium noſtris capitibus excipientes: nouos Coſs. legionesq; Romanas ita cũ Samnite gerere bellum
velitis, vt omnia ante nos conſules bella geſta ſunt. Quæ vbi dixit: tãta ſimul admiratio, miſeratioq;
viri inceſſit homines, vt modo vix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſthumium, qui author tam fœ-
dæ pacis fuiſſet: modo miſerarentur quòd vir talis etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſu-
rus eſſet ob iram diremptæ pacis. cum omnes laudibus modo proſequentes virum in ſentẽtiam eius
pedibus irent: tentata paulisper interceſſio eſt ab L. Liuio, & Q. Melio tribunis plebis: qui neq; exolui
religione populum aiebant deditione ſua: niſi omnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, re-
ſtituerentur: neque ſe pro eo, quòd ſpondendo pacem ſeruaſſent exercitum populi Ro. pœnam vllam
meritos eſſe: neq; ad extremũ cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, violari'ue poſſe. Tũ Poſthumius,
interea dedite inquit profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos,
cum primum magiſtratu abierint: ſed, ſi me audiatis, prius quàm dedantur, hic in comitio virgis cæ-
ſos, hanc iam vt intercalatæ pœnæ vſuram habeant. Nam quod deditione noſtra negant exolui reli-

C gione populum:id iſtos magis ne dedantur, quàm quia ita res ſe habeat, dicere quis adeo iuris fœcialium expers eſt, qui ignoret? neque ego inficias eo patres conſcripti, tam ſponſiones, q̃ fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam expreſſerunt nobis Samnites, coegiſſent nos verba legitima dedentium vrbes nuncupare: deditũ populum Romanum vos tribuni diceretis? & hanc vrbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitiũ eſſe? omitto deditionem: quoniam de ſponſione agitur. Quid tandem, ſi ſpopondiſſemus vrbem hanc relicturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum, ſi leges non habiturum? ſi ſub regibus futurum? Dii meliora, inquis. atqui non indignitas rerum ſponſioni vinculum leuat. Si quid eſt, in quo obligari populus poſſit: in omnibus poteſt. & ne illud quidem, quod quoſdã forſitan moueat, refert: Cos. an dictator, an prætor ſpoponderit. & hoc ipſi etiam Samnites iudicauerũt: quibus non fuit ſatis Coss. ſpondere: ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coegerunt. Nec à me nunc quiſquam quæſiuerit quid ita ſpoponderim: cum id nec conſulis ius eſſet: nec illis ſpondere pacem, quæ mei non erat arbitrii: nec pro vobis, qui nihil mandaueratis, poſſem. Nihil ad Caudiũ patres conſcripti humanis conſiliis geſtum eſt: dii immortales & veſtris, & hoſtium imperatoribus mentem ademerunt: nec nos in bello ſatis cauimus: & illi male partam victoriam male perdiderunt: dum vix locis, quibus vicerant, credunt: dum quacunq; conditione arma viris in arma natis auferre feſtinant. An ſi ſana mens fuiſſet, difficile illis fuit, dum ſenes ab domo ad conſultandum accerſunt: mittere Romam legatos? cum ſenatu, cum populo de pace, ac fœdere agere? tridui iter expeditis erat. interea in induciis res fuiſſet: donec ab Roma legati aut victoriam illis certam, aut pacem afferrent. ea demum ſponſio eſſet, quam populi iuſſu ſpopõdiſſemus. ſed neq; vos tuliſſetis: nec nos ſpopondiſſemus: nec fas fuit alium rerum exitum eſſe, q̃ vt & illi velut ſomnio lætiore, q̃ quod mentes eorum capere poſſent, nequicquam eluderentur, & noſtrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expediret: vanam victoriam vanior irritam faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ neminem præter ſponſorem, obligaret. Quid enim vobiſcum patres conſcripti? quid cum populo Romano actũ eſt? quis vos appellare poteſt? quis ſe à vobis dicere deceptum? hoſtis? an ciuis? hoſti nihil ſpopõdiſtis: ciuem neminem ſpondere pro vobis iuſſiſtis. nihil ergo vobis, nec nobiſcum eſt, quibus nihil mãdaſtis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus rei ſatis locupletes in id, quod noſtrum eſt: in id, quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos: in hæc ſæuiãt: in hæc ferrum, in hæc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet: conſulite vtrum præſens deditio eorum
D fieri poſſit: an in diem differatur: nos interim T. Veturi: voſq; cæteri vilia hæc capita luendæ ſponſionis feramus: & noſtro ſupplicio liberemus Romana arma. Mouit patres conſcriptos tum cauſa, tum author: nec cæteros ſolum, ſed tribunos etiam plebis, vt ſe in ſenatus dicerẽt fore poteſtate. magiſtratu inde ſe extemplo abdicauerunt: traditiq; fœcialibus cum cæteris Caudium ducẽdi. Hoc facto ſenatus cõſulto, lux quædam affulſiſſe ciuitati viſa eſt: Poſthumius in ore omnium erat: cum laudibus ad cœlum ferebant: deuotioni P. Decii conſulis, aliis claris facinoribus æquabant emerſiſſe ciuitatem ex obnoxia pace illius conſilio, & opera: ipſum ſe cruciatibus, & hoſtium iræ offerre: piacula pro populo dare Romano. arma cuncti ſpectant: & bello'ne vnquam futurum, vt congredi armatis cum Samnite liceat. In ciuitate ira, odioq; ardente delectus omnium propè voluntariorum fuit: reſcriptæ ex eodem milite nouæ legiones: ductuſq; ad Caudium exercitus. Pregreſſi fœciales vbi ad portam venere, veſtẽ detrahi pacis ſponſoribus iubent: manus poſt tergum vinciri. Cum apparitor verecundia maieſtatis Poſthumium laxe vinciret: quin tu inquit adducis lorũ, vt iuſta fiat deditio? Tum vbi in cœtũ Samnitium, & ad tribunal Pontii ventum eſt: A. Cornelius Aruina fœcialis ita verba fecit. Quandoquidem hiſce homines iniuſſu populi Romani quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt: atq; ob eã rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus Romanus ſcelere impio ſit ſolutus: hoſce homines vobis dedo. Hæc dicenti fœciali Poſthumius genu femur quãta maxime potuit vi, perculit: & clara voce ait ſe Samnitem ciuem eſſe, illum legatum: fœcialem à ſe contra ius gentium violatum: eo iuſtius bellum geſturos. Tum Pontius, nec ego iſtam deditionem accipiam. inquit: nec Samnites ratam habebunt. quin tu Spuri Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes: aut omnia irrita facis: aut pacto ſtas? Samniti populo omnes, quos in poteſtate habuit: aut pro iis pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captũ victori cum qua potes fide reſtituis? populum Romanum appello: quem ſi ſpõſionis ad furculas caudinas factæ pœnitet: reſtituat legiones intra ſaltum, quo ſeptæ fuerunt. nemo quenquam deceperit: omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quæ per pactionẽ tradiderunt: redeant in caſtra ſua. quicquid pridie habuerunt, q̃ in colloquium eſt ventum, habeant. tum bellum, & fortia conſilia placeant: tunc ſponſio, & pax repudietur. ea fortuna iis locis, quam ante pacis mentionem habuimus: geramus bellum. nec populus Romanus conſulũ ſponſionem. nec nos fidem populi Romani accuſemus. Nunquãmne cauſa defiet cur victi pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis: furto eos ſubduxiſtis. auro ciuitatẽ à Gallis redemiſtis; inter accipiendum aurum cæſi ſunt. pacem nobiſcũ pepigiſtis, vt legiones

A vobis captas reſtitueremus:eam pacem irritam facitis:& ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis.Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſeruatas?pacem ſibi habeat:legiones captas victori reſtituat.hoc fide,hoc fœderibus,hoc fœcialibus cærimoniis dignum erat:vt quidem tu,quod petiſti,per pactionem habeas,tot ciues incolumes?ego pacem,, quam hoſti tibi remittendo pactus ſum:non habeam?hoc tu A.Corneli,hoc vos fœciales iuris gentibus,dicitis?Ego vero iſtos,quos dedi ſimulatis,nec accipio,nec dedi arbitror : nec moror quo minus in ciuitatem obligatam ſponſione cõmiſſa iratis omnibus diis,quorum eluditur numen:redeant.geratur bellum : quando Sp.Poſthumius modo legatum fœcialem genu perculit:ita dii credent Samnitem ciuem Poſthumium,non ciuem Romanum eſſe:& à Samnite Romanum legatum violatum:eo vobis iuſtũ in nos factum eſſe bellum.Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre!& vix pueris dignas ambages ſenes ac cõſulares fallendæ fidei exquirere!I lictor,deme vincula Romanis : moratus ſit nemo, quo minus vbi viſum fuerit,abeant.Et illi quidem forſitan & publica,ſua certe liberata fide,ab Caudio in caſtra Romana inuiolati redierunt . Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſſimum cernentibus renatum bellum omnia,quæ deinde venerunt,non in animis ſolum,ſed propè in oculis eſſe : & ſerò, ac nequicquam laudare ſenis Pontii vtraq; conſilia;inter quæ ſe media iapſos victoriæ poſſeſſionem pace incerta mutaſſe:& beneficii,& maleficii occaſione amiſſa,pugnaturos cum eis , quos potuerint in perpetuum vel inimicos tollere,vel amicos facere . adeoq; nullódum certamine inclinatis viribus poſt caudinam pacem animi mutauerant,vt clariorem inter Romanos deditio Poſthumium,q̃ Pontium incruenta victoria inter Samnites faceret:& geri poſſe bellum Romani pro victoria certa haberent:Samnites ſimul rebellaſſe,& viciſſe crederẽt Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerant : & Fregellæ colonia nec opinato aduentu Samnitium(fuiſſe & Satricanos cum iis ſatis conſtat)nocte occupata eſt.timor inde mutuus vtroſq; vſq; ad lucem quietos tenuit:lux pugnæ initium fuit:quam aliquandiu æquam,& quia pro aris,& focis dimicabatur:& quia ex tectis adiuuabat imbellis multitudo:tamen Fregellani,ſuſtinuerunt.Fraus deinde rem inclinauit:quòd vocẽ audiri præconis paſſi ſunt incolumem abiturum,qui arma poſuiſſet.ea ſpes remiſit à certamine animos:& paſſim arma iactari cœpta . Pertinacior pars armata per auerſam portã erupit : tutiorq; eis audacia fuit, q̃ incautus ad credendum cæteris pauor:quos circundatos igni,nequicquam deos fidemq; inuocantes,Samnites concremauerunt.Coſs.inter ſe partiti prouincias,Papyrius in Apuliam ad Luceriam pergit:vbi equites Romani obſides ad Caudium dati cuſtodiebantur : Publius in Samnio ſubſtitit aduerſus caudinas legiones.Diſtendit ea res Samnitium animos:quod nec ad Luceriam ire , neq̃ tergo

B inſtaret hoſtis:nec manere,ne Luceria interim amitteretur:ſatis audebant:optimum viſum eſt cõmittere rem fortunæ:& tranſigere cum Publio certamen.itaq; in aciem copias ducunt.aduerſus quos Publius Cos.cum dimicaturus eſſet:prius alloquendos milites ratus concionem aduocari iuſſit.cæterum ſicut ingenti alacritate ad prætorium concurſum eſt:ita præ clamore poſcentium pugnam nulla adhortatio imperatoris audita eſt : ſuus cuiq; animus memor ignominiæ adhortator aderat . Vadunt igitur in prælium vrgentes ſigniferos:& ne mora in concurſu pilis emittendis, ſtringendisq; inde gladiis eſſet:pila velut dato ad id ſigno abiiciunt:ſtrictisq; gladiis curſu in hoſtem feruntur . nihil illic imperatoriæ artis ordinibus aut ſubſidiis locandis fuit:omnia ira militaris propè veſano impetu egit. Itaq; non fuſi modo hoſtes ſunt,ſed ne caſtris quidem ſuis fugã impedire auſi,Apuliam diſſipati petiere:Luceriam tamen coacto rurſus in vnum agmine eſt peruentum . Romanos ira eadẽ,quæ per mediam hoſtium aciem tulerat:& in caſtra pertulit.ibi plus quàm in acie ſanguinis,ac cædis factum:prædæq; pars maior ira corrupta . Exercitus alter cum Papyrio Cos.locis maritimis peruenerat Arpos per omnia pacata Samnitium magis iniuriis & odio,quàm beneficio vllo populi Romani.nam Samnites ea tempeſtate in montibus vicatim habitantes,campeſtria & maritima loca contemptu cultorum molliore,atq;,vt euenit,ferè locis ſimili genere,ipſi montani,atq; agreſtes depopulabantur.quæ regio ſi fida Samnitibus fuiſſet:aut peruenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet:aut interiecta inter Romam & Arpos penuria rerum omnium , excluſos à commeatibus abſumpſiſſet. Tum quoq; profectos inde ad Luceriam iuxta obſidentes,obſeſſosq; inopia vexauit:omnia ab Arpis Romanis ſuppeditabantur:cæterum adeo exigue,vt militi occupato ſtationibus,vigiliisq; & opere, eques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum veheret:interdum occurſu hoſtium cogeretur abiecto ab equo frumento pugnare.& obſeſſis prius quàm alter Cons.victore exercitu aduenit : & cõmeatus ex montibus Samnitium inuecti erant:& auxilia intrò miſſa . Arctiora omnia aduentus Publii fecit: qui obſidione delegata in curam collegæ,vacuus per agros cuncta infeſta commeatibus hoſtium fecerat. Itaq; cum ſpes nulla eſſet diutius obſeſſos inopiam laturos:coacti Samnites,qui ad Luceriã caſtra habebant:vndiq; contractis viribus ſigna cum Papyrio cõferre. Per id tẽpus parantibus vtriſq; ſe ad prælium,legati Tarentini interueniunt,denũciantes Samnitibus, Romaniſq;:vt bellum omitterent : per vtros ſtetiſſet quo minus diſcederetur ab armis:aduerſus eos ſe pro alteris pugnaturos. Ea legatione Papyrius audita , perinde ac motus dictis eorum cum collega ſe communicaturum re-

C ſpondit:accitoq; eo cum tempus omne in apparatu cõſumpſiſſet:collocutus de re haud dubia, ſignũ
pugnæ propoſuit. Agentibus diuina humanaq;, quæ aſſolent cum acie dimicandum eſt: conſulibus
Tarentini legati occurſare, reſponſum expectantes: quibus Papyrius ait. Auſpicia ſecũda eſſe Taren-
tini pullarius nunciat: litatum præterea eſt egregie. authoribus dijs, vt videtis, ad rem agendam pro-
ficiſcimur. Signum inde ferri iuſſit:& copias eduxit, vaniſſimam increpans gentem, quæ ſuarũ im-
potens rerum præ domeſticis ſeditionibus diſcordijsq;, alijs modum pacis ac belli facere æquum cen
ſeret. Samnites ex parte altera cum omnem curam belli remiſiſſent: quia aut pacẽ vere cupiebant, aut
expediebat ſimulare, vt Tarentinos ſibi conciliarent: cum inſtructos repente ad pugnam Romanos
conſpexiſſent: vociferari ſe in authoritate Tarentinorum manere, nec deſcendere in aciem, nec extra
vallum arma ferre: deceptos potius quodcũq; caſus ferat, paſſuros: quàm vt ſpreuiſſe pacis authores
Tarentinos videantur. Accipere ſe omen conſules aiunt:& eam precari mentem hoſtibus, vt ne val-
lum quidem defendant. ipſi inter ſe partitis copijs ſuccedunt hoſtium munimentis: & ſimul vndiq;
adorti, cum pars foſſas explerent, pars vellerent vallum, atq; in foſſas proruerent: nec virtus modo in-
ſita, ſed ira etiam exulceratos ignominia ſtimularet animos: caſtra inuaſere. & pro ſe quiſq;, non hæc
furcas, nec Caudium, nec ſaltus inuios eſſe: vbi errorem fraus ſuperbe viciſſet: ſed Romanam virtu-
tem, quam nec vallum, nec foſſæ arcerent, memorantes, cædunt pariter reſiſtentes fuſoſq;, inermes
atq; armatos, ſeruos, liberos, puberes, impuberes, homines, iumẽtaq;. nec vllum ſuperfuiſſet animal:
ni conſules receptui ſignum dediſſent: auidoſq; cædis milites è caſtris hoſtium imperio, ac minis ex-
puliſſent. Itaq; apud infenſos ob interpolatam dulcedinem iræ confeſtim oratio habita eſt: vt docere-
tur miles minime cuiquam militum conſules odio ceſſiſſe, aut ceſſuros: quin duces ſicut belli, ita inſa-
tiabilis ſupplicij futuros fuiſſe: ni reſpectus equitum ſexcentorũ, qui Luceriæ obſides tenerentur, præ-
pediſſet animos, ne deſperata venia hoſtes cæcos in ſupplicia eorũ ageret, perdere prius, q̃ perire, op-
tantes. Laudare ea milites: lætariq; obuiam itum iræ ſuæ eſſe: fateri omnia patienda prius, quàm pro-
deretur ſalus tot principum Romanæ iuuentutis. Dimiſſa concione cõſilium habitum: omnibus'ne
copijs Luceriam premerent: an altero exercitu, & duce Appuli circa, gens dubiæ ad id voluntatis, ten
tarentur. Publius conſul ad peragrandum profectus Apuliam, aliquot expeditione vna populos aut
vi ſubegit: aut conditionibus in ſocietatem accepit. Papyrio quoq;, qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat:
breui ad ſpem euentus reſpondit. nam inſeſſis omnibus vijs, per quas commeatus ex Samnio ſubue-
hebatur: fame domiti Samnites qui Luceriæ in præſidio erant: legatos miſere ad conſulem Romanũ:
vt receptis equitibus, qui cauſa belli eſſent: abſiſteret obſidione. His Papyrius ita reſpõdit. Debuiſ-
D ſe eos Pontium Herennii filium, quo authore Romanos ſub iugum miſiſſent: conſulere quid victis
patiendum cenſeret. cæterum, quoniam ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui, q̃ in ſe ipſi ferre maluerint: nun
ciare Luceriam iuſſit: arma, ſarcinas, iumenta, multitudinem omnem imbellẽ intra mœnia relinque-
rent: militem ſe cum ſingulis veſtimentis ſub iugum miſſurum: vlciſcentem illatam, non nouam inſe
rentem ignominiam. Nihil recuſatum. ſeptem millia militum ſub iugum miſſa: prædaq; ingens Lu-
ceriæ capta, receptis omnibus ſignis, armiſq;, quæ ad Caudium amiſerát, & quod omnia ſuperabat
gaudia: equitibus recuperatis: quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriam Samnites dederant. Haud
fermè alia mutatione ſubita rerum clarior victoria populi Romani eſt. ſiquidem etiam (quod qui-
buſdam in annalibus inuenitur) Pontius Herennii filius, Samnitium imperator, vt expiaret conſulũ
ignominiam: ſub iugum cum cæteris eſt miſſus. Cæterum id minus miror obſcurum eſſe de hoſtium
duce dedito, miſſoq; ſub iugum. id magis mirabile eſt ambigi: Lucius'ne Cornelius dictator cum L.
Papyrio Curſore magiſtro equitum eas res ad Caudium, atq; inde Luceriæ geſſerit: vltorq; vnicus ro-
manæ ignominiæ haud ſciam an iuſtiſſimo triumpho ad eam ætatem ſecundum Furium Camillum
triumphauerit: an conſulis Papyrij præcipuum id decus ſit. Sequitur hunc errorem alius error: Cur-
ſor'ne Papyrius proximis comitijs cum Q. Æmylio Cæretano iterum ob rem bene geſtam Luceriæ
continuato magiſtratu conſul tertium creatus ſit: an L. Papyrius Mugilanus: & in cognomine erratũ
ſit. Conuenit iam inde per conſules reliqua belli perfecta. Æmylius cum Ferentanis vno ſecũdo præ-
lio debellauit: vrbemq; ipſam, quò ſe fuſa cõtulerat acies: obſidibus imperatis in deditionem accepit.
Pari fortuna conſul alter cum Satricanis, qui ciues Romani poſt caudinam cladem ad Samnites de-
fecerant: præſidiumq; eorum in vrbem acceperant: rem geſſit. nam cum ad mœnia Satricæ admotus
eſſet exercitus: legatiſq; miſſis ad pacem cum precibus petendam, triſte reſponſum ab conſule redditũ
eſſet, niſi præſidio Samnitium interfecto, aut tradito, ne ad ſe remearent: plus ea voce, q̃ armis illatis,
terroris colonis iniectum. Itaq; ſubinde cum exequerentur quærendo à conſule legati, quonam ſe pa-
cto paucos, & infirmos crederet præſidio tam valido, & armato vim allaturos: ab iiſdem cõſilium pe-
tere iuſſi, quibus authoribus præſidium in vrbem accepiſſent: diſcedunt: ægreq; impetrato vt de ea re
conſuli ſenatum, reſponſaq; ad ſe referri fineret: ad ſuos redeunt. Duæ factiones ſenatum diſtinebant:
vna cuius principes erant defectionis à populo Romano authores: altera fidelium ciuium. certatum
ab vtriſq; tamen eſt: vt ad reconciliandam pacem conſuli opera nauaretur. Pars altera, cum præſidi,

Samnitium,

A Samnitium, quia nihil ſatis præparati erant ad obſidionem tolerandam: excurſurum proxima nocte eſſe: nunciare conſuli ſatis habuit, qua noctis hora, quamq; per portam, & quá in viá egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus inuitis deſcitum ad Samnites erat: eadem nocte portam etiá conſulibus aperuerunt. ita duplici proditione & præſidium Samnitum, inſeſſis circa viá ſyluestribus locis, nec opinato oppreſſum eſt: & ab vrbe plena hoſtium clamor ſublatus: momētoq; vnius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus: & omnia in poteſtate conſulis erát. qui quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta: quos ſontes comperit: virgis cæſos ſecuri percuſſit: præſidioq; valido impoſito, arma Satricanis ademit. Inde ad triumphú deceſſiſſe Romá Papyrium Curſorem ſcribunt, qui eo duce Luceriá receptá, Samniteſq; ſub iugum miſſos, authores ſunt. & fuit vir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi ſolum vigore, ſed etiam corporis viribus excellens. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomē etiá dedit: victoremq; curſu omnium ætatis ſuæ fuiſſe ferunt: & ſeu virium vi, ſeu exercitatione multa, cibi viniq; eúdem capaciſſimum: nec cú vllo aſperiorē, quia ipſe inuicti ad laborem corporis eſſet: fuiſſe militiam pediti pariter, equitiq;. equites etiam aliquando auſos ab eo petere: vt ſibi pro re bene geſta laxaret aliquid laboris: quibus ille, ne nihil remiſſum dicatis: remitto, inquit, ne vtiq; dorſum demulceatis, cum ex equis deſcenderis. & vis erat in eo viro imperii ingens pariter in ſocios, ciueſq;. Prænestinus prætor per timorem ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primá aciem: quem cum inambulans ante tabernaculum vocari iuſſiſſet: lictorem expedire ſecurim iuſſit. ad quá vocem exanimi ſtante Prænestino, age dum lictor, excide radicem hanc, inquit, incōmodam ambulātibus: perfuſumq; vltimi ſupplicii metu, mulcta dicta dimiſit. Haud dubie illa ætate, qua nulla virtutú feracior fuit: nemo vnus erat vir, quo magis innixa res Romana ſtaret. quin eum parem deſtinant animis magno Alexandro ducem: ſi arma Aſia perdomita in Europá vertiſſet. Nihil minus quæſitum á principio huius operis videri poteſt: q̄, vt plus iuſto ab rerum ordine declinarē: varietatibuſq; diſtinguēdo opere, & legentibus velut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerem: tamen tanti regis, ac ducis mentio, quibus ſæpe tacitis cogitationibus volutauit animum, eas euocat in mediú: vt quærere libeat: quinam euentus Romanis rebus, ſi cum Alexandro foret bellatum: futurus fuerit. Plurimum in bello pollere videtur, militum copia, & virtus, ingenia imperatorú, fortuna per omnia humana, maxime in res bellicas potens. Ea & ſingula intuenti, & vniuerſa, ſicut ab aliis regibus gentibuſq;. ita ab hoc quoq; facile præſtant inuictum Romanum imperium. Iam primum, vt ordiar ab ducibus comparandis: haud equidem abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum. ſed clariorem eum

B tamen facit: quòd vnus fuit: quòd adoleſcens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus deceſſit. Vt alios reges claros, duceſq; omittam: magna exempla caſuum humanorum: Cyrum quem maxime Græci laudibus celebrant: quid niſi longa vita, ſicut Magnum modo Pompeium, vertenti præbuit fortunæ! Recēſeam duces Romanos: nec omnes omnium ætatum: ſed ipſos eos, cum quibus conſulibus, aut dictatoribus Alexandro fuit bellandú: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium, C. Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Curſorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios L. Volumnium, Marcum Curium. deinceps ingentes ſequitur viri: ſi Punicum Romano præuertiſſet bellum: ſeniorq; in Italiam traieciſſet. Horú in quolibet tum indoles eadem, quæ in Alexandro erat, animi, ingeniiq;: tum diſciplina militaris iam inde ab initiis vrbis tradita per manus, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modum venerat. Ita reges geſſerat bella: ita deinde exactores regum Iunii, Valeriiq;: ita deinceps Fabii, Quintii, Cornelii: ita Furius Camillus: quem iuuenes duo, quibus cum Alexandro dimicandum erat: ſenem viderát. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoq; haud minus clarum eum faciunt) ceſſiſſet videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, inſignes ante milites, quàm duces! ceſſiſſent Decii deuotis corporibus in hoſtem ruentes! ceſſiſſet Papyrius Curſor illo corporis robore, illo animi! victus eſſet conſiliis iuuenis vnius, ne ſingulos nominem, ſenatus ille! quem qui ex regibus conſtare dixit: vnus veram ſpeciem Romani ſenatus cepit. Id vero erat periculum: ne ſolertius quàm quiuis vnus ex iis, quos nominaui: caſtris locum caperet: cōmeatus expediret: ab inſidiis præcaueret: tempus pugnæ eligeret: aciem inſtrueret, ſubſidiis firmaret. non iam cum Dario rem eſſe dixiſſet: quem mulierum, ac ſpadonum agmen trahentem inter purpuram atq; aurum eneruatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam verius, quàm hoſtem, nihil aliud, quàm bene auſus vana contemnere, incruentus deuicit. Lōge alius Italiæ, q̄ Indiæ, perquam temulento agmine comeſſabundus inceſſit: viſus illi habitus eſſet: ſaltus Apuliæ, ac montes Lucanos cernenti, & veſtigia recentia domeſticæ cladis vbi auunculus eius nuper, Epeiri rex Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexádro nōdum merſo ſecundis rebus: quarum nemo intolerantior fuit. qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, nouiq; (vt ita dicam) ingenii. quod ſibi victor induerat: ſpectetur: Dario magis ſimilis, quàm Alexandro in Italiam veniſſet: & exercitum Macedoniæ oblitum, degenerantemq; iam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem veſtis: & deſideratas humi iacentium adulationes, etiam victis graues, nedum Macedonibus victoribus: & fœda ſupplicia: & inter vinú & epu-

C las cædes amicorum:& vanitatem ementiendæ ſtirpis.Quid,ſi vini amor in dies fieret acrior? quid, ſi trux,ac præferuida ira?(nec quicquam dubium inter ſcriptores refero)nulla'ne hæc damna imperatoriis virtutibus ducimus? Id vero periculum erat:quod leuiſſimi ex Græcis, qui Parthorũ quoq; contra nomen Romanum gloriæ fauent:dictitare ſolẽt:ne maieſtatem nominis Alexandri, quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe:ſuſtinere nõ potuerit pupulus Romanus: & aduerſus quem Athenis,in ciuitate fracta Macedonum armis,cernente tum maxime propè fumantes Thebarũ ruinas,concionari libere auſi ſint homines:(id, quod ex monumentis orationum patet)aduerſus eum nemo ex tot proceribus Romanis vocem liberam miſſurus fuerit.Quantalibet magnitudo hominis concipiatur animo:vnius tamen ea magnitudo hominis erit,collecta paulo plus decem annorum felicitate:quam qui eo extollunt,quod populus Romanus etſi nullo bello,multis tamẽ prælijs victus ſit:Alexandro nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit: non intelligunt ſe, hominis res geſtas, & eius iuuenis cum populi iam octingenteſimum bellantis annum rebus conferre. miremur,ſi,cum ex hac parte ſecula plura numerentur,q̃ ex illa anni:plus in tam longo ſpatio,quàm in ætate XIII annorum fortuna variauerit.Quin tu hominis cum homine,& ducis cum duce,fortunam cum fortuna confers?Quot Romanos duces nominem:quibus nunq̃ aduerſa fortuna pugnæ fuit? paginas in annalibus magiſtratuum,faſtiſq; percurrere licet,conſulum,dictatorumq́;,quorum nec virtutis,nec fortunæ vllo die populum Romanum pœnituit.Et quo ſint mirabiliores,quàm Alexãder:aut quiſq̃ alius rex:denos,vicenoſq́; dies quidam dictaturam,nemo plus,q̃ annum conſulatum geſſit.ab tribunis plebis delectus impediti ſunt:poſt tempus ad bella ierunt:ante tempus,comitiorum cauſa reuocati ſunt:in ipſo conatu rerum circũegit ſe annus:collegæ nunc temeritas,nunc prauitas impedimẽto,aut damno fuit:male geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt:tironem, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperunt.At Hercule reges non liberi ſolum impedimentis omnibus, ſed domini rerum temporumq́;,trahunt conſiliis cuncta, non ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cum inuictis ducibus bella geſſiſſet:& eadem fortunæ pignora in diſcrimen detuliſſet: immo etiam eo plus periculi ſubiſſet: quod Macedones vnum Alexandrum habuiſſent, multis caſibus non ſolum obnoxium, ſed etiam offerentem ſe:Romani multi fuiſſent Alexandro vel gloria,vel rerum magnitudine pares:quorum ſuo quiſque fato ſine publico diſcrimine viueret, moreretúrq;.Reſtat vt copiæ copiis comparentur vel numero,vel militum genere,vel multitudine auxiliorum. Cenſebantur eius ætatis luſtris ducena quinquagena millia capitum, Itaq; in omni defectione ſociorum Latini nominis vrbano

D propè delectu decem ſcribebantur legiones.quaterni,quiniq́; exercitus ſæpe per eos annos, in Hetruria, in Vmbria,Gallis hoſtibus adiunctis,in Samnio,in Lucanis gerebant bellum. Latium deinde omne cum Sabinis,& Volſcis,& Æquis,& omni Campania,& parte Vmbriæ,Hetruriæq́;,& Picentibus, & Marſis,Pelignisq́;,ac Veſtinis,atq; Apulis,adiunctaq́; omni ora Græcorũ inferi maris à Thuriis Neapolin & Cumas,& inde Antio atq; Hoſtia tenus Samnites,aut ſocios validos Romanis,aut fractos bello inueniſſet hoſtes. Ipſe traieciſſet mare cum veteranis Macedonibus,non plus triginta millibus hominum,& quatuor millibus equitum,maxime Theſſalorum.hoc enim roboris erat. Perſas, Indos,aliaſq́; ſi adiunxiſſet gentes:impedimentum maius,quàm auxilium traheret.Adde,quod Romanis ad manum domi ſupplementũ eſſet:Alexandro(quod poſtea Annibali accidit)alieno in agro bellanti exercitus conſenuiſſet.Arma,clypeus,ſariſſæq́; illis:Romano ſcutũ,maius corpori tegumentum,& pilum haud paulo,quàm haſta vehementius ictu,miſſuq́; telum.ſtatarius vterque miles, ordines ſeruans:ſed illa phalanx immobilis vnius generis:Romana acies diſtinctior ex pluribus partibus cõſtans:facilis partienti quacũq; opus eſſet,facilis iungenti.Iam in opere quis par Romano miles?quis ad tolerãdũ laborẽ melior?Vno prælio victus Alexãder,bello victus eſſet:Romanũ,quẽ Caudiũ,quẽ Cannæ non fregerunt:quæ fregiſſet acies?Næ ille ſæpe,etiã ſi prima proſpere eueniſſent: Perſas,& Indos,& imbellem Aſiam quæſiſſet:& cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet:quod Epeiri regẽ Alexandrum mortifero vulnere ictum dixiſſe ferunt:ſortem bellorum in Aſia geſtorum ab hoc ipſo iuuene cum ſua conferentem. Equidem cum per annos quatuor & viginti primo Punico bello claſſibus certatum cum Pœnis recordor:vix ætatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad vnum bellum. & forſitan cum & fœderibus vetuſtis iuncta res Punica Romanæ eſſet:& timor par aduerſus cõmunem hoſtem duas potẽtiſſimas armis,viriſq́; vrbes armaret:ſimul Punico,Romanoq́; obrutus bello eſſet. Non quidem Alexandro duce,nec integris Macedonum rebus,ſed experti tamen ſunt Romani Macedonem hoſtem aduerſus Antiochum,Philippũ,& Perſen,non modo cũ clade vlla,ſed ne cum periculo quidem ſuo.abſit inuidia verbo:& ciuilia bella ſileant.nunquam ab equite hoſte,nũquam à pedite,nunquam aperta acie,nunquam æquis vtiq;,nunquam iniquis locis laborauimus.Equitem,ſagittas,ſaltus impeditos, auia commeatibus loca, grauis armis miles timere poteſt. mille acies grauiores,quàm Macedonum,atque Alexandri,auertit,auertetq́;:modo ſit perpetuus huius, qua viuimus pacis amor,& ciuilis cura concordiæ. M.Follius Flaccina inde, & L.Plautius Venox conſules facti. Eo anno ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renouando legati cum ſenatum humi

ſtrati

A ſtrati mouiſſent:reiecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebãt preces. itaq; de fœdere negatum:induciæ biennii, cum per aliquot dies fatigaſſent ſingulos precibus impetratæ. Et ex Apulia Theanenſes, Canuſini'q; populationibus feſſi, obſidibus L. Plautio conſuli datis, in deditionem venerunt. Eodem anno primum præfecti Capuæ creari cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis: cum vtrũq; ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent. Et duæ Romæ additę tribus: Vfentina, ac Falerina. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoque Apuli ad nouos conſules C. Iunium Bubulcum, Q. Æmylium Barbulam fœdus petitum venerunt. pacis per omnem Apuliã præſtandæ populo Romano authores, id audacter ſpondendo, impetrauerunt: vt fœdus daretur: neq; vt æquo tamen fœdere, ſed in ditione populi Romani eſſent. Apulia perdomita (nam Tarẽto quoq; valido oppido Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum. inde repentino aduentu Æmylii cõſulis Nerulum vi captum. Et poſtq̃ res Capuæ ſtabilitas Romana diſciplina fama per ſocios vulgauit: Antiatibus quoq;, qui ſe ſine legibus certis, ſine magiſtratibus agere querebantur: dati ab ſenatu ad iura ſtatuenda ipſius coloniæ patroni. nec arma modo, ſed iura etiam Romana late pollebant. C. Iunius Bubulcus, & Q. Æmylius Barbula conſules exitu anni non conſulibus ab ſe creatis, Sp. Nautio, & M. Popilio, cæterum dictatori L. Æmylio legiones tradiderunt. Is cum L. Fuluio magiſtro equitũ Satriculam oppugnare adortus, rebellãdi cauſam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. hinc Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obſidione ſocios haud procul caſtris Romanorũ caſtra poſuit. hinc Satricani magno cum tumultu patefactis repente portis in ſtationes hoſtium incurrerunt. Inde pars vtraq; ſpe alieni magis auxilii, quàm viribus freta ſuis, iuſto mox prælio inito Romanos vrgent. & quanquam anceps dimicatio erat: tamen vtrinq; tutam aciem dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circũueniendum cepit: & diuerſa ſtatuit ſigna. infeſtior tamẽ in erumpentes inceſſit: nec magno certamine intra mœnia compulit. tum totam aciem in Samnites obuertit. ibi plus certaminis fuit. victoria ſicut ſera, ita nec dubia, nec varia fuit. Fuſi in caſtra Samnites extinctis nocte ignibus tacito agmine abeunt: & ſpe abiecta Satriculæ tuẽdæ, Pliſtiam ipſi ſocios Romanorum, vt parem dolorem hoſti redderent: circunſidunt. Anno circumacto, bellum deinceps ab dictatore Q. Fabio geſtum. conſules noui, ſicut ſuperiores Romæ manſerunt: Fabius ad accipiendum ab Æmylio exercitum ad Satriculam cum ſupplemento venit. neq; enim Samnites ad Pliſtiam manſerant: ſed accitis ab domo nouis militibus, multitudine freti caſtra eodem, quo ante, loco poſuerunt: laceſſentesq; prælio Romanos auertere ab obſidione conabantur. Eo intentius dictator in mœnia hoſtium verſus, id bellum tanti ducere, quod vrbem oppugnabat: ſecurior ab Samnitibus agere,
B ſtationibus modo oppoſitis: ne qua in caſtra vis fieret. eo ferocius adequitare Samnites vallo, neque ocium pati. & cum iam propè in portis caſtrorum eſſet hoſtis: nihil conſulto dictatore magiſter equitum Q. Æmylius Cæritanus magno tumultu cum omnibus turmis equitũ euectus, ſummouit hoſtem. tum in minime pertinaci genere pugnæ ſic fortuna exercuit opes: vt inſignis vtrinq; clades, & clara ipſorum ducum ederet funera. prior Samnitium imperator ægre patiens, quò tam ferociter adequitaſſet, inde ſe fundi fugari'q;: orando hortandoq; equites prælium integrauit. In quem inſignem inter ſuos cientem pugnam magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum: vt vno ictu exanimẽ equo præcipitaret: nec, vt fit, ad ducis caſum perculſa magis, quàm irritata eſt multitudo omnis. Qui circa erant: in Æmylium temere inuectum per hoſtium turmas tela coniecerunt: fratriq; præcipuum decus viri Samnitium imperatoris dederunt. Is victorem detractũ ex equo magiſtrum equitum plenus mœroris, atq; iræ trucidauit: nec multum abfuit, quin corpore etiam, quia inter hoſtiles ceciderat turmas: Samnites potirentur. ſed extemplo ad pedes deſcẽſum ab Romanis eſt: coacti'q; idem Samnites facere: & repẽtina acies circa corpora ducum pedeſtre præliũ iniit: quo haud dubie ſuperat Romanus: recuperatumq; Æmylii corpus miſta cum dolore lætitia victores in caſtra referunt. Samnites duce amiſſo, & per equeſtre certamen tentatis viribus, omiſſa Satricula, quam nequicquam defendi rebantur: ad Pliſtiæ obſidionem redeunt: intraq; paucos dies Satricula Romanus per deditionẽ, Pliſtia per vim Samnis potitur. Mutata inde belli ſedes eſt: ad Soram è Samnio, Apuliaq; traductę legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorũ. Quò cum prior Romanus exercitus ad vlciſcendam ciuiũ necem, recuperandamq; coloniã magnis itineribus ſuperueniſſet: ſparſi per vias ſpeculatores ſequi legiones Samnitium, nec iam procul abeſſe cum alii ſuper alios nunciarent: obuiam itum hoſti, atq; ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum eſt. non cædes, nõ fuga alterius partis, ſed nox incertos victi, victores'ne eſſent, diremit. Inuenio apud quoſdam aduerſam eam pugnam Romanis fuiſſe: atq; in ea cecidiſſe Q. Aulium magiſtrum equitũ. Suffectus in locum Aulii C. Fabius magiſter equitum cum exercitu nouo ab Roma aduenit: & per præmiſſos nuncios conſulto dictatore vbi ſubſiſteret, quo'ue tempore, & qua ex parte hoſtem aggrederetur: ſubſtitit occultus ad omnia ſatis exploratis conſiliis. Dictator cum per aliquot dies poſt pugnam continuiſſet ſuos intra vallum, obſeſſi magis quàm obſidentis modo: ſignum repente pugnæ propoſuit, & efficacius ratus ad accendendos virorum fortium animos nullam alibi, quàm in ſemetipſo cuiquam re-

C lictam ſpem:de magiſtro equitum,nouoq; exercitu militem cælauit:& tãquã nulla,niſi in eruptione ſpes eſſet,Locis,inquit,anguſtis milites deprehenſi,niſi quam victoria pateſecerimus; viam nullam habemus:ſtatiua noſtra munimento ſatis tuta ſunt,ſed inopia eadem infeſta.nam & circa omnia defecerunt,vnde ſubuehi cõmeatus poterant:& ſi homines iuuare velint,iniqua loca ſunt. Itaque non fruſtrabor ego vos caſtra hic relinquendo:in quæ infecta victoria,ſicut priſtino die,vos recipiatis.armis munimenta,nõ munimentis arma tuta eſſe debent.caſtra habeant,repetantq;,quibus operæ eſt trahere bellum:nos omnium rerum reſpectum,præterquàm victoriæ nobis abſcindamus.ferte ſigna in hoſtem:vbi extra vallum agmen exceſſerit,caſtra quibus imperatum eſt,incendant. damna noſtra milites omnium circa,qui defecerunt,populorum præda ſarcientur.Ea oratione dictatoris, quæ neceſſitatis vltimæ index erat:milites accenſi vadunt in hoſtem:& reſpectus ipſe ardentium caſtrorum, quanquam proximis tantum(ita enim iuſſerat dictator)ignis eſt ſubditus:haud paruum fuit irritamentum.Itaq; velut vecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbant:& in tempore poſtquàm ardentia procul vidit caſtra magiſter equitum(id conuenerat ſignum)hoſtium terga inuadit.ita circũuenti Samnites quà poteſt quiſque,fugam per diuerſa petunt. Ingens multitudo in vnum metu cõglobata,ac ſemetipſam turba impediens in medio cæſa.caſtra hoſtium capta direptaq;:quorum præda onuſtum militem in Romana caſtra dictator reducit,haudquaquam tam victoria lætum, quàm quod præter exiguam deformatam incendio partem cætera contra ſpem ſalua inuenit.Ad Soram inde reditum:nouiq; conſules M.Petilius,C.Sulpitius exercitum ab dictatore Fabio accipiũt, magna parte veterum militum dimiſſa,nouiſq; cohortibus in ſupplementum adductis.Cæterum cum propter difficilem vrbis ſitum nec oppugnandi ſatis certa ratio iniretur: & aut tempore longinqua, aut præceps periculo victoria eſſet:Soranus transfuga clàm ex oppido profectus cum ad vigiles Romanos penetraſſet,duci ſe extemplo ad conſules iubet:deductusq; traditurum vrbem promittit.viſus inde,cum quonammodo id præſtaturus eſſet percunctantes doceret,haud vana afferre, perpulit propè adiuncta mœnibus Romana caſtra vt ſex millia ab oppido remouerentur. fore vt minus intentæ in cuſtodiam vrbis diurnæ ſtationes,ac nocturnæ vigiliæ eſſent.ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſylueſtribus locis cohortibus inſidere iuſſis, decem milites delectos ſecum per ardua,ac propè inuia in arcem ducit,pluribus quàm pro numero virorum miſſilibus telis eò collatis.ad hæc ſaxa erãt,& temere iacentia(vt fit)in aſpretis:& de induſtria etiam,quo locus tutior eſſet,ab oppidanis congeſta.vbi cum conſtituiſſet Romanos:ſemitamq; anguſtam,& arduam erectam ex oppido in arcem oſtẽdiſſet:

D hoc quidem aſcẽſu,inquit,vel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint: vos & decẽ numero, &,quod plus eſt,Romani,Romanorũq; fortiſſimi viri eſtis:& locus pro vobis,& nox erit:quæ omnia ex incerto maiora territis oſtentat.ego iam terrore omnia implebo:vos arcem intenti tenete.decurrit inde quanto maxime poterat cum tumultu,ad arma,& prò veſtram fidem ciues,clamitans:arx ab hoſtibus capta eſt:defendite:ite.hæc incedens principũ foribus,hæc obuiis,hæc excurrentibus in publicum pauidis increpat. Acceptum ab vno pauorem plures per vrbem fecerunt. Trepidi magiſtratus miſſis ad arcem exploratoribus, cum tela, & armatos tenere arcem multiplicato numero audirent, auertunt animos à ſpe recuperãdæ arcis.fuga cuncta complentur:portæq; à ſemiſomnis,ac maxima parte inermibus refringuntur:quarum per vnà præſidium Romanum clamore excitatum irrumpit: & concurſantes per viam pauidos cædit. Iam Sora capta erat: cum conſules prima luce aduenere: & quos reliquos fortuna ex nocturna cæde,ac fuga fecerat,in deditionem accipiunt.ex his CCXXV; qui omnium conſenſu deſtinabantur,& infandæ colonorum cædis,& defectionis authores: vinctos Romam deducunt.cæteram multitudinem incolumem præſidio impoſito Soræ relinquunt.omnes, qui Romam deducti erant:virgis in foro cæſi,ac ſecuri percuſſi ſummo gaudio plebis:cuius maxime intererat:tutam vbiq;,quæ paſſim in colonias mitteretur,multitodinem eſſe.Conſules ab Sora profecti,in agros,atq; vrbes Auſonum bellum intulerunt.mota nanq; omnia aduẽtu Samnitium, cum apud Lautulas dimicatum eſſet:fuerant:cõiurationesq; circa Campaniam paſſim factæ.nec Capua ipſa crimine caruit.quin Romam quoq;,& ad principum quoſdam inquirendos ventum eſt. cæterũ Auſonũ gens proditione vrbium,ſicut Sora,in poteſtatem venit.Auſona,& Minturnæ, & Veſtina, vrbes erant:ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem vrbium ſuarũ coniurati ad cõſules veniunt.docent:ſuos iampridem exoptantes Samnitiũ aduentum,ſimul ad Lautulas pugnatum audierũt:pro victis Romanos habuiſſe:iuuentute,& armis Samnites iuuiſſe: fugatis inde Samnitibus incerta pace agere:nec claudentes portas Romanis,ne accerſant bellũ: & obſtinatos claudere,ſi exercitus admoueatur.in ea fluctuatiõe animorũ opprimi incautos poſſe.His authoribus mota propius caſtra:miſſiq; eodẽ tẽpore circa tria oppida milites:partim armati qui occulti propinqua mœnibus inſiderent loca:partim togati,tectis veſte gladiis:q ſub lucẽ apertis portis vrbes ingrederẽtur.ab iis ſimul cuſtodes trucidari cepti:ſimul datum ſignũ armatis,vt ex inſidiis cõcurrerent.ita portæ occupatæ:triaq; oppida eadẽ hora,eodẽq; cõſilio capta.ſed quia abſentibus ducibus impetus eſt factus:nullus modus cædibus fuit:deletaq; Auſonum gens vix certo defectiõis crimine:perinde,ac ſi interneciuo

A ſi internecino bello certaſſe. Eodem anno prodito hoſtibus Romano præſidio, Luceria Samnitium
facta:nec diu proditoribus impunita res fuit.haud procul inde exercitus Romanus erat:cuius primo
impetu vrbs ſita in plano capitur.Lucerini,ac Samnites ad internicionem cæſi . eoq; ira proceſſit : vt
Romæ cum de colonis mittendis Luceriam conſuleretur ſenatus : multi delendam vrbem cenſerent.
præter odium,quod execrabile in bis captos eſſet:longinquitas quoque abhorrere à relegandis tam
procul ab domo ciuibus inter tam infeſtas gentes cogebat:vicit tamen ſententia,vt mitterētur colo/
ni.duo millia & quingenti miſſi. Eodem anno,cum omnia infida Romanis eſſent : Capuæ quoque
occultæ principum coniurationes patefactæ.de quibus cum ad ſenatum relatum eſſet:haudquaquā
neglecta res eſt.quæſtiones decretæ:dictatoremq; quæſtionibus exercendis dici placuit. C.Menenius
dictus.is M.Follium magiſtrum equitum dixit. Ingens erat magiſtratus eius terror.itaque ſiue timo/
re,ſeu conſcientia eius,Calabios,Obiuium,Nouiumq;(ea capita coniurationis fuerant)prius q̃ no/
minarentur apud dictatorem,mors haud dubie ab ipſis cōſcita iudicio ſubtraxit. Deinde vt quæſtio/
ni Campanæ materia deceſſit:verſa Romam interpretando res.non nominatim , qui Capuæ,ſed in
vniuerſum , qui vſquam coiſſent , coniuraſſent'ue aduerſus Romanum populum : quæri ſenatum
iuſſiſſe:& coitiones honorum adipiſcēdorum cauſa factas,aduerſus rempub.eſſe.latiorq; & re,& per/
ſonis quæſtio fieri:haud abnuente dictatore ſine fine vlla quæſtionis ſuæ ius eſſe. Poſtulabantur ergo
nobiles homines:appellantibusq; tribunos nemo erat auxilio,quin nomina reciperentur.inde nobi/
litas , nec ii modo , in quos crimen intendebatur : ſed vniuerſi ſimul negare nobilium id crimen eſſe:
quibus,ſi nulla obſtetur fraude:pateat via ad honorem:ſed hominum nouorum . ipſos adeo dictato/
rem,magiſtrumq; equitum reos magis,q̃ quæſtores idoneos eius criminis eſſe ; intellecturosq; ita id
eſſe,ſimul magiſtratu abiſſent. Tum enim vero Menenius iam famæ magis , q̃ imperii memor , pro/
greſſus in concionem ita verba fecit, Etſi omnes anteactæ vitæ vos conſcios habeo Quirites:& hic
ipſe honos delatus ad me teſtes eſt innocentiæ meæ.neq; enim,quod ſæpe aliās,quia ita tempora po/
ſtulabant reipublicæ : qui bello clariſſimus eſſet : ſed qui maxime procul ab his concionibus vitam
egiſſet : dictator deligendus exercendis quæſtionibus fuit . Sed quoniam quidam nobiles homines
(qua de cauſa vos æſtimare , q̃ me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt)pri/
mum ipſas expugnare quæſtiones omni ope annisi ſunt:deinde poſtq̃ ad id parum potentes erant : ne
cauſam dicerent:in præſidia aduerſariorum,appellationem,& tribunitium auxilium patricii confu/
B gerunt:poſtremo repulſi inde(adeo omnia tutiora , q̃ vt innocentiam ſuam purgarent , viſa)in nos
irruerunt:& priuatis dictatorem poſcere reum verecundiæ non fuit : vt omnes dii ,hominesq; ſciant
ab illis,etiam quæ nō poſſint,tentari,ne rationem vitæ reddāt:me obuiam ire crimini , & offerre me
inimicis reum:dictatura me abduco. Vos quæſo cōſules,ſi vobis datum ab ſenatu negocium fuerit:
in me primum , & hunc M.Follium quæſtiones exerceatis : vt appareat innocentia noſtra nos , non
maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura:& poſt eum confeſtim Fol/
lius magiſterio equitum : primiq; apud conſules(iis enim ab ſenatu mandata res eſt)rei facti, aduer/
ſus nobilium teſtimonia egregie abſoluuntur. Publius etiam Philo multiplicatis ſummis honoribus
poſt res tot domi belloq; geſtas,cæterum inuiſus nobilitati,dixit cauſam:abſolutusq; eſt. Ne diutius
(vt fit)quàm dum recens erat,quæſtio per clara nomina reorum viguit.inde labi cepit ad viliora ca/
pita:donec factionibus,coitionibusq;,aduerſus quas comparata erat : oppreſſa eſt. Earum fama re/
rum,magis tamen ſpes Campanæ defectionis,in quam coniuratum erat:Samnites in Apuliam ver/
ſos rurſus ad Caudium reuocauit : vt inde ex propinquo , ſiqui motus occaſionem aperirent : Ca/
puam Romanis eriperent.Eò conſules cum valido exercitu venerūt.& primo circa ſaltus , cū vtrinq;
ad hoſtem iniqua via eſſet:cunctati ſunt . deinde Samnites per aperta loca breui circuitu in loca pla/
na,campanos campos agmen dimittunt.ibiq; primum caſtra in conſpectu hoſtibus data : deinde le/
uibus prælus equitum ſæpius,quàm peditum vtrinq; periculum factum.nec aut euētus eorum Ro/
manum,aut moræ,qua trahebant bellum:pœnitebat . Samnitium contra ducibus , & carpi quoti/
die paruis damnis,& ſeneſcere dilatione belli vires ſuæ videbantur.itaq; in aciem procedunt , equiti/
bus in cornua diuiſis:quibus præceptum erat intentiores eſſe ad reſpectum caſtrorum : nequa eò vis
fieret,cum ad prælium ſtarent:aciem peditum tutam fore.Conſules,Sulpitius in dextro . Petilius in
læuo cornu conſiſtunt.dextra pars,qua & Samnites raris ordinibus,aut ad circumeundos hoſtes,aut
ne ipſi circumuenirentur,cōſtiterant:latius patefacta ſtetit.ſiniſtris,præterq̃ quod confertiores ſtete/
rant:repentino conſilio Petilii conſulis additæ vires:qui ſubſidiarias cohortes , quæ integræ ad lon/
gioris pugnæ caſus reſeruabantur : in primam aciem extemplo emiſit : vniuerſisq; hoſtem primo im/
petu viribus impulit. Commota pedeſtri acie Samnitium , eques in pugnam ſuccedit . in hunc
tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferentem Romanus equitatus concitat equos:ſignaq; , & or/
dines peditum,atque equitum confundit : donec vniuerſam ab ea parte auertit aciem . In eo cornu
non Petilius ſolus , ſed Sulpitius etiam hortator affuerat , auectus ab ſuis nondum conſerentibus
manus ad clamorem ab ſiniſtra parte prius exortum . vnde haud dubiam victoriam cernens , cum

C ad ſuum cornu tenderet cum mille ducentis viris: diſſimilem ibi fortunam inuenit: Romanos loco
pulſos: victorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. cæterum omnia mutauit repente conſulis ad-
uentus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus: & maius, q̃ pro numero, auxilium adue-
nerat fortes viri: & partis alterius victoria audita, mox viſa etiam, prælium reſtituit. tota deinde iam
vincere acie Romanus: & omiſſo certamine cædi, capiq; Samnites: niſi qui Maleuentũ, cui nunc vrbi
Beneuentum nomen eſt; perfugerunt. Ad triginta millia cæſa, aut capta Samnitium, proditum me-
moriæ eſt. Conſules, egregia victoria parta, protinus inde ad Bouianum oppugnandum legiones
ducunt: ibiq; hyberna egerunt: donec ab nouis cõſulibus L. Papyrio Curſore quintum, C. Iunio Bu-
bulco iterum, nominatus dictator C. Petilius cum M. Follio magiſtro equitum, exercitum accepit.
Is, cum audiſſet arcem Fregellanã ab Samnitibus captam: omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit. vnde
poſt nocturnam Samnitium fugam ſine certamine receptis Fregellis, præſidioq; valido impoſito, in
Campaniam reditum, maxime ad Nolam armis repetendam. eò ſe intra mœnia ſub aduentũ dicta-
toris & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agreſtes contulerãt. Dictator vrbis ſitu circũſpecto,
quo apertior aditus ad mœnia eſſet, omnia ædificia (& frequenter ibi habitatur) circumiecta muris
incendit. nec ita multo poſt, ſiue à Petilio dictatore, ſiue ab C. Iunio conſule (nam vtrunq; traditur)
Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad conſulem trahunt: adiiciunt Atinam, & Calatiam ab eo-
dem captas: Petilium autem peſtilentia orta claui figẽdi cauſa dictatorem dictum. Sueſſa, & Pontia
eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa Auruncorum fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in con
ſpectu litoris ſui incoluerunt. Minturnæ, & Caſſinum vt deducerentur coloniæ, ſenatus conſultum fa-
ctum eſt. triumuiros creauere, ac miſere colonorũ quatuor millia inſequentes conſules M. Valerius,
P. Decius. Profligato ferè Samnitium bello, prius q̃ ea cura decederet patribus Romanis: Hetruſci
belli fama exorta eſt. nec erat ea tempeſtate gens alia, cuius ſecundum Gallicos tumultus arma terri-
biliora eſſent, tum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaq; altero conſule in Samnio
reliquias belli perſequente, P. Decius, qui grauiter æger Romæ reſtiterat: authore ſenatu dictatorem
C. Iunium Bubulcum dixit. Is, prout rei magnitudo poſtulabat: omnes iuniores ſacramento adigit:
arma, quæq; alia res poſcit: ſumma induſtria parat: nec tantis apparatibus elatus de inferendo bello
agitat, quieturus haud dubie: niſi vltro arma Hetruſci inferrent. Eadem in comparãdo, cohibẽdoq;
D bello conſilia & apud Hetruſcos fuere. neutri finibus egreſſi. Et cenſura clara eo anno Ap. Claudii, &
C. Plautii fuit; memoriæ tamen felicioris ad poſteros nomen Appii: quod & viã muniuit: & aquã in
vrbem duxit: eaq; vnus perfecit; quia ob infamem, atq; inuidioſam ſenatus lectionem verecundia vi-
ctus collega magiſtratu ſe abdicauerat. Appius iam inde antiquitus inſitam pertinaciam familiæ ge-
rendo, ſolus cenſuram obtinuit. Eodem Appio authore Poticia gens, cuius ad aram Maximã Hercu-
lis familiare ſacerdotium fuerat: ſeruos publicos miniſterii delegandi cauſa ſolẽnia eius ſacri docue-
rat. Traditur inde dictu mirabile: & quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris religionem facere facile poſ-
ſet: cum duodecim familiæ ea tempeſtate Poticiorum eſſent: puberes ad triginta: omnes intra annum
cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantum Poticiorum interiiſſe: ſed cenſorem etiam Appium memo-
ri deûm ira poſt aliquot annos luminibus captum. Itaq; conſules, qui eum annũ ſecuti ſunt: C. Iu-
nius Bubulcus tertium, & Q. Æmylius Barbula iterum, initio anni queſti apud populum deforma-
tum ordinem praua lectione ſenatus, qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent: negauerunt eam le-
ctionem ſe, quæ ſine recti, prauiq; diſcrimine ad gratiam, ac libidinem facta eſſet: obſeruaturos: & ſe-
natum extemplo citauerunt eo ordine, qui ante cenſores, Ap. Claudium, & C. Plautium fuerat. Et
duo imperia eo anno dari cœpta per populum: vtraq; pertinentia ad rem militarem: vnum; vt tribu-
ni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearentur; quæ antea perq̃ paucis ſuffragio po-
puli relictis locis, dictatorum, & conſulum fermè fuerant beneficia. tulere eã rogationẽ tribuni plebei
L. Atilius, C. Martius. alterum; vt duumuiros nauales claſſis ornandæ, reficiendæq; cauſa idem po-
pulus iuberet. Lator huius plebiſciti fuit M. Decius tribunus plebis. Eiuſdem anni rem dictu paruã
præterirem: ni ad religionem eſſet viſa pertinere. Tibicines, quia prohibiti à proximis cenſoribus
erant in æde Iouis veſci: quod traditum antiquitus erat: ægre paſſi, Tybur vno agmine abierunt:
adeo, vt nemo in vrbe eſſet, qui ſacrificiis præcineret. Eius rei religio tenuit Senatum: legatosq; Ty-
bur miſerunt: vt darent operam vt hi homines Romanis reſtituerentur. Tyburtini benigne pollici-
ti, primum accitos eos in curiam hortati ſunt vt reuerterentur Romam: poſtq̃ perpelli nequibãt, cõ-
ſilio haud abhorrente ab ingeniis hominum, eos aggrediuntur. Die feſto alii alios per ſpeciem cele-
brandarum cantu epularum cauſa inuitant: & vino, cuius auidum fermè genus eſt: oneratos ſopiũt:
atq; ita in plauſtra ſomno victos coniiciunt: ac Romam deportãt: nec prius ſenſere, q̃ plauſtris in fo-
ro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſſit. Tunc concurſus populi factus: impetratoq;, vt manerent:
datum, vt triduum quotannis ornati cum cantu, atque hac, quæ nunc ſolennis eſt, licentia per vr-
bem vagarentur, reſtitutumq; in æde veſcendi ius iis, qui ſacris præcinerent. Hæc inter duo-
rum ingentium bellorum curam gerebantur. Conſules inter ſe prouincias partiti: Iunio Samnites,

A Æmylio nouum bellum Hetruria ſorte euenit. In Samnio Cluuiani præſidium Romanum:quia ne-
quiuerat vi capi:obſeſſum fame in deditionem acceperant: Samnites verberibus fœdum in modum
laceratos occiderãt deditos. Huic infenſus crudelitati Iunius nihil antiquius oppugnatione Cluuia-
na ratus,quo die aggreſſus eſt mœnia,vi cepit:atq; omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus
Bouianum ductus.caput hoc erat Pentrorum Samnitium,longe ditiſſimum,atque opulentiſſimum
armis,viriſq;. Ibi,quia haud tantum irarum erat:ſpe prædæ milites accenſi,oppido potiũtur.minus
itaq; ſæuitum in hoſtes eſt:præda plus penè,q̃ ex omni Samnio vnquam egeſtum: benigneq; omnis
militi conceſſa.& poſtq̃ prępotentem armis Romanum nec acies ſubſiſtere vllæ,nec caſtra,nec vrbes
poterant:omnium principum in Samnio eò curæ ſunt intentæ:vt inſidiis quæreretur locus:ſiqua li-
centia populando effuſus exercitus excipi,ac circũueniri poſſet. Trãſfugæ agreſtes,& captiui quidã
pars ſorte,pars conſilio oblati congruentia ad conſulem afferentes,quæ & vera erant:pecoris vim in-
gentem in ſaltum auium compulſam eſſe:perpulerunt:vt prædatum eò expeditæ ducerẽtur legiones.
ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſederat:& poſtq̃ intraſſe Romanos vidit ſaltũ:repen-
te adortus cum clamore,ac tumultu inuadit.& primo noua res trepidationẽ fecit:dum arma capiũt:
ſarcinas congerunt in mediũ.deinde,poſtq̃ vt quiſq; liberauerat ſe onere,aptaueratq; armis: ad ſigna
vndiq; coibant:& notis ordinibus in veteri diſciplina militiæ iã ſine præcepto vllius ſua ſponte ſtrue-
batur acies:conſul ad ancipitem maxime pugnam aduectus,deſilit ex equo:& Iouem,Martemq;,atq;
alios teſtatur deos:ſe nullam ſuam gloriam inde,ſed prædam militi quærentem,in eum locum deue-
niſſe:neq; in ſe aliud,q̃ nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe.ab eo ſe dedecore nul-
lam rem aliam,q̃ virtutem militum vindicaturam. connitérentur modo vno animo inuadere hoſtẽ
victum acie,caſtris exutum,nudatum vrbibus, vltimam ſpem furto inſidiarum tentantem, & loco,
non armis fretum. Sed quem eſſe iam virtuti Romanæ inexpugnabilem locum? Fregellana arx,Sora-
naq;,& vbicunq; iniquo ſucceſſum erat loco:memorabantur. His accẽſus miles, omnium immemor
difficultatum,vadit aduerſus imminentem hoſtium aciem.ibi paululum laboris fuit:dum in aduer-
ſum cliuum erigitur agmen.cæterum,poſtq̃ prima ſigna planiciem ſummam cepere: ſenſitq; acies
æquo ſe iam inſtitiſſe loco:verſus extemplo eſt terror in inſidiatores:eaſdemq; latebras,quibus ſe pau-
loante texerant:palati,atq; inermes fuga repetebant:ſed loca difficilia hoſti quæſita ipſos tũ ſua frau-
de impediebant.itaq; ergo perpaucis effugiũ patuit. Cæſa ad viginti millia hominum: victorq; Ro-
B manus ad oblatam vltro ab hoſte prædam pecorum diſcurrit. Tum hæc geruntur in Samnio: iam
omnes Hetruriæ populi præter Aretinos, ad arma ierant: ab oppugnando Sutrio, quæ vrbs ſocia
Romanis velut clauſtra Hetruriæ erat:ingens orſi bellum. Eò alter conſul Æmylius cum exercitu ad
liberandos obſidione ſocios venit.aduenientibus Romanis Sutrini cõmeatus benigne in caſtra ante
vrbem poſita aduexere. Hetruſci diem primum,conſultando maturarent,traherentne bellum,tradu-
xerunt:poſtero die, vbi celeriora, q̃ tutiora conſilia magis placuere ducibus: ſole orto ſignum pugnæ
propoſitum eſt:armatiq; in aciem procedunt. Quod poſtq̃ conſuli nunciatum eſt:extemplo teſſeram
dari iubet:vt prandeat miles:firmatiſq; cibo viribus arma capiat.dicto paretur.conſul vbi armatos,
paratoſq; vidit:ſigna extra vallum proferri iuſſit:& haud procul hoſte inſtruxit aciem. Aliquãdiu in-
tenti vtrinq; ſteterunt,expectantes vt ab aduerſariis clamor,& pugna inciperet.& prius ſol meridie ſe
inclinauit:quàm telum hinc,aut illinc emiſſum eſt.inde,ne infecta re abiretur: clamor ab Hetruſcis
oritur,concinuntq; tubæ:& ſigna inferuntur. Nec ſegnius Romanis pugna initur.concurrunt infen-
ſis animis.numero hoſtis,virtute Romanus ſuperat.anceps prælium multos vtrinq;,& fortiſſimum
quenq; abſumit.nec prius inclinata res eſt:q̃ ſecunda acies Romana ad prima ſigna,feſſis integri ſuc-
ceſſerunt. Hetruſci, quia nullis recentibus ſubſidiis fulta prima acies fuit:ante ſigna, circaq; omnes
ceciderunt,nullo vnquã prælio fugæ minus,nec plus cædis fuiſſet: ni obſtinatos mori Thuſcos nox
texiſſet:ita,vt victores prius,q̃ victi pugnandi finem facerẽt. Poſt occaſum ſolis ſignum receptui da-
tum eſt:nocte ab vtroq; in caſtra reditum. Nec deinde quicquam eo anno rei memoria dignæ apud
Sutrium geſtum eſt:quia & ex hoſtium exercitu prima tota acies deleta vno prælio fuerat:ſubſidiariis
modo relictis:vix quod ſatis eſſet ad caſtrorum præſidium:& apud Romanos tãtum vulnerum fuit:
vt plures poſt prælium ſaucii deceſſerint,q̃ ceciderant in acie. Q. Fabius inſequentis anni cõſul bel-
lum ad Sutrium excepit.collega Fabio C. Martius Rutilius datus eſt.cæterum & Fabius ſupplemen-
tum ab Roma adduxit:& nouus exercitus domo accitus Hetruſcis venit. Permulti iam anni erant:
cum inter patricios magiſtratus,tribunoſq; nulla certamina fuerant:cum ex ea familia,quæ velut fa-
talis tum tribunis,ac plebi erat:certamen oritur. App. Claudius cenſor circũactis decem & octo men-
ſibus,quod Æmylia lege finitum cenſuræ ſpacium temporis erat:cum C. Plautius collega eius magi-
ſtratu ſe abdicaſſet:nulla vi compelli vt abdicaret,potuit. P. Sempronius erat tribunus plebis:qui fi-
niendę cenſurę intra legitimum tempus actionem ſuſceperat,non popularem magis, q̃ iuſtam, nec
in vulgus,quàm optimo cuique gratiorem. Is,cum identidem legem Æmyliam recitaret: autho-
remq; eius Mamercum Æmylium dictatorem laudibus ferret: qui quinquennalem ante cenſuram,

C & longinquitate poteſtatem dominantem intra ſex menſium & anni coegiſſet ſpacium: dic agẽdum, inquit, Ap. Claudi, quidnam facturus fueris, ſi eo tempore, quo C. Furius, & M. Geganius cenſores fuerunt: cenſor fuiſſes? Negare Appius interrogationẽ tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuam. nam etſi tenuerit lex Æmylia eos cenſores, quorũ in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cenſores creatos eam legem populus iuſſiſſet: quodq́; poſtremum iuſſiſſet, id ius, ratumq́; eſſet: non tamẽ aut ſe, aut eorũ quenq̃, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent: teneri ea lege potuiſſe. Hæc ſine vllius aſſenſu cauillãte Appio, En, inquit, Quirites illius Appii progenies, qui decemuir in annum creatus altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec ab vllo creatus, priuatus faſces, & imperium obtinuit: nec ante continuando abſtitit magiſtratu: q̃ obruerent cum male parta, male geſta, male retenta imperia. hæc eſt eadem familia Quirites: cuius vi, atq; iniuriis cõpulſi extorres patria Sacrum montem cepiſtis. hæc: aduerſus quam tribunicium auxilium vobis cõparaſtis. hæc: propter quam duo exercitus Auentinum inſediſtis. hæc, quæ fœnebres leges: hæc, quæ agrarias ſemper impugnauit. hæc connubia patrum, & plebis interrupit. hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. hoc eſt nomẽ multo, q̃ Tarquiniorum, infeſtius veſtræ libertati. Ita'ne tandem Ap. Claudi, cum centeſimus iã annus ſit ab Mamerco Æmylio dictatore: tot cenſores fuerint nobiliſſimi, fortiſſimiq́; viri: nemo eorum duodecim tabulas legit? nemo id ius eſſe, quod poſtremo populus iuſſiſſet: ſciuit? imo vero oẽs ſciuerunt: ideo Æmyliæ potius legi paruerunt, q̃ illi antiquæ, qua primum cenſores creati erant: quia hanc poſtremum iuſſerat populus: & quia, vbi duæ cõtrariæ leges ſunt, ſemp antiquæ abrogat noua. An hoc dicis Appi? non teneri Æmylia lege populum? an populum teneri: te vnum extra legem eſſe? Tenuit Æmylia lex violẽtos illos cenſores, C. Furium, & M. Geganiũ. qui quid iſte magiſtratus in republica male facere poſſet: indicarũt: cum ira finitæ poteſtatis, Mamercum Æmylium principem ætatis ſuæ belli domiq́; ærarium fecerunt. tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorũ ſpacium tenet C. Plautium collegam tuum, iiſdem auſpiciis: eodẽ iure creatum. An hũc nõ vt qui optimo iure cenſor creatus eſſet: populus creauit? tu vnus eximius es: in quo hoc præcipuum, ac ſingulare valeat? quẽ tu regem ſacrificiorum crees? amplexus regni nomen, vt qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicet. quem ſemeſtri dictatura, quem interregno quinq; diebus contentum fore putes? quem claui figendi, aut ludorũ cauſa dictatorẽ audacter crees? Quã'm iſti ſtolidos, ac ſocordes videri creditis eos: qui intra viceſimũ diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicauerunt? aut qui vitio creati abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetam? nuper intra decem annos C. Menenius dictator, D quia, cum quæſtiones ſeuerius, q̃ quibuſdam potentibus tutum erat, exerceret: contagio eius, quod quærebat, ipſi criminis obiectata ab inimicis eſt: vt priuatus obuiam iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtam in te modeſtiam: ne degeneraueris à familia imperioſiſſima, & ſuperbiſſima, nõ die, non hora citius, q̃ neceſſe eſt, magiſtratu abieris: modo ne excedas finitum tẽpus: ſatis eſt aut diẽ, aut menſem cenſuræ adiicere. Triennium, inquit, & ſex menſes vltra q̃ licet æmylia lege, cenſuram geram: & ſolus geram. hoc quidem iam regno ſimile eſt. An collegam ſubrogabis? quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt. pœnitet enim, quod antiquiſſimum ſolẽne, & ſolum ab ipſo, cui ſit, inſtitutum deo, ab nobiliſſimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti: gens antiquior originibus vrbis huius, hoſpitio deorum immortalium ſancta, propter te, ac tuam cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi vniuerſam rempublicam eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiã reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt: quo demortuo collega C. Iulio cenſore L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit. & quanto modeſtior illius cupiditas fuit, q̃ tua Appi? nec ſolus, nec vltra finitum lege tẽpus L. Papyrius cẽſuram geſſit. tñ neminem inuenit: qui ſe poſtea authorem ſequeretur. oẽs deinceps cenſores poſt mortem collegæ ſe magiſtratu abdicarunt. Te nec; quod dies exiit cenſuræ: nec quod collega magiſtratu abiit: nec lex, nec pudor coercet: virtutem in ſuperbia, in audacia, in cõtẽptu deorũ, hoſumq́; ponis. Ego te Appi Claudi pro iſthus magiſtratus maieſtate ac verecundia, quem geſſiſti: non modo manu violatum, ſed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem: ſed & hæc, quæ adhuc egi, peruicacia tua, & ſuperbia coegit me loqui: & niſi Æmyliæ legi parueris: in vincula duci iubebo: nec, cum ita cõparatum à maioribus ſit: vt comitiis cenſoriis, niſi duo cõfecerint legitima ſuffragia, non renunciato altero comitia differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis: ſolum cenſuram gerere patiar. Hæc, taliaq́; cũ dixiſſet: prehendi cenſorem, & in vincula duci iuſſit. Approbãtibus ſex tribunis actionem collegæ, tres appellanti Appio Auxilio fuerunt, ſummaq́; inuidia omniũ ordinũ ſolus cenſuram geſſit. Dum ea Romæ geruntur, iam Sutrium ab Hetruſcis obſidebatur, conſuliq́; Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem ſociis, tentandasq́; munitiones, ſiqua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorum ingentem multitudinẽ cum oſtenderet ſubiecta late planicies, conſul, vt loco paucitatem ſuorum adiuuaret, deflectit paululum in cliuos agmen, (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obuertit. Hetruſci omnium, præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores, prælium ineunt adeo raptim, & auide, vt abiectis miſſilibus, quo

celerius

A celerius manus conſererent:ſtringerent gladios vadentes in hoſtem. Romanus cõtra,nũc tela, nunc
ſaxa,quibus eos affatim locus ipſe armabat:ingerere.igitur ſcuta,galeæq́; ictæ cum etiam quos non
vulnerauerãt,turbarent:neq; ſubire erat facile ad propiorem pugnam:neq; miſſilia habebant,quibus
eminus rem gererent:ſtantes, & expoſitos ad ictus cum iam ſatis nihil tegeret: quoſdam etiam pedẽ
referentes,fluctuãteſq́;,& inſtabilem aciem redintegrato clamore ſtrictis gladiis haſtati,& principes
inuadunt.eum impetum non tulerunt Hetruſci:verſiſq́; ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equi/
tes Romani præuecti per obliqua campi cum ſe fugiẽtibus obtuliſſent:omiſſo ad caſtra itinere mon/
tes petunt. Inde inermi penè agmine,ac vexato vulneribus in ſyluã Ciminiam penetrant. Roma/
nus multis millibus Hetruſcorum cæſis,duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris etiam
hoſtium cum præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte agitari cœptum.Sylua erat Cimi/
nia magis tum inuia,atq; horrenda,q̃ nuper fuere Germanici ſaltus:nulli ad eam diem ne mercato/
rum quidem adita.eam intrare haud ferè quiſquam præter ducem ipſum audebat. aliis oĩbus cladis
caudinæ nondum memoria aboleuerat.Tum ex iis qui aderant,conſulis fratrem M.Fabium Cæſo/
nem alii,C.Claudium quidam,matre eadem qua conſulẽ genitum,tradunt ſpeculatum ſe iturũ pro
feſſum:breuiq́; omnia certa allaturum.Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde literis eruditus
erat:linguamq́; Hetruſcam probe nouerat. Habeo authores:vulgo tũ Romanos pueros, ſicut nunc
Græcis,ita Hetruſcis literis erudiri ſolitos.ſed propius eſt vero:præcipuum aliquid fuiſſe in eo:qui ſe
tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit.ſeruus ei dicitur comes vnus fuiſſe,nutritus vnà,eoq́;
haud ignarus linguæ eiuſdem.nec quicquã aliud proficiſcentes,q̃ ſummatim regionis, quæ intran/
da erat:naturam,ac nomina principum in populis accepere:nequa inter colloquia inſigni nota hæ/
ſitantes deprehẽdi poſſent.iere paſtorali habitu agreſtibus telis,gæſiſq́; binis armati. Sed neq; cõmer
cium linguæ,nec veſtis,armorum'ue habitus ſic eos texit:q̃ quòd abhorrebat à fide, quenquã exter/
num Ciminios ſaltus intraturum. Vſq; ad Camertes Vmbros penetraſſe dicuntur.ibi,qui eſſent,fa/
teri Romanum auſum:introductumq́; in ſenatum,conſulis verbis egiſſe de ſocietate,amicitiaq́;:atq;
inde comi hoſpitio acceptum,nunciare Romanis iuſſum:cõmeatum exercitui dierũ XXX præſtò
fore,ſi ea loca intraſſet: iuuentutemq́; Camertium Vmbrorum in armis paratam imperio futuram.
Hæc cum relata conſuli eſſent:impedimentis prima vigilia præmiſſis,legionibus poſt impedimenta
ire iuſſis,ipſe ſubſtitit cum equitatu: & luce orta poſtero die obequitauit ſtationibus hoſtium: quæ
B extra ſaltum diſpoſitæ erant.& cum ſatis diu tenuiſſet hoſtẽ:in caſtra ſeſe recepit:portaq́; altera egreſ/
ſus,ante noctem agmen aſſequitur.poſtero die luce prima iuga Ciminii montis tenebat: inde contẽ/
platus opulenta Hetruriæ arua,milites emittit. Ingenti iam abacta præda,tumultuariæ agreſtium
Hetruſcorum cohortes repente à principibus regionis eius concitatæ Romanis occurrunt,adeo in/
compoſitæ:vt vindices prædarũ propè ipſi prædæ fuerint.Cæſis,fugatiſq́; iis, late depopulato agro
victor Romanus, opulentuſq́; rerum omnium copia, in caſtra redit. Eò forte V legati cum duo/
bus tribunis plebis venerant denunciatum Fabio ſenatus verbis:ne ſaltum Ciminium tranſiret. læ/
tati ſerius ſe,q̃ vt impedire bellum poſſent,veniſſe,nuncii victoriæ Romam reuertuntur. Hac expe/
ditione conſulis motum latius erat,q̃ profligatum bellum. vaſtationem nanq; ſub Ciminii montis
radicibus iacens ora ſenſerat:conciuerat q́; indignatione non Hetruriæ modo populos, ſed Vmbriæ
finitima.itaq; quantus non'vnquam antea,exercitus ad Sutrium venit:neque è ſyluis tantummodo
promota caſtra: ſed etiam auiditate dimicandi q̃ primum in campos delata acies: deinde inſtructa
primo ſuo ſtare loco:relicto hoſtibus ad inſtruendum contra ſpacio.deinde poſtq̃ detractare hoſtẽ ſen
ſere pugnam:ad vallum ſubeunt.vbi poſtq̃ ſtationes quoq; receptas intra munimenta ſenſere:clamor
repente circa duces ortus:vt eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iuberent: manſuros ſe ſub armis:
& aut nocte,aut certe luce prima caſtra hoſtium inuaſuros.Nihilo quietior Romanus exercitus im/
perio ducis continetur.decima erat ferè diei hora:cum cibum capere conſul milites iubet,præcipit,
vt in armis ſint,quacunq; diei,noctis'ue hora ſignũ dederit.paucis milites alloquitur, Samnitiũ bel
lum extollit,eleuat Hetruſcos,nec hoſtem hoſti,nec multitudinẽ multitudini cõparandã ait eſſe,præ
terea telum aliud occultũ ſcituros in tẽpore,interea taceri opus eſſe.His ambagibus prodi ſimulabat
hoſtes,quo animus militũ multitudine territus reſtitueretur,& quod ſine munimento cõſederant,ve
riſimilius erat,quod ſimulabat.Curati cibo corpora quieti dant, & quarta ferè vigilia ſine tumultu
excitati arma capiũt.dolabræ calonibus diuiduntur ad vallum proruendum,foſſaſq́; implendas. intra
munimẽta inſtruitur acies,delectæ cohortes ad portarũ exitus collocantur. dato deinde ſigno paulo
ante lucẽ,quod æſtiuis noctibus ſopitę maxime quietis tempus eſt,proruto vallo erupit acies,& ſtra
tos paſſim inuadit hoſtes,alios imobiles,alios ſemiſomnes in cubilibus ſuis,maximã partẽ ad arma
trepidantes cædes oppreſſit.paucis armãdi ſe datũ ſpaciũ eſt.eos ipſos nõ ſignum certũ,non ducẽ ſe/
quẽtes fundit Romanus,fugatoſq́; perſequitur.ad caſtra,ad ſyluas diuerſi tẽdebãt. ſyluæ tutius dedẽre
refugiũ.nam caſtra in cãpis ſita eodẽ die capiuntur.aurum,argentumq́; iuſſum referri ad cõſulẽ. cætera
præda militis fuit.Cæſa,aut capta eo die hoſtiũ millia ad ſexaginta. Eam tam claram pugnã trans

C Cimini am ſyluam ad Peruſiam pugnatam quidã authores ſunt: metuq́; in magno ciuitatem fuiſſe ne interclusus exercitus tam infeſto ſaltu coortis vndiq; Thuſcis, Vmbriſq́; opprimeretur. Sed vbicunq; pugnatum eſt, res Romana ſuperior fuit. itaq; à Peruſia, & Cortona, & Arretio, quæ fermè capita Hetruriæ populorum ea tempeſtate erant, legati pacem fœdusq́; ab Romanis petẽtes inducias in triginta annos impetrauerunt. Dum hæc in Hetruria geruntur: conſul alter C. Martius Rutilius Allifas de Samnitibus vi cepit. multa alia caſtella, viciq́;, aut deleta hoſtiliter, aut integra in poteſtatem venere. Per idem tempus & claſſis Romana à P. Cornelio, quem ſenatus maritimæ oræ præfecerat: in Campaniam acta, cum appulſa Pompeios eſſet: ſocii inde nauales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, pximis raptim vaſtatis, vnde reditus tutus ad naues eſſet dulcedine (vt fit) prædæ longius progreſſi exciuere hoſtes. palatis per agros nemo obuius fuit: cum occidione occidi poſſent: redeuntes agmine incauto haud procul nauibus aſſecuti agreſtes exuerunt præda: partem etiam occiderunt. quæ ſuperfuit cædi, trepida multitudo ad naues cõpulſa eſt. Profectio Q. Fabii trans Ciminiam ſyluam quantum Romæ terrorẽ fecerat: tam lætam famam in Samnium ad hoſtes tulerat: interclusum Romanum exercitũ obſideri: cladiſq́; imaginem furcas Caudinas memorabant. eadem temeritate auidam vlteriorũ ſemper gentem in ſaltus inuios deductam, ſeptam non hoſtiũ magis armis, q̃ locorum iniquitatibus eſſe. Iam gaudium inuidia quadã miſcebatur: quòd belli Romani decus ab Samnitibus fortuna ad Hetruſcos auertiſſet. itaq; armis, viriſq́; ad obterendum C. Martium conſulẽ cõcurrunt: protinus inde Hetruriam per Marſos, ac Sabinos petituri, ſi Martius dimicandi poteſtatem nõ faciat. Obuius iis conſul fuit. dimicatũ prælio vtrinq; atroci, atq; incerto euentu eſt. & cum anceps cædes fuiſſet: aduerſæ tamẽ rei fama in Romanos vertit, ob amiſſos quoſdã equeſtris ordinis, tribunoſq́; militum, atq; vnum legatũ, & (quod inſigne maxime fuit) cõſulis ipſius vulnus. Ob hæc etiam aucta fama (vt ſolet) ingens terror patres inuaſit: dictatoremq́; dici placebat: nec quin Curſor Papyrius diceref, in quo tum ſumma rei bellicæ ponebatur: dubium cuiquam erat: ſed nec in Samnium nuncium perferri omnibus infeſtis tutò poſſe: nec viuere Martium conſulem ſatis fidebãt. Alter conſul Fabius infeſtus priuatim Papyrio erat: quæ ne ira obſtaret bono publico: legatos ex conſularium numero mittendos ad eũ Senatus cenſuit: qui ſua quoq; eum: non publica ſolũ authoritate mouerent: vt memoriã ſimultatũ patriæ remitteret. Profecti legati ad Fabium conſulẽ cum Senatus conſultum tradidiſſent: adieciſſentq́; orationẽ conuenientẽ mandatis: conſul demiſſis in terrã oculis
D tacitus ab incertis quidnã eſſet acturus, legatis receſſit. nocte deinde ſilentio (vt mos eſt) L. Papyrium dictatorem dixit. cui cum ob animũ egregie victũ legati gratias agerent: obſtinatũ ſilentiũ obtinuit: ac ſine reſponſo ac mentione facta ſui, legatos dimiſit: vt appareret inſignẽ dolorem ingenti cõprimi animo. Papyrius C. Iunium Bubulcum magiſtrum equitum dixit: atq; ei legẽ curiatam de imperio ferenti triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ curiæ fuit principiũ duabus inſignis cladibus, captæ vrbis, & caudinæ pacis: quod vtroq; anno eiuſdem curiæ fuerat principiũ. Macer Licinius tertia etiã clade, quæ ad Cremeram accepta eſt: abominandam eam curiam facit. Dictator poſtero die auſpiciis repetitis pertulit legẽ: & profectus cum legionibus ad terrorem traducti ſyluam Ciminiam exercitus nuper ſcriptis, ad Longulam peruenit: acceptiſq́; à Martio conſule veteribus militibus, in aciem copias eduxit. nec hoſtes detrectare viſi pugnam. inſtructos deinde, armatoſq́;, cum ab neutris prælium inciperetur: nox oppreſſit. Quieti aliquandiu, nec ſuis diffidentes viribus, nec hoſtem ſpernentem ſtatiua in propinquo habuere. Nam & cum Vmbrorum exercitu acie depugnatum eſt. fuſi tñ magis, q̃ cæſi hoſtes: quia cœptam acriter non tolerarunt pugnã. & ad vadimonis lacum Hetruſci lege ſacrata coacto exercitu, cum vir virum legiſſet: quantis nũquam aliâs ante ſimul copiis, ſimul animis dimicarunt: tãtoq́; irarum certamine geſta res eſt, vt ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladiis pugna cœpit: & acerrime cõmiſſa ipſo certamine, quod aliquandiu anceps fuit, accenſa eſt: vt non cum Hetruſcis toties victis, ſed cum aliqua noua gente videretur dimicatio eſſe. nihil ab vlla parte mouetur fugæ: cadunt anteſignani: & ne nudentur ppugnatoribus ſigna, fit ex ſecũda prima acies. ab vltimis deinde ſubſidiis cietur miles: adeoq́; ad vltimum laboris ac periculi ventum eſt, vt equites Romani omiſſis equis ad primos peditum per arma, per corpora euaſerint. ea velut noua inter feſſos exorta acies turbauit ſigna Hetruſcorum: ſecuta deinde impetum eorum, vtcunq; affecta fuerat, cætera multitudo tandem perrumpit ordines hoſtium. Tunc vinci pertinacia cœpta: & auerti manipuli quidam: & vt ſemel dedere terga, etiam certiorem capeſſere fugam. Ille primum dies fortuna veteri abundantes Hetruſcorũ fregit opes. cæſum in acie, quod roboris fuit: caſtra eo impetu capta, direptaq́;. Pari ſubinde periculo, gloriæq́; euentu bellũ in Samnitibus erat: qui præter cæteros belli apparatus, vt acies ſua fulgeret nouis armorũ inſignibus, fecerunt. duo exercitus erant: ſcuta alterius auro, alterius argento cælauerunt. Forma erat ſcuti: ſummũ latius, qua pectus atq; humeri teguntur, faſtigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis cauſa: ſpongia pectori tegumentũ, & ſiniſtrũ crus ocrea tectũ, galeæ criſtatæ, q̃ ſpeciẽ magnitudini corporũ adderẽt, tunicæ auratis militibus verſicolores, argẽtatis linteæ candidæ. his dextrũ cornu datũ, illi in ſiniſtro cõſiſtunt. Notus iam Romanis apparatus inſigniũ ar-

A morum fuerat:docti q; à ducibus erát horridū militē eſſe debere:nō cælatum auro,argētoq;,ſed ferro, & animis fretum.quippe illa prædam verius,q̄ arma eſſe,nitentia ante rē,deformia inter ſanguinē & vulnera:virtutē eſſe militis decus:& oīa illa victoriam ſequi : & ditem hoſtem q̄uis pauperis victoris præmium eſſe.His Curſor vocibus inſtinctos milites in prælium ducit:dextro ipſe cornu cōſiſtit:ſiniſtro præfecit magiſtrū equitum.Simul eſt cōcurſum,ingens fuit cū hoſte certamen:non ſegnius inter dictatorē,& magiſtrū equitum ab vtra parte victoria inciperet. Prior ſorte Iunius cōmouit hoſtem, læuo dextrū cornu,ſacratos more Samnitiū milites,eoq; candida veſte,& paribus candore armis inſignes.eos ſe orco mactare Iunius dictitans cū intuliſſet ſigna,turbauit ordines:& haud dubie impulit aciē.Quod vbi ſenſit dictator,ab læuo'ne cornu victoria incipiet!inquit:& dextrū cornu , dictatoris acies alienā pugnā ſequetur!nō partem maximā victoriæ trahet!concitat milites.Nec peditū virtuti equites,aut legatorū ſtudia ducibus cedūt.M.Valerius à dextro , P.Decius ab læuo cornu,ambo cōſulares ad equites in cornibus poſitos euehuntur:adhortatiq; eos,vt partem ſecū capeſſerēt decoris, in tráſuerſa latera hoſtiū incurrunt.is nouus terror additus cū ex vtraq; parte circūuaſiſſet aciem:& ad terrorē hoſtium legiones Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradū:tum fuga ab Samnitibus cœpta. Iam ſtrage hoīum,armorumq; inſignium cāpi repleri . ac primo pauidos Samnites caſtra ſua accepere:deinde ne ea quidē retenta.captis,direptiſq; ante noctē iniectus ignis.Dictator ex Senatus cōſulto triūphauit.cuius triūpho longe maximam ſpeciē captiua arma præbuere.tm̄ magnificentiæ viſum in iis,vt aurata ſcuta dominis argentariorū ad forū ornandū diuiderentur . inde natū initium dicitur fori ornādi ab ædilibus,cū thenſæ ducerentur.Et Romani quidē ad honorē deūm inſignibus armis hoſtiū vſi ſunt.Cāpani ab ſuperbia,& odio Sānitiū gladiatores , quod ſpectaculū inter epulas erat:eo ornatu armarūt:Samnitiumq; nomine appellarunt . Eodē anno cū reliquis Hetruſcorum ad Peruſiam,quæ & ipſa induciarū fidem ruperat:Fabius Cos.nec dubia,nec difficili victoria dimicat. Ipſum oppidum(nam ad mœnia victor acceſſit)cepiſſet:ni legati dedentes vrbem exiſſent.Præſidio Peruſiæ impoſito,legationibus Hetruriç amicitiā petentibus præ ſe Roma ad Senatum miſſis,Cos. præſtātiorē etiā q̄ dictator victoria triūphās vrbē eſt inuectus. Quinetiā deuictorū Samnitiū decus magna ex parte ad legatos P.Decium,& M.Valeriū eſt verſum:quos populus proximis comitiis ingenti cōſenſu Cos.alterum,alterū prætorē declarauit.Fabio ob egregie perdomitā Hetruriā cōtinuatur conſulatus:Decius collega datur. Valerius prætor quartum creatus.Conſules partiti prouincias.
B Hetruria Decio,Samniū Fabio euenit.Is profectus ad Nucerīá,Alliſates iā tum pacē petentes,quod vti ea,cū daretur,noluiſſent,aſpernatus,oppugnādo ſubegit.Cum Samnitibus acie dimicatū.haud magno certamine hoſtes victi.neq; eius pugnæ memoria tradita foret:ni Marſi eo primū prælio cum Romanis bellaſſent.Secuti Marſorū defectionē Peligni,eandē fortunā habuerūt . Decio quoq;,alteri cōſuli ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentū exercitui præbere,atq; inducias in XL annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot vi cepit:quædā ex iis diruit:ne receptaculo hoſtibus eſſent:circūferendoq; paſſim bello tm̄ terrorē ſui fecit,vt nomen omne Hetruſcū fœdus à cōſule peteret.ac de eo quidē nihil impetratum.induciæ annuæ datæ.ſtipendiū exercitui Romano ab hoſte in eum annū penſum:& binæ tunicæ in militem exactæ.ea merces induciarum fuit. Trāquillas res iam Hetruſcis turbauit repentina defectio Vmbrorū,gētis integræ à cladibus belli : niſi quod tranſitum exercitus ager ſenſerat. Ii concitata omni iuuentute ſua,& magna parte Hetruſcorū ad rebellionem cōpulſa,tm̄ exercitum fecerant , vt relicto poſt ſe in Hetruria Decio,ad oppugnandā inde Romam ituros,magnifice de ſe,ac cōptemptim de Romanis loquētes,iactarēt . Quod inceptū eorū vbi ad Decium conſulem perlatū eſt:ad vrbem ex Hetruria magnis itineribus pergit : & in agro pipiniēſi ad famam intentus hoſtiū cōſedit.Nec Romæ ſpernebatur Vmbrorū belliū:& ipſæ minæ metū fecerant expertis à Gallica clade q̄ intutam vrbem incolerent. Itaq; legati ad Fabium conſulem miſſi ſunt:vt,ſiquid laxamenti à bello Samnitium eſſet:in Vmbriam propere exercitum duceret.Dicto paruit cōſul:magniſq; itineribus ad Meuaniam,vbi tum copiæ Vmbrorū erāt:perrexit. Repens aduentus conſulis,quē procul Vmbria in Samnio bello alio occupatū crediderant:ita exterruit Vmbros, vt alii recedendum ad vrbes munitas,quidam bellū omittendum cenſerent . Plaga vna(materinam ipſi appellant)non continuit modo cæteros in armis:ſed confeſtim ad certamen egit . caſtra vallantē Fabium adorti ſunt.Quos vbi effuſos ruere in munimenta conſul vidit:reuocatos milites ab opere, prout loci natura tēpuſq; patiebatur:ita inſtruxit : cohortatuſq; prædicatione vera qua in Thuſcis, qua in Samnio partorū decorū,exiguam appendicem Hetruſci belli conficere iubet : & vocis impiæ pœnas expetere:qua ſe vrbem Romanam oppugnaturos minati ſunt.Hæc tanta ſunt alacritate militum audita,vt clamor ſua ſponte ortus loquentē interpellauerit ducē.ante imperiū deinde cōcentu tubarū ac cornuū,curſu effuſo in hoſtē feruntur:non tanq̄ in viros,aut armatos incurrunt. mirabilia dictu:ſigna primo eripi cœpta ſigniferis:deinde ipſi ſigniferi trahi ad conſulē:armatiq; milites ex acie in aciē transferri:& ſicubi eſt certamen,ſcutis magis,q̄ gladiis gerūt res.vmbonibus,inculſaq; ala ſternuntur hoſtes.plus capitur hoīum,q̄ cæditur,atq; vna vox ponere arma iubentium per totam fertur

C aciem. Itaq; inter ipſum certamen facta deditio eſt à primis authoribus belli. poſtero, inſequẽtibusq; diebus & cæteri Vmbrorum populi deduntur. Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti. Fabius alienæ ſortis victor belli, in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaq; ei ob res tam feliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuauerat conſulatum: ita ſenatus in inſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius conſules fuerunt: prorogauit, maxime Appio aduerſante, imperium. Appium cenſorem petiſſe conſulatũ, comitiaq; eius ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec ſe cenſura abdicauit: in quibuſdam annalibus inuenio. Creatus cõſul, cum collegæ nouum bellum, Salentini hoſtes decernerentur: Romæ manſit, vt vrbanis artibus opes augeret: quando belli decus penes alios eſſet. Volumnium prouinciæ haud pœnituit. multa ſecunda prælia fecit: aliquot vrbes hoſtiũ vi cepit. prædæ erat largitor: & benignitatem per ſe gratã, comitate adiuuabat, militemq; iis artibus fecerat & periculi, & laboris auidum. Q. Fabius proconſul ad vrbem Alliſas cum Samnitium exercitu ſignis collatis confligit. minime ambigua res fuit. Fuſi hoſtes: atq; in caſtra compulſi. nec caſtra forent retenta: ni exiguũ ſuperfuiſſet diei: ante noctem tamen ſunt circumſeſſa: & nocte cuſtodita: ne quis elabi poſſet. poſtero die vix dum luce certa, deditio fieri cœpta: & pacti, qui Samnitium forent, vt cũ ſingulis veſtimentis emitterentur. hi omnes ſub iugum miſſi. ſocius Samnitium nihil cautũ ad VII millia ſub corona veniere. qui ſe ciuem Hernicum dixerat: ſeorſum in cuſtodia habitus. eos omnes Fabius Romam ad Senatum miſit: & cum quæſitum eſſet, delectu, an volũtarii pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent: per Latinos populos cuſtodiendi dantur. Iuſſiq; eam integrã rem noui conſules P. Cornelius Aruina, Q. Martius Tremulus (ii enim iam creati erant) ad Senatum referre. Id ægre paſſi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo, quem Maritimum vocant: præter Alatrinatem, Ferentinatemq;, & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt. In Samnio quoq;, quia deceſſerat inde Fabius, noui motus exorti. Calatia, & Sora, præſidiaq;, quæ in iis Romana erãt: expugnata: & in captiuorũ corpora militum fœde ſæuitum. itaq; eò P. Cornelius cum exercitu miſſus. Martio noui hoſtes (iam enim Anagninis, Hernicisq; aliis bellum iuſſum erat) decernuntur. Primo ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulũ caſtra interceperunt, vt peruadere expeditus nuncius nõ poſſet: & per aliquot dies incerti rerũ omniũ, ſuſpenſiq; de ſtatu alterius vterq; cõſul ageret: Romamq; is metus manaret: adeo, vt omnes iuniores ſacramento adigerentur: atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterum Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore, ac vetuſtate gentis gloriæ fuit. nihil vſquam dictu dignum

D auſi, trinis caſtris inter paucos dies exuti: triginta dierum inducias, ita vt ad Senatum Romam legatos mitterent: pacti ſunt bimeſtri ſtipendio, frumentoq;, & ſingulis in militem tunicis. Ab ſenatu ad Martium reiecti: cui S.C. permiſſum de Hernicis erat: isq; gentẽ in deditionẽ accepit. Et in Samnio alter conſul ſuperior viribus, locis impeditior erat. omnia itinera obſepſerãt hoſtes: ſaltusq; peruios ceperant: ne qua ſubuehi commeatus poſſent. neq; eos, cum quotidie ſigna in aciem conſul proferret: elicere ad certamen poterat: ſatisq; apparebat neq; Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Aduentus Martii, qui Hernicis ſubactis maturauit collegæ venire auxilio: moram certaminis hoſti exemit. nam, vt qui ne alteri quidem exercitui ſe ad certamẽ credidiſſent pares: coniungi vtiq; paſſi duos conſulares exercitus, nihil crederent ſupereſſe ſpei: aduenientẽ incompoſito agmine Martium aggrediuntur. Raptim collatæ ſarcinæ in mediũ: & prout tempus patiebatur, inſtructa acies. clamor primum in ſtatiua perlatus, deinde conſpectus procul puluis tumultum apud alterum conſulem in caſtris fecit. isq; confeſtim arma capere iuſſis, raptimq; eductis in aciem militibus, tranſuerſam hoſtium aciem, atq; alio certamine occupatam inuadit: clamitans ſummum flagitium fore: ſi alterum exercitum vtriuſq; victoriæ compotem ſineret fieri: nec ad ſe ſui belli vindicarent decus. quà impetum dederat, perrumpit: aciemq; per mediam in caſtra hoſtiũ tendit; & vacua defenſoribus capit, atq; incendit. Quæ vbi flagrantia martianus miles conſpexit, & hoſtes reſpexere: tum paſſim fuga cœpta Samnitium fieri. ſed omnia obtinet cædes: nec in vllam partem tutum perfugium eſt. Iam XXX millibus hoſtium cæſis, ſignum receptui conſules dederant: colligebantq; in vnum copias, inuicem inter ſe gratantes: cum repente viſæ procul hoſtium nouæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant: integrauere cædem. in quas nec iuſſu conſulum, nec ſigno accepto victores vadunt: malo tyrocinio imbuendum Samnitem clamitantes. Indulgent conſules legionum ardori: vt qui probe ſcirent nouum militem hoſtiũ inter perculſos fuga veteranos ne tentando quidem ſatis certamini fore. nec eos opinio feſellit. oẽs Samnitium copiæ veteres, nouæq; montes proximos fuga capiunt. eò & Romana erigitur acies: nec quicq̃ ſatis tuti loci victis eſt: & de iugis, quæ ceperant, funduntur. iamq; vna voce oẽs pacem petebant. Tum trium menſium frumento imperato, & annuo ſtipendio, ac ſingulis in militem tunicis, ad ſenatum pacis oratores miſſi. Cornelius in Samnio relictus. Martius de Hernicis triumphãs in vrbem redit. ſtatuaq; equeſtris in foro decreta eſt: quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt q̃ ciuitatem, ſuæ leges redditæ: connubiumq; inter ipſos, quod aliquadiu ſoli Hernicorũ

habuerunt;

A habuerunt:permiſſum. Anagninis,quiq; arma Romanis intulerant:ciuitas ſine ſuffragii latione da/
ta:concilia,cõnubiaq; adempta:& magiſtratibus,præterq̃ ſacrorũ curatione,interdictũ. Eodẽ anno
ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata eſt:quã conſul bello Samnitiũ vouerat. ab eodẽ,col/
legaq; eius M. Valerio Maximo viæ per agros publica impenſa factæ. Et cũ Carthaginenſibus eodẽ
anno fœdus tertio renouatum:legatiſq; eorum,qui ad id venerant:comiter munera miſſa. Dictato/
rem idem annus habuit,P. Corneliũ Scipionem cũ magiſtro equitum P. Decio Mure. ab iis,propter
quæ creati erant,comitia conſularia habita:quia neuter conſulum potuerant bello abeſſe. Creati cõ/
ſules L. Poſthumius, T. Minutius. Hos conſules Piſo Q. Fabio,& P. Decio ſuggerit:biẽnio exempto:
quo Claudiũ, Volumniumq;,& Corneliũ cum Martio conſules factos tradidimus. memoria'ne fuge
rit in annalibus digerendis:an conſulto binos conſules falſos ratus tranſcenderit:incertũ eſt. Eodem
anno in campum ſtellatem agri Campani Samnitiũ incurſiones factæ. itaq; ambo conſules in Sam/
nium miſſi. cum diuerſas regiones, Tifernum Poſthumius, Bouianũ Minutius petiſſent: Poſthumii
prius ductu ad Tifernum pugnatum. Alii haud dubie Samnites victos,ac triginta millia inde homi
num capta tradunt:alii Marte æquo diſceſſum:& Poſthumium metum ſimulãtem nocturno itinere
clàm in montes copias adduxiſſe:hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ipſos cõſediſſe. Con
ſul,vt ſtatiua tuta,copioſaq;(& ita erant)petiſſe videretur: poſtq̃ & munimentis caſtra firmauit: &
omni apparatu rerũ vtilium inſtruxit:relicto firmo præſidio vigilia tertia, qua duci proxime poteſt,
expeditas legiones ad collegam,& ipſum aduerſus alios ſedentẽ,ducit. ibi authore Poſthumio Minu/
tius cum hoſtibus ſigna cõſe. & cum anceps prælium in multum diei proceſſiſſet: tum Poſthumius
integris legionibus defeſſam iam aciẽ hoſtii improuiſo inuadit. itaq; cum laſſitudo, ac vulnera fugã
quoq; præpediſſent:occidione occiſi hoſtes:ſigna vnũ & viginti capta:atq; inde ad caſtra Poſthumii
perrectum. ibi duo victores exercitus perculſum iam fama hoſtem adorti fundunt,fugantq;:ſigna mi
litaria ſex & viginti capta:& imp̃ator Samnitiũ Statius Cellius,multiq; alii mortales & caſtra vtraq;
capta:& Bouianũ,vbi poſtero die cœptũ oppugnari:breui capitur. magnaq; gloria rerũ geſtarũ con/
ſules triumpharunt. Minutiũ cõſulem cũ vulnere graui relatũ in caſtra mortuũ,quidã authores ſunt:
& M. Fuluiũ in locũ eius cõſulẽ ſuffectũ:& ab eo,cũ ad exercitũ Minutii miſſus eſſet:Bouianũ captũ.
Eodẽ anno Sora, Arpinum, Conſentia,recepta ab Samnitibus. Herculis magnũ ſimulachrũ in Ca/
pitolio poſitũ,dedicatumq;. P. Sulpitio Auernone, P. Sempronio Sopho Coſs. Samnites,ſeu finẽ,
ſeu dilationẽ belli quærentes,legatos de pace Romã miſere. quibus ſuppliciter agentibus reſpõſum
B eſt:niſi ſæpe bellũ parantes pacẽ petiſſent Samnites:oratione vltro,citroq; habita,de pace trãſigi po/
tuiſſe. nunc,quando verba vana ad id locorũ fuerint:rebus ſtandũ eſſe. P. Semproniũ conſulem cum
exercitu breui in Samnio fore:cũ,ad bellũ,pacem'ne inclinent animi,falli nõ poſſe,comperta omnia
Senatui relaturũ:decedentem ex Samnio conſulem legati ſequerentur. Eo anno cum pacatum Sam/
nium exercitus Romanus benigne præbito cõmeatu peragraſſet:fœdus antiquũ Samnitibus reddi/
tum. Ad Æquos inde veteres hoſtes,cæterũ per multos annos ſub ſpecie infidæ pacis quietos,verſa
arma Romana:quod incolumi Hernico nomine miſſitauerant ſimul cũ iis Samniti auxilia: & poſt
Hernicos ſubactos vniuerſa propè gens ſine diſſimulatiõe cõſilii publici ad hoſtes defecerat:& poſtq̃
icto Romæ cũ Samnitibus fœdere fœciales venerant res repetitũ:tentationem aiebãt eſſe,vt terrore
incuſſo belli Romanos ſe fieri paterentur. quod quãtopere optandũ foret, Hernicos docuiſſe:cũ,qui/
bus licuerit,ſuas leges Romanæ ciuitati præoptauerint:quibus legendi quid mallent copia non fue
rit:pro pœna neceſſariã ciuitatem fore. Ob hæc vulgo in cõciliis iactata populus Romanus bellum
fieri Æquis iuſſit. conſulesq; ambo ad nouũ profecti bellum quatuor millia à caſtris hoſtium cõſede/
runt. Æquorum exercitus(vt qui ſuo nomine per multos annos imbelles egiſſent)tumultuario ſimi
lis,ſine ducibus certis,ſine imperio trepidare. alii exercendũ in aciem,alii caſtra tuenda cẽſent:mouet
pleroſq; vaſtatio futura agrorũ,ac deinceps cũ leuibus pręſidiis vrbium relictarũ excidia. itaq; poſtq̃
inter multas ſententias vna,quæ omiſſa cura cõmunium ad reſpectum ſuarũ quęq; rerum auertiſſet:
audita:vt prima vigilia diuerſi è caſtris ad deportanda omnia,tuendaſq; mœnibus in vrbes abirẽt:
cuncti eam ſententiã ingenti aſſenſu accepere. Palatis hoſtibus per agros prima luce Romani ſignis
prolatis in acie conſiſtũt:& vbi nemo obuius ibat,pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt. cæterum
poſtq̃ ibi neq; ſtationes pro portis,nec quẽquã in vallo,nec fremitũ conſuetũ caſtrorũ animaduerte/
runt:inſolito ſilentio moti,metu inſidiarũ ſubſiſtunt. trãſgreſſi deinde vallum cum deſerta omnia in/
ueniſſent,pergunt hoſtẽ veſtigiis ſequi. ſed veſtigia in oẽs æque ferentia partes,vt in dilapſis paſſim,
primo errorẽ faciebãt:poſt per exploratores cõpertis hoſtium cõſiliis ad ſingulas vrbes circumferẽdo
bello vnum & quadraginta oppida intra dies ſexaginta oĩa oppugnãda ceperunt:quorum pleraq; di
ruta atq; incẽſa:nomẽq; Æquorum p̃pè ad internitionẽ deletũ. De Æquis triumphatũ:exẽploq; eo/
rum clades fuit, vt Marrucini, Marſi, Peligni, Ferẽtini mitterẽt Romã oratores pacis petẽdæ,amici/
tiæq; iis populis fœdus pẽtib⁹ datum. Eodẽ anno C. Flaui⁹ Cn. filius ſcriba,patre libertino humili for
tuna ort⁹,cæterum callidus vir & facundus,ædilis curulis fuit. Inuenio ĩ qbuſdã annalib⁹ cum appa/

C tereret ædilibus:fieriq́; ſe pro tribu ædilem videret:neq; eius accipi nomen,quod ſcriptũ faceret:tabulã
poſuiſſe:& iuraſſe ſe ſcriptũ non facturũ.quẽ aliquanto antea deſiſſe ſcriptũ facere arguit Macer Lici/
nius:tribunatu ante geſto,triumuiratibusq́;,nocturno altero,altero coloniæ deducendæ. Cæterum
(id quod haud diſcrepat)cõtumacia aduerſus cõtemnẽtes humilitatẽ ſuã nobiles certauit.ciuile ius
repoſitũ in penetralibus pontificũ euulgauit:faſtosq́; circa forũ in albo propoſuit:vt quãdo lege agi
poſſet ſciretur.ædem Cõcordiæ in area Vulcani ſumma inuidia nobiliũ dedicauit:coactusq́; cõſenſu
populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus verba præire: cũ more maiorũ negaret niſi Cos.aut
imperatorẽ poſſe templũ dedicare.Itaq; ex authoritate Senatus latũ ad populũ eſt,nequis templum,
aram' ue iniuſſu Senatus,aut tribunorũ plebis partis maioris dedicaret. Haud memorabilẽ rem per
ſe,niſi documentũ ſit aduerſus ſuperbiã nobiliũ plebeiæ libertatis,referam.Ad collegã ægrum viſen/
di cauſa Flauius cũ veniſſet:cõſenſuq́; nobiliũ adoleſcentũ,qui ibi aſſidebãt,aſſurrecturũ ei nõ eſſet:
curulem afferri ſellam eo' iuſſit:ac ſede honoris ſui anxios inuidia inimicos ſpectauit. Cæterum Fla/
uium dixerat ædilem forenſis factio,Ap.Claudii cenſura vires nacta:qui Senatum primus libertino
rum filiis lectis inquinauerat.& poſteaq̃ eam lectionẽ nemo ratam habuit: nec in curia adeptus erat
quas petierat opes vrbanas:humilibus per omnes tribus diuiſis:forum & campum corrupit.tantũq́;
Flauii comitia indignitatis habuerunt,vt pleriq; nobilium annulos aureos,& phaleras deponerẽt.
Ex eo tempore in duas partes diſceſſit ciuitas:aliud integer populus fautor,& cultor bonorum,aliud
forenſis factio tenebat. donec Q.Fabius,& P.Decius cenſores facti. Fabius ſimul concordiæ cauſa,
ſimul ne humillimorum in manu comitia eſſent:omnem forenſem turbam excretam in quatuor tri/
bus coniecit:vrbanasq́; eas appellauit.adeoq́; eam rem acceptam gratis animis ferũt,vt Maximi co/
gnomen,quod tot victoriis nõ pepererat,hac ordinum temperatione pareret.Ab eodem inſtitutum
dicitur,vt equites Idibus quintilibus tranſueherẽtur.

DECADIS PRIMÆ LIBER DECIMVS.

VCIO Genutio,Ser.Cornelio Coss.ab externis fermè bellis ocium
fuit.Soram,atq; Albã coloniæ deductæ:Albã in Æquos ſex millia colo/
norũ ſcripta.Sora agri Volſci fuerat:ſed poſſederant Samnites.eo' qua/
tuor millia hominum miſſa.Eodẽ anno Arpinatibus,Trebulanisq́; ciui
tas data.Fruſinates tertia parte agri dãnati:quod Hernicos ab eis ſolici
tatos compertũ:capitaq́; cõiurationis eius,quæſtione ab Coss.ex S.C.
D habita,virgis cæſi,ac ſecuri percuſſi. Tamen ne prorſus imbellẽ gererẽt
annũ,parua expeditio in Vmbria facta eſt:quod nunciabatur ex ſpelun
ca quadã excurſiones armatorũ in agros fieri. In eam ſpeluncã penetra/
tũ cũ ſignis eſt.& ex eo loco obſcuro multa vulnera accepta, maximeq́;
lapidũ ictu:donec altero eius ſpecus ore(nã peruius erat)inuẽto,vtræq;
fauces cõgeſtis lignis accenſæ.ita intus fumo ac vapore ad duo millia ar
matorũ ruẽtia nouiſſime in ipſas flãmas dũ euadere tẽdũt, abſumpta.M.Liuio,& C.Æmylio Coss.
redintegratũ Æquorũ bellum.Coloniã ægre patiẽtes velut arcẽ ſuis finibus impoſitã ſumma vi ex/
pugnare adorti,ab ipſis colonis pellũtur.cæterũ tantũ Romæ terrorẽ fecerunt,quia vix credibile erat
tam affectis rebus ſolos per ſe Æquos ad bellũ coortos,vt tumultus eius cauſa dictator diceretur C.
Iunius Bubulcus cũ M.Titinio magiſtro equitũ.pfectus primo cõgreſſu Æquos ſubegit.ac die octa
uo triũphans in vrbẽ cum rediiſſet ædem Salutis,quã Cos.vouerat,cẽſor locauerat: dictator dedica
uit.Eodẽ anno claſſis Græcorũ Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulſa Thurias vr/
bẽ in Salẽtinis cepit. Aduerſus hũc hoſtẽ Cos.Æmylius miſſus prælio vno fugatũ compulit in na/
ues. Thuriæ redditæ veteri cultori:ſalẽtinoq́; agro pax parta. Iuniũ Bubulcũ dictatorẽ miſſum in Sa/
lentinos in quibuſdã annalibus inuenio:& Cleonymũ prius q̃ confligendũ eſſet cũ Romanis, Italia
exceſſiſſe.circũuectus inde Brunduſii promontorium,medioq́; ſinu Adriatico ventis latus,cum leua
importuoſa Italiæ littora,dextra Illyrici,Liburniq́;,& Iſtri,gentes feræ & magna ex parte latrociniis
maritimis infames terrerẽt:penitus ad littora Venetorũ peruenit.ibi expoſitis paucis,qui loca explo
rarent:cũ audiſſent tenue prætẽtũ littus eſſe,quod trãsgreſſis,ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtibus ma
ritimis:agros haud procul proximos campeſtres cerni:vlteriora colles videri eſſe:oſtium prealti flu/
minis,quò circumagi naues in ſtationẽ tutã,vidiſſe(Meduacus amnis erat)eò inuectã claſſem ſubi
re flumine aduerſo iuſſit.Grauiſſimas nauũ nõ pertulit alueus fluminis.in leuiora nauigia trãsgreſ/
ſa multitudo armatorũ ad frequẽtes agros tribus maritimis Patauinorũ vicis colentibus eam oram
peruenit. Ibi egreſſi leui præſidio nauibus relicto,vicos expugnant:inflãmant tecta:hominum,pecu
dumq́; prædas agunt:& dulcedine prędandi longius vſq; à nauibus procedũt:Hæc vbi Patauiũ ſunt
nunciata(ſemper autẽ eos in armis accolæ Galli habebant)in duas partes iuuentutẽ diuidũt.altera
in regionem

A in regionem,qua effuſa populatio nunciabatur:altera,necui prædonũ obuia fieret,altero itinere ad
ſtationẽ nauium(millia autẽ XIIII ab oppido aberãt)ducta. In naues paruas cuſtodibus interem/
ptis repentinus impetus factus:territiq; nautæ coguntur naues in alteram ripã amnis traiicere,& in
terra proſperũ æque in palatos prædatores prælium fuerat:refugientibusq; ad ſtationẽ Græcis Veneti
obſiſtũt. Ita in medio circũuenti hoſtes,cæſiq;.pars capti claſſem indicat,regẽq; Cleonymũ tria mil/
lia abeſſe. Ibi captiuis primo vico in cuſtodiã datis,pars fluuiatiles naues ad ſuperãda vada ſtagno
rum apte planis alueis fabricatas,pars captiua nauigia armatis cõplent.profectiq; ad claſſem,immo
biles naues,& loca ignota plus q̃ hoſtẽ timẽtes circũuadũt:fugientesq; in altũ,ac nuſquã repugnan/
tes vſq; ad oſtiũ amnis perſecuti,captis quibuſdã,incẽſiſq; nauibus hoſtiũ, quas trepidatio in vada
intulerat:victores reuertuntur. Cleonymus vix quinta parte nauium incolumi,nulla regione maris
Hadriatici proſpere adita,diſceſſit.roſtra nauiũ,ſpoliaq; Laconũ in æde Iunonis veteri fixa, multi ſu
perſunt,qui viderunt. Patauii monimẽtũ naualis pugnæ eo die,quo pugnatũ eſt:quotannis ſolenni
certamine nauiũ flumine in oppidi medio exercetur. Eodẽ anno Romæ cũ Veſtinis petẽtibus amici
tiã ictũ eſt foedus. Multiplex deinde exortus terror. Hetruriã rebellare ab Arretinorũ ſeditionibus mo/
tu orto nũciabatur:vbi ciuium Liciniũ genus præpotens diuitiarũ inuidia pelli armis coeptũ ſimul
Marſos agrũ vi tueri:in quẽ colonia Carſeoli deducta erat.quatuor millibus hominũ ſcriptis. Itaq;
propter eos tumultus dictus M. Valerius Maximus dictator magiſtrũ equitũ ſibi legit M. Æmyliũ
Paulũ.id magis credo,q̃ Q. Fabiũ ea ætate,atq; eis honoribus Valerio ſubiectũ.cæterũ ex Maximi
cõmuni cognomine ortum errorẽ haud abnuerim. Profectus dictator cũ exercitu prælio vno Marſos
fudit.compulſis deinde in vrbes munitas,Milioniã,Pliſtiã,Freſiliã intra paucos dies cepit:& parte
agri mulctatis Marſis foedus reſtituit. Tũ in Hetruſcos verſum bellũ.& cum dictator auſpiciorũ repe/
tendorũ cauſa profectus Romã eſſet,magiſter equitum pabulatũ egreſſus ex inſidiis circumuenitur:
ſigniſq; aliquot amiſſis foeda militũ cæde,ac fuga in caſtra eſt cõpulſus.qui terror non eo tantũ à Fa
bio abhorret:quòd ſiqua alia arte cognomẽ ſuũ æquauit,tũ maxime bellicis laudibus:ſed etiã quòd
memor papyrianæ ſæuitiæ nunquã vt dictatoris iniuſſu dimicaret,adduci potuiſſet. Nũciata ea cla
des Romã maiorem q̃ res erat terrorem exciuit.nã,vt exercitu deleto,ita iuſtitiũ indictũ:cuſtodiæ in
portis,vigiliæ vicatim exactæ:arma,tela in muros cõgeſta. Omnibus iunioribus ſacramẽto adactis
dictator ad exercitũ miſſus omnia ſpe trãquilliora,& compoſita magiſtri equitũ cura,caſtra in tutio
rem locũ redacta,cohortes,quæ ſigna amiſerant,extra vallũ ſine tentoriis deſtitutas inuenit:exercitũ
auidũ pugnæ:quo maturius ignominia aboleretur. Itaq; confeſtim caſtra inde in agrũ Ruſellanum
B promouit.eò & hoſtes ſecuti,quanquã ex bene geſta re ſummã & in aperto certamine viriũ ſpem ha/
bebãt:tamen inſidiis quoq;,quas feliciter experti erãt,hoſtẽ tentãt. Tecta ſemiruta,vici per vaſtatio/
nem agrorũ deuſti haud procul caſtris Romanorum aberant.ibi abditis armatis,pecus in conſpectu
præſidii Romani,cui præerat C. Fuluius legatus:propulſum.ad quã illecebram cũ cõmoueretur ne/
mo ab Romana ſtatione:paſtorũ vnus progreſſus ſub ipſas munitiones,inclamat alios cũctãter ab
ruinis vici pecus propellentes quid ceſſarent:cum per media caſtra Romana tutò agere poſſent! Hæc
cum legato Cærites quidã interpretarentur:& per omnes militũ manipulos ingens eſſet indignatio
nec tamen iniuſſu mouere ſe auderent:iubet peritos linguæ attẽdere animũ,paſtorũ ſermo agreſti an
vrbano propior eſſet. Cum referrent ſonũ linguæ,& corporũ habitum,& nitorẽ cultiora,q̃ paſtoralia
eſſe:ite igitur,dicite inquit,detegant nequicquã conditas inſidias:omnia ſcire Romanũ:nec magis
iam dolo capi,q̃ armis vinci poſſe. Hæc vbi audita ſunt,& ad eos,qui conſederãt in inſidiis,perlata
conſurrectũ repente ex latebris eſt:& in patentẽ ad conſpectum vndiq; campũ prolata ſigna.viſa lega
to maior acies,q̃ quæ ab ſuo præſidio ſuſtineri poſſet.itaq; propere ad dictatorẽ auxilia accitũ mittit:
interea ipſe impetus hoſtiũ ſuſtinet. Nuncio allato,dictator ſigna ferri,ac ſequi armatos iubet.ſed ce
leriora propè omnia imperio erant.rapta extẽplo ſigna,armaq;:& vix ab impetu,& curſu tenebãtur.
cum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat:tum cõcitatior accedens clamor ab increſcẽte certamine.
vrgent itaq; alii alios:hortãturq; ſigniferos vt ocyus eant.quo magis feſtinãtes videt dictator,eo im/
penſius retẽtat agmen:ac ſenſim incedere iubet. Hetruſci cõtra,principio exciti pugnæ omnibus co
piis aderãt:& ſuper alios alii nũciant dictatori omnes legiones Hetruſcorũ capeſſiſſe pugnã:nec iam
ab ſuis reſiſti poſſe.& ipſe cernit ex ſuperiore loco in quãto diſcrimine præſidiũ eſſet: cæterũ ſatis fre/
tus eſſe etiã nunc tolerando certamini legatũ,nec ſe procul abeſſe periculi vindicem , q̃ maxime vult
fatigari hoſtẽ,vt integris adoriatur viribus feſſos.quãquã lente procedunt:iam tamen ad impetũ ca
piendũ equiti vtiq; modicũ erat ſpatiũ.prima incedebant ſigna legionũ:nequid occultũ,aut repenti
num hoſtis timeret:ſed reliquerat interualla inter ordines peditũ:quà ſatis lato ſpatio equi permitti
poſſent. Pariter ſuſtulit clamorẽ acies:& imiſſus eques libero curſu in hoſtẽ inuehitur: incõpoſitiſq;
aduerſus equeſtrẽ procellã ſubitũ pauorem oſtendũt. Itaq; vt propè ſerũ auxilium iam penè circum/
uẽtis,ita vniuerſa requies data eſt.integri accepere pugnã:nec ea ipſa longa,aut anceps fuit.fuſi ho/
ſtes caſtra repetunt:inferentibuſq; iam ſigna Romanis cedunt:& in vltimã caſtrorũ partẽ cõgloban/

C tur.hærent fugientes in anguſtiis portarũ:pars magna aggerem,vallũq; cõſcendunt:ſi aut ex ſuperio
re loco tueri ſe,aut ſuperare aliqua,& euadere poſſent.Forte quodá loco male denſatus agger pondere
ſupra ſtantiũ in foſſam procubuit:atq; eà cũ deos pandere viam fugæ conclamaſſent:plures inermes,
ꝙ armati euadunt.Hoc prælio fractæ iterum Hetruſcorũ vires:& pacto annuo ſtipendio, & duũ mẽ-
ſium frumẽto,permiſſum ab dictatore,vt de pace legatos mitterẽt Romá.pax negata:induciæ biẽnii
datæ.dictator triumphans in vrbẽ rediit.Habeo authores,ſine vllo memorabili prælio pacatá ab di-
ctatore Hetruriá eſſe:ſeditionibus tantũ Arretinorũ compoſitis, & Licinio genere cũ plebe in gratiá
reducto.Cos.ex dictatura factũ M.Valeriũ non petentẽ,atq; adeo abſentẽ etiá creatum credidere qui-
dam:& per interregẽ ea comitia facta.id vnũ non ambigitur conſulatũ cũ Apuleio Panſa geſſiſſe.M.
Valero,& Q.Apuleio Coſs.ſatis pacatæ res foris fuere.Hetruſcũ aduerſa belli res,& induciæ quietũ
tenebãt:Samnitẽ multorum annorũ cladibus domitum hauddum fœderis noui pœnitebat.Romæ
quoq; plebẽ quietam,& exoneratam deducta in colonias multitudo præſtabat.tamen ne vndiq; tran
quillæ res eſſent, certamen inceptũ inter primores ciuitatis patricios,plebeioſq; ab tribunis plebis
Q.& Cn.Ogulniis.qui vndiq; criminandorum patrũ apud plebẽ occaſionibus quæſitis, poſtꝙ alia
fruſtra tentata erant:eam actionẽ ſuſceperunt,qua non infimá plebẽ accenderent, ſed ipſa capita ple-
bis,cõſulares triũphaleſq; plebeios:quorũ honoribus nihil,præter ſacerdotia,quæ nõdũ promiſcua
erant,deeſſet.Rogationẽ quoq; promulgarunt,vt cũ quatuor augures,quatuor pontifices ea tempe
ſtate eſſent:placeretq; augeri ſacerdotũ numerũ,quatuor pontifices,quinq; augures, de plebe omnes
adlegerentur.Quẽadmodum ad quatuor augurũ numerum,niſi morte duorum id redigi collegiũ po
tuerit,non inuenio:cum inter augures conſtet imparẽ numerum debere eſſe, vt tres antiquæ tribus,
Ramnenſes,Titienſes,Luceres ſuũ quæq; augurem habeant.aut ſi pluribus ſit opus,pari inter ſe nu
mero ſacerdotes multiplicent:ſicut multiplicati ſunt.cũ ad quatuor quinq; adiecti nouẽ numerum,
vt terni in ſingulas eſſent,expleuerunt.Cæterũ quia de plebe adlegebantur:iuxta eam rem ægre paſſi
patres,ꝙ cum conſulatum vulgari viderent:ſimulabant ad deos id magis,ꝙ ad ſe pertinere. ipſos vi-
ſuros ne ſacra ſua polluantur.id ſe optare tantũ,ne qua in rempub.clades veniat.Minus autẽ tetende
re,aſſueti iam tali genere certaminũ vinci.& cernebãt aduerſarios nõ id,quod olim vix ſperauerint,
affectantes,magnos honores:ſed omnia iam,in quorũ ſpem dubiá erat certatũ:tamen adeptos,mul-
tiplices conſulatus,cenſuraſq;,& triumphos.Certatũ tamen ſuadenda,diſſuadendaq; lege inter Ap.
Claudium maxime ferunt,& inter Publiũ Decium Murem.qui cũ eadem fermè de iure patrũ, ac ple-
bis,quæ pro lege Licinia quondá,contraq; eam dicta erant,cum plebeiis conſulatus rogabatur,diſſe
D ruiſſent:retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciẽ:qualem eum multi,qui in cõcione erant,viderãt:
incinctum gabino cultu,ſuper telum ſtãtem:quo ſe habitu pro populo,ac legionibus Romanis de-
uouiſſet.tum Publiũ Decium conſulem purũ,piumq; diis immortalibus viſum,æque ac ſi T.Man-
lius collega eius deuoueretur:eũdem P.Deciũ,qui ſacra publica populi Romani faceret:legi rite nõ
potuiſſe?id eſſe periculũ:ne ſuas preces minus audirent dii,ꝙ Ap.Claudii?caſtius eũ ſacra priuata fa
cere:& religioſius deos colere,ꝙ ſe?quẽ pœnitere votorũ,quę pro re publica nũcupauerint tot Coſs.
plebeii,tot dictatores aut ad exercitus euntes,aut inter ipſa bella?Numerarẽtur duces eorũ annorũ,
quibus plebeiorũ ductu,& auſpicio res geri cœptæ ſunt:numerarentur triumphi:iam ne nobilitatis
quidẽ ſuæ plebeios pœnitere.pro certo habere,ſi quod repẽs bellũ oriatur:nõ plus ſpei fore Senatui,
populoq; Romano in patriciis,ꝙ i plebeiis ducibus.Quod cũ ita ſe habeat:cui deorũ,hominum'ue
indignũ videri poteſt,inquit,eis viris,quos vos ſellis curulibus,toga prętexta,tunica palmata,& to
ga picta,& corona triumphali,laureaq; honoratis:quorũ domos ſpoliis hoſtiũ affixis inſignes inter
alias feceritis:põtificalia,atq; auguralia inſignia adiicere?Qui Iouis optimi maximi ornatu decora
tus,curru aurato per vrbẽ vectus in Capitoliũ aſcenderit:ſi conſpiciatur cum capide ac lituo,capite
velato victimá cædat:augurium'ue ex arce capiat?cuius imaginis titulo cõſulatus,cenſuraq;,& triũ
phus æquo animo legetur:ſi auguratũ,aut pontificatum adieceritis:non ſuſtinebunt legẽtiũ oculi?
equidem(pace dixerim deũm)eos nos iam populi Romani beneficio eſſe ſpero: qui ſacerdotiis non
minus reddamus dignatione noſtra honoris,ꝙ acceperimus:& deorum magis,ꝙ noſtra cauſa expeta
mus,vt quos priuatim colimus,publice colamus.Quid autem ego ſic adhuc egi,tanquá integra ſit
cauſa patriciorum de ſacerdotiis?& nõ nos iam in poſſeſſione vnius ampliſſimi ſimus ſacerdotii?de-
cemuiros ſacris faciundis,carminũ Sibyllæ,ac fatorũ populi huius interpretes,antiſtites eoſdẽ apol
linaris ſacri,ceremoniarũq; aliarum plebeios videmus.nec & tum patriciis vlla iniuria facta eſt,cum
duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios numerus: & nũc tribunus,vir fortis ac ſtre-
nuus,quinq; augurũ loca,quatuor pontificũ adiecit:in quæ plebeii nominentur:non vt vos Appii
veſtro loco pellant,ſed vt adiuuent vos homines plebeii diuinis quoq; rebus procurádis:ſicut in cæ
teris humanis pro parte virili adiuuant.Noli erubeſcere Appi collegá in ſacerdotio habere,quem in
cenſura,quẽ in conſulatu collegam habere potuiſti:cuius tam dictatoris magiſter equitum,ꝙ magi-
ſtri equitũ dictator eſſe potes.Sabinũ aduená principẽ nobilitatis veſtræ,ſeu Ap.Clauſum, ſeu Ap.

Claudium

A Claudium mauultis,illi antiqui patricii in ſuũ numerũ acceperũt.ne faſtidieris nos in ſacerdotiũ nu
merum accipere.multa nobiſcũ decora afferimus:imo omnia eadem,quæ vos ſuperbos fecerunt. L.
Sextius primus de plebe cõſul eſt factus:Caius Licinius Stolo primus magiſter equitum:C.Martius
Rutilius primus & dictator,& cenſor:Q.Publius Philo primus prætor.Semper iſta audita ſunt ea/
dem:penes vos auſpicia eſſe:vos ſolos gentẽ habere:vos ſolos iuſtũ imperium & auſpiciũ domi mili/
tiæq;:æque adhuc proſperũ plebeium,ac patricium fuit,porroq; erit. En vnquã fando audiſtis patri/
cios primo eſſe factos,nõ de coelo demiſſos,ſed qui patrẽ ciere,auũq; poſſent:id eſt nihil vltra:q̃ inge
nuos.Cõſulẽ iam patrẽ ciere poſſum:auũq; iam poterit filius meus.nihil eſt aliud in re Quirites,niſi
vt omnia negata adipiſcamur.certamen tantũ patricii petunt:neq; curant quẽ euentũ certaminum
habeant.Ego hanc legẽ,quod bonũ,fauſtũ,felixq; ſit vobis,ac reipu.vti rogaſtis, iubendam cenſeo.
Vocare tribus extẽplo populus iubebat:apparebatq; accipi legẽ:ille tamẽ dies eſt interceſſione ſub/
latus.poſtero die deterritis tribunis ingenti conſenſu accepta eſt.Pontifices creantur,ſuaſor legis P.
Decius Mus,P.Sempronius Sophus,C.Martius Rutilius,M.Liuius Denter.Quinq; augures,item
de plebe C.Genutius,P.Ælius Pætus,L.Minutius Feſſus,C.Martius,T.Publius.Ita octo põtificũ,
nouẽ augurũ numerus factus. Eodẽ anno M.Valerius Cos.de prouocatione legem tulit diligentius
ſanctam.tertio ea tum poſt reges exactos lata eſt,ſemper à familia eadem.cauſam renouandæ ſæpius
haud aliã fuiſſe reor,q̃ quòd plus paucorum opes,q̃ libertas plebis poterãt.Portia tamen lex ſola pro
tergo ciuiũ lata videtur:quòd ea graui poena,ſiquis verberaſſet,necaſſet'ue ciuẽ Romanum: ſanxit.
Valeria lex,cũ eum,qui prouocaſſet,virgis cædi,ſecuriq; necari vetuiſſet:ſiquis aduerſus ea feciſſet,
nihil vltra,q̃ improbe factũ adiecit.id(qui tũ pudor hominũ erat)viſum credo vinculũ ſatis validũ
legis.nunc vix ſeruo ſuo ita minetur quiſquã.Bellũ ab eodẽ conſule haudquaquã memorabile aduer
ſus rebellantes Æquos,cum præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent: geſtum eſt.
Alter conſul Apuleius in Vmbria Nequinum oppidum circumſedit.locus erat arduus,atq; in parte
vna præceps.vbi nunc Narnia ſita eſt:nec vi,nec munimento capi poterat.itaq; eam infectã rem M.
Fuluius Pætus,T.Manlius Torquatus noui Coss.acceperunt.In eum annũ cum Fabiũ Cos.nõ pe/
tentẽ omnes dicerent centuriæ:ipſum authorẽ fuiſſe Macer Licinius,ac Tubero tradũt differendi ſibi
conſulatus in bellicoſiorem annum:eo anno maiori ſe vſui reip.fore vrbano geſto magiſtratu:ita nec
diſſimulantem quid mallet,nec petentẽ tamen,ædilem curulem cũ L.Papyrio Curſore factum. Id ne
B pro certo ponerem,vetuſtior annaliũ author Piſo effecit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C.
Domitiũm,Cn.F.Caluinum,& Sp.Caruilium,Q.F.Maximum.id credo cognomẽ errorẽ in ædili/
bus feciſſe:ſecutamq; fabulam miſtã ex ædiliciis,& conſularibus comitiis conuenientem errori.Et lu/
ſtrum eo anno cõditum à P.Sempronio Sopho,& P.Sulpitio Auerrione cenſoribus:tribusq; additæ
duæ,Anienſis,ac Tarentina.Hæc Romæ geſta. cæterum ad Nequinũ oppidum cũ ſegni obſidione
tempus tereretur:duo ex oppidanis,quorũ erãt ædificia iuncta muro:ſpecu facto ad ſtationes Roma/
nas itinere occulto perueniunt:inde ad conſulẽ deducti præſidiũ armatũ ſe intra moenia,& muros ac
cepturos confirmant.Nec aſpernanda res viſa,neq; incaute credenda.cũ altero eorũ(nam alter obſes
retentus)duo exploratores per cuniculũ miſſi:per quos ſatis comperta re, trecenti armati transfuga
duce in vrbẽ ingreſſi nocte portã,quæ proxima erat,cepere: qua refracta Cos.exercitusq; Romanus
ſine certamine vrbẽ inuaſere.ita Nequinũ in ditionẽ populi Romani venit.colonia eò aduerſus Vm
bros miſſa à Nare flumine Narnia appellata.exercitus cum magna præda Romã reductus.Eodẽ an/
no ab Hetruſcis aduerſus inducias paratũ bellum.ſed eos alia molientes Gallorum ingens exercitus
fines ingreſſus paulliſper à propoſito auertit:pecunia deinde:qua multũ poterant,freti, ſocios ex ho/
ſtibus facere Gallos conantur:vt eo adiuncto exercitu cum Romanis bellarent.de ſocietate haud ab/
nuunt barbari:de mercede agitur.qua pacta,acceptaq;,cum parata cætera ad bellũ eſſent:ſequiq; He
truſcus iuberet:inficias eunt mercedẽ ſe belli Romanis inferendi pactos:quicquid acceperint, acce/
piſſe ne agrũ Hetruſcum vaſtarent:armisq; laceſſerent cultores.militaturos tamen ſe,ſi vtiq; Hetruſci
velint:ſed nulla alia mercede,q̃ vt in partem agri accipiantur:tandemq; aliqua ſede certa conſiſtant.
Multa de eo concilia populorũ Hetruriæ habita:nec perfici quicquã potuit:non tam,quia imminui
agrum,q̃ quia accolas ſibi quiſq; adiungere tam efferatæ gentis homines horrebat.ita dimiſſi Galli
pecuniã ingentẽ ſine labore,ac periculo paratã retulerũt.Romæ terrorẽ præbuit fama Gallici tumul
tus ad bellũ Hetruſcũ adiecti:eo minus cũctãter foedus ictum cũ Picenti populo eſt. T.Manlio Cos.
Hetruria prouincia ſorte euenit:qui vix dum ingreſſus hoſtiũ fines,cũ exerceretur inter equites ab ra
pido curſu circũagendo equo effuſus extẽplo propè expirauit:tertius ab eo caſu dies finis vitæ Cos.
fuit.Quo velut omine belli accepto,deos pro ſe cõmiſiſſe bellum memorãtes Hetruſci ſuſtulere ani/
mos.Romæ tum deſiderio viri,tum incõmoditate tẽporis triſtis nuncius fuit,vt patres ab iubendo
dictatore conſulis ſubrogandi comitia ex ſententia principũ habita deterruerint.M.Valerium Cos.
omnes ſententiæ,centuriæq; dixere.quem ſenatus dictatorẽ dici iuſſurus fuerat.tum extẽplo in He/
truriã ad legiones proficiſci iuſſit.aduentus eius cõpreſſit Hetruſcos,adeo vt nemo extra munimẽta

C egredi auderet:timorq́; ip ſorũ obſidioni ſimilis eſſet.neq; illos nouus Cos.vaſtãdis agris,vrendiſq; tectis,cũ paſſim non villæ ſolũ,ſed frequẽtes quoq; vici incendiis fumarent:elicere ad certamen potuit. Cũ hoc ſegnius bellũ opinione eſſet:alterius belli,quod multis inuicẽ cladibus haud immerito terribile erat:fama Picentiũ nouorum ſociorum indicio exorta eſt:Samnites arma,& rebellionẽ ſpectare:ſeq́; ab iis ſollicitatos eſſe.Picentibus gratiæ actæ:& magna pars curæ patribus ab Hetruria in Samnites verſa eſt.Caritas etiã annonæ ſollicitã ciuitatẽ habuit:ventũq́; ad inopiæ vltimũ foret:vt ſcripſere,quibus ædilẽ fuiſſe eo anno Fabiũ Maximũ placet:ni eius viri cura,qualis in bellicis rebus multis tempeſtatibus fuerat,talis domi tum in annonæ diſpenſatione præparãdo,ac cõuehẽdo frumento fuiſſet.Eo anno(nec traditur cauſa)interregnũ initũ. interreges fuere Ap.Claudius, dein P.Sulpitius.is comitia cõſularia habuit:creauit L.Corneliũ Scipionem,& Cn.Fuluiũ conſules.Principio huius anni oratores Lucanorũ ad nouos conſules venerant queſtum:quia conditionibus perlicere ſe nequiuerint ad ſocietatẽ armorũ:Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos vaſtare:belloq́; ad bellum cogere.Lucano populo ſatis ſuperq́; erratum quondã.nunc ita obſtinatos animos eſſe,vt omnia ferre,ac pati tolerabilius ducant:q̃ vt vnquã poſtea nomen Romanũ violent.Orare patres,vt & Lucanos in fidẽ accipiant:& vim,atq; iniuriam ab ſe Samnitium arceant.Se,quanquã bello cũ Samnitibus ſuſcepto neceſſaria iam facta aduerſus Romanos fides ſit:tamen obſides dare paratos eſſe. Breuis cõſultatio Senatus fuit.ad vnũ omnes iungendũ fœdus cum Lucanis,reſq́; repetẽdas ab Samnitibus cenſent.Benigne reſpõſum Lucanis:ictũq́; fœdus. Fœciales miſſi,qui Samnitẽ decedere agro ſociorũ,ac deducere exercitũ finibus Lucanis iuberent.quibus obuiã miſſi ab Samnitibus:qui denũciarent:ſi quod adiſſent in Samnio conciliũ:haud inuiolatos abituros. Hæc poſtq̃ audita ſunt Romæ,bellũ Samnitibus & patres cenſuerũt,& populus iuſſit.Cõſules inter ſe prouincias partiti ſunt. Scipioni Hetruria,Fuluio Samnites obuenerunt:diuerſiq́; ad ſuũ quiſq; bellũ proficiſcunt. Scipioni ſegne bellũ,& ſimile prioris anni militię expectãti hoſtes ad Volaterras inſtructo agmine occurrerũt. pugnatum maiore parte diei magna vtrinq; cæde.nox incertis qua data victoria eſſet,interuenit.lux inſequẽs victorẽ,victũq́; oſtẽdit.nã Hetruſci ſilentio noctis caſtra reliquerunt. Romanus egreſſus in aciem vbi profectione hoſtiũ cõceſſam victoriã videt:progreſſus ad caſtra vacuis cũ plurima præda (nã & ſtatiua trepide deſerta fuerant)potitur.inde in Faliſcum agrũ copus reductis, cũ impedimẽta Faleriis cũ modico præſidio reliquiſſet:expedito agmine ad depopulãdos hoſtiũ fines intẽdit.omnia ferro,igniq́; vaſtãtur:prædæ vndiq; actæ.nec ſolũmodo vaſtatũ hoſti relictũ,ſed caſtellis etiã,viciſq;
D illatus ignis.vrbibus oppugnandis temperatũ:in quas timor Hetruſcos cõpulerat.Cn.Fuluii cõſulis clara pugna in Samnio ad Bouianũ haudquaquã ambiguæ victoriæ fuit. Bouianũ inde aggreſſus:nec ita multo poſt Aufidenam,vi cepit.Eodẽ anno Carſeolos Colonia in agrũ Æquicolorũ deducta.Fuluius cõſul de Samnitibus triumphauit.Cum comitia cõſularia inſtarent:fama exorta:Hetruſcos,Samniteſq́; ingentes cõſcribere exercitus:palàm omnibus conciliis vexari principes Hetruſcorũ:quod nõ Gallos quacunq; cõditione traxerint ad bellũ:increpari magiſtratus Samnitiũ,quod exercitum aduerſus lucanum hoſtem cõparatum obiecerint Romanis.itaq; ſuis,ſociorumq́; viribus conſurgere hoſtes ad bellũ:& haudquaquã pari defungendũ eſſe certamine. Hic terror,cum illuſtres viri conſulatum peterent,omnes in Q.Fabium Maximũ primo non petentem, deinde vt inclinata ſtudia vidit,etiã recuſantẽ cõuertit.Quid ſe iam ſenem,ac perfunctũ laboribus,laborumq́; pręmiis, ſolicitarent?nec corporis, nec animi vigorẽ remanere eundẽ:& fortunã ipſam vereri:necui deorũ nimia iam in ſe,& conſtantior q̃ velint humanæ res,videatur:& ſe gloriæ ſeniorũ ſuccreuiſſe: & ad ſuã gloriã cõſurgentes alios lætum aſpicere.nec honores magnos fortiſſimis viris Romæ:nec honoribus deeſſe fortes viros.Acuebat hac moderatione tam iuſta ſtudia:quæ verecundia legũ reſtinguenda ratus,legẽ recitari iuſſit:qua intra decẽ annos eundẽ conſulẽ refici nõ liceret.vix præ ſtrepitu audita lex eſt.tribuniq́; plebis nihil id impedimẽti futurũ aiebãt.ſe ad populũ laturos:vti legibus ſolueretur.& ile quidem in recuſando perſtabat:quid ergo att.net leges ferri rogitans:quibus per eoſdẽ,qui tuliſſent,fraus fieret?iam regi leges,non regere. Populus nihilominus ſuffragia inibat, & vt quæq; intro vocata erat cẽturia:cõſulẽ haud dubie Fabiũ dicebat. Tum demũ cõſenſu ciuitatis victus,dei approbent,inquit,quod agitis,acturiq́; eſtis Quirites.cæterũ quoniã in me,quod vos vultis,factum eſtis: in collega ſit meæ apud vos gratiæ locus. P.Deciũ expertũ mihi cõcordi collegio virũ,dignũ vobis, dignũ parente ſuo,quæſo mecũ cõſulẽ faciatis.Iuſta ſuffragatio viſa.omnes quæ ſupererãt,centuriæ Q.Fabiũ,P.Deciũ cõſules dixere.Eo anno pleriſq; dies dicta ab ædilibus:quia plus,q̃ quod lege finitum erat,agri poſſiderent: nec quiſquã fermè eſt purgatus:vinculũq́; ingens immodicæ cupiditatis iniectũ eſt.Conſules noui,Q.Fabius Maximus quartũ,& P.Decius Mus tertiũ,cũ inter ſe agitarent vti alter Samnites hoſtes,alter Hetruſcos deligeret:quantæq́; in hanc, aut in illam prouinciã copiæ ſatis eſſent:& vter ad vtrũ bellũ dux idoneus magis eſſet:ab Sutrio,& Nepete,& Faleriis legati,authores,concilia Hetruriæ populorũ de petenda pace haberi,totam belli molem in Samnium auerterunt Profecti conſules,quo expeditiores cõmeatus eſſent:& incertior hoſtis,quã venturum bellũ foret:Fabius per-

A bius per Soranū, Decius per Sidicinum agrū in Samnium legiones ducunt. Vbi in hoſtiū fines ven-
tum eſt: vterq; populabundus effuſo agmine incedit: explorāt tamen latius, q̄ populantur. Igitur non
feſellere ad Tifernū hoſtes in occulta valle inſtructi: qua ingreſſos Romanos ſuperiore ex loco adoriri
parabāt. Fabius impedimentis in locū tutum remotis, præſidioq; modico impoſito, præmonitis mi-
litibus adeſſe certamen, quadrato agmine ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit. Samnites deſperā
tes improuiſo tumultu, quando in apertū ſemel diſcrimen euaſura eſſet res: & ipſi acie iuſta maluerūt
concurrere. itaq; & in æquum deſcendunt: ac fortunæ ſe maiore animo, q̄ ſpe cōmittunt. cæterum ſiue
quia ex omniū Samnitium populis quodcūq; roboris fuerat, cōtraxerant. ſeu quia diſcrimen ſummæ
rerum augebat animos: aliquantū quoq; aperta pugna præbuerunt terroris. Fabius, vbi nulla ex par-
te hoſtē loco moueri videt: M. Fuluiū, & M. Valerium tribunos militū, cum quibus ad primā aciem
procurrerat: ire ad equites iubet: & adhortari, vt ſiquādo vnquam equeſtri ope adiutam rempub. me-
minerint, illo die annitantur vt ordinis eius gloriā inuictam præſtent. peditū certamine immobilem
hoſtem reſtare: omnē reliquā ſpem in impetu eſſe equitū, & ipſos nominatim iuuenes pari comitate
vtrunq; nunc laudibus, nunc promiſſis onerat. Cæterum quando, ne ea quoq; tentata vis proficeret:
cōſilio graſſandū, ſi nihil vires iuuarēt, ratus, Scipionē legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere
ex acie, & ad montes proximos, q̄ poſſet occultiſſime, circunducere iubet: inde aſcenſu abdito à con-
ſpectu erigere in montes agmen: auerſoq; hoſti ab tergo repente ſe oſtēdere. Equites ducibus tribunis
haud multo plus hoſtibus, q̄ ſuis ex improuiſo ante ſigna euecti præbuerūt tumultus. aduerſus inci-
tatas turmas ſtetit immota Samnitiū acies: nec parte vlla pelli, aut perrumpi potuit & poſtq̄ irritum
inceptū erat: recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt. Creuit ex eo hoſtiū animus: nec ſuſtinere frons pri-
ma tam longū certamen, increſcentemq; fiduciā ſui vim potuiſſet: ni ſecunda acies iuſſu Cos. in pri-
mum ſucceſſiſſet. Ibi integræ vires ſiſtunt inuehētē ſe iam Samnitem. & tempore improuiſa ex mon-
tibus ſigna, clamorq; ſublatus non vero tantū metu terruere Samnitiū animos. Nā & Fabius Deciū
collegā appropinquare exclamauit: & pro ſe quiſq; miles adeſſe alterū conſulē, adeſſe legiones gaudio
alacres fremunt: errorq; vtilis Romanis oblatus, fugæ formidiniſq; Samnites impleuit: maxime ter-
ritos ne ab altero exercitu integro, intactoq; feſſi opprimerentur. & quia paſſim in fugā diſſipati ſunt:
minor cædes, quā pro tanta victoria fuit. tria millia & CCCC cæſi: capti trecēti ferme & triginta:
ſigna militaria capta tria & viginti. Samnitibus Apuli ſe ante præliū coniunxiſſent: ni P. Decius con
ſul iis ad Maleuentum caſtra obieciſſet: extractoſq; deinde ad certamen fudiſſet. Ibi quoq; plus fugæ
B fuit, q̄ cædis. duo millia Apulorū cæſa. ſpretoq; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit. Ibi duo
cōſulares exercitus diuerſis vagati partibus omnia ſpatio quinq; menſiū euaſtarunt. quadraginta &
quinq; loca in Samnio fuere, in quibus Decii caſtra fuerūt: alterius Cos. ſex & octoginta. nec valli tā-
tum, ac foſſarum veſtigia relicta: ſed multo illis inſigniora monimenta vaſtatis circa, regionumq; de-
populatarū. Fabius etiā vrbem Cimetrā cepit. ibi capta armatorū duo millia CCCC. cæſi fermè
pugnantes ad quadringentos triginta. Inde comitiorū cauſa Romā profecturus maturauit eam rem
agere. cū primo vocatæ Q. Fabium Cos. dicerēt omnes cēturiæ: Ap. Claudius cōſularis candidatus,
vir acer, & ambitioſus non ſui magis honoris cauſa, q̄ vt patricii recuperarent duo cōſularia loca: cū
ſuis, tum totius nobilitatis viribus incubuit, vt ſe cū Q. Fabio Cos. dicerent. Fabius primo de ſe ea-
dem ferè, quæ priore anno dicēdo abnuere. circunſtare ſellā omnis nobilitas: orare vt ex cœno plebe-
io cōſulatū extraheret: maieſtatemq; priſtinam tum honori, tum patriciis gentibus redderet. Fabius
ſilentio facto media oratione ſtudia hominū ſedauit. facturū enim ſe fuiſſe dixit, vt duorū patriciorū
nomina reciperet, ſi aliū, q̄ ſe Cos. fieri videret: nunc ſe ſui rationem comitiis, cū contra legem futurū
ſit, peſſimo exemplo non habiturū. Ita Lucius Volumnius de plebe cum Appio Claudio Cos. eſt fa-
ctus: priore item conſulatu inter ſe cōparati. Nobilitas obiectare Fabio, fugiſſe eum Appiū Claudiū
collegā, eloquētia ciuilibuſq; artibus haud dubie præſtantem. Comitiis perfectis veteres Coss. iuſſi
bellū in Samnio gerere prorogato in ſex menſes imperio. itaq; inſequenti quoq; anno L. Volumnio,
& Ap. Claudio Coss. P. Decius, qui Cos. in Samnio relictus à collega fuerat: proconſul idem popu-
lari non deſtitit agros: donec Samnitiū exercitum nuſquā ſe prælio cōmittentē poſtremo expulit fini
bus. Hetruriā pulſi petierunt: & quod legationibus nequicquā ſæpe tentauerant, id ſe tanto agmine
armatorū miſſis terrore precibus acturos efficacius rati, poſtulauerunt principū Hetruriæ cōcilium.
Quo coacto, per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis, exponunt. omnia expertos eſſe, ſi
ſuiſmetipſorum viribus tolerare tantā molem belli poſſent: tentaſſe etiā haud magni momenti finiti-
marum gentiū auxilia: petiſſe pacem à populo Romano, cum bellum tolerare non poſſent: rebellaſſe,
quòd pax ſeruiētibus grauior, q̄ liberis bellum eſſet. vnam ſibi ſpem reliquā in Hetruſcis reſtare: ſcire
gentē Italiæ opulentiſſimam armis, viris, pecunia eſſe: habere accolas Gallos inter ferrū & arma na-
tos, feroces cū ſuopte ingenio, tum aduerſus Romanum populum: quem captum à ſe, auroq; redem-
ptum haud vana iactantes memorent. Nihil abeſſe, ſi ſit animus Hetruſcis, qui Porſenæ quondam,
maioribuſq; eorū fuerit: quin Romanos omni agro cis Tyberim pulſos dimicare pro ſalute ſua, non

C de intolerando Italiæ regno cogant. Samnitē illis exercitum paratū: inſtructū armis ſtipendio veniſſe: confeſtim ſecuturos, vel ſi ad ipſam Romanā vrbē oppugnandam ducant. Hæc eos in Hetruria iactantes, molienteſq́;, bellū domi Romanū vrebat. nā P. Decius vbi comperit per exploratores profectum Samnitiū exercitū: aduocato concilio, quid per agros inquit vagamur vicatim circumferentes bellū? quin vrbes, ac mœnia aggredimur? nullus iam exercitus Sānio præſidet. ceſſere finibus: ac ſibimetipſi exiliū conſciuere. Approbantibus cunctis ad Murgantiam validā vrbem oppugnādā ducit: tantuſq́; ardor militum fuit, & charitate ducis, & ſpe maioris, q̄ ex agreſtibus populationibus p̄dæ, vt vno die vi atq; armis vrbem caperent. ibi duo millia Samnitiū, & centum pugnantes circūuenti, captiq́; & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis grauibus agmen oneraret, cōuocari milites Decius iubet, haccine inquit victoria ſola, aut hac præda contenti eſtis futuri? ſi vultis vos pro virtute ſpes gerere, omnes Samnitiū vrbes, fortunæq́; in vrbibus relictæ veſtræ ſunt: quando legiones eorū tot prælijs fuſas, poſtremo finibus expuliſtis. vendite iſta: & illicite lucro mercatorē, vt ſequatur agmen. ego ſubinde ſuggeram, quæ vendatis. Ad Romuleā vrbem hinc eamus, vbi vos labor haud magnus, præda maior manet. Diuendita præda, vltro adhortantes imperatorē ad Romuleā pergūt. Ibi quoq; ſine opere, ſine tormētis ſimul admota ſunt ſigna: nulla vi deterriti à muris, quà cuiq; proximum fuit, ſcalis raptim admotis in mœnia euaſere. captū oppidum, ac direptum eſt. ad duo millia & trecenti occiſi: & ſex millia hominum capta. Et miles ingēti præda potitus: quā vendere, ſicut priorem coactus: Ferentinū inde, quanquā nihil quietis dabatur, tamen ſumma alacritate ductus. cæterū ibi plus laboris ac periculi fuit. & defenſa ſumma vi mœnia ſunt: & locus erat munimento, naturaq́; tutus. ſed euicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria millia hoſtium circa muros cæſa: præda militū fuit. Huius oppugnatarū vrbium decoris pars maior in quibuſdā annalibus ad Maximum trahitur: Murgantiā ab Decio, à Fabio Ferentinū, Romuleamq́; oppugnatas tradunt. ſunt, qui nouorū cōſulum hanc gloriā faciant. quidā non amborum, ſed alterius P. Volumnij: ei Samnium prouinciā eueniſſe. Dum ea in Samnio cuiuſcūq; ductu, auſpicioq́; gerentur: Romanus in Hetruria interim bellum ingens multis ex gentibus cōcitur: cuius author Gellius Egnatius ex Sānitibus erat. Thuſci ferè omnes conſciuerant bellum, traxerat contagio proximos Vmbriæ populos: & Gallica auxilia mercede ſollicitabantur. omnis ea multitudo ad caſtra Samnitium cōueniebat. Qui tumultus repens poſtq̄ Romam perlatus eſt: cum iam L. Volumnius Cos. cum legione ſecunda, ac tertia, ſociorumq́; millibus quindecim profectus in Samnium eſſet: Ap. Claudiū primo quoq; tempore in Hetruriā ire placuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima, & quarta, & ſociorū duodecim millia: caſtra haud procul
D ab hoſte poſita. Cæterū magis eò profectum eſt, quòd mature ventum erat: vt quoſdā ſpectantes iam arma in Hetruria populos metus Romani nominis comprimeret: q̄ quod ductu Cos. quicquam ibi ſatis ſcite, aut fortunate geſtū ſit. Multa prælia locis, & temporibus iniquis cōmiſſa: ſpeſq́; in dies grauiorem hoſtē faciebat. & iam propè erat, vt nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret. Literas ad collegā acceſſendum ex Samnio miſſas in trinis annalibus inuenio. piget tamen incertum ponere, cū ea ipſa inter Coss. populi Romani iam iterū eodem honore fungentes diſcrepatio fuerit, Appio abnuente miſſas, Volumnio affirmante Appij ſe literis accitū. Iam Volumnius in Samnio tria caſtella ceperat, in quibus ad tria millia hoſtiū cæſa erāt, dimidium ferè eius captum. Et Lucanorum ſeditiones à plebeis, & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium voluntate per Q. Fabiū proconſulem miſſum eò cum veteri exercitu compreſſerat. Decio populandos hoſtiū agros relinquit: ipſe cum ſuis copijs in Hetruriā ad collegā pergit: quē aduenientem læti omnes accepere. Appium ex cōſcientia ſua credo animū habuiſſe haud immerito iratum, ſi nihil ſcripſerat: illiberali, & ingrato animo, ſi eguerat ope, diſſimulātē. vix enim ſalute mutua reddita cum obuiā egreſſus eſſet: ſatin' ſaluæ inquit, Luci Volumni? vt ſeſe in Samnio res habent? quæ tē cauſa, vt prouincia tua excederes, induxit? Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius accitum veniſſe: quæ ſi falſæ fuerint, nec vſus ſui ſit in Hetruria, extemplo conuerſis ſignis abiturum. Tu vero abeas, inquit: neq; te quiſquā moratur. etenim minime conſentaneum eſt, cum bello tuo forſitan vix ſufficias, hic te ad opem ferendam alijs gloriari veniſſe. Bene Hercules verteret dicere Volumnius: malle fruſtra operā inſumptā, q̄ quicquā incidiſſe cur non ſatis eſſet Hetruriæ vnus conſularis exercitus. Digredietē iam Cos. legati, tribuniq́; ex Appiano exercitu circūſiſtunt. pars imperatorem ſuum orare ne collegæ auxiliū, quod acciendum vltro fuerit, ſua ſponte oblatū ſperneretur. plures abeunti Volumnio obſiſtere: atq; obteſtari ne prauo cum collega certamine remp. perdat. ſi qua clades incidiſſet: deſertori magis, q̄ deſerto noxæ fore. eò rem adductam: vt omnis rei bene, aut ſecus geſtæ in Hetturia decus, dedecuſq; ad L. Volumniū ſit delegatum. neminem quæſiturum quæ verba Appij, ſed quæ fortuna exercitus fuerit. dimitti ab Appio eum: ſed ab repub. & ab exercitu retineri. experiretur modo voluntatem militum. Hæc monendo, obteſtandoq́; propè reſiſtentes Coss. in concionē pertraxerunt. ibi orationes longiores habitæ in eādem fermè ſententiam, in quam inter paucos certatum verbis fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſuperior, ne infacundus quidem aduerſus eximiam eloquentiā collegæ viſus eſſet: cauillanſq́; Appius ſibi

acceptum

A acceptum referre diceret debere, quod ex muto, atq; elingui facundũ etiam Cos. haberent: priore con/
ſulatu primis vtiq; menſibus hiſcere eum nequiſſe: nunc iam populares orationes ſerere: q̃ mallem,
inquit Volumnius, tu à me ſtrenue facere, q̃ ego abs te ſcite loqui didiciſſem. Poſtremo conditionem
ferre, quæ decretura ſit nõ orator (neq; enim id deſiderare rempub.) ſed imperator vter ſit melior: He/
truriã, & Samnium prouincias eſſe: vtram mallet, eligeret. ſuo exercitu ſe vel in Hetruria, vel in Sam
nio rem geſturum. Tum militum clamor ortus, vt ſimul ambo bellum Hetruſcum ſuſciperent. quo
animaduerſo conſenſu Volumnius, quoniam in collegæ voluntate interpretanda inquit erraui, non
cõmittam vt quid vos velitis, obſcurum ſit. manere, an abire me velitis, clamore ſignificate. tum ve/
ro tantus eſt clamor exortus, vt hoſtem è caſtris exciret: armis arreptis in aciẽ deſcendunt. & Volum/
nius ſigna canere, ac vexilla efferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt: cernentem ſeu pugnan/
te, ſeu quieto ſe, fore collegæ victoriam: deinde veritum ne ſuæ quoq; legiones Volumnium ſequeren
tur, & ipſum flagitantibus ſuis ſignum dediſſe. Ab neutra parte ſatis cõmode inſtructi fuerunt. nam
& Samnitium dux Gelius Egnatius pabulatum cũ cohortibus paucis ierat: ſuoq; impetu magis mi/
lites, q̃ cuiuſquam ductu, aut imperio pugnam capeſſebant. & Romani exercitus nec pariter ambo
ducti: nec ſatis temporis ad inſtruendum fuit. Prius concurrit Volumnius, q̃ Appius ad hoſtem per/
ueniret. itaq; fronte inæquali concurſum eſt: & velut ſorte quadã mutante aſſuetos inter ſe hoſtes, He/
truſci Volumnio, Samnites parumper cunctati: quia dux aberat, Appio occurrẽre. Dicitur Appius
in medio pugnæ diſcrimine, ita vt inter prima ſigna manibus ad coelum ſublatis conſpiceretur: ita
precatus eſſe. Bellona, ſi hodie nobis victoriam duis: aſt hic ego tibi templum voueo. Hæc precatus
velut inſtigante Dea, & ipſe collegæ, & exercitus virtutẽ adæquauit ducis. imperatoria opera exequi/
tur: & milites ne ab altera parte prius victoria incipiat, annituntur. ergo fundunt, fugãtq; hoſtes, ma/
iorem molem haud facile ſuſtinentes, q̃ cum qua manus conſerere aſſueti fuerant, vrgendo cedentes,
inſequendoq; effuſos compulere ad caſtra. ibi interuẽtu Gellii, cohortiumq; ſabellarũ pauliſper recru
duit pugna. iis quoq; mox fuſis, iam à victoribus caſtra oppugnabãtur. & cũ Volumnius ipſe portæ
ſigna inferret: Appius Bellonam victricem identidem celebrans, accenderet militum animos: per val/
lum, per foſſas irruperunt. caſtra capta, direptaq;: præda ingens parta, & militi conceſſa eſt. ſeptẽ mil/
lia ac trecenti hoſtium occiſi: duo millia & centum viginti capti. Dum ambo Coſs. omniſq; Roma/
na vis in Hetruſcum bellum magis inclinat: in Samnio noui exercitus exorti ad depopulandos impe
rii Romani fines per Veſtinos in Campaniam, Falernumq; agrum tranſcendunt: ingenteſq; prædas
B faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samnium redeuntem (iam enim Fabio, Decioq; proro/
gati imperii finis aderat) fama de Samnitium exercitu, depopulationibuſq; Campani agri ad tuen/
dos ſocios conuertit. Vt in Calenum agrum venit: & ipſe cernit recentia cladis veſtigia: & Caleni
narrant tantum iam prædæ hoſtes trahere, vt vix explicare agmen poſſint: itaq; iam propalàm duces
loqui, extemplo eundũ in Samnium eſſe: vt relicta ibi præda in expeditionem redeat: nec tam onera/
tum agmen dimicationi cõmittant. Ea quanquam ſimilia veris erant, certius tamen exploranda ra/
tus, dimittit equites, qui vagos prædatores in agros palantes excipiant, ex quibus inquirẽdo cogno/
ſcit ad Vulturnum flumen ſedere hoſtem: inde tertia vigilia moturum iter in Samnium eſſe. His ſa/
tis exploratis profectus tanto interuallo ab hoſtibus conſedit, vt nec aduẽtus ſuis propinquitate ni/
mia noſci poſſet: & egredientem è caſtris hoſtem opprimeret. aliquanto ante lucem ad caſtra acceſſit:
gnaroſq; oſcæ linguæ exploratum quid agatur mittit. Intermiſti hoſtibus (quod facile erat in no/
cturna trepidatione) cognoſcunt infrequentia armatis ſigna egreſſa, prædam prædæq; cuſtodes exi/
re, ignobile agmen, & ſua quenq; molientẽ, nullo inter alios conſenſu, nec ſatis certo imperio. Tem/
pus aggrediendi aptiſſimum viſum eſt: & iam lux appetebat: itaq; ſigna canere iuſſit: agmenq; hoſtiũ
aggreditur: Samnites præda impediti infrequentes armati, pars addere gradum, ac præ ſe agere præ/
dam: pars ſtare, incerti vtrum progredi, an regredi in caſtra tutius foret. inter cunctationẽ opprimun/
tur: & Romani iam tranſcenderant vallum; cædeſq;, ac tumultus erat in caſtris. Samnitium agmen
præter q̃ hoſtili tumultu, captiuorum etiam repentina defectione turbatum erat: qui partim ipſi ſolu
ti vinctos ſoluebant: partim arma in ſarcinis deligata rapiebant: tumultumq; prælio ipſo terribilio/
rem intermiſti agmini præbebant. memorandum deinde edidere facinus: nam Statium Egnatium du
cem adeuntem ordines, hortantemq; inuadũt: diſſipatis inde equitibus, qui cũ eo aderant, ipſum cir
cumſiſtunt: inſidentemq; equo captũ ad Cos. Romanum rapiunt. Reuocata eo tumultu prima ſigna
Samnitiũ: præliumq; iam profligatũ integratũ eſt: nec diutius ſuſtineri potuit. cæſa ad ſex millia ho/
minũ: duo millia & quingẽti capti: in eis tribuni militum quatuor: ſigna militaria triginta: &, quod
lætiſſimũ victoribus fuit, captiuorũ recepta ſeptem millia & CCCC. præda ingens ſociorum: ac/
citiq; edicto domini ad res ſuas noſcendas, recipiendaſq; præſtituta die. quarum rerũ non extitit do/
minus, militi cõceſſæ: coactiq; vendere prædam: ne alibi, q̃ in armis animũ haberẽt. Magnũ ea popu/
latio Campani agri tumultum Romæ præbuerat: & per eos forte dies ex Hetruria allatum erat, poſt
deductum inde volumnianũ exercitũ Hetruriã cõcitatam in arma: & Gellium Egnatiũ Samnitium

C ducem,& Vmbros ad defectioné vocari & Gallos pretio ingenti ſolicitari. His nunciis Senatus con-
territus iuſtitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iuſſit: nec ingenui modo, aut iu-
niores ſacramento adacti ſunt: ſed ſeniorum etiam cohortes factæ: libertiniq; centuriati. & defenden-
dæ vrbis cõſilia agitabãtur: ſummæq; rerum prætor P. Sempronius præerat. cæterũ parte curæ exone-
rarũt Senatum Lucii Volumnii Cos. literæ: quibus cæſos, fuſoſq; populatores Cãpaniæ cognitum
eſt. Itaq; & ſupplicationes ob rem bene geſtã Cos. nomine decernũt: iuſtitium remittũt, quod fuerat
dies decem octo: ſupplicatioq; perlæta fuit. Tum de præſidio regionis depopulatæ ab Sãnitibus agi-
tari cœptum: itaq; placuit vt duæ coloniæ circa Veſlinũ, & Falernum agrum deducerẽtur: vna ad ho-
ſtium Liris fluuii, quæ Minturnæ appellata: altera in ſaltu veſtino Falernũ cõtingente agrum: vbi Sy-
nope dicitur græca vrbs fuiſſe, Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis nego-
cium datũ eſt, vt plebiſcito iuberetur P. Sempronius prætor triumuiros in ea loca colonis deducẽdis
creare. nec qui nomina darent, facile inueniebantur: quia in ſtationem ſe propè perpetuam infeſtæ re-
gionis, nõ in agros mitti rebantur. auertit ab eis curis Senatum Hetruriæ ingrauefcens bellũ: & cre-
bræ literæ Appii, monentis ne regionis eius motũ negligerẽt: quatuor gentes conferre arma, Hetru-
ſcos, Samnites, Vmbros, Gallos. iam caſtra bifariam facta eſſe: quia vnus locus capere tantam mul-
titudinem non poſſet. Ob hæc etiã appetebat tempus comitiorũ: quorum cauſa L. Volumnius Cos.
Romã reuocatus. qui prius q̃ ad ſuffragium centurias vocaret: in concionem aduocato populo mul-
ta de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam tum, cũ ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit: fuiſſe
tantum bellum, vt nec duce vno, nec vno exercitu geri potuerit: acceſſiſſe poſtea dici Vmbros, & in-
gentem exercitũ Gallorum. Aduerſus quatuor populos duces Coſs. illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi
confideret eum cõſenſu populi Romani Cos. declaratum iri, qui haud dubie tum primus omniũ du-
ctor habeatur: dictatorem fuiſſe extemplo dicturum. Nemini dubiũ erat quin Q. Fabius omniũ con-
ſenſu deſtinaretur: eumq; & prærogatiuæ, & primo vocatæ omnes centuriæ conſulem cũ L. Volũnio
dicebant. Fabii oratio fuit qualis biennio ante: deinde vt vincebatur conſenſu, verba poſtremo ad col-
legam P. Deciũ poſcendũ. id ſenectuti ſuæ adminiculum fore: cenſura, duobuſq; cõſulatibus ſimul ge-
ſtis expertum ſe nil concordi collegio firmius ad rempub. tuẽdã eſſe. nouo imperii ſocio vix iam aſſue-
ſcere ſenilem animũ poſſe: cum moribus notis facilius ſe cõmunicaturũ conſilia. Subſcripſit orationi
eius Cos. cum meritis P. Decii laudibus, tum quòd ex concordia conſulum bona quæq;, ex diſcordia
mala in adminiſtratione rerũ militarium euenirent: memorando q̃ propè ad vltimũ diſcrimen ſuis,
& collegæ certaminibus nuper ventũ foret: admonendo Decium Fabiumq;, vt vno animo, vna mẽte
D viuerent. Eſſe præterea viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguæq; certamina rudes: ea
ingenia conſularia eſſe. callidos, ſolerteſq;, iuris atq; eloquentiæ cõſultos, qualis Ap. Claudius eſſet:
vrbi, ac foro præſides habendos, prætoreſq; ad reddenda iura creandos eſſe. His agendis dies eſt con-
ſumptus. poſtridie ad præſcriptum Cos. & conſularia & prætoria comitia habita Coſs. creati Q. Fa-
bius, & P. Decius: Ap. Claudius prætor: omnes abſentes. & L. Volumnio ex S. C. & ſcito plebis proro-
gatum in annum imperium eſt. Eo anno prodigia multa fuerunt: quorum auerruncandorũ cauſa ſup-
plicationes in biduũ Senatus decreuit. publice vinũ, ac thus præbitum. ſupplicatũ iere frequẽtes viri,
fœminæq;. Inſignẽ ſupplicationẽ fecit certamen in ſacello Pudicitiæ patriciæ, quæ in foro bouario
eſt ad ædem rotundam Herculis: inter matronas ortum. Virginiã Auli filiã patriciam plebeio nuptã
L. Volumnio Cos. matronę, quod è patribus nupſiſſet, ſacris arcuerãt. Breuis altercatio inde ex ira-
cundia muliebri in cõtentionẽ animorũ exarſit. cũ ſe Virginia & patriciam, & pudicã in patricię Pu-
dicitię templũ ingreſſam, & vni nuptã, ad quẽ virgo deducta ſit: nec ſe viri, honorum've eius, ac rerũ
geſtarũ pœnitere vero gloriaretur: facto deinde egregio magnifica verba adauxit. in vico longo, vbi
habitabat, ex parte ædiũ quod ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramq; ibi poſuit: & conuocatis
plebeiis matronis cõqueſta de iniuria patriciarũ, hãc ego ara, inquit, Pudicitię plebeię dedico: voſq;
hortor, vt quod certamẽ virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitię inter matronas ſit: detiſq;
operã, vt hęc ara, q̃ illa, ſiquid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli dicaſ. Eodẽ fermè ritu & hæc ara,
quo illa antiquior, culta eſt: vt nulla niſi ſpectatę pudicitię matrona, & quę vni viro nupta fuiſſet, ius
ſacrificãdi haberet. Vulgata deinde religio à pollutis, nec matronis ſolũ, ſed omnis ordinis fœminis,
poſtremo in obliuionẽ venit. Eodẽ anno Cn. & Q. Ogulnii ædiles curules aliquot fœneratoribus diẽ
dixerũt. quorũ bonis mulctatis, ex eo quod in publicũ redactũ eſt: ænea in Capitolio limina, & trium
mẽſarũ argẽtea vaſa in cella Iouis, Iouẽq; in culmine cũ quadrigis, & ad Ficũ Ruminalẽ ſimulachra
infantiũ conditorũ vrbis ſub vberibus lupę poſuerunt: ſemitamq; ſaxo quadrato à Capena porta ad
Martis ędẽ ſtatuerũt. Et ab ędilibus plebeiis L. Ælio Pęto, & C. Fuluio Curuo ex mulctaticia itẽ pe-
cunia, quã exegerunt pecuariis dãnatis: ludi facti: pateręq; aureę ad Cereris ędem poſitę. Q. Fabius
inde quintum, & P. Decius quartum, conſulatum ineunt: tribus conſulatibus, cenſuraq; collegę, nec
gloria magis rerum, quę ingens erat: quàm concordia inter ſe clari. quę ne perpetua eſſet: ordinum
magis q̃ ipſorũ inter ſe certamen interueniſſe reor: patriciis tendentibus vt Fabius Hetruriã extra or-
dinem

A dinem prouinciam haberet:plebeiis authoribus Decio, vt ad ſortem reuocaret. Fuit certe contentio
in Senatu.& poſtq̃ ibi Fabius plus poterat:reuocata res ad populum eſt.in concione, vt inter milita-
res viros,& factis potius, q̃ dictis fretos, pauca verba habita. Fabius, quam arborem conſeruiſſet:ſub
ea legere alium fructum, indignũ eſſe dicere. ſe aperuiſſe Ciminiam ſyluam: viamq́; per deuios ſaltus
Romano bello feciſſe. Quid ſe id ætatis ſolicitaſſent, ſi alio duce bellum geſturi eſſent! Nimirum ad-
uerſarium ſe, non ſocium imperii legiſſe ſenſim exprobrat:& inuidiſſe Decium concordibus collegis
tribus. Poſtremo ſe tendere nihil vltra, q̃ vt, ſi ſe dignum prouincia ducerent:in eam mitterent. in Se-
natus arbitrio ſe fuiſſe:& in poteſtate populi futurũ. P. Decius Senatus iniuriã querebatur. Quoad
potuerint patres, anniſos ne plebeiis aditus ad magnos honores eſſet. poſtq̃ ipſa virtus peruicerit ne
in vllo genere hominum inhonorata eſſet:quæri quemadmodum irrita ſint non ſuffragia modo po-
puli, ſed arbitria etiam fortunæ:& in paucorum poteſtatem vertantur. Omnes aute ſe conſules ſorti-
tos prouincias eſſe:nunc extra ſortem Fabio Senatum prouinciam dare. Si honoris eius cauſa:ita cũ
de ſe, deq́; repub. meritum eſſe, vt faueat Q. Fabii gloriæ:quæ modo nõ ſua contumelia ſplendeat. cui
autem dubium eſſe:vbi vnum bellum ſit aſperum ac difficile, cũ id alteri extra ſortem mãdetur: quin
alter conſul pro ſuperuacaneo, atq; inutili habeatur! gloriari Fabium rebus in Hetruria geſtis: velle
& P. Decium gloriari:& forſitan quem ille obrutum ignem reliquerit:ita, vt toties nouum ex impro-
uiſo incendium daret:eum ſe extincturum. Poſtremo ſe collegæ honores, præmiaq́; conceſſurum vere
cundia ætatis eius, maieſtatisq́;:cum periculum, cum dimicatio propoſita ſit:neq; cedere ſua ſponte,
neq; ceſſurum.& ſi nihil aliud ex eo certamine tulerit:illud certe laturum, vt quod populi ſit, populus
iubeat potius, q̃ patres gratificẽtur. Iouem optimum maximum, deosq; immortales ſe precari:vt ita
ſortem æquam ſibi cum collega dent:ſi eandem virtutem, felicitatemq́; in bello adminiſtrãdo daturi
ſint. certe id & natura æquum,& exemplo vtile eſſe:& ad famam populi Romani pertinere:eos conſu
les eſſe, quorum vtrolibet duce bellum Hetruſcũ geri recte poſſit. Fabius nihil aliud precatus popu-
lum, q̃ vt prius q̃ introuocarentur ad ſuffragium tribus:Ap. Claudii prætoris allatas ex Hetruria lite
ras audirent: comitio abit. nec minore populi conſenſu, q̃ ſenatus, prouincia Hetruria extra ſortem
Fabio decreta eſt. Concurſus inde ad cõſulem factus omnium ferme iuniorum:& pro ſe quiſq; nomi-
na dabant. tanta cupido erat ſub eo duce ſtipendia faciendi. Qua circũfuſus turba, quatuor millia,
inquit, peditum,& ſexcentos equites duntaxat ſcribere in animo eſt. hodierno,& craſtino die qui no-
B mina dederitis, mecum ducam. maiori mihi curæ eſt, vt omnes locupletes reducam: q̃ vt multis rem
geram militibus. Profectus apto exercitu,& eo plus fiduciæ ac ſpei gerente, quòd non deſiderata mul-
titudo erat:ad oppidum Aharnam, vnde haud procul hoſtes erant:ad caſtra Appii prætoris pergit.
paucis citra millibus lignatores ei cũ præſidio occurrunt. qui vt lictores prægredi viderũt:Fabiumq́;
eſſe conſulem accepere:læti:atq; alacres diis, populoq́; Romano gratias agunt: quod eum ſibi impe-
ratorem miſiſſent. Circunfuſi deinde cum conſulem ſalutarent:quærit Fabius quò pergerent. reſpon-
dentibusq́; lignatum ſe ire, ain' tandem, inquit, num caſtra vallata non habetis! ad hoc cũ ſuccłama-
tum eſſet:duplici quidem vallo,& foſſa:& tñ in ingẽti metu eſſe:habetis igitur, inquit, affatim ligno-
rum redite,& vellite vallum. Redeunt in caſtra, terroremq́; ibi vellentes vallum & iis, qui in caſtris
remanſerant, militibus,& ipſi Appio fecerũt. Tum pro ſe quiſq; alii aliis dicere, conſulis ſe Q. Fabii
facere iuſſu. Poſtero inde die caſtra mota:& Appius prætor Romam dimiſſus. inde nuſquam ſtatiua
Romanis fuere. negabat vtile eſſe vno loco ſedere exercitum:itineribus, ac mutatione locorũ nobilio-
rem, ac ſalubriorem eſſe. fiebant autẽ itinera, quãta fieri ſinebat hyems haud dũ exacta. Vere inde pri-
mo relicta ſecunda legione ad Cluſium, quod Camars olim appellabãt:præpoſitoq́; caſtris L. Scipio-
ne proprætore, Romam ipſe ad conſultandũ de bello rediit:ſiue ipſe ſponte ſua:quia bellum ei maius
in conſpectu erat, q̃ quantũ eſſe famæ crediderat:ſiue ſenatuſconſulto accitus:nã in vtrunq; authores
ſunt. Ab Ap. Claudio prætore retractum quidam videri volunt:cum in ſenatu,& apud populum (id
quod per literas aſſidue fecerat) terrorem belli Hetruſci augeret. non ſuffecturum ducem vnum, nec
exercitum vnum aduerſus quatuor populos. periculoſum eſſe, ſiue iuncti vnũ premant:ſiue id diuerſi
gerant bellum:ne ad omnia ſimul adire,& obire vnus non poſſit. duas ſe ibi legiones Romanas reli-
quiſſe:& minus quinq; millia peditum, equitumq́; cum Fabio veniſſe. ſibi placere, P. Decium cõſulẽ
primo quoq; tempore in Hetruriam ad collegam proficiſci, L. Volumnio Samnium prouinciã dari.
ſi conſul malit in ſuam prouinciam ire: L. Volumnium in Hetruriam ad cõſulem cum exercitu iuſto
conſulari proficiſci. Cùm magnam partem moueret oratio prætoris: P. Decium cenſuiſſe ferunt, vt
omnia integra ac libera Q. Fabio ſeruarentur:donec vel ipſe, ſi per cõmodum reipub. poſſet: Romã
veniſſet:vel aliquem ex legatis miſiſſet:à quo diſceret Senatus quãtũ in Hetruria belli eſſet:quãtisq́;
adminiſtrandũ copiis,& quot per duces eſſet. Fabius. vt Romam rediit:& in Senatu,& productus ad
populum, mediam orationem habuit, vt nec augere, nec minuere videretur belli famam: magisq́; in
altero aſſumendo duce aliorum indulgere timori: q̃ ſuo, aut reipub. periculo conſulere. Cæterum ſi
ſibi adiutorem belli, ſociumq́; imperii darent: quonam modo ſe obliuiſci P. Decii cõſulis per tot col-

C legia experti poſſe: neminem omnium ſecum coniungi malle: & copiarum ſatis ſibi cum P. Decio, & nunquã nimium hoſtium fore. Si collega quid aliud malit: at ſibi L. Volumnium darent adiutorem. Omnium rerum arbitrium & à populo, & à Senatu, & ab ipſo collega Fabio permiſſum eſt. & cum Decius ſe in Samnium, vel in Hetruriam proficiſci paratum eſſe oſtendiſſet: tanta lætitia ac gratulatio fuit, vt præciperetur victoria animis: triumphusq́; , non bellum decretum conſulibus videretur.

Inuenio apud quoſdam: extemplo conſulatu inito profectos in Hetruriam Fabium, Deciumq́; ſine vlla mentione ſortis prouinciarum, certaminumq́; inter collegas, quæ expoſui. Sunt, quibus ne hæc quidem certamina exponere ſatis fuerit: adiecerint & Appii criminationes de Fabio abſente ad populum, & pertinaciam aduerſus præſentem Cos. prætoris: contentionemq́; aliam inter collegas: tendente Decio, vt ſuæ quiſq; prouinciæ ſortem tueretur. Conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti ambo Cos. ad bellum ſunt. Cæterum anteq̃ Coss. in Hetruriam peruenirent, Senones Galli multitudine ingenti ad Cluſium venerũt, legionem Romanam, caſtraq́; oppugnaturi. Scipio, qui caſtris præerat: loco adiuuãdam paucitatem ſuorum militum ratus, in colle, qui inter vrbem & caſtra erat: aciem erexit. ſed, vt in re ſubita, parum explorato itinere ad iugũ perrexit: quod hoſtes ceperant parte alia aggreſſi. ita cæſa ab tergo legio: atq; in medio, cũ hoſtis vndiq; vrgeret, circũuenta. Deletã quoq; ibi legionem, ita vt nuncius non ſupereſſet, quidam authores ſunt: nec ante ad conſules, qui iã haud procul à Cluſio aberant: famam eius cladis perlatam: q̃ in conſpectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ouanteſq́; moris ſui carmine. Sunt qui Vmbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum: & circumuentis pabulatoribus cũ L. Manlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: victoreſq́; Vmbros redintegrato prælio victos eſſe: captiuoſq́; eis, ac prædã ademptam. Similius vero eſt, à Gallo hoſte, q̃ Vmbro eam cladem acceptam. quod cũ ſæpe aliâs, tum eo anno Gallici tumultus præcipuus terror ciuitatem tenuit. Itaq; præterq̃ quod ambo conſules profecti ad bellum erant cũ quatuor legionibus, & magno equitatu Romano, Campaniſq́; mille equitibus delectis ad id bellum miſſis, & ſociorum, nominiſq; latini maiore exercitu, q̃ Romani: alii duo exercitus haud procul vrbe Hetruriæ oppoſiti; vnus in Faliſco, alter in Vaticano agro. Cn. Fuluius, & L. Poſthumius Megillus, proprætores ambo, ſtatiua in eis locis habere iuſſi. conſules ad hoſtes tranſgreſſo Appennino in agrum Sentinatem peruenerunt. ibi quatuor millium fermè interuallo caſtra poſita. Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ: atq; ita conuenit, vt ne vnis caſtris miſcerentur omnes: néue in aciem deſcenderent ſi-
D mul. Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri adiecti. dies indicta pugnæ: Samnitibus, Galliſq́; delegata pugna: inter ipſum certamen Hetruſci, Vmbriq́; iuſſi caſtra Romana oppugnare. Hæc cõſilia turbarunt transfugæ Cluſini tres, clàm nocte ad Fabium conſulem transgreſſi. qui editis hoſtium cõſiliis dimiſſi cum donis, vt ſubinde vt quæq; res noua decreta eſſet, exploratam perferrent. cõſules Fuluio, vt ex Faliſco, Poſthumio, vt ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoueant: ſummaq́; vi fines hoſtium depopulentur: ſcribũt. Huius populationis fama Hetruſcos ex agro ſentinate ad ſuos fines tuẽdos mouit. inſtare inde conſules, vt abſentibus iis pugnaretur. per biduum laceſſiere prælio hoſtem. biduo nihil dignũ dictu actũ. pauci vtrinq; cecidere: magiſq́; irritati ſunt ad iuſtum certamẽ animi: q̃ ad diſcrimen ſumma rerum adducta. tertio die deſcenſum in campum omnibus copiis eſt. Cum inſtructæ acies ſtarent: cerua fugiens lupum è montibus exacta per campos inter duas acies decurrit: inde diuerſæ feræ, cerua ad Gallos, lupus ad Romanos curſum deflexit. Lupo data inter ordines via ceruam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles, illac fuga, inquit, & cædes vertit, vbi ſacram Dianæ feram iacentẽ videtis: hinc victor Martius lupus integer, & intactus gentis nos Martiæ, & conditoris noſtri admonuit. Dextro cornu Galli, ſiniſtro Samnites cõſtiterunt. aduerſus Samnites Q. Fabius primam, ac tertiam legionem pro dextro cornu, aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius quintã & ſextã inſtruxit. ſecũda & quarta cũ L. Volumnio ꝓconſule in Samnio gerebat bellũ. Primo cõcurſu adeo æquis viribus geſta res eſt: vt, ſi affuiſſent Hetruſci, & Vmbri: aut in acie, aut in caſtris, quocunq; ſe inclinaſſent, accipienda clades fuerit. cæterum quanq̃ cõmunis adhuc Mars belli erat: necdũ diſcrimen fortuna fecerat, quã datura vires eſſet: haudquaquã ſimilis pugna in dextro, læuoq́; cornu erat: Romani apud Fabium arcebant magis, q̃ inferebant pugnam: extrahebaturq́; in q̃maxime ſerum diei certamen: quia ita perſuaſum erat duci; & Samnites, & Gallos primo impetu feroces eſſe: quos ſuſtinere ſatis ſit: longiore certamine ſenſim reſidere Samnitum animos: Gallorum quidem etiã corpora intolerantiſſima laboris, atq; æſtus fluere: primaq́; eorũ prælia pluſq̃ virorum, poſtrema minus q̃ fœminarũ eſſe. In id tempus igitur, quo vinci ſolebat hoſtis; q̃integerrimas vires militi ſeruabat. Ferocior Decius & ætate, & vigore animi, quãtũcũq; virium habuit, & certamine primo effudit: & quia lentior videbatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnã concitat; & ipſe fortiſſimæ iuuenum turmæ immiſtus orat proceres iuuẽtutis, vt ſecũ in hoſtem impetum faciant: duplicem illorũ gloriã fore: ſi ab læuo cornu, & ab equite victoria incipiat. Bis auertẽre Galli cũ equitatum. iterum longius euectos, & iã inter media equitũ agmina prçliũ ciẽtes, & nouũ pugnę cõterruit genus: eſſedis, carriſq́; ſuperſtans

A ſuperſtans armatus hoſtis ingẽti ſonitu equorum, rotarumq́; aduenit: & inſolitos eius tumultus Ro-
manorum conterruit equos. Ita victorem equitatum velut lymphaticus pauor diſſipat: ſternit inde
ruentes equos viroſq́; improuida fuga. turbata hinc etiam ſigna legionum: multiq́; impetu equorũ,
ac vehiculorum raptorũ per agmen obtriti anteſignani: & inſecuta, ſimul territos hoſtes vidit, Gal-
lica acies nullum ſpatium reſpirandi, recipiendiq́; ſe dedit. Vociferare Decius, quò fugerẽt? quam've
in fuga ſpem haberent? obſiſtere cedẽtibus: ac reuocare fuſos. deinde vt nulla vi perculſos ſuſtinere po
terat: patrem P. Decium nomine cõpellãs, quid vltra moror? inquit. familiare fatum datum hoc no-
ſtro generi eſt, vt luendis periculis publicis piacula ſimus. iam ego mecum legiones hoſtium mactan
das Telluri, ac diis manibus dabo. Hæc locutus, M. Liuium Pontificem, quem deſcẽdẽs in aciem di-
gredi vetuerat ab ſe: præire iuſſit verba, quibus ſe, legioneſq́; hoſtium pro exercitu populi Romani
Quiritium deuoueret. deuotus inde eadem precatione, eodemq́; habitu, quo pater P. Decius ad Ve-
ſerim bello latino ſe iuſſerat deuoueri: cum ſecundum ſolẽnes precationes adieciſſet: præ ſe agere ſeſe
formidinem ac fugam, cædemq́; ac cruorem: cœleſtium, inferorum iras: cõtacturum funebribus diris
ſigna, tela, arma hoſtium, locumq́; eũdem ſuæ peſtis, & Gallorum ac Samnitium fore. Hæc execratus
in ſe, hoſteſq́;, quà confertiſſimam cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferenſq́; ſe ipſe infe-
ſtis telis interfectus eſt. Vix humanæ inde opis videri pugna potuit. Romani duce amiſſo, quæ res
terrori aliàs eſſe ſolet: ſiſtere fugam, ac nouam de integro velle inſtaurare pugnã. Galli, & maxime glo-
bus circũſtans conſulis corpus, velut alienata mente vana incaſſum iactare tela: torpere quidã: & nec
pugnæ meminiſſe, nec fugę. At ex parte altera põtifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat: iuſſeratq́;
proprætorem eſſe, vociferari viciſſe Romanos, defunctos conſulis fato: Gallos, Samniteſq́; Telluris
matris, ac deorũ manium eſſe: rapere ad ſe, ac vocare Decium deuotam ſecũ aciem: furiarumq́;, ac for
midinis plena oĩa ad hoſtes eſſe. Superueniunt deinde his reſtituentibus pugnã Cornelius Scipio, &
C. Martius, cũ ſubſidiis ex nouiſſima acie iuſſu Q. Fabii conſulis ad præſidiũ collegæ miſſi. ibi audiũt
P. Decii euentus, ingẽs hortamen ad oĩa pro rep. audenda. itaq; cũ Galli ſtructis ante ſe ſcutis cõferti
ſtarent: nec facilis pede collato videreť pugna: iuſſu legatorũ collecta humi pila: quæ ſtrata inter duas
acies iacebant: atq; in teſtudinem hoſtium coniecta. quibus pleriſq; in ſcuta, pleriſq; verutis in corpo
ra ipſa fixis, ſternitur cuneus: ita, vt magna pars integris corporibus attoniti conciderent. hæc in ſini
ſtro cornu Romanorum fortuna variauerat. Fabius in dextro cornu primo (vt ante dictum eſt) cun-
B ctando extraxerat diem: deinde, poſtq̃ nec clamor hoſtium, nec impetus, nec tela miſſa eandem vim
habere viſa: præfectis equitum iuſſis ad latus Samnitium circũducere alas, vt ſigno dato in tranſuer-
ſos quanto maximo poſſent impetu incurrerent: ſenſim ſuos ſigna inferre iuſſit, & cõmouere hoſtem.
Poſtq̃ non reſiſti vidit, & haud dubiam laſſitudinem eſſe: tum collectis omnibus ſubſidiis, quæ ad id
tempus reſeruauerat: & legiones concitauit: & ſignum ad inuadendos hoſtes equitibus dedit. Nec ſu-
ſtinuerunt Samnites impetum: præterq̃ aciem ipſam Gallorum relictis in dimicatione ſociis, ad ca-
ſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti ſtabant. Tum Fabius audita morte collegæ,
Campanorum alam, quingentos ferè equites excedere acie iubet: & circumuectos à tergo Gallicam
inuadere aciem: tertiæ deinde legionis ſubſequi principes: & quà turbatum agmen hoſtium viderẽt
impetu equitum, inſtare ac territos cædere. Ipſe ædem Ioui Victori, ſpoliaq́; hoſtium cum vouiſſet,
ad caſtra Samnitium perrexit: quò multitudo omnis conſternata agebatur. ſub ipſo vallo, quia tantã
multitudinem portæ non recepere, tentata ab excluſis turba ſuorum pugna eſt. ibi Gellius Egnatius
imperator Samnitium cecidit. compulſi deinde intra Vallum Samnites: paruoq́; certamine capta ca
ſtra: & Galli à tergo circumuenti. Cæſa eo die hoſtium XXV millia, octo capta. nec incruẽta victo
ria fuit. nam ex P. Decii exercitu cæſa ſeptem millia: ex Fabii mille ac ducẽti. Fabius dimiſſis ad quæ-
rendum collegæ corpus, ſpolia hoſtium coniecta in aceruum Ioui Victori cremauit. Cõſulis corpus
eo die, quia obrutum ſuper ſtratis Gallorũ cumulis erat, inueniri non potuit. poſtero die inuentũ, re-
latumq́; eſt cũ multis militum lachrymis. Intermiſſa inde omnium aliarũ rerum cura. Fabius collegę
funus omni honore, laudibuſq́; meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn. Fuluio propræ-
tore res ex ſententia geſta: & præter ingentẽ illatam populationibus agrorum hoſti cladem, pugnatũ
etiam egregie eſt: Peruſinorumq́;, & Cluſinorum cæſa amplius tria millia: & ſigna militaria ad vigin-
ti capta. Samnitium agmen cum per Pelignũ agrũ fugeret: circumuentũ à Pelignis eſt. ex millibus
quinq; ad mille cæſi. Magna eius diei, quo in Sentinati agro bellatum: fama eſt, etiam vero ſtati. Sed
ſuperiecere quidã augendo fidẽ, qui in hoſtiũ exercitu peditũ quadraginta millia, CCCXX, equi-
tum ſex & quadraginta millia, mille carpẽtorũ ſcripſere fuiſſe: ſcilicet cum Vmbris, Thuſciſq́;: quos
& ipſos pugnæ affuiſſe. & vt Romanorũ quoq; augerent copias: L. Volumnium proconſulem ducem
conſulibus, exercitumq́; eius legionibus conſulum adiiciunt. In pluribus annalibus duorum ea cõ-
ſulum propria victoria eſt. Volumnius in Samnio interim res gerit, Samnitiumq́; exercitum in Ti-
fernum montem compulſum, non deterritus iniquitate loci fundit, fugatq́;. Q. Fabius Deciano
exercitu relicto in Hetruria, ſuis legionibus deductus ad vrbẽ, de Gallis, Hetruſciſq́;, ac Samnitibus

C triumphauit milites triumphantem ſecuti ſunt. celebrata inconditis carminibus militaribus nõ ma
gis victoria Q. Fabii, q̃ mors præclara P. Decii eſt excitataq; memoria parentis, æquata euẽtu publi
co priuatoq; filii laudibus. Data ex prda militibus æris octogeni bini, ſagaq;, & tunicæ: præmia illa tẽ
peſtate militiæ haudquaq̃ ſpernenda. His ita rebus geſtis, nec in Samnitibus adhuc, nec in Hetru/
ria pax erat. nam & Peruſinis authoribus poſt deductum ab conſule exercitum rebellatum fuerat: &
Samnites prædatũ in agrũ Veſtinum, Formianumq;, & parte alia, in Eſernium, quæq; Vulturno
adiacet flumini: deſcẽdere. Aduerſus eos Ap. Claudius prætor cum exercitu Deciano miſſus. Fabius
Hetruria rebellante denuo quatuor millia & quingentos Peruſinorum occidit: cepit ad mille ſeptin/
gentos quadraginta: qui redempti ſinguli æris trecentis decem. præda alia omnis militibus cõceſſa.
Samnitium legiones cum partim Ap. Claudius prætor, partim L. Volumnius procõſul ſequeretur:
in agrum Stellatem conuenerunt. ibi & Samnitium legiones omnes conſidunt: & Appius, Volum/
niusq; caſtra coniungunt. pugnatum infeſtiſſimis animis: hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes
toties: illinc ab vltima iam dimicantibus ſpe. Cæſa ergo Samnitiũ XVI millia trecenti, capta duo
millia ſeptingenti. ex Romano exercitu cecidere duo millia ſeptingenti. Felix annus bellicis rebus,
peſtilentia grauis, prodigiisq; ſolicitus. nam & terram multifariam pluuiſſe: & in exercitu Ap. Clau/
dii pleroſq; fulminibus ictos, nunciatum eſt: libriq; ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges con/
ſulis filius aliquot matronas ad populum ſtupri danatas pecunia mulctauit: ex quo mulctatitio ære
Veneris ædem, quæ propè circum eſt, faciendam curauit. Superſunt etiam nunc Samnitium bella,
quæ continua per quartum iam volumen, annumq; ſextum & quadrageſimũ à M. Valerio, A. Cor/
nelio conſulibus, qui primi Samnio arma intulerunt: agimus. & ne tot annorum clades vtriuſq; gen
tis, laboresq; actos nunc referam: quibus nequiuerint tamen dum illa pectora vinci: proximo anno
Samnites in Sentinati agro, Pelignis, ad Tifernũ, Stellatibus campis, ſuis ipſi legionibus, miſti alie/
nis, ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæſi fuerant: imperatorem clariſſimum gen/
tis ſuæ amiſerant: ſocios belli, Hetruſcos, Vmbros, Gallos in eadem fortuna videbant, qua ipſi erãt:
nec ſuis, nec externis viribus iam ſtare poterant: tamen bello nõ abſtinebant. adeo ne infeliciter qui/
dem defenſæ libertatis tædebat: & vinci, q̃ non tentare victoriam, malebant. quinam ſit ille, quem nõ
pigeat longinquitatis bellorum ſcribendo, legendoq;, quæ gerentes non fatigauerunt? Q. Fabium,
P. Decium, L. Poſthumius Megillus, & M. Attilius Regulus cõſules ſecuti ſunt. Samnium ambobus
decreta prouincia eſt, quia tres ſcriptos hoſtium exercitus: vno Hetruriam, altero populationẽ Cam
D paniæ repeti: tertium tuendis parari finibus, fama erat. Poſthumiũ valetudo aduerſa Romæ tenuit.
Attilius cum exercitu extemplo profectus, vt in Samnio hoſtes (ita enim placuerat patribus) nondũ
egreſſos opprimeret: velut ex cõpoſito ibi obuium habuere hoſtem: vbi & intrare, nedum vaſtare ipſi
Samnitium agrũ prohiberẽtur: & egredi inde in pacata, ſociorumq; populi Romani fines Samnites
prohiberent. cum caſtra caſtris collata eſſent: quod vix Romanus toties victor auderet: auſi Samni/
tes ſunt (tantum deſperatio vltima temeritatis facit) caſtra Romana oppugnare. & quanquam non
venit ad finem tam audax inceptum: tamen haud omnino vanum fuit. Nebula erat ad multum
diei, denſa adeo: vt lucis vſum eriperet, non proſpectu modo extra vallum adempto, ſed propinquo
etiam congredientium inter ſe conſpectu, hac velut latebra inſidiarum freti Samnites vix dum ſatis
certa luce, & eam ipſam premente caligine, ad ſtationem Romanam in porta ſegniter agentem vigi/
lias perueniunt, Improuiſo oppreſſis, nec animi ſatis ad reſiſtendum, nec virium fuit. ab tergo caſtro/
rum decumana porta impetus factus, itaq; captum quæſtoriũ: quæſtorq; ibi L. Opimius Panſa occi/
ſus. conclamatum inde ad arma. Conſul tumultu excitus cohortes duas ſociorum, Lucanam, Sueſ/
ſanamq;, quæ proximæ forte erant: tueri prætorium iubet: manipulos legionum principali via indu/
cit. vix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt: & clamore magis, q̃ oculis hoſtem noſcunt: nec quã/
tus numerus ſit, æſtimari poteſt. cedunt primo incerti fortunæ ſuæ: & hoſtem introrſum in media ca/
ſtra accipiũt. inde cũ conſul vociferaretur, expulſi'ne extra vallũ caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent,
rogitans: clamore ſublato cõnixi primo reſiſtunt: deinde inferunt pedem, vigentq;: & impulſos ſemel
terrore eodẽ agunt, quo cœperunt: expellunt extra portam, vallumq; inde pergere, ac perſequi, quia
turbida lux metum circa inſidiarum faciebat: non auſi, liberatis caſtris contenti receperunt ſe intra
vallum, trecẽtis fermè hoſtium occiſis. Romanorum ſtationis primæ, vigilumq; & eorum qui circa
quæſtorium oppreſſi, periere ad ducentos triginta. Animos inde Samnitibus non infelix audacia au/
xit: & non modo proferre inde caſtra Romanum, ſed ne pabulari quidem per agros ſuos patiebãtur,
retro in pacatum Soranum agrum pabulatores ibant. Quarũ rerum fama tumultuoſior etiam, q̃ res
erant, perlata Romam coegit L. Poſthumiũ Cos. vix dum validũ proficiſci ex vrbe, prius tñ q̃ exiret,
militibus edicto Sorã iuſſis cõuenire. Ipſe ædẽ Victoriæ, quam ædilis curulis ex mulctatitia pecunia
faciendã curauerat: dedicauit. Ita ad exercitũ profectus ab Sora in Samniũ ad caſtra collegæ peruenit.
inde poſtq̃ Sãnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe receſſerũt: diuerſi Coss. ad vaſtandos agros,
vrbesq; oppugnãdas diſcedũt. Poſthumius Milioniã oppugnare adortus vi primo, atq; ĩpetu: deinde
poſtq̃

A poſtq̃ ea parũ procedebant,opere,ac vineis demũ iniunctis muro cœpit.ibi capta iam vrbe, ab hora quarta vſq; ad octauam ferè horam oĩbus partibus vrbis diu incerto euentu pugnatum eſt. poſtremo potitur oppido Romanus.Samnitium cæſi tria millia ducẽti:capti quatuor millia CC præter prædam aliam. Inde Ferẽtinum ductæ legiones:vnde oppidani cum omnibus rebus ſuis,quæ ferri agiq; potuerunt:nocte per auerſam portam ſilentio exceſſerunt. Igitur ſimul aduenit Cos.primo ita cõpoſitus inſtructusq; mœnibus ſucceſſit,tanq̃ idem,quod ad Milioniam fuerat,certaminis foret:deinde vt ſilentium vaſtum in vrbe,nec arma,nec viros in turribus ac muris vidit:auidum inuadendi deſerta mœnia militem detinet:nequã occultam in fraudem incautus rueret:duas turmas ſociorum latini nominis circũequitare mœnia,atq; explorare oĩa iubet.equites portam vnam ,alteramq; eadẽ regione in propinquo patẽtes cõſpiciunt,itineribusq; iis veſtigia nocturnæ hoſtium fugæ.adequitant deinde ſenſim portis:vrbemq; ex tuto rectis itineribus per viam cõſpiciunt:& cõſuli referũt exceſſum vrbe:ſolitudine haud dubia id perſpicuũ eſſe,& recentibus veſtigiis fugæ,ac ſtrage rerum in trepidatione nocturna paſſim relictarum.His auditis Cos.ad eam partem vrbis,quam adierant equites:circunducit agmen:conſtitutisq; haud procul porta ſignis,quinq; equites iubet intrare vrbem:& modicum ſpatium progreſſos tres manere eodem loco,ſi tuta videantur:duos explorata ad ſe referre. Qui vbi redierunt:retuleruntq; eò ſe progreſſos,vnde in omneis partes circũſpectus eſſet:lõge,lateq; ſilentium,ac ſolitudinem vidiſſe:extẽplo Cos.cohortes expeditas in vrbẽ induxit:cæteros interim caſtra cõmunire iuſſit.Ingreſſi milites refractis foribus paucos graues ætate,aut inualidos inueniunt: relictaq;,quæ migratu difficilia eſſent.ea direpta:& cognitũ ex captiuis eſt cõmuni cõſilio aliquot circa vrbes conſciſſe fugam:ſuos prima vigilia profectos:credere:eandẽ in aliis vrbibus ſolitudinẽ inuenturos.Dictis captiuorũ fides extitit:deſertis oppidis Cos.potitur. Alteri Cos.M.Attilio nequaq̃ tã facile bellum fuit. cum ad Luceriã duceret legiones,quã oppugnari ab Samnitibus audierat: ad finẽ Lucerinũ ei hoſtis obuius fuit.ibi ira vires æquauit.prælium varium,& anceps fuit:triſtius tñ euẽtu Romanis:& quia inſueti erant vinci,& quia digredientes magis,q̃ in ipſo certamine ſenſerunt quantum in ſua parte plus vulnerum ac cædis fuiſſet. Itaq; is terror in caſtris ortus, qui ſi pugnantes cœpiſſet,inſignis accepta clades foret.tum quoq; ſolicita nox fuit,iam inuaſurũ caſtra Samnitẽ credẽtibus,aut prima luce cũ victoribus cõſerendas manus.Minus cladis,cæterũ nõ plus animorũ ad hoſtes erat.vbi primũ illuxit,abire ſine certamine cupiũt.Sed via vna,& ea ipſa præter hoſtes erat:quã

B ingreſſi præbuere ſpeciem recta tendẽtium ad caſtra oppugnanda.Cos.arma capere milites iubet: & ſequi ſe extra vallum:legatis,tribunis,præfectis ſociorũ imperat,quod apud quenq; factorũ opus eſt. Omnes affirmãt ſe quidẽ oĩa facturos:ſed militũ iacere animos,tota nocte inter vulnera, & gemitus morientiũ vigilatum eſſe. Si ante lucem ad caſtra ventũ foret:tñ pauoris fuiſſe,vt relicturi ſigna fuerint:nunc pudore à fuga contineri:alioquin pro victis eſſe. Quæ vbi cõſul accepit,ſibimetipſi circũeundos,alloquendosq; milites ratus,vt ad quoſq; venerat,cunctantes arma capere increpabat. quid ceſſarent?tergiuerſarenturq;?hoſtẽ in caſtra venturũ,niſi illi extra caſtra exiſſent: & pro tentoriis ſuis pugnaturos,ſi pro vallo nollent.armatis, ac dimicãtibus dubiã victoriã eſſe:qui nudus atq; inermis hoſtem maneat,ei aut mortẽ,aut ſeruitutẽ patiendam.Hæc iurganti,increpantiq; reſpondebãt confectos ſe pugna heſterna:nec virium quicq̃,nec ſanguinis ſupereſſe:maiorem multitudinem hoſtium apparere,q̃ pridie fuerit. Inter hæc appropinquabat agmen: & iam breuiore interuallo certiora intuentes,vallum ſecũ portare Samnitem affirmant:nec dubium eſſe quin caſtra circumuallaturi ſint.

Tunc enimuero Cos.indignum facinus eſſe vociferari tantã contumeliam,ignominiamq; ab ignauiſſimo accipi hoſte.etiam'ne circũſedebimur,inquit,in caſtris: vt fame potius per ignominiam, q̃ ferro,ſi neceſſe eſt,per virtutẽ moriamur?Dii bene verterent:facerentq; quod ſe dignũ quiſq; duceret. Cos.M.Attiliũ vel ſolũ,ſi nemo alius ſequatur, iturũ aduerſus hoſtes: caſurumq; inter ſigna Samnitium potius,q̃ circumuallari caſtra Romana videat.Dicta cõſulis legati,tribuniq;,& omnes turmæ equitum, & centuriones primorum ordinum approbauere. tum pudore victus miles ſegniter arma capit:ſegniter è caſtris egreditur:longo agmine,nec continenti mœſti,ac propè victi procedunt verſus hoſtem,nec ſpe,nec animo certiore.itaq; ſimul conſpecta ſunt Romana ſigna, extemplo à primo Samnitium agmine ad nouiſſimũ fremitus perfertur:exire,id quod timuerint, ad impediendum iter Romanos:nullam inde ne fugæ quidem patere viam:illo loco aut cadẽdum eſſe,aut ſtratis hoſtibus per corpora eorum euadendum. in medio ſarcinas coiiciunt: armati ſuis quiſq; ordinibus inſtruunt aciem. Iam exiguum inter duas acies erat ſpatium:& ſtabant expectantes dum ab hoſtibus prius impetus,prius clamor inciperet:neutris animus eſt ad pugnãdũ.Diuerſiq; integri,atq; intacti abiſſent: ni cedenti inſtaturum alterum timuiſſent.ſua ſponte inter inuitos,tergiuerſantesq; ſegnis pugna clamore incerto,atq; impari cœpit:nec veſtigio quiſq̃ mouebat. Tum Cos.Romanus vt rem excitaret, equitũ paucas turmas extra ordinẽ immiſit:quorũ cũ pleriq; elapſi ex equis eſſent:& alii turbati:& ab Samnitium acie ad opprimendos eos,qui ceciderãt:& ad ſuos tuendos ab Romanis procurſum eſt. Inde paululũ irritata pugna eſt:ſed aliquãto & impigre magis,& plures ꝓcurrerant Sãnites:& turba-

C tus eques ſua ipſe ſubſidia territis equis proculcauit. hinc fuga cœpta totam auertit aciem Roma-
nam. Iamq; in terga fugientiũ Samnites pugnabant: cum Cos. equo præuectus ad portam caſtrorũ,
ac ſtatione equitũ ibi oppoſita. edictoq; vt quicunq; ad vallũ tẽderet, ſiue ille Romanus, ſiue Samnis
eſſet, pro hoſte haberet; hæc ipſa minitans obſtitit profuſe tendentibus ſuis in caſtra. quò pergis inqt
miles! & hic arma, & viros inuenies: nec viuo Cos. tuo niſi victor caſtra intrabis: proinde elige cum
ciue, an hoſte pugnare malis. Hæc dicente Cos. equites infeſtis cuſpidibus circunfunduntur: ac pedi
tes in pugnam redire iubent. Non virtus ſolum Cos. ſed fors etiã adiuuit: quod non inſtiterũt Sãni-
tes: ſpatiumq; circũagendi ſigna, vertendiq; aciem à caſtris in hoſtem fuit. Tum alii alios hortari vt
repeterent pugnam: centuriones ab ſigniferis rapta ſigna inferre: & oſtẽdere ſuis paucos, & ordinibus
incõpoſitis effuſe venire hoſtes. Inter hæc Cos. manus ad cœlum attollens voce clara, ita vt exaudi-
retur, tẽplũ Ioui Statori vouet, ſi cõſtitiſſet à fuga Romana acies: redintegratoq; prælio cecidiſſet,
viciſſetq; legiones Samnitium. omnes vndiq; anniſi ad reſtituendam pugnã duces, milites, peditũ,
equitumq; vis. numen etiã deorũ reſpexiſſe nomen Romanũ viſum adeo facile inclinata res: repulſiq;
à caſtris hoſtes: mox etiã redacti ad eum locũ, in quo cõmiſſa pugna erat. Ibi obiacẽte ſarcinarum cu
mulo, quas coniecerant in mediũ, hæſere impediti: deinde ne diriperentur res, orbem armatorũ ſarci-
nis circũdant. Tum vero eos à fronte vrgere pedites; ab tergo circumuecti equites, ita in medio cæſi.
captiq;. Captiuorũ numerus fuit ſeptem millia CCC. qui oẽs nudi ſub iugum miſſi. cæſos retulere
ad quatuor millia octingẽtos. Nec Romanis quidẽ læta victoria fuit. recẽſente Cos. biduo acceptã
cladem, amiſſorũ militum numerus relatus ſeptem millia trecenti. Dum hæc in Apulia gerebantur
altero exercitu Samnites Interamnam coloniã Romanã, quæ via latina eſt: occupare conati, vrbem
non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde miſtam hominũ, atq; pecudũ, colonoſq;
captos agerent: in victorem incidunt Cos. ab Luceria redeuntẽ: nec prædam ſolum amittunt, ſed ipſi
longo atq; impedito agmine incõpoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas
noſcendas, recipiẽdaſq; reuocatis, & exercitu ibi relicto, comitiorũ cauſa Romam eſt profectus. Cui
de triumpho agẽti negatus honos, & ob amiſſa tot millia militũ: & quod captiuos ſine pactione ſub
iugum miſiſſet. Cos. alter Poſthumius, quia in Samnitibus materia belli deerat: in Hetruriam tradu-
cto exercitu primum peruaſtauerat Volſinienſem agrum: deinde cum egreſſis ad tuendos fines haud
procul mœnibus ipſorũ depugnat. duo millia CC Hetruſcorum cæſi: cæteros propinquitas vrbis
D tutata eſt. In Roſellanum agrum exercitus traductus, ibi non agri tñ vaſtati, ſed oppidũ etiam expu-
gnatũ: capta amplius duo millia hoĩum: minus duo millia circa muros cæſa. Pax tñ clarior maiorq;,
q̃ bellũ in Hetruria eo anno fuerat: parta eſt. tres validiſſimæ vrbes, Hetruriæ capita, Volſinii; Peru-
ſia, Arretium pacem petiere: & veſtimentis militum, frumentoq; pacti cũ Cos. vt mitti Romã orato-
res liceret, inducias in quadraginta annos impetrauerunt. mulcta præſens quingentum milliũ æris
in ſingulas ciuitates impoſita. Ob haſce res geſtas conſul cum triumphum ab Senatu moris magis
cauſa, q̃ ſpe impetrandi petiſſet: videretq; alios, quod tardius ab vrbe exiſſet: alios, quod iniuſſu Sena
tus ex Samnio in Hetruriam tranſiſſet: partim ſuos inimicos, partim collegæ amicos, ad ſolatium
æquatæ repulſæ ſibi quoq; negare triumphum: nõ ita, inquit, Patres cõſcripti veſtræ maieſtatis me-
minero, vt me cõſulem eſſe obliuiſcar: eodẽ iure imperii, quo bella geſſi, bellis feliciter geſtis, Samnio
atq; Hetruria ſubactis, victoria & pace parta triumphabo. ita Senatum reliquit. Inde inter tribunos
plebis contentio orta eſt. pars interceſſuros, ne nouo exemplo triumpharet, aiebãt: pars auxilio ſe ad-
uerſus collegas triumphanti futuros. Iactata res ad populum eſt: vocatuſq; eò conſul cũ L. Horatiũ,
Marcum Valerium conſules: C. Martium Rutilium nuper, patrem eius qui tunc cenſor eſſet: non ex
authoritate Senatus, ſed iuſſu populi triumphaſſe diceret: adiiciebat ſe quoq; laturũ fuiſſe ad popu-
lum: ni ſciret mancipia nobilium tribunos plebis legem impedituros: voluntatem ſibi, ac fauorẽ con
ſentientis populi pro omnibus iuſſis affutura. Poſtero die auxilio tribunorũ plebis triũ aduerſus in-
terceſſionem VII tribunorum, & conſenſum Senatus, celebrante populo diem triumphauit. Et
huius anni parum conſtans memoria eſt. Poſthumiũ author eſt Claudius in Samnio captis aliquot
vrbibus, in Apulia fuſum fugatumq;, ſaucium ipſum cum paucis Luceriam compulſum: ab Attilio
in Hetruria res geſtas: eumq; triumphaſſe. Fabius ambos Coss. in Samnio, & ad Luceriam res geſ-
ſiſſe ſcribit, traductumq; in Hetruriam exercitum: ſed ab vtro Cos. nõ adiecit: & ad Luceriam vtrinq;
multos occiſos: inq; ea pugna Iouis Statoris ædem votam, vt Romulus ante vouerat: ſed fanũ tñ,
id eſt locus templo effatus iam ſacratus fuerat. Cæterum hoc demum anno, vt ædem etiam fieri Se-
natus iuberet, bis eiuſdem voti damnata reſpub. in religionem venit. Sequitur hunc annũ & Cos.
inſignis, L. Papyrius Curſor qua paterna gloria, qua ſua: & bellum ingens, victoriaq; quantam de
Samnitibus nemo ad eam diẽ, præter L. Papyrium patrem Cos. pepererat. & forte eodẽ conatu, appa
ratuq; omni opulentia inſignium armorũ bellum adornauerant: & opes deorum etiam adhibuerant
ritu quodam ſacramenti vetuſto velut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito noua
lege: vt qui iuniorũ non conueniſſet ad imperatorũ edictũ, quiq; iniuſſu abiſſet, caput Ioui ſacratum
erat.

A erat. Tum exercitus omnis Aquiloniã eſt inductus. ad XL millia militum, quod roboris in Samnio
erat, conuenerunt. ibi mediis ferè caſtris locus eſt cõſeptus cratibus, pluteisq; & linteis contectus, pa
tens ducentos maxime pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro vetere linteo lecto ſacrificatum ſa-
cerdote Ouio Paccio quodam, homine magno natu: qui ſe id ſacrum petere affirmabat ex vetuſta
Samnitium religione: qua quondam vſi maiores eorum fuiſſent, cum adimendæ Hetruſcis Capuæ
clandeſtinum cepiſſent cõſilium. Sacrificio perfecto per viatorem imperator acciri iubebat nobiliſ-
ſimum quenq; genere, factisq;. ſinguli introducebantur. erat tum alius apparatus ſacri qui perfunde-
re religione animũ poſſet: tũ in loco circa omni contecto additæ aræ in medio victimæq; circa cæſæ,
& circũſtantes centuriones ſtrictis gladiis. admouebatur altaribus miles, magis vt victima, q̃ vt ſacri
particeps: adigebaturq; iureiurando quæ viſa, auditaq; in eo loco eſſent. non enunciaturum. dein iu-
rare cogebatur diro quodam carmine in execrationem capitis, familiæq;, & ſtirpis cõpoſito, niſi iſſet
in prælium, quò imperatores duxiſſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet: aut ſiquem fugientem vidiſſet,
nõ extẽplo occidiſſet. Id primo quidam abnuentes iuraturos ſe obtruncati circa altaria ſunt: iacentes
deinde inter ſtragem victimarum documento cæteris fuere ne abnuerent. Primoribus Samnitium ea
deteſtatione obſtrictis, decem nominatis ab imperatore, eis dictum vt vir virum legerent: donec ſex-
decim millium numerum confeciſſent. ea legio linteata ab integumẽto conſepti, quo ſacrata nobili-
tas erat: appellata eſt. his arma inſignia data, & criſtatæ galeæ, vt inter cæteros eminerẽt. Paulo plus
viginti millium alius exercitus fuit, nec corporũ ſpecie, nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legio-
ni diſpar. hic hominum numerus, quod roboris erat, ad Aquiloniã conſedit. Coſs. profecti ab vrbe:
prior Sp. Caruilius: cui veteres legiones, quas M. Attilius ſuperioris anni Cos. in agro interamnati
reliquerat: decretæ erant. cum eis in Samnium profectus, dum hoſtes operati ſuperſtitionibus conci-
lia ſecreta agunt: Amiternum oppidum de Samnitibus vi cepit. cæſa ibi millia hominũ duo fermè,
atq; octingenti: capta quatuor millia ducenti ſeptuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita enim decretũ
erat) ſcripto Duroniam vrbem expugnauit: minus q̃ collega cepit hominum: plus aliquãto occidit:
præda opulẽta vtrobiq; eſt parta. Inde peruagati Samnium Coſs. maxime depopulato atinate agro,
Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, vbi ſumma rei Samnitiũ erat, peruenit. ibi ali-
quandiu nec ceſſatum ab armis eſt: neq; gnauiter pugnatum: laceſſendo quietos, reſiſtentibus ceden-
do, cõminandoq; magis, q̃ inferendo pugnam dies abſumebatur. quod cum inciperetur, remittere-
B turq;: omnium rerum etiam paruarum euentus proferebatur in dies. Altera Romana caſtra viginti
millium ſpacio aberant: & abſentis collegæ conſilia omnibus gerendis intererant rebus: intentiorq;
Caruilius, quo maiore diſcrimine res vertebatur, in Aquiloniam, q̃ ad Cominium, quod obſidebat,
erat. L. Papyrius iam per oĩa ad dimicandum ſatis paratus nunciũ ad collegam mittit: ſibi in animo
eſſe poſtero die, ſi per auſpicia liceret, confligere cum hoſte: opus eſſe & illũ quãta maxima vi poſſet,
Cominium oppugnare: nequid laxamenti ſit Samnitibus ad ſubſidia Aquiloniã mittenda. diem ad
proficiſcendum nuncius habuit: nocte rediit. approbare collegam conſulta referens. Papyrius nũcio
miſſo extẽplo cõcionẽ habuit: multa de vniuerſo genere belli, multa de præſenti hoſtiũ apparatu va-
na magis ſpecie, q̃ efficaci ad euentũ diſſeruit. Non enim criſtas vulnera facere: & per picta, atq; aura-
ta ſcuta tranſire Romanum pilum: & candore tunicarũ fulgentem aciem, vbi res ferro geratur, cruen
tari. Auream olim, atq; argenteam Samnitium aciẽ à parente ſuo occidione occiſam: ſpoliaq; ea ho
neſtiora victori hoſti, q̃ ipſis arma fuiſſe. Datum hoc forſan nomini, familiæq; ſuæ: vt aduerſus ma-
ximos conatus Samnitium opponerentur duces: ſpoliaq; ea referrẽt, quæ inſignia publicis etiã locis
decorandis eſſent. Deos immortales adeſſe propter toties petita fœdera, toties rupta: tum ſiqua con-
iectura mentis diuinæ ſit, nulli vnquam exercitui fuiſſe infeſtiores, q̃ qui nefando ſacro miſta homi-
num, pecudumq; cæde reſperſus, ancipiti deũm iræ deuotus, hinc fœderũ cũ Romanis iſtorũ teſtes
deos, hinc iuriſiurandi aduerſus fœdera ſuſcepti execrationes horrens, inuitus iurauerit, oderit ſacra-
mentum, vno tẽpore deos, ciues, hoſtes metuat. Hæc cõperta perfugarum indiciis cũ apud infenſos
iam ſua ſponte milites diſſeruiſſet: ſimul diuinæ, humanæq; ſpei pleni clamore conſentienti pugnam
poſcunt: pœnitet in poſterũ diem dilatũ certamen: morã diei, noctisq; oderũt. Tertia vigilia noctis
iam relatis literis à collega Papyrius ſilentio ſurgit: & pullariũ in auſpicium mittit. Nullũ erat genus
hominũ in caſtris intactũ cupiditate pugnæ: ſummi, infimiq; æque intenti erant: dux militum, miles
ducis ardorem ſpectabat. Is ardor omniũ etiã ad eos, qui auſpicio intererant: peruenit. nam cũ pulli
non paſcerentur: pullarius auſpicium mentiri auſus, tripudium ſolliſtimũ Cos. nũciauit. Cos. lætus
auſpicium egregium eſſe, & deis authoribus rem geſturos pronunciat: ſignumq; pugnæ proponit.
Exeunti iam forte in aciem nunciat perfuga viginti cohortes Samnitiũ (quadrigenariæ fermè erãt)
Cominium profectas. quod ne ignoraret collega, extemplo nuncium mittit: ipſe ſibi ſigna ocyus
præferri iubet: ſubſidiaq; ſuis quæq; locis, & præfectos ſubſidiis attribuerat. Dextro cornu L. Vo-
lumnium, ſiniſtro L. Scipionem, equitibus legatos alios, C. Ceditium, & Trebonium præfecit. Sp.
Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumulum cõſpectum proſpere circũ-

C ducere iubet: atq; inde inter ipſam dimicationē quanto maxime poſſet moto puluere oſtēdere. Dum his intentus imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exauditaq; ab equitibus Romanis: qui rem haud ſpernendam rati, Sp. Papyrio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio renunciauerunt. Iuuenis ante doctrinam deos ſpernentem natus, rem inquiſitam nequid incōpertū deferret, ad conſulem detulit. cui ille. tu quidem macte virtute, diligētiaq; eſto: cæterum qui auſpicio adeſt, ſiquid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tripudium nunciatum populo Romano, exercituiq; egregium auſpicium eſt. cēturionibus deinde imperauit: vt pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Promouent & Samnites ſigna: inſequitur acies ornata, armataq; vt hoſtium quoq; magnificum ſpectaculum eſſet. Prius q̃ clamor tolleretur, concurrereturq;, emiſſo temere pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod vbi Cos. nūciatū eſt: dii in prælio ſunt, inquit: habet pœnam noxium caput. Ante Cos. hæc dicentem coruus voce clara occinuit. quo lætus augurio conſul affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe deos, ſigna canere, & clamorem tollere iuſſit. Prælium cōmiſſum atrox, cæterum longe diſparibus animis. Romanos ira, ſpes, ardor certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prælium rapit: Samnitium magnam partem neceſſitas, ac religio inuitos magis reſiſtere, q̃ inferre pugnam cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem, atq; impetum Romanorum per aliquot iam annos vinci aſſueti: ni potentior alius metus inſidens pectoribus à fuga retineret. quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, & armati ſacerdotes, & promiſcua hominum pecudumq; ſtrages, & reſperſæ fando nefandoq; ſanguine aræ, & dira execratio, ac furiale carmen deteſtandæ familiæ, ſtirpiq; compoſitum. his vinculis fugæ obſtricti ſtabant, ciuē magis q̃ hoſtem timentes. Inſtare Romanus à cornu vtroq;, à media acie: & cædere deorū, hominumq; attonitos metu. repugnatur ſegniter, vt ab iis, quos timor moraretur à fuga. Iam propè ad ſigna cædes peruenerat: cum ex tranſuerſo puluis velut ingētis agminis inceſſu motus apparuit. Sp. Nautius (Octauium Metium quidam eum tradunt) dux alaribus cohortibus erat: puluerem maiorem q̃ pro numero excitabant: inſidentes mulis calones frondoſos ramos per terrā trahebant: arma, ſignaq; per turbidam lucem in primo apparebant: poſt altior, denſiorq; puluis equitum ſpeciem cogentium agmen dabat: feſellitq; non Samnites modo, ſed etiam Romanos: & conſul affirmauit errorem: clamitans inter prima ſigna, ita, vt vox etiam ad hoſtes accederet: captum Cominium: victorem collegam adeſſe. anniterētur vincere prius, q̃ gloria alterius exercitus foret. Hæc inſidens equo. inde tribunis, centurionibusq; imperat, vt vias equitibus patefaciāt. ipſe Trebonio, Cæditioq; prædixerat: vt

D vbi ſe cuſpidem erectam quatientem vidiſſent: quanta maxima vi poſſent, concitarent equites in hoſtem. Ad nutum omnia, vt ex ante præparato, fiunt. pandūtur inter ordines viæ: prouolat eques: atq; infeſtis cuſpidibus in medium agmen hoſtium ruit: perrumpitq; ordines, quacunq; impetum dedit. inſtant Volumnius, & Scipio: & perculſos ſternunt. Tum iam deorum, hominumq; victa vis funduntur linteatæ cohortes: pariter iurati, iniuriatiq; fugiunt: nec quenq̃ præter hoſtes metuunt. Peditum agmen, quod ſuperfuit pugnæ: in caſtra ad Aquiloniam cōpulſum eſt. nobilitas, equitesq; Bouianū profugerunt. equites eques ſequitur. peditem pedes: ac diuerſa cornua, dextrum ad caſtra Samnitū, læuum ad vrbem tendit. Prior aliquanto Volumnius caſtra cepit. ad vrbem Scipioni maiore reſiſtitur vi: non quia plus animi victis eſt, ſed melius muri, q̃ vallum armatos arcent. inde lapidibus propulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo pauore, priuſq̃ colligerentur animi, tranſacta res eſſet: lentiorē fore munitæ armis vrbis oppugnationem ratus, interrogat milites: ſatin', æquo animo paterētur ab altero cornu caſtra capta eſſe: ſe victores pelli à portis vrbis? Reclamantibus vniuerſis, primus ipſe ſcuto ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alii teſtudine facta in vrbē perrumpunt: deturbatisq; Samnitibus, qui circa portam erant: muros occupauere. penetrare interiora vrbis, quia pauci admodū erant: nō audent. Hæc primo ignorare cōſul, & intentus recipiendo exercitui eſſe. iā enim præceps in occaſum ſol erat: & appetens nox periculoſa & ſuſpecta oīa etiā victoribus faciebat. progreſſus longius, ab dextra caſtra capta videt: ab læua clamorem in vrbe, miſtum pugnantiū ac pauentiū fremitu eſſe. & tum forte certamen ad portam erat. aduectus. deinde equo propius, vt ſuos in muris videt: nec iam integri quicq̃ eſſe, quin temeritate paucorū magnæ rei parta occaſio eſſet; acciri, quas receperat copias ſignaq; in vrbē inferri iuſſit. ingreſſi proxima ex parte, quia nox appropinquabat: quieuere. nocte oppidū ab hoſtibus deſertū eſt. Cæſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta: capta tria millia octingenti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptē. Cæterum illud memoriæ tradit: nō fermè aliū ducem lætiorē in acie viſum: ſeu ſuopte ingenio, ſeu fiducia bene gerūdæ rei. Ab eodē robore animi neq; cōtrouerſo auſpicio reuocari à prælio potuit: & in ipſo diſcrimine, quo tēpla diis imortalibus voueri mos erat: vouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet: pocillū mulſi priuſq̃ temetū biberet: ſeſe facturū. id votū diis cordi fuit: & auſpicia in bonū verterūt. Eadē fortuna ab altero cōſule ad Cominiū geſta res. Prima luce ad mœnia oībus copiis admotis, corona cinxit vrbē: ſubſidiaq; firma, nequa eruptio fieret: portis oppoſuit. Iam ſignū dantē eū nuncius à collega trepidus de viginti cohortium aduētu, & ab impetu moratus eſt. & partē copiarū reuocare inſtructam,

A inſtructam,intentamq́; ad oppugnádum,coegit.D.Brutum Scæuam legatum cum legione prima,
& viginti cohortibus alaribus,equitatuq́; ire aduerſus ſubſidiũ hoſtium iuſſit:quocunq; in loco fuiſ
ſet:obuius obſiſteret,ac moraretur:manumq́;,ſi forte ita res poſceret,conſereret:modo ne ad Cominiũ
ex copiæ admoueri poſſent.ipſe ſcalas ferri ad muros ab omni parte vrbis iuſſit:ac teſtudine ad por/
tas ſucceſſit.ſimul & refringebátur portæ:& vis vndiq; in muros fiebat.Samnites,ſicut antequam in
muris viderent armatos,ſatis animi habuerunt ad prohibendos vrbis aditu hoſtes:ita,poſtq̃ iã non
ex interuallo,nec miſſilibus,ſed cõminus gerebatur res:& qui ægre ſucceſſerát ex plano in muros:lo/
co,quem magis timuerant,victo,facile in hoſtem imparem ex æquo pugnabát:relictis turribus mu/
riſq́;,in forum omnes compulſi,pauliſper inde tentauerunt extremam pugnæ fortunam.deinde abie
ctis armis,ad quindecim millia hominum & quadringenti in fidem conſulis venerunt:cæſa ad qua/
tuor millia ac trecenti octuaginta.Sic ad Cominium,ſic ad Aquiloniam geſta res. Inde medio inter
duas vrbes ſpacio, vbi tertia expectata erat pugna:hoſtes non inuenti. ſeptem millia paſſuum cum
abeſſent à Cominio:reuocati ab ſuis,neutri prælio occurrerunt.primis fermè tenebris cum in con/
ſpectu iam caſtra,iam Aquiloniam habuiſſent:clamor eos vtrinq; par accidens ſuſtinuit:deinde è re
gione caſtrorum,quæ incenſa ab Romanis erant: flamma late fuſa certioris cladis indicio ſprogredi
longius prohibuit. Eo ipſo loco propè temere ſub armis ſtrati paſſim inquietum omne tempus no/
ctis,expectando timendoq́; lucem,egere.prima luce incerti quam in partem intenderent iter,repen/
te in fugam conſternantur conſpecti ab equitibus:qui egreſſos nocte ab oppido Samnites perſecuti,
viderant multitudinem non vallo,nõ ſtationibus firmatã.conſpecta & ex muris Aquiloniæ ea mul/
titudo erat.iamq́; etiam legionariæ cohortes ſequebantur:cæterum nec pedes fugientes perſequi po/
tuit:& ab equite nouiſſimi agminis ducẽti fermè & octoginta interfecti.arma multa pauidi,ac ſigna
militaria duo de viginti reliquere.alio agmine incolumi vix ex tanta trepidatione Bouianũ peruen/
tum eſt.Lætitiã vtriuſq; exercitus Romani auxit & ab altera parte feliciter geſta res.vterq; ex alterius
ſententia conſul captum oppidum diripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis ignem iniecit.
eodemq́; die Aquilonia,& Cominium deflagrauere.& conſules cum gratulatione mutua legionum,
ſuaq; caſtra coniunxere. In conſpectu duorum exercituum & Caruilius ſuos pro cuiuſq; merito lau/
dauit,donauitq́;:& Papyrius,apud quem multiplex in acie circa caſtra, circa vrbem fuerat certamẽ:
Sp.Nautium,Sp.Papyrium fratris filium,& quatuor centuriones,manipulumq́; haſtatorum,armil
B lis,aureiſq́; coronis donauit: Nautium:propter expeditionem, qua magni agminis modo terruerat
hoſtes:iuuenem Papyrium:propter nauatam cum equitatu & in prælio operam,& nocte:qua fugam
infeſtam Samnitibus ab Aquilonia clàm egreſſis fecit:centuriones,militeſq́;,quia primi portã,mu/
rumq́; Aquiloniæ ceperant equites omnes ob inſignem multis locis operam,corniculis, armilliſq́;
argenteis donat.Conſilium inde habitum: cum iam tempus eſſet deducendi ab Samnio exercitus,
aut vtriuſque,aut certe alterius,optimum viſum, quo magis fractæ res Samnitium eſſent: eo perti/
nacius & infeſtius agere cætera,& perſequi:vt perdomitum Samnium inſequentibus conſulibus tra/
di poſſet.quando iam nullus eſſet hoſtium exercitus,qui ſignis collatis dimicaturus videretur:vnum
ſupereſſe belli genus:vrbium oppugnationes:quarum per excidia militem locupletare præda, & ho/
ſtem pro aris ac focis dimicantem conficere poſſent. Itaq; literis miſſis ad Senatum populumq́; Ro/
manum de rebus ab ſe geſtis,diuerſi,Papyrius ad Sepinum,Caruilius ad Volanam oppugnandam
legiones ducunt.Literæ conſulum ingenti lætitia & in curia,& in concione auditæ:& quatridui ſup/
plicatione publicum gaudium priuatis ſtudiis celebratum eſt.nec populo Romano magna ſolum,
ſed peropportuna etiã ea victoria fuit:qa per idem forte tẽpus rebellaſſe Hetruſcos allatũ eſt.Subibat
cogitatio animum:quonam modo tolerabilis futura Hetruria fuiſſet: ſiquid in Samnio aduerſi ve/
niſſet:quæ coniuratione Samnitium erecta,quoniam ambo conſules, omniſq́; Romana vis auerſa
in Samnium eſſet:occupationem populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet.Legationes ſo/
ciorum à M.Attilio prætore in Senatum introductæ. querebantur vri, & vaſtari agros à finitimis
Hetruſcis:quod deſciſcere à populo Romano nollent:obteſtabanturq́; patres conſcriptos,vt ſe à vi,
atq; iniuria cõmunium hoſtium tutarẽtur.Reſpõſum legatis:curiæ ſenatui futurum,ne ſocios fidei
ſuæ pœniteret:Hetruſcorum propediem eandem fortunã,quã Samnitium,fore.Segnius tñ,quod ad
Hetruriam attinebat,acta res eſſet:ni Faliſcos quoq;,qui per multos annos in amicitia fuerant:alla
tum foret arma Hetruſcis iunxiſſe.Huius propinquitas populi acuit curã patribus,vt fœciales mit/
tendos ad res repetẽdas cenſerent.quibus nõ redditis,ex authoritate patrũ iuſſu populi bellũ Faliſcis
indictum eſt:iuſſiq́; conſules ſortiri,vter ex Samnio in Hetruriam cũ exercitu trãſiret.Iam Caruilius
Volanã,& Palumbinũ,& Herculaneũ ex Samnitibus ceperat:Volanã intra paucos dies: Palũbinũ
eodẽ,quo ad muros acceſſit.ad Herculaneũ bis ẽt ſignis collatis ancipiti prælio,& cum maiore ſua,q̃
hoſtiũ iactura dimicauit:caſtris deĩde poſitis,mœnibus hoſtẽ incluſit:oppugnatũ oppidũ, captũq;.
In his tribus vrbibus capta,aut cæſa ad decẽ millia hominum:ita,vt pauore admodum plures cape
rentur.Sortientibus prouincias cõſulibus,Hetruria Caruilio euenit ſecundum vota militũ,qui vim

C frigoris iam in Samnio non patiebantur. Papyrio ad Sepinum maior vis hoſtium reſtitit: ſæpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam vrbem aduerſus eruptiones hoſtium pugnatum; neq; obſidio, neq; bellum ex æquo erat: non enim muris magis ſe Samnites, q̃ armis ac viris moenia tutabantur. tandem pugnando in obſidionem iuſtam coegit hoſtes: obſidendoq;, vi atq; operibus vrbẽ expugnauit. itaq; ab ira plus cædis editum: capta vrbe, ſeptem millia quadringenti cæſi: capta minus tria millia hominum: præda: quæ plurima fuit, congeſtis Samnitum rebus in vrbes paucas: militi conceſſa eſt. Niues iam omnia oppleuerant: nec durari extra tecta poterat: itaq; conſul de Samnio exercitũ deduxit. Venienti Romam triumphus omnium conſenſu eſt delatus. triumphauit in magiſtratu, inſigni, vt illorum temporum habitus erat: triumpho. pedites, equitesq; inſignes donis tranſire: ac trãſuectis multæ ciuicæ coronæ, vallaresq;, ac murales conſpectæ. inſpectata ſpolia Samnitium: & decore, ac pulchritudine paternis ſpoliis, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum erant: comparabantur. nobiles aliquot captiui, clari ſuis patrumq; factis, ducti. æris grauis tranſuecta vicies centum millia: & auri triginta tria millia: (id enim redactum ex captiuis dicebatur) argenti: quod captũ ex vrbibus erat: P. mil. CCCXXX. omne æs, argentumq; in ærarium conditum: militibus nihil datum ex præda eſt. auctaq; ea inuidia eſt ad plebem, quod tributum etiam in ſtipendium militum collatum eſt: cum, ſi ſpreta gloria fuiſſet captiuæ pecuniæ in ærarium illatæ: & militi tum dari ex præda, & ſtipendium militare præſtari potuiſſet. Ædem Quirini, quã in ipſa dimicatione votam apud neminem veterem authorem inuenio: (neq; hercule tam exiguo tẽpore perficere potuiſſet) ab dictatore patre votam filius conſul dedicauit: exornauitq; hoſtium ſpoliis. quorũ tanta multitudo fuit, vt non templum tãtum, forumq; his ornaretur, ſed ſociis etiam, coloniſq; finitimis ad tẽplorum, locorumq; publicorum ornatum diuiderentur. A triumpho exercitum in agrum Veſtinum: quia regio ea infeſta ab Samnitibus erat: hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius conſul in Hetruria Troilium primũ oppugnare adortus, quadringentos ſeptuaginta ditiſſimos, pecunia grandi pactos vt abire inde liceret, dimiſit: cæteram multitudinem, oppidumq; ipſum vi cepit. inde quinq; caſtella locis ſita munitis expugnauit. Cæſa ibi hoſtium duo millia quadringenti: minus duo millia capti. & Faliſcis pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus centum millia grauis æris, & ſtipendium eius anni militibus. His rebus actis ad triumphum deceſſit, vt minus clarum de Samnitibus, q̃ collegæ triumphus fuerat: ita cumulo Hetruſci belli æquatum æris grauis tulit in ærarium trecẽta nonaginta millia: de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubiis faciendam locauit. propè ædem eidem deæ ab rege
D Seruio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes, & alterum tantum centurionibus atq; equitibus: malignitate collegæ gratius accipientibus munus, diuiſit. Fauor conſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthumium legatum eius: qui dicta die à M. Cancio tribuno plebis fugerat in legationem (vt fama ferebat) populi iudicium: iactariq; magis, q̃ peragi accuſatio eius poterat. Exacto iam anno noui tribuni plebis magiſtratum inierant: iiſq; ipſis, quia vitio creati erant: quinq; poſt dies alii ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina: C. Martio Rutilio: cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecẽta viginti duo. Cenſores viceſimi ſexti à primis cenſoribus: luſtrũ vndeuiceſimum fuit. Eodẽ anno coronati primũ ob res bello bene geſtas ludos Romanos ſpectauerunt: palmæq;, tum primũ tranſlato è Græcia more, victoribus datæ. Eodẽ anno ab ædilibus curulibus, qui eos ludos fecerũt: dãnatis aliquot pecuariis, via à Martis ſilice ad Bouillas perſtrata eſt. Comicia conſularia L. Papyrius habuit: creauit conſules, Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, Iunium Brutum Scæuam. ipſe Papyrius prætor factus. Multis rebus lætus annus vix ad ſolatium vnius mali, peſtilentiæ vrentis ſimul vrbem atq; agros, ſuffecit. portentoq; iam ſimilis clades erat. & libri aditi, qui nam finis, aut quod remedium eius mali ab diis daretur. inuẽtum in libris: Æſculapium ab Epidauro Romam accerſendum. neq; eo anno, quia bello occupati conſules erant: quicq̃ de ea re actum: præter q̃ quod vnũ diem Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

FINIS.

A

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIÆ LIBRI PRIMI EPITOME.

IN ITALIA BELLI Punici ſecundi acta narrantur:& Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus:à quo Saguntus ſociorum populi Romani ciuitas octauo menſe capta eſt. de quibus iniuriis miſſi legati ad Carthaginenſes, qui quererentur.& cum ſatisfacere nollent:bellum iis indictum eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias fuſis, qui obſiſtere ei conati erant:ad Alpes venit:& laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prœliis repuliſſet:deſcendit in Italiam:& ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo vulneratum P.Cornelium Scipionẽ protexit filius: qui Africani poſtea nomen accepit. iterumq; exercitu Ro.ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Appẽninum per maximam militum vexationem propter vim tempeſtatum tranſiit. Cn.Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI II

ANNIBAL per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Hetruriam:per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine vlla requie iter fecit. C.Flaminius Cos.homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem cõſcenderat:per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circũuentus ad Traſimenũ lacum cum exercitu cæſus eſt.Sex millia quæ eruperant:fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta ſunt.

B Cum ad nunciũ cladis Romæ luctus eſſet:duæ matres inſperato receptis filiis, gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladẽ ex ſibyllinis libris ver ſacrũ votum. Cum deinde Q.Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere:ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum aduerſis prœliis militem pugnæ cõmitteret:& opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret:M.Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tanquàm timidũ & ſegnem:effecit vt populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur.diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum confluxiſſet:& in maximo diſcrimine legiones eius eſſent:ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt.quo beneficio victus caſtra cum eo iunxit:& patrem eum ſalutauit:idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal vaſtata Campania inter Caſilinum oppidum, & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat:fugauit:& ſic transgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabii Maximi dictatoris, cum circumpoſita vreret:agro pepercit: vt illum tanq̃ proditorem ſuſpectum faceret. Æmylio deinde Paulo, & Terentio Varrone Coss.& ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cãnas pugnatum eſt:cæſaq; eo prælio Romanorum quadragintaquinque millia cũ Paulo conſule & ſenatoribus LXXX, cõſularibus atq; prætoriis aut ædilitiis triginta. Poſt quã cladem cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationẽ conſiliũ de relinquenda Italia iniretur: P.Cornelius Scipio tribunus militũ qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantiũ ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturũ eum:qui in verba ſua non iuraſſet:effecitq;: vt omnes minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem vrbis, & luctum, & res in Hiſpaniam meliore euentu geſtas cõtinet.Opimia, & Floronia veſtales virgines inceſti dãnatæ ſunt. Propter paucitatem vero militũ ſeruorum octo millia armata ſunt. captiui cũ poteſtas eſſet redimendi:redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt:& gratiæ actæ:q; de rep.non deſperaſſet.

LIBRI III

CAMPANI ad Annibalem defecere. Nuncius cannenſis victoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in veſtibulo curiæ fudit: quos exceſſiſſe modii menſuram traditur. poſt quem quidem nuncium Hanno ex Pœnis vir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginenſium: vt pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente barchina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt:vt corporum viribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à Pœnis obſeſſum ita fame vexatum eſt:vt lora, & pel-

C leſ ſcutis detractas, item mures eſſent:& nucibus per Vulturnum amnẽ à Romanis miſſis vixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L.Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn.& P.Scipiones in Hiſpania Aſdrubalẽ vicerunt:& Hiſpaniã ſuã fecerunt. Reliquiæ cannẽſis exercitus in Siciliã relegatæ ſunt:ne recederẽt inde,niſi finito bello. Inter Philippũ Macedonũ regẽ, & Annibalẽ ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus Cos. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T.Mãlio prętore aduerſus Pœnos, Sardosq; res geſtas cõtinet:à quo Aſdrubal dux,& Mago,& Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitũ ad Nolã prælio fudit, & vicit:primusq; omniũ tot cladibus feſſis Romanis meliorẽ ſpẽ belli dedit.

LIBRI IIII

HIERONYMVS Syracuſanorum rex,cuius auus Hiero amicus populo Romano fuerat: ad Carthaginenſes defecit:& propter crudelitatem,ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul proſpere aduerſus Pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuetum pugnauit,ſeruorum maxime opera: quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus Cos. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos defecerat:Syracuſas obſedit. Philippo Macedonũ regi bellũ indictũ eſt.qui ad Apolloniã nocturno prælio oppreſſus,fugatusq;,in Macedoniã cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellũ gerẽdũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P.& Cn.Scipionibus aduerſus Carthaginenſes geſtas cõtinet. Syphax rex Numidarũ in amicitiã aſcitus contra Maſaniſſam Regẽ Maſæſulorũ pro Carthaginenſibus pugnans,victus,in Hiſpaniã ad Scipionẽ cũ maxima manu tranſit contra Gades:vbi anguſto freto Africa,& Hiſpania dirimũtur. Celtiberi quoq; in amicitiã recepti ſunt:quorum auxiliis accitis,tunc primũ mercenariũ militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI V

P. CORNELIVS Scipio,poſtea Africanus,ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal vrbem Tarentum præter arcem per Tarentinos iuuenes,qui ſe noctu venatũ ire ſimulauerant:cepit. Ludi Apollinares ex martiis carminibus,quibus cannenſis clades prædicta fuerat inſtituti ſunt. A' Q.Fuluio,& Ap.Claudio Coss. aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus, à Magone
D interemptus eſt. Centenius Penula,qui centurio militauerat:cum petiſſet à ſenatu: vt ſibi exercitus daretur:pollicitusq; eſſet,ſi hoe impetraſſet, de Annibale victoriam: octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale:qui cum exercitu eum cecidit. Cn.Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominum ſexdecim millia ceciderunt: ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q.Fuluio,& ab Ap.Claudio Coss. Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio:& ingentem ſe virũ geſſit. in eo tumultu vrbis captæ Archimedes intentus formis,quas in puluere deſcripſerat:interfectus eſt. P.& Cn.Scipiones in Hiſpania tot tantarumq; rerũ feliciter geſtarum triſtẽ exitum tulerunt, propè cũ totis exercitibus cæſi anno octauo, q̃ in Hiſpaniã ierant.amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſſio foret: niſi L.Martii equitis Romani virtute & induſtria contractis exercituũ reliquiis,eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent ad triginta ſeptem millia cæſa:ex mille octingentis:præda ingens capta.dux Martius appellatus eſt.

LIBRI VI

ANNIBAL ad tertium ab vrbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe vero cum duobus millibus equitum vſq; ad portam Capenam,vt vrbis ſitum exploraret:obequitauit.& cum per triduum in aciem vtrinq; exercitus omnis deſcendiſſet:certamen tempeſtas diremit. nã cum in caſtra reduſſent:ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q.Fuluio, & Ap.Claudio Coss. Principes Campani veneno ſibi conſciuerunt mortem. Cum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos:vt ſecuri feriretur:literas à ſenatu miſſas Q.Fuluius Cos. quibus iubebatur parcere:antequam legeret,in ſinu poſuit:& lege agi iuſſit:& ſupplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur:cui mandaretur Hiſpaniarũ imperiũ:nullo id volente ſuſcipere,P.Scipio P.filius,qui in Hiſpania ceciderat:profeſſus eſt ſe iturum.& ſuffragio populi,conſenſuq; omniũ miſſus,Nouam Carthaginem vno die expugnauit:cum ageret vigeſimum quartum annum: videreturq; diuina ſtirpe creatus: quoniã & ipſe,poſteaquã togam acceperat:quotidie in Capitolio erat:& in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero viſus eſt: Res præterea in Sicilia geſtas cõtinet: & amicitiam cum Ætolis iunctã, bellumq; geſtum aduerſum Acarnãnas,& Philippum Macedonum regem.

LIBRI VII

CN. Fuluius proconſul cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſſit. Marcellus inſecutus

A lus inſecutus eſt & ſubinde cedentẽ preſſit: donec effugeret. priore pugna Annibal ſuperior fuit: Marcellus inſequenti. Fabius Maximus pater Cos. Tarentinos per deditionem accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit: & vicit. inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T. Quintius Criſpinus Coſs. ſpeculandi cauſa egreſſi à caſtris inſidiis ab Annibale circumuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit: Criſpinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio prætore aduerſus Philippum, & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſe. Aſdrubal, qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes: vt ſe Annibali coniungeret: cum millibus hominum *LVI* cæſus eſt M. Liuii conſulis ductu, nõ minore opera Claudii Neronis conſulis. qui cum Annibali oppoſitus eſſet: relictis caſtris, ita vt inimicum falleret: electa manu profectus Aſdrubalem circumuenit.

LIERI VIII

RES in Hiſpania proſpere geſtæ à Syllano Scipionis legato, & à L. Scipione fratre aduerſus Pœnos: à Sulpitio procõſule, & ab Attalo rege Aſiæ aduerſus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referuntur. Cum M. Liuio, & Claudio Neroni Coſs. triumphus decretus eſſet: Liuius, qui in prouincia ſua rem geſſerat: quadrigis inuectus eſt: Nero, qui in collegæ prouinciam, & vt victoriam eius adiuuaret: venerat: equo eſt ſecutus: & in hoc habitu plus gloriæ reuerẽtiæq; habitu. nam & plus in bello, quàm collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligentia virginis, quæ non cuſtodierat: extinctus eſt. virgo cæſa eſt flagro. P. Scipio in Hiſpania cum Pœnis debellauit *XIIII* anno eius belli, anno quinto, poſteaquam ierat: excluſisq; in totum poſſeſſione eius hoſtibus, Hiſpaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus nauigiis tranſuectus, fœdus iunxit. Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubauit. munus gladiatorium in honorẽ patris, patruiq; Carthagini Nouæ dedit, non ex gladiatoribus: ſed ex iis: qui aut in honorẽ ducis, aut ex prouocatione in certamen deſcendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Aſtapa vrbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani liberos, & coniuges rogo extructo occiderunt: ſe inſuper
B per præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet: ſeditionẽ in parte exercitus motam confirmatus diſcuſſit: rebellantesq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa rege Numidarũ: qui illi quidem auxiliũ, ſi in Africã traieciſſet: pollicebatur. Cum Gaditanis quoq; poſt diſceſſum inde Magonis, cui ex Carthagine ſcriptum erat: vt in Italiam traiiceret. Romam reuerſus, conſulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt: permiſſumq;: vt in Africã traiiceret: ſi ex republica eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula, vbi hyemarat: in Italiam traiecit.

LIBRI IX

EX Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione miſſus ingentem prædam reportauit: & mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerentis: quòd non exercitum in Africam traieciſſet. Bellum in Hiſpania finitum, victore Romano: quod Indibilis excitauerat. ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni: qui in Galliam, & Liguriam ierat: ex Africa & militum ampla manus miſſa: & pecuniæ quibus auxilia conduceret: præceptumq;: vt ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit: & Locros, pulſo punico præſidio, fugatoq; Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinũte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento: pelli Italia alienigenam hoſtẽ poſſe: ſi mater Idæa deportata Romam eſſet. tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ. Lapis erat, quem matrem deũm incolæ dicebant. excepit P. Scipio Naſica, Cn. filius, eius, qui in Hiſpania perierat, vir optimus à ſenatu iudicatus, adoleſcens nondum quæſtorius: quoniam ita reſponſum habebatur: vt numen id ab optimo viro reciperetur: conſecraretur q;. Locrenſes legatos Romã miſerunt: qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur: quòd pecuniam Proſerpinæ abſtulerat: & liberos eorum, & coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P. Scipione proconſule, qui in Sicilia erat: in vrbem perlatus eſſet: tanquam luxuriaretur: miſſis ob hoc legatis à ſenatu, qui explorarent: an ea vera eſſent: purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accepta filia in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis, amicitiæ, quã cum Scipione ipſe iunxerat: renunciauit. Maſaniſſa rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat: amiſſo patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum ſæpe repetito, aliquot præliis à Syphace rege Numidarum victus, in totum priuatus eſt: & cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit: & cum eo primo ſtatim bello Hannonẽ Amilcaris filiũ cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum venerant: ab obſidione Vticæ depul-

C ſus hyberna communiuit. Sempronius Cos. in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCXV millia. Inter cenſores M. Liuium, & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nã & Claudius Liuio collegæ equum ademit: quòd à populo Romano damnatus: actusq; in exiliũ fuerat: & Liuius Claudio: quòd falſum in ſe teſtimoniũ dixiſſet: & quòd minime bona fide ſecum in gratiã rediſſet. idem omnes tribus, extra vnã, ærarias reliquit: quòd & innocentẽ ſe damnaſſent: & poſtea conſulem, cenſoremq; feciſſent.

LIBRI X

IN Africa Scipio Carthaginenſes, & eundem Syphacem Numidarum regem, Aſdrubalemq; pluribus prælus vicit, adiuuante Maſaniſſa: binaq; hoſtium caſtra expugnauit: in quibus XL millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Maſaniſſa Sophonisbã vxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit; & nuptiis factis vxorem habuit: caſtigatusq; à Scipione venenum ei trãſmiſit: quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq; eſt multis Scipionis victoriis: vt Carthaginẽſes in deſperationem acti in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. Isq; anno decimo ſexto Italia diſcedens in Africam traiecit: tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere, & cum de conditionibus pacis non conueniſſet: acie victus eſt. Pax Carthaginenſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat: vulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur: ex vulnere mortuus eſt. Reuerſus in vrbem Scipio ampliſſimum, nobiliſſimumq; egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certe hic imperator victæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

A T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

IN PARTE operis mei licet mihi præfari, quod in principio ſummæ totius profeſſi pleriq; ſunt rerum ſcriptores, bellum maxime memorabile omnium, quæ vnquã geſta ſint: me ſcripturum quod Annibale duce Carthaginenſes cũ populo Romano geſſere. nam neq; validiores opibus vllæ inter ſe ciuitates, genteſq; contulerunt arma: neq; his ipſis tantum vnquã viriũ, aut roboris fuit. & haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo punico conſerebant bello. & adeo varia belli fortuna, ancepſq; mars fuit: vt propius periculo fuerint, qui vicere. odiis etiã propè maioribus certarunt, q̄ viribus: Romanis indignantibus, quòd victoribus victi vltro inferrent arma: Pœnis, quòd ſuperbe, auareq; crederēt imperitatum victus eſſe. Fama etiam eſt: Annibalē annorũ fermè nouē pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hiſpaniam: cum perfecto Africo bello exercitum eò traiecturus ſacrificaret: altaribus admotum, tactis ſacris iureiurando adactum: ſe, cum primum poſſet, hoſtem fore populo Romano. Angebant ingentis ſpiritus virum Sicilia, Sardiniaq; amiſſæ. nam & Siciliam nimis celeri deſperatione rerum conceſſam, & Sardiniam inter motum Africæ fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito, interceptam. His anxius curis ita ſe Africo bello, quod fuit ſub recentem Romanam pacem: per quinque annos: ita deinde nouē annis in Hiſpania augendo punico imperio geſſit: vt appareret maius eum q̄ quod gereret, agitare in animo bellum: & ſi diutius vixiſſet: Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuiſſe: qui Annibalis ductu intu-

B lerunt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, diſtulerunt bellum. Medius Aſdrubal inter patrem & filium octo fermè annos imperium obtinuit, flore ætatis (vti ferunt) primo Amilcari conciliatus: gener inde ob altam indolem profectus animi aſcitus: & quia gener erat: factionis barchinæ opibus, quæ apud milites, plebemq; plus quàm modicæ erant: haud ſanè voluntate principum in imperio poſitus. Is plura conſilio quàm vi gerens, auſpiciis regulorum magis, conciliandiſq; per amicitiam principum nouis gentibus, q̄ bello aut armis, rem Carthaginenſem auxit. Cæterum nihilo ei pax tutior fuit. barbarus eum quidam palàm ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit: comprehenſuſq; à circunſtantibus haud alio q̄ ſi euaſiſſet vultu, tormentis quoq; cum lacerаretur: eo fuit habitu oris: vt ſuperante lætitia dolores, ridentis etiam ſpeciem præbuerit. Cum hoc Aſdrubale, quia miræ artis in ſolicitandis gentibus, imperioq; iungendis ſuo fuerat: fœdus renouauerat populus Romanus: vt finis vtriuſque imperii eſſet amnis Iberus: Saguntiniſq; mediis inter imperia duorum populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit quin prærogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus: imperatorq; ingenti omnium clamore atque aſſenſu appellatus erat: fauor etiam plebis ſequeretur. Hunc vix dum puberem Aſdrubal literis ad ſe acceſſierat: actaq; res in ſenatu etiam fuerat: Barchinis nitētibus vt aſſueſceret militiæ Annibal atque in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps, & æquum poſtulare videtur, inquit, Aſdrubal: & ego tamen non cenſeo quod petit, tribuendum. Cum admiratione tam ancipitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet: florem ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis fruendum præbuit: iuſto iure eum à filio repeti cenſet. nos tamen minime decet iuuentutem noſtram pro militari rudimēto aſſuefacere libidini imperatorum. An hoc timemus, ne Amilcaris filius nimis ſerò imperia immodica, & regni paterni ſpeciem videat? & cuius regis genero hæreditarii ſint relicti exercitus noſtri: eius filio parum mature ſeruiamus? Ego iſtum iuuenem domi tenendũ ſub legibus, ſub magiſtratibus docendum viuere æquo iure cum cæteris cenſeo: ne quandoq; paruus hic ignis incēdium ingens exuſcitet. Pauci, ac fermè optimus quiſq; Hannoni aſſentiebantur: ſed (vt plerunq; fit) maior pars meliorē vicit. Miſſus Annibal in Hiſpaniã primo ſtatim aduentu omnem exercitum in ſe conuertit. Amilcarem viuentē redditum ſibi veteres milites credere: eundem vigorem in vultu, vimq; in oculis, habitũ oris, lineamentaq; intueri deinde breui effecit: vt pater in ſe minimũ momentum ad fauorem conciliandũ eſſet. Nunquã ingenium idem ad res diuerſiſſimas, parendũ atq; imperandum, habilius fuit. itaq; haud facile diſcerneres: vtrũ imperatori, an exercitui carior eſſet. neq; Aſdrubal aliũ quenquã præficere malle, vbi quid fortiter ac ſtrenue agendũ eſſet: neq; milites, alio duce plus confidere, aut audere. plurimũ audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimũ conſilii inter ipſa pericula erat. nullo

C labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. caloris, ac frigoris patientia par: cibi, potioniſq; deſiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum, ſomniq; nec die, nec nocte diſcriminata tempora. id quod gerendis rebus ſupereſſet: quieti datum. ea neq; molli ſtrato, neque ſilentio acceſſita. multi ſæpe militari ſagulo opertum, humi iacentem inter cuſtodias, ſtationeſq; militum conſpexerunt. veſtitus nihil inter æquales excellens: arma, atq; equi conſpiciebantur. equitū, peditumq; idem longe primus erat. princeps prælium inibat: vltimus conſerto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingētia vitia æquabāt: inhumana crudelitas, perfidia plus q̃ punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio: Cū hac indole virtutum ac vitiorū triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit: nulla re, quæ agenda audendaq; magno futuro duci eſſet: prætermiſſa. Cæterū ex quo die dux eſt declaratus: velut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanum mandatū eſſet: nihil prolatandum ratus, ne ſe quoq;, vt patrem Amilcarem, deinde Aſdrubalem, cunctantem caſus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum ſtatuit: quibus oppugnandis haud dubie Romana arma mouebantur. in Olcadum fines prius (vltra Iberum ea gens in parte magis, q̃ in ditione Carthaginenſium erat) induxit exercitū: vt non petiſſe Saguntinos, ſed rerum ſerie, finitimis domitis gentibus, iungendoq; tractus ad id bellum videri poſſet. Carteiam vrbem opulentam caput gentis eius expugnat: diripitq;. quo metu perculſæ minores ciuitates, ſtipendio impoſito imperium accepere. victor exercitus, opulentuſq; præda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi large partiendo prædam, ſtipendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq; animis in ſe firmatis, vere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica, & Arbacala Carteiorum vrbes vi captæ. Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore æſtate domitæ gentis, cum ſe iunxiſſent: concitant Carpetanos: adortiq; Annibalem regreſſum ex Vacceis. haud procul Tago flumine agmen graue præda turbauere. Annibal prælio abſtinuit: caſtriſq; ſuper ripā poſitis, cum prima quies, ſilentiumq; ab hoſtibus fuit: agmen vado traiecit, valloq; ita producto, vt locū ad tranſgrediendū hoſtes haberent: inuadere eos tranſeuntes ſtatuit. equitibus præcepit: vt cum ingreſſos aquam viderent: adorirentur peditum agmen. in ripa elephantos ante quadraginta diſpoſuit. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum, Vacceorumq;, centum millia fuere: inuicta acies: ſi æquo dimicaretur campo. Itaq; & ingenio feroces, & multitudine freti, & quod metu ceſſiſſe credebant hoſtem: id morari victoriam rati, quod intereſſet amnis:

D clamore ſublato, paſſim ſine vllius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ vis ingens equitum in flumen immiſſa: medioq; alueo haudquaquam pari certamine concurſum: quippe vbi pedes inſtabilis, ac vix vado fidens vel inermi equite equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armiſq; liber, equo vel per medios gurgites ſtabili, cōminus eminuſq; rem gereret. Pars magna flumine abſumpta quidam vorticoſo amni delati in hoſtes, ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus ingreſſus in ſuam ripam tutior fuit: ex varia trepidatione cum in vnum colligerentur: prius quàm tanto ex pauore reciperent animos: Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus, fugam ex ripa fecit: vaſtatiſq; agris intra paucos dies Carpetanos quoque in deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberum, præter Saguntinos, Carthaginenſium erant. cum Saguntinis bellum nondum erat. cæterum iam belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur: maxime Turderanis. quos cū adiſſet idem, qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed vim quæri appareret: legati à Saguntinis Romam miſſi: auxilium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Conſules tūc Romæ erāt P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. qui cum legatis in ſenatum introductis de repu. retuliſſent: placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniam ad res ſociorum inſpiciendas: quibus ſi videretur digna cauſa: & Annibali denunciarent: vt ab Saguntinis ſociis populi Romani abſtineret: & Carthaginem in Africam traiicerent: ac ſociorum populi Ro. querimonias deferrent: hac legatione decreta, necdum miſſa, omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc delata ex integro res ad ſenatum. Alii prouincias conſulibus Hiſpaniam, atq; Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alii totum in Hiſpaniā, Annibalemq; intendebant bellū. erant qui non temere mouendam rem tantā, expectandoſq; ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima videbatur: vicit. legatiq; eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Bebius Pamphilus Saguntum ad Annibalē: atq; inde Carthaginem, ſi non abſiſteretur bello: ad ducem ipſum in pœnam fœderis rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant: conſultantq;: iam Saguntum ſumma vi oppugnabatur. Ciuitas ea longe opulentiſſima vltra Iberū fuit, ſita paſſus mille fermè à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur mixtiq; etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. cæterum in tantas breui creuerant opes, ſeu maritimis, ſeu terreſtribus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinæ: qua fidem ſocialem vſq; ad perniciem ſuam coluerunt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines, peruaſtatis paſſim agris, vrbem tripartito aggreditur. Angulus muri erat, in planiorem patentioremq;, quàm cætera circa, vallem vergens: aduerſus eū vineas agere inſtituit, per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed vt locus procul muro ſatis æquus agendis vineis fuit: ita haud quaquàm proſpere, poſtquam ad effectum operis

A ctum operis ventum eſt:cœptis ſuccedebat.& turris ingens imminebat: & muris, vt in ſuſpecto loco, ſupra cæteræ modum altitudinis emunitus erat: & iuuentus delecta, vbi plurimum periculi ac laboris oſtendebatur:ibi vi maiore obſiſtebāt.ac primo miſſilibus ſummouere hoſtem:nec quicq̃ ſatis tutum munientibus pati.deinde iam non pro mœnibus modo, atq; turri tela micare: ſed ad erumpendum etiam in ſtationes, operaq; hoſtium animus erat. quibus tumultuariis certaminibus haud ferme plures Saguntini cadebant, q̃ Pœni. Vt vero Annibal ipſe, dum murum incautius ſubit:aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit:tāta circa fuga, atq; trepidatio fuit: vt non multum abeſſet, quin opera ac vinea desererētur. Obſidio deinde per paucos dies magis, quàm oppugnatio fuit:dum vulnus ducis curaretur.per quod tempus vt quies certaminum erat:ita ab apparatu operum, ac munitionum nihil ceſſatum:itaq; acrius deintegro obortum eſt bellū:pluribusq; partibus, vix accipientibus quibuſdam opera locis, vineæ cœptæ agi:admoueriq; aries. Abūdabat multitudine hominum Pœnus.ad centum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur. Oppidani ad omnia tuenda, atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt:& non ſufficiebant. iam enim feriebantur arietibus muri:quaſſatæ quoq; multæ partes erant.vna continentibus ruinis nudauerat vrbem. tres deinceps turres, quātumq; inter eas muri erat:cum fragore ingenti prociderant, captumq; oppidū ea ruina crediderant Pœni. qua, velut ſi pariter vtroſq; murus texiſſet:ita vtrinque in pugnam procurſum eſt.Nihil tumultuariæ pugnæ ſimile erat:quales in oppugnationibus vrbium per occaſionem partis alterius conſeri ſolent:ſed iuſtæ acies, velut patēti campo, inter ruinas muri, tectaq; vrbis modico diſtantia interuallo conſtiterant.Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat: Pœno cepiſſe iam ſe vrbem, ſi paulum adnitatur, credente:Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora opponentibus:nec vllo pedem referente:ne relicto à ſe loco hoſtē immitteret. Itaq; quo acrius, & confertim magis vtrinq; pugnabatur:eo plures vulnerabantur:nullo inter arma corporaq; vano intercidente telo.Falarica erat Saguntinis, miſſile telum haſtili oblongo, & cætera tereti, præterquam ad extremum, vnde ferrū extabat.id, ſicut in pilo, quadratum ſtuppa circumligabant:linebantq; pice. ferrum autem tres in lōgum habebat pedes: vt cum armis transfigere corpus poſſet. ſed id maxime, etiam ſi hæſiſſet in ſcuto:nec penetraſſet in corpus:pauorem faciebat:quod cum medium accenſum mitteretur: conceptumq; ipſo motu multo maiorem ignem ferret:arma omitti cogebat: nudumq; militē ad inſequentes ictus præbebat.

B Cū ergo diu anceps fuiſſet certamen:& Saguntinis, quia præter ſpem reſiſterent:creuiſſent animi: Pœnus, quia non viciſſet:pro victo eſſet: clamorem repente oppidani tollunt:hoſtemq; in ruinas muri expellunt, inde impeditum, trepidantemq; exturbant:poſtremo fuſum, fugatumq; in caſtra redigunt. Interim ab Roma legatos veniſſe nunciatū eſt. quibus obuiam ad mare miſſi ab Annibale qui dicerent: nec tutò eos adituros inter tot tam effrenatarum gentium arma:nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operæ eſſe legationes audire. Apparebat non admiſſos protinus Carthaginem ituros. literas igitur, nunciosq; ad principes factionis barchinæ præmittit: vt præpararent ſuorum animos: nequid pars altera gratificari pro Romanis poſſet. Itaq; præterquam quòd admiſſi, auditiq; nō ſunt: ea quoque vana atque irrita legatio fuit. Hanno vnus aduerſo ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilentio propter authoritatem ſuam cum aſſenſu audientium egit. Per deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe, prædixiſſe ſe:ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent.non manes, non ſtirpem eius conquieſcere viri:nec vnquam, donec ſanguinis nominiſq; barchini quiſquam ſuperſit: quietura Romana fœdera. Iuuenem flagrantem cupidine regni, viamq; vnam ad id cernentem, ſi ex bellis bella ſerendo ſuccinctus armis legionibusq; viuat, velut materiam igni præbentes, ad exercitus miſiſtis.aluiſtis ergo hoc incendium:quo nunc ardetis.Saguntum veſtri circunſedent exercitus:vnde arcentur fœdere:mox Carthaginē circūſedebūt Romanæ legiones ducibus iiſdem diis: per quos priore bello rupta fœdera ſunt vlti. Vtrum hoſtem, an vos, an fortunam vtriuſque populi ignoratis? Legatos ab ſociis, & pro ſociis venientes bonus imperator veſter in caſtra non admiſit; ius gentium ſuſtulit.hi tamen, vnde ne hoſtium quidem legati arcentur:pulſi ad vos veniunt:res ex fœdere repetuntur: publica fraus abſit:authorem culpæ, & reum criminis depoſcunt.quo lenius agunt, ſegnius incipiūt: eo cum cœperint, vereor ne perſeuerantius ſæuiant. Aegates inſulas, Erycemq; ante oculos proponite:quæ terra mariq; per quatuor & viginti annos paſſi ſitis.Nec puer hic dux erat:ſed pater ipſe Amilcar, Mars alter, vt iſti volunt.ſed Tarento tum in Italia non abſtinueramus ex fœdere: ſicut nunc Sagunto non abſtinemus.vicerunt ergo dii, homineſq;:&, id de quo verbis ambigebatur: vter populus fœdus rupiſſet:euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius ſtabat:ei victoriam dedit.Carthagini nunc Annibal vineas, turreſq; admouet: Carthaginis mœnia quatit ariete. Sagunti ruinæ (falſus vtinam vates ſim) noſtris capitibus incident:ſuſceptumq; cum Saguntinis bellum, habendum cum Romanis eſt. Dedemus ergo Annibalem? dicet aliquis. Scio meam leuem eſſe in eo authoritatem, propter paternas inimicitias.ſed & Amilcarem eo periiſſe lætatus ſum:quòd ſi ille viueret:bellum iam cū Romanis haberemus:& hunc iuuenem tanq̃ furiam, facemq; huius belli odi, ac deteſtor. nec dedendum ſolum ad piaculum rupti fœderis;ſed ſi nemo depoſcat:deuehēdum in vltimas maris terrarumq; oras

C ablegandumq; eò, vnde nec ad nos nomen famaq; eius accedere, nec ſolicitare quietæ ciuitatis ſtatum poſſit. Ego autem ita cenſeo: legatos extemplo Romam mittendos: qui ſenatui ſatisfaciant: alios: qui Annibali nuncient: vt exercitum ab Sagunto abducat: ipſumq; Annibalem ex fœdere Romanis dedant. tertiam legationem ad res Sagũtinis reddẽdas decerno. Cum Hanno peroraſſet: nemini omniũ certare oratione cum eo neceſſe fuit. adeo propè omnis ſenatus Annibalis erat: infeſtiusq; locutum arguebant Hannonem: q̃ Flaccum Valerium legatum Romanum. Reſponſum inde legatis Romanis eſt: bellum ortum ab Saguntinis, non ab Annibale eſſe. populum Ro. iniuſte facere: ſi Saguntinos vetuſtiſſimæ Carthaginenſium ſocietati præponat. Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis: Annibal, quia feſſum militem prælijs, operibusq; habebat: paucorum iis dierum quietem dedit, ſtationibus ad cuſtodiam vinearum, aliorumq; operum diſpoſitis. interim animos eorum nunc ira in hoſtes ſtimulando, nunc ſpe præmiorum accendit. vt vero pro concione prædam captæ vrbis edixit militum fore: adeo accenſi omnes ſunt: vt, ſi extemplo ſignũ datum eſſet: nulla vi reſiſti videretur poſſe. Saguntini vt à prælijs quietem habuerant, nec laceſſentes, nec laceſſiti per aliquot dies: ita non nocte, non die vnq̃ ceſſauerant ab opere: vt nouum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis erat: reficerent. Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior, q̃ ante adorta eſt: nec qua primum, aut potiſſimum parte ferrent opem, cum omnia varijs clamoribus ſtreperent: ſatis ſcire poterãt. Ipſe Annibal, quà turris mobilis omnia munimenta vrbis ſuperans altitudine agebatur: hortator aderat. quæ cum admota, catapultis, baliſtisq; per omnia tabulata diſpoſitis, muros defenſoribus nudaſſet: tum Annibal occaſionem ratus, quingentos fermè Afros cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus: quod cæmenta non calce durata erant: ſed interlita luto, ſtructuræ antiquæ genere. itaq; ante quàm cæderetur, ruebat: perq; patentia ruinis agmina armatorum in vrbem vadebãt. locum quoq; editum capiunt: collatisq; eò catapultis, baliſtisq;, vt caſtellum in ipſa vrbe velut arcem imminentem haberent: muro circundant. & Saguntini murum interiorem ab nondum capta vrbis parte ducunt. Vtrinq; ſumma vi & muniunt: & pugnant. ſed interiora tuendo, minorem in dies vrbẽ Saguntini faciunt. ſimul creſcit inopia omnium lõga obſidione: & minuitur expectatio externæ opis: cum tam procul Romani, vnica ſpes, circa omnia hoſtiũ eſſent. pauliſper tamen affectos animos recreauit repentina profectio Annibalis in Oretanos, Carpetanosq;. qui duo populi delectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus metũ defectionis cum præbuiſſent: oppreſſi celeritate Anni-
D balis omiſerunt mota arma. Nec Saguntini oppugnatio ſegnior erat: Maharbale Himilconis filio, quẽ præfecerat Annibal: ita impigre rem agente: vt ducem abeſſe, nec ciues, nec hoſtes ſentirent. Is & prælia aliquot ſecunda fecit: & tribus arietibus aliquantum muri diſcuſſit: ſtrataq; omnia recentibus ruinis aduenienti Annibali oſtendit. itaq; ad ipſam arcem extemplo ductus exercitus: atroxq; prælium cum multorũ vtrinq; cæde initum: & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos exigua pacis ſpes, Alconem Saguntinum, & Alorcum Hiſpanum. Alcon inconſciis Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Annibalem noctu trãſiſſet: poſtq̃ nihil lachrymæ mouebant, conditionesq; triſtes, vt ab irato victore ferebantur: transfuga ex oratore factus, apud hoſtem manſit: moriturum affirmans, qui ſub conditionibus his de pace ageret. Poſtulabatur autem: redderent res Turdetanis: traditoq; omni auro atq; argento, egreſſi vrbe cum ſingulis veſtimentis ibi habitarent: vbi Pœnus iuſſiſſet. Has pacis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos, Alorcus vinci animos vbi alia vincantur, affirmãs, ſe pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem tum miles Annibalis: cæterum publice Saguntinis amicus, atq; hoſpes. Tradito palàm telo cuſtodibus hoſtium, trãsgreſſus munimenta, ad prætorem Saguntinum (& ipſe ita iubebat) eſt deductus. Quò cum extemplo concurſus omnis generis hominũ eſſet factus: ſummota cætera multitudine, ſenatus Alorco datus eſt. cuius talis oratio fuit.

Si ciuis veſter Alcon ſicuti ad pacem petendã ad Annibalem venit: ita pacis cõditiones ab Annibale ad vos retuliſſet: ſuperuacaneũ hoc mihi fuiſſet iter: quo nec orator Annibalis, nec trãsfuga ad vos veniſſem. cum vero ille aut veſtra, aut ſua culpa manſerit apud hoſtem: ſi metum ſimulauit, ſua: veſtra, ſi periculum eſt apud vos vera referentibus: ego, ne ignoretis eſſe aliquas & ſalutis, & pacis vobis conditiones: pro vetuſto hoſpitio, quod mihi vobiſcum eſt: ad vos veni. Veſtra autẽ cauſa me, nec vllius alterius loqui, quæ loquor apud vos: vel ea fides ſit: quod neq; dum veſtris viribus reſtitiſtis: neq; dum auxilia ab Romanis ſperaſtis: pacis vnquam apud vos mentionem feci. poſtquam nec ab Romanis vobis vlla ſpes eſt: nec veſtra iam aut arma vos, aut mœnia ſatis defendunt: pacem affero ad vos magis neceſſariã, q̃ æquam. cuius ita aliqua ſpes eſt: ſi eam quẽadmodum vt victor fert Annibal: ſic vos vt victi audiatis: ſi nõ id, quod amittitur: in damno, cum omnia victoris ſint: ſed quicquid relinquitur: pro munere habituri eſtis. Vrbem vobis, quam ex magna iam parte dirutam, captam ferè totam habet: adimit: agros relinquit: locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis: aurum, argentumq; omne, publicum priuatumq; ad ſe iubet deferri coniugum, veſtraq; corpora, ac liberorum veſtrorum ſeruat inuiolata: ſi inermes cum binis veſtimentis velitis à Sagunto exire. Hæc victor hoſtis imperat. hæc, quanquam ſint grauia, atque acerba: fortuna veſtra vobis ſuadet. Equidem, haud deſpero:

A ſpero:cum omnium poteſtas ei à vobis facta ſit: aliquid ex his rebus remiſſurum. Sed hæc patienda cenſeo potius, quàm trucidari corpora veſtra, rapi trahiq; ante ora veſtra coniuges, ac liberos belli iure ſinatis. Ad hæc audienda cum circũfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi concilium: repente primores ſeceſſione facta, priuſquam reſponſum daretur: argentum, aurumq; omne ex publico priuatoq; in forum collatum in ignem ad id raptim factum conicientes, eodem pleriq; ſemetipſos præcipitauerunt. Cum ex eo pauor, ac trepidatio totam vrbem peruaſiſſet: alius inſuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat: perq; ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto cum ſignum imperatori dediſſet: nudatam ſtationibus cuſtodiisq; ſolitis hoſtium eſſe vrbẽ: non cunctandum in tali occaſione ratus Annibal, totis viribus aggreſſus vrbẽ momento cepit: ſigno dato: vt omnes puberes interficerentur. quod imperium crudele, cæterum propè neceſſarium cognitum in ipſo euentu eſt. cui enim parci potuit ex iis, qui aut incluſi cum coniugibus, ac liberis domos ſuper ſeipſos concremauerunt! aut armati nullum ante finem pugnæ quàm morientes fecerunt! Captum oppidum eſt cum ingenti præda. quanquam pleraque ab dominis de induſtria corrupta erant: & in cædibus vix vllum diſcrimen ætatis ira fecerat, & captiui militum præda fuerant: tamen ex pretio rerum venditarum aliquantum pecuniæ redactum eſſe conſtat: & multam pretioſam ſupellectilem, veſtemq; miſſam Carthaginem. Octauo menſe, quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam ſcripſere: inde Carthaginem Nouam in hyberna Annibalem conceſſiſſe: quinto deinde menſe, quàm à Carthagine profectus ſit: in Italiam perueniſſe. Quæ ſi ita ſunt: fieri non potuit: vt P. Cornelius, T. Sempronius cõſules fuerint: ad quos & in principio oppugnationis legati Saguntini miſſi ſint: & qui in ſuo magiſtratu cum Annibale, alter ad Ticinum amnem, ambo aliquanto poſt ad Trebiam pugnauerint. aut omnia breuiora aliquanto fuere: aut Saguntum principio anni, quo P. Cornelius, T. Sempronius conſules fuerunt: non cœptum oppugnari eſt: ſed captum. nam exceſſiſſe pugna ad Trebiam in annum Cn. Seruilii, & C. Flaminii non poteſt. quia Flaminius Arimini conſulatum iniit, creatus ab T. Sempronio conſule: qui poſt pugnam ad Trebiam ad creandos conſules Romam cum veniſſet: comitiis perfectis, ad exercitum in hyberna rediit. Sub idem ferè tempus & legati, qui redierant à Carthagine: Romam retulerunt: omnia hoſtilia eſſe: & Sagunti excidium nunciatum eſt: tantusq; ſimul mœror patres, miſericordiaq; ſociorum peremptorum indigne, & pudor non lati auxilii, & ira in Carthaginenſes, metusq; de ſumma rerũ cepit: velut ſi iam ad portas hoſtis eſſet: vt tot vno tempore motibus animi turbati trepidarent magis, quàm conſulerent. Nam neq; hoſtem

B acriorem, bellicoſioremq; ſecum congreſſum: nec rem Romanam tam deſidem vnquam fuiſſe, atque imbellem. Sardos, Corſosq;, & Hiſtros, atq; Illyricos laceſſiſſe magis, q̃ exercuiſſe Romana arma: & cum Gallis tumultuatum magis, quàm belligeratum. Pœnum hoſtem veteranum trium & viginti annorum militia duriſſima inter Hiſpanas gentes ſemper victorem, primũ Amilcare, deinde Aſdrubale, nunc Annibale duce acerrimo aſſuetum, recentem ab excidio opulentiſſimæ vrbis Iberum tranſire: trahere ſecum tot excitos Hiſpanorum populos: conciturum auidas ſemper armorum Gallicas gentes: cum orbe terrarũ bellum gerendum in Italia, ac pro mœnibus Romanis eſſe. Nominatæ iam antea conſulibus prouinciæ erant. tum ſortiri iuſſi. Cornelio Hiſpania, Sempronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annum decretæ legiones: & ſociorum, quantũ ipſis videretur: & claſſis, quanta parari poſſet. quatuor & viginti peditum Romanorum millia ſunt ſcripta: mille & octingenti equites ſociorum XLIIII peditum, & IIII equitum. naues CCXX quinqueremes, celoces viginti deductæ. Latum inde ad populum: vellent: iuberent: populo Carthaginenſi bellũ indici: eiusq; belli cauſa ſupplicatio per vrbem habita: atq; adorati dii: vt bene, ac feliciter eueniret: quod bellum populus Romanus iuſſiſſet. Inter cõſules ita copiæ diuiſæ. Sempronio datæ legiones duæ: ea quaterna millia erant peditum, & trecenti equites: ſociorum ſedecim millia peditum, equites mille octingenti: naues longæ CLX, celoces duodecim. Cum his terreſtribus, maritimisq; copiis T. Sempronius miſſus in Siciliam: ita in Africam tranſmiſſurus: ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet. Cornelio minus copiarum datum: quia L. Manlius prætor & ipſe cum haud inualido præſidio in Galliam mittebatur. Nauiũ maxime Cornelio numerus diminutus. LX quinqueremes datæ: (neq; enim mari venturum, aut ea parte bello dimicaturum hoſtem credebant) & duæ Romanæ legiones cum ſuo iuſto equitatu, & quatuordecim millibus ſociorum peditũ, equitibus mille ducentis. Duas legiones Romanas, & quatuordecim millia ſociorum peditum, mille equites ſocios, DC Romanos Gallia prouincia eodem anno verſa in punicum bellum habuit. His ita comparatis, vt omnia iuſta ante bellum fierent: legatos maiores natu, Q. Fabium, M. Liuium, L. Æmylium, C. Licinium, Q. Bebium, in Africam mittunt ad percunctandos Carthaginenſes: publico'ne conſilio Annibal Saguntum oppugnaſſet! & ſi, id quod facturi videbantur: faterentur: ac defenderent publico conſilio factum: vt indiceretur populo Carthaginenſi bellum. Romani poſtq̃ Carthaginem venerunt: cum ſenatu datus eſſet: & Q. Fabius nihil vltra q̃ vnum, quod mandatum erat: percunctatus eſſet: tum ex Carthaginenſibus vnus princeps, Vana Romani, inquit, & prior legatio fuit: cum Annibalem tanquã ſuo

C conſilio Saguntum oppugnantem depoſcebatis. cæterum hæc legatio verbis adhuc lenior eſt, re aſperior. tunc enim Annibal & inſimulabatur, & depoſcebatur. nunc à nobis & confeſſio culpæ exprimitur: & vt à confeſſis res extemplo repetuntur. Ego autem non priuato, publico'ue conſilio Saguntũ oppugnatum ſit, quærendũ cenſeo: ſed vtrum iure, an iniuria. noſtra enim hæc quæſtio, atq; animaduerſio in ciuem noſtrum eſt: noſtro, an ſuo fecerit arbitrio. vobiſcum vna diſceptatio eſt: licuerit'ne per fœdus fieri. Itaq; quoniam diſcerni placet: quid publico conſilio, quid ſua ſponte imperatores faciãt: nobis vobiſcum fœdus eſt à Luctatio conſule ictum: in quo cauetur vtrorunq; ſociis. nihil de Saguntinis (necdum enim erãt ſocii veſtri) cautum eſt. At enim eo fœdere, quod cum Aſdrubale ictum eſt: Sagũtini excipiuntur. aduerſus quod nihil ego dicturus ſum: niſi quod à vobis didici. vos enim quod C. Luctatius conſul primo nobiſcum fœdus icit: quia neq; authoritate patrum, nec populi iuſſu ictũ erat: negaſtis vos eo teneri. itaq; aliud deintegro fœdus publico conſilio ictũ eſt. ſi vos non tenent veſtra fœdera, niſi ex authoritate aut iuſſu veſtro icta: ne nos quidem Aſdrubalis fœdus, quod nobis inſciis icit: obligare potuit. Proinde omittite Sagunti, atq; Iberi mẽtionem facere: & quod diu parturit animus veſter: aliquando pariat. Tum Romanus ſinu ex toga facto, hic, inquit, vobis bellum, & pacem portamus: vtrum placet, ſumite. Sub hanc vocem haud minus ferociter, daret vtrum vellet: ſuc clamatum eſt. & cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt: & quibus acciperent animis: iiſdem ſe geſturos. Hæc directa percunctatio, ac denunciatio belli magis ex dignitate populi Romani viſa eſt: q̃ de fœderum iure verbis diſceptare, cũ ante, tum maxime Sagunto exciſa. nam ſi verborũ diſceptationis res eſſet: quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatii priore fœdere cõmutatum eſt: cõparandum non erat: cum in Luctatii fœdere diſſerte additum eſſet: ita id ratum fore: ſi populus cenſuiſſet: in Aſdrubalis fœdere, nec exceptum tale quicq̃ fuerit: & tot annorum ſilentio ita viuo eo comprobatum ſit fœdus: vt ne mortuo quidem authore quicq̃ mutaretur. quanq̃ & ſi priore fœdere ſtaretur: ſatis cautum erat Saguntinis, ſociis vtrorumq; exceptis. nam neq; additum erat: iis, qui tunc eſſent: nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere nouos liceret ſocios: quis æquũ cenſeret: aut ob nulla quenq̃ merita in amicitiam recipi? aut receptos in fidem non defendi? tantum: ne Carthaginenſium ſocii, aut ſolicitarentur ad defectionem: aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur. Legati Romani ab Carthagine, ſicut his Romæ imperatum erat: in Hiſpaniam: vt adirent ciuitates: vt in ſocietatem pellicerent: aut auerterent à Pœnis: traiecerunt. Ad Barguſios primum venerunt. à

D quibus benigne excepti, quia tædebat imperii Punici: multos trans Iberum populos ad cupidinẽ nouæ fortunæ erexerunt. Ad Volcianos inde eſt ventum. quorum celebre per Hiſpaniam reſponſum cæteros populos à ſocietate Romana auertit. ita enim maximus natu ex iis in concilio reſpondit. Quæ verecundia eſt vos Romani poſtulare, vti veſtram Carthaginenſium præponamus amicitiæ? cũ qui id fecerunt Saguntini: crudelius, q̃ Pœnus hoſtis perdidit: vos ſocii prodideritis. ibi quæratis ſocios cenſeo: vbi Saguntina clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicut lugubre, ita inſigne documentum Sagunti ruinæ erunt: ne quis fidei Romanæ, aut ſocietati confidat. Inde extemplo abire finibus Volcianorum iuſſi, ab nullo deinde concilio Hiſpaniæ benigniora verba tulere. itaq; nequicq̃ peragrata Hiſpania in Galliã tranſeũt. In his noua, terribiliſq; ſpecies viſa eſt: quòd armati (ita mos gentis erat) in concilium venerunt. Cum verbis extollentes virtutem gloriamq; populi Romani, ac magnitudinem imperii, petiſſent: ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros, vrbeſq; ſuas tranſitum darent: tantus cum fremitu riſus dicitur ortus: vt vix à magiſtratibus, maioribuſq; natu iuuẽtus ſedaretur. adeo ſtolida, impudenſq; poſtulatio viſa eſt: cenſere ne in Italiam tranſmittant Galli bellũ: ipſos id auertere in ſe: agroſq; ſuos pro alienis populãdos obiicere. Sedato tandẽ fremitu, reſponſum legatis eſt: neq; Romanorum in ſe meritum eſſe: neq; Carthaginenſium iniuriam: ob quæ aut pro Romanis, aut aduerſus Pœnos ſumant arma. Contra ea audire ſeſe: gentis ſuæ homines agris, finibuſq; Italiæ pelli à populo Romano: ſtipendiumq; pendi: & cætera indigna pati. Eadem fermè in cæteris Galliæ conciliis dicta, auditaq;. nec hoſpitale quicq̃, pacatum'ue ſatis prius auditum: q̃ Maſſiliam venerunt. ibi omnia ab ſociis inquiſita cum cura ac fide, cognita: præoccupatos iam ab Annibale Gallorũ animos eſſe. ſed ne illi quidem ipſi ſatis mitem gentem fore: (adeo ferocia, atq; indomita ingenia eſſe) ni ſubinde auro, cuius auidiſſima gens eſt: principum animi conciliẽtur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ populis, legati Romam redeunt: haud ita multo poſt q̃ conſules in prouincias profecti erant. ciuitatem omnem in expectationẽ belli erectam inuenerunt: ſatis conſtante fama, iam Iberum Pœnos tranſiſſe. Annibal Sagunto capto Carthaginẽ Nouam in hyberna cõceſſerat, ibiq; auditis, quæ Romæ, quæq; Carthagine acta, decretaq; forent: ſeq; non ducẽ ſolum, ſed etiã cauſam eſſe belli: partitis, diuenditiſq; reliquiis prædæ, nihil vltra differendum ratus, Hiſpani generis milites conuocat. Credo ego vos, inquit, ſocii & ipſos cernere: pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finienda vobis militiã, exercituſq; dimittendos eſſe: aut in alias terras transferendum bellum. ita enim hæ gentes non pacis ſolum, ſed etiam victoriæ bonis florebunt: ſi ex aliis gentibus prædam, & gloriam quæremus. itaq; cum longinqua ab domo inſtet militia: incertumq; ſit quãdo domos veſtras, & quæ cuiq; ibi chara ſint, viſuri

A ſuri eſtis:ſiquis veſtrum ſuos inuiſere vult:cõmeatum do.primo vere edico adſitis:vt diis bene iuuan-
tibus bellum ingentis gloriæ, prædæq; futurum incipiamus. Omnibus ferè viſendi domos oblata
vltro poteſtas grata erat,& iam deſiderantibus ſuos, & longius in futurum prouidẽtibus deſiderium.
Per totum tempus hyemis quies inter labores aut iam exhauſtos, aut mox exhauriendos, renouauit
corpora animosq; ad omnia deintegro patienda.vere primo ad edictum conuenere.Annibal cum re-
cenſuiſſet omnium auxilia gentium:Gadeis profectus Herculi vota exoluit: nouisq; ſe obligat votis:
ſi cætera proſpera eueniſſent. Inde partiens curas ſimul inferendi,atq; arcendi belli,ne,dum ipſe terre-
ſtri per Hiſpaniam,Galliasq; itinere Italiam peteret:nuda, apertaq; Romanis Africa ab Sicilia eſſet:
valido præſidio eam firmare ſtatuit.pro eo ſupplementum ipſe ex Africa, maxime iaculatorum leuiũ
armis petiit:vt Afri in Hiſpania,Hiſpani in Africa', melior procul ab domo futurus vterq; miles, ve-
lut mutuis pignoribus obligati ſtipendia facerent. Tredecim millia octingentos quinquaginta pedi-
tes cetratos miſit in Africam,& funditores baleares octingentos ſeptuaginta, equites miſtos ex mul-
tis gentibus mille ducentos.has copias partim Carthagini præſidio eſſe, partim diſtribui per Africã
iubet,ſimul conquiſitoribus in ciuitates miſſis,quatuor millia conſcripta delectæ iuuentutis, præſi-
dium eoſdem,& obſides duci Carthaginẽ iubet.Neq; Hiſpaniam negligendam ratus,atq; ideo haud
minus,quòd haud ignarus erat: circuitam ab Romanis eam legatis ad ſolicitandos principum ani-
mos:Aſdrubali fratri viro impigro eam prouinciam deſtinat:firmatq; eum Africis maxime præſidiis,
peditum Afrorum vndecim millibus,octingentis quinquaginta Liguribus,trecentis Balearibus. ad
hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices,miſtum Punicum Afris genus,trecenti,& Numi
dæ,Maurîq; accolæ Oceani ad mille octingentos,& parua Ilergetũ manus ex Hiſpania ducenti equi-
tes:& nequod terreſtris deeſſet auxilii genus:elephanti quatuordecim.claſſis præterea data ad tuendã
maritimam oram:quia qua parte belli vicerant:ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat:
quinquaginta quinqueremes,quadriremes duæ,triremes quinq;.ſed aptæ,inſtructæq; remigio trigin
ta & duæ quinqueremes erant,& triremes quinq;. Ab Gadibus Carthaginem ad hyberna exercitus
rediit:atq; inde profectus præter Etouiſſam vrbem ad Iberum maritimamq; oram ducit. Ibi fama eſt
in quiete viſum ab eo iuuenem diuina ſpecie:qui ſe ab Ioue diceret ducem in Italiam Annibali miſ-
ſum.proinde ſequeretur:neq; vſquam à ſe deflecteret oculos.pauidum primo nuſquam circunſpicien-
tem,aut reſpicientem ſecutum:deinde cura humani ingenii cum quidnam id eſſet,quod reſpicere ve-
titus eſſet:agitaret animo:temperare oculis nequiuiſſe. tum vidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitu-
B dine cum ingenti arborum,ac virgultorum ſtrage ferri:ac poſt inſequi cum fragore cœli nimbum. tũ
quæ moles ea,quid'ue prodigii eſſet,quærentem audiſſe:vaſtitatem Italiæ eſſe:pergeret porrò ire:nec
vltra inquireret:ſineretq; fata in occulto eſſe.Hoc viſu lætus tripartito Iberũ copias traiecit: præmiſ-
ſis,qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat,donis conciliarent:Alpiumq; tranſitus ſpe-
cularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberum traduxit. Ilergetes inde,
Barguſiosq;,& Auſetanos,& Aquitaniam, quæ ſubiecta Pyreneis montibus eſt:ſubegit: oræq; huic
omni præfecit Hannonem:vt fauces,quæ Hiſpanias Galliis iungunt:in poteſtate eſſent. Decẽ millia
peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data:& mille equites. Poſtq̃ per Pyreneum ſal-
tum traduci exercitus cœptus eſt: rumorq; per barbaros manauit certior de bello Romano: tria mil-
lia inde Carpetanorum peditum iter auerterunt. conſtabat non tam bello motos, q̃ longinquitate
viæ,inſuperabiliq; Alpium tranſitu.Annibal quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: ne cæte-
rorum etiã feroces animi irritarentur: ſupra ſeptem millia hominum domos remiſit:quos & ipſe gra-
uari militia ſenſerat:Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulans.inde ne mora, atq; ocium animos ſo-
licitarent:cum reliquis copiis Pyreneum tranſgreditur: & ad oppidum Illiberum caſtra locat. Galli
quanquam Italiæ bellum inferri audiebant:tamen quia vi ſubactos trans Pyreneum Hiſpanos fama
erat:præſidiaq; valida impoſita:metu ſeruitutis ad arma conſternati,Ruſcinonẽ aliquot populi con-
ueniunt.quod vbi Annibali nunciatum eſt:moram magis q̃ bellum metuẽs, oratores ad regulos eo-
rum miſit:colloqui ſemetipſum velle cum his:& vel illi propius Illiberum accederent: vel ſe Ruſcino-
nem proceſſurum,vt ex propinquo congreſſus facilior eſſet.nam & accepturum eos in caſtra ſua ſe læ-
tum:nec cunctanter ſe ipſum ad eos venturum.hoſpitem enim ſe Galliæ, non hoſtem aduenisse: nec
ſtricturum ante gladium:ſi per Gallos liceat: q̃ in Italiam veniſſet. Et per nuncios quidem hæc. Vt
vero reguli Gallorum caſtris ad Illiberum extemplo motis,haud grauate ad Pœnum venerunt: capti
donis cum bona pace exercitum per fines ſuos præter Ruſcinonem oppidum tranſmiſerunt. In Ita-
liam interim nihil vltra, q̃ Iberum tranſiſſe Annibalem, à Maſſilienſium legatis Romam perlatum
erat:cum perinde,ac ſi Alpes iam tranſiſſet:Boii ſolicitatis Inſubribus defecerunt:nec tam ob veteres
in populum Romanum iras: quàm quòd nuper circa Padum Placentiam, Cremonamq; colonias
in agrum Gallicum deductas ægre patiebantur. Itaque armis repente arreptis, in eum ipſum agrum
impetu facto,tantum terroris ac tumultus fecerunt: vt non agreſtis modo multitudo, ſed ipſi trium-
uiri Romani,qui ad agrum venerant aſſignandum:diffiſi Placentiæ mœnibus,Mutinã confugerunt:

C C.Luctatius, A.Seruilius, T.Annius. Luctatii nomen haud dubium eſt. pro A.Seruilio, & T.Annio,
Q.Acilium, & C.Herennium habent quidam annales: alii P.Cornelium Aſinam, & C.Papyrium
Maſonem. Id quoq; dubium eſt: legati ad Boios ad expoſtulandum miſſi, violati ſint: an in triũuiros
agrum metanteis impetus ſit factus. Mutinæ cum obſiderentur: & gens ad oppugnandarum vrbium
artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, ſegnis intactis aſſideret muris: ſimulari cœptũ de pa-
ce agi. euocatiq; ab Gallorum principibus legati ad colloquium, non contra ius modo gentium, ſed
violata etiam, quæ data in id tempus erat: fide, comprehenduntur: negantibus Gallis, niſi obſides ſibi
redderentur, eos ſe dimiſſuros. Cum hæc de legatis nunciata eſſent: & Mutina, præſidiumq; in pericu-
lo eſſet: L.Manlius prætor ira accẽſus effuſum agmen ad Mutinam ducit. Syluæ tunc circa viã erant,
pleriſq; incultis. ibi inexplorato profectus, in inſidias præcipitatus: multaq; cum cæde ſuorum ægre
in apertos campos emerſit. ibi caſtra cõmunita: & quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes: refecti ſunt
militum animi: quanq̃ accisas res ſatis conſtabat. Iter deinde deintegro cœptum. necdum per paten-
tia loca ducebatur agmen: cum apparuit hoſtis. vbi rurſus ſyluæ intratæ tum poſtremos adorti cum
magna trepidatione ac pauore omnium, octingentos milites occiderunt: ſex ſigna ademere. Finis &
Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit: vt ex ſaltu inuio, atq; impedito euaſere. inde apertis locis
facile tutantes agmen Romani Cannetum vicum propinquum Pado contendẽre. ibi ſe munimento
ad tempus, commeatibusq; fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio aduerſus creſcentem in dies
multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtq̃ eſt Romam perlatus: & Punicũ in-
ſuper Gallico bello auctum patres acceperunt: C.Attilium prætorem cum vna legione Roma-
na, & quinque millibus ſociorum delectu nouo à conſule conſcriptis, auxilium ferre Manlio iubent.
qui ſine vllo certamine (abſceſſerant enim metu hoſtes) Cannetum peruenit. Et P.Cornelius in lo-
cum eius, quæ miſſa cum prætore fuerat: tranſcripta legione noua, profectus ab vrbe ſexaginta longis
nauibus præter oram Hetruriæ, Ligurumq;, & inde Salyum, mox peruenit Maſſiliam: & ad proximũ
oſtium Rhodani (pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit) caſtra locat: vix dum ſatis credens
Annibalem ſuperaſſe Pyreneos monteis. quem vt de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit:
incertus quonam ei loco occurreret, necdum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, tre-
centos interim delectos equites, ducibus Maſſilienſibus & auxiliaribus Gallis, ad exploranda omnia,
viſendoſq; ex tuto hoſtes præmittit. Annibal cæteris metu, aut pretio pacatis, iam in Volcarum per-
D uenerat agrum, gentis validæ. colunt autem circa vtranq; ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro ar-
ceri Pœnum poſſe, vt flumen pro munimento haberent: omnibus fermè ſuis trans Rhodanum traie-
ctis, vlteriorem ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos, qui ipſas
ſedes tenuerant: ſimul perlicit donis ad naues vndique contrahendas, fabricãdaſq;: ſimul & ipſi traiici
exercitum, leuariq; q̃primum regionem ſuam tanta vrgente hominum turba cupiebant. Itaq; ingens
coacta vis nauium eſt, lintriumq; temere ad vicinalem vſum paratarum. nouaſq; alias primum Galli
inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites, ſimul copia materiæ, ſimul facilita-
te operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent: curantes,
raptim faciebant: quibus ſe, ſuaq; transueherent. Iamq; omnibus ſatis comparatis ad traiiciendum,
terrebant ex aduerſo hoſtes omnem ripam equis viriſq; obtinentes. quos vt auerteret: Hannonẽ Bo-
milcaris filium vigilia prima noctis cum parte copiarum, maxime Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter
vnius diei iubet: & vbi primo poſſit: q̃ occultiſſime traiecto amni, circũducere agmen: vt cum facto
opus ſit: adoriatur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educũt inde millia quinq; & viginti fermè
ſupra paruæ inſulæ circumfuſum amnem, latiorem vbi diuidebatur: eoq; minus alto alueo tranſitum
oſtendẽre. ibi raptim cæſa materia: rateſq; fabricatæ: in quibus equi, viriq;, & alia onera traiicerentur.
Hiſpani ſine vlla mole in vtres veſtimentis coniectis, ipſi cetris ſuperpoſitis incubantes flumen tranſ-
natauere. Et alius exercitus ratibus iunctis traiectus, caſtris propè flumen poſitis, nocturno itinere
atq; operis labore feſſus quiete vnius diei reficitur: intento duce ad conſilium opportune exequẽdum.
Poſtero die profecti ex loco: prodito fumo ſignificante tranſiſſe: & haud procul abeſſe. quod vbi acce-
pit Annibal: ne tempori deeſſet: dat ſignum ad traiiciendum. Iam paratas aptataſq; habebat pedes
lintres. eques ferè propter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduerſi impetum fluminis
parte ſuperiore tranſmittens, tranquillitatem infra traiicientibus lintribus præbebat. equorum pars
magna nantes loris à puppibus trahebantur: præter eos: quos inſtructos frenatoſq;, vt extẽplo egreſ-
ſo in ripam equiti vſui eſſent: impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum variis vlulatibus,
cantuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, vibranteſq; dextris tela: quanquam & ex aduerſo
terrebat tanta vis nauium cum ingenti ſono fluminis, & clamore vario nautarum, & militum:
qui nitebantur perrumpere impetum fluminis: & qui ex altera ripa traiicientes ſuos hortabantur.
Iam ſatis pauentes aduerſo tumultu terribilior ab tergo adortus clamor, caſtris ab Hannone ca-
ptis. mox & ipſe aderat: anceps q; terror circunſtabat: & è nauibus tanta vis armatorum in terram
euadens, & à tergo improuiſa premebat acies. Galli poſtquàm vim facere conati, vltro pelleban-
tur:

A tur:quà patere viſum maxime iter, perrumpunt: trepidiq́; in vicos paſſim ſuos diffugiunt. Annibal
cæteris copiis per ocium traiectis, ſpernens iam Gallicos tumultus caſtra locat. Elephantorū traiicien-
dorum varia conſilia fuiſſe credo. certe variata memoria eſt actæ rei. quidam cōgregatis ad ripam ele-
phantis tradunt ferociſſimum ex iis irritatum à rectore ſuo, cum refugientem in aquam natantem ſe-
queretur: traxiſſe gregem: vt quenq; timentem altitudinem deſtituerat vadum, impetu, ipſo fluminis
in alteram ripam rapiente. Cæterum magis conſtat ratibus traiectos. id vt tutius conſilium ante rem
foret: ita acta re, ad fidem pronius eſt. Ratem vnam ducentos longam pedes, quinquaginta latam, à
terra in amnem porrexerunt. quam, ne ſecunda aqua deferretur: pluribus retinaculis validis parte ſu-
periore ripæ religatam pontis in modum humo iniecta conſtrauerunt: vt belluæ audacter velut per ſo-
lum ingrederentur. altera ratis æque lata, longa pedes centū, ad traiiciēdum flumen apta, huic copu-
lata eſt: & cum elephanti per ſtabilem ratem, tanquam viam, prægredientibus fœminis, acti, in mino-
rem applicatam tranſgreſſi ſunt: ea extemplo reſolutis, quibus leuiter annexa erat vinculis, ab actua-
riis aliquot nauibus ad alteram ripam pertrahitur. ita primis expoſitis, alii deinde repetiti, ac traie-
cti ſunt. nihil ſanè trepidabant: donec continenti velut ponte agerentur. primis erat pauor, cū ſoluta
ab cæteris rate in altum raperentur: ibi vrgentes inter ſe, cedentibus extremis ab aqua, trepidatio-
nem aliquantum edebant: donec quietem ipſi timor circūſpicientibus aquam feciſſet. excidēre etiam
ſæuientes quidam in flumen: ſed pondere ipſo ſtabiles, deiectis rectoribus, quærendis pedetentim va-
dis in terram euaſere. Dum elephanti traiiciuntur, interim Annibal Numidas equites quingentos ad
caſtra Romana miſerat ſpeculatum: vbi, & quantæ copiæ eſſent: & quid pararent. huic alæ equitum
miſſi, vt ante dictum eſt: ab oſtio Rhodani trecenti Romanorū equites occurrunt. prælium atrocius
quàm pro numero pugnantium editur. nā præter multa vulnera, cædes etiam propè par vtrinq; fuit.
fugaq́;, & pauor Numidarum Romanis iam admodum feſſis victoriam dedit. victores ad centum ſe-
xaginta, nec omnes Romani, ſed pars Gallorum, victi amplius ducentis ceciderunt. Hoc principiū,
ſimulq́; omen belli vt ſummæ rerum proſperum euentum, ita haud ſanè incruentam, ancipitiſq́; cer-
taminis victoriam Romanis portendit. Re ita geſta, ad vtrunq; ducem ſui redierunt. Nec Scipio-
nis ſtare ſententia poterat: niſi vt ex conſiliis, cœptiſq́; hoſtis & ipſe conatus caperet: & Annibalem
incertum, vtrum cœptum in Italiam intenderet iter: an cum eo, qui primus ſe obtuliſſet Romanus
exercitus: manus conſereret: auerterat à præſenti certamine Boiorum legatorum, reguliq́; Matali ad-
uentus: qui ſe duces itinerum, ſocios periculi fore affirmantes, integro bello, nuſquam ante libatis vi-
B ribus, Italiam aggrediendam cenſent. Multitudo timebat quidem hoſtes, nondum obliterata memo-
ria ſuperioris belli: ſed magis iter immenſum, Alpeſq́;, rem fama vtiq; inexpertis horrendam metue-
bat. Itaq; Annibal, poſtq̃ ipſi ſententia ſtetit pergere, ire, atq; Italiam petere: aduocata concione, va-
rie militum verſat animos, caſtigando, adhortandoq́;. Mirari ſe quinam pectora ſemper impauida
repens terror inuaſerit. per tot annos vincentes eos ſtipendia facere: neque ante Hiſpania exceſſiſſe: q̃
omnes genteſq́; & terræ eæ, quas duo diuerſa maria amplectantur: Carthaginenſium eſſent. indigna-
tos deinde, quòd quicunq; Saguntum obſediſſent: velut ob noxam ſibi dedi poſtularet populus Ro-
manus: Iberum traieciſſe ad delendum nomen Romanorum, liberandumq́; orbem terrarum. tum ne-
mini viſum id longum: cum ab occaſu ſolis ad exortus intenderent iter. nunc, poſtq̃ multo maiorem
partem itineris emenſam cernant: Pyreneum ſaltum inter ferociſſimas gentes ſuperatum Rhodanum
tantum amnem, tot millibus Gallorum prohibentibus, domita etiam ipſius fluminis vi, traiectum:
in conſpectu Alpes habeant: quarum alterum latus Italia ſit: in ipſis portis hoſtium fatigatos ſubſi-
ſtere: quid aliud Alpes eſſe credentes, q̃ montium altitudines? fingerent altiores Pyreneis iugis: nullas
profecto terras cœlum contingere: nec inexuperabiles humano generi eſſe. Alpes quidem habitari,
coli, gignere, atq; alere animantes, peruias paucis eſſe? exercitibus inuias? eos ipſos, quos cernant, le-
gatos non pennis ſublime elatos Alpes tranſgreſſos. nec maiores quidem eorum indigenas, ſed ad-
uenas Italiæ cultores has ipſas Alpes ingentibus ſæpe agminibus cum liberis, ac coniugibus mi-
grantium modo tutò tranſmiſiſſe. Militi quidem armato, nihil ſecum præter inſtrumenta belli por-
tanti, quid inuium, aut inexuperabile eſſe? Saguntum vt caperetur: quid per octo menſes periculi,
quid laboris exhauſtum eſſe? Romam orbis terrarum caput petentibus quicquam adeo aſperum
atq; arduum videri: quod inceptum moretur? cepiſſe quondam Gallos ea, quæ adiri poſſe Pœnus
deſperet? proinde aut cederent animo, atq; virtute genti per eos dies toties ab ſe victæ: aut itineris fi-
nem ſperent campum interiacentem Tyberi, ac mœnibus Romanis. His adhortationibus incita-
tos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die profectus aduerſa ripa Rhodani, mediter-
ranea Galliæ petit: nō quia rectior ad Alpes via eſſet: ſed quantū à mari receſſiſſet: minus obuiam fore
Romanum credens: cum quo, prius q̃ in Italiam ventum foret: non erat in animo manus conſerere.
Quartis caſtris ad Inſulam peruenit. ibi Arar, Rhodanuſq́; amnis diuerſis ex Alpibus decurrentes,
agri aliquātulū amplexi cōfluunt in vnū. mediis cāpis Inſulæ nomen inditū. accolūt propè Allobro-
ges, gens iā inde nulla gallica gente opibus aut fama inferior. tum diſcors erat. regni certamine ambi-

C gebant fratres. maior, & qui prius imperitarat, Brancus nomine, minore à fratre & cœtu iuniorum, qui iure minus, vi plus poterat: pellebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cum ad Annibalem reiecta eſſet: arbiter regni factus, quod erat ſenatus principumq; ſententia futurum: imperium maiori reſtituit. ob id meritum cõmeatu, copiaq; rerum omnium & veſtimentis eſt adiutus: quæ infames frigoribus Alpes præparare cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogum, cum iam Alpes peteret: non recta regione iter inſtituit: ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremã oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios: haud vſquam impedita via, prius q̃ ad Druentiam flumen peruenit. Is & ipſe alpinus amnis longe omnium Galliæ fluminum difficillimus tranſitu eſt. nam cũ aquæ vim vehat ingentem: non tamen nauium patiens eſt: quia nullis coercitus ripis, pluribus ſimul, neq; iiſdem alueis fluens, noua ſemper vada nouoſq; gurgites faciẽs (& ob eadem pediti quoq; incerta via eſt) ad hæc ſaxa glareoſa voluens, nihil ſtabilis, nec tuti ingredienti præbet. & tum forte imbribus auctus ingentem tranſgrediẽtibus tumultum fecit: cum ſuper cætera trepidatione ipſi ſua, atq; incertis clamoribus turbarentur. P. Cornelius cos. triduo ferè, poſtq̃ Annibal ab ripa Rhodani mouit: quadrato agmine ad caſtra hoſtium venerat, nullam dimicandi moram facturus. cæterum vbi deſerta munimenta, nec facile ſe tantum progreſſos aſſecuturum videt: ad mare ad naues redit: tutius, faciliuſq; ita deſcendenti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamẽ nuda auxiliis romanis Hiſpania eſſet: quã prouinciam ſortitus erat: Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copiarum aduerſus Aſdrubalem miſit: non ad tutandos tantũmodo veteres ſocios, conciliandoſq; nouos: ſed etiam ad pellendum Hiſpania Aſdrubalẽ. ipſe cum admodum exiguis copiis Genuam repetit: eo, qui circa Padum erat exercitus: Italiam defenſurus. Annibal ab Druẽtia campeſtri maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum peruenit. Tum, quanq̃ fama prius, qua quidem incerta in maius vero ferri ſolent: præcepta res erat: tamen ex propinquo viſa montium altitudo, niueſq; cœlo propè immiſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora iumentaq; torrida frigore, homines intonſi & inculti, animalia inanimaq; omnia rigentia gelu, cætera viſu q̃ dictu fœdiora, terrorem renouauere. Erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani. qui ſi valles occultiores inſediſſent: coorti in pugnam repente, ingentem fugam ſtragemq; dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna iubet: Galliſq; ad viſenda loca præmiſſis, poſtq̃ cõperit tranſitum eà non eſſe: caſtra inter confragoſa omnia, præruptaq; q̃ extentiſſima poteſt valle locat. Tum per eoſdem Gallos, haud ſanè multum lin-

D gua moribuſq; abhorrentes cum ſe immiſcuiſſent colloquiis montanorum: edoctus, interdiu tãtum obſideri ſaltum: nocte in ſua quenq; dilabi tecta: luce prima ſubiit tumulos: vt ex aperto, atq; interdiu viam per anguſtias facturus. die deinde ſimulando aliud q̃ quod parabatur, conſumpto, cum eodem, quo conſtiterat, loco caſtra cõmuniſſet: vbi primum digreſſos tumulis montanos, laxataſq; ſenſit cuſtodias: pluribus ignibus q̃ pro numero manentium in ſpeciem factis, impedimẽtiſq; cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipſe cũ expeditis acerrimo quoq; viro raptim anguſtias euadit: iiſq; ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant: conſedit. Prima deinde luce caſtra mota: & agmen reliquum incedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conueniebant: cum repente conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminenteis, alios via tranſire hoſtes. vtraque ſimul obiecta res oculis animis immobiles parumper eos defixit. deinde vt trepidationẽ in anguſtiis, ſuoq; ipſo tumultu Annibalis miſceri agmen videre: equis maxime conſternatis, quicquid adieciſſent ipſi terroris, ſatis ad perniciem fore rati, peruerſis rupibus iuxta inuia, ac deuia aſſueti diſcurrunt. Tum vero ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur: pluſq; inter ipſos, ſibi cuiq; tendenti vt periculo prius euaderet: q̃ cum hoſtibus certaminis erat. equi maxime infeſtum agmen faciebant. qui & clamoribus diſſonis, quos nemora etiam repercuſſæq; valles augebant: territi trepidabant: & icti forte, aut vulnerati adeo conſternati ſunt: vt ſtragem ingentem ſimul hominum, ac ſarcinarum omnis generis facerent. multoſq; turba, cum præcipites diruptæq; vtrinq; anguſtiæ eſſent: in immenſum altitudinis deiecit: quoſdam & armatos: inde ruinæ maximæ modo iumenta cum oneribus deuoluebantur. Quæ quanq̃ fœda viſu erant: ſtetit parumper tamen Annibal: ac ſuos continuit: ne tumultum, ac trepidationem augeret. deinde, poſtq̃ interrumpi agmen vidit: periculumq; eſſe, ne exutum impedimentis exercitum nequicq̃ incolumem traduxiſſet: decurrit ex ſuperiore loco: & cum impetu ipſo fudiſſet hoſtem: ſuis tumultum auxit. ſed is tumultus momento temporis, poſtq̃ liberata itinera fuga montanorum erãt: ſedatur: nec per ocium modo, ſed propè ſilentio mox omnes traducti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat: vicoſq; circumiectos capit: & captiuorũ pecoribus per triduum exercitum aluit. & quia nec montanis primo perculſis, nec loco magnopere impediebãtur: aliquantum eo triduo viæ confecit. Peruentum inde ad frequentum cultoribus alium, vt inter montana, populum. ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidiis eſt propè circumuentus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum veniunt: alienis malis, vtili exemplo doctos, memorantes amicitiam malle, quàm vim experiri Pœnorum: itaque obedienter imperata facturos. commeatum, itineriſq; duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal

nec temere

A nec temere credẽdo,nec aſpernando,ne repudiati aperte hoſtes fierent:benigne cum reſpondiſſet: ob/
ſidibus,quos dabant,acceptis,& commeatu,quem in via ipſi detulerant:vſus:nequaq̃,vt inter paca/
tos,incompoſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti,& equites erãt: ipſe poſt
cum robore peditum circũſpectans ſolicitus omnia,incedebat.vbi in anguſtiorem viam ex parte al/
tera,ſubiectam iugo inſuper imminenti ventum eſt:vndiq; ex inſidiis barbari à frõte,& à tergo coorti,
cõminus eminusq; petunt:ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima ab tergo vis hominum vrge/
bat.in eos verſa peditum acies haud dubium fecit,quin,niſi firmata extrema agmina fuiſſent: ingens
in eo ſaltu accipienda clades fuerit. Tunc quoq; ad extremum periculi,ac propè perniciem ventũ eſt.
nam dum cunctaretur Annibal dimittere in anguſtias agmen: quia non, vt ipſe equitibus præſidio
erat:ita peditibus quicq̃ ab tergo auxilii reliquerat: occurſantes per obliqua montani erupto medio
agmine viam inſedere,noxq; vna Annibali ſine equitibus, ac impedimentis acta eſt. Poſtero die iam
ſegnius intercurſantibus barbaris,iunctæ copiæ:ſaltusq; haud ſine clade,maiore tamen iumentorum
q̃ hominũ pernicie ſuperatus.inde montani pauciores iam,& latrocinii magis q̃ belli more conuerſa/
bant modo in primum, modo in nouiſſimum agmen: vt cuiq; aut locus opportunitatem daret: aut
progreſſi,morati'ue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas vias magna
mora agebantur:ita tutum ab hoſtibus quacunque incederent,quia inſuetis adeundi propius metus
erat:agmen præbebant.Nono die in iugum Alpium peruentum eſt per inuia pleraq;,& errores: quos
aut ducentium fraus,aut,vbi fides iis nõ eſſet:temere initæ valles à coniectantibus iter,faciebant. Bi/
duum in iugis ſtatiua habita:feſſiſq; labore, ac pugnando quies data militibus: iumentaq; aliquot,
quæ prolapſa in rupibus erant:ſequendo veſtigia agminis,in caſtra peruenere. Feſſis tædio tot malo/
rum niuis etiam caſus,occidente iam ſydere vergiliarum,ingentem terrorem adiecit. Per omnia niue
oppleta cum ſignis prima luce motis ſegniter agmen incederet: pigritiaq; & deſperatio in omnium
vultu emineret:prægreſſus ſigna Annibal in promontorio quodã,vnde longe ac late proſpectus erat:
conſiſtere iuſſis militibus Italiam oſtentat: ſubiectoſq; Alpinis montibus circumpadanos campos,
mœniaq; eos tum tranſcendere non Italiæ modo,ſed etiam vrbis Romæ:cætera plana, procliuia fo/
re:vno,aut ad ſummum altero prælio arcẽ & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere
inde agmen cœpit: iam nihil ne hoſtibus quidem, præter parua furta per occaſionem, tentantibus.
cæterum iter multo,q̃ in aſcenſu fuerat:vt pleraq; Alpium ab Italia ſicut breuiora,ita arrectiora ſunt:
difficilius fuit.omnis enim fermè via præceps,anguſta,lubrica erat: vt neque ſuſtinere ſe à lapſu poſ/
B ſent:nec,ſi qui paululum titubaſſent:hærere afflicti veſtigio ſuo:aliiq; ſuper alios,& iumenta,& homĩ
nes occiderẽt. Ventum deinde ad multo anguſtiorẽ rupẽ,atq; ita rectis ſaxis:vt ægre expeditus miles
tentabundus,manibusq; retinens virgulta,ac ſtirpes circa eminentes,demittere ſeſe poſſet.Natura lo
cus iam ante præceps, recenti terræ lapſu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi
cum velut ad finem viæ equites conſtitiſſent:miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nnnciatur
rupẽ inuiam eſſe.digreſſus deinde ipſe ad locum viſendum haud dubia res viſa, quin per inuia circa,
nec trita antea q̃uis lõgo ambitu circũduceret agmen.Ea vero via inſuperabilis fuit. nam cum ſuper
veterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli,nec præaltæ niui facile pedes ingrediẽ
tium inſiſtebant.vt vero tot hominum, iumentorumq; inceſſu dilapſa eſt: per nudam infra glaciem,
fluentemq; labem liqueſcentis niuis ingrediebantur.tetra ibi luctatio erat: vt à lubrica glacie non re/
cipiente veſtigiũ,& in prono citius pede ſe fallente:& ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſ/
ſent:ipſis adminiculis prolapſi ſi iterum corruiſſent:nec ſtirpes circa,radices'ue, ad quas pede,aut ma
nu quiſquam eniti poſſet:erant.itaq; in leui tantum glacie,tabidaq; niue volutabantur iumenta.ſeca
bantur interdum, etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in conti/
nendo vngulis,penitus perfringebant:vt pleraq; velut pedica capta hærerent in durata & alta concre
ta glacie. Tandem nequicquam iumentis atque hominibus fatigatis,caſtra in iugo poſita:ægerrime
ad idipſum loco purgato.tantum niuis fodiendum,atq; egerendum fuit.inde ad rupem minuendam,
per quam via vna eſſe poterat:milites ducti,cum cædẽdum eſſet ſaxum: arboribus circa immanibus
deiectis detruncatiſq;,ſtruem ingentem lignorum faciunt:eamq;,cum & vis venti apta faciendo igni
coorta eſſet:ſuccendunt: ardentiaq; ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupem fer/
ro pandunt:molliuntq; anfractibus modicis cliuos:vt non iumenta ſolum,ſed elephanti etiam dedu/
ci poſſent.Quatriduum circa rupem conſumptum.iumenta propè fame abſumebantur. nuda enim
ferè cacumina ſunt: & ſiquid eſt pabuli: obruunt niues.inferiora vallis apricos quoſdam colles ha/
bent,riuoſq; propè ſyluas,etiam humano cultu digniora loca.ibi iumẽta in pabulum miſſa: & quies
muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt: etiam locis mollioribus, &
accolarum ingeniis. Hoc maxime modo peruentum eſt in Italiam quinto menſe à Carthagine
Noua, (vt quidam authores ſunt) quintodecimo die Alpibus ſuperatis. Quantæ copiæ tranſ/
greſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter authores conſtat. qui plurimum: centum
millia peditum,viginti equitum fuiſſe ſcribunt.qui minimum:viginti millia peditum,ſex equitum.

C L.Cincius Alimentius,qui captum ſe ab Annibale ſcribit:maxime author moueret me: niſi confunderet numerum, Gallis, Liguribusq; additis.cum his ſcribit octoginta millia peditum,decem equitum,adducta in Italiam: (magis affluxiſſe veriſimile eſt: & ita quidam auhores ſunt)ex ipſo autem audiſſe Annibale: poſtq̃ Rhodanum tranſierit: trigintaſex millia hominum, ingentemq; numerum equorum,& aliorum iumentorum amiſiſſe in Taurinis:quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo.Id cum inter omnes conſtet:eo magis miror ambigi:quanam Alpes tranſierit: & vulgo credere Pennino,atq; inde nomen & iugo Alpium inditum:trãsgreſſum.Coelius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe.qui ambo ſaltus eum non in Taurinos,ſed per ſaltus montanos ad Libuos Gallos deduxiſſent.Nec veriſimile eſt,ea tum ad Galliam patuiſſe itinera:vtiq; cum quæ ad Penninum ferant,obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent.neq; hercule montibus his(ſi quem forte id mouet)ab tranſitu Poenorum vllo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo,quem in ſummo ſacratũ vertice Penninum montani appellant. Peropportune ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellum erat.ſed armare exercitum Annibal, vt parti alteri auxilio eſſet: in reficiendo maxime ſentientẽ contracta ante mala,non poterat.ociũ etenim ex labore,copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq;,ſqualida & propè efferata corpora varie mouebãt.Ea P.Cornelio conſuli cauſa fuit,cum Piſas nauibus veniſſet:exercitu à Manlio, Attilioq; accepto tyrone, & in nouis ignominiis trepido,ad Padum feſtinandi:vt cum hoſte nondum refecto manum cõſereret. ſed cum Placentiam conſul venit:iam ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; vnam vrbem caput gentis eius, quia volens in amicitiam non veniebat:vi expugnarat:iunxiſſetq; ſibi non metu ſolum:ſed etiam voluntate Gallos accolas Padi:ni eos circũſpectantes defectionis tempus ſubito aduentus conſulis oppreſſiſſet.Et Annibal mouit ex Taurinis,incertos quæ pars ſequenda eſſet, Gallos præſentem ſe ſecuturos ratus.Iam propè in conſpectu erant exercitus: conuenerantq; duces, ſicut vterque inter ſe nondum ſatis noti,ita iam imbutus vterq; quadam admiratione alterius.nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat:& Scipionẽ Annibal eo ipſo,quòd aduerſus ſe dux potiſſimum lectus eſſet:præſtantem virum credebat.& auxerant inter ſe opinionem:Scipio, quòd relictus in Gallia,obuius fuerat in Italiam transgreſſo Annibali: Annibal conatu tam audaci traiiciendarum Alpium,& effectu.Occupauit tamen Scipio Padum traiicere:& ad Ticinum amnem motis caſtris,prius q̃ educeret in aciem:adhortandorum militum cauſa talem orationem exorſus eſt.

oratio Scipionis pater Affri[cani] ad milites ad hortans eos contra Annibalem qui iam Alpes transierat

D Si eum exercitum milites educerem in aciem:quem in Gallia mecũ habui:ſuperſediſſem loqui apud vos.quid enim adhortari referret,aut eos equites,qui equitatum hoſtiũ ad Rhodanum flumen egregie viciſſent:aut eas legiones:cum quibus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus,confeſſionem cedẽtis ac detrectantis certamen pro victoria habui!nũc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi cum fratre Cn.Scipione meis auſpiciis rem gerit:vbi eum gerere ſenatus populuſq; Romanus voluit:ego,vt conſulem ducem aduerſus Annibalem,ac Poenos haberetis: ipſe me huic voluntario certamini obtuli.Nouo imperatori apud nouos milites pauca verba facienda ſunt.Ne genus belli,nè ue hoſtem ignoretis:cum iis eſt vobis militès pugnandum:quos terra,mariq; priore bello viciſtis:à quibus ſtipendium per viginti annos exegiſtis:à quibus capta belli præmia,Siciliam, ac Sardiniam habetis.Erit igitur in hoc certamine is vobis,illiſq; animus:qui victoribus,& victis eſſe ſolet.Nec nunc illi,quia audent:ſed quia neceſſe eſt:pugnaturi ſunt.niſi creditis:qui exercitu incolumi pugnam detrectauere:eos duabus partibus peditũ equitumq; in tranſitu Alpiũ amiſſis,qui plures penè perierint,q̃ ſuperſint:plus ſpei nactos eſſe.At enim pauci quidem ſunt:ſed vigentes animis,corporibuſq;: quorũ robora, ac vires vix ſuſtinere vis vlla poſſit. Effigies, immo vmbræ hominum: fame,frigore,illuuie, ſqualore enecti:contuſi,ac debilitati inter ſaxa,rupeſq;:ad hæc,peruſti artus:niue rigentes nerui: mẽbra torrida gelu:quaſſata,fractaq; arma:claudi,ac debiles equi.cum hoc equite,cũ hoc pedite pugnaturi eſtis:reliquias extremas hoſtium, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis vereor:ne anteq̃ vos cũ hoſte pugnaueritis:Alpes viciſſe Annibalem videantur.Sed ita forſitan decuit:cum foederum ruptore duce,ac populo deos ipſos ſine vlla humana ope committere,ac profligare bellum:nos autem, qui ſecundum deos violati ſumus:commiſſum,ac profligatum conficere. Non vereor nequis me hoc veſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet:ipſum aliter animo affectum eſſe. Licuit in Hiſpaniã prouinciam meam ire:quò iam profectus eram cum exercitu meo:vbi & fratrem conſilii participem, ac periculi ſocium haberem:& Aſdrubalem potius,q̃ Annibalem hoſtem:& minorem haud dubie molem belli.tamen cum præteruehere nauibus Galliæ oram: ad famam huius hoſtis in terram egreſſus, præmiſſo equitatu,ad Rhodanum moui caſtra.equeſtri prælio, qua parte copiarum conferendi manum fortuna data eſt:hoſtem fudi.peditũ agmen,quod in modum fugientium raptim agebatur:quia aſſequi terra non poteram:neq; regreſſus ad naues erat:quanta maxime celeritate potui, tanto maris, terrarumq; circuitu,in radicibus Alpium obuius fui. Huic timendo hoſti vtrum,cum declinarem certamen:improuiſus videor incidiſſe!an occurrere in veſtigiis eius!laceſſere! ac trahere ad decernendũ! Experiri iuuat: vtrum alios certe repente Carthaginenſes per viginti annos terra ediderit: an iidem

ſint,qui

A ſint, qui ad Ægates pugnauere inſulas: & quos ab Eryce duodeuicenis denariis æſtimatos emiſiſtis: & vtrū Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis: vt ipſe fert: an vectigalis, ſtipēdiariuſq́;, & ſeruus populi Romani à patre relictus. quē niſi Saguntinum ſcelus agitaret: reſpiceret profecto, ſi non patriam victā, domum certe, paceḿq;, & fœdera Amilcaris ſcripta manu, qui iuſſus à conſule noſtro præſidiū deduxit ab Eryce: qui graues impoſitas victis Carthaginēſibus leges fremens, mœrenſq́; accepit: qui decedere Sicilia, qui ſtipēdium populo Romano dare pactus eſt. Itaq; vos ego milites, non eo ſolum animo, quo aduerſus alios hoſtes ſoletis: pugnare velim: ſed cum indignatione quadam atque ira: velut ſi ſeruos videatis veſtros arma repente contra vos ferētes. Licuit, ſi voluiſſemus: ad Erycem clauſos vltimo ſupplicio humanorum, fame interficere. licuit claſſem victricem in Africam traiicere: atq; intra paucos dies ſine vllo certamine Carthaginem delere. Veniam dedimus precantibus: emiſimus ex obſidione: pacem cum victis fecimus: tutelæ noſtræ deinde duximus: cum Africo bello vrgerētur. Pro his impertitis furioſum iuuenē ſequentes oppugnatum patriā noſtram veniunt. Atq; vtinam pro decore nobis hoc tantum, & non pro ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſſione Siciliæ, ac Sardiniæ, de quibus quondam agebatur: ſed pro Italia nobis eſt pugnandum. nec eſt alius ab tergo exercitus: qui, niſi nos vincimus: hoſti obſiſtat: nec Alpes aliæ ſunt: quas dum ſuperat: comparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtandum milites: velut ſi ante Romana mœnia pugnemus. Vnuſquiſq; ſe non corpus ſuum, ſed coniugem, ac liberos paruos armis protegere putet: nec domeſticas ſolum agitet curas: ſed identidem hoc animo reputet: noſtras nunc intueri manus ſenatum populumq́; Romanum: qualis noſtra vis, virtuſq; fuerit: talem deinde fortunā illius vrbis, ac Romani imperii fore. Hæc apud Romanos conſul. Annibal rebus prius, q̄ verbis adhortandos milites ratus, circundato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio conſtituit: armiſq́; Gallicis ante eorum pedes proiectis, interrogare interpretem iuſſit: quis, ſi vinculis leuaretur: armaq́;, & equum victor acciperet: decertare ferro vellet? Cum ad vnum omnes ferrum, pugnamq́; poſcerent: & deiecta eſſet in id ſors: ſe quiſq; eum optabat: quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſque ſors exciderat: alacer, inter gratulantes gaudio exultans cum ſui moris tripudiis arma raptim capiebat. vbi vero dimicarent: is habitus animorum non inter eiuſdem modo conditionis homines erat: ſed etiam inter ſpectantes vulgo: vt non vincentium magis, q̄ bene morientiū fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet:

B concione inde aduocata, ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo paulo ante habuiſtis: eundem mox in æſtimanda fortuna veſtra habueritis: vicimus milites. neq; enim ſpectaculum modo illud, ſed quædam veluti imago veſtræ conditionis erat. ac neſcio, an maiora vincula, maioreſq́; neceſſitates vobis, quàm captiuis veſtris fortuna circūdederit. dextra, læuaq́; duo maria claudunt, nullum ne ad effugium quidem nauem habentibus: circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano: à tergo Alpes vrgent, vix integris vobis, ac vigētibus trāſitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum milites eſt: vbi primum hoſti ocurriſtis. & eadem fortuna, quæ neceſſitatem pugnandi impoſuit: præmia vobis ea victoribus proponit: quibus ampliora homines ne à diis quidem immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantum, ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas noſtra virtute recuperaturi eſſemus: ſatis tamen ampla pretia eſſent. quicquid Romani tot triūphis partum, congeſtumq́; poſſident: id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedē agite cum diis bene iuuantibus: arma capite. Satis adhuc in vaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq́; montibus pecora conſectando nullum emolumentum tot laborum periculorumq́; veſtrorum vidiſtis. tempus eſt iam opulenta vos ac ditia ſtipēdia facere: & magna operæ pretia mereri, tantum itineris per tot montes, fluminaq́;, & tot armatas gentes emenſos. Hic vobis terminum laborum fortuna dedit: hic dignam mercedem emeritis ſtipendiis dabit. Nec quàm magni nominis bellū eſt: tam difficilem exiſtimaueritis victoriam fore. Sæpe & contemptus hoſtis cruentum certamen edidit: & inclyti populi, regeſq́; perleui momento victi ſunt. Nam dempto hoc vno fulgore nominis Romani, quid eſt, quod illi vobis comparandi ſint? Vt viginti annorum militiam veſtram cum illa virtute, cum illa fortuna taceam: ab Herculis columnis, ab Oceano, terminiſq́; vltimis terrarum, per tot ferociſſimos Hiſpaniæ & Galliæ populos vincentes huc perueniſtis. pugnabitis cum exercitu tyrone, hac ipſa æſtate cæſo victo, circumſeſſo à Gallis, ignoto adhuc duci ſuo, ignorantiq́; ducem. An me in prætorio patris clariſſimi imperatoris propè natum, certe educatū, domitorem Hiſpaniæ, Galliæq́;, victorem eundem nō Alpinarum modo gentium, ſed ipſarum, quod multo maius eſt, Alpium, cum ſemeſtri hoc conferam duce, deſertore exercitus ſui? cui ſi quis demptis ſignis Pœnos, Romanoſq́; hodie oſtendat: ignoraturum certum habeo, vtrius exercitus ſit conſul. Non ego illud parui æſtimo milites: quòd nemo veſtrum eſt: cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus: cui non idem ego virtutis ſpectator, ac teſtis notata tēporibus lociſq́; referre ſua poſſim decora. tum laudaſtis me milites: donaſtis. Alumnus prius omnium veſtrum, q̄ imperator procedam acie aduerſus ignotos inter ſe, ignoranteſq́;. Quocunq; circūtuli oculos: plena omnia video animorum, ac roboris: veteranum peditem: generoſiſſimarum gentium equites frenatos, & infrenatos: vos ſocios fideliſſi-

C mos, fortiſſimosq́; vos Carthaginenſes tum ob patriam, tum ob iram iuſtiſſimam pugnaturos. Inferimus bellum: infeſtisq́; ſignis deſcendimus in Italiam: tanto audacius, fortiusq́; pugnaturi: quanto maior ſpes, maiorq́; animus inferentis eſt vim, quàm arcentis. Accendit præterea animos, & ſtimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad ſupplicium depopoſcere me ducem primum: deinde vos omnes, qui Saguntum oppugnaſſetis: deditos vltimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſſima, ac ſuperbiſſima gens ſua omnia, ſuiq́; arbitrii facit: cum quibus bellum, cum quibus pacem habeamus, ſe modū imponere æquum cenſet: circūſcribit, includitq́; nos terminis montium, fluminumq́;, quos ne excedamus: neq; eos, quos ſtatuit, terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum. nequid rei tibi ſit cum Saguntinis. ad Iberum eſt Saguntum. nuſquam te veſtigio moueris. Parum eſt quod veterrimas prouincias noſtras Siciliam, ac Sardiniam ademit: niſi adimat etiam Hiſpaniam. & ſi inde ceſſero: in Africā tranſcendet. Tranſcendiſſe autem dico. duos conſules huius anni, vnum in Africam, alterum in Hiſpaniam miſēre. nihil vſquam nobis relictum eſt: niſi quod armis vindicauerimus. illis timidis: & ignauis licet eſſe: qui receptum habent: quos ſuus ager, ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipient. vobis neceſſe eſt fortibus viris eſſe: & omnibus inter victoriam, mortem'ue certa deſperatione abruptis, aut vincere: aut ſi fortuna dubitabit: in prælio potius: quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatumq́; in animo eſt; iterum dicam: viciſtis. nullum incitamētum ad vincendum homini à diis immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cum vtrinq; ad certamen accenſi militum animi eſſent: Romani ponte Ticinum iungunt: tutandiq́; pontis cauſa caſtellum ſuperimponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis ad depopulandos ſociorum populi Romani agros mittit: Gallis parci quàm maxime iubet: principumq́; animos ſolicitare ad defectionem. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Inſubrum, quinque millia paſſuum à vico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat: reuocatoq́; propere Maharbale, atque equitibus, cum inſtare certamen cerneret: nihil vnquam ſatis dictum, præmonitumq́; ad cohortandos milites ratus, vocatis ad concionem certa præmia pronunciat: in quorum ſpem pugnarent. agrum ſeſe daturum eſſe in Italia, Africa, Hiſpania, vbi quiſque velit, immunem ipſi, qui accepiſſet: liberisq́;, qui pecuniam quàm agrum maluiſſet: ei ſe argento ſatisfacturum. qui ſociorum ciues Carthaginenſes fieri vellent: poteſtatem facturum. qui domos redire mallent: daturum ſe operam, ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecum fortunam eſſe vellent. D ſeruis quoque dominos proſecutis libertatem proponit: binaq́; pro his mancipia dominis ſe redditurum. Eaq́; vt rata ſcirent fore: agnum læua manu, dextra ſilicem retinens, ſi falleret: Iouem, cæterosq́; precatus deos: ita ſe mactarent, quemadmodum ipſe agnum mactaſſet ſecundum precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum vero omnes velut diis authoribus in ſpem ſuam quiſque acceptis, id moræ, quòd nondum pugnarent, ad potienda ſperata rati, prælium vno animo, & voce vna poſcūt. Apud Romanos haud quaquam tanta alacritas erat, ſuper cætera recentibus etiam territos prodigiis. nam & lupus intrauerat caſtra: laniatisq́; obuiis, ipſe intactus euaſerat. & examen apum in arbore prætorio imminente conſederat. Quibus procuratis, Scipio cū equitatu, iaculatoribusq́; expeditis profectus ad caſtra hoſtium, exq́; propinquo copias, quantæ, & cuius generis eſſent, ſpeculandas, obuius fit Annibali, & ipſi cum equitibus ad exploranda circa loca progreſſo. Neutri alteros primo cernebant. denſior deinde inceſſu tot hominum equorumq́; oriens puluis ſignum propinquantiū hoſtium fuit. Conſtitit vtrunq; agmen: & prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores, & Gallos equites in fronte locat: Romanos: ſociorumq́; quod roboris fuit: in ſubſidiis. Annibal frenatos equites in mediū accepit: cornua Numidis firmat. Vixdum clamore ſublato, iaculatores fugēre inter ſubſidia ad ſecundam aciem. inde equitum certamen erat aliquandiu anceps. deinde quia turbabant equos pedites intermiſti: multis labentibus ex equis, aut deſilientibus, vbi ſuos premi circumuentos vidiſſent: iam magna ex parte anceps pugna erat. donec Numidæ, qui in cornibus erant: circumuecti paululum ab tergo ſe oſtendēre. Is pauor perculit Romanos: auxitq́; pauorem conſulis vulnus, periculumq́; intercurſu tum primum pubeſcentis filii propulſatum: Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt: Africanus ob egregiam victoriam de Annibale: & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum maxime fuit: quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus conſulem in medium acceptum non armis modo, ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra, nuſquam trepide neque effuſe cedendo, reduxit. Seruati cōſulis decus Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio verum eſſe: quod & plures tradidere authores. ſeruum fama obtinuit. Hoc primum cum Annibale prælium fuit. quo facile apparuit, & equitatu meliorē Pœnum eſſe: & ob id campos patentes, quales ſunt inter Padū, Alpesq́; bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaq; proxima nocte iuſſis militibus vaſa ſilētio colligere, caſtra ab Ticino mota: feſtinatumq́; ad Padum eſt: vt ratibus, quibus iunxerat flumen: nondum reſolutis, ſine tumultu atq; inſectatione hoſtis, copias traiceret. Prius Placentiam peruenere: quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos. tamen aliquot moratorum in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cepit. tranſire non potuit pontem: vt extrema reſoluta erant,

tota rate

A tota rate in ſecundam aquam labente. Cœlius author eſt: Magonem cum equitatu, & Hiſpanis pedi-
tibus flumen extemplo tranſnataſſe: ipſum Annibalem per ſuperiora Padi vada exercitum traduxiſ-
ſe: elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminis oppoſitis. Ea periti amnis eius vix fece-
rint. nam neque equites armis equisq; ſaluis tantam vim fluminis ſuperaſſe, veriſimile eſt: vt iam Hi-
ſpanos omneis inflati tranſuexerint vtres: & multorum dierum circuitu Padi vada petenda fuerant:
quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt: qui biduo vix
locum rate iungendo flumini inuentum tradunt: eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos
præmiſſos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gallorum audiendis moratus traiicit grauius
peditum agmen: interim Mago, equitesq; ab tranſitu fluminis diei vnius itinere Placentiam ad ho-
ſtes contendunt. Annibal paucis poſt diebus ſex millia à Placentia caſtra communiuit: & poſtero
die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris Ro-
manis, tumultu tamen q̃ re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducen-
ti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt. quos Pœnus benigne allocu-
tus, & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenque ſuas ad ſolicitandos popularium ani-
mos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectionis omnium Gallorum eſſe ratus, contactosq; eo ſce-
lere velut iniecta rabie ad arma ituros: quanquam grauis adhuc vulnere erat, tamen quarta vigilia
noctis inſequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluuium in loca altiora, colleſq; impeditio-
res equiti caſtra mouet. Minus q̃ ad Ticinũ fefellit. miſſisq; Annibal primum Numidis, deinde omnĩ
equitatu, turbaſſet vtiq; nouiſſimum agmen: ni auiditate prædæ in vacua Romana caſtra Numidæ
diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum nullo ſatis digno moræ pretio tempus te-
runt: emiſſus hoſtis de manibus eſt. & cum iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metanteſq; caſtra
conſpexiſſent: paucos moratorum occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec vexationem vul-
neris in via iactantis vltra patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus expe-
ctandum, locum, qui propè flumen tutiſſimus ſtatiuis eſt viſus: delectum communiuit. Nec procul
inde Annibal cum conſediſſet: quantum victoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quæ per ho-
ſtium agros euntem nuſquam præparatis commeatibus maior in dies excipiebat: ad Claſtidium vi-
cum, quo magnum frumenti numerum congeſſerant Romani: mittit. ibi cum vim pararent: ſpes fa-
B cta proditionis: nec ſanè magno pretio, numis aureis quadringentis datis P. Brundiſino præfecto
præſidii corrupto, traditur Annibali Claſtidium id horreum fuit Pœnis ſedentibus ad Trebiam. In
captiuos ex tradito præſidio, vt fama clementiæ in principio rerum colligeretur: nihil ſæuitũ eſt. Cũ
ad Trebiam terreſtre cõſtitiſſet bellum: interim circa Siciliam, inſulasq; Italiæ imminentes, & à Sem-
pronio conſule, & ante aduentum eius terra mariq; res geſtæ. Viginti quinqueremes cum mille arma-
tis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginenſibus miſſæ, nouem Liparas, octo inſulam Vulca-
ni tenuerunt: tres in fretum auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone
rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum forte Meſſanæ erat conſulem Romanum opperiens: nullo repu-
gnante captas naues Meſſanam in portũ deduxerunt. Cognitũ ex captiuis: præter viginti naues, cu-
ius ipſi claſſis eſſent: in Italiã miſſas, quinq; & triginta alias quinqueremes Siciliam petere ad ſolici-
tandos veteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuã curã eſſe. credere eadẽ tempeſtate, qua ipſi diſiecti
forent: eam quoq; claſſem ad Ægateis inſulã deiectam. Hæc ſicut audita erant: rex Meſſanæ Æmylio
prætori, cuius Sicilia erat prouincia: perſcribit: monetq; Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplo
& circa prætorẽ ad ciuitates miſſi legati, tribuniq;: qui ſuos ad curã cuſtodiæ intenderent: ante omnia
Lilybæum teneri ad apparatum belli: edicto propoſito, vt ſocii nauales decẽ dierum cocta cibaria ad
naues deferrent: vbi ſignum datum eſſet: nequid morã conſcendendi faceret: perq; omnem oram qui
erant: ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtiũ claſſem. Simul itaq;, quanquam de induſtria mo-
rati curſum nauium erant Carthaginenſes: vt ante lucem accederent Lilybæum: præſenſum tamen
eſt: quia & luna pernox erat: & ſublatis armamentis veniebant: extemplo datum è ſpeculis ſignum: &
in oppido ad arma conclamatum eſt: & in naues conſcenſum. pars militum in muris, portarumq; ſta-
tionibus, pars in nauibus erant. Et Carthaginenſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant:
vſq; ad lucem portu ſe abſtinuerunt: demendis armamentis eo tempore, aptandaq; ad pugnam claſſe
abſumpto. Vbi illuxit: recepere claſſem in altum: vt ſpatiũ pugnæ eſſet: exitumq; liberum è portu na-
ues hoſtiũ haberent. Nec Romani detrectauere pugnam: & memoria circa ea ipſa loca geſtarum re-
rum freti, & militũ multitudine, ac virtute. Vbi in altum euecti ſunt Romanus conſerere pugnam, &
ex propinquo vires conferre velle. contra eludere Pœnus: & arte, non vi rem gerere. nauiumq; q̃ viro-
rum, aut armorũ malle certamen facere. nã vt ſociis naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopem
milite habebat: & ſicubi conſerta manus eſſet: haudquaq̃ par numerus armatorum ex ea pugnabat.
Quod vbi animaduerſum eſt: & Romanis multitudo ſua auxit animum: & paucitas illis minuit. Ex-
templo ſeptem naues punicæ circũuentæ: fugã cæteræ ceperunt. Mille & DCC fuere in nauibus ca-
pti, milites nautæq;: in iis tres nobiles Carthaginenſiũ. Claſſis Romana incolumis, vna tantũ perfo-

C rata naui, ſed ea quoq; ipſa reduce, in portum rediit. Secundum hanc pugnam, nondum gnaris eis,
qui Meſſanæ erant: T. Sempronius conſul Meſſanam venit: & fretum intranti rex Hiero claſſem orna/
tam obuiam duxit. tranſgreſſusq; ex regia in prætoriam nauem, gratulatus ſoſpitem cum exercitu &
nauibus aduenisse, precatusq; proſperum ac felicem: in Siciliam tranſitum, ſtatum deinde inſulæ, &
Carthaginenſium conata expoſuit: pollicitusq; eſt: quo animo priore bello populum Romanum iu/
uenis adiuuiſſet: eo ſenem adiuturum: frumenta, veſtimentaq; ſe legionibus conſulis, ſociisq; nauali/
bus gratis præbiturum. grande periculum Lilybæorum, maritimisq; ciuitatibus eſſe: quibuſdam vo/
lentibus nouas res fore. Ob hoc conſuli nihil cunctãdum viſum: quin Lilybæum claſſe peteret. & rex,
regiaq; claſſis vnà profecti. nauigantes inde, pugnatum ad Lilybæum, fuſasq; & captas hoſtium na/
ues accepere. A' Lilybæo conſul, Hierone cum claſſe regia dimiſſo, relictoq; prætore ad tuendam Sici/
liæ oram, ipſe in inſulam Melitam, quæ à Carthaginenſibus tenebatur: traiecit. Aduenienti Amil/
car Giſgonis filius præfectus præſidũ cum paulo minus duobus millibus militum, oppidumq; cum
inſula traditur. inde poſt paucos dies reditum Lilybæum. captiuiq; & à cõſule, & à prætore, præter in/
ſignes nobilitate viros, ſub corona venierũt. Poſtquam ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat con
ſul: ad inſulas Vulcani, quia fama erat ſtare ibi punicam claſſem: traiecit. nec quiſquam hoſtium cir/
ca eas inſulas inuentus. iam forte tranſmiſerant ad vaſtandam Italiæ oram: depopulatoq; Vibonenſi
agro vrbem etiam terrebant. Repetenti Siciliam conſuli excurſio hoſtium in agrum Vibonenſem fa/
cta nunciatur: literæq; à ſenatu de tranſitu in Italiam Annibalis, & vt primo quoq; tempore collegæ
ferret auxilium: miſſæ traduntur. Multis ſimul anxius curis exercitum extemplo in naues impoſitum
Ariminum ſupero mari miſit: Sex. Pomponio legato cum vigintiquinque longis nauibus Vibonen/
ſem agrum, maritimamq; oram Italiæ tuẽdam attribuit: M. Æmylio prætori quinquaginta nauium
claſſem expleuit: ipſe compoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum per/
uenit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam flumen collegæ coniungitur. Iam ambo conſules,
& quicquid Romanarum virium erat Annibali oppoſitum, aut illis copiis defendi poſſe Romanum
imperium, aut ſpem nullam aliam eſſe, ſatis declarabat. Tamen cõſul alter equeſtri prælio vno, & vul/
nere ſuo minutus trahi rem malebat. recentis animi alter, eoq; ferocior nullam dilationem patieba/
tur. Quod inter Trebiam, Padumq; agri eſt: Galli tum incolebant: in duorum præpotentium popu/
lorum certamine per ambiguum fauorem haud dubie gratiam victoris ſpectantes. Id Romani, ne/
D quid modo mouerent: æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis accitum ſe veniſſe ad li/
berandum eos dictitans. Ob eam iram, ſimul vt præda militem aleret: duo millia peditũ, & mille equi/
tes, Numidas pleroſque miſtos, quoſdã & Gallos, populari omnem deinceps agrum vſq; ad Padi ri/
pas iuſſit. Egentes ope Galli, cũ ad id dubios ſeruaſſent animos: coacti ab authoribus iniuriæ ad vin/
dices futuros declinant: legatisq; ad conſulẽ miſſis, auxilium Romanorũ terræ ob nimiam cultorum
fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio nec cauſa, nec tempus agendæ rei placebat: ſuſpectaq;
ei gens erat, tum ob infida multa facinora: tum, vt alia vetuſtate obſoleuiſſent: ob recentem Boiorum
perfidiã. Sempronius contra, continendis in fide ſociis maximũ vinculũ eſſe, primos, qui coiſſent, ope
defenſos, cẽſebat. Tum collega cunctante, equitatũ ſuum, mille peditũ iaculatoribus fermè admiſtis,
ad defendendũ Gallicum agrum trans Trebiam mittit. Ii ſparſos, & incompoſitos, oneratosq; præda
pleroſq; cum inopinantes inuaſiſſent: ingentem terrorem, cædemq;, ac fugam vſque ad caſtra, ſtatio/
nesq; hoſtium fecere: vnde multitudine effuſa pulſi, rurſus ſubſidio ſuorum prælium reſtituere. varia
inde pugna ſequentes quanquam ad extremum æquaſſent certamen: maior tamen hoſtium Roma/
nis fama victoriæ fuit. Cæterum nemini omnium maior, iuſtiorq;, quàm ipſi conſuli videri. gaudio
efferri: qua parte copiarum alter cõſul victus foret: ea ſe viciſſe. reſtitutos ac refectos militum animos:
nec quenquam eſſe, præter collegam: qui dilatam dimicationem vellet. eum animo magis, q̃ corpore
ægrum memoria vulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum ægro ſeneſcendum. quid enim vltra
differri, ac teri tempus? quem tertium conſulem, quem alium exercitum expectari? caſtra Carthagi/
nenſium in Italia, ac propè in conſpectu vrbis eſſe. non Siciliam, ac Sardiniam victis ademptas: nec
cis Iberum Hiſpaniam peti: ſed ſolo patrio, terraq;, in qua geniti forent: pelli Romanos. Quantũ in/
gemiſcant, inquit, patres noſtri circa mœnia Carthaginis bellare ſoliti: ſi videant nos, progeniẽ ſuã,
duos conſules, cõſularesq; exercitus in media Italia pauentes intra caſtra! Pœnum quod inter Alpes,
Appenninumq; agri ſit, ſuæ ditionis feciſſe! Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio propè cõcio/
nabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquum comitiorum: ne in nouos conſules bellum differ/
retur: & occaſio in ſe vnum vertendæ gloriæ: dum æger collega erat. Itaq; nequicquã diſſentiente Cor/
nelio, parari ad propinquum certamen milites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti: cerne/
ret: vix vllam ſpem habebat: temere, atq; improuide quicq̃ conſules acturos. ſed cum alterius ingeniũ
fama prius, deinde re cognitum, percitum ac ferox ſciret eſſe: ferociusq; factum ex proſpero cum præ/
datoribus ſuis certamine crederet. adeſſe gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius nequod præter/
mitteret tempus: ſolicitusq;, & intentus erat: dum tyro hoſtium eſſet miles: dum meliorem ex ducibus

inut lem

A inutilem vulnus faceret: dum Gallorum animi vigerent: quorum ingentem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturam, quanto longius ab domo traherentur. Cum ob hæc, taliaq́; ſperaret propinquum certamen: & facere, ſi ceſſaretur, cuperet: ſpeculatoresq́; Galli ad ea exploranda, quæ vellet, tutiores, quia in vtriſq; caſtris militabant: paratos pugnæ eſſe Romanos retuliſſent: locum inſidiis circunſpectare Pœnus cœpit. Erat in medio riuus, prætaltis vtrinque clauſus ripis, & circa obſitus paluſtribus herbis, &, quibus inculta fermè veſtiuntur: virgultis, vepribusq́;. quē vbi ad equites quoq; tegendos ſatis latebroſum locũ circunuectus ipſe oculis perluſtrauit: hic erit locus, Magoni fratri ait, quem teneas. delige centenos viros ex omni pedite, atque equite: cum quibus ad me vigilia prima venias. nũc corpora curare tempus eſt. Ita præconium miſſum. mox cum delectis Mago aderat. Robora virorum cerno, inquit Annibal. ſed vt & numero etiam, non animis modo valeatis: ſingulis vobis nouenos ex turmis, manipuliſq́; veſtri ſimiles eligite. Mago locum monſtrabit: quem inſideatis. hoſtem cæcũ ad has belli artes habebitis. Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimiſſis, Annibal prima luce Numidas equites tranſgreſſos Trebiam flumen obequitare iubet hoſtium portis: iaculandoq́; in ſtationes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deinde certamine, cedendo ſenſim circa flumen pertrahere. Hæc mandata Numidis. cæteris ducibus peditum equitumq́; præceptum: vt prandere omnes iuberent: armatos deinde, inſtratiſq́; equis ſignum expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum primum omnem equitatum, ferox ea parte virium, deinde ſex millia peditum, poſtremo omnes copias ad deſtinatum locum iam ante conſilio, auidus certaminis eduxit. Erat forte brumæ tempus, & niualis dies in locis Alpibus Appenninoq́; interiectis: propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis. ad hæc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto ante cibo, non ope vlla ad arcendum frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid auræ fluminis appropinquabat: afflabat acrior frigoris vis. vt vero refugientes Numidas inſequentes aquam ingreſſi ſunt, (& erat pectoribus tenus aucta nocturno imbri) tum vtique egreſſis rigere omnibus corpora: vt vix armorum tenendorum potentia eſſent: & ſimul procedente iam die fame etiam deficere. Annibalis interim miles ignibus ante tentoria factis, oleoq́; per manipulos, vt mollirent artus, miſſo, & cibo per ocium capto, vbi tranſgreſſos flumen nunciatum eſt hoſtes: alacer animis corporibusq́; arma capit: atq; in aciem procedit. Baleares locat ante ſigna, leuem armaturam, octo fermè millia hominum: deinde grauiorem armis peditem quod virium, quod roboris erat: in cornibus circunfudit: decem millia equitum: & ab corni-

B bus in vtranq; partem diuiſos elephantos ſtatuit. Conſul effuſos ſequenteis equites, cum ab reſiſtentibus ſubito Numidis incauti exciperentur: ſigno receptui dato reuocatos circundedit peditibus. Duodeuiginti millia Romanorum erant, ſociũm nominis Latini XX: auxilia præterea Cenomanorum. ea ſola in fide manſerat gallica gens. his copiis concurſum eſt. Prælium à Balearibus ortum eſt. quibus cum maiore robore legiones obſiſterent: deductæ propere in cornua leues armaturæ ſunt. quæ res effecit vt equitatus Romanus extemplo vrgeretur. nam cum vix iam per ſe reſiſterent decem millibus equitum quatuor millia: & feſſi Romani pleriſque integris Pœnis obruti ſunt inſuper velut nube iaculorum à Balearibus coniecta. ad hoc elephanti eminentes ab extremis cornibus, equis maxime non viſu modo, ſed odore inſolito territis, fugam late faciebant. Pedeſtris pugna par animis magis, quàm viribus erat: quas recentes Pœnus pauloante curatis corporibus in prælium attulerat, contra, ieiuna feſſaq́; corpora Romanis, & rigentia gelu torquebant. reſtitiſſent tamen animis: ſi cum pedite ſolum foret pugnatum. ſed & Baleares pulſo equite iaculabantur in latera: & elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Mago, Numidæq́;, ſimul latebras eorum improuida præterlata acies eſt: exorti à tergo ingentem tumultum, ac terrorem fecere. Tamen in tot circunſtantibus malis manſit aliquandiu immota acies: maxime præter ſpem omnium aduerſus elephãtos. eos pedites ad id ipſum locati verutis coniectis, & auertere: & inſecuti auerſos ſub caudis, quà maxime molli cute vulnera accipiunt: fodiebant. Trepidanteis propeq́; iam in ſuos conſternatos media acie in extremam, ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſſit Annibal. extemplo haud dubiã fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis: vt fuſa auxilia ſua viderunt. itaq; cum iam in orbem vtrinque pugnarent: decem millia fermè hominum cum alia euadere nequiuiſſent: media Afrorum acie, quæ gallicis auxiliis firmata erat: cum ingenti cæde hoſtium perrupere. & cum neq; in caſtra reditus eſſet flumine interclusis: neq; præ imbri ſatis diſcernere poſſent quà ſuis opem ferrent: Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omnes parteis eruptiones factæ. & qui flumē petiere: aut gurgitibus abſumpti ſunt: aut inter cunctationem ingrediendi ab hoſtibus oppreſſi. qui paſſim per agros fuga ſparſi erant: veſtigia cedentis ſequentes agminis Placentiam contendere: aliis timor hoſtiũ audaciam ingrediendi flumen fecit: tranſgreſſiq́; in caſtra peruenere. Imber niue miſtus, & intoleranda vis frigoris, & homines multos, & iumenta, & elephantos propè omneis conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit. & ita torpentes gelu in caſtra rediere: vt vix lætitiã victoriæ ſentirent. Itaq; nocte inſequenti cum præſidium Romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat: ratibus Trebiam traiicerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut,

C quia iam moueri præ laſſitudine nequibant, ac vulneribus: ſentire ſeſe diſſimulauerunt. quietiſq; Pœnis, tacito agmine ab Scipione conſule exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam: ne duorum exercituum hybernis vna colonia premeretur. Romani tantus terror ex hac clade perlatus eſt: vt iam ad vrbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem venturum: nec quicq̃ ſpei, aut auxilii eſſe: quo portis, mœnibusq; vim arcerent. Vno conſule ad Ticinum victo altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus cõſularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius conſul aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis, q̃ conſilio aut ſpe fallendi, reſiſtendi'ue, ſi non falleret: tranſgreſſus. Id quod vnum maxime in præſentia deſiderabatur: comitiis conſularibus habitis, in hyberna rediit. Creati conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterũ ne hyberna quidẽ Romanis quieta erant: vagantibus paſſim Numidis equitibus, &, quæ his impeditiora erãt: Celtiberis, Luſitaniſq;. Omnes igitur clauſi vndiq; cõmeatus erant: niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporiũ propè Placentiam fuit, & opere valido, & magno munitũ præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus, ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in celando incepto ad effectum ſpei habuiſſet: nocte adortus non fefellit vigiles. tantus repente clamor eſt ſublatus: vt Placentiæ quoq; audiretur. Itaq; ſub lucem cum equitatu conſul aderat: iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælũ interim cõmiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit: pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregie præſidiũ eſt. Paucorum inde dierũ quiete ſumpta, & vixdum ſatis percurato vulnere, ad Victũuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis gallico bello fuerat munitũ. inde locũ frequentauerant accolæ miſti vndiq; ex finitimis populis: & tum terror populationũ eò pleroſq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidii accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine, q̃ acie in via concurrerunt. & cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta præſidium intra mœnia accepere: iuſſiq; arma tradere, cũ dicto paruiſſent: ſignũ repente victoribus datur: vt tãquam vi captam vrbem diriperent. neq; vlla, quæ in tali re memorabilis ſcribentibus videri ſolet: prætermiſſa clades eſt. adeo omnis libidinis, crudelitatiſq;, & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hybernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigora erant: quies

D militi data eſt: & ad prima, ac dubia ſigna veris profectus ex hybernis, in Hetruriam ducit: eam quoq; gentem, ſicut Gallos, Lignreſq;, aut vi, aut voluntate adiuncturus. Tranſeuntem Appenninum adeo atrox tempeſtas adorta eſt: vt Alpium fœditatem propè ſuperauerit. Vento miſtus imber cum ferretur in ipſa ora: primum, quia aut arma omittenda erant: aut contra enitentes vortice intorti affligebantur: conſtitere. deinde cum iam ſpiritũ intercluderet: nec reciprocare animam fineret: auerſi à vento parumper conſedere. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere: & inter horrendos fragores micare ignes. capti auribus, & oculis metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre, cum eo magis accenſa vis venti eſſet: ipſo illo, quo deprehenſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium viſum eſt. Id vero laboris velut deintegro initium fuit. nam nec explicare quicquam, nec ſtatuere poterant: nec, quod ſtatutũ eſſet: manebat: omnia perſcindente vento, & rapiente. & mox aqua leuata vento cum ſuper gelida mõtium cacumina concreta eſſet: tantũ niuoſæ grãdinis deiecit: vt omnibus omiſſis procumberent homines, tegminibus ſuis magis obruti, q̃ tecti. tantaq; vis frigoris inſecuta eſt: vt ex illa miſerabili hominum, iumentorumq; ſtrage cum ſe quiſq; attollere, ac leuare vellet: diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis vix flectere artus poterant. deinde vt tandem agitando ſeſe mouère, ac recepere animos: & raris locis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opem quiſq; inops tendere. Biduum eo loco velut obſeſſi manſere. multi homines, multa iumenta, elephanti quoq; ex his, qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerant: ſeptem abſumpti. Digreſſus Appennino retro ad Placentiam caſtra mouit: & ad decẽ millia progreſſus conſedit. Poſtero die XII millia peditum, quinq; equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempronius conſul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia paſſuum inter bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, vario euentu pugnatum eſt. primo concurſu adeo res Romana ſuperior fuit: vt non acie vincerent ſolum: ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerentur: mox caſtra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in vallo portiſq; poſitis, cæteros conſertos in media caſtra recepit: intentoſq; ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat: cum Romanus nequicquã fatigato milite, poſtq̃ nulla ſpes erat potiundi caſtris: ſignũ receptui dedit. Quod vbi Annibal accepit: laxatamq; pugnã & receſſum à caſtris vidit: extẽplo equitibus dextra læuaq; emiſſis in hoſtẽ, ipſe cum peditũ robore de his caſtris erupit. Pugna raro vlla magis ſæua, & cum vtriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet: ſi extendi à die in longum ſpatiũ quiuiſſet. nox accenſum ingentibus animis prælium diremit. itaq; acrior concurſus fuit, q̃ cædes. & ſicut æquata fermè pugna erat: ita clade pari diſceſſum eſt. ab vtraq; parte ſexcentis plus peditibus, & dimidium eius equitũ cecidit, ſed maior Romanis, q̃ pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tri-

buni

A buni militum quinq;,& præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secundam eum pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucã conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias intercepti duo quæſtores Romani, C. Fuluius, & L. Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq; equeſtris ordinis ſenatorum fermè liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatemq; crederet: traduntur. Dum hæc in Italia geruntur: Cn. Scipio in Hiſpaniã cum claſſe & exercitu miſſus, cum ab oſtio Rhodani profectus, Pyreneoſq; montes circũuectus Emporiis appuliſſet claſſem: expoſito ibi exercitu orſus à Lacetanis vſque ad Iberum flumen, partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, Romanæ ditionis fecit. inde conciliata clementiæ fama nõ ad maritimos modo populos, ſed in mediterraneis quoq; ac montanis ad ferociores iam gentes valuit: nec pax modo apud eos, ſed ſocietas etiam armorum parata eſt: validæq; aliquot auxiliorum cohortes ex iis conſcriptæ ſunt. Hanno non inſcius erat. eum reliquerat Annibal ad regionis eius præſidium. itaque priuſquam alienarentur omnia: obuiam eundum ratus, caſtris in conſpectu hoſtium poſitis, in aciem eduxit. Nec Romano differendum certamen viſum: quippe qui ſciret cum Hannone, & Aſdrubale ſibi dimicandum eſſe: malletq; aduerſus ſingulos ſeparatim, quàm aduerſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis ea dimicatio fuit. Sex millia hoſtium cæſa: duo capta cum præſidio caſtrorum. nam & caſtra expugnata ſunt: atque ipſe dux militum cum aliquot præſidiis capitur: & Stiſſum propinquum caſtris oppidum expugnatur. cæterum præda oppidi parui pretii rerum fuit, ſupellex barbarica, ac vilium mancipiorum. caſtra militem ditauere, non eius modo exercitus, qui victus erat: ſed & eius, qui cum Annibale in Italia militabat: omnibus ferè charis rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent: circa Pyreneum relictis. Priuſquam certa huius cladis fama accederet: tranſgreſſus Iberum Aſdrubal cum octo millibus peditum, mille equitibus, tanquam ad primum aduentum Romanorum occurſurus, poſtquam perditas res, amiſſaq; caſtra accepit: iter ad mare conuertit: Haud procul Tarracone claſſicos milites, naualeſq; ſocios vagos palanteiſq; per agros (quod fermè fit: vt ſecundæ res negligentiam creent) equite paſſim dimiſſo, cũ magna cæde, maiore fuga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari auſus, ne à Scipione opprimeretur: trans Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad famam nouorum hoſtium agmine acto, cum in paucos præfectos paululum animaduertiſſet: præſidio Tarracone modico relicto, Emporias cum claſſe rediit. Vixdum digreſſo eo Aſdrubal aderat: &
B Ilergetum populo, qui obſides Scipioni dederat: ad defectionem impulſo, cum eorum ipſorũ iuuentute agros fidelium Romanis ſociorum vaſtat. Excito deinde Scipione hybernis, hoſtis cis Iberum Tarraconem verſus cedit. Agros Scipio relictos ab authore defectionis, & Ilergetum gentem cum infeſto exercitu inuaſiſſet: compulſis omnibus, Athanagiam vrbem, quæ caput eius populi erat: circunſedit: intraq; dies paucos pluribus quàm ante obſidibus imperatis, Ilergetes pecunia etiam mulctatos in ius ditionemq; recepit. inde in Auſetanos propè Iberum, ſocios & ipſos Pœnorum, procedit: atque vrbe eorum obſeſſa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte, haud procul iam vrbe, cum intrare vellent: excepit inſidiis. Cæſa ad XII millia: exuti penè omnes armis, domos paſſim palantes per agros diffugêre: nec obſeſſos alia vlla res, quàm iniqua oppugnantibus hyems tutabatur. XXX dies obſidio fuit: per quos raro vnquam nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeoq; pluteos, ac vineas Romanorum operuerat, vt ea ſola, ignibus aliquoties coniectis ab hoſte, etiam tutamentum fuerit. poſtremo cum Amuſitus princeps eorum ad Aſdrubalem profugiſſet: XX argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hyberna reditum eſt. Romæ autem & circa vrbem multa ea hyeme prodigia facta: aut (quod euenire ſolet, motis ſemel in religionem animis) multa nunciata, & temere credita fuit. In queis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe: & foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe: atque inde tumultu habitatorum territum ſeſe deieciſſe: & nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: & ædem Spei, quæ in foro olitorio eſt: fulmine ictam: & Lanuuii haſtam ſe commouiſſe: & coruum in ædem Iunonis deuolaſſe: atque in ipſo puluinario conſediſſe: & in agro amiternino multis locis hominum ſpecie procul candida veſte viſos: nec tamen illos congreſſos: & in Piceno lapidibus pluuiſſe: & Cære ſortes extenuatas: & in Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decemuiri iuſſi. quòd autem lapidibus pluuiſſet in Piceno: nouendiale ſacrum edictum: & ſubinde aliis procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium vrbs luſtrata eſt: hoſtiæq; maiores, quibus edictum eſt, diis cæſæ: & donum ex auri pondo XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt: & lectiſternium Cære, vbi ſortes extenuatæ erant: imperatum: & ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoque & lectiſternium Iuuentæ: & ſupplicatio ad ædem Herculis, nominatim deinde vniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta. & Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinq;: & C. Attilius Seranus prætor vota ſuſcipere iuſſus: ſi in X annos R.P. eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata votaq; ex libris ſibyllinis magna ex parte leuauerãt animum religione. Conſulum deſignatorum alter, Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant: ſorte euenerant: edictum & literas ad conſulem miſit: vt is exercitus idibus martiis Arimini

C quia iam moueri præ laſſitudine nequibant, ac vulneribus: ſentire ſeſe diſſimulauerunt. quietisq́ Pœnis, tacito agmine ab Scipione conſule exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam: ne duorum exercituum hybernis vna colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac clade perlatus eſt: vt iam ad vrbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem venturum: nec quicq̄ ſpei, aut auxilii eſſe: quo portis, mœnibusq́ vim arcerent. Vno conſule ad Ticinum victo altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus cōſularibus exercitibus victis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius conſul aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis, q̄ conſilio aut ſpe fallendi, reſiſtendi'ue, ſi non falleret: tranſgreſſus. Id quod vnum maxime in præſentia deſiderabatur: comitiis conſularibus habitis, in hyberna rediit. Creati conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterū ne hyberna quidē Romanis quieta erant: vagantibus paſſim Numidis equitibus, &, quæ his impeditiora erāt: Celtiberis, Luſitanisq́. Omnes igitur clauſi vndiq; cōmeatus erant: niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporiū propè Placentiam fuit, & opere valido, & magno munitū præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus, ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in celando incepto ad effectum ſpei habuiſſet: nocte adortus non ſefellit vigiles. tantus repente clamor eſt ſublatus: vt Placentiæ quoq; audiretur. Itaq; ſub lucem cum equitatu conſul aderat: iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælıū interim cōmiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit: pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregie præſidiū eſt. Paucorum inde dierū quiete ſumpta, & vixdum ſatis percurato vulnere, ad Victūuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis gallico bello fuerat munitū. inde locū frequentauerant accolæ miſti vndiq; ex finitimis populis: & tum terror populationū eò pleroſq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidii accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine, q̄ acie in via concurrerunt. & cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta præſidium intra mœnia accepere: iuſſiq́ arma tradere, cū dicto paruiſſent: ſignū repente victoribus datur: vt tāquam vi captam vrbem diriperent. neq; vlla, quæ in tali re memorabilis ſcribentibus videri ſolet: prætermiſſa clades eſt. adeo omnis libidinis, crudelitatisq́, & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hybernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigora erant: quies

D militi data eſt: & ad prima, ac dubia ſigna veris profectus ex hybernis, in Hetruriam ducit: eam quoq; gentem, ſicut Gallos, Liguresq́, aut vi, aut voluntate adiuncturus. Tranſeuntem Appenninum adeo atrox tempeſtas adorta eſt: vt Alpium fœditatem propè ſuperauerit. Vento miſtus imber cum ferretur in ipſa ora: primum, quia aut arma omittenda erant: aut contra enitentes vortice intorti affligebantur: conſtitere. deinde cum iam ſpiritū intercluderet: nec reciprocare animam ſineret: auerſi à vento parumper conſedere. Tum vero ingenti ſono cœlum ſtrepere: & inter horrendos fragores micare ignes. capti auribus, & oculis metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre, cum eo magis accenſa vis venti eſſet: ipſo illo, quo deprehenſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium viſum eſt. Id vero laboris velut de integro initium fuit. nam nec explicare quicquam, nec ſtatuere poterant: nec, quod ſtatutū eſſet: manebat: omnia perſcindente vento, & rapiente. & mox aqua leuata vento cum ſuper gelida mōtium cacumina concreta eſſet: tantū niuoſæ grādinis deiecit: vt omnibus omiſſis procumberent homines, tegminibus ſuis magis obruti, q̄ tecti. tantaq́ vis frigoris inſecuta eſt: vt ex illa miſerabili hominum, iumentorumq́ ſtrage cum ſe quiſq; attollere, ac leuare vellet: diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis vix flectere artus poterant. deinde vt tandem agitando ſeſe mouère, ac recepere animos: & raris locis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opem quiſq; inops tendere. Biduum eo loco velut obſeſſi manſere. multi homines, multa iumenta, elephanti quoq; ex his, qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerant: ſeptem abſumpti. Digreſſus Appennino retro ad Placentiam caſtra mouit: & ad decē millia progreſſus conſedit. Poſtero die XII millia peditum, quinq; equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempronius conſul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia paſſuum inter bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, vario euentu pugnatum eſt. primo concurſu adeo res Romana ſuperior fuit: vt non acie vincerent ſolum: ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerentur: mox caſtra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in vallo portisq́ poſitis, cæteros conſertos in media caſtra recepit: intentosq́ ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat: cum Romanus nequicquā fatigato milite, poſtq̄ nulla ſpes erat potiundi caſtris: ſignū receptui dedit. Quod vbi Annibal accepit: laxatamq́ pugnā & receſſum à caſtris vidit: extēplo equitibus dextra læuaq́ emiſſis in hoſtē, ipſe cum peditū robore de his caſtris erupit. Pugna raro vlla magis ſæua, & cum vtriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet: ſi extendi à die in longum ſpatiū quiuiſſet. nox accenſum ingentibus animis prælium diremit. itaq; acrior concurſus fuit, q̄ cædes. & ſicut æquata fermè pugna erat: ita clade pari diſceſſum eſt. ab vtraq; parte ſexcentis plus peditibus, & dimidium eius equitū cecidit. ſed maior Romanis, q̄ pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tri-

buni

A buni militum quinq;, & præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secundam cum pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucã conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias intercepti duo quæſtores Romani, C. Fuluius, & L. Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq; equeſtris ordinis ſenatorum fermè liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatemq; crederet: traduntur. Dum hæc in Italia gerũtur: Cn. Scipio in Hiſpaniã cum claſſe & exercitu miſſus, cum ab oſtio Rhodani profectus, Pyreneosq; montes circũuectus Emporiis appuliſſet claſſem: expoſito ibi exercitu orſus à Lacetanis vſque ad Iberum flumen, partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, Romanæ ditionis fecit. inde conciliata clementiæ fama nõ ad maritimos modo populos, ſed in mediterraneis quoq; ac montanis ad ferociores iam gentes valuit: nec pax modo apud eos, ſed ſocietas etiam armorum parata eſt: validæq; aliquot auxiliorum cohortes ex iis conſcriptæ ſunt. Hanno non inſcius erat. cum reliquerat Annibal ad regionis eius præſidium. itaque priuſquam alienarentur omnia: obuiam eundum ratus, caſtris in conſpectu hoſtium poſitis, in aciem eduxit. Nec Romano differendum certamen viſum: quippe qui ſciret cum Hannone, & Aſdrubale ſibi dimicandum eſſe: malletq; aduerſus ſingulos ſeparatim, quàm aduerſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis ea dimicatio fuit. Sex millia hoſtium cæſa: duo capta cum præſidio caſtrorum. nam & caſtra expugnata ſunt: atque ipſe dux militum cum aliquot præſidiis capitur: & Stiſſum propinquum caſtris oppidum expugnatur. cæterum præda oppidi parui pretii rerum fuit, ſupellex barbarica, ac vilium mancipiorum. caſtra militem ditauere, non eius modo exercitus, qui victus erat: ſed & eius, qui cum Annibale in Italia militabat: omnibus ferè charis rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent: circa Pyreneum relictis. Priuſquam certa huius cladis fama accederet: tranſgreſſus Iberum Aſdrubal cum octo millibus peditum, mille equitibus, tanquam ad primum aduentum Romanorum occurſurus, poſtquam perditas res, amiſſaq; caſtra accepit: iter ad mare conuertit: Haud procul Tarracone claſſicos milites, naualesq; ſocios vagos palanteisq; per agros (quod fermè fit: vt ſecundæ res negligentiam creent) equite paſſim dimiſſo, cũ magna cæde, maiore fuga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari auſus, ne à Scipione opprimeretur: trans Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad famam nouorum hoſtium agmine acto, cum in paucos præfectos paululum animaduertiſſet: præſidio Tarracone modico relicto, Emporias cum claſſe rediit. Vixdum digreſſo eo Aſdrubal aderat: &

B Ilergetum populo, qui obſides Scipioni dederat: ad defectionem impulſo, cum eorum ipſorũ iuuentute agros fidelium Romanis ſociorum vaſtat. Excito deinde Scipione hybernis, hoſtis cis Iberum Tarraconem verſus cedit. Agros Scipio relictos ab authore defectionis, & Ilergetum gentem cum infeſto exercitu inuaſiſſet: compulſis omnibus, Athanagiam vrbem, quæ caput eius populi erat: circunſedit: intraq; dies paucos pluribus quàm ante obſidibus imperatis, Ilergetes pecunia etiam mulctatos in ius ditionemq; recepit. inde in Auſetanos propè Iberum, ſocios & ipſos Pœnorum, procedit: atque vrbe eorum obſeſſa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte, haud procul iam vrbe, cum intrare vellent: excepit inſidiis. Cæſa ad XII millia: exuti penè omnes armis, domos paſſim palantes per agros diffugêre: nec obſeſſos alia vlla res, quàm iniqua oppugnantibus hyems tutabatur. XXX dies obſidio fuit: per quos raro vnquam nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeoq; pluteos, ac vineas Romanorum operuerat, vt ea ſola, ignibus aliquoties coniectis ab hoſte, etiam tutamentum fuerit. poſtremo cum Amuſitus princeps eorum ad Aſdrubalem profugiſſet: XX argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hyberna reditum eſt. Romæ autem & circa vrbem multa ea hyeme prodigia [illegible]ta: aut (quod euenire ſolet, motis ſemel in religionem animis) multa nunciata, & temere credita [illegible]t. In queis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe: & foro boario [illegible]uem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe: atque inde tumultu habitatorum territu[illegible]ſe deieciſſe: & nauium ſpeciem de coelo affulſiſſe: & ædem Spei, quæ in foro olitorio eſt: fulmine ictam: & Lanuuii haſtam ſe commouiſſe: & coruum in ædem Iunonis deuolaſſe: atque in ipſo puluinario conſediſſe: & in agro amiternino multis locis hominum ſpecie procul candida veſte viſos: nec tamen illos congreſſos: & in Piceno lapidibus pluuiſſe: & Cære ſortes extenuatas: & in Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decemuiri iuſſi. quòd autem lapidibus pluuiſſet in Piceno: nouendiale ſacrum edictum: & ſubinde aliis procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium vrbs luſtrata eſt: hoſtiæq; maiores, quibus edictum eſt, diis cæſæ: & donum ex auri pondo XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerunt: & lectiſternium Cære, vbi ſortes extenuatæ erant: imperatum: & ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoque & lectiſternium Iuuentæ: & ſupplicatio ad ædem Herculis, nominatim deinde vniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta. & Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinq;: & C. Attilius Seranus prætor vota ſuſcipere iuſſus: ſi in X annos R.P. eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata votaq; ex libris ſibyllinis magna ex parte leuauerãt animum religione. Conſulum deſignatorum alter, Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant: ſorte euenerant: edictum & literas ad conſulem miſit: vt is exercitus idibus martiis Arimini

C eſſet in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat, memori veterum certaminum cũ patribus: quæ tribunus plebis, & quæ poſtea conſul, prius de conſulatu, qui abrogabatur: dein de triumpho habuerat: inuiſus etiam ſenatui ob nouã legem: quã inique Q. Claudius tribunus plebis aduerſus ſenatum, vno patrum adiuuante C. Flaminio, tulerat: ne quis, ſenator, qui'ue ſenatoris pater fuiſſet: maritimam nauem, quæ plus, quàm trecentarum amphorarum eſſet: haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris vectandos. quæſtus omnis patribus indecorus viſus eſt. Res per ſummam contentionem acta inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis Flaminio, fauorem apud plebem, alterumq; inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpiciis ementiendis, Latinarumq; feriarum mora, & conſularibus aliis impedimentis: retenturos ſe in vrbe, ſimulato itinere priuatus clàm in prouinciam abiit. Ea res vbi palàm facta eſt: nouam inſuper irã infeſtis iam ante patribus mouit. Non cum ſenatu modo, ſed cũ diis immortalibus C. Flaminiũ bellum gerere. conſulem ante inauſpicato factum reuocantibus ex ipſa acie diis, atq; hominibus non paruiſſe: & nunc comitia prætorum, & Capitolium, & ſolẽnem votorum nuncupationem fugiſſe: ne die initi magiſtratus Iouis opt. max. templum adiret: ne ſenatum inuiſus ipſe, & ſibi vni inuiſum videret, conſuleretq;: ne Latinas indiceret, Iouiq; Latiali ſolenne ſacrum in monte Albano faceret: ne auſpicato profectus in Capitolium ad vota nuncupanda paludatus inde ad prouinciam iret. lixæ modo ſine inſignibus, ſine lictoribus profectũ clàm, furtim, haud aliter, q̃ ſi exilii cauſa ſolum vertiſſet: magis pro maieſtate videlicet imperii Arimini, q̃ Romæ magiſtratum initurum: & in diuerſorio hoſpitali: q̃ apud penates ſuos prætextam ſumpturum. Reuocandum vniuerſi, retrahendumq; cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos hominesq; fungi officiis, q̃ ad exercitum, & in prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius, & M. Antiſtius profecti nihilo magis eum mouẽre: q̃ priori conſulatu literæ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum iniit: immolantiq; ei vitulus iam ictus è manibus ſacrificantiũ ſeſe cũ proripuiſſet: multos circũſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à pleriſque in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Appennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

DECADIS TERTIÆ LIBER SECVNDVS

D IAM VER appetebat: cũ Annibal ex hybernis mouit, & nequicquã ante conatus tranſcendere Appenninum intolerandis frigoribus, & cũ ingẽti periculo moratus, ac metu. Galli, quos prædæ populationumq; conciuerat ſpes: poſtquam pro eo, vt ipſi ex alieno agro raperent agerentq;, ſuas terras ſedem belli eſſe, premiq; vtriuſque partis exercituum viderunt hybernis: vertenũt retro ad Annibalem ab Romanis odia: petitusq; ſæpe principum inſidiis: ipſorumq; inter ſe fraude, eadem leuitate qua conſenſerant, conſenſum indicantium ſeruatus erat: & mutando nunc veſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiam ſeſe ab inſidiis muniuerat. cæterum hic quoque ei timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis. Per idem tempus Cn. Seruilius Romæ Idibus Martiis magiſtratum iniit. Ibi cum de repub. retuliſſet: redintegrata in C. Flaminium inuidia eſt. Duos ſe conſules creaſſe: vnum habere. quod enim illi iuſtum imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id à domo, publicis priuatisq; penatibus, Latinis feriis actis: ſacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre. nec priuatum auſpicia ſequi: nec ſine auſpiciis profectum in externo ea ſolo noua, atque integra concipere poſſe. Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul locis nunciata: in Sicilia militibus aliquot ſpicula, in Sardinia autem in muro circumeunti vigilias equiti Scipionem, quem manu tenuerat: arſiſſe: & littora crebris ignibus fulſiſſe: & ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe: & milites quoſdam ictos fulminibus: & ſolis orbem minui viſum: & Præneſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe: & Arpis palmas in cœlo viſas: pugnantemq; cum luna ſolem: & Capenæ duas interdiu lunas ortas: & aquas Cærete ſanguine miſtas fluxiſſe: fontemq; ipſum Herculis cruentis manaſſe ſparſum maculis: & Antii metentibus cruentas in corbem ſpicas cecidiſſe: & Faleriis cœlum findi viſum velut magno hiatu: quaq; patuerit, ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſpõte attenuatas: vnamq; excidiſſe ita ſcriptam. Mauors telum ſuum concutit. & per idem tempus Romæ ſignum Martis Appia via ad ſimulachra luporum ſudaſſe: & Capuæ ſpeciem cœli ardentis fuiſſe, lunæq; inter imbrem cadentis. Inde minoribus etiam dictu prodigiis fides habita: Capras lanatas quibuſdam factas: & gallinam in marem, gallum in fœminam ſeſe vertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſitis, authoribusq; in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretum: vt ea prodigia partim maioribus hoſtiis, partim lactentibus procurarentur: & vti ſupplicatio per triduum ad omnia pul-

uinaria

A uinaria haberetur. Cætera cum decemuiri libros inſpexiſſent, vt ita fierent, quemadmodum cordi eſſe diui carminibus præfarentur. id decemuirorum monitu decretum eſt: Ioui primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Iunoni, Mineruæq; ex argento daretur: & Iunoni Reginæ in Auentino, Iunoniq; Soſpitæ Lanuuii maiorinus hoſtiis ſacrificaretur: matronæq; pecunia collata, quantum conferre cuiq; commodum eſſet: donũ Iunoni Reginæ in Auentinũ ferrent: lectiſterniumq; fieret: quin & libertinæ & ipſæ, vnde Feroniæ donum daretur: pecuniam pro facultatibus ſuis conferrent. Hæc vbi facta: deceuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtiis ſacrificarunt. poſtremo ex libris decẽbri iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt: lectiſterniumq; imperatum: (& eum lectum ſenatores ſtrauerunt) & conuiuium publicum: ac per vrbem ſaturnalia die ac nocte clamatum: populusq; eum diem feſtum habere, ac ſeruare in perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ diis, habendoq; delectu dat operam: Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminium conſulem Arretiũ perueniſſe fama erat: cum aliud longius, cæterum commodius oſtenderetur iter: propiorem viam per paludem petit: qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hiſpanos & Afros, & omne quod veterani erat robur exercitus: admiſtis ipſorum impedimentis, necubi conſiſtere coactis neceſſaria ad vſus deeſſent: primos ire iuſſit: ſequi Gallos: vt id agminis medium eſſet: nouiſſimos ire equites: Magonem inde cum expeditis Numidis cogere agmen: maxime Gallos, ſi tædio laboris longæq; viæ (vt eſt mollis ad talia gens) dilaberentur, aut ſubſiſterent: cohibentem. Primi quà modo præirent duces: per præaltas fluuii, ac profundas voragines hauſti penè limo, immergentesq; ſe, tamen ſigna ſequebantur. Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi, neq; aſſurgere ex voraginibus poterant: aut corpora animis: aut animos ſpe ſuſtinebant: alii feſſa ægre trahentes membra: alii vbi ſemel victis tædio animis procubuiſſent: inter iumenta & ipſa iacentia paſſim morientes. maximeq; omnium vigiliæ conficiebant, per quatriduum iam, & tres noctes toleratæ. Cum omnia obtinẽtibus aquis, nihil, vbi in ſicco feſſa ſternerent corpora, inueniri poſſet: cumulatis in aquas ſarcinis inſuper incumbebant, iumentorum itinere toto proſtratorum paſſim acerui, tantum quod extaret aqua quærẽtibus ad quietẽ, paruĩ temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex verna primum intemperie variante calores frigoraq;, elephãto, qui vnus ſuperfuerat: quod altius ex aqua extaret, vectus, vigiliis tamẽ, & nocturno humore, paluſtriq; cœlo grauante caput, & quia medendi nec locus, nec tempus erat: altero oculo capitur. Multis hominibus iumentisq; fœde amiſſis, cum tandem de paludibus emerſiſſet: vbi primum in ſicco potuit, caſtra locat: certumq; per præmiſſos exploratores habuit: exercitum Romanum circa Arretii mœnia eſſe. conſulis deinde conſilia atq; animum, & ſitum regionum, itineraq;,

B & copias, atq; commeatus expediendos, & cætera, quæ cognoſcenda in re erant: ſumma omnia cum cura inquirendo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, Hetruſci campi, qui Feſulas inter, Arretiumq; iacent: frumenti, ac pecoris, & omnium copia rerum opulenti. Conſul ferox ab conſulatu priore, & non modo legum aut patrum maieſtatis, ſed ne deorum quidem ſatis metuens erat. hanc inſitam ingenio eius temeritatem fortuna proſpero ciuilibus, bellicisq; rebus ſucceſſu aluerat. itaque ſatis apparebat: nec deos, nec homines conſulentem, ferociter omnia ac præpropere acturum. quoq; pronior eſſet in vitia ſua: agitare eum, atq; irritare Pœnus parat: & læua relicto hoſte, Feſulas petens, Hetruriæ agros prædatum profectus, quantam maximam vaſtitatem poteſt, cædibus, incendiisq; cõſuli procul oſtendit. Flaminius, qui ne quieto quidem hoſte ipſe quieturus erat: tum vero, poſteaquã res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri agiq; vidit: ſuum id dedecus ratus, per mediam iam Italiam vagari Pœnum: atq; obſiſtente nullo ad ipſa Romana mœnia ire oppugnãda: cæteris omnibus in concilio ſalutaria magis, q̃ ſpecioſa ſuadentibus: collegam expectandum, vt coniunctis exercitibus communi animo, conſilioq; rem gererent: interim equitatu, auxiliisq; leuium armorum ab effuſa prædandi licentia hoſtem cohibendum: iratus ſe ex concilio proripuit: ſignumq; ſimul itineris, pugnæq; propoſuit. Quinimmo Arretii ante mœnia ſedeamus: inquit: hic enim patria, & penates ſunt: Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam: vaſtandoq; & vrendo omnia, ad Romana mœnia perueniat: nec ante nos hinc mouerimus: quàm, ſicut olim Camillum ab Veiis, C. Flaminium ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul increpans cum ocyus ſigna conuelli iuberet: & ipſe in equum inſiluiſſet, equus repente corruit: conſulemq; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus qui circa erant, velut fœdo omine incipiendæ rei, inſuper nunciatur: ſignum omni vi moliente ſignifero cõuelli nequire. Conuerſus ad nuncium, num literas quoq;, inquit, ab ſenatu affers: quæ me rem gerere vetent? abi: nuncia, ſignum effodiant: ſi ad conuellendum manus præ metu obtorpuerint. Incedere inde agmen cœpit: primoribus, ſuperq̃ quod diſſenſerant à conſilio, territis etiam duplici prodigio: milite in vulgus læto ferocia ducis: cum ſpem magis ipſam, q̃ cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonã vrbẽ, Thraſimenumq; lacũ: omni clade belli peruaſtat: quo magis iram hoſti ad vindicandas ſociorũ iniurias acuat. Et iam peruenerãt ad loca inſidiis nata: vbi maxime mõtes cortonẽſes Thraſimenus ſubit. Via tantũ intereſt p̃anguſta, velut ad id ipſum de induſtria relicto ſpatio: deinde paulo latior pateſcit campus: inde colles aſſurgũt. Ibi caſtra in aperto locat: vbi ipſe cũ Afris modo,

C Hiſpaniſq; conſideret. . Baleares, cæteramq; leuem armaturam poſt monteis circũducit: equites ad ipſas fauces ſaltus, tumulis apte tegentibus, locat: vt vbi intraſſent Romani: obiecto equitatu clauſa omnia lacu ac montibus eſſent. Flaminius cum pridie ſolis occaſu ad lacum perueniſſet: inexplorato poſtero die vixdum ſatis certa luce anguſtiis ſuperatis, poſtquam in patentiorem campum pandi agmen cœpit: id tantum hoſtium, quòd ex aduerſo erat: aſpexit: à tergo, ac ſuper caput detectæ inſidiæ. Pœnus vbi, id quod petierat, clauſum lacu montibuſq;, & circunfuſum ſuis copiis habuit hoſtem: ſignum omnibus dat inuadendi. Qui vbi quà cuiq; proximum fuit, decurrẽre: eo magis Romanis ſubita, atq; improuiſa res fuit: quòd orta ex lacu nebula campo, quàm montibus denſior ſederat: agminaq; hoſtium ex pluribus vallibus ipſa inter ſe ſatis conſpecta: eoq; magis pariter decurrerunt. Romanus clamore prius vndiq; orto, quàm ſatis cerneret, ſe circunuentum eſſe ſenſit: & ante in frontem, lateraq; pugnari cœptum eſt: quàm ſatis inſtrueretur acies: aut expediri arma, ſtringiq; gladii poſſent. Conſul perculſis omnibus ipſe ſatis vt in trepida re impauidus, turbatos ordines, vertenteſq; ſe quoq; ad diſſonos clamores, inſtruit: vt tempus locuſq; patitur: & quacunq; poteſt, adhortatur: ac ſtare, & pugnare iubet. Nec enim inde votis, aut imploratione deũm, ſed vi ac virtute euadendũ eſſe. per medias acies ferro viam fieri: & quo timoris minus ſit: eo minus fermè periculi eſſe. Cæterum præ ſtrepitu ac tumultu, nec conſilium, nec imperium accipi poterat: tantumq; aberat, vt ſua ſigna, atque ordinem, & locum noſceret miles: vt vix ad arma capienda, aptandaq; pugnæ cõpeteret animus: opprimerenturq; quidam onerati magis his, quàm tecti. & erat in tanta caligine maior vſus aurium, q̃ oculorum. ad gemitus vulnerum, ictuſq; corporum, aut armorum, & miſtos ſtrepentiũ pauentiumq; clamores, circunferebant ora, oculoſq;. Alii fugientes pugnantium globo illati hærebãt: alios redeuntes in pugnam auertebat fugientium agmen. deinde vbi in omnis partes nequicquam impetus facti: & ab lateribus montes ac lacus, à fronte & à tergo hoſtium acies claudebat: apparuitq; nullam, niſi in dextra, ferroq; ſalutis ſpem eſſe: tum ſibi vnuſquiſq; dux, adhortatorq; factus ad rem gerendam: & noua de integro pugna exorta eſt: non illa ordinata per principes, haſtatoſq;, ac triarios: nec vt pro ſignis anteſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies: nec vt in ſua legione miles, aut cohorte, aut manipulo eſſet. ſors conglobabat, & animus ſuus cuique ante aut poſt pugnandi ordinem dabat. tantuſq; fuit ardor animorum: adeo intentus pugnæ animus: vt eum terræ motum, qui multarum vrbiũ Italiæ magnas partes proſtrauit: auertitq; curſu rapido amneis: mare fluminibus inuexit: montes lapſu

D ingenti proruit: nemo pugnantium ſenſerit. Tres fermè horas pugnatum eſt: & vbiq; atrociter. circa conſulem tamen acrior, infeſtiorq; pugna eſt. eum & robora virorum ſequebantur: & ipſe quacunque in parte premi ad laborem ſenſerat ſuos: impigre ferebat opem: inſigniſq; armis, & hoſtem ſumma vi petebat: & tuebatur ſuos ciues. donec Inſuber equum (Ducario nomen erat) facieṁq; noſcitans. Conſul, inquit, hic eſt, popularibus ſuis: qui legiones noſtras cecidit: agroſq;, & vrbem eſt depopulatus iam ego hanc victimam manibus peremptorum fœde ciuium dabo. ſubditiſq; calcaribus equo, per confertiſſimam hoſtium turbam impetum facit. obtruncatoq; prius armigero, qui ſe infeſto venienti obuiam obiecerat: conſulem lancea transfixit. ſpoliare cupientem triarii obiectis clypeis arcuere. Magnæ partis fuga inde primum cœpit: & iam nec lacus, nec montes obſtabant pauori: per omnia arcta, præruptaq; velut cæci euadunt: armaq;, & viri ſuper alium alii præcipitantur. pars magna, vbi locus fugæ deeſt: per prima vada paludis in aquam progreſſi, quoad capitibus humeriſq; extare poſſunt ſeſe immergunt. fuere, quos inconſultus pauor nando etiá capeſſere fugã impulerit. quæ vbi immenſa, ac ſine ſpe erat: aut deficientibus animis hauriebantur gurgitibus: aut vbi nequicq̃ feſtinauerant: retro ægerrime terram repetebãt: atq; ibi ab ingreſſis aquà hoſtium equitibus paſſim trucidabantur. Sex millia fermè primi agminis per aduerſos hoſteis eruptione impigre facta, ignari omniũ quæ poſt ſe agerentur: ex ſaltu euaſere. & cum in tumulo quodã conſtitiſſent: clamorem modo, ac ſonum armorum audientes, quæ fortuna pugnæ eſſet, neq; ſcire, nec perſpicere præ caligine poterant. Inclinata ad iniqua re, cum caleſcente ſole depulſa nebula aperuiſſet diem: tum liquida iam luce montes, campiq; perditas res, ſtratamq; oſtendẽre fœde Romanam aciem. itaq; ne in conſpectos procul immitteretur eques: ſublatis raptim ſignis, quam citatiſſimo poterant agmine, ſeſe abripuerunt. poſtero die cum ſuper cætera extrema fames etiá inſtaret: fidem dãte Maharbale, qui cum omnibus equeſtribus copiis nocte conſecutus erat: ſi arma tradidiſſent: abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: ſeſe dediderunt. quæ punica religione ſeruata fides ab Annibale eſt: atq; in vincula omnes coniecti. Hæc eſt nobilis ad Traſimenum pugna, atq; inter paucas memorata populi Romani clades. Quindecim millia Romanorum in acie cæſa ſunt: decẽ millia ſparſa fuga per omnẽ Hetruriam diuerſis itineribus Romam petiere. Mille & quingẽti hoſtium in acie, multi poſtea vtrinque ex vulneribus periere. Multiplex cædes vtrinq; facta traditur ab aliis. Ego præterq̃ quòd nihil hauſtum ex vano velim: quò nimis inclinaut fermè ſcribentiũ animi: Fabium æqualẽ tẽporibus huiuſce belli potiſſimũ authorem habui. Annibal captiuorũ qui latini nominis eſſent, ſine pretio dimiſſis, Romanis in vincula datis, ſegregata ex hoſtium coaceruatorũ cumulis corpora ſuorum cũ ſepeliri iuſſiſſet: Flaminii quoq; corpus funeris cauſa magna

A ſa magna cum cura inquiſitum non inuenit. Romæ ad primum nuncium cladis eius cum ingenti
terrore ac tumultu concurſus in forum populi eſt factus. Matronæ vagæ per vias, quæ repens clades
allata, quæ've fortuna exercitus eſſet, obuios percunctantur. & cum frequentis concionis modo turba
in comitium & curiã verſa magiſtratus vocaret: tandem haud multo ante ſolis occaſum M. Pompo/
nius prætor, pugna, inquit, magna victi ſumus. & quanq̃ nihil certius ex eo auditũ eſt: tamẽ alius ab
alio impleti rumoribus domos referunt: conſulem cũ magna parte copiarũ cæſum: ſupereſſe paucos,
aut fuga paſſim per Hetruriam ſparſos, aut captos ab hoſte. Quot caſus exercitus victi fuerant: tot in
curas diſpertiti eorum animi erant: quorum propinqui ſub C. Flaminio conſule meruerant: ignoran/
tium quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquam ſatis certum habet, quid aut ſperet, aut timeat.
Poſtero, ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propè mulierũ, q̃ virorum multitudo ſtetit, aut
ſuorum aliquẽ, aut nuncios de his operiens: circũfundebanturq; obuiis ſciſcitantes: neq; auelli vtique
à notis, prius q̃ ordine omnia inquiſiſſent: poterant. inde varios vultus digrediẽtium ab nunciis cer/
neres: vt cuiq; aut læta, aut triſtia nunciabantur: gratulantiſq;, aut conſolantis redeuntibus domos
circunfuſos. Fœminarum præcipue, & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta, ſoſpite
filio repente oblato, in conſpectu eius expiraſſe ferunt. alteram, cui mors filii falſò nunciata erat: mœ/
ſtam ſedentem domi, ad primum conſpectum redeuntis filii gaudio nimio exanimatam. Senatũ præ/
tores per dies aliquot ab orto vſq; ad occidentem ſolem in curia retinent: conſultantes quonam duce,
aut quibus copiis reſiſti victoribus Pœnis poſſet. Priuſquã ſatis certa conſilia eſſent: repens alia nun/
ciatur clades: quatuor millia equitum cum C. Centronio proprætore miſſa ad collegam à Seruilio
conſule, in Vmbria, quò poſt pugnam ad Traſimenum auditam auerterant iter: ab Annibale circun/
uenta. Eius rei fama variè homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine animis, leuem ex cõpa/
ratione priorum ducere recentem equitum iacturam. pars non id, quod acciderat: per ſe æſtimare: ſed
vt in affecto corpore quamuis leuis cauſa magis, q̃ valido grauior ſentiretur: ita tum ægre & affectæ
ciuitati quodcunq; aduerſi inciderit: non rerum magnitudine, ſed viribus extenuatis, quę nihil, quod
aggrauaret, pati poſſent: æſtimandum eſſe. Itaq; ad remedium iandiu deſideratum, nec adhibitũ, di/
ctatorem dicendum ciuitas confugit: & quia & conſul aberat: à quo vno dici poſſe videbatur: nec per
occupatam armis punicis Italiam facile erat aut nuncium, aut literas mitti: nec dictatorem populus
creare poterat: quod nunq̃ ante eam diem factum erat: prodictatorem populus creauit Q. Fabiũ Ma/
ximum, & magiſtrum equitum M. Minutium Rufum. hiſq; negocium ab ſenatu datum: vt muros,
B turreſq; vrbis firmarent: & præſidia diſponerent quibus locis videretur: ponteſq; reſcinderent flumi/
num. ac tum pro penatibus, pro vrbe dimicandũ eſſe: quãdo Italiã tueri nequiuiſſent. Annibal inte/
rim recto itinere per Vmbriam vſq; ad Spoletũ venit. inde cum perpopulato agro vrbem oppugnare
adortus eſſet: cũ magna cæde ſuorum repulſus, coniectans ex vnius coloniæ haud nimis proſpere ten/
tatæ viribus, quanta moles Romanæ vrbis eſſet: in agrũ picenũ auertit iter, non copia ſolum omnis
generis frugum abundantem, ſed refertum præda: quam effuſe auidi atq; egẽtes rapiebant. ibi per dies
aliquot ſtatiua habita: refectuſq; miles, hybernis itineribus, ac paluſtri via, prælioq; magis ad euen/
tum ſecundo, quàm leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datum præda ac populationibus ma/
gis, quàm ocio aut requie gaudentibus profectus, prætutianum, adrianumq; agrum, Marſos inde,
Marrucinoſq;, & Pelignos deuaſtat: circaq; Arpos, & Luceriam proximã Apuliæ regionem. Cn. Ser/
uilius conſul leuibus præliis cum Gallis actis, & vno oppido ignobili expugnato, poſtquam de colle/
gæ exercituſq; cæde audiuit: iam mœnibus patriæ metuens, ne abeſſet in diſcrimine extremo: ad vrbẽ
iter intendit. Q. Fabius Maximus dictator quo die magiſtratum iniit, vocato ſenatu, ab diis orſus cũ
edocuiſſet patres; plus negligentia cærimoniarum, auſpiciorumq; temeritate, q̃ inſcitia peccatum à
C. Flaminio conſule eſſe: quæq; piacula iræ deum eſſent, ipſos deos conſulẽdos eſſe: peruicit: vt, quod
non fermè decernitur, niſi cũ tetra prodigia nunciata ſunt: decemuiri libros ſibyllinos adire iuberen/
tur. qui inſpectis fatalibus libris retulerunt patribus: quod eius belli cauſa votum Marti foret: id non
rite factum, de integro, atq; amplius faciendum eſſe: & Ioui ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ:
ac Menti vouendas eſſe: & ſupplicationem, lectiſterniumq; habendum: & ver ſacrum vouendũ: ſi bel/
latum proſpere eſſet: reſq; publica in eodem, quo ante bellum fuiſſet, ſtatu permanſiſſet. Senatus, qm̃
Fabiũ belli cura occupatura eſſet: M. Æmylium prætorem ex collegii pontificum ſententia omnia ea
vt mature fiant, curare iubet. His ſenatuſconſultis perfectis. L. Cornelius Lentulus pontifex maximus
conſulente collegio pontificum, omnium primũ populum conſulendum de vero ſacro cenſet: iniuſſu
populi voueri nõ poſſe. Rogatus in hæc verba populus. Velitis, iubeatis'ne hoc ſic fieri: ſi res popu/
li Romani quiritium ad quinquennium proximũ, ſicut velim eam, ſalua ſeruata erit hiſce duellis: da/
tum donũ duit populus Romanus quiritiũ: quod duellum populo Romano cum Carthagineſi eſt:
quæq; duella cum Gallis ſunt: qui cis Alpeis ſunt: quod ver attulerit ex ſuillo, ouillo, caprino grege,
quæq; prophana erunt, Ioui fieri. ex qua die ſenatus, populuſq; iuſſerit, qui faciet: quando volet,
quaq; lege volet, facito, quo modo faxit: probe factũ eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit: prophã/

C num eſto:neq; ſcelus eſto.ſiquis rumpet, occidet'ue inſciens: ne fraus eſto. ſiquis clepſet: ne populo
ſcelus eſto:ne'ue cui cleptum erit.ſi atro die faxit inſciens:probe factũ eſto.ſi nocte,ſiue luce, ſi ſeruus,
ſiue liber faxit:probe factum eſto.ſi ante id ea ſenatus,populuſq; iuſſerit fieri:ac faxit:eo populus ſolu/
tus, liber eſto. Eiuſdem rei cauſa ludi magni voti æris CCCXXXIII millibus, triente: præterea
bubus Ioui CCC: multis aliis diuis bubus albis,atq; cæteris hoſtiis. Votis rite nuncupatis, ſup/
plicatio edicta:ſupplicatumq; iit cum coniugibus,ac liberis non vrbana multitudo tantum, ſed agre
ſtium etiam:quos in aliqua ſua fortuna publica quoq; contingebat. Curatum lectiſterniũ: & per tri/
duum habitum:decemuiris ſacrorũ curantibus.& puluinaria in conſpectu fuere: Ioui,& Iunoni vnũ:
alterum Neptuno,& Mineruæ:tertium Marti,ac Veneri:quartũ Apollini,ac Dianæ:quintũ Vulca/
no ac Veſtæ:ſextum Mercurio,& Cereri. Tum ædes vota Veneri Erycinæ. ædem Q.Fabius Max.di/
ctator vouit:quia ita ex fatalibus libris edictum erat:vt is voueret:cuius maximum imperium in ciuĩ
tate eſſet. Menti ædem Attilius prætor vouit. Ita rebus diuinis peractis,tum de bello,req; publica di/
ctator retulit:quibus,quot'ue legionibus victori hoſti obuiam eundum eſſe,patres cenſerent. Decre/
tum:vt ab Cn.Seruilio conſule exercitum acciperet: ſcriberet præterea ex ciuibus, ſociiſq; quantum
equitum,ac peditum videretur: cætera omnia ageret, faceretq;. vt è republica duceret. Fabius duas
legiones ſe adiecturum ad ſeruilianum exercitum dixit. his per magiſtrum equitum ſcriptis, Tybur
diem ad conueniẽdum edixit.edictoq; propoſito,vt quibus oppida,caſtellaq; imminuta eſſent: in lo/
ca tuta commigrarent:ex agris quoq; vti demigrarent omnes regionis eius,qua iturus Annibal eſſet:
tectis prius incenſis,ac frugibus corruptis:ne cuius rei copia eſſet: ipſe via Flaminia profectus obuiã
conſuli exercituiq;,cum ad Tyberim circa Otriculum proſpexiſſet agmen,conſulemq; cum equitibus
ad ſe progredientem:viatorem miſit: qui conſuli nunciaret: vt ſine lictoribus ad dictatorem veniret.
Qui cum dicto paruiſſet:congreſſuſq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues,ſocioſq; vetu/
ſtate iam propè oblitos eius imperii, feciſſet:literæ ab vrbe allatæ ſunt:naues onerarias commeatum
ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portantes à claſſe punica circa portum Coſſanum captas eſſe.
Itaque extemplo conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus: nauibus, quæ ad vrbem Romanam, aut Hoſtiæ
eſſent, completis milite ac naualibus ſociis, perſequi hoſtium claſſem, ac litora Italiæ tutari.
Magna vis hominum conſcripta Romæ erat. Libertini etiam, quibus liberi eſſent,& ætas militaris,
in verba iurauerant.Ex hoc vrbano exercitu qui minores quinq; & triginta annis erant:in naueis im/
D poſiti:alii, vt vrbi præſiderent,relicti.dictator exercitu conſulis acceptos à Fuluio Flacco legato, per
agrum ſabinum Tybur,quò diem ad conueniendum edixerat nouis militibus: venit: inde Præneſte
tranſuerſis tramitibus in viam Latinam eſt regreſſus:vnde itineribus ſumma cum cura exploratis ad
hoſtem ducit:nullo loco,niſi quantum neceſſitas cogeret:fortunæ ſe commiſſurus. Quo primum die
haud procul Arpis in conſpectu hoſtium poſuit caſtra: nulla mora facta: quin Pœnus educeret in
aciem:copiamq; pugnandi faceret. ſed vbi quieta omnia apud hoſtes, nec caſtra vllo tumultu mota
videt:increpans quidem victos tandem martios animos Romanorum, debellatumq;, & conceſſum
eis propalàm de virtute ac gloria eſſe,in caſtra rediit. Cæterum tacita cura animum incenſus, quòd
cum duce haudquaquam Flaminio, Sempronioq; ſimili futura ſibi res eſſet: ac tum demum edocti
malis Romani parem Annibali ducem quæſiſſent:& prudentiam quidem,non vim dictatoris extem/
plo timuit: conſtantiamq; eius haud dum expertus, agitare ac tentare animum mouendo crebro ca/
ſtra,populandoq; in oculis eius agros ſociorum, cœpit: & modo citato agmine è conſpectu abibat:
modo repẽte in aliquo flexu viæ,ſi excipere digreſſum in æquum poſſet:occultus ſubſiſtebat. Fabius
per loca alta agmen ducebat,modico ab hoſte interuallo:vt neq; omitteret eum: neq; congrederetur.
caſtris,niſi quantum vſus neceſſario cogeret:tenebatur miles. pabulum & ligna nec pauci petebant,
nec paſſim.equitum,leuiſq; armaturæ ſtatio compoſita inſtructaq; in ſubitos tumultus, & ſuo militi
tuta omnia, & infeſta effuſis hoſtium populatoribus præbebat. neque vniuerſo periculo ſumma re/
rum committebatur: & parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finitimorum rece/
ptu,aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militem minus iam tandem aut virtutis, aut fortunæ
pœnitere ſuæ. Sed non Annibalem magis infeſtum tam ſanis conſiliis habebat, q̃ magiſtrum equi/
tum,qui nihil aliud,quàm quod non imperabat, moræ ad rempublicam præcipitandam habebat.
ferox rapiduſq; in conſiliis,ac lingua immodicus,primo inter paucos, dein propalàm in vulgus pro
cunctatore ſegnem,pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat:premendo/
rumq; ſuperiorum arte, quæ peſſima ars nimis proſperis multorum ſucceſſibus creuit, ſeſe extol/
lebat. Annibal ex Arpis in Samnium tranſit: beneuentanum depopulatur agrum: Teleſiam vrbem
capit:irritat etiam de induſtria ducem: ſi forte accenſum tot indignitatibus,cladibuſq; ſociorum tra/
here ad æquum certamen poſſit. Inter multitudinem ſociorum italici generis, qui ad Thraſimenum
capti ab Annibale,dimiſſiq; fuerant: tres campani equites erant, multis iam tum illecti donis, pro/
miſſiſq; Annibalis ad conciliandos popularium animos. Hi nunciantes,ſi in Campaniam exercitum
admouiſſet:Capuæ potiendæ copiam fore:cum res maior quàm authores eſſet:dubium Annibalem,

alterniſq;

A alterniſq; fidentem ac diffidentem, tamen vt Campanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos, vt etiam atq; etiam promiſſa rebus confirmarent: iuſſoſq; cum popularibus, & aliquibus principum redire ad ſe, dimiſit. ipſe imperat duci: vt ſe in agrum Caſinatem ducat: edoctus à peritis regionum, ſi eum ſaltum occupaſſet: exitum Romano ad opem ferendam ſociis intercluſurum. Sed punicum abhorrens ab latino nomen, Caſilinum pro Caſino ducem accipere fecit: auerſuſq; ab itinere, per Aliſanum, Calatinumq;, & Calenum agrum in campum Stellatem deſcendit. vbi cum montibus, fluminibuſq; clauſam regionem circunſpexiſſet: vocatum ducem percunctatur: vbi terrarum eſſet. cum is Caſilini eo die manſurum eum dixiſſet: tum demũ cognitus eſt error: & Caſinum longe inde alia regione eſſe. virgiſq; cæſo duce, & ad reliquorũ terrorẽ in crucẽ ſublato, caſtris cõmunitis Maharbalem cum equitibus in agrum Falernum prædatum dimiſit. Vſq; ad aquas Sinueſſanas populatio ea peruenit. ingentem cladem, fugam tamen, terroremq; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cum omnia bello flagrarent: fide ſocios dimouit: videlicet quia iuſto & moderato regebantur imperio: nec abnuebant, quod vnum vinculum fidei eſt: melioribus parere. Vt vero ad Vulturnum flumen caſtra ſunt poſita: exurebaturq; amœniſſimus Italiæ ager: villæq; paſſim incendiis fumabant: per iuga Maſſici montis Fabio ducente, propè deintegro eſt orta ſeditio: ac duces ſeditionis accenſi quidam. fuerat enim ſilentiũ per paucos dies: quia cum celerius ſolito ductum agmen fuiſſet: feſtinari ad prohibendam populationibus Campaniam crediderant. vt vero in extrema iuga Maſſici montis ventũ eſt: hoſteſq; ſub oculis erant, falerni agri, colonorumq; Sinueſſæ tecta vrentes: nec vlla erat mentio pugnæ. Spectatum'ne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorum cædes, & incendia venimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidem horũ pudet? quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt: vt ab Samnite hoſte tuta hæc ora eſſet: quam nunc non vicinus Samnis vrit: ſed Pœnus aduena, ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cunctatione, & ſocordia iam huc progreſſus. Tantum (prò dolor) degeneramus à parentibus noſtris: vt, præter quàm oram illi Punicas vagari claſſes dedecus eſſe imperii ſui duxerint. eam nos nunc plenam Numidarum hoſtium, ac Maurorum iam factam videamus? Qui modo Saguntum oppugnari indignando non homines tantum, ſed fœdera, & deos ciebamus: tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti ſpectamus. Fumus ex incendiis villarum, agrorumq; in oculos atq; ora venit: ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos, q̃ deorum inuocantium opem. nos hic pecorũ more per æſtiuos ſaltus, deuioſq;
B colles exercitum ducimus, conditi nubibus, ſyluiſq;. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltuſq; Furius recipere à Gallis vrbem voluiſſet: quo hic nouus Camillus nobis dictator vnicus in rebus afflictis quæſitus Italiam ab Annibale recuperare parat: Gallorum Roma eſſet: quam vereor ne ſic cunctantibus nobis, Annibali ac pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed vir, ac vere Romanus quo die dictatorem eum ex authoritate patrum iuſſuq; populi dictum, Veios allatus eſt nũcius: cum eſſet ſatis altum Ianiculum: vbi ſedens proſpectaret hoſtem: deſcendit in æquum: atque illo ipſo die media in vrbe, quà nunc buſta Gallica ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorũ legiones. Quid poſt multos annos, cum ad furcas caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſſi ſumus? vtrum tandẽ L. Papyrius Curſor iuga Samnii perluſtrando, an Luceriam premendo, obſidendoq;, & laceſſendo victorem hoſtem, depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Samniti impoſuit? Modo conſuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas victoriam dedit? quod poſtero die, quàm hoſtem vidit: claſſem grauẽ commeatibus, impeditam ſuo ipſam inſtrumento atq; apparatu oppreſſit. Stultitia eſt ſedendo, aut votis debellari credere poſſe. armari copias oportet, deducendas in æquum: vt vir cum viro cõgrediaris. Audendo, agendoq; res Romana creuit: non his ſenſibus, conſiliis'ue: quæ timidi cauta vocant.

Hæc velut concionanti Minutio circũfundebatur tribunorum, equitumq; Romanorum multitudo: & ad aures quoq; militum dicta ferocia voluebantur. ac ſi militaris ſuffragii res eſſet: haud dubie ferebant: Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter in ſuos haud minus, q̃ in hoſtes intentus, prius ab aliis inuictum animum præſtans, quanquam probe ſcit: non in caſtris modo ſuis, ſed iam etiam Romæ ſuam cunctationem infamem eſſe: obſtinatus tamen eodem conſiliorum tenore æſtatis reliquum extraxit: vt Annibal deſtitutus ab ſpe ſumma appetiti certaminis, iam hybernis locum circunſpectaret: quia ea regio præſens erat copiæ, non perpetuæ: arbuſta, vineæq;: & conſita omnia magis amœnis, quàm neceſſariis fructibus. Hac per exploratores relata fama Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdem anguſtias, quibus intrauerat falernum agrum: rediturum: Gallicanum montem, & Caſilinum occupat modicis præſidiis: quæ vrbs Vulturno flumine dirempta, falernum à campano agro diuidit. ipſe iugis iiſdem exercitum reducit: miſſo exploratũ cum CCCC equitibus ſociorum L. Hoſtilio Mancino. qui ex turba iuuenum audientium ſæpe ferociter cõcionantem magiſtrum equitum, progreſſus primo exploratoris modo, vt ex tuto ſpecularetur hoſtẽ: vbi vagos paſſim per vicos Numidas vidit: per occaſionẽ etiam paucos occidit: extẽplo occupatus certamine eſt animus: exciderūtq; præcepta dictatoris: qui quàm tutò poſſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat: quàm in conſpectum hoſtium veniret. Numidæ alii atq; alii occurſantes, refugienteſq;, ad caſtra propè ipſum cum fa-

C tigatione equorũ,atq; hominum pertraxere.inde Cartalo,penès quem ſumma equeſtris imperii erat:
concitatis equis inuectus,cum prius q̃ ad coniectum teli veniret:auertiſſet hoſtem : quinq; millia fer/
mè continenti curſu ſecutus eſt fugientes. Mancinus poſtquam nec hoſtem deſiſtere ſequi, nec ſpem
vidit effugiendi eſſe:cohortatus ſuos in prælium rediit,omni parte virium impar.itaque ipſe, & delecti
equitum circumuenti occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu Cales primum: inde propè inuiis colli/
bus ad dictatorem perfugerunt.Eo forte die Minutius ſe coniunxerat Fabio:miſſus ad firmandũ præ/
ſidio ſaltum:qui ſuper Tarracinam in arctas coactus fauces imminet mari:ne immunito Appiæ limĩ
te Pœnus peruenire in agrum Romanum poſſet. Coniunctis exercitibus dictator, ac magiſter equi/
tum caſtra in viam deferunt:quà Annibal ducturus erat. duo inde millia hoſtes aberant. Poſtero die
Pœni quod viæ inter bina caſtra erat:agmine compleuere.Cum Romani ſub ipſo conſtitiſſent vallo,
haud dubiæ æquiore loco:ſucceſſit tamẽ Pœnus cũ expeditis equitibus: atq; ad laceſſendum hoſtem
raptim & procurſando,recipiendoq́; ſeſe pugnauere. Reſtitit ſuo loco Romana acies.lenta pugna, &
ex dictatoris magis,q̃ Annibalis fuit voluntate. CC ab Romanis, DCCC hoſtium cecidere.Inclu
ſus inde videri Annibal,& ad Caſilinum obſeſſus:cum Capua,& Samnium,& tm̃ ab tergo diuitũ ſo/
ciorum Romanis cõmeatus ſubueheret: Pœnus contra intra formiana ſaxa, ac Linterni arenas,ſta/
gnaq́; perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit ſuis ſe artibus peti. itaq; cũ per Caſi/
linum euadere non poſſet:petendiq́; montes,& iugum Calliculæ ſuperandum eſſet:necubi Romanus
incluſum vallibus agmen aggrederetur: ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandum hoſtem
cõmentus,principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. Fallacis conſilii talis apparatus fuit.
Faces vndiq; ex agris collectæ, faſceſq́; virgarum,atque arida ſarmenta præligantur cornibus boum:
quos domitos,indomitoſq́; multos inter cæteram agreſtem prædã agebat.ad duo millia fermè boum
effecta:Aſdrubaliq́; negocium datum:vt primis tenebris noctis id armentũ accenſis cornibus ad mon
teis ageret,maxime,ſi poſſet,ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra:boues
aliquanto ante ſigna acti.vbi ad radices montium,viaſq́; anguſtas ventum eſt: ſignum extemplo da/
tur:vt accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur monteis. & metus ipſe relucentis flammæ
ex capite, calorq́; iam ad viuum, ad imaq́; cornuum adueniens velut ſtimulatos furore agebat boues.
quo repente diſcurſu haud ſecus, q̃ ſyluis montibuſq́; accenſis, omnia circum virgulta ardere: capi/
tumq́; inquietatio excitans flammam, hominum paſſim diſcurrentium ſpeciem præbebat. Qui ad
D tranſitus ſaltus inſidendos locati erant: vbi in ſummis montibus, ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpe/
xerunt:circumuentos ſe eſſe rati,præſidio exceſſere:quà ingens emicabat flamma,velut tutiſſimũ iter
petentes ſumma montium iuga. tum in quoſdam boues palantes à ſuis gregibus inciderunt. & pri/
mo cum procul cernerent, veluti flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt. deinde vt hu/
mana apparuit fraus:tum vero inſidias rati eſſe, cum multo maximoq́; ſtrepitu concitant ſe in fugã;
leuiq́; armaturæ hoſtium incurrẽre. cæterum nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lu/
cem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum, & quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium
oppreſſis,in agro aliſano poſuit caſtra. Hunc tumultum ſenſit Fabius:cæterum & inſidias eſſe ratus,
& ab nocturno vtiq; abhorrens certamine,ſuos munimentis tenuit.Luce prima ſub iugo montis præ/
lium fuit:quo intercluſam ab ſuis leuem armaturam facile(etenim numero aliquantum præſtabant)
Romani ſuperaſſent: niſi Hiſpanorum cohors ad ipſum remiſſa ab Annibale, perueniſſet. ea aſſue/
tior montibus,& ad concurſandum inter ſaxa rupeſq́; aptior ac leuior,cum velocitate corporum,tum
armorum habitu, campeſtrem hoſtem, grauem armis ſtatariumq́;, pugnæ genere facile eluſit. Ita
haudquaquã pari certamine digreſſi, Hiſpani ferè omnes incolumes, Romani aliquot ſuis amiſſis,
in caſtra contenderunt.Fabius quoq; mouit caſtra:tranſgreſſuſq́; ſaltum ſuper Aliſas loco alto ac mu/
nito conſedit. Tum per Samnium Romam ſe petere ſimulans Annibal,vſq; in Pelignos populabun/
dus rediit.Fabius mediis inter hoſtium agmen,vrbemq́; Romam iugis ducebat,nec abſiſtens,nec cõ/
grediens. Ex Pelignis Pœnus flexit iter:retroq́; Apuliam repetens, Geryonem peruenit,vrbem metu,
quia collapſa ruinis pars mœnium erat:ab ſuis deſertam. Dictator in larinate agro caſtra cõmunit.
inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus non imperio modo, ſed conſilio etiam, ac propè precibus
agens cum magiſtro equitum:vt plus conſilio,q̃ fortunæ confidat:& ſe potius ducem, q̃ Semproniũ,
Flaminiumq́; imitetur.ne nihil actum cenſeret extracta propè æſtate per ludificationem hoſtis. medi/
cos quoq; plus interdum quiete,q̃ mouendo atque agendo proficere.haud paruam rem eſſe: ab toties
victore hoſte vinci deſiſſe: & ab continuis cladibus reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magi/
ſtro equitum,Romam eſt profectus. Principio æſtatis,qua hæc gerebantur:in Hiſpania quoque ter
ra mariq́; cœptum bellum eſt.Aſdrubal ad eum nauium numerum, quem à fratre inſtructum, para/
tumq́; acceperat: decem adiecit. quadraginta nauium claſſem Himilconi tradidit: atque ita Cartha/
gine profectus nauibus propè terram,exercitum in litore ducebat:paratus confligere quacunque par/
te copiarum hoſtis occurriſſet.Cn.Scipioni, poſtquàm mouiſſe ex hybernis hoſtem audiuit: primo
idem conſilii fuit:deinde minus terra propter ingentem famam nouorũ auxiliorum concurrere auſus,
delecto

A delecto milite in naues impoſito, quinq; & triginta nauium claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab
Tarracone die ad ſtationem XX millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi amnis peruenit. inde duæ
Maſſilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerunt: claſſem punicam ſtare in oſtio fluminis: caſtraq; in
ripa poſita. Itaq; vt improuidos, incautoſq; vniuerſo ſimul effuſo terrore opprimeret: ſublatis ancho-
ris ad hoſtem vadit. Multas, & locis altis poſitas turreis Hiſpania habet: quibus & ſpeculis, & propu-
gnaculis aduerſus latrones vtuntur. Iude primo conſpectis hoſtium nauibus, datum ſignum Aſdru-
bali eſt: tumultuſq; prius in terra & caſtris, q̃ ad mare & ad naues eſt ortus: nondum aut pulſu remo-
rum, ſtrepituq; alio nautico exaudito: aut aperientibus claſſem promontoriis: cum repẽte eques alius
ſuper alium ab Aſdrubale miſſus, vagos in litore, quietoſq; in tentoriis ſuis, nihil minus, q̃ hoſtem,
aut prælium eo die expectantes, conſcendere naues propere, atq; arma capere iubet. claſſem Romanã
iam haud procul à portu eſſe. Hæc equites dimiſſi paſſim imperabant. mox Aſdrubal ipſe cum omni
exercitu aderat: varioq; omnia tumultu ſtrepunt: ruentibus in naues ſimul remigibus militibuſq; fu-
gientium magis è terra, q̃ in pugnam euntium modo. Vixdum omnes conſcenderant: cum alii reſol-
uunt oras, aut anchoram vellunt: alii, nequid teneat, anchoralia incidunt: raptimq; omnia præpro-
pere agendo, militũ apparatu nautica miniſteria impediuntur: trepidatione nautarũ capere & aptare
arma miles prohibetur. Et iam Romanus non appropinquabat modo: ſed direxerat etiam in pugnã
naues. itaq; non ab hoſte & prælio magis Pœni, q̃ ſuomet ipſi tumultu turbabantur: & tentata verius
pugna, q̃ inita, in fugam auerterunt claſſem. & cum auerſi, ac diuerſo late agmine à tam multis ſimul
venientibus haud ſanè impetrabiles eſſent: in litus paſſim naues egerunt: atque alii vadis, alii ſicco
litore excepti, partim armati, partim inermes ad inſtructam per litus aciem ſuorum perfugẽre. Duæ
tamen primo concurſu captæ erant punicæ naues: quatuor ſuppreſſæ. Romani, quanquam terra ho-
ſtium erat: armatamq; aciem toto prætentam in litore cernebant: haud cunctanter tamen inſecuti tre-
pidam hoſtium claſſem, naueis omnes, quæ non aut perfregerant proras litore illiſas: aut carinas fixe-
rant vadis: religatas puppibus in altum extraxere. ad V et XX naues ex XXX cepere. Neque id
pulcherrimum eius victoriæ fuit: ſed quod vna leui pugna toto eius oræ mari potiti erant. Itaque ad
Honoſcam claſſe prouecti, aſcenſu à nauibus in terram facto, cum vrbem vi cepiſſent: captamq; diri-
puiſſent: Carthaginem inde petĩt: atq; omnem agrũ circa depopulati, poſtremo tecta quoq; coniun-
cta muro, portiſq; incenderunt. Inde iam prædæ grauis ad Longunticam peruenit claſſis: vbi vis ma-
B gna ſpatii fuit, ad rem nauticã congeſta ab Aſdrubale. quod ſatis in vſum fuit, ſublato, ceterũ omne
incenſum eſt. Nec continentis modo proiectas oras præteruecta. ſed in Ebuſum inſulam trãſmiſſum.
vbi vrbe, quæ caput inſulæ eſt: biduum nequicquam ſummo labore oppugnata, vbi in ſpem irritam
fruſtra teri tempus animaduerſum eſt: ad populationem agri verſi, direptis aliquot incenſiſq; vicis,
maiore q̃ ex continenti præda parta, cum in naues ſeſe recepiſſent: ex Balearibus inſulis legati pacem
petentes ad Scipionem venerunt. Inde flexa retro claſſis: reditumq; in citeriora prouinciæ. quò omniũ
populorum, qui Iberum incolunt: multorum & vltimæ Hiſpaniæ legati concurrerunt. Sed qui vere
ditionis imperiiq; Romani facti ſunt: obſidibus datis, populi amplius fuerunt centum viginti. Igitur
terreſtribus quoq; copiis ſatis fidens Romanus, vſq; ad ſaltũ caſtulonenſem eſt progreſſus. Aſdrubal
in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſſit. Quietum inde fore videbatur reliquum æſtatis tem-
pus: fuiſſetq; per Pœnum hoſtẽ: ſed præterq̃ quòd ipſorum Hiſpanorum inquieta, auidaq; in nouas
res ſunt ingenia: Mandonius vir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat: poſtq̃ Romani ab ſaltu
receſſere ad maritimam oram: concitis popularibus in agrum pacatum romanorum ſociorum ad
populandum venere. Aduerſus eos tribus millibus cum expeditis auxiliis à Scipione miſſis, leui cer-
tamine vt tumultuariam manum fudere: multis occiſis: quibuſdam captis: magnaq; parte armis exu-
ta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberum ad ſocios tutandos retra-
xit. Caſtra punicã in agro Ilercaonenſium, caſtra Romana ad nouam claſſem erant: cum fama repens
alið vertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos, obſideſq; dederant Romanus: nun-
cio miſſo à Scipione exciti arma capiunt: prouinciamq; Carthaginenſium valido exercitu inuadũt:
tria oppida vi expugnant: inde cum ipſo Aſdrubale duobus præliis egregie pugnantes, XV. millia
hoſtium occiderunt: quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in
Hiſpania, P. Scipio in prouinciam venit: prorogato poſt conſulatum imperio ab ſenatu miſſus cum
XXX longis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu adiecto. Ea claſſis ingens
agmine onerariarum procul viſa cum magna lætitia ciuium ſociorumq;, portum Tarraconis ex alto
tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde communi animo, conſi-
lioq; gerebant bellum. Occupatis igitur Carthaginenſibus celtiberico bello, haud cunctanter Ibe-
rum tranſgrediuntur: nec vllo viſo hoſte Saguntum pergunt ire: quod ibi obſides totius Hiſpaniæ
cuſtodiæ traditos ab Annibale, fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio. Id vnum pignus in-
clinatos ad romanam ſocietatem omnium Hiſpaniæ populorum animos morabatur: ne ſangui-
ne liberorum ſuorum culpa defectionis lueretur. Eo vinculo Hiſpaniam vir vnus ſolerti magis.

C quam fideli conſilio exoluit. Acedux erat Sagunti nobilis Hiſpanus, fidus ante Pœnis: tum (quali-
pleraq; ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem. cæterum trãſfugam ſine magnæ rei
preditione venientem ad hoſtes, nihil aliud q̃ vnum vile atque infame corpus eſſe ratus, id agebat: vt
q̃ maximum emolumentum nouis ſociis eſſet. circunſpectis igitur omnibus, quæ fortuna poteſtatis
eius poterat facere: obſidibus potiſſimum tradendis animum adiecit: eam vnam rem maxime ratus
conciliaturam Romanis principum Hiſpaniæ amicitiam. Sed cum iniuſſu Boſtaris præfecti ſatis
ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe: Boſtarem ipſum arte aggreditur. Caſtra extra vrbem in ip-
ſo litore habebat Boſtar: vt aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi eum in ſecretum abductum
velut ignorantem monet in quo ſtatu ſit res. Metum continuiſſe ad eam diem Hiſpanorum animos:
quia procul Romani abeſſent: nunc cis Iberum caſtra Romana eſſe, arcem tutam perfugiumq; no-
uas volentibus res, itaq; quos metus non teneat: beneficio & gratia deuinciendos eſſe. Miranti Boſta-
ri, percunctantiq;, quodnam id ſubitum tantæ rei donum poſſit eſſe, obſides, inquit, in ciuitates re-
mitte. id priuatim parentibus, quorum maximum nomen in ciuitatibus eſt ſuis, & publice populis
gratum erit. Vult ſibi quiſq; credi: & habita fides ipſam plerunq; obligat fidem. Miniſterium reſtituen
dorum domos obſidum mihimet depoſco ipſe, vt opera quoq; impenſa conſilium adiuuem meum: &
rei ſuapte natura gratæ quantam inſuper gratiam poſſim, adiiciam. Homini non ad cætera punica
ingenia callido vt perſuaſit: nocte clàm progreſſus ad hoſtium ſtationes, conuentis quibuſdã auxilia-
ribus Hiſpanis, & ab iis ad Scipionem perductus, quid afferret exprimit. Fide accepta, dataq;, ac loco
& tempore conſtituto ad obſides tradendos, Saguntum redit. diem inſequentem abſumpſit cum Bo-
ſtare mandatis ad rem agendam accipiendis. dimiſſus cum ſe nocte iturum, vt cuſtodias hoſtium fal-
leret: conſtituiſſet: ad compoſitam cum iis horam excitatis cuſtodibus puerorũ profectus, veluti igna-
rus in præparatas ſua fraude inſidias ducit. In caſtra romana perducti. cætera omnia de reddẽdis obſi-
dibus, ſicut cum Boſtare conſtitutum erat: acta per eundem ordinem: quaſi Carthaginẽſium nomine
ſic agerentur. Maior aliquanto Romanorum gratia fuit in re pari: q̃ quanta futura Carthaginenſium
fuerat. illos enim graues, ſuperboſq; in rebus ſecundis expertos fortuna & timor mitigaſſe videri po-
terat. Romanus primo aduentu, incognitus ante, ab re clementi liberaliq; initium fecerat, & Acedux
vir prudens haud fruſtra videbatur ſocios mutaſſe. Itaq; ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpe-
ctare. armaq; extemplo mota forent: ni hyems, quæ Romanos quoq;, & Carthaginenſes concedere in
D tecta coegit: interueniſſet. Hæc in Hiſpania quoq; ſecunda æſtate punici belli geſta: cũ in Italia pau-
lulum interualli cladibus Romanis ſolers cunctatio Fabii feciſſet. quæ vt Annibalem non mediocri
ſolicitum cura habebat, tandem eum militiæ magiſtrum delegiſſet Romanos cernentem: qui bellum
ratione, non fortuna gereret: ita contempta erat inter ciues armatos pariter, togatoſq;: vtique poſtq̃
abſente eo, temeritate magiſtri equitum læto, vt verius dixerim, q̃ proſpero euentu pugnatum fuerat.
Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. vna fraude, ac dolo Annibalis: quòd cum à
perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet: omnibus circa ſolo æquatis, ab vno eo ferrum, ignemq;,
& vim omnem hoſtium abſtineri iuſſit: vt occulti alicuius pacti ea merces videri poſſet. altera ipſius
facto, primo forſitan dubio, quia nõ expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremum haud ambi-
gue in maximam laudem verſo, in permutãdis captiuis: quod ſicut primo punico bello factum erat:
conuenerat inter duces Romanos, Pœnumq;: vt quæ pars plus reciperet: q̃ daret argenti pondo bina,
& ſelibras in militem præſtaret. CCXLVII cum plures Romanus, q̃ Pœnus recepiſſet: argentumq;
pro eis debitum, ſæpe iactata in ſenatu re, quoniam non conſuluiſſet patres: tardius rogaretur: inuio-
latum ab hoſte agrum miſſo Romam filio vendidit: fidemq; publicam impendio priuato exoluit.
Annibal pro Geryonis mœnibus, cuius vrbis captæ, atq; incenſæ ab ſe in vſum horreorũ pauca reli-
querat tecta: ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expe-
dita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectans necunde impetus in frumẽtatores fieret.
Romanus tunc exercitus in agro latinati erat. præerat Minutius magiſter equitum, profecto, ſicut
ante dictum eſt: ad vrbem dictatore. Cæterum caſtra, quæ in monte alto, ac tuto loco poſita fuerant:
iam in planum deferuntur: agitabanturq; pro ingenio ducis conſilia callidiora: vt impetus aut in fru-
mentatores palantes, aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq; fieret. Nec Annibalem fefellit: cũ
duce mutatam eſſe belli rationem: & ferocius, q̃ conſultius rem hoſtes geſturos. Ipſe autem (quod mi-
nime quis crederet) cum hoſtis propius eſſet: tertiam partem militum frumentatum, duabus in ca-
ſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit, duo fermè à Geryone millia, in tumu-
lum hoſti conſpectum: vt intentum ſciret eſſe ad frumentatores, ſiqua vis fieret, tutandos. Propior
inde ei, atq; ipſis imminens Romanorum caſtris tumulus apparuit: ad quẽ capiendum, ſi luce palàm
iretur, quia haud dubie hoſtibus breuiore via præuentus eſſet: nocte clàm miſſi Numidæ ceperunt.
quos tenenteis locum contempta paucitate Romani poſtero die cum eieciſſent: ipſi eò transferunt ca-
ſtra. Tum itaq; vt exiguum ſpatii vallum à vallo aberat: & idipſum tota propè compleuerat Roma-
na acies: ſimul & per auerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cum leui armatura emiſſus in frumen-
tatores

A tatores late cædem fugamq; hoſtium palatorum fecit nec acie certare Annibal auſus: quia tanta paucitate vix caſtra, ſi oppugnarentur, tutari poterat. iamq; artibus Fabii pars exercitus aberat: iam fermè ſedendo, & cunctando bellum gerebat: receperatq; ſuos in priora caſtra: quæ pro Geryonis mœnibus erant. Iuſta quoque acie, & collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt. primo concurſu Pœnum vſque ad caſtra fuſum: inde eruptione facta repente verſum terrorem in Romanos: Numerii Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum. hunc principem genere ac diuitiis non Bouiani modo, vnde erat: ſed toto Samnio, iuſſu dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adducentem in caſtra, ab tergo cum apparuiſſet Annibali: ſpem parti vtrique præbuiſſe noui ſubſidii: tumq; Fabio ab Roma veniente, Annibalem inſidiarum quoque aliquid timentem recepiſſe ſuos: Romanum inſecutum adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe: ſex millia hoſtiũ cæſa: quinque admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ victoriæ cum vanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus perſæpe & in ſenatu, & in concione actum eſt. Cum læta ciuitate, dictator vnus nihil nec famæ, nec literis crederet: vt ſi vera omnia eſſent: ſecunda ſe magis, quàm aduerſa timere diceret: tum M. Metellus tribunus plebis id vnum enimuero ferendum eſſe negat: non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei bene gerendæ: ſed abſentem etiam geſtæ obſtare: & in ducendo bello ſedulo tempus terere: quo diutius in magiſtratu ſit: ſolusq; & Romæ, & in exercitu imperium habeat. quippe conſulum alterum in acie cecidiſſe: alterum ſpecie claſſis Punicæ perſequendæ procul ab Italia ablegatum, duos prætores Sicilia, atque Sardinia occupatos: quorum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minutium magiſtrum equitum, ne hoſtem videret: nequid rei bellicæ gereret: propè in cuſtodia habitum. Itaque Hercule non Samnium modo, quo iam tanquam trans Iberum agro Pœnis conceſſum ſit: ſed Campanum, Calenumq;, & Falernum agrum peruaſtatos eſſe: ſedente Caſilini dictatore: & legionibus populi Romani agrum ſuum tutante. exercitum cupientem pugnare, & magiſtrum equitum, clauſos propè intra vallum retentos: tanquam hoſtibus captiuis arma adempta. tandem vt abſceſſerit inde dictator: vt obſidione liberatos extra vallum egreſſos fudiſſe, ac fugaſſe hoſteis. Quas ob res, ſi antiquus animus plebi Romanæ eſſet: audacter ſe laturum fuiſſe de abrogando Q. Fabio imperio. Nunc modicam rogationem promulgaturum de æquando magiſtri equitum & dictatoris

B iure. nec tamen ne ita quidem prius dimittendum ad exercitum Q. Fabium: quàm conſulem in locum C. Flaminii ſuffeciſſet. Dictator concionibus ſe abſtinuit, in actione minime popularis. ne in ſenatu quidem ſatis æquis auribus audiebatur: tunc cum hoſtem verbis extolleret: bienniiq; clades per temeritatem atque inſcitiam ducum acceptas referret: magiſtroq; equitum, quod contra dictum ſuum pugnaſſet: rationem diceret reddendam eſſe. ſi penes ſe ſumma imperii, conſiliiq; ſit: propediem effecturum, vt ſciant homines, bono imperatori haud magni fortunam momenti eſſe: mentem, rationemq; dominari. ſe ſæuo tempore, & ſine ignominia ſeruaſſe exercitum, quàm multa millia hoſtium occidiſſe, ducere maiorem gloriam eſſe. Huius generis orationibus fruſtra habitis, & conſule creato M. Attilio Regulo, ne præſens de iure imperii dimicaret: pridie quàm rogationis ferendæ dies adeſſet, nocte ad exercitum abiit. Luce orta cum plebis concilium eſſet: magis tacita inuidia dictatoris, fauorq; magiſtri equitum animos verſabat: quàm ſatis audebant homines ad ſuadendum quod vulgo placebat, prodire: & fauore ſuperante, authoritas tamen rogationi deerat. Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro: qui priore anno prætor fuerat: loco non humili ſolum, ſed etiam ſordido ortus. patrem lanium fuiſſe ferunt, ipſum inſtitorem mercis, filioq; hoc ipſo in ſeruili eius artis miniſterio vſum. Is iuuenis vbi ex eo genere quæſtus pecunia à patre relicta, animum ad ſpem liberalioris fortunæ adiecit: togaq;, & forum placuere, proclamando pro ſordidis hominibus, cauſisq; aduerſus rem & famam bonorum, primum in notitiam populi, deinde ad honorem peruenit. quæſtura quoque, & duabus ædilitatibus, plebeia, & curuli, poſtremo & prætura perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos: haud parum callide auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petit: ſicq; plebis vnus gratiam tulit. Omnes eam rogationem, quiq; Romæ, quiq; in exercitu erant, æqui, atque iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliam eius latam acceperunt. ipſe qua grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat: eadem & populi in ſe ſæuientis iniuriam tulit. acceptisq; in ipſo itinere literis ſenatus conſulti de æquato imperio, ſatis fidens haudquaquam cum imperii iure artem imperandi æquatam, cumq; inuicto à ciuibus, hoſtibusq; animo ad exercitum rediit. Minutius vero cum iam ante vix tolerabilis fuiſſet: ſecundis rebus, ac fauore vulgi tum vtique immodice, immodeſteq; non Annibale magis victo ab ſe, quàm Fabio gloriari. Illum in rebus aſperis vnicum ac parem ducem quæſitum Annibali, maiorem minori, dictatorem magiſtro equitum, quod nulla memoria habeat annalium: iuſſu populi æquatum in eadem ciuitate: in qua magiſtri equitum virgas, ac ſecures dictatoris tremere, atque horrere ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem, virtutemq; enituiſſe. ergo ſecuturum ſe fortunam ſuam: ſi dictatoris cunctatio in ſegnitie deorum hominumq; iudicio damnata perſtaret.

C Itaque quo die primum congreſſus eſt cum Fabio: ſtatuendum omnium primum ait eſſe: quemad-
modum imperio adæquato vtantur. ſe optimum ducere: aut diebus alternis, aut, ſi maiora inter-
ualla placerent: partitis temporibus alternis ſummum ius imperiumq́; eſſe: vt par hoſti non ſolum
conſilio, ſed viribus etiam eſſet: ſiquam occaſionem rei gerendæ habuiſſet. Q. Fabio haudquaquam
id placere. omnia enim fortunam habituram: quæcunque temeritas collegæ habuiſſet. ſibi commu-
nicatum cum illo, ſed non ademptum imperium eſſe. itaque ſe nunquam volentem parte, qua poſ-
ſet, rerum conſilio gerendarum ceſſurum: nec ſe tempora, aut dies imperii cum eo, ſed exercitus di-
uiſurum: ſuisq́; conſiliis, quoniam omnia non liceret: quæ poſſet, ſeruaturum. Ita obtinuit vt legio-
nes, ſicut conſulibus mos eſſet: inter ſe diuiderent. prima & quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio
euenerunt. item equites pari numero, ſociūmq; & Latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quo-
que ſeparari magiſter equitum voluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit: (neque enim quicquam
eorum, quæ apud hoſtes agerentur: eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explo-
rantem) nam & liberam Minutii temeritatem ſe ſuo modo capturum: & ſolertiæ Fabii dimidium
virium deceſſiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutii, Pœnorumq́;, eum qui occupaſſet: haud dubie
iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine certamine volebat Annibal: quan-
quam id operæpretium erat: quàm cauſam certaminis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad
obſiſtendum ſatis ſciebat: contrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori: quia
non modo ſylueſtre quicquam, ſed ne vepribus quidem veſtitum habebat: re ipſa natus tegendis in-
ſidiis: eo magis, quod in nuda valle nulla talis fraus timeri poterat. & erant in anfractibus cauæ ru-
pes: vt quædam earum ducentos armatos poſſent capere. In has latebras, quot quenque locum apte
inſidere poterant: quinque millia conduntur peditum, equitumq́;. necubi tamen aut motus alicu-
ius temere egreſſi, aut fulgor armorum fraudem in valle tam aperta detegeret: miſſis paucis prima lu-
ce ad capiendum quem ante diximus tumulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu
contempta paucitas: ac ſibi quiſque depoſcere pellendos inde hoſteis. ad locum capiendum dux ipſe
inter ſtolidiſſimos, ferociſſimosq́; ad arma vocat: & vanis animis, & minis increpat hoſtem. Prin-
cipio leuem armaturam dimittit: deinde conſerto agmine mittit equites: poſtremo, cum hoſtibus
quoque ſubſidia mitti videret: inſtructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus ſuis alia atq;
alia creſcente certamine mittens auxilia peditum equitumq́;, iam iuſtam expleuerat aciem: ac totis
vtrinque viribus certabatur. Prima leuis armatura Romanorum præoccupatum inferiore loco ſuc-
D cedens tumulum, pulſa, detruſaq́; terrorem in ſuccedentem intulit equitem: & ad ſigna legionum
refugit. peditū acies inter perculſos impauida ſola erat: videbaturq́;, ſi iuſta, aut ſi recta pugna eſſet:
haudquaquam impar futura. tantum animorum fecerat proſpere ante paucos dies res geſta. ſed ex-
orti repente inſidiatores eum tumultum terroremq́; in latera vtrinq;, ab tergoq́; incurſantes fecerunt:
vt neque animus ad pugnam, neque ad fugam ſpes cuiquam ſupereſſet. Tunc Fabius primo clamo-
re pauentium audito, dein conſpecta procul turbata acie, ita eſt, inquit: non celerius quàm timui,
deprehendit fortuna temeritatem. Fabio æquatus imperio, Annibalem & virtute & fortuna ſuperio-
rem videt. ſed aliud iurgandi ſuccenſendiq́; tempus erit. nunc ſigna extra vallum proferte: victoriam
hoſti extorqueamus: confeſſionem erroris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis aliis, aliis circunſpectan
tibus fugam, fabiana ſe acies repente velut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit. itaq; priuſq̃ ad conie-
ctum teli veniret: aut manum conſereret: & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna hoſteis cōtinuit. Qui
ſolutis ordinibus vage diſſipati erant: vndiq; confugerunt ad integram aciem. qui plures ſimul terga
dederant: conuerſi in hoſtem, voluentesq́; orbem, nunc ſenſim referre pedem: nunc conglobati reſtare.
ac iam propè vna acies facta erat victi atque integri exercitus: inferebantq́; ſigna in hoſtem: cū Pœ-
nus receptui cecinit: palàm ferente Annibale: ab ſe Minutium, ſe à Fabio victum. Ita per variam
fortunam diei maiore parte exacta, cum in caſtra reditum eſſet; Minutius conuocatis militibus, *Sæ-
pe ego, inquit, audiui milites: eum primum eſſe virum: qui ipſe conſulat quid in rem ſit: ſecundum,
eum qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit: eum extremi ingenii eſſe.
Nobis quoniam prima animi, ingeniiq́; negata ſors eſt: ſecundam, ac mediam teneamus: & dum im-
perare diſcimus: parere prudenti in animum inducamus. caſtra cum Fabio iungamus. ad prætorium
eius ſigna cum tulerimus: vbi ego eum parentem appellauero: quod beneficio eius erga nos, ac maie-
ſtate eius dignum eſt: vos milites eos, quorum vos modo arma dextræq́; texerunt: patronos ſalutabi-
tis: & ſi nihil aliud, gratorum certe nobis animorum gloriam dies hæc dederit. Signo dato, conclama-
tur inde vt colligantur vaſa. profecti agmine incedētes ad dictatoris caſtra, in admirationē & ipſum,
& omnes, qui circa erant: cōuerterunt. Vt cōſtituta ſunt ante tribunal ſigna: progreſſus ante alios ma-
giſter equitum cum patrem Fabium appellaſſet: circunfuſosq́; militū eius totū agmen patronos con-
ſalutaſſet: Parentibus, inquit, meis dictator, quibus te modo nomine, quo fando poſſum, æquaui: vi-
tam tantū debeo: tibi cū meam ſalutē, tum omniū horū. itaq; plebiſcitum, quo oneratus magis, q̃ ho-
noratus ſum: primus antiquo, abrogoq́;: &, quod tibi mihiq́;, quod meo exercitui tuoq́;, conſeruato ac

conſeruatori

A conſeruatori ſit felix:ſub imperium auſpiciumq; tuum redeo:& ſigna hæc legionesq; reſtituo.tu quæſo
placatus me magiſtrum equitum,hos ordinibus ſuis quęque teneri iubeas. Tum dextræ interiunctæ:
militesq; concione dimiſſa à notis ignotisq; benigne atq; hoſpitaliter inuitati:lætusq; dies ex admo/
dum triſti pauloante,ac propè execrabili factus. Romæ,vt eſt perlata fama rei geſtæ: dein literis non
magis ipſorum imperatorum,q̃ vulgo militum ex vtroq; exercitu affirmata:pro ſe quiſque Maximum
laudibus ad cœlum ferre. Par gloria apud Annibalem,hoſteiſq; Pœnos erat: ac tum demum ſentire,
cum Romanis,atque in Italia bellum eſſe.nam biennio ante adeo & duces Romanos,& milites ſpre/
uerant: vt vix cum eadem gente bellum eſſe crederent: cuius terribilem eam famam à patribus acce/
piſſent. Annibalem quoque ex acie redeuntem dixiſſe ferunt; tandem eam nubem,quæ ſederet in iu/
gis montium:ſolicitatam procellæ imbrem dediſſe. Dum hæc geruntur in Italia: Cn.Seruilius Ge/
minus cõſul cum claſſe nauium circumuectus Sardiniæ & Corſicæ oram,& obſidibus vtrinque acce/
ptis,in Africam tranſmiſit:& priuſquàm in continentem deſcenſiones faceret, Meninge inſula vaſta/
ta,& ab incolentibus circa eam,ne & ipſorum vreretur,diripereturq; ager: decem talentis argenti ac/
ceptis,ad litora Africæ acceſſit:copiasq; expoſuit. Inde ad populandum agrum ducti milites, naua/
lesq; ſocii iuxta effuſi,ac ſi inſulas cultorum egenteis prædarentur.itaque in inſidias temere illati, cum
à frequentibus palantes,& locorum ignari circumuenirentur:cum multa cæde,ac fœda fuga retro ad
naues compulſi ſunt.Ad mille hominum, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo,claſſis à litori/
bus hoſtium plenis trepide ſoluta in Siciliam curſum tenuit:traditaq; Lilybei tota Attilio prætori: vt
ab legato eius P.Sura Romam reduceretur.ipſe per Siciliam pedibus profectus. freto in Italiam tra/
iecit:literiſq; Fabii accitus & ipſe, & collega eius M.Attilius:vt exercitum ab ſe exacto iam propè ſe/
meſtri imperio acciperent. Omnium propè annales Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rem
geſſiſſe tradunt.Cœlius etiam eum primum à populo creatum dictatorem ſcribit.Sed & Cœlium, &
cæteros fugit:vni conſuli Cn.Seruilio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat:ius fuiſſe dicendi
dictatoris:quam moram quia expectare territa iam clade ciuitas non poterat: eò decurſum eſſe: vt à
populo crearetur qui pro dictatore eſſet:res inde geſtas,gloriamq; inſignem ducis, & augēdæ titulum
imaginis poſteris,vt dictator pro prodictatore diceretur, facile obtinuiſſe. Conſules M.Attilius Re
gulus, Cn.Seruilius Geminus exercitu accepto, hybernaculis mature communitis,(tum enim au/
B tumni erat tempus)Fabii artibus cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumentatum
exeunti Annibali diuerſis locis opportune aderant, carpētes agmen,palanteſq; excipientes.in caſum
vniuerſæ dimicationis,quam omnibus artibus petebat hoſtis: non veniebant. adeoq; inopia eſt co/
actus Annibal:vt niſi tum fugæ ſpeciem abeundo timuiſſet, Galliam repetiturus fuerit: nulla relicta
ſpe alendi exercitus in eis locis: ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellum gererent. Cum ad Ge/
ryonem iam hyeme impendente conſtitiſſet bellum:Neapolitani legati Romam venere.ab iis quadra
ginta pateræ aureæ magni ponderis in curiam illatæ:atque ita verba facta:vt dicerent:ſcire ſe Roma/
ni populi ærarium bello exhauriri:& cum iuxta pro vrbibus agriſq; ſociorum, ac pro capite atq; arce
Italiæ vrbe romana, atque imperio geratur:æquum cenſuiſſe Neapolitanos: quod auri ſibi cum ad
ipſorum ornatum,tum ad ſubſidium fortunæ à maioribus relictum foret, eo iuuare populum roma/
num. ſiquam opem in ſeſe crederent:eodem ſtudio fuiſſe oblaturos. gratum ſibi patres romanos, po/
pulumq; facturum:ſi omnes res Neapolitanorum ſuas duxiſſent:dignoſq; iudicauerint: à quibus do/
num animo ac voluntate eorum,qui libentes darent,quàm re maius ampliuſq;, acciperent. Legatis
gratiæ actæ pro munificentia,curaq;,patera,quæ pōderis minimi fuit: accepta. Per eoſdem dies ſpe/
culator carthaginenſis, qui per biennium fefellerat: Romæ deprehenſus: præciſiſq; manibus dimiſ/
ſus:& ſerui quinque & viginti in crucem acti:quòd in campo martio cõiuraſſent.indici data libertas:
& æris grauis viginti millia. Legati & ad Philippum Macedonum regem miſſi ad depoſcendum De/
metrium Pharium: qui bello victus ad eum fugiſſet: & alii in Ligures, ad expoſtulandum quòd Pœ/
num opibus auxiliiſq; ſuis iuuiſſent:ſimul ad viſendum ex propinquo, quæ in Boiis,atque Inſubri/
bus gererentur. Ad Pineum quoque regem in Illyricos legati miſſi ad ſtipendium, cuius dies exierat:
poſcendum:aut,ſi diem proferre vellet:obſides accipiēdos. adeo etſi bellum ingens in ceruicibus erat:
nullius vſquam terrarum rei cura Romanos,ne longinqua quidem,effugiebat. In religionem etiam
venit:ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio ante L.Manlius prætor in Gallia
vouiſſet: locatam ad id tempus non eſſe. itaque duumuiri ad eam rem creati ab Æmylio prætore vr/
bis,Cn.Pupius,& Cæſo Quintius Flaminius,ædem in arce faciendam locauerunt. Ab eodem præ/
tore ex ſenatus conſulto literæ ad conſules miſſæ; vt ſi iis videretur: alter eorum ad conſules creandos
Romam veniret:ſe in eam diem,qua iuſſiſſent:comitia edicturum. Ad hæc à conſulibus reſcriptum:
ſine detrimento reipublicæ abſcedi non poſſe ab hoſte.itaq; per interregem comitia habenda eſſe po/
tius:q̃ conſulum alter à bello auocaretur.Patribus rectius viſum eſt: dictatorem à conſule dici comi/
tiorum habendorum cauſa.Dictus L.Veturius Philo M.Pomponium Mathonem magiſtrum equi/
tum dixit.His vitio creatis,iuſſiſq; die quartodecimo ſe magiſtratu abdicare,ad interregnū res redit.

C conſulibus prorogatum in annum imperium. interreges proditi à patribus Cn. Claudius, Appii filius, Cento, inde P. Cornelius Aſina. in eius interregno comitia habita magno certamine patrum ac plebis. C. Terentium Varronem, ſui generis hominem, plebi inſectatione principum, popularibusq́; artibus conciliatum, ab Q. Fabii opibus & dictatorio imperio concuſſis, aliena inuidia ſplendẽtem, vulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant: ne ſe inſectando, ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bebius Herennius tribunus plebis, cognatus C. Terentii criminando non ſenatum modo, ſed etiam augures, quòd dictatorem prohibuiſſent comitia perficere: per inuidiã eorum fauorem candidato ſuo cõciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus Annibalem in Italiam adductum: ab iiſdem, cum debellari poſſit: fraude id bellum trahi. cũ quatuor militum legionibus vniuerſis pugnari poſſe apparuiſſet: eo quod M. Minutius abſente Fabio proſpere pugnaſſet: duas legiones hoſti ad cædem obiectas: deinde ex ipſa cæde ereptas: vt pater, patronusq́; appellaretur, qui prius vincere prohibuiſſet Romanos, q̃ vinci. Conſules deinde Fabianis artibus, cum debellari poſſet: bellum traxiſſe. Id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finem ante belli habituros: quàm conſulem vere plebeium, id eſt, hominem nouum feciſſent. nam plebeios nobiles iam eiſdem initiatos eſſe ſacris: & contemnere plebem, ex quo contemni deſierint à patribus: cœpiſſe. Cui non id apparere? id actum, & quæſitum eſſe: vt interregnum iniretur: vt in patrum poteſtate comitia eſſent. id conſules ambos ad exercitum morando quæſiſſe. id poſtea, quia inuitis iis dictator eſſet dictus comitiorum cauſa: expugnatum eſſe: vt vitioſus dictator per augures fieret. Abhorrere igitur interregnum eos: conſulatum vnum certe plebis romanæ eſſe: populum liberius habiturum: ac daturũ ei, qui magis vincere, quàm diu imperare malit. Cum his orationibus accenſa plebs eſſet: tribus patriciis petẽtibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlione Volſone, M. Æmylio Lepido, duobus nobilibus iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Ælio Pæto, quorum alter pontifex, alter augur erat: C. Terentius conſul vnus creatur: vt in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum experta nobilitas parum fuiſſe virium in competitoribus eius, L. Æmylium Paulum, qui cum M. Lælio conſul fuerat: & damnatione collegæ, & ſua propè ambuſtus euaſerat: infeſtum plebi, diu ac multum recuſantem ad petitionem compellit, iis proximo comitiali die concedentibus omnibus, qui cum Varrone certauerant: par q́; magis in aduerſando, quàm collega datur conſuli. Inde prætoria comitia habita. creati M. Pomponius Matho, & P. Furius Philus. Romæ iuris dicundi vrbana ſors Pomponio: inter ciues Romanos, & inter peregrinos P. Furio Philo euenit. Additi duo prætores, M. Claudius

D Marcellus in Siciliam, L. Poſthumius Albinus in Galliam. Omnes abſentes creati ſunt: nec cuiquam eorum, præter Terentium conſulem, erat mandatus honos: quem iam non antea geſſiſſet: præteritis aliquot fortibus ac ſtrenuis viris: quia in tali tempore nullus nouis magiſtratus videbatur mandandus. Exercitus quoque multiplicati ſunt. Q uãtæ autem peditum equitumq́; additæ ſint copiæ, adeo & numero, & genere copiarum variant authores: vt vix quicquam ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alii ſcripta in ſupplementum. alii nouas quatuor legiones quinque legionibus additas: vt nouem legionibus rem gererent. numero quoque peditum equitumq́; legiones auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in ſingulas adiectis: vt quina millia peditum, treceni equites eſſent: ſocii duplicem numerum equitum darent: pedites æquarent. Septem & octoginta millia armatorum, & ducẽtos in caſtris romanis, cum pugnatum ad Cannas eſt: quidam authores ſunt. Illud haudquaquam diſcrepat: maiore conatu atq; impetu rem actam, quàm prioribus annis: quia ſpem poſſe vinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterum prius quàm ſigna ab vrbe nouæ legiones mouerent: decemuiri libros adire, atq; inſpicere iuſſi, propter territos vulgo homines nouis prodigiis. nã & Romæ in Auentino, & Ariciæ nunciatum erat ſub idem tempus lapidibus pluuiſſe, & multo cruore, ſigna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas manaſſe. id quidem & quod ſæpius acciderat, magis terrebat. & in via Fornicata, quæ ad campum erat: aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq́; fuerãt. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. iis, ſicut Neapolitanis, gratiæ actæ: aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno commeatu acceſſit. legati in ſenatum introducti nunciarunt: cædem C. Flaminii conſulis, exercitusq́; allatam adeo ægre tuliſſe regem Hieronem: vt nulla ſui propria, regniq́; ſui clade moueri magis potuerit. itaq;, quanquam probè ſciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem propè aduerſis rebus, q̃ ſecundis eſſe: miſſa tamen à ſe omnia: quibus à bonis fidelibusq́; ſociis bella iuuari ſoleãt. quæ ne accipere abnuant, magnopere ſe P.C. orare. Iam omnium primum ominis cauſa victoriam aureã pondo CCCXX afferre ſeſe: acciperent eam, tenerentq́;: & haberẽt propriam, & perpetuam. aduexiſſe etiam trecenta millia modiũm tritici, ducenta hordei: ne cõmeatus deeſſent. & quãtum præterea opus eſſet: quò iuſſiſſent, ſubuecturos. Milite, atque equite ſcire niſi romano, latiniq́; nominis non vti populum romanum: leuium armatorum auxilia etiam externa vidiſſe in caſtris romanis. itaq; miſiſſe mille ſagittariorum ac funditorum, aptam manum aduerſus Baleares, ac Mauros, pugnacesq́; alias miſſili telo gentes. Ad ea dona conſilium quoq; addebant: vt prætor, cui prouincia Sicilia eueniſſet:

claſſem

A claſſem in Africam traiiceret: vt & hoſtes in terra ſua bellum haberent: minusq́; laxamenti daretur iis
ad auxilia Annibali ſummittenda. Ab ſenatu ita reſponſum regi eſt. Virum bonum, egregiumq́; ſo/
cium Hieronem eſſe: atque vno tenore, ex quo in amicitiam populi romani venerit: fidem coluiſſe: ac
rem romanam omni tempore, ac loco munifice adiuuiſſe: id perinde ac deberet, pergratū populo Ro/
mano eſſe. Aurum & à ciuitatibus quibuſdam allatum gratia rei accepta non accepiſſe populum ro/
manum: victoriam, omenq́; accipere: ſedemq́; ei ſe diuæ dare, dicare Capitoliū, templum Iouis Opti/
mi Maximi. in ea arce vrbis Romæ ſacratam, volentem, propitiamq́;, firmam ac ſtabilem fore popu/
lo romano. Funditores, ſagittariiq́;, & frumentum traditum conſulibus. Quinqueremes ad nauium
claſſem, quæ cum T. Octacilio proprætore in Sicilia erant: quinq; & viginti additæ: permiſſumq́; eſt:
vt ſi è republica cenſeret eſſe: in Africam traiiceret. Delectu perfecto, conſules paucos morati dies: dū
ſocii ab nomine latino venirent. Milites tunc, quod nunquam antea factum erat iureiurando à tri/
bunis militum adacti: iuſſu conſulum conuenturos: neque iniuſſu abituros. nam ad eam diem nihil
præter ſacramentum fuerat: & vbi ad decuriatum, aut centuriatum conueniſſent: ſua voluntate ipſi
inter ſe equites decuriati, centuriati pedites coniurabant: ſeſe fugæ atque formidinis ergô non abitu/
ros: neq; ex ordine receſſuros: niſi teli ſumendi, aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cau/
ſa. id ex voluntario inter ipſos fœdere à tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactionem tranſlatum.
Conciones prius quàm ab vrbe ſigna mouerentur, conſulis Varronis multæ ac feroces fuere, denun/
ciantes: bellum acceſſitum in Italiam ab nobilibus, manſurumq́; in viſceribus reipublicæ, ſi plures
Fabios imperatores haberet: ſe quo die hoſtem vidiſſet, profligaturum. Collegæ eius Pauli vna, pri/
die q̃ ex vrbe proficiſcerentur: concio fuit, verior, quàm gratior populo: qua nihil inclementer in Var/
ronem dictum: niſi id modo. Mirari ſe, quo modo quis dux, prius quàm aut ſuum, aut hoſtium exer/
citum, locorum ſitum, naturam regionis noſſet: iam nunc locatus in vrbe ſciret, quæ ſibi agenda ar/
mato forent: & diem quoque prædicere poſſet: qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimicaturus. Se quæ
conſilia magis res dent hominibus, quàm homines rebus: ea ante tempus immatura non præceptu/
rum. optare: vt quæ caute, atq; conſulte geſta eſſent: ſatis proſpere euenirent. temeritatē, præterquàm
quòd ſtulta ſit: infelicem etiam ad id locorum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus con/
ſiliis præpoſiturum: & quo id conſtantius perſeueraret: Q. Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem
B allocutus fertur. Si aut collegam (id quod mallem) tui ſimilem L. Æmyli haberes: aut tu collegæ tui
ſimilis eſſes: ſuperuacanea eſſet oratio mea. nam & duo boni conſules etiam me tacente omnia è repu/
blica fide veſtra faceretis: & mali nec mea verba auribus veſtris, nec conſilia animis reciperetis. nunc
& collegam tuum, & te talem virum intuenti mihi tecum omnis oratio eſt. quem video nequicquam
& virum bonum, & ciuem fore: ſi altera parte claudicet reſpublica: malis conſiliis idem ac bonis iu/
ris & poteſtatis erit. Erras enim L. Paule: ſi tibi minus certaminis Cum C. Terentio, quàm cum An/
nibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat. & cum illo in acie
tantum, cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es: & aduerſus Annibalem, legionesq́; eius
tuis equitibus ac peditibus pugnandum tibi eſt: Varro dux tuis militibus te eſt oppugnaturus. Omi/
nis etiam tibi cauſa abſit C. Flaminii memoria. tamen ille conſul demum, & in prouincia, & ad exer/
citum cœpit furere. hic prius quàm peteret conſulatum: deinde in petendo conſulatu: nunc quoque
conſul, prius quàm caſtra videat, aut hoſtem: inſanit. & qui tantas iam nunc procellas, prælia atque
acies iactando inter togatos ciet: quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & vbi extemplo
verba res ſequitur? Atqui ſi hic, quod facturum ſe denunciat: extemplo pugnauerit: aut ego rem mi/
litarem, belli hoc genus, hoſtem hunc ignoro: aut nobilior alius Thraſimeno locus noſtris cladibus
erit. Nec gloriandi tempus aduerſus vnum eſt: & ego contemnendo potius, quàm appetendo glo/
riam, modum exceſſerim: ſed ita res habet. vna ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt: qua ego
geſſi. nec euentus modo hoc docet: ſtultorum iſte magiſter eſt: ſed eadem ratio: quæ fuit, futuraq́;, do/
nec res eædem manebunt: immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus: in ſede, ac ſolo noſtro. omnia
circa plena ciuium, ac ſociorum ſunt. armis, viris, equis, commeatibus iuuant, iuuabuntq́;: id iam
fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. meliores, prudentiores, conſtantiores nos tem/
pus dieſq́; facit. Annibal contra, in aliena, in hoſtili eſt terra: inter omnia inimica infeſtaq́;, procul à
domo, procul à patria. neque illi terra, neque mari eſt pax: nullæ eum vrbes accipiunt, nulla mœnia:
nihil vſquam ſui videt: in diem rapto viuit. partem vix tertiam exercitus eius habet: quem Iberum
amnem traiecit. plures fames, quàm ferrum abſumpſit. nec his paucis iam victum ſuppeditat. Du/
bitas ergo quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus: qui ſeneſcat in dies? non commeatus, non ſupplemen/
tum, non pecuniam habeat? Quàm diu pro Geryonis, caſtelli Apuliæ inopis, tanquam pro Cartha/
ginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidem ego gloriabor. Cn. Seruilius, atque Atti/
lius proximi conſules, vide quemadmodum eum ludificati ſint. Hæc vna ſalutis eſt via L. Paule. quā
difficilem infeſtamq́; ciues ſibi magis, quàm hoſtes facient. idem enim tui, quod hoſtium milites, vo/
lent: idem Varro conſul romanus, quod Annibal pœnus imperator, cupiet. duobus ducibus vnus

C reſiſtas oportet. reſiſtes autem: aduerſus famam rumoreſq; hominum ſi ſatis firmus ſteteris: ſi te neque collegæ vana gloria, neq; tua falſa infamia mouerit. A' veritate laborare nimis ius ſæpe aiunt: extingui nunquam. Gloriam qui ſpreuerit: veram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro conſiderato, imbellem pro perito belli vocent. malo te ſapiēs hoſtis metuat: quàm ſtulti ciues laudent. omnia audentem contemnet Annibal: nil temere agentem metuet. Nec ego, vt nihil agatur: ſed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. tuæ poteſtatis ſemper, tuaq; omnia ſint. armatus, intētuſq; ſis, neq; occaſioni tuæ deſis: neque ſuam occaſionem hoſti des. omnia non properanti clara, certaq; erunt. feſtinatio improuida eſt, & cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſanè læta fuit, magis fatentis ea, quæ diceret, vera, quàm facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe: quid conſilii aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium virum, atque authoritatis fore! Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe. optare vt omnia proſpere euenirent. at ſiquid aduerſi caderet: hoſtium ſe telis potius, quàm ſuffragiis iratorum ciuium caput obiecturum. Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt, proſequentibus primoribus patrum. Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta, turba, quàm dignitate conſpectior. Vt in caſtra venerunt: permiſto nouo exercitu ac vetere, caſtris biſariam factis, vt noua minora eſſent propius Annibali: in veteribus maior pars, & omne robur virium eſſet: tum anni prioris conſulem M. Attilium ætatem excuſantem Romam miſerunt, Cn. Seruilium in minoribus caſtris legioni Romanæ, & ſociūm peditum equitumq; duobus millibus præficiunt. Annibal quanquam parte dimidia auctas hoſtium copias cernebat: tamen aduentu conſulū mire gaudere. non ſolum enim nihil ex raptis in diem cōmeatibus ſuperabat: ſed ne vnde raperet quidem, quicquam reliqui erat: omni vndiq; frumento poſteaquàm ager parum tutus erat: in vrbes munitas conuecto: vt vix decem dierum, quod compertum poſtea eſt: frumentū ſupereſſet: Hiſpanorumq; ob inopiam tranſitio parata fuerit: ſi maturitas temporum expectata foret. Cæterum temeritati conſulis, ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quod in prohibendis prædatoribus tumultuario prælio, ac procurſu magis militū, quàm ex præparato, aut iuſſu imperatorum orto, haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad mille & ſeptingentos cæſi: non plus centum Romanorum, ſociorumq; occiſis. Cæterum victoribus effuſe ſequentibus metu inſidiarum obſtitit Paulus conſul: cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperium erat: Varrone indignante, ac vociferante: emiſſum hoſtem è manibus: debellariq;, ni ceſſatum foret, potuiſſe. Annibal id damnum haud ægerrime
D pati: quin potius credere, velut ineſcatam temeritatem ferocioris conſulis, ac nouorum maxime militum eſſe. & omnia ei hoſtiū haud ſecus, quàm ſua, nota erant: diſſimiles diſcordeſq; imperitare: duas propè partes tyronum militum in exercitu eſſe. itaq; locum & tempus inſidiis aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferenteis ſecum milites ducens, caſtra plena omnis fortunæ publicæ priuatæq; relinquit: tranſq; proximos monteis læua pedites inſtructos condit: dextra equites: impedimenta per cornua in medium agmen traducit: vt diripiendis velut deſertis fuga dominorū caſtris occupatum, impeditumq; hoſtem opprimeret. Crebri relicti in caſtris ignes: vt fides fieret: dum ipſe longius ſpatium fuga præriperet: falſa imagine caſtrorum, ſicut Fabium priore anno fruſtratus eſſet: tenere in locis conſules voluiſſe. Vbi illuxit: ſubductæ primo ſtationes, deinde propius adeuntibus inſolitum ſilentium admirationem fecit. Iam ſatis comperta ſolitudine in caſtris, concurſus fit ad prætoria conſulum nunciantium fugam hoſtium adeo trepidam: vt tabernaculis ſtantibus caſtra reliquerint: quoq; fuga obſcurior eſſet: crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus: vt ſigna proferri iuberent: ducerentq; ad perſequendos hoſteis, ac protinus caſtra diripienda. Et conſul alter velut vnus turbæ militaris erat. Paulus etiam atque etiam dicere: prouidendum, præcauendumq; eſſe. poſtremo cum aliter neque ſeditionem, neque ducem ſeditionis ſuſtinere poſſet: M. Statilium præfectum cū turma Lucanorum exploratum miſit. qui vbi adequitauit portis: ſubſiſtere extra munimenta cæteris iuſſis, ipſe cum duobus equitibus vallum intrauit: ſpeculatuſq; omnia cum cura, renūciat: inſidias profecto eſſe: ignes in parte caſtrorum, quæ vergat in hoſtem: relictos: tabernacula aperta, & omnia chara in promptu relicta: argētum quibuſdam locis temere per vias velut obiectum ad prædā vidiſſe. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant, ea accenderunt: & clamore ſublato à militibus, niſi ſignum detur, ſine ducibus ituros: haudquaquam dux defuit. nam extemplo Varro ſignum dedit proficiſcendi. Paulus, cum ei ſua ſponte cunctanti pulli quoque auſpicio non addixiſſent: obnunciari iam efferenti porta ſigna collegæ iuſſit. quod quanquàm Varro ægre eſt paſſus: Flaminii tamen recens caſus, Claudiiq; cōſulis primo Punico bello memorata naualis clades religionem animo incuſſit. Dii propè ipſi eo die magis diſtulere, quàm prohibuere imminentem peſtem Romanis. nam forte ita euenit: vt, cū referri ſigna in caſtra iubenti conſuli milites non parerent: ſerui duo, Formiani vnus, alter Sidicini equitis, qui Seruilio, atq; Attilio conſulibus inter pabulatores excepti à Numidis fuerant: profugerent eo die ad dominos: qui deducti ad conſules denunciant: omnem exercitum Annibalis trans proximos montes ſedere in inſidiis. Horum opportunus aduentus conſules imperii potentes fecit: cum ambitio alterius ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Annibal

poſteaquam

A poſteaquam motos magis inconſulte Romanos, quàm ad vltimum temere euectos vidit: nequicquā detecta fraude in caſtra rediit. ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequibat: nouaq; conſilia in dies non apud milites ſolum miſtos ex colluuione omnium gentium, ſed etiam apud ipſum ducem oriebantur. nam cum initio fremitus, deinde aperta vociferatio fuiſſet expoſcentium ſtipendium debitum, querentiumq; annonam primo, poſtremo famem: & mercenarios milites, maxime Hiſpani generis, de tranſitione cepiſſe conſilium fama eſſet: ipſe etiam interdum Annibal de fuga in Galliam dicitur agitaſſe: ita vt relicto peditatu omni, cum equitatu ſe proriperet. Cum hæc conſilia, atque hic habitus animorum eſſet in caſtris mouere inde ſtatuit in calidiora, atque eo maturiora meſſibus Apuliæ loca: ſimul vt quo longius ab hoſte receſſiſſet: transfugia impeditiora leuibus ingeniis eſſent. Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculisq; paucis in ſpeciē relictis: vt inſidiarū par priori metus cōtineret Romanos. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus vltra caſtra, transq; montes exploratis, cum relatum eſſet: viſum procul hoſtium agmen: tum die ſequenti eius inſequendi conſilia agitari cœpta. Cum vtriuſq; conſulis eadem, quæ ſemper ante, fuiſſet ſententia: cæterum Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni conſulem, aſſentiretur: maioris partis ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas vrgente fato profecti ſunt. Propè eum vicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno vento: qui campis torridis ſiccitate nubes pulueris vehit. id cū ipſis caſtris percōmodum fuit: tum ſalutare præcipue futurum erat, cum aciem dirigerent, ipſi auerſi, terga tantum afflante vento, in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. Conſules ſatis exploratis itineribus ſequentes Pœnum, vt ventum ad Cannas eſt: vbi in conſpectu Pœnum habebant: bina caſtra communiūt eodem fermè interuallo, quo ad Geryonē, ſicut ante, copiis diuiſis. Aufidus amnis vtriſq; caſtris affluens aditum aquatoribus ex ſua cuiuſq; opportunitate haud ſine certamine dabat. ex minoribus tamen caſtris, quæ poſita trans Aufidum erant: liberius aquabantur Romani: quia ripa vlterior nullum habebat hoſtium præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrē pugnam, qua parte virium inuictus erat: facturus copiam pugnandi conſulibus, dirigit aciem: laceſſitq; Numidarum procurſatione hoſtes. Inde rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia conſulum Romana caſtra: cum Paulus Sempronii, & Flaminii temeritatem Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplum Fabii obiiceret: teſtareturq; deos & homines hic: nullam penès ſe culpā eſſe: quòd
B Annibal iam velut ſuam cepiſſet Italiam: ſe conſtrictum à collega teneri: ferrum, atque arma iratis, & pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſiquid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnam legionibus accideret: ſe omnis culpæ exortem, omnis tamen euentus participem fore diceret. videret: vt quibus lingua prompta, ac temeraria eſſet: æque in pugnam vigerent manus. Dum altercationibus magis, quàm conſiliis tempus teritur: Annibal ex acie, quam ad multum diei tenuerat inſtructam: cum in caſtra cæteras reciperet copias: Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Romanorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbam cum vix dum in ripā egreſſi clamore ac tumultu fugaſſent: in ſtationem quoq; pro vallo locatam, atque ipſas propè portas euecti ſunt. Id vero indignum viſum: ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra Romana terreri: vt ea modo vna cauſa, ne extemplo tranſirent flumen, dirigerentq; aciem tenuerit Romanos: quòd ſumma imperii eo die penès Paulum fuerit. Itaque Varro poſtero die, cui ſors eius diei imperii erat: nihil conſulto collega ſignum propoſuit: inſtructiſq; copiis flumen tranſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non adiuuare conſilium poterat. Tranſgreſſi flumen eas quoque, quas in caſtris minoribus habuerant copias: ſuis adiungunt: atque ita inſtructa acie, in dextro cornu (id erat flumini propius) Romanos equites locāt, deinde pedites. læuum cornu extremi equites ſociorum, intra pedites, ad medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cæteris leuium armorum auxiliis prima acies facta. conſules cornua tenent: Terentius læuum, Æmylius dextrum. Cn. Seruilio media pugna tuenda data. Annibal luce prima Balearibus, leuiq; alia armatura præmiſſa tranſgreſſus flumen, vt quoſq; traduxerat: ita in acie locabat. Gallos, Hiſpanoſq; equites propè ripam læuo in cornu aduerſus Romanum equitatum. dextrum cornu numidis equitibus datum, media acie peditibus firmata: ita, vt Afrorum vtraq; cornua eſſent: interponerentur his medii Galli atque Hiſpani. Afros Romanam magna ex parte crederes aciem: ita armati erant, armis & ad Trebiam, cæterū magna ex parte ad Traſimenum captis. Gallis, Hiſpaniſq; ſcuta eiuſdem formæ ferè erant: diſpares ac diſſimiles gladii. Gallis prælongi, ac ſine mucronibus: Hiſpano punctim magis, q̄ cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habiles, & cū mucronibus. ante cæteros armati (is gentiū harū habitus tum magnitudine corporū, tum ſpecie terribilis erat.) Galli ſuper vmbilicū erant nudi. Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis candore miro fulgentibus conſtiterant. Numerū omniū, qui tum peditū, equitumq; in acie ſtetere: illum ferunt: videlicet quadraginta peditum millia, decē equitū. Duces cornibus præerant. ſiniſtrum Aſdrubal, dextrum regebat Maharbal. mediā aciem Annibal ipſe cum fratre Magone tenuit. ſol ſeu de induſtria ita locatis, ſeu forte ita ſtando, peropportune vtriq; parti obliquus erat, Romanis in meridiem, Pœnis in ſeptentrionem verſis. ventus, quem Vulturnū incolæ regionis vocant, aduerſus

C Romanos coortus, multo puluere in ipſa ora voluendo proſpectum ademit. Clamore ſublato pro-
curſum ab auxiliis: & pugna leuibus primum armis commiſſa: deinde equitum. Gallorum, Hiſpano-
rumq́; læuum cornu cum dextro Romano concurrit, minime equeſtris more pugnæ. frontibus enim
aduerſis concurrendum erat: quia nullo circa ad euagandum relicto ſpatio: hinc amnis, hinc pedi-
tum acies claudebant. in directum vtrinque nitentes, ſtantibus ac confertis poſtremo turbatis equis,
vir virum amplexus detrahebat equo. pedeſtre magna iam ex parte certamen factum erat. acrius ta-
men, quàm diutius pugnatum eſt: pulſiq́; Romani equites terga vertunt. Sub equeſtris finem cer-
taminis coorta eſt peditum pugna. primo & viribus, & animis pares conſtabant ordines Gallis, Hi-
ſpániſq́;. tandem Romani diu ac ſæpe conſilio agitabant: qua fronte, acieq́; denſa impellerent hoſtiũ
cuneum nimis tenuem, eoq́; parum validum, à cætera prominentem acie. impulſis deinde, ac trepi-
de referentibus pedem inſiſtere: ac tenore vno per præceps pauore fugientium agmen in mediam pri-
mum aciem illati, poſtremo nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum peruenerunt: qui vtrinque reductis
alis conſtiterant. mediiq́; Galli, Hiſpaniq́; ſteterunt aliquantum prominente acie. qui cuneus vt pul-
ſus æquauit frontem primum: deinde nitendo etiam ſinũ in medio dedit: Afri circa iam cornua vim
fecerant: irruentibusq́; incaute in medium Romanis circundedere alas: mox cornua extendendo,
clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defuncti nequicquam prælio vno, omiſſis Gallis Hiſpa-
niſq́;, quorum terga ceciderant: etiam aduerſus Afros integram pugnam ineunt: non tantum eo ini-
quam: quòd incluſi aduerſus circũfuſos, ſed etiam quòd feſſi cum recentibus ac vegetis pugnabant.
Iam & in ſiniſtro cornu Romano, vbi ſociorũ equites aduerſus Numidas ſteterant: conſertũ prælium
erat, ſegne primo, & à punica cœptũ fraude. Quingenti fermè Numidæ præter conſueta arma telaq́;,
gladios occultos ſub loricis habẽtes, ſpecie trãsfugarum cũ ab ſuis parmas poſt terga habẽtes adequi-
taſſent: repente ex equis deſiliunt: parmiſq́; & iaculis ante pedes hoſtiũ proiectis, in mediã aciem acce-
pti, ductiq́; ad vltimos conſidere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur quieti
manſerũt. poſtq̃ omniũ animos oculoſq́; occupauerat certamẽ: tum arreptis ſcutis, quæ paſſim inter
aceruos cæſorũ corporum ſtrata erant: auerſam adoriuntur Romanã aciem: tergaq́; ferientes, ac popli-
tes cædẽtes ſtragem ingentẽ dederunt: ac maiorẽ aliquanto pauorẽ, ac tumultũ fecerunt. Cũ alibi ter-
ror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: Aſdrubal, qui ea parte præerat: ſubductos ex
media acie Numidas, quia ſegnis eorũ cum aduerſis pugna erat: ad perſequẽdos paſſim fugientes mit-
tit. Hiſpanos, & Gallos pedites Afris iam propè feſſis cæde magis, q̃ pugna adiungit. Parte altera pu-
D gnæ Paulus, quanq̃ primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat: tamẽ & occurrit ſæpe cum cõfer-
tis Annibali: & aliquot locis præliũ reſtituit, protegentibus eũ equitibus Romanis, omiſſis poſtremo
equis, quia conſulẽ ad regendũ equũ vires deficiebant: tum denũcianti cuidã, iuſſiſſe conſulẽ ad pedes
deſcendere equites, dixiſſe Annibalẽ ferũt. q̃ mallem vinctos mihi traderet. Equitũ pedeſtre prælium,
quale iam haud dubia hoſtium victoria fuit: cũ victi mori in veſtigio mallent: q̃ fugere victores mo-
rantibus victoriã irati, trucidarent quos pellere nõ poterant. pepulerũt tamen iam paucos ſuperatos,
& labore ac vulneribus feſſos. inde diſſipati omnes ſunt: equoſq́; ad fugã, qui poterãt, repetebant. Cn.
Lentulus tri. militũ cum præteruehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum conſulem vidiſſet: L.
Æmyli, inquit, quem vnũ inſontem culpæ cladis hodiernæ dii reſpicere debẽt: cape hunc equũ. dum
& tibi viriũ aliquid supereſt: comes ego te tollere poſſum, ac protegere: ne funeſtã hanc pugnã morte
conſulis feceris. etiã ſine hoc lachrymarũ ſatis, luctuſq́; eſt. Ad ea conſul. Tu quidẽ Cn. Corneli macte
virtute eſto. ſed caue fruſtra miſerando exiguum tempus è manibus hoſtium euadendi abſumas. Abi:
nuncia publicè patribus: vrbem Romam muniant, ac prius quàm hoſtis victor adueniat: præſidiis
firment: priuatimq́; Q. Fabio. L. Æmylium præceptorum eius memorem extitiſſe, & vixiſſe, & adhuc
mori. & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare: ne vt reus intereã: cauſaq́; conſulatus
accuſator collegæ exiſtam: vt alieno crimine innocentiã meam protegam. Hæc exigentem prius tur-
ba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere conſulem, ignorantes quis eſſet: obruerũtq́; telis. Len-
tulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſe fugiunt. Septem millia hominum in minora ca-
ſtra, decem in maiora, duo fermè in vicum ipſum Cannas perfugerunt. qui extẽplo à Cartalone, atq;
equitibus, nullo munimento tegente vicum, circunuenti ſunt. Conſul alter, ſeu forte, ſeu conſilio, ni-
hil fugientium infeſtus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadragin
ta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè ciuium ſociorumq́; pars cæſi dicun-
tur. in his alter conſulum: quæſtores, L. Attilius, & L. Furius Bibaculus: XXI tribuni militum: con
ſulares quidam, prætoriiq́;, & ædilitii: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Numatius: qui magi-
ſter equitum priore anno aliquot diebus ante fuerat. LXXX præterea ſenatores: aut qui eos magi-
ſtratus geſſiſſent: vnde in ſenatum legi deberent: cum ſua voluntate milites in legionibus facti eſſent.
Capta eo prælio tria millia peditum, & equites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna cannenſi clade no-
bilitata, par cætera allienſi: vtq́; hæc illa iis, quæ poſt pugnam accidẽre: leuior: quia ab hoſte ceſſatum
eſt: ſic ſtrage exercitus grauior, fœdiorq́; fuit fuga. nanq́; ad Alliam fuga ſicut vrbem prodidit: ita exer-
citum

A citum ſeruauit:ad Cannas fugientẽ conſulem vix quinquaginta ſecuti ſunt:alterius morientis propè
totus exercitus fugit. Binis in caſtris cũ multitudo ſemiermis ſine ducibus eſſet:nunciũ qui in maio-
ribus erant,mittunt,dũ prælio,deinde ex lætitia epulis fatigatos quies nocturna hoſtes premeret : vt
ad ſe tranſirent. vno agmine Cannuſiũ abituros eſſe. Eam ſentẽtiam alii totã aſpernari. cur enim illos,
qui ſe accerſant : ipſos non venire:cum æque coniungi poſſent ! quia videlicet plena hoſtium omnia
in medio eſſent:& aliorum,q̃ ſua corpora tanto periculo mallent obiicere. Aliis non tam ſententia di-
ſplicere:q̃ animus deeſſe. P. Sempronius Tuditanus tribunus militum , Capi ergo mauultis,inquit,
ab auariſſimo , & crudeliſſimo hoſte ! æſtimariq; capita veſtra pretio ! & exquiri ab interrogantibus,
Romanus ciuis ſis,an latinus ſocius! vt ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur,non tibi.
Non vos quidem L. Æmylius,qui ſe bene mori,q̃ turpiter viuere maluit:& tot fortiſſimorũ virorum,
qui circa eum cumulati iacent:ſimiles eſtis. Sed anteq̃ opprimat lux:maioraq; hoſtium agmina obſe-
piant iter:per hos qui inordinati,atq; incompoſiti obſtrepunt portis:erumpamus . Ferro , atq; auda-
cia iter fit q̃uis per cõfertos hoſteis. cuneo quidem hoc laxum atque ſolutum agmẽ , ac ſi nihil obſtet,
tranſibimus. itaq; ite mecum,qui & voſmetipſos , & remp. ſaluam vultis. Hæc vbi dicta dedit:ſtrin-
git gladium:cuneoq; facto per medios vadit hoſtes. & cum in latus dextrum,quod patebat,Numidæ
iacularentur:tranſlatis in dexteram partem ſcutis,in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerunt:atque inde
protinus alio magno agmine adiuncto Cannuſium incolumes perueniunt. Hæc apud victos ma-
gis impetu animorũ,quem ingenium ſuum cuiq; , aut ſors dabat:q̃ ex conſilio ipſorum , aut imperio
cuiuſquam agebantur. Annibali victori cum cæteri circũfuſi gratularentur:ſuaderẽtq;,vt tanto per-
functus bello,diei quod reliquum eſſet,noctiſq; inſequentis,quietem & ipſe ſibi ſumeret:& feſſis daret
militibus:Maharbal præfectus equitum minime ceſſandum ratus, Immo,vt quid hac pugna ſit actum
ſcias:die quinti, inquit, victor in Capitolio epulaberis. ſequere cum equite:vt prius te veniſſe,q̃ ven-
turum ſciant. Præcedant,Annibal inquit,nuncii:læta res eſt:ſed via maior:q̃ vt eã ſtatim capere ani-
mo poſſim. itaq; voluntatem ſe laudare Maharbalis , ait:ad conſilium prenſandum tempus opus eſſe.
Tum Maharbal. Non omnia nimirũ eidem dii dedere. Vincere ſcis Annibal:victoria vti neſcis. Mora
eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi,atq; imperio. Poſtero die vbi primum illuxit : ad ſpolia legẽda,
fœdamq; etiam hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia , pedites
paſſim,equiteſq;:vt quem cuiq; ſors,aut pugna iunxerat , aut fuga . aſſurgentes quidam ex ſtrage me-
B dia cruenti , quos ſtricta matutino frigore excitauerant vulnera:ab hoſte oppreſſi ſunt . Quoſdam &
iacenteis viuos ſucciſis feminibus,poplitibuſq; inuenerunt,nudáteis ceruicem iugulumq;,& reliquũ
ſanguinem inuitantes haurire . Inuenti ſunt quidam merſis in effoſſam terram capitibus : quos ſibi
ipſos feciſſe foueas obruenteiſq; ora ſubiecta ſuper humo iniecta interclũſiſſe ſpiritũ apparebat. Præci-
pue conuertit omnes ſubſtratus Numida mortuo ſuperincumbenti Romano viuus , naſo auribuſq;
laceratis:cum,manibus ad capiendum telum inutilibus,in rabiem ira verſus, laniando dentibus ho-
ſtem expiraſſet. Spoliis ad multum diei lectis,Annibal ad minora ducit caſtra oppugnanda:& omniũ
primũ brachio fluminis obiecto eos excludit . Cæterum ab omnibus,labore,vigiliis,vulneribus etiã
feſſis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta . pacti vt arma atq; equos traderent , in capita Romana tre-
cenis numis quadrigatis,in ſocios ducenis,in ſeruos centenis , & vt eo pretio perſoluto , cum ſingu-
lis abirent veſtimentis , in caſtra hoſteis acceperunt : traditiq; in cuſtodiam omnes ſunt : ſed ſeorſum
ciues,ſociiq;. Dum ibi tempus teritur:interea cum ex maioribus caſtris,quibus ſatis virium aut ani-
mi fuit , ad quattuor millia hominum , & CC equites , alii agmine , alii palantes paſſim per agros,
quod haud minus tutum erat:Cannuſium profugiſſent:caſtra ipſa ab ſauciis,timidiſq; eadem condi-
tione,qua altera tradita hoſti. Præda ingens parta eſt:& præter equos viroſq;,& ſiquid argenti , quod
plurimum in faleris equorum erat : (nam ad veſcendum facto perexiguo vtiq; militantes vtebantur)
omnis cætera præda diripienda data eſt . Tum ſepeliendi cauſa conferri in vnum corpora ſuorum iuſ-
ſit. Ad octo millia fuiſſe dicuntur fortiſſimorum virorum. Conſulem quoq; Romanum conquiſitum,
ſepultumq;,quidam,authores ſunt. Eos,qui Cannuſium perfugerant:mulier Paula nomine Buſa,ge-
nere clara ac diuitiis,mœnibus tantum tectiſq; ,a Cannuſinis acceptos,frumento , veſte:viatico etiã
iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt . Cæterum cum ibi
tribuni militum quatuor eſſent,Fabius Maximus de legione prima,cuius pater priore anno dictator
fuerat:& de legione ſecũda L. Publicius Bibulus , & P. Cornelius Scipio,& de legione tertia Ap. Clau-
dius Pulcher : qui proxime ædilis fuerat : omnium conſenſu ad P. Scipionem admodum adoleſcen-
tem,& ad Ap. Claudium ſumma imperii delata eſt. quibus conſultantibus inter paucos de ſumma re-
rum nunciat P. Furius Philus,conſularis viri filius:nequicquam eos conſultare : perditam ſpem foue-
re:deſperatam , comploratamq; rem eſſe publicam . nobiles iuuenes quoſdam , quorum principem
L. Cæcilium Metellum,mare ac naues ſpectare : vt deſerta Italia , ad regum aliquem transfugiant.

Quod malum præterq̃ quod atrox ſuper tot clades : etiam nouum , cum ſtupore ac miraculo tor-
pidos defixiſſet : & qui aderant , concilium aduocandum de eo cenſerent : negat conſilii rem eſſe Sci-

* toriſq; lectis, M.Claudium, qui claſſi ad Oſtiam ſtanti præeſſet: Cannuſium ad exercitum mittendũ A ſcribendumq; conſuli: vt cum prætori exercitum tradidiſſet: primo quoq; tempore, quantam per commodum reipublicæ fieri poſſet, Romam veniret. Territi etiam ſuper tantas clades, cum cæteris prodigiis: tum quod duæ veſtales eo anno, Opimia, atq; Floronia ſtupri cõpertæ: & altera ſub terrã, vt mos, eſt: ad portam Collinam necata fuerat: altera ſibimet ipſa mortẽ conſciuerat: L.Cantilius ſcriba pontificum, quos nunc minores pontifices appellant qui cum Floronia ſtuprum fecerat: à põtifice maximo eo vſq; virgis in comitio cæſus erat: vt inter verbera expiraret. Hoc nefas cum inter tot, vt fit, clades in prodigium verſum eſſet: decemuiri libros adire iuſſi ſunt. Et Q.Fabius Pictor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatũ: quibus precibus, ſupplicationibuſq; deos poſſent placare: & quænam futura finis tãtis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra viui demiſſi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi ante hoſtiis humanis minime Romano ſacro imbutum Placatis ſatis vt rebantur deis, M.Claudius Marcellus ab Oſtia mille & quingentos milites, quos in claſſem ſcriptos habebat: Romam, vt vrbi præſidio eſſent, mittit. ipſe legione claſſis (ea tertia legio erat) cum tribunus mili. Theano Sidicino præmiſſa, claſſe tradita P.Furio collegæ, paucos poſt dies Cannuſium magnis itineribus contendit. Dictator ex authoritate patrum dictus M.Iunius, & T.Sempronius magiſter equitũ, delectu edicto, iuniores ab annis XVII & quoſdam prætextatos ſcribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. item ad ſocios, latinumq; nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela, alia parari iubent. & vetera hoſtium ſpolia detrahunt templis, porticibuſq;. Et aliam formã noui delectus inopia liberorum capitum, ac neceſſitas dedit: octo millia iuuenum validorum ex ſeruitiis, prius ſciſcitantes ſingulos vellent'ne militare, empta publice armauerunt. Hic miles magis placuit: cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret. Nanque Annibal ſecundum tam proſperam ad Cannas pugnam victoris magis, q̃ bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis, ſegregatiſq; ſociis, eos, ſicut ante ad Trebiam, Traſimenumq; lacum, benigne allocutus ſine pretio dimiſiſſet: Romanos quoq; vocatos, quod nunq̃ aliâs antea, ſatis miti ſermone alloquitur. Non internecinum ſibi eſſe cum Romanis bellũ: de dignitate, atq; imperio certare. & patres virtuti Romanæ ceſſiſſe: & ſe id adniti: vt ſuæ inuicem ſimul felicitati, & virtuti cedatur. itaq; redimendi ſe captiuis copiã facere. pretium fore in capita, equiti quingenos quadrigatos numos, trecenos pediti, ſeruo centum.

B Quanquam aliquantum adiiciebatur equitibus ad id pretium, quod pepigerãt dedẽtes ſe: læti tamẽ quancunq; conditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio eorum decem deligi: qui Rorham ad ſenatum irent. nec pignus aliud fidei, q̃ vt iurarent ſe redituros: acceptũ. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginenſis: qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos: conditiones ferret. Cum egreſſi caſtris eſſent: vnus ex iis minime Romani ingenii homo, velut aliquid oblitus, iuriſiurandi ſoluendi cauſa cum in caſtra rediſſet: ante noctem comites aſſequitur. Vbi eos Romam venire nunciatũ eſt: Carthaloni obuiam lictor miſſus: qui dictatoris verbis nunciaret: vt ante noctem excederet finibus Romanis. Legatis captiuorum ſenatus ab dictatore datus eſt. Quorũ princeps M.Iunius, P.C. inquit, nemo veſtrum ignorat: nulli vnq̃ ciuitati viliores fuiſſe captiuos: q̃ noſtræ. cæterum, niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa: non alii vnquam minus negligendi vobis, q̃ nos, in hoſtium poteſtatẽ venerunt. non enim in acie per timorem arma tradidimus: ſed cum propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum corporum prælium extraxiſſemus: in caſtra recepimus nos. diei reliquum, ac noctem inſequentem feſſi labore ac vulneribus vallum ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſſi ab exercitu victore aqua arceremur: nec vlla alia iam per confertos hoſteis erumpendi ſpes eſſet: nec eſſe nefas duceremus: quinquaginta millibus hominum ex acie noſtra trucidatis, aliquẽ ex cannenſi pugna Romanum militem reſtare: tum demum pacti ſumus pretium: quo redempti dimitteremur. arma, in quibus nihil iã auxilii erat: hoſti tradidimus. Maiores noſtros quoque acceperamus ſe à Gallis auro redemiſſe: & patres noſtros, aſperrimos illos ad conditionem pacis, legatos tamen captiuorum redimendorũ gratia Tarẽtum miſiſſe. atqui in Italia cum Gallis, & ad Heracleam cum Pyrrho, vtraq; non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit. Cannenſes campos aceruі Romanorum corporum tegunt: nec ſuperſumus pugnæ: niſi in quibus trucidandis & ferrum, & vires hoſtem defecerunt. Sunt etiam de noſtris quidam: qui nec in acie quidem refugerunt: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderentur: in poteſtatem hoſtium venerunt. Haud equidem vllius ciuis, aut commilitonis fortunæ, aut conditioni inuideo, nec premendo alium me extuliſſe velim videri. ne illi quidem, (niſi pernicitatis pedum, & curſus aliquod præmium eſt) qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius, quàm Venuſiæ, aut Cannuſii conſtiterunt: ſe nobis merito prætulerint, gloriatiq; ſint: in ſe plus, quàm in nobis præſidii reipublicæ eſſe. ſed illis vt bonis ac fortibus viris militibuſq; vtemini: & nobis iam promptioribus pro patria: quòd beneficio veſtro redempti, atque in patriam reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo millia ſeruorum audio armari. non minor numerus noſter eſt; nec maiori pretio redimi poſſumus; quàm hi emuntur. nam ſi con-

C ſeram nos cum illis:iniuriam nomini Romano faciam. Illud etiã in tali conſilio animaduertẽdũ vo-
bis cenſeam P.C.ſi tam duri oris eſſe velitis:quod nullo noſtro merito:faciatis: cui nos hoſti relicturi
ſitis.Pyrrho videlicet?qui nos hoſpitum numero habuit captiuos.an barbaro, ac pœno?qui vtrum
auarior,an crudelior ſit,vix exiſtimari poteſt.Si videatis catenas,ſqualorem,deformitatemq́ʒ ciuium
veſtrorum:non minus profectò vos ea ſpecies moueat,q̃ ſi ex altera parte cernatis ſtratas cannenſibus
campis legiones veſtras. Intueri poteſtis ſolicitudinem, & lachrymas in veſtibulo curiæ ſtantium co-
gnatorum noſtrorũ,expectantiumq́ʒ reſponſum veſtrũ:cum ii pro nobis, proq́ʒ iis qui abſunt,ita ſu-
ſpenſi ac ſoliciti ſint:quem cenſetis animum ipſorũ eſſe,quorũ in diſcrimine vita libertasq́ʒ eſt?Si me-
diusfidius ipſe in nos mitis Annibal contra naturam ſuã eſſe velit:nihil tamẽ nobis vita opus eſſe cẽ-
ſeamus:cum indigni vt à vobis redimeremur,viſi ſumus. Rediere Romam quondã remiſſi à Pyrrho
ſine pretio capti.ſed rediere cum legatis,primoribus ciuitatis,ad redimendos ſeſe miſſis.Redeam ego
in patriam trecentis numis non æſtimatus ciuis?Suum quiſq; habet animum P.C.ſcio in diſcrimine
eſſe vitam,corpusq́ʒ meum,magis me famæ periculum mouet:ne à vobis damnati,ac repulſi habea-
mur.neq; enim vos pretio pepercisſe homines credent. Vbi is finem fecit:extemplo ab ea turba,quæ
in comitio erat:clamor flebilis eſt ſublatus:manusq́ʒ ad curiam tendebant orantes:vt ſibi liberos, fra-
tres,cognatos redderent.Fœminas quoq; metus, ac neceſſitas turbæ huic virorum in foro immiſcue-
rat. Senatus ſummotis arbitris conſuli cœptus. Ibi cum ſententiis variaretur: & alii redimendos de
publico:alii nullam publicam impenſam faciendam:nec prohibendos ex priuato redimi:ſi quibus ar-
gentum in præſentia deeſſet:dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusq́ʒ ac prædiis cauẽdum
populo cenſerẽt:tum T.Manlius Torquatus priſcæ ac nimis duræ, vt pleriſq; videbatur, ſeueritatis,
interrogatus ſententiam ita locutus fertur. Si tantũmodo poſtulaſſent legati pro iis,qui in hoſtium
poteſtate ſunt:vt redimerentur:ſine vllius inſectatione eorum breui ſententiam peregiſſem.quid enim
aliud q̃ admonendi eſſetis:vt morem traditum à patribus neceſſario ad rem militarem exemplo ſerua-
retis?nunc autem cum propè gloriati ſint quòd ſe hoſtibus dediderint:præferriq́ʒ non captis modo in
acie ab hoſtibus,ſed etiam iis,qui Venuſiam,Cannuſiumq́ʒ peruenerunt:atque ipſi C.Terentio con-
ſuli,æquum cenſuerint:nihil vos eorum P.C.quæ illic acta ſunt:ignorare patiar.Atque vtinam hæc,
quæ apud vos acturus ſum: Cannuſii apud ipſum exercitum agerem, optimum teſtem ignauiæ cu-
iuſque,& virtutis:aut vnus hic ſaltem adeſſet P.Sempronius.quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent: milites
hodie in caſtris Romanis,non captiui in hoſtium poteſtate eſſent:&, cum feſſis pugnando hoſtibus,
D tum victoria lætis,& ipſis pleriſq; regreſſis in caſtra ſua,noctem ad erumpendũ liberam habuiſſent:&
ſeptena armatorũ hominum millia erumpere etiam inter confertos hoſtes potuiſſent,neq; enim per ſe
ipſi id facere conati ſunt:neq; aliũ ſequi voluerunt. Nocte propè tota P.Sempronius Tuditanus non
deſtitit admonere,adhortariq́ʒ eos:dum paucitas hoſtiũ circa caſtra,dum quies ac ſilẽtium eſſet: dum
nox inceptum tegeret:ſe ducem ſequerentur,ante lucem peruenire in tuta loca,in ſociorũ vrbes poſſe.
Sicut auorũ memoria P.Decius tribunus militũ in Samnio, ſicut nobis adoleſcẽtibus priori punico
bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis,cum ad tumulum eos capiendum, ſitũ inter medios
hoſteis,duceret:dixit:moriamur milites:& morte noſtra eripiamus ex obſidione circũuentas legiones:
ſi hoc P.Sempronius diceret:nec viros quidem,nec Romanos vos duceret:ſi nemo tantæ virtutis exi-
ſteret comes. Viam non ad gloriam magis,q̃ ad ſalutẽ ferentem demonſtrat:ducem ſe in patriam, ad
parentes ad coniuges ac liberos facit:vt ſeruemini,deeſt vobis animus.quid,ſi moriendum pro patria
eſſet,faceretis?Quinquaginta millia ciuium,ſociorumq́ʒ circa vos eo ipſo die cæſa iacẽt. ſi tot exẽpla
virtutis non mouent,nihil vnquam mouebit.ſi tanta clades vobis vilem vitam nõ fecit: nulla faciet.
Liberi,atq; incolumes deſiderate patriã.immo deſiderate:dum patria eſt:dũ ciues eius eſtis. ſerò nunc
deſideratis,diminuti capite,abalienati iure ciuium,ſerui Carthaginenſium facti. Pretio redituri eſtis
eò:vnde ignauia,ac nequitia abiſtis?P.Sempronium ciuem veſtrũ non audiſtis,arma capere,ac ſe iu-
bentem ſequi:Annibalem paulopoſt audiſtis,caſtra prodi,& arma tradi iubentem. Quã ego ignauiã
iſtorum accuſo? cum ſcelus poſſim accuſare, non enim modo ſequi recuſarunt benemonentem, ſed
obſiſtere,ac retinere conati ſunt:ni ſtrictis gladiis viri fortiſſimi inerteis ſummouiſſent.prius inquam
P.Sempronio per ciuium agmen,q̃ per hoſtium fuit erumpendum.Hos ciues patria deſideret? quorũ
ſi cæteri ſimiles fuiſſent:neminem hodie ex iis,qui ad Cannas pugnauerunt:ciuem haberet. Ex milli-
bus ſeptem armatorũ ſexcenti extiterunt:qui erumpere auderent:qui in patriam liberi, atq; armati re-
dirent. neq; iis quadraginta millia hoſtium obſtitere. q̃ tutum iter duarum propè legionum agmini
futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie viginti millia armatorum Cannuſii, fortia, fidelia P.C.
Nunc autem quemadmodum hi boni, fideleſq́ʒ(nam fortes ne ipſi quidem dixerunt)ciues eſſe poſ-
ſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe:qui erumpentibus quin erumperent,obſiſtere conati ſunt:aut non
inuidere eos cum incolumitati, tum gloriæ illorum per virtutem partæ: cum ſibi timorem, igna-
uiamq́ʒ ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentoriis latentes ſimul lucem, atq;
hoſtẽ expectare:cũ ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet.Atenim ad erumpendũ è caſtris defuit ani-
mus:

A mus:ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt.dies noctesq́; aliquot obſeſſi, armati ſe ipſi tutati
vallo ſunt:tandem vltima auſi,paſſiq́;,cũ omnia ſubſidia vitæ deeſſent: affectiſq́; fame viribus,arma
iam ſuſtinere nequirent:neceſſitatibus magis humanis,q̃ armis victi ſunt.Orto ſole hoſtis ad vallum
acceſſit.ante ſecũdam horam nullam fortunam certaminis experti tradiderunt arma,ac ſeipſos. Hæc
vobis ipſorũ per biduum militia fuit.cum in acie ſtare,ac pugnare decuerat,tum in caſtra refugerunt:
cum pro vallo pugnandum erat,caſtra tradiderunt,neq; in acie, neq; in caſtris vtiles. Vos redimam?
cum erumpere caſtris oportet, cunctamini ac manetis.cum manere, & caſtra tutari armis neceſſe eſt:
& caſtra,& arma,& vos ipſos traditis hoſti.Ego non magis iſtos redimẽdos P.C.cenſeo:q̃ illos deden-
dos Annibali:qui per medios hoſteis è caſtris eruperunt: ac per ſummam virtutem ſe patriæ reſtitue-
runt. Poſtea quàm Manlius dixit: quanq̃ patrum quoque pleroſq; captiui cognatione attingebant:
præter exemplum ciuitatis minime in captiuos iam inde antiquitus indulgẽtis,pecuniæ quoq; ſum-
ma homines mouit. quia nec ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam
emendos,armandoſq́;,nec Annibalem maxime huiuſce rei,vt fama erat,egentẽ locupletari volebant.

Cum triſte reſponſum non redimi captiuos redditum eſſet, nouusq́; ſuper veterem luctus tot iactu-
ra ciuium adiectus eſſet:cum magnis fletibus, queſtibusq́; legatos ad portam proſecuti ſunt. Vnus
ex iis domũ abiit:quod fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. quod vbi innotuit:relatumq́;
ad ſenatum eſt:omnes cenſuerunt,comprehendendum, & cuſtodibus publice datis, deducendum ad
Annibalem eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. X primos veniſſe.de eis cum dubitatum in ſenatu eſſet:
admitterentur in vrbem, necne: ita admiſſos eſſe, ne tamen iis ſenatus daretur. morantibus deinde
longius omnium ſpe,alios tres inſuper legatos veniſſe,L.Scribonium, & C.Calpurnium, & L.Man-
lium.tum demum ab cognato Scribonii tribuno ple.de redimendis captiuis relatũ eſſe: nec cenſuiſſe
redimendos ſenatum & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe: decem veteres remanſiſſe: quod
per cauſam recognoſcendi nomina captiuorũ ad Annibalẽ ex itinere regreſſi religione ſeſe exoluiſſent.
de iis dedendis magna contentione actum in ſenatu eſſe:victoſq́; paucis ſententiis:qui dedendos cen-
ſuerint.cæterum proximis cenſoribus adeo omnibus notis,ignominiiſq́; cõfectos eſſe, vt quidã contĩ
mortem ſibi ipſi extemplo cõſciuerint:cæteri nõ foro ſolum omni deinde vita,ſed propè luce ac publi-
co caruerint.Mirari magis adeo diſcrepare inter authores, q̃ quid veri ſit, diſcernere queas. Quanto
autem maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit:vel ea res indicio eſt:quòd qui ſociorum ad eam
diem firmi ſteterant:tum labare cœperunt:nulla profecto alia de re:q̃ quòd deſperare cœperant de im-
B perio.Defecere autem ad Pœnos hi populi : Attellani:Calatini:Hirpini : Apulorum pars:Samnites:
præter Petellinos,Brutii omnes:Lucani:præter hos Surrentini : & Græcorum omnis fermè ora : Ta-
rentini:Metapontini:Crotonenſes:Locriq́; : & Ciſalpini omnes Galli. nec tamen hæ clades defectio-
neſq́; ſociorum mouerunt,vt pacis vnquam mentio apud Romanos fieret:neq; ante conſulis Roma-
ni aduentum : nec poſtquam is rediit:renouauitq́; memoriã acceptæ cladis.quo in tempore ipſo adeo
magno animo ciuitas fuit:vt conſuli ex tanta clade,cuius ipſe maxima cauſa fuiſſet:redeũti , & obuiã
itum frequenter ab omnibus ordinibus ſit:& gratiæ actæ:quòd de repub.non deſperaſſet. cui, ſi Car-
thaginenſium ductor fuiſſet:nihil recuſandum ſupplicii foret.

DECADIS TERTIÆ LIBER TERTIVS

ANNIBAL poſt Cannenſem pugnam , caſtra capta ac direpta , con-
feſtim ex Apulia in Samnium mouerat : accitus in Hirpinos à Statio
pollicente ſe Coſſam traditurum . Coſſanus erat Trebius, nobilis inter
ſuos: ſed premebat eum Coſſanorum factio familiæ per gratiã Roma-
norum potentis.poſt famam cannenſis pugnæ , vulgatumq́; Trebii ſer-
monibus aduentum Annibalis,cum Coſſani vrbe exceſſiſſent : ſine cer-
tamine tradita vrbs Pœno:præſidiumq́; acceptum eſt.Ibi præda omni,
atq; impedimentis relictis,exercitu partito,Magonem regionis eius vr-
bes,aut deficientes ab Romanis accipere,aut detrectantes cogere ad de-
fectionem iubet. ipſe per agrum campanum mare inferum petit oppu-
gnaturus Neapolim:vt vrbem maritimam haberet. Vbi fines Neapo-
litanorum intrauit:Numidas partim in inſidiis(& pleræque cauæ ſunt viæ,ſinusq́; occulti)quacun-
que arte poterat,diſpoſuit:alios præ ſe actam prædam ex agris oſtentanteis obequitare portis iuſſit.in
quos,quia nec multi,& incompoſiti videbantur:cum turma equitum erupiſſet i à cedentibus conſul-
to tracta in inſidias,circũuenta eſt.nec euaſiſſet quiſq́:ni mare propinquum , & haud procul litore na-
ues piſcatoriæ pleræq; conſpectæ peritis nandi dediſſent effugiũ.aliquot tamẽ eo prælio nobiles iuue-
nes cæſi ſunt.inter quos & Hegeas p̃fectus equitũ intẽperãtius cedẽtes ſecutus,cecidit.Ab vrbe oppu-
gnãda Pœnũ abſterruere cõſpecta mœnia,haudquaq̃ prõpta oppugnãti.Inde Capuã flectit iter luxu-

C riantem longa felicitate, atq; indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, ſenatum & ſibi, & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cæterum malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Thraſimenum eſt: in ſummo magiſtratu eſſet: iandiu infeſtam ſenatui plebem ratus per occaſionem nouandi res magnũ auſuram facinus, vt ſi in ea loca Annibal cũ victore exercitu veniſſet: trucidato ſenatu traderet Capuam Pœnis: improbus homo, ſed non ad extremum perditus, cũ mallet incolumi, q̃ euerſa rep. dominari: nullam autem incolumem eſſe orbatam publico conſilio crederet: rationem iniit: qua & ſenatum ſeruaret: & obnoxium ſibi, ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis cõſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſarium fuiſſet: præfatus eſſet: quippe qui liberos ex Appii Claudii filia haberet: filiamq; Romam nuptum Liuio dediſſet: cæterum maiorẽ multo rem, magisq; timendam inſtare. non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed per cædem ſenatus vacuam remp. tradere Annibali, ac Pœnis velle. eo ſe periculo poſſe liberare eos: ſi ſe permittant ſibi: & certaminum in repub. obliti credant. Cum omnes victi metu permitterent: claudam in curia vos, inquit: & tanq̃ & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando conſilia, quibus nequicq̃ aduerſarer: viam ſaluti veſtræ inueniam. in hoc fidem, quam vultis ipſi: accipite. Fide data egreſſus claudi curiam iubet: præſidiumq; in veſtibulo reliquit: nequis adire curiam iniuſſu ſuo, ne'ue inde egredi poſſit. Tunc vocato ad concionem populo, quod ſæpe, inquit, optaſtis Campani: vt ſupplicii ſumendi vobis ex improbo, ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet: eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidiis clientium, ſeruorumq; tuentur: cum ſummo veſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberam. Clauſos oẽs in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicq̃ raptim, aut forte temere egeritis. de ſingulorum capite vobis ius ſententiæ dicẽdæ faciam: vt quas quiſq; emeritus eſt, pœnas pendat. Sed ante oĩa ita vos iræ indulgere oportet: vt potiorem iram ſalutem, atq; vtilitatẽ veſtrã habeatis. Etenim hos (vt opinor) odiſtis ſenatores. nam ſenatum omnino non habere non vultis. quippe aut rex, quod abominãdum: aut, quod vnum liberæ ciuitatis conſiliũ eſt: ſenatus habendus eſt. Itaq; duæ res ſimul agendæ ſunt vobis: vt & veterem ſenatũ tollatis: & nouũ cooptetis. Citari ſingulos ſenatores iubebo: de quorum capite vos conſulam. quod de quoque cenſueritis: fiet. ſed prius in eius locum virum fortem ac ſtrenuũ nouum ſenatorem cooptabitis: q̃ de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit: & nominibus in vrnam coniectis, citari quod primum forte nomen excidit: ipſumq; è curia produci iuſſit. Vbi auditum eſt nomen, malum & improbũ pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignum. Tum Pacuuius. video quæ ſententia de hoc ſit data: eiicitur pro malo atque improbo. bonum ſenatorem, & iuſtum eligite. Primo ſilẽtium erat inopia potioris ſubuciundi. deinde cum aliquis omiſſa verecundia quempiam nominaſſet: multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alii negarent noſſe: alii nunc probra, nunc humilitatem, ſordidamq; inopiam, & pudendæ artis aut quæſtus genus obiicerent. Hoc multo magis in ſecundo, ac tertio ſenatore eſt factum: vt ipſius pœnitere homines appareret: quem autem in eius ſubſtituerent locũ: deeſſe. quia nec eoſdẽ nominari attinebat, nihil aliud q̃ ad audienda probra nominatos: & multo humiliores, obſcurioresq; cæteri erant eis: qui primi memoriæ occurrebant. Ita dilabi homines: notiſſimum quodq; malum maxime tolerabile dicentes eſſe: iubentesq; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius cum obnoxium vitæ beneficio ſenatum multo ſibi magis, q̃ plebi feciſſet: ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis libertatisq; memoria plebem aſſari: ſalutare: benigne inuitare: apparatis accipere epulis: eius cauſas ſuſcipere: ei ſemper parati adeſſe: ſecundum eum in lite iudicẽ dare, qui magis popularis, aptiorq; in vulgus fauori conciliando eſſet. iam vero nihil in ſenatu actum aliter: q̃ ſi plebis ibi eſſet cõcilium. Proua ſemper ciuitas in luxuriam nõ ingeniorum modo vitio, ſed affluenti copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſq;, tum vero ita obſequio principum, & licentia plebis laſciuire: vt nec libidini, nec ſumptibus modus eſſet. ad cõtemptum legum, magiſtratuum, ſenatusq;, acceſſit tum poſt cannenſem cladem: vt, cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoq; imperium ſpernerent. id modo erat in mora, ne id extemplo efficerent: quòd cõnubium vetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: & quòd, cum militarent aliquot apud Romanos: maximum vinculũ erant trecenti equites nobiliſſimus quiſque Campanorum, in præſidia ſicularum vrbium delecti ab Romanis, ac miſſi. Horum parentes, cognatiq; ægre peruicerunt: vt legati ad cõſulem Romanum mitterentur. Ii nõdum Cannuſium profectum, ſed Venuſiæ cum paucis ac ſemiermibus conſulem inuenerunt, q̃ poterat maxime miſerabilem bonis ſociis, ſuperbis atq; infidelibus, vt erant Campani: ſpernendum. Et auxit rerum ſuarum, ſuiq; contemptum conſul, nimis detegendo cladem, nudandoq;. nam cum legati ægre ferre ſenatum, populumq; campanum aduerſi quicq̃ eueniſſe Romanis, nunciaſſent: pollicerenturq; omnia, quæ ad bellũ opus eſſent: Morem, inquit, magis loquendi cum ſociis ſeruaſtis Campani, iubentes quæ opus eſſent ad bellum, imperare: q̃ conuenienter ad præſentem fortunæ noſtræ ſtatum locuti eſtis. quid enim nobis ad Cannas relictum eſt: vt quaſi aliquid habeamus, id quod deeſt, expleri ab ſociis velimus? pedites

vobis

A vobis imperemus? tanq̄ equites habeamus? pecuniam deeſſe dicamus: tanq̄ ea tantum deſit? Nihil, ne quod ſuppleremus quidem: nobis reliquit fortuna. legiones, equitatus, arma, ſigna, equi, viriq;, pecunia, commeatus, aut in acie, aut in ruinis poſtero die amiſſis caſtris perierunt. Itaque non iuuetis nos in bello oportet Campani: ſed cum Pœnis bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mentem: vt trepidos quondam maiores veſtros intra mœnia compulſos, nec Samnitem modo hoſtem, ſed etiam Sidicinum pauentes, receptos in fidem apud Satriculam defenderimus: cœptumq; propter vos cum Samnitibus bellum per centum propè annos variante fortuna euentum, tulerimus. Adiicite ad hæc: quòd fœdus æquum dedimus: quòd leges noſtras, quòd ad extremum, id quod ante cannenſem certe cladē maximum fuit: ciuitatem noſtram magnæ parti veſtrum dedimus: cōmunicauimusq; vobiſcū. Itaq; cōmunem vos hanc cladem, quæ accepta eſt: credere Campani oportet: cōmunem patriam tuendam arbitrari eſſe. Non cum Samnite, aut Hetruſco res eſt: vt quod à nobis ablatum ſit: in Italia tamē imperium maneat. Pœnus hoſtis, ne Africæ quidem indigena, ab vltimis terrarum oris, freto Oceani, Herculiſq; columnis, expertem omnis iuris, & conditionis, & linguæ propè humanæ militem trahit. Hunc natura & moribus immitē ferumq; inſuper dux ipſe efferauit, pontibus, ac molibus ex humanorum corporum ſtrue faciendis, & (quod proloqui etiam piget) veſci humanis corporibus docēdo. hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiā nefas ſit: videre, atq; habere dominos, & ex Africa, & à Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum pati prouinciam eſſe, cui non, genito modo in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrum erit Campani: prolapſum clade Romanum imperium veſtra fide, veſtris viribus retentū, ac recuperatū eſſe. Triginta millia peditum, quatuor equitū arbitror ex Campania vos ſcripſiſſe, iam pecuniæ affatim eſſe, frumentiq;. qui ſi parem fortunæ veſtræ fidē habetis: nec Annibal ſe viciſſe ſentiet: nec Romani ſe victos eſſe. Hac oratione conſulis dimiſſis redeuntibusq; domum legatis, vnus ex iis: Subius Virius, tempus veniſſe, ait: quo Campani non agrū ſolū ab Romanis quondam per iniuriam ademptum recuperare, ſed imperio etiā Italiæ potiri poſſint. fœdus enim cū Annibale quibus velint legibus facturos, neq; cōtrouerſiam fore: quin ipſe confecto bello Annibal victor in Africam hinc decedat: exercitumq; deportet: Italiæ imperium Campanis relinquatur. Hæc Virio loquenti aſſenſi oēs ita enunciant legationē: vti deletū omnibus videretur nomen Romanū. Extemplo plebes ad defectionē, ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tamē authoritatibus ſeniorum per paucos dies eſt res. poſtremo vicit ſententia plurium: vt iidem legati, qui ad conſulem Romanū ierant: ad Annibalem mitterentur. Quò prius q̄ iretur, certumq; defectionis conſiliū eſſet: Romā legatos miſſos à Cāpanis, in quibuſdam annalibus inuenio, poſtulantes: vt alter conſul cam-
B panus fieret: ſi rem Romanam adiuuari vellent. indignatione orta, ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq; lictorē: qui ex vrbe educeret eos: atq; eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis compar Latinorū quondam poſtulationi erat: Cœliusq;, & alii id haud ſine causa prætermiſerant ſcriptores: ponere pro certo ſum veritus. Legati ad Annibalē venerunt: pacemq; cū eo his conditionibus fecerunt. Ne quis imperator, magiſtratus ve Pœnorum ius vllum in ciuem cāpanum haberet: ne ve ciuis campanus inuitus militaret: munus ve faceret. vt ſuæ leges, ſui magiſtratus Campanis eſſent. vt trecentos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis: quos ipſi elegiſſent: cū quibus equitū campanorū, qui in Sicilia ſtipendia facerent: permutatio fieret. Hæc pacta. Alia inſuper, q̄ quæ pacta erāt, facinora Campani ediderūt. nam præfectos ſociūm, ciueſq; Romanos alios, partim aliquo militiæ munere occupatos, partim priuatis negociis implicitos, plebs repente omnis comprehenſos, velut cuſtodiæ causa balneis includi iuſſit: vbi feruore, atq; æſtu anima intercluſa, fœdum in modum expirarent. Ea ne fierent: neu legatio mitteretur ad Pœnū, ſumma ope Decius Magius, vir, cui ad ſummam authoritatē nihil præter ſanam ciuium mentem defuit: reſtiterat. vt vero præſidiū mitti ab Annibale audiuit: Pyrrhi ſuperbam dominationē, miſerabilemq; Tarentinorū ſeruitutem exempla referens, primo ne reciperetur præſidium, palàm vociferatus eſt: deinde vt receptū aut eiiceretur: aut, ſi malum facinus, quod à vetuſtiſſimis ſociis, conſanguineiſq; defeciſſent: forti ac memorabili facinore purgare vellent: vt interfecto punico præſidio reſtituerent ſe Romanis. Hæc (neq; enim occulte agebantur) cū relata Annibali eſſent: primo miſit, qui vocarent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cum is ferociter negaſſet ſe iturum: (nec enim Annibali ius eſſe in ciuem cāpanum) concitatus ira Pœnus comprehendi hominem: vinctumq; attrahi ad ſe iuſſit. veritus deinde nequid inter vim tumultus, atq; ex cōcitatione animorū inconſulti certaminis oriretur: ipſe præmiſſo nuncio ad Marium Bleſium prætorem campanum poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cum modico præſidio. Marius concione aduocata edicit: vt frequētes cum coniugibus, ac liberis obuiam irent Annibali. Ab vniuerſis id non obedienter modo, ſed enixe, fauore etiā vulgi, & ſtudio viſendi tot iam victoriis clarū imperatorem, factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt: nec, quo timorem aliquem ex conſcientia ſignificare poſſet: priuatim ſe tenuit. in foro cum filio, clientibuſq; paucis ocioſe inambulauit: trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, viſendumq;. Annibal ingreſſus vrbem ſenatum extemplo poſtulat. precantibuſq; inde primoribus Campanorum, nequid eo die ferè gereret: diemq; vt ipſe aduentu ſuo

C feſtum lætus, ac libens celebraret: quanquam præceps ingenio in iram erat: tamen nequid in princi-
pio negaret: viſendo vrbem magnam diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Munios Celeres,
Stenium, Pacuuiumq́;, inclytos nobilitate ac diuitiis. Eò Pacuuius Calauius, de quo ante dictũ eſt:
princeps factionis eius quæ attraxerat rem ad Pœnos: filium iuuenem adduxit: abſtractumq́; ab ſe à
Decii ait latere: cum quo ferociſſime pro Romana ſocietate aduerſus punicum fœdus ſteterat: nec cũ
aut inclinata in partem alterá ciuitas, aut patria maieſtas ſententia depulerat. Huic tum pater iuuení
Annibalem deprecando magis, q̃ purgando placauit. victusq́; patris precibus lachrymisq́;, etiam ad
cœnam eum cum patre vocari iuſſit: cui conuiuio neminem Campanum, præterq̃ hoſpites, Iubel-
liumq́; Tauream inſignem bello virum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die, & conuiuium nõ
ex more punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed vt in ciuitate, atq; etiam modo diu ad varias omnium
voluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum inuitatione, nec ipſius interdum Anniba-
lis, Calauii filius Perolla vinci potuit. ipſiq́; valetudinem excuſans patri, animi quoq; eius mirabilem
interturbationem cum quæreret: ante ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum
ſecutus filius. vbi in ſecretum (hortus erat poſticis ædium partibus) peruenerunt: conſilium, inquit,
affero pater: quo non veniam ſolum peccati, quo deficimus ad Annibalem: impetrare ab Romanis:
ſed in multo maiore dignitate, & gratia ſimus Campani: q̃ vnquam fuimus. Cum mirabundus pater
quidnam id eſſet conſilii quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego,
inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum fœdus. te id prius ſcire volui: ſi forte abeſſe, dum fa-
cinus patratur, malles. Quæ vbi vidit, audiuitq́; ſenex: velut ſi iam agendis quæ audiebat, intereſſet:
cum metu. Per ego te, inquit, fili quæcunq; iura liberos iungunt parentibus, precor: quæſoq́;, ne ante
oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. paucæ horæ ſunt, intra quas iurantes per quicquid
deorum eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus: vt ſacratis de menſis eſſemus. digreſſi à col-
loquio extemplo in eum armamur? ſurgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibi-
tus ab Annibale es: eam ipſam menſam cruentare vis hoſpitis ſanguine? Annibalem pater filio meo
potui placare: filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas: au-
diantur infanda: ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid
illa turba tot liberorum, ſeruorumq́;? quid in vnum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpe-
ſcent'ne in amentia illa? vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt: quem horret po-
D pulus Romanus, tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint: meipſum ferire: corpus meum opponẽtem pro
corpore Annibalis, ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq́; eſt. deterreri
hic ſine te potius, q̃ illic vinci. valeant preces apud te meæ, ſicut pro te hodie valuerunt. Lachryman-
tem inde iuuenem cernens, medium complectitur, atque oſculo hærens non ante precibus abſtitit, q̃
peruicit vt gladium poneret: fidemq́; daret, nihil facturum tale. Tum iuuenis, Ego quidem, inquit,
quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuam doleo vicem: cui ter proditæ patriæ ſuſtinendum
eſt crimen: ſemel, cum defectionem iniſti ab Romanis: iterum, cũ pacis cum Annibale fuiſti author:
tertio hodie, cum reſtituendæ Romanis Capuæ mora, atq; impedimentum tu es. O patria, ferrum,
quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hoſti minime parcens: quando parens extorquet,
recipe. Hæc cum dixiſſet, gladium in publicũ trans maceriam horti abiecit: & quo minus res ſuſpe-
cta eſſet, ſe ipſe conuiuio reddidit. Poſtero die Senatus frequens datur Annibali. vbi prima eius oratio
perblanda ac benigna fuit: qua gratias egit Campanis: quod amicitiam ſuá Romanæ ſocietati præ-
poſuiſſent. & inter cætera magnifica promiſſa pollicitus, breui caput Italiæ omnis Capuam fore: iu-
raq́; inde cum cæteris populis Romanum etiam petiturum. Vnum eſſe exortẽ punicæ amicitiæ, fœ-
derisq́; ſecum facti: quem neq; eſſe Campanũ, neq; dici debere: Magium Decium. eũ poſtulare, vt ſibi
dedatur: ac ſe præſente de eo referatur, ſenatusq́; conſultum fiat. omnes in eam ſententiá ierunt: quanq̃ ſ
magnæ parti, & vir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui videbatur ius libertatis. Egre-
ſus curia in templo magiſtratus conſedit: comprehendiq; Decium Magium, atq; ante pedes deſtitu-
tum cauſam dicere iuſſit. Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum inie-
ctæ catenæ: duciq́; ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus: concionabũdus
inceſſit, ad circũfuſam vndiq; multitudinem vociferans. Habetis libertatẽ Campani, quam petiſtis.
foro medio, luce clara, videntibus vobis nulli Campanorum ſecundus, vinctus ad mortem rapior.
quid violentius Capua capta fieret? ite obuiam Annibali: exornate vrbem: diemq́; aduentus eius con-
ſecrate: vt hunc triumphum de ciue veſtro ſpectetis. Hæc eo vociferãte cum moueri vulgus videretur:
obuolutum caput eſt: ocyusq́; rapi extra portam iuſſus. ita in caſtra perducitur: extemploq́; impoſitus
in nauim: & Carthaginem miſſus, ne motu aliquo Capuæ ex indignitate rei orto, Senatum quoque
pœniteret dediti principis: & legatione miſſa ad repetendum eum, ne, aut negando rem, quam pri-
mum peterent: offendendi ſibi noui ſocii: aut tribuendo habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac turba-
rum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas, quæ tum in ditione regum erant. ibi cum Magius
ad ſtatuam Ptolemæi regis confugiſſet: deportatus à cuſtodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum
cum

A eum docuiſſet, contra ius fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: vinculis liberatur: permiſſumq́; vt re-
diret, ſeu Romam, ſeu Capuam mallet. Nec Magius Capuam ſibi tutam dicere: & Romani eo tem-
pore, quo inter Romanos, Campanosq́; bellum ſit: transfugæ magis, q̃ hoſpitis fore domicilium.
nuſquam malle, q̃ in regno eius viuere: quem vindicem, atq; authorem habeat libertatis. Dum hæc
geruntur: Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediit: reſponſumq́; ex ſcripto recitauit. (diui
quoq; in eo erant: quibus, quoq́; modo ſupplicaretur.) Tum ſi ita faxitis Romani veſtræ res melio-
res, facilioresq́; erunt: magisq́; ex ſententia reſp. veſtra vobis procedet: victoriaq́; duelli populi Roma-
ni erit. Pythio Apollini, repub. veſtra bene geſta, ſeruataq́;, lucris meritis donum mittitote: deq́; præ-
da, manubiis, ſpoliisq́; honorem habetote. Hæc vbi ex Græco carmine interpretata recitauit: tum
dixit, ſe oraculo egreſſum extemplo his omnibus diuis rem diuinam thure ac vino feciſſe: iuſſumq́; ab
antiſtite, ſicut coronatus laurea corona & oraculum adiſſet: & rem diuinam feciſſet: ita coronatum
nauim aſcendere: nec ante deponere eam: q̃ Romam perueniſſet. ſe quæcunq; imperata ſint, cum ſum-
ma religione ac diligẽtia executum, coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe. Senatus decreuit,
vt eæ res diuinæ, ſupplicationesq́; primo quoq; tempore cum cura fierent. Dum hæc Romæ atq; in
Italia geruntur, nuncius victoriæ ad Cannas Carthaginem venerat, Mago Amilcaris filius, non ex
ipſa acie à fratre miſſus, ſed retentus aliquot dies in recipiendis ciuitatibus Brutiorũ, quæ deficiebãt.
Is, cum ei Senatus datus eſſet: res geſtas in Italia à fratre expoſuit. Cum ſex imperatoribus eũ, quo-
rum quatuor conſules, duo, dictator ac magiſter equitum fuerint: cum ſex conſularibus exercitibus
acie conflixiſſe. occidiſſe ſupra ducenta millia hoſtium: ſupra L millia cepiſſe. ex quatuor conſulibus
duos occidiſſe. ex duobus ſaucium alterum, alterum toto exercitu amiſſo vix cum L hominibus effu-
giſſe. magiſtrum equitum, qui conſularis poteſtatis ſit: fuſum, fugatumq́;. dictatorem, quia ſe in aciẽ
nunquam commiſerit: vnicum haberi imperatorem. Brutios, Apulosq́;, partem Samnitum, ac Luca-
norum, defeciſſe ad Pœnos. Capuam, quod caput non Campaniæ modo, ſed poſt afflictam rem Ro-
manam Cánenſi pugna, Italiæ ſit: Annibali ſe tradidiſſe. Pro his tantis, totq́; victoriis verum ſacrum
diis immortalibus agi, haberiq́;. Ad fidem deinde tam lætarum rerum effundi in veſtibulo curiæ iuſſit
annulos aureos. qui tantus aceruus fuit, vt metientibus dimidium ſuper treis modios expleſſe, ſint
quidam authores. Fama tenuit, quæ propior vero eſt: haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde verbis,
B quo maioris cladis indicium eſſet: neminem, niſi equitem atq; eorũ ipſorũ primores id gerere inſigne.
Summa fuit orationis, quo propius ſpes belli perficiendi ſit: eo magis omni ope iuuandum Anniba-
lem eſſe. procul enim ab domo militiã eſſe, in media hoſtium terra: magnam vim frumenti, pecuniæq́;
abſumi: & tot acies vt hoſtiũ exercitus deleſſe: ita victoris etiã copias parte aliqua minuiſſe. mittendũ
igitur ſupplementũ eſſe: mittendam in ſtipendiũ pecuniã, frumẽtumq́; tã benemeritis de nomine pu-
nico militibus. Secundũ hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco vir factionis barchinæ locum
Hannonis increpandi eſſe ratus, Quid eſt Hanno? inquit: etiam nunc pœnitet belli ſuſcepti aduerſus
Romanos? iube dedi Annibalẽ: veta in tam proſperis rebus gratias diis immortalibus agi. audiamus
Romanum Senatorem in Carthaginenſiũ curia. Tum Hanno, Tacuiſſem hodie Patres conſcripti,
nequid in communi omnium gaudio, minus lætum quod eſſet vobis, loquerer. nunc interroganti Se-
natori, pœniteat'ne me adhuc ſuſcepti aduerſus Romanos belli: ſi reticeam: aut ſuperbus, aut obno-
xius videar. quorũ alterum eſt hominis alienæ libertatis obliti, alterum ſuæ. Reſpondeam, inquit, Hi-
milconi: non deſiſſe pœnitere me belli: neque deſiturum ante inuictum noſtrum imperatorem incuſa-
re: q̃ finitum aliqua tolerabili conditione bellum videro. nec mihi pacis antiquæ deſiderium vlla alia
res, q̃ pax noua finiet. Itaque iſta, quæ modo Mago iactauit: Himilconi, cæterisq́; Annibalis ſatelliti-
bus iam læta ſunt. mihi poſſunt læta eſſe: quia res bello bene geſtæ, ſi volumus fortuna vti, pacem no-
bis æquiorem dabunt. nã ſi prætermittimus hoc tempus: quo magis dare, quàm accipere poſſumus
videri pacem: vereor ne hæc quoq; lætitia luxuriet nobis, ac vana euadat. quæ tamẽ nunc quoq; qua-
lis eſt? Occidi exercitus hoſtium. mittite milites mihi. Quid aliud rogares, ſi eſſes victus? Hoſtium ce-
pi bina caſtra: prædæ videlicet plena, & commeatuum. frumentum, & pecuniam date. Quid aliud in-
quam, ſi ſpoliatus, ſi exutus caſtris eſſes, peteres? Et ne omnia ipſe mirer: (mihi quoq; enim, quoniam
reſpondi Himilconi: interrogare ius fasq́; eſt) velim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpondeat: cum ad inter-
nitionem Romani imperii pugnatum ad Cannas ſit: conſtetq́; in defectione totam Italiam eſſe: pri-
mũ ecquis latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo ex V et XXX tribubus
ad Annibalẽ transfugerit? Cum vtrunq; Mago negaſſet: Hoſtium quidẽ ergo, inquit, adhuc multũ ſu-
pereſt. ſed multitudo ea quid animorum, quid'ue ſpei habeat, ſcire velim. Cum id neſcire ſe Mago di-
ceret: Nihil facilius ſcitu eſt, inquit. ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquã
deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad vos eſt? Cum id quoq; negaſſet: Bellũ igitur,
inquit, tam integrum habemus, q̃ habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm varia
victoria priore punico bello fuerit: pleriq;, qui meminerimus, ſuperſumus. nunquã terra, mariq́; ma-
gis proſperæ res noſtræ viſæ ſunt: q̃ ante conſules C. Luctatium, & A. Poſthumium fuerunt. Luctatio

C & Poſthumio conſulibus, deuicti ad Ægateis inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dii omen auertant)
nunc quoq; fortuna aliquid variauerit: tum pacẽ ſperatis, cum vincimur: quá nunc, cũ vicimus, dat
nemo? Ego, ſi quis de pace conſulet, ſeu deferenda hoſtibus, ſeu accipienda: habeo quid ſententiæ di/
cam. ſi de iis quæ Mago poſtulat, refertis: nec victoribus mitti attinere puto: & fruſtrantibus nos falſa
atq; inani victoria multo minus cenſeo mittenda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nam &
ſimultas cum familia Barchina leuiorem authorẽ faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil,
quo vanius fieret gaudiũ ſuum: auribus admittebant: debellatumq; mox fore, ſi adniti paululũ voluiſ
ſent, rebantur. Itaq; ingenti conſenſu fit ſenatuſconſultũ, vt Annibali XL Numidarũ millia in ſup/
plementũ mitterentur: & XL elephanti: & argenti multa talenta. Dictatorq; cum Magone in Hiſpa/
niam præmiſſus eſt ad conducenda XX millia peditum, quatuor equitum, quibus exercitus, qui in
Italia, quiq; in Hiſpania erant, ſupplerentur. Cæterũ hæc, vt in ſecundis rebus, ſegniter ocioſeq; geſta
ſunt. Romanos præter inſitam induſtriá animis, fortuna etiá cunctari prohibebat. nam nec conſul
vlli rei, quæ per eum agẽda eſſet, deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoq; vt ſolet ad
populum, vt equum aſcendere liceret: præter duas vrbanas legiones, quæ principio anni á cõſulibus
conſcriptæ fuerant: & ſeruorũ delectũ, cohorteſq; ex agro Piceno & Gallico collectas, ad vltimum pro/
pè deſperatæ reipub. auxiliũ, cum honeſta vtilibus cedunt: deſcendit equo, dixitq;: qui capitalem frau
dem auſi, quiq; pecuniæ iudicati in vinculis eſſent: qui eorũ apud ſe milites fierẽt: eos noxa, pecuniaq;
ſe exolui iuſſurum. & ſex millia hominũ gallicis ſpoliis, quæ triumpho C. Flaminii tranſlata erant, ar/
mauit. itaq; cum XXV millibus armatorũ ab vrbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta cũ iterũ
Neapolitanorum animos partim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet, in agrum Nolanum exerci
tum traducit: & vt non hoſtiliter ſtatim, quia non deſperabat voluntariam deditionem: ita ſi mora/
rentur ſpem: nihil eorum, quæ pati aut timere poſſent, prætermiſſurus. Senatus, ac maxime primores
eius in ſocietate Romana cum fide perſtare. plebs nouarũ (vt ſolet) rerum auida, atq; Annibalis tota
eſſe: metumq; agrorũ populationis, & patienda in obſidione multa grauia, indignaq; proponere ani/
mo. neq; authores defectionis deerant. Itaq; vbi Senatum metus cepit, ſi palàm contrà tenderent: re/
ſiſti multitudini concitatæ non poſſe: clàm ſimulando dilationem mali inueniunt. placere enim ſibi
defectionem ad Annibalem ſimulant: quibus autem conditionibus in fœdus, amicitiamq; nouam
tranſeant, parum conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos propere ad prætorem Romanum Marcellum
Claudiũ, qui Cannuſii cum exercitu erat, mittunt: docentq;, quáto in diſcrimine ſit Nolana res. agrũ
D Annibalis eſſe: & Pœnorũ vrbem extemplo futuram, ni ſubueniatur. concedendo plebi Senatum, vbi
velint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarent, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimu/
latione extrahi rem in ſuum aduentũ iuſſit: interim cælari quæ ſecũ acta eſſent: ſpemq; omnem auxilii
Romani. Ipſe á Cannuſio Calatiam petit: atque inde Vulturno amne traiecto, perq; agrum Satricu
lanum, Trebianumq; ſuper Sueſſulã per montes Nolam peruenit. Sub aduentum prætoris Romani
Pœnus agro Nolano exceſſit: & ad mare proxime Neapolim deſcẽdit, cupidus marini oppidi potiun/
di. quò curſus nauibus tutus ex Africa eſſet. Cæterum poſteaq̃ Neapolim á præfecto Romano teneri
accepit: (M. Iunius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapolim quoq;, ſicut Nolam, non
admiſſus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu circunſediſſet: ſæpe vi, ſæpe ſolicitãdis nequicquam
nunc plebe, nunc principibus, fame demũ in deditionẽ accepit, pactus: vt inermes cũ ſingulis abirent
veſtimẽtis. deinde, vt qui á principio mitis omnibus Italicis, præter Romanos, videri vellet: præmia
atq; honores iis, qui remanſiſſent: ac militare vellent ſecũ, propoſuit. nec ea ſpes quẽquam tenuit. di/
lapſi omnes quocunq; hoſpitia, aut fortuitus animi impetus tulit, per Campaniæ vrbes, maxime No
lani, Neapolimq;. Cum fermè triginta ſenatores, ac forte primus quiſq; Capuam petiſſent: excluſi in/
de, quòd portas Annibali clauſiſſent, Cumas ſe contulerunt. Nuceriæ præda militi data eſt vrbs dire/
pta atq; incenſa. Nolam Marcellus non ſui magis fiducia præſidii, q̃ voluntate principum habebat.
plebs timebatur: & ante omnes L. Bantius: quẽ cõſenſus attẽtatæ defectionis, ac metus á prætore Ro/
mano nunc ad proditionẽ patriæ, nunc ſi ea die fortuna defuiſſet: ad transfugiẽdum ſtimulabat. Erat
iuuenis acer, & ſociorũ ea tẽpeſtate nobiliſſimus eques. ſeminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorũ
corporũ inuentũ, curatumq; benigne etiá cum donis Annibal domũ remiſerat. ob eius gratiá meriti
rem Nolaná in ius, ditionemq; dare voluerat Pœno. anxiumq; eũ, & ſolicitũ cura nouandi res prætor
cernebat. cæterũ cum aut pœna cohibendus eſſet, aut beneficio cõciliandus: ſibi aſſumpſiſſe, q̃ hoſti
ademiſſe fortẽ ac ſtrenuum maluit ſocium. accitumq; ad ſe benigne appellat. Multos eum inuidos in/
ter populares habere, inde exiſtimatu facile eſſe: quòd nemo ciuis Nolanus ſibi indicauerit quàm mul
ta eius egregia facinora militaria eſſent. ſed qui in Romanis militauerit caſtris, non poſſe obſcuram
eius virtutẽ eſſe. multos ſibi, qui cũ eo ſtipendia fecerint: referre qui vir eſſet ille: quæq;, & quoties peri/
cula pro ſalute ac dignitate populi Romani adiſſet: vtiq; Cannenſi pugna nõ prius prælio abſtiterit:
q̃ propè exanguis ruina ſuper incidentiũ virorum, equorum, armorumq; ſit oppreſſus. Itaq; macte vir
tute eſto, inquit. apud me tibi omnis honos, atq; omne præmiũ erit: & quo frequentior mecũ fueris,
ſenties

A ſenties eam rem tibi dignitati atq; emolumẽto eſſe. Lætoq; iuueni promiſſis equum eximiũ dono dat,
bigatosq; quingentos quæſtorem numerare iubet. lictoribus imperat, vt eum ſe adire, quoties velit
patiantur. Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeo eſt mollitus, vt nemo inde ſociorũ rem
Romanam fortius ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas eſſet. (Nolam enim rurſus à Nuceria
mouerat caſtra) plebesq; Nolana deintegro ad defectionem ſpectaret: Marcellus ſub aduentũ hoſtium
intra muros ſe recepit: nõ caſtris metuens, ſed ne prodendæ vrbis occaſionẽ nimis multis in eá immi/
nentibus daret. Inſtrui deinde vtrinq; acies cœptæ, Romanorũ pro mœnibus Nolæ, Pœnorum ante
caſtra ſua. prælia hinc parua inter vrbẽ caſtraq;, & vario euẽtu fiebant: quia duces nec prohibere pau/
cos temere rogantes, nec dare ſignũ vniuerſæ pugnæ volebant. in hac comitiaria iam duorum exerci/
tuum ſtatione principes Nolanorum nunciant Marcello: nocturna colloquia inter plebẽ, ac Pœnos
fieri: ſtatutumq; eſſe, vt cũ Romana acies egreſſa portis iret: impedimenta eorũ, ac ſarcinas diriperent:
clauderentq; deinde portas, murosq; occuparẽt, vt potentes rerũ ſuarum atq; vrbis, Pœnum inde pro
Romano acciperẽt. Hæc vbi nunciata ſunt Marcello, collaudatis ſenatoribus Nolanis, priuſq̃ aliquis
motus in muris oriretur: fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad treis portas in hoſtes verſas tripartito
exercitum inſtruxit. impedimẽta ſubſequi iuſſit: calones, lixasq;, & inualidos milites vallum ferre. me/
dia porta robora legionũ, & Romanos equites, duabus circa portis nouos milites, leuemq; armatu/
ram, ac ſociorũ equites ſtatuit. Nolani muros, portasq; adire vetiti, ſubſidiaq; deſtinata impedimen/
tis data, ne occupatis prælio legionibus in ea impetus fieret. ita inſtructi intra portas ſtabãt. Anniba/
li ſub ſignis (id quod per aliquod dies fecerat) ad multum diei in acie ſtanti primo miraculo eſſe: quod
nec exercitus Romanus porta egrederetur: nec armatus quiſquam in muris eſſet. ratus deinde prodita
colloquia eſſe, metuq; reſides factos, partẽ militum in caſtra remittit, iuſſos propere apparatũ omnem
oppugnandæ vrbis in primã aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret: tumultũ aliquem in
vrbe plebẽ moturam. Moxq; dũ in ſua quiſq; miniſteria diſcurſu trepidat ad prima ſigna: ſucceditq; ad
muros acies: patefacta repente porta, Marcellus ſigna canere, clamoremq; tolli, ac pedites primũ, dein/
de equites quãto maximo poſſent impetu, in hoſtẽ erumpere iubet. Satis terroris, tumultusq; in aciẽ
mediam intulerant, cum duabus circa portis P. Valerius Flaccus, & C. Aurelius legati in cornua ho/
ſtium erupere. Addidere clamorẽ lixæ, calonesq;, & alia turba cuſtodiæ impedimentorum appoſita, vt
B paucitatẽ maxime ſpernẽtibus Pœnis ingẽtis repẽte exercitus ſpeciẽ fecerint. Vix equidẽ auſim affir/
mare, quod quidã authores ſunt, duo millia & CCC hoſtium cæſos: non plus vno Romanos amiſiſ/
ſe. Siue tanta, ſiue minor victoria fuit, ingens eo die res, ac neſcio an maxima illo bello geſta ſit. nõ vin
ci enim ab Annibale vincentibus difficilius fuit, q̃ poſtea vincere. Annibal ſpe potiundæ Nolæ adẽ
pta cum Acerras receſſiſſet: Marcellus extemplo clauſis portis, cuſtodibusq; diſpoſitis, nequis egrede/
retur: quæſtionem in foro de iis, qui clam in colloquiis hoſtium fuerant, habuit. ſupra LXX damna
tos proditionis ſecuri percuſſit, bonaq; eorũ iuſſit publica eſſe. & ſumma rerũ ſenatui tradita, cum exer
citu omni profectus ſupra Sueſſulam caſtris poſitis cõſedit. Pœnus Acerras primum ad volũtariam
deditionẽ conatus perlicere, poſtea q̃ obſtinatos vidit: obſidere inde atq; oppugnare parat: Cæterum
Acerranis plus animi, q̃ viriũ erat. itaq; deſperata tutela vrbis, vt circũuallari mœnia viderunt: priuſq̃
continuarentur hoſtiũ opera: per intermiſſa munimenta, neglectasq; cuſtodias ſilentio noctis dilapſi,
per vias, inuiaq;, quà quenq; aut conſiliũ, aut terror tulit: in vrbes Campaniæ, quas ſatis certum erat
non mutaſſe fidẽ, perfugerũt. Annibal Acerris direptis atq; incẽſis, cũ à Caſilino dictatorem Romanũ
legionesq; nuncii accipi nũciaſſent: nequis tam propinquis hoſtiũ caſtris Capua quoq; recurrat: exer/
citum ad Caſilinũ ducit. Caſilinũ eo tempore quingenti Prænestini habebant cũ paucis Romanis,
latiniq; nominis: quos eodẽ audita Cannẽſis clades cõtulerat. Hi non confecto Præneſte ad diem dele/
ctu, ſerius profecti domo cũ Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famam veniſſent: & aliis aggregarent ſeſe
Romanis, ſociusq;: profecti à Caſilino cũ ſatis magno agmine irent: auertit eos retro Caſilinum nun/
cius Cannẽſis pugnæ. ibi cũ dies aliquos ſuſpecti Campanis timentesq; cauẽdis ac ſtruendis inuicem
inſidiis traduxiſſent: iamq; de Capuæ defectione agi, accipiq; Annibalẽ ſatis pro certo habuere: interfe
ctis nocte oppidanis, partẽ vrbis quæ citra Vulturnũ eſt, (eo enim diuiditur amni) occupauere. idq;
præſidium Caſilini habebãt Romani. Additur & peruſina cohors. homines CCCC et LX, eodem
nuncio, quo Prænestini paucos ante dies, Caſilinũ compulſi & ſatis fermè armatorum ad tam exigua
mœnia, & flumine altera parte cincta, tuenda erat. penuria frumenti, nimium etiã vt videretur homi/
num, efficiebat. Annibal cũ iam inde haud procul eſſet: Getulos cũ præfecto nominẽ Iſalca præmit/
tit. ac primo, ſi fiat colloquii copia: verbis benignis ad portas aperiendas, præſidiumq; accipiẽdũ per
licere iubet. ſin in pertinacia perſtẽt, rem gerere, ac tentare ſi qua parte inuadere vrbem poſſit. Vbi ad
mœnia acceſſere, quia ſilentiũ erat, ſolitudo viſa, metuq; conceſſum barbarus ratus, moliri portas, &
ſeras clauſtraq; effringere parat. cum patefactis repente portis cohortes duæ ad id ipſum inſtructæ in/
tus, ingenti cũ tumultu erumpũt, ſtragemq; hoſtiũ faciũt. Ita primis repulſis, Maharbal cum maiore
robore virorum miſſus, nec ipſe eruptionem cohortium ſuſtinuit: Poſtremo Annibal caſtris ante ipſa

C mœnia oppoſitis,partiam vrbem,paruumq́ præſidiũ ſumma vi,atq; omnibus copiis oppugnare pa-
rat,ac dum inſtat,laceſſitq́,corona vndiq; circundatis mœnibus:aliquot milites,& promptiſſimum
quenq; e muro,turribusq́ ictos amiſit. Semel vltro erũpenteis agmine elephãtorum oppoſito propè
intercluſit:trepidosq́ cõpulit in vrbem:ſatis multis,vt ex tanta paucitate,interfectis plures cecidiſ-
ſent,ni nox prælio interueniſſet. Poſtero die omniũ animi ad oppugnãdũ accenduntur: vtiq; poſteaq̃
corona aurea muralis propoſita eſt: atq; ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſegnem oppugnationẽ Sa-
gunti expugnatoribus exprobrabat:Cannarum,Thraſimeniq́,& Trebiæ ſingulos admonẽs,vniuer-
ſosq́. inde vineæ quoq; cœptæ agi,cuniculiq́:nec ad varios conatus hoſtium aut vis vlla,aut ars de-
erat. Socii Romanorũ propugnacula aduerſus vineas ſtatuere,tranſuerſis cuniculis hoſtiũ cuniculos
excipere:& palàm,& clàm cœptis obuiã ire: donec pudor etiã Annibal ab incepto auertit. caſtrisq́
cõmunitis,ac præſidio modico impoſito,ne omiſſa res videretur in hyberna Capuã conceſſit. ibi par-
tem maiorẽ hyemis exercitũ in tectis habuit,aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantẽ,bo-
nis inexpertũ atq; inſuetũ. itaq; quos nulla mali vicerat vis:perdidere nimia bona,ac voluptates im-
modicæ:& eo impenſius,quo auidius ex inſolẽtia in eas ſe immerſerãt. ſomnus enim,& vinum,& epu-
læ,& ſcorta,balneaq́:& ociũ cõſuetudine in dies blandius,ita eneruauerũt corpora,animosq́,vt ma-
gis deinde præteritæ victoriæ eos,q̃ præſentes tutarentur vires:maiusq́ id peccatũ ducis apud peri-
tos artiũ militariũ haberetur:q̃ quod non ex Cannenſi acie protinus ad vrbem Romam duxiſſet. illa
enim cunctatio diſtuliſſe modo victoriã videri potuit:hic error vires ademiſſe ad vincendũ. Itaq; Her-
cule,velut ſi cũ alio exercitu à Capua exiret:nihil vſquã priſtinæ diſciplinæ tenuit. nã & redierũt ple-
riq; ſcortis impliciti,& vbi primũ ſub pellibus haberi cœpti ſunt:viaq́,& alius militaris labor exce-
pit:tyronũ modo corporibus,animisq́ deficiebant:& deinde per omne æſtiuorũ tempus magna pars
ſine cõmeatibus ab ſignis dilabebantur:neq; aliæ latebræ,q̃ Capua deſertoribus erant. Cæterũ mite-
ſcente iam hyeme ducto ex hybernis milite,Caſilinum redit. vbi quanquã ab oppugnatione ceſſatũ
erat,obſidio tamen cõtinuata oppidanos,præſidiumq́ ad vltimum inopiæ adduxerat. Caſtris Roma-
nis T. Sempronius præerat:dictatore auſpiciorum repetẽdorum cauſa profecto Romã. Marcellum &
ipſum cupientẽ ferre auxiliũ obſeſſis Vulturnus amnis inflatus aquis,& preces Nolanorũ atq; Acer-
ranorũ tenebant,Campanos timentiũ:ſi præſidiũ Romanum abſceſſiſſet. Gracchus aſſidens tantum
Caſilino,quia prædictum erat dictatoris,nequid abſente eo rei gereret:nihil mouebat:quanquã quæ
facile omnẽ patientiã vincerent,nunciabantur à Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdã non toleran-
D tes famem,cõſtabat:& ſtare inermes in muris,nuda corpora ad miſſilium telorum ictus præbentes. Ea
ægre patiens Gracchus,cũ neq; pugnam cõſerere dictatoris iniuſſu auderet:pugnãdum autem eſſe,ſi
palàm frumentum importare vellet,videret:neq; clàm importãdi ſpes eſſet:farre ex agris circa vndiq;
conuecto cum cõplura dolia compleſſet:nuncium ad magiſtratum Caſilinum miſit,vt exciperẽt dolia,
quæ amnis deferret. Inſequenti nocte intentis omnibus in flumen ac ſpem ab nuncio Romano factã,
dolia medio miſſa amni defluxerunt. æqualiter inter omnes frumẽtum diuiſum. id poſtero quoq; die,
ac tertio factum eſt. nocte & mittebantur,& perueniebant eo cuſtodias hoſtiũ fallebant. Imbribus de-
inde cõtinuis citatior ſolito amnis tranſuerſo vertice dolia impulit ad ripã: quã hoſtes ſeruabant. ibi
hærentia inter obnata ripis ſalicta cõſpiciũtur,nũciatumq́ Annibali eſt: & deinde intẽtiore cuſtodia
cautũ,nequid falleret Vulturno ad vrbem miſſum. Nuces inde fuſæ ab Romanis caſtris cum medio
amni ad Caſilinũ defluerent,cratibus excipiebantur. Poſtremo ad id ventum inopiæ eſt,vt lora,detra-
ctasq́ ſcutis pelles,vbi feruida molliſſent aqua,mandere conarẽtur:nec muribus,alio'ue animali ab-
ſtinerent:& omne herbarum,radicumq́ genus aggeribus infimis muri eruerẽt. & cũ hoſtes obaraſſent
quicquid herbidi terreni extra murũ erat:raporum ſemen iniecerunt,vt Annibal,eo'ne vſque dum ea
naſcantur,ad Caſilinũ ſeſſurus ſum! exclamaret. Qui nullã antea pactionẽ auribus admiſerat: tũ de-
mum agi ſecũ eſt paſſus de redemptione liberorũ capitum. Septunces auri in ſingulos pretium conue-
nit. fide accepta,ſeſe tradiderunt. donec omne aurũ perſolutum eſt:in vinculis habiti. tum remiſſi Cu-
mas cũ fide. Id verius eſt,q̃ ab equite in abeunteis immiſſo interfectos. Prænestini maxima pars fuere.
ex quingentis ſeptuaginta,qui in præſidio fuerunt:minus dimidiũ ferrum,famesq́ abſumpſit. cæteri
incolumes Præneſte cũ prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat) redierunt. Statua eius indicio fuit
Præneſte in foro ſtatuta,loricata,amicta toga,velato capite:& tria ſigna cum titulo laminæ æneæ in-
ſcripto: Manitiũ pro militibus,qui Caſilini in præſidio fuerint,votũ vouiſſe. Idẽ titulus tribus ſignis
in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinũ oppidũ redditũ Campanis eſt,firmatũ ſeptingentorũ
militũ de exercitu Annibalis præſidio:ne,vbi Pœnus inde abſceſſiſſet:Romani oppugnarent. Præne-
ſtinis militibus Senatus Romanus duplex ſtipẽdiũ,& quinquẽnii militiæ vacationẽ decreuit,ciuita-
te cum donarentur ob virtutẽ,non mutauerunt. Peruſinorũ caſus obſcurior fama eſt: quia nec ipſorũ
monumẽto vllo eſt illuſtratus,nec decreto Romanorum. Eodẽ tempore Petellinos,qui vni ex Brutiis
manſerãt in amicitia Romana:nõ Carthaginẽſes modo,qui regionem obtinebant,ſed Brutii quoq;
cæteri ob ſeparata ab ſe conſilia oppugnabant. quibus cum obſiſtere malis nequirent Petellini:legatos
Romam

A Romam ad præſidiũ petendum miſerunt. Quorũ preces, lachrymæq́; (in queſtus enim flebiles, cum
ſibimetipſi cõſulere iuſſi ſunt: ſeſe in veſtibulo curiæ profuderũt) ingentem miſericordiam patribus ac
populo mouerunt. cõſultiq́; iterũ à M. Æmylio prætore patres, circũſpectis omnibus imperii viribus
fateri coacti, nihil iam longinquis ſociis in ſe præſidii eſſe, redire domũ, fideq́; ad vltimũ expleta, cõſu/
lere ſibimet ipſos in præſenti fortuna iuſſerũt. Hæc poſteaq̃ renunciata legatio Petellinis eſt: tantus re
pente mœror, pauorq́; ſenatũ eorum cepit, vt pars profugiendi quà quiſq; poſſet, ac deſerendæ vrbis
authores eſſent: pars quãdo deſerti à veteribus ſociis eſſent, adiũgendi ſe cæteris Brutiis: ac per eos de/
dendi Annibali. Vicit tamẽ ea pars, quæ nihil raptim, nec temere agendũ, cõſulẽdumq́; deintegro cen
ſuit. Relaxata poſtero die per minorẽ trepidationem retinuerunt optimates: vt conuectis omnibus ex
agris, vrbẽ ac muros firmarẽt. Per idẽ ferè tempus literæ ex Sicilia, Sardiniaq́; Romã allatæ. priores
ex Sicilia Octacilii proprætoris in ſenatu recitatæ ſunt. L. Furiũ prætorẽ cũ claſſe ex Africa Lilybæum
veniſſe. ipſum grauiter ſauciũ in diſcrimine vltimo vitæ eſſe. militi & naualibus ſociis neq; ſtipendiũ,
neq; frumentũ ad diẽ dari: neq; vnde detur, eſſe. magnopere ſuadere vt q̃primum ea mittantur: ſibiq́;, ſi
ita videatur, ex nouis prætoribus ſucceſſorẽ mittant. Eademq́; fermè de ſtipẽdio, frumẽtoq́; ab A. Cor/
nelio Mammula proprætore ex Sardinia ſcripta. Reſponſum vtriſq;, non eſſe, vnde mitteretur. iuſſiq́;,
ipſi claſſibus atq; exercitibus ſuis conſulerent. Octacilius ad vnicũ ſubſidiũ populi Romani Hieronẽ
legatos cũ miſiſſet: in ſtipẽdium quãtũ argenti opus fuit: & ſex menſiũ frumentũ accepit. Cornelio in
Sardinia ciuitates ſociæ benigne cõtulerũt. Et Romæ quoq; propter penuriã argẽti triumuiri menſa/
rii rogatione Minutii tribuni pl. facti, L. Æmylius, qui conſul, cenſorq́; fuerat: & M. Attilius Regulus,
qui bis cõſul fuerat: & L. Scribonius Libo, qui tum tribunus pl. erat. Et duũuiri creati, M. & C. Attilii,
ædẽ Cõcordiæ, quã L. Manlius prætor vouerat, dedicauerũt. Et tres põtifices creati, Q. Cæcilius Me/
tellus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locũ P. Scantinii demortui, & L. Æmylii Pauli
cõſulis, & Q. Ælii Pæti, qui ceciderãt pugna Cãnenſi. Cũ cætera, quæ cõtinuis cladibus fortuna mi/
nuerat, quantũ conſiliis humanis aſſequi poterãt, patres expleſſent, tandẽ ſe quoq;, & ſolicitudine cu/
riæ, paucitatemq́; cõuenientiũ ad publicũ conſilium reſpexerunt. neq; enim poſt L. Æmyliũ, & C. Fla/
minium cenſores ſenatus lectus fuerat: cũ tantũ ſenatorũ aduerſæ pugnæ, ad hoc ſui quenq; caſus per
quinquenniũ abſumpſiſſent. Cũ de ea re M. Æmylius prætor, dictatore poſt Caſilinum amiſſum pro/
B fecto iam ad exercitũ, expoſcẽtibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius, cũ lõga oratione non ſolũ in/
opiã, ſed paucitatẽ etiã ciuium, ex quibus in patres legerentur, cõqueſtus eſſet: explẽdi ſenatus cauſa,
& iungẽdi arctius latini nominis, pro magna re ſe ſuadere dixit, vt ex ſingulis populis Latinorũ binis
ſenatoribus, ſi patres Romani cenſuiſſent: ciuitas daretur, atq; in demortuorum locum in ſenatum le/
gerentur. Eam ſententiã haud æquioribus animis, q̃ ipſorũ quondam poſtulatum Latinorũ patres au/
dierunt. & cũ fremitus indignantiũ tota curia eſſet: & præcipue Manlius, eſſe etiã nunc ſtirpis eius vi/
rum diceret: ex qua quondã in Capitolio conſul minatus eſſet: quẽ Latinum in curia vidiſſet, cum ſua
manu ſe interfecturũ: Q. Fabius Maximus nunquã rei vllius alieniore tẽpore mentionem factã in ſe/
natu dixit, q̃ inter tam ſuſpenſos ſociorũ animos, incertamq́; fidem id tactũ: quod inſuper ſolicitaret
eos. eam vnius hominis temerariã vocem ſilentio omniũ extinguendã eſſe: & ſiquid vnquam arcani,
ſancti'ue ad ſilendum in curia fuerit, id omniũ maxime tegendũ, occulendũ, obliuiſcendum, pro non
dicto habendũ eſſe. Ita eius rei oppreſſa mentio eſt. Dictatorẽ, qui cenſor ante fuiſſet: vetuſtiſſimusq́;
ex iis qui viuerent, cenſorius eſſet: creari placuit, qui ſenatũ legeret: accirić; C. Terentiũ conſulẽ ad di/
ctatorẽ dicendũ iuſſerunt. qui cũ ex Apulia, relicto ibi præſidio, magnis itineribus Romã rediſſet no/
cte proxima, vt mos erat: M. Fabium Butconẽ ex S.C. ſine magiſtro equitũ dictatorẽ in ſex menſes di/
xit. Is, vbi cum lictoribus in roſtra aſcendit: neq; duos dictatores tempore vno, quod nunquam antea
factũ eſſet, probare ſe dixit: neq; dictatorem ſe ſine magiſtro equitũ: nec cenſoriã vim permiſſam vni &
eidem iterũ: nec dictatori, niſi rei gerendæ cauſa creato, in ſex menſes datum imperium. quæ immode
rata, fors, tempus, ac neceſſitas fecerint: iis ſe modũ impoſiturum. nam neq; ſenatu quenquã moturũ
ex iis, quos C. Flaminius, L. Æmylius cenſores in Senatũ legiſſent: tranſcribi tantũ, recitariq́; eos iuſ/
ſurũ: ne penes vnũ hominẽ iudicium arbitriumq́; de fama ac moribus ſenatoris fuerit: & ita in demor/
tuorum locum ſublectumi, vt ordo ordini, non homo homini prælatus videretur. Recitato vetere ſe/
natu, inde primũ in demortuorũ locum legit, qui poſt L. Æmylium, & C. Flaminiũ cenſores curulem
magiſtratũ cepiſſent, necdũ in ſenatum lecti eſſent: vt quiſq; eorũ ſenator primus creatus erat. tum le/
git qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtores'ue fuerãt. tũ ex iis, qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi
haberent, aut ciuicã coronã accepiſſent. Ita CLXXVII cum ingenti approbatione omnium in ſe/
natũ lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit: priuatusq́; de roſtris deſcẽdit, lictoribus abire iuſſis, tur/
bæq́; ſe immiſcuit priuatas agẽtium res: tempus hoc ſedulo terens, ne deducẽdi ſui cauſa populum de
foro abduceret. neq; tamen elanguit cura hominũ ea mora, frequentesq́; eum domũ deduxerunt. Con/
ſul nocte inſequẽti ad exercitum rediit, nõ facto certiore ſenatu, ne comitiorum cauſa in vrbe retinere/
tur. Poſtero die conſultus à M. Pomponio prætore ſenatus decreuit dictatori ſcribendũ: vti, ſi è repub.

C cenſeret eſſe:ad cōſules ſubrogandos veniret cum magiſtro equitum,& prætore M.Marcello, vt ex iis
præſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu reſpub.eſſet,cōſiliaq; ex rebus caperēt. Qui acciti erant,
omnes venerunt,relictis legatis,qui legionibus præeſſent.Dictator de ſe pauca,ac modice lucutus,in
magiſtrū equitum T.Sempronium Gracchum magnā partē gloriæ vertit, comitiaq; edixit: quibus
L.Poſthumius III abſens,qui tum Galliā prouinciam obtinebat:& T.Sempronius Gracchus,qui
tum magiſter equitū:eò accurrerat,cōſules crearentur. Prætores inde creati,M. Valerius Leuinus,Ap.
Claudius Pulcher, Q.Fuluius Flaccus,Q.Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtratibus, Thea-
num in hyberna ad exercitū redit,relicto magiſtro equitū Romæ:qui, cū poſt paucos dies magiſtra-
tum initurus eſſet,de exercitibus ſcribendis,comparādiſq; in annū,patres cōſuleret. Cum eæ res ma-
xime agerentur,noua clades nunciata:alia ſuper alia cumulante in eum annū fortuna: L.Poſthumiū
cōſulem deſignatū,in Gallia ipſum,atq; exercitū deletos. Sylua erat vaſta: (Litanā Galli vocāt)qua
exercitū traducturus erat.eius ſyluæ dextra,læuaq; circa viam Galli arbores ita inciderāt, vt immotæ
ſtarent:momēto leui impulſæ occiderēt.Legiones duas Romanas habebat Poſthumius:ſociūmq; ab
ſupero mari tantū conſcripſerat, vt XXV millia armatorum in agros hoſtium induxiſſet.Galli oras
extremæ ſyluæ cum circumſediſſent, vbi intrauit agmen ſaltum:tum extremas arborū ſuccīſarū im-
pellunt.quæ alia in aliā inſtabilē per ſe ac male hærentē incidentes,ancipiti ſtrage arma,viros, equos
obruerunt,vt vix decē homines effugerēt.nam cū exanimati pleriq; eſſent arborum truncis,fragmen-
tiſq; ramorū:cæteram quoq; multitudinē inopinato malo trepidā Galli ſaltū omnem armati circum-
ſidentes interfecerunt,paucis è tanto numero captis:qui pontē fluminis petentes obſeſſo ante ab ho-
ſtibus ponte interclūſi ſunt. Ibi Poſthumius omni vi ne caperetur obnixus,occubuit.ſpolia corporis,
caputq; ducis præciſum Boii ouantes tēplo,quod ſanctiſſimū eſt apud eos,intulere.purgato inde ca-
pite,vt mos iis eſt:caluā auro cælauere.idq; ſacrū vas iis erat,quo ſolennibus libarēt:poculumq; idem
ſacerdotis eſſe,ac templi antiſtibus.Præda quoq; haud minor Gallis,q̄ victoria fuit. nam etſi magna
pars animaliū ſtrage ſyluæ oppreſſa erat,tamē cæteræ res,quia nihil diſſipatū fuga eſt; ſtratæ per om-
nem iacentis agminis ordinē inuentæ ſunt. Hac nūciata clade cum per dies multos in tanto pauore
fuiſſet ciuitas,vt tabernis clauſis,velut nocturna ſolitudine per vrbem acta,ſenatus ædilibus negociū
daret,vt vrbē circumirent,apeririq; tabernas, & mœſtitiæ publicæ ſpeciem vrbi demi iuberent: tum
T.Sempronius ſenatū habuit,cōſolatuſq; patres eſt:& adhortatus,ne,qui Cannēſi ruinæ non ſuccu-
D buiſſent,ad minores calamitates animos ſummitterēt.quod ad Carthaginenſes hoſtes,Annibalemq;
attinet:proſpera modo eſſet,ſicut ſperaret,fortuna:Gallicū bellū & omitti tutò, & differri poſſe:vltio-
nemq; eam fraudis in deorū ac populi Romani poteſtate fore.de hoſte Pœno,exercitibuſq;, per quos
id bellū gereretur,conſultandū atq; agitandū.Ipſe primū quid peditū,equitumq;,quid ciuium, quid
ſociorum in exercitu eſſet dictatoris,diſſeruit. Tum Marcellus ſuarū copiarū ſummā expoſuit. Quid
in Apulia cum C.Terentio conſule eſſet,à peritis quæſitum eſt.duo'ne cōſulares exercitus ſatis firma-
ti tanto bello ſufficerent,inibatur ratio.itaq; Galliam,quanquā ſtimulabat iuſta ira: omitti eo anno
placuit. Exercitus dictatoris cōſuli decretus eſt. De exercitu Marcelli qui ex fuga Cannenſi eſſent,in
Siciliā eos traduci,atq; ibi militare,donec in Italia bellū eſſet,placuit.eodem ex dictatoris legionibus
reiici militē minimi quenq; roboris,nullo præſtituto militiæ tempore:niſi quod ſtipendiorum legiti-
morū eſſet.Duæ legiones vrbanæ alteri conſuli,qui in locū L.Poſthumii ſuffectus eſſet, decretæ ſunt:
eumq;,cum primū ſaluis auſpiciis poſſet,creari placuit,legiones præterea duas primo quoq; tempore
ex Sicilia acciri:atq; inde conſul,cui legiones vrbanæ euenīſſent:militū ſumeret quantū opus eſſet.C.
Terentio cōſuli prorogari in annum imperiū:neq; de eo exercitu, quē ad præſidium Apuliæ haberet,
quicquā minui. Dum hæc in Italia geruntur, apparāturq;,nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat,
ſed ad eam diē magis proſperum Romanis.P.& Cn.Scipiones inter ſe partiti copias, vt Cn.terra,P.
mari nauibuſq; rem gereret.Aſdrubal Pœnorū imperator neutri parti virium ſatis fidens,procul ab ho-
ſte interuallo,ac locis tutis tenebat ſe.cui multū,ac diu obteſtanti quatuor millia peditū,& quingēti
equites in ſupplementū miſſi ex Africa ſunt.tum refecta tandē ſpe, caſtra propius hoſtem mouit:claſ-
ſemq; & ipſe inſtrui,pararíq; iubet,ad inſulas,maritimamq; oram tutandam. In ipſo impetu mouen-
darū deintegro rerū perculit eum præfectorū nauium tranſitio:qui poſt claſſem ad Iberū per pauorem
deſertā grauiter increpiti,nunquā deinde ſatis fidi aut duci, aut Carthaginenſiū rebus fuerant. Fece-
rant ii transfugæ motū in Carpeſiorum gente:deſciuerantq; iis authoribus vrbes aliquot:vna etiā ab
ipſis vi capta fuerat. In eam gentē verſum ab Romanis bellum eſt: infeſtoq; exercitu Aſdrubal ingreſ-
ſus agrū hoſtiū,pro captæ ante dies paucos vrbis mœnibus Galbum nobilem Carpeſiorum ducē cū
valido exercitu caſtris ſe detinentē aggredi ſtatuit.præmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſteis
ad pugnā:peditum partē ad depopulandum per agros paſſim dimiſit,vt palanteis exciperent.ſimul &
ad caſtra tumultus erat:& per agros fugaq;,& cædes.deinde vndiq; diuerſis itineribus cum in caſtra ſe
recepiſſent:adeo repente deceſſit animis pauor, vt nō ad munimenta modo defendēda ſatis animorū
eſſet,ſed etiā ad laceſſendum hoſtem prælio.Erumpunt igitur agmine è caſtris tripudiantes more ſuo:

repentinaq;

A repentinaq́; eorum audacia terrorem hoſti pauloante vltro laceſſenti incuſſit, itaq; & ipſe Aſdrubal in collem ſati ſarduū, tutumq́; flumine etiam obiecto tum copias ſubducit: & præmiſſam leuem armaturam, equitesq́; palatos eodem recepit: nec aut colli, aut flumini ſatis fidēs, vallo caſtro permunit. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt cōtracta. nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, velocitate pari, robore animi viriumq́; aliquātū præſtāti. Poſteaq̄ neq; elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant: neq; caſtrorū oppugnatio facilis erat: vrbē Aſenam, quò fines hoſtiū ingrediens Aſdrubal frumentū, cōmeatusq; alios cōuexerat: vi capiūt, omniq́; circa agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris vllo imperio contineri. Quā vbi negligentiam ex re (vt fit) bene geſta oriri ſenſerat Aſdrubal: cohortatus milites vt palantes ſine ſignis hoſtes aggrederentur, digreſſus colle pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem vt adeſſe tumultuoſi nuncii refugientes ex ſpeculis ſtationibusq́; attulere: ad arma conclamatum eſt. Vt quiſque arma ceperat, ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordinati in prælium ruunt. Iam primi cōſeruerant manus, cū alii cateruatim currerent, alii nondū ē caſtris exiſſent. tum primo ipſa audacia terruere hoſtē. deinde rari in confertos illati, cū paucitas parū tuta eſſet, reſpicere alii alios, & vndiq; pulſi coire in orbem. & dum corporibus applicantur. armaq́; armis iungunt, in arctum cōpulſi, cum vix mouendis armis ſatis ſpatii eſſet: corona hoſtiū cincti, ad multū diei cæduntur. Exigua pars eruptione facta, ſyluas ac montes petit. pariq́; terrore & caſtra ſunt deſerta, & vniuerſa gens poſtero die in deditionē venit. nec diu in pacato manſit. nā ſubinde ab Carthagine allatū eſt, vt Aſdrubal primo quoq; tēpore in Italiā exercitū duceret. quæ vulgata res per Hiſpaniam omniū fermè animos ad Romanos auertit. Itaq; Aſdrubal extemplo literas Carthaginē mittit: indicās: quanto fama profectionis ſuæ damno fuiſſe. Si vero inde pergeret: priusq̄ Iberum tranſiret: Romanorū Hiſpaniā fore. nam præterq̄ q̄ nec præſidiū, nec ducē haberet: quē relinqueret pro ſe: imperatores eſſe Romanos: quibus vix æquis viribus reſiſti poſſit. itaq; ſi vlla Hiſpaniæ cura eſſet: ſucceſſorē ſibi cū valido exercitu mitterent. cui ſi omnia proſpere euenirent, non tamē ocioſam prouinciā fore. Hæ literæ quanquā primo admodū mouerunt Senatum, tamen quia Italiæ cura prior, potiorq́; erat: nihil de Aſdrubale, neq; de copiis eius mutatū eſt. Himilco cum exercitu iuſto, & aucta claſſe ad retinendā terra mariq́;, ac tuendā Hiſpaniam eſt miſſus. qui vt pedeſtres, naualeisq́; copias traiecit: caſtris cōmunitis, nauibusq́; ſubductis, & vallo circundatis, cum equitibus delectis ipſe B quantū maxime accelerare poterat, per dubios infeſtosq; populos iuxta intentus ad Aſdrubalē peruenit. Cum decreta Senatus, mandataq; expoſuiſſet: atq; edidiciſſet ipſe inuicē: quemadmodū tractandū bellum in Hiſpania foret: retro in ſua caſtra rediit: nulla re, q̄ celeritate tutior: q̄ vndiq; abierat, anteq̄ populi cōſentirēt. Aſdrubal priusq̄ moueret caſtra, pecunias imperat populis omnibus ſuæ ditionis: ſatis gnarus Annibalē tranſitus quoſdā pretio mercatū: nec auxilia gallica aliter, q̄ conducta habuiſſe: inopem tantū iter ingreſſum, vix penetraturum ad Alpeis fuiſſe. pecuniis igitur raptim exactis, ad Iberū deſcendit. Decreta Carthaginenſium, & Aſdrubalis iter vbi ad Romanos ſunt perlata, omnibus omiſſis rebus, ambo duces iunctis copiis ire obuiā cœptis, atq; obſiſtere parant: rati, ſi Annibali vix per ſe ipſi tolerando Italiæ hoſti Aſdrubal dux atq; Hiſpanienſis exercitus eſſet iunctus: illico Romani finē imperii fore. His anxii curis ad Iberū contrahunt copias, & tranſito amne cū diu conſultaſſent: vtrū caſtra caſtris cōferrent: an ſatis haberent, ſociis Carthaginenſium oppugnandis morari ab itinere propoſito hoſtē: vrbē à propinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſſimā ea tēpeſtate regionis eius, oppugnare parant. quod vbi ſenſit Aſdrubal, pro ope ferenda ſociis pergit ipſe ire ad vrbem deditam nuper in fidē Romanorū, oppugnandam. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Romanis eſt, & in ipſum Aſdrubalem verſum bellū. Quinq; millium interuallo caſtra diſtantia habuere paucos dies: nec ſine leuibus præliis, nec vt in aciem exirent. tandē vno eodemq́; die velut ex cōpoſito vtrinq; ſignum pugnæ propoſitū eſt: atq; omnibus copiis in campum deſcenſum eſt. Triplex ſtetit Romana acies, peditū pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accepta, equites cornua cinxere. Aſdrubal mediam aciem Hiſpanis firmat, in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros, mercenariorumq́; auxilia equitū Numidas Pœnorū peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, ſed quibus deſultorū in modum binos trahentibus equos inter acerrimā ſæpe pugnam in recentem equū ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta velocitas ipſis, tamq́; docile equorum genus eſt. Cum hoc modo inſtructi ſtarent, imperatorum vtriuſq; partis haud fermè diſpares ſpes erāt. nam ne multum quidem aut numero, aut genere militū hi, aut illi præſtabant. militibus longe diſpar animus erat. Romanis enim, quanquā procul à patria pugnarent: facile perſuaſerant duces pro Italia, atq; vrbe Roma eos pugnare. itaq; velut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnæ verteretur: obſtinauerāt animis vincere, aut mori. Minus pertinaces viros habebat altera acies. nam maxima pars Hiſpani erant, qui vinci in Hiſpania, q̄ victores in Italiā trahi, malebāt. Primo igitur concurſu cū vix pila cōiecta eſſent, retulit pedē media acies, inferentibusq́; ſeſe magno impetu Romanis terga vertit. Nihilo ſegnius in cornibus prælium fuit. hinc Pœnus, hinc Afer vrget: & velut in circūuentos prælio ancipiti pugnant. ſed cū in medium tota iam coiſſet Romana acies: ſatis virium ad dimouenda

C hoſtium cornua habuit. itaq; duo diuerſa prælia erant: vtroq; Romani, vt qui pulſis tandẽ mediis, & numero & robore virorũ præſtarent, haud dubie ſuperarũt. Magna vis hominum ibi occiſa. & niſi Hiſpani vixdum cõſerto prælio tam effuſe fugiſſent: perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna nulla admodũ fuit. quia ſimul inclinatã mediã aciẽ Mauri, Numidæq; viderũt: extẽplo fuga effuſa nuda cornua, elephãtis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal vſq; ad vltimũ euentum pugnæ moratus, è media cæde cum paucis effugit. Caſtra Romani cepere, atq; inde diripuere. Ea pugna, ſiqua dubia in Hiſpania erãt, Romanis adiunxit: Aſdrubaliq; non modo in Italiã traducendi exercitus, ſed ne manendi quidẽ ſatis tutò in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaq̃ literis Scipionũ Romæ vulgata ſunt, non tam victoria: q̃ prohibito Aſdrubalis in Italiã tranſitu lætabantur. Dum hæc in Hiſpania geruntur: Petellia in Brutiis aliquot poſt menſibus, q̃ cœpta oppugnari erat: ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata eſt. multorumq; ſanguine, ac vulneribus ea Pœnis victoria ſtetit. nec vlla magis vis obſeſſos, q̃ fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carniſq; omnis generis quadrupedum, ſutrinæ poſtremo coriis, herbiſq;, & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictiſq; rubis vixere. nec anteq̃ vires ad ſtandum in muris, ferendaq; arma deerant, expugnati ſunt. Recepta Petellia, Pœnus ad Conſentiam copias traducit. quã minus pertinaciter defenſam, intra paucos dies in deditionem accepit. Iiſdem fermè diebus & Brutiorũ exercitus Crotonẽ græcam vrbẽ circũſedit, opulentam quondã armis viriſq;, tum iam adeo multis magniſq; cladibus afflictam, vt omnis ætatis minus viginti millia ciuium ſupereſſent. itaq; vrbe defenſoribus vaſtata facile potiti ſunt hoſtes. arx tantum retenta, in quam inter tumultũ captæ vrbis è media cæde, quidam effugère. Et Locrenſes deſciuere ad Brutios, Pœnoſq;, prodita multitudine à principibus. Rhegyni tantummodo regionis eius & in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuæ ad vltimũ manſerunt. In Siciliam quoq; eadẽ inclinatio animorũ peruenit: & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. nanq; Gelo maximus ſtirpis contempta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem Romana ſocietate, ad Pœnos defecit. mouiſſetq; in Sicilia res: niſi mors adeo opportuna, vt patrem quoq; ſuſpicione aſpergeret: armantem eum multitudinẽ, ſolicitantemq; ſocios abſumpſiſſet. Hæc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hiſpania vario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus à Senatu poſtulauit, vt ædem Veneris Erycinæ, quã dictator vouiſſet, dedicari liceret Senatus decreuit, vt T. Sempronius cõſul deſignatus, cum primũ magiſtratum iniſſet, ad populum ferret, vt Fabiũ duumuirũ eſſe iuberent ædis dedicandæ D cauſa. Et M. Æmylio Lepido, qui bis conſul, augurq; fuerat: filii tres, Lucius, Marcus, Quintus, ludos funebres per triduum, & gladiatorũ paria duo & XX per triduum in foro dederunt. Ædiles curules C. Lectorius, & T. Sempronius Gracchus conſul deſignatus, qui in ædilitate magiſter equitum fuerat: ludos Romanos fecerunt, qui per triduum inſtaurati ſunt. Plebeii ludi à M. Aurelio Cotta, & M. Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt: Circumacto tertio anno punici belli, T. Sempronius conſul Idibus Martiis magiſtratũ iniit. Prætoreſq; Fuluius Flaccus, qui antea cõſul, cenſorq; fuerat: vrbanam, M. Valerius Leuinus peregrinam ſortẽ in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius Pulcher Siciliã, Q. Mutius Scæuola Sardiniã ſortiti ſunt. M. Marcello proconſulis imperium eſſe populus iuſſit: quod poſt Cannenſem cladem vnus Romanorum imperatorum in Italia proſpere rem geſſiſſet. Senatus quo die primũ eſt in Capitolio conſultus, decreuit, vt eo anno duplex tributũ imperaretur: ſimplex confeſtim exigeretur, ex quo ſtipendiũ præſens omnibus militibus daretur: præterq̃ qui milites ad Cannas fuiſſent. Inde de exercitibus ita decretum eſt, vt duabus legionibus vrbanis T. Sempronius conſul Cales ad conueniendum diem ediceret. inde ſex legiones in caſtra Claudiana ſuper Sueſſulam deducerentur. quæ ibi legiones eſſent: (erant autem Cannẽſis maxime exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher prætor in Siciliã traiiceret: quæq; in Sicilia eſſent: Romam deportarentur. Ad exercitum, cui ad conueniendum Cales edicta dies erat: M. Claudius Marcellus miſſus: iſq; iuſſus in caſtra Claudiana deducere vrbanas legiones. ad veterem exercitum accipiendum, deducendumq; in Siciliam, T. Metilius Croto legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti primo expectauerant homines, vti conſul comitia collegæ creando haberet. deinde vbi ablegatum velut de induſtria M. Marcellum viderunt: quem maxime conſulem in eum annum ob egregie in prætura res geſtas creari volebant, fremitus in curia eſt ortus. Quod vbi ſenſit conſul, vtrunque, inquit, è republica fuit patres conſcripti: & M. Claudium ad permutandos exercitus in Campaniam proficiſci: & comitia non prius edici, quàm is inde confecto quod mandatum eſt, negocio, reuertiſſet: vt vos conſulem, quẽ tempus reipublicæ poſtularet: quemq; maxime vultis: haberetis. Ita de comitiis, donec rediit Marcellus: ſilentium fuit. Interea duumuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & T. Octacilius Craſſus ædibus dedicandis, Menti Octacilius, Fabius Veneri Erycinæ. Vtraque in Capitolio eſt, canali vno diſcretæ. Et de trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide ſtipendiis emeritis Romam venerãt: delatum ad populum, vt ciues Romani eſſent: itẽ vti municipes cumani eſſent: pridie, quàm populus Campanus à populo Romano defeciſſet. Maxime vt hoc ferretur, mouerat: quod quorum hominũ eſſent, ſcire ſe ipſi negabant, vetere patria relicta, in eam, in quam redierant, nondum adſciti. Poſteaq̃ Marcellus ab exercitu rediit: co-

mitia vni

A mitia vni conſuli rogando in logum L.Poſthumii edicuntur. Creatur ingenti conſenſu Marcellus: qui extemplo magiſtratum occiperet. cui ineunti conſulatum cum tonuiſſet, vocati augures vitio creatum videri pronunciauerunt. vulgoq́; patres ita fama ferebant: quod tum primum duo plebeii conſules facti eſſent, id deis cordi non eſſe. In locum Marcelli, vbi is ſe magiſtratu abdicauit: ſuffectus Fabius Maximus tertium. Mare arſit eo anno: ad Sinueſſam bos equuleum peperit ſigna Lanuuii ab Iunonis Soſpitæ cruore manauere: lapidibusq́; circa id templum pluuit. ob quem imbrem nouendiale, vt aſſolet, ſacrum fuit. cæteraq́; prodigia cum cura expiata. Conſules exercitus inter ſe diuiſerunt. Fabio exercitus, cui M. Iunius dictator præfuerat, euenit. Sempronio volonum quod fuerat: & ſociorum XXV millia. M. Valerio prætori legiones, quæ ex Sicilia rediſſent: decretæ. M. Claudius proconſul ad eum exercitum, qui ſupra Sueſſulam Nolæ præſideret, miſſus. Prætores in Siciliam, ac Sardiniam profecti. Conſules edixerunt: quoties ſenatum vocaſſent, vti ſenatores, quibusq́; in ſenatu dicere ſententiam liceret: ad portam Capenam conuenirent. Prætores, quorum iuriſdictio erat: tribunalia ad Piſcinam publicam poſuerunt. eò vadimonia fieri iuſſerunt. ibiq́; eo anno ius dictum eſt.

Interim Carthaginem, vnde Mago frater Annibalis XII millia peditum, & mille quingentos equites, XX elephantos, mil. argenti talenta in Italiam tranſmiſſurus erat cum præſidio LX nauium longarum: nuncius affertur: in Hiſpania rem male geſtam: omnesq́; fermè eius prouinciæ populos ad Romanos defeciſſe. Erant qui Magonem cum claſſe ea, copiisq́; omiſſa Italia in Hiſpaniam auerterent: cum Sardiniæ recipiendæ repêtina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitum Romanum eſſe. veterem prætorem inde Cornelium prouinciæ peritum decedere: nouum expectari. ad hoc, feſſos iam animos Sardorum eſſe diuturnitate imperii: & proximo iis anno acerbe, atque auare imperatum: graui tributo, & collatione iniqua frumenti oppreſſos, nihil deeſſe aliud q̃ authorem, ad quem deficerent. Hæc clãdeſtina legatio per principes miſſa erat: maxime eam rem moliente Harſicora: qui tum authoritate atq; opibus longe primus erat. His nũciis propè vno tempore turbati, erectiq́;, Magonem cum claſſe ſua, copiisq́; in Hiſpaniam mittunt. in Sardiniam Aſdrubalem cognomento Caluum deligunt ducem: & tantum fermè copiarum, quantũ Magoni, decernunt. Et Romæ conſules tranſactis rebus, quæ in vrbe agendæ erant: mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militibus Sinueſſam diem ad conueniendum edixit. & Q. Fabius, conſulto prius Senatu, vt frumenta omnes ex agris ante calendas Iulias primas in vrbes munitas conueherent. qui non inuexiſſent: eorum ſe agrum populaturum: ſeruos ſub haſta vendíturum, villas incenſurum. Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati B erant: vacatio à belli adminiſtratione data eſt. Valerium prætorem in Apuliam ire placuit ad exercitum à Terentio accipiendum. cum ex Sicilia legiones veniſſent: iis potiſſimum vti ad regionis eius præſidium: terentianum mitti cum aliquo legatorum. Et XXV naues M. Valerió datæ ſunt: quibus oram maritimam inter Brunduſium ac Tarentum tutari poſſet. Par nauium numerus Q. Fuluio prætori vrbis decretus ad ſuburbana litora tutanda. C. Terentio proconſuli negocium datum: vt in Piceno agro conquiſitionem militum haberet: locisq́; iis præſidio eſſet. Et T. Octacilius Craſſus poſteaq̃ ædem Mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliã cum imperio, qui claſſi præeſſet, miſſus. In hanc dimicationem duorum opulentiſſimorum in terris populorum omnes reges, gentesq́; animos intenderant. inter quos Philippus Macedonum rex, eo magis: quod propior Italiæ, ac mari tantum Ionio diſcretus erat. Is vbi primum fama accepit, Annibalem Alpes trãſgreſſum: vt bello inter Romanos, Pœnumq́; orto lætatus erat: ita vtrius populi mallet victoriam eſſe, incertis adhuc viribus fluctuatus animo fuerat. poſteaq̃ tertia iam pugna, tertia victoria cum Annibale & Pœnis erat, ad fortunam inclinauit: legatosq́; ad Annibalem miſit qui vitantes portus Brunduſinum, Tarentinumq́;, quia cuſtodiis nauium Romanarum tenebantur: ad Laciniæ Iunonis templum in terram egreſſi ſunt. inde per Apuliam petentes Capuam media in præſidia romana illati ſunt: deductiq́; ad M. Valerium Leuinũ prætorem, circa Nuceriam caſtra habentem. Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo rege ſe miſſum ait ad amicitiam, ſocietatemq́; iungendam cum populo romano, mandata habere ad conſules, ac ſenatum populumq́; romanum. Inter defectiones veterum ſociorum Valerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodũ hoſtem pro hoſpite comiter accepit. dat, qui proſequãtur: itineraq́; cum cura demonſtrent: quæ loca, quosq́; ſaltus, aut Romani, aut hoſtes teneant. Xenophanes per præſidia romana in campaniam, inde quà proximum fuit, in caſtra Annibalis peruenit: fœdusq́; cum eo, atq; amicitiam iungit legibus his: vt Philippus rex q̃ maxima claſſe (ducentas autem naues videbatur effecturus) in Italiam traiiceret: & vaſtaret maritimam oram: bellum pro parte ſua terra, mariq́; gereret. vbi debellatum eſſet: Italia omnis cum ipſa vrbe Roma Carthaginẽſium atq; Annibalis eſſet: prædaq́; omnis Annibali cederet. perdomita Italia, nauigarent in Græciam: bellumq́; cum quibus regibus placeret, gererent. quæ ciuitates continentis, quæ inſulæ ad Macedoniam vergũt: ex Philippi, regniq́; eius eſſent. In has fermè leges inter Pœnum ducem, legatosq́; Macedonũ ictum fœdus. miſſiq́; cum iis ad regis ipſius firmandam fidem legati, Giſgo, & Boſtar, & Mago, eodem ad Iunonis Laciniæ templum, vbi nauis occulta in ſtatione erat: perueniunt. inde profecti cum iam altum tenerent:

C conſpecti à claſſe romana ſunt:quæ præſidio erat Calabriæ litoribus. Q.Fuluius Flaccus Corcyreos ad perſequendam,retrahendamq́; nauem cum miſiſſet:primo fugere regii conati; deinde vbi celeritate victi ceſſerunt:tradunt ſe Romanis:& ad præfectum claſſis adducti. cum quæreret:qui:& vnde: & quò tenderent curſum: Xenophanes primo ſatis iam ſemel felix mendacium ſtruere:à Philippo ſe ad Romanos miſſum,ad M. Valerium,ad quem vnum iter tutum fuerit:perueniſſe: Campaniam ſuperare nequiſſe, ſeptam hoſtium præſidiis. deinde vt punicus cultus, habitusq́; ſuſpectos legatos fecit Annibalis:interrogatosq́; ſermo prodidit:tum comitibus eorũ ſeductis,ac metu territis, literæ quoq; ab Annibale ad Philippum inuentæ de pace inter regem Macedonum,Pœnumq́; ducem. Quibus ſatis cognitis,optimum viſum eſt:captiuos,comitesq́; eorũ Romam ad ſenatum,aut cõſules,vbicunq; eſſent:q̃ primum deportare.ad id celerimæ quinq; naues delectæ:ac L. Valerius Antias, qui præeſſet, miſſus:eiq́; mãdatũ:vt in omneis naues legatos ſeparatim cuſtodiendos diuideret:daretq́; operam:ne quod iis colloquium inter ſe,ne'ue cõmunicatio conſilii eſſet. Per idem tempus Romæ,cum A. Cornelius Mammula ex Sardinia prouincia decedens retuliſſet:qui ſtatus rerum in inſula eſſet:ad bellum, ac defectionẽ omneis ſpectare:Q.Mutium,qui ſucceſſiſſet ſibi:grauitate cœli aquarumq́; aduenientẽ exceptum,non tamen in periculoſum,q̃ longum morbum implicitum, diu ad belli vim ſuſtinendam inutilem fore:exercitumq́; ibi vt ſatis firmum pacatæ prouinciæ præſidem eſſe:ita parum bello: quod motum iri videretur:decreuerunt patres: vt Q.Fuluius Flaccus quinq; millia peditum,quadringentos equites ſcriberet:eamq́; legionem primo quoq; tempore in Sardiniam traiiciendam curaret: mitteretq́; cum imperio quem ipſi videretur: qui rem gereret: quoad Mutius conualuiſſet. Ad eam rem miſſus eſt T.Manlius Torquatus:qui bis conſul, cenſorq́; fuerat: ſubegeratq́; in conſulatu Sardos.

Sub idem ferè tẽpus & à Carthagine in Sardiniam claſſis miſſa duce Aſdrubale, cui Caluo cognomen erat:fœda tempeſtate vexata ad Baleares inſulas eiicitur.ibiq́;(adeo non armamenta modo, ſed etiam aluei nauium quaſſati erant)ſubductæ naues dum reficiuntur,aliquantum temporis triuerũt.

In Italia cum poſt cannenſem pugnam fractis partis alterius viribus, alterius mollitis animis, ſegnius bellum eſſet:Campani per ſe adorti ſunt rem cumanam ſuæ ditionis facere: primo ſolicitantes vt ab Romanis deficerent. vbi id parum proceſſit: dolum ad capiendos eos comparant. Campanis omnibus ſtatum ſacrificium ad Hamas. eò ſenatum campanum venturum certiores Cumanos fe-
D cerunt:petieruntq́;:vt & cumanus eò ſenatus veniret ad conſultandum communiter:vt eoſdem vterq; populus ſocios, hoſtesq́; haberet. præſidium ibi armatum ſeſe habituros: nequid ab Romanis noui periculi eſſet. Cumani,quanquam ſuſpecta fraus erat:nihil abnuere,ita tegi fallax cõſilium poſſe rati. Interim T.Sempronius conſul romanus Sinueſſæ,quo ad conueniendum diem edixerat: exercitu luſtrato,tranſgreſſus Vulturnum flumen,circa Linternum caſtra poſuit. Ibi,quia ocioſa ſtatiua erant: crebro decurrere milites cogebat: vt tyrones(ea maxima pars volonum erat)aſſueſcerent ſigna ſequi: & in acie agnoſcere ordines ſuos.inter quæ concordiæ maxima erat cura duci.itaq; legatis,tribuniſq́; præceperat:nequam exprobratio cuiquam veteris fortunæ diſcordiam inter ordines ſereret:vetus miles tyroni,liber voloni ſeſe exæquari ſineret.omneis ſatis honeſtos,generoſosq́; ducerent:quibus arma ſua, ſignaq́; populus romanus cõmiſiſſet. quæ fortuna coegiſſet ita fieri:eandem cogere tueri factum. Ea non maiore cura præcepta ab ducibus ſunt: q̃ à militibus obſeruata. breuiq́; tanta concordia coaluerant omnium animi:vt propè in obliuionem venirent,qua ex cõditione quiſq; eſſet miles factus. Hæc agenti Graccho legati cumani nunciarunt:quæ à Campanis legatio paucos ante dies veniſſet: & quid iis ipſi reſpondiſſent. Triduum poſt eum diem feſtum eſſe:non ſenatum ſolum omnem ibi futurum:ſed caſtra etiam,& exercitum campanum. Gracchus iuſſit Cumanis omnia ex agris in vrbem conuehere:& manere intra muros.ipſe pridie,q̃ ſtatutum ſacrificium Campanis eſſet: Cumas mouet caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt. Iam Campani eò frequentes ex cõpoſito conuenerant. nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus magiſtratus erat Campanis: cum XIIII millibus militum habebat caſtra. is ſacrificio apparando, & inter id inſtruendæ fraudi aliquato intentior,q̃ muniendis caſtris,aut vlli militari operi fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas.nocturnum erat ſacrum: ita, vt ante mediam noctem compleretur. Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus, cuſtodibus ad portas poſitis,nequis enunciare poſſet: à ſexta ad decimam diei horam coactis militibus corpora curare, ſomnoq́; operam dare, vt primis tenebris conuenire ad ſignum poſſent: vigilia fermè prima tolli iuſſit ſigna.ſilentiq́; profectus agmine cũ ad Hamas media nocte perueniſſet: caſtra campana,vt in priuilegio neglecta,ſimul omnibus portis inuadit.alios ſomno ſtratos,alios perpetrato ſacro inermes redeuntes obtruncat. Hominũ eo tumultu nocturno cæſa plus duo millia cũ ipſo duce Mario Alfio,capta ſunt ſigna militaria quatuor & triginta. Gracchus minus centum militũ iacturа caſtris hoſtiũ potitus,Cumas ſe propere recepit,ab Annibale metuens:qui ſuper Capuã ad Tifata habebat caſtra. Nec eum prouida viri fefellit opinio. nam ſimul Capuam ea clades eſt nunciata:ratus Annibal ab re bene geſta inſolenter lætum exercitum tyronum magna ex parte ſeruorumq́;, ſpoliãtem victos prædasq́; agentem ad Hamas ſe inuenturũ,citatum agmen præter Capuam rapit.obuiosq́; ex

fuga

A fuga Campanorum per duo præſidia Capuã duci, ſaucios vehiculis tolli, portariq; iubet. ipſe ad Hamas vacua ab hoſtibus caſtra, nec quicq̃, præter recentis veſtigia cædis, ſtrataq; paſſim corpora ſociorum, inuenit. Authores erant quidam: vt protinus inde Cumas duceret: vrbemq; oppugnaret. Id quanq̃ haud modice Annibal cupiebat, vt quia Neapolim non potuerat: Cumas ſaltem maritimam vrbem haberet: tamen quia præter arma nihil ſecum miles raptim acto agmine extulerat: retro in caſtra ſupra Tifata ſe recepit. inde fatigatus Campanorum precibus ſequenti die cum omni apparatu oppugnandæ vrbis Cumas redit: populatoq; agro cumano, mille paſſus ab vrbe caſtra locat. Tum Gracchus magis verecundia in tali neceſſitate deſerendi ſocios imploranteis fidem ſuam populiq; romani ſubſtitit: q̃ ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat: Vulturnum traducere audebat exercitum: occupatus primo auſpiciis repetendis Romæ, dein prodigiis: quæ alia ſuper alia nunciabantur: expiantiq; ea haud facile litari aruſpices reſpondebant. Hæ cauſæ cum Fabium tenerent: Sempronius in obſidione erat: & iam operibus oppugnabatur. Aduerſus ligneam ingentem turrim admotam vrbi, aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul romanus aliquanto altiorem: quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis validis ſublicis pro ſolo vſus erat. inde primum ſaxis, ſudibusq;, & cæteris miſſilibus propugnatores vrbem ac mœnia tuebantur. poſtremo vbi promouendo adiunctam muro viderunt turrim: facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerunt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe præcipitaret: eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta ſtationes hoſtium fudit, fugauitq; in caſtra: vt eo die obſeſſo, q̃ obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Carthaginenſium cæſi: vnde quadraginta viui capti: qui circa muros, & in ſtationibus ſolute ac negligenter agentes, cum nihil minus, q̃ eruptionem timuiſſent: ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus priusq̃ ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent: receptui ſignum dedit: ac ſuos intra muros recepit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem iuſto prælio ratus certaturum, aciem inter caſtra atq; vrbem inſtruxit. cæterum poſteaq̃ neminem moueri ab ſoluta cuſtodia vrbis vidit: nec committi quicquam temerariæ ſpei: ad Tifata redit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione: iiſdem diebus & in Lucanis ad Grumẽtum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat: cum Hannone Pœno proſpere pugnat. ſupra duo millia hominum occidit: & CCLXXX milites amiſit. ſigna militaria ad XLI cepit. Pulſis finibus lucanis Hanno retro in Brutios ſeſe recepit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Romano defecerant: vi recepta per M. Valerium prætorem. Vercellius, Siciliusq;, authores defectionis ſecuri percuſſi. ſupra mille captiuorum ſub haſta venierunt. præda alia militi cõceſſa. exercitusq; Cumas reductus. Dum hæc in Lucanis,

B atq; in Hirpinis geruntur: quinq; naues, quæ Macedonum, atq; Pœnorum captos legatos Romam portabant: à ſupero mari ad inferum circũuectæ propè omnem Italiæ oram, cum præter Cumas velis ferrentur: neq; hoſtium, an ſociorum eſſent, ſatis ſciretur: Gracchus obuiam ex claſſe ſua naues miſit. Cum percunctando inuicem cognitum eſſet, conſulem Cumis eſſe: naues Cumas appulſæ: captiuiq; ad conſulẽ deducti: & literæ datæ. Conſul literis Philippi, atq; Annibalis perlectis, cõſignata omnia ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deuehi legatos iuſſit. Cum eodem ferè die literæ, legatiq; Romam veniſſent: & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis congruerent: primo grauis cura patres inceſſit: cernentes quanta vix tolerantibus punicum bellũ macedonici belli moles inſtaret. cui tamen adeo non ſuccubuerunt: vt extemplo agitaretur: quemadmodum vltro inferendo bello auerterent ab Italia hoſtem. Captiuis in vincula conditis, comitibusq; eorum ſub haſta venditis, ad naues XXV, quibus Q. Fuluius Flaccus præfectus præerat: viginti paratas alias decernunt. His comparatis deductiſq; & additis quinq; nauibus, quæ aduexerant captiuos legatos: quinquaginta naues ab Oſtia Tarentum profectæ: iuſſusq; Q. Fuluius militibus varronianis, quibus L. Apuſtius legatus Tarenti præerat: in naues impoſitis, L nauium claſſe non tueri modo Italiæ oram: ſed explorare de macedonico bello. ſi congruentia literis, legatorumq; indiciis Philippi conſilia eſſent: vt M. Valeriũ prætorem literis certiorem faceret: iſq; L. Apuſtio legato exercitui præpoſito, Tarentũ ad claſſem profectus, primo quoque tempore in Macedoniam tranſmitteret: daretq; operam: vt Philippum in regno contineret. Pecunia ad claſſem tuendã, bellumq; macedonicũ ei decreta eſt: quæ Ap. Claudio in Siciliam miſſa erat: vt redderetur Hieroni regi. & hæc per L. Apuſtium legatũ Tarentum eſt deuecta. ſimul ab Hierone miſſa ducenta millia modiũm tritici, & hordei centum. Dum hæc Romani parant, aguntq;, ad Philippum captiua nauis vna ex iis, quæ Romam miſſæ erant: excuſſa fugit. inde ſcitum, legatos cũ literis captos. itaq; ignarus de iis, quæ cũ Annibale legatis ſuis conueniſſent: quæq; legati eius ad ſe allaturi fuiſſent: legationem aliam cũ eiſdem mandatis mittit. Legati ad Annibalem miſſi Heraclitus, cui Scotino cognomen erat: & Crito Bereus, & Soſitheus Magnes. hi proſpere tulerũt, ac retulerunt mandata. ſed prius ſe æſtas circũegit: q̃ mouere, ac moliri quicq̃ rex poſſet. tantum nauis vna capta cum legatis momenti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli. Et circa Capuam, tranſgreſſo Vulturnũ Fabio poſt expiata tandẽ prodigia, ambo conſules rem gerebant. Combulteriã, & Trebulam, & Auſticulam vrbes, quæ ad Pœnum defecerãt: Fabius vi cepit. præſidiaq; in iis Anni-

C balis, Campani permulti capti. & Nolæ, ſicut priore anno, ſenatus Romanorũ, plebs Annibalis erat:
conſiliaq; occulta de cæde principum, & proditione vrbis inibantur. Quibus ne incepta procederẽt:
inter Capuam caſtraq; Annibalis, quæ in Tifatis erant: traducto exercitu Fabius ſuper Veſuuium in
caſtris claudianis conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cum iis copiis, quas habebat: Nolam in
præſidium miſit. Et in Sardinia res per T. Manlium prætorẽ adminiſtrari cœptæ: quæ omiſſæ erant:
poſteaquã Q. Mutius prætor graui morbo eſt implicitus. Manlius nauibus longis ad Caralis ſubdu/
ctis, naualibusq; ſociis armatis, vt terra rẽ gereret: & à prætore exercitu accepto, duo & viginti millia
peditum, mille & ducentos equites cõfecit. Cum his equitum peditumq; copiis profectus in agrũ ho/
ſtium, haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum forte profectus erat in Pellidos
Sardos ad iuuentutem armandam: qua copias augeret. Filius eius nomine Hioſtus caſtris præerat. Is
adoleſcentia ferox temere prælio inito fuſus, fugatusq;. ad XXX millia Sardorũ eo prælio cæſa. mil
le trecenti fermè viui capti. Alius exercitus primo per agros, ſyluasq; fuga palatus: dein, quò ducem fu
giſſe fama erat: ad vrbem nomine Cornum, caput eius regionis confugit. Debellatumq; eo prælio in
Sardinia eſſet: ni claſſis punica cũ duce Aſdrubale, quæ tẽpeſtate deiecta ad Baleares erat: in tẽpore ad
ſpem rebellandi adueniſſet. Manlius poſt famam appulſæ punicæ claſſis Calareis ſe recepit. ea occaſio
Harſicoræ data Pœno ſe iungendi. Aſdrubal copiis in terrã expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem,
duce Harſicora ad ſociorũ populi romani agrum populandum profectus, Calareis peruenturus erat:
ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione cõtinuiſſet. Primo caſtra caſtris modico inter/
uallo ſunt obiecta: deinceps procurſationes, læuiaq; certamina vario euentu inita: poſtremo deſcen/
ſum in aciẽ: ſignisq; collatis iuſto prælio per quatuor horas pugnatũ. Diu pugnam ancipitem Pœni,
Sardis facile vinci aſſuetis fecerunt: poſtremo & ipſi, cum omnia circa ſtrage ac fuga Sardorum repleta
eſſent: fuſi. cæterum terga dantes circũducto cornu, quo pepulerat Sardos: incluſit Romanus. cædes
inde magis, q̃ pugna fuit. Duodecim millia hoſtium cæſa, Sardorum ſimul, Pœnorumq;. fermè III
millia, & DCC capti: & ſigna militaria ſeptem & XX. Ante omnia claram & memorabilem pu/
gnam fecit Aſdrubal imperator captus, & Hanno, & Mago, nobiles Carthaginenſes: Mago ex gente
barchina propinqua cognatione Annibali iũctus: Hãno author rebellionis Sardis, belliq; eius haud
D dubio concitator. Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnã cladibus ſuis fecerunt. nã & filius
Harſicoræ Hioſtus in acie occidit: & Harſicora cũ paucis equitibus fugiens, vt ſuper afflictas res necẽ
quoq; filii audiuit: nocte, ne cuiuſquam interuentus cœptum impediret: mortem ſibi conſciuit. Cæ/
teris vrbs Cornus eadem, quæ ante, fugæ receptaculum fuit. quã Manlius victore exercitu aggreſſus
intra paucos dies recepit. Deinde aliæ quoq; ciuitates, quæ ad Harſicoram Pœnosq; defecerant: obſi/
dibus datis, dediderunt ſeſe. quibus ſtipendio frumentoq; imperato pro cuiuſq; aut viribus, aut deli/
cto, Calareis exercitum reduxit. Ibi nauibus longis deductis, impoſitoq; quem ſecum aduexerat mili/
te, Romam nauigat: Sardiniamq; perdomitam nunciat patribus: & ſtipendiũ quæſtoribus, frumen/
tum ædilibus, captiuosq; Fuluio prætori tradidit. Per idem tempus T. Octacilius prætor quinqua/
ginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam tranſuectus, depopulatusq; agrum Carthaginẽſem, cum
Sardiniam inde peteret: quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nuper traieciſſe: claſſi Africam repe/
tenti occurrit: leuiq; armatura certamine in alto commiſſo, ſeptem inde naues cum ſociis naualibus
cepit. cæteras metus haud ſecus, q̃ tempeſtas paſſim diſiecit. Per eoſdem forte dies & Bomilcar cum
militibus ad ſupplementũ Carthagine miſſis, quadragintaq; elephantis, & cõmeatu, Locros acceſſit.
quem vt incautũ opprimeret Ap. Claudius: per ſimulationẽ prouinciæ circũeundæ Meſſanã raptim
exercitu ducto, æſtu ſecundo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonem in Brutios profectus
erat: & Locrenſes portas Romanis clauſerunt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanã repetit.
Eadem æſtate Marcellus ab Nola, quam præſidio obtinebat: crebras excurſiones in agrum hirpinũ,
& Samnites Caudinos fecit, adeoq; omnia ferro, atq; igni vaſtauit: vt antiquarũ cladium Samnio me
moriam renouaret. itaq; extemplo legati ad Annibalem miſſi ſimul ex vtraque gente, ita Pœnum allo
cuti ſunt. Hoſtes populi Romani Annibal fuimus primum per nos ipſi: quoad noſtra arma, noſtræ
vires nos tutari poterant. poſteaq̃ iis parum fidebamus: Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti,
pacem neceſſariam accepimus: fuimusq; in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus: quo in
Italiam veniſti. Tua nos non magis virtus fortunaq;, q̃ vnica comitas ac benignitas erga ciues no/
ſtros, quos captos nobis remiſiſti: ita conciliauit tibi: vt te ſaluo atq; incolumi amico, non modo po/
pulum romanum, ſed ne deos quidem iratos (ſi dici fas eſt) timeremus. At Hercule non ſolũ incolumĩ
& victore, ſed præſente te, cum ploratum propè coniugum ac liberorum noſtrorũ exaudire, & flagran/
tia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati: vt M. Marcellus, nõ Annibal vi/
ciſſe ad Cannas videatur: glorienturq; Romani: te ad vnũ modo ictum vigentem, velut iaculo emiſ/
ſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti
nec duce, nec exercitu: niſi quod per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit vires: quàm
ſuis viribus nos defendit. Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor: duos conſules, ac duos conſula/

res

A tes exercitus à nobis ſub iugum miſſos:& ſi qua alia aut læta, aut glorioſa nobis euenerunt. quæ aſpera, aduerſaq; tunc acciderunt: minore indignatione referre poſſumus: ꝗ quæ hodie eueniunt. Magni dictatores cum magiſtris equitum, bini conſules cum binis conſularibus exercitibus ingrediebantur fines noſtros. ante explorato, & ſubſidiis poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè vnius, & parui ad tuendam Nolam præſidii præda ſumus. iam ne manipulatim quidem, ſed latronũ modo percurſant totis finibus noſtris negligentius: ꝗ ſi in Romano vagarentur agro. Cauſa autem hæc eſt: quod neq; tu defendis: & noſtra iuuentus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur: omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitum tuum norim, niſi à quo tot Romanas acies fuſas, ſtratasq; eſſe ſciam: ei facile eſſe ducam opprimere populatores noſtros vagos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit quáuis vana prædæ ſpes. Numidarum paucorum illi quidem præda erunt: præſidiumq; miſſum nobis erit: & Nolæ ademeris: ſi modo quos vt ſocios haberes, dignos duxiſti: haud indignos iudicas, quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit: omnia ſimul facere Hirpinos, Samnitesq;: & indicare clades ſuas: & petere præſidium: & queri indefenſos ſe, neglectosq;. Indicandũ autem fuiſſe primum: dein petendum præſidium: poſtremo ni impetraretur: tum denique quærendum fruſtra opem imploratam. Exercitum ſe non in agrum Hirpinum, Samnitem've, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſociorum populi Romani adducturum. iis populandis & militem ſuũ repleturum ſe: & metu procul ab iis ſummoturum hoſteis. Quod ad bellum romanum attineret: ſi Throſimeni, ꝗ Trebiæ. ſi Cannarum, ꝗ Thraſimeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoq; memoriam obſcuram maiore & clariore victoria facturum. Cum hoc reſponſo, muneribusq; amplis legatos dimiſit. ipſe præſidio modico relicto in Tifatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolam pergit. Eodem Hanno ex Brutiis cum ſupplemento Carthagine aduecto, atq; elephantis venit. ibi caſtris haud procul poſitis, longe alia omnia inquirenti cōperta ſunt: ꝗ quæ à legatis ſociorũ audierat. nihil enim Marcellus ita gerebat: vt aut fortunæ, aut temere hoſti cōmiſſum dici poſſet. explorato: cũ firmisq; præſidiis tuto receptu prædatũ ierat: omniaq; velut aduerſus præſentē Annibalem cauta, prouiſaq; fuerunt. tum vbi ſenſit hoſtē aduentare: copias intra mœnia tenuit: per muros inambulare ſenatores Nolanos iuſſit: & omnia circa explorare, quæ apud hoſtes fierent. Ex iis Hanno, cum ad murum ſucceſſiſſet: Herennium Baſſum, & Herium Petrium ad colloquium euocatos, permiſſuq; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur. Annibalis virtutem, fortunamq; extollit: populi Romani obterit ſeneſcentem cum viribus maieſtatem. quæ ſi paria eſſent: vt quondam fuiſſent: tamē expertis ꝗ graue romanum imperium ſociis, quanta indulgentia Annibalis etiam in captiuos omnes Italici nominis fuiſſet: Punicam Romanæ ſocietatem, atque

B amicitiā præoptandam eſſe. Si ambo conſules cum ſuis exercitibus ad Nolam eſſent: tamen non magis pares Annibali futuros: ꝗ ad Cannas fuiſſent: nedum prætor vnus cum paucis, & nouis militibus Nolam tutari poſſit. Ipſorũ magis, ꝗ Annibalis intereſſe: capta, an tradita Nola potiretur. potiturum enim: vt Capua, Nuceriaq; potitus eſſet. ſed quid inter Capuæ, Nuceriæq; fortunam intereſſet: ipſos propè in medio ſitos Nolanos ſcire. Nolle ominari quæ captæ vrbi ceſſura forent: ſed potius ſpondere: ſi Marcellum cum præſidio, ac Nolam tradidiſſent: neminem alium, ꝗ ipſos, legem, qua in ſocietatem amicitiamq; Annibalis venirent: dicturum. Ad ea Herennius Baſſus reſpondit: Multos annos iā inter Romanum, Nolanumq; populum amicitiam eſſe: cuius neutros ad eam diem pœniteret, & ſibi ſi cum fortuna mutanda fides fuerat: ſerò iam eſſe mutare eam. dedituris ſe Annibali non fuiſſe accerſendum romanum præſidium. cum iis, qui ad ſe tuendos veniſſent: omnia ſibi & eſſe conſociata: & ad vltimum fore. Hoc colloquium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiendæ Nolæ. itaq; oppidum corona circundedit: vt ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem vt ſucceſſiſſe muris Marcellus vidit: inſtructa intra portam acie cum magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu perculſi, cæſiq; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æquatisq; viribus, atrox cœpit eſſe pugna, memorabilisq; inter paucas fuiſſet: ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die commiſſo modico certamine, atq; irritatis animis, in vrbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperũt. tamen Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus, ꝗ triginta: Romanorum nullus. Imber cōtinens per noctem totam vſque ad horam tertiam diei inſequentis tenuit: itaque quanquam vtraque pars auida certaminis erat: eo die tamen tenuerunt ſeſe munimentis, tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum Nolanum miſit. Quod vbi animaduertit Marcellus: extemplo in aciem copias eduxit. neq; Annibal detrectauit. Mille ferè paſſuum inter vrbem erant', caſtraq;. eo ſpatio (& ſunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt. Clamor ex parte vtraque ſublatus proximos ex cohortibus iis, quæ in agros prædatum exierant: ad prælium iam commiſſum reuocauit. Et Nolani aciem romanam auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidiis ſtare, & ſaucios ex acie efferre iuſſit. pugna abſtinerent: niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Prælium erat anceps. ſumma vi & duces hortabantur: & milites pugnabant. Marcellus victis ante diem tertium, fugatis ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodē ſe duce, milite alio, inſtare iubet. Nō omnes eſſe in acie: prædáteis vagari in agro. ſed qui pugnent: marcere campana luxuria, vino, ſcortis, omnibusq; luſtris per totam hyemē

C conſectos.abiſſe illam vim,vigoremq́;dilapſa eſſe robora corporum animorumq́;quibus Pyrenei, Al
piumq́; ſuperata ſint iuga.reliquias illorum virorum vix arma, membraq́; ſuſtinenteis pugnare. Ca/
puam Annibali Cannas fuiſſe.ibi virtutem bellicam,ibi militarẽ diſciplinam,ibi præteriti temporis
famam,ibi ſpem futuri extinctam.Cum hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorũ militum animos eri/
geret:Annibal multo grauioribus probris increpabat. Arma,ſignaq́; eadem ſe aiebat noſcere:quæ ad
Trebiam,Thraſimenumq́;,poſtremo ad Cannas viderit:habueritq́;.militem aliũ profectò ſe in hyber
na Capuam duxiſſe:alium inde eduxiſſe.Legatum'ne romanũ,& legionis vnius atq; alæ magno certa
mine vix toleratis pugnam: quos binæ acies conſulares nunq̃ ſuſtinuerunt! Marcellus tyrone milite,
ac Nolanis ſubſidiis inultus nos iam iterũ laceſſit! Vbi ille meus miles eſt: qui erepto ex equo C.Fla/
minio conſuli caput abſtulit! vbi,qui L.Paulum ad Cannas occidit! ferrum nunc hebet! an dexteræ
torpent! an quid prodigii eſt aliud! qui pauci plures vincere ſoliti eſtis: nunc paucis plures vix reſta/
tis.Romani vos expugnaturos,ſiquis duceret:fortes lingua iactabatis.en nunc minor res eſt.hic expe
riri vim,virtutemq́; volo.expugnate Nolam,campeſtrem vrbem,non flumine,non mari ſeptam.hinc
vos ex tam opulẽta vrbe præda ſpoliisq́; onuſtos vel ducam quò voletis,vel ſequar.Nec bene,nec ma/
le dicta profuerunt ad confirmandos animos.Cum omni parte pellerentur:Romanisq́; creſcerent ani/
mi,non duce ſolũ adhortante,ſed Nolanis etiã per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardo
rem pugnæ:terga Pœni dederunt:atq; in caſtra cõpulſi ſunt.quæ oppugnare cupientes milites roma/
nos Marcellus Nolam reduxit cum magno gaudio, & gratulatione etiã plebis: quæ ante inclinatior
ad Pœnos fuerat. Hoſtium plus mille cæſi eo die:capti mille DC: & ſigna militaria vndeuiginti: &
duo elephanti:quatuor in acie occiſi.Romanorum minus mille interfecti.Poſterum diem indutiis da
tis ſepeliendo vtrinq; cæſos in acie,conſumpſerunt.Spolia hoſtium Marcellus Vulcano votũ crema/
uit. Tertio poſt die(ob irã credo aliquã,aut ſpem liberalioris militiæ)mille CCLXXII equites mi/
ſti Numidæ,Hiſpaniq́; ad Marcellũ transfugerunt. eorum forti fideliq́; opera in eo bello vſi ſunt ſæpe
Romani. Ager Hiſpanis in Hiſpania, Numidis in Africa poſt bellum virtutis cauſa latus datus eſt.
Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone cũ quibus venerat copiis, ipſe Apuliæ hyberna petit:
circaq́; Arpos conſedit.Q.Fabius vt profectum in Apuliam Annibalem audiuit: frumento ab Nola,
Neapoliq́; in ea caſtra conuecto,quæ ſuper Sueſſulam erant:munimẽtisq́; firmatis, & præſidio,quod
D per hyberna ad tutandum locum ſatis eſſet:relicto,ipſe Capuam propius mouit caſtra:agrumq́; Cam
panum ferro,igniq́; eſt depopulatus.donec coacti ſunt Campani nihil admodum viribus ſuis fidẽtes
egredi portis:& caſtra ante vrbem in aperto cõmunire.Sex millia armatorum habebant: peditem im/
bellem:equitatu plus poterant.itaq; equeſtribus prœliis laceſſebant hoſtẽ. Inter multos nobiles equi/
tes Campanos acerrimus erat Iubellius,cognomine Taurea.ciuis indidem erat, longe omniũ Cam/
panorum fortiſſimus eques:adeo,vt cum apud Romanos militaret:vnus eum Romanus, Claudius
Aſellus gloria equeſtri æquaret.Hunc Taurea cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtiũ turmis:
tandem facto ſilentio,vbi eſſet Claudius Aſellus quæſiuit. & quoniam verbis ſecum de virtute ambi/
gere ſolitus eſſet: cur non ferro decerneret! daretq́; opima ſpolia victus! aut victor caperet! Hæc vbi
Aſello nunciata ſunt in caſtra:id modo moratus,vt conſulem percunctaretur:liceret'ne extra ordinem
in prouocantem hoſtem pugnare! permiſſu eius arma extemplo cepit: prouectusq́; ante ſtationes
equo, Tauream nomine compellauit: congrediq́; vbi vellet iuſſit. Iam Romani ad ſpectaculum pu/
gnæ eius frequentes exierant.& Campani non vallum modo caſtrorum, ſed mœnia etiam vrbis pro/
ſpectantes repleuerunt.Cum iam ante ferocibus dictis rem nobilitaſſent: infeſtis haſtis concitarunt
equos.dein libero ſpatio inter ſe ludificantes,ſine vulnere pugnam extrahebant.tum Campanus Ro/
mano,Equorum,inquit,hoc,non equitum erit certamen:niſi è campo in cauam hanc viam demitti/
mus equos. ibi nullo ad euagandum ſpatio comminus conſerentur manus. Dicto propè citius equũ
in viam Claudius egit. Taurea verbis ferocior, q̃ re, minime ſis,inquit,canterium in foſſa. quæ vox
in ruſticum inde prouerbium prodita.Claudius cum ex via longe perequitaſſet, nullo obuio hoſte in
campum rurſus euectus:increpans ignauiam hoſtis,cum magno gaudio & gratulatione victor in ca/
ſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem, quam ſatis certam,communis exiſtimatio eſt: mirabilem certe,
adiiciunt quidam annales: cum refugientem ad vrbem Tauream Claudius ſequeretur: patenti ho/
ſtium portæ inuectum, per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde
ſtatiua fuere: ac retro etiam conſul mouit caſtra: vt ſementem Campani facerent. nec ante violauit
agrum Campanum:q̃ iam altæ in ſegetibus herbæ pabulum præberẽ poterant. id conuexit in Clau/
diana caſtra ſuper Sueſſulam:ibiq́; hyberna ædificauit. M.Claudio proconſuli imperauit: vt retento
Nolæ neceſſario ad tuendam vrbẽ præſidio cæteros milites dimitteret Romã:ne oneri ſociis, & ſum/
ptui reipublicæ eſſent. Et T.Gracchus à Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxiſſet: M.
Valerium inde prætorem Brundiſium cum eo,quem Luceriæ habuerat, exercitu miſit: tueriq́; oram
agri Salentini, & prouidere quod ad Philippum belliumq́; Macedonicum attineret: iuſſit. Exitu
æſtatis eius,qua hæc geſta perſcripſimus:literæ à P.& Cn.Scipionibus venerunt: quantas, quamq́;

A proſperas in Hiſpania res geſſiſſet:ſed pecuniam in ſtipendium, veſtimentaq́;, & frumentum exercitui, & ſociis naualibus omnia deeſſe. quod ad ſtipendiũ attineat:ſi ærarium inops eſſet, ſe aliquã rationem inituros, quo modo ab Hiſpanis ſumant. cætera vtiq; ab Roma mittenda eſſe. nec aliter aut exercitũ, aut prouinciam retineri poſſe. Literis recitatis, nemo omnium erat: qui non & vera ſcribi, & poſtulari æqua fateretur. ſed occurrebat animis: quantos exercitus terreſtres, naualesq́; tuerentur: quantaq; noua claſſis mox paranda eſſet:ſi bellum Macedonicum moueretur. Siciliã, ac Sardiniam, quæ ante bellum vectigales fuiſſent: vix præſides prouinciarũ exercitus alere. tributo ſumptus ſuppeditari. verum cum ipſum tributũ conferentiũ numerum tantis exercituum ſtragibus & ad Thraſimenum lacum, & ad Cannas, imminutum: tum qui ſupereſſent pauci:ſi multiplici grauarentur ſtipẽdio: alia perituros peſte. itaq; niſi fide ſtaret reſpublica: opibus non ſtaturam. Prodeundũ in concionem Fuluio prætori eſſe: indicandasq́; populo publicas neceſſitates: exhortandosq́;, qui redẽpturis auxiſſent patrimonia: vt reipublicæ, ex qua creuiſſent: ad tẽpus cõmodarent: cõducerentq́; ex lege præbenda, quæ ad exercitũ Hiſpanienſem opus eſſent: vt cũ pecunia in ærario eſſet: iis primis ſolueretur. Hæc prætor in concione edixit: qua die veſtimenta, frumentũ, Hiſpanienſi exercitui præbenda, quæq́; alia opus eſſent naualibus ſociis: eſſet locaturus. Vbi ea dies venit: ad cõducendũ tres ſocietates aderant hominum vndeuiginti. quorũ duo poſtulata fuere. vnum: ne alii triẽnio eo publicani eſſent. alterum: vt quæ in naues impoſuiſſent: ab hoſtium, tẽpeſtatisq́; vi publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, conduxeruntq; priuataq; pecunia reſpublica adminiſtrata eſt. Hi mores, eaq́; charitas patriæ per omnes ordines, velut tenore vno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia magno animo ſunt: ſic ſumma fide præbita: nec quicq̃ deſideratum: ac ſi ex opulento ærario, vt quondam, alerentur. Cum hi cõmeatus venerunt: Illiturgum oppidum ab Aſdrubale, ac Magone, & Amilcare Bomilcaris filio, ob defectionem ad Romanos oppugnabatur. Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in vrbem ſociorum magno certamine, ac ſtrage obſiſtentium perueniſſent: frumẽtum, cuius inopia erat: aduexerunt. cohortatiq́; oppidanos, vt eodem animo mœnia tutarentur: quo pro ſe pugnantem romanum exercitum vidiſſent: ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal præerat: ducunt. Eodem & duo duces, & duo exercitus Carthaginenſium, ibi rem ſummam agi cernentes, conuenerunt. itaq; eruptione è caſtris pugnatum eſt. LX hoſtium millia eo die in pugna fuerunt: ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeo haud dubia victoria fuit: vt plures numero, q̃ ipſi erant: Romani hoſtium occiderint: ceperint amplius tria millia hominum, paulominus mille equorum, vndeſexaginta militaria ſigna: elephantis V in prælio occiſis. ternisq́; caſtris eo die potiti ſunt. Illiturgo obſidione liberato, ad Incibili oppugnandũ punici exercitus traducti: ſuppletis copiis ex prouincia, vt quæ maxime omniũ belli auida: modo præda, aut merces eſſet: & tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna vtriuſque partis pugnatum. ſupra XIII millia hoſtium cæſa: ſupraq́; tria capta, cum ſignis duobus & XL, & nouem elephantis. Tum vero omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerũt, multoq́; maiores ea æſtate in Hiſpania, q̃ in Italia res geſtæ.

B

DECADIS TERTIÆ LIBER QVARTVS.

T EX Campania in Brutios reditum eſt: Hanno adiutoribus & ducibus Brutiis Græcas vrbes tentauit: eo facilius in ſocietate manenteis Romana: quod Brutios, quos & oderant & metuebant: Carthaginenſiũ partis factos cernebant. Rhegium primũ tentatum eſt: diesq́; aliquot ibi nequicq̃ abſumpti. Interim Locrenſes frumentum, lignaq́;, & cætera neceſſaria vſibus ex agris in vrbẽ rapere etiã: nequid relictũ prædæ hoſtibus eſſet: & in dies maior omnibus portis multitudo effundi. poſtremo ii modo relicti in vrbe erant: qui reficere muros, ac portas, telaq́; in propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum ordinumq́; multitudinem, & vagãtem in agris magna ex parte inermẽ Amilcar Pœnus equites emiſit. qui violare quenq̃ vetiti, tantum vt excluderent ab vrbe fuga diſſipatos: turmas obiecere. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra poſuit: vnde agros, vrbemq́; poſſit conſpicere. Brutiorũ cohortem adire muros, atq; vocare principes Locrenſiũ ad colloquiũ iuſſit: & pollicẽtes amicitiã Annibalis, adhortari ad vrbem tradẽdam. Brutiis in colloquio nullius rei primo fides eſt: deinde vt Pœnus apparuit in collibus: & refugientes pauci aliam omnẽ multitudinẽ in poteſtate hoſtiũ eſſe afferebant: tum metu victi cõſulturos ſe populum reſponderũt. aduocataq́; extẽplo cõcione, cũ & leuiſſimus quiſq; nouas res, nouamq́; ſocietatẽ mallet: & quorũ propinqui extra vrbẽ interclusi ab hoſtibus erãt: velut obſidibus datis, pignoratos haberent animos: pauci magis taciti probarẽt conſtantẽ fidẽ, q̃ probatã tueri auderent: haud dubio in ſpeciem conſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Attilio præfecto præſidi, quiq́; cum eo milites romani erãt: clàm in portũ de-

C ductis,atq; impoſitis in naues, vt Rhegium deueherentur:Amilcarem, Pœnosq; ea conditione, vt
fœdus extemplo æquis legibus fieret:in vrbem acceperunt. Cuius rei propè non ſeruata fides deditis
eſt:cum Pœnus dolo dimiſſum Romanum incuſaret: Locrenſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſe/
cuti etiam equites ſunt:ſiquo caſu in freto æſtus morari,aut deferre naues in terram poſſet.& eos qui/
dem,quos ſequebantur: non ſunt adepti.alias à Meſſana traiicienteis freto Rhegium naues conſpe/
xerunt.milites erant romani à Claudio prætore miſſi ad obtinendam vrbem præſidio.itaque Rhegio
extemplo abſceſſum eſt.Locrenſibus iuſſu.Annibalis data pax:vt liberi ſuis legibus viuerent: vrbs pa/
riter,& portus in poteſtate Locrenſium eſſet:ſocietas eo iure ſtaret, vt Pœnus Locrenſem, Locrenſisq;
Pœnum pace ac bello iuuaret.Sic à freto Pœni reducti,frementibus Brutiis:quod Rhegium, ac Lo/
cros,quas vrbes direpturos ſe deſtinauerant:intactas reliquiſſent. Itaque per ſe ipſi conſcriptis arma/
tisq; iuuentutis ſuæ XV millibus, ad Crotonem oppugnandum pergunt ire, Græcam & ipſam
vrbem,& maritimam:plurimum acceſſurum opibus, ſi in ora maris portum ac vrbem mœnibus va/
lidam tenuiſſent:credentes:Ea cura angebat: quòd neque non accerſere ad auxilium Pœnos ſatis au/
debant:nequid non pro ſociis egiſſe viderentur:etſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis,q̃ adiutor belli
fuiſſet:ne in libertatem Crotonis,ſicut ante Locrorum, fruſtra pugnaretur. itaq; optimum viſum eſt:
ad Annibalem mitti legatos:caueriq; ab eo:vt receptus Croto Brutiorum eſſet.Annibal cum præſen/
tium eam conſultationem eſſe reſpondiſſet:& ad Hannonem eos reieciſſet:ab Hannone nihil certi alla
tum.nec enim diripi volebant nobilem,atq; opulentam vrbem:& ſperabant:cum Brutius oppugna/
ret:Pœnos nec probare,nec iuuare eam oppugnationem appareret:eo maturius ad ſe defecturos.Cro/
tone nec conſilium vnum inter populares, nec voluntas erat. Vnus velut morbus inuaſerat omnes
Italiæ ciuitates:vt plebes ab optimatibus diſſentirent:ſenatus Romanis faueret: & plebs ad Pœnos
rẽ traheret.Eam diſſenſionem in vrbe perfuga nunciat Brutiis. Ariſtomachum eſſe principem plebis,
tradendæq; authorem vrbis:& in vaſta vrbe,lateq; omnibus diſiectis mœnibus partitas ſtationes cu/
ſtodiasq; ſenatorum ac plebis eſſe.quacunq; cuſtodiãt plebis homines:eà patere aditum. Authore ac
duce perfuga Brutii corona cinxerunt vrbem: acceptiq; à plebe primo impetu locos omnes, præter
arcem,cepere.Arcem optimates tenebant:præparato iam ante ad talem caſum perfugio. Eodem Ari/
ſtomachus perfugit:tanq̃ Pœnis,non Brutiis author vrbis tradendæ fuiſſet. Vrbs Croto murum in
circuitu patentem XII millia paſſuum habuit ante Pyrrhi in Italiam aduentum.poſt vaſtitatem eo
D bello factam vix pars dimidia habitabatur.flumen,quod medio oppido fluxerat: extra frequentia te/
ctis loca præterfluebat muros,procul iis,qui inhabitabantur.ſex millia aberat ab vrbe nobile templũ,
ipſa vrbe nobilius,Laciniæ Iunonis,ſanctum omnibus circa populis.lucus ibi frequẽti ſylua, & pro/
ceris abietis arboribus ſeptus, læta in medio paſcua habuit: vbi omnis generis ſacrum deæ paſceba/
tur pecus ſine vllo paſtore:ſeparatimq; egreſſi cuiuſq; generis greges nocte remeabãt ad ſtabula, nunq̃
inſidiis ferarũ,non fraude violati,hominum.magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq; inde
aurea ſolida facta,& ſacrata eſt:inclytumq; templum diuitiis etiam,non tantũ ſanctitate fuit.Ac mira
cula aliqua affinguntur plerunq; tam inſignibus locis.Fama eſt aram eſſe in veſtibulo templi:cuius ci/
nerem nullus vnq̃ moueat ventus.Et arx Crotonis vna parte imminet mari, altera vergente in agrũ,
ſitu tantum naturali quondam munita:poſtea & muro cincta:quà per auerſas rupes ab Dionyſio Si/
ciliæ tyranno per dolum fuerat capta.Eam tum arcem ſatis,vt videbatur, tutam Crotoniatum opti/
mates tenebant: circunſedente cum Brutiis eos etiam plebe ſua. Poſtremo Brutii, cum ſuis viribus
inexpugnabilem viderent arcem:coacti neceſſitate Hannonis auxilium implorant. Is conditionibus
ad deditionem compellere Crotoniatas conatus,vt coloniam Brutiorum eò deduci, antiquamq; fre/
quentiam eorum recipere vaſtam ac deſertam bellis vrbem paterentur:omnium neminem præter Ari
ſtomachum mouit.morituros ſe affirmabant citius:q̃ immiſti Brutiis in alienos ritus,mores,legesq;,
ac mox linguam etiam verterentur.Ariſtomachus vnus quando nec ſuadendo ad deditionem ſatis va
lebat:nec ſicut vrbem prodiderat, locum prodendæ arcis inueniebat: transfugit ad Hannonem. Lo/
crenſes breui poſt legati cum permiſſu Hannonis arcem intraſſent:perſuadent: vt traduci ſe in Locros
paterentur: nec vltima experiri vellent.iam hoc vt ſibi liceret, impetrauerant & ab Annibale, miſſis
ad idipſum tum legatis.Ita Crotone exceſſum eſt:deductiq; Crotoniatæ ad mare naues conſcendunt.
Locros omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos,atque Anni/
balem erat.Luceriæ Sempronius conſul,Annibal haud procul Arpis hybernabat.Inter eos leuia præ/
lia ex occaſione,aut opportunitate huius, aut illius partis oriebantur: meliorq; eis Romanus, & in
dies cautior, tutiorq; ab inſidiis fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors Hieronis, re/
gnumq; ad Hieronymum nepotem eius tranſlatum,puerum,vixdum libertatem: nedum dominatio/
nem modice laturum.Læte id ingenium tutores,atque amici ad præcipitandum in omnia vitia acce
perunt.Quæ ita futura cernens Hiero,vltima ſenecta voluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere:ne
ſub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus partum firmatumq; interiret regnum. Huic con/
ſilio eius ſumma ope obſtitere filiæ:nomen regium penes puerum futurum ratæ,regimẽ rerũ omnium

penes

A peneſ ſe, viroſq; ſuos, Andronodorum, & Zoilum: nam ii tutorum primi relinquebantur. Non facile erat nonageſimum iam agenti annum, circunſeſſo dies noctesq; muliebribus blanditiis liberare animum: & cõuertere ad publicã priuatam curã. Itaq; tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus eſt moriens: vt fidem erga populum Romanũ quinquaginta annos ab ſe cultam inuiolatã ſeruarent: iuuenemq; ſuis potiſſimũ veſtigiis inſiſtere vellent: diſciplinæq;, in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mandata cum expiraſſet: tutores prodeunt. teſtamento prolato, puerõq; in concionẽ producto, (erat autẽ XV tunc fermè annorũ) paucis, qui per concionẽ ad excitandos clamores diſpoſiti erant: approbantibus teſtamẽtum, cæteris velut patre amiſſo in orba ciuitate omnia timentibus, funus fit regium magis amore ciuiũ & charitate, quã cura ſuorũ celebre. Deĩde cæteros tutores ſummouet Andronodorus: iuuenẽ iam eſſe dictitans Hieronymũ, ac regni potẽtem: deponendoq; tutelam, quę ipſi cum pluribus cõmunis erat: in ſe vnum omnium vires cõuertit. Vix quidẽ ulli bono, moderatoq; regi facilis erat fauor apud Syracuſanos, ſuccedenti tanta charitate Hieronis. verũ enimuero Hieronymus, velut ſuis vitiis deſiderabilẽ efficere vellet auum: primo ſtatim conſpectu oĩa quã diſparia eſſent: oſtendit. nam qui per tot annos Hieronem, filiumq; eius Gelonem, nec veſtis habitu, nec allo vllo inſigni differentes à cæteris ciuibus vidiſſent: & conſpexere purpuram, ac diadema, ac ſatellites armatos: quadrigiſq; etiã alborum equorum interdum ex regia procedentẽ, more Dionyſii tyranni. Hunc tam ſuperbum apparatum, habitumq; conuenientes ſequebantur mores: contẽptus omnium hominum, ſuperbę aures, contumelioſa dicta: aditus non alienis modo, ſed tutoribus etiã difficilis, libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaq; tantus omneis terror inuaſerat: vt quidã ex tutoribus aut morte voluntaria, aut fuga præuerterent metũ ſuppliciorum. Tres ex iis quibus ſolis aditus in domũ familiarior erat: Andronodorus & Zoilus, generi Hieronis, & Thraſo quidã, de aliis quidẽ rebus haud magnopere audiebantur. Tendendo autem duo ad Carthaginẽſes, Thraſo ad ſocietatem romanam, certamine ac ſtudiis interdum in ſe conuertebant animum adoleſcẽtis. Coniuratio in tyranni caput facta indicatur per Calonem quendã æquaiem Hieronymi, & iam inde à puero in omnia familiaria iura aſſuetum. Index vnum ex cõiuratis Theodorũ, à quo ipſe appellatus erat: nominare potu.t. qui comprehenſus extemplo, traditusq; Andronodoro torquendus, de ſe ipſe haud cunctanter faſſus, cõſcios celabat. poſtremo cũ omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur: victũ malis ſe ſimulans auertit ab conſciis in inſontes indiciũ: Thraſonẽ eſſe authorẽ conſilii mẽtitus. nec

B niſi tam potenti duce confiſos, rem tantam auſuros. ab latere inde eos nominat tyrãni: quorũ capita validiſſima fingẽti inter dolores, gemituſq; occurrẽre. Maxime animo tyrãni credibile indicium Thraſo nominatus fecit. itaq; extẽplo traditur ad ſuppliciũ. adiectiq; pœnæ cæteri iuxta inſontes. Conſciorũ nemo, cum diu ſocius conſilii torqueretur: aut latuit: aut fugit. tantũ illis in virtute ac fide Theodori fiduciæ fuit: tantumq; ipſi Theodoro virium ad arcana occultanda. Itaque, quod vnum vinculum cum Romanis ſocietatis erat: Thraſone ſublato è medio, extẽplo haud dubie ad defectionem res ſpect. [illegible] legatiq; ad Annibalem miſſi: ac remiſſi ab eo cum Annibale nobili adoleſcentulo, Hippocrates, & Epicides, nati Carthagine, ſed oriundi ab Syracuſis exule auo, Pœni ipſi materno genere. per hos iuncta ſocietas Annibali, ac Syracuſano tyranno. nec inuito Annibale apud tyrannum manſerunt. App. Claudius prętor, cuius Sicilia prouincia erat: vbi ea accepit: extẽplo legatos ad Hieronymum miſit. qui cum ſeſe ad renouandam ſocietatem, quæ cum auo fuiſſet: veniſſe dicerent: per ludibrium auditi, dimiſſiq; ſunt ab quærente per iocum Hieronymo: quæ fortuna eis pugnæ ad Cannas fuiſſet. vix credibilia enim legatos Annibalis narrare. velle quid veri ſit ſcire; vt ex eo vtram ſpem ſequatur, conſilium capiat. Romani, cum ſerio legationes audire cœpiſſet: redituros ſe ad eum dicentes eſſe, monito magis eo, quàm rogato, ne fidem temere mutaret: proficiſcuntur. Hieronymus legatos Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate cum Annibale faciendum. Pacto conuenit: vt cum Romanos Sicilia expuliſſent: (id autem breui fore, ſi naues, atque exercitum miſiſſent) Himera amnis, qui fermè inſulam diuidit: finis regni Syracuſani, ac Punici imperii eſſet. Aliam deinde inflatus aſſentationibus eorum, qui eum non Hieronis tantum, ſed Pyrrhi etiam regis materni aui iubebant meminiſſe: legationem miſit; qua æquum cenſebat: Siciliam ſibi omnem cedi: Italiæ imperium proprium quæri Carthaginenſi populo. Hanc leuitatem ac iactationem animi neq; mirabantur in iuuene furioſo: neq; arguebant: dummodo auerterent eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipitia ad exitiũ fuerunt. nam cum prætermiſſis Hippocrate, atq; Epicide cum binis millibus armatorum ad tentandas vrbes, quæ præſidiis tenebantur Romanis: & ipſe in Leontinos cum cætero omni exercitu (erant autem ad XV millia peditum equitumq;) profectus eſſet: liberas ædes coniurati (& omnes forte militabant) imminentes viæ anguſtæ, qua deſcendere ad forum rex ſolebat: ſumpſerunt. ibi cum inſtructi armatiq; cæteri tranſitum expectantes ſtarent: vni ex eis (Indigemini fuit nomen) quia cuſtos corporis erat: partes datæ ſunt: vt cum appropinquaret ianuæ rex: per cauſam aliquam in anguſtiis ſuſtineret ab tergo agmen. Ita, vt conuenerat: factum eſt. tanquã laxaret elatũ pedem abſtricto nodo, moratus turbam Indigemines, tantum interualli fecit: vt cum in prætereuntem ſine armatis regẽ impe

C tus fieret: confoderetur aliquot prius vulneribus, q̃ ſuccurri poſſet. Clamore & tumultu audito, in Indigeminem iam haud dubie obſtantem tela coniiciuntur. per quæ tamen, duobus acceptis vulneribus, euaſit. fuga ſatellitum, vt iacentem vidêre regem: facta eſt. interfectores pars in forum in multitudinem lætam libertate, pars Syracuſas pergunt ad præoccupanda Andronodori, regiorumq́; aliorum cõſilia. Incerto rerum ſtatu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo cum cerneret: ſenatum literis certiorem fecit: Siciliam Carthaginenſi populo, & Annibali conciliari. ipſe aduerſus Syracuſana conſilia prouinciam, regniq; fines, omnia conuertit præſidia. Exitu anni eius Q. Fabius ex authoritate ſenatus Puteolos, per bellum cœptum frequentari emporium, cõmunit: præſidiumq́; impoſuit. inde Romam comitiorum cauſa veniẽs, in eum, quem primum diem comitialem habuit: comitia edixit: atq; ex itinere præter vrbem in campum deſcendit. Eo die cum ſors prærogatiuæ ante iuniorum extitiſſet: eaq; T. Octaciliũ, & M. Æmylium Regillum coss. diceret: tum Q. Fabius ſilẽtio facto tali oratione eſt vſus. Si aut pacem in Italia, aut bellum cum eo hoſte haberemus: in quo negligẽtię, aut errori locus eſſet: qui veſtris ſtudiis, quæ in campum ad mandandos quibus velitis honores affertis: morã vllam offerret: is mihi parum meminiſſe videretur veſtrę libertatis. ſed cũ in hoc bello, cum hoc hoſte nunquam ab vllo duce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit: eadem vos cura, qua in aciem armati deſcenditis: inire ſuffragiũ ad creandos coss. decet: & ſibi ſic quenq; dicere. Annibali imperatori parem cõſulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Taureæ Campano ſummo equiti prouocãti ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus Gallum quondã prouocantẽ in ponte Anienis Manlium fidentẽ & animo & viribus miſêre maiores noſtri. Ob eandẽ cauſam haud multis annis poſt fuiſſe nõ negauerim: cur M. Valerio non diffideretur, aduerſus ſimiliter prouocãtem arma capiẽti Gallum ad certamẽ. Quẽadmodum pedites equiteſq; optamus vt validiores, ſi minus, vt pares hoſti habeamus: ita duci hoſtium parẽ imperatorem quęramus. Cum qui eſt ſummus in ciuitate dux, eum legerimus: tum repente lectus, in annum creatus aduerſus veterẽ ac perpetuum imperatorẽ comparabitur, nullis neq; temporis, neq; iuris incluſum anguſtiis: quominus ita omnia gerat, adminiſtretq́;, vt tẽpora poſtulabunt belli. nobis autẽ in apparatu ipſo, ac tm̃ inchoantibus res, annus circumagitur. Q m̃ quales viros creare vos cõſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat vt pauca de eis, in quos prærogatiuæ fauor inclinauit: dicã. M. Æmylius Regillus flamẽ eſt Quirinalis: quẽ neq; mittere a ſacris, neq; retinere poſſumus: vt nõ deûm, aut belli deſeramus curã. Octacilius ſororis meæ filia vxorẽ,

D atq; ex ea liberos habet. cæterum nõ ea veſtra in me, maioreſq; meos merita ſunt: vt nõ potiorẽ priuatis neceſſitudinibus rempublicã habeã. Quilibet nautarum, vectorumq́; tranquillo mari gubernare poteſt. vbi ſæua orta tẽpeſtas eſt: ac turbato mari rapitur vento nauis: tum viro, & gubernatore opus eſt. Non trãquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq; quis ad gubernacula ſedeat: ſumma cura prouidẽdum, ac præcauẽdum nobis eſt. In minore re experti T. Octacili operam tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fidamus: documẽti quicq̃ dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu præfuiſti: trium rerum cauſa parauimus: vt Africæ oram popularetur: vt tuta nobis Italiæ litora eſſent: ante omnia, ne ſupplementum cum ſtipendio, cõmeatuq; ab Carthagine Annibali trãſportaretur. Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum reipublicæ præſtitit. Sin autem te claſſem obtinente, etiam velut pacato mari quælibet Annibali tuta atq; integra ab domo venerunt: ſi ora Italię infeſtior hoc anno, q̃ Africę fuit: quid dicere potes: cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si cõſul eſſes: dictatorem dicendum exemplo maiorum noſtrorum cenſeremus. nec tu id indignari poſſes; aliquem in ciuitate romana meliorem bello haberi, q̃ te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili: non imponi ceruicibus tuis onus: ſub quo concidas. Ego magnopere ſuadeo: eodem animo, quo, ſi ſtantibus vobis in aciem armatis repente deligẽdi duo imperatores eſſent: quorum ductu atq; auſpicio dimicaretis: hodie quoq; cõſules creetis: quibus ſacramenta liberi noſtri dicant: ad quorum edictum conueniant: ſub quorum tutela atq; cura militent. Lacus Thraſimenus, & Cannæ, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauendũm ſimile, vtiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata, cum T. Octacilius ferociter eum cõtinuare conſulatum velle vociferaretur: atq; obſtreperet: lictores ad eum accedere conſul iuſſit. & quia in vrbem non inierat, protinus in campum ex itinere profectus: admonuit: cum ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init: creatiq; in ea conſules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium. eoſdem cõſules cæteræ centuriæ ſine variatiõe vlla dixerunt. & prætor vnus refectus, Q. Fuluius Flaccus nonum. alii creati: T. Octacilius Craſſus iterum, Q. Fabius cõſulis filius, qui tum ædilis curulis erat: P. Cornelius Lentulus. Comitiis prætorum perfectis, S. C. factum eſt: vt Q. Fuluio extra ordinem vrbana prouincia eſſet: iſq́; potiſſimum conſulibus ad bellum ꝓfectis, vrbi præeſſet. Aquę magnę, & niues eo anno fuerunt: Tyberiſq́; agros inundauit cum magna ſtrage tectorum, pecorumq́; & hoĩum pnicie. Quinto anno ſecundi punici belli Q. Fabius Maximus quartũ, M. Claudius Marcellus tertium, conſulatum ineuntes plus ſolito cõuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim annis tale cõſulum par non fuerat. Referebant ſenes: ſic Maximũ Rullum cum P. Decio

ad bellum

A ad bellum gallicum, ſic poſtea Papyrium, & Caruiliũ aduerſus Samnites, Brutioſq́;, & Lucanũ cum
Tarentino populum, conſules declaratos. Abſens Marcellus conſul creatus: cum ad exercitum eſſet.
præſenti Fabio, atq; ipſo comitia habente, conſulatus cõtinuatus. Tempus, ac neceſſitas belli, ac di-
ſcrimen ſummæ rerum faciebant: nequis aut in exemplum exquireret: aut ſuſpectum cupiditatis im-
perii conſulem haberet. quin laudabant potius magnitudinem animi: quòd cum ſummo imperato-
re eſſe opus reipublicæ ſciret: ſeq́; eum haud dubie eſſe: minoris inuidiam ſuam, ſi qua ex re oriretur, q̃
vtilitatem reipublicæ feciſſet. Quo die magiſtratum inierunt conſules: ſenatus in Capitolio eſt habi-
tus: decretumq́; omnium primũ, vt cõſules ſortirentur: compararentq́; inter ſe: vter cenſoribus crean-
dis comitia haberet: priuſq̃ ad exercitum proficiſceretur. Prorogatũ deinde imperium omnibus: qui
ad exercitus erant: iuſſiq́; in prouinciis manere: T. Gracchus Luceriæ, vbi cum volonum exercitu erat,
C. Terẽtius Varro in agro Piceno, M. Pomponius in Gallico. ex prætoribus prioris anni proprætor
Q. Mutius obtineret Sardiniã: M. Valerius ad Brundiſiũ oræ maritimæ, intentus aduerſus omnes
motus Philippi Macedonũ regis, præeſſet. P. Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia: T.
Octacilio claſſis eadem: quam aduerſus Carthaginenſes priore anno habuiſſet. Prodigia eo anno
multa nunciata ſunt. quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines: eo etiam plura nun-
ciabantur. Lanuuii in æde intus Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe. In Apulia palmam viridem
arſiſſe. Mantuę ſtagnum effuſum Mincio amni cruentum viſum. Et Calibus creta, & Romę in foro
Boario ſanguine pluuiſſe. Et in vico Iſtrico fontem ſub terra tãta vi aquarũ fluxiſſe: vt ſerias, doliaq́;
quæ in eo loco erant, prouoluta velut impetus torrentis tulerit. Tacta de coelo, atrium publicum in
Capitolio, ædem in campo Vulcani, nucem in Sabinis, publicamq́; viam: murum, ac portã Gabiis,
Iam alia vulgata miracula erant: haſtam Martis Præneſte ſua ſponte promotam: bouem in Sicilia lo-
cutum: infantem in vtero matris in Marrucinis, Io triumphe, clamaſſe: ex muliere Spoleti virum fa-
ctum: Hadriæ aram in coelo, ſpeciesq́; hominum circum eam cum candida veſte viſas eſſe. Quin Ro-
mæ quoq; in ipſa vrbe ſecundum apum examen in foro viſum. quod mirabile eſt, quia rarũ, affirman-
tes quidam legiones ſe armatas in Ianiculo videre, concitauerunt ciuitatẽ ad arma. qui cum in Iani-
culum iuiſſent: negarunt quẽquam ibi, præter aſſuetos collis eius cultores, apparuiſſe. Hæc prodigia
hoſtiis maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſponſo: & ſupplicatio omnibus diis, quorum pul-
uinaria Romæ ſint: indicta eſt. Perpetratis, quæ ad pacem deũm pertinebant: de republica belloq́; ge-
rendo, & quantum copiarum, & vbi quæq; eſſent, conſules ad ſenatum retulerunt. Duodeuiginti le-
B gionibus bellum geri placuit: binas conſules ſibi ſumere: binis Galliam, Siciliamq́;, ac Sardiniã obti-
neri, duabuſq́; Q. Fabiũ prætorem Apuliæ, duabus volonum T. Gracchum circa Luceriam pręeſſe:
ſingulas C. Terẽtio proconſuli ad Picenum, & M. Valerio ad claſſem circa Brundiſium, & duas vrbi
præſidiũ relinqui. Hic vt numerus legionũ expleretur: ſex nouæ legiones erant ſcribendæ. Eas primo
quoq; tempore conſules ſcribere iuſſi: & claſſem parare: vt cum eis nauibus, quæ pro Calabriæ litori-
bus in ſtatione eſſent: CL longarum nauium claſſis eo anno expleretur. Delectu habito, & nauibus
nouis deductis, Q. Fabius comitia cenſoribus creandis habuit. creati M. Attilius Regulus, & P. Fu-
rius Philus. Cum increbreſceret rumor: bellum in Sicilia eſſe: T. Octacilius eõ cũ claſſe proficiſci iuſ-
ſus eſt. Cũ deeſſent nautæ: conſules ex ſenatus conſulto edixerunt: vt qui L. Æmylio. C. Flaminio cen-
ſoribus, millibus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet vſq; ad centum millia: aut cui
poſtea res tanta eſſet facta: nautam vnum cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum millia
vſq; ad CCC millia: treis nautas cum ſtipendio annuo. qui ſupra trecẽta millia vſq; ad decies æris:
quinq; nautas: qui ſupra decies: ſeptem. ſenatores octo nautas cũ annuo ſtipẽdio darent. Ex hoc edi-
cto dati nautæ armati, inſtructiq́; ab dominis cum triginta dierum coctis cibariis naues conſcende-
runt. Tum primum eſt factum: vt claſſis Romana ſociis naualibus priuata impenſa paratis cõplere-
tur. Hic maior ſolito apparatus præcipue conteruit Campanos: ne ab obſidione Capuæ bellum eius
anni Romani inciperent. itaq; legatos ad Annibalem oratũ miſerunt: vt Capuam exercitum admo-
ueret. ad eam oppugnandam nouos exercitus ſcribi Romæ: nec vllius vrbis defectiõi magis infenſos
eorum animos eſſe. Id quia tam trepidi nunciabant: maturandũ Annibal ratus, ne præuenirent Ro-
mani: profectus Arpis ad Tifata in veteribus caſtris ſuper Capuã cõſedit. inde Numidis, Hiſpaniſq́;
ad præſidiũ ſimul caſtrorũ ſimul Capuæ relictis, cũ cætero exercitu ad lacũ Auerni per ſpeciẽ ſacrifica-
di, re ipſa, vt tentaret Puteolos: quiq́; ibi præſidio erant: deſcẽdit. Maximus, poſtq̃ Annibalem Arpis
profectũ, & regredi in Campaniã, allatũ eſt: nec die, nec nocte intermiſſo itinere, ad exercitum redit: &
T. Gracchũ ab Luceria Beneuentum copias admouere: Q. Fabium prætorem (is filius conſulis erat)
Luceriam Graccho ſuccedere iubet. In Siciliam eodem tempore duo prætores profecti: P. Cornelius
ad exercitum: Octacilius, qui maritimæ oræ, reiq́; nauali præeſſet. & cæteri in ſuas quiſq; prouincias
profecti. & quibus prorogatũ imperium erat: eaſdem, quas priore anno, regiones obtinuerunt. Ad
Annibalem, cum ad lacũ Auerni eſſet: quinq; nobiles iuuenes ab Tarento venerunt: partim ad Thra-
ſimenum lacum, partim ad Cannas capti, dimiſſiq́; domos cum eadem comitate, qua vſus aduerſus

C omnes Romanorum ſocios Pœnus fuerat. Ii memores beneficiorũ eius perpuliſſe magnam partẽ ſe-
iuuentutis tarentinæ referũt: vt Annibalis amicitiã ac ſocietatẽ, q̃ populi Romani mallent: legatoſq;
ab ſuis miſſos rogare Annibalẽ: vt exercitum propius Tarentũ admoueat. ſi ſigna eius, ſi caſtra conſpe
cta à Tarẽto ſint: haud vllam interceſſuram morã, quin vrbs dedatur. in poteſtate iuniorum plebem,
in manu plebis rem tarentinã eſſe. Annibal collaudatos eos, oneratoſq; ingẽtibus promiſſis domum
ad cœpta maturanda redire iubet: ſe in tempore affuturũ eſſe. Hac cum ſpe dimiſſi Tarentini. Ipſum in-
gens cupido inceſſerat Tarenti potiundi. vrbẽ eſſe videbat cum opulẽtam nobilemq;, tum maritimã;
& in Macedoniã opportune verſam: regemq; Philippum hunc portũ, ſi tranſiret in Italiã, cum Brundi
ſium Romani haberent: petiturũ. Sacro inde perpetrato, ad quod venerat: & dum ibi moratur, perua-
ſtato agro cumano vſq; ad Miſeni promontoriũ, Puteolos repente agmen conuertit ad opprimendum
præſidium Romanum. Sex millia hoium erant: & locus munimento quoq;, non natura modo tutus.
Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio. deinde, vt nihil procedebat: ad popu-
landum agrum neapolitanum magis ira, q̃ potiundæ vrbis ſpe proceſſit. Aduẽtu eius in ꝓpinquum
agrum nolana mota eſt plebs, iãdiu auerſa ab Romanis, & infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad acerſen-
dum Annibalem cum haud dubio promiſſo tradendæ vrbis venerunt. Præuenit inceptum eorũ Mar-
cellus conſul à primoribus accitus. die vno Sueſſulam à Calibus, cum Vulturnus amnis traiciẽtem
moratus eſſet: contenderat. inde proxima nocte ſex millia peditum, equiteſq; CCC, qui præſidio ſe-
natui eſſent: Nolã intromiſit. & vti à conſule oĩa impigre facta ſunt ad præoccupandã Nolam: ita An-
nibal tẽpus terebat: bis iam ante nequicq̃ tentata re ſegnior ad credendum Nolanis factus. Iiſdẽ die-
bus & Q. Fabius conſul ad Caſilinum tentãdum, quod præſidio punico tenebatur: venit. Et ad Bene-
uentum velut ex cõpoſito parte altera Hãno ex Brutiis cum magna peditum equitumq; manu, altera
T. Gracchus ab Luceria acceſſit. qui primo oppidũ intrauit. deinde, vt Hannonẽ tria millia fermè ab
vrbe ad Calorẽ fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrum populari audiuit: & ipſe egreſſus mœnibus mil-
le fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq; concionẽ militum habuit. Legiones magna ex parte volonũ
habebat: qui iam alterum annum libertatẽ tacite mereri, q̃ poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamẽ
hybernis egrediens murmur in agmine eſſe querentium, nunq̃ ne liberi militaturi eſſent? ſcripſeratq;
ſenatui, non tam quid deſiderarent: quàm quid meruiſſent. bona, fortiq; opera eorum ſe ad eam diem
D vſum: neq; ad exemplum iuſti militis quicquã eis, præter libertatẽ, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat:
faceret quod è republica duceret eſſe. Itaq; prius q̃ cum hoſte manum conſereret: pronunciat: tempus
veniſſe eis libertatis, quam diu ſperaſſent: potiundæ. poſtero die ſignis collatis dimicaturũ puro ac pa
tenti campo: vbi ſine vllo inſidiarũ metu vera virtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet: eũ ſe
extemplo liberum iuſſurum eſſe. qui loco ceſſiſſet: in eum ſeruili ſupplicio animaduerſurũ. Suam cuiq;
fortunam in manu eſſe. libertatis authorẽ eis non ſe fore ſolũ: ſed conſulem M. Marcellum, & vniuerſos
patres: qui conſulti ab ſe de libertate eorũ ſibi permiſiſſent. Literas inde conſulis, ac ſenatus conſultum
recitauit. Ad quæ clamor cũ ingenti aſſenſu eſt ſublatus. pugnã poſcebant: ſignumq; vt daret extem-
plo, ferociter inſtabant. Gracchus prælio in poſterũ diem pronunciato, concionẽ dimiſit. Milites læ-
ti, præcipue quibus merces nauatæ in vnum diem operæ libertas futura erat: armis expediẽdis quod
reliquum diei fuit, conſumpſerunt. Poſtero die vbi ſigna cœperunt canere: primi omnium parati, in-
ſtructiq; ad prætorium conueniunt. ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes morã dimi-
candi fecerũt. Decẽ & ſeptem millia peditũ erant, maxima ex parte Brutii, ac Lucani: equites. MCC.
inter quos pauci admodũ Italici: cæteri Numidæ ferè omnes, Mauriq;. Pugnatũ eſt & acriter, & diu.
quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna. nec alia magis Romanũ impediebat res: q̃ capita hoſtium
pretia libertati facta. nam vt quiſq; hoſtẽ impigre occiderat: primũ capita ægre inter turbam tumul-
tumq; abſcindendo tempus terebat: deinde occupata dextra tenẽdo caput, fortiſſimus quiſq; pugna-
tor eſſe deſierat. Quod vbi tribuni militũ Gracchio nunciauerunt: neminem ſtantẽ iam vulnerari ho-
ſtem: carnificari iacentes: & in dextris militũ pro gladiis humana capita eſſe: ſignũ dari propere iuſſit:
proiicerent capita: inuaderentq; hoſtem. clarã ſatis, & inſignem virtutẽ eſſe: nec dubiã libertatẽ futurã
ſtrenuis viris. Tum redintegrata pugna eſt: & eques etiã in hoſtem emiſſus. Quibus cũ impigre Nu-
midæ concurriſſent, nec ſegnior equitum q̃ peditum pugna eſſet, iterum in dubium adducta res: cum
vtrinq; duces, Romanus Brutiũ, Lucanumq; toties à maioribus ſuis victos ſubactoſq;, Pœnus man
cipia Romana, & ex ergaſtulo militẽ verbis obtereret. Poſtremo ꝓnunciat Gracchus: eſſe nihil, quod
de libertate ſperarent: niſi eo die fuſi fugatiq; hoſtes eſſent. Ea demũ vox ita animos accendit: atq; reno
uato clamore velut alii repente facti, tanta vi ſe in hoſtem intulerunt: vt ſuſtineri vltra non poſſent.
Primo anteſignani Pœnorũ, deinde ſigna perturbata: poſtremo tota impulſa acies: inde haud dubie
terga data. ruuntq; fugientes in caſtra adeo pauidi trepidiq;: vt ne in portis quidem, aut vallo quiſquã
reſtiterit: ac propè continenti agmine Romani inſecuti, nouum deintegro prælium incluſi hoſtium
vallo ediderunt. Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtiis, ita cædes atrocior fuit. & adiuuere captiui: q
rapto inter tumultũ ferro cõglobati, & à tergo ceciderunt Pœnos: & fugam impedierunt. itaq; minus

duo millia

A duo millia hoīum ex tanto exercitu,& ea maior pars equitum cum ipſo duce effugerunt. alii oēs cęſi
aut capti.capta & ſigna duodequadraginta. Ex victoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis,
præter q̄ hominum captorum,militi cõceſſa eſt.& pecus exceptum eſt: quod intra dies triginta domi
ni cognouiſſent.Cum præda onuſti in caſtra rediſſent:quatuor millia fermè volonum militū, qui pu
gnauerāt ſegnius:nec in caſtra irruperant ſimul metu pœnæ collem haud procul caſtris ceperunt. po
ſtero die per tribunos militum inde deducti,cõcione militū aduocata à Graccho,ſuperueniunt. Vbi
cum proconſul veteres milites primū, prout cuiuſq; virtus atq; opera in ea pugna fuerat: militaribus
donis donaſſet:tunc quod ad volones attineret:omnes ait malle laudatos à ſe,dignos,indignoſq;,q̄
quenquā eo die caſtigatum eſſe.quod bonum fauſtū felixq; reipub.ipſiſq; eſſet: omnes eos liberos eſſe
iubere.Ad quā vocē cū clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet:ac nunc cõplexi inter ſe,gratulātesq;,
nūc manus ad cœlum tollentes bona omnia populo Romano,Gracchoq; ipſi precarētur:tum Grac
chus,prius q̄ omnes iure libertatis æquaſſem:inquit:neminē nota ſtrenui, aut ignaui militis notaſſe
volui.nunc exſoluta iam fide publica,ne diſcrimen omne virtutis,ignauięq; pereat: nomina eorum,
qui detrectatę pugnæ memores ſeceſſionē pauloante fecerunt referri ad me iubebo:citatoſq; ſingulos
iureiurando adigā:niſi quibus morbus cauſa erit:nõ aliter, q̄ ſtantes cibū potumq;, quoad ſtipendia
facient:capturos eſſe.Hanc mulctā ita æquo animo feretis:ſi reputabitis: nulla ignauiæ nota leuiore
vos deſignari potuiſſe. Signū deinde colligēdi vaſa dedit: militeſq; prædā portantes agenteſq; per la-
ſciuiā ac iocū ita ludibundi Beneuentum rediere:vt ab epulis celebrē feſtumq; diē actis,nõ ex acie re-
uerti viderētur. Beneuētani omnes turba effuſa cum obuiā ad portas exiſſent:cõplecti milites:gratu-
lari: vocare in hoſpitium. Apparata conuiuia oībus in propatulo ædium fuerant. ad ea inuitabant:
Gracchumq; orabāt:vt epulari permitteret militibus.Et Gracchus ita permiſit:in publico epularen-
tur omnes. Ante ſuas quibuſq; fores prolata omnia. pileati, aut lana alba velatis capitibus volones
epulati ſunt,alii accubātes,alii ſtantes:qui ſimul miniſtrabāt: veſcebanturq;. Digna res viſa:vt ſimu-
lachrum celebrati eius diei Gracchus,poſtq̄ Romā rediit:pingi iuberet in æde libertatis:quam pater
eius in Auentino ex mulctaticia pecunia faciendā curauit:dedicauitq;. Dum hæc ad Beneuentū ge
runtur:Annibal depopulatus agrū neapolitanū ad Nolā caſtra mouet.Quē vbi aduentare cõſul ſen-
ſit:Pomponio proprætore cū eo exercitu, qui ſuper Sueſſulā in caſtris erat:accito, ire obuiā hoſti pa-
rat:ne morā dimicādi faceret. Claudium Neronem cum robore equitum ſilentio noctis per auerſam
maxime ab hoſte portā emittit:circūuectumq; occulte ſubſequi ſenſim agmen hoſtiū iubet: & cū co-
B ortum prælium videret:ab tergo ſe obiicere. Id errore viarū,an exiguitate tēporis Nero exequi nõ po-
tuerit:incertum eſt.Abſente eo cum pręlium cõmiſſum eſſet:ſuperior quidem haud dubie Romanus
erat.ſed quia equites non affuere in tempore:ratio cõpoſitæ rei turbata eſt. Non auſus inſequi ceden-
tes.Marcellus,vincētibus ſuis ſignum receptui dedit. plus tamen duo millia hoſtium eo die cæſa tra-
duntur:Romanorum minus CCCC. Solis ferè occaſu Nero diem nocteṁq; nequicquam fatigatis
equis hominibuſq;,ne viſo quidē hoſte rediens adeo grauiter eſt ab cõſule increpatus: vt per eum ſte-
tiſſe diceret:quo minus accepta ad Cannas redderetur hoſti clades. Poſtero die Romanus in aciē de-
ſcendit.Pœnus tacita etiā cõfeſſione victus caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio noctis,omiſſa ſpe No-
læ potiundæ,rei nunq̄ proſpere tentatæ, Tarentum ad certiorē ſpem proditionis proficiſcitur. Nec
minore animo res Romanæ domi,q̄ militiæ gerebantur. Cenſores vacui ab operum locandorū cura
propter inopiā ærarii:ad mores hominum regendos animū aduerterunt,caſtigādaq; vitia:quæ,velut
diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt:nata bello erāt.Primū eos citauerunt:qui poſt cannen-
ſem pugnā rēpub.deſeruiſſe,Italiaq; exceſſiſſe velle dicebātur. princeps eorum L. Cæcilius Metellus:
qui quæſtor tum forte erat.iuſſo deinde eo,cæteriſq; eiuſdē noxæ reis cauſam dicere,cum purgari ne-
quiſſent:pronunciarunt:verba,orationemq; eos aduerſus rempublicā habuiſſe:quo cõiuratio deſerē-
dæ Italiæ cauſa fieret.Secundū eos citati nimis callidi exoluendi iuriſiurādi interpretes,qui captiuo-
rum ex itinere regreſſi clàm in caſtra Annibalis,ſolutum,quod iurauerāt redituros:rebantur. His,ſu-
perioribuſq; illis equi adempti:qui publicum equum habebāt:tribuq; moti,ærarii omnes facti.Neq;
ſenatu modo,aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit. nomina omnium ex iuniorum ta-
bulis excerpſerūt:qui quadriēnio nõ militaſſent:quibus neq; vacatio iuſta militiæ,neq; morbus cau-
ſa fuiſſet.& ea ſupra duo millia nominum in ærarios relata:tribuq; oēs moti.additumq; inerti cenſo-
riæ notæ triſte ſenatus conſultū:vt ii oēs,quos cenſores notaſſent: pedibus mererēt: mitterenturq; in
Siciliam ad cannenſis exercitus reliquias.cui militū generi nõ prius q̄ pulſus Italia hoſtis eſſet,finitū
ſtipendiorū tēpus erat.Cum cenſores ob inopiā ærarii ſe iam locationibus abſtinerēt ædium ſacrarū
tuendarum,curuliumq; equorū præbendorum,ac ſimiliū his rerū,cõuenere ad eos frequentes:qui ha-
ſtæ huius generis aſſueuerāt:hortariq; cenſores:vt oīa perinde agerent:locarentq;: ac ſi pecunia in æra
rio eſſet.neminē niſi bello cõfecto,pecuniam ab ærario petiturum eſſe. Conuenere deinde domini eo-
rum:quos T.Sempronius ad Beneuentum manu emiſerat: acceſſitoſq; ſe ab triūuiris menſariis eſſe
dixerunt;vt pretia ſeruorū acciperent.cæterū non anteq̄ bello confecto accepturos eſſe. Cum hæc in-

C clinatio animorũ plebis ad ſuſtinendã inopiam ærarii fieret: pecuniæ quoq; pupillares primo, deinde
viduarum cœptæ conferri: nuſq̃ eas tutius, ſanctiuſq; deponere credentibus, qui deferebant:q̃ in pu/
blica fide. inde ſiquid emptũ, paratumq; pupillis, ac viduis foret: à quæſtore perſcribebatur. Manauit
ea priuatorum benignitas ex vrbe etiã in caſtra: vt non eques, non centurio ſtipendiũ acciperent: mer/
cenariumq; increpantes vocarent, qui accepiſſet. Q. Fabius conſul ad Caſilinũ caſtra habebat: quod
duûm millium Campanorũ, & ſeptingentorum militũ Annibalis tenebatur præſidio. Præerat Sta/
tius Metius, miſſus ab Cn. Magio Atellano: qui eo anno Mediaſtuticus erat: ſeruitiaq;, & plebem pro/
miſcue armabat: vt caſtra Romana inuaderet: intento conſule ad Caſilinum oppugnandũ. Nihil eo/
rum Fabium feſellit. itaq; Nolam ad collegã mittit: altero exercitu, dum Caſilinum oppugnatur: opus
eſſe, qui Campanis opponatur. vel ipſe relicto Nolæ præſidio modico veniret. vel ſi eum Nola teneret,
& necdum ſecuræ res ab Annibale eſſent T. Gracchũ proconſulem à Beneuento accitum. Hoc nũcio
Marcellus duobus militũ millibus Nolæ in præſidio relictis, cum cætero exercitu Caſilinũ venit. ad/
uentuq; eius Campani iam mouentes ſeſe quieuerunt. ita à duobus cõſulibus Caſilinum oppugnari
cœptum. vbi cũ multa ſuccedẽtes temere mœnibus Romani milites acciperẽt vulnera: neq; ſatis in/
ceptis ſuccederet: Fabius omittendã rem paruã, ac iuxta magnis difficilem, abſcedendumq; inde cẽſe/
bat: cũ res maiores inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut nõ aggredienda, ita ſemel aggreſ/
ſis nõ dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in vtranq; partẽ fierent: tenuit ne incepto
abiretur. Vineæ inde, omniaq; alia operũ machinationumq; genera cũ admouerentur: Cãpaniq; Fa/
bium orarent: vt abire Capuã tutò liceret: paucis egreſſis, Marcellus portam, qua egrediebantur: occu
pauit: cędeſq; promiſcue omnium circa portam primo, deinde irruptiõe facta, etiã in vrbe fieri cœpta
eſt. Quinquaginta ferè primo egreſſi Campanorum cum ad Fabium confugiſſent: præſidio eius Ca/
puam peruenerunt. Caſilinum inter colloquia, cunctationemq; petentiũ fidẽ, per occaſionem captum
eſt. captiui, quiq; campanorũ, quiq; Annibalis militũ erant: Romam miſſi: atq; ibi in carcere incluſi
ſunt. oppidanorum turba per finitimos populos in cuſtodiã diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re be/
ne geſta receſſum eſt: eis Gracchus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione cõſcripta cum præfecto
ſociorũ in agros hoſtiũ prædatum miſit. eos effuſe palatos Hanno adortus, haud multo minorem, q̃ à
Beneuẽto acceperat: reddidit hoſti cladẽ: atq; in Brutios raptim, ne Gracchus aſſequeretur: cõceſſit.
Conſules, Marcellus retro, vnde venerat, Nolam redit: Fabius in Samniũ ad populandos agros, reci/
D piendaſq; armis, quæ defecerãt, vrbes proceſſit. Caudinus Samnis grauius deuaſtatus: peruſti, popu/
latiq; late agri: prædæ pecudũ, hominumq; actæ. oppida vi capta, Compulteria, Teleſia, Coſſa, Melę,
Fuſulæ, & Orbitanũ. ex Lucanis Blandæ, Apulorũ Anceæ oppugnatæ. Millia hoſtium in his vrbibus
XXV capta, aut occiſa: & recepti perfugæ CCCLXX. quos cum Romã miſiſſet conſul: virgis in
comitio cæſi omnes, ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q. Fabio intra paucos dies geſta. Marcellũ ab regen/
dis rebus valetudo aduerſa Nolę tenuit. Et à prætore Q. Fabio, cui circa Luceriã prouincia erat: Ac/
cua oppidũ per eos dies vi captum: ſtatiuaq; ad Ardoneas cõmunita. Dum hęc aliis locis ab Roma
nis geruntur: iam Tarentum peruenerat Annibal cum maxima omnium, quacunq; ierat, clade. in ta/
rentino demũ agro pacatum incedere agmen cœpit. nihil ibi violatũ: neq; vſquã via exceſſum eſt. ap/
parebatq; nõ id modeſtia militũ, aut ducis, niſi ad cõciliandos Tarentinorum animos fieri. Cæterum
cum propè iam mœnibus acceſſiſſet: nullo ad conſpectũ primi agminis, vt rebatur, motu facto, caſtra
ab vrbe fermè paſſus mille locat. Tarẽtum triduo anteq̃ Annibal ad mœnia accederet: à M. Valerio
proprætore, qui claſſi ad Brunduſium præerat: T. Valerius legatus miſſus. Is primorum iuuẽtute con
ſcripta, diſpoſitiſq; ad omnes portas, circaq; muros quà res poſtulabat, ſtationibus, die ac nocte plu/
rimũ intentus, neq; hoſtibus, neq; dubiis ſocius loci quicq̃ prębuit ad tentandũ. Sicq; diebus aliquot
fruſtra ibi abſumptis, Annibal, cum eorũ nemo, qui ad lacũ auerni adiſſent: aut ipſi venirẽt: aut nun/
cium, literaſue mitterẽt: vana promiſſa ſe temere ſecutũ cernens, caſtra inde mouit. Tum quoq; inta/
cto agro tarentino, quanquã ſimulata lenitas nondũ profuerat: tamen ſpe labefactãdæ fidei haud ab/
ſiſtens, Salapiã tendit: eoq; frumentum ex agris metapontino, atq; heracleñſi (iam media æſtas exacta
erat: & hybernis placebat locus) cõportat. Prædatũ inde Numidæ, Maurìq; per ſalentinum agrũ, pro/
ximoq; Apuliæ ſaltus dimiſſi: vnde cæterę prædæ haud multũ, equorum greges maxime abacti. è qui
bus ad quatuor millia domãda equitibus diuiſa. Romani, cum bellũ nequaquã contemnendum in
Sicilia oriretur: morſq; tyrãni duces magis impigros dediſſet Syracuſanis: q̃ cauſam, aut animos mu
taſſet: M. Marcello alteri conſulum eam prouinciã decernunt. Secundũ Hieronymi cædem primo tu/
multuatũ in Leontinis apud milites fuerat: vociferatumq; ferociter: parentandũ regi ſanguine cõiura/
torum eſſe. deinde libertatis reſtitutę dulce auditũ nomen crebro vſurpatũ, ſpes facta ex pecunia regia
largitionis militi, atq; fungẽdi potioribus ducibus, & relata tyrãni fœda ſcelera, fœdioreſq; libidines,
adeo mutauere animos: vt inſepultum iacere corpus pauloante deſiderati regis paterentur. Cũ cæteri
ex cõiuratis ad exercitum obtinendum remãſiſſent. Theodorus, & Soſis regiis equis quanto maximo
curſu poterãt, vt ignaros omniũ regios opprimerent: Syracuſas cõtendunt. cæterum præuenerat non

fama

A ſama ſolum:qua nihil in talibus rebus eſt celerius: ſed nuncius etiã ex regiis ſeruis. itaq; Andronodorus & inſulã,& arcem,& alia,quæ poterat:quæq; opportuna erãt:præſidiis firmarat. Hexapylo Theodorus, ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti, cum cruentã regiam veſtem, atq; inſigne capitis oſtentarent:tranſuecti per Thicam,ſimul ad libertatem,ſimul ad arma vocantes,in Acradinã cõuenire iubẽt. Multitudo pars procurrit in vias:pars in ædiũ veſtibulis ſtat:pars ex tectis,feneſtriſq; proſpectant:& quid rei ſit,rogitant.omnia luminibus collucent:ſtrepituq; vario complentur,armati locis patentibus cõgregantur. inermes ex Olympii Iouis templo ſpolia Gallorũ, Illyricorumq;,dono data Hieroni à populo Romano,fixaq; ab eo,detrahunt, precantes Iouem: vt volens propitius præbeat ſacra arma pro patria,pro deũ delubris,pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoq; multitudo ſtationibus per principes regionũ vrbis diſpoſitis adiũgitur. In inſula inter cætera Andronodorus præſidiis firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus,atque arcis in modum emunitus capitur ab iuuentute, quæ præſidio eius loci attributa erat. mittuntq; nuncios in Acradinã,horrea, frumẽtumq; in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus, inermiſq; in Acradinã ad curiã conuenit. ibi pro Concordiæ ara, quæ in eo ſita loco erat:ex principibus vnus nomine Polyneus concionẽ & liberam,& moderatã habuit. Seruitudinis, indignitatiſq; homines expertos aduerſos notũ malum irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades, audiſſe magis à patribus Syracuſanos: q̃ ipſos vidiſſe. Arma q̃ impigre ceperint, laudare. magis laudaturum: ſi non vtantur, niſi vltima neceſſitate coacti. in præſentia legatos ad Andronodorũ mitti,placere: qui denunciẽt: vt in poteſtate ſenatus, ac populi ſit: portæ inſulæ pateant:reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuum regnũ velit facere: eundem ſe cenſere: multo acrius ab Andronodoro,q̃ ab Hieronymo repeti libertatem. Ab hac concione legati miſſi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone manſerat publicum conſiliũ:ita poſt mortẽ eius ante eam diem nulla de re,neq; cõuocati,neq; cõſulti fuerant. Vt ventum ad Andronodorũ eſt: ipſum quidẽ mouebat & ciuiũ conſenſus,& cũ aliæ occupatæ vrbis partes,tum pars inſulæ,velut muniſſima prodita,atq; alienata: ſed euocatum eum ab legatis Demarata vxor,filia Hieronis,inflata adhuc regiis animis ac muliebri ſpiritu,admonet ſæpe vſurpatæ Dionyſii tyranni vocis:qua pedibus tractum,non inſidentẽ equo relinquere tyrannidẽ dixerit debere. facile eſſe momento quo quis velit,cedere poſſeſſione magnæ fortunæ:facere,& parare eam,difficile atq; arduũ eſſe. paululum ſumeret ſpatii ad conſultandũ ab legatis, eo vteretur ad accerſendos ex Leontinis milites.

B quibus ſi pecuniã regiã pollicitus eſſet:omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria conſilia Andronodorus neq; tota aſpernatus eſt:neq; extẽplo accepit:tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe viam,ſi in præſentia tempori ceſſiſſet. itaq; legatos renunciare iuſſit:futurũ ſe in ſenatus, ac populi poteſtate. Poſtero die luce prima patefactis inſulæ portis in forũ Acradinæ venit. ibi in aram Cõcordiæ,ex qua pridie Polyneus concionatus erat: aſcendit: orationemq; eam orſus eſt:qua primum cunctationis ſuę veniã petiuit. Se enim clauſas habuiſſe portas non ſeparantem ſuas res à publicis, ſed ſtrictis ſemel gladiis timentem,qui finis cædibus eſſet futurus: vtrum,quod ſatis libertatis foret: contenti nece tyranni eſſent: an quicunq; aut propinquitate, aut affinitate,aut aliquibus miniſteriis regiã contigiſſent:alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquã animaduertit:eos,qui liberaſſent patriã:ſeruare etiam liberatã velle: atq; vndiq; conſuli in mediũ:non dubitaſſe,quin & corpus ſuum,& cætera omnia, quæ ſuæ fidei tutelæq; eſſent:quando eum,qui mandaſſet,ſuus furor abſumpſiſſet:patriæ reſtitueret. Conuerſus deinde ad interfectores tyranni,ac nomine appellãs Theodorũ, ac Soſim, facinus,inquit, memorabile feciſtis. ſed,mihi credite,inchoata veſtra gloria nondum perfecta eſt: periculumq; ingẽs manet:niſi cõmuni concordiæ conſulitis:nec libera efferatur res. Poſt hanc orationem claues portarũ, pecuniæq; regię ante pedes eorũ poſuit. atq; illo quidem die dimiſſi ex concione læti circa omnia fana deũm ſupplicauerunt cũ cõiugibus,ac liberis. poſtero die comitia prætoribus creandis habita. creatus in primis Andronodorus: cæteri magna ex parte interfectores tyranni. duos etiam abſentes,Sopatrum,ac Deomenem fecerunt. Qui auditis iis,quæ Syracuſis acta erant:pecuniã regiã,quæ in Leontinis erat:Syracuſas deuectam quæſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. & ea quæ in inſula erat,& Acradina:tradita eſt. muriq; ea pars,quæ ab cætera vrbe nimis firmo munimento interſepiebat inſulam:conſenſu omnium deiecta eſt. ſecutæ & cæteræ res hanc inclinationem animorum ad libertatẽ.

Hippocrates,atq; Epicides audita morte tyranni,quam Hippocrates etiam nuncio interfecto celare voluerat: deſerti à militibus,quia id tutiſſimũ ex præſentibus videbatur: Syracuſas redire. vbi ne ſuſpecti obſeruarentur,tanq̃ nouandi res aliquã occaſionem quærentes:prætores primum, dein per eos ſenatum adeunt. Ab Annibale ſe miſſos prædicant ad Hieronymum, tanquam amicum, ac ſocium, paruiſſe imperio eius:cuius imperator ſuus voluerit. velle ad Annibalem redire. cæterũ cum iter tutum non ſit, vagantibus paſſim per totam Siciliam Romanis,armis: petere vt præſidii dent aliquid: quo Locros in Italiã perducantur. gratiam magnam eos parua opera apud Annibalem inituros. Facile res impetrata. abire enim duces regios,cũ peritos militiæ,tum egentes eoſdem atque audaces cupiebant. ſed quod volebant:non quàm maturato opus erat, nauiter expediebãt. Interim iuuenes mi-

C litares,& aſſueti militibus,nunc apud eos ipſos,nunc apud transfugas, quorum maxima pars ex nauualibus ſociis Romanorum erat: nunc etiam apud infimæ plebis homines crimina ferebant in ſenatum,optimatesq́. moliri clàm eos atq; ſtruere: vt *Syracuſæ* per ſpeciem recõciliandæ ſocietatis in ditione Romanorũ ſint,dein factio,& pauci authores fœderis renouati dominẽtur. His audiendis, credendisq́; opportuna multitudo maior indies *Syracuſas* confluebat: nec Hippocrati, & Epicidi ſolum ſpem nouandarum rerũ,ſed Andronodoro etiam præbebat.Qui feſſus tandẽ vxoris vocibus monentis,nunc illud eſſe tempus occupandi res:dum turbata omnia noua atq; incognita libertate eſſent: dũ regiis ſtipendiis paſtus obuerſaretur miles:dum ab Annibale miſſi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incepta : cum Themiſtio,cui Gelonis filia nupta erat:rem conſociatam paucos poſt dies Ariſtoni cuidam tragico actori,cui & alia arcana cõmittere aſſuerat:incaute aperit. Huic & genus, & fortuna honeſta erant:nec ars,quia nihil tale apud Græcos pudori eſt:ea deformabat.itaq; fidem potiorem ratus,quá patriæ debebat,indicium ad prætores defert. Qui vbi rem haud vanam eſſe certis indiciis compererunt:conſultis ſenioribus, & authoritate eorũ præſidio ad fores póſito , ingreſſos curiã Themiſtiũ,atq; Andronodorũ interfecerunt.& cũ tumultus ab re in ſpeciem atrociore cauſam aliis ignorantibus ortus eſſet:ſilentio tandẽ facto,indicem in curiã introduxerunt.Qui cum ordine omnia edocuiſſet:& principiũ coniuratiõis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptiis,quibus Themiſtho iuncta eſſet:Afrorum,Hiſpanorumq́; auxiliares inſtructos ad cædẽ prætorũ,principumq́; aliorũ: bonaq́; eorum prædæ futura interfectoribus pronunciatum: iam mercenariorum manum aſſuetam imperiis Andronodori paratã fuiſſe ad inſulam rurſus occupandã: ſingula deinde, quæ,per quosq; agerentur: totamq́; viris,armisq́; inſtructã coniurationem ante oculos poſuiſſet:ſenatui quidem tam iure cæſi, q̃ Hieronymus,videbantur.Ante curiam variæ,atq; incertæ rerum multitudinis clamor erat. quam ferociter minitantem in veſtibulo curiæ corpora coniuratorum eo metu compreſſerunt:vt ſilentes integram plebem in concionẽ ſequerentur.Sopatro mãdatum ab Senatu , & ab collegis, vt verba faceret. Is(tanquam reos agebat)ab ante acta vita orſus,quæcũq; poſt Hieronis mortem ſceleſte, atq; impie facta eſſent:Andronodorum,ac Themiſtiũ arguit feciſſe.Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum,ac vixdum pubeſcentem facere potuiſſe! tutores , ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe.itaq; aut ante Hieronymũ,aut certe cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti deſtinatosq́; alia noua ſcelera poſt mortem tyranni molitos.palàm primo: cum clauſis Andro-

D nodorus inſulæ portis hæreditate regni creuerit:quæq́; procurator tenuerat : pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis,qui in inſula erant: circunſeſſus ab vniuerſa ciuitate , quæ Acradinam tenuerit:nequicquam palàm atque aperte petitum regnum ,clàm & dolo affectare conatus ſit. & ne beneficio quidem,atque honore potuerit vinci:cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet prætor.ſed animos eis regios regias coniuges feciſſe:alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas.Sub hanc vocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur : nullam earum viuere debere: nec quenquam ſupereſſe tyrãnorum ſtirpis.Hæc natura multitudinis eſt.aut ſeruit humiliter : aut ſuperbe dominatur.libertatem,quæ media eſt:nec ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri:qui auidos,atq; intemperantes plebeiorum animos ad ſanguinem, & cædes irritent.ſicut tum extemplo prætores rogationẽ promulgarunt: acceptaq́; penè prius, q̃ promulgata eſſet: vt omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq́; à prætoribus Demaratam Hieronis , & Harmoniá Gelonis filiam,coniuges Andronodori & Themiſtii,interfecerũt. Heraclia erat filia Hieronis, vxor Soſippi:qui legatus ab Hieronymo ad regem Ptolemæum miſſus,voluntariũ conſciuerat exiliũ. Ea cum ad ſe quoq; venire præſciſſet:in ſacrarium ad penates confugit cum duabus filiabus virginibus,reſolutis crinibus, miſerabiliq́; alio habitu: & ad ea addidit preces: nunc per memoriam Hieronis patris,Gelonisq́; fratris:ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerent. nihil ſe ex regno illius,præter exilium viri,habere.neq; fortunam ſuam eandem viuo Hieronymo fuiſſe, quam ſororis: neq; interfecto eo cauſam eandem eſſe.Quid quòd,ſi Andronodoro cõſilia proceſſiſſent:illa cum viro fuerit regnatura!ſibi cum cæteris ſeruiendum!Siquis Soſippo nunciet:interfectum Hieronymum ,ac liberatas *Syracuſas* cui dubiũ eſſe,quin extemplo conſcenſurus ſit nauim , atq; in patriam rediturus! Quantũ ſpes hominum fallit.in liberata patria coniugẽ eius,ac liberos de vita dimicare!quid obſtátes libertati,aut legibus!quod ab ſe cuiq̃ periculũ,à ſola,ac propè vidua,& puellis in orbitate degentibus eſſe!Atenim periculi quidem nihil ab ſe timeri:inuiſam tantum regiam ſtirpem eſſe. Ablegarẽt ergo procul ab *Syracuſis*,Siciliaq́;:& aſportari Alexandriam iuberent ad virum vxorẽ, ad patrẽ filias. Auerſis auribus,animisq́;,caſſe ne tẽpus tereretur,(ferrum enim quoſdã expedientes cernebat)tum omiſſis pro ſe precibus,puellis vt ſaltem parcerent,orare inſtitit:à qua ętate etiam hoſtes irati abſtinerent.ne tyrannos vlciſcendo,quæ odiſſent ſcelera,ipſi imitarentur. Inter hæc abſtractã à penetralibus iugulant.in virgines deinde reſperſas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente ſimul luctu,metuq́;,velut captæ furore occurſu ſe ex ſacrario proripuerũt:vt,ſi effugiũ patuiſſet in publicũ: ípleturæ vrbẽ tumultu fuerĩt.tũ quoq; haud magno ædiũ ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro

ties integro

A ties integro corpora euaſerunt: tenentibusq́; , cum tot ac tam validæ eluctandæ manus eſſent: ſeſe eripuerunt. tandem vulneribus confectæ, cum oïa repleſſent ſanguine, exanimes corruerunt. cædemq́; per ſe miſerabilē, miſerabiliorē caſus fecit: quòd paulo poſt nuncius venit, mutatis repente ad miſericordiam animis, ne interficerētur. Ira deinde ex miſericordia orta: quòd adeo feſtinatū ad ſuppliciū: neq; locus pœnitēdi, aut regreſſus ab ira relictus eſſet. itaq; fremere multitudo: & in locū Andronodori, ac Themiſtii (nā ambo prætores fuerāt) comitia poſcere: quæ nequaq̄ ex ſentētia prætorū futura eſſent. Statutus eſt comitiis dies: quo nec opinantibus oïbus, vnus ex vltima turba Epicidem nominauit: tum inde alius Hippocratē. crebriores deinde eæ voces, & cum haud dubio aſſenſu multitudinis eſſe. Et erat confuſa concio, non populari modo, ſed militari quoq; turba magna ex parte etiam perfugis, qui oïa nouare cupiebant: permiſtis. Prætores diſſimulare primo: & trahendam rem eſſe. poſtremo victi conſenſu, & ſeditionem metuentes, pronunciant eos prætores. Nec illi primo ſtatim creati nudare quid vellent: quanq̄ ægre ferebant, & de induciis dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium: & impetratis eis alios, qui de fœdere antiquo renouando agerent: miſſos. Ad Murgantiam tum claſſem nauium centū Romanus habebat: quò euaderent motus ex cędibus tyrannorū orti Syracuſis, quóue eos ageret noua atque inſolita libertas, opperiens. Per eoſdem dies cum ad Marcellum venientem in Siciliam legati Syracuſani, miſſi ab Appio eſſent: auditis conditionibus pacis Marcellus poſſe rē conuenire ratus, & ipſe legatos Syracuſas, qui corā m cum prætoribus de renouando fœdere agerent: miſit. Et iam ibi nequaq̄ eadem quies, ac tranquillitas erat. poſtquam punicam claſſem acceſſiſſe Pachynum allatum eſt: dempto timore Hippocrates, & Epicides nunc apud mercenarios milites, nūc apud transfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur. At vero Appius naues ad oſtium portus, quid aliæ partis hoïbus animi accederet opperiens, in ſtatione habere cœpit. Ingens in ſpeciē criminibus vanis acceſſerat fides. ac primo etiā tumultuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos: ſi in terrā egrederentur. In hac turbatione rerum in concionem vocari placuit. vbi cum alii aliò tenderēt, nec procul à ſeditione res eſſet: Apollonides principum vnus orationem ſalutarem, vt in tali tempore habuit.

Nec ſpem ſalutis, nec perniciem propiorem vnquā ciuitati vlli fuiſſe. ſi enim vno animo oēs vel ad Romanos, vel ad Carthaginenſes inclinent: nullius ciuitatis ſtatum fortunatiorem, gratiorem'ue fore. ſi alia aliò trahat res: non inter Pœnos, Romanosq́; bellū atrocius fore: q̄ inter ipſos Syracuſanos: cum intra eoſdē muros pars vna quæq; ſuos exercitus, ſua arma, ſuos habitatura ſit duces. itaq; vt idē omnes ſentiant: ſumma vi agendum eſſe. vtra ſocietas ſit vtilior: longe minoris adeo rē momenti B conſultatione eſſe. ſed tamen Hieronis potius q̄ Hieronymi authoritatem ſequendam in ſociis legendis: vel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam nunc incognitæ, quondam infideli præferēdā. Eſſe etiam momenti aliquid ad conſilium, quòd Carthaginenſibus ita pax negari poſſit, vt non vtiq; in pręſentia bellū cum eis geratur: cum Romanis extemplo aut pacē, aut bellum habendū. Quo minus cupiditatis, ac ſtudii viſa eſt oratio habere: eo plus authoritatis habuit. Adiectū eſt prætoribus, ac delectis ſenatorum militare etiam conſiliū, iuſſi & duces ordinū præfectiq́; auxiliorum ſimul conſulere. Cū ſæpe acta res eſſet modus certaminibus: poſtremo quia belli cū Romanis gerendi ratio nulla apparebat: pacem fieri placuit: mittiq́; cum eis legatos ad rem confirmandā. Dies haud ita multi intercoeſſerāt: cum ex Leontinis legati præſidium finibus ſuis orantes venerunt. Legatio peropportuna viſa ad multitudinem inconditam ac tumultuoſam exonerandam, ducesq́; eius ablegandos. Hippocrates prętor ducere eò transfugas iuſſus. ſecuti multi ex auxiliis mercenariis quatuor millia armatorum effecerunt. Et mittentibus, & miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis, quod iandiu cupiebant: nouandi res occaſio data eſt: & hi ſentinam quandam vrbis rati exhauſtam, lætabantur. cæterū leuauerunt modo in præſentia velut corpus ægrum: quo mox in grauiorem morbum recideret. Hippocrates enim finitima prouinciæ Romanæ primo furtiuis excurſionibus vaſtare cœpit: deinde cū ad tuendos ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet: omnibus copiis impetum in oppoſitam ſtationem cum cæde multorum fecit. Quæ cum eſſent nunciata Marcello: legatos extemplo Syracuſas miſit: qui pacis fidem ruptam eſſe dicerent: nec belli defuturam vnquā cauſam: niſi Hippocrates, atq; Epicides non ab Syracuſis modo, ſed tota procul Sicilia ablegarentur. Epicides ne aut reus criminis abſentis fratris præſens eſſet: aut deeſſet pro parte ſua concitādo bello: profectus & ipſe in Leontinos: quia ſatis eos aduerſus populum Romanum concitatos cernebat: auertere etiā ab Syracuſis cœpit. Nam ita eos pacem pepigiſſe cum Romanis: vt quicunq; populi ſub regibus fuiſſent: & ſuæ ditionis eſſent, nec iam libertate contentos eſſe: niſi etiam regnent: ac dominentur. Renunciandum igitur eis eſſe: Leontinos quoq; æquum cenſere liberos eſſe: vel quòd in ſolo vrbis ſuæ tyrannus occiderit: vel quòd ibi primum conclamatum ad libertatē: relictisq́; regiis ducibus Syracuſas ſit concurſum. Itaq; aut eximendum id de fœdere eſſe: aut legem eam fœderis non accipiendam. Facile multitudini perſuaſum. legatisq́; Syracuſanorum & de cæde ſtationis Romanæ querentibus, & Hippocratem atque Epicidem abire, ſeu Locros, ſeu quò alid mallent: dummodo Sicilia cederent: iubentibus ferociter reſponſum eſt. Neque mandaſſe ſeſe Syracuſanis: vt pacem pro ſe cum Romanis facerent: neque

C teneri alienis fœderibus. Hæc ad Romanos Syracuſani detulerunt, abnuentes Leontinos in ſua pote-
ſtate eſſe. itaq; integro ſecum fœdere bellum Romanos cum iis geſturos. neq; ſeſe defuturos ei bello:
ita, vt in poteſtatem redacti ſuæ rurſus ditionis eſſent: ſicut pax conueniſſet. Marcellus cũ omni exer-
citu profectus in Leontinos, Appio quoq; accito, vt altera parte aggrederetur: tanto ardore militum
eſt vſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis: vt primo impetu vrbem expugnarent.
Hippocrates, atq; Epicides poſteaquam capi muros, refringiq; portas viderunt: in arcẽ ſeſe cum pau-
cis recepere. inde clam nocte Herbeſum perfugiunt. Syracuſanis octo millium armatorũ agmine p-
fectis domo ad Milam flumen nuncius occurrit: captam vrbẽ eſſe: cætera falſa miſta veris ferens: cædẽ
promiſcuam militum, atq; oppidanorũ factam: nec quenq̃ puberẽ arbitrari ſupereſſe: direptam vrbẽ:
bona locupletum donata. Ad nuncium tam atrocem cõſtitit agmen: concitatiſq; oĩbus, duces (erant
autem Soſis, ac Dinomenes) quid agerent cõſultabãt. Erroris ſpeciem haud vanã mendacio præbue-
rant verberati, ac ſecuri percuſſi transfugæ ad duo millia hoĩum. Cæterum Leontinorum, militumq;
aliorũ nemo poſt captam vrbem violatus fuerat: ſuaq; oĩa eis, niſi quæ primus tumultus captæ vrbis
abſumpſerat: reſtituebantur. Nec vt Leontinos irent, pditos ad cædem cõmilitones quærentes, ppelli
potuere: nec vt eodẽ loco certiorem nuncium expectarent. Cum ad defectionẽ inclinatos animo scer-
nerent prætores: ſed eum motũ haud diuturnũ fore: ſi duces amentiæ ſublati eſſent: exercitum ducunt
Megaram. ipſi cũ paucis equitibus Herbeſum proficiſcuntur: ſpe territis oĩbus per proditionẽ vrbis
potiundæ. quod vbi fruſtra eis fuit inceptum: vi agendũ rati, poſtero die Megaris caſtra mouent: vt
Herbeſum oĩbus copiis oppugnarent. Hippocrates, & Epicides non tam tutũ prima ſpecie, q̃ vnum
ſpe vndiq; abſciſſa cõſilium eſſe rati, vt ſe militibus permitterent, & aſſuetis magna ex parte ſibi, & tũ
fama cædis cõmilitonum accenſis: obuiam agmini procedunt. Prima forte ſigna ſexcentorũ Creten-
ſium erant: qui apud Hieronymum meruerant ſub eis: & Annibalis beneficium habebant, capti ad
Thraſimenũ inter Romana auxilia, dimiſſiq;. quos vbi ex ſignis armorumq; habitu cognouere Hip-
pocrates, atq; Epicides: ramos oleæ, ac velamenta alia ſupplicum porrigẽtes orare: vt reciperent ſeſe:
receptoſq; tutarentur: neu proderent Syracuſanis: à quibus mox ipſi trucidãdi populo Romano de-
derentur. Enimuero conclamant: bonum vt animũ haberent: omnẽ ſe cum illis fortunam ſubituros.
Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant: tenebaturq; agmen: nec dum quæ moræ cauſa foret, perue-
nerat ad duces. Poſtq̃ Hippocratem, atq; Epicidem adeſſe peruaſit rumor: fremitusq; toto agmine erat
D haud dubie approbantium aduentum eorum: extemplo prætores citatis equis ad prima ſigna perre-
xerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ferendi cum hoſte! iniuſſuq;
prætorum miſcendi eos agmini ſuo! comprehendi, vinciriq; catenis iuſſerunt Hippocratem. Ad quã
vocem tantus extemplo primum à Cretenſibus clamor eſt ortus: deinde exceptus ab aliis: vt facile, ſi
vltra tenderent: appareret eis timẽdum eſſe. Soliciti, incertiq; rerum ſuarum Megaram, vnde profecti
erant: referri ſigna iubent: numeroſq; de ſtatu præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq; Hippocra-
tes addit, inclinatis ad omnem ſuſpicionẽ animis: & Cretenſiũ quibuſdã ad itinera inſidenda miſſis,
velut interceptas literas, quas ipſe cõpoſuerat: recitat. Prætores Syracuſani Marcello ſuo S. Secun-
dum ſalutem, vt aſſolet, ſcriptũ erat. Recte eũ, atq; ordine feciſſe: quod in Leontinis nulli pepercíſſet.
Sed omnium mercenariorum militum eãdem eſſe cauſam, nec vnquam Syracuſas quieturas: donec
quicq̃ externorum auxiliorũ aut in vrbe, aut in exercitu ſuo eſſet. itaq; daret operam: vt eos, qui cum
ſuis prætoribus caſtra ad Megaram haberent: in ſuam poteſtatem redigeret, ac ſupplicio eorũ libera-
ret tandem Syracuſas. Hæc cum recitata eſſent: tanto clamore ad arma diſcurſum eſt: vt prætores
inter tumultum pauidi abequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorum ſeditio compreſſa eſt: im-
petusq; in Syracuſanos milites fiebat. nec ab vllo temperatum foret: ni Epicides, atq; Hippocrates iræ
multitudinis obuiam iſſent: nõ à miſericordia, aut humano conſilio: ſed ne ſpem reditus præciderent
ſibi: & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul obſides: tum cognatos quoq; eorum, atq; amicos
tanto merito primum, dein pignore ſibi conciliarent. expertiq; q̃ vana, aut leui aura mobile vulgus
eſſet, militem nacti ex eo numero, qui in Leontinis circũſeſſi erant: ſubornant: vt Syracuſas perferret
nuncium conuenientem eis: quæ ad Mylam falſò nunciata erant: authoremq; ſe exhibendo, ac velut
viſa, quæ dubia erant, narrando, concitaret iras hoĩum. Huic non apud vulgum modo fides fuit: ſed
ſenatũ quoq; in curiam introductus mouit: vt vani quidam hoĩes palàm ferrent: perbene detectam in
Leontinis eſſe auaritiã, & crudelitatem Romanorũ. eadem, ſi intraſſent Syracuſas: aut fœdiora etiam,
quo maius ibi auaritiæ præmium eſſet: facturos fuiſſe. Itaq; claudendas cuncti portas, & cuſtodiẽn-
dam vrbem cenſere. ſed non ab eiſdem oẽs timere: nec eoſdẽ odiſſe. ad militares penè omnes, partemq;
magnam plebis inuiſum eſſe nomen Romanum. prætores, optimatumq; pauci quanq̃ inflati vano
nuncio erant: tñ ad propius, præſentiusq; malum cautiores eſſe. Et iam ad Hexapylum erant Hippo-
crates, atque Epicides: ferebanturq; colloquia per propinquos popularium, qui in exercitu erant: vt
portas aperirent: ſinerentq; cõmunẽ patriã defendi ab impetu Romanorũ. Iam vnis foribus Hexapyli
apertis cœpti erant recipi: cũ prætores interuenerunt. & primo imperio minisq;, deinde authoritate

deterrendo,

A deterrendo,poſtremo,vt omnia vana erant:obliti maieſtatis precibus agebant, ne proderent patriam
tyranni ante ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ adeo omnium aures concitatæ
multitudinis erant:quod non minore intus vi, q̃ foris portæ effringerentur. effractisq; omnibus tuto
in Hexapylo agmen receptum eſt. Prætores in Acradinam cum iuuentute popularium confugiunt.
mercenarii milites perfugæq;,& quicquid regiorum militum Syracuſis erat,agmen hoſtium augent.
Ita Acradina quoq; primo impetu capitur:prætoresq́;,niſi qui inter tumultum effugerunt: oẽs inter
ficiuntur.nox cædibus finem fecit.Poſtero die ſerui ad pileum vocati: & carcere vincti emiſſi. cõfuſaq;
omnis multitudo Hippocratem,atq; Epicidem creant prætores.Syracuſæq́;,cum breue tempus liber/
tas affulſiſſet:in antiquam ſeruitutem reciderunt. Hæc nunciata cum eſſent Romanis: ex Leontinis
mota ſunt extemplo caſtra ad Syracuſas. Et ab Appio legati per portum miſſi forte in quinquereme
erant.præmiſſa quadriremis cũ intraſſet fauces portus:capitur.legati ægre effugerunt. Et iam nõ mo/
do pacis,ſed ne belli quidem iura relicta erant:cum Romanus exercitus ad Olympium(Iouis id tem
plum eſt)mille & quingẽtis paſſibus ab vrbe caſtra poſuit. Inde quoq; legatos præmitti placuit. qui/
bus,ne intrarent vrbem:extra portam Hippocrates,atq; Epicides obuiam cum ſuis proceſſerunt. Ro/
manus orator nõ bellum ſe Syracuſanis,ſed opẽ auxiliumq; afferre ait:& iis, qui ex media cæde elapſi
perfugerint ad ſe:& eis,qui metu oppreſſi fœdiorem non exilio ſolum,ſed etiam morte ſeruitutem pa/
tiantur. Nec cædem nefandam ſociorũ inultam Romanos paſſuros. Itaq; ſi eis, qui ad ſe perfugerunt:
tutus in patriam reditus pateret:ac cædis authores dedantur:& libertas,legesq́; Syracuſanis reſtituan
tur:nihil armis opus eſſe.ſi ea non fiant:quicũq; in mora ſit,bello perſecuturos. Ad ea Epicides,ſi qua
ad ſe mandata haberent: reſponſum eis,ait,ſe daturos fuiſſe. cum in eorum,ad quos venerint: manu/
res Syracuſana eſſet:tum reuerterentur. Si bello laceſſant:ipſa re intellecturos: nequaq̃ idem eſſe Syra/
cuſas,ac Leontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra,mariq; ſimul cœptę oppu
gnari Syracuſæ:terra ab Hexapylo:mari ab Acradina:cuius murus fluctu alluitur. & quia ſicut Leon/
tinos terrore,ac primo impetu ceperant:non diffidebant,vaſtam diſiectamq́; ſpatio vrbem parte ali/
qua ſe inuaſuros:omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt. Et habuiſſet tan/
to impetu cœpta res fortunam:niſi vnus homo Syracuſis ea tempeſtate fuiſſet. Archimedes is erat,
vnicus ſpectator cœli ſyderumq́;:mirabilior tamen inuentor,ac machinator bellicorum tormentorũ,
operumq;:quibus ea,quæ hoſtes ingenti mole agerent: ipſe perleui momento ludificaretur. Murum
per inæquales ductum colles,pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis valli/
B bus adiri poſſent:vt cuiq; aptum viſum eſt loco:ita omni genere tormentorũ inſtruxit. Acradinæ mu
rum,qui,vt ante dictum eſt,mari alluitur:ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris na/
uibus ſagittarii,funditoresq́;,& velites etiam,quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt:
vix quenq̃ ſine vulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi,quia ſpatio miſſilibus opus eſt:procul mu
ro tenebant naues.iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes,demptis interioribus remis,vt latus lateri ap/
plicaretur:cum exteriore ordine remorum velut naues agerentur: turres contabulatas, machinamen/
taq́; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem apparatũ Archimedes variæ magni/
tudinis tormenta in muris diſpoſuit.in eas quę procul erant naues ſaxa ingenti pondere emittebat.
propiores leuioribus,eoq; magis crebris petebat telis. poſtremo vt ſui vulnere intacti tela in hoſtem
ingererent:murum ab imo ad ſummum crebris cubitalibus ferè cauis aperuit.per quæ caua pars ſa/
gittis,pars ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidẽ ſubibant naues:
quo interiores ictibus tormentorum eſſent:in eas tollendas deſuper murum eminentem ferrea manus
firmæ catenæ illigata,cum iniecta proræ eſſet:grauiq́; libramento plumbi recelleret ad ſolum: ſuſpen/
ſa prora,nauim in puppim ſtatuebat.dein remiſſa ſubito,velut ex muro cadentem nauim cum ingen
ti trepidatione nautarum ita vndæ affligebant:vt etiam ſi recta recideret:aliquãtum aquæ acciperet.
Ita maritima oppugnatio eſt eluſa.omnisq́; vis eſt auerſa: vt totis viribus terra aggrederentur. ſed ea
quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat,Hieronis impenſis curaq́; per multos
annos, Archimedis vnica arte.natura etiam adiuuabat loci:quod ſaxum, cui impoſita muri funda/
menta ſunt:magna ex parte ita procliue eſt:vt non ſolum miſſa tormento, ſed etiam quæ pondere ſuo
prouoluta eſſent:grauiter in hoſtem inciderent.eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditum,inſtabi/
lemq́; ingreſſum præbebat. Ita conſilio habito,cum omnis conatus ludibrio eſſet:abſiſtere oppugna/
tione,atque obſidendo tantum arcere terra mariq; commeatibus hoſtem placuit. Interim Marcellus
cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas vrbes profectus:quę in motu rerum ad Carthaginen/
ſes defecerant: Pelorum,atq; Herbeſum dedentibus ipſis recepit. Megaram vi captam diruit,ac diri/
puit,ad reliquorum, ac maxime Syracuſanorum terrorem. Per idem ferè tempus & Himilco, qui
ad Pachyni promontorium claſſem diu tenuerat: ad Heracleam, quam vocant Minoam: quinq; &
viginti millia peditum, tria equitum, XII elephantos expoſuit. Nequaquam cum tantis copiis
ante tenuerat ad Pachynum claſſem. ſed poſtquam ab Hippocrate occupatæ Syracuſæ erant: pro/
fectus Carthaginem, accitusq́; ibi & ab legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui veniſſe tem/

C pus aiebat Siciliæ per ſummum decus repetendæ, & ipſe haud vanus præſens monitor facile perpu-
lerat: vt quantæ maxime poſſent, peditum equitumq; copiæ in Siciliam traiicerētur. Adueniens He-
racleam intra paucos dies, inde Agrigentum recipit. aliarumq; ciuitatum, quæ partis Carthaginen-
ſium erant: adeo accenſæ ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos: vt poſtremo etiam qui obſideban-
tur Syracuſis: animos ſuſtulerint. & parte copiarum ſatis defendi vrbem poſſe rati, ita inter ſe munera
belli partiti ſunt: vt Epicides præeſſet cuſtodiæ vrbis: Hippocrates Himilconi coniunctus bellum ad-
uerſus conſulem Romanum gereret. Cum decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per
intermiſſa cuſtodiis loca profectus, caſtra circa Accillas vrbem ponebat. Munientibus ſuperuenit
Marcellus: ab Agrigento iam occupato, cum fruſtra eò præuenire hoſtem feſtinans tetendiſſet: rediēs
nihil minus ratus, q̄ illo tempore, ac loco ſyracuſanum ſibi, exercitum obuiam fore. ſed tamen metu
Himilconis, Pœnorumq;, vt quibus nequaq̄ eis copus, quas habebat: par eſſet: q̄ poterat maxime in-
tentus, atq; agmine ad oēs caſus compoſito ibat. Forte ea cura, quæ erat aduerſus Pœnos præparata:
aduerſus Siculos vſui fuit. Caſtris ponendis incōpoſitos, ac diſperſos nactus eos, & pleroſq; inermes,
quod peditum fuit, circūuenit. eques leui certamine inito, cū Hippocrates Acras perfugit. Ea pugna
deficientes ab Romanis cum cohibuiſſet Siculos: Marcellus Syracuſas redit. & poſt paucos dies Hi-
milco adiuncto Hippocrate ad flumen Anatim, octo ferme' inde millia caſtra poſuit. Sub idem fere'
tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginēſium cum Bomilcare claſſis præfecto in
magnum portum Syracuſas ex alto decurrēre: & Romana item claſſis, XXX quinqueremes legio-
nem primam Panormi expoſuere. verſumq; ab Italia bellū. adeo vterq; populus in Siciliam intentus
fuiſſe videri poterat. Legionem Romanam, quæ expoſita Panormi erat: venientem Syracuſas prædæ
haud dubiæ ſibi futurā Himilco ratus, via decipitur. mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio
maritimis locis claſſe proſequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte copiarum obuiam
progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morari ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens na-
uibus ſuis, duplici facile numero claſſe aduentātibus Romanis, ſimul inutili mora cernēs nihil aliud
ab ſuis, q̄ inopia aggrauari ſocios, velis in altum datis in Africam tranſmiſit. & Himilco ſecutus ne-
quicq̄ Marcellū Syracuſas, ſiqua, prius q̄ maioribus copiis iungeretur: occaſio pugnandi eſſet: poſtq̄
ea nulla contigerat: tutumq; ad Syracuſas & munimento, & viribus hoſtem cernebat: ne fruſtra aſſi-
dendo, ſpectandoq; obſidionem ſociorum tempus tereret: caſtra inde mouit: vt quocunq; vocaſſet de-
fectionis ab Romanis ſpes: admoueret exercitū: ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos. Mur-
D gantiam primum, prodito ab ipſis præſidio Romano, recepit: vbi frumenti magna vis, cōmeatusq;
omnis generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionem erecti ſunt & aliarum ciuitatum ani-
mi: præſidiaq; Romana aut pellebātur arcibus: aut' prodita per fraudem, opprimebātur. Ænna in ex-
celſo loco ac prærupto vndiq; ſita, cum loco inexpugnabilis erat: tum præſidium in arce validū, præ-
fectumq; præſidii haud ſane' opportunum inſidiātibus habebat. L. Pinarius erat, vir acer, & qui plus
in eo, ne poſſet decipi: q̄ in fide Siculorum reponeret. & tum intenderant eum ad cauendum omni cu-
ra tot auditæ proditiōes, defectioneſq; vrbium, & clades præſidiorum. itaq; nocte, dieq; iuxta parata,
inſtructaq; omnia cuſtodiis, ac vigiliis erant: nec ab armis, aut loco ſuo miles abſcedebat. Quod vbi
Ænnenſium principes iam pacti cum Himilcone de proditione præſidii, animaduerterunt: nulli oc-
caſioni fraudis Romanorum patere, aperte ac propalàm placuerat agendum. Vrbem, arcemq; ſuę po-
teſtatis aiunt debere eſſe: ſi liberi in ſocietatem, non ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis, itaque
claues portarū reddi ſibi æquum cēſent, bonis ſociis fidem maximum vinculum eſſe. & ita ſibi popu-
lum Romanum, ſenatumq; gratias habiturum: ſi volentes, ac nō coacti manſiſſent in amicitia. Ad ea
Romanus, ſe in præſidio impoſitū eſſe, dicere, ab imperatore ſuo: clauesq; portarū, & cuſtodiam arcis
ab eo accepiſſe, quæ nec ſuo, nec Ænnenſium arbitrio haberet: ſed eius, qui cōmiſiſſet. præſidio dece-
dere, apud Romanos capitale eſſe: & nec liberorum etiam ſuorum cauſa, parentes, ſanxiſſe. conſulem
Marcellum haud procul eſſe. ad eum mitterēt legatos: cuius iuris, atq; arbitrii eſſet. Se vero negare illi
miſſuros: teſtariq; ſi verbis nihil agerent: vindictam aliquā libertatis, ſuæ quæſituros. Tum Pinarius
ait illis: ſi ad conſulem grauarentur mittere: ſibi ſaltem darent populi concilium: vt ſciretur: vtrū pau-
corum ea denunciata, an vniuerſæ ciuitatis eſſent. Conſenſu in poſterum diem cōcio edicitur. Poſtq̄
ab eo colloquio in arcem ſeſe recepit: conuocatis militibus, Credo ego vos audiſſe milites, inquit:
quemadmodum præſidia Romana ab Siculis circūuenta, & oppreſſa ſint per hos dies. eam vos frau-
dem deūm primo benignitate, dein veſtra ipſi virtute, dies noctesq; præſtando ac peruigilando in ar-
mis, vitaſtis, vtinam reliquum tempus nec patiendo infanda, nec faciendo, traduci poſſit. Hæc occul-
ta fraude cautio eſt: qua, qa adhuc minus cuiq̄ ſucceſſit: aperte ac propalàm claues portarū repoſcūt,
quas ſimul tradiderimus: Carthaginenſiū extēplo Ænna erit: fœdiusq; hic trucidabimur: q̄ Murgan-
tiæ præſidium interfectum eſt. Noctem vnam ægre ad conſultandum ſumpſi: qua vos certiores peri-
culi inſtantis facerem. Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandum me, concitandumq; in
vos populum. itaque craſtino die aut veſtro, aut Ænnenſium ſanguine Ænna inundabitur. nec præ-
occupati

A occupati peculii, nec occupantes periculi quicq̃ habebitis, qui prior ſtrinxerit ferrum: eius victoria erit. Intenti ergo omnes, armatiq; ſignum expectabitis. ego in concione ero: & tempus quoad omnia inſtructa ſint: loquendo, altercandoq; traham. cum toga ſignum dedero: tum mihi vndiq; clamore ſublato turbam inuadite: ac ſternite oĩa ferro: & cauete ne quisq̃ ex iis ſuperſit: à quibus aut vis, aut fraus timeri poſſit. Vos Ceres mater, ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni, inferniq; dii: qui hanc vrbẽ, hos ſacratos lacus, lucosq; colitis: vt ita nobis volentes propitii adſitis: ſi vitandæ, non ferendæ fraudis cauſa hoc conſilii capimus. Pluribus vos milites hortarer, ſi cum armatis dimicatio futura eſſet. Inermes, incautos ad ſacietatem trucidabitis. Et conſulis caſtra in propinquo ſunt: nequid ab Himilcone. & Carthaginenſibus timeri poſſit. Ab hac adhortatione dimiſſi corpora curant. Poſtero die al i aliis locis ad obſidenda itinera, claudendosq; oppidanis exitus, pars maxima ſup theatrũ, circaq;, aſſueti & ante ſpectaculis concionum conſiſtunt. Productus ad populum à magiſtratibus præfectus Romanus, cum conſulis de ea re ius ac poteſtatem eſſe, non ſuam, & pleraq; eadem, quæ pridie, prius dixiſſet: primo ſenſim, ac plures reddere claues: dein iam vna voce id omnes iuberent: cunctantiq;, ac differenti ferociter minitarentur: nec viderentur vltra vim vltimam dilaturi: tũ præfectus toga ſignũ, vt conuenerat, dedit. militesq; intenti dudum ac parati, alii ſuperne in aduerſam concionem clamore ſublato decurrunt: alii ad exitus theatri conferti obſiſtunt. Cęduntur Ænnenſes cauea incluſi: coaceruanturq; non cæde ſolum, ſed etiam fuga: cum alii ſuper aliorum capita ruerent: atq; integri ſauciis, viui mortuis incidentes cumularentur. Inde paſſim diſcurritur: & vrbis captæ modo fugaq;, & cædes omnia tenet: nihilo remiſſiore militum ira, quòd iure turbam inermem cædebant: q̃ ſi periculum par, & ardor certaminis eos irritaret. Ita Ænna aut malo, aut neceſſario facinore retenta. Marcellus nec factum improbauit: & prædam Ænnenſium militibus conceſſit: ratus timore deterritos, temperaturos proditionibus præſidiorum Siculos. Atq; ea clades, vt vrbis in media Sicilia ſitæ, claræq; vel ob inſignem munimento naturali locum, vel ob ſacrata omnia veſtigiis raptæ quondam Proſerpinæ propè vno die omnem Siciliam peruaſit. & quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, ſed etiam deorum ſedem violatam eſſe; tum vero qui etiam ante dubii fuerant: defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum ſeſe recepit: cum acciti à proditoribus nequicquam ad Ænnam exercitum admouiſſent. Marcellus retro in Leontinos redit: frumentoq;, & cõmeatibus aliis in caſtra conuectis, præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidendas venit, inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petendum miſſo, T. Quintium Criſpinum in eius locum claſſi, caſtrisq; pręfecit veteribus. ipſe hybernacula quinq; millia paſſuũ ab Hexapylo (Leontiam vocant locum) cõmuniuit: ædificauitq;. Hæc in Sicilia vſq; ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate & cum Philippo rege quod iam ante ſuſpectum fuerat, motum bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem venerunt; præſidentem claſſi Brundiſio, Calabriæq; circa litoribus, nunciantes Philippum primum Apolloniam tentaſſe, lembis biremibus CXX flumine aduerſo ſubuectũ: deinde, vt ea res tardiore ſpe fuerit: ad Oricum clàm nocte exercitum admouiſſe: eamq; vrbem ſitam in plano, neq; mœnibus, neq; viris, neque armis validam primo impetu oppreſſam eſſe. Hęc nunciantes orabant, vt opem ferret: hostemq; haud dubium Romanis terra, aut maritimis viribus arceret: qui ob nullam aliam cauſam, niſi quòd imminerent Italiæ: peterentur. M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Valerio legato, cum claſſe inſtructa parataq;, & quod longæ naues militum capere non poterant, in onerarias impoſitis, altera die Oricum peruenit: vrbemq; eam leui tenente præſidio, quod recedens inde reliquerat Philippus haud magno certamine recepit. Legati eò ab Apollonia venerunt nunciantes: in obſidione ſe e, quòd deficere ab Romanis nollent: eſſe: neq; ſuſtinere vltra vim Macedonum poſſe: niſi præſidium mittatur Romanum. Facturum ſe quæ vellent, pollicitus, mille delectorum militum nauibus longis mittit ad hoſtium fluminis cum præfecto ſociũm Næuio Criſpo, viro impigro, & perito militiæ. Is expoſitis in terram militibus, nauibusq; Oricum retro, vnde venerat, ad cæteram claſſem remiſſis, milites procul à flumine per viam minime ab regiis obſeſſam duxit: & nocte, ita vt nemo hoſtium ſentiret: vrbem eſt ingreſſus. Die inſequenti quieuere: dum pręfectus iuuentutem Apolloniatũ, armaq;, & vrbis vires inſpiceret. vbi ea viſa, inſpectaq; ſatis animorum fecere: ſimulq; ab exploratoribus comperit: quanta ſocordia, ac negligẽtia apud hoſtes eſſet: ſilẽtio noctis ab vrbe ſine vllo tumultu egreſſus, caſtra hoſtium adeo neglecta atque aperta intrauit: vt ſatis conſtaret prius plus mille hominum vallum intraſſe, quàm quiſquam ſentiret: ac ſi cæde abſtinuiſſent: peruenire ad tabernaculum regium potuiſſe. Cædes proximorum portæ excitauit hoſtes. inde tantus terror, pauorq; omnes occupauit: vt non modo alius quiſquam arma caperet: aut caſtris pellere hoſtem conaretur: ſed etiã ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat: propè ſeminudus fugiens, militi quoque nedum regi, vix decoro habitu, ad flumen nauesq; perfugerit. eodem & alia turba effuſa eſt. Paulo minus tria millia militum in caſtris aut capta, aut occiſa. plus tamen hoſtium aliquanto captum, quàm cæſum eſt. Caſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas, tormentaq; alia, quæ oppugnandæ vrbi comparata erant; ad tuenda mœnia, ſiquando ſimilis fortuna veniſſet: Apolloniam deuexere. cætera omnis

C præda caſtrorum Romanis cõceſſa eſt. Hæc cum Oricum eſſent nũciata: M. Valerius claſſem extẽ/
plo ad hoſtiũ fluminis duxit:ne nauibus capeſſere fugã rex poſſet. Itaq; Philippus neq; terreſtri,neq;
nauali certamine ſatis fore parem ſe fidens,ſubductis aut inceſis nauibus, terra Macedoniam petiit;
magna ex parte inermi exercitu, ſpoliatoq;. Romana claſſis cũ M. Valerio Orici hybernauit. Eodem
anno in Hiſpania variæ res geſtæ.nam prius q̃ Romani amnẽ Iberum tranſirent:ingentes copias Hi/
ſpanorum Mago,& Aſdrubal fuderunt.defeciſſetq; ab Romanis vlterior Hiſpania:ni P.Cornelius ra
ptim traducto exercitu Iberũ,dubiis ſociorum animis in tẽpore aduenißet.Primo ad caſtrum Altum
(locus eſt inſignis cæde magni Amilcaris)caſtra Romani habuere. Arx erat munita : & conuexerant
ante frumentum.tñ quia oĩa circa hoſtium plena erant:agmenq; Romanum impune incurſatum ab
equitibus hoſtium fuerat:& ad duo millia aut moratorum,aut palantium per agros interfecta:ceſſere
inde Romani propius pacata loca: & ad montem Victoriæ caſtra cõmuniuere. Eo' Cn. Scipio cum
oĩbus copiis,& Aſdrubal Giſgonis filius , tertius Carthaginenſium dux cum exercitu iuſto aduenit:
contraq; caſtra Romana trans fluuium oẽs cõſedere. P.Scipio cum expeditis clàm profectus ad loca
circa viſenda,haud feſellit hoſtes:oppreſſiſſentq; eum in patentibus campis:ni tumulũ in propinquo
cepiſſet. ibi quoq; circũſeſſus aduentu fratris obſidiõe eximitur. Caſtulo vrbs Hiſpaniæ valida,ac no
bilis,& adeo coniuncta ſocietate Pœnis,vt vxor inde Annibali eſſet:ad Romanos defecit. Carthagi/
nenſes Illiturgum oppugnare adorti,quia præſidiũ ibi Romanũ erat.videbanturq; inopia eum locũ
maxime expugnaturi. Cn.Scipio vt ſociis præſidioq; ferret opem,cũ legione expedita profectus inter
bina caſtra cũ magna cæde hoſtiũ vrbem eſt ingreſſus. & poſtero die eruptione æque felici pugnauit.
ſupra duodecim millia hoĩum cæſa duobus præliis:plus decẽ millia capta, cũ ſex & triginta militari/
bus ſignis.ita ab Illiturgi receſſum eſt obſidione,Bigerra inde vrbs(ſocia & hęc Romanorum erat)à
Carthaginenſibus oppugnari cœpta eſt.Eam obſidione ſine certamine adueniens Cn.Scipio ſoluit;
Ad Mundam exinde caſtra punica mota.Et Romani eo' confeſtim ſecuti ſunt. Ibi ſignis collatis pu/
gnatum ꝑ quatuor fermè horas:egregieq; vincentibus Romanis,ſignũ receptui eſt datum:quod Cn.
Scipionis femur tragula cõfixum erat:pauorq; circa eum ceperat milites : ne mortiferum eſſet vulnus.
Cæterum haud dubium fuit:quin,niſi ea mora interueniſſet:caſtra eo die punica capi potuerint.iam
enim non milites ſolum, ſed elephanti etiam vſq; ad vallum acti erant:ſuperq; ipſo nouem & triginta
elephanti pilis confixi.Hoc quoq; prælio ad duodecim millia hoĩum dicuntur cæſa:propè tria millia
D capta,cũ ſignis militaribus ſeptẽ & quinquaginta.Ad Auringen inde vrbẽ Pœni receſſere.& vt terri/
tis inſtaret:ſecutus Romanus. Ibi iterum Scipio lecticula in aciẽ illatus conflixit.nec dubia victoria
fuit.minus tñ dimidio hoſtium , q̃ antea,quia pauciores ſuperfuerant, qui pugnarent: occiſum. Sed
gens nata inſtaurandis,reparãdiſq; bellis, Magone ad cõquiſitionẽ militũ fratre miſſo, breui repleuit
exercitum:animoſq; ad tentandũ deintegro certamen fecit. Alii pleriq; milites, ſicut pro parte toties
intra paucos dies victa,eiſdem animis,qbus prius, eodemq; euentu pugnauere. plus octo millia ho/
minum cæſa:haud multo minus q̃ mille capta: & ſigna militaria LVIII. & ſpolia plurima gallica
fuere:annuli aurei,torques,armillæq;,magnus numerus. duo ẽt ĩſignes reguli Gallorũ (Mœnicapto;
& Ciuiſmaro nomina erant)eo ꝓlio ceciderunt.octo elephanti capti:tres occiſi. Cũ iam res proſperæ
in Hiſpania eſſent:verecũdia Romanos tandẽ cepit: Saguntũ oppidũ, quod cauſa belli eſſet: octauũ
iam annũ ſub hoſtiũ poteſtate eſſe.itaq; id oppidũ vi pulſo præſidio punico receperunt: cultoribuſq;
antiquis,quos vis reliquerat belli:reſtituerunt.& Turdetanos,qui cõtraxerãt eis cũ Carthaginẽſibus
bellũ:in poteſtatem redactos ſub corona vendiderũt:vrbemq; eorũ deleuere. Hęc in Hiſpania Q.Fa
bio,M.Claudio conſulibus geſta. Romæ cũ tribuni plebis noui magiſtratum iniſſent:extẽplo cen/
ſoribus P.Furio,& M.Attilio à L.Metello tribuno plebis dies dicta ad populum eſt. quæſtorem eum
proximo anno adempto equo tribu mouerant:atq; ærarium fecerãt,propter coniurationẽ deſerendæ
Italiæ ad Cannas factã.ſed nouem tribunorum auxilio vetiti cauſam in magiſtratu dicere: dimiſſiq;
fuerant.Ne luſtrum perficerent:mors prohibuit P.Furii.M.Attilius magiſtratu ſe abdicauit.Conſu/
laria comitia habita à Q.Fabio Maximo cõſule:creati cõſules ambo abſentes, Q.Fabius Maximus
conſulis filius,& T.Sempronius Gracchus iterum.Prætores fiunt M.Attilius,&,qui tum ædiles cu/
rules erant:P.Sempronius Tuditanus,& Cn.Fuluius Centimalus, & M. Æmylius Lepidus. Ludos
ſcenicos per quatriduũ eo anno primũ factos ab curulibus ædilibus,memoriæ proditur. Ædilis Tu/
ditanus hic erat:qui ad Cannas,pauore aliis in tanta clade torpentibus,ꝑ medios hoſtes erupit.Co/
mitiis perfectis ab Q.Fabio conſule,deſignati conſules Romam acceſiti magiſtratum inierunt; ſe/
natumq; de bello,ac prouinciis ſuis,prętorumq;,& de exercitibus,quibus quiq; præeſſent: cõſuluerũt.
Itaq; prouinciæ,atq; exercitus diuiſi. Bellum vndecunq; cũ Annibale conſulibus mandatum:& exer/
citus vnus:quẽ ipſe Sempronius habuerat:alter:quẽ Fabius conſul.ex binæ erant legiones.M.Æmy
lius prætor,cuius peregrina ſors erat:iuriſdictionem Attilio collegæ prætori vrbano mãdarat:vt Lu/
ceriam prouinciam haberet,legioneſq; duas:qbus Q.Fabius,qui tum conſul erat:prætor præfuerat.
prætori Sempronio ꝓuincia Ariminum, Cn.Fuluio Sueſſula,cum binis itẽ legiõibus euenerunt: vt

A Fuluius vrbanas legiões duceret: Tuditanus à M. Pomponio accipere. Prorogata imperia, prouinciæq́;: M. Claudio Sicilia, finibus eis, quibus regnum Hieronis fuiſſet: Lentulo proprætori prouincia vetus: T. Octacilio claſſis: exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia, Macedoniaq́;, cum legione, & claſſe, quã haberet: Q. Mutio cum vetere exercitu (duæ aũt legiones erant) Sardinia: C. Terẽtio cũ legione vna, cui iandiu præerat: Picenum. Scribi præterea duæ legiones vrbanæ iuſſæ: & viginti millia ſociorum. His ducibus, his copiis aduerſus multa ſimul aut mota, aut ſuſpecta bella muniérunt Romanũ imperiũ. Conſules duabus vrbanis legionibus ſcriptis, ſupplemẽtoq́; in alias lecto, prius q̃ ab vrbe mouerent: prodigia procurarunt: quæ nunciata erant. Murus, ac portæ tactæ. & Ariciæ etiam Iouis ædes de coelo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorũ, auriumq́; credita pro veris. nauium longarũ ſpecies in flumine Tarracinæ, quæ nullæ erãt, viſæ. & in Iouis Vicilini templo, quod in coſſano agro eſt: arma concrepuiſſe. & flumen Amiterni cruentũ fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificũ, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliã Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra venit. cum obuiam filius progrederetur: lictoresq́; verecũdia maieſtatis eius taciti anteirent nõ ſummouentes patrem: præter vndecim faſces equo præuectus ſenex, vt conſul animaduertere proximũ lictorem iuſſit: & is vt deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demũ deſiliẽs, experiri, inquit, volui fili: ſatin' ſcires conſulem te eſſe. In ea caſtra Claſſius Altinius Arpinãs clã nocte cum tribus ſeruis venit, permittens: ſi ſibi præmio foret: ſe Arpos proditurum eſſe. Cum eã tunc rem ad conſiliũ retuliſſet Fabius: aliis pro transfuga verberandus, necandusq́; videri ancipitis animi cõmunis hoſtis: qui poſt cannenſem cladem: tanq̃ cum fortuna fidẽ ſtare oportet: ad Annibalem diſceſſiſſet: traxiſſetq́; ad defectionem Arpos: tum poſteaq̃ res Romana cõtra ſpem, votaq́; eius velut reſurgeret: turpius videatur nouam referre proditionem: vt proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet: ſemperq́; aliud ſentiret, infidus ſocius, vanus hoſtis: ad Faleriorum, Pyrrhi' uc proditorem, tertium transfugis documentum eſſet. Contra ea conſulis pater Fabius, tẽporum oblitos hoĩes in medio ardore belli, tanq̃ in pace, libera de quoq́; arbitrari, & agere, aiebat: cum illud potius agẽdum, atq́; eis cogitãdum ſit: ſi quo modo fieri poſſit: ne qui ſocii a' populo Romano deſciſcant: & non vocitent. documẽtum autem ducãt ſtatui oportere: ſiquis reſipiſcat: & antiquam ſocietatem reſpiciat. quod ſi abire ab Romanis liceat: redire ad eos non liceat: cui dubium eſſe: quin breui deſerta ab ſociis Romana res foederibus punicis oĩa in Italia iuncta viſura ſit! Se tñ non eum eſſe: qui Altinio fidei quicq̃ cenſeat habendũ: ſed mediam conſecuturum conſilii viam. neq́; eum pro hoſte, neq́; pro ſocio in præſentia habitum, libera cuſtodia haud procul a' caſtris

B placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tẽpus. perpetrato bello, tum conſultãdum: vtrũ defectio prior plus merita ſit poenæ: an hic reditus veniæ. Fabio aſſenſum eſt. catenisq́; ligatus traditus & ipſe, & comites: & auri ſatis magnũ pondus, quod ſecum tum attulerat: ei ſeruari iuſſum. Calibus eum interdiu ſolutum cuſtodes ſequebantur: nocte clauſum aſſeruabant. Arpis domi primum deſiderari, quæriq́; eſt coeptus: dein fama per totam vrbẽ vulgata tumultũ pro principe amiſſo fecit: metuq́; rerũ nouarũ extẽplo nuncii ad Annibalẽ miſſi. Quibus nequaq̃ offenſus Poenus: quia & ipſum vt ambiguæ fidei virum ſuſpectum iampridẽ habebat: & cauſam nactus erat tam ditis hoĩs bona poſſidendi, vendẽdiq́;. cæterum vt iræ magis, q̃ auaritiæ datũ crederẽt hoĩes: crudelitati quoq́; grauitatẽ addidit: cõiugemq́; eius, ac liberos in caſtra accitos, quæſtione prius habita, primum de fuga, deinde quãtum auri argentiq́; domi relictum eſſet: ſatis cognitis oĩbus, viuos cõbuſſit. Fabius ab Sueſſula profectus, Arpos primum inſtitit oppugnare. vbi cum a' mille ferè paſſibus caſtra poſuiſſet: contẽplatus ex propinquo ſitum vrbis moeniaq́;, quæ pars tutiſſima moenibus erat: quia maxime neglectã cuſtodia vidit: ea potiſſimum aggredi ſtatuit. Cõparatis oĩbus, quæ ad vrbes oppugnãdas vſui ſunt: centurionum robora ex toto exercitu delegit: tribunosq́; viros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quãtum ſatis viſum eſt: attribuit: eosq́;, vbi quartæ vigiliæ ſignum cecinĩſſet, ad eum locum ſcalas iuſſit ferre. Porta ibi humilis, & anguſta erat, via infrequẽti p deſertã partẽ vrbis. eã portã ſcalis prius trãſgreſſos, ad murum pergere: & ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenẽtes partem vrbis cornu ſignum dare: vt cæteræ copiæ admouerentur. parata oĩa, atq́; inſtructa ſeſe habiturum. Ea impigre facta. & quod ĩpedimẽtum agẽtibus fore videbatur: id maxime ad fallẽdum iuuit. Imber a' nocte media coortus cuſtodes, vigilesq́; dilapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coegit: ſonituq́; primo largioris procellæ ſtrepitum demoliẽtium portam, exaudiri prohibuit: lentior deinde, æqualiorq́; accidẽs auribus magnam partem hominum ſopiuit. Poſteaquam portam tenuerunt, cornicines in via paribus interuallis diſpoſitos canere iubent, vt conſulem excirent. Id vbi factum ex cõpoſito eſt: ſigna efferri conſul iubet: ac paulo ante lucem per effractam portam vrbem ingreditur. Tum demum hoſtes excitati ſunt iam & imbre cõquieſcente, & propinqua luce. Præſidium in vrbe erat Annibalis quinq́; millia fermè armatorũ: & ipſi Arpini tria millia hoĩum armabãt. eos primos Poeni, nequid ab tergo fraudis eſſet: hoſti oppoſuerunt. Pugnatum primo in tenebris: anguſtisq́; viis eſt: cum Romani non vias tãtum, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent: ne peti ſuperne, ac vulnerari poſſent. Cogniti inter ſe quidam Arpiniq́;, & Romani: atq́; inde colloquia coepta fieri: pcunctantibus Romanis: quid ſibi vellẽt

C Arpini?quam ob noxam Romanorū,quod ob meritum Pœnorū,pro alienigenis ac barbaris Italici aduerſus veteres ſocios Romanos bellū gererent?& vectigalē ac ſtipendiariam Italiā Africę facerent? Arpinis purgantibus:ignaros oīum ſe venum a principibus datos,pene captos oppreſſoſq; a paucis eſſe. Initio orto plures cū pluribus colloqui.poſtremo prætor arpinus ab ſuis ad cōſulē deductus: fideq; data inter ſigna acieſq;,Arpini repente pro Romanis aduerſus Carthaginenſes arma verterūt. Hiſpani quoq; paulo minus mille hoies,nihil præterea cum conſule pacti,q̄ vt ſine fraude punicum emitteretur præſidium:ad cōſulē tranſtulerunt ſigna.Carthaginenſibus portæ patefactæ:emiſſiq; cū fide incolumeſq; ad Annibalem Salapiā venerunt.Arpi ſine clade vllius,præterq̄ vnius veteris proditoris,noui perfugæ,reſtituti Romanis.Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa,operaq; eorū forti ac fideli perſæpe reſpublica vſa eſt.Cum conſulū alter in Apulia,alter in Lucanis eſſet:equites CXII nobiles campani per ſpeciē prædandi ex hoſtiū agro permiſſu magiſtratuū ab Capua profecti,ad caſtra Romana,quæ ſuper Sueſſulam erant:venerūt.ſtationi militū qui eſſent dixerūt:colloqui ſe cum prætore velle.Cn.Fuluius caſtris præerat.cui vbi nunciatū eſt:X ex eo numero iuſſis inermibus deduci ad ſe,vbi quæ poſtularent audiuit:(nihil aūt aliud petebāt;q̄ vt Capua recepta bona ſibi reſtituerentur) in fidem oēs accepti. Et ab altero prætore.Sempronio Tuditano oppidū Cliternum expugnatum.amplius ſeptem millia hominum capta:& æris,argentiq; ſignati aliquantum. Romæ foedum incendiū per duas noctes,ac diem vnum tenuit. ſolo æquata oīa inter Salinas ac portam Carmentalem cum Æquimelio,Iugarioq; vico.in templis Fortunę,ac Matris Matutæ,& Spei extra portā,late vagatus ignis ſacra,profanaq; multa abſumpſit. Eodem anno P.& Cn.Cornelii,cū in Hiſpania res proſperæ eſſent:multoſq; & veteres reciperent ſocios:& nouos adiicerent: in Africam quoq; ſpem extenderunt. Syphax erat rex Numidarum,ſubito Carthaginenſibus hoſtis factus. ad eum cēturiones tres legatos miſerunt:qui cum eo amicitiā,ſocietatemq; facerent:& pollicerentur,ſi perſeueraret vrgere bello Carthaginēſes:gratā eam rem fore ſenatui populoq; Romano:& adnixuros: vt in tempore,& bene cumulatam gratiam referant.Grata ea legatio barbaro fuit.collocutuſq; cum legatis de ratione belli gerendi, vt veterum militum verba audiuit:q̄ multarum rerum ipſe ignarus eſſet, ex cōparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tum primum, vt pro bonis ac fidelibus ſociis facerent: orauit:vt duo legationem referrent ad imperatores ſuos:vnus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret.rudem ad pedeſtria bella Numidarū gentem eſſe:equis tm̄ habilem.Ita iam inde a principiis gentis maiores ſuos bella geſſiſſe:ita ſe a pueris inſuetos. ſed habere hoſtem pedeſtri fidētem marte: cui ſe æquari robore virium velit.& ſibi pedites cōparandos eſſe:& ad id multitudine hoīum regnum abundare:ſed armandi,ordinandiq;,& inſtruendi eos,artem ignorare.omnis,velut forte congregata,turba D ſua inſcia,ac temeraria eſſet. Facturos ſe in præſentia quod vellet,legati reſponderunt: fide accepta: vt remitteret extemplo eum:ſi imperatores ſui non cōprobaſſent factum.Q.Statorio nomen fuit:qui ad regem remanſit.Cum duobus Romanis relata Numida,legatoſq; in Hiſpaniam miſit ad accipiēdam fidem ab imperatoribus Romanis.iiſdem mādauit:vt protinus Numidas,qui intra portas,ſeu præſidia Carthaginenſium auxiliares eſſent:ad tranſitionē perlicerent.Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcripſit:ordinatoſq; proxime morem Romanum inſtituendo,& decurrēdo ſigna ſequi,& ſeruare ordines docuit:& operi,aliiſq; inſtitutis militaribus ita aſſuefecit:vt breui rex nō equiti magis fideret,q̄ pediti:collatiſq; æquo campo ſignis iuſto prælio Carthaginenſem hoſtē ſuperaret.

Romanis quoq; in Hiſpania legatorū regis aduentus magno emolumēto fuit. nanq; ad famā eorū tranſitiones crebræ ab Numidis cœptæ fieri. Ita cū Syphace Romanis iuncta amicitia eſt. Quod vbi Carthaginēſes acceperunt: extēplo ad Galam in parte altera Numidiæ (Maſſyla ea gens vocat̃) regnantem legatos mittunt.Filium Gala Maſaniſſam habebat,ſeptem & decem annos natū, ceterū iuuenem ea indole:vt iam tum appareret:eius regnum opulentius,q̄ quod accepiſſet,facturū.Legati quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet:vt potentior ſocietate eorū aduerſus reges,populoſq; Africę eſſet:docent:melius fore Galæ quoq; Carthaginenſibus iungi quamprimum. antequam Syphax in Hiſpaniam,aut Romani in Africam tranſeant:opprimi Syphacem,nihil dum præter nomen ex fœdere Romano habentem,poſſe.Facile perſuaſum Galæ,filio depoſcente id bellum,vt exercitum mitteret.Qui Carthaginēſium legionibus cōiunctis,magno prælio Syphacem deuicit XXX millia eo prælio hoīum cæſa dicuntur.Syphax cum paucis equitibus in Maurufios ex acie Numidas (extremi prope Oceanum aduerſus Gadeis colunt) refugit:affluentibuſq; ad famam eius vndiq; barbaris,ingenteis breui copias armauit.cum quibus anteq̄ in Hiſpaniam anguſto diremptam freto traiiceret: Maſaniſſa cum victore exercitu aduenit.iſq; ibi cum Syphace in genti gloria per ſe ſine vllis Carthaginenſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil memorabile geſtum: præterq̄ quod Celtiberūm iuuentutem eadem mercede,quæ pacta cum Carthaginēſibus erat:imperatores Romani ad ſe perduxerunt:& nobiliſſimos Hiſpanos ſupra CCC inde in Italiam ad ſolicitandos populares, qui inter auxilia Annibalis erant: miſerunt. Id modo eius anni in Hiſpania ad memoriam inſigne eſt; q mercenarium militem in caſtris neminem,anteq̄ tum Celtiberos,Romani habuerunt.

A

DECADIS TERTIÆ LIBER QVINTVS

DVM HÆC in Africa atq; in Hiſpania gerũtur: Annibal in agro Tarentino æſtatem conſumpſit, ſpe per proditionem vrbis Tarentinorum potiundæ. ipſorum interim Salentinorum ignobiles vrbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutiis ex XII populis, qui anno priore ad Pœnos deſciuerãt: Conſentini, & Thurini in fidem populi Romani redierunt. & plures rediſſent: ni L. Pomponius Veientanus præfectus ſociũm, proſperis aliquot populationibus in agro brutio iuſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto cũ Hannone confluxiſſet. Magna ibi vis hominum, ſed inconditæ turbæ agreſtium, ſeruorumq; cæſa, aut capta eſt. minimumq; iacturæ fuit: quòd præfectus inter cæteros eſt captus, & tum temerariæ pugnæ author, & ante publicanus, omnibus malis artibus & reipub. & ſocietatibus infidus, damnoſusq;. Sempronius conſul in Lucanis multa prælia parua, haud vllum dignum memoratu fecit: & ignobilia oppida Lucanorum aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum: & variabant ſecundæ, aduerſæq; res nõ fortunam magis, q̃ animos hominum: tanta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatem inceſſit: vt aut homines, aut dii repente alii viderentur facti. nec iam in ſecreto modo, atque intra parietes ac poſtes contemnebantur Romani ritus: ſed in publico etiam, ac foro, Capitolioq; mulierum turba erat, nec ſacrificantium, nec precantium deos patrio more. Sacrificuli, ac vates ceperãt hominum mentes. quorum numerum auxit ruſtica plebs, ex incultis diutino bello, infeſtisq; agris egeſtate, & metu in vrbem compulſa: & quæſtus ex alieno errore facilis: quem velut ex conceſſæ artis vſu exercebant. Primo ſecrete bonorum indignationes exaudiebantur. deinde ad patres etiam, & ad publicam querimoniam exceſſit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ædiles, triumuiriq; capitales, quòd non prohiberent: cum emoueri eam multitudinem è foro, ac diſiicere apparatus ſacrorum conati eſſent: haud procul abfuit, quin violarentur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit: q̃ vt minores per magiſtratus ſedaretur: M. Æmylio prætori vrbis negocium ab ſenatu datum eſt: vt & his religionibus populum liberaret. Is & in concione

B ſenatus conſultum recitauit: & edixit: vt quicunq; libros vaticinos precationes'ue, aut artẽ ſacrificãdi conſcriptã haberet: eos libros omneis, literasq; ad ſe ante Calen. Apriles deferret': neu quis in publico, ſacro'ue loco, nouo aut externo ritu ſacrificaret. Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt: L. Cornelius Lentulus pontifex maximus, & C. Papyrius C. F. Maſſo põtifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius L. F. Maſſo decemuir ſacrorum. In Lentuli locum M. Cornelius Cethegus. in Papyrĩ Cn. Seruilius Cepio, pontifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminius: decemuir ſacrorũ L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus, ſed quia conſules à bello intentos auocare non placebat: T. Sempronius conſul comitiorum cauſa dictatorem dixit C. Claudium Centonem. ab eo magiſter equitũ eſt dictus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules Q. Fuluium Flaccum magiſtrum equitum, & Ap. Claudium Pulchrum: cui Sicilia prouincia in prætura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cornelius Sulla. comitiis perfectis, dictator magiſtratu abiit. Ædilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio: cui poſt Africanus fuit cognomen. Huic petenti ædilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam eſſe: quòd nondum ad petendum legitima ætas eſſet: ſi me, inquit, omnes quirites ædilem facere volunt: ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt: vt tribuni repente incepto deſtiterint. Ædilitia largitio hæc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copiis magnifice facti, & diem vnũ inſtaurati: & congii olei in vicos ſingulos dati. L. Iulius Apulus, & M. Fundanius ædiles plebeii aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi plebeii per biduum inſtaurati. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Q. Fuluius Flaccus tertiũ, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prætores prouincias ſortiti ſunt: P. Cornelius Sulla vrbanam, & peregrinam: quæ duorum ante ſors fuerat: Cn. Fuluius Flaccus Apuliam: Claudius Nero Sueſſulam: M. Iunius Syllanus inter conſules. Conſulibus bellum cũ Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni conſule, alter à Fuluio Centimalo acciperet. Prætorum Fuluii Flacci, quæ Luceriæ ſub Æmylio prætore: Neronis Claudii, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent: legiones eſſent. ſupplementum in eas quiſq; ſcriberet ſibi. M. Iunio inter conſules legiones vrbanæ prioris anni datæ. T. Sempronio Graccho, & P. Sempronio Tuditano imperium, prouinciæq;, Lucani, & Galliæ cum ſuis exercitibus prorogatæ. item P. Lentulo, quà vetus prouincia in Sicilia eſſet: M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnum fuiſſet: T. Octacilio claſſis: Græcia M. Valerio: Sardinia Q. Mutio Scæuolæ: Hiſpaniæ P. & Cn. Cornelius. Ad veteres exercitus duæ vrbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ, ſummaq; trium & viginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulum M. Poſthumii Pyrgenſis

C cum magno propè motu rerum factum impediit. Publicanus erat Poſthumius: qui multis annis parem fraude auaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, præter L. Pomponium. Veientanū: quem populantē temere agros in Lucanis, ductu Hannonis priore anno ceperant Carthaginenſes. Hi, quia publicum periculum erat à vi tempeſtatis in iis, quæ portarentur ad exercitus & ementiti erāt facta naufragia: & ea ipſa, quæ vera renunciauerant: fraude ipſorū facta erant, non caſu: in veteres, quaſſataſq; naues paucis, & parui pretii rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exceptis in præparatas ſcaphas nautis, multiplices fuiſſe merces emētiebantur. Ea fraus indicata M. Æmylio prætori priore anno fuerat: ac per eum ad ſenatum delata: nec tamen vllo ſenatus conſulto notata: quia patres ordinem publicanorum in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior vindex fraudis erat. excitatiq; tandem duo tribuni ple. Sp. & L. Caruilii, cum rem inuiſam infamemq; cernerent: ducentūm milliū æris mulctam M. Poſthumio dixerunt. cuius certandæ cum dies aduenisſet: conciliumq; tam frequens plebis adeſſet: vt multitudinē area Capitolii vix caperet: perorata cauſa, ſpes vna videbatur eſſe: ſi C. Seruilius Caſca tribunus ple. qui propinquus cognatuſq; Poſthumio erat: prius q̄ ad ſuffragium tribus vocarentur: interceſſiſſet. Teſtulis datis, tribuni populum ſummouerunt: ſitellaq; allata eſt: vt ſortirentur, vbi Latini ſuffragium ferrent. Interim publicani Caſcæ inſtare, vt concilio diem eximeret. populus reclamare. & forte in cornu primus ſedebat Caſca: cui ſimul metus, pudorq; animum verſabat. Cū in eo parum præſidii eſſet: turbandæ rei cauſa publicani per vacuum vi ſummo occupato loco in eos irruperunt, iurgantes ſimul cū populo, tribuniſq;. Nec procul dimicatione res erat: cum Fuluius conſul tribunis, non'ne videtis, inquit, vos in ordinem coactos eſſe? & rem ad ſeditionem ſpectare? ni propere dimittitis plebis concilium. Plebe dimiſſa: ſenatus vocatur: & conſules referunt de cōcilio plebis turbato vi atque audacia publicanorum. M. Furium Camillum, cuius exilium ruina vrbis ſecuta fuerit: damnari ſe ab ingratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante eum, quorum legibus ad eam diem viuerent: multos poſtea principes ciuitatis iudicium de ſe populi paſſos. Poſthumiū Pyrgenſem ſuffragium populo per vim extorſiſſe: concilium plebis ſuſtuliſſe: tribunos in ordinem coegiſſe: cōtra populum Romanum aciem introduxiſſe: locum occupaſſe: vt tribunos à plebe intercluderet: tribus in ſuffragium vocari prohiberet. nihil aliud à cæde ac dimicatione cōtinuiſſe homines, niſi patientiam magiſtratuum: quòd ceſſerint in præſentia furori atq; audaciæ paucorum: vinciq; ſe, ac populum Romanum paſſi ſint: & comitia, quæ reus vi, atq; armis prohibiturus erat: ne cauſa quærentibus dimicationem daretur: voluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cum ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta eſſent: vimq; eam cōtra rempublicam pernicioſo exemplo factam ſenatus decerneret: confeſtim Caruilii tri-
D buni plebis omiſſa mulctæ certatione, rei capitalis diem Poſthumio dixerūt: ac ni vades daret: prehendi à viatore, atque in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius vadibus datis, non affuit. Tribuni vocauerunt plebem. quæ ita ſciuit. Si M. Poſthumius ante Calend. Maias non prodiſſet: citatuſq; eo die nō reſpondiſſet: neq; excuſatus eſſet: videri eum in exilio eſſe: bonaq; eius vænire: ipſi aqua, & igni placere interdici. Singulis deinde eorum, qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant. rei capitalis diem dicere, ac vades poſcere cœperunt. primo non dantes, deinde etiam eos, qui dare poſſent: in carcerem conii ciebant. cuius rei periculum vitantes pleriq; in exilium abierunt. Hunc fraus publicanorū, deinde fraudem audacia protegens exitum habuit. Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea comitia nouus pōtifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine petierunt: Q. Fuluius Flaccus conſul: qui & ante bis conſul, & cenſor fuerat: & T. Manlius Torquatus, & ipſe duobus conſulatibus, & cenſura inſignis: & Licinius Craſſus, qui ædilitatem curulem petiturus erat. Hic ſenes, honoratoſq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & viginti nemo, præter P. Cornelium Caluſſam, pontifex maximus creatus fuerat: qui ſella curuli non ſediſſet. Conſules cū ægre delectū cōficerent: quod inopia iuniorū nō facile in vtrunq;, vt & nouæ vrbanæ legiones: & ſupplementum veteribus ſcriberetur: ſufficiebat: ſenatus abſiſtere eos incepto vetuit. & triūuiros binos creari iuſſit: alteros qui citra, alteros qui vltra quinquageſimum lapidem in planteis, foriſq;, & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere viderentur: etiam ſi nondum militari ætate eſſent: milites facerent. Tribuni plebis, ſi iis videretur: ad populū ferrent: vt qui minores ſeptē & decē annis ſacramento dixiſſent: iis perinde ſtipendia procederēt: ac ſi ſeptē & viginti annorū, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatus conſulto creati triūuiri bini conquiſitionē ingenuorū per agros habuerunt. Eodem tempore ex Sicilia literæ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant: in ſenatu recitatæ ſunt. Cannenſis reliquiæ cladis is exercitus erat, relegatus in Siciliam: ſicut ante dictum eſt: ne ante punici belli finē in Italiam reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum centurionumq;, & robora ex legionibus peditum legatos in hyberna ad M. Marcellū miſerunt. è quibus vnus poteſtate dicendi facta. Conſulem te M. Marcelle in Italiam adiſſemus: cum primum de nobis, etſi non iniquum, certe triſte ſenatus conſultū factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus: in prouinciam nos morte regum turbatam ad graue bellum aduerſus Siculos ſimul, Pœnoſq; mitti: & ſanguine noſtro, vulneribuſq; magiſtratibus ſatis facturos eſſe: ſicut

patrum

A patrum memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatiſfecerunt. quanquàm quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis patres conſcripti nobis? aut ſuccenſetis? Ambos mihi conſules, & vniuerſum ſenatum intueri videor: cum te M. Marcelle intueor. quem ſi ad Cannas conſulem habuiſſemus: melior & reip. & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo prius q̃ de conditione noſtra queror: noxam, cuius arguimur: nos purgare. Si non deûm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerum humanarum ordo ſeritur: ſed culpa periimus ad Cannas: cuius tandem ea culpa fuerit? militum? an imperatorum? Equidem miles nihil vnquam dicam de imperatore eo: cui preſertim gratias ſciam ab ſenatu actas: quod nõ deſperauerit de republica: cui poſt fugam actam ſit per omneis annos prorogatum imperium. Cæteros item ex reliquiis cladis eius, quos tribunos militum habuimus, honores petere, & gerere, & prouincias obtinere audiuimus. An vobis, veſtriſq; liberis ignoſcitis facile patres conſcripti? in hæc vilia capita ſæuitis? & conſuli, primoribuſq; aliis ciuitatis fugere, cum ſpes alia nulla eſſet: turpe non fuit? milites vtiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliam propè omnis exercitus fugit: ad Furcas Caudinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti (vt alias pudendas clades exercituum taceam) tamen tantum abfuit ab eo: vt vlla ignominia iis exercitibus inureretur: vt & vrbs Roma per eum exercitum, qui ab Allia Veios transfugerat, recuperaretur: & caudinæ legiones, quæ ſine armis redierant Romam: armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub iugũ miſerint: qui hac ſua ignominia lætatus fuerar. Cannenſem vero quiſquam exercitum fugæ, aut pauoris inſimulare poteſt? vbi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt? vnde conſul cum equitibus quinquaginta fugit? vnde nemo ſupereſt: niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio negabatur: nos vulgo homines laudabant: quòd reipublicæ nos ſeruaſſemus: quòd ad conſulem Venuſiam rediſſemus: & ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus. Nunc deteriore conditione ſumus: quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantum, atque ordo militandi, locuſq;, in quo tenderent: in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſemel nauata reipublicæ opera, & vno felici prælio recuperarunt. nemo eorum relegatus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adempta. hoſtis deniq; eſt datus: cum quo dimicantes, aut vitam ſemel, aut ignominiam finirent. Nos, quibus, niſi quod commiſimus vt quiſquam ex cannenſi acie miles Romanus ſupereſſet, nihil obiici poteſt: non ſolum à patria procul, Italiaq;, ſed ab hoſte etiam relegati ſumus: vbi ſeneſcamus in exilio: B nequa ſpes, nequa occaſio abolendæ ignominiæ, nequa placandæ ciuiũ iræ, nequa deniq; bene moriendi ſit. Neq; ignominiæ finem, nec virtutis præmium petimus: modo experiri animum, & virtutem exercere liceat. laborem, & periculum petimus: vt virorum, vt militum officio fungamur. Bellum in Sicilia iam alterum annum ingenti dimicatione geritur. vrbes alias Pœnus, alias Romanus expugnat. peditum, & equitum acies concurrunt. ad Syracuſas terra mariq; res geritur. clamorem pugnantium, crepitumq; armorum exaudimus reſides ipſi, ac ſegnes, tanquam nec manus, nec arma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius cõſul toties iam cum hoſte ſignis collatis pugnauit. operæ pretium habent, libertatem, ciuitatemq;. pro ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul congredi cum hoſte liceat: & pugnando quærere libertatem. Vis tu mari, vis terra, vis acie, vis vrbibus oppugnandis experiri virtutem? aſperrima quæq; ad laborem, periculumq; depoſcimus: vt quod ad Cannas faciundum fuit: quàm primum fiat. quoniam quicquid poſtea viximus: id omne deſtinatum ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad genua Marcelli procubuerunt. Marcellus id nec iuris, nec poteſtatis ſuæ eſſe dixit. ſenatum ſcripturum ſe: omniaq; de ſententia patrum facturum eſſe. Hæ literæ ad nouos conſules allatæ: ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt. cõſultuſq; de his literis ita decreuit ſenatus. Militibus, qui ad Cannas commilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent: ſenatui nihil videri rempublicam committendam eſſe. ſi M. Claudio proconſuli aliter videretur: faceret quod è repub. fideq; ſua duceret: dum ne quis eorum munere vacaret: neu dono militari virtutis ergõ donaretur: neu in Italiam reportaretur: donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia deinde à prætore vrbano de ſenatus ſententia, plebiſq; ſcito ſunt habita. quibus creati ſunt quinqueuiri muris, turribuſq; reficiendis: & triumuiri bini: vni ſacris conquirendis, doniſq; perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & Matris Matutæ intra portam Carmentalem, ſed & Spei extra portam: quæ priore anno incendio conſumptæ fuerant. Tempeſtates fœdæ fuere. in Albano monte biduum continenter lapidibus pluuit. tacta de cœlo multa: duæ in Capitolio ædes: vallum in caſtris multis locis ſupra Sueſſulam: & duo vigiles exanimati: murus, turreſq; quædam Cumis nõ ictæ modo fulminibus, ſed etiam decuſſæ. Reatæ ſaxum ingens viſum volitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq; ſimilis. Horum prodigiorum cauſa diẽ vnũ ſupplicatio fuit: & per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederũt: & per eoſdem dies ſacrum nouendiale fuit. Cum Tarentinorum defectio iandiu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis eſſet: cauſa forte extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per ſpeciem legationis Romæ cum eſſet: vir inquieti animi, & minime ocium, quo tum diutino ſeneſcere videbatur: patientis, aditum ſibi ad obſides Tarentinos inuenit. Cuſtodiebantur in atrio Libertatis minore cura: quia nec ipſis, nec ciuitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquiis ſolicita-

C tos,corruptis æditnis duobus,cum primis tenebris cuſtodia eduxiſſet: ipſe comes occulti itineris factus profugit.Luce prima vulgata per vrbem fuga eſt: emiſſiq; qui ſequerentur,à Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt.deducti in comitio: virgisq; approbante populo cæſi,de ſaxo deiiciuntur. Huius atrocitas pœnæ duarum nobiliſſimarum in Italia græcarum ciuitatum animos irritauit,tum publice,tum etiam ſingulos priuatim:vt quiſq; tam fœde interemptos aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex iis tredecim ferè nobiles Tarentini coniurauerunt: quorum principes Nico, & Philomenes erant.Hi prius q̃ aliquid mouerent: colloquẽdum cum Annibale rati,nocte per ſpeciem venandi vrbe egreſſi ad eum proficiſcuntur. & cum haud procul caſtris abeſſent, cæteri ſylua propè viam ſeſe occuluerunt:Nico & Philomenes progreſſi ad ſtationes comprehenſiq;,vltro id petentes,ad Annibalem deducti ſunt.Qui cũ & cauſas conſilii ſui,& quid pararent,expoſuiſſent:collaudati, oneratiq; promiſſis iubentur,vt fidem popularibus facerent prædandi cauſa ſe vrbe egreſſos: pecora Carthaginenſium,quæ paſtum propulſa eſſent:ad vrbẽ agere,tutò ac ſine certamine id facturos, promiſſum eſt.Conſpecta ea præda iuuenum eſt:minusq; iterum,ac ſæpius id eos audere miraculo fuit.Congreſſi cum Annibale rurſus fide ſanxerunt:liberos Tarentinos leges,ſuaq; omnia habituros: neq; vllũ vectigal Pœno penſuros: præſidium'ue inuitos recepturos: prodita præſidia Carthaginenſium fore. Hæc vbi conuenerunt:tunc vero Philomenes conſuetudinem nocte egrediundi, redeundiq; in vrbem frequentiorẽ facere(& erat venandi ſtudio inſignis)canesq;,& alius apparatus ſequebatur: captumq; fermè aliquid,aut ab hoſte ex præparato ablatum reportando,donabat aut præfecto, aut cuſtodibus portarum.nocte maxime commeare propter metum hoſtium credebant. Vbi iam eò conſuetudinis adducta res eſt:vt quocunq; noctis tempore ſibilo dediſſet ſignum:porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali viſum eſt. Tridui via aberat.vbi,quo minus mirum eſſet vno,codemq; loco ſtatiua eum tandiu habere:ægrum ſimulabat. Romanis quoque,qui in præſidio Tarenti erant: ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat. Cæterum poſteaquam Tarentum ire conſtituit: decem millibus peditum, atq; equitum,quos in expeditione velocitate corporum, ac leuitate armorũ aptiſſimos eſſe ratus eſt: electis,quarta vigilia noctis ſigna mouit.præmiſſisq; octuaginta ferè numidis equitibus præcepit:vt diſcurrerent circa vias:perluſtrarentq; omnia oculis:nequis agreſtium procul ſpectator agminis falleret: progreſſos retraherent: obuios occiderent: vt prædonum magis quàm exercitus accolis ſpecies eſſet.ipſe raptim agmine facto,quindecim fermè milliũ ſpatio caſtra ab Tarento poſuit.& ne ibi quidem nunciato quò pergerent,tantum conuocatos milites monuit:via omnes irent: nec diuerti quẽquam, aut excedere ordinem agminis paterentur: & in primis intenti ad imperia accipienda eſſent:

D neu quid niſi ducum iuſſu facerent.ſe in tempore editurum,quæ vellet agi. Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat: numidas equites paucos populari agros: terroremq; late agreſtibus iniecisse. Ad quem nuncium nihil vltra motus præfectus Romanus: quàm vt partem equitum poſtero die luce prima iuberet exire ad arcendum populationibus hoſtem. interea adeo nihil obedienter curatum eſt:vt contra pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarum,Annibalem,exercitumq; caſtris non mouiſſe.Annibal cõcubia nocte mouit.dux Philomenes erat cum ſolito captæ venationis onere. cæteri proditores ea,quæ compoſita erant:expectabant.Cõuenerat autem vt Philomenes portula aſſueta venationem inferens armatos induceret. parte alia portam Temenitida adiret Annibal. Ea mediterranea regione orientem ſpectabat.aliquantum intra mœnia includitur.Cum portæ appropinquaret:editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt:refulſitq;.idem redditum ab Nicone ſignum. extinctæ deinde vtrinq; flammæ ſunt.Annibal ſilentio ducebat ad portam. Nico ex improuiſo ad portas ſopitos vigiles in cubilibus ſuis obtruncat: portamq; aperit. Annibal cum peditum agmine ingreditur: equites ſubſiſtere iubet: vt quò res poſtulet,occurrere libero campo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia,qua commeare aſſuerat:appropinquabat. nota vox eius, & familiare iam ſignum cum excitaſſet vigilem,dicentis,vix ſuſtinere grandis beſtiæ onus:portula aperitur. inferẽtes aprum duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito venatore, vigilem incautius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant verſum,venabulo traiicit.ingreſſi deinde triginta ferè armati cæteros vigiles obtruncant:refringuntq; portam maximam. & agmen ſub ſignis confeſtim irrupit. inde cum ſilentio in forum ducti, Annibali ſeſe cõiunxerunt. Tum duo millia Gallorum Pœnus in treis diuiſa partes per vrbem dimittit. Tarentinos,& Afros quammaxime frequẽtia occupare iubet.tumultu orto,Romanos paſſim cædi:oppidanis parci.ſed vt fieri id poſſet:præcipit iuuenibus Tarentinis: vt vbi quem ſuorum procul vidiſſent:quieſcere & ſilere,ac bono animo eſſe iuberẽt. Iam tumultus erat,clamorq;: qualis eſſe in capta vrbe ſolet:ſed quid rei eſſet,nemo ſatis pro certo ſcire. Tarentini Romanos ad diripiendam vrbem credere coortos.Romanis ſeditio aliqua cum fraude videri ab oppidanis mota. Præfectus primo excitatus tumultu in portum effugit:inde acceptus ſcapha in arcem confugit. Terrorem & tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat, à proditoribus ad hoc ipſum præparata:& inſcienter à Græco inflata,quis,aut quibus ſignum daret,incertum efficiebat. Vbi illuxit:& Romanis punica,& Gallica arma cognita tum dubitationem exemerunt:& Græci Romanos paſſim cæde ſtratos cernen-

tes,ab

A tes, ab Annibale captam vrbem ſenſerunt. Poſtquam lux certior erat: & Romani qui cædibus ſuperfuerant: in arcem confugerant: conticeſcebatq́; paulatim tumultus: tum Annibal Tarentinos ſine armis conuocare iubet. Conuenere omnes: præterquàm qui cedenteis in arcem Romanos ad omnem adeundam ſimul fortunam perſecuti fuerant. Ibi Annibal benigne allocutus Tarentinos, teſtatusq́; quæ præſtitiſſet ciuibus eorum: quos ad Thraſimenum, aut ad Cannas cepiſſet: ſimul in dominationem ſuperbam Romanorum inuectus, recipere ſe in domos ſuas quenque iuſſit: & foribus nomen ſuum inſcribere. ſe domos eas, quæ inſcriptæ non eſſent: ſigno extemplo dato, diripi iuſſurum. ſi quis in hoſpitio ciuis Romani (vacuas autem cernebat domos) nomen inſcripſiſſet: eum ſe pro hoſte habiturũ. Concione dimiſſa, cum titulis notatæ fores diſcrimen pacatæ ab hoſtili domo feciſſent, ſigno dato, ad diripienda hoſpitia Romana paſſim diſcurſum eſt. & fuit prædæ aliquantum. Poſtero die ad oppugnandam arcem ducit. quam cum & mari, quo in peninſulæ modum pars maior circũluitur: & præaltis rupibus, & ab ipſa vrbe muro & foſſa ingenti ſeptam videret: eoq́; nec vi, nec operibus expugnabilem eſſe: ne aut ſe ipſum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos ſine valido præſidio Tarentinos impetum ex arce, cum vellent, Romani facerent: vallo vrbem ab arce interſepire ſtatuit: non ſine vlla etiam ſpe: cum prohibentibus opus Romanis manum poſſe cõſeri: & ſi ferocius procurriſſent: magna cæde ita attenuari præſidii vires: vt facile per ſe ipſi Tarentini vrbẽ ab iis tueri poſſent. Vbi cœptum opus eſt: patefacta repente porta, in munienteis impetum fecerunt Romani. pelliq́; ſe ſtatio paſſa eſt: quæ pro opere erat: vt ſucceſſu creſceret audacia: pluresq́;, & longius pulſos perſequerentur. Tum ſigno dato coorti vndiq; Pœni ſunt: quos inſtructos ad hoc Annibal tenuerat. nec ſuſtinuere impetũ Romani. ſed ab effuſa fuga loci anguſtiæ eos, impedimentaq́; alia opere iam cœpto, alia apparatu operis, morabantur. plurimi in foſſam præcipitati: occiſiq́; ſunt plures in fuga, q̃ in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri cœptum. foſſa ingens ducta: & vallum intra eam erigitur: modicoq́; poſt interuallo murum etiam eadem regione addere parat: vt vel ſine præſidio tueri ſe aduerſus Romanos poſſent. reliquit tamen modicum præſidium: vt ſimul interfaciendo muro adiuuaret. ipſe profectus cum cæteris copiis ad Galeſum flumen (quinq; millia ab vrbe abeſt) poſuit caſtra. Ex iis ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendum opus, quod aliquantum opinione eius celerius creuerat: ſpem cepit etiam arcem expugnari poſſe. Et eſt nõ altitudine, vt cætera, tuta: ſed loco plano poſita: & ab vrbe muro tantum, ac foſſa diuiſa.

B Cum iam machinationum omni genere, & operibus oppugnaretur: miſſum à Metaponto præſidium Romanis fecit animum: vt nocte ex improuiſo opera hoſtium inuaderent. alia diſiecerunt: alia igni corruperunt. isq́; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnandi. Reliqua erat in obſidione ſpes: nec ea ſatis efficax. quia arcem tenentes, quà in peninſula poſita imminet faucibus portus: mare liberum habebant: vrbs contra excluſa maritimis commeatibus: propiusq́; inopiam erant obſidentes, quâm obſeſſi. Annibal conuocatis principibus tarentinis omnes præſentes difficultates expoſuit: neq; arcis tam munitæ expugnandæ viam cernere: neq; in obſidione quicquam habere ſpei: donec mari potiãtur hoſtes. quòd ſi naues ſint: quibus commeatus inuehi prohibeant: extemplo aut abſceſſuros, aut dedituros ſe hoſtes. Aſſentiebantur Tarentini. cæterũ ei, qui conſilium afferret: opem quoque in eam rem afferendam eſſe cenſebant. punicas enim naues ex Sicilia accitas id poſſe facere: ſuas, quæ ſinu exiguo intercluſæ eſſent: cum clauſtra portus hoſtis haberet: quemadmodum inde in apertum mare euaſuras? Euadent, inquit Annibal. multa, quæ impedita natura ſunt: conſilio expediuntur. vrbem enim in campo ſitam habetis: planæ, & ſatis latæ viæ patent in omneis partes. via, quæ in portum per mediam vrbem ad mare tranſmiſſa eſt: plauſtris tranſuehã naues haud magna mole. & mare noſtrum erit: quo nunc hoſtes potiuntur: & illinc mari, hinc terra circunſedebimus arcem. immo breui, aut relictã ab hoſtibus, aut cum ipſis hoſtibus capiemus. Hæc oratio non ſpem modo effectus, ſed ingentem etiam ducis admirationem fecit. Cõtracta extemplo vndique plauſtra: iunctaq́; inter ſe: & machinæ ad ſubducendas naues admotæ, munitumq́; iter: quo faciliora plauſtra, minorq́; moles in tranſitu eſſet. iumenta inde, & homines cõtracti: & opus impigre cœptum. paucosq́; poſt dies claſſis inſtructa, ac parata circunuehitur arcem: & ante ipſum portum anchoras iacit. Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit: regreſſus ipſe in hyberna. Cæterũ defectio Tarentinorum vtrum priore anno, an hoc facta ſit: in diuerſum authores trahunt. plures, proprioresq́; ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factam. Romæ conſules, prætoresq́; vſq; ante diem quintum Calen. Maias latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſque prouincias proficiſcuntur. Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat. & cum inquiſitio priore anno ex ſenatuſconſulto talium librorum fieret: in M. Æmylii prætoris vrbis, qui eam rem agebat: manus venerant. is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martii duobus carminibus alterius poſtea aucta declarata authoritas euentu, alteri quoque, cuius nondum tempus venerat: afferebat fidem. Priore carmine cannenſis prædicta clades in hæc fermè verba erat. Amnem troiugena Cannam Romane fuge: ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conſerere manus. ſed neq; credes tu mihi: donec compleris ſanguine campum: multaq; millia

C occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera piſcibus, atq; auibus, feriſq;: quæ incolunt terras: iis fuerat eſca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Et Diomedis Argiui campos, & Cannam flumen, qui militauerant in iis locis: iuxta, atq; ipſam cladem, agnoſcebant. Tum alterum carmen recitatum: non eo tantum obſcurius: quia incertiora futura præteritis ſunt: ſed perplexius etiã ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere vultis, vomicamq;: quæ gentium venit longe: Apollini vouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cũ populus dederit ex publico partem: priuati vti conferant pro ſe, ſuiſq;. iis ludis faciendis præerit prætor is: qui ius populo, plebiq; dabit ſummum. decemuiri græco ritu hoſtiis ſacra faciãt. hæc ſi recte faxitis: gaudebitis ſemper: fietq; res veſtra melior. nam is dius extinguet perduelles veſtros: qui veſtros campos paſcit placide. Ad id carmen explanandum diem vnum ſumpſerunt. poſtero die ſenatuſconſultum factum eſt: vt decemuiri libros de ludis Apollini, req; diuina facienda inſpicerent. Ea cum inſpecta, relataq; ad ſenatũ eſſent: cenſuerunt patres: Apollini ludos vouendos, faciendoſq;: & quando ludi facti eſſent: duodecim millia æris prætori ad rem diuinam, & duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatuſcõſultũ factũ eſt: vt decemuiri ſacra græco ritu facerent: iiſq; hoſtiis: Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor in circo maximo cũ facturus eſſet: edixit: vt populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantam commodum eſſet, conferret. Hæc eſt origo ludorum Apollinarium, victoriæ non valetudinis ergõ, vt pleriq; rentur, votorum. factoſq; populus coronatus ſpectauit. matronæ ſupplicauere. vulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt: celeberq; dies omni cærimoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Tarentum, cõſules ambo in Samnio eſſent: ſed circumſeſſuri Capuam viderentur: quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet: iam famem Campani ſentiebant: quia ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaque legatos ad Annibalem miſerunt, orantes, vt prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones: viæq; omnes hoſtium præſidiis inſiderentur: frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hannonem ex Brutiis cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operam vt frumenti copia fieret Campanis, iuſſit. Hanno ex Brutiis profectus cum exercitu, vitabundus caſtra hoſtium, conſuleſq;, qui in Samnio erant, cum Beneuento iam appropinquaret, tria paſſuũ millia ab ipſa vrbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſociis circa populis, quò æſtate comportatum erat: deuehi frumentũ in caſtra iuſſit, præſidiis datis, quæ commeatus eos proſequerentur. Capuam inde nuncium miſit, qua die ad accipiendum frumentum præſtò eſſent, omni vndiq; genere vehiculorum, iumentorumq; ex agris contracto.

D Id pro cætera ſecordia, negligentiaq; à Campanis actũ. paulo plus CCCC vehicula miſſa: & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hannone, quod ne fames quidem, quæ mutas accenderet beſtias, curam eorum ſtimulare poſſet: alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendum. Ea omnia, ſicut acta erant, cum enunciata Beneuentanis eſſent, legatos decẽ extemplo ad conſules (circa Bouianum caſtra Romanorũ erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent, vt alter in Campaniam exercitũ duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat: profectus nocte Beneuentum, mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit, Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: duo millia plauſtrorum, inconditam, inermemq; aliam turbam aduenisse: per tumultum ac trepidationem omnia agi, caſtrorumq; formam, & militarem ordinem, immiſtis agreſtibus iis ex terris, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit: ſigna tãtum, armaq; in proximam noctem expedirent, caſtra punica oppugnãda eſſe. Quarta vigilia profecti, ſarcinis omnibus, impedimẽtiſq; Beneuenti relictis, pauloante lucem cum ad caſtra perueniſſent, tantum pauoris iniecerunt: vt ſi in plano caſtra poſita eſſent, haud dubie primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima prælium ingens accenſum eſt. nec vallum modo tutantur Pœni: ſed, vt quibus locus æquior eſſet: deturbant niteteis per ardua hoſtes. Vicit tamẽ omnia pertinax virtus, & aliquot ſimul partibus ad vallum, ac foſſas peruentum eſt: ſed cum multis vulneribus: ac militum pernicie. Itaq; conuocatis tribunis militũ cõſul abſiſtendum temerario incepto ait. tutius ſibi videri, reduci eo die exercitum Beneuentum: dein poſtero caſtris ſe hoſtiũ iungi, ne exire inde Campani, ne'ue Hanno regredi poſſet. id quò facilius obtineatur: collegam quoq;, & exercitum eius ſe acciturum: totumq; eò verſuros bellum. Hæc conſilia ducis, cum iam receptui caneret: clamor militum aſpernantium tam ſegne imperium diſiecit. Proxima portæ hoſtium erat cohors peligna, cuius præfectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hoſtiũ traiecit. execratus inde ſeq;, & cohortem, ſi eius vexilli hoſtes potiti eſſent: princeps ipſe per foſſam, vallumq; in caſtra irrumpit. Iamq; intra vallũ Peligni pugnabant, cũ altera parte Valerio Flacco tribuno militum tertiæ legionis exprobrante Romanis ignauiam, qui ſociis captorũ caſtrorũ concederent decus: T. Pedanius princeps primus centurio, cum ſignifero ſignum ademiſſet: iam hoc ſignum, & hic centurio, inquit, intra vallum hoſtium erit: ſequantur qui capti ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primum tranſcendentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium vallum mutato conſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandoſq;

verſus

A verſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine ac periculo fortiſſima cohors ſociorum & ciuiū legio eſſet. Itaq; pro ſe quiſq; omnes per æqua atq; iniqua loca, cū vndiq; tela coniicerentur: armaq; & corpora hoſtes obiicerent, peruadunt, irrumpuntq;. multi vulnerati, etiam quos vires, ſanguisq; deſereret, vt intra vallum hoſtiū caderent :nitebantur. Capta itaq; momento temporis, velut in plano ſita, nec permunita caſtra. Cædes inde non iam pugna erat: omnibus intra vallū permiſtis. ſupra ſex millia hoſtium cæſa. ſupra ſeptem millia capiuntur, cum frumentatoribus campanis, omniq; plauſtrorū & iumentorum apparatu. capta & alia ingens præda fuit: quam Hanno, populabundus paſſim cum iſſet, ex ſociorum populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum reditum eſt. prædamq; ibi ambo conſules (nam & Ap. Claudius eò poſt paucos dies venit) vendiderūt, diuiſeruntq;. & donati. quorū opera caſtra hoſtium capta erant: ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legionis. Hanno ab Cominio Cerito, quò nunciata caſtrorum clades eſt: cum paucis frumētatoribus, quos forte ſecum habuerat: fugæ magis, quàm itineris modo in Brutios rediit. Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq; clade, legatos ad Annibalem miſerunt: qui nunciarent: duos conſules ad Beneuentum eſſe: diei iter à Capua: tantum non ad portas, & muros bellum eſſe. ni propere ſubueniat, celerius Capuam, quàm Arpos, in poteſtatem hoſtium venturam. ne Tarentum quidem, non modo arcem, tanti debere eſſe, vt Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus, deſertam, indefenſamq; populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem Campanam pollicitus, in præſentia duo millia equitum cum legatis mittit: quò præſidio agros populationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut aliarum rerum, arcis Tarentinæ, præſidiiq;, quod ibi obſideretur, cura eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate patrum à P. Cornelio prætore in Hetruriam ad frumentum coëmendum miſſus, cum aliquot nauibus onuſtis in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias peruenit. Cuius aduentu, qui ante in exigua ſpe, vocati ſæpe ad tranſitionem ab hoſtibus per colloquia, erant: vltro ad tranſeundum hoſteis vocabant, ſolicitabantq;. & erat ſatis validum præſidium: traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus. Itaque Metapontini extemplo metu, quo tenebantur, liberati ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fecerunt. mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumq;, quibus indidem ex Achaia oriundi etiam cognatione iuncti erant: q̄ ira in Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorum
B amici, cognatiq; literas ac nuncios ad Hannonem, Magonemq;, qui in propinquo in Brutiis erant, miſerunt: ſi exercitum ad mœnia admouiſſent, ſe in poteſtatem eorum vrbem tradituros eſſe. M. Atinius Thurinis cum modico præſidio præerat. quem facile elici ad certamen temere ineundū rebantur poſſe, non tam militum, quos perpaucos habebat, fiducia, quàm iuuentutis thurinæ. eam ex induſtria centuriauerat, armaueratq; ad tales caſus. Diuiſis copiis inter ſe duces pœni cum agrum Thurinum ingreſſi eſſent: Hanno cum peditum agmine infeſtis ſignis ire ad vrbem pergit: Mago cū equitatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Attinius peditum tantum agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarum ignarus. Pedeſtre prælium fuit perſegne: paucis in prima acie pugnantibus Romanis: Thurinis expectātibus magis, quàm adiuuantibus euentum, & Carthaginenſium acies de induſtria pedem referebat, vt ad terga collis ab equite ſuo inſeſſi hoſtem incautum pertraheret. Quò vbi ventū eſt, coorti cū clamore equites propere inconditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido animo, vnde pugnabat, ſtantem, extemplo in fugam auerterunt. Romani, quanquam circumuentos hinc pedes, hinc eques vrgebat: tamen aliquandiu pugnam traxere. poſtremo & ipſi terga vertunt, atq; ad vrbem fugiunt. Ibi preditores conglobati cum popularium agmen patentibus portis accepiſſent: vbi Romanos fuſos ad vrbem ferri viderunt, conclamant, inſtare Pœnum, permiſtosq; hoſteis vrbem inuaſuros: ni propere portas claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Attinius tamen cum paucis receptus. Seditio inde pauliſper tenuit, cum alii vrbem tuendam, inde alii cedendum fortunæ, & tradendā vrbem victoribus cenſerent. cæterum, vt plerunq;, fortuna, & conſilia mala vicerunt. Attinio cū ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iuſtum conſultum volebant, q̄ reſpectu Romanorum, Carthaginenſes in vrbem accipiunt. Conſules à Beneuento in Campanū agrum legiones ducunt: non ad frumenta modo, quæ iam in hybernis erant, corrumpenda, ſed ad Capuam oppugnandam, nobilem ſe conſulatum tam opulentæ vrbis excidio rati facturos: ſimul & ingens flagitium imperio dempturos, quod vrbi tam propinquæ tertium annū impunita defectio eſſet. Cæterum ne Beneuētum ſine præſidio eſſet: & vt ad ſubita belli, ſi Annibal (quod facturū haud dubitabāt) ad opem ferendā ſociis Capuam veniſſet: equites vim ſuſtinere poſſent: T. Gracchum ex Lucanis cum equitatu, ac leui armatura Beneuentum venire iubent. legionibus, ſtatiuisq; ad obtinendas res in Lucanis aliquem præficeret. Graccho, priuſq̄ ex Lucanis moueret, ſacrificanti triſte prodigium factum eſt. ad exta ſacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapſi edēre iecur: conſpectiq; repente ex oculis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificium inſtauraretur, atq; intentius exta reſerata ſeruarentur: iterum, ac tertiū veniſſe tradunt: libatoq; iocinore intactos angues abiiſſe. Cū aruſpices ad impe-

C ratorem id pertinere prodigium præmonuiſſent:& ab occultis cauendum hominibus,conſiliiſq; nul-
la tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit, caput partis eius Lu-
canorũ:(cum pars ad Annibalem defeciſſet)quæ cũ Romanis ſtabat:& iam anno in magiſtratu erat
ab eiſdem illis creatus prætor. Is mutata repente voluntate locum gratiæ apud Pœnum quærẽs,neq;
tranſire ipſe,neque trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit,niſi imperatoris,& eiuſdem hoſpitis
proditi capite,ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem,qui in Brutiis præerat:clàm
in colloquium venit. fideq; ab eo accepta,ſi Romanum is imperatorem tradidiſſet: liberos cum ſuis
* legibus venturos in amicitiam Lucanos:deducit Pœnum in locũ pacis Gracchũ adducturus. Mago-
nem ibi pedites,equiteſq; armare,& capere eas latebras,vbi ingentem numerũ occuleret,iubet. Loco
ſatis inſpecto,atq; vndiq; explorato,dies compoſita gerendæ rei eſt:Flauius ad Romanum imperato-
rem venit.Rem ſe ait magnam inchoaſſe,ad quam perficiendam ipſius Gracchi opera opus eſſet.om-
nium populorum prætoribus,qui ad Pœnum in illo communi Italiæ motu deſciſſent,perſuaſiſſe: vt
redirent in amicitiam Romanorum:quando res quoq; Romana,quæ propè exitium clade Cannenſi
veniſſet:in dies melior atq; auctior fieret:Annibalis vis ſeneſceret,ac propè ad nihilum veniſſet. vete-
ri delicto haud implacabileis fore Romanos.nullam vnquam gentẽ magis exorabilẽ,promptioremq;
veniæ dandæ fuiſſe.quoties rebellioni etiam maiorũ ſuorum ignotũ! Hæc ab ſe ait dicta. cæterum ab
ipſo Graccho eadem hæc audire malle eos: præſentiſq; contingere dextram:id pignus fidei ſecũ ferre.
Locum ſe cõſiliis edixiſſe à conſpectu amotum,haud procul à caſtris Romanis.ibi paucis verbis trã-
ſigi rem poſſe,vt omne nomen Lucanum in fide ac ſocietate Romana ſit. Gracchus fraudẽ & ſermo-
ni,& rei abeſſe ratus,ac ſimilitudine veri captus, cum lictoribus ac turma equitũ è caſtris profectus,
duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubito exorti. & ne dubia proditio eſſet, Flauius his ſe
adiungit.tela vndiq; in Gracchũ atq; equites coniiciuntur.Gracchus ex equo deſilit:idem cæteros fa-
cere iubet:hortaturq;, vt quod vnum reliquum fortuna fecerit,id honeſtent virtute.reliquũ autẽ quid
eſſet paucis à multitudine in valle ſylua ac montibus ſepta circumuentis, præter mortem! id referre:
vtrum præſenti torpore pecorum modo inulti trucidentur:an toto animo à patiendo, expectandoq;
euentu in impetum atq; iram verſo,agentes audenteſq;,perfuſi hoſtium cruore inter expirantium ini-
micorum cumulata armaq; & corpora cadant. Lucanum proditorem ac transfugam omnes peterent.
qui eam victimam præ ſe ad inferos miſiſſet:eum decus eximium, egregiumq; ſolatium ſuæ morti in-
uenturum. Inter hæc dicta paludamento circum læuum brachium intorto(nam ne ſcuta quidẽ ſecũ
D extulerant)in hoſtes impetum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maxi-
me aperta corpora Romanorum,& cum vndique ex altioribus locis in cauam vallem coniectus eſſet,
transfiguntur.Gracchum iam nudatum præſidio viuum capere Pœni nituntur. cæterum ille conſpi-
catus Lucanum hoſpitẽ inter hoſteis adeo infeſtus confertos inuaſit, vt parci ei ſine multorum perni-
cie nõ poſſet.Exanimem eum Mago extemplo ad Annibalem miſit:poniq; cum captis ſimul faſcibus
ante tribunal imperatoris iuſſit.Hæc vera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad cãpos, qui Veteres vo-
cantur:periit.Sunt qui in agro Beneuentano propè Calorem fluuium oſtendant à caſtris cum licto-
ribus, ac tribus ſeruis lauandi cauſa progreſſum, cum forte inter ſalicta innata ripis laterent hoſtes:
nudum atq; inermem,ſaxiſq;,quæ voluit amnis:propugnantem,interfectum.Sunt qui aruſpicũ mo-
nitu quingentos paſſus à caſtris progreſſum,vti loco puro ea,quæ ante dicta prodigia ſunt,procura-
ret:ab inſidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumuentum ſcribant.adeo nec locus,
nec ratio mortis in viro tam claro & inſigni conſtat.Funeris quoq; Gracchi varia fama eſt. Alii in ca-
ſtris Romanis ſepultum ab ſuis, alii ab Annibale(& ea vulgatior fama eſt)tradunt in veſtibulo pu-
nicorum caſtrorum rogum extructum eſſe: armatum exercitum decurriſſe cum tripudiis Hiſpano-
rum,motibuſq; armorum & corporum ſuæ cuique genti aſſuetis: ipſo Annibale omni rerum verbo-
rumq; honore exequias celebrante.Hæc tradunt,qui in Lucanis rei geſtæ authores ſunt. Si illis, quã
ad Calorem fluuium interfectum memorãt,credere velis,capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt.
eo delato ad Annibalem,miſſus ab eo confeſtim Carthalo: qui in caſtra Romana ad Cn.Cornelium
quæſtorem deferret.is funus imperatoris in caſtris,celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit.
Conſules agrum Campanum ingreſſi cum paſſim popularentur,eruptione oppidanorum, & Mago-
nis cum equitatu territi,ac trepidi ad ſigna milites palatos paſſim reuocarunt:& vixdũ inſtructa acie
fuſi,ſupra mille & quingentos milites amiſerũt. Inde ingens ferocia ſuperbæ ſuopte ingenio genti cre-
uit:multiſq; præliis laceſſebant Romanos,ſed intentiores ad cauẽdũ cõſules vna pugna fecerat,in-
caute atq; inconſulte inita,Reſtituit tamen his animos,& illis minuit audaciam parua vna res.ſed in
bello nihil tam leue eſt,quod non magnæ interdũ rei momẽtum faciat. T.Quintio Criſpino Badius
Campanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus.creuerat conſuetudo, quòd æger Romæ apud
Criſpinũ Badius ante defectionẽ Cãpanã liberaliter,comiterq; curatus fuerat: Tũ Badius progreſſus
ante ſtationes,quæ pro porta ſtabãt,euocari Criſpinũ iuſſit.quod vbi eſt Criſpino nunciatum,ratus
colloquiũ amicũ ac familiare quæri,manente memoria etiam in diſſidio publicorum fœderũ priua-
ti iuris,

A ti iuris, paulum à cæteris proceſſit. Poſtquàm in conſpectum venere: prouoco te, inquit, ad pugnam Criſpine, Badius. conſcendamus equos: ſummotisq; aliis, vter bello melior ſit decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait hoſtes deeſſe: in quibus virtutem oſtendant, ſe ab eo, etiam ſi in acie occurrat, declinaturum: ne hoſpitali cæde dextram violet. conuerſusq; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;: & ſe digna probra in inſontem iacere: hoſpitalem hoſtem appellans: ſimulantemq; parcere cui ſciat parem ſe non eſſe. ſi parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet: Badium Campanũ T. Quintio Criſpino Romano palàm omnibus, duobus exercitibus audientibus, renunciare hoſpitium. nihil ſibi cum eo conſociatum: nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte: cuius patriam ac penates publicos priuatosq; oppugnatum veniſſet. ſi vir eſſet, congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales, ne impune inſultare Campanum pateretur. itaque tantum moratus, dum imperatores conſuleret: permitterentne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare: permiſſu eorum arma cepit, equumq; conſcendit: & Badium nomine compellãs ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta eſt. infeſtis equis concurrere. Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerum Badio haſta transfixit: ſuperq; delapſum cum vulnere ex equo deſiluit: vt pedes iacentem conficeret. Badius priuſquàm opprimeretur, parma atque equo relicto, ad ſuos aufugit. Criſpinus equum, armaq; capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpoliis oſtentans, cum magna laude & gratulatione militum ad conſules eſt deductus: laudatusq; ibi magnifice, & donis donatus. Annibal ex agro Beneuentano caſtra ad Capuam cum mouiſſet, tertio poſt die quàm venit, copias in aciem eduxit: haudquaquam dubius, quod Campanis abſente ſe paucos ante dies ſecunda fuiſſet pugna: quin multo minus ſe, ſuumq; toties victorem exercitum ſuſtinere Romani poſſent. Cæterum poſteaq̃ pugnari cœptum eſt, equitum maxime incurſu cum iaculis obtueretur: laborabat Romana acies, donec ſignum equitibus datum eſt, vt in hoſtem admitterent equos. itaq; equeſtre prælium erat, cũ procul viſus Sempronianus exercitus, cui C. Cornelius quæſtor præerat: vtriq; parti parem metum præbuit, ne hoſtes noui aduentarent. velut ex compoſito vtrinque ſignum receptui datum: reductiq; in caſtra propè æquo marte diſceſſerunt. plures tamen ab Romanis primo incurſu equitum ceciderunt. Inde conſules, vt auerterent Capua Annibalem: nocte quæ ſecuta eſt: diuerſi, Fuluius in agrum Cumanum, Claudius in Lucanos abierunt. Poſtero die cum vacua caſtra Romanorum, nunciatum Annibali eſſet: & duobus agminibus diuerſos abiiſſe: incertus primo

B vtrum ſequeretur, Appium inſtitit ſequi. Ille circũducto hoſte qua voluit, alio itinere ad Capuam rediit. Annibali alia in iis locis bene gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine Penula, inſignis inter primi pili centuriones & magnitudine corporis, & animi. Is perfunctus militia, per P. Cornelium Sullam prætorem in Senatũ introductus petit à patribus: vti ſibi quinq; millia militum darentur: ſe peritum & hoſtis & regionum, breui operæpretium facturum: & quibus artibus ad id locorum noſtri & duces, & exercitus capti forent: iis aduerſus inuentorem vſurum. Id non promiſſum magis ſtolide, quàm ſtolide creditum: tanquam eædem militares, & imperatoriæ artes eſſent. Data pro quinque octo millia militum: pars dimidia ciues, pars ſocii. & ipſe aliquantum voluntariorum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit, vbi Annibal nequicquam ſecutus Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt: quippe inter Annibalem ducem, & centurionem, exercitusq;, alterum vincendo veteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte etiam tumultuarium, ac ſemiermem. Vt conſpecta inter ſe agmina ſunt: & neutra pars detrectauit pugnam: extemplo inſtructæ acies. pugnatum tamen vt in nulla pari re duas amplius horas: concitata etiam, donec dux ſtetiſſet, Romana acie. Poſteaq̃ is non pro vetere fama ſolũ, ſed etiam metu futuri dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ cladi ſupereſſet: obiectans ſe hoſtium telis cecidit: fuſa extemplo eſt Romana acies. ſed adeo ne fugæ quidem iter patuit, omnibus viis ab equite inſeſſis, vt ex tanta multitudine vix mille euaſerint. cæteri paſſim, alii alia peſte abſumpti ſunt. Capua à conſulibus interim ſumma vi obſideri cœpta eſt: quæq; in eam rem opus erant, comportabantur, parabanturq;. Caſilinum frumentum conuectum: ad Vulturni oſtium, vbi nunc vrbs eſt, caſtellum communitum: (ante Fabius Maximus munierat) præſidium impoſitum, vt & mare proximum, & flumen in poteſtate eſſent. In ea duo maritima caſtella frumentum, quod ex Sardinia nuper miſſum erat, quodq; Mutius prætor ex Hetruria coemerat: ab Oſtia conuectum eſt, vt exercitui per hyemem copia eſſet. Cæterum ſuper eam cladem, quæ in Lucanis accepta erat, volonum quoque exercitus, qui viuo Graccho ſumma fide ſtipendia fecerat: velut exauthoratus morte ducis, ab ſignis deceſſit. Annibal non Capuam neglectam, neq; in tanto diſcrimine deſertos volebat ſocios, ſed proſpero ex temeritate vnius Romani ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercitusq; opprimendi occaſionem imminebat. Cn. Fuluium prætorem Apuli legati nunciabant, primo, dum vrbes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem defeciſſent, oppugnaret: intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum, & milites præda impletos in tantam licentiam, ſecordiamq; effuſos, vt nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cum ſæpe aliâs, tum paucis diebus ante expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliã caſtra mouit. Cir-

C ca Herdoniam Romanæ legiones,& prætor Fuluius erant,quò vbi allatū eſt hoſtes aduentare:propè eſt factum,vt iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent.nec res vlla magis tenuit,q̄ ſpes haud dubia,ſuo id arbitrio,vbi vellent,acturos. Nocte inſequenti Annibal,cum tumultuatum in caſtris. & pleroſq; ferociter ſignum vt daret inſtitiſſe duci ad arma vocātes,ſciret:haud dubius proſperæ pugnæ occaſionem dari,tria millia expeditorū militum in villis circa,vepribusq;,& ſyluis diſponit:qui ſigno dato ſimul omnes,e latebris exilirent.& Magonem,ac duo fermè millia equitum,quà fugam inclinaturā credebat:omnia itinera inſidere iubet.his nocte præparatis,prima luce in aciē copias educit.Nec Fuluius eſt cunctatus,non tam ſua vlla ſpe,q̄ militum impetu fortuito tractus.itaq; eadē temeritate,qua proceſſum in aciem eſt,inſtruitur ipſa acies ad libidinem militum forte procurrentiū,conſiſtentiumq; quo loco ipſorum tuliſſet animus,deinde per libidinem,aut metum deſerentium locum.prima legio,& ſiniſtra ala primo inſtructæ:& in longitudinem porrectæ acies:clamantibus tribunis,nihil introrſus roboris ac virium eſſe:& quacunq; impetum feciſſent:hoſtes perrupturos.nihil, quod ſalutare eſſet:non modo ad animum,ſed ne ad aures quidem admittebant. Et Annibal quidem haudquaq̄ ſimili exercitu,neq; ita inſtructo aderat.ergo ne clamorem quidem,atq; impetum primum eorum Romani ſuſtinuere.Dux ſtultitia,& temeritate Centenio par,animo nequaq̄ comparandus, vbi rem inclinatam,ac trepidantes ſuos vidit:equo arrepto cum ducentis fermè equitibus effugit. cætera à fronte pulſa,à tergo atq; alis circumuenta acies eo vſq; eſt cæſa,vt ex duodeuiginti millibus hominum duo millia haud amplius euaſerint.caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia Romam cum eſſent nunciatæ:ingens quidem & luctus,& pauor ciuitatem cepit.ſed tamen quia conſules,vbi ſumma rerum eſſet:ad id locorum proſpere gererent:minus his cladibus cōmouebantur.Legatos ad conſules mittūt C.Lectorium,M.Metilium,qui nunciarent,vt reliquias duorum exercituū cum cura colligerent:darentq; operam,ne per metum ac deſperationē hoſti ſe dederent:(id quod poſt Cannenſem accidiſſet cladem)& vt deſertores de exercitu volonū conquirerent. Idem negocii P.Cornelio datum,cui & delectus mandatus erat.isq; per fora,conciliabulaq; edixit:vt cōquiſitio volonum fieret:iiq; ad ſigna reducerentur.Hæc omnia intentiſſima cura acta. Ap.Claudius conſul D.Iunio ad oſtium Vulturni,M.Aurelio Cotta Puteolis præpoſito,qui,vt quæq; naues ex Hetruria,ac Sardinia acceſſiſſent:extemplo in caſtra mitterent frumentum:ipſe ad Capuam regreſſus Q.Fuluium collegā inuenit Caſilino omnia importantem,molientemq; ad oppugnandam Capuam,Tum ambo conſu-

D les circūſederunt vrbem:& Claudium Neronem prætorem ab Sueſſula ex Claudianis caſtris exciuerunt.Is quoq; modico ibi præſidio ad tenendum locum relicto,cæteris cum omnibus copiis ad Capuam deſcendit,ita tria prætoria circa Capuam erecta:tres exercitus diuerſis partibus opus aggreſſi, foſſa valloq; circundare vrbem parant:& caſtella excitant modicis interuallis:multisq; ſimul locis cū prohibentibus opera Cāpanis eo euentu pugnant,vt poſtremo portis,muroq; ſe contineret Campanus.Prius tamen,q̄ hæc continuarentur opera:legati ad Annibalem miſſi:qui quererentur:deſertam ab eo Capuam:ac propè redditam Romanis:obteſtarenturq;,vt tunc ſaltem opem non circumſeſſis modo,ſed etiam circūuallatis ferret. Conſulibus literæ à P.Cornelio prætore miſſæ,vt priuſq̄ clauderent Capuam operibus:poteſtatem Campanis facerent,vt qui eorum vellent,exirent ab Capua, ſuasq; res ſecum auferrent.liberos fore,ſuaq; omnia habituros,qui ante Idus Martias exiſſent.poſt eam diem quiq; exiſſent,quiq; ibi manſiſſent:hoſtium futuros numero.Ea pronunciata Campanis, atq; ita ſpreta,vt vltro dicerent contumelias,minarenturq;.Annibal ab Herdonia Tarentum duxerat legiones,ſpe aut vi,aut dolo arcis Tarentinæ potiundæ.quod vbi parum proceſſit,ad Brundusiū flexit iter,prodi id oppidum ratus.ibi quoq; cum fruſtra tereret tempus:legati Campani ad eum venerunt,querentes ſimul,orantesq;:quibus Annibal magnifice reſpondit:& antea ſoluiſſe obſidionem: & nunc aduentum ſuum conſules non laturos.cum hac ſpe dimiſſi legati vix regredi Capuam iam duplici foſſa,valloq; cinctam potuerunt. Cum maxime Capua circumuallaretur,Syracuſarū quoq; oppugnatio ad finem venit,præterq̄ vi ac virtute ducis exercitusq;,inteſtina etiam proditione adiuta.Nanq; Marcellus initio veris incertus vtrum Agrigentum ad Himilconem,& Hippocratem verteret bellum;an obſidione Syracuſas premeret:quanquam nec vi capi videbat poſſe inexpugnabilem terreſtri ac maritimo ſitu vrbem,nec fame:quam propè liberi ab Carthagine commeatus alerent:tamen nequid inexpertum relinqueret:transfugas Syracuſanos(erant autem apud Romanos aliqui nobiliſſimi viri,inter defectionem ab Romanis,quia ab nouis conſiliis abhorrebant,pulſi) colloquiis ſuæ partis tentare hominum animos iuſſit:& fidem dare,ſi traditæ forent Syracuſæ:liberos eos,ac ſu's legibus victuros eſſe.Non erat colloquii copia,quia multorum animi ſuſpecti omniū curam,oculosq; conuerterant;nequid falleret tale admiſſum.Seruus vnus exulum pro transfuga intromiſſus in vrbem,conuentis paucis,initium colloquendi de tali re fecit.deinde in piſcatoria quidā naui retibus operti:circumuectiq; ita ad caſtra Romana:collocutiq; cum transfugis.& idem ſæpius eodem modo alii atq; alii.poſtremo ad octuaginta facti,& cum iam cōpoſita omnia ad proditionem eſſent;indicio delato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditam non eſſe,

necati

A necati omnes,& cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtq̃ hæc vana euaſerat, excepit. Damaſippus quidam Lacedæmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippum regem, captus ab Romanis nauibus erat. huius vtiq; redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus: iam tum Ætolorum: cuius gentis ſocii Lacedæmonii erant: amicitiam affectantibus Romanis. Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maxime, atq; vtriuſq; opportunus locus ad portum Trogilorum propter turrim, quam vocant Caleagram, eſt viſus. quò cum ſæpius commearent: vnus ex Romanis ex propinquo murum contemplatus, numerando lapides, æſtimandoq; ipſe ſecum, qui in fronte paterent: ſimul altitudinem muri, quantum proxime coniectura poterat: permenſus, humilioremq; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe, & vel mediocribus ſcalis ſuperabilem, ad Marcellum rem defert. Haud ſpernenda res viſa. ſed cum adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur, non poſſet, occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuncians: diem feſtum Dianæ per triduum agi: & quia alia in obſidione deſint, vino largius epulas celebrari, & ab Epicide præbito vniuerſæ plebi, & per tribus à principibus diuiſo. Id vbi accepit Marcellus: cum paucis tribunorum militum collocutus, electiſq; per eos ad rem tantam agendam audendamq; idoneis centurionibus militibuſq;, & ſcalis in occulto comparatis, cæteris ſignum dari iubet, vt mature corpora curarent: quietiq; darent. nocte in expeditionem eundum eſſe. Inde vbi id temporis viſum, quo die epulatis iam, vinoq; ſatiatis principium ſomni eſſet: ſigni vnius milites ferre ſcalas iuſſit: & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine ſtrepitu ac tumultu primi euaſerunt in murum: ſecuti ordine alii: cum priorum audacia dubiis etiam animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem, cum cæteræ admotæ, pluribuſq; ſcalis in murum euadebant: ſigno ab Hexapylo dato: quò per ingentem ſolitudinem erat peruentum: quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti vino erant, aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerunt. Propè Hexapylon eſt portula. ea magna vi refringi coepta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignum erat: & iam vndique non furtim, ſed vt aperte gerebatur res. quippe ad Epipolas, frequentem cuſtodiis locum, peruentum erat: terrendiq; magis hoſtes erant, quàm fallendi: ſicut territi ſunt. nam ſimulac tubarum eſt auditus cantus, clamorq; tenentium muros, partemq; vrbis: omnia teneri cuſtodes rati, alii per murum fugere: alii ſalire de muro: præcipitariq; turba pauentium. magna pars tamen ignara tanti mali erat: & grauatis omnibus vino, ſomnoq;: & in vaſtæ magnitudinis vrbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto Marcellus omnibus copiis vrbem ingreſſus, excitauit, Marcellus ſiracuſas ingreſſus

B conuertitq; omnes ad arma capienda, opemq;, ſiquam poſſent, iam captæ propè vrbi ferendam. Epicides ab inſula, quam ipſi Naſſon vocant: citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiam cuſtodum transgreſſos murum expulſurus foret: occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora vero afferre, poſtq̃ conſpexit omnia circa Epipolas armis completa: laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus, retro in Acradinam agmen conuertit: non tam vim, multitudinemq; hoſtium metuens: quàm nequa inteſtina fraus per occaſionem orireturclauſaſq; inter tumultum Acradinæ, atque inſulæ inueniret portas. Marcellus vt moenia ingreſſus ex ſuperioribus locis vrbem omnium fermè illa tempeſtate pulcherrimá ſubiectam oculis vidit: illachrymaſſe dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim vetuſta gloria vrbis. Athenienſium claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cum duobus clariſſimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cum Carthaginenſibus tanto cum diſcrimine geſta: tot, ac tam opulenti tyranni, regesq; præter cæteros Hiero, cum recentiſſimæ memoriæ rex, tum ante omnia, quæ virtus ei fortunaq; ſua dederat: beneficiis in populum Romanum inſignis. ea cum vniuerſa occurrerent animo: ſubiretq; cogitatio: iam illa momento horæ arſura omnia: & ad cineres reditura: priuſquam ſigna Acradinæ admoueret: præmittit Syracuſanos: qui inter præſidia Romana, vt ante dictum eſt, fuerant: vt alloquio leni perlicerent hoſtes ad dedendam vrbem. Tenebant Acradinæ portas, muroſq; maxime transfugæ: quibus nulla erat per conditiones veniæ ſpes. ii nec adire muros, nec alloqui quenquam paſſi. itaq; Marcellus poſtquam id inceptum irritum fuit: ad Euryalum ſigna referri iuſſit. Tumulus eſt in extrema parte vrbis verſus à mari, viæq; imminens ferenti in agros mediterraneaq; inſulæ, percommodus ad commeatus excipiendos. Præerat huic arci Philodemus Argiuus ab Epicide impoſitus. ad quem miſſus à Marcello Soſis, vnus ex interfectoribus tyranni, cum longo ſermone habito dilatus per fruſtrationem eſſet, retulit Marcello, tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe. Cum is diem de die differret, dum Hippocrates atque Himilco admouerent caſtra, legioneſq; haud dubius, ſi in arcem accepiſſet eos: deleri Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus vt Euryalum neq; tradi, neq; capi vidit poſſe: inter Neapolim, & Thicam (nomina partium vrbis, & inſtar vrbium ſunt) poſuit caſtra: timens ne, ſi frequentia intraſſet loca: contineri à diſcurſu miles auidus prædæ non poſſet. Legati eò ab Thica, & Neapoli cum infulis, & velamentis venerunt precantes, vt à cædibus, & ab incendiis parceretur. De quorum precibus quàm poſtulatis magis cõſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus: nequis liberum corpus violaret: cætera prædæ futura. caſtraq; tectis

C parietum pro muro ſepta.portis regione platearum patentibus ſtationes,præſidiaq́; diſpoſuit:nequis in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt. refractisq́; foribus cum omnia terrore ac tumultu ſtreperent, à cædibus tamen temperatum eſt. rapinis nullus ante modus fuit, quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus, cum ſpes auxilii nulla eſſet: fide accepta vt inuiolatus ad Epicidem rediret. reducto præſidio tradidit tumulum Romanis. Auerſis omnibus ad tumulum ex parte captæ vrbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter vim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſſis non poſſet: cum trigintaquinque nauibus ex portu Syracuſano profectus, libero mari vela in altum dedit: quinque & quinquaginta nauibus Epicidæ, & Syracuſanis relictis. edoctisq́; Carthaginenſibus, in quanto res Syracuſana diſcrimine eſſet: cũ C nauibus poſt paucos dies redit: multis (vt fama eſt) donis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto, præſidioq́; addito, vna cura erat liber: nequa ab tergo vis hoſtium in arcem accepta incluſos, impeditosq́; mœnibus ſuos turbaret. Acradinam inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis loca, ſpe ad inopiam omnium rerum incluſos redacturum ſe, circunſedit. Cum per aliquot dies quietæ ſtationes vtrinq; fuiſſent, repente aduentus Hippocratis & Himilconis, vt vltro vndiq; oppugnarentur Romani, fecit. nam & Hippocrates caſtris ad magnum portum cõmunitis, ſignoq́; iis dato, qui Acradinam tenebant: caſtra vetera Romanorum adortus eſt, quibus Criſpinus præerat: & Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit: & claſſis punica litori, quod inter vrbem & caſtra Romana erat, appulſa eſt: nequid præſidii Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultum tamen maiorem hoſtes præbuerunt, q̃ certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantum à munimentis: ſed inſecutus etiam eſt trepide fugientem: & Epicidem Marcellus in vrbem compulit. ſatisq́; iam etiam in poſterum videbatur prouiſum: nequid ab repentinis eorum excurſionibus periculi foret. Acceſſit & peſtilentia, cõmune malũ: quod facile vtrorunq; animos auerteret à belli conſiliis. nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tamen magis extra vrbẽ, q̃ in vrbe, intoleranda vis æſtus per vtraque caſtra omnium fermè corpora mouit. & primo temporis ac loci vitio & ægri erant, & moriebantur. poſtea curatio ipſa, & contactus ægrorum vulgabat morbos: vt aut neglecti, deſertiq́; qui incidiſſent, morerentur: aut aſſidenteis, curanteisq́; eadem vi morbi repletos ſecum traherent: quotidianaq́; funera, & mors ob omniũ oculos eſſet: & vndiq; dies, noctesq́; ploratus audirentur. poſtremo ita aſſuetudine mali efferauerant animos, vt nõ modo non lachrymis,
D iuſtoq́; comploratu proſequerentur mortuos: ſed ne efferrent quidem, aut ſepelirent, iacerentq́; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimilem quoque mortem expectantium: mortuiq́; ægros, ægri validos cum metu, tum tabe, ac peſtifero odore corporũ conficerent. & vt ferro potius morerentur, quidam inuadebant ſoli hoſtium ſtationes. Multo tamẽ maior vis peſtis Pœnorum caſtra, q̃ Romana, diu circũ-
* ſedendo Syracuſas cæde aquisq́; affecerat magis. Ex hoſtiũ exercitu Siculi vt primũ vidẽre ex grauitate loci vulgari morbos: in ſuas quiſq; propinquas vrbes dilapſi ſunt. at Carthaginenſes, quibus nuſq̃ receptus erat, cum ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internitionem omnes perierunt. Marcellus, vt tanta vis ingruebat mali: adduxerat in vrbem ſuos: infirmaq́; corpora tecta, & vmbræ recreauerant. multi tamẽ ex Romano exercitu eadem peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri punico exercitu, Siculi, qui Hippocratis milites fuerant: haud in magna oppida, cæterum & ſitu, & in munimentis tuta, tria millia alterum ab Syracuſis, alterũ quindecim ab oſtio, & cõmeatus è ciuitatibus ſuis comportabant, & auxilia accerſebant. Interea Bomilcar iterum cum claſſe profectus Carthaginem, ita expoſita fortuna ſociorum, vt ſpem faceret, non ipſis modo ſalutarẽ opem ferri poſſe, ſed Romanos quoque in capta quodammodo vrbe capi: perpulit vt onerarias naues q̃plurimas omni copia rerum onuſtas ſecum mitterent, claſſemq́; ſuam augerent. Igitur centũ triginta nauibus longis, & ſeptuaginta onerariis profectus à Carthagine ſatis proſperos ventos ad traiiciendum in Siciliam habuit. ſed iidem venti ſuperare eum Pachynum prohibebant. Bomilcaris aduentus fama primo, dein præter ſpem mora, cum gaudium & metum inuicem Romanis, Syracuſanisq́; præbuiſſet: Epicides metuens ne, ſi pergerent iidem, qui tum tenebant, ab ortu ſolis flare per dies plures venti: claſſis punica Africam repeteret: tradita Acradina mercenariorum militum ducibus, ad Bomilcarem nauigat, claſſem in ſtatione verſa in Africam habentem, atque timentem nauale prælium, non tam quod impar viribus, aut numero nauium eſſet: (quippe etiá plures habebat) q̃ quod venti aptiores Romanæ, quàm ſuæ claſſi flarent: perpulit tandem, vt fortunam naualis certaminis experiri vellet. Et Marcellus cum & Siculum exercitum ex tota inſula conciri videret: & cum ingenti commeatu claſſem punicam aduentare, ne ſimul terra, mariq́; incluſus vrbe hoſtium vrgeretur: quanquam impar numero nauium erat, prohibere aditu Syracuſarum Bomilcarem conſtituit. Duæ claſſes infeſtæ circa promontorium Pachynum ſtabant, vbi primum tranquillitas maris in altum euexiſſet, concurſuræ. Itaque cadente iam euro, qui per dies aliquot ſæuierat: prior Bomilcar mouit. cuius prima claſſis petere altum viſa eſt: quo facilius ſuperaret promontorium. cæterum poſtq̃ tendere ad ſe Romanas naues vidit, incertum qua ſubita territus re, Bomilcar vela in altum dedit: miſſisq́; nunciis Heracleam, qui onera-

A rias naſ·es retro in Africam repetere iuberent: ipſe Siciliam præteruectus, Tarentum petit. Epicides à tanta repente deſtitutus ſpe, ne in obſidionem magna ex parte captæ vrbis rediret: Agrigentum nauigat, expectaturus magis euentum, q̃ inde quicquam moturus. Quæ vbi in caſtra Siculorũ ſunt nunciata, Epicidem Syracuſis exceſſiſſe: à Carthaginenſibus relictam inſulam: & propè iterum Romanis traditam, legatos de conditionibus dedendæ vrbis, explorata prius per colloquia voluntate eorũ, qui obſidebantur, ad Marcellum mittunt. Cum haud fermè diſcreparet: quin quæ vbique regum fuiſſent, Romanorum eſſent: Siculis cætera cum libertate, ac legibus ſuis ſeruarentur: euocatis ad colloquium iis, quibus ab Epicide credita res erat: miſſos ſe ſimul ad Marcellum, ſimul ab eo ad exercitum Siculorum aiunt, vt vna omnium, qui obſiderentur, quiq́; extra obſidionem eſſent, fortuna eſſet: ne'ue alteri proprie ſibi paciſcerentur quicq̃. Recepti deinde ab iis, vt neceſſarios, hoſpitesq́; alloquerentur: expoſitis, quæ pacta iam cum Marcello haberent: oblata ſpe ſalutis perpulere eos, vt ſecum præfectos Epicidis Polycletum, & Philiſtionem, & Epicidem, cui Sydon cognomen erat, aggrederentur. Interfectis iis, & multitudine ad concionem conuocata, & inopiam, qua ipſi inter ſe fremere occulte ſoliti erant, conqueſti: & quanquam tot mala vrgerent, negarunt fortunam accuſandam eſſe: quod in ipſorum eſſet poteſtate, quandiu ea paterentur. Romanis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe charitatem Syracuſanorum, non odiũ. nam vt occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi, Hippocrate atq; Epicide audierint: tum bellum mouiſſe: & obſidere vrbẽ cœpiſſe, vt crudeles tyrannos eius, non vt ipſam vrbem expugnarent. Hippocrate vero interempto, Epicide intercluſo ab Syracuſis, & præfectis eius occiſis, Carthaginenſibus omni poſſeſſione Siciliæ terra mariq́; pulſis, quam ſupereſſe cauſam Romanis: cur non perinde, ac ſi Hiero ipſe viueret, vnicus Romanæ amicitiæ cultor, incolumes Syracuſas eſſe velint? Itaq; nec vrbi, nec hominibus aliud periculi, q̃ ab ſemetipſis eſſe, ſi occaſionẽ reconciliandi ſe Romanis prætermiſiſſent. eam autem, qualis illo momento horæ ſit, nullã deinde fore: ſi ſimul libertas ab impotentibus tyrannis apparuiſſet. * Omnium ingenti aſſenſu oratio audita eſt. prætores tamen prius creari q̃ legatos nominari placuit. ex ipſorum deinde prætorum numero miſſi oratores ad Marcellum. quorum princeps, Neq; primo, inquit, Syracuſani à vobis defecimus: ſed Hieronymus, nequaquam tam in vos impius, q̃ in nos: nec poſtea pacem tyranni cæde compoſitam Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regii Hippocrates atq; Epicides, oppreſſis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerunt. nec quiſquam dicere poteſt. aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe: B quod pacis vobiſcum non fuerit. Nunc certe cæde eorum, qui oppreſſas tenebant Syracuſas: cum primum arbitrii noſtri eſſe cœpimus: extemplo venimus ad tradenda arma: dedendos nos, vrbem, mœnia: nullam recuſandam fortunam, quæ impoſita à vobis fuerit. Gloriam captæ nobiliſſimæ, pulcherrimæq́; vrbis Græcarum dii tibi dederunt Marcelle. quicquid vnquam terra, mariq́; memorandum geſſimus, id tui triumphi titulo accedit. famæ nec credi malis, quanta vrbs à te capta ſit, q̃ poſteris quoq; eam ſpectaculo eſſe. quò quiſquis terra, quiſquis mari venerit: nunc noſtra de Athenienſibus, Carthaginenſibusq́; trophæa, nunc tua de nobis oſtendat. * incolumesq́; Syracuſas familiæ veſtræ ſub clientela nominis Marcellorum, tutelaq́; habendas tradas. ne plus apud vos Hieronym. q̃ Hieronis memoria momenti faciat. diutius ille multo amicus fuit, q̃ hic hoſtis: & illius etiam benefacta perſenſiſtis: huius amentia ad perniciem tantum ipſius valuit. Omnia & impetrabilia & tuta erant apud Romanos. inter ipſos plus belli ac periculi erat. nanq; transfugæ tradi ſe Romanis rati mercenariorum quoq; militum auxilia in eundem compulere metum. Arreptisq́; armis prætores primum obtruncãt, inde ad cædem Syracuſanorum diſcurrunt: quosq́; fors obtulit, irati interfecerunt: atq; omnia, quæ in promptu erant, diripuere. tum, ne ſine ducibus eſſent, ſex præfectos creauere, vt terni Acradinæ, ac Naſſo præeſſent. Sedato tandẽ tumultu exequentibus ſciſcitando mercenariis, quæ acta cum Romanis eſſent: dilucere id quod erat, cœpit: aliam ſuam, ac transfugarũ cauſam eſſe.

In tempore legati à Marcello redierunt: falſa eos ſuſpicione incitatos memorantes: nec cauſam expetẽdæ pœnæ eorũ vllam Romanis eſſe. Erat ex tribus Acradinæ præfectis Hiſpanus Mericus nomine. ad cũ inter comites legatorum de induſtria vnus ex Hiſpanorũ auxiliaribus eſt miſſus. qui ſine arbitris Mericum nactus, primum quo in ſtatu reliquiſſet Hiſpaniam (& nuper inde venerat) exponit. omnia Romanis ibi obtineri armis. poſſe eum, ſi operæpretium faciat: principem populariũ eſſe: ſeu militare cum Romanis, ſeu in patriam reuerti libeat. contra, ſi malle obſideri pergat: quam ſpem eſſe terra, mariq́; clauſo? Motus his Mericus, cũ legatos ad Marcellũ mitti placuiſſet: fratrẽ inter eos mittit. qui per eundem illum Hiſpanum ſecretus ab aliis ad Marcellum deductus cum fidem accepiſſet: compoſuiſſetq́; agendæ rei ordinem, Acradinam redit. Tum Mericus, vt ab ſuſpicione proditionis auerteret omniũ animos: negat ſibi placere legatos cõmeare vltro, citroq́;. neq; recipiendũ quenq̃, neq; mittendum. & quo intentius cuſtodiæ ſeruentur: opportuna loca diuidenda præfectis eſſe, vt ſuæ quiſq; partis tutandæ reus ſit. Omnes aſſenſi ſunt partibus diuidendis. ipſi regio euenit ab Arethuſa fonte vſq; ad oſtium magni portus. id vt ſcirent Romani, fecit. Itaq; Marcellus nocte nauim onerariam cum armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iuſſit: exponiq́; milites regione portæ: quæ pro

C pè fontem Arethuſam eſt. Hoc cum quarta vigilia factum eſſet: expoſitosq́; milites porta, vt conuenerat, recepiſſet Mericus: luce prima Marcellus oĩbus copiis mœnia Acradinæ aggreditur: ita vt nõ eos ſolum, qui Acradinam tenebant, in ſe conuerteret; ſed ab Naſſo etiam agmina armatorũ concurrerẽt, relictis ſtationibus ſuis, ad vim & impetum Romanorum arcẽdum. In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ iam ante, circũuectæq́; ad Naſſum armatos exponunt. qui improuiſo adorti ſemiplenas ſtationes, & adapertas fores portæ, qua paulo ante excurrerant armati: haud magno certamine Naſſum cepere, deſertam trepidatione & fuga cuſtodum. neq; vllis minus præſidii, aut pertinaciæ ad manendum, q̃ transfugis fuit, quia ne ſuis quidem ſatis credentes ſe, medio certamine effugerunt. Marcellus vt captam eſſe Naſſum didicit: & Acradinæ regionẽ vnam teneri, Mericumq́; cum præſidio ſuis aduĩctum, receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama maior q̃ res erat, diriperentur. Suppreſſo impetu militum, & iis qui in Acradina erant, transfugis ſpatium, locusq́; fugæ datus eſt, & Syracuſani tandẽ liberi metu, portis Acradinæ apertis, oratores ad Marcellum mittunt: nihil petentes aliud, q̃ incolumitatem ſibi liberisq́; ſuis. Marcellus concilio aduocato, & adhibitis etiam Syracuſanis, qui per ſeditiones pulſi ab domo inter præſidia Romana fuerant, reſpondit: non plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis, q̃ paucis his annis maleficia eorum, qui Syracuſas tenuerint: erga populũ Romanum eſſe. ſed pleraq; eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq́; ruptorũ ipſos ab ſe grauiores multo, q̃ populus Romanus voluerit: pœnas exegiſſe. Se quidem tertium annum circũſedere Syracuſas: non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet: ſed ne transfugarum duces captam & oppreſſam tenerent. Quid potuerint Syracuſani facere, exemplo vel eos Syracuſanorũ eſſe, qui inter præſidia Romana fuerint, vel Hiſpanum ducem Mericum, qui præſidium tradiderit: vel ipſorũ Syracuſanorum poſtremo ſerum quidẽ, ſed forte conſiliũ. Omnium ſibi laborum, periculorumq́; circa mœnia Syracuſana terra, mariq́; tandiu exhauſtorum nequaq̃ tantum fructum eſſe, q̃ capere Syracuſas potuiſſe. Inde quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendam pecuniam regiam, cuſtodiẽdamq́; miſſus, diripiendaq́; vrbs militi data eſt: cuſtodibus diuiſis per domos eorũ, qui intra præſidia Romana fuerũt. Cum multa iræ, multa inuidiæ, auaritiæq́; fœda exempla ederentur: Archimedem memoriæ proditũ eſt, in tanto tumultu, quantum capta vrbs in diſcurſu diripientiũ militum ciere poterat: intentum formis, quas in puluere deſcripſerat: ab ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægre id Marcellum tuliſſe: ſepulturæq́; curam habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori, præſidioq́; nomen, ac memoriam eius fuiſſe. D Hoc maxime modo Syracuſæ captæ. in quibus prædæ tãtũ fuit, quãtũ vix capta Carthagine tum fuiſſet, cũ qua viribus æquis certabatur. Paucis ante diebus, q̃ Syracuſæ caperentur, T. Octacilius cum quinqueremibus octoginta Vticam ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portum intraſſet, onerarias frumento onuſtas cepit: egreſſusq́; in terram, depopulatus eſt aliquantum agri circa Vticam: prædamq́; omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die, q̃ inde profectus erat: cũ centum triginta onerariis nauibus frumento, prædaq́; onuſtis redit: idq́; frumentum extemplo Syracuſas miſit. quod ni tam in tempore ſubueniſſet: victoribus, victisq́; pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadem æſtate in Hiſpania, cum biennio fermè nihil admodum memorabile factũ eſſet: cõſiliisq́; magis, q̃ armis bellum gereretur: Romani imperatores egreſſi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatum: omniumq́; in vnum congruerunt ſententiæ: quando ad id locorũ id modo actum eſſet, vt Aſdrubalem tendentem in Italiam retinerent: tempus eſſe id iam agi, vt bellum in Hiſpania finiretur. & ſatis ad id virũ credebant acceſſiſſe, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma excitata. Tres exercitus erant. Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago coniunctis caſtris quinq; fermè dierum iter ab Romanis aberant. Propior erat Amilcaris filius Aſdrubal, vetus in Hiſpania imperator. ad vrbem nomine Anitorgin exercitũ habebat. Eum volebãt prius opprimi duces Romani, & ſpes erat ſatis ſuperq́; ad id virium eſſe. illa reſtabat cura, ne fuſo eo perculſi alter Aſdrubal, & Mago in auios ſaltus, montesq́; recipientes ſeſe, bellum extraherent. Optimũ igitur rati diuiſis bifariã copiis totius ſimul Hiſpaniæ amplecti bellum, ita inter ſe diuiſerunt, vt P. Cornelius duas partes exercitus Romanorum, ſociorumq́; aduerſus Magonẽ duceret, atq; Aſdrubalẽ: Cn. Cornelius cum tertia parte veteris exercitus Celtiberis adiunctis cũ Aſdrubale Barchino bellũ gereret. Vnà profecti ambo duces, exercitusq́;, Celtiberis prægredientibus, ad vrbem Anitorgin in conſpectu hoſtium, dirimente amne, ponunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cum quibus ante dictum eſt copiis ſubſtitit. Et P. Scipio profectus ad deſtinatam belli partem. Aſdrubal poſtq̃ animaduertit exiguum Romanum exercitum in caſtris: & ſpem omnem in Celtiberorum auxiliis eſſe: peritus omnis barbaricæ & præcipue omnium earum gentiũ, in quibus per tot annos militabat: perfidiæ, facili linguæ commercio, cum vtraq; caſtra plena Hiſpanorum eſſent: per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cum Celtiberorũ principibus, vt copias inde abducant. Nec atrox viſum facinus: (non enim vt in Romanos verterent arma, agebatur) & merces, quanta vel pro bello ſatis eſſet, dabatur, ne bellum gererent: & cum quies ipſa, tum reditus domum, fructusq́; videndi ſuos, ſuaq́;, grata vulgo erant. itaque non ducibus facilius, quàm multitudini perſuaſum eſt. ſimul ne metus quidem ab Romanis erat, quippe tam paucis, ſe ne retinerent.

A tinerent. Id quidem cauendum ſemper Romanis ducibus erit, exemplaq́; hæc vere pro documentis
habenda, ne ita externis credant auxilijs, vt non plus ſui roboris, ſuarumq́; proprie virium in caſtris
habeant. Signis repente ſublatis Celtiberi abeunt, nihil aliud quærentibus cauſam, obteſtātibusq́;
vt manerent Romanis reſpondentes, q̃ domeſtico ſe auocari bello Scipio, poſtq̃ ſocij nec precibus,
nec vi retineri poterant: nec ſe aut parem ſine illis hoſti eſſe, aut fratri rurſus coniungi vidit poſſe: nec
vllum aliud ſalutare conſilium in promptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit: in id omni cura
intentus: necubi hoſti æquo ſe cōmitteret loco, qui tranſgreſſus flumen propè veſtigijs abeuntiū inſi/
ſtebat. Per eoſdem dies P. Scipionem par terror, periculum maius ab nouo hoſte vrgebat. Maſaniſſa
erat iuuenis, qui eo tempore erat ſocius Carthaginenſium: quem deinde clarum, potentemq́; Roma/
na fecit amicitia. Is tum cum equitatu Numidarum & aduenienti P. Scipioni occurrit: & deinde aſſi/
due dies, noctesq́; infeſtus aderat, vt non vagos tantum procul à caſtris lignatum, pabulatumq́; pro/
greſſos exciperet: ſed ipſis obequitaret caſtris, inuectusq́; in medias ſæpe ſtationes omnia ingenti tu/
multu turbaret. noctibus quoq; ſæpe incurſu repentino in portis, valloq́; trepidatum eſt: nec aut lo/
cus, aut tēpus vllum vacuum à metu ac ſolicitudine erat Romanis. cōpulſisq́; intra vallum, adempto
rerum omnium vſu, cum propè iuſta obſidio eſſet: futuramq́; arctiorem eam appareret: ſi ſe Indibilis,
quem cum ſeptem millibus & quingentis Sueſſanorum aduentare fama erat: Pœnis coniunxiſſet: dux
cautus & prudens Scipio victus neceſſitatibus temerarium capit conſilium, vt nocte Indibili obuiā
iret: & quocunq; occurriſſet loco, prælium conſereret. Relicto igitur modico præſidio in caſtris, præ/
poſitoq́; T. Fonteio legato, media nocte profectus cum obuijs hoſtibus manus conſeruit. Agmina ma/
gis, q̃ acies pugnabant. ſuperior tamen, vt in tumultuaria pugna, Romanus erat. cæterum & equites
Numidæ repente, quos fefelliſſe ſe dux ratus erat: ab lateribus circumfuſi magnum terrorem intulere.
Contracto aduerſus Numidas certamine nouo, tertius inſuper aduenit hoſtis, duces pœni aſſecuti ab
tergo iam pugnantes. ancepsq́; prælium Romanos circūſteterat: incertos in quem potiſſimum hoſtē,
quam'ue in partem conferti eruptionem facerent. Pugnanti, hortantiq́; imperatori, & offerenti ſe, vbi
plurimus labor erat: latus dexterum lancea traijcitur. cuneusq́; is hoſtium, qui in confertos circa du/
cem impetum fecerat, vt exanimem, labentemq́; ex equo Scipionem vidit: alacres gaudio cum clamo/ P. ſcipionis interitu
re per totam aciem nunciantes diſcurrunt: imperatorem Romanum cecidiſſe. Hæc peruagata paſſim
vox, vt & hoſtes haud dubie pro victoribus, & Romani pro victis eſſent, fecit. Fuga confeſtim ex acie
duce amiſſo fieri cœpta eſt. cæterum vt ad erumpendum inter Numidas, aliaq́; leuium armatorū au/
B xilia haud difficilis res erat: ita effugere tm̄ equitum, æquantiumq́; equos velocitate peditum, vix po/
terat. cæſiq́; propè plures in fuga, q̃ in pugna ſunt. nec ſuperfuiſſet quiſquā, ni præcipiti iam ad veſpe/
rum die nox interueniſſet. Haud ſegniter inde duces pœni fortuna vſi, cōfeſtim è prælio, vix neceſſaria
quiete data militibus, ad Aſdrubalem Amilcaris citatum agmen rapiunt: non dubia ſpe, cum copias
coniunxiſſent, debellari poſſe. Quò vbi eſt ventum, inter exercitus, ducesq́; victoria recenti lætos gra/
tulatio ingens facta: imperatore tanto cū omni exercitu deleto, & alterā pro haud dubio parem victo/
riam expectantes. Ad Romanos nondū quidem fama tantæ cladis peruenerat, ſed tamē mœſtū quod/
dam ſilentium erat, & tacita diuinatio: qualis iam præſagientibus animis imminentis mali eſſe ſolet.
Imperator ipſe, præterq̃ quòd ab ſocijs ſe deſertum, hoſtium tantum auctas copias ſentiebat: coniectu/
ra etiam & ratione ad ſuſpicionem acceptæ cladis, q̃ ad vllam bonam ſpem pronior erat. Quonam
modo enim Aſdrubalem ac Magonem, niſi defuncto ſuo fratre bello, ſine certamine adducere exerci/
tum potuiſſe! quo modo autē non obſtitiſſe! aut ab tergo non ſecutū fratrem! vt, ſi prohibere quo mi/
nus in vnum coirent & duces, & exercitus hoſtium, nō poſſet: ipſe certe cum fratre coniungeret copias.
His anxius curis id modo eſſe ſalutare in præſens credebat: cædere inde quantum poſſet. & inde vna
nocte ignaris hoſtibus, & ob id quietis, aliquantum emenſus eſt iter. Luce vt ſenſerunt profectos ho/
ſtes, præmiſſis Numidis, quàm poterant maxime citato agmine ſequi cœperunt. ante noctem aſſe/
cuti Numidæ, nunc ab tergo, nunc in latera concurſantes. Conſiſtere cœperunt: ac tutari agmen
quantum poſſent. tamen tutò vt ſimul pugnarent, procederentq́;, Scipio hortabatur: priuſq̃ pedeſtres
copiæ aſſequerentur. cæterum nunc agendo, nunc ſuſtinendo agmen, cum aliquandiu haud multum
procederetur: & nox iam inſtaret: reuocat è prælio ſuos Scipio: & collectos in tumulum quendam, nō
quidem ſatis tutum, præſertim agmini perculſo, editiorem tamen, q̃ cætera circa erant: ſubducit. Ibi
primo impedimentis, & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus
incurſantium Numidarum arcebant. dein poſtq̃ toto agmine tres imperatores cum tribus iuſtis exer/
citibus aderant: apparebatq́; parum armis ad tuendum locum ſine munimento valituros eſſe: circū/
ſpectare, atq; agitare dux cœpit: ſi quo modo poſſet vallum circùm iacere. ſed erat adeo nudus tumu/
lus, & aſperi ſoli: vt nec virgulta vallo cædendo, nec terra ceſpiti faciundo, aut ducendæ foſſæ, alij'ue
vlli operi apta inueniri poſſet: nec fermè quicquam ſatis arduum, aut abſciſſum erat: quod hoſti adi/
tum, aſcenſum'ue difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa. vt tamen aliquam imaginem valli
obijcerent: clitellas illigatas oneribus velut ſtruentes ad altitudinem ſolitam circundabant: cumulo

C ſarcinarum omnis generis obiecto, vbi ad moliendum clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtq̃ aduenere: in tumulum quidem perfacile agmen erexere. munitionis vero facies noua primo eos velut miraculo quodam tenuit: cum duces vndiq; vociferarentur: quid ſtarent? & non ludibrium illud vix fœminis, pueris'ue morandis ſatis validum diſtraherent, dirũperentq;? captum hoſtem teneri latentem poſt ſarcinas. Hæc contemptim duces increpabãt. cæterum neq; tranſilire, neq; moliri onera obiecta, nec cædere ſtipatas clitellas, ipſiſq; obrutas ſarcinis, facile erat. Tardatis diu cũ amoliri obiecta onera armatis dediſſent viam: pluribusq; idẽ partibus fieret: capta iam vndiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à victoribus paſſim cædebantur. Magna pars tamen militum, cum in propinquas refugiſſet ſyluas: in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat: perfugerunt. Cn. Scipionem alii in tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradunt. alii cum paucis in propinquam caſtris turrim perfugiſſe. hanc igni circundatam: atque ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potuerunt vi: captam: omneſq; intus cũ ipſo imperatore occiſos. Anno octauo poſtq̃ in Hiſpaniam venerat Cn. Scipio, vndetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum non Romæ maior, q̃ per totam Hiſpaniam fuit. quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſſi, & alienata prouincia, & publica trahebat clades. Hiſpaniæ ipſos lugebant, deſiderabantq; duces. Cneũ tamen magis: quòd diutius præfuerat iis: priorq; & fauorẽ occupauerat: & ſpecimẽ iuſtitiæ, tẽperãtiæq; Romanæ primus dederat.

Cn. scip. p. scip. frater interficitur.

Cum deletus exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ viderentur: vir vnus res perditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimi filius, eques romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenii aliquanto q̃ pro fortuna, in qua erat natus: maioris. ad ſummã indolẽ acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibuſdam de præſidiis deductis, haud contẽnendũ exercitũ fecerat: iunxeratq; cũ T. Fonteio P. Scipionis legato. Sed tantũ præſtitit eques romanus authoritate inter milites, atq; honore: vt caſtris citra Iberũ cõmunitis, cũ ducẽ exercituũ comitiis militaribus creari placuiſſet: ſubeuntes alii aliis in cuſtodiã valli, ſtationeſq;, donec per omnes ſuffragiũ iret: ad L. Martium cũcti ſummã imperii detulerint. Omne inde tempus (exiguum id fuit) muniendis caſtris, conuehendiſq; cõmeatibus conſumptum: & omnia imperia milites cum impigre, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæterum poſtq̃ Aſdrubalem Giſgonis venientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe Iberũ, & appropinquare allatũ eſt: ſignumq; pugnæ propoſitũ ab nouo duce milites viderunt: recordati quos pauloante imperatores habuiſſent: quibusq; & ducibus, & copiis freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent: flere omnes repente: & offenſare capita: & alii manus ad cœlum tendere, deos incuſantes: alii ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim ducem implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo minitante & increpante Martio: quòd in muliebres, & inutiles ſe proieciſſent fletus: potius q̃ ad tutandos ſemetipſos, & rempublicam ſecum acuerent animos: & ne inultos imperatores ſuos iacere ſinerent: cum ſubito clamor, tubarumq; ſonus (iam enim propè vallum hoſtes erant) exauditur. inde verſo repente in iram luctu, diſcurrunt ad arma: ac velut accenſi rabie diſcurrunt ad portas: & in hoſtem negligenter, atq; incompoſite venientem incurrũt. Extemplo improuiſa res pauorem incutit Pœnis, mirabundiq;, vnde tot hoſtes tam ſubito exorti propè deleto exercitu forent: vnde tanta audacia, tanta fiducia ſui victis, ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extitiſſet: quis caſtris præeſſet: quis ſignum dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opinata primo omnium incerti, ſtupenteſq; referunt pedem: dein valida impreſſione pulſi terga vertunt, & aut fugientium cædes fœda fuiſſet, aut temerarius periculoſuſq; ſequentium impetus: ni Martius propere receptui dediſſet ſignum: obſiſtenſq; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe retinens, concitatam repreſſiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædiſq; & ſanguinis reduxit. Carthagineſes trepide primo ab hoſtium vallo acti, poſtq̃ neminem inſequi viderunt: metu ſubſtitiſſe rati, contemptim rurſus, & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam etſi propinquus hoſtis erat: tamẽ reliquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hoſtes eſſent exploratis iis Martius ad conſilium prima ſpecie temerarium magis, q̃ audax animum adiecit: vt vltro caſtra hoſtium oppugnaret: ſimul facilius eſſe ratus vnius Aſdrubalis expugnari caſtra: q̃, ſi ſe rurſus tres exercitus, ac tres duces iunxiſſent: ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſſiſſet cœptis: recepturum ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet: tamen vltro inferendo arma contemptum ſui dempturum. ne tamen ſubita res, & nocturnus error etiamnum ſuæ fortunæ conſilium perturbaret: alloquendos, adhortandoſq; ſibi milites ratus, concione aduocata ita diſſeruit.

Oratio huius Martii

Vel mea erga imperatores noſtros viuos, mortuoſq; pietas, vel præſens omniũ noſtrum milites fortuna fidem cuiuis facere poteſt: mihi hoc imperium, vt amplum iudicio veſtro, ita re ipſa graue, ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi metus mœrorem obſtupefaceret: vix ita compos mei eſſem: vt aliqua ſolatia inuenire ægro animo poſſem: cogor veſtram omnium vicem (quod difficillimum in luctu eſt) vnus conſolari. & ne tum quidem, vbi quonam modo has reliquias duorum exercituum patriæ conſeruare poſſim: cogitandũ eſt: auertere animum ab aſſiduo mœrore libet. præſtò eſt enim acerba memoria: & Scipiones me ambo dies,

A dies, nocteſq; curis, inſomniiſq; agitant: & excitant ſæpe ſomno: neu ſe, neu inuictos per octo annos in iis terris milites ſuos, commilitones veſtros, neu rempublicam patiar inultam: & ſuam diſciplinam, ſuaq; inſtituta ſequi iubent. Et vt imperiis viuorum nemo obedientior me vno fuerit: ita poſt mortem ſuam, quod quaque in re facturos illos fuiſſe maxime cenſeam: id optimum ducere vos quoque velim milites: non lamentis, lachrymiſq; tanquam extinctos proſequi: (viuunt enim, vigentq; fama rerum geſtarum) ſed quotieſcunque occurret memoria illorum: velut ſi adhortanteis, ſignumq; dantes videatis eos: ita prælia inire. Nec alia profecto ſpecies heſterno die oculis, animiſq; veſtris oblata memorabile illud edidit prælium: quo documentum dediſtis hoſtibus: non cum Scipionibus extinctum eſſe nomen Romanum: & cuius populi vis, atque virtus non obruta ſit cannenſi clade: ex omni profecto ſæuitia fortunæ emerſuram eſſe. Nunc, qui tantum auſi eſtis ſponte veſtra: experiri libet quantum audeatis duce veſtro authore. non enim heſterno die cum ſignum receptui dedi, ſequentibus effuſe vobis turbatum hoſtem: frangere audaciam veſtram, ſed differre in maiorem gloriam, atque opportunitatem volui: vt poſtmodum præparati incautos, armati inermes, atque etiam ſopitos, per occaſionem aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem milites forte temere, ſed ex re ipſa conceptam habeo. A vobis quoque profecto ſiquis quærat: quonam modo pauci à multis, victi à victoribus, caſtra tutati ſitis: nihil aliud reſpondeatis, quàm idipſum: timentes vos, omnia & operibus firmata habuiſſe: & ipſos paratos, inſtructoſq; fuiſſe. Et ita ſe res habet. ad id, quod ne timeatur fortuna facit: minime tuti ſunt homines. quia quod neglexeris: incautum, atque apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes: quàm ne obſeſſi modo ipſi, atque oppugnati, caſtra ſua vltro oppugnemus. Audeamus quod credi non poteſt auſuros nos. eo ipſo, quod difficillimum videtur: facillimum erit. Tertia vigilia noctis ſilenti agmine ducam vos. exploratum habeo: non vigiliarum ordinem, non ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra ceperit. tum inter torpidos ſomno, paueteiſq; ad nec opinatum tumultum, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur: à qua vos heſterno die reuocatos ægre ferebatis. Scio audax videri cõſilium. ſed in rebus aſperis & tenuibus, fortiſſima quæq; conſilia tutiſſima ſunt. quia ſi in occaſionis momento, cuius prætereuolat opportunitas: cunctatus paulum fueris: nequicquam mox omiſſam queraris. Vnus exercitus in propinquo eſt: duo haud procul abſunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt: & iam tentaſtis veſtras, atque illorum vires. ſi diem proferimus: & heſternæ eru-

B ptionis fama contenti deſierimus: periculum eſt ne omnes duces, omneſq; copiæ conueniant. tres deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtium: quos Cn. Scipio incolumi exercitu non ſuſtinuit? Vt diuidendo copias periere duces noſtri: ita ſeparati, ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia belli gerendi via nulla eſt. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus. Ite diis bene iuuantibus: corpora curate: vt integri, vigenteſq; eodem animo in caſtra hoſtium irrumpatis: quo veſtra tutati eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouum conſilium: & quo audacius erat: magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum conſumptum: & maior pars noctis quieti data eſt. quarta vigilia mouere. Erant vltra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtãtes aliæ copiæ Pœnorum. Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors Romana arte punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæteræ copiæ ſilẽti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cum ſtatio nulla pro portis, neq; in vallo cuſtodiæ eſſent: velut in ſua caſtra, nullo vſquam obſiſtẽte, penetrauere. inde ſigna canunt: & tollitur clamor. pars ſemiſopitos hoſtes cædunt. pars ignis eſcas ſtramento arido tectis iniiciunt. pars portas occupant: vt fugam intercludant. hoſteis ſimul ignis, clamor, cædes, velut alienatos ſenſibus, nec audire, nec prouidere quicquam ſinunt. incidunt inermes inter cateruas armatorum. alii ruunt ad portas. alii obſeptis itineribus ſuper vallum ſaliunt. & vt quiſque euaſerat: protinus ad caſtra altera fugiunt. vbi à cohorte, & equitibus ex occulto prorumpentibus circumuenti, cæſiq; ad vnum omnes ſunt. quanquã etiam, ſiquis ex ea cæde effugiſſet: adeo raptim captis propioribus caſtris in altera tranſcurſum caſtra ab Romanis eſt: vt præuenire nuncius cladis non poſſet. Ibi vero quo longius ab hoſte aberant: & quia ſub lucem pabulatum, lignatum, & prædatum quidam dilapſi fuerant: neglecta magis omnia, ac ſoluta inuenere: arma tantum in ſtationibus poſita: milites inermes, aut humi ſedẽtes, accubanteſq;, aut obambulantes ante vallum, portaſq;. Cum his tam ſecuris, ſolutiſq; Romani calentes adhuc ab recenti pugna, feroceſq; victoria prælium ineunt. itaque nequaquam reſiſti in portis potuit. intra portas, concurſu ex totis caſtris ad primum clamorem, & tumultu facto, atrox prælium oritur. diuq; tenuiſſet: ni cruenta ſcuta Romanorum viſa indicium alterius cladis Pœnis, atque inde pauorem iniecissent. hic terror in fugam auertit omnes. effuſiq; quà iter eſt, niſi quos cædes oppreſſit: exuuntur caſtris. Ita nocte, ac die bina caſtra hoſtium expugnata ductu L. Martii. Ad trigintaſeptem millia hoſtium cęſa, author eſt Claudius: qui annales Acilianos ex græco in latinum ſermonem vertit: captos ad mille octingentos triginta: prædam ingentem partam: in ea fuiſſe clypeum argenteum pondo centum trigintaocto cum imagine Barchini Aſdrubalis. Valerius Antias vna caſtra Magonis capta tradit: ſeptem

C millia cæſa hoſtium: altero prælio eruptione pugnatum cum Aſdrubale: decem millia occiſa: qua-
tuor millia trecentos triginta captos. Piſo quinque millia hominum, cum Mago cedenteis noſtros
effuſe ſequeretur: cæſa ex inſidiis ſcribit. Apud omnes magnum nomen Martii ducis eſt. & veræ glo-
riæ eius etiam miracula addunt: flammam ei concionanti fuſam è capite ſine ipſius ſenſu cum ma-
gno pauore circunſtantium militum, monumentumq́; victoriæ eius de Pœnis vſque ad incenſum
Capitolium fuiſſe in templo Clypeum, Martium appellatum, cum imagine Aſdrubalis. Quietæ
deinde aliquandiu in Hiſpania res fuere: vtriſque poſt tantas acceptas inuicem, illataſq́; clades cun-
ctantibus periculum ſummæ rerum facere. Dum hæc in Hiſpania geruntur: Marcellus captis Sy-
racuſis cum cætera in Sicilia tanta fide atque integritate compoſuiſſet: vt non modo ſuam gloriam,
ſed etiam maieſtatem populi Romani augeret: ornamenta vrbis, ſigna, tabulaſq́;, quibus abunda-
bant Syracuſæ; Romam deuexit. Hoſtium quidem illa ſpolia: & parta belli iure. Cæterum inde pri-
mum initium mirandi Græcarum artium opera, licentiæq́; hinc ſacra, profanaq́; omnia vulgo ſpo-
liandi, factum eſt. quæ poſtremo in Romanos deos, templum idipſum primum, quod à Marcel-
lo eximie ornatum eſt: vertit. viſebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcel-
lo templa, propter excellentia eius generis ornamenta: quorum perexigua pars comparet. Legatio-
nes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eum conueniebant, diſpar vt cauſa earum, ita conditio erat.
Qui ante captas Siracuſas, aut non deſciuerant: aut redierant in amicitiam: vt ſocii fideles acce-
pti, cultiq́;. quos metus poſt captas Syracuſas dediderat: vt victi à victore leges acceperunt. Erant
tamen haud paruæ reliquiæ belli circa Agrigentum Romanis: Epicides, & Hanno, duces reliqui
prioris belli, & tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis miſſus, Libyphœnicum generis
Hippomates, (Mutinem populares vocabant) vir impiger, & ſub Annibale magiſtro omneis bel-
li artes edoctus. Huic ab Epicide, & Hannone Numidæ dati auxiliares. cum quibus ita peruagatus
eſt hoſtium agros: ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumq́; in tempore cuique au-
xilium, adiit; vt breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui: nec ſpes alia maior apud fa-
uentes rebus Carthaginenſium eſſet. Itaque incluſi ad tempus mœnibus Agrigenti dux pœnus, Sy-
racuſanusq́;, non conſilio Mutinis, quàm fiducia, magis auſi egredi extra muros, ad Himeram am-
nem poſuerunt caſtra. Quod vbi perlatum ad Marcellum eſt: extemplo copias mouit: & ab hoſte
quatuor fermè millium interuallo conſedit: quid agerent, pararent'ue, expectaturus. Sed nullum ne-
D que locum, neque tempus cunctationi, conſilio'ue dedit Mutines, tranſgreſſus amnem, ac ſtationi-
bus hoſtium cum ingenti terrore, ac tumultu inuectus. Poſtero die propè iuſto prælio compulit ho-
ſtem intra munimenta. inde reuocatus ſeditione Numidarum in caſtris facta, cum trecenti fermè
eorum Heracleam Minoam conceſſiſſent: ad mitigandos, reuocandoſq́; eos profectus magnopere
monuiſſe duces dicitur: ne abſente ſe cum hoſte manus conſererent. Id ambo ægre paſſi duces: ma-
gis Hanno, iam ante anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere, degenerem Afrum impera-
tori Carthaginenſi, miſſo ab ſenatu populoq́;. Is perpulit cunctantem Epicidem: vt tranſgreſſi flu-
men in aciem exirent. nam ſi Mutinem opperirentur: & ſecunda pugnæ fortuna eueniſſet: haud du-
bie Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe qui Annibalem ſubnixum vi-
ctoria Cannenſi ab Nola reppuliſſet: his terra, mariq́; victis ab ſe hoſtibus cedere: arma propere ca-
pere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decem effuſis equis aduolant ex ho-
ſtium acie Numidæ, nunciantes: populares ſuos primum ea ſeditione motos, qua trecenti ex nume-
ro ſuo conceſſerint Heracleam: dein quòd præfectum ſuum ab obtrectantibus ducibus gloriæ eius
ſub ipſam certaminis diem ablegatum videant: quieturos in pugna. Gens fallax promiſſi fidem præ-
ſtitit, itaque & Romanis creuit animus, nuncio celeri per ordinem miſſo: deſtitutum ab equite ho-
ſtem eſſe; quem maxime timuerant: & territi hoſtes: præterquam quòd maxima parte virium ſua-
rum non iuuabantur: timore etiam incuſſo: ne ab ſuo ipſi equite oppugnarētur. Itaque haud ma-
gna vis certaminis fuit. Primus clamor atque impetus rem decreuit. Numidæ cum in concurſu quie-
ti ſtetiſſent in cornibus: vt terga dantes ſuos viderunt: fugæ tantū parumper comites facti, poſtquam
omnes Agrigentum trepido agmine petentes viderunt: ipſi metu obſidionis paſſim in ciuitates pro-
ximas dilapſi. Multa millia hominum cæſa, captaq́;: & VIII elephanti. Hæc vltima in Sicilia Mar-
celli pugna fuit victor inde Syracuſas rediit. Iam fermè in exitu annus erat. itaq; ſenatus Romæ de-
creuit: vt P. Cornelius prætor literas Capuam ad coss. mitteret: dum Annibal procul abeſſet: nec vl-
la magni diſcriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, ſi ita videretur: ad magiſtratus ſubro-
gandos Romam veniret. Literis acceptis, inter ſe conſules compararunt: vt Claudius comitia per-
ficeret: Fuluius ad Capuam maneret. Conſules Claudius creauit Cn. Fuluium Centumalum, & P.
Sulpitium Seruilium, Quinti filium, Galbam: qui nullum antea curulem magiſtratum geſſiſſet. Præ-
tores deinde creati L. Cornelius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piſo. Pi-
ſoni iuriſdictio vrbana, Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Conſulibus pro-
rogatum in annum imperium eſt,

CN.FVLVIVS Centimalus, P. Sulpitius Galba conſules cum idibus martiis magiſtratum iniſſent: ſenatu in Capitolium vocato, de republica, de adminiſtratione belli, de prouinciis, exercitibusq; patres conſuluerunt. Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni conſulibus prorogatum imperium eſt, atque exercitus, quos habebant: decreti, adiectumq; ne à Capua, quam obſidebant: abſcederent: priuſquã expugnaſſent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: nõ tam ob iram: quæ in nullam vnquam ciuitatem iuſtior fuit: quàm quod vrbs tam nobilis, ac potens, ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos: ita recepta inclinatura rurſus animos videbatur ad veteris imperii reſpectũ. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant: prorogatum eſt imperium. Prorogatum & M. Marcello: vt proconſul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu: quem haberet. ſi ſupplemento opus eſſet: ſuppleret de legionibus: quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præeſſet: dum 'nequem militem legeret ex eo numero: quibus ſenatus miſſionem, reditumq; in patriam negaſſet ante belli finem. C. Sulpitiò, cui Sicilia euenerat: duæ legiones, quas P. Cornelius habuiſſet: decretæ: & ſupplementum de exercitu C. Fuluii, qui priore anno in Apulia fœde cæſus, fugatusq; erat. Huic generi militum ſenatus eundem, quem Cannenſibus, finem ſtatuerat militiæ. additum etiam vtrorumq; ignominiæ eſt: ne in oppidis hybernarent: ne'ue hyberna propius vllam vrbẽ decem millibus paſſuum ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones datæ: quibus Q. Mutius præfuerat. ſupplementum, ſi opus eſſet: conſules ſcribere iuſſi. T. Octacilio, & M. Valerio, Siciliæ, Græciæq; ora cum legionibus, claſſibus, quibus præerant: decretæ. Quinquaginta Græci cum legione vna, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naues. Tribus & viginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq; eſt geſtum. Principio eius anni cum de literis L. Martii referretur: res geſtæ magnificæ ſenatui viſæ. titulus honoris, quod imperio non populi iuſſu, non ex authoritate patrum dato, proprætor ſenatui ſcripſerat: magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli eſſe: imperatores legi ab exercitibus: & ſolenne auſpicatorum comitiorum in caſtra, & prouincias procul ab legibus, magiſtratibusq; ad militarem temeritatem transferri. & cum quidam referendum ad ſenatum cenſerent: melius viſum differri eam conſultationem: donec proficiſcerentur equites: qui ab Martio literas attulerant. Reſcribi

B de frumento, & veſtimentis exercitus placuit: vtranq; rem eam curæ fore ſenatui. aſcribi autem, Proprætori L. Martio, non placuit: ne idipſum, quod conſultationi reliquerant: pro præiudicato ferrent. dimiſſis equitibus, de nulla re prius conſules retulerunt. omniumq; in vnum ſententiæ congruebant: agendum cum tribunis plebis eſſe: primo quoq; tempore ad plebem ferrent: quem cum imperio mitti placeret in Hiſpaniam ad eum exercitum: cui Gn. Scipio imperator præfuiſſet. Ea res cum tribunis acta, promulgataq; eſt. Sed aliud certamen occupauerat animos. C. Sempronius Blæſus die dicta Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amiſſum in concionibus vexabat: multa imperatorem temeritate, atque inſcitia exercitum in locum præcipitem perduxiſſe dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluium, ante corrupiſſe omnibus vitiis legiones ſuas: quàm proderet. itaq; vere dici poſſe: prius eos periiſſe: quàm viderent hoſtem: nec ab Annibale, ſed ab imperatore ſuo victos eſſe. Neminem, cum ſuffragium ineat: ſatis cernere, cui imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cum ei ſeruorum exercitus datus eſſet: breui effeciſſe diſciplina, atque imperio: vt nemo eorum generis, ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet: præſidio ſociis, hoſtibus terrori eſſent. Cum ad Beneuentum, aliasq; vrbes eos velut è faucibus Annibalis ereptos populo Romano reſtituiſſet: Cn. Fuluium Quiritium Romanorum exercitum, honeſte genitos, liberaliter educatos, ſeruilibus vitiis imbuiſſe. ergo effeciſſe: vt feroces & inquieti inter ſocios, ignaui & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetum modo Pœnorum, ſed nec clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec Hercule mirum eſſe: milites in acie non ſtetiſſe: cum primus omnium imperator fugeret. magis mirari ſe: aliquos ſtantes cecidiſſe: & non omnes comites Cn. Fuluii fuiſſe pauoris ac fugæ. C. Flaminium, L. Paulum. L. Poſthumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluiſſe: quàm deſerere circũuentos hoſtibus ſuos exercitus. Cn. Fuluiũ propè vnum nuncium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe: Cannenſem exercitũ, quod ex acie fugerit: in Siciliam deportatum: ne prius inde dimittatur: quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: & hoc idem in Cn. Fuluii legionibus nuper decretum: Cn. Fuluio fugam ex prælio ipſius temeritate commiſſo impunitam eſſe: & eum in ganea, luſtriſq;, vbi iuuentam egerit: ſenectutem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint: quàm quòd imperatoris ſimiles fuerint: relegatos propè in exilium ignominioſam pati militiam. adeo imparem libertatem Romæ diti ac pauperi, honorato atq; inhonorato eſſe. Reus ab ſe culpam in milites transferebat. Eos ferociter pugnam poſcentes pro-

C ductos in aciem, non eo, quo voluerint: quia ſerum diei fuerit: ſed poſtero die, & tempore, & loco æquo
inſtructos, ſeu famam, ſeu vim hoſtium nõ ſuſtinuiſſe. cum effuſe omnes fugerent: ſe quoq; turba abla-
tum: vt Varonem Cannenſi pugna: vt multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtãtem pro-
deſſe reipublicæ potuiſſe! niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Nõ ſe inopia
commeatus, non in loca iniqua incaute deductum: non agmine inexplorato euntem inſidiis circun-
uentum. vi aperta, armis, acie victum, nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe, ſuũ
cuique ingenium audaciam', aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniaq; anquiſitum. tertio
teſtibus datis, cum præterquam quòd omnibus probris onerabatur: iurati permulti dicerent: fugæ,
pauoriſq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites, cum haud vanum timorem ducis crede-
rent: terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt: vt capite anquirendum concio ſuclamaret. De eo quoque
nouum certamen ortum. nam cum tribunus bis pecunia anquiſiſſet: tertio capitis ſe anquirere dice-
ret: tribuni plebis appellati. cum collegæ negarent ſe in mora eſſe: quo minus, quod ei more maiorum
permiſſum eſſet ſeu legibus, ſeu moribus mallet: anquireret: quoad vel capitis, vel pecuniæ iudicaſſet
priuato: tum Sempronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit: diemq; comitiis ab C. Calpur-
nio prætore vrbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt: ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, flo-
rens tum & fama rerum geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cum per literas miſerabi-
liter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius, negaſſentq; patres è republica eſſe abſcedi à Capua:
priuſquam dies comitiorum aderat: Cn. Fuluius exulatum Tarquinios abiit. id ei iuſtũ exilium eſſe
ſciuit plebs. Inter hæc vis omnis belli verſa in Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quàm oppu-
gnabatur. nec aut famem tolerare ſeruitia, ac plebs poterant: aut mittere nuncios ad Annibalem per
cuſtodias tam arctas. Inuentus eſt tandem quidam Numida: qui acceptis literis euaſurum ſe profeſ-
ſus, vt promiſſum præſtaret: per media Romana caſtra nocte egreſſus. ſpem accẽdit Campanis: dum
aliquid virium ſupereſſet: ab omni parte eruptionem tentandi. Cæterũ in multis certaminibus eque-
ſtria prælia fermè proſpera faciebant: pedites ſuperabantur. ſed nequaquã tam lætum vincere, quàm
triſte vinci vlla parte erat ab obſeſſo, & propè expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt: vt quod viri-
bus deerat: arte æquaretur. Ex omnibus legionibus electi ſunt iuuenes maxime vigore, ac leuitate
corporum veloces. eis parmæ breuiores, quàm equeſtres, & ſeptena iacula quaternos longa pedes da-
ta, præfixa ferro: quale haſtis velitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites aſſue-
D fecerunt, & vehi poſt ſeſe: & deſilire perniciter: vbi datum ſignum eſſet. Poſtquam aſſuetudine quoti-
diana ſatis intrepide viſum eſt fieri: in campum, qui medius inter caſtra, murumq; erat: aduerſus
inſtructos Campanorum equites proceſſerunt. & vbi ad coniectum teli ventum eſt: ſigno dato veli-
tes deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repente in hoſtium equites incurrit: iaculaq; cum impe-
tu alia ſuper alia emittunt: quibus plurimis in equos viroſq; paſſim coniectis permultos vulnerauce-
runt. pauoris tamen plus ex re noua, atque inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites in-
uecti, fugã ſtragemq; eorum vſq; ad portas fecerunt. Inde equitatu quoq; ſuperior Romana acies fuit.
Inſtitutum: vt velites in legionibus eſſent. Authorem peditum equiti immiſcendorum centurionem
Q. Nauium ferũt: honoriq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cum in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent:
Annibalem in diuerſum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæq; retinendæ trahebant curæ. vicit tamẽ
reſpectus Capuæ: in quam omnium ſociorum, hoſtiumq; conuerſos videbat animos: documento fu-
turæ: qualemcunq; euentum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimentorum
relicta in Brutiis, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq; quàm poterat aptiſſi-
mis ad maturandum iter, in Campaniam contendit. ſecuti tamen tam raptim euntem tres & XXX
elephanti. in valle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit. Adueniens cum ca-
ſtellum Galatiam, præſidio inde vi pulſo, cepiſſet: in circunſedenteis Capuam ſe vertit: præmiſſis an-
te nunciis Capuam: quo tempore caſtra Romana aggreſſurus eſſet: vt eodem & illi ad eruptionem pa-
rati portis omnibus ſeſe effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terrorem. nam
alia parte ipſe adortus eſt: alia Campani omnes pedites equiteſq;: & cum iis Punicum præſidium, cui
Boſtar, & Hanno præerant: erupit. Romani, vt in re trepida, ne ad vnam concurrendo partem ali-
quid indefenſi relinquerẽt: ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius An-
nibali eſt oppoſitus. Claudius Nero proprætor cum equitibus ſextæ legionis via, quę Sueſſulam fert:
C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium nõ ſo-
lito modo clamore, ac tumultu eſt cœptum: ſed ad alium virorum equorum armorumq; ſonum diſpo-
ſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilẽ-
ti nocte cieri ſolet: edidit clamorem: vt auerteret etiam pugnantium animos. Cãpanos facile in val-
lo Appius arcebat. Maior vis ab altera parte Fuluium, Annibal & Pœni vrgebant. legio ibi ſexta lo-
co ceſſit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis vſque ad vallum peruaſit: ruperatq;
mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe, ac periculo erat: vtrum in caſtra perrumperet: an in-
terclauderetur à ſuis. Quem pauorem legiõis, periculumq; caſtrorum Fuluius vbi vidit: Q. Nauium,
primoreſq;

A primoreſq; alios centurionum hortatur: vt cohortem hoſtium ſub vallo pugnantem inuadant, ac
trucident. In ſummo diſcrimine rem verti. aut viam dandam iis eſſe: & minore conatu, quàm con-
denſam aciem irrupiſſent in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub vallo eſſe. nec magni certaminis
rem fore, paucos eſſe: & ab ſuis interclufos: & quæ, dum paueat, Romanis interrupta acies videatur:
etiam ſi ſe vtrinq; in hoſtem vertat: ancipiti pugna medios circumuenturam. Nauius vbi hæc impe
ratoris dicta accepit: ſecundi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert: iacturum in medios
eos minitans: ni ſe propere ſequantur milites: & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat: & ar-
ma honeſtabant: & ſublatum alte ſignum conuerterat ad ſpectaculum ciues, hoſteſq;. cæterum poſt-
quam iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum: tum vndiq; in eum tragulæ coniectæ: & prope tota in
vnum acies verſa. ſed neque hoſtium multitudo, neque telorum vis arcere impetum eius viri potue-
runt. Et M. Attilius legatus primi principis ex eadem legione ſignum inferri in cohortem Hiſpano-
rum coegit. Et qui caſtris præerant: L. Portius Licinius, & T. Popilius legati pro vallo acriter pu-
gnant: elephantoſq; tranſgredientes in ipſo vallo conficiunt. quorum corporibus cum oppleta eſſet
foſſa: velut aggere, aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacentium elephanto-
rum atrox edita cædes. Altera in parte caſtrorum iam pulſi erant Campani, Punicumq; præſidium: &
ſub ipſa porta Capuæ, quæ ad Vulturnum fert: pugnabatur: neque tam armati irrumpentibus Ro-
manis reſiſtebant: quàm quòd porta baliſtis ſcorpionibuſq; inſtructa, miſſilibus procul hoſtes arce-
bat. & ſuppreſſit impetum Romanorum vulnus imperatoris Appii Claudii: cui ſuos ante prima ſi-
gna adhortanti ſub læuo humero ſummum pectus gæſo ictum eſt. magna tamen vis hoſtium ante
portam eſt cęſa: cęteri trepidi in vrbem compulſi. Et Annibal poſteaquam cohortis Hiſpanorum ſtra
gem vidit: ſummaq; vi caſtra hoſtiũ defendi: omiſſa oppugnatione recipere ſigna, & cõuertere agmen
peditum, obiecto à tergo equitatu, ne hoſtis inſtaret: cœpit. Legionum ardor ingens ad hoſtem inſe-
quendum fuit. ſed Flaccus receptui cani iuſſit, ſatis ad vtrunq; profectum ratus: vt & Campani quàm
haud multum in Annibale præſidii eſſet, & ipſe Annibal ſentiret. Cæſa eo die, qui huius pugnæ au-
thores ſunt: VIII millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt: ſignaq; Car-
thaginenſibus quindecim adempta: duodeuiginti Campanis. Apud alios nequaquam tantam mo-
B lem pugnæ inuenio. pluſq; pauoris, quàm certaminis fuiſſe: cum inopinato in caſtra Romana Nu-
midæ, Hiſpaniq; cum elephantis irrupiſſent: elephanti per media caſtra vadentes ſtragem tabernacu-
lorum ingenti ſonitu, ac fuga abrumpentium vincula iumentorum facerent. fraudem quoque ſuper
tumultum adiectam: immiſſis ab Annibale, qui (habuit aliquot) gnari latinæ linguæ iuberent con-
ſulum verbis, quoniam amiſſa caſtra eſſent: pro ſe quęq; militum in proximos montes fugere. ſed eam
celeriter cognitam fraudem i oppreſſamq; magna cæde hoſtium. elephantos igni è caſtris exactos.
Hoc vltimum, vtcunque initium, finitumq; eſt: ante deditionem Capuæ prælium fuit. Mediaſtu-
ticus, qui ſummus magiſtratus apud Campanos eſt: eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, te-
nuiq; fortuna ortus. Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare oſtentum, cum re-
ſpondiſſet aruſpex: ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturum ad eum puerum: nihil ad eã
ſpem agnoſcentem dixiſſe ferunt. tu perditas res Campanorum narras: vbi ſummus honos ad filium
meum perueniet. Ea ludificatio veri & ipſa in verum vertit. nam cum fame, ferroq; vrgerentur: nec ſpes
vlla ſupereſſet his qui nati in ſpem honorum erant: honores detrectantibus: Leſius querẽdo deſertam
ac proditam à primoribus Capuam, ſummum magiſtratum vltimus omnium Campanorum ce-
pit. Cæterum Annibal vt nec hoſtes elici amplius ad pugnam vidit: nec per caſtra eorum perrumpi
ad Capuam poſſe: ne ſuos quoq; commeatus intercluderent noui conſules: abſcedere irrito incepto,
& mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecum quo' iam inde ire pergeret voluenti ſubiit animum im
petus caput ipſum belli Romam petẽdi. cuius rei ſemper cupitæ prætermiſſam occaſionem poſt can-
nenſem pugnã, & alii vulgo fremebant: & ipſe non diſſimulabat: nec opinato pauore ac tumultu non
eſſe deſperandum aliquam partem vrbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet: Capuam extem-
plo omiſſuros aut ambos imperatores Romanos, aut alterum ex iis, qui ſi diuiſiſſent copias: vtrunq;
infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerendæ rei fortunam daturos eſſe. Vna ea cura an-
gebat: ne vbi abſceſſiſſet: extemplo dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia audenda
donis perlicit: vt literis acceptis, ſpeciem transfugæ caſtra Romana ingreſſus, altera parte Capuam
clàm peruadat. Literæ autem erant adhortatione plenæ. Profectionem ſuam, quæ ſalutaris illis foret:
abſtracturam ad defendendam Romam ab oppugnanda Capua duces, atque exercitus Romanos.
ne deſponderent animos. tolerando paucos dies, totam ſoluturos obſidionem. Inde naues in flumine
Vulturno comprehenſas duci Caſilinum, quod iam ante præſidii cauſa fecerat caſtellum iuſſit. qua-
rum vbi tantam copiam eſſe, vt vna nocte traiici poſſet exercitus: allatum eſt: cibariis decem dierum
præparatis, deductas nocte ad fluuium legiones ante lucem traiecit. Id priuſquam fieret: ita futurum
compertum ex traſfugis Fuluius Flaccus ſenatui Romam cum ſcripſiſſet: varie hominum animi
pro cuiuſque ingenio affecti ſunt. Vt in re tam trepida, ſenatu extemplo vocato, P. Cornelius, cui

C Aſinæ cognomen erat:omnes duces,exercitusq́; ex tota Italia,neq; Capuæ, neq; vllius alterius rei me-
mor,ad vrbis præſidium reuocabat.Fabius Maximus abſcedi à Capua:terreriq́; & circumagi ad nu-
tus comminationesq́; Annibalis, flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas victor, ire tamen ad vrbem
auſus non eſſet:eum à Capua repulſum ſpem potiundæ vrbis Romæ cepiſſe? Non ad Romam obſi-
dendam,ſed ad Capuam liberandam obſidione ire Romam. cum eo exercitu, qui ad vrbem eſſet: Io-
uem fœderum ruptorum ab Annibale teſtem, deosq́; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias
media ſententia P. Valerii Flacci vicit.qui vtriuſq; rei memor imperatoribus,qui ad Capuam eſſent:
ſcribendum cenſuit:quid ad vrbem præſidii eſſet.quantas autem Annibal copias duceret:aut quanto
exercitu ad Capuam obſidendam opus eſſet:ipſos ſcire.ſi & Romam è ducibus alter, & exercitus pars
mitti poſſet:vt ab reliquo & duce,& exercitu Capua recte obſideretur:inter ſe compararẽt Claudius,
Fuluiusq́;:vtri obſidenda Capua:vtri ad prohibendam obſidione patriam,Romã veniendum eſſet.
Hoc ſenatuſconſulto Capuam perlato, Q.Fuluius proconſul,cui,collega ex vulnere ægro, eundum
Romam erat:è tribus exercitibus milito electo,ad quindecim millia peditum, mille equites Vultur-
num traducit.inde cum Annibalem Latina via iturum ſatis compeiſſet:ipſe per Appiæ municipia,
quæq́; propter eam viam ſunt:Setiam,Soram,Lauinium præmiſit:vt commẽatus paratos & in vrbi-
bus haberent:& ex agris deuiis in viam proferrent:præſidiaq́; in vrbes cõtraherent:vt ſua cuiq; reſpu-
blica in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnum eſt tranſgreſſus: haud procul à flumine caſtra po-
ſuit.poſtero die præter Cales in agrum ſidicinum peruenit. ibi diem vnum populando moratus, per
Sueſſulam,Alliſanumq́;,& Caſinatem agrum via Latina ducit.ſub Caſinum biduo ſtatiua habita:&
paſſim populationes factæ.inde præter Interamnam,Aquinumq́; in fregellanum agrum ad Lirim flu-
uium ventum.vbi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Fuluiũ Vul-
turnus tenuerat amnis,nauibus ab Annibale incenſis,rates ad traiiciendũ exercitũ in magna inopia
materiæ ægre comparantem.traiecto ratibus exercitu, reliquum Fuluio expeditum iter, non per vr-
bes modo,ſed circa viam expoſitis benigne commeatibus,erat.alacresq́; milites alius alium,vt adde-
ret gradum memor ad defendendam ire patriam: hortabantur. Romam Fregellanus nuncius diem
noctemq́; itinere continuato ingentem attulit terrorem.tumultuoſius,quàm allatum erat:curſus ho-
minum affingentium vana auditis totam vrbem conciuerat. ploratus mulierum non ex priuatis ſo-
lum domibus exaudiebatur:ſed vndiq; matronæ in publicum effuſæ circa deûm delubra diſcurrunt,
D crinibus paſſis aras verrentes,nixæ genibus,ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesq́;:
vt vrbem Romam è manibus hoſtium eriperent:matresq́; romanas, & liberos paruos inuiolatos ſer-
uarent.Senatus magiſtratibus in foro præſtò eſt:ſiquid conſulere velint.alii accipiunt imperia: diſce-
duntq́; ad ſuas quiſq; officiorum partes. alii offerunt ſe:ſiquo vſus opere ſit.præſidia in arce, in Capi-
tolio,in muris,circa vrbem,in monte etiam Albano, atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tu-
multum Q.Fuluium proconſulem profectum cum exercitu à Capua affertur. cui ne minueretur im-
perium,ſi in vrbem veniſſet:decreuit ſenatus:vt Q.Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. An-
nibal infeſtius perpopulato agro fregellano propter interciſos pontes,per fruſinatem, ferentinatemq́;
& anagninum agrum in Labicanum venit.inde Algido Tuſculum petiit: nec receptus mœnibus in-
fra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit.inde in Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum
à Roma poſuit caſtra.Quo propius hoſtis accedebat eo maior cædes fiebat fugientium,præcedenti-
bus Numidis:pluresq́; omnium generum,atq; ætatum capiebantur. In hoc tumultu Fuluius Flac-
cus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus,media vrbe per Carinas Exquilias cõtendit. inde
egreſſus inter Exquilinam,Collinamq́; portam poſuit caſtra.Aediles plebis commeatum eò compor-
tarunt.conſules,ſenatusq́; in caſtra venerunt. ibi de ſumma reipublicæ conſultatum. Placuit: conſu-
les circa portas Collinam,Exquilinamq́; ponere caſtra:C.Calpurnium prætorem vrbanum Capito-
lio,atq; arci præeſſe:& ſenatum frequentem in foro cõtineri:ſiquid in tam ſubitis rebus cõſulto opus
eſſet. Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuũ ab vrbe caſtra admouit.ibi ſtatiuis
poſitis,ipſe cum duobus millibus equitum ad portam Collinam vſq; ad Herculis templũ eſt progreſ-
ſus:atq; vnde proxime poterat,mœnia ſitumq́; vrbis obequitans contemplabatur. Id cum tam licen-
ter atq; ocioſe facere,Flacco indignũ viſum eſt. itaq; immiſit equites:ſubmoueriq́;, atq; in caſtra redi-
gi hoſtium equitatũ iuſſit.Cum cõmiſſum prælũ eſſet:coss.transfugas Numidarũ,qui tum in Auẽ-
tino ad mille & CC erant:media vrbe tranſire Exquilias iuſſerunt:nullos aptiores inter conualles,te-
ctaq́; hortorum,& ſepulchra,& cauas vndiq; vias ad pugnandũ futuros rati. quos cum ex arce Capi-
tolioq́; cliuo publico in equis decurrentes quidam vidiſſent:captũ Auentinũ conclamauerunt.Ea res
tantum tumultũ,ac fugam præbuit:vt niſi caſtra punica extra vrbem fuiſſent:effuſura ſe omnis pau-
ida multitudo fuerit. Tunc in domos,atq; in tecta refugiebant:vagosq́; in viis ſuos pro hoſtibus lapi-
dibus,teliſq́; inceſſebant.nec comprimi tumultus, apeririq́; error poterat, refertis itineribus agreſtiũ
turba pecorumq́;,quæ repentinus pauor in vrbem compulerat. Equeſtre prælium ſecundũ fuit: ſum-
motiq́; hoſtes ſunt,& quia multis locis comprimendi tumultus erant; qui temere oriebantur:placuit:
omnes,

A omnes, qui dictatores, cõſules, cenſores'ue fuiſſent: cum imperio eſſe: donec receſſiſſet à muris hoſtis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte inſequenti, multi temere excitati tumultus ſunt, compreſſiq;. Poſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal in aciem omnes copias eduxit. nec Flaccus, conſulesq; certamen detrectauere. Inſtructis vtrinq; exercitibus in eius pugnæ caſum, in qua vrbs Roma victori præmium eſſet, imber ingens grandine miſtus ita vtranq; aciem turbauit: vt vix armis retentis in caſtra ſeſe receperint, nullius rei minore q̃ hoſtium metu. Et poſtero die eodem loco acies inſtructas eadem tempeſtas diremit: vbi recepiſſent ſe in caſtra: mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionẽ ea res apud Poenos verſa eſt: auditaq; vox Annibalis fertur: potiundæ ſibi vrbis Romæ modo mentem nõ dari, modo fortunam. Minuère etiam ſpem eius & aliæ paruæ, magnæq; res. magna illa: quòd cum ipſe ad moenia vrbis Romæ armatus ſederet: milites ſub vexillis in ſupplementũ Hiſpaniæ profectos audiuit. parua autem: quòd per eos dies cum forte agrum, in quo ipſe caſtra haberet: venſſe nihil ob id diminuto pretio, cognitum ex quodam captiuo eſt. Id vero adeo ſuperbum, atq; indignum viſum: eius ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret: haberetq;: inuentum Romæ emptorem: vt extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanũ tunc eſſent: iuſſerit venire. His motus ad Turiam fluuium caſtra retulit, ſex millia paſſuum ab vrbe. inde ad lucũ Feroniæ pergit ire; templum ea tempeſtate inclytum diuitiis. Capenates aliqui accolæ eius erant. primitias frugum eò, donaq; alia pro copia portantes, multo auro argentoq; id exornatum habebant. His omnibus donis tum ſpoliatum templũ. æris aceruí, cum rudera milites religione inducti iacerent: poſt profectionem Annibalis magni inuẽti. Huius populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt. Coelius Romam euntem ab Ereto diuertiſſe eò Annibalem tradit: iterq; eius ab Reate, Cutilusq;, & ab Amiterno orditur. ex Campania in Samnium, inde in Pelignos perueniſſe: præterq; oppidum Sulmonẽ in Marrucinos tranſiſſe: inde albenſi agro in Marſos: hinc Amiternum, Forulosq; vicum veniſſe. Neq; ibi error eſt: quòd tanti exercitus veſtigia intra tam breuis æui memoriã potuerint confundi. iſſe enim eà conſtat. tãtum id intereſt: venerit'ne eo itinere ad vrbem: an ab vrbe in Campaniam redierit. Cæterum non quantum pertinaciæ ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit: tantum ad defendẽdam Annibali, nanq; ex Lucanis in Brutium agrum, ad fretum vero, ac Rhegiũ eo curſu contendit: vt prope

B pè repentino aduẽtu incautos oppreſſerit. Capua etſi nihilo ſegnius oppreſſa per eos dies fuerat: tamen aduentum Flacci ſenſit. & admiratio orta eſt: nõ ſimul regreſſum Annibalem, inde per colloquia intellexerunt: relictos ſe, deſertosq;: & ſpem Capuæ retinendæ deploratam apud Poenos eſſe. Acceſſit edictum proconſulis ex ſenatuſconſulto propoſitum, vulgatumq; apud hoſtes: vt qui ciuis Campanus ante certam diem tranſiſſet: ſine fraude eſſet. nec vlla facta eſt tranſitio: metu magis eos, q̃ fide continente: quia maiora in defectione deliquerant: q̃ quibus ignoſci poſſet. Cæterum quemadmodum nemo priuato conſilio ad hoſtem tranſibat: ita nihil ſalutare in medium cõſulebatur. Nobilitas rempublicam deſeruerat: neq; in ſenatum cogi poterat. in magiſtratu autem erat: qui non ſibi honorem adiecíſſet: ſed indignitate ſua vim ac ius magiſtratui, quem gerebat: dempſiſſet. iam ne in foro quidẽ, aut publico loco principum quiſquam apparebat. domibus incluſi patriæ occaſum cum ſuo exitio in dies expectabant. ſumma curæ omnis in Boſtarem, Hannonemq; præfectos præſidii punici verſa erat, ſuo, non ſociorum periculo ſolicitos. Hi conſcriptis ad Annibalem literis non libere modo, ſed etiam aſpere, quibus non Capuam ſolum traditam in manum hoſtibus, ſed ſe quoq;, & præſidium in omnes cruciatus proditos incuſabant: abiiſſe eum in Brutios, velut auertentẽ ſeſe ne Capua in oculis eius caperetur. at Hercule Romanos ne oppugnatione quidẽ vrbis Romæ abſtrahi à Capua obſidenda potuiſſe. tanto conſtantiorem inimicum Romanum, quàm amicum Poenum eſſe. Si redeat Capuam: bellumq; omne eò vertat: & ſe, & Campanos paratos eruptioni fore. Non cum Rheginis, neq; Tarentinis bellum geſturos tranſiſſe Alpes. vbi Romanæ legiones ſint: ibi & Carthaginenſium exercitus debere eſſe. ſic ad Cannas, ſic ad Thraſimenum rem bene geſtam: coeundo, conferendoq; cum hoſte caſtra: fortunam tentando. In hanc ſententiã literæ conſcriptæ Numidis, propoſita mercede iam profeſſis operam, dantur. Hi ſpecie transfugarum cum ad Flaccum in caſtra veniſſent: vt inde tempore captato abirent: famesq;, quæ tandiu Capuæ erat: nulli non probabilem cauſam tranſitionis faceret: mulier repente campana in caſtra venit, ſcortum transfugarum vnius: indicatq; imperatori Romano: Numidas fraude compoſita tranſiſſe: literasq; ad Annibalem ferre. Id vnum ex iis, qui ſibi rem aperuiſſet: arguere ſeſe paratam eſſe. Productus primo ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimulabat. paulatim deinde conuictus veris, cum tormenta poſci, & parari videret: faſſus id ita eſſe: literæq; prolatæ: & additum etiam indicio, quod cælabatur: & alios ſpecie transfugarum Numidas vagari in caſtris Romanis. Hi ſupra LXX comprehenſi: & cum transfugis nouis mulctati virgis: manibusq; præciſis Capuam rediguntur. Conſpectum tam triſte ſupplicium fregit animos Campanorum. Concurſus ad curiam populi factus coegit Leſium ſenatum vocare. & primoribus, qui iandiu publicis conſiliis aberant: propalàm minabantur: niſi venirent in ſenatũ: circa domos eorum ituros ſe: & in publicum omnes vi extracturos eſſe. Is timor frequentem ſenatum magiſtratui præbuit. Ibi

C cum cæteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent: Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis author fuerat: interrogatus ſententiã, negat eos, qui de legatis, & de pace, ac deditiõe loquãtur: meminiſſe, nec quid facturi fuerint: ſi Romanos in poteſtate habuiſſent: nec quid ipſis patiendum ſit. Quid vos, inquit, eam deditionẽ fore cenſentis: qua quondã, vt aduerſus Samnites auxiliũ impetraremus: nos, noſtraq; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria exceſſit: quo tempore, & in qua fortuna à populo Romano defecerimus? iam quẽadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti: per cruciatum, & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidenteis q̃ inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalẽ vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimũ eſt: ad oppugnandam Romam hinc eum miſerimus? Age contra, quæ illi infeſte in nos fecerint repetite: vt ex eo quid ſperetis habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet: & Annibal hoſtis: & cuncta bello arderent: omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos cõſules, & duos cõſulares exercitus ad Capuã oppugnandã miſerunt. alterum annũ circumuallatos incluſoſq; nos fame macerãt, & ipſi nobiſcum vltima pericula, grauiſſimos labores perpeſſi: circa vallũ, ac foſſas ſæpe trucidati: & propè ad extremũ caſtris exuti. Sed omitto hæc. vetus, atq; vſitata res eſt: in oppugnanda hoſtiũ vrbe labores, ac pericula pati. illud iræ, atq; odii execrabilis indiciũ eſt. Annibal ingentibus copiis peditum, equitumq; caſtra oppugnauit: & ex parte cepit. tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidiõe. profectus trans Vulturnũ peruſſit Galenum agrum. nihil tanta ſociorũ clade auocati ſunt. ad ipſam vrbem Romam infeſta ſigna ferri iuſſit. eam quoq; tempeſtatem imminentẽ ſpreuerũt. tranſgreſſus Anienem tria millia paſſuum ab vrbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa, & ad portas acceſſit: Romam ſe adempturum eis, niſi omitterent Capuam: oſtẽdit. & non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earũ ire pergas: ad opem ſuis ferendã auertas. Romanos Roma circunſeſſa, cõiuges, liberi, quorũ ploratus hic quoq; propè exaudiebãtur: aræ, foci, deûm delubra, ſepulchra maiorũ temerata ac violata, à Capua nõ auerterunt. tanta auiditas ſupplicii expetẽdi: tanta ſanguinis noſtri hauriẽdi eſt ſitis. nec iniuria forſitan. nos quoq; idem feciſſemus: ſi data fortuna eſſet. Itaque quando aliter diis immortalibus viſum eſt: cum mortẽ ne recuſare quidẽ debeam: cruciatus, cõtumeliasq;, quas ſperat hoſtis: dum liber, dum mei potens ſum: effugere morte præterq̃ honeſta, etiam leni poſſum: non videbor apud Claudiũ, & Q. Fuluiũ, victoria inſolenti ſubnixos: neq; vinctus per vrbem Romã triumphi ſpectaculũ trahar: vt deinde in carcerẽ, aut ad palum deligatus, lacerato virgis tergo,

D ceruicem ſecuri Romanæ ſubiiciam: nec dirui, incendiq; patriam videbo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, virgineſq;, & ingenuos pueros. Albam, vnde ipſi oriundi erãt: à fundamentis proruerunt: ne ſtirpis, ne memoria originũ ſuarum extaret: nedum eos Capuæ parſuros credam: cui infeſtiores, q̃ Carthagini ſunt. Itaq; quibus veſtrũ ante fato cedere, q̃ hæc tot, & tam acerba videant: in animo eſt: iis apud me hodie epulę inſtructę, paratæq; ſunt. ſatiatis vino ciboq; poculũ idem, quod mihi datum fuerit: circũferetur. ea potio corpus à cruciatu, animũ à contumeliis, oculos aures à videndis audiendiſq; omnibus acerbis indigniſq;, quæ manent victos: vindicabit. parati erunt: qui magno rogo in propatulo ædium accenſo corpora exanima iniiciant. Hæc vna via & honeſta, & libera ad mortem, & ipſi virtutem mirabuntur hoſtes: & Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos, ac proditos eſſe. Hanc orationem Virii plures audierunt cum aſſenſu: quà in forti animo id, quod probabant: exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi Romani clementiam haud diffidentes ſibi quoq; placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt: miſeruntq;. Vibiũ Virium ſeptem & viginti fermè ſenatores domum ſecuti ſunt: epulatiq; cum eo: & quantum facere potuerant, alienatis mentibus vino ab imminentis ſenſu mali, venenum omnes ſumpſerunt. inde miſſo conuiuio, dextris inter ſe datis, vltimoq; complexu, collachrymantes ſuum patriæq; caſum, alii vt eodem rogo cremarentur: manſerunt: alii domos digreſſi ſunt. Impletæ cibis vinoq; venæ minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt. itaque noctem totam pleriq; eorum, & diei inſequentis partem cum animam egiſſent: omnes tamen prius quàm aperirentur hoſtibus portæ: expirarunt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra Romana erat: iuſſu procõſulis aperta eſt. ea intromiſſa legio vna: & duæ alæ cum C. Fuluio legato. Is cum omnium primum arma telaq;, quæ Capuæ erant: ad ſe conferenda curaſſet: cuſtodiis ad omnes portas diſpoſitis, nequis exire, aut emitti poſſet, præſidium punicum comprehẽdit: ſenatum campanum ire in caſtra ad imperatores romanos iuſſit. quò cum veniſſent: extemplo his omnibus catenæ iniectæ: iuſſiq; ad quæſtores deferre quod auri, argentiq; haberẽt. auri pondo LXX fuit: argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinq; & viginti Cales in cuſtodiã, duodetriginta Theanum miſſi: quorum de ſententia maxime deſcitũ ab Romanis conſtabat. De ſupplicio campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium, Claudiumq; conueniebat. facilis impetrandæ veniæ Claudius: Fuluii durior ſentẽtia erat. Itaq; Appius Romã ad ſenatum arbitrium eius rei totum reiiciebat. percunctandi etiã æquum eſſe poteſtatem fieri patribus: num cõmunicaſſent conſilia cum aliquibus ſociorũ latini nominis municipiorũ? & num ope eorum in bello forent, & municipiorũ adiuti? Id vero minime committendũ eſſe, Fuluius dicere: vt ſolicitarentur cri-

minibus

A minibus dubiis ſociorum fidelium animi:& ſubiicerentur indicibus: queis neq; quid facerent, neque
quid dicerēt, quicq̄ vnquam penſi fuiſſet. itaq; ſe eam quæſtionem oppreſſurum, extincturumq;. Ab
hoc ſermone cum digreſſi eſſent:& Appius quãuis ferociter loquẽtem collegam, non dubitaret tamen
literas ſuper tanta re ab Roma expectaturum: Fuluius ne idipſum impedimentum incepto foret, di-
mittens prętorium, tribunis militum, ac prefectis ſociorum imperauit: vti duobus millibus equitum
delectis denunciarent: vt ad tertiam buccinam præſtò eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanum pro
fectus, prima luce portam intrauit: atq; in forum perrexit: concurſuq; ad primum equitum ingreſſum
facto, magiſtratum ſidicinũ citari iuſſit: imperauitq;: vt produceret Campanos: quos in cuſtodia ha-
beret. Producti omnes: virgisq; cæſi: ac ſecuri percuſſi. Inde citato equo Cales percurrit. vbi cũ in tri-
bunali conſediſſet: productiq; Campani deligarentur ad palum: eques citus ab Roma venit. literasq;
à C. Calpurnio, populoq; romano Fuluio cum tradidiſſet: murmur à tribunali totam concionẽ per-
uaſit: deferri rem integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neq;
reſolutas cum in gremio repoſuiſſet: præconi imperauit: vt lictorẽ lege agere iuberet. Ita de iis quoq;,
qui Calibus erant: ſumptum ſuppliciũ. tum literæ lectæ: ſenatusq; cõſultũ, ſerum ad impediendam rẽ
actam: quæ ſumma ope approperata erat: ne impediri poſſet. Conſurgentem iam Fuluium Taurea
Iubellius Campanus per mediam vadens turbam nomine inclamauit: & cum mirabundus quidnam
ſeſe vellet, reſidiſſet Flaccus: me quoq;, inquit, iube occidi: vt gloriari poſſis: multo fortiorem, q̄ ipſe es:
virum abs te occiſum eſſe. Cum Flaccus negaret profectò ſatis compotem mentis eſſe: modo prohi-
beri etiam ſe, ſi id vellet: S.C. diceret: tum Iubellius, quandoquidem, inquit, capta patria, propinquis
amicisq; amiſſis, cũ ipſe manu mea coniugẽ, liberosq; interfecerim: nequid indigni paterentur: mihi
ne mortis quidem copia eadẽ eſt: quæ his ciuibus meis: petatur à virtute inuiſæ huius vitę vindicta.
atq; ita gladio, quem veſte texerat: per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribun-
dus procubuit. Quia & quod ad ſuppliciũ attinet Campanorum: & pleraq; alia de Flacci vnius ſen
tentia acta erant: mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hũc quoq;
ipſum Tauream neq; ſua ſponte veniſſe Cales: neq; ſua manu interfectũ: ſed cũ inter cæteros ad palũ
deligatur: quia parũ inter ſtrepitus exaudiri poſſent, quæ vociferabatur: ſilentium fieri Flaccũ iuſſiſſe:
tum Tauream illa, quæ ante memorata ſunt, dixiſſe: virum ſe fortiſſimũ à nequaq̄ pari ad virtutẽ oc-
cidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronunciaſſe. Lictor viro forti adde virgas, & in eũ
primum lege age. Lectum quoq; ſenatuſconſultũ, priuſq̄ ſecuri feriret: quidam authores ſunt. ſed quia
B adſcriptum in ſenatuſconſulto fuerit: ſi ei videretur: integram rem ad Senatum reiiceret: interpretatũ
eſſe: quid magis è repub. duceret: æſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditũ eſt. Atel-
laq;, & Galatia in deditionem acceptæ. ibi quoq; in eos, qui capita rerum erant, animaduerſum. ita ad
LXX principes Senatus interfecti, trecenti fermè nobiles Campani in carcerem conditi. alii per ſo-
ciorum latini nominis vrbes in cuſtodias dati, variis caſibus interierunt. multitudo alia ciuiũ Cam-
panorum venundata. De vrbe, agroq; reliqua conſultatio fuit: quibuſdam delendam cẽſentibus vrbẽ
præualidam, propinquam, inimicã. Cæterum præſens vtilitas vicit. nam propter agrum, quem omni
fertilitate terræ ſatis conſtabat primum in Italia eſſe: vrbs ſeruata eſt, vt eſſet aliqua aratorum ſedes.
vrbi frequentandæ multitudo incolarũ, libertinorumq;, & inſtitorum, opificumq; retẽta. ager omnis,
& tecta publica populi Romani facta. Cæterum habitari tantũ, tanq̄ vrbem, Capuã; frequentariq;
placuit: corpus nullum ciuitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſine cõcilio
publico, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. prefectũ
ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Ita ad Capuam res cõpoſitæ conſilio ab omni parte
laudabili. ſeuere, & celeriter in maxime noxios animaduerſum: multitudo ciuium diſſipata in nullam
ſpem reditus: non ſæuitum incendiis, ruinisq; in tecta innoxia, murosq;: & cum emolumento quæſita
ẽt apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate vrbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæq;: cuius ruinis omnis
Campania, omnes, qui Campaniã circa accolunt: populi ingemuiſſent: cõfeſſio expreſſa hoſti: quãta
vis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus ſociis: & q̄ nihil in Annibale auxilii ad receptos
in fidem tuendos eſſet. Romani proconſules perfuncti, quod ad Capuam attinebat: cura, Claudio
Neroni ex iis duabus legionibus, quas ad Capuam habuerant: ſex millia peditum, & trecentos equi-
tes, quos ipſe legiſſet: & ſociũm latini nominis peditum numerum parem, & octingentos equites de-
cernunt. Eum exercitum Puteolis in naues impoſitum Nero in Hiſpaniam tranſportauit. Cum Tar-
raconem nauibus veniſſet: expoſitisq; ibi copiis, & nauibus ſubductis, ſocios quoq; nauales multitu-
dinis augendæ cauſa armaſſet: profectus ad Iberũ flumen, exercitũ ab T. Fonteio, & L. Martio accepit.
inde pergit ad hoſtes ire, Aſdrubal Amilcaris ad Lapides Atros caſtra habebat in Auſetanis. is locus
eſt inter oppida Illiturgim, & Mentiſſam. huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal, ne in arcto
res eſſet, caduceatorem miſit, qui promitteret, ſi inde miſſus foret, ſe omnem exercitum ex Hiſpania de-
portaturũ. Quam rem cũ læto animo Romanus accepiſſet: diem poſterũ Aſdrubal colloquio petiuit.
vt Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus vrbium, dieq; ſtatuẽda, ad quam præſidia dedu-

C cerentur: ſuaq; omnia ſine fraude Pœni deportarent. Quod vbi impetrauit, extemplo primis tenebris, atq; inde tota nocte quod grauiſſimum exercitus erat, Aſdrubal quacunq; poſſet, euadere è ſaltu iuſſit, data ſedulo opera eſt, ne multi ea nocte exirent, vt ipſa paucitas tum ad hoſtẽ ſilentio fallendũ aptior, tum ad euadendum per arctas ſemitas, ac difficiles eſſet. Ventum inſequẽti die ad colloquium eſt. ſed loquendo plura, ſcribendoq;, dedita opera, quæ in rem non eſſent: die conſumpto, in poſterum dilatũ eſt. addita inſequens nox ſpatium dedit & alios emittẽdi: nec poſtero die res finem inuenit. ita aliquot dies diſceptando palàm de legibus, noctesq; emittendis clàm è caſtris Carthaginenſibus abſumptæ. & poſteaq̃ maior pars emiſſa exercitus erat: iam ne iis quidẽ, quæ vltro dicta erant, ſtabatur: minusq; ac minus, cũ timore ſimul fide decreſcente, conueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copiæ euaſerant è ſaltu: cum prima luce denſa nebula ſaltum omnem, camposq; circa intexuit. quod vbi ſenſit Aſdrubal, mittit ad Neronem, qui in poſterum diem colloquium differret. illum diem religioſum Carthaginenſibus ad agendum quicquam rei ſeriatũ eſſe. Ne tum quidem ſuſpecta fraus. cum data eſſet venia eius diei, extẽplo Aſdrubal cum equitatu, elephãtisq; caſtris egreſſus ſine vllo tumultu in tutũ euaſit. Hora fermè quarta depulſa ſole nebula aperuit diem, vacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani. Tum demum Claudius punicam fraudem agnoſcens, vt ſe dolo captum ſenſit: proficiſcẽtem inſtitit ſequi, paratus confligere acie. ſed hoſtis detrectabat pugnam. leuia tamen prælia inter extremum punicum agmen, præcurſoresq; Romanorum fiebant. Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladem acceptam defecerant, redibant ad Romanos, nec vlli noui deficiebant. Et Romæ Senatui, populoq; poſt receptam Capuam non Italiæ iam maior, q̃ Hiſpaniæ cura erat. & exercitum augeri, & imperatorem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc, vbi duo ſummi imperatores intra dies XXX ceciderant: qui in locum duorum ſuccederet: extraordinaria cura deligendus eſſet. Cum alii alium nominarent: poſtremum eò decurſum eſt, vt populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitiis conſules eduxerunt. Primo expectauerant, vt qui ſe tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur. quæ vt deſtituta expectatio eſt, redintegratus luctus acceptæ cladis: deſideriumq; imperatorum amiſſorum. Mœſta itaq; ciuitas propè inops conſilii, comitiorum die tamen in campum deſcendit. atq; in magiſtratus verſi circumſpectant ora principum, aliorum alios intuentium, fremuntq;: adeo perditas res, deſperatumq; de repub. eſſe, vt nemo audeat in Hiſpaniam imperium accipere. Cum ſubito P. Cornelius, illius, qui in Hiſpania ceciderat, filius, quatuor & viginti fermè annos natus, profeſſus ſe petere, in ſuperiore, vnde conſpici poſſet, loco conſtitit. In quem poſtq̃ omnium ora conuerſa ſunt, clamore ac fauore ominati extemplo ſunt felix, fauſtumq; imperium. iuſſi deinde inire ſuffragium, ad vnum omnes non centuriæ modo, ſed etiam homines P. Scipioni imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterum poſt rem actam, vt iam reſiderat impetus animorum, ardorq;: ſilentium ſubito ortũ: & tacita cogitatio: quidnam egiſſent noui. quod fauor plus valuiſſet, q̃ ratio ætatis: maxime pœnitebat. quidam fortunam etiam domus horrebant, nomenq; ex funeſtis duabus familiis in eas prouincias, vbi inter ſepulchra patris, patruiq; res gerẽdæ eſſent, proficiſcentis. Quam vbi ab re tanto impetu acta ſolicitudinem, curamq; hominum animaduertit: aduocata concione, ita de ætate ſua, imperioq; mandato, & bello, quod gerendum eſſet, magno elatoq; animo diſſeruit, vt ardorem eum, qui reſiderat: excitaret rurſus, innouaretq;: & impleret homines certioris ſpei, q̃ quantam fides promiſſi humani, aut ratio ex fiducia rerum ſubiicere ſolet. Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis: ſed arte quoq; quadam ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus: pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas viſa ſpecies, aut velut diuinitus mente monita, agens: ſiue & ipſe capti quadam ſuperſtitione animi: ſiue vt imperia conſiliaq;, velut ſorte oraculi miſſa, ſine cunctantione aſſequeretur. ad hęc iam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem ſumpſit, nullo die prius vllam publicam, priuatamq; rem egit, q̃ in Capitolium iret: ingreſſusq; ædem conſideret: & plerunq; tẽpus ſolus in ſecreto ibi tereret. Hic mos, qui per omnem vitam ſeruabatur: ſeu conſulto, ſeu temere vulgatæ opinioni fidem apud quoſdam fecit: ſtirpis eum diuinæ virum eſſe. retulitq; famam in Alexandro Magno prius vulgatam, & vanitate, & fabula parem: anguis immanis concubitu conceptum: & in cubiculo matris eius perſæpe viſam prodigii eius ſpeciem: interuentuq; hoîum euolutam repente, atq; ex oculis elapſam. His miraculis nunq̃ ab ipſo eluſa fides eſt, quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicq̃, nec palàm affirmandi. Multa alia eiuſdem generis, alia vera, alia aſſimulata, admirationis humanę in eo iuuene exceſſerant modũ. q̃bus freta tunc ciuitas ætati haudquaq̃ maturæ tantam molem rerũ, tantumq; imperiũ permiſit. Ad eas copias, quas ex vetere exercitu Hiſpania habebat: quæq; à Puteolis cũ Claudio Nerone traiectæ erãt, decem millia peditũ, & mille equites adduntur. & M. Iunius Syllanus proprætor adiutor ad res gerendas datus eſt. Ita cum XXX nauiũ claſſe, oẽs autem quinqueremes erant: oſtiis tyberinis profectus præter oram tuſci maris, Alpes, atq; gallicũ ſinum, & deinde Pyrenes circumuectus promontorium. Emporiis vrbe Græca (oriundi & ipſi à Phocea ſunt) copias expoſuit. inde ſequi nauibus iuſſis, Tarraconem pedibus profectus conuentum oîum ſociorum (etenim legationes ad famã aduentus eius ex

A omni ſe prouincia effuderant)habuit.naues ibi ſubduci iuſſit:remiſſis quatuor triremibus Maſſilienſium: quæ officii cauſa ab domo proſecutæ fuerant. Reſponſa inde legationibus ſuſpenſis varietate tot caſuum dare cœpit:ita elato ab ingenti virtutum ſuarũ fiducia animo:vt nullũ ferox verbum excideret:ingensq; omnibus,quæ diceret:cum maieſtas ineſſet,tum fides. Profectus ab Tarracone,& ciuitates ſociorũ,& hyberna exercitus adiit:collaudauitq; milites,quod duabus tantis cladibus deinceps icti prouinciam obtinuiſſent: nec fructum ſecundarum rerum ſentire hoſteis paſſi, omni cis Iberum agro eos arcuiſſent,ſociosq; cum fide tutati eſſent. Martium ſecum habebat cum tanto honore, vt facile appareret:nihil minus eum vereri,q̃ ne quis obſtaret gloriæ ſuæ. Succeſſit inde Neroni Syllanus, & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus,quæ adeunda,agendaq; erant,mature aditis,peractisq;, Tarraconẽ conceſſit. Nihilo minor fama apud hoſtes Scipionis erat, q̃ apud ciues,ſociosq;: & diuinatio quædam futuri, quo minus ratio timoris reddi poterat, eo opportune maiorem inferens metum. In hyberna diuerſi conceſſerant. Aſdrubal Giſgonis vſq; ad Oceanũ,& Gades:Mago in mediterranea maxime ſupra caſtulonenſem ſaltum. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntum hybernauit. Æſtatis eius extremo,quo capta eſt Capua:& Scipio in Hiſpaniam venit: punica claſſis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos cõmeatus præſidii Romani, quod in arce Tarentina erat:clauſerat quidem omneis ad arcem a` mari aditus:ſed aſſidendo diutius arctiorem annonã ſociis,q̃ hoſti faciebat.non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata litora, apertosq; portus præſidio nauium punicarũ poterat:quantum frumenti claſſis ipſa turba nauali miſta ex omni genere hominum abſumebat:vt arcis præſidium etiam ſine inuecto,quia ibi pauci erant, ex ante præparato ſuſtentari poſſet: Tarentinis claſſiq; ne inuectum quidẽ ſufficeret.tandẽ maiore gratia,q̃ venerat, claſſis dimiſſa eſt.annona haud multũ laxauerat.quia remoto maritimo præſidio, ſubuehi frumentum non poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M. Marcellus ex Sicilia prouincia cũ ad vrbem veniſſet:a` C. Calpurnio prætore ſenatus ei ad ædem Bellonæ datus eſt.ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet:queſtus leniter non ſuam magis,q̃ militũ vicem, quod prouincia confecta exercitum deportare nõ licuiſſet, poſtulauit,vt triumphanti vrbem inire liceret:id nõ impetrauit. Cum multis verbis actum eſſet, vtrum minus conueniret, cuius nomine abſentis ob res proſpere ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret: & diis immortalibus habitus honos,ei præſenti negare triumphum:an quem tradere exercitum ſucceſſori iuſſiſſent:quod niſi manẽte in prouincia bello nõ decerneretur: cum quaſi debellato triumphare:cum exercitus teſtis meriti atq; immeriti triumphi abeſſet: medium viſum, vt ouans vrbem iniret.

B Tribuni plebis ex authoritate Senatus ad populum tulerunt, vt M. Marcello,quo die vrbem ouans iniret,imperium eſſet. Pridie q̃ vrbem iniret,in monte Albano triumphauit. inde ouans multam præ ſe prædam in vrbem intulit. Cum ſimulachro captarum Syracuſarum catapultæ,baliſtæq;,& alia oia inſtrumenta belli lata,& pacis diuturnæ,regiæq; opulentiæ ornamẽta:argenti, ærisq; fabrefacta vaſa: & alia ſupellex,precioſaq; veſtis:& multa nobilia ſigna, quibus inter primas Græciæ vrbes Syracuſæ, ornatæ fuerant. Punicæ quoq; victoriæ ſignũ,octo ducti elephanti. Et non minimũ fuere ſpectaculũ, cũ coronis aureis præcedẽtes Soſis Syracuſanus,& Mericus Hiſpanus.quorum altero duce nocturno Syracuſas introitũ erat:alter Naſſum,quodq; ibi pręſidii erat,prodiderat. His ambobus ciuitas data. & quingena iugera agri:Soſidi in agro Syracuſano,qui aut regius,aut hoſtiũ populi Romani fuiſſet: & ædes Syracuſis cuius vellet eorũ,in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpanisq;, qui cũ eo tranſierãt:vrbs, agerq; in Sicilia ex iis,qui a` populo Romano defeciſſent:iuſſa dari.id M. Cornelio mandatum,vt vbi ei videretur:vrbem,agrumq; eis aſſignaret.in eodem agro Belligeni. per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat: CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli punica claſſis octo millia peditum,tria Numidarum equitum expoſuit. Ad eos Murgentinæ deſciuerunt terræ.ſecutæ defectionem earum Hybla, & Magella ſunt: & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ præfecto Mutine vagi per totã Siciliam ſociorũ populi Romani agros vrebant. Super hæc exercitus Romanus iratus,partim quòd cũ imperatore non deuectus ex prouincia eſſet:partim quòd in oppidis hybernare vetiti erant:ſegni fungebantur militia:magisq; eis author ad ſeditionem,q̃ animus deerat. Inter has difficultates M. Cornelius prætor, & militum animos nunc conſolando, nunc caſtigando ſedauit:& ciuitates omnes,quæ defecerant,in deditionẽ redegit: atq; ex his Murgantiam Hiſpanis,quibus vrbs agerq; debebatur,ex S.C.attribuit. Cõſules cum ambo Apuliam prouinciã haberent,minusq; iam terroris a` Pœnis & Annibale eſſet, ſortiri iuſſi Apuliam, Macedoniamq; prouincias. Sulpitio Macedonia euenit,isq; Leuino ſucceſſit. Fuluius Romã comitiorũ cauſa acceritus cum comitia conſulibus rogandis haberet: prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Manlium Torquatũ,& T. Octacilium. Manlius,qui præſens erat,gratulandi cauſa cũ turba coiret: nec dubius eſſet conſenſus populi:magna circũfuſus turba ad tribunal conſulis venit, petitq; vt pauca ſua verba audiret:centuriamq; quæ tuliſſet ſuffragiũ,reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione, quidnam poſtulaturus eſſet:oculorum valetudinem excuſauit. Impudentem & gubernatorem, & imperatorem eſſe:qui,cum alienis oculis ei omnia agenda ſint:poſtulet ſibi aliorum capita, ac fortunas committi.

C proinde ſi videretur, & redire in ſuffragium centuriam iuniorum iuberet: & meminiſſet in conſulibus creandis belli, quod in Italia ſit: temporumq́; reipublicæ. vixdum requieſcere aureis à ſtrepitu, & tumultu hoſtili: quo paucos ante menſes aſſederint propè mœnia Romana. Poſt hæc cum centuria frequens ſucclamaſſet, nihil ſe mutare ſententiæ, eoſdemq́; conſules dicturos eſſe: tum Torquatus, neq; ego veſtros, inquit, mores conſul ferre potero: neq; vos imperium meum. redire in ſuffragium, & cogitate, bellum punicum in Italia, & hoſtium ducem Annibalem eſſe. Tum centuria & authoritate mota viri, & admirantium circa fremitu, petit à conſule, vt centuriam ſeniorum citaret. velle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex authoritate eorum conſules dicere. Citatis centuriæ ſenioribus, datum ſecretò in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus conſulendum dixerunt eſſe: duobus iam plenis honorum, Q. Fabio, & M. Marcello: & ſi vtiq; nouum aliquem aduerſus Pœnos conſulem creari vellent: M. Valerium Leuinum egregie aduerſus Philippum regem terra, mariq́; res geſſiſſe. Ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt. M. Claudium Marcellũ fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium, abſentes conſules dixerunt. authoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eludant nunc antiqua mirantes. non equidem, ſiqua ſit ſapiẽtium ciuitas: quam docti fingunt magis, q̃ norunt: aut principes grauiores, temperatioresq́; à cupidine imperii, aut multitudinem melius moratam cenſeant fieri poſſe. Centuriam vero iuniorum ſeniores conſulere voluiſſe: quibus imperium ſuffragio mandaret: vix vt veriſimile ſit: parentum quoq; hoc ſeculo vilis leuisq́; apud liberos authoritas fecit. Prætoria inde comitia habita. P. Manlius Volſo, & L. Manlius Acidinus, & C. Lectorius, & L. Cincius Alimentius creati ſunt. Forte ita incidit, vt comitiis perfectis nunciaretur: T. Octacilium, quem T. Manlio, niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet, collegã abſentẽ daturus fuiſſe videbatur populus, mortuum in Sicilia eſſe. Ludi Apollinares & priore anno fuerant: & eo anno vt fierent, repente Calpurnio prætori Senatus decreuit, vt in perpetuum vouerentur. Eodem anno prodigia aliquot viſa, nunciataq́; ſunt. In æde Concordiæ Victoria, quæ in culmine erat: fulmine icta, decuſſaq́; ad Victorias, quæ in ante fixæ erant: hæſit: neq; inde procidit. Et Anagniæ, & Fregellis nunciatum eſt murum, portasq́; de cœlo tactas. & in foro ſudertano ſanguinis riuos per diem totum fluxiſſe. & Ereti lapidibus pluiſſe. & Reate mulam peperiſſe. Ea prodigia hoſtiis maioribus ſunt procurata: & obſecratio in vnum diem populo indicta, & nouendiale ſacrũ. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt: noui q́; ſuffecti, in locum M. Æmylii Numidæ decemuiri ſacrorum M. Aemylius Lepidus: in locum M. Pomponii Mathonis pontificis C. Liuius: in locum

D Sp. Caruilii maximi auguris M. Seruilius. T. Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat: ideo nominatio in locum eius non eſt facta. C. Claudius flamen dialis, quòd exta perperam dederat: flaminio abiit. Per idem tẽpus M. Valerius Leuinus, tentatis prius per ſecreta colloquia principum animis, ad indictum ante ad idipſum concilium Aetolorum claſſe expedita venit. Vbi cum Syracuſas, Capuamq́; captas in fidem, in Italiaq́; rerum ſecundarũ ſucceſſum oſtentaſſet: adieciſſetq́;, iam inde à maioribus traditum morem Romanis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atque æquum ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberent, vt ſocii eſſe, q̃ ciues mallent: Aetolos eo in maiore futuros honore, quòd gentium trãſmarinarum in amicitiam primi veniſſent. Philippum eis, & Macedonas graues accolas eſſe. quorum ſe vim, ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactos eſſe, vt non his modo vrbibus, quas per vim ademiſſent Aetolis, excedant: ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeant. Et Acarnanas, quos ægre ferrent Aetoli à corpore ſuo diremptos, reſtituturum ſe in antiquam formulam iuriſq́; ac ditionis eorum. Hæc dicta, promiſſaq́; à Romano imperatore Scopas, qui tum prætor gentis erat: & Dorimachus princeps Aetolorum affirmauerunt authoritate ſua, minore cum verecũdia, & maiore cum fide vim, maieſtatemq́; populi Romani extollentes. maxime tamen ſpes potiundæ mouebat Acarnaniæ. Igitur conſcriptæ conditiones, quibus in amicitiam, ſocietatemq́; populi Romani venirent. additumq́;, vt ſi placeret, vellentq́;, eodem iure amicitiæ Elei, Lacedæmoniiq́;, & Attalus, & Pleuratus, & Scerdiletus eſſent: Aſiæ Attalus, hi Thracum, & Illyriorum reges. Bellum vt extemplo Aetoli cum Philippo terra gererent. Nauibus ne minus XX quinqueremibus adiuuaret Romanus. Vrbium Corcyra tenus ab Aetolia incipienti ſolum, tectaq́;, & muri cum agris, Aetolorum, alia omnis præda populi Romani eſſet. Darentq́; operam Romani, vt Acarnaniam Aetoli haberent. Si Aetoli pacem cum Philippo facerent, fœderi adſcriberent: ita ratam eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis, ſociiſq́;, quiq; eorum ditionis eſſent, abſtinuiſſet. Item ſi populus Romanus fœdere iungeretur regi, vt caueret, ne ius ei belli inferendi Aetolis, ſociiſq́; eorum eſſet. Hæc conuenerunt, cõſcriptaq́; biennio poſt, Olympiæ ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, vt teſtata ſacratis monumentis eſſent, ſunt poſita. Moræ cauſa fuerant retenti Romæ diutius legati Aetolorum. nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit. & Aetoli extemplo mouerunt aduerſus Philippum bellum: & Leuinus Zacynthum (parua inſula eſt, propinqua Aetoliæ: vrbem vnam eodem, quo ipſa eſt, nomine habet: eam, præter arcem, vi cepit) & Oeniada, Naxumq́; Acarnanum captas Aetolis contribuit. Philippum quoq; ſatis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosq́; & pacta cum An-

nibale

A nibale poſſet reſpicere: Corcyram ipſe ſe recepit. Philippo Ætolorum defectio Pellæ hybernanti al-
lata eſt. itaque quia primo vere moturus exercitum in Græciam erat: Illyrios, finitimasq́; eis vrbes
alieno metu quietas vt Macedonia haberet: expeditionem ſubitam in Oricinorum, atq; Apollonia-
tum fines fecit: egreſſosq́; Apolloniatas cum magno terrore, ac pauore compulit intra muros. vaſta-
tis proximis Illyricis, in Pelagoniam eadem celeritate vertit iter. inde Dardanorum vrbem ſitam in
Macedonia, tranſitum Dardanis facturam, cepit. His raptim actis, memor Ætolici iunctiq́; cum eo
Romani belli per Pelagoniam, & Nympheum, & Boleam in Theſſaliam deſcendit. ad bellum ſecum
aduerſus Ætolos capeſſendum incitari poſſe homines credebat: & relicto ad fauces Theſſaliæ Perſeo
cum quatuor millibus armatorum ad arcendos aditu Aetolos, ipſe, priuſquam maioribus occupare-
tur rebus, in Macedoniam, atque inde in Thraciam exercitum, ac Medos eduxit. Incurrere ea gens in
Macedoniam ſolita erat: vbi regem occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe regnum ſenſiſſet.
Ad Phragandas igitur vaſtare agros, & vrbem Iamphoriniam, caput arcemq́; Medicæ oppugnare cœ-
pit. Scopas vbi profectum in Thraciam regem, occupatumq́; ibi bello audiuit: armata omni iuuen-
tute Ætolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat. Aduerſus quos Acarnanum gens, & viribus impar,
& iam mœnia Oeniados Naxumq́; amiſſa cernens, Romanaq́; inſuper arma ingruere, ira magis in-
ſtruit, quàm conſilio bellum. coniugibus, liberisq́;, & ſenioribus ſupra LX annos in propinquam
Epirū miſſis, ab XV ad LX annos coniurant: niſi victores, ſe non redituros. qui victus acie exceſ-
ſiſſet, eum nequis vrbe tecto menſa lare reciperet, diram execrationem in populares, obteſtationem q̃
ſanctiſſimam potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt. precatiq́; ſimul Epirotas ſunt, vt qui ſuorū
in acie cecidiſſent, eos vno tumulo contegerent, adhiberentq́; humatis titulum. Hic ſiti ſunt Acarna-
nes, qui aduerſus vim atque iniuriam Aetolorum pro patria pugnantes mortem occubuerunt. Per
hæc incitatis animis, caſtra in extremis finibus ſuis obuiam hoſti poſuerunt. nuncius ad Philippum
miſſis, quanto res in diſcrimine eſſet: omittere Philippum id, quod in manibus erat, coegerunt bellū,
Iamphorinia per deditionem recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerum. Aetolorum impetum tardauerat
primo coniurationis fama Acarnanicæ: deinde auditus Philippi aduentus regredi etiam in intimos
coegit fines. Nec Philippus, quanquam ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis ierat: vltra
Clunen eſt progreſſus. inde cum audiſſet reditum Aetolorum ex Acarnania, & ipſe Pellā rediit. Leui-
nus veris principio à Corcyra profectus nauibus, ſuperato Leucate promontorio, cum veniſſet Nau-
pactum: Anticyram inde ſe petiturū edixit, vt præſtò ibi Scopas, Aetoliq́; eſſent. Sita Anticyra eſt in
B Locride læua parte ſinum Corinthiacum intrantibus, breue terra iter eò, breuis nauigatio ab Nau-
pacto eſt. Tertio fermè poſt die vtrinque oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat: quia
& tormenta, machinæq́; omnis generis in nauibus erant: & Romani inde oppugnabant. itaque intra
paucos dies recepta vrbs per deditionem, Aetolis traditur. præda ex pacto Romanis ceſſit. Literæ
Leuino redditæ: conſulem eum abſentem declaratum, & ſucceſſorem venire P. Sulpitium. cæterum
diuturno ibi morbo implicitus ſerius ſpe omnium Romam venit. M. Marcellus cum Idibus Mar-
tiis conſulatum iniſſet, Senatum eo die moris modo cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega,
neq; de republica, neq; de prouinciis acturum. Scire ſe frequentes Siculos propè vrbem in villis obtre-
ctatorum ſuorum eſſe. quibus tantum abeſſe, vt per ſe non liceat palàm Romæ crimina edita, fictaq́;
ab inimicis vulgare: vt ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega dicēdi de conſule eſſe: ipſe
eis extemplo daturus Senatum fuerit. vbi quidem collega veniſſet: nō paſſurum quicquam prius agi,
q̃ Siculi in Senatum introducantur. delectum propè à M. Cornelio per totam Siciliam habitum, vt
quamplurimum queſtum de ſe Romam venirent. eundem literis falſis vrbem impleſſe, bellum in Sici-
lia eſſe, vt ſuam laudem minuat. Moderati animi gloriam eo die adeptus conſul Senatum dimiſit. ac
propè iuſtitium omnium rerum futurum videbatur: donec alter conſul ad vrbem veniſſet. Ocium, vt
ſolet, excitauit plebis rumores. belli diuturnitate, & vaſtatos agros circa vrbem, quà infeſto agmine
iſſet Annibal: & exhauſtam delectibus Italiam, & pro republica Cannis exercitus cæſos, querebātur:
& conſules bellicoſos ambos, viros acres nimis & feroces creatos: qui vel in pace tranquilla bellum ex-
citare poſſent, nedum in bello reſpirare ciuitatem forent paſſuri. Interrupit hos ſermones nocte, quæ
pridie quinquatrus fuit: pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore ſeptem
tabernæ, quæ poſtea quinq;, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellātur, arſere. comprehenſa poſtea pri-
uata ædificia: (neq; enim tum baſilicæ erant) comprehenſæ latumiæ, forumq́; piſcatorium, & atrium
regium. ædes Veſtæ vix defenſa eſt, tredecim maxime ſeruorum opera: qui in publicum redempti, ac
manumiſſi ſunt. nocte ac die continuatum incendium fuit. nec vlli dubium erat, humana id fraude
factum eſſe: quod pluribus ſimul locis, & iis diuerſis, ignes coorti eſſent. Itaque conſul ex authoritate
Senatus pro concione edixit: qui quorum opera id conflatum incendium profiteretur: præmium
fore, libero pecuniam, ſeruo libertatem. Eo præmio inductus Campanorum Calauiorum ſeruus
(Mānus ei nomen erat) indicauit: dominos, & quinq; præterea iuuenes nobiles Campanos, quo-
rum parentes à Q. Fuluio ſecuri percuſſi erant: id incendium feciſſe, vulgoq́; facturos alia, ni compre-

C hendátur. Comprehenſi, familiæq́; eorum. & primo eleuabatur index, indiciumq́; pridie eum verbe-
bus caſtigatum ab dominis diſceſſiſſe: per iram, ac leuitatem ex re fortuita crimen commentum. cæte-
rum vt coràm coarguebátur: & quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio haberi cœpta eſt: faſſi oēs,
atq; in dominos ſeruosq́; conſcios animaduerſum eſt. indici libertas data, & XX millia æris. Con-
ſuli Leuino Capuam prætereunti circumfuſa multitudo Campanorum eſt, obſecrantium cū lachry-
mis, vt ſibi Romam ad Senatum ire liceret oratum: ſiqua miſericordia tandem flecti poſſent, ne ſe ad
vltimum perditum irent: nomenq́; Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerent. Flaccus ſibi priuatam
ſimultatem cum Campanis negare vllam eſſe: publicas inimicitias & hoſtileis eſſe: & futuras, quoad
eo animo in populum Romanum eſſe ſciret. nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem
populum nomini Romano. ideo ſe mœnibus incluſos tenere eos: quia ſiqui euaſiſſent aliquà, velut
feras beſtias per agros vagari: & laniare, & trucidare quodcunq; obuium detur. alios ad An... in
transfugiſſe, alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in ſemiuſto foro conſulem veſti-
gia ſceleris Campanorum. Veſtæ ædem petitam, & æternos ignes, & conditum in pene-trali fatale pi-
gnus imperii Romani. ſe minime cenſere tutum eſſe: Campanis poteſtatem intrandi Romana mœ-
nia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die, q̃ à Senatu reſponſum acce-
piſſent: Capuam redituros, ſequi ſe Romam iuſſit. Hac circumfuſus multitudine ſimul Siculis obuiā
egreſſis poteſtatem Romam adeundi fecit: clariſſimarum vrbium excidio celeberrimis viris victos
bello accuſatores in vrbem addu cens. De republica tamen primum, ac de prouinciis ambo conſules
ad Senatum retulere. Ibi Leuin us quo ſtatu Macedonia, & Græcia, Ætoli, Acarnanes, Locriq́; eſſent,
quasq́; ibi res ipſe egiſſet terra mariq́; expoſuit. Philippum inferentem bellum Ætolis in Macedoniā
retro ab ſe compulſum, ad intima penitus regni abiiſſe: legionemq́; inde deduci poſſe. claſſem ſatis eſſe
ad arcendum Italia regem. Hæc de ſe, deq́; prouincia, cui præfuerat. Conſulum de prouinciis com-
munis relatio fuit. Decreuere patres, vt alteri conſulum Italia, bellumq́; cum Annibale, prouincia
eſſet: alter claſſem, cui T. Octacilius præfuiſſet: Siciliamq́; prouinciam cum L. Cincio prætore obtine-
ret. Exercitus eis duo decreti, qui in Hetruria, Galliaq́; eſſent, ex quatuor erant legiones vrbanæ. duæ
ſuperioris anni in Hetruriam: duæ, quibus Sulpitius conſul præfuiſſet: in Galliam mitterentur. Gal-
liæ, & legionibus præeſſet: quem cōſul, cuius Italia prouincia eſſet, præfeciſſet. In Hetruriam. C. Cal-
purnius poſt præturam, prorogato in annum imperio, miſſus. Et Q. Fuluio Capua prouincia decre-
D ta, prorogatumq́; in annum imperium. Exercitus ciuium, ſociorumq́; minui iuſſus, vt ex duabus le-
gionibus vna legio quinq; millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſſis, qui plurima ſtipendia
haberent: & ſociorum ſeptem millia peditum, & trecenti equites relinquerentur: eadem ratione ſtipen-
diorum habita in veteribus militibus dimittendis. Cn. Fuluio conſuli ſuperioris anni, nec de prouin-
cia Apulia, nec de exercitu, quem habuerat: quicquam mutatum, tantum in annum prorogatum im-
perium eſt. P. Sulpitius collega eius omnem exercitum, præter ſocios nauales, iuſſus dimittere eſt. Itē
ex Sicilia exercitus, cui M. Cornelius præeſſet: vbi cōſul in prouinciam veniſſet, dimitti iuſſus. L. Cin-
cio prætori ad obtinendam Siciliam Cannenſes milites dati, duarum inſtar legionum. Totidem le-
giones in Sardiniam P. Manlio Volſoni prætori decretæ: quibus L. Cornelius in eadem prouincia
priore anno præfuerat. Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſſi, nequem militem facerent, qui
in exercitu M. Claudii, M. Valerii. Fuluiiq́; fuiſſent: ne'ue eo anno plures, quàm vna & XX Roma-
næ legiones eſſent. His ſenatus conſultis perfectis, ſortiti prouincias conſules. Sicilia & claſſis
Marcello, Italia cum bello aduerſus Annibalem Leuino euenit. Quæ ſors, velut iterum captis Sy-
racuſis, ita exanimauit Siculos expectatione ſortis in conſulum conſpectu ſtanteis, vt comploratio
eorum, flebilesq́; voces, & extemplo oculos hominum conuerterent: & poſtmodum ſermones præ-
buerint. Circumibant enim Senatum cum veſte ſordida, affirmantes: ſe non modo ſuam quiſque
patriam, ſed totam Siciliam relicturos: ſi eò Marcellus iterum cum imperio rediſſet. nullo ſuo me-
rito eum ante implacabilem in ſe fuiſſe: quid iratum, quòd Romam de ſe queſtum veniſſe Siculos
ſciat, facturum! obrui ab Ætnę ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe, quàm velut dedi
noxæ inimico. Hæ Siculorum querelæ, domos primum nobilium circumlatæ, celebrataq́; ſermo-
nibus, quos partim miſericordia Siculorum, partim inuidia Marcelli excitabat: in Senatum etiam
peruenerunt. Poſtulatum à conſulibus eſt, vt de permutandis prouinciis Senatum conſulerent.
Marcellus, ſi iam auditi ab Senatu Siculi eſſent: aliam forſitan futuram fuiſſe ſententiam ſuam, dice-
re. nunc nequis timore frenari eos dicere poſſet: quo minus de eo libere querantur, in cuius poteſta-
te mox futuri ſint: ſi collegæ nihil intereſſet, mutare ſe prouinciam paratum eſſe. deprecari Senatus præ-
iudicium. nam cum extra ſortem collegæ optionem dare prouinciæ iniquum fuerit, quanto maio-
rem iniuriam, immo contumeliam eſſe, ſortem ſuam ad eum transferri! Ita Senatus, cum quid pla-
ceret, magis oſtendiſſet, quàm decreuiſſet, dimittitur. Inter ipſos conſules permutatio prouin-
ciarum, rapiente fato Marcellum ad Annibalem, facta eſt: vt ex quo primus aduerſæ pugnæ glo-
riam cœperat, in eius laudem poſtremus Romanorum imperatorum, proſperis tum maxime bellicis

rebus,

A rebus,caderet. Permutatis prouincijs, Siculi in Senatum inducti multa de Hieronis regis fide perpe-
tua erga populum Romanum verba fecerunt, in gratiam publicam auertentes. Hieronymum, ac
poſtea Hippocratem,& Epicidem tyrannos, cum ob alia, tum propter defectionem ab Romanis ad
Annibalem, inuiſos fuiſſe ſibi.ob eam cauſam & Hieronymum à principibus iuuentutis propè pu-
blico conſilio interfectum,& in Epicidis, Hippocratiſq; cædem ſeptuaginta nobiliſſimorum iuuenũ
coniurationem factam.quos Marcelli mora deſtitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Sy-
racuſas non admouiſſet:indicio facto,omnes ab tyrannis interfectos.Eam quoq; Hippocratis, atque
Epicidis tyrannidem Marcellum excitaſſe, Leontinis crudeliter direptis. Nunquam deinde principes
Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum tranſire, polliceriq; ſe vrbem, cum vellet, ei tradituros.ſed eum
primo vi capere maluiſſe:dein cum id neq; terra,neq; mari,omnia expertus,potuiſſet, authores tradi-
tarum Syracuſarum fabrum ærarium Soſin, & Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſano-
rum habere,toties id nequicquam vltro offerenteis,præoptaſſe:quo ſcilicet iuſtiore de cauſa vetuſtiſ-
ſimos ſocios populi Romani trucidaret ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalem defeciſſet,
ſed populus Syracuſanus,& Senatus:ſi portas Marcello Syracuſani publice,& non,oppreſſis Syracu-
ſanis,tyranni eorum Hippocrates,& Epicides clauſiſſent:ſi Carthaginenſium animis bellum cum
populo Romano geſſiſſent:quid vltra,quàm quod fecerit: niſi vt deleret Syracuſas: facere hoſtiliter
Marcellum potuiſſe! Certe præter mœnia, & tecta exhauſta vrbis, & refracta, ac ſpoliata deûm delu-
bra.dijs ipſis,ornamentiſq; eorum ablatis,nihil relictum Syracuſis eſſe.bona quoq; multis adempta:
ita,vt ne nudo quidem ſolo,reliquijs direptis,alere ſeſe,ac ſuos poſſent.Orare ſe patres conſcriptos,vt
ſi nequeant omnia,ſaltem quæ compareant,cognoſciq; poſſint,reſtitui dominis iubeant. Talia con-
queſtos cum,excedere extemplo,vt de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent: Leuinus iuſſiſſet: imo
maneant,inquit Marcellus, vt coràm his reſpondeam: quando ea conditione pro vobis patres con-
ſcripti bella gerimus,vt victos armis accuſatores habeamus:duæ captæ hoc anno vrbes,Capua Ful-
uium reum,Marcellum Syracuſæ habeant. Reductis in curiam legatis, tum conſul. Non adeo ma-
ieſtatis,inquit, populi Romani, imperijq; huius oblitus ſum patres conſcripti: vt ſi de meo crimine
ambigeretur:conſul dicturus cauſam,accuſantibus Græcis,fuerim.ſed nõ qđ ego fecerim,in diſquiſitio-
nẽ venit,quẽ,qcqđ in hoſtibus feci,ius belli defendit:ſed qđ iſti pati debuerint.q ſi non fuerunt hoſtes:
nihil intereſt:nũc,an viuo Hierone Syracuſas violauerim.ſin aũt deſciuerũt,legatos noſtros ferro atq;
armis petierũt:vrbẽ,ac mœnia clauſerũt:exercitũq; Carthaginẽſiũ aduerſus nos tutati ſunt: qs paſſos
B eſſe hoſtilia,cum fecerint:indignatur! Tradentes vrbẽ principes Syracuſanorũ auerſatus ſum: Soſim,
& Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem, potiores habui! Non eſtis extremi Syracuſa-
norum: quippe qui alijs humilitatem obijciatis: quis eſt veſtrum, qui ſe mihi portas aperturum,
qui armatos milites meos in vrbem accepturum promiſerit! Odiſtis, & execramini eos,qui fecerunt:
& ne hic quidem contumelijs in eos dicendis parcitis. tantum abeſt, vt & ipſi tale quicquam facturi
fueritis. Ipſa humilitas eorum patres conſcripti,quam iſti obijciunt:maximo argumento eſt,me ne-
minem,qui nauatam operam reipublicæ noſtræ velit,auerſatum eſſe.Et antequam obſiderem Syracu-
ſas:nunc legatis mittendis,nunc ad colloquium eundo,tentaui pacem:& poſteaquam neque legatos
violandi verecundia erat:nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur:mul-
tis terra mariq; exhauſtis laboribus, tandem vi atq; armis Syracuſas cepi. Quæ captis acciderint:
apud Annibalem,& Carthaginẽſes,victoſq; iuſtius,quàm apud victoris populi Romani Senatum
quererentur. Ego, Patres conſcripti Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem: nunquam ſpolijs earum
vrbem Romam exornarem.quæ autem ſingulis victor aut ademi,aut dedi,cum belli iure, tum ex cu-
iuſcuiq; merito ſatis ſcio me feciſſe.ea vos rata habeatis patres cõſcripti,necne:magis reipublicæ inter-
eſt,quàm mea.mea quippe fides exoluta eſt:ad rempublicam pertinet:ne acta mea reſcindendo, alios
in poſterum ſegniores duces faciatis. Et quoniam coràm & Siculorum,& mea verba audiſtis patres
conſcripti:ſimul templo excedemus,vt me abſente liberius conſuli Senatus poſſit. Ita dimiſſis Sicu-
lis,& ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit. Conſul alter de poſtulatis Siculorum ad patres retulit.
Ibi cum diu de ſententijs certatum eſſet, & magna pars Senatus, principe eius ſententiæ T. Manlio
Torquato,cum tyrannis bellum gerendum fuiſſe cenſerent,hoſtibus & Syracuſanorum,& populi Ro-
mani:& vrbem recipi,non capi,& receptam legibus antiquis,& libertate ſtabiliri: non feſſam miſe-
randa ſeruitute bello affligi:inter tyrannorum,& ducis Romani certamina præmium victoris in me-
dio,poſitam vrbem pulcherrimam, ac nobiliſſimam periiſſe, horreum atque ærarium quondam po-
puli Romani:cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus, hoc deniq; ipſo punico bello adiu-
ta ornataq; reſpublica eſſet. Si ab inferis exiſtat rex Hiero,fidiſſimus imperij Romani cultor: quo ore
aut Syracuſas,aut Romam ei oſtendi poſſe! cum vbi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexiſſet, in-
grediens Romam, in veſtibulo vrbis, propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ viſurus ſit! Hæc, taliaq;
cum ad inuidiam conſulis, miſerationemq; Siculorum dicerentur, mitius tamen decreuerunt pa-
tres cauſa Marcelli. Quæ is gerens bellum, victorq; egiſſet,rata habenda eſſe.in reliquum curæ Sena-

oratio Marcelli in senatu in sui defensionem contra Siculos

C tui fore rem Syracuſanam: mandaturoſq́; conſuli Leuino: quoad ſine iactura reipub. fieri poſſet: fortunis eius ciuitatis conſuleret. Miſſis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem, vti rediret in curiam: & introductis Siculis, Senatus cõſultum recitatum eſt. legatiq́; benigne appellati, ac dimiſſi, ad genua ſe Marcelli conſulis proiecerunt, obſecrantes: vt quæ deplorandæ, ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent, veniam eis daret: & in fidem, & clientelam ſe, vrbemq́; Syracuſas acciperet. poſt hæc conſul clementer appellatos eos dimiſit. Campanis deinde Senatus datus eſt. quorum oratio miſerabilior, cauſa durior erat. neq; enim meritas pœnas negare poterant: nec tyranni erant, in quos culpam conferrent. ſed ſatis penſum pœnarum, tot veneno abſumptis, tot ſecuri percuſſis ſenatoribus, credebant. Paucos nobilium ſuperſtites eſſe, quos nec ſua conſcientia, vt quicq̃ de ſe grauius conſulerent, impulerit: nec victoris ira capitis damnauerit. eos libertatem ſibi, ſuisq́;, & bonorum aliquam partẽ orare, ciues Romanos, affinitatibus pleroſq; & propinquis iam iam cognationibus ex connubio vetuſto iunctos. Summotis deinde è templo, pauliſper dubitatũ: an acceſſendus à Capua Q. Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captam Claudius conſul erat) vt coràm imperatore, qui res geſſiſſet: ſicut inter Marcellum, Siculoſq́; diſceptatum fuerat, diſceptaretur. dein cum M. Attilium, C. Fuluium fratrem Flacci, legatos eius, atq; Minutium, & L. Veturium Philonem item Claudii legatos, qui oĩbus gerendis rebus affuerant: in Senatu viderent: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri Campanos vellent: interrogatus ſententiam M. Attilius Regulus, cuius ex iis, qui ad Capuam fuerant: maxima authoritas erat: In conſilio, inquit, arbitror me fuiſſe cõſulibus Capua capta. cũ quæreretur: ecquis Campanorum de rep. noſtra benemeritus eſſet, duas mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiã Attellanam Capuæ habitãtẽ, & Fauculam Cluuiam, quæ quondam quæſtum corpore feciſſet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute & victoria populi Romani: hanc captiuis egentibus alimẽta clàm ſuppeditaſſe: cæterorum omnium Campanorũ eundem erga nos animũ, quem Carthaginenſium, fuiſſe. ſecuriq́; percuſſos à Q. Fuluio fuiſſe magis, quorũ dignitas inter alios, q̃ quorũ culpa eminebat. Per Senatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt: iniuſſu populi non video poſſe. idq́; & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt, cum defeciſſent, vt M. Antiſtius tribunus ple. prius rogationẽ ferret: ſciretq́; plebs, vti Senatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaq; cenſeo cum tribunis pl. agendum eſſe, vt eorum vnus pluresue rogationẽ ferant ad plebem, qua nobis ſtatuẽdi de Campanis ius fiat. L. Attilius tribunus pl. ex authoritate Senatus plebem in hæc verba rogauit. Omnes Campa-

D ni, Attellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionemq́; populi Romani Fuluio proconſuli: quæq́; vnà ſecum dediderunt, agrum, vrbemq́;, diuina, humanaq́;, vtenſiliaq́;: ſiue quid aliud dediderunt: de iis rebus quid fieri velitis, vos rogo quirites. Plebs ſic iuſſit. Quod Senatus maxima pars cenſeat, qui aſſidens, id volumus, iubemusq́;. Ex hoc plebiſcito Senatus cõſultus Oppiæ, Cluuiæq́; primum bona, ac libertatem reſtituit. ſi qua alia præmia petere à Senatu vellent, venire eas Romam. Campanis in familias ſingulas decreta facta, quæ non operæpretium eſt omnia enumerare. Aliorum bona publicanda: ipſos, liberoſq́; eorum, & coniuges vendendas: extra filias, quæ nupſiſſent: prius q̃ in populi Romani poteſtatem venirent. alios in vincula condendos: ac de his poſterius conſulendum. aliorum Campanorũ ſummam etiam cenſus diſtinxerunt: publicanda nec ne bona eſſent. pecua captiua, præter equos, & mancipia, præter puberes virilis ſexus, & omnia quæ ſolo non continerentur: reſtituenda cenſuerunt dominis. Campanos omnes, Attellanos, Calatinos, Sabatinos, extra q̃ qui eorum aut ipſi, aut parentes eorum apud hoſtes eſſent, liberos eſſe iuſſerunt: ita, vt nemo eorum ciuis Romanus, aut latini nominis eſſet. neue quis eorum, qui Capuæ fuiſſent: dum portæ clauſæ eſſent: in vrbe, agroue Campano intra certã diem maneret. locus, vbi habitarent: trans Tyberim, qui non contingeret Tyberim, daretur, qui nec Capuæ, nec in vrbe Campana, quæ à populo Romano defeciſſet: per bellum fuiſſet: eos cis Lirim amnem Romam verſus: qui ad Romanos tranſiſſent, prius q̃ Annibal Capuam veniret: cis Vulturnum emouendos cenſuerunt, ne quis eorum propius mare XV millibus paſſuum agrum, ædificiumue haberet. qui eorum trãs Tyberim emoti eſſent: ne ipſi, poſteriue eorum vſpiã pararent, haberentue: niſi in Veiente, aut Sutrino, Nepeſinoue agro: dum ne cui maior, q̃ quinquaginta iugerum agri modus eſſet. Senatorum omnium, quiq́; magiſtratus Capuæ, Attellæ, Calatiæ geſſiſſent: bona venire Capuæ iuſſerũt. libera corpora, quæ venundari placuerat, Romam mitti, ac Romæ venire. Signa, ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerentur: quæ eorum ſacra, ac profana eſſent: ad pontificum collegium reiecerũt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquanto, q̃ Romam venerant, Campanos dimiſerunt. nec iam Q. Fuluii ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deûm, atq; execrabilem fortunam ſuam incuſabant. Dimiſſis Siculis, Campanisq́;, delectus habitus. ſcripto deinde exercitu, de remigum ſuplemento agi cœptum. in quam rem cum neque hoĩum ſatis, nec ex qua pararentur ſtipendiumq́; acciperent: pecuniæ quicq̃ ea tempeſtate in publico eſſet, edixerunt conſules, vt priuati ex cenſu, ordinibusq́;, ſicut antea, remiges darent cum ſtipendio, cibariisq́; dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit, vt magis dux, q̃ materia ſeditioni deeſſet. Secũdum Siculos, Campanoſq́; plebem Romanam perdendam

lacerandamq́;,

A lacerandamq́; ſibi cõſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo exhauſtos nil reliqui, præter terram nudam
ac vaſtam, habere. tecta hoſteis incendiſſe: ſeruos agricultores rempublicã abduxiſſe: nũc ad militiam
paruo ære emendo: nunc remiges imperando. ſiquid cui argenti, æris'ue fuerit: ſtipendio remigum, &
tributis annuis ablatũ. ſe vt dent, quod nõ habent: nulla vi, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua vende-
rent: in corpora, quæ reliqua eſſent: ſæuirent. ne vnde redimantur quidem, quicquã ſupereſſe. Hæc nõ
in occulto, ſed propalàm in foro, atq; oculis ipſorum conſulum ingens turba circumfuſi fremebant:
nec eos ſedare conſules nunc caſtigando, nunc conſolando poterant. Spatiũ deinde his tribuere ſe, da-
req́; ad cogitandum dixerunt: quo ipſi ad rem inſpiciendam, expediendamq́; vſi ſunt. Senatum poſtero
die habuerunt de remigum ſupplemento. vbi cum multa diſſeruiſſent: cur æqua plebis recuſatio eſſet:
verterunt orationem eò, vt dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquum onus iniungẽdum eſſe. nam
vnde, cum pecunia in ærario non eſſet: paraturos nauales ſocios? quomodo autem ſine claſſibus, aut
Siciliam obtineri, aut Italia Philippũ arceri poſſe? aut tuta Italiæ litora eſſe? Cum in hac difficulta-
te rerum conſilium hæreret: ac propè torpor quidam occupaſſet hominum mentes: tum Leuinus con-
ſul. Magiſtratus Senatui, & Senatus populo ſicut honore præſtet: ita ad omnia, quæ dura atq; aſpe-
ra eſſent, ſubeunda ducem debere eſſe. ſiquid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos ſi ipſe iuris
ſtatueris: facilius omneis obedienteis habeas. nec impenſa grauis eſt, cum ex ea plus q̃ pro virili parte
ſibi quẽque capere principum vidẽt. Itaq; vt claſſem habeat, quam ornare volumus: populus Roma-
nus: priuatos ſine recuſatione remiges dare, nobiſmetipſis primum imperemus. aurum, argentum, æs
ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita vt annulos ſibi quiſq; & coniugi,
& liberis, & filio bullam: & quibus vxor, filiæ'ue ſunt: ſingulas vncias auri, pondo relinquant. argenti,
qui curuli ſella ſederunt: equi ornamenta, & libras pondo, vt ſalinum, patellamq́; deorũ cauſa habere
poſſint. cæteri ſenatores libram argẽti tantum. æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamiliæ re-
linquamus. Cæterum omne aurum, argentum, æs ſignatum, ad triumuiros menſarios extemplo defe-
ramus: nullo ante ſenatus conſulto facto, vt voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ reipublicæ
excitet ad æmulandũ animos primũ equeſtris ordinis, dein reliquæ plebis. hãc vnam viam, multa in-
ter nos collocuti, cõſules inuenimus. Ingredimini dijs bene iuuantibus. Reſpublica incolumis & pri-
B uatas res facile ſaluas præſtat. publica prodendo, tua nequicquã ſerues. In hæc tanto animo conſen-
ſum eſt, vt gratiæ vltro cõſulibus agerentur. ſenatu inde miſſo, pro ſe quiſq; aurum, argentum, & æs in
publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina ſua vellent in publicis
tabulis eſſe, vt nec triumuiri accipiẽdo, nec ſcribæ referẽdo ſufficerent. Hunc conſenſum ſenatus eque-
ſter ordo eſt ſecutus: equeſtris ordinis plebs. ita ſine edicto, ſine cohortatione magiſtratus, nec remige
in ſupplementum, nec ſtipẽdio reſpub. eguit: paratisq́; omnibus ad bellũ, conſules in prouincias pro-
fecti ſunt. Neq; aliud magis tempus belli fuit, quo Carthaginenſes, Romaniq́; pariter varijs caſibus
immiſtis magis in ancipiti ſpe ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouincijs, hinc in Hiſpania ad-
uerſæ res, hinc proſperè in Sicilia, luctum, & lætitiam miſcuerãt: & in Italia, cum Tarentum amiſſum
damno & dolori: tum arx cum præſidio retẽta præter ſpem, gaudio fuit: & terrorẽ ſubitum pauoremq́;
vrbis Romæ obſeſſæ & oppugnatæ, Capua poſt dies paucos capta in lætitiam vertit. Tranſmarinæ
quoq; res quadã vice pẽſatæ. Philippus hoſtis tempore haud ſatis opportuno factus: Ætoli noui ad-
ſciti ſocij: Attalusq́; Aſiæ rex: iam velut deſpondẽte fortuna Romanis imperiũ oriẽtis. Carthaginẽſes
quoq; Capuã amiſſam, & Tarentum captum æquabãt: & vt ad mœnia vrbis Romæ nullo prohibẽte
ſe perueniſſe in gloria ponebãt: ita pigebat irriti incepti: pudebatq́; adeo ſe ſpretos, vt ſedentibus ipſis
ad Romana mœnia, alia porta exercitus Romanus in Hiſpaniam duceretur. Ipſæ quoque Hiſpaniæ
quo propius ſpem venerant: tantis duobus ducibus exercitibusq́; cæſis, debellatum ibi: ac pulſos inde
Romanos eſſe: eo plus ab L. Martio tumultuario duce ad vanum & irritum victoriam redactam eſſe,
indignationis præbebant. Ita æquante fortuna, ſuſpenſa omnia vtrinq; erant, integra ſpe, integro me-
tu: velut illo tempore primum bellum inciperent. Annibalem ante omnia angebat: quòd Capua per-
tinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe, multorum Italiæ populorum animos auerte-
rat: quos neque omnes tenere præſidijs, niſi vellet in multas paruasq́; partes carpere exercitum: quod
minime tum expediebat: poterat: nec deductis præſidijs ſpei liberam, vel obnoxiam timori ſociorum
relinquere fidem. Præceps in auaritiam & crudelitatem animus ad ſpolianda, quæ tueri nequibat, vt
vaſtata hoſti relinquerentur, inclinauit. Id fœdum cõſilium cum incepto, tum etiam exitu fuit. neq;
enim indigna patientium modo abalienabantur animi, ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exem-
plũ, quàm calamitas pertinebat. Nec cõſul Romanus tentãdis vrbibus, ſicunde ſpes aliqua ſe oſten-
diſſet, deerat. Salapiæ principes erant Daſius, & Blactius: Daſius Annibali amicus, Blactius quãtũ
ex tuto poterat, rem Romanam fouebat: & per occultos nũcios ſpem proditionis fecerat Marcello, ſed
ſine adiutore Daſio res tranſigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, & tum quoque magis inopia
conſilii potioris, quàm ſpe effectus, Daſium appellabat. at ille cum ab re auerſus, tum æmulo poten-
tatus inimicus, rem Annibali aperit. Acceſſito vtroque, Annibal cum pro tribunali quædam ageret,

C mox de Blactio cogniturus, ſtarentq; ſummoto populo accuſator, & reus: Blactius de proditione Daſium appellabat. Enimuero ille velut in manifeſta re exclamat: ſub oculis Annibalis ſecū de proditione agi. Annibali, atq; eis, qui aderant: quo audacior res erat: minus ſimilis veri viſa eſt. æmulationē profecto, atq; odium eſſe: & id crimen afferri, quod, quia teſtem habere nō potuiſſet, liberius fingeretur. Ita inde dimiſſi ſunt. nec Blactius ante abſtitit tam audaci incepto: quā m idem obtundendo, docendoq; quàm ea res ipſis, patriæq; ſalutaris eſſet, peruicit, vt præſidium punicum, (hi autem Numidæ erāt) Salapiaq; traderetur Marcello. Nec ſine cæde multa tradi potuit. longe fortiſſimi equitum toto punico exercitu erant. itaq; quanquam improuiſa res fuit, nec vſus equorum in vrbe erat, tamen armis inter tumultum captis, & eruptionem tentauerunt: & cum euadere nequirent, pugnantes ad vltimum occubuerunt. nec plus quinquaginta ex his in poteſtatem hoſtium viui venerunt. pluſq; aliquanto damni hæc ala equitum amiſſa Annibali, q̄ Salapia fuit: nec deinde vnquam Pœnus, quo longe plurimum valuerat, equitatu ſuperior fuit. Per idem tempus cum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis eſſet, ſpem omnem præſidium, quod ibi erat, Romanum, præfectuſq; præſidii atq; arcis M. Liuius in commeatibus ab Sicilia miſſis habebant. qui vt tutò præterueherentur oram Italiæ: claſſis viginti fermè nauium Rhegyi ſtabat. Præerat claſſi, commeatibuſq; D. Quintius obſcuro genere ortus, cæterum multis fortibus factis gloria militari illuſtris. primo quinq; naues, quarum maximæ duæ triremes à Marcello ei traditæ erant, habuit: poſtea rem impigre ſæpe gerenti tres additæ quinqueremes: poſtremo ipſe à ſociis, Rhegyniſq;, & à Velia, & Peſto debitas ex fœdere exigendo, claſſem XX nauium, ſicut ante dictum eſt, effecit. Huic ab Rhegyo profectæ claſſi Democrates cum pari claſſe nauium Tarentinarum numero, quindecim millia fermè ab vrbe ad Sacriportū obuius fuit. Velis tum forte improuidus futuri certaminis Romanus veniebat: ſed circa Crotonem, Sibarimq; ſuppleuerat remigio naues: inſtructamq; & armatam egregie pro magnitudine nauium claſſem habebat: & tum forte ſub idem ferè tempus & venti vis omnis cecidit: & hoſtes in conſpectu fuere, vt ad componenda armamenta, expediendumq; remigem ac militem ad imminens certamen ſatis temporis eſſet. Raro aliâs tantis animis iuſtæ concurrerunt claſſes: quippe cum in maioris diſcrimen rei, q̄ ipſæ erant, pugnarent: Tarentini, vt recuperata vrbe ab Romanis poſt centeſimum propè annum, arcem etiam liberarent: ſpem commeatus quoq; hoſtibus, ſi nauali prælio poſſeſſionem maris ademiſſent, interclusuri: Romani, vt retenta poſſeſſione arcis, oſtenderent: non vi aut virtute, ſed proditione ac furto Tarentum amiſſum. Itaq; ex vtraq; parte ſigno dato cum roſtris concurriſſent: neq; retro nauem inhiberent, nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur: quam quis indeptus nauē erat, ferrea iniecta manu: ita con-

D ſerebant ex propinquo pugnam, vt non miſſilibus tantum, ſed gladiis etiam propè collato pede præliarentur. Proræ inter ſe iunctæ hærebant, puppes alieno remigio circumagebantur. ita in arcto ſtipatæ erant naues, vt vix vllum telum in mari vanū intercideret. frontibus velut pedeſtris acies vrgebāt: peruiæq; naues pugnantibus erant. Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarū, quæ primæ agminis cōcurrerant inter ſe. in Romana naue ipſe Quintius erat: in Tarentina Nico: cui Perconi fuit cognomen: non publico modo, ſed priuato etiam odio inuiſus atq; infeſtus Romanis: quod eius factionis erat, quæ Tarentum Annibali prodiderat. Hic Quintium ſimul pugnantem, hortantemq; ſuos, incautum haſta transfigit. ille atque præceps cum armis procidit ante proram, victor Tarentinus in turbatam duce amiſſo nauem impigre transgreſſus cum ſummouiſſet hoſtes: & prora iam Tarentinorum eſſet: puppim male conglobati tuerentur Romani: repente & alia à puppi triremis hoſtiū apparuit. ita in medio circumuenta Romana nauis capitur. hinc cæteris terror iniectus, vt prætoriam nauem captam vidēre: fugienteſq; paſſim, aliæ in alto merſæ: aliæ in terrā remis abreptæ, mox prædæ fuere Thuriis, Metapontiniſq;. ex onerariis, quæ cum commeatu ſequebantur: perpaucæ in poteſtatem hoſtium venere: aliæ ad incertos ventos hinc atq; illinc obliqua transferentes vela, in altum euectæ ſunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta. nam ad quatuor millia hominum frumentatum egreſſa cum in agris paſſim vagarentur: Liuius, qui arci præſidioq; Romano præerat: intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, C. Perſium impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emiſit. qui vage effuſos per agros, palatoſq; adortus cum diu paſſim occidiſſet: paucos ex multis trepida fuga incidentes ſemiapertis portarum foribus, in vrbem compulit: ne vrbs eodem impetu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum: Romanis victoribus terra, Tarentinis mari. frumenti ſpes, quæ in oculis fuerat, vtroſque fruſtrata pariter. Per idem tempus Leuinus conſul iam magna parte anni circumacta, in Siciliam veteribus nouiſq; ſociis expectatus cum veniſſet, primum ac potiſſimum omnium ratus Syracuſanis noua pace inconditas componere res, Agrigentum inde, quod belli reliquum erat: tenebaturq; à Carthaginenſium valido præſidio: duxit legiones. & affuit fortuna incepto. Hanno erat imperator Carthaginēſium, ſed omnem in Mutine, Numidiſq; ſpem repoſitam habebat. Per totam Siciliam vagus prædas agebat ex ſociis Romanorum: neq; intercludi ab Agrigēto vi, aut arte vlla, nec quin erumperet vbi vellet, prohiberi poterat. Hæc eius gloria quia iam imperatoris quoq; famæ officiebat: poſtremo in inuidia vertit, vt ne bene geſtæ quidē res iam Hannoni pro-

pter

Salapia Marcello traditur.

A pter authorem ſatis lætæ eſſent. propter quæ poſtremo præfecturam eius filio ſuo dedit: ratus cum imperio authoritatem quoq; ei inter Numidas erepturum. quod lõge aliter euenit. nam veterem fauorẽ eius ſua inſuper inuidia auxit. neq; ille indignitatẽ iniuriæ tulit: confeſtimq; ad Leuinũ occultos nuncios miſit de tradendo Agrigento. per quos vt eſt facta fides, com poſituſq; rei gerendæ modus, portã ad mare ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde cuſtodibus, aut cæſis: Romanos ad idipſum miſſos in vrbem acceperunt. & cum agmine iam in media vrbis, ac forum magno tumultu iretur: ratus Hanno nõ aliud, q̃ tumultum ad ſeceſſionem (id quod & ante acciderat) Numidarũ eſſe, ad comprimendam ſeditionem proceſſit. atq; ille, cum ei multitudo maior, q̃ Numidarum procul viſa: & clamor Romanus haudquaquam ignotus ad aures accidiſſet: prius q̃ ad ictum teli veniret, capeſſit fugam. per auerſam portam emiſſus, aſſumpto comite Epicide, cum paucis ad mare peruenit: nactiq; opportune paruum nauigium, relicta hoſtibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam traiecerũt. alia multitudo Pœnorum, Siculorumq; ne tentato quidem certamine cum cæci in fugam ruerent: clauſiq; exitus eſſent: circa portas cæſa. Oppido recepto Leuinus, qui capita rerum Agrigenti erant: virgis cæſos ſecuri percuſſit: cæteros, prædamq; vendidit: omnem pecuniam Romam miſit. Fama Agrigentinorũ cladis Siciliam cum peruaſiſſet, omnia repente ad Romanos inclinauerunt. Prodita breui ſunt XX oppida, ſex vi capta. voluntaria deditione in fidẽ venerũt ad quadraginta. Quarum ciuitatum principibus cum pro cuiuſq; merito cõſul præmia, pœnaſq; exoluiſſet: coëgiſſetq; Siculos poſitis tandem armis ad agrum colendum animos conuertere: vt eſſet non incolarum modo alimentis frugifera inſula, ſed vrbis Romæ, atq; Italiæ (id quod multis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam leuaret: ab Agatirna inconditam multitudinem ſecum in Italiam tranſuexit. Quatuor millia hominum erant, miſti ex omni colluuione, exules, obærati, capitalia auſi pleriq;, & cum in ciuitatibus ſuis, ac ſub legibus vixerant: & poſtq̃ eos ex variis cauſis fortuna ſimilis conglobauerat, Agatirnæ per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam. Hos neq; relinquere Leuinus in inſula, tum primum noua pace coaleſcente, velut materiam nouandis rebus, ſatis tutum ratus eſt: & Rhegynis vſui futuri erant ad populandum Brutium agrum, aſſuetam latrociniis quærentibus manum. Et quod ad Siciliam attinet, eo anno debellatum eſt. In Hiſpania principio veris P. Scipio nauibus deductis, euocatiſq; edicto Tarraconem ſociorum auxiliis, claſſem, onerariaſq; oſtium inde Iberi fluminis petere

B iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cum iuſſiſſet, ipſe cum quinq; millibus ſociorum ab Tarracone profectus ad exercitum eſt. quò cum veniſſet, alloquendos maxime veteres milites, qui tantis ſuperfuerant cladibus: ratus, concione aduocata ita diſſeruit. Nemo ante me nouus imperator militibus ſuis, prius quàm opera eorum vſus eſſet: gratias agere iure, ac merito potuit. me vobis, priuſq̃ prouinciam, aut caſtra viderem, obligauit fortuna: primum, quod ea pietate erga patrem, patruumq; meum, viuos, mortuoſq; fuiſtis: deinde, quòd amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſſionem integram & populo Romano, & ſucceſſori mihi virtute veſtra obtinuiſtis. Sed cum iam benignitate deũm id paremus atq; agamus, non vt ipſi maneamus in Hiſpania, ſed ne Pœni maneant: nec vt pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitum hoſtis, ſed vi vltro tranſeamus, trãſferamuſq; bellum: vereor ne cui veſtrum maius id, audaciuſq; conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarum, aut pro ætate mea videatur. Aduerſæ pugnæ in Hiſpania nullius in animo, quàm meo minus obliterari poſſunt. quippe cui pater, & patruus intra triginta dierum ſpatium, vt aliud ſuper aliud cumularetur familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt. ſed vt familiaris penè orbitas ac ſolitudo frangit animum: ita publica cum fortuna, tum virtus deſperare de ſumma rerũ prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, vt magnis omnibus bellis victi vicerimus. Vetera omitto: Porſenã, Gallos, Samnites. à punicis bellis incipiam. Quot claſſes, quot duces, quot exercitus priore bello amiſſi ſunt? iam quid hoc bello memorem? omnibus aut ipſe affui cladibus, aut quibus abſui, maxime vnus omnium eas ſenſi. Trebia, Thraſimenus, Cannæ, quid aliud ſunt, quàm monumenta occiſorum exercituum, conſulumq; Romanorum? adde defectionem Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde vltimum terrorem ac pauorem, caſtra punica intra Anienem & mœnia Romana poſita, & viſum propè in portis victorẽ Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit vna integra atque immobilis virtus populi Romani. hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos omnium primi milites poſt Cannenſem cladem vadenti Aſdrubali ad Alpeis, Italiamq;, qui ſi ſe cum fratre coniunxiſſet, nullum iam nomen eſſet populi Romani: ductu, auſpicioq; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſecundæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate deũm omnia ſecunda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in Italia, Siciliaq; geruntur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigẽtum captum: pulſi tota inſula hoſtes: receptaq; prouincia in ditionem populi Romani eſt. In Italia Arpi recepti, Capua capta, iter omne ab vrbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri Brutii compulſus nihil iam maius precatur deos, q̃ vt incolumi cedere atque abire ex hoſtium terra liceat. Quid igitur minus conueniat milites, quàm cum aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac dii propè ipſi cum Annibale ſtarent: vos hic cum parentibus meis (æquẽtur enim ipſi etiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantem fortunam populi Romani: nunc eoſdem, quia

C illic omnia ſecunda, lætaq; ſunt, animis deficere! Nuper quoq; quæ acciderunt, vtinã tam ſine meo luctu, q̃ veſtro trãſiſſent. Nunc dii immortales imperii Romani præſides, qui cẽturiis omnibus, vt mihi imperium iuberent dari, fuere authores: iidem auguriis, auſpiciisq;, & per nocturnos etiã viſus omnia læta ac proſpera portendunt. animus quoq; meus, maximus mihi ad hoc tempus vates, præſagit: noſtram Hiſpaniam eſſe breui: extorre, hinc omne punicum nomen maria, terraſq; fœda fuga impleturum. Quod mens ſua ſponte diuinat, idem ſubiicit ratio haud fallax. Vexati ab iis ſocii noſtrã fidem per legatos implorant. tres duces diſcrepantes, propè vt defecerint alii ab aliis: trifariam exercitum in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. eadem in illos ingruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. nã & deſerunt ab ſociis, vt prius ab Celtiberis vos: & diduxere exercitus, quæ patri, patruoq; meo cauſa exitii fuit. nec diſcordia inteſtina coire eos in vnum ſinet: neq; ſinguli nobis reſiſtere poterũt. Vos modo milites fauete nomini Scipionum, ſoboli imperatorũ veſtrorum, velut accifis recreſcenti ſtirpibus. agite milites veteres, nouum exercitum, nouumq; ducẽ traducite Iberum: traducite in terras cum multis fortibus factis ſæpe à vobis peragratas. Breui faciam, vt quemadmodum nunc noſcitatis in me patris, patruiq; ſimilitudinem oris, vultuſq;, & lineamenta corporis: ita ingenii, fidei, virtutiſq; exemplum, ac effigiem vobis reddam, vt reuixiſſe, aut renatum ſibi quiſq; Scipionem imperatorem dicat. Hac oratione accenſis militum animis, relicto ad præſidium regionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, cæteras omnes copias (erant autem viginti quinq; millia peditũ, duo millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibuſdam ſuadentibus, vt, quoniam in treis tam diuerſas regiones diſceſſiſſent punici exercitus: proximum aggrederetur, periculum eſſe ratus, ne eo facto in vnum omnes contraheret: nec par eſſet vnus tot exercitibus: Carthaginem Nouam interim oppugnare ſtatuit, vrbem cum ipſam opulentam ſuis opibus, tum hoſtium omni bellico apparatu plenam, (ibi arma, ibi pecuniæ, ibi totius Hiſpaniæ obſides erant (ſitam præterea tũ opportune ad traiiciendum in Africam, tum ſuper portum ſatis amplum quantæuis claſſi: & neſcio an vnam Hiſpaniæ oram: quæ noſtro adiacet mari. Nemo omnium quò iretur ſciebat, præter C. Lælium. Is claſſe circũmiſſus ita moderari curſum nauium iuſſus erat, vt eodem tempore Scipio ab terra exercitũ oſtẽderet, & claſſis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum eſt. ſimul terra, mariq; caſtra ab regione vrbis, qua in Septentrionem verſa eſt, poſita. his ab tergo (nam frons natura tuta erat) uallum obiectũ. Etenim ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media ferè Hiſpaniæ ora, maxime Africo vento oppoſitus, quingentos paſſus introrſus retractus, paulo plus paſſuum in latitudinem patens. huius in oſtio ſinus parua inſula obiecta ab alto, portum ab omnibus ventis præterq̃ Africo, tutum facit. ab intimo ſinu peninſula excurrit, tumulus is ipſe, in quo condita vrbs eſt: ab ortu ſolis, & à meridie cincta mari: ab occaſu ſtagnũ claudit, patulum, & ad ſeptẽtrionem fuſum, incertæ altitudinis: vtcunq; exæſtuat aut deficit mare. continẽti vrbem iugum ducentos ferè & quinquaginta paſſus patens cõiũgit. Vnde cũ tam parui operis munitio eſſet: nõ obiecit vallum imperator Romanus, ſeu fiduciã hoſti ſuperbe oſtentans: ſiue vt ſubeunti ſæpe ad mœnia vrbis recurſus pateret. Cætera, quæ munienda erant, cum perfeciſſet, naues etiam in portu, velut maritimam quoq; oſtentans obſidionem, inſtruxit. circũuectuſq; claſſem cum monuiſſet præfectos nauium, vt vigilias nocturnas intenti ſeruarent: (omnia vbiq; primo obſeſſum hoſtem conari) regreſſus in caſtra, vt conſilii ſui rationem, quod ab vrbe potiſſimum oppugnanda bellum orſus eſſet, militibus oſtenderet, & ſpem potiundæ cohortãdo faceret, concione aduocata ita diſſeruit. Ad vrbem vnam oppugnandam ſiquis vos adductos credit: is magis operis veſtri, quàm emolumenti rationem exactam milites habet. oppugnabitis enim vere mœnia vnius vrbis, ſed in vna vrbe vniuerſam ceperitis Hiſpaniam. Hic ſunt obſides omnium nobilium, regum, populorumq;: qui ſimul in poteſtate veſtra erunt, extemplo omnia, quæ nũc ſub Carthaginenſibus ſunt, in ditionem noſtram tradent. hic pecunia omnis hoſtium: ſine qua neq; illi gerere bellũ poſſunt: quippe qui mercenarios exercitus alant, & q̃ nobis maximo vſui ad cõciliandos aĩos barbarorũ erit, hic tormenta, arma, armamenta, & oĩs apparatus belli eſt, qui ſimul & vos inſtruet, & hoſtes nudabit. Potiemur præterea cũ pulcherrima opulentiſſimaq; vrbe, tum opportuniſſima portu egregio: vnde terra mariq; quæ belli vſus poſcunt, ſuppeditentur. quæ cũ magna ipſi habebimus, tum dempſerimus hoſtibus multo maiora. hæc illis arx, hæc horreũ, ærariũ, armamentarium: hæc omniũ rerum receptaculum eſt. huc rectus ex Africa curſus eſt, hæc vna inter Pyreneum, & Gades ſtatio, hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniam vos inſtructos & ordinatos cognoſco, ad Carthaginem Nouam oppugnandam totis viribus, & bono animo tranſeamus. Cumq; omnes vna voce hoc faciendum ſucclamarent, eos Carthaginem duxit. tum terra, mariq; eam oppugnari iubet. Contra Mago Pœnorum dux, cum terra mariq; inſtrui oppugnationem videret: & ipſe copias ita diſponit. Oppidanorum duo millia ab ea parte, qua caſtra Romana erant, opponit: quingentis militibus arcem inſedit: quingentos tumulo vrbis in orientem verſo imponit, multitudinem aliam quò clamor, quò ſubita vis aduocaſſet, reſiſtentẽ ad omnia occurrere iubet. Patefacta deinde porta, eos, quos in via ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat, mittit. Romani duce ipſo præcipiente parumper ceſſere,

vt propiores

A vt propiores ſubſidiis in certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primo haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa è caſtris non auerterunt ſolum in fugã hoſtes, ſed adeo effuſis inſtiterunt, vt niſi receptui cecinifſet, permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in vrbem viderentur. Trepidatio vero non prælio maior, q̃ tota vrbe fuit. multæ ſtationes pauore atq; loca deſerta ſunt, relictiq; muri, cum quà cuiq; erat proximum, deſiluiſſent. Quod vbi verſus Scipio in tumulum, quem Mercurium Teutatem appellant, aduertit: multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſſe: omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandam vrbem, & ferre ſcalas iubet. ipſe trium præ ſe iuuenum validorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam vis omnis generis telorum è muris volabat) ad vrbẽ ſuccedit. hortatur, imperat, quæ in rem ſunt: quodq; plurimum ad accendendos militũ animos intererat, teſtis, ſpectatorq; virtutis, atq; ignauiæ cuiuſq; adeſt. Itaq; in vulnera ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtantes armati arcere queunt, quin certatim aſcendant. Et ab nauibus eodẽ tẽpore ea, quæ mari alluitur, pars vrbis oppugnari cœpta eſt. cæterum tumultus inde maior, q̃ vis videri poterat. dum applicant, dum partim exponunt ſcalas militeſq;, dum quà cuiq; proximum eſt, in terram euadere properant: ipſa feſtinatione, & certamine alii alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & vis magna, & ingens copia congeſta telorum ſuppeditabat. Sed neque viri, nec tela, nec quicquam aliud æque, q̃ mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores, eo infirmiores erant. itaq; cum ſummus quiſq; euadere non poſſet, ſubirent tamen alii, onere ipſo frangebantur. quidam ſtantibus ſcalis, cum altitudo caliginem oculis offudiſſet, ad terrá delati ſunt. Et cum paſſim homines, ſcalæq; ruerent: & ipſo ſucceſſu audacia atq; alacritas hoſtiũ creſceret, ſignum receptui datum eſt. quod ſpem non præſentis modo ab tanto certamine ac labore quietis obſeſſis, ſed etiam in poſterum dedit: ſcalis, & corona capi vrbem non poſſe, opera & difficilia eſſe, & tempus datura ad ferendam opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat, cum Scipio ab defeſſis iam, vulneratiſq; recenteis, integroſq; alios accipere ſcalas iubet, & vi maiore aggredi vrbẽ. ipſe, vt ei nunciatum eſt, æſtum decedere: quod per piſcatores Tarraconenſes, nunc leuibus cymbis, nũc, vbi eæ ſederent, vadis peruagatos per ſtagnum, compertũ habebat, facilem pedibus ad murũ tranſitum dari, eò armatos duxit. Medium fermè diei erat, & ad id, quod ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur

B aqua: acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnum eodem, quò æſtus, ferebat: & adeo nudauerat vada, vt alibi vmbilico tenus aqua eſſet, alibi genua vix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigiũ ac deos vertens Scipio, qui ad tranſitũ Romanis mare verterent, & ſtagna auferrent: viaſq; ante nũquam initas humano veſtigio aperirent: Neptunum iubebat ducem itineris ſequi: ac medio ſtagno euadere ad mœnia. Ab terra ingens labor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœnium impediebantur: ſed quod euntes ad ancipites vtrinq; ictus ſubiectos habebãt Romanos, vt latera infeſtiora ſubeuntibus, q̃ aduerſa corpora eſſent. At parte in alia quietus, & per ſtagnum facilis trãſitus, & in murum aſcenſus inde fuit. nam neq; opere emunitus erat, vt vbi ipſius loci ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec vlla armatorum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita: intentis omnibus ad opẽ eò ferendam, vnde periculum oſtendebatur. Vbi vrbem ſine certamine intrauere, pergunt inde quanto maximo curſu poterant, ad eam portam: circa quam omne contractum certamen erat. in quod adeo intenti omnium non animi ſolum fuerãt, ſed etiam oculi, aureſq; pugnantium, ſpectantiumq;, & adhortantium pugnantes, vt nemo ante ab tergo ſenſerit captam vrbem, q̃ tela in auerſos inciderũt, & vtrinq; ancipitem hoſtem habebant. tunc turbatis defenſoribus metu, & mœnia capta: & porta intus, foriſq; pariter refringi cœpit: & mox cædendo confractis ac diſtractis, ne iter impediretur, foribus, armati impetum fecerunt. Magna multitudo & muros tranſcendebat: ſed ipſi paſſim ad cædem oppidanorum verſi. illa, quæ portam ingreſſa erat, iuſta acies cum ducibus, cum ordinibus media vrbe in forũ proceſſit. inde cum duobus itineribus fugientes videret hoſtes, alios ad tumulum in orientem verſum, qui tenebatur quingentorum militum præſidio, alios in arcem, in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui muris pulſi fuerant, refugerat: partem copiarum ad tumulum expugnandũ mittit: partem ipſe ad arcem ducit. Et tumulus primo impetu eſt captus, & Mago arcem conatus defendere, cum omnia hoſtium plena videret: neque ſpem vllam eſſe, ſe, arcemq;, & præſidiũ dedidit. Quoad dedita arx eſt, cædes tota vrbe paſſim factæ: nec vlli puberũ, qui obuius fuit, parcebatur. Tum ſigno dato cædibus finis factus. ad prædam victores verſi, quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis ſexus ad X millia capta. inde qui ciues Nouæ Carthaginis erãt, dimiſit, vrbẽq;, & ſua omnia, quæ reliqua eis bellum fecerat, reſtituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos publicos fore populo Romano edixit, cum ſpe propinqua libertatis: ſi ad miniſteria belli enixe operam nauaſſent. cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum dedit. & auxerat nauibus octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpanorum obſides erant. quorum perinde, ac ſi ſociorum liberi eſſent, cura habita. Captus & apparatus ingens belli, catapultæ maximæ formæ centum viginti, minores CCLXXXI, baliſtæ maiores XXIII, minores LII, ſcorpionum maiorum, minorumq;, & armorum, telorumq; ingens numerus: ſigna mi-

noua cart[illegible] mi capit.

C litaria LXXIIII. Et auri, argentiq; relata ad imperatorem magna vis. pateræ aureæ fuerunt, CCLXXVI, librales ferme omnes pondo: argenti facti, ſignatiq; decem & octo millia & CCC pondo: vaſorum argenteorum magnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa, adnumerataq; ſunt. tritici XL millia modiorum: hordei CCLXX. naues onerariæ LXIII in portu expugnatæ captæq;: quædam cum ſuis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroq;, & linteis, & ſparto, & nauali alia materia ad claſſem ædificandam, vt minimum omnium inter tantas opes bellicas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio cum ſociis naualibus vrbem cuſtodire iuſſo, ipſe in caſtra legiones reduxit: feſſoſq; milites omnibus vno die belli operibus (quippe qui & acie dimicaſſent, & in capienda vrbe tantum laboris, periculiq; adiſſent: & capta, cum iis qui in arcem confugerant: iniquo etiam loco pugnaſſent) curare corpora iuſſit. Poſtero die militibus, naualibuſq; ſociis conuocatis, primum diis immortalibus laudes, gratiaſq; egit: qui ſe non vrbis ſolum opulentiſſimæ omnium in Hiſpania vno die compotem feciſſent, ſed ante eò congeſſiſſent omnis penè Africæ atque Hiſpaniæ opes, vt neque hoſtibus quicquam relinqueretur, & ſibi ac ſuis omnia ſupereſſent. Militum deinde virtutem collaudauit, quòd eos non eruptio hoſtium, non altitudo mœnium, non inexplorata ſtagni vada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non munitiſſima arx deterruiſſet: quo minus tranſcenderent omnia, perrumperentq;. Itaque quanquam omnibus omnia deberet: præcipuum tamen muralis coronæ decus eius eſſe, qui primus murum aſcendiſſet. profiteretur, qui ſe dignum eo duceret dono. Duo profeſſi ſunt, Q. Trebellius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naualis. Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant, quàm ſtudia excitauerant vterque ſui corporis hominum. ſociis C. Lælius claſſis, legionariis M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea contentio cum propè ſeditionem veniret, Scipio tres recuperatores cum ſe daturum pronunciaſſet, qui cognita cauſa, teſtibuſq; auditis iudicarent, vter prior in oppidum tranſcendiſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis vtriuſq; P. Cornelium Claudinum de medio adiecit: eoſq; tres recuperatores conſidere, & cauſam cognoſcere iuſſit. Cum res eo maiore ageretur certamine, quod amoti tantæ dignitatis non tam aduocati, quàm moderatores ſtudiorum fuerant: C. Lælius relicto conſilio, ad tribunal ad Scipionẽ accedit, eumq; docet, rem ſine modo ac modeſtia agi: ac propè eſſe, vt manus inter ſe conſerant. cæterum etiam ſi vis abſit, nihilominus deteſtabili exemplo rem agi. quippe vbi fraude, ac periurio decus petatur virtutis. Stare hinc legionarios milites, hinc claſſicos, per omnes deos paratos iurare magis quæ velint, quàm quæ ſciant vera eſſe, & obſtringere periurio non ſe ſolum, ſuumq; caput, ſed ſigna militaria, & aquilas, ſacramentiq; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelii, & M. Sempro-

D nii deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem vocauit, pronunciauitq;, ſe ſatis compertum habere: Q. Trebellium, & Sex. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq; eos ambos virtutis cauſa coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiuſque meritũ, virtuſq; erat, donauit. ante omnes C. Lælium præfectum claſſis, & omni genere laudis ſibimetipſi æquauit, & corona aurea, ac XXX bobus donauit. Tum obſides ciuitatum Hiſpaniæ vocari iuſſit. quorum quantus numerus fuerit, piget ſcribere: quippe cum alibi CCC fermè, alibi DCCXXV fuiſſe inueniam. Æque & alia inter authores diſcrepant. Præſidium punicum alius X, alius VII, alius haud plus, quàm duũm millium fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi ſupra V et XX, inuenio. Scorpiones maiores, minoreſq; ad LX captos ſcripſerim, ſi authorem Græcum ſequar Silenum. Si Valerium Antiatem, maiorum ſcorpionum ſex millia, minorum XIII. adeo nullus mentiendi modus eſt. Ne de ducibus quidem cõuenit. plerique Lælium præfuiſſe claſſi: ſunt qui M. Iunium Syllanum dicant. Armen præfuiſſe punico præſidio, deditumq; Romanis, Antias Valerius: Magonem alii ſcriptores tradunt. Non de numero nauium captarum, non de pondere auri, atque argenti, & redacta pecunia conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt, media ſimillima veris ſunt. Cæterum Scipio vocatis obſidibus, primum vniuerſos bonum animum habere iuſſit. veniſſe eos in populi Romani poteſtatem, qui beneficio, quàm metu obligare homines malit: exteraſq; gentes fide ac ſocietate iunctas habere, quàm triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recẽſuit captiuos: quot cuiuſque populi eſſent: & nuncios domum miſit, vt ad ſuos quiſque recipiendos veniret. ſi quarum forte ciuitatum legati aderant, eis præſentibus ſuos reſtituit. cæterorum curam benigne tuendorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſidũ mulier magno natu, Mandonii vxor, qui frater Indibilis Ilergetum reguli erat: flens ad pedes imperatoris procubuit, obteſtariq; cœpit, vt curam, cultumq; fœminarum impenſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defuturum diceret: tum rurſus mulier, haud magni iſta facimus, inquit. quid enim huic fortunæ non ſatis eſt? alia mihi cura ætatem harum intuenti (nam ipſa iam extra periculum iniuriæ muliebris ſum) animum ſtimulat. ſtabãt ætate & forma florẽtes circa eam Indibilis filiæ, aliæq; nobilitate pari, quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, meæ, populiq; Romani diſciplinæ cauſa facerem, inquit, nequid, quod ſanctum vſquã eſſet apud vos, violaretur. nunc vt id curem impenſius, veſtra quoque virtus, dignitaſq; facit: quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spectatæ deinde integritatis

A de integritatis viro tradidit eas, tueriq́; haud ſecus verecunde ac modeſte, quàm ciuium coniuges ac matres iuſſit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeo eximia forma, vt quacunque incedebat, conuerteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam, parenteſq́;, inter cætera accepit, deſponſatam eam principi Celtiberorum adoleſcenti, cui Allucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, ſponſoq́; ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore, vbi primum venit, accuratiore eum ſermone, quàm parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenem appello. quo minus ſit inter nos huius ſermonis verecundia. Ego, cum ſponſa tua vocata à militibus noſtris ad me deducta eſſet: audiremq́; eam tibi cordi eſſe: & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret, ludo ætatis præſertim recto, & legitimo amore: & non reſpublica animum noſtrum occupaſſet, veniam mihi dari ſponſam impenſius amãti vellem: tuto, cuius ſponſa eſt, amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me: eadem, qua apud ſoceros tuos, parenteſq́; ſuos, verecundia ſeruata eſt tibi, vt inuiolatum, & dignum me, teq́; dari tibi donum poſſet. hanc mercedem vnam pro eo munere paciſcor: amicus populo Romano ſis. & ſi me virum bonum credis eſſe: qualeis patrem, patruumq́; meum iam ante hæ gentes norant: ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec vllum in terris populum hodie dici poſſe: quē minus tibi hoſtem, tuiſq́; eſſe velis, aut amicum malis. Cū adoleſcens ſimul pudore, gaudioq́; perfuſus, dextram Scipionis tenens deos omneis inuocaret ad gratiam illi pro ſe referēdam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius erga ſe merito eſſet. Parentes inde, cognatiq́; virginis appellati. qui quoniam gratis ſibi redderetur virgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, vt id ab ſe donum acciperet, cœperunt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam fore affirmantes, quàm redditæ inuiolatæ foret virginis. Scipio, quanto tantopere peterent: accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſſit: vocatoq́; ad ſe Allucio, ſuper dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es: hæc tibi à me dotalia dona accedent. aurumq́; tollere, ac ſibi habere iuſſit. His lætus donis honoribuſq́; dimiſſus domum, impleuit populares laudibus, & meritis Scipionis. Veniſſe diis ſimillimum iuuenem, vincentem omnia cum armis, tum benignitate ac beneficus. Itaque delectu clientium habito, cum delectis mille & CCCC equitibus intra paucos dies ad Scipionem reuertit. Scipio retentum ſecum Lælium, dum captiuos, obſideſq́;, & prædam ex cōſilio eius diſponeret: rebus omnibus compoſitis, data quinquereme, captiuis cū Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, in naue impoſitis, nuncium victoriæ

Scipionis benignitas ac liberalitas

B Romam mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat: exercendis naualibus, pedeſtribuſq́; copiis abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpatio decurrerunt. ſecundo die arma curare, & tergere ante tentoria iuſſit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrerunt: præpilatiſq́; miſſilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterum in armis decurſū eſt. Hūc ordinē laboris, quietiſq́;, quoad Carthagine morati ſunt, ſeruauerūt. Remigiū claſſicis milites tranquillo in altū euecti agilitatē nauiū ſimulachris naualis pugnæ experiebant̃. Hæc extra vrbē, terra, mariq́; corpora ſimul, animoſq́; ad bellū acuebant. Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omniū generum in publica officina incluſis dux cuncta quā pari cura ſubibat. nūc in claſſe ac naualī erat, nūc cū legionibus decurrebat, nūc operibus aſpiciendis tempus dabat: quæq́; in officinis, quæq́; in armamētario, ac naualibus fabrorū multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingēri faciebat. His ita inchoatis, refectiſq́;, quos quaſſauerāt, muris, diſpoſitiſq́; præſidiis ad cuſtodiam vrbis, Tarraconem eſt profectus, à multis legationibus protinus in via aditus. quas partim dato reſpōſo ex itinere dimiſit, partim diſtulit Tarraconem: quò omnibus nouis, veteribuſq́; ſociis edixerat conuentum. Et cuncti ferè, qui cis Iberum incolunt, populi, multiq́; etiam vlterioris Hiſpaniæ conuenerunt. Carthaginenſium duces primo ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: deinde vt clarior res erat, quàm vt tegi, ac diſſimulari poſſet, eleuabant verbis. Nec opinato aduentu, ac propè furto vnius diei vrbem vnam Hiſpaniæ interceptam. cuius rei tam paruæ præmio elatum inſolentē iuuenem immodico gaudio ſpeciem magnæ victoriæ impoſuiſſe. at vbi appropinquare tres duces, tres victores hoſtium exercitus audiſſet, occurſurā ei extemplo domeſticorum funerū memoriam. Hæc in vulgus iactabant, haudquaquam ipſi ignari, quantum ſibi ad omnia virium Carthagine amiſſa deceſſiſſet.

HIC ſtatus rerum Hiſpaniæ erat. In Italia conſul Marcellus, Salapia per proditionẽ recepta, Maroneã, & Meles de Samnitibus vi cepit. Ad tria millia militũ ibi Annibalis, quæ præſidii cauſa relicta erant, oppreſſa. prædæ aliquãtum eius militi fuit cõceſſum. triticiquoq; CCXL millia modiũm, & CX millia hordei inuenta. Cæterũ nequaquã inde tantum gaudiũ fuit, quãta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul Herdonea vrbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius proconſul habebat, ſpe recipiundæ Herdoneæ, quæ poſt Cannẽſem cladem ab Romanis defecerat: nec loco ſatis tuto poſita, nec præſidiis firmata. Negligentiam inſitam ingenio ducis augebat ſpes ea: quòd labare iis aduerſus Pœnum fidem ſenſerat, poſtq̃ Salapia amiſſa exceſſiſſe his locis Annibalem in Brutios auditum eſt. Ea omnia ab Herdonea per occultos nuncios delata Annibali, ſimul curam ſociæ retinẽdæ vrbis, & ſpem fecere incautum hoſtem aggrediendi. Exercitu expedito, ita vt famam propè præueniret, magnis itineribus ad Herdoneam contendit. & quo plus terroris hoſti obiiceret, acie inſtructa acceſſit. Par audacia Romanus, conſilio & viribus impar, copiis raptim eductis conflixit. quinta legio, & ſiniſtra ala acriter pugnam inierunt. Cæterum Annibal ſigno equitibus dato, vt cum pedeſtres acies occupaſſent præſenti certamine oculos, animosq́; circumuecti, pars caſtra hoſtium, pars terga pugnantium inuaderent: ipſe Cn. Fuluii ſimilitudinem nominis, quod Cn. Fuluium prætorem biennio ante in iiſdem deuicerat locis: increpans, ſimilem euentũ pugnæ fore affirmabat. Neq; ea ſpes vana fuit. nam cum cõminus acie & peditum certamine multi cecidiſſent Romanorum, ſtarent tamen ordines, ſignaq́; equeſtris tumultus à tergo, ſimul à caſtris clamor hoſtilis auditus, ſextam ante legionẽ, quæ in ſecunda acie poſita, prior ab Numidis turbata eſt: quintã deinde, atq; eos, qui ad prima ſigna erãt, auertit. Pars in fugam effuſi, pars in medio cæſi. vbi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit. Romanorum, ſociorumq́; quot cæſa in eo prælio millia ſint, quis pro certo affirmet? cũ tredecim millia alibi, alibi haud pluſq̃ ſeptem inueniam? Caſtris, prædaq́; victor potitur. Herdoneã, quia & defecturam fuiſſe ad Romanos comperit: nec manſuram in fide, ſi inde abſceſſiſſet, multitudine omni Metapontum ac Thurios traducta, incendit: occiditq́; principes, qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comperti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerãt, diuerſis itineribus ſemiermes

D ad Marcellum conſulem in Samnium confugerunt. Marcellus nihil admodũ tanta clade territus literas Romam ad ſenatum de duce, & exercitu ad Herdoneam amiſſo ſcribit. Cæterum eundem ſe, qui poſt Cannenſem pugnam ferocem victoria Annibalem contudiſſet, ire aduerſus eum, breuem illi lætitiam, qua exultet, facturum. Et Romæ quidem cum luctus ingens ex præterito, tum timor in futurũ erat. Conſul ex Samnio in Lucanos transgreſſus ad Numiſtronẽ in cõſpectu Annibalis loco plano, cum Pœnus collem teneret: poſuit caſtra. addidit & aliam fidentis ſpeciẽ, quòd prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal, vt ſigna portis efferri vidit. Ita tamen aciem inſtruxerunt, vt Pœnus dexterum cornu in collem erigeret, Romani ſiniſtrum ad oppidum applicarent. Ab hora tertia cum ad noctem pugnam extendiſſent, feſſæq́; pugnando primæ acies eſſent, ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Annibale Hiſpani milites, & funditores baleares, elephanti quoque, commiſſo iam certamine, in prælium acti. Diu pugna neutrò inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia, dexteræ alæ ſiniſtra ſubiit. & apud hoſtes integri à feſſis pugnam accepere. Nouum atque atrox prælium ex tam ſegni repente exarſit: recentibus animis, corporibusq́;. ſed nox incerta victoria diremit pugnantes. Poſtero die Romani ab ſole orto in multũ diẽ ſtetere in acie, vbi nemo hoſtiũ aduerſus produt: ſpolia per ocium legere, & cõgeſtos in vnum locum cremauere ſuos. Nocte inſequẽti Annibal ſilentio mouit caſtra, & in Apuliam abiit. Marcellus vbi lux fugã hoſtium aperuit, ſaucius cũ præſidio modico Numiſtrone relictis, præpoſitoq́; his L. Furio Purpurione tribuno militum, veſtigiis inſtitit ſequi. Ad Venuſiam adeptus eum eſt. Ibi per dies aliquot cum ab ſtationibus procurſaretur, miſta equitum, peditumq́; tumultuoſa magis prælia, q̃ magna, & fermè omnia Romanis ſecunda fuerunt. Inde per Apuliã ducti exercitus ſine vllo memorando certamine, cum Annibal nocte ſigna moueret, locũ inſidiis quærens: Marcellus, niſi certa luce, & explorato ante, non ſequeretur. Capuæ interim Flaccus dum bonis principum vendendis, agro, qui publicatus fuerat: locando (locauit autẽ omnẽ frumento) tẽpus terit, ne deeſſet materia in Campanos ſæuiendi, nouũ in occulto gliſcens per indiciũ protractum eſt facinus. milites ædificiis emotos, ſimul vt cũ agro tecta vrbis fruenda locarentur: ſimul metuens, ne ſuũ quoq; exercitum, ſicut Annibalis, nimia vrbis amœnitas emolliret: in portis, murisq́; ſibimetipſis tecta militariter coẽgerat ædificare. erãt autẽ pleraq; ex cratibus, aut tabulis facta: alia arũdine texta, ſtramẽto intecta: omnibus velut de induſtria alimẽtis ignis. Hæc noctis vna hora vt omnia incẽderẽt. CLXX Capani, principibus fratribus Bloſiis, coniurauerãt. indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto, portis repente

iuſſu

A iuſſu p roconſulis clauſis, cum ad arma ſigno dato milites concurriſſent, comprehenſi omnes, qui in
noxa erant: & quæſtione acriter habita, damnati, necatiq́; indicibus libertas, & æris dena millia data.
Nucerinos, & Acerranos querētes vbi habitarent non eſſe, Acerris ex parte incenſis, Nuceria deleta,
Romam Fuluius ad ſenatum miſit. Acerranis permiſſum, vt ædificarent quæ incenſa erant. Nucerini
Atellā, quia id maluerant, Atellanis Calatiam migrare iuſſis, traducti. Inter multas magnasq́; res,
quæ nunc ſecundæ, nunc aduerſæ occupabant cogitationes hominū, ne Tarentinæ quidē arcis exci/
dit, memoria. M. Ogulnius, & P. Aquilius in Hetruriā legati ad frumentū coemendū, quod Tarentū
portaretur, profecti: & mille milites de exercitu Vrbano, par numerus Romanorū, ſociorumq́; eodem
in præſidium cū frumento miſſi ſunt. Iam æſtas in exitu erat, comitiorumq́; conſulariū inſtabat tem
pus. ſed literæ Marcelli negantis ē rep. eſſe, veſtigium abſcedi ab Annibale, cui cedenti, certamenq́; ab/
nuenti grauius ipſe inſtaret: curam iniecerant, ne aut conſulem tum maxime res agentem à bello auo/
carent, aut in annum conſules deeſſent. Optimum viſum eſt, quanq̃ extra Italiā eſſet, Valeriū potius
conſulem ex Sicilia reuocare. Ad eū literæ iuſſu ſenatus ab L. Manlio prætore vrbis miſſæ cum literis
conſulis M. Marcelli, vt ex iis noſceret, quæ cauſa patribus eum potius, q̃ collegā, reuocādi ex prouin/
cia eſſet. Eo ferè tempore legati ab rege Syphace Romā venerunt, quæ proſpera prælia rex cū Cartha
ginenſibus feciſſet, memorantes. Regem nec inimiciorē vlli populo, q̃ Carthaginenſi, nec amiciorē,
q̃ Romano affirmabāt eſſe. miſiſſe eū antea legatos in Hiſpaniam ad Cn. & P. Cornelios imperatores
Romanos. nūc ab ipſo velut fonte petere Romanā amicitiā voluiſſe. Senatus non legatis modo be/
nigne reſpondit, ſed & ipſe legatos cū donis ad regem miſit, L. Petelliū Geminum, P. Popilium. Dona
tulere, togam, & tunicam purpuream, ſellam eburneam, pateram ex quinq; pondo auri factam. Pro/
tinus & alios Africæ regulos iuſſit adire. iis quoq; quæ darētur, portatæ togæ prætextæ, & terna pon/
do pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum Cleopatramq́; reges M. Attilius, & M. Acilius le/
gati ad commemorandam renouandamq́; amicitiam miſſi dona tulere: Regi togam, & tunicam pur/
puream cū ſella eburnea: Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Multa ea æſtate, qua hæc
facta ſunt, ex propinquis vrbibus, agrisq́; nunciata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cū vbere lactanti
natum, Iouis ædis culmen fulmine ictum: ac propè omni tecto nudatū. Iiſdē fermè diebus Anagniæ
terram ante portam ictam diem ac noctē ſine vllo ignis alimento arſiſſe, & aues ad compitū Anagni/
num in luco Dianæ nidos in arboribus reliquiſſe. Tarracinæ in mari haud procul portu angues ma/
B gnitudinis miræ laſciuientium piſcium more exultaſſe. Tarquinius porcum cum ore humano geni/
tum. Et in agro Capenate ad lucum Feroniæ IIII ſigna ſanguine multo diem ac noctem ſudaſſe.
Hæc prodigia hoſtiis maioribus procurata decreto pontificum: & ſupplicatio diem vnum Romæ
ad omnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Feroniæ lucum indicta. M. Valerius conſul lite/
ris excitus, prouincia, exercituq́; mandato Cincio prætori, M. Valerio Meſſala præfecto claſſis cum
parte nauium in Africam prædatum ſimul, ſpeculatumq́;, quæ populus Carthaginenſis ageret, para/
tetq́; miſſo, ipſe X nauibus Romam profectus cum proſpere perueniſſet, ſenatum extemplo habuit.
ibi de ſuis rebus geſtis cōmemorauit. Cum annos propè LX in Sicilia terra mariq́; magnis ſæpe
cladibus bellatum eſſet, ſe eam prouinciam confeciſſe. neminem Carthaginenſem in Sicilia eſſe: ne/
minem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, non eſſe. omnes in vrbes, agrosq́; ſuos reductos, ara/
re, ſerere, deſertam recoli terram tandem, frugiferam ipſis cultoribus, populoq́; Romano pace ac bel/
lo fidiſſimum annonæ ſubſidium. Exinde Mutine, & ſi quorum aliorum merita erga populum Ro/
manum erant, in ſenatum introductis, honores omnibus ad exoluendam fidem conſulis habiti. Mu/
tines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab tribuno plebis ex authoritate patrum ad plebem
lata. Dum hæc Romæ geruntur. M. Valerius Meſſala L nauibus cum ante lucem ad Africam ac/
ceſſiſſet, improuiſam in agro Vticenſi excurſionem fecit: eumq́; late depopulatus, multis mortali/
bus cum alia omnis generis præda captis, ad naues rediit, & ad Siciliam tranſmiſit: tertiodecimo
die, quàm profectus inde erat, Lilybeum reuectus. Ex captiuis, quæſtione habita, hæc comperta:
conſuliq́; Leuino omnia ordine perſcripta, vt ſciret in quo ſtatu Africæ res eſſent. Quinque millia
Numidarum cum Maſaniſſa Galæ filio, acerrimo iuuene Carthagine eſſe: & alios per totam Africam
milites mercede conduci, qui in Hiſpaniam ad Aſdrubalem traiicerentur: vt is q̃ maximo exercitu
primo quoq; tempore in Italiam transgreſſus iungeret ſe Annibali. in eo poſitam victoriam credere
Carthaginenſes. claſſem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam, eamq́; ſe credere bre/
ui traiecturam. Hæc recitata à conſule ita mouère ſenatum, vt non expectanda comitia conſuli cenſe/
ret, ſed dictatore comitiorum habendorum cauſa dicto: & extemplo in prouinciam redeundum.
Illa diſceptatio tenebat, quod conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſalam, qui tum claſſi præeſſet: di/
ctatorem dicturum eſſe aiebat: patres, extra Romanum agrum (eum autem in Italia terminari) ne/
gabant dictatorem dici poſſe. M. Lucretius tribunus plebis cum de ea re conſuleret: ita decreuit ſena/
tus, vt conſul prius quàm ab vrbe diſcederet, populum rogaret: quem dictatorem dici placeret:
eumq́; quem populus iuſſiſſet, dictatorem diceret. ſi conſul noluiſſet: prætor vrbanus populum roga/

C ret.ſi ne is quidem vellet,tum tribuni ad plebem ferrent. Cum conſul ſe populum rogaturum negaſ-
ſet,quod ſuæ poteſtatis eſſet: prætorem q; vetuiſſet rogare,tribuni plebis rogarunt: plebesq; ſciuit,vt
Q.Fuluius,qui tum ad Capuam erat,dictator diceretur. Sed quo die id plebis cõcilium futurũ erat,
conſul clàm nocte in Siciliam abiit.deſtitutiq; patres literas ad M.Claudium mittendas cenſuerunt,
vt desertæ ab collega reipub.ſubueniret,diceretq;,quem populus iuſſiſſet,dictatorem. Ita à M.Clau-
dio conſule Q.Fuluius dictator dictus.& ex eodẽ plebiſcito ab Q.Fuluio dictatore P.Licinius Craſ-
ſus pontifex maximus magiſter equitum dictus. Dictator poſteaq̃ Romam venit:Cn.Sempronium
Bleſum legatum,quem ad Capuam habuerat:in Hetruriam prouinciam ad exercitum miſit, in locũ
C.Calpurnii prætoris:quem,vt Capuæ,exercituiq; ſuo præeſſet,literis exciuit. ipſe comitia in quem
diem primum potuit,edixit:quæ certamine inter tribunos dictatoremq; iniecto, perfici non potue-
rant.Galeria iuniorum,quæ ſorte prærogatiua erat:Q.Fuluium, & Q.Fabium conſules dixerat.eo-
demq; iure vocatæ reliquæ inclinaſſent,ni tribuni plebis C.& L.Ariani ſe interpoſuiſſent: qui neque
magiſtratum continuari ſatis ciuile eſſe aiebant, & multo fœdioris exempli, eum ipſum creari, qui
comitia haberet.itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet,ſe comitiis interceſſuros.ſi aliorum, præterq̃
ipſius,ratio haberetur,comitiis ſe moram non facere. Dictator cauſam comitiorum authoritate Se-
natus,plebiſcito,exemplisq; tutabatur.Nanq; Cn.Seruilio Cos.cum Flaminius alter conſul ad Thra
ſimenum cecidiſſet: ex authoritate patrum ad plebem latum i plebemq; ſciuiſſe, vt quo ad bellum in
Italia eſſet,ex iis,qui conſules fuiſſent:quos,& quoties vellet,reficiendi conſules populo ius eſſet. exẽ-
plumq; ea in re vetus ſe habere L.Poſthumii Megelli,qui interrex iis comitiis,quæ ipſe habuiſſet:con
ſul cũ Cn.Iunio Bubulco creatus eſſet: recensq; Q.Fabii,qui ſibi continuari conſulatũ,niſi id bono
publico fieret:profecto nunquam ſiuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet, poſtremo ita in-
ter dictatorem ac tribunos conuenit, vt eo quod cenſuiſſet Senatus,ſtaretur. Patribus id tempus rei-
publicæ viſum eſt,vt per veteres & expertos,belliq; peritos imperatores reſpublica gereretur.itaq; mo-
ram fieri comitiis non placere.Concedentibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q.Fa-
bius Maximus quintum, Q.Fuluius Flaccus IIII. Prætores creati L.Veturius Philo, T.Quin-
tius Criſpinus,C.Hoſtilius Tubulus,C.Aurunculeius. Magiſtratibus in annũ creatis, Q.Fuluius
dictatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius claſſis punica nauium XL cum præfecto Amilcare
in Sardiniam traiecta, Olbienſem primo, dein poſtq̃ ibi P.Manlius Volſo prætor cum exercitu ap-
D paruit:circumacta inde ad alterum inſulæ latus, Caralitanum agrum vaſtauit: & cum præda omnis
generis in Africam rediit. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot, ſuffectiq;.C.Seruilius pon-
tifex factus in locum T.Octacilii Craſſi.Decemuir item ſacris faciũdis in locum T.Sempronii T.F.
Longi T.Sempronius C.F.Longus ſuffectus. M.Martius rex ſacrorum mortuus eſt: & M.Æmylius
Pappus maximus curio: neq; in eorum locum ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cenſores hic annus ha-
buit L.Veturium Philonem,& P.Licinium Craſſum pontificem maximũ.Craſſus Licinius nec con-
ſul,nec prætor ante fuerat,q̃ cenſor eſt factus,ex ædilitate gradum ad cenſuram fecit. Hi cenſores neq;
ſenatum legerunt,nec quicquam reipublicæ egerunt.mors diremit L.Veturii.inde & Licinius cenſu-
ra ſe abdicauit.Ædiles curules L.Veturius,& P.Licinius Varus ludos Romanos diem vnum inſtau-
rarunt. Ædiles plebis Q.Catius, & L.Portius Licinius ex multatitio argento ſigna ænea ad Cere-
ris dedêre:& ludos pro temporis eius copia magnifici apparatus fecerunt. Exitu anni huius die IIII
& XXX, quàm ab Tarracone profectus erat:Lælius Romam venit. isq; cum agmine captiuorum
ingreſſus vrbem magnum concurſum hominum fecit. Poſtero die in ſenatum introductus, captam
Carthaginem caput Hiſpaniæ vno die,receptasq; aliquot vrbes, quæ defeciſſent:nouasq; in ſocieta-
tem aſcitas, expoſuit. Ex captiuis comperta his ferè congruentia: quæ in literis fuerant M.Valerii
Meſſalæ. Maxime mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Italiam, vix Annibali atq; eius armis ſubſi-
ſtentem.Productus in concionem Lælius eadem diſſeruit.Senatus ob res feliciter à P.Scipione geſtas
ſupplicationes in vnum diem decreuit. C.Lælium primo quoq; tempore cum quibus venerat naui-
bus,redire in Hiſpaniam iuſſit. Carthaginis expugnationem in hunc annum contuli multis autho-
ribus: haud neſcius quoſdam eſſe, qui anno inſequenti captam tradiderint. Sed mihi minus ſimile
veri viſum eſt,annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe. Q.Fabio Ma-
ximo quintum,Q.Fuluio Flacco IIII conſulibus Idibus Martiis,quo die magiſtratum inierunt:
Italia ambobus prouincia decreta: regionibus tamen partitum imperium. Fabius ad Tarentum,
Fuluius in Lucanis ac Brutiis rẽ gereret.M.Claudio prorogatum in annum imperium.Prætores ſor-
titi prouincias:C.Hoſtilius Tubulus vrbanam:L.Veturius Philo peregrinam cum Gallia:T.Quin-
tius Criſpinus Capuam:C.Aurunculeius Sardiniã.Exercitus ita per prouincias diuiſi. Fuluio duæ
legiões,quas in Sicilia M.Valerius Leuinus haberet.Q.Fabio:q̃bus in Hetruria C.Calpurnius præ-
fuiſſet.exercitus vrbanus vt in Hetruriã ſuccederet:C.Calpurnius eidẽ præeſſet ꝓuinciæ, exercituiq;
quẽ Q.Fuluius habuiſſet.Capuã,exercitũq; T.Quĩtius obtineret. C.Hoſtilius ab C.Lectorio ꝓpræ
tore prouinciã,exercitumq;,qui tũ iam Arimini erat,acciperet.M.Marcello, quibus cõſul rem geſſe-
rat,

A tat, legiones decretæ. M. Valerio cũ L. Cincio (his quoq; eſt prorogatũ in Sicilia imperium) Cannen
ſis exercitus datus: eumq; ſupplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluii ſupereſſent, iuſſi. Cõqui/
ſitos eos conſules in Siciliam miſerunt, additaq; eadem militiæ ignominia, ſub qua Cannenſes mili/
tabant: quiq; ex prætoris Cn. Fuluii exercitu ob ſimilis iram fugæ miſſi ab eo Senatu fuerant. C. Au/
runculeio eædem in Sardiniam legiones, quibus P. Manlius Volſo eam prouinciam obtinuerat, de/
cretæ. P. Sulpitio eadẽ legione, eademq; claſſe Macedoniam obtinere iuſſo prorogatum in annũ im/
perium XXX quinqueremes ex Sicilia Tarentum ad Q. Fabium conſulẽ mitti iuſſæ: cætera claſſe
placere prædatum in Africam aut ipſum M. Valerium Leuinum traiicere: aut mittere, ſeu L. Cinciũ,
ſeu M. Valerium Meſſalam vellet. Nec de Hiſpania quicq̃ mutatum, niſi quod nõ in annũ Scipioni,
Syllanoq;, ſed donec reuocati ab Senatu forent, prorogatũ imperiũ eſt. ita prouinciæ, exercitusq; in eũ
annũ partita imperia. Inter maiorũ rerũ curas comitia maximi curionis, cum in locum M. Æmylii
ſacerdos crearetur: vetus excitauerunt certamen: patriciis negantibus C. Manilii Attelii, qui vnus ex
plebe petebat: habẽdam rationem eſſe: quia nemo ante eum, niſi ex patribus, id ſacerdotiũ habuiſſet.
Tribuni appellati, ad Senatum reiecerunt. Senatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex plebe crea/
tus maximus curio C. Manilius Attelius. Et flaminem dialem inuitum inaugurari coegit. P. Licinius
pontifex maximus C. Valerium Flaccũ. decemuir ſacris faciundis creatus in locũ Q. Mutii Scæuolæ
demortui C. Lectorius. Cauſam inaugurari coacti flaminis libens reticuiſſem, ni ex mala fama in bo/
nam vertiſſet. Ob adoleſcentiam negligentẽ, luxurioſamq; C. Flaccus flamen captus à P. Licinio pon
tifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatiſq; aliis ob eadem vitia inuiſus. Is, vt animum
eius cura ſacrorum, & cærimoniarum cepit: ita repente exuit antiquos mores, vt nemo tota iuuentu/
te haberetur prior: nec probatior primoribus patrum, ſuis pariter, alieniſq; eſſet. Huius famæ cõſenſu
elatus ad iuſtam fiduciam ſui, rem intermiſſam per multos annos ob indignitatem flaminum priorũ
repetiuit, vt in Senatum introiret. Ingreſſum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxiſſet, tri/
bunos plebis appellauit flamen. Vetuſtum ius ſacerdotii repetebat. datum id cum toga prætexta, &
ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor non exoletis vetuſtate annalium exemplis ſtare ius, ſed recentiſſi/
mæ cuiuſq; cõſuetudinis vſu volebat. nec patrum, nec auorũ memoria dialem quenq̃ id ius vſurpaſſe.
Tribuni rem inertia flaminum obliteratam, ipſis, nõ ſacerdotio damno fuiſſe cũ æquum cenſuiſſent:
ne ipſo quidem contra tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebiſq; flaminem in Senatũ intro/
duxerunt: omnibus ita exiſtimantibus: magis ſanctitate vitæ, q̃ ſacerdotii iure rem eam flaminẽ obti/
B nuiſſe. Conſules prius q̃ in prouincias irent, duas vrbanas legiones: in ſupplemẽtum, quantũ opus
erat cæteris exercitibus militum, ſcripſerunt. Vrbanum veterem exercitum Fuluius conſul C. Fuluio
Flacco legato (frater hic conſulis erat) in Hetruriã dedit ducendum: & legiones, quæ in Hetruria erãt,
Romam deducendas. Et Fabius conſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſitas (fuerunt autẽ ad tria
millia CCCXXXVI.) Q. Maximũ filium ducere in Siciliam ad M. Valerium proconſulem iuſſit:
atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ eductæ ex inſula legiones mi/
nuerunt, nec viribus, nec ſpecie eius prouinciæ præſidium, nam cum præter egregie ſuppletas duas
veteres legiones, transfugarum etiam Numidarũ equitum peditumq; magnam vim haberet: Siculos
quoq; qui in exercitu Epicidis, aut Pœnorũ fuerant: belli peritos viros, milites ſcripſit. Ea externa au/
xilia cũ ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet: duorum ſpeciem exercituum ſeruauit. altero L. Cin
cium partem inſulæ, qua regnũ Hieronis fuerat: tueri iuſſit. altero ipſe cæterã inſulã tuebatur, diuiſam
quõdã Romani, Puniciq; imperii finibus. Claſſis quoq; nauiũ LXX parata, vt omni ambitu litorũ
præſidio oræ maritimæ eſſent. Ipſe cũ Mutinis equitatu ꝓuinciã peragrabat, vt viſeret agros, cultaq;
ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret, caſtigaretq;. Ita tñ ea cura frumenti prouenit, vt &
Romam mitteret, & Catanã conueheret: vnde exercitu, qui ad Tarentum æſtiua acturus eſſet, poſſet
præberi. Cæterum tranſportati milites in Siciliam (& erat maior pars latini nominis, ſociorumq;)
propè magni motus cauſa fuere. adeo ex paruis ſæpe magnarum momenta rerum pendent. fremitus
enim inter Latinos, ſocioſq; in cõciliis ortus. Decimum annũ delectibus, & ſtipẽdiis exhauſtos eſſe.
quotannis fermè clade magna pugnare. alios in acie occidi: alios morbo abſumi. magis perire ſibi ci/
uem: qui ab Romano miles lectus ſit, q̃ qui à Pœno captus. quippe ab hoſte gratis remitti in patriã:
ab Romanis extra Italiam in exilium verius, q̃ in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſene/
ſcere Cannenſem militem, moriturum anteq̃ Italia hoſtis, quippe nũc cum maxime florens viribus,
excedat. ſi veteres milites non redeant in patriam: noui legantur, breui neminem ſuperfuturum. Itaq;
quod propediem res ipſa negatura ſit: prius q̃ ad vltimam ſolitudinem atque egeſtatem perueniant,
negandum populo Romano eſſe. ſi conſentientes in hoc ſocios videant Romani: profecto de pace
cum Carthaginenſibus iungenda cogitaturos. aliter nunquam viuo Annibale ſine bello Italiam
fore. Hæc acta in conciliis. Triginta tum coloniæ populi Romani erant, ex iis XII, cum omniũ
legationes Romæ eſſent, negauerunt conſulibus eſſe, vnde milites, pecuniamq; darent. Eæ fue/
re, Ardea, Nepete, Sutrium, Circeii, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Sora, Setia, Cales, Narnia. Inter/

C amna. Noua re conſules icti cum abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio vellent, caſtigando increpandoq; plus, q̃ leniter agendo, profecturos rati: eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant: quod conſules in Senatu vt pronunciarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationem eam munerum militiæ, ſed apertam defectionem à populo Romano eſſe. Redirent itaq; propere in colonias: & tanq̃ integra re locuti magis, q̃ auſi tantum nefas, cum ſuis conſulerent. admonerent, non Campanos, neq; Tarentinos eos eſſe, ſed Romanos: inde oriundos, inde in colonias atq; in agrũ bello captum ſtirpis augendæ cauſa miſſos. quæ liberi parentibus deberent: ea illos Romanis debere: ſi vlla pietas, ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Conſulerent igitur de integro. nam tum quidem quæ temere agitaſſent: ea prodendi imperii Romani, tradendæ Annibali victoriæ eſſe. Cum alternis hæc cõſules diu iactaſſent, nihil moti legati, neq; ſe quod domum renunciarent, habere dixerũt: neq; Senatum ſuũ quid noui conſuleret: vbi nec miles, qui legeretur: nec pecunia, quæ daretur in ſtipendium, eſſet. Cum obſtinatos eos viderent conſules, rem ad Senatum detulerunt. vbi tantus pauor animis hominum eſt iniectus, vt magna pars actum de imperio diceret. idem alias colonias facturas: idem ſocios cõſenſiſſe oẽs, ad prodendam Annibali vrbem Romam. Conſules hortari, & conſolari Senatum: & dicere, alias colonias in fide, atq; officio priſtino fore. eas quoq; ipſas, quæ officio deceſſiſſent: ſi legati circa eas colonias mittantur, qui caſtigent, non qui precentur: verecundiam imperii habituras eſſe. Permiſſum ab Senatu iis cum eſſet, agerent, facerentq;, vt è republica ducerẽt: p tentatis prius aliarum coloniarũ animis, citauerunt legatos: quæſieruntq; ab iis, ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duodeuiginti coloniis M. Sextilius Fregellanus reſpondit: & milites ex formula paratos eſſe: & ſi pluribus opus eſſet, plureis daturos: & quicquid aliud imperaret, velletq; populus Romanus: enixe facturos. ad id ſibi neq; opes deeſſe, animum etiam ſupereſſe. Conſules ſibi parum videri præfati pro merito eorũ, ſua voce collaudari eos, niſi vniuerſi patres in curia gratias egiſſent: ſequi in Senatum eos iuſſerunt. Senatus q̃ poterat honoratiſſimo decreto allocutus eos, mandat conſulibus, vt ad populum quoque eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ ipſis, maioribusq; ſuis præſtitiſſent: recens etiã meritum eorum in rempublicam commemorarent. Ne nunc quidem poſt tot ſecula ſileantur: fraudentur ue laude ſua. Signini fuere, & Nolani, & Norbani, Satriculaniq;, & Brũdiſini, & Fregellani, Nucerini, & Venuſini, & Adriani, & Firmani, & Ariminẽſes: & ab altero mari, Põtiani, & Peſtani, & Coſſani, & mediterranei, Beneuentani, & Eſſernini, & Spoletani, & Placentini, & Cremonẽſes. Harũ coloniarũ

D ſubſidio tum imperium populi Romani ſtetit, uſq; gratiæ & in Senatu, & ad populum actæ. Duodecim aliarum coloniarum, quæ detrectauerũt imperium: mentionem fieri patres vetuerunt: neq; illos dimitti, neq; retineri, neq; appellari à cõſulibus. Ea tacita caſtigatio maxime ex dignitate populi Romani viſa eſt. cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant, conſulibus, aurum vigeſimariũ, quod in ſanctiore ærario ad vltimos caſus ſeruatur, promi placuit. prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingena pondo data conſulibus, & M. Marcello, & P. Sulpitio proconſ. & L. Veturio prætori, qui Galliam prouinciam ſortitus erat. additumq; Fabio Cos. C pondo auri præcipuum, quod in arcem Tarentinam portaretur. cætero vſi ſunt ad veſtimenta præſenti pecunia locanda exercitui, qui in Hiſpania bellum ſua ſecunda fama, ducisq; gerebat. Prodigia quoq; prius q̃ ab vrbe conſules proficiſcerentur, procurari placuit. In Albano monte tacta de cœlo erant, ſignum Iouis, arborq; templo propinqua: & Hoſtiæ lacus, & Capuæ murus, Fortunæq; ædes, & Sinueſſæ murus portaq;. Hæc de cœlo tacta. Cruentam etiam fluxiſſe aquam Albanam, quidam authores erant. Et Romæ intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite ſignum, quod in corona erat, in manus ſponte ſua prolapſum. Et Priuerni ſatis conſtabat bouem locutum, vulturemq; frequenti foro in tabernam deuolaſſe. Et Sinueſſæ natum ambiguo inter mares ac fœminam ſexu infantem: quos androgynos vulgus, vt pleraq; faciliore ad duplicanda verba græco ſermone, appellat. & lacte pluiſſe, & cum elephanti capite puerum natum. Ea prodigia hoſtiis maioribus procurata, & ſupplicatio circa omnia puluinaria, obſecratio in vnum diem indicta. & decretũ, vt C. Hoſtilius prætor ludos Apollinis, ſicut his annis voti, factiq; erat, voueret, faceretq;. Per eos dies & cenſoribus creandis Q. Fuluius cõſul comitia habuit. Creati cenſores, ambo qui nondum conſules fuerant: M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. Cenſores vt agrum Campanum fruendum locarent, ex authoritate patrum latum ad plebem eſt, plebesq; ſciuit. Senatus lectionem contentio inter cenſores de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum à patribus ſequendum aiebat, vt qui primus cenſor ex iis, qui viuerent, fuiſſet, eum principem legerent: is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii ſortem legendi dediſſent: ei ius liberum eoſdem dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturum, lecturumq; Q. Fabium Maximum, quem tum principẽ Romanæ ciuitatis eſſe, vel Annibale iudice dicturus eſſet. Cum diu certatum eſſet verbis, concedente collega, lectus à Sempronio princeps in ſenatu Q. Fabius Maximus conſul. Inde alius lectus ſenatus, octo præteritis, inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis author deſerendæ Italiæ poſt Cannenſem cladem. In equeſtribus quoque notis eadem ſeruata cauſa. ſed erãt perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erãt) adempti, equi,

A pti equi, qui Cannenſium legionum equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita ſtipendia procederent iis, qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis priuatis facerent. Magnum præterea numerum eorum conquiſiuerunt, qui equo merere deberent: atq; ex iis, qui principio eius belli ſexdecim annos nati fuerant: neq; militauerant, omnes ærarios fecerunt. Locauerunt inde reficienda, quæ circa forum incendio conſumpta erant, *VII* tabernas, macellum, atrium regium. Tranſactis omnibus, quæ Romæ agenda erant, conſules ad bellum profecti. prior Fuluius prægreſſus Capuam. poſt paucos dies conſecutus Fabius. qui & collegam corám obteſtatus, & per literas Marcellum, vt q̃ acerrimo bello detineret Annibalem, dum ipſe Tarentum oppugnaret. ea vrbe adempta hoſti vndiq; pulſo, nec vbi conſiſteret, nec quid fidum reſpiceret habenti, ne morandi quidem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nuncium mittit ad præfectum præſidii, quod ab Leuino Cos. aduerſus Brutios ibi locatum erat, octo millia hominũ, pars maxima ab Agatirna (ſicut antea dictum eſt) ex Sicilia traducta, rapto viuere hominum aſſuetorum. additi erant Brutiorum indidem perfugæ, & audacia, & audendi omnia neceſſitatibus pares. Hanc manum ad Brutium primum agrum depopulandum duci iuſſit, inde ad Cauloniam vrbem oppugnandam. Imperata non impigre ſolum, ſed etiam auide executi, direptis fugatisq; cultoribus agri, ſumma vi vrbem oppugnabant.

Marcellus & cõſulis literis excitus, & quia ita in animũ induxerat, neminem ducem Romanum tam parem Annibali, q̃ ſe eſſe: vbi primum in agris pabuli copia fuit: ex hybernis profectus, ad Cannuſium Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionem Cannuſinos Pœnus. cæterũ vt appropinquare Marcellum audiuit, caſtra inde mouit. Aperta erat regio ſine vllis ad inſidias latebris. itaq; in loca ſaltuoſa cedere inde cœpit. Marcellus veſtigiis inſtabat, caſtraq; caſtris conferebat: & opere perfecto extemplo in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditumq; iaculatores leuia certamina ſerens, caſum vniuerſæ pugnæ non neceſſarium ducebat. tractus eſt tamen ad id quod vitabat certamen. Nocte prægreſſum eum aſſequitur locis planis ac patentibus Marcellus. caſtra inde ponentem, pugnando vndiq; in munitores, operibus prohibet. Ita ſigna collata, pugnatumq; totis copiis. & cum iam nox inſtaret, marte æquo diſceſſum eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpatio raptim ante noctem permunita. Poſtero die luce prima Marcellus in aciẽ copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamen, multis verbis adhortatus milites, vt memores Thraſimeni, Cãnarumq;, cõtũderẽt ferociã hoſtis, vrgere, atq; inſtare eũ: non iter quietos facere, nõ caſtra ponere pati, non reſpirare, aut circũſpicere.
B quotidie ſimul orientem ſolem, & Romanam aciem in campis videndam eſſe. ſi vno prælio haud incruentus abeat: quietius deinde tranquilliusq; eum bellaturum. His irritati adhortationibus, ſimulq; tædio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium laceſſentiumq;, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarii cœpere. quod vbi Marcellus vidit, duodeuiceſimam legionem in primam aciem inducit. Dum alii trepidi cedunt, alii ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt: dein prorſus fuſa, & vincente pudorem metu terga dabant. Cecidereq; in pugna ad duo millia & ſeptingenti ciuium, ſociorumq;. in his quatuor Romani centuriones fuere: duo tribuni militum, M. Licinius, & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor de ala prima, quæ fugit: duo de legione, quæ cedentibus ſociis ſucceſſerat, amiſſa Marcellus, poſt quám in caſtra reditum eſt, concionem adeo ſæuam atq; acerbam apud milites habuit, vt prælio per diem totum infeliciter tolerato triſtior iis irati ducis oratio eſſet. Diis immortalibus vt in tali re laudes grateſq;, inquit, ago: quod victor hoſtis cum tanto pauore incidentibus vobis in vallum portaſq;, non ipſa caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis profecto eodem terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repente, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cepit? nempe iidem ſunt iſ hoſtes, quos vincendo, & victos ſequendo priorem æſtatẽ abſumpſiſtis: quibus dies, noctesq; fugientibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus præliis fugaſtis, quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea, quibus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere, ac pœnitere vos oportet, referam. Nempe æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. quid hæc nox, quid hæc dies abſtulit? veſtræ his copiæ imminutæ ſunt, an illorum auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui videor, nec cum Romanis militibus. corpora tantum, atq; arma eadem ſunt. an ſi eoſdem animos habuiſſetis: terga veſtra vidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet? Non adhuc cæſis Romanis legionibus gloriabatur? vos illi hodierno die primum fugati exercitus dediſtis decus. Clamor inde ortus, vt veniam eius diei daret, vbi vellet deinde experiretur militum ſuorũ animos. Ego vero experiar, inquit, milites: & vos craſtina die in aciem educam, vt victores potius, quám victi veniam impetretis, quam petitis. Cohortibus, quæ ſigna amiſerant, hordeũ dare iuſſit: centurionesq; manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant, diſtrictis gladiis diſcinctos deſtituit: & vt poſtero die omnes pedites, equitesq; armati adeſſent, edixit. Ita concio dimiſſa, fatentiũ iure ac merito ſeſe increpitos: neq; illo die virum quenquam in acie Romana fuiſſe, præter vnum ducem, cui aut morte ſatiſfaciendum, aut egregia victoria eſſet. Poſtero die armati, ornatiq; ad edictum aderant. Imperator eos collaudat, pronunciatq;: a quibus orta pridie fuga eſſet, cohorteſq; quæ ſigna amiſiſſent, ſe in

C primam aciem inducturum.edicere iam ſeſe:omnibus pugnandum ac vincendum eſſe:& adnitẽdum ſingulis,vniuerſisq;:ne prius heſternæ fugæ, q̄ hodiernæ victoriæ fama Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iuſſi,vt ſi longior eſſet pugna, viribus ſufficerent. Vbi omnia dicta,factaq; ſunt, quibus excitarentur animi militum, in aciem procedunt. Quod vbi Annibali nunciatum eſt,cum eo nimirum,inquit,hoſte res eſt:qui nec bonam,nec malam ferre fortunam poteſt.ſeu vicit, ferociter inſtat victis.ſeu victus eſt,inſtaurat cum victoribus certamen.Signa inde canere iuſſit,copias educit. Pugnatum vtrinq; aliquanto q̄ pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitentibus: Romanis ad demendam ignominiam.Siniſtra ala ab Romanis, & cohortes, quæ amiſerant ſigna:in prima acie pugnabant:& legio viceſima ab dextro cornu inſtructa. L.Cornelius Lentulus, & C.Claudius Nero legati cornibus præerant: Marcellus mediam aciem hortator, teſtisq; præſens firmabat. Ab Annibale Hiſpani primam obtinebant frontem.& id roboris in omni exercitu erat. Cũ anceps diu pugna eſſet:Annibal elephantos in primam aciem induci iuſſit: ſiquem inijcere ea res tumultum,ac pauorem poſſet.Et primo turbarunt ſigna,ordinesq;:& partim conculcatis, partim diſſipatis terrore,qui circa erant:nudauerant vna parte aciem.latiusq; fuga manaſſet: ni C.Decimus Flauius tribunus militum ſigno arrepto primi haſtati manipulum eius ſigni ſe ſequi iuſſiſſet. duxit vbi maxime tumultum conglobatæ belluæ faciebant:pilaq; in eas conijci iuſſit. Hæſere omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. ſed vt non omnes vulnerati ſunt: ita in quorum tergis infixa ſtetere pila, vt eſt genus anceps, in fugam verſi etiam integros auertere. Tum iam non vnus manipulus,ſed pro ſe quiſq; miles,qui modo aſſequi agmen fugiẽtium elephantorum poterat,pila conijcere.eo magis ruere in ſuos belluæ: tantoq; maiorem ſtragem edere, q̄ inter hoſtes ediderant:quanto acrius pauor conſternatas agit, q̄ inſidentis magiſtri imperio reguntur. In perturbatam tranſcurſu belluarum aciem ſigna inferunt Romani pedites: & haud magno certamine diſſipatos,trepidantesq; auertunt. Tum in fugientes equitatum immittit Marcellus.nec ante finis ſequendi eſt factus,q̄ in caſtra pauentes compulſi ſunt.nam ſuper alia,quæ terrorem trepidationemq; facerent,elephanti forte duo in ipſa porta corruerant,coactiq; erant milites per foſſam, vallumq; ruere in caſtra.ibi maxima hoſtium cædes facta. Cæſa ad octo millia hominum,quinque elephanti.Nec Romanis incruenta victoria fuit.mille fermè,& ſeptingenti de duabus legionibus, & ſociorum ſupra M et CCC occiſi: vulnerati permulti ciuium, ſociorumq;. Annibal nocte proxima caſtra mouit.

D Cupientem inſequi Marcellum prohibuit multitudo ſauciorum. Speculatores, qui ſequerentur agmen:miſſi,poſtero die retulerũt: Brutios Annibalem petere. Iiſdem fermè diebus & ad Q.Fuluium conſulem Hirpini,& Lucani,& Volſcentes,traditis præſidijs Annibalis, quæ in vrbibus habebant, dediderunt ſeſe: clementerq; à conſule cum verborum tantum caſtigatione ob errorem præteritum recepti ſunt.Et Brutiis ſimilis ſpes veniæ facta eſt, cum ab iis Vibius,& Pactius fratres, longe nobiliſſimi gentis eius,eandem,quæ data Lucanis erat,conditionẽ deditionis petentes veniſſent. Q.Fabius conſul oppidum in Salentinis Manduriam vi cepit.ibi ad quatuor millia hominum capta:& ceteræ prædæ aliquantum. Inde Tarẽtum profectus,in ipſis faucibus portus poſuit caſtra.naues,quas Liuius tutandis commeatibus habuerat:partim machinationibus onerat,apparatuq; mœnium oppugnandorum:partim tormentis,& ſaxis,omniq; miſſilium telorum genere inſtruit.onerarias quoq;, non eas ſolum,quæ remis agerentur,vt alij machinas, ſcalasq; ad muros ferrent: alij procul ex nauibus vulnerarent mœnium propugnatores.Eæ naues ab aperto mari vt vrbem aggrederentur, inſtructæ, parataq; ſunt. Et erat liberum mare,claſſe punica, cum Philippus oppugnare Ætolos pararet: Corcyram tranſmiſſa. In Brutiis interim Cauloniæ oppugnatores ſub aduentum Annibalis, ne opprimerentur:in tumulum à præſenti impetu tutum, ad cætera inopem, ſe recepere. Fabium Tarentum obſidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præſidij præfectus deperibat amore mulierculæ: cuius frater in exercitu Fabij conſulis erat. Is certior literis ſororis factus de noua conſuetudine aduenæ locupletis, atque inter populares tum honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet impelli amantem poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud vana cogitatio viſa eſſet, pro transfuga iuſſus Tarentum tranſire. ac per ſororem præfecto conciliatus, primo occulte animum eius tentando, dein ſatis explorata leuitate, blanditijs muliebribus perpulit eum ad proditionem cuſtodiæ loci:cui præpoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus conuenit:miles nocte per interualla ſtationum clàm ex vrbe emiſſus,ea,quæ acta erant:quæq; vt agerentur,conuenerant, ad conſulem refert. Fabius vigilia prima dato ſigno iis,qui in arce erant: quiq; cuſtodiam portus habebant: ipſe circuito portu ab regione vrbis in orientem verſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab arce,ſimul à portu & à nauibus, quæ aperto mari appulſæ erant: clamorq; vndique cum ingenti tumultu, vnde minimum periculi erat,de induſtria ortus.Conſul interim ſilentio continebat ſuos. Igitur Democrates,qui præfectus antea claſſis fuerat,forte illi loco præpoſitus poſtquàm quieta omnia circa ſe vidit: alias partes eo tumultu perſonare, vt captæ vrbis interdum excitaretur clamor: ve-

ritus

A ritus ne inter cũctationem ſuam conſul aliquam vim faceret, ſignaq́; inferret: præſidium ad arcem, vnde maxime terribilis accidebat ſonus, traducit. Fabius cum & ex temporis ſpatio, & ex ſilentio ipſo: quòd vbi paulo ante ſtrepebant excitantes, vocantesq́; ad arma, inde nulla accidebat vox: deductas cuſtodias ſenſiſſet, ferri ſcalas ad eam partẽ muri, qua Brutiorũ cohortẽ præſidiũ eſſe agitatæ proditionis conciliator nunciauerat, iubet. Ea primum captus eſt murus, adiuuantibus recipientibusq́; Brutiis: & tranſcenſum in vrbẽ eſt. deinde & proxima refracta porta, vt frequenti agmine ſigna inferrentur. Tum clamore ſublato ſub ortũ fermè lucis nullo obuio armato in forum perueniunt: omnesq́; vndiq́; qui ad arcem, portumq́; pugnabant, in ſe conuerterunt. Prælium in aditu fori maiore impetu, q̃ perſeuerantia commiſſum eſt. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè, q̃ conſererent manus, terga dederunt: dilapſiq́; per nota vrbis itinera in ſuas, amicorumq́; domos. Duo ex ducibus, Nico, & Democrates fortiter pugnantes cecidere. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem author fuerat: cum citato equo ex prælio auectus eſſet, vacuus paulo poſt equus, eransq́; per vrbem cognitus: corpus nuſquam inuentum eſt. creditum vulgo eſt, in puteum apertum ex equo præcipitaſſe. Carthalonem autem præfectum punici præſidii cum commemoratione paterni hoſpitii poſitis armis venientem ad conſulẽ miles obuius obtruncat. Alii alios paſſim ſine diſcrimine armatos, inermesq́; cædunt, Carthaginenſes, Tarentinosq́; pariter. Brutii quoq; multi interfecti, ſeu per errorem, ſeu vetere in eos inſito odio, ſeu ad proditionis famam, vt vi potius atq; armis captum Tarẽtum videretur, extinguendam. Tum à cæde ad diripiendam vrbem diſcurſum. Triginta millia ſeruilium capitum dicuntur capta: ingens argenti vis facti, ſignatiq́;: auri LXXXIII millia pondo: ſigna, tabulæq́;: propè vt Syracuſarum ornamenta æquauerint. Sed & maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius, q̃ Marcellus: qui interrogãti ſcribæ, quid fieri de ſignis vellet (ingẽtis magnitudinis dii ſunt, ſuo quiſq; habitu in modum pugnãtium formati) deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Murus inde, qui vrbem ab arce dirimebat, dirutus eſt ac diſiectus. Dum hæc Tarenti aguntur, Annibal iis, qui Cauloniam obſidebant, in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq́; curſim agmine acto cum feſtinans ad opem ferendam captam vrbem audiſſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalẽ habent. eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amiſimus. Ne tamen fugientis modo conuertiſſe agmen videretur: quo conſtiterat loco, quinque millia fermè ab vrbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies
B Metapontum ſeſe recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab conſule accepturos: impunita iis priora fore, ſi Metapontum ei cum præſidio punico prodidiſſent. Fabius vera quæ afferrent eſſe ratus, diem, qua acceſſurus eſſet Metapontũ, conſtituit, liberasq́; ad principes dedit, quæ ad Annibalem delatæ ſunt. Enimuero lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne Fabius quidem dolo inuictus eſſet: haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti prius q̃ egrederetur ab Tarento: aues ſemel atq; iterum non addixerunt. hoſtia quoq; cæſa conſulenti deos aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidiis, prædixit. Metapontini, poſtq̃ ad conſtitutam non venerat diem: remiſſi vt cunctantem hortarentur, repente cõprehenſi metu grauioris quæſtionis detegunt inſidias. Æſtatis eius principio, qua hæc agebantur: P. Scipio in Hiſpania cum hyemem totam reconciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſſione obſidum captiuorumq́; abſumpſiſſet: Edeſco ad eum, clarus inter duces Hiſpanos, venit. Erant coniux, liberiq́; eius apud Romanos. ſed præter eam cauſam etiam velut fortuita inclinatio animorum, quæ Hiſpaniam omnem auerterat ad Romanum à punico imperio, traxit eum. Eadem cauſa Indibili, Mandonioq́; fuit, haud dubie omnis Hiſpaniæ principibus, cum omni popularũ manu, relicto Aſdrubale, ſecedendi in imminenteis caſtris eius tumulos: vnde per continẽtia iuga tutus receptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal cum hoſtium res tacitis augeſcere incrementis cerneret: ſuas imminui, ac fore, vt, niſi audẽdo aliquid moueret: quà cœpiſſent, ruerent: dimicare quãprimum ſtatuit. Scipio auidior etiam certaminis erat, cum ea ſpe: quam ſucceſſus rerum augebat: tum quòd prius q̃ iungerẽtur hoſtium exercitus, cum vno dimicare duce, exercituq́;, q̃ ſimul cum vniuerſis malebat. Cæterum etiam ſi cũ pluribus pariter dimicandum foret: arte quadam copias auxerat. nam cum videret nullum eſſe nauiũ vſum: quia vacua omnis Hiſpaniæ ora claſſibus punicis erat, ſubductis nauibus Tarraconem, nauales ſocios terreſtribus copiis addidit. Et armorum affatim erat captorum Carthagine: & quæ poſt captam eam fecerat, tanto opificum numero incluſo. Cum iis copiis Scipio veris principio ab Tarracõne egreſſus (iam enim & Lælius redierat ab Roma: ſine quo nihil maioris rei motum volebat) ducere ad hoſtẽ pergit. Per omnia pacata eunti, vt cuiuſq; populi fines tranſiret, proſequentibus, excipientibusq́; ſociis: Indibilis & Mandonius cum ſuis copiis occurrerunt. Indibilis pro vtroq; locutus, haudquaq̃ vt barbarus ſtolide incauteq́;: ſed potius cum verecunda grauitate: propiorq́; excuſanti tranſitionem vt neceſſariam, quàm glorianti eam velut primam occaſionem raptam. Scire enim ſe, transfugæ nomen execrabile veteribus ſociis, nouis ſuſpectum eſſe. neque eum ſe reprehendere morem hominum, ſi tam anceps odium cauſa, non nomen faciat. Merita inde ſua in duces Carthaginenſes commemo

C rauit. auaritiam contra eorum, ſuperbiamq́;, & omnis generis iniurias in ſe, atq; populares. Itaq; corpus duntaxat ſuum ad id tẽpus apud eos fuiſſe, animum iampridẽ ibi eſſe, vbi ius ac fas crederet coli. ad deos quoq; confugere ſupplices, qui nequeant hominum vim, atque iniurias pati. ſe id Scipionem orare, vt tranſitio ſibi nec fraudi apud eum, nec honori ſit. quales ex ea die experiundo cognouerit: perinde operæ eorum pretium faciat. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus, nec pro transfugis habiturum: qui non duxerint ſocietatem ratam: vbi nec diuini quicquam, nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum eius coniuges, liberiq́; lachrymantibus præ gaudio redduntur: atque eo die in hoſpitium adducti. Poſtero die fœdere accepta fides, dimiſſiq́; ad copias adducendas: Iiſdem deinde in caſtris tendebant: donec ducibus iis ad hoſtem peruentum eſt. Proximus Carthaginenſium exercitus Aſdrubalis propè vrbem Betulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat. In eas velites, anteſignaniq́;, & qui primi agminis erant: aduenientes ex itinere, priuſq̃ caſtris locum caperent: adeo contemptim impetum fecerunt, vt facile appareret, quid vtriq; parti animorum eſſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignaq́; Romana portis propè ipſis illata. Atq; illo quidem die irritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani poſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulũ copias recepit, plano campo in ſummo patentem. fluuius ab tergo, ante, circaq́; velut ripa præceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoque altera crepido haud facilior in aſcenſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtq̃ ſtantem pro caſtris hoſtium aciem vidit: equites numidas, leuiumq́; armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circumuectus ordines ſignaq́;, oſtendebat hoſtem, prædãnata ſpe dimicandi æquo campo, captantem tumulos. Loci fiducia, non virtutis aut armorum ſtare in conſpectu, ſed altiora mœnia habuiſſe Carthaginem: quæ tranſcendiſſet miles Romanus. nec tumulos, nec arcem, nec mare quidẽ armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore altitudines, quas cepiſſent hoſtes, vt per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoque ſe illis fugam clauſurum. Cohorteſq́;, duas, alteram tenere fauces vallis, per quam defertur amnis, iubet, alteram viam inſidere, quæ ab vrbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium pepulerant, ad leuem armaturam infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per aſpreta primum nihil aliud, q̃ via impediti iere. deinde vt ſub iactum venerunt: telorum primo omnis generis vis ingens effuſa eſt in eos. ipſi cõtra ſaxa, quæ locus ſtrata paſſim omnia fermè miſſilia præbet, ingerere: non milites ſolum, ſed etiam turba calonum immiſta armatis. Cæterum D quanquam aſcenſus difficilis erat, & propè obruebantur telis, ſaxiſq́;: aſſuetudine tamen ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cepere aliquid æqui loci, vbi firmo conſiſterent gradu, leuem & concurſatorem hoſtem, atq; interuallo tutum, cum procul miſſilibus pugna eluditur, inſtabilem eundem ad comminus conſerendas manus, expulerunt loco: & eum cæde magna in aciem altiori ſuperſtantem tumulo impegere. Inde Scipio iuſſis aduerſus mediam euadere aciem victoribus, cæteras copias cum Lælio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus viam inueniret, iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit. Inde primo turbata acies eſt, dum ad circumſonantem vndiq; clamorem flectere cornua, & obuertere ordines volunt. Hoc tumultu & Lælius ſubiit. & dum pedem referunt, ne ab tergo vulnerarentur: laxata prima acies. locuſq́; ad euadendum mediis datus eſt, qui per tam iniquum locum ſtantibus integris ordinibus, elephantiſq́; ante ſigna locatis, nunquam euaſiſſent. Cum ab omni parte cædes fierẽt, Scipio, qui læuo cornu in dextrum incurrerat: maxime in nuda hoſtium latera pugnabat. Et iam ne fugæ quidem patebat locus. nam & ſtationes vtrinq; Romanæ, dextra, læuaq́; inſederant vias: & portam caſtrorũ ducis principumq́; fuga clauſerat: addita trepidatione elephantorum: quos territos æque, atq; hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo millia hominum. Aſdrubal iam anteq̃ dimicaret, pecunia rapta, elephantiſq; præmiſſis, q̃plurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum flumen ad Pyrenæũ tendit. Scipio caſtris hoſtium potitus, cum præter libera capita omnem prædam militibus conceſſiſſet: in recenſendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. ex iis Hiſpanos ſine pretio omnes domum dimiſit: Afros vendere quæſtorem iuſſit. Circumfuſa inde omnis multitudo Hiſpanorum & ante deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti conſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe. regalem animum in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent, tacite iudicarent: vocis vſurpatione abſtinerẽt. Senſere etiã barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alii mortales ſtuperent: id ex tam alto faſtigio aſpernantis. Dona inde regulis, principibuſq́; Hiſpanorum diuiſa. & ex magna copia captorum equorum trecentos, quos vellet, eligere. Indibilem iuſſit Cum Afros venderet iuſſu imperatoris quæſtor: puerum adultũ inter eos forma inſigni, cum audiſſet regii generis eſſe: ad Scipionem miſit. Quem cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiâs, & cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſſiuam populares vocare. orbum à patre relictum, apud maternum auum Galam regem Numidarum educatum. cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginenſibus veniſſet: in

Hiſpaniam

Refutatio Scipionis nominis Regis

A Hiſpaniam traieciſſe. prohibitum propter ætatem à Maſaniſſa, nunquam ante prælium iniiſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet: inſcio auunculo clàm armis equoq; ſumpto in aciem exiſſe. ibi prolapſo equo effuſum in præceps captum ab Romanis eſſe. Scipio cum aſſeruari Numidã iuſſiſſet: quæ pro tribunali agenda erant, peragit. inde cum ſe in prætoriũ recepiſſet: vocatum eum interrogat, vellet'ne ad Maſaniſſam reuerti? Cum effuſis gaudio lachrymis cupere vero diceret: tum puero annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equumq; ornatum donat: iuſſisq; proſequi quoad vellet equitibus, dimiſit. De bello inde cõſilium habitum, & authoribus quibuſdam, vt confeſtim Aſdrubalem perſequeretur: anceps id ratus, ne Mago atq; Aſdrubal cum eo iungerent copias: præſidio tantum ad inſidẽdum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidẽ Hiſpaniæ populis abſumpſit. Paucis poſt præliũ factum ad Betulã diebus, cum Scipio rediens iam Tarraconem ſaltu Caſtulonenſi exceſſiſſet: Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago imperatores ex vlteriore Hiſpania ad Aſdrubalem venere: ſerum poſt male geſtam rem auxilium: conſilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni. Ibi conferentibus, quid in cuiuſq; prouinciæ regione animorum Hiſpanis eſſet: vnus Aſdrubal Giſgonis vltimam Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit: ignaram adhuc Romanorum eſſe, eoq; Carthaginẽſibus ſatis fidam cenſebat. Inter Aſdrubalem alterum, & Magonem cõſtabat, beneficiis Scipionis occupatos omnium animos publice, priuatimq; eſſe: nec tranſitionibus finem ante fore, q̃ omnes Hiſpani milites aut in vltima Hiſpaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent. Itaq; etiam ſi ſenatus Carthaginenſium non cenſuiſſet, eundum tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiam, vbi belli caput, & rerũ ſumma eſſet: ſimul vt Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cum tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutum Hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cũ grandi pecunia ad cõducenda mercede auxilia in Baleares traiicere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abire: nec cum Romano manus conſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitum expleri: eumq; vagum per citeriorem Hiſpaniam ſociis opem ferre: hoſtium oppida atq; agros populari. His decretis, ad exequenda quæ ſtatuerant, duces digreſſi. Hæc eo anno in Hiſpania acta. Romæ fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarentum captum aſtu magis quàm virtute, gloriæ tamen eſſe: Fuluii ſeneſcere fama. Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe, ſuper q̃ quod primo male pugnauerat: quia vagãte per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta

B milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus tribunus plebis. Is iã à prima pugna, quæ aduerſa fuerat, aſſiduis concionibus infamẽ, inuiſumq; plebi Claudiũ fecerat, & iam de imperio abrogando eius agebat: cum tamen neceſſarii Claudii obtinuerunt, vt relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romam veniret ad purganda ea, quæ inimici obiicerent: nec de imperio eius abrogando abſente ipſo agerent. Forte ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius conſul comitiorum cauſa Romam venit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti concurſu plebiſq;, & omnium ordinum. accuſauitq; tribunus plebis non Marcellum modo, ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum, & cũctatione fieri, vt Annibal decimum iam annũ Italiam prouinciã habeat, diutiusq; ibi, q̃ Carthagine vixerit. habere fructũ imperii prorogati Marcello populum Romanũ. bis cæſum exercitum eius æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus commemoratione rerum ſuarum, vt non rogatio ſolum de imperio eius abrogando antiquaretur, ſed poſtero die conſulem eum ingenti cõſenſu centuriæ omnes crearent. Additur collega T. Quintius Criſpinus, qui tum prætor erat. Poſtero die prætores creati P. Licinius Craſſus Diues, pontifex maximus, P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cæſar, Q. Claudius Flaminius. Comitiorũ ipſorum diebus ſollicita ciuitas de Hetruriæ defectione fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcripſerat, qui eam prouinciam proprætor obtinebat. Itaq; cõfeſtim eò miſſus Marcellus conſul deſignatus, qui rem inſpiceret: ac ſi digna videretur, exercitu accito bellum ex Apulia in Hetruriam transferret. Eo metu cõpreſſi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem petẽtibus cum libertate, ac legibus ſuis reſponſum ab ſenatu eſt, vt redirent, cum Fabius cõſul Romam veniſſet. Ludi & Romani, & plebeii eo anno in ſingulos dies inſtaurati. Ædiles curules fuere L. Cornelius Caudinus, & Ser. Sulpitius Galba: plebeii, C. Seruilius, & Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabãt iure aut tribunũ plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe: quod patrem eius, quem triumuirũ agrarium occiſum à Boiis circa Mutinam eſſe, opinio per decem annos fuerat, viuere, atq; in hoſtium poteſtate eſſe, ſatis conſtabat. Vndecimo anno punici belli conſulatum inierunt M. Marcellus quintum, (vt numeretur conſulatus, quem vitio creatus non geſſit) & T. Quintius Criſpinus. Vtriq; conſulũ Italia decreta prouincia eſt, & duo conſulares prioris anni exercitus: (tertius tum erat Venuſiæ: cui M. Marcellus præfuerat) ita vt ex tribus eligerent duos, quos vellent: tertius ei traderetur: cui Tarentum, & Salentini prouincia eueniſſet. Cæteræ prouinciæ ita diuiſæ prætoribus: P. Licinio Varo vrbana: P. Licinio Craſſo pontifici maximo peregrina: & quò ſenatus cenſuiſſet: Sex Iulio Cæſari Sicilia: Q. Claudio Flaminio Tarentum. Prorogatum imperium in annum eſt Q. Fuluio Flacco, vt prouinciam Capuam, quæ & T. Quintii

C prętoris fuerat, cũ vna legione obtineret. Prorogatũ & C. Hoſtilio Tubulo eſt, vt proprætor in Hetruriam ad duas legiones ſuccederet C. Calpurnio. Prorogatum & L. Veturio Philoni eſt, vt proprætor Galliã eandẽ prouinciam cũ iiſdem duabus legionibus obtineret, quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio decretum ab ſenatu. latumq; de prorogãdo imperio ad populum eſt. qui prætor Sardiniam prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat: additæ ei ad pręſidiũ prouinciæ quinquaginta longæ naues: quas P. Scipio ex Hiſpania miſiſſet. Et P. Scipioni, & M. Syllano ſuæ Hiſpaniæ, ſuiq; exercitus in annum decreti. Scipio ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex Italia adductas, aut captas Carthagine habebat: quinquaginta in Sardiniã tranſmittere iuſſus: quia fama erat, magnum naualem apparatum eo anno Carthagine eſſe: CC nauibus omnem oram Italiæ, Siciliæ, Sardiniæq; impleturos. Et in Sicilia ita diuiſa res eſt. Sex. Cæſari exercitus Cannenſis eſt datus. M. Valerius Leuinus (ei quoq; enim in annum prorogatum imperiũ eſt) claſſem, quæ ad Siciliam erat, nauium LXX obtineret. adderet eo' XXX naues, quę ad Tarentũ priore anno fuerant. cum ea centum nauium claſſe, ſi videretur ei: prædatum in Africam traiiceret. Et P. Sulpitio, vt eadẽ claſſe Macedoniam, Græciamq; prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium eſt. De duabus quæ ad vrbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. Supplemẽtũ, quo opus eſſet, vt ſcriberent, conſulibus permiſſum. Vna & viginti legionibus eo anno defenſum imperium Romanũ eſt. Et P. Licinio Varo prætori vrbis negocium datũ, vt naues longas XXX veteres reficeret, quæ Hoſtiæ erant: & viginti nouas naues ſociis naualibus cõpleret, vt quinquaginta nauiũ claſſe oram maris vicinã vrbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius vetitus ab Arretio mouere exercitũ: niſi cum ſucceſſor veniſſet. Idem & Tubulo imperatũ, vt inde præcipue caueret ne qua noua conſilia orirentur. Prætores in prouincias profecti. Conſules religio tenebat, quod prodigiis aliquot nunciatis, non facile litabant. Ex Campania nunciata erant, Capuæ duas ædes, Fortunæ & Martis, & ſepulchra aliquot de cœlo tacta: cum iis, (adeo minimis etiam rebus praua religio inſerit deos) mures in æde Iouis aurum roſiſſe. Caſſini examen apum ingens in foro conſediſſe. Et Hoſtiæ murum, portamq; de cœlo tactam. Cære vulturiũ volaſſe in ædem Iouis. Vulſiniis ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorum cauſa diẽ vnũ ſupplicatio fuit. Per dies aliquot hoſtiæ maiores ſine litatione cæſę: diuq; non impetrata pax deûm. in capita conſulũ, repub. incolumi, exitiabilis prodigiorũ euentus vertit. Ludi Apollinares Q. Fuluio, Ap. Claudio Coſs. à P. Cornelio Sulla prætore vrbis primũ facti erãt: vnde omnes

D deinceps prætores vrbani fecerant. ſed in vnum annũ vouebant, dieq; incerto faciebant. Eo anno peſtilentia grauis incidit in vrbẽ, agroſq;: quæ tamen magis in morbos longos, q̃ in perniciales euaſit. Eius peſtilentiæ cauſa, & ſupplicatum per compita tota vrbe eſt: & P. Licinius Varus prætor vrbis legem ferre ad populũ iuſſus, vt hi ludi in perpetuum in ſtatum diem vouerentur. Itaq; ipſe primus ita vouit, fecitq; ante diem III Nonas Quintiles, is dies deinde ſolẽnis ſeruatus. De Arretinis, & fama in dies grauior, & cura creſcere patribus. Itaq; C. Hoſtilio ſcriptũ eſt, ne differret obſides ab Arretinis accipere. &, cui traderet Romam deducendos: C. Terentius Varro cũ imperio miſſus. qui vt aduenit, extẽplo Hoſtilius legionem vnã, quæ ante vrbem caſtra habebat, ſigna in vrbem ferre iuſſit, pręſidiaq; locis idoneis diſpoſuit. tum in foro citatis ſenatoribus obſides imperauit. Cum ſenatus biduũ ad conſiderandum peteret tempus, aut ipſos extemplo dare, aut ſe poſtero die ſenatorũ omneis liberos ſumpturum, edixit. inde portas cuſtodire iuſſit tribunis militum, præfectiſq; ſociûm, & centurionibus, ne quis nocte vrbe exiret. Id ſegnius, negligentiuſq; factum. ſeptem principes ſenatus, prius q̃ cuſtodiæ in portis locarentur, ante noctem cũ liberis euaſerunt. Poſtero die luce prima cum ſenatus in forum citari cœptus eſſet, deſiderati: bonaq; eorũ venierunt. à cæteris ſenatoribus CXX obſides, liberi ipſorum accepti, traditiq; C. Terentio Romam deducẽdi. Is omnia ſuſpectiora, quàm ante fuerant, in ſenatu fecit. itaq; tanq̃ imminente Hetruſco tumultu, legionẽ alteram ex vrbanis Arretium ducere iuſſus ipſe C. Terẽtius, eamq; habere in præſidio vrbis. C. Hoſtiliũ cum cętero exercitu placuit totã prouinciam peragrare, & cauere, ne qua occaſio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius vt Arretiũ cum legione venit: claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet, negantibus iis comparere, fraude motas magis ratus, q̃ negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit, cauitq; cum cura, vt omnia in poteſtate ſua eſſent. Hoſtiliũ intenſius monuit, vt in eo ſpem nõ moturos quicquã Hetruſcos poneret: ſi nequid mouere poſſent, præcauiſſet. De Tarentinis inde magna contentione in ſenatu actum corã Fabio: defendente ipſo, quos ceperat armis: aliis infenſis, & pleriſq; æquantibus eos Campanorum noxæ, pœnæq;. S. C. in ſentẽtiam M. Acilii factum eſt, vt oppidum præſidio cuſtodiretur: Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur: res integra poſtea referretur, cum tranquillior ſtatus Italiæ eſſet. Et de M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ haud minore certamine actum eſt, aliis ſententiis notantibus pręfectũ: quòd eius ſecordia Tarentum proditũ hoſti eſſet: aliis pręmia decernentibus, quòd per quinquenniũ arcem tutatus eſſet: maximeq; vnius eius opera receptũ Tarentum foret: mediis ad cenſores, non ad ſenatum notionem de eo pertinere dicentibus. cuius ſententiæ & Fabius fuit. adiecit tamen, fateri ſe opera Liuii Tarentũ receptum, quòd amici eius vulgo in ſenatu iactaſſent:

neq; enim.

A neq; enim recipiẽdũ fuiſſe, niſi amiſſum foret. Conſulum alter T. Quintius Criſpinus ad exercitum, quem Q. Fuluius Flaccus habuerat, cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus. Marcellum aliæ atq; aliæ obiectę animo religiones tenebant. in quibus q;, cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti vouiſſet, dedicatio eius à pontificibus ĩpediebatur, q negabát vnam cellã amplius q̃ vni deo rectè dedicari. quia ſi de cœlo tacta, aut prodigii aliquid in ea factum eſſet, difficilis procuratio foret: quòd vtri deo diuina res fieret, ſciri nõ poſſet. neq; enim duobus, niſi certis deis rite vna hoſtia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere. neque tamen ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt. Tum demum ad exercitum, quem priore anno Venuſiæ reliquerat, cum ſupplemento proficiſcitur. Locros in Brutiis Criſpinus oppugnare conatus, quia magnam famam attuliſſe Fabio Tarẽtum ferebatur: omne genus tormentorum, machinarumq; ex Sicilia acceſſierat: & naues indidem accitæ erant: quæ vergentem ad mare partem vrbis oppugnarent. Ea omiſſa oppugnatio eſt: quia Lacinium Annibal admouerat copias, & collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitũ fama erat, cui coniungi volebat. Itaq; in Apuliam ex Brutiis reditum eſt: & inter Venuſiam Bantiamq; minus trium millium paſſuum interuallo conſules binis caſtris conſederant. In eandem regionem & Annibal redit, auerſo ab Locris bello. Ibi conſules ambo ingenio feroces propè quotidie milites in aciẽ excire: haud dubia ſpe, ſi duobus exercitibus conſularibus iunctis cõmiſiſſet ſeſe hoſtis, debellari poſſe. Annibal quia cum Marcello bis priore anno congreſſus vicerat, victusq; erat: vt cum eodem ſi dimicandum foret: nec ſpem, nec metum ex vano haberet: ita duobus conſulibus haudquaquam ſeſe parem futurum credebat. itaq; totus in ſuas artes verſus inſidiis locum quærebat. Leuia tamen prælia inter bina caſtra vario euentu fiebant. quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederent: nihilominus oppugnari Locros poſſe rati, L. Cincio, vt ex Sicilia Locros cum claſſe traiiceret, ſcribũt. Et vt ab terra quoq; oppugnari mœnia poſſent, ab Tarento partem exercitus, quæ in præſidio erat, duci eò iuſſerunt. Ea ita futura per quoſdã Thurinos comperta Annibali cum eſſent: mittit ad inſidendã ab Tarento viam. Ibi ſub tumulo Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata: in quæ inexplorato eũtes Romani cũ incidiſſent: ad duo millia armatorum cæſa: & mille & CC fermè viui capti. alii diſſipati fuga per agros, ſaltusq; Tarentum rediere. Tumulus erat ſylueſtris inter punica & Romana caſtra, ab neutris primo occupatus: quia Romani qualis pars eius, quæ vergeret ad hoſtiũ caſtra, eſſet, ignorabant. Annibal inſidiis, q̃ caſtris aptiorem eũ crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarum turmas medio

B in ſaltu condiderat. quorum interdiu nemo ab ſtatione mouebatur, ne aut arma, aut ipſi procul conſpicerentur. Fremebant vulgo in caſtris Romanis, occupandum eum tumulum eſſe, & caſtello firmandum: ne, ſi occupatus ab Annibale foret, velut in ceruicibus haberent hoſtem. Mouit ea res Marcellum. & collegæ, quin imus, inquit, ipſi cum equitibus paucis exploratum? ſubiecta res oculis certius dabit conſilium. Conſentiente Criſpino, cum equitibus ducentis & viginti, ex quibus XL Fregellani, cæteri Hetruſci erant, proficiſcuntur. Secuti M. Marcellus conſulis filius, & A. Manlius, tribuni militum: ſimul & duo præfecti ſociũm, L. Arennius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidam memoriæ prodidere Cos. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentũ: in ſecunda omnia comparuiſſe, quæ aſſolent. Auctum etiam viſum in capite: nec id ſanè aruſpici placuiſſe, quod ſecundũ trunca & turpia exta nimis læta apparuiſſent. Cæterum conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale, vt nunq̃ ſatis caſtra caſtris collata crederet, Tum quoq; vallo egrediens ſignũ dedit, vt ad locum miles eſſet paratus: vt ſi collis, in quem ſpeculatũ irent, placuiſſet, vaſa colligerent, ac ſequerentur. Exiguum campi ante ea caſtra erat: inde in collem aperta vndiq;, & conſpecta ferebat via. Numidis ſpeculator nequaquam in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos vagos pabuli, aut lignorũ cauſa longius à caſtris progreſſos poſſet excipere, ſignum dat, vt pariter ab ſuis quiſq; latebris exorirentur. Non ante apparuere, quibus obuiis ab iugo ipſo conſurgendum erat: q̃ circumiere, qui ab tergo intercluderent viam. Tum vndiq; omnes exorti, & clamore ſublato impetum facere. Cũ in ea valle cõſules eſſent, vt neq; euadere poſſent in iugum occupatum ab hoſte: nec receptum ab tergo circumuenti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuiſſet, ni cœpta ab Hetruſcis fuga pauorem cæteris iniecisset. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Hetruſcis Fregellani: donec integri conſules hortando, ipſiq; ex parte pugnando rem ſuſtinebant. Sed poſtq̃ vulneratos ambos conſules, Marcellũ etiã transfixum lancea prolabentem ex equo moribundũ vidẽre: tum & ipſi (perpauci autem ſupererant) cum Criſpino conſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcente, ſaucio & ipſo, effugerunt. Interfectus A. Manlius tribunus militũ: & ex duobus p̃fectis ſociũm M. Aulius occiſus: L. Arennius captus. & lictores conſulum quinq; viui in hoſtium poteſtatem venerunt. cæteri aut interfecti, aut cum cõſule effugerunt. equites tres & XL aut in prælio, aut in fuga ceciderunt: duodeuiginti viui capti. Tumultuatũ & in caſtris fuerat, vt conſulibus irent ſubſidio: cũ conſulem, & filium alterius conſulis ſaucios, exiguaſq; infelicis expeditionis reliquias ad caſtra venientes cernunt. Mors Marcelli cum alioqui miſerabilis fuit: tum quòd nec pro ætate, (maior iam enim LX annis erat) neq; pro veteris prudentia ducis, tum improuide ſe, collegamq;, & propè totam rempublicã in præceps dederat. Multos

Marcellus insidiis interceptus occiditur

C circa vnam rem ambitus fecerim:ſi, quæ de Marcelli morte variant authores, omnia exequi velim.
Vt omittam alios, C. Lęlius triplicem rei geſtæ ordinem edit:vnam traditam fama:alteram ſcriptam
laudatione filii:qui rei geſtæ interfuit:tertiam, quam ipſe pro inquiſita, ac ſibi comperta affert. Cæte-
rum ita fama variat, vt tamen pleriq; loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidiis circũuen-
tum tradant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte cõſulis vnius, vulnere alterius iniectũ eſſe
ratus, necui deeſſet occaſioni:caſtra in tumulum, in quo pugnatum erat:extemplo transfert. ibi inuẽ-
tum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, & ſuo vulnere territus, ſilentio inſequentis
noctis profectus, quos proximos nactus eſt monteis: in iis loco alto & tuto vndiq; caſtra poſuit. Ibi
duo duces ſagaciter moti ſunt, alter ad inferendam, alter ad cauendã fraudem. Annulo Marcelli ſimul
cum corpore Annibal potitus erat. eius ſigni errore necui dolus necteretur à pœno, metuens Criſpi-
nus, circa ciuitates proximas miſerat nuncios:occiſum collegam eſſe, annuloq; eius hoſtem potitum:
ne quibus literis crederent nomine Marcelli compoſitis. Paulo ante hic nuncius conſulis Salapiã ve-
nerat, cum literæ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli nomine compoſitæ:ſe nocte, quæ diem illum ſecu-
tura eſſet:Salapiam venturum. parati milites eſſent, qui in præſidio erãt, ſiqua opera eorũ opus eſſet.
Senſere Salapiani fraudem, & ab ira non defectionis modo, ſed etiam equitum interfectorũ rati occa-
ſionem ſupplicii petere, miſſo retro nuncio, (perfuga autẽ Romanus erat) vt ſine arbitro milites quæ
vellent, agerent:oppidanos per muros, vrbisq; opportuna loca in ſtationibus diſponunt: cuſtodias,
vigiliasq; in eam noctem intentius inſtruunt:circa portam, qua venturũ hoſtem rebantur: quod ro-
boris in præſidio erat, opponunt. Annibal quarta vigilia fermè ad vrbẽ acceſſit. Primi agminis erant
perfugæ Romanum:& arma Romana habebant. ii vbi ad portã eſt ventum, latine omnes loquentes
excitant vigiles:apeririq; portã iubent. conſulem adeſſe. Vigiles velut ad vocem eorũ excitati, tumul-
tuari, trepidare, moliri. porta cataracta deiecta clauſa erat. eã partim vectibus leuant: partim funibus
ſubducunt in tantũ altitudinis, vt ſubire recti poſſent. Vixdũ ſatis patebat iter. cum perfugæ certatim
ruunt per portam. & cũ ſexcenti fermè intraſſent, remiſſo fune, quo ſuſpenſa erat, cataracta magno ſo-
nitu cecidit. Salapiani, alii perfugas negligenter ex itinere ſuſpenſa humeris, vt inter pacatos, geren-
tes arma inuadunt:alii è turri eius portæ muriſq; ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem. Ita inde An-
nibal ſuamet ipſe fraude captus abiit:profectuſq; ad Locrorum ſoluẽdã obſidionẽ, quã Cincius ſum-
ma vi, operibus, tormentorumq; omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni iam haud fer-
D mè fidenti, retenturũ defenſurumq; ſe vrbem, prima ſpes morte nunciata Marcelli affulſit: ſecutus in-
de nuncius: Annibalẽ Numidarum equitatu præmiſſo, ipſum quantũ accelerare poſſet, cum peditũ
agmine ſequi. Itaq; vbi primũ Numidas edito è ſpeculis ſigno aduẽtare ſenſit. & ipſe patefacta repen-
te porta ferox in hoſtes erumpit. Et primo, magis quia improuiſo id fecerat: q̃ quod par viribus eſſet,
anceps certamen erat. deinde vt ſuperuenere Numidæ, tantus pauor Romanis eſt iniectus, vt paſſim
ad mare ac naues fugerent, relictis operibus, machiniſq;, quibus muros quatiebant. Ita aduentu An-
nibalis ſoluta Locrorũ obſidio eſt. Criſpinus poſtq̃ in Brutios profectũ Annibalẽ ſenſit, exercitũ, cui
collega præfuerat, M. Marcellum tribunũ militum Venuſiam adducere iuſſit. ipſe cũ legionibus ſuis
Capuam profectus, vix lecticæ agitationẽ præ grauitate vulnerum patiens, Romam literas de morte
collegæ ſcripſit:quantoq; ipſe in diſcrimine eſſet. Se comitiorum cauſa nõ poſſe Romam venire: quia
nec viæ laborem paſſurus videretur, & de Tarento ſolicitus eſſet, ne ex Brutiis Annibal eo' conuerte-
ret agmen. legatos opus eſſe ad ſe mitti viros prudenteis, cum quibus quæ vellet, de repub. loqueretur.
Hæ literæ recitatæ, & luctum magnũ morte alterius conſulis, & metũ de altero fecerunt. Itaq; & Q. Fa-
bium filium ad exercitum Venuſiam miſerunt:& ad conſulem tres legati miſſi, Sex. Iulius Cęſar, L. Li-
cinius Pollio, L. Cincius Alimentius:cũ paucis ante diebus ex Sicilia rediſſet. Hi nunciare conſuli iuſ-
ſi, vt ſi ad comitia ipſe Romã venire non poſſet, dictatorẽ in agro Romano diceret comitiorũ cauſa. ſi
conſul Tarentum profectus eſſet: Q. Claudium prætorem placere in eam regionem inde abducere le-
giones, in qua plurimas ſociorum vrbes tueri poſſet. Eadem æſtate M. Valerius cũ claſſe centum na-
uium ex Sicilia in Africam tranſmiſit, & ad Clupeam vrbẽ excurſione facta, agrũ late nullo fermè ob-
uio armato vaſtauit. inde ad naues raptim prædatores recepti:quia repente fama accidit claſſem puni-
cam aduentare. LXXX erant & tres naues. Cum iis haud procul Clupea proſpere pugnat Roma-
nus. Decẽ & octo nauibus captis, fugatis aliis, cum magna terreſtri naualiq; præda Lilybæum rediit.
Eadem æſtate & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit. quos & Machanidas tyrannus La-
cedæmoniorum finitimo bello vrebat:& Aetoli nauibus per fretum, quod Naupactum, & Patras in-
terfluit:(Rhion incolæ vocant) exercitu traiecto, depopulati erãt. Attalum quoq; regem Aſiæ:quia
Aetoli ſummum gentis ſuæ magiſtratum ad eum proximo cõcilio detulerant, fama erat in Europam
traiecturum. Ob hęc Philippo in Græciam deſcendenti ad Lamiã vrbem Aetoli duce Phyſia, qui prę-
tor in eum annum cũ abſente Attalo creatus erat, occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia ſecũ: &
mille fermè ex Romana claſſe a' P. Sulpitio miſſos. Aduerſus hunc ducem, atq; has copias Philippus
his proſpero euẽtu pugnauit: multos admodum hoſtiũ vtraq; pugna occidit. Inde cum Aetoli metu
compulſi

A compulſi Lamiæ vrbis mœnibus tenerent ſeſe, Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. In maliaco
ſinu is locus eſt, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasq; circa ſtationes, &
aliam opportunitatem maritimam, terreſtremq;. Eò legati ab rege Ægypti Ptolemæo, Rhodiisq; &
Athenienſibus, & Chiis venerunt ad dirimendum inter Philippum atq; Aetolos bellum. Adhibitus
ab Aetolis ex finitimis pacificator Aminander rex Athamanum. Omnium autē non tanta pro Aeto-
lis cura erat, ferocioribus q̄ pro ingeniis Græcorum gentis: q̄ ne Philippus regnumq; eius, graue liber-
tati futurum, rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata conſultatio eſt in concilium Achæorum: cō
cilioq; ei & locus, & dies certa indicta. interim triginta dierum induciæ impetratæ. Profectus inde rex
per Theſſaliam Bœotiamq;, Chalcidem Eubœæ venit, vt Attalum, quem claſſe Eubœam petiturum
audierat: portubus, & litorum appulſu arceret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalum, ſi forte interim
traieciſſet: profectus ipſe cum paucis equitum, leuisq; armaturæ Argos venit. Ibi curatione Heræorū,
Nemeorumq; ſuffragiis populi ad eum delata, quia ſe Macedonum reges ex ea ciuitate oriundos refe-
runt: Heræis peractis, ab ipſo ludicro extemplo Rhium profectus eſt ad indictum multo ante ſociorū
concilium. Ibi de ætolico finiendo bello actum, ne cauſa aut Romanis, aut Attalo intrandi Græciā
eſſet. Sed ea omnia vixdum induciarum tempore circumacto, Aetoli turbauere: poſtquā & Attalum
Aeginam veniſſe, & Romanam claſſem ſtare ad Naupactum audiuere. Vocati enim in concilium
Achæorum, in quo eædem legationes erant, quæ ad Phalerā egerant de pace: primo queſti ſunt quæ-
dam contra fidem conuentionis tempore induciarum facta: poſtremo negarunt dirimi bellum poſſe,
niſi Meſſeniis Achæi Pylum redderent: pax Romanis reſtitueretur, Athamānis, Scerdileto, Pleurato,
& Archidi. Enimuero indignum ratus Philippus victos victori ſibi vltro conditiones ferre, ne antea
quidem ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepigiſſe, dixit, ſpem vllam habentem quieturos Aetolos:
ſed vt omnes ſocios teſtes haberet, ſe pacis, illos belli cauſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium di-
miſit, quatuor millibus armatorum relictis ad præſidiū Achæorū, & quinq; longis nauibus acceptis.
quas ſi adiecisset miſſæ nuper ad ſe claſſi Carthaginenſiū, & ex Bithynia ab rege Pruſia veniētibus na-
uibus, ſtatuerat nauali prælio laceſſere Romanos, iandiu in ea regione potentes maris. ipſe ab eo con-
cilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum appetebat tempus, quæ celebrari volebat præſentia ſua.
Occupato rege apparatu ludorū, & per dies feſtos licentius, q̄ inter belli tempora remittente animum,
P. Sulpitius ab Naupacto profectus claſſem appulit inter Sicyonē & Corinthū, agrumq; nobiliſſimæ
B fertilitatis effuſe vaſtauit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit, raptimq; cū equitatu profectus,
iuſſis ſe ſubſequi peditibus, palatos paſſim per agros, grauesq; præda, vt qui nihil tale metuerent, ad-
ortus Romanos compulit in naues. Claſſis Romana haudquaquā læta præda Naupactū rediit. Phi-
lippus ludorum quoq;, qui reliqui erant, celebritatem quantæcunq; de Romanis tum victoriæ partæ
fama auxerat: lætitiaq; ingenti celebrati feſti dies, eo magis etiam, quòd populariter dempto capitis
inſigni, purpuraq;, atq; alio regio habitu, æquauerat cæteris ſe in ſpeciem, quo nihil gratius eſt ciuita
tibus liberis. Præbuiſſetq; haud dubiā eo facto ſpem libertatis, niſi omnia intoleranda libidine fœda
ac deformia effeciſſet. vagabatur enim cum vno aut altero comite per maritas domos dies noctesq;
ſubmittendo ſe in priuatum faſtigium, quo minus conſpectus, eo ſolutior erat: & libertatē cum aliis
vanam oſtendiſſet, totam in ſuam licentiam verterat. Neq; enim omnia emebat, aut eblandiebatur,
ſed vim flagitiis adhibebat: periculoſumq; & viris, & parentibus erat: moram incommoda ſeueritate
libidini regiæ feciſſe. vni etiam principi Achæorum Arato adempta vxor nomine Polycratia, ac ſpe
regiarum nuptiarum in Macedoniam aſportata fuerat. Per hęc flagitia ſolēni Nemeorum peracto,
paucisq; additis diebus, Dymas eſt profectus ad præſidium Aetolorum, quod ab Eleis accitum acce-
ptumq; in vrbem erat, eiiciendum. Cycliadas (penes eum ſumma imperii erat) Achęiq; ad Dymas re-
gi occurrēre, & Eleorum accenſi odio, quod à cæteris Achæis diſſentirent: & infenſi Aetolis, quos Ro-
manum quoq; aduerſus ſe mouiſſe bellum credebant. Profecti à Dymis coniuncto exercitu tranſeunt
Lariſſum amnem, qui Eleum agrum ab Dymeo dirimit. Primum diē, quo fines hoſtiū ingreſſi ſunt
populando abſumpſerunt. Poſtero die acie inſtructa ad vrbem acceſſerunt, præmiſſis equitibus, qui
obequitando portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Aetolorum. Ignorabant Sulpitium
cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenē traieciſſe: & expoſitis in terram quatuor millibus ar-
matorum ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet, intraſſe Elim. Itaque improuiſa res ingentem inie-
cit terrorem: poſtquam inter Aetolos, Eleosq; Romana ſigna atque arma cognouere. Et primo reci-
pere ſuos voluerat rex: deinde contracto iam inter Aetolos, & Tribalos (Illyricorum id eſt genus) cer-
tamine, cum vrgeri videret ſuos: & ipſe rex cum equitatu in cohortem Romanā incurrit. Ibi equus
pilo traiectus cum prolapſum in caput regem effudiſſet: atrox pugna vtrinque accenſa eſt: & ab Ro-
manis impetu in regem facto: & protegentibus regiis. Inſignis & ipſius pugna fuit: cum pedes inter
equites coactus eſſet prælium inire. deinde cum iam impar certamen eſſet: caderentq; circa eum mul-
ti: & vulnerarentur: raptus ab ſuis, atq; alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra V millia paſſuum ab
vrbe Eleorum poſuit. poſtero die omneis copias ad propinquum Eleorū caſtellum, quod Pyrgum vo-

C cant:duxit: quò agreſtium multitudinem cum pecoribus metu populationum compulſam audierat.
eam inconditam,inermemq́; multitudinem primo ſtatim terrore adueniēs cepit: compenſauerat q́; ea
præda,quod ignominiæ ad Elim acceptum fuerat.Diuidenti prædam,captiuoſq́;(fuerunt autē qua-
tuor millia hominum:pecorumq́; omnis generis ad viginti millia)nuncius ex Macedonia venit Ero-
pum quendam corrupto arcis præſidiiq́; præfecto,Lychnidum cepiſſe: tenere & Daſſaretiorū quoſdā
vicos:& Dardanos etiam cōcire. Omiſſo igitur achaico,atq; ætolico bello, relictis tamē duobus mil-
libus & quingentis omnis generis armatorum, cum Menippo & Polyphante ducibus ad præſidium
ſociorum profectus ab Dymis per Achaiam,Bœotiamq́;,& Eubœam, decimis caſtris Demetriadem
in Theſſaliam peruenit.Ibi alii maiorem afferentes tumultum nuncii occurrunt:Dardanos in Mace-
doniam effuſos Oreſtidem iam tenere:ac deſcendiſſe in argeſtæum campum:famamq́; inter barbaros
celebrē eſſe:Philippum occiſum.Expeditiōe ea,qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnauit:
in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ perfregit.id inuentum ab
Aetolo quodam,perlatumq́; in Aetoliam ad Scerdiletum, cui notum erat inſigne galeæ: famam in-
terfecti regis vulgauit.Poſt profectionem ex Achaia regis Sulpitius Aeginam claſſe profectus cū Atta-
lo ſeſe coniunxit. Achæi cum Aetolis,Eleiſq́; haud procul Meſſene proſperam pugnam fecerūt. At-
talus rex,& P.Sulpitius Aeginæ hybernarunt. Exitu huius anni T.Quintius conſul,dictatore comi-
tiorum ludorumq́; faciendorū cauſa dicto L. Manlio Torquato,ex vulnere moritur. Alii Tarenti,alii
in Campania mortuū tradunt.Id quod nullo ante bello acciderat:duo conſules ſine memorando præ-
lio interfecti velut orbam rempublicā reliquerāt.Dictator Manlius magiſtrū equitum C. Seruilium,
qui tum ædilis curulis erat:dixit.Senatus quo die primum eſt habitus:ludos magnos facere dictato-
rem iuſſit:quos M.Aemylius prætor vrbis,C.Flaminio,Cn.Seruilio cōſulibus,fecerat:& in quinquē-
nium vouerat. Tum dictator & ludos fecit:& in inſequens luſtrum vouit. Cæterū cum duo conſula-
res exercitus tam propè hoſtem ſine ducibus eſſent:omnibus aliis omiſſis, vna præcipua cura patres,
populumq́; inceſſit cōſules primo quoq; tempore creandi:vt eos potiſſimum crearent:quorum virtus
ſatis tuta à fraude punica eſſet.Cum toto eo bello damnoſa præpropera ac feruida ingenia imperato-
rum fuiſſent:tum eo ipſo anno conſules nimia cupiditate conſerendi cū hoſte manum in nec opinatā
fraudem lapſos eſſe.cæterum deos immortales miſertos nominis Romani pepercisſe innoxiis exerciti-
bus:temeritatem cōſulum ipſorum capitibus damnaſſe.Cum circūſpicerent patres quoſnam cōſules
D facerent:longe ante alios eminebat C.Claudius Nero.ei collega quærebatur. & virum quidē eū egre-
gium ducebant: ſed promptiorē, acrioremq́; q̄ tempora belli poſtularent:aut hoſtis Annibal.tempe-
randum acre ingeniū eius moderato,& prudenti viro adiuncto collega cenſebant.M.Liuius erat,mul-
tis ante annis ex conſulatu populi iudicio damnatus.quam ignominiā adeo ęgre tulerat: vt & rus mi-
grarit:& per multos annos & vrbe,& omni cœtu caruerit hominū.octauo fermè poſt damnationē an-
no M. Claudius Marcellus. & M. Valerius Leuinus conſules reduxerant eum in vrbem. ſed erat veſte
obſoleta,capilloq́; & barba promiſſa, per ſe referens in vultu habituq́; inſignem memoriam ignomi-
niæ acceptæ.L.Veturius, & P.Licinius cenſores eum tondere, & ſqualorem deponere, & in ſenatum
venire,fungiq́; aliis publicis muneribus coegerunt.ſed tū quoq; aut verbo aſſentiebatur: aut pedibus
in ſententiam ibat:donec cognati hominis eum cauſa M.Liuii Macati, cum de fama eius ageretur:
ſtantem coegit in ſenatu ſententiam dicere.Tum ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum
in ſe:cauſamq́; ſermonibus præbuit:indigno iniuriam à populo factā: magnoq́; id dāno fuiſſe: quod
tam graui bello nec opera,nec conſilio talis viri vſa reſpub.eſſet. C.Neroni neq; Q.Fabium,neq; M.
Valerium Leuinum dari collegas poſſe:quia duos patritios creari non liceret. eandem cauſam in T.
Manlio eſſe:præterq̄ quòd recuſaſſet delatum conſulatum recuſaturuſq́; eſſet.egregium par cōſulum
fore:ſi M.Liuium C.Claudio collegam adiunxiſſent.Nec populus mentionem eius rei ortam à patri-
bus eſt aſpernatus. Vnus eam rem in ciuitate,is,cui deferebatur honos:abnuebat:leuitatem ciuitatis
accuſans.Sordidati rei nō miſertos candidā togā iuito offerre. eodē honores, pœnaſq́; cōgeri.ſi bonū
virū ducerēt:quid ita pro malo,ac noxio dānaſſent?ſi innoxiū cōperiſſent,quid ita male credito priore
cōſulatu,alterū crederent?Hęc,taliaq́; arguentē,& querentem caſtigabāt patres:& M.Furium memo-
rantes reuocatū de exilio patriā pulſum ſede ſua reſtituiſſe.vt parentū ſæuitiam, ſic patriæ patiēdo ac
ferendo leniendā eſſe. Adnixi omnes cū C.Claudio M.Liuiū conſulem fecerunt. Poſt diē tertium eius
diei prætorum comitia habita.Prætores creati L.Portius Licinius,C.Manlius,A.& C.Hoſtilii Cato-
nes. Comitiis perfectis,ludiſq́; factis,dictator,& magiſter equitum magiſtratu abierunt. C.Teren-
tius Varro in Hetruriam proprætor miſſus:vt ex ea prouincia C.Hoſtilius Tarentum ad eum exerci-
tum iret:quē T.Quintius conſul habuerat.& L.Manlius trans mare legatus iret:viſeretq́;, quę res ibi
gererentur:ſimul,quod Olympiæ ludicrum ea æſtate futurū erat:quod maximo cœtu Græciæ celebra-
retur:vt ſi tutò per hoſtem poſſet:adiret id concilium:vt qui Siculi bello ibi profugi,aut Tarentini ci-
ues relegati ab Annibale eſſent:domos redirent:ſcirentq́; ſua omnia iis,quæ ante bellum habuiſſent:
reddere populū Romanū. Quia periculoſiſſimus annus iminere videbatur:neq; conſules in republi-

ca erant:

A ea erant:in conſules deſignatos omnes verſi,q̃ primũ eos ſortiri prouincias, & pręſciſcere quam quiſq;
eorum prouinciam,quem hoſtem haberet: volebant. De recõciliatione etiam gratiæ eorum in ſenatu
actum eſt:principio facto à Q.Fabio Maximo. Inimicitiæ autem nobiles inter eos erãt: & acerbiores
eas,indignioresq; Liuio ſua calamitas fecerat:quòd ſpretum ſe in ea fortuna credebat. itaque is magis
implacabilis erat:& nihil opus eſſe reconciliatione aiebat.acrius & intentius omnia geſturos, timen-
tes ne creſcendi ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret, Vicit tamen authoritas ſenatus: vt poſitis ſimul-
tatibus,cõmuni animo cõſilioq; adminiſtrarent rempublicã.Prouinciæ iis non permiſtæ regionibus,
ſicut ſuperioribus annis,ſed diuerſæ extremis Italiæ finibus,alteri aduerſus Annibalẽ Brutii, Lucani,
alteri Gallia aduerſus Aſdrubalẽ,quẽ Alpibus appropinquare fama erat:decreta. Exercitũ ex duobus,
qui in Gallia,quiq; in Hetruria eſſent: addito vrbano eligeret,quẽ mallet: qui Galliam eſſet ſortitus.
Cui Brutii prouincia eueniſſet: nouis legionibus vrbanis ſcriptis, vtrius mallet conſulũ prioris anni
exercitũ ſumeret.Relictum autẽ à conſule exercitum Q. Fuluius proconſul acciperet:eiq; in annũ im-
perium eſſet.& C. Hoſtilio,cui pro Hetruria Tarentũ mutauerant prouinciã: pro Tarento Capuam:
legio vna data eſt:cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis aduẽtu in Italiã cura in dies
creſcebat.Maſſilienſium primũ legati nunciauerant,eum in Galliam tranſgreſſum: erectoſq; aduentu
eius,quia magnũ pondus auri attuliſſe diceretur ad mercede auxilia conducenda: Gallorum animos.
miſſi deinde cũ iis legati ab Roma Sex.Antiſtius,& M.Retius ad rem inſpiciendã,retulerãt miſiſſe ſe
cũ Maſſilienſibus ducibus:qui per hoſpites eorum principes Gallorum omnia explorata referrent.pro
cõperto habere:Aſdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo vere Alpeis traiecturũ: nec tum eũ
quicq̃ aliud morari: niſi quòd clauſæ hyeme Alpes eſſent. In locum M.Marcelli L.Aquilius Pætus
augur creatus:inauguratuſq;.Et Cn.Cornelius Dolobella rex ſacrorum inauguratus eſt in locum M.
Martii:qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodẽ anno & luſtrum cõditũ eſt à cenſoribus P. Sempro-
nio Tuditano,& M.Cornelio Cethego.Cenſa ciuium capita LXXXVII millia C & VIII: mi-
nor aliquanto numerus:q̃ qui ante bellũ fuerat.Eo anno primum,ex quo Annibal in Italiam veniſſet:
conitiũ tectum eſſe,memoriæ proditum eſt: & ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ædilibus curuli-
bus Q.Metello,& C.Seruilio.& plebeiis ludis biduũ inſtauratũ eſt ab Q.Manlio,& M.Cæcilio Me-
tello ædilibus plebis.& tria ſigna ad Cereris ædem dederunt.& Iouis epulum fuit,ludorũ cauſa. Cõ-
ſulatum inde ineunt C.Claudius Nero,& M.Liuius iterum.qui,quia iam deſignati prouincias ſorti-
B ti erant:prætores ſortiri iuſſerunt.C.Hoſtilio vrbana iuriſdictio euenit: addita & peregrina: vt tres in
prouincias exire poſſent.A.Hoſtilio Sardinia, C. Manlio Sicilia, L. Portio Gallia euenit. Summa le-
gionum trium & XX ita per prouincias diuiſa:vt binæ conſulũ eſſent: quatuor Hiſpania haberet:
tres prætores binas,in Sicilia,in Sardinia,& Gallia:duas C. Terentius in Hetruria: duas Q. Fuluius
in Brutiis:duas Q. Claudius circa Tarentum,& Salentinos:vnã C.Hoſtilius Tubulus Capuæ:duæ
vrbanæ vt ſcriberentur.primis quatuor legionibus populus tribunos creauit.in cæteras conſules mi-
ſerunt. Priuſq̃ cõſules proficiſcerentur:nouendiale ſacrum fuit:quia Veiis de cœlo lapidauerat. Sub
vnius prodigii(vt fit)mentionẽ alia quoq; nũciata. Minturnis ædem Iouis,& lucum Maricæ,item
Atellæ murum,& portam de cœlo tactam.Minturnenſes terribilius quod eſſet,adiiciebant:ſanguinis
riuum in porta fluxiſſe.Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus vigilẽ laniauerat.Hæc procurata ho-
ſtiis maioribus prodigia:& ſupplicatio diem vnum fuit. & ex decreto pontificum iterum nouendiale
inſtauratum:quod in Armiluſtro lapidibus viſum pluere.Liberatas religione mentes turbauit rurſus
nũciatum:Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem: nec magnitudine tam mirandũ: q̃ quòd
is quoq;,vt Sinueſſæ biennio ante,incertus mas,an fœmina eſſet,natus erat. Id vero aruſpices ex He-
truria acciti fœdũ ac turpe prodigiũ dicere: extorrẽ agro Romano procul terræ contactu alto immer-
gendum.viuum in arcam condidere,prouectumq; in mare proiecerunt. Decreuere item pontifices:vt
virgines ter nouenæ per vrbem euntes carmen canerent.Id cum in Iouis Statoris æde diſcerent cõdi-
tum ab Liuio poeta carmen:tacta de cœlo ædes in Auentino Iunonis Reginæ.prodigiumq; id ad ma-
tronas pertinere aruſpices cum reſpondiſſent:donoq; diuam placandam eſſe:ædilium curulium edicto
in Capitolium cõuocatæ,quibus in vrbe Roma,intraq; decimum lapidem ab vrbe domicilia eſſent:
ipſæ inter ſe quinq; & viginti delegerunt:ad quas ex dotibus ſtipem cõferrent. inde donũ peluis aurea
facta:lataq; in Auentinum:pure,caſteq; à matronis ſacrificatũ. Confeſtimq; ad aliud ſacrificiũ eidem
diuæ ab decẽuiris edicta dies:cuius ordo talis fuit. Ab ęde Apollinis boues fœminæ albę duæ porta
Carmentali in vrbem ductæ:poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginæ portabãtur. tum ſeptem &
viginti virgines longam indutæ veſtem carmen in Iunonem reginam canentes ibant, illa tempeſta-
te forſitan laudabile rudibus ingeniis,nunc abhorrens & inconditum:ſi referatur. virginum ordinem
ſequebantur decemuiri coronati laurea,prætextatiq;.à porta Iugario vico in forũ venere.in foro pom-
pa conſtitit.& per manus reſte data,virgines ſonũ vocis pulſu pedũ modulantes inceſſerunt.inde vico
Tuſco,Velabroq; per Boarium forum in cliuum publicum,atq; ædem Iunonis reginæ perrectũ. ibi
duæ hoſtiæ ab decemuiris immolatæ:& ſimulachra cupreſſea in ædem illata. Diis rite placatis,dele-

C ctum conſules habebant acrius, intentiuſq́, q̃ prioribus annis quiſquã meminerat habitum. nam & belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiã aduentu:& minus iuuentutis erat:vnde ſcriberent milites. itaq́ colonos etiã maritimos, qui ſacroſanctam vacationẽ dicebantur habere: dare milites cogebant. quibus recuſantibus edixere in diem certã:vt quo quiſq́ iure vacationẽ haberet:ad ſenatum deferret. Ea die hi populi ad ſenatum venerunt:Hoſtienſis,Alſienſis,Antiâs,Anxurâs,Minturnenſis,Sinueſſanus,& à ſupero mari Senenſis.Cum vacatiões ſuas quiſq́ populus recitaret:nullius,cum in Italia hoſtis eſſet:præter Antiatẽ,Hoſtienſemq́;,vacatio obſeruata eſt.earumq́; coloniarũ iuniores iureiurando adacti:ſupra dies triginta non pernoctaturos ſe extra mœnia coloniæ ſuæ: donec hoſtis in Italia eſſet. Cum omnes cenſerẽt:primo quoq́ tempore conſulibus eundum ad bellum:(nam & Aſdrubali occurrendum eſſe deſcendenti ab Alpibus: ne Gallos Ciſalpinos, neúe Hetruriam erectam in ſpem rerum nouarum ſolicitaret:& Annibalẽ ſuo proprio occupandum bello,ne emergeret ex Brutiis: atq́ obuiã fratri ire poſſet)Liuius cunctabatur, parum fidens ſuarum prouinciarum exercitibus. collegã ex duobus conſularibus egregiis exercitibus,& tertio,cui Q.Claudius Tarẽti præeſſet:electionẽ habere. intuleratq́; mentionẽ de Volonibus reuocandis ad ſigna.Senatus liberam poteſtatem conſulibus fecit, & ſupplendi vnde vellent:& eligendi de omnibus exercitibus,quos vellent: permutãdiq́; & ex prouinciis,quos è republica cenſerent eſſe:traducendi.Ea oĩa cum ſumma concordia cõſulum acta. Volones in vndeuiceſimam,& viceſimã legiones ſcripti. magni roboris auxilia ex Hiſpania quoq́ à P. Scipiõe Liuio miſſa quidam ad id bellum authores ſunt,octo millia Hiſpanorum, Gallorumq́; & duo millia de legionibus militum:equitumq́; mille octingentos,miſtos Numidas, Hiſpanoſq́. M.Lucretiũ has copias nauibus adduxiſſe.& ſagittariorum,funditorumq́; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manliũ miſiſſe. Auxerunt Romæ tumultũ literæ ex Gallia miſſæ ab L.Portio prætore: Aſdrubalẽ mouiſſe ex hybernis:& iam Alpes tranſire:octo millia Ligurum conſcripta,armataq́: cõiuncturaq́; ſe tranſgreſſo in Italiã eſſe: niſi mitteretur in Ligures, qui eos bello occuparet. ſe cum inualido exercitu, quoad tutum putaret:progreſſurum.Hæ literæ conſules raptim confecto delectu maturius,quàm cõſtituerant, exire in prouincias coegerunt:ea mente:vt vterque hoſtem in ſua prouincia contineret: neque coniungi, aut conferre in vnum vires pateretur. Plurimum in eam rem adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea æſtate tranſiturum in Italiam fratrẽ crediderat:recordando quæ ipſe in tranſitu nunc Rhodani,nunc Alpium cum hominibus, locisq́; pugnando per quinque menſes exhauſiſſet: haudquaquam tam fa-

D cilem,maturumq́; tranſitum expectabat.ea tardius mouendi ex hybernis cauſa fuit. Cæterum Aſdrubali & ſua,& aliorum ſpe omnia celeriora,atque expeditiora fuere.non enim receperunt modo Aruerni eum:deincepſq́; aliæ gallicæ,atque alpinæ gentes:ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum: & cum per munita pleraque tranſitu fratris,quæ antea inuia fuerant:ducebat:tum etiam duodecim annorum aſſuetudine peruiis Alpibus factis, inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia. inuſitati nanque antea alienigenis,nec videre ipſi aduenam in ſua terra aſſueti,omni generi humano inſociabiles erãt:& primo ignari quò Pœnus pergeret,ſuas rupes,ſuaq́; caſtella, & pecorum hominumq́; prædam peti crediderant.fama deinde punici belli,quo duodecimum annum Italia vrebatur: ſatis edocuerat: viam tantum Alpeis eſſe:duas præualidas vrbes, magno inter ſe maris terrarumq́; ſpatio diſcretas, de imperio,& opibus certare.Hæ cauſæ aperuerant Alpes Aſdrubali.Cæterum quod celeritate itineris profectum erat:id mora ad Placentiam,dum fruſtra obſidet magis, quàm oppugnat: corrupit. Crediderat campeſtris oppidi facilem expugnationem eſſe: & nobilitas coloniæ induxerat eum, magnum ſe excidio eius vrbis terrorem cæteris iniecturum. Non ipſum ſolum ea oppugnatio impedit: ſed Annibalem poſt famam tranſitus eius tanto ſpe ſua celeriorem, iam mouentem ex hybernis, continuerat. quippe reputantem non ſolum quàm lenta vrbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quàm ipſe fruſtra eandem illam coloniam ab Trebia victor regreſſus tentaſſet. Cõſules diuerſis itineribus profecti ab vrbe velut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominum:ſimul recordantium, quas primus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades:ſimul,cum illa angeret cura: quos tam propitios vrbi atque imperio fore deos:vt eodem tempore vtrobique reſpublica proſpere gereretur: aduerſa ſecundis penſando,rem ad id tempus extractam eſſe. cum in Italia ad Thraſimenum, & Cannas præcipitaſſet Romana reſpublica:proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe.poſtea cum in Hiſpania alia ſuper aliam clades,duobus egregiis ducibus amiſſis,duos exercitus ex parte deleſſet: multa ſecunda in Italia, Siciliaq́; geſta quaſſatam rẽpublicam excepiſſe: & ipſum interuallum loci, quod in vltimis terrarum oris alterum bellum gereretur: ſpatium dediſſe ad reſpirandum. nunc duo bella in Italia accepta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare vrbem Romam:& vnum in locum totam periculi molem,omne onus incubuiſſe.qui eorum prior viciſſet: intra paucos dies caſtra cũ altero iuncturum. Terrebat & proximus annus lugubris duorum cõſulum funeribus. His anxii curis homines digredientes in prouincias conſules proſecuti ſunt. Memoriæ proditum eſt:plenum adhuc iræ in ciues M.Liuiũ ad bellum proficiſcentem monenti Q.Fabio,ne priuſq̃ genus hoſtium noſſet: temere manũ conſereret:reſpondiſſe:vbi primum hoſtium agmen conſpexiſſet:pugnaturum. cũ quæreretur

quæ

A quæ cauſa feſtinandi eſſet: aut ex hoſte egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus victis gaudium, meritum certe, etſi nõ honeſtum, capiam. Priusq̃ Claudius conſul in prouinciam veniret: per extremũ finem agri Larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſtilius Tubulus incõpoſito agmine terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominum occidit: nouem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius: qui per vrbes agri Salentini caſtra diſpoſita habebat. Itaq; ne cum duobus exercitibus ſimul confligeret Annibal: nocte caſtra ex agro Tarẽtino mouit: atq; in Brutios cõceſſit. Claudius in Salẽtinos agmen conuertit. Hoſtilius Capuam petens, obuius ad Venuſiam fit conſuli Claudio. Ibi ex vtroq; exercitu electa peditũ quadraginta millia: duo millia & quingenti equites: qbus cõſul aduerſus Annibalem rẽ gereret. reliquas copias Hoſtilius Capuã ducere iuſſus: vt Q. Fuluio ꝓcõſuli traderet. Annibal vndiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidiis agri Brutii habuerat: in Lucanos ad Grumentum venit, ſpe recipiendi oppida: quæ per metum ad Romanos defeciſſent. eodem à Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus contẽdit: & mille ferè & quingentos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumenti mœnibus propè iunctum videbatur Pœnorũ vallum. quingenti paſſus erant inter caſtra Punica, ac Romana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginenſiũ, dextro Romanorum, neutri ſuſpecti: quod nihil ſyluæ, neq; ad inſidias latebrarum habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes certamina haud ſatis digna dictu ſerebãt. Id modo Romanũ quærere apparebat: ne abire hoſtem pateretur. Annibal inde euadere cupiens, totis viribus in aciem deſcendebat. Tum cõſul ingenio hoſtis vſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterãt: quinq; cohortes additis quinq; manipulis, nocte iugum ſuperare, & in auerſis vallibus conſidere iubet: tempus exurgendi ex inſidiis, & aggrediendi hoſtem, T. Claudium Aſellum tribunũ militum, & P. Claudium præfectum ſociũm edocet: quos cũ iis mittebat. Ipſe luce prima copias omnes peditum, equitumq; in aciem eduxit. Paulo poſt & ab Annibale ſignum pugnæ propoſitum eſt: clamorq; in caſtris ad arma diſcurrentium eſt ſublatus. inde eques, pedesq; certatim portis ruere: ac palati per campum properare ad hoſtes. Quos vbi effuſos conſul videt: tribuno militum tertiæ legionis C. Auruncuieio imperat: vt equites legionis quãto maximo impetu poſſit, in hoſtem emittat. ita pecorum modo incompoſitos toto paſſim campo ſe fudiſſe: vt ſterni, obteriq; priusq̃ inſtruantur: poſſint. Nondum Annibal è caſtris exierat: cum pugnãtium clamorem audiuit. itaque excitus tumultu raptim ad hoſtem B copias agit. Iam primos occupauerat equeſtris terror. peditum etiam prima legio, & dextra ala prœliũ inibant. incompoſiti hoſtes, vt quemq; aut pediti, aut equiti caſus obtulit: ita cõferunt manus. creſcit pugna ſubſidiis: & procurrentiũ ad certamen numero augetur. pugnantesq; (quod niſi in vetere exercitu, & duce vetere haud facile eſt) inter tumultum, ac terrorem inſtruxiſſet Annibal: ni cohortium, ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab tergo auditus metum, ne intercluderentur à caſtris: inieciſſet. Inde pauor incuſſus: & fuga paſſim fieri cœpta eſt. minorq; cædes fuit: quia propinquitas caſtrorum breuiorem fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhærebant: in tranſuerſa latera inuaſerant cohortes ſecundis collibus via nuda ac facili decurrentes. tamen ſupra octo millia hominum occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria nouem adempta. elephanti etiam, quorum nullus vſus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat: quatuor occiſi: duo capti. Romanorum ſociorumq; ducenti ceciderunt. Poſtero die Pœnus quieuit. Romanus in aciem copiis ductis, poſteaq̃ neminem ſigna contra efferre vidit: ſpolia legi cæſorum hoſtium, & ſuorum corpora collata in vnum ſepeliri iuſſit. inde inſequentibus continuis diebus aliquot ita inſtitit portis: vt propè inferre ſigna videretur. donec Annibal tertia vigilia crebris ignibus tabernaculisq;, quà pars caſtrorum ad hoſtes vergebat: & Numidis paucis, qui in vallo portisq; ſe oſtenderent: relictis, profectus, Apuliam petere intendit. Vbi illuxit: ſucceſſit vallo Romana acies. & Numidæ ex compoſito pauliſper in portis ſe, valloq; oſtẽtauere: fruſtratiq; aliquandiu hoſtes, citatis equis agmen ſuorum aſſequuntur. Conſul vbi ſilentium in caſtris, & ne paucos quidem, qui prima luce obambulauerant: parte vlla cernebat: duobus equitibus ſpeculatum in caſtra præmiſſis, poſteaq̃ ſatis tuta omnia eſſe exploratum eſt: inferri ſigna iuſſit. tantumq; ibi moratus, dum milites ad prædam diſcurrerẽt: receptui deinde cecinit: multoq; ante noctem copias reduxit. Poſtero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & veſtigia agminis ſequẽs, haud procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoq; tumultuaria pugna fuit. ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis, montaniſq; itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret: Metapontum petiit. Hanno inde (is enim præſidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouum comparandum miſſus. Annibal copiis eius ad ſuas additis, Venuſiam retro quibus venerat itineribus repetit: atq; inde Cannuſiũ procedit. Nunq̃ Nero veſtigiis hoſtis abſtiterat: & Q. Fuluiũ, cum Metapontum ipſe proficiſceretur: in Lucanos, ne regio ea ſine præſidio eſſet: acceſſierat. Inter hæc ab Aſdrubale, poſtq̃ à Placentiæ obſidione abſceſſit: quatuor Galli equites, duo Numidæ cum literis ad Annibalem miſſi, cum per medios hoſtes totam fermè longitudinem Italiæ emenſi eſſent: dum Metapontum cedentem Annibalem ſequuntur: incertis itineribus Tarentum delati, à

C vagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes reſponſis, vt metus tormentorum admotus fateri vera coegit: edocuerunt: literas ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. Cum iis literis, ſicut erant, ſignatis L. Virginio tribuno militum ducendi ad Claudium conſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitũ præſidii cauſa emiſſæ. Qui vbi ad conſulem peruenerunt: literæq́; lectæ per interpretem ſunt: & ex captiuis percunctatio facta: tũ Claudius non id tempus eſſe reipublicæ ratus, quo conſiliis ordinariis prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret: audendum, ac nouandũ aliquid improuiſum, inopinatumq́;, quod cœptum non minorẽ apud ciues, q̃ hoſteis terrorem faceret: perpetratum in magnã lætitiam ex magno metu verteret: literis Aſdrubalis Romam ad ſenatũ miſſis, ſimul & ipſos patres conſcriptos quid pararet, edocet: vt cũ in Vmbria occurſurum ſe Aſdrubal fratri ſcribat: legionem à Capua Romam accerſant: delectũ Romæ habeant: exercitum vrbanũ ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. Præmiſſi inde per agrum Larinatem, Marrucinũ, Ferentinũ, Prætutianum, quà exercitũ ducturus erat: vt omnes ex agris vrbibusq́; cõmeatus paratos militi ad veſcendum in viam deferrent: equos, iumentaq́; alia producerent: vt vehiculorũ feſſis copia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq́; quod roboris erat, delegit: ſex millia peditum, & mille equites. pronunciat: occupare ſe in Lucanis proximam vrbem, Punicumq́; in ea præſidium velle: vt ad iter parati oẽs eſſent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis itineribus poterat, ad collegã ducebat: relicto Q. Tatio legato: qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris, ac tumultus erat: q̃ fuerat biennio ante: cum caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus, portisq́; fuerant. neq; ſatis conſtabat animis: tam audax iter conſulis laudarent: vituperarent'ne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cũ exercitu: cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerat: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter, cum Picenum, & Galliam peteret: caſtra relinquentem nulla alia re tutiora, q̃ errore hoſtis: qui ducem inde, atq; exercitus partem abiſſe ignoraret. Quid futurum: ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum Annibal toto exercitu velit! aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine viribus, ſine imperio, ſine auſpicio! Veteres eius belli clades, duo conſules proximo anno interfecti terrebant. & ea omnia accidiſſe: cum vnus imperator, vnus exercitus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella Punica facta: duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe & Aſdrubalem patre eodem Amilcare genitum, æque impigrũ ducem, per tot in Hiſpania annos Romano exercitum bello, gemina victoria inſignem, duobus exercitibus cum clariſſimis ducibus deletis.

D nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania, concitatis ad arma Gallicis gentibus, multo magis q̃ Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in iis locis hunc coegiſſe exercitum: quibus ille maiorem partem militum fame, ac frigore, quę miſerrima mortis genera ſint: amiſiſſet. Adiiciebant etiam periti rerum Hiſpaniæ: haud cum ignoto duce C. Nerone congreſſurum: ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus forte haud ſecus, quàm puerum: conſcribendis fallacibus conditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet. Omnia maiora etiam vero præſidia hoſtium, minora ſua, metu interprete ſemper in deteriora inclinato, ducebant. Nero poſtq̃ iã tñ interualli ab hoſte fecerat: vt detegi conſiliũ ſatis tutum eſſet: paucis milites alloquitur. Negat vllius conſiliũ imperatoris in ſpeciẽ audacius, re ipſa tutius fuiſſe: q̃ ſuum. Ad certã eos ſe victoriã ducere. quippe ad quod bellũ collega non anteq̃ ad ſacietatem ipſius peditum atq; equitũ datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq́;: q̃ ſi aduerſus ipſum Annibalem iret: profectus ſit: eò ipſos, quantũcunq; virium momentum addiderint: rem omnem inclinaturos. auditum modo in acie, (nam ne ante audiatur, daturum operam) alterum conſulem, & alterũ exercitum aduenisse, haud dubiã victoriã facturũ. Famam bellũ conficere: & parua momenta in ſpem, metumq́; impellere animos. Gloriæ quidẽ ex re bene geſta partæ fructum propè omnem ipſos laturos. Semper quod poſtremũ adiectũ ſit: id rem totã videri traxiſſe. Cernere ipſos: quo cõcurſu, qua admiratione, quo fauore hoĩum iter ſuũ celebretur. Et Hercule per inſtructa oĩa ordinibus virorum, mulierumq́; vndiq; ex agris effuſorũ inter vota, & preces, & laudes ibant. illos præſidia reipublicæ, vindices vrbis Romæ imperiiq́; appellabant. in illorum armis, dextriſq́; ſuam, & liberorum ſuorum ſalutem ac libertatẽ repoſitam eſſe. deos oẽs, deaſq́; precabãtur: vt illis fauſtũ iter, felixq́; pugna, matura ex hoſtibus victoria eſſet: & damnarentur ipſi votorum: quæ pro iis ſuſcepiſſent: vt quemadmodum nunc ſoliciti proſequerentur eos: ita paucos poſt dies læti ouantibus victoria obuiam irent. Inuitare inde pro ſe quiſq;: & offerre: & flagitare precibus: vt quæ ipſis, iumentiſq́; vſui eſſent: ab ſe potiſſimũ ſumerent. benigne omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites: nequid vltra vſum neceſſarium ſumerẽt nihil morari: nec ab ſignis ſubſiſtere. cibum capientes diem ac noctem ire: vix quod ſatis ad naturale deſiderium corporum eſſet, quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant: qui nunciarent aduentum: percunctarenturq́;: clam an palàm, interdiu, ac noctu venire ſeſe vellet: iiſdem in aliis conſidere caſtris. Nocte clam ingredi melius viſum eſt. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat: vt tribunus tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. neq; enim dilatari caſtra opus

eſſe: ne

A eſſe:ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſentiret.& coartatio plurium in anguſto tendentium facilior
futura erat:quòd Claudianus exercitus nihil ferè,præter arma,ſecum in expeditionem tulerat. Cæte-
rum in ipſo itinere auctum voluntariis agmen erat.offerentibus ſeſe vltro & veteribus militibus, per-
functis iam militia:& iuuenibus:quos certatim nomina dátes,ſi quorum corporis ſpecies,roburq́; vi-
rium aptum militiæ videbatur i conſcripſerat. Ad Senã caſtra alterius conſulis erant. & quingentos
inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. Itaq; cum iam appropinquaret: tectus montibus ſubſtitit Nero:
ne ante noctem caſtra ingrederetur. Silentio ingreſſi, ab ſui quiſq; ordinis hominibus in tentoria ad-
ducti,cum ſumma omnium lætitia hoſpitaliter excipiuntur. Poſtero die concilium habitum: cui &
L.Portius Licinius prætor affuit. Caſtra iuncta cõſulum caſtris habebat: & ante aduentum cõſ. per
loca alta ducẽdo exercitum, cum modo inſideret anguſtos ſaltus:vt tranſitum clauderet: modo ab la-
tere,aut ab tergo carperet agmen:ludificatus hoſtem omnibus artibus belli fuerat. is tum in concilio
aderat. Multorum eò inclinabant ſententiæ:vt,dum feſſum via ac vigiliis reficeret militem Nero:ſi-
mul & ad noſcendum hoſtem paucos ſibi ſumeret dies:tempus pugnæ differretur. Nero non ſuadere
modo,ſed ſumma ope orare inſtitit:ne conſilium ſuum,quod tutum celeritas feciſſet:temerarium mo-
rando facerent. Errore,qui non diuturnus futurus eſſe: velut torpentem Annibalem, nec caſtra ſua
ſine duce relicta aggredi:nec ad ſequendum ſe iter intendiſſe.anteqũ ſe moueat:deleri exercitum Aſdru-
balis poſſe: redireq́; in Apuliam. Qui prolatando ſpatium hoſti det: eum & illa caſtra prodere Anni-
bali:& aperire in Galliam iter:vt per ocium,vbi velit,Aſdrubali coniungatur. Extemplo ſignum dan-
dum:& exeundum in aciem:abutẽdumq́; errore hoſtium abſentiũ, præſentiumq́;: dum neq; illi ſciant
cum paucioribus,nec hi cum pluribus,& validioribus rem eſſe. Concilio dimiſſo,ſignũ pugnæ pro-
ponitur: conteſtimq́; in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra inſtructi ſtabant. Moram pugnæ at-
tulit:quod Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta vetera hoſtium notauit: quæ
ante non viderat:& ſtrigoſiores equos.multitudo quoq; maior ſolita viſa eſt. Suſpicatus id quod erat,
receptui propere cecinit: ac miſit ad flumen,vnde aquabantur: vbi & excipi aliqui poſſent, & notari
oculis:ſi qui forte aduſtioris coloris,vt ex recenti via,eſſent.ſimul circumuehi procul caſtra iubet: ſpe-
culariq́;:num auctum aliqua parte ſit vallum: & vt attendant i ſemel, bis'ne ſignum canat in caſtris.
Ea cum ordine omnia relata eſſent:caſtra nihil aucta errorem faciebant. Bina erant: ſicut ante aduen-
tũ conſulis alterius fuerant:vna M.Liuii:altera L. Portii.neutris quicq̃,quo latius tenderetur: ad mu-
nimenta adiectum. Illud veterem ducem,aſſuetumq́; Romano hoſti mouit:quod ſemel in prętoriis
B caſtris ſignum,bis in conſularibus referebant cecinisse. duos profecto conſules eſſe. & quonam modo
alter ab Annibale abſceſſiſſet,cura angebat.minime id,quod erat, ſuſpicari poterat: tantæ rei fruſtra-
tione Annibalem eluſum: vt vbi dux, vbi exercitus eſſet: cum quo caſtra collata haberet: ignoraret.
profecto haud mediocri clade abſterritum,inſequi non auſum.magnopere vereri: ne perditis rebus ſe-
rum ipſe auxilium veniſſet:Romaniſq́; eadem iam fortuna in Italia,quæ in Hiſpania eſſet. interdum
literas ſuas ad eum non perueniſſe,credere:interceptiſq́; iis,conſulem ad ſeſe opprimendũ acceleraſſe.
His anxius curis, extinctis ignibus, vigilia prima dato ſigno, vt taciti vaſa colligerent: ſigna efferri
iuſſit. In trepidatione, & nocturno tumultu duces parum intente aſſeruati, alter in deſtinatis iam
inde ante animo latebris ſubſedit:alter per vada nota Metaurum flumen tranauit. Ita deſertũ à duci-
bus agmen primo per agros palatur: feſſiq́; aliquot ſomno,ac vigiliis ſternunt corpora paſſim: atque
infrequentia relinquunt ſigna. Aſdrubal dum lux viam oſtenderet: ripa fluminis ſigna ferri iubet. & p
tortuoſi amnis ſinus flexuſq́; cum errore voluens haud multum proceſſiſſet: vbi prima lux tranſitum
opportunum oſtendiſſet:tranſiturus erat.ſed cum,quantum à mari abſcedebat:tanto altioribus coer-
centibus amnem ripis, non inueniret vada: diem terendo ſpatium dedit ad inſequendum ſeſe hoſti.
Nero primum cum omni equitatu aduenit: Portius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cum
feſſum agmen carperent ab omni parte:incurſarentq́;:& iam omiſſo itinere,quod fugæ ſimile erat: ca-
ſtrametari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripam vellet:aduenit Liuius peditum omnibus copiis,
non itineri modo,ſed ad conſerendum extemplo prælium inſtructis,armatiſq́;. Sed vbi omnes copias
coniunxerũt:directaq́; acies eſt: Claudius dextro in cornu,Liuius ab ſiniſtro pugnam inſtruit: media
acies prætori tuenda datur. Aſdrubal omiſſa munitione caſtrorum,poſtq̃ pugnandum vidit:in prima
acie ante ſigna elephantos collocat: circa eos læuo in cornu aduerſus Claudiũ Gallos opponit: haud
tantum eis fidens: quantum ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Liuium
ſibi,atque Hiſpanis,& vbi maxime in vetere milite ſpem habebat:ſumpſit. Ligures in medio poſt ele-
phantos poſiti.ſed longior,q̃ latior acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hi-
ſpani tenebant: cum ſiniſtro Romanorum cornu concurrit. dextra omnis acies extra prælium emi-
nens ceſſabat. collis oppoſitus arcebat: ne aut à fronte,aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium,
Aſdrubalemq́; ingens contractum certamen erat:atroxq́; cædes vtrinque edebatur: ibi duces ambo:
ibi pars maior peditum,equitumq́; Romanorum:ibi Hiſpani, vetus miles, perituſq́; Romanæ pu-
gnæ:& Ligures,durum in armis genus. eodem verſi elephanti: qui primo impetu turbauerant ante-

C ſignanos: & iá ſigna mouerant loco: deinde creſcente certamine & clamore, impotétes iam regi, inter
duas acies verſari, velut incerti quorũ eſſent: haud diſſimiliter nauibus ſine gubernaculo vagis. Clau-
dius, quid ergo præcipiti curſu tam longum iter emenſi ſumus! clamitans militibus, cũ in aduerſum
collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet: poſtq̃ ea regione penetrari ad hoſtem non videbat poſſe: co-
hortes aliquot ſubductas è dextro cornu, vbi ſtationem magis ſegnem, q̃ pugnam futuram cernebat:
poſt aciem circũducit: & non hoſtibus modo, ſed etiam ſuis inopinátibus, in ſiniſtrũ hoſtium latus in
currit: tantaq́; celeritas fuit: vt cum oſtendiſſent ſe ab latere: mox in terga iam pugnarent. Ita ex oĩbus
partibus: ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hiſpani, Liguresq́;: & ad Gallos iam cædes peru-
enerat. Ibi minimum certaminis fuit. nã & pars magna ab ſignis aberát, nocte dilapſi, ſtratiq́; ſomno
paſſim per agros: & qui aderant: itinere ac vigiliis feſſi, intolerantiſſima laboris corpora, vix arma hu-
meris geſtabát. Et iam diei mediũ erat: ſitiſq́;, & calor hianteis cædẽdos capiẽdosq́; affatim præbebat.
Elephanti plures ab ipſis rectoribus, q̃ ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprũ cum malleo habebant. id, vbi
ſæuire belluæ, ac ruere in ſuos cœperant: magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua iungitur
capiti ceruix: quanto maximo poterat ictu, adigebat. ea celerrima via mortis in tantæ molis bellua in
uenta erat: vbi regendi ſpem vi viciſſet. primusq́; id Aſdrubal inſtituerat: dux cum ſæpe aliás memo-
rabilis, tum illa præcipue pugna, ille pugnantes hortando, pariterq́; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille
feſſos, abnuenteisq́; tædio & labore, nunc precando, nunc caſtigando accẽdit: ille fugientes reuocauit,
omiſſamq́; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremo cũ haud dubia fortuna hoſtiũ eſſet: ne ſupereſſet
tanto exercitui ſuũ nomẽ ſecuto: concitato equo ſe in cohortẽ Romanã immiſit. ibi, vt patre Amilcare,
& Annibale fratre dignũ erat: pugnans cecidit. Nunq̃ eo bello vna acie tm̃ hoſtiũ interfectũ eſt. reddi-
Aſdrubalis mors taq́; æqua Cannẽſi clades vel ducis, vel exercitus interitu videbatur. Quinquaginta ſex millia hoſtiũ
occiſa: capta quinq; millia & quadringenti. Præda alia magna tum oĩs generis, tum auri ẽt, argentiq́;
ciuium ẽt Romanorũ, qui capti apud hoſtes erant: ſupra quatuor millia capitũ receptũ. id ſolatii fuit
ꝑ amiſſis eo ꝑlio militibus. nam haudquaq̃ incruenta victoria fuit. octo fermè millia Romanorũ, ſo-
ciorumq́; occiſa. Adeoq́; ẽt victores ſanguinis, cædisq́; ceperat ſatietas: vt poſtero die, cũ eſſet nũciatũ
Liuio cõſuli: Gallos Ciſalpinos, Liguresq́;, qui aut ꝑlio nõ affuiſſent: aut inter cædem effugiſſent: vno
agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine vllo, aut iperio: poſſe, ſi vna eqtũ ala mittatur: oẽs
deleri: ſuperſint, inquit, aliqui nuncii & hoſtium cladis, & noſtræ virtutis. Nero ea nocte, quę ſecuta
eſt pugnam: citatiore, q̃ inde venerat, agmine die ſexta ad ſtatiua ſua, atq; ad hoſtẽ peruenit. Iter eius
frequentia minore (nemo enim præceſſerat nuncius) lætitia vero tanta, vix vt cõpotes mentium præ
D gaudio eſſent: celebratum eſt. Nam Romæ neuter animi habitus ſatis dici, narrariq́; poteſt: nec quo
incerta expectatione euentus ciuitas fuerit: nec quo victoriæ famam acceperit. Nunquam per omnes
dies, ex quo Claudium cõſulem profectum fama attulit: ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quiſq̃
à curia, atque ab magiſtratibus abſceſſit: aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in ipſis opis erat: in
preces, obteſtationesq́; verſæ, per omnia delubra vagæ ſuppliciis, votisq́; fatigauere deos. Tã ſolici-
tæ ac ſuſpẽſæ ciuitati fama incerta primo accidit: duos Narnienſes equites in caſtra, quæ in faucibus
Vmbriæ oppoſita erant: veniſſe ex prælio nunciantes: cæſos hoſtes. & primo magis auribus, q̃ animis
id acceptum erat: vt maius, lætiusq́;: quàm quod mente capere, aut ſatis credere poſſent: & ipſa cele-
ritas fidem impediebat: quod biduo ante pugnatum dicebatur. literæ deinde ab L. Manlio Acidino
miſſæ ex caſtris afferuntur de Narnienſium equitum aduẽtu. Eæ literæ per forũ ad tribunal ꝑtoris latæ
ſenatum curia exciuerunt: tantoq́; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt: vt adire
nuncius non poſſet: traherenturq́; à percunctantibus, vociferantibusq́;: vt in roſtris, priuſquam in ſena-
tu literæ recitarentur. tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerunt: diſpenſariq́; lætitia
inter impotentes eius animos potuit: in ſenatu primũ, deinde in concione literæ recitatæ ſunt: & pro
cuiuſq; ingenio, aliis iam certum gaudium, aliis nulla ante futura fides erat: q̃ legatos conſulum, vel
literas audiſſent. Ipſos deinde appropinquare legatos allatum eſt. Tunc enimuero omnis ætas curre-
re obuiá: primus quiſq; oculis, auribusq́; haurire tantum gaudium cupientes. Ad Miluium vſq; pon-
tem continens agmen peruenit. Legati erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Me-
tellus. Circũfuſi omnis generis hoĩum frequentia in forũ peruenerunt: cum alii ipſos, alii comites eo-
rum, quæ acta eſſent, ꝑcunctarentur: & vt quiſq; audierat: exercitum hoſtiũ, imperatoremq́; occiſum:
legiones romanas incolumes, ſaluos cõſules eſſe: extẽplo aliis porrò impertiebant gaudiũ ſuum. Cum
ægre in curiá perueniſſent: multo ægrius ſummota turba, ne patribus miſceretur: literæ in ſenatu re-
citatæ ſunt. inde introducti in cõcionem legati. L. Veturius literis recitatis ipſe planius oĩa, quæ acta
erant: expoſuit, cũ ingẽti aſſenſu, poſtremo ẽt clamore vniuerſæ concionis: cũ vix gaudium animis ca-
perent. Diſcurſum inde ab aliis circa tẽpla deũm: vt grates agerẽt: ab aliis domos: vt coniugibus, libe-
risq́; tam lætũ nuncium impertirent. Senatus, quòd M. Liuius, & C. Claudius conſules incolumi exer-
citu, ducem hoſtium, legionesq́; occidiſſent: ſupplicationem in triduum decreuit. Eam ſupplicationẽ
C. Hoſtilius prætor pro cõcione edixit. celebrata à viris, fœminisq́; eſt. Omnia templa per totum tri-
duum

A dum æqualem turbam habuere:cum matronę ampliſſima veſte cum liberis,perinde,ac ſi debellatum foret:omni ſolutæ metu deis immortalibus grates agerent. Statum quoque ciuitatis ea victoria mouit:vt iam inde haud ſecus,q̃ in pace,res inter ſe contrahere,vendendo, emendo, mutuum dando, argentum creditum ſoluendo, auderent. C. Claudius conſul cum in caſtra rediſſet: caput Aſdrubalis, quod ſeruatum cum cura attulerat:proiici ante hoſtium ſtationes:captiuosq́; Afros vinctos,vt erant, oſtendi:duos etiam ex iis ſolutos ire ad Annibalem:& expromere quæ acta eſſent,iuſſit. Annibal tanto ſimul publico,familiariq́; ictus luctu,agnoſcere ſe fortunam Carthaginis fertur dixiſſe. caſtriſq́; inde motis, vt omnia auxilia,quæ diffuſa latius tueri non potuerat:in extremum Italiæ angulum,Brutios,contraheret:& Metapontinos,ciuitatem vniuerſam,excitos ſedibus ſuis, & Lucanorum qui ſuæ ditionis erant:in Brutium agrum traduxit.

DECADIS TERTIÆ LIBER OCTAVVS.

CVM tranſitu Aſdrubalis quantum in Italia declinauerat belli, tantum leuatæ Hiſpaniæ viderentur: renatum ibi ſubito par priori bellum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani, Pœniq́;. Aſdrubal Giſgonis filius ad Oceanum penitus,Gadeiſq́; conceſſerat, Noſtri maris ora,omniſq́; fermè Hiſpania, quà in orientem vergit: Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locum Barchini Aſdrubalis nouo cum exercitu ex Africa tranſgreſſus,Magoniq́; iunctus, cum in Celtiberia, quæ media inter duo maria eſt: breui magnum hominum numerum armaſſet: Scipio aduerſus eum M. Syllanum cum decem millibus peditum, equitibus quingentis miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus,(impediebant autem & aſperitates viarum, & anguſtiæ ſaltibus crebris, vt pleraque Hiſpaniæ ſunt:incluſæ)tamen non ſolum nuncios, ſed etiam famam aduentus ſui prægreſſus, ducibus indidem ex Celtiberia transfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdem authoribus compertum eſt,cum decem circiter millia ab hoſte abeſſent: bina caſtra circa viam, qua irent:eſſe:læua Celtiberos,nouum exercitũ ſupra nouẽ millia hoĩum. dextra punica tenere caſtra. Hæc ſtationibus,vigiliis,omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſſe:illa altera ſoluta neglectaq́;,vt
B barbarorũ,& tyronum,& minus timentiũ:quòd in ſua terra eſſent.Ea prius aggredienda eſſe ratus Syllanus,ſigna q̃maxime ad læuã iubebat ferri:necunde ab ſtationibus punicis cõſpiceretur. ipſe pmiſſis ſpeculatoribus,citato agmine ad hoſtẽ pergit. Tria millia fermè aberat: cũ hauddum quiſq̃ hoſtium ſenſerat.confragoſa loca,& obſita virgultis tenebãt colles.ibi in caua valle,atq; ob id occulta,cõſidere militẽ,& cibum capere iubet.interim ſpeculatores,transfugarũ dicta affirmantes,venerunt. Tum ſarcinis in mediũ coniectis,arma Romani capiunt:acieſq́; iuſta in pugnã vadunt. Mille paſſuũ aberãt: cum ab hoſte cõſpecti ſunt. trepidariq́; repente cœptũ. Mago ex caſtris citato equo ad primũ clamorẽ & tumultũ aduehitur.Erant in Celtibero exercitu quatuor millia ſcutata, & CC equites. hanc iuſtã legionẽ,& id fermè,quod roboris erat:in prima acie locat:leuem armaturam in ſubſidiis poſuit.Cum ita inſtructos educeret è caſtris:vixdum in egreſſos vallo Romani pila cõiecerunt. Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte.inde ad emittẽda ipſi conſurgunt.quæ cũ Romani cõferti, vt ſolent,denſatis excepiſſent ſcutis:tũ pes cũ pede collatus: & gladiis geri res cœpta eſt. Cæterũ aſperitas locorũ & Celtiberis,qbus in prælio cõcurſare mos eſt: velocitatẽ inutilem faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili pugnæ aſſuetis:niſi quòd anguſtiæ, & internata virgulta ordines dirimebant: & ſinguli,biniq́; velut cũ paribus conſerere pugnã cogebantur.quod ad fugã impedimẽto hoſtibus erat:id ad cædem eos,velut vinctos præbebat. Et iam fermè oĩbus ſcutatis Celtiberorum interfectis,leuis armatura, & Carthaginenſes, qui ex alteris caſtris ſubſidio venerant: perculſi cædebantur. Duo haud amplius millia peditum,& equitatus omnis,vix inito prælio,cum Magone effugerunt. Hanno alter imperator cum eis,qui poſtremi iam profligato prælio aduenerant:viuus capitur.Magonem fugientem equitatus fermè omnis,& quod veterũ peditum erat:ſecuti, decimo die in Gaditanam prouinciã ad Aſdrubalem peruenerunt.Celtiberi,nouus miles,in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna victoria nequaq̃ tantum iam conflatum bellum,quanta futuri materia belli,ſi licuiſſet iis Celtiberorum gente excita,& alios ad arma ſolicitare populos:oppreſſa erat. Itaq; collaudato benigne Syllano,Scipio ſpem debellandi,ſi nihil etiam ipſe cunctando moratus eſſet:nactus, ad id,quod reliquum belli erat:in vltimam Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalem pergit. Pœnus cum caſtra tum forte ad ſociorũ animos in Betica continẽdos in fide haberet:ſignis repẽte ſublatis, fugæ magis, q̃ itineris modo penitus ad Oceanum,& Gadeis ducit. Cæterũ quoad continuiſſet exercitum: propoſitum bello ſe fore ratus, antequã freto Gades traiiceret:exercitum omnem paſſim in ciuitates diuiſit: vt & muris ſeipſi, & armis muros tutarentur. Scipio vbi animaduertit: diſſipatum paſſim bellum:

C & circũferre ad ſingulas vrbes arma, diutini magis, quàm magni eſſe operis: retro vertit iter. ne tamen
hoſtibus eam relinqueret regionem: L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equi-
tum ad oppugnandam opulentiſſimam in iis locis vrbem, quam Oringin babari appellabant: mit-
tit. In Meleſſum finibus eſt ſita, hiſpanæ gentis. ager frugifer. argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx
fuit Aſdrubalis ad excurſiones circa mediteraneos populos faciendas. Scipio caſtris propè vrbem
poſitis, prius q̃ circumuallaret vrbem: miſit ad portas: qui ex propinquo alloquio animos tentarent:
ſuaderentq́; vt amicitiam potius, q̃ vim experirentur Romanorum. Vbi nihil pacati reſpondebatur:
foſſa, dupliciq́; vallo circundata vrbe in treis parteis exercitum diuiſit: vt vna ſemper pars, quietis in-
terim duabus, oppugnaret. Prima pars cum adorta oppugnare eſt: atrox ſanè, & anceps prælium
fuit. non ſubire, non ſcalas ferre ad muros præ incidẽtibus telis facile erat. & iam qui erexerant ad mu-
rum ſcalas: alii furcis ad idipſum factis detrudebantur: in alios lupi ſuperne ferrei iniecti: vt in pericu-
lo eſſent: ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Quod vbi animaduertit Scipio: nimia paucitate ſuo-
rum exæquatum certamen eſſe: & iam eo ſuperare hoſtem: quòd ex muro pugnaret: duabus ſimul par-
tibus, prima recepta, vrbem eſt aggreſſus. Quæ res tantum pauoris iniecit feſſis iam cum primis pu-
gnando: vt & oppidani mœnia repentina fuga deſererent: & punicum præſidium metu, ne prodita
vrbs eſſet: relictis ſtationibus in vnum ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſſit: ne, ſi hoſtis vrbem
intraſſet: ſine diſcrimine, Pœnus, an Hiſpanus eſſet: obuii paſſim cæderentur. itaque patefacta repente
porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt: ſcuta præ ſe tenentes: ne tela procul coniicerentur: dextras
nudas oſtentantes: vt gladios abieciſſe appareret. Id vtrum parum ex interuallo ſit conſpectum: an
dolus aliquis ſuſpectus fuerit: incompertum eſt. Impetus hoſtilis in transfugas factus: nec ſecus, q̃ ad-
uerſa acies cæſi: eademq́; porta ſigna infeſta vrbi illata. & aliis partibus ſecuribus dolabriſq́; cædeban-
tur, & refringebãtur portę. & vt quiſq; intrauerat eques: ad forum occupandum (ita enim præceptum
erat) citato equo pergebat. additum erat & triariorum equiti præſidium. legionarii cæteras parteis
vrbis peruadunt. direptione, & cęde obuiorũ, niſi qui armis ſe tuebantur: abſtinuerunt. Carthaginen-
ſes omnes in cuſtodiam dati ſunt: oppidanorum quoq; CCC fermè: qui clauſerant portas. cæteris
traditum oppidum: ſuæ redditæ res. Cecidere in vrbis eius oppugnatione hoſtium duo millia fermè:
Romanorum haud amplius XC. Læta & ipſis, qui rem geſſere, vrbis eius expugnatio fuit: & impe-
ratori, cæteroq́; exercitui ſpecioſum aduentum ſuum, ingentem turbam captiuorum præ ſe agentes,
fecerunt. Scipio collaudato fratre, cum quanto poterat verborum honore Carthagini ab ſe captæ ca-
ptam ab eo Oringin æquaſſet: quia & hyems inſtabat: vt nec tentare Gades, nec diſiectum paſſim per
D prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet: in citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias re-
duxit: dimiſſiſq́; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam miſſo, & Hannone hoſtium impe-
ratore, cæteriſq́; nobilibus captiuis, ipſe Tarraconem conceſſit. Eodem anno claſſis romana cum
M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia in Africam tranſmiſſa, in Vticenſi, Carthaginenſiq́; agro la-
te populationes fecit. extremis finibus Carthaginenſium, circa ipſa mœnia Vticæ prædæ actæ ſunt.
Repetentibus Siciliam claſſis punica (LXX erant longæ naues) occurrit: decemq́; & ſeptem naues
ex iis captæ ſunt: quatuor in alto merſæ: cætera fuſa, ac fugata claſſis. Terra mariq́; victor Romanus
cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Toto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni
commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta: P. Sulpitius pro
conſul, & Attalus rex cum Æginæ (ſicut ante dictum eſt) hybernaſſent: Lemnum inde claſſe iuncta ro-
manę V & XX quinqueremes, regię V & XX tranſmiſerũt. Et Philippus, vt, ſeu terra, ſeu ma-
ri obuiam eundum hoſti foret: paratus ad omnes conatus eſſet: ipſe Demetriadem ad mare deſcendit:
Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſociis legationes Demetriadem ad famã
regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Aetoli, cum ob Romanam ſocietatem: tum poſt Attalĩ
aduentum: finitimoſq́; depopulabantur. nec Acarnanes ſolum, Bœotiiq́;, & qui Eubœam incolunt:
in magno metu erant: ſed Achæi quoq;: quos ſuper ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmo-
nius tyrannus haud procul Argiuorum fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quiſq; vrbibus quę
pericula terra mariq́; portendebantur, memorantes, auxilia regem orabant. Ne ex regno quidẽ ipſius
tranquillæ nunciabantur res. Et Scerdiletum, Pleuratumq́; motos eſſe: & Thracum maxime Medos,
ſi quod longinquum bellum regem occupaſſet: proxima Macedoniæ incurſuros. Bœotii quidem, &
interiores Græciæ populi, Thermopylarum ſaltus, vbi anguſtæ fauces coarctante iter: foſſa, valloq́; in-
tercludi ab Aetolis nunciarant: ne tranſitum ad ſociorum vrbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnẽ
ducem tot excitare tumultus circunfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus, ac
res ſineret: omnibus laturum ſe auxilium. in præſentia quæ maxime vrgebant, res pararent. Tum
præſidium vrbi mittit: vnde allatum erat: Attalum ab Lemno claſſe tranſmiſſa omnem circa vrbem
agrum depopulatum. Polyphantem cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam
ex regiis ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Chalcidem mittit. additi quin-
genti Aenianum: vt omnes inſulæ partes tueri poſſent. ipſe Scotuſam eſt profectus: eodemq́; ab

A Lariſſa Macedonum copias traduci iuſſit. Eo' nunciatum eſt: cõcilium Aetolis Heracleam indictum:
regemq́; Attalum ad conſultandum de ſumma belli venturum. Hunc conuentum vt turbaret ſubito
aduentu: magnis itineribus Heracleam duxit: & concilio quidem dimiſſo iam venit: ſegetibus tamen,
quæ iam propè maturitatem erant, maxime in ſinu æniano euaſtatis, Scotuſam copias reduxit. ibi
exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recepit. Inde vt ad omnes hoſtium motus
poſſet occurrere: etiam in Phocidem, atq; Euboeam, & Peparethum mittit: qui loca alta eligerẽt: vnde
editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mons eſt in altitudinem ingentem cacuminis editi) ſpeculam
poſuit: vt ignibus procul ſublatis ſignum, vbi quid molirentur hoſtes: momento temporis acciperet.

Romanus imperator, & Attalus rex à Peparetho Niceam traiecerunt. inde claſſem in Euboeam ad
vrbem Oreum tranſmittunt: quæ ab Demetriaco ſinu Chalcidem & Euripum petenti ad læuã prima
vrbium Euboeæ poſita eſt. Ita inter Attalum, ac Sulpitium conuenit: vt Romani à mari, regii à terra
oppugnarent. Quatriduo poſtq̃ appulſa claſſis eſt: vrbem aggreſſi ſunt. id tempus occultis cum Pla-
tore, qui à Philippo præpoſitus vrbi erat: colloquiis abſumptum eſt. Duas arces vrbs habet: vnã im-
minentem mari: altera vrbis medio eſt: cuniculo inde via ad mare ducit: quam à mari turris quinq; ta-
bulatorum, egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primo atrociſſimum contractũ eſt certamen:
& turre inſtructa omni genere telorum: & tormentis, machinisq́; ad oppugnandam eam ex nauibus
expoſitis. Cum omniũ animos, oculosq́; id certamen auertiſſet: porta maritimæ arcis Plator Roma-
nos accepit: momentoq́; arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediam vrbem ad alteram tendere
arcem. Et ibi poſiti erant: qui fores portæ obiicerent. ita excluſi in medio cæduntur, capiunturq́;. Mace-
donum præſidium conglobatum ſub arcis muro ſtetit: nec fuga effuſe petita: nec pertinaciter prælio
inito. Eos Plator venia à Sulpitio ĩpetrata in naues impoſitos ad Demetrium Phthiotidis expoſuit:
ipſe ad Attalum ſe recepit. Sulpitius tam facili ad Oreum ſucceſſu elatus, Chalcidem inde protinus
victrici claſſe petit. vbi haudquaquã ad ſpem euentus reſpondit. Ex patenti vtrinq; coactũ in angu-
ſtias mare ſpeciẽ intuenti primo gemini portus in ora duo verſi præbuit. ſed haud facile alia infeſtior
claſſi ſtatio eſt. nam & venti ab vtriuſq; terræ præaltis montibus ſubiti, ac procelloſi deiiciunt: & fretũ
ipſum Euripi non ſepties die, ſicut fama fert: temporibus ſtatis reciprocat: ſed temere in modum ven-
ti nunc huc, nũc illuc verſo mari, velut monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. ita nec nocte, nec
die quies nauibus datur. Cum claſſem tam infeſta ſtatio accepit: tum & oppidum alia parte clauſum
mari, alia à terra egregie munitum, præſidioq́; valido firmatum, & præcipue fide præfectorum, prin-
B cipumq́;, quæ fluxa & vana apud Oreum fuerant: ſtabile atque inexpugnabile fuit. Id prudenter, vt in
temere ſuſcepta re, Romanus fecit: quod circũſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret: celeri-
ter abſtitit incepto: claſſemq́; inde ad Cynum Locridis (emporium id eſt vrbis Opuntiorum mille
paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris fraude
à ſpecula elati: & impari tum maritimis viribus haud facilis erat in inſulã claſſi acceſſus. Ita re per cun-
ctationem omiſſa, ad Chalcidis auxiliũ, vbi ſignum accepit: impigre eſt motus. nam & ipſa Chalcis
quanquam eiuſdem inſulæ vrbs eſt: tamen adeo arcto interſcinditur freto: vt ponte continenti iunga-
tur: terraq́; aditum faciliorẽ, q̃ mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſisq́; Aetolis, qui ſaltũ
Thermopylarum inſidebãt: cum ab Demetriade Scotuſam, inde tertia vigilia profectus trepidos ho-
ſtes Heracleam cõpuliſſet: ipſe vno die Phocidis Elatiam millia amplius LX contendit. Eodẽ fermè
die ab Attalo rege Opuntiorum vrbs capta diripiebatur. cõceſſerat eam prædam regi Sulpitius: quia
Oreum paucos ante dies ab romano milite, expertibus regiis, direptum fuerat: romana claſſis Oreum
ſeſe receperat. & Attalus ignarus aduentus Philippi, pecuniis à principibus exigendis terebat tẽ-
pus. adeoq́; improuiſa res fuit: vt, niſi Cretenſium quidam forte pabulatum ab vrbe longius progreſſi
agmen hoſtium procul conſpexiſſent: opprimi potuerit. Attalus inermis, atque incompoſitus, curſu
effuſo mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus aduenit: tumultumq́; etiam
ex terra nauticis præbuit. inde Opuntem rediit, deos, hominesq́; accuſans: quòd tantæ rei fortunam
ex oculis propè raptam amiſiſſet. Opuntii quoq; ab eadem ira increpiti: quòd cum trahere obſidionẽ
in aduentum ſuum potuiſſent: viſo ſtatim hoſte propè in voluntariam deditionẽ conceſſiſſent. Com-
poſitis circa Opuntem rebus, Toronem eſt profectus. Et Attalus primo Oreum ſe recepit. inde cum
fama accidiſſet: Pruſiam Bithyniæ regem in fines regni ſui tranſgreſſum: omiſſis Romanis, atq; ætolo-
lico bello, in Aſiam traiecit. Et Sulpitius Aeginam claſſem recepit: vnde initio veris profectus erat.
Haud maiore certamine, q̃ Opuntem Attalus ceperat: Philippus Toronem cepit. Incolebant eam
vrbem profugi ab Thebis Phthiotici. vrbe ſua capta à Philippo, cum in fidem Aetolorum perfugiſ-
ſent: ſedem eis Aetoli eam dederant, vrbis vaſtatæ ac deſertæ priore eiuſdem Philippi bello. Tum ab
Torone, ſicut paulo ante dictũ eſt, recepta profectus, Tritonon, & Drymas, Doridis parua atq; igno-
bilia oppida cepit. inde Elatiam, iuſſis ibi ſe opperiri Ptolemæi, Rhodiorumq́; legatis, venit. vbi
cum de finiendo ætolico bello ageretur (affuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Romano-
rum, Aetolorumq́;) nuncius affertur: Machanidam olympiorum ſolenne ludicrum parantis Eleoa

C aggredi ſtatuiſſe. Præuertendum id ratus, legatis cum benigno reſponſo dimiſſis: ſe neque cauſam eius
belli fuiſſe: nec moram, ſi modo æqua, & honeſta cõditione liceat: paci facturum: cũ expedito agmine
profectus per Bœotiam Megarã, atq; inde Corinthũ deſcendit. vnde cõmeatibus ſumptis, Phliunta,
Pheneumq; petit. & iam cum Eream veniſſet: audit: Machanidam fama aduentus ſui territum refu-
giſſe Lacedæmonem: Ægiumq; ſe ad concilium Achæorum recepit: ſimul claſſem punicam, vt mari
quoque aliquid poſſet, accitam, ibi ratus ſe inuenturum. Paucis ante diebus in Phocæas traiecerant
Pœni. inde portus Acarnanum petierant: cum ab Oreo profectum Attalum, Romanosq; audiſſent:
veriti, ne in ſe iretur: & intra Rhium (fauces eæ ſunt Corinthi ſinus) opprimerentur. Philippus mœ-
rebat quidem, & angebatur: cum ad omnia ipſe raptim iſſet: nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe: &
rapientem omnia ex oculis eluſiſſe celeritatem ſuam fortunam. In concilio tamen diſſimulans ægritu-
dinem, elato animo diſſeruit, teſtatus deos, hominesq;: ſe nulli loco, nec tempori defuiſſe: quin vbi ho-
ſtium arma concrepuiſſent: eo' quanta maxima poſſet celeritate, tenderet. ſed vix rationem inire poſ-
ſe: vtrum ab ſe audacius, an fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab Opunte Attalum, ſic Sulpi-
tium à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è manibus ſuis elapſum. Sed non ſemper felicem
eſſe fugam: nec pro difficili id bellum habendum: in quo, ſi modo congreſſus cum hoſtibus ſis: viceris.
quod primum eſſet: confeſſionem ſe hoſtium habere: nequaq̃ pares eſſe eos ſibi. breui & victoriã haud
dubiam habiturum: nec meliore euentu eos ſecum, q̃ ſpe pugnaturos. Læti regem ſocii audierunt.
Reddidit inde Achæis Eream, & Triphyliam. Alipheram autem Megalopolitis, quod ſuorum fuiſſe
finium ſatis probabant: reſtituit. inde nauibus acceptis ab Achæis (erant autem tres quadriremes, &
biremes totidẽ) Anticyram traiecit. inde quinqueremibus ſeptem, & lembis viginti amplius. quos, vt
adiungeret Carthaginenſium claſſi: miſerat in corinthium ſinum: profectus ad Erythras Ætolorum,
quæ propè Eupalium ſunt: eſcenſionem fecit. Haud fefellit Ætolos. nam hominũ quod aut in agris,
aut in propinquis caſtellis Potidaniæ, atq; Apolloniæ fuit: in ſyluas, monteſq; refugit. Pecora, quæ in-
ter feſtinationem abigi nequiuerant: ſunt direpta: & in naues compulſa. Cum his, cæteraq; præda Ni-
cia prætore Achæorum Ægium miſſo, cum Corinthum petiſſet: pedeſtres inde copias per Bœotiam
terra duci iuſſit. ipſe ab Cenchreis præter terram Atticen ſuper ſinum nauigans inter medias propè
hoſtiũ claſſes Chalcidẽ peruenit. inde collaudata fide, ac virtute, quod neq; timor, neq; ſpes flexiſſent
eorum animos: hortatuſq; in poſterum, vt eadem conſtantia permanerent in ſocietate: ſi ſuam, quàm
D Oreanorum, atq; Opuntiorum fortunam mallẽt: ab Chalcide Oreum nauigat. principumq; iis, qui
fugere capta vrbe q̃ ſe Romanis tradere maluerant: ſumma rerum, & cuſtodia vrbis permiſſa. ipſe De-
metriadem ab Eubœa, vnde primum ad opem ferendam ſociis profectus erat: traiecit, Caſandreæ de-
inde centum nauium longarum carinis poſitis, contractaq; ad effectũ eius operis multitudine fabro-
rum naualium, quia res in Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat: & in tempore laborantibus
ſociis latum ab ſe auxilium: retro in regnum conceſſit: vt Dardanis bellum inferret. Extremo æſtatis
eius, qua hæc in Græcia geſta ſunt: cum Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio conſule Ro-
mam ad ſenatum miſſus nunciaſſet: conſulem ſatis præſidii Galliæ prouinciæ credere L. Porcium cũ
ſuis legionibus eſſe: decedere ſe inde, ac deduci exercitum conſularem poſſe: patres non M. Liuium tũ
redire ad vrbem, ſed collegam quoq; eius C. Claudium iuſſerunt. Id modo in decreto interfuit: quod
M. Liuii exercitum reduci, Neronis legiones Annibali oppoſitas manere in prouincia iuſſerunt. Inter
conſules ita per literas conuenit: vt quemadmodum vno animo rempublicam geſſiſſent: ita, quan-
quam ex diuerſis regionibus conuenirent: vno tempore ad vrbem accederent. Præneſte qui prior ve-
niſſet: collegam ibi opperiri iuſſus. Forte ita euenit: vt eodem die ambo Præneſte venirent. inde præmiſ-
ſo edicto, vt triduo poſt frequens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſſet: omni multitudine obuiam effuſa
ad vrbem acceſſere. Non ſalutabant modo vniuerſi circunfuſi: ſed contingere pro ſe quiſque victrices
dextras conſulum cupientes, alii gratulabãtur: alii gratias agebant: quòd eorũ opera incolumis reſpu-
blica eſſet. In ſenatu cum more omnium imperatorum expoſitis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſent: vt pro
republica fortiter fideliterq; adminiſtrata, & diis ĩmortalibus haberetur honos: & ipſis triumphan-
tibus vrbem inire liceret: ſe vero ea, quæ poſtularent: decernere patres merito deorum primum, dein ſe-
cundum deos conſulum, reſponderunt: & ſupplicatione amborum nomine, & triumpho vtrique de-
creto. Inter ipſos, ne, cum bellum communi animo geſſiſſent: triumphum ſepararent: ita conuenit:
quoniam in prouincia M. Liuii res geſta eſſet: & eo die, quo pugnatum foret: eius forte auſpicium
fuiſſet: exercitus Liuianus deductus Romam veniſſet: Neronis de prouincia deduci non potuiſſet: vt
M. Liuium quadrigis vrbem ineuntem milites ſequerentur: C. Claudius equo ſine militibus inuehe-
retur. Ita conſociatus triumphus, cum vtriq;, tum magis ei, qui quantum merito antei bat: tantum
honore collegæ ceſſerat: gloriam auxit. Illum equitem aiebant ſex dierum ſpatio tranſcurriſſe longi-
tudinem Italiæ: & eo die cum Aſdrubale in Gallia ſignis collatis pugnaſſe: quo cum caſtra aduerſus
ſeſe in Apulia poſita habere Annibal crediſſet. ita vnum conſulem pro vtraq; parte Italiæ aduerſus
duos duces, duos imperatores, hinc conſilium ſuum, hinc corpus oppoſuiſſe. nomen Neronis ſatis

fuiſſe

A fuiſſe ad continendum caſtris Annibalẽ: Aſdrubalem vero qua alia re, q̃ aduentu eius obrutum, atque extinctum eſſe! Itaq; iret alter conſul ſublimis curru multiiugis, ſi vellet, equis: vno equo per vrbem verum triumphũ vehi: Neronemq́;, ẽt ſi pedes incedat: vel parto eo bello, vel ſpreto eo triũpho, gloria memorabilẽ fore. Hi ſermones ſpectantiũ Neronem vſq; in Capitolium proſecuti ſunt. Pecuniæ in ærarium tulerunt ſeſtertiũm tricies octoginta millia æris. militibus M. Liuius quinquagenos ſenos aſſes diuiſit. tantundẽ C. Claudius abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus: cum ad exercitum rediſſet. Notatum, eo die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium, q̃ in conſulẽ ſuum iactata: equites L. Veturium, & Q. Cæcilium legatos magnis tuliſſe laudibus, hortatosq́; eſſe plebem, vt eos cõſules in proximum annum crearent: adieciſſe equitũ prærogatiuæ authoritatẽ conſules: poſtero die in concione, q̃ forti fideliq́; duorum præcipue legatorũ opera vſi eſſent, cõmemorantes. Cum comitiorum tempus appeteret, & per dictatorẽ comitia haberi placuiſſet, C. Claudius conſul M. Liuium collegá dictatorẽ dixit: Liuius Q. Cæcilium magiſtrũ equitum. A M. Liuio dictatore creati conſules L. Veturius, Q. Cæcilius: is ipſe, qui tum erat magiſter equitũ. Inde prætorũ comitia habita. Creati C. Seruilius, M. Cæcilius Metellus, T. Claudius Aſellus, Q. Manlius Thurinus, qui tum ædilis plebis erat. Comitiis perfectis, dictator magiſtratu abdicato, dimiſſoq́; exercitu, in Hetruriam prouinciá ex S.C. eſt profectus ad quæſtiones habendas, qui Hetruſcorum, Vmbrorum'ue populi defectiõis ab Romanis ad Aſdrubalẽ ſub aduentũ eius conſilia agitaſſent: quiq́; eum auxiliis, aut cõmeatu, aut ope aliqua iuuiſſent. Hæc eo anno domi, militiæq́; geſta. Ludi romani ter toti inſtaurati ab ædilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Serg. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeii ſemel toti inſtaurati ab ędilibus plebis M. Põponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello cõſulibus Brutii, ambobus, vt cũ Annibale bellũ gererẽt, prouincia decreta. Prætores exinde ſortiti ſunt, M. Cæcilius Metellus vrbaná, Q. Mãlius peregriná, C. Seruilius Siciliá, T. Claudius Sardiniá. Exercitus ita diuiſi, conſulum alteri, quẽ C. Claudius prioris anni cõſul: alteri, quẽ Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuiſſet exercitũ. In Hetruria duas volonum legiones à C. Terentio proconſule M. Liuius proconſul, cui prorogatum in annũ imperium erat: acciperet. Et Q. Mãlio, vt collegæ iuriſdictiõe tradita, Galliam cũ exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretũ eſt: iuſſusq́; populari agros Gallorũ, qui ad Pœnos ſub aduentũ Aſdrubalis defeciſſent. C. Seruilio cũ Cãnenſibus duabus legiõibus, ſicut P. Manlius tenuerat, Sicilia tuenda data.

B Ex Sardinia vetus exercitus, cui A. Hoſtilius præfuerat, deportatus. nouá legionem, quam T. Claudius traiceret ſecũ, conſules cõſcripſerunt. Q. Claudio, vt Tarẽtum: C. Hoſtilio Tubulo, vt Capuá prouinciam haberet prorogatum in annũ imperium eſt. M. Valerius procõſul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ orę præfuerat. XXX nauibus C. Seruilio traditis, cum cętera omni claſſe redire ad vrbem iuſſus. In ciuitate tanto diſcrimine belli ſolicita, cũ omnium ſecundorũ, aduerſorumq́; cauſas in deos verterent, multa prodigia nunciabantur. Tarracinæ Iouis ædem, Satrici matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Iouis foribus ipſis duo prolapſi angues. Ab Antio nunciatũ eſt: cruentas ſpicas metentibus viſas eſſe. Cære porcus biceps, & agnus mas, idemq́; fœmina natus erat. Et Albæ duos ſoles viſos ferebãt: & nocte Fregellis lucem obortam. Et bos in agro romano locutus, & ara Neptuni multo manaſſe ſudore in circo Flaminio dicebatur: & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cœlo tactæ. Prodigia cõſules hoſtiis maioribus procurare iuſſi, & ſupplicationẽ vnum diẽ habere. Ea ex ſenatuſcõſulto facta. Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut viſis domi prodigiis, terruit animos hominũ ignis in æde Veſtæ extinctus. ob quã cauſam cæſa flagro eſt Veſtalis virgo, cuius cuſtodia eius noctis fuerat: iuſſu P. Licinii pontificis. Id quanquã nihil portendentibus deis, cæterũ negligentia humana acciderat: tamen & hoſtiis maioribus procurari: & ſupplicationem ad Veſtæ aram haberi placuit. Priusq̃ proficiſcerentur cõſules ad bellũ: moniti ab ſenatu ſunt: vt in agros reducendæ plebis curá haberent. deũm benignitate ſummotũ bellum ab vrbe Roma, & Latio eſſe. & poſſe ſine metu in agris habitari. minime conuenire: Siciliæ, q̃ Italiæ, colendæ maiorẽ curá eſſe. Sed res haudquaquá erat populo facilis: & liberis cultoribus bello abſumptis: & inopia ſeruitiorum: & pecore direpto: villisq́; dirutis, aut incenſis: magna tamen pars authoritate conſulum compulſa in agros remigrauit. Mouerant autẽ huiuſce rei mentionẽ Placentinorũ & Cremonenſiũ legati, querentes: agrũ ſuum ab accolis Gallis incurſari, ac vaſtari: magnamq́; partẽ colonorum ſuorum dilapſam eſſe: & infrequẽtes ſe vrbes, agrũ vaſtatum ac deſertum habere. Manlio prætori mandatũ: vt colonias ab hoſte tueretur. Cõſules ex S.C. edixerunt: vt qui ciues Cremonenſes, aut Placentini eſſent: ante certum diem in colonias reuerterentur. principio deinde veris & ipſi ad bellũ profecti ſunt. Q. Cæcilius cõſul exercitũ ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit: nouisq́; militibus, quos ipſe conſcripſerat: suppleuit. In Conſentinũ agrũ conſules exercitum duxerunt: paſſimq́; depopulati, cũ agmen iam graue præda eſſet: in ſaltu anguſto à Brutiis, iaculatoribusq́; numidis turbati ſunt: ita, vt nõ præda tantum, ſed armati quoq; in periculo fuerint. maior tamen tumultus, q̃ pugna fuit: & præmiſſa præda, incolumes legiones in loca culta euaſere. inde in Lucanos profecti. Ea ſine certamine

C tota gens in ditionem populi Romani rediit. Cum Annibale nihil eo anno rei geſtũ eſt. nã neq; ipſe
ſe obtulit in tam recenti vulnere publico, priuatoq;: neq; laceſſierũt quietũ Romani. tantã ineſſe vim,
etſi omnia alia circa eum ruerent: in vno illo duce cenſebant. Ac neſcio an mirabilior in aduerſis, q̃ ſe-
cundis rebus fuerit. quippe qui, cũ & in hoſtium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, varia
fortuna bellũ gereret exercitu non ſuo ciuili, ſed miſto ex colluuione omniũ gentium: quibus non lex,
non mos, nõ lingua communis, alius habitus, alia veſtis, alia arma, alii ritus, alia ſacra, alii propè dii
eſſent: ita quodã vno vinculo copulauerit eos: vt nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducẽ ſeditio extite-
rit: cum & pecunia ſępe in ſtipendiũ, & cõmeatus in hoſtium agro deeſſent: quorũ inopia priore puni-
co bello multa infanda inter duces, militesq; cõmiſſa fuerãt. Poſt Aſdrubalis vero exercitũ cum duce,
in quibus ſpes omnis repoſita victoriæ fuerat: deletum, cedendoq; in angulum brutium cætera Italia
cõceſſum, cui non videatur mirabile: nullũ motum in caſtris factum? nam ad cætera id quoq; acceſſe-
rat. vt ne alendi quidem exercitus, niſi ex Brutio agro ſpes eſſet. qui vt omnis coleretur: exiguus tamen
tãto alendo exercitui erat: cũ magnã partẽ iuuentutis abſtractam à cultu agrorũ bellũ occupauerit, &
mos vitio etiã inſitus genti per latrocinia militiã exercendi. nec ab domo quicquã mittebatur. de Hi-
ſpania retinenda ſolicitis: tanq̃ omnia proſpera in Italia eſſent. In Hiſpania res quadã ex parte ean-
dem fortunam, quadã longe diſparẽ habebant. eandẽ: quod prælio victi Carthaginenſes duce amiſſo
in vltimam Hiſpaniæ oram vſq; ad Oceanũ cõpulſi erant. diſparem autẽ: quod Hiſpania non q̃ Italia
modo, ſed q̃ vlla pars terrarũ bello reparando aptior erat locorum, hominumq; ingeniis. Itaq; ergo pri-
ma Romanis inita prouinciarũ, quæ quidem cõtinentis ſint: poſtrema omnium noſtra demum ætate
ductu, auſpicioq; Auguſti Cæſaris perdomita eſt. Ibi tum Aſdrubal Giſgonis filius, maximus clariſſi-
musq; eo bello ſecundum Barchinos dux, regreſſus ab Gadibus, rebellandi ſpem adiuuante Magone
Amilcaris filio, delectibus per vlteriorem Hiſpaniã habitis, ad quinquaginta millia peditum, & qua-
tuor millia & quingentos equites armauit. De equeſtribus copiis fermè inter authores cõuenit. pedi-
tum LXX millia quidã adducta ad Silpiã vrbẽ ſcribunt. Ibi ſuper campos patentes duo duces pœ-
ni ea mente, ne detrectarent certamen: cõſiderũt. Scipio, cũ ad eum fama tanti cõparati exercitus per-
lata eſſet: neq; Romanis legionibus tantæ ſe lore parẽ multitudini ratus, vt non in ſpeciẽ ſaltem oppo
nerentur barbarorũ auxilia: neq; in iis tamen tantũ virium ponendũ, vt mutando fidẽ, quæ cladis cau
ſa fuiſſet patri patruoq;, magnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Coleam duodetriginta
oppidis regnantẽ, vt equites peditesq; ab eo, quos ſe per hyemẽ conſcripturũ pollicitus erat: acciperet:
D ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſociis, qui accolunt viã: modica contrahendo auxilia, Caſtu-
lonẽ peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia. tria millia peditum, & quingẽti equites. Inde ad Betulã
vrbẽ progreſſus cum omni exercitu ciuiũ ſociorumq;, peditũ equitumq; V & XL millibus. Caſtra
ponenteis eos Mago, & Maſaniſſa cum omni equitatu aggreſſi ſunt. turbaſſentq; munientes: ni abditi
poſt tumulũ, opportune ad id poſiti ab Scipione, equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi prom-
ptiſſimũ quenq;, & proxime vallũ, atq; in ipſos munitores primũ inuectum vixdum prælio inito fude-
runt. cum cæteris, qui ſub ſignis, atq; ordine agminis inceſſerant: longior, & diu ambigua pugna fuit,
ſed cũ ab ſtationibus primũ expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſſi,
plures & integri feſſis ſubirent: magnumq; iam agmen armatorũ à caſtris in præliũ rueret: terga haud
dubie vertunt Pœni. Numidæq;. Et primo turmatim abibãt, nihil ꝓpter pauorẽ, feſtinationem'ue cõ-
fuſis ordinibus. deinde poſtq̃ acrius vltimis incidebat Romanus: neq; ſuſtineri impetus poterat: nihil
iam ordinum memores, paſſim quà cuiq; proximum fuit, in fugam effunduntur. Et quanquã eo præ-
lio aliquantũ & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erãt: tamen nunq̃ per aliquot inſequẽtes
dies ab excurſionibus equitũ, leuiſq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certami-
na vires ſunt: prior Aſdrubal in aciem copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed vtraq; acies pro
vallo ſtetit inſtructa. & cũ ab neutris pugna cœpta eſſet: iam die ad occaſum inclinãte, à Pœno prius,
deinde ab Romano in caſtra copiæ reductæ. Hoc idẽ per dies aliquot factum, prior ſemper Pœnus co
pias caſtris educebat: prior feſſis ſtando ſignum receptui dabat. ab neutra parte procurſum: telum'ue
miſſum: aut vox vlla orta. mediã aciem hinc Romani, illinc Carthaginenſes miſti Afris, cornua ſocii
tenebant. erant autẽ vtrinq; Hiſpani pro cornibus. ante Punicã aciem elephanti caſtellorũ procul ſpe-
ciem præbebant. Iam hoc in vtriſque caſtris ſermonis erat: ita vt inſtructi ſtetiſſent, pugnaturos: me-
dias acies, Romanũ Pœnumq;, quos inter belli cauſa eſſet, pari robore animorum armorumq; cõcur-
ſuras. Scipio vbi hæc obſtinate credita animaduertit: omnia de induſtria in eum diem, quo pugnatu-
rus erat: mutauit. Teſſeram veſperi per caſtra dedit: vt ante lucem viri equiq;, cum pranſi eſſent: arma-
tus eques frenatos ſtratoſq; teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnẽ cum leui arma-
tura in ſtationes punicas immiſit. inde confeſtim ipſe cũ graui agmine legionum procedit. præter opi-
nionem deſtinatam ſuorum, hoſtiumq;, Romano milite cornibus firmatis ſociis in mediã aciem ac-
ceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus vt ex tabernaculo proſiluit: tumultumq; ante vallum, &
trepidationẽ ſuorum, & procul ſigna legionum fulgentia, plenoſq; hoſtium campos vidit: equitatum

omnem

A omnem extemplo in equites emittit. ipſe cum peditum agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito
quicquã in acie ſtruenda mutat. Equitũ tádiu anceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat: quia
pulſis (quod propè inuicē fiebat) in aciem peditum tutus receptus erat. ſed vbi iam haud plus quin/
gentos paſſus acies inter ſeſe aberant: ſigno receptui dato Scipio, patefactisq́; ordinibus, equitatum
omnē leuemq́; armaturam in medium acceptam, diuiſamq́; in partes duas in ſubſidiis poſt cornua lo/
cat. inde vbi incipiendæ iam pugnę tempus erat: Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incede/
re iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanq; præerat) nunciũ ad Syllanũ, & Martium mittit: vt cornu exten/
derent in ſiniſtram partē: quēadmodum ſe tendentem ad dexterã vidiſſent: & cum expeditis peditum,
equitumq́; prius pugnã cõſererent cũ hoſte: q̃ coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus
cum ternis peditum cohortibus, ternisq́; equitũ turmis, ad hoc velitibus, citato gradu in hoſtē duce/
bant, ſequentibus in obliquũ aliis. Sinus in medio erat: quia ſegnius Hiſpanorũ ſigna incedebant. &
iam cõfluxerant cornua: cum, quod roboris in acie hoſtiũ erat: Pœni veterani, Afriq́; nondũ ad teli cõ/
iectum veniſſent: neq; in cornua, vt adiuuarent pugnantes: diſcurrere auderent: ne aperirent mediam
aciem venienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prælio vrgebantur. eques, leuisq́; armatura, & velites
circunductis aliis in latera incurrebant: cohortes à fronte vrgebant: vt abrumperent cornua à cætera
acie. Et cũ ab omni parte haudquaquã par pugna erat: tum, quòd turba Balearium, tyronumq́; Hiſpa
norum Romano Latinoq́; militi obiecta erat: procedēte iam die vires etiam deficere Aſdrubalis exer/
citum cœperãt: oppreſſos matutino tumultu: coactosq́;, priuſq̃ cibo corpora firmarēt, raptim in aciem
exire. Ad id ſedulo diem extraxerat Scipio: vt ſera pugna eſſet. nam ab ſeptima demum hora peditum
ſigna cornibus incurrerunt. ad medias acies aliquanto ſerius puenit pugna: vt prius æſtus à meridia/
no ſole, laborq́; ſtandi ſub armis, & ſimul fames ſitisq́; corpora afficerent: q̃ manus cum hoſte conſere/
rent. itaq; ſteterunt ſcutis innixi. nam ſuper cætera elephanti etiã tumultuoſo genere pugnę equitum,
velitumq́;, & leuis armaturæ conſternati è cornibus in mediam aciem ſeſe intulerant. Feſſi igitur cor/
poribus, animisq́; retulere pedem: ordines tamen ſeruantes haud ſecus, q̃ ſi imperio ducis cederet inte
gra acies. Sed cũ eo ipſo acrius, vbi inclinatã ſenſere: victores ſe vndiq; inueherent: nec facile impetus
ſuſtineri poſſet: quanquã retinebat, obſiſtebatq́; cedentibus Aſdrubal, ab tergo eſſe colleis, tutumq; re/
ceptum, ſi modice ſe reciperent: clamitans: tamen vincente verecundiam metu, cum proximus quiſq;
hoſtem cęderet: terga extemplo data: atq; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primo conſiſtere ſigna in
B radicibus colliũ, ac reuocare in ordines militē cœperant: cunctantibus in aduerſum collē erigere aciē
Romanis. inde vt inferri impigre ſigna viderunt integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec
procul vallo Romanus aberat: cepiſſetq́; tanto impetu caſtra: niſi ex vehementi ſole, qualis inter gra/
ues imbre nubes effulget: tãta vis aquæ deiecta eſſet: vt vix in caſtra ſua reciperēt ſe victores: quoſdam
etiam religio caperet: vlterius quicquã eo die conandi. Carthaginenſes, quanquã feſſos labore, ac vul/
neribus, nox imberq́; ad neceſſariam quietē vocabat: tamen quia metus, & periculum ceſſandi nõ da/
bat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra: ſaxis vndiq; circa ex propinquis vallibus cõge
ſtis augent vallũ: munimento ſeſe, quando in armis parũ præſidii foret: defenſuri. Sed tranſitio ſocio/
rum, fuga vt tutior mora videretur, fecit. principiũ defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factũ
eſt. is cum magna popularũ manu transfugit. inde duo munita oppida cum pręſidiis tradita à præfe
ctis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defectionē animis, ſerperet res: ſilentio proximæ noctis
Aſdrubal caſtra mouet. Scipio, vt prima luce qui in ſtationibus erãt, retulerunt: pfectos hoſtes: p̃miſ/
ſo equitatu ſigna ferri iubet. adeoq́; citato agmine educti ſunt: vt ſi via recta veſtigia ſequentes iſſent:
haud dubie aſſecuti fuerint. ſed ducibus eſt creditũ: breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuiũ: vt tran/
ſeuntes aggrederētur. Aſdrubal clauſo trãſitu fluminis ad Oceanũ flectit. & iam inde fugientiũ modo
effuſi abibant: idq́; ab legiõibus Romanis aliquãtum interualli fecit. eques, leuisq́; armatura nunc ab
tergo, nunc ab lateribus occurrēdo, fatigabat morabaturq́;. ſed cũ ad crebros tumultus ſigna conſiſte/
rent: & nunc equeſtria, nunc cum velitibus, auxiliisq́; peditum p̃lia confererent: ſuperuenerunt legio/
nes. Inde non iam pugna, ſed trucidatio velut pecorum fieri: donec ipſe dux fugæ author in proximos
colles cum ſeptē millibus fermè ſemiermium euaſit. cæteri cęſi, capriq́;. caſtra tumultuaria raptim Pœ
ni tumulo editiſſimo cõmuniuerunt: atq; inde, cum hoſtis nequicq̃ ſubire iniquo aſcēſu conatus eſſet:
haud difficulter ſeſe tutati ſunt. ſed obſidio in loco nudo, atq; inopi vix in paucos dies tolerabilis erat.
itaq; tranſitiones ad hoſtes fiebãt. poſtremo ipſe dux nauibus acceptis (nec procul inde aberat mare)
nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. Scipio fuga ducis hoſtium audita, decē millia peditum, mille
equites reliquit Syllano ad caſtrorũ obſidionem. ipſe cum cæteris copiis, ſeptuageſimis caſtris, proti/
nus cauſis regulorũ ciuitatumq́; cognoſcendis, vt præmia ad veram meritorũ æſtimationē tribui poſ
ſent: Tarraconē redit. Poſt profectionē eius Maſaniſſa cum Syllano clam congreſſus, vt ad noua con/
ſilia gentem quoq; ſuam obedientē haberet: cum paucis popularibus in Africam traiecit: nõ tam eui/
denti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa: q̃ documento poſt id tempus conſtantiſſimæ ad vltimam
ſenectam fidei: ne tum quidē eum ſine probabili cauſa feciſſe. Mago inde remiſſis ab Aſdrubale naui/

C bus, Gades petit. Cæteri deſerti ab ducibus, pars tranſitione, pars fuga diſſipati per proximas ciuitates ſunt: nulla manus numero, aut viribus inſignis. Hoc maxime modo ductu atque auſpicio P. Scipionis pulſi Hiſpania Carthaginenſes ſunt, quartodecimo anno poſt bellum initum, quinto poſtquã P. Scipio prouinciam, & exercitũ accepit. Haud multo poſt Syllanus debellatũ referens, Tarraconẽ ad Scipionẽ rediit. L. Scipio cũ multis nobilibus captiuis nuncius receptę Hiſpaniæ Romã eſt miſſus. Et cum cæteri lætitia, gloriaq; ingenti eam rem vulgo ferrent: vnus, qui geſſerat: inexplebilis virtutis, veræq; laudis, paruum inſtar eorum, quæ ſpe ac magnitudine animi concepiſſet: receptas Hiſpanias ducebat. iam Africã, magnamq; Carthaginem, & in ſuũ decus nomenq; velut conſumatam eius belli gloriã ſpectabat. Itaq; præmoliendas ibi ratus iam res, cõciliandoſq; regũ gentiumq; animos, Syphacem primum regẽ ſtatuit tentare. Maſæſulorũ is rex erat. Maſæſuli gens affinis Mauris, regionem Hiſpaniæ, maxime quã ſita Noua Carthago eſt: ſpectant. Fœdus ea tempeſtate regi cum Carthaginenſibus erat. quod haud grauius ei, ſanctiusq;, q̃ vulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides: ratus fore, oratorẽ ad eum C. Lęliũ cum donis mittit. Quibus barbarus lętus, & quia res tum proſperę vbiq; Romanis, Pœnis autem in Italia aduerſæ, in Hiſpania nullæ iam erant: amicitiam ſe Romanorũ accipere annuit. firmandæ eius fidẽ nec dare, nec accipere: niſi cũ ipſo corã duce Romano. Ita Lælius in id modo fide ab rege accepta, tutum aduentum fore, ad Scipionẽ redit. Magnum in omnia momentũ Syphax affectanti res Africæ erat: opulentiſſimus eius terræ rex, bello iã expertus ipſos Carthaginẽſes: finibus etiã regni apte ad Hiſpaniã, quòd freto exiguo dirimũtur, poſitis. Dignam itaq; rẽ Scipio ratus, quæ, quoniã nõ aliter poſſet: magno periculo peteret. L. Martio Tarracone, M. Syllano Carthagine Noua, quo' pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat: ad præſidium Hiſpaniæ relictis. ipſe cũ C. Lælio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimũ remis, interdũ & leni adiuuante vento in Africam traiecit. Forte ita incidit: vt eo ipſo tempore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptem triremibus portũ inuectus anchoris poſitis terræ applicaret naues: cum cõſpectæ duæ quinqueremes haud cuiquã dubio, quin hoſtium eſſent: opprimiq; à pluribus, priuſq̃ portum intrarent, poſſent: nihil aliud, q̃ tumultũ ac trepidationẽ ſimul militum, ac nautarum, nequicquã armaq; & naues expedientiũ, fecerunt. percuſſa enim ex alto vela paulo acriori vento prius in portũ intulerũt quinqueremes: q̃ Pœni anchoras molirentur. nec vltra tumultum edere quiſquã in regio portu audebat. Itaq; prior in terram Aſdrubal, mox Scipio, & Lælius egreſſi ad regem pergunt. Magnificumq; id
D Syphaci: nec erat aliter viſum: duorũ opulentiſſimorũ ea tẽpeſtate duces populorum vno die ſuam pacem, amicitiamq; petentes veniſſe. Vtrunq; in hoſpitiũ inuitat. & qm̃ fors eos ſub vno tecto eſſe, atq; ad eoſdem penates voluiſſet: cõtrahere in colloquium dirimendarum ſimultatum cauſa eſt conatus: Scipione abnuente: aut priuatim ſibi vllum cum Pœno odium eſſe: quod colloquendo finiret: aut de republica ſe quicquam cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe. illud magnopere cõtendente rege: ne alter hoſpitum excluſus menſa videretur: vt in animum induceret ad eaſdẽ venire epulas: haud abnuit. cœnatumq; ſimul apud regem eſt. & eodem etiã lecto Scipio, atque Aſdrubal, quia ita cordi erat regi: accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas: vt non Syphacem modo barbarum, inſuetumq; moribus Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facunde alloquendo ſibi conciliarit. mirabilioremq; ſibi eum virum congreſſo corãm viſum præ ſe ferebat: q̃ bello rebus geſtis. nec dubitare: quin Syphax, regnumq; eius iam in Romanorum eſſet poteſtate. eam artem illi viro ad conciliandos animos eſſe. Itaque nõ quo modo Hiſpaniæ amiſſæ ſint, quærendum magis Carthaginenſibus eſſe: q̃ quo modo Africam retineant, cogitandum. Non peregrinabundum, neq; circa amœnas oras vagantem tantum ducem Romanum, relicta prouincia nouæ ditionis, relictis exercitibus, duabus nauibus in Africam traieciſſe: & cõmiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam: ſed potiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridem volutare in animo: hoc palàm fremere: quod non quemadmodum Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, dubiiſq; & plerũq; ſæuis in alto iactatus ventis, die quarto Nouæ Carthaginis portum tenuit. Hiſpaniæ ſicut à bello Punico quietæ erant: ita quaſdam ciuitates propter conſciẽtiam culpæ metu magis, quàm fide quietas eſſe apparebat: quarum maxime inſignes & magnitudine & noxa, Illiturgum & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſocii fuiſſent: poſt cæſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant: interficiendiſq; ſcelus etiam defectioni addiderant. In eos populos primo aduentu, cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent: merito magis, quàm vtiliter ſæuitum foret. tunc iam tranquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ videbatur veniſſe: accitum ab Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnãdam mittit. ipſe cum cætero exercitu quintis fermè ad Illiturgum caſtris peruenit. Clauſæ erãt portæ: omniaq; inſtructa, & parata ad oppugnationem arcendam. adeo conſcientia, quid ſe meritos ſcirent: pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari milites Scipio orſus eſt. Ipſos claudẽdis portis indicaſſe Hiſpanos: quid vt timerent, meriti eſſent. itaq; multo infeſtioribus animis cum eis, q̃ cum Carthaginenſibus bellum

gerendum

A gerendum eſſe. quippe cum illis propè ſine ira de imperio, & gloria certari: ab iis perfidiæ, & crudelitatis, & ſceleris pœnas expetendas eſſe. veniſſe tempus: quo & nefandam commilitonum necem, & in ſemetipſos, ſi eodem fuga delati forent: inſtructam fraudem vlciſcerentur: & in omne tempus graui documento ſancirent: nequis vnquam Romanum ciuem, militem'ue in vlla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac exhortatione ducis incitati ſcalas electis per manipulos viris diuidunt. partito exercitu, ita vt parti alteri Lælius præeſſet legatus: duobus ſimul locis ancipiti terrore vrbē aggrediuntur. Non dux vnus, aut plures principes oppidanos, ſed ſuus ipſorū ex cōſciētia culpæ metus ad defendendam impigre vrbem hortatur. & meminerant: & admonebant alios: ſupplicium ex ſe, non victoriam peti. vbi quiſq; mortem oppeteret: id referre: vtrum in pugna & in acie, vbi mars communis & victum ſæpe erigeret, & affligeret victorem: an poſtmodum cremata & diruta vrbe ante ora captarum coniugum liberorumq; inter verbera & vincula, omnia fœda atque indigna paſſi, expirarent. Igitur non militaris modo ætas, aut viri tantum, ſed fœminæ quoque, puerìq; ſupra animi corporiſq; vires adſunt: propugnantibus tela miniſtrant: ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolum agebatur: quæ virorum fortium tantum pectora acuit: ſed vltima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi, & certamine laboris, ac periculi, atque ipſo inter ſe conſpectu. Itaque tanto ardore certamen initum eſt: vt domitor ille totius Hiſpaniæ exercitus ab vnius oppidi iuuētute ſæpe repulſus à muris haud ſatis decoro prælio trepidarit. Id vbi vidit Scipio: veritus ne vanis tot conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus: & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ac partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet: & ſeipſum, ſi cæteri cunctentur: aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia: cum clamor vndique ab ſolicitis vicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtitit. Tum victa oppidanorum vis: deiectiſq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte, quæ inexpugnabilis videbatur: inter tumultum capta eſt. Transfugæ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant: & oppidanis in ea tuenda, vnde periculum videbatur verſis, & Romanis ſubeuntibus mœnia, quà adire poterant: conſpexerunt editiſſimā vrbis partem, q a rupe præalta tegebatur: neque opere vllo munitam, & ab defenſoribus vacuam. leuiū corporum homines, & multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inæqualiter eminētia rupis poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduum, & leue ſaxum occurrebat: clauos per modica interualla figentes, cum velut gradus feciſſent: primi inſequentes extrahentes manu, poſtremi ſubleuantes

B eos, qui præ ſe irent: in ſummum euadunt. inde decurrunt cū clamore in vrbē iam captam ab Romanis. Tum vero apparuit ab ira, & ab odio vrbem oppugnatam eſſe. nemo capiendi viuos: nemo, patētibus ad direptionem omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxta, atque armatos: fœminas pariter, ac viros: vſque ad infantium cædem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis iniiciunt, ac diruunt, quæ incendio abſumi nequeunt. adeo veſtigia quoque vrbis extinguere, ac delere memoriam hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quam vrbem non Hiſpani modo conuenæ, ſed punici etiam exercitus ex diſſipata paſſim fuga reliquiæ tutabantur. ſed aduentum Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorum: terrorq; deinde, ac deſperatio inuaſerat. & in diuerſis cauſis cum ſibi quiſque conſultum ſine alterius reſpectu vellet: primo tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſſionem inter Carthaginenſes, atque Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis author, Himilco punicis auxiliaribus præerat: quos, vrbemq;, clàm fide accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea victoria fuit. nec tantundem noxæ admiſſum erat. & aliquātum iræ leniuerat voluntaria deditio. Martius inde in barbaros, ſiqui nondum perdomiti erant: ſub ius, ditionemq; redigendos miſſus. Scipio Carthaginem ad vota ſoluēda diis, munuſq; gladiatorium, quod mortis cauſa patris, patruiq; parauerat: edendum redit. Gladiatorium ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum: ex quo laniſtis comparare mos eſt: ſeruorum delectu, ac libertorum: qui venalem ſanguinem habent. voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit, nam alii miſſi ab regulis ſunt ad ſpecimen inſitæ genti virtutis oſtendendum: alii ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent: prouocati'ue haud abnuerent: traxit. quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant: aut noluerant: pacto inter ſe, vt victorem res ſequeretur: ferro decreuerunt. Neque obſcuri generis homines, ſed clari illuſtreſq;, Corbis, & Orſua patrueles fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem vocabant: ambigentes, ferro ſe certaturos profeſſi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proxime fuerat: à fratre maiore poſt mortem eius principatu accepto. Cum verbis diſceptare Scipio vellet: ac ſedare iras: negatū id ambo dicere cōmunibus cognatis: nec alium deorum, hominum'ue, q̄ Martem ſe iudicem habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine, q̄ vt alter alterius imperio ſubiiceretur: præoptātes. cum ab tanta rabie dirimi nequirent: inſigne ſpectaculum exercitui præbuere: documentumq;: quantum cupiditas imperii malum inter mortales eſſet. Maior vſu armorum, & aſtu facile ſtolidas vires minoris ſuperauit. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi pro copia, & prouinciali, & caſtrenſi appa-

C ſatu. Res interim nihilo minus ab legatis gerebantur. Martius ſuperato Bæte amni, quem incolæ Cirtium appellãt: duas opulentas ciuitates ſine certamine in deditionem accepit. Aſtapa vrbs erat, Carthaginenſium ſemper partis. neque id tam dignum ira erat: q̃ quòd extra neceſſitates belli præcipuum in Romanos gerebant odium. nec vrbem aut ſitu, aut munimento tutam habebant: quæ ferociores iis animos facerent, ſed ingenia incolarum latrocinio læta, vt excurſiones in finitimum agrum ſociorum populi Romani facerent: impulerant: & vagos milites Romanos, lixasq́; & mercatores exciperent. magnum etiam comitatum, quia paucis parum tutum fuerat: tranſgredientem fines poſitis inſidiis circumuentum iniquo loco interfecerant. Ad hanc vrbem oppugnandam cum admotus exercitus eſſet: oppidani cõſciẽtia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos videbatur: nec ſpes mœnibus, aut armis tuendæ ſalutis erat: facinus in ſe, ac ſuos fœdum, ac ferum conſciſcunt. Locum in foro deſtinant: quò pretioſiſſima rerum ſuarum congererent. ſuper eum cumulum coniuges, ac liberos conſidere cum iuſſiſſent: ligna circa extruunt: faſcesq́; virgultorum coniiciunt. quinquaginta deinde armatis iuuenibus præcipiunt: vt donec incertus euentus pugnæ eſſet: prçſidium eo loco fortunarum ſuarum, corporumq́;, quæ cariora fortunis eſſent: ſeruarent. ſi rem inclinatam viderent, atq; in eo iam eſſe, vt vrbs caperetur: ſcirent: omnes, quos euntes in prælium cernerent: mortem in ipſa pugna obituros. illos ſe per deos ſuperos, inferosq́; orare: vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honeſta: aut ſeruitute infami finienda eſſet: nihil relinquerent in quod ſæuire iratus hoſtis poſſet. ferrum, ignemq́; in manibus eſſe. amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura eſſent: abſumerent manus: quàm inſultarẽt ſuperbo ludibrio hoſtes. His adhortationibus execratio dira adiecta: ſi quem à propoſito ſpes, mollitia'ue animi flexiſſet. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erũpunt. Neq; erat vlla ſatis firma ſtatio oppoſita: quia nihil minus, quàm vt egredi mœnibus auderent: timeri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuisq́; armatura repẽte è caſtris ad idipſum emiſſa occurrit. Acrior impetu atque animis, quàm compoſitior vllo ordine pugna fuit. Itaq; pulſus eques, qui primum hoſti ſe obtulerat: terrorem intulit leui armaturæ, pugnatumq́; ſub ipſo vallo foret: ni robur legionum, perexiguo ad inſtruendum dato tempore, aciem direxiſſet. Ibi quoque trepidatum parumper circa ſigna eſt: cum cæci furore in vulnera, ac ferrum vecordi audacia ruerent. dein vetus miles aduerſus temerarios impetus pertinax, cæde primorum inſequentes ſuppreſſit. conatus paulo poſt vltro inferre pedem, vt neminem cedere, atque obſtinatos mori in veſtigio quenque ſuo vidit: patefacta acie, quod vt facere poſſet, multitudo armatorum facile ſuppeditabat: cornua hoſtium amplexus in orbem pugnantes ad vnum omnes occidit. Atque hæc tamen hoſtium iratorũ, ac tum maxime dimicantium iure belli in armatos repugnantesq́; edebantur. fœdior alia in vrbe trucidatio erat. Cum turbam fœminarum, puerorumq́; imbellem, inermemq́; ciues ſui cçderent: & in ſuccenſum rogum ſemianima pleraq; inii cerent corpora: riuiq́; ſanguinis flammam orientem reſtinguerent: poſtremo ipſi cæde miſeranda ſuorum fatigati cum armis medio incendio ſe iniecerunt. Iam cædi perpetratæ victores Romani ſuperuenerũt. ac primo cõſpectu tam fœde rei mirabundi parumper obſtupuerunt. deinde cum aurum, argentumq́; cumulo rerum aliarum interfulgens auiditate ingenii humani rapere ex igne vellent: correpti alii flama ſunt, alii ambuſti afflatu vaporis: cũ receptus primis vrgẽte ab tergo ingenti turba nõ eſſet. Ita Aſtapa ſine præda militum ferro igniq́; abſumpta eſt. Martius cæteris eius regionis metu in deditionem acceptis, victorem exercitũ Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipſos dies perfugæ à Gadibus venerunt, pollicentes: vrbem, Punicumq́; præſidium, quod in ea eſſet: & imperatorem præſidii cum claſſe prodituros eſſe. Mago ibi ex fuga ſubſtiterat: nauibusq́; in Oceano collectis: aliquantum auxiliorum & transfretum ex Africa ora, & ex proximis Hiſpaniæ locis per Hannonem præfectum coegerat. Fide accepta, dataq́; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lælius cum ſeptem triremibus, quinquereme vna eſt miſſus: vt terra, mariq́; communi conſilio rem gererent.

D Scipio ipſe graui morbo implicitus, grauiore tamen fama, cum ad id quiſque, quod audierat: inſita hominibus libidine alendi de induſtria rumores, adiiceret aliquid: prouinciam omnem, ac maxime longinqua eius turbauit: apparuitq́;: quantam excitatura molem vera fuiſſet clades, cum vanus rumor tantas procellas exciuiſſet: non ſocii in fide, non exercitus in officio manſit. Mandonius, & Indibilis, quibus, quia regnum ſibi Hiſpaniæ pulſis inde Carthaginenſibus deſtinarant animis: nihil pro ſpe contigerat; concitatis popularibus, (Lacetani autem erant) & iuuentute Celtiberorum excitata; agrum Sueſſitanum, Sedetanumq́; ſociorum populi Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius furor in caſtris ad Sucronem ortus. Octo ibi millia militum erant, præſidium gentibus, quæ cis Iberum incolunt: impoſitum. Motæ eorum autem mentes ſunt non tum: cum primum de vita imperatoris dubii rumores allati ſunt: ſed iam ante, licẽtia ex diutino, vt fit, ocio collecta: & non nihil: quòd in hoſtico laxius rapto ſuetis viuere arctiores in pace res erant. Ac primo ſermones tantum occulti ferebantur. ſi bellum in prouincia eſſet: quid ſeſe inter pacatos facere? ſi debellatum iam, & confecta prouincia eſſet: cur in Italiam non reuehi? Flagitatum quoque ſtipendium procacius, quàm ex more, & modeſtia militari erat: & à cuſtodibus probra in circumeuntes vigilias tribunos iacta: & noctu quidam prædatum

A dam prædatum in agrum circa pacatum ierant: poſtremo interdiu, ac propalàm ſine commeatu ab ſignis abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto, aut diſciplina militię, aut imperio eorum, qui præerant: gerebatur. forma tamen Romanorum caſtrorum conſtabat vna ea ſpe: quòd tribunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis defectionisq́ rati fore, & iura reddere in principiis ſinebant: & ſignum ab eis petebant: & in ſtationes, ac vigilias in ordinem ibant: & vt vim imperii abſtulerant: ita ſpeciem dicto parentium vltro ipſi imperantes ſeruabant. Erupit deinde ſeditio: poſtquam reprehendere, atque improbare tribunos ea, quæ fierent: & conari obuiam ire, & propalàm abnuere furoris eorum ſe futuros ſocios, ſenſerunt. Fugatis itaque ex principiis, ac paulo poſt è caſtris tribunis, ad principes ſeditionis gregarios milites, C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrium, delatum omnium conſenſu imperium eſt. qui nequaquam tribuniciis contenti ornamẽtis, inſignia etiã ſummi imperii, faſces ſecuresq́ attrectare auſi. neque iis venit in mentem: ſuis tergis, ſuisq́ ceruicibus virgas illas, ſecuresq́ imminere: quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falſò credita occęcabat animos: ſub cuius vulgatam iam famam non dubitabant totam Hiſpaniam arſuram bello: in eo tumultu & ſociis pecunias imperari, & diripi propinquas vrbes poſſe: & turbatis rebus, cum oĩa omnes auderent: minus inſignia fore, quæ ipſi feciſſent. Cum alios ſubinde recentes nuncios nõ mortis modo, ſed etiam funeris expectarent: neque ſuperueniret quiſquam: euaneſceretq́ temere ortus rumor: tum primi authores requiri cœpti, & ſubtrahentes ſe quoque, vt crediďiſſe potius temere, quàm finxiſſe rem talem videri poſſent: deſtituti duces iam ſua ipſi inſignia, & pro vana imagine imperii, quod gererent, veram, iuſtamq́ mox in ſe verſuram poteſtatem exhorrebant. Stupenti ita ſeditioni cum viuere primo, mox etiam valere Scipionem, certi authores afferrent: tribuni militum ſeptem ab ipſo Scipione miſſi: ſuperuenerunt: Ad quorum primum aduentum exaſperati animo: mox ipſis placido ſermone permulcentibus notos, cum quibus congreſſi erant: leniti ſunt. circumeuntes enim tentoria primo, deinde in principiis, prætorioq́, vbi ſermones inter ſe ſerentium circulos vidiſſent: alloquebantur: percunctantes magis, quæ cauſa iræ, conſternationisq́ ſubitæ foret: quàm factum accuſantes. Vulgo ſtipendium non datum ad diem iactabatur: & cum eodem tempore, quo ſcelus Illiturgitanum extitiſſet: poſt duorum imperatorum, duorumq́ exercituum ſtragem ſua virtute defenſum nomen romanum, ac retenta prouincia eſſet: Illiturgitanos pœnam noxę meritam habere: ſuis rectè factis gratiam qui exoluat, non eſſe. Talia querentes æqua orare, ſeq́ ea relaturos ad imperatorẽ

B reſpondebant. lætari: quòd nihil triſtius, nec inſanabilius eſſet: & P. Scipionem proconſulem deûm benignitate, & rempublicam eſſe gratiæ referendæ. Scipionem bellis aſſuetum, ad ſeditionum procellas rudem, ſolicitum habebat res: ne aut exercitus peccando, aut ipſe puniendo modum excederet. in præſentia, vt cœpiſſet, leniter agi placuit: & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipendii ſpem propinquam facere. Edictum ſubinde propoſitum, vt ad ſtipendium petendum conuenirẽt Carthaginem: ſeu carptim partes, ſeu vniuerſi mallent. Tranquillam ſeditionem iam per ſe langueſcentem repentina quies rebellantium Hiſpanorũ fecit. redierant enim in fines omiſſo incepto Mandonius & Indibilis: poſtq̃ viuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis, aut externus: cum quo furorem ſuum conſociarent. omnia circumſpectantes conſilia nihil reliqui habebant, præter vnum tutiſſimum à malis conſiliis receptum: vt imperatoris vel iuſtæ iræ, vel non deſperandæ clementiæ ſeſe committerent. etiam hoſtibus eum ignouiſſe: cum quibus ferro dimicaſſet. ſuam ſeditionem ſine vulnere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atrocem, nec atroci pœna dignam. vt ingenia humana ſunt ad ſuã cuique leuandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat: ſingulæ ne cohortes, an vniuerſi ad ſtipendium petendum irent. inclinauit eò ſententia: quod tutius cenſebant vniuerſos ire. Per eoſdem dies, quibus hæc illi conſultabant: conſilium de iis Carthagine erat: certabaturq́ ſententiis: vtrum in authores tantum ſeditionis (erant autem hi numero haud plus quàm quinq́ & triginta) animaduerteretur: an plurium ſupplicio vindicanda tam fœdi exempli defectio magis, q̃ ſeditio eſſet. Vicit ſententia lenior: vt vnde culpa eſſet orta, ibi pœna conſiſteret. ad multitudinem caſtigationem ſatis eſſe. Concilio dimiſſo, vt id actum videretur: expeditio aduerſus Mandonium, Indibilemq́ edicitur exercitui, qui Carthagine erat: & cibaria dierum aliquot parare iubentur. tribunis ſeptem, qui & antea Sucronem ad leniendam ſeditionem ierant: obuiam exercitui miſſis quina nomina principum ſeditionis edita ſunt: vt eos per idoneos homines benigno vultu, ac ſermone in hoſpitium inuitatos, ſopitosq́ vino vincirent. Haud procul iam Carthagine aberant: cum ex obuiis auditum, poſtero die omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos proficiſci, non metu modo omni, qui tacitus inſidebat animis: liberauit eos: ſed lætitiam ingentem fecit: quòd magis habituri ſolum imperatorẽ, quàm ipſi futuri in poteſtate eius eſſent. Sub occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt: exercitumq́ alterum parantem omnia ad iter viderunt. Excepti ſermonibus de induſtria compoſitis: lætum, opportunumq́ aduentum eorum ĩperatori eſſe: quòd ſub ipſam profectionẽ alterius exercitus veniſſent. corpora curant. A' tribunis ſine vllo tumultu authores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia, cõprehenſi, ac vincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exercitus, cuius ſimulabatur iter: proficiſci cœpere. ſub

C lucem ſigna mota: & ad portã, retẽtum agmen: cuſtodesq́; circa omnes portas miſſi: ne quis vrbe egrederetur. Vocati deinde ad cõcionem qui pridie venerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris, vt vltro territuri ſucclamationibus, concurrunt. Simul & imperator tribunal conſcendit: & reducti armati à portis inermi ſe concioni ab tergo circũfuderunt: tum omnis ferocia cõcidit: &(vt poſtea fatebantur) nihil æque eos terruit: q̃ præter ſpem robur, & color imperatoris, quem affectum viſuros crediderant: vultusq́;: qualem ne in acie quidem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus pauliſper: donec nunciatum eſt: deductos in forum authores ſeditionis: & parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per prę conẽ facto, ita cœpit. Nunquam mihi defuturam orationem, qua exercitum meum alloquerer: credidi: nõ quo verba vnquam potius, q̃ res exercuerim: ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueuerã militaribus ingeniis. apud vos quemadmodum loquar: nec cõſiliũ, nec oratio ſuppeditat: quos nec quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis? an milites? qui imperiũ, auſpiciumq́; abnuiſtis? ſacramẽti religionem rupiſtis? hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta, cõſilia, animos hoſtium video. Quid enim vos, niſi quod Illergetes, & Lacetani: aut optaſtis aliud? aut ſperaſtis? & illi tamen Mandonium, atq; Indibilem, regiæ nobilitatis viros, duces furoris ſecuti ſunt: vos auſpicium, & imperium ad Vmbrum Atrium, & Calenum Albium detuliſtis. Negate vos id omnes feciſſe: aut factum voluiſſe milites. paucorum eum furorem, atq; amẽtiam eſſe. libenter credam negantibus. nec enim ea ſunt cõmiſſa: quæ vulgata in omnem exercitum ſine piaculis ingentibus expiari poſſint. inuitus ea, tanquam vulnera attingo: ſed niſi tacta, tractataq́; ſanari non poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginenſibus, nullum locũ tota prouincia, nullos homines credebam eſſe: vbi vita inuiſa eſſet mea. ſic me non ſolum aduerſus ſocios geſſeram: ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (en quantũ me opinio fefellit) fama mortis meæ nõ accepta ſolum, ſed etiam expectata eſt. nõ quòd ego vulgari facinus per omnes velim: (equidem ſi totum exercitum meum mortem mihi optaſſe crederem: hic ſtatim ante oculos veſtros morerer: nec me vita iuuaret inuiſa ciuibus & militibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura maris, per ſe immobilis eſt: vt venti, & auræ ciẽt: ita aut tranquillum, aut procellæ in vobis ſunt: & cauſa, atq; origo omnis furoris penes authores eſt: vos cõtagione inſaniſtis. Quin mihi ne hodie quidẽ ſcire videmini, quò amẽtiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in me, quid in patriam, parẽtesq́; ac liberos veſtros, quid in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militaſtis: quid aduerſus morem militiæ, diſciplinamq́; maiorũ, quid aduerſus ſummi imperii maieſtatẽ auſi ſitis. De meipſo taceo. temere potius, q̃ auide crediderìtis: is

D denique ego ſim: cuius imperii tædere exercitum, minime mirandum ſit. patria quid de vobis meruerat? quam cum Mandonio, & Indibili conſociãdo cõſilia prodebatis? quid populus Romanus? Cum imperium ablatum ab tribunis ſuffragio populi creatis ad homines priuatos detuliſtis? cum, eo ipſo nõ contenti, ſi pro tribunis illos haberetis: faſces imperatoris veſtri ad eos, quibus ſeruus, cui imperarent, nunquã fuerat: romanus exercitus detuliſtis. In prætorio tetenderunt Albius, & Atrius: claſſicũ apud eos cecinit: ſignum ab iis petitũ eſt: ſederunt in tribunali procõſulis P. Scipionis: lictor apparuit: ſubmouente eo inceſſerunt: faſces & ſecures p̃lati ſunt. Lapides pluere, & fulmina iaci de cœlo, & inſuetos fœtus animalia edere, vos portenta eſſe putatis? hoc eſt portẽtum: quod nullis hoſtiis, nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum, qui tñ facinus auſi ſunt: expiari poſſit. Atq; ego, quanq̃ nullum ſcelus rationẽ habet: tñ vt in re nefaria, quę mens, quod cõſilium veſtrum fuerit: ſcire velim. Rhegyum quondam in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principibus ciuitatis, vrbem opulentam per decẽ annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominum quatuor, in foro Romæ ſecuri percuſſi ſunt. Sed illi tamen nõ Atrium Vmbrum ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium tribunum militum ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec Samnitibus, aut Lucanis, hoſtibus populi Romani ſe coniunxerat. vos cum Mandonio, & Indibili conſilia communicaſtis: & arma conſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Campani Capuam Tuſcis veteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia Meſſanam, ſic tum Rhegyum habituri perpetuam ſedem erãt: nec populum Romanum, nec ſocios populi Ro. vltro laceſſituri bello. Sucronem'ne vos domicilium habituri eratis? vbi ſi vos decedens confecta prouincia imperator relinquerem: deũm, hominumq́; fidem implorare debebatis: quod non rediretis ad coniuges, liberosq́; veſtros. ſed horum quoque memoriam, ſicut patriæ, meiq́;, eieceratis ex animis veſtris. Viam conſilii ſcelerati, ſed non ad vltimum dementis exequi volo. Me'ne viuo, & cætero incolumi exercitu, cum quo ego die vna Carthaginem cepi: cum quo quatuor imperatores, quatuor exercitus Carthaginenſium fudi: fugaui: Hiſpania expuli: vos octo millia hominum, minoris certe omnes pretii, quàm Albius, & Atrius ſunt: quibus vos ſubieciſtis: Hiſpaniam prouinciam populo romano erepturi eratis? Amolior, & amoueo nomen meum: nihil vltra facile creditam mortem meam à vobis violatus ſim. quid? ſi ego morerer: mecum expiratura reſp. mecum caſurũ imperium populi Ro. erat? ne iſtud Iuppiter Opt. Max. ſinat: vrbem auſpicato diis authoribus in æternum conditam fragili huic, & mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio, Paulo Æmylio, Graccho, Poſthumio Albino, M. Marcello, T. Quintio Criſpino, C. Fuluio, Scipionibus meis, tot tã præclaris

imperatoribus

A imperatoribus vno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus Ro. eritq; mille aliis, nunc ferro, nunc mor-
bo morientibus: meo vnius funere elata reſpub. eſſet? Vos ipſis hic in Hiſpania patre, & patruo meo,
duobus imperatoribus interfectis, Septimum Martiũ ducem vobis aduerſus exultanteis recenti vi-
ctoria Pœnos delegiſtis. (& ſic loquor: tanq̃ ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint.) M. Syllanus eodẽ iu-
re, eodem imperio mecũ in prouinciã miſſus, L. Scipio frater meus, & C. Lælius legati, vindices maie-
ſtatis imperii deeſſent? vtrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari
poterat? quibus ſi oĩbus ſuperiores eſſetis: arma contra patriam, contra ciues veſtros ferretis? Africam
Italiæ, Carthaginem vrbi Romæ imperare velletis? quã ob noxam patriæ? Coriolanum quondam
damnatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, vt iret ad oppugnandã patriam: impulit: reuocauit
tñ à publico parricidio priuata pietas. vos qui dolor, quæ ira incitauit? ſtipendium'ne diebus paucis
imperatore ægro ſerius numeratũ ſatis digna cauſa fuit: cur patriæ indiceretis bellum? cur ad Illerge-
tes deſciſceretis à populo Ro. cur nihil diuinarum, humanarum'ue rerũ inuiolatum vobis eſſet? inſa-
niſtis profecto milites: nec maior in corpus meum vis morbi, q̃ in veſtras mentes inuaſit. Horret ani-
mus referre: quid crediderint hoĩes: quid ſperauerint: quid optauerint. auferat omnia irrita obliuio: ſi
poteſt. ſi non: vtcunq; ſilentiũ tegat. Non negauerim: triſtẽ, atrocemq; vobis viſam orationem meam,
quanto creditis facta veſtra atrociora eſſe, q̃ dicta mea? & me quæ feciſtis, pati æquum cenſetis: vos ne
dici quidem oĩa æquo animo feretis? ſed ne ea quidẽ ipſa vltra exprobrabuntur. vtinam tam facile vos
obliuiſcamini eorum: q̃ ego obliuiſcar. Itaq; quod ad vos vniuerſos attinet: ſi erroris pœnitet: ſatis
ſuperq; pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius Vmber, & cæteri nefariæ ſeditiõis authores ſan-
guine luent quod admiſerunt. vobis ſupplicii eorũ ſpectaculũ non modo non acerbum, ſed lætum etiã,
ſi ſana mens rediit: debet eſſe. de nullis enim, q̃ de vobis infeſtius, aut inimicius conſuluerunt. Vix finẽ
dicendi fecerat: cũ ex præparato ſimul oĩum rerũ terror oculis, auribusq; eſt offuſus. Exercitus, q coro-
na concionem circũdederat: gladiis ad ſcuta concrepuit. præconis audita vox citantis nomina damna-
torum in concilio. nudi in medium protrahebantur: & ſimul omnis apparatus ſupplicii expromeba-
tur. deligati ad palum: virgisq; cæſi: & ſecuri percuſſi: adeo torpentibus metu, qui aderant: vt non mo-
do ferocior vox aduerſus atrocitatẽ pœnæ, ſed ne gemitus quidem exaudiretur. Tracti inde de medio
oẽs: purgatoq; loco, citati milites nominatim apud tribunos militũ in verba P. Scipionis iurauerunt:
ſtipendiumq; ad nomen ſingulis perſolutum eſt. Hunc finem, exitumq; ſeditio militum cœpta apud
Sucronem habuit. Per idem tẽpus ad Bætim fluuiũ Hanno præfectus à Magone miſſus à Gadibus
B cum parua manu Afrorum, mercede Hiſpanos ſollicitando, ad IIII millia iuuenum armauit. caſtris
deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militum inter tumultũ captorum caſtrorũ, quibuſdam etiã
in fuga amiſſis, palatos perſequente equite, cum paucis ipſe effugit. Dum hæc ad Bætim fluuiũ ge-
runtur: Lælius interim freto in Oceanum euectus ad Carteiam claſſe acceſſit. Vrbs ea in ora Oceani
ſita eſt: vbi primum è faucibus anguſtis panditur mare. Gadeis ſine certamine proditione recipien-
di, vltro qui eam rem pollicerentur, in caſtra romana venientibus, ſpes, ſicut ante dictum eſt, fuerat. ſed
patefacta immatura proditio eſt: cõprehenſosq; omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem deue-
hendos tradit. Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſaq; ea, quia tardior, q̃ trire-
mis erat: ipſe cũ octo triremibus modico interuallo ſequitur. Iam fretum intrabat quinqueremis: cũ
Lælius & ipſe in quinqueremi è portu Carteiæ ſequentibus ſeptem triremibus euectus, in Adherbalẽ
ac triremes inuehitur: quinqueremẽ ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum æſtum re-
ciprocari nõ poſſe. Pœnus in re ſubita parũper incertus trepidauit: vtrum quinqueremem ſequeretur:
an in hoſteis roſtra conuerteret. ipſa cunctatio facultatẽ detrectãdæ pugnæ ademit. iam enim ſub ictu
teli erant: & vndiq; inſtabant hoſtes. æſtus quoq; arbitriũ moderandi naues ademerat. neq; erat naualis
pugna ſimilis: quippe vbi nihil voluntarium, nihil artis, aut conſilii eſſet. vna natura freti, æſtusq; to-
tius certaminis potens ſuis alienisq; nauibus nequicq̃ remigio in contrarium tendentes inuehebat:
vt fugiẽtẽ nauem videres retro vertice intortam victricibus illatam: & ſequẽtem, ſi in contrarium tra-
ctum incidiſſet maris: fugientis modo ſeſe auertentẽ. Iam in ipſa pugna hęc cum infeſto roſtro peteret
hoſtiũ nauem: obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat, illa cum tranſuerſa obiiceretur hoſti: re-
pente intorta in proram circũagebatur. Cum inter triremes fortuna regente anceps prælium miſcere-
tur: quinqueremis romana, ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorũ ordinibus ſcindentibus verti-
ces, cum facilius regeretur: duas triremes ſuppreſſit: vnius prælata impetu lateris alterius remos deter-
ſit. cæterasq;, quas indepta eſſet: mulctaſſet: ni cũ reliquis V nauibus Adherbal velis in Africam trãſ-
miſiſſet. Lælius victor Carteiam reuectus, auditis, quæ acta Gadibus erant: patefactam proditio-
nem: coniuratosq; miſſos Carthaginem: ſpe in irritum redacta: qui veniſſent: nunciis ad L. Martium
miſſis, niſi terere fruſtra tẽpus ſedendo ad Gadeis vellent: redeundum ad imperatorem eſſe: aſſentiente
Martio, paucos poſt dies ambo Carthaginem rediere. Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modo
Mago: cum terra mariq; ancipiti metu vrgeretur: ſed etiam audita rebellione Illergetum ſpem recupe-
randæ Hiſpaniæ nactus, nuncios Carthaginem ad ſenatum mittit: qui ſimul ſeditionem ciuilẽ in ca-

C ſtris romanis,ſimul defectionem ſociorum in maius verbis extollentes, hortarentur: vt auxilia mitte/
rent:quibus traditũ à patribus imperium Hiſpaniæ repeti poſſet. Mandonius, & Indibilis in fines
regreſſi,paulisper, dum quidnam de ſeditione ſtatueretur, ſcirent: ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuium errori
ignoſceretur:nõ diffidentes ſibi quoq; ignoſci poſſe.poſtq̃ vulgata eſt atrocitas ſupplicii: ſuam quoq;
noxam pari pœna æſtimatam rati, vocatis rurſus ad arma popularibus,contractisq; etiam, quæ ante
habuerant, auxiliis, in ſedetanum agrum,vbi principio defectionis ſtatiua habuerãt:cũ XX milli/
bus peditum,duobus millibus equitũ & quingentis tranſcenderunt. Scipio cũ fide ſoluendis pariter
oĩbus noxiis innoxiisq; ſtipẽdiis,tum vultu ac ſermone ĩ omneis placato facile recõciliatis militũ aĩs,
priusq̃ caſtra à Carthagine moueret:concione aduocata,multis verbis in præfidiam rebellantium re/
gulorum inuectus,nequaq̃ eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad vindicandũ id ſcelus: quo ciuilem erro
rem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus, q̃ viſcera ſecantem ſua, cum gemitu & lachrymis triginta
hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu imprudentiam,ſeu noxam: nunc læto & erecto animo
ad cædem Illergetum ire. non enim eos neq; natos in eadem terra, nec vlla ſecũ ſocietate iunctos eſſe.
eam,quæ ſola fuerat:fidem,atq; amicitiam ipſos per ſcelus rupiſſe.in exercitu ſuo ſe,præterq̃ quòd oẽs
ciues,aut ſocios,latiniq; nominis videat:etiam eo moueri:quòd nemo ferè ſit miles:qui non aut à pa
truo ſuo Cn.Scipione,qui primus romani nominis in eam prouinciam venerit: aut à patre conſule,
aut à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipionum nomini, auſpiciisq; omneis aſſuetos: quos ſecum in patriã
ad meritum triumphũ deducere velit:quos conſulatum petenti,velut ſi omnium cõmunis agatur ho
nos:affuturos ſperet.Quod ad expeditionẽ eã attineat:quę inſtet:immemorem eſſe rerum ſuarũ geſta/
rum:qui id bellum ducat.Magonis Herculeſibi, qui extra orbem terrarum in circũfulam Oceano in/
ſulam cum paucis perfugerit nauibus: maiorem curam eſſe, q̃ Illergetum.quippe illic & ducem Car/
thaginenſem,& quantumcũq; punicum præſidium eſſe:hic latrones,latronumq; duces: quibus vt ad
populandos finitimorũ agros:tectaq; vrẽda, & rapienda pecora aliqua vis ſit:ita in acie, ac ſignis col/
latis nullam eſſe.magis velocitate ad fugam,q̃ armis fretos, pugnaturos eſſe. Itaq; non quòd vllum
inde periculum,aut ſemen maioris belli videat:ideo ſe,priusq̃ prouincia decedat: opprimendos Iller/
getes duxiſſe:ſed primum:ne impunita tam ſcelerata defectio eſſet; deinde:ne quis in prouincia ſimul
virtute tanta & felicitate perdomita relictus hoſtis dici poſſet.Proinde deis bene iuuantibus ſequeren
tur non tam ad bellum gerendum:(neq; enim cum pari hoſte certamen eſſe)q̃ ad expetẽdas ab homi/
D nibus ſceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimiſſos ad iter ſe comparare in diem poſterum iubet.profe/
ctusq; decimis caſtris peruenit ad Iberũ flumẽ.inde ſuperato amni, die quarto in conſpectu hoſtium
poſuit caſtra. Campus autẽ montibus circũſeptus erat. in eã vallem Scipio cum pecora rapta pleraq;
ex ipſorũ hoſtium agris propelli ad irritandam ferocitatem barbarorũ iuſſiſſet: velites ſubſidio miſit.à
quibus vbi per procurſationem cõmiſſa pugna eſſet:Lælium cum equitatu impetum ex occulto face/
re iubet.mons opportune prominens equitũ inſidias texit.Nec vlla mora pugnæ facta eſt. Hiſpani in
conſpecta procul pecora, velites in Hiſpanos præda occupatos incurrẽre. primo miſſilibus territaue/
re.deinde emiſſis leuibus telis, quæ irritare magis q̃ decernere pugnam poterant igladios nudant: &
collato pede res cœpta geri eſt.Anceps pedeſtre certamen erat:niſi equites ſuperueniſſent.neque ex ad/
uerſo tm̃ illati obuios obtriuere:ſed circũuecti etiam quidam per infima cliui ab tergo ſe, vt pleroſque
intercluderent:obiecerunt.maiorq; cædes fuit:q̃ quantam edere leuia per excurſiones prælia ſolẽt. Ira
magis accenſa aduerſo prælio barbaris eſt:q̃ imminuti animi.itaq; ne pulſi viderentur:prima luce po/
ſtero die in aciem proceſſere.Non capiebat oẽs copias anguſta,ſicut antedictum eſt,vallis. duæ fermè
peditum partes,& omnis equitatus in aciem deſcendit:quod reliquum peditum erat: obliquo conſti
terunt colle. Scipio pro ſe eſſe loci anguſtias ratus, & quòd in arcto pugna romano aptior, q̃ hiſpa/
no militi futura videbatur:& quòd in eum locũ detracta hoſtium acies eſſet: quia non omnẽ multitu/
dinem eorum caperet:nouo etiam conſilio adiecit animum: equitẽ ſe poſſe circũdare cornibus in tam
auguſto ſpatio:& hoſti,quem cum pedite eduxiſſet: inutilem fore.itaq; imperat Lælio vt per colles q̃
occultiſſimo itinere circũducat equites: ſegregetq; quantum poſſit, equeſtrem à pedeſtri pugna. ipſe
oĩa ſigna peditum in hoſtes vertit:quatuor cohortes in fronte ſtatuit: quia latius pandere aciem non
poterat.moram pugnandi nullam fecit:vt ipſo certamine aduerteret à conſpectu tranſeuntiũ per colles
equitũ.neq; ante circũductos ſenſere:q̃ tumultum equeſtris pugnę ab tergo accepere. Ita duo diuerſa
prælia erant.duæ peditũ acies,duo equitatus per longitudinem campi, quia miſceri ex genere vtroq;
præliũ anguſtiæ nõ patiebantur:pugnabãt.Hiſpanorũ cũ neq; pedes equiti, nec eques pediti auxilio
eſſet:pedes fiducia eqtis temere cõmiſſus cãpo cæderetur:eques circũuentus nec peditẽ à fronte, (iam
enim ſtratæ pedeſtres copiæ erant)nec ab tergo equitẽ ſuſtineret: & ipſi cũ diu in orbem ſeſe ſtantibus
equis defendiſſent:ad vnũ oẽs cæſi ſunt:nec quisq̃ peditũ,equitum'ue ſuperfuit:qui in valle pugnaue
runt. Tertia pars, quæ in colle ad ſpectaculũ magis tutum, q̃ ad partem pugnæ capeſſendã ſteterat:&
locum,& tempus ad fugiendum habuit.inter eos & reguli ipſi fugerunt: priusq̃ tota circumueniretur
acies,inter tumultum elapſi.Caſtra eodem die Hiſpanorũ præter reliquam prædam cum tribus fermè

millibus

A millibus hominũ capiuntur. Romani, ſociiq; ad mille CC eo prælio ceciderunt: vulnerata amplius tria millia hoīum. minus cruenta victoria fuiſſet: ſi patentiore campo, & ad fugam capeſſendam facili foret pugnatum. Indibilis abiectis belli cõſiliis, nihil tutius in afflictis rebus experta fide & clemētia Scipiõis ratus, Mandonium fratrem ad eũ mittit. Qui aduolutus genibus fatalē rabiem tēporis eius accuſat: cũ velut contagione quadã peſtifera non Illergetes modo, & Lacetani, ſed caſtra quoq; romana inſanierint. ſuam quidē, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionē eſſe: vt aut, ſi ita videatur, reddant ſpiritum P. Scipioni, ab eodē illo acceptum: aut ſeruati bis vni debitam vitam pro eo in perpetuum deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciam ſibi fuiſſe, nondum experta clementia eius: nunc contra, nullam in cauſa, omnem in miſericordia victoris ſpem poſitã habere. Mos vetuſtus erat Romanis: cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungerentur amicitia: non prius imperio in eum tanq̃ pacatum vti: q̃ omnia diuina, humanaq; dediſſet: & obſides accepti, armaq; adempta, & præſidia vrbibus impoſita forent. Scipio multis inuectus in præſentem Mandonium, abſentemq; Indibilem verbis, illos quidem merito periiſſe ipſorũ maleficio, ait: victuros ſuo, atq; populi Romani beneficio. cęterum ſe neq; arma iis ad empturum: (quippe ea pignora timentium rebellionē eſſe: ſe libere arma relinquere, ſolutoſq; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos, ſi defecerint: ſeuiturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum. vtranq; fortunam expertis permittere ſeſe: vtrũ propitios, an iratos habere Romanos mallēt. Ita dimiſſus Mandonius: pecunia tantũmodo imperata: ex qua ſtipendiũ militi præſtari poſſet. Ipſe Martio in vlteriorem Hiſpaniam præmiſſo, Syllano Tarraconem remiſſo, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniã Illergetes pernumerarent: cum expeditis Martium iam appropinquantem Oceano aſſequitur. Inchoata res iam ante de Maſaniſſa aliis atque aliis de cauſis dilata erat: quod Numida cum ipſo vtiq; congredi Scipione volebat: atque eius dextra fidem ſancire. ea tũ itineris tam longi, ac tam deuii, cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cũ Gadibus eſſet: certior aduētare eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos in inſula incluſos, penuriamq; omnium rerũ & facere cæteris, & ipſos ſentire, ad hoc equitem marceſcere deſidia, Magonem perpulit: vt ſe traiicere in continentem ad populandos proximos Hiſpaniæ agros pateretur. Tranſgreſſus treis principes Numidarum præmittit ad tempus, locumq; colloquio ſtatuendũ: duos pro obſidibus retineri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quo iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in colloquium venerũt. Ceperat iam ante Numidam ex fama rerum geſtarum admiratio viri: ſubſtitueratq; animo ſpeciem quoq; corporis amplam, ac magnificam. cæterum maior præſentis veneratio cepit. &

B præterq̃ quòd ſuapte natura multa maieſtas inerat: adornabat promiſſa cæſaries, habituſq; corporis nõ cultus munditiis, ſed virilis vere, ac militaris: & ætas erat in medio viriũ robore: quod plenius, nitidiuſq; ex morbo velut renouatus flos iuuentę faciebat. Propè attonitus ipſo congreſſu Numida gratias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tēpore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionem: quam tandem oblatam deûm imortalium beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq; romano operam nauare: ita, vt nemo vnus externus magis enixe adiuuerit rem romanam. id ſe, ēt ſi iampridem vellet: minus præſtare in Hiſpania, terra aliena atq; ignota potuiſſe: in qua aũt genitus, educatuſq; in ſpem paterni regni eſſet: facile præſtaturum. ſi quidem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Romani: ſatis ſperare perbreuis æui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio vidit, audiuitq;: cum caput rerum in omni hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe sciret: & ipſe iuuenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data acceptaq;, profectus retro Tarraconem eſt. Maſaniſſa permiſſu Romanorum, ne ſine cauſa traieciſſe in continentē videretur: populatus proximos agros, Gades rediit. Magoni, deſperatis in Hiſpània rebus, in quarum ſpem ſeditio primum militaris, deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerant: paranti traiicere in Africam nunciatũ ab Carthagine eſt: iubere ſenatum: vt claſſem, quam Gadibus haberet: in Italiam traiiceret: conductaq; ibi Gallorum, ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, cõiungeret ſe Annibali: neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maiore fortuna cœptum ſineret. Ad eam rē & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quãtam potuit, à Gaditanis exegit: nõ ærario modo eorũ, ſed ēt tēplis ſpoliatis: & priuatim oībus coactis aurũ, argentumq; in publicũ conferre. Cũ præteruéheretur Hiſpaniæ oram: haud procul Carthagine Noua expoſitis in terram militibus proximos depopulatus agros, inde ad vrbē claſſem appulit. ibi cum interdiu milites in nauibus tenuiſſet: nocte in litus expoſitos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat: ducit: nec pręſidio ſatis valido vrbē teneri ratus: & aliquos oppidanorũ ad ſpem nouãdi res aliquid moturos. Cæterum nuncii ex agris trepidi ſimul populationē, agreſtiumq; fugam, & hoſtiũ aduentum, attulerant: & viſa interdiu claſſis erat: nec ſine cauſa erectã ante vrbē ſtationem apparebat. itaque inſtructi armatiq; intra portam ad ſtagnum ac mare verſam continebantur. Vbi effuſi hoſtes, miſta inter milites naualis turba, ad muros tumultu maiore, q̃ vi ſubierunt: patefacta repente porta Romani cũ clamore erumpunt: turbatoſq; hoſtes, & ad primum incurſum coniectumq; telorũ auerſos vſq; ad litus cum multa cæde perſequũtur. nec, niſi naues litori appulſę trepidos accepiſſent: ſupfuiſſet fugæ, aut pugnę quiſq̃. In ipſis quoq; trepidatũ nauibus eſt: dum, ne hoſtes cum ſuis ſimul inſiperent; trahunt ſcalas, oraſq;.

C & anchoras, ne in moliendo mora eſſet: præcidunt. multiq́; adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent, aut vitarent, fœde interierunt. Poſtero die cum claſſis inde retro ad Oceanum, vnde venerat, fugiſſet: ad octingentos homines cæſi, inter murum littuſq́; ad duo millia armorum inuenta. Mago cum Gadeis repetiſſet, excluſus inde ad Cimbim (haud procul Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendoq́;, quod portæ ſibi ſocio, atq; amico clauſæ forent: purgantibus iis multitudinis concurſu factum, infeſte ob direpta quædam ab conſcendentibus naues militibus: ad colloquium Suffetes eorũ, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus: cum quæſtore elicuit: laceratoſq́; verberibus cruci affigi iuſſit. inde nauibus ad Pithyuſam inſulã centũ millia fermè à continẽti (Pœni tum eam incolebant) traiecit. itaq; claſſis bona cum pace accepta eſt: nec commeatus modo benigne præbiti: ſed in ſupplementum claſſis iuuentus, armaq́; data. quorũ fiducia Pœnus in Baleares inſulas (quinquaginta inde millia abſunt) tranſmiſit. Duæ ſunt Baleares. maior altera, atque opulentior armis viriſq́;. & portum habet: vbi commode hybernaturum ſe (& iam extremum autumni erat) cenſebat. cæterũ haud ſecus, quàm ſi Romani eam inſulam incolerent: hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis vt nunc plurimũ, ita tunc ſolo eo telo vtebantur. nec quiſq̃ alterius gentis vnus tñ ea arte, quantum inter alios oẽs Baleares excellunt. Itaque tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem iam terræ claſſem effuſa eſt: vt intrare portum non auſi auerterent in altum naues. In minorem inde Balearium inſulã traiecerunt, fertilem agro, viris armis haud æque validam. itaq; egreſſi nauibus ſupra portũ loco munito caſtra locãt: ac ſine certamine vrbe agroq́; potiti, duobus millibus auxiliariũ inde conſcriptis, miſſiſq́; Carthaginem ad hybernandum, naues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis deduntur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu, auſpicioq́; geſta. Ipſe L. Lentulo, & L. Manlio Acidino prouincia tradita, cum decẽ nauibus Romam rediit. & ſenatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſſiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet: quot oppida ex hoſtibus vi cepiſſet, quas gẽtes in ditionem populi Romani redegiſſet: aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor victores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe, neminem Carthaginenſem in iis terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triumphi ſpes, q̃ petita pertinaciter: quia neminẽ ad eam diem triũphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſſiſſet, conſtabat. Senatu miſſo, vrbem eſt ingreſſus, argentiq́; præ ſe in ærarium tulit quatuordecim millia pondo CCCXLII: & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis conſulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæq́; oẽs ingenti fauore P. Scipionem conſulem dixerunt. collega additur ei P. Licinius Craſſus

P. ſcipio conſul creatur.

D pontifex maximus. Cæterũ comitia maiore, q̃ vlla per id bellum celebrata frequentia, proditũ memoriæ eſt. conuenerant vndiq; non ſuffragandi modo, ſed ẽt ſpectandi cauſa P. Scipionis: cõcurrebantq́; & domũ frequentes, & in capitolium ad immolantem eũ: cum centum bobus votis in Hiſpania Ioui ſacrificaret. ſpondebantq́; animi: ſicut C. Luctatius ſuperius bellum punicũ finiſſet: ita id, quod inſtaret: P. Cornelium finiturũ, atq; vt Hiſpania omni Pœnos expuliſſet: ſic Italia pulſurũ eſſe. Africamq́; ei, perinde ac debellatum in Italia foret, prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comitia habita. creati duo, qui tũ ædiles plebis erant, Sp. Lucretius, & Cn. Octauius, & ex priuatis Cn. Seruilius Cepio, & L. Æmylius Pappus. Quartodecimo anno punici belli P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Craſſus conſulatum inierunt. nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt; Sicilia Scipioni extra ſortem, concedente collega, quia cura ſacrorũ pontificẽ maximũ in Italia retinebat: Brutii Craſſo. Tum prætoriæ prouinciæ in ſortẽ conie ctæ. vrbana Cn. Seruilio obtigit: Ariminũ (ita Galliã appellabant) P. Lucretio: Sicilia L. Æmylio: Cn. Octauio Sardinia. Senatus in capitolio habitus. ibi referente P. Scipione, ſenatuſconſultum factũ eſt: vt quos ludos inter ſeditionẽ militarẽ in Hiſpania vouiſſet: ex ea pecunia, quã ipſe in ærariũ detuliſſet: faceret. Tũ Saguntinorũ legatos in ſenatũ introduxit. ex eis maximus natu. Etſi nihil vltra malorũ eſt P. C. q̃ quod paſſi ſumus: vt ad vltimum fidẽ vobis præſtaremus: tñ ea veſtra merita, imperatorumq́; veſtrorũ erga nos fuerunt: vt nos cladium noſtrarũ nõ pœniteat. Bellũ propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptum quartumdecimum annum tam pertinaciter geritis: vt ſæpe ad vltimum diſcrimẽ & ipſi veneritis: & populũ Carthaginẽſem adduxeritis. Cum in Italia tã atrox bellũ, & Annibalem hoſtem haberetis: conſules cum exercitu in Hiſpaniam, velut ad colligendas reliquias naufragii noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelii ex quo in prouinciam venerunt: nullo tempore deſtiterunt, quæ nobis ſecũda, quæq́; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent: facere. iam omnium primum oppidũ nobis reſtituerunt, per omnem Hiſpaniam ciues noſtros venundatos, dimiſſis qui conquirerent, ex ſeruitute in libertatem reſtituerũt. cum iam propè eſſet: vt optabilem eam ex miſerrima fortunam haberemus: P. & Cn. Cornelii imperatores veſtri luctuoſius nobis propè, q̃ vobis perierunt. tum vero ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedẽ antiquam videbamur: vt iterum periremus: & alterum excidium patriæ videremus: nec ad perniciem noſtrã Carthaginenſi vtiq; aut duce, aut exercitu opus eſſe: ab Turdetanis veterrimis hoſtibus, qui prioris quoq; excidii cauſa nobis fuerant: extingui poſſe: cũ ex inſperato repente miſiſtis nobis hunc P. Scipionem. quem, fortunatiſſimi omniũ Saguntinorũ videmur, quia cõſulem declaratum vidimus: ac vidiſſe nos, ciuibus noſtris renũciaturi ſumus: ſpem, opẽ, ſalutemq́;

A tem'q; noſtram, qui cum plurimas hoſtium veſtrorum cepiſſet in Hiſpania vrbes vbiq; ex captorum numero excerptos Saguntinos in patriam remiſit. poſtremo Turdetaniam adeo infeſtã nobis, vt illa gente incolumi, ſtare Saguntũ non poſſet: ita bello afflixit: vt non modo nobis, (abſit verbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam vrbem cernimus eorũ: quorum in gratiã Saguntum deleuerat Annibal. vectigal ex agro eorum capimus: quod nobis non tam fructu iucundius eſt, q̃ vltione. Ob hæc, quibus maiora nec ſperare, nec optare ab diis imortalibus poteramus: gratias actũ nos decem legatos Sagũtinus ſenatus, populusq; ad vos miſit: ſimul gratulatum: quod ita res per hos annos in Hiſpania, atq; in Italia geſſiſtis: vt Hiſpaniam non Ibero amne tenus, ſed quà terrarũ vltimus finit Oceanus: domitã armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus vallũ caſtrorũ cingit: nihil reliqueritis Pœno. Ioui Opt. Max. præſidi capitolinæ arcis nõ grates tantũ ob hæc agere iuſſi ſumus: ſed donum hoc etiã, ſi vos permitteretis: coronã aureã in capitolium victoriæ ergô ferre. Id vti permittatis, quæſumus: vtiq;, ſi vobis ita videtur: quæ nobis imperatores veſtri commoda tribuerunt: ea rata, atq; perpetua authoritate veſtra faciatis. Senatus legatis ſaguntinis reſpondit: & dirutũ, & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis vtrinq; ſeruatæ documentũ oĩbus gentibus fore. ſuos imperatores recte, & ordine, & ex voluntate ſenatus feciſſe: quod Saguntum reſtituerint: ciuesq; ſaguntinos ſeruitio exemerint. quæq; alia eis benigne fecerint: ea ſenatũ ita voluiſſe fieri. donum permittere vt in capitolio ponerent. Locus inde, lautiaq; legatis præberi iuſſa: & muneris ergô in ſingulos dari ne minus dena millia æris.

Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ, auditæq;. Et petentibus Saguntinis, vt quatenus tutò poſſent, Italiam ſpectatum irent: duces dati: literæq; per oppida miſſæ: vt Hiſpanos comiter acciperent. Tum de rep. de exercitibus ſcribẽdis, de prouinciis relatũ. Cum Africam nouam prouinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari, hoies fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria cõtentus, non ad gerendũ modo bellum, ſed ad finiẽdũ diceret ſe conſulẽ declaratũ eſſe: neq; aliter finiri id poſſe: q̃ ſi ipſe in Africam exercitũ tranſportet: & acturum ſe id per populum aperte ferret: ſi ſenatus aduerſaretur: idq; conſilium haudquaquã primoribus patrum conſcriptorũ placeret: cæteriq; per metum, aut ambitionem muſſarent: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiã: Scio, inquit, multis veſtrũ videri patres conſcripti, rem actã hodierno die agi: & fruſtra habiturum oratione: qui tanq̃ de integra re, de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro: quemadmodum iam certa prouincia Africa cõſulis viri fortis ac ſtrenui ſit: quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciã eſſe: nec populus iuſſit. deinde, ſi eſt: conſulẽ peccare arbitror: qui de re tranſacta ſimulando ſe referre, ſenatum ludi B brio habet: non ſenatorem: qui de quo conſulitur: ſuo loco dicit ſententiam. Atq; ego certum habeo: diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traiciendi, duarum rerum ſubeundã opinationẽ eſſe. vnius, inſitæ ingenio meo cunctationis. quam metum pigritiamq; hoies adoleſcentes ſanè appellent: dum me nõ pœniteat: adhuc aliorũ ſpecioſiora primo aſpectu cõſilia ſemper viſa: mea vſu meliora. alterius, obtrectationis atq; inuidiæ aduerſus creſcentẽ in dies gloriã fortiſſimi cõſulis. A' qua ſuſpicione ſi me neq; vita acta, & mores mei, neq; dictatura cũ quinq; conſulatibus, tantumq; gloriæ belli domiq; partę vindicat: vt propius faſtidiũ eius ſim, q̃ deſiderũ: ætas ſaltem liberat. quę enim mihi æmulatio cũ eo eſſe poteſt: qui ne filio quidẽ meo æqualis ſit! Me dictatorem, cum vigerẽ adhuc viribus: & in curſu maximarum rerũ eſſem: recuſantẽ nemo aut in ſenatu, aut ad populum audiuit: quo minus inſectanti me magiſtro equitum, quod fando nunq̃ ante auditum erat: imperium mecum ęquaretur. rebus, q̃ verbis aſſequi malui: vt qui aliorum iudicio mihi cõparatus erat: ſua mox confeſſione me ſibi præferret. nedum ego pfunctus honoribus certamina mihi, atq; æmulationes cum adoleſcente florentiſſimo proponã: videlicet vt mihi iam viuendo, nõ ſolũ rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit: Africa prouincia decernatur. cum ea gloria, quæ parta eſt: viuendũ, atq; moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalẽ: vt à vobis, quorum vigent nunc vires: etiam vinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli ęquum erit: ſi, cum in me ipſo nunq̃ pluris famam hoium, q̃ remp. fecerim: ne tuam quidẽ gloriã bono publico præponam. quanq̃, ſi aut bellũ nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet: ex quo victo nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret: etſi id bono publico faceret: ſimul cum bello materiã gloriæ tuæ ire ereptũ videri poſſet. cum vero Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimum annum Italiã obſideat: pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ: ſi hoſtẽ eum, qui tot funerum, tot cladiũ nobis cauſa fuit: tu conſul Italia expuleris! & ſicut penes C. Luctatium prioris punici perpetrati belli titulus fuit: ita penes te huius fuerit! niſi aut Amilcar Annibali dux eſt pręferẽdus: aut illud bellũ huic: aut victoria illa maior, clariorq; q̃ hæc (modo contingat vt te conſule vincamus) futura eſt. Ab Drepano, atq; Eryce detraxiſſe Amilcarem, q̃ Italia expuliſſe Pœnos, atque Annibalem malis! Ne tu quidem, etſi magis partam, q̃ ſperatam gloriam amplecteris: Hiſpania potius, quàm Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondum is eſt Annibal: quem non magis timuiſſe videatur: quàm contempſiſſe: qui aliud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris! nec per iſtos circuitus, vt cum in Africam traiceceris: ſecuturum te illuc Annibalem ſperes: potius, quàm recto hinc itinere, vbi Annibal eſt: eò bellum intendis! Egregiam iſtam palmam belli punici peracti peris! hoc & natura prius

C eſt:tua cum defenderis:aliena ire oppugnatũ. pax ante in Italia, q̃ bellũm in Africa ſit: & nobis prius decedat timor:q̃ vltro aliis iferatur. ſi vtrũq; tuo ductu,auſpicioq; fieri poteſt: Annibale hic victo,illic Carthaginem expugna.ſi alterutra victoria nouis cõſulibus relinquẽda eſt:prior cum maior clariorq; tum cauſa etiam inſequentis fuerit.Nam nunc quidem præterq̃ quòd & in Italia,& in Africa duos diuerſos exercitus alere ærarium non poteſt:præterq̃ quòd vnde claſſes tueamur: vnde cõmeatibus præbendis ſufficiamus,nihil reliqui eſt:periculi tandem quantum adeatur,quem fallit? P.Licinius in Italia,P.Scipio bellum in Africa geret.Quid?ſi(quod omnes dii omen auertant: & dicere etiam reformidat animus:ſed quę acciderunt:accidere poſſunt)& victor Annibal ire ad vrbem pergat:tum demum te conſulem ex Africa,ſicut Q. Fuluium à Capua,accerſemus? Quid?quòd in Africa quoque mars communis belli erit? Domus tibi tua,pater, patruusq; intra triginta dies cum exercitibus cæſi documento ſint:vbi per aliquot annos maximis rebus terra,mariq; gerendis ampliſſimum nomen apud exteras gentes populi Romani,veſtræq; familiæ fecerant. Dies me deficiet:ſi reges, imperatoresq; temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus ſuis,exercituumq; ſuorum, enumerare velim. Athenienſes,prudentiſſima ciuitas, bello domi relicto , authore æque impigro ac nobili iuuene magna claſſe in Siciliam tranſmiſſa, vna pugna nauali florentem rempublicam ſuam in perpetuum afflixerunt. Externa, & nimis antiqua repeto. Africa eadem iſta,& M. Attilius,'inſigne vtriuſque fortunæ exemplum,nobis documento ſint.Næ tibi P.Corneli,cum ex alto Africam cõſpexeris:ludus, & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ videbuntur. quid enim ſimile? Pacato mari præter oram Italiæ, Galliæq; vectus Emporias in vrbem ſociorum claſſem appuliſti : expoſitos milites per tutiſſima omnia ad ſocios , & amicos populi Romani,Tarraconẽ duxiſti:ab Tarracone deinde iter per præſidia romana : circa Iberum exercitus patris,patruiq; tui,poſt amiſſos iperatores ferociores calamitate ipſa facti:& dux tumultuarius quidem ille, L.Martius,& militari ſuffragio ad tẽpus electus: cæterum ſi nobilitas, ac iuſti honores adornarent:claris imperatoribus qualibet arte belli par:oppugnata per ſummũ ocium Carthago:nullo trium punicorum exercituum ſocios defendente. Cætera,neque ea eleuo:nullo tamen modo africo bello comparanda.vbi non portus vllus claſſi noſtræ apertus:non ager pacatus: non ciuitas ſocia:non rex amicus:non conſiſtendi vſquam locus:nõ procedẽdi.quacunq; circũſpexeris:hoſtilia oĩa, atq; infeſta.An Syphaci,Numidisq; credis?ſatis ſit ſemel creditum. non ſemper temeritas eſt felix , & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit:vt cum operæpretium ſit: cum mercede magna fallat. Non hoſtes patrem,patruumq; tuum armis,priuſquam Celtiberi ſocii fraude circũuenerunt. nec tibi ipſi à Magone, & Aſdrubale hoſtium ducibus, quantum ab Indibili, & Mandonio in fidem acceptis periculi fuit. Numidis tu credere potes,defectionẽ militum tuorũ expertus? Et Syphax, & Maſaniſſa ſe, q̃ Carthaginenſes,malunt potẽtiſſimos in Africa eſſe: Carthaginenſes:q̃ quenq̃ aliũ.nũc illos æmulatio inter ſeſe,& oẽs cauſæ certaminum acuunt : quia procul externus metus eſt.oſtende romana arma, exercitum alienigenã:iam velut ad commune reſtinguendum incendiũ concurrent. Aliter iidem illi Carthaginenſes Hiſpaniam defenderunt:aliter mœnia patriæ,templa deûm,aras,& focos defendent:cum euntes in prælium pauida proſequetur coniux:& parui liberi occurſabunt. Quid porrò?ſi ſatis confiſi Carthaginenſes conſenſu Africæ,fide ſociorum regum , mœnibus ſuis, cum tuo exercituſq; tui præſidio nudatam Italiam viderint: ipſi vltro nouum exercitum in Italiam aut ex Africa miſerint? aut Magonem,quẽ à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam præter orã Ligurum alpinorũ vectari cõſtat: Annibali ſe coniungere iuſſerint? nẽpe in eodem terrore erimus:in quo nuper fuimus:cum Aſdrubal in Italiam tranſcendit.quẽ tu,qui non ſolũ Carthaginẽ, ſed omnẽ Africam exercitu tuo es clauſurus:ẽ manibus tuis in Italiá emiſiſti. Victũ à te dices.eo quidẽ minus vellem,& id tua,nõ reip.ſolũ cauſa,iter datum victo in Italiá eſſe. Patere non oĩa, quæ proſpera tibi, ac reipub.in imperio euenere : tuo conſilio aſſignare:aduerſa caſibus incertis belli , & fortunæ legare. quo melior, fortiorq; es:eo magis talem præſidẽ ſibi patria,atque vniuerſa Italia retinet.Non potes ne ipſe quidem diſſimulare:vbi Annibal ſit:ibi caput,atq; arcem huius belli eſſe.quippe qui præ te feras:eam tibi cauſam traiciendi in Africam eſſe: vt Annibalem eò trahas.Siue igitur hic,ſiue illic cũ Annibale eſt tibi futura res: vtrum ergo tandem firmior eris in Africa ſolus:an hic tuo, collegæq; tui exercitu coniuncto? ne Claudius quidem, & Liuius cõſules tã recenti exẽplo,quantũ id interſit,documẽto ſunt? Quid? Annibalẽ vtrum tandem extremus angulus brutii agri fruſtra iandiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago,& tota ſocia Africa potentiorẽ armis viriſq; faciet? Quod iſtud cõſilium eſt? ibi malle decernere: vbi tuæ dimidio minores copiæ ſint,hoſtium multo maiores:q̃ vbi duobus exercitibus aduerſus vnum tot præliis , & tam diuturna & graui militia feſſum,pugnandũ ſit? Quàm compar conſiliũ tuũ parentis tui conſilio ſit,reputa.ille conſul profectus in Hiſpaniá,vt Annibali ab Alpibus deſcẽdenti occurreret: in Italiam ex prouincia rediit.tu,cũ Annibal in Italia ſit:relinquere Italiá paras: nõ quia reipublicæ id vtile, ſed quia tibi amplũ & glorioſum cenſes eſſe.ſicut cũ prouincia & exercitu relicto,ſine lege, ſine ſenatuſconſulto duabus nauibus populi Romani imperator fortunã publicã,& maieſtatẽ imperii,quæ tũ in tuo capite periclitabantur;commiſiſti.Ego P.Cornelium P.C. reipublicæ,nobiſq;,non ſibi ipſi priuatim

creatum

A creatum conſulem exiſtimo : exercituſq; ad cuſtodiam vrbis, atq; Italiæ ſcriptos eſſe: non quos regio
more per ſuperbiam conſules quo' terrarũ velint, traiiciant. Cum oratione ad tẽpus parata Fabius,
tum authoritate, & in ueterata prudentiæ fama magnam partẽ ſenatus, & ſeniores maxime mouiſſet:
pluresq; conſilium ſenis, q̃ animum adoleſcentia ferocẽ laudarent : Scipio ita locutus fertur. Et ipſe
Q. Fabius principio orationis P.C. Cõmemorauit: in ſententia ſua poſſe obtrectationẽ ſuſpectã eſſe:
cuius ego rei non tam ipſe auſim tantum virum inſimulare: q̃ ea ſuſpicio, vitio orationis, an rei, haud
ſanè purgata eſt. ſic enim honores ſuos, & famam rerum geſtarum extulit verbis ad extinguendum in/
uidiæ crimen: tanq̃ mihi ab infimo quoq; periculum ſit: ne mecum æmuletur: & non ab eo: qui, quia
ſuper cæteros excellat: quo' me quoq; niti non diſſimulo: me ſibi æquari nolit. ſic ſenem ſe perfunctũ:
& me infra ætatem filii ſui poſuit: tanq̃ non longius, q̃ quãtum vitæ humanæ ſpatium eſt: cupiditas
gloriæ extendatur: maximaq; pars eius in memoriam, ac poſteritatẽ promineat. Maximo cuiq; id ac/
cidere animo certum habeo: vt ſe non cum præſentibus modo, ſed cum omnis æui claris viris compa
ret. Equidem haud diſſimulo: me tuas Q. Fabi laudes non aſſequi ſolum velle: ſed (bona venia tua di/
xerim) ſi poſſim, etiã exuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi ſit: vt nolimus
quenq̃ noſtri ſimilem euadere ciuem. id enim non eorum modo, quibus inuiderimus: ſed reipublicæ,
& pene' omnis generis humani detrimentum ſit. Cõmemorauit: quantum eſſem periculi aditurus: ſi
in Africam traiicerem : vt meam quoque, non ſolum reipublicæ & exercitus vicem, videretur ſoli/
citus. Vnde hæc repente de me cura exorta! cum pater, patruuſq; meus interfecti : cum duo exercitus
eorum propè occidione occiſi eſſent: cũ amiſſæ Hiſpaniæ: cũ quatuor exercitus Pœnorum, quatuorq;
duces omnia metu armiſq; tenerent: cum quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe oſtenderet, præter
me: nemo profiteri nomen auſus eſſet : cum mihi quatuor & viginti annos nato detuliſſet imperium
populus Romanus: quid ita tum nemo ętatem meam, vim hoſtium, difficultatẽ belli, patris patruiq;
recentem cladem commemorabat! vtrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta eſt: q̃ tunc
in Hiſpania erat! an maiores nunc ſunt exercitus in Africa, duces plures, melioreſq; : q̃ tunc in Hiſpa/
nia fuerunt! an ætas mea tunc maturior bello gerendo fuit: q̃ nunc eſt! an cum Carthaginenſi hoſte in
Hiſpania, q̃ in Africa bellũ geri aptius eſt! Facile eſt poſt fuſos fugatoſq; quatuor exercitus punicos,
poſt tot vrbes vi captas, aut metu ſubactas in ditionem, poſt perdomita omnia vſque ad Oceanum,
tot regulos, tot ſæuas gentes, poſt receptam totam Hiſpaniam, ita vt veſtigium nullũ belli reliquum
ſit: eleuare meas res geſtas: tam Hercule, q̃ ſi victor ex Africa redierim: ea ipſa eleuare: quæ nunc retinen
B di mei cauſa, vt terribilia eadem videantur : verbis extolluntur. Negat aditum eſſe in Africam: negat
vllos patere portus: M. Attilium captum in Africa cõmemorat: tanquã M. Attilius primo acceſſu ad
Africam offenderit: neq; recordatur: illi ipſi tã infelici imperatori patuiſſe tamen portus Africæ: & res
egregias primo anno geſſiſſe: &, quantum ad Carthaginẽſes duces attinet: inuictum ad vltimum per/
manſiſſe. Nihil igitur me iſto exẽplo terrueris: ſi hoc bello, non priore, ſi nuper, & non annis ante qua/
draginta iſta clades accepta foret: quin ego minus in Africam Regulo capto, q̃ Scipionibus occiſis
in Hiſpaniam, traiicerem. nec felicius Xantippum Lacedæmonium Carthagini, q̃ me patriæ meæ ſi/
nerem natũ eſſe: creſceretq; mihi ex eo ipſo fiducia: quòd poſſit in hominis vnius virtute tantum mo/
menti eſſe. At etiam Athenienſes audiendi ſunt, temere in Siciliam omiſſo domi bello trãſgreſſi. Cur
ergo, quoniam græcas fabulas narrare vacat : non Agathoclem potius ſyracuſanum regem, cum diu
Sicilia punico bello vreretur: tranſgreſſum in hanc eãdem Africam, auertiſſe eo' bellum, vnde venerat:
refers! Sed quid, vltro metũ inferre hoſti, & ab ſe remoto periculo alium in diſcrimen adducere, quale
ſit, veteribus externiſq; exemplis admonere opus eſt! maius pręſentiuſ ue vllum exemplum eſſe, quàm
Annibal poteſt! Multum intereſt: alienos populere fines: an tuos vri, exſcindiq; videas. plus animi eſt
inferenti periculum, q̃ propulſanti. ad hoc, maior ignotarum rerum eſt terror: bona, malaq; hoſtium
ex propinquo ingreſſus fines aſpicias. Non ſperauerat Annibal fore: vt tot in Italia populi ad ſe defice/
rent: quot defecerunt poſt cannenſem cladem. quanto minus quicquã in Africa Carthaginenſibus fir
mum, ac ſtabile eſt, infidis ſociis, grauibus ac ſuperbis dominis! Ad hæc, nos etiam deſerti ab ſociis vi
ribus noſtris, milite Romano ſtetimus. Carthaginenſi nihil ciuilis roboris eſt: mercede paratos mili/
tes habent, Afros, Numidaſq;, leuiſſima fidei mutãdæ ingenia. Hic modo nihil moræ ſit: vna' & traie/
ciſſe me audietis: & ardere bello Africam: & molientem hinc Annibalem: & obſideri Carthaginem. læ
tiores, & frequentiores ex Africa expectate nũcios: q̃ ex Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubiicit
fortuna populi Ro. dii fœderis ab hoſte violati, teſtes: Syphax, & Maſaniſſa reges: quorũ ego fidei ita
innitar: vt bene tutus à perfidia ſim. multa, quæ nunc ex interuallo non apparent : bellum aperiet. &
id eſt viri, & ducis: non deeſſe fortunæ præbenti ſe: & oblata caſu flectere ad conſiliũ. Habebo Q. Fabi
parem quidẽ Annibalẽ : ſed illũ potius ego traham: q̃ ille me retineat. in ſua terra cogã pugnare eum:
& Carthago potius præmiũ victoriæ erit: q̃ ſemiruta Brutiorũ caſtella. Nequid interim, dũ traiicio:
dum expono exercitum in Africam : dum caſtra ad Carthaginem promoueo : reſpublica hic detri/
mẽti capiat. Quod tu Q. Fabi, cũ victor tota Italia volitaret Annibal: potuiſti præſtare: hoc vide ne

C contumelioſum ſit concuſſo iam, & penè fracto Annibale negare poſſe P. Licinium conſulem virum fortiſſimum præſtare. qui ne à ſacris abſit pontifex maximus: ideo in ſortem tam longinquæ prouinciæ non venit. Si Hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo perficeretur bellum: tamen ad dignitatem populi Ro. famamq́; apud reges, genteſq́; externas pertinebat: nec ad defendendam modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, videri nobis animum eſſe: non hoc credi, vulgariq́; quod Annibal auſus ſit, neminem ducem Romanorum audere: & priore punico bello, tum, cum de Sicilia certaretur: toties Africam à noſtris exercitibus, & claſſibus oppugnatam: nunc, cum de Italia certatur, Africam pacatam eſſe. Requieſcat aliquando tandiu vexata Italia, vratur, euaſteturq́; inuicem Africa. caſtra romana potius Carthaginis portis immineant, q̃ nos iterum vallum hoſtium ex mœnibus noſtris videamus. Africa ſit reliqui belli ſedes, illuc terror fugaq́;, populatio agrorum, defectio ſociorum, cæteræ belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt, vertantur. Quæ ad rempublicam pertinent, & bellum, quod inſtat: & prouincias, de quibus agitur, dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad vos pertinens ſit, ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania eleuauit, ſic & ego contra gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim. neutrum faciam P. C. & ſi nulla alia re, modeſtia certe, & temperamento linguæ adoleſcens ſenem vicero. ita & vixi, & res geſſi, vt tacitus ea opinione, quam veſtra ſponte conceptam animis haberetis, facile cõtentus eſſem. Minus æquis animis auditus eſt Scipio: quia vulgatum erat, ſi apud ſenatum non obtinuiſſet vt prouincia Africa ſibi decerneretur: ad populum extemplo laturum. Itaque Q. Fuluius, qui conſul quater, & cenſor fuerat: poſtulauit à conſule, vt palàm in ſenatu diceret, permitteret'ne patribus: vt de prouinciis decernerent, ſtaturuſq́; eo eſſet, quod cenſuiſſent: an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet: ſe quod è republica eſſet, facturum: tum Fuluius, non ego, inquit, ignarus quod reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras: tentare magis, q̃ conſulere ſenatũ: &, ni prouinciam tibi, quam volueris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. Itaque à vobis tribuni plebis poſtulo, inquit: vt ſententiam mihi ideo non dicenti, quòd, ſi in meam ſententiam diſcedatur: non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, cum conſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere, quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt. Si conſul ſenatui de prouinciis permittit: ſtari eo, quod ſenatus cenſuerit, placet. nec de ea re ferri ad populum patiemur. ſi non permittit, qui de ea re ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem
D ad colloquendum cum collega petiit. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Alteri conſuli Sicilia, & triginta roſtratæ naues, quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet: permiſſumq́;, vt in Africam, ſi id è republica eſſe cenſeret, traiiceret. Alteri Brutii, & bellum cum Annibale cum eo exercitu, quem L. Veturius, & Q. Cæcilius ſortirentur inter ſe: compararent'ue: vter in Brutiis duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet, rem gereret: imperiumq́; in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris prætoribus conſulibſq́;, qui exercitibus, prouinciiſq́; præfuturi erant: prorogata imperia. Q. Cæcilio ſorte euenit: vt cum conſule in Brutiis aduerſus Annibalem bellum gereret.

Ludi deinde Scipionis magna frequentia, & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex præda Aſdrubalis portandum miſſi M. Pomponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronam auream CC pondo, & ſimulachra ſpoliorum, & M pondo argenti facta. Scipio cum vt delectum haberet, neque impetraſſet: neque magnopere tetendiſſet: vt voluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impenſæ negauerat reipub. futuram claſſem: vt quæ à ſociis darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriæ primum populi pro ſuis quiſq; facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum ſociis naualibus, commeatumq́; omnis generis: Populonienſes ferrũ: Tarquinienſes lintea in vela: Volaterrani armamenta nauiũ & frumentũ: Arretini XXX millia ſcutorum, galeas totidem, pila, geſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummam pari cuiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiûm, & in viaticum decurionibus, remigibuſq́; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietem in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum. abiete ex publicis ſyluis eſt vſus. Vmbriæ populi, Nurſiniq́;, & Reatini, & Amiternini, ſabinuſq́; omnis ager, milites polliciti. Marſi, Peligni, Marruciniq́; multi volũtarii nomina in claſſem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent: cohortem armatam ſexcentorum hominum miſerunt. XXX nauium carinæ, XXX quinqueremes, X quadriremes cum eſſent poſitæ: ipſe ita inſtitit operi: vt die quadrageſimoquinto, q̃ ex ſyluis detracta materia eſſet: naues inſtructę, armatæq́; in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt XXX nauibus longis, voluntariorũ ſeptem fermè millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares venit. ex eis eum ſibi ſumpſit: quem L. Veturius cos. habuerat. Metello, vt quibus præfuiſſet legionibus: iis præeſſet: facilius cum aſſuetis imperio rem geſturũ ratus, permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat: agri campani regionem à foſſa græca ad mare verſam vendere quæſtores iuſſi. indicio quoq; permiſſo, qui ager ciuis cãpani fuiſſet: vt is publicus populi Ro. eſſet: indici

præmium

A præmium conſtitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio prætori vrbis negocium datum: vt campani ciues, vbi cuiq; ex S.C. liceret habitarent: animaduerteretq; in eos qui alibi habitarent. Eadem æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium, inſula, vbi hybernauerat: iuuētute lecta in claſſem impoſita, in Italiā XXX fermè roſtratis nauibus, & multis onerariis XII millia peditū, duo fermè equitū traiecit: Genuamq;, nullis præſidiis maritimā oram tutātibus, repentino aduētu cepit: inde ad oram Ligurum alpinorū, ſiquos ibi, motus facere poſſet: claſſem appulit, Ingauni (Ligurū ea gens eſt) bellum ea tempeſtate gerebāt cū Epanteriis montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido alpino præda depoſita, & X longis nauibus in ſtatione ad præſidium relictis, cæteris Carthaginē miſſis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat: Scipionē eò traiecturum eſſe: ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorū gratiam malebat: cōpoſita, montanos inſtituit oppugnare. Et creſcebat in dies exercitus, ad famā nominis eius Gallis vndiq; confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lucretii, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biēnio ante forent læati: ſi par aliud inde bellum duce tantum mutato oriretur: curam ingentem accenderūt patribus. Itaq; & M. Liuium procos. ex Hetruria volonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn. Seruilio prætori negocium datum: vt ſi è rep. cenſeret eſſe: duas vrbanas legiones, cui imperio videretur dato, ex vrbe duci iuberet. M. Valerius Leuinus Arretium eas legiones duxit. Eiſdē diebus naues onerariæ Pœnorum ad LXXX circa Sardiniam ab C. Octauio, qui prouinciæ præerat: captæ. Eas Cœlius frumento miſſo ad Annibalem, commeatuq; onuſtas: Valerius prædam Hetruſcam, Ligurumq;, & montanorum captiuos Carthaginem portantes, captas tradit. In Brutiis nihil fermè eo anno memorabile geſtū eſt. Peſtilentia inceſſerat pari clade in Romanos, Pœnosq;: niſi quòd punicum exercitum ſupra morbum etiam fames affecit: Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq; arā condidit: dedicauitq; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo punicis græcisq; literis inſculpto.

DECADIS TERTIÆ LIBER NONVS

SCIPIO poſteaquam in Siciliam venit: voluntarios milites ordinauit: centuriauitq;. ex iis trecentos iuuenes florentes ætate & viriū robore inſignes circa ſe habebat, ignorantes: quē ad vſum neq; centuriati, neq;
B armati ſeruarentur. tum ex totius Siciliæ iuniorū numero principes genere & fortuna trecentos equites, qui ſecum in Africam traiicerent: legit: diemq; iis, qua equis armisq; inſtructi atq; ornati adeſſent: edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq; multos labores, magna pericula allatura videbatur: neq; ipſos modo, ſed parentes cognatosq; eorū ea cura angebat. Vbi dies, quæ edicta erat: aduenit: & arma, equosq; oſtenderunt: tum Scipio renunciari ſibi dixit: quoſdam equites Siculorum tanquam grauem & durum horrere eam militiam. ſiqui ita animati eſſent: malle eos ſibi iā tunc fateri: q̃ poſtmodū querentes, ſegnes atq; inutiles milites reipublicæ eſſe. exprimerent quid ſentirent. cū bona venia ſe auditurum. Vbi ex his vnus auſus eſt, dicere ſe prorſus, ſi ſibi vtrum vellet, liberum eſſet: nolle militare: tum Scipio ei. Quando igitur adoleſcens quid ſentires, non diſſimulaſti: vicarium tibi expediā: cui tu arma equumq; & cætera inſtrumenta militiæ tradas: & tecū hinc extēplo domū ducas: exerceas: docendū cures, equo tradito, armisq;. Læto conditionē accipienti vnū ex CCC, quos inermes habebat: tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitē cum gratia imperatoris cæteri viderūt: ſe quiſq; excuſare: & vicariū accipere. Ita trecentis ſiculis romani equites ſubſtituti ſine publica impēſa. docendorū atq; exercendorum curā Siculi habuerunt: quia edictū imperatoris erat: ipſum militaturū: qui ita nō feciſſet. Egregiā hanc alam equitū euaſiſſe ferūt: multisq; prælus rempublicā adiuuiſſe. Legiones inde cū inſpiceret: plurimorū ſtipēdiorum ex iis milites delegit: maxime qui ſub duce Marcello militauerāt, quos cū optima diſciplina inſtitutos credebat: tum etiā ab longa Syracuſarū obſidione peritiſſimos eſſe vrbiū oppugnandarū. nihil enim paruū, ſed Carthaginis iā excidia agitabat animo. Inde exercitū per oppida diſpertit: frumētū Siculorū ciuitatibus imperat: ex Italia aduecto parcit: veteres naues reficit: & cū iis C. Læliū in Africā prædatum mittit: nouas Panormi ſubducit: quia ex viridi materia raptim factæ erant: vt in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellū, Syracuſas nondū ex magnis belli motibus ſatis tranquillas venit. Græci res à quibuſdā Italici generis eadem vi, qua per bellū ceperāt: retinentibus conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omniū primū ratus, tueri publicā fidem, partim edicto, partim iudiciis etiā in pertinaces ad obtinendā iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantū ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit: eoq; enixius bellum adiuuerunt. Eadē æſtate in Hiſpania coortū ingens bellū: conciente Illergete Indibili nulla alia de cauſa: q̃ per admirationē Scipionis contemptu imperatorū aliorū orto. Eum ſupereſſe vnum ducē Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniam cæſis

C Scipionibus aliū, quē mitterent, habuiſſe: & poſteaq̄ in Italia grauius bellū vrgeret: aduerſus Annibalem cum acceſſitū. præterq̄ quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani haberent: exercitum quoq; inde veterē deductum. trepida omnia & inconditam turbam tyronū eſſe. nunquā talē occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore, ſeruitū ad eam diem aut Carthaginēſibus, aut Romanis: nec in uicem his, aut illis: ſed interdū vtriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginenſes: ab Hiſpanis, ſi cōſentirent: pelli Romanos poſſe: vt ab omni externo imperio ſoluta in perpetuū Hiſpania in patrios rediret mores, ritusq́. Hæc, taliaq; dicendo nō populares modo, ſed Auſetanos quoq; vicinā gentem cōcitat: & alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor fermè equitū in ſedetanū agrum, quò edictū erat, cōuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, & L. Manlius Acidinus, ne glisceret primo negligendo bellū: iunctis & ipſi exercitibus per agrum Auſetanum hoſtico, tanquā pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtiū peruenere: trium milliū ſpatio procul à caſtris eorū poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquā eſt tentatū: vt diſcederetur ab armis. deinde cū in pabulatores romanos impetus repēte ab equitibus Hiſpanis factus eſſet: ſummiſſo ab ſtatione romana equitatu, equeſtre prælium fuit, haud ſanè memorando in partē vllam euentu. Sole oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris romanis aciem oſtendêre. Medii Auſetani erāt, cornu dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. inter cornua, & mediā aciem interualla patentia ſatis late fecerunt: quà equitatū, vbi tempus eſſet, emitterent. Et Romani more ſuo exercitū cum inſtruxiſſent: id modo hoſtium imitati ſunt: vt inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent vias. Cæterū Lentulus ei parti vſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentē interuallis hoſtiū aciem equites emiſiſſet: Sex. Cornelio tribuno militum imperat: equites per patentes in hoſtium acie vias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantum moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata erat: tertiamdecimā legionē ex ſubſidiis in primam aciem firmamentū ducit. poſteaq̄ æquata ibi pugna eſt: ad L. Manliū inter prima ſigna hortantē, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem venit: indicat tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Cornelium procella equeſtri hoſteis circūfuſurum. Vix hæc edicta dederat: cū romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbarunt: ſimul equitibus Hiſpanorum viā immittendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrē Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores vt turbatos hoſtiū ordines, & trepidationem, pauoremq́, & fluctuantia viderūt ſigna, hortantur: orant milites, vt perculſos inuadant, neu reſti-

D tui aciē patiantur. Nō ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetū barbari, ni regulus ipſe Indibilis cū equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquandiu atrox pugna ſtetit. tandē poſtq̄ ii: qui circa regem ſemineccem reſtantē, deinde pilo terræ affixum pugnabant: obruti telis occubuerunt: tum fuga paſſim cœpta, plures cæſi: quia equos conſcendendi equitibus ſpatium non fuerat: & quia perculſis, acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt, q̄ caſtris quoq; exuerūt hoſtē. Tredecim millia Hiſpanorū cæſa eo die: DCCC fermè capti. Romanorū, ſociorumq; paulo amplius CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant: ſparſi primo per vrbes, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in cōciliū, conqueſtiq; ibi clades ſuas increpitis authoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionemq; faciendā cenſuerunt. Quibus culpā in authores belli Indibilē, cæteroſq; principes, quorū pleriq; in acie cecidiſſent, cōferentibus tradentibusq; arma, & dedentibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita accipi eos, ſi Madoniū cæteroſq; belli cōcitatores tradidiſſent viuos. ſin minus, exercitus ſe in agrū Illergetum Auſetanorumq́ & deinceps aliorū populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renūciataq; in concilium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes cōprehenſi, traditi ad ſuppliciū. Hiſpanis populis pax reddita, ſtipendiū eius anni duplex, & frumētum ſex menſiū imperatū, ſagaq; & togæ exercitui, & obſides ab triginta fermè populis accepti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies cōcito & cōpreſſo, in Africā omnis terror verſus. C. Lælius nocte ad Hipponē Regiū cum acceſſiſſet, luce prima ad populandū agrū ſub ſignis milites, ſocioſq; nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata, nunciiq; trepidi Carthaginē terrore ingenti cōpleuere, claſſem romana Scipionemq; imperatorē (& fama fuerat iam in Siciliā transgreſſum) aduenisſe. Nec quot naues vidiſſent, nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente accipiebant. itaq; primo terror pauorq́, deinde mœſtitia animos inceſſit, tantū fortunā mutaſſe: vt qui modo ipſi exercitum ante mœnia romana habuiſſent victores, ſtratis tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut vi, aut voluntate in deditionē accepiſſent: ii verſo marte Africæ populationes, & obſidione Carthaginis viſuri forent, nequaq̄ pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis romana plebē, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorē ſemper frequentioremq́ pro tot cæſis exercitibus ſuboleſcentem: cæterū ſuam plebem imbellē in vrbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnē auram ſpei mobili atq; infida. iam reges Syphacē poſt colloquiū cum Scipione alienatum: Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimū hoſtē. nihil vſquā ſpei, nihil auxilii eſſe. nec

Magonem,

A Magonem ex Gallia moſſere tumultus quicquã:nec cõiungere ſeſe Annibali.& Annibalẽ ipſum tam & fama ſeneſcere,& viribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuncio animos rurſus terror inſtans reuocauit ad conſultandũ:quonã modo obuiã præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in vrbe, agriſq; haberi placet:mittere ad cõducenda Afrorũ auxilia:munire vrbẽ:frumentũ conuehere:tela, arma parare:inſtruere naues:ac mittere ad Hipponẽ aduerſus romanã claſſem. Iam hæc agentibus nuncius tandẽ venit:Lælium,non Scipionẽ,copiaſq;,quantæ ad incurſiones agrorũ ſatis ſint:trãſuectas: ſummã belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum:mittiq; ad Syphacẽ legationes,alioſq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippũ quoq; miſſi:qui ducenta argenti talenta pollicerẽtur:vt in Siciliã,aut in Italiã traiiceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiã:vt omni terrore Scipionem retinerent. ad Magonem non legati modo:ſed XXV naues longæ,ſex millia peditum:octingenti equites,& ſeptẽ elephãti:ad hæc magna pecunia ad cõducenda auxilia:quibus fretus propius vrbẽ Romam exercitũ admoueret:cõiungeretq; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant,agitabantq;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi,ac nudo præſidiis agẽtẽ Maſaniſſa fama romanæ claſſis excitus cũ equitibus paucis venit. Is ſegniter rem agi á Scipione queſtus:quòd non iam exercitũ in Africam traieciſſet,perculſis Carthaginẽſibus:Syphace impedito finitimis bellis:quem certum haberet,ſi ſpatiũ ad ſua,vt velit,cõponenda detur:nihil ſyncera fide cum Romanis acturũ. Hortaretur:ac ſtimularet Scipionẽ ne ceſſaret.ſe,quanquã regno pulſus eſſet:cum haud contẽnendis copiis affuturũ peditum,equitumq;.nec ipſi Lælio morandũ in Africa eſſe.claſſem credere profectã á Carthagine : cũ qua abſente Scipione nõ ſatis tutũ eſſet cõtrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa , Lælius poſtero die naues præda onuſtas ab Hippone ſoluit ; reuectuſq; in Siciliam Maſaniſſæ mãdata Scipioni expoſuit. Eiſdẽ fermè diebus naues,quæ ab Carthagine ad Magonẽ miſſæ erãt : inter Albingaunos, Liguresq; Alpinos Genuam acceſſerunt. In iis locis tum forte Mago tenebat claſſem. qui legatorum auditis verbis,iubentiũ exercitus q̃maximos cõparare,extemplo Gallorum,& Ligurũ(nãq; vtriuſque gentis ingens ibi multitudo erat)conciliũ habuit.& miſſum ſe ad eos vindicandos in libertatẽ ait:vt & ipſi cernãt mitti ſibi ab domo præſidia.ſed quantis viribus,quãtoq; exercitu id bellum gereretur : in eorũ poteſtate eſſe.duos exercitus romanos,vnũ in Gallia,alterũ in Hetruria eſſe.ſatis ſcire : Sp.Lucretium ſe cum M.Liuio iuncturũ.multa millia ipſis etiã armanda eſſe:vt duobus ducibus,duobus exercitibus romanis reſiſtatur. Galli ſummã ad id ſuam voluntatẽ eſſe dicere.ſed cũ vna caſtra romana intra fines,altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant:ſi palàm fiat auxiliis adiutũ ab

B ſeſe Pœnũ:extemplo infeſtos vtrinq; exercitus in agrum ſuũ incurſuros. ea ab Gallis deſideraret : quibus occulte adiuuari poſſet. Liguribus,quòd procul agro,vrbibuſq; eorum caſtra romana ſint : libera cõſilia eſſe.illos armare iuuẽtutẽ,& capeſſere pro parte bellũ,æquum eſſe. Ligures haud abnuere.tempus modo duorum menſiũ petere ad delectus habẽdos. Interim Mago milites,Gallis dimiſſis,clàm per agros eorũ mercede cõducere.cõmeatus quoq; omnis generis occulte ad eũ à gallicis populis mittebantur. M.Liuius exercitũ volonum ex Hetruria in Galliã traducit:iunctuſq; Lucretio,ſi ſe Mago ex Liguribus propius vrbem moueat:obuiã ire parat : ſi Pœnus ſub angulo Alpiũ quietus ſe contineat: & ipſe in eadẽ ſtatione circa Ariminũ Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C.Lælii,& Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus,& militibus prædã ex hoſtiũ terra cernentibus tota claſſe efferri,accenſis ad traiiciendum q̃primum , interuenit maiori minor cogitatio , Locros vrbem recipiendi,quæ ſub defectionẽ Italiæ deſciuerat:& ipſa ad Pœnos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit:quòd latrociniis magis,q̃ iuſto bello in Brutiis gerebãtur res:principio ab Numidis facto:& Brutiis non ſocietate, magis punica , q̃ ſuopte ingenio promptis in eum morem . poſtremo Romani quoq; milites iam contagione quadam rapto gaudentes,quantũ per duces licebat.excurſiones in hoſtium agros facere. Ab iis egreſſi quidam vrbe Locrenſes circumuenti , Rhegyumq; abſtracti fuerant.in eo captiuorũ numero fabri quidã fuere , aſſueti forte apud Pœnos mercede opus in arce Locrorũ facere.ii cogniti ab Locrenſiũ principibus:qui pulſi ab aduerſa factione , quæ Annibali Locros tradiderat:Rhegyum ſe cõtulerant. Cũ cætera percũctantibus(vt mos eſt iis,qui diu abſunt)quæ domi agerentur,expoſuiſſent:ſpem fecerunt:ſi redẽpti,ac remiſſi forent:arcẽ ſe iis tradituros.ibi ſe habitare:fidemq; ſibi rerũ omnium inter Carthaginenſes eſſe. Itaque vt qui ſimul deſiderio patriæ agerẽtur: ſimul cupiditate inimicos vlciſcendi arderent:redemptis extẽplo iis,remiſſiſq;,cum ordinem agendæ rei compoſuiſſent:ſignaq; quæ procul edita obſeruarent:ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti , apud quem pars exulũ erat:referentes ſibi promiſſa captiuorũ,cum ſpem ab effectu haud abhorrentẽ cõſuli feciſſent:tribuni militũ cum iis M.Sergius,& P.Matienus miſſi : iuſſiq; ab Rhegyo tria millia militũ Locros ducere,& Q.Pleminio proprætori ſcriptum:vt rei agẽdæ adeſſet. Profecti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinẽ arcis fabricatas portantes,media fermè nocte ex eo loco, vnde conuenerat:ſignũ dedẽre proditoribus arcis. qui parati intentiq; , & ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent:pluribuſq; ſimul locis ſcandentes accepiſſent:priuſq̃ clamor oriretur:in vigiles Pœnorum , vt in nullo tali metu ſopitos,impetus eſt factus. quorũ gemitus primo morientiũ exauditus:dein ſubita conſternatio

C Scipionibus aliũ, quẽ mitterent, habuiſſe: & poſteaq̃ in Italia grauius bellũ vrgeret: aduerſus Annibalem eum acceſſiſſe. præterq̃ quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani haberent: exercitum quoq; inde veterẽ deductum. trepida omnia & inconditam turbam tyronũ eſſe. nunquã talẽ occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore, ſeruitũ ad eam diem aut Carthaginẽſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis: ſed interdũ vtriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginenſes. ab Hiſpanis, ſi cõſentirent: pelli Romanos poſſe: vt ab omni externo imperio ſoluta in perpetuũ Hiſpania in patrios rediret mores, ritusq;. Hæc, taliaq; dicendo nõ populares modo, ſed Auſetanos quoq; vicinã gentem cõcitat: & alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX millia peditum, quatuor fermè equitũ in Sedetanũ agrum, quo edictũ erat: cõuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, & L. Manlius Acidinus, ne glisceret primo negligendo bellũ: iunctis & ipſi exercitibus per agrum Auſetanum hoſtico, tanquã pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtiũ peruenere: trium millium ſpatio procul â caſtris eorũ poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquã eſt tentatũ: vt diſcederetur ab armis. deinde cũ in pabulatores romanos impetus repẽte ab equitibus Hiſpanis factus eſſet: ſummiſſo ab ſtatione romana equitatu, equeſtre prælium fuit, haud ſanè memorando in partẽ vllam euentu. Sole oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fermè paſſus procul à caſtris romanis aciem oſtendêre. Medii Auſetani erãt. cornu dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. inter cornua, & mediã aciem interualla patentia ſatis late fecerunt: quã equitatũ, vbi tempus eſſet, emitterent. Et Romani more ſuo exercitũ cum inſtruxiſſent: id modo hoſtiũ imitati ſunt: vt inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent vias. Cæterũ Lentulus ei parti vſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentẽ interuallis hoſtiũ aciem equites emiſiſſet: Sex. Cornelio tribuno militum imperat: equites per patentes in hoſtium acie vias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantum moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata erat: tertiamdecimã legionẽ ex ſubſidiis in primam aciem firmamentũ ducit. poſteaq̃ æquata ibi pugna eſt: ad L. Manliũ inter prima ſigna hortantẽ, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem venit: indicat tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Cornelium procella equeſtri hoſteis circũfuſurum. Vix hæc edicta dederat: cũ romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbarunt: ſimul equitibus Hiſpanorum viã immittendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrẽ Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores vt turbatos hoſtiũ ordines, & trepidationem, pauoremq;, & fluctuantia viderũt ſigna, hortantur: orant milites, vt perculſos inuadant, neu reſti-

D tui aciẽ patiantur. Nõ ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetũ barbari, ni regulus ipſe Indibilis cũ equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquandiu atrox pugna ſtetit tandẽ poſtq̃ ii: qui circa regem ſeminecem reſtantẽ, deinde pilo terræ affixum pugnabant: obruti telis occubuerunt: tum fuga paſſim cœpta, plures cæſi: quia equos conſcendendi equitibus ſpatium non fuerat: & quia perculſis, acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt, q̃ caſtris quoq; exuerũt hoſtẽ. Tredecim millia Hiſpanorũ cæſa eo die: DCCC fermè capti. Romanorũ, ſociorumq; paulo amplius CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant: ſparſi primo per vrbes, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in cõciliũ, conqueſtiq; ibi clades ſuas increpitis authoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionemq; faciendã cenſuerunt. Quibus culpã in authores belli Indibilẽ, cæteroſq; principes, quorũ pleriq; in acie cecidiſſent, cõferentibus tradentibusq; arma, & dedentibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita accipi eos, ſi Madoniũ cæteroſq; belli cõcitatores tradidiſſent viuos. ſin minus, exercitus ſe in agrũ Illergetum Auſetanorumq; & deinceps aliorũ populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renũciataq; in concilium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes cõprehenſi, traditi ad ſuppliciũ. Hiſpanis populis pax reddita, ſtipendiũ eius anni duplex, & frumentum ſex menſiũ imperatũ, ſagaq; & togæ exercitui; & obſides ab triginta fermè populis accepti. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultu haud magno motu intra paucos dies cõcito & cõpreſſo, in Africã omnis terror verſus. C. Lælius nocte ad Hipponẽ Regiũ cum acceſſiſſet, luce prima ad populandũ agrũ ſub ſignis milites, ſocioſq; nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata, nunciiq; trepidi Carthaginẽ terrore ingenti cõpleuere, claſſem romanam Scipionemq; imperatorẽ (& fama fuerat iam in Siciliã tranſgreſſum) aduenisse. Nec quot naues vidiſſent, nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente accipiebant. itaq; primo terror pauorq;, deinde mœſtitia animos inceſſit, tantũ fortunã mutaſſe: vt qui modo ipſi exercitum ante mœnia romana habuiſſent victores, ſtratis tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut vi, aut voluntate in deditionẽ accepiſſent: ii verſo marte Africæ populationes, & obſidione Carthaginis viſuri forent, nequaq̃ pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis romana plebẽ, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorẽ ſemper frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentem cæterũ ſuam plebem imbellem in vrbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnẽ auram ſpei mobili atq; infida. iam reges Syphacẽ poſt colloquiũ cum Scipione alienatum: Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimũ hoſtẽ. nihil vſquã ſpei, nihil auxilii eſſe. nec

Magonem

A Magonem ex Gallia moſſere tumultus quicquã:nec cõiungere ſeſe Annibali.& Annibalẽ ipſum iam & fama ſeneſcere,& viribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuncio animos rurſus terror inſtans reuocauit ad conſultandũ:quonã modo obuiã præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in vrbe, agriſq; haberi placet:mittere ad cõducenda Afrorũ auxilia:munire vrbẽ:frumentũ conuehere:tela, arma parare:inſtruere naues:ac mittere ad Hipponẽ aduerſus romanã claſſem. Iam hæc agentibus nuncius tandẽ venit:Lælium,non Scipionẽ,copiaſq;,quantæ ad incurſiones agrorũ ſatis ſint:trãſuectas: ſummã belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum:mittiq; ad Syphacẽ legationes,aliosq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippũ quoq; miſſi:qui ducenta argenti talenta pollicerẽtur:vt in Siciliã,aut in Italiã traiiceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiã:vt omni terrore Scipionem retinerent. ad Magonem non legati modo:ſed XXV naues longæ,ſex millia peditum:octingenti equites,& ſeptẽ elephãti:ad hæc magna pecunia ad cõducenda auxilia:quibus fretus propius vrbẽ Romam exercitũ admoueret:cõiungeretq; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant,agitabantq;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi,ac nudo præſidiis agẽtẽ Maſaniſſa fama romanæ claſſis excitus cũ equitibus paucis venit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus:quòd non iam exercitũ in Africam traieciſſet,perculſis Carthaginẽſibus:Syphace impedito finitimis bellis:quem certum haberet,ſi ſpatii ad ſua,vt velit,cõponenda detur:nihil ſyncera fide cum Romanis acturũ. Hortaretur:ac ſtimularet Scipionẽ ne ceſſaret. ſe,quanquã regno pulſus eſſet:cum haud contẽnendis copiis affuturũ peditum,equitumq;. nec ipſi Lælio morandũ in Africa eſſe. claſſem credere profectã à Carthagine: cũ qua abſente Scipione nõ ſatis tutũ eſſet cõtrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues præda onuſtas ab Hippone ſoluit: reuectuſq; in Siciliam Maſaniſſæ mãdata Scipioni expoſuit. Eiſdẽ fermè diebus naues,quæ ab Carthagine ad Magonẽ miſſæ erãt: inter Albingaunos, Liguresq; Alpinos Genuam acceſſerunt. In iis locis tum forte Mago tenebat claſſem. qui legatorum auditis verbis,iubentiũ exercitus q̃maximos cõparare,extemplo Gallorum,& Ligurũ(nãq; vtriuſque gentis ingens ibi multitudo erat)conciliũ habuit. & miſſum ſe ad eos vindicandos in libertatẽ ait:vt & ipſi cernãt mitti ſibi ab domo præſidia. ſed quantis viribus,quãtoq; exercitu id bellum geretur: in eorũ poteſtate eſſe. duos exercitus romanos,vnũ in Gallia,alterũ in Hetruria eſſe. ſatis ſcire: Sp. Lucretium ſe cum M. Liuio iuncturũ. multa millia ipſis etiã armanda eſſe:vt duobus ducibus,duobus exercitibus romanis reſiſtatur. Galli ſummã ad id ſuam voluntatẽ eſſe dicere. ſed cũ vna caſtra romana

B intra fines,altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant:ſi palàm fiat auxiliis adiutũ ab ſeſe Pœnũ:extemplo infeſtos vtrinq; exercitus in agrum ſuũ incurſuros. ea ab Gallis deſideraret: quibus occulte adiuuari poſſet. Liguribus,quòd procul agro,vrbibuſq; eorum caſtra romana ſint: libera cõſilia eſſe. illos armare iuuẽtutẽ,& capeſſere pro parte bellũ,æquum eſſe. Ligures haud abnuere. tempus modo duorum menſiũ petere ad delectus habẽdos. Interim Mago milites,Gallis dimiſſis,clàm per agros eorũ mercede cõducere. cõmeatus quoq; omnis generis occulte ad eũ à gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitũ volonum ex Hetruria in Galliã traducit:iunctuſq; Lucretio,ſi ſe Mago ex Liguribus propius vrbem moueat:obuiã ire parat: ſi Pœnus ſub angulo Alpiũ quietus ſe contineat: & ipſe in eadẽ ſtatione circa Ariminũ Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C. Lælii,& Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus,& militibus prædã ex hoſtiũ terra cernentibus tota claſſe efferri,accenſis ad traiiciendum q̃primum, interuenit maiori minor cogitatio, Locros vrbem recipiendũ:quæ ſub defectionẽ Italiæ deſciuerat:& ipſa ad Pœnos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit:quòd latrociniis magis,q̃ iuſto bello in Brutiis gerebãtur res:principio ab Numidis facto:& Brutiis non ſocietate magis punica, q̃ ſuopte ingenio promptis in eum morem. poſtremo Romani quoq; milites iam contagione quadam rapto gaudentes,quantũ per duces licebat. excurſiones in hoſtium agros facere. Ab iis egreſſi quidam vrbe Locrenſes circumuenti, Rhegyumq; abſtracti fuerant. in eo captiuorũ numero fabri quidã fuere, aſſueti forte apud Pœnos mercede opus in arce Locrorũ facere. ii cogniti ab Locrenſiũ principibus:qui pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat:Rhegyum ſe cõtulerant. Cũ cætera percũctantibus(vt mos eſt iis,qui diu abſunt)quæ domi agerentur,expoſuiſſent:ſpem fecerunt:ſi redẽpti,ac remiſſi forent:arcẽ ſe iis tradituros. ibi ſe habitare:fidemq; ſibi rerũ omnium inter Carthaginenſes eſſe. Itaque vt qui ſimul deſiderio patriæ agerẽtur: ſimul cupiditate inimicos vlciſcendi arderent:redemptis extẽplo iis,remiſſiſq;,cum ordinem agendæ rei compoſuiſſent:ſignaq; quæ procul edita obſeruarent: ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti, apud quem pars exulũ erat:referentes ſibi promiſſa captiuorũ,cum ſpem ab effectu haud abhorrentẽ cõſuli feciſſent:tribuni militũ cum iis M. Sergius,& P. Matienus miſſi: iuſſiq; ab Rhegyo tria millia militũ Locros ducere,& Q. Pleminio proprætori ſcriptum:vt rei agẽdæ adeſſet. Profecti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinẽ arcis fabricatas portantes,media fermè nocte ex eo loco, vnde conuenerat:ſignũ dedẽre proditoribus arcis. qui parati intentiq;, & ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent:pluribuſq; ſimul locis ſcandentes accepiſſent:priuſq̃ clamor oriretur:in vigiles Pœnorum, vt in nullo tali metu ſopitos,impetus eſt factus. quorũ gemitus primo morientiũ exauditus:dein ſubita conſternatio

C ex ſomno, & tumultus. cum cauſa ignoraretur: poſtremo certiores, aliis excitantibus alios, iamq; ad ar-
ma pro ſe quiſq; vocabat. hoſtes in arce eſſe: & cædi vigiles. oppreſſiq; forent Romani, nequaquam nu-
mero pares: ni clamor ab iis qui extra arcem erãt ſublatus, incertum vnde accidiſſet, omnia vana au-
gente nocturno tumultu, feciſſet. Itaq; velut plena iam hoſtiũ arce territi Pœni, omiſſo certamine in
alteram arcem (duæ ſunt haud multũ inter ſe diſtantes) cõfugiunt: Oppidani vrbem habebant, victo-
ribus præmiũ in medio poſitã. Ex arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabatur. Q. Pleminius
Romano, Amilcar punico præſidio præerat: & acerſentes ex propinquis locis ſubſidia, copias auge-
bant. Ipſe poſtremo veniebat Annibal. nec ſuſtinuiſſent Romani: niſi Locrenſiũ multitudo exacerba-
ta ſuperbia atq; auaritia Pœnorum ad Romanos inclinaſſet. Scipioni vt nunciatũ eſt: in maiore di-
ſcrimine Locris rem verti: ipſumq; Annibalem aduentare: ne præſidiũ etiam periclitaretur haud facili
inde receptu: & ipſe à Meſſana, L. Scipione fratre in præſidio ibi relicto, cum primũ æſtu fretum incli-
natũ eſt: naues mari ſecũdo miſit. Et Annibal à Buthroto amni (haud procul is ab vrbe Locris abeſt)
nuncio præmiſſo, vt ſui luce prima ſumma vi prælium cum Romanis, ac Locrenſibus cõſererent: dũ
ipſe auerſis omnibus in eum tumultum ab tergo vrbem incautã aggrederetur: vbi luce cœptam inue-
nit pugnam: ipſe nec in arcem ſe includere, turba locum arctum impediturus, voluit: neq; ſcalas, qui-
bus ſcanderet muros: attulerat. ſarcinis in aceruum coniectis, cum haud procul muris ad terrorem ho-
ſtium aciem oſtendiſſet: cũ equitibus numidis circum equitabat vrbem dum ſcalæ, quæq; alia ad op-
pugnandum opus erant, parantur: ad viſendũ qua maxime parte aggrederetur, progreſſus ad murũ,
ſcorpione ictus, qui proximus cũ forte ſteterat. territus inde tam periculoſo caſu receptui canere cum
iuſſiſſet: caſtra procul ab ictu teli cõmunit. Claſſis romana à Meſſana Locros multa die ſuperante ac-
ceſſit. expoſiti omnes è nauibus: & ante occaſum ſolis vrbem ingreſſi ſunt. Poſtero die cœpta ex arce à
pœnis pugna. & Annibal iam ſcalis, aliisq; omnibus ad oppugnationẽ paratis, ſubibat muros: cum
repente in eum nihil minus, q̃ tale quicquam timentem, patefacta porta erumpunt Romani ad CC.
improuidos cum inuaſiſſent: occidunt. cæteros Annibal, vt conſulẽ adeſſe ſenſit: in caſtra recipit: nun-
cioq; miſſo ad eos, qui in arce erant: vt ſibimetipſis conſulerent: nocte motis caſtris abiit. Et qui in ar-
ce erant: igni iniecto tectis, quæ tenebant: vt is tumultus hoſtem moraretur: agmen ſuorũ fugæ ſimili
curſu ante noctem aſſecuti ſunt. Scipio vt & arcẽ relictã ab hoſtibus, & vacua vidit caſtra: vocatos ad
cõcionẽ Locrenſes grauiter ob defectionẽ incuſauit, de authoribus ſuppliciũ ſumpſit: bonaq; eorũ al-
terius factionis principibus ob egregiã fidem aduerſus Romanos conceſſit. publice nec dare, nec eri-
D pere ſe quicquã Locrenſibus dixit. Romam mitterent legatos. quam ſenatus æquum cenſuiſſet: eam
fortunam habituros. illud ſatis ſcire: etſi male de populo romano meriti eſſent: in meliore ſtatu ſub ira-
tis Romanis futuros: q̃ ſub amicis Carthaginenſibus fuerint. Ipſe Q. Pleminio legato, præſidioq;,
quod arcẽ ceperat, ad tuendã vrbem relicto, cũ quibus venerat copiis, Meſſanam traiecit. Ita ſuperbe
crudeliterq; habiti Locrenſes à Carthaginẽſibus poſt defectionẽ ab Romanis fuerant: vt modicas in-
iurias non æquo modo animo pati, ſed propè libenti videri poſſent. verũenimuero tantũ Pleminius
Amilcarem præſidii præfectũ, tantũ præſidiarii milites romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperaue-
runt: vt non armis, ſed vitiis videretur certari. nihil omnium, quæ inopi inuiſas opes potentioris fa-
ciunt: prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorũ, in liberos, in coniu-
ges infandæ contumeliæ editæ. nã auaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit: nec alia modo
templa violat: ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri: præterq̃ quòd à Pyrrho, qui cũ ma-
gno piaculo ſacrilegii ſui manubias retulit: ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naues laceratæ
naufragiis nihil in terrã integri, præter ſacram pecuniam deæ, quã aſportauerãt: extulerũt: tum quoq;
alio genere cladis eadẽ illa pecunia omnibus contactis ea violatione templi furorẽ iniecit: atq; inter ſe
ducem in ducem, militẽ in militem rabie hoſtili vertit. Summæ rei Pleminius præerat. militum pars
ſub eo, quam ipſe ab Rhegyo adduxerat: pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani
domo Pleminii miles fugiens, ſequentibus quorũ erat, obuius forte Sergio. & Matieno tribunis mili-
tum fuit. cui cũ iuſſu tribunorũ ademptũ poculum eſſet: primo iurgium, deinde clamor quoq;, pugna
poſtremo orta inter Pleminii milites, tribunorumq;: vt ſuis quiſq; opportunus aduenerat, multitudi-
ne ſimul, ac tumultu creſcente. Victi Pleminii milites cũ ad Pleminium cruorem & vulnera oſtẽtantes
non ſine vociferatione atq; indignatione cõcurriſſent, probra in eum ipſum iactata in iurgiis referen-
tes: accenſus ira domo ſeſe proripuit: vocatosq; tribunos nudari, ac virgas expediri iubet. Dũ ſpolian-
dis iis (repugnabant enim: militumq; fidem implorabãt) tempus teritur: repẽte frequẽtes milites fero-
ces recenti victoria ex omnibus locis, velut aduerſus hoſtes, ad arma cõclamatum eſſet, concurrerunt.
& cũ iam violata virgis corpora tribunorũ vidiſſent: tum vero in multo impotentiorẽ ſubito rabiem
accenſi, ſine reſpectu non maieſtatis modo, ſed etiã humanitatis, in legatũ impetum, lictoribus prius
indignũ in modũ mulctatis, faciunt. tum ipſum ab ſuis interceptũ & ſecluſum hoſtiliter lacerant: &
propè exanguem, naſo auribusq; mutilatis, relinquunt. His Meſſanam nunciatis, Scipio poſt paucos
dies Locros aduectus, cũ cauſam Pleminii, & tribunorũ audiſſet: Pleminio noxa liberato, relictoq; in

eiuſdem

A eiuſdem loci præſidio,tribunis ſontibus iudicatis, & in vincula coniectis, vt Romam ad ſenatū mit-
terentur:Meſſanam atq; inde Syracuſas rediit.Pleminius impotēs iræ,neglectā ab Scipione,& nimis
leuiter latam ſuam iniuriā ratus,nec quēquam æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem
eius patiendo ſenſiſſet:tribunos attrahi ad ſe iuſſit:laceratoſq; omnibus, quæ pati corpus vllum po-
teſt,ſuppliciis interfecit:nec ſatiatus viuorū pœna inſepultos proiecit.Simili crudelitate & in Locren
ſium principes eſt vſus:quos ad conquerendas iniurias ad P.Scipionē profectos audiuit.& quę antea
per libidinem atq; auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat:tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ
atq; inuidiæ non ſibi modo,ſed etiam imperatori eſſe. Iam comitiorū appetebat tempus: cum à P.
Licinio literæ Romā allatæ ſunt:ſe,exercitūq; ſuū graui morbo afflictari:nec ſubſiſti potuiſſe:niſi eadē
vis mali,aut grauior etiā in hoſtes ingruiſſet.itaq; quoniam ipſe venire ad comitia nō poſſet:ſi ita pa-
tribus videretur:ſe Q.Cæcilium Metellū dictatorem comitiorum cauſa dicturū.exercitum Q.Cæci-
lii dimitti,è republica eſſe.nam neq; vſum eius vllum in præſentia eſſe:cum Annibal iam in hyberna
ſuos receperit:& tantā inceſſiſſe in ea caſtra vim morbi:vt niſi mature dimittantur:nemo omnium ſu-
perfuturus videatur. Ea conſuli à patribus faciēda,vt è republica fideq; ſua duceret:permiſſa. Ciui-
tatem eo tempore repens religio inuaſerat,inuēto carmine in libris ſibyllinis, propter crebrius eo an-
no de cœlo lapidatū inſpectis.Quādocūq; hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet: eum pelli
Italia,vinciq; poſſe:ſi Mater Idæa Peſinunte Romam aduecta eſſet. Id carmen ab decemuiris inuen-
tum eo magis patres mouit: quòd & legati, qui donum Delphos portauerant:referebant: & ſacri-
ficantibus ipſis Pythio Apollini,omnia læta exta fuiſſe:& reſpōſum oraculo editum: maiorem multo
victoriam,q̄ cuius ex ſpoliis dona portarent: adeſſe populo romano. In eiuſdē ſpei ſummam confere-
bant P.Scipionis velut præſagientē animū de fine belli:quòd depopoſciſſet prouinciam Africā. Itaq;
quo maturius fatis omnibus,oraculiſq; portendentis ſeſe victoriæ compotes fierent:id cogitare:quæ
ratio trāſportandæ Romā deæ eſſet. Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus romanus.
tamen memores,Æſculapiū quoq; ex Græcia quōdam hauddum vllo fœdere ſociata valetudinis po-
puli cauſa acceſitum:& iam cū Attalo rege propter cōmune aduerſus Philippū bellū cœptam amici-
tiam eſſe:facturū eum quæ poſſit,populi Romani cauſa:legatos ad eum decernunt, M.Valerium Le-
uinum,qui bis cōſul fuerat:ac res in Græcia geſſerat:M.Cæciliū Metellum prætoriū:Sulpitium Gal-
B bam ædilitiū.duos quæſtorios,C.Tremeliū Flaccū,& M.Valerium Falconē. His quinq; naues quin
queremes,vt ex dignitate populi romani adirent eas terras:ad quas cōciliāda maieſtas nomini roma-
no eſſet:decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum deſcendiſſent:oraculū adierunt,cō-
ſulentes:ad quod negociū miſſi domo eſſent:perficiendi eius quā ſibi ſpem,populoq; romano porten-
deret.Reſpōſum eſſe ferūt:per Attalum regem compotes eius fore:quod peterent. cū Romā deam de-
uexiſſent:tum curarēt:vt eam qui vir optimus Romæ eſſet:hoſpitio acciperet. Pergamum ad regem
venerunt. Is legatos comiter acceptos Peſinuntem in Phrygiam deduxit:ſacrumq; iis lapidem,quem
matrem deūm incolæ eſſe dicebant:tradidit:ac deportare Romam iuſſit.Remiſſus ab legatis M.Vale
rius Falco nunciauit deam apportari: quærendum virum optimū in ciuitate eſſe:qui eam rite hoſpi-
tio acciperet. Q.Cæcilius Metellus dictator ab cōſule in Brutiis comitiorū cauſa dictus:exercituſq;
eius dimiſſus:magiſter equitum L.Veturius Philo. Comitia per dictatorem habita. Conſules facti
M.Cornelius Cethegus,P.Sempronius Tuditanus abſens:cum prouinciam Græciā haberet.Præto-
res inde creati, T.Claudius Nero,M.Martius Ralla,L.Scribonius Libo,M.Pomponius Matho. Co-
mitiis peractis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi romani ter,plebeii ſepties inſtaurati. Curules
erāt ædiles Cn.& L.Cornelii Lentuli.L.Hiſpaniam prouinciam habebat.abſens creatus, abſens eum
honorē geſſit.T.Claudius Aſellus,& Marcus Iunius Pœnus plebeii ædiles fuerunt. Ædem virtutis
eo anno ad portā Capenam M.Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtq̄ à patre eius primo
conſulatu vota in Gallia ad Claſtidium fuerat.Et flamen martialis eo anno eſt mortuus M.Æmylius
Regillus. Neglectæ eo biennio res in Græcia erant.itaq; Philippus Ætolos deſertos ab romanis,cui
vni fidebant auxilio,quibus voluit conditionibus ad petendam & paciſcendam ſubegit pacem.quod
niſi omni vi perficere maturaſſet:bellantem eum cum Ætolis P.Sempronius procōſul,ſucceſſor impe-
rii miſſus Sulpitio cum decē millibus peditū,& mille equitibus,& triginta quinq; roſtratis nauibus,
haud paruū momentū ad opem ferendā locus,oppreſſiſſet. Vixdū pace facta nuncius regi venit: Ro-
manos Dyrrhachiū veniſſe:Parthenoſq;,& propinquas alias gentes motas eſſe ad ſpem nouandi res:
Dimallumq; oppugnare.eò ſe auerterant Romani ab Ætolorum,quo miſſi erant,auxilio:irati, quòd
ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cū rege pacem feciſſent.Ea cum audiſſet Philippus: nequi motus
maior in finitimis gentibus,populiſq; oriretur:magnis itineribus Apolloniā cōtendit: quò Sempro-
nius ſe receperat: miſſo Lectorio legato cum parte copiarum,& XV nauibus in Ætoliam ad viſen-
das res,pacemq; ſi poſſet,turbandam.Philippus agros Apolloniatum vaſtauit:& ad vrbem admotis
copiis,poteſtatem pugnæ Romano fecit.quem poſteaq̄ quietum muros tāntummodo tueri vidit:nec
ſatis fidens viribus vt vrbem oppugnaret:cum Romanis quoq;,ſicut cum Ætolis, cupiens pacem,ſi

C poſſet: ſin minus, inducias facere, nihil vltra irritatis nouo certamine odiis, in regnum ſe recepit. Per idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum voluntate, legatos de pace communi ad Philippum miſere: ſatis confidere conuenturam eam affirmantes: ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore romano veniſſet. Facile impetratum: (neq; enim ne ipſius quidẽ regis abhorrebat animus) vt in Epirum tranſiret. Phœnice vrbs eſt Epiri. ibi prius collocutus rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epirotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio & Amynander Athamanum rex: & magiſtratus alii Epirotarum, & Acarnanum. Primus Philippus prætor verba fecit: & petiit ſimul ab rege, & ab imperatore Romano: vt finem belli facerent: darentq; eam Epirotis veniam. P. Sempronius cõditiones pacis dixit: vt Parthini, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorum eſſent. Atintanas, miſſis Romam legatis ab ſenatu impetraſſe: vt Macedoni accederent. In eas conditiones cũ pax cõueniſſet: ab rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ rex, Achæi, Bœoti, Theſſali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſſenii, Athenienſes. Hæc conſcripta, conſignataq; ſunt: & in duos menſes induciæ factæ: donec Romam mitterentur legati: vt populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus: quia auerſo in Africam bello, omnibus aliis in præſentia leuari volebant bellis. P. Sempronius pace facta ad cõſulatũ Romam deceſſit. M. Cornelio P. Sempronio, cõſulibus, (quintusdecimus is annus punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum vetere exercitu, Sempronio Brutii, vt nouas ſcriberet legiones: decretæ: Prætoribus, M. Martio vrbana, L. Scribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni procõſuli cum eo exercitu, cumq; ea claſſe quam habebat: prorogatum in annum imperium eſt. Item P. Licinio: vt Brutios cum duabus legionibus obtineret: quoad eum in prouincia cum imperio morari cõſuli e republica viſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cum binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent: prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio: vt cum Sardiniam, legionemq; T. Claudio tradidiſſet: ipſe nauibus longis XL maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet: tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia cannenſis exercitus duæ legiones decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuã, proprætores, ſicut priore anno, cum vetere vterque præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciã duos proconſules mitti placeret: latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent: obtinere eas prouincias iuſſerũt. Con-

D ſules delectũ habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & in cæterorũ (ita enim iuſſi ab ſenatu erant) exercitum ſupplementum. Quáquam nondum aperte Africa prouincia decreta erat: occultantibus id credo patribus: ne præſciſcerent Carthaginenſes: tamen in eam ſpem erecta ciuitas erat: in Africa eo anno debellatum iri: finemq; bello punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: proniq; & ad nunciãda, & ad credenda prodigia erant. ea plura vulgabantur: duos ſoles viſos: & nocte interluxiſſe: & facem ſtellæ ſpecie ab ortu ſolis in occidentem porrigi viſam. Tarracinæ portam. Anagniæ & portam, & multis locis murum de cœlo tactum. in æde Iunonis Soſpitæ Lanuuii cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem vnum ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quòd de cœlo lapidatum eſſet, factum. Eò acceſſit conſultatio de matre Idæa accipienda. quam præterquàm quòd M. Valerius vnus ex legatis regreſſus, actutum in Italia fore nunciauerat: recens nuncius aderat: Tarracinæ iam eſſe. Haud paruæ rei iudicium ſenatum tenebat: qui vir optimus in ciuitate eſſet. veram certe victoriam eius rei ſibi quiſq; mallet, quã vlla imperia,

I. scipio pu filius optimus iudicatur

honores'ue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. Patres conſcripti P. Scipionem, Cn. filium, eius, qui in Hiſpania ceciderat: adoleſcentem, nondum quæſtorium, iudicauerunt in tota ciuitate virũ optimum eſſe. Id quibus virtutibus inducti ita iudicauerint: ſicut proditum memoriæ à primis temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita meas opiniones cõiectando, rem vetuſtate obrutam non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Oſtiam ire iuſſus obuiam deæ: isq; eam de naue accipere: & in terram elatam tradere ferendam matronis. Poſtquã nauis ad oſtium amnis tyberini acceſſit: ſicut erat iuſſus: in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accepit: extulitq; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnius, Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomẽ: accepere: cui dubia (vt traditur) ante fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per manus ſuccedentes deinceps aliæ aliis, omni effuſa ciuitate obuiam, thuribulis ante ianuas poſitis, quà præterebatur: atque accenſo thure, precantibus vt volens propitiaq; vrbem Romam iniret: in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatiũ: pertulere deam pridie idus Apriles: isq; dies feſtus fuit. populus frequens dona deæ in palatio tulit: lectiſterniumq; , & ludi fuere: Megaleſia appellata. Cum de ſupplemẽto legionum, quæ in prouinciis erant: ageretur: tempus eſſe, à quibuſdam ſenatoribus ſubiectum eſt: quæ dubiis in rebus vtcunque tolerata eſſent: ea dempto iam tandem deûm benignitate metu, non vltra pati. Erectis expectatione patribus. ſubiecerũt: colonias latinas duodecim, quæ Q. Fabio, & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare: eas annum iam fermè ſextum vacationem militiæ, quaſi

honoris

A honoris & beneficii cauſa habere: cum interim boni, obedienteſq; ſocii pro fide atque obſequio imperii romani continuis omnium annorum delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc vocem non memoria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ, quàm ira irritata eſt. Itaque nihil prius referre cõſules paſſi, decreuerunt, vt conſules magiſtratus, denoſq; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carſeolis, Sora, Sueſſa, Setia, Circeis, Narnia, Interamna (eæ nãque coloniæ in ea cauſa erãt) Romam excirent: iis imperarent, quantum quæque earum coloniarum militũ plurimum dediſſet populo Romano, ex quo hoſtes in Italia eſſent, duplicatum eius ſummæ numerum peditum daret, & equites centenos vicenos. ſiqua eum numerum equitum explere non poſſet, pro equite vno treis pedites liceret dare. pedites, equiteſq; quàm locupletiſſimi legerentur, mitterenturq;, vbicunque extra Italiam ſupplemento opus eſſet. ſiqui ex iis recuſarent, retineri eius coloniæ magiſtratus, legatoſq; placere: neque, ſi poſtularent, ſenatum dari, priuſquàm imperata feciſſent. ſtipendium præterea iis coloniis tria millia æris, aſſes ſingulos imperari, exigiq; quotannis: cenſumq; in iis coloniis agi ex formula ab Romanis cenſoribus data. dari autem placere eandem, quam populo Romano: deferriq; Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum, priuſquàm magiſtratu abirent. Ex hoc ſenatuſconſulto accitis Romam magiſtratibus, primoribuſq; earum coloniarum, conſules cum milites ſtipendiumq; imperaſſent, alii aliis magis recuſare ac reclamare. negare tantum militum effici poſſe: vix, ſi ſimplum ex formula imperetur, enixuros. orare, atque obſecrare, vt ſibi ſenatum adire ac deprecari liceret. nihil ſe, quare perire merito deberent, admiſiſſe. ſed ſi pereundum etiam foret, neq; ſuum delictum, neque iram populi Romani, vt plus militum darent, quàm haberent, poſſe efficere. Conſules obſtinati manere legatos Romæ iubent, magiſtratus ire domos ad delectus habendos. niſi ſumma militum, quæ imperata eſſet, Romam adducta, neminem iis ſenatum daturum. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi, deprecandiq;, delectus in iis duodecim coloniis, per longam vacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter eſt perfectus. Altera itidem res, propè æque longo neglecta ſilentio, relata à M. Valerio Leuino eſt: qui priuatis collatas pecunias, ſe ac M. Claudio conſule, reddi tandem æquum eſſe dixit. nec mirari quenquam debere, in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam præterquàm quòd aliquid proprie ad cõſulem eius anni, quo collatæ pecuniæ eſſent, pertineret: etiam ſe autorem ita conferendi fuiſſe inopi ærario, nec plebe ad tributum ſufficiente. Grata ea patribus admo-

B nitio fuit. iuſſiſq; referre conſulibus, decreuerunt: vt tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: primam præſentem ii, qui tum eſſent, duas tertii, & quinti conſules numerarent. Omnes deinde alias curas vna occupauit, poſtquàm Locrenſium clades, quæ ignotæ ad eam diem fuerant, legatorum aduentu vulgatæ ſunt. nec tam Q. Pleminii ſcelus, quàm Scipionis in eo aut ambitio, aut negligentia iras hominum irritauit. Decem legati Locrenſium obſiti ſqualore & ſordibus, in comitio ſedentibus conſulibus, velamenta ſupplicum, ramos oleæ (vt Græcis mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt. Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerunt eſſe, ea paſſos à Q. Pleminio legato, Romaniſq; militibus, quæ pati ne Carthaginenſes quidem velit populus Romanus. orare, vti ſibi patres adeũdi, deplorandiq; erumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex iis. Scio, inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud vos querelæ patres conſcripti plurimum in eo momenti eſſe, ſi probe ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint, & quo modo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in ditionem veſtram. quippe ſi & culpa defectionis procul à publico conſilio abſit, & reditum in veſtram ditionem appareat, non voluntate ſolum, ſed ope etiam ac virtute noſtra, magis indignemini bonis ac fidelibus ſociis tam atroces atque indignas iniurias ab legato veſtro, militibuſq; fieri. Sed ego cauſam vtriuſque defectionis noſtræ in aliud tempus differendam arbitror eſſe, duarum rerum gratia: vnius, vt coram P. Scipione, qui Locros recepit, quiq; omnium nobis recte perperamq; factorum eſt teſtis, agatur: alterius, quòd qualeſcunque ſumus, tamen hæc, quæ paſſi ſumus, pati non debuimus. Non poſſumus diſſimulare P. C. nos, cum præſidium punicum in arce noſtra haberemus, multa fœda indigna & à præfecto præſidii Amilcare, & ab Numidis Afriſq; paſſos eſſe. ſed quid illa ſunt, collata cum iis, quæ hodie patimur! Cum bona venia quæſo audiatis P. C. id, quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanũ omne genus, vtrum vos, an Carthaginenſes principes orbis terrarum videat. ſed ſi ex iis, quæ Locrenſes aut ab illis paſſi ſumus, aut à veſtro præſidio nunc cum maxime patimur, æſtimandum Romanum ac punicum imperium ſit, nemo nõ illos ſibi, q̃ vos dominos præoptet. Et tamen videte quemadmodũ Locrenſes in vos animati ſint, cũ à Carthaginenſibus iniurias multo minores acciperemus, ad veſtrum imperatorem confugimus: cum à veſtro præſidio pluſquam hoſtilia patiamur, nuſquam aliò, quàm ad vos querelas detulimus. Aut vos reſpicietis pditas res noſtras P. C. aut ne ab diis quidẽ imortalibus quod precemur, quicquã ſupereſt. Q. Pleminius legatus miſſus eſt cũ præſidio ad recuperandos à Carthaginẽſibus Locros, & cum eodẽ ibi relictus eſt præſidio. in hoc legato veſtro (dant enim animũ ad loquẽdũ libere vltimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt P. C. præter figuram & ſpeciem, neque Romani ciuis, præter habitum, & ſonum latinæ linguæ. peſtis, ac bellua immanis, qualem fretum quõdam, quo ab Sicilia diuidimur, ad

C perniciem nauigantium circumſediſſe fabulæ ferunt. Ac ſi ſcelus, libidinem, & auaritiam ſolus ipſe
exercere in ſocios veſtros ſatis haberet, vnam profundam quidem voraginem tamen patientia noſtra
expleremus. nunc omnes centuriones militesq; veſtros (adeo in promiſcuo licentiam atque improbi-
tatem eſſe voluit) Pleminios fecit: omnes rapiunt, ſpoliant, verberant, vulnerant, occidunt, conſtu-
prant matronas, virgines, ingenuos, raptos ex complexu parẽtum. quotidie capitur vrbs noſtra, quo-
tidie diripitur, dies noctesq; omnia paſſim mulierum, puerorumq; qui rapiuntur, atque aſportantur,
ploratibus ſonant. Miretur, qui ſciat, quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus: aut illos, qui fa-
ciunt, nondum tantarum iniuriarum ſatietas ceperit. Neque ego exequi poſſum, nec vobis operæ eſt
audire ſingula, quæ paſſi ſumus. communiter omnia complectar. Nego domum vllam Locris, nego
quenquam hominem expertem iniuriæ eſſe: nego vllum genus, ſceleris, libidinis, auaritiæ ſupereſſe,
quod in vllo, qui pati potuerit, prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt, vter caſus ciuitatis ſit deteſta-
bilior: cum hoſtes bello vrbem cepere, an cum exitiabilis tyrannus vi atque armis oppreſſit. omnia
quæ captæ vrbes patiuntur, paſſi ſumus, & nũc cum maxime patimur P.C. oĩa quæ crudeliſſimi atq;
importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt, Pleminius in nos, liberosq; noſtros, & coniu-
ges edidit. Vnũ eſt, de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & vos audire, & expol-
uere remp. veſtram religione, ſi ita vobis videbitur, velimus P.C. vidimus enim cum quanta cærimo-
nia non veſtros ſolum colatis deos, ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ, de
cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad vos perueniſſe Pyrrhi bello. qui cũ ex Sicilia rediens
Locros claſſe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem noſtrã erga vos in ciuitatem noſtrã
facinora edidit, theſauros quoq; Proſerpinæ intactos ad eam diem ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues
impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P.C.? claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lace-
rata: omnesq; naues quæ ſacram pecuniam habebant, in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edo-
ctus tandem deos eſſe ſuperbiſſimus rex, pecuniam omnem inquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri
iuſſit. nec tamen illi vnquam poſtea proſpere quicquã euenit: pulſusq; Italia, ignobili atq; inhoneſta
morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cum audiſſet legatus veſter, tribuniq; militum: &
mille alia, quæ non augendæ religionis cauſa, ſed præſentis deæ numine ſæpe comperta nobis maio-
ribusq; noſtris, referebãtur: auſi ſunt nihilo minus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris:
& nefanda præda ſeipſos, ac domos contaminare ſuas, & milites veſtros. quibus per vos fidemq; veſtrã
P.C. priusq̃ eorum ſcelus expietis, neq; in Italia, neq; in Africa quicq̃ rei geſſeritis: ne quod piaculi cõ-
D miſerunt, non ſuo ſolum ſanguine, ſed etiam publica clade luant. quanq̃ ne nunc quidem P.C. aut in
ducibus, aut in militibus veſtris ceſſat ira deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt. dux
alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant. nõ acrius cum Carthaginẽſibus, q̃ ipſi
inter ſe ferro dimicauerunt. præbuiſſentq; occaſionẽ furore ſuo Locros recipiendi Annibali: ni accitus
à nobis Scipio interueniſſet. At Hercule milites contactos ſacrilegio furor agitat, in ducibus ipſis pu-
niendis nullũ deæ numen apparuit. immo ibi præſens maxime fuit. virgis cæſi tribuni ab legato ſunt.
legatus deinde inſidiis tribunorum interceptus, præterq̃ quòd toto corpore laceratus, naſo quoq; au-
ribusq; deciſis exanguis eſt relictus. recreatus deinde legatus ex vulneribus tribunos militum in vincu-
la coniectos, dein verberatos, ſeruilibusq; omnibus ſuppliciis cruciãdo occidit: mortuos deinde pro-
hibuit ſepeliri. Has deas pœna à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec ante deſinet omnibus eos agitare
furiis, quàm repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quondam noſtri graui Crotonienſium
bello, quia extra vrbem templum eſt, transferre in vrbem eam pecuniã voluerunt, nocte audita ex delu-
bro vox eſt, àbſtinerent manus, deam ſua templa defenſuram. quia mouẽdi inde theſauros incuſſa erat
religio, muro circundare templum voluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia,
cum ſubito collapſa ruina ſunt. Sed & nunc, & ſæpe aliàs dea ſuam ſedem, ſuumq; templum aut tuta-
ta eſt, aut à violatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſſit alius vlciſci: q̃
vos P.C. ad vos, veſtramq; fidem ſupplices cõfugimus. nihil noſtra intereſt, vtrum ſub illo legato, ſub
illo præſidio Locros eſſe ſinatis, an irato Annibali & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Non poſtulamus
vt extẽplo nobis, vt de abſente, vt indicta cauſa credatis veniat, coram ipſe audiat, ipſe diluat. ſi quic-
quam ſceleris: quod homo in homines edere poteſt, in nos prætermiſit. non recuſamus quin & nos
omnia eadẽ iterum, ſi pati poſſumus, patiamur, & ille omni diuino humanoq; liberetur ſcelere. Hæc
cum ab legatis dicta eſſent, quæſiſſetq; ab iis Q. Fabius, detuliſſent'ne eas querelas ad P. Scipionem,
reſponderunt: miſſos legatos eſſe, ſed eum belli apparatu occupatum eſſe: & in Africam aut iam traie-
ciſſe, aut intra paucos dies traiecturum. & legati gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe:
cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in vincula coniecerit: legatum æque ſontem, aut
magis etiam in ea poteſtate reliquerit. Iuſſis excedere è templo legatis, non Pleminius modo, ſed
etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum ad corrumpendam diſci-
plinam militarem arguere. ſic & in Hiſpania plus propè per ſeditionem militũ, quàm bello amiſſum.
externo & regio more & indulgere licentiæ militum, & ſæuire in eos. Sententiam deinde trucem ora-
tioni

A tioni adiecit. Pleminium legatum vinctum Romam deportari placere, & ex vinculis cauſam dicere: ac ſi vera forent, quæ Locrenſes quererētur, in carcere necari, bonaq; eius publicari. P. Scipionē, quòd de prouincia deceſſerit iniuſſu ſenatus, reuocari: agiq; cū tribunis plebis, vt de imperio eius abrogādo ferrent ad populū. Locrenſibus corā in ſenatū reſpōdere: quas iniurias ſibi factas quererent, neq; ſenatū, neq; populū Romanum factas velle. viros bonos, ſocioſq; & amicos eos appellari. liberos, coniuges, quæq; alia erepta eſſent, reſtitui. pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet, conquiri: duplamq; pecuniam in theſauris reponi: & ſacrum piaculare fieri: ita vt prius ad collegium pōtificū referretur: quòd ſacri theſauri moti, aperti, violatiq; eſſent, quæ piacula quibus diis, quibus hoſtiis fieri placeret. milites qui Locris eſſent, omnes in Siciliam tranſportari: quatuor cohortes ſociorum latini nominis in præſidium Locros adduci. Perrogari eo die ſentētiæ accenſis ſtudiis pro Scipione: & aduerſus Scipionem, non potuere. Præter Pleminii facinus, Locrenſiumq; cladem, ipſius etiam imperatoris non Romanus modo, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur. cum pallio crepidiſq; inambulare in gymnaſio, libellis etiam palæſtræq; operam dare. æque ſegniter, molliterq; cohortem totam Syracuſarum amœnitate frui: Carthaginem, atque Annibalem excidiſſe de memoria: exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hiſpania fuerit, qualis nūc Locris, ſociis magis quàm hoſti metuēdus. Hæc quanq; partim vera, partim miſta, eoq; ſimilia veris iactabantur, vicit tamen Q. Metelli ſententia: qui de cæteris Maximo aſſenſus, de Scipionis cauſa diſſenſit. Qui enim conuenire, quē modo ciuitas iuuenem admodum vnum recuperandæ Hiſpaniæ delegerit ducem, quē recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendū punico bello finem creauerit conſulem, ſpe deſtinauerit Annibalem ex Italia retracturum, Africam ſubacturum: eum repēte, tanq; Q. Pleminium, indicta cauſa propè damnatum ex prouincia reuocari? cum ea, quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererentur, ne præſente quidem Scipione facta dicerent: neq; aliud, q̄ patientia, aut pudor, quòd legato pepercíſſet, inſimulari poſſit? Sibi placere, M. Pomponium prætorem, cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet, triduo proximo in prouinciam proficiſci: conſules decem legatos, quos iis videretur, ex ſenatu legere, quos cū prætore mitterēt: & duos tribunos plebis, atq; ædilem. cum eo conſilio prætorem cognoſcere. ſi ea, quæ Locrenſes facta quererentur, iuſſu aut voluntate P. Scipionis facta eſſent, vt eum de prouincia decedere iuberent: ſi P. Scipio iam in Africam traieciſſet, tribuni plebis, atq; ædilis cū duobus legatis, quos maxime prætor idoneos cenſuiſſet, in Africam proficiſcerentur: tribuni atq; ædilis, qui reducerent inde Scipionem: legati, qui exercitui præeſſent, donec nouus imperator ad eum exercitum veniſſet. ſin M. Pomponius, &
B decem legati comperiſſent, neque iuſſu neq; voluntate P. Scipionis ea facta eſſe, vt in exercitu Scipio maneret, bellumq; vt propoſuiſſet, gereret. Hoc facto S. C. cum tribunis plebis actum eſt, aut compararent inter ſe, aut ſorte legerent, qui duo cum prætore ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, violata, elataq; inde eſſent. Tribuni plebis cum prætore & decem legatis profecti, M. Claudius Marcellus, & M. Cincius Alimentius, iiſq; ædilis plebis datus eſt: quem, ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiens non eſſet Scipio, aut iam in Africā traieciſſet, cōprehendere tribuni iuberent, ac iure ſacroſanctæ poteſtatis reducerēt. Prius Locros ire, quàm Meſſanam conſilium erat. Cæterū duplex fama eſt, quod ad Pleminiū attinet. alii auditis quæ Romæ acta eſſent, in exilium Neapolim euntē forte in Q. Metellum vnū ex legatis incidiſſe, & ab eo Rhegyū vi retractum. alii, ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſſimis equitū miſſum, qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo ſeditionis principes conciceret. Ii omnes, ſeu ante Scipionis, ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt. Prætor legatiq; Locròs profecti primam, ſicuti mandatum erat, religionis curam habuere. omnem enim ſacram pecuniam, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat, conquiſitam cum ea, quam ipſi ſecum attulerant, in theſauris repoſuerunt, ac piaculare ſacrum fecerunt. tum vocatos in concionem milites prætor ſigna extra vrbem efferre iubet: caſtraq; in campo locat, cum graui edicto, ſiquis miles aut in vrbe reſtitiſſet, aut ſecum extuliſſet, quod ſuum non eſſet. Locrenſibus ſe permittere, vt quod ſuum quiſq; cognoſceret, prehenderet: ſiquid non compareret, repeteret. ante omnia libera corpora placere ſine mora Locrenſibus reſtitui: non leui defuncturum pœna, qui non reſtituiſſet. Locrenſium deinde concionem habuit, atq; iis libertatem, legeſq; ſuas populum Romanum ſenatumq; reſtituere dixit. ſiqui Pleminium, aliumúe quē accuſare vellet: Rhegyum ſequeretur. ſi de P. Scipione publice queri vellent, ea, quæ Locris nefarie in deos homineſq; facta eſſent, iuſſu aut voluntate P. Scipionis facta eſſe, legatos mitterent Meſſanam. ibi ſe cum conſilio cogniturum. Locrenſes prætori legatiſq;, & ſenatui ac populo Romano gratias egere. ſe ad Pleminiū accuſandum ituros. Scipionem, quanquam parum iniuriis ciuitatis ſuæ doluerit, eum eſſe virum, quem amicum ſibi quàm inimicum malint eſſe. pro certo ſe habere, neq; iuſſu neq; voluntate P. Scipionis tot tam nefanda cōmiſſa: ſed aut Pleminio nimium, aut ſibi parum creditum. natura inſitum quibuſdam eſſe, vt magis peccari nolint, quàm ſatis animi ad vindicanda peccata habeant. Et prætori & conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminiū, & ad duos & triginta homines cum eo damnauerunt, atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionē profecti

C ſunt, vt ea quoq;, quæ vulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq; militiæ diſciplina, comperta oculis perferrent Romam. Venientibus iis Syracuſas, Scipio res non verba ad purgandum ſe parauit. exercitum omnem eò conuenire, claſſem expediri iuſſit, tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginenſibus eſſet. Quo die venerunt, hoſpitio comiter accepti. poſtero die terreſtrem naualemq; exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulachrum & ipſam edentem naualis pugnæ oſtendit. tum circa armamentaria & horrea aliumq; belli apparatum viſendum prætor legatiq; ducti. tantaq; admiratio ſingularum vniuerſarumq; reru͂ incuſſa, vt ſatis crederent, aut illo duce atque exercitu vinci Carthaginenſem populum, aut nullo alio poſſe iuberentq;, quod dii bene verterent, traiiceret, & ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriæ prioré conſulem dixiſſent, primo quoq; tempore compotem populum Romanum faceret. adeoq; lætis inde animis profecti ſunt, tanquam victoriam, non belli magnificum apparatu͂ nunciaturi Romá eſſent. Pleminius, quiq; in eadem cauſa erant, poſtq̃ Romam eſt ventum, extemplo in carcerem conditi, ac primo producti ad populum ab tribunis apud præoccupatos Locrenſium clade animos nullum miſericordiæ locum habuerunt. poſtea cum ſæpius producerentur, iam ſeneſcente inuidia molliebatur iras & ipſa deformitas Pleminii, memoriaq; abſentis Scipionis fauorem ad vulgum conciliabat. mortuus tamen prius in vinculis eſt quàm iudicium de eo perficeretur. Hunc Pleminium Clodius Licinius in libro tertio rerum Romanarum refert ludis votiuis, quos Romæ Africanus iterum conſul faciebat, conatum per quoſdam, quos pretio corruperat, aliquot locis vrbem incendere, vt frangendi carceris fugiendiq; haberet occaſionem: patefacto dein ſcelere, delegatum in Tullianum ex S.C. De Scipione nuſquam, niſi in ſenatu actum. vbi omnes legatiq; & tribuni claſſem, exercitum, ducemq; verbis extollentes, effecerunt, vt ſenatus cenſeret primo quoque tempore in Africam traiiciendum, Scipioniq; permitteretur, vt ex iis exercitibus, qui in Sicilia eſſent, ipſe eligeret, quos in Africá ſecu͂ traiiceret, quos prouinciæ relinqueret præſidio. Du͂ hæc apud Romanos geruntur, Carthaginẽſes quoq; cum ſpeculis per promontoria omnia poſitis, percunctantes pauenteſq; ad ſingulos nuncios ſollicitá hyemem egiſſent, haud paruum & ipſi tuendæ Africæ momentum adiecerunt ſocietatem Syphacis regis, cuius maxime fiducia traiecturum in Africam Romanum crediderunt. Erat Aſdrubali Giſgonis filio non hoſpitium modo cum rege, de quo ante dictum eſt, cum ex Hiſpania forte in idem tempus Scipio atque Aſdrubal cõuenerunt: ſed mentio quoque inchoatæ affinitatis, vt rex duceret filiam Aſdrubalis.

D Ad eam rem confirmandam, tempuſq; nuptiis ſtatuendum (iam enim nubilis erat virgo) profectus Aſdrubal, vt accenſum cupiditate (& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in venerem) ſenſit, virginem ab Carthagine acceſſit, maturatq; nuptias: & inter aliam gratulationem, vt publicum quoque fœdus priuato adiiceretur, ſocietas inter populum Carthaginenſem regemq;, data vltro citroq; fide eoſdem amicos inimicoſq; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterum Aſdrubal memor & cum Scipione initæ regi ſocietatis, & quàm vana & mutabilia barbarorum ingenia eſſent: veritus ne, ſi traiiceret in Africam Scipio, paruum vinculum eæ nuptiæ eſſent: dum accenſum recenti amore Numidam habet, perpellit, blanditiis quoque puellæ adhibitis, vt legatos in Siciliam ad Scipionem mittat, per quos moneat eum, ne prioribus ſuis promiſſis fretus in Africam traiiciat. ſe & nuptiis ciuis Carthaginenſis filiæ Aſdrubalis, quem viderit apud ſe in hoſpitio, & publico etiam fœdere cum populo Carthaginenſi iunctum. hortari primum, vt procul ab Africa, ſicut adhuc fecerint, bellu͂ Romani cum Carthaginẽſibus gerant, ne ſibi intereſſe certaminibus eorum, armaq; aut hæc, aut illa abnuentem alteram ſocietatem ſequi neceſſe ſit. ſi non abſtineat Africa Scipio, & Carthagini exercitum admoueat, ſibi neceſſarium fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus, & pro patria coniugis ſuæ, proq; parente, ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab rege legati ad Scipionem miſſi, Syracuſis eum conuenerunt. Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum, magnaq; ſpe deſtitutus erat, legatis propere, priuſquàm res vulgaretur, remiſſis in Africam literas dat ad regem. quibus etiam atq; etiam monet eum, ne iura hoſpitii ſecum, neu cum populo Romano initæ ſocietatis, neu fas, fidem, dexteras, deos teſtes atq; arbitros conuentorum fallat. Cæterum quádo neq; cælari aduentus Numidarum poterat (vagati enim in vrbe, obuerſatiq; prætorio erant) &, ſi sileretur quid petentes veniſſent. periculum erat, ne vera eo ipſo, quod cælarentur, ſua ſponte magis emanarent: timorq; in exercitum incideret, ne ſimul cum rege, & Carthaginenſibus foret bellandum: auertit á vero falſis præoccupando mentes hominum. Et vocatis ad concionem militibus, non vltra eſſe cunctandum ait. inſtare vt in Africam quamprimum traiiciat, ſocios reges. Maſaniſſam prius ipſum ad Lælium veniſſe, querentem, quòd cunctando tempus tereretur. nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantem, quæ tam diuturnæ moræ ſit cauſa: poſtulantemq;, vt aut traiiciatur tandem in Africam exercitus: aut, ſi mutata conſilia ſint, certior fiat: vt & ipſe ſibi, ac regno poſſit conſulere. Itaq; iam ſatis omnibus inſtructis apparatiſq;, & re iam non vltra recipiente cunctationem, in animo ſibi eſſe, Lilybæum claſſe traducta, eodemq; omnibus peditum equitumq; copiis contractis, quæ prima dies curſum nauibus daret, deis bene iuuãtibus in Africam traiicere. Literas ad M. Pomponiu͂ mittit,

vt ſi ei

A vtſi ei videretur, Lilybæum veniret: vt cõmuniter cõſulerent, quas legiones potiſſimum, & quantum
militum numerũ in Africam traiiceret. item circũ oram omnẽ maritimã miſit, vt naues onerariæ cõ-
prehenſæ Lilybæum omnes contraherẽtur. Quicquid militum, nauiumq́; in Sicilia erat: cũ Lilybæũ
cõueniſſent: & nec vrbs multitudinem hominũ, nec portus naues caperet: tantus omnibus ardor erat
in Africam traiiciendi, vt non ad bellum duci viderentur: ſed ad certa victoriæ præmia. præcipue qui
ſuperabant ex cannenſi exercitu milites: illo, non alio duce credebant nauata reipublicæ opera finire ſe
militiam ignominioſam poſſe. Et Scipio minime id genus militum aſpernabatur: vt qui neq; ad Cã-
nas ignauia eorũ cladem acceptã ſciret: neq; vllos æque veteres milites in exercitu romano eſſe, exper-
tosq́; non variis prælijs modo, ſed vrbibus etiam oppugnandis. Quinta, & ſexta cannenſes erant
legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet: ſingulos milites inſpexit: relictisq́;, quos non ido-
neos credebat: in locum eorum ſubiecit quos ſecum ex Italia adduxerat: ſuppleuitq́; ita eas legiones:
vt ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites. ſociorũ item latini nominis pedi
tes equitesq́; de exercitu cannenſi legit. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit: non paruo
numero inter authores diſcrepat. alibi decem millia peditũ, duo millia & ducentos equites: alibi XV
millia peditum, mille & quingẽtos equites: alibi parte plus dimidia rem auctam: V & XXX millia
peditum, equitumq́; in naues impoſita inuenio. quidam non adiecere numerum: inter quos me ipſe
in re dubia poni malui. Cœlius vt abſtinet numero: ita ad immẽſum multitudinis ſpeciem auget. vo-
lucres ad terram delapſas clamore militum ait: tantamq́; multitudinem conſcendiſſe naues: vt nemo
mortalium aut in Italia, aut in Sicilia relinqui videretur. Milites vt in naues ordine, ac ſine tumultu
conſcenderẽt: ipſe eam ſibi curã ſumpſit. nauticos C. Lælius, qui claſſis præfectus erat: in nauibus ante
conſcendere coactos continuit. commeatus imponendi M. Pomponio prætori cura data. V & XL
dierum cibaria, è quibus XV dierum cocta, impoſita. Vt omnes iam in nauibus erant: ſcaphas cir
cũmiſit: vt ex oĩbus nauibus gubernatoresq́; & magiſtri nauiũ, & bini milites in forũ conuenirent ad
imperia accipienda. Poſteaq̃ conuenerunt, primum ab iis quæſiuit: ſi aquam hominibus, iumentisq́;
in totidem dies, quot frumentum, impoſuiſſent. vbi reſponſum eſt: aquam dierum V & XL in
nauibus eſſe: tum edixit militibus, vt ſilentium quieti nautis ſine certamine ad miniſteria exequenda
bene obedientes præſtarent. cum XX roſtratis ſe ac L. Scipionem ab dextro cornu: ab læuo totidẽ ro
ſtratis C. Lælium præfectũ claſſis cum M. Porcio Catone (quæſtor tum is erat) onerariis futurũ præſi-
dio. Lumina in nauibus ſingula roſtratæ, bina onerariæ haberent: in prætoria naue inſigne nocturnũ
B trium luminũ fore. Emporia vt peterẽt gubernatoribus edixit. Fertiliſſimus ager: eoq́; abũdans omniũ
copia rerum eſt regio: & imbelles (quod plerunque in vbere agro euenit) barbari ſunt. priusq́; quàm à
Carthagine ſubueniretur: opprimi videbãtur poſſe. Iis editis imperiis, redire ad naues iuſſi: & poſtero
die diis bene iuuantibus ſigno dato ſoluere naues. Multæ claſſes romanæ è Sicilia, atque ipſo illo por-
tu profectæ erant. cæterũ nõ eo bello ſolum, (nec id mirũ: prædatum enim tantũmodo pleraq; claſſes
ierant) ſed ne priore quidem vlla profectio tanti ſpectaculi fuit. quanq̃ ſi magnitudine claſſes æſtima
res: & bini conſules cum binis exercitibus ante traiecerant: & propè totidem roſtratæ in illis claſſibus
fuerant: quot onerariis Scipio tum traiiciebat. nam præter XL naues longas, quadringentis fermè
onerariis exercitum tranſuexit. ſed & bellum bello, ſecundũ priore vt atrocius Romanis videretur, cũ
quod in Italia bellabatur, tum ingentes ſtrages tot exercituũ ſimul cæſis ducibus effecerant. & Scipio
dux partim factis fortibus, partim ſuapte fortuna quadã ingenti ad incremẽta gloriæ celebratus con-
uerterat animos: ſimul & mens ipſa traiiciẽdi nulli ante eo bello duci tentata, quòd ad Annibalem de-
trahendũ ex Italia, transferẽdumq́; & finiendum in Africa bellũ, ſe tranſire vulgauerat. Concurrerat ad
ſpectaculũ in portũ omnis turba nõ habitantiũ modo Lilybæi, ſed legationũ omniũ ex Sicilia: quæ &
ad proſequẽdũ Scipionẽ officii cauſa cõuenerãt: & prætorẽ ꝓuinciæ M. Põponiũ ſecutæ fuerãt. ad hoc
legiones, quæ in Sicilia relinquebãtur: ad proſequẽdos cõmilitones proceſſerãt. nec claſſis modo pro-
ſpectantibus è terra, ſed terra etiam omnis circa referta turba ſpectaculo nauigãtibus erat. Vbi illuxit:
Scipio è prætoria naue, ſilentio per præconẽ facto. Dii deæq́;, inquit, qui maria terrasq́; colitis, vos
precor, quæſoq́;: quæ in meo imperio geſta ſunt, & geruntur: poſtq; gerentur: ea mihi, populo plebi
romanæ, ſociis nominiq́; latino, qui populi romani, quiq́; meam ſectam imperium auſpiciumq́; terra,
mari, amnibusq́; ſequuntur: bene vertant: eaq́; vos oĩa bene iuuetis. bonis auctibus auxitis: ſaluos inco
lumesq́; victis perduellibus victores ſpoliis decoratos, p̃da onuſtos, triũphantesq́; mecũ domos redu-
ces ſiſtatis: inimicorũ, hoſtiumq́; vlciſcendorũ copiam faxitis: quæq́; populus carthagineſis in ciuita-
tem noſtrã facere molitus eſt: ea vt mihi, populoq́; Ro. in ciuitatem Carthaginenſiũ exẽpla edendi fa-
cultatem detis. Secundum eas preces cruda exta cæſa victima (vti mos eſt) in mare porricit, tubaq́; ſi-
gnũ dedit proficiſcendi. Vento ſecũdo vehementi ſatis profecti, celeriter è conſpectu terræ ablati ſunt.
& à meridie nebula occepit ita vt vix concurſus nauium inter ſe vitarent. lenior ventus in alto factus.
noctẽ inſequentem eadẽ caligo obtinuit: ſole orto eſt diſcuſſa: & addita vis vento. Iam terrã cernebãt.
haud ita multo poſt T. Poſthumius gubernator Scipioni ait: nõ plus V millia paſſuũ Africã abeſſe

C Mercurii promontorium ſe cernere.ſi iubeat eò dirigi:iam in portu fore omnem claſſem. Scipio vt in conſpectu terræ fuit:precatus deos,vti bono reip.ſuoq́; Africam viderit:dare vela, & alium infra nauibus acceſſum petere iubet.Et vento eodem ferebantur.cæterum nebula ſub idem fermè tempus, quo pridie,exorta conſpectũ terræ ademit:& ventus premente nebula cecidit.nox deinde incertiora omnia fecit.itaq; anchoras,ne aut inter ſe concurrerent naues:aut terræ inferrentur:iecere.vbi illuxit: ventus idem coortus,nebula diſiecta aperuit omnia Africæ litora.Scipio quod eſſet proximũ promõtorium percunctatus,cum Pulchri promontoriũ id vocari audiſſet:placet omen, inquit:huc dirigite naues. eò claſſis decurrit: copiæq́; oẽs in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationem ſine terrore ac tumultu fuiſſe,permultis græcis,latiniſq́; authoribus credidi. Cœlius vnus præterq̃ quòd non merſas fluctibus naues,cæteros omnes cœleſtes maritimoſq́; terrores, poſtremo obreptã tẽpeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Ægimurũ:inde ægre correptũ curſum exponit:& propè obruptis nauibus,iniuſſu imperatoris ſcaphis haud ſecus,q̃ naufragos milites ſine armis cũ ingenti tumultu in terram euaſiſſe.

Expoſitis copiis Romani caſtra in proximis tumulis metãtur. Iam nõ maritimos modo agros conſpectu primum claſſis, dein tumultu egredientium in terram,pauor terrorq́; peruenerat:ſed in ipſas vrbes.neq; enim hominum modo turba mulierũ puerorumq́; agminibus immiſta omnes paſſim cõpleuerat vias:ſed pecora quoq; præ ſe agreſtes agebãt:vt relinqui ſubito Africã diceres.vrbibus vero ipſis maiorem,q̃ quem ſecum attulerant:terrorẽ inferebant. Præcipue Carthagini propè vt captæ tumultus fuit.nam poſt M.Attilium Regulum,& L.Manlium coſs.annis propè quinquaginta nullum romanum exercitum viderant. præter prædatorias claſſes: quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant:raptiſq́;,quæ obuia fors fecerat:prius recurſum ſemper ad naues,q̃ clamor agreſtes conciret: fuerat.eo maior tum fuga,pauorq́; in vrbe fuit.Et Hercule neq; exercitus domi validus,neq; dux, quẽ opponerent:erat Aſdrubal Giſgonis filius genere,fama,diuitiis,regia tum etiam affinitate longe primus ciuitatis erat.ſed cum ab illo ipſo Scipione aliquot præliis fuſum, pulſumq́; in Hiſpania meminerant:nec magis ducem duci parem,q̃ tumultuarium exercitũ ſuũ romano exercitui eſſe. itaq; velut ſi vrbem extemplo aggreſſurus Scipio foret:ita ad arma eſt cõclamatum:portæq́; raptim clauſæ:& armati in muris, vigiliæq́; & ſtationes diſpoſitæ,ac nocte inſequenti vigilatum eſt.Poſtero die quingẽti equites ſpeculatum ad mare,turbandoſq́; egredientes ex nauibus miſſi, in ſtationes Romanorũ inciderunt.iam enim Scipio claſſe Vticam miſſa,ipſe haud ita multum progreſſus à mari tumulos proximos ceperat:& equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat:& per agros miſerat prædatum. Ii cum

D carthaginenſi equitatu præliũ cum cõmiſiſſent:paucos in ipſo certamine,pleroſq; fugiẽtes perſecuti, in quibus præfectum quoq; Hannonem nobilem iuuenem,occiderunt.Scipio non agros modo circa vaſtauit:ſed vrbem etiã proximam Afrorum ſatis opulẽtam cepit.vbi præter cætera,quæ extemplo in naues onerarias impoſita,miſſaq́; in Siciliam erant:octo millia liberorũ capitum ſeruorumq́; ſunt capta. Lætiſſimus tamẽ Romanis in principio rerũ gerendarũ aduẽtus fuit Maſaniſſæ. quem quidam cum CC haud amplius equitibus,pleriq; cum duũm millium equitatu tradunt veniſſe. Cæterum cũ longe maximus omniũ ætatis ſuæ regum hic fuerit:plurimumq́; rem romanã iuuerit:operæpretiũ videtur excedere paululum ad enarrandũ q̃ varia fortuna vſus ſit in amittendo, recuperandoq́; paterno regno. Militante eo pro Carthaginenſibus in Hiſpania,pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem regis Deſalcem pergrandẽ natu(mos ita apud Numidas eſt)peruenit haud multo poſt Deſalce quoq; mortuo,maior ex duobus filiis eius Capuſa,puero admodum altero,paternum imperiũ accepit.cæterum cum magis iure gentis,q̃ authoritate inter ſuos,viribus obtineret regnum: extitit quidam Mezetullus nomine,non alienus ſanguine regibus,familiæ ſemper inimicæ,ac de imperio varia fortuna cũ iis,qui tum obtinebant:certantis.Is concitatis popularibus,apud quos inuidia regũ magnæ authoritatis erat:caſtris palàm poſitis,deſcendere regẽ in aciẽ, ac dimicare de regno coegit.in eo prælo Capuſa cum multis principũ cecidit, gens Maſæſulorum omnis in ditionem imperiumq́; Mezetulli conceſſit.regio tamẽ nomine abſtinuit:contentuſq́; nomine modico tutoris,puerum Lacumacen,qui ſtirpis regiæ ſupererat:regẽ appellat.carthaginẽſem nobilẽ fœminã,ſororis filiã Annibalis,quæ proxime Deſalci regi nupta fuerat:matrimonio ſibi coniungit,ſpe Carthaginenſium ſocietatis:& cũ Syphace hoſpitiũ vetuſtum legatis miſſis renouat:omnia ea auxilia præparans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui,dein nece fratris patruelis,ex Hiſpania in Mauritaniam(Bocchar ea tẽpeſtate rex Maurorũ erat)traiicit.ab eo ſupplex infimis precibus auxiliũ itineri,qñ bello nõ poterat:quattuor millia Maurorũ impetrauit.Cũ iis,p̃miſſo nũcio ad paternos ſuoſq́; amicos,cum ad fines regni perueniſſet:quingenti fermè Numidę ad eum conuenerunt.Igitur Mauris inde,ſicut conuenerat, retro ad regẽ remiſſis,quanq̃ aliquanto minor ſpe multitudo, nec cũ qua tantã rem aggredi ſatis auderet,cõueniret:ratus agẽdo ac moliendo vires quoq; ad agendũ aliquid collecturum,proficiſcẽti ad Syphacẽ Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit.trepidũ agmen cum in vrbẽ refugiſſet:& vrbẽ Maſaniſſa primo impetu capit.& ex regiis alios tradẽtes ſe recepit:alios vim parãtes occidit:pars maxima cũ ipſo puero inter tumultũ ad Syphacẽ, quò primũ intenderat iter,peruenerunt.

Fama

A Fama huius modicæ rei in principio rerum proſpere actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas.afflue-
bantq; vndiq; ex agris, vicisq; veteres milites Galæ:incitabantq; iuuenem ad recuperandum paternũ
regnum.Numero militum aliquantum Mezetullus ſuperabat . nam & ipſe eum exercitũ , quo Capu-
ſam vicerat:& ex receptis poſt cædem regis aliquot habebat : & puer Lacumaces ab Syphace auxilia
ingentia adduxerat,quindecim millia peditum.Mezetullo X millia equitũ erant. Quibuſcum Ma-
ſaniſſa nequaq̃ tantum peditum equitum'ue habens acie conflixit.vicit tamen & veterum militũ vir-
tus,& prudentia inter romana & punica arma exercitati ducis.Regulus cum tutore,& exigua Maſæ-
ſulorum manu in Carthaginenſium agrum perfugit.Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa,quia ſi-
bi cum Syphace haud paulo maiorem reſtare dimicationem cernebat : optimum ratus cum fratre pa-
truele gratiam reconciliare , miſſis ,'qui & puero ſpem facerent : ſi in fidem Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet:
futurum eum in eodem honore:quo apud Galam,& Deſalcem quondam fuiſſet:& qui Mezetullo præ
ter impunitatem ſua omnia cum fide reſtitui ſponderent:ambos præoptanteis exilio modicam domi
fortunam,omnia,ne id fieret,Carthagineſibus de induſtria agentibus , ad ſeſe perduxit. Aſdrubal tũ
forte,cum gerebantur:apud Syphacem erat,qui Numidæ haud ſanè multum ad ſe pertinere credẽti,
vtrũ penes Lacumacen,an Maſaniſſam regnũ Maſæſulorũ eſſet:falli eũ magnopere ait : ſi Maſaniſſam
eiſdem contentũ fore,quibus patrem Galam,aut patruũ eius Deſalcem:credat . multo maiorẽ indolẽ
in eo animi,ingeniiq; eſſe:q̃ in vllo gentis eius vnq̃ fuiſſet . ſæpe eum in Hiſpania raræ inter hoĩes vir-
tutis ſpecimen dediſſe ſociis pariter,hoſtibusq;.& Syphacem,& Carthaginenſes , niſi orientem illum
ignem oppreſſiſſent:ingenti mox incendio,cũ iam nullam opem ferre poſſent:arſuros.adhuc teneras,
& fragiles eius vires eſſe:vixdum coaleſcere fouenti regnum. Inſtando,ſtimulandoq; peruicit:vt exer-
citum ad fines Maſæſulorum admoueat:atq; in agro , de quo ſæpe cum Gala non verbis modo diſce-
ptatum,ſed etiam armis certatum fuerat:tanq̃ haud dubie iuris ſui caſtra locet:ſi quis arceat:quod ma
xime opus ſit:acie dimicaturũ.ſin per metum agro cedatur , in medium regnum eundum aut ſine cer-
tamine conceſſuros in ditionem eius Maſæſulos:aut nequaq̃ pares futuros armis. His vocibus inci-
tatus Syphax Maſaniſſæ bellum infert:& primo certamine Maſæſulos fundit,fugatq;.Maſaniſſa cum
paucis equitibus ex acie in montem(Balbum incolæ vocãt)perfugit . familiæ aliquot cũ mapalibus
pecoribusq; ſuis(ea pecunia illis eſt)proſecuti ſunt regem.cætera Maſæſulorum multitudo in ditionẽ
Syphacis conceſſit.Quem ceperãt exules montem:herbidus aquoſusq; eſt:& quia pecori bonus alen-
do erat:hominum quoq; carne,ac lacte veſcentium abunde ſufficiebat alimentis. Inde nocturnis pri-
B mo ac furtiuis incurſionibus , deinde aperto latrocinio infeſta omnia circa eſſe:maxime vri carthagi-
nenſis ager:quia & plus prædæ,q̃ inter Numidas,& latrocinium tutius erat.iamq; adeo licẽter elude-
bãt:vt ad mare deuectã prædã venderent mercatoribus,appellẽtibus naues ad idipſum:pluresq;,q̃ iu-
ſto ſæpe in bello,Carthaginenſium cæderentur,caperenturq;. Deplorabant ea apud Syphacem Car-
thaginenſes.infenſumq; & ipſum ad reliquias belli perſequendas inſtigabant . ſed vix regium videba-
tur:latronem vagum in montibus conſectari.Bocchar ex præfectis regiis,vir acer & impiger ad id de-
lectus.ei data quatuor millia peditũ:duo equitum,præmiorumq; ingentiũ ſpe oneratus:ſi caput Ma-
ſaniſſæ retuliſſet:aut viuum(id vero inæſtimabile gaudiũ fore)cepiſſet . Is palatos,incurioſeq; agẽtes
improuiſo adortus,pecorum hominumq; ingẽti multitudine à præſidio armatorũ excluſa , Maſaniſ-
ſam ipſum cũ paucis in verticem montis cõpellit.inde propè vt iam debellato,nec præda modo peco-
rum hominumq; captorũ miſa ad regem,ſed copus etiam aliquanto maioribus,q̃ pro reliquiis belli,
remiſſis,cum quingentis haud amplius peditibus,ducentisq; equitibus degreſſum iugis Maſaniſſam
perſecutus in valle arcta,faucibus vtrinq; obſeſſis,incluſit.ibi ingens cædes Maſæſulorum facta,Ma-
ſaniſſa cum quinquaginta haud amplius equitibus per anfractus montis ignotos ſequentibus ſe eri-
puit. Tenuit tamẽ veſtigia Bocchar:adeptusq; eum patẽtibus propè Clupeam vrbẽ campis ita circũ-
dedit:vt præter quatuor equites,oẽs ad vnum interfecerit.'cum iis ipſum quoq; Maſaniſſam ſaucium
propè è manibus inter tumultum amiſit. In cõſpectu erant fugientis alæ equitum diſperſæ lato cam
po:quibuſdam vt occurrerent per obliqua tendentibus:quacunque hoſtis flectebat. amnis ingens fu-
gientes accepit:(neq; enim cunctãter,vt quos maior motus vrgeret,immiſerãt equos)raptiq; gurgi-
te:& in obliquum relati . duobus in præruptum gurgitem in conſpectu hoſtium hauſtis , ipſe periiſſe
creditus.ac duo reliqui equites cum eo inter virgulta vlterioris ripæ emerſerunt. Is finis Bocchari fuit
ſequẽdi:nec ingredi flumẽ auſo:nec habere credẽti ſe iam,quẽ ſequeretur.inde vanus author abſumpti
Maſaniſſæ ad regẽ redit,miſſiq;,qui Carthaginem gaudiũ ingẽs nunciarẽt:totaq; Africa fama mor-
tis Maſaniſſæ repleta varie animos affecit. Maſaniſſa in ſpelunca occulta cum herbis curaret vulnus:
duorũ equitũ latrocinio per dies aliquot vixit.vbi primũ ducta cicatrix,patiq; poſſe viſus eſt iactatio-
nẽ:audacia ingẽti pergit ire ad regnũ repetẽdũ.atq; in ipſo itinere haud plus XL equitibus collectis,
cum in Maſæſulos palã iam quis eſſet ferens veniſſet:tũ motum cum fauore priſtino,tum gaudio in-
ſperato quod quẽ periiſſe crediderant,incolumẽ cernebant,fecit : vt intra paucos dies VI millia pe-
ditum armatorũ,quatuor equitum ad eum cõuenirent : iamq; non in poſſeſſione modo paterni regni

C eſſet:ſed etiam ſocios Carthaginenſiũ populos, Maſæſulorumq; fines (id Syphacis regnum erat) va-
ſtaret. inde irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham, Hipponemq; in iugis opportuniorũ ad omnia
montium conſedit. Maiorem igitur eam rem Syphax ratus, q̃ vt per præfectos ageret: cum filio iu-
uene (nomen Verminæ erat) parte exercitus miſſa, circunducto agmine in ſe intentum hoſtem
ab tergo inuadere iubet. Nocte profectus Vermina: qui ex occulto aggreſſurus illum erat. Syphax
autem interdiu aperto itinere, vt qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet: mouit caſtra. Vbi tem-
pus viſum eſt: quo perueniſſe iam circunmiſſi videri poterant: & ipſe leni cliuo ferente ad hoſtem, cum
multitudine fretus, tum præparatis à tergo inſidiis, per aduerſum montem erectam aciem ducit. Ma-
ſaniſſa fiducia maxime loci, quo multo æquiore pugnaturus erat: & ipſe dirigit ſuos. Atrox prælium,
& diu anceps fuit: loco, & virtute militum Maſaniſſam, multitudine, quæ nimio maior erat: Syphacẽ
iuuante. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte vrgeret: pars ab tergo ſe circũfudiſſet: victoriam haud
dubiam Syphaci dedit, & ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc à tergo incluſis. itaque
cæteri pedites, equitesq; cæſi. Ducentos fermè equites Maſaniſſa circa ſe conglobatos, diuiſosq; tur-
matim in treis partes erumpere iubet: loco prædicto: in quem ex diſſipata conuenirent fuga. ipſe quã
intẽderat, inter media tela hoſtiũ euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti: altera pertinacior
in repugnando telis obruta, & confixa eſt. Verminam propè veſtigiis inſtantẽ in alia atq; alia flecten-
do itinera ludẽs, tædio & deſperatione tandem feſſum abſiſtere à ſequẽdo coegit. ipſe cum LXX equi-
tibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum cõſcientia egregia ſæpe repetiti regni paterni inter puni-
ca emporia, gentemq; Garamantum omne tẽpus vſq; ad C. Lælii, claſſisq; romanæ aduentũ in Afri-
cam conſumpſit. Hæc animum inclinant: vt cum modico potius, q̃ cum magno præſidio equitũ ad
Scipionem quoq; poſtea veniſſe Maſaniſſam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas
exulis fortunæ conueniens eſt. Carthaginenſes ala equitum cũ præfecto amiſſa, alioq; equitatu per
nouum delectum cõparato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Aſdrubalem ſubinde, ac Sypha-
cem per literas nunciosq;, poſtremo etiã per legatos acceſſunt. Aſdrubalẽ opẽ ferre propè circunſeſſæ
patriæ iubent: Syphacem orant: vt Carthagini, & vniuerſæ Africæ ſubueniat. Ad Vticam tũ caſtra
Scipio fermè mille paſſus ab vrbe, habebat, tranſlata à mari: vbi paucos dies ſtatiua coniuncta claſſi
fuerant. Hanno nequaq̃ ſatis valido non modo ad laceſſendũ hoſtes, ſed ne ad tuendos quidem à po-
pulationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit: vt per conquiſitionẽ numerum equi-
tum augeret. nec aliarum gentium aſpernatus, maxime tamẽ Numidas (id longe primum equitum in
D Africa eſt genus) conducit. Iam ad quatuor millia equitũ habebat: cum Saleram nomine vrbẽ occu-
pauit, XV fermè millia ab romanis caſtris. Quod vbi Scipioni relatum eſt: æſtiua ſub tectis agere
equitatus: ſint, inquit, vel plures: dum talem ducem habeant. eoq; minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi
ſegnius rem agerent: Maſaniſſam cum equitatu præmiſſum portis obequitare, atq; hoſtem ad pugnã
elicere iubet. vbi omnis multitudo ſe effudiſſet: grauiorq; iam in certamine eſſet, q̃ vt facile ſuſtineri
poſſet: cederet paulatim. ſe in tempore pugnæ venturum. Tantum moratus, quantum ſatis temporis
prægreſſo viſum ad eliciendos hoſtes: cum romano equitatu ſecurus, tegentibus tumulis, qui oppor-
tune circa viæ flexus oppoſiti erant: occultus proceſſit. Maſaniſſa ex compoſito nunc terrentis, nunc
timentis modo, aut ipſis obequitabat portis: aut cedendo, cũ timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti
faceret: ad inſequendũ temere eliciebat. Nondum omnes egreſſi erant: varieq; dux fatigabatur: alios vi-
no & ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: aliis, ne ſparſi & incõditi ſine ordine, ſine ſi-
gnis omnibus portis excurrerent: obſiſtendo. Primo incaute ſe inuehẽtes Maſaniſſa excipiebat: mox
plures ſimul conferti porta effuſi æquauerant certamen: poſtremo iam omnis equitatus prælio cum
adeſſet: ſuſtineri vltra nequiuere. Non tamẽ effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedẽdo ſenſim impetus eorũ exci-
piebat: donec ad tumulos tegentes romanũ equitatũ pertraxit. Inde exorti equites & ipſi integris viri-
bus, & recẽtibus equis Hannoni Afriſq; pugnando ac ſequendo feſſis ſe circunfudere: & Maſaniſſa fle-
xis ſubito equis in pugnã rediit. Mille fermè, qui primi agminis fuerant: quibus haud facilis receptus
fuit: cũ ipſo duce Hannone intercluſi atq; interfecti ſunt. cæteros ducis præcipue territos cæde effuſe
fugiẽtes per triginta millia paſſuũ victores ſecuti, ad duo prætera millia equitũ aut ceperunt, aut oc-
ciderunt. inter eos ſatis conſtabat nõ minus ducẽtos Carthaginenſium equites fuiſſe, & diuitiis quoſ-
dam, & genere illuſtres. Eodem forte, quo hæc geſta ſunt die naues, quæ prædam in Siciliã vexerãt:
cum cõmeatu rediere: velut ominatæ ad prædam alteram repetendam ſeſe veniſſe. Duos eodem no-
mine Carthaginenſiũ duces duobus equeſtribus præliis interfectos, non oẽs authores ſunt: veriti cre-
do ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem, & Valerius captum etiam Hannonem tradunt.

Scipio præfectos, equitesq;, prout cuiuſq; opera fuerat: & ante omneis Maſaniſſam inſignibus do-
nis donat. & firmo præſidio Saleræ impoſito, ipſe cũ cætero exercitu profectus, nõ agris modo quacũq;
incedebat, populatis, ſed vrbibus etiam quibuſdam, vicisq; expugnatis, late fuſo terrore belli, ſeptimo
die q̃ profectus erat, magnam vim hominum & pecoris & omnis generis prædæ trahẽs, in caſtra redit:
grauesq; iterũ hoſtium ſpoliis naues dimittit. inde omiſſis expeditionibus paruis populationibusq;,
ad oppugnandam

A ad oppugnandam Vticam omnes belli vires conuertit: eam deinde, ſi cepiſſet, ſedem ad cætera exequenda habiturus. Simul & à claſſe nauales ſocii, qua ex parte vrbs mari alluitur: ſimul & terreſtris exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus. tormenta machinasq́; & iam aduexerat ſecum, & ex Sicilia cum cõmeatu miſſa erant: & nouæ, in armamentario multis talium operum artificibus de induſtria incluſis, fiebant. Vticenſibus tanta vndique mole circunſeſſis in carthaginenſi populo, Carthaginenſibus in Aſdrubale, ita, ſi is mouiſſet Syphacem: ſpes omnis erat. ſed deſiderio indigentium auxilii tardius cuncta mouebantur. Aſdrubal intentiſſima conquiſitione cũ ad XXX millia peditum, tria equitum confeciſſet: non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius hoſtem mouere eſt auſus. Syphax cũ quinquaginta millibus peditum, decem equitum aduenit: confeſtimq́; motis ab Carthagine caſtris, haud procul Vtica munitionibusq́; romanis conſedit. Quorũ aduentus hoc tamen momenti fecit: vt Scipio, cum quadraginta fermè dies nequicq̃ omnia experiẽs obſediſſet Vticam: abſcederet inde irrito incepto. iã enim hyems inſtabat. caſtra hyberna in promontorio, quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum maris ſpatium extenditur: cõmunit vno vallo, & naualium caſtra amplectitur: iugo medio legionum caſtris impoſitis. in litus ad ſeptentrionem verſum ſubductæ naues: naualesq́; ſocii tenebant meridianam vallem ad alterum litus deuexam.

Hæc in Africa vſq; ad extremum autumni geſta. Præter conuectũ vndiq; ex populatis circa agris frumentum, cõmeatusq́; ex Sicilia atq; Italia aduectos, Cn. Octauius proprætor ex Sardinia ab T. Claudio prætore, cuius ea prouincia erat: ingentem vim frumenti aduexit: horreaq́; non ſolũ ea, quæ iam facta erant, repleta: ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio vt cum prætore ageret: ſi quid ex ea prouincia comparari, ac mitti poſſet. ea quoq; haud ſegniter curata res. mille ducentæ togæ breui ſpatio, & XII millia tunicarũ miſſa. Æſtate ea, qua hæc in Africa geſta ſunt: P. Sempronius conſul, cui Brutii prouincia erat: in agro crotonienſi cũ Annibale in ipſo itinere tumultuario prælio conflixit. agminibus magis, q̃ acie pugnatũ eſt. Romani pulſi: & tumultu verius, q̃ pugna ad mille & CC de exercitu cõſulis interfectis, in caſtra trepidi rediere. neq; oppugnare tamen ea hoſtes auſi. Cæterum ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul, præmiſſo nuncio ad P. Liciniũ proconſulem, vt ſuas legiones admoueret: copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Annibalem redierunt. nec mora dimicandi facta eſt: cũ conſul duplicatæ vires: Pœno recens victoria animos faceret. In primã aciem ſuas legiones Sempronius induxit: in ſubſidiis locatæ P. Licinii legiones. Cõſul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigenæ vouit: ſi eo die hoſtes fudiſſet. cõposq́; eius voti fuit.

B fuſi, ac fugati Pœni. ſupra quatuor millia armatorum cæſa: paulo minus trecenti viui capti: equi quadraginta: & vndecim militaria ſigna. Perculſus aduerſo prælio Annibal Crotonem exercitũ reduxit.

Eodem tẽpore M. Cornelius conſul in altera parte Italiæ nõ tam armis, q̃ iudiciorũ terrore Hetruriã continuit, totã fermè ad Magonem, ac per eum ad ſpem nouandi res verſam. Eas quæſtiones ex ſenatuſconſulto minime ambitioſe habuit. multiq́; nobiles Hetruſci, qui aut ipſi ierant: aut miſerant ad Magonem de populorũ ſuorũ defectione: primo erãt præſentes cõdemnati: poſtea conſcientia ſibimet ipſi exilium cõſciſcentes, cum abſentes damnati eſſent: corporibus ſubtractis, bona tantum, quæ publicari poterant: pigneranda pœnæ præbebant. Dum hæc cõſules diuerſis regionibus agunt: cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ſenatum recitarunt, princeps iterum lectus Q. Fabius Maximus. notati ſeptem; nemò tamẽ, qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter, & cum ſumma fide exegerunt: viã è foro Boario, ad Veneris & circa foros publicos, & ædem Matris Magnæ in palatio faciẽdam locauerunt: vectigal etiã nouũ ex ſalario annona ſtatuerunt: (ſextante ſal & Romæ, & per totam Italiã erat (Romæ pretio eodẽ, pluris in foris & cõciliabulis, & alio alibi pretio præbendũ locauerũt. Id vectigal cõmentum alterum ex cenſoribus ſatis credebant, populo iratum: quòd iniquo iudicio quondam dãnatus eſſet. & in pretio ſalis maxime oneratas tribus, quarũ opera damnatus erat: credebant. unde Salinatori Liuio inditũ cognomen Luſtrum conditũ ſerius, quia per prouincias dimiſerũt cenſores: vt ciuiũ romanorũ in exercitibus, quãtus vbiq; eſſet: referretur numerus. Cẽſa cũ iis CCXV millia hominũ. condidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunq̃ ante factum erat: deferentibus cenſoribus, cenſum receperunt: vt quantum numero militum, quantum pecunia valerent: in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi cœptus eſt. & ambo forte cenſores equum publicum habebãt. cum ad tribum Polliam ventum eſt: in qua M. Liuii nomen erat: & præco cunctaretur citare ipſum cenſorem: cita, inquit Nero, M. Liuium. & ſiue ex reſidua &, vetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus, M. Liuium, quia populi iudicio eſſet condẽnatus: equum vendere iuſſit. Item M. Liuius, cũ ad tribum Narnienſem, & nomen collegæ ventũ eſt: vendere equũ C. Claudium iuſſit, duarum rerũ cauſa: vnius: quòd falſum aduerſus ſe teſtimonium dixiſſet: alterius, quòd nõ ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaq; ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno factum eſt. Exitu cenſuræ cum in leges iuraſſet C. Claudius: & in ærarium aſcendiſſet: inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat: dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærarium venit: & præter Metiam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet: neq;

C condemnatum aut conſulem, aut cenſorem feciſſet: populum romanum omnem, quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit: quòd & innocentem ſe condemnaſſent: & condemnatum conſulem, & cenſorem feciſſent: neq; iniciari poſſent: aut iúdicio ſemel, aut comitiis bis ab ſe peccatũ eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ærarium fore. quod ſi exemplum haberet bis eundem ærarium relinquendi: C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarũ inter cenſores: caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorũ digna. In inuidia cenſores cum eſſent: creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem Cn. Bebius tribunus plebis, diem ad populũ vtriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt: ne poſtea obnoxia populari auræ cenſura eſſet. Eadẽ æſtate in Brutiis iam Petilia à conſule vi capta, Conſentia, & Pandoſia, & ignobiles aliæ ciuitates voluntate in deditionem venerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus Cornelium potius ex Hetruria, vbi nihil belli erat: Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruiliũ Cepionem, & Cn. Seruilium Geminũ creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius Varus, P. Ælius Pætus: P. Iulius Appulus. Hi duo cũ ædiles plebis eſſent: prætores creati ſunt. Conſul comitiis perfectis ad exercitum in Hetruriam rediit. Sacerdotes eo anno mortui: atq; in locũ eorũ ſuffecti. T. Veturius Philo flamen martialis in locum M. Æmylii Regilli, qui priore anno mortuus erat: creatus: inauguratusq;. & in M. Pomponii Mathonis auguris, & decemuiri locum creati, decẽuir M. Aurelius Cotta, augur T. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens: quod tunc perrarum in mandãdis ſacerdotiis erat. Quadrigæ aureæ eo anno in capitolio poſitæ ab ædilibus curulibus C. Liuio, & M. Seruilio Gemino, Et ludi romani biduum inſtaurati. item per biduũ plebeii ab ædilibus P. Ælio, P. Iulio. & Iouis epulum fuit ludorum cauſa.

DECADIS TERTIÆ LIBER DECIMVS

CN. Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus conſules (ſextuſdecimus is annus belli punici erat) cum de republica, belloq;, & prouinciis ad ſenatum retuliſſent: cenſuerunt patres: vt conſules inter ſe compararent, ſortirentur'ue: vter Brutios aduerſus Annibalem, vter Hetruriam ac Liguriam prouinciam haberet. cui Brutii eueniſſent: exercitum à P. Sempronio acciperet. P. Sempronius (ei quoque enim proconſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet: is Romam reuerteretur.
D Bello quoq; bonus habitus ad cætera: quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur: congeſtis omnibus humanis à natura fortunaq; bonis. nobilis idem, ac diues erat: forma, viribusq; corporis excellebat: facundiſſimus habebatur: ſeu cauſa oranda: ſeu in ſenatu, & ad populum ſuadendi, ac diſſuadendi locus eſſet: iuris pontificii peritiſſimus. ſuper hæc bellicæ quoque laudis conſulatus compotem fecerat. Quod in Brutiis prouincia, idem in Hetruria, ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtinere cum legionibus iis: quas prætor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cepioni Brutii, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum prætorum prouinciæ in ſortem coniectæ. Iuriſdictionem vrbanam P. Ælius, Sardiniam P. Lentulus, Siciliam P. Iulius. Ariminum cum duabus legionibus (Sub Spurio Lucretio eæ fuerant) Quintilius Varus eſt ſortitus. Et Lucretio prorogatum imperium: vt Genuam oppidum à Magone Pœno dirutum exædificaret. P. Scipioni non temporis, ſed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret: prorogatum imperium eſt. decretumq;: vt ſupplicatio fieret: quod is in Africam prouinciam traiecisset: vt ea res ſalutaris populo romano, ipſiq; duci, atque exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt ſcripta. & quia quod roboris ea prouincia habuerat, in Africam tranſuectum fuerat: ne qua claſſis ex Africa traiceret: XL nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam oram. Tredecim nouas naues Iulius ſecum in Siciliã duxit: cæteræ in Sicilia veteres refectæ. Huic claſſi M. Pomponius prioris anni prætor prorogato imperio præpoſitus, nouos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parem nauium numerum Cn. Octauio prætori item prioris anni cum pari iure imperii ad tuendam Sardiniæ oram patres decreuerunt. Lentulus prætor duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia incertum erat: quò miſſuri claſſem Carthaginenſes forent: videbantur autem quicquid nudatum præſidiis eſſet petituri, M. Martio prætori prioris anni cum totidem nauibus tuenda data eſt. tria millia militum in eam claſſem ex decreto patrum conſules ſcripſerunt: & duas legiones vrbanas ad incerta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus, imperioq; veteribus imperatoribus, L. Lentulo, & L. Manlio Accidino decretæ. Viginti omnino legionibus, & CLX nauibus longis res romana eo anno geſta.
Prætores in prouincias ire iuſſi. Conſulibus imperatum: vt priuſq; ab vrbe proficiſcerentur: ludos magnos facerent: quos T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum vouiſſet: ſi eodem ſtatu

reſpublica

A reſpublica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominũ prodigia ex pluribus locis nun-
ciata. Aurum in capitolio corui nõ laceraſſe tantum roſtris crediti: ſed etiam ediſſe. Mures Antii coro-
nam aureã arroſerunt. Circa Capuam omnẽ agrum locuſtarum vis ingẽs, ita vt vnde aduenisſent, pa-
rum cõſtaret: compleuit. Equuleus Reate cum quinq; pedibus natus. Anagniæ ſparſi primum ignes in
cœlo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolem tenui linea amplexus eſt: circulum deinde ipſum ma-
ior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Arpini terra campeſtri in agro in ingentẽ ſinum cõſedit. Conſulum
alteri primã hoſtiam immolanti caput iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtiis procurata. editi
à collegio pontificum dii: quibus ſacrificaretur. Iis tranſactis, cõſules, prætoresq; in prouincias pro-
fecti. omnibus tamen, velut eam ſortitis, Africæ cura erat: ſeu quia ibi ſummã rerum, belliq; verti cer-
nebant: ſeu vt Scipioni gratificarentur: in quẽ tum omnis verſa ciuitas erat. itaq; non ex Sardinia tan-
tum, (ſicut ante dictum eſt) ſed ex Sicilia quoq;, & Hiſpania veſtimenta, frumẽtumq;: armaq;, & omne
genus cõmeatus eò portabant. Nec Scipio vllo tẽpore hyemis belli opera remiſerat: quæ multa ſimul
vndiq; eum circũſtabant. Vticam obſidebat: caſtra in cõſpectu Aſdrubalis erãt: Carthaginenſes dedu-
xerant naues; claſſem paratã, inſtructamq; ad cõmeatus intercipiendos habebant. inter hæc ne Sypha-
cis quidẽ recõciliandi curã ex animo dimiſerat: ſi forte iam ſatias amoris in vxore ex multa copia cum
cepiſſet. Ab Syphace magis pacis cum Carthaginẽſibus cõditiones, vt Romani Africa, Pœni Italia
excederent: q̃ ſi bellaretur, ſpes vlla deſiturum afferebat. Hæc per nuncios magis equidem acta credi-
derim: & ita pars maior authores ſunt: q̃ ipſum Syphacẽ (vt Valerius Antias ꝓdit) in caſtra romana
ad colloquium veniſſe. Primo eas cõditiões imperator romanus vix auribus admiſit. poſtea vt cauſa
ꝓbabilis ſuis cõmeandi foret in caſtra hoſtium: mollius eadẽ illa abnuere: ac ſpem facere: ſæpius vltro
citroq; agitantibus rem cõuenturam. Hybernacula Carthaginẽſium, cõgeſta temere ex agris materia
exædificata, lignea fermè tota erãt. Numidæ præcipue arundine textis ſtoriaq; pars maxima tectis paſ-
ſim nullo ordine, quidã, vt ſine imperio occupatis locis, extra foſſam ẽt vallumq; habitabant. Hæc re-
lata Scipioni ſpem fecerãt caſtra hoſtium per occaſionẽ incendendi. Cum legatis, quos mitteret ad
Syphacẽ: calonum loco primos ordinis ſpectatæ virtutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat, qui,
dum in colloquio legati eſſent: vagi per caſtra alius alia, aditus exitusq; oẽs, ſitum formamq; & vniuer-
ſorum caſtrorum, & partium, qua Pœni, qua Numidæ haberẽt: q̃tum interualli inter Aſdrubalis, ac re-
gia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq; ſimul noſcerẽt ſtationum, vigiliarumq;: nocte, an interdiu op-
B portuniores inſidiãtibus eſſent. & inter crebra colloquia alii atq; alii de induſtria, quo pluribus oĩa no-
ta eſſent: mittebantur. Cum ſæpius agitata res certiorẽ ſpem pacis in dies & Syphaci, & Carthaginen-
ſibus per eum faceret: legati romani vetitos ſe reuerti ab imperatore aiunt: niſi certum reſponſum det.
proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia: ſeu cõſulendus Aſdrubal, & Carthaginẽſes eſſent: cõſuleret. tẽpus
eſſe, aut pacem componi: aut bellum nauiter geri. Dum cõſulitur Aſdrubal ab Syphace: ab Aſdrubale
Carthaginẽſes: & ſpeculatores oĩa viſendi, & Scipio ad comparanda, quæ in rem opus erant: tempus
habuit. & ex mentione ac ſpe pacis negligentia, vt fit, apud Pœnos Numidasq; orta cauendi: ne quid
hoſtile interim paterentur. Tandem relatum reſponſum: quibuſdã, quia nimis cupere Romanus pa-
cem videbatur: iniquis per occaſionẽ adiectis: quæ peropportune cupienti tollere inducias Scipioni
cauſam præbuere. ac nuncio regis, cum relaturum ſe ad cõcilium dixiſſet: poſtero die reſpondit: ſe vno
fruſtra tendente nulli alii pacem placuiſſe. renunciaret igitur: nullam aliam ſpem pacis, q̃ relictis Car-
thaginenſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias: vt libera fide incepta exequeretur, de-
ductisq; nauibus (& iã veris principium erat) machinas, tormentaq;, velut à mari aggreſſurus Vticã,
imponit. duo millia militum ad capiẽdum, quẽ antea tenuerat, tumulum ſuper Vticã mittit: ſimul vt
ab eo, quod parabat: in alterius rei curam cõuerteret hoſtium animos: ſimul ne qua, cũ ipſe ad Sypha-
cem, Aſdrubalemq; profectus eſſet: eruptio ex vrbe, & impetus in caſtra ſua relicta cum leui ꝑſidio fie-
ret. His præparatis, aduocatoq; cõcilio, & dicere exploratoribus iuſſis, quæ comperta afferrent. Maſa-
niſſaq;: cui omnia hoſtium nota erãt: poſtremo quid ipſe pararet in proximã noctẽ proponit. tribunis
edicit: vt vbi prætorio dimiſſo ſigna cõcinuiſſent: extẽplo educerent è caſtris legiones. Ita, vt impera-
uerat: ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt cœpta. ad primam fermè vigiliam agmen explicauerunt: me-
dia nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad caſtra hoſtium peruentum eſt. Ibi Sci-
pio partẽ copiarum Lælio, Maſaniſſamq;, ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, ignesq;
coniicere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Lælium, ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur: vt quantum
nox prouidentiæ adimat. tantum diligenti expleant cura. & ſe Aſdrubalem, punicaq; caſtra aggreſſu-
rum. cæterum non ante cœpturum: q̃ ignem in regiis caſtris cõſpexiſſet. Neq; ea res morata diu eſt. nã
vt proximis caſtris iniectus ignis hæſit: extemplo proxima quæq;, & deinceps cõtinua amplexus totis
ſe paſſim diſſipauit caſtris. & trepidatio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo tam late incen-
dio: orta eſt. cæterum fortuitum non hoſtilem ac bellicum ignẽ rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendum
incendium effuſi in armatos inciderunt hoſtes, maxime Numidas ab Maſaniſſa notitia regiorũ caſtro-
rum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubilibus ſemiſomnes hauſit flãma:

C multi in præcipiti fuga ruentes ſuper alios alii in anguſtiis portarum obtriti ſunt. Relucentẽ flãmam primo vigiles Carthaginenſium, deinde excitati alii nocturno tumultu cum conſpexiſſent: ab eodem errore credere & ipſi ſua ſponte incendiũ ortum. & clamor inter cædem & vulnera ſublatus, an ex trepidatione nocturna eſſet cõfuſus: ſenſum veri adimebat. Igitur pro ſe quiſq; inermes, vt quibus nihil hoſtile ſuſpectũ eſſet: omnibus portis, quà cuiq; proximum erat: ea modo, quæ reſtinguendo igni forent: portantes, in agmen romanũ ruebant. Quibus cæſis omnibus, prætergͣ hoſtili odio, etiã nequis nuncius effugeret: extemplo Scipio neglectas, vt in tali tumultu, portas inuadit, ignibusq; in proxima tecta coniectis, effuſa flãma primo veluti ſparſa pluribus locis reluxit: dein per continua ſerpens vno repente omnia incendio hauſit. Ambuſti homines, iumentaq; fœda primum fuga, dein ſtrage obruebãt itinera portarum. quos nõ oppreſſerat ignis: ferro abſumpti. binaq; caſtra clade vna deleta. duces tamẽ ambo, & ex tot millibus armatorum XX millia peditũ, & quingẽti equites ſemiermes, magna pars ſaucii, afflatiq; incendio effugerunt. Cęſa, aut haſta flammis ad XL millia hominum ſunt: capti ſupra VI millia: multi Carthaginenſium nobiles: XI ſenatores: ſigna militaria CLXXVIII: equi numidici ſupra II millia DCC: elephanti ſex capti: octo flamma ferroq; abſumpti, magnaq; vis armorũ capta. Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incendit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum vrbem proximã petierat: eoq; omnes, qui ſupererat: veſtigia ducis ſequẽtes ſe contulerant. metu deinde ne dederetur Scipioni, vrbe exceſſit. Mox eodẽ patentibus portis Romani accepti: nec quicquã hoſtile, quia voluntate cõceſſerant in deditionem: factum. duæ ſubinde vrbes captæ, direptęq;. ea prœda, & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat: militi cõceſſa eſt. Syphax octo milliũ fermè inde ſpatio loco munito conſedit. Aſdrubal Carthaginem contendit: nequid per metum ex recenti clade mollius conſuleretur. quò tantus primo terror eſt allatus: vt omiſſa Vtica Carthaginem crederent extemplo Scipionem oppreſſurũ. Senatũ itaq; Suffetes, quod velut conſulare imperium apud eos erat: vocauerunt. ibi tribus dictis ſententiis, vna de pace legatos ad Scipionẽ decernebat: altera Annibalẽ ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat: tertia romanæ in aduerſis rebus conſtantiæ exemplo reparandũ exercitum, Syphacemq; orandum, ne bello abſiſteret: cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præſens, barchinæq; omnes factionis bellũ malebant: vicit. Inde delectus in vrbe, agriſq; haberi cœptus: & ad Syphacẽ legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparantẽ bellũ: cum vxor iam non vt ante blanditiis ſatis potentibus ad animũ amantis, ſed precibus, & miſericordia valuiſſet, plena lachrymarũ obteſtans: ne patrẽ ſuum, patriamq; proderet: iiſdemq; flammis Carthaginem, quibus caſtra conflagraſſent, abſu-

D mi ſineret. Spem quoq; opportune oblatã afferebant legati: quatuor millia Celtiberorũ circa vrbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis, ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem propediẽ affore cũ manu haudquaquã contẽnenda. Is non benigne modo legatis reſpondit: ſed oſtẽdit ẽt multitudinẽ Numidarum agreſtium: quibus per eoſdem dies arma, equoſq; dediſſet. & omnem iuuentutẽ affirmat exciturum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptã. eũ bello inferiorẽ eſſe: qui armis vincatur. Hæc legatis reſponſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal & Syphax copias iunxerunt. is omnis exercitus fuit XXX fermè millia armatorũ. Scipionem, velut iam debellato, quod ad Syphacem, Carthaginenſeſq; attineret: Vticæ oppugnandę intẽtum, iamq; machinas admouentem muris aduertit fama redintegrati belli. modiciſq; præſidus ad ſpeciẽ modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regiis conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita vocant) Campos ſubiectos ei tumulo degreſſus, ſuccedendo ad ſtationẽ hoſtium, laceſſendoq; leuibus præliis diem abſumpſit. & per inſequens biduum tumultuoſis hinc atq; illinc excurſionibus inuicem nihil dictu ſatis dignum fecerunt. quarto die vtrinq; in aciem deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſidiis triarios cõſtituit: equitatum Italicũ ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq; oppoſuit. Syphax, Aſdrubalq; Numidis aduerſus Italicum equitatum, Carthaginenſibus contra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionũ accepere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul vtraq; cornua & Numidæ, & Carthaginẽſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, romanum equitatũ: neq; Carthaginenſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cætera victoria terribilem ſuſtinuere. Nudata vtrinq; cornibus Celtiberorum acies ſtabat: quod nec in fuga ſalus vlla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes veniæ ab Scipione erat: quẽ bene meritũ de ſe, & gẽte ſua mercenariis armis in Africam oppugnatũ veniſſent. Igitur circũfuſis vndiq; hoſtibus, alii ſuper alios cadẽtes obſtinati moriebãtur. omnibuſq; in eos verſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax, & Aſdrubal præceperunt. fatigatos cæde diutius, gͣ pugna victores nox oppreſſit. Poſtero die Scipio Lælium, Maſaniſſamq; cũ oĩ romano, & numidico equitatu, expeditiſſimiſq; militum ad perſequendos Syphacẽ, atq; Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus vrbes circa omnes, quæ Carthaginenſium ditionis erant: partim vi, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror: & circũferentem arma Scipionem, omnibus finitimis raptim perdomitis, ipſam Carthaginem repente aggreſſurũ credebant. itaq; & muri reficiebantur: propugnaculiſq; armabantur: & pro

ſe quiſq;

A ſe quiſq; quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt neceſſaria: ex agris cõuehat. Rara mentio eſt pacis, frequentior legatorũ ad Annibalem accerſendum mittẽdorum. pars maxima claſſem, quæ ad cõmeatus excipiendos parata erat: mittere iubent ad opprimendam ſtationẽ nauium ad Vticam incaute agentem: forſitan etiam naualia caſtra relicta cũ leui præſidio oppreſſuros. In hoc conſilium maxime inclinant. legatos tamen ad Annibalem mittẽdos cenſent. quippe claſſe vt feliciſſime geratur res, parte aliqua leuari Vticæ obſidionem Carthaginem ipſam qui tueatur, neq; imperatorem alium, q̃ Annibalem, neq; exercitum aliũ, q̃ Annibalis ſupereſſe. Deductæ ergo poſtero die naues: ſimul & legati in Italiam profecti. raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebantur: & in quo quiſq; ceſſaſſet: prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpoliis multarũ vrbium exercitum trahens, captiuis aliaq; præda in vetera caſtra ad Vticam miſſis, iam in Carthaginẽ intentus occupat relictũ fuga cuſtodum Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia fermè paſſuũ: locũ cum operibus, tum ſuapte natura tutum: & qui ab Carthagine cõſpici, & præbere ipſe proſpectum tum ad vrbẽ, tum ad circũfuſum mare vrbi poſſet. Inde, cum maxime vallum Romani iacerent: conſpecta claſſis hoſtium eſt Vticã Carthagine petens. Igitur omiſſo opere, pronunciatum iter: ſignaq; raptim ferri ſunt cœpta: ne naues in terrã ad obſidionẽ verſæ, ac minime nauali prælio aptæ opprimerentur. qui enim reſtitiſſent agili, & nautico inſtrumento aptæ, & armatæ claſſi naues tormenta machinasq; portantes! & aut in onerariarum vſum verſæ! aut ita appulſæ muris, vt pro aggere ac pontibus prębere acceſſum poſſent! Itaq; Scipio, poſtq̃ eò ventũ eſt: vt cõtrà q̃ in nauali certamine ſolet: roſtratis, quæ pſidio aliis eſſe poterãt: in poſtremam aciem receptis propè terram, onerariarum quadruplicẽ ordinẽ pro muro aduerſus hoſtẽ oppoſuit: easq; ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent: malis, antemnisq; de naue in nauẽ traiectis, ac validis funibus velut vno inter ſe vinculo illigatis cõprehẽdit: tabulasq; ſuperinſtrauit: vt pontius in totũ nauium ordo eſſet: & ſub ipſis pontibus interualla fecit: quà pcurrere ſpeculatoriæ naues in hoſtẽ, ac tutò recipi poſſent. His raptim pro tempore inſtructis, mille fermè delecti propugnatores onerariis imponuntur: telorũ maxime miſſilium, vt q̃ vis longo certamine ſufficerent: vis ingens congeritur. ita parati, inſtructiq; hoſtium aduentum operiebantur. Carthaginenſes, qui, ſi maturaſſent, omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſſiſſent: perculſi terreſtribus cladibus, atque inde ne in mari quidem, vbi ipſi plus poterãt: ſatis fidẽtes, die ſegni nauigatione abſumpto, ſub occaſum ſolis in portũ (Ruſcinona Afri vocant) claſſem appulere. poſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab

B alto naues velut ad iuſtum pręlium nauale, & tanquam exituris cõtra Romanis. Cum diu ſtetiſſent: poſtq̃ nihil moueri ab hoſtibus viderunt: tum demũ onerarias aggrediuntur. Erat res minime certamini nauali ſimilis, proxime ſpeciem muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ ſuperabant. ex roſtratis Pœni vana pleraq;. vtpote ſupino iactu, tela in locum ſuperiorẽ mittebãt. grauior, ac pondere ipſo librator ſuperne ex onerariis ictus erat. ſpeculatoriæ naues, ac leuia ipſa nauigia, quæ ſub conſtratis pontium per interualla excurrebant: primo ipſo tantum impetu ac magnitudine roſtratarum obruebantur: deinde & propugnatoribus quoq; incõmodæ erant: quòd permiſtæ cum hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebant: metu ne ambiguo ictu ſuis inciderent. poſtremo aſſeres ferreo vnco præfixi (harpagones vocant milites) ex punicis nauibus inii ci in Romanas cœpti. quos cum neq; ipſos neq; catenas, quibus ſuſpenſi iniiciebantur: incidere poſſent: vt quæq; retro inhibita roſtrata onerariam hærẽte vnco traheret: ſcindi videres vincula: quibus aliæ aliis innexæ erãt: ſeriemq; aliam ſimul plurium nauiũ trahi. Hoc maxime modo lacerati quidem omnes pontes: & vix tranſiliendi in ſecundum ordinẽ nauium ſpatiũ propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginẽ ſunt. maior q̃ pro re lætitia: ſed eo maior, quòd inter aſſiduas clades ac lachrymas vnum quantũcũq; ex inſperato gaudium affulſerat, cum eo: vt appareret haud procul exitio fuiſſe romanam claſſem: ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret: & Scipio in tempore ſubueniſſet. Per eoſdem forte dies cum Lælius, & Maſaniſſa quintodecimo fermè die in Numidiam perueniſſent: Maſæſuli regnum paternum Maſaniſſæ læti, vt ad regem diu deſideratum, conceſſere. Syphax, pulſis inde præfectis præſidiisq; ſuis, vetere ſe cõtinebat regno, neutiquam quieturus. ſtimulabat ægrum amore vxor, ſocerq;: & ita viris equisq; abundabat: vt ſubiectæ oculis regni per multo florẽtes annos vires etiam minus barbaro, atq; ĩpotẽti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus, qui bello apti erant: in vnũ coactis, equos, arma, tela, diuidit: equites in turmas, pedites in cohortes, ſicut quondam ab romanis centuriõibus didicerat: diſtribuit. Exercitu haud minore, q̃ quem prius habuerat: cæterũ omni propè nouo, atq; incõdito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis, primo pauci equites ex tuto ſpeculantes ab ſtatiõibus progredi: inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiões inuicẽ fieri: & cũ pulſos indignatio accenderet: plures ſubire: quod irritamentũ certaminũ equeſtriũ eſt: cum aut vincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accenſo, omnem poſtremo vtrinq; equitatũ certaminis ſtudiũ effudit. ac dum equeſtre pręliũ erat: multitudo Maſæſulorũ, ingentia agmina Syphace emittente, ſuſtineri vix poterat. deinde vt pedes romanus repentino per turmas ſuas viam danteis intercurſu ſtabilem aciem fecit: abſterruitq; effuſe inuehentem ſeſe hoſtem: primo

C barbari ſegnius permittere equos: dein ſtare, ac propè turbari nouo genere pugnæ: poſtremo non perditi ſolum cedere: ſed ne equitē quidē ſuſtinere peditis præſidio audentē. Iam ſigna quoq; legionū appropinquabant. tum vero Maſæſuli non modo primum impetum, ſed ne cōſpectū quidem ſignorum atq; armorum tulerunt. tantum ſeu memoria priorum cladium, ſeu præſens terror valuit. Ibi Syphax, dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet: equo grauiter icto effuſus opprimitur: capiturq;: & viuus, lætum ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculū, ad Læliū attrahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat: eoq; ſe ingēs vis hominum ex fuga cōtulerat. Cædes in eo prælio minor, q̄ victoria fuit: quia equeſtri tātummodo prælio certatum fuerat. nō plus quinq; millia occiſa: minus dimidiū eius hominū captum eſt: impetu in caſtra facto: quo perculſa rege amiſſo multitudo ſe cōtulerat. Maſaniſſa Lælio dicere: ſibi quidem nihil eſſe in præſentia pulchrius: q̄ victorem recuperatū tāto poſt interuallo inuiſere receptū patriū regnum. ſed tam ſecundis, q̄ aduerſis rebus non dari ſpatium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cum equitatu, victoq; Syphace Cirthā pręcedere ſinat: trepida omnia metu ſe oppreſſurum. Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiēte Lælio prægreſſus Cirtham, euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros regis caſus, neq; quæ acta eſſent promendo, nec minis, nec ſuadendo ante valuit: q̄ rex vinctus in cōſpectum datus eſt. Tum ad ſpectaculum tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta: partim repentino conſenſu gratiam apud victorem quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa præſidio circa portas opportunaq; mœnium dimiſſo, ne cui fugæ pateret exitus: ad regiam occupandam citato vadit equo. Intranti veſtibulum in ipſo limine Sophoniſba vxor Syphacis, filia Aſdrubalis Pœni occurrit: & cum in medio agmine armatorū Maſaniſſam inſignem cum armis, tum cætero habitu conſpexiſſet: regē eſſe (id quod erat) rata, genibus aduoluta eius. Omnia quidem, inquit, vt poſſes in nos, dii tibi dederunt, virtusq; & felicitas tua. ſed ſi captiuæ apud dominum vitæ neciſq; ſuæ vocem ſupplicē mittere licet: ſi genua, ſi victricē attingere dextram: precor, quęſoq; per maieſtatē regiam, in qua paulo ante nos quoq; fuimus: perq; gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit: per huiuſce regiæ deos: qui te melioribus ominibus accipiant: q̄ Syphacem hinc miſerūt: hanc veniam ſupplici des: vt ipſe quodcunq; feret animus, de captiua ſtatuas: neque in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium venire ſinas. ſi nihil aliud, q̄ Syphacis vxor fuiſſem: tamē Numidæ, atq; in eadē mecum Africa geniti, q̄ alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Carthaginenſi ab Romano, quid filiæ Aſdrubalis timēdum ſit, vides. ſi nulla alia re potes: me morte vindi-

D ces ab Romanorum arbitrio, oro, obteſtorq;. Forma erat inſignis, & florentiſſima ætas. itaq; cū modo dextrā amplectens in id, ne cui Romano traderetur: fidē expoſceret: propiusq; iam blanditias oratio eſſet, q̄ preces: non in miſericordiā modo prolapſus eſt animus victoris: ſed (vt eſt genus Numidarum in venerem præceps) amore captiuę victor captus, data dextra in id, quod petebatur, obligandę fidei, in regiam cōcedit. Inſtituit deinde reputare ſecum ipſe: quēadmodum promiſſi fidē præſtaret. quod cū expedire non poſſet: ab amore temerarium, atq; impudens mutuatur cōſilium. nuptias in eum ipſum diem repente parari iubet: nequid relinqueret integri aut Lælio, aut ipſi Scipioni conſulendi velut in captiuam: quæ Maſaniſſę iam nupta foret. Factis nuptiis ſuperuenit Lælius: & adeo non diſſimulauit improbare factū: vt primo etiā cum Syphace, & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionē conatus ſit. victus deinde precibus Maſaniſſæ orantis, vt arbitrium, vtrius regum duorū fortunæ acceſſio Sophoniſba eſſet, ad Scipionem reiiceret: miſſo Syphace, & cæteris captiuis, cęteras vrbes Numidiæ, quæ præſidiis regiis tenebātur: adiuuante Maſaniſſa recepit. Syphacē in caſtra adduci cū eſſet nunciatum: oīs velut ad ſpectaculum triumphi multitudo effuſa eſt. Præcedebat ipſe vinctus: ſequebatur grex nobilium Numidarum. tum quantum quiſq; plurimū poſſet, magnitudini Syphacis, famæ gentis, victoriā ſuam augendo, addebat. Illum eſſe regē, cuius tātum maieſtati duo potentiſſimi in terris tribuerint populi, romanus, Carthaginenſiſq;, vt Scipio imperator ſuus ad amicitiam eius petendam, relicta prouincia Hiſpania, exercituq;, duabus quinqueremibus in Africam nauigarit: Aſdrubal Pœnorum imperator non ipſe modo ad eum in regnum venerit: ſed etiam filiam ei nuptum dederit. habuiſſe eū tempore vno in poteſtate duos iperatores, pœnum, romanumq;. ſicut ab diis immortalibus pars vtraq; hoſtiis mactandis pacē petiſſet: ita ab eo vtrinq; pariter amicitiam petitam. iam tantas habuiſſe opes, vt Maſaniſſam regno pulſum eo redegerit: vt vita eius fama mortis & latebris, ferarum modo in ſyluis rapto viuentis tegeretur. His ſermonibus circūſtantiū celebratus rex in prætorium ad Scipionē eſt productus. Mouit & Scipionē tum fortuna priſtina viri præſenti fortunæ collata: tum recordatio hoſpitii, dextræq; datæ, & fœderis publice ac priuatim iuncti. Eadē hæc & Syphaci animū dederunt in alloquendo victorē. nā cum Scipio quid ſibi voluiſſet, quæreret: qui nō ſocietatē ſolum abnuiſſet romanā: ſed vltro bellum intuliſſet: tum ille peccaſſe quidē ſeſe, atq; inſaniſſe fatebatur. ſed tum demum, cum arma aduerſus populum Ro. cepiſſet, exitum ſui furoris fuiſſe, non principiū. tunc ſe inſaniſſe: cum hoſpitia priuata & publica fœdera omnia ex animo eieciſſet: cū Carthaginenſem matronam domum accepерit. illis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam: illam

furiam

A furiam peſtemq́; omnibus delinimẽtis animum ſuum auertiſſe atq; alienaſſe: nec quieuiſſe, donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus hoſpitem atq; amicum induerit. perdito tamen atq; afflicto ſibi hoc in miſeriis ſolatii eſſe, quod in omnium hominum inimiciſſimi ſibi domum ac penates eandem peſtem ac furiam tranſiſſe videat. neq; prudentiorem, neq; conſtantiorem Maſaniſſam q̃ Syphacẽ eſſe, etiam ab iuuenta incautiorem. certe ſtultius illum atq; intemperãtius eam, q̃ ſe duxiſſe. Hæc nõ hoſtili modo odio, ſed à nouis etiam ſtimulis, amatam apud æmulum cernens cum dixiſſet: non mediocri cura Scipionis animum pepulit. & fidem criminibus factæ propè inter arma nuptiæ, neq; conſulto neq; expectato Lælio, faciebant, tamq́; præceps feſtinatio, vt quo die captam reginã vidiſſet, eodem matrimonio iunctã acciperet: & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret. Et eo fœdiora hæc videbantur Scipioni, quòd ipſum in Hiſpania iuuenem nullius forma pepulerat captiuæ. Hęc ſecum volutanti Lælius ac Maſaniſſa ſuperuenerunt, quos cum pariter ambos & benigno vultu excepiſſet, & egregiis laudibus frequenti prætorio celebraſſet, adductũ in ſecretum Maſaniſſam ſic alloquitur. Aliqua te, exiſtimo Maſaniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiam veniſſe, & poſtea in Africa teipſum, ſpesq́; omneis tuas in fidem meam commiſiſſe, atqui nulla earum virtus eſt, propter quas appetendus tibi viſus ſim, qua ego æque atq; temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoq; ad cæteras tuas eximias virtutes Maſaniſſa adiecisſe velim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtrę periculi, quantum ab circumfuſis vndiq; voluptatibus qui eas ſua temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus maioremq́; victoriam ſibi peperit, q̃ nos Syphace victo habeamus. Quæ me abſente ſtrenue ac fortiter feciſti, libenter & cõmemoraui, & memini, cætera teipſum reputare tecum, q̃ me dicente erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpiciis victus captusq́; eſt. itaq; ipſe, coniux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, præda populi Romani eſt: & regẽ, coniugemq́; eius, etiam ſi non ciuis Carthaginenſis eſſet, etiam ſi non patrem eius imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti: ac ſenatus populiq́; Romani de ea iudicium atq; arbitrium eſſe, quæ regem nobis ſocium alienaſſe, atq; in arma coegiſſe præcipitem dicatur. Vince animum, caue deformes multa bona vno vitio, & tot meritorũ gratiam maiore culpa, q̃ cauſa culpæ eſt, corrũpas. Maſaniſſæ hæc audienti non rubor ſolum ſuffuſus, ſed lachrymæ etiam obortæ. & cum ſe quidem in poteſtate futurum imperatoris dixiſſet, oraſſetq́; eum, vt quantum res ſineret, fidei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret

B (promiſiſſe enim ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſſit. Ibi arbitris remotis cum crebro ſuſpiratu, & gemitu, quod facile à circũſtantibus tabernaculum exaudiri poſſet, aliquantum temporis conſumpſiſſet, ingenti ad poſtremum edito gemitu, fido ex ſeruis vno accito, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ venenũ erat, ei mixtum in poculo ferre ad Sophonisbam iubet ac ſimul nunciare: Maſaniſſam libenter primam ei fidem præſtaturum fuiſſe, quam vir vxori debuerit. quoniam arbitrium eius, qui poſſint, adimant: ſecundam fidem præſtare, ne viua in poteſtatem Romanorum veniat. memor patris imperatoris, patriæq́;, & duorum regum, quibus nupta fuiſſet, ſibi ipſa conſuleret. Hunc nuntium, ac ſimul venenum ferens miniſter cũ ad Sophonisbam veniſſet: accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratũ: ſi nihil maius vir vxori præſtare potuit. hoc tamen nuncia: melius me morituram fuiſſe, ſi non in funere meo nupſiſſem. nec locuta eſt ferocius, q̃ acceptum poculum nullo trepidationis ſigno dato impauide hauſit. Quod vbi nunciatum eſt Scipioni: nequid æger animo ferox iuuenis grauius conſuleret: accitum eum extemplo nũc ſolatur: nunc quòd temeritatem temeritate alia luerit, triſtioremq́; rem q̃ neceſſe fuit fecerit, leniter caſtigat. Poſtero die vt à præſenti motu auerteret animũ eius, in tribunal aſcendit: & concionẽ aduocari iuſſit. ibi Maſaniſſam primum regẽ appellatum, eximiisq́; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit verbis honorem, neq; magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorẽ eo ornatu eſſe, quo vnum omnium externorũ dignum Maſaniſſam populus Ro. ducat. Lælium deinde & ipſum collaudatum aurea corona donat. & alii militares viri, prout à quoq; nauata opera erat, donati. His honoribus mollitus regis animus, erectusq́; in ſpem propinquã ſublato Syphace omnis Numidiæ potiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace aliisq́; captiuis Romã miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ legati profecti ſunt, ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert: & quæ munimenta inchoauerat, permunit. Carthaginenſes non breui ſolum, ſed propè vano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione claſſis perfuſi, poſt famam capti Syphacis, in quo plus propè, quàm in Aſdrubale atque exercitu ſuo ſpei repoſuerant: perculſi, iam nullo autore belli vltro audito, oratores ad pacem petẽdam mittunt XXX ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium, maximaq́; ad ipſum ſenatum regẽdum vis. Qui vbi in caſtra Romana & prætorium peruenerunt, more adorantium (accepto credo ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant) procubuerunt. Conueniens oratio tam humili adorationi fuit, non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæq́; eius fautores. veniam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam ante euerſæ, incolumi futuræ iterum hoſtium be-

C neficio. imperium ex victis hoſtibus populum Romanum, non perniciē petere. paratis obedienter ſeruire, quæ vellet imperaret. Scipio & veniſſe ea ſpe in Africam ſe ait, & ſpem ſuā proſpero belli euentu auctā, victoriam ſe non pacē domum reportaturū eſſe. tamen cum victoriā prope in manibus habeat, pacem nō abnuere; vt oēs gentes ſciant, populum Romanum & ſuſcipere iuſte bella, & finire. Leges pacis ſe has dicere. Captiuos & perfugas & fugitiuos reſtituāt, exercitus ex Italia & Gallia deducant. Hiſpania abſtineant. inſulis oībus, quæ inter Italiam & Africam ſunt, decedant. naues longas præter viginti, oēs tradant. tritici quingenta, hordei CCC millia modiûm. Pecuniæ ſummā quantam imperauerit, parum cōuenit. alibi quinq; millia talentûm, alibi quinq; millia pondo argenti, alibi duplex ſtipēdium militibus imperatū inuenio. His conditionibus, inquit, placeat ne pax, triduum ad conſultandum dabitur. ſi placuerit, mecū inducias facite, Romam ad ſenatum mittite legatos. Ita dimiſſi Carthaginēſes nullas recuſandas conditiones pacis cū cenſuiſſent: quippe qui moram tēporis quærerent, dum Annibal in Africam traiiceret: legatos alios ad Scipionem, vt inducias facerēt: alios Romā ad pacem petēdam mittunt, ducētes paucos in ſpeciem captiuos, perfugasq; & fugitiuos, quo impetrabilior pax eſſet. Multis ante diebus Lælius cū Syphace primoribusq; Numidarū captiuis Romam venit: quæq; in Africa geſta eſſent, oīa expoſuit ordine patribus, ingenti omnium & in præſens lętitia, & in futurū ſpe. Conſulti inde patres regē in cuſtodiam Albam mittēdum cenſuerunt, Lælium retinendum, donec legati Carthaginēſes venirent. Supplicatio in quatriduum decreta eſt. P. Ælius prętor ſenatu miſſo, & concione inde aduocata, cum C. Lælio in roſtra aſcendit. Ibi vero audientes, fuſos Carthaginēſium exercitus, deuictum & captum ingentis nominis regem, Numidiam omnem egregia victoria peragratam, tacitum continere gaudiū non poterāt, quin clamoribus, quibusq; aliis multitudo ſolet, lætitiā īmodicā ſignificarent. Itaq; prętor extēplo edixit, vti ędituī ædes ſacras oēs tota vrbe aperirent, circūeundi, ſalutandiq; deos, agēdiq; gratias per totū diē populo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati primum ſenatui ſunt, quod P. Scipio proſpere res in Africa geſſiſſet: deinde gratias egerunt, quòd Maſaniſſam nō appellaſſent modo regē, ſed feciſſet, reſtituendo in paternum regnum: in quo poſt Syphacē ſublatū, ſi ita patribus viſum eſſet, ſine metu & certamine eſſet regnaturus. deinde, quòd collaudatum pro cōcione ampliſſimis decoraſſet donis: quibus ne indignus eſſet, & dediſſe operam Maſaniſſam, & porro daturū eſſe. petere, vt regiū nomen, cæteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto confirmaret: &, niſi moleſtū eſſet, illud quoq; petere Maſaniſſam, vt Numidas captiuos, qui Romæ in cuſtodia eſſent, remitterent. id ſibi amplum apud D populares futurum eſſe. Ad ea reſponſum legatis, Rerum geſtarum in Africa proſpere cōmunem ſibi cū rege gratulationem eſſe. Scipionē recte atq; ordine videri feciſſe, quòd eum regē appellaſſet: & quicquid aliud feciſſet, quod honori foret Maſaniſſæ, ea patres cōprobare atq; laudare. Munera, quæ legati ferrent regi, decreuerūt: ſagula purpurea duo cum fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicis: equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cū loricis: & tabernacula, militaremq; ſuppellectilem, qualē præberi conſuli mos eſt. Hæc regi prætor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum millibus æris, & veſtimenta bina legatis, ſingula comitibus, Numidisq;, qui ex cuſtodia miſſi redderentur regi. ad hoc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem æſtate, qua hæc decreta Romæ, & in Africa geſta ſunt, P. Quintilius Varus prætor, & M. Cornelius procos. in agro Inſubrium Gallorum cum Magone pœno ſignis collatis pugnauerunt. Prætoris legiones in prima acie fuerunt: Cornelius ſuas in ſubſidiis tenuit, ipſe ad prima ſigna equo aduectus. proq; duobus cornibus prætor ac proconſul milites ad inferenda in hoſtes ſigna ſumma vi hortabantur. poſteaquā nihil commouebant, tum Cornelio Quintilius: lentior, vt vides, fit pugna, inquit: & induratus præter ſpem reſiſtendo hoſtium timor: ac ne vertat in audaciam, periculum eſt. equeſtrem procellam excitemus oportet, ſi turbare ac ſtatu mouere volumus. itaq; vel tu prima ſigna præliū ſuſtine, ego inducā in pugnam equites: vel ego hic in prima acie rem geram, tu quatuor legionum equites in hoſtē emittito. Vtram vellet prætor muneris partem conſule accipiēte, Quintilius prætor cum filio, cui Marco prænomen erat, impigro iuuene, ad equites pergit, iuſſosq; aſcendere in equos, repente in hoſtē emittit. Tumultum equeſtrem auxit clamor ab legionibus additus: nec ſtetiſſet hoſtium acies, ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplo in prælium induxiſſet. ad quorum ſtridorem odoremq; & aſpectum territi equi vanum equeſtre prælium fecerunt. & vt permiſtus, vbi cuſpide vti & cōmunis gladio poſſet, roboris moioris Romanus eques erat: ita in ablatum pauentibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabantur. ſimul & peditum legio duodecima magna ex parte cæſa pudore magis quàm viribus tenebat locum: nec diutius tenuiſſet, ni ex ſubſidiis tertiadecima legio in primam aciem inducta prælium dubium excepiſſet, Magoq; ex ſubſidiis Gallos integrę legioni oppoſuiſſet. quibus haud magno certamine fuſis, haſtati legionis vndecimæ conglobant ſeſe, atq; elephantos iam etiam peditum aciem turbantes inuadunt. in quos cum pila confertos conieciſſent: nullo ferme fruſtra emiſſo, omnes retro in aciem ſuorum auerterunt. quatuor grauati vulneribus corruerunt. Tum prima commota hoſtium acies, ſimul omnibus peditibus, vt auerſos vidēre elephan-

tos, ad

A tos,ad augendum pauorem ac tumultū effuſis. ſed donec ſtetit ante ſigna Mago, gradum ſenſim referentes ordines tenorem pugnæ ſeruabant. poſteaquam fœmine trāſfixo cadentem, auferriq́; ex prælio propè exanguem vidêre: extemplo in fugam omnes conuerſi. Ad V millia hoſtiū eo die cæſa, & ſigna militaria duodeuiginti capta. nec Romanis incruenta victoria fuit. II millia & CCC de exercitu prætoris, pars multo maxima ex legione XII amiſſa. inde & tribuni militum duo, M. Coſconius, & M. Mænius: tertiæ decimæ quoq; legionis, quæ poſtremo prælio affuerat, Cn. Heluius tribunus militum in reſtituenda pugna cecidit, & duodeuiginti fermè equites illuſtres obtriti ab elephantis cū centurionibus aliquot perierunt. & longius certamen fuiſſet, ni vulnere ducis conceſſa victoria eſſet. Mago proximæ noctis ſilentio profectus, quantū pati viæ per vulnus poterat, itineribus extentis, ad mare in Ligures Ingaunos peruenit. ibi eum legati ab Carthagine paucis ante diebus in ſinum Gallicū appulſis nauibus adierunt: iubentes primo quoq; tempore in Africam traiicere. idem & fratrē eius Annibalem (nam ad eum quoq; iſſe legatos eadem iubentes) facturū. nō in eo eſſe Carthaginenſium res, vt Galliam, atq; Italiam armis obtineant. Mago non imperio modo ſenatus periculoq́; patriæ motus, ſed metuens etiam, ne victor hoſtis moranti inſtaret: Liguresq́; ipſi relinqui Italiam à Pœnis cernentes, ad eos, quorum mox in poteſtate futuri eſſent, deficerent: ſimul ſperans leuiorem in nauigatione q̃ in via iactationem vulneris fore, & curationi omnia cōmodiora: impoſitis copiis in naues profectus, vixdum ſuperata Sardinia ex vulnere moritur. naues quoq; aliquot Pœnorum diſiectæ in alto à claſſe Romana, quæ circa Sardiniam erat, capiuntur. Hæc terra mariq́; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes, geſta. Conſul Cn. Seruilius nulla memorabili re in ꝓuincia Hetruria, & Gallia (nā eò quoq; proceſſerat) geſta, patre Cn. Seruilio, & C. Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimumſextum annum receptis, qui ad vicum Tanetum à Boiis capti fuerant: hinc patre, hinc patruo latera circūdantibus, priuato magis, q̃ publico decore inſignis Romam rediit. Latum ad populum eſt, ne Cn. Seruilio fraudi eſſet, quòd patre, qui ſella curuli ſediſſet: viuo, cum id ignoraret: tribunus pl. atq; ædilis pl. fuiſſet: cōtra quàm ſancitum legibus erat. Hac rogatione perlata, in prouinciam rediit. Ad Cn. Seruilium conſulem, qui in Brutiis erat, Conſentia, Vffugum, Vergę, Beſidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanū, Dampetia, multiq́; alii ignobiles populi ſeneſcere punicum bellum cernentes, defecere. Idem conſul cum Annibale in agro crotonenſi acie cōflixit. Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quinq; millia hoſtium cæſa ait. quæ tanta res eſt, vt aut impudenter ficta ſit, aut neglig̃eter prætermiſſa. Ni

B hil certe vltra rei in Italia ab Annibale geſtum. nam ad eum quoq; legati ab Carthagine vocantes in Africam iis forte diebus, quibus ad Magonem, venerunt. Frendens gemensq́; ac vix lachrymis temperans dicitur legatorum verba audiſſe. Poſteaquam edita ſunt mandata: iam non perplexe, inquit, ſed palàm reuocant, qui vetando ſupplementum & pecuniam mitti, iampridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus Romanus toties cæſus fugatusq́;, ſed ſenatus Carthaginenſis obtrectatiōe, atq; inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit, atq; efferet ſeſe, q̃ Hanno: qui domum noſtram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppreſſit. Iam hoc ipſum præſagiēs animo præparauerat ante naues. itaq; inutili militum turba præſidii ſpecie in oppida brutii agri, quę pauca magis metu, q̃ fide continebantur, dimiſſa, quod roboris in exercitu erat, in Africam tranſuexit: multis italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes conceſſerant in Iunonis Laciniæ delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipſo fœde interfectis. Raro quenquam alium patriā exilii cauſa relinquentem magis mœſtum abiſſe ferunt, q̃ Annibalem hoſtium terra excedentem. reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora, & deos hominesq́; accuſantem, ſe quoq; ac ſuum ipſius caput execratum, quòd non cruētum ab cannenſi victoria militem Romam duxiſſet. Scipionem ire ad Carthaginem auſum, qui conſul hoſtem in Italia Pœnum non vidiſſet: ſe centum millibus armatorum ad Traſimenum & Cannas cæſis, circa Caſilinum, Cumas, Nolamq́; conſenuiſſe. Hæc accuſans, quærensq́; ex diutina poſſeſſione Italiæ eſt detractus. Romam per eoſdem dies, & Magonem & Annibalem profectos allatū eſt. cuius duplicis gratulationis minuit lætitiam: & quòd parum duces in retinendis iis, cum id mandatum ab ſenatu eſſet, aut animi, aut virium habuiſſe videbantur: & quòd ſoliciti erant, omni belli mole in vnum ducem exercitumq́; inclinata, quò euaſura eſſet res. Per eoſdem dies legati ſaguntini venerunt, comprehenſos cum pecunia adducentes Carthaginenſes, qui ad conducenda auxilia in Hiſpaniam traieciſſent. ducenta & quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in veſtibulo curiæ poſuerunt. Hominibus acceptis, & in carcerē conditis, auro argētoq́; reddito, gratiæ legatis actæ: atq; inſup munera data, ac naues, quibus in Hiſpaniam reuerterentur. Mentio deinde ab ſenioribus facta eſt, ſegnius homines bona q̃ mala ſentire. tranſitus Annibalis in Italiam quātum terroris pauorisq́; inieciſſet, ſeſe meminiſſe. quas deinde clades, quos luctus incidiſſe! viſa caſtra hoſtium è muris vrbis: quæ vota ſingulorū, vniuerſorumq́; fuiſſe! quoties in conciliis voces manus ad cœlum porrigētium auditas! en vnq̃ ille dies futurus eſſet, quo vacuam hoſtibus Italiam bona pace florentem viſuri eſſent! dediſſe tandē id deos ſextodecimo demū poſt anno: nec eſſe qui diis gratias agendas cenſeat. adeo ne aduenientem quidē gratiam homines benigne accipere, nedum vt præteritæ ſatis memores ſint. Conclamatū

C deinde ex omni parte curiæ eſt, vti referret P. Ælius prætor: decretumq́; vt V dies circa omnia pului naria ſupplicaretur, victimæq́; maiores immolarentur CXX. Iam dimiſſo Lælio, legatisq́; Maſaniſſæ, cum Carthaginenſiũ legatos de pace ad ſenatum venientes Puteolis viſos, inde terra venturos allatum eſſet: reuocari C. Lælium placuit, vt corã eo de pace ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginenſes Romam adduxit: quibus vetitis ingredi vrbem, hoſpitium in villa publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. Orationem eandem fermè, quam apud Scipionem, habuerunt, culpã omnem belli à publico conſilio in Annibalem vertentes. Eum iniuſſu ſenatus non Alpes modo, ſed Iberum quoq; tranſgreſſum: nec Romanis ſolum, ſed ante etiam Saguntinis priuato conſilio bellum intuliſſe. ſenatui ac populo Carthaginẽſi, ſiquis vera æſtimet, fœdus ad eam diem inuiolatum eſſe cũ Romanis. itaq; nihil aliud ſibi mandatum eſſe vti peterent, q̃ vt in ea pace, quæ poſtremo cum cõſule Luctatio facta eſſet, manere liceret. Cum more tradito à patribus poteſtatẽ interrogandi, ſiquis qd vellet, legatos prætor feciſſet: ſenioresq́; qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarent: nec meminiſſe ſe per ætatem (etenim omnes fermè iuuenes erant) dicerent legati: conclamatum ex omni parte curiæ eſt, punica fraude electos, qui veterem pacẽ repeterent, cuius ipſi non meminiſſent. Emotis dein de curia legatis, ſententię interrogari cœptæ. M. Liuius Cn. Seruilium coſ. qui propior eſſet, accerſendum, vt coram eo de pace ageretur, cenſebat. cum de re maiore, q̃ quanta eſſet, conſultatio incidere nõ poſſet: non videri ſibi abſente conſulũ altero, ambobuſ ue eam rem [illegible] ex dignitate populi Ro. eſſe. Q. Metellus, qui triennio ante conſul, dictatorq́; fuerat: cum P. Scipio cædendo exercitus, agros populando, in eam neceſſitatem cõpuliſſet hoſtes, vt ſupplices pacem peterent: & nemo omnium verius exiſtimare poſſet, qua mente ea pax peteretur, q̃ is, qui ante portas Carthaginis bellum gereret: nullius alterius conſilio, q̃ Scipionis accipiendam, abnuẽdamq́; pacem eſſe. M. Valerius Leuinus, qui bis cõſul fuerat, ſpeculatores, non legatos veniſſe arguebat: iubendosq́; eos Italia excedere, & cuſtodes cum iis vſq; ad naues mittendos, Scipioniq́; ſcribendũ, ne bellum remitteret. Lælius Fuluiusq́; adiecerunt, & Scipionẽ in eo poſitam habuiſſe ſpem pacis, ſi Annibal & Mago ex Italia nõ reuocarentur, cæterum oĩa ſimulaturos Carthaginenſes, duces eos exercitusq́; expectantes: deinde q̃ vis recentiũ fœderum, & deorum omniũ oblitos, bellum geſturos. Eo magis in Leuini ſententiam diſceſſum. Legati pace infecta, ac propè ſine reſponſo dimiſſi. Per eos dies Cn. Seruilius conſul, haud dubius quin pacatæ Italiæ penes ſe gloria eſſet, velut pulſum ab ſe Annibalem perſequens, in Siciliam, inde in Africã tranſiturus, traiecit.

P Quod vbi Romæ vulgatum eſt, primo cenſuerunt patres, vt prætor ſcriberet conſuli, ſenatum æquũ cenſere in Italiam reuerti eum: deinde, cum prætor ſpreturum eum literas ſuas diceret, dictator ad idipſum creatus P. Sulpitius pro iure maioris imperii conſulẽ in Italiam reuocauit. reliquum anni cum M. Seruilio magiſtro equitum circumeundis in Italia vrbibus, quæ bello alienatæ fuerant, noſcendisq́; ſingularum cauſis conſumpſit. Per induciarum tẽpus & ex Sardinia ab Lentulo prætore centum onerariæ naues cum cõmeatu & viginti roſtratarum præſidio, & ab hoſte, & ab tẽpeſtatibus mari tuto in Africã tranſmiſerunt. Cn. Octauio CC onerariis, XXX longis nauibus ex Sicilia traiicienti non eadem fortuna fuit. In conſpectũ fermè Africæ proſpero curſu vectũ primo deſtituit ventus, dein verſus in Africũ turbauit, ac paſſim naues diſiecit. ipſe cum roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigũ labore enixus Apollinis promontorium tenuit. onerariæ pars maxima ad Aegimurum inſulam (ea ſinum ab alto claudit, in quo ſita Carthago eſt) XXX fermè millia ab vrbe, alia aduerſus vrbẽ ipſam ad Calidas Aquas delatæ ſunt. Omnia in conſpectu Carthaginis erant. Itaq; ex tota vrbe in forum concurſum eſt. magiſtratus ſenatum vocare, populus in curiæ veſtibulo fremere, ne tanta ex oculis manibusq́; amitteretur prœda. Cum quidã pacis petitæ, alii induciarũ (necdũ enim dies exierat) fidẽ opponerent, poſtremo permiſto penè ſenatus populiq́; conſilio, cõſenſum eſt, vt claſſe quinquaginta nauium Aſdrubal Aegimurum traiiceret, inde per litora portusq́; diſperſas Romanas naues colligeret. Deſertæ fuga nautarũ primũ ab Aegimuro, dein ab Aquis onerariæ Carthaginem puppibus tractæ ſunt. Nondũ reuerterant ab Roma legati, neq; ſciebatur quæ ſenatus Romani de bello, aut pace ſentẽtia eſſet: necdũ induciarũ dies exierat. eo indigniorẽ iniuriã ratus Scipio, ab iis qui petiſſent pacẽ & inducias, ſpem pacis & fidẽ induciarum violatã eſſe, legatos Carthaginem L. Bebium, M. Seruilium, L. Fabium extẽplo miſit. Qui cũ multitudinis cõcurſu propè violati eſſent, nec reditum tutiorẽ futurum cernerent: petierunt à magiſtratibus, quorũ auxilio vis prohibita erat, vt naues mitterent, quæ ſe proſequerentur. Datæ triremes duæ cum ad Bagradam flumen perueniſſent, vnde caſtra Romana cõſpiciebantur, Carthaginẽ rediere. Claſſis punica ad Vticam ſtationẽ habebat: ex ea tres quadriremes, ſeu clam iuſſo à Carthagine nũcio, vti fieret, ſeu Aſdrubale qui claſſi præerat, ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremẽ Romanã ſuperantẽ promontoriũ ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabentẽ poterãt, neq; tranſilire armati ex humilioribus in altiorẽ nauem. & defendebatur egregie, quoad tela ſuppeditarunt. quibus deficiẽtibus, cũ iam nulla alia res eam, q̃ propinquitas terræ, multitudoq́; à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet, cõcitatam remis quãto maximo impetu poterãt, in terram cum immiſiſſent, nauis tñ iactura facta, incolumes ipſi euaſerunt.

A curaſerunt. Ita alio ſuper aliud ſcelere cum haud dubie induciæ ruptæ eſſent, Lælius Fuluiusq́; ab Roma cum legatis Carthaginenſibus ſuperuenerunt. quibus Scipio, etſi non induciarum modo fides à Carthaginenſibus, ſed etiam ius gentium in legatis ſuis violatũ eſſet, tamen ſe nihil nec inſtitutis populi Romani, nec ſuis moribus indignum in iis facturum eſſe cũ dixiſſet, legatis dimiſſis, bellum parabat. Annibale iam terræ appropinquante iuſſus è nautis vnus aſcendere in malũ, vt ſpecularetur quam tenerent regionem, cum dixiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus. prætervehi iuſſo gubernatore, ad Leptim appulit claſſem, atq; ibi copias expoſuit. Hæc eo anno in Africa geſta. Inſequentia excedunt in eum annum, quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter equitum erat, & T. Claudius Nero conſules facti ſunt. Cæterum exitu ſuperioris anni cum legati ſociarum vrbium ex Græcia queſti eſſent, vaſtatos agros ab regiis præſidiis, miſſosq́; in Macedoniam legatos ad res repetendas, non admiſſos ad Philippum regem: ſimul nunciaſſent, quatuor millia militum cum Sopatro duce traiecta in Africam duci, vt eſſent Carthaginenſibus præſidio, & pecuniæ aliquantum vnà miſſum: legatos ad regem, qui hęc aduerſus fœdus facta videri patribus nuntiarent, mittendos cenſuit ſenatus. Miſſi C. Terentius Varro, Cn. Manlius, M. Aurelius. iis tres quinqueremes datæ. Annus inſignis incendio ingenti, quo cliuus publicus ad ſolum exuſtus eſt, & aquarum magnitudine, & annonę vtilitate fuit, præterquam quòd pace omnis Italia erat aperta, etiam quod magnam vim frumenti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco, & M. Fabius Buteo ædiles curules quaternis æris vicatim populo deſcripſerunt. Eodem anno Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis, ſiquidem verum eſt, augurem duos & quadraginta annos fuiſſe, quod quidam autores ſunt. Vir certe fuit dignus tanto cognomine, vel ſi nouũ ab eo inciperet. ſuperauit paternos honores, auitos æquauit. pluribus victoriis, & maioribus prœliis auus inſignis Rullus, ſed omnia æquare vnus hoſtis Annibal poteſt. cautior tamen, quàm promptior hic habitus fuit. & ſicut dubites, vtrũ ingenio cunctator fuerit, an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur, aptum erat: ſic nihil certius eſt, q̃ vnum hominem nobis cunctando rem reſtituiſſe, ſicut Ennius ait. Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius. in eiuſdem locũ pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi Romani diem vnũ, plebeii ter toti inſtaurati ab ædilibus M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo prætores facti, & cum iis C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni vtrum Cn. Seruilius cõſul habuerit, an quia eum res in Hetruria tenuerint, quæſtiones ex ſocus de coniurationibus principũ habentem, dictator ab eo dictus P. Sulpicius, incertum diuerſi autores faciunt. Principio inſequẽtis

B anni M. Seruilius, T. Claudius ſenatu in capitolium vocato de prouinciis retulerunt. Italiam, atque Africam in ſortem conüci, Africam ambo cupientes, volebant. cæterum Q. Metello maxime annitente, neq; data, neq; negata eſt Africa. Conſules iuſſi cum tribunis plebis agere: vt, ſi iis videretur, populũ rogarent, quem vellet in Africa bellum gerere. oẽs tribus P. Scipionem iuſſerunt. nihilominus cõſules prouinciam Africam (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem coniecerunt. T. Claudio Africa euenit, vt quinquaginta nauium claſſem, omnes quinqueremes, in Africam traiiceret, pariq́; imperio cũ Scipione imperator eſſet. M. Seruilius Hetruriam ſortitus. In eadem prouincia & Cn. Seruilio prorogatũ imperium, ſi conſulem remorari ad vrbem ſenatui placuiſſet. Prætores, M. Seſtius Galliam eſt ſortitus; vt duas legiones, prouinciamq́; traderet ei P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios cum duabus legionibus, quibus P. Sempronius proconſul priore anno præfuerat: Cn. Tremellius Siciliam, vt ab P. Villio Tappulo prætore prioris anni prouinciam, & duas legiones acciperet. Villius proprætor cũ XX nauibus longis, militibus mille oram Siciliæ tutaretur: inde M. Pomponius viginti nauibus reliquis mille & quingentos milites Romã deportaret. C. Aurelio Cottæ vrbana euenit. cęteris ita, vti quiſq; obtinebant prouincias, exercitusq́;, prorogata imperia. Sexdecim non amplius eo anno legionibus defenſum imperium eſt. Et vt placatis diis oĩa inciperent, agerentq́;, quos ludos M. Claudio Marcello T. Quintio cõſulibus T. Manlius dictator, quasq́; hoſtias maiores vouerat, ſi per quinquenniũ illud res publica eodẽ ſtatu fuiſſet: vt eos conſules, priusq̃ ad bellum proficiſcerẽtur, facerent. Ludi in circo per quatriduũ facti: hoſtięq́; quibus votæ erãt diis, cæſæ. Inter hæc ſimul ſpes, ſimul cura in dies creſcebat: nec ſatis certũ conſtare apud animos poterat: vtrum gaudio dignius eſſet, Annibalẽ poſt ſextũdecimum annum ex Italia decedentem vacuam poſſeſſionẽ eius reliquiſſe populo Romano: an magis metuendum, quòd incolumi exercitu in Africam traieciſſet. Locum nimirum, non periculum mutatum. cuius tantæ dimicationis vatem, qui nuper deceſſiſſet, Q. Fabium haud fruſtra canere ſolitum, grauiorem in ſua terra futurum hoſtem Annibalem, q̃ in aliena fuiſſet. nec Scipioni aut cum Syphace, inconditæ barbariæ rege, qui ſtatarios ſemilixas ducere exercitus ſolitus ſit, aut cum ſocero eius Aſdrubale, fugaciſſimo duce rem futuram, aut tumultuariis exercitibus, ex agreſtium ſemiermi turba ſubito collectis: ſed cũ Annibale, propè nato in prętorio patris fortiſſimi ducis, alito atq; educato inter arma, puero quondam milite, vixdum iuuene imperatore: qui ſenex vincendo factus, Hiſpanias, Gallias, Italiam ab Alpibus ad fretum monumentis ingentium rerum compleſſet. ducere exercitũ æqualem ſtipendiis ſuis, duratum omnium rerum patientia, quas vix fides fiat homines paſſos, perfuſum

A gnos magis q̄ vtiles. & mihi talis aliquando fortuna affulſit. Quod ſi in ſecundis rebus bonam quoq; mentē darent dii nō ea ſolū, quæ eueniſſent, ſed ēt ea, quæ euenire poſſent, reputaremus. Vt oīum obliuiſcaris aliorū, ſatis ego documenti in oēs caſus ſum. quem modo caſtris inter Anienem atq; vrbē veſtram poſitis, ac iam propè ſcandentē mœnia Romana videras, hic cernis duobus fortiſſimis viris fratribus, clariſſimis imperatoribus orbatū ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus terrui veſtrā vrbem ea pro mea deprecantē. Maximę cuiq; fortunæ minime credendū eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubiis, tibi ampla ac ſpecioſa danti eſt pax: nobis petentibus magis neceſſaria, q̄ honeſta. Melior tutiorq; eſt certa pax, q̄ ſperata victoria. hæc in tua, illa in deorum manu eſt. Ne tot annorum felicitatem in vnius horæ dederis diſcrimē. cum tuas vires, tum vim fortunæ, martemq; belli cōmunem propone animo. vtrinq; ferrum, corpora humana erunt. nuſquam minus, q̄ in bello euentus reſpondent. Non tm̄ ad id, quod data pace iam habere potes, ſi prælio vincas, gloriæ adieceris: q̄tum ademeris, ſiquid aduerſi eueniat. ſimul parta ac ſperata decora vnius horæ fortuna euertere poteſt. oīa in pace iungēdæ tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli. tunc ea habēda fortuna erit, quā dii dederint. Inter pauca felicitatis virtutiſq; exēpla M. Attilius quondam in hac eadē terra fuiſſet, ſi victor pacē petētibus dediſſet patribus noſtris: ſed non ſtatuēdo tandem felicitati modū, nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quāto altius elatus erat, eo fœdius corruit. Eſt quidem eius, qui dat, non qui petit, conditiones dicere pacis. ſed forſitan non indigni ſimus, qui nobiſmetipſis mulctam irrogemus, nō recuſamus quin oīa, propter quæ bellum initum eſt, veſtra ſint, Sicilia, Sardinia, Hiſpania, quicquid inſularum toto inter Africam Italiamq; continetur mari: Carthaginenſes incluſi Africæ litoribus, vos, quando ita diis placuit, externa ēt terra mariq; videamus regentes imperia. Haud negauerim, propter non nimis ſyncere petitam aut expectatam nuper pacem, ſuſpectam eſſe vobis punicam fidē. multum, per quos petita ſit, ad fidē tuēdæ pacis pertinet Scipio. veſtri quoq; (vt audio) patres non nihil ēt ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat, negauerunt pacē. Annibal peto pacem: qui neq; peterem, niſi vtilem crederē: & propter eandē vtilitatem tuebor eam, propter quā petii. & quemadmodū, quia à me bellū cœptum eſt, ne quē eius pœniteret, quoad ipſi inuidēre dei, præſtiti: ita annitar, nequem pacis per me partæ pœniteat.

Aduerſus hæc imperator Romanus in hanc ferè ſententiam reſpondit. Non me fallebat Annibal aduentus tui ſpe Carthaginenſes & præſentem induciarum fidē, & ſpem pacis turbaſſe: neq; tu id ſanè diſſimulas, qui de cōditionibus ſuperioribus pacis oīa ſubtrahas, præter ea, quæ iampridem in noſtra poteſtate ſunt. cæterum ſicut tibi curæ eſt, ſentire ciues tuos quanto per te onere leuentur: ſic mihi laB borandum eſt, ne quæ tunc pepigerunt, hodie ſubtracta ex conditionibus pacis præmia perfidiæ habeant. indigni, quibus eadē pateat conditio, vt ēt proſit vobis fraus, petitis. Neq; patres noſtri priores de Sicilia, neq; nos de Hiſpania fecimus bellum. & tunc Mamertinorum ſociorū periculum, & nūc Sagunti excidiū nobis pia ac iuſta induerūt arma. vos laceſſiſſe, & tu ipſe fateris, & dii teſtes ſunt: qui & illius belli exitum ſecundū ius faſq; dederunt, & huius dant & dabūt. Quod ad me attinet, & humanæ infirmitatis memini: & vim fortunæ reputo, & oīa quæcunq; agimus, ſubiecta eſſe mille caſibus ſcio. cæterum quemadmodū ſuperbe, & violenter me faterer facere: ſi, priuſq̄ in Africam traieciſſem, te tua volūtate cedentē Italia, & impoſito in naues exercitu ipſum venientē ad pacē petendā aſpernarer: ſic nunc, cum propè manu conſerta reſtitantē ac tergiuerſantē in Africam traduxerim, nulla ſum tibi verecūdia obſtrictus. proinde ſiquid ad ea, in quæ tū pax cōuentura videbatur (quæ ſunt, noſti) multæ nauium cum cōmeatu per inducias expugnaturū, legatorumq; violatorum, adiicitur, eſt quod referam ad cōſiliū. ſin illa quoq; grauia videntur, bellum parate, qm̄ pacem pati non potuiſtis. Ita infecta pace ex colloquio ad ſuos cum ſe recepiſſent, fruſtra verba pacata renunciant: armis decernēdum eſſe, habendamq; eā fortunam, quam dii dediſſent. In caſtra vt eſt ventū, pronunciant ambo, arma expedirent milites animoſq; ad ſupremū certamen, nō in vnum diē, ſed in perpetuū, ſi felicitas adeſſet, victores. Roma, an Carthago iura gentibus daret, ante craſtinā noctem ſcituros. neq; enim Africā, aut Italiam, ſed orbē terrarū victoriæ præmiū fore: par periculum præmio, quibus aduerſæ pugnæ fortuna fuiſſet. Nam neq; Romanis effugiū nullū patebat in aliena ignotaq; terra, & Carthagini ſupremo auxilio effuſo adeſſe videbatur præſens excidiū. Ad hoc diſcrimen procedunt poſtero die duorū opulentiſſimorū populorum duo longe clariſſimi duces, duo fortiſſimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut euerſuri. Anceps igitur ſpes & metus miſcebant animos: contēplantibuſq; modo ſuam, modo hoſtiū aciem, cum oculis magis, q̄ ratione penſarēt vires, ſimul læta, ſimul triſtia obuerſabantur. quæ ipſis ſua ſponte non ſuccurrebant, ea duces admonendo atq; hortādo ſubiiciūt.

Pœnus XVI annorū in terra Italia res geſtas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occiſos, & ſua cuiq; decora, vbi ad inſignē alicuius pugnæ memoria militē venerat, referebat. Scipio Hiſpanias, & recētia in Africa prælia, & cōfeſſionem hoſtiū, quod neq; non peterent pacē propter metum, neq; manere in ea prę inſita animis perfidia potuiſſent. ad hoc colloquiū Annibalis in ſecreto habitū, ac liberum fingēti, quā velit flecti. ominatur, quibus quondā auſpiciis patres eorum pugnauerint ad Aegateis inſulas, ea illis exeūtibus in aciem portendiſſe deos. adeſſe finem belli, ac laboris in manibus

C eſſe prædam Carthaginis,reditum domum in patriam ad parentes,liberos,coniuges,penateſq́; deos.
Adeo celſus hæc corpore,vultuq́; ita læto, vt viciſſe iam crederes,dicebat. Inſtruit deinde primos ha-
ſtatos,poſt eos principes,triariis poſtremam aciem clauſit. non cõfertas aũt cohortes ante ſua quenq;
ſigna inſtruebat,ſed manipulos aliquãtum inter ſe diſtantes, vt eſſet ſpatium, quo elephanti hoſtium
accepti nihil ordines turbarent.Lælium, cuius ante legati, eo anno quæſtoris extra ſortem ex ſenatuſ-
conſulto opera vtebatur , cum italico equitatu ab ſiniſtro cornu ,Maſaniſſam Numidaſq́; ab dextro
oppoſuit. vias patentes inter manipulos anteſignanorum velitibus (ea tunc leuis armatura erat) cõ-
pleuit:dato præcepto:vt ad impetum elephantorum aut poſt rectos refugerent ordines, aut in dextrã
læuamq́; diſcurſu applicãtes ſe anteſignanis,viam, quà irruerẽt in ancipitia tela, belluis darent. An-
nibal ad terrorem primum elephantos (LXXX autem erant, quot nulla vnquam in acie ante ha-
buerat)inſtruxit:deinde auxilia Ligurum Gallorumq́;,Balearibus Mauriſq́; admiſtis: in ſecunda acie
Carthaginenſes Afroſq́;,& Macedonum legionẽ: modico deinde interuallo relicto ſubſidiariam aciẽ
italicorum militum(Brutii pleriq; erant, vi ac neceſſitate plures quàm ſua voluntate decedentem ex
Italia ſecuti)inſtruxit.equitatum etiam ipſum circundedit cornibus. dextrum Carthaginenſes, ſini-
ſtrum Numidæ tenuerunt. Varia adhortatio erat in exercitu inter tot homines , quibus non lingua,
non mores,non lex,non arma, non veſtitus habituſq́;, non cauſa militandi eadem eſſet. auxiliaribus
& præſens,& multiplicata merces ex præda oſtentatur.Galli proprio atq; inſito in Romanos odio ac-
cenduntur. Liguribus campi vberes Italiæ deductis ex aſperrimis montibus in ſpem victoriæ oſten-
tantur.Mauros Numidaſq́; impotenti Maſaniſſæ futuro dominatu terret.aliis aliæ ſpes ac metus ia-
ctantur.Carthaginenſibus mœnia patriæ,dii penates,ſepulchra maiorum,liberi cum parentibus,cõ-
iugeſq́; pauidæ,aut excidium ſeruitiumq́;, aut imperium orbis terrarum , nihil aut in metum, aut in
ſpem medium oſtentatur. Cum maxime hæc imperator apud Carthaginenſes duces ſuarum gentiũ
inter populares pleraq; per interpretes intermiſtos alienigenis ageret, tubæ cornuaq́; ab Romanis ce-
cinerunt:tantuſq́; clamor ortus,vt elephanti in ſuos,ſiniſtro maxime cornu, verterent,Mauros ac Nu-
midas.addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorẽ : nudauitq́; ab ea parte aciem equeſtri auxilio. paucæ
tamen beſtiarum intrepidæ in hoſtem actæ inter velitum ordines cum multis ſuis vulneribus ingentẽ
ſtragem edebant.reſilientes enim ad manipulos velites,cum viam elephantis ne obtererẽtur feciſſent;
in ancipites ad ictum vtrinq; coniiciebant haſtas:nec pila ab anteſignanis ceſſabant:donec vndiq; in-
D cidentibus telis exacti ex Romana acie hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginenſium equites
in fugam verterunt. Lælius vt turbatos vidit hoſtes, addit perculſis terrorem. Vtrinq; equite nudata
erat punica acies,cum pedes concurrit,nec ſpe,nec viribus iam par.ad hoc,dictu parua, ſed magni ea-
dem in re gerenda momenti res,congruens clamor à Romanis, eoq́; maior & terribilior : diſſonæ illis,
vt gentium multarum diſcrepantibus linguis,voces.pugna Romana ſtabilis & ſuo & armorum pon-
dere incumbentium in hoſtem: concurſatio & velocitas illinc maior,q̃ vis. Igitur primo impetu extẽ-
plo mouère loco hoſtium aciẽ Romani:ala deinde,& vmbonibus pulſantes,in ſummotos gradu illa-
to,aliquantum ſpatii,velut nullo reſiſtente,inceſſère:vrgentibus & nouiſſimis primos, vt ſemel motã
aciem ſenſere,quod ipſum vim magnam ad pellendum hoſtem addebat. Apud hoſteis auxiliares cedẽ-
teis ſecunda acies Afri & Carthaginenſes adeo non ſuſtinebant, vt contra etiam,ne reſiſtentes pertina-
citer primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis, pedem referrent. Igitur auxiliares terga dant repente : &
in ſuos verſi,partim refugere in ſecundam aciem : partim non recipientes cædere, vti paulo ante non
adiuti,& tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant:cum Carthaginenſes ſimul cum hoſti-
bus,ſimul cum ſuis cogerentur conſerere manus.non tamen ita perculſos,iratoſq́; in aciem accepere,
ſed denſatis ordinibus, in cornua, vacuumq́; circa campum extra prælium eiecere : ne pauidos fuga
vulneribuſq́; milites in certam & integram aciem miſcerent. Cæterum tanta ſtrages hominum armo-
rumq́; locum,in quo ſteterant paulo ante auxiliares, compleuerat: vt propè difficilior tranſitus eſſet:
quàm per confertos hoſtes fuerat:itaque qui primi erant haſtati, per cumulos corporum armorumq́;,
& labem ſanguinis,quà quiſq; poterat,ſequentes hoſtem,& ſigna & ordines confuderunt. principum
quoque ſigna fluctuare cœperant , vagam ante ſe cernentes aciem. Quod Scipio vbi vidit, receptui
propere canere haſtatis iuſſit : & ſaucis in poſtremam aciem ſubductis,principes triarioſq́; in cornua
inducit,quo tutior firmiorq́; media haſtatorum acies eſſet. Ita nouum de integro prælium ortum eſt:
quippe ad veros hoſtes peruentum erat,& armorum genere,& vſu militiæ,& fama rerum geſtarum,&
magnitudine vel ſpei vel periculi pares.ſed numero Romanus ſuperior erat,& animo: quod iam equi-
tes,iam elephantos fuderat:iam prima acie pulſa,in ſecundam pugnabat. In tempore Lælius ac Ma-
ſaniſſa pulſos per aliquantum ſpatii ſecuti equites , reuertentes in auerſam hoſtium aciem incurrère.
Is demum impetus perculit hoſtem , multi circumuenti in acie cæſi : multi per patentem circa cam-
pum fuga ſparſi , tenente omnia equitatu , paſſim interierunt. Carthaginenſium ſociorumq́; cæ-
ſa eo die ſupra millia viginti . par fermè numerus captus eſt , cum ſignis militaribus centum tri-
gintatribus , elephantis vndecim . Victores ad decem millia ceciderunt. Annibal cum paucis equi-
tibus

A tibus inter tumultum elapſus Adrumetum perfugit: omnia & in prælio, & ante aciem, priuſq̃ excederet pugna: expertus: & confeſſione et Scipionis, omniumq́; peritorum militiæ illam laudem adeptus: ſingulari arte aciem eo die inſtruxiſſe. elephantos in prima fronte: quorum fortuitus impetus, atq; intolerabilis vis ſigna ſequi, & ſeruare ordines, in quo plurimum ſpei ponerent: Romanos prohiberet. deinde auxiliares ante Carthaginenſium aciem: ne homines miſti colluuione omnium gẽtium, quos non fides teneret, ſed merces: liberum receptum fugæ haberent: ſimul primum ardorem atque impetum hoſtium excipientes fatigarent: ac ſi nihil aliud vulneribus ſuis ferrum hoſtile hebetarent. tum, vbi omnis ſpes eſſet: milites Carthaginenſes afroſq́: vt omnibus rebus aliis pares, eo quòd integri cum feſſis ac ſauciis pugnarent: ſuperiores eſſent. italicos interuallo quoque diremptos, in certos ſocii, an hoſtes eſſent: in poſtremam aciem ſummotos. Hoc edito velut vltimo virtutis ópere Annibal cum Adrumetum perfugiſſet: accitusq́; inde Carthaginem ſexto ac trigeſimo poſt anno, quam puer inde profectus erat: rediſſet: faſſus in curia eſt: non prælio modo ſe eſſe, ſed bello victum: nec ſpem ſalutis alibi, q̃ in pace impetrata eſſe. Scipio confeſtim à prælio expugnatis hoſtiũ caſtris, direptisq́;, cum ingenti præda ad mare ac naues redit: nuncio allato: P. Lentulum cum L roſtratis, C onerariis nauibus cum omni genere cõmeatus ad Vticam acceſſiſſe. Admouendum igitur vndiq; terrorem perculſæ Carthagini ratus, miſſo Lælio Romam cum victoriæ nuncio, Cn. Octauium terreſtri itinere ducere legiones Carthaginẽ iubet. ipſe ad ſuã veterẽ noua Lentuli claſſe adiuncta, profectus ab Vticã portũ Carthaginis petit. Haud procul aberat: cũ velata infulis ramisq́; oleæ Carthaginenſium occurrit nauis. decem legati erant principes ciuitatis, authore Annibale miſſi ad petẽdam pacem: qui cum ad puppim prætoriæ nauis acceſſiſſent, velamenta ſupplicũ porrigentes, orantes, implorantesq́; fidem & miſericordiam Scipionis: nullum iis aliud reſponſum datum: q̃ vt Tunetem venirent. eò ſe moturũ caſtra. ipſe ab contemplato ſitu Carthaginis non tam noſcendi in præſentia, q̃ terrendi hoſtis cauſa, Vticam, eodem & Octauio reuocato, redit. Inde procedentibus ad Tunetem nuncius allatus: Verminam Syphacis filium cum equitibus pluribus, q̃ peditibus venire Carthaginenſibus auxilio. Pars exercitus cũ omni equitatu miſſa turmalibus primis in agmine aggreſſa Numidas leui certamine fudit. exitu quoq; fugæ intercluſo à parte omni circũdatis equitibus, XV millia hominũ cæſa: mille & CC viui capti ſunt: & equi numidici mille & D: ſigna militaria duo & ſeptuaginta. Regulus ipſe inter tumultũ cum paucis effugit. Tum ad Tunetẽ eodẽ, quo antea, loco caſtra poſita, legatiq́; XXX Carthagine ad Scipionẽ venerunt. & illi quidem multo miſerabilius, q̃ ante, quo magis cogebat

B fortuna: egerunt. ſed aliquanto minòre cũ miſericordia ob recentis memoriã pfidiæ auditi ſunt in cõſilio. Quanq̃ iuſta ira omneis ad delendã ſtimulabat Carthaginẽ: tñ cũ & quãta res eſſet, & q̃ longi tẽporis obſidio tam munitæ, & tam validæ vrbis, reputarent: & ipſum Scipionem expectatio ſucceſſoris, venturi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam, ſolicitaret: ad pacem omnium animi verſi ſunt. Poſtero die reuòcatis legatis, & cũ multa caſtigatione pfidiæ monitis, vt tot cladibus edocti tandem deos, & iuſiurandum eſſe crederent: conditiones pacis dictæ. Vt liberi legibus ſuis viuerent. quas vrbes, quoſq́; agros, quibusq́; finibus ante bellum tenuiſſent: tenerent: populandiq́; finem eo die Romanus faceret. perfugas, fugitiuoſq́;, & captiuos omneis: & naues roſtratas, præter decem triremes, traderent: elephantoſq́;, quos haberent domitos: neque domarent alios. bellum né ue in Africa, né ue extra Africam iniuſſu populi Romani gererent. Maſaniſſæ res redderent: fœdusq́; cũ eo facerent. frumentum, ſtipẽdiumq́; auxiliis, donec ab Roma legati veniſſent: præſtarent. decem millia talentũm argenti deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. obſides centum arbitratu Scipionis darent: ne minores XIIII annis: neu XXX maiores. inducias ita ſe daturũ: ſi per priores inducias naues onerariæ captæ, quæq́; fuiſſent in nauibus: reſtituerentur. aliter nec inducias, nec ſpem pacis vllam eſſe. Has conditiones legati cum domum ferre iuſſi in concionem ederent: & Giſgo ad diſſuadẽdã pacẽ proceſſiſſet: audireturq́; à multitudine inquieta eadẽ, & imbelli: indignatus Annibal dici ea in tali tẽpore, audiriq́;, arreptũ Giſgonẽ manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberæ ciuitati ſpecies cum fremitũ populi mouiſſet: perturbatus militaris vir vrbana libertate, nouẽ, inquit, annorum à vobis profectus poſt ſextum & triceſimum annum redii. militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata, nunc publica docuit: probe videor ſcire: vrbis ac fori iura, leges, mores vos me oportet doceatis. Excuſata imprudentia, de pace multis verbis diſſeruit: q̃ nec iniqua, & neceſſaria eſſet. Id omnium maxime difficile erat: quòd ex nauibus per inducias captis nihil, præter ipſas comparebat naues: nec inquiſitio erat facilis. Cum aduerſantes paci arguerentur: placuit naues reddi: & homines vtique inquiri: cætera, quæ abeſſent, æſtimanda Scipioni permitti: atq; ita pecunia luere Carthaginenſes. Sunt qui Annibalẽ ex acie ad mare perueniſſe, inde præparata naue ad regẽ Antiochũ extemplo profectum tradãt: poſtulantiq́; ante omnia Scipioni, vt Annibal ſibi traderetur, reſponſum eſſe: Annibalem in Africa non eſſe. Poſteaquã redierunt ad Scipionem legati: quæ publica in nauibus fuerãt: ex publicis deſcripta rationibus quæſtores, quæ priuata, profiteri domini iuſſi: pro ea ſumma pecuniæ XXV millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq́; Carthaginenſibus datæ in tres

C menſes. additum: ne per induciarum tempus aliò vſquam, q̄ Romam mitterent legatos: & quicunq; legati Carthaginem veniſſent: ne ante dimitterent eos, q̄ romanum imperatorem, qui, & quæ petentes veniſſent, certiorem facerent. Cum legatis carthaginenſibus Romam miſſi L. Veturius Philo, & M. Martius Ralla, & L. Scipio imperatoris frater. Per eos dies commeatus ex Sicilia, Sardiniaq; tantam vtilitatem annonæ fecerunt: vt pro vectura frumentum nautis mercatores relinquerent. Romæ ad nuncium primum rebellionis Carthaginenſium trepidatū fuerat: iuſſusq; erat T. Claudius mature in Siciliam claſſem ducere: atq; inde in Africam traiicere: & alter conſul M. Seruilius ad vrbē morari: donec quo ſtatu res in Africa eſſent, ſciretur. Segniter omnia in cōparanda, deducendaq; claſſe ab T. Claudio conſule facta erant: quòd patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus daretur, q̄ conſulis cenſuerant. Prodigia quoq; nunciata ſub ipſam famā rebellionis terrorem attulerant. Cumis ſolis orbis minui viſus: & pluuit lapideo imbri. & in veliterno agro terra ingentibus cauernis conſedit: arboresq; in profundū hauſtæ. Antiæ forū, & circa tabernæ: Fruſinone murus aliquot locis, & porta de coelo tacta: & in palatio lapidibus pluuit. Id prodigiū more patrio nouendiali ſacro, cætera hoſtiis maioribus expiata. Inter quę ēt aquarum inſolita magnitudo in religionem verſa. nam ita abundauit Tyberis: vt ludi Apollinares, circo inundato, extra portam Collinam ad ędem Erycinæ Veneris parati ſint. cæterum ludorū ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa duci coepta ad portā Collinam, reuocata, deductaq; in circum eſt: cū deceſſiſſe inde aquam nunciatū eſſet: lætitiamq; populo, & ludis celebritatem addidit ſedes ſua ſolēni ſpectaculo reddita. Claudium cos. profectum tandē ab vrbe inter portus coſſanum, laurentinumq; atrox vis tempeſtatis adorta in metum ingentem adduxit. Populonios inde cum perueniſſet: ſtetiſſetq; ibi, dum reliquum tempeſtatis exſæuiret: Iluam inſulam, ex Ilua Corſicam, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſuperantē Inſanos montes multo & ſæuior, & infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multæ quaſſatæ, armamentiſq; ſpoliatæ naues: quædā fractæ. ita vexata, ac lacerata claſſis Calares tenuit. vbi dū ſubductæ reficiuntur naues: hyems oppreſſit: circūactumq; anni tempus. & nullo prorogante imperium, priuatus T. Claudius claſſem Romā reduxit. M. Seruilius, ne comitiorū cauſa ad vrbem reuocaretur: dictatore dicto Cn. Seruilio Gemino, in prouinciam eſt profectus. Dictator magiſtrum equitum P. Ælium Pætum dixit. Sæpe comitia indicta perfici tēpeſtates prohibuerunt. itaq; cū preter idus martias veteres magiſtratus abiiſſent: noui ſuffecti non eſſent: reſpublica ſine curulibus magiſtratibus erat. L. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus. in locū eius ſuffectus C. Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, & Q. Fuluio

D ædil. curul. ludi Romani tertio inſtaurati. Pecuniam ex ærario ſcribæ, viatoreſq; ædilitii clam egeſſiſſe per indicem comperti, dānata ſunt: non ſine infamia Luculli ædilis. P. Aelius Tubero, & L. Lectorius ædiles plebis vitio creati magiſtratu ſe abdicarunt. cum ludos, ludorumq; cauſa epulum Ioui feciſſent: & ſigna tria ex multatitio argento facta in Capitolio poſuiſſent: Cereales ludos dictator, & magiſter eqtum ex ſenatuſconſulto fecerunt. Legati ex Africa, romani ſimul, carthaginenſeſq; cum veniſſent Romam i ſenatus ad ædem eſt Bellonæ habitus eſt. vbi cum L. Veturius Philo pugnatum cum Annibale eſſe ſuprema Carthaginēſibus pugna, finemq; tandē lugubri bello impoſitum, ingenti lætitia patrum expoſuiſſet, adiecit: Verminam ēt Syphacis filium, quæ parua bene geſtæ rei acceſſio erat, deuictum: in concionem inde prodire iuſſus, gaudiumq; id populo impertire. Tum patuere facta gratulatione oīa in vrbe templa ſupplicationeſq; in triduum decretæ. Legatis Carthaginenſium, & Philippi regis (nam ii quoq; venerant) petentibus vt ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu patrum à dictatore eſt: conſules nouos eis ſenatum daturos eſſe. Comitia inde habita: creati conſules Cn. Cornelius Lentulus, P. Aelius Pętus. prætores M. Iunius Poenus: cui ſors vrbana euenit. M. Valerius Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Aelius Tubero Siciliam eſt ſortitus. De prouinciis conſulum nihil ante placebat agi: q̄ legati Philippi regis, & Carthaginenſium auditi eſſent: belli finē alterius, principium alterius proſpiciebant animis. Cn. Lentulus conſul cupiditate flagrabat prouinciæ Africæ: ſeu bellum foret: facilem victoriam fore, ſeu iam finiref: finiti tanti belli ſe conſule gloriam petens. negare itaq; prius quicq̄ agi paſſurum: q̄ ſibi Africa decreta eſſet: cōcedente collega, moderato viro & prudēti: qui gloriæ eius certamen cum Scipione, præterq̄ quod iniquum eſſet: ēt impar futurū cernebat. Q. Minutius Thermus, & M. Acilius Clabrio tribuni plebis rē priore anno nequicq̄ tentatam ab T. Claudio conſule Cn. Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrum latum ad populū eſſe: cuius vellent imperiū in Africa eſſe oēs v & xxx tribus P. Scipioni id imperium decreuiſſe. Multis contentionibus & in ſenatu, & ad populū acta res, poſtremo eò deducta eſt: vt ſenatui permitterent. Patres igitur iurati (ita cōuenerat) cēſuerunt: vti cōſules prouincias inter ſe cōpararent, ſortirenturue: vter Italiā, vter claſſem nauiū L haberet. cui claſſis obueniſſet: in Siciliā nauigaret. ſi pax cum Carthaginenſibus cōponi nequiſſet: in Africam traiiceret: conſul mari, Scipio eodē, quo adhuc, iure imperii terra rem gereret. ſi conditiones conuenirent pacis: tribuni pl. populum rogarent: vtrum conſulem, an P. Scipionē iuberent pacē dare: & quem, ſi deportādus exercitus victor ex Africa eſſet: deportare. ſi pacem per P. Scipionem dari, atq; ab eodem exercitū deportari iuſſiſſent: ne conſul ex Sicilia in

Africam

A Africam traiiceret.alter conſul,cui Italia eueniſſet:duas legiones à Seſtio prætore acciperet.P.Scipio
ni cũ exercitibus, quos haberet:in prouincia Africa prorogatũ imperiũ. Prætori M.Valerio Falconĩ
duæ legiones in Brutiis,qbus C.Liuius priore anno præfuerat,decretæ.P. Ælius prætor duas legiões
in Sicilia ab Cn.Tremellio acciperet.Legio vna M.Fabio in Sardiniá,quã P.Lentulus proprætor ha/
buiſſet,decernitur.M.Seruilio prioris anni conſuli cũ ſuis duabus item legionibus in Hetruria proro/
gatum imperium eſt.Quod ad Hiſpanias attineret,aliquot iam annos ibi L. Cornelium Lentulũ, &
L. Manlium Acidinum eſſe.vt ii conſules cũ tribunis agerent:ſi eis videretur, vt plebem rogarent, cui
iuberent in Hiſpania imperiũ eſſe.is ex duobus exercitibus in vnam legionẽ conſcriberet romanos mi
lites:& in XV cohortes ſocios latini nominis.qbus prouinciam obtineret.veteres milites L.Corne/
lius,& L.Manlius in Italiam deportarẽt.Cornelio cõſuli L nauium claſſis ex duabus claſſibus, Cn.
Octauii,quæ in Africa eſſet:P.Iulii,quę Siciliæ orá tuebatur,decreta:vt quas naues vellet,deligeret.
P.Scipio L longas naues haberet:quas habuiſſet,qbus ſi Cn.Octauiũ,ſicut p̃fuiſſet: præeſſe vellet:
Octauio proprætori in eum annũ imperiũ eſſet:ſi Lælium præficeret:Octauius Romam decederet.re/
duceretq; naues:quibus proconſuli vſus non eſſet.Et M.Fabio in Sardiniã decẽ longæ naues decretæ.
Et conſules duas legiones vrbanas ſcribere iuſſi:vt quatuordecim legionibus eo anno, centũ nauibus
longis reſpublica adminiſtraretur. Tum de legatis Philippi,& Carthaginẽſium actum. priores Ma/
cedonas introduci placuit.quorũ varia oratio fuit:partim purgantium,quæ queſti erant miſſi ad regẽ
à Roma legati de populatione ſociorũ:partim vltro accuſantiũ quidem & ſocios populi romani, ſed
multo infeſtius M.Aurelium:quẽ ex tribus ad ſe miſſis legatis delectu habito ſubſtitiſſe: & ſe bello la/
ceſſiſſe contra fœdus:& ſæpe cũ præfectis ſuis ſignis collatis pugnaſſe:partim poſtulãtium,vt Macedo
nes,duxq; eorũ Sopater:qui apud Annibalem mercede militaſſent: captiq; in vinculis eſſent:ſibi reſti/
tuerentur. Aduerſus ea M.Furius,miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia,diſſeruit. Aurelium
relictum,ne ſocii populi romani feſſi populationibus,atq; iniuria ad regem deficerent: finibus ſocio/
rum non exceſſiſſe.dediſſe operá:ne impune in agros eorũ tranſcẽderent populatores.Sopatrum ex pur
puratis,& propinquis regis eſſe.eũ cum quatuor millibus Macedonum , & pecunia miſſum nuper in
Africam eſſe Annibali,Carthaginenſibusq; auxilio. De his rebus interrogati Macedones cũ pplexe
reſponderent:ipſi ante reſponſum tulerunt.Bellũ quærere regem:& ſi pergat:prope diem inuenturum.
dupliciter ab eo fœdus violatũ:& quòd ſociis populi Ro.iniurias fecerit:bello armiſq; laceſſiuerit: &
quòd hoſtes auxiliis,& pecunia iuuerit.& P.Scipionem recte, atq; ordine videri feciſſe,& facere:quod
B eos,qui arma contra populũ Ro.ferentes capti ſunt:hoſtium numero in vinculis habeat. & M.Aure/
lium è republica facere:gratumq; id ſenatui eſſe:quòd ſocios populi romani, quando iure fœderis nõ
poſſet:armis tueatur. Cum hoc tam triſti reſponſo dimiſſis Macedonibus,legati Carthaginenſes vo
cati.quorum ætatibus,dignitatibusq; cõſpectis,(nam longe primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſq;
dicere:vere de pace agi. Inſignis tamen,inter cæteros Aſdrubal erat,(Hædum populares cognomine
appellabãt)pacis ſemper author,aduerſusq; factioni barchinæ.eo tum plus illi authoritatis fuit, bel/
li culpam in paucorũ cupiditatẽ à republica transferenti. Qui cũ varia oratione vſus eſſet:nunc pur
gando crimina:nunc quædam fatendo:ne impudẽter certa negantibus difficilior venia eſſet:nũc mo/
nendo etiam patres conſcriptos:vt rebus ſecundis,modeſte,ac moderate vterentur. Si ſe, atq; Hanno/
nem audiſſent Carthaginenſes:& ipſi tẽpore vti voluiſſent:daturos fuiſſe pacis conditiones: quas tũc
peterẽt. Raro ſimul hominibus bonam fortunam,bonamq; mentẽ dari.populum Ro. eo inuictũ eſſe:
quòd in ſecundis rebus ſapere,& conſulere meminerit. & Hercule mirandum fuiſſe:ſi aliter facerent ex
inſolẽtia quibus noua bona fortuna ſit:impotentes lætitiæ inſanire.populo Ro.vſitata,ac propè iam
obſoleta ex victoria gaudia eſſe;ac plus penè parcendo victis,q̃ vincendo imperium auxiſſe. Cætero/
rum miſerabilior oratio fuit,cõmemorantium: ex quantis opibus quò recidiſſent Carthaginenſium
res.nihil eis,qui modo orbẽ propè terrarũ obtinuiſſent armis:ſupereſſe, præter Carthaginis mœnia.
iis incluſos non terra,non mari quicq̃ ſui iuris cernere.vrbem quoq; ipſam, ac penates ita habituros:
ſi non in ea quoq; mœnia,quo nihil vlterius ſit:ſæuire populus Ro.velit. Cum flecti miſericordia pa
tres appareret:ſenatorũ vnum infeſtum perfidiæ Carthaginẽſium ſuccla maſſe ferunt: per quos deos
fœdus icturi eſſent:cũ eos,per quos ante ictum eſſet:fefelliſſent.Per eoſdẽ,inquit Aſdrubal:qui tam in/
feſti ſunt fœdera violantibus. Inclinatis oĩum ad pacem animis, Cn.Lentulus conſul,cui claſſis pro
uincia erat:S.C.interceſſit.Tum M.Attilius,& Q.Minutius tribuni pl.ad populum tulerunt:vellẽt,
iuberent'ne ſenatum decernere:vt cũ Carthaginẽſibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quemq; ex
Africa exercitus deportare iuberẽt? De pace vti rogatæ oẽs tribus erãt,iuſſerũt:pacẽ dare P.Scipionẽ:
eundem exercitus deportare.Ex hac rogatione ſenatus decreuit:vt P.Scipio ex X legatorũ ſententia
pacem cum populo Carthaginenſi,quibus legibus ei videretur,faceret. Gratias deinde patribus ege/
re Carthaginenſes:petieruntq;:vt ſibi in vrbem introire,& colloqui cum ciuibus ſuis liceret:qui captĩ
in publica cuſtodia eſſent.eſſe in iis partim propinquos,amicoſq;ſuos,nobiles hoĩes:partim ad quos
mandata à propinquis haberẽt. Quibus conuentis cũ rurſus peterent,vt ſibi quos vellẽt,ex iis redi/

C mendi poteſtas fieret: iuſſi nomina edere. & cum ducentos fermè ederent: ſenatuſconſultum factum eſt: vt legati romani ducentos ex captiuis, quos Carthaginenſes vellent, ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent: nunciarentq; ei: vt ſi pax conueniſſet: ſine pretio eos Carthaginenſibus redderet. Fœciales cum in Africam ad fœdus feriendum ire iuberentur: ipſis poſtulantibus ſenatuſconſultum in hæc verba factum eſt. Vt priuos lapides ſilices, priuasq; verbenas ſecum ferrent: vti prætor romanus his imperaret vt fœdus ferirent: illi prætorem ſagmina poſcerent. Herbæ id genus ex arce ſumptum dari fœcialibus ſolet. Ita dimiſſi ab Roma Carthaginenſes cum in Africam veniſſent ad Scipionem: quibus ante dictum eſt legibus pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt. inter quos Q. Terentius Culleo ſenator fuit. Naues prouectas in altum incendi iuſſit. Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur: quidam tradunt. quarum conſpectum repente incendium tam lugubre fuiſſe Pœnis: q̃ ſi tum ipſa Carthago arderet. De perfugis grauius, q̃ de fugitiuis conſultũ. nominis latini qui erant: ſecuri percuſſi: Romani in crucem ſublati. Annis ante XL pax cum Carthaginenſibus poſtremo facta erat, Q. Luctatio, A. Manlio conſulibus. bellum initum annis poſt tribus & XX, P. Cornelio, T. Sempronio conſulibus, finitum eſt ſeptimodecimo anno Cn. Cornelio, P. Peto conſulibus. Sæpe poſtea ferunt Scipionem dixiſſe: T. Claudii primum cupiditatem, deinde Cn. Cornelii fuiſſe in mora: quo minus id bellum extio Carthaginis finiret. Carthaginenſibus cum prima collatio pecuniæ diutino bello exhauſtis difficilis videretur: mœſtitiaq;, & fletus in curia eſſet: ridentem Annibalem ferunt conſpectũ. cuius cum Aſdrubal Hædus riſum increparet in publico fletu: cum ipſe lachrymarum cauſa eſſet: Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit: ſic & animus intus cerni poſſet: facile vobis appareret: non læti, ſed propè amentis malis cordis hunc, quem increpatis, riſum eſſe. qui tamẽ nequaq̃ adeo eſt intempeſtiuus, q̃ veſtræ iſtæ abſurdæ, atq; abhorrentes lachrymæ ſunt. tunc fleſſe decuit: cum adempta nobis arma: incenſæ naues: interdictũ externis bellis. illo enim vulnere concidimus. Nec eſſe in vos odio veſtro conſultum ab Romanis credatis. Nulla magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris hoſtem non habet: domi inuenit: vt prævalida corpora ab externis cauſis tuta videntur, ſed ſuis ipſa viribus onerantur. Tantum nimirum ex publicis malis ſentimus: quantum ad priuatas res pertinet: nec in eis quicq̃ acrius, q̃ pecuniæ damnum ſtimulat. Itaq; cum ſpolia victæ Carthagini detrahebantur: cum inermem iam, ac nudam deſtitui inter tot armatas gẽtes Africæ cerneretis: nemo ingemuit. D nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt: tanq̃ in publico funere comploratis. q̃ vereor: ne propediem ſentiatis leuiſſimo in malo vos hodie lachrymaſſe. Hæc Annibal apud Carthaginẽſes. Scipio concione aduocata Maſaniſſam ad regnum paternum Cirtha oppido, & cæteris vrbibus, agriſq;, quæ ex regno Syphacis in populi romani poteſtatem veniſſent: adiectis donauit. Cn. Octauium claſſem in Siciliam ductam Cn. Cornelio conſuli tradere iuſſit. legatos Carthaginenſium Romam proficiſci: vt quę ab ſe ex decem legatorum ſententia acta eſſent: ea patrum authoritate, populiq; iuſſu confirmarentur. Pace terra mariq; parta, exercitu in naues impoſito, in Siciliam Lilybæum traiecit. inde magna parte militũ in nauibus miſſa, ipſe per lætam pace non minus, q̃ victoria Italiam, effuſis non vrbibus modo ad habendos honores, ſed agreſtium etiam turba obſidente vias, Romam peruenit: triumphoq; omnium clariſſimo vrbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia XXIII. militibus ex præda quadragenos æris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominũ, q̃ triumphantis gloriæ Syphax eſt, Tybure haud ita multo ante mortuus: quò ab Alba traductus fuerat. conſpecta mors tamen eius fuit: quia publico funere eſt elatus. Hunc regem in triumpho ductum Polybius haudquaq̃ ſpernendus author tradit. Secutus Scipionem triũphantem eſt pileo capiti impoſito Q. Terentius Culleo: omniq; deinde vita, vt dignum erat, libertatis authorem coluit. Africanum cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit: an ſicuti Felicis Syllæ, Magniq; Pompeii patrum memoria cœptũ ab aſſentatione familiari ſit: parũ cõpertum habeo. Primus certe hic imperator nomine victę ab ſe gẽtis eſt nobilitatus. exẽplo deinde huius nequaquam victoria pares, inſignes imaginum titulos, claraq; cognomina familiæ facere.

FINIS.

A TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBRI PRIMI EPITOME.

BELLI ADVERSVS Philippum Macedoniæ regem, quod intermiſſum erat: repetiti cauſæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnânes, qui non initiati erant, Athenas venerũt, & in ſacrarium Cereris cum aliis pluribus ſuis intrauerunt. ob hoc, tanquam nefas ſummum commiſiſſent, ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnânes mortibus ſuorum commoti ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam, quingenteſimo quadrageſimo anno ab vrbe condita, cum Athenienſium, qui obſidebantur à Philippo: legati auxilium à ſenatu petiſſent. & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat, diſſentiente tenuit autoritas patrum, vt ſociæ ciuitati ferri opem populus quoque iuberet. Bellum id P. Sulpitio conſuli mandatum eſt, qui exercitu in Macedoniam ducto, equeſtribus prælìis cum Philippo proſpere pugnauit. Abydeni à Philippo obſeſſi ad exemplum Saguntinorum, ſuos ſeq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem acie vicit. Amilcar eo in bello occiſus eſt, & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitii conſulis expugnationesq; vrbium ab vtroque factas continet: Sulpitius Cos. adiuuantibus rege Attalo, & Rhodiis bellum gerebat.

Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI II

B COMPLVRA prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur, inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius Cos. aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri, fugatumq; coegit in regnum reuerti. Ipſe Theſſaliam, quæ eſt vicina Macedoniæ, ſociis Aetolis & Athamanibus, vexauit. L. Quintius Flaminius conſulis frater nauali prælio, Attalo rege, & Rhodiis adiuuãtibus, Eubœam, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginenſibus obſidibus oppreſſa eſt. Prætorum numerus ampliatus eſt, vt ſeni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Inſubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Præterea expugnationes vrbium in Macedonia referuntur.

LIBRI III

TITVS Quintius Flaminius proconſul cum Philippo ad Cynoſcephalas in Theſſalia acie victo debellauit. L. Quintius Flaminius frater proconſulis, Acarnânes, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ: expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam valetudinem tranſlatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data eſt. L. Furius, & Claudius Marcellus cõſules Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſæ factionis principum delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginenſium ſenatum de eo miſerant: profugus ad Antiochum regem Syriæ ſe contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI IIII

LEX Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato author fuiſſet, ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporiis orſus eſt, citeriorẽ Hiſpaniam pacauit.

T. Quintius Flaminius bellũ aduerſus Lacedæmonios, & tyrannũ eorũ Nabidem proſpere geſtum, data iis pace, qualem ipſe voluit: libertatisq; Argis, qui ſub ditione tyranni erant, finiuit. Senatus tũc primum ſecretus à populo ludos ſpectauit. vt id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cẽſores interuenerũt cũ indignatione plebis. Coloniæ pleræq; deductæ ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpania triumphauit. Res præterea aduerſus Boios & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referunt. T. Quintius Flaminius qui Philippũ Macedonũ regem, & Nabidem Lacedæmoniorũ tyránum vicerat: Græ-

C ciamq́; omnem liberauerat:ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triũphauit. Legati Carthaginenſium nunciauerunt:Annibalem qui ad Antiochum cõfugerat,bellum cũ eo moliri.tentauerat autem per Ariſtonem Tyrium ſine literis Carthaginẽ miſſum ad rebellandũ Pœnos concitare.

LIBRI V

P. SCIPIO Africanus legatus miſſus ad Antiochũ,Epheſi cũ Annibale,qui ſe Antiocho iunxerat,collocutus eſt:vt,ſi fieri poſſet,metũ vitæ,quem ex populo Romano cõceperat:eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale,quem fuiſſe maximum imperatorẽ Annibal crederet:reſpondit, Alexãdrum Macedonum regem,quòd parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet : quodq́; vltimas oras,quas viſere ſupra fidem humanam eſſet,peragraſſet. quærenti deinde quem ſecũdum poneret,inquit,Pyrrhum,eo quòd caſtra metari docuiſſet:ad hæc neminẽ elegantius loca cepiſſe,præſidia diſpoſuiſſe.exequenti quem tertium diceret:ſemet dixit.ridens Scipio,quidnam tu diceres:ſi me,inquit,viciſſes?tunc vero,inquit,me & ante Alexandrũ,& ante Pyrrhum,& ante alios poſuiſſem. Inter ea prodigia,quæ plurima fuiſſe traduntur:bouem,Cn.Domitio conſule,locutũ:Roma caue tibi,refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Ætolis, qui & Philippum,& Antiochum ad inferendum bellum populo Romano ſollicitabãt:à populo Romano deſciuit:& bello aduerſus Philopœmenem Achæorum prætorem geſto , ab Ætolis interfectus eſt. Ætoli quoq; ab amicitia populi Ro.defecerunt.cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intuliſſet,cõplures vrbes occupauit,inter quas Chalcidem & totam Eubœã.
Res præterea in Liguribus geſtas,& apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI VI

MARCVS Acilius Glabrio Cos.Antiochum apud Thermopylas,Philippo rege adiuuante,victũ Græcia expulit:idemq́; Ætolos ſubegit.P.Cornelius Scipio Naſica Cos.ædem matris deum,quam ipſe in Palatium intulerat,vir optimus à ſenatu iudicatus,dedicauit.idemq́; Boios, Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

LLBRI VII

D L. Cornelius Scipio Cos.legato P.Scipione Africano,qui ſe fratris legatum futurum dixerat:ſi ei Græcia,& Aſia prouincia decerneretur:cum C.Lælio,qui multum in ſenatu poterat,ea prouincia dari videretur:profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerendum,in Aſiam primus omniũ Romanorum ducum traiecit. Æmylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum , Rhodiis adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus patri remiſſus eſt. M.Acilius Glabrio de Antiocho , quem Græcia expulerat,& de Ætolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L.Cornelio Scipione,adiuuante Eumene rege Attali Pergameni filio,pax data,ea conditione,vt omnibus prouinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni , quo iuuante Antiochus victus erat,regnum ampliatum.Rhodiis quoq;,qui & ipſi iuuerant,quædam ciuitates conceſſæ.Colonia deducta eſt Bononia.Æmylius Regulus,qui præfectos Antiochi nauali certamine vicerat:naualem triumphum duxit. L.Cornelius Scipio , qui cum Antiocho bellauerat : cognomine fratri coæquatus,Aſiaticus appellatus eſt.

LIBRI VIII

MARCVS Fuluius Cos.in Epiro Ambracienſes obſeſſos,per deditionem accepit:Cephaleniam ſubegit:Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn.Manlius Cos.collega eius Gallogræcos Tolitobogios Tectoſagos,& Trocmos,qui Brenno duce in Aſiam tranſierant,cum ſoli citra Taurũ montem imperitarent,vicit.Eorum origo,& cum eo loca,quæ tenent,occupauerantq́;,referũtur. Exemplum quoq; virtutis,& pudicitiæ in fœmina traditur.Quæ cum regis Gallogræcorum vxor fuerit,capta centurionem qui ei vim intulerat,occidit. Luſtrum à cenſoribus cõditum eſt.cenſa ſunt ciuium capita CCLVIII millia,& CCCXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta eſt. Cn.Manlius,contradicentibus decem legatis,ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho conſcripſerat:de Gallogræcis,acta per ſe cauſa in ſenatu triumphauit. Scipio Africanus , die ei dicta , vt quidam aiunt,à Petilio Acteo trib.plebis,vt quidam , à Næuio , quòd præda cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet:poſteaq̃ is dies venit:euocatus in roſtra,hac die,inquit,Quirites Carthaginẽ vici:& proſequente populo,Capitolium aſcendit:inde,ne amplius tribunitiis iniuriis vexaretur,in voluntarium exilium Liternum cõceſſit,incertum ibi an Romæ defunctus . nam eius monimentũ vtrobiq; fuit. L.Scipio Aſiaticus,frater Africani,eodem peculatus crimine accuſatus, damnatusq́;,cũ in vincula & carcerem duceretur: Tib.Sempronius Gracchus tribunus pleb.qui antea Scipionibus inimicus

A micus erat, interceſſit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cũ populus quæſtores in bona eius publice poſſidẽda miſiſſet: non modo in iis nullũ veſtigium pecuniæ regiæ apparuit: ſed nequaquam tantum in ærarium redactum, quantæ ſummæ erat damnatus. collatam à cognatis, & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit. quæ neceſſitati ei erat ad cultum, retenta.

LIBRI IX

AEmylius Cos. Liguribus ſubactis, viam à Placentia vſq; Ariminum perductam Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur. Ligures quicunq; citra Appenninum erant, ſubacti ſunt. Bacchanalia ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerũ omniũ maximum ſeminarium, cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet: à conſule inueſtigatũ: & multorum pœna ſublatum eſt. A' cenſoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu L. Quintius Flamininus T. Quintii frater: eo quòd cũ Galliã prouinciã Cos. obtinuerat: rogatus à Philippo Pœno, quẽ amabat, ſcorto nobili: Gallũ quẽdam ſua manu occiderat: ſiue, vt quidam tradiderunt, vnum damnatorum ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Extat in eũ M. Catonis oratio. Scipio Literni deceſſit. Et, tanquã iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum virorum, Annibal à Pruſia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad expoſcendũ illum T. Quintiũ Flamininum miſerant: veneno ſibi mortem cõſciuit. Philopœmen quoque, dux Achæorum vir maximus eſt à Meſſeniis interemptus veneno, cum ab iis bello captus eſſet. Coloniæ Pollẽtia, & Piſaurũ, & Mutina, & Parma, deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſpere geſtas, & initia cauſasq; belli Macedonici continet. cuius origo inde venit, quod Philippus ægre ferebat regnum ſuũ minui à Romanis, eo quòd cogeretur à Thracibus, aliisq; locis præſidia deducere.

LIBRI X

CVm Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobiliſſimorũ quidem hominum habebat, conquiri ad mortem iuſſiſſet: Theoxena pro liberis ſuis & ſororis admodum pueris verita regis libi-

B dinem, prolatis in medium gladiis, & poculo, in quo erat venenum, ſuaſit iis: vt imminens ludibrium morte effugerent: & cum perſuaſiſſet, ipſa etiam ſe interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perſeum & Demetrium referuntur: & vt fraude fratris ſui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accuſatione parricidii, & affectati regni, primum petitus, ad vltimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus eſt: regnumq; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perſeum deuenit. Item res in Liguribus, & Hiſpania contra Celtiberos à compluribus feliciter geſtas continet. Libri Numæ Pompilii in agro L. Petilii ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clauſi & græci & latini inuenti ſunt. in quibus plura, quæ diſſoluendarum religionum erant, prætor ad quem delati erant, cum legiſſet, iurauit ſenatui contra rempub. eſſe, vt legerentur, ſeruarenturq;: & ex S.C. in comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileia deducta eſt. Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falſis alterius filii in eundem delationibus impulſus veneno ſuſtuliſſet: & de pœna Perſei cogitauit: voluitq; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere. ſed in hac cogitatione morte raptus eſt. regnum Perſeus accepit.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBER PRIMVS.

ME QVOQVE iuuat, velut ipſe in parte laboris ac periculi fuerim, ad finē belli punici perueniſſe. nam etſi profiteri auſum, perſcripturum res omneis Romanas, in partibus ſingulis tanti operis fatigari minime conuenit: tamen cum in mentē venit, tres & LX annos (tot enim ſunt à primo punico ad ſecundum bellum finitum) æque multa volumina occupaſſe mihi, quàm occuparint quadringenti LXXVIII anni à condita vrbe ad Appium Claudium conſulem, qui primus bellum Carthaginēſibus intulit: iam prouideo animo, velut qui proximis litori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior, in vaſtiorem me altitudinem: ac velut profundum inuehi, & creſcere penè opus, quod prima quæque perficiendo minui videbatur. Pacem punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparandum aut virtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorum, vetuſtæq; fama gētis, & magnitudine imperii, quo multa quondam Europæ, maiorem partem Aſiæ obtinuerant armis, propè nobilius. Cæterum cœptum bellum aduerſus Philippum decem fermè ante annis, triennio prius depoſitum erat: cum Ætoli & belli, & pacis fuiſſent cauſæ. vacuos deinde pace punica iam Romanos, & infenſos Philippo, cum ob infidam aduerſus Ætolos, alioſq; regionis eiuſdem ſocios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam miſſa Annibali, Pœniſq; preces Athenienſium, quos agro peruaſtato in vrbem compulerat: excitauerunt ad renouandum bellum. Sub idem ferè tempus & ab Attalo rege: & Rhodiis legati venerunt, nunciantes: Aſiæ quoque ciuitates ſollicitari. His legationibus reſpōſum eſt: curæ Aſianam rem ſenatui fore. Conſultatio de Macedonico bello integra ad Coſs. qui tunc in prælio cum Boiis erant, reiecta eſt. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres miſſi, C. Claudius Nero, M. Æmylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: vt & annunciarent victum Annibalem, Pœnoſq;: & gratias agerent regi, quòd in rebus dubiis, cum finitimi etiam ſocii Romanos desererent, in fide manſiſſet: & peterent: vt ſi coacti iniuriis bellum aduerſus Philippum ſuſcepiſſent: priſtinum animum erga populum Romanum conſeruaret. Eodem ferè tempore P. Ælius Coſ. in Gallia cum audiſſet à Boiis ante ſuum aduentum incurſiones in agros ſociorum factas: duabus legionibus ſubitariis tumultus eius cauſa ſcriptis, additiſq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Appium præfectum ſociūm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Boiorum inuadere iuſſit. ipſe eodem aperto itinere per montes duxit. Appius ingreſſus hoſtium fines primo populationes ſatis proſpere, ac tutò fecit. delecto deinde ad caſtrum Mutilum ſatis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant ſegetes) profectus neque explorato circa, nec ſtationibus ſatis firmis, quæ armatæ inermes, atque operi intentos tutarentur, poſitis, improuiſo impetu Gallorum cum frumentatoribus eſt circumuentus. inde pauor, fugaq; etiam armatos cepit. ad ſeptem millia hominum palata per ſegetes ſunt cæſa: inter quos ipſe C. Appius præfectus. cæteri in caſtra metu compulſi, inde ſine certo duce conſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad conſulem per ſaltus propè inuios peruenere. qui, niſi quòd populatus eſt Boiorum fines: & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit: nihil, quod eſſet memorabile, aliud in prouincia cum geſſiſſet, Romam rediit. Cum primum ſenatum habuit, vniuerſis poſtulātibus, nequam prius rem, quàm de Philippo, ſociorumq; querelis ageret, relatum extemplo eſt, decreuitq; frequens ſenatus, vt P. Ælius Coſ. quem videretur ei, cum imperio mitteret: qui claſſe accepta, quam ex Sicilia Cn. Octauius reduceret, in Macedoniā traiceret. M. Valerius Leuinus proprætor miſſus, circa Vibonē duodequadraginta nauibus ab Cn. Octauio acceptis in Macedoniam tranſmiſit. ad quem cum M. Aurelius legatus veniſſet, edocuiſſetq; eum quantos exercitus, quantum nauium numerum comparaſſet rex: & quemadmodum circa omnes non continentis modo vrbes, ſed etiam inſulas, partim ipſe adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore conatu Romanis id capeſſendum bellum eſſe, ne cunctatibus iis auderet Philippus, quòd Pyrrhus prius auſus ex aliquanto minore regno eſſet: hæc eadem ſcribere Aurelium conſulibus, & ſenatui placuit. Exitu huius anni cum de agris veterum militum relatum eſſet: qui ductu atq; auſpicio proconſulis Scipionis in Africa bellum perfeciſſent: decreuerunt patres, vt M. Iulius prætor vrbis, ſi ei videretur, decemuiros agro ſamniti, apuloq;, quod eius publicū populi Ro. eſſet: metiēdo, diuidendoq; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruilii (Geminis ambobus cognomen

A gnomen erat(L.& A.Hoſtilii Catones,P.Villius Tappulus,M.Fuluius Flaccus,P.Ælius Pætus,Q. Flaminius.Per eos dies P.Ælio conſulũ comitia habẽte,creati Coss.P.Sulpitius Galba, C.Aurelius Cotta.Prætores exinde facti Q.Minutius Rufus,L.Furius Purpurio,Q.Fuluius Gillo , Cn.Sergius Plancus.Ludi Romani ſcenici eo anno magnifice , apparateq; facti ab ædilibus curulibus L.Valerio Flacco,& T.Quintio Flaminio,biduum inſtaurari ſunt.frumentiq; vim ingentẽ,quod ex Africa pro/ conſul Scipio miſerat:quaternis æris populo cum ſumma fide & gratia diuiſerunt . Et plebeii ludi ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L.Apuſtio Fullone , & Q.Minutio Ruſo : qui ex ædilitate prætor creatus erat.& Iouis epulum fuit ludorum cauſa. Anno quingenteſimo quadrageſimo ab vrbe con/ dita,P.Sulpitio Galba,C.Aurelio Coss.bellum cum rege Philippo initum eſt,paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam.Omnium primũ eam rem idibus Martiis , quo die tum conſulatus inibatur:P.Sulpitius Cos.retulit , ſenatuſq; decreuit:vti Coss.maioribus hoſtiis rem diuinam face/ rent quibus diis ipſis videretur,cum precatione ea.Quam rem ſenatus populuſq; Romanus de repu/ blica,deq; ineundo nouo bello in animo haberet:ea res vti populo Romano , ſociiſq;,ac nomini lati/ no bene,ac feliciter eueniret.ſecundum rem diuinam,precationemq; , vt de republica,deq; prouinciis ſenatum conſulerent. Per eos dies opportune irritandis ad bellum animis & literæ à M.Aurelio lega to,& M.Valerio Leuino proprætore allatæ : & Athenienſium noua legatio venit , quæ regem appro/ pinquare finibus ſuis nuntiaret : breuiq; non agros modo, ſed vrbem etiam in ditione eius futuram: niſi quid in Romanis auxilii foret. Cum pronũtiaſſent Coss.rem diuinam rite perfectam eſſe,& pre/ cationi annuiſſe deos , aruſpices reſpondere:lætaq; exta fuiſſe:& prolationem finium , victoriamq; , & triumphum portendi:tum literæ Valerii,Aureliiq; lectæ,& legati Athenienſium auditi . Senatus in/ de conſultum factum eſt:vt ſociis gratiæ agerentur,quòd diu ſolicitati ne obſidionis quidem metu fi/ de deceſſiſſent. de auxilio mittẽdo tum reſpondere placere:cũ conſules prouincias ſortiti eſſent:atq; is Cos.cui Macedonia prouincia eueniſſet,ad populum tuliſſet , vt Philippo regi Macedonum indice/ retur bellum. P.Sulpitio prouincia Macedonia ſorte euenit . iſq; rogationem promulgauit : vellent, iuberent Philippo regi,Macedonibuſq;.qui ſub regno eius eſſent:ob iniurias,armaq; illata ſociis po/ puli Romani bellum indici ! Alteri conſuli Aurelio Italia prouincia obtigit . Prætores exinde ſortiti ſunt:Cn.Sergius Plancus vrbanam:Q.Fuluius Gillo Siciliam : Q.Minutius Rufus Brutios : L.Fu/
B rius Purpurio Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus fermè centuriis antiquata eſt.id cum feſſi diuturnitate & grauitate belli ſua ſponte homines tædio laborum , pericu/ lorumq; fecerant:tum Q.Bebius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres ingreſſus incu/ ſauerat bella ex bellis ſeri , ne pace vnquam frui plebs poſſet . Aegre eam rem paſſi patres:laceratuſq; probris in ſenatu tribunus plebis : & conſulem pro ſe quiſque hortari : vt de integro comitia rogatio/ ni ferendæ ediceret , caſtigaretq; ſegnitiam populi : atque doceret quanto damno,dedecoriq; dilatio ea belli futura eſſet . Conſul in campo Martio comitiis habitis , priuſquam centurias in ſuffragium mitteret concione aduocata, Ignorare,inquit,videmini mihi Quirites:non vtrum bellum , an pa/ cem habeatis,vos conſuli:(neque enim liberum id vobis permittet Philippus : qui terra mariq; ingẽs bellum molitur)ſed vtrum in Macedoniam legiones tranſportetis:an hoſtem in Italiam accipiatis. hoc quantum interſit,ſi vnquam ante aliàs,punico certe proximo bello experti eſtis. Quis enim du/ bitat:quin,ſi Saguntinis obſeſſis fidemq; noſtram implorantibus impigre tuliſſemus opem,ſicut pa/ tres noſtri Mamertinis tulerant:totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus,quod cũctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus ! Ne illud quidem dubium eſt , quin hunc ipſum Philip/ pum pactum iam per legatos , literaſq; cum Annibale in Italiam traiicere , miſſo cum claſſe Leuino, qui vltro ei bellum inferret:in Macedonia continuerimus.& quòd tunc fecimus , cum hoſtem Anni/ balem in Italia haberemus:id nunc pulſo Italia Annibale,deuictis Carthaginenſibus,cunctamur fa/ cere! Patiamur expugnandis Athenis,ſicut Sagunto expugnando Annibalem paſſi ſumus,ſegnitiem noſtram experiri regem.non quinto inde menſe,quemadmodum ab Sagunto Annibal,ſed quinto in/ de die , quàm ab Corintho ſoluerit naues , in Italiam perueniet . Ne æquaueritis Annibali Philip/ pum:ne Carthaginenſibus Macedonas:Pyrrho certe æquabitis : dico quantum vel vir viro , vel gens genti præſtat . Minima acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit , & hodie eſt. Peloponneſum totam in ditione Philippus habet,Argoſq; ipſos,non vetere fama magis , quàm morte Pyrrhi nobi/ litatos.Noſtra nunc compara.quanto magis florentem Italiam,quanto magis integras res,ſaluis du/ cibus,ſaluis tot exercitibus,quos punicum poſtea bellum abſumpſit : aggreſſus Pyrrhus tamen con/ cuſſit , & victor propè ad ipſam vrbem Romam venit. nec Tarentini modo,oraq; illa Italiæ , quam maiorem Græciam vocant:vt linguam,vt nomẽ ſecutos crederes:ſed Lucanus,& Brutius,& Samnis à nobis defecerunt.hæc vos,ſi Philippus in Italiam trãſmiſerit,quietura aut manſura in fide creditis! manſerunt enim punico poſtea bello.nunquàm iſti populi,niſi cum deerit ad quem deſciſcant , à no/ bis non deficient.Si piguiſſet vos in Africam traiicere , hodie in Italia Annibalem , & Carthaginen/ ſes hoſtes haberetis.Macedonia potius,quàm Italia bellum habeat:hoſtium vrbes agriq; ferro atque

C igni vaſtentur. experti iam ſumus foris nobis, quàm domi feliciora, potentioraq́; arma eſſe. Ite in ſuffragium bene iuuantibus diis: & quæ patres cenſuerunt, vos iubete. Huius vobis ſententiæ non conſul modo author eſt, ſed etiam dii immortales, qui mihi ſacrificanti, precantiq́;, vt hoc bellum mihi, ſenatui, vobisq́;, & ſociis ac nomini latino, claſſibus exercitibusq́; noſtris bene ac feliciter eueniret: læta omnia, proſperaq́; portendêre. Ab hac oratione in ſuffragium miſſi, vti rogarat bellum iuſſerunt. Supplicatio inde à Coſs. in triduum ex S.C. indicta eſt, obſecratiq́; circa omnia puluinaria dii, quod bellum cum Philippo populus iuſſiſſet, id bene ac feliciter eueniret. conſultiq́; fœciales ab Coſ. Sulpitio, bellum quod indiceretur regi Philippo, vtrum ipſi vtiq; nunciari iuberent: an ſatis eſſet, in finibus regni quod proximum præſidium eſſet, eò nunciari. fœciales decreuerunt, vtrum eorum feciſſet, recte facturum. Conſuli à patribus permiſſum, vt quem videretur ex iis, qui extra ſenatum eſſent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus conſulum, prætorumq́; actum. conſules binas legiones ſcribere iuſſi: veteres dimittere exercitus. Sulpicio, cui nouum, ac magni nominis bellum decretum erat, permiſſum: vt de exercitu, quem proconſul Scipio ex Africa deportaſſet: voluntarios quos poſſet, duceret: inuitum nequem militem veterē ducendi ius eſſet. Prætoribus L. Furio Purpunoni, & Q. Minucio Ruſo quina millia ſociûm latini nominis conſul daret: quibus præſidiis alter Galliam, alter Brutios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipſe iuſſus ex eo exercitu, quem P. Ælius Coſ. habuiſſet: vt quiſque minime multa ſtipendia haberet, legere donec & ipſe quinque millia ſociûm ac nominis latini effeciſſet: id præſidio Siciliæ prouinciæ eſſet. M. Valerio Falconi qui prætor priore anno Campaniam prouinciam habuerat: prorogatum in annū imperium eſt: vti proprætor in Sardiniam traiiceret: quoq́; de exercitu, qui ibi eſſet, quinque millia ſociûm nominis latini, qui eorum minime multa ſtipendia haberet, legeret. Et cōſules duas vrbanas legiones ſcribere iuſſi: quæ ſiquò res poſceret, multis in Italia contactis gentibus punici belli ſocietate iraq́; inde tumentibus, mitterentur. Sex. legionibus Romanis eo anno vſura reſpublica erat. In ipſo apparatu belli legati ab rege Ptolemæo venerunt, qui nuntiarunt, Athenienſes aduerſus Philippum petiſſe ab rege auxilium. cæterum etſi cōmunes ſocii ſint: tamen niſi ex authoritate populi Romani, neque claſſem, neq; exercitum defendendi, aut oppugnandi cuiuſquam cauſa regem in Græciam miſſurum eſſe. vel quieturum eum in regno, ſi populo Romano ſocios defendere liceat: vel Romanos quieſcere, ſi malint, paſſurum: atq; ipſum auxilia, quæ facile aduerſus Philippum tueri Athenas poſſent: miſſurum. Gratiæ regi ab ſenatu actæ, reſponſumq́;: tutari ſocios populo Romano in animo eſſe, ſiqua re ad id bellum

D opus ſit: indicaturos regi. regniq́; eius opes ſcire ſubſidia firma ac fidelia ſuæ reipub. eſſe. Munera deinde legatis in ſingulos quinum millium æris ex S.C. miſſa. Cum delectum cōſules haberent: pararentq́; quæ ad bellum opus eſſent: ciuitas religioſa, in principiis maxime nouorum bellorum, ſupplicationibus habitis iam, & obſecratione circa omnia puluinaria facta, nequid prætermitteretur: quod aliquādo factum eſſet: ludos Ioui, donumq́; vouere conſulem, cui prouincia Macedonia eueniſſet, iuſſit. Moram voto publico Licinius pontifex maximus attulit: qui negauit ex incerta pecunia vouere debere. ſi ea pecunia non poſſet in bellum vſui eſſe: reponi ſtatim debere: nec cum alia pecunia miſceri. quod niſi factum eſſet: votum rite ſolui non poſſe. Quanquam & res, & author mouebat: tamen ad collegium pontificum referre conſul iuſſus: ſi poſſet recte votum incertæ pecuniæ ſuſcipi. poſſe, rectiusq́; etiā eſſe, pontifices decreuerunt. Vouit in eadem verba Coſ. præeunte maximo pontifice: quibus antea quinquennalia vota ſuſcipi ſolita erant: præterquam quòd tanta pecunia, quantam tum, cum ſolueretur, ſenatus cenſuiſſet: ludos, donaq́; facturum vouit. toties ante ludi magni de certa pecunia voti erant: iſ primi de incerta. Omnium animis in bellum Macedonicum verſis, repente nihil minus eo tempore timentibus gallici tumultus fama exorta eſt. Inſubres, Cenomaniq;, & Boii, excitis Sallyis, Iluatibusq́;, & cæteris Liguſticis populis, Amilcare Pœno duce, qui in iis locis de Aſdrubalis exercitu ſubſtiterat: Placentiam inuaſerant: & direpta vrbe, ac per iram magna ex parte incenſa, vix duobus millibus hominum inter incendia, ruinasq́; relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ vrbis audita clades ſpatium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq́; per muros diſponēda: vt obſiderentur tamen prius quàm expugnarentur: nunciosq́; mitterent ad populum Romanum. L. Furius Purpurio, tum prouinciæ præerat, cætero ex S.C. exercitu dimiſſo, præter quinque millia ſociûm ac latini nominis: cum iis copiis in proxima regione prouinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. is tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu prouincia eſſet. duarum coloniarum, quæ ingentem illam tempeſtatem punici belli ſubterfugiſſent: alteram captam, ac direptam ab hoſtibus: alteram oppugnari. nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborantibus fore: niſi quinque millia ſociûm XL millibus hoſtium (tot enim in armis eſſe) trucidanda obiicere velit, & tanta ſua clade iam inflatos excidio coloniæ Romanæ augeri hoſtium animos. His literis recitatis decreuerunt: vt C. Aurelius Coſ. exercitum cui in Hetruriam ad conueniendum diem edixerat: Arimini eadem die adeſſe iuberet: & aut ipſe, ſi per commodum reipublicæ poſſet, ad opprimēdum gallicum tumultum proficiſceretur: aut L. Furio prætori ſcriberet: vt cum ad eum legiones ex Hetruria veniſſent: miſſis in vicem earum quinque millibus

ſociorum,

A ſociorum,qui interim Hetruriæ præſidio eſſent:proficiſceretur ipſe ad coloniam liberandā obſidione. Legatos item mittendos in Africam cenſuerunt:eoſdem Carthaginem,eoſdem in Numidiam ad Maſaniſſam. Carthaginē,vt nunciarent,ciuem eorū Amilcarē relictū in Gallia,haud ſatis ſcire ex Aſdrubalis prius,an ex Magonis poſtea exercitu,bellū contra fœdus facere. exercitus Gallorū,Ligurumq; exciuiſſe ad arma contra populū Romanū,cum ſi pax placeret:reuocandum illis,& dedendū populo Romano eſſe. ſimul nunciare iuſſi:perfugas ſibi non omnes redditos eſſe:magnam partē eorū palàm Carthagini obuerſari dici:quos comprehendi conquiriq; debere:vt ſibi ex fœdere reſtituant. Hæc ad Carthaginenſes mandata. Maſaniſſæ gratulari iuſſi:quòd nō patriū modo recuperaſſet regnum,ſed parte florentiſſima Syphacis finium adiecta etiam auxiſſet. Nunciare præterea iuſſi, bellū cum rege Philippo ſuſceptum,quòd Carthaginenſes auxiliis iuuiſſet,iniuriasq; inferendo ſociis populi Romani,flagrante bello Italia coegiſſet claſſes exercitusq; in Græciam mitti,& diſtinendo copias cauſa in primis fuiſſet ſerius in Africam traiiciendi. peteret,vt ad id bellum mitteret auxilia Numidarū equitū. Dona ampla data,quæ ferrent regi:vaſa aurea argenteaq;,toga purpurea,& palmata tunica cum eburneo ſcipione,& toga prætexta cum curuli ſella. iuſſiq; polliceri:ſiquid ei ad firmandum augendumq; regnum opus eſſe iudicaſſet,enixe id populum Romanū merito eius præſtaturum. Verminæ quoq; Syphacis filii legati per eos dies ſenatum adierunt,excuſantes errorem adoleſcentiamq;,& culpam omnē in fraudem Carthaginenſium auertentes. Et Maſaniſſam Romanis ex hoſte amicum factum: Verminam quoque annixurum:ne officiis in populum Romanum aut à Maſaniſſa,aut ab vllo alio vincatur. petere,vt rex,ſociusq;,& amicus ab ſenatu appellaretur. Reſponſum legatis eſt:& patrem eius Siphacem ſine cauſa ex ſocio & amico hoſtem repente populi Ro. factum:& eum ipſum rudimentum adoleſcētiæ bello laceſſentem Romanos poſuiſſe. itaq; pacē illi prius petēdam à populo Romano eſſe, quàm vt rex, ſociusq; & amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis erga ſe regum meritis dare populum Romanum conſueſſe. legatos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum ſenatum:vt Verminæ pacis dent leges: liberum arbitrium eis populo Romano permittente. ſiquid ad eas addi, demi,mutari'ue vellet:rurſus ab ſenatu ei poſtulandum fore. Legati cum iis mandatis in Africam miſſi, C. Terentius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes ſingulis datæ. Literæ deinde in ſenatu recitatæ ſunt Q. Minutii prætoris:cui Brutii prouincia erat: pecuniam Locris ex Proſerpinæ

B theſauris nocte clàm ſublatam: nec ad quos pertineat facinus,veſtigia vlla extare. indigne paſſus ſenatus non ceſſari ab ſacrilegis:& ne Pleminium quidem, tam clarum recensq; noxæ ſimul ac pœnæ exemplum,homines deterrere. C. Aurelio conſuli negocium datum,vt ad prætorem in Brutios ſcriberet:ſenatui placere quæſtionem de expilatis theſauris eodem exemplo haberi:quo M. Pomponius prætor triennio ante habuiſſet. quæ inuenta pecunia eſſet,reponi. ſiquo minus inuentum foret,expleri:ac piacularia,ſi videretur,ſicut ante pontifices cenſuiſſent:fieri, cauſa expiandæ violationis eius templi. Prodigia etiam ſub idem tempus pluribus locis nunciata acciderunt. In Lucanis cœlum arſiſſe afferebant. Priuerni ſereno per diem totum rubrum ſolem fuiſſe: Lanuuii templo Soſpitæ Iunonis nocte ſtrepitum ingentem exortum. iam animalium obſcœni fœtus pluribus locis nūciabantur. in Sabinis incertus infans natus,maſculus an fœmina eſſet. alter ſexdecim iam annorum item ambiguo ſexu inuētus. Fruſinone agnus cum ſuillo capite, Sinueſſæ porcus cū capite humano natus:in Lucanis in agro publico equuleus cū quinque pedibus. Fœda omnia & deformia,errantisq; in alienos fœtus naturæ viſa,ante omnia abominati ſemimares:iuſſiq; in mare extemplo deportari:ſicut proxime C. Claudio, M. Liuio Coss. deportatus ſimilis prodigii fœtus erat. nihilominus decēuiros adire libros de portento eo iuſſerunt. decemuiri ex libris res diuinas eaſdem,quæ proxime ſecūdum id prodigium factæ eſſent: imperarunt. carmen præterea ab ter nouenis virginibus cani per vrbem iuſſerunt: donumq; Iunoni reginæ ferri. Ea vt fierent, C. Aurelius Cos. ex decemuirorum reſponſo curauit. carmen ſicut patrum memoria Liuius,ita tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiam Locris ſacrilegium peruestigatum à Q. Minutio erat,pecuniaq; ex bonis noxiorū in theſauris repoſita) cùm conſules in prouincias proficiſci vellent: priuati frequentes,quibus ex pecunia,quam M. Valerio & M. Claudio Coss. mutuam dederant,tertia penſio debebatur eo anno,adierunt ſenatū:quia conſules,cum ad nouū bellum,quod magna claſſe magnisq; exercitibus gerendum eſſet,vix ærariū ſufficeret:negauerant eſſe,vnde iis in præſentia ſolueretur. Senatus querentes eos non ſuſtinuit:ſi punicū bellum pecunia data in Macedonicum quoq; bellum vti reſpublica vellet:aliis ex aliis orientibus bellis, quid aliud quàm publicam pro beneficio tanquā ob noxam ſuam pecuniam fore? Cū & priuati æquū poſtularent:nec tamen ſoluendo ære alieno reſpublica eſſet:quod medium inter æquum, & vtile erat, decreuerūt:vt,quoniam magna pars eorū agros vulgo venales eſſe diceret:& ſibimet emptis opus eſſe: agri publici,qui intra quinquageſimum lapidem eſſet:copia iis fieret. conſules agrum æſtimaturos:& in iugera aſſes vectigales,teſtandi cauſa publicum agrum eſſe,impoſituros:vt ſiquis,cum ſoluere poſſet populus,pecuniam habere quàm agrum mallet:reſtitueret agrum populo. Læti eam conditionē priuati accepere. Trientius, Tabuliusq; is ager,quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, appellatus.

C Tum P. Sulpitius ſecundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab vrbe, Brundiſium venit: & veteribus militibus voluntariis ex Africano exercitu in legiones deſcriptis, nauibusq; ex claſſe cõſulis Cornelii lectis: altera die, quàm a Brundiſio ſoluit, in Macedoniã traiecit. ibi ei præſtò fuere Athenienſiũ legati, orantes, vt ſe obſidione eximeret. Miſſus extemplo Athenas eſt C. Claudius Cento cum XX longis nauibus, & militum copiis. neq; enim ipſe rex Athenas obſidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodiis, & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio vires expertus. ſed animos ei faciebat præter ferociam inſitam, fœdus ictũ cum Antiocho Syriæ rege: diuiſæq; iam cũ eo Ægypti opes: cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Contraxerant autem cũ Philippo bellum Athenienſes haudquaq̃ digna cauſa: dum ex vetere fortuna nihil præter animos ſeruant. Acarnãnes duo iuuenes per initiorũ dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingreſſi ſunt. facile eos ſermo prodidit abſurde quædã percunctantes. deductiq; ad antiſtites templi, cum palàm eſſet per errorem ingreſſos, tanquam ob infandum ſcelus interfecti ſunt. Id tam fœde atq; hoſtiliter factum gens Acarnanum ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo, vt datis Macedonum auxiliis, bellum ſe inferre Athenienſibus pateretur. Hic exercitus primo terram Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit. & irritatio animorum ea prima fuit. poſtea iuſtum bellum decretis ciuitatis vltro indicendo factum. Attalus enim rex Rhodiiq; ſecuti cedẽtem in Macedoniam Philippum, cum Æginam veniſſent: rex Piræeum renouandæ firmandæq; cum Athenienſibus ſocietatis cauſa traiecit. Ciuitas omnis obuiam effuſa cum coniugibus ac liberis, ſacerdotes cum inſignibus ſuis intrantem vrbem, ac dii propè ipſi exciti ſedibus ſuis exceperunt. In concionem extemplo populus vocatus: vt rex quæ vellet, coram ageret. deinde ex dignitate magis viſum, ſcribere eum, de quibus videretur: q̃ præſentẽ aut referẽdis ſuis in ciuitatẽ beneficiis erubeſcere, aut ſignificationibus acclamationibusq; multitudinis, aſſentatione immodica pudorem onerantis. In literis autem, quæ miſſæ in cõcionem, recitatæq; ſunt: cõmemoratio erat beneficiorum primum in ciuitatem ſuam: deinde rerum, quas aduerſus Philippum geſſiſſet: ad poſtremum adhortatio. capeſſendum bellũ dum ſe, dum Rhodios, tum quidẽ dum etiã Romanos haberẽt. nequicquã poſtea, ſi tum ceſſaſſent, prætermiſſam occaſionẽ quæſituros. Rhodii deinde legati auditi ſunt, quorũ recens erat beneficiũ, quòd naues longas quatuor Athenienſium captas nuper à Macedonibus, recuperataſq; remiſerant. Itaq; ingenti conſenſu bellum aduerſus Philippum decretum. Honores regi primum Attalo immodici, deinde & Rhodiis habiti. tum pri-

D mum mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda. & Rhodiorum populus corona aurea virtutis ergò donatus, ciuitaſq; Rhodiis data quemadmodum Rhodii prius Athenienſibus dederant. Secundum hæc rex Attalus Æginam ad claſſem ſe recepit. Rhodii Ceam ab Ægina, inde per inſulas Rhodum nauigarũt: omnibus, præter Andrum, Parumq;, & Cythnum, quæ præſidiis Macedonũ tenebantur: in ſocietatem acceptis. Attalum Æginæ miſſi in Ætoliam nuncii, expectatiq; inde legati aliquandiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes vtcunq; compoſita cum Philippo pace: & ipſe, Rhodiiq;, cum, ſi inſtitiſſent Philippo: egregium liberatæ per ſe Græciæ titulum habere potuiſſent: patiendo rurſus, cum in Helleſpontũ traiicere, occupantemq; Græciæ opportuna loca vires colligere, bellum aluere: gloriamq; eius geſti, perfectiq; Romanis conceſſerunt. Philippus magis regio animo eſt vſus: qui cum Attalũ Rhodioſq; hoſtes non ſuſtinuiſſet: ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis ſuis cum duobus millibus peditum, equitibus ducẽtis ad populandos Athenienſiũ agros miſſo, claſſe tradita Heraclidi, vt Maroneam peteret: ipſe terra eodẽ cum expeditis duobus millibus peditũ, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidẽ primo impetu expugnauit. Ænum inde cũ magno labore, poſtremo per proditionẽ Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinceps alia caſtella, Cypſela, & Doriſcon, & Serrheum occupat. inde progreſſus ad Cherſoneſum, Eleũnta, & Alopeconneſum, tradẽtibus ipſis, recipit. Callipolis quoq;, & Madytos dedita, & caſtella quædã ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admiſſis, regi portas clauſerũt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit. eripiq; ex obſidione, ni ceſſatum ab Attalo, & Rhodiis foret: potuerunt. Attalus trecentos tantũ milites in præſidiũ, Rhodii quadriremem vnam ex claſſe, cum ad Tenedum ſtaret: miſerunt. eodem poſtea cum iam vix ſuſtinerent obſidionem, & ipſe Attalus cum traieciſſet: ſpem tantũ auxilii ex propinquo oſtendit, neq; terra, neq; mari adiutis ſociis. Abydeni primo tormentis per muros diſpoſitis, non terra modo adeunteis aditu arcebant: ſed nauium quoq; ſtationem infeſtam hoſti faciebant. poſtea cum & muri pars ſtrata ruinis, & ad interiorem raptim oppoſitum murum cuniculis iam peruentum eſſet: legatos ad regem de conditionibus tradendæ vrbis miſerunt. Paciſcebantur autem: vt rhodiam quadriremem cum ſociis naualibus, Attaliq; præſidium emitti liceret: atq; ipſis vrbe excedere cum ſingulis veſtimẽtis. quibus cũ Philippus nihil pacati, niſi omnia permittentibus reſpondiſſet: adeo renũtiata hæc legatio ab indignatione ſimul ac deſperatione iram accendit: vt ad Saguntinã rabiẽ verſi matronas omnes in tẽplo Dianæ, pueros ingenuos virgineſq;, infantes etiã cũ ſuis nutricibus in gymnaſiũ includi iuberẽt:

aurum &

A aurum & argentum In forum deferri: veſtem pretioſam in naues, rhodiam cyzicenamq́;, quæ in portu
erant, conijci: ſacerdotes, victimasq́; adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primum: qui vbi cæ-
ſam aciem ſuorũ pro diruto muro pugnantem vidiſſent: extemplo coniuges, liberosq́; interficerẽt: au-
rum, argentum, veſtemq́; quæ in nauibus eſſet: in mare deijcerent: tectis publicis priuatisq́; q̃pluri-
mis locis poſſent, ignes ſubijcerent: & ſe facinus perpetraturos, præeuntibus execrabile carmen ſacer-
dotibus, iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, neminem viuum, niſi victorem, acie exceſſu-
rum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnauerunt: vt cum nox prælium diremptura eſſet: rex
prior territus rabie eorum, pugna abſtiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat:
cum paucos, & confectos vulneribus ac laſſitudine ſupereſſe prælio cernerent: luce prima ſacerdotes cũ
infulis ad vrbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionem ex iis legatis Romanis, qui Alexã-
driam miſſi erant: M. Æmylius duorum conſenſu: minimus natu, audita obſidione Abydenorum ad
Philippum venit. qui queſtus Attalo, Rhodiisq́; arma illata, & quòd tum maxime Abydũ oppugna-
ret: cum rex ab Attalo, & Rhodiis vltro ſe bello laceſſitum diceret: num Abydeni quoq;, inquit, vltro
tibi intulerunt arma? Inſueto vera audire ferocior oratio viſa eſt, quàm quæ habenda apud regẽ eſſet. responsio P[h]ilippi
Ætas, inquit, & forma, & ſuper omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem primũ velim romanorum legatis in
vos fœderum memores ſeruare mecum pacem. ſi bello laceſſitis: mihi quoq; in animo eſt facere, vt re-
gnum Macedonũ nomenq́;, haud minus q̃ Romanum, nobile bello ſentiaris. Ita dimiſſo legato Phi- obsidione abydeni.
lippus auro argentoq́;, quæ coaceruata erant: accepto, hominum prædam omnem amiſit. tanta enim
rabies multitudinem inuaſit: vt repente proditos rati, qui pugnãtes mortẽ occubuiſſent: periuriumq́;
aliis alij exprobrantes, & ſacerdotibus maxime, qui quos ad mortẽ deuouiſſent: eorum deditionem vi-
uorum hoſti feciſſent: repente omnes ad cædem coniugũ liberorumq́; diſcurrerent: ſeq́; ipſi per omnes abydeni uxores ac su-
vias lethi interficerent. Obſtupefactus eo furore rex ſuppreſſit impetum militũ: & triduũ ſe ad morien- os interficiunt,
dum Abydenis dare dixit: quo ſpatio plura facinora in ſe victi ediderunt, q̃ infeſti edidiſſent victores.
nec niſi quẽ vincula, aut alia neceſſitas mori prohibuit: quiſquã viuus in poteſtatem venit. Philippus
impoſito Abydi præſidio, in regnũ rediit. Cum velut Sagunti excidiũ Annibali, ſic Philippo Abyde-
B norũ clades ad Romanum bellũ animos feciſſet: nuntii occurrerunt: conſulẽ iam in Epiro eſſe: & Apol
loniam terreſtres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxiſſe. Inter hæc legatis, qui in Africam
miſſi erant de Amilcare Gallici exercitus duce, reſponſum à Carthaginenſibus eſt: nihil vltra ſe facere
poſſe: q̃ vt exilio eum mulctarent: bonaq́; eius publicarent: perfugas & fugitiuos, quos inquirẽdo veſti
gare potuerint, reddidiſſe, & de ea re miſſuros legatos Romã, qui ſenatui ſatisfacerent. Ducenta millia
modiũm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miſerunt. Inde in Numidiam ad re-
ges profecti legati. dona data Maſaniſſæ: mandataq́; edita. Equites M Numidæ, cum M M daret, acce
pti. ipſe in naues imponendos curauit: & cũ ducẽtis millibus modiũm tritici, ducentis hordei in Ma-
cedoniam miſit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiã progreſſus,
vt ſcriberent ipſi quas vellent pacis conditiones permiſit. omnem pacem bonam iuſtamq́; fore ſibi cũ
populo Romano. datæ leges pacis, iuſſusq́; ad eam cõfirmandam mittere legatos Romam. Per idem
tempus L. Cornelius Lentulus proconſul ex Hiſpania rediit, qui cum in ſenatu res ab ſe per multos an
nos fortiter feliciterq́; geſtas expoſuiſſet, poſtulaſſetq́;, vt triumphanti ſibi inuehi liceret in vrbem: res
triumpho dignas eſſe cenſebat ſenatus: ſed exemplum à maioribus non accepiſſe: vt qui neq; dictator,
neq; conſul, neq; prætor res geſſiſſet: triumpharet. proconſulem illum Hiſpaniam prouinciã, non con-
ſulem, aut prætorẽ obtinuiſſe. decurrebatur tamen eò, vt ouans vrbem iniret: intercedente T. Sempro-
nio Longo tribuno pl. qui nihilo magis id more maiorũ, aut vllo exemplo futurum diceret. poſtremo
victus conſenſu patrum tribunus ceſſit: & ex S.C. L. Lentulus ouans vrbem eſt ingreſſus. Argenti tulit
ex præda quadragintaquatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L: militibus ex præda
centum XX aſſes diuiſit. Iam exercitus conſularis ab Arretio Ariminum traductus erat: & quinq;
millia ſociũm Latini nominis ex Gallia in Hetruriam tranſierat. itaq; L. Furius magnis itineribus ab
Arimino aduerſus Gallos Cremonam tum obſidentes profectus, caſtra mille quingentorũ paſſuũ in-
teruallo ab hoſte poſuit. Occaſio egregie rei gerendæ fuit: ſi protinus de via ad caſtra oppugnanda du-
xiſſet. palati paſſim vagabantur per agros, nullo ſatis firmo relicto præſidio. laſſitudini militũ timuit:
quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore ſuorum ex agris reuocati, omiſſa præda, quæ in ma-
nibus erat: caſtra repetiuere. & poſtero die in aciẽ progreſſi. nec Romanus morã pugnandi fecit. ſed vix
ſpatium inſtruendi fuit: eo curſu hoſtes in prælium venerunt. Dextera ala (in alas diuiſum ſocialem
exercitũ habebat) in prima acie locata eſt: in ſubſidiis duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ,
legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpoſiti. Prætor ſecum
duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat: cum quibus circũſpicere, & obire ad omnes ho
ſtium ſubitos conatus poſſet. Primo Galli omni multitudine in vnum locũ cõnixi, obruere, atq; obte-
rere ſeſe dextram alam, quæ prima erat: ſperarunt poſſe. vbi id parum procedebat: circũuenire à corni-
bus & amplecti hoſtium aciẽ, quod multitudini aduerſus paucos facile videbatur: conati ſunt. Id vbi

C vidit prætor:vt & ipſe dilataret aciem, duas legiones ex ſubſidiis dextra læuaq; alæ quæ in prima acie
pugnabat,circundat:ædemq; deo Ioui vouit:ſi eo die hoſtes fudiſſet.L. Valerio imperat:vt altera par/
te duarũ legionum equites,altera ſociorum equitatum in cornua hoſtium emittat:nec circũuenire eos
aciem patiatur.ſimul & ipſe,vt extenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum vidit: ſigna
inferre confertos milites,& perrumpere ordines iubet.& cornua ab equitibus, & medii à pedite pulſi:
ac repente,cum omni parte cæde ingenti ſternerentur:Galli terga vertunt:fugaq; effuſa repetũt caſtra.
fugientes perſecutus eques:mox & legiones inſecutæ in caſtra impetum fecerunt.Minus ſex millia ho/
minum inde effugerunt. cæſa & capta ſupra quinq; & XXX millia cum ſignis militaribus LXX,
carpentis Gallicis multa præda oneratis plus ducentis.Amilcar dux Pœnus eo prælio cecidit: & tres
imperatores nobiles Gallorum.Placentini captiui ad duo millia liberorum capitum redditi colonis.
Magna victoria,lætaq; Romæ fuit literis allatis:ſupplicatio in triduum decreta eſt.Romanorum, ſo/
ciorumq; ad duo millia eo prælio ceciderunt:plurimi dexteræ alæ:in quam primo impetu vis ingens
hoſtium illata eſt.Quanq̃ à prætore propè debellatũ erat:conſul quoq; C.Aurelius perfectis quæ Ro
mæ agenda fuerant,profectus in Galliam victorem exercitum à prætore accepit.Conſul alter,cum au
tumno fermè exacto in prouinciam veniſſet:circa Apolloniá hybernabat.ab claſſe,quæ Corcyræ ſub/
ducta erat:C.Claudius,triremesq; Romanæ(ſicut ante dictum eſt)Athenas miſſæ cum Pyræeũ per/
ueniſſent:deſpondentibus iam animos ſociis ſpem ingentẽ attulerant.nam & terreſtres ab Corintho,
quæ per Megaram incurſiones in agros fieri ſolitæ erant,non fiebant:& prædonum à Chalcide naues,
quæ non mare ſolũ infeſtũ,ſed etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerant:nõ modo Suniũ
ſuperare,ſed nec extra fretũ Euripi cõmittere aperto mari ſe audebant. Superuenerunt his tres Rhodiæ
quadriremes:& erant Atticæ tres apertæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac claſſe ſi
vrbs,agriq; Athenienſium defenderentur:ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe,maioris etiam rei
fortuna oblata eſt.Exules ab Chalcide regiorum iniuriis pulſi attulerunt:occupari Chalcidẽ ſine certa
mine vllo poſſe.nam & Macedonas,quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus,vagari paſſim:& op
pidanos præſidio Macedonum fretos cuſtodiam vrbis negligere.His authoribus profectus,quanq̃ Su
nium ita mature peruenerat:vt inde prouehi ad primas anguſtias Eubœæ poſſet:ne ſuperato promon
torio conſpiceretur:claſſem in ſtatione vſq; ad noctem tenuit.primis tenebris mouit: & tráquillo pro/
uectus Chalcidem paulo ante lucem,quà infrequentiſſima vrbis ſunt:paucis militibus turrim proxi/
D mam,murumq; circa ſcalis cepit:alibi ſopitis cuſtodibus,alibi nullo cuſtodiente.progreſſi inde ad fre/
quentia ædificiis loca,cuſtodibus interfectis,refractaq; porta,cæteram multitudinem armatorum ac/
ceperunt.inde in totam vrbem diſcurſum eſt:aucto etiam tumultu:quod circa forum ignis tectis inie/
ctus erat.conflagrarunt & horrea regia,& armamentarium cum ingenti apparatu machinarum, tor/
mentorumq;.cædes inde paſſim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta eſt.nec vllo iam,qui
militaris ætatis eſſet:non aut cæſo,aut fugato:Sopatro etiam Acarnãne præfecto præſidii interfecto:
præda omnis primo in forum collata:deinde in naues impoſita.carcer etiá ab Rhodiis refractus:emiſ/
ſiq; captiui:quos Philippus tanq̃ in tutiſſimam cuſtodiam condiderat.ſtatuis inde regis deiectis,trũ/
catiſq;,ſigno receptui dato,conſcenderunt naues:& Piræeum,vnde profecti erant,redierunt. Quòd ſi
tantum militum Romanorum fuiſſet:vt & Chalcis teneri,& non deſeri præſidiũ Athenarum potuiſ/
ſet:magna res principio ſtatim belli,Chalcis & Euripus adempta regi forent.nam vt terra Thermopy
larum anguſtiæ Græciam,ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat.quò cum
eſſet nunciata clades ſociæ vrbis:quanquam ſerum auxilium perditis erat: tamen quæ proxima auxi/
lio eſt,vltionem petens,cum expeditis quinq; millibus peditum,& CCC equitibus extemplo profe/
ctus,curſu propè Chalcidem contendit,haudquaquam dubius opprimi Romanos poſſe.à qua deſti
tutus ſpe,nec quicquam aliud,quàm ad deforme ſpectaculum ſemirutæ ac fumantis ſociæ vrbis cum
veniſſet.paucis vix qui ſepelirent bello abſumptos,relictis,æque raptim ac venerat, tranſgreſſus põte
Euripum per Bœotiam Athenas ducit,pari incepto haud diſparem euentum ratus reſpõſurum. & re/
ſpondiſſet:ni ſpeculator(hemerodromos vocant Græci, ingens die vno curſu emetientes ſpatium)
cõtemplatus regium agmen è ſpecula quadam,prægreſſus nocte media Athenas perueniſſet.idem ibi
ſomnus,eademq; negligentia erat:quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio tre/
pido & prætor Athenienſium,& Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum,cõ/
uocatis in forum militibus,tuba ſignum ex arce dari iubent:vt hoſtes adeſſe omnes ſcirent.ita vndiq;
ad portas,ad muros diſcurrũt.Paucas poſt horas Philippus,aliquanto tamen ante lucem appropin/
quans vrbi,conſpectis luminibus crebris,& fremito hominum trepidantiũ(vt in tali tumultu)exau/
dito,ſuſtinuit ſigna:& conſidere,ac cõquieſcere agmen iuſſit,vi aperta propalàm vſurus:quando parũ
dolus profuerat.ad Dipylon acceſſit.Porta ea,velut in ore vrbis poſita,maior aliquanto,patentiorq;,
q̃ cæteræ,eſt:& intra eam extraq; latæ ſunt viæ:vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam poſſent:
& extra limes mille fermè paſſus in Academiæ gymnaſium ferens,pediti equitiq; hoſtium liberum ſpa
tium præberet. Eo limite Athenienſes cum Attali pręſidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam
inſtructa

A inſtructa, ſigna extulerūt. Quod vbi Philippus vidit: habere ſe hoſtes in poteſtate ratus, & diu optata cæde (neq; enim vlli Græcarum ciuitatū infeſtior erat) expleturum, cohortatus milites, vt ſe intuētes pugnarent: ſcirentq; ibi ſigna, ibi aciem eſſe debere, vbi rex eſſet: cōcitat in hoſtes equū, non ira tantū, ſed etiam gloria elatus: quòd ingenti turba completis etiā ad ſpectaculum muris, conſpici ſe pugnantem egregium ducebat. Aliquantū ante aciem cū equitibus paucis euectus in medios hoſtes, ingentem cū ſuis ardorem, tum pauorē hoſtibus iniecit. plurimos manu ſua cōminus eminusq; vulneratos, compulſosq; in portam conſecutus & ipſe, cum maiorem in anguſtiis trepidantium edidiſſet cædē, in temerario incepto tutū tamen receptum habuit, quia qui in turribus portæ erant, ſuſtinebant tela, ne in permiſtos hoſtibus ſuos conicerent. intra muros deinde tenentibus milites Athenienſibus, Philippus ſigno receptui dato, caſtra ad Cynoſarges (templum Herculis, gymnaſiumq; & lucus erat circūiectus) poſuit. ſed & Cynoſarges, & Lyceum, & quicquid ſancti amœni'ue circa vrbē erat, incenſum eſt: dirutaq; non tecta ſolū, ſed etiam ſepulchra: nec diuini humani'ue iuris quicquam præ impotenti ira eſt ſeruatū. Poſtero die cū primo clauſæ fuiſſent portæ: deinde ſubito apertæ: quia præſidiū Attali ab Ægina, Romaniq; ab Piræeo intrauerant vrbem: caſtra ab vrbe retulit rex tria fermè millia paſſuum. inde Eleuſinem profectus, ſpe improuiſo tēpli, caſtelliq;, quod & imminet & circundatū eſt templo: capiendi, cum haudquaquam neglectas cuſtodias animaduertiſſet: & claſſem à Pyræeo ſubſidio venire: omiſſo incepto, Megaram, ac protinus Corinthū ducit. & cum Argis Achæorū conciliū eſſe audiſſet; inopinantibus Achæis concioni ipſi superuenit. Conſultabant de bello aduerſus Nabin tyrannum Lacedæmoniorū. qui tranſlato imperio à Philopœmene ad Cycliaden nequaquàm parem illi ducem dilapſa cernens Achæorum auxilia, redintegrauerat bellum: agrosq; finitimorū vaſtabat: & iam vrbibus quoq; erat terribilis. Aduerſus hunc hoſtem cū quantum ex quaq; ciuitatū militum conſcriberetur conſultarent: Philippus dempturum ſe eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attineret, pollicitus: nec tantum agros ſociorū populationibus prohibiturū: ſed terrorem omnem belli in ipſam Laconicam, ducto eò extemplo exercitu, tranſlaturū: hæc oratio cum ingenti hominum aſſenſu acciperetur: ita tamen æquum eſt, inquit, me veſtra meis armis tutari: ne mea interim nudētur præſidiis. itaq;, ſi vobis videtur: tantum parate militum: quantum ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthū tuēda ſatis ſint: vt meis ab tergo tutis, ſecurus bellū Nabidi inferam & Lacedæmoniis. Non fefellit Achæos, quò ſpectaſſet tam benigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduerſus Lacedæmonios. id quæri, vt obſidē Achæorum iuuentutem educeret ex Peloponneſo ad illigandam Romano bello gentem. & id quidem

B coarguere Cycliades prætor Achæorum nihil attinere ratus, id modo cum dixiſſet: non licere legibus Achæorū de aliis rebus referre: quàm propter quas conuocati eſſent: decreto de exercitu parādo aduerſus Nabin facto, conciliū fortiter ac libere habitū dimiſit, inter aſſentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna ſpe depulſus, volūtariis paucis militibus conſcriptis, Corinthū, atq; in Atticam terram rediit. Per eos ipſos dies, quibus Philippus in Achaia fuit: Philocles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedonumq; ad depopulādos Athenienſiū fines, è regione Eleuſinis ſaltum Cithæronis tranſcendit. inde dimidia parte militū ad prædandum paſſim per agros dimiſſa, cum parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno conſedit: vt ſi ex caſtello ab Eleuſine in prædantes ſuos impetus fieret: repente hoſtes effuſos ex improuiſo adoriretur. Non fefellere inſidiæ. itaq; reuocatis, qui diſcurrerant ad prædandum, militibus, inſtructiſq;, ad oppugnandum caſtellum Eleuſinem profectus cum multis inde vulneribus receſſit: Philippoq; ſe venienti ex Achaia coniūxit. Tentata & ab ipſo rege oppugnatio eius caſtelli eſt. ſed naues Romanæ à Piræeo venientes, intromiſſumq; præſidiū abſiſtere incepto coegerūt. Diuiſo deinde exercitu rex cū parte Philoclem Athenas mittit: cum parte ipſe Piræum pergit: vt dum Philocles ſubeundo muros, & cōminanda oppugnatione contineret vrbe Athenienſes: ipſi Piræum leui cum præſidio relictum expugnandi facultas eſſet. Cæterum nihilo ei Piræi, quàm Eleuſinis facilior, iiſdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. À Piræeo Athenas repente duxit. inde eruptione ſubita peditū equitumq; inter anguſtias ſemiruti muri, qui brachiis duobus Piræum Athenis iūgit: repulſus, omiſſa oppugnatione vrbis, diuiſo cum Philocle rurſus exercitu, ad vaſtandos agros profectus, cum priorem populationem ſepulchris circa vrbē diruendis exercuiſſet, nequid inuiolatum relinqueret: templa deūm, quæ pagatim ſacrata habebant, dirui atq; incendi iuſſit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domeſtici marmoris, & ingeniis artificum præbuit huic furori materiam. neque enim diruere modo ipſa templa, ac ſimulacra euertere ſatis habuit: ſed lapides quoq;, ne integri cumularent ruinas: frangi iuſſit. & poſteaquàm non tam ira ſatiata, quàm iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hoſtium in Bœotiam exceſſit: nec aliud quicquam dignum memoria in Græcia egit. Conſul Sulpitius eo tēpore inter Apolloniam ac Dyrrhachium ad Apſum flumen habebat caſtra: quò accerſitum T. Apuſtium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hoſtium fines mittit. Apuſtius extrema Macedoniæ populatus, Corrhago, & Gerrhunio, & Orgeſſo caſtellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus anguſtis ſitā vrbem, venit. ac primo euocatos principes ad colloquium, vt fidei Romanorum ſe committerent,

C perlicere eſt conatus; deinde vbi magnitudine ac mœnibus, ſituq; vrbis freti dicta aſpernabantur: vi atque armis adortus expugnauit: puberibusq; interfectis, præda omni militibus conceſſa, diruit muros, atque vrbem incendit. Hic metus Codrionẽ, ſatis validum & munitum oppidum, ſine certamine vt dederetur Romanis, effecit. præſidio ibi relicto, Ilion (nomen propter alteram in Aſia vrbem, q̃ oppidum, notius) vi capitur. Reuertentem legatũ ad conſulem cũ ſatis magna præda Athenagoras quidam regius præfectus in tranſitu fluminis à nouiſſimo agmine adortus poſtremos turbauit. ad quorũ clamorem, & trepidationem cum reuectus equo propere legatus ſigna conuertiſſet: coniectisq; in medium ſarcinis aciem direxiſſet: non tulere impetum Romanorum militum regii. multi ex iis occiſi: plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad conſulẽ remittitur inde extemplo ad claſſem. Hac ſatis felici expeditione bello cõmiſſo, reguli ac principes accolæ Macedonum in caſtra Romana veniunt, Pleuratus Scerdileti filius, & Aminander Athamânum rex, & ex Dardanis Dato, Longari filius. Bellũ ſuo nomine Longarus cum Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus auxilia reſpondit conſul: Dardanorũ & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, ſe vſurum. Aminandro Ætolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ii quoq; per id tempus venerant) mandat: vt Æginæ rex, vbi hybernabat: claſſem Romanam operiretur. qua adiuncta, bello maritimo, ſicut ante, Philippum vrgeret. Ad Rhodios quoque miſſi legati: vt capeſſerent partem belli. Nec Philippus ſegnius (iam enim in Macedoniam peruenerat) apparabat bellum. filiũ Perſea, puerũ admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem eius regerent: cum parte copiarũ ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniam ſunt, mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles vrbes, ne claſſi hoſtium prædæ ac præmio eſſent, diruit. Ad Ætolos mittit legatos: ne gens inquieta aduentu Romanorũ fidẽ mutaret. Concilium Ætolorum ſtatuta die, quod Panætolium vocant: futurũ erat. huic vt occurrerent: & legati regis iter accelerarunt: & ab conſule miſſus L. Furius Purpurio legatus venit. Athenienſiũ quoq; legati ad id conciliũ occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentiſſimũ fœdus erat: auditi ſunt. nulla noua re nihil ſe noui habere, quod afferrent, dixerũt. quibus enim de cauſis, experta inutili ſocietate Romana, pacem cũ Philippo feciſſent: compoſitam ſemel ſeruare eos debere. An imitari, inquit vnus ex legatis, Romanorum, licentiam an leuitatem dicam, mauultis! qui cũ legatis veſtris Romæ reſponderi ita iuſſiſſent: quid ad nos venitis Ætoli, ſine quorum authoritate pacẽ cum Philippo feciſtis! iidem nunc, vt bellum ſecum aduerſus Philippum geratis, poſtulant: & antea propter vos, & pro

D vobis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant: nunc vos in pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſanæ vt auxilio eſſent, primo in Siciliá conſcenderunt: iterum, vt Syracuſas oppreſſas ab Carthaginenſibus in libertatem eximerent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent: vectigalemq; prouinciam ſecuribus & faſcibus ſubiecerunt. Scilicet ſicut vos Naupacti legibus veſtris per magiſtratus à vobis creatos concilium habetis, ſocium hoſtemq; libere, quem velitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri veſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam aut Lilybæum indicitur concilium. prætor Romanus conuentus agit: eo imperio euocati conueniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem, ſtipatum lictoribus vident: virgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent: & quotannis alium atq; alium dominum ſortiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cum Italiæ vrbes, Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nominem, quarum ruinis creuit vrbs Roma: eiuſdẽ ſubiectas videant imperio Capua quidem ſepulchrum ac monumentũ Cápani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo ſupereſt vrbs trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda quàm ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ homines plus lingua & moribus & legibus, q̃ maris terrarumq; ſpatio diſcreti, hæc tenuerint: ſperare quicquá eodem ſtatu manſurũ. Philippi regnum officere aliquid videtur libertati veſtræ: qui cũ merito veſtro vobis infeſtus eſſet, & nihil à vobis vltra q̃ pacẽ petiit, fidemq; hodie pacis pactę deſiderat. Aſſuefacite iis terris legiones externas, & iugũ accipite: ſerò ac nequicquá, cum dominũ Romanum habebitis, ſocium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnânas, Macedonas eiuſdẽ linguæ homines leues ad tempus ortæ cauſæ diſiungũt, coniunguntq;: cum alienigenis, cũ barbaris æternum omnibus Græcis bellũ eſt, eritq;. natura enim, quæ perpetua eſt: non mutabilibus in diem cauſis hoſtes ſunt. Sed vnde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodẽ loco iidem homines de eiuſdẽ Philippi pace triennio ante decreuiſtis, iiſdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & compoſitam turbare volunt. in qua cõſultatione nihil fortuna mutauit, cur vos mutetis non video. Secundũ Macedonas, ipſis Romanis ita cõcedẽtibus iubentibusq;, Athenienſes, qui fœda paſſi iuſtius in crudelitatẽ ſæuitiamq; regis inuehi poterant, introducti ſunt. Deplorauerunt vaſtationẽ populationemq; miſerabilem agrorũ. Neq; id ſe queri, quòd hoſtilia ab hoſte paſſi forent. eſſe enim quædá belli iura: quæ vt facere, ita pati ſit fas. ſata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi, miſera magis, quàm indigna patienti eſſe. verum enimuero id ſe queri: quod is qui Romanos alienigenas, & barbaros vocet: adeo omnia ſimul diuina humanaq; iura polluerit: vt priore populatione cum infernis diis, ſecunda cum ſuperis bellum nefarium geſſerit. omnia ſepulchra monumentaq; diruta eſſe in finibus ſuis, omnium nudatos manes, nullius oſſa terra tegi. de-

lubra

A lubra ſibi fuiſſe: quæ quondam pagatim habitantes in paruis illis caſtellis viciſq; conſecrata, ne in vnam vrbem quidem contributi maiores ſui deſerta reliquerint. circa ea omnia templa Philippũ infeſtos circuntuliſſet ignes: ſemuſta & truncata ſimulachra deûm inter proſtratos iacere poſtes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam, opulentamq;: talem eum, ſi liceat, Ætoliam, Græciamq; omnem facturum. Vrbis quoq; ſuæ ſimilem deformitatem futuram fuiſſe, niſi Romani ſubueniſſent. eodem enim ſcelere vrbem colentem hos deos, præſidemq; arcis Mineruam petitã: eodem Eleuſinæ Cereris templum: eodem Piræei Iouem Mineruamq;. ſed ab eorum non templis modo, ſed etiam mœnibus vi atq; armis repulſum, in ea delubra, quæ ſola religione tuta fuerint, ſæuiſſe. Itaq; ſe orare atq; obſecrare Ætolos: vt miſerti Atheniẽſium, ducibus diis immortalibus, deinde Romanis, qui ſecundum deos plurimum poſſint, bellum ſuſciperent. Tum Romanus legatus. Totam orationis meæ formam Macedones primum, deinde Athenienſes mutarunt. nam & Macedones, cum ad conquerendas Philippi iniurias in tot ſocias nobis vrbes veniſſem: vltro accuſando Romanos, defenſionem vt accuſatione potiorem haberem, effecerunt. & Athenienſes in deos ſuperos inferoſq; nefanda atq; inhumana ſcelera eius referendo, quid mihi aut cuiquã reliquerũt, quod obiicere vltra poſſim? Eadem Chios, Abydenos, Æneos, Maronitas, Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſenios, hinc ex Achaia exiſtimate queri grauiora etiam acerbioraq; eos, quibus nocendi maiorem facultatẽ habuit. Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fateor ea defendi nõ poſſe. Rhegium, & Capuam, & Syracuſas nobis obiecit. Rhegiũ Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipſis vt mitteremus orantibus, in præſidium miſſa, vrbem ad quam defendendam miſſa erat, per ſcelus poſſedit. comprobauimus ergo id facinus? an bello perſecuti ſceleratam legionem in poteſtatẽ noſtram redactam tergo & ceruicibus pœnas ſociis pendere cum coegiſſemus, vrbẽ, agros, ſuaq; omnia cũ libertate, legibuſq; Rheginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis tyrannis, quo indignius eſſet, cum tuliſſemus opem, & fatigati propè per trienniũ terra mariq; vrbe munitiſſima oppugnanda eſſemus: cum iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrannis, q̃ capi à nobis mallent: captam iiſdem armis, & liberatam vrbem reddidimus. neq; inficias imus: Siciliam prouinciam noſtram eſſe: & ciuitates quæ in parte Carthaginenſium fuerunt: & vno animo cum illis aduerſus nos bellum geſſerunt: ſtipendiarias nobis, ac vectigales eſſe. quin cõtra, hoc & vos, & omnes gentes ſcire volumus: pro merito cuiq; erga nos fortunã eſſe. An Campanorum pœnæ, de qua neq; ipſi quidem queri poſſunt: nos pœniteat? Hi homines, cum pro iis bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta cũ magnis noſtris cladibus

B geſſiſſemus: ipſos fœdere primum, deinde connubio, atq; inde cognationibus, poſtremo ciuitate nobis coniunxiſſemus tempore noſtro aduerſo primi omnium Italiæ populorũ, præſidio noſtro fœde interfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignati ſe obſideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miſerũt. Horum ſi neq; vrbs ipſa, neq; homo quiſquã ſupereſſet: quis durius, quà ni pro merito ipſorum ſtatutum indignari poſſet? Plures ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem conſciuerunt: quàm à nobis ſupplicio affecti ſint. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus: vt agrũ locumq; ad habitandum daremus: vrbem innoxiam ſtare incolumem pateremur: vt qui hodie videat eam: nullum oppugnatæ captæ´ue ibi veſtigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico? cum Carthagini victæ pacem ac libertatem dederimus? magis illud eſt periculum: ne nimis facile victis ignoſcendo, plures ob idipſum ad experiendam aduerſus nos fortunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta ſint, hæc aduerſus Philippum: cuius domeſtica parricidia, & cognatorum amicorumq; cædes, & libidinẽ inhumaniorem propè quàm crudelitatẽ, vos, quo propiores Macedoniæ eſtis: melius noſtis. Quod ad vos attinet Ætoli: nos pro vobis bellum ſuſcepimus aduerſus Philippum: vos ſine nobis cum eo pacem feciſtis. & forſitan dicatis: bello punico occupatis nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat accepiſſe. & nos cum alia maiora vrgerent, depoſitum à vobis bellum & ipſi omiſimus. Nunc & nos deûm benignitate punico perfecto bello, totis viribus noſtris in Macedoniam incubuimus: & vobis reſtituendi vos in amicitiam ſocietatemq; noſtram fortuna oblata eſt: niſi perire cũ Philippo, q̃ vincere cum Romanis mauultis. Hæc dicta ab Romano cum eſſent: inclinatis omniũ animis ad Romanos, Democritus prætor Ætolorũ, pecunia, vt fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic, aut illi parti aſſenſus, rem magni diſcriminis conſiliis nullam eſſe tam inimicam, q̃ celeritatem, dixit. celerem enim pœnitentiam, ſed eandem ſeram atq; inutilem ſequi: cum præcipitata raptim conſilia neq; reuocari, neq; in integrum reſtitui poſſint. deliberationis autem eius, cuius ipſe maturitatem expectandam putaret: tempus ita iam nunc ſtatui poſſe. cum legibus cautum eſſet: ne de pace bello ue, niſi in panætolico, & pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo: vt prætor ſine fraude, cum de bello, aut de pace agere velit, aduocet concilium: & quod tum referatur decernaturq;: vt perinde ius, ratumq; ſit: ac ſi in panætolico, aut pylaico concilio actum eſſet. Dimiſſis ita ſuſpenſa re legatis, egregie conſultum genti aiebat, nam vtrius partis melior fortuna belli eſſet, ad eius ſocietatem inclinaturos. Hæc in concilio Aetolorum acta. Philippus impigre terra mariq; parabat bellum. nauales copias Demetriadem in Theſſalia contrahebat: Attalum, Romanamq; claſſem principio veris ab

C Ægina ratus moturos. nauibus maritimæq́; oræ præfecit Heraclidam, quem & ante præfecerat. ipſe
terreſtreis copias comparabat: magna ſe duo auxilia detraxiſſe Romanis credẽs: ex vna parte Ætolos,
ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam à filio Perſeo intercluſis. Ab conſule non parabatur, ſed
gerebatur iam bellum. per Daſſaretiorum fines exercitum ducebat: frumentum quod ex hybernis ex-
tulerat, integrum vehens: quod in vſum militi ſatis eſſet, præbentibus agris. oppida vicíq; partim vo-
luntate, partim metu ſe tradebant. quædam vi expugnata, quædam deſerta, in mõtes propinquos re-
fugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum ſtatiua poſuit propè flumen Beuum: inde frumenta
tum circa horrea Daſſaretiorũ mittebat. Philippus conſternata quidem omnia circa, pauoremq́; in-
gentem hominum cernebat: ſed parum gnarus quã partem petiſſet conſul: alam equitum ad exploran-
dum, quonam hoſtes iter intendiſſent, miſit. Idem error apud conſulem erat. mouiſſe ex hybernis regẽ
ſciebat, quam regionem petiſſet ignorans. is quoq; ſpeculatum miſerat equites. Hæ duæ alæ ex diuer-
ſo, cum diu incertis itineribus vagatæ per Daſſaretios eſſent: tandem in vnum iter conuenerunt. neu-
tros fefellit, vt fremitus procul hominum equorumq́; exauditus eſt, hoſtes appropinquare. itaq; prius
q̃ in conſpectum venirent, equos armaq́; expedierant, nec mora, vbi primum hoſtem vidêre, concur-
rendi facta eſt. Forte & numero, & virtute, vtpote lecti vtrinque, haud impares, æquis viribus per ali-
quot horas pugnarunt, fatigatio ipſorum equorumq́; incerta victoria diremit prælium. Macedonum
XL equites, Romanorum quinque & XXX ceciderunt. Neque eo magis explorati quicquam, in
qua regione caſtra hoſtium eſſent, aut illi ad regem, aut hi ad conſulem retulerunt. per transfugas co-
gnitum eſt: quos leuitas ingeniorum ad cognoſcendas hoſtium res in omnibus bellis præbet. Philip-
pus aliquid & ad charitatem ſuorum, & vt promptius pro eo periculum adirẽt, ratus profecturum ſe,
ſi equitum, qui ceciderant in expeditione, ſepeliendorum curam habuiſſet: afferri eos in caſtra iuſſit: vt
conſpiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertũ, nec tam inæſtimabile eſt, quàm animi
multitudinis. quod promptiores ad ſubeundam omnem dimicationem videbatur facturum, id me-
tum pigritiamq́; incuſſit. nam qui haſtis ſagittisq́;, & rara lanceis vulnera facta vidiſſent, cum Græcis
Illyriisq́; pugnare aſſueti: poſtq̃ gladio hiſpanienſi detruncata corpora brachiis abſciſis, aut tota
ceruice deſecta, diuiſa à corpore capita, patentiaq́; viſcera, & fœditatem aliam vulnerum viderunt:
aduerſus quæ tela, quosq́; viros pugnandum eſſet, pauidi vulgo cernebant. ipſum quoq; regem terror
cepit: nondum iuſto prælio cum Romanis congreſſum. itaque reuocato filio præſidioq́; quod in Pe-
D lagoniæ faucibus erat: vt iis copiis ſuas augeret: Pleurato Dardanisq́; iter in Macedoniã patefecit. Ip-
ſe cum XX millibus peditum, quatuor millibus equitum, ducibus transfugis ad hoſtem profectus,
paulo plus ducentis paſſibus à caſtris Romanis tumulũ propinquum Athaco foſſa ac vallo cõmuni-
uit. ac ſubiecta cernẽs Romana caſtra, admiratus eſſe dicitur, & vniuerſam ſpeciem caſtrorũ, & deſcri-
pta ſuis quæq; partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis: & negaſſe barbarorum ea
caſtra vlli videri poſſe. Biduum conſul, & rex, alter alterius conatus expectantes, continuere ſuos intra
vallum. tertio die Romanus omneis copias in aciem eduxit. Rex vero tam celerem aleam vniuerſi cer-
taminis timens: quadringentos Tribalos (Illyriorum id, ſicut alio diximus loco, eſt genus) & Creten-
ſes CCC, addito iis peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora vno ex purpuratis, ad
laceſſendos hoſtium equites miſit. Ab Romanis cum aberat acies eorum paulo plus quingentos paſ-
ſus, velites & equitum duæ fermè alæ emiſſæ: vt numero quoq; eques pedesq́; hoſtem æquarent. Cre-
didere regii genus pugnæ, cui aſſueuerant: fore, vt equites inuicem inſequentes refugientesq́;. nunc te-
lis vterentur, nunc terga darent: Illyriorum velocitas ad excurſiones, & impetus ſubitos vſui eſſet. Cre-
tenſes in inuehentem ſe effuſe hoſtem ſagittas conicerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non
acrior, quàm pertinacior impetus Romanorũ. nam haud ſecus, quàm ſi tota acie dimicarent: & veli-
tes emiſſis haſtis comminus gladiis rem gerebant: & equites, vt ſemel in hoſtem euecti ſunt: ſtantibus
equis partim ex ipſis equis partim deſilientes immiſcentesq́; ſe peditibus pugnabant. ita nec eques
regius equiti par erat, inſuetus ad ſtabilem pugnam: nec pedes concurſator, & vagus, & propè ſemi-
nudus genere armorum veliti Romano parmam gladiumq́; habenti, pariterq́; & ad ſe tuendum, &
ad hoſtem petendum armato. non tulere itaque dimicationem: nec alia re quàm velocitate tutãtes ſe,
in caſtra refugerunt. Vno deinde intermiſſo die, cum omnibus copiis equitum leuisq́; armaturæ pu-
gnaturus rex eſſet: nocte cetratos, quos peltaſtas vocant: loco opportuno inter bina caſtra in inſidiis
abdiderat. præceperatq́; Athenagoræ & equitibus, vt ſi aperto prælio procederet res, vterentur fortu-
na: ſi minus, cedendo ſenſim ad inſidiarum locum hoſtem pertraherent. & equitatus quidem ceſſit. du-
ces cetratæ cohortis, non ſatis expectato ſigno ante tempus excitatis ſuis, occaſionem bene gerendæ
rei amiſere. Romanus & aperto prælio victor, & tutus à fraude inſidiarum in caſtra ſeſe recepit. Po-
ſtero die omnibus copiis conſul in aciem deſcendit, ante prima ſigna locatis elephantis. quo auxilio
tum primum Romani, quia captos aliquot bello punico habebant, vſi ſunt. vbi latentem intra vallũ
ſenſit, exprobrans metum ſucceſſit. Poſteaq̃ ne tum quidem poteſtas pugnandi dabatur: quia ex tam
propinquis ſtatiuis parum tuta frumentatio erat, diſperſos milites per agros equitibus extemplo
inuaſuris:

A inuaſuris:octo fermè inde millia interuallo tutiorem frumentationẽ habiturus, caſtra ad Octolophũ
(id eſt loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro frumẽtarentur Romani: primo rex intra vallum
ſuos tenuit: vt creſceret ſimul & negligentia cum audacia hoſti. vbi effuſos vidit: cum omni equitatu,
& Cretenſium auxiliaribus, quantum equitem velociſſimi pedites curſu æquare poterant, citato, pro/
fectus agmine, inter caſtra Romana & frumentatores conſtituit ſigna. inde copiis diuiſis, partem ad
conſectandos vagos frumentatores emiſit, dato ſigno nequem viuum relinquerent: cũ parte ipſe ſubſti
tit: itineraq́;, quibus ad caſtra recurſuri videbãtur hoſtes, obſedit. Iam paſſim cædes ac fuga erat: nec/
dum quiſquam in caſtra Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiã ſtationem inci
debant: & plures ab obſidẽtibus vias, q̃ ab emiſſis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias ho
ſtium ſtationes elapſi quidam trepidi tumultum magis, quàm certum nuncium intulerũt caſtris. Cõ/
ſul equitibus iuſſis quã quiſq; poſſet, opem ferre laborantibus, ipſe legiones è caſtris educit: & agmine
quadrato ad hoſtem ducit. Diſperſi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex
alio exiſtentibus loco: pars obuios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna cœpit. Regia ſtatio
atrociſſimum prælium edebat. nam & ipſa multitudine equitum peditumq́; propè iuſta acies erat: &
Romanorum, quia medium obſederat iter: plurimi in eam inferebantur. Eo quoq; ſuperiores Macedo
nes erant: quod & rex ipſe hortator aderat: & Cretenſium auxiliares multos ex improuiſo vulnerabãt:
conferti præparatiq́; in diſperſos & effuſos pugnantes. Quòd ſi modum in inſequendo habuiſſent: nõ
in præſentis modo certaminis gloriam, ſed in ſummã etiam belli profectum foret. nũc auiditate cædis
intemperantius inſecuti, in prægreſſas cum tribunis militum cohortes Romanas incidẽre & fugiens
eques vt primo ſigna ſuorum vidit: conuertit in effuſum hoſtem equos: verſaq́; momẽto temporis for/
tuna pugnæ eſt, terga dantibus qui modo ſecuti erant. multi cõminus congreſſi, multi fugiẽtes inter/
fecti: nec ferro tãtum periere: ſed in paludes quidã coniecti profundo limo cum ipſis equis hauſti ſunt.
Rex quoq; in periculo fuit. nam ruente ſaucio equo præceps ad terram datus, haud multum abfuit
quin iacens opprimeretur. ſaluti fuit eques: qui raptim ipſe deſiluit, pauidumq́; regem in equũ ſubie/
cit. ipſe cum pedes æquare curſu fugientes non poſſet equites: ab hoſtibus ad caſum regis concitatis
confoſſus periit. Rex circũuectus paludes peruias inuiasq́; trepida fuga, in caſtra tandem, iam deſpe/
rantibus pleriſque incolumem euaſurum, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio periere:
centum fermè capti: LXXX admodum ornati equi, ſpoliis ſimul armorum relatis, abducti. Fue/
runt, qui hoc die regem temeritatis, conſulem ſegnitiæ accuſarent. nam & Philippo quieſcendum
B fuiſſe: cum paucis diebus hoſtes exhauſto circa omni agro ad vltimum inopiæ venturos ſciret: & con/
ſulem, cum equitatum hoſtium, leuemq́; armaturam fudiſſet: ac propè regem ipſum cepiſſet: proti/
nus ad caſtra hoſtium ducere debuiſſe. nec enim manſuros ita perculſos hoſtes fuiſſe: debellariq́; mo/
mento temporis potuiſſe. Id dictu, quàm re, vt pleraque, facilius. nam ſi omnibus peditum quoque
copiis rex congreſſus fuiſſet: forſitan inter tumultum, cum omnes victi, metuq́; perculſi ex prælio intra
vallum, protinus inde ſuperuadentem munimenta victorem hoſtem fugerent: exui caſtris potuerit
rex. cum vero integræ copiæ peditum in caſtris manſiſſent: ſtationes ante portas, præſidiaq́; diſpoſita
eſſent: quid, niſi vt temeritatem regis effuſe pauloante ſecuti perculſos equites imitaretur, profeciſſet?
neq; enim ne regis quidem primum conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fe/
cit: reprehendendum foret: ſi modum proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoque minus eſt mirum, ten/
taſſe eum fortunam: quod fama erat: Pleuratum, Dardanosq́; ingentibus copiis profectos domo iam
in Macedoniam tranſcendiſſe: quibus ſi vndique circũuentus copiis foret: ſedentem Romanum debel
laturum credi poterat. Itaq; ſecundum duas aduerſas equeſtreis pugnas multo minus tutam moram
in iiſdem ſtatiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hoſtem vellet: caduceatore ſub
occaſum ſolis ad conſulem miſſo, qui inducias ad ſepeliendos equites peteret: fruſtratus hoſtem ſecun
da vigilia, multis ignibus per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abiit. Corpus iam curabat conſul: cũ
ven iſſe caduceatorem, & quid veniſſet, nunciatum eſt. Reſponſo tantum dato, mane poſtero die fore
copiam conueniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieiq́; inſequentis pars ad præcipiendum iter Phi/
lippo data eſt. montes, quam viam non ingreſſurum graui agmine Romanum ſciebat, petit. Conſul
prima luce caduceatore datis induciis dimiſſo, haud ita multo poſt abiſſe hoſtem cum ſenſiſſet: igna/
rus quã ſequeretur, iiſdem ſtatiuis frumentando dies aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit, atq;
ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, conuexit. inde ad Pluuinam eſt progreſſus nõdum cõper
to, quàm regionẽ hoſtes petiſſent. Philippus cum primo ad Bruannam ſtatiua habuiſſet: profectus
inde tranſuerſis limitibus terrorẽ præbuit ſubitum hoſti. mouere itaq; ex Pluuina Romani: & ad Oſ/
phagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe vallo ſuper ripam amnis ducto (Erigo
num incolæ vocant) conſedit. inde ſatis comperto Eruæam petituros Romanos, ad occupandas an
guſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum aditum poſſent, præceſſit. ibi alia vallo, alia foſſa,
alia lapidũ cõgerie, vt ꝑ muro eſſent: alia arboribus obiectis, ita vt locus poſtulabat, aut materia ſup/
peditabat: opere permunit: atq; (vt ipſe rebat) viã ſuapte natura difficilẽ, obiectis per oẽs trãſitus ope/

C ribus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; ſylueſtria circa, incõmoda phalangi maxime Macedonum: quæ, niſi vbi prælõgis haſtis velut vallum ante clypeos obiecit: (quod vt fiat, libero campo opus eſt) nullius admodum vſus eſt. Thracas quoq; rumphææ, ingentis & ipſæ longitudinis, inter obiectos vndiq; ramos impediebant. Cretenſiũ vna cohors non inutilis erat. ſed ea quoq; ipſa, vt ſiquis impetum faceret: in patentem vulneri equum, equitemq; ſagittas coniicere poterat: ita aduerſus ſcuta Romana nec ad traiiciendum ſatis magnam vim habebat: nec aperti quicquã erat, quod peteret. Itaq; id vt vanum teli genus ſenſerunt eſſe: ſaxis paſſim tota valle iacentibus inceſſebant hoſtem. ea maiore cum ſonitu, q̃ vulnere vllo, pulſatio ſcutorum parumper ſuccedentes Romanos tenuit. Deinde iis quoq; ſpretis, partim teſtudine facta per aduerſos vadunt hoſtes: partim breui circuitu cũ in iugum collis euaſiſſent: trepidos ex præſidiis ſtationibuſq; Macedonas deturbant: & vt in locis impeditis difficili fuga, pleroſq; etiam obtruncant. ita anguſtiæ minore certamine, quàm quòd animis propoſuerant, ſuperatæ: & in Erduæam peruentum: vbi peruaſtatis paſſim agris, in Elimeam ſe recepit. inde impetũ in Oreſtidem fecit: & oppidum Celetrum eſt aggreſſus, in peninſula ſitum. lacus mœnia cingit: anguſtis faucibus vnum ex continenti iter eſt. Primo ſitu ipſo freti, clauſis portis imperium abnuere: deinde poſtq̃ ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad portam, obſeſſaſq; fauces agmine hoſtium viderunt: priuſquam experirentur certamen: metu in deditionem venerunt. Ab Celetro in Daſſaretios proceſſit: vrbemq; Pelium vi cepit. ſeruitia inde cum cætera præda abduxit: & libera capita ſine pretio dimiſit: oppidumq; iis reddidit, præſidio valido impoſito: nam & ſita opportune vrbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hoſtium agris conſul in loca pacata ad Apolloniam, vnde orſus bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterant Aetoli, & Athamãnes, & Dardani, & tot bella repente alia ex aliis locis exorta. Aduerſus Dardanos iam recipientes ex Macedonia ſeſe Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus miſit, iuſſum inſtare ab tergo abeuntibus, & carpendo poſtremum agmen ſegniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Aetolos Damocritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum author fuerat: idem proximo concilio ad arma conciuerat, poſt famam equeſtris ad Octolophum pugnæ, Dardanorumq;, & Pleurati cum Illyriis tranſitũ in Macedoniam, ad hæc claſſis Romanæ aduentum in Oreum, & ſuper circunfuſas tot Macedoniæ gentes maritimam quoque inſtantem obſidionem. Hæ cauſæ Damocritum Aetoloſq; reſtituerãt Romanis: & Amynandro rege Athamanum adiuncto profecti Cercinium obſedere. Clauſerant portas: incertum vi, an voluntate: quia regium habebant præſidium. cæterum intra paucos dies captum eſt
D Cercinium, atque incenſum. qui ſuperfuerant è magna clade, liberi ſeruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omneis, qui circũcolunt Bœben paludem: relictis vrbibus montes coegit petere. Ætoli inopia prædæ inde auerſi in Perræbiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt: fœdeq; diripiunt, qui Mallœam incolunt, voluntate in deditionem ſocietatemq; accepti. Ex Perræbia Gomphos petendi Amynander author erat: (& imminet Athamania huic vrbi, videbaturq; expugnari ſine magno certamine poſſe.) Ætoli campos Theſſaliæ opimos ad prædam petiere: ſequente, quanquam non probante Amynandro nec effuſas populationes Aetolorum, nec caſtra quo ſors tuliſſet loco, ſine vllo diſcrimine ac cura muniendi poſita. itaq; ne temeritas eorum, negligentiaq; ſibi ac ſuis etiam cladis alicuius cauſa eſſet: cum campeſtribus locis ſubiicientes eos caſtra Phecado vrbi videret, ipſe paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis, quamuis leui munimento tutũ, cepit. Cum Aetoli, niſi quòd populabantur: vix meminiſſe viderentur ſe in hoſtium agro eſſe: alii palati ſemiermes vagarentur: alii in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum vinumq; dies noctibus æquarent: Philippus inopinantibus aduenit. quem cum adeſſe refugientes ex agris quidam pauidi nuntiaſſent: trepidare Damocritus, cæteriq; duces. & erat forte meridianum tempus: quo plerique graues cibo ſopiti iacebant. excitare igitur alii alios: iubere arma capere: alios dimittere ad reuocandos qui palati per agros prædabantur. tantaq; trepidatio fuit: vt ſine gladiis quidam equitum exirent: loricas pleriq; non induerent. ita raptim educti, cum vniuerſi ſexcentorum ægre ſimul equites peditesq; numerũ expleſſent: incidunt in regiũ equitatũ, numero, armis animiſq; præſtantem. itaq; primo impetu fuſi, vix tentato certamine turpi fuga repetunt caſtra. cæſi, captiq; quidam: quos equites ab agmine fugientium interclusere. Philippus ſuis iam vallo appropinquantibus receptui cani iuſſit. fatigatos enim equos, viroſq; nõ tam prælio, q̃ itineris ſimul longitudine, ſimul præpropera celeritate habebat. itaq; turmatim equites, inuicemq; manipulos leuis armaturæ aquatũ ire, & prandere iubet: alios in ſtatione armatos retinet, opperiẽs agmẽ peditum tardius ductum propter grauitatem armorũ. quod vbi aduenit: & ipſis imperatum: vt ſtatutis ſignis, armiſq; ante ſe poſitis, raptim cibum caperent: binis, terniſue ſummum ex manipulis aquandi cauſa miſſis. interim eques cum leui armatura paratus, inſtructuſq; ſtetit: ſiquid hoſtis moueret. Ætoli (iam enim & quæ per agros multitudo ſparſa fuerat, receperat ſe in caſtra) vt defenſuri munimenta, circa portas, valluмq; armatos diſponunt: dum quietos hoſtes ipſi feroces ex tuto ſpectabãt: poſteaq̃ mota ſigna Macedonum ſunt: & ſuccedere ad vallum parati atq; inſtructi cœpere: omnes repente relictis ſtationibus per auerſam partem caſtrorum ad tumulum, ad caſtra Athamãnum perfugiunt.

A perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida fuga capti, cæſiq; ſunt Ætolorum. Philippus, ſi ſatis diei ſupereſſet, non dubius quin Athamânes quoq; exui caſtris potuiſſent: die per prælium, deinde per direptionem caſtrorum abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſequentis diei hoſtem aggreſſurus. Sed Aetoli eodem pauore, quo ſua caſtra reliquerant, nocte proxima diſperſi fugerunt. Maxime vſui fuit Aminander: quo duce Athamânes itinerum periti ſummis montibus per calles ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Aetoliam perduxerunt. non ita multos in diſperſa fuga error intulit in Macedonum equites: quos luce prima Philippus, vt deſertum tumulũ vidit: ad carpendum hoſtium agmen miſit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes ſe in fines adeptus: poſtremum agmen primo turbauit. dein poſteaquam Dardani conuerſis ſignis direxere aciẽ: æqua pugna iuſto prælio erat. vbi rurſus procedere Dardani cœpiſſent: equite & leui armatura regiũ nullum talis auxilii genus habẽtes Dardanos, oneratos immobilibus armis vexabant. & loca ipſa adiuuabant. Occiſi perpauci ſunt: plures vulnerati: captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus ſuis: ſed confertim & pugnant, & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus peropportunas expeditiones coercitis gentibus, reſtituerat Philippus incepto forti, non proſpero ſolũ euentu. Minuit deinde ei forte oblata res hoſtium Aetolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſſus ſex millia peditũ, & equites mercede conductos Aegyptum auexit. nec ex iuuentute Aetolorum quenquã reliquiſſet, ni Damocritus nunc belli quod inſtaret, nunc futuræ ſolitudinis admonens (incertum cura gentis, an vt aduerſaretur Scopę, parum donis cultus) partem iuniorum caſtigando domi continuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis, Philippoq; geſta erant. Claſſis à Corcyra eiuſdem principio æſtatis cum L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyllæum agri Hermionici Attalo regi coniuncta eſt. Tum vero Athenienſium ciuitas cui odio in Philippum per metum iandiu moderata erat: id omne in auxilii præſentis ſpem effudit. Nec vnq̃ ibi deſunt linguæ promptæ ad plebem concitandã. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipue Athenis, vbi oratio plurimum pollet: fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt: plebesq; ſciuit: vt Philippi ſtatuę, imagines omnes, nominaq; earum, item maiorum eius virilis, ac muliebris ſexus omnium tollerentur delerenturq;: dies feſti, ſacra, ſacerdotes, quæ ipſius maiorumue eius honoris cauſa inſtituti eſſent, omnia profanarentur. loca quoq;, in quibus poſitum aliquid inſcriptumue honoris eius cauſa fuiſſet, deteſtabilia eſſe: neq; in iis quicquam poſtea poni dedicariq; placere, eorum quæ in loco puro poni dedicariq; fas eſſet. B ſacerdotes publicos, quotieſcunq; pro populo Athenienſi, ſociiſq;, & exercitibus, & claſſibus eorum precarentur: toties deteſtari, atq; execrari Philippum, liberos eius, regnumq;, terreſtres naualesq; copias, Macedonũ genus omne, nomenq;. additum decreto: ſiquis quid poſtea, quod ad notam, ignominiamq; Philippi pertineret: ferret: id omne populum Athenienſem iuſſurum. ſiquis cõtra ignominiam, proue honore eius dixiſſet: feciſſetue: qui occidiſſet eum, iure cæſurum. poſtremo incluſum: vt omnia quæ aduerſus Piſiſtratidas decreta quondam erant: eadem in Philippo ſeruarentur. Athenienſes quidem literis, verbiſq;, quibus ſolis valent: bellum aduerſus Philippum gerebant. Attalus, Romaniq; cũ Pyręeum primo ab Hermione petiſſent: paucos ibi morati dies, onerati q; æque immodicis ad honores ſociorum, ac quæ in iram aduerſus hoſtem fuerant, Athenienſium decretis, nauigant à Pyræeo Andrum. & cum in portu, quem Gaureleon vocant, conſtitiſſent: miſſis, qui tentarent oppidanorum animos: ſi voluntate tradere vrbem, quã vim experiri mallent: poſtquam præſidio regio arcem teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpondebant: expoſitis copiis, omniq; apparatu vrbium expugnandarum, diuerſis partibus rex, & legatus Romanus ad vrbem ſubeunt. Plus aliquãto Græcos Romana ſigna, armaq; non ante viſa, animiq; militũ tam prompte ſuccedentium muro terruere. itaq; fuga extemplo in arcem facta eſt: vrbe hoſtes potiti. & in arce cũ biduum loci ſe magis, q̃ armorum fiducia tenuiſſent: tertio die pacti ipſi præſidiumq;: vt cum ſingulis veſtimentis Delium Bœotiæ tranſueherentur. Ea ab Romanis regi Attalo conceſſa: prædam ornamentaq; vrbis ipſi auexerunt. Attalus ne deſertam haberet inſulam: & Macedonum ferè omnibus, & quibuſdam Andriorum vt manerent, perſuaſit. poſtea & ab Delio, qui ex pacto tranſuecti eò fuerant: promiſſis regis cum deſiderium quoq; patriæ facilius ad credendum inclinaret animos: reuocati. Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda vrbe nequicq̃ abſumpti: & quia vix operæpretium erat, abſceſſere. Ad Praſias (continentis Atticæ is locus eſt) Iſſæorum XX lembi claſſi Romanorum adiuncti ſunt. ii miſſi ad populandos Caryſtiorum agros. cætera claſſis Geræſtum nobilẽ Eubœæ portum, dum à Caryſto Iſſæi redirent: tenuit. Inde omnes velis in altum datis, maris medio præter Scyrum inſulam Icum peruenere. ibi paucos dies ſæuiente borea retenti, vbi prima trãquillitas data eſt: Sciathum traiecere, vaſtatã vrbem, direptamq; nuper à Philippo. Per agros palati milites frumentum, & ſiqua alia vſui eſſe ad veſcendũ poterant: ad naues retulere. præda nec erat quicq̃: nec meruerãt Græci, cur diriperentur. Inde Caſandream petentes primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius vicum, tenuere. inde cum ſuperato promontorio ad ipſa mœnia vrbis circumagere claſſem vellent: ſæua coorta tempeſtate propè obruti fluctibus, diſperſi magna ex parte amiſſis armamentis in terram effu-

C gerunt. Omen quoq; ea maritima tempeſtas ad rem terra gerendam fuit. nam collectis in vnum naui-
bus, expoſitisq; copiis aggreſſi vrbē, cum multis vulneribus repulſi, (& erat validum ibi regium præſi-
dium) irrito incepto regreſſi Canaſtrum Pallenes traiecere. inde ſuperato Toronæ promontorio, naui-
gantes Acanthum petiere. ibi primo ager vaſtatus: deinde ipſa vrbs vi capta, ac direpta. nec vltra pro-
greſſi, (iam enim & graues præda naues habebant) retro, vnde venerant, Sciathum, & ab Sciatho Eu-
bœam repetūt. Ibi relicta claſſe, decem nauibus expeditis ſinum maliacum intrauere ad colloquendū
cum Aetolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Aetolus princeps legationis eius fuit: qui ad cōmu-
nicanda conſilia Heracleam cum rege, & cum Romano legato venit. Petitum ex fœdere ab Attalo eſt:
vt mille milites præſtaret. tantum enim numerum bellum gerentibus aduerſus Philippum debebat.
Id negatum Aetolis: quòd illi quoq; grauati prius eſſent ad populandam Macedoniam exire: quo tem-
pore Philippo circa Pergamum vrente ſacra profanaq;, abſtrahere eum inde reſpectu rerum ſuarum po-
tuiſſent. Ita Aetoli cum ſpe magis Romanis oīa pollicentibus, q̄ cum auxilio dimiſſi. Apuſtius cum
Attalo ad claſſem rediit. inde conſultari de Oreo oppugnando cœptū. Valida ea ciuitas & mœnibus;
&, quia ante fuerat tentata, firmo erat præſidio. Coniunxerant ſe iis poſt expugnationem Andri cum
præfecto Ageſimbroto XX Rhodiæ naues, tectæ omnes. eam claſſem in ſtationem ad Zelaſium mi-
ſerunt (Iſthmiæ id ſuper Demetriadem promontoriū eſt peropportune obiectum) vt ſiquid inde mo-
uerent Macedonū naues, in præſidio eſſent. Heraclides præfectus regius claſſem ibi tenebat: magis per
occaſionem, ſiquam negligentia hoſtium dediſſet: q̄ aperta vi quicq̄ auſurus. Oreum diuerſi Roma-
ni, & rex Attalus oppugnabant: Romani à maritima arce, regii aduerſus vallem inter duas iacentem
arces, quà & muro interſepta vrbs eſt. & vt loca diuerſa, ſic diſpari modo etiam oppugnabant: Roma-
ni teſtudinibus, & vineis, & ariete admouēdo muris: regii baliſtis, catapultisq; & alio omni genere tor-
mentorum tela ingerentes, & pondere ingenti ſaxa iaciebāt: & cuniculos, & quicquid aliud priore op-
pugnatione expertum profuerat. Cæterum non plures tantum Macedones, q̄ ante tuebantur vrbem,
ſed etiam præſentioribus animis, & caſtigationibus regis in admiſſa culpa, & ſimul minarū, ſimul pro-
miſſionum in futurū memores: ita vt parum in expugnatione celeri ſpei eſſet. Interim & aliud agi poſ-
ſe ratus legatus, relictis quod ſatis videbatur ad opera perficienda, traiicit in proxima continentis: La-
riſſamq;, non illam in Theſſalia nobilem vrbem, ſed alteram, quam Cremaſten vocant, ſubito aduen-
tu, prǽter arcem, cepit. Attalus quoq; Ægeleon, nihil minus, q̄ tale quicquā in alterius oppugnatione
D vrbis timentibus, oppreſſit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreum: tum præſidium, quod in-
tus erat, labore aſſiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisq;, & vulneribus confectum. muri quoq; pars
ariete incuſſo ſubruta multis iam locis prociderat. perq; apertū ruina iter nocte Romani, quodq; ſuper
portum eſt, in arcē perruperunt. Attalus luce prima, ſigno ex arce dato ab Romanis, & ipſe vrbē inua-
ſit, ſtratis magna ex parte muris: præſidiū, oppidaniq; in alteram arcē perfugēre: vnde biduo poſt dedi-
tio facta. vrbs regi, captiua corpora Romanis ceſſere. Iam autūnale æquinoctiū inſtabat: & eſt ſinus
Euboicus, quē Cœla vocant, ſuſpectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere cupiētes, Piræeū,
vnde profecti ad bellum erant, repetunt. Apuſtius triginta nauibus ibi relictis, ſuper Maleam nauigat
Corcyram: regē ſpatium initiorum Cereris, vt ſacris intereſſet, tenuit. ſecundū initia & ipſe in Aſiam
ſe recepit, Ageſimbroto & Rhodiis domū remiſſis. Hæc ea ǽſtate terra mariq; aduerſus Philippum,
ſociosq; eius à conſule & legato Romanis, adiuuantibus rege Attalo, & Rhodiis geſta. Conſul alter
C. Aurelius ad cōfectū bellum cū in prouinciā veniſſet: haud clàm tulit iram aduerſus prætorē, quòd
abſente ſe rē geſſiſſet. miſſo igitur eo in Hetruriam, ipſe in agrum hoſtium legiones induxit: populan-
doq; cum præda maiore, q̄ gloria bellū geſſit. L. Furius, ſimul quòd in Hetruria nihil erat rei, quod ge-
reret: ſimul gallico triūpho imminens, quē abſente conſule irato atq; inuidēte facilius impetrari poſſe
ratus, Romā inopinato cum veniſſet, ſenatum in ǽde Bellonæ habuit: expoſitisq; rebus geſtis, vt triū-
phanti ſibi in vrbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem ſenatus, & magnitudine rerum geſta-
rum valebat, & gratia. maiores natu negabāt triūphum: & quòd alieno exercitu rē geſſiſſet, & quòd pro-
uinciam reliquiſſet auiditate rapiendi per occaſionē triumphi: id vero eum nullo exēplo feciſſe. cōſula-
res præcipue expectandū fuiſſe conſulem dicebāt. potuiſſe enim caſtris propè vrbē poſitis, tutanda co-
lonia, ita vt acie non decerneret: in aduentum eius rem extrahere. & quod prætor non feciſſet, ſenatui
faciendū eſſe. conſulē expectarent. vbi coràm diſceptantes conſulem & prætorem audiſſent, verius de
cauſa exiſtimaturos eſſe. Magna pars ſenatus nihil, præter res geſtas, & an in magiſtratu ſuisq; auſpi-
ciis geſſiſſet, cenſebāt ſpectare ſenatum debere. Ex duabus coloniis, quæ velut clauſtra ad cohibēdos
gallicos tumultus oppoſitæ fuiſſent, cū vna direpta & incenſa eſſet: traiecturumq; id incendium velut
ex continētibus tectis in alterā tam propinquam coloniā eſſet: quid tandē prætori faciendū fuiſſe? nā
ſi ſine conſule geri nihil oportuerit, aut ſenatum peccaſſe, qui exercitū prætori dederit: (potuiſſe enim,
ſi non cum prætoris, ſed conſulis exercitu rē geri voluerit: ita finire S. C. ne per prætorē, ſed per conſulē
gereretur:) aut conſulē, qui non, cum exercitum ex Hetruria tranſire in Galliam iuſſiſſet: ipſe Arimini
occurrerit, vt bello intereſſet, quod ſine eo geri fas non eſſet. Non expectare belli tempora moras, & di-
lationes

A lationes imperatorum, & pugnandum eſſe interdum non quia velis, ſed quia hoſtis cogat. pugnam ipſam, euentumq́; pugnæ ſpectari oportere. fuſos, cæſosq́; hoſteis: caſtra capta, ac direpta: coloniam liberatam obſidione: alterius coloniæ captiuos recuperatos, reſtitutosq́; ſuis: debellatū vno prælio eſſe. non homines tantum ea victoria lætatos, ſed diis quoque immortalibus per triduum ſupplicationes habitas: quòd bene ac feliciter, non quòd male ac temere reſpublica à L. Furio prætore geſta eſſet. data fato etiam quodam Furiæ genti gallica bella. Huius generis orationibus ipſius amicorumq́; victa eſt præſentis gratia prętoris, abſentis conſulis maieſtas: triumphumq́; frequentes L. Furio decreuerūt. Triumphauit de Gallis in magiſtratu L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta viginti millia æris, argenti CLXX millia pondo. neq; captiui vlli ante currum ducti; neque ſpolia prælata, neque milites ſecuti. omnia, præter victoriam, penes cōſulem eſſe apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, quos conſul in Africa vouerat: magno apparatu facti. Et de agris militum eius decretum, vt quot quiſque eorum annos in Hiſpania, aut in Africa militaſſet; in ſingulos annos bina iugera acciperet. eū agrum decemuiri aſſignarent. Triumuiri inde creati ad ſupplendum Venuſinis colonorum numerū, quòd bello Annibalis attenuatæ vires eius coloniæ erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio. ii colonos Venuſiam aſcripſerunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconſul Hiſpaniam obtinebat: magnum hoſtium exercitum in agro Sedetano fudit, quindecim millia Hiſpanorum eo prælio dicuntur cæſa, ſigna militaria capta octo & LXX. C. Aurelius cos. cum ex prouincia Romam comitiorum cauſa veniſſet, non id, quod animis præceperat, queſtus eſt non expectatum ſe ab ſenatu: neque diſceptandi cum prætore conſuli poteſtatem factam: ſed ita triumphum decreuiſſe ſenatum, vt nullius, niſi eius, qui triumphaturus eſſet: haud eorum, qui bello interfuiſſent, verba audiret. maiores ideo inſtituiſſe vt legati, Tr. mil. centuriones, milites denique triumpho adeſſent, vt virtutes rerum geſtarum eius, cui tantus honos haberetur, publice viderentur. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, ſi non militem lixam ſaltem fuiſſe, quem percunctari poſſet ſenatus quid veri prætor vani'ue referret? Comitiis deinde diem indixit. quibus creati ſunt conſules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prætores inde facti L. Quintius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, C. Bebius Pamphilus. Annona quoque eo anno peruilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa aduectam ædiles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aelius Pætus binis æris in modios populo diuiſerunt: & ludos Romanos magno apparatu fecerunt: diem
B vnum inſtaurarunt: ſigna ænea quinque ex multaticio argento in ærario poſuerunt. Plebeii ludi ab ædilibus L. Terentio Maſſaliota, & C. Bebio Pamphilo, quem prętorem deſignauerant, ter toti inſtaurati. Et ludi funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerii Leuini cauſa à P. & M. filiis eius facti: & munus gladiatorium datum ab iis. paria quinq; & viginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorum mortuus: in eius locum M. Acilius Glabrio ſuffectus. Comitiis ædiles curules creati ſunt forte ambo, qui ſtatim accipere magiſtratum nō poſſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat, cum Hiſpaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem præſentem creauerant, quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat: magiſtratum autem plus quinque dies, niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, vt legibus ſolueretur, ſenatus decreuit, vt ſi ædilis qui pro ſe iuraret, arbitratu conſulum daret: conſules, ſi eis videretur, cum tribunis plebis agerent, vti ad plebem ferrent. Datus, qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flaccus prætor deſignatus. tribuni ad plebem tulerūt, plebesq́; ſciuit, vt perinde eſſet, ac ſi ipſe ædilis iuraſſet. Et de altero ædile plebiſcitū eſt factū, rogātibus tribunis, quos duos in Hiſpaniā cum imperio ad exercitus ire iuberent, vt C. Cornelius ædilis curulis ad magiſtratū gerendū veniret, & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia multos poſt annos. plebes Cn. Cornelio Lētulo, & L. Stertinio procōſulibus imperiū eſſe in Hiſpania iuſſit.

DECADIS QVARTÆ LIBER SECVNDVS

CONSVLES, prætoresq́; cum Idibus Martiis magiſtratum iniſſent, prouincias ſortiti ſunt. L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L. Quintio vrbana, C. Bebio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia euenit. Lentulus cos. nouas legiones ſcribere iuſſus: Villius à P. Sulpitio exercitum accipere. in ſupplementum eius quantum militū videretur vt ſcriberet, ipſi permiſſum. Prętori Bebio legiones, quas C. Aurelius cos. habuiſſet: ita decretæ, vt retineret eas, donec conſul nouo cum exercitu ſuccederet in Gallia. vbi is veniſſent, oēs milites exauctorati domum dimitterentur, præter quinq; millia ſociūm. his obtineri circa Ariminum prouinciā ſatis eſſe, prorogato imperio prætoribus prioris anni Cn. Sergio, vt militibus qui in Hiſpania, Sicilia, Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, Agrum aſſignandum curaret: Q. Minucio, vt in Brutiis idem de coniurationi

C bus quæſtiones,quas prætor cum fide curaq; exercuiſſet,perficeret:& eos,quos ſacrilegii compertos in vinculis Romam miſiſſet,Locros mitteret ad ſupplicium:quæq; ſublata ex delubro Proſerpinæ eſſent, reponēda cum piaculis curaret.Feriæ Latinæ pontificū decreto inſtauratæ ſunt: quòd legati ab Ardea queſti in ſenatu erant,ſibi in monte Albano Latinis carnē,vt aſſolet, datam non eſſe. Ab Sueſſa nunciatum eſt,duas portas,quodq; inter eas muri erat,de cœlo tactū. & Formiani legati,ædem Iouis: Itē Oſtienſes, ædem Iouis:& Veliterni,Apollinis & Sangi ædes: & in Herculis æde capillū enatum.& ex Brutiis ab Q.Minucio proprętore ſcriptum,equuleū cum quinq; pedibus,pullos gallinaceos tres cū ternis pedibus natos eſſe.inde à P.Sulpicio proconſule ex Macedonia literæ allatæ,in quibus inter cętera ſcriptum erat,laureā in puppi nauis longæ enatam.Priorum prodigiorū cauſa ſenatus cenſuerat, vt conſul maioribus hoſtiis quibus diis videretur, ſacrificaret. ob hoc vnum prodigiū aruſpices in ſenatum vocati, atq; ex reſponſo eorū ſupplicatio populo in diem vnum edicta, & ad oīa puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginēſes eo anno argentum in ſtipendiū impoſitum primū Romam aduexerūt. id quia probum non eſſe quæſtores renunciauerant,experientibusq; pars quarta decocta erat,pecunia Romæ mutua ſumpta intertrimentū argenti ſuppleuerunt.Petentibus deinde, vt ſi iam videretur ſenatui:obſides ſibi redderentur,centū redditi obſides.de cæteris,ſi in fide permanerent, ſpes facta.Petentibus iiſdem,qui non reddebantur obſides,vt ab Norba,vbi parum cōmode eſſent: alio traducerētur, cōceſſum vt Signiam & Ferentinum tranſirent.Gaditanis item petētibus remiſſum,ne præfectus Gadeis mitteretur, aduerſus quod iis in fidē populi Romani venientibus cū L. Martio Septimio conueniſſet. Et Narnienſium legatis querentibus ad numerū ſibi colonos non eſſe, & immiſtos quoſdam non ſui generis pro colonis ſe gerere, earum rerū cauſa triumuiros creare L. Cornelius cos. iuſſus. creati P. & Sex. Ælii(Pætis fuit ambobus cognomen)& C.Cornelius Lentulus. Quod Narnienſibus datum, erat,vt colonorum numerus augeretur,id Coſſani petētes non impetrauerunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant,perfectis,conſules in prouincias profecti. P. Villium, in Macedoniam cum veniſſet: atrox ſeditio militū iam ante irritata, nec ſatis in principio cōpreſſa,excepit. M M ea militum fuere, quæ ex Africa poſt deuictum Annibalē in Siciliam,inde anno ferè poſt in Macedoniam pro voluntariis tranſportata erant.id voluntate factū negabant.ab tribunis recuſantes in naues impoſitos.ſed vtcunq; ſeu inuita,ſeu ſuſcepta foret militia,& eam exhauſtam, & finem aliquē militandi fieri æquum eſſe.multis annis ſeſe Italiam non vidiſſe,cōſenuiſſe ſub armis in Sicilia,Africa, Macedonia: cōfectos
D iam ſe labore & opere,exangues tot acceptis vulneribus eſſe.Conſul cauſam poſtulādæ miſſionis probabilem,ſi modeſte peteretur,videri dixit:ſeditionis nec eam, nec vllam aliam ſatis iuſtā cauſam eſſe. itaq; ſi manere ad ſigna,& dicto parere velint,ſe de miſſione eorū ad ſenatū ſcripturū. modeſtia facilius q̄ pertinacia quod velint impetraturos. Thaumacos eo tēpore Philippus ſumma vi oppugnabat aggeribus,vineiſq;:& iam arietem muris admoturus erat.cæterum incepto abſiſtere eum coegit ſubitus Ætolorū aduentus,qui Archidamo duce inter cuſtodias Macedonum mœnia ingreſſi, nec die nec nocte finem vllum erūpendi nunc in ſtationes,nūc in opera Macedonum faciebant.& adiuuabat eos natura ipſa loci.nanq; Thaumaci à Pylis,ſinuq; Maliaco per Lamiam eunti loco alto ſiti ſunt, ipſis faucibus imminentes,quam Cœlen vocant: Theſſaliæq; tranſeunti confragoſa loca, implicataſq; flexibus vallium vias, vbi ventum ad hanc vrbē eſt:repente velut maris vaſti, ſic immenſa panditur planicies,vt ſubiectos cāpos terminare oculis haud facile queas. ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine ſolum tuta vrbs,ſed quod ſaxo vndique abſciſſo rupibus impoſita eſt. Hæ difficultates, & quod haud ſatis dignū tanti laboris periculiq; pretium erat,vt abſiſteret incepto Philippus, effecerūt. hyems quoq; iam inſtabat,cū inde abſceſſit,& in Macedoniā in hyberna copias reduxit. Ibi cæteri quidem data quantacunq; quiete tēporis,ſimul animos,corporaq; remiſerant. Philippum, quantum ab aſſiduis laboribus itinerū pugnarumq; laxauerat animum,tanto magis intentum in vniuerſum euentum belli curæ angunt:nō hoſtes modo timentē, qui terra mariq; vrgebant, ſed nunc ſociorū,nunc et popularium animos,ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorū deficerent,& Macedonas ipſos cupido nouandi res caperet. itaq; & in Achaiā legatos miſit,ſimul qui iuſiurandū(ita enim pepigerāt quotānis iuraturos in verba Philippi)exigerent:ſimul qui redderēt Achæis Orchomenon,& Hereā,& Triphyliam:Eleis Alipheram contendētibus,nunq̄ eam vrbē fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere reſtitui: quia vna eſſet ex iis,quæ ad condendā Megalopolim ex concilio Arcadum cōtributæ forent. Et cū Achæis quidē per hæc ſocietatē firmabat.Macedonum animos ſibi cōciliauit cū Heraclide. nam cū eum maximæ inuidiæ ſibi eſſe cerneret,multis criminibus oneratū in vincla coniecit ingenti populariū gaudio.Bellum,ſiquando vnq̄ ante aliās,cū magna cura apparauit, exercuitq; in armis & Macedonas & mercenarios milites:principioq; veris cū Athenagora oīa externa auxilia,quodq; leuis armaturę erat, in Chaoniam per Epirū ad occupandas,quæ ad Antigoniā fauces ſunt (Stena vocant Græci) miſit. ipſe poſt paucis diebus grauiore ſecutus agmine,cum ſitum omnem regionis aſpexiſſet: maxime idoneum ad muniendum locum credidit eſſe præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterū Æropum,alterū Aſnaum incolæ vocāt,anguſta valle fluit,iter exiguū ſuper ripam præbēs.Aſnaum Athe-

A nagoram cũm leui armatura tenere ac communire iubet: ipſe in Æropo poſuit caſtra. quà abſciſſæ rupes erant, ſtatio paucorum armatorum tenebat: quæ minus tuta erant, alia foſſis, alia vallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, vt miſſilibus procul arcerent hoſtem, idoneis locis diſpoſita eſt. tabernaculum regium pro vallo in conſpecto maxime tumulo, vt terrorem hoſtibus, ſuisq́; ſpem ex fiducia faceret, poſitum. Conſul per Charopum Epiroten certior factus, quos ſaltus cũ exercitu inſediſſet rex: & ipſe cum Corcyræ hybernaſſet: vere primo in continentem trabeatus ad hoſtem ducere pergit. quinque millia fermè ab regiis caſtris cum abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cum expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die conſilium habuit, vtrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum, quanquam labor ingens periculumq́; proponeretur, tranſitum tentaret, an eodem itinere, quo priore anno Sulpicius Macedoniam intrauerat, circunduceret copias. Hoc conſilium per multos dies agitanti nuncius venit: T. Quintium conſulem factum, ſortitumq́; prouinciam Macedoniam, maturato itinere iam Corcyram traieciſſe. Valerius Antiàs intraſſe ſaltum Villium tradit, quia recto itinere nequierit, omnibus à rege inſeſſis, ſecutum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis: ponte raptim facto in ripam, in qua erant caſtra regia, tranſgreſſum acie conflixiſſe: fuſum, fugatumq́; regem, caſtris exutum. XII millia hoſtium eo prælio cæſa, capta duo millia, & ducentos: & ſigna militaria centum XXXII, equos CCXXX. ædem etiam Ioui in eo prælio votam, ſi res proſpere geſta eſſet. Cæteri Græci Latiniq́; authores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile à Villio actum, integrumq́; bellum inſequentem conſulem T. Quintium accepiſſe tradũt. Dum hæc in Macedonia geruntur, conſul alter L. Lentulus, qui Romæ ſubſtiterat, comitia cenſoribus creandis habuit. multis claris petentibus viris, creati cenſores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magna inter ſe concordia, & ſenatum ſine vllius nota legebant: & portoria venalicium Capuę, Puteolisq́; item caſtrorum portorium, quo in loco nunc oppidum eſt, fruendum locarunt: colonosq́; eò trecentos (is enim numerus finitus ſub ſenatu erat) aſcripſerunt, & ſub Tifatis Capuæ agrum vendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hiſpania decedens, prohibitus à M. Porcio Lecca tribuno plebis ne ouans rediret, cum ab ſenatu impetraſſet, priuatus vrbem ingrediens MCC pondo argenti, XXX pondo fermè auri in ęrarium tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio conſule anni prioris prouinciam Galliam acceperat, temere ingreſſus Gallorum Inſubrium fines propè cum toto exercitu eſt circumuentus. ſupra ſex millia, & ſexcentos milites amiſit. tan

B ta ex eo bello, quod iam timeri deſierat, clades accepta eſt. Ea res L. Lentulum cõſulem ab vrbe exciuit. qui vt in prouinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere, atq; abire Romam iuſſit. neq; ipſe conſul memorabile quicquam geſſit, comitiorum cauſa Romam reuocatus, quę ipſa per M. Fuluium, & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quòd T. Quintium Flamininum conſulatum ex quæſtura petere non patiebãtur. Iam ædilitatem, præturamq́; faſtidiri: nec per honorum gradus documentum ſui dantes nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare. Res ex campeſtri certamine in ſenatum venit. patres cenſuerunt, qui honorem, quem ſibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem velit, poteſtatem fieri æquum eſſe. In authoritate patrum fuere tribuni. creati coſs. *Sex.* Ælius Pætus, & T. Quintius Flamininus. Inde prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Heluius, qui ædiles plebis fuerant. Ab iis ludi plebeii inſtaurati. & epulum Iouis fuit ludorum cauſa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. *Ser.* Sulpicius, & L. Galba pontifices eo anno mortui ſunt. in eorum locum M. Æmylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices ſuffecti ſunt. *Sex.* Ælius Pætus, T. Quintius Flamininus conſules magiſtratu inito ſenatum in Capitolio cum habuiſſent, decreuerunt patres, vt prouincias Macedoniam atq; Italiam conſules compararent inter ſe, ſortirentur'ue. vtri eorum Macedonia eueniſſet, in ſupplementum legionum tria millia militum Romanorum ſcriberet, & CCC equites: item ſociorum latini nominis quinq; millia peditum, quingentos equites. alteri conſuli nouus omnis exercitus decretus L. Lentulo prioris anni cõſuli prorogatum imperium eſt: veritusq́; aut ipſe prouincia decedere prius, aut veterem exercitum deducere, quàm cum legionibus nouis conſul veniſſet. Sortiti conſules prouincias. Aelio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula vrbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Heluius Galliam eſt ſortitus. Delectus inde haberi eſt cœptus. nam præter conſulares exercitus prætores quoq; iuſſi ſcribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum ſociũm latini nominis, & CCC equites: Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum, CC equites: ita vt hi prætores ambo cum in prouincias veniſſent, veteres dimitterent pedites, equitesq́;. Attali deinde regis legatos in ſenatum conſules introduxerunt. Hi regem claſſe ſua, copiisq́; omnibus terra mariq́; Romanam rem iuuare, quæq́; imperarẽt Romani conſules, impigre atq; obedienter ad eam diem feciſſe cum expoſuiſſent, vereri dixerunt, ne id præſtare ei per Antiochũ regem vltra nõ liceret. vacuũ nanq; præſidiis naualibus, terreſtribusq́; regnũ Attali Antiochũ inuaſiſſe. itaq;

C Attalum orare P.C.ſi ſua claſſe,ſuaq; opera vti ad Macedonicum bellum vellent: mitterent ipſi præſi/
dium ad regnum eius tutandum:ſi id nollent, ipſum ad ſua defendenda cum claſſe, ac reliquis copiis
redire paterentur. Senatus legatis ita reſponderi iuſſit, quod rex Attalus claſſe, copiiſq; aliis duces
Romanos iuuiſſet, id gratum ſenatui eſſe. auxilia nec ipſos miſſuros Attalo aduerſus Antiochum, ſo/
cium & amicum populi Romani:nec Attali auxilia retenturos vltra,q̃ regi commodum eſſet.Semper
populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno vſum.& principium,& finem in poteſtate ipſorum,
qui ope ſua velint adiutos Romanos,eſſe.Legatos ad Antiochum miſſuros,qui nuncient, Attali,na/
uiumq; eius, & militum opera aduerſus Philippum cōmunem hoſtem vti populum Romanum. gra/
tum eum facturum ſenatui,ſi regno Attali abſtineat,belloq; abſiſtat. æquum eſſe,ſocios,& amicos po
puli Romani reges inter ſe quoq; ipſos pacem ſeruare. Conſulem T.Quintium, ita habito delectu,
vt eos ferè legeret,qui in Hiſpania,aut Africa meruiſſent ſpectatæ virtutis milites,properantē in pro/
uinciam prodigia nunciata, atq; eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo tacta erant, via pu/
blica Veiis,forum & ædes Iouis Lanuuii,Hercules ædes Ardeæ,Capuæ murus,& turres,& ædes quæ
Alba dicitur.cœlum ardere viſum erat Arretii.terra Veliteris trium iugerum ſpatio cauerna ingenti de
ſederat.Sueſſæ Auruncæ nunciabant agnum cum duobus capitibus natum:& Sinueſſæ porcum hu/
mano capite.Eorum prodigiorum cauſa ſupplicatio vnum diem habita.& conſules rebus diuinis ope
ram dederunt: placatiſq; diis profecti in prouincias ſunt. Ælius cum C. Heluio prætore in Galliam:
exercitumq; ab L.Lentulo acceptū,quem dimittere debebat, prætori tradidit, ipſe nouis legionibus,
quas ſecum adduxerat,bellum geſturus:neq; memorabilis rei quicquam geſſit.Et T. Quintius alter
Cos.maturius,quam priores ſoliti erant Coss.à Brunduſio cum tranſmiſiſſet,Corcyram tenuit cum
octo millibus peditum,equitibus quingentis.à Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit:& in
caſtra Romana magnis itineribus contendit.inde Villio dimiſſo paucos moratus dies, dum ſe copiæ
à Corcyra aſſequerentur,conſilium habuit:vtrum recto itinere per caſtra hoſtium viam facere conare/
tur:an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Daſſaretios potius, Lingumq; tuto circuitu
Macedoniam intraret. viciſſetq; ea ſententia, ni timuiſſet:ne, cum à mari longius receſſiſſet, miſſo è
manibus hoſte, ſi(quod antea fecerat) ſolitudinibus ſyluiſq; ſe tutari rex voluiſſet: ſine vllo effectu
æſtas extraheretur.vtcunq; eſſet igitur,illo ipſo tam iniquo loco aggredi hoſtem placuit.ſed magis fie/
ri id placebat, quàm quo modo id fieret, ſatis expediebat: dieſq; XL ſine vllo conatu ſedentes in
D conſpectu hoſtium abſumpſerant. inde ſpes data Philippo eſt per Epirotarum gentem tentandæ pa/
cis.habitoq; concilio delecti ad eam rem agendam,Pauſanias prætor & Alexander magiſter equitum,
conſulem & regem,vbi in arctiſſimas ripas Aous cogitur amnis,in colloquium adduxerunt. Summa
poſtulatorum conſulis erat,præſidia ex ciuitatibus rex deduceret:iis, quorum agros, vrbeſq; popula/
tus eſſet,redderet res,quæ comparerent: cæterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Philippus aliam
aliarum ciuitatum conditionem eſſe reſpondit.quas ipſe cepiſſet,eas liberaturum. quæ ſibi traditæ à
maioribus eſſent:earum hæreditaria ac iuſta poſſeſſione nō exceſſurum.ſiquas quererentur belli clades
eæ ciuitates,cum quibus bellatum foret: arbitrio quo vellent, populorum, cum quibus pax vtriſque
fuiſſet,ſe vſurum.Conſul nihil ad id quidem arbitrio aut iudice opus eſſe dicere.cui enim non appare/
re,ab eo qui prior arma intuliſſet, iniuriam ortam? nec Philippum ab vllis bello laceſſitum, priorem
vim omnibus feciſſe. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ eſſent, Theſſalos primos omnium
nominauit conſul.ad id vero adeo accenſus indignatione eſt rex,vt exclamaret.quid victo grauius im
perares T.Quinti?atque ita ſe ex colloquio proripuit. & temperatum ægre eſt; quin miſſilibus, quia
dirempti medio amne fuerant,pugnam inter ſe conſererent. Poſtero die per excurſiones ab ſtationibus
primo in planitie ſatis ad id patenti multa leuia commiſſa prælia ſunt: deinde recipientibus ſe regiis
in arcta & confragoſa loca, auiditate accenſi certaminis eò quoque Romani penetrauere.pro his or/
* do,& militaris diſciplina,& genus armorum erat,aptum vrgendis regiis; pro hoſte loca,& catapultæ
baliſtæq; in omnibus propè rupibus, quaſi in muris diſpoſitæ. multis hinc atque illinc vulneribus
acceptis,cum etiam,vt in prælio iuſto,aliquot cecidiſſent: nox pugnæ finem fecit.Cum in hoc ſtatu
res eſſet, paſtor quidam à Charopo principe Epirotarum miſſus deducitur ad conſulem. is ſe in eo
ſaltu, qui regiis tunc oneratus caſtris erat, armentum paſcere ait: omnes montium eorum anfractus
calleſq; noſſe.ſi ſecum aliquot mittere velit, non iniquo, nec perdifficili aditu ſupra caput hoſtium
deducturum. hæc, Charopus renunciari iubet, ita crederet, vt ſuæ potius omnia, quàm illius po/
teſtatis eſſent. Cum magis vellet credere quàm auderet conſul, miſtumq; gaudio ac metu animum
gereret, authoritate motus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit, & vt auerteret rem à ſuſpicio/
ne, biduo inſequenti laceſſere hoſtem, diſpoſitis ab omni parte copiis, ſuccedentibuſq; integris
in locum defeſſorum, non deſtitit. quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites tribu/
no militum tradit. equites, quoad loca patiantur, ducere iubet: vbi ad inuia equiti ventum ſit,in
planitie aliqua locari equitatum. pedites quà dux monſtraret viam ire: vbi, vt polliceatur, ſuper ca/
put hoſtium peruentum ſit, fumo dare ſignum: nec ante clamorem tollere, q̃ ab ſe ſigno accepto pu/
gnam

A gnam cœptam arbitrari poſſet. nocte itinera fieri iubet: (& pernox forte luna erat) interdiu cibi, quietisq́; ſumeret tempus ducem promiſſis ingentibus oneratum, ſi fides extet, vinctũ tamen tribuno tradit. His copiis ita dimiſſis, eo intentius Romanus vndique inſtat capere ſtationes. Interim die tertio cum verticem, quem petierant: Romani cepiſſe, ac tenere ſe fumo ſignificarent: tum vero triſariam diuiſis copiis, conſul valle media cum militum robore ſuccedit: cornua dextra læuaq́; admouet caſtris. nec ſegnius hoſtes obuiã eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant, haud paulo ſuperior eſt Romanus miles & virtute & ſciẽtia & armorum genere. Poſteaquam multis vulneratis interfectisq́; recepere ſe regii in loca aut munimento aut natura tuta, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum anguſtias progreſſos. neque impunita temeritate inde recepiſſent ſeſe, ni clamor primum à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios feciſſet. Pars in fugam effuſi ſunt. pars quia magis locus fugæ deerat, quàm quòd animi ſatis eſſet ad pugnam, cum ſubſtitiſſent: ab hoſte & à fronte & à tergo vrgente circumuenti ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecuti victores eſſent: ſed equitẽ anguſtiæ locorumq́; aſperitas, peditem armorum grauitas impedijt. Rex primo effuſe ac ſine reſpectu fugit: dein quinque millium ſpatium progreſſus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat, ſuſpicatus eſſet ſequi non poſſe hoſtem, ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitq́; ſuos per omnia iuga valleſq́;, qui palatos in vnum colligerent. Non plus duobus millibus hominum amiſſis, cætera omnis multitudo, velut ſignum aliquod ſecuta, in vnum cum conueniſſet, frequenti agmine petunt Theſſaliam. Romani quoad tutum fuit inſecuti, cædentes, ſpoliantesq́; cæſos, caſtra regia, etiam ſine defenſoribus difficili aditu, diripiunt: atque ea nocte in ſuis caſtris manſerunt. Poſtero die conſul per ipſas anguſtias, quà ſe inter valles flumen inſinuat, hoſtem ſequitur. Rex primo die ad caſtra Pyrrhi peruenit. locus quem ita vocant, eſt in Triphylia terræ Melotidis. inde poſtero die ingenti itinere agminis (& metus vrgebat) in montem Lingon perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interiecti Macedoniæ, Theſſaliæq́;: latus quod vergit in Theſſaliam, oriens ſpectat: ſeptentrio à Macedonia obiicitur. veſtiti frequentibus ſyluis ſunt, iuga ſumma campos patentes, aquaſq́; perennes habent. Ibi ſtatiuis rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo eſt, vtrum protinus in regnum ſe reciperet, an reuerti in Theſſaliam poſſet. inclinauit ſententia, ſuum in Theſſaliam agmen dimitteret: Triccamq́; proximis limitibus petit: inde obuias raptim peragrauit. homines qui ſequi poſſent, ſedibus exciebat: oppida incendebat: rerum ſuarum, quas poſſent,
B ferendarum ſecum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat. nec quod ab hoſte crudelius pati poſſent, reliqui quicquam fuit: quàm quæ ab ſociis patiebãtur. Hæc etiã facienti Philippo acerba erant, ſed è terra mox futura hoſtium corpora ſaltem eripere ſociorum volebat. ita euaſtata ſunt oppida. Phacium, Ireſiæ, Euhydrium, Eretria, Palæpharus. Pheras cum peteret, excluſus: quia res egebat mora, ſi expugnare vellet, nec tempus erat: omiſſo incepto, in Macedoniam tranſcendit. nam etiam Ætolos appropinquare fama erat. qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euaſtatis circa Sperchias & Macran (quam vocant) comen, tranſgreſſi inde in Theſſaliam Cymines & Angeas primo impetu potiti ſunt. à Metropoli dum vaſtant agros, concurſu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulſi ſunt. Callithera inde aggreſſi ſimilem impetum oppidanorum pertinacius ſuſtinuerunt: compulſisq́; intra mœnia qui eruperant, contenti ea victoria, quia ſpes nulla admodum expugnandi erat, abſceſſerunt. Theuma inde, & Calathana vicos expugnant, diripiuntq́;. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ ſimili metu à cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis extorre agmen in præſidium incidit, quod Athamãnum, quo tutior frumentatio eſſet, ducebatur. incondita inermisq́; multitudo, miſta imbelli turba, ab armatis cæſa eſt. Xyniæ deſertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, opportune Dolopiæ imminens caſtellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis geſta. Nec Aminander atque Athamãnes poſt famam proſperæ pugnæ Romanorum quieuerunt. Cæterum Aminander quia ſuo militi parum fidebat, petito ab conſule modico præſidio, cum Gomphos peteret: oppidum protinus nomine Phecam, ſitum inter Gomphos, fauceſq́; anguſtas, quæ ab Athamania Theſſaliam dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus: & per aliquot dies ſumma vi vrbem tuentes, cum ſcalas ad mœnia erexiſſet, eodem metu perpulit ad deditionem. Hęc deditio Gomphorum ingentem terrorem Theſſalias intulit. dedidere deinceps ſeſe, qui Argenta, quiq́; Pherinũ, & Thimarum, & Liſinas, & Stimonem, & Lampſum habent, aliaq́; caſtella iuxta ignobilia. Dum Athamãnes, Ætoliq́; ſummoto Macedonum metu, in aliena victoria ſuam prædam faciunt: Theſſaliaq́; à tribus ſimul exercitibus, incerta quem hoſtem, quem'ue ſociũ crederet, vaſtatur: conſul faucibus, quas fuga hoſtium aperuerat, in regionem Epiri tranſgreſſus, etſi probe ſcit cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ fauiſſent: tamen quia ab ſatisfaciendi quoque cura imperata enixe facere videt: ex præſenti eos potius, quàm ex præterito æſtimat habitu, & ipſa facilitate veniæ animos eorum in poſterum conciliat. Miſſis deinde nũciis Corcyram, vt onerariæ naues in ſinum venirent Ambracium: ipſe progreſſus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eodem Aminandro cũ ſuis auxiliis accito, non tam virium eius egens, q̃ vt duces in Theſſaliã haberet. ab eodem conſilio & plerīq;

C Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti. Primam vrbium Theſſaliæ Phaleriam eſt aggreſſus. duo millia Macedonũ in præſidio habebat. qui primo ſumma vi reſtiterunt, q̃tum arma, q̃tum mœnia tueri poterant. ſed oppugnatio cõtinua non die non nocte remiſſa, cũ conſul in eo verti crederet cæterorum Theſſalorum animos, ſi primi vim Romanam non ſuſtinuiſſent, vicit pertinaciam Macedonum. Capta Phaleria, legati à Metropoli & à Piera dedentes vrbes venerunt. venia eiſdem petentibus datur. Phaleria incenſa ac direpta eſt. Inde Æginium petit. quem locum cum vel modico præſidio tutum, ac propè inexpugnabilem vidiſſet, paucis in ſtationem proximam telis cõiectis, ad Gomphorum regionem agmen vertit. digreſſusq́; in campos Theſſaliæ, cum iam omnia exercitui deeſſent: quia Epirotarum pepercerat agris: explorato ante, vtrum Leucadem, an ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent, frumentatum Ambraciam inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam ſicut impeditum ac difficile, ita ſpatio per breui. intra paucos itaq; dies, tranſuectis à mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem fermè millia à Lariſſa abeſt, ex Perrębia oriundi ſunt: ſita eſt vrbs ſuper Peneum amnem. Nihil trepidauere Theſſali ad primum aduentũ Romanorum. Et Philippus ſicut in Theſſaliam ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe ſtatiuis poſitis, vt quiſque locus ab hoſte tentabatur, præſidia per occaſiones ſummittebat. Sub idem ferè tempus, quo conſul aduerſus Philippum primum in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius frater cõſulis, cui claſſis cura, maritimæq́; oræ imperium mandatum ab ſenatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram tranſuectus, poſtquam profectam inde claſſem audiuit, nihil morandum ratus, cum ad Zanimam inſulam aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: tarde inde ad Maleam trahendis plerunq; remulco nauibus, quæ cum commeatu ſequebantur, peruenit. A Malea, iuſſis cæteris quantum maxime poſſent maturare ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræum præcepit, accepitq́; naues ibi relictas ab L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Aſia claſſes profectæ, vnà cum Attalo rege: (eæ quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX nauium tectarum. Ageſimbrotus præerat. hæ circa Andrum inſulam claſſes coniunctæ, Eubœam inde exiguo diſtantem freto traiecerunt. Caryſtiorum primum agros vaſtarunt: deinde vbi Caryſtus præſidio à Chalcide raptim miſſo, firma viſa eſt: ad Eretriam acceſſerunt. Eodem & L. Quintius cum iis nauibus quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito venit, iuſſitq́;, vt quæ ex ſua claſſe veniſſent naues, Eubœam peterent. Eretria ſumma vi oppugnabatur: nam & trium iunctarum claſſiũ

D naues omnis generis tormenta, machinasq́; ad vrbium excidia ſecum portabant: & agri affatim materiæ præbebant ad noua molienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebantur mœnia: deinde feſſi vulneratiq́; aliquot, cum & muri partem euerſam operibus hoſtium cernerent, ad deditionem inclinarunt. ſed præſidium erat Macedonum, quos non minus, quàm Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuncios mittebat: ſe in tempore affuturum, ſi ſuſtinerent obſidionẽ.

Hæc miſta metu ſpes vltra q̃ vellent aut quàm poſſent, trahere eos tempus cogebat. deinde poſteaq̃ Philoclem repulſum, trepidantemq́; refugiſſe Chalcidem acceperunt: oratores extemplo ad Attalum veniam, fidemq́; eius petentes miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti ſegnius munera belli obeunt: & ea modò parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, ſtationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minime ſuſpecta erat, impetu facto, ſcalis vrbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem venit. pecuniæ, auriq́; & argenti haud ſanè multum fuit: ſigna, tabulæ priſcæ artis, ornamentaq́; eius generis plura, quàm pro vrbis magnitudine, aut opibus cæteris inuenta. Caryſtus inde repetita. vnde, priuſquam è nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo vrbe deſerta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extẽplo vita ac libertas conceſſa eſt: Macedonibus treceni nummi in capita ſtatutum eſt pretium: & vt armis traditis abirent. hac ſumma redempti in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris vrbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circũuectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Conſul interim omnium ſpe longiorem atrocioremq́; oppugnationem habuit: & eà, quà minimum credidiſſet, reſiſtebant hoſtes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. ſi aditum armatis in vrbem patefeciſſet: fugam inde, cædemq́; hoſtium fore: qualis captis vrbibus fieri ſolet. cæterum poſteaquam parte muri arietibus decuſſa per ipſas ruinas tranſcenderunt in vrbem armati: illud principium velut noui atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præſidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, ſi armis potius & virtute, q̃ mœnibus vrbem tuerentur: conferti pluribus introrſus ordinibus acie firmata, cum tranſcendere ruinas ſenſiſſent Romanos: per impeditum ac difficilem ad receptum locũ expulerunt. Id conſul ægre paſſus, nec eam ignominiam ad vnius modo expugnandæ moram vrbis, ſed ad ſummam vniuerſi belli pertinere ratus, quod ex momentis paruarum plerunq; rerum penderet: purgato loco, qui ſtrage ſemiruti muri cumulatus erat: turrim ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicem ſub ſignis, quæ cuneũ Macedonum (phalangem ipſi vocant) ſi poſſent, vi perrumperent, emittebat. Sed ad loca anguſta, haud

late

A late patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnæq; hoſti aptius erat. vbi conferti haſtas ingentis longitudinis præ ſe Macedones obieciſſent, velut in conſtructam denſitate clypeorum teſtudinem Romani pilis nequicquam emiſſis cum ſtrinxiſſent gladios: neque congredi propius, neque præcidere haſtas poterant: & ſiquam incidiſſent aut præfregiſſent, haſtile fragmento ipſo acuto inter ſpicula integrarum haſtarum velut vallum explebat. ad hoc & muri pars adhuc integra vtraq; tuta præſtabat latera: nec ex longo ſpatio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines ſolet. acceſſit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. nam cum turris per aggerem parum denſati ſoli ageretur, rota vna in altiorem orbitam depreſſa ita turrim inclinauit, vt ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemq; inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit. Cum parum quicquam ſuccederet: cõſul minime æquo animo comparationem militum generis armorumq; fieri patiebatur: ſimul nec maturam expugnãdi ſpem, nec rationem procul à mari, & in euaſtatis belli cladibus locis hybernãdi vllam cernebat. itaq; relicta obſidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atq; Ætoliæ ora portus erat, qui ſimul & omnes onerarias, quæ cõmeatum exercitui portabant, caperet: & tecta ad hybernãdum legionibus præberet: Anticyra in Phocide in Corinthiũ verſa ſinum ad id opportuniſſime ſita viſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiumq; locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpatio diuiſam, ab tergo Ætoliam Acarnaniamq;, ab lateribus Locridem ad Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Phanoteam ſine certamine cepit. Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ. Ambryſus inde, Hyampolisq; receptæ. Daulis, quia in tumulo excelſo ſita eſt: nec ſcalis, nec operibus capi poterat. laceſſendo miſſilibus eos, qui in præſidio erant, cum ad excurſiones elicuiſſent: refugiendo inuicem, inſequendoq;, & leuibus ſine effectu certaminibus, eo negligentiæ & contemptus adduxerunt, vt cum refugientibus in portam permiſti impetum Romani facerent. & alia ignobilia caſtella Phocidis terrore magis, q̃ armis in poteſtatem venerunt. Elatia clauſit portas: nec, niſi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducẽ, aut exercitum Romanum. Elatiam obſidenti conſuli rei maioris ſpes affulſit, Achæorum gentẽ ab ſocietate regia ad Romaná amicitiam auertendi. Cycliadam principem factionis ad Philippum trahentiũ res, expulerant. Ariſthenus, qui Romanis gentẽ iungi volebat, prætor erat. Claſſis Romana cũ Attalo & Rhodiis Cenchreis ſtabat, parabantq; cõmuni oẽs conſilio Corinthum oppugnare. Optimum igitur ratus eſt, priuſquá eam rem aggrederentur, legatos ad gentem Achæorũ mitti, pollicentes: ſi ab rege ad Romanos defeciſſent, Corinthum iis contributuros in antiquum gentis conciliũ. Authore conſule legati à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athe-

B nienſibus ad Achæos miſſi. Sicyone datũ iis eſt conciliũ. Erat aũt non admodum ſimplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & aſſiduus hoſtis, horrebãt Romana arma: Macedonũ beneficiis & veteribus & recentibus obligati erant: regẽ ipſum ſuſpectũ habebant: pro eius crudelitate perfidiaq; ex iis, quæ tum ad tẽpus faceret: æſtimantes, grauiorem poſt bellum dominum futurũ cernebant: neq; ſolum quid in ſenatu quiſq; ciuitatis ſuæ, aut in cõmunibus conciliis gẽtis pro ſententia dicerent, ignorabant: ſed ne ipſis quidẽ ſecum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, ſatis conſtabat. Ad homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicẽdi facta eſt. Romanus primũ legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rhodii diſſeruerunt. Philippi deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt. poſtremi Athenienſes, vt refellerent Macedonũ dicta, auditi ſunt. ii ferè atrociſſime in regẽ, quia nulli nec plura, nec tam acerba paſſi erant, inuecti ſunt. Et illa quidem concio ſub occaſum ſolis, tot legatorũ perpetuis orationibus die abſumpto, dimiſſa eſt. Poſtero die aduocatur cõcilium. vbi cũ per præconem, ſicut Græcis mos eſt, ſuadendi, ſiquis vellet, poteſtas à magiſtratibus facta eſſet: nec quiſquam prodiret: diu ſilentium aliorũ alios intuentium fuit. neq; mirum, ſi, quibus ſua ſponte voluẽtibus res inter ſe pugnãtes obtorpuerant quodãmodo animi: eos orationes quoq; inſuper turbauerant, vtrinq; quæ difficilia eſſent, promẽdo, admonendoq; per totum diem habitæ. Tandem Ariſthenus prætor Achæorũ, ne tacitũ conciliũ dimitteret. Vbi, inquit, illa certamina animorum Achæi ſunt, quibus in conuiuiis, & circulis, cũ de Philippo, & Romanis mentio incidit: vix manibus tẽperatis! nunc in concilio ad eam rẽ vnam indicto, cũ legatorum vtrinq; verba audieritis, cũ referant magiſtratus, cum præco ad ſuadendũ vocet, obmutuiſtis. ſi nõ cura cõmunis ſalutis, ne ſtudia quidẽ, quæ in hanc aut illã partem animos veſtros inclinarunt, vocem cuiquam poſſunt exprimere! cũ præſertim nemo tam hebes ſit, qui ignorare poſſit, dicendi ac ſuadendi quod quiſq; aut velit, aut optimũ putet, nunc occaſionẽ eſſe, priuſquã quicquam decernamus: vbi ſemel decretũ erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit: pro bono atq; vtili fœdere defendendum. Hæc adhortatio prætoris nõ modo quenquam vnũ elicuit ad ſuadendũ: ſed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, mouit. Tum Ariſthenus prætor rurſus. Non magis conſilium vobis principes Achæorum deeſt, quàm lingua. ſed ſuo quiſque periculo in commune conſultum non vult. forſitan ego quoque tacerem, ſi priuatus eſſem. nunc prætor video aut non dandum concilium legatis fuiſſe: aut inde ſine reſponſo eos dimittendos non eſſe. reſpondere autem niſi ex veſtro decreto qui poſſum! & quando nemo veſtrum, qui in hoc cõcilium aduocati eſtis: pro ſententia quicquã dicere vult, aut au-

C det: orationes legatorum heſterno die dictas pro ſententiis percenſeamus: perinde ac non poſtulaue-
rint quæ è re ſua eſſent: ſed ſuaſerint quæ nobis cenſerent vtilia eſſe. Romani Rhodiiq; & Attalus ſo-
cietatem amicitiamq; noſtram petunt: & in bello quod aduerſus Philippum gerunt, ſe à nobis adiuua-
ri æquum cenſent. Philippus ſocietatis ſecum admonet, & iuriſiurandi: & modo poſtulat vt ſecum ſte-
mus: modo ne interſimus armis, contentum ait ſe eſſe. Nulli'ne venit in mentem: cur qui nondum ſo-
cii ſunt, plus petunt, quàm ſocius? Non fit hoc neque modeſtia Philippi, neque impudentia Roma-
norum. Achæi portus & dant fiduciam poſtulantibus, & demunt. Philippi præter legatum videmus
nihil. Romana claſſis ad Cenchreas ſtat, vrbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens: conſulem, legionesq;
eius exiguo maris ſpatio disiunctas Phocidem ac Locridem peruagantes videmus. Miramini cur diffi-
denter Cleomedon legatus Philippi, vt pro rege arma caperemus aduerſus Romanos, modo egerit.
qui ſi ex eodem fœdere ac iureiurando, cuius nobis religionem iniiciebat: rogemus eum, vt nos Phi-
lippus & ab Nabide ac Lacedæmoniis, & ab Romanis defendat: non modo præſidium, quo nos tuea-
tur, ſed ne quid reſpondeat quidem nobis, ſit inuenturus: non Hercle magis, quàm ipſe Philippus
priore anno: qui pollicendo ſe aduerſus Nabidem bellum geſturum, cum tentaſſet noſtram iuuentu-
tem hinc in Eubœam extrahere, poſteaquam nos neque decernere id ſibi præſidium, neque velle illiga-
ri Romano bello vidit, oblitus ſocietatis eius quam nunc iactat, vaſtandos depopulandosq; Nabidi
ac Lacedæmoniis reliquit. Ac mihi quidem minime conueniens inter ſe oratio Cleomedontis viſa
eſt. Eleuabat Romanum bellum, euentumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cũ Philippo geſ-
ſerint, dicebat. Cur igitur noſtrum ille auxilium abſens petit potius, quàm præſens nos veteres ſocios
ſimul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico? quid ita paſſus eſt Eretriam, Caryſtumq; capi? quid
ita tot Theſſaliæ vrbes? quid ita Locridem, Phocidemq;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur?
cur exceſſit faucibus Epiri, clauſtrisq; illis inexpugnabilibus ſuper Aoum amnem aut vi, aut metu, aut
voluntate? relictoq;, quem inſidebat, ſaltu, penitus in regnum abiit? ſi ſua voluntate tot ſocios reliquit
hoſtibus diripiendos: quid recuſare poteſt quin & ſocii ſibi conſulant? ſi metu, nobis quoque ignoſcat
timentibus. ſi victus armis ceſſit, Achæi nos arma Romana ſuſtinebimus Cleomedon: quæ vos Ma-
cedones non ſuſtinuiſtis? An tibi potius credamus: Romanos non maioribus copiis, nec viribus
nunc bellum gerere, quàm antea geſſerint: potius quàm res ipſas intueamur? Ætolos tum claſſe ad-
iuuerunt. nec duce conſulari, nec exercitu bellum geſſerunt. ſociorum Philippi maritimæ vrbes in ter-
D rore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, vt Philippus Ætolos ne-
quicquam opem Romanorum implorantes depopularetur. nunc autem defuncti bello punico Ro-
mani, quod per ſexdecim annos velut intra viſcera Italiæ tolerauerunt: non præſidium Ætolis bellan-
tibus miſerunt, ſed ipſi duces belli arma terra mariq; ſimul Macedoniæ intulerunt. tertius iam conſul
ſumma vi gerit bellum. Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus fudit fugauitq; regem, partem opu-
lentiſſimam regni eius depopulatus. nunc Quintius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimen-
tis, exercituq; fretum caſtris exuit: fugientem in Theſſaliam perſecutus, præſidia regia, ſociasq; eius
vrbes propè in conſpectu regis ipſius expugnauit. Ne ſint vera quæ Athenienſes modo legati de cru-
delitate, auaritia, & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica ſcelera in ſupe-
ros inferosq; deos ſint admiſſa: multo minus, quàm quæ Elæuntii, Abydeniq;, qui procul à nobis ab-
ſunt, paſſi ſunt: noſtrorum ipſi vulnerum, ſi vultis, obliuiſcamur: cædes, direptionesq; bonorum Meſ-
ſenæ in media Peloponneſo factas, & hoſpitem Cypariſſiæ Garitenem contra ius omne ac fas inter
epulas propè ipſas occiſum, & Aratum patrem filiumq; Sicyonios, cum ſenem infelicem parentem
etiam appellare ſolitus eſſet, interfectos: filii etiam vxorem libidinis cauſa in Macedoniam aſporta-
tam: cætera ſtupra virginum, matronarumq; obliuioni dentur. ne ſint cum Philippo res, cuius crude-
litatis metu obmutuiſtis omnes: (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium cauſa eſt?) cum An-
tigono mitiſſimo, ac iuſtiſſimo rege, & de nobis omnibus optime merito exiſtimemus diſceptatio-
nem eſſe: num id poſtularet facere nos, quod tum fieri non poſſet? Peninſula eſt Peloponneſus anguſtis
Iſthmi faucibus continenti adhærens, nulli apertior atq; opportunior quàm nauali bello. ſi centum
rectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & triginta Iſſaici lembi maritimam oram vaſtare, &
expoſitas propè in ipſis litoribus vrbes cœperint oppugnare, in mediterraneas ſcilicet nos vrbes reci-
piemus? tanquam non inteſtino, & hærente in ipſis viſceribus vtamur bello? cum terra Nabis, & La-
cedæmonii, mari Romana claſſis vrgebunt: vnde regiam ſocietatem, & præſidia Macedonum im-
plorem? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur vrbes, quæ oppugnabuntur? egregie enim
Dymas priore bello ſumus tutati. Satis exemplorum nobis alienæ clades præbent, ne quæramus quẽ-
admodum cæteris exemplo ſimus. nolite, quia vltro Romani petunt amicitiam, id quod optandum
vobis ac ſumma ope petendum erat, faſtidire. metu enim videlicet compulſi in aliena terra, quia ſub
vmbra auxilii veſtri latere volunt, in ſocietatẽ veſtrã confugiunt, vt portubus veſtris recipiãtur, vt cõ-
meatibus vtantur. Mare in poteſtate habẽt: terras quaſcunq; adeunt, extemplo ditionis ſuæ faciunt.
quod rogant, cogere poſſunt. quia pepercisse volunt, cõmittere vos cur pereatis, non patiuntur. Nam

quod

A quod Cleomedon modo tanquam mediam, & tutiſſimam vobis viam conſilii, vt quieſceretis, abſti-
neretisq; armis, oſtendebat, ea non media, ſed nulla via eſt. etenim præterquam quòd aut accipienda,
aut aſpernanda vobis Romana ſocietas eſt: quid aliud quàm nuſquam gratia ſtabili, velut qui euen-
tum expectauerimus, vt fortunæ applicaremus noſtra conſilia: præda victoris erimus? Nolite, ſi quod
omnibus votis petendum erat, vltro offertur, faſtidire. non quemadmodum hodie vtrunque vobis li-
cet, ſic ſemper liciturum eſt. nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare vos à Philippo iandiu ma-
gis votis, quàm armis audetis. ſine veſtro labore & periculo qui vos in libertatem vindicarent, cum
magnis claſſibus exercitibusq; mare traiecerunt. hos ſi ſocios aſpernamini, vix ſanæ mentis eſtis. ſed
aut ſocios, aut hoſtes habeatis oportet. Secundum orationem prætoris murmur ortum aliorum cũ
aſſenſu, aliorum inclementer aſſentientes increpantium: & iam non ſinguli tantum, ſed populi vniuer-
ſi inter ſe altercabantur: tum inter magiſtratus gentis (Damiurgos vocant: decem numero creantur)
certamen nihilo ſegnius, quàm inter multitudinem eſſe. quinque relaturos ſe, de ſocietate Romana
aiebant: ſuffragiumq; daturos. quinque lege cautum teſtabantur: nequid, quod aduerſus Philippi ſo-
cietatem eſſet, aut referre magiſtratibus, aut decernere concilio ius eſſet. Hic quoque dies iurgiis eſt cõ-
ſumptus. Supererat vnus iuſti concilii dies: (tertio enim lex iubebat decretum fieri) in quẽ adeo exar-
ſere ſtudia, vt vix parentes à liberis temperauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat, filium Damiurgum, no-
mine Memnonem habebat, partis eius, quæ decretum recitari, perrogariq; ſententias prohibebat. is
diu obteſtatus filium, vt conſulere Achæos communi ſaluti pateretur: neu pertinacia ſua gentem vni-
uerſam perditum iret: poſteaquam parum proficiebant preces: iuratus ſe eum ſua manu interem-
pturum: nec pro filio, ſed pro hoſte habiturum, minis peruicit, vt poſtero die coniungeret iis ſe, qui
reſcrebant. qui cum plures facti referrent: omnibus ferè populis haud dubie approbantibus relationẽ,
ac præ ſe ferentibus quid decreturi eſſent: Dymæi, ac Megalopolitani, & quidam Argiuorum, prius quã
decretum fieret, conſurrexerunt, ac reliquerunt concilium: neque mirante vllo, neq; improbante. nam
Megalopolitanos auorum memoria pulſos ab Lacedæmoniis reſtituerat in patriam Antigonus. &
Dymæis captis nuper, direptisq; ab exercitu Romano, cum redimi eos, vbicunque ſeruirent, Philip-
pus iuſſiſſet: non libertatem modo, ſed etiam patriam reddiderat. iam Argiui præterquam quòd Ma-
cedonum reges ab ſe oriundos credunt, priuatis etiam hoſpitiis, familiariq; amicitia plerique illigati
Philippo erãt. ob hæc concilio, quod inclinauerat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt.
ueniaq; iis huius ſeceſſionis fuit, & magnis & recentibus obligatis beneficiis. Cæteri populi Achæo-
B rum, cum ſententiæ perrogarẽtur: ſocietatem cum Attalo ac Rhodiis præſenti decreto confirmarunt.
cum Romanis, quia iniuſſu populi non poterat rata eſſe: in id tempus, quo Romam mitti legati poſ-
ſent, dilata eſt. in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitũ omnem Achæorum
ad Corinthum admoueri, captis Cenchreis, iam vrbem ipſam Quintio oppugnante. Et ii quidem
è regione portæ, quæ fert Sicyonẽm, poſuerunt caſtra. Romani ad Cenchreas verſam partem vrbis,
Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabant primo ſe-
gnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos, ac regium præſidium. poſteaquam vno animo
omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur: & Corinthii ducem præſidii Andro-
ſthenem haud ſecus, quàm ciuem, & ſuffragio creatum ſuo, imperio iuſto patiebantur: omnis inde
ſpes pugnantibus in vi, & armis, & operibus erat: vndique aggeres haud facili aditu ad mœnia ad-
mouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant: aliquantum muri diruerat. in quem lo-
cum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis cum Macedones concurriſſent: atrox præ-
lium inter eos ac Romanos ortum eſt. ac primo multitudine facile expellebantur Romani, aſſumptis
deinde Achæorum, Attaliq; auxiliis, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græ-
cosq; facile loco pulſuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis
exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum ſecuti: pars nauales ſocii relictis nuper claſſibus ad ſpem
honorationis militiæ tranſgreſſi. hos deſperata ſalus, ſi Romani viciſſent, ad rabiem magis, quàm au-
daciam accendebat. Promontorium eſt aduerſus Sicyonem Iunonis, quam vocant Acræam, in al-
tum excurrens: traiectus inde Corinthum, ſeptem millia fermè paſſuum. eò Philocles regius & ipſe
præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præſtò fuere à Corintho lembi, qui præ-
ſidium id acceptum Lechæum traiicerent. Autor erat Attalus incenſis operibus omittendæ extem-
plo oppugnationis. pertinacius Quintius in incepto perſtabat. is quoque, vt pro omnibus portis di-
ſpoſita vidit præſidia regia: nec facile erumpentium impetus ſuſtineri poſſe: in Attali ſententiam con
ceſſit. ita irrito incepto, dimiſſis Achæis, reditum ad naues eſt. Attalus Piræeum, Romani Corcy-
ram petierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur: Cos. in Phocide ad Elatiam caſtris poſitis:
primo colloquiis rem per principes Elatienſium tentauit. poſteaquam nihil eſſe in manu ſua, & plu-
res validioresq; eſſe regios, quàm oppidanos reſpondebatur: tum ſimul ab omni parte operibus
armisq; vrbem eſt aggreſſus. Ariete admoto quantum inter turres muri erat prorutum cum ingen-
ti fragore ac ſtrepitu nudaſſet vrbem: ſimul & cohors Romana per apertum recenti ſtrage iter inua-

C ſit:& ex omnibus oppidi partibus,relictis ſuis quiſq; ſtationibus,in eum,qui premebatur impetu ho-
ſtium,locum concurrerunt.Eodem tempore Romani & ruinas muri ſuperuadebant: & ſcalas ad ſtan-
tia mœnia inferebant. & dum in vnam partem oculos animosq; hoſtium certamē auerterat: pluribus
locis ſcalis capitur murus,armatiq; in vrbem tranſcēderunt.quo tumultu audito territi hoſtes,relicto,
quem conferti tuebantur,loco, in arcem omnes metu, inermi quoq; ſequente turba, confugerunt.ita
vrbe potitur cos. qua direpta,miſſis in arcem,qui vitam regiis,ſi abire vellent inermes:libertatem Ela
tienſibus pollicerentur:fideq; in hæc data,poſt paucos dies arcē recipit. Cæterum aduentu in Acha-
iam Philoclis regii præfecti non Corinthus tantum liberata obſidione:ſed Argiuorum quoq; ciuitas
per quoſdam principes Philocli prodita eſt,tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die
primo velut ominis cauſa prætores pronunciare Iouem Apollinemq; & Herculem.additum legi erat,
vt iis Philippus rex adiiceretur.cuius nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem quia præco non
adiecit,fremitus primo multitudinis ortus,deinde clamor ſubiicientiū Philippi nomen,iubentiumq;
legitimum honorem vſurpare:donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatum eſt. Huius fiducia fauo-
ris Philocles acceritus nocte occupat collem imminentem vrbi: (Lariſſam eam arcem vocant) poſi-
toq; ibi præſidio,cum lucis principio ſignis infeſtis ad ſubiectum arci forum vaderet:inſtructa acies ex
aduerſo occurrit.præſidium erat Achæorum nuper impoſitum,quingenti ferè iuuenes delecti omniū
ciuitatum,Æneſidemus Dymæus præerat. Adhortator á præfecto regio miſſus, qui excedere vrbe iu-
beret:(neq; enim pares eos oppidanis ſolis,qui idē quod Macedones ſentirent, nedum adiunctis Ma-
cedonibus eſſe: quos ne Romani quidem ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primo nihil nec ducem,nec
ipſos mouit.poſt paulo vt Argiuos quoq; armatos ex parte altera venientes magno agmine viderunt:
certam perniciem cernentes,omnem tamen caſum,ſi pertinacior dux fuiſſet:videbātur ſubituri.Æne-
ſidemus,ne flos Achæorum iuuentutis ſimul cum vrbe amitteretur:pactus cum Philocle vt abire illis
liceret,ipſe quo loco ſteterat,armatus cum paucis clientibus non exceſſit.miſſus à Philocle,qui quæ-
reret,quid ſibi vellet? nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ ſe clypeo ſtaret:in præſidio creditæ
vrbis moriturum ſe armatum reſpondit.tum iuſſu præfecti à Thracibus coniecta tela,interfectiq; oēs.
Et poſt pactam inter Achæos & Romanos ſocietatem duæ nobiliſſimæ ciuitates,Argi & Corinthus,
in poteſtate regis erant. Hæc ab Romanis ea æſtate in Græcia terra mariq; geſta. In Gallia nihil ſa
nè memorabile ab Sex.Ælio cos. geſtum.cum duos exercitus in prouincia habuiſſet: vnum retētum,
D quem dimitti oportebat:cui L.Cornelius procos.præfuerat(ipſe ei C. Ælium prætorem præfecit) al-
terum,quem in prouinciam adduxit:totum propè annum Cremonenſibus Placentiniſq; cogendis re
dire in colonias,vnde belli caſibus diſſipati erāt, conſumpſit. Quemadmodum Gallia præter ſpem
quieta eo anno fuit:ita circa vrbem ſeruilis propè tumultus excitatus eſt. Obſides Carthaginenſium
Setiæ cuſtodiebantur:cum iis,vt principum liberis,magna vis ſeruorum erat.augebant eorum nume
rum,vt ab recenti Africo bello,& ab ipſis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta man-
cipia.Cum coniurationem feciſſent:miſſis ex eo numero,qui in Setino agro,deinde circa Norbam,&
Circeios ſeruitia ſolicitarent:ſatis iam omnibus præparatis,ludis,qui Setiæ propediem futuri erant:
ſpectaculo intentum populum aggredi ſtatuerant: Setia per cædem & repentinum tumultum capta,
Norbam & Circeios occupare.Huius rei tam fœdæ indicium Romam ad L. Cornelium Lentulū præ
torem vrb.delatum eſt.Serui duo ante lucem ad eum venerunt,atq; ordine omnia, quæ acta,futuraq;
erant,expoſuerūt.quibus domi cuſtodiri iuſſis,prætor ſenatu vocato, edoctoq; quæ indices afferrent;
proficiſci ad eam coniurationem quærendam atq; opprimēdam iuſſus.cum quinq; legatis profectus,
obuios in agris ſacramento rogatos arma capere,& ſequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus
millibus fermè hominum armatis,Setiam,omnibus quò pergeret ignaris,venit. ibi raptim principi
bus coniurationis comprehenſis,fuga ſeruorum ex oppido facta eſt.dimiſſi deinde per agros,qui veſti
garent.Egregia duorum opera ſeruorum indicum,& vnius liberi fuit.ei centum millia grauis æris dari
patres iuſſerunt:ſeruis vicena quina millia æris,& libertatem.pretium eorum ex ærario ſolutum eſt dó
minis. Haud ita multo poſt ex eiuſdem coniurationis reliquiis nunciatum eſt ſeruitia Præneſte oc-
cupatura.Eò L.Cornelius prætor profectus de quingentis ferè hominibus,qui in ea noxa erant, ſup-
plicium ſumpſit. In timore ciuitas fuit,obſides captiuoſq; Pœnorum ea moliri.itaq; & Romæ vigi
liæ per vicos ſeruatæ:iuſſiq; circumire eas minores magiſtratus:& triumuiri carceris latomiarum in-
tentiorem cuſtodiam habere iuſſi.& circa nomen Latinum à prætore literæ miſſæ:vt & obſides in pri-
uato ſeruarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur:& captiui ne minus decem pondo
compedibus vincti in nulla alia,quàm in carceris publici cuſtodia eſſent. Eodem anno legati ab re-
ge Attalo coronam aureā CCXLVI pondo in Capitolio poſuerunt: gratiaſq; ſenatui egerūt:quod
Antiochus legatorum Romanorum authoritate motibus finibus Attali exercitum deduxiſſet. Eadē
æſtate equites ducenti,& elephanti decē,& tritici modiûm CC millia ab rege Maſaniſſa ad exercitū,
qui in Græcia erat,peruenerunt. Item ex Sicilia Sardiniaq; magni commeatus,& veſtimēta exercitui
miſſa. Siciliam M.Marcellus,Sardiniam M.Porcius.Cato obtinebat,ſanctus & innocens, aſperior
tamen

A tamen in fœnore coercendo habitus. fugatiq; ex inſula fœneratores, & ſumptus, quos in cultum prætorum ſocii facere ſoliti erant, circumciſi, aut ſublati. *Sex.Ælius* cos. ex Gallia comitiorum cauſa Romam cum rediſſet, creauit cos. Cn.Cornelium Cethegum, & Q. Minucium Rufum. Biduo poſt prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati: creſcentibus iam prouinciis, & latius pateſcēte imperio. creati autem hi: L.Manlius Volſo, Cn.Sempronius Tuditanus, M.Sergius Silus, M.Heluius, M.Minucius Rufus, L.Acilius. Sempronius, & Heluius ex iis ædiles plebis erant. ædiles curules Q.Minucius Thermus, & T.Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater inſtaurati. Cn.Cornelio, & Q.Minucio coss. omnium primum de prouinciis cōſulum prætorumq; actum. prius de prætoribus tranſacta res, quæ tranſigi ſorte poterat. vrbana Sergio, peregrina iuriſdictio Minucio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliam Manlius, Hiſpaniam Sempronius citeriorem, Heluius vlteriorem eſt ſortitus. Conſulibus Italiam Macedoniamq; ſortiri parantibus L.Oppius, & Q.Fuluius Tr.pl. impedimento erant: quòd longinqua prouincia Macedonia eſſet: neq; vlla alia res maius bello impedimentum ad eam diem fuiſſet, quàm quòd vixdum inchoatis rebus in ipſo conatu gerendi belli prior cos. reuocaretur. Quartum iam annum eſſe ab decreto Macedonico bello. quærendo regem, & exercitum eius, Sulpicium maiorem partem anni abſumpſiſſe. Villium congredientem cum hoſte re infecta reuocatum. Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retentum, ita geſſiſſe tamen res: vt ſi aut maturius in prouinciam veniſſet, aut hyems magis ſera fuiſſet, potuerit debellare. nūc propè in hyberna profectum ita comparare dici bellum, vt niſi ſucceſſor impediat, perfecturus æſtate proxima videatur. His orationibus peruicerunt: vt conſules in ſenatus authoritate fore dicerent ſe, ſi idem tribuni facerent. Permittentibus vtriſque liberam conſultationem, patres conſulibus ambobus Italiam prouinciam decreuerunt: T.Quintio prorogarunt imperium: donec ſucceſſor ei veniſſet. Cōſulibus binæ legiones decretæ: & vt bellum cum Gallis ciſalpinis, qui defeciſſent à populo Romano, gererent. Quintio in Macedoniam ſupplementum decretum peditum quinq; millia, & CCC equites, & ſociorum naualium tria millia. Præeſſe idem, qui præerat, claſſi L.Quintius Flamininus iuſſus. Prætoribus in Hiſpanias octona millia peditū ſociūm ac Latini nominis data: & quadringeni equites, vt dimitterent veterem ex Hiſpaniis militem. & terminare iuſſi: quà vlterior citerior'ue prouincia ſeruaretur. Macedoniæ legatos P.Sulpicium, & P. Villium, qui coss. in ea prouincia fuerant, adiecerunt. Prius quàm coss. prætoreſq; in prouincias proficiſcerentur, prodigia procurari placuit: quod ædes Vulcani Summaniq; Romæ, quod & Fregellis murus, & porta de cœlo tacta erant: & Fruſinone

B inter noctem lux orta: & Æſculo agnus biceps cum quinq; pedibus natus: & Formiis duo lupi oppidū ingreſſi obuios aliquot laniauerant: Romæ non in vrbem ſolum, ſed in Capitolium penetrauerat lupus. C.Acilius T.pl. tulit, vt quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad oſtia fluminū Vulturni Liternique: vna Puteolos, vna ad caſtrum Salerni. his Buxentum adiectum. tricenæ familiæ in ſingulas colonias iubebantur mitti. triumuiri deducendis iis, qui per triennium magiſtratum haberent: creati: M.Seruilius Geminus, Q.Minucius Thermus, T.Sempronius longus. Delectu rebuſq; aliis diuinis humaniſq;, quæ per ipſos agendæ erant, perfectis, coss. ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Inſubres via, qui tum in armis erant, Cenomanis aſſumptis: Q.Minucius in læuam Italiæ ad inferum mare flexit iter: Genuamq; exercitu abducto, ab Liguribus orſus eſt bellum. Oppida Claſtidium & Litubium, vtraq; Ligurum, & duæ gentis eiuſdem ciuitates, Celelates, Cerdiciateſq; ſeſe dediderunt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum viginti millia eſſe dicebantur, quæ ſe dediderant. inde in agrū Boiorum legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo ante traiecerat Padum, iunxeratq; ſe Inſubribus & Cenomanis: quod ita acceperant, coniunctis legionibus coss. rem geſturos, vt & ipſi collatas in vnum vires firmarent. poſteaquam fama accidit: alterum coss. Boiorum vrere agros: ſeditio extemplo orta eſt. poſtulare Boii, vt laborantibus opem vniuerſi ferrent. Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diuiſæ copiæ, Boiiſq; in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincii ripas cōſederunt. Infra eum locum quinq; millia paſſuum & coss. Cornelius eidem flumini caſtra applicuit. inde mittendo in vicos Cenomanorum Brixiamq;, quæ caput gentis erat, vt ſatis comperit, non ex authoritate ſeniorum iuuentutem in armis eſſe: nec publico conſilio Inſubrum defectioni Cenomanos ſe adiunxiſſe: excitis ad ſe principibus, id agere ac moliri cœpit, vt deſciſcerent ab Inſubribus Cenomani, & ſignis ſublatis aut domos redirent aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequiit, in id data fides coss. eſt, vt in acie aut quieſcerent, aut ſi qua etiam occaſio fuiſſet, adiuuarent Romanos. Hæc ita conueniſſe Inſubres ignorabant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis, labare fidem ſociorum. itaque cum in aciem eduxiſſent, neutrum iis cornu committere auſi, ne ſi dolo ceſſiſſent, rem totam inclinarent: poſt ſigna in ſubſidiis eos locauerunt. Cos. principio pugnæ vouit ædem Soſpitæ Iunoni, ſi eo die hoſtes fuſi fugatiq; eſſent: à militibus clamor ſublatus, compotem voti cos. ſe facturos, & impetus in hoſtes eſt factus. non tulerunt Inſubres primum concurſum. Quidam & à Cenomanis terga repente in ipſo certamine

C ne aggreſſis tumultum ancipitem iniectum autores ſunt: cæſaq; in medio V & XXX millia hoſtium, quinq; millia & DCC viuos captos: in iis Amilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli cauſa fuiſſet: ſigna militaria CXXXX: & carpenta ſupra CC. Oppida, quæ defectionem ſecuta erant: dediderunt ſe Romanis. Minucius cos. primo effuſis populationibus peragrauerat fines Boiorum: deinde vt relictis Inſubribus ad ſua tuenda receperant ſeſe, caſtris ſe tenuit, acie dimicandum cum hoſte ratus. Nec Boii detrectaſſent pugnam: ni fama victos Inſubres allata animos fregiſſet. itaq; relicto duce caſtriſq;, diſſipati per vicos, ſua vt quiſque defenderent, rationē gerendi belli hoſti mutarunt. omiſſa enim ſpe per vnam dimicationem rei decernendæ, rurſus populari agros, & vrere tecta, vicoſq; expugnare cœpit. Per eoſdem dies Claſtidium incenſum. inde in Liguſtinos Iluates, qui ſoli non parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens, vt Inſubres acie victos, Boios, ita vt tentare ſpem certaminis non auderent, territos audiuit: in deditionem venit. Literæ conſulum à Gallia de geſtis proſpere ſub idem tempus Romam allatæ. M. Sergius Pr. vrb. in ſenatu eas, deinde ex authoritate patrum ad populum recitauit. ſupplicatio in quatriduum decreta. Hyems iam eo tempore erat. Cum T. Quintius capta Elatia, in Phocide ac Locride hyberna diſpoſita haberet: Opunte ſeditio orta eſt. Factio vna Ætolos, qui priores erant: altera Romanos accerſebat. Ætoli priores venerunt. ſed opulentior factio excluſis Ætolis, miſſoq; ad imperatorem Romanum nuncio, vſq; ad aduentum eius tenuit vrbem. arcem regium tenebat præſidium: neq; vt diſcederent inde, aut Opuntiorum minis, aut autoritate imperantis eos. Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur, ea fuit: quod caduceatòr ab rege venerat, locum ac tempus petens colloquio. id grauate conceſſum regi eſt. non quin cuperet Quintius per ſe partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum. necdum enim ſciebat, vtrum ſucceſſor ſibi alter ex nouis conſulibus mitteretur: an, quod ſumma vi vt tenderēt, amicis & propinquis mandauerat, imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat, vt ſibi liberum eſſet, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco propè Niceam littus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinq; lembis, & vna naue roſtrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exul vir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Aminander erat, & Dionyſodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ claſſis, & Phaneas princeps Ætolorum, & Achęi duo, Ariſthenus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum littus progreſſus, cum rex in proram nauis in anchoris ſtantis proceſſiſſet: commodius, inquit, ſi in terram egrediaris, ex propinquo dicamus inuicem, audiamuſq;.

D Cum rex facturum ſe id negaret: quem tandem, inquit Quintius, times? Ad hoc ille ſuperbo & regio animo. Neminem equidem timeo, præter deos immortales, non omnium autem credo fidei, quos circa te video, atque omnium minime Ætolis. Iſtud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum eſt, qui cum hoſte ad colloquium congrediuntur: vt nulla fides ſit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidiæ pręmium eſt, ſi fraude agatur, Philippus & Phaneas. neque enim æque difficulter Ætoli prætorem alium, ac Macedones regem in meum locum ſubſtituát. Secundum hæc ſilentium fuit, Cum Romanus eum æquum cenſeret priorem dicere, qui petiſſet colloquium: rex, eius eſſe priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet: tum Romanus. ſimplicem ſuam orationem eſſe. ea enim ſe dicturum, quæ ni fiant, nulla ſit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præſidia eſſe. captiuos & transfugas ſociis populi Romani reddendos, reſtituenda Romanis ea Illyrici loca, quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet. Ptolemæo regi Ægypti reddendas vrbes, quas poſt Philopatoris Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas populiq; Romani conditiones has eſſe: cæterum & ſociorum audiri poſtulata æquum eſſe. Attali regis legatus naues captiuoſq;, quæ ad Chium nauali prælio captæ eſſent, & Nicephorium, Veneriſq; templum, quæ ſpoliaſſet euaſtaſſetq;, pro incorruptis reſtitui: Rhodii Peræam (regio eſt continentis aduerſus inſulam, vetuſtæ eorum ditionis) repetebant: poſtulabantq; præſidia deduci ab Iaſſo, & Bargyllis, & Euromenſium vrbe, & in Helleſponto Seſto atque Abydo, & Panepolin Byzantiis in antiqui formulam iuris reſtitui, & liberari omnia Aſiæ emporia portuſq;. Achæi Corinthum & Argos repetebant. Prætor Ætolorum Phaneas cum eadem ferè quæ Romani, vt Græcia decederetur, poſtulaſſet: redderenturq; Ætolis vrbes, quæ quondam iuris aut ditionis eorum fuiſſent: excepit orationem eius princeps Ætolorum Alexander, vir (vt inter Aetolos) facundus. Iandudum ſe reticere, ait: non quo quicquam agi putet eo colloquio, ſed nequem ſociorum dicentem interpellet. Neque de pace cum fide Philippum agere, neque bella vera virtute vnquam geſſiſſe. in colloquiis inſidiari & captare: in bello non congredi æquo campo, neque collatis ſignis dimicare: ſed refugientem incendere ac diripere vrbes, & vincentium præmia victum corrūpere. At non ſic antiquos Macedonum reges: ſed acie bellare ſolitos: vrbibus parcere, quantum poſſent, quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem, nihil ſibi præter bellum relinquere, quod, conſilium eſſe? Plures priore anno ſociorum vrbes in Theſſalia euaſtaſſe Philippum: quàm omnes qui vnquam hoſtes Theſſaliæ fuerint. ipſis quoque Aetolis eum plura ſocium, quàm hoſtem ademiſſe. Lyſimachiam pulſo Prætore & præſidio Aetolorum occupaſſe

A eum.Chium item ſuæ ditionis vrbem funditus euertiſſe,ac deleſſe.eadem fraude habere eum Thebas
Phthias,Echinum,Lariſſam & Pharſalum. Motus oratione Alexandri Philippus nauem, vt exaudi-
retur,propius terram applicuit.Orſum eum dicere in Ætolos maxime violenter, Phaneas interfatus,
non in verbis rem verti,ait.aut bello vincendum, aut melioribus parẽdum eſſe. Apparet id quidem,
inquit Philippus,etiam cæco:iocatus in valetudinem oculorum Phaneæ.& erat dicacior natura,q̃ re-
gem decet: & ne inter ſeria quidem riſu ſatis temperans.Indignari inde cœpit: Ætolos,tanquam Ro-
manos decedi Græcia iubere: qui, quibus finibus Græcia ſit,dicere non poſſint. ipſius enim Ætoliæ
Agræos Apodeotaſq; & Amphilochos,quæ permagna eorum pars ſit,Græciam non eſſe. An quod
à ſociis eorum non abſtinuerim,iuſtam querelam habent! cum ipſi pro lege hunc morem antiquitus
ſeruent: vt aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tãtum authoritate dempta iuuentutem ſuam militare ſi-
nant:& contrariæ perſæpe acies in vtraq; parte ætolica auxilia habeant! Neq; ego Chium expugna-
ui:ſed Pruſiam ſocium & amicum oppugnãtem adiuui: & Lyſimachiam ab Thracibus vindicaui.ſed,
quia me neceſſitas ad hoc bellum à cuſtodia eius auertit, Thraces habent. Et Ætolis hæc. Attalo
autem Rhodiiſq; nihil iure debeo.non enim à me, ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorũ
autem honoris cauſa Peræam Rhodiis, & naues Attalo cum captiuis, qui comparebunt, reſtituam.
nam quod ad Nicephorium Veneriſq; templi reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulantibus re-
ſpondeam!niſi quo vno modo luci ſyluæq; cæſæ reſtitui poſſunt,curam impenſamq; ſationis me præ-
ſtaturum : quoniam hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet. Extrema eius oratio aduerſus
Achæos fuit:in qua orſus ab Antigoni primum,ſuis deinde erga eam gentem meritis, recitari decre-
ta eorum iuſſit,omneis diuinos humanoſq; honores complexa. atq; ad ea adiecit recens de exercitu,
quòd ab ſe deſciuiſſet. inuectuſq; grauiter in perfidiam eorum,Argos tamen ſe redditurum eis dixit.
de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum eſſe,quæſiturumq; ſimul ab eo, vtrum, iis ne vr-
bibus decedere ſe æquum cenſeat,quas à ſeipſo captas iure belli habeat!an iis etiã, quas à maioribus
ſuis accepiſſet! Parantibus Achæis Ætoliſq; ad ea reſpondere,cum propè occaſum ſol eſſet:dilato in
poſterum diem colloquio,Philippus in ſtationem,ex qua profectus erat: Romani ſociiq; in caſtra re-
dierunt.Quintius poſtero die ad Nicæam(is enim locus placuerat)ad conſtitutum tẽpus venit.Phi-
lippi nullus vſquam nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat:& iam deſperantibus venturum re-
pente apparuerunt naues.atq; ipſe quidem,cum tam grauia & indigna imperarentur:inopem conſilii
B diem ſe conſumpſiſſe deliberando aiebat. Vulgo credebatur de induſtria rem in ſerum tractam, ne tem-
pus dari poſſet Achæis Ætoliſq; ad reſpondendum.& eam opinionẽ ipſe affirmauit,petendo,vt ſum-
motis aliis,ne tempus altercando tereretur,& aliquis finis rei imponi poſſet:cum ipſo imperatore Ro-
mano liceret ſibi colloqui. Id primo non acceptum,ne excludi colloquio viderentur ſocii.deinde cum
haud abſiſteret petere,ex omniũ conſilio Romanus imperator cum Ap.Claudio Tr.mil. cæteris ſum-
motis,ad extremum littus proceſſit.Rex cum duobus,quos pridie adhibuerat, in terram eſt egreſſus.
Ibi cum aliquandiu ſecretò locuti eſſent:quæ acta ad ſuos Philippus retulerit, minus compertum eſt.
Quintius hæc retulit ad ſocios.Romanis cum cedere tota Illyrici ora,perfugas remittere, ac ſiqui eſ-
ſent captiui.Attalo naues,& cum iis captos nauales ſocios:Rhodiis regionem,quam Peræani vocãt,
reddere:Iaſſo & Bargyliis non ceſſurum. Ætolis Pharſalum Lariſſamq; reddere: Thebas non reddere.
Achæis non Argis modo, ſed etiã Corintho ceſſurum. Nulli omnium placere partium, quibus ceſ-
ſurus aut non ceſſurus eſſet, deſtinatio.plus enim amitti in iis,q̃ acquiri:nec vnquam,niſi tota deduxiſ-
ſet Græcia præſidia,cauſas certaminum deponere.Cum hæc toto ex concilio certatim omnes vocife-
rarentur:ad Philippum quoq; procul ſtantem vox eſt perlata.itaq; à Quintio petit, vt rem totam in
poſterum diem differret.profecto aut perſuaſurum ſe,aut perſuaderi ſibi paſſurum. Littus ad Thronii,
colloquio deſtinatur. eò mature conuentum eſt. Ibi Philippus primo & Quintium , & omnes, qui
aderant,rogare,ne ſpem pacis turbare vellent.poſtremo petere tempus:quo legatos Romam ad ſena-
tum mittere poſſet.aut his conditionibus ſe pacem impetraturum,aut quaſcunq; ſenatus dediſſet, le-
ges pacis accepturum.Id cæteris haudquaquam placebat.nec enim aliud,q̃ moram & dilationem ad
colligendas vires quæri.Quintius verum id futurum fuiſſe,dicere:ſi æſtas. & tempus rerum gerẽdarũ
eſſet.nunc hyeme inſtãte nihil amitti dato ſpatio ad legatos mittẽdos.nam neq; ſine authoritate ſena-
tus quicquam eorum ratum fore,quæ cum rege ipſi pepigiſſent : & explorari , dum bello neceſſariam
quietem ipſa hyems daret,ſenatus autoritatem poſſe.In hanc ſententiam & cæteri ſociorum princeps
conceſſerunt:induciiſq; datis in duos menſes,& ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatũ,
ne fraude regis caperetur,placuit.additum induciarum pacto, vt regia præſidia Phocide ac Locride
extemplo deducerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis Aminandrum Athamãnum re-
gem,vtq; ſpeciem legationis adiiceret, Q. Fabium (vxoris Quintii ſororis filius erat) & Q.Ful-
uium,& P. Claudium miſit. Vt ventum Romam eſt,prius ſociorum legati,quàm regis auditi ſunt.
cætera eorum oratio conuiciis regis conſumpta eſt.mouerunt eo maxime ſenatum, demonſtrãdo ma-
ris terrarumq; regionis eius ſitum,vt omnibus appareret:ſi Demetriadem in Theſſalia, Chalcidem in

* *

lis partibus cohærens Acarnaniæ, quingentos fermè paſſus longæ fauces erant: latæ haud amplius
centum & viginti. in his anguſtijs Leucas poſita eſt, colli applicata verſo in orientem, & Acarnaniam,
ima vrbis plana ſunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra mariq; expu-
gnabilis eſt. nam & vada ſunt ſtagno ſimiliora, quàm mari: & campus terrenus omnis operiq; facilis.
itaque multis ſimul locis aut ſubruti aut ariete decuſſi ruebant muri. Sed quàm vrbs ipſa opportuna
oppugnantibus erat: tam inexpugnabiles hoſtium animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri:
obſtruere quæ patefacta ruinis erant: prælia impigre inire: & armis magis muros, quàm ſeipſos mœni-
bus tutari. diutiusq; ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent: ni exules quidam Italici generis
Leucade habitantes ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore loco magno cum tumultu de-
currentes, acie in foro inſtructa iuſto prælio aliquandiu Leucadij ſuſtinuerunt. interim & ſcalis capta
multis locis mœnia: & per ſtragem lapidū ac ruinas tranſcenſum in vrbem. iamq; ipſe legatus magno
agmine circumuenerat pugnantes. pars in medio cæſi. pars armis abiectis dediderunt ſeſe victori. Et
poſt dies paucos audito prælio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat: omnes populi Acarnaniæ in
deditionem legati venerunt. Iiſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodij quoq; ad vindi-
candam à Philippo continentem regionem (Peræam vocant) poſſeſſam à maioribus ſuis, Pauſiſtra-
tum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & noningentis ferè armatis ex vario genere
auxiliorum collectis, miſerunt. Galli, & Niſuetæ, & Piſuetæ, & Tamiani, & Arei ex africa, & Laodiceni
ex Aſia erant. cum his copijs Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locū peropportunum, igna-
ris regijs qui tenuerant, occupauit. In tempore & ad idipſum excitum auxilium mille Achæi pedites
cum centum equitibus ſuperuenerunt. Theoxenus iis præerat. Dinocrates regius præfectus recupe-
randi caſtelli cauſa primo caſtra ad ipſa tendebat. mouit inde ad alterum caſtellum, item Stratonicen-
ſis agri. Aſtragon vocant. omnibusq; præſidijs, quæ multifariam diſiecta erant, deuocatis, & ab ipſa
Stratonicea Theſſalorum auxiliaribus, Alabanda, vbi hoſtes erant, ducere pergit. Nec Rhodij pugnā
detrectauerūt. atq; caſtris in propinquum collatis, extemplo in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quin-
B gentos Macedonas dextro cornu, læuo Agrianos locat: in medium accipit contractos ex caſtellorum
(Cares maxime erant) præſidijs, equites cornibus circundat. Cretenſium auxiliares Thracumq; Rho-
dia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam peditum manum habuere: medios miſta
ex pluribus gentibus auxilia. equites leuisq; armaturæ quod erat, cornibus circumiectum. Eo die ſtete-
runt tantum acies vtræq; ſuper ripam, qui tenui aqua interfluebat torrentis: paucisq; telis emiſſis, in
caſtra receperunt ſeſe. Poſtea die eodem ordine inſtructi maius aliquanto prælium quàm pro nume-
ro edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere: & centeni fermè equites. cæterum
non numero tantum, nec armorum genere, ſed animis quoq; paribus, & æqua ſpe pugnarunt. Achæi
primi torrētē ſuperato in Agrianos impetum fecere. deinde tota propè curſu tranſgreſſa amnem acies
eſt. diu anceps pugna ſtetit. numero Achæi mille & ipſi quadringentos loco expulere. inclinat dein
dextrum omne cornu. Macedones, vſque dum ordine & velut ſtipata phalanx conſiſtebat: moueri ne-
quiuerunt. poſtquam læuo latere nudato circumiacere haſtas in venientem ex tranſuerſo hoſtem cona-
ti ſunt: turbari extemplo tumultum primo inter ſe fecerunt: terga deinde vertunt: poſtremo abiectis ar-
mis, in præcipitem fugam effuſi, Bargyllas petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodij
quantum diei ſuperfuit ſecuti, receperunt ſeſe ad caſtra. Satis conſtat: ſi confeſtim victores Stratoni-
ceam petiſſent, recipi eam vrbem ſine certamine potuiſſe. Prætermiſſa eius rei occaſio eſt: dum in caſtel-
lis vicisq; Perææ recipiendis tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratoniceam præſidio obtine-
bant, confirmati ſunt. mox & Dinocrates cum iis, quæ prælio ſupererant, copijs intrauit muros. ne-
quicquam inde obſeſſa oppugnataq; vrbs eſt. recipi niſi aliquanto poſt per Antiochum non potuit.
Hæc in Theſſalia, hæc in Achaia, hęc in Aſia per eoſdem dies fermè geſta. Philippus cum audiſſet
Dardanos tranſgreſſos fines regni, ſuperiora Macedoniæ euaſtare: quamuis toto propè orbe terrarum
vndique ſe ſuosq; profligante fortuna vrgebatur: tamen morte triſtius ratus Macedoniæ etiam poſ-
ſeſſione pelli, delectu raptim per vrbes Macedonum habito, cum ſex millibus peditum & quingentis
equitibus circa Stobos Pœoniæ improuiſo hoſteis oppreſſit. Magna multitudo hominum in prælio,
maior prædandi cupidine palata per agros cæſa eſt. quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem
caſu pugnæ, in fines ſuos redierunt. Ea vna expeditione non pro reliquo ſtatu fortunæ facta, refectis
ſuorum animis, Theſſalonicam ſeſe recepit. Non tam in tempore punicum bellum terminatum erat:
ne ſimul & cum Philippo foret bellandum: quàm opportune, iam Antiocho in Syria moliente bel-
lum, Philippus eſt ſuperatus. nam præterquam quod facilius cum ſingulis quàm ſi in vnum ambo ſi-
mul contuliſſent vires, bellatū eſt: Hiſpania quoq; ſub idem tempus magno tumultu ad bellū conſur-

C texit. Antiochus cũm priore æſtate omnibus, quæ in cœle Syria ſunt, ciuitatibus Ptolemæi in ſuam
poteſtatem redactis, in hyberna Antiochiam cõceſſiſſet: nihilo quietiores poſtea res habuit. omnibus
enim regni viribus connixus cum ingentes copias terreſtres maritimasq; comparaſſet: principio veris
præmiſſis terra cũ exercitu filiis duobus, Ardue ac Mithridate, iuſſisq; Sardibus ſe opperiri, ipſe cum
claſſe centũ tectarum nauiũ, ad hoc leuioribus nauigiis cercuriſq; ac lembis ducẽtis ꝓficiſcitur: ſimul
per omnem oram Ciliciæq; & Cariæ tentaturus vrbes, quæ in ditione Ptolemæi eſſent: ſimul Philip-
pum (nec dum enim debellatũ erat) exercitu nauibusq; adiuturus. Multa egregia Rhodii pro fide er-
ga P. R. proq; vniuerſo nomine Græcorum terra mariq; auſi ſunt, nihil magnificentius q̃ quòd ea tẽ-
peſtate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad regẽ miſerunt: ne Helicinas (promontoriũ
Ciliciæ eſt inclytum fœdere antiquo Atheniẽſium) ſuperaret. ſi eo nõ contineret copias ſuas, ſe obuiã
ituros: non ab odio vllo, ſed ne coniungi cũ Philippo paterentur, & impedimento eſſe Romanis libe-
rantibus Græciam. Coraceſium eo tẽpore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, &
Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontoriũ id quoq; Ciliciæ eſt) Selinũte recepto.
oĩbus his aliiſq; eius oræ caſtellis aut metu, aut voluntate ſine certamine in deditionẽ acceptis, Cora-
ceſium præter ſpem clauſis portis tenebat eũ. ibi legati Rhodiorũ auditi. & quanq̃ ea legatio erat, quæ
accendere regium animũ poſſet, tẽperauit iræ: & legatos ſe Rhodũ miſſurum reſpondit: iiſq; mandatu-
rum, vt renouarent vetuſta iura cũ ea ciuitate, ſua maiorumq; ſuorũ: & vetarent eos aduentũ pertime-
ſcere regis, nihil his aut ſociis eorũ noxæ futurũ fraudi'ue. nam Romanorum amicitiã ſe non violatu-
rum, argento & ſuã recentẽ ad eos legationem eſſe, & ſenatus honorifica in ſe decreta reſponſaq;. tũ for-
te legati redierant ab Roma, comiter auditi dimiſſiq;: vt tempus poſtulabat, incerto adhuc aduerſus
Philippũ euentu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent: nuncius venit, debel-
latum ad Cynoſcephalas eſſe. Hoc nuncio accepto Rhodii, dempto metu à Philippo omni, erat cõ-
ſilium obuiam eundi claſſe Antiocho. illam alterã curam non omiſerunt tuendæ libertatis ciuitatum
ſociarum Ptolemæi: quibus bellũ ab Antiocho imminebat. nam alias auxiliis iuuerunt: alias proui-
dendo ac præmonendo conatus hoſtis: cauſaq; libertatis fuerunt Caunis, Myndus, Halicarnaſſenſi-
bus, Samiiſq;. Non operæ eſt perſequi vt quæq; acta in his locis ſint, cum ad ea, quę propriè Roma-
ni belli ſunt, vix ſufficiam. Eodem tẽpore & Attalus rex æger Thebis Pergamum aduectus moritur,
altero & ſeptuageſimo anno: cũ quatuor & quadraginta ãnos regnaſſet. Huic viro præter diuitias ni-
hil ad ſpem regni fortuna dederat. his ſimul prudenter, ſimul magnifice vtendo effecit: primum vt ſibi,
D deinde vt aliis non indignus videretur regno. victis deinde prælio vno Gallis, quæ tum gens recenti
aduentu terribilior Aſiæ erat, regium aſciuit nomen: cuius magnitudini ſemper animũ ęquauit. ſum-
ma iuſtitia ſuos rexit: vnicam fidem ſociis præſtitit. vxorẽ, ac liberos duos ſuperſtites habuit. mitis ac
munificus amicus fuit. regnum adeo ſtabile ac firmum reliquit, vt ad tertiam ſtirpem poſſeſſio eius de-
ſcenderit. Cum is ſtatus rerũ in Aſia Græciaq; & Macedonia eſſet, vixdum terminato cum Philippo
bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hiſpania vlteriore coortum eſt bellum. M. Heluius eã
prouinciam obtinebat. is literis ſenatum certiorem fecit: Culcam & Luſcinum regulos in armis eſſe:
cum Culca decem & ſeptem oppida, cum Luſcino validas vrbes, Cardonem & Bardonem: & mariti-
mam oram omnem, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorũ motus conſurrecturam. His li-
teris à M. Sergio Pr. cuius iuriſdictio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerunt patres: vt co-
mitiis prætorum perfectis, cui prætori prouincia Hiſpania obueniſſet, is primo quoq; tempore de bel-
lo Hiſpaniæ ad ſenatum referret. Sub idem tempus Coſs. Romam venerunt. quibus in æde Bellonę
ſenatum habentibus poſtulantibusq; triumphum ob res proſpere bello geſtas, C. Atinius Labeo, &
C. Vrſanius Tr. pl. vt ſeparatim de triumpho agerent Coſs. poſtularunt. cõmunem ſe relationem de
ea re fieri non paſſuros: ne par honos in diſpari merito eſſet. Cumq; Minucius vtriq; prouinciam Ita-
liam obtigiſſe diceret, communi animo cõſilioq; ſe & collegam res geſſiſſe, Cornelius adiiceret: Boios
aduerſus ſe tranſgredientes Padum, vt Inſubribus Cenomaniſq; auxilio eſſent, depopulante vicos eo-
rum atque agros collega, ad ſua tuenda auerſos eſſe: tribuni res tantas bello geſſiſſe Cornelium fateri,
vt non magis de triumpho eius, quàm de honore diis immortalibus habendo dubitari poſſet, non ta-
men nec illum, nec quenquam alium ciuem, tantum gratia atq; opibus valuiſſe: vt cum ſibimet triũ-
phum impetraſſet, collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minucium in Liguribus
leuia prælia, vix digna dictu feciſſe, in Gallia magnum numerum militum amiſiſſe. nominabant etiã
tribunos militum T. Iuuentium, & Cneum Labeonis fratrem: qui aduerſa pugna cum multis aliis vi-
ris fortibus, ciuibus ac ſociis cecidiſſent. oppidorum paucorum ac vicorum falſas, & in tempus ſimu-
latas, ſine vllo pignore deditiones factas eſſe. Hæc inter conſules tribunosq; altercationes biduum te-
nuerunt, victiq; perſeuerantia tribunorum conſules ſeparatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium
conſenſu decretus triumphus. & Placentini Cremonenſeſq; addiderunt fauorem conſuli, gratias
agentes commemoranteſq;, obſidione ſe eſſe ab eo liberatos, pleroſque etiam, cum apud hoſtes
eſſent, ſeruitute exceptos. Q. Minucius tentata tantum relatione, cum aduerſum omnem ſenatum

videret:

A videret: in monte Albano ſe triumphaturum & iure imperii cõſularis, & multorum clarorum virorum
exemplo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cenomanisq́; in magiſtratu triumphauit. multa ſigna
militaria tulit: multa Gallica ſpolia captiuis carpentis tranſuexit: multi nobiles Galli ante currum tra-
ducti. inter quos quidam Amilcarem ducem Pœnorum fuiſſe authores ſunt. cæterum magis in ſe con-
uertit oculos Cremonenſium Placentinorumq́; colonorum turba pileatorum currum ſequentiũ. Tu-
lit in triumpho ducenta triginta ſeptem millia quingentos, argenti bigati ſeptuaginta nouem millia.
ſeptuagenos æris militibus diuiſit: duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minucius Cos. de Liguribus
Boiisq́; Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus vt loco, & fama rerum geſtarum, & quód
ſumptum non erogatũ ex ærario oẽs ſciebant, inhonoratior fuit: ita ſignis carpentisq́;, & ſpoliis fermè
æquabat. pecuniæ etiam propè par ſumma fuit. æris tranſlata ducenta & quinquaginta quatuor mil-
lia, argenti bigati quinquaginta tria millia, & ducenti. militib. centurionibusq́; & equitibus item in
ſingulos datum, quod dederat collega. Secũdum triũphum conſularia comitia habita. creati Coss.
L. Furius Purpurio, & M. Claudius Marcellus. Prr. poſtero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius
Longus, Q. Minucius Themus, M. Acilius Glabrio, L. Apuſtius Eullo, C. Lælius. Exitu eius anni li-
teræ à T. Quintio venerunt: ſe ſignis collatis cum rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe: hoſtium exer-
citum fuſum fugatumq́;. Hæ literæ prius in ſenatu à Sergio Pr. deinde ex authoritate patrum in con-
cione ſunt recitatæ. Ob res proſpere geſtas in dies quinq; ſupplicationes decretæ. Breui poſt legati &
à T. Quintio, & ab rege venerũt. Macedones deducti extra vrbem in villam publicam: ibiq́; iis locus,
& lautia præbita: & ad ædem Bellonæ ſenatus eſt habitus. haud multa verba facta: cum Macedones
quæcunq; ſenatus cenſuiſſet, id regem facturum eſſe dicerent. Decem legati more maiorum, quorũ ex
conſilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret, decreti: adiectumq́;, vt in eo numero lega-
torum P. Sulpitius, & P. Villius eſſent: qui Coss. prouinciam Macedoniam obtinuiſſent. Coſanis
eo die poſtulantibus vt ſibi colonorum numerus augeretur, mille aſcribi iuſſi: dum ne quis in eorũ nu-
mero eſſet, qui poſt L. Cornelium & T. Sempronium Coss. hoſtis fuiſſet. Ludi Romani eo anno in
circo ſcenaq; ab ædilibus curulibus Cornelio Scipione, & Cn. Manlio Volſone & magnificentius q̃
aliâs facti, & lętius propter res bello bene geſtas ſpectati, totiq́; ter inſtaurati. Plebeii ſepties inſtaurati.
Acilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. ex argento mulctatitio tria ſigna ænea, Cereri Liberoq́;
& Liberæ poſuerunt. L. Furius, & M. Cladius Marcellus conſulatu inito, cũ de prouinciis ageretur:
B & Italiam vtriq; prouinciam ſenatus decerneret: vt Macedoniã cum Italia ſortirentur, petebant. Mar-
cellus prouincię cupidior, pacem ſimulatam ac fallacem dicendo, & rebellaturum, ſi exercitus inde de-
portatus eſſet, regem, dubios ſentẽtia patres fecerat. & forſitan obtinuiſſent Coss. ni Q. Marcius Rex,
& C. Atinius Labeo Tr. pl. ſe interceſſuros dixiſſent: ni prius ipſi ad plebẽ tuliſſent, vellent, iuberent'ne
cum rege Philippo pacẽ eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt. omnes quinq; & triginta tri-
bus vti rogatæ iuſſerunt. Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia vulgo lætarentur, triſtis ex
Hiſpania nuncius allatus effecit, vulgatæq́; literæ: C. Sempronium Tuderanum procos. in citeriore
Hiſpania prælio victum, exercitum eius fuſum fugatumq́;: & illuſtres viros in acie cecidiſſe. Tudera-
num cũ graui vulnere latum ex prælio haud ita multo poſt expiraſſe. Coss. ambobus Italia prouin-
cia cum his legionibus, quas ſuperiores Coss. habuiſſent, decreta, & vt quatuor legiones nouas ſcribe-
rent: duas quæ quò ſenatus cenſuiſſet, mitterentur. & T. Quintius Flamininus cum duabus legioni-
bus prouinciam eodem exercitu obtinere iuſſus, imperium ei prorogatum. Prr. deinde prouincias ſor-
titi: L. Apuſtius Fullo vrbanam iuriſdictionẽ, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos: Q. Fabius
Buteo Hiſpaniam vlteriorẽ, Q. Minucius Thermus citeriorẽ: C. Lælius Siciliã, T. Sempronius Lon-
gus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minucio, quibus Hiſpaniæ prouinciæ euenerant: Coss. le-
giones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis quas viderentur vti darent, decretum eſt: ſociũm ac nominis
Latini quaterna millia peditum, trecenos equites. hiq́; primo quoq; tempore in prouincias ire iuſſi.
Bellum in Hiſpania quinto poſt anno exortũ eſt, q̃ ſimul cũ punico bello fuerat finitum. Priuſquã
hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primum ſuo nomine, nullo punico exercitu aut duce
ad arma ierant, proficiſcerentur: aut ipſi Coss. ab vrbe mouerent, procurare, vt aſſolet, prodigia, quæ
nunciabãtur, iuſſi. L. Iulius equeſtris in Sabinos proficiſcens fulmine ipſe equusq́; exanimati fuerãt.
ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat, ad Monetæ duarum haſtarum ſpicula arſerant. lupus
Eſquilina porta ingreſſus frequentiſſima parte vrbis cum in forum decurriſſet, Tuſco vico atque inde
Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat. Hæc prodigia maioribus hoſtiis ſunt p̃curata.
Iiſdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuderanum citeriorem Hiſpaniã ob-
tinuerat: cum ex S.C. vrbem eſſet ingreſſus, tulit præ ſe auri mille & quingenta pondo quindecim, ar-
genti viginti millia, ſignati denarios trigintaquatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertini-
nius ex vlteriore Hiſpania, ne tentata quidẽ triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo argenti in æra-
rium tulit: & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædẽ, & matris Matutæ, vnũ in
maximo circo fecit: & his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Hæc per hyemẽ fermè acta. Hybernabat

C eo tempore Athenis Quintius. à quo cum multa ſocii peterent, Bœoti petierũt impetraueruntq́; vt hi, qui ſuæ gentis militaſſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. id à Quintio facile impetratũ: non quia ſatis dignos eos credebat: ſed quia Antiocho rege iam ſuſpecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit: q̃ nulla inita apud Bœotos gratia eſſet. nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus perinde atq; id ipſi à Quintio & Romanis datum eſſet: miſerunt: & comitiis proximis Bœotarchen nullam aliam ob cauſam Barcillam quendã, q̃ quòd præfectus Bœotorum apud regem militantium fuiſſet, fecerunt, præteritis Zeuſippo & Piſiſtrato, aliiſq́; qui Romanæ ſocietatis authores fuerunt. Id ægre & in præſentia hi paſſi, & in futurum etiam metum ceperũt: cum ad portas propè ſedẽte exercitu Romano ea fierẽt: quidnam de ſe futurum eſſet profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo ſocios adiuuante, & infeſto his, qui partis aduerſæ fuiſſent. Dum Romana arma propinqua habebant: tollere Barcillam principem fautorum regis ſtatuerunt. & tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus reuerteretur domum temulentus, proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſa conuiuio celebri interfuerant: ab ſex armatis, quorũ tres Italici, tres Ætoli erant: circumuentus occiditur. Fuga comitum, & quiritatio facta: & tumultus tota vrbe diſcurrentium cum luminibus. percuſſores proxima porta euaſerunt. Luce primá concio frequens, velut extante indicio, ad vocem præconis conuocata in theatro erat. palàm ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis viris fremebant interfectum: animis autem Zeuſippum authorem deſtinabant cædis. In præſentia placuit comprehendi eos, qui ſimul fuiſſent, quæſtionemq́; ex his haberi. Qui dum quæruntur, Zeuſippus conſimili animo auertendi ab ſe criminis cauſa in cõcionem progreſſus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos ſemiuiros crederent. multaq́; in eam partem probabiliter argumentatus: quibus fidem apud quoſdam fecit: nunquam, ſi conſcius eſſet, oblaturum ſe multitudini, mentionem'ue cædis nullo laceſſente facturũ fuiſſe. alii non dubitare: obuiam eundo impudenter criminis ſuſpicionem auerti. Torti poſt paulo inſontes, cum ſcirẽt ipſi opinionem omnium: ea pro indicio vſi Zeuſippum & Piſiſtratum nominauerunt, nullo adiecto, cur ſcire quicquam viderentur, argumento. Zeuſippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, ſuam magis conſcientiam, q̃ indicium hominum nullius rei conſciorũ metuens. Piſiſtratus ſpretis indicibus Thebis manſit. Seruus erat Zeuſippo, totius internuncius & miniſter rei: quem indicem Piſiſtratus timẽs, eo ipſo timore ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippum mittit: ſeruum conſcium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum videri ſibi, q̃ ad agendam fuerit. Has qui tulit literas, iuſſit Zeuſippo

D dare q̃primum. is, quia non ſibi conueniendi eius copia fuit: ipſi illi ſeruo, quem ex omnibus domino fidiſſimum credebat, tradidit: & adiecit, à Piſiſtrato de re magnopere pertinẽte ad Zeuſippum eſſe. Cõſcientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmaſſet, aperit. perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeuſippus quidem fuga ſerui motus Athenas, tutiorem exilio locũ ratus, conceſſit. De Piſiſtrato aliquæ quæſtiones tormentis habitæ: & ſumptum ſupplicium eſt. Efferauit ea cædes Thebanos Bœotoſq́; omnes ad execrabile odium Romanorum Zeuſippum principem gentis id facinus conſciſſe. ad rebellandum neq; vires, neq; ducem habebant. proximum bello quod erat: in latrocinium verſi, alios hoſpites, alios vagos per hyberna milites ad varios commeantes vſus excipiebant. quidã in ipſis itineribus ad notas latebras inſidiantibus, pars in deſerta per fraudem diuerſoria deuecti deductiq́; opprimebantur. poſtremo non tantum odio, ſed etiam auiditate prædæ ea facinora faciebant: quia negotiandi fermè cauſa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. Cum primo pauci, deinde in dies plures deſiderarentur infamis eſſe Bœotia omnis cœpit: & timidius q̃ in hoſtico egredi caſtris miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrociniis per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludẽ inuenti. ibi ex limo eruta, extractaq́; ex ſtagno cadauera, ſaxis aut amphoris, vt pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acræphiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primo noxios tradi ſibi iuſſit: & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. quorum neutrum cum fieret, verbis tantum ciuitates excuſarent: nihil publico conſilio factum eſſe: miſſis Athenas, & in Achaiam legatis, qui teſtarentur ſocios: iuſto pioq́; bello ſe perſecuturum Bœotos: & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iuſſo, cum parte Coroneam circũſedit: euaſtatis prius agris, quà ab Elatia duo diuerſa agmina iere. Hac perculſi clade Bœoti, cum omnia terrore ac fuga compleſſent: legatos mittunt. qui cũ in caſtra non admitterentur: Achæi Athenienſeſq́; ſuperuenerunt. Plus authoritatis Achæi habuerũt deprecantes. ac ni impetraſſent pacẽ Bœotis, bellum ſimul gerere decreuerunt. Per Achæos & Bœotis copia adeundi alloquendiq́; Romanum facta eſt. iuſſiſq́; tradere noxios, & mulctæ nomine triginta talenta conferre, pax data: & ab oppugnatione receſſum. Poſt paucos dies decem legati ab Roma venerunt. quorum ex conſilio pax data Philippo in has leges eſt. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæq́; in Aſia eſſent, libertatem, ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent: præſidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Aſia eſſent: Euromo Pedaſiſq́; & Bargyliis, & Iaſſo, & Myrina, & Abydo, & Thaſo, & Perintho. eas quoque enim placere liberas eſſe Decianorum libertate. Quintius

Pruſiæ

A Pruſiæ Bithyniorum regi ſcriberet: quid ſenatui & decem legatis placuiſſet, captiuos, tranſfugasq; red-
dere Philippum Romanis: & naues omnes tectas tradere: quin & regiā vnam inhabilis propè magni-
tudinis, quam ſexdecim verſus remorū agebant. ne plus quingentis armatorū haberet: ne'ue elephan-
tum vllum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu ſenatus gereret. mille talentûm daret populo Ro-
mano: dimidium præſens: dimidiū penſionibus decem annorum. Valerius Antiâs quaternûm mil-
lium pondo argenti vectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens vi-
ginti millia pondo: idem nominatim adiectū ſcribit, ne cū Eumene Attali filio (nouus is tum rex erat)
bellum gereret. In hæc obſides accepti: inter quos Demetrius Philippi filius. Adiicit Valerius Antiâs:
Attalo abſenti Æginam inſulam elephantosq; dono datos: & Rhodiis Stratonicea Cariæ, atq; alias
vrbes, quas Philippus tenuiſſet: Athenięſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrū. Omni-
bus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, ſoli Ætoli id decretum decem legatorum clam
muſſantes carpebāt. literas inanes vana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. cur enim alias Romanis tra-
di vrbes: nec nominari eas? alias nominari, & ſine traditione iubere liberas eſſe? niſi vt quę in Aſia ſint,
liberentur longinquitate ipſa tutiores: quæ in Grecia ſint, ne nominatæ intercipiantur, Corinthus, &
Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex vano criminatio erat. dubitabatur enim
de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in S.C. quo miſſi decem legati ab vrbe erāt: cæteræ
Græciæ, atq; Aſiæ haud dubie liberabantur: de his tribus vrbibus legati, quod tēpora Reip. poſtulaſ-
ſent, id è repub. fideq; ſua facere ſtatuere iuſſi erant. Antiochus rex erat: quē trāſgreſſurum in Europā,
cum primū ei res ſuæ placuiſſent: non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandū patere vrbes no-
lebant. Ab Elatia Anticyram cū decem legatis, inde Corinthum traiecit. ibi conſilia decem legatorū
tractabantur. Identidem Quintius: liberandam omnem Græciam, ſi Ætolorum linguas retundere: ſi
veram charitatem, maieſtatē apud oēs nominis Romani vellēt eſſe: ſi fidem facere, ad liberandam Grę-
ciam, non ad transferendū à Philippo ad ſe imperium ſe mare traiecisse. Nihil contra ea de libertate
vrbium alii dicebant. cæterum ipſis tutius eſſe, manere pauliſper ſub tutela præſidii Romani, q̄ pro
Philippo Antiochum dominū accipi. Poſtremo ita decretum eſt: Corinthus redderetur Achæis, vt in
Acrocorintho tñ præſidiū eſſet: Chalcidē ac Demetriadē retinere, donec cura de Antiocho deceſſiſſet.
C Iſthmiorum ſtatū ludicrū aderat, ſemper quidē & aliâs frequēs, cum propter ſpectaculi ſtudiū inſitū
genti, quo certamina oīs generis artium, viriumq; ac pertinacitatis viſuntur: tum quia propter oppor-
B tunitatem loci per duo diuerſa maria oīum Gręcorū vndiq; cōuentus erat. Sed expectatione erecti, qui
deinde ſtatus futurus Græciæ, quæ ſua fortuna eſſet: alii non taciti ſolum opinabantur, ſed ſermoni-
bus etiam ſerebant. Romani ad ſpectaculū conſederunt. & præco cū tubicine, vt mos eſt, in mediā are-
nam, vnde ſolēni carmine ludicrum indici ſolet, proceſſit: & tuba ſilentio facto ita pronunciat. Sena-
tus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes
ſuis legibus eſſe iubet Corinthios, Phocenſes, Locrenſesq; oēs, & inſulā Eubœam: & Magnetas, Theſ-
ſalos, Perræbios, Achæos Phthiotas. Percenſuerat oēs gētes, quæ ſub ditione Philippi regis fuerāt.
Audita voce pręconis, maius gaudiū fuit, q̄ quod vniuerſum hoīes caperent. vix ſatis credere ſe quiſq;
audiſſe: alii alios intueri mirabundi, velut ſomnii vanam ſpeciem: quod ad quenq; pertineret, ſuarū au-
rium fidei minimū credentes, proximos interrogabant. Reuocatus præco. cum vnuſquiſq; nō audire,
ſed videre libertatis ſuæ nuncium aueret: iterū pronunciaret eadē. tum ab certo iam gaudio tantus cū
clamore plauſus eſt ortus, totiesq; repetitus, vt facile appareret: nihil oīum bonorum multitudini gra-
tius, q̄ libertatem eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractum eſt: vt nullius nec animi, nec oculi ſpecta-
culo intenti eſſent. adeo vnum gaudium præoccupauerat oīum aliarū ſenſum voluptatū. Ludis verò
dimiſſis, curſu propè oēs tendere ad imperatorem Romanū: vt ruente turba in vnū, adire, contingere
dextrā cupientiū, coronas lēniſcosq; iacentiū, haud procul periculo fuerit. ſed erat trium fermè & tri-
ginta annorum: & cū robur iuuentæ, tum gaudiū ex tam inſigni gloriæ fructu vires ſuppeditabāt. nec
præſens oīum modo effuſa lætitia eſt, ſed per multos dies gratis & cogitationibus & ſermonibus reuo-
cata. Eſſe aliquā in terris gentē, quę ſua impēſa, ſuo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorū.
nec hoc finitimis, aut propinquæ vicinitatis, hominibus, aut terris cōtinenti iunctis præſtet. maria
traiiciat: ne quod toto orbe terrarū iniuſtum imperiū ſit: & vbiq; ius, fas, lex potentiſſima ſint. vna vo-
ce præconis liberatas oēs Græciæ atq; Aſiæ vrbes. hoc ſpe concipi audacis animi fuiſſe: ad effectū ad-
ducere virtutis & fortunæ gentis. Secundum iſta iam Quintius, & decem legati legationes regum,
gentium, ciuitatumq; audiuere. Primi omnium regis Antiochi vocati legati ſunt. his eadem quæ ferè
Romæ erant verba ſine fide rerū iactantibus, nihil iam perplexe, vt ante, cum dubiæ res incolumi Phi-
lippo erāt: ſed aperte pronunciatū, vt excederet Aſiæ vrbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum
fuiſſent. abſtineret liberas, omnesq; Græcas. ante oīa denunciatum: ne in Europam aut ipſe tranſiret,
aut copias traiiceret. Dimiſſis regis legatis, cōuentus gentiū ciuitatumq; eſt haberi cœptus, eoq; ma-
turius peragebatur, quòd decreta decem legatorū ciuitates nominatim pronunciabant. Oreſtis, (Ma-
cedonum ea gens eſt) quòd primi ab rege defeciſſent: ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perrhæbi, & Dolo-

C pes liberi quoq; pronunciati. Theſſalorum genti præter libertatem conceſſam Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharſalo excepto. Ætolos de Pharſalo & Leucade poſtulantes, vt ex fœdere ſibi reſtituerentur, ad ſenatum reiecerunt. Phocenſes, Locrenſes, & quæ ſicut ante fuerant adiecta decreti authoritate his contribuerunt. Corinthus & Triphylia & Herea (Peloponneſi & ipſa vrbs eſt) reddita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant: diſſentiente Quintio, venit res in arbitrium ſenatus: ſenatus libertatem his ciuitatibus dedit, Cariſto adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum vtraq; gens ſub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iuſſerunt caſtella, quę per belli tempus Philippo capta ademiſſet. Dimiſſo conuentu decem legati partiti munia inter ſe, ad liberandas ſuæ quiſque regionis ciuitates diſceſſerunt: P. Lentulus Bargyllas: L. Stertinius Hephæſtiam & Thaſum & Thraciæ vrbes: P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus ſi conſilium non vtile ſolum, ſed etiam ſalutare admittere auribus poſſet: cum rex gratias quoq; ſe acturum diceret, ſiquid quod in rem ſuam eſſet, exprom[er]et: magnopere ei ſuaſit, quoniam pacem impetraſſet, ad ſocietatem amicitiamq; petendam mitteret Romam legatos: ne ſi quid Antiochus moueret, expectaſſe, & temporum opportunitates captaſſe ad bellandum videre poſſet. Ad Tempe Theſſalica Philippus eſt conuentus, qui cum ſe miſſurum extemplo legatos reſpondiſſet: Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ ſtatis diebus eſſe ſolet conuentus: (Pylaicum appellant) venit. Ætolos præcipue monuit: vt conſtanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorũ principes alii interqueſti ſunt, quòd non idem erga ſua gentem Romanorum animus eſſet poſt victoriam, qui in bello fuiſſet: alii ferocius incuſarunt, exprobraruntq;: non modo vinci ſine Ætolis Philippum, ſed ne tranſire quidem in Græciam Romanos potuiſſe. Aduerſus ea reſpõdere, ne altercationem excederet res; cum ſuperſediſſet Romanus: omnia eos æqua impetraturos, ſi Romam miſiſſent, dixit. itaq; ex authoritate eius decreti legati ſunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia Macedoniaq;, & Aſia gererentur: Hetruriam infeſtam propè coniuratio ſeruorum fecit. Ad quærendam opprimendamq; eã M. Acilius prætor: cui inter ciues peregrinosq; iuriſdictio obtigerat: cum vna ex duabus legione vrbana miſſus, alios iam congregatos pugnando vicit: ex his multi occiſi, multi capti. alios verberatos crucibus affixit, qui principes cõiurationis fuerant. alios dominis reſtituit. Conſules in prouincias profecti ſunt. Marcellum Boiorum ingreſſum fines, fatigato per diem totum milite via facienda, caſtra in tumulo quodam ponentem Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia

D hominum occidit. & illuſtres viri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderũt. inter quos præfecti ſociũm T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione ſecũda A. Ogulnius & P. Claudius. caſtra tamen ab Romanis impigre permunita retentaq;, cũ hoſtes à proſpera pugna nequicquam oppugnaſſent. Statiuis deinde eiſdem per dies aliquot ſeſe tenuit, dum & faucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boii, vt eſt gens minime ad moræ tædium patiens, in caſtella ſua vicosq; dilapſi ſunt. Marcellus Pado confeſtim traiecto in agrum comenſem, vbi Inſubres comenſibus ad arma excitis caſtra habebant, ducit, legiones in ipſo itinere prælium committũt. & primo adeo acriter inuaſerunt, vt anteſignanos impulerint. quod vbi animaduertit: veritus ne moti ſemel pellerentur; cohortem Marſorum oppoſuit: & equitum latinorum omnes turmas in hoſtem emiſit. quorum cum primus ſecundusq; impetus retudiſſet inferentem ſe ferociter hoſtem, confirmata & reliqua acies Romana reſtitit primo, deinde ſigna acriter intulit. nec vltra ſuſtinuerunt certamen Galli, quin terga verterẽt, atq; effuſe fugerent. In eo prælio ſupra quadraginta millia hominum cæſa Valerius Antiâs ſcribit: & quingenta ſeptem ſigna militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos. ex quibus vnum magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui donum in æde poſitum ſcribit. Caſtra eo die Gallorum expugnata direptaq;. & Comum oppidum intra dies paucos captum. caſtella inde duodetriginta ad conſulem defecerunt. Id quoque inter ſcriptores ambigitur: vtrum in Boios prius, an Inſubres conſul exercitum induxerit: aduerſamq; proſpera pugna obliterauerit, an victoria ad Comum parata deformata clade in Boiis accepta ſit. Sub hæc tam varia fortuna geſta, L. Furius Purpurio alter conſul per tribum Sappiniam in Boios venit. Iam caſtro Mutilo appropinquabat, cùm veritus ne intercluderetur ſimul à Boiis Liguribusq;, eadem via qua adduxerat, reduxit: & magno circuitu per aperta, eaq; tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum vſq; ad Felſinam oppidum populantes peragrauerunt. Ea vrbs cæteraq; caſtella, & Boii ferè oẽs, præter iuuentutem, quæ prædandi cauſa in armis erat (tunc in deuias ſyluas receſſerat) in deditionem venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boii negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipſi procul abeſſe viderentur, improuiſo aggreſſuros ſe rati, per occultos ſaltus ſecuti ſunt. quos non adepti Pado repente nauibus traiecto Leuos Libuosq; cum peruaſtaſſent: redeuntes inde Ligurum extremo fine cum agreſti præda in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium acriusq; commiſſum: quàm ſi tempore locóque ad certamen deſtinatis, præparatis animis concurriſſent. Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. nam

A ira cædis magis q̃ victoriæ auidi pugnarunt Romani: vt vix nuncium cladis hoſti relinquerent. Ob
eas res geſtas, conſulum literis Romam allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Breui poſt Mar-
cellus Romam venit, triumphusq́; ei magno conſenſu patrum eſt decretus. Triumphauit in magi-
ſtratu de Inſubribus Comenſibusq́. Boiorum triumphi ſpem collegæ reliquit: quia ipſi propriè ad-
uerſa pugna in ea gente euenerat, collegæ ſecunda. Multa ſpolia hoſtium captiuis carpentis traducta:
multa militaria ſigna lata: æris trecenta viginti millia: argenti bigati duccēta triginta quatuor millia.
in pedites ſingulos dati octingēti æris: triplex equiti centurioniq́;. Eodem anno Antiochus rex cum
hybernaſſet Epheſi, omnes Aſiæ ciuitates in antiquam imperii formulā redigere eſt conatus: reliquas
quidem, aut quia locis planis poſitæ erant: aut quia parum mœnibus armisq́; ac iuuentuti fidebant,
haud difficulter iugum accepturas. Smyrna & Lampſacus libertatem vſurpabāt, periculumq́; erat, ne
ſi conceſſum his foret quos metuebat. Smyrnam in Æolide Ioniaq́;, Lampſacum in Helleſponto, aliæ
vrbes ſequerentur. Igitur & ipſe ab Epheſo ad Smyrnam obſidendam miſit: & quæ Abydi copiæ erāt,
præſidio tantum modico relicto, duci ad Lampſacum oppugnandum iuſſit. nec vi tantum terrebat:
ſed per legatos leniter alloquendo, caſtigandoq́; temeritatem & pertinaciam, ſpem conabatur facere:
breui quæ peterent habituros. & tum ſatis & ipſis, & omnibus aliis apparere: ab rege impetratam eos
libertatem, non per occaſionem raptam habere. Aduerſus quæ reſpondebant, nihil neq́; mirari, neque
ſuccenſere Antiochum debere: ſi ſpem libertatis differri non ſatis æquo animo paterentur. Ipſe initio
veris nauibus ab Epheſo profectus Helleſpōtum petit. terreſtreis copias ab Abydo traiicit Cherſoneſi
vrbem. terreſtri naualem exercitum iunxit. & quia clauſerāt portas, circūdedit mœnia armatis. & iam
opera admouenti deditio eſt facta. Idem metus tum incolentes alias Cherſoneſi vrbes in deditionem
dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul naualibus terreſtribusq́; copiis venit. quam cum deſertam
ac ſtratam propè ruinis inueniſſet: (ceperant autem, direptamq́; incenderant Thraces paucis ante an-
nis) cupido eum reſtituendi nobilem vrbem, & loco ſitam opportuno, cepit. itaq́; omni cura ſimul eſt
aggreſſus & tecta, murosq́; reſtituere; & partim redimere ſeruienteis Lyſimachienſes, partim fuga ſpar-
ſos per Helleſpontum Cherſoneſumq́; conquirere contrahereq́;: partim nouos colonos, ſpe cōmodo-
rum propoſita, aſcribere: & omni modo frequentare. ſimul vt Thracum ſummoueretur metus: ipſe par-
te dimidia terreſtrium copiarum ad depopulādum proxima Thraciæ eſt profectus: partem, naualesq́;
ſocios omnes reliquit in operibus reficiendæ vrbis. Sub hoc tempus & L. Cornelius, miſſus ab ſena-
tu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumq́; reges certamina, Selymbriæ ſubſtitit: & decem lega-
torum P. Lentulus à Bargyliis, P. Villius & L. Terentius à Thaſſo Lyſimachiam petierūt. eodem & à
Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus conuenerunt. Primus congreſſus
B cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hoſpitalis fuit. vt de mandatis ſtatuq́; præſenti Aſiæ agi
coeptum eſt: animi exaſperati ſunt. Romani omnia acta eius, ex quo tempore è Syria claſſe ſoluiſſet: di-
ſplicere ſenatui non diſſimulabant: reſtituiq́; Ptolemæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuiſſent,
æquum cenſebant. nam quod ad eas ciuitates attineret, quas à Philippo poſſeſſas Antiochus per oc-
caſionem, auerſo Philippo in Romanum bellum intercepiſſet: id vero ferendum non eſſe, Romanos
per tot annos terra mariq́; tanta pericula ac labores exhauſiſſe: Antiochum belli præmia habere. Sed
vt in Aſiam aduentus eius diſſimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit: quòd
iam etiam in Europam omnibus naualibus terreſtribusq́; copiis tranſierit, quantum à bello aperto
Romanis abeſſe: illum quidem etiam ſi in Italiam traiiciat negaturum. Ad ea rex: Satis iam ante vi-
dere ſe, Romanos inquirere quid regi Antiocho faciendum, at quouſque terra mariq́; progrediendum
fuerit ipſis, non cogitare. Aſiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis inquirendum
eſſe, quid Antiochus in Aſia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad
Ptolemæum attineat: cui ademptas ciuitates querantur: ſibi cum Ptolemæo & amicitiam eſſe: & id
* agere ſe, vt breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidem aduerſa fortuna ſpolia vlla ſe petiſ-
ſe: aut aduerſus Romanos in Europam traiecisſe. fuerit, quo victo omnia, quæ illius fuiſſent, iure belli
Seleuci facta ſint: exiſtimare ſuæ ditionis eſſe. occupatis maioribus ſuis rerum aliarum alia cura, pri-
mo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum vſurpando aliena poſſediſſe: ſicut quædam ex
proxima Thracia, quæ indubitate Lyſimachi fuerint. ad ea facienda in antiquum veniſſe: & Lyſima-
chiam deletam Thracum impetu deintegro condere: vt Seleucus filius eam ſedem regni habeat. His
diſceptationibus per dies aliquot habitis, rumor ſine vllo ſatis certo authore allatus de morte Ptole-
mæi regis: vt nullus exitus imponeretur ſermonibus. nam diſſimulabat pars vtraque ſe audiſſe. & L.
Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemæumq́; mandata erat: ſpatium modici tem-
poris ad conueniendum Ptolemæum petebat: vt priuſquam moueretur aliquid in noua poſſeſſione
regni, perueniret in Ægyptum. & Antiochus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet, cenſebat. itaq́;
dimiſſis Romanis, relictoq́; Seleuco filio cum terreſtribus copiis ad reſtituendam, vt inſtituerat, Lyſi-
machiam: ipſe omni claſſe nauigans Epheſum, legatis ad Quintium miſſis, qui ad fidem de ſocietate
agerent: oram Aſiæ legens peruenit in Lyciam. Patarisq́; cognito viuere Ptolemæum, nauigandi qui-

C dem in Ægyptum omiſſum conſilium eſt. Cyprum nihilo minus tẽdens cũ Chelidonium promonto/
rium ſuperaſſet, pauliſper ſeditione remigum eſt retẽtus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem.
Inde profectum eum ad capita (quę vocant) Sari fluminis fœda tẽpeſtas oborta propè cũ omni claſſe
demerſit. multæ naues eiectæ: multæ ita hauſtæ mari, vt nemo in terrã enauerit. magna vis hominum
ibi interiit, non remigum tm̃., militumq; ignotorum, ſed ẽt inſignium amicorum. Collectis reliquiis
naufragii, cum res nõ in eo eſſet vt Cyprum tentaret, minus opulento agmine q̃ profectus erat, Seleu/
ciam redit. ibi ſubduci nauibus iuſſis (iam enim hyemis inſtabat) ipſe in hyberna Antiochiam proceſ/
ſit. In hoc ſtatu regũ erant res. Romæ eo primum anno triumuiri epulones facti, C. Licinius Lucul
lus, T. Romuleius qui legẽ de creãdis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triumuiris item vt pontifici
lege datum togæ prætextæ habendæ ius. Sed magnum certamen cum oĩbus ſacerdotibus eo anno
fuit quæſtoribus vrbanis, Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio. Pecunia opus erat: quod vltimã penſionem
pecuniæ in bellum collatæ perſoluere placuerat priuatis. quæſtores ab auguribus, pontificibus, quod
ſtipendiũ per bellũ non contuliſſent, petebant. ab ſacerdotibus tribuni nequicq̃ appellati: omniumq;
annorum, per quos non dederant, exactum eſt. Eodem anno duo mortui pontifices: nouiq; in eorum
locũ ſuffecti: M. Marcellus cõſul in locum T. Sempronii Tudertani, qui prætor in Hiſpania deceſſerat:
& L. Valerius in locũ M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus eſt, admodũ adole
ſcens, priuſquam vllum magiſtratum caperet: nec eo anno augur in eius locũ eſt ſuffectus. Comitia
inde cõſularia habita à M. Marcello cõſule. creati Coss. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Præto
res inde facti C. Fabricius Luſcinus, C. Atinius Labeo, C. Manlius Volſo, Ap. Claudius Nero, P. Mã/
lius, P. Porcius Lecca. Ædiles curules, M. Fuluius Nobilior & C. Flaminius, tritici decies cẽtũ millia
binis ęris populo diuiſerũt. id C. Flaminii honoris cauſa, ipſius patriſq;, aduexerãt Siculi Romã. Fla/
minius gratiam eius cõmunicauerat cũ collega. Ludi Romani & apparati magnifice ſunt: & ter toti in
ſtaurati. Ædiles pl. Cn. Domitius Ænobarbus, & C. Scribonius curio maximus multos pecuarios ad
populi iudicium adduxerunt. tres ex his condẽnati ſunt. ex eorum mulctaticia pecunia ædem in inſula
Faunii fecerunt. Ludi plebeii per biduũ inſtaurati: & epulum fuit ludorũ cauſa. L. Valerius Flaccus,
& M. Porcius quo die magiſtratũ inierunt, de prouinciis cũ ad ſenatum retuliſſent: patres cenſuerunt,
cũ in Hiſpania tm̃ gliſceret bellum, vt iam conſulari & duce & exercitu opus eſſet: placere: conſules Hi/
ſpaniam citeriorẽ & Italiam prouincias aut cõparare inter ſe, aut ſortiri. vtri Hiſpania prouincia eue/
niſſet, cũ duas legiones & quinq; millia ſociũm latini nominis, & quingentos equites ſecũ portare: &
D naues longas viginti ducere. alter Coss. duas legiones ſcriberet. his Galliã prouinciam obtineri ſatis
eſſe, fractis proximo anno Inſubriũ & Boiorũ animis. Cato Hiſpaniam, Valerius Italiã eſt ſortitus.
Prætores deinde ꝓuincias ſortiti: C. Fabricius Luſcinus vrbanã: C. Atinius Labeo peregrinã: C. Man/
lius Volſo Siciliam: Ap. Claudius Nero Hiſpaniã vlteriorẽ: P. Porcius Lecca Piſas, vt ab tergo Liguri
bus eſſet: P. Manlius in Hiſpaniã citeriorem adiutor conſuli datur. T. Quintio, ſuſpectis non ſolum
Antiocho & Ætolis, ſed ẽt Nabide Lacedæmoniorum tyrãno, prorogatũ in annum imperiũ eſt: duas
legiones vt haberet. in eas ſiquid ſupplementi opus eſſet: conſules ſcribere, & mittere in Macedoniam
iuſſit. Ap. Claudio præter legionẽ, quam Q. Fabius habuerat: duo millia peditum & ducẽtos equites
nouos conſcribere permiſſum. Par numerus peditum equitumq; nouorum P. Manlio in citeriorẽ Hi
ſpaniam decretus: & legio eadẽ, quæ fuerat ſub Minucio prætore, data. Et P. Porcio Leccę ad Hetrurıã
circa Piſas ducenti peditũ, & quingenti equites ex gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatũ im/
perium Sempronio Longo. Prouinciis ita diſtributis, conſules priuſq̃ ab vrbe proficiſcerentur: ver ſa
crum ex pontificum iuſſu fecere: quod C. Cornelius Mãmula prætor vouerat de ſenatus ſententia, po/
puliq; iuſſu Cn. Seruilio, C. Flaminio Coss. annis poſt vno & viginti factum eſt, q̃ votum. Per eoſdẽ
dies C. Claudius, Appii filius, Pulcher augur in Q. Fabii Maximi locum, qui priore anno mortuus
erat: lectus, inauguratuſq; eſt. Mirantibus iam vulgo hoĩbus quod Hiſpania mouiſſet bellũ negligi:
literæ à Q. Minucio allatę ſunt, ſe ad Turbã oppidum cũ Budare & Beſaſide imperatoribus Hiſpanis
ſignis collatis proſpere pugnaſſe: duodecim millia hoſtiũ cæſa: Budarem imperatorem captũ: cæteros
fuſos fugatoſq;. His literis lectis minus terroris ab Hiſpanis erat: vnde ingens bellũ expectatũ fuerat.
Omnes curæ poſt aduentum vtriq; decẽ legatorum in Antiochũ regem conuerſæ. Hi expoſitis prius
quæ cũ Philippo acta eſſent: & quibus legibus data pax: non minorẽ belli molem reſtare ab Antiocho
docuerunt. Ingenti claſſe, egregio terreſtri exercitu in Europam eũ traieciſſe. niſi auertiſſet vana ſpes
ex vaniore rumore orta Ægypti inuadẽdę, mox bello Græciã arſurã fuiſſe. neq; enim ne Ætolos quidẽ
quieturos, cũ ingenio inquietam, tũ iratam Romanis gentẽ. hærere & aliud in viſceribus Græciæ in/
gens malũ, Nabin nunc Lacedæmoniorũ, mox ſi liceat, vniuerſæ Græciæ futurum tyrãnum, auaritia
& crudelitate omneis fama celebratos tyrãnos æquantẽ. cui ſi Argos velut arcẽ Peloponneſo impoſitã
tenere liceat: deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicq̃ liberatam à Philippo Græciã fore:
pro rege, ſi nihil aliud, longinquo vicinum tyrãnum dominum habituram. Hæc cum iam ab graui/
bus authoribus, tum qui oĩa per ſe ipſos explorata referrent, audirent maiores, quod ad Antiochum
attineret:

A attinieret: maturanda his, cum rex quacunq; de cauſa in Syriam conceſſiſſet, de tyranno conſultatio viſa
eſt. Cum diu diſceptatũ eſſet, vtrũ iam cauſæ ſatis videretur: cur decerneref: an permitterẽt T. Quintio
quod ab Nabin Lacedæmoniũ attineret, faceret quæ è repub. cenſeret eſſe, permiſerunt: eã rẽ eſſe rati,
quæ maturata dilatá ue non tam magni momenti ad ſummam rem populi Romani eſſet: magis id
animaduertendum eſſe, quid Annibal & Carthaginenſes, ſi cum Antiocho ortum foret bellum, acturi
eſſent. Aduerſæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quiſque ſuis, identidem
ſcribebant: nuncios literasq; ab Annibale ad Antiochum miſſas: & ab rege ad eum clàm legatos veniſ-
ſe. vt feras quaſdam nunquam miteſcere, ſic immitem, implicabilem eius viri animum eſſe. marceſcere
ocio ſituq; ciuitatem, queri eum, & inertia operis: nec ſine armorum ſonitu excitari poſſe. Hæc proba
bilia memoria prioris belli per vnum illum non magis geſti q̃ moti faciebat. Irritauerat etiam recenti
facto multorum potentium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur eo ma-
xime, quòd iidem perpetui iudices erant. res, fama, vitaq; omnium in illorum poteſtate erat. qui vnum
eius ordinis, & omneis aduerſos habebat. nec accuſator apud iudices infenſos deerat. Horum in tam
impotenti regno (neque enim ciuiliter nimius opibus vtebantur) prætor factus Annibal vocare ad ſe
quæſtorem. Idem pro nihilo habuit. nam & aduerſæ factionis erat: & quia ex quæſtura in iudices, po-
tentiſſimum ordinem referebantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignum
id ratus Annibal viatorem ad prehendendum quæſtorem miſit: ſubductumq; in concionem nõ ipſum
magis q̃ ordinem iudicum, præ quorum ſuperbia atq; opibus nec leges quicquam eſſent nec magi-
ſtratus, accuſauit. & vt ſecundis auribus accipi orationem animaduertit: & infimorum quoq; libertati
grauem eſſe ſuperbiam eorum: legem extemplo promulgauit pertulitq;: vt in ſingulos annos iudices
legerentur, nequis biennium continuum iudex eſſet. Cæterum quantam eo facto ad plebem inierat
gratiam: tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adiecit aliud, quod bono publico ſibi
proprias ſimultates irritauit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur: partim prædæ ac
diuiſui principum quibuſdam & magiſtratibus erant. quin & pecunia, quæ in ſtipendium Romanis
ſuo quoq; anno penderetur, deerat: tributumq; graue priuatis imminere videbatur. Annibal poſtquã
vectigalia quanta terreſtria maritimaq; eſſent, & in quas res erogarentur, animaduertit: & quid eorum
ordinarii reipub. vſus conſumerent, quantum peculatus auerteret: omnibus reſiduis pecuniis exactis,
tributo priuatis remiſſo, ſatis locupletem rempub. fore ad vectigal præſtandum Romanis, pronuncia-
uit in concione, & præſtitit promiſſum. Tum vero iſti, quos pauerat per aliquot annos publicus pecu-
B latus, velut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infenſi & irati Romanos in Annibalem,
& ipſos cauſam odii quærentes, inſtigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Africano, quia parum ex
dignitate ſua ducebat ſubſcribere odiis accuſationibusq; Annibalis, & factionibus Carthagineñſium
inſerere publicam authoritatem: nec ſatis habere bello viciſſe Annibalem, niſi velut accuſatores calũ-
niam in eum iurarent, ac nomen deferrent: tandem peruicerunt, vt legati Carthaginẽ mitterentur: qui
apud ſenatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege conſilia belli faciẽdi inire. Legati tres
miſſi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum veniſſent, ex conſilio inimi-
corum Annibalis, quærentibus cauſam aduentus dici iuſſerunt: veniſſe ad controuerſias, quæ cũ Ma-
ſaniſſa rege Numidarũ Carthagineñſibus eſſent, dirimẽdas. id creditũ vulgo. Annibalẽ vnum ſe peti ab
Romanis nõ fallebat: & ita pacẽ Carthagineñſibus datã eſſe, vt inexpiabile bellũ aduerſus ſe vnũ mane-
ret. itaq; cedere tẽpori & fortunæ ſtatuit. & ꝑparatis iam oĩbus ante ad fugã, obuerſatus eo die in foro
auertẽdę ſuſpicionis cauſa, primis tenebris veſtitu forẽſi ad portã cũ duobus comitibus ignaris cõſilii
eſt egreſſus. Cũ equi quo in loco fuerat ꝑſtò fuiſſent, nocte via cita regionẽ quandã agri Vocani tranſ-
greſſus, poſtero die mane inter Adrumetũ & Tapſum ad ſuã turrim ꝑuenit. ibi cũ parata, inſtructaq; re-
migio excepit nauis. ita Africa Annibal exceſſit, ſæpius patriç q̃ ſuorũ euẽtus miſeratus. Eo die in Cer-
cinã inſulã traiecit. vbi cũ in portu naues aliquot Pœni onerarias cũ mercibus inueniſſent. & ad egreſ-
ſum eũ è naue cõcurſus ſalutantiũ eſſet factus: percontantibus legatũ ſe Tyrũ dici iuſſit. veritus tñ ne
qua earũ nauis nocte profecta Tapſum aut Adrumetũ nunciaret, ſe Cercinę viſum: ſacrificio apparari
iuſſo, magiſtros nauiũ mercatoresq; inuitari iuſſit: & vela cũ antennis ex nauibus corrogari, vt vmbra
(etenim media æſtas forte erat) cœnãtibus in litore fieret. q̃tũ res & tp̃s patiebaf, apparatę celebratæq;
eius diei epulæ ſunt: multoq; vino in ſerũ noctis cõuiuiũ productũ. Annibal q̃primũ fallẽdi eos qui in
portu erãt, tp̃s habuit: nauẽ ſoluit. cæteri ſopiti cũ poſtero die tãdẽ ex ſomno pleni crapulę ſurrexiſſent,
id quod ſerũ erat, aliquod horãs remis in naues collocãdis & aptãdis armamẽtis abſumpſerunt. Car-
thagine & multitudinis aſſuetæ domũ Annibalis frequẽtare cõcurſus ad veſtibulũ ædium eſt factus:
& vt non cõparere eum vulgatum eſt, in forum turba conuenit ꝑncipẽ ciuitatis quærentium. & alii
fugam conſciſſe: (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idq; magis ſerebant; variosq;
vultus cerneres, vt in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus. viſum deinde Cercinę eum
tandem allatum eſt. Romani legati cum in ſenatu expoſuiſſent, cõpertum patribus Romanis eſſe, &
Philippũ regẽ ante ab Annibale maxie accẽſum, bellũ populo Romano feciſſe: & nũc literas nũciosq;

C ab eo ad Antiochum regem profectos, haud quieturum ante q̃ bellum toto orbe terrarum cõciſſet: ĩis debere impune eſſe, ſi ſatisfacere Carthaginenſes populo Romano vellent: nihil eorum ſua voluntate, nec publico conſilio factum eſſe, Carthaginenſes reſponderunt. quicquid ęquum cenſuiſſent Romani, facturos eſſe. Annibal proſpero curſu Tyrum peruenit: exceptusq́; à conditoribus Carthaginis vt alia patria vir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies Antiochiam nauigat. ibi profectum iam regem cum audiſſet: filium eius ſolẽne ludorũ ad Daphnen celebrantẽ conueniſſet: comiter ab eo exceptus, nullã moram nauigãdi fecit. Epheſi regẽ eſt conſecutus, fluctuantẽ adhuc animo, incertumq́; de Romano bello. ſed haud paruũ momentũ animo eius ad moliẽdũ aduentus Annibalis fecit. Ætolorum quoq; eodẽ tẽpore alienati ab ſocietate Romana animi ſunt: quorum legatos Pharſalum & Leucadẽ, & quaſdã alias ciuitates ex primo fœdere petẽtes ſenatus ad Quintiũ reiecit.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVARTVS.

INTER bellorum magnorum, aut vixdũ finitorum, aut imminẽtium curas interceſſit res parua dictu: ſed quæ ſtudiis in magnum certamen exceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebẽ tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio Coss. in medio ardore punici belli: nequa mulier plus ſemuncia auri haberet: neu veſtimẽto verſicolori vteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppido ue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur. M. & P. Iunii Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros aiebant. Ad ſuadendum diſſuadendumq́; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium aduerſantiumq́; legi complebatur. matronæ nulla nec authoritate, nec verecundia, nec imperio virorum contineri limine poterant: oẽs vias vrbis, aditusq́; in forum obſidebant, viros deſcendentes ad forum orantes: vt florente republica, creſcẽte in dies priuata omnium fortuna, matronis quoq; priſtinum ornatũ reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierum in dies: nam etiam ex oppidis conciliabulisq́; conueniebãt. iam & conſules prætoresq́; & alios magiſtratus adire & rogare audebãt. cæterum minime exorabilem alterũ vtiq; conſulẽ M. Por-

D cium Catonem habebant. qui pro lege quæ abrogabatur, ita diſſeruit. Si in ſua quiſq; noſtrum matreſamiliãs Quirites ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotii haberemus. nunc domi victa libertas noſtra impotentia muliebri hic quoq; in foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, vniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam eſſe, virorum omne genus in aliqua inſula coniuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe. Ab nullo genere non ſummum periculum eſt, ſi cœtus & concilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atque ego vix ſtatuere apud aium meũ poſſum: vtrũ peior ipſa res, an peiore exemplo agatur. quorũ alterum ad nos Coss. reliquosq́; magiſtratus, alterũ ad vos Quirites magis pertinet. nam vtrum è repub. ſit, nec ne, id quod ad vos fertur: veſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue authoribus vobis M. Fundani & L. Valeri facta eſt, haud dubie ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio vobis tribuni, an Coss. magis ſit deformis. vobis ſi fœminas ad concitandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis: nobis ſi vt plebis quondam, ſic nunc mulierum ſeceſſione leges accipiendæ ſunt. Equidem non ſine rubore quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. quòd niſi me verecundia ſingularum magis maieſtatis & pudoris, q̃ vniuerſarum tenuiſſet: ne compellatæ à conſule viderentur: dixiſſem. qui hic mos eſt in publicũ procurrẽdi & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæq; domi rogare nõ potuiſtis? an blandiores in publico q̃ in priuato, & alienis q̃ veſtris eſtis? quanquam ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor: quæ leges hic rogarentur abrogarentur ue, curare decuit. Maiores noſtri nullam ne priuatam quidẽ rem agere fœminas ſine authore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum. nos (ſi diis placet) iam ẽt remp. capeſſere eas patimur: & foro propè, & concionibus & comitiis immiſceri. quid enim nunc aliud per vias & cõpita faciunt, q̃ quòd aliæ rogationes tribunorum plebis ſuadent: aliæ legẽ abrogandã cenſent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi vos feceritis. Minimũ hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur. omnium rerum libertatem, imo licentiã, ſi vera dicere volumus, deſiderant. quid enim, ſi hoc expugnauerint, non tentabunt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores noſtri: per quæq́; ſubiecerint viris: quibus oĩbus conſtrictas vix tamen continere poteſtis, quid ſi carpere ſingula & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini: tolerabiles vobis eas fore creditis? extẽplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At Hercule nequid nouũ in eas rogetur recuſant: non ius, ſed iniuriã deprecantur. imo vt

quam

A quam accepiſtis, iuſſiſti ſuffragiis veſtris legem, quam vſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc vt abrogetis: ideſt, vt vnam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis cõmoda omnibus eſt. id modo quæritur: ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt. ſi quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebit vniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſunt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit, propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum: ac vix foro ſe & concione abſtineant. vt captiui ab Annibale redimantur, parentes, viri, liberi, fratres earum? procul abeſt, abſitq; ſemper talis fortuna reipub. ſed tamen cum fuit, negaſtis hoc piis precibus earum. At nõ pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas. matrem Idæam Peſinunte ex Phrygia venientem accepturæ ſunt. Quid honeſtum dictu ſaltem ſeditioni prætenditur muliebri? vt auro & purpura fulgeamus, inquiunt: vt carpentis profeſtis quoq; diebus, velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis ſuffragiis veſtris per vrbẽ vectemur: ne vllus modus ſumptibus, nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de virorum, nec de priuatorum modo, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diuerſiſq; duobus vitiis, auaritia & luxuria ciuitatem laborare: quæ peſtes omnia magna imperia euerterũt. Hæc ego quo melior lætiorq; in dies fortuna reipub. eſt, quo magis imperium creſcit: & iam in Græciam Aſiamq; tranſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas: & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo: ne illæ magis res nos ceperint, q̃ nos illas. Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic vrbi. iam nimis multos audio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis miranteiſq;, & antefixa fictilia deorum Romanorum ridenteis. ego hos malo propitios deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non virorum modo, ſed etiam mulierum animos donis tentauit. nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat: tamẽ nulla accepit. quam cauſam fuiſſe cenſetis? eadem fuit, quæ maioribus noſtris nihil de hac re lege ſanciendi. nulla erat luxuria quę coerceretur. Sicut ante morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, q̃ remedia eorum: ſic cupiditates prius natæ ſunt q̃ leges, quæ iis modum facerent. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus? niſi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia vectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat? Itaq; minime mirum eſt: nec Oppiam, nec aliã vllam tum legem deſideratam eſſe: quę modum ſumptibus mulierum faceret: cum aurum & purpuram data & oblata vltro non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas vrbem circumiret: ſtantes in publico inueniſſet quæ acciperent. Atq; ego nonnullarum cupiditatum ne cauſam quidem, aut rationẽ inire
B poſſum. nã vt quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: ſic æquato omniũ cultu, quid vnaquæq; veſtrum veretur, ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem pudor eſt vel parſimoniæ vel paupertatis, ſed vtrunq; lex vobis demit: cum id quod habere non licet, non habetis. Hanc, inquit, ipſam exæquationẽ non fero, illa locuples. cur non inſignis auro & purpura conſpicior? cur paupertas aliarum ſub hac legis ſpecie latet? vt quod habere non poſſunt: habituræ, ſi liceret, fuiſſe videantur. Vultis hoc certamen vxoribus veſtris inducere Quirites: vt diuites id habere velint, quod nulla alia poſſit? pauperes, ne ob hoc ipſum contemnantur: ſupra vires ſe extendant? Ne ſimul pudere, quod non oportet, cœperit: quod oportet, non pudebit. quæ de ſuo poterit, parabit: quæ non poterit, virum rogabit. Miſerum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit: cum quod ipſe non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant, & quod maius eſt, legem & ſuffragia rogant: & a quibuſdam impetrant aduerſus te, & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. ſimul lex modum ſumptibus vxoris tuæ facere deſierit: tu nunquam facies. Nolite eodem loco exiſtimare Quirites futuram rem, quo fuit, antequam lex de hoc ferretur. & hominem improbum nõ accuſari tutius eſt q̃ abſolui: & luxuria non mota tolerabilior eſſet, q̃ erit nunc ipſis vinculis, ſicut fera beſtia, irritata, deinde emiſſa. Ego nullo modo abrogandam legẽ Oppiam cenſeo. vos quod faxitis, deos omnes fortunare velim. Poſt hæc tribuni quoq; plebis, qui ſe interceſſuros profeſſi erant, cum pauca in eandem ſententiam adieciſſent: tum L. Valerius pro rogatione ab ſe promulgata ita diſſeruit. Si priuati tantummodo ad ſuadendũ diſſuadendumq; id, quod a nobis rogatur, proceſſiſſent: ego quoq; cum ſatis dictum pro vtraq; parte exiſtimarem: tacitus ſuffragia veſtra expectaſſem. nunc cum vir grauiſſimus Cos. M. Porcius non authoritate ſolum, quæ tacita ſatis momenti habuiſſet: ſed oratione etiam longa, & accurata inſectatus ſit rogationem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere. qui tamen plura verba in caſtigandis matronis, q̃ in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit. & quidẽ vt in dubio poneret: vtrum id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis authoribus feciſſent. Rem defendam, non nos: in quos iecit magis hoc Cos. verbotenus, q̃ vt re inſimularet. Cœtum & ſeditiones, & interdum ſeceſſionem muliebrem appellauit: quod matronæ in publico vos rogaſſent: vt legẽ in ſe latam per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata repub. abrogaretis. Verba magna, quę rei augendæ cauſa conquirantur, & hæc & alia eſſe ſcio: & M. Catonem oratorem non ſolum grauem, ſed interdum etiam trucem eſſe ſcimus omnes, cum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerunt, quòd frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicum proceſſerũt? nunquã ante

C hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduerſus te Origines reuoluam. accipe quoties id fecerint, & quidem ſemper bono publico. Iam à principio regnante Romulo, cũ Capitolio ab Sabinis capto medio inforoſignis collatis dimicaretur: non' ne intercurſu matronarũ inter acies duas prælium ſedatum eſt? Quid regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent? non' ne id agmen, quo obruta hæc vrbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta à Gallis aurum, quo vrbs redempta eſt: nempe matronæ conſenſu omnium in publicum cõtulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) non' ne & cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiuuerũt ærarium? & cum dii quoq; noui ad opem ferendam dubiis rebus accerſerentur: matronæ vniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendam. Diſſimiles, inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitum eſt. nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in rebus ad oẽs pariter viros fœminasq; pertinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt: in cauſa propriæ ad ipſas pertinẽte miramur feciſſe? quid aũt fecerunt? ſuperbas mediusfidius aures habemus: ſi cum domini ſeruorũ non faſtidiant preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur: in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legẽ vllam omnino abrogari eſt indignatus: & eam præcipue legẽ, quæ luxuriæ muliebris coercendę cauſa lata eſſet. & illa cõmunis pro legibus viſa conſularis oratio eſt: & hęc aduerſus luxuriã ſeueriſſimis moribus cõueniebat. Itaq; periculum eſt, niſi quid in vtraq; vani ſit, docuerimus: ne quis error vobis offundatur. Ego enim quemadmodũm ex his legibus, quæ non in tẽpus aliquod, ſed perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum latæ ſunt: nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut vſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipub. inutilẽ fecit: ſic quas tẽpora aliqua deſiderarũt leges, mortales (vt ita dicam) & tẽporibus ipſis mutabiles eſſe video. quæ in pace latæ ſunt, plerunq; bellũ abrogat: quę in bello, pax: vt in nauis adminiſtratione alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt. Hęc cum ita natura diſtincta ſint: ex vtro tãdem genere ea lex eſſe videtur: quam abrogamus? quid, vetus regia lex, ſimul cum ipſa vrbe nata? aut (quod ſecundũ eſt) à decemuiris ad cõdenda iura creatis in XII tabulis ſcripta? ſine qua cum maiores noſtri non exiſtimarint matronale decus ſeruari poſſe: nobis quoq; verendum ſit: ne cum ea pudorem ſanctitatemq; fœminarũ abrogemus? Quis igitur neſcit, nouam iſtã legem eſſe, Q. Fabio, T. Sempronio conſulibus XX annis ante latam? ſine qua cum per tot annos matronæ optimis moribus vixerint: quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriã, periculum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, vt finiret libidinem muliebrem, verendum foret: ne abrogata incitaret. cur ſit autem lata, ipſum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuam habebat: ad vrbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocii: non milites in ſupplementum, nõ ſocios nauales ad claſſem tuendam, non pecuniam D in ærario habebamus: ſerui, quibus arma darentur, ita vt pretium pro iis bello perfecto dominis ſolueretur, emebantur: in eandem diem frumentum & cætera quæ belli vſus poſtulabant, præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant: ſeruos ad remum, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, à ſenatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant: cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatę erant: vt ad eam coercendam lex Oppia deſiderata ſit: cum, quia Cereris ſacrificium lugentibus omnibus matronis intermiſſum erat: ſenatus finiri luctum triginta diebus iuſſit. Cui non apparet, inopiam & miſeriam ciuitatis, quia omniũ priuatorum pecuniæ in vſum publicũ vertendæ erant: iſtam legem ſcripſiſſe, tandiu manſuram, quãdiu cauſa ſcribẽdæ legis manſiſſet? nam ſi quæ tunc tẽporis cauſa aut decreuit ſenatus, aut populus iuſſit: in perpetuũ ſeruari oportet: cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pecunia locamus? cur ſerui, qui militent, non emuntur? cur priuati non damus remiges: ſicut tunc dedimus? Omnes alii ordines, oẽs homines mutationem in meliorem ſtatũ reipublicæ ſentient: ad coniuges tantum noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtentur: magiſtratibus in coloniis municipiisq;, hic Romæ infimo genere magiſtris vicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus: nec id vt viui ſolũ habeant tm̃ inſigne, ſed etiam vt cũ eo crementur mortui: fœminis duntaxat purpurę vſu interdicemus? & cum tibi viro liceat purpura in veſte ſtragula vti: matremfamiliãs tuam purpureum amiculũ habere non ſines? & equus tuus ſpecioſius inſtratus erit, q̃ vxor veſtita? Sed in purpura, quæ teritur, abſumitur, iniuſtam quidem, ſed aliquam tamen cauſam tenacitatis video: in auro vero, in quo præter manus pretium nihil intertrimẽti ſit, quæ malignitas eſt? præſidiũ potius in eo eſt & ad publicos, & ad priuatos vſus: ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, qñ nulla haberet: eſſe aiebat. At Hercule vniuerſis dolor & indignatio eſt: cum ſociorum latini nominis vxoribus vident ea cõceſſa ornamẽta, quæ ſibi adempta ſint: cum inſignes eas eſſe auro & purpura: cum illas vehi per vrbem, ſe pedibus ſequi: tanquam in illarum ciuitatibus, non in ſua imperium ſit. Virorum hoc animos vulnerare poſſet: quid muliercularum cenſetis, quas etiam parua mouent? Non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec triũphi, nec inſignia, nec dona aut ſpolia bellica

his cõtingere

A his contingere poſſunt: munditiæ & ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt: his gaudent & gloriantur: hunc mundũ muliebrem appellarũt maiores noſtri. Quid aliud in luctu, q̃ purpuram atq; aurũ deponunt: quid aliud cũ eluxerũt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibusq;, niſi excellentiorem ornatum adiiciunt? Scilicet ſi legem Oppiam abrogaueritis: non veſtri arbitrii erit: ſiquid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat. minus filiæ, vxores, ſorores etiam quibuſdã in manu erunt? Nunquam ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris. & ipſæ libertatem quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, q̃ in legis malunt eſſe. & vos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos aut viros, q̃ dominos dici. Inuidioſis nominibus vtebatur modo Cos. ſeditionem muliebrem & ſeceſſionem appellãdo. id enim periculum eſt: ne Sacrũ montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmitati eſt quodcunq; vos cenſueritis. quo plus poteſtis, eo moderatius imperio vti debetis. Hæc cum contra legem, proq; lege dicta eſſent: aliquanto maior frequentia mulierum poſtero die ſeſe in publicũ effudit: vnoq; agmine omnes Brutorum ianuas obſederunt, qui collegarum rogationi intercedebant: nec ante abſtiterũt, q̃ remiſſa interceſſio à tribunis eſt. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent. annis XX poſt abrogata eſt, q̃ lata. M. Porcius Cos. poſteaquam abrogata eſt Oppia lex: extemplo XXV nauibus longis, quarum quinque ſociorum erant: ad Lunę portum profectus, eodem exercitu conuenire iuſſo: & edicto per oram maritimam miſſo nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiſcens edixit, vt ad portum Pyrenei ſequerentur: inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Prætervecti Liguſtinos montes, ſinumq; gallicum, ad diem quam edixerat, conuenerunt. inde Rhodam venitum, & præſidium Hiſpanorum, quod in caſtello erat, vi deiectum. ab Rhoda ſecundo vento Emporias peruentum. ibi copiæ omnes, præter ſocios nauales, in terram expoſitæ. Iam tunc Emporię duo oppida erant muro diuiſa. vnum Græci habebant à Phocæa, vnde & Maſſilienſes, oriundi: alterũ Hiſpani. ſed græcum oppidum in mare expoſitum totum orbem muri minus quadringentos paſſus patentem habebat: Hiſpanis retractior à mari trium millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo Cæſare poſt deuictos Põpeii liberos adiecti. nunc in corpus vnum confuſi omnes: Hiſpanis prius, poſtremo & Græcis in ciuitatem Romanam aſcitis. Miraretur quis, cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hiſpanis, tã feræ & bellicoſæ genti obiectos, quæ res eos tutaretur. diſciplina erat cuſtos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet. Partẽ muri verſam in agros egregie munitam habebant, vna tantum in eam regionem porta impoſita: cuius aſ-

B ſiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat: neq; moris tantum, aut legis cauſa: ſed quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, obſeruabant vigilias & circumibant cura. Hiſpanum neminem in vrbem recipiebant, ne ipſi quidem temere vrbe excedebant, ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hiſpanorum oppidum verſa nunquam niſi frequentes, pars tertia ferè, cuius proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egredie bantur. cauſa exeundi hæc erat. commercio corũ Hiſpani ĩprudentes maris gaudebant: mercariq; & ipſi ea, quæ externa nauibus inueherentur: & agrorum exhibere fructus volebant. huius mutui vſus deſiderium vt Hiſpana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores: quòd ſub vmbra Romanæ amicitiæ latebant, quam ſicut minoribus viribus, quàm Maſſilienſes, ita pari colebant fide. tunc quoque conſulem exercitumq; comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, vbi & quantæ hoſtium copiæ eſſent, vt ne mora quidem ſegnis eſſet: omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat forte tempus anni, vt frumentum in areis Hiſpani haberent. itaq; redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimiſſis, bellum, inquit, ſeipſum alet. profectus ab Emporiis agros hoſtium vrit, vaſtatq; oĩa fuga & terrore complet. Eodem tempore M. Heluio decedenti ex vlteriore Hiſpania cum præſidio ſex millium dato ab Ap. Claudio prætore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerũt. Viginti millia armatorum fuiſſe Valerius ſcribit: duodecim millia ex iis cæſa: oppidum Iliturgi receptũ, & puberes omneis interfectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit. & quia tuta iam ab hoſtibus regio erat: præſidio in vlteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romam eſt profectus: & ob rem feliciter geſtam ouans vrbem eſt ingreſſus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo ſeptingenta triginta duo: & ſignati bigatorum XVII millia XXIII, & oſcenſis argenti CXX millia CCCCXXXVIII. Cauſa triũphi negandi ſenatui fuit: quod alieno auſpicio, & in aliena prouincia pugnaſſet. Cæterum biennio poſt redierat, cum prouincia ſucceſſori Q. Minucio tradita, annum inſequentem retentus ibi longo & graui morbo fuiſſet. itaq; duobus modo menſibus ante Heluius ouans vrbem eſt ingreſſus: q̃ ſucceſſor eius Q. Minucius triumpharet. Hic quoq; tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta: bigatorum LXXVIII millia, & oſcenſis argenti CCLXXVIII millia. In Hiſpania interim conſul haud procul Emporiis caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetum regulo Biliſtage, in quibus vnus filius erat: venerunt, querentes caſtella ſua oppugnari: nec ſpem vllam eſſe reſiſtendi, niſi præſidio Romanus miles eſſet. V millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi tanta manus veniſſet, manſuros. Ad ea conſul, moueri quidem ſe vel periculo eorum, vel metu dice-

C re: ſed ſibi nequaquam tantum copiarum eſſe, vt cum magna vis hoſtium haud procul abſit: cum qua mox ſignis collatis dimicandũ ſibi in dies expectet: diuidẽdo exercitum minuere tutò vires poſſet. Legati vbi hæc audiuerunt, flentes ad genua conſulis prouoluuntur. Orant, ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quò enim ſe repulſos ab Romanis ituros? nullos ſe ſocios, nihil vſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculum eſſe: ſi decedere fide, ſi cõiurare cum cæteris voluiſſent. nullis minis, nullis terriculis ſe motos, ſperantes ſatis opis & auxilii ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit, ſi ſibi à cõſule negetur, deos hominesq́; ſe teſtes facere, inuitos & coactos ſe, ne eadem quæ Saguntini paſſi ſunt patiantur: defecturos, & cũ cæteris potius Hiſpanis, q̃ ſolos perituros eſſe. Et illo quidem die ſic ſine reſponſo dimiſſi, Conſulem nocte quæ inſecuta eſt, anceps cura agitare. nolle deſerere ſocios, nolle minuere exercitum, quod aut moram ſibi ad dimicandũ, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſententia nõ minuere copias, nequid interim hoſtes inferant ignominiæ: ſociis ſpem pro re oſtendendam cẽſet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello valuiſſe: & credentẽ ſe aliquid auxilii habere, perinde atq; haberet, ipſa fiducia & ſperãdo atq; audẽdo ſeruatũ. Poſtero die legatis reſpondit: quanq̃ vereatur ne ſuas vires, aliis eas cõmodando minuat, tamen illorum ſe temporis ac periculi magis q̃ ſui rationẽ habere. denunciari militum parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet: vt cibum quem in naues imponant, mature coquant: nauesq́; in diem tertiũ expediri iuſſit. duos ex legatis Bilistagi, atq; Ilergetibus nunciare ea iubet: filium reguli comiter habendo, & muneribus apud ſe retinet. Legati non ante profecti, q̃ impoſitos in naues milites viderunt: id pro haud dubio iam nunciantes, non ſuos modo, ſed etiã hoſtes fama Romani auxilii aduentantis impleuerũt. Conſul vbi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt, reuocari ex nauibus milites iubet. ipſe cũ iam id tempus anni appeteret, quo geri res poſſent: caſtra hyberna mille paſſuum ab Emporiis poſuit. inde per occaſiones nunc hac parte, nũc illa, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtiũ agros educebat. Nocte fermè proficiſcebantur, vt & quãlongiſſime à caſtris procederent, & inopinãtes opprimerẽt. & exercebat ea res nouos milites, & hoſtium magna vis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta caſtellorum audebant. Vbi ſatis admodum & ſuorum & hoſtium animos eſt expertus: conuocari tribunos præfectosq́;, & equites oẽs, & centuriones iuſſit. Tempus, inquit, quod ſæpe optaſtis, venit: quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi. adhuc prædonum magis q̃ bellantium militaſtis more. nunc iuſta pugna hoſtes cum hoſtibus conferetis manus. non agros inde populari, ſed vrbium opes haurire licebit. Patres noſtri cum Hiſpania Carthaginenſium & imperatores ibi & exercitus eſſent: ipſi nullum imperatorẽ, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in fœdere voluerunt, vt imperii ſui Iberus fluuius eſſet fi-
D nis. nunc cum duo prætores, cum Cos. cum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant: Carthaginenſium iam propè X annis nemo in his prouinciis ſit: imperium nobis citra Iberum amiſſum eſt, hoc armis & virtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temere, q̃ conſtanter bellantem, iugum quo ſe exuit accipere rurſus cogatis. In hunc modum maxime adhortatus pronunciat, ſe nocte ad caſtra hoſtium ducturum. ita ad corpora curanda dimiſſi. Nocte media, cum auſpicio operã dediſſet, profectus, vt locum quem vellet, priuſquam hoſtes ſentirent, caperet: præter caſtra hoſtiũ circunducit: & prima luce acie inſtructa ſub ipſum vallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuiſſe Romanum, diſcurrere ipſi ad arma. interim cõſul apud ſuos, Nuſquam, niſi in virtute ſpes eſt milites, inquit, & ego ſedulo, ne eſſet, feci. inter caſtra noſtra & nos, medii hoſtes: ab tergo hoſtium ager eſt. quod pulcherrimum idem tutiſſimum eſt: in virtute ſpem poſitam habere. Sub hæc cohortes recipi iubet, vt barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, euenit. pertimuiſſe & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter caſtra ſua & hoſtium aciem relictum erat loci, armatis complent. Dum trepidant acie inſtruenda, conſul iam paratis ordinatisq́; omnibus, incompoſitos aggreditur. equites primos ab vtroq; cornu in pugnam induxit. ſed in dextro extemplo pulſi, cedentesq́; trepidi etiam pediti terrorem intulere. Quod vbi vidit Cos. duas cohortes delectas ab dextro latere hoſtium circũduci iubet: & ab tergo ſe oſtendere: prius q̃ concurrerent peditũ acies. Is terror obiectus hoſti rem metu Romanorum equitum inclinatam æquauit. tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites peditesq́;, vt quoſdam Cos. manu ipſe reprehenderit, & aduerſos in hoſtem verterit. ita & quandiu miſſilibus pugnatum eſt, anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, vnde terror & fuga cœperat, ægre Romanus reſiſtebat. à ſiniſtro cornu, & ab fronte vrgebantur barbari: & cohortes ab tergo inſtantes pauidi reſpiciebant. Vt emiſſis ſoliferreis falaricisq́; gladios ſtrinxerunt, tum velut redintegrata eſt pugna. non cæcis ictibus procul ex improuiſo vulnerabantur: ſed pede collato, tota in virtute ac viribus ſpes erat. Feſſos iam ſuos Cos. ex ſecunda acie ſubſidiariis cohortibus in pugnam inductis, accendit: noua acies facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes primum acri impetu velut cuneo perculerunt: deinde diſſipatos in fugam auerterunt: effuſóque per agros curſu caſtra repetebantur. Vbi omnia fuga completa vidit Cato: ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita erat, equo reuehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenóque gradu ad caſtra hoſtium oppugnanda ſuccedere iubet. ſi quis extra ordinem auidus procurrit, & ipſe interequitans ſparo percutit, & tribunos centurionesq́;

castigare

A caſtigare iubet. Iam caſtra hoſtium oppugnabantur: ſaxiſq; & ſudibus & omnii genere telorum ſum-
mouebantur à vallo Romani. vbi recens admota legio eſt, tum & oppugnantibus animus creuit, &
infenſius hoſtes pro vallo pugnabant. Cos. omnia oculis perluſtrat: vt qua minima vi reſiſtatur, ea par
te irrumpat. ad ſiniſtram portam infrequentes videt: eò ſecundæ legionis principes haſtatoſq; inducit.
Non ſuſtinuit impetum eorum ſtatio quæ portæ appoſita erat. & cæteri poſteaquam intra vallum ho
ſtes vident, ipſis caſtris exuti ſigna armaq; abiiciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arctò
hærentes. ſecũdani terga hoſtium cædunt, cæteri caſtra diripiunt. Valerius Antias ſupra XL mil-
lia hoſtium cæſa eo die ſcribit. Cato ipſe haud ſanè detrectator laudum ſuarum multos cæſos ait, nu-
merum non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur. vnum, quòd circumducto exercitu, procul
nauibus ſuis caſtriſq;, vbi ſpem niſi in virtute haberẽt, inter medios hoſteis prælium cõmiſit. alterum,
quòd cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertium, quòd ſecundam legionem, cæteris omnibus effuſis
ad ſequendos hoſteis, pleno gradu ſub ſignis compoſitam inſtructamq; ſubire ad portam caſtrorũ iuſ-
ſit. Nihil deinde à victoria ceſſatum: cũ receptui ſigno dato ſuos ſpoliis onuſtos in caſtra reduxiſſet,
paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. effuſius, vt ſparſis hoſtibus fuga,
prædati ſunt. quæ res non minus, quàm pugna pridie aduerſa Emporitanos Hiſpanos accolaſq; eorũ
in deditionem compulit. multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt ſe. quos
omneis appellatos benigne, vinoq; & cibo curatos, domos dimiſit. Confeſtim inde caſtra mouit. &
quacunq; incedebat agmen, legati dedentiũ ciuitates ſuas occurrebãt. & cum Tarraconem venit, iam
omnis cis Iberum Hiſpania perdomita erat, captiuiq; & Romani & ſociûm ac Latini nominis variis
caſibus in Hiſpania oppreſſi, donum Cos. à barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, Cos. in
Turdetaniam exercitum ducturum. & ad deuios montanos profecturum etiam falſò perlatum eſt. Ad
hunc vanum, & ſine authore vllo rumorem Bergiſtanorum ciuitatis ſeptem caſtella defecerunt. eos de
ducto exercitu Cos. ſine memorando prælio in poteſtatem redegit. Haud ita multo poſt iidem, regreſ-
ſo Tarraconem Cos. priuſquam inde quoquam procederet, defecerunt. Iterum ſubacti. ſed non eadem
venia victis fuit. ſub corona veniere omnes, ne ſæpius pacẽ ſolicitarent. Interim P. Manlius Pr. exer-
citu vetere à Q. Minucio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudii Neronis ex vlteriore Hiſpa
nia vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime imbelles ha-
bentur Turdetani. freti tamen multitudine ſua obuiam ierunt agmini Romano. Eques immiſſus tur-
bauit extemplo aciem eorum. pedeſtre prælium nullius fermè certaminis fuit. milites veteres periti ho
B ſtium belliq; haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum eſt. X millia Celti-
berûm mercede Turduli conducunt, alieniſq; armis parabant bellum. Cos. interim rebellione Ber-
giſtanorum ictus, cæteras quoq; ciuitates ratus per occaſionem idem facturas, arma omnibus cis Ibe-
rum Hiſpanis ademit. quam rem adeo ægre paſſi, vt multi mortem ſibimetipſi cõſciſcerent: ferox gens
nullam vitam rati ſine armis eſſe. Quod vbi Cos. renunciatum eſt, ſenatores omnium ciuitatum ad
ſe vocari iuſſit. atq; iis, Non noſtra, inquit, magis, quàm veſtra refert vos nõ rebellare. ſiquidem id ma-
iore Hiſpanorum malo, quàm exercitus Romani labore ſemper adhuc factum eſt. id vt ne fiat. vno mo
do arbitror caueri poſſe, ſi effectum erit ne poſſitis rebellare. volo id quam molliſſima via conſequi. vos
quoq; in ea re conſilio me adiuuate. nullum libẽtius ſequar, quàm quod voſmetipſi attuleritis. Tacen
tibus ſpatium ſe ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum reuocati ſecũdo quoq; concilio
tacuiſſent: vno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, vt in quamq; re-
gionem venerat: omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segeſticam tantum gra
uem atq; opulentam ciuitatem vineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in ſubigen-
dis hoſtibus, quàm qui primi venerant in Hiſpaniam: quòd ad illos tædio imperii Carthaginenſium
Hiſpani deficiebant: huic ex vſurpata libertate in ſeruitutem velut aſſerendi erant. & ita mota omnia
accepit, vt alii in armis eſſent, alii obſidione ad defectionem cogerentur: nec, niſi in tempore ſubuentũ
foret, vltra ſuſtentaturi fuerint. Sed in Cos. ea vis animi atq; ingenii fuit, vt omnia maxima minimaq;
per ſe adiret atq; ageret: nec cogitaret modo imperaretq;, quæ in rem eſſent, ſed pleraq; ipſe per ſe tranſi-
geret: nec in quenquam omnium grauius ſeueriuſq;, quàm in ſemetipſum imperium exerceret: parſi-
monia & vigiliis & labore cum vltimis militum certaret: nec quicquam in exercitu ſuò præcipui, præ
ter honorẽ atq; imperium haberet. Difficilius bellũ in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi mer-
cede exciti ab hoſtibus, ſicut ante dictum eſt, faciebant. itaq; eò Cos. acceſſitus literis prætoris legio-
nes duxit. Vbi eò venit, (caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extem-
plo leuia prælia incurſantes in ſtationes eorum, Romani facere: ſemperq; victores ex quàm vis temere
cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire Cos. atq; iis trium condi-
tionum electionem ferre iubet. primam, ſi tranſire ad Romanos velint, & duplex ſtipendium accipere,
quàm quantum à Turdetanis pepigiſſent. alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rẽ
noxæ futuram, quod hoſtibus ſe Romanorum iunxiſſent. tertiam, ſi vtiq; bellum placeat, diẽ locumq;
conſtituant, vbi ſecum armis decernant. A Celtiberis dies ad conſultandum petita. conciliũ immiſtis

C Turdetanis habitum magno cum tumultu:eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertum bellū
an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamen haud ſecus quàm in pace, ex agris caſtelliſq; hoſtium
Romani portabant:dein ſæpe munimenta eorum, velut communi pacto cōmercio priuatis induciis
ingredientes. Cos. vbi hoſtes ad pugnam elicere nequit: primum prædatum ſub ſignis aliquot expe-
ditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberūm omneis ſarci-
nas impedimentaq; relicta,eo pergit ducere ad oppugnandum. Poſteaquam nulla mouentur re,perſo
luto ſtipendio non ſuis modo,ſed etiam prætoris militibus,relictoq; omni exercitu in caſtris prætoria
nis,ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit.
defecere ad eum Sedetani,Auſetani,Sueſſetani. Lacetanos, deuiam & ſylueſtrem gentem, cum inſita
feritas continebat in armis:tum conſcientia,dum Cos.exercituſq; Turdulo bello eſt occupatus,depo
pulatorum ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum Cos ducit nō
Romanas modo cohortes,ſed iuuentutem etiam merito infenſorum iis ſociorum. Oppidum longum
in latitudinem haudquaquam tantundem patens habebant. quadringentos inde fermè paſſus conſti
tuit ſigna. ibi delectarum cohortium ſtationē relinquens, præcepit eis,ne ſe ex eo loco ante mouerent:
quàm ipſe ad eos veniſſet. cæteras copias ad vlteriorem partem vrbis circūducit. maximum ex omni-
bus auxiliis numerum Sueſſetanæ iuuentutis habebat, eos ad murum oppugnandum ſubire iubet.
Quorum vbi arma ſignaq; Lacetani cognouere: memores, quàm ſæpe in agro eorum impune perſul-
taſſent:quoties ipſos ſignis collatis fudiſſent fugaſſentq;:patefacta repente porta vniuerſi in eos erum-
punt. Vix clamorem eorum, nedum impetum Sueſſetani tulere. quod poſteaquam ſicut futurum ra-
tus erat, Cos. fieri etiam vidit, equo citato ſubter murum hoſtium ad cohortes aduehitur: atque eas
arreptas, effuſis omnibus ad ſequendos Sueſſetanos, quà ſilentium ac ſolitudo erat, in vrbem inducit:
priuſq; omnia cepit, quàm ſe reciperent Lacetani. mox ipſos nihil præter arma habentes in deditio-
nem accepit. Cōfeſtim inde victor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum
erat: & inde incurſiones in agros pacatos prouinciæ eius fiebant. Transfugit inde ad Cos. princeps
Vergeſtanus:& purgare ſe ac populares cœpit. non eſſe in manu ipſis Remp. prædones receptos totū
ſuæ poteſtatis id caſtrum feciſſe. Cos. eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuiſſet cau-
ſa, iuſſit. cum ſe muros ſubiſſe cerneret, intentoſq; prædones ad tuenda mœnia eſſe: tum vti cum ſuæ
factionis hominibus meminiſſet arcem occupare. Id vti præceperat, factū. repente anceps terror. hinc
muros aſcendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuaſit. Huius potitus loci Cos. eos,
qui arcem tenuerant, liberos eſſe cum cognatis, ſuaq; habere iuſſit: Vergeſtanos cæteros quæſtori vt
D venderet imperauit: de prædonibus ſupplicium ſumpſit. Pacata prouincia, vectigalia magna inſti-
tuit ex ferrariis argētariiſq;, quibus tum inſtitutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res ge-
ſtas in Hiſpania ſupplicationem in triduum patres decreuerunt. Eadem æſtate alter Cos. L. Valerius
Flaccus in Gallia cum Boiorum exercitu propter Litanam ſyluam ſignis collatis ſecundo prælio con-
flixit. Octo millia Gallorum cæſa tradūtur. cæteri omiſſo bello in vicos ſuos atque agros dilapſi. Cos.
reliquum æſtatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituitq; quę in iis oppidis
bello diruta fuerant. Cum hic ſtatus rerum in Italia Hiſpaniaq; eſſet, T. Quintio, in Græcia ita hy-
bernis actis, vt exceptis Ætolis, quibus nec pro ſpe victoriæ præmia contigerant, nec diu quies place
re poterat, vniuerſa Græcia ſimul pacis libertatiſq; perfruens bonis egregie ſtatu ſuo gauderet: nec ma
gis in bello virtutem Romani ducis, quàm in victoria temperantiam iuſtitiamq; & moderationem
miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellum aduerſus Nabin Lacedæmonium decretum erat, affertur.
quo lecto Quintius, conuentu Corinthum omnium ſociarum ciuitatum legationibus in diem cer-
tam edicto, vbi frequentes vndique principes conuenerunt, ita vt ne Ætoli quidem abeſſent, tali ora-
tione eſt vſus. Bellum aduerſus Philippum non magis communi animo conſilioq; Romani & Græ
ci geſſerunt, quàm vtriq; ſuas cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Cartha-
ginenſes hoſtes eorum iuuando, nunc hic ſociis noſtris oppugnandis violauerat: & in vos talis fuit,
vt nobis, etiam ſi noſtrarum obliuiſcemur iniuriarum, veſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint.
Hodierna conſultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos, vtrū Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide
occupatos pati velitis ſub ditione eius eſſe: an æquū cenſeatis nobiliſſimā vetuſtiſſimamq; ciuitatē in
media Græcia ſitam repeti in libertatem: & eodē ſtatu, quo cæteras vrbes Peloponneſi & Græciæ eſſe.
Hæc conſultatio, vt videtis, tota de re pertinente ad vos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus
liberatæ Græciæ vnius ciuitatis ſeruitus non plenam nec integram gloriam eſſe ſinit. Cęterum ſi vos
nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, nec ſerpat latius contagio eius mali; nos
æqui boniq; facimus. de hac re vos conſulo, ſtaturus eo, quod plures cenſueritis. Poſt orationem Ro
mani imperatoris percenſeri aliorum ſententiæ cœptæ ſunt. Cum legatus Athenienſium quantum
poterat gratiis agendis Romanorum in Græciam merita extuliſſet, imploratos auxilium aduerſus
Philippum tuliſſe opem: non rogatos vltro aduerſus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatuſq;
eſſet hæc tanta merita ſermonibus tamen aliquorum carpi futura calūniantiū, cū fateri potius præte-

ritorum

A ritorum gratiam deberent, apparebat inceſſi Ætolos. Igitur Alexander princeps gẽtis inuectus pri-
mum in Athenienſes, qui libertatis quondam duces & authores, aſſentationis propriæ gratia cõmu-
nem cauſam proderent: queſtus deinde Achæos Philippi quondam milites, poſtremum ab inclinata
eius fortuna transfugas, & Corinthum recepiſſe, & id agere, vt Argos habeant: Ætolos primos hoſtes
Philippi, ſemper ſocios Romanorum, pactos in fœdere ſuas vrbes agrosq́; fore deuicto Philippo, frau-
dari Echino & Pharſalo: inſimulauit fraudis Romanos, quòd vano titulo libertatis oſtentato, Chalci-
dem & Demetriadem præſidiis tenerent: qui Philippo cunctanti deducere inde præſidia obiicere ſem-
per ſoliti ſunt: nunquam, donec Demetrias Chalcisq́; & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fo-
re: poſtremo, manendi in Græcia, retinendiq́; exercitus Argos & Nabin cauſam facerent. Deportarent
legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut conditionibus & volũtate ſua Nabin præſidium Argis de-
ducturum, aut vi atq; armis coacturos in poteſtate cõſentientis Græciæ eſſe. Hac vaniloquentia pri
mum Ariſtænum prætorem Achæorum excitauit. Ne iſtuc, inquit, Iuppiter Opt. Max. ſiuerit. Iu-
noq́; regina: cuius in tutela Argi ſunt, vt illa ciuitas inter tyrannum Lacedæmonium & latrones Æto
los præmium ſit poſita in eo diſcrimine. vt miſerius à nobis recipiatur, quàm ab illo capta eſt. Mare
interiectum ab iſtis prædonibus non tuetur nos T. Quinti. quid, ſi in media Peloponneſo arcem ſibi
fecerint, futurum nobis eſt? Linguam tantum Græcorum habent, ſicut ſpeciem hominũ, moribus, ri-
tibusq́; efferationibus q̃ vlli barbari, immo q̃ rapaciſs. belluæ vtuntur. Itaq; vos rogamus Romani, vt
& ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Græciæ cõſtituatis, vt à latrocinio quoq; Ætolorũ ſatis pa-
cata hæc relinquatis. Romanus cunctis vndiq; increpantibus Ætolos, reſpõſurum ſe fuiſſe iis dixit,
niſi ita infenſos omneis in eos videret, vt ſedãdi potius, q̃ irritãdi eſſent. cõtẽtũ itaq; opinione ea, quæ
de Romanis Ætolisq́; eſſet, referre ſe dixit: quid de Nabidis bello placeret, niſi redderet Ahæis Argos.
Cum omnes bellum decreſſent, auxilia vt pro viribus ſuis quæq; ciuitates mitterent, eſt hortatus. Ad
Ætolos legatũ etiam miſit, magis vt nudaret animos, id quod euenit, q̃ ſpe impetrari poſſe. Tribunis
militum vt exercitũ ab Elatia accerſerent, imperauit. Per eoſdem dies & Antiochi legatis de ſocietate
agentibus reſpondit, nihil ſe abſentibus decẽ legatis ſententiæ habere, Romã eundũ ad ſenatũ iis eſſe.
Ipſe copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atq; ei circa Cleonas Ariſtænus Pr. cũ X millibus
Achæorũ, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus poſuerunt caſtra. Poſtero
die in campum Argiuorũ deſcenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum caſtris capiunt. Præfe-
B ctus præſidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & vxoris eius frater. qui ſub aduentum
Romanorum, & vtraſq; arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut ſuſpecta
erant: validis præſidiis firmauit. ſed inter agenda hæc pauorem iniectum aduentu Romanorũ diſſimu
lare haudquaquam poterat: & ad externum terrorẽ inteſtina etiam ſeditio acceſſit. Damocles erat Ar-
giuus, adoleſcens maioris animi, q̃ conſilii: qui primo, iureiurando interpoſito, de præſidio expellẽdo
cum idoneis collocutus, dum vires adiicere coniurationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. collo-
quentem eum cum ſuis ſatelles à præfecto miſſus cum accerſeret, ſenſit proditum conſilium eſſe: hor-
tatusq́; coniuratos qui aderant, vt potius q̃ extorti morerẽtur, arma ſecum caperent: atq; ita cũ paucis
in forum ire pergit, clamitans, vt qui ſaluam Remp. vellent, authorem & ducem ſe libertatis ſequeren-
tur. Haud ſanè mouit quenquam, quia nihil vſquam ſpei propinquæ, nedum ſatis firmi præſidii cer-
nebant. Hæc vociferantẽ eum Lacedæmonii circũuentum cum ſuis interfecerũt. comprehenſi. deinde
quidam & alii: ex iis occiſi plures, pauci in cuſtodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murũ
demiſſi ad Romanos transfugerũt. Quintius affirmãtibus iis, ſi ad portas Romanus exercitus fuiſſet,
non ſine effectu futurum eum motum fuiſſe: & ſi propius caſtra admouerẽtur, non quieturos Argiuos:
miſit expeditos pedites equitesq́;. qui circa Cylarabin (gymnaſium id eſt minus trecẽtos paſſus ab vr-
be) cum erumpentibus à porta Lacedæmoniis præliũ cõmiſerunt, atq; eos haud magno certamine cõ
pulerunt in vrbẽ. & caſtra eo ipſo loco, vbi pugnatũ erat, imperator Romanus poſuit. Diem inde vnũ
in ſpeculis fuit, ſiquid noui motus oriretur. poſteaquam oppreſſam metu ciuitatem vidit, aduocat cõ-
cilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Ariſtænum, eadẽ ſententia erat,
cum cauſa belli non alia eſſet, inde potiſſimum ordiendum bellũ. Quintio id nequaquã placebat, ſed
Ariſtænum contra omniũ conſenſum differentem cum haud dubia approbatione audiuit. & ipſe adie-
cit: cum pro Argiuis aduerſus tyrannũ bellum ſuſceptum ſit, quid minus cõueniens eſſe, q̃ omiſſo ho-
ſte Argos oppugnari? ſe vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturũ. Et dimiſſo cõcilio, fru-
mentatum expeditas cohortes miſit. quod maturi erat circa, demeſſum & conuectum eſt. viride, ne ho
ſtes mox haberent, protritũ & corruptũ. caſtra deinde mouit, & Parthenio monte ſuperato, præter Te-
geã tertio die ad Caryas poſuit caſtra. ibi, priuſquã hoſtiũ intraret agrũ, ſociorũ auxilia expectauit. Ve-
nerũt Macedones à Philippo mille quingenti, & Theſſalorum equites quadringenti. nec iam auxilia,
quorũ affatim erat, ſed cõmeatus finitimis vrbibus imperati morabãtur Romanũ. Nauales quoq; ma
gnæ copiæ cõueniebant. iã ab Leucade L. Quintius cũ XL nauibus venerat: iã Rhodiæ X & octo
tectæ naues: iã Eumenes rex circa Cycladas inſulas erat cum X tectis nauibus, triginta lembis, mi-

C ſtisq; aliis minoris formæ nauigiis. ipſorum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorũ in-
iuria pulſi, ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana conuenerant. Multi autem erãt iam per aliquot
ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulſi. princeps erat exulum Ageſipolis, cu
ius iure gentis regnum Lacedæmone erat: pulſus infans ab Lycurgo tyrãno poſt mortem Cleomenis,
qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circũſtaret tyrannũ, & propè
nulla ſpes eſſet vires ſuas hoſtiumq; æſtimanti, non tamen omiſit bellum. ſed & à Creta mille delectos
iuuentutis eorum exciuit, cum mille iam haberet: & tria millia mercenariorũ militum, X millia po-
pularium cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit: & foſſa valloq; vrbem cõmuniuit. & nequid inte
ſtini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam vt ſaluum vellent tyran
num, ſperare nõ poterat, cum ſuſpectos quoſdam ciuiũ haberet: eductis in campum omnibus copiis,
(Dromon ipſi vocant) poſitis armis ad concionẽ vocari iuſſit Lacedæmonios, atq; eorũ concioni ſa-
tellites armatos circũdedit. & pauca præfatus cur ſibi omnia timenti cauentiq; ignoſcendũ in tali tem
pore foret: & ipſorum referre, ſiquos ſupectos ſtatus præſens rerũ faceret, prohiberi potius nequid mo-
liri poſſint, q̃ puniri moliẽtes. itaq; quoſdam ſe in cuſtodia habiturũ, donec ea quæ inſtet, tẽpeſtas præ
tereat. hoſtibus repulſis, à quibus, ſi modo proditio inteſtina ſatis caueatur, minus periculi eſſe, extem
plo eos emiſſurum. Sub hæc citari nomina octoginta fermè principum iuuentutis iuſſit: atq; eos, vt
quiſq; ad nomen reſponderat, in cuſtodiam tradidit: & nocte inſequenti omnes interfecit. Ilotarũ dein
de quidam (hi ſunt iam inde antiquitus caſtellani, agreſte genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per
omnes vicos ſub verberibus acti necantur. Hoc terrore obſtupuerant multitudinis animi ab omni co-
natu nouorum conſiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem ſe ratus, ſi dimicare acie
vellet: & vrbem relinquere tam ſuſpenſis & incertis omnium animis metuens. Quintius ſatis iam
omnibus paratis profectus ab ſtatiuis, die altero ad Sellaſiam ſuper Oenunta fluuiũ peruenit: quo in
loco Antigonus Macedonũ rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno ſignis collatis dimicaſſe
dicebatur. inde, cum audiſſet aſcenſum difficilis & arctæ viæ eſſe, breui per mõteis circuitu præmiſſis,
qui munirent viam: lato ſatis & patenti limite ad Eurotam amnem ſub ipſis propè fluentẽ mœnibus,
peruenit. vbi caſtra metantes Romanos, Quintiumq; ipſum cũ equitibus atq; expeditis prægreſſum
auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantes: quia nemo his
obuius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro tranſierant. Aliquandiu, peditibus equites, equiti-
D bus pedites vocantibus, cum in ſe cuiq; minimum fiduciæ eſſet, trepidatum eſt. tandem ſigna legio-
num ſuperuenerunt: & cum primi agminis cohortes inductæ in prælium eſſent, qui modo terrori fue-
rant, trepidantes in vrbem compulſi ſunt. Romani cum tãtum à muro receſſiſſent, vt extra ictum teli
eſſent, acie directa pauliſper ſteterũt. poſteaquam nemo hoſtiũ cõtra exibat, redierũt in caſtra. Poſtero
die Quintius propè flumen præter vrbem ſub ipſas Mænali montis radices ducere copias inſtructas
pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra mu-
rum inſtructos paratosq; ſub ſignis habebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia erat, vt ab
tergo hoſtem aggrederetur. poſteaquam extremum agmen præterit, tum ab oppido eodem, quo pri-
die eruperant, tumultu pluribus ſimul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id quod
futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis ſuorum animis, ſigna extemplo cõuertit, totumq;
in hoſtem agmen circumegit. itaq; velut rectæ acies concurriſſent, iuſtum aliquandiu præliũ fuit. tan-
dem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus infida ac trepida fuiſſet, ni Achæi locorũ pru-
dentes inſtitiſſent. hi & cædem ingentem ediderunt, & diſperſos paſſim fuga pleroſq; armis exuerunt.
Quintius propè Amyclas poſuit caſtra. inde cum perpopulatus omnia circũiecta vrbi frequentis &
amœni agri loca eſſet, nullo iam hoſtium porta excedẽte, mouit caſtra ad flumen Eurotam. inde vallẽ
Taygeto ſubiectam, agroſq; ad mare pertinẽtes euaſtat. Eodem ferè tempore L. Quintius maritimæ
oræ oppida partim voluntate, partim metu aut vi recepit. certior deinde factus, Gyttheum oppidum
omniũ maritimarũ rerũ Lacedæmoniis receptaculũ eſſe: nec pcul à mari caſtra Romana abeſſe, omni-
bus id copiis aggredi conſtituit. Erat eo tempore valida vrbs & multitudine ciuium incolarumq;, &
omni bellico apparatu inſtructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes, &
claſſis Rhodiorum ſuperuenerunt. ingens multitudo naualium ſociorum è tribus contracta claſſibus
intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationem vrbis terra mariq; munitæ facienda opera erant, ef-
fecit. Iam teſtudinibus admotis murus ſubruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaq; vna crebris icti-
bus euerſa eſt turris: quodq; circa muri erat, caſu eius proſtratum, & Romani ſimul à portu, vnde adi-
tus planior erat, vt diſtenderent ab apertiore loco hoſtes: ſimul per patefactum ruina iter irrumpere co-
nabantur, nec multum abfuit, quin quà intenderant, penetrarent. ſed tardauit impetum eorum ſpes
obiecta dedendæ vrbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerãt
vrbi. Dexagoridas miſerat nuntium ad legatum Romanum, traditurum ſe vrbem. & cum ad eam rem
tempus & ratio conueniſſet: à Gorgopa proditor interficitur. intentiusq; ab vno vrbs defendebatur:
& difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorũ militum ſuper-
ueniſſet,

A ueniſſet. Is cum ſupercilio haud procul diſtantis tumuli ab vrbe inſtructam aciem oſtendiſſet: & ex altera parte L. Quintius ab operibus ſuis terra mariq; inſtaret: tū vera deſperatio Gorgopam quoq; coegit id conſilii, quod in altero morte vindicauerat, capere. & pactus vt abducere inde milites, quos præſidii cauſa habebat, liceret, tradidit Quintio vrbem. Priuſquam Gyttheum traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita cuſtodia vrbis Timocrati Pellenenſi, cū mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argiuorum Lacedæmonem ad Nabin venit. Nabis ſicut primo aduentu Romanæ claſſis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat: ſic parua ſpe cum acquieuiſſet, Gyttheo ab ſuis retento: poſteaquam id quoq; traditum Romanis audiuit eſſe: cū ab terra omnibus circa hoſtibus, nihil ſpei eſſet: à mari quoq; toto ſe interclufum: cedendū fortunæ ratus, caduceatorem primum in caſtra miſit ad explorandū: ſi paterentur legatos ad ſe mitti. qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorē venit nullis cum aliis mandatis, q̄ vt tyranno colloqui cum imperatore liceret. Cōcilio aduocato, cum omnes dandum colloquium cenſuiſſent: dies locusq; conſtituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copiis ſequentibus cum veniſſent: relictis ibi in ſtatione conſpecta vtrinq; cohortibus, Nabis cū delectis cuſtodibus corporis, Quintius cum fratre & Eumene rege. & Soſilao Rhodio, & Ariſtæno Achæorum prætore tribuniſq; militū paucis deſcendit. Ibi permiſſo vt ſeu dicere prius, ſeu audire mallet, ita cœpit tyrannus. Si ipſe per me T. Quinti voſq; qui adeſtis, cauſam excogitare, cur mihi aut induxiſſetis bellum, aut inferretis, poſſem: tacitus euentū fortunæ meæ expectaſſem: nūc imperare animo nequiui, quin priuſquam perirē, cur periturus eſſem ſcirem. & Hercule ſi tales eſſetis, quales eſſe Carthaginenſes fama eſt: apud quos nihil ſocietatis fidēs ſancti haberet: in me quoq; vobis quid faceretis minus penſi eſſe, non mirarer. nunc cum vos intueor, Romanos eſſe video, qui rerū diuinarum fœdera, humanarū fidem ſocialem ſanctiſſimam habeatis: cum me ipſe reſpexi, eum eſſe ſpero: cui & publice, ſicut cæteris Lacedæmoniis, vobiſcum vetuſtiſſimū fœdus ſit: & meo nomine priuatim amicitia ac ſocietas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam violaui & euerti, quòd Argiuorū ciuitatē teneo. Quo modo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defenſionem præbet. nam & ipſis vocantibus ac tradentibus vrbem eam accepi, non occupaui: & accepi, cum Philippi partium, non in veſtra ſocietate eſſet. Tempus autem eo me liberat, quod cum iam Argos haberem, ſocietas mihi vobiſcum conuēnit: & vt vobis mitterem ad bellum auxilia, non vt Argis præſidium deducerē, pepigiſtis. At Hercle in ea controuerſia, quæ de Argis eſt, ſuperior ſum, & æquitate rei: quod non veſtram
B vrbem, ſed hoſtium, quod volentem, non vi coactam accepi: & veſtra confeſſione, quod in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterum nomen tyranni, & facta me premunt, quòd ſeruos ad libertatem voco, quòd in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc reſpondere poſſum: me, qualiſcunq; ſum, eundem eſſe, qui fui cum tu ipſe mecum T. Quinti ſocietatem pepigiſti. tum me regem appellari à vobis memini: nunc tyrannum vocari video. itaque ſi ego nomen imperii mutaſſem, mihi meæ inconſtantiæ, cum vos mutetis, vobis veſtræ reddenda ratio eſt. Quod ad multitudinem ſeruis liberatis auctam, & egentibus diuiſum agrum attinet: poſſum quidem & in hoc me iure temporis tutari. iam feceram hæc, qualiacunq; ſunt, cum ſocietatē mecum pepigiſtis, & auxilio in bello aduerſum Philippum accepiſtis. ſed ſi nunc ea feciſſem, non dico, quid in eo vos læſiſſem, aut veſtram amicitiā violaſſem: ſed illud, me more atq; inſtituto maiorum feciſſe. Nolite ad veſtras leges atq; inſtituta exigere ea, quæ Lacedæmone fiunt. nihil comparare ſingula neceſſe eſt. vos à cenſu equitem, à cenſu peditē legitis: & paucos excellere opibus, plebem ſubiectam eſſe illis vultis. noſter legum lator non in paucorum manu Remp. eſſe voluit: quem vos ſenatum appellatis: nec excellere vnum aut alterum ordinem in ciuitate: ſed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, vt multi eſſent, qui arma pro patria ferrent. Pluribus me ipſe egiſſe, quàm pro patriæ ſermone breuitatis, fateor. & breuiter peroratum eſſe potuit: nihil me, poſteaq̄ vobiſcum amicitiā inſtitui: cur eius vos pœniteret, cōmiſiſſe. Ad hæc imperator Romanus, (Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorū iuſto ac legitimo facta eſt. cuius ius tyranni quoque, qui poſtea per vim tenuerunt Lacedæmone imperium: quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupauerant, vſurparunt, ſicut tu quoq; hoc Macedonico bello feciſti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduerſus Philippum gereremus bellum, cum tyranno inſtituere amicitiam? & eo tyranno, quàm qui vnquam fuit, ſæuiſſimo & violentiſſimo in ſuos? Nobis vero, etiam ſi Argos nec cepiſſes per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Græciam Lacedæmon quoq; vindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in leges ſuas: quarum modo, tanquam æmulus Lycurgi, mētionem feciſti. An vt ab Iaſſo & Bargyliis præſidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmonem, duas clariſſimas vrbes, lumina quondam Græciæ, ſub pedibus tuis relinquemus: quæ titulū nobis liberatæ Græciæ ſeruientes deforment? At enim cum Philippo Argiui ſenſerunt. Remittimus hoc tibi, ne noſtram vicem iraſcaris. ſatis compertum habemus, duorum, aut ſummum trium in ea re non ciuitatis culpā eſſe: tam Hercle, q̄ in te tuoq; præſidio accerſendo accipiendoq; in arcem, nihil ſit publico cōſilio actū. Theſſalos, & Phocenſes, & Locrenſes conſenſu omnium ſcimus partium Philippi fuiſſe. tamen cum

C cæteram liberauerimus Græciam:quid tandem cenſes in Argiuis,qui inſontes publici conſilii ſint,fa-
cturos? Seruorum ad libertatem vocatorum,& egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obiici di-
cebas:non quidẽ nec ipſa mediocria.ſed quid iſta ſunt præ iis,quæ à te,tuiſq; quotidie alia ſuper alia
facinora eduntur?exhibe liberam concionẽ vel Argis, vel Lacedæmone:ſi audire iuuat vera domina-
tionis impotentiſſimæ crimina. Vt omnia alia vetuſtiora omittam:quam cædem Argis Pythagoras
iſte gener tuus penè in oculis meis edidit?quam tu ipſe,cum iam propè in finibus Lacedæmoniorum
eſſem?Agedum,quos in concione cõprehenſos,omnibus audientibus ciuibus tuis,in cuſtodia te ha-
biturum eſſe pronuntiaſti:iube vinctos produci,vt miſeri parentes,quos falſò lugent,viuere ſciant.At
enim vt iam ita ſint hæc,quid ad vos Romani?hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis,qui vt li-
berare poſſent,mare traiecerunt,terra mariq; geſſerunt bellum? Vos tamẽ,inquis, veſtramq; amicitiã
ac ſocietatem proprie non violaui. Quoties vis te id arguam feciſſe?ſed nolo pluribus:ſummam rem
cõplectar.Quibus igitur rebus amicitia violatur?nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro ho-
ſtibus habeas,ſi cum hoſtibus te coniungas. Vtrunq; à te factum eſt. nam & Meſſenen vno atq; eodem
iure fœderis,quo & Lacedæmonem,in amicitiã noſtram acceptam ſocius ipſe ſociam nobis vrbem vi
atq; armis cepiſti:& cum Philippo hoſte noſtro non ſocietatẽ ſolum,ſed,ſi diis placet,affinitatem etiã
per Philoclem præfectum eius pepigiſti:& bellũ aduerſum nos gerens mare circa Maleam infeſtũ naui-
bus piraticis feciſti:& plures propè ciues Romanos,q̃ Philippus,cepiſti atq; occidiſti: tutiorq; Mace-
doniæ ora,q̃ promontorium Maleæ cõmeatus ad exercitus noſtros portãtibus nauibus fuit. Proinde
parce ſic fidem ac iura ſocietatis iactare:& omiſſa populari oratione,tanquã tyrannus & hoſtis loque-
re. Sub hæc Ariſtænus nunc monere Nabin,nunc etiã orare:vt dum liceret,dum occaſio eſſet,ſibi,ac
fortunis ſuis cõſuleret.referre deinde nominatim tyrannos ciuitatũ finitimarũ cœpit:qui depoſito im-
perio,reſtitutaq; libertate ſuis,nõ tutã modo,ſed etiam honoratã inter ciues ſenectutẽ egiſſent. His
dictis inuicem,auditiſq;,nox propè diremit colloquiũ.poſtero die Nabis Argis ſe cedere ac deducere
præſidiũ,quãdo ita Romanis placeret:& captiuos & perfugas redditurum dixit. aliud ſiquid poſtula-
rent,ſcriptũ vt ederẽt petiit:vt deliberare cum amicis poſſet. Ita & tyranno ad conſultandum tempus
datum eſt:& Quintius ſociorũ etiam principibus adhibitis,habuit conſiliũ. Maximæ partis ſentẽtia
erat,perſeuerandũ in bello eſſe,& tollendũ tyrannum:nunquam aliter tutam libertatẽ Græciæ fore.ſa-
tius multo fuiſſe nõ moueri bellũ aduerſus eum,q̃ omitti motũ.& ipſum velut cõprobata dominatio-
ne firmiorem futurum,authore iniuſti imperii aſſumpto populo Romano: & exemplo multos in aliis
D ciuitatibus ad inſidiandum libertati ciuium ſuorũ incitaturum. Ipſius imperatoris animus ad pacem
inclinatior erat.videbat enim,cõpulſo intra mœnia hoſte,nihil præter obſidionẽ reſtare: eam autẽ fo-
re diuturnam.non enim Gytheum,quod ipſum tamen traditum,non expugnatum eſſet: ſed Lacedæ-
monem validiſſimam vrbem viris armiſq; oppugnaturos.vnam ſpem fuiſſe,ſiqua admouẽtibus exer-
citum diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet:cum ſigna portis propè inferri cernerent,neminem
ſe motiſſe.Adiiciebat & cum Antiocho infidam pacem Villium legatum inde redeuntem nuntiare.
multo maioribus,quàm ante,terreſtribus naualibuſq; copiis in Europam eum tranſiſſe.ſi occupaſſet
obſidio Lacedæmonis exercitum,quibus aliis copiis aduerſus regem tam validum ac potentẽ bellum
geſturos? Hæc propalam dicebat.illa tacita ſuberat cura, ne nouus Cos.Græciam prouinciã ſortire-
tur:& inchoati belli victoria ſucceſſori tradenda eſſet. Cum aduerſus tendendo nihil moueret ſocios:
ſimulando ſe tranſire in eorũ ſententiam,omnes in aſſenſum conſilii ſui traduxit. Bene vertat,inquit,
obſideamus Lacedæmonem,quando ita placet,cæterũ cum res tam lenta,quàm ipſi ſcitis,oppugna-
tio vrbium ſit:& obſidentibus prius ſæpe,q̃ obſeſſis tædium afferat:iam nunc hoc ita proponere vos
animis oportet:hybernandũ circa Lacedæmonis mœnia eſſe.quæ mora ſi laborẽ tantum, ac periculũ
haberet,vt & animis & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer vos.nunc impenſa quoq;
magna eget in opera,in machinationes & tormẽta,quibus tanta vrbs oppugnanda eſt: in cõmeatus
vobis nobiſq; in hyemem expediendos. Itaque ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter
deſtituatis,ſcribendum ante veſtris ciuitatibus cenſeo,explorandumq;:quid quæq; animi,quid viriũ
habeat. Auxiliorũ ſatis ſuperq; habeo.ſed quo plures ſumus,pluribus rebus egebimus.nihil iam præ-
ter nudum ſolum ager hoſtium habet:ad hoc hyems accedit,ad comportandum ex longinquo diffici-
lis. Hæc oratio primum animos omnium ad reſpicienda cuiq; domeſtica mala cõuertit: ſegnitiam,
inuidiam & obtrectationem domi manentium aduerſus militantes: libertatem difficilem ad conſen-
ſum,inopiam publicam, malignitatem conferendi ex priuato.verſis itaq; ſubito voluntatibus,facere
quod è Rep.populi Romani,ſociorumq; eſſe crederet,imperatori permiſerunt. Inde Quintius adhi-
bitis legatis tantum,tribuniſq; militum,conditiones,in quas cum tyrãno pax fieret, has conſcripſit.

Sex menſium induciæ vt eſſent Nabidi,Romaniſq;,& Eumeni regi, & Rhodiis. Legatos extemplo
mitterent Romam T. Quintius,& Nabis,vt pax ex authoritate ſenatus cõfirmaretur. Ex qua die ſcri-
ptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent:ea dies vt induciarum principium eſſet: & vt ex ea die in-
tra decimum diem ab Argis cæteriſq; oppidis,quæ in Argiuorum agris eſſent,præſidia omnia dedu-

cerentur;

A cerentur: vacuaq; & libera traderent Romanis:& ne quod inde mancipium regium publicum'ue aut
priuatum educeretur:& ſiqua ante educta forent, dominis recte reſtituerentur. Naues, quas ciuitatibus
maritimis ademiſſet, redderet:ne'ue ipſe nauem vllam, præter duos lembos, qui nõ plus q̃ ſexdecim re/
mis agerentur, haberet. Perfugas & captiuos omnibus ſociis populi Romani ciuitatibus redderet. &
Meſſeniis omnia, quæ cõparerent, quæq; domini cognoſcerẽt. Exulibus quoq; Lacedæmoniis liberos,
& coniuges reſtitueret:quæ earum viros ſequi voluiſſent. inuita nequa exulis comes eſſet. Mercenario/
rum militum Nabidis, qui aut in ciuitates ſuas, aut ad Romanos tranſiſſent, iis res ſuæ omnes recte
redderentur. In Creta inſula nequam vrbem haberet:quas habuiſſet, redderet Romanis. ne quam ſo/
cietatem cum vllo Cretẽſium, aut quoquam alio inſtitueret, neu bellũ gereret. Ciuitatibus omnibus,
quas ipſe reſtituiſſet:quæq; ſe ſuaq; in fidem ac ditionem populi Romani tradidiſſent, omnia præſidia
deduceret:ſeq; ipſe ſuosq; ab his abſtineret. Nequod oppidum, nequod caſtellũ in ſuo alieno'ue agro
conderet. Obſides ea ita futura, daret quinque:quos, imperatori Romano placuiſſet:filium in his ſuũ:
& talenta centũ argenti in præſenti, & quinquaginta talenta in ſingulos annos per annos octo. Hæc
conſcripta caſtris propius vrbem motis Lacedæmonem mittuntur. nec ſanè quicquã eorum ſatis pla/
cebat tyranno:niſi quòd præter ſpem reducendorũ exulũ mentio nulla facta erat. maxime autẽ omniũ
ea res offendebat:quòd & naues & maritimæ ciuitates adẽptæ erant. fuerat autẽ ei magno fructui ma/
re, omnem oram à Malea prædatoriis nauibus infeſtam habenti. iuuẽtutem præterea ciuitatum earũ
ad ſupplementũ longe optimi generis militũ habebat. Has conditiones, quanq̃ ipſe in ſecreto voluta/
uerat cum amicis: vulgo tamẽ omnes ſama ferebant:vanis, vt ad cæteram fidem, ſic ad ſecreta tegenda
ſatellitũ regiorũ ingenius. Non tam omnia vniuerſi, q̃ ea, quæ ad quenq; pertinerent, ſinguli carpebãt.
qui exulum coniuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorũ aliquid poſſederant, tanquã amiſſu
ri, nõ reddituri, indignabantur. ſeruis liberatis à tyranno nõ irrita modo futura libertas', ſed multo fœ/
dior q̃ fuiſſet ante, ſeruitus, redeuntibus in iratorum dominorum poteſtatẽ, ante oculos obuerſabatur.
mercenarii milites & pretia militiæ caſura in pace ægre ferebant, & reditum ſibi nullũ eſſe in ciuitates
videbant, infenſas non tyrannis magis, q̃ ſatellitibus eorũ. Hæc inter ſe primo in circulis ſerentes fre/
mere:deinde ad arma ſubito diſcurrerunt, quo tumultu cum per ſe ſatis irritatam multitudinem cerne
ret tyrannus, concionẽ aduocari iuſſit. ibi cum ea, quæ imperarent à Romanis, expoſuiſſet:& grauio/
ra atq; indigniora quædam falſò affinxiſſet:& ad ſingula nunc ab vniuerſis, nunc à partibus cõcionis
acclamaretur, interrogauit:quid ſe reſpõdere ad ea, aut quid facere vellent? propè vna voce omnes ni/
B hil reſpondere, bellum geri iuſſerunt:& pro ſe quiſq;, qualia multitudo ſolet, bonum animum habere,
& bene ſperare iubentes, fortes fortunã adiuuare aiebant. His vocibus incitatus tyrãnus, & Antiochũ
Ætolosq; adiuturos pronuntiat. & ſibi ad obſidionẽ ſuſtinendã copiarum affatim eſſe. Exciderat pacis
mẽtio ex omnium animis, & in ſtationes nõ vltra quieturi diſcurrunt. Paucorum laceſſentium excur/
ſio, & emiſſa iacula extẽplo Romanis dubitationẽ, quin bellandum eſſet, exemerunt. leuia inde prælia
per quatriduum primum ſine vllo ſatis certo euẽtu cõmiſſa. quinto die propè iuſta pugna adeo pauen
tes in oppidum Lacedæmonii cõpulſi ſunt, vt quidã milites Romani terga fugiẽtiũ cædẽtes per inter/
miſſa, vt tunc erãt, mœnia vrbẽ intrarint. Et tunc quidẽ Quintius ſatis eo terrore coercitis excurſioni/
bus hoſtium, nihil præter ipſius oppugnationẽ vrbis ſupereſſe ratus:miſſis qui omnes nauales ſocios
à Gytheo accerſerẽt, ipſe interim cum tribunis militum ad viſendum vrbis ſitum mœnia circũuehit.
Fuerat quondã ſine muro Sparta. tyranni nuper locis patẽtibus planisq; obiecerãt murum:altiora lo/
ca, & difficiliora aditu ſtationibus armatorum pro munimẽto obiectis tutabant. Vbi ſatis oĩa inſpe/
xit, corona oppugnãdum ratus, oĩbus copiis (erãt autẽ Romanorũ ſociorumq;, ſimul peditum equi/
tumq;, ſimul terreſtriumq; ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hoĩum) vrbem cinxit. Alii
ſcalas, alii ignẽ. alii alia quibus nõ oppugnarẽt modo, ſed etiã terrerent, portabant. iuſſi clamore ſubla
to ſubire vndiq; omnes, vt quà primũ occurrerẽt, qua'ue opẽ ferrent, ad omnia ſimul pauẽtes Lacedæ/
monii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariã diuiſum, parte vna à Phœbeo, altera à Di/
ctynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias appellãt: (omnia autẽ hæc aperta ſine muro loca ſunt)
aggredi iubet. Cum tantus vndiq; terror vrbẽ circũuaſiſſet:primo tyrannus & ad clamores repẽtinos,
& ad nuntios trepidos motus, vt quiſq; maxime laboraret locus, aut ipſe occurrebat, aut aliquos mit/
tebat. deinde circũfuſo vndiq; pauore ita obtorpuit, vt nec dicere quod in rem eſſet, nec audire poſſet:
nec inops modo conſilii, ſed vix mentis compos eſſet. Romanos primo ſuſtinebant in anguſtiis Lace/
dæmonii, ternæq; acies tẽpore vno locis diuerſis pugnabant. deinde creſcente certamine nequaq̃ erat
prælium par. miſſilibus enim Lacedæmonii pugnabãt, à quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Ro/
manus tuebat miles, & quod alii vani alii leues admodum ictus erãt. nã propter anguſtias loci, cõfer/
tamq; turbã nõ modo ad emittẽda cum procurſu, quo plurimum cõcitant tela, ſpatium habebãt: ſed
ne vt de gradu quidẽ libero ac ſtabili conarent. itaq; ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in
ſcutis hærebãt. à circũſtãtibus ex ſuperioribus locis quidã vulnerati ſunt:mox progreſſos iã etiã ex te/
ctis nõ tela modo, ſed tegulæ quoq; inopinãtes perculerunt. ſublatis deinde ſupra capita ſcutis, cõtinua/

C tiſq; ita inter ſe vt non modo ad cæcos ictus, ſed ne ad inſerẽdum quidẽ ex propinquo telum loci quic-
quã eſſet: teſtudine facta ſubibant. & primo anguſtiæ paulìſper ſua hoſtiumq; refertæ turba tenuerũt:
poſteaq̃ in patentiorẽ viam vrbis paulatim vrgentes hoſtem proceſſere: non vltra vis eorum, atq; im-
petus ſuſtineri poterant. Cũ terga vertiſſent Lacedæmonii, & effuſa fuga ſuperiora peterẽt loca: Nabis
quidẽ, vt capta vrbe trepidans, qua nam ipſe euaderet, circũſpectabat, Pythagoras cum ad cætera ani-
mo officioq; ducis fungebatur: tum vero vnus ne caperetur vrbs, cauſa fuit. ſuccẽdi enim ædificia pro-
xima muro iuſſit. quæ cum momento tẽporis arſiſſent, vt adiuuantibus ignẽ, qui aliàs ad extinguen-
dum opẽ ferre ſolent, ruere in Romanos tecta: nec tegularum modo fragmenta. ſed etiã ambuſta tigna
ad armatos peruenire, & flamma late fundi, fumus terrorẽ etiam maiorem q̃ periculum facere. Itaq; &
qui extra vrbem erant Romanorum, tum maxime impetus faciẽtes receſſere à muro: & qui iam intra-
uerant, ne incẽdio à tergo oriente intercluderẽtur à ſuis, receperunt ſeſe. & Quintius poſteaq̃ quid rei
eſſet, vidit: receptui canere iuſſit. ita iam à capta propè vrbe reuocati redierũt in caſtra. Quintius plus
ex timore hoſtiũ q̃ ex re ipſa ſpei nactus, per triduũ inſequẽs territauit eos, nũc præliis laceſſendo, nũc
operibus interſepiendo quædã, ne exitus ad fugam eſſet. His cõminationibus cõpulſus tyrannus Py-
thagoram rurſus oratorem miſit. quem Quintius primo aſpernatus excedere caſtris iuſſit: deinde ſup-
pliciter orantẽ, aduolutumq; genibus tandem audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio
Romanorum. dein cum ea velut vana & ſine effectu nihil proficerent, eò deducta res eſt, vt his cõditio-
nibus, quæ ex ſcripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent, pecuniaq; & obſides accepti.
Dum oppugnatur tyrannus, Argiui nuntiis aliis propè ſuper alios afferentibus, tantumnon iam ca-
ptam Lacedæmonem eſſe, erecti & ipſi, ſimul eo quòd Pythagoras cum parte validiſſima præſidii ex-
ceſſerat. contempta paucitate eorum, qui in arce erant, duce Archippo quodã præſidium expulerunt.
Timocratem Pellenẽſem, quia clementer præfuerat: viuum fide data emiſerũt. Huic lætitiæ Quintius
ſuperuenit: pace data tyranno, dimiſſiſq; ab Lacedæmone Eumene & Rhodiis, & L. Quintio fratre ad
claſſem. Læta ciuitas celeberrimum feſtorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorũ, die ſtata propter
belli mala prætermiſſum, in aduentum Romani exercitus duciſq; indixerunt: præfeceruntq; ludis ip-
ſum imperatorem. Multa erant, quæ gaudium cumularent. reducti ciues ab Lacedæmone erant, quos
nuper Pythagoras, quoſq; ante Nabis abduxerat. redierant, qui poſt compertam à Pythagora coniu-
rationem, & cæde iam cœpta effugerant. libertatem ex longo interuallo, libertatiſq; authores Roma-
nos, quibus cauſa bellandi cum tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoq; ipſo Nemeorum die vo-
D ce præconis libertas eſt Argiuorum. Achæis quantum reſtituti Argi in commune Achaiæ concilium
lætitiæ afferebant: tantum ſerua Lacedæmon relicta, & lateri adhærens tyrannus, non ſyncerum gau-
dium præbebant. Ætoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. Cum Philippo non ante deſitũ bel-
lari, q̃ omnibus excederet Græciæ vrbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimũ,
qui in Romanis fuerat caſtris, cæteroſq; nobiliſſimos ciues in exilio victuros. Nabidis dominantis ſa-
tellitem factum populum Ro. Quintius ab Argis Elatiã, vnde ad bellum Spartanum profectus erat,
copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſſiſſe tyrannum tradant: ſed caſtris
aduerſus Romana caſtra poſitis: diuq; cunctatum, cum Ætolorum auxilia expectaſſet, coactum ad ex-
tremum acie confligere, impetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto. eo prælio victũ, caſtriſq; exu-
tum pacem petiſſe, cum cecidiſſent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia eſſent. Eo-
dem ferè tẽpore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonẽ geſtis, & ab M. Porcio Cos. ex Hiſpania li-
teræ allatæ. vtriuſq; nomine ternos in dies ſupplicatio à ſenatu decreta eſt. L. Valerius Cos. cũ poſt
fuſos circa Litanam ſyluam Boios quietam prouinciam habuiſſet, comitiorum cauſa Romam rediit:
& creauit Coss. P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum. Horum pa-
tres primo anno ſecundi punici belli Coss. fuerant. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius
Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blaſio, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T.
Iuuentius Talua. Comitiis perfectis Cos. in prouinciam rediit. Nouum ius eo anno à Ferẽtinatibus
tentatum, vt Latini, qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Romani eſſent. Puteolos
Salernumq; & Buxentum aſcripti coloni qui nomina dederant, cum ob id ſe pro ciuibus Romanis
ferrent, ſenatus iudicauit non eſſe eos ciues Romanos. Principio anni, quo P. Scipio Africanus ite-
rum, & T. Sempronius Longus Coss. fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam venerunt. his extra vr-
bem in æde Apollinis ſenatus datus eſt. pax, quæ cum T. Quintio conueniſſet, vt rata eſſet, petierunt,
impetraueruntq;. De prouinciis cum relatum eſſet, ſenatus frequẽs in eam ſententiã ibat: vt, quoniã
in Hiſpania & Macedonia debellatũ foret, conſulibus ambobus Italia prouincia eſſet. Scipio ſatis eſſe
Italiæ vnum conſulem cenſebat: alteri decernendã Macedoniã eſſe. Bellum graue ab Antiocho immi-
nere: iam ipſum ſua ſponte in Europam tranſgreſſum, quid deinde facturum cenſerent: cum hinc Æto-
li haud dubie hoſtes vocarent ad bellum, illinc Annibal Romanis cladibus inſignis imperator ſtimu-
laret? Dum de prouinciis cõſulum diſceptaẽ, prætores ſortiti ſunt. Cn. Domitio vrbana iuriſdictio, T.
Iuuentio peregrina euenit; P. Cornelio Hiſpania vlterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis,
Blaſioni

A Blaſioni Sicilia, Merendæ Sardinia. In Macedoniam nouum exercitum tranſportari non placuit:eũ,
qui eſſet ibi, reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti. item eum exercitũ dimitti, qui cum M. Porcio
Catone in Hiſpania eſſet. conſulibus ambobus Italiam prouinciam eſſe, & duas vrbanas eò legiones
ſcribere: vt dimiſſis, quos ſenatus cẽſuiſſet, exercitibus, VIII. omnino Romanæ legiones eſſent. Ver
ſacrum factum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio Coſs. id cum P. Licinius pontifex non eſſe re-
cte factũ collegio primũ, deĩde ex authoritate collegii patribus renũtiaſſet: deintegro faciẽdũ arbitratu
põtificũ cenſuerũt: ludoſq; magnos, qui vnà voti eſſent: tanta pecunia, quanta aſſoleret, faciẽdos. Ver
ſacrũ videri pecus, quod natũ eſſet inter Cal. Martias, & pridie Cal. Maias, P. Cornelio Scipione, & T.
Sempronio Longo Coſs. Cenſorum inde comitia habita ſunt. creati cenſores Sex. Ælius Pætus, & C.
Cornelius Cethegus, principem ſenatus P. Scipionem Cos. quẽ & priores cenſores legerant, legerunt.
treis omnino ſenatores, neminem curuli honore vſum, prætererunt. gratiam quoq; ingentem apud
eum ordinem pepererunt: quòd ludis Romanis ædilibus curulibus imperarunt, vt loca ſenatoria ſecer-
nerent à populo. nam antea in promiſcuo ſpectabant. equitibus quoq; perpaucis ademptí equi, nec
in vllum ordinem ſæuitum. atrium Libertatis, & villa publica ab eiſdem refecta, amplificataq;. Ver ſa-
crum, ludiq; votiui, quos vouerat Ser. Sulpicius Galba Cos. facti. Cum ſpectaculo eorum occupati
animi omnium eſſent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos homineſq; ſcelera Locris admiſſa in
carcerem coniectus fuerat, comparauerat homines, qui pluribus ſimul locis vrbis nocte incendia face-
rent, vt in conſternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer poſſet: ea res indicio conſciorum pa-
làm facta delataq; ad ſenatum eſt. Pleminius in inferiorem demiſſus carcerem eſt necatuſq;. Coloniæ
ciuium Romanorum eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum, treceni homines in ſin-
gulas. Item Salernum, Buxentumq; coloniæ ciuiũ Ro. deductæ ſunt. deduxere triumuiri, T. Sempro-
nius Longus, qui tum Cos. erat: M. Seruilius, Q. Minucius Thermus. Ager diuiſus eſt, qui Campa-
norũ fuerat. Sipontum itẽ in agrum qui Arpinorũ fuerat, coloniã ciuium Romanorũ alii triũuiri, D.
Iunius Brutus, M. Bæbius Pamphilus, M. Heluius deduxerũt. Tempſam item, & Crotonem ciuium
Romanorũ coloniæ deductæ. Tempſanus ager de Brutiis captus erat. Brutii Græcos expulerãt. Cro-
* tonẽ Græci habebant. Triũuiri, Cn. Octauius, L. Æmilius Paulus, C. Pletorius Crotonẽ: Tempſam
L. Cornelius Merula, & C. Salonius deduxerunt. Prodigia quoq; alia viſa eo anno Romæ ſunt, alia nũ-
tiata. in foro & comitio & Capitolio ſanguinis guttæ viſæ ſunt. & terra aliquoties pluuit. & caput
Vulcani arſit. nũtiatum eſt, Interamnæ lac fluxiſſe, pueros ingenuos Arimini ſine oculis ac naſo, & in
B Piceno agro nõ manus, nõ pedes habentẽ natum. Ea prodigia ex põtificum decreto procurata, & ſacri-
ficium nouendiale factum, quod Adriani nuntiauerant, in agro ſuo lapidibus pluuiſſe. In Gallia L.
Valerius Flaccus procos. circa Mediolanum cum Gallis, Inſubribus & Boiis, qui Dorulaco duce ad
cõcitandos Inſubres Padũ trãſgreſſi erãt, ſignis collatis depugnauit. X millia hoſtiũ ſunt cæſa. Per
eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hiſpania triũphauit. tulit in eo triũpho argẽti infecti XXV
millia põdo, bigati centũ viginti tria millia, oſcẽſis quingẽta quadraginta: auri põdo mille quadringẽ-
ta. militibus ex p̃da diuiſit, in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, triplex equiti. T. Sẽpronius Cos.
in prouinciã profectus, in Boiorum primũ agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorũ cum duo-
bus fratribus tota gente cõcitata ad rebellandum, caſtra locis idoneis poſuit: vt appareret dimicatu-
ros, ſi hoſtis fines intraſſet. Cos. vbi quantæ copiæ, quanta fiducia eſſet hoſti, ſenſit: nuntiũ ad collegã
mittit, vt ſi videretur ei, maturaret venire: ſe tergiuerſando in aduentũ eius rem extracturũ. Quæ cau-
ſa Cos. cunctandi, eadẽ Gallis, præterq̃ quòd cunctatio hoſtiũ animos faciebat, rei maturãdæ erat, vt
priuſq̃ coniungerentur conſulum copiæ, rem tranſigerent. per biduum tamẽ nihil aliud, q̃ ſteterũt pa-
rati ad pugnam, ſiquis cõtra egrederetur. tertio ſubiere ad vallũ, caſtraq; ab omni ſimul parte aggreſſi
ſunt. Cos. extemplo arma capere milites iuſſit. armatos inde pauliſper continuit, vt & ſtolidam fidu-
ciam hoſti augeret: & diſponeret copias, quibus quæq; portis erumperẽt. duæ legiones duabus prin-
cipalibus portis ſigna efferre iuſſæ. ſed in ipſo exitu ita cõferti obſtitere Galli, vt clauderent viam. Diu
in anguſtiis pugnatum eſt: nec dextris magis gladiiſq; gerebatur res, q̃ ſcutis corporibuſq; ipſis obni-
xi vrgebant: Romani, vt ſigna foras efferrent: Galli, vt aut ipſi in caſtra penetrarẽt, aut extre Romanos
prohiberent. nec ante in hanc aut illã partem moueri acies potuerunt, q̃ Q. Victorius primi pili cen-
turio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille ſecundæ legionis (rem in aſperis præliis ſæpe tentatam) ſi-
gna adempta ſigniferis in hoſtes iniecerunt. dum repetunt enixe ſignum: priores ſecũdani ſe porta eie-
cere. Iam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, cum alius tumultus ab auerſa
parte caſtrorum eſt exortus. in portam quæſtoriam irruperant Galli: reſiſtẽteſq; pertinacius occiderãt
L. Poſthumiũ queſtorẽ, cui Tympano fuit cognomẽ: & M. Atiniũ, & P. Semproniũ præfectos ſociũm,
& ducentos fermè milites. Capta ab ea parte caſtra erant, donec cohors extraordinaria miſſa à Cos. ad
tuendã quæſtoriã portã, & eos, qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit caſtris, & irrũpẽ-
tibus obſtitit. Eodem ferè tẽpore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit.
ita ſimul tria prælia circa caſtra locis diſtantibus erant: clamoreſq; diſſoni ad incertos ſuorum euentus

C a præſenti certamine animos pugnantiũ auertebant. Vſq; ad meridiem æquis viribus, ac propè pari A
ſpe pugnatum eſt. labor & æſtus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia ſitis, cũ dece-
dere pugna coegiſſet: in paucos reſtantes impetũ Romani fecerunt, fuſosq; cõpulerunt in caſtra. Signũ
inde receptui à Cos. datum eſt. ad quod pars maior receperunt ſeſe, pars certaminis ſtudio, & ſpe po-
tiundi caſtris hoſtium perſtitit ad vallum. eorum paucitate cõtempta Galli vniuerſi ex caſtris erũpũt.
fuſi inde Romani, quæ imperio Cos. noluerãt, ſuo pauore ac terrore caſtra repetũt. ita varia hinc atq;
illinc nunc victoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad XI millia, Romanorum V millia ſunt oc-
ciſa. Galli recepere in intima finium ſeſe. Conſul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii coniun-
cto exercitu cum collega, Boiorum Ligurumq; agros populatum iſſe, quoad progredi ſyluæ paludesq;
paſſæ ſint, ſcribunt: alii, nulla memorabili re geſta comitiorum cauſa rediſſe Romam. Eodẽ hoc an-
no T. Quintius Elatiæ, quò in hyberna reduxerat copias: totum hyemis tempus iure dicundo cõſum-
pſit: mutandisq; iis quæ aut ipſius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus facta erant,
cũ ſuæ factionis hominũ vires augendo, ius ac libertatem aliorũ deprimeret. Veris initio Corinthũ,
conuentu edicto, venit. ibi omniũ ciuitatũ legationes in concionis modum circũfuſas eſt allocutus,
orſus ab inita primũ Romanis amicitia cum Græcorũ gente, & imperatorũ qui ante ſe in Macedonia
fuiſſent, ſuisq; rebus geſtis. Omnia cũ approbatione ingẽti ſunt audita, præterq̃ cũ ad mentionẽ Nabi-
dis ventũ eſſet. id minime conueniens liberanti Græciã videbatur, tyrannũ reliquiſſe, nõ ſuæ ſolũ pa-
triæ grauẽ, ſed omnibus circa ciuitatibus metuendũ, hærentẽ viſceribus nobiliſs. ciuitatis. Nec igna-
rus huius habitus animorũ Quintius, ſi ſine excidio Lacedæmonis fieri potuiſſet, fatebatur pacis cũ
tyrãno mentionẽ admittendã auribus nõ fuiſſe: nũc cũ aliter q̃ ruina grauiſſima ciuitatis opprimi nõ
poſſet, ſatius viſum eſſe: tyrannũ debilitatũ, ac totis propè viribus ad nocendũ cuiquã ademptis, relin-
qui: q̃ interimori vehemẽtioribus, q̃ quæ pati poſſet, remediis ciuitatẽ ſinere, in ipſa vindicta libertatis
perituram. Præteritorũ cõmemorationi ſubiecit: proficiſci ſibi in Italiã atq; omnẽ exercitum deportare
in animo eſſe: Demetriadis Chalcidisq; præſidia infra decimũ diẽ audituros deducta: Acrocorinthũ
ipſis extemplo vidẽtibus vacuũ Achæis traditurũ: vt omnes ſcirent: vtrũ Romanis an Ætolis mentiri
mos eſſet: qui male cõmiſſam libertatẽ populo Ro. ſermonibus diſtulerint: & mutatos pro Macedoni- *
bus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerẽt, nec quid facerẽt, quicquã vnquã penſi fuiſſe. Reli-
quas ciuitates monere: vt ex factis nõ ex dictis amicos pẽſent: intelligantq; quibus credẽdum, & à qui-
bus cauendũ ſit. libertate modice vtantur. tẽperatam eã ſalubrem & ſingulis & ciuitatibus eſſe: nimiã
D & aliis grauẽ & ipſis qui habeant effrenatã & præcipitem eſſe. concordiæ in ciuitatibus principes, &
ordines inter ſe, & in cõmune omnes ciuitates cõſulerent. aduerſus cõſentiẽtes nec regẽ quẽquam ſatis
validum, nec tyrãnum fore. diſcordiã & ſeditionẽ omnia opportuna inſidiãtibus facere: cum pars quæ
domeſtico certamine inferior ſit, externo potius ſe applicet, q̃ ciui cedat. alienis armis partã, externa fi-
de redditã libertatẽ, ſua cura cuſtodirent ſeruarentq;: vt populus Romanus dignis datã libertatem, ac
munus ſuũ bene poſitũ ſciret. Has velut parentis voces cũ audirent, manare omnibus gaudio lachry-
mæ: adeo vt ipſum quoq; confunderent dicentẽ. Pauliſper fremitus approbantium dicta fuit: monen-
tiumq; aliorũ alios, vt eas voces velut oraculo in miſſas pectora animosq; demitterent. ſilentio deinde
facto petiit ab iis, vt ciues Romanos, ſiqui apud eos in ſeruitute eſſent: conquiſitos intra duos menſes
mitterent ad ſe in Theſſaliam. ne ipſis quidem honeſtum eſſe in liberata terra liberatores eius ſeruire.
Omnes acclamarunt: gratias ſe inter cætera etiam ob hoc agere, quòd admoniti eſſent, vt tam pio ac
neceſſario officio fungerentur. Ingens numerus erat bello punico captorũ: quos Annibal, cum à ſuis
non redimerentur, venundederat. Multitudinis eorũ argumentũ eſt, quòd Polybius ſcribit centum ta-
lentis eam rem Achæis ſtetiſſe: cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis,
ſtatuiſſent. mille enim ducentos ea ratione Achaia habuit. aduce nunc pro portione quot veriſimile
ſit totam Græciam habuiſſe. Nondum conuentus dimiſſus erat, cum reſpiciunt præſidium ab Acro-
corintho deſcendens protinus ad portam duci atq; abire. Quorũ agmen imperator ſecutus, proſequẽ-
tibus cunctis, ſeruatorem liberatoremq; acclamãtibus, ſalutatis dimiſſisq; eis, eadem qua venerat via
Elatiam redit. inde cum omnibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit. per Theſſaliam atq; Epirũ
ducere Oricũ iubet: atq; ibi ſe opperiri. inde nanq; in animo eſſe exercitũ in Italiã traiicere. & L. Quin-
tio fratri legato & præfecto claſſis ſcribit: vt onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret. Ipſe
Chalcidẽ profectus, deductis nõ à Chalcide ſolũ, ſed etiã ab Oreo atq; Eretria præſidiis, conuentũ ibi
Euboicarum ciuitatum habuit: cõmonitosq; in quo ſtatu rerum accepiſſet eos, & in quo relinqueret,
dimiſit. Demetriadem inde proficiſcitur: deductoq; præſidio, proſequẽtibus cunctis, ſicut Corinthi &
Chalcide, pergit ire in Theſſaliã: vbi nõ liberandæ modo ciuitates erant: ſed ex omni colluuione & cõ-
fuſione in aliquã tolerabilẽ formam redigendæ. Nec enim temporũ modo vitiis, ac violentia, & licen-
tia regia turbati erant: ſed inquieto etiam ingenio gentis: nec comitia, nec conuentũ, nec conciliũ vl-
lum; non per ſeditionem ac tumultum, iam inde à principio ad noſtram vſq; ætatẽ traducentes. A cen-
ſu maxime & ſenatum & iudices legit: potentioremq; eam partem ciuitatum fecit: cui ſalua trãquillaq;
omnia

A omnia magis eſſe expediebat. Ita cum percenſuiſſet Theſſaliam, per Epirum in Oricum, vnde erat traiecturus, venit. Ab Orico copiæ omnes Brundiſium tranſportatæ, inde per totam Italiam ad vrbem propè triumphantes non minore agmine rerum captarum, quàm ſuo præ ſe acto venerũt. Poſteaquã Romam ventum eſt, ſenatus extra vrbem Quintio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt: triumphusq́; meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma, tela, ſignaq́; ærea & marmorea tranſtulit, plura Philippo adempta quàm quæ ex ciuitatibus ceperat. ſecũdo die aurũ argẽtumq́; factum infectumq́; & ſignatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta LXX. facti vaſa multa omnis generis, cælata pleraq;, quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabre facta: ad hoc clypea argentea X. ſignati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum. tetradrachmam vocant. trium ferè denariorum in ſingulis argenti eſt pondus. auri põdo fuit tria millia ſeptingenta quatuordecim, & clypeum vnum ex auro totum: & Philippei numi aurei quatuordecim millia, quingenti XIIII. tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatum, tranſlatæ CXIIII, & hoſtiæ ductæ, & ante currum multi nobiles captiui obſideſq́; inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit: & Armenes Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. ipſe deinde Quintius in vrbem eſt inuectus. milites ſecuti currũ frequentes, vt omni ex prouincia exercitu deportato. his ducen quinquageni æris in pedites diuiſi: duplex centurioni, triplex equiti. præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti, qui ſeruitute exẽpti fuerant. Exitu huius anni Q. Ælius Tubero trib. pleb. ex S.C. tulit ad plebem, plebeſq́; ſciuit: vt latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera Thurinum agrum deduceretur. his deducendis triumuiri creati, quibus in triennium imperium eſſet: in Brutios Q. Næuius, M. Minucius Rufus, M. Furius Craſſipes: in Thurinum agrũ A. Manlius, P. Ælius, L. Apuſtius. ea bina comitia Cn. Domitius prætor vrbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ ſunt. vna Iunonis Matutæ in foro olitorio, vota locataq́; quadriennio ante à C. Cornelio conſule gallico bello. cenſor idem dedicauit. altera Fauni. ædiles eam biennio ante ex mulctatitio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius: qui prætor vrbanus eam dedicauit. & ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Ralla, duumuir ad idipſum creatus. vouerat eam decem annis ante punico bello P. Sempronius Sophus: locauerat idem cenſor. & in inſula Iouis ædem C. Seruilius duumuir dedicauit. vota erat ſex annis ante gallico bello ab L. Furio Purpurione prætore: ab eodem poſtea conſule
B locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediit. Comitia conſulum fuere. quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minucius Thermus. Poſtero die creati ſunt prætores L. Cornelius Scipio, M. Fuluius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Meſſala, L. Porcius Licinius, & C. Flaminius. Megalēſia, ludos ſcenicos, C. Attilius Seranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum ſenatus à populo ſecretus ſpectauit: præbuitq́; ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet) aliis tandem quod multo ante debuerit, tributum cenſentibus ampliſſimo ordini: aliis demptum ex dignitate populi quicquid maieſtati patrum adiectum eſſet interpretantibus: & omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur, & concordiæ & libertati æque minuendæ eſſe. Ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. quid repente factum: cur immiſceri ibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem conſeſſorem faſtidiret? nouam & ſuperbam libidinem ab nullius ante gentis ſenatu neq; deſideratam neque inſtitutam. Poſtremò ipſum quoque Africanum, quòd conſul author eius rei fuiſſet, pœnituiſſe ferũt. Adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt. veteribus, niſi quæ vſus euidenter arguit, ſtari malunt. Principio anni quo L. Cornelius, Q. Minucius Coss. fuerunt: terræ motus ita crebri nuntiabantur: vt non rei tantum ipſius, ſed feriarum quoq; ob id indictarum homines tæderet. nam neque ſenatus haberi, neq; reſpublica adminiſtrari poterat ſacrificando expiandoq́; occupatis conſulibus. poſtremo decẽuiris adire libros iuſſis, ex reſponſo eorum ſupplicatio per triduũ fuit. coronati ad omnia puluinaria ſupplicauerunt. edictumq́; eſt, vt omnes qui ex vna familia eſſent, pariter ſupplicarent. item ex authoritate ſenatus conſules edixerunt: nequis, quo die terræ motu nuntiato feriæ indictæ eſſent, eo die alium terræ motum nuntiaret. Prouincias deinde conſules prius tum prætores ſortiti. Cornelius Galliam, Minucius Ligures, ſortiti ſunt. C. Scribonius vrbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hiſpaniam citeriorem, M. Fuluius Hiſpaniam vlteriorem. Nihil belli eo anno expectantibus conſulibus literæ M. Cincii (præfectus is Piſis erat) allatæ: Ligurum XX millia armatorum, coniuratione per omnia conciliabula vniuerſæ gentis facta, lunenſem primũ agrum depopulatos, Piſanũ deinde finẽ tranſgreſſos, omnem oram maris peragraſſe. Itaque Minucius Cos. cui Ligures prouincia euenerat, ex authoritate patrum in roſtra aſcendit: & edixit, vt legiones duæ vrbanæ, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent, poſt diem decimum Aretii adeſſent, in earum locum ſe duas legiones vrbanas ſcripturum. item ſociis & latini nominis magiſtratibus, legatiſq́; eorum qui milites dare debebant, edixit: vt in Capitolio ſe adirent. ex iis XV millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiuſque iuniorum deſcripſit: & inde è Capitolio protinus ire ad portam, & vt maturaretur res, proficiſci ad delectum iuſſit. Fuluio

C Flaminioq́; terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in ſupplementum, & quina millia
ſociûm latini nominis, & duceni equites decreti: mandatumq́; prætoribus, vt veteres dimitterent mi/
lites, cum in prouinciam veniſſent. Cum milites qui in legionibus vrbanis erant: frequentes tribunos
plebeios adiſſent: vti cauſas cognoſcerent eorum, quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſæ eſ/
ſent, quo minus militarent: eam rem literæ T. Sempronii diſcuſſerunt. in quibus ſcriptum erat: Ligu/
rum X millia in agrum Placẽtinum veniſſe: & eum vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas cũ cæ/
dibus & incendiis perpopulatos eſſe. Boiorũ quoq; gẽtem ad rebellionem ſpectare: ob eas res tumultũ
eſſe. Decreuit ſenatus, tribunos plebeii nõ placere cauſas militares cognoſcere, quo minus ad edictum
conueniretur. adiecerũt etiã: vt ſocii nominis latini, qui in exercitu P. Cornelii, T. Sempronii fuiſſent:
& dimiſſi ab iis cõſulibus eſſent, ad quã diem L. Cornelius Cos. edixiſſet: & in quẽ locum eduxiſſet He/
truriæ, cõuenirent: & vt L. Cornelius Cos. in prouinciã proficiſcẽs in oppidis agriſq;, quà iturus eſſet:
ſi quos ei videretur, milites ſcriberet armaretq́;, & duceret ſecum: dimittendiq́; ei, quos eorũ, quandoq;
vellet, ius eſſet. Poſteaq̃ conſules delectu habito profecti ſunt in prouincias: tum T. Quintius poſtu/
lauit: vt de his quæ cum decem legatis ipſe ſtatuiſſet: ſenatus audiret: eaq́; ſi videretur, authoritate ſua
confirmaret. id eos facilius facturos, ſi legatorum verba, qui ex vniuerſa Græcia & magna parte Aſiæ,
quiq; ab regibus veniſſent, audiſſent. Hæ legationes à C. Scribonio Pr. vrbano in ſenatũ introductæ
ſunt: benigneq́; omnibus reſponſum. cum Antiocho quia longior diſceptatio erat: decẽ legatis, quorũ
pars in Aſia, aut Lyſimachiæ apud regẽ fuerant, delegata eſt. Quintio mandatũ, vt adhibitis iis lega/
torum regis verba audiret: reſponderetq́; iis, quæ ex dignitate atq; vtilitate populi Romani reſpõderi
poſſent. Menippus & Hergeſianax principes regiæ legationis erãt. ex iis Menippus ignorare ſe dixit:
quidnam perplexi ſua legatio haberet: cum ſimpliciter ad amicitiam petendam, iungẽdamq; ſocieta/
tem veniſſent. eſſe autẽ tria genera fœderum, quibus integre paciſcerentur amicitias ciuitates regeſq́;.
vnũ: cum bello victis dicerentur leges. vbi enim omnia ei, qui armis plus poſſet, dedita eſſent: quæ ex
iis habere victos, quibus mulctari eos velit, ipſius ius atq; arbitriũ eſſe. alterũ, cũ pares bello æquo fœ/
dere in pacem atq; amicitiã venirent. tũc enim repeti, reddiq́; per cõuentionẽ res: & ſi quarum turbata
bello poſſeſſio ſit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriuſq; cõmodo componi. tertium eſſe
genus, cum qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coeant. eos
neq; dicere, neq; accipere leges. id enim victoris & victi eſſe. ex eo genere cũ Antiochus eſſet: mirari ſe,
D quod Romani æquum cenſeant ei leges dicere, quas Aſiæ vrbium liberas & immunes, quas ſtipẽdia/
rias eſſe velint: quas intrare præſidia regia regemq́; vetent. cum Philippo enim hoſte pacem, non cum
Antiocho amico ſocietatis fœdus ita ſanciendum eſſe. Ad ea Quintius. Quoniã vobis diſtincte
agere libet, & genera iungendarum amicitiarum enumerare: ego quoq; duas cõditiones ponam, extra
quas nullam eſſe regi nuntietis amicitiæ cum populo Romano iungendæ. vnam, ſi nos nihil, quod
ad vrbes Aſiæ attinet, curare velit, vt & ipſe omni Europa abſtineat. alteram, ſi ſe ille Aſiæ finibus non
contineat, & in Europam tranſcendat: vt & Romanis ius ſit Aſiæ ciuitatum amicitias & tueri quas
habeant, & nouas complecti. Enimuero id auditu etiam dicere indignum eſſe Hegeſianax, Thraciæ
& Cherſoneſi vrbibus arceri Antiochum, quæ Seleucus proauus eius, Lyſimacho rege bello victo &
in acie cæſo, per ſummum decus parta liquerit: pari cum laude eadem ab Thracibus poſſeſſa partim
armis receperit Antiochus: partim deſerta, ſicut ipſam Lyſimachiam, & reuocatis cultoribus freqẽta
uerit: & quæ ſtrata ruinis atque incendiis erant, ingentibus impenſis ædificauerit. Quid igitur ſimi/
le eſſe, ex ea poſſeſſione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum, & Romanos abſtinere Aſia, quæ
nunquam eorum fuerit? Amicitiam Romanorum expetere Antiochum: ſed quæ impetrata gloriæ ſi/
bi, non pudori ſit. Ad hæc Quintius, Quandoquidem, inquit, honeſta penſamus: ſic, vt aut ſola,
aut prima certe penſari decet principi orbis terrarum populo & tanto regi: vtrum tandem videtur ho/
neſtius, liberas velle omneis, quæ vbique ſunt Græciæ vrbes: an ſeruas & vectigales facere? Si ſibi An/
tiochus pulchrum eſſe cenſet, quas vrbes proauus belli iure habuerit, auus paterq́; nunquam vſurpa/
uerint, pro ſuis eas repetere in ſeruitutem: & populus Romanus ſuſceptum patrociniũ libertatis Græ/
corum non deſerere, fidei conſtantiæq́; ſuæ ducit eſſe. ſicut à Philippo Græciam liberauit: ita ab An/
tiocho Aſiæ vrbes, quæ Graii nominis ſint, liberare in animo habet. neque enim in Æolidẽ Ioniamq́;
coloniæ in ſeruitutem regiam miſſæ ſunt: ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentiſq́; vetuſtiſſimæ per orbẽ ter/
rarum propagandę. Cum hęſitaret Hegeſianax, nec inficiari poſſet, honeſtiorem cauſam libertatis, q̃
ſeruitutis prętexi titulo: quin mittimus ambages, inquit P. Sulpicius, qui maximus natu ex decẽ le/
gatis erat. alteram ex duabus conditionibus quę modo diſerte à Quintio datę ſunt, legite: aut ſuper/
ſedete de amicitia agere. Nos vero, inquit Menippus, nec volumus, nec poſſumus paciſci quicquam,
quo regnum Antiochi minuatur. Poſtero die Quintius legationes vniuerſas Gręcię Aſięq; cum in
ſenatum introduxiſſet, vt ſcirent quali animo populus Romanus, qualiq́; Antiochus erga ciuitates
Gręcię eſſent: poſtulata & ſua & regis expoſuit. Renuntiarent ciuitatibus ſuis, populum Romanum
qua virtute quaq́; fide libertatem eorum à Philippo vindicauerit: eadem ab Antiocho, niſi decedat
Europa:

A Europa, vindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintium & patres inſtitit, ne feſtinarent de/
cernere: quo decreto turbaturi orbem terrarum eſſent. tempus & ſibi ſumerent, & regi ad cogitandū da/
rent. cogitaturū cum renuntiatæ cōditiones eſſent, & impetraturum aliquid: aut pacis cauſa cōſenſu/
rum. Ita integra dilata res eſt. legatos mitti ad regem eoſdem, qui Lyſimachiæ apud eū fuerāt: placuit:
P. Sulpitium, P. Villium, P. Ælium. Vix dum ii profecti erant, cum à Carthagine legati bellū haud
dubie parare Antiochum Annibale miniſtro attulerunt: iniecerūtq́; curā, ne ſimul & punicū bellum
excitaretur. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum, ſicut ante dictum eſt: & erat apud
regē in magno honore, nulla alia arte, niſi quòd volutanti diu conſilia de Romano bello nemo aptior
ſuper tali re particeps ſermonis eſſe poterat. Sententia eius vna atq; eadem ſemper erat, vt in Italia bel/
lum gereretur. Italiam & commeatus & militem præbiturā externo hoſti. ſi nihil ibi moueat: liceatq́;
populo Romano viribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere: neq; regem neq; gentem vllam
parem Romanis eſſe. Sibi centum tectas naues, XVI millia peditum, mille equites depoſcebat. ea
ſe claſſe primum Africam petiturum. magnopere confidere, & Carthaginenſes ad rebellandum ab ſe
compelli poſſe. ſi illi cunctentur, ſe aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cum cæ
teris omnibus tranſire in Europā debere, & in aliqua parte Græciæ copias continere: neq; traiicientē,
& quod in ſpeciem famamq́; belli ſatis ſit, paratum traiicere. In hanc ſententiam cum adduxiſſet regē,
præparandos ſibi ad id popularium animos ratus, literas, nequo caſu interceptæ palàm facerent co/
nata, ſcribere non eſt auſus. Ariſtonem quendam Tyrium nactus Epheſi, expertusq́; ſolertiam leuiori/
bus miniſteriis, partim donis, partim ſpe præmiorum oneratum, quibus etiam ipſe rex annuerat: Car
thaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum, quibus conuentis opus eſſet. inſtruit etiam ſecre
tis notis: per quas haud dubie agnoſcerent ſua mandata eſſe. Hunc Ariſtonem Carthagine obuerſan/
tem non prius amici q̄ inimici Annibalis, qua de cauſa veniſſet, cognouerunt. & primo in circulis cō/
uiuiisq́; celebrata ſermonibus res eſt. deinde in ſenatu quidā nihil actum eſſe dicere exilio Annibalis:
ſi abſens quoq; nouas moliri res, ſolicitandoq́; animos hominum turbare ſtatū ciuitatis poſſet. Ariſto
nem quendam Tyrium aduenam, inſtructum mandatis ab Annibale & ab Antiocho rege, veniſſe cer
tos homines quotidie cum eo ſecreta colloquia ſerere & in occulto colloqui: quod mox in omniū per/
niciem erupturum eſſet. Conclamauere omnes, vocari Ariſtonem debere, & quæri quid veniſſet: & niſi
B expromeret, cum legatis Romam mitti. ſatis pro temeritate vnius hominis ſuppliciorū penſum eſſe.
priuatos ſuo periculo peccaturos. rempublicam non extra noxam modo, ſed etiam extra famam noxæ
conſeruandam eſſe. Vocatus Ariſton purgare ſeſe, & firmiſſimo propugnaculo vti: quòd nihil litera/
rum ad quenquam attuliſſet. cæterum nec cauſam aduentus ſatis expediebat, & in eo maxime hæſita/
bat: quòd cum barchinæ ſolum factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde alter/
catio eſt, aliis pro ſpeculatore comprehendi iam & cuſtodiri iubentibus: aliis negantibus tumultuan/
di cauſam eſſe. mali rem exempli eſſe, de nihilo hoſpites corripi. idem Carthaginenſibus & Tyri, & in
aliis emporiis in quæ frequenter commeent, euenturum. Dilata eo die res eſt. Ariſton punico ingenio
inter Pœnos vſus, tabellas conſcriptas celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianam magiſtratus pri/
ma veſpera ſuſpendit. ipſe de tertia vigilia nauem conſcendit & profugit, poſtero die cum ſuffetes ad
ius dicendum conſediſſent: conſpectæ tabellæ, demptæq́; & lectæ. ſcriptum erat: Ariſtonem priuatim
ad neminem, publice ad ſeniores (ita ſenatum vocabant) mandata habuiſſe. Publicato crimine mi/
nus intenta de paucis quæſtio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad Coſs. & ſenatum defer/
rent, placuit: ſimul qui de iniuriis Maſaniſſæ quererentur. Maſaniſſa poſteaquàm & infames Cartha
ginenſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit, principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu pro/
pter indicium eiuſdem Ariſtonis populo ſuſpecto, locum iniuriæ eſſe ratus, agrum maritimum eorum
& depopulatus eſt, & quaſdam vrbes vectigales Carthaginenſium ſibi coegit ſtipendiū pendere. Em
poria vocant eam regionem. ora eſt minoris ſyrtis & agri vberis. vna ciuitas eius Leptis: ea ſingula in
dies talenta vectigal Carthaginenſibus dedit. Hanc tum regionem & totam infeſtam Maſaniſſa, & ex
quadam parte dubiæ poſſeſſionis, ſui regni an Carthaginenſium eſſet, effecerat. & quia ſimul ad pur/
ganda crimina, & queſtum de ſe Romā eos ituros comperit, qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de
iure vectigalium diſceptarent, legatos & ipſe Romam miſit. Auditi de Tyrio aduena primum Car/
thaginenſes curam iniecere patribus, ne cum Antiocho ſimul & Pœnis bellandum eſſet. maxime ea
ſuſpicio crimen vrgebat: quòd quem comprehenſum Romam mitti placuiſſet, nec ipſum nec nauem
eius cuſtodiſſent. De agro deinde cum regis legatis diſceptari cœptum. Carthaginenſes iure finium
cauſam tutabantur, quòd intra eos terminos eſſet, quibus P. Scipio victor agrum, qui iuris eſſet
Carthaginenſium finiſſet: & confeſſione regis, qui cum Aphirem profugum ex regno ſuo cum
parte Numidarum vagantem circa Cyrenas perſequeretur: precario ab ſe iter per eum ipſum agrum,
tanquam haud dubie Carthaginenſium iuris, petiſſet. Numidæ & de terminatione Scipionis
mentiri eos arguebant: & ſiquis veram originem iuris exigere vellet, quem proprium agrum Car/
thaginenſium in Africa eſſe? aduenis, quantum ſecto bouis tergo amplecti loci potuerint: tantum

C ad vrbem cõmuniendam precario datum. quicquid Byrſam ſedem ſuam exceſſerint, vi atq; iniuria par
tum habere. Neq; enim de quo agatur, probare eos poſſe: nõ modo ſemper, ex quo cœperint, ſed ne diu
quidem eos poſſediſſe. per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum vſurpaſſe ius: ſemperq;
penes eum poſſeſſionem fuiſſe, qui plus armis potuiſſet. Cuius cõditionis res fuerit, priuſq; hoſtes Ro/
manis Carthaginenſes, ſocius atq; amicus rex Numidarum eſſet: eius ſinerent eſſe: nec ſe interponerẽt,
quo minus qui poſſent, tenerent. Reſponderi legatis vtriuſq; partis placuit: miſſuros ſe in Africam,
qui inter populum Carthaginenſem, & regem in re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus,
& C. Cornelius Cethegus & M. Minucius Rufus, audita inſpectaq; re ſuſpenſa omnia, neutrò inclina/
tis ſententiis, reliquere. Id vtrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certũ eſt,
quàm videtur tempori aptum fuiſſe: integro certamine eos relinqui. nam ni ita eſſet, vnus Scipio vel
notitia rei, vel authoritate ita de vtriſq; meritus, finire nutu diſceptationem potuiſſet.

DECADIS QVARTÆ LIBER QVINTVS

PRINCIPIO anni, quo hæc geſta ſunt: Sex. Digitius prætor in Hi/
ſpania citeriore cum ciuitatibus iis, quæ poſt profectionem M. Catonis
permultæ rebellauerant: crebra magis quàm digna dictu prælia fecit: &
adeo pleraque aduerſa: vt vix dimidium militum quàm quod acceperat,
ſucceſſori tradiderit. nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania ſublatura ani/
mos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio, trans Iberum multa
ſecunda prælia feciſſet: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad
eum defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio. Idẽ proprætor Luſitanos per/
uaſtata vlteriori prouincia cum ingenti præda domum redeuntes in ipſo
itinere aggreſſus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euẽtu pugnauit,
numero militum impar, ſuperior aliis. nam & acie frequẽti armatis aduer
ſus longum & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduerſus feſſos longo itinere cõcur/
rerat. tertia nanq; vigilia exierant hoſtes: huic nocturno itineri tres diurnæ horæ acceſſerant: nec vlla
quiete data, laborem viæ prælium exceperat. itaq; principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus ani
miſq; fuit. & turbauerant primo Romanos. deinde æquata paulisper pugna eſt. In hoc diſcrimine lu/
D dos Ioui, ſi vi fudiſſet occidiſſetq; hoſtes, proprætor vouit. tandem gradum acrius intulere Romani,
ceſſitq; Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. & cũ inſtitiſſent fugientibus victores, ad XII millia ho
ſtium ſunt cæſa: capti quingenti quadraginta, omnes fermè equites, & ſigna militaria capta cẽtũ tri/
ginta quatuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſſi. Pugnatum inde haud procul Ilipa vr/
be eſt. eò victorem opulentum præda exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante vrbẽ expoſita eſt:
poteſtaſq; dominis ſuas res cognoſcẽdi facta. cætera vendẽda quæſtori data. quod inde effectũ eſt, mili
ti diuiſum. Nondũ ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor: cũ hæc in Hiſpania gerebant. itaq;
tã aduerſæ q̃ ſecundæ res per ipſum amicoſq; eius magnis ſermonibus celebrabãtur. & tẽtauerat: quo/
niã bellũ ingens in prouincia exarſiſſet: & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atq; eas ipſas ple
nas pauoris ac fugæ accepturus eſſet, vt vnã ſibi ex vrbanis legionibus decernerẽt: ad quã cũ militẽ ab
ſe ipſo ſcriptũ ex ſenatus cõſulto adieciſſet: eligeret ex omni numero ſex millia & quingẽtos pedites, &
equites trecentos. ea ſe legione (nam in Sex. Digitii exercitu haud multum ſpei eſſe) rem geſturũ. Se/
niores negare: ad rumores à priuatis temere in gratiã magiſtratuũ cõfictos ſenatuſcõſulta faciẽda eſſe.
niſi quòd aut prætores ex prouinciis ſcriberẽt aut legati renũtiarent: nihil ratũ haberi debere. ſi tumul/
tus in Hiſpania eſſet, placere: tumultuarios milites extra Italiã ſcribi à prætore. Mens ea ſenatus fuit,
vt in Hiſpania tumultuarii milites legerentur. Valerius Antiãs & in Siciliã nauigaſſe delectus cauſa
C. Flaminiũ ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniã petentẽ tẽpeſtate in Africã delatũ, vagos milites de exercitu
P. Africani ſacramẽto rogaſſe: his duarũ prouinciarũ delectibus tertiũ in Hiſpania adieciſſe. Nec in
Italia ſegnius Ligurũ bellũ creſcebat. Piſas iam quadraginta millibus hominũ, affluẽte quotidie mul/
titudine ad famã belli ſpemq; prædæ, circũſedebant. Minucius Cos. Arretiũ die, quẽ edixerat ad con
ueniendũ militibus, venit. inde quadrato agmine ad Piſas duxit. & cũ hoſtes mille paſſuũ ab oppido
trãs fluuiũ mouiſſent caſtra, conſul vrbẽ haud dubie ſeruatã aduẽtu ſuo eſt ingreſſus. Poſtero die & ipſe
trãs fluuiũ quingẽtos ferè paſſus ab hoſte poſuit caſtra. inde leuibus p̃lius à populationibus agrũ ſocio
rũ putabat. in aciẽ exire nõ audebat, nouo milite & ex multis generibus hominũ collecto, necdũ noto
ſatis inter ſe, vt fidere alii aliis poſſent. Ligures multitudine freti & in aciẽ exibãt, parati de ſumma rerũ
decernere: & abũdãtes militũ numero paſſim multas manus p̃ extrema finiũ ad p̃dãdũ emittebãt: & cũ
coacta vis magna pecorũ prædæq; eſſet, paratũ erat p̃ſidiũ per quod in caſtella eorũ vicoſq; ageretur.
Cum bellũ Liguſtinum ad Piſas cõſtitiſſet, conſul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurũ fi/
nes exercitũ in agrũ Boiorũ induxit. vbi lõge alia belli ratio q̃ cum Liguribus erat. cõſul in aciẽ exibat:
hoſtes

A hoſtes pugnam detrectabant:prædatumq; vbi nemo obuiam exiret, diſcurrebāt Romani:Boii diripi
ſua impune quàm tuendo ea conſerere certamen malebant.Poſteaquàm omnia ferro igniq; ſatis eua-
ſtata erant,cōſul agro hoſtiū exceſſit,& ad Mutinam agmine incauto,vt inter pacatos ducebat. Boii
vbi egreſſum è finibus ſuis hoſtē ſenſere:ſequebantur ſilenti agmine,locum inſidiis quærentes. nocte
prætergreſſi caſtra Romana ſaltū,quà tranſeundum erat Romanis,inſederūt. Id cum parū occulte fe-
ciſſent,cōſul qui multa nocte ſolitus erat mouere caſtra,ne nox terrorē in tumultuario ꝓlio augeret,lu-
cem expectauit.& cū luce moueret,tamē turmam equitū exploratū miſit. Poſteaq̄ relatum eſt,quantæ
copiæ & in quo loco eſſent,totius agminis ſarcinas in mediū cōiici iuſſit:& triarios vallū circūiicere:
cætero exercitu inſtructo ad hoſtē acceſſit. Idem & Galli fecerunt,poſteaq̄ apertas eſſe inſidias,& recto
ac iuſto prælio,vbi vera virtus vinceret,dimicandū viderunt.Hora ſecunda fermè concurſum eſt.ſini
ſtra ſociorū equitum ala,& extraordinarii prima in acie pugnabant.præerant duo cōſulares legati.M.
Marcellus & T.Sempronius prioris anni cōſul.Nouus Cos,nunc ad prima ſigna erat:nūc legiones cō
tinebat in ſubſidiis,ne certaminis ſtudio prius procurrerent: q̄ datum ſignū eſſet.equites earum extra
aciē in locū patentē Q.& P.Minucios tribunos militū educere iuſſit:inde cū ſignum dediſſet,impetū
ex aperto facerent.Hæc agenti nuntius venit à T.Sempronio Lōgo, nō ſuſtinere extraordinarios im-
petu Gallorū:& cæſos permultos eſſe:& qui ſuperſint,partim labore,partim metu remiſiſſe ardorē pu-
gnæ.legionem alteram ex duabus,ſi videretur,ſummitteret,priuſq̄ ignominia acciperetur. Secūda le-
gio miſſa eſt,& extraordinarii recepti.tum redintegrata eſt pugna:cū & recens miles & frequēs ordini-
bus legio ſucceſſiſſet:& ſiniſtra ala ex prælio ſubducta eſt,dextera in primā aciem ſubiit. Sol ingenti ar-
dore torrebat minime patientia æſtus corpora Gallorū.denſis tamē ordinibus nūc alii in alios,nūc in
ſcuta incūbentes ſuſtinebāt impetus Romanorū.Quod vbi animaduertit Cos.ad perturbādos ordi-
nes eorū C.Liuiū Salinatorem,qui præerat alariis equitibus:quā cōcitatiſſimos equos immittere iu-
bet:& legionarios equites in ſubſidiis eſſe.Hæc procella equeſtris primo confudit & turbauit,deinde
diſſipauit aciem Gallorū,non tamen vt terga darent.obſtabant duces,haſtilibus cædētes terga trepi-
dantium,& redire in ordines cogentes:ſed interequitantes alarii nō patiebātur. Conſul obteſtabatur
milites,vt paululū adniterentur.victoriā in manibus eſſe.dum perturbatos & trepidantes viderēt,in-
ſtarent.ſi reſtitui ordines ſiuiſſent, integro rurſus eos prælio & dubio dimicaturos. Inferre vexillarios
B iuſſit ſigna.omnes cōnixi tandē auerteruut hoſtē.poſtq̄ terga dabant & in fugā paſſim effundebantur:
tū ad perſequendos eos legionarii equites immiſſi.Quatuordecim millia Boiorū eo die cæſa ſunt:vi-
ui capti mille nonaginta duo:equites ducēti vigintiunus:tres duces eorū,ſigna militaria ducēta XII,
carpēta LXIII. Nec Romanis incruenta victoria fuit.ſupra quinque millia militum ipſorum,aut
ſociorū ſunt amiſſa:cētutiones tres & XX, præfecti ſociū quatuor,& M.Genucius & M.Martius tri
bunus militū ſecūdæ legionis. Eodē ferè tēpore duorū conſulum literæ allatæ ſunt:L.Cornelii de præ
lio ad Mutinā cū Boiis facto & Q.Minucii à Piſis.Comitia ſuæ ſortis eſſe. cæterum adeo ſuſpēſa oia
in Liguribus ſe habere,vt abſcedi inde ſine pernicie ſociorū & damno reip.nō poſſit. ſi ita videretur pa
tribus,mitterent ad collegam:vt is qui profligatū bellum haberet,ad comitia Romā rediret.ſi id face-
re grauaretur,quòd nō ſuæ ſortis id negotium eſſet:ſe quidē facturū,quodcunq; ſenatus cenſuiſſet. ſed
etia atq; etiā viderent:ſi magis è repub.eſſet interregnū iniri, q̄ ab ſe in eo ſtatu relinqui prouinciam.
Senatus C.Scribonio negotiū dedit: vt duos legatos ex ordine ſenatorio mitteret ad L.Cornelium
conſulem,qui literas collegæ ad ſenatum miſſas deferrent ad eum:& nuntiarent,ſenatum,ni is ad ma-
giſtratus ſubrogādos Romā veniret,potius q̄ Q.Minucius à bello integro auocaretur, interregnum
iniri paſſurum. Miſſi legati renuntiarūt,L.Cornelium ad magiſtratus ſubrogandos Romā venturū.
De literis L.Cornelii,quas ſcripſerat ſecundū prælium cum Boiis factum:diſceptatio in ſenatu fuit,
quia priuatim pleriſq; ſenatoribus legatus M.Claudius ſcripſerat:fortunæ populi Ro.& militū virtu-
ti gratia habendam:quòd res bene geſta eſſet.conſulis opera & militū aliquantū amiſſum:& hoſtium
exercitū,cuius delendi oblata fortuna fuerat,non deletū.milites eo plures periſſe,quòd tardius ex ſubſi
diis qui laborātibus opē ferrent,ſucceſſiſſent.hoſtes è manibus emiſſos,quòd equitibus legionariis &
tardius datum ſignū eſſet,& perſequi fugientes nō licuiſſet. De ea re nihil temere decerni placuit: ad
frequentiores conſultatio delata eſt.inſtabat enim cura alia,quòd ciuitas fœnore laborabat:& cū mul
tis fœnebribus legibus conſtricta auaritia eſſet,via fraudis inita erat,vt in ſocios qui non tenerētur iis
legibus,nomina tranſcriberent.ita libero fœnore obruebant debitores.cuius coercendi cū ratio quæ-
reretur,diem finiri placuit,Feralia quæ proxime fuiſſent:vt qui poſt eam diem ſocii ciuibus Romanis
credidiſſent pecunias,profiterentur:& ex ea die pecuniæ creditæ,quibus debitor vellet legibus,ius cre-
ditori diceretur. Deinde poſteaq̄ profeſſionibus detecta eſt magnitudo æris alieni per hanc fraudē cō-
tracti:M.Sempronius tribunus ple.ex authoritate patrum plebem rogauit:plebeſq; ſciuit,vt cum ſo-
ciis ac nomine latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus Romanis,eſſet. Hæc in Italia
domi militiæq; acta. In Hiſpania nequaq̄ tantum belli fuit, quantum auxerat fama. C.Flaminius
in citeriori Hiſpania oppidum Iluciam in Oretanis cepit: deinde in hyberna milites deduxit, & per

C hyemem prælia aliquot nulla memoria digna aduerſus latronum magis q̃ hoſtium excurſiones, vario
tamẽ euentu, nec ſine militũ iactura ſunt facta. Maiores res geſtæ à M.Fuluio. Is apud Toletũ oppi-
dum cum Vacceis Vectonibuſq; & Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitũ earum gentiũ fudit:
fugauitq;: regem Hilermũ viuum cepit. Dum hæc in Hiſpania gerebãtur, comitiorũ iam appetebat
dies. itaq; L.Cornelius Cos. relicto ad exercitũ M.Claudio legato, Romã venit. Is in ſenatu cum de re-
bus à ſe geſtis diſſeruiſſet: quoq; in ſtatu prouincia eſſet: queſtus eſt cum patribus cõſcriptis, quòd tã-
to bello vna ſecunda pugna tam feliciter perfecto, non eſſet habitus dijs immortalibus honos. poſtu-
lauit deinde, vt ſupplicationẽ ſimul triũphumq; decernerẽt. Prius tamẽ q̃ relatio fieret: Q.Metellus,
qui cõſul dictatorq; fuerat, literas eodem tẽpore dixit & cõſulis L.Cornelii ad ſenatũ, & M.Marcelli ad
magnam partẽ ſenatorum allatas eſſe inter ſe pugnãtes: eoq; dilatam eſſe cõſultationẽ, vt præſentibus
authoribus earum literarũ diſceptaretur. itaq; expectaſſe ſeſe, vt cõſul qui ſciret ab legato ſuo aduerſus
ſe ſcriptum aliquid, cum ipſi veniẽdum eſſet, duceret eũ ſecum Romam: cum etiã verius eſſet, T.Sem-
pronio imperium habenti tradi exercitum, q̃ legato. nunc videri eſſe amotum de induſtria, ne ea quæ
ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coram: & ſiquid vani afferret, argui poſſet, donec ad liquidum
veritas explorata eſſet. itaq; nihil eorũ quæ poſtularet Cos. decernendum in præſentia cẽſere. Cũ per-
geret nihilo ſegnius referre, vt ſupplicatio decerneretur: triũphãtiq; ſibi in vrbẽ inuehi liceret: M.& C.
Titinii tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatus conſultũ, dixerunt. Cenſores erant prio-
re anno creati Sex.Ælius Pætus, & C.Cornelius Cethegus: Cornelius luſtrum condidit. cenſa ſunt ci-
uium capita CXLIII millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerũt: & Tyberis loca
plana vrbis inundauit. circa portam Flumentanam etiam collapſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœ-
limontana fulmine icta eſt, muruſq; circa multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ & Lanuuii & in Auen-
tino lapidibus pluuit. & à Capua nuntiatum eſt: examen veſparum ingẽs in forũ aduolaſſe, & in Mar-
tis æde cõſediſſe. eas collectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorũ cauſa decẽuiri libros
adire iuſſi, & nouendiale ſacrum factum, & ſupplicatio indicta eſt atq; vrbs luſtrata. Iiſdem diebus ædi-
culam Victoriæ virginis propè ædem Victoriæ M.Porcius Cato dedicauit, biennio poſtquã vouit.
Eodem anno coloniã latinam in caſtrũ ferentinum triumuiri deduxerunt, A.Manlius Volſo, L.Apu-
ſtius Fullo, P.Ælius Tubero, cuius lege deducebantur tria millia peditum, ferè, CCC equites: nume-
rus exiguus pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio
D authore tertia pars agri dempta eſt: quò poſtea ſi vellent, nouos colonos aſcribere poſſent. vicena iuge-
ra pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat, & ambitio magis, quàm vnquã
aliàs exarſerat conſularibus comitiis. multi & potẽtes petebant patritii plebeiiq;: P.Cornelius, Cn.fi-
lius, Scipio, qui ex Hiſpania prouincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis: & L.Quintius Flamini-
nus, qui claſſi in Græcia præfuerat: & Cn.Manlius Volſo: hi patritii. plebeii autẽ, C.Lælius, Cn.Do-
mitius, C.Liuius Salinator, M.Acilius. ſed omnium oculi in Quintium Corneliumq; coniecti. nã &
in vnum locum petebant ambo patricii, & rei militaris gloria recens vtrunque cõmendabat. Cæterũ
ante omnia certamen accendebãt fratres candidatorum, duo clariſſimi ætatis ſuæ imperatores. maior
gloria Scipionis, & quo maior, eo propior inuidiæ: Quintii recentior, vt qui eo anno triumphaſſet.
Accedebat quod alter decimum iam propè annum aſſiduus in oculis hominũ fuerat: quæ res minus
verendos magnos homines ipſa ſatietate facit: cõſul iterum poſt deuictum Annibalem cẽſorq; fuerat.
in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erãt. nihil nec petierat à populo poſt triumphum, nec
adeptus erat. Pro fratre germano, nõ patruele ſe petere aiebat: pro legato & participe adminiſtrãdi bel-
li. ſe terra, fratrem mari rem geſſiſſe. Is obtinuit, vt præferretur candidato, quem Africanus frater duce-
bat: quem Cornelia gens, Cornelio conſule comitia habente: quẽ tantum præiudicium ſenatus virũ è
ciuitate optimum iudicatum, qui matrem Idæam Peſſinunte venientẽ in vrbem acciperet. L.Quin-
tius & Cn.Domitius Ænobarbus Coss. facti. adeo ne in plebeio quidẽ conſule, cũ pro C.Lælio intere-
tur, Africanus valuit. Poſtero die prætores creati L.Scribonius Libo, M.Fuluius Cẽtimalus, A.Atti-
lius Serranus, M.Bebius Pamphilus, L.Valerius Tappus, Q.Salonius Sarra. Ædilitas inſignis eo
anno fuit M.Æmylii Lepidi & L.Æmylii Pauli. Multos pecuarios dãnarũt: ex ea pecunia clypea inau-
rata in faſtigio Iouis ædis poſuerunt. porticũ vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim
adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, quà in campum iter eſſet, perduxerunt. Diu nihil
in Liguribus dignum memoria geſtum erat. extremo eius anni bis in magnum periculum res adducta
eſt. nam & caſtra conſulis oppugnata ægre ſunt defenſa: & non ita multo poſt per ſaltũ anguſtum cum
duceretur agmen Romanum: ipſas fauces exercitus Ligurum inſedit. quà cum exitus non pateret: cõ-
uerſo agmine redire inſtitit conſul, & à tergo fauces ſaltus occupatæ à parte hoſtium erant, caudinæq;
cladis memoria non animis modo, ſed propè oculis obuerſabatur. Numidas octingentos fermè equi-
tes inter auxilia habebat. Eorum præfectus conſuli pollicetur: ſe parte vtra vellet cum ſuis erupturum.
tantum vti diceret: vtra pars frequentior vicis eſſet. in eos ſe impetum facturum: & nihil prius q̃ flam-
mam tectis iniecturum, vt is pauor cogeret Ligures excedere ſaltu, quem obſiderẽt: & diſcurrere ad opẽ

ferendam

A ferendam, ſuis. Collaudatũ eum conſul ſpe præmiorum onerat. Numidæ equos conſcendunt: & obe-
quitare ſtationibus hoſtium neminẽ laceſſentes cœperunt. Nihil primo aſpectu cõtemptius, equi ho-
mineſq; paululi & graciles: diſcinctus & inermis eques, præterquã quòd iacula ſecũ portat: equi ſine
frenis, deformis ipſe curſus rigida ceruice & extento capite currentiũ. Hunc contemptũ de induſtria au-
gentes labi ex equis, & per ludibriũ ſpectaculo eſſe. Itaq; qui primo intenti paratiq;, ſi laceſſerentur, in
ſtationibus fuerant: iam inermes, ſedenteſq; pars maxima ſpectabant. Numidæ adequitare, dein refu-
gere: ſed propius ſaltũ paulatim euehi: velut quos impotentes regendi inuitos efferrent. poſtremo ſub-
ditis calcaribus per medias ſtationes hoſtiũ erupere, & in agrum latiorẽ euecti omnia propinqua viæ
tecta incendunt: proximo deinde vico inferunt ignẽ: ferro flãmaq; omnia peruaſtant. Fumus primo cõ-
ſpectus, deinde clamor trepidantiũ in vicis auditus, poſtremo ſeniores puerìq; refugientes tumultũ in
caſtris fecerũt. itaq; ſine cõſilio, ſine imperio pro ſe quiſq; currere ad ſua tuenda: momentoq; tẽporis ca-
ſtra relicta erant, & obſidione liberatus Cos. quò intenderat, peruẽnit. Sed neq; Boii, neq; Hiſpani,
cũ quibus eo anno bellatũ erat: tam inimici infeſtiq; erãt Romanis, q̃ Ætolorũ gens. Ii poſt deporta-
tos ex Græcia exercitus primo in ſpe fuerant, & Antiochum in vacuã Europæ poſſeſſionẽ venturũ: nec
Philippũ aut Nabin quieturos. vbi nihil vſquã moueri viderunt: agitandũ aliquid miſcẽdumq; rati,
ne cunctando ſeneſcerent cõſilia: cõcilium Naupactũ indixerunt. Ibi Thoas prætor eorum cõqueſtus
iniurias Romanorũ ſtatumq; Ætoliæ, quòd omniũ Græciæ gẽtiũ ciuitatumq; inhonoratiſſimi poſt
eam victoriã eſſent, cuius cauſa ipſi fuiſſent: legatos cenſuit circa reges mittendos: qui nõ ſolũ tentarẽt
animos eorum, ſed ſuis quenq; ſtimulis mouerent ad Romanum bellum. Damocritus ad Nabin, Ni-
cander ad Philippũ Dicæarchus frater prætoris ad Antiochũ eſt miſſus. Tyranno Lacedæmonio Da-
mocritus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyrannidẽ dicere: inde militẽ, inde naues, naua-
leſq; ſocios habuiſſe: incluſum ſuis propè muris Achæos videre dominantes in Pelopõneſo, nunq̃ ha-
biturũ recuperãdi ſua occaſionẽ: ſi eam quæ tum eſſet, prætermiſiſſet. nullũ exercitũ Romanũ in Græ-
cia eſſe: nec propter Gytheũ, aut maritimos alios Laconas dignam cauſam exiſtimaturos Romanos,
cur legiones in Græciã rurſum trãſmittant. Hæc ad incitandũ animum tyranni dicebantur: vt cũ in
Græciam Antiochus traieciſſet, conſcientia violatæ per ſociorũ iniurias Romanæ amicitiæ coniun-
geret ſe cum Antiocho. Et Philippũ Nicander haud diſſimili oratione incitabat. erat etiã maior ora-
B tioni materia, quo ex altiore faſtigio rex, q̃ tyrannus detractus erat: quoq; plures ademptæ res. ad hoc
vetuſta regũ Macedoniæ fama, peragratuſq; orbis terrarũ victoriis eius gentis referebatur. Et tutũ vel
incepto, vel euentu ſe conſiliũ afferre. nam neq; vt ante ſe moueat Philippus, q̃ Antiochus cum exerci-
tu tranſierit in Græciã, ſuadere: & qui ſine Antiocho aduerſus Romanos Ætoloſq; tandiu ſuſtinuerit
bellum, ei adiuncto Antiocho, ſociis Ætolis, qui tum grauiores hoſtes q̃ Romani fuerint, quibus tã-
dem viribus reſiſtere Romanos poſſe? Adiiciebat de duce Annibale, nato aduerſus Romanos hoſte,
qui plures & duces & milites eorũ occidiſſet, q̃ quot ſupereſſent. Hæc Philippo Nicander. Alia Di-
cæarchus Antiocho, & omnium primũ prædam de Philippo Romanorũ eſſe dicere, victoriã Ætolo-
rum. & aditum in Græciã Romanis nullos alios, q̃ Ætolos dediſſe: & ad vincendũ vires eoſdem præ-
buiſſe. deinde quantas peditum equitumq; copias præbituri Antiocho ad bellũ eſſent: quæ loca terre-
ſtribus copiis, quos portus maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mẽdacio abutebatur: para-
tum vtrunq; ad rebellandum eſſe: & primam quanq; occaſionem recuperandi ea quæ bello amiſiſſent,
arrepturos. Ita per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. reges tamen
aut non moti, aut tardius moti ſunt. Nabis extemplo circa omneis vicos maritimos dimiſit ad ſedi-
tiones in iis miſcendas, & alios principum donis ad ſuam cauſam perduxit: alios pertinaciter in ſocie-
tate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum à T. Quin-
tio cura mandata erat. itaq; extemplo & ad tyrannum legatos miſerunt, qui admonerent fœderis cum
Romanis, denuntiarentq; ne pacem, quam tantopere petiſſet, turbaret: & auxilia ad Gyttheum, quod
iam oppugnabatur à tyranno: & Romam qui ea nuntiarent, legatos miſerunt. Antiochus rex ea hye-
me Raphiæ in Phœnicæ Ptolemæo regi Ægypti filia in matrimonium data, cũ Antiochiam ſe rece-
piſſet: per Ciliciam Tauro monte ſuperato, extremo iam hyemis Epheſum peruenit. inde principio ve-
ris, Antiocho filio miſſo in Syriam ad cuſtodiam vltimarum partium regni, nequid abſente ſe à tergo
moueretur: ipſe cum omnibus terreſtribus copiis ad Piſidas, qui circa Selgam incolunt, oppugnãdos
eſt profectus. Eo tempore legati Romani P. Sulpitius, & P. Villius, qui ad Antiochum (ſicut ante di-
ctum eſt) miſſi erant, iuſſi prius Eumenem adire, Elæam venere: inde Pergamum (ibi regia Eumenis
fuit) aſcenderunt. Cupidus belli aduerſus Antiochum Eumenes erat grauem ſi pax eſſet, accolam tã-
to potentiorem regem credens: eundem ſi motum bellum eſſet, non magis parẽ Romanis fore, quàm
Philippus fuiſſet: & aut funditus ſublatum iri: aut ſi pax victo daretur, multa illi detracta ſibi acceſſu-
ra: vt facile deinde ſe ab eo ſine vllo Romano auxilio tueri poſſet. etiam ſiquid aduerſi caſurum foret:
ſatius eſſe Romanis ſociis quamcunq; fortunam ſubire: quàm ſolum aut imperiũ pati Antiochi: aut
abnuentem vi atque armis cogi. Ob hæc quantum authoritate, quantum conſilio valebat, incitabat.

C Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami ſubſtitit. Villius cum Piſidiæ bello occupatum eſſe re
gem audiſſet: Epheſum profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, vt cum Annibale, qui
tum ibi forte erat, ſæpe congrederetur: vt animum eius & tentaret, ſiqua poſſet, & metum demeret, pe/
riculi ei quicquam ab Romanis eſſe. His colloquiis aliud quidem actum nihil eſt: ſecutum tamen ſua
ſpōte eſt, velut cōſilio petitū eſſet: vt vilior ob ea regi Annibal & ſuſpectior ad omnia fieret. Claudius
ſecutus Græcos Acilianos libros, P. Africanū in ea fuiſſe legatione tradit: eumq́; Epheſi collocutum
cum Annibale. & ſermonem etiam vnū refert: quo quærenti Africano quem fuiſſe maximum impera/
torem Annibal crederet, reſpondiſſet Alexandrum Macedonū regem: quòd parua manu innumerabi/
les exercitus fudiſſet: quodq́; vltimas oras, quas viſere ſupra ſpem humanam eſſet, peragraſſet. quæren/
ti deinde quem ſecundum poneret, Pyrrhum dixiſſe. caſtra metari primum docuiſſe: ad hoc neminem
elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe: artem etiā conciliandi ſibi homines eam habuiſſe, vt Itali
cæ gentes regis externi, quàm populi Romani tandiu principis in ea terra imperium eſſe mallent. exe/
quenti quem tertiū duceret, haud dubie ſemetipſum dixiſſe. tum riſum obortum Scipioni, & ſubiecıſ/
ſe. quidnam tu diceres, ſi me viciſſes? tum me vero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & an/
te omnes alios imperatores eſſe. & perplexum punico aſtu reſponſum & aſſentationis genus Scipionē
mouiſſe: quòd è grege ſe imperatorū velut inæſtimabilem ſecreuiſſet. Villius ab Epheſo Apameam
proceſſit. eò & Antiochus audito Romanorum legatorum aduentu occurrit. Apameæ congreſſis di/
ſceptatio eadem fermè fuit: quæ Romæ inter Quintium, & legatos regis fuerat. mors nunciata Antio
chi filii regis, quem miſſum paulo ante dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia
fuit, magnumq́; eius iuuenis deſiderium. id enim iam ſpecimen ſui dederat, vt ſi vita longior contigiſ/
ſet, magni iuſtiq́; regis in eo indolem fuiſſe appareret. Quo charior acceptiorq́; omnibus erat: eo mors
eius ſuſpectior fuit. grauem ſucceſſorem eum inſtare ſenectuti ſuæ patrem credentem, per ſpadones
quoſdam talium miniſteriis facinorum acceptos regibus, veneno ſuſtuliſſe. Eam quoq; cauſam clan/
deſtino facinori adiiciebant, quòd cum Seleuco filio Lyſimachiam dediſſet: Antiocho quam ſimilem
daret ſedem, vt procul ab ſe per honorem eum quoq; ablegaret, non habuiſſet. Magni tamē luctus ſpe/
cies per aliquot dies regiam tenuit: legatusq́; Romanus, ne alieno tempore incōmodus obuerſaretur,
Pergamum conceſſit. rex Epheſum omiſſo quod inchoauerat bello, rediit. ibi per luctum regia clauſa
cum Minione quodam, qui princeps amicorū eius erat: ſecreta conſilia agitauit. Minio ignarus oīum
D externorū, viresq́; æſtimans regis ex rebus in Syria aut Aſia geſtis, non cauſa modo ſuperiorem eſſe An
tiochū, quòd nihil æqui poſtularent Romani, ſed bello quoq; ſuperaturū credebat. Fugienti regi diſce
ptationem cū legatis, ſeu iam experto eam minus proſperā, ſeu mœrore recenti confuſo, profeſſus Mi/
nio, ſe quæ pro cauſa eſſet dicturum, perſuaſit: vt à Pergamo accerſerentur legati. Iam cōualuerat Sul/
pitius. itaq; ambo Epheſum venerūt. rex à Minione excuſatus: & abſente eo res agi cœpta eſt. Ibi præ/
parata oratione Minio. Specioſo titulo, inquit, vti vos Romani græcarū ciuitatū liberandarum vi/
deo. ſed facta veſtra orationi nō conueniunt: & aliud Antiocho iuris ſtatuiſtis, alio ipſi vtimini. Qui
enim magis Smyrnæi Lampſaceniq́; Græci ſunt, quàm Neapolitani & Rhegini & Tarētini à quibus
ſtipendium, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas atq; in alias Siciliæ græcas vrbes præto
rem quotannis cum imperio & virgis & ſecuribus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, q̄ armis ſupe/
ratis vos iis has leges impoſuiſſe. Eandem de Smyrna & Lampſaco, ciuitatibusq́; quæ Ioniæ aut Æoli
dis ſunt, cauſam ab Antiocho accipite. bello ſuperatas à maioribus, & ſtipendiarias ac vectigales fa/
ctas, in antiquum ius repetit. itaq; ad hæc ei reſponderi velim, ſi ex æquo diſceptatur, & nō belli cauſa
quæritur. Ad ea Sulpitius. Fecit verecunde, inquit, Antiochus, qui ſi alia pro cauſa eius non erāt
quæ dicerentur, quemlibet, iſta q̄ ſe dicere maluit. Quid enim ſimile habet ciuitatū earum quas cōpa/
raſti cauſa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in noſtram venerūt poteſtatem: vno &
perpetuo tenore iuris ſemper vſurpato, nunquā intermiſſo, quæ ex fœdere debent, exigimus. Potes'ne
tandē dicere, vt ii populi non per ſe, non per aliū quenquā fœdus mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates, vt ſe/
mel venerunt in maiorū Antiochi poteſtatē: in perpetua poſſeſſione regni veſtri permāſiſſe? & nō alias
earū in Philippi, alias in Ptolemæi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatē
vſurpaſſe? Nam ſi, quod aliquando ſeruierunt temporū iniquitate preſſi, ius poſt tot ſecula aſſerēdi eos
in ſeruitutē faciet: quid abeſt quin actum nobis nihil ſit, quòd à Philippo liberauimus Græciā? & re/
petant poſteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Theſſalorū totam gentem? Sed quid
ego cauſam ciuitatū ago: quam ipſis agentibus & nos, & regem ipſum cognoſcere æquius eſt? Voca
ri deinde ciuitatū legationes iuſſit, præparatas iam ante & inſtructas ab Eumene: qui quantūcunq; vi
rium Antiocho deceſſiſſet, ſuo id acceſſurū regno ducebat. Admiſſi plures, dum ſuas quiſq; nūc quere/
las, nunc poſtulationes inſerit, æqua iniquis miſcētes, è diſceptatione altercationē fecerunt. itaq; neq;
remiſſa vlla re, neq; impetrata, æque ac venerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex di/
miſſis iis conſilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quiſq; aſperius aduerſus
Romanos locutus eſſet, eo ſpes gratiæ maior erat. alius ſuperbiā poſtulatorū increpare, tanq̄ Nabidi
victo, ſic

A victo,ſic Antiocho,maximo Aſiæ regum,imponentium leges.quanq̃ Nabidi tamen dominationem in patriam ſuam, & patriam Lacedæmonẽ remiſſam: Antiocho ſi Smyrna & Lampſacus imperata faciant,indignum videri. alii paruas,& vix dictu dignas belli cauſas tanto regi eas ciuitates eſſe.ſed initium ſemper per ius iniuſta imperandi fieri. niſi crederent: Perſas cum aquam terramq; ab Lacedæmoniis petierunt,gleba terræ & hauſtu aquæ eguiſſe. per ſimilem tentationẽ Romanis de duabus ciuitatibus agi.& alias ciuitates,ſimul duas iugum exuiſſe vidiſſent,ad liberatorem populũ defecturas.ſi nõ libertas ſeruitute potior ſit:tñ omni præſenti ſtatu ſpem cuiq; nouãdi res ſuas blandiorẽ eſſe. Alexander Acarnân in concilio erat,Philippi quondam amicus,nuper relicto eo ſecutus opulentiorem regiã Antiochi:& tanq̃ peritus Græciæ,nec ignarus Romanorum,in eum gradum amicitiæ regis,vt conſiliis quoq; arcanis intereſſet,acceptus erat. Is tanq̃ non vtrum bellandum eſſet,nec ne,conſuleretur:ſed vbi,& qua ratione bellum gereretur,victoriam ſe haud dubiam proponere animo affirmabat:ſi in Europam tranſiſſet rex,& in aliqua Græciæ parte ſedem bello cepiſſet. Iam primum Ætolos,qui vmbilicum Græciæ incolerent in armis eum inuenturum,anteſignanos,ad aſperrima quæq; belli paratos.in duobus velut cornibus Græciæ, Nabin à Peloponneſo cõcitaturum oĩa, repetentem Argiuorũ vrbẽ, repetentem maritimas ciuitates: quibus eum depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſſent: à Macedonia Philippum,vbi primum bellicũ cani audiſſet,arma capturum.noſſe ſe ſpiritus eius,noſſe animum:ſcire ferarum modo,quæ clauſtris aut vinculis teneantur, ingenteis iãdiu iras eum in pectore voluere.meminiſſe etiam ſe,quoties in bello precari omnes deos ſolitus ſit, vt Antiochum ſibi darẽt adiutorem. cuius voti ſi compos nunc fiat:nullam moram rebellandi facturum. tñ non cunctandum neq; ceſſandum eſſe.in eo enim victoriam verti:ſi & loca opportuna,& ſocii præoccuparẽtur. Annibalem quoq; ſine mora mittendum in Africam eſſe ad diſtringendos Romanos. Annibal nõ adhibitus eſt in cõſilium,propter colloquia cum Villio ſuſpectus regi,& in nullo poſtea honore habitus. Primo eam cõtumeliam tacitus tulit:deinde melius eſſe ratus,& percunctari cauſam repentinæ alienationis, & purgare ſe tempore apto,quæſita ſimpliciter iracundię cauſa,auditaq;. Pater Amilcar,inquit,Antioche paruum admodum me,cum ſacrificaret,altaribus admotum iureiurando adegit: nunq̃ amicũ fore populi Romani.ſub hoc ſacramento ſex & XXX annos militaui:hoc me in pace patria mea expulit:hoc patria extorrem in tuã regiam adduxit:hoc duce, ſi tu ſpem meã deſtitueris, vbicunq; vires, vbi arma eſſe ſciam,inueniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hoſtes.itaque ſiquibus tuorũ meis criminibus apud te creſcere libet,aliam materiam creſcendi ex me quęrant.odi odioq; ſum Romanis:id me verum dicere pater Amilcar,& dii teſtes ſunt.proinde cum de bello Romano cogitabis,inter primos amicos Annibalem habeto.ſiqua res te ad pacem compellet, in id cõſilium alium cũ

B quo deliberes quærito. Non mouit modo talis oratio regem, ſed ẽt reconciliauit Annibali.Et cõſilio ita diſceſſum eſt, vt bellum gereretur. Romæ deſtinabant quidem ſermonibus hoſtem Antiochum, ſed nihil dum ad id bellum præter animos parabant. Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt:ita vt inter ſe cõpararent, ſortirentur'ue: vter comitiis eius anni præeſſet: ad vtrum ea nõ pertineret cura, vt paratus eſſet, ſiquo' eum extra Italiam opus eſſet ducere legiones.Huic conſuli permiſſum,vt duas legiones ſcriberet nouas, & ſociũm ac Latini nominis XX millia, & equites DCCC. Alteri Cos. duæ legiones decretæ,quas L.Cornelius Cos ſuperioris anni habuiſſet:& ſociũm ac Latini nominis ex eodẽ exercitu pedites XV millia, & equites quingenti.Q.Minucio cũ exercitu,quẽ in Liguribus habebat,prorogatum imperiũ.additum in ſupplementũ vt IIII millia peditum Romanorũ ſcriberentur,& CL equites:& ſociis eodẽ V millia peditum imperarentur, CCL equites.Cn.Domitio extra Italiam,quo' ſenatus cenſuiſſet,prouincia euẽnit,L.Quintio Gallia & comitia habẽda.Prætores deinde prouincias ſortiti:M.Fuluius Centimalus vrbanam,L.Scribonius Libo peregrinã:L.Valerius Tappus Siciliam,Q.Salonius Sarra Sardiniam: M. Bebius Pamphilus Hiſpaniã citeriorem: A.Attilius Serranus vlteriorem.Sed his duobus primum S.C. deinde plebis ẽt ſcito permutatæ prouinciæ ſunt.Attilio claſſis & Macedonia: Bebio Brutii decreti. Flaminio Fuluioq; in Hiſpaniis prorogatum imperiũ.Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ:quæ priore anno vrbanæ fuiſſent: vt & ſociis eodẽ millia peditum XV imperarentur,& quingenti equites.A.Attilius triginta naues quinqueremes facere iuſſus:& ex naualibus veteres deducere: ſiquæ vtiles eſſent:& ſcribere nauales ſocios.Et conſulibus imperatũ:vt ei duo millia ſociũm ac Latini nominis,& mille pedites darẽt Romanos.Hi duo Prr.& duo exercitus,terreſtris naualisq;,aduerſus Nabin aperte iam oppugnantem ſocios P.R.dicebãtur parari.cæterum legati ad Antiochũ miſſi expectabãtur: & priuſq̃ ii rediſſent, vetuerat Cn.Domitium Cos.ſenatus ab vrbe diſcedere.Prr.Fuluio & Scribonio, quibus vt ius dicerẽt Romæ prouincia erat:negociũ datum:vt præter eã claſſem, cui Attilius pręfuturus erat,centũ quinqueremes pararent. Priuſquã Cos.prætoresq; in prouincias proficiſcerentur:ſupplicatio fuit prodigiorũ cauſa. Capram ſex hœdos vno fœtu ediдiſſe,ex Piceno nũciatum eſt: & Arretii puerum natum vnimanum: Amiterni terrã pluuiſſe:Formiis portam murumq; de cœlo tacta:&(quod maxime terrebat Cos. Cn. Domitium)bouem locutum:Roma caue tibi. Cæterorum prodigiorum cauſa ſupplicatum eſt: bouẽ

C cum cura ſeruari aliquã aruſpices iuſſerunt. Tyberis infeſtiore, q̃ priore impetu illatus vrbi duos pontes, ædificia multa, maxime circa portã Flumentanam euertit. ſaxum ingens, ſiue imbribus, ſiue motu terræ leniore q̃ vt alioqui ſentiretur, labefactatũ, in vicum Iugarium ex Capitolio procidit, & multos oppreſſit. in agris paſſim inundatis pecua ablata: villarũ ſtrages facta eſt. Priuſquã L. Quintius Cos. in prouinciam perueniret: Q. Minucius in agro Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnauit: nouẽ millia hoſtium occidit: cæteros fuſos fugatoſq; in caſtra cõpulit. ea vſq; in noctẽ magno certamine oppugnata defenſaq; ſunt. nocte clàm profecti Ligures: prima luce Romanus vacua caſtra inuaſit. prędæ minus inuentum eſt, quod ſubinde ſpolia agrorum capta domos mittebãt. Minucius nihil deinde laxamenti hoſtibus dedit. ex agro Piſano in Ligures profectus, caſtella vicoſq; eorum igni ferroq; peruaſtauit. ibi præda Hetruſca, quę miſſa à populatoribus fuerat: repletus eſt miles Romanus. Sub idem tẽpus legati ab regibus Romã reuerterunt. qui cum nihil, quod ſatis maturã cauſam belli haberet, niſi aduerſus Lacedæmonium tyrãnum attuliſſent: quẽ & Achæi legati nunciabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Pr. cũ claſſe miſſus eſt in Græciã ad ſocios tuendos. Coss. quando nihil ab Antiocho inſtaret: proficiſci ambo in ꝓuincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios venit. Duo conſulum agmina diuerſa late agrũ hoſtiũ peruaſtarunt. Primo equites eorũ pauci cum præfectis, deinde vniuerſus ſenatus, poſtremo, in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingenti ad Coss. transfugerũt. Et in vtraq; Hiſpania eo anno res proſpere geſtæ. nã & C. Flaminius oppidũ Litabrum munitum opulentumq; vineis capugnauit, & nobilem regulũ Corribilonem viuum cepit: & M. Fuluius procos. cum duobus exercitibus hoſtium duo ſecunda prælia fecit: oppida duo Hiſpanorum, Veſceliam Holonemq; & caſtella multa expugnauit. alia voluntate ad eũ defecerunt. tum in Oretanos progreſſus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cuſibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletũ ibi parua vrbs erat: ſed loco munita. eam cũ oppugnaret: Vectonum magnus exercitus Toletanis ſubſidio venit. cum his ſignis collatis proſpere pugnauit: & fuſis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Cęterum eo tẽpore minus ea bella quę gerebantur, curæ patribus erant, q̃ expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam & ſi per legatos identidem oĩa explorabãtur: tñ rumores temere ſine vllis authoribus orti multa falſa veris miſcebant. inter quæ allatũ erat: cum in Ætoliam veniſſet Antiochus, extẽplo claſſem eum in Siciliam miſſurũ. Itaq; ſenatus & ſi Pr. Attilium cum claſſe miſerat in Græciam: tñ quia non copiis modo ſed ẽt authoritate opus erat ad tuendos ſociorum animos, T. Quintium & Cn. Octauiũ & Cn. Seruilium & P. Vil-
P lium legatos in Græciam miſit: & vt M. Bebius ex Brutiis ad Tarentum & Brunduſium promoueret legiones, decreuit: vt inde, ſi res poſceret, in Macedoniã traiceret: & vt M. Fuluius Pr. claſſem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliæ orã: & vt cum imperio eſſet, qui claſſem eã duceret: (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ædilis plebis fuerat) & vt idem Pr. L. Valerio collegæ ſcriberet, periculum eſſe ne claſſis regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam traiceret. itaq; placere ſenatui, ad eum exercitum quẽ haberet, tumultuariorum militum ad XII millia pedites, & quadringentos equites ſcribere eum: quibus orã maritimam prouinciæ, quà vergeret in Græciam, tueri poſſet. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipſa tãtum, ſed ẽt ex circũiacentibus inſulis habuit: oppidaq; omnia maritima, quæ in Græciam verſa erant, præſidiis firmauit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris, qui nunciauit: Antiochum regẽ Helleſpontum cum exercitu tranſiſſe: Ætolos ita ſe parare, vt ſub aduentum eius in armis eſſent. Et Eumeni abſenti, & præſenti Attalo gratiæ actæ: & ædes liberæ Attalo ac lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equeſtria arma, & vaſa argentea centũ pondo, & aurea viginti pondo. Cum alii atq; alii nuncii bellum inſtare afferrẽt, ad rem pertinere viſum eſt, Coss. primo quoq; tẽpore creari. itaq; S.C. factum eſt: vt M. Fuluius Pr. literas extemplo ad Cos. mitteret, quibus certior fieret ſenatui placere: prouincia exercituq; tradito legatis, Romam reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum, quo comitia Coss. creandis ediceret. Paruit his literis Cos. & præmiſſo edicto, Romam venit. Eo quoq; anno magna ambitio fuit: quòd patritii tres in vnum locũ petierũt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulſam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volſo. P. Scipioni, vt dilatum viro tali, non negatum honorem appareret: conſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Poſtero die Prr. creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Liuius, & L. Oppius. vtriq; eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui claſſem triginta nauium in Siciliam duxerat. Interim dum noui magiſtratus ſortirentur prouincias, M. Bebius à Brunduſio cum omnibus copiis trãſire in Epirum eſt iuſſus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fuluio prætori vrbano negotium datum eſt, vt quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum, ſed ſumma vi Gytheum oppugnabat: & infeſtus Achæis, quod miſerant obſeſſis præſidium, agros eorum vaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellum, quàm ab Roma reuertiſſent legati: vt quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui conſilium ab eo petערent.

A peterent. In concilio omniũ ad bellũ extemplo capeſſendũ inclinatæ ſentẽtiæ erant: literæ T. Quintii
cunctationẽ iniecerunt: quibus author erat prætorem claſſemq; Romanam expectãdi. Cum principũ
alii in ſentẽtia permanerent: alii vtẽdum eius, quẽ ipſi cõſuluiſſent, cõſilio cenſerent: multitudo Philo-
pœmenis ſententiã expectabat. Pr. is tum erat, & oẽs eo tẽpore & prudentia & authoritate anteibat. Is
præfatus, bene cõparatum apud Ætolos eſſe, ne Pr. cum de bello cõſuluiſſet, ipſe ſententiã diceret: ſta-
tuere q̄ primum ipſos quid vellẽt, iuſſit. prætorẽ decreta eorũ cum fide & cura executurũ: annixurumq;,
vt q̄tum in conſilio humano poſitũ eſſet: nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momẽti ad
incitãdos ad bellũ habuit: q̄ ſi aperte ſuadendo cupiditatem res gerẽdi oſtendiſſet. itaq; ingenti conſen
ſu bellum decretum eſt: tẽpus & ratio adminiſtrãdi eius libera prętori permiſſa ſunt. Philopœmen prę
terq̄ quòd ita Quintio placeret, & ipſe exiſtimabat claſſem Romanã expectandã, quę à mari Gyttheũ
tueri poſſet. ſed metuens, ne dilationẽ res nõ pateretur, & non Gyttheum ſolũ, ſed præſidiũ quoq; miſ-
ſum ad tuendã vrbẽ amitteretur: naues Achæorum deduxit. Cõparauerat & tyrãnus modicã claſſem
ad prohibẽda, ſiqua obſeſſis mari ſummitterentur, præſidia, tres tectas naues, & lembos priſteisq;, tra-
dita vetere claſſe ex fœdere Romanis. harum nouarũ nauium agilitatẽ vt experiretur: ſimul vt oĩa ſatis
apta ad certamen eſſent, prouectos in altũ quotidie remigem militemq; ſimulachris naualis pugnæ
exercebat: in eo ratus verti ſpem obſidionis, ſi præſidia maritima interclũſiſſet. Prætor Achæorũ ſicut
terreſtriũ certaminum arte quẽuis clarorum imperatorũ vel vſu vel ingenio æquabat: ita rudis in re na
uali erat: Areas, mediterraneus homo, externorum ẽt omnium, niſi quòd in Creta præfectus auxiliorũ
militauerat: ignarus. Nauis erat quadriremis vetus, capta annis octoginta ante: cum Crateri vxorem
Nicæam à Naupacto Corinthũ veheret. huius fama motus (fuerat enim nobile in claſſe regia quon-
dam nauigium) deduci ab Ægio putrem eã admodum, & vetuſtate dilabẽtẽ iuſſit. Hac tum prætoria
naue præcedẽtẽ claſſem, cum in ea Patrenſis Tiſo præfectus claſſis veheretur, occurrerunt à Gyttheo
Laconum naues: & primo ſtatim incurſu ad nouã & firmam nauẽ vetus, quæ per ſe ipſa oĩbus cõpagi-
bus aquam acciperet, diuulſa eſt: captiq; omnes, qui in naui erant. cætera claſſis prætoria naue amiſſa,
quãtum quæq; remis valuit, fugerunt. ipſe Philopœmen in leui ſpeculatoria naue fuit: nec ante fugæ
finem, q̄ Patras ventum ſit, fecit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti caſus ĩminuit:
quin contra, ſi in re nauali, cuius eſſet ignarus, offendiſſet: eo plus in ea, quorũ vſu calleret, ſpei nactus,
breue id tyrãno gaudium ſe effecturum affirmabat. Nabis cum proſpera elatus re, tum ſpem ẽt haud
dubiam nactus, nihil iam à mari periculi fore, & terreſtres aditus claudere opportune poſitis præſidiis
voluit. tertia parte copiarum ab obſidione Gytthei abducta, ad Pleias poſuit caſtra. Imminet is locus
& Leucis & Acris: quã videbãtur hoſtes exercitum admoturi. Cum ibi ſtatiua eſſent: & pauci taberna-
B cula haberent: multitudo alia caſas ex arũdinibus textas fronde, quæ vmbrã modo præberet, texiſſent:
priuſquam in cõſpectum hoſtium veniret Philopœmen, nec opinantẽ eum improuiſo genere belli ag
gredi ſtatuit. Nauigia parua in ſtationẽ occultam agri argiui contraxit: in ea expeditos milites, cetra-
tos pleroſq; cũ fundis & iaculis & alio leui genere armaturæ impoſuit. inde littora legens cũ ad propin-
quum caſtris hoſtium promontorium veniſſet: egreſſus callibus notis nocte Pleias peruenit: & ſopitis
vigilibus, vt in nullo ꝓpinquo metu, ignẽ caſis ab omni parte caſtrorum iniecit. Multi prius incẽdio
abſumpti ſunt, q̄ hoſtium aduẽtum ſentirent: & qui ſenſerant, nullã opem ferre potuerũt. ferro flãmaq;
oĩa abſumpta. perpauci tñ ex tã ancipiti peſte ad Gyttheum in maiora caſtra perfugerunt. Ita percul-
ſis hoſtibus Philopœmen protinus ad depopulandã Tripolim Laconici agri, qui proximus finẽ Me- Tripolis
galopolitanũ eſt, duxit: & magna vi pecorum hoĩumq; inde abrepta, priuſquã à Gyttheo tyrãnus præ-
ſidium agris mitteret, diſceſſit. Idem Tegeã exercitu contracto cõcilioq; eodẽ & Achæis & ſociis indi-
cto, in quo & Epirotarum & Acarnãnum fuere principes: ſtatuit, qm̃ ſatis & ſuorũ à pudore maritimæ
ignominiæ reſtituti animi, & hoſtium cõterriti eſſent, ad Lacedæmonẽ ducere: eo modo vno ratus ab
obſidione Gytthei hoſtem abduci poſſe. Ad Carias primum in hoſtiũ terra poſuit caſtra. Eo ipſo die
Gyttheum expugnatũ eſt. cuius rei ignarus Philopœmen caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decẽ mil-
lia paſſuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto Gyttheo, cum expedito exercitu inde pro
fectus, cum præter Lacedæmonem raptim duxiſſet: Pyrrhi (quæ vocant) caſtra occupauit: quẽ peti lo
cum ab Achæis non dubitabat. inde hoſtibus occurrit. Obtinebant aũt longo agmine propter angu-
ſtias viæ propè quinq; millia paſſuũ: cogebatur agmen ab eq̄tibus, & maxime à parte auxiliorũ: quòd
exiſtimabat Philopœmen: tyrãnum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo ſuos ag-
greſſurum. Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eum: vna, præoccupatus quẽ petebat locus: altera,
quòd primo agmini occurriſſe hoſtẽ cernebat: vbi cum ꝑ loca confragoſa iter eſſet, ſine leuis armaturę
præſidio ſigna ferri nõ videbat poſſe. Erat aũt Philopœmen præcipuæ in ducẽdo agmine locisq; ca-
piendis ſolertiæ atq; vſus: nec belli tm̃ temporibus, ſed etiam in pace ad id maxime animum exercue-
rat. Vbi iter quopiam faceret, & ad difficilem tranſitu ſaltum veniſſet, contemplatus ab omni parte lo
ci naturã, cum ſolus iret, ſecum ipſe agitabat animo: cũ comites haberet, ab iis quærebat: ſi hoſtis eo
loco apparuiſſet: quid, ſi à fronte, quid, ſi ab latere hoc, aut illo, quid ſi à tergo adoriretur, capiẽdũ cõſilii

C foret: poſſe inſtructos recta acie, poſſe inconditum agmen, & tantũmodo aptum viæ, occurrere. quem
locũ ipſe capturus eſſet, cogitando aut quærẽdo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armo-
rum (plurimum enim intereſſe) vſurus: quò impedimẽta, quò ſarcinas, quò turbam inermẽ reiiceret,
quanto ea, aut quali præſidio cuſtodiret: & vtrum pergere qua cœpiſſet ire, via, an eam qua veniſſet, re-
petere melius eſſet: caſtris quoq; quem locum caperet, quãtum munimẽto amplecteretur loci, quà op-
portuna aquatio, quà pabuli lignorumq; copia eſſet: quà poſtero die caſtra mouenti tutum maxime
iter, quæ forma agminis foret. His curis cogitationibusq; ita ab ineunte ætate animum agitauerat: vt
nulla ei noua in tali re cogitatio eſſet. Et tum omnium primum agmen cõſtituit: dein Cretẽſes auxilia-
res, & quos Tarẽtinos vocabãt, eqtes binos ſecum trahẽtes equos ad prima ſigna miſit: & iuſſis equiti-
bus ſubſequi, ſuper torrẽtem, vnde aquari poſſent, rupẽ occupauit: eò impedimẽta oĩa, & calonum tur-
bam collectã armatis circũdedit: & pro natura loci caſtra cõmuniuit. tabernacula ſtatuere in aſpretis,
& inæquabili ſolo difficile erat. Hoſtes quingentos paſſus aberant. ex eodẽ riuo vtrinq; cum præſidio
leuis armaturæ aquati ſunt: & priuſquã, qualia in propinquis caſtris ſolent, cõtraheretur certamẽ: nox
interuẽnit. poſtero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa riuum eſſe. nocte in valle à cõſpe-
ctu hoſtium auerſa, quantã multitudinem locus occulere poterat, condidit cetratorum. Luce orta Cre-
tenſium leuis armatura & Tarẽtini equites ſuper torrentẽ prælium cõmiſerunt. Letemnaſtus Cretẽſis
popularibus ſuis, eqtibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenſes & hoſtiũ auxiliares, eqtumq;
idem genus Tarentini præſidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit: vt eodẽ ex parte
vtraq; hoium genere, & armis paribus. procedẽte certamine, & numero vicere tyrãni auxiliares: & quia
ita præceptum à Philopœmene præfectis erat: vt modico edito prælio in fugã inclinarent, hoſtemq;
ad inſidiarum locum pertraherent. effuſe ſecuti fugiẽtes per conuallem pleriq; & vulnerati, & interfecti
ſunt, priuſquã occultum hoſtẽ viderent. Cetrati ita, quãtum latitudo vallis patiebatur, inſtructi ſede-
rant: vt facile per interualla ordinum fugiẽtes ſuos acciperent. conſurgunt deinde ipſi integri, recentes,
inſtructi: & in hoſtes inordinatos, effuſos, labore ẽt & vulneribus feſſos impetum faciunt. nec dubia vi-
ctoria fuit: extẽplo terga dedit tyrãni miles: & haud paulo concitatiore curſu, q̃ ſecutus erat, fugiens in
caſtra eſt cõpulſus. multi cęſi captiq; in ea fuga ſunt. & in caſtris quoq; foret trepidatũ: ni Philopœmen
receptui cani iuſſiſſet: loca magis confragoſa, & quacunq; temere proceſſiſſet, iniqua, q̃ hoſtẽ metuens.
Inde & ex fortuna pugnæ & ex ingenio ducis coniectans, in quo tum is pauore eſſet, vnum de auxilia-
ribus ſpecie transfugæ mittit ad eum: q pro cõperto afferret: Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotam
D amnẽ, qui propè ipſis affluit mœnibus, ꝓgredi: vt intercluderẽt iter: ne aut tyrãnus cum vellet, receptũ
ad vrbẽ haberet: aut cõmeatus ab vrbe in caſtra portarent: ſimul ẽt tentaturos, ſi quorum animi ſolici-
tari ad defectionẽ à tyrãno poſſent. Non tam fidẽ dictis perfuga fecit, q̃ perculſo metu relinquẽdi caſtra
cauſam probabilẽ præbuit. Poſtero die Pythagorã cum auxiliaribus & equitatu ſtationẽ agere ꝓ vallo
iuſſit. ipſe tanq̃ in aciem cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocyus ferri ad vrbẽ iuſſit. Philopœmen
poſteaq̃ citatum agmen per anguſtã & procliuem viam duci raptim vidit: equitatum omnẽ & Creten-
ſium auxiliares in ſtationẽ hoſtium, quæ pro caſtris erat, emittit. Illi vbi hoſtes adeſſe, & à ſuis ſe deſer-
tos viderunt, primo in caſtra recipere ſe conati ſunt: deinde poſteaq̃ inſtructa acies tota Achæorum ad-
mouebatur: metu ne cum ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorum agmen aliquantũ prægreſſum inſiſtũt.
Extemplo cetrati Achæorum in caſtra impetum faciunt, & diripiunt: cæteri ad perſequẽdos hoſtes ire
pergunt. Erat iter tale, per quod vix tranqllum ab hoſtili metu agmen expediri poſſet. Vt vero ad po-
ſtremos prælium ortum eſt, clamorq; terribilis à tergo pauẽtium ad prima ſigna eſt perlatus: pro ſe quiſq;
armis abiectis in circũiectas itineri ſyluas diffugiunt: momẽtoq; tẽporis ſtrage armorum ſepta via eſt:
maxime haſtis: quę pleræq; aduerſæ cadẽtes, velut vallo obiecto iter ipediebatur. Philopœmen vtcũq;
poſſent, inſtare & perſequi auxiliaribus iuſſis (vtiq; enim equitibus haud facilem futuram fugam) ipſe
grauius agmen via patientiore ad Eurotam amnẽ deduxit. ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, leuem
armaturã, quam ad ꝑſequẽdum reliquerat hoſtẽ: opperiebatur. qui vbi prima vigilia venerunt, nũciãtes:
tyrãnum cũ paucis ad vrbẽ penetraſſe, cæterã multitudinẽ inermem toto ſparſam vaſtari ſaltu: corpora
curare eos iubet. ipſe ex cætera copia militũ, qui, quia priores in caſtra venerant, refecti & cibo ſumpto
& modica quiete erãt: delectos, nihil præter gladios ſecum ferẽtes extẽplo educit: & duarum portarum
itineribus, quæ Pheras, quæq; Barboſthenẽ ferunt, eos inſtruxit: quà ex fuga recepturos ſeſe hoſtes cre-
debat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonii quoad lucis ſuperfuit quicq̃, deuiis callibus medio
ſaltu ſe recipiebãt. primo veſpere vt lumina in caſtris hoſtiũ conſpexere: è regione eorũ occultis ſemitis
ſe tenuerunt. vbi prætergreſſi ea ſunt: iam tutum rati, in patenteis vias deſcẽderunt. ibi excepti ab inſi-
dẽte hoſte paſſim ita multi cæſi captiq; ſunt: vt vix quarta pars de toto exercitu euaſerit. Philopœmen
incluſo tyrano in vrbẽ, inſequẽtes dies propè triginta vaſtandis agris Laconũ abſumpſit: debilitatiſq;
ac propè fractis tyranni viribus, domum redit: æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori
Romano, & quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos & ty-
rannum bellum erat: legati Romanorum circumire ſociorum vrbes ſoliciti, ne Ætoli partis alicuius
animos

A animos ad Antiochum auertiſſent. minimum operę in Achæis adeundis conſumpſerunt: quos, quia Nabidi infeſti erant: ad cætera quoq; ſatis fidos cenſebant eſſe. Athenas primū, inde Chalcidē, inde in Theſſaliā iere: allocutiq; cōcilio frequēti Theſſalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum cōcilium indictum eſt. Accuratior ibi habēda oratio fuit: quòd pars principū alienati à Romanis, totiq; Antiochi & Ætolorum erant: quia cum reddi filium obſidē Philippo allatum eſſet: ſtipendiumq; impoſitum remitti: inter cætera vana allatum erat: Demetriadē quoq; ei reddituros Romanos eſſe. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factioniſq; eius quidā oīa nouari Ætolorū Antiochiq; aduentu malebant. Aduerſus eos ita differēdum erat: ne timorem vanum iis demēdo ſpes inciſa Philippū abalienaret: in quo plus ad oīa momenti, q̄ in Magnetibus eſſet. Illa tantum cōmemorata: cum totā Græciam beneficio libertatis obnoxiā Romanis eſſe: tum eā ciuitatem præcipue. ibi enim nō præſidium modo Macedonum fuiſſe, ſed regiā exædificatam: vt præſens ſemper in oculis habēdus eſſet dominus. cæterū nequicq̄ ea facta, ſi Ætoli Antiochum in Philippi regiā adducerent: & nouus & incognitus pro vetere & experto habēdus rex eſſet. Magnetarchen ſummum magiſtratum vocant. is tum Eurylochus erat: ac poteſtate ea fretus negauit diſſimulandum ſibi & Magnetibus eſſe, quæ fama vulgata de reddēda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, oīa & conanda & audēda Magnetibus eſſe. & inter dicēdi contentionem inconſultius euectus proiecit: tum quoq; ſpecie liberā Demetriadem eſſe: re vera oīa ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc vocē fremitus variantis multitudinis fuit, partim aſſentiētium, partim indignātium dicere id auſum eum. Quintius quidē adeo exarſit ira, vt manus ad cœlum tendēs deos teſtes ingrati ac perfidi animi Mgnetum inuocaret. Hac voce perterritis oībus, Zeno ex principibus vnus, magnæ cum ob eleganter actam vitā authoritatis, tum quòd ſemper Romanorum haud dubie partis fuerat: ab Quintio legatiſq; aliis flens petiit, ne vnius amentiam ciuitati aſſignarēt. ſuo quenq; periculo furere. Magnetas nō libertatē modo, ſed omnia quę hoībus ſancta charaq; ſint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil quenq̄ à dus immortalibus precari poſſe, quod non Magnetes ab illis haberent: & in corpora ſua citius per furorem ſæuituros, q̄ vt Romanam amicitiam violarent. Huius orationē ſubſecutæ multitudinis preces ſunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portā, atq; inde protinus in Ætoliam profugit. Iam enim, & id magis in dies, Ætoli defectionem nudabāt: eoq; ipſo forte tēpore Thoas princeps gentis, quē miſerant ad Antiochum, redierat: indeq; Menippum ſecum adduxerat, regis legatum. qui, priuſquam concilium iis daretur: impleuerant omnium aures, terreſtres naualeſq; copias cōmemorando: ingentem vim peditum equitumq; venire: ex India elephātos accitos: ante oīa, quo maxime moueri credebant multitudinis animos: tñ aduehi auri, vt ipſos emere Romanos poſſit. Apparebat, quid ea oratio in concilio motura eſſet: nam & veniſſe eos, & quæ agerent, oīa Romanis legatis deferebantur.

B & quanq̄ propè abſciſa res erat, tamen non ab re eſſe Quintio viſum eſt, ſociorum aliquos legatos intereſſe ei concilio, qui admonerēt Romanæ ſocietatis Ætolos, qui vocem liberam mittere aduerſus regis legatum auderēt. Athenienſes maxime in eam rē idonei viſi ſunt, propter & ciuitatis dignitatem, & vetuſtam ſocietatē cum Ætolis. ab iis Quintius petiit, vt legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciauit legationem. Menippus poſt eum intromiſſus. Optimum fuiſſe oībus qui Græciam Aſiamq; incolerent, ait, integris rebus Philippi potuiſſe interuenire Antiochum. ſua quenq; habiturum fuiſſe: neq; omnia ſub nutum ditionemq; Romanam peruentura. nunc quoq;, inquit, ſi modo vos quæ inchoaſtis, conſilia cōſtanter perducitis ad exitum: poterit diis iuuantibus, & Ætolis ſociis, Antiochus quamuis inclinatas Græciæ res reſtituere in priſtinā dignitatē. ea autem in libertate poſita eſt: quæ ſuis ſtat viribus, non ex alieno arbitrio pendet. Athenienſes quibus primis poſt regiā legationē dicendi quæ vellent poteſtas facta eſt: mentione omni regis prætermiſſa, Romanæ ſocietatis Ætolos, meritorumq; in vniuerſam Græciā T. Quintii admonuerūt: ne temere eā celeritate nimia cōſiliorum euerterēt. Cōſilia callida & audacia prima ſpecie læta, tractatu dura, euentu triſtia eſſe. legatos Romanos, & in iis T. Quintium haud ꝓcul inde abeſſe. dum integra omnia eſſent, verbis potius de iis quæ ambigerent diſceptarent, q̄ Aſiā Europamq; ad funeſtū armarent bellū. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tota erat: & ne admittēdos quidē in cōcilium Romanos cēſebāt. principū maxime ſeniores authoritate obtinuere, vt daretur iis cōcilium. Hoc decretum Athenienſes cū retuliſſent, eundum in Ætoliā Quintio viſum eſt. aut enim moturū aliquid, aut omneis hoīes teſtes fore: penes Ætolos belli culpā eſſe: Romanos iuſta ac propè neceſſaria ſumpturos arma. Poſteaq̄ ventum eſt eò: Quintius in concilio orſus à principio ſocietatis Ætolorum cū Romanis, & quoties ab iis fides mota fœderis eſſet, pauca de iure ciuitatū, de qbus ambigeretur, diſſeruit. Si quid tñ æqui ſe habere arbitrarent: quanto eſſe ſatius, Romam mittere legatos, ſeu diſceptare, ſeu rogare ſenatū mallēt: q̄ populum Romanū cū Antiocho miniſtris Ætolis, nō ſine motu magno generis humani & pernicie Græciæ, dimicare? nec vllos prius cladē eius belli ſenſuros, q̄ qui mouiſſent. Hæc nequicq̄ velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde cæteriq; factionis eiuſdē cum aſſenſu oīum auditi peruicerunt: vt ne dilato quidē concilio, & abſentibus Romanis decretum fieret: quo accerſeret Antiochus ad liberādā Gręciam, diſceptādumq; inter Aetolos & Romanos.

C Huic tam ſuperbo decreto addidit propriam contumeliam Damocritus Pr. eorum. nam cum idipſum decretum poſceret cum Quintius: non veritus maieſtatē viri, aliud in pręſentia, quod magis inſtaret, pręuertendum ſibi eſſe dixit: decretum reſponſumq́; breui in Italia, caſtris ſuper ripam Tyberis poſitis, daturum. tantus furor illo tēpore gentē Ætolorum, tantusq́; magiſtratus eorum cepit. Quintius legatiq́; Corinthum redierunt. Inde, vt quæq; de Antiocho nihil per ſe ipſi moti, & ſedentes expectare aduentum viderētur regis: cōcilium quidē vniuerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos non habuerunt: per apocletos aūt (ita vocant ſanctius cōcilium: ex delectis conſtat viris) id agitabant, quo nam modo res in Græcia nouarentur. Inter omneis cōſtabat, in ciuitatibus principes, & optimum quenq; Romanæ ſocietatis eſſe, & præſenti ſtatu gaudere: multitudinē, & quorum res nō ex ſententia ipſorum eſſent, oīa nouare velle. Ætoli cōſilium vno die ſpei quoq; nō audacis modo, ſed ēt impudentis ceperunt: Demetriadem, Chalcidē, & Lacedæmonē occupandi. Singuli in ſingulas miſſi ſunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonē, Diocles Demetriadē. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga cauſaq́; fugæ ante dictum eſt: quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat, adiuuit. Literis Eurylochi admoniti propinqui amiciq́;, & qui eiuſdem factionis erant, liberos & coniugem eius cum ſordida veſte tenentes velamenta ſupplicum cōcionem frequentem adire iubent, ſingulos vniuerſosq́; obteſtantes: ne inſontem, indemnatum conſeneſcere in exilio ſinerent. Et ſimplices homines miſericordia, & improbos ſeditioſosq́; immiſcēdi res tumultu Ætolico ſpes mouit. pro ſe quiſq; reuocare iubebant. His præparatis Diocles cum omni equitatu (& erat tunc præfectus eqtum) ſpecie reducentis exulē hoſpitē profectus, die ac nocte ingens iter emenſus, cum millia ſex ab vrbe abeſſet: luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum ſubſequi iuſſa, præceſſit. poſteaq̄ portæ appropinquabat, deſilire oēs ex equis iuſſit, & loris ducere equos, itineris maxime modo ſolutis ordinibus: vt comitatus magis præfecti videretur, q̄ præſidium. Ibi vna ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſequens equitatus poſſet: media vrbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrētibus gratulantibusq́;, domum deduxit. mox equitum plena vrbs erat, & loca opportuna occupabantur. tum in domos miſſi, qui principes aduerſæ factionis interficerent. Ita Demetrias Aetolorum facta eſt. Lacedæmone non vrbi vis afferēda, ſed tyrānus dolo capiendus erat: quē ſpoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra mœnia ēt Lacedæmonis ab Achæis compulſum, qui occupaſſet occidere, cum totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Cauſam mittendi ad eum habuerunt: quod fatigabat precibus: vt auxilia ſibi, cū illis authoribus rebellaſſet, mitterentur. Mille pedites Alexameno dati ſunt, & triginta delecti ex iuuen-

D tute equites. Iis à Pr. Damocrito in cōcilio arcano gentis, de quo ante dictum eſt, denunciatum: ne ſe ad bellum Achaicum, aut rē vllam, quam ſua quiſq; opinione præcipere poſſet: crederent miſſos eſſe. quicquid Alexamenum res mouiſſet ſubiti cōſilii capere: ad id q̄ vis inopinatum, temerarium, audax, obedienter exequendum parati eſſent: ác pro eo acciperent, tanq̄ ad id vnū agēdum miſſos à domo ſe ſcirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrānum venit, quem adueniēs extēplo ſpei impleuit.

Antiochum iam in Europam tranſiſſe: mox in Græcia fore, terras maria armis viris cōpleturum. nō cum Philippo rem eſſe credituros Romanos. numerū iniri peditum equitumq́;, ac nauium non poſſe: elephantorū aciē conſpectu ipſo debellaturā. Aetolos toto ſuo exercitu paratos eſſe venire Lacedæmonem, cum res poſcat: ſed frequentes armatos oſtendere aduenienti regi voluiſſe. Nabidi quoq; & ipſi faciendū eſſe: vt quas haberet copias, nō ſineret ſub tectis marceſcere ocio, ſed educeret, & ī armis decurrere cogeret, ſimul animos acueret, & corpora exerceret. conſuetudine leuiorē laborem fore, & comitate ac benignitate ducis ēt non iniucundum fieri poſſe. Educi inde frequēter ante vrbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media ferè in acie conſiſtebant, tyrannus cum tribus ſummum equitibus, inter quos plerūq; Alexamenus erat, ante ſigna vectabatur cornua extrema inuiſens. in dextero cornu Aetoli erant: & qui ante auxiliares tyranni fuerant: & qui venerant mille cum Alexameno. Fecerat ſibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circūeundi, monendiq́; eum quæ in rem eſſe videbantur: nunc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi: mox inde, velut imperato quod res popoſciſſet, recipiendi ſe ad tyrannum. Sed quem diem patrando facinori ſtatuerat: eo paulīſper cum tyranno vectatus, cum ad ſuos conceſſiſſet: tum equitibus à domo ſecum miſſis. Agēda, inquit, res eſt iuuenes, audendaq́;, quā me duce impigre exequi iuſſi eſtis. parate animos dextrasq́;: nequis in eo, quod me viderit facientem, ceſſet. qui cunctatus fuerit, & ſuum conſilium meo interponet, ſciat ſibi reditum ad penates non eſſe. Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis exiſſent. Tyrannus ab læuo cornu veniebat. Ponere haſtas equites Alexamenus iubet, & ſe intueri. colligit & ipſe animum confuſum tantæ cogitatione rei. poſteaq̄ appropinquabat, impetum facit: & tranſfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt: multis fruſtra in loricam ictibus datis, tandem in nudum corpus vulnera peruenerunt: & priuſquam à media acie ſuccurreretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Aetolis citato gradu ad regiam occupandam pergit. Corporis cuſtodes, cum res in oculis gereretur, pauor primo cepit: deinde poſteaquam abire Aetolorum agmen videre, concurrunt ad relictum tyranni corpus; & ſpectatorum turba ex cuſtodibus vitæ mortisq́; vltoribus eſt

A bus eſt facta. nec mouiſſet ſe quiſquam, ſi extemplo poſitis armis vocata in concionem multitudo fuiſſet, & oratio habita tēpori conueniens. Frequentes inde retēti in armis Ætoli, ſine iniuria cuiuſquam, ſed, vt oportuit in conſilio fraude cœpto, omnia in maturandam perniciem eorum, qui fecerant, ſunt acta. Dux regia incluſus diem ac noctem in ſcrutandis theſauris tyrāni conſumpſit: Ætoli velut capta vrbe, quam liberaſſe videri volebant, in prædam verſi. Simul indignitas rei, ſimul contēptus, animos Lacedæmoniis ad coeundum fecit. alii dicere: exturbandos Ætolos, & libertatem, cum reſtitui videretur, interceptam repetendam. alii: vt caput agendæ rei eſſet, regii generis aliquem in ſpeciem aſſumendum. Laconicus eius ſtirpis erat puer admodum, educatus cū liberis tyrāni. eum in equum impoſuēre, & armis arreptis Ætolos vagos per vrbem cædunt: tum regiam inuadunt: ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentem obtruncant. Ætoli circa Chalciœcon (Mineruæ eſt tēplum æreum) congregati cæduntur. pauci armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiunt. ibi cōprehenſi à magiſtratibus ſub corona venierunt. Philopœmen audita cæde tyranni profectus Lacedæmonem, cum omnia turbata metu inueniſſet: euocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat: ſocietati Achæorum Lacedæmonios adiūxit: eo ēt facilius, quod ad idem forte tempus A. Attilius cū quatuor & viginti quinqueremibus ad Gyttheum acceſſit. Iiſdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidam principem pulſum opibus eorum, qui Romanæ ſocietatis erant; poſt T. Quintii legatorumq; aduentum, & Herodorū Cianum mercatorē, ſed potentē Chalcide propter diuitias, præparatis ad ꝓditionem iis, qui Euthymidæ factionis erant: nequaq̄ eandem fortunā, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primum, hinc Salganea proceſſit. Herodorus ad Throniū inde haud procul in Maliaco ſinu duo millia peditum, & Thoas ducētos equites, onerarias leues ad triginta habebat. eas cū ſexcentis peditibus Herodorus traiicere in inſulam Atalantam iuſſus: vt inde, cum pedeſtres copias appropinquare iam Aulidi atq; Euripo ſenſiſſet: Chalcidē traiiceret. ipſi cæteras copias nocturnis maxime itineribus quanta poterant celeritate, Chalcidē ducebant. Mictio & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerū pulſo Euthymida, Chalcide erat: ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primo pauidi nihil vſquam ſpei, niſi in fuga ponebant: deinde poſteaq̄ reſedit terror, & prodi & deſeri non patriā modo, ſed ēt Romanorum ſocietatē cernebant, conſilio tali animum adiecerunt. Sacrū anniuerſariū eo forte tēpore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod non popularium modo, ſed Caryſtiorum ēt coetu celebratur. Eò miſerunt qui orarent Eretrienſes Caryſtiosq;: vt & ſuarum fortunarum in eadē inſula geniti miſererentur: & Romanam ſocietatē reſpicerent: ne ſinerent Ætolorum Chalcidē fieri. Eubœam habituros, ſi Chalcidem habuiſſent. graues fuiſſe Macedonas dominos, multo minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorū

B maxime reſpectus ciuitates mouit, & virtutem nuper in bello, & in victoria iuſtitiam benignitatemq; expertas. itaq; quod roboris in iuuētute erat, vtraq; ciuitas armauit, miſitq;. His tuēda mœnia Chalcidis oppidani cū tradidiſſent: ipſi oībus copiis trangreſſi Euripum ad Salganea poſuerunt caſtra. inde caduceator primū, deinde legati ad Ætolos miſſi percūctatū: quo ſuo dicto factóue, ſocii atq; amici ad ſe oppugnādos venirēt. Reſpondit Thoas dux Ætolorum: nō ad oppugnandos, ſed ad liberandos ab Romanis venire ſeſe. ſplēdidiore nunc eos catena, ſed multo grauiore vinctos eſſe: q̄ cum præſidiū Macedonū in arce habuiſſent. Se vero negare Chalcidenſes aut ſeruire vlli, aut præſidio cuiuſquam egere. Ita digreſſi ex colloquio legati ad ſuos. Thoas & Ætoli, vt qui ſpem omnem in eo, vt improuiſo opprimerent, habuiſſent: ad iuſtū bellum oppugnationemq; vrbis mari ac terra munitæ haudquaquam pares, domum rediere. Euthymidas poſteaq̄ caſtra popularium ad Salganea eſſe, profectosq; Aetolos audiuit: & ipſe à Thebis Athenas rediit. Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalanta ſignū nequicq̄ expectaſſet: miſſa ſpeculatoria naue, vt quid moræ eſſet, ſciret: poſteaq̄ rem omiſſam à ſociis vidit: Thronium, vnde venerat, repetit. Quintius quoq; his auditis à Corintho veniēs nauibus, in Chalcidis euripo Eumeni regi occurrit. placuit, quingentos milites præſidii cauſa relinqui Chalcide ab Eumene rege: ipſum Athenas ire. Quintius quò ꝓfectus erat, Demetriadē contendit, ratus Chalcidem liberatā momenti aliquid apud Magnetas ad repetendā ſocietatem Romanā facturam. & vt præſidii aliquid eſſet ſuæ partis hominibus: Eunomo Pr. Theſſalorum ſcripſit, vt armaret iuuentutem. & Villium ad Demetriadē præmiſit ad tentandos animos, nō aliter, niſi pars aliqua inclinaret ad reſpectum priſtinæ ſocietatis, rē aggreſſurus. Villius quinquereme naue oſtiū portus eſt inuectus. Eò multitudo Magnetum omnis cum ſe effudiſſet: quæſiuit Villius, vtrū ad amicos, an ad hoſtes ſeſe veniſſe mallent? Reſpondit Magnetarches Eurylochus: ad amicos veniſſe eum. ſed abſtineret portu, & ſineret Magnetas in concordia & libertate eſſe: nec per colloquii ſpeciem multitudinē ſolicitaret. Altercatio inde, nō ſermo fuit: cum Romanus vt ingratos increparet Magnetas, imminentesq; prędiceret clades: multitudo obſtreperet, nūc ſenatum, nunc Quintium accuſando. Ita irrito incepto Villius ad Quintium ſeſe recepit. Ad Quintius nuncio ad Pr. miſſo, vt reduceret domum copias: ipſe nauibus Corinthum rediit. Abſtulerunt me velut de ſpatio, Græciæ res immiſtæ Romanis: non quia ipſas operæpretiū eſſet ꝑſcribere: ſed q̄a cauſæ fuerunt cū Antiocho belli. Coss. deſignatis (inde nanq; diuerterā)

C L. Quintius, & Cn. Domitius Coſ. in prouincias ꝑfecti ſunt: Quintius in Ligures: Domitius aduer-
ſus Boios. Boii quieuerunt: atq; etiam ſenatus eorum cum liberis, & præfecti cum equitatu (ſumma
omnium mille & quingenti) Coſ. dediderũt ſeſe. Ab altero Coſ. ager Ligurum late eſt vaſtatus, caſtel-
laq; aliquot capta: vnde non prӕda modo omnis generis cum captiuis parta: ſed recepti quoq; aliquot
ciues ſociiq;, qui in hoſtiũ poteſtate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta eſt ex S.C.
plebiſq; ſcito. tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecenti equites. triũuiri deduxerũt eos, Q. Næ-
uius, M. Minucius, M. Furius Craſſipes. quinadena iugera agri data in ſingulos pedites ſunt: duplex
equitibus. Brutiorum proxime fuerat ager: Brutii ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo
maximi fuerunt terrores, diutinus alter, ſed ſegnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidem
dies feriæ in ſolicitudine ac metu fuere: in triduum eius rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter nõ pauor
vanus, ſed vera multorum clades fuit. incẽdio à foro Boario orto diem noctemq; ædificia in Tyberim
verſa arſere: tabernæq; omnes cum magni pretii mercibus conflagrauerunt. Iam ferè in exitu annus
erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus creſcebat. itaq; de prouinciis magiſtra-
tuum deſignatorum, quo intentiores eſſent omnes: agitari cœptum eſt. Decreuere, vt Coſſ. Italia, &
quò ſenatus cenſuiſſet: (iam eſſe bellum aduerſus Antiochum regẽ omnes ſciebant) prouinciæ eſſent.
cuius ea ſorſeſſet, quatuor millia peditum ciuium Romanorum & trecenti equites, ſex millia ſociũm
Latini nominis cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum delectum habere L. Quintius Coſ.
iuſſus: nequid moraretur, quo minus Coſ. nouus quò ſenatus cenſuiſſet, extemplo proficiſci poſſet.
Item de prouinciis prætorum decretum eſt: prima vt ſors duæ, vrbanaq; & inter ciues ac peregrinos iu-
riſdictio eſſet: ſecunda Brutii: tertia claſſis, vt nauigaret, quò ſenatus cenſuiſſet: quarta Sicilia: quinta
Sardinia: ſexta Hiſpania vlterior. Imperatum præterea L. Quintio Coſ. eſt: vt duas legiones ciuium
Romanorum nouas conſcriberet: & ſociũm ac Latini nominis viginti millia peditum, & octingentos
equites. eum exercitum prætori, cui Brutii prouincia eueniſſet, decreuerunt. Ædes duę Ioui eo anno
in Capitolio dedicatæ ſunt. Vouerat L. Furius Purpurio prætor Gallico bello vnam, alteram Coſ.
Dedicauit Q. Marcius Ralla duumuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa ſeuere ſunt facta, accu-
ſantibus priuatos ædilibus curulibus, M. Tuccio, & P. Iunio Bruto. de mulcta damnatorum quadri-
gæ inauratæ in Capitolio poſitæ in cella Iouis ſupra faſtigium ædiculæ, & XII clypea inaurata. &
iidem porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerunt. Intentis in apparatum noui bel-
li Romanis, ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres eum ciuitates tenebant, Smyrna, & Alexandria
D Troas, & Lampſacus: quas neq; vi expugnare ad eã poterat: neq; conditiõibus in amicitiam perlicere:
neq; à tergo relinquere traiiciens ipſe in Europam volebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: &
primo naues apertæ, quas cum eo miſſurus in Africam fuerat, moratæ ſunt: deinde an omnino mittẽ-
dus eſſet, conſultatio mota eſt: maxime à Thoante Ætolo. qui omnibus in Græcia tumultu cõpletis,
Demetriadẽ afferebat in poteſtate eſſe: & quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis copias eius,
erexerat multorum in Græcia animos: iiſdem & regis ſpem inflabat. omnium votis eum acceſſiri. con-
curſum ad littora futurum, vnde claſſem regiã ꝓſpexiſſent. Hic idem auſus de Annibale eſt mouere ſen-
tentiam propè iam certam regis. nam neq; dimittendã partem nauium à claſſe regia cenſebat: neq; ſi
mittendæ naues forent, minus quempiam ei claſſi, q̃ Annibalem præficiendum. Exulem illũ, & Pœ-
num eſſe: cui mille in dies noua conſilia vel fortuna ſua, vel ingenium poſſit facere. & ipſam eam gloriã
belli, qua velut dote Annibal concilietur, nimiam in præfecto regio eſſe. regem conſpici, regem vnum
ducem, vnum imperatorẽ videri debere. Si claſſem, ſi exercitum amittat Annibal: idem damni fore, ac
ſi per alium ducẽ amittantur. ſiquid proſpere eueniat. Annibalis eam, non Antiochi gloriã fore. Si ve-
ro vniuerſo bello vincẽdi Romanos fortuna detur, quam ſpem eſſe, ſub rege victurum Annibalem vnĩ
ſubiectum, qui patriam propè non tulerit? nõ ita ſe à iuuenta eum geſſiſſe, ſpe animoq; cõplexũ orbis
terrarum imperium, vt in ſenectute dominum laturus videatur. Nihil opus eſſe regi Annibale duce,
comite & conſiliario eodẽ ad bellum vti poſſe. modicũ fructum ex ingenio tali neq; grauem neq; inuti-
lem fore. ſi ſumma petantur, & dantẽ & accipientem prægrauatura. Nulla ingenia tam prona ad inui-
diam ſunt q̃ eorum qui genus ac fortunam ſuã animis non ęquant: quia virtutem & bonum alienum
oderunt. Extemplo conſilium mittẽdi Annibalis, quod vnũ in principio belli vtiliter cogitatum erat,
abiectum eſt. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non vltra differre profe-
ctionem in Græciã conſtituit. Priuſq̃ ſolueret naues, Ilium à mari aſcendit, vt Mineruæ ſacrificaret.
Inde ad claſſem regreſſus, proficiſcitur XL tectis nauibus, apertis LX. & ducentæ onerariæ cũ oĩs
generis cõmeatu, bellicoq; alio apparatu ſequebãtur. Imbrum primo inſulam tenuit: inde Sciathum
traiecit. vbi collectis in alto quæ diſſipatæ erant nauibus, ad Pteleum primum continentis venit. Ibi
Eurylochus ei Magnetarches, principeſq; Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequen-
tia lætus die poſtero in vrbis portũ nauibus eſt inuectus. Copias haud procul inde expoſuit. X mil-
lia peditum fuere, & quingenti equites, ſex elephanti: vix ad Græciam nudam occupandã ſatis copia-
rum, nedum ad ſuſtinendum Romanum bellum. Ætoli poſteaquam Demetriadem veniſſe Antio-

chum

A chum allatum eſt:concilio indicto decretum,quo accerſerent eum, fecerunt. Iam profectus ab Deme/
triade rex,quia ita decreturos ſciebat: Phalaram in ſinum Maliacum proceſſerat. inde decreto accepto
Lamiam venit,exceptus ingenti fauore multitudinis cum plauſibus clamoribusq́;,& quibus aliis læti
tia effuſa vulgi ſignificatur. In concilium vt ventum eſt:à Phanea prætore principibusq́; aliis intro/
ductus,facto ſilentio rex dicere orſus.Prima eius oratio fuit excuſantis,quod tanto minoribus ſpe atq;
opinione omnium copiis veniſſet. Id ſuæ impenſæ erga eos voluntatis maximum debere indicium
eſſe:quod nec paratus ſatis vlla re, & tempore ad nauigandũ immaturo, vocantibus legatis eorũ haud
grauate obſecutus eſſet:crediditſſetq́;,cum ſe vidiſſent Ætoli, omnia vel in ſe vno poſita præſidia exiſti/
maturos eſſe.Cæterum eorũ quoq; ſe,quorum expectatio deſtituta in præſentia videatur, ſpem abun/
de expleturum. nam ſimul primum anni tẽpus nauigabile præbuiſſet mare:omnẽ ſe Græciam armis,
viris,equis, omnẽ oram maritimã claſſibus cõpleturum,nec impẽſæ,nec labori,nec periculo parſurũ:
donec depulſo ceruicibus eorum imperio Romano, liberam vere Græciam, atq; in ea principes Æto/
los feciſſet.cũ exercitibus cõmeatus quoq; omnis generis ex Aſia venturos.in præſentia curæ eſſe Æto/
lis debere,vt copia frumenti ſuis & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſenten/
tiam rex cum magno omnium aſſenſu locutus diſceſſit.Poſt diſceſſum regis inter duos principes Æto/
lorum,Phaneam & Thoantem,contentio fuit.Phaneas recõciliatore pacis,& diſceptatore de iis,quæ
in cõtrouerſia cum populo Romano eſſent:vtendum potius Antiocho cenſebat,q̃ duce belli. Aduen/
tum eius & maieſtatem ad verecundiam faciendam Romanis vim maiorẽ habituram,q̃ arma. Multa
homines,ne bellare neceſſe ſit,voluntate remittere: quæ bello & armis cogi non poſſint. Thoas nega/
re,paci ſtudere Phaneam:ſed diſcutere apparatum belli velle: vt tædio & impetus relangueſcat regis,&
Romani tempus ad cõparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari poſſe,toties lega
tionibus miſſis Romam,toties cum ipſo Quintio diſceptando,ſatis expertum eſſe, nec niſi abſciſſa oĩ
ſpe,auxilium Antiochi imploraturos fuiſſe.quo celerius ſpe omnium oblato,non eſſe elangueſcendũ:
ſed orandum potius regem : vt qm̃, quod maximum fuerit,ipſe vindex Græciæ venerit: copias quoq;
terreſtres naualesq́; accerſat.armatum regem aliquid impetraturum: inermem non pro Aetolis modo,
ſed ne pro ſe quidem ipſo momenti vllius futurũ apud Romanos. Hæc vicit ſentẽtia: imperatoremq́;
regem appellandum cenſuerunt:& XXX principes,cum quibus,ſiqua vellet,conſultaret,delegerũt.
Ita dimiſſo concilio,multitudo omnis in ſuas ciuitates dilapſa eſt.Rex poſtero die cum apocletis eorũ
B vnde bellum ordiretur, conſultabat. optimum viſum eſt, Chalcidem fruſtra nuper ab Aetolis tentatã
primum aggredi:& celeritate in eam rem magis,q̃ magno conatu & apparatu opus eſſe.Itaq; cũ mille
peditibus rex,qui ab Demetriade ſecuti erant,profectus per Phocidẽ eſt.& alio itinere principes Aeto/
li,iuniorum paucis euocatis, ad Chæroniam occurrerunt:& X conſtratis nauibus ſecuti ſunt. Rex
ad Salganea caſtris poſitis, nauibus ipſe cum principibus Aetolorum Euripum traiecit. & cum haud
procul portu egreſſus eſſet:magiſtratus quoq; Chalcidenſium,& principes ante portam proceſſerunt.
pauci vtrinq; ad colloquium cõgreſſi ſunt. Aetoli magnopere ſuadere, vt ſalua Romanorum amicitia
regẽ quoq; aſſumerent ſocium atq; amicum. Neq; enim eũ inferendi belli, ſed liberandæ Græciæ cauſa
in Europam traieciſſe,& re liberandæ,non verbis & ſimulatione,quod feciſſent Romani.Nihil autem
vtilius Græciæ ciuitatibus eſſe,q̃ vtranq; complecti amicitiã. ita enim ab vtriuſq; iniuria tutam alte/
rius ſemper præſidio & fiducia fore.nam ſi non recepiſſent regẽ, viderent quid patiendum iis extemplo
foret:cum Romanorum procul auxilium,hoſtis Antiochus,cui reſiſtere viribus ſuis non poſſent,ante
portas eſſet. Ad hæc Mictio vnus ex principibus,mirari ſe dixit,ad quos liberandos Antiochus reli/
cto regno ſuo in Europam traieciſſet.nullã enim ciuitatem ſe in Græcia noſſe:quæ aut præſidium ha/
beat,aut ſtipendiũ Romanis pẽdat:aut fœdere iniquo alligata,quas nolit,leges patiatur.itaq; Chal/
cidenſes neq; vindice libertatis vllo indigere,cũ liberi ſint:neq; præſidio, cũ pacẽ eiuſdem P.R. benefi/
cio & libertatem habeãt. Amicitiã regis nõ aſpernari,neq; ipſorum Aetolorum.id primũ eos pro ami/
cis facturos:ſi inſula excedãt,atq; abeant.nam ipſis certum eſſe:nõ modo non recipere mœnibus:ſed ne
ſocietatem quidẽ vllam paciſci,niſi ex authoritate Romanorum. Hæc renunciata regi ad naues,vbi
reſtiterat,cũ eſſent: in præſentia (neq; enim iis venerat copiis, vt vi agere quicq̃ poſſet) reuerti Deme/
triadem placuit.ibi, qm̃ primum inane inceptum euaſiſſet, conſultare cum Aetolis rex quid deinde
fieret. Placuit, Achæos & Aminandrum regẽ Athamanũ tentare. Bœotiorũ gentẽ auerſam ab Roma/
nis iam inde à Barcyllę morte,& quæ ſecutæ eã fuerant,cenſebant. Achæorũ Philopœmenem princi/
pem æmulatione gloriæ in bello Laconum,infeſtum inuiſumq́; eſſe Quintio credebant. Aminander
vxorẽ Apamiam,filiã Alexandri cuiuſdã Megalopolitani,habebat: qui ſe oriundũ à Magno Alexan/
dro ferens,filiis duobus Philippũ atq; Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina impoſuerat: quam re/
giis inclytam nuptiis maior ex fratribus Philippus ſecutus in Athamaniã fuerat. Hunc forte ingenio
vanum Aetoli & Antiochus impulerant in ſpem,quòd is vere regum ſtirpis eſſet,regni Macedoniæ:ſi
Aminandrũ Athamanesq́; Antiocho coniunxiſſet.& ea vanitas promiſſorũ non apud Philippũ mo/
do,ſed ẽt apud Aminandrũ valuit. In Achaia legatis Antiochi Aetolorũq́; coràm T.Quintio Aegii

Digitized by Google

C datum eſt cõcilium. Antiochi legatus prior, q̃ Ætoli eſt auditus. Is, vt pleriq; quos opes regiæ alunt,
vaniloquus maria terras inani ſonitu verborum compleuit. Equitum innumerabilem vim traiici Hel-
leſponto in Europam: partim loricatos, quos cataphractos vocant: partim ſagittis ex equo vtentes, &
à quo nihil ſatis tecti ſit, auerſos refugiente equo certius figentes. His equeſtribus copiis quanq̃ vel to-
tius Europæ exercitus in vnum coacti obrui poſſent, adiiciebat multiplices copias peditum: & nomi-
nibus quoq; gentiũ vix fando auditis terrebat: Dahas, Medos, Elimæosq; & Caduſios appellans. Na-
ualium vero copiarum, quas nulli portus capere in Græcia poſſent: dextrũ cornu Sidonios & Tyrios,
ſiniſtrum Aradios & Ex Pamphylia Sidetas tenere: quas gentes nullæ vnquam nec arte, nec virtute na-
uali æquaſſent. Iam pecuniam, iam alios belli apparatus referre ſuperuacaneum eſſe. ſcire ipſos, abun-
daſſe ſemper auro regna Aſiæ. Itaq; nõ cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis: principe
altero ciuitatis: altero Macedoniæ tantum regni finibus incluſo: ſed cum magno Aſiæ totius, partisq;
Europæ rege. Eum tamen, quanq̃ ab vltimis orientis terminis ad liberandam Græciã veniat: nihil po-
ſtulare ab Achæis: in quo fides eorũ aduerſus Romanos, priores ſocios atq; amicos lædatur. non enim
vt ſecum aduerſus eos arma capiant: ſed vt neutri parti ſeſe coniungant, petere: pacẽ vtriq; parti, quod
medios deceat amicos, optent: bello ſe non interponant. Idem fermè & Ætolorum legatus Archida-
mus petiit: vt quæ faciliima & tutiſſima eſſet, quietem præſtarent: ſpectatoresq; belli fortunarum alie-
narum euentum ſine vllo diſcrimine rerum ſuarum operirentur. Prouectus deinde eſt intẽperantia lin-
guę in maledicta, nunc cõmuniter Romanorũ, nunc proprie ipſius Quintii: ingratos appellans & ex-
probrans non victoriam modo de Philippo virtute Ætolorum partã, ſed ẽt ſalutem: ipſumq;, & exerci-
tum ſua opera ſeruatos. Quo enim illum vnq̃ imperatoris functum officio eſſe? auſpicantem immolã-
temq;, & vota nuncupantem ſacrificuli vatis modo in acie vidiſſe, cum ipſe corpus ſuũ pro eo telis ho-
ſtium obiiceret. Ad ea Quintius Corãm quibus magis, q̃ apud quos verba faceret, dicere Archida-
mum rationem habuiſſe. Achæos enim probe ſcire: Ætolorum omnem ferociã in verbis, non in factis
eſſe: & in conciliis magis concionibusq;, q̃ in acie apparere. itaq; parui Achæorum exiſtimationẽ, qui-
bus notos eſſe ſe ſcirent, feciſſe: legatis regis, & per eos abſenti regi eum ſe iactaſſe. Quòd ſiquis antea
ignoraſſet: quæ res Antiochum & Ætolos coniunxiſſet: ex legatorum ſermone potuiſſet apparere. men-
tiendo inuicem, iactãdoq; vires, quas non haberẽt, inflaſſe vana ſpe, atq; inflatos eſſe: dum ii ab ſe Phi-
lippum victum, ſua virtute protectos Romanos, & quæ modo audiebatis, narrant: vos, cæterasq; ciui-
tates & gentes, ſuam ſectam eſſe ſecuturos: rex contra peditum equitumq; nubes iactat, & cõſternit maria
D ſuis claſſibus. Eſt aũt res ſimillima cœnæ Chalcidẽſis hoſpitis mei, hominis & boni & ſciti conuiuato-
ris. apud quem ſolſtitiali tẽpore comiter accepti cum miraremur, vnde illi eo tempore anni tam multa
& varia venatio: homo non q̃ iſti ſunt, glorioſus, renidens condimentis ait varietatem illam, & ſpeciẽ
ferinæ carnis ex manſueto ſue factam. Hoc dici apte in copias regis, quæ pauloante iactatæ ſint: poſſe.
varia enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Caduſios,
& Elimæos, Syros oẽs eſſe: haud paulo mancipiorum melius, propter ſeruilia ingenia, q̃ militũ genus.
Et vtinam ſubiicere oculis veſtris Achæi poſſem concurſationem regis magni ab Demetriade nunc
Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem. videretis vix duarum male plenarum leginncula-
rum inſtar in caſtris regis. videretis regem nunc mendicantem propè frumentum ab Aetolis, quod mi-
liti admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in ſtipendium quærentem: nunc ad portas Chalcidis
ſtantẽ: & mox inde excluſum, nihil aliud q̃ Aulide atq; Euripo ſpectatis, in Aetoliam redeuntem. Male
crediderunt & Antiochus Aetolis, & Aetoli regiæ vanitati. quo minus vos decipi debetis, ſed expertæ
potius ſpectatæq; Romanorum fidei credere. Nam quòd optimum eſſe dicant: non interponi vos bel-
lo: nihil imo tam alienum rebus veſtris eſt. quippe ſine gratia, ſine dignitate præmium victoris eritis.
Nec abſurde aduerſus vtroſq; reſpondiſſe viſus eſt: & facile erat orationem apud fauentes æquis auri-
bus accipi. nulla enim nec diſceptatio, nec dubitatio fuit: quin omnes, eoſdẽ genti Achæorũ hoſtes &
amicos, quos populus Romanus cenſuiſſet, iudicarẽt: bellumq; & Antiocho & Aetolis nũciari iube-
rent. Auxilia ẽt quò cenſuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorum Piræeum
extẽplo miſerunt. Erat enim haud procul ſeditione Athenis res, trahẽtibus ad Antiochum quibuſdã
ſpe largitionum venalem pretio multitudinẽ, donec ab iis qui Romanæ partis erant, Quintius eſt ac-
citus, & accuſante Leonte quodam Apollodorus author defectionis damnatus, atq; in exilium eſt eie-
ctus. Et ab Achæis quidem cum triſti reſponſo legatio ad regẽ rediit. Bœoti nihil certi reſponderũt.
Cum Antiochus in Bœotiã veniſſet, tum quid ſibi faciũdum eſſet, ſe deliberaturos eſſe. Antiochus
cum ad Chalcidis præſidiũ & Achæos & Eumenẽ regẽ miſiſſe audiſſet: maturandũ ratus, vt & præue-
nirent ſui: & venientes ſi poſſent, exciperent: Menippum cum tribus fermè millibus militũ, & cũ omnĩ
claſſe Polyxenidam mittit. ipſe paucos poſt dies ſex millia ſuorum militum, & ex ea copia quæ Lamiæ
repente colligi potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum
auxilium miſſum, duce Xenoclide Chalcidenſi nondum obſeſſis itineribus tutò tranſgreſſi Euripum,
Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti fermè & ipſi, cum iam Menippus caſtra ante

A Salganea ad Hermeum, quà tranſitus ex Bœotia in Eubœam inſulã eſt, haberet: venerunt. Mictio erat cum iis legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipſum præſidium petẽdum miſſus. qui poſteaq̃ obſeſſas ab hoſtibus fauces vidit: omiſſo ad Aulidem itinere, Delium conuertit, vt inde in Eubœã tranſmiſſurus. Templum eſt Apollinis Delium, imminens mari: quinq; millia paſſuum à Tanagra abeſt. minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari traiectus. Vbi & in fano lucoq;, ea religione & eo iure ſancto quo ſunt templa quæ aſyla Græci appellant: & nondum aut indicto bello aut ita cõmiſſo, vt ſtrictos gladios, aut ſanguinem vſquam factum audiſſent: cum per magnum ocium milites, alii ad ſpectaculum tẽpli luciq; verſi, alii in litore inermes vagarentur: magna pars per agros lignatum pabulatumq; dilapſa eſſet: repente Menippus palatos paſſim aggreſſus eos cecidit, ad quinquaginta viuos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Mictio parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio Romaniſq; ſicut iactura militum moleſta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adieciſſe aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rurſus oratores partim ex ſuis, partim Ætolos Chalcidem miſiſſet: qui eadem illa quæ nuper cũ minis grauioribus agerent: nequicq̃ contra Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, vt portæ ſibi aperirentur. Qui romanæ partis erant, ſub aduentum regis vrbe exceſſerunt. Achæorũ & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo caſtellum Romani milites pauci cuſtodiæ cauſa loci cõmuniebant. Salganea Menippus, rex ipſe caſtellum Euripi oppugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti vt ſine fraude liceret abire, præſidio exceſſerunt. pertinacius Romani Euripum tuebantur, Hi quoq; tñ cum terra mariq; obſiderẽtur, & iam machinas tormentaq; cõportari viderent, non tulere obſidionem. Cum id quod caput erat Eubœæ, teneret rex, ne cæteræ quidem eius inſulæ vrbes imperiũ abnuerũt. magnoq; principio ſibi orſus bellum videbatur: quod tanta inſula & tot opportunæ vrbes in ſuam ditionem veniſſent.

DECADIS QVARTÆ. LIBER. SEXTVS

B PVBLIVM Cornelium Cn. F. Scipionem & M. Acilium Glabrionem conſules inito magiſtratu, patres priuſquã de prouinciis agerent, res diuinas facere maioribus hoſtiis iuſſerũt in omnibus fanis, in quibus lectiſternium maiore parte anni fieri ſolet: precariq;, quod ſenatus de nouo bello in animo haberet, vt ea res ſenatui populoq; Romano bene atq; feliciter eueniret. Ea oĩa ſacrificia læta fuerunt: primiſq; hoſtiis perlitatũ eſt: & ita aruſpices reſponderũt: eo bello terminos populi Romani propagari, victoriã, ac triũphũ oſtẽdi. Hæc cũ renũciata eſſent, ſolutis religione animis, patres rogationẽ ad populum ferri iuſſerunt: vellent iuberent ne cum Antiocho rege, quiq; ſectam eius ſecuti eſſent, bellum iniri? ſi ea rogatio perlata eſſet: tum, ſi ita videretur conſulibus, rem integram ad ſenatum referrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum ſenatus decreuit, vt conſules Italiam & Græciam prouincias ſortirentur: cui Græcia eueniſſet, vt præter eum numerum militum, quẽ L. Quintius in eam ꝓuinciam ex authoritate ſenatus ſcripſiſſet imperaſſet ue, eum exercitum acciperet, quẽ M. Bebius prætor anno priore ex S.C. in Macedoniã traieciſſet. & extra Italiã ꝑmiſſum, vt ſi res poſtulaſſet, auxilia à ſociis ne ſupra quinq; millium numerũ acciperet. L. Quintium ſuperioris anni cõſulẽ legari ad id bellũ placuit. Alter Cos. cui Italia ꝓuincia eueniſſet, cum Boiis iuſſus bellũ gerere vtro exercitu mallet ex duobus, quos ſuperiores Coss. habuiſſent: alterũ vt mitteret Romam: eæq; vrbanæ legiones eſſent paratę, quo ſenatus cenſuiſſet. His ita in ſenatu ad id, quæ cuius ꝓuincia foret, decretis tum demũ ſortiri conſules placuit. Acilio Græcia, Cornelio Italia euẽnit. Certa deinde ſorte ſenatuſcõſultum factũ eſt: quod populus Romanus eo tẽpore duellum iuſſiſſet cũ rege Antiocho eſſe, quiq; ſub ĩperio eius eſſent, vt eius rei cauſa ſupplicationẽ imperarent cõſules: vtiq; M. Acilius Cos. ludos magnos Ioui voueret, & dona ad oĩa puluinaria. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maxime cõſul nuncupauit.

Si duellũ, quod cũ Antiocho rege ſumi populus iuſſit: id ex ſentẽtia ſenatus populiq; Romani confectum erit: tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos dies X cõtinuos faciet: donaq; ad oĩa puluinaria dabuntur de pecunia, quantã ſenatus decreuerit. quiſquis magiſtratus eos ludos qñ vbiq; faxit, hi ludi recte facti, donaq; data recte ſunto. Supplicatio inde ab duobus Coss. edicta per biduũ fuit. Cõſulibus ſortitis prouincias, extẽplo & prætores ſortiti ſunt. M. Iunio Bruto iuriſdictio vtraq; euẽnit: A. Cornelio Mammulę Brutii, M. Æmylio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Liuio Salinatori claſſis, L. Æmylio Paulo Hiſpania vlterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conſcripti priore anno ex S.C. à L. Quintio conſule dati ſunt: iuſſuſq; tueri omnem oram circa Tarentũ Brunduſiumq;. L. Æmylio Paulo in vlteriorẽ Hiſpaniã pręter eũ exercitũ, quẽ à M. Fuluio proprætore accepturus eſſet: decretũ, vt nouorum militũ tria millia duceret, & trecẽtos eqtes: ita vt in iis duæ partes ſociũ latini nõis, tertia ciuiũ Romanorũ eſſet. Idẽ ſupplemẽti ad C. Flaminiũ, cui

C imperium prorogabatur, in Hiſpaniam citeriorem eſt miſſum. M. Æmylius Lepidus à L. Valerio, cui
ſucceſſurus eſſet, ſimul prouinciam exercitumq́; accipere iuſſus: L. Valerium, ſi ita videret, proprætorẽ
in prouincia retinere: & ꝓuinciam ita diuidere, vt vna ab Agrigento ad Pachynũ eſſet: altera à Pachy-
no Tyndarium. eam maritimam oram L. Valerius XX nauibus longis cuſtodiret. Eidẽ prætori mã-
datum, vt duas decimas frumenti exigeret: id ad mare cõportandum deuehẽdumq́; in Græciã curaret.
Idem L. Oppio de alteris decimis exigẽdis in Sardinia imperatum. cæterum non in Græciam, ſed Ro
mam id frumentum portari placere. C. Liuius prætor, cui claſſis euenerat, cum XXX nauibus para
tis traiicere in Græciam primo quoq; tẽpore iuſſus, & ab Attilio naues accipere. veteres naues quæ in
naualibus erant, vt reficeret & armaret, M. Iunio prætori negotium datũ eſt, & in eã claſſem ſocios na-
uales libertinos legeret. Legati terni in Africam, ad Carthaginenſes & in Numidiam, ad frumentũ ro-
gandum, quod in Græciam portaretur, miſſi: pro quo pretium ſolueret populus Romanus. Adeoq́; in
apparatum curamq́; eius belli ciuitas intenta fuit, vt P. Cornelius Cos. ediceret, qui ſenatores eſſent,
quibusq́; in ſenatu ſententiã dicere liceret: quiq́; minores magiſtratus eſſent: nequis eorum longius ab
vrbe Roma abiret, q̃ vnde eo die redire poſſet: ne'ue vno tẽpore quinq; ſenatores ab vrbe Roma abeſ-
ſent. In cõparanda impigre claſſe C. Liuium prætorem contentio orta cũ colonis maritimis pauliſper
tenuit. nam cum cogerentur in claſſem, tribunos plebis appellarunt. ab iis ad ſenatum reiecti ſunt. ſe-
natus ita, vt ad vnum oẽs conſentirent, decreuit: vacationem rei naualis his colonis non eſſe. Hoſtia,
& Fregena, & Caſtrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnę, & Sinueſſa fuerũt, quę
cum prætore de vacatione certauerunt. conſul deinde M. Acilius ex S.C. ad collegium fœcialium re-
tulit: ipſi'ne vtiq; regi Antiocho indiceretur bellum? an ſatis eſſet ad pręſidium aliquod eius nunciare?
& num Ætolis quoq; ſeparatim indici iuberent bellũ? & num prius ſocietas eis & amicitia renuncian-
da eſſet q̃ bellum indicendum? Fœciales reſponderunt: iam ante ſeſe, cum de Philippo conſulerentur,
decreuiſſe: nihil referre, ipſi corã, an ad præſidium nunciaretur. amicitiã renunciatam videri, cum le-
gatis toties repetentibus res nec reddi nec ſatisfieri æquum cenſuiſſent. Ætolos vltro ſibi bellum indi-
xiſſe, cum Demetriadem ſociorum vrbẽ per vim occupaſſent: Chalcidẽ terra mariq́; oppugnatũ iſſent:
regẽ Antiochum in Europam ad bellum populo Romano inferendũ traduxiſſent. Omnibus iam ſatis
cõparatis, M. Acilius Cos. edixit: vt quos L. Quintius milites conſcripſiſſet, & quos ſociis nominiq́;
latino imperaſſet, quos ſecũ in ꝓuinciam ire oporteret, & tribuni militum legiõis primæ & tertiæ, vti
oẽs Brunduſium idibus Maiis cõuenirent. ipſe ad quintum nonas maias paludatus vrbe egreſſus eſt.
D Per eoſdẽ dies & prætores in ꝓuincias profecti ſunt. Sub idem tẽpus legati ab duobus regibus, Philip
po & Ptolemæo Ægypti rege, Romam venerunt, pollicentes ad bellũ auxilia, & pecuniã & frumẽtum.
ab Ptolemæo ẽt mille pondo auri, XX millia pondo argenti allata. Nihil eſt acceptum, gratiæ regi-
bus actæ. & cum vterq; ſe cum oĩbus copiis in Ætoliam venturum belloq́; interfuturum polliceretur:
Ptolemæo id remiſſum. Philippi legatis reſponſum: gratũ eum ſenatui populoq́; Romano facturũ, ſi
M. Acilio cõſuli non defuiſſet. Itẽ ab Carthaginẽſibus & Maſaniſſa rege legati venerunt. Carthaginẽ-
ſes tritici modiũm mille, hordei quingenta millia ad exercitũ, dimidium eius Romam apportaturos
polliciti ſunt: id vt ab ſe munus Romani acciperẽt, petere ſe: & claſſem ſuorum ſuo ſumptu cõparatu-
ros: & ſtipendium quod pluribus penſionibus in multos annos deberẽt, præſens omne daturos. Maſa-
niſſæ legati quingenta millia modiũm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam: Romam tre-
centa millia modiũm tritici, CC quinquaginta hordei: equites quingentos, elephantos XX regẽ
ad M. Acilium conſulem miſſurum. De frumento vtriſq; reſponſum: ita vſurum eo populũ Romanũ,
ſi pretium acciperẽt. De claſſe Carthaginẽſibus remiſſum: præterq̃ ſiquid nauium ex fœdere deberent.
de pecunia ita reſponſum: nullã ante diem accepturos. Cum hæc Romæ agebãtur: Chalcide Antio-
chus ne ceſſaret per hybernorũ tẽpus partim ipſe ſolicitabat ciuitatũ animos mittẽdis legatis: partim
vltro ad eum veniebãt: ſicut Epirotæ cõmuni gentis cõſenſu, & Elei ė Peloponneſo venerunt. Elei auxi-
lium aduerſus Achęos petebãt, quos poſt bellũ nõ ex ſua ſententia indictũ Antiocho, primum ciuita-
ti ſuæ arma illaturos credebãt. Mille iis pedites cũ duce Cretenſi Euphane ſunt miſſi. Epirotarũ lega-
tio erat minime in partẽ vllam liberi aut ſimplicis animi. apud regem gratiã initam volebant, cum eo
vt cauerent nequid offenderent Romanos. petebant enim ne ſe temere in cauſam deduceret, expoſitos
aduerſus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Romanorũ excepturos. ſed ſi ipſe poſſet terre-
ſtribus naualibusq́; copiis præſidere Epiro: cupide eum oẽs Epirotas & vrbibus & portubus ſuis acce-
pturos. ſi id non poſſet, deprecari: ne ſe nudos atq; inermes Romano bello obiiceret. Hac legatione id
agi apparebat: vt ſiue (quod magis credebãt) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia apud exercitus Ro
manos eſſent, conciliata ſatis apud regem gratia, quòd accepturi fuiſſent venientem: ſiue veniſſet, ſic
quoq; ſpes veniæ ab Romanis foret, quòd non expectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis viribus
ſuccubuiſſent. Huic tam perplexæ legationi quia non ſatis in promptu erat quid reſponderet: legatos
ſe miſſurum ad eos dixit, qui de iis quæ ad illos ſeq́; communiter pertinerent, loquerentur. In Bœotiã
ipſe profectus eſt, cauſas in ſpeciem iræ aduerſus Romanos eas, quas ante dixi, habentem, Barcillæ

necem

A necem & bellum à Quintio Coroneæ propter Romanorum militum cędes illatum:re vera per multa
tam ſecula publice priuatimq́; labente egregia quondã diſciplina gentis, & multorũ eo ſtatu,qui diu/
turnus eſſe ſine mutatione rerum nõ poſſet.Obuiã effuſis vndiq; Bœotiæ principibus, Thebas venit.
Ibi in concilio gentis,quanq̃ & ad Delium impetu in pſidium Romanum facto,& ad Chalcidẽ cõmi
ſerat nec à paruis nec dubiis principiis bellum: tñ eãdem orationem exorſus, qua in colloquio primo
ad Chalcidem, quaq́; per legatos in concilio Achæorum vſus erat, vt amicitiã ſecum inſtitui,nõ bel/
lum indici Romanis poſtularet, neminẽ quid ageretur,'fallebat.decretũ tñ ſub leui verborũ prætextu
pro rege aduerſus Romanos factum eſt.Hac quoq; gẽte adiuncta Chalcidem regreſſus,præmiſſis inde
literis,vt Demetriadem cõuenirent principes Ætolorum,cum qbus de ſumma rerum deliberaret:nati
bus eò ad diem indictam cõcilio venit. Et Aminander accitus ad cõſultandum ex Athamania, & An/
nibal Pœnus iãdiu non adhibitus,interfuit ei conſilio.Conſultatum de Theſſalorum gente eſt,quorũ
oĩbus qui aderant,voluntas tentãda videbatur.in eo modo diuerſæ ſentẽtiæ erant:quòd alii extemplo
agẽdum,alii ex hyeme,quæ tunc fermè media erat,differẽdum in veris principiũ:& alii legatos tantũ/
modo mittẽdos,alii cum oĩbus copiis eundum cẽſebant:terrendosq́; metu,ſi cunctarentur.Cum circa
hanc ferè conſultationẽ diſceptatio omnis verteretur:Annibal nominatim interrogatus ſentẽtiam,in
vniuerſi belli cogitationem regem,atq; eos qui aderant,tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in
Græciam,adhibitus eſſem in cõſilium:cum de Eubœa,de Achæis,de Bœotia agebatur, eãdem ſentẽ/
tiam dixiſſem,quam hodie cum de Theſſalis agitur,dicam.Antea oĩa Philippum & Macedonas in ſo
cietatem belli quacunq; ratione cenſeo deducendos eſſe.nam quod ad Eubœã Bœotosq́; & Theſſalos
attinet,cui dubium eſt:quin vt quibus nullæ ſuæ vires ſint,præſentibus adulãdo ſemper quẽ metũ in
conſilio habeant,eodẽ ad impetrãdam veniã vtantur!ſimul ac Romanum exercitum in Græcia vide/
rint,ad cõſuetum imperium ſe auertãt!nec iis noxæ futurum ſit:quòd cum Romani procul abeſſent,
vim tuã præſentis,exercitusq́; tui experiri noluerint!Quanto igitur prius potiusq́; eſt Philippum no/
bis coniungere q̃ hos:cui ſi ſemel in cauſam deſcendent,nihil integri futurum ſit: quiq́; eas vires affe/
rat,quæ nõ acceſſio tñ ad Romanum eſſe bellum:ſed per ſe ipſæ nuper ſuſtinere potuerint Romanos.
Hoc ego adiuncto(abſit verbo inuidia)qui dubitare de euentu poſſim!cum quibus aduerſus Philip/
pum valuerint Romani,iis nunc fore videã vt ipſi oppugnentur. Ætoli qui Philippũ(quod inter oẽs
conſtat)vicerunt:cum Philippo aduerſus Ro.pugnabunt.Aminander atq; Athamãnum gens, quo/
B rum ſecundum Ætolos plurima fuit opera in eo bello,nobiſcum ſtabunt.Philippus tum te quieto to/
tam molem ſuſtinebat belli:nunc duo maximi reges,Aſiæ Europæq́; viribus aduerſus vnum populũ,
vt meã vtranq; fortunam taceam,patrum certe ætate ne vni quidem Epirotarum regi parẽ, quicquid
tandẽ erit vobiſcum cõparatus:geretis bellum.Quæ igitur res mihi fiduciam præbet coniungi nobis
Philippum poſſe! vna cõmunis vtilitas, quæ ſocietatis maximum vinculum eſt:altera authores vos
Ætoli.veſter enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciendum in Græciã Antiochum dicere
eſt ſolitus:ante oĩa hoc ſemper affirmauit:fremere Philippum,& ægre pati ſub ſpecie pacis leges ſerui/
tutis ſibi impoſitas.ille quidẽ feræ beſtiæ vinctæ aut clauſæ,& refrigere clauſtra cupienti,regis irã ver/
bis æquabat.cuius ſi talis animus eſt,ſoluamus nos eius vincula & clauſtra refringamus: vt erumpere
diu coercita ira in hoſtes cõmunes poſſit.Quòd ſi nihil eum legatio noſtra mouerit:at nos,qm̃ nobis
eum adiungere nõ poſſumus:ne hoſtibus noſtris ille adiungi poſſit,caueamus.Seleucus filius tuus Ly
ſimachiæ eſt:qui ſi eo exercitu quẽ ſecum habet,per Thraciã proxima Macedoniæ cœperit depopula/
ri:facile ab auxilio ferẽdo Romanis Philippum ad ſua potiſſimum tuẽda auertet. De Philippo meam
ſententiã habes.De ratione vniuerſi belli qd ſentirẽ,iam ab initio nõ ignoraſti.quòd ſi tũ auditus forẽ:
nõ in Eubœa Chalcidẽ captã & caſtellũ Euripi expugnatũ Romani,ſed Hetruriã Ligurumq́; & Galliç
Ciſalpinæ orã bello ardere,& qui maximus iis terror eſt:Annibalẽ in Italia eſſe audirent. Nunc quoq;
accerſas cẽſeo omneis nauales terreſtresq́; copias:ſequãtur claſſem onerariæ cum cõmeatibus.nam hic
ſicut ad belli munera pauci ſumus:ſic nimis multi ꝑ inopia cõmeatuũ.Cum omneis tuas contraxeris
vires:diuiſa claſſe partẽ Corcyræ in ſtatione habebis,ne trãſitus Romanis liber ac tutus pateat: partẽ
ad litus Italiæ,quod Sardiniã Africamq́; ſpectat,traiicies:ipſe cum oĩbus terreſtribus copiis in Bylli/
num agrum procedens:inde Græciæ præſidebis,& ſpeciẽ Romanis traiecturum te præbẽs, & ſi res po
poſcerit,traiecturus.Hæc ſuadeo,qui vt non omnis peritiſſimus ſim belli:cum Romanis certe bellare
bonis maliſq́; meis didici. In quæ cõſilium dedi:in eadem nec infidelem , nec ſegnem operã polliceor.
Dii approbent eam ſententiã,quæ tibi optima viſa fuerit. Hæc fermè Annibalis oratio fuit,quã lau
darunt magis in pſentia,q aderant,q̃ rebus ipſis executi ſunt.nihil enim eorũ eſt factum, niſi quòd ad
claſſem copiaſq́; accerſendas ex Aſia Polyxenidã miſit.Legati Lariſſam ad cõcilium Theſſalorum ſunt
miſſi.& Ætolis Aminãdroq́; dies ad cõueniẽdum exercitui Pheras eſt indictus:eodem & rex cũ ſuis co/
piis cõfeſtim venit. Ibi dum opperiretur Aminãdrum atq; Ætolos:Philippum Megalopolitanũ cum
duobus millibus hoium ad legẽda oſſa Macedonum circa Cynoſcephalas,vbi debellatum erat cũ Phi
lippo,miſit:ſiue ab ipſo quęrentẽ ſibi cõmendationem ad Macedonum gentẽ & inuidiam regi, quod

C inſepultos milites reliquiſſet, monitus: ſiue ab inſita regibus vanitate, ad conſilium ſpecie amplum, re
inane, animo adiecto. Tumulus eſt in vnum oſſibus, quæ paſſim ſtrata erant, coaceruatis factus: qui
nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum mouit. itaq; qui ad id tempus fortunā
eſſet in conſilio habiturus, is extemplo ad M. Bebium proprætorem miſit: Antiochum in Theſſaliam
impetum feciſſe. ſi videretur ei, moueret ex hybernis. ſe obuiam proceſſurum, vt quid agendū eſſet, con
ſultarent. Antiocho ad Pheras iam caſtra habenti, vbi coniunxerant ei ſe Ætoli & Aminander: lega-
ti ab Lariſſa venerunt, quærentes: quod ob factum dictum'ue Theſſalorū bello laceſſeret eos: ſimul orā-
tes, vt remoto exercitu per legatos, ſiquid ei videretur, ſecum diſceptaret. Eodem tempore quingentos
armatos duce Hippolocho Pheras in præſidiū miſerunt hi excluſi aditu, iam oīa itinera obſidentibus
regiis, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorū rex clemēter reſpondit: non belli faciēdi, ſed tuēdæ
& ſtabiliēdę libertatis Theſſalorū cauſa ſe Theſſaliā intraſſe. Similia his qui cum Pheræis ageret, miſ-
ſus. cui nullo dato reſponſo, Pheræi ipſi ſuū legatum ad regē, principem ciuitatis Pauſaniam miſerūt.
Qui cum haud diſſimilia his, vt in cauſa pari, quę pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretum
dicta erant: quædam etiam ferocius egiſſet: rex ēt atq; etiam deliberare eos iuſſos, ne id conſiliū caperēt:
cuius dum in futurum nimis cauti & prouidi eſſent, extēplo poeniteret: dimiſit. Hæc renunciata Phe-
ras legatio cum eſſet, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos quicquid ſors belli
tuliſſet, paterentur. Itaq; & hi ſumma ope parabant ſe ad vrbē defendēdam: & rex ab omni parte ſimul
oppugnare moenia eſt aggreſſus: & vt qui ſatis intelligeret, (neq; enim dubiū erat) in euētu eius vrbis
poſitum eſſe, quam primam aggreſſus eſſet: aut ſperni deinde ab vniuerſa gente Theſſalorū, aut timeri
ſe: omnem vndiq; terrorem obſeſſis iniecit. Primum impetū oppugnationis ſatis conſtanter ſuſtinue-
runt: deinde cū multi propugnantes caderent aut vulnerarentur, labare animi coepere. reuocati deinde
caſtigationibus principum ad perſeuerandum in propoſito, relicto exteriore circulo muri deficiētibus
iam copiis, in interiorem partem vrbis conceſſerunt: cui breuior orbis munitionis circūiectus erat. po
ſtremo victi malis cum timerēt, ne vi captis nulla apud victorē venia eſſet, dediderunt ſeſe. Nihil inde
moratus rex, IIII millia armatorū, dum recens terror eſſet, Scotuſſam miſit. Nec ibi mora deditio-
nis eſt facta, cernentibus Pheræorum recens exemplum: qui quod pertinaciter primo abnuerant, ma-
lo domiti tandem feciſſent. cum ipſa vrbe Hippolochus Lariſſæorumq; deditum eſt præſidiū. Dimiſſi
ab rege inuiolati omnes, quod eam rem magni momenti futurā rex ad conciliandos Lariſſæorum ani-
mos credebat. Intra decimum diem q̃ Pheras venerat, his perfectis, Cranonem profectus cū toto exer-
D citu primo aduētu cepit. inde Cyerum & Metropolim, & iis circūiecta caſtella recepit. omniaq; iam re
gionis eius, præter Atracem & Gyrtonem, in poteſtate erant. Tum aggredi Lariſſam conſtituit: ratus
vel terrore cæterarum expugnatarum, vel beneficio præſidii dimiſſi, vel exemplo tot ciuitatum deden-
tium ſeſe, non vltra in pertinacia manſuros. Elephantis agi ante ſigna terroris cauſa iuſſis, quadrato
agmine ad vrbem inceſſit: vt incerti fluctuarētur animi magnæ partis Lariſſæorum inter metum præ
ſentem hoſtium, & verecundiam abſentium ſociorum. Per eoſdem dies Aminā der cum Athamānum
iuuentute occupat Pelinneum: & Menippus cum tribus millibus peditum Ætolorū, & ducentis equi
tibus in Perrębiam profectus, Malloeam & Cyretias vi cepit: depopulatusq; eſt agrum Tripolitanum.
His raptim peractis Lariſſam ad regem redeunt, conſultanti quidnam agendum eſſet de Lariſſa, ſuper-
uenerunt. Ibi in diuerſum ſententiæ tendebant: aliis vim adhibendam & non differendū cenſentibus,
quin operibus ac machinis ſimul vndiq; moenia aggrederentur vrbis ſitæ in plano, à parte campeſtri
vndiq; facilis aditu: aliis nunc vires vrbis nequaquam Pheris conferendæ memorātibus: nunc hyemē
& tempus anni nulli bellicæ rei, minime obſidioni atq; oppugnationi vrbiū aptum. Incerto regi inter
ſpem metumq; legati à Pharſalo, qui ad dedendam vrbē ſuam forte venerant, animos auxerunt. M. Be
bius interim cum Philippo in Daſſaretiis congreſſus Ap. Claudium ex cōmuni cōſilio ad præſidium
Lariſſæ miſit. qui per Macedoniā magnis itineribus in iugum montium, quod ſuper Gonnos eſt, per-
uenit. Oppidum Gonni XX millia ab Lariſſa abeſt, in ipſis faucibus ſaltus, quę Tempe appellātur,
ſitum. Ibi caſtra metatus latius q̃ pro copiis, & pluris q̃ quòd ſatis in vſum erant, ignes cū accēdiſſet:
ſpeciem quam quæſierat, hoſti fecit: omnē ibi Ro. exercitū cum rege Philippo eſſe. Itaq; hyemē inſtare
apud ſuos cauſatus rex, vnū tm̄ moratus diē ab Lariſſa receſſit, & Demetriadē rediit. Ætoliq; & Atha-
mānes in ſuos receperunt ſe fines. Appius etſi, cuius rei cauſa miſſus erat, ſolutam cernebat obſidionē:
tn̄ Lariſſam ad confirmandos in reliquum ſociorum animos deſcēdit: duplexq; lætitia erat, quòd & ho
ſtes exceſſerant finibus, & intra moenia præſidiū Ro. cernebāt. Rex Chalcidem à Demetriade profe-
ctus, amore captus virginis Chalcidenſis Cleoptolemi filiæ: cum patrē, primo adlegando, deinde co-
ram ipſe rogando fatigaſſet, inuitum ſe grauioris fortunæ conditioni illigantem: tandē impetrata re,
tanq̃ in media pace nuptias celebrat: & reliquum hyemis, oblitus quantas ſimul duas res ſuſcepiſſet,
bellum Ro. & Græciam liberandā, omiſſa omnium rerū cura, in conuiuiis & vinum ſequētibus volu-
ptatibus, ac deinde ex fatigatione magis q̃ ſacietate earum in ſomno traduxit. Eadem omnes præfe-
ctos regios, qui vbiq; ad Boeotiam maxime præpoſiti hybernis erant, cepit luxuria. in eandē & milites

effuſi

A effuſi ſunt:nec quiſquam eorum aut arma induit,aut ſtationem aut vigilias ſeruauit: aut quicq̃ quod militaris operis aut muneris eſſet,fecit. Itaq; principio veris cum per Phocidem Chæroneã,quò conuenire omnem vndiq; exercitum iuſſerat,veniſſet:facile animaduertit nihilo ſeueriore diſciplina militẽs q̃ ducem hybernaſſe. Alexandrum inde Acarnânem & Menippum Macedonẽ Stratum Ætoliæ copias ducere iuſſit.ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto, Naupactũ proceſſit. cõcilio principum Ætoliæ habito,via quæ præter Calidonem & Lyſimachiam fert ad Stratum,ſuis qui per Maliacum ſinum veniebant,occurrit. Ibi Mneſilochus princeps Acarnânum multis emptus donis,non ipſe ſolum gentẽ regi conciliabat,ſed Clytum ẽt prætorem,penes quẽ tum ſumma poteſtas erat, in ſuam ſententiam adduxerat. Is cum Leucadios,quod Acarnaniæ caput eſt, nõ facile ad defectionẽ poſſe cerneret impelli propter metum Romanę claſſis,quæ cũ Attalo,quæ'ue circa Cephaleniã erat,arte eos eſt aggreſſus. nã cum in concilio dixiſſet:tuenda mediterranea Acarnaniæ eſſe,& oĩbus qui arma ferrent,exeundum ad Medeonem & Tyrrheum,ne ab Antiocho aut Ætolis occuparẽtur:fuere qui dicerent: nihil attinere omneis tumultuoſe concitari:ſatis eſſe quingẽtorum hoĩum præſidium. eam iuuentutẽ nactus,trecentis Medeone,ducẽtis Tyrrhei in præſidio poſitis.id agebat,vt pro obſidibus futuri venirent in poteſtatem regis.Per eoſdẽ dies legati regis Medeonem venerunt.quibus auditis,cum in concione quidnam reſpondẽdum regi eſſet,cõſultaretur:& alii manẽdum in Romana ſocietate,alii nõ aſpernandam amicitiã regis cenſerent:media viſa eſt Clyti ſentẽtia,eoq; accepta eſt:vt ad regẽ mitterent legatos,peterentq; ab eo,vt Medeonios ſuper tãta re conſultare in cõcilio Acarnãnum pateretur. In eã legationẽ Mneſilochus,& qui eius factiõis erant,de induſtria collecti,'clàm miſſis qui regẽ admouere copias iuberent,ipſi terebant tẽpus.itaq; vixdũ iis egreſſis legatis,Antiochus in finibus, & mox ad portas erat, & trepidãtibus qui expertes ꝓditionis fuerant, tumultuoſeq; iuuentutẽ ad arma vocantibus, ab Clyto & Mneſilocho in vrbẽ eſt inductus. & aliis ſua voluntate affluentibus, metu coacti ẽt qui diſſentiebant,ad regẽ conuenerunt.quos placida oratione territos cũ permulſiſſet,ad ſpem vulgatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Tyrrheum à Medeone profectus eſt:Mneſilocho eodẽ & legatis præmiſſis.Cæterũ detecta Medeone fraus cautiores,nõ timidiores Tyrrhenſes fecit: dato ei haud perplexo reſponſo:nullã ſe nouã ſocietatẽ,niſi ex authoritate Romanorũ imperatorũ accepturos: portisq; clauſis, armatos in muris diſpoſuerunt. Et peropportune ad confirmãdos Acarnânum animos Cn. Octauius miſſus à Quintio,cum præſidium & paucas naues ab A.Poſthumio,qui ab Attilio legato

B Cephaleniæ præpoſitus fuerat,accepiſſet:Leucadẽ venit,impleuitq; ſpei ſocios:M.Acilium Cos. iam cum legionibus mare traieciſſe,& in Theſſalia caſtra Romana eſſe.Hunc rumorẽ quia ſimilẽ veri tempus anni maturũ iam ad nauigãdum faciebat:rex præſidio Medeone ĩpoſito, & in quibuſdã aliis Acarnaniæ oppidis, Tyrrheo abſceſſit:& per Ætoliæ ac Phocidis vrbes Chalcidẽ rediit. Sub idem tẽpus M. Bebius & Philippus rex iam ante per hyemẽ in Daſſaretis congreſſi,cum Ap.Claudiũ, vt obſidiõe Lariſſam eximeret,in Theſſaliam miſiſſent:quia id tẽpus rebus gerẽdis immaturũ erat, in hyberna regreſſi,principio veris cõiunctis copiis in Theſſaliã deſcenderunt. in Acarnania tum Antiochus erat. aduenientes,Philippus Malloeã Perrhæbiæ, Bebius Phacium eſt aggreſſus.quo primo propè impetu capto,Pheſtum eadẽ celeritate capit.inde Atracem cũ ſe recepiſſet,Cyretias hinc & Eritiũ occupat:præſidiisq; per recepta oppida diſpoſitis,Philippo rurſus obſidẽti Malloeam ſe cõiungit. Sub aduentũ Romani exercitus ſeu ad metũ virium,ſeu ad ſpem veniæ cũ dedidiſſent ſeſe, ad ea recipiẽda oppida, quæ Athamãnes occupauerãt,vno agmine ierunt.Erãt autem hæc:Æginium,Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca,Meliboea,Phaloria. Inde Pelinnæum,vbi Philippus Megalopolitanus cum quingẽtis peditibus & equitibus XL in præſidio erat,& circunſidunt:& priusq̃ oppugnarẽt,mittunt ad Philippum qui moneret:ne vim vltimã experiri vellet.Quibus ille ſatis ferociter reſpondit, vel Romanis vel Theſſalis ſe crediturum fuiſſe:in Philippi ſe poteſtatẽ cõmiſſurum non eſſe. Poſteaq̃ apparuit vi agendum,quia videbatur & Limnæã eodem tẽpore oppugnari poſſe: regẽ ad Limnæã ire placuit: Bebius reſtitit ad Pelinnæum oppugnãdum. Per eos forte dies M.Acilius Cos.cum X millibus peditum, duobus millibus eq̃tum, XV elephãtis mari traiecto,pedeſtres copias Lariſſam ducere delectos militum tribunos iuſſit:ipſe cum eq̃tatu Limnæã ad Philippum venit.Aduentu conſulis deditio ſine cunctatione eſt facta:traditumq; præſidium regiũ & cum iis Athamãnes. Ab Limnæa Pelinnæum conſul proficiſcitur. Ibi primi Athamãnes tradiderunt ſeſe:deinde & Philippus Megalopolitanus. cui decedenti de præſidio cum obuius forte fuiſſet Philippus rex:ad ludibrium regem eũ conſalutari iuſſit:ipſe congreſſus fratrẽ haud ſanè decoro maieſtati ſuæ ioco appellauit.deductus inde ad Cos. cuſtodiri iuſſus:& haud ita multo poſt ĩ vinculis Romã miſſus.cætera multitudo Athamãnũ aut militum Antiochi regis,q̃ in ꝑſidiis deditorum ꝑ eos dies oppidorum fuerat:Philippo tradita regi ẽ.fuere autẽ ad tria millia hoĩum.Cõſul Lariſſã eſt ꝓfectus,ibi de ſumma belli cõſultaturus.ĩ itinere ab Pieria & Metropoli legati tradẽtes vrbes ſuas occurrerunt.Philippus Athamanum ꝑcipue captiuis indulgẽter habitis,vt ꝑ eos cõciliaret gẽtẽ:nactus ſpem Athamanię potiundę,exercitũ eò duxit,ꝓmiſſis ĩ ciuitates captiuis. Et illi magnã authoritatẽ apud populares habuerunt, clemẽtiã erga ſe regis munificẽtiãq; cõmemorã-

C tes:& Aminander cuius pręſentis maieſtas aliquos in fide continuiſſet: veritus ne traderetur Philippo iampridem hoſti,& Romanis merito tum propter defectionem infenſis,cum coniuge ac liberis regno exceſſit, Ambraciamq́; ſe contulit.ita Athamania omnis in ius ditionemq́; Philippi conceſſit. Conſul ad reficienda maxime iumenta,quæ & nauigatione & poſtea itineribus fatigata erant:paucos Lariſſæ moratus dies,velut reparato modica quiete exercitu, Cranonē eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa & Pheræ, quæq; in eis præſidia Antiochi erant, deduntur. ex iis interrogatis qui manere ſecum vellent,mille volētes Philippo tradit:cæteros inermes Demetriadem remittit. Proernam inde recepit: & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porrò in ſinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus,ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt,deſerta vrbe iuuentus omnis armata ſyluas & itinera inſedit: & in agmen Romanū ex ſuperioribus locis incurſauit. Conſul primo mittere,qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à tali furore.poſteaq̃ perſeuerare in incepto vidit:tribuno cū duorum ſignorū militibus circūmiſſo,interclūſit ad vrbē iter armatis, vacuamq́; eā cepit. tum clamore ab tergo captæ vrbis audito,refugientium vndiq; ex ſyluis inſidiatorum cædes facta eſt. A Thaumacis altero die conſul ad Sperchiū amnē peruenit:inde Hypatæorū agros vaſtauit. Cum hæc agebātur, Chalcide erat Antiochus.qui iam tum cernēs,nihil ſe ex Græcia,præter amœna Chalcide hyberna & infames nuptias petiſſe, Ætolorum vana promiſſa incuſare & Thoantem: Annibalem vero nō vt prudentē tantum virū, ſed propè vatem omnium quæ tum euenirēt,admirari.ne tū temere cœpta ſegnitia inſuper euerteret, nuncios in Ætoliam mittit,vt omni contracta iuuentute cōuenirent. Iam & ipſe eò decem millia ferè peditum ex iis qui poſtea venerant ex Aſia expleta,& equites quingentos duxit. Quò cum aliquanto pauciores q̃ vnquam antea cōueniſſent:& principes tantūmodo cum paucis clientibus eſſent: atq; ii dicerent,oīa ſedulo ab ſe facta,vt q̃plurimos ex ciuitatibus ſuis euocarent:nec authoritate nec gratia nec imperio aduerſus detrectantes militiā valuiſſe: deſtitutus vndiq; & ab ſuis qui morabātur in Aſia: & ab ſociis qui ea in quorum ſpem vocauerant,non præſtabant:intra ſaltum Thermopylarū ſeſe recepit. Id iugum,ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur,ita mediam Græciam dirimit. ante ſaltū Thermopylarum ſeptentrionē verſus Epirus,& Perrhæbia & Magneſia & Theſſalia eſt,& Phthiotæ Achæi, & ſinus Maliacus.intra fauces ad meridiem vergunt Ætoliæ pars maior, & Acarnania, & cū Locride Phocis,& Bœotia, adiunctaq́; inſula Eubœa, & excurrente in altum velut promontorio Attica terra ſita ab tergo & Peloponneſus. Hoc iugum ab Leucade & mari ad occidentē verſo per Ætoliam ad alterum mare orientī obiectum tendens,ea aſpreta rupesq́; interiectas habet: vt non modo exercitus, ſed ne

D expediti quidē facile vllos ad tranſitū calles inueniant.extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorū quod altiſſimum eſt, Callidromon appellatur:in cuius valle ad Maliacum ſinum vergente iter eſt nō latius q̃ ſexaginta paſſus. hæc vna militaris via eſt,quà traduci exercitus, ſi non prohibeantur, poſſunt.ideo Pylæ,& ab aliis,quia calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt, Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorum aduerſus Perſas morte magis memorabili q̃ pugna. Haudquaq̃ pari tum animo Antiochus intra portas loci eius caſtris poſitis, munitionibus inſuper ſaltum impediebat. & cum duplici vallo foſſaq́;,& muro ēt quā res poſtulabat,ex multa copia paſſim iacentium lapidū permuniſſet omnia:ſatis fidens nunquam eā vim Romanum exercitum facturum, Ætolos ex IIII millibus(tot enim conuenerant)partim ad Heracleam præſidio obtinendā, quæ ante ipſas fauces poſita eſt,partim Hypatam mittit:& Heracleā haud dubius conſulē oppugnaturum, & iam multis nunciantibus circa Hypatam omnia euaſtari. Conſul depopulatus Hypatēſem primo, deinde Heracleenſem agrum,inutili vtrobiq; auxilio Ætolorum,in ipſis faucibus,propè fontes calidarum aquarū aduerſus regē caſtra poſuit. Ætolorum vtręq; manus Heracleā ſeſe incluſerunt. Antiochum,cui priuſq̃ hoſtem cerneret,ſatis omnia permunita & præſidiis obſepta videbātur,timor deinde inceſſit,ne quos per imminentia iuga calles inueniret ad tranſitum Romanus.nam & Lacedæmonios quondam ita à Perſis circūitos fama erat:& nuper Philippum ab iiſdē Romanis. itaq; nūcium Heracleā ad Ætolos mittit, vt hanc ſaltem ſibi operam eo bello præſtarent: vt vertices circa montium occuparent obſiderentq́;: ne quà tranſire Romanus poſſet. Hoc nuncio audito diſſenſio inter Ætolos orta eſt.pars imperio parendum regis,atq; eundum cenſebant:pars ſubſiſtēdum Heracleæ ad vtranq; fortunā: vt ſiue victus à cōſule rex eſſet,in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferēdam ciuitatibus ſuis: ſiue vinceret,vt diſſipatos in fugam Romanos perſequerētur. Vtraq; pars nō manſit modo in ſentētia ſua, ſed etiam executa eſt conſilium.duo millia Heracleæ ſubſtiterūt:duo trifariam diuiſa, Callidromum & Rhoduntiā,& Tichiunta(hæc nomina cacuminibus ſunt)occupauere. Conſul poſteaq̃ inſeſſa ſuperiora loca ab Ætolis vidit: M. Porcium Catonē & L. Valerium Flaccū conſulares legatos cum binis millibus delectorū peditū ad caſtella Ætolorum, Flaccū in Rhoduntiā & Tichiunta, Catonē in Callidromum mittit.ipſe priuſq̃ ad hoſtē copias admoueret,vocatos in concionē milites paucis eſt allocutus. Pleroſq; omnium ordinum milites inter vos eſſe video, qui in hac eadem prouincia T. Quintii ductu auſpicioq́; militaueritis. Macedonico bello inexpugnabilis magis ſaltus ad amnem Aoum fuit, q̃ hic.quippe portæ ſunt hæ; & vnus inter duo maria clauſis oībus, velut naturalis trāſitus eſt.muni-

tiones

A tiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & validiores impoſitæ. exercitus hoſtium ille & numero maior, & militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thraceſq́; & Illyrii erant, ferociſſimæ omnes gentes: hic Syri & Aſiatici Græci ſunt, leuiſſima genera hominum & ſeruituti nata: rex ille bellicoſiſſimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thracum atque Illyriorum, & circa omnium accolarum bellis: hic, vt aliam omnem vitam omittam, is eſt, qui cum ad inferẽdũ populo Ro. bellum ex Aſia in Europam tranſiiſſet: nihil memorabilius toto tempore hybernorum geſſerit, q̃ quod amoris cauſa ex domo priuata & obſcuri etiam inter populares generis vxorem duxit: & nouus maritus velut ſaginatus nuptialibus cœnis, ad pugnam proceſſit. Summa viriũ ſpeiq́; eius in Ætolis fuit, gente vaniſſima & ingratiſſima, vt vos prius experti eſtis, nunc Antiochus experitur. nam nec conuenerunt frequentes, nec contineri in caſtris potuerunt, & in ſeditione ipſi inter ſe ſunt: & cum Hypatam tuendam Heracleamq́; depopoſciſſent: neutram tutati pars refugerunt in iuga montiũ: pars Heracleæ incluſerunt ſeſe. Rex ipſe confeſſus nuſquam æquo campo non modo congredi ſe ad pugnam audere, ſed ne caſtra quidem in aperto ponere, relicta omni ante ſe regione ea quam ſe nobis ac Philippo ademiſſe gloriabatur, condidit ſe intra rupes: ne ante fauces quidem ſaltus, vt quondam Lacedæmonios fama eſt: ſed intra penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt ad timorem oſtendẽdum: an muris alicuius vrbis obſidendum ſeſe incluſerit? Sed neq; Antiochum tuebuntur anguſtiæ nec Ætolos vertices illi, quos ceperunt. ſatis vndiq; prouiſum atq; præcautum eſt, nequid aduerſus vos in pugna præter hoſteis eſſet. Illud proponere animo veſtro debetis: non vos pro Græciæ libertate tantum dimicare, (quanquã is quoq; egregius titulus eſſet, liberatã à Philippo ante, nunc ab Ætolis & ab Antiocho liberare) neque ea tantum in præmium veſtrum ceſſura. quæ nunc in regiis caſtris ſunt: ſed illũ quoq; omnem apparatũ, qui in dies ab Epheſo expectatur, prædæ futurũ. Aſiam deinde Syriamq́;, & omnia vſque ad ortus ſolis ditiſſima regna imperio Ro. aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum oceano fineis terminemus, qui orbem terrarũ amplexu finit? & omne humanũ genus ſecundum deos nomẽ Romanũ veneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos, vt craſtino die bene iuuantibus diis acie decernamus. Ab hac concione dimiſſi milites, priuſquã corpora curarent, arma telaq́; parant. Luce prima ſigno pugnæ propoſito, inſtruit aciẽ conſul arcta fronte, ad naturam & anguſtias loci. Rex poſteaq̃ ſigna hoſtiũ conſpexit, & ipſe copias eduxit. Leuis armaturæ partẽ ante vallum in primo locauit: tum Macedonum robur, quos ſariſſophoros appellabant, velut firmamentũ circa ipſas munitiones conſtituit. his ab ſiniſtro cornu iaculatorum ſagittariorumq́; & funditorũ B manum ſub ipſis radicibus montis poſuit, vt ex altiore loco nuda latera hoſtium inceſſerẽt. ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorũ finem, quà loca vſq; ad mare inuia paluſtri limo & voraginibus claudunt, elephantos cum aſſueto præſidio poſuit: poſt eos equites: tum modico interuallo relicto, cæteras copias in ſecunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile ſuſtinebant Romanos tentantes ab omni parte aditus: multũ adiuuantibus qui ex loco ſuperiore ſundis, velut nimbum, glandes, & ſagittas ſimul ac iacula ingerebant. deinde, vt maior nec iam toleranda vis hoſtium inferebat ſe, pulſi loco intra munimenta ſubductis ordinibus conceſſerunt. inde ex vallo propè alterum vallum haſtis præ ſe obiectis fecerunt. & ita modica altitudo valli erat, vt & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis præberet: & propter longitudinem haſtarum ſubiectum haberet hoſtẽ. Multi temere ſubeuntes vallũ trãſfixi ſunt: & aut incepto irrito receſſiſſent, aut plures cecidiſſent: ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Ætolis, & magna ex parte cæſis, (incautos enim & pleroſq; ſopitos oppreſſerat) ſuper imminentem caſtris collem apparuiſſet. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta & Rhodontiã, nequicquam ſubire ad ea caſtella conato, fuerat. Macedones, quiq́; alii in caſtris regiis erant, primo, dũ procul nihil aliud quàm turba & agmen apparebat: Ætolos credere viſa procul pugna ſubſidio venire cæterum vt primum ſignaq́; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pauor omneis cepit, vt abiectis armis fugerent. Et munimenta ſequentes impedierunt, & anguſtiæ vallis, per quam ſequendi erant: & maxime omnium quod elephanti nouiſſimi agminis erant, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis. tumultumq́; inter ſe maiorem quàm in prælio edentibus. aliquantum temporis & direptio caſtrorum tenuit. Scarphiam tamen eo die perſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis captiſq́;, non equis viriſq́; tantum, ſed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ tempus ab Ætolis Heracleam obtinẽtibus præſidio ſine vllo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia vigilia præmiſſo equitatu ad perſequendum hoſtẽ, ſigna legionum prima luce mouit. Aliquantum viæ præceperat rex, vt qui non ante quàm Elatiæ ab effuſo cõſtiterit curſu. vbi primũ reliquiis pugnæq́; & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemermiũ militum Chalcidem ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatię aſſecutus non eſt, ſed magnã partem agminis aut laſſitudine ſubſiſtentis, aut errore, vt qui ſine ducibus per ignota itinera fugerent, diſſipatos oppreſſerunt. nec pręter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quiſquam effugit: etiam ex X millibus militum, quos Polybio authore traieciſſe ſecum regem in Gręciam ſeru

C pſimus, exiguus numerus. Quid ſi Antiati Valerio credamus, LX millia militũ fuiſſe in regio exer-
citu ſcribenti! XL inde millia cecidiſſe! ſupra V millia capta cũ ſignis militaribus CCXXX! Ro-
manorum CL interfecti ſunt. Conſule per Phocidem & Bœotiam exercitũ ducẽte, conſciæ defectio-
nis ciuitates cum velamentis ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperentur: cæterum per omnes
dies haud ſecus quàm in pacato agro ſine violatione vllius rei agmen proceſſit: donec in agrũ Coro-
nenſem ventum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in templo Mineruæ Itoneææ iram accendit: per-
miſſumq; militi eſt vt circũiectũ tẽplo agrum popularetur. deinde cogitatio animũ ſubiit: cum cõmu-
ni decreto Bœotiorum poſita eſſet ſtatua, indignũ eſſe in vnum Coronenſem agrum ſæuire. reuocato
extẽplo milite finis populandi factus: caſtigati tantum verbis Bœoti ob ingratum in tantis tamq; re-
centibus beneficiis animum erga Romanos. Inter ipſum pugnæ tempus X naues regiæ cum præ-
fecto Iſidoro ad Thronium in ſinu Maliaco ſtabant. eò grauis vulneribus Alexander Acarnân nũtius
aduerſæ pugnæ cum perfugiſſet, trepidæ inde recenti terrore naues Cenẽũ Eubœæ petierunt. ibi mor-
tuus ſepultusq; Alexander. Tres, quæ ex Aſia profectæ eundẽ portũ tenuerant naues: audita exercitus
clade, Epheſum redierũt. Iſidorus ab Ceneo Demetriadẽ, ſi forte eò deferret fuga regẽ: traiecit. Per eoſ-
dem dies A. Attilius præfectus Romanæ claſſis magnos regios cõmeatus iam fretum, quod ad Andrũ
inſulã eſt, præteruectos excepit. alias merſit, alias cepit naues. quæ nouiſſimæ agminis erant, curſum
in Aſiã verterũt. Attilius Piræeum, vnde profectus erat, cũ agmine captiuarũ nauiũ reuectus, magnã
vim frumẽti & Atheniẽſibus & aliis eiuſdẽ regionis ſociis diuiſit. Antiochus ſub aduentũ conſulis
à Chalcide profectus, Tenum primo tenuit, inde Epheſum tranſmiſit. Conſuli Chalcidem venienti
portæ patuerunt, cum appropinquante eo Ariſtoteles præfectus regis vrbe exceſſiſſet. & cæteræ vrbes
in Eubœa ſine certamine traditæ. paucosq; per dies omnibus perpacatis, ſine vllius noxa vrbis exerci-
tus Thermopylas reductus, multo modeſtia poſt victoriam, q̃ ipſa victoria laudabilior. Inde conſul
M. Catonem per quem quæ geſta eſſent, ſenatus populusq; Romanus haud dubio authore ſciret: Ro-
mam miſit. Is à Creuſa (Theſpienſiũ emporiũ eſt, in intimo ſinu corinthiaco retractũ) Patras Acha
iæ petit: à Patris Corcyrã vſq; Ætoliæ atq; Acarnaniæ litora legit: atq; ita ad Hydruntũ Italiæ traie-
cit: quinto die inde pedeſtri itinere Romam ingenti curſu peruenit. ante lucem ingreſſus vrbẽ à porta
ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce ſenatũ vocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot
diebus ante à conſule dimiſſus cum adueniens audiſſet prægreſſum Catonẽ in ſenatu eſſe, ſuperuenit
exponenti quæ geſta eſſent. Duo inde legati iuſſu ſenatus in concionẽ ſunt producti: atq; ibi eadem,
D quæ in ſenatu de rebus in Ætolia geſtis expoſuerunt. Supplicatio in triduũ decreta eſt: & vt XL ho-
ſtiis maioribus prætor, quibus diis ei videretur, ſacrificaret. Per eoſdem dies & M. Fuluius Nobilior,
qui biennio ante prætor in vlteriorẽ Hiſpaniam erat profectus, ouans vrbem eſt ingreſſus. Argenti bi-
gati præ ſe tulit CXXX millia: & extra numeratũ XII millia põdo argẽti: auri pondo CXXVII.
Acilius conſul ab Thermopylis Heracleã ad Ætolos præmiſit: vt tunc ſaltem experti regiam vanitatẽ
reſipiſcerent: traditaq; Heraclea, cogitarent de petenda ab ſenatu, ſeu furoris ſui, ſeu erroris venia. Et cæ
teras Græciæ ciuitates defeciſſe eo bello ab optime de ſe meritis Romanis: ſed quia poſt fugam regis,
cuius fiducia ab officio deceſſiſſent: non addidiſſent pertinaciam culpæ, in fidem receptas eſſe. Ætolos
quoque, quanquam non ſecuti ſint regem, ſed acceſſierint, & duces belli non ſocii fuerint: ſi pœnitere
poſſint, poſſe & incolumes eſſe. Ad ea cum pacati nihil reſponderetur, appareretq; armis rem geren-
dam: & rege ſuperato bellum Ætolicum integrũ reſtare, caſtra ab Thermopylis ad Heracleam mouit:
eoq; ipſo die, vt ſitum noſceret vrbis, ab omni parte equo mœnia eſt circũuectus. Sita eſt Heraclea in
radicibus Oetæ montis: ipſa in campo, arcem imminentẽ loco alto, & vndique præcipiti habet. Cõ-
templatus omnia quæ noſcenda erant, quatuor ſimul locis aggredi vrbem conſtituit. à flumine Aſo-
ro, quà & gymnaſium eſt, L. Valerium operibus atq; oppugnationi præpoſuit. arcẽ extra muros, quæ
frequentius propè q̃ vrbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit. à ſinu Maliaco,
quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bebium: ab altero amniculo, quẽ Melana vocant, aduer-
ſus Dianæ templum Ap. Claudium oppoſuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arie
tesq;, & alius omnis apparatus oppugnandarum vrbium perficitur. & cum ager Heracleenſis paluſter
omnis, frequensq; proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam ſuppeditabat: tum
quia refugerant intra mœnia Ætoli, deſertaq; in veſtibulo vrbis erant tecta, in varios vſus non tigna
modo & tabulas, ſed laterem quoque & cæmenta & ſaxa variæ magnitudinis præbebant. Et Roma-
ni quidem operibus magis quàm armis vrbem oppugnabant, Ætoli contra armis ſe tuebantur. nam
cum ariete quaterentur muri, non laqueis, vt ſolet, exceptos declinabant ictus: ſed armati frequentes
quidam ignes etiam, quos aggeribus inicerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad ex-
currendum: & ipſi cum pro dirutis reficerent muros: crebriores eos, vt pluribus erumperetur in hoſtem
locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ vires erant, & frequentes & impigre fecerunt: in dies
deinde pauciores & ſegnius. etenim cum multis vrgerentur rebus, nulla eos res æque ac vigiliæ con-
ficiebant: Romanis in magna copia militum ſuccedentibus aliis in ſtationem aliorum, Ætolos
propter

A propter paucitatem eoſdem dies noctesq; aſſiduo labore vrente per IIII & XX dies, ita vt nullum
tempus vacuum dimicatione eſſet, aduerſus quatuor è partibus ſimul oppugnantem hoſtem noctur-
nus diurno cõtinuatus labor eſt. Cum fatigatos iam Ætolos ſciret Cos. & ex ratione tẽporis, & quod
ita transfugæ affirmabant, tale conſiliũ iniit. media nocte receptui ſignum dedit, & ab oppugnatione
ſimul omnes milites deductos vſque ad tertiã diei horam quietos in caſtris tenuit: inde cœpta oppu-
gnatio ad mediam rurſus noctem perducta eſt, intermiſſa deinde vſq; ad tertiam diei horam. Fatigatio
nem rati cauſam eſſe Ætoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipſos affecerat: vbi Romanis
datum rẽceptui ſignum eſſet, velut ipſi quoq; hoc reuocati, pro ſe quiſq; ex ſtationibus decedebãt: nec
ante tertiam diei horã armati in muris appararebant. Conſul cum nocte media intermiſiſſet oppugna
tionem, quarta vigilia rurſus ab tribus partibus ſumma vi aggreſſurus, ab vna T. Semproniũ tenere
intentos milites ſignumq; expectare iuſſit: ad ea in nocturno tumultu, vnde clamor exaudiretur, haud
dubie ratus hoſtes concurſuros. Ætoli pars ſopiti affecta labore ac vigiliis corpora ex ſomno molie-
bantur: pars vigilantes adhuc ad ſtrepitum pugnantium in tenebris currũt. Hoſtes partim per ruinas
iacentis muri tranſcendere conantur: partim ſcalis aſcenſus tentant. aduerſus quos vndiq; ad opem fe-
rendã concurrũt Ætoli. Pars vna in qua ædificia extra vrbem erant, neq; defenditur neq; oppugnatur.
ſed qui oppugnarent intenti ſignum expectabant, defenſor nemo aderat. Iam diluceſcebat, cum ſignũ
conſul dedit: & ſine vllo certamine partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros, tranſcendẽre. Si-
mul clamor index capti oppidi eſt exauditus, vndiq; Ætoli deſertis ſtationibus in arcem fugiunt. Op-
pidum victores permiſſu conſulis diripiunt: non tam ab ira, nec ab odio, quàm vt miles coercitus in
tot receptis ex poteſtate hoſtium vrbibus aliquo tandem loco fructum victoriæ ſentiret. Reuocatos
inde à medio fermè die milites cum in duas diuiſiſſet partes: vnam radicibus montium circũduci ad
rupem iuſſit: quæ faſtigio altitudinis par, media valle velut abrupta ab arce erat: ſed adeo propè gemi-
nata cacumina eorum montium ſunt, vt ex vertice altero coniici tela in arcem poſſent: cum dimidia
militum parte conſul ab vrbe aſcenſurus in arcem, ſignum ab iis, qui ab tergo in rupem euaſuri erant,
expectabat. Non tulere qui in arce erant Ætoli primum eorum qui rupem ceperant clamorem: deinde
impetum ab vrbe Romanorum: & fractis iã animis, & nulla ibi præparata re ad obſidionem diutius
tolerandam: vtpote congregatis fœminis puerisq;, & imbelli alia turba in arcem, quæ vix capere, ne-
dum tueri multitudinẽ tantam poſſet. itaq; ad primũ impetum abiectis armis dediderunt ſeſe. Tradi-
tus inter cæteros principes Ætolorum & Damocritus eſt: qui principio belli decretum Ætolorũ, quo
B accerſendum Antiochum cenſuerant, T. Quintio poſcenti reſponderat: in Italia daturũ, cũ caſtra ibi
Ætoli poſuiſſent. ob eam ferociam maius victoribus gaudium traditus fuit. Eodem tẽpore quo Ro-
mani Heracleam, Philippus Lamiã ex compoſito oppugnabat, circa Thermopylas cũ conſule redeun
te ex Bœotia, vt victoriã ipſi populoq; Romano gratularetur, excuſaretq; quòd morbo impeditus bel-
lo non interfuiſſet, congreſſus. inde diuerſi ad duas ſimul oppugnãdas vrbes profecti. interſunt ſeptem
millia fermè paſſuũ. & quia Lamia cum poſita eſt in tumulo, tum regionem eã maxime deſpectat oppi
dum quã breue interuallum videtur. & omnia in conſpectu ſunt: cum enixe velut propoſito certamine
Romani Macedonesq; diem ac noctẽ aut in operibus aut in præliis eſſent: hoc maior difficultas Ma-
cedonibus erat, quod Romani aggere & vineis, & omnibus ſupra terrã operibus, ſubtus Macedones
cuniculis oppugnabant: & in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. & cũ parum pro-
cederet inceptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, vt vrbem dederẽt: haud dubius,
quin ſi prius Heraclea capta foret, Romanis ſe potius quàm ſibi dedituri eſſent: ſuamq; gratiã conſul
in obſidione liberanda facturus eſſet. Nec eum opinio eſt fruſtrata: confeſtim enim ab Heraclea capta
nuntius venit, vt oppugnatione abſtineret. Æquius eſſe, Romanos milites qui acie dimicaſſent cum
Ætolis præmia victoriæ habere. Ita receſſum ab Lamia eſt, & propinquæ clade vrbis ipſi, nequid ſimi-
le paterentur, effugerunt. Paucis priuſquã Heraclea caperetur diebus Ætoli concilio Hypatã coacto,
legatos ad Antiochũ miſerũt: inter quos & Thoas idem qui & antea, miſſus eſt. mandata erant, vt ab
rege peterent primũ: vt ipſe coactis rurſus terreſtribus naualibusq; copiis, in Græciã traiiceret: deinde
ſiqua ipſum teneret res, vt pecuniam & auxilia mitteret. id cum ad dignitatẽ eius fidemq; pertinere, nõ
prodi ſocios: tum etiam ad incolumitatẽ regni, non ſinere Romanos omni cura vacuos, cum Ætolo-
rum gentem ſuſtuliſſent, omnibus copiis in Aſiam traiicere. Vera erant quæ dicebantur: eo magis re-
gem mouerunt. itaq; in præſentia pecuniam quæ ad vſus belli neceſſaria erat, legatis dedit: auxilia ter-
reſtria naualiaq; affirmauit miſſurum. Thoantem vnum ex legatis retinuit, & ipſum haud inuitũ mo-
rantem: vt exactor præſens promiſſorum adeſſet. Cæterum Heraclea capta fregit tãdem animos Æto-
lorum: & poſt paucos dies quàm ad bellum renouandum, acciendumq; regem, in Aſiam miſerant le-
gatos: abiectis belli conſiliis, pacis petendæ oratores ad conſulem miſerunt. Quos dicere exorſos con-
ſul interfatus, cum alia ſibi præuertenda eſſe dixiſſet: redire Hypatam eos, datis dierum X induciis, &
L. Valerio Flacco cum iis miſſo, iuſſit: ei quæ ſecum acturi fuiſſent, exponere: & ſiqua vellẽt alia. Hy-
patam vt eſt ventum, principes Ætolorum apud Flaccum concilium habuerũt, conſultantes, quonã

C agendum modo apud conſulem foret. Parantibus iis antiqua iura fœderum ordiri, meritaq; in populum Romanum, abſiſtere iis Flaccus iuſſit. quæ ipſi violaſſent: confeſſionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationē verſam. nec enim in cauſa ipſorum, ſed in populi Romani clementia ſpem ſalutis poſitam eſſe, & ſe ſuppliciter agentibus iis ad futurū & apud conſulē & Romæ in ſenatu. eò quoq; enim mittendos fore legatos. Hæc vna via omnibus ad ſalutem viſa eſt, vt in fidē ſe permitterent Romanorū. ita enim & illis violandi ſupplices verecundiā ſe impoſituros: & ipſos nihilo minus ſuæ poteſtatis fore, ſiquid melius fortuna oſtendiſſet. Poſteaq̃ ad conſulē ventū eſt, Phaneas legationis princeps lōgam orationē, & varie ad mitigādam iram victoris compoſitā ita ad extremū finiuit: vt diceret Ætolos ſe ſuaq; omnia fidei populi Romani permittere. Id conſul vbi audiuit, etiam atq; etiā videte, inquit, Ætoli, vt ita permittatis. Tum decretū Phaneas, in quo id diſerte ſcriptum erat, oſtendit. Quādo ergo, inquit, ita permittitis: poſtulo vt mihi Dicæarchum ciuem veſtrum, & Menetam Epirotam, (Naupactum is cum præſidio ingreſſus ad defectionē compulerat) & Aminandrum cum principibus Athamanum, quorū cōſilio ab nobis defeciſtis: ſine mora dedatis. Propè dicentē interfatus Romanum, nō in ſeruitutem, inquit, ſed in fidem tuā nos tradimus: & certum habeo te imprudentia labi: qui nobis imperes, quæ moris Græcorū non ſint. Ad hæc Cos. nec Hercule, inquit, magnopere nunc curo, quid Ætoli ſatis ex more Græcorum factum eſſe cenſeant: dum ego more Romano imperium id habeā in deditos modo decreto ſuo, ante armis victos. itaq; ni propere fit quod impero, vinciri vos iam iubeo. afferriq; catenas, & circūſiſtere lictores iuſſit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Ætoliſq; aliis eſt: & tandem cuius conditionis eſſent, ſenſere. & ſe quidē Phaneas, & qui adſint Ætolorum, ſcire facienda eſſe quæ imperentur, dixit: ſed ad decernenda ea cōcilio Ætolorū opus eſſe: ad id petere vt X dierū inducias daret. Petente Flacco pro Ætolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum eſt. Vbi cū in cōcilio delectorum, quos apocletos vocant: Phaneas & quæ imperarent, & quæ ipſis propè excidiſſent, expoſuiſſet: ingemuerunt quidē principes conditioni ſuæ: parendū tamē victori cenſebant & ex omnibus oppidis conuocandos Ætolos ad conciliū. Poſteaq̃ vero omnis coacta multitudo eadē illa audiuit, adeo ſæuitia imperii atq; indignitate exaſperati animi ſunt: vt ſi in pace fuiſſent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad irā accedebat & difficultas eorū quæ imperarentur: quonā modo enim vtiq; regem Aminandrū ſe tradere poſſe? & ſpes forte oblata: quòd Nicander eo ipſo tempore ab rege Antiocho veniens impleuit expectatione vana multitudinē: terra mariq; ingēs parari bellū. Is duodecimo die q̃ conſcenderat nauem, in Ætoliam perfecta legatione rediens, Phalarā in ſinu Ma-

D liaco tenuit. inde Lamiā pecuniam cum deuexiſſet, ipſe cum expeditis veſpera prima inter Macedonū Romanaq; caſtra medio agro dū Hypatā notis callibus petit, in ſtationē incidit Macedonum: deductuſq; ad regē eſt, nondū cōuiuio dimiſſo. Quod vbi nūciatū eſt, velut hoſpitis, nō hoſtis aduentu motus Philippus, accūbere eum epulariq; iuſſit: atq; inde dimiſſis aliis ſolū retentū, ipſum quidē de ſe timere quicq̃ vetuit. Ætolorū praua conſilia, atq; in ipſorū caput ſemper recidentia accuſauit: qui primū Romanos, deinde Antiochū in Græciā adduxiſſent. ſed præteritorū, quæ magis reprehēdi quàm corrigi poſſint, oblitū ſe nō facturum vt inſultet aduerſis rebus eorū. Ætolos quoq; finire tandē aduerſus ſe odia debere: & Nicandrum priuatim eius diei, quo ſeruatus à ſe foret, meminiſſe. Ita datis qui in tutum eum proſequerētur, Hypatam Nicander cōſultantibus de pace Romana ſuperuenit. M. Acilius vendita aut conceſſa militi circa Heracleā præda, poſteaq̃ nec Hypatæ pacata eſſe cōſilia, & Naupactum concurriſſe Ætolos, vt inde totū impetū belli ſuſtinerent, audiuit: præmiſſo Ap. Claudio cū IIII millibus militum ad occupanda iuga, quà difficiles tranſitus montiū erant: ipſe Oetam aſcendit: Herculiq; ſacrificiū fecit in eo loco, quem Pyram, quod ibi mortale corpus eius dei ſit crematū, appellant. inde toto exercitu profectus reliquū iter ſatis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem eſt ventū: (mons eſt altiſſimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cū ipſis oneribus ſunt, & homines vexati. & facile apparebat, q̃ cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, vt clauderet trāſitum, inſediſſet. Tum quoq; vexato exercitu ad Naupactū deſcendit: & vno caſtello aduerſus arcem poſito, cæteras partes vrbis, diuiſis copiis pro ſitu mœniū, circūſedit. nec minus operis laboriſq; ea oppugnatio, q̃ Heracleæ habuit. Eodē tempore & Meſſene in Peloponneſo ab Achæis, quod cōcilii eorū recuſaret eſſe, oppugnari cœpta eſt. Etenim duæ ciuitates Meſſene & Elis, extra concilium Achaicum erant, cum Ætolis ſentiebant. Elei tamen poſt fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorū lenius reſponderāt: dimiſſo præſidio regio cogitaturos ſe, quid ſibi faciendum eſſet. Meſſenii ſine reſponſo dimiſſis legatis mouerant bellū: trepidiq; rerū ſuarum, cum iam ager effuſo exercitu paſſim vreretur: caſtraq; propè vrbem poni viderent: legatos Chalcidē ad T. Quintiū authorē libertatis miſerunt, qui nuntiarent: Meſſenios Romanis, nō Achæis, & aperire portas, & dedere vrbē paratos eſſe. Auditis legatis extēplo profectus Quintius, à Megalopoli ad Diaphanem Pr. Achæorum miſit: qui extemplo reducere eum à Meſſene exercitum, & venire ad ſe iuberet. Dicto paruit Diaphanes: & ſoluta obſidione expeditus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniam, paruū oppidum inter Megalopolin Meſſeneneq; poſitum, Quintio occurrit. & cum cauſas oppugnationis

exponeret,

A exponeret, caſtigatum leniter, quòd tantam rem ſine authoritate ſua conatus eſſet, dimittere exercitũ iuſſit: nec pacem omnium bono partam turbare. Meſſeniis imperauit, vt exules reducerent, & Achæorum concilii eſſent. ſiqua haberent, de quibus aut recuſare, aut impoſterum cauere ſibi vellent. Corinthum ad ſe venirent. Diaphanem concilium Achæorum extemplo ſibi præbere iuſſit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem inſula queſtus, poſtulauit vt reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonũ regis Zacynthus fuerat: eam mercedem Aminandro dederat: vt per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorem partem Ætoliæ liceret: qua expeditione fractis animis Ætolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum inſulæ præfecit: poſtea per bellum, quò ſe Antiocho aduerſus Romanos coniunxit: Philippo ad munia belli reuocato, Hieroclem Agrigentinum ſucceſſorem miſit. Is poſt fugam ab Thermopylis Antiochi Aminãdrumq́; à Philippo Athamania pulſum, miſſis vltro ad Diaphanem Pr. Achæorum nuntiis, pecunia pactus inſulam Achæis tradidit. Id præmium belli ſuum eſſe, æquum cenſebant Romani. non enim M. Acilium Cos. legionesq́; Romanas Diaphani & Achæis ad Thermopylas pugnaſſe. Diaphanes aduerſus hæc purgare interdum ſeſe, gentemq́; interdum de iure facti diſſerere. Quidam Achæorum & initio eam ſe rem aſpernatos teſtabantur: & tunc pertinaciam increpitabant prætoris: authoribusq́; iis decretum eſt: vt T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius ſicut aduerſantibus aſper: ita ſi cederes, idem placabilis. Omiſſa igitur contentione vocis vultusq́;. Si vtilem, inquit, poſſeſſionem eius inſulæ cẽſerem Achæis eſſe, author eſſem ſenatui populoq́; Romano: vt eam vos habere ſinerent. cæterum ſicut teſtudinem, vbi collecta in ſuum tegimen eſt, tutam ad omneis ictus video eſſe: vbi exerit partes aliquas, quodcunq; nudauit, obnoxium atq; infirmum habere: haud diſſimiliter vos Achæi clauſos vndique mari, quæ intra Peloponneſi ſint terminos ea & iungere vobis, & iuncta tueri facile: ſimul auiditate plura amplectẽdi hinc excedatis: nuda vobis omnia, quæ extra ſint, & expoſita ad omnes ictus eſſe. Aſſentiente omni concilio, nec Diaphane vltra tendere auſo, Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus rex proficiſcentem Cos. ad Naupactum percunctatus, ſi ſe interim quæ defeciſſent ab ſocietate Romana vrbes, recipere vellet: permittente eo ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus, quanta ibi tum perturbatio eſſet. Deſtituti enim ab omni ſpe: cum deſertos ſe ab Antiocho, ſpem nullam in Ætolis eſſe cernerent: dies noctesq́; aut Philippi hoſtis aduentum, aut infeſtiorẽ etiam, quo iuſtius irati erant, Romanorum expectabant. Turba erat ibi incondita regiorum: qui primo pauci in præſidio relicti, po

B ſtea plures, plerique inermes ex prælio aduerſo fuga delati, nec virium, nec animi ſatis ad obſidionem tolerandam habebant. itaque præmiſſis à Philippo, qui ſpem impetrabilis veniæ oſtendebant: reſpõderunt patere portas regi. Ad primum eius ingreſſum principum quidam vrbe exceſſerũt: Eurylochus mortem ſibi conſciuit. Antiochi milites (ſic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamq́;, proſequentibus Macedonibus nequis eos violaret, Lyſimachiam deducti ſunt. Erãt & paucæ naues Demetriade: quibus præerat Iſidorus. eæ quoq; cum præfecto ſuo dimiſſæ ſunt. Inde Dolopiam & Aperantiam & Perrhæbiæ quaſdam ciuitates recepit. Dum hæc à Philippo geruntur, T. Quintius recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traiecit: quæ iam per duos menſes (ſed propè excidiũ erat) oppugnabatur: & ſi capta vi foret, omne ibi nomen Ætolorum ad internicionem videbatur vẽturum. Cæterum quanquam merito iratus erat Ætolis, quòd ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil authoritate ſua motos eſſe, cum quæ tum maxime acciderant, caſura præmonens, à furioſo incepto eos deterreret: tamen ſui maxime operis eſſe credens, nullam gentem liberatæ à ſe Græciæ funditus euerti, obambulare muris, vt facile noſceretur ab Ætolis, cœpit. Confeſtim à primis ſtationibus cognitus eſt, vulgatumq́; per omnes ordines, Quintium eſſe. itaque concurſu facto vndique in muros, manus pro ſe quiſque tendentes conſonante clamore nominatim Quintiũ orare, vt opem ferret ac ſeruaret. Et tum quidem, quanquam moueretur his vocibus: manu tamen annuit: quidnã opis in ſe eſſet? Cæterum poſteaquã ad Cos. venit: Vtrum fallit, inquit, te M. Acili, quid agatur? an cum ſatis prouideas, nihil id magnopere ad ſummam Reip. pertinere cenſes? Erexerat expectatione Cos. & quin expromis, quid rei ſit? Tum Quintius. Ecquid vides te deuicto Antiocho in duabus vrbibus oppugnandis tempus terere: cum iam propè annus circumactus ſit imperii tui? Philippum autem, qui non aciem, non ſigna hoſtium vidit: nõ ſolum vrbes, ſed tot iam gentes, Athamaniã, Perrhæbiam, Aperantiam, Dolopiam ſibi adiunxiſſe? atqui non tantum intereſt noſtra, Ætolorũ opes ac vires minui: quantum non ſupra modum Philippum creſcere: & victoriæ tuæ præmiũ te militesq́; tuos nondũ duas vrbes, Philippum tot gẽtes Græciæ habere. Aſſentiebatur his Cos. ſed pudor, ſi irrito incepto abſcederet obſidione, occurrebat: tota inde Quintio res permiſſa eſt. Is rurſus ad eam partem muri, qua pauloante vociferati Ætoli fuerant, redit. ibi cũ impenſius orarent, vt miſereretur gentis Ætolorũ: exire aliquos ad ſe iuſſit. Phaneas ipſe principesq́; alii extemplo egreſſi ſunt. quibus prouolutis ad pedes, Fortuna, inquit, veſtra facit, vt & iræ meæ & orationi temperem. euenerũt quæ prędixi euentura: & ne hoc quidẽ reliqui vobis eſt, vt indignis accidiſſe ea videatur: ego tamen ſorte quadam nutriendę Gręcię datus, ne ingratis quidem benefacere abſiſtam. mittite oratores ad conſulem:

Dec.

C qui inducias tantum temporis petant, vt mittere legatos Romam poſſitis, per quos ſenatui de vobis A
permittatis, ego apud Cos. deprecator defenſorq́; vobis adero. Ita vt cenſuerat Quintius fecerunt:
nec aſpernatus eſt legationem Cos. induciisq́; in diem certam datis: qua legatio renunciari ab Roma
poſſet: ſoluta obſidio eſt, & exercitus in Phocidem miſſus. Cos. cum T. Quintio ad Achaicum conci-
lium Ægium traiecit. ibi de Eleis & de exulibus Lacedæmoniorum reſtituendis actum: & neutra perfe-
cta res: quia ſuæ gratiæ reſeruari eã Achæi, Elei per ſe ipſi, q̃ per Romanos maluerunt Achaico contri-
bui cõcilio. Epirotarũ legati ad Cos. venerunt: quos nõ ſyncera fide in amicitia fuiſſe ſatis cõſtabat:
militẽ tamen nullũ Antiocho dederant: pecunia iuuiſſe eum inſimulabantur: legatos ad regem ne ipſi
quidem miſiſſe inficiabãtur. Iis petentibus, vt in amicitia priſtina eſſe liceret: reſpondit Cos. ſe, vtrum
hoſtium, an pacatorum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum eius rei iudicem fore. integram ſe
cauſam eorum Romam reiicere: inducias ad id dierum XC dare. Epirotæ Romam miſſi ſenatum
adierunt. iis magis quæ non feciſſent hoſtilia referentibus, quàm purgantibus ea, de quibus arguebã-
tur: reſponſum datum eſt, quo veniam impetraſſe, non cauſam probaſſe videri poſſent. Et Philippi re-
gis legati ſub idẽ tempus in ſenatũ introducti gratulantes de victoria. iis petentibus, vt ſibi ſacrificare
in Capitolio, donumq́; ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT. MAX. permiſſum ab ſenatu C.
pondo coronam aureã poſuerunt. Non reſponſum ſolum benigne legatis eſt: ſed Philippi quoq; filius
Demetrius, qui obſes Romæ erat, ad patrem reducendus legatis datus eſt. Bellum quod cum Antio-
cho rege in Græcia geſtum eſt à M. Acilio Cos. hunc finem habuit. Alter Cos. P. Cornelius Scipio
Galliam prouinciam ſortitus, priuſquã ad bellum, quod cum Boiis gerendum erat, proficiſceretur: po-
ſtulauit ab ſenatu, vt pecunia ſibi decerneretur ad ludos, quos Pr. in Hiſpania inter ipſum diſcrimẽ pu-
gnæ vouiſſet. Nouum atq; iniquum poſtulare eſt viſus. cenſuerunt ergo, quos ludos inconſulto ſena-
tu ex ſua vnius ſententia vouiſſet, eos vel de manubiis, ſiquam pecuniam ad id reſeruaſſet, vel ſua ipſe
impenſa faceret. Eos ludos per dies X P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus ædes matris magnæ
Idææ dedicata eſt: quam deam is P. Cornelius aduectam ex Aſia, P. Cornelio Scipione, cui poſt Afri-
cano fuit cognomẽ: P. Licinio Coſs. in palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendã ex S.C.
M. Liuius, C. Claudius cenſores, M. Cornelio, T. Sempronio Coſs. tredecim annis poſtquam locata
erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq́; ob dedicationem eius facti: quos primos ſcenicos fuiſſe
Valerius Antiãs eſt author, Magaleſia appellatos. Item Iuuentutis ædẽ in circo maximo C. Licinius
Lucullus duumuir dedicauit. vouerat eam ſexdecim annis ante M. Liuius Cos. quo die Aſdrubalẽ exer- B
D citumq́; eius cecidit. idem cenſor eam faciendam locauit, M. Cornelio, T. Sempronio Coſs. Huius
quoq; dedicandæ cauſa ludi facti: & eo omnia cum maiore religione facta, quòd nouum cũ Antiocho
inſtabat bellum. Principio eius anni, quo hæc iam profecto ad bellũ M. Acilio, manente adhuc Ro-
mæ P. Cornelio Cos. agebantur: boues duos domitos in Carinis per ſcalas perueniſſe in tegulas ædifi-
cii proditum memoriæ eſt. eos viuos comburi, cineremq́; eorum deiici in Tyberim aruſpices iuſſerũt.
Tarracinæ & Amiterni nuntiatum eſt aliquoties lapidibus pluiſſe: Minturnis ædem Iouis, & taber-
nas circa forum de coelo tactas eſſe: Vulturni in oſtio fluminis duas naues fulmine ictas conflagraſſe.
Eorum prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex S.C. decemuiri cum adiſſent, renunciarunt, ieiunium
inſtituendũ Cereri eſſe: & id quinto quoq; anno ſeruandum: & vt nouendiale ſacrũ fieret, & vnum diẽ
ſupplicatio eſſet: coronati ſupplicarẽt: & Cos. P. Cornelius quibus diis quibusq́; hoſtiis edidiſſent de-
cemuiri, ſacrificaret. Placatis diis nunc votis rite ſoluendis, nunc prodigiis expiandis, in prouinciam
proficiſcitur Cos. atque inde Cn. Domitium procos. dimiſſo exercitu Romam decedere iuſſit: ipſe in
agrum Boiorum legiones induxit. Sub idem ferè tempus Ligures lege ſacrata coacto exercitu, nocte
improuiſo caſtra Q. Minucii procos. aggreſſi ſunt. Minucius vſq; ad lucem intra vallum militem in-
ſtructum tenuit, intentus ne quã tranſcenderet hoſtis munimẽta: prima luce duabus ſimul portis eru-
ptionem fecit. nec primo impetu, quod ſperauerat, Ligures pulſi ſunt: duas amplius horas dubium cer-
tamen ſuſtinuere. poſtremo cum alia atq; alia agmina erumperent, & integri feſſis ſuccederent ad pu-
gnam: tandem Ligures inter cætera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. cæſa ſupra quatuor millia
hoſtium: ex Romanis, ſociisq́; minus CCC perierunt. Duobus ferè poſt mẽſibus P. Cornelius Cos.
cum Boiorum exercitu ſignis collatis egregie pugnauit. Duodetriginta millia hoſtium cæſa Antiãs
Valerius ſcribit: capta tria millia & quadringentos: ſigna militaria CXXIIII: equos mille ducen-
tos triginta: carpenta ducenta quadragintaſeptem: ex victoribus mille quadringentos octogintaquat-
tuor cecidiſſe. Vbi vt in numero ſcriptori parum fidei ſit: quia in augendo eo non alius intemperatior
eſt, magnam tamen victoriam fuiſſe apparet, quòd & caſtra capta ſunt: & Boii poſt eam pugnam ex-
templo dediderunt ſeſe, & quòd ſupplicatio eius victoriæ cauſa decreta ab ſenatu, victimæq́; maiores
cæſæ. P. Cornelius Cos. primo obſidibus à Boiorum gente acceptis, agri parte ferè dimidia eos mul-
ctauit: quò ſi vellet, populus Romanus colonias mittere poſſet. inde Romã, vt ad triumphum haud
dubium, decedens exercitum dimiſit: & adeſſe Romæ ad diem triumphi iuſſit. ipſe poſtero die q̃ venit,
ſenatu in ædem Bellonæ vocato, cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, poſtulauit, vt ſibi triumphanti
liceret

A liceret in vrbem inuehi. P.Sempronius Blæſus tribunus ple.non negandum Scipioni, ſed differēdū
honorem triumphi cenſebat. Bella Ligurum Gallicis ſemper iuncta fuiſſe:eas inter ſe gentes mutua
ex propinquo ferre auxilia. Si P.Scipio deuictis acie Boiis, aut ipſe cū victore exercitu in agrū Ligurū
tranſiſſet, aut partē copiarum Q.Minucio miſiſſet:qui iam tertiū ibi annum dubio detineretur bello,
debellari cum Liguribus potuiſſe. Nunc ad triumphum frequentandū deductos eſſe milites, qui egre/
giam nauare operam Reip. potuiſſent:poſſent etiā, ſi ſenatus, quod feſtinatione triumphi prætermiſ/
ſum eſſet:id reſtituere differēdo triumpho vellet. Iuberent Cos.cum legionibus redire in prouinciam:
dare operam vt Ligures ſubigantur. niſi illi cogātur in ius ditionemq́; populi Romani: ne Boios qui/
dem quieturos, aut pacem, aut bellum vtrobiq; habenda. deuictis Liguribus paucos poſt menſes pro/
conſulem. P.Cornelium multorum exemplo, qui in magiſtratu non triumphauerunt, triumphaturū
eſſe. Ad ea cōſul, neq; ſe Ligures prouinciā ſortitum eſſe, ait:neq; cum Liguribus bellum geſſiſſe, neq;
triumphum de iis poſtulare. Q.Minucium confidere breui ſubactis iis meritum triumphū poſtulatu
rum atq; impetraturū eſſe. ſe de Gallis Boiis poſtulare triumphum, quos acie vicerit, caſtris exuerit:
quorū gentē biduo poſt pugnā totam acceperit in deditionē, à quibus obſides abduxerit, pacis futu/
ræ pignus. Verū enimuero illud multo maius eſſe, quòd tantū numerū Gallorū ceciderit in acie, quòd
cum tot millibus certe Boiorū nemo ante ſe imperator pugnauerit. plus partem dimidiā ex quinqua/
ginta millibus hominum cæſam, multa millia capta, ſenes pueroſq; Boiis ſupereſſe. Itaq; id quenquā
mirari poſſe, cur victor exercitus, cum hoſtem in prouincia neminem reliquiſſet, Romā venerit ad ce/
lebrandum Cos. triumphū? Quorū militum ſi & in alia prouincia opera vti ſenatus velit: vtro tandē
modo promptiores ad aliud periculum, nouumq́; laborē ituros credat? ſi perſoluta iis ſine detrectatio/
ne prioris periculi laboriſq; merces ſit? an ſi ſpem pro re ferentes dimittāt, iam ſemel in prima ſpe dece/
ptos? Nam quod ad ſe attineat, ſibi gloriæ in omnem vitam illo die ſatis quæſitum eſſe: quo ſe virum
optimum iudicatum ad accipiendā matrē Idæam miſiſſet ſenatus. hoc titulo, & ſi nec conſulatus, nec
triumphus addatur, ſatis honeſtam honoratamq́; P.Scipionis Naſicæ imaginem fore. Vniuerſus ſe/
natus nō ipſe modo ad decernendum triumphū conſenſit, ſed etiā tribunum ple. authoritate ſua com/
pulit ad remittendā intercesſionē. P.Cornelius Cos. triumphauit de Boiis. in eo triūpho Gallicis
carpētis arma ſignaq; & ſpolia omnis generis trāſuexit, & vaſa ænea Gallica: & cū captiuis nobilibus
equorū quoq; captorum gregē traduxit: aureos torques tranſtulit MCCCCLXX: ad hæc auri pon/
do CCXLV: argenti infecti factiq́; in Gallicis vaſis non infabre ſuo more factis, duo millia CCCXL
B pondo: bigatorum numorum CCXXXIIII. militibus, qui currum ſecuti ſunt, trecenos vicenos
quinos aſſes diuiſit: duplex cēturioni, triplex equiti. Poſtero die cōcione aduocata de rebus ab ſe geſtis,
& de iniuria tribuni bello alieno ſe illigantis, vt ſuæ victoriæ fructu ſe defraudaret, cum diſſeruiſſet: mi/
lites exauthoratos dimiſit. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Epheſi ſecurus admodum de bel/
lo Romano erat, tanq̃ non tranſituris in Aſiam Romanis: quam ſecuritatem ei magna pars amicorū
aut per errorem, aut aſſentando faciebat. Annibal vnus, cuius eo tempore maxima apud regem autho
ritas erat, magis mirari ſe aiebat, quòd non iam in Aſia eſſent Romani, quàm venturos dubitare.
Propius eſſe in Aſiam ex Græcia, quàm ex Italia in Græciam traiicere: & multo maiorem cauſam An/
tiochum, q̃ Ætolos eſſe. neq; enim mari minus, q̃ terra pollere Romana arma. iampridem claſſem cir/
ca Maleam eſſe. audire ſeſe nuper nouas naues, nouumq́; imperatorem rei gerendæ cauſa ex Italia ve/
niſſe. itaq; deſineret Antiochus pacem ſibi ipſe ſpe vana facere: in Aſia, & de ipſa Aſia breui terra ma/
riq́; dimicandum ei cum Romanis eſſe, & aut imperium adimendum orbem terrarum affectantibus,
aut ipſi regnum amittendum. Vnus vera & prouidere & fideliter prædicere viſus. itaq; ipſe rex naui/
bus, quæ paratæ inſtructæq́; erant, Cherſoneſum petit: vt ea loca, ſi forte terra venirent Romani, præ/
ſidiis firmaret. cæteram claſſem Polyxenidam parare & deducere iuſſit: ſpeculatorias naues ad omnia
exploranda circa inſulas dimiſit. C.Liuius præfectus Romanæ claſſis cū quinquaginta nauibus te/
ctis profectus ab Roma Neapolim, quò ab ſociis eius oræ cōuenire iuſſerat apertas naues, quæ ex fœ/
dere debebantur, Siciliam inde petit: fretoq́; Meſſanam prætervectus, cum ſex punicas naues ad auxi/
lium miſſas accepiſſet: ab Rheginis Locriſq́;, & eiuſdem iuris ſociis debitas exegiſſet naues: luſtrata
claſſe ad Lacinium altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ ciuitatem adiit, cum veniſſet, per/
cunctatus de ſtatu belli (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & vbi claſſis Romana eſſet,
poſteaquam audiuit circa Thermopylarum ſaltum in ſtatione conſulem, ac regem eſſe, claſſem Piræei
ſtare, maturandum ratus omnium rerum cauſa, pergit protinus nauigare Pelopōneſum: Samū Zacyn
thumq́;, quia partis Ætolorum maluerant eſſe, protinus depopulatus, Maleam petit, & proſpera naui
gatione vſus, paucis diebus Piræeū ad veterē claſſem peruenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cū tribus
nauibus occurrit, cum Æginæ diu incertus conſilii fuiſſet, vtrum ad tuendum rediret regnum: (audie
bat enim Antiochum Epheſi nauales terreſtreſq́; parare copias) an nuſquam abſcederet ab Romanis,
ex quorum fortuna ſua penderet. A Piræeo A.Attilius traditis ſucceſſori quinq; & XX nauibus te/
ctis Romā eſt profectus. Liuius vna & LXXX roſtratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ

C aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Eo ferè tempore cõſul Acilius Naupactum oppugnabat. Liuium Deli per aliquot dies (& eſt ventoſiſſima regio inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuiſas) aduerſi venti tenuerunt. Polyxenidas certior per diſpoſitas ſpeculatorias naues factus Deli ſtare Romanã claſſem, nuntios ad regem miſit. qui omiſſis, quæ in Helleſponto agebat, cum roſtratis nauibus, quantum accelerare potuit, Epheſum rediit: & conſiliũ extemplo habuit, faciẽdum'ne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat ceſſandum: & vtiq; prius confligendum, quàm claſſis Eumenis, & Rhodiæ naues coniungerentur Romanis. ita numero non fermè impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores, & celeritate nauiũ, & varietate auxiliorum. nam Romanas naues, cum ipſas inſcite factas immobiles eſſe, tum etiã, vt quæ in terrã hoſtium veniant, oneratas cõmeatu venire, ſuas autẽ, vt pacata omnia circa ſe relinquentes, nihil præter militem atq; arma habituras. multũ etiã adiuturã notitiam maris terrarumq; & ventorũ, quæ omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent. Mouit omnes author conſilii, qui & re conſilium executurus erat. Biduum in apparatu morati: tertio die C nauibus, quarum LXX tectæ, cæteræ apertæ minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierũt. inde cum audiſſet appropinquare iã Romanam claſſem rex, quia nõ interfuturus nauali certamini erat: Magneſiam, quæ ad Sipylum eſt, cõceſſit ad terreſtres copias comparandas. claſſis ad Ciſſuntem portum Erythræorum, tanquam ibi aptius expectatura hoſtẽ, cõtendit. Romani vbi primũ aquilones (ii nanq; per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorũ in Ægeum mare verſum, petunt: inde ad vrbem circũegere naues: cõmeatuq; ſumpto, Phocæam traiiciunt. Eumenes Elæam ad ſuam claſſem profectus: paucis poſt inde diebus cum quatuor & XX nauibus tectis, apertis pluribus, paulo à Phocæa ad Romanos parantes inſtruentesq; ſe ad nauale certamẽ rediit. Inde C quinquaginta tectis nauibus, apertis fermè L profecti, primo aquilonibus tranſuerſis cum vrgerentur in terrã, cogebantur tenui agmine propè in ordinem ſingulæ naues ire: deinde vt lenita paulum vis venti eſt, ad Corycum portum, qui ſuper Ciſſuntẽ eſt, conati ſunt traiicere. Polyxenidas, vt appropinquare hoſtes allatum eſt, occaſione pugnandi lætus, ſiniſtrum ipſe cornu in altũ extendit: dextrum cornu præfectos nauium ad terrã explicare iubet: & æqua frõte ad pugnã procedebat. Quod vbi vidit Romanus, vela cõtrahit maloſq; inclinat, & ſimul armamenta cõponens opperitur inſequẽtes naues. Iam fermè XXX in frõte erat: quibus vt æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altũ petere intendit: iuſſis, qui ſequebantur, aduerſus dextrum cor-

D nu propè terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterum vt demendis armamentis tumultuari primum cœptũ eſt, & ipſe quanta maxima celeritate poteſt, concitat naues. Iam omnibus in cõſpectu erant: duæ punicæ naues antecedebant Romanã claſſem. quibus obuiæ tres fuerunt regiæ naues: & vt in numero impari, duæ regiæ vnam circũſiſtunt. & primum ab vtroq; latere remos detergũt: deinde tranſcẽdunt armati, & deiectis cæſiſq; propugnatoribus, nauẽ capiũt. Vna, quæ cõpari marte concurrerat, poſtq̃ captam alteram nauẽ vidit, priuſq̃ à tribus ſimul circũueniretur, retro ad claſſem refugit. Liuius indignatione accẽſus prætoria naue in hoſtes tendit. aduerſus quẽ eadẽ ſpe duæ, quæ punicã vnam nauẽ circũuenerant: cum inferrentur, demittere in aquã remos ab vtroq; latere remiges ſtabiliendæ nauis cauſa iuſſit, & in aduenientes hoſtiũ naues ferreas manus iniicere: & vbi pugnã pedeſtri ſimilẽ feciſſet, meminiſſe Romanæ virtutis, nec pro viris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, q̃ ante duæ vnã, tunc vna duas naues expugnauit cepitq;. Et iã claſſes quoq; vndiq; concurrerãt, & paſſim permiſtis nauibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus cõmiſſo certamine aduenerat, vt animaduertit læuũ cornu hoſtiũ ab Liuio turbatum: dextrum ipſe, vbi æqua pugna erat, inuadit. Nec ita multo poſt, primũ ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim vt virtute militũ haud dubie ſuperari ſe vidit: ſublatis dolonibus effuſe fugere intendit. mox idẽ & qui propè terrã cum Eumene contraxerant certamen, fecerũt. Romani & Eumenes, quoad ſufficere remiges potuerunt, & in ſpe erant extremi agminis vexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. poſteaq̃ celeritate nauiũ, vtpote leuiũ, ſuas commeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes viderunt, tandem ſubſtiterunt: XIII captis nauibus cũ milite ac remige, X demerſis. Romanæ claſſis vna punica nauis in primo certamine ab duabus circũuenta periit. Polyxenidas non priuſquam in portu Epheſi fugæ finem fecit. Romani eo die, vnde egreſſa regia claſſis erat, manſerunt: poſtero die hoſtem perſequi intenderũt. Medio ferè in curſu obuiæ fuere iis V & XX tectæ Rhodiæ naues cum Pauſiſtrato præfecto claſſis. Iis adiunctis Epheſum hoſtem perſecuti, ante oſtium portus acie inſtructa ſteterunt. Poſteaquam confeſſionem victis ſatis expreſſerũt, Rhodii & Eumenes domos dimiſſi: Romani Chium petentes, Phœnicuntem primum portum Erythrææ terræ præteruecti, nocte anchoris iactis, poſtero die in inſulã ad ipſam vrbem traiecerunt. vbi paucos dies remige maxime reficiẽdo morati, Phocæam tranſmittũt. ibi relictis ad præſidiũ vrbis IIII quinqueremibus, ad Canas claſſis venit: & cum iam hyems appeteret, foſſa valloq; circundatis naues ſubductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt Coſs. L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: intuentibus cunctis ad finiendum cũ Antiocho bellum: Poſtero die prætores creati, M. Tuccius, L. Aurunculeus, Cn. Fuluius, L. Æmylius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

DECADIS

A DECADIS QVARTÆ LIBER SEPTIMVS

LVCIO Cornelio Scipione, & C.Lælio Coſs.nulla prius ſecundũ re-
ligiones acta in ſenatu res eſt,quàm de Ætolis.& legati eorum inſtitere-
quia breuem induciarum diem habebant:& ab T.Quintio,qui tũ Ro-
mam ex Græcia redierat,adiuti ſunt.Ætoli,vt quibus plus in miſericor-
dia ſenatus,quàm in cauſa ſpei eſſet,ſuppliciter egerũt, veteribus bene-
factis noua pẽſantes maleficia.cæterum & præſentes interrogationibus
vndique ſenatorum confeſſionem magis noxæ,quàm reſponſa exprimẽ-
tium fatigati ſunt, & excedere curia iuſſi magnum certamen præbuere.
Plus ira,quàm miſericordia in cauſa eorũ valebat:quia non vt hoſtibus
modo,ſed tanquam indomitæ & inſociabili genti ſuccenſebant. Per ali-
quot dies cum certatum eſſet,poſtremo neq; dari,neq; negari pacem pla-
cuit.duæ conditiones eis latæ ſunt:vel ſenatui liberum arbitriũ de ſe permitterent: vel mille talentûm
darent,eoſdemq; amicos atq; inimicos haberent.Exprimere cupientibus,quarum rerum in ſe arbitriũ
ſenatui permitterent,nihil certi reſponſum eſt.ita infecta pace dimiſſi,vrbe eodẽ die, Italia intra XV
dies excedere iuſſi.Tum de conſulum prouinciis cœptum eſt agi.Ambo Græciam cupiebant: multũ
Lælius in ſenatu poterat.Is,cum ſenatus aut ſortiri aut comparare inter ſe prouincias conſules iuſſiſ-
ſet,elegantius facturos dixit,ſi iudicio patrũ quàm ſi ſorti eam rem permiſiſſent.Scipio reſpõſo adhoc
dato, cogitaturum quid ſibi faciendum eſſet, cum fratre vno locutus iuſſusq; ab eo permittere auda-
cter ſenatui,renuntiat collegæ,facturum ſe,quod is cenſeret.Cum res aut noua, aut vetuſtate exẽplo-
rum memoriæ iam exoletæ,relata expectatione certaminis ſenatũ erexiſſet: P.Scipio Africanus dixit:
ſi L.Scipioni fratri ſuo prouinciam Græciá decreuiſſent,ſe legatum iturum. Hæc vox magno aſſenſu
audita ſuſtulit certamen.Experiri libebat,vtrum plus regi Antiocho in Annibale victo,an in victore
Africano conſuli,legionibusq; Romanis auxilii foret:ac propè omnes Scipioni Græciam,Lælio Ita-
liam decreuerunt.Prætores inde prouincias ſortiti:L.Aurunculeius vrbanam,Cn.Fuluius peregrinã:
L.Æmylius Regillus claſſem,P.Iunius Brutus Tuſcos,M.Tuccius Apuliam & Brutios,C.Atinius
B Siciliam. Conſuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitum quem à M.Acilio
(duæ autem legiones erant)accepturus eſſet:in ſupplementum addita peditum ciuium Romanorũ
tria millia,equites centum,& ſociûm Latini nominis quinq; millia,equites CC: & adiectum, vt cũ
in prouinciam veniſſet:ſi è Rep.videretur eſſe,exercitum in Aſiam traiiceret. Alteri conſuli totus no-
uus exercitus decretus:duæ legiones Romanæ,& ſociûm Latini nominis XV millia peditum,equi-
tes ſexcenti.Exercitum ex Liguribus Q.Minucius(iam enim confectam prouinciam ſcripſerat,& Li-
gurum omne nomen in deditionem veniſſe)traducere in Boios,& P.Cornelio proconſuli tradere iuſ-
ſus. Ex agro,quo victos bello multauerat Boios,deductæ vrbanæ legiones,quæ priore anno conſcri-
ptæ erant,M.Tuccio Pr.datæ,& ſociûm Latini nominis peditum XV millia, equites ſexcenti, ad
Apuliam Brutiosq; obtinendos. A.Cornelio ſuperioris anni prætori,qui Brutios cum exercitu ob-
tinuerat,imperatum:ſi ita conſuli videretur, vt legiones in Ætoliam traiectas M.Acilio traderet:ſi is
manere ibi vellet.ſi Acilius redire Romam mallet, vt A.Cornelius cum eo exercitu in Ætolia rema-
neret. C.Atinium Labeonem prouinciam Siciliam exercitumq; à M.Æmylio accipere placuit,& in
ſupplementum ſcribere ex ipſa prouincia,ſi vellet,peditum duo millia,& centum equites. P.Iunius
Brutus in Tuſcos exercitum nouum,legionem vnam Romanam,& decem millia ſociûm Latini no-
minis ſcribere,& quadringentos equites:L.Æmylius,cui prouincia maritima erat,viginti naues lon-
gas,& ſocios nauales à M.Iunio prætore ſuperioris anni accipere iuſſus,& ſcribere ipſe mille nauales
ſocios,duo millia peditum:cum iis nauibus militibusq; in Aſiam proficiſci,& claſſem à C.Liuio acci-
pere. Duas Hiſpanias Sardiniamq; obtinentibus prorogatum in annum imperium eſt:& iidem exer-
citus decreti:Siciliæ Sardiniæq; binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ:ſiculum omne frumentum
in Ætoliam ad exercitum portari iuſſum:ex Sardinia pars Romam,pars in Ætoliam,eodem quò Si-
culum.Priuſquam conſules in prouincias proficiſcerentur,prodigia per põtifices procurari placuit.

Romæ Iunonis Lucinæ templum de cœlo tactum erat,ita,vt faſtigium valuæq; deformarentur.Pu-
teolis pluribus locis murus,& porta fulmine icta,& duo homines exanimati.Nurſiæ ſereno ſatis cõſta-
bat nimbũ ortum,ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud ſe pluuiſſe. Tuſculani nũ-
tiabant:& Reatini mulam in agro ſuo peperiſſe.Ea procurata:Latinæq; inſtauratæ, quòd Laurẽtibus
carnis,quæ dari debet,data nõ fuerat.Supplicatio quoq; earũ religionũ cauſa fuit,quibus diis decẽui-
ri ex libris vt fieret,ediderunt.decẽ ingenui,decem virgines,patrimi omnes,matrimiq; ad id ſacrificiũ
adhibiti:& decemuiri nocte lactentibus rem diuinã fecerunt. P.Cornelius Scipio Africanus, priuſq̃
proficiſceretur,fornicem in Capitolio aduerſus viam,qua in Capitolium aſcenditur,cum ſignis ſeptẽ
auratis,duobus equis,& marmorea duo labra ante fornicẽ poſuit. Per eoſdem dies principes Ætolo-

C rum tres & XL, inter quos Damocritus & frater eius erant, ab duabus cohortibus miſſis à M.Aci-
lio Romam deducti, & in Latomias coniecti ſunt. cohortes inde ad exercitũ redire L.Cornelius Cos.
iuſſit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Ægypti, gratulãtes, quòd M.Acilius Cos. Antiochũ
regem Græcia expuliſſet, venerunt: adhortantesq́; vt in Aſiam exercitũ traiicerent. omnia perculſa me-
tu nõ in Aſia modo, ſed etiã in Syria eſſe. reges Ægypti ad ea, quæ cẽſuiſſet ſenatus, paratos fore. Gra-
tiæ regibus actæ: legatis munera dari iuſſa, in ſingulos quaternũm milliũ æris. L.Cornelius Cos. per-
actis, quæ Romæ agẽda erant, pro cõcione edixit, vt milites, quos ipſe in ſupplemẽtũ ſcripſiſſet: quiq́;
in Brutiis cum A.Cornelio proprætore eſſent: vt hi omnes Idibus Quintilibus Brundiſium cõueni-
rent. item treis legatos nominauit: Sex.Digitiũ, L.Apuſtiũ, C.Fabriciũ Luſcinũ, qui ex ora maritima
vndiq; naues Brundiſium cõtraherent, & omnibus iã paratis, paludatus ab vrbe eſt profectus. Ad V
millia voluntariorũ ex Romanis ſociiſq́; qui emerita ſtipẽdia ſub imperatore P.Africano habebant:
præſtò fuere exeunti Cos. & nomina dederunt. Per eos dies, quibus eſt profectus ad bellũ Cos. ludis
Apollinaribus, ad Quintũ Idus Quintiles cœlo ſereno interdiu obſcurata lux eſt, cum luna ſub orbẽ
ſolis ſubiſſet. Et L.Æmylius Regillus, cui naualis ꝓuincia euenerat: eodẽ tẽpore profectus eſt. L.Au-
runculeio negotiũ ab ſenatu datũ eſt: vt XXX qnqueremes, viginti triremes faceret: quia fama erat,
Antiochum poſt præliũ nauale maiorẽ claſſem aliquãto reparare. Ætoli poſteaq̃ legati ab Roma re-
tulerũt, nullã ſpem pacis eſſe: quanq̃ omnis ora maritima eorũ, quæ in Pelopõneſum verſa eſt, depopu-
lata ab Achæis erat, periculi magis, q̃ damni memores, vt Romanis intercluderẽt iter, Coracem mon-
tem occupauerunt. neq; enim dubitabant, ad oppugnationẽ Naupacti eos principio veris redituros
eſſe. Acilio, qui id expectari ſciebat, ſatius viſum eſt inopinatã aggredi rem, & Lamiã oppugnare. nã
& à Philippo propè ad excidium adductos eſſe, & tunc eo ipſo, quod nihil tale timerẽt, opprimi incau-
tos poſſe. Profectus ab Elatia primũ in hoſtiũ terra circa Sperchium amnem poſuit caſtra: inde nocte
motis ſignis, prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus pauor ac tumultus, vt in re improuiſa,
fuit. conſtantius tamen, q̃ quis facturos crederet in tam ſubito periculo, cum viri propugnarent, fœmi-
næ tela omnis generis ſaxaq́; in muros gererent, multifariã ſcalis appoſitis, vrbem eo die defenderunt.
Acilius ſigno receptui dato, ſuos in caſtra medio fermè diei reduxit: & tunc cibo & quiete refectis cor-
poribus, priuſquam prætorium dimitteret, denuntiauit, vt ante lucẽ armati paratiq́; eſſent: niſi expu-
gnata vrbe ſe eos in caſtra nõ reducturũ. Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggreſſus, cũ oppi-
danos iam vires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas vrbẽ cepit. Ibi partim
D diuẽdita, partim diuiſa præda, cõſilium habitũ, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactũ iri placuit,
occupato ad Coracem ab Ætolis ſaltu. ne tamẽ ſegnia æſtiua eſſent, & Ætoli nõ impetratã pacem ab
ſenatu nihilo minus per ſuã cunctationem haberent, oppugnare Acilius Amphiſſam ſtatuit. ab Hera-
clea per Oetam exercitus eò ductus. Cũ ad mœnia caſtra poſuiſſet, nõ corona, ſicut Lamiam, ſed operi-
bus oppugnare vrbem eſt adortus. Pluribus ſimul locis aries admouebatur, & cum quaterent muri, ni-
hil aduerſus tale machinationis genus parare aut comminiſci oppidani conabãtur: omnis ſpes in ar-
mis & audacia erat. eruptionibus crebris & ſtationes hoſtiũ, & eos ipſos, qui circa opera & machinas
erãt, turbabant. Multis tamen locis murus decuſſus erat, cum allatũ eſt, ſucceſſorem Apolloniæ expoſi-
to exercitu, per Epirum ac Theſſaliã venire. Cum tribus millibus peditũ, & quingẽtis equitibus Cos.
veniebat. Iam in ſinum Maliacũ venerat. & præmiſſis Hypatam, qui tradere vrbẽ iuberẽt, poſteaq̃ re-
ſponſum eſt: nihil, niſi ex cõmuni Ætolorum decreto facturos: ne tenerent ſe oppugnatio Hypatæ, nõ-
dum Amphiſſa recepta: præmiſſo fratre Africano, Amphiſſam ducit. Sub aduentum eorum oppidani
relicta vrbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem ha-
bent: omnes armati atq; inermes conceſſere. Cos. ſex millia fermè paſſuum inde poſuit caſtra. eò lega-
ti Athenienſes primum ad P.Scipionem, prægreſſum agmen (ſicut ante dictum eſt) deinde ad conſu-
lem venerunt, deprecantes pro Ætolis. Clementius reſponſum ab Africano tulerunt, qui cauſam re-
linquendi honeſte Ætolici belli quærens, Aſiã & regem Antiochum ſpectabat: iuſſeratq́; Athenienſes
non Romanis ſolum, vt pacẽ bello præferrent, ſed etiã Ætolis perſuadere. Celeriter authoribus Athe-
nienſibus frequens ab Hypata legatio Ætolorũ venit. & ſpem pacis eis ſermo etiam Africani, quẽ prio-
rem adierunt, auxit, cõmemorantis: multas gentes populoſq́; in Hiſpania prius, deinde in Africa in fi-
dem ſuam veniſſe: in omnibus ſe maiora clementiæ benignitatiſq́;, quàm virtutis bellicæ monimen-
ta reliquiſſe. Perfecta videbatur res, cum aditus Cos. idem illud reſponſum retulit, quo fugati ab ſena-
tu fuerant. Eo tanquam nouo cum icti Ætoli eſſent (nihil enim nec legatione Athenienſium, nec pla-
cido Africani reſponſo profectum videbant) referre ad ſuos dixerũt velle. Reditum inde Hypatam eſt,
nec conſilium expediebatur. nam neq; vnde mille talentũm daretur, erat: & permiſſo libero arbitrio,
ne in corpora ſua ſæuiretur, metuebant. redire itaq; eoſdem legatos ad conſulem, & Africanum iuſſe-
runt, & petere: vt, ſi dare vere pacem, non tantum oſtendere, fruſtrantes ſpem miſerorum, vellent: aut
ex ſumma pecuniæ demerent, aut permiſſionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil impetra-
tum, vt mutaret conſul. & ea quoque irrita legatio dimiſſa eſt. Secuti & Athenienſes ſunt, & prin-

A ceps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & complorantes inutili lamentatio-
ne fortunã gentis, ad ſpem reuocauit, author inducias ſex menſium petendi: vt legatos Romam mit-
tere poſſent. dilationem nihil ad præſentia mala, quæ vltima eſſent, adiecturam. leuari per multos ca-
ſus tempore interpoſito præſentes clades poſſe. Authore Echedemo iidẽ miſſi, prius P. Scipione con-
uento. per eũ inducias tẽporis eius, quod petebãt à Cos. impetrauerũt. & ſoluta obſidione Amphiſſę,
M. Acilius tradito conſuli exercitu prouincia deceſſit. & Cos. ab Amphiſſa Theſſaliam repetit: vt per
Macedoniã Thraciamq́ duceret in Aſiã. Tũ Africanus fratri. Iter, quod inſiſtis L. Scipio, ego quoq;
approbo, ſed totũ id vertitur in voluntate Philippi. qui ſi imperio noſtro fidus eſt: & iter, & cõmeatus,
& omnia quæ in lõgo itinere exercitus alunt iuuantq́, nobis ſuppeditabit. ſi is deſtituat, nihil ꝑ Thra-
ciã ſatis tutũ habebis. itaq; prius regis animũ explorari placet: optime explorabit, ſi nihil ex præpara-
to agentẽ opprimet qui mittetur. T. Sempronius Gracchus longe tum acerrimus iuuenũ ad id dele-
ctus, per diſpoſitos equos propè incredibili celeritate ab Amphiſſa (inde enim eſt dimiſſus) die tertio
Pellam peruenit. In cõuiuio rex erat, & in multum vini proceſſerat: ea ipſa remiſſio animi ſuſpicionẽ
dempſit nouare eum quicq̃ velle. Et tum quidẽ comiter acceptus hoſpes. poſtero die cõmeatus exerci-
tui paratos benigne, põtes in fluminibus factos, vias, vbi trãſitus difficiles erant, munitas vidit. Hæc
referens eadẽ, qua ierat, celeritate Thaumacis occurrit conſuli. Inde certiore & maiore ſpe lætus exerci-
tus ad præparata omnia in Macedoniam peruenit. Venientes regio apparatu accepit, & proſecutus
eſt rex. Multa in eo & dexteritas & humanitas viſa, quæ cõmendabilia apud Africanum erant, virum
ſicut ad cætera egregiũ, ita à comitate, quæ ſine luxuria eſſet, nõ auerſum. Inde non per Macedoniam
modo, ſed etiã Thraciã proſequẽte & præparãte omnia Philippo, ad Helleſpontũ peruẽtũ eſt. Antio-
chus poſt naualẽ ad Corycum pugnã, cum totam hyemem liberã in apparatus terreſtres maritimosq́
habuiſſet: claſſi maxime reparandæ, ne tota maris poſſeſſione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat,
ſuperatũ ſe cũ claſſis abfuiſſet Rhodiorũ: quòd ſi ea quoq; (nec cõmiſſuros Rhodios, vt iterũ moraren-
tur) certamini adeſſet: magno ſibi nauiũ numero opus fore, vt viribus & magnitudine claſſem hoſtiũ
æquaret. Itaque & Annibalem in Syriam miſerat ad Phœnicum accerſendas naues, & Polyxenidam,
quo minus proſpere geſta res erat, eo enixius & eas, quæ erant, reficere, & alias parare naues iuſſit. Ipſe
in Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accerſens, etiã in Gallogræciã miſerat. Bellicoſiores ea tẽpeſta-
B te erãt, Gallicos adhuc, nondũ exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Filium Seleucũ in Æolide reli-
querat cum exercitu ad maritimas cõtinendas vrbes, quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa
Erythrisq́ Romani ſollicitabant. Claſſis Romana, ſicut ante dictũ eſt, ad Canas hybernabat. eò me-
dia fermè hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditũ, equitibus centũ venit. Is cũ magnã præ-
dam agi poſſe dixiſſet ex hoſtium agro, qui circa Thyatira eſſet, hortando perpulit Liuium, vt quinq;
millia militũ ſecũ mitteret. miſſi ingentẽ prædã intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phocææ ſe-
ditio orta, quibuſdã ad Antiochũ multitudinis animos auocãtibus. Grauia hyberna nauium erant,
graue tributũ, quòd togæ quingẽtæ imperatæ erant cũ quingẽtis tunicis: grauis etiã inopia frumẽti:
propter quã naues quoq;, & præſidiũ Romanũ exceſſit. tum vero liberata metu factio erat, quæ plebẽ
in cõcionibus ad Antiochũ trahebat. ſenatus & optimates in Romana ſocietate perſtandũ cenſebãt:
defectionis authores plus apud multitudinẽ valuerũt. Rhodii, quo magis ceſſatũ priore æſtate erat,
eo maturius æquinoctio verno eundẽ Pauſiſtratum claſſis præfectum cum ſex & triginta nauibus mi-
ſerunt. Iam Liuius à Canis cum XXX nauibus, & VII quadriremibus, quas ſecũ Eumenes rex
adduxerat, Helleſpontũ petebat, vt ad trãſitũ exercitus, quem terra venturũ opinabatur, ꝑpararet quæ
opus eſſent. In portũ, quẽ vocant Achæorũ, claſſem primum aduertit: inde Ilium aſcendit, ſacrificioq́;
Mineruæ facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhœteo, tradẽtes in fidẽ ciuitates ſuas
benigne audiuit. inde ad Helleſpõti fauces nauigat: & decẽ nauibus in ſtatione contra Abydũ relictis,
cætera claſſe in Europã ad Seſton oppugnandã traiecit. Iam ſubeuntibus armatis muros fanatici Gal-
li primum cum ſolenni habitu ante portam occurrũt. iuſſu ſe matris deũm famulos deæ venire memo-
rant ad precandum Romanũ, vt parceret mœnibus vrbiq́. Nemo eorũ violatus eſt. mox vniuerſus ſe-
natus cum magiſtratibus ad dedendã vrbem proceſſit. Inde Abydũ traiecta claſſis. vbi cum tentatis
per colloquia animis nihil pacati reſpõderetur, ad oppugnationẽ ſeſe expediebant. Dũ hæc in Helle-
ſponto geruntur, Polyxenidas regius præfectus (erat autẽ exul Rhodius) cum audiſſet, profectã ab do-
mo popularium ſuorũ claſſem, & Pauſiſtratum præfectũ ſuperbe quædam & cõtemptim in ſe concionã-
tem dixiſſe, præcipuo certamine animi aduerſus eum ſumpto, nihil aliud dies nocteſq́; agitabat ani-
mo, q̃ vt verba magnifica eius rebus cõfutaret. Mittit ad eũ hominẽ & illi notũ, qui diceret, & ſe Pauſi-
ſtrato patriæq́ ſuę magno vſui, ſi liceat, fore, & à Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriam poſſe. Cum quo-
nam modo ea fieri poſſent, mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur, fidem petenti dedit agendę com-
muniter rei, aut ſilentio tegendę. Tum internuntius aperit, regiam claſſem aut totam aut maiorem
eius partem Polyxenidam traditurum ei, pretium tanti meriti nullum aliud paciſci, q̃ reditum in pa-
triam. Magnitudo rei, nec vt crederet, nec vt aſpernaretur dicta effecit. Panormum Samię terrę petit,

C ibiq; ad explorandam rem quæ oblata erat, ſubſtitit. Vltro citroq; nuntii curſare, nec fides ante Pauſiſtrato facta eſt, q̄ coràm nuntio eius Polyxenidas ſua manu ſcripſit, ſe ea quæ pollicitus eſſet, facturū: ſignoq; ſuo impreſſas tabellas miſit. eo vero pignore velut authoratum ſibi proditorem ratus eſt. neq; enim eum, qui ſub rege viueret, commiſſurum fuiſſe, vt aduerſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata daret. Inde ratio ſimulatæ proditionis compoſita. Omnium ſe rerū appaatum omiſſurum, Polyxenidas dicere, nō remigem, nō ſocios nauales ad claſſem frequentes habiturum: ſubducturum per ſimulationē reficiendi quaſdā naues, alias in propinquos portus dimiſſurū: paucas ante portum Epheſi in ſalo habiturū: quas, ſi exire res cogeret, obiecturus certamini foret. Quam neglīgētiam Polyxenidam in claſſe ſua habiturum Pauſiſtratus audiuit, eam ipſe extēplo habuit: partem nauiū ad cōmeatus accerſendos Halicarnaſſum, partē Samum ad vrbem miſit, vt paratus eſſet, cum ſignū aggrediendi à proditore accepiſſet. Polyxenidas augere ſimulando errorē. ſubducit quaſdā naues, alias, velut ſubducturus eſſet, naualia reficit: remiges ex hybernis nō Epheſum accerſit, ſed Magneſiā occulte cogit. Forte quidam Antiochi miles, cum Samū rei priuatæ cauſa veniſſet, pro ſpeculatore cōprehenſus deducitur Panormū ad præfectum. is percunctanti quid Epheſi ageretur, incertum metu, an erga ſuos haud ſyncera fide, omnia aperit: claſſem inſtructam paratamq; in portu ſtare: remigiū omne Magneſiam ad Sipylū miſſum: perpaucas naues ſubductas eſſe, & naualia tegi: nunquā intentius rē naualē adminiſtratā eſſe.

Hęc ne pro veris audirentur, animus errore & ſpe vana præoccupatus fecit. Polyxenidas ſatis oībus cōparatis, nocte remige à Magneſia accerſito, deductisq; raptim quæ ſubductæ erant nauibus, cū diē non tam in apparatu abſumpſiſſet, q̄ quòd conſpici proficiſcentē claſſem nolebat: poſt ſolis occaſum profectus LXX nauibus tectis, vento aduerſo ante lucē Pygela portum tenuit. vbi cum interdiu ob eandē cauſam quieuiſſet, nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cū quinque nauibus tectis Palinurū iuſſo petere, atq; inde armatos, quà proximū per agros iter eſſet, Panormum ad tergum hoſtium ducere, ipſe interim claſſe diuiſa, vt ex vtraq; parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primo, vt in re nec opinata, turbatus paruper, deinde vetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, q̄ mari hoſtes poſſe ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facile telis ancipitibus hoſtē ſummoturus. id inceptum eius Nicander à terra viſus cū turbaſſet, repente mutato conſilio naues cōſcendere omnes iubet. Tum vero ingens pariter militum nautarumq; trepidatio orta, & veluti fuga in naues fieri, cum ſe mari terraq; ſimul cernerent circūuentos. Pauſiſtratus vnam viam ſalutis eſſe ratus,
D ſi vim facere per fauces portus, atq; erumpere in mare apertum poſſet: poſteaq̄ conſcendiſſe ſuos vidit, ſequi cæteris iuſſis, ipſe princeps cōcitata naue remis ad oſtium portus tendit. Superantem iam fauces nauem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circunſiſtit. Nauis roſtris icta ſupprimitur: telis obruūtur propugnatores: inter quos & Pauſiſtratus impigre pugnans interficitur. Nauium reliquarū ante portum aliæ, aliæ in portu deprehenſæ: quædā à Nicandro, dum moliunt̄ à terra captæ. Quinq; tantū Rhodiæ naues cū duabus Cois effugerunt: terrore flammæ micantis via ſibi inter confertas naues facta. contis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum conceptū ignem præ ſe portabant. Erythrææ triremes, cum haud procul à Samo Rhodus nauibus, quibus vt eſſent præſidio veniebant, obuiæ fugientibus fuiſſent. in Helleſpontum ad Romanos curſum auerterunt. Sub idē tempus Seleucus proditam Phocæam porta vna per cuſtodes aperta, recepit: & Cymæ aliæq; eiuſdem oræ vrbes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Æolide geruntur, Abydus cum per aliquot dies obſidionem toleraſſet, præſidio regio tutāte mœnia, iam omnibus feſſis, Philota quoq; præfecto præſidii permittente, magiſtratus eorum cum Liuio de conditionibus tradendæ vrbis agebant. rem diſtinebat: quod vtrum armati, an inermes emitterentur regii, parum conueniebat. Hæc agentibus cū interueniſſet nuntius Rhodiorum cladis, emiſſa de manibus res eſt. metuens enim Liuius, ne ſucceſſu tantæ rei elatus Polyxenidas claſſem, quę ad Canas erat, opprimeret: Abydi obſidione cuſtodiaq; Helleſponti extēplo relicta, naues, quę ſubductę Canis erant, deduxit. Et Eumenes Elęam venit. Liuius omni claſſe, cui adiunxerat triremes duas Mitylenęas, Phocęam petit. quam cum teneri valido regio prǽſidio audiſſet: nec procul Seleuci caſtra eſſe: depopulatus maritimam oram, & prǽda maxime hominum raptim in naues impoſita, tantum moratus, dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur: Samum petere intendit. Rhodiis primo audita clades ſimul pauorem, ſimul luctum ingentem fecit, nam prǽter nauium militumq; iacturam, quod floris, quod roboris in iuuentute fuerat, amiſerant: multis nobilibus ſecutis inter cętera authoritatem Pauſiſtrati: quę inter ſuos merito maxima erat. deinde quod fraude capti, quod à ciue potiſſimum ſuo forent: in iram luctus vertit. Decem extemplo naues, & diebus poſt paucis decem alias prǽfecto omnium Eudamo miſerunt: quem aliis virtutibus bellicis haudquaquā Pauſiſtrato parem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani & Eumenes rex in Erythrǽam primum claſſem applicuerunt: ibi noctem vnam morati, poſtero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. inde cum in proxima Samię vellent traiicere: non expectato ſolis ortu, ex quo ſtatum cœli notare gubernatores poſſent, in incertam tempeſtatem miſerunt. medio

in curſu

A In curſu aquilone in ſeptentrionem verſo, exaſperato fluctibus mari iactari cœperunt. Polyxenidas
Samum petituros ratus hoſtes, vt ſe Rhodiæ claſſi coniungerēt: ab Epheſo profectus primo ad Myo-
neſum ſtetit: inde ad Macrin (quam vocant) inſulam traiecit: vt præteruehentis claſſis, ſiquas aberrā-
tes ex agmine naues poſſet, aut poſtremū agmē opportune adoriretur. Poſteaq̄ ſparſam tēpeſtate claſ-
ſem vidit: occaſionem primo aggrediendi ratus, paulo poſt increbreſcente vento, & maiores iam vol-
uente fluctus, quia peruenire ſe ad eos videbat non poſſe: ad Æthaliam inſulā traiecit: vt inde poſtero
die Samum ex alto petentes naues aggrederetur. Romani pars exigua primis tenebris portū Samiæ
deſertum tenuerūt; claſſis cætera noctem totā in alto iactata in eundē portū decurrit. Ibi ex agreſtibus
cognito, hoſtium naues ad Æthaliam ſtare, conſilium habitum, vtrum extēplo decernerent, an Rho-
diam expectarent claſſem. dilata re (ita enim placuit) Corycum, vnde venerant, traiecerūt. Polyxeni-
das quoq; cū fruſtra ſtetiſſet, Epheſum rediit. Tum Romanæ naues vacuo ab hoſtibus mari Samū tra-
iecerūt. Eodē & Rhodia claſſis poſt dies paucos venit. Quam vt expectatā eſſe appareret, profecti extē-
plo ſunt Epheſum: vt aut decernerēt nauali certamine: aut ſi detrectaret hoſtis pugnam quod plurimū
intererat ad animos ciuitatum, timoris confeſſionem exprimerent. Contra fauces portus inſtructa in
frontem nauium acie ſtetere. poſteaquam nemo aduerſus ibat: claſſe diuiſa, pars in ſalo ad oſtium por-
tus in anchoris ſtetit; pars in terram milites expoſuit. In eos iam ingentem prædam late depopulato
agro agentes Andronicus Macedo qui in præſidio Epheſi erat: iam mœnibus appropinquantes eru-
ptionem fecit, exutosq; magna parte prædæ ad mare ac naues redegit. Poſtero die inſidiis medio fer-
mè viæ poſitis, ad eliciēdum extra mœnia Macedonē Romani ad vrbē agmine iere. inde, cum ea ipſa
ſuſpicio, nequis exiret deterruiſſet, redierunt ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hoſtibus,
Samum, vnde venerat, claſſis repetit. inde duas ſociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfe-
cto Epicrate Rhodiorum ad fretū Cephaleniæ tuendum Pr. miſit. Infeſtum id latrocinio Lacedæmo-
nius Hybriſtas cum iuuentute Cephalenum faciebat: clauſumq; iam mare cōmeatibus Italicis erat.
Piræei L. Æmylio Regillo ſuccedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui audita clade Rho-
diorum, cum ipſe duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Aſiā ſecū
reduxit. proſecutæ etiam apertæ Athenienſium naues ſunt. Ægeo mari traiecit. Eodem Timaſicrates
Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempeſta venit: deductusq; ad Æmyliū præ-
B ſidii cauſa ſe miſſum ait: quod eam oram maris infeſtā onerariis regiæ naues excurſionibus crebris ab
Helleſponto atq; Abydo facerent. Traiicienti Æmylio à Chio Samū duæ Rhodiæ quadriremes miſ-
ſæ obuiam à Liuio, & rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum poſteaq̄ ventum
eſt: accepta à Liuio claſſe, & ſacrificio, vt aſſolet, rite facto, Æmylius conſilium aduocauit. Ibi C. Li-
uius (is enim eſt primus rogatus ſententiam) neminem fidelius dare poſſe conſilium dixit, quàm eū:
qui id alteri ſuaderet, quod ipſe, ſi in eodem loco eſſet, facturus fuerit. Se in animo habuiſſe tota claſſe
Epheſum petere, & onerarias ducere multa ſaburra grauatas, atq; eas in faucibus portus ſupprimere.
& eo minoris molimenti ea clauſtra eſſe: quòd in fluminis modum, longum & anguſtum & vadoſum
oſtium portus ſit. ita adempturum ſe maris vſum hoſtibus fuiſſe, inutilemq; claſſem facturum. Nullī
ea placere ſententia. Eumenes rex quæſiuit: quid tandem vbi demerſis nauibus frenaſſent clauſtra ma-
ris: vtrum libera ſua claſſe abſeſſuri inde forent ad opem ferendam ſociis, terroremq; hoſtibus præben-
dum? an nihilo minus tota claſſe portum obſeſſuri? ſiue enim abſcedant, cui dubium eſſe quin hoſtes
extracturi demerſas moles ſint? & minore molimento aperturi portum quàm obſtruatur? ſin autem ma-
nendum ibi nihilominus ſit, quid attinere claudi portum? Quin contra, illos tutiſſimo portu, opulē-
tiſſima vrbe fruentes, omnia Aſia præbente, quieta æſtiua acturos: Romanos aperto in mari fluctibus
tempeſtatibusq; obiectos, omnium inopes in aſſidua ſtatione futuros: ipſos magis alligatos impedi-
tosq;, nequid eorum quæ agenda ſint, poſſint agere: quàm vt hoſtes clauſos habeant. Eudamus præ-
fectus Rhodiæ claſſis magis eam ſibi diſplicere ſententiam oſtendit, quàm ipſe quid cenſeret, faciendū
dixit. Epicrates Rhodius, omiſſa in præſentia Epheſo mittendam nauium partē in Lyciam cenſuit:
& Patara caput gentis, in ſocietatē adiungendam. in duas res magnas id vſui fore: & Rhodios pacatis
contra inſulam ſuam terris, totis viribus incumbere in vnius belli, quod aduerſus Antiochum ſit, cu-
ram poſſe: & eam claſſem quæ in Lycia compararetur, intercludi ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc
maxime mouit ſententia. placuit tamen Regillum tota claſſe euehi ad portum Epheſi, ad inferendum
hoſtibus terrorem. C. Liuius cū duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rho-
diis, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſſus, Rhodum prius iuſſus adire, & omnia cum iis
communicare conſilia. Ciuitates quas prætereuectus eſt, Miletus, Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus,
Cous, imperata enixe fecerunt. Rhodum vt eſt ventum: ſimul & ad quam rem miſſus eſſet, iis expo-
ſuit, & conſuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam quam habebat claſſem aſſumptis tribus
quadriremibus nauigat Patara. Primo ſecundus ventus ad ipſam vrbem ferebat eos: ſperabantq;
ſubito terrore aliquid moturos. poſteaquam circumagente ſe vento fluctibus dubiis volui cœ-
ptum eſt mare; peruicerunt quidem remis, vt tenerent terram: ſed neque circa vrbem tuta ſtatio

C erat:nec ante hoſtium portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari & nocte imminente. præteruecti mœnia portum Phœnicunta minus duûm millium ſpatio inde diſtantem petiere, nauibus à maritima vi tutum. ſed altæ rupes inſuper imminebant. quas celeriter oppidani aſſumptis regiis militibus quos in præſidio habebant, ceperunt. aduerſus quos Liuius, quanq̃ erant iniqua ac difficilia ad exitus loca: Iſſæos auxiliares, & Smyrnæorum expeditos iuuenes miſit. Ii, dum miſſilibus primo, & aduerſus paucos leuibus excurſionibus laceſſebatur magis q̃ conſerebatur pugna: ſuſtinuerunt certamen. poſteaq̃ plures ab vrbe affluebant, & iam omnis multitudo effundebatur, timor inceſſit Liuium, ne & auxiliares circũuenirentur: & nauibus etiam ab terra periculum eſſet. ita nõ milites ſolum, ſed etiam nauales ſocios, remigum turbam, quibus quiſq; poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoq; anceps pugna fuit: neq; milites ſolũ aliquot, ſed L. Apuſtius tumultuario prælio cecidit. poſtremo tamen fuſi, fugatiq; ſunt Lycii, atq; in vrbem compulſi. & Romani cum haud incruenta victoria ad naues redierunt. inde in Telmeſſicum profecti ſinum, qui latere vno Cariam, altero Lyciam contingit: omiſſa Patara amplius tentandi ſpe Rhodii domum dimiſſi ſunt: Liuius præteruectus Aſiam, in Græciam trãſmiſit: vt conuentis Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam traiiceret. Æmylius poſteaquam omiſſas in Lycia res, & Liuium profectum in Italiam cognouit: cũ ipſe ab Epheſo repulſus tempeſtate irrito incepto Samum reuertiſſet: turpe ratus, tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eò tota claſſe, & ſumma vi aggredi vrbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorum præteruecti, in Bargylietico ſinu exſcenſionem ad Iaſſum fecerunt. Vrbem regium tenebat præſidium: agrum circa Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſſis deinde qui per colloquia principum & magiſtratuum tentarent animos: poſteaquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe, ad vrbem oppugnandam ducit. Erant Iaſſenſium exules cum Romanis: ii frequentes Rhodios orare inſtiterunt, ne vrbem & vicinam ſibi & cognatam innoxiam perire ſinerent. ſibi exilii nullam aliam cauſam eſſe, quàm fidem erga Romanos. eadem vi regiorum, qua ipſi pulſi ſint, teneri eos qui in vrbe maneant. omnium Iaſſenſium vnam mentem eſſe, vt ſeruitutem regiam effugere vellent. Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege aſſumpto, ſimul ſuas neceſſitudines commemorando, ſimul obſeſſæ regio præſidio vrbis caſum miſerando peruicerunt, vt oppugnatione abſtineretur. Profecti inde pacatis cæteris, cum oram Aſiæ legerent, Loryma (portus aduerſus Rhodum eſt) peruenerunt. Ibi in principiis ſermo primo inter tribunos militum ſecretus oritur: deinde ad aures ipſius Æmylii peruenit: abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello: vt ab tergo liber relictus hoſtis in tot propinquas ſociorum vrbes oĩa impune conari poſſet. Mouère ea Æmylium: vocatosq; Rhodios cum percunctatus eſſet: poſſet'ne Pataris vniuerſa claſſis in portu ſtare? cum

D reſpondiſſent non poſſe: cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hybernorum tempus exercitum in Æolide continuiſſet: partim ſociis ferendo opem: partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulandis: trãſiret in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ maritima oppugnaret ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſſit: deinde omiſſa oppugnatione vrbis agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcemq; regni Pergamum ducit oppugnandum. Attalus primo ſtationibus ante vrbem poſitis, & excurſionibus equitum leuisq; armaturæ magis laceſſebat quàm ſuſtinebat hoſtem: poſtremo cum per leuia certamina expertus nulla parte virium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe recepiſſet, obſideri vrbs cœpta eſt. Eodem fermè tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci caſtris ad caput Caici amnis ſtatiua habuit, cum magno exercitu miſto variis ex gentibus. plurimum terroris in Gallorũ mercede conductis quatuor millibus erat. hos, paucis admiſtis, ad peruaſtandum paſſim Pergamenum agrum miſit. Quæ poſteaquam Samum ſunt nũtiata, primo Eumenes auocatus domeſtico bello cũ claſſe Elæam petit: inde cum præſtò fuiſſent equites peditumq; expediti: præſidio eorum tutus priuſquam hoſtes ſentirẽt aut mouerentur, Pergamum contendit. ibi rurſus leuia per excurſiones prælia fieri cœpta, Eumene ſummæ rei diſcrimen haud dubie detrectante. Paucos poſt dies Romana Rhodiaq; claſſis, vt regi opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Quos vbi expoſuiſſe copias Eleæ, & tot claſſes in vnum conueniſſe portum Antiocho allatũ eſt: & ſub idem tempus audiuit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe: parariq; quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent: tempus veniſſe ratus, prius quàm terra mariq; ſimul vrgeretur, agendi de pace, tumulum quendam aduerſus Elæam caſtris cepit. ibi peditum omnibus copiis relictis, cũ equitatu (erant autem ſex millia equitum) in campos ſub ipſa Eleæ mœnia deſcẽdit: miſſo caduceatore ad Æmylium, velle ſe de pace agere. Æmylius Eumene à Pergamo accito, adhibitis & Rhodiis: conſilium habuit. Rhodii haud aſpernari pacem. Eumenes nec honeſtum eſſe dicere, eo tẽpore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui enim, inquit, aut honeſte incluſi mœnibus, & obſeſſi velut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit: quam ſine conſule, non ex authoritate ſenatus, non iuſſu populi Romani peregerimus? Quæro enim, pace per te facta, rediturus'ne extemplo in Italiam ſis? claſſem exercitumq; deducturus? an expectaturus, quid de ea re conſuli placeat? quid ſenatus cenſeat? aut populus iubeat? Reſtat ergo vt maneas in Aſia: & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo bello

A bello,exhauriant commeatibus præbendis ſocios:deinde, ſi ita viſum ſit iis penes quos poteſtas fue-
rit,inſtauremus nouum de integro bellum:quod poſſumus,ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando
remittitur,ante hyemem diis volentibus perfeciſſe. Hæc ſententia vicit: reſponſumq; Antiocho eſt,
ante cõſulis aduentum de pace agi nõ poſſe. Antiochus pace nequicquã tẽtata , vaſtatis Elæenſium
primum,deinde Pergamenorũ agris,relicto ibi Seleuco filio,Adramyttẽũ hoſtiliter itinere facto petit:
agrum opulẽtum,quẽ vocãt Thebes campũ,carmine Homeri nobilitatũ.neq; alio vllo loco Aſiæ ma
ior regiis militibus parta eſt præda. Eodẽ Adramytteum,vt vrbi præſidio eſſent:nauibus circũuecti
Æmylius & Eumenes venerũt. Per eoſdẽ forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centũ equiti-
bus,Diaphane omnibus his copiis præpoſito,acceſſerũt.quos egreſſos nauibus obuiam miſſi ab At-
talo nocte Pergamum deduxerunt.veterani omnes & periti belli erant:& ipſe dux Philopœmenis,ſum
mi tum omniũ Græcorũ imperatoris diſcipulus.qui biduum ſimul ad quietem hominũ equorumq;,
& ad viſendas hoſtium ſtationes,quibus locis temporibusq; accederẽt reciperentq; ſeſe,ſumpſerũt.Ad
radices ferè collis,in quo poſita eſt vrbs,regii ſuccedebãt:ita libera ab tergo populatio erat,nullo ab vr
be,ne in ſtationes quidẽ qui procul iacularetur,excurrẽte.poſtq̃ ſemel cõpulſi metu ſe mœnibus inclu
ſerunt,contemptus eorũ,& inde negligentia apud regios oritur:non ſtratos,nõ infrenatos magna pars
habebãt equos:paucis ad arma & ordines relictis,dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars
in iuueniles luſus laſciuiamq; verſi,pars veſcẽtes ſub vmbra,quidã ſomno etiã ſtrati. Hæc Diaphanes
ex alta vrbe Pergamo contẽplatus,arma ſuos capere,& ad portam præſtò eſſe iubet: ipſe Attalũ adiit,
& in animo ſibi eſſe dixit,hoſtium ſtationẽ tentare.Ægre id permittẽte Attalo,quippe qui cẽtũ equi-
tibus aduerſus trecentos,mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturũ cerneret:porta egreſſus,
haud procul ſtatione hoſtium occaſionẽ opperiens conſidit.Et qui Pergami erant, amentiam magis,
q̃ audaciam credere eſſe:& hoſtes pauliſper in eos verſi,vt nihil moueri viderunt:nec ipſi quicq̃ ex ſoli-
ta negligentia,inſuper etiã eludentes paucitatẽ,mutarunt. Diaphanes quietos aliquãdiu ſuos,velut
ad ſpectaculũ modo eductos,continuit:poſteaq̃ dilapſos ab ordinibus hoſtes vidit,peditibus quantũ
accelerare poſſent,ſequi iuſſis,ipſe princeps inter equites cum turma ſua quantum potuit effuſiſſimis
habenis,clamore ab omni ſimul pedite atq; equite ſublato,ſtationẽ hoſtium improuiſo inuadit.Non
homines ſolum,ſed equi etiam territi;cum vincula abrupiſſent:trepidationẽ & tumultũ inter ſuos fe-
B cerunt.pauci ſtabant impauidi equi:eos ipſos nõ ſternere,non infrenare aut aſcendere facile poterant:
multo maiorẽ q̃ pro numero equitũ terrorem Achæis inferentibus.pedites vero ordinati & præparati
ſparſos per negligẽtiã,& ſemiſomnes propè adorti ſunt:cædes paſſim fugaq; per campos facta eſt:Dia-
phanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit , magno Achæorum genti decore parto (ſpectauerant enim
è mœnibus Pergami non viri modo , ſed fœminæ etiam)in præſidium vrbis rediit. Poſtero die regiæ
magis compoſitæ & ordinatæ ſtationes quingẽtis paſſibus longius ab vrbe poſuerũt caſtra:& Achæi
eodem fermè tempore atq; in eundẽ locum proceſſerunt.Per multas horas intenti vtrinq; velut iã futu
rum impetum expectauere:poſteaq̃ haud procul occaſu ſolis redeundi in caſtra tẽpus erat,regii ſignis
collatis abire agmine ad iter magis q̃ ad pugnã compoſito cœpere.Quieuit Diaphanes,dum in con-
ſpectu erant:deinde eodẽ,quo pridie,impetu in poſtremũ agmen incurrit:tantumq; rurſus pauoris ac
tumultus incuſſit:vt cum terga cæderentur,nemo pugnandi cauſa reſtiterit:trepidanteſq;,& vix ordi-
nem agminis ſeruantes in caſtra compulſi ſunt.Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergame-
no mouere caſtra coegit. Antiochus poſteaq̃ Romanos & Eumenẽ ad tuendum Adramytteum ve-
niſſe audiuit,ea quidẽ vrbe abſtinuit:depopulatus agros,Peræam inde coloniam Mitylenæorũ expu-
gnauit.Cotton & Corylenus & Aphrodiſias crene primo impetu captæ ſunt. inde per Thyatira Sar-
deis rediit. Seleucus in maritima ora permanẽs aliis terrori,aliis præſidio erat. Claſſis Romana cũ
Eumene Rhodiiſq; Mitylenen primo,inde retro,vnde profecta erat,Elæam rediit. Inde Phocæam pe-
tentes,ad inſulam quam Bacchium vocant:(imminet vrbi Phoceenſium)appulerunt: & quibus an
te abſtinuerant templis,ſigniſq;(egregie autẽ exornata inſula erat)cum hoſtiliter diripuiſſent, ad ip-
ſam vrbem tranſmiſerunt.eã diuiſis inter ſe partibus cũ oppugnarent:& viderent ſine operibus,armis,
ſcaliſq; capi nõ poſſe:miſſum ab Antiocho præſidium trium millium armatorũ cum intraſſet vrbem:
extemplo oppugnatione omiſſa,claſſis ad inſulã ſe recepit:nihil aliud q̃ depopulato circa vrbẽ hoſtiũ
agro. Inde placuit Eumenem domum dimitti,& præparare conſuli atq; exercitui,quæ ad tranſitũ Hel
leſponti opus eſſent:Romanã Rhodiamq; claſſem redire Samum,atq; ibi in ſtatione eſſe,ne Polyxeni-
das ab Epheſo moueret.Rex Elæam,Romani & Rhodii Samũ redierunt. Ibi M. Æmylius frater præ-
toris deceſſit. Rhodii celebratis exequiis aduerſus claſſem quã fama erat ex Syria venire, XIII ſuis
nauibus,& vna Coa quinqueremi,altera Gnidia,Rhodũ vt ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt. Bi-
duo ante q̃ Eudamus cum claſſe à Samo veniret, XIII à Rhodo naues cum Pamphilida pręfecto
aduerſus eandem ſyriacam claſſem miſſę,aſſumptis nauibus quatuor quę Carię pręſidio erant,oppu
gnantibus regiis Dędala , & quędam alia parua caſtella obſidione exemerunt. Eudamum confeſtim
exire placuit. additę huic quoque ſunt ad eam claſſem quam habebat, ſex apertę naues. Profe-

C ctus cum quantum accelerare poterat,maturaſſet:ad portum quem Megiſten vocant,prægreſſos con
ſequitur.inde vno agmine Phaſelidem cum veniſſent,optimum viſum eſt ibi hoſtem opperiri. In cõ/
finio Lyciæ & Pamphiliæ Phaſelis eſt:prominet penitus in altum,conſpiciturq; prima terrarum Rho/
dum à Cilicia petentibus,& procul nauium præbet proſpectum.eo maxime vt in obuio claſſi hoſtiũ
eſſent,electus locus eſt.Cæterũ quod non prouiderunt,& loco graui & tẽpore anni(mediũ enim æſta/
tis erat)adhoc inſolito odore ingruere morbi vulgo,maxime in remiges cœperũt.cuius peſtilẽtiæ me/
tu profecti cum præterueherẽtur Pamphylium ſinum,ad Eurymedontẽ amnem appulſa claſſe,audiũt
ab Aſpendiis ad Sidam iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerant regii aduerſo tempore eteſiarũ, quod
velut ſtatum fauoniis ventis eſſet. Rhodiorum duæ & triginta quadriremes,quatuor triremes fuere.
Regia claſſis VII & XXX maioris formæ nauium erat,in quibus tres hepteres & quatuor hexeres
habebat,præter has decem triremes erant.& ii adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Vtraque
claſſis poſtero die luce prima,tãquã eo die pugnatura,è portu mouit:& poſteaquã ſuperauere Rhodii
promontoriũ,quod ab Sida prominet in altũ,extẽplo & cõſpecti ab hoſtibus ſunt,& ipſi eos viderũt.
Ab regio ſiniſtro cornu,quod ab alto obiectũ erat,Annibal: dextero Apollonius purpuratorum vnus
præerat.& iam in frontem directas habebant naues.Rhodii longo agmine veniebant.prima prætoria
nauis Eudami erat:cogebat agmen Chariclitus:Pamphilidas mediæ claſſi præerat.Eudamus poſteaq̃
hoſtium aciẽ inſtructam & paratam ad concurrendũ vidit,& ipſe in altum euehitur: & deinceps quæ
ſequebantur,ſeruantes ordinẽ in frontẽ dirigere iubet.Ea res primo tumultũ præbuit.nam nec ſic in al
tum euectus erat, vt ordo omniũ nauium ad terram explicari poſſet:& feſtinans ipſe præpropere cum
quinq; ſolis nauibus Annibali occurrit:cæteri quia in frontẽ dirigere iuſſi erant,nõ ſequebantur extre/
mo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidantibusq; iis inter ſe, iam in dextro cornu aduerſus
Annibalem pugnabatur.Sed momento tẽporis & nauium virtus & vſus rei maritimæ terrorem omnẽ
Rhodiis dempſit.nam & in altum celeriter euectæ naues locum poſt ſe quæq; venienti ad terram dede
re:& ſiqua concurrerat roſtro cũ hoſtium naui,aut proram lacerabat,aut remos detergebat, aut libero
inter ordines diſcurſu præteruecta in puppim impetũ dabat.Maxime exterruit hepteris regia à multo
minore Rhodia naue vno ictu demerſa.itaq; iam haud dubie dextrũ cornu hoſtiũ in fugã inclinabat,
Eudamũ in alto multitudine nauiũ maxime Annibal,cæteris omnibus lõge præſtantẽ,vrgebat:& cir/
cũueniſſet,ni ſigno ſublato ex prætoria naue, quo diſperſam claſſem in vnum colligi mos erat:omnes
D quæ in dextero cornu vicerant naues,ad opẽ ferendã ſuis cõcurriſſent. tum & Annibal quæq; circa eũ
erãt naues,capeſſunt fugã:nec inſequi Rhodii ex magna parte ægris & ob id celerius feſſis remigibus,
potuerunt.Cũ in alto,vbi ſubſtiterãt,cibo reficerent vires,cõtẽplatus Eudamus hoſtes claudas mutila
tasq; naues apertis nauibus remulco trahentes, XX paulo amplius integras abſcedẽtes,è turri præ/
toriæ nauis ſilentio facto,exurgite,inquit,& egregium ſpectaculum capeſſite oculis.Conſurrexere om
nes,contemplatiq; trepidationẽ fugamq; hoſtium,propè vna voce exclamauere omnes,vt ſequerẽtur.
Ipſius Eudami multis ictibus vulnerata nauis erat,Pamphilidã & Chariclitum inſequi, quoad puta/
rent tutum,iuſſit.Aliquandiu ſecuti ſunt:poſteaq̃ terræ appropinquabat Annibal,veriti ne includerẽ/
tur vento in hoſtium ora,ad Eudamum reuecti hepterem captam,quæ primo concurſu icta erat,ægre
Phaſelidem pertraxerunt.inde Rhodum non tam victoria læti quàm alius alium accuſantes, quod
cum potuiſſet,non omnis ſummerſa aut capta claſſis hoſtium foret,redierunt.Annibal ictus vno præ
lio aduerſo ne tum quidem præteruehi Lyciam audebat,cum coniungi veteri regiæ claſſi quamprimũ
cuperet.Et id ne ei facere liberum eſſet,Rhodii Chariclitum cum XX nauibus roſtratis ad Pataram
& Megiſten portum miſerunt.Eudamum cum VII nauibus maximis ex ea claſſe cui præfuerat. Sa/
mum redire ad Romanos iuſſerunt:vt quantum conſilio,quantum authoritate valeret, compelleret
Romanos ad Patara oppugnandam. Magnam lætitiã Romanis iam prius nuntius victoriæ,deinde
aduentus attulit Rhodiorũ.& apparebat,ſi ea cura Rhodiis dempta eſſet,vacuos eos tuta eius regio/
nis maria præſtaturos.ſed profecto Antiocho ab Sardibus,ne opprimerentur vrbes maritimę, abſce/
dere cuſtodia Ionię atque Æolidis prohibuerunt,Pamphilidam cum quatuor nauibus tectis ad eam
claſſem quę circa Patara erat,miſerunt. Antiochus non ciuitatum modo quę circa ſe erant,contra/
hebat prę́ſidia,ſed ad Pruſiam Bithynię regem miſerat legatos literasq;,quibus tranſitũ in Aſiam Ro
manorum increpabat.Venire eos ad omnia regna tollenda,vt nullũ vſq̃ orbis terrarũ,niſi Romanum
imperium eſſet.Philippum & Nabin expugnatos,ſe tertium peti.vt quiſq; proximus ab oppreſſo ſit,
per omneis velut continens incendium peruaſurum.ab ſe gradum in Bithyniam fore, quando Eume/
nes in voluntariam ſeruitutem conceſſiſſet. His motum Pruſiam literę Scipionis cõſulis,ſed magis
eius fratris Africani,à ſuſpicione tali auerterunt.qui pręter conſuetudinem perpetuam populi Roma
ni augendi omni honore regum ſociorum maieſtatem,domeſticis ipſe exemplis Pruſiam ad promerẽ/
dam amicitiam ſuam compulit:Regulos ſe acceptos in fidẽ in Hiſpania reges reliquiſſe: Maſaniſſam
non in patrio modo locaſſe regno,ſed in Syphacis à quo ante expulſus fuiſſet, regnum impoſuiſſe: &
eſſe eum non Africę modo regum longe opulentiſſimum; ſed toto in orbe terrarum cuiuis regum vel
maieſtate

A maieſtate vel viribus parem. Philippum & Nabin hoſtes & bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in
regno relictos: Philippo quidem anno priore etiam ſtipendium remiſſum & filium obſidem redditum:
& quaſdam ciuitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In ea-
dem dignitate & Nabin futurum fuiſſe, niſi eum ſuus primo furor, deinde fraus Ætolorũ abſumpſiſſet.
Maxime confirmatus eſt animus regis poſteaq̃ ad eum C. Liuius, qui prætor ante claſſi præfuerat, le-
gatus ab Roma venit: & edocuit, quanto & ſpes victoriæ certior Romanis q̃ Antiocho, & amicitia
ſanctior firmiorq́; apud Romanos futura eſſet. Antiochus poſteaquã à ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit,
Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem, quæ per aliquot mẽſes inſtructa ac parata fuerat, viſen-
dam: magis quia terreſtribus copiis exercitum Romanum & duos Scipiones imperatores videbat ſu-
ſtineri non poſſe: q̃ quòd res naualis ipſa per ſe aut tentata ſibi vnq̃ feliciter, aut tunc magnæ & certæ
fiduciæ eſſet. erat tamen momentum in præſentia ſpei: quod & magnam partem Rhodiæ claſſis Pata-
ra eſſe, & Eumenem regem cum omnibus nauibus ſuis conſuli obuiam in Helleſpontum profectũ au-
dierat. aliquid etiam inflabat animos claſſis Rhodia ad Samum per occaſionem fraude præparata ab-
ſumpta. His fretus, Polyxenida cum claſſe ad tentandam omni modo certaminis fortunam miſſo, ipſe
copias ad Notium ducit: (id oppidum colophonium mari imminens abeſt à vetere Colophone duo
fermè millia paſſuum) & ipſam vrbem ſuæ eſſe poteſtatis volebat, adeo propinquam Epheſo, vt nihil
terra mari ue ageret: quod non ſubiectum oculis Colophoniorũ ac per eos notum extemplo Romanis
eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opem ferendam ſociæ vrbi claſſem à Samo moturos: eã
occaſionem Polyxenidæ ad rem gerendã fore. Igitur operibus oppugnare vrbem aggreſſus, & ad mare
partibus duabus pariter munitionibus deductis, vtrinq; vineas & aggerem muro iniunxit, & teſtudi-
nibus arietes admouit. Quibus territi malis Colophonii oratores Samum ad L. Æmylium, fidẽ præ-
toris populiq; Romani implorantes miſerunt. Æmylium & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil
minus opinantem q̃ Polyxenidam bis nequicq̃ ab ſe prouocatum poteſtatem pugnæ facturum eſſe: &
turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adiuuare conſulem ad traiiciendas in Aſiam legiones: ſe Colopho
nis obſeſſæ auxilio incertam finem habituro alligari. Eudamus Rhodius qui & tenuerat cum Sami cu
pientem proficiſci in Helleſpontũ, cunctiq; inſtare & dicere: quanto ſatius eſſe vel ſocios obſidione exi-
mere, vel victam iam ſemel claſſem vincere iterum, totamq; maris poſſeſſionem hoſti eripere, q̃ deſertis
ſocus, tradita Antiocho Aſia terra mariq; in Helleſpontum, vbi ſatis eſſet Eumenis claſſis, à ſua parte
belli diſcedere. Profecti à Samo ad petendos cõmeatus, conſumptis iam omnibus, Chium parabant
B traiicere. Id erat horreum Romanis: eoq; omnes ex Italia miſſæ onerariæ dirigebant curſum. Circum-
uecti ab vrbe ad auerſa inſulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras ſunt. Cum pararent traiicere, li-
teris certior fit prætor, frumenti vim magnam Chium ex Italia veniſſe: vinum portantes naues tẽpe-
ſtatibus retentas eſſe. ſimul allatum eſt: Teios regiæ claſſi benigne cõmeatus præbuiſſe: quinq; millia
vaſorum vini eſſe pollicitos. Teium ex medio curſu claſſem repente auertit: aut volentibus iis vſurus
cõmeatu parato hoſtibus, aut ipſos ꝓ hoſtibus habiturus. Cũ direxiſſent ad terrã proras, quindecim
fermè eis naues circa Myoneſum apparuerũt. quas primo ex claſſe regia prętor eſſe ratus, inſtitit ſequi:
apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Chiorum maritimã oram depopulati, cum omnis gene-
ris præda reuertentes poſteaq̃ videre ex alto claſſem, in fugam verterunt. & celeritate ſuperabãt leuiori-
bus & ad id fabrefactis nauigiis, & propiores terræ erant. itaq; priuſq̃ appropinquaret claſſis, Myone-
ſum perfugerunt. vnde ſe à portu ratus abſtracturũ naues ignarus loci ſequebaẽ prætor. Myoneſus pro-
montorium inter Teium Samumq; eſt: ipſe collis eſt in modũ metæ in acutum acumen à fundo ſatis
lato faſtigiatus: à cõtinenti arctæ ſemitæ aditũ habet: à mari exeſæ fluctibus rupes claudũt: ita vt qui-
buſdam locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum q̃ quæ in ſtatione ſunt naues, promineant. Circa ea
appropinquare nõ auſæ naues, ne ſub ictu ſuperſtantiũ in rupibus piratarũ eſſent, diem triuere. tãdem
ſub noctẽ vano incepto cũ abſtitiſſent, Teium poſtero die acceſſere: & in portu q̃ à tergo vrbis eſt (Ge-
ræſticum ipſi appellant) nauibus cõſtitutis, prætor ad depopulandũ circa vrbẽ agrum milites emiſit.
Teii cũ in oculis populatio eſſet, oratores cũ infulis & velamentis ad Romanũ miſerunt. Quibus pur-
gantibus ciuitatẽ omnis facti dictiq; hoſtilis aduerſus Romanos, & iuuiſſe eos cõmeatu claſſem ho-
ſtium arguit, & q̃tum vini Polyxenidæ promiſiſſent, quæ ſi eadẽ claſſi Romanæ darent, reuocaturũ ſe
à populatione militem: ſi minus, pro hoſtibus eos habiturũ. Hoc tam triſte reſponſum cũ retuliſſent le-
gati: vocatur in cõcionem à magiſtratibus populus, vt quid agerent, conſultarent. Eò forte Polyxe-
nidas cum regia claſſe à Colophone ꝓfectus, poſteaq̃ mouiſſe à Samo Romanos audiuit, & ad Myo-
neſum piratas perſecutos Teiorũ agrũ depopulari, naues in Geræſtico portu ſtare: ipſe aduerſus Myo-
neſum in inſula (Macrin nautici vocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorãs q̃d
hoſtes agerẽt, primo in magna ſpe fuit, quẽadmodum Rhodiã claſſem ad Samum circũſeſſis ad exitũ
faucibus portus expugnaſſet, ſic & Romanã expugnaturũ. nec eſt diſſimilis natura loci: promontoriis
coeuntibus inter ſe ita clauditur portus, vt vix duæ ſimul inde naues poſſint exire. nocte occupare fau-
ces Polyxenidas in animo habebat, & denis nauibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab vtroq; cornu

C in altera exeuntium nauium pugnarent: ex cætera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat: armatis in littora A
expoſitis, terra mariq; ſimul hoſtes opprimere. quod nõ vanum ei cõſilium fuiſſet, ni cum Teii facturos
ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos commeatus aptius viſum eſſet Romanis in eum portum qui
ante vrbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus oſtẽdiſſe, cũ for/
te duæ naues in arcto oſtio implicitos remos fregiſſent. & inter alia id quoq; mouit prætorẽ vt traduce
ret claſſem, quod ab terra periculũ erat, haud procul inde Antiocho ſtatiua habẽte. Traducta claſſe ad
vrbem, ignaris oĩbus egreſſi milites nautæq; ſunt, ad cõmeatus & vinum maxime diuidendum in na/
ues, cum medio forte diei agreſtis quidã ad prætorem adductus nunciat: alterum iam diẽ claſſem ſtare
ad inſulam Macrin: & paulo ante viſas quaſdam moueri tanq̃ ad profectionẽ naues. Re ſubita percul/
ſus prætor tubicines canere iubet, vt ſi qui per agros palati eſſent, redirent. tribunos in vrbẽ mittit ad
cogẽdos milites nautaſq; in naues. Haud ſecus q̃ in repentino incẽdio aut capta vrbe trepidatur: aliis
in vrbem currentibus ad ſuos reuocandos: aliis ex vrbe naues curſu repetẽtibus: incertiſq; clamoribus
quibus ipſis tubæ obſtreperent, turbatis imperiis, tandẽ concurſum ad naues eſt. Vix ſuam quiſq; no/
ſcere aut adire præ tumultu poterat: trepidatumq; cum periculo & in mari & in terra foret, ni partibus
diuiſis Æmylius cũ prætoria naue primus è portu in altum euectus, excipiens inſequenteis ſuo quãq;
ordine in frontem inſtruxiſſet: Eudamus Rhodiaq; claſſis ſubſtitiſſent ad terram, vt & ſine trepidatione
cõſcenderent: & vt quæq; parata eſſet, exiret nauis. ita & explieuere ordinem primæ in conſpectu prę to
ris, & coactum agmen ab Rhodiis eſt: inſtructaq; acies velut cerneret regios, in altũ ꝓceſſit. inter Myo/
neſum & Corycum promontorium erant, cum hoſtẽ cõſpexere. Et regia claſſis binis in ordinẽ nauibus
longo agmine veniens, & ipſa aciẽ aduerſam explieuit, tñ læuo euecta cornu, vt amplecti & circumire
dexterum cornu Romanorum poſſet. quod vbi Eudamus qui cogebat agmen, vidit: nõ poſſe æquare
ordinem Romanos, & tantum nõ iam circumiri à dextero cornu: concitat naues: (& erant Rhodię na
ues longe omnium celerrimæ tota claſſe) æquatoq; cornu prætoriæ naui in qua Polyxenidas erat, ſuã
obiecit. Iã totis claſſibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis LXXX naues pu
gnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & XX erant. Hoſtium claſſis vndenonaginta nauium fuit, & ma/
ximæ formæ naues, tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & virtute militum Romani
longe Rhodios præſtabant: Rhodiæ naues agilitate, & arte gubernatorum & ſciẽtia remigum. Maxi/
mo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod vnum iis ad Panormum circũ/
uentis ſaluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis aduerſi regiæ na
D ues, ne prora concurrerent cum declinaſſent, neq; ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant: & obliquas ſe ipſæ
ad ictus præbebant: & ſiqua concurrerat, obruebatur infuſo igni, magiſq; ad incẽdium q̃ ad prælium
trepidabant. Plurimum tamen quæ ſolet, militum virtus in bello valuit. mediam namq; aciem hoſtiũ
Romani cum rupiſſent, circũuecti ab tergo pugnantibus aduerſus Rhodios regiis ſeſe obiecere: mo/
mentoq; tẽporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circumuentæ naues mergebantur. Dextera
pars integra ſociorum magis clade q̃ ſuo periculo terrebatur. cæterum poſteaq̃ alias circũuentas, prę/
toriam nauem Polyxenidæ relictis ſociis vela dantem videre: ſublatis raptim dolonibus (& erat ſecun/
dus petẽtibus Epheſum ventus) capeſſunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amiſſis;
quarum tredecim captæ in poteſtatem hoſtium venerunt: cæteræ incenſæ aut demerſæ. Romanorum
duæ naues fractæ ſunt, vulneratæ aliquot. Rhodia vna capta memorabili caſu. nam cum roſtro per
cuſſiſſet Sidoniam nauem anchora ictu ipſo excuſſa è naue ſua, vnco dente velut manu ferrea iniecta,
alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere ſe ab hoſte cupiẽtes inhiberent Rhodii,
tractum anchorale & implicitum remis latus alterum deterſit: debilitatam ea ipſa quæ icta cohæſerat,
nauim cepit. Hoc maxime modo ad Myoneſum nauali prælio pugnatum eſt. Quo territus Antio/
chus, quia poſſeſſione maris pulſus longinqua tueri diffidebat ſe poſſe: præſidium ab Lyſimachia, ne
opprimeretur ibi ab Romanis: deduci prauo: vt res ipſa poſtea docuit, cõſilio iuſſit. non enim tueri ſo/
lum Lyſimachiam à primo impetu Romanorũ facile erat: ſed obſidionem etiam per totam hyemẽ tole
rare, & obſidentes quoq; ad vltimam inopiam adducere extrahẽdo tempus: & interim ſpem pacis per
occaſiones tentare. Nec Lyſimachiam tñ hoſtibus tradidit poſt aduerſam naualem pugnam: ſed etiã
Colophonis obſidione abſceſſit, & Sardeis recepit ſe. atq; inde in Cappadociam ad Ariaraten, qui au/
xilia accerſerent: & quocunq; alio poterat ad copias contrahendas, in vnum iam conſilium, vt acie di/
micaret, intentus miſit. Regillus Aemylius poſt victoriã naualem profectus Epheſum, direptis ante
portum nauibus cum confeſſionem conceſſi maris vltimam hoſti expreſſiſſet: Chium, quo ante naua/
le prælium curſum à Samo intenderat, nauigat. ibi naues in prælio quaſſatas cum refeciſſet, L. Aemy/
lium Scaurum cum XXX nauibus Helleſpontum ad exercitum traiiciendum miſit. Rhodias parte
prædæ & ſpoliis naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodii impigre præuertẽre, ad traiicien/
daſq; copias conſulis iere: atq; eo quoq; functi officio tum demum Rhodum rediere. Claſſis Romana
ab Chio Phocæã traiecit. In ſinu maris intimo poſita hæc vrbs eſt, oblonga forma: duũm millium &
quingẽtorũ paſſuũ ſpatiũ murus amplectit: coit deinde ex vtraq; parte ĩ arctiorẽ velut cuneũ: Lãptera

A Ipſi appellant. mille & ducentos paſſus ibi latitudo patet: inde in altum lingua mille paſſuum excur-
rens medium ferè ſinum velut nota diſtinguit: vbi cohæret faucibus anguſtis, duos in vtranq; regionẽ
verſos portus tutiſſimos habet. qui in meridiem vergit, Nauſtathmos ab re appellatur, quia ingẽtem
vim nauium capit: alter propè ipſum Lamptera eſt. Hos portus tutiſſimos cum occupaſſet Romana
claſſis: priuſquam aut ſcalis aut operibus mœnia aggrederetur, mittendos cenſuit prætor qui princi-
pum magiſtratuumq; animos tentarent. poſteaq̃ obſtinatos vidit: duobus ſimul locis, oppugnare eſt
adortus. Altera pars infrequens ædificiis erat: templa deûm aliquantum tenebant loci. ea prius ariete
admoto, quatere muros turresq; cœpit. deinde cum eò multitudo occurreret ad defendendum: altera
quoq; parte admotus aries: & iam vtrinq; ſternebantur muri. ad quorum caſum cum impetũ Romani
milites per ipſam ſtragem ruinarum facerent, alii ſcalis etiam aſcenſum in muros tentaret, adeo obſti-
nate reſtiterũt oppidani: vt facile appareret plus in armis & virtute, q̃ in mœnibus auxilii eſſe. coactus
ergo periculo militũ prætor receptui cani iuſſit, ne obiiceret incautos furentibus deſperatiõe ac rabie.
Dirempto prælio, ne tum quidẽ ad quietem verſi, ſed vndiq; omnes ad munienda & obmolienda quæ
ruinis ſtrata erãt, concurrerunt. Huic operi intentis ſuperuenit Q. Antonius à prætore miſſus: qui ca-
ſtigata pertinacia eorum, maiorẽ curam Romanis q̃ illis oſtẽderet eſſe, ne in perniciem vrbis pugnare
tur. ſi abſiſtere furore vellent, poteſtatem iis dare eadẽ conditione qua prius C. Liuii in fidem veniſſent,
ſe tradendi. Hæc cum audiſſent, quinq; dierum ſpatio ad deliberandum ſumpto, tẽtata interim ſpe au-
xilii ab Antiocho. poſteaq̃ legati miſſi ad regem nihil in eo eſſe præſidii retulerant: tum portas aperue-
runt, pacti nequid hoſtile paterentur. Cum ſigna in vrbem inferrentur & ꝓnunciaſſet prætor: parci ſe
deditis velle: clamor vndiq; eſt ſublatus: indignũ facinus eſſe Phocẽſes nunq̃ fidos ſocios, ſemper infe
ſtos hoſtes impune eludere. ab hac voce, velut ſigno à prætore dato, ad diripiẽdam vrbẽ paſſim diſcur-
rerunt. Æmylius primo reſiſtere & reuocare: dicendo captas, non deditas diripi vrbes, & in his tñ arbi-
trium eſſe imperatoris non militum. poſteaq̃ ira & auaritia imperio potentiora erant: præconibus per
vrbem miſſis, liberos omnes in forum ad ſe cõuenire iubet, ne violarentur: & in oĩbus quæ ipſius pote-
ſtatis fuerunt, fides conſtitit prætoris. vrbem agrosq; & ſuas leges iis reſtituit: & quia iam hyems appe-
tebat, Phocææ portus ad hybernandũ claſſi delegit. Per idem ferè tempus conſuli trangreſſo Æniorũ
Maronitarumq; fines nunciatur: victam regiá claſſem ad Myoneſum, relictamq; à pręſidio Lyſimachiã
eſſe. Id multo q̃. de nauali victoria lætius fuit: vtiq; poſteaq̃ eò venerunt, refertaq; vrbs omnium rerum
cõmeatibus, velut in aduentum exercitus præparatis, eos excepit: vbi inopiam vltimam laboremq; in
B obſidenda vrbe ſibi propoſuerant. Ibi paucos dies ſtatiua habuere, vt impedimenta ægriq; conſeque-
rentur: qui paſſim per oĩa Thraciæ caſtella feſſi morbis ac longitudine vię relicti erant. Receptis oĩbus
ingreſſi rurſus iter per Cherſonneſum Helleſpontũ peruenerũt. vbi oĩbus cura regis Eumenis ad traiiciẽ
dum præparatis, velut in pacata litora nullo prohibente, aliis aliò delatis nauibus, ſine tumultu traie
cere. Ea vero res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi tranſitum cernentibus in Aſiam, quam rẽ ma-
gni certaminis futuram crediderant. Statiua deinde ad Helleſpontũ aliquãdiu habuerũt: quia dies for-
te quibus ancylia mouentur, religioſi ad iter inciderant. iidem dies P. Scipionẽ propiore ẽt religione,
quia ſalius erat, diſiunxerant ab exercitu: cauſaq; & is ipſe moræ erat, dum conſequeretur. Per eos for-
te dies legatus ab Antiocho in caſtra venerat, Byzantius Heraclides de pace afferens mandata: quam
impetrabilem fore magná ei ſpem attulit mora & cunctantio Romanorum: quos ſimul Aſiam attigiſ-
ſent, effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat. Statuit tñ non prius adire conſulem q̃ P. Scipionẽ:
& ita mandatum ab rege erat. in eo maximam ſpem habebat: præterq̃ quod & magnitudo animi & ſa-
tietas glorię placabilem eum maxime faciebat, notumq; erat gentibus, qui victor ille in Hiſpania, qui
deinde in Africa fuiſſet: ẽt quòd filius eius captus in poteſtate regis erat. Is vbi & quando, & quo caſu
captus ſit, ſicut pleraq; alia, parũ inter authores cõſtat. alii principio belli à Chalcide Oreum petẽtem
circũuentum ab regiis nauibus tradunt. alii, poſteaquá tranſitum in Aſiam eſt: cum turma Fregellana
miſſum exploratũ ad regia caſtra, effuſo obuiam equitatu cũ reciperet ſeſe, in eo tumultu delapſo equo
cum duobus equitibus oppreſſum. ita ad regem deductum eſſe. Illud ſatis conſtat, ſi pax cum populo
Romano maneret: hoſpitiumq; priuatim regi cũ Scipionibus eſſet: neq; liberalius neq; benignius ha-
beri, coliq; adoleſcentem q̃ cultus eſt, potuiſſe. Ob hæc cum aduentũ P. Scipionis legatus expectaſſet;
vbi is venit, conſulem adit, petitq; vt mandata audiret. Aduocato frequenti cõcilio legati verba ſunt
audita. Is multis ante legationibus nequicq̃ vltro citroq; de pace miſſis, eam ipſam fiduciá impetrã-
di ſibi eſſe dixit, quòd priores legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim & Lampſacũ & Alexandriam
Troadẽ, & Lyſimachiam in Europa, iactatas in illis diſceptationibus eſſe: quarũ Lyſimachia iá ceſſiſſe
regem, nequid in Europa habere eum dicerent: eas quæ in Aſia ſint ciuitates tradere paratum eſſe: & ſi
quas alias Romani quod ſuarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint. impenſæ quoq;
in bellum factæ partẽ dimidiam regẽ præſtaturum populo Romano. Hæ conditiones erant pacis.
Reliqua oratio fuit, vt memores rerum humanarũ & ſuæ fortunæ moderarentur, & alienã ne vrgerent.
finirent Europa imperiũ, id quoq; immenſum eſſe; & parari ſingula acquirendo facilius potuiſſe q̃ vni-

C uerſa teneri poſſe. Quod ſi Aſiæ quoq; partem aliquam abſtrahere velint, dummodo non dubiis regio- A
nibus finiant: vinci ſuam temperantiam Romana cupiditate pacis & concordiæ cauſa regem paſſu-
rum. Ea quæ legato magna ad pacem impetrandam videbantur, parua Romanis viſa. nam & impē-
ſam quæ in bellū facta eſſet, omnem præſtare regem æquū cenſebāt: cuius culpa bellū excitatum eſſet.
& non Ionia modo atq; Æolide deduci debere præſidia regia: ſed ſicut Græcia omnis liberata eſſet, ita
quæ in Aſia ſint, oēs liberari vrbes. id aliter fieri non poſſe, q̄ vt cis Taurum montem poſſeſſione Aſiæ
Antiochus cedat. Legatus poſteaquā nihil æqui in concilio īpetrare ſe cenſebat: priuatim (ſic enim
īperatum erat) P. Scipionis tentare animum eſt conatus. Omnium primum filium ei ſine pretio reddi-
turum regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis & moris Romani, auri pondus ingens eſt polli-
citus, & nomine tantum regio excepto, ſocietatem omnis regni, ſi per eum pacem impetraſſet. Ad ea
Scipio. Quòd Romanos omneis, quòd me ad quem miſſus es, ignoras, minus miror: cum te fortu-
nam eius à quo venis, ignorare cernam. Lyſimachia tenēda erat, ne Cherſonneſum intraremus: aut ad
Helleſpontum obſiſtendum, ne in Aſiam traiiceremus: ſi pacem tanquam à ſolicitis de belli euentu pe-
tituri eratis. conceſſo vero in Aſiam tranſitu, & non ſolum frenis, ſed etiam iugo accepto, quæ diſcepta-
tio ex æquo, cum imperium patiendum ſit, relicta eſt? Ego ex munificentia regia maximum donum fi-
lium habebo: aliis deos precor ne vnquam fortuna egeat mea, animus certe nō egebit. pro tanto in me
munere gratum me eſſe in ſe ſentiet: ſi priuatam gratiam pro priuato beneficio deſiderabit. publice nec
habebo quicquam ab illo, nec dabo. quod in præſentia dare poſſim, fidele conſilium eſt. abi, nuncia
meis verbis, bello abſiſtat, pacis conditionem nullā recuſet. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore bel-
li aleam ratum: quando perinde ac victo iam ſibi leges dicerentur. omiſſa igitur in præſentia mentio-
ne pacis, totam curam in belli apparatum intendit. Conſul oībus præparatis ad propoſita exequen-
da, cum ex ſtatiuis mouiſſet: Dardanum primum, deinde Rhœteum, vtraq; ciuitate obuiam effuſa, ve-
nit. inde Ilium proceſſit: caſtriſq; in campo qui eſt ſubiectus mœnibus poſitis, in vrbem arcemq; cum
aſcendiſſet, ſacrificauit Mineruæ præſidi arcis: & Ilienſibus in omni rerum verborumq; honore ab ſe
oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine ſua. inde profecti ſextis caſtris ad caput
Caici amnis peruenerunt. Eò & Eumenes rex, conatus primo ab Helleſponto reducere claſſem in hy-
berna Elæam, aduerſis deinde ventis cum aliquot diebus ſuperare Lecton promontorium non potuiſ-
ſet, in terram egreſſus, ne deeſſet principiis rerum, quà proximum fuit, in caſtra Romana cum parua
manu contendit. Ex caſtris Pergamum remiſſus ad cōmeatus expediendos, tradito frumento quibus
D iuſſerat Cos. in eadem ſtatiua rediit. inde plurium dierum præparatis cibariis, conſilium erat ire ad ho-
ſtem priuſquam hyems opprimeret. Regia caſtra circa Thyatira erant. ibi cum audiſſet Antiochus
P. Scipionem ægrum Elæam delatum, legatos qui filium ad eum reducerent, miſit. Non ſolum animo
patrio gratum munus, ſed corpori quoq; ſalubre gaudium fuit. ſatiatuſq; tandem complexu filii, Re-
nunciate, inquit, gratias regi me agere: referre gratiam aliam nunc non poſſe, q̄ vt ſuadeam, ne ante in
aciem deſcendat, q̄ vt in caſtra me rediſſe audierit. Quanquam LX millia peditum, plus XII mil-
lia equitum animos interdum ad ſpem certaminis faciebant: motus tamen Antiochus tanti authori-
tate viri, in quo ad incertos belli euentus omnis fortunæ poſuerat ſubſidia, recepit ſe tranſgreſſus Phry-
gium amnem: circaq; Magneſiam quæ ad Sipylum eſt, poſuit caſtra. & ne ſi extrahere tēpus vellet, mu-
nimenta Romani tentarent: foſſam ſex cubitis altam, XII latam cum duxiſſet, extra duplex vallum
foſſæ circūdedit: interiore labro murum cū turribus crebris obiecit: vnde facili arceri tranſitu foſſæ ho-
ſtis poſſet. Conſul circa Thyatiram regem eſſe ratus, cōtinuis itineribus quinto die ad Hircanū cam-
pum deſcendit. inde cum profectum audiſſet, ſecutus veſtigia citra Phrygium amnem quatuor millia
ab hoſte poſuit caſtra. Eò mille fermè equites (maxima pars Gallogræci erant, & Dahæ quidam alia-
rumq; gentium ſagittarii equites intermiſti) tumultuoſe amne traiecto, in ſtationes impetū fecerunt.
Primo turbauerunt incōpoſitos. deinde cum longius certamen fieret: Romanorum, ex propinquis ca-
ſtris facili ſubſidio, creſceret numerus: regii feſſi iam & plures nō ſuſtinētes recipere ſe conati, circa ripā
amnis priuſq̄ flumen ingrederētur, ab inſtātibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentiū
fuit, neutris tranſgredientibus amnē. tertio poſt die Romani ſimul oēs tranſgreſſi ſunt: & duo millia fer-
mè & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra. Metantibus & muniēdo occupatis tria millia dele-
cta equitum peditumq; regiorū magno terrore ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in ſtatione
erant: & tū per ſe nullo à munimento caſtrorū milite auocato, & primo æquum prælium ſuſtinuere, &
creſcente certamine pepulerunt hoſtes, centū ex his occiſis, centum fermè captis. Per quatriduum inſe-
quens inſtructæ vtrinq; acies pro vallo ſtetere. quinto die Romani proceſſere in medium cāpi. Antio-
chus nihil promouit ſigna, ita vt extremi minus mille pedes à uallo abeſſent. Conſul poſteaq̄ detrecta-
ri certamē vidit, poſtero die in cōſiliū aduocauit, quid ſibi faciendū eſſet, ſi Antiochus pugnādi copiā
nō faceret. inſtare hyemem: aut ſub pellibus habēdos milites fore: aut ſi cōcedere in hyberna vellēt, diffe-
rendū eſſe in æſtatē bellum. Nullum vnq̄ hoſtem Romani æque contēpſerunt. conclamatum vndiq;
eſt duceret extēplo & vteretur ardore militū, qui tanq̄ non pugnandū cū tot millibus hoſtium, ſed par

numerus

A numerus pecorum trucidandus eſſet i per foſſas, per vallum caſtra inuadere parati erant, ſi in prælium
hoſtis non exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter, & qua parte adiri vallum hoſtiũ poſſet, miſſus
poſteaquam omnia certa retulit, poſtero die propius caſtra admoueri placuit: tertio ſigna in medium
campi prolata, & inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus vltra tergiuerſandum ratus, ne & ſuorũ ani
mos minueret detrectando certamen, & hoſtium ſpem augeret, & ipſe copias eduxit, tãtum progreſſus
à caſtris vt dimicaturum appareret. Romana acies vnius propè formæ fuit & hominum & armorum
genere. duæ legiones Romanæ, duæ ſociũm ac latini nominis erãt: quina millia & quadringenos ſin-
gulæ habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: haſtatorũ prima ſigna, deinde prin
cipum erant: triarii poſtremos claudebant. Extra hanc veluti iuſtam aciẽ à parte dextera cõſul Achæo-
rum cetratis immiſtos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditum ęquata fronte inſtruxit: vltra eos
equitum minus tria millia oppoſuit, ex quibus Eumenis octingẽti, reliquus omnis equitatus Roma-
nus erat: extremos Tralleis & Cretenſes (quingentorum vtriq; numerũ explebant) ſtatuit. læuum cor-
nu non videbatur egere talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte ripæq; diruptæ claudebant: quatuor
tamen inde turmæ equitum oppoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis, & duo millia miſtorum
Macedonum Thracumq;, qui voluntate ſecuti erant. hi præſidio relicti ſunt caſtris. ſexdecim elephan-
tos poſt triarios in ſubſidio locauerunt. nam præterquam quòd multitudinem regiorum elephanto-
rum (erãt autem quatuor & L) ſuſtinere non videbantur poſſe: ne pari quidem numero indicis africi
reſiſtunt: ſiue quia magnitudine, (longe enim illi præſtant) ſiue robore animorum vincuntur. Regia
acies varia magis multis gentibus, diſſimilitudine armorum auxiliorumq; erat. X & ſex millia pedi
tum more Macedonum armati fuere, qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in
decem partes diuiſa. partes eas interpoſitis binis elephantis diſtinguebat. à fronte introrſus in duos &
XXX ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regiis copiis erat: & perinde cũ alia ſpecie,
tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipſi erant:
addebant ſpeciem frontalia & criſtæ & tergo impoſitæ turres, turribusq; ſuperſtantes præter rectorem
quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorum op-
poſuit. his tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipſi appellant) adiunxit. addita his ala mil-
le fermè equitum. agema eam vocabant. Medi erant lecti viri, & eiuſdem regionis miſti multarum gen
tium equites. continẽs his grex XVI elephantorum eſt oppoſitus in ſubſidiis. ab eadem parte paulu-
lum producto cornu regia cohors erat: Argyraſpides à genere armorum appellabantur. Dahæ deinde
B equites ſagittarii mille & ducenti. tum leuis armatura trium millium, pari fermè numero pars Creten-
ſes, pars Tralles, duo millia & quingenti Myſi, ſagittariis adiuncti erant. Extremum cornu claudebant
quatuor millia miſti Cyrtæi funditores, & Elymæi ſagittarii. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erãt
Gallogræci pedites mille & quingenti, & ſimiliter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarate
miſſi rege. inde auxiliares miſti omnium generum duo millia & ſeptingenti, & tria millia cataphracto-
rum equitum, & mille alii equites, regia ala leuioribus tegumentis ſuis equorumq;, alio haud diſſimi-
li habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immiſti. ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & ca
meli, quos appellant dromadas. his inſidebant Arabes ſagittarii gladios habẽtes tenues, longos qua-
terna cubita: vt ex tanta altitudine cõtingere hoſtem poſſent. inde alia multitudo par ei quæ in dextro
cornu erat: primi Tarentini, deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes
mille: & eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti, & totidem Tralles, & tria millia cetratorũ:
Piſidæ hi erant & Pamphylii & Lycii: tum Cyrtæorum & Elymæorum paria in dextero cornu locatis
auxilia: & XVI elephanti modico interuallo diſtantes. Rex ipſe in dextero cornu erat: Seleucũ filium
& Antipatrum fratris filiũ in læuo præpoſuit: media acies tribus permiſſa: Minioni & Zeuſidi & Phi-
lippo magiſtro elephantorum. Nebula matutina creſcẽte die leuata in nubes caliginem dedit: humor
inde ab auſtro velut perfudit omnia. quæ nihil admodum Romanis, eadẽ perincommoda regiis erãt:
nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omneis parteis conſpectum: & hu-
mor toto ferè graui armatu nihil gladios aut pila hebetabat. regii tam lata acie ne ex medio quidem
cornua ſua circumſpicere poterant, nedum extremi inter ſe conſpicerentur: & humor arcus fundasq;, &
iaculorum amenta emollierat. falcatæ quoque quadrigę, quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem An-
tiochus crediderat, in ſuos terrorem verterunt. Armatæ autem in hunc maxime modum erant. cuſpi-
des circa temonem ab iugo decem cubita extantes velut cornua habebant: quibus quicquid obuium
daretur, transfigerent: & in extremis iugis binæ circa eminebant falces: altera æquata iugo, altera infe-
rior in terram deuexa: illa, vt quicquid ab latere obiiceretur, abſcinderet: hæc, vt prolapſos ſubeuntesq;
contingeret. item ab axibus rotarum vtrinque binæ eodem modo diuerſe deligabantur falces. Sic arma-
tas quadrigas, quia ſi in extremo aut in medio locatæ forent, per ſuos agẽdæ erant: in prima acie, vt an
te dictum eſt, locauerat rex. Quod vbi Eumenes vidit, haud ignarus pugnę, & quàm anceps eſſet au-
xilii genus, ſi quis pauorem magis equis iniiceret quàm iuſta adoriretur pugna: Cretenſes ſagittarios
funditoresq; & iaculatores equitum nõ confertos, ſed quammaxime poſſent diſperſos excurrere iubet:

C ſimul omnibus partibus tela in gerere. Hæc velut procella partim vulneribus miſſilium vndiq; conie/
ctorum, partim clamoribus diſſonis ita conſternauit equos, vt repente velut effrenati paſſim incerto
curſu ferrentur: quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & velox Cretenſis momento
declinabant: & eques inſequendo, tumultum ac pauorem equis cameliſq; & ipſis ſimul cõſternatis au/
gebat, clamore & ab alia circunſtantium turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo
exiguntur quadrigæ: amotoq; inani ludibrio, tum demum ad iuſtum prælium, ſigno vtrinq; dato, cõ
curſum eſt. Cæterum vana illa res veræ mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaria quæ proxima lo
cata erant, pauore & conſternatione quadrigarum territa, & ipſa in fugam verſa nudarunt omnia vſq;
ad cataphractos equites. ad quos cum diſſipatis ſubſidiis perueniſſet equitatus Romanus: ne primũ
quidem impetum pars eorũ ſuſtinuerũt: alii fuſi ſunt, alii propter grauitatẽ tegumentorũ armorumq;
oppreſſi ſunt. totum deinde læuum cornu inclinauit: & turbatis auxiliaribus qui inter equitẽ & quos
appellaut phalangitas erant, vſq; ad mediam aciem terror peruenit. Ibi ſimul perturbati ordines, & im
peditus intercurſu ſuorum vſus prælongarũ haſtarum: (ſariſſas Macedones vocant) intulere ſigna Ro
manæ legiones, & pila inter turbatos coniecere. ne interpoſiti quidẽ elephanti militem Romanũ deter/
rebant. aſſuetum iam ab Aficis bellis & vitare impetum belluæ, & ex tranſuerſo aut pilis inceſſere, aut
ſi propius ſubire poſſet, gladio neruos incidere. Iam media acies ferè omnis à fronte proſtrata erat; &
ſubſidia circumita à tergo cædebãtur: cũ in parte alia fugam ſuorũ, & propè iam ad ipſa caſtra clamo/
rem pauentium accepere. nanq; Antiochus à dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla ſubſidia cer
neret, præter quatuor turmas equitum: & eas dum applicant ſe ſuis, ripam nudantes: impetum in eam
partẽ cum auxiliis, & cataphracto equitatu fecit: nec à fronte tantum inſtabat, ſed circuito à flumine
cornu, iam ab latere vrgebat, donec fugati equites primum, deinde proximi peditũ effuſo curſu ad ca
ſtra cõpulſi ſunt. Præerat caſtris M. Æmylius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui poſt annos pau
cos pontifex maximus factus eſt. is quà fugam cernebat ſuorum, cum præſidio omni occurrit: & ſtare
primo, deinde redire in pugnã iubebat, pauorẽ & turpem fugam increpans. minæ exinde erant: in per/
niciem ſuam cæcos ruere, ni dicto parerent. poſtremo dat ſignũ ſuis, vt primos fugiẽtium cædant: tur/
bam inſequentiũ ferro & vulneribus in hoſtes redigant. Hic maior timor minorẽ vicit. ancipiti coacti
metu primo conſtiterunt, deinde & ipſi redierunt in pugnam, & Æmylius cum ſuo præſidio (erant aũt
duo millia virorum fortium) effuſe ſequenti regi acriter reſtitit; & Attalus Eumenis frater à dextro cor/
nu, à quo læuum hoſtium primo impetu fugatũ fuerat: vt ab ſiniſtro fugam ſuorũ & tumultum circa
D caſtra vidit: in tẽpore cum ducẽtis equitibus aduenit. Antiochus poſteaq̃ & eos quorum terga modo
viderat, repetẽtes pugnam: & aliam à & caſtris & ex acie affluentem turbam conſpexit: in fugam vertit
equũ. ita vtroq; cornu victores Romani per aceruos corporũ, quos in media maxime acie cumulauerãt;
vbi & robur fortiſſimorũ virorum, & arma grauitate fugam impedierant: pergunt ad caſtra diripiẽda,
equites primi omnium Eumenis, deinde & alius equitatus toto paſſim cãpo ſequuntur hoſtem: & po/
ſtremos vt quoſq; adepti ſunt, cædunt. cæterum fugientibus maior peſtis intermiſtis quadrigis elephã
tiſq; & camelis erat ſua ipſorum turba: cum ſolutis ordinibus velut cæci ſuper alios alii ruerent, & in/
curſu belluarum obtererentur. In caſtris quoq; ingens & maior propè q̃ in acie cædes eſt edita. nam &
primorũ fuga in caſtra maxime inclinauit: & huius fiducia multitudinis, qui in præſidio erant pertina
cius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloq;, quæ ſe impetu ipſo capturos crediderant Romani,
poſteaq̃ tandem perruperunt, ab ira grauiorem ediderunt cædẽ. Ad quinquaginta millia peditũ cæſa
eo die dicuntur: equitum quatuor millia, mille & quadringenti capti, & quindecim cũ rectoribus ele/
phanti. Romanorum aliquot vulnerati ſunt: ceciderunt non plus CCC pedites, quatuor & viginti
equites, & de Eumenis exercitu quinq; & viginti. Et illo quidem die victores direptis hoſtium caſtris
cum magna præda in ſua reuerterũt. poſtero die ſpoliabant cæſorum corpora, & captiuos contrahe/
bant. legati ab Thyatira & à Magneſia ad Sipylum ad dedendas vrbes venerunt. Antiochus cũ pau/
cis fugiens, in ipſo itinere pluribus congregãtibus ſe, modica manu armatorũ media fermè nocte Sar/
deis conceſſit. inde cũ audiſſet Seleucum filiũ & quoſdam amicorũ Apameã prægreſſos, & ipſe quarta
vigilia cum cõiuge ac filia petit Apameam: Zenoni tradita cuſtodia vrbis, Timone Lydiæ præpoſito.
quibus ſpretis conſenſu oppidanorũ & militum qui in arce erant, legati ad conſulem miſſi ſunt. Sub
idem ferè tẽpus & ab Trallibus & à Magneſia quæ ſuper Mæandrum eſt, & ab Epheſo legati ad deden
das vrbes venerunt. Reliquerat Epheſum Polyxenidas audita pugna: & claſſe vſq; ad Patara Lyciæ per
uectus, metu ſtationis Rhodiarũ nauium quæ ad Megiſten erat, in terram egreſſus cum paucis itinere
pedeſtri Syriam petiit. Aſiæ ciuitates in fidẽ conſulis ditionemq; populi Romani ſeſe tradebãt. Sardi/
bus iam conſul erat: eò & P. Scipio ab Elæa, cum primũ pati laborem viæ potuit, venit. Sub idem ferè
tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionẽ à conſule petiit impetrauitq;, vt oratores mittere li/
ceret regi paucos poſt dies Zeuſis, q̃ præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, venerũt. hi prius
Eumene cõuento, quẽ propter vetera certamina auerſum maxime à pace credebant eſſe, & placatiore
eo & ſua & regis ſpe inuento, tum P. Scipionem, & per eum Cos. adierunt: præbitoq; iis petẽtibus fre/
quenti

A quenti conſilio ad mandata edenda. Non tam quid ipſi dicamus, habemus, inquit Zeuſis: q̃ vt à vo-
bis quæramus Romani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniamq́; impetrare à victoribus
poſſimus. Maximo ſemper animo victis regibus populiſq́; ignouiſtis. quanto id maiore & placatiore
animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarũ fecit! poſitis iam aduerſus oẽs
mortales certaminibus, haud ſecus, q̃ deos conſulere & parcere vos generi humano oportet. Iam
anteq̃ legati venirent, decretum erat, quid reſponderetur. reſpondere Africanum placuit. is in hũc mo-
dum locutus fertur. Romani ex iis, quæ in deũm immortalium poteſtate erant, ea habemus, quæ dii
dederunt: animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdẽ in omni fortuna geſſimus gerimuſq́: neq; eos ſecũdæ
res extulerunt, nec aduerſæ minuerunt. eius rei, vt alios omittam: Annibalem veſtrũ vobis darẽ teſtẽ,
niſi vos ipſos dare poſſem. Poſteaq̃ Helleſpontum traiecimus, priuſquam caſtra regia, priuſquam aciẽ
videremus, cum cõmunis mars, & incertus belli euentus eſſet, de pace vobis agentibus, quas pares pa-
ribus ferebamus cõditiones, eaſdem nunc victores victis ferimus. Europa abſtinete: Aſiaq́; omni, quæ
cis Taurum montem eſt, decedite. pro impenſis deinde in bellum factis XV millia talentũm Eubo-
corum dabitis. quingenta præſentia, duo millia & quingenta, cum ſenatus populuſq́; Romanus pacẽ
cõprobauerint, mille deinde talentũm per XII annos. Eumeni quoq; reddi CCCC talenta, & quod
frumẽti reliquũ ex eo, quod patri debitũ eſt, placet. Hæc cũ pepigerimus, facturos vos vt pro certo ha-
beamus, erit quidẽ aliquod pignus, ſi obſides viginti noſtro arbitratu dabitis. Sed nunq̃ ſatis liquebit
nobis, ibi pacẽ eſſe P.R. vbi Annibal erit. eum ante oĩa depoſcimus. Thoantẽ quoq; Ætolum, conci-
tatorem Ætolici belli, qui & illorum fiducia vos, & veſtra illos in nos armauit, dedetis, & cũ eo Mnaſi-
machum Acarnana, & Chalcidenſes Philonem & Eubulidam. In deteriore ſua fortuna pacem faciet
rex, quia ſerius facit, q̃ facere potuit. ſi nunc moratus fuerit, ſciat, regum maieſtatem difficilius ab ſum-
mo faſtigio ad medium detrahi, q̃ à mediis ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege miſſi erãt
legati, vt omnem pacis conditionem acciperent. itaq; Romam mitti legatos placuit. Cos. in hyberna
exercitum Magneſiam ad Mæandrum & Tralleis Epheſumq́; diuiſit. Epheſum ad Cos. paucos poſt
dies obſides ab rege adducti ſunt: & legati, qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoq; eodem tem-
pore profectus eſt Romam, quo legati regis. ſecutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorum.

Dum hæc in Aſia geruntur, duo ferè ſub idem tempus cum triumphi ſpe procoſs. de prouinciis Ro-
mam redierunt: Q. Minucius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolia. Auditis vtriuſq; rebus geſtis, Minu
cio negatus triumphus, Acilio magno conſenſu decretus: iſq́; triumphans de rege Antiocho & Æto-
B lis vrbem eſt inuectus. Prælata ſunt in eo triũpho ſigna militaria CCXXX: & argenti infecti tria
millia pondo: ſignati tetradrachmum Atticum CXIII millia: ciſtophori CCXLVIII: vaſa argẽ-
tea cælata multa, magniq́; ponderis: tulit & ſupellectilem regiam argenteam ac veſtem magnificã: co-
ronas aureas, dona ſociarum ciuitatũ, XLVI. ſpolia omnis generis: captiuos nobiles, Ætolos, & re-
gios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Ætolorum dux paucos ante dies cum è carcere nocte effu
giſſet, in ripa Tyberis conſecutis cuſtodibus, priuſquam cõprehenderetur, gladio ſe transfixit. milites
tantum, qui ſequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & ſpectaculo, & fama rerum triũphus
fuit. Huius triumphi minuit lætitiam nũcius ex Hiſpania triſtis: aduerſa pugna in Vaſcetanis ductu
L. Æmylii proprætoris apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia de exercitu Romano ceci-
diſſe: cæteros pauentes intra vallum compulſos ægre caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium ma-
gnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nunciata. Ex Gallia legatos Placen-
tinorum & Cremonenſium L. Aurunculeius Pr. in ſenatum introduxit. Iis querentibus inopiam colo
norum, aliis belli caſibus, aliis morbo abſumptis, quoſdam tædio accolarum Gallorum reliquiſſe co-
lonias, decreuit ſenatus, vti C. Lælius Cos. ſi ei videretur, ſex millia familiarum cõſcriberet, quæ in eas
colonias diuiderentur: & vt L. Aurunculeius Pr. triumuiros crearet ad eos colonos deducendos. Creati
M. Atilius Serranus, L. Valerius P.F. Flaccus, L. Valerius C.F. Tappo. Haud ita multo poſt cũ iam
conſularium comitiorum appeteret tempus: C. Lælius Cos. ex Gallia Romam rediit. is non ſolum ex
facto abſente ſe S.C. in ſupplementum Cremonæ & Placentiæ colonos ſcripſit, ſed vt nouæ coloniæ
duæ in agrum, qui Boiorum fuiſſet, deducerentur & retulit, & authore eo patres cenſuerunt. Eodem
tempore L. Æmylii Pr. literæ allatæ de nauali pugna ad Myoneſum facta, & L. Scipionem Cos. exerci-
tum in Aſiam traieciſſe. Victoriæ naualis ergò in vnum diem ſupplicatio decreta eſt: in alterum diem,
quòd exercitus Romanus tum primum in Aſia poſuiſſet caſtra, vt ea res proſpera & læta eueniret. vi-
cenis maioribus hoſtiis in ſingulas ſupplicationes ſacrificare Cos. eſt iuſſus. Inde conſularia comitia
magna cõtentione habita. M. Æmylius Lepidus petebat, aduerſa fama hominum: quod prouinciam
Siciliam petendi cauſa, non conſulto ſenatu vt ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant cum eo M. Ful
uius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala. Fuluius Cos. vnus creatur, cum cæteri cen-
turias non expleſſent. iſq́; poſtero die Cn. Manlium, Lepido deiecto (nam Meſſala tacuit) collegam di-
xit. Pr. exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat)
M. Sempronius Tuditanus, Sp. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſæus, L. Bebius Diues. M. Ful-

C uio Nobiliore, & Cn. Manlio Volſone Coſs. Valerius Antiâs author eſt, rumorem celebrem Romæ fuiſſe, & penè pro certo habitum, recipiẽdi Scipionis adoleſcẽtis cauſas Cos. L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipſos comprehẽſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaq; expugnata, & deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Ætolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, principesq; eorũ in Macedoniam & in Dardanos & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nunciarent Romam A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio proprętore ex Ætolia miſſos eſſe. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Ætolos in ſenatu in cætera hoc quoq; interrogatos eſſe: vnde audiſſent imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum eſſe? Ætolos reſpondiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum Cos. fuerint, certiores factos. Rumoris huius quia neminẽ alium authorem habeo, neq; affirmata res mea opinione ſit, nec pro vana prætermiſſa. Ætoli legati in ſenatũ introducti, cum & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur, vt confitendo ſeu ſuæ culpæ, ſeu errori veniã peterent ſupplices: orſi à beneficiis in populum Romanum, & propè exprobrantes virtutẽ ſuam in Philippi bello, & offenderunt aures inſolentia ſermonis, & eò, vetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, vt haud paulo plurium maleficiorum gentis, q̃ beneficiorum memoria ſubiret animos patrum; & quibus miſericordia opus erat, iram & odium irritarẽt. Interrogati ab vno ſenatore, permitterent'ne arbitrium de ſe populo Romano? deinde ab altero, habituri'ne eoſdem, quos populus Romanus, ſocios & hoſtes eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo iuſſi ſunt. Conclamatum deinde propè ab vniuerſo ſenatu eſt, totos adhuc Antiochi Ætolos eſſe, & ex vnica ea ſpe pendere animos eorum. itaq; bellum cum haud dubiis hoſtibus gerendum, perdomandosq; feroces animos eſſe. Etiam illa res accẽdit, quòd eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ atq; Athamaniæ bellum inferebant. Senatuſconſultum in M. Acilii ſententiam, qui Antiochum Ætolosq; deuicerat, factum eſt, vt Ætoli eo die iuberentur proficiſci ab vrbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus: denunciatumq;, ſiqua deinde legatio ex Ætolis, niſi permiſſu imperatoris, qui eam prouinciam obtineret, & cum legato Romano veniſſet Romam, pro hoſtibus omnes futuros. Ita dimiſſi Ætoli. De prouinciis deinde Coſs. retulerũt. ſortiri eos Aetoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam ſortitus eſſet, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, eſt decretus, & in eum ſupplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & ſociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites: his copiis vt bellum cum Antiocho gereret. Alteri

D Cos. exercitus, qui erat in Aetolia, eſt decretus: & vt ſupplementum ſcriberet permiſſum, ciuium ſociorumq; eundem numerum quem collega. naues quoq; idem Cos. quæ priore anno paratæ erant, ornare iuſſus, ac ducere ſecum, nec cum Aetolis ſolum bellum gerere, ſed etiam in Cephaleniam inſulã traiicere. Mandatum eidem, ſi per commodum Reip. facere poſſet, vt ad comitia Romam rediret. nam præterquam quòd magiſtratus annui ſubrogandi eſſent, cenſores quoq; placere creari. ſiqua res eum teneret, ſenatum certiorem faceret: ſe ad comitiorum tempus occurrere non poſſe. Aetolia M. Fuluio, Aſia Cn. Manlio ſorte euenit. Prr. deinde ſortiti ſunt, Sp. Poſthumius Albinus vrbanam, & inter peregrinos, M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen quirinalis Sardiniam. Q. Fabius Labeo claſſem, L. Plautius Hypſeus Hiſpaniam citeriorem, L. Bebius Diues Hiſpaniam vlteriorem. Siciliæ legio vna, & claſſis, quæ in ea prouincia erat, decreta. & vt duas decimas frumenti nouus Pr. imperaret Siculis. earum alteram in Aſiam, alteram in Aetoliã mitteret. Idem ab Sardis exigi, atq; ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari iuſſum. L. Bebio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille Romani pedites, equites quinquaginta, & ſex millia peditum Latini nominis; & CC equites. Plautio Hypſeo in Hiſpaniam citeriorem mille Romani dati ſunt pedites, duo millia ſociûm Latini nominis, & ducenti equites. cum his ſupplementis vt ſingulas legiones duæ Hiſpaniæ haberent. Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperium eſt. prorogatum & P. Iunio proprætori in Hetruria cum eo exercitu, qui in prouincia eſſet: & M. Tuccio proprætori in Brutiis & Appulia. Priuſquam in prouincias Prr. irent, certamen inter P. Liciniũ pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum, & Poſthumium Albinum fuerat. Cos. illum cum C. Luctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentem ad ſacra retinuerat Metellus Pont. Max. prætorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in ſenatu, & ad populum magnis cõtentionibus certatum eſt: & imperia inhibita vltro citroq;, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum eſt, religio ad poſtremum vicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus. & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. ira prouinciæ ereptæ prætorem magiſtratu abdicare ſe conantem patres authoritate ſua deterruerunt: & vt ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi milites legendi erãt) perfectis, Coſs. prætoresq; in prouincias proficiſcunt. Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temere vulgata ſine authore: & poſt dies paucos nuncii certi, literæq; imperatoris Romã allatæ, quæ non tã gaudium ab recenti metu attulerant: (deſierant enim victam Ætoliam metuere)

A metuere) quàm auerterunt famam: quod ineuntibus id bellum grauis hoſtis & ſuis viribus, & quod
Annibalem rectorem militię haberet, viſus fuerat. nihil tamen aut de Coſ. mittendo in Aſiam mutan
dum, aut minuendas eius copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo poſt
M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodiiq́; Romã
venerunt. Cotta in ſenatu primum, deinde in concione iuſſu patrum, quę acta in Aſia eſſent, expoſuit.
ſupplicatio inde in triduum decreta eſt: & XL maiores hoſtiæ immolari iuſſę. Tum omnium primũ
Eumeni ſenatus datus eſt. Is cum breuiter & egiſſet gratias patribus, quòd obſidione ſe ac fratrem exe
miſſent, regnumq́; ab iniuriis Antiochi vindicaſſent: & gratulatus eſſet, quòd mari terraq́; proſpere res
geſſiſſent: quodq́; regem Antiochum fuſum fugatumq́; & exutum caſtris, prius Europa, poſt & Aſia,
quæ cis Taurum montem eſt, expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus ſuis legatisq́;,
q̃ ſe commemorante, cognoſcere, dixit. Hæc approbantibus cunctis iubentibusq́; dicere ipſum omiſſa
in id verecundia, quid ſibi ab ſenatu, populoq́; romano tribui æquum cenſeret: propenſius cumula
tiusq́;, ſi quo poſſit, prout eius merita ſint, ſenatum facturũ: ad ea rex. Si ab aliis ſibi præmiorũ optio
deferretur, libenter, data modo facultate conſulendi ſenatum Romanum, conſilio ampliſſimi ordinis
vſurum fuiſſe, nequid aut immoderate cupiſſe, aut petiſſe parum modeſte videri poſſet. verum enimue
ro cum ipſi daturi ſint, multo magis munificentiam eorum in ſe fratresq́; ſuos ipſorum arbitrii debere
eſſe. Nihil hac oratione eius P.C. deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum iuberent. & cum aliquádiu,
hinc indulgentia, hinc modeſtia, inter permittentes inuicem, non magis mutua q̃ inexplicabili facili
tate certatum eſſet, Eumenes templo exceſſit. Senatus in eadem perſtare ſententia, vt abſurdum eſſe di
ceret, ignorare regem quid ſperans aut petens venerit. quæ cõmoda regno ſuo ſint, ipſum optime ſcire:
Aſiam longe melius, q̃ ſenatum noſſe. reuocandum igitur & cogendum, quæ vellet, quæq́; ſentiret, ex
promere. Reductus à prætore in templum rex, & dicere iuſſus: Perſeueraſſem, inquit, tacere P. C. niſi
Rhodiorum legationem mox vocaturos vos ſcirem: & illis auditis, mihi neceſſitatẽ fore dicendi. quæ
quidem eo difficilior oratio erit, quòd ea poſtulata eorum futura ſunt, vt non ſolum nihil, quod cõtra
me ſit, ſed ne quod ad ipſos quidem proprie pertineat, petere videantur. agent enim cauſam ciuitatum
Græcarum, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint
non eas modo ciuitates, quæ liberabuntur, ſed etiam veteres ſtipendiarias noſtras? ipſi autem tanto
obligatos beneficio, verbo ſocios, re vera ſubiectos ĩperio & obnoxios habituri ſint? & (ſi diis placet)
B cum has tantas opes affectabunt, diſſimulabunt vlla parte id ad ſe pertinere: vos modo id decere, & cõ
ueniens eſſe antefactis, dicent. Hæc vos ne decipiat oratio, prouidendum vobis erit: ne ue non ſolum
inæqualiter aliter alios nimium deprimatis ex ſociis veſtris, alios præter modum extollatis: ſed etiam
nequi aduerſus vos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, q̃ ſocii & amici veſtri. Quod ad me attinet, in
aliis rebus ceſſiſſe intra finem iuris mei cuilibet videri malim, q̃ nimis pertinaciter in obtinendo eo te
tendiſſe. in certamine autem amicitiæ veſtræ, beneuolentiæ erga vos, honoris qui à vobis habebitur,
minime æquo animo vinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem à patre accepi. qui primus
omnium Aſiam Græciamq́; incolentium in amicitiam veſtram venit, eamq́; perpetua & conſtanti fi
de ad extremum finem vitæ perduxit: nec animum duntaxat vobis bonum ac fidelem præſtitit, ſed
omnibus interfuit bellis, quæ in Gręcia geſſiſtis, terreſtribus naualibusq́;: omni genere commeatuum
ita, vt nemo ſociorum veſtrorum æquari vlla parte poſſet, vos adiuuit. poſtremo cum Bœotos ad ſo
cietatem veſtram hortaretur, in ipſa concione intermortuus haud multo poſt expirauit. Huius ego ve
ſtigia ingreſſus voluntati quidẽ & ſtudio in colendis vobis adiicere (etenim inexuperabilia hęc erant)
nihil potui: rebus ipſis meritisq́; & impenſis officiorum vt ſuperare poſſem, fortuna, tempora, Antio
chus, & bellum in Aſia geſtum præbuerunt materiam. Rex Aſiæ, & partis Europæ Antiochus filiam
ſuam in matrimonium mihi dabat, reſtituebat extemplo ciuitates, quæ defecerant à nobis, ſpem ma
gnam in poſterum amplificandi regni faciebat, ſi ſecum aduerſus vos bellum geſſiſſem. Non gloriabor
eo, quòd nihil in vos deliquerim. illa potius, quæ vetuſtiſſima domus noſtræ vobiſcum amicitia di
gna ſunt, referam. terreſtribus naualibusq́; copiis, vt nemo veſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet,
imperatores veſtros adiuui: cõmeatus terra mariq́; ſuppeditaui: naualibus prœliis, quæ multis locis fa
cta ſunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo vſquam peperci. quod miſerrimum eſt in bello,
obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſus cum diſcrimine vltimo ſimul vitæ regniq́;. liberatus deinde
obſidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberẽt, relictis rebus
meis tota claſſe ad Helleſpontum L. Scipioni Coſ. veſtro occurri, vt eũ in traiiciendo exercitu adiuua
rem. Poſtq̃ in Aſiam exercitus veſter eſt tranſgreſſus, nunq̃ à Coſ. abſceſſi: nemo miles Romanus ma
gis aſſiduus in caſtris veſtris fuit, q̃ ego, fratresq́; mei. nulla expeditio, nullum equeſtre prœlium ſine me
factum eſt. in acie ibi ſteti, eam partem ſum tutatus, in qua me Coſ. eſſe voluit. Non ſum hoc dictu
rus P. C. quis hoc bello meritis erga vos mecum comparari poteſt? ego nulli omnium neque populo
rum, neque regum, quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſaniſſa hoſtis vobis
antequam ſocius fuit: nec incolumi regno cum auxiliis ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſſis omnibus

C copiis,cum turma equitum in caſtra confugit veſtra. tamen eum, quia in Africa aduerſus Syphacem
& Carthaginenſes fideliter atq; impigre vobiſcum ſtetit, nõ in patrium ſolum regnum reſtituiſtis: ſed
adiecta opulentiſſima parte Syphacis regni,præpotentem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem igi
tur nos præmio atq; honore digni apud vos ſumus, qui nunq̃ hoſtes, ſemper ſocii fuimus? pater,ego,
fratreſq; mei non in Aſia tantum, ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœotia, in Ætolia,
Philippi, Antiochi, Ætolico bello,terra mariq; ꝓ vobis arma tulimus. Quid ergo poſtulas? dicat ali-
quis. Ego P.C. quoniam dicere vtiq; volentibus vobis parendum eſt: ſi vos ea mente vltra Tauri iuga
Antiochũ emouiſtis, vt ipſi teneretis eas terras, nullos accolas, nec finitimos habere, q̃ vos malo: nec
vlla alia re tutius ſtabiliuſq; regnum meum futurũ ſpero. ſed ſi vobis decedere inde, atq; exercitus de-
ducere in animo eſt: neminem digniorem eſſe ex ſociis veſtris, qui bello à vobis parta poſſideat, q̃ me,
dicere auſim. At enim magnificum eſt liberare ciuitates ſeruas. ita opinor: ſi nihil hoſtile aduerſus vos
fecerunt. ſin autem Antiochi partis fuerunt: quanto eſt veſtra prudentia & æquitate dignius, ſociis be
nemeritis, q̃ hoſtibus vos conſulere? Grata oratio regis patribus fuit, & facile apparebat munifice
oĩa, & propenſo aĩo facturos. Interpoſita Smyrnæorum breuis legatio eſt, quia non aderant quidam
Rhodiorum. Collaudatis egregie Smyrnæis, quòd omnia vltima pati, q̃ ſe regi tradere maluiſſent: in-
troducti Rhodii ſunt. quorũ princeps legationis, expoſitis initiis amicitiæ cum P.R. meritiſq; Rho-
diorum Philippi prius, deinde Antiochi bello: Nihil, inquit, nobis tota noſtra actione P.C. neq; dif
ficilius, neq; moleſtius eſt, quàm quod cum Eumene nobis diſceptatio eſt, cum quo vno maxime re-
gum & priuatum ſingulis, &, quod magis nos mouet, publicum ciuitati noſtræ hoſpitium eſt. cæte-
rum non animi noſtri P.C. nos, ſed rerum natura, quæ potentiſſima eſt, diſiungit: vt nos liberi etiam
aliorum libertatis cauſam agamus: reges ſerua omnia, & ſubiecta imperio ſuo eſſe velint. Vtcunque ta
men res ſe habet: magis verecundia noſtra aduerſus regem nobis obſtat, quàm ipſa diſceptatio aut no
bis impedita eſt, aut vobis perplexam deliberationem præbitura videtur. nam ſi aliter ſocio atq; ami-
co regi, & benemerito hoc ipſo in bello, de cuius præmus agitur, honos haberi nullus poſſet, niſi libe-
ras ciuitates ei in ſeruitutem traderetis, eſſet deliberatio anceps: ne aut regem amicum inhonoratum
dimitteretis, aut decederetis inſtituto veſtro, & gloriam Philippi bello portam nunc ſeruitute tot ciui-
tatum deformaretis. ſed ab hac neceſſitate aut gratiæ in amicum minuendæ, aut gloriæ veſtræ, egre-
gie vos fortuna vindicat. eſt enim deûm benignitate non glorioſa magis, quàm diues victoria veſtra:
quæ vos facile iſto velut ære alieno exoluat. nam & Lycaonia, & Phrygia vtraq;, & Piſidia omnis, &
D Cherſoneſus, quæq; circumiacent Europæ, in veſtra ſunt poteſtate: quarum vna quælibet regi adiecta
multiplicare regnum Eumenis poteſt: omnes vero datæ maximis eum regibus æquare. licet ergo vo-
bis & præmiis belli ditare ſocios, & non decedere inſtituto veſtro: & meminiſſe, quem titulum præten-
deritis prius aduerſus Philippum, nunc aduerſus Antiochum belli: quid feceritis Philippo victo,
quid nunc à vobis, non magis quia feciſtis, quàm quia id vos facere decet, deſideretur atque expecte-
tur. alia enim aliis & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum. illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi por-
tus oramq; aliquam maris vt poſſideant. vos nec cupiſtis hæc, antequam haberetis, nec nunc, cum or
bis terrarum in ditione veſtra ſit, cupere poteſtis. pro dignitate & gloria apud omne genus humanum,
quòd veſtrum nomen imperiumq; iuxta ac deos immortales iampridem intuetur, pugnaſtis. quæ pa-
rare & quærere arduum fuit: neſcio an tueri difficilius ſit. gentis vetuſtiſſimæ nobiliſſimæq; vel fama
rerum geſtarum, vel omni commendatione humanitatis doctrinarumq;, tuendam ab ſeruitio regio
libertatem ſuſcepiſtis. hoc patrocinium receptæ in fidem & clientelam veſtram vniuerſæ gentis perpe-
tuum vos præſtare decet. Non quæ in ſolo modo antiquo ſunt, Græcæ magis vrbes ſunt, quàm colo-
niæ earum, illinc quondam profectæ in Aſiam: nec terra mutata mutauit genus aut mores. certare pio
certamine cuiuſlibet bonæ artis ac virtutis auſi ſumus cum parẽtibus quæq; ciuitas, & conditoribus
ſuis. Adiſtis Græciæ, adiſtis Aſiæ vrbes plerique. niſi quòd longius à vobis abſumus, nulla vincimur
alia re. Maſſilienſes, quos, ſi natura inſita velut ingenio terræ vinci poſſet, iampridem efferaſſent tot in-
domitæ circumfuſæ gentes: in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud vos eſſe, ac ſi medium
vmbilicum Græciæ incolerent. non enim ſonum modo linguæ, veſtitumq; & habitũ, ſed ante omnia
mores & leges & ingenium ſyncerum integrumq; à contagione accolarum ſeruarunt. Terminus eſt
nunc imperii veſtri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem eſt, nihil longinquum vobis videri
debet. quò arma veſtra peruenerũt: eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari, quibus pro legibus
ſemper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci ſuam fortunam, veſtros ani-
mos gerunt. domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur. nunc imperium vbi eſt,
ibi vt ſit perpetuum, optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt.
At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerunt. & aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho
Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago libera cum ſuis legibus eſt. huic veſtro exemplo
quantum debeatis, videte P.C. inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iuſtiſſimæ
iræ veſtræ negaſtis. Rhodii & in hoc & in omnibus bellis, quæ in illa ora geſſiſtis, quàm forti fideliq;

opera

A opera vos adiuuerimus, veſtro iudicio relinquimus. nunc in pace id conſilium afferimus: quod ſi com-
probaueritis, magnificentius vos victoria vſos eſſe, q̃ viciſſe, oẽs exiſtimaturi ſint. Apta magnitudi-
ni Romanæ oratio viſa eſt. Poſt Rhodios Antiochi legati vocati ſunt. Ii vulgato petentium veniã
more, errorẽ falſi regis, obteſtati ſunt P.C. vt ſuæ potius clementiæ, q̃ regis culpæ, qui ſatis ſuperq́; pœ-
narum dediſſet, memores conſulerent: poſtremo pacẽ datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus
dediſſet, confirmarent authoritate ſua. Et ſenatus eam pacem ſeruandam cenſuit: & paucos poſt dies
populus iuſſit. fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legatiõis, & eodẽ fratris filio regis Antio-
chi eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. quibus omnibus datum eſt reſponſum,
decẽ legatos more maiorum ſenatum miſſurum ad res Aſiæ diſceptandas cõponendasq́: ſummam tñ
hanc fore, vt cis Taurum montẽ quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerentur, præ-
ter Lyciam Cariamq́; vſq; ad Mæandrũ amnem, ea ciuitatis Rhodiorũ eſſent. cæteræ ciuitates Aſiæ,
quæ Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni vectigal penderẽt: quæ vectigales Antiochi fuiſſent,
eæ liberæ atq; immunes eſſent. Decem legatos hos decreuerunt: Q. Minucium Rufum, L. Furiũ Pur-
purionem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronẽ, Cn. Corneliũ Merulam, M. Iuniũ Bru-
tum, L. Aurunculeium, L. Æmyliũ Paulum, P. Cornelium Lentulũ, P. Ælium Tuberonẽ. His quę præ-
ſentis diſceptationis eſſent, libera mandata. De ſumma rerũ ſenatus conſtituit. Lycaoniam omnem, &
Phrygiam vtrãq;, & Myſiam, regias ſyluas, & Lydiæ Ioniæq́;, extra ea oppida, quæ libera fuiſſent, quo
die cũ rege Antiocho pugnatum eſt, & nominatim Magneſiam ad Sipylum: & Cariam, quæ Hydrela
appellatur, agrumq́; Hydreletanum ad Phrygiam vergentẽ, & caſtella vicosq́; ad Mæandrum amnẽ, &
oppida, niſi quæ libera ante bellum fuiſſent; Telmeſſum itẽ nominatim, & caſtra Telmeſſium, præter
agrũ qui Ptolemæi Telmeſſii fuiſſet: hæc oĩa, quæ ſupra ſcripta ſunt, regi Eumeni iuſſa dari. Rhodiis
Lycia data, extra eundem Telmeſſum, & agrum qui Ptolemæi Telmeſſii fuiſſet: hæc & ab Eumene &
ab Rhodiis excepta. Ea quoq; his pars data Cariæ, quæ propior Rhodum inſulam trans Mæandrum
amnẽ eſt: oppida, vici, caſtella, agri, qui ad Piſidiam vergunt: niſi quę eorũ oppida in libertate fuiſſent,
pridie q̃ cum Antiocho rege in Aſia pugnatum eſt. Pro his cũ gratias egiſſent Rhodii: de Solis vrbe,
quæ in Cilicia eſt, egerunt. Argis & illos, ſicut ſeſe, oriundos eſſe, ab ea germanitate fraternã ſibi cũ iis
charitatem eſſe. petere hoc extraordinariũ munus, vt eam ciuitatẽ ex ſeruitute regia eximerent. Vocati
ſunt regis Antiochi legati, actumq́; cum iis eſt: nec quicq̃ impetratum, teſtante fœdera Antipatro: ad-
B uerſus quæ ab Rhodiis non Solos, ſed Ciliciam peti, & iuga Tauri tranſcendi. Reuocatis in ſenatum
Rhodiis, cũ quantopere tenderet legatus regius, expoſuiſſent patres, adiecerunt: ſi vtiq; eam rem ad ci-
uitatis ſuæ dignitatem pertinere cenſerent Rhodii, ſenatum omni modo expugnaturum pertinaciam
legatorũ. Tum vero impenſius, q̃ ante Rhodii gratias egerunt: ceſſurosq́; ſe potius arrogantiæ Antipa-
tri, q̃ cauſam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum eſt. Per eos dies, qui-
bus hæc geſta ſunt: legati Maſſilienſium nunciauerunt, L. Bebium Pr. in prouinciam Hiſpaniam pro-
ficiſcentem ab Liguribus circũuentum: magna parte comitum cęſa, vulneratũ ipſum cum paucis ſine
lictoribus Maſſiliam perfugiſſe, & intra triduum expiraſſe. Senatus ea re audita decreuit, vti P. Iunius
Brutus, qui proprætor in Hetruria eſſet, prouincia exercituq́; traditis vni cui videretur ex legatis, ipſe
in vlteriorẽ Hiſpaniam proficiſceretur: eaq; ei prouincia eſſet. Hoc S.C. literæq́; à Sp. Poſthumio Pr.
in Hetruriã miſſæ ſunt. profectusq́; in Hiſpania eſt P. Iunius ꝓprætor. in qua prouincia prius aliquan-
to, q̃ ſucceſſor veniret, L. Æmylius Paulus, qui poſtea regem Perſea magna gloria vicit, cũ priore anno
haud proſpere rẽ geſſiſſet: tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis cum Luſitanis pugnauit. fuſi fu-
gatiq́; ſunt hoſtes. cæſa decẽ & octo millia armatorũ, tria millia CCC capti, & caſtra expugnata. Hu-
ius victoriæ fama tranquilliores in Hiſpania res fecit. Eodẽ anno ante diem tertium calendas Ianua-
rias Bononiã Latinam coloniã ex S.C. L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo Bononia
triumuiri deduxerunt. tria millia hominũ ſunt deducta. equitibus ſeptuagena iugera, cæteris colonis
quinquagena ſunt data. ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli Tuſcos expulerant. Eodẽ anno cen-
ſuram multi & clari viri petierunt. quæ res tanq̃ in ſe parum magni certaminis cauſam haberet: aliam
contentionẽ multo maiorẽ excitauit. petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio,
L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Acilius Glabrio: q Antiochũ ad
Thermopylas Ætolosq́; deuicerat. in hũc maxime, quòd multa congiaria habuerat, q̃bus magnã par-
tẽ hominũ obligarat: fauor populi ſe inclinabat. Id cũ ęgre paterentur tot nobiles, nouũ ſibi hominẽ
tñ præferri: P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius Tr. pl. ei diẽ dixerunt, quòd pecu-
niæ regiæ prædæq́; aliquantũ captæ in Antiochi caſtris, neq; in triũpho tuliſſet, neq; in ęrariũ detuliſ-
ſet. Varia teſtimonia legatorũ tribunorumq́; militũ erant. M. Cato ante alios teſtes cõſpiciebatur. cuius
authoritatẽ perpetuo tenore vitæ partã toga candida eleuabat. is teſtis, quæ vaſa aurea atq; argentea
captis caſtris inter aliã prædã regiam vidiſſet: ea ſe in triũpho negabat vidiſſe. poſtremo in huius maxi-
me inuidiam deſiſtere ſe petitione Glabrio dixit: quando quod taciti indignarentur nobiles homines,
id æque nouus cõpetitor inæſtimabili periurio inceſſeret. centum milliũ mulcta irrogata erat. bis de ea

C re certatum eſt. tertio, cum de petitione deſtitiſſet reus: nec populus de mulcta ſuffragium ferre voluit: & tribuni eo negocio deſtiterunt. Cenſores, T. Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati.

Per eoſdem dies L. Æmylio Regillo, qui claſſe præfectum Antiochi regis deuicerat: extra vrbem in æde Apollinis cum ſenatus datus eſſet, auditis rebus geſtis eius, quantis cum claſſibus hoſtium dimicaſſet, quot inde naues demerſiſſet aut cepiſſet, magno conſenſu patrum triumphus naualis eſt decretus. Triumphauit Cal. Februariis. in eo triumpho vndequinquaginta coronæ aureæ tranſlatæ ſunt: pecunia nequaquã tanta pro ſpecie regii triumphi: tetradrachma Attica XXXIIII millia DCC: ciſtophori CXXXII millia CCC. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C. quod L. Æmylius in Hiſpania proſpere Remp. geſſiſſet. Haud ita multo poſt L. Scipio ad vrbem venit. qui, ne cognomine fratri cederet, Aſiaticum ſe appellari voluit. & in ſenatu, & in concione de rebus ab ſe geſtis diſſeruit. Erant qui fama id maius bellum, quàm difficultate rei fuiſſe interpretarentur. vno memorabili prælio debellatum, gloriamq; eius victoriæ defloratam ad Thermopylas eſſe. Cæterum vere æſtimanti Ætolicum magis ad Thermopylas bellum, quàm regium fuit. quota enim parte virium ſuarum ibi dimicauit Antiochus? in Aſia totius Aſiæ ſteterunt vires, ab vltimis orientis omnium gentium contractis auxiliis. Merito ergo & diis immortalibus, quantus maximus poterat, habitus eſt honos: quod ingentem victoriam facilem etiã feciſſent: & imperatori triumphus eſt decretus. Triumphauit menſe intercalario pridie Cal. Martias. qui triũphus ſpectaculo oculorum maior, quàm Africani fratris eius fuit: recordatione rerum, & æſtimatione periculi certaminisq; non magis comparandus, quàm ſi imperatorem imperatori, aut Antiochum ducem Annibali conferres. Tulit in triumpho ſigna militaria CCXXXIIII: oppidorum ſimulachra CXXXIIII: eburneos dentes mille CCXXXI: aureas coronas CCXXXIIII: argẽto pondo CXLVII millia, & CCCCXX: tetradrachmũm Atticorum CCXIIII millia: ciſtophori CCCXXXI millia, & LXX: numos aureos Philippeos CXL millia: vaſorum argenteorum (omnia cælata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII: aureorũ mille pondo XXIIII. & duces regii præfecti, & purpurati duo & XXX ante currum ducti. Militibus quini viceni denarii dati: duplex centurioni: triplex equiti. & ſtipendium militare, & frumentum duplex poſt triumphum datum. prælio in Aſia facto duplex dederat. Triũphauit anno ferè, poſteaquam conſulatu abiit. Eodem ferè tempore & Cn. Manlius Cos. in Aſiam, & Q. Fabius Labeo Pr. ad claſſem venit. cæterum Cos. non deerat cum Gallis belli materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantiq; Fabio, cui rei potiſſimum inſiſteret, ne ocioſam prouinciam

D habuiſſe videri poſſet; optimum viſum eſt in Cretam inſulam traiicere. Cydoniatæ bellum aduerſus Gortynios Gnoſioſq; gerebant. & captiuorum Romanorum, atq; Italici generis magnus numerus in ſeruitute eſſe per totam inſulã dicebatur. Claſſe ab Epheſo profectus, cum primũ Cretæ littus attigit, nuncios circa ciuitates miſit, vt armis abſiſterent, captiuoſq; in ſuis quæq; vrbibus agriſq; conquiſitos reducerent, & legatos mitterent ad ſe, cum quibus de rebus ad Cretenſes pariter Romanoſq; pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenſes mouerunt. captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antias ad quatuor millia captiuorũ, quia belli minas timuerunt: ex tota inſula reddita ſcripſit: eamq; cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſſiſſet, naualis triumphi impetrãdi ab ſenatu fuiſſe. A Creta Epheſum Fabius rediit. inde tribus nauibus in Thraciæ oram miſſis, ab Aeno & Maronia præſidia Antiochi deduci iuſſit, vt in libertate eæ ciuitates eſſent,

DECADIS QVARTÆ LIBER OCTAVVS

DVM IN Aſia bellum geritur, ne in Ætolia quidem quietę res fuerant, principio à gente Athamãnum orto. Athamania ea tempeſtate, pulſo Aminandro, ſub præfectis Philippi regio tenebatur præſidio: qui ſuperbo atq; immodico imperio deſiderium Aminãdri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Ætolia literis ſuorum, indicantium ſtatum Athamanię, ſpes recuperandi regni facta eſt. remiſſiq; nũcii ab eo principes Argitheã (id enim caput Athamanię erat) ſi popularium animos ſatis perſpectos haberet, impetrato ab Ætolis auxilio, in Athamaniã in ſe venturum cum delectis Ætolorum, quod conſilium eſſet gentis, & Nicandro Pr. Quos vbi ad omnia paratos eſſe vidit certiores ſubinde facit: quo die cum exercitu Athamaniam ingreſſurus eſſet. Quatuor primo fuere coniurati aduerſus Macedonũ præſidiũ. hi ſenos ſibi adiutores ad rẽ gerendam aſſumpſerunt. deinde paucitate parum freti, quæ cælandæ rei q̃ agendę aptior erat: parem priori numerum adiecerunt. ita duo & L facti quadrifariã ſe diuiſerunt. pars vna Heracleã, altera Tetraphyliã petit, vbi cuſtodia regiæ pecuniæ eſſe ſolita erat: tertia Theudoriã, quarta Argitheã. Ita inter oẽs conuẽnit: vt primo quieti, velut ad priuatam rẽ agendã veniſſent, in foro obuerſarentur: die certa multitudinem omnẽ conuocarent ad pręſidia

A Macedonum arcibus expellẽda. Vbi ea dies aduẽnit, & Aminander cum mille Ætolis in finibus erat:
ex compoſito quatuor ſimul locis præſidia Macedonum expulſa, literæq́; in alias vrbes paſſim dimiſſę,
vt vindicarent ſeſe ab impotenti dominatione Philippi, & reſtituerẽt in patrium ac legitimum regnũ.
Vndiq; Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præſidii interceptis, &
arce ab regiis occupata, paucos dies obſidentibus reſtitit: deinde id quoq; traditum Aminandro eſt, &
omnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellum, finibus Macedoniæ ſubiectum.
Philippus audita defectione Athamaniæ, cum ſex millibus armatorum profectus ingenti celeritate
Gomphos peruẽnit. ibi relicta maiore parte exercitus (neq; enim ad tanta itinera ſuffeciſſent) cũ duo-
bus millibus Athenæum, quod vnum à præſidio ſuo retentum fuerat, peruẽnit. inde proximis tenta-
tis, cum facile animaduertiſſet cętera hoſtilia eſſe, Gomphos regreſſus, omnibus copiis ſimul in Atha
maniam redit. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethiopiam occupare iubet, opportu-
ne Argitheæ imminentem. quem vbi teneri à ſuis locum vidit, ipſe circa templum Iouis ſacrum poſuit
caſtra. ibi vnum diem fœda tempeſtate retentus, poſtero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus
extemplo apparuere Athamãnes, in tumulos imminenteis viæ diſcurrentes. ad quorum conſpectum
conſtitere prima ſigna, totoq́; agmine pauor & trepidatio erat: & pro ſe quiſq;, quidnam futurum eſſet,
cogitare, ſi in valles ſubiectas rupibus agmen foret demiſſum. Hæc tumultuario regem cupiẽtem, ſi ſe
ſequerentur, raptim euadere anguſtias, reuocare primos, & eadem, qua venerat, via referre coegit ſigna.
Athamanes primo ex interuallo quieti ſequebantur. poſteaq̃ Ætoli ſe coniunxerunt: hos, vt ab tergo
agmini inſtarent, reliquerunt. ipſi à lateribus ſe circunfuderunt. quidam per notos calles breuiore via
prægreſſi tranſitus inſedere: tantumq́; tumultus Macedonibus eſt iniectum, vt fugæ magis effuſæ, q̃
itineris ordinati modo, multis armis viriſq́; relictis, flumen traiecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tu-
to Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamãnes Ætoliq́; Ethopiam
ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos vndiq; concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab
Ethiopia in altiorem diruptioremq́; vndiq; tumulum conceſſere. quo pluribus locis aditu inuento ex-
pulere eos Athamanes: diſperſoſq́; & per inuias atq; ignotas rupes iter fugæ non expedientes partim
cepterunt, partim interfecerunt. multi pauore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem
euaſerunt. poſtera die per inducias ſepeliendi cæſos poteſtas facta eſt. Aminander recuperato regno le-
gatos & Romam ad ſenatum, & ad Scipiões in Aſiam, Epheſi poſt magnum cum Antiocho prælium
B morátes, miſit. Pacem petebat, excuſabatq́; ſeſe, quòd per Ætolos recuperaſſet paternum regnum. Phi-
lippum incuſabat. Ætoli ex Athamania in Amphilochos profecti ſunt, & maioris partis voluntate in
ius ditionemq́; totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta (nam fuerat quondam Ætolorum)
eadem ſpe in Aperantiam tranſcenderunt. ea quoque magna ex parte ſine certamine in deditionem ve-
nit. Dolopes nunquam Ætolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma cõcurrerunt: cæterum
poſteaquam Amphilochos cum Ætolis eſſe, fugamq́; ex Athamania Philippi, & cædem præſidii eius
accepere, & ipſi à Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumiectis gentibus, iam vndiq; ſe à Ma-
cedonibus tutos credentibus eſſe Aetolis, fama affertur, Antiochum in Aſia victum ab Romanis. nec
ita multo poſt legati ab Roma redire ſine ſpe pacis: Fuluiumq́; Cos. nunciantes iam cum exercitu
traieciſſe. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, vt per authoritatem ciuitatum
earum ſuę preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad ſenatum haberent: principes gẽtis ad tentan-
dum vltimam ſpem Romam miſerunt, nihil, ne bellum haberent, priuſquam penè in conſpectu ho-
ſtis erat, præmeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus
conſultabat, vnde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat ſe
Aetolis. ſiue ad tuendam eam venirent Aetoli, apertos circa campos ad dimicandum eſſe: ſiue detre-
ctarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad ag-
geres excitandos, & cætera opera eſſe: & Arethontem nauigabilem amnem opportunum ad compor-
tanda, quæ vſui ſint, præter ipſa mœnia fluere: & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe. His perſuaſerunt,
vt per Epirum duceret. Conſuli ad Ambraciam aduenienti magni operis oppugnatio viſa eſt. Am-
bracia tumulo aſpero ſubiecta eſt. Perranthem incolæ vocant. vrbs, quà murus vergit in campos &
flumen, occidentem: arx, quæ poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat. amnis Arethon ex Acarnania
fluẽs cadit in ſinum maris, ab nomine propinquæ vrbis Ambracium appellatum. præterquam quòd
hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoque firmo ſepta erat, patente in circuitu paulo amplius
tria millia paſſuum. Fuluius bina à campo caſtra modico inter ſe diſtantia interuallo, vnum caſtel-
lum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia vallo ac foſſa ita iungere parat, ne exitus incluſis ab vr-
be, nèue aditus foris ad auxilia intromittenda eſſet. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum
iam edicto Nicandri Pr. conuenerant Aetoli. inde primo copiis omnibus ad prohibendam obſi-
dionem venire in animo fuerat. deinde poſteaquam vrbem iam magna ex parte operibus ſeptam
viderunt: Epirotarum trans flumen loco plano caſtra poſita eſſe: diuidere copias placuit. cum
mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe munimenta

C vrbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum caſtra nocte aggredi conſilium fuerat: haud facili ab Romanis auxilio, quia flumẽ intererat. deinde periculoſum inceptum ratus, ne qua ſentirent Romani: & regreſſus inde in tutum non eſſet: deterritus ab hoc conſilio ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit. Cos. iam munimentis: quibus ſepienda vrbs erat: iam operibus, quæ admouere muris parabat: pfectis, quinq; ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus interuallis faciliore aditu à campo, aduerſus Pyrrheum quod vocant, admouit: vnum è regiõe Æſculapii: vnum aduerſus arcem. arietibus muros quatiebat: aſſeribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad ſpeciem, & ad ictus mœnium cum terribili ſonitu editos pauor ac trepidatio cepit. deinde vt præter ſpem ſtare muros viderunt: collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus liberamenta plumbi aut ſaxorũ, ſtipiteſue robuſtos incutiebant, falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partem muri trahentes aſſerem præfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in cuſtodias operum, & diurnis in ſtationes vltro terrorem inferebant. In hoc ſtatu res ad Ambraciam cũ eſſent, iam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander Pr. ſpem nactus ſoluendæ incepto forti obſidionis, Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempusq; ẽt noctis conſtituit, quo & illi ab vrbe opera hoſtium, quæ aduerſus Pyrrheum erant, aggrederẽtur, & ipſe ad caſtra Romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intẽpeſta nocte, cũ alias cuſtodias fefelliſſet, per alias impetu conſtanti erupiſſet, ſuperato brachio in vrbẽ penetrat, animiq; aliquantum ad oĩa audenda, & ſpei obſeſſis adiecit: & ſimul conſtituta nox venit, ex cõpoſito repente opera eſt aggreſſus. Id inceptum conatu, q̃ effectu grauius fuit, quia nulla ab exteriore parte vis admota eſt: ſeu metu deterrito prætore Ætolorum, ſeu quia potius viſum eſt Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perſeus Philippi filius miſſus ad Dolopiam Amphilochoſq; recipiendos, ſumma vi oppugnabat. Tribus locis, ſicut ante dictũ eſt, ad Pyrrheum opera Romana erant. quæ oĩa ſimul, ſed nec apparatu, nec vi ſimili Aetoli aggreſſi ſunt. alii cũ ardentibus facibus, alii ſtuppã piceamq; & malleolos ferẽtes, tota collucente flãmis acie, aduenere: multos primo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaq̃ clamor tumultuſq; in caſtra eſt perlatus, datumq; à Cos. ſignum, arma capiunt, & oĩbus portis ad opem ferendam effunduntur. vno in loco ferro igniq; geſta res eſt. à duobus irrito incepto, cum tentaſſent magis q̃ iniſſent certamen, Aetoli abſceſſerunt. atrox pugna in vnũ inclinauerat locum. ibi diuerſis partibus duo duces, Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabãtur, & propè certa fouebãt ſpe: iam Nicandrum ex cõpoſito affore, & terga hoſtium inuaſurũ.

D Hæc res aliquandiu animos pugnantiũ ſuſtinuit. cæterum poſteaq̃ nullum ex cõpoſito ſignum à ſuis accipiebãt, & creſcere numerũ hoſtium cernebant, deſtituti ſegnius inſtare: poſtremo re omiſſa, iam vix tuto receptu, fugiẽtes in vrbem cõpelluntur, parte operum incenſa, & pluribus aliquanto, q̃ ipſi ceciderant, interfectis. quòd ſi ex cõpoſito acta res fuiſſet, haud dubium erat expugnari vna vtiq; parte opera cũ magna cæde hoſtium potuiſſe. Ambracienſes, quiq; intus erant Aetoli, non ab eius ſolũ noctis incepto receſſere, ſed in reliquũ quoq; tẽpus, velut proditi à ſuis, ſegniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, vt ante, in ſtatiões hoſtiũ, ſed diſpoſiti per muros & turres ex tuto pugnabãt. Perſeus vbi adeſſe Aetolos audiuit, omiſſa obſidione vrbis, quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Amphilochia exceſſit, atque in Macedoniam rediit. Et Aetolos inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex cum LX lembis Corinthium ſinum inuectus adiunctis Achæorũ, quæ Patris erant, nauibus maritima Aetoliæ vaſtabat. aduerſus quos mille Aetoli miſſi, quacunq; ſe claſſis circumegerat, per littorum anfractus breuioribus ſemitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantũ vrbis nudauerant: nec tñ penetrare in vrbem poterant. nam & pari celeritate nouus pro diruto murus obiiciebatur, & armati ruinis ſuperſtantes inſtar munimenti erant. Itaq; cũ aperta vi parum procederet Cos. res, cuniculum occultũ, vineis ante cõtecto loco, agere inſtituit. & aliquandiu, cũ dies noctesq; in opere eſſent, nõ ſolũ ſub terra fodientes, ſed egerentes ẽt humum, fefellere hoſtẽ, cumulus repente terræ eminens index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam ſubrutis muris facta in vrbẽ via eſſet, foſſam intra murum è regione eius operis, quod vineis cõtectum erat, ducere inſtituunt. cuius vbi ad tantã altitudinẽ, quantæ eſſe ſolum infimũ cuniculi poterat, peruenerũt: ſilentio facto pluribus locis aure admota ſonitũ fodientium captabant. quẽ vbi acceperũt, aperiunt rectã in cuniculũ viam. nec fuit magni operis. momento enim ad inane, ſuſpenſo fulturis ab hoſtibus muro, peruenerũt. ibi cõmiſſis operibus, cũ è foſſa in cuniculũ pateret iter, primo ipſi ferramẽtis, quibus in opere vſi erant: dein celeriter armati ẽt ſubeuntes occultã ſub terrã ediderunt pugnam. ſegnior deinde ea facta eſt, interſepientibus cuniculum, vbi vellent, nunc ciliciis prætentis, nunc foribus raptim obiectis. Noua ẽt haud magni operis aduerſus eos, qui in cuniculo erant, excogitata res eſt. dolium à fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet, & fiſtulam ferream, operculumq; dolii ferreum, & ipſum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum doliũ ore in cuniculũ verſo poſuerunt. per operculi foramina prælongæ haſtæ, quas ſariſſas vocant, ad ſummouẽdos hoſtes eminebant, ſcintillam leuem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput

fiſtulæ

A fiſtulæ impoſito, flando accenderunt. inde non ſolum magna vis fumi, ſed acrior etiam fœdo quodam nidore ex aduſta pluma cum totum cuniculum compleſſet, vix durare quiſquam intus poterat. Cum in hoc ſtatu res ad Ambraciam eſſet: legati ab Ætolis Phaneas & Damoteles cum liberis mandatis decreto gentis ad Cos. venerunt. nam Pr. eorum cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: alia infeſtam oram nauibus hoſtium eſſe, alia Amphilochos Dolopiamq́ à Macedonibus vaſtari: nec Ætolos ſimul ad tria diuerſa bella occurſantes ſufficere: conuocato concilio Ætolos principes, quid agendum eſſet, conſuluit. Omnium eò ſententiæ decurrerunt, vt pax ſi poſſet, æquis, ſi minus, tolerãdis cõditiõibus peteretur. Antiochi fiducia bellum ſuſceptũ. Antiocho terra mariq́ ſuperato, & propè extra orbem terræ vltra iuga Tauri exacto, quam ſpem eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas & Damoteles quod è re Ætolorum, vt in tali caſu fideq́ ſua eſſe cenſerent, agerent. quod enim ſibi conſilium, aut cuius rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſſi orare Cos. vt parceret vrbi, miſereretq́ gentis quondam ſociæ, nolle dicere iniuriis, miſeriis certe coactæ inſanire. non plus mali meritos Ætolos Antiochi bello, q̃ boni ante, cum aduerſus Philippum bellatum ſit, feciſſe. nec tum large gratiam relatam ſibi, nec nunc immodice pœnam iniungi debere. Ad ea Cos. reſpondit. Magis ſæpe, q̃ vere vnq̃ Ætolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non paucis vrbibus eum, de quarum libertate certatum ſit, ſed omni Aſia cis Taurum montem, opimo regno exceſiſſe. Ætolos, niſi inermes, de pace agentes non auditurum ſe. arma illis prius, equosq́ omnes tradendos eſſe, deinde mille talentûm argenti P. R. dandum; cuius ſummæ dimidium præſens numeretur ſi pacem habere vellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus eſſe, vt eoſdem, quos P. R. amicos atque hoſtes habeant. Aduerſus quæ legati, & quia grauia erant, & quia ſuorum animos indomitos ac immutabiles nouerant: nullo reddito reſponſo, domum regreſſi ſunt: vt etiam atque etiam, quid agendum eſſet, re integra prętorem & principes conſulerent. Clamore & iurgio excepti, quàm diu rem traherent: qualemcunq́ pacem referre iuſſi cum redirent Ambraciam, Acarnanum inſidiis propè viã poſitis, quibuſcum bellum erat, circũuenti, Tyrrheum cuſtodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta eſt paci. Cum iam Athenienſium Rhodiorumq́ legati, qui ad deprecandũ pro his venerant, apud Cos. eſſent: Aminander quoq́ Athamanum rex fide accepta venerat in caſtra Romana, magis pro Ambracia, vbi maiorem partem temporis exulauerat, q̃ pro Ætolis ſolicitus. per hos certior factus Cos. de caſu legatorum, adduci eos à Tyrrheo iuſſit. quorum poſt aduentum agi cœptum eſt de pace. Aminã-

B der, quod ſui maxime operis erat, impigre agebat, vt Ambraciẽſes compelleret ad deditionem. id cum per colloquia principum ſuccedens murum parum proficeret: poſtremo Cos. permiſſu ingreſſus vrbẽ, partim conſilio, partim precibus euicit, vt permitterent ſe Romanis. Et Ætolos C. Valerius Leuini filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, conſulis frater, matre genitus eadem, egregie adiuuit. Ambracienſes prius pacti, vt Ætolorum auxiliares ſine fraude emitterent: aperuerũt portas. dein vt quingenta Euboica darent talenta, ex quibus CC præſentia, CCC per annos ſex penſionibus æquis: captiuos perfugasq́ redderent Romanis. vrbem nequam formulæ ſui iuris facerent, quæ poſt id tempus, quo T. Quintius traieciſſet in Græciam, aut vi capta ab Romanis eſſet, aut voluntate in amicitiam veniſſet. Cephalenia inſula vt extra ius fœderis eſſet. Hæc quanquam ſpe ipſorum aliquanto leuiora erant: petentibus Ætolis, vt ad concilium referrẽt, permiſſum eſt. Parua diſceptatio de vrbibus tenuit. quæ cum ſui iuris aliquando fuiſſent, auelli velut à corpore ſuo ægre patiebãtur. ad vnum tamen omnes accipi pacem iuſſerunt. Ambracienſes coronam auream Cos. centum & quinquaginta pondo dederunt. ſigna ænea marmoreaq́ & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, q̃ cæteræ regionis eius vrbes erant, ſublata omnia auectaq́. nihil præterea tactum, violatum'ue. Profectus ab Ambracia Cos. in mediterranea Ætoliæ, ad Argos Amphilochiũ (XXII millia ab Ambracia abeſt) caſtra poſuit. eò tandem legati Ætoli mirante Cos. quod morarẽtur, venerunt. Inde poſteaq̃ approbaſſe pacem concilium Aetolorum accepit, iuſſis proficiſci Romã ad ſenatum, permiſſoq́, vt & Athenienſes & Rhodii deprecatores irent, dato, qui ſimul cum iis proficiſceretur, C. Valerio fratre, ipſe in Cephaleniã traiecit. Præoccupatas aures animosq́ principum Romæ criminibus Philippi inuenerũt. qui per legatos, per literas, Dolopas Amphilochosq́ & Athamaniam ereptas ſibi querens, præſidiaq́ ſua, poſtremo ẽt filium Perſea ex Amphilochis pulſum, auerterat ſenatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienſes cum ſilentio audiri ſunt. Athenienſis legatus Leon, Iceſiæ filius, eloquentia etiam dicitur mouiſſe. qui vulgata ſimilitudine, mari tranquillo, quod ventis concitaretur, æquiparando multitudinem Aetolorum, vſus, cum in fide Romanæ ſocietatis manſiſſent, inſita gentis tranquillitate quieſſe eos aiebat. poſteaquam flare ab Aſia Thoas & Dicæarchus, ab Europa Menetas & Damocritus cœpiſſent: tum illam tempeſtatem coortã, quæ ad Antiochum eos, ſicuti in ſcopulum, intuliſſet. Diu iactati Aetoli, tandem vt cõditiones pacis conuenirent, effecerunt. fuerunt autem hæ. Imperium maieſtatemq́ P. R. gens Aetolorũ conſeruato ſine dolo malo. nequem exercitum, qui aduerſus ſocios amicosq́ eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito: ne'ue vlla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos P. R. armaq́ in eos ferto, bellumq́ pariter

C gerito. perfugas, fugitiuos captiuoſq; reddito Romanis ſociiſq;: præterquam ſi qui capti, cum domos
rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erãt Romanis, cum
inter præſidia Romana Ætoli eſſent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum ma
giſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quiſq; eorum primum inuentus
fuerit, reddatur. obſides XL arbitratu Cos. Ro. dato: ne minores XII annorum: neu maiores XL:
obſes ne eſto prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus: neu quis, qui ante obſes fuerit apud Ro. Ce-
phalenia extra pacis leges eſto. De pecuniæ ſumma, quam penderent, penſionibuſq; eius nihil ex eo,
quod cum Cos. conuenerat, mutatum. pro argento ſi aurum dare mallent, darent conuenit: dum pro
argenteis decem aureus vnus valeret. Quæ vrbes, qui agri, qui homines Ætolorum iuris aliquando
fuerunt: qui eorum T. Quintio, Cn. Domitio Coss. poſt ue eos Coss. aut armis ſubacti, aut volunta-
te in ditionem P. R. venerunt, nequem eorum Ætoli recepiſſe velint. Aeniadæ cum vrbe agriſq; Acar
nanum ſunto. His legibus fœdus ictum cum Aetolis eſt. Eadem non æſtate ſolum, ſed etiam iiſdem
propè diebus, quibus hæc à M. Fuluio Cos. in Aetolia geſta ſunt: Cos. alter Cn. Manlius in Gallogræ
cia bellũ geſſit, quod nunc ordiri pergam. Vere primo Epheſum Cos. venit. acceptiſq; copiis à L. Sci
pione, & exercitu luſtrato, concionem apud milites habuit. qua collaudata virtute eorum, quòd cum
Antiocho vno prælio debellaſſent: adhortatus eos ad nouum cum Gallis ſuſcipiẽdum bellum, qui &
auxiliis Antiochum iuuiſſent: & adeo indomita haberent ingenia, vt nequicq̃ Antiochus emotus vl-
tra iuga Tauri montis eſſet, niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoq; pauca, nec falſa, nec immodi
ca adiecit. Læti milites cum frequenti aſſenſu Cos. audiuerunt, partem virium Antiochi fuiſſe Gallos
credentes: rege ſuperato nullum momentum in ſolis per ſe Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tẽ
pore abeſſe (Romæ tunc erat) credere Cos. gnarum locorum hominumq;, & cuius intereſſet frangi
Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accerſit à Pergamo. hortatuſq; ad capeſſendum ſecũ bel-
lum, pollicentem ſuam ſuorumq; operam, domum ad comparandum dimittit. Paucos poſt dies profe
cto ab Epheſo Cos. ad Magneſiam occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus CC: Athenæo
fratre iuſſo cum cæteris copiis ſubſequi: commendata iis cuſtodia Pergami, quos fratri regnoq; fidos
credebat. Cos. collaudato iuuene, cum omnibus copiis ad Mæandrum progreſſus caſtra poſuit: quia
vado ſuperari amnis non poterat: & contrahendæ naues erant ad exercitum traiciendum. Trangreſſi
Mæandrum ad Hieran comen peruenerunt. fanum ibi auguſtum Apollinis, & oraculũ: ſortes verſibus
haud inconditis dare vates dicuntur. hinc alteris caſtris ad Harpaſum flumen ventũ eſt. quò legati ab
D Alabandis venerunt, vt caſtellum quod ab ipſis nuper defeciſſet, aut authoritate aut armis cogeret iura
antiqua pati. Eodem & Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretenſi Leuſi, & Corrago Macedone
venit. mille pedites miſtarum gentium, & trecentos equites ſecum adduxerunt. Conſul tribuno mili-
tum miſſo cum modica manu caſtellum vi receptum Alabandẽſibus reddit. ipſe nihil via digreſſus ad
Antiochiam ſuper Mæandrum amnem poſuit caſtra. Huius amnis fontes Celenis oriuntur. Celenæ
vrbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celenis: nouæq; vrbi Apa-
meæ nomen inditum ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Marſyas amnis haud procul à Mæandri fon-
tibus oriens, in Mæandrum cadit. famaq; ita tenet: Celenis Marſyam cum Apolline tibiarum cantu
certaſſe. Mæander ex arce ſumma Celenarum ortus, media vrbe decurrens per Caras primum, deinde
Ionas in ſinum maris editur, qui inter Prienen & Miletum eſt. Ad Antiochiam in caſtra conſulis Se-
leucus Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumẽtum exercitui dandum venit. parua diſce-
ptatio de Attali auxiliaribus orta eſt: quòd Romano tantũ militi pactum Antiochum vt daretur fru-
mentum Seleucus dicebat. diſcuſſa ea quoq; eſt conſtantia conſulis. qui miſſo tribuno edixit, ne Ro-
mani milites acciperent priuſquam Attali auxilia accepiſſent. Inde ad Gordiutichos (quod vocant)
proceſſum eſt. ex eo loco ad Tabas tertiis caſtris peruentum. In finibus Piſidarum poſita eſt vrbs, in ea
parte quæ vergit ad Pamphylium mare. integris viribus regionis eius, feroces ad bellandum habebat
viros. Tum quoq; equites, in agmen Romanum eruptione facta, haud modice primo impetu turba-
uere. deinde vt apparuit, nec numero ſe nec virtute pares eſſe, in vrbem compulſi veniam erroris pete-
bant, dedere vrbẽ parati. V & XX talenta argenti, & X millia medimnũm tritici imperata. ita in
deditionem accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruentum. inde profecti Erizã vrbem primo
impetu ceperunt. Ad Thaſion caſtellum imminens flumini Indo ventum eſt, cui fecerat nomẽ Indus
ab elephãto deiectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio vlla à Moagete tyrãno ciuitatis eius,
homine ad omnia infido atq; importuno, veniebat. ad tentandũ eius animum C. Heluium cum qua-
tuor millibus peditum & quingentis equitibus conſul præmittit. Huic agmini iam fineis ingredien-
ti legati occurrerunt, nunciantes: paratũ eſſe tyrannũ imperata facere. orabant, vt pacatus fines iniret,
cohiberetq; à populatione agri militem. & in coronam auream XV talenta afferebant. Heluius inte
gros à populatione agros ſeruaturum pollicitus, ire ad conſulẽ legatos iuſſit. quibus eadẽ referentibus
conſul, Neq; Romani, inquit, bonæ voluntatis vllum ſignum erga nos tyranni habemus, & ipſum ta
lem eſſe inter omnes cõſtat, vt de pœna eius magis q̃ de amicitia nobis cogitandum ſit. Perturbati hac

voce

A voce legati nihil aliud petere q̃ vt coronam acciperet: veniendiq́ ad eum poteſtatem tyranno & copiã
loquendi ac purgandi ſe, faceret. Permiſſu conſulis poſtero die in caſtra tyrãnus venit, veſtitus comita-
tuſq́ vix ad priuati modice locupletis habitum. & oratio fuit ſummiſſa & infracta, extenuantis opes
ſuas, vrbiumq́ ſuæ ditionis egeſtatem querentis. Erant autem ſub eo, præter Cibyram, Syleum & quæ
Alimne appellatur. ex his, vt ſe ſuoſq́ ſpoliaret, vt V & XX talenta ſe confecturum, propè vt diffi-
dens pollicebatur. Enimuero, inquit conſul, ferri iam ludificatio iſta non poteſt. parũ eſt non erubuiſſe
abſentem, cum per legatos fruſtrareris nos, niſi præſens quoq; in eadem impudentia perſiſtas! V &
XX talenta tyrannidem tuam exhaurient! quingenta ergo talenta niſi triduo numeras, populationẽ
in agris, obſidionem in vrbe expecta. Hac denunciatione conterritus, perſtare tamen in pertinaci ſimu-
latione inopiæ: & paulatim illiberali adiectione, nunc per cauillationem, nunc precibus & ſimulatis
lachrymis, ad centum talenta eſt perductus. adiecta X millia medimnũm frumenti. Hæc omnia in-
tra ſex dies exacta. A Cibyra per agros Sidenſium exercitus ductus: tranſgreſſuſq́ Caularem amnẽ, po-
ſuit caſtra. poſtero die eſt pręter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mandrupyum manſerunt. inde
progredientibus ad Lagon proximam vrbem, metu incolæ fugerunt. vacuum hominibus, & refertum
rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ad Lyſis fluminis fontem, poſtero die ad Cobulatũ
amnem progreſſi. Termeſſenſes eo tempore Iſiondæ arcem vrbe capta oppugnabant. incluſi cum alia
ſpes auxilii nulla eſſet: legatos ad conſulem orantes opem miſerunt. cum coniugibus ac liberis in arce
incluſos ſe mortem indies aut ferro aut fame patiendam expectare. Volenti conſuli cauſa in Pamphy-
liam diuertendi oblata eſt. adueniens obſidione Iſiondenſes exemit. Termeſſo pacem dedit: quinqua-
ginta talentis argenti acceptis. item Aſpendiis cæteriſq́ Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediẽs ad
flumen Taurum primo die, poſtero ad Xylinen (quam vocant) comen poſuit caſtra. profectus inde cõ-
tinentibus itineribus ad Cormaſam vrbem peruenit. Darſa proxima vrbs erat. eam metu incolarum
deſertam, plenam omnium rerum copia inuenit. Progredienti præter paludes legati ab Lyſinoe deden-
tes ciuitatem venerũt. Inde in agrum Sagalaſſenum, vberem fertilemq́ omni genere frugum, ventum
eſt. Colunt Piſidæ, longe optimi bello regionis eius. cum ea res animos facit: tum agri fœcunditas &
multitudo hominum, & ſitus inter paucas munitæ vrbis. Conſul, quia nulla legatio ad fines præſtõ
fuerat, prædatum in agros miſit. tum demum fracta pertinacia eſt, vt ferri agiq́ res ſuas viderunt. lega-
tis miſſis pacti quinquaginta talentis, & XX millibus medimnũm tritici, & XX hordei, pacẽ im-
petrauerunt. Progreſſus inde ad Rhotrinos fontes, ad vicum quem Aporidos comen vocãt, poſuit ca-
B ſtra. Eò Seleucus ab Apamea poſtero die venit. Ægros inde & inutilia impedimenta cum Apameã di-
miſiſſet, ducibus itinerum à Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum cãpum, poſtero die
Dinias Phrygiæ proceſſit. inde Sinnada venit: metu omnibus circa oppidis deſertis. quorum iam præ-
da graue agmen trahens, vix quinq; millium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vetus appel-
lant, peruenit. ad Anabura inde, & altero die ad Alexandri fontes, tertio ad Abbaſſum poſuit caſtra. ibi
plures dies ſtatiua habuit: quia peruentum erat ad Toliſtobogiorũ fines. Galli, magna hominũ vis,
ſeu inopia agri, ſeu prædæ ſpe, nullam gentem per quas ituri eſſent, parem armis rati, Brenno duce in
Dardanos peruenerunt. ibi ſeditio orta, & ad XX millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regu-
lis, ſeceſſione facta à Brenno, in Thraciam iter auerterunt vbi cum reſiſtentibus pugnando, pacem pe-
tentibus ſtipendium imponendo, Byzantium cum perueniſſent, aliquandiu oram Propontidis vecti-
galem habendo, regionis eius vrbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Aſiã tranſeundi, audiẽtes ex pro-
pinquo quãta vbertas terræ eius eſſet, cepit. & Lyſimachia fraude capta Cherſoneſoq́ omni armis poſ-
ſeſſa, ad Helleſpontum deſcenderunt. ibi vero exiguo diuiſis freto cernentibus Aſiam multo magis ani-
mi ad tranſeundũ accenſi. nunciosq́ ad Antipatrũ præfectum eius oræ de tranſitu mittebant. quæ res
cum lentius ſpe ipſorũ traheretur: alia rurſus noua inter regulos orta ſeditio eſt. Lomnorius retro, vnde
venerat, cum maiore parte hominũ repetit Byzantiũ. Lutarius Macedonibus per ſpeciẽ legationis ab
Antipatro ad ſpeculandum miſſis duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies no-
cteſq́ tranſuehẽdo, intra paucos dies oẽs copias traiecit. Haud ita multo poſt Lomnorius, adiuuante
Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio tranſmiſit. coeunt deinde in vnũ rurſus Galli, & auxilia Nico-
medi dant, aduerſus Zyboeam partem tenentẽ Bithyniæ gerenti bellum. atq; eorum maxime opera de-
uictus Zyboea eſt: Bithyniaq́ omnis in ditionem Nicomedis conceſſit. Profecti ex Bithynia in Aſiam
proceſſerunt. non plus ex XX millibus hominum q̃ decem armata erant. tñ tantum terroris oĩbus
quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerũt: vt quas adiſſent quaſq́ non adiſſent, pariter vltimæ p-
pinquis imperio parerẽt. Poſtremo cũ tres eſſent gẽtes, Toliſtobogi, Trocmi, Tectoſagi: in tres partes,
quà cuiq; populorũ ſuorum vectigalis Aſia eſſet, diuiſerunt. Trocmis Helleſponti ora data: Toliſtobo-
gii Æolida atq; Ioniam, Tectoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt. & ſtipẽdium tota cis Taurum Aſia
exigebant. ſedẽ autem ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt. tantuſq́ terror eorum nominis erat, mul-
titudine ẽt magna ſobole aucta: vt Syrię quoq; ad poſtremũ reges ſtipẽdiũ dare non abnuerẽt. Primus
Aſiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis. audaciq́ incepto præter omniũ opinionem

C affuit fortuna:& ſignis collatis ſuperior fuit.non tamen ita infregit animos eorum, vt abſiſterent impe-
rio.Eiſdem opes vſq; ad bellũ Antiochi cũ Romanis manſerũt.tum quoq; pulſo Antiocho, magnam
ſpem habuerũt:quia procul mari incolerẽt, Romanũ exercitũ ad ſe non peruenturum. Cum hoc ho-
ſte tam terribili omnibus regionis eius quia bellũ gerendũ erat:pro concione militᴇs maxime in hunc
modum allocutus eſt conſul. Non me præterit milites, omnium quę Aſiam colunt, gentium Gallos
fama belli præſtare.inter mitiſſimum genus hoīum ferox natio peruagata bello propè orbem terrarũ,
ſedem cepit.procera corpora, promiſſæ & rutilatæ comæ, vaſta ſcuta, prælongi gladii: ad hoc cantus
ineuntium prælium,& vlulatus & tripudia,& quatientium ſcuta in patrium quendam morẽ horren-
dus armorum crepitus:omnia de induſtria cõpoſita ad terrorem.Sed hæc, quibus inſolita atq; inſueta
ſunt, Græci & Phryges & Cares timeant:Romanis gallici tumultus aſſuetis etiã vanitates notæ ſunt.
Semel primo congreſſu ad Alliam eos olim fuderunt: maiores noſtri ex eo tempore per ducentos iam
annos pecorum in modũ conſternatos cædunt fugantq;:& plures propè de Gallis triumphi q̃ de toto
orbe terrarum acti ſunt. Iam vſu hoc cognitum eſt:ſi primum impetũ, quem feruido ingenio & cæca
ira effundunt, ſuſtinueris:fluunt ſudore & laſſitudine membra: labãt arma:mollia corpora, molles vbi
ira conſedit, animos ſol, puluis, ſitis, vt ferrum non admoueas, proſternunt. Non legionibus legiones
eorum ſolum experti ſumus:ſed vir vnus cũ viro congrediendo, T.Manlius.M.Valerius q̃tum gallicã
rabiem vinceret romana virtus, docuerunt.iam M. Manlius vnus agmine ſcandentes in Capitolium
Gallos detruſit.& illis maioribus noſtris cum haud dubiis Gallis in terra ſua genitis res erat.hi iam de-
generes ſunt, miſti, & Gallogræci vere, quod appellantur. ſicut in frugibus pecudibuſq;, non tantũ ſe-
mina ad ſeruandam indolem valent:quantum terræ proprietas cœliq;, ſub quo aluntur, mutat. Mace-
dones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleuciam ac Babyloniam, quiq; alias ſparſas per orbem ter-
rarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerarunt. Maſſilia inter Gallos ſita traxit ali
quantum ab accolis animorum: Tarẽtinis quid ex ſpartana dura illa & horrida diſciplina manſit? Ge-
neroſius in ſua quicquid ſede gignitur:inſitum alienæ terræ in id quo alitur, natura vertente ſe, degene
rat.Phrygas igitur gallicis oneratos armis, ſicut in acie Antiochi cæcidiſtis, victos victores cædetis.
Magis vereor, ne parum inde gloriæ q̃ ne nimium belli ſit.Attalus eos rex ſæpe fudit fugauitq;.Nolite
exiſtimare, belluas tantum recens captas feritatem illam ſylueſtrem primo ſeruare:deinde cum diu ma-
nibus humanis alantur, miteſcere:in hominum feritate mulcenda non eandẽ naturam eſſe.Eoſdem'ne
hos creditis eſſe, qui patres eorum auiq; fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per aſperrimã
D Illyrici oram, Pæoniam inde & Thraciam, pugnando cũ ferociſſimis gentibus emenſi, has terras cepe-
runt.duratos eos tot malis exaſperatoſq; accepit terra, quæ copia rerum omnium ſaginaret. vberrimo
agro, mitiſſimo cœlo, clementibus accolarum ingeniis omnis illa, cum qua venerant, manſuefacta eſt
feritas. Vobis mehercule Martis viris cauenda ac fugienda q̃primum amœnitas eſt Aſiæ: tantum hæ
peregrinæ voluptates ad extinguendũ vigorem animorum poſſunt, tantum contagio diſciplinæ mo-
riſq; accolarũ valet.Hoc tamen feliciter euẽnit:quòd ſicut vim aduerſus vos nequaq̃, ita famam apud
Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua venerunt:belliq; gloriam victores eandem inter ſocios
habebitis, quam ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorũ Gallos viciſſetis. Concione dimiſſa, miſ-
ſiſq; ad Epoſſognatum legatis, qui vnus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, & negauerat An-
tiocho aduerſus Romanos auxilia, caſtra mouit.primo die ad Alandrum flumen, poſtero ad vicũ quẽ
vocant Tyſcon, ventum.Eò legati Oroandenſium cum veniſſent amicitiam petẽtes, CC talenta iis
ſunt imperata:precantibuſq; vt domum renunciarẽt, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad
Plitendum.deinde ad Alyattos caſtra poſita.Eò miſſi ad Epoſſognatum redierunt, & legati.Compulſi
reguli, orantes ne Tectoſagis bellum inferrent.& ipſum in eam gentẽ iturum & Epoſſognatũ, perſuaſu
rumq; vt imperata faciant.Data venia regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam vocant) terram,
cœptus.Ab re nomen habet.non ligni modo quicq̃, ſed ne ſpinas quidem, aut vllum aliud alimẽtum
fert ignis:fimo bubulo pro lignis vtuntur.Ad Cuballum Gallogræciæ caſtellũ caſtra habentibus Ro-
manis apparuere cum magno tumultu hoſtium equites. nec turbarunt tantum ſtationes romanas re-
pentè inuecti:ſed quoſdam ẽt occiderunt.qui tumultus cum in caſtra perlatus eſſet, effuſis repente oĩ-
bus portis equitatus Romanus fudit, fugauitq; Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde cõſul, vt qui
iam ad hoſtes peruentum cerneret:explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. & conti-
nentibus itineribus cũ ad Sangarium flumen perueniſſet, pontem, quia vado nuſquã tranſitus erat, fa
cere inſtituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miſcetur ad Bithyniam Tymbreti
fluuio:inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem ſeſe effundit, nõ ta-
men tam magnitudine memorabilis, q̃ quòd piſciũ accolis ingentẽ vim præbet. Trangreſſis ponte
perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Peſinunte occurrẽre cum inſignibus
ſuis, vaticinantes fanatico carmine:deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiumq; eius re-
gionis.Accipere ſe omen cum dixiſſet cõſul:caſtra eo ipſo loco poſuit.poſtero die ad Gordium perue-
nit. Id haud magnum quidem oppidum eſt, ſed pluſquam mediterraneum celebre & frequẽs empo-
rium.

A rium.tria maria pari fermè diſtantia interuallo habet: Helleſpontum,ad Sinopen, & alterius oræ lito-
ra, quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumq; præterea gentium fines contingit, quarum
commercium in eum maxime locum mutui vſus contraxere. Id tum deſertum fuga incolarum oppi-
dum, refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi ſtatiua habentibus legati ab Epoſſognato
venerunt,nunciantes:profectum eum ad regulos Gallorum nihil æqui impetraſſe. ex campeſtribus vi
cis agriſq; frequentes demigrare,& cum coniugibus ac liberis,quæ ferre atq; agere poſſent,præ ſe agen
tes portanteſq;,Olympum montem petere,vt inde armis locorumq; ſitu ſeſe tueantur.Certiora poſtea
Oroandenſium legati attulerunt. Toliſtobogiorum ciuitatem Olympum montem cepiſſe. diuerſos
Tectoſagos alium montem qui Magaua dicatur,petiſſe. Trocmos,coniugibus ac liberis apud Tecto-
ſagos depoſitis,armatorum agmine Toliſtobogiis ſtatuiſſe auxilium ferre.Erant autem tunc trium po
pulorum reguli Orgiago & Combolomarus,& Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio ſumendi fuerat,
quod cum montes editiſſimos eius regionis tenerent:conuectis omnibus, quæ ad vſum quamuis lon
gi temporis ſufficerent:tædio ſe fatigaturos hoſtes cenſebant.nam neq; auſuros per tam ardua atq; ini-
qua loca ſubire eos,& ſi conarentur,vel parua manu prohiberi ac deturbari poſſe: nec quietos in radi-
cibus gelidorum montium ſedentes frigus,aut inopiam laturos.Et cum ipſa altitudo locorum eos tu-
taretur,foſſam quoq; & alia munimẽta verticibus iis quos inſederant, circũiecere. minima apparatus
miſſilium telorum cura fuit: quod ſaxa affatim præbituram aſperitatem ipſam locorum credebant.

Conſul,quia non cõminus pugnam,ſed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo: in-
gentem vim pilorum,velitarium haſtarum,ſagittarum,glandiſq; & modicorum qui funda mitti poſ-
ſent lapidum parauerat. inſtructuſq; miſſilium apparatu ad Olympũ montẽ ducit:& à quinq; fermè
millibus locat caſtra.Poſtero die cum quadringẽtis equitibus, & Attalo progreſſum eum ad naturam
montis,ſitumq; gallicorum caſtrorum viſendum,equites hoſtium,duplex numerus,effuſi caſtris in fu-
gam auerterunt. occiſi quoq; pauci fugientium,vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca ex-
ploranda profectus,quia nemo hoſtium extra munimenta proceſſit:tutò circũuectus montẽ,animad-
uertit meridiana regione terrenos,& placide accliuos ad quendam finem colles eſſe: ad ſeptentrionem
arduas & rectas propè rupes.atq; omnibus fermè aliis inuiis,itinera tria eſſe:vnum medio monte,quà
terrena erant:duo difficilia ab hyberno ſolis ortu,& ab æſtiuo occaſu.Hęc contẽplatus eo die ſub ipſis
radicibus poſuit caſtra.poſtero die ſacrificio facto,cum primis hoſtiis litaſſet:trifariam exercitum diui
B ſum ducere ad hoſtem pergit.ipſe cum maxima parte copiarum, quà æquiſſimum aditum præbebat
mons,aſcendit.L.Manlium fratrẽ ab hyberno ortu,quoad loca patiantur,& tutò poſſit, ſubire iubet,
ſi qua periculoſa & prærupta occurrant:non pugnare cum iniquitate locorum, neq; inexuperabilibus
vim afferre,ſed obliquo monte ad ſe declinare, & ſuo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte
circũire ſenſim per infima montis: deinde ab æſtiuo occaſu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam
æquo numero diuiſit.ſe cum eſſe ipſum iuuenẽ iuſſit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis
planicie reliquit. edictum præfectis, vt intenti quid vbiq; geratur, animaduertant: opemq; ferre,quò
poſtulent res,properent. Galli duobus lateribus ſatis fidentes inuia eſſe,ab ea parte,quæ in meridiem
vergeret, vt armis clauderent viam,quatuor fermè millia armatorum ad tumulum imminentem viæ
minus M. paſſuum à caſtris occupandũ mittunt:eo ſe rati velut caſtello iter impedituros.Quod vbi
Romani viderunt,expediunt ſeſe ad pugnam.ante ſigna modico interuallo velites eunt; & ab Attalo
Cretenſes ſagittarii & funditores,& Tralleis Thraces:ſigna peditum vt per arduum leni gradu ducun-
tur,ita præ ſe habentium ſcuta, vt miſſilia tantum vitarent: pede collato non viderentur pugnaturi.
Miſſilibus ex interuallo loci prœliũ cõmiſſum eſt,primo par, Gallos loco adiuuante,Romanos varie-
tate & copia telorum.procedente certamine nihil iam æqui erat.ſcuta longa,cęterum ad amplitudinẽ
corporum parũ lata,& ea ipſa plana male tegebant Gallos.nec iam tela alia habebant,præter gladios,
quorum cum manum hoſtis nõ cõſereret,nullus vſus erat.ſaxis nec modicis,vt quæ nõ præparaſſent:
ſed quod cuiq; temere trepidãti ad manum veniſſet:vt inſueti, nec arte nec viribus adiuuantes ictum,
vtebantur.ſagittis,glande,iaculis incauti ab omni parte configebantur:nec quid agerent,ira & pauo-
re obcæcatis animis,cernebant.& erãt deprehenſi genere pugnæ,in quod minime apti ſunt. nam quẽ-
admodum cominus,vbi inuicem pati & inferre vulnera licet,accẽdit ira animos eorum: ita vbi ex oc-
culto,& procul leuibus telis vulnerantur: nec quo ruant cæco impetu, habent: velut feræ transfixæ in
ſuos temere incurrunt.Detegebat vulnera eorum,& quòd nudi pugnant:& ſunt fuſa & candida corpo-
ra, vt quæ nunq̃ niſi in pugna nudẽtur. ita & plus ſanguinis è multa carne fundebatur,& fœdiores pa-
tebant plagæ:& candor corporum magis ſanguine atro maculabatur. ſed non tam patentibus plagis
mouentur:interdum inſecta cute,vbi latior q̃ altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putãt.iidem
cum aculeus ſagittæ,aut glandis abditæ introrſus tenui vulnere in ſpeciem vrit: & ſcrutantes quà
vellant,telum non ſequitur:tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis verſi proſternunt
corpora humi:ſic vt paſſim procumberent. alii ruentes in hoſtem vndiq; configebantur: & cum com-
minus venerant,gladiis à velitibus trucidabant.Hic miles tripedalem parmã habet, & in dextera ha-

C ſtas, quibus eminus vtitur. gladio hiſpanienſi eſt cinctus. quod ſi pede collato pugnandum eſt tranſlatis in læuam haſtis, ſtringit gladium. Pauci ſupererant iam Gallorum: qui poſteaq̃ ab leui armatura ſuperatos ſe viderunt, & inſtare legionum ſigna, effuſa fuga caſtra repetunt, pauoris & tumultus iam plena: vt vbi fœminæ puerique, & alia imbellis turba permiſta eſſet. Romanos victores deſerti fuga hoſtium acceperũt tumuli. Sub idem tempus L. Manlius & C. Heluius, cum quoad viam colles obliqui dederunt, aſcendiſſent: poſtraquã ad inuia ventum eſt, flexere iter in partem montis, quæ vna habebat iter: & ſequi conſulis agmen modico vterque interuallo, velut ex cõpoſito, cœperunt: quod primo optimum factu fuiſſet, in id neceſſitate ipſa compulſi. ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpe vſui fuerunt: vt primis forte deturbatis, ſecundi & tegant pulſos, & integri pugnã excipiant. Conſul poſteaquam ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt: reſpirare & conquieſcere paulisper militem iubet. ſimul ſtrata per tumulos corpora Gallorum oſtẽtat. & cum leuis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus, quid ab iuſtis armis, quid ab animis fortiſſimorum militum expectari? caſtra illis capienda eſſe, in quæ cõpulſus ab leui armatura hoſtis trepidet. præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ cum ſtaret agmen, colligẽdis per tumulos telis, vt miſſilia ſufficerent, haud ſegne idipſum tẽpus conſumpſerat. Iam caſtris appropinquabãt. & Galli ne parum ſe munimenta ſua tegerent, armati pro vallo cõſtiterant. obruti deinde omni genere telorum, cum quo plures ac denſiores erant, eo minus vani quicq̃ intercideret teli: intra vallum momento temporis compelluntur, ſtationibus tantum firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra vis ingens miſſilium telorum coniiciebatur. & vulnerari multos, clamor permiſtus mulierum atque puerorum ploratibus ſignificabat. In eos qui portas ſtationibus ſuis clauſerant: legionum anteſignani pila coniecerunt. hi vero non vulnerabantur, ſed tranſuerberatis ſcutis plerique inter ſe conſerti hærebant. nec diutius impetum Romanorum ſuſtinuerunt. Patentibus iam portis, priuſquam irrumperent victores, fuga è caſtris Gallorum in omnes partes facta eſt. ruunt cæci per vias, per inuias, nulla præcipitia ſaxa, nullæ rupes obſtãt, nihil præter hoſtem metuunt. itaque plerique præcipites per vaſtam altitudinem prolapſi aut debilitati exanimantur. Conſul caſtris captis, direptione prædaque abſtinet. militem ſequi pro ſe quenque & inſtare, & perculſis pauorem addere iubet. Superuenit & alterum cum L. Manlio agmen. nec eos caſtra intrare ſinit. protinus ad perſequendos hoſtes mittit. & ipſe paulo poſt, tradita captiuorum cuſtodia tribunis militum ſequitur, debellatũ ratus: ſi in illo pauore q̃plurimi cæſi forent aut capti. Egreſſo conſule, C. Heluius cum tertio agmine aduẽnit. nec continere ſuos à
D direptione caſtrorum valuit. prædaque eorum iniquiſſima ſorte, qui pugnæ non interfuerant, facta eſt. Equites diu ignari & pugnæ, & victoriæ ſuorum ſteterunt. deinde & ipſi, quantum equi in colles ſubire poterant: ſparſos fuga Gallos circa radices montis conſectati cæcidẽre aut cepere. Numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia late inter omnes anfractus montium fugaque & cædes fuit: & magna pars rupibus inuiis in profundæ altitudinis conualles delapſa eſt, pars in ſyluis vepribusque occiſa. Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte ſcribit, ad XL millia hominum cæſa author eſt. Valerius Antiãs qui magis immodicus in numero augendo eſſe ſolet, non plus decem millia. Numerus captiuorum, haud dubie millia XL expleuit: quia omnis generis ætatisque turbam ſecum traxerant, demigrantium magis q̃ in bellum euntium modo. Conſul armis hoſtium in vno cõcrematis cumulo, cæteram prędam conferre omnes iuſſit: & aut vendidit quod eius in publicum redigẽdum erat: aut cum cura, vt quam æquiſſima eſſet, per milites diuiſit. Laudati quoque pro concione omnes ſunt, donatique pro merito quiſque: ante omnes Attalus ſummo cæterorum aſſenſu. nam ſingularis eius iuuenis cũ virtus & induſtria in omnibus laboribus periculiſque, tum modeſtia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectoſagis. Ad eos profectus Cos. tertiis caſtris Ancyram, nobilem in illis locis vrbẽ, peruẽnit: vnde hoſtes paulo plus X millia aberant. vbi cum ſtatiua eſſent, facinus memorabile à captiua factum eſt. Orgiagontis reguli vxor forma eximia cuſtodiebatur inter plures captiuos. cui cuſtodiæ centurio præerat, & libidinis & auaritiæ militaris. is primo eius animum tentauit. quem cum abhorrentem à voluntario videret ſtupro, corpori quod ſeruum fortuna erat, vim fecit. deinde ad leniẽdam indignitatem iniuriæ, ſpem reditus ad ſuos mulieri facit: & ne eam quidem vt amans gratuitam. certo auri pondere pactus, ne quem conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, vt quem vellet, vnum ex captiuis nuncium ad ſuos mitteret. locum propè flumen cõſtituit: quò duo, nec plus, neceſſarii captiuæ cum auro venirent nocte inſequenti ad eam accipiendam. Forte ipſius mulieris ſeruus inter captiuos eiuſdem cuſtodiæ erat. hunc nuncium primis tenebris extra ſtationes centurio educit. Nocte inſequenti & duo neceſſarii mulieris ad conſtitutum locum, & centurio cum captiua venit. vbi cum aurũ oſtenderent, quod ſummam talenti attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua ſua ſtringerẽt ferrum, & centurionem penſantem aurum occiderent, imperauit. Iugulati præciſum caput ipſa inuolutum veſte ferens ad virum Orgiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, peruenit. quem priuſquam complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit. mirantique cuiuſnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaq̃ muliebre eſſet, & iniuriam corporis & vltionem violatæ per vim

pudicitiæ

A pudicitiæ cõfeſſa viro eſt. alia q; (vt traditur) ſanctitate & grauitate vitæ huius matronalis facinoris decus ad vltimum conſeruauit. Ad Ancyram in ſtatiua Tectoſagum oratores ad conſulem venerunt petentes, ne ante ab Ancyra caſtra moueret, q̃ collocutus cum ſuis regibus eſſet. nullas conditiones pacis iis non bello fore potiores. Tempus in poſterum diem conſtituitur: locusq; qui maxime medius inter caſtra Gallorum & Ancyram eſt viſus. Quò cum conſul ad tempus cũ præſidio quingentorũ equitum veniſſet: nec vllo Gallorum ibi viſo, regreſſus in caſtra eſſet: oratores iidem redeũt, excuſantes, religione obiecta venire reges non poſſe. principes gentis, per quos æque res tranſigi poſſet, venturos. Cõſul, ſe quoque Attalum miſſurum dixit. Ad hoc colloquium vtrinq; ventum eſt. trecentos equites Attalus pręſidii cauſa cum adduxiſſet, actæ ſunt pacis conditiones. Finis rei quia abſentibus ducibus imponi non poterat: conuẽnit vti conſul regesq; eo loco poſtero die congrederẽtur. Fruſtratio Gallorum eò ſpectabat: primum vt tererent tempus, donec res ſuas cum quibus periclitari nolebant, cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traiicerent: deinde quòd ipſi conſuli parum cauto aduerſus colloquii fraudem inſidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertę delegerunt equites. & succeſſiſſet fraus, ni pro iure gentium, cuius violandi conſilium initum erat, ſtetiſſet fortuna. Pabulatores lignatoresq; Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti ſunt tutius id futurum tribunis ratis, quia conſulis præſidium & ipſum pro ſtatione habituri erant, hoſti oppoſitum. ſuã tamen alteram ſtationem propius caſtra ſexcentorum equitum poſuerunt. Conſul affirmante Attalo venturos reges & trãſigi rem poſſe, profectus è caſtris cum eodem quo antea præſidio equitum quinq; millia ferè proceſſiſſet, nec multum à conſtituto loco abeſſet: repente concitatis equis cum impetu hoſtili videt Gallos venientes. conſtituit agmen, & expedire tela animosq; equitibus iuſſis, primo conſtanter initium pugnæ accepit, nec ceſſit. dein cum prægrauaret multitudo, cedere ſenſim, nihil confuſis turmarum ordinibus, cepit. poſtremo cum iam plus in mora periculi q̃ in ordinibus conſeruandis præſidii eſſet, omnes paſſim in fugam effuſi ſunt. tum vero inſtare diſſipatis Galli & cædere. magnaq; pars oppreſſa foret, ni ſtatio pabulatorum ſexcenti equites occurriſſent. ii procul clamore pauido ſuorum exaudito, cum tela equosq; expediſſent: integri profligatam pugnam acceperũt. itaq; verſa extemplo fortuna eſt, verſus in victores à victis terror. & primo ĩpetu fuſi Galli ſunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & vndiq; obuius hoſtis Gallis erat: vt ne fugam quidem faciem aut tutam haberẽt, quia recentibus equis Romani feſſos ſequebantur. pauci ergo effugerũt. captus eſt nemo. maior multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerũt. Romani ardentibus ira animis poſtero die omnibus

B copiis ad hoſtem perueniunt. biduum natura montis per ſeipſum exploranda, nequid ignoti eſſet, abſumpſit conſul. tertio die cum auſpicio operam dediſſet, deinde immolaſſet: in quatuor partes diuiſas copias educit: duas vt medio monte duceret: duas ab lateribus vt aduerſus cornua Gallorum erigeret. Hoſtium quod roboris erat, Tectoſagi & Trocmi mediam tenebant aciem, millia hominum quinquaginta. equitatũ, quia equorum nullus inter inæquales rupes vſus erat, ad pedes deductum X millia hominum, ab dextro locauerunt cornu. Ariaratis Cappadoces & Morzi auxiliares in læuo quatuor fermè millium numerum explebant. Conſul, ſicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorum omnis generis vt æque magna vis ad manum eſſet, curauit. Vbi appropinquarũt, omnia eadem vtrinque quæ fuerant in priore prœlio, erant: præter animos & victoribus ab re ſecunda auctos, & hoſtibus fractos. quia etſi non ipſi victi erant, ſuæ gentis hominum cladem pro ſua ducebant. itaq; à paribus initiis cœpta res eundem exitum habuit. Velut nubes leuium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quiſquam ab ordinibus ſuis, ne nudaret vndique corpus ad ictus, audebat: & ſtantes quo denſiores erant, hoc plura velut deſtinatum petentibus, vulnera accipiebant. conſul iam per ſe turbatis ſi legionum ſigna oſtendiſſet, verſuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines velitibus, & alia turba auxiliorum, aciem promouit. Galli & memoria Toliſtobogiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, feſſiq; & ſtando & vulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad caſtra inclinauit. ſed pauci intra munimenta ſe recepere: pars maior dextra læuaq; prælati, quà quenq; impetus tulit, fugerunt. victores vſq; ad caſtra ſecuti ceciderũt terga. deinde in caſtris cupiditate prædæ hæſerunt, nec ſequebatur quiſquã. In Galli cornibus diutius ſteterunt, quia ſerius ad eos peruentũ eſt. cæterũ ne primum quidẽ coniectũ telorum tulerunt. Conſul, qui ingreſſos in caſtra ab direptione abſtrahere non poterat: eos qui in cornibus fuerant, protinus ad ſequendos hoſtes miſit. per aliquantum ſpatium ſecuti, nõ plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt. reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hoſtium caſtris manſit. cæteros in ſua caſtra conſul reduxit. poſtero die captiuos prædamq; recenſuit. quæ tanta fuit, quantam auidiſſima rapiendi gens, cum cis montem Taurum omnia armis per multos tenuiſſet annos, coaceruare potuit. Galli ex diſſipata paſſim fuga in vnum locum congregati, magna pars ſaucii aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad conſulem miſerũt. Eos Manlius Epheſum venire iuſſit, ipſe (iam enim medium autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, victorem exercitum in hybema maritimę

C oræ reduxit. Dum hæc in Aſia geruntur, in cæteris prouinciis tranquillæ res fuerunt. Cenſores Ro- A
mæ T. Quintius Flamininus & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerunt. princeps in ſenatu tertiũ
lectus P. Scipio Africanus. quatuor ſoli præteriti ſunt, nemo curuli vſus honore. & in eqtatu recenſen-
do mitis admodum cenſura fuit. ſubſtructionem ſuper Æquimelium in Capitolio, & viã ſilice ſternen-
dam à porta Capena ad Martis locauerunt. Campani vbi cenſerẽtur, ſenatum conſuluerunt. decretũ;
vti Romæ cenſerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campum Martium pla-
naq; vrbis inundauit. Ab Cn. Manlio cõſule bello in Aſia cum Gallis perfecto, alter Cos. M. Fuluius
perdomitis Ætolis, cum traieciſſet in Cephaleniam, circa ciuitates inſulę miſit percunctatum: vtrum
ſe dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent. metus ad omnes valuit, ne deditionem recuſa-
rent. obſides inde imperatos pro viribus inopes populi vicenos, Neſiotæ, Cranonii, Palenſes & Samæi
dederunt. Inſperata pax Cephalenię affulſerat, cum repente vna ciuitas, incertum quam ob cauſam,
Samæi deſciuerunt. Quia opportuno loco vrbs poſita eſſet, timuiſſe ſe aiebant, ne demigrare cogeren-
tur ab Romanis. cæterum ipſi'ne ſibi eum finxerint metum, & timore vano quietẽ exuerint: an iactata
ſermonibus res apud Romanos perlata ad eos ſit, nihil comperti eſt, niſi quòd datis iam obſidibus, re-
pente portas clauſerunt: & ne ſuorum quidem precibus (miſerat enim ſub muros conſul ad tentandam
miſericordiam parentum populariumq;) deſiſtere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde, poſteaq̃
nihil pacati reſpondebatur, cœpta vrbs eſt. apparatum omnem tormentorum machinarumq; tranſue-
ctum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt.
duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut
hoſtis arceri poſſet, prætermiſſum eſt. duabus tamen maxime reſiſtebant rebus, vna interiorem ſemper
iuxta vallum pro diruto nouum obſtruentes murum: altera eruptionibus ſubitis nunc in opera ho-
ſtium, nunc in ſtationes. & plerunq; iis prœliis ſuperiores erant. Vna ad coercendos inuenta haud ma-
gna memoratu res eſt. centum funditores ab Ægio & Patris & Dymis acciti. A pueris ii more quodã
gentis, ſaxis globoſis, quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, funda mare apertum inceſſentes
exercebantur. itaq; longius certiusq; & validiore ictu q̃ Balearis funditor, eo telo vſi ſunt. & eſt non ſim-
plicis habenæ, vt balearica aliarumq; gentium funda: ſed triplex ſcutale crebris ſuturis duratum, ne flu-
xa habena volutetur in iactu glans, ſed librata cum ſederit, velut neruo miſſa excutiatur. coronas mo-
dici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traiicere, non capita ſolum hoſtium vulnerabãt: ſed quem
locum deſtinaſſent. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebro, ne'ue tam audacter erumperent:
D adeo vt precarentur ex muris Achæos, vt parumper abſcederent: & ſe cũ Romanis ſtationibus pugnã- a
tes quiete ſpectarent. Quatuor menſes obſidionem Samæi ſuſtinuerũt. cum ex paucis quotidie aliqui
eorum caderent aut vulnerarentur: & qui ſupererãt, feſſi & corporibus & animis eſſent: Romani nocte
per arcem quam Cyatidem vocant: (nam vrbs in mare deuexa in occidẽtem vergit) muro ſuperato in
forum peruenerunt. Samæi poſteaq̃ captam vrbis partem ab hoſtibus ſenſerunt: cum coniugibus ac
liberis in maiorem refugerunt arcem. inde poſtero die dediti, direpta vrbe, ſub corona omnes venierũt.
Conſul cõpoſitis rebus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponneſum, iandiu acceſſen-
tibus Ægienſibus maxime ac Lacedæmoniis traiecit. Ægium à principio Achaici concilii ſemper cõ-
uentus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati vrbis id, ſeu loci opportunitati datum eſt. hunc morem Philo-
pœmen eo primũ anno labefactare conatus, legem parabat ferre, vt in oĩbus ciuitatibus quæ Achaici
concilii eſſent, inuicem conuentus agerentur. & ſub aduentum conſulis Damiurgis ciuitatũ, qui ſum-
mus eſt magiſtratus, Ægium euocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conuentum edixit.
quò cum appareret omnes ferè conuenturos: conſul quoq; quanq̃ Ægienſium fauebat cauſæ: Argos
venit. vbi cum diſceptatio fuiſſet, & rem inclinatam cerneret, incepto deſtitit. Lacedæmonii deinde eũ
in ſua certamina auerterunt. Solicitam eam ciuitatem exules maxime habebant. quorũ magna pars
in maritimis laconicæ oræ caſtellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ægre patientes Lacedæ-
monii, vt aliquem liberũ ad mare haberent aditum: ſiqñ Romã, alio'ue quo mitterẽt legatos: ſimulq;
vt emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad neceſſarios vſus eſſet: nocte adorti vicum mari-
timum, nomine Lan, improuiſo occupauere. Vicani, quiq; ibi exules habitabant, primo inopinata re
territi ſunt: deinde ſub lucẽ congregati leui certamine expulerunt Lacedæmonios. terror tamen omnẽ
maritimam oram peruaſit: legatosq; communiter & caſtella omnia viciq;, & exules quibus ibi domici-
lia erant, ad Achæos miſerunt. Philopœmen prætor, iam inde ab initio exulũ cauſæ amicus, & author
ſemper Achæis minuendi opes & authoritatem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit. de-
cretumq; eo referente factum eſt: cũ in fidem Achæorum tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicę
oræ caſtella & vicos tradidiſſent, & cum abſtinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent, Las vicus op-
pugnatus eſſet, cædesq; ibi facta: qui eius rei authores affinesq; eſſent, niſi dederentur Achæis, violatũ
videri fœdus. Ad expoſcendos eos legati extemplo Lacedæmonem miſſi ſunt. Id imperium adeo ſu-
perbum & indignum Lacedæmoniis viſum eſt, vt ſi antiqua ciuitatis fortuna eſſet, haud dubie arma
extemplo capturi fuerint. maxime autem conſternauit eos metus: ſi ſemel primis imperiis obedien-

A do iugum accepiſſent, ne id quod iandiu molitetur, Philopœmen exulibus Lacedæmonem traderet.
Furentes igitur ira triginta hominibus ex factione, cū qua conſiliorum aliqua ſocietas Philopœmen
atq; exulibus erat, interfectis, decreuerunt renunciandam ſocietatem Achæis: legatosq; extemplo Ce-
phaleniam mittēdos, qui conſuli M. Fuluio, quiq; Romanis Lacedæmonē dederent: orarentq; eum vt
veniret in Peloponneſum ad vrbem Lacedęmonē in fidem, ditionemq; populi Romani accipiendam.
Id vbi legati ad Achæos retulerunt, omnium ciuitatum quæ eius concilii erant, conſenſu bellum La-
cedæmoniis indictum eſt. ne extemplo gereretur, hyems impediit. incurſionibus tamen paruis, latro-
cinii magis q̃ belli modo, nō terra tantum, ſed ēt nauibus à mari fines eorum vaſtati. Hic tumultus
conſulem in Peloponneſum adduxit: iuſſuq; eius Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad diſceptandū
acciti. Magna ibi non diſceptatio modo, ſed etiam altercatio fuit. cui conſul cum alia ſatis ambitioſe,
partem vtranq; fouendo incerta reſpondiſſet: vna denunciatione, vt bello abſtinerent, donec Romam
legatos ad ſenatū miſiſſent, finē impoſuit. Vtrinq; legatio miſſa Romam eſt. exules quoq; Lacedæmo-
niorum ſuá cauſam legationemq; Achæis iniunxerūt. Diaphanes & Lycortas, Megalopolitani ambo,
principes legationis Achæorum fuerunt. qui diſſidentes in rep. tum quoq; minime inter ſe conuenien
tes orationes habuerunt. Diaphanes ſenatui diſceptationē omnium rerum permittebat. eos optime
controuerſias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros eſſe. Lycortas ex præceptis Philopœmenis po
ſtulabat, vt Achæis ex fœdere ac legibus ſuis quæ decreſſent, agere liceret: libertatemq; ſibi illibatam,
cuius ipſi authores eſſent, præſtarent. Magnæ authoritatis apud Romanos tum gens Achæorū erat.
nouari tñ nihil de Lacedæmoniis placebat. cæterum reſponſum ita perplexum fuit, vt & Achæi ſibi de
Lacedæmone permiſſum acciperent: & Lacedæmonii non oīa conceſſa iis interpretarentur. Hac pote-
ſtate īmodice Achæi ac ſuperbe vſi ſunt. Philopœmeni cōtinuatur magiſtratus. qui veris initio exerci
tu indicto, caſtra in finibus Lacedæmoniorū poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos authores de-
fectionis: & ciuitatem in pace futurá, ſi id feciſſent, pollicens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silen
tium præ metu cæterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt: fide accepta
ab legatis, vim abſuturam donec cauſam dixiſſent. Ierunt alii etiam illuſtres viri, & aduocati priuatis:
& quia pertinere cauſam eorum ad rempublicā cenſebant. Nunq̃ aliās exules Lacedæmoniorū Achæi
ſecum adduxerant in fines: quia nihil æque alienaturum animos ciuitatis videbatur. tunc exercitus to
tius propè anteſignani exules erant. Ii venientibus Lacedæmoniis ad portam caſtrorum agmine facto
occurrerunt. & primo laceſſere iurgiis: deinde altercatione orta cum accenderentur iræ, ferociſſimi exu-
B lum impetum in Lacedæmonios fecerunt. Cum illi deos & fidem legatorū teſtarentur: & legati & præ-
tor ſummoueret turbas, & protegeret Lacedæmonios: vinculaq; iam quoſdam inicientes arceret: cre-
ſcebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad ſpectaculū primo concurrerunt. deinde vociferantibus
exulibus quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmantibusq; ſimul nunq̃ talem occaſionem habitu-
ros, ſi eam prætermiſiſſent: fœdus quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratum
fuiſſet, irritum per illos eſſe: priuſq̃ alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe: accenſa
his vocibus multitudo ad vocē vnius, qui vt ferirent, inclamauit, ſaxa coniecit: atq; ita XVII, qui-
bus vincula per tumultū iniecta erant, interfecti ſunt. LXIII poſtero die cōprehenſi, à quibus præ
tor vim arcuerat, non q̃a ſaluos vellet, ſed quia perire cauſa indicta nolebat: obiecti multitudini iratæ,
cum auerſis auribus pauca locuti eſſent: damnati omnes & traditi ſunt ad ſupplicium. Hoc metu inie-
cto Lacedæmoniis, imperatum primū vt muros diruerent. deinde vt oēs externi auxiliares, qui merce-
de apud tyrannos militaſſent, terra Laconica excederēt. tum vti quæ ſeruitia tyrāni liberaſſent, (ea ma-
gna multitudo erat) ante diem certá abirent: qui ibi manſiſſent, eos prehendendi, vendendi, abducēdi
Achæis ius eſſet. Lycurgi leges moresq; abrogarēt: Achæorū aſſueſcerent legibus inſtitutisq;, ita vnius
eos corporis fore, & de oībus rebus facilius conſenſuros. Nihil obedientius fecerunt, q̃ vt muros dirue-
rent: nec ægrius paſſi ſunt, q̃ exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio cōmuni Achæorum de reſti-
tuendis iis factum eſt. & mentione illata, externos auxiliares dimiſſos, & Lacedæmoniis aſcriptos (ita
enim vocabant qui à tyrannis liberati erant) vrbe exceſſiſſe, in agros dilapſos: priuſquam dimitteretur
exercitus, ire prætorem cum expeditis, & cōprehendere id genus hominum, & vendere iure prædæ pla-
cuit. multi comprehenſi venierūt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt,
quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinatis, quem iniuria tyranni Lacedęmoniorū poſſederant:
reſtitutus eidem ciuitati ex decreto vetere Achæorū, quod factum erat Philippo Amytæ filio regnāte.
Per hæc velut eneruata ciuitas Lacedæmoniorū diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat
damno, q̃ diſciplina Lycurgi, cui per octingentos anno aſſueuerant, ſublata. A concilio, vbi apud cō
ſulem inter Achæos Lacedæmoniosq; diſceptatum eſt: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat, comi
tiorum cauſa profectus Romam, creauit conſules M. Valerium Meſſalam & C. Liuium Salinatorem:
cum M. Æmylium Lepidum inimicum eo quoque anno potentem deieciſſet. Prætores inde creati
Q. Marcius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher,
L. Manlius Acidinus. Comitiis perfectis, conſulem M. Fuluium in prouinciam ad exercitū redire pla-

C cuit.eiq; & collegæ Cn.Manlio imperium in annum prorogatum eſt. Eo anno in ædẽ Herculis ſignũ dei ipſius ex decemuirorum reſponſo,& ſeiuges in Capitolio aurati ab Cn.Cornelio poſiti. conſulem dediſſe inſcriptũ eſt.& duodecim clypea ærata ab ædibus curulibus P.Claudio & Ser.Sulpitio Galba ſunt poſita ex pecunia,qua frumentarios ob annonã compreſſam dãnarũt.& ædilis plebis Q.Fuluius Flaccus duo ſigna aurata,vno ro damnato(nam ſeparatim accuſauerant)poſuit.collega eius A.Cæcilius neminem condẽnauit.Ludi romani ter,plebeii quinquies toti inſtaurati. M.Valerius Meſſala inde,& C.Liuius Salinator conſulatũ idibus martiis cum iniſſent de republica,deq́; prouinciis & exercitibus ſenatum cõſuluerunt.De Ætolia & Aſia nihil mutatum eſt.Cõſulibus,alteri Piſæ cum Liguribus,alteri Gallia prouincia decreta eſt.comparare inter ſe aut ſortiri iuſſi:& nouos exercitus,binas legiones ſcribere:& vt ſociis latini nominis quinadena millia peditũ imperarent,& mille ducẽtos equites.Meſſalæ Ligures,Salinatori obtigit Gallia.Prætores inde ſortiti ſunt.M.Claudio vrbana,P.Claudio peregrina iuriſdictio euẽnit.Q.Martius Siciliam,C.Stertinius Sardiniam.L.Manlius Hiſpaniã citeriorem,C.Catinius vlteriorem eſt ſortitus. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones quæ ſub C.Lælio fuerant,ad M.Tuccium proprætorem in Brutios traduci.& qui in Sicilia eſſet,dimitti exercitum,& claſſem quæ ibi eſſet,Romam reducere M.Sempronium proprætorem.Hiſpaniis legiones ſingulæ,quæ tum in iis prouinciis erant,decretæ:& vt terna millia peditum.ducenos equites ambo prætores in ſupplementũ ſociis imperarent,ſecumq́; tranſportarẽt.Priuſq̃ in prouincias noui magiſtratus proficiſcerentur,ſupplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis:quòd luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ obortæ fuerant. & nouendiale ſacrificiũ indictũ eſt,quòd in Auentino lapidibus pluiſſet. Campani,cum eos ex ſenatuſconſulto quod priore anno factum erãt,cẽſores Romæ cenſeri coegiſſent:(nam antea incertum fuerat,vbi cenſerẽtur)petierunt:vt ſibi ciues Romanas ducere vxores liceret:& ſi qui prius duxiſſent,vt haberent eas.& ante eã diem nati vti iuſti ſibi liberi hæredeſq́; eſſent.vtraque res impetrata. De Formianis Fundaniſq́; municipibus,& Arpinatibus C.Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit:vti iis ſuffragii latio(nam ante ſine ſuffragio habuerãt ciuitatem)eſſet.Huic rogationi quatuor tribuni plebis,quia nõ ex authoritate ſenatus ferretur,cum intercederẽt:edocti populi eſſe,non ſenatus ius,ſuffragium quibus velit impartiri,deſtiterunt incepto.Rogatio perlata eſt,vt in Æmylia tribu Formiani & Fundani,in Cornelia Arpinates ferrent atq; in his tribubus tum primũ ex Valerii plebiſcito cenſi ſunt. M.Claudius Marcel-
D lus cenſor, ſorte ſuperato T.Quintio, luſtrum condidit. cenſa ciuium capita CCLVIII millia, CCCVIII. Luſtro perfecto conſules in prouincias profecti ſunt. Hyeme ea qua hæc Romæ geſta ſunt,ad Cn.Manlium conſulem primum,deinde procõſulem hybernantem in Aſia legationes vndiq; ex omnibus ciuitatibus gentibuſq́;, quæ cis Taurum montem incolunt conueniebant. & vt clarior nobiliorq́; victoria Romanis de rege Antiocho fuit quàm de Gallis:ita lætior ſociis erat de Gallis,q̃ de Antiocho. Tolerabilior regia ſeruitus fuerat,q̃ feritas immaniũ barbarorum, incertuſq́; indies terror,quò velut tempeſtas eos populantes inferret.itaq; vt quibus libertas Antiocho pulſo,pax, Gallis domitis,data eſſet:non gratulatum modo venerant, ſed coronas etiã aureas pro ſuis quæq; facultatibus,attulerant.Et ab Antiocho legati,& ab ipſis Gallis,vt pacis leges dicerentur:& ab Ariarate rege Cappadocum venerunt ad veniam petendam,luendamq́; pecunia noxam,quòd auxiliis Antiochum iuuiſſet. Ei CC talenta argenti ſunt imperata.Gallis reſponſum,cũ Eumenes rex veniſſet,tum daturum iis leges.ciuitatum legationes cum benignis reſponſis lætiores etiam q̃ venerant,dimiſſæ.Antiochi legati pecuniam in Pamphyliam,frumentumq́; ex pacto cum L.Scipione fœdere iuſſi aduehere.eo ſe cum exercitu venturum. Principio deinde veris luſtrato exercitu profectus,die octauo Apameã venit ibi triduum ſtatiuis habitis,tertius rurſus ab Apamea caſtris in Pamphyliam, quò pecuniam frumentumq́; regios conuehere iuſſerat,peruenit. M & D talenta argenti accepta Apameam deportantur.frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ vna in iis locis regio tenebatur præſidio appropinquanti præfectus præſidii obuius fuit, XXX dierum tempus petens,vt regem Antiochum de vrbe tradẽda conſuleret.dato tempore,ad eam diem præſidio deceſſum eſt.à Perga L.Manlio fratre cũ IIII millibus militũ Oroanda ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigẽdũ miſſo, ipſe quia Eumenẽ regẽ & decem legatos ab Roma Epheſum veniſſe audierat, iuſſis ſequi Antiochi legatis,Apameã exercitũ reduxit.Ibi ex X legatorũ ſententia fœdus in hæc verba ferè cum Antiocho cõſcriptũ eſt. Amicitia regi Antiocho cũ populo Romano his legibus & cõditionibus eſto. Ne quẽ exercitũ qui cũ populo Romano,ſociis ue bellũ geſturus erit:rex per fines regni ſui, eorum ue qui ſub ditione eius erunt,tranſire ſinito.neu cõmeatu,neu qua alia ope iuuato.idem Romani ſociiq́; Antiocho,& iis qui ſub imperio eius erunt,præſtent.Belli gerendi ius Antiocho ne eſto cum iis qui inſulas colunt,ne ue in Europam tranſeundi.Excedito vrbibus,agris,vicis, caſtellis cis Taurum montẽ vſq; ad Tanaim amnem,& à valle Tauri vſq; ad iuga quà in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex iis oppidis,agris caſtelliſq́; quibus excedat.ſi qua extulit,quæ quoq́; oportebit, recte reſtituito. Ne militem neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues quæ regno abſcedunt

cum

A cum rege Antiocho, intraq; fines eius regni ſunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex
regno Antiochi apud Romanos ſocioſq; ſunt, iis ius abeundi manendiq; eſto. Seruos, ſeu fugitiuos,
ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut tráſfuga erit, reddito Romanis ſociiſq;. Elephátos tradito om-
nes, neq; alios parato. Tradito & naues longas armamentaq; earum: ne'ue plures quàm decem naues
actuarias, nulla quarum plus quàm XXX remis agatur, habeto: ne'ue minorē ex belli cauſa, quod
ipſe illaturus erit. ne'ue nauigato citra Calycandrum, ne'ue Sarpedonium, promontoria: extra quam
ſiqua nauis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede cōducendi ex iis
gentibus quæ ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho regi ius ne eſto: ne voluntarios quidē reci-
piendi. Rhodiorū ſociorum'ue quæ ædes ædificiaq; intra fines regni Antiochi ſunt, quo iure ante bel-
lum fuerunt, eo Rhodiorum ſociorum'ue ſunto. Siquæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Siquid
ablatum eſt, id cōquirendi, cognoſcendi repetendiq; ius item eſto. Siquas vrbes quas tradi oportet, ii
tenent quibus Antiochus dedit, ex iis præſidia deducito: vtiq; recte tradantur, curato. Argenti probi
XII millia attica talenta dato intra duodecim annos penſionibus æquis talentum ne minus pondo
LXXX Romanis ponderibus pendat. & tritici DXL millia modiûm. Eumeni regi talenta CCCL
intra quinquenniū dato: & pro frumento quod æſtimatione fiat, talenta CXXVII. Obſides Roma-
nis XX dato, & triēnio mutato, ne minores octonûm denûm annorū, neu maiores quinûmquadra-
genûm. Siqui ſociorum populi Romani vltro bellum inferrent Antiocho, vim vi arcēdi ius eſto: dum
nequam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. cōtrouerſias inter ſe iure ac iudicio di-
ſceptent: aut ſi vtriſq; placebit, bello. De Annibale Pœno & Ætolo Thoante, & Mnaſimacho Acar-
nâne, & Chalcidenſibus Eubulida & Philone dedendis, in hoc quoq; fœdere aſcriptū eſt: & ſiquid po-
ſtea addi mutari'ue placuiſſet, vt id ſaluo fœdere fieret. Conſul iurauit in hoc fœdus. ab rege qui exi-
gerent iuſiurandum, profecti Q. Minutius Thermus & L. Manlius: qui tum forte ab Oroandis rediit.
& Q. Fabio Labeoni, qui claſſi præerat, ſcripſit: vt Patara extemplo proficiſceretur: quæq; ibi naues re-
giæ eſſent, cōcideret cremaretq;. Profectus ab Epheſo quinquaginta tectas naues aut concidit aut in-
cendit. Telmeſſum eadem expeditione, territis ſubito aduentu claſſis oppidanis recepit. Ex Lycia proti-
nus, iuſſis ab Epheſo ſequi qui ibi relicti erant, per inſulas in Græciam traiecit. Athenis paucos mora-
tus dies, dum Piræeum ab Epheſo naues venirēt, totam inde claſſem in Italiá reduxit. Cn. Manlius,
cum inter cætera quæ accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoq; accepiſſet, donoq; Eumeni
omnes dediſſet: deinde cauſas ciuitatum, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarates rex,
B parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui deſponderat per eos dies filiá, remiſſa in ami-
citiam eſt acceptus. Ciuitatum autem cognitis cauſis decem legati aliam aliarum fecerunt conditio-
nem. Quæ ſtipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano ſenſerant, iis immunitatē de-
derunt: quæ partium Antiochi fuerant, aut ſtipendiariæ Attali regis, eas omneis vectigal pendere Eu-
meni iuſſerunt. nominatim præterea Colophoniis qui in Notio habitant, & Cymæis & Mileſiis im-
munitatē conceſſerunt. Clazomeniis ſuper immunitatē & Drymuſam inſulam dono dederunt. & Mi-
leſiis quem Sacrum appellant, agrum reſtituerunt. & Ilienſibus Rhœteum & Gergithum addiderunt,
non tam ob recentia vlla merita, quàm originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit.
Chios quoq; & Smyrnæos & Erythræos pro ſingulari fide quam eo bello præſtiterūt, & agro donarūt,
& in omni præcipuo honore habuerunt. Phocenſibus & ager quem ante bellum habuerat, redditus:
& vt legibus antiquis vterentur, permiſſum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant. Lycia,
& Caria datæ vſq; ad Mæandrum amnem, prçter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſoneſum in Europa,
& Lyſimachiá, caſtella, vicos, agros eius, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerunt: in Aſia Phry-
giam vtranq;: alteram ad Helleſpontum, maiorem alteram vocāt: & Myſiam quam Pruſias rex ademe-
rat ei, reſtituerunt: & Lycaoniam, & Milyada, & Lydiam, & nominatim vrbes Tralleis, atq; Epheſum &
Termeſſum. De Pamphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum eſſet, quia pars
eius citra, pars vltrá Taurum eſt: integra res ad ſenatum reiicitur. His fœderibus decretiſq; datis, Man-
lius cum decem legatis, omniq; exercitu ad Helleſpontum profectus, euocatis eò regulis Gallorum,
leges quibus pacem cum Eumene ſeruarent, dixit: denuntiauitq;, vt morem vagandi cum armis fini-
rent, agrorumq; ſuorum terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis
etiam claſſe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adducta, copias omneis in Europam traiecit. inde
per Cherſoneſum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtatiua
habuit: vt quammaxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant,
ingrederetur. Quò profectus eſt ab Lyſimachia die ad amnem Melana, quem vocant: inde poſtero die
Cypſela peruenit. á Cypſelis via decem millium ferè ſylueſtris, anguſta, confragoſa excipiebat. pro-
pter cuius difficultatem itineris in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere vna iuſſa, altera ma-
gno interuallo cogere agmen, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cum pecunia publica erant,
pretioſaq; alia præda. Itaque cum per ſaltum iret Thracum decem haud amplius millia ex quatuor
populis, Aſtii & Cæni & Maduateni & Coreli ad ipſas anguſtias viam circunſederunt. Opinio erat,

C non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum. cum ſciſſe, non aliâ, q̃ per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam ſecum portarent. In primo agmine imperator erat, ſolicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil ſe mouerunt, donec armati tranſirent. poſteaq̃ primos ſuperaſſe anguſtius viderunt, poſtremos nondum appropinquantes, impedimenta & ſarcinas inuadunt. cæſisq; cuſtodibus, partim ea, quæ in paluſtris erant, diripere, partim ſub oneribus iumenta abſtrahere. Vnde poſteaq̃ clamor primum ad eos, qui iam ingreſſi ſaltum ſequebantur, deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus, vtrinq; in medium concurritur, & inordinatum ſimul pluribus locis prælium conſeritur. Thracas præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſq;, vt ad rapiendum manus vacuas haberẽt, inermes ad cædem præbet: Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos occurſantibus, & latentibus interdum per cauas valles, prodebat. ipſa etiam onera plauſtraq;, vt ſors tulit, his aut illis incommode obiecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ vindex cadit. prout locus iniquus æquus'ue his aut illis, prout animus pugnantium eſt, prout numerus (alii enim pluribus q̃ ipſi erant, alii paucioribus occurrerant) varia pugnæ fortuna eſt: multi vtrinq; cadunt. Iam nox appetebat, cum prælio excedunt Thraces, non fuga vulnerum, aut mortis: ſed quia ſatis prædæ habebant. Romanorũ primum agmen extra ſaltum circa templum Bendidium caſtra loco aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorum medio in ſaltu duplici circundata vallo manſit. poſtero die prius explorato ſaltu, q̃ mouerent, primis ſe coniungunt. In eo prælio, cum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, cum paſſim toto propè ſaltu pugnaretur, cecidiſſent: plurimum Q. Minucii Thermi morte damni eſt acceptum, fortis ac ſtrenui viri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum eſt. inde Æniorum fines præter Apollinis, Zerynthium quem vocant incolæ, templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa Tempyra excipiunt, (hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ, q̃ priores. ſed quia nihil ſylueſtre circa eſt: ne latebras quidem ad inſidiandum præbent. Huc ad eandem ſpem prædæ Thrauſi, gens, & ipſa Thracum, conuenere. ſed quia nudæ valles, procul vt conſpicerentur anguſtias obſidentes, efficiebant: minus terroris tumultusq; fuit apud Romanos. quippe & ſi iniquo loco, prælio tamen iuſto, acie aperta, collatis ſignis dimicandum erat. conferti ſubeuntes cum clamore impetu facto primum expulere loco hoſtes, deinde auertêre. fuga inde cædesq; ſuis ipſos impedientibus anguſtiis fieri cœpta eſt. Romani victores ad vicum Maronitarum (Saren appellant) poſuerunt caſtra. poſtero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit, triduumq; ibi frumentum accipientes manſerunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipſis, partim ex nauibus ſuis, quæ cum omnis generis commeatu ſequebantur. Ab ſtatiuis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum Neapolim peruentum eſt.

P Hoc omne per Græcorum colonias pacatum iter fuit. reliquũ inde per medios Thracas dies noctesq;, & ſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam peruenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, cum à Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam cauſam, q̃ quòd prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoq; Claudius author eſt ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurriſſe. quadringentos equites fuiſſe Numidas, paucos elephantos. Nutinis filium per medios hoſteis cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupiſſe. eundem mox cum iam Mutines in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus diſpoſitis, manum cum hoſte conſeruiſſet, terrorem ab tergo præbuiſſe: atq; inde turbatos equeſtri velut procella hoſteis ad peditum agmen non acceſſiſſe. Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum perueniſſet, nondum adeo hyberno contempto mari, vt traiicere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius Cos. ex Liguribus ad magiſtratus ſubrogandos Romã venit, nulla memorabili in prouincia re geſta, vt ea probabilis moræ cauſa eſſet, quòd ſolito ſerius ad comitia veniſſet. Comitia Coſs. rogandis fuerunt ad XII Cal. Martias. creati M. Æmylius Lepidus, C. Flaminius. Poſtero die Prr. facti. Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Maſſaliota, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Craſſipes. Comitiis perfectis, quas prouincias prætoribus eſſe placeret, retulit ad ſenatum Cos. decreuerunt duas Romæ iuris dicundi cauſa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplo, priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri iuſſi. Ser. Sulpitius vrbanam, Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus. L. Terentius Siciliam, Q. Fuluius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minucius Myrtilus, & L. Manlius, quòd legatos Carthaginenſes pulſaſſe dicebantur: iuſſu M. Claudii Pr. vrb. per fœciales traditi ſunt legatis, & Carthaginem auecti. In Liguribus magni belli, & gliſcentis in dies magis fama erat. itaque Coſs. nouis, quo die de prouinciis & de Rep. retulerunt, ſenatus vtrique Ligures prouinciam decreuit. S. C. Lepidus Cos. intercedebat, indignum eſſe prædicans Coſs. ambos in valles Ligurum includi. M. Fuluium & Cn. Manlium biennium iam, alterum in Europa, alterum in Aſia, velut pro Philippo atque Antiocho ſubſtitutos regnare. ſi exercitus in his terris eſſe placet, Coſs. his potius quàm priuatos præeſſe oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non ſit, pacem pretio venditantes. ſi eas prouincias exercitibus obtinere opus

eſſet;

A eſſet: ſicut M. Acilio, L. Scipio Coſ. L. Scipioni, M. Fuluius & Cn. Manlius ſucceſſiſſent conſules: ita
Fuluio Manlioq́; C. Liuium & M. Valerium Coſ. debuiſſe ſuccedere. nunc certe perfecto Ætolico bel-
lo, recepta ab Antiocho Aſia, deuictis Gallis, aut Coſſ. ad exercitus conſulares mitti, aut reportari le-
giones inde, reddiq́; tandem Reip. debere. Senatus his auditis in ſententia perſeuerauit, vt Coſſ. am-
bobus Ligures prouincia eſſet: Manlium Fuluiumq́; decedere de prouinciis, & exercitus inde deduce-
re, ac redire Romam placuit. Inimicitiæ inter M. Fuluium & M. Æmylium Coſ. erant, & ſupra cætera
Æmylius ſerius biennio ſe Coſ. factum M. Fuluii opera aiebat. itaq; ad inuidiam ei faciendam legatos
Ambracienſes in ſenatum ſubornatos criminibus introduxit. Qui ſibi, cum in pace eſſent, imperataq́;
à prioribus Coſſ. feciſſent, & eadem præſtare obedienter M. Fuluio parati eſſent, bellum illatũ queſti,
agros primum depopulatos, terrorem direptionis & cædis vrbi iniectum, vt eo metu claudere cogerẽ-
tur portas. obſeſſos deinde, & oppugnatos ſe, & omnia exempla belli edita in ſe, cædibus, incendiis, rui-
nis, direptione vrbis coniuges, liberos in ſeruitium abſtractos: bona adempta: &, quod ſe ante omnia
moueat, templa tota vrbe ſpoliata ornamentis. ſimulachra deũm, deos imo ipſos conuulſos ex ſedibus
ſuis ablatos eſſe. parietes poſteſq́; nudatos, quos adorent, ad quos precentur & ſupplicent, Ambracien
ſibus ſupereſſe. Hæc querentes interrogando crimino ſe ex cõpoſito Coſ. ad plura, velut non ſua ſpon
te dicenda, eliciebat. Motis patribus, alter Coſ. C. Flaminius M. Fuluii cauſam excepit. qui veterem &
obſoletam viam ingreſſos Ambracienſes dixit. Sic M. Marcellum à Syracuſanis, ſic Q. Fuluium à
Campanis accuſatos. quin eadem opera T. Quintium à Philippo rege, M. Acilium, & L. Scipionem
ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, ipſum Fuluium ab Ætolis & Cephaleniæ populis accuſari pa-
terentur! Ambraciam oppugnatam & captam, & ſigna inde ornamentaq́; ablata, & cætera facta, quæ
captis vrbibus ſoleant, negaturum aut me pro M. Fuluio, aut ipſum M. Fuluium cenſetis P. C.! qui ob
has res geſtas triumphum à vobis poſtulaturus ſit! Ambraciam captam, ſignaq́;, quæ ablata crimina-
tur, & cætera ſpolia eius vrbis ante currũ laturus! & fixurus in poſtibus ſuis! Nihil eſt, quod ſe ab Æto-
lis ſeparent. eadem Ambracienſium & Ætolorum cauſa eſt. Itaq; collega meus vel in alia cauſa inimi-
citias exerceat, vel ſi in hac vtiq; mauult, retineat Ambracienſes ſuos in aduentum M. Fuluii. ego nec
de Ambracienſibus, nec de Ætolis decerni quicq̃ abſente M. Fuluio patiar. Cum Æmylius callidam
malitiam inimici, velut omnibus notam, inſimularet, & tempus eum morando extracturum diceret,
ne conſule inimico Romam veniret, certamine conſulum biduum abſumptum eſt, nec præſente Fla-
B minio decerni quicq̃ videbatur poſſe. captata occaſio eſt, cum æger forte Flaminius abeſſet. & referente
Æmylio, S. C. factum eſt, vt Ambracienſibus omnes ſuæ res redderentur: in libertate eſſent, ac legibus
ſuis vterentur. portoria, quæ vellent, terra mariq́; caperent, dum eorum immunes Romani ac ſocii La-
tini nominis eſſent. ſigna aliaq́; ornamenta, quæ quererentur ex ædibus ſacris ſublata eſſe: de iis, cum
M. Fuluius Romam reuertiſſet, placere ad collegium pontificũ referri, & quod ii cenſuiſſent, fieri. Neq;
his contentus Coſ. fuit, ſed poſtea per infrequentiam adiecit S. C. Ambraciam non videri vi captam
eſſe. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro valetudine populi fuit per triduum: quia grauis
peſtilentia vrbem atq; agros vaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati Coſſ. & dele-
ctu perfecto (nouis enim vterq; maluit vti militibus) in prouinciam profecti ſunt: vetereſq́; omnes di-
miſerunt. Poſt conſulum profectionem Cn. Manlius procoſ. Romam venit. cui cum ab Ser. Sulpi-
cio Pr. ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſſet: & ipſe cõmemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſet: vt ob
eas diis immortalibus honos haberetur: ſibiq́; triumphanti vrbem inuehi liceret: contradixerunt pars
maior decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpurio, & L. Æmylius Paulus.
Legatos ſeſe Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, fœderiſq́; & legum, quæ cum
L. Scipione inchoatæ fuiſſent, perficiendarum. Cn. Manlium ſumma ope tetendiſſe, vt eam pacẽ tur-
baret, & Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet, inſidiis exciperet. ſed illum cognita fraude Coſ. cũ ſæpe
colloquiis petitis captatus eſſet, non congreſſum modo, ſed conſpectum etiam eius vitaſſe. cupientem
tranſire Taurum, ægre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam ſuperantibus
terminos fataleis cladem experiri vellet, retentum. admouiſſe tamen exercitum, & propè ipſis iugis ad
diuortia aquarum caſtra poſuiſſe. cum nullam ibi cauſam belli inueniret, quieſcentibus regiis, circum-
egiſſe exercitum ad Gallogræcos. cui nationi non ex ſenatus authoritate, non populi iuſſu bellum illa-
tum. quod quem vnquam de ſua ſententia facere auſum! Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorum
recentiſſima bella eſſe. de omnibus his conſultum ſenatum populumq́; iuſſiſſe. ſæpe legatos ante miſ-
ſos, res repetitas: poſtremo qui bellum indicerent, miſſos. Quid eorum Cn. Manli factum eſt, vt iſtud
publicum P. R. bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus! At eo ipſo contentus fuiſti, re-
cto itinere duxiſti exercitum ad eos, quos tibi hoſtes deſumpſeras. an per omneis anfractus viarum,
cum ad biuia cõſiſteres, vt quò flexiſſet agmen Attalus Eumenis frater, eò Coſ. mercenarius cum exer
citu Romano ſequereris, Piſidiæ Lycaoniæq́; & Phrygiæ receſſus omnes atque angulos peragraſti, ſti-
pem à tyrannis caſtellaniſq; deuiis colligens! quid enim tibi cum Oroandis! quid cum aliis æque in-
noxiis populis! Bellum autem ipſum, cuius nomine triumphum petis, quo modo geſſiſti! loco æquo,

C tempore tuo pugnaſti? Tu vero recte, vt diis immortalibus honos habeatur, poſtulas: primum, quòd
pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerũt: de/
inde, quòd belluas, non hoſtes nobis obiecerunt. Noſtre nomen tm̃ exiſtimare miſtum eſſe Gallogræ/
corum: multo ante & corpora & animi miſti ac vitiati ſunt. an ſi illi Galli eſſent, cũ quibus millies va/
rio euentu in Italia pugnatum eſt, quantum in imperatore noſtro fuit, nuncius illinc rediſſet? bis cum
iis pugnatum eſt, bis loco iniquo ſubiit, in valle inferiore pedibus penè hoſtium aciem ſubiecit, vt ſi
non tela ex ſuperiore loco mitterent: ſed corpora ſua nuda inicerent, obruere nos potuerint. Quid igi/
tur incidit? magna fortuna P. R. eſt, magnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi,
Antiochi propè attonitæ erant tantæ corporũ moles. fundis ſagittiſq; in fugam conſternatæ ſunt. gla
dius in acie cruentatus non eſt Gallico bello. velut auium examina ad crepitũ primum miſſilium auo/
lauere. At Hercule nos iidem: admonente fortuna quid, ſi hoſtem habuiſſemus, caſurum fuiſſet: cum re
deuntes in latrunculos Thracas incidiſſemus: cęſi, fugati, exuti ĩpedimẽtis ſumus: Q. Minucius Ther
mus, in quo haud paulo plus damni factum eſt, q̃ ſi Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat,
periſſet: cum multis viris fortibus cecidit. exercitus ſpolia regis Antiochi referens trifariam diſſipatus,
alibi primum, alibi poſtremũ agmen, alibi impedimenta, inter vepres in latebris ferarum noctẽ vnam
delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominięq; foret acceptum, de quibus
hoſtibus triũphum peteres? de iis, vt opinor, quos tibi hoſtes ſenatus, aut P. R. dediſſet. ſic huic L. Sci/
pioni, ſic illi M. Acilio de rege Antiocho, ſic paulo ante T. Quintio de rege Philippo, ſic P. Africano
de Annibale & Pœnis & Syphace triumphus datus. & minima illa, cum iam ſenatus cẽſuiſſet bellum,
quæſita tamen ſunt: quibus nunciãdum eſſet? ipſis vtiq; regibus nunciaretur? an ſatis eſſet ad præſidiũ
aliquod nunciari? Vultis ergo hæc omnia pollui & confundi? tolli fœcialia iura? nullos eſſe fœciales?
fiat (pace deũm dixerim) iactura religiõis: obliuio deorum capiat pectora veſtra. num ſenatum quoq;
de bello conſuli nõ placet? non ad populũ ferri? velint, iubeant'ne cum Gallis bellum geri? Modo certe
Coss, Græciam atq; Aſiam volebant. tñ perſeuerantibus vobis Ligures prouinciam decernere, dicto
audientes fuerunt. merito ergo à vobis proſpere bello geſto triumphũ petent, quibus authoribus geſſe
runt. Talis oratio Furii & Æmylii fuit. Manlium in hunc maxime modum reſpondiſſe accepimus.
Tr. pl. antea ſolebant triumphum poſtulantibus aduerſari P. C. quibus ego gratiam habeo, quòd ſeu
mihi, ſeu magnitudini rerum geſtarum hoc dederunt, vt non ſolum ſilentio cõprobarent honorẽ meũ;
ſed referre etiam, ſi opus eſſet, viderentur parati eſſe. ex decem legatis, ſi diis placet, quod conſiliũ diſpen
D ſandæ cohoneſtandæq; victorię imperatoribus maiores dederunt noſtri: aduerſarios habeo. L. Furius,
L. Æmylius currum triũphalem me conſcendere prohibent, coronã inſignem capiti detrahunt. quos
ego, ſi tribuni me triumphare prohiberent, teſtes citaturus fui rerum à me geſtarum. Nullius equidem
inuideo honori P. C. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac ſtrenuos, impedientes Q. Fabii Labeo
nis triumphum authoritate veſtra deterruiſtis. triumphauit, quem non bellum iniuſtum geſſiſſe, ſed
hoſtem omnino non vidiſſe, inimici iactabant. ego, qui cum centum millibus ferociſſimorum hoſtiũ
ſignis collatis toties pugnaui: qui plus XL. mill a hominum cepi aut occidi; qui bina caſtra eorum
expugnaui, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, q̃ terra Italia eſt, reliqui: nõ triũpho modò fraudor,
ſed cauſam apud vos P. C. accuſantibus meis ipſe legatis dico. Duplex eorũ, vt animaduertiſtis P. C.
accuſatio fuit. nam nec gerendum mihi fuiſſe bellum cum Gallis, & geſtum temere atq; imprudenter,
dixerunt. non erant Galli hoſtes, ſed tu eos pacatos imperatã facientes violaſti. Non ſum poſtulaturus
à vobis P. C. vt quæ cõmuniter de immanitate gentis Gallorũ, de infeſtiſſimo odio in nomen Roma/
num ſcitis; ea de illis quoq;, qui Aſiã incolunt, exiſtimetis Gallis: remota vniuerſæ gentis infamia atq;
inuidia, per ſe ipſos æſtimate. Vtinam rex Eumenes, vtinam Aſiæ ciuitates omnes adeſſent, & illos po/
tius querentes, q̃ me accuſantem audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Aſiæ vrbes, & quæri/
te, vtra grauiori ſeruitute, Antiocho vltra Tauri iuga emoto, an Gallis ſubactis, liberati ſint? quoties
agri eorum vaſtati ſint, quoties prædæ abactæ, referant: cum vix redimendi captiuos copia eſſet, & ma
ctatas humanas hoſtias immolatoſq; liberos ſuos audirent. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios ve/
ſtros Gallis: & nunc liberatos per vos regio imperio, fuiſſe penſuros: ſi à me foret ceſſatum. quo longius
Antiochus emotus eſſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarẽtur: & quicquid eſt terrarum citra
Tauri iuga, Gallorum imperio, nõ veſtro adieciſſetis. At enim ſunt quidem iſta vera, etiam Delphos,
quondam commune humani generis oraculum, vmbilicum orbis terrarum, Galli ſpoliauerunt: nec
ideo P. R. his bellum indixit aut intulit. Equidem aliquid intereſſe rebar inter id tempus, quo nõdum
in iure ac ditione veſtra Græcia atque Aſia erat, ad curandum animaduertendumq; quid in his terris
fieret: & hoc, quo finem imperii Romani Taurum montem ſtatuiſtis, quo libertatem immunita/
tem'ue ciuitatibus datis, quo aliis fines adiicitis, alias agro mulctatis, aliis vectigal imponitis: regna
augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ veſtræ cenſetis eſſe, vt pacem terra mariq; habeant. An, niſi
præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis arcibus erant, non putaretis liberatam Aſiam?
ſi Gallorum exercitus effuſi vagarentur: rata dona veſtra, quæ dediſtis regi Eumeni: rata libertas
ciuitatibus

A ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanquam non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos. Te L. Scipio, appello, cuius mihi ego ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatémq; pariter non fruſtra ab diis immortalibus precatus ſum: te P. Scipio, qui legati ius, collegæ maieſtatem, & apud fratrem Cos. & apud exercitum habuiſti: ſciatiſ'ne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuiſſe? videritis in acie eos, in cornu vtroq; (id enim roboris eſſe videbatur) locatos? pugnaueritis vt cũ hoſtibus iuſtis? ceciderit is? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum his ſenatus decreuerat, & populus iuſſerat. Sed ſimul, vt opinor, cum his decreuerant iuſſerantq;, qui intra eius præſidia fuiſſent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio? & cũ quo nominatim fœdus vt fieret, mandaueratis: omnes hoſtes erant, qui pro Antiocho arma aduerſus nos tulerunt. in qua cauſa cum Galli ante omnes fuiſſent, & reguli quidam & tyranni: ego tamen & cũ aliis pro dignitate imperii veſtri coactis luere peccata ſua, pacẽ pepigi: & Gallorum animos, ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſteaq̃ indomitos atq; implacabiles cernebam, tum demũ vi atq; armis coercendos ratus ſum. Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen, geſti reddenda eſt ratio. in quo confiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi non apud Romanum, ſed apud Carthaginenſem ſenatum agerem: vbi in crucem tolli imperatores dicuntur ſi proſpero euentu, prauo conſilio rem geſſerunt. Sed ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis gerendiſq; deos adhibet, quia nullius calumniç ſubiicit ea quæ dii comprobauerunt: & in ſolẽnibus verbis habet, cum ſupplicationem aut triumphum decernit, quòd bene ac feliciter Remp. adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbum exiſtimarẽ virtute gloriari: pro felicitate mea exercituſq; mei, quod tãtam nationem ſine vlla militum iactura deuicimus, poſtularem vt diis immortalibus honos haberetur, & ipſe triumphans in Capitolium aſcenderem, vnde votis rite nuncupatis profectus ſum: negaretis hoc mihi cum diis immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare? cum montem hoſtes cepiſſent? loco munito ſe tenerent? nempe eundum ad hoſtes erat, ſi vincere vellem. Quid? ſi vrbem eo loco haberent? & mœnibus ſe tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquo'ne loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnauit? quid? Philippum non eodem modo ſuper Aoum amnem iuga tenentẽ montium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut vobis videri velint hoſtẽ fuiſſe, non inuenio. ſi degenerem & emollitum amœnitate Aſiæ, quid periculi vel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorum & robore corporum: huic'ne tantæ victoriç triumphum

B negatis? Cæca inuidia eſt P. C. nec quicquam aliud ſcit, q̃ detrectare virtutes, corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis P. C. ſi longiorem orationem non cupiditas gloriandi de me, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiam per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſylueſtribus facere potui? & præſtare, necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? nequid ſarcinarum raperetur? ne quod iumentum ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis vulneraretur? ne ex vulnere vir fortis ac ſtrenuus Q. Minucius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit, vt talem ciuẽ amitteremus, hærent. quòd, ſaltu iniquo, loco alieno cum adortus hoſtis nos eſſet, duæ ſimul acies primi & nouiſſimi agminis herentem ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circũuenerunt: quod multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos ceciderunt & ceperunt: hoc ſi ipſi tacuerint, vos ſcituros, cum teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtem non vidiſſem: tamen procos. triũphum in Thracia duobus prælius merueram. Sed iam dictum ſatis eſt. quin pro eo, quòd pluribus verbis vos, quàm volui, fatigaui: veniam à vobis petitam impetratamq; velim P. C. Plus crimina eo die, quàm defenſio valuiſſent: ni altercationem in ſerum perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, vt negaturus triumphum fuiſſe videretur. Poſtero die & cognati amiciq; Cn. Manlii ſummis opibus annixi ſunt, & authoritas ſeniorum valuit, negantium exemplum proditum memoriæ eſſe: vt imperator, qui perduellibus deuictis, confecta prouincia, exercitum reportaſſet: ſine curru & laurea priuatus, inhonoratuſq; vrbẽ iniret. hic pudor malignitatem vicit, triumphumq; frequentes decreuerunt. Oppreſſit deinde mentionem memoriamq; omnem contentionis huius maius, & cum maiore & clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano (vt Valerius Antias author eſt) duo Q. Petilii diem dixerunt. id, prout cuiuſque ingenium erat, interpretabãtur. Alii non tribunos pl. ſed vniuerſam ciuitatem, quæ id pati poſſet, incuſabant. duas maximas orbis terrarum vrbes ingratas vno propè tempore in principes inuentas, Romam ingratiorem. ſiquidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expuliſſet: Roma victrix victorem Africanum expellat. Alii, neminem vnum ciuem tantum eminere debere, vt legibus interrogari non poſſit. nihil tam æquandæ libertatis eſſe, quàm potentiſſimum quenq; poſſe dicere cauſam. quid autem tutò cuiquam, nedum ſummam Reip. permitti, ſi ratio non ſit reddenda? qui ius æquum pati non poſſit, in eum vim haud iniuſtam eſſe. Hæc agitata ſermonibus, donec dies dicendæ cauſæ venit. nec alius antea quiſquam, nec ille ipſe Scipio Cos. cenſor'ue maiore omnis generis hominum frequẽtia, quàm reus illo die in forum eſt deductus. Iuſſus dicere cauſam, ſine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus, vt ſatis conſtaret: nemi-

C nem vnquam neq; melius, neq; verius laudatum eſſe. dicebantur enim ab eodem animo ingenioq;, a quo geſta erant. & aurium faſtidium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tr. pl. vetera luxuriæ crimina Syracuſanorum hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cum ad fidẽ præſentium criminum retuliſſent: ſuſpicionibus magis, q̃ argumentis pecuniæ captæ reum accuſarunt. Filium captum ſine pretio redditum. omnibusq; aliis rebus Scipionem, tanquam in eius vnius manu pax Romana, bellumq; eſſet, ab Antiocho cultum. dictatorem eum conſuli, nõ legatum in prouincia fuiſſe. nec ad aliam rem eò profectum, q̃ vt id, quod Hiſpaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem perſuaſum eſſet: hoc Græciæ Aſiæq; & omnibus ad orientem verſis regibus gentibusq; appareret: vnum hominem caput columenq; imperii Romani eſſe: ſub vmbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iuſſis eſſe. Infamia intactum, inuidia qua poſſunt vrgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies eſt, vbi ea venit, tribuni in roſtris prima luce conſederunt. citatus reus magno agmine amicorum clientiumq; per mediam concionem ad roſtra ſubiit. ſilentioq; facto, Hoc, inquit, die tribuni pl. vosq; Quirites, cum Annibale & Carthaginenſibus ſignis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. itaq; cum hodie litibus & iurgiis ſuperſedere æquum ſit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem Opt. Max. Iunonemq; & Mineruam, cæterosq; deos, qui Capitolio atq; arci præſident, ſalutandos ibo: hisq; gratias agã, quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpe aliãs egregie Reip. gerendæ mentem facultatemq; dederunt. veſtrum quoq; quibus cõmodum eſt, ite mecum Quirites: & orate deos, vt mei ſimiles principes habeatis: ita ſi ab annis ſeptemdecim ad ſenectutem ſemper vos ætatem meam honoribus veſtris anteiſtis, ego veſtros honores rebus gerendis præceſſi. Ab roſtris in Capitolium aſcendit. ſimul ſe vniuerſa concio auertit, & ſecuta Scipionem eſt: adeo, vt poſtremo ſcribæ viatoresq; tribunos relinquerent: nec cum iis præter ſeruilem comitatum, & præconem, qui reum ex roſtris citabat, quiſquã eſſet. Scipio non in Capitolio modo, ſed per totam vrbem omnia templa deûm cum P. R. circumiit. Celebratior is propè dies fauore hominum, & æſtimatione veræ magnitudinis eius fuit: q̃ quo triumphans de Syphace rege & Carthaginenſibus vrbem eſt inuectus. Hic ſpecioſus vltimus dies P. Scipioni illuxit. poſt quem, cum inuidiam & certamina cum tribunis proſpiceret: die longiore producta in Literninum conceſſit, certo conſilio ne ad cauſam dicendam adeſſet. maior animus & natura erat, ac maiori fortunæ aſſuetus, q̃ vt reus eſſe ſciret, & ſummittere ſe in humilitatem cauſam dicentium. Vbi dies venit, citariq; abſens eſt cœptus, L. Scipio

D morbum cauſæ eſſe cur abeſſet, excuſabat. quam excuſationem cum tribuni qui diem dixerant, nõ acciperent: & ab eadem ſuperbia, non venire ad cauſam dicendã arguerent, qua iudicium & tribunos pl. & concionem reliquiſſet: & quibus ius de ſe dicendæ ſententiæ & libertatem ademiſſet, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de P. R. egiſſet: ſeceſſionemq; eo die in Capitolium à Tr. pl. feciſſet. Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & authore nos reliquiſtis, ab eo ipſi relicti eſtis. & tantum animorum indies nobis decreſcit: vt ad quem ante annis XVII. exercitum & claſſem habentem tribunos plebis ædilemq; in Siciliam mittere auſi ſumus, qui reprehenderent eum & Romam reducerent: ad eum priuatum ex villa ſua extrahendum ad cauſam dicendam mittere non audeamus! Tribuni pl. appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: ſi morbi cauſa excuſaretur, ſibi placere accipi eam cauſam, diemq; à collegis produci. Tribunus pl. eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, cum vetuiſſet nomen ſuum decreto collegarum aſcribi, triſtioremq; omnes ſententiam expectarent, ita decreuit. Cum L. Scipio excuſet morbum eſſe cauſæ fratri: ſatis id ſibi videri. ſe P. Scipionem, priuſquam Romam rediſſet, accuſari nõ paſſurum. tum quoq;, ſi ſe appellet, auxilio ei futurum ne cauſam dicat. ad id faſtigiũ rebus geſtis, honoribus P. R. P. Scipionem deorum hominumq; conſenſu perueniſſe, vt ſub roſtris reum ſtare & præbere aures adoleſcentium conuitiis, populo Romano magis deforme, quàm ipſi ſit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus veſtris ſtabit tribuni domitor ille Africæ Scipio! ideo quatuor nobiliſſimos duces Pœnorum in Hiſpania, quatuor exercitus fudit fugauitq;: ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem conſortem huius gloriæ L. Scipio) vltra Tauri iuga emouit, vt duobus Petiliis ſuccumberet! vos de P. Africano palmã peteretis! nullis'ne meritis ſuis, nullis veſtris honoribus vnq̃ in arcem tutam, & velut ſanctam clari viri peruenient: vbi ſi nõ venerabilis, inuiolata ſaltem ſenectus eorum conſidat! Mouit & decretum, & adiecta oratio non cæteros modo, ſed ipſos etiam accuſatores: & deliberaturos ſe quid ſui iuris & officii eſſet, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimiſſo, haberi eſt cœptus. ibi gratiæ ingẽtes ab vniuerſo ordine, præcipue à cõſularibus ſenioribusq; Tib. Graccho actæ ſunt, quòd Rẽp. priuatis ſimultatibus potiorẽ habuiſſet. & Petilii vexati ſunt probris, quòd ſplendere aliena inuidia voluiſſent, & ſpolia ex Africani triũpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. vitam Literni egit ſine deſiderio vrbis. Morientem rure eo ipſo loco ſepeliri ſe iuſſiſſe ferunt, monumẽtumq; ibi ædificari, ne funus ſibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen q̃ pacis artibus memorabilior prima pars vitæ, q̃ poſtrema fuit: quia in iuuẽta bella aſſidue geſta, cũ ſenecta res quoq; defloruere, nec præbita eſt materia ingenio. qd ad pri-

mum

A primum conſulatum ſecundus, etiam ſi cenſuram adiicias? quid Aſiatica legatio & valetudine aduer-
ſa inutilis, & filii caſu deformata, & poſt redditum neceſſitate aut ſubeundi iudicii, aut ſimul cum pa-
tria deſerendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neq; maius neq; periculoſius Romani geſſe-
re, vnus præcipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi. quorum princeps fuit
M. Porcius Cato, qui viuo quoq; eo allatrare eius magnitudinem ſolitus erat. hoc authore exiſtiman-
tur Petilii & viuo Africano rem ingreſſi, & mortuo rogationem promulgaſſe. Fuit autem rogatio ta-
lis. Velitis, iubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt, quiq; ſub eius
imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non eſt, vti de ea re Ser. Sulpitius Pr. vrbanus ad ſe-
natum referat? quem eam rem velit ſenatus quærere de iis, qui prætores nunc ſunt? Huic rogationi pri-
mo Q. & L. Nummii intercedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita vt antea
ſemper factum eſſet, æquum cenſebant. Petilii nobilitatem & regnum in ſenatu Scipionũ accuſabant.
L. Furius Purpurio conſularis, qui in decem legatis in Aſia fuerat: latius rogandum cenſebat: non quæ
ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent, ſed quæ ab aliis regibus gentibusq;: Cn. Manlium inimi-
cum inceſſens. Et L. Scipio, quem magis pro ſe q̃ aduerſus legem dicturum apparebat, diſſuaſor proceſ-
ſit. is poſt mortem P. Africani fratris, viri omnium fortiſſimi clariſſimiq; eam exortam rogationem eſt
conqueſtus. parum enim fuiſſe, non laudari pro roſtris P. Africanum poſt mortem, niſi etiam accuſare-
tur. & Carthaginenſes exilio Annibalis contentos eſſe: populum Romanum ne morte quidem P. Sci-
pionis exatiari: niſi & ipſius fama ſepulti laceretur, & frater inſuper acceſſio inuidiæ mactetur. M. Cato
ſuaſit rogationem: extat oratio eius de pecunia regis Antiochi: & Nummios tribunos authoritate de-
terruit, ne aduerſarentur rogationi. Remittentibus ergo his interceſſionem, omnes tribus vti rogaſſet,
iuſſerunt. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione Petilia quærere vellent, Q. Terentium Cul-
leonem patres iuſſerunt. Ad hunc prætorem adeo amicum Corneliæ familiæ, vt qui Romæ mortuũ
elatumq; P. Scipionem (eſt enim ea quoq; fama) tradunt, pileatum ſicut in triumpho ierat, in funere
quoq; ante lectum iſſe memoriæ prodiderint: & ad portam Capenam mulſum proſecutis funus dediſ-
ſe, quòd ab eo inter alios captiuos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet: aut adeo inimicum eundem, vt
propter inſignem ſimultatem ab ea factione quæ aduerſa Scipionibus erat, delectus ſit potiſſimum ad
quæſtionem exercendam: cæterum ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo fa-
ctus L. Scipio. ſimul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hoſtiliorum Catonum, & C.
B Furii Aculeonis quæſtoris: & vt omnia contacta ſocietate peculatus viderentur, ſcribæ quoq; duo & ac-
cenſus. L. Hoſtilius, & ſcribæ & accenſus, priuſquam de Scipione iudicium fieret, abſoluti ſunt: Scipio
& A. Hoſtilius legatus, & C. Furius dãnati: quo cõmodior pax Antiocho daretur, Scipionẽ VI mil-
lia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, q̃ in ærarium retulerit: A. Hoſtilium
LXXX pondo auri, argenti CCCCIII: Furium quæſtorem auri centũ XXX, argenti CC pon-
do. Has ego ſummas auri & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem
librarii mẽdum, q̃ mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti. ſimilius enim veri eſt, argenti
q̃ auri maius pondus fuiſſe: & potius quadragies, q̃ ducenties quadragies litem æſtimatam: eo magis,
quòd tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo P. Scipione requiſitam eſſe in ſenatu tradunt: librumq; ra-
tionis eius cum Lucium fratrem afferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus conceрſiſſe,
indignantem quòd cum bis millies in ærarium intuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadem
fiducia animi, cum quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: popoſciſſe cla-
ues, & ſe aperturum ærarium dixiſſe, qui vt clauderetur effeciſſet. Multa alia in Scipionis exitu maxi-
me vitæ, dieq; dicta, morte, funere, ſepulchro in diuerſum trahunt: vt cui famæ, quibus ſcriptis aſſen-
tiar, non habeam. non de accuſatore conuenit. alii M. Næuium, alii Petilios diem dixiſſe ſcribunt. non
de tempore, quo dicta dies ſit: non de anno, quo mortuus ſit: non vbi mortuus, aut elatus ſit. alii Ro-
mæ, alii Literni & mortuum & ſepultum. vtrobiq; monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. nam & Literni
monumentum monumentoq; ſtatua ſuperimpoſita fuit: quam tempeſtate diſiectam nuper vidimus
ipſi. & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt: quarum duæ P. &
L. Scipionum dicuntur eſſe: tertia poetæ Q. Ennii. Nec inter ſcriptores rerum diſcrepat ſolum, ſed ora-
tiones quoque (ſi modo ipſorum ſunt, quæ feruntur P. Scipionis & Tib. Gracchi) abhorrent inter ſe.
Index orationis P. Scipionis, nomen M. Næuii Tr. pl. habet: ipſa oratio ſine nomine eſt accuſatoris:
nebulonem modo, modo nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accuſato-
rum Africani, aut diei dictæ Africano vllam mentionem habet. alia tota ferenda fabula eſt Gracchi
orationi conueniens: & illi authores ſequendi ſunt: qui, cum L. Scipio & accuſatus & damnatus ſit pe-
cuniæ captæ ab rege, legatum in Hetruria fuiſſe Africanum tradunt. quò poſt famam de fratris caſu al-
latam, relicta legatione cucurriſſe eum Romam: & cum à porta recta ad forum ſe contuliſſet: quòd in
vincula duci fratrem dictum erat, repuliſſe à corpore eius viatorem, & tribunis retinentibus ma-
gis pie quàm ciuiliter vim feciſſe. hæc enim ipſa Gracchus queritur, diſſolutam eſſe à priuato tri-
bunitiam poteſtatem. & ad poſtremum cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adiicit, tolerabilio-

Cris exempli eſſe à Tr.pl.potius, q̃ à priuato victam videri & tribunitiam poteſtatem, & Remp.eſſe.ſed ita hanc vnam impotentem eius iniuriam inuidia onerat, vt increpando quod degenerarit tantum à ſe ipſe, cumulatas ei veteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehenſione præſenti reddat. caſtigatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum perpetuum conſulem & dictatorem vellet facere. prohibuiſſe ſtatuas ſibi in comitio, in roſtris, in curia, in Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuiſſe ne decerneretur: vt imago ſua triumphali ornatu è templo Iouis Opt. Max. exiret. Hæc vel in laudatione poſita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitũ honoribus ſignificarent: quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filiis (nam maior P. Cornelio Naſicæ haud dubie à patre collocata erat) nuptam fuiſſe conuenit. illud parũ conſtat, vtrum poſt mortem patris & deſponſa ſit, & nupſerit: an veræ illę opiniones ſint: Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur, nec quiſquã collegarũ auxilio eſſet, iuraſſe ſibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuiſſent, manere nec ſe gratiæ quærendæ cauſa quicquam facere: ſed in quem carcerem reges & imperatores hoſtium ducentem vidiſſet P. Africanum, in eum ſe fratrem eius duci nõ paſſurum. Senatum eo die forte cœnantem in Capitolio cõſurrexiſſe & petiſſe, vt inter epulas Graccho filiam Africanus deſponderet. quibus ita inter publicum ſolẽne ſpõſalibus rite factis cum ſe domum recepiſſet, Scipionem Æmyliæ vxori dixiſſe: filiam ſe minorem deſpondiſſe. cum illa muliebriter indignabunda nihil de cõmuni filia ſecum conſultatum, adieciſſet: non ſi Tib. Graccho daret, expertem cõſilii debuiſſe matrem eſſe: lætum Scipionem tam concordi iudicio, ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de tanto viro, quanquã & opinionibus & monumentis literarum variarent, proponenda erant. Iudiciis à Q. Terentio Pr. perfectis, Hoſtilius & Furius damnati prædes eodem die quæſtoribus vrbanis dederunt. Scipio cum contenderet, omnem quam accepiſſet pecuniam, in ærario eſſe, nec ſe quicquam publici habere, in vincula duci eſt cœptus. P. Scipio Naſica tribunos appellauit: orationemq́; habuit plenam veris decoribus, non cõmuniter modo Corneliæ gentis, ſed proprie familiæ ſuæ. Parentes ſuos & P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuiſſe Cn. & P. Scipiones, clariſſimos viros. eos, cum per aliquot annos in terra Hiſpania aduerſus multos Pœnorũ Hiſpanorumq́; & duces & exercitus nominis Romani famam auxiſſent, non bello ſolum, ſed quòd Romanæ temperantiæ fideiq́; ſpecimen illis gentibus dediſſent, ad extremũ ambos pro P.R. morte occubuiſſe. cum illorũ tueri gloriam poſteris ſatis eſſet, P. Africanum tantum paternas ſuperauiſſe laudes, vt fidem fecerit, non ſanguine humano, ſed ſtirpe diuina ſatum ſe eſſe. L. Scipionem, de quo agatur: vt quæ in Hiſpania, quæ in Africa, cum legatus fratris eſſet, geſſiſſet, prætereantur: conſulem & ab ſenatu dignum viſum, cui extra ſortem Aſia prouincia, & bellũ cum Antiocho rege decerneretur: & à fratre, cui poſt duos conſulatus cenſuramq́; & triumphum legatus in Aſiam iret. ibi ne magnitudo & ſplẽdor legati laudibus Cos. officeret: forte ita incidiſſe, vt quo die ad Magneſiam ſignis collatis L. Scipio Antiochum deuiciſſet, æger P. Scipio Elææ dierum aliquot via abeſſet. non fuiſſe minorem eum exercitum, q̃ Annibalis, cum quo in Africa eſſet pugnatũ. Annibalem eũdem fuiſſe inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. & bellum quidẽ ita geſtum eſſe, vt ne fortunam quidem quiſquam criminari poſſit. in pace crimen queri: eam dici veniſſe. hic X legatos ſimul argui, quorũ ex cõſilio data pax eſſet. quin extitiſſe ex X legatis, qui Cn. Manlium accuſarent. tamen non modo ad criminis fidem, ſed ne ad moram quidem triumphi eam accuſationem valuiſſe. At Hercule in Scipione ipſas leges pacis, vt nimium accõmodatas Antiocho, ſuſpectas eſſe. integrum enim ei regnum relictum: omnia poſſidere eum victum, quæ ante bellũ eius fuerint. auri & argenti cum vim magnam habuiſſet, nihil in publicum relatum, omne in priuatum verſum. An non præter omnium oculos tm̃ auri argentiq́; in triumpho L. Scipionis, q̃tum non decẽ aliis triumphis, ſi omne in vnum cõferatur, ſit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Aſiam omnem, & proxima Europæ tenuiſſe Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum ſit à Tauro monte in Ægeum vſq; prominens mare: quot nõ vrbes modo, ſed gentes amplectatur, omnes ſcire. hanc regionem dierũ plus triginta in longitudinem, decẽ inter duo maria in latitudinẽ patẽtem, vſq; ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulſo in vltimum angulum orbis terrarum. Quid ſi gratuita pax eſſet, plus adimi ei potuiſſe? Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam: nec Quintio crimẽ quæſitum. non enim habuiſſe eum Africanum fratrem: cuius cũ gloria prodeſſe L. Scipioni debuiſſet, inuidiam nocuiſſe. tantum auri argentiq́; iudicatum eſſe in domum L. Scipionis illatum, quantũ venditis omnibus bonis redigi nõ poſſet. vbi ergo eſſe regium aurum? vbi tot hæreditates acceptas? in domo, quam ſumptus non exhauſerint, extare debuiſſe nouæ fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non poſſit, ex corpore & tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: vt in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clariſſimus includatur, & in robore & tenebris expiret: deinde nudus ante carcerem proiiciatur. non id Corneliæ magis familiæ, quàm vrbi Romanæ foret erubeſcendum. Aduerſus ea Terentius Pr. rogationem petiliam, & ſenatuſconſultum, & iudicium de L. Scipione factum recitauit. ſe, ni referatur pecunia in publicum, quæ iudicata ſit: nihil habere quod faciat, niſi vt prehendi damnatum, & in vincula duci iubeat. Tribuni cum in conſilium ſeceſſiſſent,

oratio P. S. Naſicha in deffenſionẽ [illegible]

A ſiſſent, paulo poſt C. Fannius ex ſua collegarumq; aliorũ, præter Gracchum, ſententia pronuntiauit: prætori non intercedere tribunos, quos minus ſua poteſtate vtatur. Tib. Gracchus ita decreuit. Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum ſit, redigatur, ſe nõ intercedere prætori. L. Scipionẽ, qui regem opulentiſſimum orbis terrarum deuicerit, imperiũ populi romani propagauerit in vltimos terrarum fines: regẽ Eumenem, Rhodios, alias tot vrbes Aſiæ deuinxerit populi romani beneficiis: plurimos duces hoſtiũ in triumpho ductos carcere incluſerit, nõ paſſurũ inter hoſtes populi romani L. Scipionem in carcere & in vinculis eſſe, mittiq; eum ſe iubere. Tanto aſſenſu auditum eſt decretum, adeo dimiſſum L. Scipionem læti homines viderunt, vt vix in eadẽ ciuitate videretur factum iudiciũ. In bona deinde L. Scipionis poſſeſſum publice quæſtores prætor miſit. neq; in iis non modo veſtigium vllũ cõparuit pecuniæ regiæ, ſed nec tantũ redactum eſt, quantæ ſummæ dãnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisq; & clientibus eſt L. Scipioni, vt ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quàm ante calamitatem fuerat. nihil accepit. quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis ſunt. verteratq; Scipionum inuidia in prætorem, & conſilium eius, & accuſatores.

DECADIS QVARTÆ LIBER NONVS

DVM HÆC (ſi modo hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur: conſules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hoſtis velut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarem diſciplinam erat: nec alia prouincia militem magis ad virtutẽ acuebat. nã Aſia & amœnitate vrbium, & copia terreſtrium maritimarumq; rerũ, & mollitia hoſtium, regiisq; opibus ditiores, quàm fortiores exercitus faciebat. præcipue ſub imperio Cn. Manlii ſolute ac negligẽter habiti ſunt. itaq; aſperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigauit. in Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aſpera, quæ & ipſis capere labor erat, & ex præoccupatis deiicere hoſtẽ: itinera ardua, anguſta, infeſta inſidiis: hoſtis leuis, & velox & repentinus, qui nullum vſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret: oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorũ, laborioſa ſimul periculoſaq;: inops regio, quæ parſimonia aſtringeret milites, B prædæ haud multum præberet. itaq; non lixa ſequebatur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat. nihil, præter arma & viros omnem ſpem in armis habẽtes, erat. nec deerat vnquam cum iis vel materia belli, vel cauſa: quia propter domeſticam inopiam vicinos agros incurſabant: nec tamẽ in diſcrimen ſummæ rerũ pugnabatur. C. Flaminius Cos. cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus præliis ſecundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit: & quia non ſyncera fide tradebant, cum caſtigarentur, relictis vicis in montem Auginum cõfugerunt. cõfeſtim ſecutus eſt cõſul. cæterũ effuſi rurſus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitantes ſuperũt, quà ſequi hoſtis non poſſet. ita trans Appenninũ abierunt. qui caſtris ſe tenuerant, circumſeſſi & expugnati ſunt. Inde trans Apenninũ ductæ legiones. ibi montis, quẽ ceperant, altitudine paulisper ſe tutati, mox in deditionem cõceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Trãslatum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrũ Piſanũ Bononiẽſemq; ita incurſauerant, vt coli non poſſet. his quoq; perdomitis Cos. pacẽ dedit finitimis. & quia à bello quieta vt eſſet prouincia, effecerat: ne in otio militẽ haberet, viã à Bononia perduxit Arretiũ. M. Æmylius alter Cos. agros Ligurum vicosq;, qui in cãpis aut vallibus erãt: ipſis mõtes duos Balliſtã Suiſmõtiumq; tenẽtibus, deuſſit depopulatusq; eſt. deinde eos qui in montibus erant adortus, primo leuibus præliis fatigauit: poſtremo coactos in aciem deſcendere iuſto prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ vouit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum tranſmontanos adortus: in his & Friſinates Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius. omnes Æmylius ſubegit, armaq; ademit, & de mõtibus in campos multitudinẽ deduxit. Pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitũ duxit, viamq; ab Placentia, vt Flaminiæ cõmitteret, Ariminũ perduxit. prælio vltimo, quo cum Liguribus ſignis collatis cõflixit: ædem Iunoni reginæ vouit. Hæc in Liguribus eo anno geſta. In Gallia M. Furius prætor inſontibus Cenomanis, in pace ſpeciẽ belli quærens, ademerat arma. id Cenomani cõqueſti Romæ apud ſenatũ, reiectiq; ad conſulem Æmylium, cui vt cognoſceret ſtatueretq; ſenatus permiſerat, magno certamine cũ prætore habito, tenuerunt cauſam. arma reddita Cenomanis, decedere è prouincia prætor iuſſus. Legatis deinde ſociorum Latini nominis, qui toto vndiq; ex Latio frequentes cõuenerant, ſenatus datus eſt. his querẽtibus magnã multitudinẽ ciuium ſuorũ Romam cõmigraſſe, & ibi cenſos eſſe, Q. Terentio Culleoni prætori negotium datum eſt, vt eos conquireret, & quẽ C. Claudio M. Liuio cenſoribus, poſt' ue eos cenſores, ipſum parentemue eius apud ſe cenſum eſſe probaſſent ſocii, vt redire eò cogeret, vbi cenſi eſſent. Hac conquiſitione XII millia Latinorũ domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarũ vrbẽ one-

C rante. Priuſq̃ Coſs. redirent Romã, M. Fuluius procõſul ex Ætolia rediit. Iſq; ad ædem Apollinis in
ſenatu cum de rebus in Ætolia Cephaleniaq; ab ſe geſtis diſſeruiſſet, petiit à patribus, vt æquum cen-
ſerent ob Remp. bene ac feliciter geſtam, & diis immortalibus honorẽ haberi iubere, & ſibi triumphũ
decernere. M. Aburius tribunus plebis, ſiquid de ea re ante M. Æmylii conſulis aduentũ decerneretur,
interceſſurum ſe oſtendit. eum cõtradicere velle, proficiſcentemq; in prouinciã ita ſibi mandaſſe, vt ea
diſceptatio integra in aduentum ſuum ſeruaretur. Fuluium tẽporis iacturam facere. ſenatũ etiã præſen-
te cõſule quod vellet, decreturum. M. Fuluius: Si aut ſimultas M. Æmylii ſecum ignota hominibus eſ-
ſet, aut q̃ is eas inimicitias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamẽ nõ fuiſſe ferendum, abſentẽ cõ-
ſulem & deorum immortalium honori obſtare, & meritum debitumq; triumphum morari: imperato-
rem rebus egregie geſtis, victoremq; exercitum cũ præda ac captiuis ante portas ſtare, donec cõſuli ob
hoc ipſum moranti redire Romã libitum eſſet. Verum enimuero cũ ſint notiſſimæ ſibi cum cõſule ini-
micitiæ, quid ab eo quenquam poſſe æqui expectare? qui per infrequentiam furtim S.C. factũ ad æra-
rium detulerit: Ambraciã nõ videri vi captã, quæ aggere ac vineis oppugnata ſit, vbi incẽſis operibus
alia deintegro facta ſint, vbi circa muros ſupra ſubterq; terram per dies quindecim pugnatũ: vbi à pri-
ma luce, cum iã trãſcendiſſet muros miles, vſq; ad noctẽ diu anceps præliũ tenuerit: vbi plus tria mil-
lia hoſtium ſint cæſa. Iã de deorũ immortalium tẽplis ſpoliatis in capta vrbe, qualem calumniam ad
pontifices attulerit? niſi Syracuſarum cæterarumq; captarum ciuitatũ ornamẽtis vrbẽ exornari fas fue-
rit, in Ambraciam vnã captã non valuerit belli ius. ſe & P.C. orare, & à tribunis petere, ne ſe ſuperbiſſi-
mo inimico ludibrio eſſe ſinãt. Vndiq; omnes alii deprecari tribunũ, alii caſtigare. Tib. Gracchi col-
legæ plurimum oratio mouit. Ne ſuas quidẽ ſimultates pro magiſtratu exercere boni exẽpli eſſe. alie-
narum vero ſimultatum tribunũ plebis cognitorẽ fieri, turpe & indignũ collegii eius poteſtate & ſacra-
tis legibus eſſe. ſuo quenq; iudicio & homines odiſſe aut diligere, & res probare aut improbare debere,
non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circũagi aſtipulariq; irato conſuli
tribunum pl. & quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminiſſe, tribunatum ſibi à populo roma-
no mandatum obliuiſci, & mandatum pro auxilio ac libertate priuatorũ, non pro conſulari regno. ne
hoc quidem cernere eum, fore vt memoriæ ac poſteritati mandetur, eiuſdẽ collegii alterũ è duobus tri-
bunis plebis ſuas inimicitias remiſiſſe Reip. alterum alienas & mandatas exercuiſſe. His victus ca-
D ſtigationibus tribunus cum tẽplo exceſſiſſet, referente Ser. Sulpitio Pr. triumphus M. Fuluio eſt decre-
tus. Is cum gratias P.C. egiſſet, adiecit, ludos magnos ſe Ioui opt. max. eo die, quo Ambraciam cepiſ-
ſet, vouiſſe. in eã rem ſibi centum pondo auri à ciuitatibus collatum. petere vt ex ea pecunia, quam in
triumpho latam in ærario poſiturus eſſet: id aurum ſecerni iuberent. Senatus põtificũ collegiũ conſuli
iuſſit, num omne id aurum in ludos cõſumi neceſſum eſſet? cum pontifices negaſſent ad religionẽ per-
tinere, quanta impenſa in ludos fieret: ſenatus Fuluio, quantũ vellet impenderet, permiſit, dum ne ſum-
mam octoginta millium excederet. Triumphare menſe Ianuario ſtatuerat. ſed cum audiſſet conſulem
Æmylium literis Aburii tribuni plebis acceptis de remiſſa interceſſione, ipſum ad impediẽdum triũ-
phum Romam venientẽ ægrum in via ſubſtitiſſe, ne plus in triumpho certaminũ, q̃ in bello haberet,
prætulit triumphi diẽ. Triumphauit ad X calendas ianuarias de Ætolis & de Cephalenia. Aureæ
coronæ centum XII pondo ante currum latæ ſunt: argenti pondo millia LXXXIII: auri pondo
CCXLIII: tetradrachma attica CXVIII millia: Philippei numi XII millia CCCCXXII. ſi-
gna ænea CCLXXXV: ſigna marmorea CCXXX. arma, tela, cætera ſpolia hoſtium magnus nu-
merus. ad hæc catapultæ, baliſtæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephalenes, aut regii
ab Antiocho ibi relicti ad ſeptem & XX. Multos eo die, priuſquàm in vrbem inueheretur: in circo
Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos ſociosq; donis militaribus donauit: mi-
litibus ex præda vicenos quinos denarios diuiſit: duplex centurioni, triplex equiti. Iam conſularium
comitiorũ appetebat tẽpus, qbus quia M. Æmylius, cuius ſortis ea cura erat, occurrere non potuit, C.
Flaminius Romam venit. ab eo creati coſs. Sp. Poſthumus Albinus, Q. Marcius Philippus. Præto-
res inde facti, T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piſo, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius
Scaurus, L. Quintius Criſpinus. Extremo anni magiſtratibus iam creatis, ad tertiũ nonas Martias
Cn. Manlius Volſo de Gallis, qui Aſiam incolunt, triumphauit. ſerius ei triumphandi cauſa fuit, ne
Q. Terentio Culleone prætore cauſam lege petilia diceret, & incendio alieni iudicii, quo L. Scipio dã-
natus erat, conflagraret: eo infenſioribus in ſe, q̃ in illum iudicibus, quòd diſciplinam militarem ſeue-
re ab eo conſeruatã ſucceſſor ipſe omni genere licentiæ corruperat. neq; ea ſola infamiæ erant, quæ in
prouincia procul ab oculis facta narrabãtur: ſed etiã magis, quæ in militibus eius quotidie cõſpiciebã-
tur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico inuecta in vrbẽ eſt, ii primũ lectos æratos, ve-
ſtem ſtragulã pretioſam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ ſupellectilis habebantur, mo-
nopodia, & abacos Romã aduexerũt. tunc pſaltriæ ſambuciſtriæq; & cõuiualia ludionum oblectamẽ-
ta addita epulis: epulæ quoq; ipſæ & cura, & ſumptu maiore apparari cœptæ. tum coquus, viliſſimũ
antiquis mãcipiũ & æſtimatione & vſu, in pretio eſſe, & quod miniſteriũ fuerat, ars haberi cœpta. vix
tamen

A tamen illa, quæ tum cõſpiciebantur, ſemina erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC duodecim pondo: argenti pondo CCXX millia: auri põdo MMCIII: tetradrachmûm Atticûm CXXVII millia, ciſtophori CCL: Philippeorũ aureorum numorum ſedecim millia CCCXX. & arma ſpoliaq; multa Gallica carpẽtis tranſuecta. duces hoſtium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuiſit, duplex cẽturioni. & ſtipendiũ duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinũ donati militaribus donis currũ ſecuti ſunt. carminaq; à militibus ea in imperatorẽ dicta, vt facile appareret, in ducem indulgentẽ, ambitioſumq; ea dici: triumphum eſſe militari magis fauore, q̃ populari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam cõciliandã amici Manlii valuerunt. quibus annitentibus S. C. factum eſt, vt ex pecunia, quæ in triumpho tranſlata eſſet: ſtipẽdium collatũ à populo in publicum, quod eius ſolutũ antea nõ eſſet, ſolueretur. vicenoſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores vrbani cum fide & cura ſoluerũt. Per idem tẽpus tribuni militũ duo ex duabus Hiſpaniis com literis C. Catinii & L. Manlii, qui eas prouincias obtinebant, venerunt. ex iis literis cognitum eſt: Celtiberos Luſitanoſq; in armis eſſe, & ſociorũ agros populari. de ea re conſultationem integram ſenatus ad nouos magiſtratus reiecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus faciebat, malus in circo inſtabilis in ſignũ Pollentiæ procidit, atq; id deiecit. ea religione moti patres, & diẽ vnum adiiciendũ ludorum celebritati cẽſuerũt, & ſigna duo pro vno reponenda, & nouũ auratũ faciendũ. Et plebeii ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæſo, & M. Furio Luſco diẽ vnũ inſtaurati ſunt. Inſequẽs annus Sp. Poſthumiũ Albinum, & Q. Marcium Philippũ cõſules ab exercitu bellorumq; & prouinciarũ cura ad inteſtinæ cõiurationis vindictã auertit. Prætores prouincias ſortiti ſunt: T. Mænius vrbana: M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos: C. Aurelius Scaurus Sardiniã: P. Cornelius Sulla Siciliã: L. Quintius Criſpinus Hiſpaniã citeriorem: C. Calpurnius Piſo Hiſpaniã vlteriorem. Cõſulibus ambobus quæſtio de clandeſtinis coniurationibus decreta eſt. Græcus ignobilis in Hetruriã primũ venit, nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumq; cultũ nobis eruditiſſima omniũ gens inuexit, ſed ſacrificulus & vates: nec is qui aperta religione propalam & quæſtum & diſciplinã profitendo animos errore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorũ. Initia erãt, quæ primo paucis tradita ſunt: deinde vulgari cœpta per viros mulieresq;. additæ voluptates religioni vini & epularũ, quo plurium animi illicerẽtur. cũ vinũ animos & nox, & miſti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, diſcrimen omne pudoris extinxiſſent: corruptelæ primũ omnis generis fieri cœptæ: cum ad id quiſq;, quò natura pronioris libi-

B dinis eſſet, paratam voluptatẽ haberet. nec vnũ genus noxæ ſtupra promiſcua ingenuorum fœminarumq; erant. ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimoniaq; & iudicia ex eadẽ officina exibant. venena indidem inteſtinæq; cædes, ita vt ne corpora quidem interdum ad ſepulturam extarent. multa dolo, pleraq; per vim audebantur. occulebat vim quod præ vlulatibus tympanorumq; & cymbalorũ ſtrepitu nulla vox quiritantiũ inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex Hetruria Romã velut cõtagione morbi penetrauit. primo vrbis magnitudo capacior patentiorq; taliũ malorũ ea cælauit. tandẽ indicium hoc maxime modo ad Poſthumium conſulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo ſtipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus ſub tutela Duroniæ matris & vitrici. T. Sempronii Rutili educatus fuerat. & mater dedita viro erat: & vitricus, quia tutelã ita geſſerat, vt rationẽ reddere nõ poſſet: aut tolli pupillum, aut obnoxiũ ſibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via vna corruptelæ Bacchanaliũ erant. mater adoleſcentulum appellat, ſe prò ægroto vouiſſe, vbi primum cõualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturã. damnatã voti deûm benignitate exoluere id velle. X dierum caſtimonia opus eſſe. decimo die cœnatũ, deinde pure lautũ in ſacrariũ deducturam. Scortũ nobile libertina Hiſpala Fecenia nõ digna quæſtu, cui ancillula aſſueuerat: etiã poſtq̃ manumiſſa erat, eodẽ ſe genere tuebatur. huic cõſuetudo iuxta vicinitatẽ cum Ebutio fuit, minime adoleſcẽtis aut rei aut famæ dãnoſa. vltro enim amatus appetituſq; erat: & maligne omnia præbẽtibus ſuis, meretriculæ munificẽtia ſuſtinebatur. quin eò proceſſerat cõſuetudine capta, vt poſt patroni mortẽ, quia in nullius manu erat: tutore à tribunis & prætore petito, cum teſtamentum faceret, vnum Ebutium inſtitueret hęredẽ. Hæc amoris pignora cum eſſent, nec quicquã ſecretum alter ab altero haberent, per iocum adoleſcẽs vetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet. religionis ſe cauſa, vt voto pro valetudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari velle. Id vbi mulier audiuit, perturbata, dii meliora, inquit. mori & ſibi & illi ſatius eſſe, q̃ id faceret. & in caput eorum deteſtari minas periculaq;, qui id ſuaſiſſent. Admiratus cũ verba, tum perturbationẽ tantam adoleſcens parcere execrationibus iubet. matrẽ id ſibi aſſentiẽte victrico imperaſſe. Victricus ergo, inquit, tuus (matrem enim inſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiã, famam, ſpem, vitamq; tuã perditũ ire hoc facto properat! Eo magis mirabũdo, quærentiq; quid rei eſſet, pacem veniamq; precata deorũ dearumq;, ſi coacta charitate eius ſilenda enũtiaſſet: ancillam ſe ait dominæ comitem id ſacrarium intraſſe, liberam nunquam eò acceſſiſſe. ſcire corruptelarum omnis generis eam officinam eſſe: & iam biennio conſtare neminem initiatum ibi maiorẽ annis XX. vt quiſq; introductus ſit, velut victimã tradi ſacerdotibus. eos deducere in locum, qui circũſonet vlulatibus cã-

C tuq; ſymphoniæ,& cymbalorum & tympanorum pulſu,ne vox quiritantis cũ per vim ſtupri in fera
tur,exaudiri poſſit.Orare deinde atq; obſecrare,vt eam rem quocunq; diſcuteret modo:nec ſe eò præci
pitaret,vbi omnia infanda patienda primum,deinde faciẽda eſſent.neq; ante dimiſit eum q̃ fidẽ dedit
adoleſcens,ab his ſacris ſe temperaturum.Poſteaq̃ domum venit & mater mentionem intulit:quid eo
die,quid deinceps cæteris quæ ad ſacra pertinerent,faciendum eſſet: negat eorum ſe quicquam factu/
rum,nec initiari ſibi in animo eſſe.aderat ſermoni vitricus,confeſtim mulier exclamat:Hiſpalæ concu
bitu carere eum decem noctes non poſſe.illius excetræ delinimentis,& venenis imbutum nec parẽtis,
nec vitrici,nec deorum verecundiam habere:iurgãtes hinc mater,hinc vitricus cum quatuor eum ſer
uis domo exegerunt.Adoleſcens inde ad Ebutiam ſe amitam cõtulit,cauſamq; ei cur eſſet à matre eie/
ctus,narrauit.deinde ex authoritate eius poſtero die ad Cos.Poſthumium,arbitris remotis,rem detu/
lit.Cõſul poſt diem tertium ad ſe iuſſum redire dimiſit.ipſe Sulpitiam grauem fœminam,ſocrũ ſuam
percunctatus eſt:ecquam anum Ebutiam ex Auentino noſſet? cum eã noſſe probam,& antiqui moris
fœminam reſpondiſſet,opus eſſe ſibi ea conuenta dixit.mitteret nuntium ad eam , vt veniret. Ebutia
accita ad Sulpitiam venit.& cõſul paulo poſt,velut forte interueniſſet,ſermonẽ de Ebutio fratris eius
filio infert.Lachrymę mulieri obortæ,& miſerari caſum adolſcẽtis cœpit:qui ſpoliatus fortunis à qui/
bus minime oporteret,apud ſe tunc eſſet,eiectus à matre:quòd probus adoleſcens(dii propitii eſſent)
obſcœnis,vt fama eſſet,ſacris initiari nollet.Satis de Ebutio exploratum ratus cõſul,non vanũ autho/
rem eſſe:dimiſſa Ebutia,ſocrum rogat vt Hiſpalam indidem ex Auentino libertinam non ignotã vici/
niæ accerſeret ad ſeſe.eam quoq; eſſe quæ percunctari vellet. Ad cuius nuntium perturbata Hiſpala,
quòd ad tam nobilem & grauem fœminam ignara cauſæ accerſeretur:poſteaq̃ lictores in veſtibulo tur
bamq; conſularem & conſulem ipſum conſpexit,propè exanimata eſt. In interiorem partem ædiũ ab/
ductam ſocru adhibita cõſul,ſi vera dicere inducere in animum poſſet,negat perturbari debere.fidẽ vel
ab Sulpicia tali fœmina,vel ab ſe acciperet.expromeret ſibi quæ in luco Similæ Bacchanalibus in ſa/
cro nocturno ſolerent fieri.Hoc vbi audiuit,tantus pauor tremorq; omnium membrorum mulierem
cepit,vt diu hiſcere non poſſet.tandẽ cõfirmata,puellam admodum ſe ancillam initiatam cum domi/
P na ait.aliquot annis,ex quo manumiſſa ſit,nihil quid ibi fiat,ſcire.Iam idipſum conſul laudare,quòd
initiatam ſe non inficiaretur.ſed & cætera eadem fide expromeret.neganti vltra quicquã ſcire , nõ can/
dem dicere ſi coarguatur ab alio,ac per ſe fatenti veniam aut gratiam fore . cum ſibi omnia expoſuiſſe
qui ab illa audiſſet.Mulier haud dubie,id quod erat,Ebutium indicem arcani rata eſſe,ad pedes Sulpi
tiæ procidit:& eam primo orare cœpit,ne mulieris libertinæ cũ amatore ſermonem in rem nõ ſeriam
modo,ſed capitalem etiam verti vellet.ſe terrendi eius cauſa,non quòd ſciret quicquã,ea locutam eſſe.
Hic Poſthumius accenſus ira,tum quoque ait eam cum Ebutio ſe amatore cauillari credere,nõ in do/
mo grauiſſimæ fœminæ & cum conſule loqui . & Sulpitia attollere pauentem,ſimul illam adhortari:
ſimul iram generi lenire.Tandem confirmata,multum incuſata perfidia Ebutii , qui optimi in eo ip/
ſo meriti talem gratiam retuliſſet : magnum ſibi metum deorum quorum occulta enuntiaret : maio/
rem multo dixit hominum eſſe,qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent.itaq; hoc ſe Sulpitiam,
hoc conſulem orare,vt ſe extra Italiã aliquò amandarent,vbi reliquum vitæ degere tuto poſſet. Bono
animo eſſe iubere eam cõſul,& ſibi curæ fore dicere,vt Romæ tutò habitaret. Tum Hiſpala originem
ſacrorum expromit. Primo ſacrarium id fœminarum fuiſſe,nec quenquam virum eò admitti ſolitũ.
tres in anno ſtatos dies habuiſſe,quibus interdiu Bacchis initiarentur . ſacerdotes inuicem matronas
creari ſolitas.Pacullam Miniam Campanam ſacerdotem omnia tanquam deũm monitu immutaſſe.
nam & viros eam primam ſuos filios initiaſſe,Minium & Herennium Cerrinios , & nocturnum ſacrũ
ex diurno,& pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorum feciſſe.ex quo in pro/
miſcuo ſacra ſint ; & permiſti viri fœminis & noctis licentia acceſſerit:nihil ibi facinoris,nihil flagitii
prætermiſſum.plura virorum inter ſeſe,q̃ fœminarum eſſe ſtupra. ſiqui minus patiẽtes dedecoris ſint,
& pigriores ad facinus,pro victimis immolari nihil nefas ducere. hanc ſummã inter eos religionẽ eſſe.
viros velut mẽte capta cum iactatione fanatica corporis vaticinari.matronas baccharum habitu cri/
nibus paſſis cum ardentibus facibus decurrere ad Tyberim:demiſſasq; in aquam faces , quia viuum
ſulphur cum calce inſit,integra flamma efferre . Raptos à diis homines dici , quos machinæ illigatos
ex conſpectu in abditos ſpecus abripiant.eos eſſe , qui aut coniurare aut ſociari facinoribus , aut ſtu/
prum pati noluerint.Multitudinem ingentem,alterum iam propè populum eſſe:in his nobiles quoſ/
dam viros fœminaſq;.biẽnio proximo inſtitutum eſſe,nequis maior XX annis,initiaretur . captari
ætates & erroris & ſtupri patientes.Peracto inditio aduoluta rurſus genibus preces eaſdem , vt ſe able/
garet,repetiuit.Conſul rogat ſocrum,vt aliquam partem ædium vacuam faceret,quò Hiſpala immi/
graret.cœnaculũ ſuper ædes datum eſt,ſcalis ferentibus in publicum obſeratis,aditu in ædes verſo.res
omnes Fecenię extemplo tranſlatæ,& familia accerſita . & Ebutius migrare ad conſulis clientẽ iuſſus.
Ita cũ indices ambo in poteſtate eſſent,rem ad ſenatũ Poſthumius defert.Omnibus ordine expoſitis,
quæ delata primo,quæ deinde ab ſe inquiſita forent,patres pauor ingens cepit:cum publico nomine:
nequid

A nequid ex coniurationes coetuſq; nocturni fraudis occultæ, aut periculi importarent: tū priuatim ſuorum quiſq; vicem, nequis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autem ſenatus gratias conſuli agēdas, quód eā rē, & cū ſingulari cura, & ſine vllo tumultu inueſtigaſſet. quæſtionē deinde de Bacchanalibus, ſacriſq; nocturnis extra ordinem conſulibus mandat. indicibus Ebutio, ac Feceniæ ne fraudi ea res ſit, curare, & alios indices præmiis inuitare iubet. ſacerdotes eorum ſacrorū, ſeu viri, ſeu fœminæ eſſent: non Romæ modo, ſed per omnia fora, & conciliabula conquiri, vt in conſulū poteſtate eſſent. edici præterea in vrbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, nequis qui Bacchis initiatus eſſet, coiſſe, aut conuenisſe cauſa ſacrorum velit: neu quid talis rei diuinæ feciſſe. ante omnia vt quæſtio de his habeatur, qui coierint, coniurauerint'ue, quo ſtuprū, flagitium'ue inferretur. Hæc ſenatus decreuit. Conſules ædilibus curulibus imperarunt, vt ſacerdotes eius ſacri omnes conquirerent, comprehenſoſq; libero cōclaui ad quæſtionem ſeruarent. ædiles plebis videre, ne qua ſacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mandatum eſt, vt vigilias diſponerent per vrbem, ſeruarentq; nequi nocturni coetus fierēt: vtq; ab incēdiis caueretur, adiutores triumuiris quinq; viri vti cis Tyberim ſuæ quiſq; regionis ædificiis præeſſent. Ad hæc officia dimiſſis magiſtratibus, conſules in roſtra aſcenderunt. & contione aduocata cum ſolenne carmen precationis, quod præfari priuſquam populū alloquantur, magiſtratus ſolent: peregiſſet cōſul, ita cœpit. Nulli vnquam concioni Quirites tam non ſolum apta, ſed etiam neceſſaria hæc ſolennis deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret: hos eſſe deos, quos colere, venerari, precariq; maiores veſtri inſtituiſſent: nō illos qui prauis, & externis religionibus captas mentes velut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidē nec quid taceā, nec quatenus proloquar, inuenio. ſi aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem: ſi omnia nudauero, ne nimium terroris offundā vobis, vereor. quicquid dixero, minus q̄ pro atrocitate, & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. vt ad cauendum ſatis ſit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridem Italia, & nunc per vrbem etiā multis locis eſſe, non fama modo accepiſſe vos, ſed crepitibus etiam, vlulatibuſq; nocturnis, qui perſonant tota vrbe, certum habeo: cæterum quæ ea res ſit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios cōceſſum ludum, & laſciuiam eſſe credere: & qualecunq; ſit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinem eorum attinet, ſi dixero multa millia hominum eſſe, illico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiunxero, qui qualeſq; ſint. Primum igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit. deinde ſimillimi fœminis mares ſtuprati, & conſtupratores, fanatici vigiles, vino, ſtrepitibus, clamoribuſq; nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniuratio, cæterum incrementum ingens virium habet, quód in dies plu-

B res fiunt. Maiores veſtri ne vos quidem, niſi cum aut vexillo in arce poſito comitiorum cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi concilium tribuni edixiſſent: aut aliquis ex magiſtratibus ad concionem vocaſſet, forte temere coire voluerunt: & vbicunq; multitudo eſſet, ibi & legitimum rectorem multitudinis cenſebant debere eſſe. Quales primum nocturnos coetus, deinde promiſcuos mulierum, ac virorum eſſe creditis! ſi quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: non miſereat vos eorum ſolum, ſed etiā pudeat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cenſetis Quirites! iis ex obſcœno ſacrario eductis arma committenda! hi cooperti ſtupris ſuis alieniſq; pro pudicitia coniugum, ac liberorum veſtrorū ferro decernent! Minus tamen eſſet, ſi flagitiis tantum effœminati forent, (ipſorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abſtinuiſſent. Nunq̄ tantum malum in rep. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid iis annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt: ex illo vno ſacrario ſcitote ortum eſſe. nec dum oīa in quæ coniurauerunt, edita facinora habent. adhuc priuatis noxiis, quia nondū ad remp. opprimendā ſatis virium eſt, coniuratio ſeſe impia tenet. creſcit, & ſerpit quotidie malum: iam maius eſt, q̄ vt capere id priuata fortuna poſſit: ad ſummā reip. ſpectat. niſi præcauetis Quirites, iā huic diurnæ legitime ab cōſule vocatæ par nocturna concio eſſe poterit. nunc illi vos ſinguli vniuerſos concionātes timēt. iam vbi vos dilapſi domos, & in rura veſtra eritis, illi coierint: conſultabunt de ſua ſalute ſimul, ac veſtra pernicie. tum ſingulis vobis vniuerſi timēdi erunt. Optare igitur vnuſquiſq; veſtrum debet, vt bona mens ſuis omnibus fuerit. ſiquem libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium, & facinus coniurauit, non ſuum iudicet. Nequis etiam errore labatur veſtrum quoq; non ſum ſecurus. nihil enim in ſpeciem fallacius eſt, q̄ praua religio. vbi deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animū timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid immiſtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificū, ſenatuſcōſulta, aruſpicū deniq; reſpōſa liberāt. Quoties hoc patrū, auorumq; ætate negotium eſt magiſtratibus datū, vt ſacra externa fieri vetarent! ſacrificulos, vateſq; foro, circo, vrbe prohiberent! vaticinios libros conquirerent, comburerentq;! omnē diſciplinam ſacrificandi, præterq̄ more Romano abolerent! Iudicabant enim prudentiſſimi viri omnis diuini, humaniq; iuris, nihil æque diſſoluendæ religionis eſſe, q̄ vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos veſtros, cum demolientes nos Bacchanalia, diſcutienteſq; nefarios coetus cerneretis. omnia diis propitiis, volentibuſq; ea faciemus. qui quià ſuum numen ſceleribus, libidinibuſq; contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extrax-

C runt:nec pateſieri vt impunita eſſent, ſed vt vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæ- A
ſtionem extra ordinem de ea re mihi collegæq; meo mandauit:nos quæ ipſis nobis agenda ſunt, impi-
gre exequemur: vigiliarũ nocturnarum curam per vrbem minoribus magiſtratibus mãdauimus. vos
quoq; æquum eſt,quæ veſtra munia ſunt, quo quiſq; loco poſitus erit, quod imperabitur impigre præ-
ſtare, & dare operam, nequid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde ſena-
tuſconſulta iuſſerunt, indiciq; præmium propoſuerunt:ſiquis quem ad ſe deduxiſſet, nomen'ue abſen-
tis detuliſſet. qui nominatus profugiſſet, diem certam ſe finituros ad quam niſi citatus reſpondiſſet, ab
ſens damnaretur. ſiquis eorum qui tum extra terram Italiam eſſent, nominaretur, ei laxiorem diem dà-
turos, ſi venire ad cauſam dicẽdam vellet. Edixerunt deinde, nequis quid fugæ cauſa vendidiſſe, ne'ue
emiſſe vellet:nequis reciperet, celaret, ope vlla iuuaret fugientes. Concione dimiſſa terror magnus
vrbe tota fuit:nec mœnibus ſe tantum vrbis, aut finibus Romanis continuit: ſed paſſim per totã Ita-
liam literis hoſpitum de ſenatuſconſulto & concione & edicto conſulum acceptis, trepidari cœptum
eſt. Multi ea nocte quæ diem inſecuta eſt, quo in concione res palàm facta eſt, cuſtodiis circa portas
poſitis, fugientes à triumuiris comprehenſi & reducti ſunt:multorum nomina delata. quidam ex iis
viri fœminæq; mortem ſibi conſciuerunt. Coniuraſſe ſupra VII millia virorum ac mulierum dicebã-
tur:capita autem coniurationis cõſtabat eſſe, M. & L. Catinios de plebe Romana, & Faliſcum L. Opi-
ternium, & Minium Cerrinium Campanum. ab his omnia facinora & flagitia orta, eos maximos ſa-
cerdotes conditoreſq; eius ſacri eſſe. data opera eſt, vt primo quoq; tempore comprehenderentur. Ad-
ducti ad Cos. faſſiq; de ſe nullã moram iudicio fecerũt. Cæterum tanta fuga ex vrbe facta erat, vt quia
multis actiones & res peribant, cogerẽtur prætores T. Mænius & M. Licinius per ſenatum res in diem
tricesimum differre, donec quæſtiones à Coss. perficerentur. Eadem ſolitudo, quia Romæ non reſpon
debant nec inueniebantur, quorũ nomina delata erant, coegit conſules circa fora proficiſci, ibiq; quæ-
tere & iudicia exercere. Qui tantum initiati erant, & ex carmine ſacro, præeunte verba ſacerdote, preca
tiones fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinem continebatur:nec earum
rerum vllam rem, in quas iureiurando obligati erant, in ſe aut alios admiſerant, eos in vinculis relin-
quebant. qui ſtupris aut cædibus violati erant, qui falſis teſtimoniis, ſignis adulterinis, ſubiectione te-
ſtamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœna afficiebant. plures necati q̃ in vincula
cõiecti ſunt. magna vis in vtraq; cauſa virorum mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in
D quorũ manu eſſent, tradebant: vt ipſi in priuato animaduerterẽt in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicii
exactor, in publico animaduertebatur. datum deinde cõſulibus negocium eſt, vt omnia Bacchanalia B
Romæ primum, deinde per totam Italiam diruerent:extra quam ſiqua ibi vetuſtà ara, aut ſignũ con-
ſecratum eſſet. in reliquum deinde S.C. cautum eſt, ne qua Bacchanalia Romæ, ne'ue in Italia eſſent:
ſiquis tale ſacrũ ſolẽne & neceſſariũ duceret, nec ſine religione & piaculo ſe id omittere poſſe, apud præ-
torem vrbanum profiteref: prætor ſenatum conſuleret. ſi ei permiſſum eſſet, cũ in ſenatu centum nõ mi-
nus eſſent, ita id ſacrũ faceret, dum ne plus quinq; ſacrificio intereſſent: neu qua pecunia cõmunis, neu
quis magiſter ſacrorũ, aut ſacerdos eſſet. Aliud deinde huic coniunctũ, referente Q. Marcio Cos. S.C.
factũ eſt, vt de iis quos ꝑ indicibus conſules habuiſſent, integra res ad ſenatũ referretur, cũ Sp. Poſthu-
mius quæſtionibus perfectis Romã rediſſet: Minium Cerrinium Campanũ Ardeam in vicula mittẽ-
dum cenſuerunt, magiſtratibuſq; Ardeatium prædicendũ, vt in interiore eũ cuſtodia aſſeruarent, non
ſolũ ne effugeret, ſed ne mortis cõſciſcendæ locũ haberet. Sp. Poſthumius aliquanto poſt Romam ve-
nit. eo referente de P. Ebutii & Hiſpalæ Feceniæ præmio, quod eorũ operata indicata Bacchanalia eſ-
ſent. S.C. factũ eſt, vt ſingulis his centena millia æris quæſtores vrbani ex ærario darent: vtiq; Cos. cũ
tribunis plebis ageret, vt ad plebem primo quoq; tẽpore ferrent, vt P. Ebutio emerita ſtipendia eſſent,
ne inuitus militaret, ne'ue cẽſor ei equum publicũ aſſignaret: vtiq; Feceniæ Hiſpalæ datio, diminutio,
gentis enuptio, tutoris optio itẽ eſſet, quaſi ei vir teſtamento dediſſet: vtiq; ei ingenuo nubere liceret:
neu quid ei qui eã duxiſſet, ob id fraudi ignominiæ'ue eſſet: vtiq; conſules prætoreſq; qui nunc eſſent,
qui'ue poſtea futuri eſſent, curarent nequid ei mulieri iniuriæ fieret, vtiq; tutò eſſet. id ſenatum velle &
æquũ cenſere, vt ita fieret. Ea oĩa lata ad plebem, factaq; ſunt ex S.C. & de cæterorũ indicũ impunitate
præmiiſq; conſulib. permiſſum eſt. Etiam Q. Marcius quæſtionibus ſuæ regionis perfectis, in Ligu-
res prouinciam proficiſci parabat, tribus millibus peditũ romanorũ, CL equitibus, & quinq; milli-
bus latini nominis peditũ, ducẽtis equitibus in ſupplemẽtũ acceptis. Eadẽ prouincia, idem numerus
peditum equitumq; & collegæ decretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Flaminius &
M. Æmylius Coss. habuerunt. duas præterea legiones nouas ex S.C. ſcribere iuſſi ſunt. & XX millia
peditũ ſociis & nomini latino ĩperarunt, & eqtes mille trecentos, & tria millia peditũ romanorũ, CC
equites. totum hunc exercitũ, præter legiones in ſupplementũ Hiſpanienſis exercitus duci placebat.
itaq; conſules dũm ipſi quæſtionib. impediebantur, T. Mænium delectui habẽdo præfecerũt. Perfe-
ctis quæſtionibus prior Q. Marcius in Ligures Apuanos eſt profectus. Dum penitus in abditos ſal-
tus, q̃ latebræ receptaculaq; ſemper illis fuerãt, perſequitur; in ꝓoccupatis anguſtiis loco iniquo eſt cir-
cumuentus.

A cumuentus. quatuor millia militum, amiſſa, & legionis ſecundæ ſigna tria, vndecim vexilla ſociũm ac latini nominis in poteſtatem hoſtium venerunt: & arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per ſylueſtres ſemitas erant, paſſim iactabant. nec prius ſequendi Ligures finem q̃ fugæ Romani fecerunt. Conſul vbi primum ex hoſtiũ agro euaſit, ne quantũ diminutæ copiæ forent appareret, in locis pacatis exercitũ dimiſit. nõ tamen obliterare famam rei male geſtæ potuit. nam ſaltus, vnde eum Ligures fugauerant, Martius eſt appellatus. Sub hunc nuntium ex Liguſtinis vulgatũ literæ ex Hiſpania mixtam gaudio triſtitiã afferentes recitatæ ſunt. C. Catinius, qui biennio ante prætor in eam prouinciam profectus erat, cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnauit. ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa: cæteri fuſi, fugati, caſtriſq; exuti. ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit. id quoq; haud multo maiore certamine cepit quàm caſtra. ſed dum incautius ſubit muros, ictus ex vulnere poſt dies paucos moritur. Literis de morte proprætoris recitatis, ſenatus cenſuit mittendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurniũ prætorem conſequeretur, nuntiaretq; ſenatum æquum cenſere, ne ſine imperio prouincia eſſet, maturare eum proficiſci. Quarto die, qui miſſus erat, Lunã venit. paucis ante diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hiſpania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore quo C. Catinius in prouinciam ierat, cum Celtiberis acie cõflixit. incerta victoria diſceſſum eſt. niſi quòd Celtiberi caſtra inde nocte proxima mouerunt: Romanis & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidũ vltro laceſſiuerunt prælio Romanos. Nihil traditur, quæ cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit. ſuperati prælio ſunt. ad XII millia hominum cæſa, plus duo capta, & caſtris Romanus potitus. & niſi ſucceſſor aduentu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Noui prætores ambo exercitus in hyberna deduxerunt. Per eos dies, quibus hæc ex Hiſpania nuntiata ſunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis cauſa. apparatos deinde ludos M. Fuluius, quos vouerat ætolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant honoris eius cauſa. athletarum quoq; certamẽ tum primo Romanis ſpectaculo fuit, & venatio data leonum & pantherarum; & propè huius ſeculi copia ac varietate ludicrum celebratum eſt. Nouendiale deinde ſacrum tenuit, quod in Piceno per triduum lapidibus pluerat, igneſq; cœleſtes multifariam orti aduſiſſe complurũ leui afflatu veſtimenta maxime dicebantur. Addita & vnum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum, quod ædes Opis in Capitolio

B de cœlo tacta erat. hoſtiis maioribus conſules procurarunt, vrbemq; luſtrauerunt. Sub idem tempus & ex Vmbria nuntiatum eſt, ſemimarem duodecim fermè annos natũ inuentum. id prodigiũ abominantes arceri romano agro, necariq; quamprimum iuſſerunt. Eodem anno Galli tranſalpini trãſgreſſi in Venetiam ſine populatione, aut bello, haud procul inde, vbi nunc Aquileia eſt, locum oppido cõdendo ceperunt. Legatis romanis de ea re trans Alpes miſſis reſponſum eſt: neq; profectos ex authoritate gentis eos, nec quid in Italia facerent, ſe ſcire. L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vouiſſe ſeſe dicebat: ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibuſq; per dies decem fecit. Legatũ eũ poſt damnationem & bona vendita miſſum in Aſiam, ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antiãs eſt author. tum collatas ei pecunias, congregatoſq; per Aſiam artifices. & quorum ludorum poſt bellum, in quo votos diceret, mentionem nõ feciſſet, de iis poſt legationem demum in ſenatu actum. Cum iã in exitu annus eſſet. Q. Martius abſens magiſtratu abiturus erat. Sp. Poſthumius quæſtionibus cum ſumma fide curaq; perfectis, comitia habuit. creati ſunt conſules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Poſtero die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Attilius Serranus, L. Poſthumius Tẽpſanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, quia Sp. Poſthumius Cos. renuntiauerat, peragrãtem ſe propter quæſtiones vtrunq; littus Italiæ, deſertas colonias Sipontum ſupero, Buxẽtum infero mari inueniſſe, triumuiri ad colonos eò ſcribendos ex S.C. ab T. Mænio prætore vrbano creati ſunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perſeo rege & Macedonibus bellũ quod imminebat, non vndiq; pleriq; opinantur, nec ab ipſo Perſeo cauſas cepit. inchoata initia à Philippo ſunt. & is ipſe, ſi diutius vixiſſet, id bellum geſſiſſet. Vna ea res cum victo leges imponerentur, maxime angebat: quod qui Macedonum ab ſe defecerant in bello, in eos ius ſæuiẽdi ademptum ei ab ſenatu erat: cum quia rem integrã Quintius in cõditionibus pacis diſtulerat, non deſperaſſet impetrari poſſe. Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diuiſis partibus, cum per eoſdem dies conſul Acilius Heracleã, Philippus Lamiam oppugnaſſet: capta Heraclea quia iuſſus abſcedere à mœnibus Lamiæ erat, Romaniſq; oppidum deditum eſt: ægre eam rem tulerat. permulſit iram eius cõſul, quod ad Naupactum ipſe feſtinans, quò ſe ex fuga Ætoli cõtulerant: Philippo permiſit vt Athamaniæ & Amynandro bellum inferret: & vrbes quas Theſſalis Ætoli ademerant, regno adiiceret. Haud magno certamine & Amynandrum Athamania expulerat, & vrbes aliquot ceperat. Demetriadem quoq; vrbem validam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gẽtem ſuæ ditionis fecit. inde & in Thracia quaſdã vrbes nouæ atque inſuetæ libertatis vitio, ſeditionibus principum turbatas, partibus quæ domeſtico certamine vincerentur, adiungendo ſe, cepit. His ſedata in præſentia regis ira in Romanos eſt.

C nunquam tamen remiſit animum à colligendis in pace viribus, quibus, quandocunq; data fortuna eſſet, ad bellum vteretur. A Vectigalia regni non fructibus tãtum agrorum, portoriisq; maritimis auxit: ſed metalla etiam & vetera intermiſſa recoluit, & noua multis locis inſtituit. vt vero antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitueret: non ſobolem tantum ſtirpis parabat, cogendis oĩbus procreare atq; educare liberos: ſed Thracum etiã magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietusq; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Redicre deinde cauſæ, quæ de integro iram mouerent in Romanos. Theſſalorũ & Perræborum querelæ de vrbibus ſuis ab eo poſſeſſis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaq; in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, vt eas nõ negligi ſatis appareret. Maxime mouerat ſenatum, quod iam Aeni & Maroneæ affectari poſſeſſionem audierãt. minus Theſſalos curabãt: Athamãnes quoq; legati venerunt, non partis amiſſæ, non finium iacturam querentes, ſed totã Athamaniam ſub ius iudiciumq; regis veniſſe. Et Maronitarũ exules erant pulſi, quia libertatis cauſam defendiſſent ab regio præſidio. ii non Maroneam modo, ſed etiam Ænum in poteſtate nunciabant Philippi eſſe. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea, qui nihil niſi permiſſu romanorum imperatorum factum affirmabant. Ciuitates Theſſalorum & Perræborum & Magnetum, & cum Aminãdro Athamãnum gentem in eadem cauſa, qua Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo, occupatũ oppugnandis ætolicis vrbibus conſulem ad recipiendas eas ciuitates Philippum miſiſſe. armis ſubactos parere.

Senatus nequid abſente rege ſtatueret, legatos ad eas controuerſias diſceptãdas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bebium Pamphilum, T. Sempronium. Quorum ſub aduentum, ad Theſſalica Tempe omnibus iis ciuitatibus, quibus cum rege diſceptatio erat, concilium indictum eſt. Ibi cum romani legati diſceptatorũ loco, Theſſali Perræbiq; & Athamãnes haud dubii accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, conſediſſent: pro ingenio quiſq; eorum qui principes legationũ erãt, & gratia cum Philippo aut odio, acerbius leniusúe egerunt. In controuerſiã aũt veniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cætera circa eas oppida: vtrũ Theſſalorũ iuris, cum vi ademptæ poſſeſſæq; ab Ætolis forent: (nam Philippum Ætolis ademiſſe eas conſtabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Acilium regi conceſſiſſe, ſi Ætolorum fuiſſent: & ſi voluntate, nõ vi atq; armis coacti, cum Ætolis eſſent. Eiuſdem formulæ diſceptatio de Perræborũ Magnetumq; oppidis fuit. B omnium enim iura poſſidendo per occaſiones Ætoli miſcuerant. Ad hæc quæ diſceptationis erant,

D querelæ Theſſalorum adiectæ, quòd ea oppida, ſi iam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduxiſſe, & opera eorũ in ſeruilibus abuti miniſteriis: & quæ reddiderit coactus Theſſalis, inutilia vt redderet, curaſſe. Thebas Phthias vnum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quæſtuoſum & frugiferum. ibi nauibus onerariis comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerẽt, negociationẽ maritimam omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis quidem, qui iure gentium ſancti ſint, violandis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaq; ergo in tantum metum omnes Theſſalos coniectos, vt non in ciuitatibus ſuis, non in communibus gentis cõciliis quiſquam hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis authores Romanos: lateri adhærere grauem dominum, prohibẽtem vti beneficiis populi Romani. quid autem ſi vox libera non ſit, liberum eſſe? nunc ſe fiducia & præſidio legatorum ingemiſcere magis q̃ loqui. niſi prouideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur: nequicq̃ & illum victum, & ſe liberatos eſſe. vt equum tenacem non parentem, frenis aſperioribus caſtigandum eſſe. Hæc acerbe poſtremi: cum priores leniter permulſiſſent iram eius, petentes, vt ignoſceret pro libertate loquentibus: & vt depoſita domini acerbitate aſſueſceret ſocium, atq; amicum ſeſe præſtare: & imitaretur populum Romanum, qui charitate quàm metu adiũgere ſibi ſocios mallet. Theſſalis auditis, Perræbi Connocondylum, quod Philippus Olympiadem appellauerat, Perræbiæ fuiſſe, & vt ſibi reſtitueretur, agebant. & de Malloea & Ericinio eadem poſtulatio erat. Athamãnes libertatem repetebant, & caſtella Athenæum & Poetneum. Philippus, vt accuſatoris potius quàm rei ſpeciem haberet, & ipſe à querelis orſus, Menelaidem in Dolopia quæ regni ſui fuiſſet: Theſſalos vi atque armis expugnaſſe queſtus eſt. item Petram in Pieria ab iiſdem Theſſalis Perræbiſq; captam. Xynias quidem haud dubie Ætolicum oppidum ſibi eos contribuiſſe: & Paracheloida, quæ ſub Athamania eſſet, nullo iure Theſſalorum formulæ actam. Nam quæ ſibi crimina obiiciantur de inſidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut deſertis: alterum deridiculum eſſe, ſe reddere rationem, quos portus mercatores, aut nautici petãt: alterum mores ſuos reſpuere. tot annos eſſe, per quos nunquam ceſſauerint legati nunc ad imperatores Romanos, nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe deferre. quem vnquam verbo violatum eſſe? ſemel ad Quintium euntibus inſidias dici factas, ſed quid iis acciderit non adiici. quærentium quid falſò obiiciant, cum veri nihil habeant, ea crimina eſſe. inſolenter & immodice abuti Theſſalos indulgẽtia populi Romani, velut ex diutina ſiti nimis auide meram haurientes libertatem. ita, ſeruorum modo præter ſpem repente manumiſſorum, licentiam vocis & linguæ experiri; & iactare ſeſe inſectatione

& cõuitiis

A & conuitiis dominorum. Elatus deinde ira adiecit, nondum omnium dierum ſolem occidiſſe. Id minaciter dictum non Theſſali modo in ſeſe, ſed etiam Romani acceperunt. & cum fremitus poſt eam vocem ortus, & tandem ſedatus eſſet: Perræborum inde Athamanumq; legatis reſpondit: eandem de quibus illi agant, ciuitatum cauſam eſſe. conſulem Acilium & Romanos ſibi dediſſe eas, cum hoſtium eſſent. ſi ſuum munus qui dediſſent, adimere velint, ſcire ſe cedendum eſſe. ſed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & inutilium ſociorum iniuriam eos eſſe facturos. nec enim vllius rei minus diuturnam eſſe gratiam quàm libertatis, præſertim apud eos, qui male vtendo eam corrupturi ſint. Cauſa cognita pronunciauerunt legati, placere deduci præſidia Macedonum ex iis vrbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de iniuriis quas vltro citroq; illatas querantur, quo modo inter eas gentes & Macedonas diſceptetur, formulam iuris exequendi conſtituendam eſſe. Inde grauiter offenſo rege, Theſſalonicen ad cognoſcendum de Thraciæ vrbibus proficiſcuntur. Ibi legati Eumenis. Si liberas eſſe Ænum & Maroneam velint Romani, nihil ſui pudoris eſſe vltra dicere, quàm vt admoneant: re, non verbo eos liberos relinquant: nec ſuum munus intercipi ab alio patiantur. ſin autem minor cura ſit ciuitatum in Thracia poſitarum, multo verius eſſe, quę ſub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem quàm Philippum habere: vel pro patris Attali meritis bello, quòd aduerſus Philippum ipſum geſſerit populus Romanus; vel ſuis quòd Antiocho bello terra mariq; laboribus, periculiſq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præiudicium. qui cum Cherſonneſum Lyſimachiamq; dederint, Maroneam quoque atque Ænum profecto dediſſe, quæ ipſa propinquitate regionis velut appendices maioris muneris eſſent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut iure imperii, cum tam procul à finibus Macedoniæ abſint, ciuitatibus his præſidia impoſuiſſe? vocari Maronitas iuberent. ab iis certiora omnia de ſtatu ciuitatum earũ ſcituros. Legati Maronitarum vocati, non vno loco tantum vrbis præſidium regium eſſe, ſicut in aliis ciuitatibus, dixerunt: ſed pluribus ſimul, & plenam Macedonum Maroneam eſſe. itaque dominari aſſentatores regios: his ſolis loqui & in ſenatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipſos, & dare aliis. optimum quenq;, quibus libertatis, quibus legum cura ſit: aut exulare pulſos patria, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios ſilere. De iure etiam finium pauca adiecerunt. Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuiſſet, direxiſſe finem Philippo veterem viam regiam, quæ ad Thraciæ Paroteiam ſubeat, nuſquam ad mare declinãtem: Philippum nouam poſtea deflexiſſe viam, qua Maronitarum vrbes agroſq; amplectatur. Ad ea Philippus longe aliam, quàm aduerſus Theſ-

B ſalos Perræboſq; nuper, ingreſſus differendi viam, Non cum Maronitis, inquit, mihi aut cum Eumene diſceptatio eſt, ſed iam vobiſcum Romani, à quibus nihil æqui me impetrare iandiu animaduerto. Ciuitates Macedonum quæ à me inter inducias defecerant, reddi mihi æquum cenſebam: non quia magna acceſſio ea regni futura eſſet: (ſunt enim & parua oppida, & in finibus extremis poſita) ſed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum eſt mihi. Bello Ætolico Lamiam oppugnare iuſſus à conſule M. Acilio, cum diu fatigatus ibi præliis operibuſq; eſſem: tranſcendentem me iam muros à capta propè vrbe reuocauit conſul, & abducere copias inde coegit. ad huius ſolatium iniuriæ permiſſum eſt, vt Theſſaliæ Perræbiæq; & Athamanum reciperem quædam caſtella magis quàm vrbes. ea quoque ipſa vos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademiſtis. Pro non dubio paulo ante, ſi diis placet, legati Eumenis ſumebant: quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius eſſe quàm me habere. Id ego aliter longe iudico eſſe. Eumenes enim, non niſi viciſſent Romani, ſed niſi bellum geſſiſſent, manere in regno ſuo non potuit. itaque ille veſtrum meritum habet, non vos illius. mei autem regni tantum aberat vt vlla pars in diſcrimine fuerit: vt tria millia talentûm, & quinquaginta tectas naues, & omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuiſſem, pollicentem vltro Antiochum in mercedem ſocietatis ſim aſpernatus hoſtemq; ei me eſſe prius etiam quàm M. Acilius exercitum in Græciam traiiceret, præ me tuli: & cum eo conſule belli partem quancunq; mihi delegauit, geſſi. & inſequenti conſuli L. Scipioni, cum terra ſtatuiſſet ducere exercitum ad Helleſpontum, nõ iter tantum per regnum noſtrum dedi, ſed vias etiam muniui, pontes feci, cõmeatus præbui: nec per Macedoniam tantum, ſed per Thraciam, vbi etiam inter cętera pax quoq; pręſtanda à barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga vos, ne dicã merito, vtrum adiicere vos Romani aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificentia veſtra oportebat? an quæ haberem aut meo iure, aut beneficio veſtro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum ciuitates, quas regni mei fuiſſe fatemini, non reſtituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum ſpoliãdum me venit: &, ſi diis placet, decem legatorum decretum calumniæ impudentiſſimæ prętendit, quo maxime & refelli & coargui poteſt. diſertiſſime enim planiſſimeq; in eo ſcriptum eſt: Cherſonneſum & Lyſimachiam Eumeni dari. vbi tandem Ænus & Maronea & Thraciæ ciuitates aſcriptę ſunt? quod ab illis ne poſtulare quidem eſt auſus, id apud vos tanquam ab illis impetrauerit, obtinebit? Quo in numero me apud vos eſſe velitis, refert. ſi tanquam inimicũ & hoſtem inſectari propoſitum eſt: pergite vt cœpiſtis, facere. ſin aliquis reſpectus eſt mei, vt ſocii atq; amici regis; deprecor, ne me tãta iniuria dignũ iudicetis. Mouit aliquantũ oratio regis legatos. itaq;

C medio reſponſo rem ſuſpenderunt. ſi decem legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates ex eſſent, nihil
ſe mutare. ſi Philippus bello cepiſſet eas, præmium victoriæ iure belli habiturum. ſi neutrum eorũ fo-
ret, placere cognitionẽ ſenatui reſeruari: & vt oĩa in integro manerẽt, præſidia quæ in iis vrbibus ſint,
deduci. Hæ cauſæ maxime animũ Philippi alienauerunt ab Romanis, vt non à Perſeo filio eius nõ
uis cauſis motum, ſed ob has à patre bellum relictum filio videri poſſit. Romæ nulla belli Macedoni
ci ſuſpicio erat. L. Manlius proconſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulanti ab ſenatu in æde Bellonæ
triũphum, rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obſtabat. quod ita cõpara-
tum more maiorum erat, nequis qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi perdomitam paca-
tamq́; prouinciam tradidiſſet ſucceſſori. medius tñ honos Manlio habitus, vt ouans vrbẽ iniret. Tu-
lit coronas aureas quinquagintaduas: auri præterea pondo CXXXII, argẽti XVI millia, CCC,
& pronunciauit in ſenatu: decem millia pondo argenti, & LXXX auri Q. Fabium quæſtorẽ adue-
here. id quoq; ſe in ærarium inlaturum. Magnus motus ſeruilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum
prouinciam L. Poſthumius prætor habebat. is de paſtorũ coniuratione, qui vias latrociniis paſcuaq́;
publica infeſta habuerant, quæſtionem ſeuere exercuit. ad ſeptem millia hominum condẽnauit. multi
inde fugerunt. de multis ſumptum eſt ſupplicium. Conſules diu retenti ad vrbem delectibus, tandẽ
in prouincias profecti ſunt. Eodem anno in Hiſpania prætores C. Calpurnius & L. Quintius, cum
primo vere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxiſſent: in Carpentaniã vbi hoſtium caſtra erãt,
progreſſi ſunt, cõmuni animo conſilioq́; parati rem gerere. Haud procul Hippone & Toleto vrbibus
inter pabulatores pugna orta eſt. quibus dum vtrinq; ſubuenitur à caſtris, paulatim omnes copiæ in
aciem eductæ ſunt. in eo tumultuario certamine & loca ſua, & genus pugnæ pro hoſte fuere. duo exer
citus Romani fuſi, atq; in caſtra cõpulſi ſunt. non inſtitere perculſis hoſtes. Prætores Romani, ne po-
ſtero die caſtra oppugnarentur: ſilentio proximæ noctis tacito ſigno exercitũ abduxerunt. Luce primà
Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt: vacuaq́; præter ſpem caſtra ingreſſi, quæ derelicta inter
nocturnam trepidationem erãt, diripuerunt: regreſſiq́; in ſua caſtra paucos dies quietis ſtatiuis man-
ſerunt. Romanorũ ſociorumq́; in prælio fugaq́; ad quinq; millia occiſa: quorum ſe ſpoliis hoſtes arma
runt. inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prætores interim romani omne id tẽpus contrahendis ex
ciuitatibus ſociis Hiſpanorũ auxiliis, reficiendisq́; ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis cõſum-
pſerunt. vbi ſatis placuere vires, & iam miles quoq; ad delendam priorẽ ignominiã hoſtem poſcebat:
D XII millia paſſuum ab Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia vigilia ſublatis ſignis, quadrato
agmine principio lucis ad Tagi ripã peruenerũt. Trans fluuium in colle hoſtium caſtra erant. extẽplo
quà duobus locis vada nudabat amnis, dextera parte Calpurnius, læua Quintius exercitus traduxe-
runt: quieto hoſte, dum miratur ſubitum aduentũ, conſultatq́; qui tumultũ iniicere trepidantibus in
ipſo tranſitu amnis potuiſſet. interim Romani impedimẽtis quoq; oĩbus traductis cõtractisq́; in vnũ
locum, quia iam moueri videbant hoſtẽ, nec ſpatium erat caſtra cõmuniendi, aciem inſtruxerunt. in
medio locatæ, quinta Calpurnii legio & octaua Quintii. id robur totius exercitus erat. campũ aper-
tum vſq; ad hoſtium caſtra habebant, liberum à metu inſidiarũ. Hiſpani poſteaq̃ in citeriore ripa duo
Romanorũ agmina conſpexerunt, vt priuſquam ſe iungere atq; inſtruere poſſent, occuparent eos, ca-
ſtris repente effuſi curſu ad pugnã tendũt. Atrox in principio prælium fuit, & Hiſpanis recẽti victoria
inflatis, & inſueta ignominia milite Romano accenſo. acerrime media acies, duæ fortiſſimæ legiones
dimicabant. quas cũ aliter moueri loco non poſſe hoſtis cerneret, cuneo inſtitit pugnare: & vſq; plures
cõfertioresq́; medios vrgebant. Ibi poſteaq̃ laborare aciem Calpurnius prætor vidit, T. Quintilium
Varum & L. Iuuentium Taluam legatos ad ſingulas legiones adhortandas propere mittit. docere &
monere iubet: in illis ſpem omnem vincendi & retinendæ Hiſpaniæ eſſe. ſi illi loco cedant, neminem
eius exercitus non modo Italiam, ſed ne Tagi quidẽ vlteriorem ripam vnq̃ viſurum. ipſe cum equiti-
bus duarum legionũ paululum circũuectus, in cuneum hoſtiũ, qui mediam vrgebat aciem, ab latere
incurrit. Quintius cum ſuis equitibus alterum hoſtiũ latus inuadit. ſed longe acrius Calpurniani eq
tes pugnabant, & prætor ipſe ante alios. nam & primus hoſtẽ percuſſit, & ita ſe immiſcuit mediis, vt
vix vtrius partis eſſet, noſci poſſet. & equites prætoris eximia virtute & equitum pedites accenſi ſunt.
pudor mouit primos centuriones, qui inter tela hoſtium prætorem conſpexerunt. itaq; vrgere ſignife-
ros pro ſe quiſq;, iubere inferre ſigna, & confeſtim militem ſequi. renouatur ab omnibus clamor. impe-
tus fit velut ex ſuperiore loco. haud ſecus ergo q̃ torrentis modo fundunt, ſternuntq́; perculſos: nec ſu-
ſtinere alii ſuper alios inferentes ſeſe poſſunt. fugientes in caſtra equites perſecuti ſunt, & permiſti tur-
bæ hoſtiũ intra vallum penetrauerunt. vbi ab relictis in præſidio caſtrorũ prælium inſtauratũ: coactiq́;
ſunt Romani equites deſcẽdere ex equis. dimicãtibus iis legio quinta superuẽnit: deinde, vt quæq; po
tuerant, copiæ affluebãt. Cæduntur paſſim Hiſpani per tota caſtra. nec plus q̃ quatuor millia hominũ
effugerũt. inde tria millia ferè qui arma retinuerãt, montẽ propinquũ ceperunt. mille, ſemiermes maxi
me per agros palati ſunt. ſupra XXXV millia hoſtiũ fuerãt, ex qbus tã exigua pars pugnæ ſuperfuit.
ſigna capta CXXXIII. Romani ſociiq́; paulo plus ſexcẽti, & puincialiũ auxiliorũ CL fermè ceci-
derunt.

A derunt. tribuni militum quinq; amiſſi, & pauci equites Romani, cruentę maxime victoriæ ſpeciem fecerunt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium ſua cōmuniendi non fuerat, manſerunt. Pro cōcione poſtero die laudati, donatiq; à C. Calpurnio equites phaleris pronunciauitq;, eorum maxime opera hoſtes fuſos, caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prętor ſuos equites catellis ac fibulis donauit. donati & centuriones ex vtriuſq; exercitu permulti, maxime qui mediam aciem tenuerunt. Conſules delectibus aliiſq; quæ Romæ agendæ erat, peractis rebus, in Ligures prouinciam exercitum duxerūt. Sempronius à Piſis profectus in Apuanos Ligures, vaſtando agros vrendoq; vicos & caſtella eorum, aperuit ſaltum vſq; ad fluuium Macram & Lunę portum. Hoſtes montem antiquam ſedem maiorum ſuorum, ceperunt. & inde, ſuperata locorum iniquitate, prælio deiecti ſunt. Et Ap. Claudius felicitatem virtutemq; collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit ſecundis aliquot prælus: ſex præterea oppida eorum expugnauit. multa millia hominum in iis cepit. belli autores III & XL ſecuri percuſſit.

Iam comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius q̄ Sempronius, cui ſors comitia habēdi obtigerat, Romam venit: quia P. Claudius frater eius cōſulatum petebat. Competitores habebat patricios, L. Æmylium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpitium Galbam, veteres candidatos, & ab repulſis eo magis debitum quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus q̄ vnum ex patriciis creari non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebeii quoq; gratioſi hoīes petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleò, Cn. Bebius Pamphilus, & ii repulſi in ſpem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Claudius vnus ex omnibus nouus candidatus erat. Opinione hominū haud dubie deſtinabantur Q. Fabius Labeo & L. Porcius Licinius. ſed Claudius conſul ſine lictoribus cum fratre toto foro volitando: clamitantibus aduerſariis, & maiore parte ſenatus, meminiſſe eum debere prius ſe conſulem populi Romani, q̄ fratrem P. Claudii eſſe: quin ille ſedens pro tribunali aut arbitrū, aut comitiorum tacitum ſpectatorem ſe præberet! coerceri tamen ab effuſo ſtudio nequiit. Magnis cōtentionibus tribunorum quoq; plebis, qui aut contra conſulem, aut pro ſtudio eius pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec peruicit Appius, vt deiecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter ſpem ſuam & cæterorum: locum ſuum tenuit L. Porcius Licinius, quia moderatis ſtudiis, non vi claudiana, inter plebeios certatum eſt. Prætorum inde comitia ſunt habita. C. Decimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Næuius Matho, C. Sempronius Blæſus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius conſules fuerunt, domi militiæq; geſta. Principio inſequentis anni, quo P. Claudius, L. Porcius conſules

B erant: cum Q. Cæcilius, M. Bebius & T. Sempronius, qui ad diſceptandum inter Philippum & Eumenem reges, Theſſalorumq; ciuitates miſſi erant, legationem renunciaſſent: regum quoq; eorum ciuitatumq; legatos in ſenatum introduxerūt. Eadem vtrinq; iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem nouam patres cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreuerunt ad viſendum, redditæ ne ciuitates Rhodiis & Theſſalis & Perræbis eſſent. Iiſdem mandatum, vt ab Æno & Maronea præſidia deducerentur, maritimaq; omnis Thraciæ ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponneſum quoq; adire iuſſi, vnde prior legatio diſceſſerat incertiore ſtatu rerum, quàm ſi non veniſſent. nam ſuper cętera etiam ſine reſponſo dimiſſi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. de qua re querente grauiter Q. Cæcilio, ſimul Lacedæmoniis deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & venundatam, ademptas quibus ad eam diem ciuitas ſtetiſſet, Lycurgi leges: Achæi maxime concilii negati crimen excuſabant, recitando legem: quę niſi belli pacis ue cauſa, & cum legati ab ſenatu cum literis, aut ſcriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne poſtea excuſatio eſſet, oſtendit ſenatus curæ iis eſſe debere, vt Romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret: quemadmodum & illis, quoties vellent, ſenatus daretur. Dimiſſis iis legationibus, Philippus à ſuis certior factus, cedendum ciuitatibus, deducendaq; præſidia eſſe, infenſus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomaſto qui præerat maritimæ oræ mandat, vt partis aduerſæ principes interficeret. Ille per Caſandrum quendam vnum ex regiis iandiu habitantem Maronæ, nocte Thracibus intromiſſis, velut in bello capta vrbe, cædē fecit. Id apud Romanos legatos querētes tam crudeliter aduerſus innoxios Maronitas, tam ſuperbe aduerſus populum Ro. factum, vt quibus libertatē reſtituendā ſenatus cenſuiſſet, ii pro hoſtibus trucidarentur: abnuebat quicq̄ eorum ad ſe, aut quenq̄ ſuorum pertinere. ſeditiōe inter ipſos dimicatū, cum alii ad ſe, alii ad Eumenem ciuitatem traherent. id facile ſcituros eſſe, ſi percunctarentur ipſos Maronitas: haud dubius, perculſis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiſcere aduerſus ſe auſurum. Negare Appius, rem euidentem pro dubia quærendam: ſi ab ſe culpam remouere vellet, Onomaſtum & Caſandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, vt eos ſenatus percunctari poſſet. Primo adeo perturbauit ea vox regem, vt non color, non vultus ei conſtaret. deinde collecto tandem animo, Caſandrum qui Maroneæ fuiſſet, ſi vtique vellent, ſe miſſurum dixit. ad Onomaſtum quidem quid eam rem pertinere! qui non modo Maroneæ, ſed ne in regione quidem propinqua fuiſſet. Et parcebat magis Onomaſto honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipſe

C ſermonem cum eo contulerat,& multorum talium miniſtrum & conſcium habebat. Caſander quoq́;,
miſſis qui per Epirum ad mare proſequerẽtur eum,nequa indicium emanaret, veneno creditur ſubla-
tus. Et legati à Philippi colloquio ita digreſſi ſunt,vt præ ſe ferrent nihil eorũ ſibi placere: & Philip-
pus minime quin rebellandum eſſet dubius,quia tamen immaturæ ad id vires erant:ad moram inter-
ponendam Demetrium minorem filium mittere Romam ſimul ad purganda crimina,ſimul ad depre-
candam iram ſenatus ſtatuit:ſatis credens ipſum etiam iuuenem, quòd Romæ obſes ſpecimen regiæ
indolis dediſſet, aliquid momenti facturum. Interim per ſpeciem auxilii Byzantiis ferendi,re ipſa ad
terrorem regulis Thracum iniiciendum profectus,perculſis iis vno prælio, & Amadoco duce capto,
in Macedoniam rediit:miſſis ad accolas Iſtri fluminis barbaros,vt in Italiam irrũperẽt ſolicitãdos.
Et in Peloponneſo aduentus Romanorũ legatorum,qui ex Macedonia in Achaiam ire iuſſi erant: ex-
pectabatur.aduerſus quos vt præparata conſilia haberent,Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de
Lacedæmoniis actum.Ex hoſtibus eos accuſatores factos.& periculum eſſe,ne victi magis timendi fo-
rent q̃ bellantes fuiſſent.quippe in bello ſociis Romanis Achæos vſos:nunc eoſdẽ Romanos æquio-
res Lacedæmoniis q̃ Achæis eſſe:vbi Areus etiam & Alcibiades,ambo exules ſuo beneficio reſtituti,le-
gationem Romam aduerſus gentem Achæorum ita de ipſis meritã ſuſcepiſſent:adeoq́; infeſta oratio-
ne vſi eſſent,vt patria pulſi,non reſtituti in eam viderẽtur. Clamor vndiq́; ortus, referret nominatim
de iis.& cum omnia ira,non conſilio gererentur,capitis damnati ſunt.Paucos poſt dies Romani lega-
ti venerunt.his Clitore in Arcadia datum eſt concilium.Priuſq̃ agerent quicquã,terror Achæis inie-
ctus erat,& cogitatio,q̃ non ex æquo diſceptatio futura eſſet:quod Areum & Alcibiadẽ, capitis ab ſe
in concilio proximo damnatos,cum legatis videbant: nec hiſcere quiſquã audebat. Appius ea quæ
apud ſenatum queſti erant Lacedæmonii,diſplicere ſenatui oſtendit:cædem primum ad conflictum fa-
ctam eorum,qui à Philopœmene ad cauſam dicendam euocati veniſſent:deinde cum in homines ita
ſæuitum eſſet,ne in vlla parte crudelitas eorum ceſſaret:muros dirutos vrbis nobiliſſimæ eſſe,leges ve-
tuſtiſſimas abrogatas,inclytamq́; per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatam.Hæc cũ Appius dixiſſet,
Lycortas & quia prætor,& quia Philopœmenis authoris omnium quæ Lacedæmone facta fuerant,fa-
ctionis erat,ita reſpondit. Difficilior nobis Ap.Claudi apud vos oratio eſt q̃ Romæ nuper apud ſe-
natũ fuit.tunc enim Lacedæmoniis accuſantibus reſpõdendũ erat:nunc à vobis ipſis accuſati ſumus,
apud quos cauſa dicenda eſt.quam iniquitatẽ cõditionis ſubimus illa ſpe, iudicis animo te auditurũ
D eſſe poſita contentione qua paulo ante egiſti.Ego certe cum ea, quæ & hic antea apud Q.Cæcilium,
& poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonii,à te paulo ante relata ſint: non tibi, ſed illis me apud te re-
ſpondere credam. Cædem obiicitis eorum, qui à Philopœmene prætore euocati ad cauſam dicen-
dam interfecti ſunt.hoc ego crimen non modo non à vobis Romani, ſed ne apud vos quidem nobis
obiiciendum fuiſſe arbitror.quid ita?quia in veſtro fœdere erat,vt maritimis vrbibus abſtinerent Lace-
dæmonii.Quo tempore armis captis vrbes,à quibus abſtinere iuſſi erant, nocturno impetu occupa-
uerunt:ſi T.Quintius,ſi exercitus Romanus,ſicut antea in Peloponneſo fuiſſet, eò nimirum capti,&
oppreſſi confugiſſent.cum vos procul eſſetis:quò aliò,niſi ad nos ſocios veſtros, quos antea Gytheo
opem ferenteis,quos Lacedæmonem vobiſcum ſimili de cauſa oppugnanteis viderant,confugerent?
Pro vobis igitur iuſtum piumq́; bellum ſuſcepimus.quod cum alii laudent,reprehendere ne Lacedæ-
monii quidem poſſint,& dii quoq́; ipſi comprobauerint,qui nobis victoriã dederunt:quonam modo
ea quæ belli iure acta ſunt,in diſceptationem veniunt?quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad
nos.noſtrum eſt,quòd euocauimus eos ad cauſam dicendam,qui ad arma multitudinem exciuerant,
qui expugnauerant maritima oppida,qui diripuerant,qui cædem principum fecerant. quòd vero illi
venientes in caſtra interfecti ſunt:veſtrum eſt Areu & Alcibiade,qui nunc nos,ſi diis placet,accuſatis,
non noſtrum exules Lacedæmoniorum,quo in numero ii quoq́; duo fuerunt,& tunc nobiſcum erant:
quòd domicilio ſibi delegerant maritima oppida,ſe petitos credentes,in eos quorum opera patria ex-
torres ne in tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur,impetum fecerunt. Lacedæmonii
igitur Lacedæmonios,nõ Achæi interfecerũt.nec iure,an iniuria cæſi ſint,argumẽtari refert. At enim
illa certe veſtra ſunt Achæi, quòd leges diſciplinamq́; vetuſtiſſimam Lycurgi ſuſtuliſtis, quòd muros
diruiſtis.quæ vtraq́; ab iiſdem obiici qui poſſunt?cum muri Lacedæmoniis non ab Lycurgo,ſed pau-
cos ante annos ad diſſoluendam Lycurgi diſciplinam exſtructi ſint?tyranni enim nuper eos arcẽ & mu-
nimentum ſibi,non ciuitati parauerunt.& ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus,gaudeat ruinis eorum:
& nunc ſe patriam & Spartam antiquam agnoſcere dicat.Nõ Philopœmena expectare, nec Achæos,
ſed vos ipſi Lacedæmonii veſtris manibus amoliri & diruere oĩa tyrãnidis veſtigia debuiſtis.vſæ enim
illæ deformes veluti cicatrices ſeruitutis erãt.& cũ ſine muris ꝑ octingẽtos ꝓpè annos liberi,aliqñ etiã
prĩcipes Græciæ fuiſſetis:muris velut cõpedibus circũdatis vincti ꝑ cẽtũ annos ſeruiſtis. Qđ ad leges
ademptas attinet:ego antiquas Lacedæmoniis leges tyrãnos ademiſſe arbitror,nos nõ ſuas ademiſſe,
quas non habebant,ſed noſtras leges dediſſe:nec male conſuluiſſe ciuitati,cum concilii noſtri eã fece-
rimus,& nobis miſcuerimus:vt corpus vnũ,& cõciliũ totius Pelopõneſi eſſet.tunc opinor, ſi aliis ipſi
legibus

oratio lycor
ti. ... Achæor. ad
Apiũ claudiũ

A legibus viueremus, alias iſtis iniunxiſſemus, queri ſe iniquo iure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego
Appi Claudi hanc orationem, qua ſum adhuc vſus, neq; ſociorum apud ſocios, neq; liberæ gẽtis eſſe:
ſed ſeruorum verius diſceptantium apud dominos. nam ſi nõ vana illa vox præconis fuit, qua liberos
eſſe omnium primos Achæos iuſſiſtis: ſi fœdus ratum eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſeruatur:
cur ego quid Capua capta feceritis Romani, non quæro? vos rationem repoſcitis, quid Achæi Lace-
dæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge, à nobis. quid? vos ſenatores Campanos
ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus. vos non muros tantum, ſed vrbem & agros ademiſtis. Specie,
inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium eſt. Sen-
tio Appi: & ſi non oportet, nõ indignor. ſed oro vos, quantũlibet interſit inter Romanos & Achæos,
modo ne in æquo hoſtes veſtri noſtriq; apud vos ſint, ac nos ſocii: immo ne meliore iure ſint. nam vt in
æquo eſſent, nos fecimus: cum leges iis noſtras dedimus: cum vt Achæi concilii eſſent, effecimus. pa-
rum eſt victis, quod victoribus ſatis eſt: plus poſtulant hoſtes, q̃ ſocii habẽt. quæ iureiurando, quæ mo-
numẽtis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atq; ſacrata ſunt: ea cum periu-
rio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos Romani: &, ſi ita vultis, etiam timemus, ſed plus &
veremur & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus: & locutũ omnes pro
maieſtate magiſtratus cenſebant: vt facile appareret, molliter agendo dignitatem ſuã tenere Romanos
non poſſe. Tum Appius ſuadere ſe magnopere Achæis dixit, vt dum liceret voluntate ſua facere, gra-
tiam inirent, ne mox inuiti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omniũ gemitu eſt, ſed me-
tum iniecit imperata recuſandi. id modo petierunt, vt Romani, quæ viderẽtur, de Lacedæmoniis mu-
tarent: nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ iureiurando ſanxiſſent, faciendi. dãnatio tan-
tum Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, ſublata eſt. Romæ principio eius anni cum de prouin-
ciis conſulum & prætorum actum eſſet: conſulibus Ligures, quia bellum nuſq̃ alibi erat, decreti. præto-
res, C. Decimius Flauus vrbanã, P. Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos ſortiti ſunt: C. Sem-
pronius Blæſus Siciliam. Q. Næuius Matho Sardiniam, & vt idem de veneficiis quæreret: A. Teren-
tius Varro Hiſpaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hiſpaniam vlteriorẽ. De iis duabus pro-
uinciis legati per id ferè tempus L. Iuuentius Talua, & T. Quintilius Varus venerunt. qui quantum
bellum iam profligatũ in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto, poſtularunt ſimul, vt pro rebus tã proſpere ge-
B ſtis diis immortalibus haberetur honos, & vt prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in
biduum decreta eſt. de legionibus deportandis, cum de cõſulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem
integram referri iuſſerunt. Paucos poſt dies cõſulibus in Ligures binæ legiones, quas Appius Cladius
& M. Sempronius habuerant, decretæ ſunt. De exercitibus Hiſpanienſibus magna cõtentio fuit inter
nouos prætores & amicos abſentium, Calpurnii Quintiiq;. vtraq; cauſa tribunos plebis, vtraq; cõſu-
les habebant. ii ſe interceſſuros S. C. ſi deportandos cenſerent exercitus, denuntiabant. illi ſi hæc inter-
ceſſio fieret, nullam rem aliam ſe decerni paſſuros. Victa poſtremo abſentiũ gratia eſt: & S. C. factum,
vt prætores quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringentos equites, & quinq; millia
ſociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos ſecum in Hiſpaniam portarẽt. cum eas
legiones quatuor deſcripſiſſent, quod plus q̃ quina millia peditum, treceni equites in ſingulis legioni-
bus eſſet, dimitterent: eos primum, qui emerita ſtipendia haberent, deinde vt cuiuſq; fortiſſima opera
Calpurnius & Quintius in prælio vſi eſſent. Hac ſedata contentione, alia ſubinde C. Decimii præto-
ris morte exorta eſt. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerant: & C. Valerius fla-
men Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxi-
ma ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cum flamine erat. & poſteaquam primo æquare,
mox ſuperare etiam eſt viſus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendam eſſe, quòd duos
ſimul vnus magiſtratus, præſertim curules, neq; capere poſſet nec gerere: pars legibus eum ſolui æquũ
cenſere, vt quem vellet prætorem creandi populo poteſtas fieret. L. Porcius Cos. primo in ea ſententia
eſſe, ne nomen eius acciperet. deinde vt ex authoritate ſenatus idem faceret: conuocatis patribus refer-
re ſe ad eos dixit: quod nec iure vllo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis deſignatus
præturam peteret: ſibi, niſi quid aliud iis videretur. in animo eſſe è lege comitia habere. Patres cenſue-
runt, vti L. Porcius Cos. cum Q. Fuluio ageret, ne impedimento eſſet quo minus comitia prætoris
in locum C. Decimii ſubrogandi è lege haberentur. Agenti conſuli ex S. C. reſpondit Flaccus: nihil,
quod ſe indignum eſſet, facturum. Medio reſponſo ſpem ad voluntatem interpretantibus fecerat: ceſ-
ſurum patrum authoritati eſſe. comitiis acrius etiam quàm ante petebat, criminando extorqueri ſibi
à conſule, & ſenatu populi Ro. beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri: tanquã non appareret,
vbi deſignatus prætor eſſet, extemplo ædilitate ſe abdicaturum. conſul cum & pertinaciam peten-
tis creſcere, & fauorem populi magis magiſq; in eum inclinari cerneret, dimiſſis comitiis ſena-
tum vocauit. cenſuerunt frequentes, quoniam Flaccum authoritas patrum nihil mouiſſet, ad po-
pulum cum Flacco agendum. Concione aduocata cum egiſſet conſul: ne tum quidem de ſententia
motus, gratias populo Romano egit, quòd tanto ſtudio, quotieſcunque declarandæ voluntatis po-

C teſtas facta eſſet, prætorem ſe voluiſſet facere. ea ſibi ſtudia ciuium ſuorum deſtituere nõ in animo eſſe. Hæc vero tam obſtinata vox tantũ ei fauorẽ accendit, vt haud dubius prætor eſſet, ſi cõſul accipere nomen vellet. Ingens certamen tribunis & inter ſeipſos, & cum conſule fuit: donec ſenatus à cõſule eſt habitus, decretumq́; quoniá prætoris ſubrogandi comitia ne legibus fierent. pertinacia Q. Flacci, & praua ſtudia hominum impedirent, ſenatum cenſere ſatis prætorum eſſe. P. Cornelius vtranq; in vrbe iuriſdictionem haberet: Apolliniq́; ludos faceret. His comitiis prudentia & virtute ſenatus ſublatis, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures potentioresq́; viros, ſunt exorta. Cenſurá ſumma contentione petebant L. Valerius Flaccus P. & L. Scipiones, C. Manlius Volſo, L. Furius Purpurio, patricii: plebeii autem, M. Porcius Cato. M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronii, Longus & Tuditanus. ſed omneis patricios plebeiosq́; nobiliſſimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingeniiq́; fuit, vt quocunq; loco natus eſſet, fortunam ſibi ipſe facturus fuiſſe videretur. nulla ars neq; priuatæ, neq; publicæ rei gerendæ ei defuit. vrbanas ruſticasq́; res pariter callebat. ad ſummos honores alios ſcientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit. huic verſatile ingenium ſic pariter ad omnia fuit: vt natum ad id vnum diceres, quodcunq; ageret. in bello manu fortiſſimus, multisq́; inſignibus clarus pugnis: idẽ poſteaq̃ ad magnos honores peruenit, ſummus imperator: idem in pace ſi ius cõſuleres, peritiſſimus: ſi cauſa oranda eſſet, eloquentiſſimus. nec is tãtũ, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentũ eloquentiæ nullum extet. viuit immo vigetq́; eloquentia eius, ſacrata ſcriptis omnis generis. orationes & pro ſe multæ, & pro aliis, & in alios. nam nõ ſolũ accuſando, ſed etiá cauſam dicẽdo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures & exercuerũt eũ, & ipſe exercuit eas. nec facile dixeris, vtrũ magis preſſerit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatẽ. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodice liberæ fuit: ſed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contẽptor gratiæ, diuitiarũ: in parſimonia, in patientia laboris periculiq́; ferrei propè corporis animiq́;: què ne ſenectus quidẽ, quæ ſoluit omnia, fregerit: qui ſextũ & octogeſimum annũ agẽs cauſam dixerit, ipſe pro ſe orauerit, ſcripſeritq́;: nonageſimo anno Sergium Galbá ad populi adduxerit iudiciũ. Hunc, ſicut omni vita, ita tum petentẽ premebat nobilitas: cõſenſerantq́; præter L. Flaccum, qui collega in conſulatu fuerat, candidati omnes ad deiiciendum honore: nõ ſolum vt ipſi potius adipiſcerẽtur, nec quia indignabantur nouũ hominem cenſorẽ videre: ſed etiã quòd triſtem cenſurá, periculoſamq́; multorum famæ & ab læſo à pleriſq;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; mi

D nitabundus petebat, refragari ſibi qui liberam & fortem cenſuram timerent, criminãdo. & ſimul L. Valerio ſuffragabat: illo vno collega caſtigare ſe noua flagitia, & priſcos mores reuocare poſſe. His accẽſi homines, aduerſa nobilitate non M. Porciũ modo cenſorẽ fecerũt, ſed etiá collegã ei L. Valeriũ Flaccũ adiecerunt. Secundũ comitia cenſorum conſules prætoresq́; in prouincias profecti ſunt: præter Q. Næuium, quem quatuor non minus menſes, priuſq̃ in Sardiniam iret, quæſtiones veneficii, quarum magnam partem extra vrbem per municipia conciliabulaq́; habuit, quia ita aptius viſum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominum millia damnauit. Et L. Poſthumius prætor, cui Tarentum prouincia euenerat, magnas paſtorum coniurationes vindicauit, & reliquias bacchanalium quæſtionis cum omni executus eſt cura. multos, qui aut citati non affuerant, aut vades deſeruerant: in ea regione Italiæ latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehenſos Romam ad ſenatum miſit. in carcerem omnes à P. Cornelio coniecti ſunt. In Hiſpania vlteriore, fractis proximo bello Luſitanis, quietæ res fuerunt. In citeriore A. Terentius in Sueſſetanis oppidũ Corbionem vineis & operibus expugnauit, captiuos vendidit. quieta deinde hyberna & citerior prouincia habuit. Veteres prætores C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt; vtrique magno patrum conſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis & Celtiberis triumphauit, coronas aureas tulit LXXXIII: & duodecim M pondo argenti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpinus ex iiſdẽ Luſitanis Celtiberisq́; triumphauit. tantundem auri atque argenti in eo triumpho tranſlatum. Cenſores M. Porcius & L. Valerius metu miſta expectatione ſenatum legerunt, ſeptẽ mouerunt ſenatu: ex quibus vnum inſignem & nobilitate & honoribus, L. Quintium Flamininum conſularem. Patrum memoria inſtitutum fertur, vt cenſores motis è ſenatu aſcriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut ſenatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. longe grauiſſima in L. Quintium oratio eſt, qua ſi accuſator ante notam, non cenſor poſt notam vſus eſſet, retinere Quintium in ſenatu ne frater quidem T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cætera obiecit ei Philippum Pœnum charum ac nobile ſcortum ab Roma in Galliam prouinciam ſpe ingentium donorum perductum, eum puerum, per laſciuiam cum cauillaretur, exprobrare conſuli perſæpe ſolitũ: quòd ſub ipſum ſpectaculum gladiatorum abductus ab Roma eſſet, vt obſequiũ amatori iactaret. forte epulantibus iis, cum iam vino incaluiſſent, nunciatũ in cõuiuio eſſe, nobilẽ Boium cũ liberis trãſfugam veniſſe, conuenire conſulem velle, vt ab eo fidem præſens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem alloqui conſulem cœpiſſe. inter cuius ſermonem Quintius ſcorto, vis tu, inquit, quoniam gladiatorium ſpectaculum reliquiſti, iam hunc Gallum morientẽ aſpicere? & cum is vixdũ

ſerio

A ſerio annuiſſet, ad nutũ ſcorti conſulẽ ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Gallo caput
primum percuſſiſſe, deinde fugienti, fidemq; populi Romani, atq; eorum qui aderant imploranti, la-
tus transfodiſſe. Valerius Antiãs, vt qui nec Catonis orationem legiſſet, & fabulæ tantum ſine au-
thore editæ credidiſſet: aliud argumentum, ſimile tamen & libidine & crudelitate peragit. Placentiæ fa-
moſam mulierẽ, cuius amore deperiret, in cõuiuium acceerſitam ſcribit. ibi iactantem ſeſe ſcorto inter
cætera retuliſſe, q̃ acriter quæſtiones exercuiſſet, & q̃ multos capitis dãnatos in vinculis haberet: quos
ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantẽ negaſſe vnq̃ vidiſſe quenq̃ ſecuri ferientem, &
peruelle id videre. hic indulgentem amatorẽ vnum ex illis miſeris attrahi iuſſum ſecuri percuſſiſſe. Fa-
cinus ſiue eo modo, quo cenſor obiecit, ſiue vt Valerius tradit, cõmiſſum eſt, ſæuum atque atrox: inter
pocula atq; epulas, vbi libare diis dapes, vbi bene precari mos eſſet, ad ſpectaculum ſcorti procacis, in
ſinu conſulis recubantis, mactatam humanam victimã eſſe, & cruore menſam reſperſam. In extrema
oratione Catonis conditio Quintio fertur, vt ſi id factum negaret, cæteraq; quæ obiecíſſet: ſponſione
defenderet ſeſe: ſin fateretur, ignominia'ne ſua quenquam doliturum cenſeret, cum ipſe vino & venere
amens, ſanguine hominis in conuiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico adẽ-
ptus equus. in cenſibus quoq; accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. ornamenta
& veſtem muliebrem & vehicula, quæ pluris quã'm quindecim millium æris eſſent, in cenſum referre
viatores iuſſi. item mancipia minora annis XX, quæ poſt proximum luſtrum · X · millibus æris aut
eo pluris vęniſſent, vti ea quoque decem, tanto pluris quã'm quanti eſſent, æſtimarentur, & his rebus
omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut
agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immolita'ue priuati habebant, intra
dies XXX demoliti ſunt. opera deinde facienda ex pecunia in eam rem decreta, lacus ſternendos lapi-
de, detergendasq; quã opus eſſet cloacas, in Auentino & in aliis partibus, quã nondum erant, facien-
das locauerunt. & ſeparatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, vt iter populo eſſet, & viã per For-
mianum montẽ. Cato atria duo, Mænium & Titium in latomiis, & quatuor tabernas in publicũ emit:
baſilicamq; ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. & vectigalia ſummis pretiis, vltro tributa infimis loca-
uerunt. Quas locationes cum ſenatus precibus & lachrymis publicanorum victus induci, & de inte-
gro locari iuſſiſſet: cenſores edicto ſummotis ab haſta, qui ludificati priorem locationem erant: omnia
B eadem paulum imminutis pretiis locauerunt. Nobilis cenſura fuit, ſimultatumq; plena: quæ M. Por-
cium, cui acerbitas ea aſſignabatur, per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pol-
lentia in Picenum; Piſaurum in Gallicum agrum deductæ ſunt. ſena iugera in ſingulos data. diuiſe-
runt agrum coloniasq; deduxerunt iidem triumuiri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluii, Flaccus &
Nobilior. Conſules eius anni nec domi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. in inſequen-
tem annum crearunt conſules M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fa-
bius idibus Martiis, quo die conſulatum inierunt: de prouinciis ſuis prætorumq; retulerunt. Præto-
res creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp. Poſthumius Albinus, &
P. Cornelius Siſenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sicinius. Cõſulibus Ligures cum iiſdem exercitibus,
quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant, prouincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni
prætoribus cum ſuis exercitibus ſeruatæ. Prætores ita ſortiri iuſſi: vti flamini Diali vtiq; altera iuris di-
cendi Romæ prouincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus. Siſennæ Cornelio vrbana, Sp. Poſthumio Sici-
lia, L. Puppio Apulia. L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia euẽnit. L. Iulius proficiſci mature eſt iuſ-
ſus. Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea viæ (vt ante dictum eſt) in Italiam tranſgreſſi, oppidũ
in agro, qui nunc Aquileienſis eſt, ædificabant. id eos vt prohiberet, quoad eius ſine bello poſſet, præ-
tori mandatum eſt. ſi armis prohibendi eſſent: conſules certiores faceret. ex his placere alterum adu-
ſus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui
Cn. Cornelii Lentuli locum creatus erat Sp. Poſthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius
Craſſus PONT. MAX. mortuus eſt: in cuius locũ M. Sempronius Tuditanus pontifex eſt coopta-
tus. PONT. MAX. eſt creatus C. Seruilius Geminus. P. Licinii funeris cauſa viſceratio data, & gla-
diatores CXX pugnauerunt. & ludi funebres per triduum facti: poſt ludos epulum. in quo, cum toto
foro ſtrata triclinia eſſent: tempeſtas cum magnis procellis coorta coegit pleroſq; tabernacula ſtatuere
in foro. eadẽ paulo poſt, cum vndiq; conſerenaſſet, ſublata. defunctosq; vulgo ferebant, quod inter fata-
lia vates cecini ſſent, neceſſe eſſe tabernacula in foro ſtatui. Hac religiõe leuatis altera iniecta, quod ſan-
guine per biduũ pluuiſſet in area Vulcani: & per decemuiros ſupplicatio indicta erat eius prodigii ex-
piandi cauſa. Priuſq̃ cõſules in prouincias proficiſcerẽtur, legationes trãſmarinas in ſenatũ introdu-
xerunt. nec vnq̃ ante tantũ regionis eius hominũ Romę fuerat. nã ex quo fama per gẽtes, quæ Macedo-
niã accolũt, vulgata eſt, crimina querimoniasq; de Philippo nõ negligẽter ab Romanis audiri, mul-
tis operæpretiũ fuiſſe queri, pro ſe quæq; ciuitates gentesq;, ſinguli etiã priuatim (grauis enim accola
omnibus erat) Romam aut ad ſpem leuandæ iniuriæ, aut ad deflẽdæ ſolatiũ venerunt. Et ab Eumene
rege legatio cum fratre eius Athenæo venit ad querendum, ſimul quòd non deducerentur ex Thracia

C præſidia: ſimul quod in Bithyniam Pruſiæ bellum aduerſus Eumenem gerenti auxilia miſſa forent.
Reſpondendum ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile eſſet, aut ea quæ
obiicerentur, aut quæ aduerſus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa ſolum, ſed etiã
pleraq; oppido quàm parua erant: de controuerſia finium, de hominibus raptis, pecoribusq; abactis,
de iure aut dicto per libidinem, aut nõ dicto, de rebus per vim, aut per gratiam iudicatis. nihil horum
neq; Demetrium docere dilucide, nec ſe ſatis liquido diſcere ab eo ſenatus cũ cerneret poſſe: ſimul & ty-
rocinio & perturbatione iuuenis moueretur, quæri iuſſit ab eo: ecquem de his rebus cõmentarium à
patre accepiſſet: cum reſpõdiſſet, accepiſſe ſe, nihil prius nec potius viſum eſt, quàm regis ipſius de ſin-
gulis reſponſa accipere: librum extemplo popoſcerunt: deinde vt ipſe recitaret, permiſerunt. Erant autẽ
de rebus ſingulis in breue coactæ cauſæ: vt alia feciſſe ſe ſecundũ decreta legatorum doceret: alia nõ per
ſe ſtetiſſe quo minus faceret, ſed per eos ipſos, qui accuſarẽt. interpoſuerat & querelas de iniquitate de-
cretorum, & quàm non ex æquo diſceptatũ apud Cæcilium foret: indigneq; ſibi, nec vllo ſuo merito
inſultatum ab omnibus eſſet. Has notas irritati eius animi collegit ſenatus. cæterum alia excuſanti iu-
ueni, alia recipienti futura ita, vt maxime vellet ſenatus, reſponderi placuit: Nihil patrem eius neq; re-
ctius, nec magis quod ex volũtate ſenatus eſſet, feciſſe, q̃ quod, vtcunq; ea geſta eſſent, per Demetriũ fi-
lium ſatis fieri voluiſſet Romanis. multa & diſſimulare & obliuiſci & pati præterita ſenatũ poſſe: & cre-
dere etiã Demetrio credendũ eſſe. obſidem enim ſe animum eius habere: & ſi patri corpus reddiderit. &
ſcire, quantũ ſalua in patrẽ pietate poſſit, amicũ eum populi Romani eſſe. honoriſq; eius cauſa miſſu-
ros in Macedoniã legatos: vt ſiquid minus factum ſit, quàm debuerit, tum quoq; ſine piaculo rerum
prætermiſſarum fiat. velle etiam ſentire Philippum, integra omnia ſibi cũ populo Romano Demetrij
filii beneficio eſſe. Hæc quæ augendæ amplitudinis eius cauſa facta erant: extẽplo in inuidiam, mox
etiã in perniciem adoleſcenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti ſunt. Multæ & paruæ diſce-
ptationes iactabantur. ſed quæ maxime rem continerent, erant: vtrum reſtituerentur, quos Achæi dã-
nauerant, necne: inique, an iure occidiſſent, quos occiderant. vertebatur & vtrum manerẽt in Achaico
concilio Lacedæmonii, an vt ante fuerat, ſecretum eius vnius in Peloponneſo ciuitatis ius eſſet. Reſti-
tui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in Achaico concilio: ſcribiq; id decretũ, & con
ſignari à Lacedæmoniis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Martius eſt miſſus, iuſſus idem in
Peloponneſo ſociorũ res aſpicere. nam ibi quoq; & ex veteribus diſcordiis reſidui motus erant: & Meſſe
nii deſciuerant à concilio Achaico. cuius belli & cauſas & ordinem ſi expromere velim, immemor ſim
D propoſiti, quo ſtatui non vltra attingere externa, niſi quà Romanis cohærerent rebus. Euẽtus memo
rabilis eſt: quod cũ bello ſuperiores eſſent Achæi, Philopœmen Pr. eorum capitur ad præoccupandã
Coronen, quam hoſtes petebant: in valle iniqua cum equitibus paucis oppreſſus. Ipſum potuiſſe effu
gere Thracũ Cretenſiumq; auxilio tradunt. ſed pudor relinquendi equites nobiliſſimos gentis, ab ipſo
nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas anguſtias cogendo ipſe agmen præbet, ſuſtinẽs
impetus hoſtium: prolapſo equo, & ſuo ipſe caſu, & onere equi ſuper eum ruentis haud multum abfuit
quin exanimaretur, ſeptuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primũ reficiebatur,
viribus admodum attenuatis. Iacentem hoſtes ſuperfuſi oppreſſerũt. cognitumq; primũ à verecũdia,
memoriaq; meritorum haud ſecus q̃ ducem ſuum attollunt reficiuntq;, & ex valle deuia in viã portant:
vix ſibimetipſi præ nec opinato gaudio credẽtes. pars nuntios Meſſenen præmittunt, debellatum eſſe:
Philopœmenem captum adduci. Primũ adeo incredibilis viſa res, vt nõ pro vano modo, ſed vix pro ſa
no nuntius audiretur. deinde vt ſuper aliũ alius idem omnes affirmantes veniebant: tandẽ facta fides.
& priuſq̃ appropinquare vrbi ſatis ſcirent, ad ſpectaculũ omnes ſimul liberi ac ſerui, pueri quoq; cum
fœminis effunduntur. itaq; clauſerat portã turba: dum pro ſe quiſq;, niſi ipſe oculis ſuis crediſſet, vix
pro cõperto tantam rem habiturus videretur. Ægre ſummouentes obuios intrare portam, qui adduce
bant Philopœmenem, potuerunt: atq; turba cõferta iter reliquũ clauſerat, & cum pars maxima exclu
ſa à ſpectaculo eſſet: theatrum repente, quod viæ propinquũ erat, cõpleuerunt: & vt eò in conſpectum
populi adduceretur, vna voce omnes expoſcebant. Magiſtratus & principes veriti nequẽ motũ miſeri
cordia præſentis tanti viri faceret, cum alios verecundia priſtinæ maieſtatis collata præſenti fortunæ,
alios recordatio ingentium meritorũ motura eſſet, procul in conſpectu eum ſtatuerunt: deinde raptim
ex oculis hominũ abſtraxerũt: prætore Dinocrate dicente, eſſe quæ pertinentia ad ſummam belli percũ
ctari eum magiſtratus vellent. inde adducto eo in curiã, & ſenatu vocato, conſultari cœptũ. Iam inue-
ſperaſcebat, & non modo cætera, ſed ne in proximã quidẽ noctẽ vbi ſatis tuto cuſtodiretur, expediebãt.
obſtupuerant ad magnitudinẽ priſtinæ eius fortunæ virtutiſq;: & neq; ipſi domũ recipere cuſtodiendũ
audebãt, nec cuiq̃ vni cuſtodiã eius ſatis credebãt. admonẽt deinde quidã, eſſe theſaurum publicũ ſub
terra, ſaxo quadrato ſeptũ. eò vinctus demittitur, & ſaxũ ingẽs, quo operitur, machina ſuperimpoſitũ
eſt. ita loco potius q̃ homini cuiq̃ credẽdã cuſtodiã rati, lucẽ inſequentẽ expectauerũt. Poſtero die mul-
titudo quidẽ integra, memor priſtinorũ eius in ciuitatẽ meritorũ, parcendum, ac per eũ remedia quæ-
renda eſſe præſentiũ malorũ, cenſebãt: defectionis authores, quorũ in manu Reſp. erat in ſecreto con-
ſultantes

A ſultantes omnes ad necem eius conſentiebant: ſed vtrum maturarent, an different, ambigebatur. vicit
pars auidior pœnæ, miſſusq; qui venenum ferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quàm
quæſiſſe, ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achęorū erat) equitesq; euaſiſſent. poſteaq̄ dictum
eſt incolumes eſſe: bene habet, inquit, & poculo impauide exhauſto, haud ita multo poſt expirauit.
Nec diuturnum mortis eius gaudium autoribus crudelitatis fuit. victa nanq; Meſſene bello expoſcen-
tibus Achæis noxios dedit: oſſaq; reddita Philopœmenis ſunt. & ſepultus ab vniuerſo. Achaico eſt cō
cilio, adeo omnibus humanis congeſtis honoribus, vt ne diuinis quidem abſtineretur. Ab ſcriptori-
bus rerum Græcis Latinisq; tantum huic viro tribuitur, vt à quibuſdam eorum velut ad inſignem
notam huius anni memoriæ mandatum ſit: tres claros imperatores eo anno deceſſiſſe, Philopœme-
nem, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potentiſſimarum gentium ſummis
imperatoribus poſuerunt. Ad Pruſiam regem legatus T. Quintius Flamininus venit, quem ſuſpectū
Romanis & receptus poſt fugam Antiochi Annibal, & bellum aduerſus Eumenem motum faciebat.
ibi ſeu quia à Flaminino inter cætera obiectum Pruſiæ erat, hominem omnium qui viuerent infeſtiſ-
ſimum populo Romano apud eum eſſe: qui patriæ ſuæ primum, deinde fractis eius opibus Antiocho
regi autor belli aduerſus populum Romanum fuiſſet: ſeu quia ipſe Pruſias, vt gratificaretur præſenti
Flaminino Romanisq;, per ſe necandi aut tradendi eius in poteſtatem conſilium cepit: à primo col-
loquio Flaminini milites extemplo ad domum Annibalis cuſtodiendam miſſi ſunt. Semper talem exi
tum vitæ ſuæ Annibal proſpexerat animo, & Romanorum inexpiabile odium in ſe cernens, & fidei re
gum nihil ſanè confiſus. Pruſiæ vero leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoq; aduentum velut
fatalem ſibi horruerat ad omnia vndiq; infeſta vt iter ſemper aliquot præparatū fugæ haberet, ſeptem
exitus è domo fecerat: & ex ijs quoſdam occultos, ne cuſtodia ſepirentur. ſed graue imperium regum
nihil inexploratum, quod veſtigari volunt, efficit. totius circuitum domus ita cuſtodiis cōplexi ſunt:
vt nemo inde elabi poſſet. Annibal poſteaquam eſt nuntiatum milites regios in veſtibulo eſſe: poſti-
co, quod deuium maxime atq; occultiſſimi exitus erat, fugere conatus, vi id quoque occurſu militum
obſeptum ſenſit, & omnia circa clauſa cuſtodiis diſpoſitis eſſe: venenum, quod multo ante præpara-
mors Anibalis
tum ad tales habebat caſus, popoſcit. Liberemus, inquit, diuturna cura populum Romanum quan-
do mortem ſenis expectare longum cenſent. nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoq; Fla-
mininus victoriam feret. mores quidem populus Romanus quantum mutauerit, vel hic dies argumē
to erit. horum patres Pyrrho regi hoſti armato exercitum in Italia habenti, vt à veneno caueret, præ-
B dixerunt: hi legatum conſularem, qui autor eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis, miſerunt. Execra
tus deinde in caput regnumq; Pruſiæ, & hoſpitales deos violatæ ab eo fidei teſtes inuocans, poculum
exhauſit. Hic vitæ exitus fuit Annibalis, Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuū ſcri-
bunt. Ego neq; his, neq; Valerio aſſentior: his, quod cenſoribus M. Porcio, L. Valerio principē ſenatus
ipſum L. Valerium cenſorem lectum inuenio, cum ſuperioribus duobus luſtris Africanus fuiſſet: quo
viuo, niſi vt ille ſenatu moueretur, quā notam nemo memoriæ ꝓdidit, alius princeps in locum eius le-
ctus nō eſſet. Antiatem autorē refellit tribunus plebis M. Næuius: aduerſus quē oratio inſcripta P. Afri
cani eſt. Hic Næuius in magiſtratum libris eſt tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio cōſulibus: ſed iniit
tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio cōſulibus, ad quartum idus Decembres. inde tres menſes
ad idus Martias ſunt: quibus P. Claudius, L. Porcius conſulatum inierunt, ita & vixiſſe in tribunatu
Næuii videtur: diesq; ei dici ab eo potuiſſe: deceſſiſſe autem ante L. Valerii & M. Porcii cenſuram.
Trium clariſſimorū ſuæ cuiuſq; gentis virorū non magis tēpore congruente cōparabilis mors videtur
eſſe, quàm quòd nemo eorum ſatis dignum ſplendore vitę exitum habuit. iam primū omnes nō in pa
trio ſolo mortui, nec ſepulti ſunt. veneno abſumpti Annibal & Philopœmen: exul Annibal proditus
ab hoſpite: captus Philopœmen in carcere & in vinculis expirauit. Scipio, etſi non exul, neque damna
tus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus abſens citatus voluntarium non ſibimetipſe ſolum,
ſed etiā funeri ſuo exilium indixit. Dum ea in Peloponneſo, à quibus diuertit oratio: gerūtur: reditus
in Macedoniam Demetrii legatorumq; aliter aliorum affecerat animos. vulgus Macedonum, quos
belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium vt pacis autorem cum ingenti fauore con
ſpiciebant: ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabāt. nam & ſi minor ætate, q̄
Perſeus eſſet: hunc tamen iuſta matrefamilias, illum pellice ortum eſſe. illum, vt ex vulgato corpore ge-
nitum, nullam certi patris notam habere: hunc inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre. ad hoc,
Romanos Demetrium in pat.mo ſolio locaturos. Perſei nullam apud eos gratiam eſſe: Hæc vulgo lo-
quebantur. itaq; & Perſea cura angebat, ne parum pro ſe vna ætas valeret, cum omnibus aliis rebus fra
ter ſuperior eſſet: & Philippus ipſe, vix ſui arbitrii fore quem hæredem regni relinqueret credens, ſibi
quoq; grauiorem eſſe q̄ vellet, minorem filium cenſebat. offendebatur interdum concurſu Macedonū
ad eum: & alteram iam ſe viuo regiam eſſe indignabatur. Et ipſe iuuenis haud dubie inflatior redierat,
ſubnixus erga ſe iudiciis ſenatus, cnoceſſisq; ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis mentio Romano-
rum quantam dignitatem ei apud cęteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fratrē modo, ſed

C etiam apud patrem conciliabat: vtiq; poſteaquam alii legati Romani venerunt, & cogebatur decedere Thracia, præſidiaq; deducere, & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua conſtitutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens quidem & gemens, eo magis, quòd filium frequentiorem propè cum illis, q̃ ſecum cernebat: obedienter tamen aduerſus Romanos faciebat, nequam mouendi extẽplo belli cauſam præberet. auertendos etiam animo à ſuſpicione talium conſiliorum ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odryſas & Dentheletas & Beſſos duxit. Philippopolin vrbem fuga deſertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familiis receperãt ſeſe, cepit: campeſtreſq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionẽ accepit. relicto inde ad Philippopolin præſidio, quod haud multo poſt ab Odryſis expulſum eſt, oppidum in Detriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt propè Erigonum fluuium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnẽ editur. Haud procul Stobis, vetere vrbe, nouam vrbem Perſeida, vt is filio maiori haberetur honos, appellari iuſſit. Dum hæc in Macedonia geruntur, Coſs. in prouincias profecti. Marcellus nuntium præmiſit ad L. Porcium procõſulem, vt ad nouum Gallorum oppidum legiones admoueret. aduenienti conſuli Galli ſeſe dediderũt. duodecim millia armatorũ erant. plerıq; arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus iis adempta, quæq; alia aut populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant. de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C. Valerio Pr. expoſuerunt: ſe, ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egeſtate, ad quęrendam ſedem Alpes tranſgreſſos. quæ inculta per ſolitudines viderent, ibi ſine vllius iniuria conſediſſe. oppidum quoq; ædificare cœpiſſe: quod indiciũ eſſet, nec agro nec vrbi vlli vim allaturos veniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuntium miſiſſe: bellum ſe cum iis, ni dederẽtur, geſturum. ſe certam, & ſi non ſpecioſam pacem, quàm incerta belli præoptantes, dediſſe ſe prius in fidem, quàm in poteſtatem populi Romani. poſt paucos dies iuſſos & agro & vrbe decedere, ſeſe tacitos abire quò terrarum poſſent, in animo habuiſſe. arma deinde ſibi, & poſtremo omnia alia quæ ferrẽt agerent'ue, adempta. orare ſe S P Q R ne in ſe innoxios deditos acerbius quàm in hoſtes ſæuirent. Huic orationi ſenatus ita reſponderi iuſſit. Neque illos recte feciſſe, cum in Italiam venerint, oppidumq; in alieno agro nullius Romani magiſtratus, qui ei prouinciæ pręeſſet, permiſſu ædificare conati ſint: neq; ſenatui placere deditos ſpoliari. itaque ſe cum iis legatos ad Cos. miſſuros: qui, ſi redeant, vnde venerint, omnia iis ſua reddi iubeant: quiq; protinus eant trans Alpes, & denuncient Gallicis populis: multitudinem ſuam domi contineant. Alpes propè inexuperabilem finem

D in medio eſſe. non vtiq; iis melius fore, qui eas primi peruias feciſſent. Legati miſſi L. Furius Purpurio, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ ſine cuiuſquam iniuria habebant, Italia exceſſerunt. Legatis Romanis tranſalpini populi benigne reſponderũt. ſeniores eorum nimiam lenitatem populi Romani caſtigarunt: quòd eos homines, qui gentis iniuſſu profecti occupare agrum imperii Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidũ conati ſunt, impunitos dimiſerint. debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. quòd vero etiam ſua reddiderint: vereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt & proſecuti cum donis legatos ſunt. M. Claudius Cos. Gallis ex prouincia exactis, Iſtricum bellum moliri cœpit: literis ad ſenatum miſſis, vt ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, vti colonia Aquileia deduceretur. nec ſatis conſtabat, vtrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. Poſtremo Latinam potius coloniam deducendam patres cenſuerũt. triumuiri crẹati ſunt P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proxime Boiorum, ante Tuſcorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuiri M. Æmylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta. deduxerunt triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. iugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius propr. haud procul flumine Ibero in agro Auſetano, & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quę ibi communierant, aliquot expugnauit. Citerior Hiſpania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius propr. diutino morbo eſt implicitus, & nullo laceſſente, peropportune quieuerunt Luſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio Cos. geſtum. M. Marcellus ex Iſtria reuocatus, exercitu dimiſſo Romam comitiorum cauſa rediit. creauit Coſs. Cn. Bebium Pamphilum, & L. Æmylium Paulum. Cum M. Æmylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo conſule quintus annus erat: cum is ipſe Lepidus poſt duas repulſas Cos. factus eſſet. Prr. inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, P. Mãlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Iſtra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorũ cauſa: quòd ſanguinem per biduum pluuiſſe in area Concordiæ ſatis credebant: nunciatumq; erat, haud procul Sicilia inſulam, quæ non ante fuerat, nouam editam è mari eſſe. Annibalem hoc anno Antiãs Valerius deceſſiſſe autor eſt: legatis ad eam rem ad Pruſiam miſſis præter T. Quintium Flamininum, cuius in ea re celebre eſt nomen: L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

A. # DECADIS QVARTÆ LIBER DECIMVS

PRINCIPIO inſequentis anni Coſs. prætoresq́; ſortiti prouincias ſunt. conſulibus nulla præter Ligures, quę decerneretur erat. Iuriſdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euênit. Hiſpaniarũ Q. Fuluio Flacco citerior, P. Manlio vlterior, L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. Coſs. delectus habere iuſſi. Q. Fabius ex Liguribus ſcripſerat: Apuanos ad rebellionem ſpectare, periculumq́; eſſe, ne impetum in agrum Piſanum facerent. Et ex Hiſpaniis citeriorẽ in armis eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebant: in vlteriore, quia diu æger Pr. eſſet, luxuria & ocio ſolutam diſciplinam militarem eſſe. Ob ea nouos exercitus conſcribi placuit. quatuor legiones in Ligures: vti ſingulæ quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberẽt equites: ſociorum iiſdem Latini nominis XV millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo conſulares exercitus eſſent. ſcribere præterea iuſſi ſeptem millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & quadringentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex conſulatu prorogatum imperium erat. in Hiſpaniam ẽt vtranq; quæ ducerentur, quatuor millia peditum ciuiũ Romanorum, & CC equites, & ſociorũ ſeptem millia peditũ cum CCC equitibus ſcribi iuſſa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quẽ habebat in Liguribus, prorogatũ in annum imperiũ eſt. Ver procelloſum eo anno fuit. pridie parilia medio fermè die atrox cũ vento tẽpeſtas coorta, multis ſacris profanisq́; locis ſtragẽ fecit. ſigna ęnea in Capitolio deiecit: forẽ ex æde Lunæ, q̃ in Auẽtino eſt, raptã tulit, & in poſticis partibus Cereris tẽpli affixit: ſigna alia in Circo maximo cum colũnis, quibus ſuperſtabant, euertit: faſtigia aliquot tẽplorum à culminibus abrupta fœde diſſipauit. itaq; in prodigium verſa ea tẽpeſtas, procuraríq́; aruſpices iuſſerunt. ſimul procuratũ eſt, quòd tripedem mulum Reate natum nunciatum erat: & à Formiis ædem Apollinis ac Caietæ de cœlo tactam. ob ea prodigia XX hoſtiis maioribus ſacrificatũ eſt, & diem vnũ ſupplicatio fuit. Per eoſdem dies ex literis A. Terentii proprætoris cognitũ: P. Sempronium in vlteriore prouincia, cũ plus annum æger fuiſſet, mortuum eſſe. eo maturius in Hiſpaniã Prr. iuſſi proficiſci. Legationes tranſmarinæ deinde in ſenatũ introductæ ſunt. prima Eumenis & Pharnacis regũ, & Rhodiorum querentiũ de Sinopenſium clade. Philippi quoq; legati & Achæorum & Lacedæmoniorum ſub idem tempus vene-

B runt. iis prius Marcio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæq́; viſendas miſſus erat: reſpõſa data ſunt. Aſiæ regibus ac Rhodiis reſponſum eſt: legatos ad eas res viſendas miſſurum ſenatum. De Philippo auxerat curã Martius. nam ita feciſſe eum quæ ſenatui placuiſſent, fatebatur, vt facile appareret: non diutius q̃ neceſſe eſſet, facturũ: neq; obſcurum erat, rebellaturũ, omniaq́;, quæ tunc ageret diceretq́;, eò ſpectare. Iam primũ omnem ferè multitudinem ciuium ex maritimis ciuitatibus cum familiis ſuis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia eſt, traduxit: Thracibusq́; & aliis barbaris vrbes tradidit habitãdas: fidiora hæc genera hoĩum fore ratus in Romano bello. Ingentẽ ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq́; penates ſuos cũ coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant: execrationesq́; in agminibus proficiſcentium in regem, vincente odio metũ, exaudiebantur. His ferox animus oẽs homines, oĩa loca tẽporaq́; ſuſpecta habebat. poſtremo negare propalàm cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe, niſi liberos eorum, quos interfeciſſet, cõprehenſos in cuſtodia haberet, & tẽpore alium alio tolleret. Eam crudelitatem fœdam per ſe, fœdiorem vnius domus clades fecit. Herodicum principem Theſſalorũ multis ante annis occiderat. generos quoq; eius poſtea interfecit. in viduitate relictæ filiæ, ſingulos filios paruos habentes. Theoxena & Archo nomina his mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Archo Poridi cuidã longe principi gẽtis Ænianum nupſit, & apud eũ plures enixa partus, paruis admodũ relictis omnibus, deceſſit. Theoxena, vt in ſuis manibus liberi ſororis educarẽtur, Poridi nupſit: & tanq̃ omneis ipſa enixa foret, ſuum ſororisq́; filios in eadem habebat cura. poſteaq̃ regis edictum de cõprehendendis liberis eorum, qui interfecti eſſent, accepit: ludibrio futuros non regis modo, ſed cuſtodũ etiam libidinis rata, ad rem atrocem animũ adiecit. auſaq́; eſt dicere, ſe ſua manu potius omnes interfecturam, q̃ in poteſtatẽ Philippi venirent. Poris abominatus mentionẽ tam fœdi facinoris, Athenas deportaturũ eos ad fidos hoſpites dixit, comitemq́; ipſum fugæ futurum eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Æniam ad ſtatum ſacrificium: quod conditori Æneæ cũ magna cerimonia quotannis faciunt. ibi die per ſolẽnes epulas cõſumpto, nauem præparatam à Poride ſopitis oĩbus de tertia vigilia conſcendunt, tanq̃ redituri in Theſſalonicam. ſed traiicere in Eubœam erat propoſitum. cæterum in aduerſum ventum nequicquã eos tendentes propè terrã lux oppreſſit. & regii, qui præerant cuſtodiæ portus, lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miſerunt, cum graui edicto, ne reuerterentur ſine ea. Cum iam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumq́; intentus erat: interdum manus ad cœlum tendens, opem vt dii ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multo ante præcogitatum reuoluta

C facinus,venenū diſuit,ferrumq́; promit.& poſito in conſpectu poculo, ſtrictiſq́; gladiis,mors, inquit,
vna vindicta eſt,viæ ad mortem hæ ſunt.qua quenq; animus fert,effugite ſuperbiā regiam.agite iuue
nes mei primum qui maiores eſtis, capite ferrū : aut haurite poculum, ſi ſegnior mors iuuat. Et hoſtes
aderant,& author mortis inſtabat.alii alio leto abſumpti ſemianimes è naue præcipitant.ipſa deinde
virum comitē mortis cōplexa in mare ſeſe deiecit.naue vacua dominis regii potiti ſunt.Huius atroci/
tas facinoris nouā velut flāmam regis inuidię adiecit,vt vulgo ipſum liberoſq́; eius execrarentur.quę
diræ breui ab oībus diis exauditæ,vt ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinē,effecerunt. Perſeus enim,cū indies
magis cerneret fauorem dignitatemq́; Demetrii fratris apud Macedonum multitudinē creſcere, & gra
tiam apud Romanos,ſibi ſpem nullā regni ſupereſſe,niſi in ſcelere ratus, ad id vnum oēs cogitationes
intēdit.cæterum cū ſe ne ad id quidem,quod muliebri cogitabat animo, ſatis per ſe validum crederet:
ſingulos amicorum patris tentare ſermonibus perplexis inſtituit.& primo quidam ex his, aſpernātium
tale quicq̄ ſpeciem præbuerunt,quia plus in Demetrio ſpei ponebant.deinde creſcēte indies Philippi
odio in Romanos,cui Perſeus indulgeret,Demetrius ſumma ope aduerſaretur : proſpicientes animo
exitum incauti à fraude fraterna iuuenis,adiuuandū quod futurum erat rati,fouendamq́; ſpem poten/
tioris,Perſeo ſe adiungunt.cętera in ſuū quęq; tempus agenda differunt.in pręſentia placet,omni ope
in Romanos accendi regem,impelliq́; ad conſilia belli, ad quæ iam ſua ſponte animum inclinaſſet . ſi/
mul vt Demetrius indies ſuſpectior eſſet,ex compoſito ſermones ad ſpem Romanorum trahebant .ibi
cum alii mores & inſtituta eorum,alii res geſtas , alii ſpeciem ipſius vrbis nondū exornatæ neq; publi/
cis neq; priuatis locis,alii ſingulos principum eluderent , iuuenis incautus & amore nominis Roma/
ni ,& certamine aduerſus fratrem,omnia tuendo ſuſpectum ſe patri,& opportunū criminibus faciebat.
itaq; expertem eum pater omnium de rebus Romanis conſiliorum habebat.totus in Perſea verſus,cū
eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat.Redierāt, quos forte miſerat in Baſtarnas ad acerſen
da auxilia:adduxerantq́; inde nobiles iuuenes, & regii quoſdam generis.quorum vnus ſororem ſuam i
matrimonium Philippi filio pollicebatur:erexeratq́; conſociatio gentis eius animum regis. Tum Per/
ſeus,quid iſta proſunt? inquit.nequaquam tantum in externis auxiliis eſt præſidii , quantum periculi
fraude domeſtica.proditorem nolo dicere,certe ſpeculatorem habemus in ſinu:cuius ex quo obſes Ro/
mæ fuit,corpus nobis reddiderunt Romani,animum ipſi habēt.omnium pene Macedonum in eum
ora conuerſa ſunt,nec regem ſe alium habituros aiunt,quàm quem Romani dediſſent.His per ſe ęgra
D mens ſenis ſtimulabatur,& animo magis quàm vultu ea crimina accipiebat.Forte luſtrandi exercitus
venit tempus.cuius ſolēne eſt tale. Caput mediæ canis præciſæ, & prior pars ad dexteram cum extis,
poſterior ad læuam viæ ponitur.inter hanc diuiſam hoſtiam copiæ armatæ traducuntur.pręferuntur
primo agmini arma inſignia oīum ab vltima origine Macedoniæ regum , deinde rex ipſe cum liberis
ſequitur.proxima eſt regia cohors,cuſtodeſq́; corporis:poſtremum agmen Macedonum cætera multi/
tudo claudit.latera regis duo filii iuuenes cingebant, Perſeus iam triceſimum annū agens, Demetrius
quinquennio minor,medio iuuentę robore ille,hic flore:fortunati patris matura ſoboles,ſi mens ſana
fuiſſet.Mos erat luſtrationis,ſacro peracto exercitum decurrere, & diuiſas bifariam duas acies cōcurre/
re ad ſimulachrum pugnæ.regii iuuenes duces ei ludicro certamini dati. cęterum non imago fuit pu/
gnæ,ſed tanquam de regno dimicaretur,ita concurrerunt : multaq́; vulnera ſudibus facta : nec præter
ferrum quicq̄ defuit ad iuſtā belli ſpeciem.Pars ea quæ ſub Demetrio erat, longe ſuperior fuit. id ægro
patiēte Perſeo,lætari prudētes amici eius,eamq́; rē ipſam dicere præbituram cauſam criminādi iuuenis.
Conuiuium eo die ſodalium, qui ſimul decurrerant, vterq; habuit : cū vocatus ad cœnā ab Demetrio
Perſeus negaſſet.feſto die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenilis vtroſq; in vinū traxit. cōmemoratio
ibi certaminis ludicri,& iocoſa dicta in aduerſarios,ita vt ne ipſis quidē ducibus abſtineret, iactaban
tur.ad has excipiendas voces ſpeculator ex cōuiuio Perſei miſſus cum incautior obuerſaretur,exceptus
à iuuenibus forte triclinio egreſſis male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, quin comeſſatum,
inquit,ad fratrē imus? & irā eius , ſiqua ex certamine reſidet, ſimplicitate & hilaritate noſtra lenimus?
oēs ſe ire conclamarunt,præter eos, qui ſpeculatoris ab ſe pulſati præſentem vltionē metuebant. cum
eos quoq; Demetrius traheret:ferrū veſte abdiderūt,quo ſe tutari,ſi qua vis fieret,poſſent. Nihil occul/
ti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt. vtraq; domus ſpeculatorū & proditorum plena erat.præcurrit index
ad Perſea,ferro ſuccinctos nuncians cum Demetrio quatuor adoleſcentes venire.& ſi cauſa apparebat:
(nam ab iis pulſatum conuiuam ſuum audierat)tū infamandæ rei cauſa ianuam obſerari iubet:& ex
parte ſuperiore ædium,verſiſq́; in viam feneſtris,comeſſatores tanquam ad cędē ſuam venientes aditu
ianuæ arcet.Demetrius per vinum quod excluderetur pauliſper vociferatus, in cōuiuium redit,totius
rei ignarus. Poſtero die Perſeus quamprimum conueniendi poteſtas patris fuit, regiam ingreſſus per/
turbato vultu in conſpectu patris tacitus procul conſtitit. cui cum pater, ſatin' ſaluæ? & quænam ea
mœſtitia eſſet? interrogaret eum:de ludicro tibi,inquit, viuere me ſcio.iam non occultis à fratre peti/
mur inſidiis.nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit:clauſiſq́; foribus,parietum præ/
ſidio me à furore eius ſum tutatus.Cum pauorem mixtum admiratione patri inieciſſet : atqui ſi aures

A præbere potes, inquit, manifeſtam rem teneas, faciam. Enimuero ſe Philippus dicere auditurum, vocariq; extemplo Demetrium iuſſit: & ſeniores duos amicos, expertos inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lyſimachum & Onomaſtum acceſſit, quos in conſilio haberet. Dum veniunt amici, ſolus, filio procul ſtante, multa ſecum animo volutans inambulauit. poſteaquam veniſſe eos nunciatum eſt, ſeceſſit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem cuſtodibus corporis. filiis vt ternos inermes ſecum introducerent, permiſit. Ibi cum conſediſſet: Sedeo, inquit, miſerrimus pater iudex inter duos filios, accuſatorem parricidii, & reum, aut confic̃ti aut admiſſi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentẽ timebam, cum vultus inter vos minime fraternos cernerem, cũ voces quaſdã exaudirem. ſed interdum ſpes animum ſubibat, deflagrare iras veſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. ẽt hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & priuatas multorum ſimultates finitas. ſubituram vobis aliquãdo germanitatis memoriam, puerilis quondã ſimplicitatis conſuetudiniſq; inter vos, meorũ deniq; præceptorũ: quæ vereor ne vana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis deteſtatus exẽpla diſcordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli! quibus ſe ſtirpemq; ſuam, domos, regna funditus euertiſſent! meliora quoq; exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorũ reges, ſalutarem per multa ſecula ipſis patriæq;. eandem ciuitatem, poſteaq̃ mos ſibi cuiq; rapiendi tyrannidem, exortus ſit, euerſam. iam hos Eumenẽ Attalumq; fratres à q̃ exiguis rebus, propè vt puderet regii nominis mihi, Antiocho, & cuilibet regũ huius ætatis, nulla re magis q̃ fraterna vnanimitate regnum æquaſſe. ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut viſa aut audita habebam; T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicerũt, patris patruiq; eorum, quorum perpetuam vitæ concordiã mors quoq; miſcuit. neq; vos illorum ſcelus, ſimiliſq; ſceleri euentus deterrere à vecordi, diſcordia potuit: neq; horum bona mens, bona fortuna, ad ſanitatem flectere. Viuo & ſpirante me hæreditatẽ meã ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis: eouſq; me viuere vultis, donec alterius veſtrum ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem, nec patrẽ poteſtis pati. nihil chari, nihil ſancti eſt: in omnium vicem regni vnius inſatiabilis amor ſucceſſit. Agite conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palam, quicquid aut veri poteſtis, aut cõminiſci libet. reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens

B ira cum dixiſſet, lachrymæ oĩbus obortæ, & diu mœſtum ſilentium tenuit. Tum Perſeus. Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendumq; ferro iugulum: quãdo non creditur niſi perpetratum facinus, & eadem petitus inſidiis audio, quæ latro atq; inſidiator. non nequicq̃ iſti vnum Demetrium filium te habere, me ſubditum & pellice genitũ appellant. nam ſi gradum, ſi charitatem filii apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum, qui feciſſet, ſæuires: nec adeò tibi vilis vita eſſet noſtra, vt nec præterito periculo meo mouereris, neq; futuro, ſi inſidiantibus ſit impune. itaq; ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum deos, vt à me cœptum ſcelus in me finem habeat, nec per meũ latus tu petaris. ſin autẽ, quod circũuentis in ſolitudine natura ipſa ſubiicit, vt hominum, quos nunq̃ viderunt, fidem tamen implorent: mihi quoq; ferrum in me ſtrictũ cernenti vocẽ mittere liceat: per te, patriumq; nomen, quod vtri noſtrũ ſanctius ſit, iampridem ſentis, ita me audias precor: tanq̃ & voce & cõploratione nocturna excitus mihi quiritanti interueniſſes: Demetrium cũ armatis nocte intempeſta in veſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum vociferarer in re præſenti pauidus, hoc nunc poſtero die queror. Frater, non comeſſantium in vicem iandiu viuimus inter nos. regnare vtiq; vis. huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentiũ ius, obſtat vetuſtus Macedoniæ mos, obſtat vero ẽt patris iudicium. huc tranſcendere niſi per meum ſanguinem nõ potes. oĩa moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimulachro ludicro pugnæ funeſtũ propè prælium feciſti. nec me aliud à morte vindicauit, q̃ quòd me ac meos vinci paſſus ſum. ab hoſtili prælio tanq̃ fraterno luſu pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credis me pater inter inermes conuiuas cœnaturũ fuiſſe, ad quem armati comeſſatũ venerunt! credis nihil à gladiis nocte periculum fuiſſe, quem rudibus te inſpectante propè occiderunt! Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus venis! conuiuã me tibi cõmittere auſus nõ ſum, comeſſatorem te cũ armatis venientem recipiam! Si aperta ianua fuiſſet, funus meũ parares hoc tempore pater, quo querentem audis. Nihil ego tanq̃ accuſator crimino ſe, nec dubia argumentis colligendo ago. quid enim! negat ſe cũ multitudine veniſſe ad ianuã meã! an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe! quos nominauero, accerſe. poſſunt quidẽ omnia audere, qui hoc auſi ſunt, nõ tñ audebunt negare. ſi deprehenſos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifeſto haberes: fatentes pro deprehẽſis habe. Execrare nunc cupiditatẽ regni, & furias fraternas concita. ſed ne ſint cæcæ pater execrationes tuæ, diſcerne & diſpice inſidiatorẽ & petitũ inſidiis: noxiũ huic eſſe caput. qui occiſurus fratrẽ fuit, habeat ẽt iratos paternos deos: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugium in patris miſericordia & iuſtitia habeat. quò enim aliò confugiam! cui non ſolẽne luſtrale exercitus tui, non decurſus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietẽ data naturæ beneficio mortalibus, tuta

C eſt? ſi iero ad fratrem inuitatus, moriendum eſt. ſi recepero intra ianuam comeſſatum fratrem, morien- A dum eſt. nec eundo, nec manendo inſidias euito. quo me conferam? nihil præter deos pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiã. periſſe expetũt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ademptas tot vrbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimã orã indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniã ſuã futuram ſperant. ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem regnumq; Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoq; id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidii eſt. Vidiſti heſterno die impetum in me militum. quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt. neq; Hercule iſtum mihi tantum fratri maiori, ſed propè eſt vt tibi quoq; ipſi regi & patri præferant. iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutem obligatam & obnoxiã adoleſcentiæ ſuæ eſſe æquum cenſet. pro iſto Romani ſtant, pro iſto omnes vrbes tuo imperio liberatæ, pro iſto Macedones, qui pace Romana gaudent. mihi præter te pater, quid vſquã aut ſpei aut præſidii eſt? Quò ſpectare illas literas ad te nunc miſſas T. Quintii credis? quibus & bene te cõſuluiſſe rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miſeris, & hortatur, vt iterum & cum pluribus legatis, & primoribus quoq; Macedonum remittas eum? T. Quintius nunc eſt author omnium rerum iſti & magiſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locum tuum ſubſtituit. illic ante omnia clandeſtina concocta ſunt conſilia. quæruntur adiutores conſiliis, cum te plures, & principes Macedonum cũ iſto mittere iubet. qui hinc integri & ſynceri Romam eunt, Philippum regem ſe habere credẽtes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis vnus omnia eſt, eum iam regem viuo patre appellant. Hæc ſi indignor, audiendum eſt ſtatim non ab aliis ſolũ, ſed etiam à te pater, cupiditatis regni crimẽ. ego vero, ſi in medio ponitur, non agnoſco. quem enim ſuo loco moueo, vt ipſe in eius locum ſuccedã? vnus ante me pater eſt, & vt diu ſit, deos rogo. ſuperſtes ei ita ſim, ſi merebor vt ipſe me eſſe velit. hæreditatem regni ſi pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem ſcelerate cupit, qui tranſcẽdere feſtinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obſtat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam patris regnum pertinet. tollatur. non primus regnum fraterna cæde petiero. pater ſenex, & filio ſolus orbatus, de ſe magis timebit, q̃ vt filii necem vlciſcatur. Romani lætabuntur, probabunt, B

D defendent factum. Hæ ſpes incertæ pater, ſed non inanes ſunt. ita enim res ſe habet: periculum vitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum ferrum ſumpſerunt: ſi facinori eorũ ſucceſſerit, mortem meam idem tu perſequi non poteris. Poſteaquam dicendi finem Perſeus fecit, coniecti eorum qui aderant oculi in Demetrium ſunt, velut confeſtim reſponſurus eſſet. deinde diu ſilẽtium fuit. Cum perfuſum fletu appareret omnibus loqui non poſſe, tandem vicit dolorem ipſa neceſſitas, cum dicere iuberent. atq; ita orſus eſt. Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accuſator. Simulatis lachrymis in alterius perniciem, veras meas lachrymas ſuſpectas tibi fecit. cũ ipſe ex quo ab Roma redii, per occulta cum ſuis colloquia dies noctesq; inſidietur, vltro mihi non inſidiatoris modo, ſed latronis manifeſti & percuſſoris ſpeciem induit. Periculo ſuo te exterret, vt innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gentium eſſe ait, vt ego ne apud te quidem quicquam ſpei reliquæ habeam. circũuentum, ſolum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quę obeſt potius q̃ prodeſt, onerat. Iam illud q̃ accuſatorie? quod noctis huius crimen miſcuit cum cętera inſectatione vitæ meæ? vt & hoc, quod iam quale ſit ſcies, ſuſpectum alio vitæ noſtræ tenore faceret, & illam vanam criminationem ſpei, voluntatis, conſiliorum meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumento fulciret. ſimul & illud quæſiuit, vt repentina & minime præparata accuſatio videretur: quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perſeu, ſi proditor ego patris regniq; eram: ſi cum Romanis, ſi cum aliis inimicis patris inieram conſilia, non expectatam fabulam noctis huius eſſe, ſed proditionis meæ ante me accuſatum: ſi illa ſeparata ab hac vana accuſatio erat, inuidiamq; tuam aduerſus me magis q̃ crimen meum indicatura, hodie quoq; eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: vt perſpiceretur, vtrum ego tibi an tu mihi, nouo quidem & ſingulari genere odii, inſidias feciſſes. ego tamen quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti: & noctis huius inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult: vt ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam, vt ait, iudicio regnum eſt futurum: ego minor in eius quem occidiſſem, ſuccederem locum. quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait? atq; eorum fiducia in ſpem regni me veniſſe? nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniæ regem: & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam, quid opus parricidio fuit? an vt cruentum fraterna cæde diadema gererem? vt illis ipſis, apud quos aut vera, aut certe ſimulata probitate partam gratiam habeo, ſi quam forte habeo, execrabilis & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cuius virtute & conſiliis me nunc arguis regi, cum & ipſe tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cædis

A fuiſſe authorem. Idem non Romanorum ſolum gratiam, ſed Macedonum iudicia, ac penè omnium deorum hominumq́; conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit: idem tanquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem vltimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc formulam cognitionis eſſe? vt vter timuerit ne alter dignior videretur regno, is conſilium opprimendi fratris cepiſſe iudicetur? Exequamur tamen quocunq; modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt: & omneis inſidiarum vias in vnum diem cõtulit. volui interdiu eum poſt luſtrationem cum concurrimus: & quidem, ſi diis placet, luſtrationum die occidere. volui cum ad cœnam inuitaui, veneno ſcilicet tollere. volui cum comeſſatum gladiis accincti me ſecuti ſunt, ferro interficere. tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, vides: luſus, conuiuii, comeſſationis: quid dies, qualis, quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam victimã prælatis oı̃um qui vnquam fuere Macedoniæ regum armis regiis, duo ſoli tua tegentes latera pater præuecti ſumus, & ſecutum eſt Macedonum agmen. hoc ego etiam ſiquid ante admiſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum cum maxime in hoſtiam itineri noſtro circũdatam intuens, parricidium, venena, gladios in comeſſationem præparatos voluebam in animo, vt quibus aliis deinde ſacris contaminatam omni ſcelere gentem expiarem? ſed cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia ſuſpecta efficere vult, aliud alio confundit. nam ſi veneno te inter cœnam tollere volui, quid minus aptum fuit, q̃ pertinaci certamine & concurſu iratum te efficere? vt merito, ſicut feciſti, inuitatus ad cœnam abnueres? cum autem iratus negaſſes, vtrum vt placarem te danda opera fuit, vt aliam quærerem occaſionem, quoniam ſemel venenum paraueram: an ab illo conſilio velut tranſiliendum ad aliud fuit, vt ferro te, & quidem eo die per ſpeciem comeſſationis occiderẽ? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebam cœnam euitaſſe meam, non ab eodem metu comeſſationem quoq; euitaturum exiſtimabam? Non eſt res qua erubeſcã pater, ſi die feſto inter æquales largiore vino ſum vſus: vt quoq; velim inquiras, qua lætitia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illo etiam (prauo forſitan) gaudio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars noſtra non inferior fuerat. miſeria hęc & metus crapulam facile excuſſerunt: quæ ſi non interueniſſent, inſidiatores nos ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram, nõ temperaſſem vino in vnũ diem? non milites abſtinuiſſem meos? Et ne ego me ſolus nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoq; minime

B malus ac ſuſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, nihil arguo, niſi quòd cũ ferro comeſſatum venerunt. ſi quæram vnde id ipſum ſcias, neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum tuorum plenam domum fuiſſe meam, aut illos ita aperte ſumpſiſſe ferrum, vt omnes viderent. Et nequid ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc criminoſe argumentari videretur, te quærere ex iis quos nominaſſet, iubebat: an ferrum habuiſſent? vt tanq̃ in re dubia cum id quæſiſſes, quod ipſi fatentur, pro conuictis haberentur. Quin tu illud quæri iubes? num tui occidendi cauſa ferrum ſumpſerint? num me authore & ſciente? hoc enim videri vis, non illud quod fatentur. & palàm eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicunt. recte an perperam fecerint, ipſi ſui facti rationem reddent. meam cauſam quæ nihil eo facto contingitur, ne miſcueris. aut explica, vtrum aperte an clàm te aggreſſuri fuerimus? ſi aperte, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos qui tuum ſpeculatorem pulſarunt? ſi clam, quis ordo conſilii fuit? conuiuio ſoluto cum comeſſator ego diſceſſiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, vt ſopitum te aggrederentur? quo modo fefelliſſent, & alieni, & mei, & maxime ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſſa iſta nocturna fabula, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuerteris? cur vſquam regni tui mẽtio fit Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam videris q̃ ego? cur ſpem meam, quę ſi tu non eſſes certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hęc accuſatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum, criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autem pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere vnquam de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere vis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, vt indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendo cui ius faſq; eſt, non modeſtia cõſequar. Romanos obiicis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen vertis. ego nec obſes Romanis vt traderer, nec vt legatus mitterer Romam, petii: à te miſſus ire non recuſaui. vtroq; tempore ita me geſſi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne gẽti Macedonum eſſem. itaq; mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti pater. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoq; gratia erit. ſi bellum eſſe cœperit, qui obſes, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie vt proſit mihi gratia Romanorum poſtulo. ne obſit, tantum deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruatur. pacis pignus fui, ad pacẽ retinendam legatus miſſus ſum. neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſiquid impie in te pater, ſiquid ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnam. ſi innocens ſum, ne inuidia conflagrẽ, cum crimine non poſſim, deprecor. Non hodie me primum frater accuſat: ſed hodie primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcentiæ, te errori veniam impetrare. in eo vbi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E con-

C uiuio & comeſſationibus propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidii dicendam. ſine aduocatis, A
ſine patronis ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendum eſſet, tempus ad meditandum & componendam
orationem ſumpſiſſem, cum quid aliud q̃ ingenii fama periclitarer? ignarus quid accerſitus
eſſem, te iratum & iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. ille diu ante præparata, meditata
in me oratione eſt vſus: ego id tantum tempus, quo accuſatus ſum, ad cognoſcendum quid ageretur
habui. vtrum momento illo horæ accuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? attonitus repentino
atq; inopinato malo vix quid obiiceretur intelligere potui: nedum ſatis ſciam quo modo me
tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrem iudicem haberem? apud quem etiam ſi charitate à fratre maiore
vincor, miſericordia certe reus vinci non debeo. ego enim vt me mihi tibiq; ſerues, precor: ille vt me
in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. quid eum cum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe,
qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet? Dicenti hæc lachrymæ ſimul ſpiritum &
vocem intercluſerunt. Philippus ſummotis iis pauliſper collocutus cum amicis, pronunciauit: nō verbis
ſe nec vnius horæ diſceptatione cauſam eorum diiudicaturum, ſed inquirendo in vtriuſq; vitam,
mores & dicta factaq; in magnis paruiſq; rebus obſeruando: vt omnibus appareret, noctis proximæ
crimen facile reuictum, ſuſpectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam eſſe. Hæc viuo Philippo
velut ſemina iacta ſunt macedonici belli, quod maxime cum Perſeo gerendũ erat. Conſules ambo
in Ligures, quæ tum vna conſularis prouincia erat, proficiſcuntur. & quia proſpere ibi res geſſerunt,
ſupplicatio in vnum diem decreta eſt. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ,
vbi caſtra Marcellus habebat, venerunt vti reciperentur orantes. Marcellus operiri eodem loco Liguribus
iuſſis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M. Oguinium prætorem Marcello iuſſit: verius
fuiſſe conſules, quorum prouincia eſſet, q̃ ſe, quid è republica eſſet decernere. tum quoq; non placere
ſibi, ſi per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi: atq; eos ad conſulem mitti ſenatum
æquum cenſere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in vlteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura
prouinciam obtinuerat: Q. Fuluius Flaccus in citeriorem peruēnit, exercitumq; à Terentio accepit.
nam vlterior morte P. Sempronii proprætoris ſine imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum
Hiſpanum Vrbicuam nomine oppugnantem Celtiberi adorti ſunt. dura ibi prælia aliquot facta. multi
Romani milites & vulnerati & interfecti ſunt. victi perſeuerantia Fuluii, quòd nulla vi abſtrahi ab
obſidione potuit, Celtiberi feſſi præliis variis abſceſſerunt. vrbs amoto auxilio corũ intra paucos dies
D capta & direpta eſt. prædam militibus prætor conceſſit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu
tantum in vnum coacto, qui diſſipatus fuerat: nulla alia memorabili geſta re, exercitus in hyberna
deduxerunt. Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Terentius, qui ex ea prouincia deceſſerat, ouans vrbē
iniit. tranſlatum argenti pondo IX millia CCCXX, auri LXXX pondo: & duæ coronæ aureæ
pondo LXVII. Eodem anno inter populum Carthaginenſem & regem Maſaniſſam in re præſenti
diſceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginenſibus pater Maſaniſſæ Gala. Galam
Syphax inde expulerat: poſtea in gratiam ſoceri Aſdrubalis Carthaginenſibus dono dederat. Carthagincſes
eo anno Maſaniſſa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm cum ferro & acie
dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginenſes, quòd primo maiorum ſuorum fuiſſet, deinde à
Syphace ad ſe perueniſſet, repetebant. Maſaniſſa paterni regni agrum ſe & recepiſſe, & habere iure gentium
aiebat. & cauſa & poſſeſſione ſuperiorem eſſe. nihil aliud ſe in ea diſceptatione metuere, quàm ne
pudor Romanorum, dum vereantur nequid ſocio atque amico regi aduerſus communes ſuos atque
illius hoſtes indulſiſſe videantur, damno ſit. Legati poſſeſſionis ius non mutarunt. cauſam integram
Romam ad ſenatum reiecerunt. In Liguribus nihil poſtea geſtum. receſſerant primum in deuios ſaltus.
deinde dimiſſo exercitu, paſſim in vicos caſtellaq; ſua dilapſi ſunt. Conſules quoq; dimittere exercitum
voluerunt, ac de ea re patres cōſuluerunt. Alterum ex his dimiſſo exercitu ad magiſtratus in annum
creandos venire Romam iuſſerunt: alterum cum legionibus ſuis Piſis hyemare. Fama erat, Gallos
tranſalpinos iuuentutē armare: nec in quam regionem Italiæ effuſura ſe multitudo eſſet, ſciebatur.
ita inter ſe conſules compararunt, vt Cn. Bebius ad comitia iret, quia M. Bebius frater eius conſulatum
petebat. Comitia conſulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Lentulus, M. Bebius Pamphilus
Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus,
M. Pinarius Poſca, L. Duronius. his inito magiſtratu prouinciæ ita ſorte euenerunt. Ligures conſulibus:
prætoribus, Q. Petilio vrbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T.
Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Appulia & Iſtri adiecti, quòd Tarentini
Brundiſiniq; nunciabant: maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauium latrociniis eſſe. eadem
Maſſilienſes de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones conſulibus,
quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim millia
ſociūm ac latini nominis, octingentos equites. In Hiſpaniis prorogatum veteribus prætoribus imperium
eſt cum exercitibus, quos haberent: & in ſupplementum decreta tria millia ciuium Romanorum,
ducenti equites, & ſociûm latini nominis ſex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naua-

A Iis cura omiſſa.duumuiros in eam rem cõſules creare iuſſi, per quos naues viginti deductæ naualibus
ſociis ciuibus Romanis qui ſeruitutem ſeruiſſent,complerentur:ingenui tãtum in iis præeſſent. Inter
duumuiros ita diuiſa tuenda denis nauibus maritima ora, vt promontorium iis Mineruę velut cardo
in medio eſſet:alter in dexteram partem vſq; ad Maſſiliam,læuam alter vſq; ad Barium tueretur. Pro/
digia multa fœda & Romæ eo anno viſa,& nunciata peregre. In Area Vulcani & Concordiæ ſangui
nem pluit, & pontifices haſtas motas nunciauere: & Lanuuii ſimulachrum Iunonis Soſpitæ lachry/
maſſe.& peſtilentia in agris foriſq; & conciliabulis,& in vrbe tanta erat, vt libitina tunc vix ſufficeret.
His prodigiis cladibuſq; anxii patres decreuerunt:vt & conſules quibus diis videretur,hoſtiis maiori
bus ſacrificarent,& decemuiri libros adirẽt.eorum decreto ſupplicatio circa omnia puluinaria Romæ
in diem vnum indicta eſt.iiſdem authoribus & ſenatus cenſuit,& conſules edixerunt:vt per totam Ita/
liam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent. Peſtilentiæ tanta vis erat, vt cum propter defectionem Corſo
rum,bellumq; ab Ilienſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditum ex ſociis latini nominis ſcri
bi placuiſſet, & CCC equites,quos M.Pinarius prætor ſecum in Sardiniam traiiceret: tantum homi
num demortuum eſſe,tantum vbiq; ægrorum conſules renunciauerint, vt is numerus effici militum
non potuerit.quod deerat militum,ſumere à Cn.Bebio proconſule,qui Piſis hybernabat,iuſſus præ/
tor,atq; inde in Sardiniam traiicere.L. Duronio prætori,cui prouincia Appulia euenerat, adiecta de
Bacchanalibus quæſtio eſt: cuius reſidua quædam velut ſemina ex prioribus malis iam priore anno
apparuerant.ſed magis inchoatæ apud L.Puppium prætorem quæſtiones erant,quàm ad exitum vl/
lum perductæ.id perſecare nouum prætorem,ne ſerperet iterum latius,patres iuſſerunt. Et leges de am
bitu conſules ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt. Legationes deinde in ſenatum introduxe/
runt:regum primas,Eumenis & Ariaratis Cappadocis & Pharnacis Pontici. nec vltra quicquam iis
reſponſum eſt,quàm miſſuros qui de controuerſiis eorum cognoſcerent ſtatuerentq;. Lacedæmonio/
rum deinde exulum & Achęorum legati introducti ſunt.& ſpes data exulibus eſt:ſcripturum ſenatum
Achæis,vt reſtituerentur.Achæi de Meſſene recepta, compoſitiſq; ibi rebus cum aſſenſu patrum ex/
poſuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati venerunt, Philocles & Apelles, nulla ſuper re
quæ ab ſenatu petenda eſſet: ſpeculatum magis inquiſitumq; miſſi de iis, quorum Perſeus Deme/
trium inſimulaſſet ſermonem cum Romanis, maxime cum T. Quintio, aduerſus fratrem de regno
B habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos miſerat rex,'erant autem & hi
Perſei fraudis in fratrem miniſtri & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni ſceleris
quod nuper eruperat, ignarus, primo neque magnam neque nullam ſpem habebat,patrem ſibi pla/
cari poſſe.minus deinde indies patris animo fidebat, cum obſideri aures à fratre cerneret. itaque cir/
cunſpiciens dicta factaq; ſua, ne cuius ſuſpiciones augeret, maxime ab omni mentione & contagio/
ne Romanorum abſtinebat, vt neque ſcribi ſibi vellet: quia hoc præcipue criminum genere exaſpe/
rari animum ſentiebat. Philippus ſimul ne ocio miles deterior fieret, ſimul auertendæ ſuſpicionis
cauſa quicquam à ſe agitari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in Mædicam du/
cere pergit. Cupido eum ceperat in verticem Aemi monti aſcendendi, quia vulgatæ opinioni credi/
derat: Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpeis conſpici poſſe. ſubiecta
oculis ea haud parui ſibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis pe/
ritos de aſcenſu Aemi, tum ſatis inter omnes conſtaret, viam exercitui nullam eſſe, paucis & expe/
ditis perdifficillimum aditum: vt ſermone familiari minorem filium permulceret, quem ſtatuerat
non ducere ſecum: primum quærit ab eo, cum tanta difficultas itineris proponatur: vtrum perſeue/
randum ſit in incepto? an abſtinendum? ſi pergat tamen ire, non poſſe obliuiſci ſe in talibus rebus
Antigoni: qui ſæua tempeſtate iactatus, cum in eadem naue ſecum ſuos omnes habuiſſet, præcepiſ/
ſe liberis diceretur: vt & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent, nequis cum tota gente ſimul in
rebus dubiis periclitari auderet.memorem ergo ſe præcepti eius, duos ſimul filios non commiſſurum
in aleam eius, qui proponeretur caſus. & quoniam maiorem filium ſecum duceret: minorem ad ſub/
ſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium ablegari ſe,
ne adeſſet conſilio: cum in conſpectu locorum conſultaret: quà proxime itinera ad mare Adriati/
cum atque Italiam ducerent: quæq; belli ratio eſſet futura. ſed non ſolum parendum patri tum, ſed
etiam aſſentiendum erat,ne inuitum parẽre ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedo/
niam eſſet: Didas ex prætoribus regiis vnus, qui Pæoniæ præerat,iuſſus eſt proſequi eum cum mo/
dico præſidio. Hunc quoque Perſeus, ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquã
eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter coniuratos in fratris
perniciem habuit.in præſentia dat ei mandata, vt per omne obſequium inſinuaret ſe in quammaxi/
me familiarem vſum; vt elicere omnia arcana, ſpeculariq; abditos eius ſenſus poſſet. ita digreditur De
metrius cum infeſtioribus, quàm ſi ſolus iret, præſidiis. Philippus Mædicam primum, deinde ſolitu
dines interiacentes Mædicæ atque Aemo tranſgreſſus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis
peruẽnit.ibi vnum moratus diem ad deligendos quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus. Mo/

C dicus primo labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magiſq; ſylue-
ſtria & pleraq; inuia loca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter, vt præ denſitate arborum
immiſſorumq; aliorum in alios ramorum perſpici cœlum vix poſſet. vt vero iugis appropinquabant,
quod rarum in aliis locis eſſet: adeo omnia contecta nebula, vt haud ſecus quàm nocturno itinere im-
pedirentur. tertio demum die ad verticem peruentum. nihil vulgatæ opinioni digreſſi inde detraxerũt:
magis credo ne vanitas itineris ludibrio eſſet, quàm quòd diuerſa inter ſe maria monteſq; & amnes ex
vno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate erat, difficultate
viæ cit. duabus aris ibi, Ioui & Soli, ſacratis cum immolaſſet: (quatriduo aſcenderat) biduo eſt digreſ-
ſus, frigora nocturna maxime metuens, quæ caniculæ ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos
dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in caſtris inuenit: vbi ſumma penuria erat, vt in regio-
ne quam ab omni parte ſolitudines clauderent. itaque vnum tantum moratus diem quietis eorum
cauſa, quos habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas tranſcurrit. Socii erant: ſed pro-
pter inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſſim villas
primum, dein quoſdam vicos etiam euaſtarunt, non ſine magno pudore regis: cum ſociorum voces
nequicquam deos ſociales nomenq; ſuum implorantes audiret. Frumento inde ſublato in Mædicam
regreſſus, vrbem quam Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit.
Perſeum filium cum modica manu circũmiſit, vt à ſuperioribus locis vrbem aggrederetur. Oppidani,
cum terror vndiq; inſtaret: obſidibus datis, in præſentia dediderunt ſeſe. iidem, poſteaquam exercitus
receſſit, obliti obſidum, relicta vrbe in loca munita & montes refugerunt. Philippus omni genere labo-
ris ſine vllo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium ſuſpicionibus, in Ma-
cedoniam rediit. Miſſus hic comes (vt ante dictum eſt) cum ſimplicitatẽ iuuenis incauti, & ſuis haud
immerito ſuccenſentis, aſſentando indignandoq; & ipſi vicem eius, captaret: in omnia vltro ſuam offe-
rens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui conſilio
adiutor deũm beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciam ſpem ceperat elabi
tutò poſſe. Hoc conſilium extemplo & fratri proditur, & authore eo indicatur patri. Literę primum ad
obſidentem Petram allatę ſunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in cuſtodiam
eſt coniectus: & Demetrius diſſimulanter aſſeruari iuſſus. Hæc ſuper cætera triſtem aduentum in Ma-
cedoniam regi fecerunt. mouebant eum & præſentia crimina. expectandos tamen quos ad exploran-
O da omnia Romam miſerat, cenſebat. His anxius curis cum aliquot menſes egiſſet: tandem legati. iam
ante præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renunciarent, venerunt. qui ſuper cætera ſcelera fal-
ſas etiam literas ſigno adulterino T. Quintii ſignatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: ſi
quid adoleſcens cupiditate regni prolapſus ſecum egiſſet: nihil eum aduerſus ſuorum quenquam fa-
cturum, neque eum ſeſe eſſe, qui vllius impii conſilii author futurus videri poſſit. Hæ literæ fidem
Perſei criminibus fecerunt. itaque Herodorus extemplo diu excruciatus ſine indicio rei vllius in tor-
mentis moritur. Demetrium iterum ad patrem accuſauit Perſeus. fuga per Pæoniam præparata ar-
guebatur, & corrupti quidam, vt comites itineris eſſent, maxime falſæ literæ T. Quintii vrgebant. ni-
hil tamen palàm grauius pronunciatum de eo eſt, vt dolo potius interficeretur. nec id cura ipſius, ſed
ne pœna eius conſilia aduerſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica Demetriadem ipſi cum iter eſſet:
ad Aſtreum Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida: Perſeum ad Philippopolin ad ob-
ſides Thracum accipiendos. digredienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur de filio occidendo. Sa-
crificium ab Dida ſeu inſtitutum ſeu ſimulatum eſt: ad quod celebrandum inuitatus Demetrius ab
Aſtreo Heracleam venit. in ea cœna dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo ſenſit. & mox
coortis doloribus, relicto conuiuio, cum in cubiculum recepiſſet ſeſe, crudelitatem patris conque-
rens, parricidium fratris, ac Didæ ſcelus incuſans, torquebatur. intromiſſi deinde Thyrſis quidam
Stubaræus, & Berreus Alexander, iniectis tapetibus in caput fauceſq; ſpiritum intercluſerunt. ita in-
noxius adoleſcens, cum in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur.
Dum hæc in Macedonia geruntur, L. Æmylius Paulus prorogato ex conſulatu imperio, principio
veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hoſtium finibus caſtra poſuit: lega-
ti ad eum per ſpeciem pacis petendæ ſpeculatum venerunt. neganti Paulo niſi cum deditis paciſci ſe
pacem, non tam id recuſabant quàm tempore opus eſſe aiebant, vt generi agreſti hominum perſua-
deretur. ad hoc decem dierum induciæ cum darentur: petierunt deinde, ne trans montes proximos ca-
ſtris pabulatum lignatumq; milites irent. culta ea loca ſuorum finium eſſe. id vbi impetrauere: poſt
eos ipſos montes vnde auerterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra
Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. ſumma vi totum vnum diem oppu-
gnarunt: ita, vt ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicandam aciem locus eſſet.
conferti in portis obſtando magis quàm pugnando caſtra tutabantur. ſub occaſum ſolis cum receſſiſ-
ſent hoſtes, duos equites ad M. Bebium conſulem cum literis Piſas mittit: vt obſeſſo ſibi per inducias
quamprimum ſubſidio veniret. Bebius exercitum M. Pinario prętori eunti in Sardiniam tradiderat,

A cęterum & ſenatum literis certiorem fecit, obſideri à Liguribus L. Æmylium: & M. Claudio Marcello, cuius proxima inde prouincia erat, ſcripſit: vt ſi videretur ei, exercitū ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmylium liberaret obſidione. Hæc ſera futura auxilia erant. Ligures poſtero die ad caſtra redeunt. Æmylius cum & venturos ſciſſet, & educere in aciem copias potuiſſet, intra vallum ſuos tenuit, vt extraheret rem in id tempus, quo Bebius cum exercitu venire à Piſis poſſet. Romæ magnam trepidationem literæ Bebii fecerunt: eo maiorem, quòd paucos poſt dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romam cum veniſſet, ſpem ademit, eū qui in Gallia eſſet, exercitum in Ligures traduci poſſe, quia bellum cum Iſtris eſſet, prohibentibus coloniam Aquileiam deduci. eò profectum Fabium, neq; inde regredi bello inchoato poſſe. Vna & ea ipſa tardior q̄ tempus poſtulabat, ſubſidii ſpes erat, ſi conſules maturaſſent in prouinciam ire. id vt facerent, pro ſe quiſq; patrum vociferari. Conſules niſi confecto delectu negare ſe ituros. nec ſuam ſegnitiā ſed vim morbi in cauſa eſſe, quo ſerius perficeretur. non tamen potuerunt ſuſtinere conſenſum ſenatus, quin paludati exirent, & militibus quos conſcriptos haberent, diem edicerent, quo Piſas conuenirent. permiſſum vt quà irent, protinus ſubitarios milites ſcriberent, ducerentq; ſecum. Et prætoribus Q. Petilio & Q. Fabio imperatum eſt, vt Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet, & omnes minores quinquaginta annis ſacramento rogaret: Fabio vt ſociis latini nominis XV millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati C. Matienus & C. Lucretius, nauesq; iis ornatæ ſunt: Matienoq;, cuius ad gallicum ſinum prouincia erat, imperatum, vt claſſem primo quoq; tempore duceret in Ligurum orā, ſi quo vſui eſſe L. Æmylio atque eius exercitui poſſet. Æmylius, poſteaquam nihil vſquam auxilii oſtendebatur: interceptos credens equites, non vltra differendum ratus quin per ſe fortunam tentaret, priuſquam hoſtes venirent, qui iam ſegnius ſecordiusq; oppugnabant: ad quatuor portas exercitum inſtruxit, vt ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quatuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit, præpoſito M. Valerio legato: erumpere extraordinaria porta iuſſit. ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes ex eadem legione in ſubſidiis poſuit. M. Seruilius & L. Sulpicius trib. mil. his præpoſiti. tertia legio aduerſus principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt. id tantum mutatum: principes primi, & haſtati in ſubſidiis, locati: Sex. Iulius Cæſar & L. Aurelius Cotta trib. mil. huic legioni præpoſiti ſunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæſtoriam portam poſitus. duæ cohortes & triarii duarum legionum in præſidio caſtrorum manere

B iuſſi. Omnes portas concionabundus ipſe imperator circumiit: & quibuſcunque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nūc fraudem hoſtium incuſans, qui pace petita, induciis datis, per ipſum induciarum tempus contra ius gentium ad caſtra oppugnanda veniſſent: nunc quantus pudor eſſet edocens: ab Liguribus latronibus verius quàm hoſtibus iuſtis Romanum exercitum obſideri. Quo ore quiſquam veſtrum, ſi hinc alieno præſidio, non veſtra virtute euaſeritis, occurret, non dico eis militibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges ducesq; vicerunt: ſed iis qui hos ipſos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per ſaltus inuios conſectati ceciderunt! quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœni'ue non audeant: Liguſtinus hoſtis vallum Romanum ſubit: obſidet vltro & oppugnat: quem ſcrutantes antea deuios ſaltus, abditum & latentem vix inueniebamus! Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor, nullam militum culpam eſſe: quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. daret ſignum: intellecturum eoſdem qui antea fuerint, & Romanos & Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex iis primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant: tum niſi exſatiati cibo vinoq; arma non capiebant, diſperſi, inordinati exibant: vt quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra vallum ſigna non elaturos. Aduerſus ita incompoſitos eos veniētes clamore pariter omnium qui in caſtris erant, calonum quoque & lixarum ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperūt. Liguribus adeo improuiſa res fuit, vt perinde ac ſi inſidiis circumuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effuſa & fugientium paſſim cędes erat. equitibus dato ſigno, vt conſcenderent equos, nec effugere quenquam ſinerent: in caſtra omnes trepida fuga compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. *Supra* XV millia Ligurum eo die occiſa: capta duo millia & quingenti. Triduo poſt Ligurum Ingaunorum omne nomen obſidibus datis in deditionem venit. gubernatores nautæq; conquiſiti, qui prædatores fuiſſent nauibus: atque omnes in cuſtodiam coniecti. Et à Matieno duumuiro naues eius generis in Liguſtina ora XXXII captæ ſunt. Hæc qui nunciarent literasq; ad ſenatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam miſſi: ſimulq; peterent, vt L. Æmylio confecta prouincia decedere, & deducere ſecum milites liceret, atque dimittere. Vtrunque permiſſum ab ſenatu. & ſupplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iuſſiq; prætores, Petilius vrbanas dimittere legiones: Fabius ſociis atque nomini latino remittere delectum. & vti prætor vrbanus conſulibus ſcriberet, ſenatum æquum cenſere, ſubitarios milites tumultus cauſa conſcriptos primo quoq; tempore dimitti. Colonia Grauiſcæ eo anno deducta eſt in agrum hetruſcum de Tarquinienſibus quondam captum. quina iugera agri data. triumuiri deduxerunt, C. Calpurnius Piſo, P. Claudius

C Pulcher, C. Terentius Iſtrã. Siccitate & inopia frugum inſignis annus fuit. ſex menſes nunquam
pluuiſſe memoriæ proditũ eſt. Eodem anno in agro L. Petilii ſcribæ ſub Ianiculo, dum cultores agri
altius moliuntur terram: duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ inuentæ ſunt,
operculis plumbo deuinctis. literis Latinis Græcisq́; vtraq; arca inſcripta erat. in altera Numam Pom-
pilium, Pomponius filium regem Romanorum ſepultum eſſe: in altera, libros Numę Pompilii ineſſe.
Eas arcas cum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet, quæ titulum ſepulti regis habuerat: inanis
inuenta ſine vllo veſtigio corporis humani, aut vllius rei, per tabem tot annorũ omnibus abſumptis.
in altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recentiſſim a ſpe
cie. ſeptem Latini de iure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe
potuit. Adiicit Antiãs Valerius Pythagoricos fuiſſe, vulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ audi
torem fuiſſe Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primo ab amicis, qui in re præſenti fue
runt, libri lecti. mox pluribus legentibus cum vulgarentur: Q. Petilius prætor vrbanus ſtudioſus le-
gendi eos libros à L. Petilio ſumpſit. & erat familiaris vſus, quòd ſcribam eum quæſtor Q. Petilius in
decuriam legerat. Lectis rerum ſummis cum animaduertiſſet pleraq; diſſoluendarum religionum eſſe,
L. Petilio dixit, ſeſe eos libros in ignem coniecturum eſſe. prius q̃ id faceret, ſe ei permittere vti ſi quod
ſeu ius, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret, experiretur. id integra ſua gratia eũ
facturum. Scriba tribunos pleb. adit. ab tribunis ad ſenatum res eſt reiecta. prætor ſe iuſiurandum dare
paratum eſſe aiebat, libros eos legi ſeruariq; non oportere. Senatus cenſuit ſatis habendum, quòd præ
tor iuſiurandum polliceretur. libros primo quoq; tempore in comitio cremandos eſſe. pretium pro li-
bris quantum Q. Petilio prætori maioriq; parti tribunorum plebis videretur, domino eſſe ſoluendũ,
id ſcriba non accepit. libri in comitio igne à victimariis facto in conſpectu populi cremati ſunt. Ma-
gnum bellum ea æſtate coortum in Hiſpania citeriore. Ad v & xxx millia hominum, quãtum
nunquam fermè antea, Celtiberi comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam. is
quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat à ſociis auxilia contraxerat. ſed
nequaquam numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitum in Carpentaniam duxit, &
caſtra locauit ad oppidum Eburam, modico præſidio in vrbe poſito. Paucis poſt diebus Celtiberi mil
lia duo fermè inde ſub colle poſuerunt caſtra. quos vbi adeſſe prætor Romanus ſenſit: M. Fuluium fra-
trem cum duabus turmis ſociorum equitum ad caſtra hoſtium ſpeculatum miſit, quamproxime ſuc-
cedere ad vallum iuſſum, vt viſeret quanta eſſent. pugna abſtineret, reciperetq́; ſeſe, ſi hoſtium equita-
tum exeuntem vidiſſet. Ita vt præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil vltra motum, quàm vt hæ
D duæ turmę oſtenderentur, dein ſubducerentur, vbi equitatus hoſtium caſtris procucurriſſet. Poſtremo
& Celtiberi omnibus ſimul peditum equitumq́; copus caſtris egreſſi, acie directa medio fermè ſpatio
inter bina caſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani hoſtem
expectantes. Romanus intra vallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco
aciem inſtructam tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in caſtris Celtiberi, quia pu-
gnæ copia non fiebat, equites tantum in ſtationem egrediebantur, vt parati eſſent, ſiquid ab hoſte mo
ueretur. pone caſtra vtriq; pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. Prætor Roma-
nus vbi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factam hoſti, nihil ſe priorem moturum: L. Acilium cum
ala ſiniſtra, & ſex millibus prouincialium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hoſtibus
erat: inde vbi clamorem audiſſet, decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt, ne poſſent conſpici.
Flaccus luce prima C. Scribonium præfectum ſociũ ad vallum hoſtium cum equitibus extraordi-
nariis ſiniſtræ alæ mittit. quos vbi & propius accedere, & plures quàm ſoliti erant, Celtiberi conſpexe
runt: omnis equitatus effunditur caſtris, ſimul & peditibus ſignum ad excũdum datur. Scribonius, vti
præceptum erat, vbi primum fremitum equeſtrium audiuit, auertit equos, & caſtra repetit. eo effuſius
ſequi hoſtes, primo equites, mox & peditum acies aderat: haud dubia ſpe caſtra eo die ſe oppugnatu-
ros. quingentos paſſus non plus à vallo aberant. Itaq; vbi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio ca-
ſtrorum ſuorum ratus eſt: intra vallum exercitu inſtructo, tribus partibus ſimul erumpit: clamore non
tantum ad ardorem pugnæ excitandum ſublato: ſed etiam vt qui in montibus erant, exaudirent. nec
morati ſunt quin decurrerent, ſicut imperatum erat, ad caſtra: vbi quinq; millium armatorum, nõ am-
plius, relictum erat præſidium. quos cũ & paucitas ſua & multitudo hoſtiũ, & improuiſa res terruiſſet,
propè ſine certamine capiuntur caſtra. caſtris, quæ pars maxime à pugnãtibus cõſpici poterat: iniecit
Acilius ignem. poſtremi Celtiberorum qui in acie erant: primi flãmam conſpexere. deinde per totam
aciem vulgatum eſt, caſtra amiſſa eſſe, & tum cum maxime ardere. vnde illis terror, inde Romanis ani-
mus creuit. iam clamor ſuorum vincentium accidebat, iam ardentia hoſtium caſtra apparebant. Cel-
tiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt. cæterum poſteaquam receptus pulſis nullus erat: nec
vſquam, niſi in certamine ſpes: pertinacius de integro capeſſunt pugnam. Acie media vrgebãtur acri-
ter à quinta legione, aduerſus læuum cornu, in quo ſui generis prouincialia auxilia inſtruxiſſe Roma-
nos cernebant, cũ maiore fiducia intulerunt ſigna. Iam propè erat vt ſiniſtrũ cornu pellerẽt Romanis,

in ſeptima

A ni ſeptima legio ſucceſſiſſet: ſimul ab oppido Ebura, qui in præſidio relicti erant, in medio ardore pu-
gnæ aduenerũt,& Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi. qui ſupererant, in omnes paſſim
partes capeſſunt fugam. equites bipartito in eos emiſſi, magnam cædem edidere. ad viginti tria millia
hoſtium eo die cæſa: capta quatuor millia, & DCCC, cum equis plus quingentis: & ſigna militaria
LXXXVIII. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites
paulo plus CC, ſociũm Latini nominis DCCC triginta, externorum auxiliarium duo millia fermè
& quadringenti ceciderunt. Pr. in caſtra victorem exercitum reduxit: Acilius manere in caſtris ab ſe ca-
ptis iuſſus. poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta, & pro concione donati, quorum virtus inſignis fuerat.
Saucijs deinde in oppidum Eburam deuectis, per Carpentaniam ad Contrebiam ductæ legiones. ea
vrbs circũſeſſa cum à Celtiberis auxilia acceriſſet: morantibus iis, non quia ipſi cũctati ſunt, ſed quia
profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus viæ, & inflati amnes tenebant: deſperato auxilio
ſuorum in deditionem venit. Flaccus quoq; tempeſtatibus fœdis coactus exercitũ omnem in vrbem
introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari cum tandem ſuperatis, vbi primum
remiſerunt imbres, amnibus Contrebiam veniſſent: poſteaquam caſtra nulla extra mœnia viderunt,
aut in alteram partem tranſlata rati, aut receſſiſſe hoſtes, per negligentiam effuſi ad oppidum acceſſe-
runt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompoſitos adorti fuderunt. quæ res ad
reſiſtendum eos, & ad capeſſendam pugnam impedijt, quod non vno agmine, nec ad ſigna frequentes
veniebant, eadem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit. ſparſi enim toto paſſim campo ſe diffuderunt: nec
vſquam confertos eos hoſtis circũuenit. tamen ad duodecim millia ſunt cęſa, capta plus quinq; millia
hominum, equi quadringenti. ſigna militaria LXII. qui palati è fuga domum ſe recipiebant, alte-
rum agmen Celtiberorum venientium, deditionem Contrebiæ & ſuam cladem narrando, auerterunt.
extemplo in vicos caſtellaq; ſua omnes dilapſi. Flaccus à Contrebia profectus per Celtiberiam popu-
labundus ducit legiones: multa caſtella oppugnauit, donec maxima pars Celtiberorum in deditio-
nem venit. Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta. Et in viteriore Manlius Pr. ſecunda aliquot præ-
lia cum Luſitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum eſt deducta. tria mil-
lia peditum, quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt.
triumuiri deduxerunt P. Cornelius Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo
anno dedicatæ ſunt. vna Veneris Erycinæ ad portam Collinam. dedicauit L. Porcius L. F. Licinius
duumuir. vota erat ab Cos. L. Porcio Liguſtino bello. altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem dedi-
B cauit M. Acilius Glabrio duumuir: ſtatuamq; auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua aurata
eſt: patris Glabrionis poſuit. Is erat, qui ipſe eam ædem vouerat, quo die cum rege Antiocho ad
Thermopylas depugnaſſet. locaueratq; idem ex S. C. Per eoſdem dies, quibus hæ ædes dedicatæ
ſunt: L. Æmylius Paulus procos. ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Tranſtulit coronas aureas
quinque & viginti. nec præterea quicquam auri argentiq; in eo triumpho latum. captiui multi prin-
cipes Ligurum ante currum ducti. æris trecenos militibus diuiſit. Auxerunt eius triumphi famam le-
gati Ligurum pacem perpetuam orantes. ita in animum induxiſſe Ligurum gentem: nulla vnquam
arma, niſi imperata à P. R. ſumere. Reſponſum à Q. Fabio Pr. eſt Liguribus iuſſu ſenatus: orationem
eam non nouam Liguribus eſſe. mens vero vt noua & orationi conueniens eſſet, ipſorum id pluri-
mum referre. ad Coss. irent, & quæ ab iis imperata eſſent, facerent. nulli alii quàm conſulibus ſena-
tum crediturum eſſe: ſyncera fide in pace Ligures eſſe. Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt
cum Corſis. ad duo millia eorum M. Pinarius Pr. in acie occidit. qua clade compulſi obſides dede-
runt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus: & cum Ilienſibus, gente ne
nunc quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginenſibus eodem anno C obſides
redditi. pacemq; cum iis P. R. non ab ſe tantum, ſed ab rege etiam Maſaniſſa præſtitit: qui tum præ-
ſidio armato agrum, qui in controuerſia erat, obtinebat. Ocioſam prouinciam Coss. habuerunt.
M. Bebius comitiorum cauſa Romam reuocatus Coss. creauit: A. Poſthumium Albinum Luſcum,
& C. Calpurnium Piſonem. Prr. exinde facti Tib. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus,
P. Cornelius Mamercus, T. Minucius Melliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Mænius. ii omnes ma-
giſtratum Idibus Martiis inierunt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Albinus, & C. Calpur-
nius Piſo Coss. fuerunt: ab A. Poſthumio Cos. in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore ve-
nerant à Q. Fuluio Flacco: L. Minucius legatus, & duo Tr. mil. T. Mænius, & L. Terentius Maſſa-
liota. hi cum duo ſecunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciam nunciaſſent: nec ſti-
pendio, quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe: petierunt
ab ſenatu primum, vt ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur: deinde, vt Q. Ful-
uio decedenti de prouincia deportare inde exercitum, cuius forti opera & ipſe, & multi ante eum
Prr. vſi eſſent, liceret. quod fieri, præterquam quòd ita deberet, etiam propè neceſſarium eſſet. ita
enim obſtinatos eſſe milites, vt non vltra retineri poſſe in prouincia viderentur, iniuſſuq; abituri
inde eſſent, ſi non dimitterentur: aut in perniacioſam, ſiquis impenſe retineret, ſeditionem exarſuri.

C Coſs. ambobus prouinciam Ligures eſſe ſenatus iuſſit. Pr. inde ſortiti ſunt. A. Hoſtilio vrbana, T. Minucio peregrina obuenit: P. Cornelio Sicilia, C. Mænio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſthumius vlteriorem, Tib. Sempronius citeriorem. Is quia ſucceſſurus Q. Fuluio erat: ne vetere exercitu prouincia ſpoliaretur: quæro, inquit, de te L. Minuci, cum confectam prouinciam nuncies, exiſtimes'ne Celtiberos perpetuo in fide manſuros? ita vt ſine exercitu ea prouincia obtineri poſſit? ſi neq; de fide barbarorũ quicq̃ recipere aut affirmare nobis potes: & habẽdum illic vtiq; exercitum cenſes: vtrum tandẽ author ſenatui ſis ſupplementum in Hiſpaniam mittendi? vt ii modo, quibus emerita ſtipẽdia ſint, milites dimittantur: veteribus militibus tyrones immiſceantur? an deductis de prouincia veteribus legionibus nouas conſcribendi & mittendi? cum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit? dictu, q̃ re facilius ſit prouinciam ingenio ferocem rebellatricem confeciſſe. Paucę ciuitates, vt quidem ego audio, quas vicina maxime hyberna premebant, in ius ditionemq; venerũt: vlteriores in armis ſunt. quæ cũ ita ſint, ego iam hinc prædico P. C. me exercitu eo qui nunc eſt, Rẽp. adminiſtraturum: ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me ad hybernacula electurum, neq; nouum militem ferociſſimo hoſti obiecturum. Legatus ad ea, quæ interrogatus erat, reſpondit: neq; ſe, neq; quenquam alium diuinare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent, aut porrò habituri eſſent, itaq; negare non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos barbaros nondum ſatis aſſuetos imperio exercitum mitti. nouo autem, an vetere exercitu opus ſit, eius eſſe dicere, qui ſcire poſſit, qua fide Celtiberi in pace manſuri ſint: ſimul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites ſi diutius in prouincia retineantur. ſi ex eo, quòd aut inter ſe loquantur, aut ſucclamationibus apud concionantem imperatorem ſignificent, quid ſentiant coniectandum ſit, palàm vociferatores eſſe, aut imperatorem in prouincia retenturos, aut cum eo in Italiam venturos eſſe. Diſceptationem inter prætorem legatumq;, conſulum relatio interrupit: qui ſuas ornari prouincias priuſquam de prætoris exercitu ageretur, æquum cenſebant. Nouus omnis exercitus conſulibus eſt decretus: binæ legiones Romanæ cum ſuo equitatu, & ſociũm Latini nominis, quantus ſemper numerus, XV millia peditum, & DCCC equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus vt bellum inferrent, mandatum eſt. P. Cornelio & M. Bebio prorogatum imperium: iuſſiq; prouincias obtinere, donec Coſs. veniſſent. tum imperatũ, vt dimiſſo quẽ haberent exercitu, reuerterentur Romam. de Tib. Sempronii deinde exercitu actum eſt. nouam legionem ei quinq; millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis conſules ſcribere iuſſis & mille prętera peditum Romanorum, quinquaginta equites, & ſociis è nomine Latino imperare ſeptem millia peditum, CCC equites. cum hoc exercitu placuit ire in Hiſpaniam citeriorẽ Tib. Sempronium.

D Q. Fuluio permiſſum, vt qui milites ante Sp. Poſthumium & Q. Marciũ Coſs. ciues Romani ſocii'ue in Hiſpaniam tranſportati eſſent: & præterea ſupplemento adducto quòd amplius duabus legionibus, quàm X millia, & CCCC pedites, ſexcenti equites eſſent, & ſociũm Latini nominis XII millia, DC equites: quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos prœliis vſus Q. Fuluius eſſet: eos, ſi videretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quòd is proſpere Remp. geſſiſſet. & cæteri Prr. in prouincias miſſi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium eſt. Octo legiones præter exercitum veterem, qui in Liguribus in ſpe propinqua miſſionis erat: eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus ægre explebatur propter peſtilentiam, quæ iam tertium annum vrbem Romanam atq; Italiam vaſtabat. Pr. T. Minucius, & haud ita multo poſt Cos. C. Calpurnius moritur. multiq; alii omnium ordinum illuſtres viri. poſtremo prodigii loco ea clades haberi cœpta eſt. C. Seruilius PONT. MAX. piacula iræ deũm conquirere iuſſus, decemuiri libros inſpicere: cõſul Apollini, Æſculapio, Saluti dona vouere, & dare ſigna inaurata. quæ vouit, deditq;. Decemuiri ſupplicationem in biduum valetudinis cauſa in vrbe, & per omnia fora conciliabulaq; edixerũt. maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerunt. Fraudis quoq; humanæ inſinuauerat ſuſpicio animis. & veneficii quæſtio ex S.C. quod in vrbe propius'ue vrbem decem millibus paſſuum eſſet commiſſum, C. Claudio Pr. qui in locum T. Minucii erat ſuffectus: vltra decimum lapidem per fora cõciliabulaq; C. Mænio, priuſquam in Sardiniam prouinciam traiiceret, decreta. Suſpecta Cos. erat mors maxime. necatus à Quarta Hoſtilia vxore dicebatur. vt quidem filius eius Q. Fuluius Flaccus in locum vitrici Cos. eſt declaratus: aliquanto magis infamis mors Piſonis cœpit eſſe. & teſtes exiſtebant: qui poſt declaratos Coſs. Albinum & Piſonem, quibus comitiis Flaccus tulerat repulſam, & exprobratum ei à matre dicerent, quòd iam ei tertium negatus conſulatus petenti eſſet, & adieciſſe, pararet ſe ad petendum. intra duos menſes effecturam vt Cos. fieret. Inter multa alia teſtimonia ad cauſam pertinentia hæc quoq; vox nimis vero euentu comprobata valuit cur Hoſtilia damnaretur.

Veris principio huius dum Coſs. nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comitia conſulis in locum eius, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, & M. Bebius, qui in conſulatu nihil memorabile geſſerant: in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciam conſulum non expectaſſent bellum, improuiſo oppreſſi, ad duodecim millia hominum dediderunt ſe. Eos, conſulto per literas prius ſenatu, deducere ex montibus in agros campe

ſtreis

A ſtris procul ab domo, ne reditus ſpes eſſet, Cornelius & Bebius ſtatuerunt, nullum alium ante finem rati fore Liguſtini belli. Ager publicus P.R. erat in Samnitibus, qui Tauraſinorum fuerat. cum traducere Ligures Apuanos vellent, edixerunt: Ligures ab Anido montibus deſcendere cum liberis coniugibusq́; ſua omnia ſecum portarent. Ligures ſæpe per legatos deprecati ne penates, ſedem in qua geniti eſſent, ſepulchra maiorum cogerentur relinquere, arma, obſides pollicebantur. poſteaq̃ nihil impetrabant, neq; vires ad rebellandum erant, edicto paruerunt. Traducti ſunt publico ſumptu ad quadraginta millia liberorum capitũ cum fœminis pueriſq;. argenti data centum & quinquaginta millia, vnde in nouas ædes cõpararent quę opus eſſent. agro diuidendo dandoq́; iidem qui traduxerant, Cornelius & Bebius præpoſiti. poſtulantibus tamẽ ipſis quinq; viri ab ſenatu dati, quorum ex conſilio agerent.

Tranſacta re cum veterem exercitum Romam deduxiſſent: triũphus ab ſenatu eſt decretus. Hi oĩum primi nullo bello geſto triũpharunt. tantum hoſtes ducti ante currũ: quia nec quid ferretur, neq; quid duceretur captum, neq; quid militibus daretur, quicq̃ in triumphis eorũ fuerat. Eodem anno in Hiſpania Fuluius Flaccus propr. quia ſucceſſor in prouinciã tardius veniebat, educto exercitu ex hybernis, vlteriorem Celtiberiæ agrũ, vnde ad deditionem non venerant, inſtitit vaſtare. qua re irritauit magis q̃ conterruit animos barbarorum: & clàm comparatis copiis ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebant, obſederũt. In Hiſpaniam vlteriorem eunti L. Poſthumio Albino collegæ Gracchus mandauerat, vt Q. Fuluium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi dimitti veteranos, ſupplementumq́; diſtribuere, & ordinare omnem exercitũ ſeſe velle. dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco eſt, quà ſucceſſor eſſet venturus. Hæc noua allata res omiſſis quæ agere inſtituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coegiſſet: barbari cauſæ ignari ſuam defectionem, & clàm comparata arma ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferocius ſaltum inſederunt. Vbi eum ſaltum prima luce agmen Romanũ intrauit, repente ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Romanos inuaſerunt. quod vbi vidit Flaccus, primos tumultus in agmine per centuriones ſtare omneis ſuo quenq; loco, & arma expedire iubendo, ſedauit: & ſarcinis iumentiſq́; in vnum locum coactis, copias omneis partim ipſe, partim per legatos tribunoſq́; militum, vt tempus, vt locus poſtulabat, ſine vlla trepidatione inſtruxit: cum bis deditis rem eſſe admonens, ſcelus & perfidiam illis, non virtutem nec animum acceſſiſſe. reditum ignobilem in patriã, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recenti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphum delaturos. Plura dici tempus nõ patiebatur. inuehebãt ſe hoſtes, & in partibus extremis iam pugnabatur.

B deinde acies concurrerunt. atrox vbiq; prœliũ, ſed varia fortuna erat. egregie legiones, nec ſegnius duæ alæ pugnabãt: externa auxilia ab ſimili armatura, meliore aliquantum militum genere vrgebãtur, nec locũ tueri poterant. Celtiberi vbi ordinata acie, & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt: cuneo impreſſionem fecerunt. quo tñ valent genere pugnæ, vt quacunq; parte perculere impetu ſuo, ſuſtineri nequeant. tunc quoq; turbatę legiones ſunt, propè interrupta acies. Quam trepidationẽ vbi Flaccus cõſpexit, equo aduehitur ad legionarios equites: &, ecquid auxilii in vobis eſt? actum iam de hoc exercitu erit? cum vndiq; acclamaſſent, quin ederet quid fieri vellet, non ſegniter imperium executuros: duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites, & permittite equos in cuneum hoſtium, quo noſtros vrgent. id cum maiore vi equorũ facietis, ſi effrenatos in eos equos immittitis: quod ſæpe Romanos equites cum magna laude feciſſe ſua memoriæ proditũ eſt. Dicto paruerunt, detractiſq́; frenis bis vltro citroq; cum magna ſtrage hoſtium infractis oĩbus haſtis tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat. Celtiberi trepidare, & propè omiſſa pugna locũ fugæ circũſpicere. Et alarii equites, poſtq̃ Romanorum equitum tam memorabile facinus videre: & ipſi virtute eorũ accenſi, ſine vllius imperio, in perturbatos iam hoſtes equos immittunt. Tunc vero Celtiberi oẽs in fugam effunduntur. & imperator Romanus auerſos hoſteis contemplatus, ædem Fortunæ equeſtri, Iouiq́; OPT. MAX. ludos vouit. cæduntur Celtiberi per totum ſaltum diſſipati fuga. Decem & ſeptem millia hoſtium cæſa eo die traduntur: viui capti plus tria millia, ducẽtis ſeptuaginta ſeptem cum ſignis militaribus: equis propè mille centum. nullis caſtris eo die victor exercitus manſit. victoria non ſine iactura militum fuit. quadringenti LXXII milites Romani, ſociũm ac Latini nominis mille decem & nouem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita victor exercitus renouata priore gloria Tarraconẽ eſt perductus. Venienti Fuluio Tib. Sempronius Pr. qui biduo ante venerat, obuiã proceſſit: gratulatusq́; eſt, quòd Remp. egregie geſſiſſet. cũ ſumma cõcordia quos dimitterent, quoſq́; retinerent milites, cõpoſuerunt. Inde Fuluius exauthoratis militibus in naues impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronius in Celtiberiã legiones duxit. Coſs. ambo in Ligures exercitus induxerunt diuerſis partibus. Poſthumius prima & tertia legione Baliſtam Suiſmontiumq́; monteis obſedit: & premendo præſidiis anguſtos ſaltus eorũ cõmeatus intercluſit, inopiaq́; oĩum rerũ eos perdomuit. Fuluius ſecũda & quarta legione adortus à Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuium incolebant in deditionẽ acceptos, ad ſeptẽ millia hoĩum in naueis impoſitos præter orã Hetruſci maris Neapolim tranſmiſit. inde in Samnium traducti, agerq́; his inter populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab

C A. Poſthumio vineæ cæſæ, frumentaq; deuſta. donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem ve/ A
nerunt, armaq; tradiderũt. Nauibus inde Poſthumius ad viſendam orã Ingaunorum Intemeliorumq;
Ligurũ proceſſit. Priuſquã hi Coſs. venirent, ad exercitũ qui Piſas inductus erat, præerant A. Poſthu
mius, & frater Q. Fuluii M. Fuluius Nobilior. ſecundæ legionis Fuluius Tr. mil. erat. is menſibus ſuis
dimiſit legionem, iureiurando adactis centurionibus, æs in ærarium ad quæſtores eſſe delaturos. Hoc
vbi Placentiam (nam eò forte erat profectus) Fuluio nunciatum eſt: cum equitibus expeditis ſecu/
tus dimiſſos, quos eorum potuit aſſequi, deduxit caſtigatos Piſas. de cæteris Cos. certiorem fecit. eo re
ferente S. C. factum eſt: vt M. Fuluius in Hiſpaniam relegaretur vltra nouã Carthaginem. Literæq; ei
datæ ſunt à Cos. ad P. Manlium in Hiſpaniam vlteriorẽ deferendæ. milites iuſſi ad ſigna redire. cauſa
ignominiæ vti ſemeſtre ſtipendium in eũ annum eſſet ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum nõ
rediſſet, eum ipſum bonaq; eius vendere Cos. iuſſus. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno ſu/
periore ex Illyrico cum decẽ nauibus Brũduſium redierat: inde in portu relictis nauibus cum veniſſet
Romam, inter exponẽdas res, quas ibi geſſiſſet, haud dubiè in regem Illyricorum Gentium latrocinii
omnis maritimi cauſam auertit. ex regno eius oẽs naues eſſe, quæ ſuperi maris orã depopulatæ eſſent.
de his rebus ſe legatos miſiſſe, nec conueniendi regis poteſtatem factam. Venerant Romam legati à
Gentio: qui quo tẽpore Romani cõueniendi regis cauſa veniſſent, ægrũ forte eum in vltimis partibus
fuiſſe regni dicerẽt. petere Gentium ab ſenatu, ne crederent confictis criminibus in ſe, quæ inimici de/
tuliſſent. ad ea Duronius adiecit, multis ciuibus Romanis & ſociis Latini nominis iniurias factas in
regno eius, & ciues Romanos dici Corcyræ retineri. eos omnes Romam adduci placuit. C. Claudiũ
Pr. cognoſcere: neq; ante Gentio regi legatis ue eius reſponſum reddi. Inter multos alios, quos peſtilẽ
tia eius anni abſumpſit: ſacerdotes quoq; aliquot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus
eſt. in eius locum ſuffectus eſt. Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex vlteriore Hiſpania redierat:
triumuir epulo. Q. Fuluius, M. F. in locũ eius triumuir cooptatus: tum prætextatus erat. de rege ſacri/
fico ſufficiendo in locum C. Cornelii Dolabellæ contentio inter C. Seruilium PONT. MAX. fuit: &
L. Cornelium Dolabellam duumuirum naualem, quem vt inauguraret pontifex magiſtratu ſeſe abdi/
care iubebat. recuſantiq; id facere, ob eã rem mulcta duumuiro dicta à pontifice. deq; ea cũ prouocaſſet,
certatum ad populum. cum plures iam tribus intro vocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumuirũ
iuberent, mulctamq; remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: vitium de cœlo quod comitia turbaret inter/
uenit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculũ inaugurarunt: qui ſe/
cundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Seruilius Geminus PONT. MAX. deceſſit. idem decẽ/
D uir ſacrorum fuit. pontifex in locũ eius à collegio cooptatus eſt Q. Fuluius Flaccus: in pontificẽ maxi
mum Æmylius Lepidus, cũ multi clari viri petiſſent. & decemuir ſacrorum Q. Marcius Philippus in
eiuſdẽ locum eſt cooptatus. & augur Sp. Poſthumius Albinus deceſſit. in locũ eius P. Scipionẽ filium
Africani augures cooptarunt. Cumanis eo anno petentibus permiſſum, vt publice latine loqueren/
tur: & præconibus latine vendendi ius eſſet. Piſanis agrũ pollicentibus, quò Latina colonia deducere
tur, gratiæ ab ſenatu actæ. triũuiri creati ad eam rẽ Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilii Lenates. A C.
Mænio Pr. cui prouincia Sardinia cũ eueniſſet, additũ erat, vt quæreret de veneficiis longius ab vrbe
decẽ millibus paſſuũ: literæ allatæ: ſe iam tria millia hoiũ dãnaſſe, & creſcere ſibi quæſtionẽ indiciis.
aut eã ſibi eſſe defendendã, aut puinciam dimittendã. Q. Fuluius Flaccus ex Hiſpania rediit Romã
cum magna fama geſtarũ rerum, qui cum extra vrbẽ triumphi cauſa eſſet, Cos. eſt creatus cũ L. Man/
lio Acidino. & poſt paucos dies cũ militibus, quos ſecũ deduxerat, triũphans vrbẽ eſt inuectus. Tulit
in triũpho coronas aureas centũ viginti quatuor: præterea auri pondo triginta vnũ, & ſignati oſcẽſis
numûin centũ ſeptuaginta tria M. ducẽtos: militibus de præda quinquagenos denarios dedit: duplex
centurionibus, triplex equiti: tantundẽ ſociis Latini nominis: & ſtipendium oĩbus duplex. Eo anno
rogatio primũ lata eſt ab L. Iulio Tr. pl. quot annos nati quenq; magiſtratũ peterent caperentq;. inde
cognomen familiæ inditũ: vt Annales appellarenť. Pr. quatuor poſt multos annos lege Bebia creati,
q alternis quaternos iubebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & M. Mu/
tii Scæuolæ. Q. Fuluio, & L. Manlio Coſs. eadẽ prouincia, quæ ſuperioribus, pari numero copiæ
peditũ, equitum, ciuiũ, ſociorum decretæ. In Hiſpaniis duabus Tib. Sempronio & L. Poſthumio cũ
iiſdem exercitibus, quos haberent, prorogatũ imperium eſt. & in ſupplementũ Coſs. ſcribere iuſſi ad
tria millia peditũ Romanorum, CCC equites: quinq; millia ſociorum Latini nominis, & quadrin/
gentos equites. P. Mutius Scæuola vrbanã ſortitus prouinciã eſt: & vt idem quæreret de veneficiis in
vrbe, & propius vrbẽ decem millia paſſuum. C. Cornelius Scipio peregrinam. Q. Mutius Scæuola Si
ciliam, L. Valerius Leuinus Sardiniam. Q. Fuluius Cos. priuſquam vllam rem publicam ageret, li/
berare & ſe, & Remp. religione votis ſoluendis dixit velle. vouiſſe ſe quo die poſtremum cum Celtibe/
ris pugnaſſet, ludos Ioui OPT. MAX. & ædem equeſtri Fortunæ ſeſe facturum: in eas res ſibi pecu/
niam collatam eſſe ab Hiſpanis. Ludi decreti: & vt duumuiri ad ædem locandam crearentur. de pecu/
nia finitur, ne maior cauſa ludorum conſumeretur: q̃ quanta Fuluio Nobiliori poſt Ætolicũ bellum
ludos

A ludos facienti decreta eſſet: ne'ue quid ad eos ludos arceſſeret, cogeret, acciperet, faceret aduerſus id S. C. quod L. Æmylio C. Bebio Coſs. de ludis factũ eſſet. Decreuerat id ſenatus propter effuſos ſumptus factos in ludos T. Sempronii ædilis, qui graues non modo Italiæ ac ſociis Latini nominis, ſed ẽt prouinciis externis fuerant. Hyems eo anno niue ſæua & omni tẽpeſtatum genere fuit, arbores, quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, deuſſit cunctas: & ea tũ aliquanto q̃ aliãs longior fuit. itaq; Latinas mox ſubito coorta & intolerabilis tempeſtas in monte turbauit: inſtauratæq; ſunt ex decreto pontificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtrauit, fulminibusq; cõplura loca deformauit. ædem Iouis Tarracinæ: ædem albam Capuæ, portamq; Romanam: muri pinnas aliquot locis decuſſit. Hæc inter prodigia nunciatum & ab Reate, tripedẽ natum mulum. Ob ea decemuiri iuſſi adire libros edidere quibus diis, & quot hoſtiis ſacrificaretur: & ob fulminibus cõplura loca deformata ad ædem Iouis vt ſupplicatio diem vnum eſſet. Ludi deinde votiui Q. Fuluii Coſ. per dies decem magno apparatu facti. Cenſorũ inde comitia habita. creati M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. & M. Fuluius Nobilior: qui ex Ætolis triumphauerat. Inter hos viros nobiles inimicitię erant, ſępe multis & in ſenatu, & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. comitiis confectis, vt traditum antiquitus eſt: cenſores in campo ad aram Martis ſellis curulibus conſederunt. quò repente principes ſenatorũ cũ agmine venerunt ciuitates, inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit. Non obliti ſumus cenſores, vos paulo ante ab vniuerſo P. R. moribus noſtris præpoſitos eſſe: & nos à vobis & admoneri & regi, non vos à nobis debere. indicandum tamen eſt quid omneis bonos in vobis aut offendat, aut certe mutatum malint. Singulos cum intuemur M. Æmyli, M. Fului: neminem hodie in ciuitate habemus, quẽ, ſi reuocemur in ſuffragium, velimus vobis prælatum eſſe. ambo cum ſimul aſpicimus, non poſſumus non vereri ne male comparati ſitis: nec tantum Reip. proſit, quòd omnibus nobis egregie placetis: q̃ quod alter alteri diſplicetis, noceat. Inimicitias per annos multos vobiſipſis graues & atroces geritis: quæ periculũ eſt ne ex hac die nobis & Reip. q̃ vobis grauiores fiant. De quibus cauſis hoc timeamus,

* multa ſuccurrunt quæ dicerentur: niſi forte implacabiles fueritis, implicauerint animos veſtros. Has vt hodie, vt iſto templo finiatis ſimultates, quæſumus vos vniuerſi, & quos coniunxit ſuffragiis ſuis P. R. hac etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis ſinatis. vno animo, vno cõſilio legatis ſenatum, equites recenſeatis: agatis cenſum, luſtrum condatis. quod omnibus ferè p̃cationibus nuncupabitis verbis, vt ea res mihi collegęq; meo bene & feliciter eueniat: ita, vt vere, vt ex animo velitis euenire efficiatisq;, vt quod deos precari eritis, id vos velle etiam homines credamus.

B T. Tatius & Romulus in cuius vrbis medio foro acie hoſtes concurrerant, ibi concordes regnarũt. Non modo ſimultates, ſed bella quoq; finiuntur. ex infeſtis hoſtibus plerunq; ſocii, fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti ſunt: Latini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatum illud quia verũ erat, in prouerbium venit: Amicitias immortaleis, inimicitias mortaleis debere eſſe. Fremitus ortus cum aſſenſu, deinde vniuerſorum voces idem petentium confuſæ in vnum, orationem interpellarunt. Inde Æmylius queſtus cũ alia, tum bis à M. Fuluio ſe certo cõſulatu deiectum. Fuluius contra queri, ſe ab eo ſemper laceſſitum, & in probrum ſuum ſponſionẽ factam. tamẽ ambo ſignificare, ſi alter vellet, ſe in poteſtate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus inſtantibus qui aderãt, dexteras fidemq; dedere, mittere vere ac finire odium. deinde collaudantibus cunctis deducti ſunt in Capitolium. & curæ ſuper tali re principum, & facilitas cenſorum egregie cõprobata ab ſenatu, & laudata eſt. Cenſoribus deinde poſtulantibus, vt pecuniæ ſumma ſibi, qua in opera publica vterentur, attribueretur: vectigal annuum decretum eſt. Eodem anno in Hiſpania L. Poſthumius & Tib. Sempronius propr. comparauerunt ita inter ſe, vt in Vacceos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiá reuerteretur. Gracchus quòd maius ibi bellum eſſet, in vltima Celtiberię penetrauit. Mundam vrbem primum vi cepit, nocte ex improuiſo aggreſſus. acceptis deinde obſidibus, præſidioq; impoſito, caſtella oppugnare, agros vrere, donec ad præualidam aliam vrbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit. vbi cũ iam opera admoueret: veniunt legati ex oppido. quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit, non diſſimulãtium bellaturos, ſi vires eſſent. petierunt enim vt ſibi in caſtra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda. ſi non impetraſſent, tum ſeparatim eos ab illis ſe conſulturos. Permittente Graccho ierunt. & poſt paucis diebus alios decem legatos ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à Pr. quàm vt bibere ſibi iubere dari. epotis primis poculis iterum popoſcerunt, magno riſu circunſtantium in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingeniis. tum maximus natu ex iis, Miſſi ſumus, inquit, à gente noſtra qui ſciſcitaremur: qua tandem re fretus arma nobis inferres! Ad hanc percunctationem Gracchus, exercitu ſe egregio fidentem veniſſe reſpondit. quem ſi ipſi viſere velint, quo certiora ad ſuos referant, poteſtatem ſe eis facturum eſſe. tribunisq; mil. imperat, vt ornari omneis copias peditum equitumq;, & decurrere iubeant armatas. Ab hoc ſpectaculo legati miſſi deterruerunt ſuos ab auxilio circunſeſſæ vrbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod ſignum conuenerat) ſuſtuliſſent: deſtituti ab vnica ſpe auxilii in deditionem venerunt. ſeſtertium nummũ quater & vicies ab iis eſt exactum, quadraginta nobiliſſimi equites: nec obſidum no/

C mine(nam militare iuſſi ſunt)& tamen re ipſa vt pignus fidei eſſent. Inde iam duxit ad Alcen vrbem, A
vbi caſtra Celtiberorum erant, à quibus venerant nuper legati. eos cum per aliquot dies armaturam
leuem immittendo in ſtationes laceſſiſſet paruis prælijs: indies maiora certamina ſerebat, vt oẽs extra
munitiones eliceret. Vbi quod petebatur ſenſit effectum: auxiliorũ præfectis imperat, vt contracto cer-
tamine, tanq̃ multitudine ſuperarentur, repente tergis datis ad caſtra effuſe fugerent. ipſe intra vallum
ad omneis portas inſtruxit copias. Haud multum tẽporis interceſſit: cum ex cõpoſito refugientiũ ſuo-
rum agmen, poſt effuſe ſequẽtes barbaros cõſpexit. inſtructam ad hoc ipſum intra vallũ habebat aciẽ.
itaq; tantũ moratus, vt ſuos refugere in caſtra libero introitu fineret: clamore ſublato ſimul oĩbus por-
tis erupit. Non ſuſtinuere impetum necopinatum hoſtes. qui ad caſtra oppugnanda venerant, ne ſua
quidem tueri potuerunt. nam extẽplo fuſi, fugati: mox intra vallum pauentes cõpulſi, poſtremo exuun-
tur caſtris. Eo die nouem millia hoſtiũ cæſa: capti viui trecenti viginti, equi centum duodecim: ſigna
militaria triginta ſeptem. de exercitu Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus
duxit ad depopulandũ Celtiberiã legiones. & cum ferret paſſim cuncta atq; ageret: populiq; alii volun-
tate, alii metu iugum acciperẽt: CIII oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda poti-
tus ingenti eſt. Conuertit inde agmẽ retro, vnde venerat, ad Alcen, atq; eam vrbẽ oppugnare inſtitit.
Oppidani primum impetum hoſtiũ ſuſtinuerunt. deinde cum iam non armis modo, ſed ẽt operibus
oppugnarentur: diffiſi præſidio vrbis in arcem vniuerſi conceſſerunt. poſtremo & inde præmiſſis ora-
toribus, in ditionem ſe ſuaq; oĩa Romanis permiſerunt. Magna inde præda facta eſt. multi captiui no-
biles in poteſtatem venerunt. inter quos & Thurri filii duo, & filia. Regulus hic earũ gentium erat. lon-
ge potentiſſimus oĩum Hiſpanorum. Audita ſuorum clade miſſis, qui fidẽ venienti in caſtra ad Grac-
chum peterent: venit. & primum quæſiuit ab eo, ne ſibi liceret, ac ſuis viuere? cum prætor victurum re-
ſpondiſſet: quæſiuit iterum, ſi cum Romanis militare liceret? id quoq; Graccho permittente, ſequar in-
* quit vos aduerſus veteres ſocios meos, qm̃ illos ad me propiunt ſuſpicere. Secutus eſt inde Romanos,
fortiq; ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas alio-
rum circa populorum cladibus territa portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud
cum fide factam quidam authores ſunt. è qua regione abduxiſſet legiones, extemplo inde rebellatum,
magnoq; cum poſtea prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad ſextam horã diei
ſignis collatis pugnaſſe: multos vtrinq; cecidiſſe. nec aliud magnopere victores fuiſſe Romanos, niſi
D quòd poſtero die manentes intra vallum prælio laceſſerint: ſpolia per totum diem legiſſe. tertio die præ- B
lio maiore iterum pugnatum: & tũm demum haud dubie victos Celtiberos: caſtraq; eorum capta &
direpta eſſe. vigintiduo millia hoſtium eo die eſſe cæſa: plus trecentos captos: parem ferè equorum nu-
merum: & ſigna militaria ſeptuaginta duo: inde debellatum, veramq; pacẽ, non fluxa vt ante fide Cel-
tiberos fuiſſe. Eadem æſtate & L. Poſthumium in Hiſpania vlteriore bis cum Vacceis egregie pu-
gnaſſe ſcribunt. ad triginta & quinque millia hoſtium occidiſſe & caſtra oppugnaſſe. Propius vero
eſt, ſerius in prouinciam perueniſſe, q̃ vt ea æſtate potuerit res gerere. Cenſores fideli concordia ſena-
tum legerunt. princeps electus eſt ipſe cenſor M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. tres eiecti de ſena-
tu. retinuit quoſdam Lepidus à collega prætentos. Opera ex pecunia attributa diuiſaq; inter ſe, hæc
confecerunt. Lepibus molem ad Tarracinam, ingratum opus, quod prædia habebat ibi, priuatamq;
publicæ rei impenſam inſuerat. Theatrũ & proſcenium ad Apollinis, ædem Iouis in Capitolio, co-
lumnasq; circa poliendas albo locauit. & ab his columnis, quæ incommode oppoſita videbantur, ſi-
gna amouit: clypeaq; de columnis, & ſigna militaria affixa omnis generis dempſit. M. Fuluius plura,
& maioris locauit vſus. portum, & pilas pontis in Tyberim, quibus pilis fornices poſt aliquot annos
P. Scipio Africanus, & L. Mummius cenſores locauerunt imponendos: baſilicam poſt argentarias no-
uas, & forum piſcatorium circundatis tabernis, quas vendidit in priuatum: & forum & porticum ex-
tra portam Trigeminam, & aliam poſt nauaha, & ad fanum Herculis, & poſt Spei ad Tiberim ædem
Apollinis Medici. habuere & in promiſcuo prætores pecuniam: ex ea communiter locarunt aquam
adducendam, fornicesq; faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Craſſus, qui per fundum ſuũ
duci non eſt paſſus. Portoria quoq;, & vectigalia iidem multa inſtituerunt. complura ſacella publicaq;
occupata à priuatis, publicaq; ſacra vt paterent, eſſentq; populo curarunt. mutarunt ſuffragia: regio-
natimq; generibus hoium, cauſiſq; & quæſtibus, tribus deſcripſerunt. Et alter ex cenſoribus M. Æmy-
lius petiit ab ſenatu, vt ſibi dedicationis templorum Reginæ Iunonis & Dianæ, quæ bello Liguſtino,
ante annis octo vouiſſet: pecunia ad ludos decerneretur. viginti millia æris decreuerunt. Dedicauit
eas ædes vtranq; in circo Flaminio. ludoſq; ſcenicos triduum poſt dedicationem templi Iunonis, bi-
duum poſt Dianæ, & ſingulos dies fecit in circo. Idem dedicauit ædem Larium permarinũm in cam-
po. vouerat eam annis quadraginta ante L. Æmylius Regillus, nauali prælio aduerſus præfectos re-
gis Antiochi. ſupra valuas templi tabula cum titulo hoc fixa eſt. Duello magno regibus dirimen-
* do caput ſubigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Æmylio M. Æmylii filio, auſpicio, im-
perio, felicitate ductuq; eius inter Epheſum Camuchumq; inſpectante Cos. ipſo Antiocho exer-

citu

A citu omni,equitatu,elephantiſq; claſſis regis Antiochi antea ſic victa,fuſa,contuſa fugataq; eſt.ibiq;
eo die naues longæ cũ oĩbus ſociis captę ſexaginta duę.ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq;.
eius rei ergõ ædem Laribus permarinis vouit. Eodem exẽplo tabula in æde Iouis in Capitolio ſupra
valuas fixa eſt. Biduo quo ſenatũ legerunt cenſores:Q.Fuluius Cos.profectus in Ligures,per inuios
montes valleſq; ſaltus cum exercitu tranſgreſſus,ſignis collatis cum hoſte pugnauit. neq; tantum acie
vicit,ſed caſtra quoq; eodẽ die cepit. Tria millia ducenti hoſtium, omniſq; ea regio Ligurum in dedi/
tionem venit.Cos.deditos in cãpeſtreis agros deduxit,præſidiaq; montibus impoſuit. Celeriter & ex
prouincia literæ Romã venerunt. ſupplicationes ob eas res geſtas in triduũ decretæ ſunt. Pr.quadra/
ginta hoſtiis maioribus per ſupplicationes rẽ diuinam fecerũt.Ab altero Cos. L.Manlio nihil memo/
ria dignum in Liguribus eſt geſtũ. Galli tranſalpini tria millia hoĩum in Italiam tranſgreſſi,neminẽ
bello laceſſentes,agrum à Cos.& ſenatu petebant:vt pacati ſub imperio P.R.eſſent. Eos ſenatus exce/
dere Italia iuſſit:& Cos.Q.Fuluiũ quærere & animaduertere in eos,qui principes & authores trãſcen
dendi Alpes fuiſſent. Eodẽ anno Philippus rex Macedonũ ſenio & mœrore conſumptus poſt mortẽ fi
lii deceſſit.Demetriade hybernabat,cũ deſiderio anxius filii, tum pœnitentia crudelitatis ſuæ,quę ſti/
mulabat animũ:& alter filius haud dubie & ſua & aliorum opinione rex, conuerſiq; in eum oĩum ocu/
li,& deſtituta ſenectus:aliis expectantibus ſuã mortem:aliis ne expectantibus quidẽ, quo magis ange
batur:& cũ eo Antigonus Echecratis filius,nomen patrui Antigoni ferens:qui tutor Philippi fuerat,
regiæ vir maieſtatis,nobili ẽt pugna aduerſus Cleomenem Lacedæmoniũ clarus. Tutorem eũ Gręci,
vt cognomine à cæteris regibus diſtinguerent,appellarunt. Huius fratris filius Antigonus ex honora
tis Philippi amicis vnus incorruptus permanſerat:eiq; ea fides nequaq̃ amicum Perſea inimiciſſimũ
fecerat.is proſpiciens aĩo,quanto cum periculo ſuo hæreditas regni ventura eſſet ad Perſea, vt primũ
labare animũ regis,& ingemiſcere interdũ filii deſiderio ſenſit:nunc præbendo aureis, nunc laceſſendo
ẽt mentionem rei temere actæ,ſæpe querenti querens & ipſe aderat: & cũ multa adſoleat veritas præbe
re veſtigia ſui,omni ope adiuuabat,quo maturius oĩa emanarent.Suſpecti & miniſtri facinoris Apel/
les maxime & Philocles erant,q Romam legati fuerant,literaſq; exitiales Demetrio ſub noĩe Flamini/
ni attulerant.falſas eſſe,& à ſcriba vitiatas, ſignumq; adulterinum, vulgo in regia fremebant. Cæterũ
cum ſuſpecta magis, q̃ manifeſta eſſet res:forte Xychus obuius fit Antigono, cõprehenſuſq; ab eo in
B regiã eſt perductus.relicto eo cuſtodibus,Antigonus ad Philippũ ꝓceſſit. Multis,inquit, ſermonibus
intellexiſſe videor,magno te æſtimaturum,ſi ſcire vera oĩa poſſis de filiis tuis, vter ab vtro petitus frau
de & inſidiis eſſet.homo vnus oĩum,q nodũ huius erroris exoluere poſſit:in poteſtate tua eſt Xychus.
forte vocatũ perductumq; in regiam,vocari iuberet. Adductus primo ita negare inconſtanter,vt par
uo metu admoto paratũ indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris verberumq; non ſuſtinuit : ordi/
nemq; omnem facinoris legatorum miniſteriiq; ſui expoſuit.Extemplo miſſi qui legatos cõprehẽderẽt:
Philoclem,qui præſens erat,oppreſſerunt. Appelles miſſus ad Chęream quendã perſequendũ,indicio
Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi vulgatũ eſt.alii primo audaciter negantem,
poſtq̃ in conſpectũ adductus ſit Xychus,non vltra tetendiſſe: alii tormenta ẽt inficiantẽ perpeſſum aſ/
firmãt.Philippo redintegratus eſt luctus,geminatuſq;.& infelicitatẽ ſuã in liberis grauiorẽ quòd alter
periſſet,cenſebat. Perſeus certior factus oĩa detecta eſſe, potentior quidẽ erat, q̃ vt fugam neceſſariam
duceret:tñ vt procul abeſſet,curabat,interim velut ab incendio flagrãtis iræ,dum Philippus viueret,
ſe defenſurus. qui ſpe potiundi ad pœnã corporis eius amiſſa, quod reliquum erat,id ſtudere:ne ſuper
impunitatem ẽt præmio ſceleris frueretur. Antigonũ igitur appellat: cui & palàm facti parricidii gra/
tia obnoxius erat, neq; pudendũ aut pœnitendũ eum regẽ Macedonibus propter recentẽ patrui Anti/
goni gloriã fore cenſebat.Quando in eã fortunã veni,inquit, Antigone, vt orbitas mihi,quã alii de/
teſtantur parẽtes,optabilis eſſe debeat:regnũ, quod à patruo tuo forti non ſolũ fideli tutela eius cuſto/
ditum & auctum etiam accepi:id tibi tradere in animo eſt. Te vnum habeo, quem dignum regno iu/
dicem. ſi neminem haberem, perire & extingui id mallem , quàm Perſeo ſceleſtæ fraudis præmiũ eſſe.
Demetrium excitatum ab inferis,reſtitutumq; credam mihi: ſi te,qui morti innocentis, qui meo infe/
lici errori vnus inlachrymaſti , in locum eius ſubſtitutum relinquam. Ab hoc ſermone omni genere
honoris producere eum non deſtitit. cum in Thracia Perſeus abeſſet : circumire Macedoniæ vrbes,
principibuſq; Antigonum commendare.& ſi vita longior ſuppetiſſet,haud dubium fuit quin eum in
poſſeſſione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theſſalonicæ plurimum temporis mo/
ratus fuerat. inde cum Amphipolin veniſſet, graui morbo eſt implicitus. Sed animo tamen ægrum
magis fuiſſe, quàm corpore conſtat : curiſq; & vigiliis , cum identidem ſpecies & vmbræ inſontis in/
terempti filii eum diris agitarent , extinctum eſſe cum execrationibus alterius . admoneri tamen po/
tuiſſet Antigonus , ſi haud ſtatim palàm facta eſſet mors regis . Medicus Calligenes , qui curationi
præerat , non expectata morte regis , à primis deſperationis notis nuntios prædiſpoſitos , ita vt
conuenerat , miſit ad Perſeum : & mortem regis in aduentum eius omnes , qui extra regiam erant,
celauit. Oppreſſit igitur necopinanteis ignaroſq; omnes Perſeus , & regnum ſcelere partum inuaſit.

C Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas. nam poſt paucis diebus gens Baſtarnarum diu ſollicitata ab ſuis ſedibus magna peditum equitumq́; manu Iſtrum traiecit. inde prægreſſi qui nunciarent regi, Antigonus & Cotto: nobilis erat Baſtarna. de ea re Antigonus ſæpe inuitus cum ipſo Cottone legatus ad concitandos Baſtarnas miſſus. haud procul Amphipoli fa* mæ incerti nuntii occurrerunt, mortuum eſſe regem. quæ res omnem ordinem conſilii turbauit. Compoſitum autem ſic fuerat. tranſitum per Thraciam tutum, & commeatus Baſtarnis vt Philippus præſtaret: id vt facere poſſet, regionum principes donis coluerat, fide ſua obligata: pacato agmine tranſituros Baſtarnas Dardanorum gentem delere propoſitum erat, inq́; eorum agro ſedes dare Baſtarnis. duplex inde erat commodum futurum: ſi & Dardani, gens ſemper infeſtiſſima Macedoniæ, temporibusq́; iniquis regum imminens tolleretur: & Baſtarnæ relictis in Dardania coniugibus liberisq́;, ad populandam Italiam poſſent mitti. per Scordiſcos iter eſſe ad mare Adriaticum Italiamq́; alia via traduci exercitum non poſſe. facile Baſtarnis Scordiſcos iter daturos. nec enim aut lingua aut moribus æquales abhorrere. & ipſos adiuncturos ſe, cum ad prædam opulentiſſimæ gentis ire vidiſſent. Inde in omnem euentum conſilia cõmodabantur. ſiue cæſi ab Romanis forent Baſtarnæ, Dardanos tamen ſublatos, prædamq́; ex reliquiis Baſtarnarum, & poſſeſſionem liberam Dardaniæ, ſolatio fore. ſiue proſpere geſſiſſent: Romanis auerſis in Baſtarnarum bellum, recuperaturum ſe in Gręcia quę amiſiſſet. Hæc Philippi conſilia fuerant. Ingreſſi ſunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: ſed haud multo poſt famam mortis Philippi, neque Thraces commercio faciles erant, neq; Baſtarnæ empto contenti eſſe poterant, aut in agmine contineri, ne decederent via. Inde iniurię vltro citroq́; fieri: quarum indies incremento bellum exarſit. Poſtremo Thraces, cum vim ac multitudinem ſuſtinere hoſtium non poſſent, relictis campeſtribus vicis in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) conceſſerunt. Quò vbi ire Baſtarnæ vellent: quali tempeſtate Gallos ſpoliantes Delphos fama eſt peremptos eſſe: talis tum Baſtarnas nequicquam ad iuga montium appropinquãtes oppreſſit. Neq; enim imbre tantum effuſo, dein creberrima grandine obruti ſunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusq́; & fulguribus præſtringentibus aciem oculorum: ſed fulmina etiam ſic vndiq; micabant, vt peti viderentur corpora: nec ſolum milites, ſed etiam principes icti caderent. itaq; cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi ſternerentur ruerentq́;, inſtabant quidem perculſis Thraces. ſed ipſi deos autores fugę eſſe, cœ-
D lumq́; in ſe ruere aiebant. Diſſipati procella cum tanquam ex naufragio pleriq; ſemiermes in caſtra, vnde profecti erant, rediſſent: conſultari quid agerent cœptum. inde orta diſſenſio: aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam cenſentibus. Triginta fermè millia hominum (Clondico duce, profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà venerat, tranſdanubianam regionẽ repetiit. Perſeus potitus regno interfici Antigonum iuſſit. & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam petendumq́; vt rex ab ſenatu appellaretur, miſit. Hæc eo anno in Macedonia geſta. Alter conſulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gratiæ, quàm rerum geſtarum magnitudini datum conſtabat. Armorum hoſtilium magnam vim tranſtulit. nullam pecuniam admodum. diuiſit tamen in ſingulos milites tricenos æris: duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſigne fuit, q̃ quòd forte euẽnit vt eodem die triumpharet: quo priore anno ex prætura triumphauerat. Secundum triumphum comitia edixit. quibus creati Coſſ. ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volſo. Prætorum inde tribus creatis, comitia tempeſtas diremit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem quartũ Idus Martias, M. Titinius Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quæ euenerant. Terra mouit. in foris publicis, vbi lectiſternium erat: deorum capita, quæ in lectis erant, auerterunt ſe: lanaq́; cum integumentis, quæ Ioui oppoſita fuit, decidit. de menſa oleas quoq; prægustaſſe mures, in prodigium verſum eſt. Ad ea expiãda nihil vltra, quàm vt ludi inſtaurentur, actum eſt.

FINIS.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI QVADRAGESIMIPRIMI

EPITOME.

IGNIS in æde Veſtæ extinctus eſt. Tib. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumq́; operum ſuorum, Gracchum oppidum in Hiſpania conſtituit. A Poſthumio Albino proconſule Vaccei, ac Luſitani ſubacti ſunt. de vtriſque triumphauit. Antiochus Antiochi filius obſes Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto ſucceſſerat: in regnum Syriæ ab vrbe dimiſſus. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt, Cenſa ſunt ciuium capita CCLXIII millia, CCXLIIII. Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legem tulit: nequis hæredem mulierem inſtitueret. ſuaſit legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Iſtros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus geſtas continet. & initia belli Macedonici, quod Perſeus Philippi filius moliebatur. miſerat enim ad Carthaginenſes legationem, & ab iis nocte audita erat. ſed & alias Græciæ ciuitates ſolicitabat. qui præter religionem, quòd quammulta templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympii, & Antiochiæ, viliſſimum regem egit.

LIBRI XLII

FVluius Flaccus cenſor tēplum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit, vt ædem quā dedicauerat, tegeret. tegulæ ex S. C. reportatæ. Eumenes Aſiæ rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ rege
B queſtus eſt. cuius iniuriæ in populum Romanū referuntur, ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus Cos. cui Macedonia decreta erat: in Macedoniam tranſiit, leuibusq́; expeditionibus, equeſtribus præliis in Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit. Inter Maſaniſſam, & Carthaginenſes de agro fuit dies ad diſceptandum à ſenatu datus. Legati miſſi ad ciuitates ſocias, & reges rogādos: vt in fide permanerent, dubitātibus Rhodiis. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuiū capita CCLVII millia, CCXXXI. Res præterea aduerſus Corſos, & Ligures proſpere geſtas continet.

LIBRI XLIII

PRætores nonnulli, eo quòd auare & crudeliter prouincias adminiſtraſſent, damnati ſunt. P. Licinius Craſſus procōſul complures in Græcia vrbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo venierāt, ex S. C. poſtea reſtituti ſunt. A præfectis claſſium Romanarum multa impotenter in ſocios facta. Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſpere geſtas continet: victis Dardanis, & Illyrico: cuius rex erat Gētius. Motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interempto conſedit. M. Æmylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII

QVintus Marcius Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniam: compluresq́; vrbes occupauit. Rhodii miſerere legatos Romam, minantes: vt Perſeo eſſent auxilio: niſi populus Romanus cum eo pacē atq; amicitiam cōiungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Æmylio Paulo ſequentis anni conſuli iterum, mandatum eſſet: Paulus in concione precatus eſt, vt quicquid diri populo Romano immineret, ſupra domum ſuam cōuerteretur: & in Macedoniam profectus Perſeū vicit, vniuerſamq́; Macedoniam in poteſtatem redegit. antequam confligeret, dixit exercitui, ne miraretur, quòd luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoq; rex Illyriorū, cum rebellaſſet: ab Anicio prætore victus venit in deditionem, & cum vxore & liberis & propinquis Romam miſſus. Ab Alexandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus venerunt, querētes de Antiocho rege Syriæ, quòd is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia iis pecuniam, quam promiſerat, minime dabat, ab eis relictus eſt.

PERSEVS ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cum Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti reges obſideret: & miſſis ad eum à ſenatu legatis, qui iuberent: ab obſidione ſocii regis abſiſteret: editisq; mandatis conſideraturum ſe ille, quid faciundum eſſet, reſpondiſſet; vnus legatorum Popilius virga regem circũſcripſit: iuſſitq; antequam circulo excederet, reſponſum daret. qua aſperitate effecit, vt Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac regum in ſenatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſa. poſtero die cum de eo quæreretur: vt iis bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt: nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocii dimiſſi. Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perſeum cum tribus filiis ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei contingeret: duorum filiorum funeribus inſignita eſt. quorum alterius mors patris triumphum præceſſit: alterius ſecuta eſt. Luſtrum conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII. millia, DCCCV. Pruſias Bithyniæ rex Romam, vt ſenatui gratias ageret ob victoriam ex Macedonia partam, venit: & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS ACEPHALVS.

* , *

A à patre in pace habitam armaſſe, eoq́; iuuentuti prædandi cupidæ pergratus eſſe dicebatur. Cõſilium de Hiſtrico bello cum haberet conſul, alii gerendum extemplo, antequã contrahere copias hoſtes poſſent: alii conſulendum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia conſul, caſtra ad lacũ Timaui poſuit. Imminet mari is lacus. Eodem decẽ nauibus C. Furius duumuir naualis venit. Aduerſus Illyriorum claſſem creati duumuiri nauales erant, qui tuendam viginti nauibus mari ſuperiore Anconam velut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora vſq; ad Tarentum, C. Furius læua vſq; ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Hiſtriæ fines cum onerariis & magno commeatu miſſæ: ſecutusq́; cum legionibus conſul quinq; fermè millia à mari poſuit caſtra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniaq́; hinc in caſtra ſubportabantur: & quo id tutius fieret, ſtationes ab omnibus caſtrorum partibus circũdatæ ſunt: in Hiſtriamq́; ſuum præſidium ſtatiuum, repentina cohors placentina oppoſita inter mare & caſtra. & vt idem aquatoribus ad fluuium eſſet præſidium, M. Ebutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adiicere iuſſus eſt. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, via quæ Aquileiam fert, duxerãt. Ab eadem regione mille fermè paſſuum caſtra erant Gallorum: Carmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorum. Hiſtri vt primum ad lacum Timaui caſtra ſunt Romana mota, ipſi poſt collẽ occulto loco conſederunt: & inde obliquis itineribus agmen ſequebantur in omnem occaſionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq́; agerentur fallebat. Poſtquam ſtationes inualidas eſſe pro caſtris, eorum turba inermis frequẽs

B inter caſtra & mare mercantium, ſine vllo terreſtri aut maritimo munimento viderunt: duo ſimul præſidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem ſolis, perlucens iam aliquid, incerta tamen vt ſolet lux ſpeciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque fruſtrata Romanos, multo maiorem iis quàm erat hoſtium aciem oſtendit: qua territi vtriuſque ſtationis milites ingẽti tumultu cum in caſtra confugiſſent, haud paulo ibi plus, quàm quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterant: & clamor in portis, vt vbi nulla eſſet ſtatio, quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hoſtis intra vallum eſſet. Vna vox audiebatur, ad mare vocantium. Id forte temere ab vno exclamatum, totis paſſim perſonabat caſtris. Itaque primo velut iuſſi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, poſtremo propè omnes, & ipſi conſul cum fruſtra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec authoritate, nec precibus ad extremum valuiſſet. Vnus remanſit M. Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hunc in vacua caſtra impetu facto Hiſtri, cum alius armatus iis nemo obuiam iſſet, in prætorio inſtruentem atque adhortantem ſuos oppreſſerunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate reſiſtentium fuit: nec ante finitum eſt, quàm tribunus militum quiq́; circa eum conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæſtorium, forum, quintanamq́; hoſtes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expoſitamq́; copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inueniſſent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hoſtiumq́; obliti faciũt: &, vt quibus inſuetus liberalior victus eſſet, auidius vino ciboq́; corpora onerãt. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur, nautici tabernacula detendunt, cõmeatumq́; in littore expoſitum in naues rapiunt: milites in ſcaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne cõplearentur nauigia, alii turbæ obſiſtunt, alii ab littore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde inuicem militum nautarumq́; oritur, donec iuſſu conſulis procul à terra claſſis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: vix MCC ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos ſecum eduxiſſent, inuenti ſunt: cætera deformis turba, velut lixarum calonumq́;, præda vere futura ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuncius ad tertiam legionem reuocandam & Gallorum præſidium: & ſimul ex omnibus locis ad caſtra recipienda, demendamq́; ignominiam rediri cœptum eſt. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaq́; proiicere.

C iubent: centurionibus imperant, vt grauiores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites vt ſingulos è iuuenibus pedites ſecum in equos tollant. egregiam gloriam legionis fore, ſi caſtra metu ſecundanorum amiſſa, ſua virtute recipiant, & recipi facile eſſe, ſi in præda occupati barbari ſubito opprimantur: ſicut ceperint, poſſe capi. Summa militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur: priores tamen conſul copiæq;, quæ à mari reducebantur ad vallum acceſſerunt. L. Atius tribunus primus ſecundæ legionis non hortabatur modo milites, ſed docebat etiam: ſi victores Hiſtri quibus armis cepiſſent caſtra, iiſdem capta retinere in animo haberent, primum exutum caſtris hoſtem ad mare perſecuturos fuiſſe, deinde ſtationes certe pro vallo habituros: vino ſomnoq; veriſimile eſſe merſos iacere. Sub hæc A. Bæculonium ſigniferum ſuum, notæ fortitudinis virum, inferre ſignum iuſſit. Ille ſi vnum ſe ſequerentur, quo celerius fieret facturum dixit: cônixusq; cum trans vallum ſignum traieciſſet, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Ælii Tr. mil. tertiæ legionis cum equitatu aduenîût: confeſtim & quos binos oneraria in iumenta impoſuerant ſecuti: & conſul cum toto agmine. At Hiſtrorum pauci, qui modice vinoſi erant, memores fuerant fugæ, aliis ſomno mors continuata eſt; integraq; ſua omnia Romani, præterquam quòd vini cibiq; abſumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in caſtris relicti fuerant, poſtquam intra vallum ſuos ſenſerunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omneis in ſignis opera fuit C. Popilii equitis: Sabello cognomen erat. is pede ſaucio relictus, longe plurimos hoſtium occidit. Ad octo millia Hiſtrorum ſunt cæſa, captus nemo: quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Hiſtrorum temulentus ex conuiuio raptim à ſuis in equum impoſitus fugit. Ex victoribus CCXXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga quàm in recipiendis caſtris. Forte ita euenit, vt Cn. & L. Gauillii, nouelli Aquileienſes, cum commeatu venientes, ignari propè in capta caſtra ab Hiſtris inciderent. Ii cum Aquileiam relictis impedimentis refugiſſent, omnia terrore ac tumultu non Aquileiæ modo, ſed Romæ quoque poſt paucos dies impleuerunt: quò non capta tantum caſtra ab hoſtibus, nec fuga quæ vera erat, ſed perditas res deletumq; exercitum omnem adlatum eſt. Itaque, quod in tumultu fieri ſolet: delectus extra ordinem non in vrbe tantum, ſed tota Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conſcriptæ, & X millia peditum cum equitibus D ſociis nominis Latini imperata. M. Iunius côſul tranſire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq; poſſet militum exigere iuſſus. Simul decretum, vt T. Claudius Pr. militibus legionis quartæ, & ſociûm Latini nominis V millibus: equitum CCL Piſas vt conuenirent ediceret, eamq; prouinciam dum conſul inde abeſſet tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum

D ſociorum peditum equitumq; Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Piſas in prouinciam eſt profectus. Titinius C. Caſſio Tr. mil. Ariminum qui præeſſet legioni miſſo, delectum Romæ habuit. M. Iunius Cos. ex Liguribus in prouinciam Galliam tranſgreſſus, auxiliis protinus per ciuitates Galliæ, militibusq; colonis imperatis Aquileiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem eſſe, ſcriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipſe remiſſis auxiliis quæ Gallis imperauerat, ad collegam eſt profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omiſſus eſt, exauctorati qui ſacramêto dixerant: & exercitus qui Arimini peſtilentia affectus erat, domum dimiſſus. Hiſtri magnis copiis cum caſtra haud procul conſulis caſtris haberent, poſtquam alterum conſulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, paſſim in ciuitates dilapſi ſunt: conſules Aquileiam in hyberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Hiſtrico tumultu S.C. factum eſt, vt conſules inter ſe compararent vter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Cum abſentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in concionibus lacerarent, rogationemq; promulgarêt, ne Manlius poſt Idus Martias (prorogatæ nanq; conſulibus iam in annum prouinciæ erant) imperium retineret: vti cauſam extemplo dicere, cum abiſſet magiſtratu, poſſet: huic rogationi Q. Ælius collega interceſſit, magniſq; contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies Tib. Sempronius Gracchus, & L. Poſthumius Albinus ex Hiſpania Romam cum reuertiſſent, ſenatus iis à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ, ad diſſerendas res quas geſſiſſent poſtulandosq; honores meritos, vt diis immortalibus haberetur honos.

Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum eſſe literis T. Ebutii Pr. cognitum eſt, quas filius eius ad ſenatum attulerat. Ilienſes adiunctis Balarorum auxiliis pacatam prouinciam inuaſerant: nec inualido exercitu, & magna parte peſtilentia abſumpto, reſiſti poterat. Eadem & Sardorum legati nunciabant, orantes vt vrbibus ſaltem: iam enim agros deploratos eſſe, opem ſenatus ferret. Hæc legatio totumq; quod ad Sardiniam pertinebat, ad nouos magiſtratus reiectum eſt. Æque miſerabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur. fuiſſe ſub ditione Antiochi: eam regiam ſeruitutem collatam cum præſenti ſtatu, præclaram libertatem viſam. Non publico tantum ſe premi imperio, ſed ſingulos iuſtum pati ſeruitium: iuſtos coniuges liberosq; vexari: in corpus, in tergum ſæuiri: famam, quod indignum ſit, maculari dehoneſtariq;: & palàm res odioſas fieri, iuris etiam vſurpandi cauſa: ne pro dubio habeant, nihil inter ſe & argento parata mancipia intereſſe. Motus his ſenatus, literas Lyciis ad Rhodios dedit:

nec

A nec Lycios Rhodiis, nec vllos alicuiquã, qui nati liberi ſint, in ſeruitutem dari placere. Lycios ita ſub Rhodiorum ſimul imperio & tutela eſſe, vt in ditione P. R. ciuitates ſociæ ſint. Triumphi deinde ex Hiſpania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis ſociiſq; eorum: poſtero die L. Poſthumius de Luſitanis, aliiſq; eiuſdem regionis Hiſpanis triumphauit. XL millia pondo argẽti Tib. Gracchus tranſtulit. XX millia Albinus. Militibus denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiſerunt, ſociis tantundem quantum Romanis. Per eoſdem forte dies M. Iunius Cos. ex Hiſtria comitiorum cauſa Romam venit. Eum cum in ſenatu fatigaſſent interrogationibus Tr. pl. Papirius & Licinius, de his quæ in Hiſtria eſſent acta, in concionem quoq; produxerunt. Ad quæ cum conſul, ſe dies non plus XI in ea prouincia fuiſſe, reſponderetq; ſe abſente acta eſſent, ſe quoq;, vt illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quærentes, quid ita non potius A. Manlius Romam veniſſet, vt rationem redderet P. R. cur ex Gallia prouincia quam ſortitus eſſet, in Hiſtriam tranſiſſet: quando id bellum ſenatus decreuiſſet, quando id bellum P. R. iuſſiſſet. At Hercule priuato quidem conſilio bellum ſuſceptum eſſe, ſed geſtum prudenter fortiterq;. Immo vtrum ſuſceptum ſit nequius, an inconſultius geſtum dici non poſſe. Stationes duas nec opinantes ab Hiſtris oppreſſas, caſtra Romana capta: quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. cæteros inermeis fuſoſq;, ante omneis conſulem ipſum ad mare ac naueis fugiſſe. priuatum rationem redditurum earum rerum eſſe, quoniam conſul noluiſſet. Comitia deinde habita: cõſules creati C. Claudius Pulcer, Tib. Sempronius Gracchus. & poſtero die prætores facti: P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flamininus. C. Numiſius, C. Mũmius, C. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni vrbana iuriſdictio, Quintio peregrina euenit, Numiſio Sicilia, Mũmio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinẽ prouincia conſularis facta. Gracchus eam ſortitur. Hiſtriam Claudius. Scipio & Lęuinus Galliam, in duas diuiſam prouincias ſortiti ſunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiuſq; conſulatũ inierunt, mentio tantum de prouinciis Sardinia Hiſtriaq; & vtriuſq; hoſtibus fuit, qui in his prouinciis bellum conciuiſſent. Poſtero die legati Sardorum, qui ad nouos magiſtratus dilati erant: L. Minutius Thermus, qui legatus Manlii conſulis in Hiſtria fuerat, in ſenatum venit. Ab his edoctus eſt ſenatus, quantum belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt ſenatum & legationes ſociũm nominis Latini, quę & cenſores, & priores conſules fatigauerunt, tandem in ſenatum introductæ. Summa querelarũ erat, ciues ſuos Romæ cenſos pleroſque Romam commigraſſe. Quod ſi permittatur, perpaucis luſtris futurum, vt deſerta oppida, deſerti agri, nullum militẽ dare poſſent. Fregellas quoq; millia IIII familiarum

B tranſiſſe ab ſe Samnites Pelígniq; querebantur: neque eo minus aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim ciuitatis inducta erant. Lex ſociis ac nominis Latini, qui ſtirpem ex ſeſe domi relinquerent, dabat, vt ciues Romani fierent. Ea lege male vtendo, alii ſociis, alii populo Romano iniuriam faciebant. Nam &, ne ſtirpem domi relinquerẽt, liberos ſuos quibuſquibus Romanis in eam conditionem vt manumitterentur mancipio dabãt, libertiniq; ciues eſſent: & quibus ſtirpes deeſſet quam relinquerent, vt ciues Romani fiebant. Poſtea his quoq; imaginibus iuris ſpretis, promiſcue ſine lege, ſine ſtirpe, in ciuitatem Romanam per migrationem & cẽſum tranſiebant. Hæc ne poſtea fierent, petebant legati, & vt redire in ciuitates iuberent ſocios, deinde vt lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutãdæ cauſa ſuum faceret, ne'ue alienaret, & ſi quis ita ciuis Romanus factus eſſet. Hæc impetrata ab ſenatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atq; Hiſtria decretæ. In Sardiniam duæ legiones ſcribi iuſſæ, quina millia in ſingulas & duceni pedites, treceni equites: & duodecim millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & DC equites, & X quinqueremes naues, ſi deducere ex naualibus vellet. Tantundem peditum equitumq; in Hiſtriam, quãtum in Sardiniam decretum. Et legionem vnam cum equitibus CCC, & V millia peditum ſociorum, & CCL mittere equites in Hiſpaniam conſules ad M. Titinium iuſſi. Priuſquam cõſules prouincias ſortirẽtur, prodigia nunciata ſunt: lapidem in agro Cruſtumino in lacum Martis de cœlo cecidiſſe, Puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem viſum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas eſſe. Inter hæc quæ nunciabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intraſſet, per Æſquilinam magno conſectantium tumultu euaſit. Eorum prodigiorum cauſa conſules maiores hoſtias immolarunt, & diem vnum circa omnia puluinaria ſupplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, ꝓuincias ſortiti ſunt. Claudio Hiſtria, Sempronio Sardinia obuenit. Legem dein de ſociis C. Claudius tulit S.C. & edixit: qui ſocii ac nominis Latini ipſi maiores'ue eorum, M. Claudio T. Quintio cenſoribus poſtq; ea apud ſocios nominis Latini cenſi eſſent, vt omnes in ſuam quiſque ciuitatem ante Cal. Nouembres redirẽt. Quæſtio, qui ita non rediſſent. L. Mummio Pr. decreta eſt. Ad legem & edictum Cos. S.C. adiectum eſt: vt dictator, Cos. interrex, cenſor, Pr. qui nunc eſſet apud forum, quem manumitteretur, in libertatem vindicaretur, vt iuſiurandum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendum non cenſuerunt. Hæc in poſterum cauſa iuriſq; dictio C. Claudio Cos. decreta eſt. Dum hæc Romæ geruntur, M. Iunius, & A. Manlius, qui priore

C anno conſules fuerant, cum Aquileiæ hybernaſſent, principio veris in fineis Hiſtrorum exercitum in-
* troduxerunt. vbi cum effuſe popularentur, dolor magis & indignatio diripi res ſuas cernẽteis Hiſtros,
quàm certa ſpes ſatis ſibi viriũ aduerſus duos exercitus, exciuit. concurſu ex omnibus populis iuuen-
tutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quàm perſeuerãtius pugnauit.
Ad quatuor millia eorum in acie cæſa, cæteri omiſſo bello in ciuitates paſſim diffugerunt. Inde lega-
tos primum ad pacem petendam in caſtra Romana, deinde obſides imperatos miſerunt. Hæc cum
Romæ cognita literis proconſulum eſſent, C. Claudius conſul veritus, ne forte ea res prouinciam exer
citumq́; ſibi adimeret, non votis nuncupatis, nõ paludatis lictoribus, vno omnium certiore facto col-
lega, nocte profectus præceps in prouinciam abiit: vbi inconſultius quàm venerat ſe geſſit. Nam cum
cõcione aduocata fugam è caſtris A. Manlii aduerſis auribus militũ, quippe qui primi ipſi fugiſſent,
iactaſſet, ingeſſiſſet probra M. Iunio, quòd ſe dedecoris ſocium collegæ feciſſet: ad extremum vtrunq;
decedere prouincia iuſſit. Quòd cum milites conſulis imperio dicto audientes futuros ſeſe dicerent,
cum is more maiorum ſecundum vota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab vr-
be eſſet: furens ira vocatum qui pro quæſtore Manlii erat: catenas popoſcit, vinctos ſe Iunium Man-
liumq́; minitans Romam miſſurum. Ab eo quoq; ſpretum conſulis imperium eſt: & circũfuſus exerci-
tus fauens imperatorum cauſæ, & conſuli infeſtus, animos ad non petendum addebat. Poſtremo fati-
gatus conſul & contumeliis ſingulorum, & multitudinis (nam inſuper irridebant) ludibriis, naue ea-
dem qua venerat Aquileiam rediit. Inde collegæ ſcripſit, vt militum nouorum ei parti, quæ ſcripta in
Hiſtriam prouinciam eſſet, ediceret, Aquileiam vt cõuenirent: nequid ſe Romæ teneret, quo minus vo
tis nuncupatis paludatus ab vrbe exiret. Hæc collegæ obſequenter facta, breuisq́; dies ad conuenien-
dum edicta eſt. Claudius propè conſecutus eſt literas ſuas. Concione adueniens de Manlio & Iunio
habita, non vltra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus votisq́; in Capitolio nuncupatis, in
prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius Manliusq́; oppidum
Neſattium, quò ſe principes Hiſtrorum & regulus ipſe Æpulo receperat, ſumma vi oppugnant. Eò
Claudius duabus legionibus nouis adductis, vetere exercitu cum ſuis ducibus dimiſſo, ipſe oppidum
circũſedit, & vineis oppugnare intendit: amnemq́; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppu
gnantibus erat, & aquationem Hiſtris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo auer
tit. Ea res barbaros miraculo terruit abſciſſæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem coniu-
gum ac liberorum verſi, etiam vt ſpectaculo hoſtibus tam fœdum facinus eſſet, palàm in muris truci-
O datos præcipitabant. Inter ſimul complorationem fœminarum puerorumq́;, ſimul nefandam cędem,
milites trangreſſi murum oppidum intrarunt. Cuius capti tumultum vt ex pauido clamore fugien-
tium accepit rex, traiecit ferro pectus, ne viuus caperetur: cæteri capti aut occiſi. Duo deinde oppida
Mutila & Faueria vi capta & deleta. Præda, vt in gente inopi, ſpe maior fuit, & oĩs militibus conceſſa
eſt. V millia capitum DCXXXII ſub corona vęnierunt. Authores belli virgis cæſi, & ſecuri per-
cuſſi. Hiſtria tota trium oppidorum excidio, & morte regis pacata eſt: omnesq́; vndiq; populi obſidi-
bus datis in ditionem venerunt. Sub Hiſtrici finem belli, apud Ligures cõcilia de bello haberi cœpta.
T. Claudius proconſul, qui Pr. priore anno fuerat, cum præſidio legionis vnius Piſis præerat. Cuius li
teris ſenatus certior factus, eas ipſas literas ad C. Claudium (nam alter conſul iam in Sardiniam traie
cerat) deferendas cenſet. & adiicit decretum. quoniam Hiſtria prouincia confecta eſſet, ſi ei videretur
exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis conſulis quas de rebus in Hiſtria geſtis ſcripſerat, in
biduum ſupplicatio decreta. Et ab altero conſule Tib. Sempronio in Sardinia proſpere res geſtæ. Exer-
citum in agrum Sardorum Ilienſium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienſibus venerant. Cum
vtraq; gente ſignis collatis conflixit: Fuſi fugatiq́; hoſtes: caſtrisq́; exuti. XII millia armatorum cæ-
ſa. Poſtero die arma lecta coniici in aceruum iuſſit conſul, ſacrumq́; id Vulcano cremauit. Victorem
exercitum in hyberna ſociarum vrbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudii & S.C. accepto, ex
Hiſtria legiones in Ligures tranſduxit. Ad Scultennam flumen in campos progreſſi caſtra habebant
hoſtes. Ibi cum his acie dimicatum. XV M cæſa, plus DCC aut in prælio, aut in caſtris (nam ea
quoque expugnata ſunt) capti. & ſigna militaria vnum & L capta. Ligures reliquiæ cædis in mon-
tes refugerunt paſſim, populantiq́; campeſtreis agros conſuli nulla vſquam apparuerunt arma. Clau-
dius duarum gentium vno anno victor, duabus, quod raro alius, in conſulatu pacatis prouinciis, Ro
mam reuertit. Prodigia eo anno nunciata: in Cruſtumino auem ſangualem (quam vocant) ſacrum
lapidem roſtro cecidiſſe. Bouem in Campania locutum. Vaccam æneam Syracuſis ab agreſti tauro,
qui pecore aberraſſet, initam, ac ſemine aſperſam. In Cruſtumino dieni vnum in ipſo loco ſupplicatio
fuit. & in Campania bos alenda publice data: Syracuſanumq́; prodigium expiatum, editis ab aruſpi-
cibus diis, quibus ſupplicaretur. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui conſul
cenſorq; fuerat. In eius locum ſuffectus eſt pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lucam colonia eo-
dem anno MM ciuium Romanorum ſunt deducta. Triumuiri deduxerunt P. Ælius, L. Egilius,
Cn. Sicinius. Quinquagena & ſingula iugera & ſemiſſes agri i ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is

ager

A ager erat, Hetruſcorum antequam Ligurum fuerat. C. Claudius Cos. ad vrbem venit: cui, cum in ſena/
tu de rebus in Hiſtria Liguribusq; proſpere geſtis diſſeruiſſet, poſtulanti triumphus eſt decretus. trium/
phauit in magiſtratu de duabus ſimul gentibus. Tulit in eo triumpho denariûm CCCVII millia, &
victoriatûm LXXXV millia DCCII. militibus in ſingulos quindeni denarii dati, duplex cētu/
rioni, triplex equiti: ſociis dimidio minus, q̄ ciuibus datum. Itaque taciti, vt iratos eſſe ſentires, ſecuti
ſunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures poſtquam ſenſerunt, non cōſularem
tantum exercitum Romam adductum, ſed legionem ab T. Claudio Piſis dimiſſam: ſoluti metu clàm
exercitu indicto, per tranſuerſos limites ſuperatis montibus in campos digreſſi, agrum Mutinenſem
populati, repentino impetu coloniam ipſam ceperunt. Id vbi Romam allatum eſt, ſenatus C. Clau/
dium conſulem comitia primo quoq; tempore habere iuſſit, creatisq; in annum magiſtratibus in pro/
uinciam redire, & coloniam ex hoſtibus eripere. Ita vti cenſuit ſenatus, comitia habita, Coss. creati
Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lænâs, P. Lici
nius Craſſus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maſo, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio
Cos. prorogatum in annum imperium & Gallia prouincia. Et ne Hiſtri quoq; idem quod & Ligures
facerent, ſocios nominis Latini in Hiſtriam mitteret, quos triumphi cauſa de prouincia deduxiſſet.
Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coss. quo die magiſtratum inierunt, immolantibus Ioui ſingulis bubus,
vti ſolet: in ea hoſtia, qua Q. Petilius ſacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cum ad ſenatū
retuliſſet, boue perlitare iuſſus. De prouinciis deinde conſultus ſenatus Piſas & Ligures prouincias cō
ſulibus decreuit. Cui Piſæ prouincia obueniſſet, cum magiſtratuum creandorum tempus eſſet, ad co/
mitia reuerti iuſſit. Additum decreto, vt binas legiones nouas ſcriberēt, & CCC equites: & dena mil/
lia peditum ſociis nominiq; Latino, & DC imperarent equites. T. Claudio prorogatum eſt imperiū
in id tēpus, quo in prouinciam Cos. veniſſet. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius euo/
catus à viatore cum templo egreſſus eſſet, paulo poſt rediit cōfuſo vultu: & expoſuit patribus conſcri/
ptis: bouis ſeſcenaris, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe victimario nuncianti parum credentē,
ipſum aquam effundi ex olla vbi exta coquerentur, iuſſiſſe, & vidiſſe cæteram integram partem exto/
rum, iecur omne inenarrabiliter abſumptum. Territis eo prodigio patribus & alter Cos. curā adiecit:
qui ſe, quod caput iocinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negauit. Senatus maioribus hoſtiis vſq;
ad litationem ſacrificari iuſſit. Cæteris diis perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitaſſe, negant. Inde
conſules prætoresq; prouincias ſortiti. Piſæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores L. Pa
B pirius Maſo vrbanam, M. Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis
Hiſpaniam vlteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliā habuit. Duo deprecati ſunt, ne in prouincias irent:
M. Popilius in Sardiniam. Gracchum eam prouinciam pacare, & T. Ebutium Pr. adiutorem ab ſena/
tu datum eſſe. Interrūpi tenorē rerū, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſſima eſſet, minime
conuenire. Inter traditionem imperii, nouitatemq; ſucceſſoris, quæ noſcendis prius q̄ agendis rebus
imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ rei occaſiones intercidere. Probata Popilii excuſatio eſt. P. Licinius
Craſſus ſacrificiis ſe impediri ſolēnibus excuſabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hiſpania obuene/
rat. Cæterum aut ire iuſſus, aut iurare pro concione ſolenni ſacrificio ſe prohiberi. Id vbi in P. Licinio
ita ſtatutum eſt, & ab ſe vti iuſiurandum acciperēt, M. Cornelius poſtulauit, ne in Hiſpaniam vlterio/
rem iret. Prætores ambo in eadem verba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius proconſules manere
cum eodem imperii iure in Hiſpania iuſſi: & vt in ſupplementum his tria millia ciuium Romanorum
cum equitibus CC, V millia ſociûm Latini nominis & CCC equites mitterentur. Latinę feriæ fuere
ad diem III Non. Maii, in quibus quia in vna hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat,
P. R. Quiritium, religioni fuit. Id cum ad ſenatum relatum eſſet, ſenatusq; ad pontificum collegium
reieciſſet: pontificibus quia nō recte factæ Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quo/
rum opera inſtauratæ eſſent, hoſtias præbere. Acceſſerat ad religionem quod Cn. Cornelius Cos. ex
monte Albano rediens concidit: & parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus, ingraue/
ſcente morbo Cumis deceſſit: ſed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus ſepultusq;
eſt. Pontifex idem fuerat. Cos. Q. Petilius, cum primum per auſpicia poſſet, collegæ ſubrogando co/
mitia habere iuſſus, & Latinas edicere: comitia in diē III nonas Sextiles, Latinas ad diē III Idus
Sextiles, edixit. Plenis religionum animis prodigia inſuper nunciata: Tuſculi facem in cœlo viſam:
Gabiis ædem Apollinis & priuata ædificia complura, Grauiſcis murum portamq; de cœlo tacta. Ea
patres procurari, vti pontifices cenſuiſſent, iuſſerunt. Dum Coss. primum religiones, deinde alterum
alterius mors & comitia & Latinarum inſtaurationes impediunt: interim C. Claudius exercitum ad
Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admouit. Ante triduum quàm oppugnare cœperat,
receptam ex hoſtibus, colonis reſtituit. VIII millia ibi Ligurum intra muros cæſa: literæq; Romam
extemplo ſcriptæ, quibus non modo rem exponeret, ſed etiam gloriaretur: ſua virtute ac felicitate ne/
minem iam cis Alpeis hoſtem P. R. agriq; aliquantum captum, qui multis millibus hominum diui/
di viritim poſſet. Et Tib. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis ſecundis prælis Sardos per/

C domuit. XV millia hoſtium ſunt cęſa. Omnes Sardorum populi, qui defecerãt, in ditionem redacti. Stipẽdiaris veteribus duplex vectigal iperatũ exactumq́; cæteri frumentũ cõtulerũt. Pacata prouincia, obſidibusq́; ex tota inſula CCXXX acceptis, legati Romã, qui ea nunciarent, miſſi: quiq́; ab ſenatu peterent, vt ob eas res ductu auſpicioq́; Tib. Sempronii proſpere geſtas, diis imortalibus honos haberet, ipſiq́; decedenti de prouincia exercitũ ſecum deportare liceret. Senatus in æde Apollinis legatorũ verbis auditis, ſupplicationẽ in biduũ decreuit, & XL maioribus hoſtiis cõſules ſacrificare iuſſit: Tib. Sempronium proconſulẽ exercitumq́; eo anno in prouincia manere. Comitia deinde cõſulis vnius ſubrogandi, quæ ad diem III Nonas Sextiles edicta erant, eo ipſo die ſunt cõfecta. Q. Petilius Cos. collegam, qui extẽplo magiſtratũ occiperet, creauit M. Valeriũ Læuinum. Is iãdiu cupidus prouinciæ, cum opportunę cupiditati eius literæ allatę eſſent, Ligures rebellaſſe: nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius cauſa legionẽ tertiã ad C. Claudiũ proconſulem in Galliã proficiſci iuſſit: & duũuiros nauales cũ claſſe Piſas ire, q́; Ligurum orã, maritimũ quoq; terrorẽ admouẽtes, circũuectarẽtur. Eodẽ & Q. Petilius Cos. ad cõueniendũ exercitui diẽ edixerat. Et C. Claudius proconſul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas ſecũ Parmæ habebat, ſubitariis collectis militibus, exercitũ ad fines Ligurum admouit. Hoſtes ſub aduentũ C. Claudii, à quo duce ſe meminerant nuper ad Scultennã flumen victos fugatosq́;, locorũ magis præſidio aduerſus infeliciter expertam vim, q̃ armis ſe defenſuri, duos montes Letũ & Baliſtã ceperunt: muroq́; inſuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppreſſi ad M & D perierũt. Cæteri montibus ſe tenebant, & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, ſæuiunt in prædã, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cũ fœda laceratiõe interficiũt: pecora in fanis trucidãt verius paſſim, q̃ rite ſacrificant. Satiati cæde animantiũ, quæ inanima erant parietibus affigũt, vaſa oĩs generis vſui magis q̃ ornamẽto in ſpeciẽ facta. Q. Petilius Cos. ne abſente ſe debellaret, literas ad C. Claudium miſit, vt cũ exercitu ad ſe in Galliã veniret: cãpis Macris ſe eũ expectaturũ. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exercitumq́; ad campos Macros conſuli tradidit. Eodem paucis poſt diebus C. Valerius conſul alter venit. Ibi diuiſis copiis, priuſquã digrederentur, cõmuniter ambo exercitus luſtrauerunt. tum ſortiti, quia non ab eadem vtrunque parte aggredi hoſtem placebat, regiones quas peterẽt. Valerium auſpicato ſortitum conſtabat, quod in templo fuiſſet: in Petilio id vitio factũ, poſtea augures reſponderunt, quòd extra templum ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit. Profecti inde in diuerſas regiões: Petilius aduerſus Baliſtæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe iungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt: ſe eo die Letum capturum eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in

D aduerſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alteram hoſtes cum propuliſſent, vt reſtitueret rem inclinatam, conſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga reuocauit: ipſe dum incautius ante ſigna obuerſatur, miſſili traiectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerũt: & ſuorum pauci, qui viderant, haud negligenter, vt qui in eo victoriã verti ſcirent, corpus occultauere. Alia multitudo peditum equitumq́;, deturbatis hoſtibus monteis ſine duce cepere. Ad V millia Ligurum occiſa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderũt. Super tam euidentem triſtis ominis euẽtum etiam ex pullario auditũ eſt vitiũ in auſpicio fuiſſe, nec id conſulẽ ignoraſſe. C. Valerius audita

* *

deduxit. Cis Apenninũ Garuli & Lapicini, & Hercates, trans Apenninũ Briniates fuerãt. Inter Audenam amnẽ Q. Mucius cũ iis qui Lunã Piſasq́; depopulati erãt, bellũ geſſit, oĩbusq́; in ditionẽ redactis arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq́; geſtas duorum conſulũ ductu auſpicioq́;, ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, & XL hoſtiis ſacrificari iuſſit. Et tumultus quidẽ Gallicus & Liguſtinus, qui principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppreſſus erat. Belli Macedonici ſubibat iam cura, miſcẽte Perſeo inter Dardanos Baſtarnasq́; certamina. & legati, q miſſi ad res viſendas in Macedoniã erãt, iam reuerterãt Romã, renũciauerantq́;, bellũ in Dardania eſſe. Simul venerant & ab rege Perſeo oratores, q purgarent, nec accitos ab eo Baſtarnas, nec authore eo quicq̃ facere. Senatus nec liberauit eius culpæ regẽ neq; arguit: moneri eũ tantũmodo iuſſit, vt ẽt atq; ẽt curaret, vt ſanctum haberet fœdus, quod ei cũ Romanis eſſe videri poſſet. Dardani cum Baſtarnas non modo nõ excedere finibus ſuis, quod ſperauerant, ſed grauiores fieri indies cernerẽt, ſubnixos Thracum accolarũ & Scordiſcorum auxiliis: audendũ aliquid vel temere rati, oẽs vndiq; armati ad oppidum quod proximum caſtris Baſtarnarũ erat, cõuenerũt. Hyems erat, & id anni tẽpus elegerant, vt Thraces Scordiſciq́; in fines ſuos abirẽt. Quod vbi ita factũ, & ſolos iam eſſe Baſtarnas audierunt, bifariã diuidunt copias: pars, vt recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret: pars deuio ſaltu circũducta, ab tergo adgrederetur. Cæterum priuſq̃ circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatũ eſt: victiq́; Dardani compelluntur in vrbem, quæ ferè XII millia ab caſtris Baſtarnarum aberat. Victores confeſtim circũſidunt vrbẽ, haud dubie poſtero die aut metu dedituris ſe hoſtibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ circũducta erat, ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta

A * *

more ſella eburnea poſita ius dicebat, diſceptabatq́; controuerſias minimarū rerum: adeoq́; nulli fortunæ adhærebat animus per ōia genera vitæ errans, vti nec ſibi nec aliis, qui nam homo eſſet ſatis conſtaret. Non alloqui amicos, vix notis familiariter arridere. munificentia inæquali ſeſe aliosq́; ludificari: quibuſdā honoratis magnoq́; æſtimātibus ſe, puerilia vt eſcæ aut luſus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaq; neſcire quid ſibi vellet quibuſdā videri, quidā ludere eum ſimpliciter, quidā haud dubie inſanire aiebāt. In duabus tamen magnis honeſtisq́; rebus vere regius erat animus, in vrbiū donis & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murū ſe circūdaturū vrbi eſt pollicitus, maioremq́; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrū magnificum è marmore facere inſtituit. Cyzici in prytaneum: id eſt penetrale vrbis, vbi publice quibus is honos datus eſt veſcuntur: vaſa aurea menſę vnius poſuit. Rhodus nihil vnū inſigne, ita omnis generis, vt quæq; vſus eorū poſtulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ vero in deos vel Iouis Olympii templū Athenis, vnū in terris inchoatū pro magnitudine dei, poteſt teſtis eſſe. Sed & Delon maris inſignibus, ſtatuarumq́; copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificū templū, non laqueatū auro tantum, ſed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorū quoq; omnis generis magnificētia ſuperiores reges vicit: reliquorum ſui moris & copia Græcorum artificū: gladiatorum munus Romanæ conſuetudinis: primo maiore cum terrore hominū inſuetorum ad tale ſpectaculum, q̄ voluptate dedit: deinde ſæpius dando, & modo vulneribus tenus, modo ſine miſſione etiam, & familiare oculis gratumq́; id ſpectaculum fecit, & armorum ſtudium pleriſq; iuuenum accendit. Itaq; qui primo ab Roma magnis præmiis paratos gladiatores acceſſere ſolitus erat, iam ſuo

* *

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: ſed cū legione noua, quam conſules conſcripſerant, V millibus peditū, CCC equitibus in Corſicā iuſſus eſt tranſire. Dum is ibi bellū gereret, Cornelio prorogatū imperium, vti obtineret Sardiniā. Cn. Seruilio Cepioni in Hiſpaniā vlteriorem, & P. Furio Philo in citeriorē tria millia peditū Romanorū, equites CL, & ſociūm Latini nominis V millia peditū, CCC equites: Sicilia L. Claudio ſine ſupplemento decreta. Duas præterea legiones Coss. ſcribere iuſſi cū iuſto numero peditum equitumq́;, & X millia peditum ſociis imperare, & DC equites. Delectus conſulibus eo difficilior erat, quòd peſtilentia quæ priore anno in boues ingruerat, eo verteret in hoīum morbos. qui inciderant, haud facile ſeptimum diē ſuperabāt: qui ſuperauerant, longinquo maxime quartanæ implicabantur morbo. Seruitia maxime moriebantur: eorum ſtrages per omneis vias inſepultorū erat. Ne liberorū quidem funeribus libitina ſufficiebat. Cadauera intacta à canibus ac vulturibus tabes abſumebat: ſatisq́; conſtabat nec illo nec priore anno in tanta ſtrage boum hoīumq́; vulturium vſquā viſum. Sacerdotes publici ea peſtilētia mortui ſunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & Tib. Sempronius, T. F. Longus Xuir ſacrorū, & P. Ælius Pætus augur, & Tib. Sempronius Gracchus, & C. Attelius Æmylius curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pōtifices ſuffecti ſunt, C. Sulpitius Galba in locū Tuditani. Augures ſuffecti ſunt: in Gracchi locū T. Veturius Gracchus Sempronianus: i P. Ælii, Q. Ælius Pætus. Xuir ſacrorū C. Sempronius Longus: curio maximus C. Scribonius curio ſufficitur. Cum peſtilentiæ finis non fieret, ſenatus decreuit, vti Xuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorū diem vnū ſupplicatio fuit: & Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit: ſi morbus peſtilentiaq́; ex agro Romano emota eſſet, biduū ferias ac ſupplicationē ſe habiturū. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinueſſæ vnimanus, & Oximi puella cum dentibus, & arcus interdiu ſereno cœlo ſuper ędem Saturni in foro Romano intētus, & tres ſimul ſoles effulſerūt: & faces eadē nocte plures per cœlū lapſæ ſunt i Lanuuio, Cæritesq́; anguē in oppido ſuo iubatū aureis maculis ſparſum apparuiſſe affirmabāt: & in agro Campano bouē locutū eſſe ſatis conſtabat. Legati non. Iul. ex Africa redierunt, q conuento prius Maſaniſſa rege Carthaginem ierant: cæterū certius aliquanto quę Carthagine acta eſſent ab rege reſcierant, q̄ ab ipſis Carthaginenſibus. cōpertum tamen affirmauerunt legatos ab rege Perſeo veniſſe, iisq́; noctu ſenatum in æde Æſculapii datum eſſe. ab Carthagine legatos in Macedoniā miſſos & rex affirmauerat, & ipſi parū conſtanter negauerant. In Macedoniam quoq; mittendos legatos ſenatus cēſuit. Tres miſſi ſunt, C. Lælius, M. Valerius Meſſala, Sex. Digitius. Perſeus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus diſceptationem ab rege ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus, ſub ius iudiciumq́; ſuum totam coegit gentem. Inde per Oetæos montes trāſgreſſus, religionibus quibuſdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos aſcendit. Cum in media repente Græcia apparuiſſet, magnum non finitimis modo vrbibus terrorem præbuit, ſed in Aſiam quoque ad regem Eumenen nuncius tumultus eius venit. Triduum non plus Delphis moratus, per Phthiotidem Achaiam, Theſſaliamq́; ſine damno iniuriaq́; agrorum, per quos iter fecit,

C in regnum rediit. Nec earum tantum ciuitatum, per quas iturus erat, ſatis habuit animos ſibi conci-
liare: aut legatos, aut literas dimiſit, petens ne diutius ſimultatum, quæ cum patre ſuo fuiſſent, memi-
niſſent: nec enim tam atroces fuiſſe eas, vt non cum ipſo potuerint ac debuerint finiri: ſecum quidem
oĩa illis integra eſſe ad inſtituendam fideliter amicitiam. Cum Achæorum maxime gente reconcilian-
dæ gratiæ viam quærebat. Hæc vna ex omni Græcia gens, & Athenienſiũ ciuitas, eo' proceſſerat ira-
rum, vt finibus interdiceret Macedonibus. Itaq; ſeruitus ex Achaia fugientibus receptaculum Mace-
donia erat, quia cũ finibus ſuis interdixiſſent, intrare regni terminos ipſi non audebãt. Id cum Perſeus
* animaduertiſſet, cõprenſis oĩbus literas. Cæterum ne ſimilis fuga ſeruorum poſtea fieret, cogitandum
& illis eſſe. Recitatis his literis per Xenarchum prætorem, qui priuatæ gratiæ aditum apud regẽ quę-
rebat: & pleriſq; moderate & benigne ſcriptas eſſe cenſentibus literas, atq; his maxime, qui pręter ſpem
recepturi eſſent amiſſa mancipia: Callicrates ex iis, qui in eo verti ſalutem gentis crederent, ſi cum Ro
manis inuiolatum fœdus ſeruaretur: Parua, inquit, aut mediocris res Achæi quibuſdam videtur agi:
ego maxime grauiſſimam oĩum, nõ agiq; tũ arbitror, ſed quodã modo actã eſſe. Nã qui regibus Mace
donũ Macedonibusq; ipſis, finibus interdixiſſemus, manereq; id decretũ, ſcilicet ne legatos, ne nũcios
admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi ſolicitarentur: ii concionantem quomodo
abſentem audimus regem, &, ſi diis placet, orationem eius probamus: & cum feræ beſtiæ cibũ ad frau-
dem ſuã poſitũ plerunq; aſpernentur & refugiant, nos cæci ſpecie parui beneficii ineſcamur: & ſeruulo-
rum minimi pretii recipiendorum ſpe, noſtram ipſorũ libertatẽ ſubrui & tentari patimur. Quis enim
non videt, viam regiæ ſocietatis quæri: qua Romanum fœdus, quo noſtra oĩa continentur, violetur?
Niſi hoc dubium alicui eſt, bellãdum Romanis cum Perſeo eſſe: & quod viuo Philippo expectatum,
morte eius interpellatum eſt, id poſt mortem Philippi futurũ. Duos, vt ſcitis, habuit filios Philippus,
Demetrium & Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, fauore Macedonum, longe præſtitit Deme-
trius. Sed quia in Romanos odii regnum poſuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, q̃ Ro-
manæ amicitiæ initæ, occidit: Perſea, quem P.R. prius pœnæ q̃ regni hæredem futurũ ſciebat, regem
fecit. Itaq; quid hic poſt mortem patris egit aliud, q̃ bellum parauit? Baſtarnas primum ad terrorem
omnium Dardaniam immiſit: qui ſi ſedem eam tenuiſſent, grauiores eos accolas Græcia habuiſſet, q̃
Aſia Gallos habeat. Ea ſpe depulſus, non tamen belli conſilia omiſit: imo ſi vera volumus dicere, iam
inchoauit bellum. Dolopiam armis ſubegit, nec prouinciis de controuerſis ad diſceptationẽ P.R. adi-
uit. inde tranſgreſſus Oetã, vt repente in medio vmbilico Græciæ conſpicerẽ, Delphos aſcendit. Hæc
vſurpatio itineris inſoliti quò vobis ſpectare videtur? Theſſaliam deinde peragrauit, quod ſine vllius
D eorum quos oderat noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris ſpecie mi-
ſit: & cogitare iubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus, hoc eſt, vt decretum, quo arcen
tur Peloponneſo Macedones, tollamus: rurſus legatos regios, & hoſpitia cum principibus, & mox Ma
cedonum exercitus, ipſum quoq; à Delphis (quantum enim interiuit fretũ?) traiicientem in Pelopon-
neſum videamus. Immiſcemur Macedonibus armantibus ſe aduerſus Romanos. Ego nihil noui cen-
ſeo decernẽdum, ſeruandaq; oĩa integra, donec ad certum dirigantur: vanus'ne hic timor noſter, an ve-
rus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanosq; manebit, nobis quoq; amicitia & cõmerciũ
ſit: nunc de eo cogitare periculoſum & immaturũ videtur. Poſt hunc Arco frater Xenarchi prętoris ita
diſſeruit. Difficilem orationem Callicrates & mihi, & oĩbus qui ab eo diſſentimus fecit. agendo enim
Romanæ ſocietatis cauſam ipſe, tentariq; & oppugnari dicẽdo, quã nemo neq; tentat neq; oppugnat:
effecit vt qui ab ſe diſſentiret, aduerſus Romanos dicere videretur. Ac primum omnium tanq̃ non hic
nobiſcũ fuiſſet, ſed aut ex curia P.R. veniret. aut regum arcanis intereſſet: oĩa ſcit & nunciat quę occul
te facta ſunt: diuinat ẽt quæ futura fuerant, ſi Philippus vixiſſet. Quid ita Perſeus regni hæres ſit, quid
parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos aũt, qui nec ob quam cauſam, nec quemadmodum
perierit Demetrius ſcimus, nec quid Philippus ſi vixiſſet facturus fuerat: ad hæc quæ palàm gerũtur,
conſilia noſtra accõmodare oportet. Ac ſcimus Perſea regno accepto ad legatos Romanos veniſſe, ac
regem Perſea à P.R. appellatũ: audimus, legatos Romanos veniſſe ad regem, & eos benigne exceptos.
Hæc oĩa pacis equidem ſigna eſſe iudico non belli: nec Romanos offendi poſſe, ſi vt bellum gerentes
eos ſecuti ſumus, nunc quoq; pacis authores ſequamur. Cur quidẽ nos inexpiabile omnium ſoli bel-
lum aduerſus regnum Macedonum geramus, non video. Opportuni propinquitate ipſa Macedoniæ
ſumus: an infirmiſſimi omnium, tanq̃ quos nuper ſubiecit Dolopes? Immo contra ea vel viribus no-
ſtris, deûm benignitate, vel regionis interuallo tuti. Sed ſumus æque ſubiecti ac Theſſali Ætoliq;. ni-
hilo plus fidei authoritatiſq; habemus aduerſus Romanos, qui ſemper ſocii atq; amici fuimus, quàm
Ætoli, qui paulo ante hoſtes fuerũt. Quod Ætolis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni deniq; Græ-
ciæ, cũ Macedonibus iuris eſt, idẽ & nobis ſit, cur execrabilis iſta nobis ſolis velut deſertio iuris huma
ni eſt? Fecerit aliquid Philippus, cur aduerſus eum armatũ & bellum gerẽtem hoc decerneremus: quid
Perſeus nouus rex, omnis iniuriæ inſons, ſuo beneficio paternas ſimultates obliterans meruit? Cur ſoli
oĩum hoſtes ei ſumus? Quanq̃ & illud dicere poteram: tanta priorũ Macedoniæ regũ merita erga nos
fuiſſe,

A fuiſſe, vt Philippi vnius iniurias, ſiquæ forte fuerunt, vtiq; poſt mortem. eũ claſſis Romana Cenchris ſtaret, Coſ. cum exercitu Velatiæ eſſet, triduum in concilio fuimus conſultantes vtrum Romanos an Philippum ſequeremur. nonnihil metus præſens ab Romanis ſententias noſtras inclinarit: fuit certe tamen aliquid, quod tam longam deliberationem fecerat. id quod erat vetuſta coniunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, nõ vt præcipue amici, ſed ne præcipue inimici ſimus. Ne id quod non agitur Callicrates ſimulauerimus: nemo nouæ ſocietatis aut noui fœderis, quo nos temere illigemus conſcribendi eſt author: ſed commercium tantũ iuris præbendi repetẽdiq; ſit, ne interdictione finium noſtrorum & nos quoq; regno arceamus, ne ſeruis noſtris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt? Quid rem paruam & apertam, magnam & ſuſpectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid vt ipſi locum aſſentãdi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inuiſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidem dubitat quin Romanos ſecuturi ſimus: in pace etiam ſi non odia finiuntur, intermittantur. Cum iidem huic orationi, qui literis regis adſentierant, adſentirentur: indignatione principum, quòd quam rem ne legatione quidem dignam iudicaſſet Perſeus, literis paucorum verſuũ imperaret, decretũ differtur. Legati deinde poſtea miſſi ab rege, cum Megalopoli cõcilium eſſet, dataq; opera eſt ab iis, qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Ætolorũ in ſemetipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi deinde & Romam vtraq; pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore diſcuſſa res, veteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promiſſus eſſet, fidesq; data per principem ciuitatis Eupolemum: LXXX illuſtres hoĩes, quibus redeuntibus inter cæterum multitudinem Eupolemus etiam obuius exierat, cum ſalutatione benigne excepti eſſent, dextræq; datæ: ingredientes portam, fidem datam deosq; teſteis nequicquã inuocantes interfecti ſunt. Inde grauius de integro bellum exarſit. C. Valerius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcer, & C. Mẽmius, & M. Popilius, & L. Canuleius miſſi ab ſenatu venerant. Apud eos cum Delphis vtriuſq; partis legati magno certamine egerint, Proxenus maxime cum cauſa tum eloquentia pręſtare viſus eſt: qui paucos poſt dies ab Orthobula vxore veneno eſt ſublatus, damnataq; eo crimine in exilium abiit. Idem furor & Cretenſes lacerabat. aduentu deinde Q. Minucii legati, qui cum X nauibus miſſus ad ſedãda eorum certamina erat, in ſpem pacis venerant: cæterum induciæ & antea ſex menſium fuerunt: inde multo

B grauius bellum exarſit. Lycii quoq; per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæq; modo geſta ſunt, perſequi nõ operæ eſt, ſatis ſuperq; oneris ſuſtinenti res à populo Romano geſtas ſcribere. Celtiberi in Hiſpania, qui bello domiti ſe Tib. Graccho dedideãt, pacati manſerant M. Titinio Pr. obtinente prouinciam, rebellarunt ſub aduẽtum Ap. Claudii: orſiq; bellum ſunt ab repentina oppugnatione caſtrorum Romanorũ. Prima lux fermè erat, cum vigiles in vallo, quiq; in portarum ſtationibus erant, cum vidiſſent procul venientem hoſtem, ad arma conclamauerũt. Ap. Claudius ſigno propoſito pugnæ ac paucis adhortatus milites, tribus ſimul portis eduxit. Obſiſtentibus ad exitum Celtiberis, primo par vtrinq; prælium fuit, quia propter anguſtias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: vrgentes deinde alii alios ſecuti euaſerunt extra vallũ, vt pandere aciem & exæquari cornibus hoſtibus, quibus circumibantur, poſſent: ita repente eruperunt, vt ſuſtinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam ſecundam pulſi ſunt, ad XV millia cæſa aut capta: ſigna adempta duo & XXX. caſtra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui ſuperfuere prælio in oppida ſua dilapſi ſunt, quieti deinde paruerunt imperio. Cenſores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Poſthumius Albinus legerunt ſenatum: princeps lectus M. Æmylius Lepidus pont. max. De ſenatu nouem eiecerunt. Inſignes notę fuerunt M. Cornelii Maluginenſis, qui biennio ante Pr. in Hiſpania fuerat: & L. Cornelii Scipionis Pr. cuius tum inter ciueis & peregrinos iuriſdictio erat, & L. Fuluii, qui frater germanus, & vt Valerius Antiãs tradit, conſors etiam cenſoris erat.

Coſs, votis etiam in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti ſunt. Ex iis M. Æmylio ſenatus negocium dedit, vt Patauinorum in Venetia ſeditionem comprimeret, quos certamine factionum ad inteſtinum bellum exarſiſſe & ipſorum legati attulerant. Legati qui in Ætoliam ad ſimileis motus comprimendos ierant, renunciarunt coerceri rabiem genteis non poſſe. Patauinis saluti fuit aduentus conſulis, neque aliud quod ageret in prouincia cum habuiſſet, Romam rediit. Cenſores vias ſternendas ſilice in vrbe, glarea extra vrbem ſubſtruendas marginandasq; primi omnium locauerunt, ponteſq; multis locis faciendos: & ſcenam ædilibus prætoribusq; præbendam: & carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & caueas ferreas pe intromitterentur ferreis in monte Albano conſulibus. & cliuum Capitolinum ſilice ſternendum curauerunt, & porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, ac ſuper id curiam. & extra portam Trigeminam emporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibusq; ſepſerunt: & porticum Æmiliam reficiendam curarunt: gradibusq; aſcenſum ab Tyberi in emporium fecerunt. & extra eandem portam in Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ

C & Oximi muros faciendos locauerunt: vendiriſq; ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis vtriq; foro circũdandis conſumpſerunt. & alter ex iis Fuluius Flaccus (nam Poſthumius nihil niſi ſenatus Romani populi'ue iuſſu ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ædem Piſauri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendam, & Piſauri viam ſilice ſternendam, & Sinueſſam à ga auariæ. In his & clo um circumducend & forum porticibus tabernisq; claudendum, & ianos tris faciendos. Hæc ab vno cenſore opera locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoq; regendis diligens & ſeuera cenſura fuit: multis equi adempti. Exitu propè anni diem vnum ſupplicatio fuit, ob res proſpere geſtas in Hiſpania ductu auſpicioq; Ap. Claudii proconſulis, & maioribus hoſtiis XX ſacrificatum, & alterum diem ſupplicatio ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quòd ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decreuit ſenatus, vt ouans vrbẽ iniret. Iã conſularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinẽ petẽtium, creati L. Poſthumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craſſipes iterum, A. Attilius Seranus iterum, C. Cluuius Saxula iterũ. Comitiis perfectis Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cum in vrbem iniret, decem millia pondo argenti, quinque mil auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus eſt Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cum indice hoc poſita eſt: Tib. Sempronii Gracchi conſulis imperio auſpicioq; legio exercitusq; P.R. Sardiniam ſubegit. In ea prouincia hoſtiũ cæſa aut capta ſupra LXXX millia. Rep. feliciſſime geſta atq; liberatis vectigalibus reſtitutis exercitum ſaluom atque incolumem pleniſſimum præda domum reportauit: iterum triumphans in vrbem Romam rediit: cuius rei ergò hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ inſulæ forma erat, atque in ea ſimulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data: vnum ante cætera inſigne fuit T. Flaminii, quod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione epuloq; & ludis ſcenicis quadriduum dedit. magni tamen muneris ea ſumma fuit, vt per triduum quatuor & ſeptuaginta homines pugnarint.

DECADIS QVINTÆ LIBER SECVNDVS.

LVCIVS Poſthumius Albinus, M. Popilius Lænâs, cum omnium primum de prouinciis exercitibusq; ad ſenatum retuliſſent, Ligures vtrique decreti ſunt: vt nouas ambo quibus eam prouinciam obtinerent legiones (binæ ſingulis decretæ) & ſociũm Latini nominis dena

D millia peditum, & DC equites, & ſupplementum Hiſpaniæ III millia peditum Romanorum ſcriberent, & CC equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cum centum equitibus ſcribi iuſſi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigiſſet, in Corſicam tranſgreſſus bellum gereret: interim M. Attilius vetus prætor prouinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde puincias ſortiti ſunt: A. Attilius Serranus vrbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hiſpaniam citeriorem, M. Matienus vlteriorem, M. Furius Craſſipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priuſquam magiſtratus proficiſcerentur, ſenatui placuit L. Poſthumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingentem modum poſſidere priuatos, paulatim proferendo fines, conſtabat. Hic iratus Præneſtinis, quod cum eo priuatus, ſacrificii in templo Fortunæ faciundi cauſa profectus eſſet, nihil in ſe honorifice neque publice, neque priuatim factum à Præneſtinis eſſet: priuſquam ab Roma proficiſceretur, literas Præneſte miſit, vt ſibi magiſtratus obuiam exiret, locum publice pararet vbi diuerteretur, iumentaq; cum exiret inde præſtò eſſent. Ante hunc Cos. nemo vnquam ſociis in vlla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis tabernaculisq;, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, nequid tale imperarent ſociis: priuata hoſpitia habebant, ea benigne comiterq; colebant: domusq; eorum Romæ hoſpitibus patebant, apud quos ipſis diuerti mos eſſet. Legati qui repente aliquò mitterẽtur, ſingula iumenta per oppida, iter quà faciundum erat, imperabant: aliam impenſam ſocii in magiſtratus Romanos non faciebant. Iniuria Cos. etiam ſi iuſta, non tamen in magiſtratu exercenda, & ſilentium nimis aut modeſtum, aut timidum Præneſtinorum, ius, velut probato exemplo, magiſtratibus fecit grauiorum indies talis generis imperiorum.

Principio huius anni, legati qui in Ætoliam & Macedoniam miſſi erant, renunciarunt, ſibi conueniendi regis Perſei, cum alii abeſſe eum, alii ægrum eſſe, falſò vtrunque fingerent, poteſtatem non factam. Facile tamen apparuiſſe ſibi, bellum parari, nec vltra ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia ſeditionem gliſcere in dies, neque diſcordiarũ principes authoritate ſua coerceri potuiſſe. Cum bellum Macedonicum in expectatione eſſet, priuſquam id ſuſciperetur, prodigia expiari, pacemq; deũm peti precationibus quę editæ ex fatalibus libris eſſent, placuit. Lanuuii claſſis magnæ ſpecies in cœlo

viſæ

A viſę dicebantur:& Priuerni lana pulla terra enata:& in Veienti apud Rementem lapidatum:Pomptinum omne velut nubibus locuſtarum coopertum eſſe: In Gallico agro,qua induceretur aratrum,ſub exiſtētibus glebis piſces emerſiſſe. Ob hæc prodigia libri fatales inſpecti editumq; ab decemuiris eſt, & quibus diis, quibusq; hoſtiis ſacrificaretur, & vt ſupplicatio prodigiis expiandis fieret:altera quæ priore anno valetudinis populi cauſa vota eſſet, ea vti feriæq; eſſent. Itaq; ſacrificatū eſt, vt decemuiri ſcriptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q.Fuluius Flaccus cenſor ædem Fortunæ equeſtris,quam in Hiſpania Pr.bello Celtiberico vouerat, faciebat enixo ſtudio ne vllū Romæ amplius aut magnificentius templum eſſet. Magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent:profectus in Brutios ędem Iunonis Lacinię ad partem dimidiam detegit, id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atq; aſportarent,authoritate cenſoria ſociis deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtq̄ cenſor rediit, tegulæ expoſitæ de nauibus ad templum portabantur.quanquā vnde eſſent ſilebatur,non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus eſt:ex omnibus partibus poſtulabatur vt conſules eam rem ad ſenatum referent. Vt vero acceſſitus in curiam cenſor venit,multo infeſtius ſinguli vniuerſiq; præſentem lacerare:templum auguſtiſſimum regionis eius,quod non Pyrrhus,non Annibal violaſſent, violare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœde,ac propè diruiſſet. Detractum culmen templo , nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum.cenſorem moribus regendis creatum,cui ſartatecta exigere ſacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum eſſet:eum per ſociorum vrbes diruentem templa, nudātemq; tecta ædium ſacrarum vagari : & quod ſi in priuatis ſociorum ædificiis faceret, indignum videri poſſet,id deūm immortalium demolientem facere, & obſtringere religione P.R. ruinis templorum templa ædificantem: tanq̄ non iidem vbiq; dii immortales ſint,ſed ſpoliis aliorū alii colendi exornandiq;. Cum priuſquam referretur appareret quid ſentirent patres,relatione facta in vnam omnes ſententiam ierunt:vt hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur,piaculariaq; Iunoni fierent.Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit,redemptores nunciarunt.Ex prætoribus qui in prouincias ierant,Cn.Fabius Maſſiliæ moritur,cum in citeriorem Hiſpaniam iret.Itaq; cum id nunciatum à Maſſilieſibus legatis eſſet, ſenatus decreuit:vt P.Furius & Cn.Seruilius,quibus ſuccedebatur,inter ſe ſortirentur,vter citeriorem Hiſpaniam,progato imperio obtineret.Sors opportuna fuit, P. Furius idē,cuius ea prouincia fuerat,

B remaneret. Eodem anno cum agri Liguſtini & Gallici quod bello captum erat,aliquantum vacaret, S.C. factum,vt is ager viritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S.C.creauit A.Attilius Pr.vrbanus,M.Æmylium Lepidum,C.Caſſium,T.Ebutium Parrum,C.Tremellium, P.Cornelium Cethegum,Q.& L.Apuleios,M.Cæcilium,C.Salonium,C.Munatium.Diuiſerunt dena iugera in ſingulos,ſociis nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerunt,de diſcordiis ſeditionibusq; ſuis: & Theſſali legati, nunciantes quæ in Macedonia gererentur.Perſeus iam bellum viuo patre cogitatum in animo voluens,omneis non genteis modo Græciæ, ſed ciuitates etiam,legationibus mittendis,pollicēdo plura q̄ præſtando,ſibi conciliabat.Erant tamē magna ex parte hominum ad fauorem eius inclinati animi,& aliquanto q̄ in Eumenem propenſiores: cum Eumenis beneficiis muneribusq; omnes Græciæ ciuitates & pleriq; principum obligati eſſent:& ita ſe in regno ſuo gereret,vt quæ ſub ditione eius vrbes,nullius liberæ ciuitatis fortunam ſecum mutatam vellent. Contra Perſea fama erat poſt patris mortem vxorem manu ſua occidiſſe:Apellem miniſtrum quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requiſitum à Philippo ad ſupplicium,exulantē, accerſitum poſt patris mortē ingentibus promiſſis ad præmia tantæ perpetratæ rei , clàm interfeciſſe. Inteſtinis externisq; præterea multis cædibus infamem, nec vllo cōmendabilem merito , præferebant vulgo ciuitates,tam pio erga propinquos,tam iuſto in ciueis,tam munifico erga omneis homines regi:ſeu fama & maieſtate Macedonum regum præoccupati ad ſpernendum originem noui regni , ſeu mutationis rerum cupidi , ſeu quia eum obiectum eſſe Romanis volebant . Erant autem non Ætoli modo in ſeditionibus propter ingentem vim ęris alieni,ſed Theſſali etiam:ea contagione velut tabes in Perræbiam quoq; id peruaſerat malum.Cum Theſſalos in armis eſſe nūciatum eſt, Ap. Claudium legatum ad eas res aſpiciendas cōponendasq; ſenatus miſit. Qui vtriuſq; partis principibus caſtigatis,cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum , ipſis magna ex parte concedentibus qui onerarant,leuaſſet,iuſti crediti ſolutionem in annorum penſiones diſtribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compoſitæ in Perrebia res. Ætolorum cauſas Marcellus Delphis per idem tēpus hoſtilibus actas animis,quas inteſtino geſſerant bello : cognouit. Cum certatum vtrinque temeritate atque audacia cerneret,decreto quidem ſuo neutram partem aut leuare,aut onerare voluit : communiter ab vtriſque petiit,abſtinerent bello, & obliuione præteritorum, diſcordias finirent. Huius reconciliationis inter ipſos fides obſidibus vltro citroq; datis firmata eſt.Corinthum,vt ibi deponerentur obſides,conuenitur.A Delphis & Ætolico cōcilio Marcellus in Peloponneſum traiecit,quò Achæis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod conſtanter vetus decretum de arcēdis aditu finiū regibus Macedo-

C num tenuiſſent, inſigne aduerſus Perſea odium Romanorum fecit: quod vt maturius erumperet, Eumenes rex, cõmentarium ferens ſecum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinq; legati ad regem miſſi, qui res in Macedonia aſpicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ cauſa proficiſci iuſſi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege ſub idem tempus legati venerunt: quorum princeps Apollonius in ſenatũ introductus, multis iuſtisq; cauſis regem excuſauit, quòd ſtipendium ſerius quo ad diem præſtaret: id ſe omne aduexiſſe, ne cuius niſi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, vaſa aurea quingentûm pondo. Petere regem, vt quæ cũ patre ſuo ſocietas atq; amicitia fuiſſet, ea ſecum renouaretur: imperaretq; ſibi P. R. quæ bono fidelíq; ſocio regi eſſent imperanda, ſe nullo vſquam ceſſaturũ officio. Ea merita in ſe ſenatus fuiſſe, cum Romæ eſſet, eam comitatem iuuentutis, vt pro rege non pro obſide oĩbus ordinibus fuerit. Legatis benigne reſponſum, & ſocietatem renouare cum Antiocho quæ cum patre eius fuerat, A. Attilius Pr. vrb. iuſſus. Quæſtores vrbani ſtipendium, vaſa aurea cenſores acceperunt: eisq; negociũ datũ eſt, vt ponerent ea in quibus tẽplis videretur: legatoq; centũ millium æris munus miſſum, & ædes liberæ hoſpitio datæ, ſumptusq; decretus, donec in Italia eſſet. Legati q in Syria fuerant, renunciauerunt, in maximo cum honore apud regem eſſe, amiciſſimumq; P. R. In prouinciis eo anno hæc. C. Cicereius Pr. in Corſica ſignis collatis pugnauit: ſeptem millia Corſorum cæſa: capti amplius M & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corſis, & exacta ceræ ducena millia pondo. Ex Corſica ſubacta Cicereius in Sardiniam tranſmiſit. Et in Liguribus in agro Statellari pugnatum ad oppidum Caryſtum. Eò ſe magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo ſub aduentum M. Popilii conſulis mœnibus ſeſe continebant: deinde poſtq̃ oppidum oppugnaturũ Romanum cernebant, progreſſi ante portas aciem ſtruxerunt: nec conſul, vt qui id ipſum oppugnatione cõminanda quæſiſſet, morá certamini fecit. Pugnatum eſt amplius treis horas, ita vt neutro inclinaret ſpes. Quod vbi conſul vidit, nulla parte moueri Ligurum ſigna, imperat equitibus vt equos conſcendant, ac tribus ſimul partibus in hoſteis quanto maximo poſſent tumultu incurrant. pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruaſit. Inde terror iniectus Liguribus: diuerſi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde ſe maxime obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos abſumpſerat Ligurum, & in fuga paſſim cæſi ſunt. decem millia hoĩum cæſa traduñt, amplius DCC paſſim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruẽta victoria fuit, amplius tria millia militum amiſſa, cũ cedentibus neutris ex parte vtraq; primores caderent. Poſt hãc D pugnam ex diuerſa fuga in vnum collecti Ligures, cum maiorem multo partem ciuium amiſſam q̃ ſupereſſe cernerent (nec enim plus decem millia hominum erãt) dediderunt ſeſe, nihil quidem illi pactis ſperauerant tamen non atrocius q̃ ſuperiores imperatores Cos. in ſe ſæuiturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipſos bonaq; eorũ vendidit: literasq; ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas cum A. Attilius Pr. in curia recitaſſet (nam Cos. alter Poſthumius agris recognoſcendis in Campania occupatus aberat) atrox res viſa ſenatui: Statellates qui vni ex Ligurum gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tum quoque oppugnatos, non vltro inferenteis bellum, deditos in fidem populi Romani, omni vltimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot millia capitum innoxiorũ, fidem implorãtia populi Romani, nequis vnquam ſe poſtea dedere auderet, peſſimo exemplo veniſſe: & diſtractos paſſim, iuſtis quõdam hoſtibus P. R. pacatis ſeruire. Quas ob res placere ſenatui, M. Popilium Cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipſos reſtituere in libertatem: bonaq; vt iis, quicquid eius recuperari poſſit, reddantur curare: arma quoq; tempore fieri in ea gente: conſulẽ de prouincia decedere, cum deditos in ſedem ſuam Ligures reſtituiſſet: claram victoriam vincendo oppugnanteis, nõ ſæuiendo in afflictos fieri. Cos. qua ferocia animi vſus erat in Liguribus, eandem ad non parendũ ſenatui habuit: legionibus extemplo Piſas in hibernacula miſſis, iratus patribus, infeſtus prætoribus Romam rediit: ſenatuq; extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis inuectus eſt in prætorem: qui cum ob rem bello bene geſtam, vti diis immortalibus honos haberetur, referre ad ſenatum debuiſſet, aduerſus ſe pro hoſtibus S. C. feciſſet, quo victoriam ſuam ad Ligures transferret, dedíq; iis propè cõſulem prætor iuberet. Itaq; mulctam ei ſe dicere: à patribus poſtulare, vt S. C. in ſe factũ tolli iuberent: ſupplicationemq;, quam abſentes ex literis de bene geſta Rep. miſſis decernere debuerint, præſentes honoris deorum primum cauſa, deinde & ſui aliquo tandem reſpectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm abſens ſenatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciam redit. Alter Cos. Poſthumius conſumpta æſtate in recognoſcendis agris, ne viſa quidem prouincia ſua, comitiorum cauſa Romam rediit. Coss. C. Popilium Lenatem, P. Ælium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Craſſus, M. Iunius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Mẽmius iterum. Eo anno Luſtrum conditum eſt. Cenſores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Poſthumius Albinus: Poſthumius condidit. Cenſa ſunt ciuium Romanorum capita CCLXIX millia XV. Minor aliquãto numerus, quia L. Poſthumius Cos. pro cõcione edixerat: qui ſociũm Latini nominis

ex edicto

A ex edicto C. Claudii Cos. redire in ciuitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romæ & omnes in ſuis
ciuitatibus cenſerentur. Concors & è Rep. cenſura fuit: omnes quos ſenatu mouerũt, quibusq́; equos
ademerunt, ærarios fecerunt & tribu mouerunt: neq; ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem
Fortunæ Equeſtris, quam proconſul in Hiſpania dimicans cum Celtiberorum legionibus vouerat,
annos ſex poſtquam vouerat dedicauit: & ſcenicos ludos per quadriduum, vnum diem in circo fecit.
L. Cornelius Lentulus Xuir ſacrorum eo anno mortuus eſt: in locum eius ſuffectus A. Poſthumius Al
binus. Locuſtarum tantæ nubes à mari vento repente in Apuliã illatæ ſunt, vt examinibus ſuis agros
late operirent. Ad quam peſtem frugem tollendam Cn. Sicinius Pr. deſignatus cum imperio in Apu-
liam miſſus ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis abſumpſit.
Principium inſequentis anni, quo C. Popilius & P. Ælius fuerunt Coss. reſiduas cõtentiones ex prio-
re anno habuit. Patres referri de Liguribus renouariq́; S.C. volebãt, & Cos. Ælius referebat. Popilius
& collegam & ſenatum pro fratre deprecabatur: & præ ſe ferens ſiquid decernerent interceſſurum, colle-
gam deterruit: patres eo magis vtrique pariter Coss. infenſi in cœpto perſtabant. Itaque cum de pro-
uinciis ageretur, & Macedonia, iam imminente Perſei bello, peteretur, Ligures ambobus conſulibus
decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Poſtulantibus deinde vt no-
uos exercitus ſcribere, aut ſupplementum veteribus liceret, vtrunq; negatum eſt. Prætoribus quoq; in
Hiſpaniam ſupplementum petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in vlteriorem.
C. Licinius Craſſus vrbanam iuriſdictionem, Cn. Sicinius iter peregrinos erat ſortitus: C. Memmius
Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. Coss. ob ea irati ſenatui, Latinis feriis in primam quanq; diem in-
dictis, in prouinciam abituros ſe denunciarunt, nec quicquam reipublicę acturos præterquam quod
ad prouinciarum adminiſtrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatum veniſſe Ro-
mam Valerius Antias his Coss. ſcribit, ad deferenda de Perſeo crimina, indicandosq́; apparatus bel-
li. Plurium annales, & quibus credidiſſe malis, ipſum Eumenem veniſſe tradunt. Eumenes igitur vt
Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum eius, ſed beneficiis etiam
ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi P.R. in ſenatum eſt introductus. Cauſam
veniendi ſibi Romam fuiſſe dixit, præter cupiditatem viſendi deos, hominesq́; quorum beneficio in
ea fortuna eſſet, ſupra quam ne optare quidem auderet: etiam vt corã moneret ſenatum, vt Perſei co-
natis obuiam iret. Orſus inde à Philippi conſiliis, necem Demetrii filii retulit, aduerſantis Roma-
B no bello. Baſtarnarum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxilis fretus in Italiam tranſiret. Hæc
cum volutantem in animo, oppreſſum fato regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſſimum eſſe ſenſiſſet Ro-
manis. Itaque Perſea hęreditarium à patre relictum bellum, & ſimul cum imperio traditum, iamiam
primum alere ac fouere omnibus conſiliis. Florere præterea iuuentute, quam ſtirpem longa pax edi-
derit: florere opibus regni: florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac viribus vigeat, animum
eſſe inueteratum diutina arte atque vſu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoq;
bellis, non finitimis tantum aſſuetum: miſſum à patre in expeditiones multas variasq́. Iam ex quo
ipſe accepiſſet regnum, multa quæ non vi, non dolo, Philippus omnia expertus potuiſſet moliri, ad-
mirando rerum ſucceſſu tenuiſſe. Acceſſiſſe ad vires eam, quæ longo tempore, multis magnisq́; meri-
tis pareretur, authoritatem. Nam apud Græciæ atque Aſiæ ciuitates, vereri maieſtatem eius omnes.
Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo poſ-
ſe, vtrum felicitate id quadam eius accidat an, quod ipſe vereatur dicere, inuidia aduerſus Roma-
nos fauorem illi cociliet. Inter ipſos quoque reges ingentem authoritate, Seleuci filiam duxiſſe eum
non petentem, ſed petitum vltro: ſororem dediſſe Pruſiæ precanti ac oranti: celebratas eſſe vtraſque
nuptias gratulatione donisq́; innumerabilium legationum, & velut auſpicibus nobiliſſimis popu-
lis deductas eſſe. Bœotorum gentem captatam Philippo, nunquam ad ſcribendum amicitiæ fœdus
adduci potuiſſe: tribus nunc locis cum Perſeo fœdus inciſum literis eſſe: vno Thebis, altero ad Side-
num auguſtiſſimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio vero, niſi diſcuſ-
ſa res per paucos Romanum imperium intentanteis eſſet, eò rem propè adductam, vt aditus & in
Achaiam daretur. At Hercule ſuos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publice ſint
maiora, vix dici poſſet, partim deſertos per incultum ac negligentiam, partim hoſtiliter ſublatos
eſſe. Iam Ætolos quem ignorare in ſeditionibus ſuis non ab Romanis, ſed à Perſeo præſidium pe-
tiiſſe. His eum fultum ſocietatibus atque amicitiis, eos domeſticos apparatus belli habere, vt exter-
nis non egeat: XXX millia peditum, V millia equitum: in decem annos frumentum præpara-
re, vt abſtinere & ſuo & hoſtium agro frumentandi cauſa poſſit. Iam pecuniam tantam habere, vt
decem millia mercenariorum militum præter Macedonum copias, ſtipendium in totidem an-
nos præparatum habeat, præter annuum, quod ex metallis regiis capiat vectigal. Arma vel tribus
tantum exercitibus in armamentaria congeſſiſſe. Iuuentutem, vt iam Macedonia deficiat, velut
ex perenni fonte vnde hauriat, Thraciam ſubiectam eſſe. Reliquum orationis adhortatio fuit.
Non ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia vera eſſe de inimico crimi-

C na volebam, adfero ad vos P C. ſed comperta & explorata, haud ſecus q̃ ſi ſpeculator miſſus à vobis A
ſubiecta oculis referrem. Neq; relicto regno meo, quod amplum & egregium vos feciſtis, mare tantum
traieciſſem, vt vana ad vos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobiliſſimas Aſiæ & Græciæ
ciuitates indies magis denudãteis iudicia ſua, mox ſi permitteretur, eò proceſſuras vnde receptum ad
pœnitendum non haberent. Cernebam Perſea non continẽtem ſe Macedonię regno, alia armis occu-
pantem: alia, quæ vi ſubigi non poſſunt, fauore ac beneuolentia complectentem. Videbam q̃ impar
eſſet ſors, cum ille vobis bellum, vos ei ſecuram pacem præſtaretis. Quanquam mihi quidem non pa-
rare, ſed gerere penè bellum videbatur. Abrupolim ſocium atque amicum veſtrum regno expulit. Ar-
terarum Illyrium, quia ſcripta ab eo quædam vobis comperit, ſocium item atq; amicum veſtrum in-
terfecit. Euerſani & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduerſus eum in cõcilio
Bœotorum locuti fuerant, delaturosq; ad vos quæ agerentur profeſſi erant, tollẽdos curauit. Auxilium
Byzantiis aduerſus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit, Theſſaliam & Doridem cum exercitu peruaſit,
vt in bello inteſtino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Cõfudit & miſcuit omnia in Theſſa-
lia Perrhæbiaq; ſpe nouarum tabularum, vt manu debitorũ obnoxia ſibi optimateis opprimeret. Hæc
cum vobis quieſcentibus & patientibus fecerit, & conceſſam ſibi Græciam eſſe à vobis videat: pro cer
to habet, neminem ſibi antequam in Italiam traiecerit, armatum occurſurum. Hoc q̃ vobis tutum
aut honeſtum ſit, vos videritis: ego certe mihi turpe eſſe duxi, prius Perſea ad bellum inferendũ, quàm
me ſocium ad prædicendum vt caueretis, venire in Italiam. Functus neceſſario mihi officio, & quo-
dam modo liberata atque exonerata fide mea, quid vltra facere poſſum, quàm vti deos deasq; precer,
vt vos & veſtræ reipublicæ, & nobis ſociis atque amicis, qui ex vobis pendemus, cõſulatis? Hæc ora-
tio mouit patres cõſcriptos: cæterum in præſentia nihil, præterquam fuiſſe in curia regem, ſcire quiſq̃
potuit: eo ſilentio clauſa curia erat. Bello denique perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; reſponſa eſſent,
emanauere. Perſei deinde regis legatis poſt paucos dies ſenatus datus eſt. Cæterum præoccupatis non
auribus magis q̃ animis ab Eumene rege, omnis & defenſio & deprecatio legatorũ reſpuebatur: & exa-
ſperauit animos ferocia animi Harpali, q princeps legationis erat. Is velle quidẽ & laborare dixit regẽ,
vt purganti ſe nihil hoſtile dixiſſe aut feciſſe fides habeatur: cæterum ſi peruicacius cauſam belli quæri
videat, forti animo defenſurum ſe. Martem communem eſſe, & euentum incertum belli. Omnibus ci-
uitatibus Græciæ atque Aſiæ curæ erat, quid Perſei legati, quid Eumenes in ſenatu egiſſet: & propter
aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miſerant ꝑleræq; ciuitates alia in ſpeciem præferen
teis legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem
D quoq; ſuam Perſei criminibus iunxiſſet. Itaq; omni modo per patronos hoſpitesq; diſceptandi cum re-
ge locum in ſenatu quærebat. Quod cum contigiſſet, libertate intẽperantius inuectus in regem, quòd
Lyciorum gentem aduerſus Rhodios concitaſſet, grauiorq; Aſiæ eſſet quàm Antiochus fuiſſet: popu-
larem quidem ac gratam populis Aſiæ (nam eò quoque iam fauor Perſei venerat) orationem habuit:
cæterum inuiſam ſenatui inutilemq; ſibi & ciuitati ſuæ. Eumeni vero conſpiratio aduerſus eum, fauo-
rem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaq; quamampliſſima data, cum ſella cu-
ruli atq; eburneo ſcipione. Legationibus dimiſſis, cum Harpalus, quanta eximia celeritate poterat,
regreſſus in Macedoniam, nunciaſſet regi: nondum quidem paranteis bellum reliquiſſe ſe Romanos,
ſed ita infeſtos, vt facile appareret nõ dilaturos: & ipſe, præterquam quòd & ita credebat futurum, iam
etiam volebat, in flore virium ſe credens eſſe. Eumeni ante omneis infeſtus erat: à cuius ſanguine or-
diens bellum, Euandrum Cretẽſem ducem auxiliorum, & Macedonas tres aſſuetos miniſteriis talium
facinorum, ad cædem regis ſubornat: literasq; eis dat ad Praxò hoſpitam, principem authoritate &
opibus Delphorum. Satis conſtabat, Eumenem vt ſacrificaret Apollini Delphos aſcenſurum. Pro-
greſſi cum Euandro inſidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem
omnia circumeuntes quærebant. Aſcendentibus ad templum à Cirra, priuſquam perueniretur ad
frequentia ædificiis loca, maceria erat ab læua ſemitæ paulum extans à fundamento, quà ſinguli
tranſirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. poſt maceriam ſe abdiderunt,
gradibus aſtructis, vt ex ea velut è muro tela in prætereuntem conIicerent. Primo à mari circumfuſa
turba amicorum ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Vbi ad
eum locum ventum eſt, quà ſingulis eundum erat, primus ſemitam ingreſſus Pantaleon Ætoliæ prin
ceps, cum quo inſtitutus regis ſermo erat. Tum inſidiatores exorti ſaxa duo ingentia deuoluunt: quo-
rum altero caput ictum eſt regi, altero humerus ſopitus: ex ſemita procliui in decliue multis ſuper
prolapſum iam ſaxis congeſtis. & cæteri quidem etiam amicorum & ſatellitum poſtquam cadentem
videre diffugiunt: Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegendum regem. Latrones cum
breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, velut perfecta re in iugum
Parnaſi refugerunt eo curſu: vt cum vnus, non facile ſequendo per inuia atque ardua, morare-
tur fugam eorum: ne comprenſo indicium emanaret, occiderunt comitem. Ad corpus regis primo
amici, deinde ſatellites ac ſerui concurrerunt: tollentes ſopitum vulnere ac nihil ſentientem, viue-

re tamen

A re tamen ex calore & ſpiritu remanente in precordiis ſenſerunt: victurũ exigua ac propè nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronum veſtigia, cum vſq; ad iugum Parnaſi nequicquã fatigati perueniſſent, re infecta redierunt. Aggreſſi facinus Macedones vt inconſulte ita audacter cœptum, nec cõſulte & timide reliquerunt. Cõpotem iam ſui regẽ amici poſtero die deferũt ad nauẽ: inde Corinthũ à Corintho per iſthmi iugum nauibus traductis, Æginã traiciũt. Ibi adeo ſecreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, vt fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoq; celerius q̃ dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum vxore fratris, & præfecto arci, tanquam iam haud dubius regni hæres eſt locutus. Quæ poſtea non feſellere Eumenem: & quanquam diſſimulare & tacite habere id patiq; ſtatuerat, tamen in primo congreſſu non temperauit quin vxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri obiiceret. Romam quoq; fama de morte Eumenis perlata eſt. Sub idem tẽpus C. Valerius ex Græcia: qui legatus ad viſendum ſtatũ regionis eius, ſpeculandaq; conſilia Perſei regis miſſus erat, rediit: congruentiaq; oĩa criminibus ab Eumene allatis referebat: ſimul & adduxerat ſecũ Praxò à Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brundiſinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundiſii Rammius fuit: hoſpitio quoq; & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoque gentium inſignes, præcipue regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum abſente Perſeo fuerat: literiſq; ſpem amicitiæ interioris, magnæq; inde fortunę facientibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahiq; magis q̃ vellet in arcanos ſermones eſt cœptus. Promiſſis enim ingẽtibus præmiis petere inſtitit ab eo rex, quoniam duces omnes legatiq; Romani hoſpitio eius vti aſſueſſent, quibus eorum ipſe ſcripſiſſet, vt venenum dandum curaret. Cuius ſcire ſe comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conſcius comparari: euentu præterea incerto eſſe, vt aut ſatis efficacia ad rem peragẽdam, aut tuta ad rem celandam dentur. ſe daturum quod nec in dando, nec datum, vllo ſigno deprendi poſſet. Rammius veritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe veneni experimentum eſſet: facturum pollicitus proficiſcitur. nec Brundiſium ante redire, quã m cõuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem eſſe dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, iuſſu eius Romam ſimul venit. introductus in curiam, quæ acta erant expoſuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant acceſſere, quo maturius hoſtis Perſeus iudicaretur: quippe quem non iuſtum modo apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli administratio ad nouos Coss. reiecta eſt: in præſentia tamẽ Cn. Sicinium Pr. cuius inter ciues & peregri-

B nos iuriſdictio erat, ſcribere milites placuit, qui Brunduſium ducti primo quoque tempore Apolloniam in Epirum traiicerentur, ad occupandas maritimas vrbes, vbi Cos. cui prouincia Macedonia obueniſſet, claſſem appellere tutò & copias per cõmodum exponere poſſet. Eumenes aliquandiu Æginæ retentus periculoſa & difficili curatione, cum primum tutò potuit, profectus Pergamum, præter priſtinum odium recenti etiam ſcelere Perſei ſtimulante ſumma vi parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quòd è tanto periculo euaſiſſet, venerunt. Cum Macedonicum bellum in annum dilatum eſſet, cæteris Pr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius quibus Hiſpaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato ſæpe idem petendo ſenatu tandem peruicerunt, vt ſupplementum ſibi ad exercitum daretur tria millia peditum, C & quinquaginta equites in Romanas legiones: in ſocialem exercitum V millia peditum, & CCC equites imperare ſociis iuſſi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum Pr. nouis portatum eſt. Eodem anno quia per recognitionem Poſthumii Cos. magna pars agri Campani, quem priuati ſine diſcrimine paſſim poſſederant, recuperata in publicum erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, vt agrum Campanum cenſores fruendum locarent: quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, vt in vacuo vagaretur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione ſenatus eſſet, bello & ſi non indicto, tamen iam decreto, qui regum ſuam, Perſei qui ſecuturi amicitiam eſſent: legati Ariaratis, puerum filium regis ſecum adducentes Romam venerunt. Quorum oratio fuit, regem educandum filium Romam miſiſſe: vt iam inde à puero aſſueſceret moribus Romanis hominibuſq;. Petere, vt eum non ſub hoſpitum modo priuatorum cuſtodia, ſed publicæ etiam curæ ac velut tutelæ vellent eſſe. Ea regis legatio grata ſenatui fuit. Decreuerunt vt Cn. Sicinius prætor ædeis inſtructas locaret, vbi filius regis comiteſq; eius habitare poſſent. Et Thracum legatis apud ſe diſceptantibus, & ſocietatem amicitiamq; petentibus, & quod petebant datũ eſt, & munera binûm millium æris ſummæ in ſingulos miſſa. Hoc vtiq; populos, quod ab tergo Macedoniæ Thracia eſſet, aſſumptos in ſocietatem gaudebant. Sed vt in Aſia quoque & inſulis explorata omnia eſſent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miſerunt. Adire eos Cretam & Rhodum iuſſerunt, ſimul renouare amicitiam, ſimul ſpeculari, num ſolicitati animi ſociorum ab rege Perſeo eſſent. In ſuſpenſa ciui-

* tate ad expectationem noui belli, nocturna tempeſtate columna roſtrata in Capitolio, bello punico Cos. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine diſcuſſa eſt. Ea res prodigii loco habita, ad ſenatum relata eſt. Patres ad aruſpices referre, & decemuiros adire libros iuſſerunt. Decemuiri luſtrandum oppidum, ſupplicationem obſecrationemq; habendam, victimis maioribus ſacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ promontoriũ renunciarunt: ludos per X dies IOM

C primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta. aruſpices in bonum verſurum id prodigium,
prolationemq́; finium & interitum perduellium portendi reſponderunt: quod ex hoſtibus ſpolia fuiſ-
ſent ea roſtra, quæ tempeſtas diſieciſſet. Acceſſerunt quæ cumularent religiones animis, Saturnię nũ-
tiatum erat ſanguine per triduum in oppido pluuiſſe: Calatiæ aſinum tripedem natum, & taurum
cum quinq; vaccis vno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluuiſſe. Horum quoque prodigio-
rum cauſa res diuinæ factæ, & ſupplicatio vnum diem feriæq́; habitæ. Conſules ad id tempus in pro-
uincias non exierant: quia neque, vti de M. Popilio referrent, ſenatui obſequebantur: & nihil aliud
decernere prius, ſtatutum patribus erat. Aucta etiam inuidia eſt Popilii, literis eius, quibus iterum
cum Statellatibus Liguribus proconſul pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem milia eorum occidiſſe. Pro-
pter cuius iniuriam belli, cæteri quoque ligurum populi ad arma ierunt. Tum vero non abſens modo
Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet, ſed Coſs.
quod non exirent in prouinciam, in ſenatu increpiti. Hoc cõſenſu patrum accenſi M. Martius Sermo,
& Q. Marcius Scylla tribuni plebis & coſs. mulctam ſe dicturos niſi in prouinciam exirent, denuntia-
runt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in ſenatu recitarunt.
Sanciebatur, vt qui ex Statellis deditis in libertatem reſtitutus ante Calendas Sextiles primas non
eſſet, cuius dolo malo is in ſeruitutem veniſſet, vt iuratus ſenatus decerneret, qui eam rem quæreret
animaduerteretq́;. Ex autoritate deinde ſenatus eam rogationem promulgarunt. Priuſquam proficiſce-
rentur Coſs. C. Cicerio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ ſenatus datus eſt. Is expoſitis, quas in
Corſica res geſſiſſet, poſtulatoq́; fruſtra triumpho in monte Albano, quod iam in morem venerat, vt
ſine publica autoritate fieret, triumphauit. Rogationem Marciam de liguribus magno conſenſu ple-
bes ſciuit iuſſitq́;. ex eo plebiſcito C. Licinius Pr. conſuluit ſenatum, quem quærere ex rogatione vel-
let. Patres ipſum eum quærere iuſſerunt. Tum demum Coſs. in prouinciam profecti ſunt. exercitumq́;
à M. Popilio ceperunt. Neque tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne cauſam diceret ad-
uerſo ſenatu, infeſtiore populo, apud Pr. qui de quæſtione in ſe poſita ſenatum conſuluiſſet. Huic de-
trectationi eius Tr. pl. alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: vt ſi non ante Idus Nouembres
in vrbem Romam introiſſet, de abſente eo C. Licinius ſtatueret ac iudicaret. Hoc tractus vinculo
cum rediſſet, ingenti cum inuidia in ſenatum venit. Ibi cum laceratus iurgiis multorum eſſet, S C.
factum eſt vt qui Ligurum poſt Q. Fuluium L. Manlium Coſs. hoſtes non fuiſſent, vt eos C. Lici-
nius, Cn. Sicinius Prr. in libertatem reſtituendos curarent: agrumq́; iis trans Padum Cos. C. Popi-
lius daret. Multa millia hominum hoc S C. reſtituta in libertatem, transductisq́; Padum ager eſt
D aſſignatus. M. Popilius rogatione Marcia bis apud C. Licinium cauſam dixit: tertio Pr. gratia Cos.
abſentis & Popiliæ familiæ precibus victus Idibus Martiis adeſſe reum iuſſit, quo die noui magi-
ſtratus inituri erant honorem: ne diceret ius, qui priuatus futurus eſſet. Ita rogatio de liguribus arte
fallaci eluſa eſt. Legati Carthaginenſes eo tempore Romæ erant, & Guluſſa filius Maſaniſſæ: inter eos
magnæ contentiones in ſenatu fuere. Carthaginienſes querebantur: præter agrum, de quo ante legati
ab Roma qui re præſenti cognoſcerent, miſſi eſſent: amplius LXX oppida caſtellaq́; agri Cartha-
ginienſis biennio proximo Maſſaniſſam vi atque armis poſſediſſe. Id illi, cui nihil penſi ſit, facile eſſe:
Carthaginienſes fœdere illigatos ſilere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quanquam ſciant in
ſuis finibus, ſi inde Numidas pellerent, ſe geſturos bellum: illo haud ambiguo capite fœderis deter-
reri, quo diſerte vetentur cum ſociis P R. bellum gerere. Sed iam vltra ſuperbiam crudelitatemq́; &
auaritiam eius non pati poſſe Carthaginienſes: miſſos eſſe qui orarent ſenatum, vt trium harum re-
rum vnam ab ſe impetrari ſinerent: vt vel ex æquo apud ſocium populum, quid cuiuſque eſſet, diſce-
ptarent: vel permitterent Carthaginienſibus, vt aduerſus iniuſta arma pio iuſtoq́; ſe tutarentur bello:
vel ad extremum, ſi gratia plus quàm veritas apud eos valeret, ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alie
no Maſaniſſæ vellent. Modeſtius certe daturos eos, & ſcituros quid dediſſent: ipſum nullum præter-
quàm ſuæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, & aliquod ſuum poſt datã
à P. Scipione pacem delictum eſſet: ipſi potius animaduerterent in ſe. Tutam ſeruitutem ſe ſub domi-
nis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad iniurias Maſaniſſæ malle. Perire nanque ſemel ipſis ſa-
tius eſſe, quàm ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lacrimantes procu-
buerunt, ſtratiq́; humi non ſibi magis miſericordiam quàm regi. Interrogari Guluſſam placuit, quid
* ad ea reſponderet: aut ſi prius mallet, expromeret ſuper qua re Romam veniſſet. Guluſſa neque ſibi fa-
cile eſſe dixit de iis rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neque patri facile fuiſſe man
dare, cum Carthaginiẽſes nec de qua re acturi eſſent, nec omnino ituros ſe Romam indicauerint. In
æde Æſculapii clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſſe, vnde præterea le-
gatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui depre-
caretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam
cauſam niſi propter conſtantem fidem erga P R. odiſſent. His vtrinque auditis, ſenatus de poſtulatis
Carthaginienſium conſultus reſpondere ita iuſſit, Guluſſam placere extemplo in Numidiam profici-

ſci, &

A ſci,& nuntiare patri, vt de iis, de quibus Carthaginienſes querantur, legatos quàmprimum ad ſena-
tum mittat, denuntietq́; Carthaginienſibus vt ad diſceptandum veniant. Si aliquid poſſent Maſaniſ-
ſæ honoris cauſa & feciſſe & facturos eſſe: ius gratiæ non dare: agrum qua cuiuſq; ſit poſſideri velle: nec
nouos ſtatuere fines, ſed veteres obſeruari in animo habere. Carthaginiẽſibus victis ſe & vrbes & agros
conceſſiſſe, non vt in pace eriperent per iniuriam, quę iure belli non adueniſſent. Ita regulus Carthagi
nienſesq́; dimiſſi. Munera ex inſtituto data vtriſque, aliaq́; hoſpitalia comiter conſeruata. Sub idem
tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus, legati ad res repetendas in Ma
cedoniam renuntiandamq́; amicitiam regis miſſi, redierunt: qui iam ſua ſponte infeſtum Perſi ſena-
tum inſuper accenderunt, relatis ordine quæ vidiſſent quæq́; audiſſent. Vidiſſe ſe per omnes vrbes Ma
cedonum ſumma vi parari bellum. Cum ad regem perueniſſent, per multos dies conueniendi eius po-
teſtatem non factam. Poſtremo cum deſperato iam colloquio profecti eſſent, tum demum ſe ex itinere
reuocatos & ad eum introductos eſſe. Suæ orationis ſummam fuiſſe, fœdus cum Philippo ictum, cum
ipſo eo poſt mortem patris renouatum: in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohi-
beri ſocios P R. laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quæ ipſi nuper in ſenatu Eumenen vera
omnia & comperta referentem audiſſent. Samothracæ præterea per multos dies occultum conſilium
cum legationibus ciuitatium Aſiæ regem habuiſſe. Pro ſuis iniuriis ſatisfieri ſenatum æquum cenſe-
re, reddiq́; ſibi res ſociisq́; ſuis, quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accenſum ira in-
clementer locutum, auaritiam ſuperbiamq́; Romanis obiicientem frequenter: quòd alii ſuper alios
legati venirent, ſpeculari dicta factaq́; ſua: quòd ſe ad nutum imperiumq́; eorum omnia dicere ac fa-
cere æquum cenſerent: poſtremo multum ac diu vociferatum reuerti poſtero die iuſſiſſe, ſcriptum ſe
reſponſum dare velle: tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe. Fœdus cum patre ictum ad ſe nihil pertinere.
Id ſe renouari, non quia probaret, ſed quia in noua poſſeſſione regni patienda omnia eſſent, paſſum.
Si nouum fœdus ſecum facere vellent, conuenire prius de conditionibus debere: & ſi in animum in-
ducerent vt ex æquo fœdus fieret, & ſe viſurum quid ſibi faciendum eſſet, & illos credere reipub. con-
ſulturos. Atque ita ſe proripuiſſe, & ſummoueri è regia omneis cœptos: tum ſe amicitiam & ſocietatẽ
renunciaſſe. Qua voce eum accenſum reſtitiſſe, atque voce clara denuntiaſſe ſibi, vt triduo regni ſui
decederent finibus. Ita ſe profectos, nec ſibi aut venientibus, aut manentibus quidquam hoſpitaliter
aut benigne factum. Theſſali deinde Aetoliq́; legati auditi. Senatui, vt ſcirent quamprimum quibus
ducibus vſura reſpub. eſſet, literas mitti conſulibus placuit: vt vter eorum eſſet, Romam ad magiſtra-
B tus creandos veniret. Nihil magnopere quod memorari attineat reipub. eo anno conſules geſſerant,
magis è repub. viſum erat comprimi ac ſedari exaſperatos Ligures. Cum macedonicum bellum expe-
ctaretur, Gentium quoq; Illyriorum regem ſuſpectum Iſſenſes legati fecerunt: ſimul queſti fines ſuos
ſecundo populatum: ſimul nuntiantes vno animo viuere Macedonum atque Illyriorum regem, com-
muni conſilio parare Romanis bellum: & ſpecie legatorum Illyrios ſpeculatores Romæ eſſe, Perſe au
tore miſſos vt quid ageretur ſcirent. Illyrii vocati in ſenatum: qui cum legatos ſe eſſe miſſos ab rege
dicerent ad purganda crimina, ſiqua de rege Iſſenſes deferrent: quæſitum & quid ita non adiſſent ma-
giſtratum, vt ex inſtituto loca lautiaq; acciperent: ſciretur denique veniſſe eos & ſuper qua re veniſſent.
Hæſitantibus in reſponſo, vt curia excederent dictum: reſponſum tanquam legatis, vt qui adire ſena
tum non poſtulaſſent, dari non placuit: mittendosq́; ad regem legatos cenſuerunt, qui nuntiarent, qui
ſocii querérentur apud ſenatum exuſtum à rege agrum. non æquum eum facere, qui ab ſociis ſuis nõ
abſtineret iniuriam. In hanc legationem miſſi, A. Terentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Aſia
qui circa ſocios reges miſſi erant legati redierunt, qui renuntiarunt Eumenen in ea, Antiochum in Sy
ria, Ptolemæum in Alexandria ſeſe conueniſſe. Omnes ſolicitatos legationibus Perſei, ſed egregie in
fide permanere, pollicitosq́; omnia quæ P R. imperaſſet præſtaturos. & ciuitates ſocias adiſſe: cæteras
ſat is fidas, ſolos Rhodios fluctuanteis & imbutos Perſei conſiliis inueniſſe. Venerãt Rhodii legati ad
purganda ea quæ vulgo iactari de ciuitate ſciebant: cæterum ſenatum iis dari cum noui conſules ma-
giſtratum iniſſent placuit. Belli apparatum non differendum cenſuerunt. C. Licinio Pr. negotium da-
tur. vt ex veteribus quinqueremibus in naualibus Romæ ſubductis, quæ poſſent vſui eſſe reficeret, pa
raretq́; naues quinquaginta. Siquid ad eum numerum explendum deeſſet, C. Memmio collegæ in Si-
ciliam ſcriberet, vt eas quæ in Sicilia naues eſſent, reficeret atque expediret, vt Brundiſium primo
quoque tempore mitti poſſent. Socios nauales libertini ordinis in viginti & quinq; naues ex ciuibus
Romanis C. Licinius Pr. ſcribere iuſſus, in quinq; & viginti parem numerum Cn. Sicinius ſociis im-
peraret: idem Pr. peditum VIII millia, CCCC equites à ſociis Latini nominis exigeret. Hunc mi-
litem qui Brundiſii acciperet atque in Macedoniam mitteret, A. Attilius Serranus, qui priore an-
no Pr. fuerat deligitur, C. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traiiciendum haberet. C. Popilio
Cos. ex autoritate ſenatus C. Licinius Pr. ſcribit, vt & legionem ſecundam, quæ maxime veterana
in Liguribus erat: & ſocios latini nominis IIII millia peditum, CC equites Idib. Feb. Brundi-
ſii adeſſe iuberet. Hac claſſe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniã obtinere donec ſuc-

C ceſſor veniret iuſſus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ ſenatus cenſuit impigre facta ſunt.
Duodequadraginta quinqueremes ex naualibus deductæ: qui deduceret eas Brundiſiũ, L. Porcius Li-
cinius præpoſitus: duodecim ex Sicilia miſſæ. Ad frumentum claſſi exercituiq́; coemendum in Apuliã
Calabriamq́; tres legati miſſi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cęcilius. Ad omnia præparata Cn. Sici
nius Pr. paludatus ex vrbe profectus Brundiſium venit. Exitu propè anni C. Popilius Cos. Romam re
diit, aliquanto ſerius q̃ ſenatus cenſuerat: cui primo quoq; tempore magiſtratus creari, cum tantũ bel-
lum immineret, iuſſum erat. Itaq; non ſecundis auribus patrum auditus eſt Cos. cum in æde Bellonæ
de rebus in Liguribus geſtis diſſereret. Succlamationes frequentes erant interrogationesq́;, cur ſcelere
fratris oppreſſos Ligures in libertatem non reſtituiſſet. Comitia conſularia in quam edicta erant diem
ad XII Cal. Mart. ſunt habita. Creati Coſs. P. Licinius Craſſus. C. Caſſius Longinus. Poſtero die
prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Ca-
ninius Rebilus, L. Iunius Annalis. His prætoribus prouinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hi-
ſpania, & Sicilia, & Sardinia, vt vni ſors integra eſſet quò ſenatus cenſuiſſet. Conſulibus deſignatis im
perauit ſenatus, vt qua die magiſtratum iniſſent, hoſtiis maioribus rite mactatis precarentur, vt quod
bellum P. R. in animo haberet gerere, vt id proſperum eueniret. Eodem die decreuit Senatus, C. Popi-
lius Cos. ludos per dies X Ioui Opt. Max. voueret, donaq́; circa omnia puluinaria dari, ſi R. P. X
annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita vt cenſuerant in Capitolio vouit Cos. ludos fieri, donariaq́; dari, quã
ta ex pecunia decreſſet ſenatus: cum centum & quinquaginta non minus adeſſent, præeunte verba Le-
pido pontifice maximo id votum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui, L. Æmilius Pap-
pus Xuir ſacrorum, & Q. Fuluius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœda morte pe
riit. Ex duobus filiis eius, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum alterum deceſſiſſe, alterum graui,
& periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus metusq́;: mane ingreſſi cubiculum ſerui
laqueo dependentem inuenere. Erat opinio, poſt cenſuram minus compotem fuiſſe ſui: vulgo Iunonis
Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferebant. Suffectus in Æmilii locum Xuir M.
Valerius Meſſala, in Fuluii pontifex Cn. Domitius Aenobarbus, oppido adoleſcens ſacerdos lectus.
P. Licinio, C. Caſſio Coſs. non vrbs tantũ Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges ciuitatesq́; quæ in
Europa quæq́; in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen
cum vetus odium ſtimulabat, tum recens ira, quòd ſcelere eius propè vt victima mactatus Delphis eſ-
D ſet. Pruſias Bithyniæ rex ſtatuerat abſtinere armis, euentumq́; expectare. Nam neque pro Romanis ſe
æquum cenſere aduerſus fratrem vxoris arma ferre: & apud Perſea victorem veniam per ſororem impe-
trabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterquàm quòd Romanis ſuo nomine auxilia pollici-
tus erat: ex quo eſt iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli paciſq́; ſe conſociauerat conſilia. Antio-
chus imminebat quidem Ægypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorum ſpernens: & ambi-
gendo de Cœleſyria cauſam belli ſe habiturum exiſtimabat: geſturumq́; ſine vllo impedimento, occu-
patis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe le-
gatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrii erat: tuto-
res & bellum aduerſus Antiochum parabant, quo vindicarent Cœleſyriam, & Romanis omnia
pollicebantur ad Macedonicum bellum. Maſaniſſa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cum ele-
phantis Miſagenenq́; filium mittere ad bellum parabat. Conſilia autem in omnem fortunam ita di-
ſpoſita habebat. Si penes Romanos victoria eſſet, ſuas quoq; in eodem ſtatu manſuras res, neque vl-
tra quidquam mouendum: non enim paſſuros Romanos vim Carthaginienſibus afferri. Si fractæ eſ-
ſent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienſes, ſuam omnem Africam fore. Gen-
tius rex Illyriorum fecerat potius cur ſuſpectus eſſet Romanis, quàm ſatis ſtatuerat vtram foueret par
tem; impetuq́; magis quàm conſilio iis aut illis ſe adiuncturus videbatur. Cotys Thrax Odryſarum
rex euidenter Macedonum partis erat. Hæc ſententia regibus cum eſſet de bello, in liberis gentibus po
puliſq́;, plebs vbique omnis fermè, vt ſolet, deterioribus erat ob regem Macedonasq́; inclinata: prin-
cipum diuerſa cerneres ſtudia. Pars ita in Romanos effuſi erãt, vt authoritatem immodico fauore cor-
rumperent: pauci ex iis iuſtitia imperii Romani capti: plures ita ſi præcipuam operam nauaſſent, po-
tentes ſeſe in ciuitatibus ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos, æs alienum & de-
ſperatio rerum ſuarum eodem manente ſtatu, præcipites ad nouanda omnia agebat: quoſdam vento-
ſum ingenium, quia Perſeus magis auræ popularis erat. Tertia pars optima eadem & prudentiſſima, ſi
vtique optio domini potioris daretur, ſub Romanis quàm ſub rege malebat eſſe: ſi liberum inde ar-
bitrium fortunæ eſſet, neutram partem volebant potentiorem altera oppreſſa fieri: ſed illibatis potius
viribus vtriuſque partis pacem ex eo manere: ita inter vtroſque optimam conditionem ciuitatium fo-
re, protegente altero ſemper inopem ab alterius iniuria. Hæc ſentientes certamina fautorum vtriuſq;
partis taciti ex tuto ſpectabant. Coſs. quo die magiſtratum inierunt ex S. C. cum circa omnia fana in
quibus lectiſternium maiorem partem anni eſſe ſolet, maioribus hoſtiis immolaſſent, inde preces ſuas
acceptas ab Diis immortalibus ominati, ſenatui rite ſacrificatum, precationemque de bello fa-

ctam

A ctam renuntiarunt. Aruſpices ita reſponderunt, ſi quid rei nouæ inciperetur id maturandũ eſſe: victo
riam, triumphum, prorogationem imperii portendi. Patres quod fauſtũ felixq; P.R. eſſet, cẽturiatis co
mitiis primo quoq; die ferre ad populũ Coſs. iuſſerunt: vt quod Perſeus Philippi filius Macedonum
rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecum poſt mortem eius renouatum, ſociis P.R. ar/
ma intuliſſet, agros vaſtaſſet, vrbesq; occupaſſet: quodq; belli parandi aduerſus P.R. conſilia iniſſet, ar/
ma, milites, claſſem eius rei cauſa comparaſſet: vt, niſi de iis rebus ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur.
Hæc rogatio ad populum lata eſt. S.C. inde factũ eſt, vt cõſules inter ſe prouincias Italiam & Macedo/
niã cõpararẽt ſortirẽturue. Cui Macedonia obueniſſet, vt is regẽ Perſea, quiq; eius ſectã ſecuti eſſent,
niſi P.R. ſatisfeciſſent, bello pſequeretur. Legiones quatuor nouas ſcribi placuit, binas ſingulis Coſs.
Id præcipue prouinciæ Macedoniæ datum, quod cum alterius Coſ. legionibus quina millia & ducc/
ni equites ex vetere inſtituto darẽtur in ſingulas legiones: in Macedoniã ſena millia peditum ſcribi iuſ/
ſa, equites treceni æqualiter in ſingulas legiones. & in ſociali exercitu conſuli alteri auctus numerus:
XVI millia peditũ, DCCC equites, præter eos quos Cn. Sicinius duxiſſet DC equites, in Macedo
niam traiiceret. Italiæ ſatis viſa XII millia ſociorũ peditum, DC equites. Illud quoq; præcipuum
datum ſorti Macedoniæ, vt centuriones militesq; veteres ſcriberet quos vellet Coſ. vſq; ad quinqua/
ginta annos. In tribunis militũ nouatum eo anno propter Macedonicũ bellum, quod Coſs. ex S.C.
ad populũ tulerunt, ne trib. mil. eo anno ſuffragiis crearentur, ſed Coſ. prætorumq; in iis faciendis iu/
dicium arbitriũq; eſſet. Inter prætores ita partita imperia. Prætorem cuius ſors fuiſſet vt iret quò ſena/
tus cenſuiſſet, Brũdiſium ad claſſem ire placuit: vtq; ibi recognoſceret ſocios nauales, dimiſſisq; ſiqui
parum idonei eſſent, ſupplementũ legeret ex libertinis: & daret operã, vt duæ partes ciuiũ Romanorũ,
tertia ſociorum eſſet. Cõmeatus claſſi legionibusq; vt ex Sicilia Sardiniaq; ſubueherentur, prætoribus
qui eas prouincias ſortiti eſſent mandari placuit; vt alteras decumas Siculis Sardisq; imperarent, vtq;
id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus eſt ſortitus, L.
Furius Philus Sardiniã; L. Canuleius Hiſpaniã; C. Sulpicius Galba vrbanã iuriſdictionem, L. Iunius
Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò ſenatus cẽſuiſſet ſors euenit. Inter Coſs. magis cauil/
latio q̃ magna contentio de prouincia fuit. Caſſius ſine ſorte ſe Macedoniam oppugnaturum dicebat,
nec poſſe collegam ſaluo iureiurando ſecum ſortiri. Prætorẽ eum, ne in prouinciã iret, in concione iuraſ
ſe, ſe ſtato loco ſtatisq; diebus ſacrificia habere, quæ abſente ſe recte fieri non poſſent: quæ non magis
B Coſ. q̃ prætore abſente recte fieri poſſent. Si ſenatus nõ quid vellet in conſulatu potius, q̃ quid in præ/
tura iurauerit P. Licinius, animaduertẽdum eſſe cẽſeat: ſe tamẽ futurum in ſenatus poteſtate. Conſulti
patres, cui conſulatum P.R. non negaſſet, ab ſe prouinciã negari ſuperbum rati, ſortiri conſules iuſſe/
runt. P. Licinio Macedonia, C. Caſſio Italia obuenit. Legiones inde ſortiti ſunt: prima & tertia in Ma/
cedoniã traiicerẽtur, ſecunda & quarta vt in Italia remanerẽt. Delectus Coſs. multo intentiore q̃ aliãs
curam habebant. Licinius veteres quoq; ſcribebat milites cẽturionesq;: & multi voluntate nomina da/
bant, quia locupletes videbant qui priore Macedonico bello, aut aduerſus Antiochum in Aſia ſtipen/
dia fecerant. Cum tribuni militum cẽturiones ſed primum quẽq; citarẽt, tres & XX centuriones qui
primos pilos duxerãt, citati Tr. pl. appellarunt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius
Marcellus ad Coſs. reiiciebant. Eorum cognitionẽ eſſe debere, quibus delectus quibusq; bellum mãda
tum eſſet. Cæteri cogniturus ſe de quo appellati eſſent aiebant, & ſi iniuria fieret auxilium ciuibus la/
turos. Ad ſubſellia Tr. res agebatur. Eò M. Popilius cõſularis aduocatus, cẽturiones, & cõſul venerunt.
Coſ. inde poſtulanti vt in concione ea res ageretur, populus in concionem aduocatus. Pro centurioni
bus M. Popilius, qui biennio ante conſul fuerat, ita verba fecit: Militares homines, & ſtipendia iuſta,
& corpora, & ætate, & aſſiduis laboribus confecta habere: nihil recuſare tamen quo minus operã R.P.
dent, id tantum deprecari, ne inferiores iis ordines q̃ quos cum militaſſent habuiſſent attribuerentur.
P. Licinius Coſ. S.C. recitari iuſſit. Primum, quòd bellum ſenatus Perſeo iuſſiſſet: deinde quòd veteres
centuriones q̃plurimum ad id bellum ſcribi cenſuiſſet: nec vlli, qui non maior annis quinquaginta eſ/
ſet, vacationem militiæ eſſe. Deprecatus eſt deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduerſus re/
gem potentiſſimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent: aut prohiberent Coſ. quẽ
cuiq; ordinem aſſignari è rep. eſſet, eum aſſignare. Siquid in ea re dubium eſſet, ad ſenatum reiicerent.
Poſtq̃ Coſ. quæ voluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerant, à Coſ. & ab tri/
bunis petiit, vt ſibi paucis ad populum agere liceret. Permiſſu omnium ita locutus fertur. Sp. Liguſti/
nus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriundus Quirites. Pater mihi iugerum agri reliquit, & par/
uum tugurium, in quo natus educatusq; ſum, hodieq; ibi habito. Cum primum in ætatem veni, pater
mihi vxorem, fratris ſui filiam dedit: quæ ſecũ nihil attulit præter libertatẽ pudicitiamq;, & cũ his fœ/
cunditatẽ quãta vel in diti domo ſatis eſſet. Sex filii nobis, duæ filiæ ſunt, vtræq; iam nuptæ. Filii IIII
togas virileis habent, duo prætextati ſunt. Miles ſum factus P. Sulpicio, C. Aurelio Coſs. In eo exerci
tu, qui in Macedoniam eſt tranſportatus, biennium miles gregarius fui aduerſus Philippum regem:
tertio anno virtutis cauſa mihi T. Quintius Flamininus decumũ ordinẽ haſtatũ aſſignauit. Deuicto

C Philippo Macedonibusq́;,cum in Italiam portati ac dimiſſi eſſemus,continuo miles voluntarius cũ M.Porcio Cos.in Hiſpaniam ſum profectus.Neminem olum imperatorum qui viuant acriorem virtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt,qui & illum & alios duces longa militia experti ſunt.Hic me imperator dignum iudicauit,cui primum haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. Tertio iterum voluntarius miles factus ſum in eum exercitum,qui aduerſus Ætolos & Antiochum regem eſt miſſus. à M. Coelio mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus.Expulſo rege Antiocho,ſubactis Ætolis, reportati ſumus in Italiam,& deinceps bis quæ annua merebant legiones ſtipendia feci. Bis deinde in Hiſpania militaui,ſemel Q.Fuluio Flacco,iterum Tib. Sẽpronio Gaccho Pr.à Flacco inter cæteros, quos virtutis cauſa ſecum ex prouincia ad trũphum deducebat,deductus ſum:à Tib. Graccho rogatus in proninciam ii:Quater intra paucos annos primum pilum duxi.quater & tricies virtutis cauſa donatus ab imperatoribus ſum,ſex ciuicas coronas accepi. XXII ſtipendia annua in exercitu emerita habeo,& maior annis ſum quinquaginta.Quòd ſi mihi nec ſtipendia omnia emerita eſſent,nec dum ætas vacationem daret,tamen cũ quatuor milites pro me vno vobis dare P.Licini poſſem,æquũ erat me dimitti:Sed hæc pro cauſa mea dicta accipiatis velim:ipſe me,quo ad quiſq́ qui exercitus ſcribit idoneum militem iudicabit,nunq̃ ſum excuſaturus.Ordinem quo me dignum iudicent Tr. militum ipſorum eſt poteſtatis: nequis me virtute in exercitu pręſtet dabo,operam,vt ſemper ita feciſſe me & imperatores mei,& qui vnà ſtipendia fecerunt teſtes ſunt. Vos quoq; æquum eſt commilitones,& ſi appellationis vobis vſurpatis ius,cum adoleſcentes nihil aduerſus magiſtratuum ſenatusq́; authoritatem vſq́ feceritis,nunc quoq; in poteſtate ſenatus ac conſulum eſſe,& omnia honeſta loca ducere,quibus remp.defenſuri ſitis.Hæc vbi dixit,collaudatum multis verbis conſul ex concione in ſenatum duxit.Ibi quoq; ei ex authoritate ſenatus gratiæ actæ,tribuniq́; militares in legione prima primũ pilum virtutis cauſa ei aſſignarunt.Cæteri centuriones omiſſa appellatione,ad delectum obedienter reſponderunt.Quo maturius in prouincias magiſtratus proficiſcerentur,Latinæ Calend. Iun. fuere:eoq́; ſolẽni perfecto C.Lucretius Pr.omnibus quæ ad claſſem opus erant premiſſis, Brundiſium eſt profectus. Præter eos exercitus quos Coss.comparabant,C.Sulpitio Galbæ Pr. negotium datum,vt quatuor legiones ſcriberet vrbanas,iuſto numero peditum equitumq́;:iisq́; IIII Tr.mil.ex ſenatu legeret qui pręeſſent.Sociis Latini nominis imperaret XV millia peditum, M & CC equites.Is exercitus vti paratus eſſet quò ſenatus cenſuiſſet.P.Licinio Cos.ad exercitum ciuilem ſocialemq́; petenti addita auxilia,Ligurum MM, Cretenſes ſagittarii incertus numerus,quantum rogati auxilia Cretenſes miſiſſent. B

D Numidæ item equites elephantiq́;.In eam rem legati ad Maſaniſſam Carthaginienſesq́; miſſi, L. Poſthumius Albinus,Q.Terentius Culleo,C.Aburius.In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Poſthumium Albinum,C.Decium,A.Licinium Neruam.Per idem tempus legati ab rege Perſeo venerunt.Eos in oppidum intromitti non placuit,cum iam bellum regi eorum & Macedonibus,& ſenatus decreſſet,& populus iuſſiſſet.in ędem Bellonæ in ſenatum introducti ita verba fecerunt.Mirari Perſea regem,quid in Macedoniam exercitus tranſportati eſſent:Si impetrari à ſenatu poſſet,vt ii reuocẽtur,regem de iniuriis,ſiquas ſociis factas quererentur,arbitratu ſenatus ſatisfacturum eſſe. Sp.Caruilius,ad eam ipſam rem ex Græcia remiſſus ab Cn.Sicinio,in ſenatu erat.Is Perræbiam expugnatã armis,Theſſaliæ aliquot vrbes captas,cætera quæ aut ageret,aut pararet rex,cum argueret: reſpõdere ad ea legati iuſſi poſtq̃ hæſitabant,negantes ſibi vltra quidq̃ mandatum eſſe:iuſſi renunciare regi:Cos.P. Licinium breui cum exercitu futurum in Macedonia eſſe.Ad eum ſi ſatisfacere in animo eſſet,mitteret legatos:Romam quod pręterea mitteret non eſſe:neminem eorum per Italiam ire liciturum.Ita dimiſſis,P.Licinio Cos.mandatum,intra XI diem iuberet eos Italia excedere:& Sp.Caruilium mitteret, qui donec nauem conſcendiſſent,cuſtodiret.Hęc Romæ acta nondum profectis in prouinciam Cos. Iam Cn.Sicinius,qui priuſq̃ magiſtratu abiret,Brundiſium ad claſſem & ad exercitũ præmiſſus erat, traiectis in Epirum V M peditum, CCC equitibus,ad Nymphæum in agro Apolloniati caſtra habebat.Inde tribunos cum duobus millibus militum,ad occupanda Daſſaretiorum & Illyriorum caſtella,ipſis accerſentibus præſidia,vt tutiores à finitimorum impetu Macedonum eſſent,miſit. Paucis poſt diebus Q.Marcius,A.Attilius,& P.& *Ser.*Cornelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam miſſi,Corcyram peditum mille ſecum aduexerunt:ibi inter ſe & regiones quas obirent,& milites diuiſerunt.Decimius miſſus eſt ad Gentium regem Illyriorum:quem,ſi aliquem reſpectum amicitiæ eum habere cerneret,tentare:aut etiam ad belli ſocietatem pellicere, iuſſus. Lentuli in Cephalleniam miſſi,vt in Peloponneſum traiicerent,oramq́; maris in occidẽtem verſi ante hyemem circumirẽt. Marcio & Attilio,Epirus Ætolia & Theſſalia circumeundæ aſſignãtur.Inde Boetiam atq; Euboeam aſpicere iuſſi,tum in Peloponneſum traiicere:ibi congreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſq̃ digrederentur à Corcyra,literæ à Perſeo allatæ ſunt:quibus quærebat,quæ cauſa Romanis aut in Græciã traiiciendi copias,aut vrbes occupandi eſſet.Cui reſcribi nihil placuit:nuntio ipſius qui literas attulerat dici,præſidii cauſa ipſarum vrbium Romanos facere.Lẽtuli circumeuntes Peloponneſi oppida, cum ſine diſcrimine omnes ciuitates adhortarẽtur:vt quo animo qua fide adiuuaſſent Romanos Phi

lippi

A lippi primū́m deinde Antiochi bello, eodem aduerſus Perſea iuuarent: fremitum in cōcionibus audiebant: Acheis indignantibus eodem ſe loco eſſe, qui omnia à principiis Macedonici belli præſtitiſſent Romanis, & Macedonū Philippi bello hoſtes fuiſſent: quo Meſſenii atq; Elii qui pro Antiocho hoſte arma aduerſus P.R. tuliſſent: ac nuper in Achaicum contributi conciliū, velut præmiū belli ſe victoribus Acheis tradi quererētur. Marcius & Attilius ad Gitanas Epiri oppidū x millia ab mari cū aſcenderēt, cōcilio Epirotarū habito cū magno oīum aſſenſu auditi ſunt: & quadringentos iuuētutis eorum in Oreſtas, vt præſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus, miſerunt. Inde in Ætoliam progreſſi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius ſufficeretur, & Lyciſco Pr. facto, quem Romanorum fauere rebus ſatis compertum erat, tranſierunt in Theſſaliam. Eò legati Acarnanum, & Boetorū exules venerūt. Acarnanes nūtiare iuſſi, quæ Philippi primū, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis aduerſus P.R. cōmiſiſſent, ea corrigendi occaſionē illis oblatam. Si male meriti clementiā P.R. experti eſſent, bene merendo liberalitatem experirentur. Boetis exprobratum, ſocietatem eos cum Perſeo iunxiſſe. iis cum culpam in Iſmeniam principem alterius partis conferrent, & quaſdā ciuitates diſſentienteis in cauſam deductas: appariturum id eſſe Marcius reſpondit. Singulis enim ciuitatibus de ſeipſis conſulendi poteſtatem facturos. Theſſalorum Lariſſæ fuit concilium. Ibi & Theſſalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, quòd & Philippi prius & poſt Antiochi bello enixe adiuti à gente Theſſalorū eſſent. hac mutua cōmemoratione meritorū accenſi animi multitudinis ad oīa decernenda quæ Romani vellent. Secundum hoc concilium legati à Perſeo rege venerunt, priuati maxime hoſpitii fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius neceſſitudinis cōmemoratione orſi, petierunt legati, in colloquium veniendi regi poteſtatem faceret. Marcius & ſe ita à patre ſuo accepiſſe dixit, amicitiam hoſpitiumq; cū Philippo fuiſſe: minime immemorem neceſſitudinis eius legationem eam ſuſcepiſſe. Colloquium, ſi ſatis cōmode valeret, non fuiſſe dilaturū: nunc, vbi primū poſſet, ad Peneum flumen, qua tranſitus ab Omolio Dium eſſet, præmiſſis qui nuntiarent regi, venturos. Et tū quidem ab Dio Perſeus in interiora regni recipit ſe, leui aura ſpei obiecta, quòd Marcius ipſius cauſa ſuſcepiſſe ſe legationē dixiſſet. Poſt dies paucos ad conſtitutū locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amicorū, tum ſatellitum turba ſtipante: non minore agmine legati venerunt, & ab Lariſſa multis proſequentibus, & legationibus ciuitatiū: quæ conuenerāt Lariſſam, & renuntiare domum certa quæ audiſſent volebant. Inerat cura inſita mortalibus videndi con-

B gredienteis nobilem regem, & populi principis terrarum oīum legatos. Poſtq̄ in conſpectu ſteterunt dirimente amne, pauliſper internuntiando cunctatio fuit, vtri tranſgrederentur: aliquid illi regiæ maieſtati, aliquid hi P.R. nomini, cum præſertim Perſeus petiſſet colloquiū, exiſtimabant deberi, ioco etiā Marcius cunctanteis mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quòd Philippo ipſi cognomen erat) filius ad patrem tranſeat. Facile perſuaſum id regi eſt. Aliud deinde ambigebatur, cum q̄ multis trāſiret. Rex cum omni comitatu tranſire æquum cenſebat: legati vel cum tribus venire iubebant, vel ſi tantū agmē traduceret, obſides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miſerat, principes amicorum obſides dedit. Nec tam in pignus fidei obſides deſiderati erant q̄ vt appareret ſocius, nequaq̄ ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tanq̄ hoſtium, ſed hoſpitalis ac benigna fuit, poſitisq; ſedibus conſederunt. Cum pauliſper ſilētium fuiſſet: Expectari nos, inquit Marcius, arbitror, vt reſpondeamus literis tuis quas Corcyram miſiſti: in quibus quæris, quid ita legati cum militibus venerimus, & præſidia in ſingulas vrbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuā, & non reſpondere vereor, ne ſuperbum ſit: & vera reſpondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed cum aut verbis caſtigandus aut armis ſit, qui fœdus rumpit: ſicut bellum aduerſus te alii quàm mihi mandatum malim: ita orationis acerbitatem aduerſus hoſpitem, vtcunque eſt, ſubibo: ſicut medici, cum ſalutis cauſa triſtiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, vnam rem te quæ facienda fuerit ſenatus feciſſe cenſet, quòd legatos Romam ad renouandum iudicat potius quàm cum re-

* nouatum eſſet violandum. Abrypolim ſocium atque amicum populi Romani regno expuliſti. Arcetari interfectores, vt cæde (ne quid vltra dicam) lætatum appareret, recepiſti: qui omnium Illyriorum fidiſſimum Romano nomini regulum occiderant. Per Theſſaliam & Malienſem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos iſti. Byzantiis item contra fœdus miſiſti auxilia. Cum Boetiis ſociis noſtris ſecretam tibiipſi ſocietatem, quam non licebat, iureiurando pepigiſti. Thebanos legatos Euerſam & Callicritum venienteis à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Ætolia bellum inteſtinum & cædes principum, per quos niſi per tuos factæ videri poſſunt? Dolopes à te ipſo euaſtati ſunt. Eumenes rex ab Roma cum in regnum rediret, propè vt victima Delphis in ſacrato loco ante aras mactatus, quem inſimulet piget referre: quæ hoſpes Brundiſinus occulta facinora indicet, certum habeo & ſcripta tibi omnia ab Roma eſſe, & legatos tuos renuntiaſſe. Hæc ne dicerentur à me, vno modo vitare potuiſti, non quærendo quam ob cauſam exercitus in Macedoniam traiicerentur, aut præſidia in ſociorum vrbes mitteremus. Quærenti tibi ſuperbius tacuiſſemus, quàm vera reſpondimus. Equidem pro paterno noſtro hoſpitio faueo orationi tuæ, & opto vt aliquam

C mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud ſenatum cauſæ. Ad ea rex: Bonam cauſam, ſi apud iudices æquos ageretur, apud eoſdem & accuſatores & iudices agam. Eorum autem quæ obiecta ſunt mihi, partim ea ſunt quibus neſcio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubeſcam, partim quæ verbo obiecta, verbo negare ſit. Quid enim, ſi legibus veſtris hodie reus ſim, aut index Brundiſinus, aut Eumenes mihi obiciat, vt accuſare potius vere, q̃ conuiciari videantur? Scilicet nec Eumenes, cũ tam multis grauis publice ac priuatim ſit, alium q̃ me inimicum habuit: neq; ego potiorem quẽquam ad miniſteria facinorum, q̃ Rammium, quem neq; vnquam ante videram, nec eram poſtea viſurus inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio periſſe conſtat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio eſt: in qua tamen nihil vltra obiicitur, q̃ interfectores eius in regno exulaſſe meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi vos quoq; accipitis, vt quicunq; exules in Italiam aut Romam ſe contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati ſunt, authores vos fuiſſe fateamini. Si hoc & vos recuſabitis & omnes aliæ gentes, ego quoq; inter cæteros ero. Et Hercule quid attinet cuiquam exilii patere, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos, vt primum in Macedonia eſſe admonitus à vobis comperi, requiſitos abire ex regno iuſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hęc quidem mihi tanquam cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere quod mihi eſt vobiſcum diſceptationem habeant. Nam ſi eſt in fœdere ita ſcriptũ, vt ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnumq; meum liceat: mihi fatendum eſt, quòd me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi Romani defenderim, fœdus violatum eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum eſt, vt arma armis propulſentur: quid tãdem me facere decuit, cum Abrypolis fineis mei regni vſq; ad Amphipolim peruaſtaſſet, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus perueniſſet? At enim bello quidem iuſto ſum perſecutus: ſed vinci non oportuit eum, neq; ea quæ victis accidunt pati: quorum caſum cum ego ſubierim, qui ſum armis laceſſitus, quid poteſt queri ſibi accidiſſe, qui cauſa belli fuit? Nõ ſum eodem modo defenſurus Romani, quòd Dolopas armis coercuerim: quia etſi non merito eorũ, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis eſſent, veſtro decreto patri attributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non vobis nec fœderatis, ſed iis qui ne in ſeruos quidem ſæua atq; iniuſta imperia probant, plus æquo & bono ſæuiſſe in eos videri poſſum: quippe Euphranorem præfectum à me impoſitum ita occiderunt, vt mors pœnarum eius leuiſſima fuerit. Ac cum proceſſiſſem inde ad viſendas Lariſſam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo ante debita vota perſoluerem, Del-
D phos ſacrificandi cauſa aſcendi. Et hic criminis augẽdi cauſa cum exercitu me fuiſſe adiicitur: ſcilicet, vt quod nunc vos facere queror, vrbes occuparem, arcibus imponerem præſidia. vocate in concilium Græciæ ciuitates per quas iter feci: queratur vnuſquilibet militis mei iniuriam, non recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe videar. Ætolis & Byzantiis prçſidia miſimus, & cum Boetis amicitiam fecimus. Hæc qualiacunq; ſunt, per legatos meos non ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe in ſenatu veſtro: vbi aliquos ego diſceptatores, non tam çquos quàm te Q. Marci paternum amicum & hoſpitem, habebam. Sed nondum Romam accuſator Eumenes venerat, qui calumniando omnia detorquendoq; ſuſpecta & inuiſa efficeret: & perſuadere vobis conaretur, non poſſe Græciam in libertate eſſe & veſtro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circũagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum vltra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Aſiæ, q̃ Antiochus fuerit Eumenem eſſe. nec conquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſiti eam arcem ſupra capita finitimarum ciuitatũ impoſitam. Ego hæc Q. Marci & A. Attali, quæ aut à vobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, vt aures, vt animi audientium ſint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, q̃ quomodo id vos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe: & ſiquid fecerim imprudentia lapſus, corrigi me & emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certe inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeatis, commiſi. Aut fruſtra clementiæ grauitatiſq; veſtræ fama vulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quæ vix querela & expoſtulatione dignæ ſunt, arma capitis & regibus ſociis bella infertis. Hæc dicenti tum aſſenſus Marcius, author fuit mittendi Romam legati, cum experienda omnia ad vltimum, nec prætermittendum ſpem vllam cenſuiſſet. reliqua conſultatio erat, quo nam modo tutum iter legatis eſſet. ad id cum neceſſaria petitio induciarum videretur, cuperetq; Marcius, neq; aliud colloquio petiſſet, grauate & in magnam gratiam petentis conceſſit. Nihil enim ſatis paratum ad bellum in præſentia habebant Romani, non exercitum non ducem: cum Perſeus, ni ſpes vana pacis occæcaſſet conſilia, omnia præparata atque inſtructa haberet, & ſuo maxime tempore atque alieno hoſtibus incipere bellum poſſet. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpoſita, legati Romani in Boetiam comparati ſunt. Ibi iam motus cœperat eſſe, diſcedentibus à ſocietate communis conſilii Boetorum quibuſdam populis: ex quo renunciatum erat reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis proprie ſocietatem cum rege iungi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet concilio: queis legati nullo in præſentia reſponſo dato, Chalcidem

A cidem ſe ſequi iuſſerunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prętoris Boeto-
rum victa pars iniuriam perſequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Boetarchæ vrbi-
bus reciperent. Exules Theſpias vniuerſi conceſſerunt: inde (recepti enim ſine cunctatione erant) The-
bas iam mutatis animis reuocati decretũ faciunt, vt XII qui priuati cœtũ & concilium habuiſſent
exilio multarent. Nouus deinde prętor, Iſmenias is erat vir nobilis ac potẽs: capitalis pœnę abſenteis
eos decreto dãnat. Chalcidẽ fugerãt: inde ad Romanos Lariſſam pfecti, cauſam cũ Perſeo ſocietatis in
Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: vtriuſq; tamen partis legati ad Romanos ve-
nerunt, & exules accuſatoresq; Iſmeniæ, & Iſmenias ipſe. Chalcidem vt ventum eſt, aliarum ciuitatũ
principes, id quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quiq; proprio decreto Perſei ſocietatem aſper-
nati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Boeotorum in fidem Romanorum permitti æquum
cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multũ abfuit quin ab exu-
libus fautoribusq; eorum interficeretur. Thebæ quoq; ipſæ, quod Boetiæ caput eſt, in magno tumul-
tu erant, aliis ad regem trahentibus ciuitatem, aliis ad Romanos: & turba Coronæorũ Aliartiorumq;
conuenerat ad defendendum decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladi-
bus Philippi Antiochiq; quãta eſſet vis & fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo & vt tol-
leretur regia ſocietas decreuit, & eos, qui authores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum le-
gatis Chalcidem miſit, fideiq; legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thebanos Marcius & Atti-
lius læti audierunt, authoresq; & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittẽdi
Romam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, & authores regiæ ſocietatis decreto ſuo damna
runt. Ita, quod maxime volebant, diſcuſſo Boetico conſilio Peloponneſum proficiſcuntur. Ser. Corne
lio Chalcidem acceſſito. Argis præbitum eſt iis concilium: vbi nihil aliud à gente Achæorum petie-
runt, q̃ vt mille milites darent. Id præſidium ad Chalcidem tuendã, dum Romanus exercitus in Græ-
ciam traiiceretur, miſſum eſt. Marcius & Attilius, peractis quæ agenda in Græcia erãt, principio hye-
mis Romam redierunt. Inde legatiõ ſub idem tempus in Aſiam circum inſulas miſſa. Tres erãt legati,
T. Claudius, P. Poſthumius, M. Iunius. ii circũeuntes, hortabantur ſocios ad ſuſcipiendum aduerſus
Perſea pro Romanis bellum: & quò quæq; opulentior ciuitas erat, eò accuratius agebant: quia mino-
res ſecuturæ maiorum authoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur: quia nõ
fauere tantum, ſed adiuuare etiam viribus ſuis bellum poterant XL nauibus authore Hegeſilo com
B paratis. Qui cum in ſummo magiſtratu eſſet (prytanin ipſi vocãt) multis rationibus peruicerat Rho-
dios: vt omiſſa, quam ſæpe vanam experti eſſent, regum fouendorum ſpe, Romanam ſocietatem, vnã
tum in terris vel viribus, vel fide ſtabilem, retinerent. Bellũm imminere cum Perſeo: deſideraturos Ro-
manos eundem naualem apparatũ, quẽ nuper Antiochi, quem Philippi ante bello vidiſſent: trepida-
turos tum repente paranda claſſe cum mittenda eſſet, niſi reficere naues, niſi inſtruere naualibus ſociis
cœpiſſent. Id eo magis enixe faciundum eſſe, vt crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His
incitati XL nauium claſſem inſtructam, ornatamq; legatis Romanis aduenientibus, vt nõ expecta-
tam adhortationẽ eſſe appareret, oſtenderunt. Et hæc legatio magnum ad cõciliandos animos ciuita-
tium Aſiæ momentũ fuit. Decimius vnus ſine vllo effectu, captarum & pecuniarum ab regibus Illy-
riorũ ſuſpiciõe infamis, Romã rediit. Perſeus cum à colloquio Romanorũ in Macedoniã recepiſſet
ſeſe, legatos Romam de inchoatis cũ Marcio conditionibus pacis miſit: & Byzantium & Rhodum li-
teras legatis ferendas dedit. In literis eadem ſententia ad omneis erat: collocutum ſe cum Romanorũ
legatis: quæ audiſſet quæq; dixiſſet ita diſpoſita, vt ſuperior fuiſſe in diſceptatione videri poſſet. Apud
Rhodios legati addiderunt, cõfidere pacẽ futuram. Authoribus enim Marcio atq; Attilio, miſſos Ro
mam legatos. Si pergerent Romani cõtra fœdus mouere bellum, tum omni gratia omni ope enitendũ
fore Rhodiis, vt reconcilient pacẽ. Si nihil deprecando proficiant, id agendum ne omnium rerum ius
ac poteſtas ad vnum populũ perueniat. Cum cæterorum id intereſſe tum præcipue Rhodiorum, qui
plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quę ſerua atq; obnoxia fore, ſi nullus aliò ſit q̃
ad Romanos reſpectus. Magis & literæ & verba legatorum benigne ſunt audita, q̃ momentum ad mu
tandos animos habuerunt: potentior eſſe partis melioris authoritas cœperat. Reſponſum ex decreto
eſt, optare pacem Rhodios: ſi bellum eſſet, nequid ab Rhodiis ſperaret aut peteret rex, quod veterem
amicitiam, multis magniſq; meritis pace belloq; partam, diiungeret ſibi ab Romanis. Ab Rhodo re-
deuntes, Boetiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneã, & Aliartum adierũt, quibus expreſſum inui-
tis exiſtimabatur, vt relicta regia ſocietate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti ſunt, quanq̃
nonnihil & damnatis principibus & reſtitutis exulibus, ſuccenſebant Romanis. Coronæi & Aliartii
fauore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt, præſidium petentes, quo ſe aduerſus
impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt: pręſidium ſe
propter inducias cum Romanis factas mittere non poſſe: tamen ſuadere ita à Thebanorum iniuriis
quã poſſent vt ſe vindicarent, ne Romanis præberent cauſam in ſe ſæuiendi. Marcius & Attilius Ro-
mam cum veniſſent, legationem in Capitolio ita renunciarunt, vt nulla re magis gloriarentur, q̃ dece

C pto per inducias & ſpem pacis rege. Adeo enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, ipſis nulla parata A
re, vt omnia opportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, ꝙ exercitus in Græciam traiceretur.
Spatio autem indutiarum ſumpto venturum illum nihilo paratiorē, Romanos omnibus inſtructio/
res rebus cœpturos bellum. Boetorum quoq; ſe concilium arte diſtraxiſſe, ne coniungi amplius vllo
conſenſu Macedonibus poſſent. Hæc, vt ſumma ratione acta, magna pars ſenatus approbabat: veteres
& moris antiqui memores, negabant ſe in ea legatione Romanas agnoſcere artes. Non per inſidias &
nocturna prælia, nec ſimulatam fugam improuiſosq; ad incautum hoſtem reditus, nec vt aſtu magis ꝙ
vera virtute gloriarentur, bella maiores geſſiſſe. Indicere prius ꝙ gerere ſolitos bella, denuntiare etiam,
interdum locum finire in quo dimicaturi eſſent. Eadem fide indicatum Pyrrho regi medicū, vitæ eius
inſidiantem: eadem Faliſcis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana eſſe, nō ver/
ſutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hoſtem ꝙ vi ſuperare glorioſius fue/
rit. Interdum in præſens tempus plus profici dolo ꝙ virtute: ſed eius demum animum in perpetuū vin/
ci, cui confeſſio expreſſa ſit, ſe neq; arte, neq; caſu, ſed collatis comminus viribus iuſto ac pio bello eſſe
ſuperatum. Hæc ſeniores, quibus noua hæc minus placebat ſapientia: vicit tamen ea pars ſenatus, cui
potior vtilis ꝙ honeſti cura erat, vt comprobaretur prior legatio Marcii: & eodem rurſus in Græciam
cum quinqueremibus remitteretur, iuberetur q; cætera, vti ē rep. maxime viſum eſſet, agere. A. quoque
Attilium miſerunt ad occupandam Lariſſam in Theſſalia, timentes ne ſi induciarum dies exiſſet, Per/
ſeus præſidio eò miſſo, caput Theſſaliæ in poteſtate haberet. duo millia peditum Attilius ab Cn. Sici/
nio accipere ad eam rem agendam iuſſus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC. milites Italici
generis dati, vt Thebis daret operam, vt in poteſtate Boetia eſſet. His præparatis, ꝙꝙ ad bellum conſi/
lia erant deſtinata, ſenatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in colloquio ab rege dicta
erant, relata ab legatis. Inſidiarum Eumeni factarum crimen, & maxima cura, & minime tamen proba/
biliter: manifeſta enim res erat, defenſum. Cætera deprecatio erat: ſed non eis animis audiebantur, qui
aut doceri, aut flecti poſſent. Denuntiatum, exemplo mœnibus vrbis Romæ, Italia intra XXX diē
excederent. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denuntiatum, vt exercitui diē
primam quanq; diceret ad conueniendum. C. Lucretius Pr. cui claſſis prouincia erat, cum XL. quin
queremibus ab vrbe profectus: nam ex refectis nauibus alias in alium vſum retineri ad vrbem placuit.
Præmiſſus à Pr. eſt frater Lucretius cum quinquereme vna: iuſſusq; ab ſociis ex fœdere acceptis naui/
bus ad Cephaleniā claſſi occurrere, ab Rheginis triremi vna, ab Locris duabus, ab Vritibus quatuor,
præter oram Italiæ ſuperuectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari, Dyrracium traii/
D cit. Ibi decem ipſorum Dyrracinorum, XII Iſſæorum, LIIII Gentii regis lembos nactus, ſimulās
ſe credere eos in vſum Romanorū cōparatos eſſe, oibus abductis, die tertio Corcyrā, inde protinus in
Cephaleniā traiicit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die quinto in Cephaleniam
trāſmiſit. Ibi ſtetit claſſis, ſimul operiens vt terreſtres copiæ traiicerentur, ſimul vt onerariæ ex agmine
ſuo per altum diſſipatæ conſequerentur. Per hos forte dies P. Licinius Cos. votis in Capitolio nūcupa
tis, paludatus ab vrbe profectus eſt. Sēper quidē ea res cū magna dignitate ac maieſtate geritur: præci/
pue cōuertit oculos animosq;, cū ad magnum nobilemq; aut virtute, aut fortuna hoſtem, euntē Cos.
proſequuntur. Cōtrahit enim non officii modo cura, ſed etiā ſtudiū ſpectaculi, vt videant ducē ſuum,
cuius imperio conſilioq; ſummā R. P. tuendā permiſerunt. Subit deinde cogitatio aīum, qui belli ca/
ſus, ꝙ incertus fortunæ euentus, cōmunisq; Mars belli ſit: aduerſa, ſecunda, quæq; inſcitia & temeritate
ducum clades ſæpe acciderint: quæ contra bona prudētia & virtus attulerit. Quem ſcire mortalium,
vtrius mētis, vtrius fortunæ Cos. ad bellum mittāt: triūphantem'ne mox cum exercitu victore ſcandē
tem Capitolium, ad eoſdem deos à quibus proficiſcatur, viſuri: an hoſtibus eam præbituri lætitiā ſint.
Perſi autem regi, aduerſus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, in/
ter multa proſpera geſta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipſius Perſei nunꝙ, ex quo
regnum accepiſſet, deſitum belli expectatione celebrari nomen. cum his cogitationibus omnium ordi/
num homines proficiſcentem conſulem proſecuti ſunt. Duo cōſulares tribuni militum cum eo miſſi,
C. Claudius, Q. Mutius: & tres illuſtres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlii Acidini: alter M. Manlii, al
ter L. Manlii filius erat. Cum iis Cos. Brundiſium ad exercitum, atq; inde cum omnibus copiis tranſ/
uectus ad Nympheum in Apolloniati agro poſuit caſtra. Paucos ante dies Perſeus, poſtꝙ legati ab Ro
ma regreſſi præciderant ſpem pacis, conſilium habuit. Ibi aliquam diuerſis ſententiis certatū eſt. Erāt,
quibus vel ſtipēdiū pēdēdū, ſi iniūgeretur, vel agri parte cedēdū ſi mulctarēt, quidquid denique aliud pa
cis cauſa patiendū eſſet, nō recuſandū videretur: nec cōmittendum vt in aleam tanti caſus ſe regnumq;
daret. Si poſſeſſio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusq; afferre poſſe, quibus non amiſ/
ſa modo recuperare, ſed timendus vltro iis eſſe quos nunc timeret poſſet. Cæterum multo maior pars
ferocioris ſententiæ erat. Quidquid ceſſiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirmabāt.
Neq; enim Romanos pecunia aut agro egere: ſed hoc ſcire, cum omnia humana, tum maxima quæq;
& regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum

præpotentem

A præpotētem finitimum regem impoſuiſſe:Antiochum progenieḿq; eius vltra iuga Tauri remotum.
Vnum eſſe Macedoniæ regnum,& regione propinquum,& quod ſicubi P.R.ſua fortuna labet, anti-
* quos animos regibus ſuis videatur poſſe facere.Dum integræ res,apud animum ſuum Perſea debere:
vtrum ſingula concedendo nudatus ad extremum opibus extorriſq; regno, Samothraciam aliam'ue
quam inſulam petere ab Romanis,vbi priuatus ſuperſtes regno ſuo in contemptu atq; inopia conſe-
neſcat,malit:an armatus vindex fortunæ dignitatiſq; ſuæ,ita vt viro forti dignum ſit, patiatur quod-
cunq; caſus belli tulerit: aut victor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabi-
lius Romanos Græcia pelli,quàm Annibalem Italia pulſum eſſe. Neq; hercule videre,qui conueniat
fratri affectanti per iniuriam regnum ſumma vi reſtitiſſe, alienigenis bene parto eo cedere. Poſtremo
ita bello & pace quæri,vt inter omnes conueniat,nec turpius quicquam eſſe quàm ſine certamine ceſ-
ſiſſe regno:nec præclarius quicquam,quàm pro dignitate ac maieſtate omnem fortunam expertum
eſſe.Pellæ in vetere regia Macedonum hoc conſilium erat.Geramus ergo,inquit,diis bene iuuātibus,
quando ita videtur,bellum:literiſq; circa præfectos dimiſſis Citium(Macedoniæ oppidū eſt) copias
omneis contrahit.Ipſe centum hoſtiis ſacrificio regaliter Mineruæ quā vocant Alcidem cōfecto, cum
purpuratorū & ſatellitum manu profectus Citium eſt.Eò iam oēs Macedonum externorumq; auxilio-
rum conuenerant copiæ.Caſtra ante vrbem ponit,omneiſq; armatos in campo ſtruxit.Summa oīum
XL millia armata fuere:quorum pars fermè dimidia phalangitæ erant:Hippias Bereus præerat. De-
lecta deindè & viribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipſi le-
gionem vocabant:præfectos habebant Leonatum & Thraſippum Eulyeſtas. Cæterorum cetratorum
trium fermè millium hominum dux erat Antiphilus Edeſſæus.Pæones,& ex Paroria & Parſtrymonia
(ſunt autem ea loca ſubiecta Thraciæ)& Agrianes admiſtis etiam Thracibus incolis trium millium
fermè & ipſi expleuerunt numerum.Armauerat contraxeratq; eos Didas Pæon, qui adoleſcentem De-
metrium occiderat.Et armatorum duo millia Gallorum erant,præfecto Aſclepiodoto.Ab Heraclea ex
Sintis tria millia Thracum liberorum ſuum ducem habebant.Cretēſium par penè numerus ſuos du-
ces ſequebatur,Suſum Phalaſarneum & Syllum Gnoſium.Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex
Græcia,miſto generi hominum,præerat.Regii is generis ferebatur,exul damnatus frequenti concilio
Achæorum,literis ad Perſea deprenſis.Ætolorum & Boetorum,qui non explebant plus q̄ quingento-
rum omnes numerum,Lyco Acheus præfectus erat.Ex his miſtis tot populorum tot gentium auxiliis
B XII millia armatorum fermè efficiebantur.Equitum ex tota Macedonia contraxerat III millia. Ve-
nerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gentis Odryſarum cum mille delectis equitibus,pari fermè pedi-
tum numero.Summa totius exercitus XXXIX millia peditum erant, IIII equitum.Satis cōſta-
bat ſecundum eum exercitum,quem magnus Alexander in Aſiam traiecit,nunq̄ vllius Macedonū re-
gis copias tantas fuiſſe.Sextus & viceſimus annus agebatur,ex quo petenti Philippo data pax erat:per
id omne tempus quieta Macedonia, & progeniem ediderat,cuius magna pars matura militiæ eſſet,&
leuibus bellis Thracum accolarum quę exercerent magis q̄ fatigarent,ſub aſſidua tamē militia fuerat:
& diu meditatum Philippo primo,deinde & Perſi Romanum bellū omnia vt instructa parataq; eſſent
effecerat.Mota parumper acies,non iuſto decurſu tamen,ne ſtetiſſe tantum in armis viderentur:arma-
toſq;,ſicut erant,ad contionem vocauit.Ipſe conſtitit in tribunali,circa ſe habens filios duos:quorum
maior Philippus natura frater adoptione filius:minor quem Alexandrum vocabāt,naturalis erat.Co-
hortatus eſt milites ad bellū:iniuriam P.R.in patrem ſeq; cōmemorauit. Illum oībus indignitatibus
compulſum ad rebellādum,inter apparatum belli fato oppreſſum:ad ſe ſimul legatos,ſimul milites ad
occupandas Græciæ vrbes miſſos.Fallaci deinde colloquio per ſpeciē reconciliandæ pacis extractam
hyemem,vt tēpus ad cōparandum haberent.Cōſulem nunc venire cū duabus legionibus Romanis,
quæ tricenos equites habeant,& pari fermè numero ſociorū peditū equitumq;.Eò vt accedāt regū au-
xilia Eumenis & Maſaniſſæ,nō plus VII millia peditū II equitū futura.Auditis hoſtiū copiis, re-
ſpicerent ſuū ipſi exercitū:quantum numero,quantū genere militum præſtarent,tironibus raptim ad
id bellum conſcriptis,ipſi à pueris eruditi artibus militiæ,tot ſubacti atq; durati bellis.Auxilia Roma-
nis Lydos,& Phrygas,& Numidas eſſe:ſibi Thracas Galloſq;,ferociſſimas gentium.Arma illos habe-
re ea,quæ ſibi quiſq; parauerit,pauper miles:Macedonas prompta ex regio apparatu,per tot annos pa-
tris ſui cura & impenſa facta.Commeatum illis,cum procul,tum omnibus ſub caſibus maritimis fo-
re:ſe & pecuniam & frumentū,præter reditus metallorum,in decem annos ſepoſuiſſe.Oīa quę deorum
indulgentia,quæ regia cura præparanda fuerant,plena cumulataq; habere Macedonas: animū haben-
dum eſſe,quem habuerint maiores eorum:qui Europa omni domita tranſgreſſi in Aſiam, incognitū
famæ aperuerint armis orbem terrarum:nec ante vincere deſierint,quàm rubro mari incluſis quod vin-
cerent defuerit.At Hercule nunc non de vltimis Indicæ oris,ſed de ipſius Macedoniæ poſſeſſione certa-
men fortunā indixiſſe.Cum patre ſuo gerenteis bellū Romanos,ſpecioſum Græciæ liberandę tuliſſe ti-
tulū:nunc propalam Macedoniam in ſeruitutem petere:ne rex vicinus imperio ſit Romano, ne gens
bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda ſuperbis dominis eſſe cum rege regnoq;, ſi abſiſtere

C bello & facere imperata velint. Cum per omnem orationem ſatis frequenti aſſenſu ſucclamatum eſſet:
tum vero ea vociferatio ſimul indignantiũ minitantiumq́;, partim iubentium bonum animum habe-
re regem, exorta eſt, vt finem dicendi faceret, tantum iuſſis ad iter parere: iam enim dici, mouere caſtra
ab Nympheo Romanos. Concione dimiſſa ad audiendas legationes ciuitatium Macedoniæ ſe cõtu-
lit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæq; ſuis, & frumentum pollicendum ad bellum.
Omnibus gratiæ actæ, remiſſum omnibus, ſatis regios apparatus ad ea dictum ſufficere: vehicula tan-
tum imperata, vt tormenta, telorumq́; miſſilium ingentem vim præparatam, bellicumq́; aliud inſtru-
mentum veherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem vocant lacum
poſitis caſtris, poſtero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium proceſſit. Deinde ſaltu anguſto ſupera-
tis montibus, quos Cambunios vocant, deſcendit ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythoum, & Do-
lichen incolenteis. Hæc tria oppida paulisper cũctata, quia obſides Lariſſeis dederãt: victa tamen præ-
ſenti metu in deditionem conceſſerunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perræbos quoq; idem fa-
cturos, vrbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus,
primo ẽt die acri concurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die oĩbus copiis adortus, in dedi-
tionem oẽs ante noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitũ, vt inexuperabilis munimen-
ti ſpes incolas ferocioreis faceret: non portas claudere regi ſatis habuerunt, ſed probris quoq; in ipſum
Macedonasq́; procacibus iaculati ſunt. Quæ res cum infeſtiorem hoſtem ad oppugnandum feciſſet:
ipſos deſperatione veniæ ad tuendos ſeſe acris accendit. Itaq; per triduum ingentibus vtrinq; animis
& oppugnatæ ſunt & defenſæ. Multitudo Macedonum ad ſubeundum inuicem præliũ haud difficul-
ter ſuccedebat: oppidanos diem noctem eoſdem tuenteis mœnia, non vulnera modo, ſed ẽt vigiliæ &
continens labor conficiebat. Quarto die cum & ſcalæ vndiq; ad muros erigerentur, & porta vi maio-
re oppugnaretur: oppidani depulſi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemq́; repentinam
in hoſtes faciunt. Quæ cum iræ magis inconſultæ, q̃ veræ fiduciæ viriũ eſſet: pauci & feſſi ab integris
pulſi terga dederunt, fugientesq́; per patentem portam hoſtes acceperũt. Ita capta vrbs ac direpta eſt:
libera quoq; corpora, quæ cædibus ſuperfuerunt, venundata. Diruto magna ex parte & incenſo oppi-
do, profectus ad Phalãnam caſtra mouit: inde poſtero die Gyrtonem peruenit. Quò cum T. Minuciũ
Rufum & Hippiam Theſſalorum Pr. cum præſidio intraſſe accepiſſet: ne tentata quidem oppugna-
tione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduentu oppidanis recepit. Vtraq; op-
pida in faucibus ſunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaq; & firmiore id præſidio tutum equitũ
D peditumq́;, ad hoc foſſa triplici ac vallo munitum reliquit. Ipſe ad Sycurium progreſſus, opperiri ibi
hoſtium aduentum ſtatuit: ſimul & frumentari paſſim exercitũ iubet in ſubiecto hoſtium agro. Nanq;
Sycurium eſt ſub radicibus Oſſæ montis, quà in meridiem vergit: ſubiectos habet Theſſaliæ campos,
ab tergo Macedoniam atq; Magneſiam. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia,
pluribus circũiectis fontibus perennium aquarum. Cos. Romanus per eoſdem dies Theſſaliam cum
exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde poſtq̃ in Athamaniam eſt tranſgreſ-
ſus, aſperi ac propè inuii ſoli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit. cui
ſi vexatis hoĩbus equisq́; tironem exercitum ducenti acie inſtructa & loco ſuo & tẽpore obſtitiſſet rex,
ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnaturos. Poſtq̃ Gomphos ſine certami-
ne ventum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati, contemptus quoq; hoſtium adeo ignorãtiũ
opportunitates ſuas acceſſit. Sacrificio rite perfecto Cos. & frumẽto dato militibus, paucos ad requiẽ
iumentorum hominumq́; moratus dies: cum audiret vagari Macedonas effuſos per Theſſaliam, va-
ſtariq́; ſociorum agros, ſatis iam refectum militem ad Lariſſam ducit. Inde cum III millia fermè ab-
eſſet à Tripoli (Sceam vocant) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra. Per idem tempus Eumenes ad
Chalcidem nauibus acceſſit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad
tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor millibus peditum, mille equitum ad Cos. venit Chalcide
relicta duo millia peditum, quibus Athenæus præpoſitus. Et alia eodem auxilia Romanis ex oĩbus
vndiq; Græciæ populis conuenerunt, quorũ pleraq; (adeo parua erant) in obliuionẽ adducta. Apollo-
niatę CCC equites, centum pedites miſerunt. Ætolorum alæ vnius inſtar, quantum in tota gente
equitum erat, venerant. & Theſſalorũ omnis equitatus ſeparatus erat: nõ plus q̃ CCC erant equites
in caſtris Romanis. Achæi iuuentutis ſuæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idem
tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper
Maleam Chalcidem iuſſo petere, ipſe triremem conſcendit ſinum Corinthiũ petens ad præoccupan-
das in Bœtia res. tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem ad-
ueniens, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audiſſet, nuncium Pr. verbis, qui abſcedere eum inde
iuberet, miſit. Bœtorum iuuentute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus à mœ-
nibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri nouæ obſidioni dedit. Nanq; extemplo M. Lucretius
cum exercitu nauali X millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum qui ſub Athenæo
erant, Aliartum circumſedit: parantibusq́; iam oppugnare ſuperuenit à Creuſa Pr. Ad idem ferè

tempus

A tempus & ab ſociis naues Chalcidem conuenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidē Samo, tū quinq; Rhodiæ quadriremes. Pr. quia nuſquā erat maritimum bellū, remiſit ſociis. & Q. Marcius Chalcidem nauibus venit, Halope capta, Lariſſa quæ Cremaſte dicitur, oppugnata. Cum hic ſtatus in Boetia eſſet: Perſeus cum ad Sycurium (ſicut ante dictum eſt) ſtatiua haberet, frumento vndiq; circa ex agris conuecto, ad vaſtandum Pheræorum miſit: ratus ad iuuandas ſociorum vrbes longius ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertiſſet, prædam quidem præterquàm hominum, pecora autem maxime omnis generis fuere, diuiſit ad epulandum militibus. Sub idem deinde tempus cōſilium & conſul & rex habuerunt, vnde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi vaſtatione conceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri. Itaque eundum inde ad caſtra, nec dandum vltra ſpatium cunctandi cenſebat. & Romani cenſebant, cunctationem ſuam infamem apud ſocios eſſe, maximopere indigne ferenteis non latam Pheræis opem. conſultantibus quid agerent: aderant autem Eumenes & Attalus in cōſilio: trepidus nuncius affert, hoſtem magno agmine adeſſe. Conſilio dimiſſo, ſignum extemplo datur vt arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centū equites & parē numerū iaculatorū peditū exire. Perſeus fermè diei quarta cum paulo plus mille paſſus abeſſet à caſtris Romanis, cōſiſtere ſigna peditum iuſſit: prægreſſus ipſe cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cum eo duceſq; aliorum auxiliorum præceſſerunt. Minus quingentos paſſus ab caſtris aberant, cum in conſpectu fuere hoſtium equites: duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, Caſſignatus præerat: & leuis armaturæ centum ferè & quinquaginta Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quantum eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohortibus & Thracum miſit. Prælium, cum pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte noua auxilia ſubuenirent, incerta victoria finitum eſt. Eumenis fermè XXX interfecti; inter quos Caſſignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perſeus ad Sycurium copias reduxit: poſtero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admouit, plauſtris cum aqua ſequentibus: nam duodecim millium paſſuum via omnis ſine aqua & plurimi pulueris erat: affectoſq; ſiti, ſi primo in conſpectu dimicaſſent, pugnaturos fuiſſe apparebat. Cum Romani quieſſent, ſtationibus etiam intra vallum reductis, regii quoque in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, ſperantes fore vt Romani equites abeuntium nouiſſimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cum longius à caſtris eos elicuiſſent, facile vbiubi eſſent ſe, qui equitatu & leui armatura plus poſſent, conuerſuros aciem. Poſtquam inceptum non

B ſuccedebat, caſtra propius hoſtem mouit rex, & à quinque millibus paſſuum communiit. Inde luce prima in eodem quo ſolebat loco peditum acie inſtructa, equitatum omnem leuemq; armaturam ad caſtra hoſtium ducit. Viſus & plurium & propior ſolitò puluis trepidationem in caſtris Romanis fecit: & primo vix creditum nuncianti eſt: quia prioribus continuis diebus nunquam ante horam quartam hoſtis apparuerat, tum ſolis ortus erat. Deinde vt plurium clamore & curſu à portis dubitatio exempta eſt, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad ſua quiſque tentoria diſcurrit. Minus quingentos paſſus à vallo inſtruxerat Perſeus ſuos, circa tumulum quem Callicinum vocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus ſuæ gentis: equitum ordines leuis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, intermiſſi turmis eorum Cretenſes. Huic armaturæ Midon Bereus, equitibus & ſummæ partis eius Meno Antigonenſis præerat. Proximi cornibus conſtiterant regii equites; & miſtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonenſis hic & Pæoniæ præfectus Didas, erant præpoſiti. Medius omnium rex erat: circa eum agema quod vocant, equitumq; ſacræ alæ ante ſe ſtatuit funditores iaculatoreſq;: quadringentorum manus vtraque numerum expleuerat. Iouem Theſſalonicenſem & Timanora Dolopem iis præfecit. Sic regii conſtiterant. Conſul intra vallum peditum acie inſtructa, & ipſe equitatum omnem cum leui armatura miſit: pro vallo inſtructi ſunt. Dextro cornu præpoſitus C. Licinius Craſſus conſulis frater cum omni Italico equitatu, velitibus intermiſtis: ſiniſtro M. Valerius Læuinus ſociorum ex Græcis populis equites habebat, eiuſdem gentis leuem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinariis tenebat Q. Mucius. CC equites Galli ante ſigna horum inſtructi, & de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis CCC. Theſſali CCCC equites paruo interuallo ſuper leuum cornu locati. Eumenes rex Attaluſq; cum omni manu ſua ab tergo inter poſtremam aciem ac vallum ſteterunt. In hunc modum maxime inſtructæ acies, par fermè vtrinque numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iaculatoribuſq; qui præceſſerunt prælio orto. Primi omnium Thraces, haud ſecus quàm diu clauſtris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt, vt vſu belli & ingenio impauida gens turbaretur. gladiis haſtas petere pedites, nunc ſuccidere crura equis, nunc ilia ſuffodere. Perſeus in mediam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit: quibus cum grauis ab tergo inſtaret hoſtis, Theſſalorū equitatus, qui à læuo cornu breui ſpatio diiunctus in ſubſidiis fuerat, extra cōcurſum primo ſpectator certaminis, deinde inclinata re maximo vſui fuit. Cedētes enim ſenſim inte-

C gris ordinibus,poſtq̃ ſe Eumenis auxiliis adiunxerunt, & cum eo tutum inter ordines ſuos receptum ſociis fuga diſſipatis dabant: & cum minus conferti hoſtes inſtarent, progredi etiam auſi multos fugientium obuios exceperunt. Nec regii ſparſi iam ipſi paſſim ſequendo,cum ordinatis & certo incedẽtibus gradu manus conſerere audebant:cum victor equeſtri prælio rex paruo momento ſi adiuuiſſet, debellatum eſſet. opportune adhortanti ſuperuenit phalanx,quam ſua ſponte ne audaci cœpto deeſſet,Hippias & Leonatus raptim adduxerant,poſtq̃ proſpere pugnaſſe equitem acceperunt. Fluctuante rege inter ſpem metumq́; tantæ rei conandæ,Cretenſis Euander, quo miniſtro Delphis ad inſidias Eumenis regis vſus erat: poſtquam agmen impeditum venientium ſub ſignis vidit, ad regem accurrit, & monere inſtituit:ne elatus felicitate ſummam rerum temere in nõ neceſſariam aleam daret. Si cõtentus bene re geſta quieſſet eo die,vel pacis honeſtæ conditionem habiturum,vel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur,ſi bellare mallet. In hoc conſilium pronior erat animus regis. Itaque collaudato Euandro,ſigna referri,peditumq́; agmen redire in caſtra iubet, equitibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis CC equites,duo millia haud minus peditum:capti fermè CC equites. ex regiis autem XX equites, XL pedites interfecti. Poſtquã rediere in caſtra victores,omnes quidem læti,ante alios Thracum inſolens lætitia eminebat:cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtiũ portantes redierunt. Apud Romanos non mœſtitia tantum ex male geſta re, ſed pauor etiam erat, ne extemplo caſtra hoſtis aggrederetur. Eumenes ſuadere, vt trans Peneum transferret caſtra:vt pro munimento amnem haberet, dum perculſi milites animos colligerent. Cos. moueri flagitio timoris fatendi: victus tamen ratione,ſilentio noctis tranſductis copiis,caſtra in vlteriore ripa communit. Rex poſtero die ad laceſſandos prælio hoſtes progreſſus,poſtquã trans amnem in tuto poſita caſtra animaduertit,fatebatur quidem peccatum,quòd pridie non inſtitiſſet victis:ſed aliquanto maiorem culpam eſſe, quòd nocte foret ceſſatum. Nam vt neminem alium ſuorum moueret, leui armatura immiſſa, trepidantium in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis quidem præſens pauor demptus erat,in tuto caſtra habentibus:damnum inter cætera præcipue famæ mouebat.& in conſilio apud Cos. pro ſe quiſque in Ætolos conferebant cauſam:ab iis fugæ terroriſq́; principium ortum,ſecutos pauorem Ætolorum & cæteros ſocios Græcorum populorum. Quinq; principes Ætolorum primi terga vertentes conſpecti dicebantur. Theſſali pro concione laudati,ducesq́; eorum etiam virtutis cauſa donati. Ad regem ſpolia cæſorum hoſtium referebantur:dona ex his aliis arma inſignia,aliis equos,quibuſdam captiuos dono dabat. Scuta erant ſupra MD: loricæ thoracesq́; M amplius ſummam explebant: galearum gladiorumq́; & miſſilium omnis generis maior ali-

D quanto numerus. Hæc per ſe ampla,pleraq; multiplicata verbis regis,quæ ad concionem vocato exercitu habuit: Præiudicatum euentum belli habetis:meliorem partem hoſtiũ, equitatum Romanum, quo inuictos ſe eſſe gloriabãtur,fudiſtis. Equites enim illis principes iuuentutis,equites ſeminarium ſenatus:inde lectos in patrum numerum conſules,inde imperatores creant. Horum ſpolia paulo ante diuiſimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis,quæ nocturna fuga vobis ſubtractæ,naufragorũ trepidatione paſſim natantiũ flumen cõpleuerunt. Sed facilius nobis ſequẽtibus victos Peneum ſuperare erit,q̃ illis trepidantibus fuit:tranſgreſſiq́; extemplo caſtra oppugnabimus,quæ hodie cepiſſemus,ni fugiſſent. Aut ſi acie decernere volent,eundẽ pugnæ pedeſtris euentum expectate,qui equitum in certamine fuerit. Et qui vicerant alacres,ſpolia cæſorũ hoſtium humeris gerentes ante ora ſua,audiuere,ex eo quod acciderat ſpem futuri præcipientes:& pedites aliena gloria accenſi,præcipue qui Macedonum phalangis erant,ſibi quoq; & nauandæ regi operæ,& ſimilem gloriã ex hoſte pariendi occaſionẽ optabant. concione dimiſſa,poſtero die profectus inde ad Mopſeliũ poſuit caſtra:tumulus hic inter Tempe & Lariſſam medius eſt. Romani non abſcedentes ab ripa Penei,tranſtulerunt in locum tutiorem caſtra. Eò Miſagenes Numida venit cum mille equitibus,pari peditum numero,ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies conſiliũ habenti regi de ſumma,cum iam conſediſſet ferocia ab re bene geſta:auſi ſunt quidam amicorum conſilium dare, vt ſecunda fortuna in conditione honeſtæ pacis vteretur,potius q̃ ſpe vana euectus in caſum irreuocabilẽ ſe daret. Modum imponere ſecundis rebus,nec nimis credere ſerenitati præſentis fortunæ,prudentis hominis & merito felicis eſſe. Mitteret ad Cos. qui fœdus in eaſdem leges renouarent,quibus Philippus pater eius pacem à T. Quintio victore accepiſſet:neq; finiri bellum magnificentius,q̃ à tam memorabili pugna:neque ſpem firmiorẽ pacis perpetuæ dari,q̃ quæ perculſos aduerſo prælio Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum. Quòd ſi Romani tũ quoq; inſita pertinacia æqua aſpernarentur:deos hominesq́;, & moderationis Perſei,& illorum pertinacis ſuperbiæ,futuros teſtes. Nunquam ab talibus conſiliis abhorrebat regis animus:itaq; plurium aſſenſu comprobata eſt ſententia. Legati ad Cos. miſſi,adhibito frequenti conſilio auditi ſunt. Pacem petere, vectigal, quantum Philippus pactus eſſet, daturum Perſea Romanis pollicẽtes:vrbibus agris locisq́;,quibus Philippus ceſſiſſet,ceſſurum primũ. Hęc legati. Summotis his,cum conſultarent,Romana conſtantia vicit in conſilio. Ita tum mos erat, in aduerſis vultum ſecũdæ fortunæ gerere,moderari animos in ſecũdis. Reſpõderi placuit:ita pacẽ dari,ſi de ſumma rerum

A ma rerum liberum ſenatui permittat rex de ſe deq; vniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. Hæc cum renun/
tiaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum eſſe: & plerique vetare amplius mentio/
nem pacis facere: vltro mox quæſituros, quod oblatum faſtidiant. Perſeus hanc ipſam ſuperbiam,
quippe ex fiducia virium eſſe, timere: & ſummam pecuniæ augens, ſi pretio pacem emere poſſet, nõ de/
ſtitit animum Cos. tentare. Poſtquã nihil ex eo, quod primo reſponderat, mutabat: deſperata pace ad
Sycurium, vnde profectus erat, rediit belli caſum de integro tẽtaturus. Fama equeſtris pugnæ vulgata
per Græciam, nudauit voluntates hominum: non enim ſolum qui partis Macedonum erant, ſed ple/
rique ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam vim ſuperbiamq; experti, læti eam famã
accepere: non ob aliam cauſam quàm prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus vti/
tur, deteriori atque infirmiori fauendo. Eodem tempore in Bœtia ſumma vi Aliarum Lucretius Pr.
oppugnarat: & quanquam nec habebãt externa auxilia obſeſſi, præter Coronæorum iuniores, qui pri/
ma obſidione, mœnia intrauerant, neque ſperabant: tamen ipſi animis magis quàm viribus reſiſte/
bant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arietem admotum, libramento plumbi gra/
uatum ad terram vrgebant: & ſiquà declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumul/
tuario opere, raptim ex ipſa ruinæ ſtrage congeſtis ſaxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio len/
tior eſſet, ſcalas per manipulos diuidi Pr. iuſſit, vt corona vndique mœnia aggreſſurus: eo magis ſuffe/
cturam ad id multitudinem ratus, quòd qua parte palus vrbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec
poterat. Ipſe ab ea parte, qua duæ turres quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum
delectorum admouit: vt eodem tempore quo ipſe tranſcendere ruinas conaretur, concurſu aduerſus
ſe oppidanorum facto, ſcalis vacua defenſoribus mœnia capi parte aliqua poſſent. Haud ſegniter op/
pidanorum facto, ſcalis vacua defenſoribus mœnia capi parte aliqua poſſent. Haud ſegniter oppida/
ni vim eius arcere parant. Nam ſuper ſtratum ruinis locum faſcibus aridis ſarmentorum iniectis,
ſtantes cum ardentibus facibus accenſuros ea ſe ſæpe minabantur, vt incendio interſepti ab hoſte
ſpatium ad obiiciendum interiorem murum haberent: quod inceptum eorum fors impedit. Nam
tantus repente effuſus eſt imber, vt nec accendi facile pateretur, & extingueret accenſa. Itaque & tran/
ſitus per diſtracta fumantia virgulta patuit: & in vnius loci præſidium omnibus verſis, mœnia quo/
que pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumultu captæ vrbis ſeniores impubesque,
B quos caſus obuios obtulit, paſſim cæſi: armati in arcem confugerunt, & poſtero die, cum ſpei nihil
ſupereſſet, deditione facta ſub corona venierunt. fuerunt autẽ M M fermè & D. ornamenta vr/
bis ſtatuæ & tabulæ pictæ, & quicquid pretioſæ prædæ fuit, ad naues delatum: vrbs diruta à fun/
damentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus ſine certamine receptis, vrbem tradidit exulibus
& qui Romanorum partis erant: aduerſæ factionis hominum, fautorumq; regis ac Macedonum,
familias ſub corona vendidit. His geſtis in Bœtia, ad mare ac naues rediit. Cum hæc in Bœtia
gererentur, Perſeus ad Sycurium ſtatiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audiſſet, raptim Romanos
circa ex agris demeſſum frumentum conuehere, deinde ante ſua quenq; tentoria ſpicas faſcibus deſe/
cantem, quo purius frumentum tereret, ingenteis aceruos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe: ratus
incendio opportuna eſſe, faces tædamq; & malleolos ſtuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media no/
cte profectus, vt prima luce aggreſſus falleret. nequicquam primæ ſtationes oppreſſæ tumultu ac terro/
re ſuo cæteros exciuerunt: ſignumq; datum eſt arma extemplo capiendi: ſimulq; in vallo, ad portas, mi/
les inſtructus erat & intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus & extemplo circumegit aciem, & pri/
ma impedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri iuſſit. Ipſe cum equitatu & leui armatura ſubſtitit ad
agmen cogendum, ratus id quod accidit, inſecuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſteis. Breue cer/
tamen leuis armaturæ maxime cum procurſatoribus fuit, equites peditesq; ſine tumultu in caſtra re/
dierunt. Demeſſis circa ſegetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum caſtra mouent. Ibi cum
ſecuri, & propter caſtrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycuriũ
& Crannona eſt, ſtatiua haberent: repente prima luce in imminẽtibus tumulis equitatus regius cum
leui armatura viſus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum
agmen ſub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit paulisper in tumulis, elici poſſe ratus ad eque/
ſtre certamẽ Romanos: qui poſtquam nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycuriũ
ſigna iuberet, ipſe mox inſecutus. Romani equites modico interuallo ſequentes, ſicubi ſparſos ac diſ/
ſipatos inuadere poſſent: poſtquam confertos abire ſigna atque ordines ſeruantes viderunt, & ipſi in
caſtra redeunt. Inde offenſus longinquitate itineris rex ad Mopſelum caſtra mouit. & Romani demeſ/
ſis Crannonis ſegetibus in Phalanneum agrum tranſeunt. Ibi cum ex transfuga cognoſſet rex, ſine vl/
lo armato præſidio paſſim vaganteis per agros Romanos metere: cum M equitibus, duobus milli/
bus Thracum & Cretenſium profectus, cum quantum accelerare poterat effuſo agmine iſſent, impro/
uiſo aggreſſus eſt Romanos. Iuncta vehicula, pleraq; onuſta, mille admodum capiuntur, DC fermè
homines. Prædam cuſtodiendam ducendamq; in caſtra CCC Cretenſium dedit: Ipſe reuocato ab
effuſa cæde equite & reliquis peditũ, ducit ad ꝓximũ præſidiũ, ratus haud magno certamine opprimi
poſſe. L. Pompeius Tr. militum præerat, qui perculſos milites repẽtino hoſtiũ aduentu in ꝓpinquum

C tumulum recepit, loci ſe præſidio, quia numero & viribus impar erat, defenſurus. Ibi cum in orbem
milites coegiſſet, vt denſatis ſcutis ab iactu ſagittarum & iaculorum ſeſe tuerentur: Perſeus circūdato
armatis tumulo, alios aſcenſum vndiq; tentare iubet, & cōminus prælium conſerere, alios eminus te-
la ingerere. Anceps Romanos terror circūſtabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui aſcendere
in tumulum conabantur, poterant: & vbi ordines procurſando ſoluiſſent, patebant iaculis ſagittiſq́ue.
Maxime ceſtroſphendonis vulnerabantur: hoc illo bello nouum genus teli inuentum eſt. Bipalme ſpi-
culum haſtili ſemicubitali infixum erat, craſſitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut ſagittis
ſolent, circūdabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori ſinu libratum funditor
habena rotaret, excuſſum velut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum, pars vulne-
rata militum eſſet, nec facile iam arma feſſi ſuſtinerent: inſtare rex vt dederent ſe, fidem dare, præmia in-
terdum polliceri: nec cuiuſquam ad deditionem flectebatur animus: cum ex inſperato iam obſtinatis
mori ſpes affulſit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in caſtra, nunciaſſent Cos. circū-
ſideri præſidiū: motus periculo tot ciuium (nam DCCC fermè & omnes Romani erant) cum equi-
tatu ac leui armatura (acceſſerant noua auxilia Numidæ pedites equiteſq; & elephanti) caſtris egredi-
tur: & tribunis militum imperat, vt legionum ſigna ſequantur. Ipſe velitibus ad firmanda leuium ar-
morum auxilia adiectis, ad tumulum præcedit. Conſulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Miſage-
nes regulus Numidarum. Cum in conſpectu prima ſigna ſuorum circūſeſſis fuerunt, Romanis qui-
dem ab vltima deſperatione recreatus eſt animus. Perſeus, cui primum omnium fuerat, vt contentus
fortuito ſucceſſu, captis aliquot frumentatoribus occiſiſq;, non tereret tempus in obſidionē præſidii:
ſecundum, ea quoque tentata vtcunq;, cum ſciret nihil roboris ſecum eſſe, dum liceret intacto, abire: &
ipſe hoſtium aduentum elatus ſucceſſu manſit, & qui phalangem accerſerent propere miſit: qua & ſe-
rius quàm res poſtulabat, & raptim acta, turbati curſu aduerſus inſtructos & præparatos erant aduen-
turi. Cos. ante veniens, extemplo prælium conſeruit. Primo reſiſtere Macedones, deinde vt nulla re pa-
res erant, amiſſis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala quam, Sacram vocāt, inter
quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterum iter propè ipſo prælio tu-
multuoſius fuit. Phalanx abs trepido nuncio accita cum raptim duceretur, primo in anguſtiis capti-
uorum agmini oblata vehiculiſq; frumento onuſtis: iis cæſis ingens ibi vexatio partis vtriuſque fuit,
nullo expectante vtcunque explicaretur agmen: ſed armatis detrudentibus per præceps impedimenta
(neq; enim aliter via aperiri poterat) iumentis cum ſtimularentur in turba ſæuientibus. Vix ab incō-
D dito agmine captiuorum expedierant ſeſe, cum regio agmini perculſiſq; equitibus occurrūt. Ibi vero
clamor iubentium referre ſigna, ruinæ quoque propè ſimilem trepidationem fecit: vt ſi hoſtes introire
anguſtias auſi longius inſecuti eſſent, magna clades accipi potuerit. Cos. recepto ex tumulo præſidio,
contentus modico ſucceſſu, in caſtra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum autho-
res ſunt, VIII millia hoſtium cæſa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: viuos captos cir-
citer MMDCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam victoriam fuiſſe: ſupra IIIIM
& CCC de exercitu conſulis occidiſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinque amiſſa. Hic dies & Romanis refecit
animos, & Perſea perculit: vt dies paucos ad Mopſelum moratus, ſepulturæ maxime militum amiſſo-
rum cura: præſidio ſatis valido ad Connum relicto in Macedoniam reciperet copias. Timotheum
quēdam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, iuſſum Magnetas & propinquos
tentare. Cum Pellam veniſſet, exercitu in hyberna dimiſſo, ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profe-
ctus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum, in Cotyis fi-
nes impetum feciſſe: & regionem Marenen (quam vocant) cepiſſe. Itaq; dimittendum Cotyn ad ſua
tuenda ratus, magnis proficiſcētem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipendium equita-
tui numerat: cum primo annuum dare cōſtituiſſet. Cos. poſtquam profectum Perſea audiuit, ad Con-
num caſtra mouet, ſi potiri oppido poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitū, Macedoniæ clauſtra tu-
tiſſima præbet, & in Theſſaliam opportunum Macedonibus decurſum. Cum & loco & præſidio vali-
do inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto. In Perræbiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu ca-
pta ac direpta, Tripoli aliaq; Perræbia recepta, Lariſſam redit: inde Eumene atque Attalo domum re-
miſſis, Miſagenem Numidaſq; in hyberna in proximis Theſſaliæ vrbibus diſtribuit, & partem exerci-
tus ita per totam Theſſaliam diuiſit, vt & hyberna commoda oēs haberēt, & præſidio vrbibus eſſent.
Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Græcarum ciuitatiū
ſocios omnes præter Achæos dimiſit. cum exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum
deſertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Lariſ-
ſam deinde exercitum admouit: vrbs deſerta erat, in arcem omnis multitudo conceſſerat: eam oppu-
gnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præſidium, metu exceſſerant, à quibus relicti
oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, vtrum Demetrias prius aggredienda foret,
an in Bœtia aſpiciendæ res. Thebani vexantibus eos Coronæis in Bœtiam accerſebant: ad horum
preces, quia hybernis aptior regio quàm Magneſia erat, in Bœtiam duxit.

DECADIS QVINTÆ LIBER TERTIVS.

EADEM æſtate, qua in Theſſalia equeſtri pugna vicere Romani, legatus in Illyricum à Cos. miſſus opulēta duo oppida vi atq; armis coegit in deditionem, omniaq; iis ſua conceſſit, vt opinione clementiæ eos qui Carnuntem munitam vrbem incolebant alliceret. Poſtq̃ nec vt dederēt ſe compellere, neq; capere obſidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicq̃ fatigatus miles eſſet, quam prius intactam vrbem reliquerat, diripuit. Alter Cos. C. Caſſius nec in Gallia, quam ſortitus erat, memorabile quicq̃ geſſit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto eſt conatus. Ingreſſum hoc iter conſulem, ſenatus ex Aquileienſium legatis cognouit: qui querentes coloniam ſuam nouam & infirmam, nec dum ſatis munitam inter infeſtas nationes Hiſtrorum & Illyriorum eſſe, cum peterent vt ſenatus curæ haberet quõ ea colonia muniretur, interrogati vellent ne eã rem C. Caſſio Cos. mandari, reſponderunt Caſſium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam eſſe. Ea res primo incredibilis viſa, & pro ſe quiſq; credere, Carnis forſitan aut Hiſtris bellum illatum. Tum Aquileienſes, nihil ſe vltra ſcire, nec audere affirmare, q̃ XXX dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam noſſent, cõquiſitos abductosq;. Enimuero ſenatus indignari, tantum conſulem auſum, vt ſuam prouinciam relinqueret, in alienã trãſiret, exercitum nouo periculoſo itinere inter exteras gentes ducere, viam tot nationibus in Italiã aperire. Decernunt frequentes vt C. Sulpicius Pr. treis ex ſenatu nominet legatos, qui eo die proficiſcãtur ex vrbe, & quantum accelerare poſſent, Caſſium Cos. vbicunq; ſit perſequantur: nuntient ne bellũ cũ vlla gente moueat, niſi cum qua ſenatus gerendum cenſuerat. Legati ii profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Marcius Rex. Metus de conſule atq; exercitu diſtulit eo tẽpore muniẽdæ Aquileiæ curam. Hiſpaniæ deinde vtriuſq; legati aliquot populorum in ſenatu introducti. Ii de magiſtratuum Romanorũ auaritia ſuperbiaq; conqueſti, nixi genibus ab ſenatu petierunt, ne ſe ſocios fœdius ſpoliari vexariq; q̃ hoſteis patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifeſtũ aũt eſſet pecunias captas, L. Canuleio Pr. qui Hiſpaniam ſortitus erat, negocium datum eſt, vt in ſingulos à quibus Hiſpani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine ſenatorio daret, patronosq; quos vellent ſumendi poteſtatẽ faceret. Vocatis in curiã legatis, recitatũ eſt S.C. iuſſiq; nominare patronos, quatuor nominauerunt, M. Porciũ Catonẽ, P. Corneliũ, Cn. F. Scipionẽ, L. Æmyliũ, M. F. Paulũ, C. Sulpicium Gallũ. Cum M. Titinio primũ, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio Coss. in citeriore Hiſpania fuerat, recuperatores ſumpſerunt. Bis ampliatus, tertio abſolutus eſt reus. Diſſenſio inter duarũ prouinciarũ legatos eſt orta: citerioris Hiſpaniæ populi M. Catonẽ & Scipionẽ, vlterioris L. Paulũ & Gallũ Sulpiciũ patronos ſumpſerũt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Philus, ab vlterioribus M. Matienus. Ille Sp. Poſtumio, Q. Mucio Coss. triẽnio añ, hic biẽnio prius L. Poſtumio, M. Popilio Coss. Pr. fuerat. Grauiſſimis criminibus accuſati ambo ampliatiq;, cũ dicẽda de integro cauſa eſſet, excuſati exilii cauſa ſolũ vertiſſe, Furius Præneſte, Matienus Tibur exulatũ abierũt. Fama erat, prohiberi à patronis nobileis ac potẽtes cõpellare: auxitq; eam ſuſpicionẽ Canuleius Pr. quòd omiſſa ea re delectum habere inſtituit: dein repẽte in prouinciã abiit, ne plures ab Hiſpanis vexarẽtur. Ita præteritis ſilentio obliteratis, in futurũ cõſultũ ab ſenatu Hiſpanis, quod impetrarũt ne frumenti æſtimationẽ magiſtratus Romanus haberet, néue cogeret viceſimas vẽdere Hiſpanos quãti ipſe vellet, & ne præfecti in oppida ſua ad pecunias cogẽdas imponerentur. Et alia noui generis hominũ ex Hiſpania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hiſpanis mulieribus, cũ quibus cõnubiũ non eſſet, natos ſe memorãtes, ſupra quatuor millia hoium, orabant, vt ſibi oppidũ in quo habitarent daretur. ſenatus decreuit, vti noĩa ſua apud L. Canuleium profiterentur: eorumq; ſiquos manumiſiſſet, eos Carteiã ad Oceanũ deduci placere. Qui Carteienſiũ domi manere vellent, poteſtatẽ fore, vti numero colonorum eſſent, agro
* aſſignato. Latinã eam coloniã fuiſſe, libertinorũq; appellari. Eodẽ tẽpore ex Africa & Guluſſa Maſiniſſæ regis filius legatus patris, & Carthaginienſes venerũt. Guluſſa prior in ſenatũ introductus, & quæ miſſa erãt ad bellum Macedonicum à patre ſuo expoſuit, & ſiqua prætèrea vellent imperare, præſtaturum merito P.R. eſt pollicitus: & monuit patres conſcriptos vt à fraude Carthaginienſium cauerent. Claſſis eos magnæ parandæ conſilium cepiſſe, ſpecie pro Romanis & aduerſus Macedonas: vbi ea parata inſtructaq; eſſet, ipſorum fore poteſtatis quem hoſtem aut ſocium habeant.

*   *

tantum pauorem ingreſſi caſtra oſtentantes capita fecerunt, vt ſi admotus extemplo exercitus foret, capi caſtra potuerint. Tum quoq; fuga ingens facta eſt: & erant qui legatos mittendos, ad pacẽ precibus petendã, cenſerent: ciuitatesq; cõplures eo nuncio audito in deditionẽ venerunt. Quibus purgãtibus

C ſeſe,culpãq; in duorũ amentiam conferentibus,qui ſe vltro ad pœnã ipſi obtuliſſent; cum veniam de-
diſſet prætor:profectus extemplo ad alias ciuitates,omnibus imperata facientibus,quieto exercitu pa
catum agrũ,qui paulo ante ingẽti tumultu arſerat,peragrauit.Hæc lenitas prætoris,qua ſine ſangui-
ne ferociſſimã gentem domuerat,eo gratior plebi patribusq; fuit , quo crudelius auariusq; in Græcia
bellatũ & ab cõſule Licinio & ab Lucretio prætore erat.Lucretiũ tribuni plebis abſentem concionibus
aſſiduis lacerabant,cũ reipublicę cauſa abeſſe excuſaretur:ſed tum adeo vicina etiã inexplorata erant,
vt iis eo tẽpore in agro ſuo Antiati eſſet,aquãq; ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id
opus centũ triginta millibus æris locaſſe dicitur:tabulis quoq; pictis ex præda fanum Æſculapii exor
nauit. Inuidiã infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortenſiũ ſucceſſorẽ eius Abderitæ legati,flẽtes
ante curiam,querentesq; oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatum ac direptum eſſe. Cauſam excidii
fuiſſe vrbi,quod cũ centũ millia denariûm,& tritici L millia modiûm imperaret , ſpatium petierũt:
quo de ea re & ad Hoſtiliũ conſulẽ & Romam mitterent legatos. vix dum ad conſulem ſe perueniſſe, &
audiſſe oppidũ expugnatũ,principes ſecuri percuſſos,ſub corona cæteros veniſſe . indigna ſenatui vi-
ſa:decreueruntq; eadem de Abderitis,quæ de Coronæis decreuerãt priore anno:eadẽq; pro cõcione edi-
cere Q.Mænium prætorem iuſſerunt.Et legati duo C.Sempronius Bleſus,Sex. Iulius Cæſar ad reſti-
tuendos in libertatẽ Abderitas miſſi. Iiſdem mandatũ,vt & Hoſtilio cõſuli & Hortẽſio prætori nũcia-
rent:ſenatum Abderitis iniuſtum bellum illatum,conquiriq; oẽs qui in ſeruitute ſint , & reſtitui in li-
bertatẽ æquum cenſere.Eodem tẽpore de C.Caſſio,qui Cos.priore anno fuerat , tum Tr. militum in
Macedonia cũ A.Hoſtilio erat,querelæ ad ſenatum delaræ ſunt:& legati regis Gallorũ Cincibili vene
runt.Frater eius verba in ſenatu fecit,queſtus Alpinorũ populorũ agros ſociorũ ſuorum depopulatũ
C.Caſſium eſſe:& inde multa millia hoĩum in ſeruitutẽ abripuiſſe.Sub id tempus Carnorum Hiſtro-
rumq; & Iapidũ legati venerunt:Duces ſibi ab conſule Caſſio primum imperatos,qui in Macedoniã
ducenti exercitum iter monſtrarent:pacatum ab ſe tanq̃ ad aliud bellum gerendum abiſſe: inde ex me-
dio regreſſum itinere,hoſtiliter peragraſſe fines ſuos:paſſim rapinasq; & incendia facta : nec ſe ad id lo-
corũ ſcire,propter quam cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint.Et regulo Gallorũ abſenti , & his popu-
lis reſponſum eſt:ſenatum ea quæ facta querantur,neq; ſciſſe futura,neq; ſi ſint facta probare.Sed indi-
cta cauſa dãnari abſentẽ conſularem virum iniurium eſſe,cum is reipublicæ cauſa abſit. Vbi ex Mace
donia rediſſet C.Caſſius,tũ ſi corã eum arguere vellent,cognita re ſenatum daturum operã , vti ſatiſ-
D fiat.Nec reſponderi tantũ iis gentibus,ſed legatos mitti,duos ad regulum trans Alpeis , tres circa eos
populos placuit:qui indicarent quæ patrum ſentẽtia eſſet.Munera mitti legatis ex binis millibus ęris
cẽſuerunt:duobus fratribus regulis hæc præcipua,torques duo ex quinq; pondo auri facti , & vaſa ar-
gentea quinq; ex viginti pondo,& duo equi phalerati cum agaſonibus,& equeſtria arma ac ſagula: &
comitibus eorum veſtimenta liberis ſeruisq;.Hæc miſſa,illa petentibus data , vt denorũ equorum iis
* commercium eſſet,educendiq; ex Italia poteſtas fieret.legati cum Gallis miſſi trans Alpeis,C.Lęlius,
M.Æmilius Lepidus:ad cæteros populos C.Sicinius,P.Cornelius Blaſio,T.Memmius. Multarum
ſimul Græciæ Aſiæq; ciuitatium legati Romã conuenerunt.Primi Athenienſes introducti:ii ſe quod
nauium habuerint militumq; P.Licinio conſuli & C.Lucretio prætori miſiſſe expoſuerũt : quibus eos
non vſos,frumenti ſibi centum millia imperaſſe:quod quanquam ſterilem terram arent ,ipſosq; etiam
agreſteis peregrino frumento alerent ,tamen ne deeſſent officio confeciſſe:& alia quæ imperarẽtur prę-
ſtare paratos eſſe.Mileſii nihil præſtitiſſe memorantes,ſiquid imperare ad bellum ſenatus vellet , præ-
ſtare ſe paratos eſſe polliciti ſunt.Alabandenſes templum vrbis Romæ ſe feciſſe commemorauerunt,
ludosq; anniuerſarios ei diuæ inſtituiſſe:& coronam auream quinquaginta pondo, quã in Capitolio
ponerent,donum Ioui opt.max.attuliſſe:& ſcuta equeſtria CCC. ea cui iuſſiſſent tradituros. Donũ
vt in Capitolio ponere,& ſacrificare liceret petebant . Hoc Lampſaceni LXXX pondo coronã affe-
rentes petebant , commemorantes diſceſſiſſe ſe à Perſeo , poſtquàm Romanus exercitus in Macedo-
niam veniſſet,cum ſub ditione Perſei & ante Philippi fuiſſent.Pro eo , & quòd imperatoribus Roma-
nis omnia præſtitiſſent,id ſe tantum orare,vt in amicitiam populi Romani reciperentur , & ſi pax cũ
Perſeo fieret , exciperentur ne in regiam poteſtatem reciperentur . cæteris legatis comiter reſponſum.
Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q.Mænius Pr.iuſſus . munera omnibus in ſingulos bi-
nûm millium æris data.Alabandenſes ſcuta reportare ad A.Hoſtilium conſulẽ in Macedoniam iuſſi.
Et ex Africa legati ſimul Carthaginienſium tritici decies centum millia, & hordei quinquaginta in-
dicantes ſe ad mare deuecta habere,vt quò ſenatus cenſuiſſet deportarent. Id munus officiumq; ſuum
ſcire minus eſſe quàm pro meritis populi Romani & volũtate ſua:ſed ſæpe aliis bonis in rebus vtri-
uſq; populi ſe gratorum fideliumq; ſociûm muneribus functos eſſe . Item Maſiniſſæ legati tritici ean-
dem ſummam polliciti,& mille & CC equites, XII elephantos,& ſiquid aliud opus eſſet , vti im-
peraret ſenatus:æque propẽſo animo,ac quæ ipſe vltro pollicitus ſit,præſtaturum eſſe. Gratiæ & Car
thaginienſibus & regi actæ,rogatiq; vt ea quæ pollicerentur ad Hoſtilium conſulem in Macedoniam
deportarent.Legatis in ſingulos binûm millium æris munera miſſa , Cretenſium legatis commemo-

rantibus

A rantibus ſe quantũ ſibi imperatũ à P.Licinio Cos.eſſet ſagittariorũ in Macedoniã miſiſſe:cũ interro-
gati non inficiarentur apud Perſea maiorem numerum ſagittariorum q̃ apud Romanos militare, re-
ſponſum eſt:ſi Cretenſes bene ac gnauiter deſtinarent potiorem P.R.q̃ regis Perſei amicitiam habere,
ſenatum quoq; Romanum iis tanq̃ certis ſociis reſponſum daturum eſſe. Interea nunciarent ſuis,pla-
cere ſenatui,dare operã Cretenſes,vt quos milites intra præſidia regis Perſei haberẽt,eos primo quoq;
tempore domum reuocarent. Cretenſibus cum hoc reſponſo dimiſſis, Chalcidenſes vocati: quorũ le-
gatio ipſo introitu,ob id quod Micion princeps eorum pedibus captus lectica eſt introlatus, vltimæ
neceſſitatis extemplo viſa res:in qua ita affecto excuſatio valetudinis,aut ne ipſi quidem petenda viſa
foret,aut data petẽti non eſſet. Cum ſibi nihil viui reliquũ præterq̃ linguã ad deplorandas patriæ ſuæ
calamitates prçfatus eſſet,expoſuit ciuitatis primũ ſuç benefacta,& vetera,& ea quæ Perſei bello prç-
ſtitiſſent ducibus exercitibusq; Romanis:tum quæ primo C.Lucretius in populares ſuos prætor Ro-
manus ſuperbe,auare,crudeliter feciſſet:deinde quæ tum cũ maxime L.Hortenſius faceret. Queadmo
dum oĩa ſibi,etiam iis quæ patiantur triſtiora,patienda eſſe ducant,potius q̃ ſe dedant Perſi. quod ad
Lucretiũ Hortẽſiumq; attineret:ſcire,tutius fuiſſe claudere portas,q̃ in vrbẽ eos accipere. Qui excluſiſ-
ſent eos,Emathiam,Amphipolim,Maroneam,Ænum,incolumes eſſe:apud ſe tẽpla oĩbus ornamen-
tis compilata ſpoliataq; ſacrilegiis C.Lucretium nauibus Antium deuexiſſe:libera corpora in ſeruitu
tem abrepta,fortunas ſociorũ P.R.direptas eſſe,& quotidie diripi. Nã ex inſtituto C.Lucretii Horten
ſium quoq; in tectis hyeme pariter atq; çſtate naualeis ſocios habere,& domos ſuas plenas turba nau-
tica eſſe:verſari inter ſe coniuges liberoſq; ſuos,quibus nihil neq; dicere penſi,neq; facere. Accerſere in
ſenatũ Lucretium placuit,vt diſceptaret corã m purgaretq; ſeſe. Cæterũ multo plura præſens audiuit,
q̃ in abſentẽ iacta erãt:& grauiores potẽtioresq; acceſſere accuſatores duo Tr.pl. M.Iuuentius Talua,
& Cn.Aufidius. Ii non in ſenatu modo eũ lacerarunt, ſed in concionẽ etiam pertracto multis obiectis
probris diẽ dixerunt. Senatus iuſſu Chalcidenſibus Q.Mænius Pr.reſpõdit:quç bene meritos ſeſe, &
ante,& in eo bello quod geratur de populo Romano dicant,ea & ſcire vera eos referre ſenatũ, & perin-
de ac debeant grata eſſe. Quæ facta à C.Lucretio fieriq; ab L.Hortenſio Pr.Romanis querãtur,ea neq;
facta,neq; fieri volũtate ſenatus,quẽ non poſſe exiſtimare,qui ſciat bellũ Perſi & ante Philippo patri
eius intuliſſe P.R.pro libertate Græciæ,non vt ea à magiſtratibus ſociis atq; amicis paterentur. Lite-
ras ſe ad L.Hortenſium Pr.daturos eſſe,quæ Chalcidenſes querãtur acta,ea ſenatui nõ placere. Si qui
B in ſeruitutẽ liberi veniſſent,vt eos conquirendos primo quoq; tẽpore reſtituendoſq; in libertatẽ cura-
ret. Sociorũ naualium neminem præter magiſtros in hoſpitia deduci æquum cẽſere. Hæc Hortẽſio iuſ
ſu ſenatus ſcripta. Munera binûm millium çris legatis miſſa,& vehicula Micioni publice locata,quæ
eum Brundiſium cõmode perueherent. C.Lucretium,vbi dies quç dicta erat venit,tribuni ad populũ
accuſarunt,mulctamq; decies centũ millium æris dixerunt. Comitiis habitis omnes quinq; & XXX
tribus eum cõdẽnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtum. Nam nec hoſtes mouerunt
arma,neq; conſul in agrum eorũ legiones induxit:& ſatis explorata pace eius anni,milites duarum le-
gionum Romanarum,intra dies LX q̃ in prouinciam venit,dimiſit:ſociorũ nominis Latini exerci-
tu mature in hyberna Lunã & Piſas deducto,ipſe cũ equitibus Galliæ prouinciç pleraq; oppida adiit.
Nuſquã alibi q̃ in Macedonia bellum erat,ſuſpectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebãt:
itaq; & octo naueis ornatas à Brundiſio ſenatus cenſuit mittendas ad C.Furium legatum Iſſam, qui
cũ præſidio duarum Iſſenſium nauium inſulæ præerat. duo millia militũ in eas naues ſunt impoſita,
quæ Q.Mçnius Pr.ex S.C.in ea parte Italiæ,quç obiecta Illyrico eſt cõſcripſit.& Cos.Hoſtilius Ap.
Claudiũ in Illyricum cũ quatuor millibus peditum miſit,vt accolas Illyrici tutarentur. Qui nõ con-
tentus iis quas adduxerat copiis,auxilia ab ſociis corrogando ad VIII millia hominũ vario genere
armauit:peragrataq; omni ea regione ad Lycnidum Daſſaretiorum çonſedit. Haud procul inde Vſca-
na oppidum finium plerunq; Perſei erat. X millia ciuium habebat,& modicum cuſtodiæ cauſa Cre-
tenſium præſidiũ. Inde nuncii ad Claudium occulti veniebant,ſi propius copias admouiſſet, paratos
fore qui proderent vrbẽ:& operæpretium eſſe,non ſe amicoſq; tantum,ſed etiã milites præda expletu-
rum. Spes cupiditati admota ita occçcauit animum,vt nec ex iis qui venerunt quenq̃ retineret, nec
obſides pignus futuros furto & fraude agendæ rei poſceret,nec mitteret exploratum, nec fidem accipe-
ret:die tãtum ſtatuta profectus à Lycnido,duodecim millia ab vrbe,ad quam tendebat, poſuit caſtra.
Quarta inde vigilia ſigna mouit,mille fermè ad præſidium caſtrorũ relictis:incõpoſiti longo agmine
effuſi,infrequentes,cum nocturnus error diſſiparet, ad vrbem peruenerunt. Creuit negligentia poſtq̃
neminẽ armatũ in muris viderunt. Cæterum vbi primum ſub iactu teli fuerunt,duabus ſimul portis
erumpitur:& ad clamorem erumpentium ingens ſtrepitus è muris ortus vlulantium mulierum cum
crepitu vndiq; eris:& incondita multitudo turba immiſta ſeruili variis vocibus perſonabat: Hic tam
multiplex vndiq; obiectus terror effecit,ne ſuſtinere primã procellã eruptionis Romani pcſſent. Itaq;
fugientes plures q̃ pugnantes interempti ſunt:vix duo millia hominum cum ipſo legato in caſtra per-
fugerunt. Quo longius iter in caſtra erat,eo plureis feſſos conſectandi hoſtibus copia fuit. Ne mora-

C tus quidem in caſtris Appius, vt ſuos diſſipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros ſaluti fuiſ-
ſe: ad Lycnidum protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud proſpere in Macedonia geſta ex
Sexto Digitio Tr. militum, qui ſacrificii cauſa Romam venerat, ſunt audita. Propter quæ veriti pa-
tres ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Furium Flaccum & M. Cani-
nium Rebilum miſerunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & vt A. Hoſtilius Cos. comitia con-
ſulibus ſubrogandis ita ediceret, vti menſe Ianuario comitia haberi poſſent, & vt primo quoque tem-
pore in vrbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, vt edicto ſenatores omnes ex tota Italia, niſi
qui reipublicæ cauſa abeſſent, Romam reuocaret: qui Romæ eſſent, nequis vltra mille paſſuũ ab Ro
ma abeſſet. Ea vti ſenatus cenſuit ſunt facta. Comitia conſularia ad V Calend. Septemb. fuere. Crea-
ti Coss. ſunt Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. Poſt diem tertium Pr. ſunt facti,
C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpicius Gallus, C. Martius Figulus, Serg. Cornelius Len-
tulus, P. Fonteius Capito. Deſignatis Pr. præter duas vrbanas quatuor prouinciæ ſunt decretę. Hiſpa
nia, & Sardinia, & Sicilia, & claſſis. Legati ex Macedonia exacto admodum menſe Februario redierũt.
Hi quas res ea æſtate proſpere geſſiſſet rex Perſeus, referebant: quantusq; timor ſocios populi Roma-
ni cepiſſet tot vrbibus in poteſtatem regis redactis. Exercitum conſulis infrequentem commeatibus
vulgo datis per ambitionem eſſe: culpam eius rei conſulem in tribunos militum, contra illos in con-
ſulem conferre. Ignominiam Claudii temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpau-
cos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conſcriptos ibi milites amiſſos referebant.
Conſules deſignati vbi primum magiſtratum iniſſent, de Macedonia referre ad ſenatum iuſſi: deſtina-
tæq; prouinciæ iis ſunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum eſt: tertio die poſt Terminalia Ca
lendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo deceſſerũt,
L. Furius Philo, & C. Liuius Salinator. In locum Furii T. Manlium Torquatum, in Liuii M. Seruiliũ
* pontifices legerunt. Principio inſequentis anni cum Coss. noui Q. Marcius, & Q. Seruilius de pro-
uinciis retuliſſent, primo quoq; tempore aut comparare eos inter ſe Italiam, & Macedoniam, aut ſor-
tiri placuit. Priuſquàm id ſors cerneret, in incertum, nequid gratia momenti faceret, in vtranq; pro-
uinciam quod res deſideraret ſupplemẽti decerni. In Macedoniam peditum Romanorum ſex millia,
ſociorum nominis Latini VI millia, equites Romanos CCL, ſocios CCC. Veteres milites di-
mitti, ita vt in ſingulas Romanas legiones ne plus ſena millia peditum, CCC equites eſſent. Alte-
D ri Cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in ſupplementum legeret: id modo
finitum, vt duas legiones ſcriberet, quæ quina millia peditum & ducentenos haberent, equites trece-
nos. Peditum Latinorum maior quàm collegę decretus numerus peditum X millia & DC equites:
quatuor præterea legiones ſcribi iuſſæ. quæ ſi quò opus eſſet educerentur. Tribunos iis nõ permiſſum
vt conſules facerent, populus creauit. Sociis nominis Latini XVI millia peditum, & mille equites
imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, vt exiret ſi quò res poſceret. Macedonia maxime cu-
ram præbebat: in claſſem mille ſocii nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia ſcribi iuſſi: toti-
dem vt ex Sicilia ſcriberentur, & cui ea prouincia eueniſſet mandatum, vt eos in Macedoniam vbicũ-
que claſſis eſſet deportandos curaret. In Hiſpaniam tria millia peditum Romanorum in ſupplemen-
tum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina mil-
lia, treceni & XXX equites. Et ſociis imperare prætor, cui Hiſpania obueniſſet, iuſſus IIII millia
peditum, & CCC equites. Non ſum neſcius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere vulgo
nunc credant, neq; nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neq; in annales referri. cęterum &
mihi vetuſtas res ſcribenti neſcio quo pacto antiquus fit animus: & quædam religio tenet, quæ illi
prudentiſſimi viri publice ſuſcipienda cenſuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam.
Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nunciata: facem in cœlo conſpectam, & bouem fœminam locu-
tam publice ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardẽtis ſpecies affulſerat. Reate imbri lapidauit.
Cumis in arce Apollo triduum ac treis nocteis lachrymauit. in vrbe Romana duo æditui nunciarũt:
alter in æde Fortunæ anguem iubatum à compluribus viſum eſſe: alter in æde Primigenæ Fortunæ,
quæ in colle eſt, duo diuerſa prodigia: palmam in area enatam, & ſanguine interdiu pluuiſſe. Duo non
ſuſcepta prodigia ſunt: alterum quod in priuato loco factum eſſet: palmam enatam impluuio ſuo T.
Marcius Figulus nunciabat. alterum quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei haſta quam
filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita vt nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publi-
corũ prodigiorum cauſa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hoſtiis quibus diis conſules ſacrifi
carent. & addiderunt vti ſupplicatio fieret, cunctiq; magiſtratus circa omnia puluinaria victimis ma-
ioribus ſacrificarent, populusq; coronatus eſſet. Omnia vti Xuiri præierunt facta. Cenſoribus deinde
creandis comitia edicta ſunt. Petierunt cenſuram principes ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Poſthu-
mius Albinus, P. Mucius Scęuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcher, T. Sẽpronius Gracchus.
Hos duos cenſores creauit populus Romanus, Cum delectus habẽdi maior q̃ aliàs propter Macedo-
nicum bellum cura eſſet, Coss. plebem apud ſenatum accuſabant, quòd & iuniores non reſponderẽt.

A Aduerſus quos C.Sulpitius & M.Claudius tribuni,plebis cauſam egerunt. Non conſulibus, ſed am-
bitioſis conſulibus delectũ difficilẽ eſſe:neminem inuitum militem ab iis fieri. Id ita vt eſſe ſcirẽt & pa
tres cõſcripti:prætores, quibus & vis imperii minor & authoritas eſſet,delectum, ſi ita ſenatui videre-
tur,perfecturos eſſe. Id prætoribus magna patrum non ſine ſuggillatione cõſulũ mãdatum eſt, Cenſo-
res,vt eam rem adiuuarent,ita in concione edixerunt:legem cenſui cẽſendo dicturos eſſe, vt præter cõ-
mune omnium ciuium iuſiurandum hæc adiurarẽt:tu minor annis ſex & quadraginta es, tuq́; ex edi-
cto C Claudii, T.Sempronii cenſorum ad delectum prodito.& quotieſcunq; delectus erit, quem hic
cẽſores magiſtratum habebunt,ſi miles factus non eris in delectu prodibis. Item quia fama erat, mul-
tos ex Macedonicis legionibus,incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu ab-
eſſe:edixerunt de militibus P.Ælio,C.Popilio Coſs.poſt'ue eos Coſs.in Macedoniam ſcriptis:vt qui
eorum in Italia eſſent,intra dies XXX cenſi prius apud ſeſe in prouinciam redirent.qui in patris aut
aui poteſtate eſſent,eorum nomina ad ſe ederentur. Miſſorum quoq; cauſas ſeſe cognituros eſſe:& quo-
rum ante emerita ſtipendia gratioſa miſſio ſibi viſa eſſet,eos milites fieri iuſſuros. Hoc edicto literiſq́;
cenſorum per fora & conciliabula dimiſſis,tãta multitudo iuniorum Romam conuenit,vt grauis vr-
bi turba inſolita eſſet. Præter delectum eorum,quos in ſupplementum mitti oportebat, quatuor à C.
Sulpitio Pr.ſcriptæ legiones ſunt,intraq́; vndecim dies delectus eſt profectus. Conſules deinde ſortiti
prouincias ſunt:nam Pr.propter iuriſdictionem maturius ſortiti erant. Vrbana C. Sulpitio, peregri-
na C.Decimio obtigerat. Hiſpaniam M.Claudius Marcellus, Siciliam Serg.Cornelius Lentulus, Sar
diniam P.Fonteius Capito,claſſem C.Martius Figulus erat ſortitus. conſulũ Q. Seruilio Italia, Q.
Martio Macedonia obuenit:Latiniſq́; actis Martius extemplo eſt profectus. Cepione deinde referen-
te ad ſenatum,quas ex nouis legionibus duas legiones ſecum in Galliam duceret, decreuere patres vt
C.Sulpitius M.Claudius Pr.ex his quas ſcripſiſſent legionibus quas videretur cõſuli darent: Indigne
patiente prætorum arbitrio conſulem ſubiectum,dimiſſo ſenatu ad tribunal prætorum ſtans poſtula-
uit,ex S.C.deſtinarent ſibi duas legiones:prætores conſuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum
deinde cenſores legerunt:M.Æmilius Lepidus princeps ab tertiis iam cenſoribus lectus. Septem è ſe-
natu eiecti ſunt. In cẽſu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu,qui quàm multi abeſſent
ab ſignis cenſus docuit in prouinciam cogebant: cauſas ſtipendiis miſſorum cognoſcebant, & cuius
nondum iuſta miſſio viſa eſſet,ita iuſiurandum adigebant:Ex tui animi ſententia tu ex edicto C.Clau
B dii, T.Sempronii cenſorum in prouinciam Macedoniam redibis, quòd ſine dolo malo facere poteris.
In equitibus recenſendis triſtis admodum eorum atq; aſpera cenſura fuit:multis equos ademerunt:in
ea re cum equeſtrem ordinem offendiſſent,flammam inuidiæ adiecere, edicto quo edixerunt, nequis
eorum qui Q.Fuluio, A.Poſthumio cenſoribus publica vectigalia aut vltro tributa conduxiſſent, ad
haſtam ſuam accederet,ſocius'ue aut affinis eius conductionis eſſet. Sępe id querẽdo veteres publica-
ni cum impetrare nequiſſent ab ſenatu, vt modum poteſtati cenſoriæ imponerent,tandem Tr.pl. Ru-
tilium,ex rei priuatæ contentione iratum cenſoribus,patronum cauſæ nacti ſunt. Clientem libertinũ
parietem in Sacra via aduerſus ædes publicas demoliri iuſſerant,quod publico inædificatus eſſet. Ap-
pellati à priuato tribuni:cum præter Rutilium nemo intercederet,cenſores ad pignora capienda mi-
ſerunt,mulctamq́; pro concione priuato dixerunt. Hinc contentione orta,cum veteres publicani ſe ad
tribunum contuliſſent,rogatio repente ſub vnius tribuni nomine promulgatur, Quæ publica vecti-
galia vltro tributa C.Claudius & T.Sempronius locaſſent,ea rata locatio ne eſſet:de integro locaren-
tur,& vt omnibus redimendi & conducendi promiſcue ius eſſet. Diem ad eius rogationem cõcilio Tr.
pl.dixit. Qui poſtquàm venit,vt cenſores ad diſſuadendum proceſſerunt, Graccho dicente ſilentium
fuit:cum Claudio obſtreperetur,audientiam facere præconem iuſſit. Eo facto auocatam à ſe cõcionem
tribunus queſtus,& in ordinem ſe coactum,ex Capitolio vbi erat concilium abiit. Poſtero die ingen-
tem tumultus ciere: Tib.Gracchi primum bona conſecrauit,quod in multa pignoribuſq́; eius qui tri-
bunum appellaſſet,interceſſioni non parendo ſe in ordinem coegiſſet. C.Claudio diẽ dixit,quòd con-
cionem ab ſe auocaſſet: & vtrique cenſori perduellionem ſe iudicare pronunciauit,diemq́; comitiis à
C.Sulpitio Pr.vrbano petiit. Non recuſantibus cenſoribus qui,minus primo quoque tempore iudi-
cium de ſe populus faceret,in ante dies VIII & VII Calend. Octob. comitiis perduellionis dicta
dies. Cenſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt,& ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq́; ta-
bulario,& dimiſſis ſeruis publicis,negarunt ſe prius quidquam publici negocii geſturos, quàm iudi-
cium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit:& cum ex XII centuriis equitũ VIII
cenſorem condemnaſſent,multæq́; aliæ primæ claſſis:extemplo principes ciuitatis in conſpectu popu
li annulis aureis poſitis veſtem mutarunt, vt ſupplices plebem circumirent. Maxime tamen ſentẽtiam
vertiſſe dicitur Tib.Gracchus,quòd cum clamor vndique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe,
conceptis verbis iurauit,ſi collega damnatus eſſet,non expectato de ſe iudicio comitem exilii eius fu-
turum. Adeo tamen ad extremũ ſpei venit reus,vt octo cẽturiæ ad damnationem defuerint. Abſoluto
Claudio Tr.pl.negauit ſe Gracchũ morari. Eo anno poſtulantibus Aquileienſium legatis vt numerũ

C colonorum augeret, M & D familiæ ex S.C.ſcriptæ:triũuiriq; qui eas deducerẽt miſſi ſunt T. An-
nius Luſcus,P.Decius Subulo,M.Cornelius Cethegus.Eodẽ anno C.Popilius & Cn. Octauius lega-
ti,qui in Græciã miſſi erãt,S.C.Thebis primũ recitatum per oẽs Peloponneſi vrbes circũtulerunt,ne
quis vllam rem in bellũ magiſtratibus Romanis conferret,præter q̃ quod ſenatus cenſuiſſet.Hoc fidu-
ciam in poſterũ quoq; præbuerat,leuatos ſe oneribus impenſiſq; , quibus alia aliis imperantibus ex-
hauriebantur.Achaico concilio Argis agitato benigne locuti auditiq;,egregia ſpe futuri ſtatus fidiſſi-
ma gente relicta in Ætoliam traiecerunt. Ibi nondũ quidẽ ſeditio erat,ſed omnia ſuſpecta criminumq;
inter ipſos plena.ob quæ obſidibus poſtulatis,neq; exitu rei impoſito,in Acarnaniã inde profecti lega-
ti ſunt. Tyrrei cõciliũ legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoq; inter factiones erat certamen:quidã prin-
cipum poſtulare,vt præſidia in vrbes ſuas inducerentur,aduerſus amẽtiam eorum, qui ad Macedoni-
cam gentem trahebant:pars recuſare,ne quòd bello captis & hoſtibus mos eſſet,id pacatæ & ſociæ ci-
uitates ignominiæ acciperẽt. Iuſta deprecatio hæc viſa. Lariſſam ad Hoſtilium procõſulẽ, ab eo enim
miſſi erant,legati redierunt. Octauium retinuit ſecũ,Popilium cum mille fermè militibus in hiberna
Ambraciam miſit. Perſeus principio hyemis egredi Macedoniæ finibus non auſus,ne qua in regnum
vacuum irrumperent Romani,ſub tempus brumæ,cum inexuperabileis ab Theſſalia mõtes niuis al-
titudo facit,occaſionem eſſe ratus frangendi finitimorum ſpes aioſq; , nequid auerſo ſe in Romanum
bellum periculi ſubeſſet:cũ à Thracia pacem Cotys,ab Epiro Cephalus repẽtina defectione à Roma-
nis præſtarẽt,Dardanos recens domuiſſet bello,ſolũ infeſtum eſſe Macedoniæ latus , quòd ab Illyrico
pateret,cernens,neq; ipſis quietis Illyriis,& aditũ præbentibus Romanis:ſi domuiſſet proximos Illy-
riorũ,Gentium quoq; regẽ iam diu dubiũ in ſocietatẽ perlici poſſe:cum X millibus peditum quorũ
pars phalãgitæ erant,& duobus millibus leuium armatorum,& quingentis equitibus profectus Stu-
beram venit. Inde frumento complurium dierum ſumpto,iuſſoq; apparatu oppugnãdarum vrbiũ ſe-
qui,tertio die ad Vſcana(Peneſtianæ terræ ea maxime vrbs eſt)poſuit caſtra : prius tamen q̃ vim ad-
moueret,miſſis qui tentarent nũc præfectorũ præſidii, nũc oppidanorum animos.erat autem ibi cum
iuuẽtute Illyriorum Romanũ præſidium. Poſtq̃ nihil pacati referebant,oppugnare eſt adortus , & co-
rona eam capere conatus eſt. Cum ſine intermiſſione interdiu noctuq; alii aliis ſuccedẽtes , pars ſcalas
muris ignẽ portis inferrent,ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores vrbis : quia ſpes erat
neq; hyemis vim diutius pati Macedonas in aperto poſſe,nec ab Romano bello tãtum regi laxamenti
D fore,vt poſſet morari. Cæterum poſtq̃ vineas agi turreſq; excitari viderunt, victa pertinacia eſt . Nam
præter q̃ quòd aduerſus vim pares nõ erant,ne frumenti quidẽ aut vllius alterius rei copia intus erat,
vt in nec opinata obſidione. Itaq; cũ ſpei nihil ad reſiſtẽdum eſſet,C.Carulius Spoletinus,& C.Afra-
nius à præſidio Romano miſſi,qui à Perſeo peterent:primo vt armatos ſuaq; ſecum ferẽtes abire ſine-
ret:dein,ſi id minus impetrarent,vitæ tantũ libertatiſq; fidẽ acciperẽt. Promiſſum id benignius eſt ab
rege q̃ præſtitũ. Exire enim ſua ſecũ efferentibus iuſſis,primũ arma ademit. His vrbe egreſſis & Illyriorũ
cohors(quingenti erant)& Vſcanienſes ſe vrbemq; dediderunt. Perſeus præſidio Vſcanæ impoſito,
multitudinem oẽm deditorum,quæ propè numero exercitũ æquabat,Stuberam abducit. Ibi Roma-
nis,quatuor millia aũt hominum erant,præter principes in cuſtodiã ciuitatũ diuiſis , Vſcanenſibus
Illyriiſq; venditis,in Peneſtiam exercitũ reducit ad Oæneum oppidũ in poteſtatẽ redigendum.& alio-
qui opportune ſitũ,& tranſitus eà eſt in Labeates,vbi Gentius regnabat. Prætereunti frequens caſtellũ
Draudacum noie peritorum quidam regionis eius,nihil Oæneo capto opus eſſe ait , niſi in poteſtate
& Draudacum ſit:opportunius etiam ad oia poſitum eſſe. Admoto exercitu oẽs extemplo dediderunt
ſeſe. Qua ſpe celeriore deditione erectus,poſtq̃ animaduertit quãtus agminis ſui terror eſſet, vndecim
alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca vi opus fuit.cætera voluntate dedita , &
in his recepti M & D diſpoſiti per pręſidia milites Romani. Magno vſui Carulius Spoletinus erat
in colloquiis,dicendo nihil in ipſos ſæuitum. ad Oæneum peruẽtum eſt,quod ſine iuſta oppugnatio-
ne capi non poterat:& maiore aliquanto q̃ cætera iuuẽtute & validum oppidũ mœnibus erat,& hinc
amnis Artatus nomine,hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hęc ſpem ad reſiſtendũ oppi-
danis dabant. Perſeus circumuallato oppido,aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit , cuius altitu-
dine muros ſuperaret. Quod opus dum perficitur,crebris interim prælus , quibus per excurſiones &
mœnia ſua oppidani tutabantur,& opera hoſtium impediebant,magna eorum multitudo variis ca-
ſibus abſumpta eſt:& qui ſupererant,labore diurno nocturnoq;,& vulneribus inutiles erant. Vbi pri-
mum agger iniunctus muro eſt,& cohors regia,quos Nicatoras appellant,tranſcendit , & ſcalis mul-
tis ſimul partibus impetus in vrbem eſt factus. Puberes omnes interfecti ſunt , coniuges liberoſq; eo-
rum in cuſtodiam dedit:præda alia militum ceſſere. Stuberã inde victor reuertens ad Gẽtium legatos,
Pleuratũ Illyrium exulantẽ apud ſe,& Apuleũ Macedon Bę̀æroca,mittit. Iis mandat , vt exponerent
æſtatis eius hyemiſq; acta ſua aduerſus Romanos Dardanoſq;:adiicerent recẽtia in Illyrico hibernæ
expeditionis opera:hortarentur,Gentiũ in amicitiã ſecum,& cum Macedonibus iungẽdam. Hi tranſ-
greſſi iugum Scordi montis,per Illyrici ſolitudines,quas de induſtria populando Macedones fecerãt,

ne tranſitus

A ne tranſitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam eſſent, Scodram labore ingenti tandē peruenerunt. Liſſi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes benigne auditi ſunt. Qui reſponſum ſine effectu tulerunt: voluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quòd velit, pecuniam maxime deeſſe. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati addito Glaucia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur. ſine mentione pecuniæ, qua vna barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perſeus in Peneſtas rurſum exercitum reducit: firmatisq; Vſcanæ, & circa eam per omnia caſtella quæ receperat, præſidiis in Macedoniam ſeſe recipit. L. Coelius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri non auſus cum in iis locis rex eſſet, poſt profectionem demum eius conatus in Peneſtis Vſcanam recipere, à præſidio quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulſus Lycnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis valida manu in Peneſtas miſit, ad obſides ab his vrbibus quæ in amicitia cum fide permanſerant accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ii quoq; obſides dare pepigerant) iuſſit: ab vtraq; gente ſine tumultu exigi. Peneſtarum obſides Apolloniam, Partinorum Dyrracium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) miſſi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri caſtellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Theſprotorumq; præter Romanum exercitum ad ſex M hominum ſecum adduxit: neq; operæpretium fecit, Cleua qui relictus à Perſeo erat cum valido præſidio defendēte. Et Perſeus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu luſtrato, ad Stratum vocantibus Epirotis ducit. Stratus validiſſima tum vrbs Ætolię erat. Sita eſt ſuper Ambracium ſinum, propè amnē Acheloū. Cum decē millibus peditum eò profectus eſt, & equitibus trecentis, quos pauciores propter anguſtias viarum & aſperitatem duxit. Tertio die cum perueniſſet ad Citium montem, vix tranſgreſſis propter altitudinem niuis, locum quoq; caſtris ægre inuenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, q̄ quod tolerabilis aut via, aut tempeſtas eſſet, cum ingenti vexatione præcipue iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum vocant, poſuit caſtra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenſo, retentus altitudine amnis manſit. Quo ſpatio temporis ponte perfecto, traductis copiis dieī progreſſus iter obuium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli caſtra poſita. Inde altero die ad Stratum peruentum: vbi propè Acheloum amnem caſtris poſitis, cum expectaret effuſos omnibus portis Ætolos in fidem ſuam venturos, clauſas portas, atq; ipſa ea nocte qua venerat receptum Romanum pręſidium cum C. Popilio legato inuenit.

B Principes qui præſentis Archidami authoritate compulſi regem acceſſierant, obuiam egreſſo Archidamo ſegniores facti locum aduerſæ factioni dederant ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accerſendum. In tempore & Dinarchus præfec. equitum gentis Ætolorū cum DC peditibus & equitibus C venit. Satis conſtabat, cum tanq̄ ad Perſea tendentem Stratum veniſſe: mutato deinde cū fortuna animo Romanis ſe aduerſus quos venerat iunxiſſe. Nec Popilius ſecurior q̄ debebat eſſe, inter tā mobilia ingenia erat: claues portarum cuſtodiamq; murorum ſuæ extemplo poteſtatis fecit: Dinarchū Ætholosq; cum iuuentute Stratiorum in arcem per præſidii ſpeciem amouit. Perſeus ab imminentibus ſuperiori parti vrbis tumulis tentatis colloquiis, cum obſtinatos atq; etiam telis procul arcenteis videret, quinq; millia paſſuum ab vrbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi conſilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis præparatis cōmeatibus: cum inopiam prius obſidentes q̄ obſeſſi ſenſuri eſſent, maxime q; hoſtium haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiam caſtra mouit. Aperantii eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam authoritatemq; conſenſu omniū acceperunt: is ipſe cum octingentorum militum præſidio his eſt præpoſitus. Rex cum minore vexatione iumentorum hoiumq; q̄ venerat in Macedoniam rediit. Appium tamen ab obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſummouit. Cleuas cum pręſidio impigrorum iuuenum inſecutus, ſub radicibus propè inuiis montium ad mille hoium ex agmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius ſuperatis anguſtiis in campo quem Eleona vocant, ſtatiua dierum paucorū habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philoſtratus cum cohorte ſua in inſidiis loco obſcuro conſedit. In palatos populatores cum erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes eos perſequētes effuſius in vallem inſeſſam ab hoſtibus præcipitant. ibi ad M occiſis, centum fermè captis, vbiq; proſpere geſta re, propè ſtatiua Appii caſtra mouent, ne qua vis ſociis ſuis ab Romano exercitu inferri poſſit. Appius nequicq̄ in his locis terens tempus, dimiſſis Chaonumq; & ſiqui alii Epirotæ erant præſidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regreſſus, per Partinorū ſocias vrbes in hiberna militibus dimiſſis, ipſe Romam ſacrificii cauſa rediit. Perſeus ex Peneſtarum gente M pedites CC equites reuocatos Caſſandriam præſidio vt eſſent miſit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atq; alios mittēdo tentare eum deſtitit, cum appareret quantum in eo præſidii eſſet: nec tamen impetrare ab animo poſſet, vt impenſam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

C PRINCIPIO veris quod hyemem eam qua hæc geſta ſunt inſecutũ
eſt, ab Roma profectus Q. Martius Philippus Cos. cum quinq; millibus
quod in ſupplementum legionum ſecum traiecturus erat, Brundiſiũ per-
uenit. M. Popilius conſularis & alii pari nobilitate adoleſcẽtes Tr. mil. in
Macedonicas legiones conſulem ſecuti ſunt. Per eos dies & C. Martius Fi-
gulus Pr. cui claſſis prouincia euenerat, Brundiſium venit: & ſimul ex Ita-
lia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portũ tenue-
runt. Inde conſul ad Ambraciam egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliã:
Pr. ſuperato Leucata Corinthium ſinum inuectus, & Creuſæ relictis naui-
bus, terra & ipſe per mediam Boetiam diei vnius expedito itinere Chalci-
dem ad claſſem contendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia cir-
ca Palæpharſalum habebat, ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctam militarem diſcipli-
nam ab effuſa licentia formato milite, & ſociis cum fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defenſis. Au-
* dito ſucceſſoris aduentu, cum arma viros equos cum cura inexiſſet, ornato exercitu obuiam venienti
conſuli proceſſit. Et primus eorum congreſſus ex dignitate ipſorum ac Romani nominis, & in rebus
* deinde gerendis. Proconſ. enim ad exercitum paucis poſt diebus conſul concionẽ apud milites habuit.
orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem, adiecit poſt ſcelere partũ regnũ,
veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenen, iniurias in P. R. direptiones ſociarum vrbiũ
contra fœdus: ea omnia q̃ diis quoq; inuiſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Fauere enim pieta-
ti fideiq; deos, per quæ P. R. ad tantum faſtigii venerit. Vires deinde P. R. iam terrarum orbem cõple-
ctentis cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus cõparauit. Quanto maiores Philippi An-
tiochiq; opes non maioribus copiis fractas eſſe. Huius generis adhortatione accenſis militum animis
conſultare de ſumma gerendi belli cœpit. Eò & C. Martius Pr. à Chalcide claſſe accepta venit. Placuit
non vltra morando in Theſſalia tempus terere, ſed mouere extemplo caſtra atq; pergere inde in Mace-
doniam: & prætorem dare operam vt eodem tempore claſſis quoq; inuehatur hoſtium litoribus. Præ-
tore dimiſſo Cos. menſtruum iuſſo milite ſecum ferre, profectus decimo poſt die q̃ exercitum accepe-
D rat, caſtra mouit: & vnius diei progreſſus iter, conuocatis itinerum ducibus cum exponerent in conci-
lio iuſſiſſet quà quiſq; ducturus eſſet, ſummotis iis, quam potiſſimum peteret retulit ad conſiliũ. Aliis
per Pythoum placebat via: aliis per Cambunios mõtes, quà priore anno duxerat Hoſtilius Cos. aliis
præter Aſcuridem paludem. Reſtabat aliquantum viæ communis: itaq; in id tẽpus, quo propè diuor-
tium itinerum caſtra poſituri erant, deliberatio eius rei differtur. In Perræbiam inde ducit, & inter Azo-
rum & Dolichen ſtatiua habuit, ad conſulendum rurſus, quam potiſſimum capeſſeret viam. Per eoſdẽ
dies Perſeus, cum appropinquare hoſtem ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omneis ſaltus inſide-
re præſidiis ſtatuit. In iugum Cambuniorum montium (Voluſtana ipſi vocant) X millia leuis ar-
maturæ iuuenum cum duce Aſclepiodoto mittit: ad caſtellum quod ſuper Aſcuridem paludẽ erat (La-
pathus vocatur locus) Hippias tenere ſaltum cum XII millium Macedonum præſidio iuſſus. Ipſe
cum reliquis copiis primo circa Dium ſtatiua habuit: deinde, adeo vt obtorpuiſſe inops conſilii vide-
retur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nunc Philam percurrebat, eodẽ inde curſu Diũ
repetens. Interim conſuli ſententia ſtetit eo ſaltu ducere, vbi propter Octolopum diximus regis caſtra.
Præmitti tamen IIII M armatorũ ad loca opportuna præoccupanda placuit, quæis præpoſiti ſunt
M. Claudius, Q. Martius conſulis filius: confeſtim & vniuerſæ copiæ ſequebantur. Cæterum adeo ar-
dua & aſpera, & confragoſa via fuit, vt præmiſſi expediti biduo quindecim millium paſſuum ægre iti-
nere confecto caſtra poſuerint: turrim Eudieru quem cepere locũ appellauit. Inde poſtero die VII M
progreſſi, tumulo haud procul hoſtium caſtris capto, nuncium ad conſulem remittunt: peruentum ad
hoſtem eſſe, loco ſe tuto & ad omnia opportuno conſediſſe: vt quantum extendere iter poſſet, cõſeque-
retur. Solicito conſuli & propter itineris difficultatem quod ingreſſus erat, & eorum vicem quos pau-
cos inter media præſidia hoſtiũ præmiſerat, nuncius ad Aſcuridem paludem occurrit. Addita igitur &
ipſi fiducia eſt, cõiunctiſq; copiis caſtra tumulo qui tenebatur, quà aptiſſimum ad loci naturam erat,
ſunt acclinata. Non hoſtiũ modo caſtra, quę paulo plus mille paſſuũ aberant, ſed omnis regio ad Diũ
& Philam, oraq; maris, late patente ex tam alto iugo proſpectu, oculis ſubiicitur. Quæ res accẽdit mi-
liti animos, poſtq̃ ſummã belli, ac regias omneis copias, terramq; hoſtilem tam è propinquo cõſpexe-
runt. Itaq; cum alacres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, cõſulem hortarẽtur, dies vnus feſſis labore
viæ ad quietem datus eſt. Tertio die parte copiarum ad pręſidium caſtrorum relicta, conſul ad hoſtem
ducit. Hippias nuper ad tuendum ſaltum ab rege miſſus erat: qui ex quo caſtra Romana in tumulo
conſpexit, præparatis ad certamen animis ſuorũ, venienti agmini Cos. obuius fuit. Et Romani expe-
diti ad pugnam exierãt, & hoſtes leuis armatura erat, prõptiſſimum genus ad laceſſendum certamen.

Congreſſi

A Congreſſi igitur extemplo tela coniecerunt: multa vtrinq; vulnera temerario incurſu & accepta & illa-
ta, pauci vtriuſq; partis ceciderũt. Irritatis in poſterum diem animis, maioribus copiis atq; infeſtius
concurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicandam aciem, fuiſſet: iugum montis in anguſtum dorſum cu-
neatum, vix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaq; paucis pugnantibus, cætera multitu-
do præcipue qui grauium armorum erant, ſpectatores pugnæ ſtabant: leuis armatura etiam per anfra-
ctus iugi procurrere, & ab lateribus cum leui armatura conſerere, per iniqua atq; æqua loca pugnã pe-
tere: ac pluribus ea die vulneratis q̃ interfectis prælium nocte direptum eſt. Tertio die egere cõſilio Ro
manus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi ſine flagitio atq; etiam periculo, ſed ce-
denti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat: nec aliud reſtabat, q̃ audacter cõmiſſum pertinaci au
dacia, quæ prudens interdum in exitu eſt, corrigere. Ventum quidem erat eò, vt ſi hoſtem ſimilem an-
tiquis Macedonum regibus habuiſſet conſul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per li-
tora cum equitibus vagaretur rex, & ab XII M propè clamorem & ſtrepitum pugnantium audiret,
nec auxit copias integros feſſis ſummittendo, neq; ipſe, quod plurimum intererat, certamini affuit. cũ
Romanus imperator maior LX annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipſe impigre
obiret: egregie ad vltimum in audacter commiſſo perſeuerauit. & Popilio relicto in cuſtodia iugi, per
inuia tranſgreſſus: præmiſſis qui repurgarent iter: Attalum & Miſagenem, cum ſuæ gentis vtriſq; auxi
liaribus, præſidio eſſe ſaltum aperientibus iubet. Ipſe equites impedimentaq; præ ſe habens, cum le-
gionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor deſcendentibus cum ruina iumentorum ſarcinarumq; pro.
greſſis vix dum IIII millia paſſuum nihil optabilius eſſe q̃ redire quà venerant, ſi poſſent. Hoſtilem
propè tumultum agmini elephanti præbebant: qui vbi ad inuia venerant, deiectis rectoribus cũ hor-
rendo ſtridore pauorem ingentem equis maxime incutiebant, donec traducendi eos ratio inita eſt. Per
procliue ſumpto faſtigio, longi duo validi aſſeres ex inferiore parte in terra defigebantur, diſtãtes inter
ſe pauloplus q̃ quanta belluę latitudo eſt: in eos tranſuerſi incumbentes tigni ad tricenos longi pedes,
vt pons eſſet, iniungebantur: humusq; inſuper iniiciebatur. modico deinde infra interuallo, ſimilis al-
ter pons: deinde tertius, & plures ex ordine, quà rupes abſciſæ erãt, fiebant. Solido ꝓcedebat elephas in
pontẽ: cuius priuſq̃ in extremũ procederet, ſuccisis aſſeribus collapſus pons vſq; alterius initiũ pontis
prolabi eũ leniter cogebat: alii elephanti pedibus inſiſtẽtes, alii clunibus ſubſidẽtes prolabebãtur: vbi
planicies altera pontis excepiſſet eos, rurſus ſimili ruina inferioris pontis deferebãtur, donec ad æquio
rem vallẽ peruẽtum eſt. Paulo plus VII M die Romani proceſſerunt: minimum pedibus itineris cõ-
B fectum: plerunq; prouoluentes ſe ſimul cum armis aliiſq; oneribus, cũ omni genere vexationis proceſ-
ſerunt: adeo vt ne dux quidem & author itineris inficiaretur. parua manu deleri omnem exercitum po-
tuiſſe. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neq; an infeſtus is locus eſſet, ſeptus vndiq;, circun-
ſpiciendi ſpatium fuit. vix tandem ex inſperato ſtabilem ad inſiſtendum nactis locum, poſtero quoque
die in tam caua valle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias neceſſe fuit: quos & ipſos cũ ab nul-
la parte hoſtis terruiſſet, locorum aſperitas hoſtiliter vexauit. Tertio die coniunctis copiis eunt per ſal-
tum, quem incolæ Callipeucen appellant. tertio inde die per æque inuia, ſed aſſuetudine peritius, &
meliore cum ſpe, quòd nec hoſtis vnquam apparebat, & mari appropinquabant: digreſſi in campos
inter Haracetum & Libethrum poſuerũt caſtra peditum, quorum pars maior tumulos tenebat: ii val-
lem, campi quoq; partem vbi eques tenderet, amplectebantur. Lauãti regi dicitur nunciatum, hoſteis
adeſſe: quo nuncio cum pauidus exiluiſſet è ſolio, victum ſe ſine prælio clamitans proripuit. & ſubinde
per alia atq; alia pauida cõſilia & imperia trepidans, duobus ex amicis Pellam alterũ Aſclepiodotum,
vbi pecunia depoſita erat, ex præſidiis reuocat: omneisq; aditus aperit bello. Ipſe ab Dio auratis ſtatuis
omnibus raptim, ne præda hoſti eſſent, in claſſem congeſtis, ocyus demigrare Pydnam cogit. & quę te
meritas conſulis videri potuiſſet: quòd eò proceſſiſſet, vnde inuito hoſte regredi nequiret: eam non cõ-
ſultam audaciam fecit. Duos enim ſaltus, per quos inde euadere poſſent, habebant Romani: vnum
per Tempe in Theſſaliam, alterum in Macedoniam præter Dium, quæ vtraq; regiis tenebantur præſi
dus. Itaq; ſi dux intrepidus X dies primam ſpeciem appropinquantis terroris ſuſtinuiſſet, neq; rece-
ptus Romanis per Tempe in Theſſaliam, neq; commeatibus peruehẽdis eò patuiſſet iter. Sunt enim
Tempe ſaltus, etiamſi non bello fiat infeſtus, tranſitu difficilis. nam præter anguſtias per quinq; mil-
lia, quà exiguum iumento onuſto iter eſt: rupes vtrinque ita abſciſæ ſunt, vt deſpici vix ſine vertigine
quadam ſimul oculorum animiq; poſſit. terret & ſonitus & altitudo per mediam vallem fluentis Penei
amnis. Hic locus tam ſuapte natura infeſtus, per quatuor diſtantia loca, præſidiis regis fuit inſeſſus.
Vnum in primo aditu ad Connum erat, alterum Cõdylon caſtello inexpugnabili: tertium circa Lapa
thunta, quem Characa appellant: quartum, viç ipſi, quà & media & anguſtiſſima vallis eſt, impoſitũ:
quà vel decẽ armatis tueri facile eſt. Intercluſo ꝑ Tẽpe ſimul aditu, cõmeatibus, ſimul reditu, ipſi mon-
tes per quos deſcenderant, repetendi erant. quod vt furto fefellerant: ita propalã, tenentibus ſuꝑiora ca-
cumina hoſtibus, non poterãt: & expta difficultas ſpem oẽm inciſiſſet. Supererat nihil aliud in teme-
re cõmiſſo, q̃ in Macedoniã ad Dium per medios euadere hoſteis: quod niſi dii mentẽ regi ademiſſent,

C ipſum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices montis paulo plus q̃ mille paſſuum ad
mare relinquant ſpatium, cuius dimidium loci occupat oſtium late reſtagnãs Baphyri amnis partem
planitię aut Iouis templum aut oppidum tenet: reliquum perexiguum foſſa modica valloq; claudi po-
terat. & ſaxorum ad manum ſylueſtriſq; materiæ tantum erat, vt vel murus obiici turreſq; excitari
potuerint. Quorum nihil cum deſperiſſet cæcata mens ſubito terrore, nudatis omnibus præſidiis, pa-
tefactiſq; bello, ad Pydnã refugit. Cos. plurimũ & præſidii & ſpei cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis,
remiſſo nuncio ad Sp. Lucretium Lariſſam, vt caſtella relicta ab hoſte circa Tempe occuparet: præmiſ-
ſo Popilio ad explorandos tranſitus circa Dium: poſtq̃ patere omnia, in omneis partes animaduertit,
ſecundis caſtris peruenit ad Dium, metariq; ſub ipſo tẽplo, ne quid ſacro in loco violaretur, iuſſit. Ipſe
vrbem ingreſſus ſicut nõ magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine ſtatuarum, munitãq;
egregie, vix ſatis credere in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. vnum diem ad
exploranda circa omnia moratus, caſtra mouet: ſatiſq; credens paratam frumenti copiam fore, eo die
ad amnem nomine Mityn proceſſit. Poſtero die progreſſus, Agaſſam vrbem tradentibus ſeſe ipſis rece-
pit: & vt reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus ſine præſidio relinque
re ſe eis vrbem, immuneſq; ac ſuis legibus victuros eſt pollicitus. Progreſſus inde diei iter, ad Aſcordũ
flumen poſuit caſtra: & quantum procederet longius à Theſſalia, eo maiorem rerum omnium inopiã
ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus exempta, quid intercluſo ab Theſſalia patien-
dum fuiſſet, cui procul inde abſcedere tutum non eſſet. Perſeus contractis in vnum omnibus copiis
ducibuſq;, increpare præfectos præſidiorum: ante omnes Aſclepiodotum atq; Hippiam: ab his dicere
clauſtra Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cuius culpæ reus nemo iuſtius q̃ ipſe fuiſſet. Conſuli poſtq̃
ex alto conſpecta claſſis ſpem fecit cum commeatu naues venire (ingens enim caritas annonæ, ac pro-
pè inopia, erat) ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magneſiæ relictas eſſe. Incerto inde
quid nam agendum foret (adeo ſine vlla ope hoſtis quæ aggrauaret, cum ipſa difficultate rerum pu-
gnandum erat) peropportune literæ à Sp. Lucretio allatæ ſunt: caſtella ſe quæ ſuper Tempe eſſent, &
circa Philan tenere omnia, frumentiq; in iis & aliarum in vſum rerum copiam inueniſſe. His magno-
pere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit: ſimul vt præſidium eius firmaret: ſimul vt militi frumentum,
cuius tarda ſubuectio erat, diuideret. Ea profectio famam haud quaquam ſecundam habuit: nam alii
metu receſſiſſe eum ab hoſte ferebant, quia manenti imperatori prælio dimicandum foret: alii ignarũ
D belli quæ in dies fortuna nouaret: vt qui offerentibus ſeſe rebus omiſiſſet è manibus ea, quæ mox repe-
ti non poſſent. Simul enim ceſſit poſſeſſione Dii, excitauit hoſtem, vt tunc tandem ſentiret recuperan-
da eſſe, quæ prius culpa amiſſa forent. Audita enim profectione conſulis, regreſſus Dium quæ diſiecta
ac vaſtata ab Romanis erant reficit, pinnas mœnium decuſſas reponit, ab omni parte muros firmat
deinde quinque millia paſſuum ab vrbe citra ripam Enipei amnis caſtra ponit, amnem ipſum tranſitu
perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æſtate exiguus. hibernis idem
incitatus pluuiis & ſupra rupes ingẽteis gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euoluendo terrã prę
altas voragines, cauatoq; medio alueo ripas vtrinq; pręcipites. Hoc flumine Perſeus ſeptum iter hoſtis
credẽs, extrahere reliquum tempus eius æſtatis in animo habebat. Inter hæc Cos. à Phila Popilium
cum duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abeſt à Phila V M fermè paſſuum, media re-
gione inter Dium Tempeq;, in rupe amni imminente poſitum. Popilius priuſq̃ armatos muris admo
ueret, miſit qui magiſtratibus principibuſq; ſuaderent fidem clementiamq; Romanorum q̃ vim expe-
riri mallent. Nihil ea conſilia mouerunt, quia ignes ad Enipeum ex regis caſtris apparebant. Tum ter-
ra mariq; (& claſſis appulſa ab litore ſtabat) ſimul armis ſimul operibus machiniſq; oppognari cœpti.
Iuuenes etiam quidam Romani, ludicro circenſi ad vſum belli verſo, partẽ humillimã muri ceperunt.
Mos erat tũ, nõdũ hac effuſione inducta beſtiis oium gentium circum cõplendi, varia ſpectaculorum
cõquirere genera: nec ſemel quadrigis, ſemel deſultore miſſo, vix vnius horæ tẽpus vtrũq; curriculũ cõ-
plebat. Inter cætera ſexageni fermè iuuenes, interdũ plures, apparitoribus ludi armati inducebant. Ho
rũ inductio in parte ſimulacrũ decurrẽtis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitii q̃ militaris artis,
ꝓpiorq; gladiatoriũ armorũ vſum. Cũ alios decurſus edidiſſent motus: quadrato agmine facto, ſcutis
ſup capita dẽſatis, ſtãtibus primis ſecũdis ſummiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiã ge-
nu nixis faſtigiatã, ſicut tecta ędificiorũ ſunt, teſtudinẽ faciebãt. Hinc L fermè pedũ ſpatio diſtãtes duo
armati procurrebant. cõminatiq; inter ſe, ab ima in ſummã teſtudinẽ per denſata ſcuta cum euaſiſſent:
nunc velut propugnãtes per oras extremæ teſtudinis, nunc in media inter ſe concurrentes: haud ſecus
q̃ ſtabili ſolo pſultabant. Huic teſtudini ſimillima parti muri admota, cũ armati ſuperſtantes ſubiſſent
propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabantur: depulſiſq; iis, in vrbẽ duorum ſignorum mili-
tes tranſcenderũt. Id tantũ diſſimile fuit, ꝙ & in frõte extrema, & ex lateribus, ſoli non habebant ſuper
capita elata ſcuta, ne nudarẽt corpora: ſed prætecta pugnantium more. ita nec ipſos tela ex muro miſſa
ſubeunteis lęſerunt, & teſtudini iniecta imbris in modũ lubrico faſtigio innoxia ad imũ labebãtur. Et
Cos. capta iã Heraclea caſtra eò promouit, tanq̃ Diũ, atq; inde ſummoto rege in Pieriam etiam ꝓgreſ-
ſurus.

A ſurus. Sed hiberna iam pręparans, vias cõmeatibus ſubuehẽdis ex Theſſalia muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaq; ædificari vbi diuerſari portantes cõmeatus poſſent. Perſeus tandem pauore eo quo attonitus fuerat recepto animo, mallet imperiis ſuis non obtemperatum eſſe, cum trepidans gazã in mare deiici Pellæ, Theſſalonicæ naualia iuſſerat incẽdi. Andronicus Theſſalonicã miſſus traxerat tẽpus, id ipſum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ proiiciendo pecuniæ partẽ, quod fuerat nactus: ſed in rem emendabilem viſus lapſus eſſe, ꝙ per vrinatores omne fermè extractum eſt. tantusq; pudor regi pauoris eius fuit, vt vrinatores clã m interfici iuſſerit: deinde Andronicum quoq; & Nician, nequis tam dementis imperii conſcius exiſteret. Inter hæc C. Martius cum claſſe ab Heraclea Theſſalonicam profectus, & agrum pluribus locis expoſitis per litora armatis late vaſtauit: & procurrentes ab vrbe ſecundis aliquot prælиis trepidos intra mœnia compulit: iamq; ipſi vrbi terribilis erat, cum diſpoſitis omnis generis tormentis non vagi modo circa muros temere appropinquantes, ſed etiam qui in nauibus erant ſaxis tormento emicantibus percutiebantur. Reuocatis igitur in naues militibus, omiſſaq; Theſſalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. XV millia paſſuũ ea vrbs abeſt, aduerſus Pydnã poſita, fertili agro. Peruaſtatis finibus eius legentes oram Antigoneam perueniunt: ibi egreſſi in terrã primo & vaſtarunt agros paſſim, & aliquantũ prædæ contulerunt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones miſſi pedites equitesq;, fugiẽtes effuſe ad mare perſecuti D fermè occiderũt, & non minus ceperunt. nec aliud q̃ vltima neceſſitas, cum recipere ſe tuto ad naues prohiberentur, animos militum Romanorum ſimul deſperatione alia ſalutis, ſimul indignitate irritauit. redintegrata in litore pugna eſt: adiuuere & qui in nauibus erãt. Ibi Macedonum ducenti fermè cæſi, par numerus captus. Ab Antigonea claſſis profecta ad agrũ Pallenenſem exſcenſionẽ ad populandum fecit. Finium is ager Caſſandrenſium erat, longe fertiliſſimus omnis oræ quam prætervecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinque miſſæ à Pruſia rege tectæ naues. Hac virium acceſſione animus creuit prætori vt Caſſandream oppugnaret. Condita eſt à Caſſandro rege in ipſis faucibus quæ Pallenenſem agrum cęteræ Macedoniæ iungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico ſepta mari. Eminet nanq; in altum lingua in qua ſita eſt: nec minus q̃ in altum magnitudine Atho mons excurrit, obuerſa in regionem Magneſiæ duobus imparibus promontoriis: quorum maiori Poſideum eſt nomen, minori Canaſtreum. Diuiſis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta ceruis etiam obiectis vt viam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus eſt: inde Eumenes oppugnabat.

B Romanis in foſſa complenda, quam nuper obiecerat Perſeus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti Pr. quia nuſq̃ cumuli apparebant, quò regeſta è foſſa terra foret: monſtrati ſunt fornices: non ad eandem craſſitudinem qua veterem murum, ſed ſimplici laterum ordine ſtructos eſſe. Conſilium igitur cepit, transfoſſo pariete iter in vrbem patefacere. Fallere autem ita ſe poſſe, ſi muros à parte alia ſcalis adortus, tumultu iniecto in cuſtodiam eius loci propugnatores vrbis auertiſſet. Erant in præſidio Caſſandreæ præter non contemnendam iuuentutem oppidanorum DCCC Agrianes, & MM Peneſtarum Illyriorum à Pleurato inde miſſi, bellicoſum vtrunq; genus. His tuentibus muros cum ſubire Romani ſumma vi niterentur, momento temporis parietes fornicũ perfoſſi vrbem patefecerunt. quòd ſi qui irrupere armati fuiſſent, extẽplo cepiſſent. Hoc vbi perfectum eſſe opus militibus nunciatũ eſt, clamorẽ alacres gaudio repente tollunt, aliis parte alia in vrbẽ irrupturis. Hoſteis primum admiratio cepit, quid nã ſibi repentinus clamor vellet. Poſtq̃ patere vrbem accepere præfecti præſidii Pytho & Philippus Proco, qui occupaſſet aggredi opus factũ eſſe rati, cum valida manu Agrianum Illyriorumq; erũpunt: Romanosq;, qui alii aliunde coibãt, cõuocabanturq; vt ſigna in vrbẽ inferrent, incõpoſitos atq; inordinatos fugat perſequunturq; ad foſſam: in qua cõpulſos ruina cumulãt. DC fermè ibi interfecti oẽsq; propè qui inter murum foſſamq; deprenſi erant, vulnerantur. Ita ſuo ipſe conatu perculſus prætor, ſegnior ad alia factus conſilia erat: & ne Eumeni quidẽ ſimul à mari ſimul à terra aggredienti quidq̃ ſatis procedebat. Placuit igitur vtriq;, cuſtodiis firmatis nequod præſidiũ ex Macedonia intromitti poſſet, qm̃ vis aperta non proceſſiſſet, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his X regii lembi ad Theſſalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus miſſi, cum in ſalo ſtantes hoſtium naues conſpexiſſent, ipſi obſcura nocte ſimplici ordine q̃ poterant proxime litus tenentes intrarunt vrbẽ. Huius noui præſidii fama abſiſtere oppugnatione ſimul Romanos regemq; coegit: circũuecti promontoriũ ad Toronẽ claſſem appulerũt. Eam quoq; oppugnare adorti, vbi valida defendi manu animaduerterunt, irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi cum appropinquantes repleta mœnia armatis vidiſſent prætervecti ad Iolcon claſſem appulerunt, inde agro vaſtato Demetriadem quoq; aggreſſuri. Inter hæc & Cos. ne ſegnis ſederet tantum in agro hoſtico. M. Popilium cum V millibus militum ad Meliboeam vrbẽ oppugnãdam mittit. Sita eſt in radicibus Oſſæ montis, qua parte in Theſſaliã vergit, opportune imminens ſuper Demetriadẽ. Primus aduẽtus hoſtiũ ꝑculit incolas loci: collectis deinde nec opinato pauore animis, diſcurrũt armati ad portas ac mœnia quà ſuſpecti aditus erant: ſpemq; extẽplo inciderunt capi primo impetu poſſe. Obſidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Per-

C ſeus cum audiſſet ſimul Mœlibeam à conſulis exercitu oppugnari, ſimul claſſem Iolci ſtare, vt inde
Demetriadem aggrederetur: Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus millibus Meli-
bœam mittit. eidem imperatum, vt ſi à Meliboea ſubmouiſſet Romanos, Demetriadem prius occul-
to itinere intraret, q̃ ab Iolco ad vrbem caſtra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Meliboeæ cũ
in ſuperioribus locis repente apparuiſſet, cum trepidatione multa relicta opera ſunt, ignisq́; iniectus:
ita à Meliboea abſceſſum eſt. Euphranor ſoluta vnius vrbis obſidione, Demetriadem extemplo ducit.
Nec tum mœnia modo, ſed agros etiam confiderunt ſe à populationibus tueri poſſe: & eruptiones in
vagos populatores non ſine vulneribus hoſtium factæ ſunt. Circumuecti tamẽ mœnia ſunt Pr. & rex
ſitum vrbis contemplantes, ſiqua parte tentare aut opere, aut vi poſſent. Fama fuit ꝑ Cydantem Cre-
tenſem & Antimachum qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenen & Perſea conditiones ami-
citiæ: ab Demetriade certe abſceſſum eſt. Eumenes ad cõſulem nauigat: gratulatus quòd proſpere Ma-
cedoniam intraſſet, Pergamum in regnum abit. Marcius Figulus prætor parte claſſis in hiberna Scia-
thum miſſa, cum reliquis nauibus Oreum Boetiæ petit: eam vrbem aptiſſimam ratus, vnde exerciti-
bus, qui in Macedonia quiq́; in Theſſalia erant, mitti commeatus poſſent. De Eumene rege longe di-
uerſa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec claſſe adiutum ab eo prætorem eſſe, cum ſæpe eum lite-
ris acceſiſſet, tradit: nec cum gratia ab conſule profectum in Aſiam, indignatum quòd vt iiſdem ca-
ſtris tenderet permiſſum non fuerit: ne vt equites quidem Gallos quos ſecum adduxerat relinqueret
impetrari ab eo potuiſſe. Attalum fratrem eius, & remãſiſſe apud conſulem: & ſynceram eius fidem æqua-
li tenore, egregiamq́; operam in eo bello fuiſſe. Dum bellum in Macedonia geritur, legati tranſalpini
ab regulo Gallorum (Balanos ipſius traditur nomen, gentis ex qua fuerit non traditur) Romam ve-
nerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab ſenatu actæ, muneraq́; miſſa, torquis
aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus armaq́; equeſtria. Secundum
Gallos Pamphyli legati coronam auream ex XX millibus Philippiorum factam in curiam intule-
runt, petentibusq́; iis vt id donum in cella I O M ponere, & ſacrificare in Capitolio liceret, permiſ-
ſum: benigneq́; amicitiam renouare volentibus legatis reſpõſum, & binûm millium æris ſingulis miſ-
ſum munus. Tum ab rege Pruſia, & paulopoſt ab Rhodiis, de eadem re longe aliter differentes legati
auditi ſunt. vtraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perſeo egit. Pruſiæ preces magis q̃ poſtu-
latio fuere, profitentis & ad id tempus ſe cum Romanis ſtetiſſe, & quo ad bellum foret ſtaturum. Cæte-
D rum cum ad ſe à Perſeo legati veniſſent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecato-
rem apud ſenatum futurum, petere, ſi poſſent inducere in animum vt finiant iram: ſe quoque in gra-
tia reconciliatæ pacis poſſe vti. Hęc regii legati. Rhodii ſuperbe commemoratis erga P.R. beneficiis.
& penè victoriæ vtiq; de Antiocho rege maiore parte à ſe vindicata, adiecerunt: cum pax inter Mace-
donas Romanosq́; eſſet, ſibi amicitiam cum rege Perſeo cœptam. eam ſe inuitos, nullo eius in ſe meri-
to, quoniam ita Romanis viſum ſit in ſocietatem ſe belli trahere, interrupiſſe. Tertium ſe annum mul-
ta eius incommoda belli ſentire: mari intercluſo inopia inſulam premi, amiſſis maritimis vectigali-
bus atque commeatibus. Cum id vltra pati non poſſent, legatos alios ad Perſea in Macedoniam mi-
ſiſſe, qui ei denunciarent, Rhodiis placere pacem cum componere cum Romanis: ſe Romam eadem
nunciatum miſſos: per quos ſtetiſſet quo minus belli finis fieret, aduerſus eos quid ſibi faciendum eſſet
Rhodios conſideraturos eſſe. Ne nunc quidem hæc ſine indignatione legi audiri'ue poſſe certum ha-
beo: inde exiſtimari poteſt qui habitus animorũ audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil reſpon-
ſum author eſt: tantum S.C. recitatum, quo Caras & Lycios liberos eſſe iuberet P. R. literasq́; extẽplo
ad vtranq; gentem ſcirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquen-
tiam vix curia pauloante ceperat, corruiſſe. Alii reſpõſum eſſe tradũt. P.R. & principio eius belli, haud
vanis authoribus compertum habuiſſe, Rhodios cum Perſeo rege aduerſus rẽpublicam ſuam occulta
conſilia iniſſe: & ſi id ante dubium fuiſſet, legatorum pauloante verba ad certum redegiſſe: & plerunque
ipſam ſe fraudem, etiam ſi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuncio in orbe terrarum arbitria bel-
li pacisq́; agere: deorum nutu arma ſumpturos poſiturosq́; Romanos eſſe. Iam non deos fœderum te-
ſteis, ſed Rhodios habituros. Ita'ne tandem iis pareatur, exercitusq́; de Macedonia deportentur? Vi-
ſuros eſſe quid ſibi faciundum ſit. quid Rhodii viſuri ſint, ipſos ſcire: populum certe Romanum deui-
cto Perſeo, quod propediem ſperent fore, viſurum vt pro meritis cuiuſq; in eo bello ciuitatis gratiam
dignam referat. Munus tamen legatis in ſingulos binûm millium æris miſſum eſt, quod ii non acce-
perunt. Literæ deinde recitatæ Q. Martii conſulis ſunt, quemadmodum ſaltu ſuperato in Macedoniá
tranſiſſet. Ibi & ex aliis locis commeatus remp. proſpectos in hyemem habere, & ab Epirotis XX mil-
lia modiûm tritici, X hordei ſumpſiſſe, vt pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur.
Veſtimenta militibus ab Roma mittenda eſſe: equis CC fermè opus eſſe maxime Numidis, nec ſi-
bi in his locis vllam copiam eſſe. S. C. vt ea omnia ex literis conſulis fierent, factum eſt. C. Sulpitius
Pr. VI M togarũ, XXX tunicarum, & equos deportanda in Macedoniá præbendaq́; arbitratu cõ-
ſulis locauit: & legatis Epirotarũ pecuniá pro frumẽto ſoluit. Et Oneſimũ Pythonis filiũ nobilem Ma-

cedonem

A cedonem in ſenatum introduxit. Is pacis ſemper author regi fuerat, monueratq́;, ſicut pater eius Phi-
lippus inſtitutum vſque ad vltimum vitæ diem ſeruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Roma-
nis perlegendi, vt eum morem ſi non ſemper, crebro tamen vſurparet. Poſtquam deterrere eum à bello
nequiit, primo ſubtrahere ſeſe per alias atq; alias cauſas, ne intereſſet iis quæ non probabat, cœpit po-
ſtremo cum ſuſpectum ſe eſſe cerneret, & proditionis interdum crimine inſimulari, ad Romanos trāſ-
fugit, magno vſui conſuli fuit. Ea introductus in curiam cum memoraſſet, ſenatus in formulam ſocio
rum eum referri iuſſit: locum lautia præberi; agri Tarentini, qui publicus populi Romani eſſet du-
centa iugera dari, & ædes Tarenti emi: vti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Cenſores cen-
ſum Idibus Decembribus ſeuerius q̃ ante habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui
tribunus pl. eos violenter accuſarat: tribu quoq; is motus, & operarius factus ad opera publica facien-
dà. Cum eis dimidium ex vectigalibus eius anni attributum ex S.C. à quæſtoribus eſſet: T. Sempro-
nius ex ea pecunia quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani ponè Veteres ad Vortumni ſignum, lane-
asq; & tabernas coniunctas in publicum emit, baſilicamq́; faciendam curauit, quæ poſtea Sempronia
appellata eſt. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxime belli curam in ſermonibus ho-
mines habebant, quos in annum conſules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaq; S.C. factū
* eſt, vt Cn. Seruilius primo quoq; tempore ad comitia habenda veniret. S.C. Sulpitius Pr. ad cōſulem
poſt paucos dies recitauit, quibus ante diem in vrbem venturum. & Cos. maturauit: & comitia eo die
qui dictus erat, ſunt perfecta. Cōſules creati L. Æmilius Paulus iterū, ſeptimodecimo anno poſtq̃ pri-
mo Cos. fuerat, & C. Licinius Craſſus. Prætores poſtero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anicius
Gallus. Cn. Octauius, P. Fōteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia vt maturius
agerentur belli Macedonici ſtimulabat cura. Itaq; deſignatos extemplo ſortiri placuit prouincias, vt
vtri Macedonia conſuli, cuiq; prætori claſſis veniſſet ſciretur: vt iam inde cogitarent pararentq́; quæ
bello vſui forent, ſenatumq́; conſulerent, ſiqua re conſulto opus eſſet. Latinas vbi magiſtratū iniſſent,
quod per religiones poſſet, primo quoq; tempore fieri placere, neq; conſulem cui eundum in Macedo-
niam eſſet teneri. His decretis, conſulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iuriſdictiones
in vrbe, claſſis & Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ ſunt. Cōſulū Æmilio Macedo
nia, Licinio Italia euenit. Prætores, Cn. Bæbius vrbanā, L. Anicius peregrinā, & ſiquò ſenatus cenſuiſ
ſet, Cn. Octauius Claſſem, P. Fonteius Hiſpaniā, M. Ebutius Siciliā, C. Papirius Sardiniam eſt ſorti-
B tus. Extēplo apparuit oībus nū ſegniter id bellum L. Æmilium geſturum præterq̃ quòd alius vir erat,
etiā quòd dies noctesq́; intentus ea ſola quæ ad id bellū pertinerent animo agitabat. Iam oīum primū
à ſenatu petit, vt legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus viſendos claſſemq́;, & cōperta referen
da quid aut terreſtribus, aut naualibus copiis opus eſt. Præterea vt explorarent copias regias quātum
poſſent, quaq́; prouincia noſtra quà hoſtium foret: vtrum intra ſaltus caſtra Romani haberent, an iā
omnes anguſtiæ exuperatæ & in æqua loca perueniſſent: qui fideles nobis ſocii, qui dubii ſuſpenſæq́;
ex fortuna fidei, qui certi hoſtes viderentur, quanti præparati commeatus, & vnde terreſtri itinere vn-
de nauibus ſupportarentur: quid ea æſtate terra mariq́; rerum geſtarum eſſet: ex his bene cognitis certa
in futurum cōſilia capi poſſe ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negocium dedit, vt is in Macedoniam
quos L. Æmilio videretur legaret. Legati biduo poſt profecti, Cn. Domitius Ænobarbus, A. Licinius
Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum eſſe nunciatum eſt, in Romano agro ſimul in Ve-
ientibus: nouendiale ſacrum factum eſt. Sacerdotes eo anno mortui ſunt, P. Quintilius Varus flamen
Martialis, & M. Claudius Marcellus Xuir, in cuius locum Cn. Octauius ſuffectus. Et iam magnificen
tia creſcente notatum eſt, ludis Circenſibus P. Cornelii Scipionis Naſicæ, & P. Lentuli ædilis curulis
LXIII africanas, & XL Vrſos & elephantos luſiſſe. L. Æmilio Paulo, C. Licinio Coss. Idib. Mar
tiis principio inſequentis anni, cum in expectatione patres fuiſſent, maxime quid nam conſul de Ma-
cedonia cuius ea prouincia eſſet referret, nihil ſe habere Paulus quod referret, cum nondum legati re-
diſſent, dixit. Cæterum Brundiſii legatos iam eſſe, bis ex curſu Dyrracium eiectos. Cognitis mox, quæ
noſci prius in rem eſſet, relaturum: id fore infra perpaucos dies. Et nequid profectionem ſuam teneret,
pridie Id. April. Latinis eſſe conſtitutam diem. Sacrificio rite perfecto, ſe & Cn. Octauium ſimul ſena-
tus cenſuiſſet exituros eſſe: C. Licinio collegæ ſuo fore curæ ſe abſente, vt ſiqua parari mitti'ue ad id
bellum opus ſit parentur mittanturq́;. Interea legationes exterarum nationum audiri poſſe. Sacrificio
rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus vocati ſunt. Sordidati, bar-
ba, & capillo promiſſo, cum ramis oleæ ingreſſi curiam procubuerunt: & oratio quàm habitus fuit mi-
ſerabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obſes Romæ fuerat: per honeſtam ſpeciem maioris Ptolemæi re-
ducendi in regnum, bellum cum minore fratre eius, qui tum Alexandriam tenebat, gerens: & ad Pelu-
ſium nauali prælio victor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto tranſgreſſus cum exer-
citu obſidione ipſam Alexandriam tenebat: nec procul abeſſe quin potiretur regno opulentiſſimo vi-
debatur. Ea legati querentes orabant ſenatum, vt opem regno regibusq́; amicis imperio ferrent. Ea me-
rita P.R. in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq́; authoritatē eſſe: vt ſi legatos miſiſſent, q de-

C nunciarent non placere ſenatui ſociis regibus bellum fieri, extemplo abſceſſurus à mœnibus Alexandreæ abducturusq́; exercitum in Syriam eſſet. Quod ſi cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos cum pudore quodam P.R. quòd nullam opem in vltimo diſcrimine fortunarum tuliſſent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popilium Lenatē, & C. Decimiū, & C. Hoſtilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miſerunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iuſſi, & nunciare, ni abſiſtatur bello, per vtrum ſtetiſſet, eum nō pro amico nec pro ſocio habituros eſſe. His intra triduum ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus vltimis adeo expectati venerunt, vt niſi veſper eſſet extemplo ſenatum vocaturi conſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatiq́; auditi ſunt. Ii nunciant, maiore periculo q̄ emolumēto exercitum per inuios ſaltus in Macedoniam inductum. Pieriam quò proceſſiſſet, regem tenere: caſtra caſtris prope ita collata eſſe, vt flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnandi poteſtatem facere, nec noſtris vim ad cogendum eſſe: hyemem etiam aſperam rebus gerendis interueniſſe, in ocio militem ali, nec plus q̄ VI frumentum habere. Macedonum dici XXX millia armatorū eſſe. Si Ap. Claudio circa Lycnidū ſatis validus exercitus foret, potuiſſe ancipiti bello diſtinere regē: nūc & Appiū & quod cū eo præſidii ſit, in ſummo periculo eſſe: niſi propere aut iuſtus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos, ſociorū naualium partē morbo audiſſe abſumptam, partē, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiſſe. & homines nauibus deeſſe: qui ſint, neq; ſtipēdium accepiſſe, neq; veſtimenta habere. Eumenen claſſemq́; eius, tanq̄ vento allatas naues, ſine cauſa & veniſſe, & abiſſe: nec animum eius regis conſtare ſatis viſum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregie conſtantem fidem nunciabant. Legatis auditis, tunc de bello referre ſeſe L. Æmilius dixit. Senatus decreuit vt in octo legiones, parē numerū tribunorum cōſules & populus crearēt: creari aūt neminē eo anno placere, niſi qui honorē geſſiſſet. Tum ex oībus Tr. mili. vti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniam quos eorū velit eligat: & vt ſolenni Latinarum perfecto, L. Æmilius Cos. Cn. Octauius Pr. cui claſſis obtigiſſet, in prouinciā ꝓficiſcantur. Additus eſt his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iuriſdictio erat. Eum in ꝓuinciā Illyricū circa Lycnidū Ap. Claudio ſuccedere placuit. Delectus cura C. Licinio conſuli impoſita: is VII millia ciuiū Romanorū: & equites CC ſcribere iuſſus: & ſociis nominis Latini ſeptem millia peditum imperare, CCCC equites: & Cn. Seruilio Galliā obtinenti prouinciam literas mittere, vt DC equites conſcriberet. Hūc exercitū ad collegam

D primo quoq; tēpore mittere in Macedoniā iuſſus: neq; in ea prouincia plusq̄ duas legiones eſſe. eas repleri, vt ſena millia peditū, trecenos haberēt eqtes. cæteros equites pediteſq́; in præſidiis diſponi. Qui eorū idonei ad militandū nō eſſent, dimitti. X præterea millia peditū imperata ſociis, & DCCC eqtes. Id præſidii additū Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniā eſt iuſſus, quina millia peditū & ducenos habētes, trecenos equites: & in claſſem V millia naualiū ſociūm ſunt ſcripta. Licinius cōſul duabus legionibus obtinere prouinciā iuſſus: eò addere ſociorū X millia peditū, & DC equites. S.C. perfectis L. Æmilius Cos. è curia in concionem proceſſit orationeq́; talem habuit.

* Animaduertiſſe videor Quirites, maiorē mihi ſortito Macedoniā prouinciā gratulationem factam, q̄ cū aut conſul eſſem cōſalutatus, aut quo die magiſtratum inijſſem: neq; id ob aliam cauſam, q̄ quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum maieſtate P.R. exitum per me imponi poſſe. deos quoque huic fauiſſe ſorti ſpero, eoſdemq́; in rebus gerendis affuturos eſſe. Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud affirmare pro certo habeo audeoq́;, me omni ope adniſurum eſſe, ne fruſtra vos hanc ſpem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus ſunt, & ſenatus decreuit, & (quoniam extemplo proficiſci placet, neq; ego in mora ſum) C. Licinius collega, vir egregius, æque enixe parabit ac ſi ipſe id bellum geſturus eſſet. Vos quæ ſcripſero ſenatui aut vobis, credite: rumores credulitate veſtra ne alatis, quorum author nemo extabit. Nam nunc quidem quod vulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor eſt, cuius non debilitari animus poſſit. In omnibus circulis, atq; etiam (ſi diis placet) in conuiuiis ſunt qui exercitum in Macedoniam ducant: vbi caſtra locanda ſint ſciant, quæ loca præſidiis occupanda, quando aut quo ſaltu intranda Macedonia: vbi horrea ponenda, quà terra mari ſubuehantur commeatus: quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. Nec quid melius faciendum ſit modo ſtatuūt, ſed quidquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem veluti dicta die accuſant. Hæc magna impedimenta res gerētibus ſunt. Neq; enim omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama male rem gerere. Non ſum is qui non exiſtimem admonendos duces eſſe; immo eum, qui de ſua vnius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis quàm ſapientem. Quid ergo eſt? Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & vſu doctis monendi imperatores ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis loco, qui hoſtem qui temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut nauigio participes ſunt periculi. Itaq; ſiquis eſt qui quòd è repub. ſit ſuadere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum confidat, ne deneget operam reipub. & in Macedoniam mecum veniat: naue, equo, tabernaculo, viatico etiā à me

iuuabitur

A iuuabitur. Siquem id facere piget, ocium vrbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne guberna-
uerit: Sermonem ſatis ipſa præbet vrbs: loquacitatem ſuam contineat: nos caſtrenſibus conſiliis
contentos futuros eſſe ſciat. Ab hac concione, Latinis quæ pridie Calend. April. fuerunt, in monte ſa-
crificio rite perpetrato, protinus inde & Coſ. & Pr. Cn. Octauius in Macedoniam profecti ſunt. Tra-
ditum eſt memoriæ, maiore quàm ſolita frequentia proſequentium conſulem celebratum: ac pro-
pè certa ſpe ominatos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, maturum'que reditum cum egre-
gio triumpho conſulis fore. Dum hæc in Italia geſtūtur, Perſeus quod iam inchoatum perficere, quia
impenſa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, vt Gentium Illyriorum regem ſibi adiun-
geret: hoc poſtquàm intraſſe ſaltum Romanos, & adeſſe diſcrimen vltimum belli animaduertit, non
vltra differendum ratus: cum per Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus eſſet, ita vt obſi-
des vltro citroq; darentur, Pantaucum miſit ex fidiſſimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeati-
dis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iuſiurandum ab rege & obſides accepit. Miſſus & à Gē-
tio eſt legatus nomine Olympio, qui iuſiurandum à Perſeo obſidesq; exigeret. Cum eodem ad pecu-
niam accipiendam miſſi ſunt: & authore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent Par-
menio & Morcus deſtinatur. Quibus ita mandatum, vti iureiurando obſidibus'que & pecunia acce-
pta, tum demum Rhodum proficiſcerentur. Duorum ſimul regum nomine incitari Rhodios ad bel-
lum Romanum poſſe. Adiunctam ciuitatem, penes quam vnam tum rei naualis gloria eſſet, nec ter-
ra, nec mari ſpem relicturam Romanis. Venientibus Illyriis, Perſeus ab Enipeo amni ex caſtris cum
omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conuenerunt circumfuſo agmine equitum
facta, quos adeſſe fœderi ſancitæ cum Gentio ſocietatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus ani-
morum iis adiecturam. & obſides in conſpectu omnium dati accepti'que: & Pellam ad theſauros
regios miſſis qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis Theſſalonicæ conſcen-
dere iuſſi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat: authoribus'que Dione & Polyarato
principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellum eſſe. Is princeps iunctæ cum Il-
lyriis legationis datus eſt. Eodem tempore ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata,
quæ ſubiicere conditio rerum poterat. Natura inimica inter ſe eſſe liberam ciuitatem & regem. Sin-
gulos P.R. aggredi, & quod indignius ſit, regum viribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem
ſuum oppreſſum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre ſuo, Antiochum op-
B pugnatum: in ſe nunc & Eumenen & Pruſian armatos eſſe. Si Macedoniæ regnum ſublatum foret,
proximam Aſiam eſſe: quam iam ex parte ſub ſpecie liberandarum ciuitatium ſuam fecerint: deinde
Syriam. Iam Pruſiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum victorem præmio belli ab Ægypto
arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, vt aut ad pacem ſecum faciendam compelleret Roma-
nos, aut perſeuerantes in bello iniuſto communes duceret omnium regum hoſtes. Ad Antiochum
aperta mandata erant, ad Eumenen per ſpeciem captiuorum redimendorum miſſus legatus erat: ve-
rum occultiora quædam agebantur, quę in prǽſentia inuiſum quidem & ſuſpectum Romanis Eume-
* nen falſis grauioribus. Proditor enim ac propè hoſtis habitus, dum inter ſe duo reges captantes frau-
de & auaritia certant. Cydas erat Cretenſis ex intimis Eumenis: hic prius ad Amphipolim cum Chi-
maro quodam populari ſuo militante apud Perſea, inde poſtea ad Demetriadem ſemel cum Menecra-
te quodam, iterum cum Antiocho regiis ducibus ſub ipſis mœnibus vrbis collocutus fuerat. Eropon
quoque, qui tum miſſus eſt, duabus ad Eundem Eumenen iam ante legationibus functus erat. Quæ
colloquia occulta & legationes infames quidem erant, ſed quid actum eſſet, quid'ue inter reges conue-
niſſet, ignorabatur. Res autem ita ſe habui. Eumenes neque fauit victoriæ Perſei, neque bello eum
inuadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, quàm ipſorum odiis inter
ſe accenſæ. Non ea regum æmulatio, vt æquo animo, Perſea tantas adipiſci opes, tantamq; gloriam
quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes viſurus fuerit. Cernebat & Perſea iam inde ab ini-
tio belli omni modo ſpem pacis tentaſſe, & indies magis quo propior admoueretur terror nihil neq;
agere aliud neq; cogitare. Romanos quoq; quia traheretur diutius ſpe ipſorum bellum, & ipſos duces
& ſenatum non abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac vtriuſq; partis voluntate
explorata, quod fieri etiam ſua ſponte tædio validioris metu infirmioris credebat poſſe, in eo ſuam
operam venditare conciliandа gratia magis cupiit. Nam modo ne iuuaret bello Romanos terra ma-
riq;, modo pacis patrandæ cum Romanis paciſcebatur mercedem: ne bello intereſſet M & D in vtro-
que non fidem modo ſe, ſed obſides quoq; dare paratum eſſe oſtendebat. Perſeus ad rem inchoandam
promptiſſimus erat cogente metu, & de obſidibus accipiendis ſine dilatione agebat, conuenerátq; vt
accepti Cretam mitterentur. vbi ad pecuniæ mentionem ventum erat, ibi hæſitabat: & vtiq; alteram
in tanti nominis regibus turpem ac ſordidam, & danti & magis accipienti mercedem eſſe. Malebat in
ſpem Romanæ pacis non recuſare impenſam: ſed eam pecuniā perfecta re daturum, iterea Samothra-
cæ in tēplo depoſiturū. Ea inſula cū ipſius ditionis eſſet, videre Eumenes nihil intereſſe an Pellæ pecu-
nia eſſet: id agere vt partē aliquā p̄ſentē ferret. Ita nequicq̄ inter ſe captati nihil præter infamiam mo-

C uere. Nec hæc tantũ Perſeo per auaritiã eſt dimiſſa res, cum pecuniam tutã & pacem habere per Eume-
nen, quæ vel parte regni redimenda eſſet: ac receptus protrahere inimicũ mercede onuſtum, & hoſtes
merito ei Romanos poſſet facere. Sed etiam Gentii regis parata ſocietas, & tum Gallorum effuſorum
per Illyricũ ingens oblatũ auaritia dimiſſum eſt. Veniebant X millia equitum par numerus peditũ,
& ipſorũ iungentium curſum equis, & in vicẽ prolapſorum equitum vacuos capientium ad pugnam
equos. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his
Perſeus ab Enipeo ex caſtris profectus obuiam cũ dimidia copiarũ parte, denuntiare per vicos vrbesq;
quæ viæ propinquæ ſunt cœpit, vt commeatus expedirent, frumenti vini pecorum vt copia eſſet. Ipſe
equos phalerasq; & ſagula donũ principibus ferre, & parũ auri quod ĩter paucos diuideret, multitudi-
nẽ credens trahi ſpe poſſe. Ad Almanã vrbem peruenit, & in ripa fluminis Axii poſuit caſtra: circa De-
ſudabam in mædica exercitus Gallorum conſederat mercedem pactam operiens. Eò mittit Antigonũ
ex purpuratis vnum, qui iuberet multitudinem Gallorũ ad Bylazora (Peoniæ is locus eſt) caſtra mo-
uere, principes ad ſe venire frequentes LXXV millia ab Axio flumine & caſtris regis aberant. Hæc
mandata ad eos cũ pertuliſſet Antigonus, adieciſſetq; per viam quanta oĩum præparata cura regis co-
pia multitudini foret, quibusq; muneribus principes aduenientes veſtis argenti equorumq; exceptu-
rus rex eſſet: de his quidẽ ſe corã cognituros reſpondent. Illud quod præſens pepigiſſent interrogant,
ecquid aurũ, quod in ſingulos pedites equitesq; diuidendũ eſſet, ſecũ adduxiſſet. Cũ ad id nihil reſpon-
deretur, Clondicus regulus eorũ, Abi, renuntia ergo, inquit, regi: niſi aurum obſidesq; accepiſſent, nuſ-
q̃ inde Gallos lõgius veſtigium moturos. Hæc relata regi cum eſſent aduocato conſilio, cum quid oẽs
ſuaſuri eſſent appareret: ipſe, pecuniæ q̃ regni melior cuſtos, inſtitit de perfidia, & feritate Gallorũ diſ-
ſerere. Multorũ iam ante cladibus expertum, periculoſum eſſe tantã multitudinem in Macedoniã acci-
pere, ne grauiores eos ſocios habeant q̃ hoſtes Romanos. Quinq; millia equitũ ſat eſſe, quibus & vti
ad bellum poſſent, & quorum multitudinem ipſi non timeant. Apparebat in omnibus mercedẽ mul-
titudinis timere, nec quidq̃ aliud: ſed cum ſuadere conſulẽti nemo auderet, remittitur Antigonus qui
nuntiaret, quinq; millium equitum opera tantum vti regem, contẽnere multitudinem aliam. Quod
vbi audiuere barbari, cæterorũ quidem fremitus fuit indignantium ſe fruſtra excitos ſedibus ſuis: Clõ-
dicus rurſus interrogat, ecquid ipſis quinq; millibus quod conueniſſet numeraret. Cum aduerſus id
D quoq; miſceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nuntio (quod vix ſperauerat ipſe poſſe contingere)
retro ad Hiſtrum perpopulati Thraciam quà vicina erat viæ redierunt. Quæ manus quieto ſedente
rege ad Enipeum, aduerſus Romanos Perræbiæ ſaltum in Theſſaliam traducta, non agros tantũ nu-
dare populãdo potuit, ne quos inde Romani cõmeatus expectarẽt, ſed ipſas exſcindere vrbes, tenente
ad Enipeũ Perſeo Romanos, ne vrbibus ſociis opitulari poſſent. Ipſis quoq; Romanis de ſe cogitãdũ
fuiſſet: quando neq; manere amiſſa Theſſalia vnde exercitus alebatur potuiſſent, neq; progredi, cum ex
* aduerſo caſtra Macedonũ, qui ea pepẽderant ſpe, haud mediocriter debilitauit. Eadẽ auaritia Gẽtium
regem ſibi alienauit. Nam cũ CCC talenta Pellæ miſſis à Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam
paſſus eſt. Inde X talenta ad Pantaucũ miſſa, eaq; præſentia dari regi iuſſit: reliquã pecuniam ſigna-
tã Illyriorũ ſigno portantibus ſuis præcipit paruis itineribus veherẽt: dein cũ ad finẽ Macedoniæ ven-
tũ eſſet, ſubſiſterẽt ibi ac nuntios ab ſe operirẽtur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum aſſidue
Pantauco ad laceſſendos hoſtili facto Romanos ſtimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, q
tum forte ad eum venerant, in cuſtodiam coniecit. Hoc audito Perſeus, contraxiſſe eum neceſſitates ra-
tus ad bellum vtiq; cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniã portabat miſit: velut nihil aliud agẽs
q̃ vt quanta maxima poſſet præda ex victo Romanis reſeruaretur. Et ab Eumene Eropon ignotis quæ
occulte acta erant, redit. De captiuis actum eſſe & ipſi euulgauerant, & Eumenes conſulem vitandę ſu-
ſpitionis cauſa certiorem fecit. Perſeus poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe deiectus, Antenorem &
Callippum præfectos claſſis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinq; priſtes erant) Te-
nedum mittit, vt inde ſparſæ per Cycladas inſulas naues, Macedoniam cum frumento petentes, tuta-
rentur. Caſſandreæ deductæ naues, in portus primum qui ſub Atho monte ſunt, inde Tenedum placi-
do mari cum traieciſſent: ſtantes in portu Rhodias apertas naues Eudamumq; præfectum earum, in-
uiolatas atq; etiam benigne appellatos dimiſerunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta
onerarias ſuarum, ſtantibus in oſtio portus Eumenis roſtratis quibus Damius præerat, incluſas eſſe:
circumuectus propere ac ſummotis terrore hoſtium nauibus, onerarias datis qui proſequerentur X
lembis in Macedoniam mittit: ita vt in totum proſecuti redirent Tenedum. Nono poſt die ad claſ-
ſem iam ad Sigium ſtantem redierunt. Inde Subota (inſula eſt interiecta Eleæ & Atho) traiiciunt.
Forte poſtero die quàm Subota claſſis tenuit, quinq; & XXX naues quas hippagogus vocant, ab
Elea profectæ cum equitibus Gallis equisq;, Phanas promontorium Chiorum petebant, vnde tranſ-
mittere in Macedoniam poſſent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cum ex
ſpecula ſignum datum Antenori eſſet, profectus à Subotis inter Erythrarum promontorium Chiũq;
quà artiſſimum fretum eſt, iis occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonum
claſſem

A claſſem in illo vagari mari:nunc Romanos eſſe,nunc Attalum aut remiſſos aliquos ab Attalo ex ca-
ſtris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquantium forma lẽborũ haud dubia eſſet,&
concitatio remorum directæq; in ſe proræ,hoſteis appropinquare apparuiſſet:tunc iniecta trepidatio
eſt,cum reſiſtendi ſpes nulla eſſet,inhabiliq; nauium genere,& Gallis vix quietem ferentibus in mari.
Pars eorum qui propiores cõtinenti littori,erant,in Erythream enarunt:pars velis datis ad Chium na-
ues eiecere,relictiſq; equis effuſa fuga vrbem petebant. Sed propius vrbem lẽbi acceſſuq; commodiore
cum expoſuiſſent armatos,partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante
portam excluſos:clauſerant enim Chii portam, ignari qui fugerent aut ſequerentur. DCCC fermè
Gallorum occiſi, CC viui capti:equi pars in mari fractis nauibus abſumpti,partim neruos ſuccide
runt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis,eoſdẽ X· lẽbos,quos ante miſe-
rat, Antenor deuehere Theſſalonicam iuſſit,'& primo quoq; tempore ad claſſem reuerti:Phanis ſe eos
expectaturũ. Triduũ fermè claſſis ad vrbem ſtetit. Phanas inde progreſſi ſunt,& ſpe celerius reuerſis X
lembis euecti Ægeo mari Delum traiecerunt. Dum hęc geruntur,legati Romani C.Popilius & C.De
cimius,& C.Hoſtilius à Chalcide profecti tribus quinqueremibus Delum cum veniſſent,lembos ibi
Macedonũ XL, & V regis Eumenis quinqueremeis inuenerunt. Sanctitas templi inſulæq; inuiola
tos præſtabat omnes. Itaq; permiſti Romaniq; & Macedones,& Eumenis nauales ſocii:in tẽplo,indu
cias religione loci præbente,verſabantur. Antenor Perſei præfectus,cũ aliquas alto præferri onerarias
naues ex ſpeculis ſignificatum foret:parte lemborum ipſe inſequens.parte per Cyclades diſpoſita, præ
terq̃ ſi quæ Macedoniam peterent,omnes aut ſupprimebat,aut ſpoliabat naues:quibus poterat Popi
lius aut Eumenis naues,ſuccurrebat:ſed vecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis Macedones falle-
bant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyriiq; ſimul Rhodum venerũt:quibus authoritatẽ addi-
dit,nõ lemborum modo aduentus paſſim per Cycladas atq; Ægeum vagantiũ mare, ſed etiã cõiũctio
ipſa regũ Perſei Gentiiq;,& fama cũ magno numero peditũ equitumq; venientium Gallorum. Et iam
cum acceſſiſſent animi Dioni ac Polyarato qui Perſei partium erãt,non benigne modo reſponſum re
gibus eſt,ſed palàm pronunciatũ bello finem ſe authoritate ſua impoſituros eſſe:itaq; ipſi quoq; reges
æquos adhiberent aĩos ad pacem accipiẽdam. Iam veris principiũ erat,nouiq; duces in prouinciã ve-
nerant:Cos. Æmilius in Macedoniam,Octauius Oreum ad claſſem,Anicius in Illyricũ,cui bellandũ
aduerſus Gentiũ. Patre Pleurato rege Illyriorũ,& matre Eurydica genitus,fratres duos Platorẽ vtroq;
parente,Carauantiũ matre eadẽ natũ habuit. Hoc propter ignobilitatẽ paternã minus ſuſpecto, Pla-
B torem occidit:& duos amicos eius,Ettritum & Epicadum,impigros viros:quo tutius regnaret. Fama
fuit Honuni Dardanorũ principis filiam Etutam pacto fratri eum inuidiſſe,tanq̃ his nuptiis adiungẽ
ti ſibi Dardanorum gentem:& ſimilius id vero fecit ducta ea virgo. Platore interfecto grauis deinde dẽ
pto fratris metu popularibus eſſe cœpit:& violentiam inſitam ingenio intẽperantia vini accendebat.
Cæterum,ſicut ante dictũ eſt,ad Romanum incitatus bellũ,Liſſum omneis copias contraxit. XV M
armatorũ fuerunt. Inde fratre in Cauiorũ gentem vi aut terrore ſubigendã cũ mille peditibus & quin-
quaginta equitibus miſſo,ipſe ad Baſſaniam vrbem quinq; mill a ab Liſſo ducit. Socii erant Roma-
norum:itaq; per miſſos nuncios prius tentati,obſidionem pati q̃ dedere ſeſe maluerunt. Carauantium
in Cauiis Durnium oppidum aduenientem benigne accepit:Carauantis altera vrbs excluſit: & cum
agros eorum effuſe vaſtaret,aliquot palati milites agreſtium concurſu interfecti ſunt. Iam & Ap. Clau
dius,adſumptis ad eum exercitum quem habebat Bullianorum & Apolloniatium & Dyrracinorum
auxiliis,profectus ex hibernis circa Genuſuum amnem caſtra habebat: audito fœdere inter Perſea &
Gentium,& legatorum violatorum iniuria accenſus,bellum haud dubie aduerſus eum geſturus. Ani-
cius Pr. eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur,præmiſſiſq; ad Appium literis,vt ſe
ad Genuſuum opperiretur, triduo & ipſe in caſtra venit:& ad ea quæ habebat auxilia,Partinorum iu-
uentutis duobus millibus peditum & equitibus CC, peditibus Epicadus equitibus Agalſus præ-
erat. Parabat ducere in Illyricum,maxime vt Baſſanitas ſolueret obſidione: tenuit impetum eius fa-
ma lemborum vaſtantium maritimam oram. LXXX erant lembi,authore Pantauco miſſi à Gen-
tio ad Dyrracinorum & Apolloniatium agros populandos. Tum claſſis ad

* *

to eo tradiderunt ſe:deinceps & vrbes regionis eius idem faciebant,addiuuante inclinationẽ animorũ
clemẽtia in omneis & iuſtitia prætoris Romani. Ad Scodram inde ventum eſt,id quod belli caput fue
rat,non eo ſolũ quòd Gentius eam ſibi ceperat velut regni totius arcẽ,ſed etiã quòd Labeatium gentis
munitiſſima longe eſt.& difficilis aditu. Duo cingũt eam flumina. Clauſala latere vrbis quod in orien
tem patet præfluens,Barbana ab regione occidẽtis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes cõfluen
tes incidũt Oriũdi flumini,quod ortum ex mõte Scodro,multis & aliis auctũ aquis mari Hadriatico
infertur. Mons Scodrus lõge altiſſimus regionis eius,ab oriente Dardaniam ſubiectam habet, à meri-
die Macedoniã,ab occaſu Illyricum. Quanq̃ munitum ſitu naturali oppidũ erat,gẽſq; id tota Illyrio-

C rum & rex ipſe tuebatur:tamen prætor Romanus,quia prima ſucceſſerant proſpere, fortunam totius
rei principia ſecuturam eſſe ratus,& repẽtinum valiturum terrorem,inſtructo exercitu ad mœnia ſuc-
cedit.Quod ſi clauſis portis muros portarũq; turreis diſpoſitis armatis defendiſſent, vano cũ incepto
mœnibus pepuliſſent Romanos:Nũc porta egreſſi prælium loco æquo maiore animo cõmiſerunt q̃
ſuſtinuerunt.Pulſi enim & fuga cõglobati,cũ CC amplius in ipſis faucibus portæ cecidiſſent,tãtum
intulerunt terrorẽ,vt oratores extẽplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes
gentis,per quos inducias peteret,vt deliberare de ſtatu rerum ſuarũ poſſet. Triduo in hoc dato, cũ ca-
ſtra Romana quingentos fermè paſſus ab vrbe abeſſent,nauem conſcendit & flumine Barbano naui-
gat in lacum Labeatũ,velut ſecretũ locũ petens ad conſultandũ:ſed,vt apparuit,falſa ſpe excitus, Ca-
rauantium fratrẽ multis millibus armatorũ actis ex ea regione in quã miſſus erat aduẽtare. qui poſt q̃
euanuit rumor,tertio poſt die nauẽ eadẽ ſecundo amni Scodram demiſit: præmiſſiſq; nuncus vt ſibi
appellandi prætoris poteſtas fieret,copia facta in caſtra venit. Et principium orationis ab accuſatiõe
ſtultitiæ orſus ſuæ,poſtremo ad preces lachrymaſq; effuſus,genibus prætoris accidens in poteſtatem
ſeſe dedit.Primo bonũ animũ habere iuſſus,ad cœnã etiã inuitatus,in vrbẽ ad ſuos rediit, & cum pr̨-
tore eo die honorifice eſt epulatus:deinde in cuſtodiã C.Caſſio Tr.militũ traditus, vix gladiatorio ac
cepto X talẽtis ab rege rex vt in eam fortunã recideret. Anicius Scodra recepta nihil prius q̃ requi-
ſitos Petiliũ Perpennãq; legatos ad ſe duci iuſſit:quibus ſplendore ſuo reſtituto,Perpennam extemplo
mittit ad cõprehendẽdos amicos cognatoſq; regis.qui Medeonẽ Labeatium gentis vrbem profectus
Etleuam vxorẽ cum filiis duobus Scerdilio Pleuratoq; & Carauantiũ fratrem Scordam in caſtra addu
xit.Anicius bello Illyrico intra XXX dies perfecto,nunciũ victoriæ Perpennam Romã miſit:& poſt
dies paucos Gentiũ regem ipſum cũ parente coniuge ac liberis ac fratre aliiſq; principibus Illyriorũ.
Hoc vnũ bellũ prius perpetratum q̃ cœptũ Romæ auditũ eſt.Quibus diebus hæc agebãtur, Perſeus
quoq; in magno terrore erat, propter aduentũ ſimul Æmilii noui conſulis,quem cũ ingentibus minis
aduentare audiebat,ſimul Octauii Pr.Nec minus terroris à claſſe Romana & periculo maritimæ oræ
habebat Theſſalonic̨.Eumenes & Athenagoras præerãt cum paruo præſidio MM cetratorũ.Eò &
Androclen præfectũ mittit,iuſſum ſub ipſis naualibus caſtra habere.Æniam M equites cũ Antigo
no miſit ad tutandã maritimã oram,vt quocunq; litore applicuiſſe naues hoſtiũ audiſſent, extemplo
ferrent agreſtibus opem. VM Macedonũ miſſa ad præſidiũ Pythoi & Petræ,quibus præpoſiti erant
D Hiſtiæus & Theogenes & Midon.His profectis ripam munire Enipei fluminis aggreſſus eſt, quia ſic-
co alueo tranſiri poterat.Huic vt omnis multitudo vacaret, fœminæ ex propinquis vrbibus coactæ
cibaria in caſtra afferebant:miles iuſſus ex propinquis ſyluis

*   *

poſtremo ſeq ſe vtrarios ad mare,quod minus CCC paſſus aberat,iuſſit,& in litore alios alibi modi-
cis interuallis fodere.montes ingentis altitudinis ſpem faciebãt,eo magis quia nullos apertos euerge-
rent riuos,occultos cõtinere latices,quorum venæ in mare permanantes vnd̨ miſcerentur. Vix dedu-
cta ſumma harena erat,cum ſcaturigines turbidæ primo & tenues emicare, dein liquidã multãq; fun-
dere aquam velut deûm dono cœperunt.Aliquantũ ea quoq; res duci famæ & authoritatis apud mili
tes adiicit. Iuſſis deinde militibus expedire arma,ipſe cum tribunis primiſq; ordinibus vadit ad con-
templandos tranſitus,quà deſcenſus facilis armatis,quà in vlteriorẽ ripã minime iniquus aſcenſus eſ
ſet.His ſatis exploratis,illa quoq; primum vt ordine ac ſine tumultu omnia in agmine ad nutum im-
periumq; ducis fierent prouidit. Vbi omnibus ſimul pronunciaretur quod fieret, neq; omnes exaudi-
rent,incerto imperio accepto alios ab ſe adiicientes,plus eo quod imperatum ſit, alios minus facere:
clamores deinde diſſonos oriri omnibus locis,& prius hoſtes q̃ ipſos quid paretur ſcire.Placere igitur,
Tr.militum primo pilo legionis ſecretum edere imperium:illum & dein ſingulos proximo cuiq; in or
dine centurioni dicere quid opus facto ſit:ſiue à primis ſignis ad nouiſſimum agmen,ſiue ab extremis
ad primos perferendũ imperium ſit. Vigiles etiam nouo more ſcutum in vigiliam ferre vetuit:non eñi
in pugnam vigilem ire vt armis vtatur,ſed ad vigilandũ:vt cum ſenſerit hoſtium aduentũ, recipiat ſe
exciteťq; ad arma alios.Scuto præ ſe erecto ſtare galeatos:deinde vbi feſſi ſint innixos pilo,capite ſuper
marginẽ ſcuti poſito ſopitos ſtare:vt fulgẽtibus armis procul conſpici ab hoſte poſſit,ipſe nihil proui
deat.Stationum quoq; morẽ mutauit.armati omnes,& frenatis equis equites,diem totum perſtabãt.
id cũ æſtiuis diebus vrente aſſiduo ſole fieret,tot horarũ æſtu & languore ipſos equoſq; feſſos, integri
ſæpe adorti hoſtes vel pauci plures vexabant. Itaq; ex matutina ſtatione ad meridiẽ decedi, & in poſt-
meridianã ſuccedere alios iuſſit:ita nunquã fatigatos recens hoſtis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri
placere concione aduocata pronunciaſſet,adiecit vrbanæ concioni conuenientẽ orationem. Vnũ im
peratorẽ in exercitu prouidere & cõſulere quid agendum ſit debere,nunc per ſe,nunc cum iis quos ad-
uocauerit in conſilium:qui nõ ſint aduocati eos nec palàm nec ſecreto iactare conſilia ſua.Militẽ hæc
tria curare debere:corpus vt q̃ validiſſimum & perniciſſimum habeat,arma apta,cibum paratum ad

ſubita

A ſubita imperia: cætera ſcire de ſe diis immortalibus & imperatori ſuo curæ eſſe. In quo exercitu milites conſul & imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, quod ſit officium imperatoris prouiſurum, vt bene gerendæ rei occaſionem eis præbeat: illos nihil quod futurum ſit quęrere, vbi datum ſignum ſit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis côcionem dimiſit, vulgo etiã veteranis fatentibus, ſe illo primum die tanq̃ tirones quid agendum eſſet in re militari didiciſſe. Non ſermonibus tantum his, cum quanto aſſenſu audiſſent verba conſulis, oſtenderunt: ſed rerum præſens effectus erat. Neminem totis mox caſtris quietũ videres. acuere alii gladios: alii galeas bucculasq́; ſcuta, alii loricas tergere: alii aptare corpori arma, expeririq́; ſub his membrorum agilitatem: quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemq́; intueri: vt facile quis cerneret, vbi primum conſerendi manũ cũ hoſte data occaſio eſſet, aut victoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perſeus quoq;, cum aduentu conſulis ſimul & veris principio ſtrepere omnia moueriq́; apud hoſtes velut nouo bello cerneret: mota à Phila caſtra in aduerſa ripa poſita; nunc ad contemplanda opera ſua circumire ducem, haud dubie tranſitus ſpeculantem:

*　　　　　　*

norum eſſe. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regiq́; eorũ haud mediocrem attulit terrorem. Et primo ſupprimere in occulto famam eius rei eſt conatus, miſſis qui Pantaucum inde venientẽ appropinquare caſtris vetarent: ſed iam & pueri quidam viſi ab ſuis erant inter obſides Illyrios ducti, & quo quæq; accuratius curantur, eo facilius loquacitate regiorum miniſtrorum emanant. Sub idem tempus Rhodii legati in caſtra venerunt, cum iiſdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram
* patrum excitauere. Multo iniquioribus animis à caſtrenſi conſilio auditi ſunt. Itaq; cum alii præcipites ſine reſponſo agendos caſtris, pronunciauit poſt diem quintumdecimum ſe reſponſum daturũ. Interim vt appareret quantum pacificantium Rhodiorum authoritas valuiſſet, cõſultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibuſdam & maxime maioribus natu, per Enipei ripã munitionesq́; vim facere: confertis & vim facientibus reſiſtere Macedonas non poſſe, ex tot caſtellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præſidiis inſediſſent, priore anno deiectos. aliis placebat Octauium cũ claſſe Theſſalonicam petere, & populatione maritimæ oræ diſtringere copias regias: vt altero ab tergo ſe oſtendente bello, circũactus ad interiorem partem regni tuendam, nudare aliqua parte tranſitus Enipei cogeretur. Ipſi natura & operibus inexuperabilis ripa videbatur: & præterq̃ quòd tormẽta vbiq; di-
B ſpoſita eſſent, miſſilibus etiam melius & certiore ictu hoſteis vti audierat. Aliò ſpectabat mẽs tota ducis: dimiſſoq́; conſilio Perrębos mercatores Schœnum & Menophilum, notę & fidei iam ſibi & prudẽtiæ homines, acceſſitos ſecretò percunctatur, quales ad Perrębiam trãſitus ſint. Cum loca non iniqua eſſe dicerent, præſidiis autem regis obſideri: ſpem cepit, ſi nocte improuiſo valida manu aggreſſus nec opinanteis eſſet, deiici præſidia poſſe. Iacula enim & ſagittas & cætera miſſilia in tenebris, vbi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia eſſe: gladio cõminus geri rem in permiſta turba, quo miles Romanus vincat. His ducibus vſurus, prætorem Octauium acceſſitum, expoſito quid pararet, Heracleã cum claſſe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionẽ Naſicam, Q. Fabium Maximum filium ſuum cum quinq; delectis millibus Heracleã mittit, velut claſſem conſcenſuros ad maritimã oram interioris Macedoniæ, quod in conſilio agitatũ erat, vaſtandã. Secretò indicatum cibaria his præparata ad claſſem eſſe, ne quid eos moraretur. Inde iuſſi duces itineris ita diuidere viam, vt quarta vigilia tertio die Pythoũ adoriri poſſent. Ipſe poſtero die, vt diſtineret regem ab circumſpectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum ſtationibus hoſtium prælium commiſit: pugnatumq́; vtrinque eſt leui armatura, nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat. Deſcenſus ripæ vtriuſque in alueum trecentorum fermè paſſuum erat: medium ſpatium torrentis alibi aliter cauati pauloplus q̃ mille paſſus patebat. Ibi in medio ſpectantibus vtrinq; ex vallo caſtrorum hinc rege, hinc conſule cum ſuis legionibus, pugnatum eſt. Miſſilibus procul regia auxilia melius pugnabant, comminus ſtabilior & tutior aut parma, aut ſcuto Liguſtino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani ſuis conſul iuſſit: ita eo die diremptum prælium eſt, haud paucis vtrinque interfectis. Sole orto poſtero die, irritatis certamine animis etiam acrius cõcurſum eſt: ſed Romani, non ab his tantum cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, quæ diſpoſita in turribus ſtabat, omni genere miſſilium telorum ac ſaxis maxime vulnerabantur. Vbi propius ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad vltimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſſis, conſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælio abſtinuit, digreſſus ad imam partem caſtrorum, veluti per deuexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quod in oculis erat

*　　　　　　*

lanni poſt circumactum ſolſtitium erat, hora diei iam ad meridiẽ vergebat, iter multo puluere & incaleſcente ſole factum erat, laſſitudo & ſitis iam ſentiebatur, & meridie inſtante magis acceſſurũ vtrunq;

C apparebat. Statuit ſic affectos recenti atque integro hoſti non obiicere. Sed tantus ardor in animis ad
dimicandum vtrinque erat, vt conſuli non minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſteis opus eſſet.
Nondum omnibus inſtructis, inſtabat tribunis militum vt maturarent inſtruere, circumibat ipſe or-
dines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo alacres ſignum poſcebant: dein-
de quãtum increſceret æſtus, & vultus minus vigentes & voces ſegniores erant, & quidam incumben-
tes ſcutis nixiq́; pilis ſtabant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat, metarentur frontem caſtro-
rum, & impedimenta conſtituerent. Quod vbi fieri milites ſenſere, alii gaudere palàm quòd feſſos viæ
labore flagrantiſſimo æſtu non coegiſſet pugnare: legati circa imperatorem ducesq́; externi erant, in-
ter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum conſulem credebant. Neque enim ne his
cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione conſilii ſubita cum alii ſilerẽt, Naſica vnus ex omni-
bus auſus eſt monere conſulem, ne hoſtem quidem ludificatos priores imperatores, fugiendo certamen
manibus emittere, vereri ne nocte abeat ſequẽdus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ:
exercitusq́;, ſicut prioribus ducibus, per calles ſaltusq́; Macedonicorum montium vagando circum-
agatur. Se magnopere ſuadere: dum in campo patenti hoſtem habeat, aggrediatur, nec oblatam occa-
* ſionem vincendi amittat. Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis: & ego, in-
quit, animum iſtum habui Naſica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis
belli caſibus didici, quando pugnandum, quando abſtinendum pugna ſit. Non operæ ſit ſtanti nunc
in acie docere, quibus de cauſis hodie quieſſe melius ſit: rationes aliâs repoſcito, nunc authoritate ve-
teris imperatoris contentus eris. Cõticuit adoleſcens: haud dubie videre aliqua impedimenta pugnæ
conſulem, quæ ſibi non apparerent. Paulus poſtq̃ metata caſtra impedimentaq́; collocata animaduer-
tit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit, deinde principes, ſtãtibus in prima acie haſtatis, ſiquid
hoſtis moueret: poſtremo haſtatos, ab dextro primum cornu ſingulorum paulatim ſignorum milites
ſubtrahens. Ita pedites equitibus cum leui armatura ante aciem hoſti oppoſitis, ſine tumultu abdu-
cti: nec ante quàm prima frons valli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatione equites reuocati ſunt. Rex quoq;,
cum ſine detrectione paratus pugnare eo die fuiſſet, contentus quod per hoſtem moram fuiſſe pugnæ
ſcirent, & ipſe in caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum ſe-
cundæ legionis qui prætor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad concionem militibus vocatis
pronunciauit: nocte proxima, nequis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda vſque ad quartam
D horam noctis lunam defecturam eſſe. Id quia naturali ordine ſtatis temporibus fiat, & ſciri ante & prę-
dici poſſe. Itaque quemadmodum, quia certi ſolis lunęq́; & ortus & occaſus ſint, nunc pleno orbe, nũc
ſeneſcente exiguo cornu fugere lunam non mirarentur: ita ne obſcurari quidem, cum condatur vmbra
terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembres inſecuta eſt dies, edita ho-
ra luna cum defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapientia propè diuina videri: Macedonas vt triſte
prodigium occaſum regni perniciemq́; gentis portendens mouit: nec aliter vates clamor vlulatusq́; in
caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. Poſtero die tantus vtrique ardor exercitui
ad concurrendum fuerat, vt & regem & conſulem ſuorum quidam quòd ſine prælio diſceſſum eſſet ac-
cuſarent. Regi prompta defenſio erat, non eo ſolum quòd hoſtis prior aperte pugnam detractans in ca-
ſtra copias reduxiſſet: ſed etiam quod eo loco ſigna conſtituiſſet, quo phalanx, quam inutilem vel me-
diocris iniquitas loci efficeret, promoueri non poſſet. Conſul ad id quod pridie prætermiſiſſe pu-
gnandi occaſionem videbatur, & locum dediſſe hoſti ſi nocte abire vellet, tunc quoque per ſpeciem im-
molandi terere videbatur tempus, cum luce prima ſignum propoſitum pugnæ ad exeundum ĩ aciem
fuiſſet. Tertia demum hora, ſacrificio rite perpetrato, ad conſilium vocauit: atque ibi quod rei geren-
dæ tempus eſſet, loquendo & intempeſtiue conſultando videbatur quibuſdam extrahere: poſt ſer-
mones tamen conſul orationem habuit. P. Naſica egregius adoleſcens omnibus ex vnus quibus he-
ſterna die pugnari placuit, denudauit mihi ſuum conſilium: idem poſtea, ita vt tranſiſſe in ſenten-
tiam meam videri poſſet, tacuit. Quibuſdam aliis abſentem carpere imperatorem quàm præſentem
monere melius viſum eſt. & tibi P. Naſica & quicunque idem quod tu occultius ſenſerunt, non graua-
bor reddere dilatæ pugnę rationem. Nam tantum abeſt vt me heſternę quietis pœniteat, vt ſeruatum
a me exercitum eo conſilio credam. In qua me opinione eſſe nequis ſine cauſa veſtrum credat, reco-
gnoſcat agedum mecum, ſi videtur, q̃ multa pro hoſte & aduerſus nos fuerint. Iam omnium primum
quantum numero nos præſtent, neminem veſtrum nec ante ignoraſſe, & heſterno die implicatam in-
tuenteis aciem animaduertiſſe certũ habeo. Ex hac noſtra paucitate quarta pars militũ præſidio impe-
dimentis relicta erat, nec ignauiſſimũ quenq; relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fuerimus
omnes: paruum hoc tandem eſſe credimus, quod ex his caſtris in quibus hac nocte manſimus, exituri
in aciem hodierno aut ſummum craſtino die, ſi ita videbitur, diis bene iuuantibus ſumus? Nihil'ne in-
tereſt, vtrum militem, quem neq; viæ labor hodie neq; operis fatigauerit, requietum integrum in ten-
torio ſua arma capere iubeas, atque in acie plenum virium vigentem & corpore & animo educas: an
longo itinere fatigatum & onere feſſum, madentem ſudore, ardentibus ſiti faucibus, ore atq; oculis re-

pletis

A pletis puluere, torrentem meridiano ſole, hoſti obiicias recenti, quieto, qui nulla re ante cō ſumptas vires ad prælium adferat! Quis, prò deūm fidem, ita cōparatus vel iners atq; imbellis fortiſſimum virū nō vicerit! Quid quod hoſtes per ſummū ocium inſtruxerant aciem, reparauerant animos ſtabant cōpoſiti ſuis quiſq; ordinibus: nobis tunc repente trepidandum in acie inſtruenda erat, & incompoſitis concurrendum! At Hercule aciem quidem inconditam inordinatamq; habuiſſemus: caſtra munita, prouiſam aquationem, tutum ad eam iter, præſidiis impoſitis, explorata circa omnia: an nihil noſtri habentes præter nudū campū in quo pugnaremus! Maiores veſtri caſtra munita, portum ad omneis caſus exercitus ducebant eſſe: vnde ad pugnā exirent, quò iactati tempeſtate pugnæ receptū haberent. Ideo cum munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoq; valido firmabāt: quod qui caſtris exutus erat, etiā ſi pugnando acie viciſſet pro victo haberetur. Caſtra ſunt victori receptaculū, victo perfugiū. Quàm multi exercitus, quibus minus proſpera pugnæ fortuna fuit, intra vallū compulſi, tempore ſuo, interdum momento poſt eruptione facta victorem hoſtē pepulerunt! Patria altera eſt militaris hæc ſedes, vallumq; pro mœnibus, & tentoriū ſuum cuiq; militi domus ac penates ſunt, Sine vlla ſede vagi dimicaſſemus, vt quò victores nos reciperemus! His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur: Quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiiſſet, quantū rurſus ſequēdo eo penitus in vltimā Macedoniam exhauriendū laboris erat! Ego aūt neq; manſurū eum, neq; in aciē copias eductuū fuiſſe certum habeo, ſi cedere hinc ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abeſſemus, q̃ nunc cum in ceruicibus ſumus! Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autē eſt nobis optatius, q̃ vt quorum caſtra præalta fluminis ripa tuta, vallo inſuper ſepta ac crebris turribus, oppugnare adorti ſumus, eos relictis munimentis agmine effuſo abeunteis in patentibus campis ab tergo adoriamur! Hæ dilatæ pugnæ ex heſterno die in hodiernum cauſę fuerūt. Pugnare enim & ipſi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem ſepta ad hoſtem via erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidiis nouum iter aperui: neque priuſq̃ debellauero abſiſtam. Poſt hanc orationem ſilentiū fuit, partim traductis in ſententiam eius, partim verentibus nequicquam offendere in eo quod vtcunq; prætermiſſum reuocari non poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule, aut rege, quod nec feſſos vt pridie ex via neque trepidanteis in acie inſtruēda & vix dum cōpoſitos aggreſſurus erat: conſule, quod in nouis caſtris non ligna, nō pabulum cōuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militū è caſtris exie

B rat: neutro imperatorum volente, fortuna quæ plus cōſiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hoſtium caſtris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præſidiis ex vtraq; ripa poſitis, vt id facere tutò poſſent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant Marrucina & Peligna, duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro caſtris ſtatiuum erat præſidium ſub C. Cluuio legato tres cohortes Firmana Veſtina Cremonenſis, duæ turmæ equitum Placentina & Eſſernina. Cum ocium ad flumen eſſet neutris laceſſentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapſum, in vlteriorem ripam effugit. Quod cum per aquam fermè genuſtenus altam tres milites ſequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in ſuam ripam trahentes: altero eorum occiſo, receptoq; eo iumento ad ſtationem ſuorum ſe recipiebant. Octingentorum Thracum præſidium in hoſtium ripa erat: ex his pauci primo, ægre paſſi popularem in ſuo conſpectu cæſum, ad perſequendos interfectores fluuium tranſgreſſi ſunt: dein plures, poſtremo omnes, & cum præſidio. *

* *

prælium ducit. Mouebat imperii maieſtas, gloria viri, ante omnia ætas, quòd maior LX annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq; capeſſebat. Interuallū, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hoſtium interrupit. A` tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalangem iuſſus: ea media acies hoſtium fuit. In dextrum cornu, vnde circa fluuium commiſſum prælium erat, elephantes inducti & ala ſociorum: & hinc primum fuga Macedonū eſt orta. Nam ſicut pleraque noua cōmenta mortalium in verbis vim habent explendo, cum agi non quemadmodum agantur ediſſeri oportet ſine vllo effectu euaneſcunt: ita tum elephāti in acie nomen tantum ſine vſu fuerant. Elephantorum impetum ſubſecuti ſunt ſocii nominis Latini, pepuleruntq; læuum cornu. In medio ſecunda legio immiſſa diſſipauit phalangem: neque vlla euidentior cauſa victoriæ fuit, quàm quòd multa paſſim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde deficerunt phalangem: cuius confertæ & intentis horrentis haſtis intolerabiles vires ſunt. Si carptim aggrediendo circum agere immobilem longitudine & grauitate haſtam cogas, confuſa ſtrue implicantur: ſi vero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinę modo turbantur: ſicut tum aduerſus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunque data interualla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui ſi vniuerſa acie in frontem aduerſus inſtructam phalangem concurriſſent, quòd Pelignis principio pugnæ incaute congreſſis aduer-

C ſus cetratos euenit, induiſſent ſe haſtis, nec cõfertam aciem ſuſtinuiſſent. Cæterũ ſicut peditum paſſim
cędes fiebant, niſi qui abiectis armis fugerunt: ſic equitatus propè integer pugna exceſſit. Princeps fu-
gæ rex ipſe erat: iam à Pydna cũ ſacris alis equitũ Pellã petebat. cõfeſtim Coſtocus ſequebatur, Odry-
ſarumq́; equitatus. cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus, quia interiecta peditũ
acies, cuius cædes victores tenebant, immemores fecerat ſequendi equites. Diu phalanx à fronte à la-
teribus ab tergo cęſa eſt: poſtremo qui ex hoſtiũ manibus elapſi erant, inermes ad mare fugientes, qui-
dam aquã etiam ingreſſi, manus ad eos qui in claſſe erant tendẽtes, ſuppliciter vitã orabant. & cũ ſca-
phas cõcurrere vndiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos ſeſe venire rati, vt caperent potius q̃ occi-
derent: longius in aquã quidam etiã natantes progreſſi ſunt. Sed cum hoſtiliter è ſcaphis cæderentur,
retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorẽ peſtem incidebant: Elephanti enim ab
rectoribus ad litus acti exeunteis obterebant elidebantq́;. Facile cõueniebat Romanis nunquam vna
acie tãtum Macedonũ interfectum. Cęſa enim ad XX millia hominũ ſunt: ad ſex M qui Pydnam
ex acie perfugerant, viui in poteſtatem peruenerunt: & vagi è fuga V M hominum capta. Ex victori-
bus ceciderunt nõ plus centum, & eorum multo maior pars Peligni: vulnerati aliquanto plures ſunt.
Quòd ſi maturius pugnari cœptum eſſet, vt ſatis diei victoribus ad perſequendum ſupereſſet, deletæ
omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad ſequendũ locis
ignotis fecit. Perſeus ad Pieriam ſyluam via militari frequenti agmine equitum & regio comitatu fu-
git. Simul in ſyluam ventum eſt, vbi plures diuerſæ ſemitę erãt, & nox appropinquabat, cũ perpaucis
maxime fidis via diuertit. Equites ſine duce relicti alii aliã in ciuitates ſuas dilapſi ſunt: perpauci inde
Pellam celerius q̃ ipſe Perſeus, quia recta expedita via ierant, peruenerunt. Rex ad mediam fermè no-
ctem terrore & variis difficultatibus vix vexatus eſt. In regia Perſeo qui Pellæ præerat Euctus regiiq́;
pueri præſtò erant: contra ea amicorum qui alii alio caſu ſeruati ex prælio Pellam venerant, cum ſæpe
acceſiti eſſent, nemo ad eum venit. Tres erant tantum cum eo fugæ comites, Euander Cretẽſis, Neon
Boetius, & Archidamus Ætolus. Cum iis iam metuens, ne qui venire ad ſe abnuerent, maius aliquid
mox auderent, quarta vigilia profugit. Secuti eum ſunt admodum D Cretenſes: petebat Amphipo-
lim. ſed nocte à Pella exierat, properans ante lucẽ Axium amnem traiicere, cum finẽ ſequendi propter
difficultatem trãſitus fore ratus Romanis. Conſulem cum ſe in caſtra victor recepiſſet, ne ſyncero gau-
dio frueretur cura de minore filio ſtimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipſe poſtea deleta Cartha-
D gine appellatus, natura is conſulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is ſeptimum decimum tunc an-
num agens, quod ipſum curam augebat, dum effuſe ſequitur hoſtes in partem aliã turba ablatus erat:
& ſerius cum rediſſet, tunc demum recepto ſoſpite filio victoriæ tantæ gaudium conſul ſenſit. Amphi-
polim cum iam fama pugnæ perueniſſet, concurſusq́; matronarũ in templũ Dianæ quã Tauropolon
vocant ad opem expoſcendam fieret, Diodorus qui præerat vrbi metuens ne Thraces quorũ duo mil-
lia in præſidio erãt vrbẽ in tumultu diriperent, ab ſubornato ab ſe per fallaciam in tabellarii ſpeciẽ, li-
teras in foro medio accepit. Scriptũ in iis erat, ad Emathiam claſſem Romanã appulſam eſſe, agroſq́;
circa vexari: orare pręfectos Emathiæ, vt præſidium aduerſus populatores mittat. His lectis hortatur
Thracas, vt ad tuendam Emathiæ oram proficiſcãtur: magnam eos cædem prædamq́; palatis paſſim
per agros Romanis facturos: ſimul eleuat famam aduerſæ pugnæ: quę ſi vera foret, alium ſuper alium
recentes ex fuga venturos fuiſſe. Per hanc cauſam Thracibus ablegatis, ſimul trãſgreſſos eos Strymo-
nem vidit: portas clauſit. Tertio die Perſeus q̃ pugnatũ erat Amphipolim venit: inde oratores cũ ca-
duceo ad Paulũ miſit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorum regis Berœam
quò ex acie confugerant, ipſi ad cõſulẽ profecti Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu per-
culſæ parabant facere. Cos. nunciis victoriæ Q. Fabio filio & L. Lẽtulo, & Q. Metello cũ literis Romã
miſſis, ſpolia iacentis hoſtiũ exercitus peditibus conceſſit: equitibus prędam circumiecti agri, dum ne
amplius duabus noctibus à caſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnam caſtra mouit. Berœa pri-
mum, deinde Theſſalonica & Pella, & deinceps omnis fermè Macedonia intra biduũ dedita. Pydnæi
qui proximi erant nondum miſerant legatos: multitudo incõdita plurũ ſimul gentium, turbaq́; quæ
ex acie fuga in vnum compulſa erat, cõſilium & cõſenſum ciuitatis impediebat: nec clauſæ modo por-
tæ, ſed etiam inædificatæ erant. Miſſi Midon & Pantaucus ſub muros ad colloquium Solonis qui prę-
ſidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidũ deditum militibus datur diripiendũ. Perſeus vna
tantum ſpe Biſaltarum auxilii tentati, ad quos nequicquã miſerat legatos, in concionẽ proceſſit Phi-
lippum ſecũ filium habens, vt & ipſos Amphipolitanos, & equitum peditũq́;, qui aut ſemper ſecuti,
aut fuga eodẽ delati erant, adhortando animos cõfirmaret. Sed aliquotiens dicere incipientem cum la-
chrymæ præpediſſent, quia ipſe dicere nequiit, Euandro Cretenſi editis quę agi cũ multitudine vellet,
de tẽplo deſcẽdit. Multitudo ſicut ad conſpectũ regis fletumq́; tam miſerabilem & ipſa ingemuerat la-
chrymaueratq́;, ita Euãdri orationem aſpernabatur: & quidã auſi ſunt media ex concione ſuccłamare,
Abite hinc, ne qui pauci ſuperſumus propter vos pereamus. Horũ ferocia vocẽ Euãdri clauſit. Rex in
domũ ſe recepit, pecuniaq́; & auro argentoq́; in lembos qui in Strymone ſtabant delatis, & ipſe ad flu-
men deſcendit.

A men deſcendit. Thraces nauibus ſe committere non auſi domos dilapſi, & alię militaris generis turbę:
Cretenſes ſpem pecuniæ ſecuti. & quoniam in diuidendo plus offenſionum quàm gratiæ erat, L ta-
lenta iis poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultũ naues conſcenderent, lem-
bum vnũ in oſtio amnis multitudine grauatũ merſerũt. Galipſum eo die, poſtero Samotrachã quã pe-
tebant perueniunt: ad duo millia talentûm peruecta eò dicunt. Paulus per oẽs deditas ciuitates dimiſ
ſis qui pręeſſent, ne qua iniuria in noua pace victis fieret: retentisq; apud ſe caduceatoribus regis, P.
Naſicam ignarus fugæ regis Amphipolim miſit cũ modica peditũ equitũq; manu, ſimul vt Sinticen
euaſtaret, & ad oẽs conatus regis ĩpedimẽto eſſet. Inter hęc Meliboea à Cn. Octauio capit diripiturq;.
ad Æginiũ, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus miſſus erat CC eruptione ex oppido facta
amiſſi ſunt, ignaris Æginienſibus debellatum eſſe. Cos. à Pydna profectus cum toto exercitu die alte-
ro Pellam peruenit: & cum caſtra M paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtatiua habuit, ſitum
vrbis vndiq; aſpiciens, quam non ſine cauſa delectam eſſe regiam aduertit. Sita eſt in tumulo vergen-
te in occidentem hibernum: cingũt paludes inexuperabilis altitudinis æſtate & hyeme, quas reſtagnã-
tes faciunt lacus. In ipſa palude quà proxima vrbi eſt, velut inſula eminet aggeri operis ingentis im-
poſita: qui & murum ſuſtineat, & humore circumfuſæ paludis nihil lædatur. Muro vrbis coniuncta
procul videtur: diuiſa eſt intermurali amni, & eadem ponte iuncta: vt nec oppugnãte externo aditum
ab vlla parte habeat, nec ſi quem ibi rex includat, vllum niſi per facillimæ cuſtodiæ pontem effugium.
Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter CCC talenta, quæ miſſa Gentio regi deinde reten-
ta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam ſtatiua fuerunt, legationes frequentes quæ ad gratu-
landum conuenerant, maxime ex Theſſalia, auditæ ſunt. Nuncio deinde accepto Perſea Samothracã
traieciſſe, profectus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim puenit. Effuſa omnis obuiã turba cui-
uis indicio erat, non bono ac iuſto rege ob ra- * *

DECADIS QVINTÆ LIBER QVINTVS.

B VICTORIÆ NVNCII Quintus Fabius & Lucius Lentulus,
& Quintus Metellus quanta potuit adhiberi feſtinatio celeriter Romã
cum veniſſent, præcerptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quar-
to poſt die quàm cum rege eſt pugnatum, cum in circo ludi fierent, mur
mur repente populi tota ſpectacula peruaſit, pugnatum in Macedonia
& deuictum regem eſſe: dein fremitus increbuit, poſtremo clamor plau-
ſusq; velut certo nuncio victoriæ allato eſt exortus. Mirari magiſtratus,
& quærere authorem repentinæ letitiæ: qui poſtquàm nullus erat, eua-
nuit quidem tanquam certæ rei gaudium, omen tamen lætum inſide-
bat animis. Quod poſtquàm veris nunciis Fabii Lentuliq; & Metellĩ
aduentu firmatum eſt, cum victoria ipſa, tum augurio animorum ſuo-
rum lætabantur. Et aliter traditur circenſis turbæ non minus ſimilis veri lætitia. ad X Calẽd. Octob.
ludorum Romanorum ſecundo die, C. Lucinio conſuli ad quadrigas mittendas eſcendenti tabella-
* rius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, laureatas literas dicitur. quadrigis miſſis conſul currum cõ-
ſcendit: & cum per circum reueheretur ad foros publicos laureatas tabellas populo oſtendit. Quibus
conſpectis repente immemor ſpectaculi populus in medium decurrit: eò ſenatum conſul vocauit, reci-
tatisq; tabellis, ex authoritate patrum pro foris publicis denunciauit populo: L. Æmilium collegam
ſignis collatis cum rege Perſeo pugnaſſe: Macedonum exercitum cæſum fuſumq;, regem cum paucis
fugiſſe: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem P.R. veniſſe. His auditis clamor cum ingenti plauſu
ortus: ludis relictis domus magna pars hominũ ad coniuges liberosq; lætum nuncium portabãt. Ter-
tiuſdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatum eſt. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſup
plicationesq; decretæ: & S.C. factum eſt, vt conſul quos præter milites ſociosq; nauales coniuratos ha
beret, dimitteret: de militibus ſociisq; naualibus dimittendis refertur, cum legati ab L. Æmilio conſu-
* le, à qbus præmiſſus tabellarius eſſet. Ad VI Calend. Octob. hora ferè ſecunda legati vrbem ingreſſi
ſunt: ingentem ſecum occurrentium quacunq; ibant proſequentiumq; trahentes turbam in forum ad
tribunal perrexerunt. Senatus forte in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tãtum temporis reten-
ti dum exponerẽt, quantæ regiæ copiæ peditũ equitumq; fuiſſent, quot millia ex his cæſa, quot capta
forẽt, q̃ paucorũ militũ iactura tãta hoſtium ſtrages facta, q̃ cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samo-
thraciam petiturũ, paratam claſſem ad perſequendum eſſe, neq; terra neq; mari elabi poſſe: eadem hæc
paulo poſt in concionem traducti expoſuerunt: renouataq; lætitia, cũ Cos. edixiſſet, vt omnes ædes ſa-
cræ aperirentur, pro ſe quiſq; ex concione ad gratias agendas ire diis: ingentiq; turba nõ virorum mo-
do, ſed etiã fœminarũ cõferta tota vrbe deorum ĩmortalium templa. Senatus reuocatus in curiam ſup-
plicationes ob rẽ egregie geſtã ab L. Æmilio Cos. in quinq; dies circa oĩa puluinaria decreuit, hoſtiisq;

C maioribus ſacrificari iuſſit. Naues quæ in Tyberi paratæ inſtructæq́; ſtabãt, vt ſi rex poſſet reſiſtere in
Macedoniam mitterentur, ſubduci & in naualibus collocari: ſocios naualeis dato annuo ſtipendio di-
mitti, & cum his omnes qui in conſulis verba iurauerant: & quod militum Corcyræ, Brũdiſii, ad ma-
re Superum, aut in agro Larinati eſſet (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat, cũ quo ſi res po-
ſceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione
populi indicta eſt ex ante ad V Idus Octob. cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati C. Lici-
nius Nerua & P. Decius nunciarunt, exercitum Illyriorum cæſum, Gentium regem captum in ditio-
ne P. R. & Illyricum eſſe. Ob eas res geſtas ductu auſpicioq́; L. Anicii Pr. ſenatus in triduum ſupplica-
tiones decreuit. vt latinæ edictæ à conſule ſunt in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere q-
dam legatos Rhodios nondum miſſos, poſt victoriam nunciatam, velut ad ludibrium ſtolidæ ſuper-
biæ, in ſenatũ vocatos eſſe. Ibi Agepolim principem eorũ ita locutum: miſſos eſſe legatos ab Rhodiis
ad pacẽ inter Romanos & Perſea faciendã, quod id bellũ graue atq; incõmodum Græciæ omni, ſum-
ptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet. Fortunã perbene feciſſe, quando finito aliter bello, gratu-
landi ſibi de victoria egregia Romanis opportunitatẽ dediſſet. Hæc ab Rhodio dicta. Reſponſum ab
* ſenatu eſſe, Rhodios nec vtilitatiũ Græciæ, neq; cura impenſarum P. R. ſed pro Perſeo legationem eã
miſiſſe. Nam ſi ea fuiſſet cura quæ ſimularetur, tum mittendos legatos fuiſſe, cũ Perſeus in Theſſaliam
exercitu inducto per bienniũ Græcas vrbes, alias obſideret, alias denũciatione armorũ terreret. Tum
nullã pacis ab Rhodiis mentionẽ factã: poſtq̃ ſuperatos ſaltus trãſgreſſosq́; in Macedoniã Romanos
audirẽt, & incluſum teneri Perſea, tũc Rhodios legationem miſiſſe, nõ ad vllam aliam rem, q̃ ad Per-
ſea ex imminẽti periculo eripiendũ. Cum hoc reſponſo legatos dimiſſos. Per eoſdem dies & M. Marcel-
lus ex prouincia Hiſpania decedens Marcolica nobili vrbe capta X põdo auri, & argenti ad ſummam
ſeſtertiũ deciens in ærariũ retulit. Paulus Æmilius Cos. cum caſtra, vt ſupra dictum eſt, ad Siras terræ
Odomãtidicæ haberet, cũ literas ab rege Perſeo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipſe illacrimaſſe
dicit̃ ſortis humanæ: quòd qui paulo ante nõ cõtentus regno Macedoniæ Dardanos Illyriosq́; oppu-
gnaſſet, Baſtarnarum ciuiſſet auxilia: is tum amiſſo exercitu, extorris regno, in paruam inſulam com-
pulſus, ſupplex, fani religione nõ viribus ſuis tutus eſſet. Sed poſtq̃ regem Perſea cõſuli Paulo S. legit,
miſerationem omnem ſtultitia ignorantis fortunã ſuã exemit. Itaq; quanquã in reliqua parte literarũ
minime regiæ preces erant, tamen ſine reſpõſo ac ſine literis ea legatio dimiſſa eſt. Senſit Perſeus cuius
D nominis obliuiſcendũ victo eſſet: itaq; alteræ literæ cũ priuati nominis titulo miſſæ & petiere & impe-
trauere, ut aliqui ad eum mitterent̃, cũ quibus loqui de ſtatu & conditione ſuæ fortunæ poſſet. Miſſi
ſunt tres legati, P. Lẽtulus, A. Poſthumus Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum eſt. Per-
ſeo regiũ nomen omni vi amplectente: Paulo, vt ſe ſuaq́; omnia in fidem & clemẽtiã P. R. permitteret,
contendẽte. Dũ hæc agunt̃, claſſis Cn. Octauii Samothracã eſt appulſa. Is quoq; præſenti admoto ter-
rore, modo minis modo ſpe perlicere vt ſe traderet cũ conaretur, adiuuit in hoc eum res ſeu caſu con-
tracta, ſeu conſilio. L. Atilius illuſtris adoleſcẽs cũ in cõcione eſſe populũ Samothracũ in animũ aduer-
tiſſet, à magiſtratibus petiit, vt ſibi paucis alloquendi populi poteſtatem facerent. Permiſſo, vtrũ nos,
hoſpites Samothraces, vere accepimus an falſò ſacrã hanc inſulam & auguſti totam atq; inuiolati ſoli
eſſe? Cum creditæ ſanctitati aſſentirẽtur omnes, cur igitur, inquit, pollutam homicida ſanguine regis
Eumenis violauit? & cũ omnis præfatio ſacrorũ eos quibus non ſint puræ manus ſacris arceat, vos pe-
netralia veſtra contaminari cruento latronis corpore ſinetis! Nobilis fama erat apud omnes Græciæ
ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; præterq̃ quòd in pote-
ſtate Romanorum ſeſe inſulamq́; totam & tẽplum cernebant eſſe, ne immerito quidem ea ſibi exprobra-
ri rati, Theondan qui ſummus magiſtratus apud eos erat (regem ipſi appellant) ad Perſea mittunt,
qui nunciaret argui cædis Euandrum Cretenſem: eſſe autem iudicia apud ſeſe more maiorum compa-
rata, de iis qui inceſtas manus intuliſſe intra terminos ſacratos templi dicantur. Si confideret Euan-
der innoxium ſe rei capitalis argui, veniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe iudicio non aude-
ret, liberaret religione templum ac ſibimetipſe conſuleret. Perſeus euocato Euandro, iudicium ſubeun-
di nullo pacto author eſſe: nec cauſa nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne dãnatus authorem
ſe nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid eſſet, niſi vt fortiter moriat̃! Nihil palàm abnuere Euan-
der. Sed cum veneno ſe malle mori q̃ ferro dixiſſet, occulte fugam parabat. Quod cum renunciatum re-
gi eſſet, metuens ne, tanquam à ſe ſubtractu pœnæ reo, iram Samothracum in ſe cõuerteret, interfici
Euandrũ iuſſit. Qua perpetrata temere cæde, ſubiit exemplo animũ, in ſe nimirum receptam labem
quæ Euandri fuiſſet: ab illo Delphis vulneratum Eumenen, ab ſe Samothracæ Euãdrum occiſum: ita
duo ſanctiſſima in terris tẽpla, ſe vno authore ſanguine humano violata. Huius rei crimen corrupto
pecunia Theonda auertitur, vt renunciaret populo Euandrum ſibi ipſum mortem cõſciſſe. Cæterum
tanto facinore in vnicum relictum amicũ, ab ipſo per tot caſus expertũ, proditumq́; quia non prodide-
rat, omnium ab ſe abalienauit animos. pro ſe quiſq; tranſire ad Romanos: fugæq́; cõſilium capere ſo-
lum propè relictum coegerunt: Oroandẽq́; Cretenſem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in

ea regione

A ea regione fecerat: appellat, vt ſe ſublatum in lembum ad Cotym deueheret. Demetrium eſt portus in
promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus ſtabat. Sub occaſum ſolis deferuntur quę ad vſum ne-
ceſſaria erant, defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipſe nocte media cum tribus con-
ſciis fugæ per poſticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægre tranſgreſ-
ſus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur primis tenebris ſoluerat nauem, ac
per altum Cretam petebat. Poſtq̃ in portu nauis nõ inuenta eſt, vagatus Perſeus aliquandiu in litore,
poſtremo timens lucem iam appropinquantem, in hoſpitiũ redire non auſus, in latere templi propè
angulum obſcurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi ad miniſteriũ
electi regis: ea cohors perſecuta regem fugiẽtem ne tum quidem abſcedebat, donec iuſſu Cn. Octaui
pronunciatũ eſt per præconem: regios pueros Macedonasq; alios qui Samothracæ eſſent, ſi tranſirent
ad Romanos incolumitatem libertatẽq; & ſua omnia ſeruaturos, quæ aut ſecum haberent, aut in Ma-
cedonia reliquiſſent. Ad hanc vocem tranſitio omnium facta eſt, nominaq; dabant ad C. Poſthumiũ
tribunũ militũ. Liberos quoq; paruos regios Ion Theſſalonicẽſis Octauio tradidit: nec quiſquã præ-
ter Philippũ maximũ natu è filiis cum rege relictus. Tum ſeſe filiũq; Octauio tradidit, fortunã deosq;
quorum tẽplo erant, nulla ope ſupplicem iuuantes accuſans. In prætoriã nauem imponi iuſſus, eodẽ
& pecunia quæ ſuperfuit delata eſt, extemploq; claſſis Amphipolim repetit. Inde Octauius regẽ in ca-
ſtra ad Cos. miſit, præmiſſis literis vt in poteſtate eum eſſe & adduci ſciret. Secundam eam Paulus, ſi-
cut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuncio: & cõſilio aduocato literas Pr. cum recitaſſet, Q.
Ælium Tuberonẽ obuiam regi miſit, cæteros manere in prætorio frequenteis iuſſit. Non aliãs ad vllũ
ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in caſtra Romana adductus
erat: præter q̃ quòd nec ſua, nec gentis fama cõparandus, tunc quoq; acceſſio Punici belli fuerat, ſicut
Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat: nec ipſius tantum, patris auiq; quos ſanguine ac gene-
re contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexãder, qui
ſummũ imperiũ in orbe terrarum Macedonũ fecerãt. Pullo amictus illo Perſeus ingreſſus eſt caſtra, nul-
lo ſuorum alio comite qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occur-
rentium ad ſpectaculũ non poterat, donec Cos. lictores miſiſſet, qui ſummouẽdo iter ad prætorium fa-
cerent. Conſurrexit Cos. & iuſſis ſedere aliis, progreſſusq; paulũ introeunti regi dextram porrexit: ſum-
B mittentemq; ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum aduerſus
aduocatos in conſilium conſidere iuſſit. Prima percontatio fuit, qua ſubactus iniuria contra P.R. bel-
lum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnumq; ſuũ ad vltimum diſcrimen adduceret. Cũ reſpon-
ſum expectãtibus cunctis, terrã intuens diu tacitus fleret, rurſum Cos. Si iuuenis regnum accepiſſes,
minus equidem mirarer ignoraſſe te q̃ grauis aut amicus, aut inimicus eſſet P.R. nunc vero cum &
bello patris tui quod nobiſcum geſſit interfuiſſes, & pacis poſtea quam cum ſumma fide aduerſus eum
coluimus meminiſſes, quod conſilium quorum & vim bello & fidem in pace expertus eſſes, cũ iis tibi
bellum eſſe q̃ pacem malle! Nec interrogatus, nec accuſatus cum reſpõderet: Vtcunq; tamen hæc ſiue
errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate inciderunt, bonum aĩum habe: multorum regum, populorum,
caſibus cognita P.R. clementia non modo ſpem tibi, ſed propè certam fiduciam ſalutis præbet. Hæc
Græco ſermone Perſeo, Latine deinde ſuis. Exemplum inſigne cernitis, inquit, mutationis rerum hu-
manarum: vobis hoc præcipue dico iuuenes: ideo in ſecundis rebus nihil in quẽquam ſuperbe ac vio-
lenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cũ quid veſper ferat incertum ſit. Is demũ vir erit,
cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec aduerſa infringet. Conſilio dimiſſo tuendi cura regis
Q. Ælio mãdatur. Eo die & inuitatus ad cõſulem Perſeus, & alius omnis ei honos habitus eſt, qui ha-
beri in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimiſſus eſt: maximam partem copiarum Am-
phipolis, reliquas propinquæ vrbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriennium continuum bella-
tum eſſet inter Romanos ac Perſea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunq; atq; Aſiam omnem
regni. Vigeſimum ab Carano qui primus regnauit Perſea numerabant. Perſeus Q. Fuluio, L. Man-
lio Coſs. regnum accepit: à ſenatu rex eſt appellatus M. Iunio, A. Manlio Coſs. regnauit XI annos.
Macedonum obſcura admodum fama vſque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum cre-
ſcere cum cœpiſſet, Europæ ſe tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thracię atq; Il-
lyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiam: & XIII annis quibus Alexander regnauit, primum
omnia, qua Perſarum propè immenſo ſpatio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit. Arabas hinc In-
diamq;, qua terrarum vltimus finis Rubrum mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in ter-
ris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna: dum ad ſe quiſ-
que opes rapiunt lacerantes viribus, à ſummo culmine fortunæ ad vltimum finem centum quinqua-
ginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ fama cum peruaſiſſet in Aſiam, Antenor qui cum claſſe lem-
borum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præſidio nauibus
Macedoniã petentibus erat, poſt q̃ debellatum in Macedonia & ſtatione ſummotos hoſtiũ lembos au-
diuit, dimiſſis & ipſe Atticis nauibus, ad ſuſceptã legationem peragẽdã nauigare Ægyptum pgit: vt

C prius occurrere Antiocho poſſet, q̃ ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum præteruherentur Aſiam
legati & Loryma veniſſent, qui portus XX paulo amplius millia ab Rhodo abeſt ex aduerſo vrbi
ipſi poſitus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoque victoriæ fama perlata erat) oran-
tes vt Rhodum deueherentur. pertinere id ad famã ſalutemq́; ciuitatis, noſcere ipſos omnia quæ acta
eſſent agerenturq́; Rhodi, & comperta per ſe non vulgata fama Romam referre. Diu negantes perpu-
lerunt, vt moram nauigationis breuem pro ſalute ſociæ vrbis paterentur. Poſtquã Rhodum ventum
eſt, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Aduentus legatorum auxit potius timo-
rem ciuitati quàm minuit: omnia enim Popilius, quę ſinguli vniuerſiq́; eo bello hoſtiliter dixerãt fece-
rantq́;, retulit: & vir aſper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, vultu truci & accuſato-
ria voce, vt cum propriæ ſimultatis nulla cauſa cum ciuitate eſſet, ex vnius ſenatoris Romani acerbi-
tate, qualis in ſe vniuerſi ſenatus animus eſſet, coniectarent. C. Decimii moderatior oratio fuit: qui in
pleriſq; eorum quæ cõmemorata à Popilio eſſent, culpam non penes populum, ſed penes paucos cõci-
tores vulgi eſſe dixit: eos venalem linguam habenteis decreta plena regiæ aſſentationis feciſſe, & eas le-
gationes miſiſſe, quarũ Rhodios ſemper non minus puderet q̃ pœniteret: quæ omnia, ſi tamen popu-
* lo foret, in capita noxiorum verſura. Cum magno aſſenſu auditus eſt, non magis eo quòd multitudi-
nis noxam eleuabat, q̃ quòd culpam in authores verterat. Itaq; cum principes eorum Romanis reſpõ-
derent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popilius obiecerat diluere vtcunque
conati ſunt: q̃ eorum qui Decimio in authoribus ad piaculum noxæ obiiciendis aſſenſi ſunt. Decretũ
igitur extemplo, vt qui pro Perſeo aduerſus Romanos dixiſſe quid aut feciſſe conuincerentur, capitis
condẽnarentur. Exceſſerunt vrbe ſub aduentu Romanorum quidam, alii mortem ſibi conſciuerunt. Le-
gati non vltra q̃ quinq; dies Rhodi morati. Alexandriam proficiſcuntur. Nec eo ſegnius iudicia ex de-
creto corã his facto Rhodi exercebantur: quàm perſeuerantiam in exequenda re Decimii lenitas. Cum
hæc gererentur, Antiochus fruſtra tentatis mœnibus Alexandriæ abſceſſerat: cæteraq́; Ægypto poti-
tus, relicto Mẽphi maiore Ptolemæo, cui regnũ quæri ſuis viribus ſimulabat, vt victorẽ mox aggrede-
retus, in Syriam exercitum abduxit. Nec huius voluntatis eius ignarus Ptolemęus, dum conterritum
obſidionis metu minorem fratrem haberet, poſſe ſe recipi Alexandreæ & ſorore adiuuante & non repu-
gnantibus fratris amicis ratus: primum ad ſororem, deinde ad fratrem amicosq́; eius non prius deſtitit
mittere q̃ pacem cum iis confirmaret. Suſpectum Antiochum effecerat, quòd cætera Ægypto ſibi tra-
D dita Peluſii validum relictum erat præſidium: apparebat clauſtra Ægypti teneri, vt cum velit, rurſus
exercitum induceret. Bello inteſtino cum fratre eum exitum fore, vt victor feſſus certamine nequaquã
par Antiocho futurus eſſet. Hæc prudenter animaduerſa à maiore, cum aſſenſu minor frater quiq́; cum
eo erant acceperunt: ſoror plurimum adiuuit, non conſilio modo, ſed etiam precibus. Itaq; conſentien-
tibus cunctis pace facta Alexandream recipitur, ne multitudine quidem aduerſante: quæ in bello non
per obſidionem modo, ſed etiam poſtq̃ à mœnibus abſceſſum eſt, quia nihil ex Ægypto ſubuceheba-
tur, omnium rerum attenuata inopia erat. His cum lætari Antiochum conueniens eſſet, ſi reducendi
eius cauſa exercitum Ægyptum induxiſſet, quo ſpecioſo titulo ad omneis Aſiæ & Græciæ ciuitates le-
gationibus recipiendis literiſq́; dimittendis vſus erat: adeo eſt offenſus, vt multo acrius infeſtiusq́; ad-
uerſus duos, q̃ ante aduerſus vnum pararet bellum. Cyprum extẽplo claſſem miſit: ipſe primo vere cũ
exercitu Ægyptum petens in Cœlen Syriam proceſſit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agenti-
bus gratias quòd per eum regnum patrium recepiſſet, petentibusq́; vt ſuum munus tueretur, & dice-
ret potius quid fieri vellet, q̃ hoſtis ex ſocio factus vi atq; armis ageret, reſpondit: non aliter neque claſ-
ſem reuocaturum, neq; exercitum reducturum, niſi ſibi & tota Cypro & Peluſio agroq́; qui circa Pelu-
ſiacum oſtium Nili eſſet cederet: diemq́; præſtituit, intra quã de conditionibus peractis reſponſum ac-
ciperet. Poſtq̃ dies data indutiis præteriit, nauigantibus hoſtio Nili ad Peluſium per deſerta Arabiæ
ad Memphim incolebant, & ab cæteris Ægyptiis partim voluntate partim metu, ad Alexãdriam mo-
dicis itineribus deſcendit. Ad Leuſinẽ tranſgreſſo flumẽ, qui locus quatuor millia ab Alexãdria abeſt,
legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenienteis ſalutaſſet, dextrãq́; Popilio porrigeret, tabellas
ei Popilius ſcriptum habenteis tradit, atq; omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum
ſe cõſideraturum adhibitis amicis quid faciendum ſibi eſſet dixiſſet: Popilius pro cætera aſperitate ani-
mi virga quam in manu gerebat circumſcripſit regem, ac prius quàm hoc circulo excedas, inquit,
redde reſponſum ſenatui quod referam. Obſtupefactus tam violento imperio parumper cum hæſitaſ-
ſet, Faciam, inquit, quod cenſet ſenatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam ſocio atq; ami-
co porrexit. Die deinde finita cum exceſſiſſet Ægypto Antiochus, legati concordia etiam authoritate
ſua inter fratres firmata, inter quos vix dum cõuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quæ iam vice-
rat prælio Ægyptias naues claſſem Antiochi dimittunt. Clara ea per genteis legatio fuit, quòd haud
dubie adempta Antiocho Ægyptus habẽti iam, redditumq́; patrium regnum ſtirpi Ptolemæi fuerat.
Coſs. eius anni ſicut alterius clarus cõſulatus inſigni victoria, ita alterius obſcura fama, quia materiã
res gerendi nõ habuit. Iam primũ cũ legionibus ad conueniendũ diem dixit, non auſpicato templum
intrauit:

A intrauit: vitio diem dictam eſſe augures, cum ad eos relatum eſt, decreuerunt. Profectus in Galliam cir-
ca Macros campos ad monteis Siciminam & Papinum ſtatiua habuit: deinde circa eadem loca cũ ſo-
ciis nominis Latini hibernabat. Legiones Romanæ, quod vitio dies exercitui ad conueniendum di-
cta erat, Romæ manſerant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem cui Sardinia euenerat, in pro-
uincias iere: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; ſortem habebat) inter ciues & peregrinos patres
cenſuerant. Et Popilius & ea legatio quæ miſſa ad Antiochum erat Romam rediit: retulit cõtrouerſias
inter reges ſublatas eſſe, exercitumq; ex Ægypto in Syriam reductum. Poſt ipſorum regum legati vene-
runt: Antiochi legati referentes omni victoria potiorem pacem regi quæ ſenatui placuiſſet viſam, eũq;
haud ſecus q̃ deorum imperio legatorum Romanorum iuſſis paruiſſe. gratulati deinde victoriã ſunt,
ad quam ope ſi quid imperatum foret adfuturum regem fuiſſe. Ptolemæi legati communi nomine re-
gis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S P Q R quàm parentibus ſuis, plus quàm diis immor-
talibus debere: per quos obſidione miſerrima liberati eſſent, regnum patrium propè amiſſum recepiſ-
ſent. Reſponſum ab ſenatu eſt, Antiochum rectè atq; ordine feciſſe quòd legatis paruiſſet, gratumq; id
eſſe S P Q R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræq; ſiquid per ſe boni commodiq; eueniſſet, id
magnopere ſenatum lætari: daturumq; operam, vt regni ſui maximum ſemper præſidium poſitum eſ-
ſe in fide populi Romani ducant. Munera legatis vt ex inſtituto mittenda curaret, C. Papirio prætori
mandatum. Literæ deinde Macedonia allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: Perſea regem in po-
teſtatem conſulis veniſſe. Dimiſſis legatis, diſceptatum inter Piſanos Lunenſesq; legatos: Piſanis que-
rentibus agro ſe à colonis Romanis pelli, Lunenſibus affirmantibus eum de quo agatur à triumuiris
agrum ſibi aſſignatum eſſe. Senatus qui de finibus cognoſcerent ſtatuerentq; quinqueuiros miſit, Q.
Fabium Buteonem, P. Cornelium Blaſionem, T. Sempronium Muſcam, L. Næuium Balbum, C.
Apuleium Saturninum. Et ab Eumene, & ab Attalo, & ab Athenæo fratribus communis legatio de vi-
ctoria gratulatum venit. Et Maſgabæ regis Maſiniſſæ filio Puteolis nauem egreſſo præſtò fuit obuiam
miſſus cum pecunia L. Manlius quæſtor, qui Romam eum publico ſumptu perduceret. Aduenienti
extemplo ſenatus datus eſt. Is adoleſcens ita locutus eſt, vt quæ rebus grata erant, gratiora verbis face-
ret. Commemorauit quot pedites equitesq;, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pa-
ter ſuus in Macedoniam miſit. Sed duas res ei rubori fuiſſe, vnam quòd rogaſſet eum per legatos ſena-
tus quæ ad bellum opus eſſet, & non imperaſſet: alteram q̃ pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſiniſ-
ſam meminiſſe regnum à populo Romano partum auctumq; & multiplicatum habere: vſu regni con-
B tentum, ſcire dominium & ius eorum qui dederint eſſe. Sumere itaq; eoſdem non ſe rogare æquum eſ-
ſe: neq; emere ea ex fructibus agri ab ſe dati quæ ibi proueniant. Id Maſiniſſæ ſatis eſſe & fore, q̃ popu-
lo Romano ſupereſſet. Cum iis mandatis à patre profectum, poſtea conſecutos equites, qui deuictam
Macedoniam nunciarent: gratulatumq; ſenatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri ſuo eſ-
ſe, vt Romam venire velit Iouiq; Opt. Max. in Capitolio ſacrificare & grates agere: id, niſi moleſtum
ſit, vt ei permittatur ab ſenatu petere. Reſponſum regulo eſt: Facere patrem eius Maſiniſſam quod vi-
rum gratum bonumq; facere deceat, vt pretium honoremq; debito beneficio addat. Et P. R. ab eo bel-
lo punico forti fideliq; opera adiutum, & illum fauente regnum populo Romano adeptum: æquitate
ſua poſtea trium regum bellis deinceps, omnibus functum officiis. Victoria vero populi Romani læ-
tari eum regem mirum non eſſe, qui ſortem omnem fortunæ regniq; ſui cum rebus Romanis immi-
ſcuiſſet. Grates diis pro P. R. victoria apud ſuos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratu-
latum quoq; ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relinquere regnum & Africa excedere, præterq̃ quòd
* illi inutile eſſet, non eſſe è republica P. R. ſenatum cenſere. petenti Maſgabæ vt Hãno Hamilcaris filius
hoſpes in locum exigeret. Munera ex ſenatus conſulto emere regulo quæſtor iuſſus ex C pondo argen-
ti, & proſequi eum Puteolos. omnemq; ſumptum quoad in Italia eſſet præbere & duas naues condu-
cere quibus ipſe comitesq; regis in Africam deueherentur: & comitibus omnibus liberis ſeruisq; veſti-
menta data. Haud ita multo poſt de altero Maſiniſſæ filio Miſagenæ literæ allatæ ſunt: miſſum eũ ab
L. Paulo poſt deuictum Perſea in Africam cum equitibus ſuis, nauigantem diſperſa claſſe in Hadriati-
co mari Brundiſium tribus nauibus ægrum delatum. Ad eum cum iiſdem muneribus, quæ data Ro-
mæ fratri eius erant, L. Stertinius quæſtor Brundiſium miſſus: iuſſusq; curare vt ædes hoſpi-

* *

In quatuor vrbanas tribus deſcripti erãt libertini, prçter eos quibus filius quinquẽni maior ex S. C. eſ-
ſet. Eos vbi proximo luſtro cẽſi eſſent cẽſeri iuſſerunt: & eos qui p̃dium p̃dia'ue ruſtica pluris ſeſtertium
XXX millium haberent, cenſendi ius factum eſt. Hoc cũ ita ſeruatũ eſſet, negabat Claudius ſuffragii
lationẽ iniuſſu populi cenſorem cuiq̃ homini, nedũ ordini vniuerſo adimere poſſe. Neq; enim ſi tribu
mouere poſſet, quòd ſit nihil aliud q̃ mutare iubere tribũ, ideo omnibus V & XXX tribubus emo-
uere poſſe: id eſt ciuitatem libertatemq; eripere, non vbi cenſeatur finire, ſed cenſu excludere. Hçc inter
ipſos diſceptata: poſtremo eò deſcẽſum eſt, vt ex IIII vrbanis tribubus vnã palàm in atrio libertatis

C ſortirentur, in quam omnes qui ſeruitutem ſeruiſſent cõiicerẽt. Exquilinę ſors exiit: in ea T. Gracchus
pronunciauit libertinos omneis cenſeri placere. Magno ea res honori cenſoribus apud ſenatum fuit.
gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perſeuerasſet: & Claudio, qui non impediſſet. Plures q̃ à
ſuprioribus, & ſenatu emoti ſunt, & equos vendere iuſſi: omnes iidem ab vtroq; & tribu remoti, & ęra
rii facti: neq; vllius quem alter notaret, ab altero leuata ignominia. Petentibus vt ex inſtituto ad ſarta-
tecta exigenda, & ad opera quæ locaſſent probãda, anni & bimenſis tempus prorogaretur: Cn. Tremel
lius tribunus, quia lectus non erat in ſenatum interceſſit. Eodem anno C. Cicereius ædem in mõte Al
bano dedicauit, quinquennio poſtq̃ vouit. Flamen Martialis inauguratus eſt eo anno L. Poſthumius
Albinus. Q. Ælio M. Iunio Coſs. de prouinciis referẽtibus, cẽſuere patres duas prouincias Hiſpaniã
rurſus fieri, quæ vna per bellum Macedonicũ fuerat: & Macedoniam Illyricumq; eoſdem L. Paulum, &
L. Anicium obtinere, donec de ſententia legatorum & res bello turbatas, & ſtatũ alium eius regni for-
mãdo compoſuiſſent. Coſs. Piſæ & Gallia decretæ cũ binis legionibus peditum, & equitum quadrin-
gentenis. Prætorum ſortes fuere, Q. Caſſii vrbana, M. Iuuentii Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudii
Neronis Sicilia, Cn. Fuluii Hiſpania citerior, C. Licinii Neruæ vlterior. A. Mãlio Torquato Sardinia
obuenerat: nequiit ire in prouinciã, ad res capitaleis quærendas ex S. C. retentus. De prodigiis deinde
nũciatis ſenatus eſt cõſultus. Ædes deorum penatium in Velia de cœlo tacta erat, & in oppido Miner
uio duæ portę & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat, & Lanuuii fax in cœlo viſa erat. Et Calatię
in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nunciabat è foco ſuo ſanguine per triduum & duas no-
ctes manaſſe. Ob id maxime Xuiri libros adire iuſſi, ſupplicationem in diem vnum populo edixerunt,
& L capris in foro ſacrificauerunt: & aliorum prodigiorum cauſa diem alterũ ſupplicatio circa omnia
puluinaria fuit, & hoſtiis maioribus ſacrificatum eſt, & vrbs luſtrata. Inde quod ad honorem deûm
immortalium pertineret, decreuit ſenatus, vt quoniã perduelles ſuperati Perſeus & Gentius reges cum
Macedonia atq; Illyrico in poteſtate P. R. eſſent: vt quanta dona App. Claudio, M. Sempronio Coſs.
ob deuictũ Antiochũ regem data ad oĩa puluinaria eſſent, tanta Q. Caſſius & M. Iuuentius Pr. cura-
rent danda. Legatos deinde, quorũ de ſententia impp. L. Paulus, L. Anicius componerent res, decreue-
rũt: decẽ in Macedoniam, quinq; in Illyricũ. In Macedoniã ſunt hi nominati. A. Poſthumius Luſcus,
C. Claudius, ambo cenſorii: C. Licinius Craſſus collega in conſulatu Pauli, tum prorogato imperio
prouinciã Galliam habebat. His cõſularibus addidere Cn. Domitium Ænobarbũ, Serg. Cornelium
D Syllã, L. Iunium, C. Antiſtium Labeonẽ, T. Numiſium Tarquinięſem, A. Terentiũ Varronem. In Il-
lyricũ autem hi noĩati, P. Ælius Ligus cõſularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Pamphilus (hic priore
anno, Cicereius multis ante annis Pr. fuerat) P. Terẽtius Tuſciueicanus, P. Manilius. Moniti deinde
Coſs. à patribus, vt quoniam alterum ex his ſuccedere C. Licinio, qui legatus noĩatus erat, in Galliã
oporteret: primo quoq; tempore prouincias aut compararẽt inter ſe, aut ſortirentur. ſortiti ſunt. M. Iu-
nio Piſæ obuenerunt (quem prius q̃ in prouinciam iret, legationes quæ vndiq; Romam gratulatum
conuenerunt, introducere in ſenatum placuit) Q. Ælio Gallia. Cæterum q̃q̃ tales viri mitterentur,
quorũ de conſilio ſperari poſſet impp. nihil indignum nec clementia, nec grauitate P. R. decreturos eſ-
ſe: tamen in ſenatu quoq; agitata eſt ſumma conſiliorũ, vt inchoata omnia legati ab domo ferre ad im
peratores poſſent. Omnium primum liberos eſſe placebat Macedonas atq; Illyrios, vt omnibus gẽti-
bus appareret, arma P. R. non liberis ſeruitutem, ſed contra ſeruientibus libertatem afferre: vt & in li-
bertate gentes quæ eſſent, tutam eam ſibi perpetuamq; ſub tutela eſſe: & quæ ſub regibus viuerẽt, & in
præſens tempus mitiores eos iuſtioresq; reſpectu P. R. habere ſe: & ſiquando bellum cum P. R. regibus
fuiſſet ſuis, exitum eius victoriam Romanis, ſibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoq; Mace-
donici, quod ingens vectigal erat, locationesq; prædiorum ruſticorum tolli placebat. Nam neq; ſine
publicano exerceri poſſe: & vbi publicanus eſt, ibi aut ius publicum vanum, aut libertatem ſociis nul-
lam eſſe. Ne ipſos quidem Macedonas idem exercere poſſe: vbi in medio præda adminiſtrantibus eſ-
ſet, ibi nunquam cauſas ſeditionum & certaminis defore. Commune conſilium gentis eſſet, ne impro-
bum vulgus à ſenatu aliquando libertatem ſalubri moderationi datam, ad licentiam peſtilentem tra-
heret. In quatuor regiones deſcribi Macedoniam, vt ſuum quæq; conſilium haberet, placuit: & dimi-
dium tributi q̃ quod regibus ferre ſoliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricũ man
data: cætera ipſis imperatoribus legatisq; relicta, in quibus præſens tractatio rerum certiora ſubiectu-
ra erat conſilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus frater regis Eu-
menis maxime conuertit in ſe omnium oculos animosq;. exceptus enim eſt ab his qui ſimul eo
bello militauerunt, haud paulo benignius q̃ ſi ipſe rex Eumenes veniſſet. Adduxerant eum duæ in ſpe-
ciem honeſtæ res, vna gratulatio conueniens in ea victoria quam ipſe adiuuiſſet: altera querimonia
Gallici tumultus, Aduertæq; gladiis regnum in dubium adductum eſſe. Suberat & ſecreta ſpes hono-
rum præmiorumq; ab ſenatu, quæ vix ſalua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Ro
manorum quoq; non boni authores, qui ſpe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo &
Eumene Romæ eſſe, tãquã de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio.

Itaq;

A Itaq; vix ſtatui poſſe, vtrū quæ pro ſe, an quæ cōtra fratrē petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetrabilia
forent: adeo vniuerſos oīa & huic tribuere, & illi vero negare. Eorū hoīum (vt res docuit) Attalus erat,
qui quantum ſpes ſpopondiſſet cuperent, ni vnius amici prudēs monitio velut frenos animo eius ge
ſtienti ſecundis rebus impoſuiſſet. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipſum à nō ſecuro Eumene Ro
mam miſſus ſpeculator rerum quæ à fratre agerentur, monitorq́; fidus ſi decedi fide vidiſſet. Is ad occu
patas iam aures ſolicitatūq; iam animum cum veniſſet, aggreſſus tēpeſtiuis temporibus rem propè prola
pſam reſtituit: alius alia regna creuiſſe rebus dicendo, regnū eorū nouum, nullis vetuſtis fundatum opi
bus fraterna ſtare concordia: q vnus nomen regium & præcipuum capitis inſigne gerat, oēs fratres re
gnent. Attalum vero, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat: neq; eo ſolum quia tantas præ
ſentes eius opes cernat, ſed quòd haud ambiguū propè diem regnaturū eū infirmitate ætateq́; Eume
nis eſſet nullā ſtirpē liberûm habentis (nec dum enim agnouerat eum qui poſtea regnauit.) Quid at
tineret vim afferre rei ſua ſponte mox ad eum aduenturæ! Acceſſiſſe etiam nouam tēpeſtatem regno tu
multus Gallici, cui vix cōſenſu & concordia regum reſiſti queat. Si vero ad externum bellū domeſtica
ſeditio adiiciatur, ſiſti non poſſe: nec aliud eum q̄ ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi ſpem propinquā
regni erepturum. Si vtraq; glorioſa res eſſet, & ſeruaſſe fratri regnū & eripuiſſe, ſeruati tamen regni quæ
iuncta pietati ſit potiorem laudem fuiſſe. Sed enimuero cum deteſtabilis altera res & proxima parrici
dio ſit, quid ad deliberationem dubii ſupereſſe! Vtrū enim partem regni petiturum eſſe, an totum ere
pturū? ſi partem: ambo infirmos diſtractis viribus, & omnibus iniuriis obnoxios fore. Si totum, priua
tum'ne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ætate, illa corporis infirmitate, an vltimum mori iuſſu
rum! Egregium enim vt fabulis traditus impiorū fratrū euentus taceatur, Perſei exitum videri: qui ex
fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, velut præſentibus diis exigentibus pœnas,
ad pedes victoris hoſtis proſtratus poſuerit. Eos ipſos, qui non illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulent
eum, pietatē cōſtantiamq́; laudaturos, ſi fidem ad vltimum fratri præſtitiſſet. Hæc plus valuere in At
tali animo. Itaq; introductus in ſenatum, gratulatus victoriam, & ſua merita eo bello, fratriſq́; (ſi qua
erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, expoſuit. Petiit vt legatos mitte
ret ad eos, quorū authoritate ab armis auocarentur. His pro regni vtilitate editis mandatis, Ænum ſi
B bi & Maroneam petiit. Ita deſtituta eorum ſpe, qui fratre accuſato partitionem regni petiturū credide
rant, curiam exceſſit. Vt raro aliâs quiſquam rex aut priuatus, tanto fauore tantoq́; omniū aſſenſu eſt
auditus: omnibus honoribus muneribuſq́; & præſens eſt cultus, & proficiſcētē proſecuti ſunt. Inter
multas Aſiæ Græciæq́; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem conuerterunt. Nam cum pri
mo in veſte candida viſi eſſent, quod & gratulanteis decebat, &, ſi ſordidā veſtem habuiſſent, lugētium
Perſei caſum præbere ſpeciem poterant: poſtq̄ conſulti ab Marco Iunio conſule patres, ſtātibus in co
mitio legatis, an locum Lautia ſenatumq́; darent, nullum hoſpitale ius in iis ſeruandum cenſuerunt:
egreſſus è curia conſul, cum Rhodii gratulatum ſe de victoria purgatumq́; ciuitatis crimina dicentes
veniſſe, petiſſent vt ſenatus ſibi daretur, pronunciat: ſocus & amicis, & alia comiter atque hoſpitaliter
præſtare Romanos, & ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, vt amicorum ſocio
rum numero habendi ſint. His auditis proſtrauerunt ſe omnes humi, conſulemq́; & cunctos qui ade
rant orantes, ne noua falſaq́; crimina plus obeſſe Rhodiis æquum cenſerent, quàm antiqua merita,
quorum ipſi teſtes eſſent. Extemplo veſte ſordida ſumpta domos principum cum precibus ac lachry
mis circumibant, orantes vt prius cognoſcerent cauſam, quàm condemnarentur. Marcus Iuuentius
Talua prætor cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, populum aduerſus Rhodios incitabat:
rogationemq́; promulgauerat, vt Rhodiis bellum indiceretur, & ex magiſtratibus eius anni delige
rent qui ad id bellum cum claſſe mitterentur, ſe eum ſperans futurum eſſe. Huic actioni Marcus An
tonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduerſabantur. Sed & prætor nouo maloq́; exemplo rem
ingreſſus erat, quod ante non conſulto ſenatu, non conſulibus certioribus factis, de ſua vnius ſenten
tia rogationem ferret: vellent iuberent ne Rhodiis bellum indici: cum antea ſemper prius ſenatus de
bello cōſultus eſſet, deinde ad populum latum. & tribuni plebis: cum ita traditum eſſet, ne quis prius
intercederet legi, quàm priuatis ſuadendi diſſuadendiq́; legem poteſtas facta eſſet: eoq́; perſæpe eueniſ
ſet, vt qui non profeſſi eſſent ſe interceſſuros, animaduerſis vitiis legis ex ratione diſſuadentium, inter
cederent: & qui ad intercedendum veniſſent, deſiſterent victi authoritatibus ſuadentium legem. Tum
inter prætorem tribunoſq́; omnia intempeſtiue agendi certamen erat. Tribuni feſtinationem præto
ris ante tempus intercedendo in aduentum im

* *

peccauerimus ne adhuc dubium eſt, pœnas ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginienſi
bus victis, Philippo Antiocho ſuperatis, cum Romam veniſſemus, ex publico hoſpitio in curiam
gratulatum vobis Patres conſcripti ex curia in Capitolium ad deos veſtros dona ferentes: nunc ex
ſordido diuerſorio vix mercede recepti, ac propè hoſtiū more extra vrbem manere iuſſi, in hoc ſqualore

C venimus in curiam Romanam Rhodii, quos prouinciis nuper Lycia atque Caria, quos præmiis at-
que honoribus ampliſſimis donaſtis. Et Macedonas Illyriosq; liberos eſſe, vt audimus, iubetis, cum
ſeruierint antequàm vobiſcum bellarent (nec cuiuſquam fortunæ inuidemus, immo agnoſcimus cle-
mentiam populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieuerũt hoc bello, hoſtes ex ſociis factu-
ri eſtis? Certe quidem vos eſtis Romani, qui ideo felicia bella veſtra eſſe, quia iuſta ſint præ vobis fer-
tis: nec tam exitu eorum quòd vincatis, quàm principiis, quòd non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriami-
ni. Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginienſes: Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutem pe-
tita, & adiutus Annibal pecunia auxiliis Philippum hoſtem fecerunt. Antiochus ipſe vltro, ab Æto-
lis hoſtibus veſtris acceſſitus, ex Aſia claſſe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide & ſaltu Ther
mopylarum occupato, de poſſeſſione imperii vos deiicere conatus. Cum Perſeo, ſocii veſtri oppugna-
ti, alii interfecti reguli principesq; gentium aut populorum, cauſa belli vobis fuere. Quem tandem ti-
tulum noſtra calamitas habitura eſt, ſi perituri ſumus? Nõdum ſegrego ciuitatis cauſam à Polyarato
& Dione ciuibus noſtris, & iis quos vt traderemus vobis adduximus. Si omnes Rhodii æque noxii
eſſemus, quod noſtrum in hoc bello crimen eſſet? Perſei partibus fauimus, & quemadmodum Antio-
chi Philippiq; bello, pro vobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus vos ſtetimus. Quemadmo-
dum ſoleamus ſocios iuuare, & quàm impigre capeſſere bella, C. Liuium, L. Æmylium Regillũ inter-
rogate, qui claſſibus veſtris in Aſia præfuerunt. Nunquam veſtræ naues pugnauere ſine nobis: noſtra
claſſe pugnauimus ſemel ad Samum, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalem imperatorem: quæ
victoria nobis eo glorioſior eſt, quòd cum ad Samum magnam partẽ nauium aduerſa pugna & egre-
giam iuuentutem amiſiſſemus, ne tanta quidem clade territi, iterum auſi ſumus regiæ claſſi ex Syria
venienti obuiam ire. Hæc non gloriandi cauſa retuli (neque enim ea nũc noſtra eſt fortuna) ſed vt ad-
monerem quemadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodii. Præmia Philippo & Antiocho deuictis
ampliſſima accepimus à vobis. Si quæ veſtra nunc eſt fortuna deûm benignitate & virtute veſtra, ea
Perſei fuiſſet, & præmia petitum ad victorem regem veniſſemus in Macedoniam, quid tandem dice-
remus? Pecunia'ne à nobis adiutũ, an frumento? auxiliis terreſtribus an naualibus? Quod præſidium
tenuiſſe nos? Vbi pugnaſſe, aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos? Si quæreret, vbi miles noſter, vbi
nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud victorẽ, quem-
D admodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos vtroq; de pace mittendo conſecuti ſumus, vt ne ab
vtraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum eſſet. Quanquam Perſeus vere
obiiceret, id quod vos non poteſtis Patres conſcripti: nos principio belli miſiſſe ad vos legatos, qui
pollicerentur vobis quæ ad bellum opus eſſent: naualibus armis, iuuentute noſtra, ſicut prioribus bel-
lis, ad omnia paratos fore. ne præſtaremus per vos ſtetit, qui de quacunque cauſa tum aſpernati no-
ſtra auxilia eſtis. Neque fecimus igitur quicquam tanquam hoſtes, neque bonorum ſociorum defui-
mus officio, ſed à vobis prohibiti præſtare fuimus. Quid igitur? nihil'ne factum neque dictum eſt in
ciuitate veſtra Rhodii quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iá non quod
factum eſt defenſurus ſum: non adeo inſanio, ſed publicam cauſam à priuatorum culpa ſegregaturus.
Nulla enim eſt ciuitas quæ non & improbos ciues aliquãdo, & imperitam multitudinem ſemper ha-
beat. Etiam apud vos fuiſſe audiui, qui aſſentando multitudini graſſaretur: & ſeceſſiſſe aliquando à vo-
bis plebem, nec in poteſtate veſtra rempub. fuiſſe. Si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere po-
tuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem noſtram
conſiliis deprauarent? qui tamen nihil vltra valuerunt, quàm vt in officio ceſſaremus. Non præteribo
id, quod grauiſſimum eſt in hoc bello, crimen ciuitatis noſtræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad
Perſea de pace miſimus. quod infelix conſilium furioſus (vt poſtea audiuimus) orator ſtultiſſimum fe-
cit: quem ſic locutum conſtat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad ſummouendos à bel-
lo Antiochum & Ptolemæum reges miſiſtis, loqueretur. Sed tamẽ ea ſiue ſuperbia, ſiue ſtultitia appel-
landa eſt, eadem quæ apud vos & apud Perſea fuit. Tam ciuitatium quàm ſingulorum hominum mo-
res ſunt: gentes quoq; aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ, in vinum, in venerem proniores
aliæ ſunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſupra vires audacem eſſe ad conandum: Lacedæ-
moniorum cunctatorem & vix in ea quibus fidit ingredientem. Non negauerim & totam Aſiæ regio-
nem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quòd excellere inter finitimas
ciuitates videamur: & id ipſum non tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac iudiciis. Satis
quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa. Si tum
parum ignominiæ penſum eſt, hæc certe tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris quàm
illa fuit, legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam, verborum præſertim, iracundi oderunt,
prudentes irriderent, vtiq; ſi inferioris aduerſus ſuperiorem eſt: capitali pœna nemo vnquam dignam
iudicauit. Id enim vero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent: etiam deos aliqui ver-
bis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur ſuperat quod
purgamus, ſi nec factum hoſtile vllum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati offenſionem aurium nõ

perniciem

A perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis noſtræ tacite velut litem æſtimari veſtris inter vos ſermo-
nibus audio P.C. fauiſſe nos regi & illum vincere maluiſſe: ideo bello perſequendos eſſe credunt. Alii
veſtrum, voluiſſe quidem nos hoc, non tamen ob id bello perſequendos eſſe: neque moribus, neque legi
bus vllius ciuitatis ita comparatum eſſe, vt ſiqui vellet inimicum perire, vt ſi nihil fecerit quo id fiat,
capitis damnetur. His qui nos pœna non crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipſi nobis hãc
dicimus legem, ſi omnes volumus quòd arguimur, non diſtinguimus voluntatem à facto, omnes ple
ctamur. Si alii principum noſtrorum vobis, alii regi fauerunt: nõ poſtulo vt propter nos, qui partium
veſtrarum fuimus, regis fautores ſalui ſint. Illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Nõ eſtis vos
illis infeſtiores quàm ciuitas ipſa: & hoc qui ſciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem
ſibi conſciuerunt: alii damnati à nobis in poteſtate veſtra erunt patres conſcripti. Cæteri Rhodii, ſi-
cut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem ſumus. Priorum noſtrorum benefacto-
rum cumulus, hoc quod nũc ceſſatum in officio eſt, expleat. Cum tribus regibus geſſiſtis bella per hos
annos: ne plus obſit nobis quod vno bello ceſſauimus, quàm quod duobus bellis pro vobis pugnaui
mus. Philippum Antiochum Perſea tanquam treis ſententias ponite. duæ nos abſoluunt: vna dubia
eſt, vt grauior ſit. Illi de nobis ſi iudicarent, damnati eſſemus. vos iudicate patres conſcripti, ſit Rho-
dus in terris, an funditus deleatur. Nõ enim de bello deliberatis patres cõſcripti, quod inferre poteſtis,
gerere non poteſtis, cum nemo Rhodiorum arma aduerſus vos laturus ſit. Si perſeuerabitis in ira, tẽ-
pus à vobis petemus, quo hanc funeſtam legationem domum referamus: omnia libera capita, quid-
quid Rhodiorum virorum fœminarum eſt, cum omni pecunia noſtra naues cõſcendemus: ac relictis
penatibus publicis priuatiſq;, Romam veniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quic-
quid priuati eſt, in comitio in veſtibulo curiæ veſtræ cumulato, corpora noſtra cõiugumq; ac libero-
rum veſtræ poteſtati permittemus, hic paſſuri quodcunque patiendum erit: procul ab oculis noſtris
vrbs noſtra diripiatur, incendatur. Hoſteis Rhodios eſſe Romani iudicare poſſunt: eſt tamen & noſtrũ
aliquod de nobis iudicium, quod nunquam iudicauimus nos veſtros hoſteis, nec quicquam hoſtile,
etiamſi omnia patiemur, faciemus. Secundum talem orationem vniuerſi rurſus prociderunt, ramoſq;
oleæ ſupplices iactantes tandem excitati curia exceſſerunt. Tunc ſententiæ interrogari cœptæ. Infeſtiſ
B ſimi Rhodiis erant, qui cõſules prætoreſue aut legati geſſerant in Macedonia bellum. Plurimum cau
ſam eorum adiuuit M. Portius Cato. qui aſper ingenio tum lenem mitemq; ſenatorem egit. Non inſe
ram ſimulachrum viri copioſi quæ dixerit referendo: ipſius oratio ſcripta extat, Originũ quinto libro
incluſa. Rhodiis reſpõſum ita redditum eſt, vt nec hoſtes fierent, nec ſocii permanerent. Philocrates &
Aſtymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationem pla-
cuit, partem cum Aſtymede Romæ ſubſiſtere, quæ agerentur ſciret, certioreſq; ſuos faceret. In præſen-
tia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iuſſerunt præfectos. Hæc Rhodum nunciata, quæ per
ſe triſtia fuiſſent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellum timuiſſent, in gaudium renuncia-
ta verterunt. Itaq; extemplo coronam XX millibus aureorum decreuerunt: Theodotum præfectum
claſſis in eam legationem miſerunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, vt nullum de ea re ſci-
tum populi fieret aut literis mandaretur: quod niſi impetrarent, maior repulſis ignominia eſſet. Præfe-
cti claſſis id vnius erat ius, vt agere de ea re ſine rogatione vlla perlata poſſet. Nam ita per tot annos in
amicitia fuerant, vt ſociali fœdere ſe cũ Romanis non illigarent: ob nullam aliam cauſam, q̃ ne ſpem
regibus abſciderent auxilii ſui, ſicui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate & fortuna eorum
percipiendi. Tunc vtiq; petenda ſocietas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret (nec enim ti
mebant quẽquam præter Romanos) ſed quæ ipſis Romanis minus ſuſpectos. Sub idem ferè tempus
& Caunii deſciuere ab his, & Mylaſſenſes Euromenſium oppida occuparunt. Non ita fracti animi ci-
uitatis erant, vt non ſentirent, ſi Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut ſeipſa per de-
fectionem liberarẽt, aut à finitimis occuparentur: includi ſe inſulæ paruæ & ſterilis agri litoribus, quæ
nequaquam alere tantæ vrbis populum poſſet. Miſſa igitur iuuentute propere & Caunios, quáquam
Cybiratarum aſciuerant auxilia, coegerunt imperio parere: & Mylaſſenſes Alabandenoſq;, qui Euro-
menſium prouincia adempta, ad ipſos coniuncto exercitu venerunt, circa Orthoſiam acie vicerunt.
Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gẽtio, ſicut
ante dictum eſt, in poteſtatem redacto, Scodræ quæ regia fuerat præſidio impoſito Gabinium præfe-
cit: Rhizoni & Olcinio vrbibus opportunis C. Licinium. Præpoſitis his Illyrico cum reliquo exercitu
in Epirum eſt profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum inſulis obuiam effuſa.
Hic præſidio impoſito, in Moloſſidem tranſgreſſus: cuius oppidis præter Paſſaronem & Tegmo-
nem, & Phylacen, & Horreum receptis, primũ ad Paſſaronẽ ducit. Antinous & Theodotus principes
eius ciuitatis erant, inſignes & fauore Perſei & odio aduerſus Romanos, iidem vniuerſæ genti autho-
res deſciſcendi ab Romanis. Hi conſcientia priuatæ noxæ, quia ipſis nulla ſpes veniæ erat, vt cõmuni
ruina patriæ opprimerentur clauſerunt portas, multitudinem vt mortem ſeruituti prę ponerent hor-
tantes. Nemo aduerſus præpotenteis viros hiſcere audebat. Tandem Theodotus quidam nobilis &

C ipſe adoleſcẽs, cum maior à Romanis metus timorem à principibus ſuis viciſſet: quæ vos rabies, in- A
quit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis acceſſionẽ facitis? Equidem pro patria qui letum
oppetiſſent ſæpe fando audiui, qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent hi primi inuẽti ſunt. Quin
aperimus portas, & imperium accipimus quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitu-
do ſequeretur, Antinous & Theodotus in primam ſtationem hoſtium irruperunt, atq; ibi offerentes
ſe ipſi vulneribus interfectu vrbs dedita eſt Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clauſum
Tegmonem, ipſo interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tule-
runt. Pacata Epiro diuiſisq; in hiberna copiis per opportunas vrbes, regreſſus ipſe in Illyricum, Sco-
dræ, quò quinq; legati ab Roma venerant, euocatis ex tota prouincia principibus conuentũ habuit.
Ibi pro tribunali pronunciauit de ſententia conſilii. S.P.Q.R. Illyrios eſſe liberos iubere, præſidia ex
omnibus oppidis arcibus & caſtellis ſeſe deducturum: non ſolum liberos, ſed etiam im̃unes fore Iſſen-
ſes & Taulantios, Daſſaretiorum Tiruſtas Rizonitas Olciniatas, quòd incolumi Gentio ad Romanos
defeciſſent. Daorſeis quoq; immunitatem dare, quòd relicto Carauantio cum armis ad Romanos trã-
ſiſſent. Scodrenſibus & Daſſarenſibus & Selepitanis cæteriſq; Illyriis vectigal dimidium eius quod re-
gi pendiſſent. Inde in tres partes Illyricum diuiſit. vnam eam fecit quæ ſupradicta eſt, alteram Labea-
tas omneis, tertiam Agrauonitas, & Rizonitas, & Olciniatas accolaſq; eorum. Hac formula dicta in
Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronem in hiberna rediit. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduen-
tum decem legatorum. Q. Maximum filium iam ab Roma regreſſum ab Æginiũ & Agaſſas diripien
das mittit: Agaſſas quòd cum Martio Cos. tradidiſſent vrbem, petita vltro ſocietate Romana defece-
rant rurſus ad Perſea: Æginienſium nouum crimen erat. Famæ de victoria Romanorum fidem non ha
bentes, in quoſdam militum vrbem ingreſſos hoſtiliter ſæuierant. Ad Æniorum quoque hoſtiliter
vrbem diripiendam L. Poſthumiũ miſit, quòd pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant.
Autumni ferè tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, viſendaq; quæ nobilita-
ta fama magis auribus accepta ſunt quàm oculis noſcuntur, vt ſtatuit: præpoſito caſtris C. Sulpicio Gal-
lo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis
fratre, per Theſſaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi ſacrificio Apollini facto, inchoatas
in veſtibulo columnas quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant, ſuis ſtatuis victor deſtinauit. Le-
badiæ quoq; templum Iouis Trophonis adiit: ibi cum vidiſſet os ſpecus, per quod oraculo vtentes ſci
D ſcitatum deos deſcendunt, ſacrificio Ioui Hercynnæq; facto, quorum ibi templum eſt, Chalcidem ad
ſpectaculum Euripi, Euboq; ante inſulæ ponte cõtinenti iunctę deſcendit. À Chalcide Aulidem traiicit
trium millium ſpatio diſtantem, portum inclytum ſtatione quondam mille nauium Agamemnoniæ
claſſis. Dianæq; templum: vbi nauibus curſum ad Troiam, filia victima aris admota rex ille regum pe
tiit. Inde Oropum Atticæ ventũ eſt, vbi pro deo vates Amphilochus colitur, templumq; vetuſtum eſt
fontibus riuiſq; circa amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipſas vetuſtate famæ, multa tamen
viſenda habenteis: arcem, portus, muros Piræum vrbi iungenteis, naualia magnorum imperatorum,
ſimulachra deorum hominumq; omni genere & materiæ & artium inſignia. Sacrificio Mineruæ præ-
ſidi arcis in vrbe facto profectus, Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tũc præclara ante excidiũ,
arx quoque & iſthmus præbuere ſpectaculum: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, ſcatẽs
fontibus: iſthmus duo maria ab occaſu & ortu ſolus finitima artis faucibus dirimens. Sicyonem inde
& Argos nobiles vrbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, ſed inclytam Æſculapii nobili tem
plo: quod V millibus paſſuum ab vrbe diſtans, nũc veſtigiis reuulſorum donorum, tum donis diues
erat, quæ remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non ope
rum magnificentia, ſed diſciplina inſtitutiſq; memorabilem: vnde per Megalopolim Olympiam aſcẽ-
dit. Vbi & alia quidem ſpectanda viſa, & Iouem velut præſentẽ intuens motus animo eſt. Itaq; haud
ſecus quàm ſi in Capitolio immolaturus eſſet, ſacrificiũ amplius ſolito apparari iuſſit. Ita peragrata Græ-
cia, vt nihil eorum, quæ quiſq; Perſei bello priuatim ac publice ſenſiſſet, inquireret, ne cuius metu ſo-
licitaret animos ſociorum: Demetriadem cũ reuertit in itinere ſordidata turba Ætolorum occurit. mi
rantiq; & percũctanti quid eſſet, defertur DL principes ab Lyciſco & Tiſippo circumſeſſo ſenatu per
milites Romanos miſſos à Bebio prȩſide interfectos: alios in exiliũ actos eſſe: bonaq; eorum qui inter-
fecti eſſent & exulũ poſſidere qui arguebant. Iuſſis Amphipolim adeſſe, ipſe cõuento Cn. Octauio De
metriade, poſtquàm fama accidit traieciſſe iam mare X legatos, omnibus aliis omiſſis Apolloniam ad
eos pergit. Quò cum Perſeus obuiam Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia proceſſiſſet (id diei iter eſt)
ipſum quidẽ benigne allocutus eſt: cęterum poſtquam in caſtra ad Amphipolim venit, grauiter incre
puiſſe traditur C. Sulpitium: primũ quòd Perſea tam procul à ſe vagari per prouinciã paſſus eſt: dein
de quòd adeo indulſiſſet militibus, vt nudare tegulis muros vrbis ad tegenda hibernacula ſua patere-
tur: referriq; tegulas & reſarciri tecta ſicut fuerant iuſſit. Et Perſea quidem cum maiore filio Philippo
traditos A. Poſthumio in cuſtodiam miſit: filiam cum minore filio à Samothrace accitos Amphipo
lim, omni liberali cultu habuit. Ipſe vbi dies venit, quo adeſſe Amphipoli denos principes ciuitatũ
iuſſerat,

A iuſſerat, literaſq; omneis quæ vbiq; depoſitæ eſſent & pecuniam regiam conferri, cum X legatis circumfuſa omni multitudine Macedonum in tribunali conſedit. Aſſuetis regio imperio tamen nouum formam terribilem præbuit tribunal, ſummotor aditus, præco, accenſus, inſueta omnia oculis auribuſq;, quæ vel ſocios nedum hoſteis victos terrere poſſent. Silentio per præconē facto, Paulus Latine quæ ſenatui quæ ſibi ex conſilii ſententia viſa eſſent pronunciauit: ea Cn. Octauius Pr. (nã & ipſe aderat) interpretata ſermone Græco referebat. Omnium primũ liberos eſſe iubere Macedonas, habēteis vrbes eaſdē agroſq;, vtentes legibus ſuis, annuos creanteis magiſtratus: tributũ dimidium eius quod pependiſſent regibus pendere P.R. Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniam. vnam fore & primam partē, quod agri inter Strymonem & Neſſum amnē ſit: acceſſurum huic parti trans Neſſum ad orientem verſum, quà Perſeus tenuiſſet vicos caſtella oppida, præter Ænũ & Maroneã & Abdera: trãs Strymonem autem vergentia ad occaſum Biſalticã omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Biſaltas: ab occaſu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui propè Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu, cingunt: ad ſeptentrionem Bora mons obiicitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occaſu præter Axium amnem porrigitur: Edeſſa quoq; & Berœa eodē conceſſerunt. IIII regio trans Boram montem, vna parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum vbi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, ſecundæ Theſſalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia ſuæ cuiuſq; regionis indici, pecuniam conferri, ibi magiſtratus creari iuſſit. Pronũciauit deinde, neq; connubium, neq; cõmercium agrorum ædificiorumq; inter ſe placere cuiquã extra fines regionis ſuæ eſſe. Metalla quoq; auri atq; argenti nõ exerceri: ferri & æris permitti: vectigal exercentibus dimidium eius impoſitũ quòd pependiſſent regi. Et ſale inuecto vti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & ſua fuiſſet, & continens eſſet finibus ſuis, omnibus dare libertatem pronunciauit, qui ſub regno Perſei fuiſſent. Poſt non impetratam Pæoniam, ſalis cõmertium dedit: tertiæ regioni imperauit vt Stobos Pæoniç deucherent, pretiumq; ſtatuit. Naualē materiam & ipſos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus, quæ affines barbaris eſſent: excepta autem tertia omnes erant: permiſit vt præſidia armata in finibus extremis haberent. Hęc pronũciata primo die cõuentus, varie affecerunt animos. Libertas præter ſpem data arrexit, B & leuatũ annuum vectigal; regionatim cõmerciis interruptis ita videri lacerata tanquam animalia in artus alterum alterius indigenteis diſtracta: adeo quanta Macedonia eſſet, q̃ diuiſui facilis, & à ſeipſa quæq; contempta pars eſſet, Macedones quoq; ignorabant. Pars prima Biſaltas habet fortiſſimos viros (trans Neſſum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugũ proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente ſole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas vrbes Theſſalonicen & Caſſandriam habet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoq; opportunitates ei præbent portus ad Toronen ac montem Athò (Æneæ vocant hunc) alii ad inſulam Eubœam, alii ad Helleſpõtum opportune verſi. Tertia regio nobileis vrbes Edeſſam & Berœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicoſam gētem, incolas quoq; permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Linceſtæ, & Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq; cultu & aſpera plaga eſt: cultorum quoq; ingenia terræ ſimilia habet: ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miſcentes ritus ſuos. Diuiſæ itaq; Macedoniæ partiũ vſibus ſeparatis, quãta vniuerſos teneat Macedonas formula dicta, Cũ leges quoq; ſe daturũ oſtēdiſſet. Ætoli deinde citati, in qua cognitione magis vtra pars Romanis vtra regi fauiſſet quæſitum eſt, q̃ vtri feciſſent iniuriam aut accepiſſent. Noxa liberati interfectores, exilium pulſis æque ratum fuit ac mors interfectis. A. Bæbius vnus eſt damnatus, quòd milites Romanos præbuiſſet ad miniſterium cædis. Hic euētus Ætolorum cauſæ, in omnibus Græciç gentibus populiſq;, eorum qui partis Romanorũ fuerant, inflauit ad intolerabilem ſuperbiam animos: & obnoxios pedibus eorum ſubiecit, quos aliqua parte ſuſpicio fauoris in regē contigerat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo quæ adulando aut Romanorum imperium aut amicitiam regum ſibi priuatim opes oppreſſis faciebant ciuitatibus: medium vnum vtriq; generi aduerſum libertatē & leges tuebatur. His vt maior apud ſuos charitas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, ſoli tum in magiſtratibus, ſoli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Pelopõneſo & ex Boetia, & ex aliis Græciæ cõciliis adeſſent, impleuere aures decem legatorũ: non eos tantum, qui ſe propalàm per vanitatem iactaſſent tanquam hoſpites & amicos Perſei, ſed multo plures alios ex occulto fauiſſe: reliquos per ſpeciē tuendæ libertatis in conciliis aduerſus Romanos omnia inſtruxiſſe: nec aliter eas manſuras in fide gentes, niſi fractis animis partium, aleretur cõfirmareturq; authoritas corũ, qui nihil præter imperium Romanorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Ætolia Acarnaniaq; & Epiro & Boetia, qui Romam ad cauſam dicendam ſequerentur: in Achaiam ex decem legatorũ numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, vt ipſi edicti euocarent. Id duabus de cauſis factũ

C vna quod fiduciæ plus animorumq́; eſſe Achęis ad non parendum credebant, & forſitan etiam in periculo fore Callicratem & cæteros criminum authores delatoresq́. altera cur præſentes euocarent cauſa erat: quod ex aliis gentibus principum literas deprenſas in cōmentariis regiis habebant: in Acheis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Ætolis dimiſſis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatum, niſi quod Leucas exempta eſt Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publice aut priuatim partium regis fuiſſent, in Aſiam quoque cognitionem extendēre: & ad Antiſſan in Lesbo inſula diruendam, traducendos Methymnam Antiſſæos, Labeonem miſerunt: quod Antenorem regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum eſt vagatus, portu receptum commeatibus iuuiſſent. Duo ſecuri percuſſi viri inſignes: Andronicus Andronici filius Ætolus, quod patrem ſecutus arma contra populum Romanum tuliſſet: & Neo Thebanus, quo authore ſocietatem cum Perſeo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus interpoſitis, Macedonum rurſus aduocatum concilium. pronunciatum quod ad ſtatum Macedoniæ pertinebat, ſenatores quos Synedros vocant legendos eſſe, quorum conſilio reſpublica adminiſtraretur. Nomina deinde ſunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quàm XV annos natis præcedere in Italiam placeret. Id prima ſpecie ſæuum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate ſua eſſe factum. Nominati ſunt enim regis amici purpuratiq́; duces exercituū, præfecti nauium aut præſidiorum, ſeruire regi humiliter, aliis ſuperbe imperare aſſueti: prædiuites alii, alii quos fortuna non æquarent his ſumptibus pares: regius omnibus victus veſtitusq́;, nulli ciuilis animus neque legū neq; libertatis ęquæ patiens. Omnes igitur qui in aliquibus miniſteriis regiis etiā qui in minimis legationibus fuerāt, iuſſi Macedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denunciata. Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis dare videretur: & quas ne vſus quidem longo tempore, qui vnus eſt legum corrector, experiendo argueret. Ab ſeriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Aſiæ ciuitates & ad reges miſſis qui denunciarent, & cū circumiret ipſe Græciæ ciuitates indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nā & artificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum & nobilium equorum conuenit: & legationes cum victimis, & quicquid aliud deorum hominūq́; cauſa fieri magnis ludis in Græcia ſolet. Ita factum eſt, vt non magnificentiam tantum, ſed prudentiam in dandis ſpectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoq; legationibus pa

D ratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipſius ferebant, & conuiuium inſtruere, & ludos parare, eiuſdem eſſe qui vincere bello ſciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq́; æreis in naues impoſitis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem Mineruam Luamq́; matrem & cæteros deos quibus ſpolia hoſtium dicare ius faſq́; eſt, ipſe imp. face ſubdita ſuccendit: deinde circunſtantes tribuni militum pro ſe quiſque ignes coniecerunt. Notata eſt in illo conuentu Europæ Aſiæ que, vndique partim ad gratulationem partim ad ſpectaculum contracta multitudine, tantis naualibus terreſtribusq́; exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, vt & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraque eius generis ſint ab imperatore, non in vſum modo præſentem, ſed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei quæ venerat turbæ, non ſcenicum magis ludicrum, non certamina hominum aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis vt viſeretur expoſita, ſtatuarum, tabularumq́;, textilium, & vaſorum ex auro & argento, ære, & ebore factorum ingenti cura in ea regia: vt non in preſentem modo ſpeciem, qualibus referta regia Alexandreæ erat, ſed in perpetuum vſum fierent. Hæc in claſſem impoſita, deuehenda Romam Cn. Octauio data. Paulus benigne legatis dimiſſis, trangreſſus Strymonem, mille paſſuum ab Amphipoli caſtra poſuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prætergreſſus vrbem, ad Spelæum (quod vocant) biduum moratus, P. Naſicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios qui Perſea iuuerant bello, miſit, iuſſos ad Oricum ſibi occurrere: ipſe Epirum petens quintiſdecimis caſtris Paſſaronem peruenit. Haud procul inde Anicii caſtra aberant. ad quem literis miſſis, nequid ad ea quæ fierent moueretur: ſenatum prædam Epiri ciuitatum, quæ ad Perſea defeciſſent, exercitui dediſſe: ſummiſſis centurionibus in ſingulas vrbes, qui ſe dicerent ad prę ſidia deducenda veniſſe, vt liberi Epirotæ ſicut Macedones eſſent: denos principes ex ſingulis euocauit ciuitatibus. Quibus cum denunciaſſet, vt aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimiſit, ante in vlteriores quàm in propiores profecti, vt vno die in omnes perueniretur. Edita tribunis centurionibusq́; erant quæ agerentur: mane omne aurum argentumq́; collatum: hora quarta ſignum ad diripiendas vrbes datum eſt militibus: tantaq́; præda fuit, vt in equitem CCCC denarii, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum vrbium diruti ſunt: ea fuere oppida circa LXX. vendita prę da omnium, de ea ſumma militi numeratum eſt. Paulus ad mare Oricum deſcendit, nequaquam vt ratus erat expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia geſſiſſent bellum, experteis regiæ prædæ eſſe indignabantur. Orici cum miſſas cum Scipione Naſica Maximoq́; filio copias inueniſſet,

A niſſet, exercitu in naues impoſito in Italiam traiecit. Et poſt paucos dies Anicius conuentu reliquorum Epirotarum Acarnanumq; acto, iuſſisq; in Italiam ſequi principibus, quorum cognitionem cauſæ reſeruarat: & ipſe nauibus expectatis, quibus vſus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit. Cum hæc in Macedonia Epiroq; geſta ſunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenen miſſi erant, in Aſiam peruenerunt. Induciis per hyemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hiberna conceſſerat Pergamum, grauiq; morbo æger fuerat. Ver primum ex domo exciuit: iamq; Synnada peruenerant, cum Eumenes ad Sardeis vndique exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: ſed caſtra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex diſceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum eſt locutus, retulitq; ferociorem eum deprecando factum: vt mirum videri poſſet, inter opulentos reges Antiochum Ptolemæumq; tantum legatorum Romanorum verba valuiſſe, vt extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momēti fuiſſe. Romam primum reges captiui Perſeus & Gentius in cuſtodiam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorum: tum quibus Macedonum denunciatum erat, vt Romam venirent, principumq; Græciæ. nam hi quoque non ſolum præſentes exciti erant: ſed etiam ſiqui apud reges eſſe dicebantur, literis acceſiti ſunt. Paulus ipſe poſt dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI verſus remorum agebant, ornata Macedonicis ſpoliis, non inſignium tantum armorum, ſed etiam regiorum textilium, aduerſo Tyberi ad vrbem eſt ſubuectus, completis ripis obuiam effuſa multitudinem. Paucos poſt dies Anicius & Octauius claſſe ſua aduecti. Tribus iis omnibus decretus eſt ab ſenatu triumphus: mandatumq; Q. Caſſio prætori cum tribunis plebis ex authoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, vt iis quo die vrbem triumphantes inueherentur imperium eſſet. Intacta inuidia media ſunt, ad ſumma fermè tendit. Nec de Anicii, nec de Octauii triumpho dubitatum eſt: Paulum, cui ipſi quoque ſe comparare erubuiſſent, obtrectatio carpſit. Antiqua diſciplina milites habuerat: de præda parcius quàm ſperauerant ex tantis regiis opibus dederat, nihil relicturus, ſi auiditati indulgeretur, quod in ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitiis ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpitius Galba, qui tribunus militum ſecundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prenſando ipſe, & per ſuæ legionis milites ſolicitando,

B ſtimulauerat vt frequentes ad ſuffragium adeſſent: imperioſum ducem & malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho eius ferretur, vlciſcerētur: plebem vrbanam ſecuturam eſſe militum iudicia: pecuniam illum dare non potuiſſe, militem honorem dare poſſe: ne ſperaret ibi fructum gratiæ vbi non meruiſſet. His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret, & priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadendum, vt in re minime dubia, ſi quiſquam procederet: Seruius Galba repente proceſſit: & à Tr. poſtulauit, vt quoniam hora iam octaua diei eſſet, nec ſatis temporis ad demonſtrandum haberet, cur L. Æmilium non iuberent triumphare: in poſterum diem differrent, & mane eam rem agerent. Integro ſibi die ad cauſam eam orandam opus eſſe. Cum tribunus dicere eo die ſiquid vellet iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoq; exacta acerbe munia militiæ, plus laboris, plus periculi quàm deſideraſſet res iniunctum: contrà in præmiis, in honoribus, omnia arctata: militiamq;, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridiorem aſperioremq; bellantibus, tandem victoribus inopem atque inhonoraram futuram. Macedonas in meliori fortuna, quàm milites Romanos, eſſe. Si frequentes poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potenteis viros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu eſſe. His vocibus incitati, poſtero die milites tanta frequentia Capitolium compleuerunt, vt aditus nulli præterea ad ſuffragium ferendum eſſet. Intro vocatæ primæ tribus cum antiquarent, concurſus in Capitolium principum ciuitatis factus eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum tanti belli victorem diſpoliari triũpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atq; auaritiæ militari: in vno nimis ſe per ambitionem peccare. Quid ſi domini milites imperatoribus imponantur! In Galbam pro ſe quiſq; probra ingerere. Tādem hoc tumultu ſedato, M. Seruilius qui Cos. & magiſter equitum fuerat, vt de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicendiq; ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni cum ad deliberandum ſeceſſiſſent, victi authoritatibus principum, de integro agere cœperunt: reuocaturosq; ſe eaſdem tribus renunciarunt, ſi M. Seruilius aliiq; priuati qui dicere vellent dixiſſent. Tum Seruilius. Quantus imp. L. Æmilius fuerit Quirites, ſi ex alia re nulla æſtimari poſſit, vel hoc ſatis erat, quòd cum tam ſeditioſos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionem habuit. Eadem ſeueritas imperii quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua diſciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in L. Paulo accuſando tirocinium ponere & documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtũ eſſe iudicauerat: ſed poſtero die quàm triumphatum eſt priuatũ eũ viſurus eſſet, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cum primũ magiſtratus ipſe cepiſſet, diem diceret, inimicũ ad populũ accuſaret. Ita & pretium recte facti

C triumphum haberet L.Paulus pro egregie bello geſto:& pœnã,ſi quid & vetere gloria ſua & noua indi
gnum feciſſet. Sed videlicet cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes voluit,
Diem integrum heſterno die accuſandum L.Paulum petiit: quatuor horas, quantum ſupererat diei,
dicendo abſumpſit. Quis vnquã tã nocens reus fuit, cuius vitia vitæ tot horis expromi non poſſent?
Quid interim obiecit quod L.Paulus,ſi cauſam dicat,negatum velit? Duas mihi aliquis conciones
parumper faciat: vnam militum Macedonicorum, puram alteram integrioris iudicii & à fauore &
odio: vniuerſo iudicante P.R. apud concionem togatam & vrbanam prius reus agatur. Quid apud
Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius &
intentius inſtitiſti: vigiliæ acerbius & diligentius circũitæ ſunt: operis plus quàm antea feciſti, cũ ipſe
imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne victorẽ qui-
dem te adquieſcere paſſus eſt: ſtatim ad perſequẽdos hoſtes duxit. Cum te præda partienda locupletẽ
facere poſſet. pecuniam regiã trãſlaturus in triumpho eſt & in ærarium laturus. Hæc ſicut ad militum
animos ſtimulãdos aliquem aculeum habent, qui parum licentię parum auaritię ſuæ inſeruitum cen
ſent: ita apud P.R. nihil valuiſſent: qui vt vetera atq; audita à parentibus ſuis non repetat, quæ ambi-
tione imperatorum clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperii victoriæ partæ: proximo certe Punico
bello, quid inter M.Minutium magiſtrum equitum, & Q.Fabium Maximum dictatorem interfuerit
meminit. Itaq; accuſatorem id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneam defenſionem Pauli fuiſſe. Transeatur
ad alteram concionem: nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem rubo-
rem incutere, & verecundiã aliquam imperatoris violandi adferre poſſit. Equidem ipſe aliter affectus
animo ſum, qui apud exercitũ mihi loqui videar: q̃ paulo ante eram, cum ad plebem vrbanam ſpecta-
bat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romæ, præter Perſea, qui triumphari de Macedo-
nibus nolit, & eum non iiſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas viciſtis? Vincere vos prohi-
buiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphãteis vrbem inire prohibet. Erratis milites, ſi triumphum imperatoris
tantum, & non militum quoque, & vniuerſi P.R. eſſe decus cenſetis. Non vnius hoc Pauli. Multi etiã
qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L.Paulo magis
* eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, q̃ C.Lutatio primi Punici belli, quã P.Cornelio ſecũdi,
q̃ illis qui triumphauerũt. Nec L.Paulũ minorẽ aut maiorẽ imperatorẽ triũphus faciet: militum ma-
gis in hoc vniuerſiq; populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus cla-
D riſſimũ quẽq; ciuem opinionẽ habeat, & imitari in hoc populũ Athenienſem lacerantẽ inuidia prin-
cipes ſuos videat. Satis peccatũ in Camillo à maioribus veſtris eſt, quẽ tamẽ ante receptã p eũ à Gal-
lis vrbem violarunt: ſatis inſuper vobis in P.Africano, Literni domiciliũ & ſedẽ fuiſſe domitoris Afri-
cæ, Literni ſepulchrum oſtendi. Erubeſcamus, gloria ſi par illis viris L.Paulus, iniuria veſtra exæquet.
Hæc igitur primũ infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut
Africani, aut Pauli ſimilis eſſe in ĩgrata & inimica bonis ciuitate velit? Si infamia nulla eſſet, & de glo
ria tantum ageretur, qui tandem triumphus non cõmunem nominis Romani gloriam habet? Tot de
Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Pœnis, ipſorũ tantum imperatorum, an populi Romani di-
cuntur? Quẽadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthagin ienſibusq;
triumphi acti ſunt: ſic non M.Curius tantum nec P.Cornelius, ſed Romani triumpharunt. Militum
quidem propria eſt cauſa: qui & ipſi laureati, & quiſque donis quibus donati ſunt inſignes, triumphũ
nomine cient, ſuasq; & imp. laudes canentes per vrbem incedunt. Siquando non deportati ex prouin-
cia milites ad triumphum ſint, fremunt: & tamen ſuum quoq;, ſe abſenteis, quod ſuis manibus parta
victoria ſit, triũphare credunt. Siquis vos interroget milites, ad quã rem in Italiã deportati & non ſta
tim confecta prouincia dimiſſi ſitis: quid Romam frequẽtes ſub ſignis veneritis: quid moremini hic,
& non diuerſi domos quiſq; abeatis veſtras: quid aliud reſpondeatis, q̃ vos triumphanteis videri vel-
le? Vos certe victores cõſpici velle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo patre huius & de An-
tiocho eſt: ambo regnabant cum de his triumphatum eſt. De Perſeo capto in vrbem cum liberis ab-
ducto non triumphabitur? Quod ſi in curru ſcandenteis Capitolium auratos purpuratosq;, ex infe-
riore loco Lucius Paulus in turba togatorum vnus priuatus interroget: Luci Anici, Cn.Octaui, vtrũ
vos digniores triumpho eſſe, an me cenſetis? curruum ei ceſſuri, & præ pudore videntur inſignia ipſi
ſua tradituri: & vos Gentium quàm Perſea duci in triumphum mauultis Quirites, & de acceſſione
potius belli quàm de bello triumphari? Et legiones ex Illyrico laureatæ vrbem inibunt: & nauales ſo-
cii? Macedonicæ legiones ſuo abrogato triumphos alienos ſpectabũt? Quid deinde tam opimę præ-
dæ, tam opulentę victoriæ ſpoliis fiet? Quò nam abdentur illa tot millia armorum detracta corpo-
ribus hoſtium? an in Macedoniam remittentur? Quo ſigna aurea, marmorea, eburnea: tabulæ pictæ,
textilia: tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu tanquam furtiua in æra-
rium deportabuntur? Quid illud ſpectaculum maximum? nobiliſſimus opulentiſſimusq; rex captus
vbi victori populo oſtẽditur? Quos Syphax rex captus, acceſſio Punici belli, concurſus fecerit, pleriq;
meminimus. Perſeus rex captus, Philippus & Alexãder filii regis, tãta noĩa ſubtrahẽtur ciuitatis ocu-
lis? Ipſum

A lis? Ipſum L. Paulum bis Cos. domitorem Græciæ, omnium oculi conſpicere vrbem curru ingredientem auent. Ad hoc fecimus conſulem, vt bellum per quadriennium ingenti etiam pudore noſtro tractum perficeret: cui ſortito prouinciam, cui proficiſcenti præſagientibus animis victoriam triumphumq; deſtinauimus, ei victori triumphum negaturi? & quidem non homines tantum, ſed deos etiã ſuo honore fraudaturi: diis quoque enim non ſolum hominibus debetur. Vtrum maiores veſtri omnium magnarum rerum, & principia exorſi ab diis ſunt, & finem eum ſtatuerunt? Conſul proficiſcens prætor'ue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat: victor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eoſdem deos quibus vota nuncupauit, merita dona populi Romani traducit: Pars non minima triumphi eſt, victimæ præcedentes: vt appareat diis grates agentem imperatorem ob rempublicam bene geſtam redire. Omneis illas victimas quas traducendas in triumpho vindicauit, alias alio cædente mactate. illas quidem epulas ſenatus: quæ nec priuato loco, nec publico profano, ſed in Capitolio eduntur: vtrum hominum voluptatis cauſa, an deorum hominumq;: authore Seruio Galba turbaturi eſtis? L. Pauli triũpho portæ claudentur? rex Macedonum Perſeus cum liberis & turba alia captiuorum, ſpolia Macedonum, circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquam rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo ſenatus decreuit potius, quàm quid Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius quàm illũ audi. Ille nihil præterquàm loqui, & ipſum maledice ac maligne didicit: ego ter & viciens cum hoſte per prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conſerui ſpolia retuli: inſigne corpus honeſtis cicatricibus omnibus aduerſo corpore exceptis habeo. Nudaſſe deinde ſe dicitur, & quo quęque bello vulnera accepta eſſent retuliſſe. Quę dum oſtentat, adapertis forte quę velanda erant tumor inguinum proximis riſum mouit. tum, hoc quoque quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; perſedendo habeo: nec magis me eius quàm cicatricum harum pudet pœnitetq;, quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro ſæpe vexatum corpus vetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi. Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, ſi videtur, tribuni ad ſuffragium tribus: ego ad vos milites

* *

B ſummam omnis captiui auri argentiq; tranſlati H—S millies ducenties fuiſſe, Valerius Antiás tradit: quæ haud dubie maior aliquanto ſumma ex numero plauſtrorum ponderibusq; auri argenti generatim ab ipſo ſcriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum abſumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret diſſipatum, tradunt: eoq; id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra triginta annos poſt bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coaceruatum fuerat. Itaq; admodum inops pecuniæ Philippus, Perſeus contrà prædiues, bellare cum Romanis cœpit. Ipſe poſtremo Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum ſenecta ipſa maieſtatem præ ſe ferens. poſt currum inter alios illuſtres viros filii duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum ſuis quæque ordinibus. Pediti in ſingulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuiſſe credunt, & pro rata aliis, ſi aut non refragati honori eius fuiſſent, aut benigne hac ipſa ſumma nunciata acclamaſſent. Sed non Perſeus tantum per illos dies documentum humanorum caſuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per vrbem hoſtium ductus, ſed etiam victor Paulus auro purpuraq; fulgẽs. Nam duobus è filiis, quos duobus datis in adoptionem, ſolos nominis ſacrorum familiæq; hæredes retinuerat domi, minor fermè XII annos natus, quinque diebus ante triumphum, maior XIIII annorum triduo poſt triumphum deceſſit: quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimileis prædeſtinanteis triumphos oportuerat. Paucis poſt diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cum de ſuis rebus geſtis more cæterorum imperatorum diſſeruiſſet, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quàm feliciter rempublicam adminiſtrauerim, & quòd duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos Quirites arbitror, cum ſpectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæſo ſinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia claſſem à Brundiſio ſole orto ſolui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & claſſibus luſtra ſacrificaui. A' Delphis quinto die in caſtra perueni: vbi exercitu accepto, mutatis quibuſdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progreſſus quia inexpugnabilia caſtra hoſtium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præſidia eius ſaltum ad Petram euaſi: & ad pugnam rege coacto acie vici: Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me conſules ita geſſerunt, vt ſemper ſucceſſori traderent grauius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde ſecundarum rerum velut prouentus ſecutus: ciuitates omnes Macedoniæ ſe dediderunt: gaza regia in poteſtatem venit: rex ipſe, tradentibus propè ipſis diis, in templo Samothracum cum liberis eſt

C captus. Mihi quoq; ipſi nimia iam fortuna mea videri, eoq; ſuſpecta eſſe. Maris pericula timere cœpi
in tanta pecunia regia in Italiam traiicienda & victore exercitu tranſportando. Poſtq̃ omnia ſecundo
nauium curſu in Italiam peruenerunt, neq; erat quòd vltra precarer, illud optaui, vt cum ex ſummo
retro volui fortuna conſueſſet, mutationem eius domus mea potius, q̃ reſpublica ſentiret. Itaq; defun-
ctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero, quòd triumphus meus, velut ad ludi-
brium caſuum humanorum, duobus funeribus liberorũ meorum eſt interpoſitus. Et cum ego & Per-
ſeus nunc nobilia maxime ſortis mortalium exẽpla ſpectemur, ille qui ante ſe captiuos captiuus ipſe
duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filii cur-
* rum ex Capitolio propè iam expirantem veni: neque ex tanta ſtirpe liberũm ſupereſt qui Lucii Æmi-
lii Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cor-
nelia & Fabia gens habent. Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meæ, ve-
ſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur. Hæc tanto dicta animo magis confudere audien-
tium animos, quàm ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflendo locutus eſſet. Cn. Octauius Calend.
Decembribus de rege Perſeo naualem triumphum egit. Is triumphus ſine captiuis fuit, ſine ſpoliis.
Dedit ſociis naualibus in ſingulos denarios ſeptuagenos quinque, gubernatoribus qui in nauibus
fuerant duplex, magiſtris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus eſt: patres cenſuerunt vt Quin-
tius Caſſius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret, comites, pecuniam, ar-
gentum, inſtrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in cuſtodiam Car-
ſeolos eſt miſſus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos
poſt dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium
alioſq; obſides adportantes. Eis in ſenatum introductis, & id ipſum argumenti prætendentibus ora-
tionis, non ſua voluntate Cotyn bello iuuiſſe Perſea, quòd obſides dare coactus eſſet: orantibuſq; vt
eos pretio quantum ipſi ſtatuiſſent patres redimi paterentur: reſponſum ex authoritate ſenatus eſt: po-
pulum Romanum meminiſſe amicitiæ quæ cum Cotye maioribuſq; eius & gente Thracum fuiſſet.
obſides datos crimen non criminis defenſionem eſſe, cum Thracum genti ne quietus quidem Perſe-
us, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cæterum etſi Cotys Perſei gratiam prætuliſ-
ſet amicitiæ populi Romani: magis quid ſe dignum eſſet, quàm quid merito eius fieri poſſet, æſtima-
turum: filium atque obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe populi Romani: pretium eorum
D malle relinquere in accipientium animis, quàm præſens exigere. Legati nominati, T. Quintius Fla-
minius, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obſides in Thraciam reducerent: & Thracibus
munera data in ſingulos binũm millium æris. Bitis cum cæteris obſidibus à Carſeolis accerſitus, ad
patrem cum legatis miſſus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inuſitatæ ante magnitudinis, in cã-
po Martio ſubductæ ſunt. Hærente adhuc non in animis modo, ſed penè in oculis memoria Macedo-
nici triumphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyriiſq;. Similia omnia ma-
gis viſa hominibus quàm paria: minor ipſe imp. & nobilitate Anicius cum Æmilio, & iure imperii
Pr. cum Cos. collatus: non Gentius Perſeo, non Illyrii Macedonibus, non ſpolia ſpoliis, non pecunia
Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; ſicut præfulgebat huic triumphus recẽs: ita
apparebat ipſum per ſe intuentibus nequaquam eſſe contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies
terra mariq; ferocem lociſq; munitis fretam gentem Illyriorum: regem regiæq; omneis ſtirpis ceperat:
tranſtulit in triumphum multa militaria ſigna ſpoliaq; alia & ſupellectilem regiam: auri pondo XX
& VII, argenti X & IX pondo: denarium tria millia: & CXX millia Illyrici argenti. Ante currũ
ducti Gentius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrii. De præ-
da militibus in ſingulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, ſociis nomi-
nis Latini quantum ciuibus, & ſociis naualibus dedit quãtum militibus. Lætior hũc triumphum eſt
ſecutus miles, multiſq; dux ipſe carminibus celebratus. H—S ducenties ex ea præda redactum eſſe, au-
thor eſt Antiâs, præter aurum argentumq; quod in ærarium ſit latum: quod quia vnde redigi potuerit
non apparebat authorẽ pro re poſui. Rex Gẽtius cũ liberis & coniuge, & fratre Spoletium in cuſtodiã
ex S.C. ductus: cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti: recuſantibuſq; cuſtodiam Spoletinis Igi-
turuium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædę CCXX lembi erant: de Gentio rege captos eos
Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrracinis Q. Caſſius ex S.C. tribuit. Conſules eo anno agro tantum
Ligurum populato, cum hoſtes exercitus nunquam eduxiſſent, nulla re memorabili geſta, Romam ad
magiſtratus ſubrogandos redierunt: & primo comitiali die conſules crearunt, M. Claudium Marcel-
lum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores poſtero die, L. Iulium, L. Apuleium Saturninum, A. Li-
cinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prętoribus duę vr-
banæ prouinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: poſtridie
Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus eſt. C. Claudius: in eius locum augures
legerunt T. Quintium Flaminium: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Pru-
ſia venit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu vrbem ingreſſus, ad forum à porta tribu-
nalq;

A naleque Q. Caſſii prætoris peruenit: concurſuque vndique facto, deos qui vrbem Romam incolerent, ſenatumque & populum Romanum ſalutatum ſe dixit veniſſe: & gratulatum quòd Perſea Gētiumque reges viciſſent, Macedonibusque & Illyriis in ditionem redactis auxiſſent imperium. Cum prætor ſenatum ei, ſi velit, eo die daturum dixiſſet, biduum petiit, quo templa deûm vrbemque & hoſpites amicoſque viſeret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſſus fuerat: & ædes, quæ ipſum comiteſque eius benigne reciperent, cõductæ. Tertio poſt die ſenatum adit, gratulatus victoriam eſt: merita ſua in eo bello commemorauit: petiit, vt votū ſibi ſoluere, Romæ in Capitolio X maiores hoſtias, & Præneſte vnam Fortunæ liceret: ea vota pro victoria populi Romani eſſe. Et vt ſocietas ſecum renouaretur: agerque ſibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli poſſiderent, daretur. Filium poſtremo Nicomedem ſenatui commendauit. Omniū qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore eſt adiutus. Itaque cætera quæ petebat conceſſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager P.R. fuiſſet, nec cuiquam datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut ſi datus Gallis eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniuria quidquā ei datum vellet P.R. Ne quod detur quidem gratum eſſe donum poſſe, quòd eum qui det vbi vellet ablaturum eſſe ſciat. Facile Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur P.R. documento Ptolemæum Ægypti regem eſſe. Cum hoc reſpōſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex ſeſtertiis iuſſa dari, & vaſorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cenſuerunt, ex qua Maſgabæ filio regis Maſaniſſæ data eſſent: & vt victimæ aliaque quæ ad ſacrificium pertinerēt, ſeu Romæ, ſeu Præneſte immolare vellet, regi ex publico ſicut magiſtratibus Romanis præberentur: & vt ex claſſe quæ Brundiſii eſſet naues longæ viginti aſſignarētur quibus vteretur: donec ad claſſem dono datam ei rex perueniſſet. L. Cornelius Scipio ne ab eo abſcederet, ſumptumque ipſi & comitibus præberet donec nauem conſcendiſſet. Mire lætum & ea benignitate in ſe populi Romani regem fuiſſe ferunt: munera ſibi ipſum emiſſe: filium iuſſiſſe donum P.R. accipere. Hæc de Pruſia noſtri ſcriptores. Polybius eum regem indignum maieſtate nominis tanti tradit: pileatum capite raſo obuiam ire legatis ſolitum, libertumque ſe P.R. ferre, & ideo inſignia ordinis eius gerere. Romæ quoque cum veniret in curiam ſummiſiſſe ſe, & oſculo

B limē curiæ contigiſſe: & deos ſeruatores ſuos ſenatum appellaſſe: aliāque orationem non tam honorificam audientibus, quam ſibi deformem habuiſſe. Moratus circa vrbem XXX haud amplius dies, in regnum eſt profectus.

F I N I S.

Venetiis apud hæredes Lucæantonii Iuntæ Florentini.
Anno Domini M D XLI

TITI LIVII PATAVINI DECADVM XIIII EPITOME

T. LIVII PATAVINI HIſTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI PRIMI EPITOME.

ADVENTVS ÆNEÆ in Italiam, & res ab eo geſtæ, Aſcanii regnum Albæ, & Syluii Æneæ, ac deinceps Syluiorum regum primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum: Opima ſpolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuiſus. Fidenates, & Veientes victi. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit: Iano templum conſtituit: eiuſq; portam, pacatis omnibus circa populis, primus clauſit: cum dea Ægeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſt hæc trigeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metii Suffetii ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad poſtremum fulmine abſumptus eſt. Ancus Martius cærimonias à Numa inſtitutas renouauit: Latinis victis, & ad ciuitatem aſcitis montem Auentinum aſſignauit: Politorium vrbem Latinorum bello repetitam, quam priſci Latini occupauerant, diruit: pontem Sublicium in Tyberim fecit: Ianiculum collem vrbi addidit: fines imperii protulit: Oſtiam condidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerũ auxit: Latinos ſubegit: circum deſignauit: ludos edidit: Sabinorum bello potitus, equitum centurias ampliauit. Tentandæ ſcientiæ cauſa Accii Nauii auguris, conſuluiſſe fertur: an id, de quo cogitaret, effici poſſet: quod cum ille fieri poſſe reſpondiſſet: iuſſiſſe cum nouacula cotem præcidere: idq; protinus factum. Sabinos præterea acie vicit: vrbem muro circundedit: cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua corniculana, cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt: Veientes, atq; Hetruſcos prælio fudit: cenſum primus omnium egit: luſtrum condidit: claſſes, centuriasq; deſcripſit. Pomœrium protulit: colles vrbi, Quirinalem, Viminalem, Eſquilinumq; adiecit: templum Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiſo Seruio eius ſocero, inuaſit regnum. quo die ſcelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit: Turnum Herdonium fraude interemit: bellum cum Volſcis geſſit: & ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit. Terminus, & Iuuentas non addixere: quorum aræ moueri non potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in poteſtatem ſuam redegit. Huius filiis Delphos profectis, & conſulentibus, quis eorum regnaturus eſſet Romæ: dictum eſt, eum regnaturũ, qui primus matrem oſculatus eſſet. quod reſponſum cum ipſi aliter interpretarentur: Iunius Brutus, qui cum iis profectus erat: prolapſum ſe ſimulauit: & terram oſculatus eſt: idq; factum eius euentus rei comprobauit. nam cum impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium ſuum adduxiſſet: ad vltimum propter expugnatam nocturna vi à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad ſe Tricipitino, & viro Collatino obteſtata ne inulta mors eius eſſet, cultro ſe interemit: Bruti opera maxime expulſus eſt: cum regnaſſet annos vigintiquinq;. Tunc conſules primum creati ſunt L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

LIBRI II.

BRutus iureiurando populum aſtrinxit: neminem regnare Romæ paſſurum: Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coegit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere: bona Regum diripi iuſſit: agrum Marti conſecrauit: qui campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoque, & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis Regibus: ſecuri percuſſit: ſeruo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cuius nomine Vindicta eſt appellata. Cum aduerſus Reges, qui contractis Veientium, & Tarquiniorum copiis bellum intulerant: exercitum duxiſſet: in acie cum Arunte filio ſuperbi cõmortuus eſt: eumq; matronæ annum luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena Rex Cluſinorum, bello pro Tarquiniis ſuſcepto, cum ad Ianiculum veniſſet: ne Tyberim tranſiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus eſt. qui, dum alii pontem Sublicium reſcindunt: ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranauit. Alterum acceſſit virtutis exemplum à Mutio qui, cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet: occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat: comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat: exuri paſſus eſt: dixitq; tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius Regis. quorum ad

miratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus virgo vna Chloelia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: & cum reddita eſſet: à Porſena honorifice remiſſa, equeſtriq; ſtatua donata eſt. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt: vt eſſent triginta vna. Aduerſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferenem Aulus Poſthumius dictator proſpere pugnauit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum Sacrum in montem ſeceſſiſſet: cõſilio Menenii Agrippæ à ſeditione reuocata eſt. Idem Agrippa cum deceſſiſſet: propter paupertatẽ publico impendio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt: Oppidum Volſcorum Corioli captum eſt virtute, & opera Cn. Martii: qui ob hoc Coriolanus vocatus eſt. Titus Latinus vir de plebe, cum in viſu admonitus eſſet: vt de quibuſdam religionibus ad ſenatum perferret: & neglexiſſet: amiſſo filio, debilis factus, poſteaq̃ delatus ad ſenatum lectica eadem illa indicauerat: vſu pedum recepto, domum reuerſus eſt. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulſus, dux Volſcorum factus exercitum hoſtium vrbi primo admouiſſet: & miſſi ad eum primum legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia vxor impetrauerunt ab eo, vt recederet. Lex agraria primũ lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt necatusq;. Oppia virgo veſtalis ob inceſtum viua defoſſa eſt. Cum vicini hoſtes Veientes incommodi magis, q̃ graues eſſent: familia Fabiorum id bellum gerendum depopoſcit: miſitq; in id trecentos ſex armatos: qui ad Cremerã ad vnũ ab hoſtibus cæſi ſunt, vno impubere domi relicto. Res præterea aduerſum Volſcos, & Æquos & Veientes, & ſeditiones inter patres plebemq; continet. Appius Claudius conſul, cum aduerſus Volſcos contumacia exercitus male pugnatum eſſet: decimum quenq; militum fuſte percuſſit.

LIBRI III.

SEditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus, & ſeruis occupatum, cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt priore luſtro cenſa ſunt ciuium capita centum, quatuor & viginti millia, CCXIIII, præter orbos, orbasq;: ſequenti, CXXXII millia, CCCCXIX. Cum aduerſus Æquos res male geſta eſſet: L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cũ rure intentus ruſtico operi eſſet: ad bellum gerendum accerſitus eſt. Is victos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorum pl. numerus ampliatus eſt, vt eſſent decem: XXXVI anno à primis tribunis pl. petitis per legatos, & allatis atticis legibus, ad conſtituendas eas, proponendasq; decemuiri pro conſulibus ſine vllis aliis magiſtratibus creati, altero & trecenteſimo anno, quàm Roma condita erat: & vt à regibus ad conſules, ita à cõſulibus ad decemuiros tranſlatum imperium. Ii decem tabulis legum poſitis, cum modeſte ſe in honore geſſiſſent: & ob id in alterum quoq; annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet: cum complura impotenter feciſſent: magiſtratum noluerunt deponere: & in tertium annum detinuerunt, donec inuiſo eorum imperio finem attulit libido Appii Claudii. qui cum in amorem virginis incidiſſet: ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret: neceſſitatẽ patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, vt filiam interimeret: cum aliter eam tueri nõ poſſet: ne in poteſtatem ſtuprum illaturi veniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem auentinum occupauit: coegitq; decemuiros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & vnus collegarum, qui præcipue pœnam meruerant: in carcerem coniecti: cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Æquos proſpere geſtas continet: parum honeſtum populi Ro. iudicium, qui iudex inter Ardeates, & Aricinos ſumptus, agrum, de quo ambigebatur, ſibi adiudicauit.

LIBRI IIII.

LEx de connubio patrum, plebis contentione magna patribus repugnantibus, perlata eſt à tri. pl. Aliquot annis res populi Romani domi militiæq; p hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tunc primum creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret: Sp. Melius eques Romanus frumentum populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans à C. Seruilio Hala magiſtro equitum iuſſu Quintii Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius index boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniã ob rempublicã occubuerant: ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus mil. occiſo Tolumnio Rege Veientiũ, opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Æmylius dictator cenſuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur: anni & ſex menſium ſpatio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatem redactæ: eoq; coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates cum defeciſſent à populo Romano à Mamerco Æmylio dictatore victi ſunt: & Fidenæ captæ. Coniuratio ſeruorum oppreſſa eſt. Poſthumius tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum eſt. Res præterea geſtas aduerſum Volſcos, & Veientes continet.

LIBRI V.

IN obſidione Veiorum hibernacula militibus facta ſunt. ea res cum eſſet noua: indignationem tribunorum plebis mouit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites

tum

tum primum equis ſuis merere cœperunt. Cum inundatio in lacu Albano facta eſſet: vates, qui eam rem interpretaretur, ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Veios cepit: ſimulachrum Romam tranſtulit decimam partem prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, cum Faliſcos obſideret: proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq́; deditione facta, Faliſcorum victoriam iuſtitia conſecutus eſt. Cum alter ex cenſoribus, Iulius deceſſiſſet: in locū eius M. Cornelius ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pleb. dicta eſſet: in exilium abiit. Cum Senones Cluſium obſiderent: & legati à ſenatu miſſi ad componendum inter eos, & Cluſinos pacem, pugnantes contra Galios in acie Cluſinorum ſtetiſſent: hoc facto eorum concitati Senones vrbem infeſto exercitu petierunt: fuſisq́; ad Alliam flumen Romanis, cepere vrbem, præter Capitolium: in quod ſe iuuenes contulerant. maiores natu cum inſignibus honorum, quos quiſq; geſſerat: in veſtibulis ædium ſedentes occiderunt. & cum per auerſam partem Capitolii iam in ſummum euaſiſſent: proditi clangore anſerum, M. Manlii præcipue opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere, vt mille pondo auri darent: & hoc pretio finem obſidionis emerēt: Furius Camillus dictator abſens creatus inter pendendum aurum cum exercitu venit: & Gallos poſt ſextum mēſem vrbe expulit: ceci‍̄ditq́;. Ædes Ioui Capitolino facta: quo loco ante vrbem captam vox audita erat: aduētare Gallos. Dictum eſt ad Veios migrandum eſſe, propter incenſam, & dirutam vrbem. quod conſilium Camillo authore diſcuſſum eſt. Mouit populum vocis quoq; omen ex centurione auditæ. qui, cum in forū veniſſet: manipularis ſuis dixerat. ſta miles: hic optime manebimus.

LIBRI VI.

RES aduerſus Æquos, & Volſcos, & Hetruſcos proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additæ ſunt: Stellatina, Sabbatina, Prometina, Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat: cum obſtrictos ære alieno liberaret: nexos exolueret: crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notam S.C. factum eſt: ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, & L. Seſtius tribuni plebis legem promulgarunt: vt conſules etiam ex plebe fierent: qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cum iidem tribuni plebis per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent: pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex: ne cuiquam plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

LIBRI VII

DVo noui magiſtratus adiecti ſunt: prætura, & ædilitas curulis. Peſtilentia ciuitas laborauit: eamq́; inſignem fecit mors Furii Camilli. cuius remedium, & finis cum per nouas religiones quæreretur: ludi ſcenici tunc primum facti ſunt. Cum dies L. Mālio dicta eſſet à M. Pomponio tri. pl. propter delectum acerbe factum, & ob T. Manlium filium relegatum ſine vllo crimine, adoleſcens ipſe cuius relegatio patri obiiciebatur: venit in cubiculum tribuni: ſtrictoq́; gladio coegit eum in verba ſua iurare: non perſeueraturum ſe in accuſatione. tunc omnia pernitioſa omiſſa ſunt. In patentem voraginem vrbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit: eaq́; expleta eſt. Manlius adoleſcens, qui patrem à tribunitia vexatione liberauerat: contra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit: eiq́; occiſo torquem aureum detraxit: quem ipſe poſtea tulit: & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ: Pontina, & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt: quòd plus quingentorum iugerum agri poſſideret. M. Valerius tribunus militū Gallum, à quo prouocatus erat: inſidente galea coruo, & vnguibus roſtroq́; infeſtante hoſtem, interemit: & ex eo Coruini nomen accepit, cōſulq́; proximo anno creatus eſt ob virtutem cum XXIII haberet annum. Amicitia cum Carthaginenſibus iuncta. Campani, cum vrgerentur à Samnitibus bello auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impetrarent: vrbem, atq; agros populo Romano dediderunt. ob quam cauſam ea, quę populi Romani facta eſſent defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab Aulo Cornelio Cos. exercitus in iniquum locum deductus in magno diſcrimine eſſet: P. Decii tribuni militum opera ſeruatus eſt. qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſederant: occaſionem conſuli in æquiorem locum euadendi dedit: ipſe ab hoſtibus circunſeſſus erupit. Milites Romanos, qui Capuæ in præſidio erant relicti: cum de ea occupanda vrbe conſpiraſſent: & detecto conſilio, metu ſupplicii à populo Romano defeciſſent: per M. Valerium Coruinum dictatorē, qui conſilio ſuo eos à furore reuocauerat: patriæ reſtituti ſunt.

LIBRI VIII.

LAtini cum Campanis defecerunt: & miſſis legatis ad ſenatum conditionem tulerunt: vt ſi pacē habere vellent: alterum ex Latinis conſulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt: vt exanimaretur. T. Manlius conſul filium ſuum, quòd contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos: quamuis proſpere pugnaſſet: ſecuri percuſſit. Laborantibus Ro-

manis,P.Decius tunc cum Manlio deuouit ſe pro exercitu:& concitato equo cum in medios hoſtes ſe intuliſſet:interfectus morte ſua Romanis victoriam reſtituit.Latini in deditionem venerunt. T.Manlio in vrbem reuerſo nemo ex iuuentute obuiam proceſſit.Minutia virgo veſtalis inceſti damnata eſt. Auſonibus victis,in oppidum Cales colonia deducta eſt.Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium complurium matronarum deprehenſum. quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt.Lex de veneficio tunc primũ conſtituta eſt.Priuernatibus,cum rebellaſſent:victis ciuitas data eſt.Palæpolitani victi bello:& obſidione in deditionem venerũt.Q.Publilio,qui eos obſederat,primum imperium prolatum:& per conſules ei decretus triumphus.Plebs nexu liberata eſt propter Lucii Papyrii creditoris libidinẽ:qui C. Publilio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat.Cum L.Papyrius dictator reuerſus in vrbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda:Q.Fabius magiſter equitum occaſione rei bene gerendæ inuitatus contra edictum eius præliatus eſt:qui proſpere aduerſus Samnites pugnauit.ob eam cauſam cum dictator de magiſtro equitum ſuppliciũ ſumpturus videretur: Fabius Romam profugit:& cum cauſa parum proficeret:populi precibus donatus eſt.Res pręterea contra Sãnites proſpere geſtas continet.

LIBRI IX.

TItus Veturius,& Sp.Poſthumius apud Caudinas furcas,deducto in locum iniquum exercitu cum nulla ſpes euadendi eſſet:fœd ere cum Samnitibus facto , & ſexcentis equitibus Romanis obſidibus datis,ita exercitum abduxerunt:vt omnes ſub iugum mitterentur. iidemq́; authores Spu. Poſthumio conſule,qui in ſenatu ſuaſerat : vt eorum deditione , quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat : publica fides liberaretur:cum duobus Trib.plebis,& omnibus, qui per fœdus ſpoponderant : dediti Samnitibus non ſunt recepti . nec ita multo poſtea fuſis à Papyrio Curſore Samnitibus , & ſub iugum miſſis , receptis'que ſexcentis equitibus Romanis , qui obſides dati erant:pudor prioris flagitii abolitus . Tribus duæ adiectæ ſunt : Vfentina , & Falerina . Sueſſa,& Pontiæ coloniæ deductæ ſunt.Ap.Claudius cenſor aquam Claudiam perduxit : viam ſtrauit: quæ Appia vocata eſt: libertinorum filios in ſenatu legit . ideoq́; , quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis : ſequentis anni conſules in ſenatu legendo obſeruauerunt:quemadmodum ante per proximos cenſores obſeruatum fuerat. Res præterea contra Appulos,Hetruſcos,Vmbros,Marſos,Pelignos,Æquos,& Samnites , quibus fœdus erat reſtitutum , proſpere geſtas continet. Flauius Scriba libertino patre natus ædilis curulis fuit,per forenſem factionem creatus . quæ cum comitia , & campum turbaret : & in iis propter nimias vires dominaretur:à Q.Fabio cenſore in quatuor tribus redacta eſt:eaq́; res Fabio Maximo nomen dedit.

LIBRI X.

COloniæ deductæ ſunt Sora & Alba.Carſeoli Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurum ampliatum eſt:vt eſſent nouem:cum antea quaterni fuiſſent.Lex de prouocatione ad populum à Valerio conſule tunc primum lata eſt.Duæ tribus adiectæ ſunt:Anienſis,& Terẽtiana. Samnitibus bellum indictum:& aduerſus eos proſpere pugnatum eſt.Cum aduerſus Hetruſcos,Vmbros, Samnites,Gallos P.Decio,& Q.Fabio ducibus pugnaretur : Romanusq́; exercitus in maximo eſſet diſcrimine:P.Decius ſecutus exemplum patris deuouit ſe pro exercitu, & morte ſua victoriam eius pugnæ populo Romano dedit.Papyrius curſor Samnitium exercitum,qui iureiurãdo aſtrictus ſuo: quo maiore ſtẽonantia virtutis in aciem deſcenderet:fudit.Cenſus actus eſt,luſtrum conditum . cenſa ſunt ciuium capita ducenta ſexagintaduo millia,& trecenta vigintiduo.

LIBRI XI.

CVm Fabius Gurges Cos.male aduerſum Samnites pugnaſſet : & Senatus de remouendo ab eo exercitu ageret:Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam,eo máxime ſenatum mouit:quòd iturum ſe filio legatum pollicitus eſt:idq́; præſtitit.atq; eius conſilus, & opera filius Cos. adiutus,cæſis Samnitibus triumphauit:C.Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho ſecuri percuſſit.Cum ciuitas peſtilentia laboraret:miſſis legatis,vt Æſculapii ſignum Romam ab Epidauro transferrent:anguem,qui ſe in nauem eorum contulerat,: in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere:eoq́; in inſulã Tyberis egreſſo,eodem loco ſedes Æſculapii conſtituta eſt. L.Poſthumius conſularis,quoniam,cum exercitui præeſſet,opera militum in agro ſuo vſus eſſet,damnatus eſt.Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renouatum eſt.Curius Dentatus Cos.Samnitibus cæſis & Sabinis,qui rebellauerant,victis,& in deditionem acceptis,bis in eodem magiſtratu triumphauit.Coloniæ deductæ ſunt Caſtrum,Sena,Adria.Triumuiri capitales tunc primum creati ſunt.Cenſus actus eſt:luſtrum conditum.cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII millia. Plebs propter æs alienum,& graues & longas ſeditiones ad vltimum ſeceſſit in Ianiculum:vnde à Q. Hortenſio dictatore deducta eſt:iſq́; in ipſo magiſtratu deceſſit.Res præterea contra Volſcinienſes geſtas continet : itẽ aduerſus Lucanos:contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.

LIBRI XII.

CVm legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent: bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæſus eſt. Cum à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet duce, qui præerat claſſi, occiſo: legati ad eos à Senatu, vt de iis iniuriis quererentur, miſſi, pulſati ſunt. ob id bellum iis indictum eſt. Samnites defecerũt. Aduerſus eos, & Lucanos, & Brutios, & Hetruſcos aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum Rex, vt auxiliũ ferret Tarentinis: in Italiã venit. Cum in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Iubelio miſſa eſſet occiſis Rheginis, Rhegium occupauit.

LIBRI XIII

VAlerius Leuinus Cos. parum proſpere aduerſus Pyrrhum pugnauit: elephantorum maxime inuſitata facie territis militibus. poſt id prælium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant: Pyrrhus inſpiceret: omnia verſa in hoſtem inuenit: populabundusq; ad vrbem Romam proceſſit. C. Fabricius miſſus ad eum, vt de redimendis captiuis ageret: fruſtra vt patriam defereret à Rege tẽtatus eſt. captiui ſine pretio remiſſi ſunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad ſenatum miſſus petiit: vt componendæ pacis cauſa Rex in vrbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſſet: Ap. Claudius, qui propter inualetudinem oculorum iandiu à conſiliis publicis abſtinuerat: venit in curiam: & ſententia ſua tenuit: vt id Pyrrho negaretur. P. Domitius cenſor primus ex plebe luſtrũ condidit. cenſa ſunt ciuium capita CCLXXVIII millia, CCXXII. Iterum aduerſus Pyrrhũ dubio euentu pugnatum eſt. Cum Carthaginenſibus quarto fœdus renouatum eſt. Cum C. Fabricio conſuli is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat: polliceretur ſe Regi venenum daturum: cum indicio ad Regem remiſſus eſt. Res præterea contra Hetruſcos, Lucanos, & Brutios, & *Samnites* proſpere geſtas continet.

LIBRI XIIII

PYrrhus in Siciliam traiecit. Cum inter alia prodigia fulmine deiectum eſſet in Capitolio Iouis ſignum: caput eius per aruſpices inuẽtum eſt. Curius Dẽtatus, cum delectum haberet: eius qui citatus non reſponderat: bona vendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuerſum vicit: & Italia expulit. Fabricius cenſor P. Cornelium Rufinum conſularem ſenatu mouit: quòd decem argenti pondo facti haberet. Luſtro à cenſoribus cõdito, cenſa ſunt capita ciuiũ CCLXXI millia, CCXXIIII. Cum Ptolemæo Ægypti Rege ſocietas iuncta eſt. Sextilia virgo veſtalis damnata inceſti viua defoſſa eſt. Coloniæ deductæ ſunt Poſidonia, & Conſa. Carthaginenſium claſſis auxilio Mamertinis venit. quo facto ab iis fœdus violatum eſt. Res præterea contra Lucanos, *Samnites*, & Brutios feliciter geſtas, & Pyrrhi mortem continet.

LIBRI XV

VIctis Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana, quæ Rhegium occupauerat: obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Cum legatos Apolloniatum ad ſenatum miſſos quidam iuuenes pulſaſſent: dediti ſunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data. Coloniæ deductæ: Ariminũ in Piceno: Beneuentum in Samnio. Tunc primum populus Romanus argento vti cœpit. Vmbri, & Salentini victi in deditionem accepti ſunt. Quæſtorum numerus ampliatus eſt.

LIBRI XVI

ORigo Carthaginenſium, & primordia vrbis referuntur: contra quos, & Hieronem Regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit ſenatus. Cũ de ea re inter ſuadentes, vt id fieret: diſſuadentesq; contentio fuiſſet: tranſgreſſis tum primum mare equitibus Romanis aduerſus Hieronem ſæpius bene pugnatum. Petenti pax data eſt. Luſtrum à cenſoribus cõditum. cenſa ſunt ciuium capita CCCLXXII. millia, CCXXIIII. D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Eſernia deducta eſt. Res præterea contra Pœnos, & Volſcos proſpere geſtas continet.

LIBRI XVII

CN. Cornelius Cos. à claſſe Punica circumuentus, & per fraudem veluti ĩ colloquium euocatus captus eſt. Cn. Duilius Cos. aduerſus claſſem Pœnorum proſpere pugnauit: primusq; omniũ Romanorum ducum natalis victoriæ duxit triumphum. ob quam cauſam ei perpetuus honos habitus eſt: vt reuertenti à cœna tibicines canerent: & funale præferretur. L. Cornelius Cos. in Sardinia cõtra Sardos, & Corſos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit. Atrilius Calatinus Cos. cũ in locum iniquum à Pœnis circunceſſum temere duxiſſet exercitum: M. Calpurnii tribuni militũ virtute & opera euaſit. qui cum trecentis militibus eruptione facta hoſtes in ſe conuertit. Annibal dux Pœnorum victa claſſe, cui præfuerat: à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt. Atrilius Regulus Cos. victis nauali prælio Pœnis, in Africam traiecit.

LIBRI XVIII.

ATtilius Regulus in Africa ſerpentem portentoſæ magnitudinis cum maxima militum clade occi dir.& cum aliquot prælijs aduerſum Carthaginienſes pugnaſſet: ſucceſſorq; à ſenatu proſpere bellum gerenti non mitteretur: idipſum per literas ad ſenatum miſſas conqueſtus eſt. in quibus inter cauſas petendi ſucceſſoris erat: quod agellus eius à mercenarijs deuaſtaretur. Quærente deinde fortuna vt magnum vtriuſq; caſus exemplum in Regulo proderetur: acerſito à Carthaginienſibus Xãtippo Lacedæmoniorum duce, victus in prælio, & captus eſt. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; proſpere geſtas deformauere naufragia claſſium. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus eſt. M. Sempronius Scopus, Valerius Maximus cenſores cum ſenatum legerẽt: XIII ſenatu mouerũt. luſtrum condiderunt. quo cenſa ſunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus miſſus à Carthaginienſibus ad ſenatum, vt de pace, & ſi eam minime impetraret: de captiuis commutandis ageret: iureiurando aſtrictus eſt rediturum ſe Carthaginem: ſi commutari captiuos non placuiſſet. vtrunq; negandi author ſenatui fuit: & cum fide cuſtodita reuerſus eſſet: ſupplicio à Carthaginienſibus de eo ſumpto, perijt.

LIBRI XIX.

CÆcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos proſpere geſtis, ſpecioſiſſimum egit triumphum: XIII ducibus hoſtium, & centumuiginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher Cos. qui contra auſpicia profectus iuſſit immergi pullos qui cibari nolebant: infeliciter aduerſus Carthaginienſes claſſe pugnauit: & reuocatus à ſenatu, iuſſuſq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, ſortis vltimæ hominem: qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos prætextatus ſpectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Fregellæ in agro Salentino, Brunduſium. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCLI millia CCXXII, Claudia ſoror P. Claudij, qui contemptis auſpicijs male pugnauerat: à ludis diuertens, cum turba premeretur: dixit. vtinam frater meus viueret: iterumq; claſſem duceret. ob eam cauſam mulctata eſt. Duo prætores tum primum creati ſunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus A. Poſthumium conſulem, quoniam idem & flamen Martialis erat: cum ille ad bellum gerendum proficiſci vellet: in vrbe tenuit: nec paſſus eſt à ſacris recedere. Rebus aduerſus Pœnos pluribus ducibus geſtis, ſummam victoriæ C. Luctatius Cos. victa ad Ægates inſulas claſſe Pœnorum, finem bello impoſuit. Petentibus Carthaginienſibus pax data eſt. Cum templum Veſtæ arderet: Cæcilius Metellus pontifex Maximus ex incendio ſacra rapuit. Duæ tribus adiectæ ſunt: Velina, & Eſquilina. Faliſci, cum rebellaſſent: ſexto die domiti in deditionem venerunt.

LIBRI XX.

SPoletum colonia deducta eſt. Aduerſum Ligures tunc primum exercitus promotus eſt. Sardi & Corſi, cum rebellaſſent: ſubacti ſunt. Tutia virgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Bellum Illyricis propter vnum ex legatis, qui ad eos miſſi erant, occiſum, indictum eſt: ſubactiq; in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus eſt: vt eſſent quatuor. Galli tranſalpini, qui in Italiam eruperant: cæſi ſunt. Eo bello populus Romanus ſociorum, Latiniq; nominis trecenta millia armatorum habuiſſe dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli Inſubres aliquot prælijs in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus Cos. occiſo Inſubrium Gallorum duce Viridomaro, opima ſpolia retulit: Iſtri ſubacti ſunt. Iterum Illyrici, cum rebellaſſent, domiti in deditionem venerunt. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: ex quo cenſa ſunt ciuium capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt: cum antea diſperſi fuiſſent: Eſquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam * muniuit: & Circum Flamminium extruxit. Coloniæ deductæ ſunt in agro à Gallis capto, Placentia, & Cremona.

LIBRI XXI.

IN Italiam belli punici ſecundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis cõtra fœdus per Iberum amnem tranſitus: à quo Saguntus ſociorum populi Romani ciuitas octauo menſe capta eſt. de quibus iniurijs miſſi legati ad Carthaginienſes, qui quererentur. & cum ſatisfacere nollent: bellum iis indictum eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias fuſis, qui obſiſtere ei conati erant: ad Alpes venit: & laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repuliſſet: deſcendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo vulneratũ P. Cornelium Scipionem protexit filius: qui Africani poſtea nomen accepit. iterumq; exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Appenninum per maximam militum vexationem propter vim tempeſtatum tranſijt. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

ANnibal per continuas vigilias in paludibus oculo amiſſo, venit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine vlla requie iter fecit. C. Flaminius Cos, homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterãt: & ab equo, quem conſcenderat: per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circumuentus ad Thraſimenũ lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia, quæ eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis vincta ſunt. Cũ ad nuncium cladis Romæ luctus eſſet: duæ matres inſperato receptis filiis, gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex ſibyllinis libris Ver ſacrum votum. Dum deinde Q. Fabius maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere: ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum aduerſis præliis militem pugnæ committeret: & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tanquam timidum & ſegnem, effecit: vt popoli iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum conflixiſſet: & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio victus caſtra cum eo iunxit, & patrem eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal vaſtata Campania inter Caſilinum oppidum, & Calliculam montem a' Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis, & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat: fugauit, & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabii Maximi dictatoris, cum circumpoſita vreret: agro pepercit, vt illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Æmilio deinde Paulo, & Terentio Varrone Cos, & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaq; eo prælio Romanorum quadragintaquinque millia cum Paulo Conſule, & Senatoribus. LXXX, Conſularibus, atq; prætoriis, aut ędilitiis triginta. Poſt quam cladem cum a' nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturum eum: qui i verba ſua nõ iuraſſet: effecitq;: vt omnes minime relictum iri a' ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem vrbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia, & Floronia veſtales virgines inceſti damnatę ſunt. Propter paucitatem vero milititum ſeruorum octo millia armata ſunt. captiui, cum poteſtas eſſet redimendi: redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt, & gratiæ actæ: quòd de Rep. non deſperaſſet.

LIBRI XXIII

CAmpani ad Annibalem defecere. Nuncius Cannenſis victoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos a' digitis occiſorum Romanorum detractos in veſtibulo curiæ fudit: quos exceſſiſſe modii menſuram traditur. poſt quem quidem nuncium Hanno ex Pœnis vir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginenſium: vt pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente barchina factione. Claudius Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta pſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt: vt corporum viribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum a' Pœnis obſeſſum ita fame vexatum eſt: vt lora, et pelles ſcutis detractas, item mures eſſent: & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis miſſis vixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L. Poſthumius prætor a' Gallis cũ exercitu cæſus eſt. Cn. & P. Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem vicerunt: & Hiſpaniam ſuam fecerunt. Reliquæ Cannenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde, niſi finito bello. Inter Philippum Macedonum Regem, & Annibalem ſocietas iũcta eſt. Sempronius Gracchus Cos. Cãpanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter a' T. Manlio prætore aduerſus Pœnos, Sardoſq; res geſtas continet: a' quo Aſdrubal dux, & Mago, & Hãno capti. Claudius Marcellus pretor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit: & vicit: primuſq; oĩum tot cladibus feſſis Romanis meliorem ſpem belli dedit.

LIBRI XXIIII

HIeronymus Syracuſanorũ Rex, cuius auus Hiero amicus Po. Ro. fuerat: ad Carthaginẽſes defecit: & propter crudelitatẽ, ſuperbiamq; a' ſuis interfectus eſt. T. Sempronius Gracchus procõſul proſpere aduerſus Pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuentũ pugnauit, ſeruorum maxime opera quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus Cos. in Sicilia, quæ prope tota ad Pœnos defecerat: Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum Regi bellum indictũ eſt. qui ad Apolloniã nocturno prælio oppreſſus, fugatuſq;, in Macedoniam cũ prope' inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania a' P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginenſes geſtas continet. Syphax Rex Numidarum in amiciam aſcitus contra Maſaniſſam Regem Maſæſulorum ꝑ Carthaginenſibus pugnans, victus, in Hiſpaniam ad Scipionem cum maxima manu tranſiit contra Gades: vbi anguſto freto Africa, & Hiſpania dirimuntur. Celtiberi quoq; in amicitiam recepti ſunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

LIBRI XXV.

P.Cornelius Scipio,poſtea Africanus,ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal vrbem Tarentum præter arcem per Tarentinos iuuenes,qui ſe noctu venatum ire ſimulauerant:cepit. Ludi Apollinaris ex Martii carminibus,quibus Cannenſis clades prædicta fuerat, inſtituti ſunt. A. Q. Fuluio,& Ap.Claudio Coſs.aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T.Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus,à Magone interemptus eſt.Centenius Penula,qui centurio militauerat:cum petiſſet à ſenatu:vt ſibi exercitus daretur : pollicitusq; eſſet,ſi hoc impetraſſet:de Annibale victoriam:octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale:qui cum exercitu eum cecidit.Cn.Fuluius prætor male aduerſus Annibalē pugnauit: in quo prælio hominum ſexdecim millia ceciderunt:ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q.Fuluio,& ab Ap.Claudio Coſ.Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio: & ingentem ſe virum geſſit.in eo tumultu vrbis captæ Archimedes intentus formis , quas in puluere deſcripſerat:interfectus eſt.P.& Cn.Scipiones in Hiſpania tot tantarumq; rerum feliciter geſtarum triſtem exitum tulerunt,propè cum totis exercitibus cæſi anno octauo,q̄ in Hiſpaniam iuerāt . amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſſio foret:niſi L.Martii equitis Romani virtute & induſtria contractis exercituum reliquiis,eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent.ad triginta ſeptem millia cæſa:ex mille octingentis:præda ingens capta.dux Martius appellatus eſt.

LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab vrbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe vero cum duobus millibus equitum vſq; ad portam Capenam,vt vrbis ſitum exploraret:obequitauit.& cum per triduum in aciem vtrinq; exercitus omnis deſcendiſſet:certamen tempeſtas diremit.nam cum in caſtra rediiſſent: ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q.Fuluio,& Ap.Claudio Coſs. principes Cāpani veneno ſibi conſciuerunt mortem.Cum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos:vt ſecuri feriretur:literas à ſenatu miſſas Q.Fuluius Coſ.quibus iubebatur parcere:antequā legeret , in ſinu poſuit: & lege agi iuſſit:& ſupplicium peregit.Cum in comitiis apud populum quæreretur : cui mandaretur Hiſpaniarum imperium:nullo id volente ſuſcipere,P.Scipio P.Filius,qui in Hiſpania ceciderat : profeſſus eſt ſe iturum.& ſuffragio populi,conſenſuq; omnium miſſus , Nouam Carthaginem vno die expugnauit:cum ageret vigeſimum quartum annum:videreturq; diuina ſtirpe creatus:quoniam & ipſe, poſteaq̄ togam acceperat,quotidie in Capitolio erat:& in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero viſus eſt.Res præterea in Sicilia geſtas continet:& amicitiam cum Ætolis iunctam, bellumq; geſtum aduerſus Acarnânas,& Philippum Macedonum regem.

LIBRI XXVII.

CN. Fuluius prætor cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt.inde Annibal noctu receſſit.Marcellus inſecutus eſt:& ſubinde cedentem preſſit:donec effugeret priore pugna Annibal ſuperior fuit:Marcellus inſequenti. Fabius Maximus pater Coſ.Tarentinos per deditionem accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit: & vicit . inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T. Quintius Criſpinus Coſs.ſpeculandi cauſa egreſſi è caſtris inſidiis ab Annibale circumuenti ſunt . Marcellus occiſus fuit:Criſpinus fugit. Res præterea à P.Sulpitio prætore aduerſus Philippum,& Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt:cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, centum & octo.ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal,qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes vt ſe Annibali coniungeret:cum millibus hominum LVI cæſus eſt M.Liuii conſulis ductu,non minore opera Claudii Neronis conſulis.qui cum Annibali oppoſitus eſſet relictis caſtris,ita vt inimicū falleret:electa manu profectus Aſdrubalem circumuenit.

LIBRI XXVIII.

REs in Hiſpania pſpere geſtæ à Syllano Scipionis legato,& L.Scipione fratre aduerſus Pœnos,à Sulpitio proconſule,& ab Attalo rege Aſiæ aduerſus Philippum regem Macedonum pro Ætolis referūtur.Cum M.Liuio,& Claudio Neroni Coſs. triumphus decretus eſſet:Liuius,qui in prouincia ſua rem geſſerat:quadrigis inuectus eſt:Nero,qui in collegæ prouinciam , vt victoriam eius adiuuaret:venerat equo eſt ſecutus:& in hoc habitu plus gloriæ,reuerentiæq; habuit.nam & plus in bello, q̄ collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligētia virginis,quæ nō cuſtodierat:extinctus eſt . virgo cæſa eſt flagro.P.Scipio in Hiſpania cū Pœnis debellauit XIIII anno eius belli,anno qnto,poſteaq̄ ierat: excluſiſq; in totum poſſeſſione eius hoſtibus,Hiſpaniam recepit:& à Tarracone in Africā ad Syphacē Regē Numidarū duobus nauigiis tranſuectus,fœdus iunxit.Aſdrubal Giſgonis ibi cū eo in eodem lecto accubuit . munus gladiatorium in honorē patris,patruiq; Carthagini Nouæ dedit,non ex gladia

toribus:

toribus:ſed ex iis:qui aut in honorem ducis,aut ex prouocatione in certamen deſcẽdebant:in quo re-guli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Aſtapa vrbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani li-beros,& coniuges rogo extructo occiderunt:ſe inſuper præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui mor-bo implicitus eſſet.ſeditionem in parte exercitus motam confirmatus diſcuſſit:rebellãtesq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem venire.Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa Rege Numidarum:qui illi qdẽ auxiliũ,ſi in Africã traieciſſet:pollicebat.cũ Gaditanis quoq; poſt diſceſſum ide Magonis. cui ex Carthagine ſcriptũ erat:vt in Italiã traiiceret.Romã reuerſus,conſulq; creatus,Africã prouinciã petẽti.contradicente Q.Fabio Maximo,Sicilia data eſt:permiſſumq; vt in Africam traiiceret:ſi ex Rep.eſſe cenſeret.Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula,vbi hyemarat:in Italiam traiecit.

LIBRI XXIX.

EX Sicilia C.Lælius in Africam à Scipione miſſus ingentẽ prædam reportauit:& mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit,conquerentis:quòd non exercitum in Africam traieciſſet.Bellũ in Hiſpania finitum,victore Romano:quod Indibilis excitauerat.ipſe in acie occiſus: Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt.Magoni,qui in Galliam,& Liguriam ierat: ex Africa & militũ ampla manus miſſa:& pecuniæ,quibus auxilia conduceret:præceptumq;,vt ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit:& Locros,pulſo punico præſidio,fugatoq; Annibale recepit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento:pelli Italia alienigenam hoſtem poſſe:ſi mater Idæa deportata Romam eſſet.tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ.Lapis erat:quem matrem deũm incolæ dicebant.excepit P.Scipio Naſica,Cn.Filius,eius,qui in Hiſpania perierat:vir optimus à ſenatu iudicatus,adoleſcens nondum quæſtorius:quoniam ita reſponſum habebatur:vt numen id ab optimo viro reciperetur:conſecrareturq;.Locrenſes legatos Romam miſerunt: qui de impudentia Q. Pleminii legati quererentur:quòd pecuniam Proſerpinæ abſtulerat:& liberos eorum, & coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus in carcere mortuus eſt.Cũ falſus rumor de P. Scipione proconſule,qui in Sicilia erat:in vrbem perlatus eſſet:tanquam luxuriaretur:miſſis ob hoc legatis à ſenatu,qui explorarent:an ea vera eſſent:purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. Syphax accepta in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis filia, amicitiæ, quam cum Scipione ipſe iunxerat, renunciauit. Maſaniſſa Rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat:amiſſo patre Gala de regno exciderat.quo per bellum ſæpe repetito,aliquot præliis à Syphace Rege Numidarum victus,in totum priuatus eſt:& cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit:& cũ eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu, Aſdrubalis & Syphacis,qui propè cum centum millibus armatorum venerant: ab obſidione Vticæ depulſus hyberna communinit.Sempronius Cos.in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit.Luſtrum à cenſoribus conditum eſt.cenſa ſunt ciuium capita CCXV millia. Inter cenſores M.Liuium, & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equum ademit: quòd à populo Romano damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius Claudio: quòd falſum in ſe teſtimonium dixiſſet: & quòd minime bona fide ſecum in gratiam rediſſet. idem omnes tribus,extra vnam ærarias reliquit: quòd & innocentem ſe damnaſſent; & poſtea conſulem cenſoremq; feciſſent.

LIBRI XXX.

IN Africa Scipio Carthaginenſes, & eundem Syphacem Numidarum Regem,Aſdrubalemq; pluribus præliis vicit,adiuuante Maſaniſſa:binaq; hoſtiũ caſtra expugnauit: in quibus XL millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt.Syphacem per C.Lælium cepit. Maſaniſſa Sophonisbã vxorem Syphacis,filiam Aſdrubalis,captam ſtatim adamauit:& nuptiis factis vxorem habuit: caſtigatusq; à Scipione venenum ei tranſmiſit:quo quidem hauſto illa deceſſit.Effectumq; eſt multis Scipionis victoriis:vt Carthaginenſes in deſperationem acti in auxilium publicę ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent.isq; anno decimoſexto Italia diſcedens in Africam traiecit: tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere,& cum de conditionibus pacis non conueniſſet:acie victus eſt.Pax Carthaginenſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti,ipſe pacẽ ſuaſit.Mago bello,quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat:vulneratus,dũ in Africam per legatos reuocatus reuerteretur:ex vulnere mortuus eſt. Reuerſus in vrbem Scipio ampliſſimum,nobiliſſimumq; egit triumphum:quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt.Scipio Africanus,incertum militari prius fauore,an populari aura ita cognominatus ſit.primus certe hic imperator victæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

LIBRI XXXI.

BElli aduerſus Philippum Macedoniæ regem,quod intermiſſum erat:repetiti cauſę feruntur hę. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnanes,qui non initiati erant:Athenas venerunt:& in ſa

erarium Ceteris cum aliis pluribus ſuis intrauerunt. ob hoc tanquam nefas ſummum commiſiſſent ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnânes mortibus ſuorum commoti ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datam quingenteſimo quadrageſimo anno ab vrbe condita, cum Athenienſium, qui obſidebantur à Philippo: legati auxilium à ſenatu petiſſent: & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quòd tot bellorum cõtinuus labor grauis erat: diſſentiente: tenuit authoritas patrum: vt ſociæ ciuitati ferre opem populus quoq; iuberet. Bellum id P. Sulpitio conſuli mandatum eſt, qui exercitu in Macedoniam ducto: equeſtribus præliis cum Philippo proſpere pugnauit. Abydeni à Philippo obſeſſi ad exemplum Sagũtinorum ſuos, ſeq; occiderũt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientẽ acie vicit. Amilcar eo in bello occiſus eſt: & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitii conſulis, expugnationesq; vrbium ab vtroq; factas continet. Sulpitius Cos. adiuuantibus Rege Attalo, & Rhodus bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

LIBRI XXXII.

COmplura prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius Cos. aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri: fugatumq; coegit in regnum reuerti. Ipſe Theſſaliam, quæ eſt vicina Macedoniæ: ſociis Ætolis, & Athamanibus, vexauit. L. Quintius Flaminius cõſulis frater nauali prçlio, Attalo Rege, & Rhodiis adiuuantibus, Euboeam, & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginenſibus obſidibus oppreſſa eſt. Prætorum numerus ampliatus eſt: vt ſeni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Inſubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Præterea expugnationes vrbium in Macedonia referuntur.

LIBRI XXXIII.

TItus Quintius Flamininus procõſul cũ Philippo ad Cynocephalas in Theſſalia acie victo debellauit. L. Quītius Flamininus frater ꝓcõſulis, Acarnânes, Leucade vrbe, quæ caput eſt Acarnaniæ: expugnata, in deditionẽ accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cũ exercitu cçſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam ualetudinem tranſlatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data eſt. L. Furius, & Claudius Marcellus Coſs. Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginẽſium ſenatum de eo miſerant: profugus ad Antiochũ Regem Syriæ ſe contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBRI XXXIIII.

LEx Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat: cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato author fuiſſet: ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporiis orſus eſt: citeriorem Hiſpaniam pacauit. T. Quintius Flamininus bellum aduerſus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem proſpere geſtum, data iis pace, qualem ipſe voluit: liberatisq; Argis, qui ſub ditione tyranni erant: finiuit. Senatus tunc primum ſecretus à populo ludos ſpectauit. vt id fieret, Sext. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleræq; deductæ ſunt. M. Portius Cato de Hiſpania triumphauit. Res præterea aduerſus Boios, & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referũtur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum Macedonum Regem, & Nabidem Lacedæmoniorũ tyrannum vicerat: Græciamq; omnem liberauerat: ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginenſium nunciauerunt: Annibalem, qui ad Antiochum confugerat: bellum cum eo moliri. tentauerat autem per Ariſtonem Tyrium ſine literis Carthaginem miſſum ad rebellandum Poenos concitare.

LIBRI XXXV.

P. Scipio Africanus legatus miſſus ad Antiochum, Epheſi cum Annibale, qui ſe Antiocho iunxerat: collocutus eſt: vt, ſi fieri poſſet, metum vitæ, quem ex populo Romano conceperat: eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale, quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet: reſpondit: Alexandrum Macedonum Regem: quòd parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; vltimas oras, quas viſere ſupra fidẽ humanã eſſet, pagraſſet. quærẽti deĩde quẽ ſecũdũ poneret, inqt: Pyrrhũ: eo quòd caſtrametari docuiſſet: ad hęc neminẽ elegãtius loca cepiſſe: ꝑſidia diſpoſuiſſe. exequenti quẽ tertiũ diceret: ſemet dixit. ridẽs Scipio, quidnã tu diceres: ſi me, inqt, viciſſes! tunc vero, inqt, me & ante Alexandrũ, & ante Pyrrhum, & ante alios poſuiſſem. Interea prodigia, quæ plurima fuiſſe traduntur: bouẽ, Cn. Domitio cõſule, locutũ: Roma caue tibi: refertur. Apparant in Antiochũ bellũ Romani. Nabis Lacedæmoniorũ tyrãnus incitatus ab Ætolis, q & Philippũ, & Antiochũ ad inferendũ bellum populo Romano ſolicitabant: à populo Romano deſciuit: & bello aduerſus Philopœmenem

Achæorum

Acheorum prætorem geſto,ab Ætolis interfectus eſt.Ætoli quoq; ab amicitia populi Romani defecerunt.cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ Rex cum bellum Græciæ intuliſſet: complures vrbes occupauit:inter quas Chalcidem,& totam Euboeam.Res præterea in Liguribus geſtas,& apparatum belli ab Antiocho continet.

LIBRI XXXVI.

MArcus Acilius Glabrio Cos.Antiochum apud Thermopylas,Philippo Rege adiuuante, victum Græcia expulit:idemq; Ætolos ſubegit.P.Cornelius Scipio Naſica Cos. ædem matris deûm,quam ipſe in Palatium intulerat,vir optimus à ſenatu iudicatus: dedicauit; idemq; Boios,& Gallos victos in deditionem accepit:& de iis triumphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

LIBRI XXXVII

COrnelius Scipio Cos.legato P.Scipione Africano,qui ſe fratris legatum futurum dixerat: ſi ei Græcia,& Aſia prouincia decerneretur:cum C.Lælio,qui multum in ſenatu poterat: ea prouincia dari videretur:profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerendum, in Aſiam primus omnium Romanorum ducum traiecit.Æmylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum,Rhodiis adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus,patri remiſſus eſt. M. Acilius Glabrio de Antiocho,quem Græcia expulerat:& de Ætolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L.Cornelio Scipione,adiuuante Eumene Rege,Attali Pergameni filio,pax data, ea conditione:vt omnibus prouinciis citra Taurum montem cederet.Eumenis, quo iuuante Antiochus victus erat,regnum ampliatum.Rhodiis quoq;,qui & ipſi iuuerant:quædam ciuitates conceſſæ.Colonia deducta eſt Bononia.Æmylius Regillus,qui præfectos Antiochi nauali certamine vicerat: naualem triumphum duxit.L.Cornelius Scipio,qui cum Antiocho bellauerat:cognomine fratri coæquatus,Aſiaticus appellatus eſt.

LIBRI XXXVIII.

MArcus Fuluius Cos.in Epiro Ambracienſes obſeſſos, per deditionem accepit: Cephaleniam ſubegit:Ætolis perdomitis pacem dedit.Cn.Manlius Cos.collega eius Gallogræcos Toliſtobogios Tectoſagos,& Throcinos,qui Brenno duce in Aſiam tranſierant, cum ſoli citra Taurum mõtem minime parerent:vicit.Eorum origo,& cum eo loca,quæ tenent,occupauerantq;,referuntur.Exẽplum quoq; virtutis,& pudicitiæ in fœmina traditur.Quæ cum Regis Gallogræcorum vxor fuiſſet: capta centurionem,qui ei vim intulerat:occidit.Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCLVIII millia,& CCCXXXVIII. Cũ Ariarathe Rege Cappadociæ amicitia iũcta eſt. Cn.Manlius,cõtradicẽtibus decem legatis,ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho cõſcripſerat: de Gallogræcis acta per ſe cauſa in ſenatu,triumphauit.Scipio Africanus,die ei dicta vt quidam aiunt: à Petilio Acteo trib.plebis,vt quidam à Næuio,quòd præda cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet:poſteaq̃ is dies venit:euocatus in roſtra,hac die inquit,Quirites Carthaginem vici:& proſequente populo,Capitolium aſcendit:inde ne amplius tribunitiis iniuriis vexaretur,in voluntarium exiliũ Linternum conceſſit,incertum ibi,an Romæ defunctus.nam eius monumentum vtrobiq; fuit.L.Scipio Aſiaticus,frater Africani,eodem peculatus crimine accuſatus,damnatusq;,cum in vincula,& carcerem duceretur:T.Sempronius Gracchus trib.plebis,qui antea Scipionibus inimicus erat:interceſſit:& ob id beneficium Africani filiam duxit.Cum populus quæſtores in bona eius publice poſſidenda miſiſſet:non modo in iis vllum veſtigium pecuniæ regiæ apparuit:ſed nequaq̃ tantum in ærarium redactum:quantæ ſummæ erat damnatus.collatam à cognatis,& amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit:quæ neceſſitati ei erat ad cultum,retenta.

LIBRI XXXIX.

AEmylius Cos.Liguribus ſubactis,viam à Placentia vſq; ad Ariminum perductam Flaminiæ iũxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur.Ligures,quicunq; circa Appenninum erant:ſubacti ſunt.Bacchanalia ſacrum Græcum,& quidem nocturnum, ſcelerum omniũ maximum ſeminarium,cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet:à conſule inueſtigatũ,& multorum pœna ſublatum eſt.A cenſoribus L.Valerio Flacco, & M.Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu L.Quintius Flamininus. T.Quintii frater: eo quòd cum Galliã prouinciam Cos.obtinuerat:rogatus à Philippo Pœno,quem amabat:ſcorto nobili,Gallum quendam ſua manu occiderat:ſiue,vt quidam tradiderunt,vnum damnatorum ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice Placẽtina:cuius amore deperibat.Extat in eum M.Catonis oratio.Scipio Literni deceſſit. Et,tanq̃ iungente fortuna circa id tẽpus duo funera maximorũ virorũ, Annibal à Pruſia Bithyniç rege,ad quem victo Antiocho confugerat:cũ dederetur Romanis,qui ad expoſcendum illum T.Quintiũ Flamininum miſerant:veneno ſibi mortem conſciuit.Philopœmenes quoq;,dux Acheorũ,vir maximus eſt à Meſſeniis interemptus veneno:cum ab iis bello captus eſſet.Coloniæ Pollentiæ,& Piſaurum,& Mutina,& Parma,deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſpere geſtas, & initia,

cauſasq; belli Macedonici continet.cuius origo inde uenit:quod Philippus ægre ferebat regnum ſuũ minui à Romanis:eo quòd cogeretur à Thracibus,aliiſq; locis pręſidia deducere.

LIBRI XL.

CVm Philippus liberos eorum:quos in vinculis nobiliſſimorum quidem hominũ habebat:cõquiri ad mortem iuſſiſſet: Theoxena pro liberis ſuis,& ſororis admodũ pueris regis uerita libidinem,prolatis in medium gladiis,& poculo,in quo erat venenum:ſuaſit iis:vt imminens ludibrium morte effugerẽt:& cum perſuaſiſſet:ipſa etiam ſe interemit.Certamina inter Philippi Macedonię Regis liberos Perſeum & Demetrium referuntur:& vt fraude fratris ſui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accuſationem parricidii,& affectati regni, primum petitus, ad vltimum,quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus eſt:regnumq; Macedonię mortuo Philippo ad Perſeum deuẽnit.Item res in Liguribus, & Hiſpania contra Celtiberos à compluribus feliciter geſtas cõtinet. Libri Numæ Pompilii in agro.L.Petilii ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clauſi & græci, & latini inuenti ſunt.in quibus plura,quę diſſoluendarum religionum erant:prętor ad quem delati erant cum legiſſet:iurauit ſenatui contra Remp.eſſe, vt legerentur:ſeruarenturq;:& ex S.C.in comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileia deducta eſt.Philippus ægritudine animi confectus,quòd Demetrium filium falſis alterius filii in eundem delationibus impulſus veneno ſuſtuliſſet: & de poena Perſei cogitauit:voluitq; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere.ſed in hac cogatione morte raptus eſt.regnum Perſeus accepit.

LIBRI XLI

IGnis in æde veſtæ extinctus eſt.T.Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos victos in deditionem accepit:monimentumq; operum ſuorum,Gracchurim oppidum in Hiſpania conſtituit. À poſthumo Albino procõſule Vaccei,ac Luſitani ſubacti ſunt.de vtriſq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obſes Romanis à patre datus,mortuo fratre Seleuco,qui patri defuncto ſucceſſerat:in regnum Syriæ ab vrbè dimiſſus.Luſtrũ à cenſoribus conditũ eſt.Cenſa ſunt ciuiũ capita CCLXXIII millia, CCXLIIII.Q.Volumnius Saxa trib.pleb.legem tulit:nequis hæredem mulierem inſtitueret.ſuaſit legem M.Cato,extat oratio eius.Præterea res contra Ligures, Iſtros,Sardos,& Celtiberos à compluribus ducibus geſtas continet.& initia belli Macedonici:quod Perſeus Philippi filius moliebatur.miſerat enim ad Carthaginenſes legationem:& ab iis nocte audita erat.ſed & alias Græciæ ciuitates ſolicitabat. qui præter religionem, quòd quam multa templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympii,& Antiochiæ:viliſſimum Regem egit.

LIBRI XLII

FVluius Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit:vt ædem,quam dedicauerat,tegeret.tegulę ex S.C.reportatæ.Eumenes Aſię Rex in ſenatu de Perſeo Macedonię Rege quæſtus eſt.cuius iniuriæ in populum Ro.referuntur.ob quas bello ei indicto,P. Licinius Craſſus Cos.cui Macedonia decreta erat:i Macedoniam tranſiit:leuibuſq; expeditiõibus, equeſtribus prælius in Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit. Inter Maſaniſſam,& Carthaginenſes de agro fuit dies ad diſceptandũ à ſenatu datus.Legati miſſi ad ciuitates ſocias,& Reges rogandos: vt in fide permanerẽt:dubitantibus Rhodiis. Luſtrum à cenſoribus cõditũ eſt.Cenſa ſunt ciuiũ capita CCLVII millia, CCXXXI. Res præterea aduerſus Corſos,& Ligures proſpere geſtas continet.

LIBRI XLIII

PRætores nonnulli,eo quòd auare & crudeliter prouincias adminiſtraſſent:damnati ſunt.P.Licinius Craſſus procõſul complures in Græcia vrbes expugnauit:& crudeliter diripuit.ob id captiui,qui ab eo venierant:ex S.C.poſtea reſtituti ſunt.A præfectis claſſium Romanarum multa impotẽter in ſocios facta.Res præterea à Perſeo rege in Thracia proſpere geſtas continet: & victis Dardanis, & Illyrico,cuius Rex erat Gentius: motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat:ipſo interempto conſedit.M.Æmylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

LIBRI XLIIII

Q.Martius Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniam:compluresq; vrbes occupauit.Rhodii miſere legatos Romam,minantes,vt Perſeo eſſent auxilio:niſi populus Roma.cum eo pacẽ atq; amicitiam coniungeret indigne id latum.Cum id bellum L.Æmylio Paulo ſequentis anni conſuli iterum mandatum eſſet:Paulus in concione precatus eſt,vt quicquid diri populo Romano immineret,ſupra domum ſuam conuerteretur:& in Macedoniam profectus Perſeum vicit: vniuerſamq; Macedoniam in poteſtatem redegit.antequam confligeret,dixit exercitui:ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura eſſet.Gentius quoq; Rex Illyricorum,cum rebellaſſet:ab Anitio prætore victus venit in deditionem:& cum vxore,& liberis,& propinquis Romam miſſus.Ab Alexãdria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho Rege Syriæ: quòd is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis in auxilium Eumene Rege Pergami,& Gentio Rege Illyriorum, quia iis pecuniã, quam promiſerat minime dabat:ab eis relictus eſt.

LIBRI XLV.

PErſeus ab Æmylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cum Antiochus Syriæ Rex Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti Reges obſideret: & miſſis ad eum à ſenatu legatis, qui iuberent: ab obſidione ſocii Regis abſiſteret: editisq́; mandatis conſideraturum ſe ille, quid faciundum eſſet, reſpondiſſet: vnus legatorum Popilius virga regem circunſcripſit: iuſſitq́; anteq̃ circulo excederet, reſponſum daret. qua aſperitate effecit vt Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac Regum in Senatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſa. poſtero die cum de eo quæreretur: vt iis bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt: nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocii dimiſſi. Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt. Æmylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perſeum cum tribus filiis ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei contingeret: duorum filiorum funeribus inſignita eſt. quorum alterius mors patris triumphum præceſſit: alterius ſecuta eſt. Luſtrum conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII millia, DCCCV. Pruſias Bithyniæ Rex Romam, vt ſenatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit, & Nicomedem filium ſuum ſenatui commēdauit. Rex plenus adulationis libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

LIBRI XLVI.

EVmenes Rex Romam venit. qui, quia Macedonico bello ſe medium egerat: ne aut inimicus iudicatus videretur, ſi excluſus eſſet: aut liberatus crimine, ſi admitteretur: in comitio lex lata eſt: ne cuiquam Regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus Cos. alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures ſubegit. Legati Pruſiæ Regis conqueſti ſunt de Eumene, quod fines ſuos popularetur: dixeruntq́;, eum conſpiraſſe cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodiis iuncta eſt. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa eo ſunt ciuium capita CCCXXVII millia, XXII. Princeps ſenatus lectus M. Æmylius Lepidus. Ptolemæus Ægyptiorum Rex à minore fratre è regno pulſus, miſſis ad eum legatis, in regnū reſtitutus eſt. Ariarathe Cappadociæ Rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnum: & amicitiam per legatos cum populo Romano renouauit. Res præterea aduerſus Ligures, Corſos, & Luſitanos vario euentu geſtas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochū puerum cum Lyſia tutore Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obſes miſſus fuerat: clam, quia nimi me dimittebatur à Romanis, interemit: & ipſe in regnum receptus, L. Æmylius Paulus, qui Perſeū vicerat, mortuus: cuius tāta abſtinentia fuit, vt cū ex Hiſpania, & Macedonia maximas opes retuliſſet: vix ex auctione bonorum eius redactum ſit, vnde dos vxori eius redderetur. Pontinæ paludes à Cornelio Cethego conſule, cui ea prouincia euenerat, ſiccatæ: agerq́; ex iis factus.

LIBRI XLVII.

CN. Tremelio trib. ple. mulcta dicta eſt, quod cum M. Æmylio Lepido pontifice maximo, iniurioſe contenderat. ſacrorum quoq; magiſtratuum ius potētius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrū à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCCXXXVIII millia, CCCXIIII. Et princeps ſenatus lectus Æmylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diſſidebant, fœdus ictum: vt alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ Rex conſilio Demetrii regis Syriæ, & viribus pulſus regno à ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi à ſenatu legati, qui inter Maſaniſſam, & Carthaginenſes de agro iudicarent. C. Martius Cos. aduerſum Dalmatas parum proſpere primum, poſtea feliciter pugnauit. cum quibus bello confligendi cauſa fuit, quod Illyricos populi Romani ſocios vaſtauerāt. eandemq́; gentem Cornelius Naſica Cos. domuit. Q. Opimius Cos. tranſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppida Antipolim, & Nicæam vaſtabant, ſubegit. Præterea in Hiſpania à compluribus parum proſpere res geſtas continet. Coſs. anno quingenteſimo nonageſimo octauo ab vrbe condita magiſtratum, peractis comitiis, inſequentisq́; anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, ꝙ Hiſpani rebellabāt. Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam, & Carthaginēſes miſſi nunciauerunt, vim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Quidam prætores à prouinciis auaritiæ nomine accuſati, & damnati ſunt.

LIBRI XLVIII.

LVſtrū à cēſoribus conditū eſt. Cēſa ſunt ciuiū capita CCCXXIIII millia. Semina tertii belli Punici referunt. Cū ĩ finibus Carthaginēſiū maxius Numidarū exercitus, Archobarzane duce, Syphacis nepote, diceret eſſe: M. Porcius Cato ſuaſit, vt Carthaginēſibus, q exercitū ſpecie cōtra Maſaniſſam regē, ſed re vera cōtra Romanos accitū ĩ finibus hērēt, bellū idicerēt. cōtradicēte P. Cornelio Naſica, placuit legatos mitti Carthaginē, q ſpecularētur, qd agerēt. Caſtigato ſenatu Carthaginēſiū, qd cōtra fœdus exercitū, & nauales materias hērēt: pacē īter Maſaniſſam, & eos facere voluerunt Maſaniſſa agro, de quo lis erat, cedēte. ſed Giſgo, Amilcaris filius, hō ſeditioſus, q tūc in magiſtratu erat cū

ſenatus pariturũ ſe iudicio legatorũ dixiſſet:ita bellũ aduerſus Romanos ſuadẽdo cõcitauit:vt legatis, quo minus violarent, fugá explicuerit. Id nunciantes infeſtũ iã ſenatũ Carthaginenſibus infeſtiorem fecerunt. M. Porcius cato funus mortui filii in prætura tenuiſſimo, vt valuit:(nam pauper erat)ſumptu fecit. Andriſcus,qui ſe Perſei filium , Regis quondam Macedoniæ ingenti aſſeueratione mentiretur:Romam miſſus.M. Æmylius Lepidus,qui princeps ſenatus ſextis iam cenſoribus erat lectus : anteq̃ expiaret:præcepit filiis lecto ſe ſtrato ſine linteis,ſine purpura efferẽt: in reliquum funus ne plus q̃ æris denos conſumerent.imaginum ſpecie,non ſumptibus nobilitari maximorum virorum funera ſolere. De veneficiis quæſitũ.Publilia , & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros ſuos necaſſe inſimulabãtur:cognita cauſa,cum prætori prædes', vadesq; dediſſent : cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa Maſaniſſæ filius denunciauit Carthagine delectus agi , claſſem comparari:& haud dubium bellum ſtrui.Cum Cato ſuaderet, vt iis bellum indiceretur:P.Cornelio Naſica dicente nihil temere faciẽdum,placuit,decem mitti legatos exploratum.L.Licinius Lucullus, A . Poſthumius Albinus . Coſſ: cum delectum ſeuere agerent,nec quenq̃ gratia dimitterent:à tribunis plebis , qui pro amicis ſuis vacationem impetrare non potuerunt,in carcerem coniecti ſunt.Hiſpanienſe bellum cum parum proſpere aliquoties geſtum ita confudiſſet ciuitatem Romanam:vt ne ii quidem inuenirentur:qui aut tribunatum exciperent,aut legati ire vellent.P.Cornelius Æmylianus proceſſit: & excepturum militiæ genus,quodcunq; imperatum eſſet,profeſſus eſt.quo exemplo ad militandi ſtudium omnes incitauit. L.Lucullus Cos.cui Claudius Marcellus ſucceſſerat : pacaſſe omnes Celtiberiæ populos cum videretur: Vacceios,Cantabros,& alias regiones,& interim alias incognitas nationes in Hiſpania ſubegit. Ibi P.Cornelius Africanus Scipio Æmylianus,L.Pauli filius,Africani nepos,ſed adoptiuus prouocatorem barbarum tribunus militum occidit:& in expugnatione captæ vrbis maius multo etiam periculum adiit.nam murum primus omnium tranſcendit. Seruius Sulpitius Galba prætor male aduerſus Luſitanos pugnauit. Cum legati ex Africa cum Carthaginienſium oratoribus,& Guluſſa Maſaniſſæ filio rediſſent:dicerentq;:& exercitum & claſſem Carthagine deprehendiſſe, perrogari ſentẽtiam placuit,Catone,& aliis principibus ſenatus ſuadentibus:vt in Africam confeſtim traſportaretur exercitus.quia vero Cornelius Naſica dicebat:nõdum ſibi iuſtam cauſam belli videri:placuit:vt bello deſiſteretur ſi Carthaginenſes claſſem exuſſiſſent & exercitum dimiſiſſent:ſi minus,proximi conſules de bello Punico referrent.Cum locatum à cenſoribus theatrum extrueretur,P.Cornelio Naſica authore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus,ex S.C.deſtructum eſt: populusq; aliquandiu ſtans ludos ſpectauit. Carthaginenſes tum aduerſum fœdus bellum Maſaniſſæ intulerunt. Victi ab eo nonageſimum ſecundum annum habente , & ſine pulpamine mandere , & guſtare cibum tantummodo ſolito inſuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX.

TErtii Punici belli initium altero & ſexcenteſimo anno ab vrbe condita intra quintum annum, quàm erat coeptum:cõſumatum omnino eſt. Inter M.Porciũ Catonem,& Scipionem Naſicam,quorum alterum ſapientiſſimum virum in ciuitate habebant:alter vir optimus à ſenatu iudicatus erat:diuerſis certatum eſt ſententiis , Catone ſuadente bellum : & vt omnino deleretur Carthago, Naſica diſſuadente:placuit nihilominus:eo quòd contra fœdus naues haberent:& extra fines exercitũ duxiſſent:quodq; ſocio populi Romani,& amico Maſaniſſæ arma intuliſſent: & quòd filium eius Guluſſam,qui cum legatis Romanis erat:in oppidum minime recepiſſent:bellum iis indici.Prius q̃ vllæ copię in naues imponerentur:vticenſes legati Romam venerunt,ſe,ſuaq; omnia dedentes.Ea legatio, veluti maximum belli omen grata patribus,acerba Carthaginenſibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti . qui anno primo primi Punici belli quingenteſimo & altero anno ab vrbe condita facti erant. Legati triginta Romam venerunt:per quos Carthaginenſes ſe dedebant.Catonis ſententia peruicit:vt decreto perſtaretur : & vt conſules q̃ primum proficiſcerentur ad bellum.Qui vbi in Africam tranſierunt,acceptis,quos imperauerant,trecentis obſidibus,& armis,omnibusq; inſtrumentis belli,ſiqua Carthagine erant, tunc cum ex authoritate patrum iuberẽt: vt in alio loco procul à mari decem millia paſſuum,nec minus,remoto oppidum facerent: indignitate rei ad bellandum Carthaginenſes compulerunt . Obſideri oppugnariq; coepta eſt Carthago à L. Martio , M . Manlio conſulibus. In qua oppugnatione , cum neglectos ab vna parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent : & ab oppidanis grauiter cæderentur : a Scipione Africano expliciti ſunt . per quem & caſtellum Romanorum , quod nocte oppugnabant: paucis equitibus iuuantibus liberatum eſt : caſtriſq; , quæ Carthaginenſes omnibus copiis pariter ab vrbe egreſſi oppugnabant : liberatis , is præcipuam gloriam tulit.Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis Cos . (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem vellet , qui cum altera manu iniquum ſaltum inſederat : ſuaſit primo conſuli : ne tam iniquo loco confligeret. victus deinde complurium , qui & prudentia eius , & virtuti inuidebant: ſententiis, & ipſe ſaltum ingreſſus eſt .cumq;,ſicut prædixerat,fuſus fugatusq; eſſet Romanus exercitus : & duæ cohortes ab hoſte obſiderentur:

obſiderentur:cum exiguis equitum turmis in ſaltum reuerſus liberauit eas,& incolumes reduxit. Quã uirtutem eius & Cato vir promptioris multo ad vituperandum linguæ,in ſenatu ſic proſecutus eſt,vt diceret:reliquos,qui in Africa militarent,vmbris militare: Scipionem vigore. & populus Romanus eo fauore illum complexus eſt:vt comitiis complurimæ eum tribus conſulem ſcriberent:cum hoc per ætatem minime liceret. Cum L.Scribonius tribunus plebis rogationem promulgaſſet, vt Luſitani, qui ex fœdere populo Romano dediti à Sergio Galba in Galliam veniſſent,in libertatem reſtituerentur:M.Cato acerrime ſuaſit. extat oratio in annalibus eius incluſa. Q.Fuluius Nobilior etiam ab eo in ſenatu laceratus reſpondit pro Galba. ipſe quoq; Galba,cum ſe damnari videret:complexus duos filios prætextatos,& filium Caii Sulpitii,cuius tutor erat,ita miſerabiliter pro ſe locutus eſt,vt rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius:duæ aduerſum Libonem tribunum plebis, rogationesq; eius habitas de Luſitanis,vna contra L.Cornelium Cethegum,in qua Luſitanos propter ſeſe caſtra habentes cæſos fatetur: quod compertum habuerit,equo atq; homine ſuo immolatis per ſpeciem pacis adoriri exercitum ſuum in animo habuiſſe. Andriſcus quidam vltimæ ſortis homo,Perſei regis ſe filium ferens,& mutato nomine Philippus vocatus,cum ab vrbe Roma,quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipſum mendacium miſerat,clam profugiſſet:multis ad falſam eius famam velut ad veram euntibus,contracto exercitu,totam Macedoniam aut voluntate incolentium,aut armis occupauit. Fabulam autem huiuſmodi finxerat. Ex pellice ſe Perſeo rege ortum,traditum educandum Cythreſæ cuidã eſſe:vt in belli caſus,quod ille cum Romanis ageret,aliquod velut ſemen ſtirpis regiæ extaret. Perſeo demortuo,Adramiti ſe educatum vſq; ad duodecimum annum ætatis. patrem eſſe credentem,à quo educaretur:ignarum generis fuiſſe ſui. affecto deinde eo, cum propè vitæ finem vltimum eſſet, detectam tandem originem ſuam:falſæq; matri libellum datum ſigno Perſei regis ſignatum,quem ſibi traderet,cum ad puberem ætatem veniſſet:obteſtationesq; vltimas adiectas, vt res in occulto ad id tempus ſeruaretur. pubeſcenti libellum tradidit:in quo relicti ſibi duo theſauri à patre dicerentur. tum ſciẽtem mulierem ſubditìtium ſe eſſe,veram ſtirpem ignoranti edidiſſe genus:atq; obteſtatam,vt prius q̃ ad Eumenem manaret res,Perſeo inimicum,excederet iis locis,ne interficeretur. eo ſe exterritum,ſimul ſperantem aliquod auxilium à Demetrio,in Syriam ſe contuliſſe:atq; ibi primum quis ipſe omnino eſſet,palàm expromere auſum.

LIBRI L.

THeſſalia,cum & illam inuadere armis, atq; occupare Pſeudophilippus vellet:per Romanorum legatos auxiliis Achæorum defenſa eſt. Pruſias rex Bithyniæ omnium humillimorum fautor, atque vitiorum,à Nicomede filio,adiuuante Attalo rege Pergami occiſus eſt. Habebat alium filium, qui pro ſuperiore ordine dentium enatum habuiſſe vnum os continens dicitur. Cum legatos pacem inter Nicomedem & Pruſiam faciendam Romani miſiſſent: & vnus ex iis caput multis cicatricibus ſparſum haberet:alter pedibus æger eſſet: tertius ingenio ſocors haberetur: dixit Cato, eam legationem nec caput,nec pedes,nec cor habere. In Syria,quæ eo tempore ex ſtirpe generis Perſei regis Macedonum inertia,ſocordiaq; ſimilem Pruſiæ regem habebat:iacente eo in ganeo & luſtris, Ammonius regnabat. per quem & amici omnes regis,& Laodice regina, & Antigonus Demetrii filius, occiſi. Maſaniſſa Numidię rex maior nonaginta annis vir inſignis deceſſit. Inter cętera opera iuuenilia,quę ad vltimum edidit:adeo etiam verſus in ſenectam viguit: vt poſt ſextum & octogeſimum annum genuerit vnum filium. Inter tres liberos,maximum natu Mycipſam, Guluſſam, & Manaſtabalem, qui etiam græcis literis erat eruditus:P.Scipio Æmylianus,cum commune eis pater regnum reliquiſſet, & diuidere eos arbitrio Scipionis iuſſiſſet,adminiſtrationem regni diuiſit. Item Phaniæ Himilconis præfecto equitum Carthaginenſium,viro forti,& cuius opera præcipua Pœni vtebantur,ſuaſit, cum equitatu ſuo ad Romanos tranſire. Trium legatorum, qui ad Maſaniſſam miſſi fuerant, Claudius Marcellus coorta tempeſtate fluctibus obrutus eſt. Carthaginenſes Aſdrubalem Maſaniſſæ nepotem,quem prætorem habebant,proditionis ſuſpectum,in curia interemerunt. quæ ſuſpicio inde emanauit,quòd propinquus eſſet Guluſſæ,auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Æmylianus cum ædilitatem peteret,conſul à populo dictus,quoniam per X annos conſulem fieri minime licebat, cum maximo certamine ſuffragantibus plebeiis,& repugnantibus aliquantum patribus,legibus ſolutus,& Cos. creatus eſt. M. Æmylius nonnullas vrbes circumpoſitas Carthagini expugnauit. Pſeudophilippus in Macedonia,cæſo cum exercitu M. Iuuentio prætore,à Q. Cæcilio victus, captusq;, relicta Macedonia.

LIBRI LI.

CArthago viginti tria millia quidem paſſuũ in circuitu labore maximo obſeſſa, & per partes capta eſt,primũ à Mancino legato,deinde à Scipione conſule,cui extra ſortem prouincia Africa data eſt. Carthaginẽſes portu nouo,quia vetus à Scipione erat obſtructus,facto,& contracta exiguo tempore ampla claſſe,nauali prælio infeliciter pugnauerunt. Aſdrubalis quoq; eorum ducis caſtra ad Neferitem oppidum loco difficillimo ſita cum exercitu deleta ſunt à Scipione. qui tandem vrbem

expugnauit ſeptingenteſimo anno, q̃ erat condita. ſpoliorũm maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Vltimo vrbis excidio cũ ſe Aſdrubal Scipioni dedidiſſet: vxor eius, quæ paucis ante diebus de marito minime impetrare potuerat vt ad victorem transfugeret, ſe flagrantis in medium vrbis incendium duobus cum liberis ex arce præcipitauit. Scipio exemplo patris eius Æmylii Pauli qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugas, atq; fugitiuos beſtiis obiecit. Belli Achaici ſemina referuntur hæc, quòd legati populi Romani ab Achaicis pulſati ſunt. Corinthum miſſi erant, vt eas ciuitates, quæ ſub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio ſecernerent.

LIBRI LII.

CVm Achæis, qui in auxilium Bœotios, & Chalcidenſes habebant: Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit. quibus victis, dux eorum Critolaus veneno ſibi mortẽ conſciuit. in cuius locum Dracus Achaici motus primus author ab Achæis dux creatus, ad Iſthmon à L. Mumio Cos. victus eſt. qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthũ ex S.C. diruit, quia ibi legati Romanorum violati erant. Thebæ quoq;, & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipſe L. Mumius ſe abſtinentiſſimum virum egit. nec quicq̃ ex iis opibus ornamẽtisq;, quę prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Q. Cæcilius Metellus de Andriſco triumphauit: P. Cornelius Africanus Scipio Æmylianus de Carthagine, & Aſdrubale. Viriatus primum in Hiſpania ex paſtore venator, & ex venatore latro, mox iuſti quoq; exercitus dux factus, vniuerſam Luſitaniam occupauit, M. Vetilium prætorem, fuſo eius exercitu, cepit. poſt quem C. Plautius prætor nihilo felicius rẽ geſſit, tantũq; terrorem is hoſtis intulit, vt aduerſus eum conſulari opus eſſet & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges geſta referuntur. Alexander homo ignotus, & incertæ ſtirpis, occiſo (ſicut ante dictum eſt) Demetrio rege, in Syria regnabat. hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam ob incertos belli caſus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta ſecordia inertiaq; eius, adiuuante Ptolemæo Ægypti rege, cuius filiam Cleopatram acceperat in matrimoniũ, bello interemit. Ptolemæus in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum oſſa medici terebrare contendunt, expirauit, atq; in locum eius frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, ſucceſſit. Demetrius ob crudelitatem quam per tormenta in ſuos exercebat: à Diodoro quodam viro ex ſubiectis, qui Alexãdri filio bimulo admodum regnum aſſerebat, bello ſuperatus, Seleuciam fugit. L. Mumius de Achæis triumphauit. ſigna ærea, marmoreaq;, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII.

AP. Claudius Cos. Salaſſos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pſeudophilippus in Macedonia à L. Tremellio quæſtore cum exercitu cæſus eſt. Q. Cæcilius Metellus proconſul Celtiberos cecidit. À Q. Fabio proconſule pars maxima Luſitaniæ, expugnatis multis vrbibus, recepta eſt. C. Iulius ſenator græce res Romanas ſcripſit.

LIBRI LIIII.

Q. Pompeius Cos. in Hiſpania Termeſtinos ſubegit. cũ eiſdẽ quidẽ, & Numantinis pacẽ ob infirmitatẽ fecit. Luſtrũ à cẽſoribus conditũ eſt. Cẽſa ſunt ciuiũ capita CCCCXXVIII mil lia CCCXLII. Cũ Macedonũ legati conqueſtũ veniſſent de Iunio Syllano prætore: quod acceptis pecuniis prouinciá ſpoliaſſet: & ſenatus de querelis eorũ vellet cognoſcere: T. Mãlius Torquatus, Syllani pater, petiit, impetrauitq;, vt ſibi huiuſmodi cognitio mãdaretur. & domi cauſa cognita, filium condẽnauit, abdicauitq;: ac ne funeri quidẽ eius, cum ſuſpendio vitam finiſſet, interfuit: ſedẽsq; domi poteſtatẽ conſultantibus ex inſtituto fecit. Q. Fabius procõſul, rebus in Hiſpania proſpere geſtis, labem impoſuit, pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus cõſilio Seruilii Cepionis interẽptus eſt: & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobiliſſime tumulatus, vir duxq; maximus, per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum geſſit, frequentius ſuperior.

LIBRI LV.

P. Cornelio Naſica, cui cognomen Serapion fuit, ab irridente Curiatio trib. pl. impoſitũ: & D. Iunio Bruto Coſs. delectum habentibus in conſpectu tyronum res ſaluberrimi exẽpli facta eſt. nã C. Matienus accuſatus eſt apud tribunos pl. q; exercitum in Hiſpania deſeruiſſet: dãnatusq; ſub furca diu virgis cæſus eſt: & ſeſtertio numo venit. Tribuni pl. quia non impetrarunt vt ſibi denos, quos vellent, milites eximere liceret: conſules in carcerẽ mitti iuſſerunt. Iunius Brutus Cos. in Hiſpania iis, qui ſub Viriato militauerãt, agros, oppidũq; dedit, quod Valentia vocatũ eſt. M. Popilius à Numãtinis, cũ quibus pacẽ factã ſenatus irritã cẽſuerat: cũ exercitu fuſus fugatusq;. C. Hoſtilio Mãcino cõſule ſacrificante, pulli ex cauea euolauerũt. cõſcendenti deinde in nauim, vt in Hiſpaniã proficiſceretur: accidit audiri. mane mane Mãcine. Mancino auſpicia triſtia fuiſſe probatũ eſt. victus enim à Numantinis, & caſtris exutus, cũ ſpes nulla ſeruandi exercitus eſſet: pacem cũ eis fecit ignominioſam, quã ratã eſſe ſenatus vetuit. Triginta millia Romanorũ à Numantinorũ millibus quatuor victa erãt. D. Iunius Luſitaniã vrbiũ expugnationibus vſq; ad oceanũ perdomuit: & cũ fluuium Obliuionẽ trãſire nollent, raptũ ſignifero ſignũ ipſe trãſtulit: & ſic vt tranſgrederentur perſuaſit. Alex. filius, rex Syriæ, decem annos

cem annos

cem annos admodũ habẽs, à Diodoro, qui Tryphon cognominabatur, tutore ſuo ꝑ fraudẽ occiſus eſt: corruptis quidẽ medicis, qui eũ calculi dolore cõſumi ad populũ mentiti, dum ſecant illũ, occiderunt.

LIBRI LVI.

DIunius Brutus in vlteriore Hiſpania feliciter aduerſus Gallecios pugnauit: diſſimili euẽtu M. Æmylius Lepidus procõſul aduerſus Vacceos rem geſſit: cladẽq; ſimilẽ Numãtinę paſſus eſt. Ad exoluẽdũ Numãtini fœderis religione populũ Mãcinus, cũ huius rei author fuiſſet: deditus Numãtinis minime eſt receptus. Luſtrũ à cẽſoribus cõditũ eſt. Cẽſa ſunt ciuiũ capita CCCXXIII millia. Fuluius Flaccus Cos. Vardeos in Illyrico ſubegit. M. Cæſonius prætor in Thracia cũ Scordiſcis proſpere pugnauit. Cũ vitio ducũ bellũ Numãtinũ non ſine publico pudore duraret: delatus eſt vltro Scipioni Africano à ſenatu populoq; Romano cõſulatus. quẽ cũ ille capere ob legẽ, quæ vetabat quenꝗ intra decẽ annos iterũ conſulẽ fieri licere, minime vellet, ſicuti priori cõſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellũ ſeruile in Sicilia ortũ, cũ opprimi à prætoribus minime valuiſſet: C. Fuluio cõſuli mãdatũ eſt, cuius belli initiũ fuit Eunus ſeruus, natione Syrus, qui cõtracta agreſtiũ ſeruorũ manu, & ſolutis ergaſtulis, iuſti exercitus numerum impleuit. Cleon quoꝗ alter ſeruus ad LXX millia ſeruorũ contraxit. & copiis iunctis contra populum Romanum, exercitumq; eius bellum ſæpenumero geſſerunt.

LIBRI LVII.

SCipio Africanus Numantiam obſedit: & corruptum licentia, luxuriaq; exercitum ad generoſiſſimam militiæ diſciplinam reuocauit. omnia enim deliciarum inſtrumenta recidit: duo millia ſcortorum à caſtris reiecit: militem omni die in opere habuit: & triginta dierũ frumentum, ad ſeptenos vallos ferre cogebat. ægre propter onus incedenti dicebat: cum gladio recte vallare ſcieris, vallum ferre deſinito. Alu nimirũ parum habiliter ſcutũ ferenti eum ſcutũ amplius iuſto ferre iuſſit. neꝗ id ſe reprehẽdere: qm̃ melius ſcuto, ꝗ gladio vteretur. Quẽ militem extra ordinem deprehendit: ſi Romanus eſſet, vitibus: ſi extraneus, virgis cecidit. Iumenta quidem oĩa, ne exoneraret milites, vendidit. multoties contra hoſtium eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obſeſſi, liberis & coniugibus trucidatis, ipſi ſe interemerunt. Scipio ampliſſima munera ſibi ab Antiocho rege Syriæ miſſa, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos eſſet: pro tribunali accepturum ſe eſſe dixit. eaq; omnia referre quæſtorẽ in publicas tabulas iuſſit, ex iis viris fortibus munera ſe daturum. Cum vndiꝗ Numantiam obſidione clauſiſſet: & oppreſſos fame videret vrgeri: hoſtes qui pabulatum exierant, vetuit interimi: ꝗ diceret velocius eos abſumpturos frumentum, quod haberent, ſi plures quidem fuiſſent.

LIBRI LVIII.

TIb. Sẽpronius Gracchus trib. pl. cũ agrariã legẽ ferret aduerſus voluntatẽ ſenatus, & equeſtris ordinis, nequis ex publico agro plus ꝗ decẽ iugera poſſideret, in eum furorẽ exarſit: vt M. Octauio collegæ cauſam diuerſæ partis defendenti poteſtatem lege lata abrogaret: ſeq;, & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium ſocerũ triumuiros ad diuidundum agrum crearet. Promulgauit & aliam legẽ agrariã, qua ſiquis latius agrum pateſaceret: vt iidem omnino triũuiri iudicarent qua publicus ager, qua priuatus eſſet. Deinde cum minus agri eſſet, ꝗ quod diuidi poſſet: ſine offenſa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplam modꝰ ſperandi incitauerat: legem ſe promulgaturum oſtendit ob id: vt iis, q Sempronia lege agrum accipere deberent: pecunia, quæ regis Attali fuiſſet, diuideretur. Hæredem autẽ P. R. reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus cõmotus grauiter ſenatus: ante omnes C. Antonius Cos. qui cum in ſenatu in Gracchum peroraſſet: raptus ab eo ad populum, delatusq; plebi, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Cum iterum tribunus pl. creari vellet Gracchus, authore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt, ictus primum fragmẽtis ſubſelliorum: & inter alios, qui in eadẽ ſeditione occiſi erant, inſepultus eſt in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia vario euentu aduerſum fugitiuos geſtas continet.

LIBRI LIX.

NVmantini fame maxime coacti, ipſi ſe per vices trucidauerunt. Captã vrbẽ Scipio Africanus deleuit, & de ea triũphauit: quartodecimo anno poſt Carthaginẽ deletã. P. Attilius Cos. in Sicilia cũ fugitiuis debellauit. Ariſtonicus, regis Eumenis filius, Aſiã occupauit: cũ teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet. Aduerſus eũ P. Licinius Craſſus Cos. cũ idem pontifex maximus eſſet: quod, nunꝗ antea factum erat: extra Italiam profectus, prælio victus, & interemptus eſt. M. Perpenna Cos. victũ Ariſtonicũ in deditionem accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus tunc primũ vterꝗ ex plebe cẽſores facti. Luſtrũ à cẽſoribus eſt conditũ. Cenſa ſunt capita CCCXIII millia DCCCXXIII, præter pupillos & viduas. Q. Metellus cenſor cenſuit, vt ducere vxores oẽs omnino cogerentur liberorum creandorum cauſa. extat oratio eius, quam Auguſtus Cæſar, cum de maritãdis ordinibus ageret: velut eo tẽpore ſcriptã in ſenatu recitauit. C. Atinius Labeo trib. pl. Q. Metellum cenſorem, à quo in ſenatu legendo præteritus erat: de ſaxo deiici iuſſit. quod ne fieret, cæteri tribuni pl. auxilio ꝗmaxime fuerũt. Cũ Carbo tribunus pl. rogationẽ tuliſſet, vt eundẽ tribunum pl. quoties quidẽ vellet, creari liceret: rogationẽ eius P. Africanus grauiſſima oratione diſſuaſit. in qua di-

xit. Tib. Gracchũ iure cæſum videri. Gracchus contra ſuaſit rogationẽ: ſed Scipio tenuit. Bella inter Antiochũ regẽ *Syriæ*, & Phraatem Parthorũ regem geſta, nec magis quietæ res Ægypti referũtur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam eius crudelitatem ſuis inuiſus, incenſa à populo regia clam in Cyprum profugit. & cum ſorori eius Cleopatræ, quam eius virgine filia per vim cõpreſſa, & in matrimonium ducta, repudiauerat: regnũ à populo datum eſſet: infenſus filium, quem ex illa habebat, in Cypro occidit: caputq́; eius, & manus, & pedes matri miſit. *Seditiones* à triũuiris Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidundo creatis excitatæ. quibus cum P. *Scipio* Africanus aduerſaretur: fortisq́; ac validus pridie domũ ſe recepiſſet: mortuus in cubiculo inuentus eſt. *Suſpecta* fuit, tanq̃ venenum ei dediſſet Sempronia vxor: hinc maxime, ꝙ ſoror eſſet Gracchorum: cum quibus ſimultas Africano fuerat. de morte tamen eius nulla quæſtio acta. quo defuncto, ſeditiones triumuirales acrius exarſerunt. C. Sempronius Cos. contra Iapidas primo rem male geſſit: mox victoria cladẽ acceptam emendauit, virtute D. Iunii Bruti, eius qui Luſitaniam ſubegerat.

LIBRI LX.

AVrelius Cos. Sardos ſubegit. Fuluius Flaccus primus oĩum Tranſalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxiliũ Maſſilienſibus aduerſus Falanios Gallos, qui populabantur fines Maſſilienſium. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionẽ accepit: Fregelles diruit. Peſtilẽtia in Africa à maxima multitudine locuſtarũ, & deinde necatarũ ſtrage fuiſſe traditur. Luſtrũ à cẽſoribus conditũ eſt. Cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXC millia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tyberii frater, trib. ple. eloquentior q̃ frater, pernicioſas aliquas leges tulit: inter quas frumentariam, vt ſemiſſe & triẽte frumẽtũ plebi daretur: alteram legẽ agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam qua equeſtrem ordinẽ cum ſenatu conſentientem corruperat: (trecenti ſenatores erant, ſexcenti equites) vt trecẽtis ſenatoribus admiſceretur: id eſt, vt equeſter ordo bis tantũ virium in ſenatu haberet. & continuato in alterum annũ tribunatu, legibus agrariis latis effecit: vt cõplures coloniæ in Italia deducerentur: & vna in ſolo dirutæ Carthaginis. quo ipſe triumuir creatus coloniã deduxit. Præterea res à Q. Metello Cos. aduerſus Baleares geſtas continet, quas Græci Gymneſias appellant: quia æſtatem nudi exigant. Baleares à teli miſſu appellati: vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cũ Hercules ad Geryonen nauigaret. Motus quoq; *Syriæ* referuntur: in quibus Cleopatra Demetrium virum ſuum, & Seleucum filium, multum indignata, quòd occiſo patre eius à ſe, iniuſſu ſuo diadema ſumpſiſſet, interemit.

LIBRI LXI.

C. *Sextius* procõſul victa Saluiorũ gente, coloniã Aquas Sextias cõdidit, ob aquarũ copiã & calidis & frigidis fontibus, atq; à noĩe ſuo ita appellatas. Cn. Domitius procõſul contra Allobroges ad oppidũ Vindalium multũ feliciter pugnauit. Quibus bellũ inferendi cauſa fuit, ꝙ Teutomalium Saluiorũ regem fugientẽ recepiſſent, & omni ope iuuiſſent: quodq́; Heduorũ agros, ſociorũ populi Romani vaſtauiſſent. C. Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cum Auentinũ armata quoq; multitudine occupauiſſet: à L. Opimio cõſule, ex S. C. vocato ad arma populo, pulſus interẽptus eſt: & cum eo Fuluius Flaccus ſocius eiuſdem. Q. Fabius Maximus Cos. Pauli nepos, aduerſus Allobroges, & Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum centum viginti. & cum ipſe ad ſatisfaciendum ſenatui Romã profectus eſſet, Albæ cuſtodiendus datus eſt: quia contra pacem videbatur, vt in Galliam remitteretur. decretum quoq; eſt, vt Congentiatus filius eius, comprehenſus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accuſatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quòd indemnatos ciues in carcerem coniecifſet, liberatus eſt.

LIBRI LXII.

CN. Marcius Cos. Samios gentem alpinam expugnauit. Micipſa Numidarũ rex mortuus, regnũ tribus filiis reliquit, Adherbali, Hyempſali, & Iugurthæ fratris filio, quẽ in filiũ adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obſedit. Iugurtha Hyempſalem fratrẽ bello petiit: quẽ victũ interemit: Adherbalem regno expulit: qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Ænobarbus cenſores, duos & triginta ſenatu amouerunt. Præterea motus *Syriæ* regum continet.

LIBRI LXIII.

CAto Porcius Cos. in Thracia male aduerſus Scordiſcos pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXCIIII millia CCCXXXVI. Æmylia, Licinia, & Marcia virgines veſtales inceſti damnatæ ſunt. idq́; inceſtum quemadmodum commiſſum, deprehenſum, & iudicatum ſit, refertur. Cimbri gens vaga populabundi in Illyricum venerunt. ab iis Papyrius Carbo Cos. cum exercitu fuſus eſt. Liuius Druſus Cos. aduerſus Scordiſcos gentem à Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnauit, magnumq́; honorem tulit.

LIBRI LXIIII.

ADherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obſeſſus, cõtra denuntiationẽ ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Iugurthæ bellũ indictũ. idq́; etiã Calpurnius Beſtia Cos. gerere iuſſus pacẽ cũ Iugurtha iniuſſu populi & ſenatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicãdũ con-

filiorum

ſiliorum authores,quod multos pecunia in ſenatu corrupiſſe dicebatur,Romam venit.& propter cædem admiſſam in regulum quendam nomine Maſſiuam,qui regnum eius populo Romano inuiſi appetebat,interfectum,Romę cum periclitaretur,cauſam capitis dicere iuſſus clam profugit,& diſcedẽs vrbe fertur dixiſſe:O vrbem venalem,& cito perituram,ſi emptorem inuenerit. A. Poſthumius legatus infeliciter prælio aduerſus Iugurtham geſto cõflixit:pacemq́; etiam multum ignominioſam adiecit,qu am quidem minime eſſe ſeruandam ſenatus cenſuit.

LIBRI LXV.

Q Cæcilius Metellus Cos.duobus præliis Iugurthã fudit,& vniuerſam Numidiã vaſtauit. M. Iunius Syllanus Cos.aduerſum Cimbros infeliciter pugnauit. legatis Cimbrorum ſedem & agros,in quibus conſiderent,poſtulantibus ſenatus negauit. M.Minutius proconſul contra Thracas feliciter quidem pugnauit. L.Caſſius Cos.à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum,qui à ciuitate ſeceſſerant,in finibus Allobrogum cũ exercitu cæſus eſt.milites qui ex ea clade ſuperauerãt,obſidibus datis,& dimidia rerum omnium parte,vt incolumes dimitterentur,cum hoſtibus pacti ſunt.

LIBRI LXVI.

IVgurtha pulſus à C.Mario ex Numidia,auxilio Bochi Maurorum regĩs adiutus eſt. & cæſis prælio Bocchi quoq; copiis,nolente Boccho bellum infeliciter ſuſceptum diutius ſuſtinere vinctus ab eo,& traditus Mario eſt.in qua re præcipua opera L.Cornelii Syllæ.quæſtoris Marii fuit.

LIBRI LXVII.

AVrelius Scaurus legatus cõſulis à Cimbris fuſo exercitu,captus eſt.& cum in conſilium ab iis euocatus deterreret eos,ne alpes tranſirent Italiã petituri,eo q̃ diceret Romanos vinci minime poſſe:à Bolo rege feroce iuuene occiſus eſt. Ab iiſdẽ hoſtibus C.Mãlius,& Q. Seruilius Cepio procõſules victi prælio,caſtriſq́; binis exuti ſunt.octoginta millia militũ occiſa:calonũ ac lixarũ quadraginta millia.Secundũ populi Romani iuſſionẽ Cepionis,cuius temeritate clades accepta erat:dãnati bona publicata ſunt.primoq́; poſt regẽ Tarquinium imperiũ ei abrogatũ.In triũpho C.Marii ductus ante currũ eius Iugurtha cũ duobus filiis,& in carcere necatus. Marius triũphali veſte in ſenatũ venit,quod nemo ante eũ fecerat:eiq́; propter Cimbrici belli metũ cõtinuatus per cõplures annos magiſtratus eſt.cõſulatu ſecundo & tertio abſens Cos.creatus,quartũ conſulatũ diſſimulanter captãs cõſecutus eſt. Cn.Domitius pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Cimbri,vaſtatis oĩbus,quæ circa Rhodanum,& Pyreneum ſunt,per ſaltum in Hiſpaniam tranſgreſſi,ibiq́; multa loca populati,à Celtiberis fugati ſunt,reuerſiq́; in Galliam bellicoſis quidem ſe Theutonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII.

ANtonius prætor in Sicilia maritimos prædones perſecutus eſt. C.Marius Cos.ſumma vi oppugnata à Teuthonis & Ambronibus caſtra defendit.duobus deinde præliis circa Aquas Seſtias eos hoſtes deleuit.in quibus cæſa traduntur hoſtiũ ducenta millia,capta nonaginta.Marius abſens quintũ Cos.creatus eſt.triũphum oblatum,donec Cimbros vinceret,diſtulit. Cimbri repulſo ab alpibus fugatoq́; Q.Catulo proconſule,qui fauces alpiũ obſederat,& ad flumen Atheſim caſtellũ editũ inſederat,reliqueratq́;,vbi virtute ſua explicata fugientẽ procõſulẽ,exercitumq́; proſecuti in Italiã traiecíſſent,iũctis eiuſdẽ Catuli,& C.Marii exercitibus,prælio victi ſunt ab eis,in quo cæſa tradũtur hoĩum cẽtũ quadraginta milia,capta ſexaginta.Marius totius ciuitatis cõſenſu receptus pro duobus triũphis,qui offerebãtur,vno contentus fuit.Primores ciuitatis,qui aliquantulũ,vt nouo homini ad tãtos honores euecto,inuiderant,conſeruatã ab eo Remp.fatebãtur. P.Malleolus,matre interẽpta,primus oĩum inſutus culleo in mare præcipitatus eſt. Ancylia cũ ſtrepitu mota eſſe,anteq̃ Cimbricum bellum conſummaretur,referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges continet.

LIBRI LXIX.

CN.Apuleius Saturninus,adiuuante C.Mario,& per milites occiſo A.Numio cõpetitore,trib.ple.per vim creatus non minus violenter tribunatum,q̃ petierat,geſſit. & cum legẽ agrariã per vim tuliſſet:Metello Numidico,eo q̃ in eã minime iuraſſet,diẽ dixit.qui cũ à bonis ciuibus defenderetur,ne cauſa malorũ certaminũ eſſet,in voluntarium exilium Rhodũ profectus eſt. ibiq́; legendo,& audiendis magnis viris vacabat.Profecto C.Marius ſeditionis author,qui ſextum quidẽ conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat:aqua & igni interdixit.Idẽ Apuleius Saturninus trib.ple.C.Mẽmiũ candidatũ conſulatus petitorẽ,quẽ maxime aduerſariũ actionibus ſuis timebat,interemit.quibus rebus concitato q̃plurimum ſenatu in eius cauſam,& C.Marius homo mutabilis,& varii conſilii,ingeniiq́;,qui ſemper ſecundã fortunam tranſierat,cũ eũ tueri minime poſſet,oppreſſus armis cũ Glaucia prætore,& aliis eiuſdẽ furoris ſociis bello quodã interfectus eſt.Q.Cæcilius Metellus ab exilio ingẽti totius fauore ciuitatis reductus eſt. M.Aquilius Cos.in Sicilia bellum ſeruile concitatum confecit.

LIBRI LXX.

CVm M.Aqlius de pecuniis repetũdis cauſam diceret,ipſe rogare iudices noluit.M.Antonius,qui pro eo perorabat;tunicã à pectore eius diſcidit,vt honeſtas cicatrices oſtẽderet,quibus cõ

ſpectis,indubitanter abſolutus eſt.Cicero eius rei ſolus author. Didius proconſul aduerſum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemæus Cyrenarum rex,cui cognomẽtũ Apionis fuit,mortuus hæredem populũ Romanũ reliquit.& eius regni ciuitates ſenatus liberas eſſe iuſſit.Ariobarzanes in regnũ Cappadociæ à L.Cornelio Sylla reductus eſt. Parthorum legati à rege Arſace miſſi ad Syllam venerunt, vt amicitiam à populo Romano peterent. P.Rutilius,vir ſummæ innocentiæ,qui legatus C.Marii proconſulis à publicanorum iniuriis Aſiam defenderat,inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant:repetundarum damnatus in exilium miſſus eſt. C.Geminius prætor cõtra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cum impotentiam equeſtris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet,omni vi niti cœpit,vt ad ſe iudicia transferrentur,ſuſtinente cauſam eius M.Liuio Druſo trib.ple.qui,vt vires ſibi acquireret,pernicioſa ſpe largitionis plebem concitauit. Præterea motus Syriæ regum cõtinet.

LIBRI LXXI.

M. Liuius Druſus trib.pl.vt maioribus viribus ſenatus cauſam ſuſceptam tueretur:ſocios,& Italicos populos,ſpe ciuitatis Romanæ ſolicitauit.iiſq; adiuuãtibus per vim legibus agrariis, frumentariisq; latis legem quoq; iudicialem tulit,vt æqua parte iudicia penes ſenatum,& equeſtrẽ ordinem eſſent.Cum deinde promiſſa ſociis ciuitas præſtari non poſſet:irati Italici defectionem cœperunt agitare.eorum coitus,coniurationes,orationesq; in conciliis principum referuntur.propter quę Liuius Druſus etiam ſenatui inuiſus factus,velut ſocialis belli author,icertũ à quo, domi occiſus eſt.

LIBRI LXXII.

ITalici populi defecerũt,Picentes, Veſtini,Marſi,Peligni,Marrucini,Lucani,Samnites:initio belli à Picentibus moto.Q.Seruilius proconſul in oppido Aſculo cum omnibus ciuibus Romanis qui in eo oppido erant,occiſus eſt.ſaga populus ſumpſit. Seruius Galba à Lucanis comprehenſus, vnius fœminæ opera,ad quam diuertebatur,captiuitate exemptus eſt. Eſernia,& Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt. Auxilia demum Latini nominis,externarumq; gentium miſſa populo Romano,& expeditiones inuicem,vrbiumq;expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII.

L. Cæſar Cos.male aduerſus Samnites pugnauit. Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L.Poſthumio prætore venit:qui interẽptus eſt.Cõplures populi ad hoſtes defecerunt. Cum P. Rutilius Cos.parum proſpere contra Marſos pugnaſſet,& in prælio cecidiſſet:C.Marius legatus eius meliore quidem euentu cũ hoſtibus conflixit. Ser.Sulpitius Pelignos fudit. Q.Cepio legatus Rutilii cum obſeſſus proſpere in hoſtes erupiſſet:& ob eum ſucceſſum æquatum ei cum C.Mario eſſet imperium:temerarius factus,& circũuentus inſidiis,fuſo exercitu,cecidit. L.Cæſar Cos.feliciter contra Sãnites pugnauit.ob eã victoriam Romæ ſaga poſita ſunt.& vt varia belli fortuna eſſet: Eſernia colonia cum M.Marcello in poteſtatem Sãnitium venit. Sed & C.Marius prælio Marſos fudit: Hirnio Aſinio prætore Marrucinorum occiſo. C.Cæcilius in Gallia tranſalpina Saluios rebellantes vicit.

LIBRI LXXIIII.

CN.Pompeius Picentes prælio fudit,& obſedit.propter quam victoriam Romæ pręteXtę,aliaq; magiſtratuum ornamenta inſignia ſumpta ſunt. C.Marius cum Marſis dubio euentu pugnauit. Libertini tum primum militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros, L.Porcius prætor Marſos,cum vterq; populus defeciſſet,prælio vicerunt.Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ,regna deducti ſunt. Cn.Pompeius Cos,Marſos acie vicit. Cum ære alieno oppreſſa eſſet ciuitas:A.Sempronius Aſellus prætor,quoniam ſecundum debitores ius dicebat:ab iis,qui fœnerabãtur,in foro occiſus eſt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniã,populationesq; cõtinet.

LIBRI LXXV.

A. Poſthumius Albinus legatus in obſidione caſtrorum hoſtilium cecidit, Sulpitius legatus cũ claſſi præeſſet,infamis crimine proditionis ab exercitu ſuo interfectus. L.Cornelius Sylla legatus Sãnites prælio vicit:& bina caſtra eorum expugnauit. Cn.Põpeius Veſtinos in deditionẽ accepit. L.Porcius Cos.rebus proſpere geſtis,fuſiſq; aliquoties Marſis,dum caſtra eorum expugnat,cecidit.Ea res hoſtibus victoriam eius prælii dedit. Coſconius,& Lucceius Samnites acie vicerunt.Mariũ Egnatium,nobiliſſimũ hoſtium ducem occiderunt:cõpluraq; eorum oppida in deditionem acceperunt. L.Sylla Hirpinos domuit:Sãnites multis præliis fudit:aliquot populos recepit:quãtiſq; raro quiſquam ante conſulatum rebus geſtis,ad petitionem conſulatus Romam eſt profectus.

LIBRI LXXVI.

A. Gabinus legatus,rebus aduerſum Lucanos proſpere geſtis,multis oppidis expugnatis,in obſidione caſtrorum hoſtiliũ cecidit. Sulpitius legatus Marrucinos cecidit: vniuerſamq; eã regionem recepit. Cn.Põpeius proconſul Veſtinos & Pelignos in deditionẽ accepit. Marſi quoq; à L.Murena,& Cæcilio Pinna legatis aliquot præliis fracti pacẽ petierunt. Aſculum à Cn. Pompeio captum eſt:cæſis à Mamerco Æmylio legato Italicis.Silo Popedius,dux Marſorum,author huius rei in prælio cecidit, Ariobarzanes Cappadociæ,Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate Ponti rege

pulſi

pulſi ſunt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXVII.

CVm P. Sulpitius tribunus plebis, authore C. Mario, pernicioſas leges promulgaſſet: vt exules reuocarentur: & noui ciues, libertiniq́; diſtribuerentur in tribus: & vt Marius aduerſus Mithridatem Ponti regem dux crearetur: & aduerſantibus Coſs. Q. Pompeio, & L. Syllæ vim intuliſſet: occiſoq́; Pompeii conſulis filio, genero Syllæ: L. Sylla Coſ. cum exercitu in vrbem venit, & aduerſus factionem Sulpitii, & Marii in ipſa vrbe pugnauit: eamq́; expulit. ex quo duodecim à ſenatu hoſtes, inter quos C. Marius pater, & filius iudicati ſunt. P. Sulpitius cum in quadam villa lateret, indicio ſerui ſui retractus, & occiſus eſt. ſeruus, vt præmium promiſſi indicii haberet, manumiſſus eſt: & ob ſcelus domini proditi de ſaxo deiectus eſt. C. Marius filius in Africam traiecit. C. Marius pater, cum in paludibus Minturnenſium lateret, extractus eſt ab oppidanis. & cum ad occidēdum eum miſſus ſeruus natione Gallus maieſtate tanti viri perterritus receſſiſſet: impoſitus publice in nauim delatus eſt in Africam. L. Sylla ciuitatis ſtatum ordinauit: exinde colonias deduxit. Q. Pompeius Coſ. ad capiendum à Cn. Pompeio proconſule exercitum profectus, conſilio eius occiſus eſt. Mithridates Ponti rex Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulſo Aquilio legato, Phrygiam prouinciam populi Romani cū ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII.

MIthridates Aſiam occupauit: Q. Oppium proconſulem, item Aquilium legatum in vincula coniecit: iuſſuq́; eius quicquid ciuium Romanorum in Aſia fuit, vno die trucidatum eſt. vrbem Rhodum, quæ ſola in fide permanſerat, oppugnauit: & aliquot prælus naualibus victus receſſit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu venit, Athenas occupauit. Præterea trepidationem vrbium, inſularumq́;, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum ciuitates ſuas trahentibus, continet.

LIBRI LXXIX.

COrnelius Cinna cum pernicioſas leges per vim ferret: pulſus vrbe à Cn. Octauio collega cum Sextio tribuno plebis: imperioq́; ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in poteſtatem ſuam redegit, & bellum vrbi intulit: acceſſito C. Mario cum aliis exulibus ex Africa. in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerūt. & cum victor mortuum ſpoliaret: agnito fratre ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipſe ſupra rogum ſe transfodit: & eodē igni conſumptus eſt. Et cum opprimi inter initia potuiſſet: Cn. Pompeii fraude, qui vtranq; partem fouendo, vires Cinnæ dedit: nec niſi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & conſulis ſegnitie confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio, & Carboni dati ſunt: vrbem circunſederunt. Oſtiam coloniam Marius expugnauit, & crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX.

ITalicis populis à ſenatu ciuitas data eſt. Samnites qui ſoli arma recipiebant: Cinnæ, & Mario ſe coniunxerunt. ab iis Plancius cum exercitu cæſus eſt. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt: & fugati ab Octauio conſule receſſerunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lauinium colonias deuaſtauit. Cum nulla omnino ſpes eſſet optimatibus reſiſtēdi propter ſegnitiem & perfidiam & ducum, & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diuerſas partes tranſibant: Cinna & Marius in vrbem recepti ſunt. qui velut captam eam cædibus & rapinis vaſtarunt: Cn. Octauio conſule occiſo, & omnibus aduerſæ partis nobilibus trucidatis: inter quos M. Antonio eloquentiſſimo viro, & C. Cæſare, quorum capita in roſtris poſita. Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Craſſus, nequid indignum virtute ſua pateretur, gladio ſe transfixit. Et citra vlla comitia conſules in ſequentem annum ſeipſos renuntiauerunt. eodem die, quo magiſtratum inierant, Marius Sex. Licinium ſenatorem de ſaxo deiici iuſſit: editisq́; multis ſceleribus Idibus Ianuariis deceſſit: vir, cuius ſi examinentur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictu: vtrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit. adeo quam rempublicam armatus ſeruauit: eam primo rogatus omni genere fraudis, poſtremo armis euertit.

LIBRI LXXXI.

L. Sylla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circunſedit, & cum maximo labore expugnauit: vrbi libertatem, & ciuibus quæ habuerant, reddidit. Magneſia, quæ ſola in Aſia ciuitas in fide manſerat, ſumma virtute aduerſus Mithridatem defenſa eſt. Præterea à Thracibus in Macedonia geſta continet.

LIBRI LXXXII.

SYlla copias regis, quæ Macedonia occupata in Theſſaliam venerant, prælio vicit: cæſis hoſtium centum millibus, caſtris quoq; expugnatis. renouato deinde bello, iterum exercitum eius fudit, ac deleuit. Archelaus cum claſſe regia Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus Coſ. collega Cinnæ miſſus, vt Syllæ ſuccederet, propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo à C. Fimbria legato ipſius, vlti-

mæ audaciæ homine occiſus eſt:& imperium ad Fimbriam tranſlatum. Præterea expugnatæ in Aſia vrbes à Mithridate,& crudeliter direpta prouincia,incurſionesq; Thracū in Macedoniam referūtur.

LIBRI LXXXIII.

C.Fimbria in Aſia fuſis aliquot copiis Mithridatis,vrbem Pergamum cepit:obſeſſumq; Regem non abfuit multum quin caperet:vrbem Ilion,quæ ſe poteſtati Syllæ reſeruabat, expugnauit, ac deleuit:& magnam partem Aſiæ recepit. Sylla multis prælijs Thracas ceci dit. Cum L.Cinna,& Cn.Papyrius Carbo à ſeipſis Coſs.per biennium creati,bellum contra Syllam pararēt:effectum quidem eſt per L.Valerium Flaccum principem ſenatus,qui orationem in ſenatu habuit:& per eos, qui concordiæ ſtudebant:vt legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu ſuo, quem inuitum cogebat naues conſcendere,& aduerſus Syllam proficiſci,interemptus eſt.cōſulatum Carbo ſolus geſſit. Sylla cum in Aſiam traiecifſet,pacem cum Mithridate fecit:ita,vt his cederet prouinciis:Aſia,Bithynia,Cappadocia. Fimbria deſertus ab exercitu,qui ad Syllam tranſierat:ipſe ſe percuſſit,impetrauitq; à ſeruo præbens ceruicem,vt eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII.

SYlla legatis,qui à Senatu miſſi erant,futurum ſe in poteſtate ſenatus reſpōdit,ſi ciues qui à Cinna pulſi ad ſe confugerant,reſtituerentur.quæ conditio cum iuſta ſenatui videretur, per Carbonem,factionemq; eius,cui bellum videbatur vtilius,ne conueniret,effectum eſt. Idem Carbo,cum ab omnibus oppidis Italiæ obſides exigere vellet,vt fidem illorum contra Syllam obligaret, conſenſu ſenatus prohibitus. Nouis ciuibus S.C.ſuffragium datum eſt. Q.Metellus Pius, qui partes optimatium ſecutus erat:cum in Africa bellum molíretur:à C.Fabio prætore pulſus eſt,ſenatusq; conſultum per factionem Carbonis,& marianarum partium factum eſt,vt omnes vbiq; exercitus dimitterentur. Libertini in quinq; & triginta tribus diſtributi ſunt. Præterea belli apparatum contra Syllā,quod plurimum excitabatur,continet.

LIBRI LXXXV.

SYlla in Italiam cum exercitu traiecit:miſſisq; legatis,qui de pace agerent,& a Cos. Cn. Carbone &C.Norbano violatis,eundem Norbanum prælio vicit.Et cum L.Scipionis alterius conſulis, cum quo per omnia id egerat,vt pacem iungeret,nec potuerat:caſtra oppugnaturus eſſet, vniuerſus exercitus conſuits ſolicitatus per emiſſos à Sylla milites ſigna ad Syllam tranſtulit:Scipio,cum interimi poſſet,dimiſſus eſt.Cn.Pompeius,Cn.F.eius,qui Aſculum ceperat, conſcripto quidem voluntariorum exercitu,cum tribus legionibus ad Syllam venerat,ad quem ſe nobilitas omnis conferebat,ita vt deſerta vrbe ad caſtra veniretur. Præterea expeditiones per vniuerſam Italiam vtriuſque partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI.

CVm C.Marius C.Marii filius Cos.ante annos viginti per vim creatus eſſet,C.Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in prætorio ſuo viuus exuſtus eſt. L.Philippus legatus Syllæ Sardiniam,Q.Antonio prætore pulſo & occiſo occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis velut erepturus ciuitatem,& ſuffragii ius nuper datum,fœdus percuſſit.itemq; ex fiducia iam certæ victoriæ litigatores,à quibus adhibebantur vadimonia,Romam deferre iuſſit. Cum à parte diuerſa vrbs adhuc teneretur:L.Damaſipus prætor ex voluntate C.Marii conſulis, cum ſenatum contraxiſſet,omnem,quæ in vrbe erat,nobilitatem trucidauit.ex cuius quidem numero Q.Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens in veſtibulo ædis Veſtæ occiſus eſt. Præterea bellum à L. Murena aduerſus Mithridatem in Aſia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII.

SYlla C.Marium,exercitu eius fuſo deletoq; ad Sacriportum,in oppido Præneſte obſedit, vrbem Romam ex inimicorum manibus recepit,Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem vbiq; fortuna partium geſtas continet.

LIBRI LXXXVIII.

SYlla Carbonem,exercitu eius ad Cluſium,ad Fauentiam,Fidentiamq; cæſo,Italia expulit: cum Samnitibus,qui ſoli Italicorum populorum nondum arma depoſuerant, iuxta vrbem Romam ante portam Collinam debellauit:recuperataq; Rep.pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine vnq̄ fuit,inquinauit.Octo millia deditorum in via publica trucidauit:tabulam proſcriptionis poſuit:vrbem,& vniuerſam Italiam cædibus repleuit.inter quos omnes Pręneſtinos inermes interimi iuſſit.Marium ſenatorii ordinis virum cruribus,brachiisq; fractis,auribus pręſectis,& effoſſis oculis necauit. C.Marius Præneſte obſeſſus à Lucretio Aſella,Syllanarum partium viro,cum per cuniculum captaret euadere,ſeptus ab exercitu mortem ſibi conſciuit in ipſo cuniculo, cum ſentiret ſe euadere minime poſſe:cum Pontio Teleſino fugæ comite ſtricto vtrinq; gladio concurrit. quem cum occidiſſet,ſaucius à ſeruo impetrauit,vt ſe occideret.

LIBRI

LIBRI LXXXIX.

L.Brutus à Cn.Papyrio Carbone, qui Corcyrã appulerat, miſſus naue piſcatoria Lilybęum, vt exploraret, an ibi Pompeius eſſet: & circunuentus à nauibus quas Põpeius miſerat, in ſe mucrone verſo ad tranſtrum nauis obnixus corporis pondere occubuit. Cn.Pompeius in Siciliam cũ imperio à ſenatu miſſus Cn.Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem vnq̃ fecerat: cum faſcibus vigintiquatuor proceſſit, rebusq; nouis Reip. ſtatum confirmauit. tribunorum plebis poteſtatem minuit: & omne ius legum ferendarum ademit: pontificum, augurumq; collegium ampliauit, vt eſſent quindecim: ſenatũ ex equeſtri ordine ſuppleuit: proſcriptorum liberis ius petẽdorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit. ex quibus primo multa rapuit, redactum eſt ſeſtertiũm ter millies quingentiesq;. Lucretium Aſellam conſulatũ contra voluntatem ſuam petere auſum iuſſit interimi in foro: & cum indigne ferret populus Romanus: cõcione vocata ſe iuſſiſſe dixit. Cn.Pompeius in Africa Cn.Domitium proſcriptum, & Hieram regem Numidarum bellum molientes, victos interemit: & IIII & XX annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triumphauit. Cn.Norbanus conſularis proſcriptus in vrbe Rhodo, cum comprehenderetur, ſeipſe interemit. Metellus ex proſcriptis vnus clam capite adoperto ad poſticum ædis Baſthæ vxoris cum acceſſiſſet, admiſſus minime eſt, quia illum proſcriptũ diceret. itaq; ſe transfodit, & ſanguine ſuo fores reſperſit. Sylla Nolam in Samnio recepit. XLVII legiones in agros captos deduxit, & eos iis diuiſit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obſeſſum in deditionem accepit. Mitylenæ quoq; in Aſia, quæ ſola vrbs poſt victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ, dirutæq; ſunt.

LIBRI XC.

SYlla deceſſit, honosq; ei à ſenatu habitus eſt, vt in cãpo Martio ſepeliretur. M.Lepidus, cũ acta Syllæ tentaret reſcindere, bellum excitauit. & à Q.Catulo collega Italia pulſus eſt, & in Sardinia fruſtra bellũ molitus periit. M.Brutus, q̃ Ciſalpinã Galliã tenebat, à Cn.Põpeio occiſus eſt. Q.Sertorius ꝓſcriptus in vlteriore Hiſpania ingẽs bellũ excitauit. L.Mãlius ꝓcõſul, & M.Antonius legatus ab Hirruleio q̃ſtore ꝑlio victi ſunt. Præterea à P.Seruilio procõſule aduerſus Cilicas res geſtas cõtinet.

LIBRI XCI.

CN.Pompeius, cum adhuc quæſtor eſſet, cum imperio conſulari aduerſus Sertorium miſſus eſt. Sertorius aliquot vrbes expugnauit, plurimasq; ciuitates in poteſtatem ſuã redegit. Ap.Claudius proconſul Thracas pluribus prælìis vicit. Q.Metellus proconſul L.Hirtuleium quæſtorem Sertorii omni cum exercitu cecidit.

LIBRI XCII.

CN.Pompeius adhuc dubio euentu cũ Sertorio pugnauit, ita, vt ſingula ex vtraq; parte cornua vicerint. Q.Sertorius Metellum & Perpennam cum duobus exercitibus prælio fudit. cuius victoriæ partem cupiens auferre Pompeius parum proſpere pugnauit. obſeſſus deinde Calaguri Sertorius aſſiduis eruptionibus non leuiora damna obſidentibus tulit. Præterea à Curione proconſule in Thracia res geſtas aduerſus Dardanos, & Q.Sertorii multa crudelia in ſuos facta continet. qui plurimos amicorum, & ſecum proſcriptorum crimine proditionis inſimulatos interemit.

LIBRI XCIII.

P.Seruilius proconſul in Cilicia Iſauros domuit, & aliquot vrbes piratarũ expugnauit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecit hæredem, regnumq; eius in prouinciæ formam redactum eſt. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedeſtrium naualiumq;, & occupata Bithynia. M.Aurelius Cotta Cos. ad Chalcedonem prælio à rege victus eſt. rexq; à Pompeio, & Metello victus. & vt contra Sertorium egerunt. qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit. quos etiam ab obſidione Calaguris oppidi depulſos coegit diuerſas regiones petere, Metellum vlteriorem Hiſpaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII.

L.Lucullus Cos. aduerſus Mithridatem equeſtribus prælìis feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot proſperas fecit, poſcentesq; pugnam milites à ſeditione inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cecidit. Præterea res à Pompeio in Hiſpania contra Sertorium proſpere geſtas continet.

LIBRI XCV.

C.Curio proconſul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & ſeptuaginta gladiatores Capuę ex ludo Lentuli profugerunt, & congregata ſeruorum & ergaſtulorum multitudine, Chryſo, & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P.Vorenum prætorem prælio vicerunt. L.Lucullus proconſul ad Cyzicũ vrbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit, pulſumq; à Bithynia regem variis belli ac naufragiorum caſibus fractum coegit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI.

Q.Arius prætor Chryſum, fugitiuorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. C.Lētulus Coſ. male aduerſus Spartacū pugnauit. Ab eodem L.Gellius, & Q.Arius prætor acie victi ſunt. Sertorius à M.Antonio, & M.Perpenna, & aliis coniuratis in cōuiuio interfectus eſt, octauo ducatus ſui anno, magnus dux, & aduerſus duos imperatores, Pompeium & Metellum ſæpe par, vt frequentius victor, ad vltimum deſertus & proditus. Imperium partium ad Marium tralatum eſt. quem Cn.Pompeius victum, captumq́; interemit, ac recepit Hiſpanias decimo ferè anno, q̄ cœptum erat bellum. C.Caſſius proconſul, Cn.Manlius prætor male aduerſus Spartacum pugnauerunt, idq́; belum M.Craſſo prætori mandatum eſt.

LIBRI XCVII.

M.Craſſus prætor primum cum parte fugitiuorum, quæ ex Gallis, Germanisq́; conſtabat, feliciter pugnauit, cæſis inimicorum XXXV millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco dein debellauit, cæſis cum ipſo millibus quadraginta. M.Antonius prætor bellum aduerſus Cretenſes parum proſpere geſtum morte ſua finiuit. M.Lucullus procōſul Thracas ſubegit. L.Lucullus in Ponto aduerſus Mithridatem feliciter pugnauit, cæſis hoſtiū amplius q̄ ſexaginta millibus. M.Craſſus, & Cn.Pompeius Coſs. facti ſunt. * ſicut Pōpeius, anteq̄ quęſturā gereret, ex equite Romano. tribunitiā poteſtatē reſtituerunt. Iudicia quoq; per M.Aureliū Cottā prætorem ad equites Romanos trāſlata ſunt. Mithridates deſperatione rerū ſuarum coactus ad Tigranem Armeniæ regē confugit.

LIBRI XCVIII.

LAchares filius Mithridatis, Boſpori rex, à L.Lucullo in amicitiam receptus eſt. C.Lētulus, & L.Gellius cenſores aſperā cenſuram egerunt: quatuor & ſexaginta ſenatu motis. à quibus luſtrū conditū eſt. Cenſa ſunt ciuiū capita CCCCL millia. L.Metellus prætor in Cilicia aduerſum piratas proſpere rē geſſit. Tēplum Iouis in Capitolio, quod incendio cōſumptum erat, refectū à Q.Catulo dedicatum eſt. L.Lucullus in Armenia Mithridatem, & Tigranem, & immēſas vtriuſq; regis copias multis certaminibus fudit. Q.Metellus proconſul, bello ſibi aduerſum Cretenſes mandato, Cydoniam vrbem obſedit. C.Triarius legatus Luculli aduerſus Mithridatem parum proſpere pugnauit. Lucullum, ne perſequeretur Mithridatē, ac Tigranem, ſummāq́; victoriæ imponeret, ſeditio militū tenuit, q ſequi nolebāt: q[uonia]m legiones Valerianæ, impleta à ſe ſtipēdia dicentes, Lucullū reliquerūt.

LIBRI XCIX.

Q.Metellus proconſul Gnoſon, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L.Roſcius trib. pl. legem tulit, vt equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarentur. Cn.Pompeius lege ad populum lata perſequi piratas iuſſus, qui commercium annonæ intercluſerant: intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit, belloq́; cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & vrbes dedit. Prætera res à Q.Metello aduerſus Cretenſes continet: & epiſtolas Metelli, & Cn.Pompeii inuicem miſſas. queritur Metellus gloriam rerum à ſe geſtarum à Pompeio ſublatam præteriri, qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiēdas vrbium deditiones. Pompeius Romæ rationem reddit, hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C.

C.Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, vt Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius bona. Q.Metellus domitis Cretenſibus, liberę in id tempus inſulæ leges tulit. Cn.Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit: equeſtri prælio Mithridatem vicit. Pręterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac deinum inter filium Tigranem, patremq́; geſtum continet.

LIBRI CI.

CN.Pompeius Mithridatem nocturno prælio victum coegit Boſporon profugere: Tigranem in deditionem accepit, eiq́;, ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnū Armeniæ reſtituit. Cōiuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant: facta de interficiēdis Coſs. oppreſſa eſt. Cn.Pompeius cum Mithridatem perſequeretur, in vltimas ignotasq́; gentes penetrauit: Iberos, Albanos, qui tranſitum minime dabant, prælio vicit. Pręterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosq́;, & res ab eo in Boſporo geſtas continet.

LIBRI CII.

CN.Pompeius in prouinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellū patri intulit. ab eo Mithridates obſeſſus in regia, cum veneno ſumpto parum profeciſſet ad mortem: à milite Gallo, noīe Bithoco, à quo vt iuuaretur petierat, interfectus eſt. Cn.Pōpeius Iudæos ſubegit. fanū eorū Hieroſolyma inuiolatū ante id tēpus cepit. L.Catilina bis repulſam in petitione conſulatus paſſus, cū Lentulo prætore & Cethego & pluribus coniurauit, de cæde conſulū & ſenatus, incendiis vrbis, opprimenda Rep. exercitu quoq; in Hetruria comparato. Ea coniuratio induſtria M.Tullii Ciceronis eruta eſt. Catilina vrbe pulſo, de reliquis coniuratis omnino ſumptum ſupplicium eſt.

LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconſule cum exercitu cæſus. P. Clodius accuſatus, quòd in mulieris habitu ſacrarium, in quod virum intrare nefas eſt, intraſſet: cumq; vxorem Metelli põtificis ſtuprauiſſet, abſolutus. Cn. Potitius prætor Allobroges, qui rebellauerant, ad Solonẽ domuit. P. Clodius ad plebẽ tranſijt. C. Cæſar Luſitanos ſubegit. eoq; conſulatus candidato, & captante remp. inuadere, conſpiratio inter tres principes ciuitatis facta eſt, Cn. Pompeium, M. Craſſum, & C. Cæſarẽ. Leges agrariæ à Cæſare conſule cum maxima contentione, inuito ſenatu & altero Cos. M. Bibulo, latæ ſunt. C. Antonius proconſul in Thracia parum proſpere rem geſſit. M. Cicero lege à P. Clodio trib. ple. lata, quia indemnatos ciues necauiſſet, in exilium miſſus eſt. Cæſar in prouinciam Galliam profectus Heluetios, gentem vagam, domuit, quæ ſedem quærens per prouinciam Cæſaris Narbonem iter facere volebat. Præterea ſitum Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio triumphauit: Magnusq; à tota concione conſalutatus eſt.

LIBRI CIIII.

PRima pars libri ſitum Germaniæ, moresq; continet. C. Cæſar cõtra Germanos, qui Ariouiſto duce in Galliam deſcenderãt: cũ exercitum duceret, rogatus ab Heduis, & Sequanis, quorũ ager poſſidebatur: trepidationem militum propter metum nouorum hoſtium ortam allocutione exercitus inhibuit, & victos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Põpeio inter alios orãte, & T. Annio Milone trib. ple. ingenti gaudio Senatus, ac vniuerſæ Italiæ ab exilio reductus eſt. Cn. Pompeio per quinquenniũ annonæ cura mandata eſt, Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum quidem maxima multitudo erat, prælio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Neruios vnam harum ciuitatum cum maximo diſcrimine pugnauit, eãq; gentem deleuit, quæ bellum geſſit, donec ex ſexaginta millibus armatorum trecẽti ſupereſſent: ex nonaginta quinq; ſenatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigẽda in prouinciæ formã Cypro & publicanda pecunia regia, M. Catoni adminiſtratio eiuſdem rei mandata eſt. Ptolemęus Ægypti rex ob iniurias, quas patiebantur, à ſuis regno pulſus Romam venit. C. Cæſar gentem oceano iunctam, Venetos, nauali prælio vicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res geſtas continet.

LIBRI CV.

CVm M. Catonis tribuni pl. interceſſionibus comitia tollerentur: ſenatus veſtẽ mutauit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio repulſam tulit. idem cum legem impediret: qua prouinciæ conſulares in quinquenniũ, Põpeio Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellũ, Cæſari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio trib. ple. legis authore in vincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolemæum in regnum reduxit Ægypti, reiecto Archelao, quẽ ſibi regem aſciuerant. Cęſar, victis Germanis, & in Gallia cæſis, Rhenum tranſcendit, proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde oceano in Britaniam parum proſpere tempeſtatibus aduerſis traiecit: iterumq; parũ felicius, maximaq; hominum multitudine cæſa, reliquam partem inſulæ in poteſtatem redegit.

LIBRI CVI.

IVlia Cæſaris filia, Pompeii vxor, deceſſit, honosq; maximus ei a populo habitus eſt, vt in campo Martio ſepeliretur. Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonũ defecerunt. à quibus Cotta: & T. Aurunculeius legati Cæſaris inſidijs circumuenti, cum exercitu, cui præerant, cæſi ſunt. & cũ aliarum quoq; legionum caſtra oppugnata maximo labore defenſa eſſent: interq; eos, qui in Treuiris præerat, Q. Cicero, ab ipſo Cæſare hoſtes prælio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus Euphratem fluuium tranſiuit. victusq; prælio, in quo & filius eius cecidit, cum reliquias exercitus in collem recepiſſet, euocatus in colloquium ab hoſtibus, vt de pace acturus, quorum dux erat Surenas, cõprehenſus, & nequid viuus pateretur, repugnans interemptus eſt, & ita perijt.

LIBRI CVII.

C. Cæſar Treuiris in Gallia victis, iterum in Germaniam tranſit, nulloq; ibi inuento hoſte, reuerſus in Galliam Eburones, & alias ciuitates, quæ conſpirauerant, vicit, & regem Ambiorigem in fuga perſecutus. P. Clodij à T. Annio Milone, candidato conſulatus, Appia via ad Bouillas occiſi corpus plebs in curia cremauit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus, Hypſeum, Scipionẽ, & Milonem eſſent, qui armis ac vi contendebant: ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à ſenatu conſul tertium factus eſt abſens, & ſolus, quod nemini vnquam cõtigit. Quæſtione decreta de morte P. Clodij, Milo iudicio damnatus in exilium actus eſt. Lex dicta eſt, vt ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur, inuito & contradicente M. Catone. Præterea res geſtas à C. Cæſare aduerſum Gallos, qui propè vniuerſi Vercingentorige Aruerno duce, defecerunt, & laborioſas obſidiones vrbium continet: inter quas Auarici Biturigum, Gergouiæ Aruernorum.

LIBRI CVIII.

C. Cæſar Gallos ad Aleſiam vicit, oẽsq; Galliæ ciuitates, quæ in armis fuerãt, in deditionẽ accepit. C. Caſſius quæſtor M. Craſſi Parthos, qui in Syriam trãſcenderãt, cecidit. In petitione

conſulatus M. Cato repulſam tulit:creatis Coſs. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæſar Bellouacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter Coſs. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo, agente in ſenatu M. Marcello conſule, vt Cæſar ad petitionem conſulatus veniret, cum is, lege lata in id tempus conſulatus, prouincias obtinere deberet:resq; à M. Bibulo geſtas in Syria continet.

LIBRI CIX.

CAuſæ ciuilium armorum, & initia referuntur, contentionesq; de ſucceſſore C. Cæſari mittẽdo, cum ſe dimiſſurũ exercitũ negaret, niſi à Põpeio dimitteretur. & C. Curionis trib. ple. primũ aduerſus Cæſarẽ actiones cõtinet. Cum S. C. factũ eſſet, vt ſucceſſor Cæſari omnino mitteretur: M. Antonio, & Q. Caſſio tribunis plebis, quoniam interceſſionibus id S. C. impediebant, vrbe pulſis, mandatum à ſenatu conſulibus, & Cn. Pompeio, vt viderent nequid Reſp. detrimenti caperet. C. Cæſar bello inimicos perſecutus cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosq; dimiſit: Cn. Pompeium, vniuerſosq; eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX.

C. Cæſar Maſſiliam, quæ portas ipſi clauſerat, obſedit: & relictis in obſidione C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hiſpaniã L. Afraniũ, & C. Petreiũ legatos Cn. Põpeii cũ ſeptẽ legionibus ad Ilerdã in deditionẽ accepit, oẽsq; incolumes dimiſit: Varrone quoq; legato Põpeii cum exercitu in poteſtatem ſuam redacto. Gaditanis ciuitatem dedit. Maſſilienſes duobus naualibus præliis victi, poſt longam obſidionem in poteſtatem Cæſaris ſe permiſerunt. C. Antonius legatus Cæſaris male contra Põpeianos pugnauit, & in Illyrico captus eſt. in quo bello Opitergini tranſpadani Cæſaris auxiliares rate ſua ab hoſtilibus nauibus clauſa, potius q̃ in poteſtatem inimicorum venirẽt, inter ſe cõcurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Cæſaris in Africa, cum aduerſus Pompeianarum partium ducẽ Varronẽ pugnaſſet: à Iuba rege Mauritaniæ cũ exercitu cæſus eſt. C. Cæſar in Græciã traiecit.

LIBRI CXI.

C. Cæcilius Rufus prætor cũ ſeditiones in vrbe q̃maxime concitaret, nouarum tabularũ ſpe plebe ſolicitata, abrogato magiſtratu, pulſus vrbe Miloni exuli, qui fugitiuorũ exercitũ cõtraxerat ſe coniunxit. vterq; cũ bellum molirentur, interẽpti ſunt. Cleopatra Ægypti regina à Ptolemæo fratre regno pulſa eſt. Propter Q. Catuli prætoris auaritiã crudelitatẽq; Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciuerunt. Cn. Põpeius ad Brundiſium obſeſſus à Cæſare, & præſidiis eius cũ magna clade diuerſæ partis expugnatis, obſidione liberatus, tranſlato in Theſſaliam bello, apud Pharſaliam acie victus eſt. Cicero in caſtris remanſit, vir nihil minus, q̃ ad bella natus. omnibusq; aduerſarum partium, qui ſe poteſtati victoris permiſerunt, Cæſar ignouit.

LIBRI CXII.

TRepidatio victarũ partiũ per diuerſas orbis terrarũ partes, & fuga referuntur. Cn. Põpeius, cũ Ægyptũ petiſſet, iuſſu Ptolemæi regis pupilli, authore Theodoro præceptore, cuius apud regẽ maxima erat authoritas: & Photino occiſus eſt ab Achilla, cui delegatũ id facinus erat, in nauicula, anteq̃ in terrã exiret. Cornelia vxor, & Sex. Põpeius filius in Cyprũ refugerũt. Cæſar poſt tertiũ diẽ inſecutus, cũ ei Theodorus caput Põpeii, & annulũ obtuliſſet, infenſus eſt, & illachrymauit, ſine periculo Alexãdriã tumultuantẽ intrauit. Cæſar dictator creatus Cleopatrã in regnũ Ægypti reduxit: & inferẽtẽ bellũ iiſdẽ authoribus Ptolemæũ, quibus Põpeiũ interfecerat, cũ maximo ſuo diſcrimine vicit.

Ptolemæus, dũ fugit, in Nilo nauicula ſubſedit. Præterea laborioſum M. Catonis in Africa ꝑ deſerta cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phraatem Parthum proſpere geſtũ continet.

LIBRI CXIII.

COnfirmatis in Africa Põpeianis partibus, earũ imperium P. Scipioni delatũ eſt, Catone cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cũ de diruẽda vrbe Vtica propter fauorẽ ciuitatis eius in Cæſarẽ deliberaretur, idq; ne fieret, M. Cato tenuiſſet: Iuba ſuadente, vt dirueretur, tutela eius, & cuſtodia mãdata eſt Catoni. Põpeii Magni filius in Hiſpania cõtractis viribus quarũ ducatũ nec Afranius, nec Petreius excipere volebant, bellũ aduerſus Cęſarẽ renouauit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti ſine vlla belli mora victus eſt. Cũ ſeditiones Romæ à P. Dolobella trib. pl. legem ferente de nouis tabulis excitatæ eſſent, & ex ea cauſa plebs tumultuaretur, inductis à M. Antonio magiſtro equitũ in vrbem militibus octingenti è plebe cæſi ſunt. Cæſar veteranis cũ ſeditione miſſionem poſtulantibus dedit. & cum in Africam traieciſſet, contra copias Iubæ regis cũ diſcrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII.

BEllum in Syria Cæcilius Baſſus eques Romanus Pompeianarum partiũ excitauit, & relicto à legione Sexto Cæſare, quæ ad Baſſum tranſierat: occiſoq; eo Cæſar Scipionem prætorem, Afranium, Iubamq; vicit ad Tapſum, caſtris eorum expugnatis. Cato audita re, cum ſe percuſſiſſet Vticæ, & interueniente filio curaretur, inter ipſam curationem reſciſſo vulnere expirauit, anno ætatis quadrageſimonono. Petreius Iubã, ſeq; interemit. P. Scipio in naue circumuentus honeſtæ morti vocem quoq; adiecit. quærentibus enim hoſtibus imperatorẽ, dixit, imperator bene ſe habet. Fauſtus & Afranius

nius

nius occiſi: Catonis filio venia data. Brutus legatus Cæſaris in Gallia Bellouacos rebellantes vicit.

LIBRI CXV.

CÆſar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, & Africa. epulum, & omnis generis ſpectacula edidit. M. Marcello conſulari, ſenatu rogante, conceſſit reditum. qui Marcellus beneficio eius frui minime potuit, à P. Magio Chilone cliente ſuo Athenis occiſus. Et cēſum egit, quo cenſa ſunt ciuium capita centum quinquaginta millia. Profectus in Hiſpaniam contra Sex. Pōpeium vtrinq; multis expeditionibus factis, & aliquot vrbibus expugnatis, ſummam victoriam cum maximo diſcrimine ad Mundam vrbem conſecutus eſt. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI.

CÆſar ex Hiſpania quintum triūphum egit. & cum multi, ꝗ̄maximiq; honores ei à ſenatu decreti eſſent, inter quos, vt pater patriæ appellaretur, & ſacroſanctus, ac dictator in perpetuum eſſet, inuidiæ cauſam aduerſus eū præſtitere, quod ſenatui deferenti hos honores, cum ante ædē Veneris genitricis ſederet, minime aſſurrexit: & ꝙ M. Antonio conſule collega ſuo inter Lupercos currente Diadema capiti ſuo impoſitum in ſella repoſuit: & ꝙ Epidio Marullo, & Cæſetio Flauo tribunis ple. inuidiā ei tanꝗ̄ regnum affectanti mouentibus poteſtas abrogata eſt. Ex iis cauſis conſpiratione in eum facta, cuius capita fuerūt M. Brutus, et C. Trebonius, & C. Caſſius. & ex Cæſaris partibus D. Brutus, in curia Pōpeii occiſus eſt viginti tribus vulneribus. occupatumq; ab interfectoribus eius Capitoliū. Obliuione deinde cædis eius à ſenatu decreta, obſidibus Antonii, & Lepidi liberis acceptis, cōiurati à Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris hæres ex parte dimidia inſtitutus C. Octauius ex ſorore nepos, & in nomen adoptatus eſt. Cæſaris corpus cum in cāpum Martium ferretur, à plebe ante roſtra crematum eſt. Dictaturæ honos in perpetuū ſublatus eſt. Chamaces humillimæ ſortis homo, qui ſe C. Marii filium ferebat: cum apud credulam plebem ſeditiones moueret, interfectus eſt.

LIBRI CXVII.

C. Octauius Romā ex Epiro venit, eò. n. illū Cæſar ꝓmiſerat, bellū in Macedonia geſturus, ominibusq; proſperis exceptus, etiā nomē Cæſaris ſumpſit, in cōfuſione rerū, ac tumultu Lepidū pōtificē maximū interemit. Sed M. Antonius Cos. cū impotēter dominaretur, legēq; de prouinciarū permutatione tuliſſet per vim, & Cæſarē quoq; petētē, vt ſibi aduerſum auunculi percuſſores adeſſet, magnis iniuriis affecit. Cæſar, vt ſibi & reip. vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitauit. Legiones quoq; quarta & Martia ſigna ab Antonio ad Cæſarē tulerunt. deinde plures ſæuitia M. Antonii paſſim in caſtris ſuis trucidati, quia & ſuſpecti erant, & ad Cæſarē deſciuerūt. D. Brutus, vt peteniti Ciſalpinam Galliam Antonio obſiſteret, Mutinam cū exercitu occupauit. Præterea diſcurſus vtriuſq; partis virorum ad accipiendas prouincias, apparatusq; belli continet.

LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Græcia ſub prætextu reip. & ſuſcepti cōtra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum prouincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Cæſari, qui primus reip. arma ſumpſerat pro populo Romano: imperium à ſenatu datum eſt cum conſularibus ornamentis, adiectumq;, vt ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obſedit: miſſiq; ad eum legati à ſenatu de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus ſaga ſumpſit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubegit.

LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Aſia fraude P. Dolobellæ occiſus eſt. ob id facinus Dolobella à ſenatu hoſtis iudicatus eſt. Cum Panſa Cos. male aduerſus Antonium pugnaſſet: A. Hircius Cos. cum exercitu ſuperueniens, fuſis M. Antonii copiis, fortunam vtriuſq; partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæſare Antonius in Galliam confugit: & M. Lepidum cum legionibus, quæ ſub ipſo erant, ſibi iunxit: hoſtisq; à ſenatu cum omnibus, qui intra præſidia eius erant, iudicatus eſt. A. Hircius, qui poſt victoriam ipſius in inimicorum caſtris ceciderat: & L. Panſa è vulnere, quod in aduerſo prælio exceperat, defunctus in campo Martio ſepulti ſunt. Aduerſus C. Cæſarem, qui ſolus è tribus ducibus ſupererat: parum gratus ſenatus fuit, qui D. Bruto obſidione Mutinenſi à Cæſare liberato, honore triūphi decreto, Cæſaris, militumq; eius mentionem non ſatis gratam habuit. ob quæ C. Cæſar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit: & perculſis aduentu eius iis, qui in eum iniqui erant: cum annos XVIII haberet, Cos. creatus eſt.

LIBRI CXX.

C. Cæſar Cos. legē tulit de quæſtione habenda in eos, quorū opera pater occiſus eſſet. poſtulatiq; ea lege M. Brutus, C. Caſſius, D. Brutus abſentes dānati ſunt. Cū M. Antonio vires Aſinius quoq; Pollio, & Munacius Plancus cū exercitibus ſuis adiuncti ampliaſſent, & D. Brutus, cui ſenatus vt perſequeretur Antoniū, mandauit: relictus à legionibus ſuis profugiſſet, iuſſu Antonii, in cuius poteſtatem venerat, à Capeno Sequano interemptus eſt. C. Cæſar pacē cum Antonio, & Lepido fecit: ita vt tres viri reip. conſtituendæ quidem per quinquennium præeſſent. ipſe Lepidus, & Antonius ſibi

fuerunt, vt ſuos quiſq; inimicos proſcriberent. in qua proſcriptione plurimi equites, CXXX ſenatorum nomina fuerant, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæſaris Antonii auunculi, M. Ciceronis, cuius occiſi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII, caput quoq; cum manu dextra in roſtris poſitum eſt. Præterea res à M. Bruto in Græcia geſtas continet.

LIBRI CXXI.

CAſſius cui mandatum à ſenatu erat, vt Dolobellam inimicum iudicatum bello perſequeretur: authoritate Reip. adiutus Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erant, in poteſtatem ſuam redegit: Dolobellam in vrbe Laodicea obſeſſum mori coegit. M. quoq; Bruti iuſſu C. Antonius captus occiſus eſt.

LIBRI CXXII.

M. Brutus aduerſus Thracas parum proſpere rem geſſit, omnibusq; trāſmarinis prouinciis, exercitibusq; in poteſtatem eius, & C. Caſſii redactis, coierunt Smyrnæ vterq; ad ordinanda futuri belli conſilia. M. Meſſalæ Publicolam fratrem iunctum communi conſilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII.

SEx. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu ſine vlla loci cuiuſq; poſſeſſione prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam prouinciam occupauit: occiſoq; à Pompeio A. Bithynico prætore, Saluidienum legatum Cæſaris nauali prælio vicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerūt, bellum contra Brutū & Caſſium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Seſtium Caſſianarum partium ducem prælio vicit.

LIBRI CXXIIII.

C. Cæſar, & Antonius apud Philippos vario euentu contra Brutum, & Caſſium pugnauerunt: ita, vt vtriuſq; dextera cornua vicerint, & caſtra quoq; vtrinq; ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Caſſii fecit. qui cū in eo cornu fuiſſet, quod pulſum erat: totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi conſciuit. Altero deinde prælio victus M. Brutus & ipſe vitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, vt ſibi gladium adduceret. annorū erat circiter ætatis XL. Inter quos Q. Hortenſius occiſus eſt.

LIBRI CXXV.

C. Cæſar, relicto Antonio (tranſmarinæ prouinciæ ex parte imperium ei ceſſit) reuerſus in Italiā veteranis agros diuiſit. ſeditionis exercitus ſui, quas corrupti à Fuluia M. Antonii vxore milites contra imperatorem ſuum concitauerant, cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius Cos. M. Antonii frater, eadem Fuluia conſulente, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis, quorum agri veteranis aſſignati erant: & M. Lepido, qui cuſtodiæ vrbis cum exercitu præerat: ſciſſo, hoſtiliter in vrbem irrupit.

LIBRI CXXVI.

C. Cæſar, cum eſſet annorum XXIII, obſeſſum in oppido Peruſia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulſum fame coegit in deditionem venire: ipſiq;, & omnibus quidem militibus eius ignouit: Peruſiam diruit: redactis in poteſtatem ſuam omnibus diuerſæ partis exercitibus, bellum citra vllum ſanguinem confecit.

LIBRI CXXVII.

PArthi, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoq; Didio Saxa M. Antonii legato, vniuerſam eā prouinciā occupauerunt. M. Antonius cū ad bellū contra Cæſarē gerendum incitaretur, vxore Fuluia dimiſſa, ne concordiæ ducum obſtaret: pace facta cum Cæſare, ſororē eius Octauiam in matrimoniū duxit. Q. Saluidienum conſilia nefaria, contra Cæſarē molitum indicio ſuo detexit: iſq; damnatus mortem ſibi conſciuit. P. Vētidius Antonii legatus Parthos prælio victos Syria expulit: Labieno eorum duce occiſo. Cū vicinus Italiæ hoſtis Sex. Pōpeius Siciliam teneret, & annonæ cōmeatum impediret: cū eo poſtulatā pacem Cęſar, & Antonius quidem fecerunt: ita vt Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella geſta continet.

LIBRI CXXVIII.

CVm Sex. Pompeius rurſum latrociniis mare infeſtum redderet: nec pacem, quam acceperat, præſtaret: Cæſar neceſſario bello contra eum ſuſcepto, duobus naualibus præliis dubio euentu pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonii Parthos in Syria vicit: Regemq; eorum interemit. Iudæorum quoq; legati ab Antonio interempti ſunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

LIBRI CXXIX.

ADuerſus Sex. Pōpeium vario euentu naualibus certaminibus pugnatum eſt: ita vt duarum claſſium, Cæſaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret: altera quam Cæſar duxerat, deleta, expoſiti in terram, in q̄maximo periculo eſſent, victus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, ex Africa velut ad ſocietatem belli contra Sext. Pompeium à Cæſare gerendi traiecerat: ei bellum cum Cæſar quoq; inferret, relictus ab exercitu, abrogato triūuiratus honore, vitam impetrauit. M. Agrippa nauali

pa nauali corona à Cæſare donatus eſt. qui honos nemini ante eum habitus eſt.

LIBRI CXXX.

MArcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam prouinciam ingreſſus, bellum cum legionibus XVIII, & XVI millibus equitum Parthis intulit. & cum duabus legionibus amiſſis, nulla re proſpere cedente retro rediret: inſecutis ſubinde Parthis, & ingẽti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuerſus eſt, XXI die trecenta millia fuga emenſus. circa octo millia hoĩum tẽpeſtatibus amiſit. tẽpeſtates quoꝗ infeſtas ſuper infeliciter ſuſceptũ Parthicum bellum culpa ſua paſſus eſt: quia hyemare in Armenia nolebat: dum ad Cleopatram feſtinat.

LIBRI CXXXI.

SEx. Pompeius, cum in fidem M. Antonii veniret, bellum aduerſus eum in Aſia moliens à legatis eius oppreſſus eſt. Cæſar ſeditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios ſubegit. Antonius Artauaſdem Armeniæ regem fide data perductum in vincula coniici iuſſit, regnumq́; Armeniæ filio ſuo ex Cleopatra nato dedit: quam vxoris loco iampridem captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII.

C. Cæſar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrum: neꝗ in vrbem venire vellet, neꝗ finito eius tempore triumuiratus imperium deponere, bellumq́; moliretur, quod vrbi, Italiæq́; inferret, ingentibus tam naualibus, q̃ terreſtribus copiis ob hoc contractis, remiſſoq́; Octauiæ ſorori Cæſaris repudio, Cæſar in Epirũ cũ exercitu traiecit. Pugnæ deinde nauales & prælia equeſtria ſecũda Cæſaris referunt.

LIBRI CXXXIII.

M. Antonius ad Actium claſſe victus Alexandriam profugit: obſeſſusq́; à Cæſare in vltima rerũ deſperatione, præcipue occiſæ Cleopatræ falſo rumore impulſus, ſeipſe interemit. Cæſaris Alexandria in poteſtatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte occubuit. In vrbem reuerſus tres triumphos egit: vnum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium ex Cleopatra: impoſito fine ciuilibus bellis altero & trigeſimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius: coniuratione contra Cæſarem facta, bellum moliens oppreſſus, & occiſus eſt.

LIBRI CXXXIIII.

C. Cæſar rebus compoſitis, & omnibus prouinciis in certam formam redactis, Auguſtus quoꝗ cognominatus eſt: & menſis Sextilis in honorem eius appellatus eſt. Cum ille conuentũ Narbonæ egit, cenſus à tribus Galliis, quas Cæſar pater vicerat, actus. Bellum cõtra Baſtarnas, & Mœſos, & alias gentes à M. Craſſo refertur.

LIBRI CXXXV.

BEllum à M. Craſſo aduerſus Thracas, & à Cæſare aduerſus Hiſpanos geſtum refertur: & Salaſſi, gentes apinæ, perdomiti.

LIBRI CXXXVI.

RHetia à Tyberio Nerone, & Druſo Cęſaris priuigno domita: Agrippa Cęſaris gener mortuus, & à Druſo cenſus actus eſt.

LIBRI CXXXVII.

CIuitates Germanię cis Rhenum, & trans Rhenum poſitę oppugnantur à Druſo, & tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat, compoſitus. Ara Cæſari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, ſacerdoteq́; creato C. Iulio Vercondaridubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti à Scipione: item Cheruſci, Tenchateri, Cauci, aliæq́; Germanorum trans Rhenum gentes ſubactæ à Druſo referuntur. Octauia ſoror Auguſti defuncta, ante amiſſo filio Marcello. cuius monimenta ſunt theatrum, & porticus, eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX.

BEllum contra tranſrhenanas gentes à Druſo geſtum refertur. in quo inter primores pugnauerũt, Senectius & Anectius, tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas, & Pannonios Nero frater Druſi ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt: ſignis à rege eorum, quæ ſub Craſſo, & poſtea ſub Antonio capta erant, redditis.

LIBRI CXL.

BEllum aduerſus Germanorum trans Rhenum ciuitates geſtum à Druſo refertur. ipſe ex fractura equo ſuper crus eius collapſo, XXX die q̃ id acciderat, mortuus eſt. corpus à Nerone fratre, qui nuntio valetudinis euocatus raptim occurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulii tumulo conditum. Laudatus à Cæſare Auguſto vitrico, & ſupremis illius funeribus plures honores additi.

F I N I S.

CHRONOLOGIA SIVE

TEMPORVM SVPPVTATIO IN OMNEM ROMANAM
hiſtoriam ab Troia capta ad milleſimum ducenteſimũ octogeſimum
tertium ab Vrbe condita annum, qua multi luculenti è mẽdoſis
authorum codicibus ſublati ſunt errores: & author ipſe Li-
uius, ſimulq́ Romana hiſtoria multum accepit lu-
cis, per HENRICVM GLAREANVM
P. L. in inclyta Friburgenſium acade-
mia publicum profeſſorem.

CLEMENTISSIMO CAESARI FERDINANDO BOEMIAE HVNGARIAE'QVE REGI &c.

HENRICVS GLAREANVS S. D. P.

ANNI aliquot elapſi ſunt, Inuictiſſime Rex, cum in Frobeniana officina T. Liuii Decades, cum aliquot libris recens inuentis excuderentur. Quapropter vt tam eminenti authori, prçter aliorum doctorum virorum multam ac egregie nauatam induſtriam, à nobis etiam aliquid lucis accederet, Chronologiam ab Vrbe condita, ad finem vſq; Romanæ hiſtoriæ, qua tenus comprehendit Liuius, adiici curauimus. In ea autē, vt abſq; errore atq; mendis, quantum fieri poſſet, ad exemplar noſtra manu deſcriptum excuderetur, cum vidiſſem ſummam adhibuiſſe curam Nicolaum Epiſcopium, Hieronymi Frobenii velut alterum Theſeū, illectus ſum vt longius dilatarem eam & à principio & à fine. Itaq; exorſus à Troia capta, altius repetitis annis, propter eximii viri Dionyſii Halicarnaſſei præclariſſimā hiſtoriam, adieci poſt Liuii tempora ſingulis cū Conſulibus annos ad Iuſtinianum vſq; Cæſarem. Id quod Caſſiodorus quoq; fecit, quanquam codex eius mire corruptus hodie habetur, quem tamen Gregorius Holoander, uir magnā, meo iudicio, induſtria multis in locis emendauit. Idem ego in prioribus annis annisus, qui Liuiana continentur hiſtoria, nec cū hoc, nec cum illo vbiq; conſentiens, quemadmodum nec inter ipſos vbiq; conuenit. Porrò quot locis diſſentiam, & quibus authoribus fultus, lector eruditus legendo facile videbit. Spero autem fore, vt optimus quiſq; confeſſurus ſit, me nec temere nec ſine fructu lectorum hanc poſt illos ſuſcepiſſe prouinciam. Simpliciter autem authorum loca oſtendo lectori, relinquens illum ſuo iudicio, nec omnia, quæ poteram odioſe inculcans, nec vbiq; illic tædium euitans, hic oſtentationem. Sed hæc obiter de cauſa quæ nos ad hoc negocium ſcribendum compulerit, dicimus. Nam de vtilitate huius, hoc vnum admonuero, Neutiquam negligendum vt temporis ratio in hiſtoria conſtet. Si enim hiſtoria teſtis eſt temporum, vt vere dixit Cicero, quid abſurdius fieri poteſt, quàm ita narrare hiſtoriam, vt quid prius quid poſterius geſtum ſit ignores? perinde atq; vulgus narret fabulas. In hac igitur Chronologia initium à capta Troia ſumptum eſt, quod Romani à Troianis oriundi credantur, per Æneam, Aſcanium, ac deinde Reges Albanos vſq; ad Romulum, qui Vrbis fuit conditor. Fuere autem ab Troia capta ad vrbem conditam anni quadringenti triginta duo. Qui numerus ter à Dionyſio proditus, corrupte legebatur in vulgatis codicibus. Nos autem collatis ex Chronicis Euſebii annis, ac variis comparatis locis, regum Albanorum ſeriem maxime veriſimilē ac ſumme congruentem, diligenti adhibita ratione deduximus. Et ne nudæ eſſent ſemipaginæ, ex ſacra hiſtoria, Iudæorum Reges, qui in hæc inciderunt tempora, adiunximus. Deinde etiam Medorū, Macedonum ac Perſarum: vt multis daremus anſam diligētius inſpiciendi Euſebii Chronica. Quod ſiquem ea offendent, ac minime obtundi his lectorem oportuiſſe clamet, is ſciat eo conſilio à nobis inſtituta eſſe, vt Albanorum Romanorumq; regum ſeries ab initio lectorem ducat: alia autem ita adpicta, vt omitti facile queant. Quare Lector ea ita exiſtimet, perinde atq; vacua margine non adſint. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd Euſebii ſupputationem in regibus Romanis, vbi maioris in hoc negocio authoritatis viri Liuius atq; Dionyſius vrgebant, omiſerimus. Quod autem Hebræorum reges maluerimus quàm vel Ægyptiorum vel Lydorum vel Athenienſium, hæc noſtra tempora in cauſa fuerunt, quibus multi Iudæorum hiſtoriam legunt abſq; omni iudicio. Sed breuiter omnia eò direximus, vt Lectoris vtilitas ſpectetur. Accipe igitur & hos labores noſtros Clementiſſime Cæſar, animi grati erga liberalitatem tuam ſpecimen. Maiora & me debere, & maieſtatem tuam decere, certe ſcio: ſed in eo faſtigio Deus Opt. Max. te collocauit, vt animum beneuolum, ac gratum non minus velis quàm relatam gratiam. Idem Deus Opt. Max. tuis piis conatibus, feliciſſime Rex, det gratiam in publicum Chriſtiani orbis commodum. Friburgi Briſgoiæ, anno à Chriſto nato M D XXXIIII idibus Octobribus.

CHRONOLOGIA, ſiue temporum ſupputatio in omnem Rom. hiſtoriam, præſertim Dionyſii Halicarnaſſei & T. Liuii, à Troia capta uſq; ad Iuſtinianum Cæſarem: continens primum XV Reges Latinorum, poſt Æneæ in Italiam aduentum, ſeptemq; Romanorum: Deinde COSS. Decemuiros, ac Tribunos militum Conſ. poteſtate, Deniq; Cæſares, adiectis Regibus Hebræorum, Iudæ ac Iſrael: item Medorum, Perſarum, ac Macedonum, qui in hæc tempora inciderunt, per HENRICVM Glareanum in inclyta Friburgenſium Academia publicum profeſſorem.

Anni à Troia capta	TROIA CAPTA. Troia capta eſt decem & ſeptem dies ante ſolſtitium.
1	*PRIMVS hic poſt captam Troiam annus incipit uiginti dies poſt ſolſtitium, quod octauo Calendas quintileis ſiue Iulias eſt, authore Plinio lib. 18. cap. 28. Dionyſius ait octauo deſinentis menſis Iunij, quod idem eſt, ut puto. Circiter autem æquinoctium autumnale per Helleſpontum in Thraciam profecti Troiani duce Ænea, atq; ibidem eam commorati hyemem, ut ſuſciperent ex fuga reliquias, ac appararent ad nauigationẽ neceſſaria. Quod ubi factum eſt, ueris principio in Siciliam uſq; nauigarunt, finitusq; eſt primus annus.*
2	*SECVNDO anno in Sicilia per hyemem manſerunt, condentes urbes Elymis, Deinde nauigabili facto mari ex Sicilia ſoluentes, Tyrrhenum tranſmittunt mare, in Laurentem profecti agrum. Ibi icto cum Rege Latino foedere, ac accepta agri quadam portione Lauinium condere coeperunt.*
3	*TERTIO hoc anno ab exitu a Troia, Æneas ſolis Troianis imperat, ducta in matrimonium Lauinia Latini Regis filia, unde & Lauinium nomen habet.*
4	*QVARTO hoc anno Latinus Rex pugna, qua aduerſus Rutulos ac eorum ducem Turnum, ipſe cum ſuis, ac genero Ænea, Troianisq; ſtetit, occiditur, & regnum iure belli affinitatisq; ad Æneam uenit, qui & ſuis, & Latinis imperauit annis tribus.*

REGNVM LATINORVM.

			Iudices Hebræorum
5	1	ÆNEAS primus Latinorum Rex poſt Latini ſo-	
6	2	ceri mortem regnauit annis tribus.	
7	3	*Septimo hoc anno (qui quartus erat poſt Latini obitum) regni Æneæ, ipſe in pugna ad Numicum amnem, qua aduerſus Hetruſcos, ac Mezentium eorum Regem ſtetit, ultimum uiſus eſt: & ſub finem ſeptimi anni, eius filius Aſcanius imperare coepit, qui fuit Aeneæ ex Creuſa filius, Lauiniæ priuignus.*	
8	1	Aſcanius ſecundus Latinorum	Sanſon omnium fortiſſimus.
9	2	Rex annis 38.	
10	3		
11	4		
12	5		
13	6		
14	7		
15	8		
16	9		
17	10		
18	11		
19	12		
20	13		
21	14		
22	15		
23	16		
24	17		
25	18		
26	19		
27	20		
28	21		Heli Sacerdos.
29	22		*In libris Reg. hic 40 annis iudicaſſe*
30	23		*Iſrael dicitur, in LXX autem inter-*
31	24	*pretatione 20 ut ſcribit Euſebius, Ideoque nos numeros omiſimus*	

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM REGNVM	IVDIC. HEBR.
32	25	Hoc anno, qui eſt triceſimus à Lauinio condito, ſed trice	
33	26	ſimus ſecundus à Troia capta, Aſcanius nouam coepit	
34	27	condere urbem, Longam Albam, relinquens nouercę La	
35	28	uinium.	
36	29		
37	30		
38	31		
39	32		
40	33		
41	34		
42	35		
43	36	Amazones Epheſi templum ſuccenderunt.	
44	37		
45	38		
46	1	Syluius tertius Latinorum rex annis 29.	In chronicis Euſebij hoc loco ſupereſt an
47	2		nus in Regi bus Latinorum.
48	3	Hic Ænee ex Lauinia poſthumus fuit filius, Aſcanij fra	
49	4	ter. Quod autem in ſylua educatus erat, Syluius dictus	
50	5	eſt, ac deinceps omnes reges Albani Syluij.	
51	6		
52	7		
53	8		
54	9		
55	10		
56	11		
57	12		
58	13		
59	14		
60	15		
61	16		
62	17		
63	18		
64	19		
65	20		
66	21		
67	22		1 Saul Hebræorum primus rex
68	23		2 ex tribu Beniamin annis 40.
66	24		3
70	25		4
71	26		5
72	27		6
73	28		7
74	29		8
75	1	Æneas Syluius IIII Latinorũ rex annis 31.	9
76	2	Euſebius ait reperiſſe ſe in quibuſdam hiſtorijs Latinũ	10
77	3	Syluium quarto poſt Æneam loco regnaſſe, Lauiniæ ac	11
78	4	Melampodis filium, uterinum fratrem poſthumi Syluij:	12
79	5	quinto uero loco, qui hic quarto ponitur, Æneam Syl-	13
80	6	uium poſthumi filium. Sed neminem hoc ſecutum uideo,	14
81	7	quapropter hic omittitur.	15

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM		HEBRÆORVM
82	8	*Euryſthenes Ariſtodemi filius Proclis frater,*	16	
83	9	*apud Lacedæmonios regnauit, à quo altera re-*	17	
84	10	*gia familia, de qua Cleomenes, item Leonidas,*	18	
85	11	*qui apud Thermopylas Xerxis exercitum in-*	19	
86	12	*uaſit.*	20	
87	13		21	
88	14		22	
89	15		23	
90	16		24	
91	17		25	
92	18		26	
93	19	*Codrus Melanthi filius.*	27	
94	20		28	
95	21		29	
96	22		30	
97	23		31	
98	24		32	
99	25		33	
100	26		34	
101	27		35	
102	28		36	
103	29	*Amazonum ac Cimmeriorum incurſus in Aſiā*	37	
104	30		38	
105	31		39	
106	1	Latinus Syluius V Latinorum rex an-	40	
107	2	nis 50.	1	DAVID primus Hebręorum rex
108	3	*Dionyſius huic dat annos 51, ſed errore, ut opi-*	2	ex tribu Iuda annis 40.
109	4	*nor, librariorum. Ego propter ſummam omniū*	3	
110	5	*regum Albanorum ter à Dionyſio poſitam, 50*	4	
111	6	*poſui, ut etiam Euſebius.*	5	*Hebræorum pontifex Abiathar clarus ha-*
112	7		6	*betur.*
113	8		7	
114	9		8	
115	10		9	
116	11		10	*Prophetabant Gad, Nathan, & Aſaph.*
117	12		11	
118	13		12	
119	14		13	
120	15		14	
121	16		15	
122	17		16	
123	18		17	
124	19		18	
125	20		19	
126	21		20	
127	22	*Magneſia in Aſia condita.*	21	
128	23		22	
129	24		23	
130	25		24	
131	26	*Cumæ in Italia conditæ.*	25	

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM	HEBRÆORVM
132	27		26
133	28		27
134	29	*Epheſus condita.*	28
135	30		29
136	31		30
137	32	*Carthago condita ſecundum quoſdam.*	31
138	33		32
139	34		33
140	35		34
141	36		35
142	37		36
143	38		37
144	39		38
145	40		39
146	41		40
147	42		1 SOLOMON II Hebræorum rex
148	43		2 de tribu Iuda annis 40.
149	44		3 *Hic Dauidis fuit filius ex ea quæ fuit Vriæ.*
150	45		4
151	46		5
152	47		6
153	48		7
154	49		8
155	50		9
156	1	Alba Syluius VI Latinorũ rex an. 39.	10
157	2	*Euſebius ait, hunc Æneæ Syluij fuiſſe filium.*	11 *Sadoch Hebræorum ſacerdos.*
158	3		12
159	4		13
160	5		14
161	6		15
162	7		16
163	8		17
164	9		18
165	10		19
166	11		20
167	12		21
168	13		22
169	14		23
170	15		24
171	16		25
172	17		26
173	18		27
174	19		28
175	20		29
176	21		30
177	22		31
178	23		32
179	24		33
180	25		34
181	26		35

Anni à Tro.ca.	An.Re. Latin.	LATINORVM	HEBRÆORVM IVDÆ	HEBR. ISRAEL
182	27		36	
183	28		37	
184	29		38	
185	30		39	
186	31		40	
		Poſt morte Solo. ſeditiõe orta ĩ gẽte Iuda, ac regno bifariã diuiſo, in Samaris X tribub. præfuit Hieroboã: in Hieruſa-		
187	32	*lem II, Roboam.*	1 Roboam Hebræo-	1 Hieroboã Hebræo-
188	33		2 rum Iudæ rex III	2 rũ Iſrael rex I an.22
189	34		3 ann. 17.	3
190	35		4 *Hic Solomonis fuit*	4
191	36		5 *filius.*	5
192	37		6	6
193	38		7	7
194	39		8	8
195	1	Capetus Syluius Latinorũ	9	9
196	2	rex VII an. 26.	10	10
197	3	*Hũc Euſebius Atyn uocat, ut Li-*	11	11
198	4	*uius: Ouidius, Epitum. Addit*	12	12
199	5	*Euſebius & Ægyptum dictum*	13	13
200	6	*ac regnaſſe ann. 24. ſed nos hoc*	14	14
201	7	*loco Dionyſiũ ſequi maluimus.*	15	15
202	8	*Thraces Bithyniam occupant.*	16	16
203	9		17	17
204	10		1 Abia IIII rex Iudę	18
205	11		2 ann. 3.	19 *Hebræorum Pont. Max.*
206	12		3	20 *Abimelech clarus habe-*
207	13		1 Aſa V rex Iudæ	21 *tur.*
208	14		2 ann. 41	22
209	15		3	1 Nadab II rex Iſrael
210	16		4	2 annis 2
211	17		5	1 Baaſa III rex Iſrael
212	18		6	2 annis 24.
213	19		7	3
214	20		8	4
215	21		9	5
216	22		10	6
217	23		11	7
218	24		12	8
219	25	*In Euſebij Chronicis duo deſunt anni ab Dionyſij ſupputatione quam hic ſequimur.*		
220	26			
221	1	Capys Syluius VIII Lati-	13	9
222	2	norum rex ann. 28.	14	10
223	3	*Hic ſuperioris regis filius, autho-*	15	11
224	4	*re Euſebio.*	16	12
225	5		17	13
226	6		18	14
227	7		19	15
228	8		20	16
229	9		21	17
230	10		22	18

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM	HEBR. IVDÆ		HEBR. ISRAEL	
231	11		23		19	
232	12		24		20	
233	13		25		21	
234	14		26		22	
235	15		27		23	
236	16		28		24	
237	17		29		1	Hela IIII rex Iſrael
238	18		30		2	annis 2.
239	19		31		1	Amri V rex Iſrael an
240	20		32		2	nis 12.
241	21		33		3	
242	22		34		4	
243	23		35		5	
244	24		36		6	
245	25		37		7	
246	26		38		8	
247	27		39		9	
248	28		40		10	
249	1	Calpetus Syluius IX La	41		11	
250	2	tinorum rex annis 13.	1	Ioſaphat VI rex Iu	12	
251	3	*Et hic ſuperioris regis filius,*	2	dæ annis 25.	1	Achab rex Iſrael VI
252	4	*eodem authore.*	3		2	annis 22.
253	5		4		3	
254	6		5	*Apud Hebręos prophe*	4	
255	7		6	*tabãt Abdias, Iehu, O-*	5	
256	8		7	*zias, Micheas, Helias.*	6	
257	9		8		7	
258	10		9		8	
259	11		10	*Falſi prophetę erant Se*	9	
260	12		11	*dechias, Eliazer.*	10	
261	13		12		11	
262	1	Tyberinus Syluius Lati-	13		12	
263	2	norum X annis 8.	14		13	
264	3	*Hic eſt, à quo Albula cepit, de*	15		14	
265	4	*inde nomen Tyberis. ſuperioris*	16		15	
266	5	*regis filius.*	17		16	
267	6		18		17	
268	7		19		18	
269	8		20		19	
270	1	Agrippa Syluius Latino-	21		20	
271	2	rum XI annis 40.	22		21	
272	3	*Et hic ſuperioris regis filius.*	23		22	
273	4	*In annis autem ſecuti ſumus*	24		1	Ochoſias VII rex Iſ-
274	5	*Euſebium potius q̃ Dionyſium,*	25		2	rael annis 2.
275	6	*ob regum Albanorum ſummá,*	1	Ioram VII rex Iu-	1	Ioram VIII rex Iſra-
276	7	*de qua paulo ante diximus.*	2	dæ annis 8.	2	el annis 12.
277	8		3		3	
278	9		4		4	
279	10		5		5	
280	11		6		6	

Anni à Tro.ca.	An.Re. Latin.	LATINORVM	HEBRÆORVM IVDÆ	HEBR. ISRAEL
281	12		7	7
282	13		8 (an.1.	8
283	14		1 Ochozias VIII rex Iu.	9
284	15		1 Athalia, Iudæ regnū.	10
285	16		2 IX habuit an.7. Ioia-	11
286	17		3 *dab filius Rechab clarus*	12
287	18		4 *habetur. Ioiade ponti-*	1 Iehu IX rex Iſrael
288	19		5 *fex apud Hebręos clariſſi-*	2 annis 28.
289	20		6 *mus.*	3
290	21		7	4
291	22		1 Ioas X rex Iudæ an-	5
292	23		2 nis 40.	6
293	24		3	7
294	25		4	8
295	26		5	9
296	27		6	10
297	28		7	11
298	29	*Lycurgus Lacedæmoniorum*	8	12
299	30	*legislator inſignis habetur.*	9 *Zacharias Hebræorum*	13
300	31		10 *propheta occiditur.*	14
301	32		11	15
302	33		12	16
303	34		13	17
304	35		14	18
305	36		15	19
306	37		16	20
307	38		17	21
308	39		18	22
309	40		19	23
310	1	Alladius Syluius Latino-	20	24
311	2	rum XII rex annis 19.	21	25
312	3	*Hic ſuperioris filius, uaria ha-*	22	26
313	4	*bet apud ſcriptores nomina, ut*	23	27
314	5	*in annotationibus noſtris dixi-*	24	28
315	6	*mus.*	25 *Heliſeus propheta mo-*	1 Ioacham X rex Iſ-
316	7		26 *ritur.*	2 rael annis 17.
317	8		27	3
318	9		28	4
319	10		29	5
320	11		30	6
321	12		31	7
322	13		32	8
323	14		33	9
324	15		34	10
325	16		35	11
326	17		36	12
327	18		37	13
328	19		38	14
329	1	Auentinus Syluius XIII	39	15
330	2	Latinorum rex annis 37.	40	16

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM			HEB. IVDÆ	HEB. ISR A.
331	3	*Superioris regis & hic*			1 Amaſias	17
332	4	*fuit filius, in Auētino mō*			2 XI rex Iu	1 Ioas XI
333	5	*te ſepultus, unde & mons*			3 dæ annis	2 rex Iſra
334	6	*nomen habet.*			4 29.	3 el an. 16.
335	7				5	4
336	8				6	5
337	9				7	6
838	10				8	7
339	11				9	8
340	12				10	9
341	13				11	10
342	14				12	11
343	15				13	12
344	16				14	13
345	17				15	14
346	18	*Sardanapalus ultimus Aſ*			16	15
347	19	*ſyriorum Rex hic regna*			17	16
348	20	*re coepit.*			18	1 Hierobo
349	21				19	2 am XI:
350	22				20	3 rex Iſrael
351	23				21	4 an. 41.
352	24				22	5
353	25				23	6
354	26				24	7
355	27				25	8
356	28				26	9
357	29				27	10
358	30				28	11
359	31				29	12
360	32				1 Ozias XII	13
361	33				2 Rex Iud.	14
362	34				3 an. 52.	15
363	35				4	16
364	36				5	17
365	37	*Hoc anno deſtructum eſt Aſſyriorū imperium, ac in Medos trāſ latum per Arſacem: fuere tamen abſq; tyrannide Medi uſq; ad Deiocem uerū Regē.*			6	18
366	1	Procas Syluius XIIII	1 Arſaces liberis præfuit pri		7	19
367	2	Latinorum an. 23	2 mum Medis an. 28		8	20
368	3		3		9	21
369	4		4		10	22
370	5		5		11	23
371	6		6		12	24
Euſebius hoc loco Macedonum orditur regnum, Cæterum Regum hæc nomina uſq; ad Perdicam, qui hic quartum obtinet locum, neſcio quàm uera habeantur.				Macedon.		
372	7		7	1 Prim. rex	13	25
373	8		8	2 Cranaus	14	26
374	9		9	3 an. 28.	15	27
375	10		10	4	16	28
		Prophetabant apud Hebræos, Oſee, Amos, Eſaias & Ionas.				
376	11		11	5	17	29

Anni à Tro. ca.	An. Re. Latin.	LATINORVM	MEDORVM	MACEDONVM	IVDÆ	ISRAEL
377	12		12	6	18	30
278	13		13	7	19	31
379	14		14	8	20	32
380	15		15	9	21	33
381	16		16	10	22	34
382	17		17	11	23	35
383	18		18	12	24	36
384	19		19	13	25	37
385	20		20	14	26	38
386	21		21	15	27	39
387	22		22	16	28	40
388	23		23	17	29	41
389	1	Amulius Syluius	24	18	30	1 Zacharias
		XV Lat. rex an. 44.				XIII rex Iſrael

NVMITOR *Procæ ſuperioris Regis filius maior, à fratre Amulio regno pulſus in agro ſuo uixit. Filia eius adimendæ ſpei partus gratia uirgo Veſtalis lecta. quæ cum uigeſimoſeptimo patrui ſuo anno geminos edidiſſet infantes, iuxta legem, in terram uiua defoſſa eſt. Verum paruulos propè ripam Tyberis expoſitos, Fauſtulus regij paſtor armenti ad Acciam Laurentiam uxorem ſuam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæſtuoſi Lupa à uicinis appellabatur. Vnde ad noſtram uſq; memoriam meretricũ cellulæ, lupanaria dicuntur. Pueri uero cum adoleuiſſent, collecta paſtorum & latronum manu, interfecto q; apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum reſtituunt. Hæc Euſebius in Chronicis. Legendum autem uiceſimoſeptimo patrui ſui anno, quæ uerba in omnibus, quæ nos uidimus, exemplaribus corrupta erant, ſed ex Dionyſio reſtituimus.*

mẽſibus 6. Sellum XIIII rex Iſrael diebus 28.

Pro his ſeptẽ mẽſibus Euſebius ſupputat annũ, quod hac de cauſa annotare placuit, ne nimis aliquando anxij ſimus, cũ uideamus magnos uiros non perpetua ad amuſſim hæc obſeruaſſe.

390	2	25	19	31	1 Manahem
391	3	26	20	32	2 XV rex Iſra
392	4	27	21	33	3 el an. 10.
393	5	28	22	34	4
394	6	1 Medorum	23	35	5
395	7	2 II Soſara	24	36	6
396	8	3 mus an	25	37	7
397	9	4 nis 30.	26	38	8
398	10	5	27	39	9
399	11	6	28	40	10
400	12	7	1 Macedonũ	41	1 Phaceia
401	13	8	2 II Cœnus	42	2 XVI rex iſ
402	14	9	3 annis 12.	43	3 rael an. 10-
403	15	10	4	44	4 *li. 4. Re. c. 15*
404	16	11	5	45	5 *bienniũ legi*
405	17	12	6	46	6 *tur, ſed mune*
406	18	13	7	47	7 *ri ſimilitudo*
407	19	14	8	48	8 *fefellit.*
408	20	15	9	49	9

OLYMPIAS PRIMA.

OLYMPIAS *ſpatium eſt quatuor annorum, quod puto apud Romanos uocari luſtrum, ut apud Horatium libro quarto Carminum: Fortuna luſtro proſpera tertio Belli ſecundos reddidit exitus. Ab initio enim eius belli, quo primum Auguſtus cum Q. Pedio COS. fuit, ad finem bellorum ciuilium fuerunt XII anni, atque ita etiam exponit Acron. Non ſum tamen neſcius Porphyrionem exponere XV annos. Et illud eiuſdem poetæ: Cuius octauum trepidauit ætas Claudere luſtrum, pro quadraginta annis omnes exponere commentatores. Sed alius erit de his diſſerendi locus. Feſellit autem quoſdam hic loquendi modus apud Latinos. Quinto quoque anno agon gymnicus totius Græciæ celebrabatur. Item quinto quoque anno luſtrum Romæ condebatur, ut olympiada ſpatium quinque annorum crediderint, atque adeo etiam ſcriptis prodiderint, non intelligentes, annum quo ſequens olympias incipit, quintum dici annum, qui tamen eſt primus ſequentis olympiados. Quatuor itaque anni interiacent, exceptis his quibus luditur menſibus.*

Olympiades		Anni à Tro. ca.	An reg. Latino.	LATINORVM	MEDORVM	MACEDONVM	IVDÆ	ISRAEL
1	1	409	21		16	10	50	10
	2	410	22		17	11	51	1 Phacee
	3	411	23		18	12	52	2 XVII rex
	4	412	24		19	1 Macedonu	1 Ioatnan	3 Iſrael an
2	1	413	25		20	2 III rex Syri	2 XIIII rex	4 nis 20.
	2	414	26		21	3 mas annis	3 Iudæ an	5
	3	415	27		22	4 38.	4 nis 16.	6
	4	416	28		23	5	5	7
3	1	417	29		24	6	6	8
	2	418	30		25	7	7	9
	3	419	31		26	8	8	10
	4	420	32		27	9	9	11
4	1	421	33		28	10	10	12
	2	422	34		29	11	11	13
	3	423	35		30	12	12	14
	4	424	36		1 Medorũ III	13	13	15
5	1	425	37		2 rex Medu	14	14	16
	2	426	38		3 dus an. 40.	15	15	17
	3	427	39		4	16	16	18
	4	428	40		5	17	1 Achaz	19
6	1	429	41		6	18	2 XIIII rex	20
	2	430	42		7	19	3 Iudæ an	1 Oſee Iſr.
	3	431	43		8	20	4 nis 16.	2 rex XVIII
	4	432	44		9	21	5	3 annis 9.

VRBS CONDITA.

A TROIA capta ad Vrbem conditam anni ſunt 432, ut ter Dionyſius admonet, ſed ab Alba condita anni 400. Romulus ac Remus fratres nauam condentes Vrbem Romam ſeptima Olympiade, Numitori auo Albam reliquerunt. Cæterum arta ſeditione, in qua Remus cecidit, Romulo ſoli imperium relictum eſt. Scio eſſe qui ſexta olympiade Romam conditam dicant, ſed nos hic Dionyſium ſequendum putamus.

Olympiadum anni		Anni ab urbe cõdita	Anni regũ Roman.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	IVDÆ	ISRAEL
7	1	1	1	Romulus I Ro	10	22	6	4
	2	2	2	manorũ rex an/	11	23	7	5
	3	3	3	nis 37.	12	24	8	6
	4	4	4	Conſualibus l ndis	13	25	9	7
8	1	5	5	Sabinæ captę anno	14	26	10	8
	2	6	6	ab urbe condita ter	15	27	11	9
	3	7	7	tio, ut ait Euſebius:	16	28	12	CAPTIVI
	4	8	8	at Gellius apud dio	17	29	13	tas Iſrael, hoc
9	1	9	9	nyſium anno quar-	18	30	14	eſt X tribuum à
	2	10	10	to ſcripſit. Bellũ in-	19	31	15	Sennacherib re
	3	11	11	de cum Antennati	20	32	16	ge Chaldęorũ,
	4	12	12	bus, Ceninẽſibus, ac	21	33	1 Ezech.	uel Salmanaſar
10	1	13	13	Cruſtumijs ortum,	22	34	2 XV rex	rege Aſſyriorũ
	2	14	14	quibus uictis, cũ Sa	23	35	3 Iu. an/	ut legitur 4 Re.
	3	15	15	binis atrocius natũ,	24	36	4 nis 29.	17. Regnatum
	4	16	16	quo Tatius Sabino	25	37	5 Apud He	itaq; in Iſrael
11	1	17	17	rum rex Vrbem, ca	26	38	6 bręos pro	annis 250.
	2	18	18	pta primo per pro-	27	1 Macedonũ	7 phetabant	
	3	19	19	ditionẽ arce, inua-	28	2 IIII Perdic	8 Eſaias &	
	4	20	20	ſit Tribus antẽ an-	29	3 ca an. 51.	9 Oſee.	
12	1	21	21	nis bello cũ Roma-	30	4	10	
	2	22	22	nis geſto, tandemq;	31	5	11	
	3	23	23	pace facta, p quinq;	32	6	12	
	4	24	24	poſtes annos cũ Ro	33	7	13	
13	1	25	25	mula imperiũ Ra-	34	8	14	
	2	26	26	mæ tenuit.	35	9	15	
	3	27	27		36	10	16	
	4	28	28		37	11	17	
14	1	29	29		38	12	18	
	2	30	30		39	13	19	
	3	31	31		40	14	20	
	4	32	32		1 Medorum	15	21	
15	1	33	33		2 IIII rex Car	16	22	
	2	34	34		3 diceas an/	17	23	
	3	35	35		4 nis 13.	18	24	
	4	36	36		5	19	25	
16	1	37	37		6	20	26	

Romulus ad Capreæ paludem nuſq̃ cõparuit, & p ſuadente Iulio Proculo Quirini noĩe apud ſuos conſecratus eſt. Euſeb.

	2	38	38	Interregnum.	7	21	27	

Mortuo Romulo quinos dies ſenatores rempublicam rexerunt, atq; ita unus annus expletus, quod tempus Interregnum appellatum eſt. Hæc Euſebius, apud quem in pleriſque codicibus hic annus adiectus eſt Romuli annis, quaſi 38 Romulus regnaſſet annos.

	3	39	1	Numa Põpilius	8	22	28	
	4	40	2	II rom. r. an. 43.	9	23	29	

Olym-piades		An. ab ur. cō.	Anni regū Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDÆ
Numa Pompilius duos menſeis anno addidit, Ianuarium Februariumq́, cum ante hunc decem tantum menſes apud Romanos fuiſſent. Hic quoque rex nullum geſſit bellum.							
17	1	41	3	Nicomedia condita,	10	24	1 Manaſſes XVI rex
	2	42	4	quæ prius Aſtacos ait	11	25	2 Iudæ an. 55. Ma-
	3	43	5	Euſebius.	12	26	3 naſſes impius Eſaiam
	4	44	6		13	27	4 interfecit, multaq́ alia
18	1	45	7		1 Medorum V rex	28	5 mala fecit.
	2	46	8		2 Deioces an. 54.	29	6
	3	47	9	Tarentum cōditum à	3	30	7
	4	48	10	Partheniis duce Pha-	4	31	8
19	1	49	11	lanto.	5	32	9
	2	50	12	Corynthii Corcyram	6	33	10
	3	51	13	coloniam deduxere.	7	34	11
	4	52	14		8	35	12
20	1	53	15		9	36	13
	2	54	16		10	37	14
	3	55	17		11	38	15
	4	56	18		12	39	16
21	1	57	19		13	40	17
	2	58	20		14	41	18
	3	59	21		15	42	19
	4	60	22		16	43	20
22	1	61	23	In Sicilia Gela, in Pā	17	44	21
	2	62	24	phylia Phaſelus con-	18	45	22
	3	63	25	ditur.	19	46	23
	4	64	26		20	47	24
23	1	65	27		21	48	25
	2	66	28		22	49	26
	3	67	29		23	50	27
	4	68	30	Chalcedon condita.	24	51	28
24	1	69	31		25	1 Macedonum V	29
	2	70	37	Cyzicus condita.	26	2 Argeus an. 38.	30
	3	71	33		27	3 Herodotus libro 8	31
	4	72	34		28	4 ad finem, [illegible]	32
25	1	73	35		29	5 uocat.	33
	2	74	36		30	6	34
	3	75	37		31	7	35
	4	76	38		32	8	36
26	1	77	39		33	9	37
	2	78	40		34	10	38
	3	79	41		35	11	39
	4	80	42	Hic in Euſebii ſupputatione deſunt duo anni à Romana hiſtoria. Nos uero Liuium ac Dionyſiū hic			
27	1	81	43	potius ſecuti ſumus authores, tanquam ex propoſito Romanam ſcribenteis hiſtoriam.			
	2	82	1	Tullus Hoſtilius	36	12	40
	3	83	2	III Romanorum	37	13	41
	4	84	3	rex annis 32.	38	14	42
28	1	85	4		39	15	43
	2	86	5		40	16	44
	3	87	6	Alba longa diruta.	41	17	45
	4	88	7		42	18	46

Olympiades		An. ab ur. cō.	Anni regū Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDÆ
29	1	89	8		43	19	47
	2	90	9		44	20	48
	3	91	10		45	21	49
	4	92	11		46	22	50
30	1	93	12		47	23	51
	2	94	13		48	24	52
	3	95	14		49	25	53
	4	96	15	*Cypſelus Corinthio*	50	26	54
31	1	97	16	*rum tyrannus Byzā*	51	27	55
	2	98	17	*tium cond. Alcmę*	52	28	1 Amon XVII rex Iu
	3	99	18	*on clarus habetur.*	53	29	2 dæ annis 12.
	4	100	19		54	30	3 *4.Reg.21.et.2.Para*
32	1	101	20		1 Medorū VI rex	31	4 *lip.33.dicitur regnaſ*
	2	102	21	*Phalaris tyrannus.*	2 Phraortes an-	32	5 *ſe annis duobus, ſed fa*
	3	103	22	*Lampſacus condita*	3 nis 24.	33	6 *cilis eſt lapſus in nu-*
	4	104	23	*& Abdera.*	4 *Herodotus ait an*	34	7 *meris.nos ſecuti ſumus*
33	1	105	24		5 *nis 22.*	35	8 *hic Euſebium,ut in ple*
	2	106	25		6	36	9 *riſq; alijs.*
	3	107	26	*Selinus condita in*	7	37	10
	4	108	27	*Sicilia.*	8	38	11
34	1	109	28		9	1 Macedonū VI	12
	2	110	29		10	2 Philippus an-	1 Ioſias XVIII rex Iu
	3	111	30	*In Ponto Boryſthe-*	11	3 nis 38.	2 dæ annis 32.
	4	112	31	*nes condito.*	12	4	3 *4.Reg.22.&.2.Para*
35	1	113	32	*Terpāder muſicus.*	13	5	4 *lip.34.annis.31.dici-*
	2	114	1	Ancus Martius	14	6	5 *tur regnaſſe.*
	3	115	2	IIII Rom.rex an	15	7	6
	4	116	3	nis 24.	16	8	7
36	1	117	4	*Thales Mileſius his*	17	9	8 *Helchias Hebræorum*
	2	118	5	*temporibus uixiſſe*	18	10	9 *Pont. Max.*
	3	119	6	*creditur.*	19	11	10 *Hieremias propheta*
	4	120	7		20	12	11 *re orſus.*
37	1	121	8		21	13	12 *Olda mulier prophe*
	2	122	9		22	14	13 *tabat apud Hebræos.*
	3	123	10		23	15	14
	4	124	11		24	16	15
38	1	125	12	*Battus cōd. Cyrenē*	1 Cyaxares VII	17	16
	2	126	13	*Synope cōd. ī Pōto.*	2 Medorum rex	18	17 *Prophetabant Hiere*
	3	127	14	*Periāder Corinthi*	3 annis 32.	19	18 *mias & Sophonias.*
	4	128	15	*tyrannus.*	4	20	19
39	1	129	16		5	21	20
	2	130	17	*Epidamnus condi-*	6	22	21
	3	131	18	*ta,quæ poſtea Dyr-*	7	23	22
	4	132	19	*rhachium.*	8	24	23
40	1	133	20	*Ancus Martius*	9	25	24
	2	134	21	*Hoſtiam urbē con*	10	26	25
	3	135	22	*didit.*	11	27	26
	4	136	23		12	28	27
41	1	137	24	*Rurſus hic in Euſebij ſupputatione deeſt annus à Romanæ hiſtoriæ annis.*			
	2	138	1	L. Tarquinius	13	29	28

Olym-piodes		An. ab urb. cõ.	An. re. Romo.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDÆ
	3	139	2	Priſcus V Roma	14	30	29
	4	140	3	norũ rex an. 38.	15	31	30
42	1	141	4		16	32	3
	2	142	5		17	33	32
	3	143	6		18	34	1 Ioachaz XIX Iu-
In ſerie regum Iudæ Euſebius hoc loco tres menſes pro anno ſupputat, quanquam tertio hoc rege tres rurſus menſes huc accedunt. Id etiam ſuperius fecit in tertiodecimo ac decimoquarto regibus Iſrael.							dæ mẽſibus tribus.
	4	144	7	*Steſichorus poeta.*	19	35	1 Eliacim q & Ioa-
43	1	145	8		20	35	2 chim XX rex an-
	2	146	9		21	37	3 nis 11.
	3	147	10		22	38	4
	4	148	11	*Pythacus Mitylene*	23	1 Macedonũ VII	5
44	1	149	12	*us ſeptem ſapiẽtum*	24	2 Europs an. 26.	6 *Anno* [illegible]
	2	150	13	*unus.*	25	3	7 *Iudæam cepit.*
	3	151	14		26	4	8 *In Babylone Daniel,*
	4	152	15		27	5	9 *Ananias, Azarias &*
45	1	153	16		28	6	10 *Miſael clari habetur.*
	2	154	17	*Perinthus condita.*	29	7	11
Iechoniæ tres menſes veniunt in eos qui decimonono regi Iudæ ceſſerunt, videlicet ſex menſes pro anno, quod bis antea admonuimus.							Ioachim, q & Iechonias, XXI rex Iudæ, menſibus tribus.
	3	155	18	*Cameria urbs cõd.*	30	8	1 Sedechias XXII
	4	156	19	*Sappho & Alcæus*	31	9	2 rex Iudæ an. 11
46	1	157	20	*poetę clari habẽtur.*	32	10	3
	2	158	21		1 Medorũ rex VIII	11	4
	3	159	22		2 Aſtyages an. 38	12	5
	4	160	23		3 *Herodotus ait an*	13	6
17	1	161	24	*Solon Athenienſis.*	4 *nis 35.*	14	7
	2	162	25		5	15	8
	3	163	26		6	16	9
	4	164	27		7	17	10
48	1	165	28		8	18	11
	2	166	29	*Thales Mileſius.*	9	19	1 Captiuitas He-
	3	167	30		10	20	2 breorũ Iudæ ſub
	4	168	31		11	21	3 Nabuchodono.
49	1	169	32		12	22	4 Chaldæorũ rege.
	2	170	33		13	23	5
	3	171	34		14	24	6
	4	172	35		15	25	7 *In Babylone prophe*
50	1	173	36		16	26	8 *taban. Daniel & E-*
	2	174	37		17		9 *zechiel.*
	3	175	38		*Hic in Euſebio rurſus*	1 Macedonũ VIII	
	4	176	1	Seruius Tullus	18 *deeſt annus*	2 rex Alcetas an-	10
51	1	177	2	VI Rom. rex an-	19	3 nis 29.	11
	2	178	3	nis 44. *Euſebius*	20	4	12
	3	179	4	*dat huic annos 34.*	21	5	13
	4	180	5	*Tarquinio autẽ Su-*	22	6	14
52	1	181	6	*perbo 35. Quos igi-*	23	7	15
	2	182	7	*tur decẽ annos huic*	24	8	16
	3	183	8	*detraxit, Superbo*	24	9	17
	4	184	9	*adiecit, nihil offi-*	26	10	18

Olympiades	An. ab ur. cõ.	An. r. Rom.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBRÆ. IVDÆ
53	1	185	10	*ciens ſummæ noſtri*	27	11	19
	2	186	11	*nos Liuium ac Dio-*	28	12	20
	3	187	12	*nyſium ſecuti ſumus.*	29	13	21
	4	188	13		30	14	22
54	1	189	14		31	15	23
	2	190	15		32	16	24
	3	191	16		33	17	25
	4	192	17	*Æſopus interimitur.*	34	18	26
55	1	193	18	*Pyſiſtratus tyrãnus*	35	19	27
	2	194	19	*Croeſus lydorũ rex*	36	20	28
	3	195	20		37	21	29
	4	196	21		38	22	30

Cyrus Hebræorum captiuitate laxata, 50 fermè hominum millia regredi fecit in Iudæam, qui conſtructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cum à uicinis gentibus fabricatio impediretur, imperfectum opus uſque ad Darium permanſit, ſolo altari conſiſtente. Euſeb.

56	1	197	22		1 Cyrus I rex Per-	23	31
	2	198	23		2 ſarum annis 30	24	32
	3	199	24		3 *Hic Cyrus Medorũ*	25	33
	4	200	25		4 *deſtruxit imperiũ.*	26	34
57	1	201	26		5	27	35
	2	202	27		6	28	36
	3	203	28		7	29	37 *Prophetabat Aggeus*
	4	204	29		8	1 Macedonum IX	38 *& Zacharias.*
58	1	205	30		9	2 Amyntas an. 50	39
	2	206	31		10	3	40
	3	207	32		11	4	41
	4	208	33		12	5	42
59	1	209	34	*Croeſus à Cyro ca-*	13	6	43
	2	210	35	*ptus eſt, & Lydorũ*	14	7	44
	3	211	36	*regnum deſtructũ.*	15	8	45
	4	212	37		16	9	46
60	1	213	38	*Theognis poeta a-*	17	10	47
	2	214	39	*gnoſcitur.*	18	11	48
	3	215	40		19	12	49
	4	216	41		20	13	50
61	1	217	42		21	14	51
	2	218	43		22	15	52
	3	219	44		23	16	53
	4	220	1	L. Tarquinius Su-	24	17	54
62	1	221	2	perbus VII ac	25	18	55
	2	222	3	vltimus Roma-	26	19	56
	3	223	4	rex annis 25.	27	20	57
	4	224	5		28	21	58
63	1	225	6	*Tomyris Maſſageta-*	29	22	59
	2	226	7	*rum regina Cyrum*	30	23	60
	3	227	8	*interfecit.*	1 Cãbyſes II Per-	24	61
	4	228	9		2 ſarum rex an. 8.	25	62
64	1	229	10		3	26	63

Olympiades	An. ab urb. cō.	An. re. Roma.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDÆ
	3	139	2	Priſcus V Roma	14	30	29
	4	140	3	norū rex an. 38.	15	31	30
42	1	141	4		16	32	3
	2	142	5		17	33	32
	3	143	6		18	34	1 Ioachaz XIX Iu

In ſerie regum Iudæ Euſebius hoc loco tres menſes pro anno ſupputat, quanquam ter- dæ mēſibus tribus.
tio h ne rege tres rurſus menſes huc accedunt. Id etiam ſuperius fecit in tertiodecimo ac decimoquarto regibus Iſrael.

	4	144	7	*Steſichorus poeta.*	19	35	1 Eliacim q & Ioa-
43	1	145	8		20	36	2 chim XX rex an-
	2	146	9		21	37	3 nis 11.
	3	147	10		22	38	4
	4	148	11	*Pythacus Mitylene*	23	1 Macedonū VII	5
44	1	149	12	*us ſeptem ſapiētum*	24	2 Europs an. 26.	6 *Anno 3 Nabuchdo.*
	2	150	13	*unus.*	25	3	7 *Iudæam cepit.*
	3	151	14		26	4	8 *In Babylone Daniel.*
	4	152	15		27	5	9 *Ananias, Azarias &*
45	1	153	16		28	6	10 *Miſaei clari habetur.*
	2	154	17	*Perinthus condita.*	29	7	11

Iechoniæ tres menſes ueniunt in eos qui decimonono regi Iudæ ceſſerunt, uidelicet ſex men- Ioachim, q & Ie-
ſes pro anno, quod bis antea admonuimus, chonias, XXI rex Iudæ, menſibus tribus.

	3	155	18	*Camerīa urbs cōd.*	30	8	1 Sedechias XXII
	4	156	19	*Sappho & Alcæus*	31	9	2 rex Iudæ an. 11
46	1	157	20	*poetę clari habētur.*	32	10	3
	2	158	21		1 Medorū rex VIII	11	4
	3	159	22		2 Aſtyages an. 38	12	5
	4	160	23		3 *Herodotus ait an-*	13	6
47	1	161	24	*Solon Athenienſis.*	4 *nis 35.*	14	7
	2	162	25		5	15	8
	3	163	26		6	16	9
	4	164	27		7	17	10
48	1	165	28		8	18	11
	2	166	29	*Thales Mileſius.*	9	19	1 Captiuitas He-
	3	167	30		10	20	2 bręorū Iudæ ſub
	4	168	31		11	21	3 Nabucnodono.
49	1	169	32		12	22	4 Chaldæorū rege.
	2	170	33		13	23	5
	3	171	34		14	24	6
	4	172	35		15	25	7 *In Babylone prophe-*
50	1	173	36		16	26	8 *tabant Daniel & E-*
	2	174	37		17		9 *zechiel.*
	3	175	38		*Hic in Euſeb o rurſus*	1 Macedonū VIII	
	4	176	1	Seruius Tullus	18 *deeſt annus*	2 rex Alcetas an-	10
51	1	177	2	VI Rom. rex an-	19	3 nis 29.	11
	2	178	3	nis 44. *Euſebius*	20	4	12
	3	179	4	*dat huic annos 34.*	21	5	13
	4	180	5	*Tarquinio antē Su-*	22	6	14
52	1	181	6	*perbo 35. Quos igi-*	23	7	15
	2	182	7	*tur decē annos huic*	24	8	16
	3	183	8	*detraxit, Superbo*	24	9	17
	4	184	9	*adiecit, nihil offi-*	26	10	18

Olympiades	An. ab ur. cõ.	An. r. Rõm.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBRÆ. IVDÆ
53	1	185	10	ciens ſummæ noſtrę	27	11	19
	2	186	11	nos Liuium ac Dio-	28	12	20
	3	187	12	nyſium ſecuti ſumus.	29	13	21
	4	188	13		30	14	22
54	1	189	14		31	15	23
	2	190	15		32	16	24
	3	191	16		33	17	25
	4	192	17	Æſopus iterimitur.	34	18	26
55	1	193	18	Pyſiſtratus tyrānus	35	19	27
	2	194	19	Croeſus lydorū rex	36	20	28
	3	195	20		37	21	29
	4	196	21		38	22	30

Cyrus Hebræorum captiuitate laxata, 50 fermè hominum millia regredi fecit in Iudæam, qui conſtructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cum à uicinis gentibus fabricatio impediretur, imperfectum opus uſque ad Dareium permanſit, ſolo altari conſiſtente. Euſeb.

Olympiades	An. ab ur. cõ.	An. r. Rõm.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBRÆ. IVDÆ
56	1	197	22		1 Cyrus 1 rex Per-	23	31
	2	198	23		2 ſarum annis 30	24	32
	3	199	24		3 Hic Cyrus Medorū	25	33
	4	200	25		4 deſtruxit imperiū.	26	34
57	1	201	26		5	27	35
	2	202	27		6	28	35
	3	203	28		7	29	37 Prophetabat Aggeus
	4	204	29		8	1 Macedonum IX	38 & Zacharias.
58	1	205	30		9	2 Amyntas an. 50	39
	2	206	31		10	3	40
	3	207	32		11	4	41
	4	208	33		12	5	42
59	1	209	34	Croeſus à Cyro ca-	13	6	43
	2	210	35	ptus eſt, & Lydorū	14	7	44
	3	211	36	regnum deſtructū.	15	8	45
	4	212	37		16	9	46
60	1	213	38	Theognis poeta a-	17	10	47
	2	214	39	gnoſcitur.	18	11	48
	3	215	40		19	12	49
	4	216	41		20	13	50
61	1	217	42		21	14	51
	2	218	43		22	15	52
	3	219	44		23	16	53
	4	220	1	L. Targnius Su-	24	17	54
62	1	221	2	perbus VII ac	25	18	55
	2	222	3	vltimus Roma.	26	19	56
	3	223	4	rex annis 25.	27	20	57
	4	224	5		28	21	58
63	1	225	6	Tomyris Maſſageta-	29	22	59
	2	226	7	rum regina Cyrum	30	23	60
	3	227	8	interfecit.	1 Cābyſes II Per-	24	61
	4	228	9		2 ſarum rex an. 8.	25	62
64	1	229	10		3	26	63

Olympiades		An. ab ur. cō.	An. re. gū Ro.	ROMANORVM	PERSARVM	MACEDONVM	HEBR. CAPTIVI.
	2	230	11		4	27	64
	3	231	12		5	28	65
	4	232	13		6	29	66
65	1	223	14		7	30	67
	2	234	15		8	31	68

Tertio apud Perſas regnarunt per ſeptem menſes duo fratres Magi, pro quibus menſibus Herodotus ſupputat annum. Herodotus autem ad impletionem octaui anni, Cambyſæ ait hos ſeptem fuiſſe menſes.

	3	235	16		1 Magi.	32	69
	4	236	17		1 Dareius an-	33	70
66	1	237	18		2 nis 36.	34	71

Secundo anno Dareij regis templum in Hieroſolymis extruitur ab Zorobabel, conſumaturque opus anno quadrageſimo. Remiſſio quidem captiuitatis Iudæorum, & ueniæ templi ædificandi ſub Cyro exordium habuit. Conſumatur uero templum ſub Dareio, quia uicinæ gentes aſſiduis incurſibus ædificationem impediebant.

	2	238	19		3	35	
	3	239	20		4	36	
	4	240	21		5	37	
67	1	241	22		6	38	
	2	242	23		7	39	
	3	243	24		8	40	
	4	244	25		9	41	

REGNATVM *Romæ eſt ſub regibus annis 244. authoribus Liuio atque Dionyſio. In Euſebij uero ſupputationibus deſunt anni quatuor: quanquam ipſe fatetur tribus uariatum annis apud authores. At nos maluimus hos ſequi, ut ex propoſito Romanam ſcribentes hiſtoriam, quemadmodum ante quoque aliquoties teſtati ſumus. Cæterum eum ſequentia ſpatia uix pro Conſulum nominibus, ac leuibus aliquot annotatiunculis ſufficiant, omnia reliqua ſepoſuimus. Et Iudæorum captiuitas iam laxata finitaque erat. Defecerant etiam Lydorum Ægyptiorumque regna, hoc ſub Cambiſe, illud ſub Cyro, omnia iam obtinentibus Perſis. Quapropter non magnopere ad Romanam hiſtoriam illuſtrandam pertinere uiſum eſt, latius ea perſequi. Qui autem omnino ea habere uelit, apud Euſebium requirat, licebit. Nos nunc ad Conſules & olympiadum, annorumque ab vrbe condita numeros deſcendamus.*

C O N S V L E S.

Olympiades		Anni ab urbe cō.			
68	1	245	COSS.	L. Iunius Brutus L. Tarquinius Collatinus	*Huic ſuffectus Sp. Lucretius Tricipitinus. Rurſus huic ſuffectus M. Horatius Puluillus.* *Huic ſuffectus P. Valerius Publicola.*
	2	246	COSS.	P. Valerius Publicola II T. Lucretius Tricipitinus	
	3	247	COSS.	P. Valerius Publicola III M. Horatius Puluillus II	*Ita Dionyſius. In omnibus Liuij codicibus P. Lucretius habetur, nomen mihi ſuſpectum.*
	4	248	COSS.	Sp. Largius Rufus T. Herminius Aquilinus	*Horum Coss. nomina apud Liuium omiſſa, iniuria ut puto temporum, ex Dionyſio appoſuimus.*
69	1	249	COSS.	M. Valerius Voleſus P. Poſthumius Tubertus	*Hunc Publicolæ fratrem ſcribit Dionyſius libro quinto.*
	2	250	COSS.	P. Valerius Publicola IIII T. Lucretius Tricipitinus II	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	251	COSS.	P.Poſthumius Tubertus II Agrippa Menenius Lanatus	
	4	251	COSS.	Sp.Caſſius Vicelinus Opiter Verginius Tricoſtus	*Dionyſius Viſcellinum uocat, ſi codex non fallit.* *Cicero autem in Lælio, Becillinum.*
70	1	253	COSS.	Poſthumius Cominius Aurunus T.Largius Flauius	*Paſthumius hic, ac uerum poſtea, prænomen eſt, cũ aliàs nomen eſſe ſoleat. Quidam codices habebant C.Poſthumius, quod placet.*
	2	254	COSS.	Ser.Sulpitius Camerinus M.Manlius Tullus Longus	*Seruius prænomẽ eſt, Seruilius aũt ac Sergius nominat quod ob codicũ errorẽ admonemus, ne quis temere hallucinetur.* *Mira uariatio in his nominibus, Manlius, Manilius, ac Mamilius, ut in Tullius ac Tullus, item in Rutilus ac Rutilius. Cicero de claris oratoribus manifeſte uocat hunc Tullium.*
	3	256	COSS.	P.Veturius Geminius T.Ebutius Helua	*Liuius Cn.Vetuſium uocat. Dionyſius P.Veturiu Geminiũ. alij Cicurinum. Caſſiodorus etiam L. non P.* *Liuij codices T.Ebutium uocant, & recte. Dionyſius P. ſed codex eius errat.*
	4	256	COSS.	T.Largius Flauius II Q.Chlœlius Siculus	*In Liuij codicibus non recte T.Lartius legitur.* *Quidam etiam Voculam cognominant.*
71	1	257	COSS.	A.Sempronius Atratinus M.Minutius Augurinus	
	2	258	COSS.	A.Poſthumius Regillenſis T.Virginius Tricoſtus	*In Caſſiodori codice C. prænomen eſt.*
	3	259	COSS.	Ap.Claudius Sabinus P.Seruilius Priſcus	*Horum Coſs. meminit Plin. lib. 35. cap. 3. ab initio. conuenit autem etiam in annis.* *Quidam Structum quoq; cognominant.*
	4	260	COSS.	A.Virginius Cœlimontanus T.Vetuſius Geminius	*Hunc annum ab urbe condita eſſe 266 Dionyſius perhibet, qui Virginium Montanum cognominat. Liuius, ut ſolet frequentius, cognomen omittit.* SECESSIO *plebis in ſacrum montem.*
72	1	261	COSS.	Sp.Caſſius Vicelinus II Poſthumius Cominius Aurunus II	*Primi Tribuni plebis, authore Dionyſio.*
	2	262	COSS.	T.Geganius Macerinus P.Minutius Augurinus	
	3	263	COSS.	A.Sempronius Atratinus II M.Minutius Augurinus II	
	4	264	COSS.	Q.Sulpitius Camerinus Sp.Largius Flauius II	*Horum atq; ſequentis anni Coſs. nomina omittit Liuij codex, ex Dionyſio appoſuimus.* *Dionyſii codex habet Flauius, cum potius Rufus ſit legendum.*
73	1	265	COSS.	C.Iulius Tullus P.Pinarius Rufus	*Toties Iunium pro Iulio, & Tullium pro Tullo reperias, ut uix ſcias quid ſequaris, nec in Coſs. ſolũ, ſed in duobus etiã Rom. regibus. Quidam Tullius nomen putant, Tullus cognomen, ſed & prænomen in tertio Rom. rege*
	2	266	COSS.	Sp.Nautius Rutilius Sex.Furius Philus	*Cn.Martij Coriolani mors.*
	3	267	COSS.	C.Aquilius T.Sicinius	*Horum Coſs. cognomina nuſquam inuenio.*
	4	268	COSS.	Sp.Caſſius Vicelinus III Proculus Virginius Rutilus	
74	1	269	COSS.	Q.Fabius Vibulanus Ser.Cornelius Maluginenſis	
	2	270	COSS.	L.Æmylius Mamercus Cæſo Fabius Vibulanus	*Et hunc annum 270 ab urbe condita fatetur Dionyſius.* *Hic Cæſo Fabius Q. ac M. Fabiorum frater fuit. Porrò parens horum Cæſo quoq; dicebatur.*

Olympiades		An. ab ur. cõ.			
	3	271	COSS.	M.Fabius Vibulanus L.Valerius Potitus	*Dionyſius libro 8 ait, hunc Publicolæ eius qui eiecit reges fratrẽ fuiſſe. Quapropter à quibuſdam etiam Publicola cognominatur. Sed ſuſpicor eo in loco errare Dionyſii codicem.*
	4	272	COSS.	Q.Fabius Vibulanus II C.Iulius Tullus	*Vide num idem ſit qui anno 265 fuit, & Iulus non Iulius cognominandus, & qui poſtea factus Decemuir.*
75	1	273	COSS.	Cæſo Fabius Vibulanus II Sp.Furius Medullinus	*Hoc anno Xerxem in Græciam duxiſſe exercitum, author eſt Dionyſius libro 9 ab initio.*
	2	274	COSS.	M.Fabius Vibulanus II Cn.Manilius Cincinnatus	*Quidam Manilius, quidam Mallius legunt, ſed non placet.*
	3	275	COSS.	Cæſo Fabius Vibulanus III T.Virginius Rutilus	
	4	276	COSS.	L.Æmylius Mamercus II C.Seruilius Priſcus	*Et huic Structus alterum adijciunt cognomen.*
76	1	277	COSS.	C.Horatius Puluillus T.Menenius Lanatus	*A.Gellius lib. 17. ca. ult. M.Horatiũ uocat, ſi coatces nõ fallunt.* CCCVI FABII CÆSI. *Hic Agrippæ Menenij filius fuit. Et Gel. Meneniũ Agrippã uocat.*
	2	278	COSS.	Sp.Seruilius Priſcus A.Virginius Rutilus	*Structus rurſus alibi adiectum. Dionyſius etiam Seruium Seruilium uocat. ſed errore, ut puto, codicum.*
	3	279	COSS.	P.Valerius Publicola C.Nautius Rutilius	*Hic Publicolæ filius fuit, eius qui eiecit Reges.*
	4	280	COSS.	L.Furius Medullinus C.Manlius Volſo	*In Dionyſii codice eſt A.Manlius.*
77	1	281	COSS.	L.Æmylius Mamercus III Opiter Virginius aliãs Vopiſcus Iulius Tullus	*Annotauit hoc etiam Liuius.*
	2	282	COSS.	P.Furius Medullinus L.Pinarius Rufus	
	3	283	COSS.	T.Quintius Capitolinus Barbatus Ap.Claudius Sabinus	*Hic primi Appij filius fuit.*
	4	284	COSS.	L.Valerius Potitus II T.Æmylius Mamercus	*Dionyſius hunc Tyberiũ uocat, ſed errorem puto codicum,*
78	1	285	COSS.	A.Virginius Cœlimontanus T.Numitius Priſcus	*Dionyſius hunc Nomentanũ uocat, ſed anno 260 Montanũ alium Virginiũ uocat, ut putem errorẽ eſſe codicum.*
	2	286	COSS.	T.Quintius Capitolinus Barbatus II Q.Seruilius Priſcus	
	3	287	COSS	T.Æmylius Mamercus II Q.Fabius Vibulanus	
	4	288	COSS.	Q.Seruilius Priſcus II Sp.Poſthumius Albus Regillenſis	
79	1	289	COSS.	T.Quintius Capitolinus Barbatus III Q.Fabius Vibulanus II	
	2	290	COSS.	A.Poſthumius Albus Regillenſis Sp.Furius Medullinus Fuſcus	
	3	291	COSS.	P.Seruilius Priſcus L.Ebutius Helua	
	4	292	COSS.	L.Lucretius Tricipitinus T.Veturius Geminius	*Quidam Vetuſium, quidam Geminum uocant.*
80	1	293	COSS.	P.Volumnius Auentinus Ser.Sulpitius Camerinus	
	2	294	COSS.	P.Valerius Publicola II C.Claudius Sabinus	*L.Quintius Cincinnatus hic Publicolæ ſuffectus.* *Herdonius Capitolium occupat.*
	3	295	COSS.	Q.Fabius Vibulanus III L.Cornelius Maluginenſis	

Olympiades		An.ab ur.cõ.			
	4	296	COSS.	L.Minutius Carbetus C.Nautius Rutilius II	Diony.C.uocat,at Liuius ac Caſſiod.L.Nautiũ.ſi cod.nõ falli.
81	1	297	COSS.	Q.Minutius Augurinus C.Horatius Puluillus II	Caſſiodorus atq; Liuius M.uocant,Dionyſius C.
	2	298	COSS.	M.Valerius Maximus Sp.Virginius Cœlimontanus	
	3	299	COSS.	T.Romulius Vaticanus C.Veturius Cicurinus	
	4	300	COSS.	Sp.Tarpeius Capitolinus A.Aternius Fontinalis	In Pli.li.7.ca.28.Thermus legitur pro Aternius,ſed corrupte.
2	1	301	COSS.	P.Horatius Trigeminus Sex.Quintilius Varus	Liuius pro Horatio Curiatiũ habet,ſicut Decẽuirũ ultimũ primi ordinis nominat,alij hoc in loco Trigeminũ cognominat,cũ Decẽuirũ Puluillũ. Dionyſius ait,huic Quintilio peſte mortuo ſuffectũ Sp.Furiũ.
	2	302	COSS.	L.Menenius Lanatus P.Seſtius Vaticanus	Horũ Coſſ.noĩa in pleriſq; Liuij codicibus omiſſa erãt.quidã codices etiã P.pro L.habebãt, ac pro P.Seſtio P.Sextiliũ Capitolinũ.ſed ex Diony.P. Seſtius legẽdũ cõprobatur.tametſi etiã ipſius codex una parte fallit.
	3	303	Decemuiri	Ap.Claudius Sabinus Regillẽſis — A.Manlius T.Genutius — T.Romulius Vaticanus P.Seſtius Vaticanus — C.Iulius Tullus Sp.Poſthumius Albus — T.Veturius Geminius P.Sulpitius Camerinus — P.Horatius Trigeminus	Alij Monilium legunt. Treis hos poſtremos Conſulares fuiſſe ait Dionyſ. Liuius Curiatiũ habet.
	4	304	Decemuiri	Ap.Claudius Sabinus Regillẽſis II — M.Sergius Q.Fabius Vibulanus — M.Robuleius M.Cornelius Maluginenſis — Q.Petilius L.Minutius Augurinus — Cæſo Duillius T.Antonius Merenda — Sp.Oppius Cornicen	Seruilium habet Dionyſius. Tres plebei
83	1	305		Hoc anno regnarũt p tyrãnidem proximi Decemuiri.Quod ipſe indicat Liuius in Valerij Horatij p reſpõſione,qua negabant ſe aliter ituros,q̃ ſi Decẽuiri deponerent inſignia magiſtratus eius, quo anno iam ante abiiſſent.Oſtenditur etiam ex Dionyſii ſupputatione,qui lib.11.ait, primos conſulari poteſtate tribunos mil.creatos tertio octogeſimæ quartæ olympiadis anno, qui fit ab Vrbe condita trecẽteſimus undecimus. Apud Liuium uero ita trecenteſimus decimus,ut Decemuirorum trecenteſimus alter.	
	2	306	COSS.	L.Valerius Potitus M.Horatius Barbatus	Hic Valerius eius filius fuit qui aduerſus Herdoniũ pugnãs, in Capitolio occiſus eſt.anno ab Vrbe cond.294. Pronepos hic fuit eius Horatij,qui cum Valerio Publicola Cos.fuit ãno ab urb.cõd.247.
	3	307	COSS.	Sp.Herminius Continiſanus T.Virginius Cœlimontanus Tricoſtus	
	4	308	COSS.	M.Geganius Macerinus C.Iulius Tullus	Quidã hũc Geganiũ Macrinũ cognominant. At Iuliũ Caſſiodorus Claudiũ pro Caio uocat. Atqui haud ſcio,an uſq̃ inuenias apud uetuſtiſſimos Claudiũ prænomẽ:certe poſt Auguſtũ fictũ primũ uidetur,cũ prius nomen eſſet.
84	1	309	COSS.	T.Quintius Capitolinus Barbatus IIII Agrippa Furius Medullinus	
	2	310	COSS.	M.Genutius Augurinus P.Curiatius Philo	Hoc anno Thurij Herodotũ ſuã ſcripſiſſe hiſtoriã,ait Pli.li.12.ca.4. In Dionyſii codice eſt C.Quintius
	3	311	TRIB. MIL.	A.Sempronius Atratinus L.Atilius Longus T.Clœlius Siculus COSS. L.Papyrius Mugillanus L.Sempronius Atratinus	Hic L.Sempronius, Auli frater fuit,ait Dionyſius.
	4	312	COSS.	M.Geganius Macerinus II T.Quintius Capitolinus Barbatus V	
85	1	313	COSS.	M.Fabius Vibulanus Poſthumius Eburius Helua Cornicen	Rurſus Poſthumius hic prænomẽ eſt ſed ob tot cognomina omiſſum uideri poteſt prænomen.
	2	314	COSS.	C.Furius Pacilus M.Papyrius Craſſus	
	3	315	COSS.	Proculus Geganius Macerinus L.Menenius Lanatus	Vide num ſit qui anno [illegible] Cos.fuit,ut addendum II

Olympiades		Anni ab urbe cō.			
	4	316	COSS.	T.Quintius Capitolinus Barbatus VI Agrippa Menenius Lanatus.	
86	1	317	TRIB. MIL.	M.Æmylius. L.Quintius Cincinnatus L.Iulius Tullus	*Quidam in Liuio Mamercus addidere, alij Fidenas. Liuius hunc Cincinnati filium ait. Alij C.Iulium uocant.*
	2	318	COSS.	M.Geganius Macerinus III L.Sergius Fidenás	*De A.Cornelio Coſſo etiam ipſe Liuius dubitat hoc in loco, Conſul'ne huius anni, an Tribunus mil. fuerit.*
	3	319	COSS.	M.Cornelius Maluginenſis L.Papyrius Craſſus	
	4	320	COSS.	C.Iulius Tullus II L.Virginius Tricoſtus	*Hic primum fit Coss. anno 308. Ac alius ab L.Iulio qui Tribunus mil. anno 317.*
87	1	321	COSS.	M.Manlius Capitolinus Q.Sulpitius Coſſus	*Macer Licinius, ut author eſt Liuius, prioris anni Coss. refectos ſcribit, ut Iulius III, Virginius II. Macrum ſecutus eſt Caſſiodorus.*
	2	322	TRIB. MIL.	M.Fabius Vibulanus M.Folius Flaccinator L.Sergius Fidenás	
	3	323	TRIB. MIL.	L.Pinarius Mamercus Sex.Furius Medullinus S.Poſthumius Albus	*Quidam L. legunt, ſed ego Sextum legendum puto, qui ſit Trib. mil. II. anno 335.*
	4	324	COSS.	L.Quintius Pœnus Cincinnatus Cn.Iulius Mento	*Hic Cincinnati filius dicitur à Liuio.*
88	1	325	COSS.	L.Papyrius Craſſus II L.Iulius Tullus	
	2	326	COSS.	L.Sergius Fidenás II Hoſtius Lucretius Tricipitinus	
	3	327	COSS.	T.Quintius Pœnus Cincinnatus II A.Cornelius Coſſus	
	4	328	COSS.	C.Seruilius Hala L.Papyrius Mugillanus II	*Anno 311 fuit hic Cos. quanquam Liuius fatetur eius anni Coss. nomina in priſcis annalibus non eſſe.*
89	1	329	TRIB. MIL.	T.Quintius Pœnus Cincinnatus C.Furius M.Poſthumius A.Cornelius Coſſus	*Pro hoc Furio, quidam habent L.Calphurnium Piſonem*
	2	330	TRIB. MIL.	A.Sempronius Atratinus II L.Furius Medullinus L.Quintius Cincinnatus II L.Horatius Barbatus	*Quidā in Liuio adiecerūt L. Furiū Medullinū, at in ueteribus libris, hi tres dūtaxat reperiūtur: ſub quibus Veientibus in 20 annos datæ ſunt induciæ, quarū tēpus exiſſe ait Liuius, ſub trib. qui fuere anno 348. Quæ ratio, ut minimū, anno deficit uno.*
	3	331	TRIB. MIL.	Ap.Claudius Craſſus Sp.Nautius Rutilius T.Sergius Fidenás	*Quidam poſuerunt huc C.Papyrium Craſſum ſed ex Liuio ſatis patet Ap.Claudium legendum.*
	4	332	COSS.	Sex.Iulius Tullus Sempronius Atratinus Q.Fabius Vibulanus	*In Valerij codice li. 3. ca. 2. Q. Catulus legitur pro Q. Fabio.*
90	1	333	TRIB. MIL.	L.Manlius Capitolinus Q.Antonius Merenda L.Papyrius Mugillanus	
	2	334	COSS.	Cn.Fabius Vibulanus T.Quintius Capitolinus *Hic Capitolini fuit filius.*	*Poſt hos Coss. ſiquis Liuij uerba diligenter inſpiciat, inueniet annum omiſſum: quem tamen ponere auſi non ſumus, propter Camilli ſupputationē lib. 5. Liuij ad finem. Ad idem confirmandū accedit, quòd de inducijs Veientibus datis, ac deinde finitis, paulo ſuperius diximus.*

Olympiades		An. ab ur. cô.			
	3	335	TRIB. MIL.	L.Quintius Cincinnatus III Sex.Furius Medullinus II M.Manlius Capitolinus L.Sempronius Atratinus	*Hoc in Sempronio uidetur memoria lapſus Liuius. uide apud eum lib. 4.*
	4	336	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus P.Lucretius Tricipitinus Sp.Nautius Rutilius II	
91	1	337	TRIB. MIL.	L.Sergius Fidenas II M.Papyrius Mugillanus C.Seruilius Structus	
	2	338	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus II C.Seruilius Structus II P.Lucretius Tricipitinus II Sp.Rutilius Craſſus	*Cur Seruilio continuatus honos, ratio non redditur à Liuio, cum id aliquando faciat in alijs, ut anno 348, de C.Seruilio Hala.*
	3	339	TRIB. MIL.	A.Sempronius Atratinus III M.Papyrius Mugillanus II Sp.Nautius Rutilius III	*Rutilius hic cognomen eſt, quod præcedēte anno erat nomē.*
	4	340	TRIB. MIL.	P.Cornelius Coſſus C.Valerius Potitus T.Quintius Cincinnatus C.Martius Rutilius M.Fabius Vibulanus II	*Hunc Martium quidam codices nōn habent.*
92	1	341	TRIB. MIL.	Cn.Cornelius Coſſus L.Valerius Potitus Q.Fabius Vibulanus M.Poſthumius Regillēſis	*Fabio apud Liuiū adiectū ē II, cū nuſq̄ antea īter Trib. mil. reperiatur. Coſ. quidem fuit annis 331. ſi fortaſſe inde error.*
	2	342	COSS.	A.Cornelius Coſſus L.Furius Medullinus	*Hic, niſi ſit alius, etiam anno 327. Coſ. fuit. At quia Liuius dubitat, num anno urbis 318. etiam Coſ. fuerit, ideo numerum quoq; omiſiſſe uidetur. Caſſiodorus M. Corn. uocat.*
	3	343	COSS.	Q.Fabius Vibulanus Ambuſtus C.Furius Pacilus	
	4	344	COSS.	M.Papyrius Mugillanus C.Nautius Rutilius	*Atratinus, quidam habebant libri, ſed non recte, ut puto.*
93	1	345	COSS.	M.Æmylius Mamercus C.Valerius Potitus	*Veteres pleriq; codices, P. Valerium habent.*
	2	346	COSS.	Cn.Cornelius Coſſus L.Furius Medullinus II	
	3	347	TRIB. MIL.	C.Iulius Tullus Cn.Cornelius Coſſus II C.Seruilius Hala	*Cur huic cōtinuatus honos, nō reddidit cām Liui. cū tñ id ī Seruilio anno ſequēte nō neglexerit. Multi tñ C. Corneliū uocāt hūc Coſſū*
	4	348	TRIB. MIL.	L.Furius Medullinus II G.Valerius Potitus II Q.Fabius Vibulanus II C.Seruilius Hala II	*Liuius omnes hos eo honore functos ait, ergo & L. Furio adijciendum.*
94	1	349	TRIB. MIL.	P.Cornelius Coſſus II Cn.Cornelius Coſſus III C.Fabius Ambuſtus L.Valerius Potitus II	*Hoc primum tempore ſtipendium datum ex publico.*
	2	350	TRIB. MIL.	T.Quintius Capitolinus Q.Quintius Cincinnatus C.Iulius Tullus II A.Manlius Sex.Furius Medullinus III M.Æmylius Mamercus	*Veij circumſeſſi.* *Quidam Manilium legunt.*

Olympiades		Anni ab urbe cō.		
			C.Valerius Potitus III	*His quidam addunt M.Veturium Cicurinum, ut ſint*
			M.Sergius Fidenás	*ſeptem, ſed in pleriſq; libris non habetur.*
	3	351	TRIB. P.Cornelius Maluginenſis.	
			MIL. Cn.Cornelius Coſſus IIII	*In prænominibus huius Coſſi atq; etiam Ambuſti*
			C.Fabius Ambuſtus II	*& in prioribus & ſequentibus magna uariatio.*
			Sp.Nautius Rutilius	*Hunc Nautium alium puta ab eo qui fuit anno 339. alios qui adiiciendum IIII, Liuius addit II.*
			M.Æmylius Mamercus II	*Aliȷ hunc Memertinum uocant, haud ſcio quare.*
			L.Valerius Potitus III	
			Ap.Claudius Craſſus II.	
	4	352	TRIB. M.Quintilius Varus	
			MIL. M.Iulius Tullus	
			M.Poſthumius Regillenſis	
			M.Furius Camillus	
			M.Poſthumius Albinus	
95			C.Seruilius Hala III	
			Q.Seruilius Fidena's	
	1	353	TRIB. P.Virginius	
			MIL. Q.Sulpitius Camerinus	*Aliȷ C.Sulpitium Cornutum uocant.*
			A.Manlius II	*Et hunc Manlium, Manilium.*
			M.Sergius Fidenás II	
			L.Valerius Potitus IIII	
			M.Furius Camillus II	
	2	354	TRIB. M.Æmilius Mamercus III	
			MIL. C.Cornelius Coſſus	*Et horum duorum, Coſſi ac Ambuſti,*
			C.Fabius Ambuſtus III	*magna in prænominibus uarietas.*
			L.Iulius Tullus	
			P.Manlius Capitolinus	*Manilium quidam habent.*
			P.Titinius	
	3	355	TRIB. P.Melius	
			MIL. Sex.Furius Medullinus IIII	
			L.Popilius Volſcus	
			P.Licinius Caluus.	*Primus ex plebe Trib.mil.conſulari poteſtate.*
			M.Veturius Cicurinus	*Primus Trib.ex patriȷs, aliȷ omnes ex plebe.*
			L.Titinius Longus	
	4	356	TRIB. P.Menenius	*Meneninm hunc quidam Racilium cognominant.*
			MIL. Cn.Genutius Panſa.	
			L.Racilius Volſo	*In aliȷs, Attilius legitur pro Racilio.*
96			L.Valerius Potitus V	
			M.Valerius Maximus	*Q.habebant quidam codic.: ſed anno 360, M.legitur.*
	1	357	TRIB. M.Furius Camillus III	
			MIL. L.Furius Medullinus III	*Vix alius in tota hoc Catalogo plus*
			Q.Seruilius Fidenás II	*ſuceſſit negocij quàm hic L.Furius.*
			Q.Sulpitius Camerinus II	
			L.Iulius Tullus II	
			L.Furius Medullinus IIII	
	2	358	TRIB. L.Sergius Fidenás	*Hic Sergius eius proles uidetur qui anno 337 iterum tribunus mil. fuerat, & bis Coſ. anno 310*
			MIL. A.Poſthumius Regillenſis	
			P.Cornelius Maluginenſis	
			A.Manlius III	
			P.Licinius Calui filius	*Cum hoc Licinio V. patritij eius anni quo pater fuerat Trib.*
			L.Titinius Longus II	*mil. uidelicet 355. hic fieri debebant. At Liuius quatuor*
	3	359	TRIB. P.Menenius II	*plebeios qui cum Veturio fuerant anno 356, nobis exhibet,*
			MIL. Cn.Genutius Panſa II	*eoſq; in ſequentibus eiuſdem anni geſtis repetit.*
			L.Racilius Volſo II	Veij capti.

Olympiades	Anni ab urbe cō.			
4	360	TRIB. MIL.	P.Cornelius Coſſus III P.Cornelius Scipio M.Valerius Maximus II Cæſo Fabius Ambuſtus L.Furius Medullinus V Q.Seruilius Fidenás III	
97 1	361	TRIB. MIL.	M.Furius Camillus IIII L.Furius Medullinus VI C.Æmylius Mamercus L.Valerius Publicola Sp.Poſthumius Albinus P.Cornelius II	*De cognomine huius Cornelij dubium.*
2	362	COSS.	L.Lucretius Flauius Ser.Sulpitius Camerinus	
3	363	COSS.	L.Valerius Potitus M.Manlius	*Dionyſius libro primo, ſub his Coss. ait luſtrum conditum, & eſſe à primis Coss. annum hunc 119. Locus tamen in Dionyſio ferè depravate legitur, quare cum iudicio inſpiciendus.*
4	364	TRIB. MIL.	L.Lucretius Tricipitinus Ser.Sulpitius Rufus M.Æmylius Mamertinus L.Furius Medullinus VII Agrippa Furius Philo C.Æmylius Mamercus II	*Plin. lib. 33. cap. 1. ſi numerus non fallit, hoc anno ait captam Romam, Plutarchus in Camillo anno 360, ut ſenes apud Liuium libro 5. cum iuniores in Capitolum conſcenderent. At Camillus in oratione poſtea habita ne Veios migrarent, diligentius numerauit, ut & Dionyſius, quos hic ſequimur authores.*
98 1	365	TRIB. MIL.	Q.Fabius Ambuſtus Duo alteri Fabij P.Sulpitius Longus Q.Seruilius Fidenás IIII P.Seruilius Maluginenſis	ROMA *capta à Gallis, authore Dionyſio libro primo.* *Hic alij annum inſerunt ſub dictatore Camillo, quòd Liuius dicat Romanos non paſſos eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto, quod tamen ego de hoc anno, quo urbs capta eſt, intelligendum puto.*
2	366	TRIB. MIL.	L.Valerius Publicola II L.Virginius Tricoſtus P.Cornelius A.Manlius Capitolinus L.Æmilius Mamertinus L.Poſthumius Albinus	*Hic Cornelius nullum habet cognomen in Liuij codicibus.* *A.Manlius legendum, non Manilius, ut errant quidam codices quod planum eſt ex anno 372.*
3	367	TRIB. MIL.	T.Quintius Cincinnatus Q.Seruilius Fidenás V Q.Iulius Tullus L.Aquilius Coruus L.Lucretius Tricipitinus II Ser.Sulpitius Rufus II	
4	368	TRIB. MIL.	L.Papyrius Curſor Cn.Sergius Fidenás L.Æmylius Mamertinus II Licinius Menenius Lanatus L.Valerius Publicola III	*Ex nomine hic prænomen factum.*
99 1	369	TRIB. MIL.	M.Furius Camillus V Ser.Cornelius Maluginenſis Q.Seruilius Fidenás VI L.Quintius Cincinnatus L.Horatius Puluillus P.Valerius Potitus	
2	370	TRIB. MIL.	A.Manlius Capitolinus II P.Cornelius T.Quintius Capitolinus L.Quintius Capitolinus L.Papyrius Curſor II	*Huius Cornelij cognomen bis antea omiſſum annis 361, & 366.* *Videtur aũt hoc anno omiſſum nomẽ Cn.Sergij Fidenatis qui anno 375 fit tertium trib. mil. ſed primum anno 368.*

Olympiades		Anni ab urbe cō.			
				Ser.Cornelius Maluginenſis II	*M.Manlius de ſaxo Tarpeio deiectus,*
				P.Valerius Potitus II	
	3	371	TRIB.	M.Furius Camillus VI	
			MIL.	Ser.Sulpitius Rufus III	*Gellius lib.17.cap.12.ait,hoc anno natum Ariſtotelem.*
				C.Papyrius Craſſus	
				T.Quintius Cincinnatus II	
				L.Valerius Publicola IIII	
				A.Manlius Capitolinus III	
	4	372	TRIB.	Ser.Sulpitius Rufus IIII	
			MIL.	L.Lucretius Tricipitinus III	
				L.Æmylius Mamertinus III	
				M.Trebonius Flauus	
100				Sp.Papyrius	*Hos duos Papyrios Liuius ait nouos Trib.mil.*
				L.Papyrius	*quare nos nullum adpoſuimus numerum.*
	1	373	TRIB.	Ser.Cornelius Maluginenſis III	
			MIL.	Q.Seruilis Fidenás	
				C.Sulpitius Peticus	
				L.Æmylius Mamertinus IIII	
				M.Furius Camillus VII	
				A.Poſthumius Regillenſis	
	2	374	TRIB.	L.Poſthumius Regillenſis	
			MIL.	L.Furius Medullinus	*Hic Furius iuuenis cum Camillo certamen ſuſcepit.*
				L.Lucretius Tricipitinus IIII	*His ſeptimum Trib.quidam adijciunt L.Valerium*
				M.Fabius Ambuſtus	*Potitum IIII.at Liuius non habet.*
				L.Valerius Publicola V	
				P.Valerius Potitus III	
	3	375	TRIB.	Cn.Sergius Fidenás III	*Hic primum fit trib.mil.anno 368.iterũ anno 370.*
			MIL.	Licinius Menenius Lanatus II	*hoc aũt loco III.atq; ita oẽs habent Liuij codices.*
				P.Papyrius	*Alter eſt ex ijs qui anno 373.q̃q̃ prænomen uariat.*
				Ser.Cornelius Maluginenſis IIII	
				P.Manlius Capitolinus	
				C.Manlius Capitolinus	
	4	376	TRIB.	L.Iulius Tullus	
			MIL.	C.Sextilius	
				M.Albinus	*Plebei hi tres.*
				L.Antiſtius	
101				Sp.Furius Medullinus	
				Q.Ser.Fidenás II	
	1	377	TRIB.	Licinius Menenius Lanatus III	
			MIL.	P.Clœlius Craſſus	
				M.Horatius Puluillus	*Quidam C.pro M habent.*
				L.Geganius Macerinus	
				L.Æmylius Mamertinus V	
				P.Valerius Potitus IIII	
	2	378	TRIB.	C.Veturius	
			MIL.	Ser.Sulpitius Rufus V	
				L.Quintius Cincinnatus II	
				C.Quintius Cincinnatus	
				QVINQVENNIO MAGISTRATVVM SOLI-	*Huius anni meminit Pli-*
	3	379		TVDO VRBEM TENVIT, INQVIT LIVIVS,	*nius lib.16. cap.ultimo*
				ET PLEBE REFICIENTE DVOS TRIB. LI-	*ubi numerus decẽnarũ*
				CINIVM STOLONEM LVCIVMQVE SEX-	*exorbitat ĩ plerisq; exẽ-*
	4	380		TIVM LATERANVM, ET HIS COMITIA	*plaribus.*
				TRIBVNORVM MILITVM PERPETVA IN-	

Olympiades		Anni ab urbe cō.			
102	1	381		TERCESSIONE TOLLENTIBVS, NEC SEGNIVS RESISTENTIBVS PATRIBVS OB TREIS, QVAS ILI PRO-	
	2	382		MVLGAVERVNT, LEGES. QVARVM PRIMA FVIT, DE ÆRE ALIENO MINVENDO: ALTERA, DE MODO AGRO-	
	3	383		RVM FINIENDO: POSTREMA, DE COMMVNICANDO CVM PLEBE CONSVLATV. ET CÆTERA.	
	4	384	TRIB. MIL.	L.Furius Medullinus II A.Manlius Capitolinus Ser.Sulpitius Rufus VI Ser.Cornelius Maluginenſis V A.Valerius C.Valerius	*Si is eſt qui anno 372 erit* IIII. *His Valerijs nihil adijcit Liuius cognominis.*
103	1	385	TRIB. MIL.	Q.Seruilius Fidenás III C.Veturius II A.Cornelius Coſſus M.Cornelius Maluginenſis Q.Quintius Capitolinus M.Fabius Ambuſtus II	
	2	386	TRIB. MIL.	T.Quintius Capitolinus II Ser.Cornelius Maluginenſis VI Ser.Sulpitius Sp.Seruilius Structus L.Papyrius Craſſus L.Veturius Craſſus Cicurinus	*Quidam Liuij codices habebant L. Quintius, tum uero & cognomen & numerus in dubio, ut etiam Liuius reliquit.* *Quidam Prætextatum hunc Sulpitium uocant, ac* IIII *adiũgunt, cum in prioribus nulla Pr̨ extati mentio. Neq̨ uero Suffectio, opinor, hic locum habuit in tanta turba.*
	3	387	TRIB. MIL.	P.Valerius Potitus V C.Licinius Stolo	*Reliquorum nomina non inuenio, ac ne horum quidem ſua in loco. Potitus ſanè* VI *. etiam à Liuio dicitur ſequenti anno, cũ nuſquam* V *dicatur. & C.Licinius Stolo, qui à P. Mãlio Dictatore magiſter equitum dictus eſt, dicitur antea fuiſſe Tribunus militum conſulari poteſtate, cum nuſquam eius ſit nomen toto hoc Catalogo. Adiuuat hanc opinionem nonus ille annus quo Tribuni L. Sextius ac Stolo ſe iam in aciem aduerſus optimates maximo priuato periculo, nullo publico emolumenta ſtare conquerebantur.*
	4	388	TRIB. MIL.	A.Cornelius Coſſus II M.Cornelius Maluginenſis II M.Geganius Macerinus P.Manlius Capitolinus II L.Veturius Craſſus Cicurinus II P.Valerius Potitus VI	
104	1	389	COSS.	L.Æmylius Mamercus L.Sextius Lateranus	*Primus ex plebe Cos.*
	2	390	COSS.	Q.Seruilius Hala L.Genutius Auentinenſis	*Camilli mors.*
	3	391	COSS.	C.Sulpitius Peticus C.Licinius Stolo Caluus	
	4	392	COSS	C.Genutius Auentinenſis L.Æmylius Mamercus II	*Vide Diodorũ Siculũ in Philippo ex quo collationẽ olympiadũ huc poſuimus. Sed ille more Græco ſecũdũ olympiadas numerat Coss. nos cõtra. ſecundum Coss. olympiadas.*
105	1	393	COSS.	Q.Seruilius Hala II L.Genutius Auentinenſis II	*Diodorus hunc Genutium, Q. uocat, ſicut præcedentis anni Cn. pro C. uerũ Græci in prænominibus nõ admodum diligentes, ut uidere eſt apud illos.*
	2	294	COSS.	C.Sulpitius Peticus II C.Licinius Stolo Caluus II	*T.Manlij ſingulare cum Gallo certamen.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	395	COSS.	M.Fabius Ambuſtus C.Petilius Balbus	*Libo Viſolus, duo hæc cognomina alij adijciunt.*
	4	396	COSS.	M.Popilius Lenás Cn.Manlius Capitolinus Imperioſus	*Diadorus, C. uocat. Quod ſi is eſt Torquati pater, non C. ſed L. eſſet. ut Liuius eum, Valerius ac Cicero lib. 3. Officiorum uocant.*
106	1	397	COSS.	C.Fabius Ambuſtus C.Plautius Proculus	*Quidā codices Cn. habent. Diodorus M. ſed Liuius addidiſſet II. Plotius dicitur apud Diodorum cognatione o & au. & Praeculus hic cognomen, quod alibi prænomen.*
	2	398	COSS.	C.MartiusRutilius Cn.Manlius Capitolinus Imperioſus II	*Vide huius olympiadis annum hunc apud Plinium libro 36 capite ſexto. ſed errore haud dubie codicum. Quidam & hic & in ſequentibus, Rutilium uocant hunc Martium.* *Quidā hoc anno T. Manlium legūt. quod anno 402 & 406. T. Manlius Dictator factus ſit. quod uериſimile non uidetur de eo qui nunquam Cos. antea, & hunc II Cos. faciunt anno 408.*
	3	399	COSS.	M.Fabius Ambuſtus II M.Popilius Lenás II	
	4	400	COSS.	C.Sulpitius Peticus III M.Valerius Publicola	*Vide hos annos apud Liuium libro 7. Vnus enim numerus illic claudicat, cum ait, Ablato poſt nonum annum à plebe conſulatu, poſt undecimum legendum. Qui error facile incidit alternatione numerorum XI ac IX.*
107	1	401	COSS.	M.Fabius Ambuſtus III T.Quintius Capitolinus	*De hoc Quintio dubitatum in quibuſdam annalibus inuenio, ac pro eo M. Popilium inquit Liuius.*
	2	402	COSS.	C.Sulpitius Peticus IIII M.Valerius Publicola II	
	3	403	COSS.	P.Valerius Publicola C.Martius Rutilius II	*Hoc anno Græciam uexatam à Philippo Alexandri Magni parente, ſcribit Plinius lib. 2. cap. 27.* *In Diodoro eſt M. Fabius. errore fortaſſis codicum.*
	4	404	COSS.	C.Sulpitius Peticus V T.Quintius Pœnus	*Cæſonem etiā cognominatum à quibuſdā ait Liuius hūc Quintiū.*
108	1	405	COSS.	M.Popilius Lenás III L.Cornelius Scipio Aruina	*Plinius lib. 2. cap. 25. olympiada centeſimam octauam comparat ad annos 398. ſed eo in loca puto legendum, centeſima ſexta anno ſecundo.*
	2	406	COSS.	L.Furius Camillus Ap.Claudius Craſſus	*In Diodoro hic Coss. nomina inuerſa reperiūtur, nunc anticipantia noſtrum ordinem, nunc ſequentia. Quod admonendum duximus, ne ea res lectorem moraretur, turbaretue. Meminit autem horum Coss. Gellius lib. 9. cap. 11.* *M. Valerij cum Gallo pugna.*
	3	407	COSS.	M.Valerius Publicola Coruinus M.Popilius Lenás IIII	
	4	408	COSS.	T.Manlius Torquatus C.Plautius Venox	*Qui anno 398. T. Manlium legunt, hoc loco Cn. Manlium II legunt. ſanè apud Liuium, T. Manlius hic II Cos. dicitur, qui antea nuſquam poſitus ab eo, ſi codices non fallunt.*
109	1	409	COSS.	C.Valerius Coruinus II C.Petilius Balbus II	*Libo Viſolus adijcitur alibi, ut antea anno Vrbis 395.*
	2	410	COSS.	M.Fabius Dorſuo Ser.Sulpitius Camerinus	
	3	411	COSS.	C.Martius Rutilius III T.Manlius Torquatus II	*In Liuij codicibus adiectum erat II, cum tamen eundem anno 498 Liuius etiā II Cos. exhibeat. ſed codices errant.* *Bellum Samniticum.*
	4	412	COSS.	M.Valerius Coruinus III A.Cornelius Coſſus	

Olympiades		Anni ab urbe cō.		Consules	Notae
110	1	413	COSS.	Q.Seruilius Hala III C.Martius Rutilius IIII	
	2	414	COSS.	L.Æmylius Mamercus C.Plautius Venox II	*Nouus hic eſt Æmylius, q̃ q̃ alij hunc Mamercum, illum autem anno 389 Mamertinum uocant.*
	3	415	COSS.	T.Manlius Torquatus III P.Decius Mus	*Meminit Cicero libro 3 Officiorum horum Coſſ. Decij patris deuotio.*
	4	416	COSS.	T.Æmylius Mamercus Q.Publilius Philo	*Diodorus Tiberium uocat. alij non Mamercum, ſed Mamertinum cognominant.*
111	1	417	COSS.	L.Furius Camillus II C.Menius Nepos	*Huius Coſ. Menij meminit Plin. lib. 34. cap. 5. ſed uno anno noſter numerus anticipat. Quidam hunc Manlium, alij Menenium uocāt, ſed haud ſcio quàm bene.*
	2	418	COSS.	C.Sulpitius Longus P.Ælius Pætus	
	3	419	COSS.	L.Papyrius Craſſus Cæſo Duillius Helua	
	4	420	COSS.	M.Valerius Coruinus IIII M.Attilius Regulus Calenus	
112	1	421	COSS.	T.Veturius Caluinus Sp.Poſthumius Albinus	*Hic poſt Caudinam pacem anno 433 factam, etiam Caudinus dictus eſt, non magna ipſius laude.*
	2	422	COSS.	L.Cornelius Scipio Aruina II Cn.Domitius Caluinus	*Diodorus Caſſiodorusq; A. Corneliū habēt. Tu uide utrū fuiſſe putes, qui anno 405, an qui anno 412. Cęterū alij hic annū ſine Coſſ. inſerūt, cuius Liuius ne uerbo quidē meminit, et Diod. ordo nō admittit C. Domitius habent quidam codices, ac etiam Diodorus*
	3	423	COSS.	T.Valerius M.Claudius Marcellus	*De cognomine huius Valerij etiā Liuius uariatū in annalibus fatetur, Potitus' ne an Flaccus uocetur. Oroſius ſanè li. 3. ca. 3. Flaccus hēt. Porrò Diod. Caſſiodorusq; prēnomen habēt C. non T.*
	4	424	COSS.	L.Papyrius Craſſus II L.Plautius Venox	*Caſſiodorus C. habet pro L.*
113	1	425	COSS.	L.Æmylius Mamercus Priuernas C.Plautius Decianus	*Alij Cn. uocant.*
	2	426	COSS.	P.Cornelius Scapula P.Plautius Proculus	*Barbatum aliud cognomen addunt alij. C. habet Caſſiodorus.*
	3	427	COSS.	L.Cornelius Lentulus Q.Publilius Philo II	*In Diodoro erat Popilius, ſed errore codicum, ut Publius maiore errore, quippe quod prænomen eſt.*
	4	428	COSS.	L.Papyrius Mugillanus uel Curſor C.Pætilius Balbus III	*Ita Liuius. Et hic Libo Viſolus cognominatus.*
114	1	429	COSS.	L.Furius Camillus III D.Iunius Brutus Scæua	
	2	430		L.Papyrius Curſor Dictator ſine Coſſ.	*Alios ſecuti hos poſuimus, cum tamen Liuius ne uerbo quidē meminerit eius anni, ſed præcedente anno, eorum facit mentionem.*
	3	431	COSS.	C.Sulpitius Longus II Q.Aulius Cæritanus	*Mire in Liuij codicibus hoc nomen uariatum, quidā Æmylium, quidam Aulium appellatum contendunt.*
	4	432	COSS.	Q.Fabius Rutilianus L.Fuluius Curuus	*Plinius, Liuius, atq; Valerius hūc Rutilianū uocāt, Plutarchus in Pōpeio Rullū, quidā Rullianū. Hic Maximi nomen adeptus anno ab urbe cōdita 450. ut lib. 9. ad finē narrat Liuius. Papyrij Dictatoris Magiſter equitū, Ambuſti filius, Q. Gurgitis pater, Vide num Plinius de hoc libro 7 capite 43 loquatur.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
115	1	433	COSS.	T. Veturius Caluinus II Sp. Poſthumius Albinus II	*Caudina pax.* *Meminit Cic. lib. 3. Offi. & in Catone. Quod ideo admonendum duximus, ꝑ in Officijs, numeri additi repe- intur, in Catone uero omiſſi.*
	2	434	COSS.	L. Papyrius Curſor II Q. Publilius Philo III	
	3	435	COSS.	L. Papyrius Curſor III Q. Ælius Cæritanus II	*Quidam annales habent Mugillanus.*
	4	436	COSS.	M. Follius Flaccinator L. Plautius Venox II	*Plinius lib. 13. cap. 3, de Plautio bis Cos.*
116	1	437	COSS.	Q. Æmylius Barbula C. Iunius Brutus Bubulcus	
	2	438	COSS.	Sp. Nautius Rutilius M. Popylius Lenas	
	3	439		Q. Fabius Dictator ſine Coss.	*Liuius duorum Dictatorum hoc anno meminit, ſed locus corruptus eſt, ut diligenter legenti ſatis luculenter apparet. Alij ſeptimo poſt anno Dictatorem cum Magiſtro equitum fuiſſe ſine Coss. ponunt, cum Liuius Fabio continuatum honorem manifeſte fateatur.*
	4	440	COSS.	L. Papyrius Curſor IIII Q. Publilius Philo IIII	*Liuius huius anni Coss. nomina omiſit, nos ex Caſſiodoro appoſuimus.*
117	1	441	COSS.	C. Sulpitius Longus M. Pætilius Libo	*Si non eſt alius ab eo qui anno 431, adyciendum III*
	2	442	COSS.	L. Papyrius Curſor V C. Iunius Brutus Bubulcus II	*Appy cenſura, qui poſtea cæcus.*
	3	443	COSS.	M. Valerius Maximus P. Decius Mus	
	4	444	COSS.	Q. Æmylius Barbula II C. Iunius Brutus Bubulcus III	
118	1	445	COSS.	Q. Fabius Rutilianus II C. Martius Rutilius	*Cenſorinus etiam alio cognomine ab alijs dicitur.*
	2	446	COSS.	Q. Fabius Rutilianus III P. Decius Mus II	*Fabio cōtinuatum conſulatū ob egregie domitā Hetruriā Liuius fatetur, ergo nō recte hic annū inſeruere alij Dictatoris abſq; Coss. quod paulo ante etiam admonuimus.*
	3	447	COSS.	Ap. Claudius Craſſus L. Volumnius Flamma	*Huius ſequētiſq; anni Coss. omiſſos ait Liuius à Piſone. At Cicero in Catone nō omiſit. Sūt etiā apud Caſſiodorū. Hic Cenſor ille eſt, poſtea Cęcus. eius filius fit Cos. anno 485. At qui eſt anno 504 nepos eius eſt, authore Plin. lib. 15. cap. 1.* *Violenſis etiam hic Volumnius à quibuſdam nominatur.*
	4	448	COSS.	P. Cornelius Aruina Q. Martius Tremulus	
119	1	449	COSS.	L. Poſthumius Megellus T. Minutius Augurinus	*Liuius ait in huius Cos. Minutij occiſi locum ſecundum quoſdam authores, ſubrogatum M. Fuluium.*
	2	450	COSS.	P. Sulpitius Auerrio P. Sempronius Sophus Longus	*Pli. lib. 33. cap. 1. ſi numerus bene habet, de his Coss. duobus annis diſtat ab hac ſupputatione, ſed uidetur Dionyſii rationem hic ſecutus.*
	3	451	COSS.	Ser. Cornelius Rufus L. Genutius Auentinenſis	
	4	452	COSS.	C. Æmylius Paulus M. Liuius Denter	*Quidam libri Q. Æmylium habent. Caſſiodorus L.*
120	1	453	COSS.	M. Valerius Coruinus V Q. Apuleius Panſa	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	2	454	COSS.	T.Manlius Torquatus M.Fuluius Pætus	*M.Valerius Coruinus* V I *Plin.lib.7.ca.48.ait inter primum ſextumq; Coruini conſulatũ interceſſiſſe annos 46.Idem Cic.in Catone.Plutarchus in Mario 45. ſi codex nõ fallit.Noſtra ſupputatio cũ Plin.ac Cicerone conuenit.*
	3	455	COSS.	L.Cornelius Scipio Cn.Fuluius Centumalus	
	4	456	COSS.	Q.Fabius Maximus Rutilianus I I I I P.Decius Mus I I I	*Hic Maximi nomen adijcitur,quippe quòd anno 450 meruit.*
121	1	457	COSS.	Ap.Claudius Craſſus I I L.Volumnius Flamma I I	
	2	458	COSS.	Q.Fabius Maximus Rutilianus V P.Decius Mus I I I I	*Decij filij deuotio.*
	3	459	COSS	L.Poſthumius Megellus I I M.Attilius Regulus	*Caſſiodorus L.prænomen habet,ut ſit qui anno 449.Plures etiam hos Megillos non Megellos uocatos oſtendunt.*
	4	460	COSS.	L.Papyrius Curſor Sp.Caruilius Maximus	*Hic ſuperioris Curſoris filius fuit,ut patet ex Plin.lib.7.ca.ultimo.*
122	1	461	COSS.	Q.Fabius Max.F.Gurges D.Iunius Brutus Scæua	*Hic Fabius Rutiliani filius fuit, Ambuſti nepos,ut Plin. teſtatur lib.7.cap.41.*
	2	462	COSS.	L.Poſthumius Megellus I I I C.Iunius Brutus	SECVNDA DECAS. *Meminit horum Liuius lib.7.de ſecundo bello Punico,paulo ante creationem magiſtratus anni eius belli decimi.*
	3	463	COSS.	P.Cornelius Rufinus M.Curius Dentatus	*Ex huius familia L.Sylla fuit.* *Huius Curij conſulatum Cicero in Catone ait quinquennio fuiſſe poſt filij Decij deuotionem.*
	4	464	COSS.	M.Valerius Coruinus Q.Cæditius Noctua	*Hic Valerius illius Coruini progenies uidetur. Nã quòd alij* V I *addiderunt,non probatur.Quippe Coruinus* V I *fit conſul anno 454 Torquato ſubrogatus . hic ergo* V I I *fieret Cos. Atqui C.Marius primus fuit Romæ ſepties Cos. ut author eſt Plutarchus. Præterea numerus annorum à primo Coruini conſulatu ad ſextum,non patitur ut hic ponamus* V I.
123	1	465	COSS.	Q.Martius Tremulus I I P.Cornelius Aruina I I	
	2	466	COSS.	M.Claudius Marcellus C.Nautius Rutilius	
	3	467	COSS.	M.Valerius Maximus C.Ælius Pætus	*Haud ſcio,ille ne ſit qui anno 443,an alius.*
	4	468	COSS.	C.Claudius Caninius M.Æmylius Lepidus	
124	1	469	COSS.	C.Seruilius Tucca L.Cæcilius Metellus	*Caſſiodorus habet Coelius pro Cæcilius,ſed errore codicum.*
	2	470	COSS.	P.Cornelius Dolobella Maximus Cn.Domitius Caluus	*Meminit huius anni Plinius lib. 16.cap.10.*
	3	471	COSS.	C.Fabritius Luſcinus Q.Æmylius Papus	*Bellum cum rege Pyrrho.* *Vide Plinium libro ſeptimo capite ultimo de hoc anno. & libro 16 capite 1.*
	4	472	COSS.	L.Æmylius Barbula Q.Martius Philippus	*Hoc anno primum elephantos uidit Italia, inquit Plinius lib. octauo capite ſexto.*
125	1	473	COSS.	P.Valerius Leuinus T.Coruncanus	*Huius Coruncani multa mentio apud Ciceronem. Quidam non Titum ſed Tiberium uocatum putant : Error ex litera T,oriri facile potuit.*
	2	474	COSS.	P.Sulpitius Auerrio P.Decius Pyrrhicus	*Idem nomen eſt anno 450.* *Hoc anno Ap.Claudius Cæcus orationem habuit,ne cum rege Pyrrho pax fieret,authore Cicerone in Catone.*

Olympiades		An. ab ur. cō.		Consules	
	3	475	COSS.	C.Fabritius Luſcinus II Q.Æmylius Papus II	
	4	476	COSS.	P.Cornelius Rufinus II C.Iunius Brutus II	*Gellius huius Rufini meminit libro 4 capite 8. & libro 17 capite 21.*
126	1	477	COSS.	Q.Fabius Gurges II C.Genutius Cleſpina	
	2	478	COSS.	M.Curius Dentatus II L.Cornelius Lentulus	*Plerique libri ueteres Manium Curium pro M. hunc uocant, neque certum eſt, errore ne id fiat, an Manium pro Marcum dixerint uetuſtiores, ut Vetuſium pro Veturium.*
	3	479	COSS.	Ser.Cornelius Merenda M.Curius Dentatus III	*Hoc anno in triumpho M. Curij, ut puto, elephantes Roma primum uidit, ait Plinius lib. 8. cap. 6.*
	4	480	COSS.	C.Fabritius Luſcinus III C.Claudius Cinna	
127	1	481	COSS.	L.Papyrius Curſor II Sp.Caruilius Maximus II	*Caruilium Carbiliumque uarie ſcriptum reperias, propter cognationem b ac u conſonantium.*
	2	482	COSS.	C.Quintius Claudus L.Genutius Clepſina	
	3	483	COSS.	C.Genutius Clepſina Cn.Cornelius Aſina	
	4	484	COSS.	Q.Fabius Maximus Pictor L.Quintius Gulo	*Huius meminit Plinius lib. 33. cap. 3. ubi impudens mendum in omnibus, quotquot nos uidimus exemplaribus. Argentū, inquit, ſignatum eſt anno Vrbis* D.LXXXV. *cum legendum ſit* CCCCLXXXIIII. *Quod ſi Fabius Verrucoſus quartus fuit nomine Maximi à Rutiliano, qui primus id nominis in ea habuit familia, puto hunc eſſe ex eorum numero.*
128	1	485	COSS.	P.Sempronius Sophus Ap.Claudius Rufus	
	2	486	COSS.	M.Attilius Regulus Seranus L.Iulius Libo	
	3	487	COSS.	M.Fabius Pictor Decius Iunius Pera	
	4	488	COSS.	M.Valerius Maximus Q.Mamilius Vitulus	
129	1	489	COSS.	Ap.Claudius Pulcher Caudex Q.Fuluius Flaccus	*Initium primi belli punici.* *Polybius libro primo ait Romanos primum mare ingreſſos olympiade centeſima uigeſima nona. Dionyſius autem anno tertio centeſimæ uigeſimæ octauæ olympiados.*
	2	490	COSS.	M.Valerius Maximus II M.Octacilius Craſſus Meſſala	*Vide Plinium lib. 35. ca. 4. & lib. 7. cap. ultimo. tum compara locos, uter ex altero emendandus.*
	3	491	COSS.	L.Poſthumius Megellus Q.Mamilius Vitulus II	
	4	492	COSS.	L.Valerius Flaccus L.Octacilius Craſſus	*T. Octacilium uocat Polybius lib. 1. ſed in prænominibus ipſius codex ſæpe errat.*
130	1	493	COSS.	Cn.Cornelius Scipio Aſina C.Duillius	*Vnus, quod ſciam, Florus hunc Cn. uocat. omnes alij C.*
	2	494	COSS.	C.Aquilius Florus L.Cornelius Scipio	
	3	495	COSS.	C.Sulpitius Paterculus A.Attilius Calatinus	*Polybij codex habet Rutilium, ſed non placet.*

Olympiades		An. ab ur. cõ.			
	4	496	COSS.	Cn. Cornelius Blæſus M. Attilius Regulus Seranus II	*Polyb. hoc anno captũ ait Regulũ, qui fuit bis Conſ. au thoribus Plt. ac Cic. antea anno Vrbis 486. & hoc anno, quare alius ẽ C. Attilius Regulus anno vrbis 503*
131	1	497	COSS.	Q. Cæditius Longus L. Manlius Regulus	
	2	498	COSS.	M. Æmylius Paulus Ser. Fuluius Nobilior	
	3	499	COSS.	C. Cornelius Scipio A. Attilius Calatinus II	*Hic Scipio alius uidetur ab eo, qui captus turpiter à Poenis anno Vrbis 493. Cicero Attilij huius meminit, ut puto, in Catone poſt Valerium Coruinũ.*
	4	500	COSS.	Cn. Seruilius Cæpio C. Sempronius Blæſus	
132	1	501	COSS.	C. Aurelius Cotta P. Seruilius Geminus	
	2	502	COSS.	L. Cæcilius Metellus C. Furius Pacilus	*Meminit huius anni Plin. lib. 2. ca. 6. Polybius ait hunc decimumquartum huius belli annum.*
	3	503	COSS.	C. Attilius Regulus Seranus L. Manlius Volſo	*Hic nõ eſt ille Regulus qui ad ſuppliciũ eſt profectus, ut ſidẽ hoſti datam conſeruaret. Quippe ſex ante annos captus erat, ſi Poly. credimus, et ũ Carthaginẽſibus miſere occiſus*
	4	504	COSS.	Ap. Claudius Pulcher Cæci nepos L. Iunius Pullus	*Plin. lib. 19. ca. 1. horum meminit. Cæterum eo in loco legendũ quingenteſimo quarto, non quinto. Gellius autem lib. 10. ca. 6. huius ſororem Cæci filiam uocat, haud ſcio quàm bene. Hic enim male aduerſus Poenos pugnauit, non Ap. Claudius Caudex, ut ex Floro ac Polybio plane intelligitur.*
133	1	505	COSS.	P. Seruilius Geminus II C. Aurelius Cotta II	
	2	506	COSS.	L. Cæcilius Metellus II M. Fabius Buteo	*Huius Metelli meminit bis Cicero in Catone, cum Cato puer uidiſſe ſe ait. Quod fieri facile potuit, cum hic diu poſtea uixerit, ut eodem loco ait Cato.*
	3	507	COSS.	M. Fabius Licinius M. Octacilius Craſſus Meſſala II	
	4	508	COSS.	M. Fabius Buteo II C. Attilius Balbus	
134	1	509	COSS.	A. Manlius Atticus C. Sempronius Blæſus II	
	2	510	COSS.	C. Fundanius Fundulus C. Sulpitius Gallus	
	3	511	COSS.	C. Luctatius Catulus Cærconius II A. Poſthumius Albinus	*Horũ Coss. meminit Hanno apud Liuium lib. 3. ſecũdi belli Punici. Videntur enim Carthaginenſes a C. uicti, pacem uero ſequente anno firmatam habuiſſe.*
	4	512	COSS.	Q. Luctatius Catulus Cercus A. Manlius Atticus II	*Et hos quidẽ Liuius lib. ult. ſecũdi belli Punici, nõ ita lõge à fine memorat. At in prænominibus horũ duorũ Luctatiorũ ingẽs error eſt in oĩbus propemodũ codicibus.*
135	1	513	COSS.	C. Claudius Cento M. Sẽpronius Tuditanus	*Cicero in Catone, ubi de Liuio Andronico, non ubi de Maximo, horũ Coss. meminit. At oĩa exẽplaria pro Centone habent Cethego, decepti Coss. de Maximo. Theodorus Gaza cũ hæc uerteret ac tẽporũ rationẽm diſſidere uideret, Coss. noĩa omiſit. Meminit & in Bruto Cicero, ubi de Liuio Andronico, ubi perperã quadringenteſimo pro quingenteſimo legitur. Meminit & Gellius lib. 17. cap. 21.*
	2	514	COSS.	C. Manlius Lucinus Q. Valerius Flaccus	*Maulium uocant alij, ut Gellius qui eo anno natum ait Enniũ ex M. Varrone.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	515	COSS.	T.Sempronius Gracchus P.Cornelius Falco	
	4	516	COSS.	L.Cornelius Lentulus Caudinus Q.Fuluius Flaccus	*Meminit huius anni Plin.lib.18.ca.29.Nam Floralia in eo inſtituta eſſe ex libris Sibyllinis ſcribit.*
136	1	517	COSS.	C.Licinius Varus P.Cornelius Lentulus Caudinus	
	2	518	COSS.	T.Manlius Torquatus C.Attilius Balbus II	*Vide num hi ſint Coſs. quibus Iani templum ſecundo clauſum,quorum Plutarchus in uita Numæ Pompilij meminit, & Manlij item Liuius in eodem Numo. In Plutarchi item codice eſt M.Attilius,pro C.altero hic Cos.*
	3	519	COSS.	L.Poſthumius Albinus Sp.Caruilius Maximus	
	4	520	COSS.	Q.Fabius Maximus Verrucoſus M.Pomponius Matho	*Cognomen Maximi à Rutiliano habet, quare nec quoq́ omittendum,Verrucoſum autem appellat tū Plutarchus tum Plin.lib.34.ca.7.*
137	1	521	COSS.	M.Æmylius Lepidus M.Oblitius Malleolus	*Hoc anno natus Cato Cenſorinus*
	2	522	COSS.		*Hic deſunt nobis huius anni Coſs.Quod unde coniicimus,longum eſſet enumerare:authoribus tamē certis,Dionyſio,Cicerone,ac Plinio moti,hūc ſecuti ſumus ordinē,omittentes Coſs.quos alij tertio anno ſecūdi belli Punici,poſt Flāminiū ac Seruiliū poſuere,uidelicet M.Attiliu Fabionū,ac Cn.Seruiliū Muſitanum.atq; id etiam authoribus Polybio,Plinio, ac Liuio fecimus.*
	3	523	COSS.	M.Pomponius Matho II C.Papyrius Maſſo	*Hoc primum anno Romæ diuortium fuiſſe teſtatur Dionyſius li.2.in Romulo.Conueniunt autem anni nobiſcum in noſtra ratione,duorum anticipatione annorum.*
	4	524	COSS.	M.Æmylius Barbula M.Iunius Pera	
138	1	525	COSS.	L.Poſthumius Albinus II Cn.Fuluius Centumalus	*In Polybio utriuſq; Cos.prænomen uariatum eſt.*
	2	526	COSS.	Q.Fabius Maximus Verrucoſus II Sp.Caruilius Maximus	*Horum Coſs.meminit Cicero in Catone, ubi de laudibus Q.Fabij Max.*
	3	527	COSS.	P.Valerius Flaccus M.Attilius Regulus	*Bellum Gallicum.* *Horum Coſs.meminit Gellius iam dicto loco.*
	4	528	COSS.	L.Apuſtius M.Valerius Leuinus	
139	1	529	COSS.	C.Attilius Regulus L.Æmylius Paulus	*Meminit horum Plinius libro 3 capite 20, quanquam codices quidam eo in loco mire errent.* *Hic Æmylius,ſiue Paulus,ut Plinius uocat,ſiue Papus, ut alij, cognominandus,certe hoc bello Gallico perijt,ut author eſt Polybius libro 2.*
	2	530	COSS.	T.Manlius Torquatus II Q.Fuluius Flaccus II	
	3	531	COSS.	C.Quintius Flamminius P.Furius Philo	*Philus pro Philo legendum puto.Nam apud Liuium libro 2 de ſecundo bello Punico,P.Furij Phili,uiri conſularis filij,mentio eſt.Et apud Ciceronem Phili cum Paulis,Catonibus,Scipionibus, ac cæteris magnis nominantur in Lælio.*
	4	532	COSS.	M.Claudius Marcellus Cn.Cornelius Scipio Caluus	*C.eſt prænomen in Polybio.*
140	1	533	COSS.	P.Cornelius Aſina M.Minutius Rufus	
	2	534	COSS.	L.Veturius Leuina C.Luctatius Scæuola	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	535	COSS.	M.Liu us L.Æmylius Paulus	Harum meminit Plin.lib.29.ca.1.cum numero etiam huius anni.unde clare patet, Plinium hunc noſtrum habuiſſe ordinem. Cæterum hic M.Liuius poſtea Salinator dictus eſt.
					DECAS TERTIA.
	4	536	COSS.	P.Cornelius Scipio T.Sempronius Longus	Initium ſecundi belli Punici. Polybius lib.3.ait, anno primo centeſimæ quadrageſimæ olympiados Saguntum expugnatum, ac deinde poſtero anno Annibalem in Italiam ueniſſe. Secutus uidetur Dionyſii ſupputationem, quæ hanc Liuij duobus præuenit annis.
141	1	537	COSS.	Cn.Seruilius Geminus C.Quintius Flāminius II	Tertio anno olympiadas cēteſimæ quadrageſimæ in Tuſcia cū Poenis cōflictū, ait Polyb.li.5. ubi rurſus duobus anticipat annis. Porrò idē cū Liuio fatetur M.Attiliū Regulū ſubrogatum Flāminio, ac anno ſequenti Pracoss. res geſſiſſe, quare nullus hic inferendus propter eas annos. M.Attilius Regulus II ſuff. ctus.
	2	538	COSS.	L.Æmylius Paulus II C.Terentius Varro	Hic Scipionis Æmyliani auus fuit, cuius identidem meminit Cicero, & quarto ante anno Cos. cum M.Liuio, non C.Liuio, ut deprauate legitur in T.Liuio periit autem apud Cannas. Cannenſis pugna.
	3	539	COSS.	L.Poſthumius Albinus III T.Sempronius Gracchus	M.Claudius Marcellus II Q.Fabius Max.Verrucoſus III Poſthumio ſuffecti
	4	540	COSS.	Q.Fabius Maximus Verrucoſus IIII M.Claudius Marcellus III	Caſſiodorus habet II. ſed non numerat conſulatum, quem uitio creatus non geſſit.
142	1	541	COSS.	Q Fabius Maximus Verrucoſi filius T.Sempronius Gracchus II	Cato apud Ciceronem De ſenectute, Maximi filium Marcum nominat, ſed errore, ut ſuſpicar, cōdicum. nam & Liuius & Gellius Q. uocant.
	2	542	COSS.	Ap.Claudius Pulcher Q.Fuluius Flaccus III	
	3	543	COSS.	P.Sulpitius Galba Cn.Fuluius Centumalus	Quidam etiam hunc Sulpitium Maximum cognominant. Liuius eum nullum antea curulem magiſtratum geſſiſſe fatetur. In oībus Liuij codicibus numerus omiſſus eſt, ut ſit alius ab eo qui Cos. fuit anno Vrbis 525. Alij autem ponunt numerū II
	4	544	COSS.	M.Valerius Leuinus II M.Claudius Marcellus IIII	Et huius Leuini numerus omiſſus eſt in Liuij codice, at ipſe Liuius libro 9 huius belli ait, hūc bis Cos. fuiſſe, quare non eſt omittendus.
143	1	545	COSS.	Q.Fabius Maximus Verrucoſus V Q.Fuluius Flaccus IIII	Tarentum receptum.
	2	546	COSS.	T.Quintius Criſpinus M.Claudius Marcellus V	Liuius obiter hic cauſam reddit, cur Marcellus V Cos. dicatur.
	3	547	COSS.	C.Claudius Nero M.Liuius Salinator II	Liuius hoc anno olympiæ ludicrū fuiſſe teſtatur in horū Coss. creatione, atq; ad id miſſum L. Manlium. Pee quod aſſēditur Dionyſii ſupputationē ueriorem illa, quam ſecutus eſt Liuius.
	4	548	COSS.	L.Veturius Philo Q.Cæcilius Metellus	
144	1	549	COSS.	P.Cornelius Scipio P.Licinius Craſſus	Quidam etiam alterum cognomen adiecere Diues.
	2	550	COSS.	M.Cornelius Cethegus P.Sempronius Tuditanus	Meminit horum Cicero, ubi de laudibus Q.Fabij Maximi, in Catone. Cæterum de Liuia Audr auica ijdem in omnibus uulgatis exemplaribus per errorem, cū ij ſint qui anno 512. quod etiam antea admonuimus. Catonis Cenſorij quæſtura, authore Liuio.

Olympiades	An. ab ur. cō.			Consules	
	3	551	COSS.	Cn.Seruilius Cæpio Cn.Seruilius Geminus	*Cn.Seruilius Geminus, qui Cos. fuit anno urbis 537 occiſus dicitur apud Cānas, quapropter non eſt opus hic C. pro Cn. legere.*
	4	552	COSS.	T.Claudius Nero M.Seruilius Geminus	
145	1	553	COSS.	Cn.Cornelius Lentulus P.Ælius Pætus	*Meminit horum Plinius lib. 18. cap. 18. ubi cum Liuio eadem inuenies prænomina, etiam ſi in Caſſiodoro alia ponantur. Et hoc anno idem Plinius fatetur Annibalem uictum, cum ſuperiore ſcribat Liuius uictum.*
	2	554	COSS.	Ser.Sulpitius Galba C.Aurelius Cotta	*Bellum Macedonicum cum Philippo.* DECAS QVARTA.
	3	555	COSS.	L.Cornelius Lentulus P.Iulius Appulus	*Hoc nomen ferè deprauatum erat in codicibus, hic ad finem noni huius belli libri fit Prætor. At alij P. Villium Tappulum uocant.*
	4	556	COSS.	T.Quintius Flamminius Sex.Ælius Pætus	*Hic Flamminius eius filius fuit, qui apud Thraſimenum perijt, ut author eſt Plutarchus in Annibale.* *Catonis Cenſorij Prætura.* *Quidam addunt Catus alterum cognomen ex Pli. lib. 33. ca. 11. at ego puto eum loqui de eo qui Cos. anno urbis 587. propter uerba quæ ſtatim de Perſeo ſequuntur.*
146	1	557	COSS.	Cn.Cornelius Cethegus Q.Minutius Rufus	
	2	558	COSS.	L.Furius Purpureo M.Claudius Marcellus	
	3	559	COSS.	L.Valerius Flaccus M.Portius Cato	
	4	560	COSS.	P.Cornelius Scipio Africanus II T.Sempronius Longus	*Horum parentes, inquit Liuius, initio ſec. [illegible] belli Punici, unà fuere Coss.*
147	1	561	COSS.	L.Cornelius Merula Q.Mutius Thermus	
	2	562	COSS.	L.Quintius Flamminius Cn.Domitius Ænobarbus	*Hic T. Flāminij frater fuit, à Catone Cenſore ſenatu motus, ut De ſenectute ipſe memorat apud Ciceronem.*
	3	563	COSS.	P.Cornelius Scipio Naſica M.Attilius Glabrio	*Caſſiodorus habet M. pro P. ſed contrarium eſt in Liuio, et apud alios. Hic uir optimus indicatus à ſenatu Romão, Cn. Scipionis proles fuit, eius qui cū P. fratre ī Hiſpanijs perijt.*
	4	564	COSS.	L.Cornelius Scipio Aſiaticus C.Lælius Africanus	*Cognomen Lælij Africanus erat in plerisq; Liuij codicibus lib. 6. huius belli, at quidam deleuere. Non eſt autē hic Lælius qui apud Ciceronem, ſed apud Liuium libris aliquot de ſecundo bello Punico. Meminit & Gellius horum lib. 16. cap. 4.*
148	1	565	COSS.	M.Fuluius Nobilior Cn.Manlius Volſo	*Huius anni meminit Plinius lib. 33. ca. 3. abſq; Coss.*
	2	566	COSS.	M.Valerius Meſſala C.Liuius Salinator	*Meminit huius Cato apud Cice. nō ita lōge ab initio De ſenectute.*
	3	567	COSS.	M.Æmylius Lepidus C.Quintius Flamminius	*Hic Flamminius uiam à Bononia perduxit Aretium.*
	4	568	COSS.	Sp.Poſthumius Albinus Q.Martius Philippus	*Plinius libro 33 capite 10 hos memorat Coss.*
149	1	569	COSS.	Ap.Claudius Pulcher M.Sempronius Tuditanus	*Hoc anno P. Scipionē ſuperiorē mortuū, ait Cato apud Ciceronē De ſenectute: Anno ante me, inquiēs, Cēſorē mortuus eſt, nouē annis poſt meum conſulatū, cū Cns.t e[illegible]um, me Cos. creatus eſſet. Quo in loco paulo ante legendum, quintus & trigeſimus, non tertius, quod obiter notandum duximus.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	2	570	coss.	P.Claudius Pulcher L.Portius Licinius	*Nobilis Catonis Cenſura*
	3	571	coss.	M.Claudius Marcellus Q.Fabius Labeo	*Hic Marcellus alius eſt ab eo qui fuit Cos. anno 558.* *Annibalis mors, authore Liuio.*
	4	572	coss.	Cn.Bœbius Pamphilus L.Æmylius Paulus	*Caſſiodorus ac uetuſti pleriq; codices Tāphilus habent. Alij putant hoc tempore Romanos non pauca à Græcis ſumpſiſſe, fortaſſis & quædam affectaſſe nomina peregrina, ut ſunt homines nouarum rerum cupidi.* *Hic Paulus eius progenies uidetur, qui apud Cannas perijt.*
150	1	573	coss.	P.Cornelius Lentulus Cethegus M.Bœbius Pamphilus	*Meminit horum Pli. li. 13. ca. 13. cū annorū numero huic noſtro cōgruēti, ſi à primo Numę āno ſupputabis*
	2	574	coss.	A.Poſthumius Albinus C.Calphurnius Piſo	
	3	575	coss.	L.Manlius Acidinus Q.Fuluius Flaccus	*Horum Coss. meminit Plin. lib. 35. ca. 3. cū numero etiā annorū.*
	4	576	coss.	M.Manlius Volſo M.Iunius Brutus	*Cn. Manlium habet Caſſiodorus. Quidam autem Liuiani codices A. Manlium habent pro Cn.*
151	1	577	coss.	C.Claudius Pulcher T.Sempronius Gracchus	QVINTA DECAS. *Cicero lib. 2. Officiorum, Plutarchus item, hunc Tiberium non Titum uocant, errore ex T ſola litera. fuit autē hic T. & C. Gracchorum pater.*
	2	578	coss.	Cn.Cornelius Scipio Hiſpalus Q.Pætilius Spalo	*Huic mortuo ſubrogatus eſt M. Valerius Leuinus.* *Spurinus eſt in recens inuentis Liuianis codicibus.*
	3	579	coss.	Q.Mutius Scæuola M.Æmylius Lepidus	
	4	580	coss.	Sp.Poſthumius Paulus P.Mutius Scæuola	*Plinium lib. 2. cap. 31. de his loqui puto: quanquam Q. Minutia apud eum, pro P. Mutio legitur. Et ita in Liuij fragmentis Quinti mentio eſt.*
152	1	581	coss.	L.Poſthumius Albinus M.Popilius Lenas	
	2	582	coss.	C.Popilius Lenás P.Ælius Ligus	*Vide Ciceronem lib. 1. Offic. ubi de Catonis filio militante, de utro loquatur Popilio: niſi ſi quis apud Ciceronem pro Popilio legendū putet Paulum Æmylium, ut planè ſuſpicor. Certe de Cos. huius temporis loquitur.* *Bellum cum Perſeo.*
	3	583	coss.	P.Licinius Craſſus C.Caſſius Longinus	*Plinius lib. 7. ca. 4. horum meminit. In Gellio lib. 9. cap. 4. corrupte legitur Q. Licinius. Huius Craſſi Cato apud Ciceronem ſemel atq; iterum meminit, opinor.*
	4	584	coss.	C.Hoſtilius Mancinus C.Attilius Seranus	
153	1	585	coss.	Q.Martius Philippus II Q.Seruilius Cæpio	*Meminit horum Cicero de ſenectute, ubi de Ennij ætate, ubi pleriq; codices habent Scipione pro Cæpione.*
	2	586	coss.	L.Æmylius Paulus II C.Licinius Craſſus	*Horum mentionē facit Cicero in Lælio, ubi tamē non rectè L[illegible]ſcinio pro Licinio. Cæterū locus ibidē corruptiſſimus. Si quis tēpora & uiros conferat, & quæ præcedunt uerba perpendat.*
	3	587	coss.	Q.Ælius Pætus Catus M.Iunius Pœnus	*De hoc Plinius uidetur loqui lib. 31. cap. 11.*
	4	588	coss.	C.Sulpitius Gallus M.Claudius Marcellus	*Huius Sulpitij multi meminere ſcriptores, Plin. lib. 2. ca. 12. & Quintilianus libro primo & alij.* *His Coss. edita eſt Terentij Andria.*
154	1	589	coss.	T.Manlius Torquatus Cn.Octauius	*Terētij Hecyrā his Coss. ſecundo datā ſcribūt, ſed nō placuiſſe.* *Videtur Cicero de hoc loqui lib. 1. Offic. ubi de Honorati hoīs domo.*
	2	590	coss.	A.Manlius Torquatus Q.Caſſius Longinus	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	591	COSS.	T.Sempronius Gracchus I I M.Iuuentius Helua	His Coſs.acta Terentij ἑαυτὸν τιμωρούμενος. Non eſt omittendus hic numerus, ſi Plutarcho credimus in uita Gracchorum, qui eum bis Coſ. fuiſſe teſtatur. In Plinij lib. 7. cap. 53. quidam Talpa, quidam Talua ſcribunt.
	4	592	COSS.	P.Scipio Naſica C.Martius Figulus	Hunc Naſicam Cicero in Bruto uocat Corculum: & , niſi locus corruptus eſt, Naſicæ filium, eius qui Idææ matris ſacra ſuſceperat, cõſulq; fuit anno 563. Hunc autem Corculũ dictum, Cicero bis Coſ. fuiſſe, duobus perhibet locis.
155	1	593	COSS.	M.Valerius Meſſala C.Fannius Strabo	Terentij Eunuchus ac Phormio actæ. Meminit horum Gellius lib. 2. cap. 24. & lib. 15. cap. 11. De hoc Fannio loqui uidetur Plin. lib. 10. cap. 50. Atq; eo in loco XI legendum, non XL. ut quidam libri errant.
	2	594	COSS.	L.Anitius Gallus M.Cornelius Cethegus	Terentij Adelphi acta his Coſs.
	3	595	COSS.	Cn.Cornelius Dolobella M.Fuluius Nobilior	Huius numeri annorum Vrbis meminit Plin. lib. 7. ca. ulti.
	4	596	COSS.	M.Æmylius Lepidus C.Popilius Lenás I I	
156	1	597	COSS.	Sex.Iulius Cæſar L.Aurelius Oreſtes	Hos Coſs. ſeptem annis ante Punicum tertium bellum memorat Plinius libro 33 capite 3.
	2	598	COSS.	L.Cornelius Lentulus C.Martius Figulus I I	
	3	599	COSS.	P.Cornelius Scipio Naſica I I M.Claudius Marcellus I I	Hic numerus nõ eſt omittẽdus. Eſt enim idẽ qui fuit Coſ. anno 592, ut ex Ciceronis Bruto intelligitur.
	4	600	COSS.	Q.Opimius L.Poſthumius Albinus	
157	1	601	COSS.	Q.Fuluius Nobilior T.Annius Fuſius	Vide quid ſibi uelit hoc loco Caſſiodori ſynchroniſmus, & quæ Florus libro 47 de ineundis magiſtratibus habet.
	2	602	COSS.	M.Claudius Marcellus I I I L.Valerius Flaccus	
	3	603	COSS	L.Licinius Lucullus A.Poſthumius Albinus	Meminit horũ Gellius li. 11. ca. 8. & Cic. de claris oratoribus. Hic Albinus Romanã hiſtoriã Græce ſcripſit, iiſdẽ authoribus.
	4	604	COSS.	L.Quintius Flaminius M.Acilius Balbus	Tertium bellum Punicum. Cato apud Ciceronẽ fingitur his Coſs. locutus cũ Scipione ac Lælio. Meminit horum Plinius lib. 7. cap. 36. quod ideo admonemus, ꝑ et apud hunc & apud Ciceronem nomina corrupta ſunt.
158	1	605	COSS.	L.Martius Cenſorinus M.Manlius	Cicero de ſomnio Scipionis ſtatim ab initio horũ meminit, oĩbus propemodũ quæ nos uidimus exemplaribus corruptis. Meminit huius anni Plinius libro 29 capite 1. Plin. lib. 22. cap. 6. & Florus lib. 49. Caſſiodorus item, hunc Manlium uocant.
	2	606	COSS.	Sp.Poſthumius Magnus L.Piſo Cæſonianus	
	3	607	COSS.	P.Scipio Africanus Æmylianus C.Liuius Druſus	
	4	608	COSS.	L.Cornelius Lentulus L.Mummius Achaicus	Caſſiodorus habet Cn. Cornelium.
159	1	609	COSS.	Q.Fabius Maximus Æmylianus L.Hoſtilius Mancinus	De his Coſs. Cicero in Lælio. Meminit huius Mancini Plinius libro 36 capite 4.
	2	610	COSS.	Ser.Sulpitius Galba L.Aurelius Cotta	Suetonius in Galba huius meminit, ut puto, Sulpitij.
	3	611	COSS.	Ap.Claudius Pulcher Q.Cæcilius Metellus Macedonicus	
	4	612	COSS.	L.Metellus Caluus Q.Fabius Maximus Seruilianus	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
160	1	613	COSS.	Cn. Seruilius Cæpi Q. Pompeius Nepos	
	2	614	COSS.	C. Lælius Q. Seruilius Cæpio	*Hunc Lælium ſapientem uſurpatum ait Cicero libro 2 Officiorum, & de Amicitia Dialogus ab eo habet nomen. ſocer ſuit Q. Mutij Scæuolæ Auguris, ac C. Fannij.*
	3	615	COSS.	Cn. Calphurnius Piſo M. Popilius Lenás	
	4	616	COSS.	P. Scipio Naſica Serapion D. Iunius Brutus	*Hoc Scipione authore Tib. Gracchus in Capitolio à primatibus cæſus eſt, ait Florus lib. 58. Eſt autem eius filius qui Cos. fuit annis 592 & 599. ut ex Cicerone demonſtratur.*
161	1	617	COSS.	M. Æmylius Lepidus Porcina C. Hoſtilius Mancinus	
	2	618	COSS.	P. Furius Philo Sex. Attilius Seranus	
	3	619	COSS.	Ser. Fuluius Flaccus Q. Calphurnius Piſo	
	4	620	COSS.	P. Scipio Africanus Æmylianus II C. Fuluius Flaccus	*Cū hic ſit annus 14 à priore cōſulatu Scipionis, miror quid ſibi Florus li. 56. uelit, cū lege quæ nullos eoſdē ītra 10 annos Coss. creari ꝓhibit. Cæterum & Cn. Fuluius eſt in Floro, non C.*
162	1	621	COSS.	C. Mutius Scæuola L. Calphurnius Piſo	*Mutiū Cos. etiā Plutar. ponit, quādo cæſus eſt Tib. Gracchus. Hoc ideo admonemus, quod in Floro ꝑperā C. Antonius legitur, lib. 58. Tib. Sempronij Gracchi interitus.*
	2	622	COSS.	P. Popilius Lenás Q. Sulpitius Galba	*Apud Florum lib. 59. P. Attilius legitur, ſi codex non fallit. Cicero in Lælio, ubi de C. Bloſio, pro Sulpitio habet Rutiliū.*
	3	623	COSS.	P. Licinius Craſſus L. Valerius Flaccus	*Quidam hunc Licinium etiam Mutianum cognominant. Vide de eo Valerium lib. 3. cap. 7. & Gellium lib. 1. cap. 13.*
	4	624	COSS.	Ap. Claudius Lentulus C. Perpenna Nepos	*De hoc Perpenna Valerius lib. 3. cap. 4.*
163	1	625	COSS.	C. Sempronius Tuditanus M. Aquilius	
	2	626	COSS.	Cn. Octauius T. Annius Rufus	
	3	627	COSS.	L. Caſſius Longinus Rauilla L. Cornelius Cinna	
	4	628	COSS.	M. Æmylius Lepidus L. Aurelius Oreſtes	
164	1	629	COSS.	M. Plautius Hypſæus M. Fuluius Flaccus	
	2	630	COSS.	C. Caſſius Longinus Sex. Domitius Caluinus	*Dionyſius lib. 2. non ita longe à principio, anno 630 primum bella ciuilia cœpiſſe ait. ſed ego errorem decem annorum puto, legendumq; anno urbis 620. Florus lib. 61. & Caſſiodorus hunc C. Sextium uocant.*
	3	631	COSS.	Q. Cæcilius Metellus T. Quintius Flaminius Apellás	
	4	632	COSS.	Cn. Domitius Ænobarbus C. Fannius	*Meminit horum Coss. Plin. lib. 2. cap. 32. quanq; ferè libri eo in loco corrupti*
165	1	633	COSS.	L. Opimius Q. Fabius Maximus	*C. Gracchi interitus. Et huius cōſulatus meminit Pli. lib. 2. ca. 29. ubi numeri fruſtro additi in plerisq; codicibus. Opimij etiā mentio apud eundē lib. 14. ca. 4. cū numero annorum urbis 634. cum tamen cap. 14. eiuſdem libri, ac de eodem Opimio, ſint anni 633. ut hic noſter numerus. Cæterum & hunc Maximum Florus lib. 61. Pauli nepotem uocat.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	2	634	coss.	P.Manilius C.Papyrius Balbus	*Manlius Caſſiodorus.*
	3	635	coss.	L.Cæcilius Metellus L.Aurelius Cotta	
	4	636	coss.	M.Portius Cato Nepos Q.Martius Rex	*Micipſæ mors.* *Plin.lib.2.cap.35.horum meminit.& Gellius lib.13.cap.11.* *In Floro Cn.corrupte legitur pro Q.*
166	1	637	coss.	L.Cæcilius Metellus Diadema Q.Mutius Scæuola	
	2	638	coss.	C.Licinius Geta Q.Maximus Eburnus	
	3	639	coss.	M.Æmylius Scaurus M.Cæcilius Metellus	*De hoc Scauro in Iugurthino bello.*
	4	640	coss.	M.Acilius Balbus C.Porcius Cato	*Attilius legitur apud Plin.lib.2.cap.29.& libro eodem ca. 56.aut,ut alij,58.*
167	1	641	coss.	C.Cæcilius Metellus Caprarius C.Papyrius Carbo	*Cn.eſt in Plinio lib.2.ca.33.*
	2	642	coss.	M.Liuius Druſus L.Piſo Cæſonianus	
	3	643	coss.	P.Scipio Naſica L.Calphurnius Beſtia	*Videtur hic Serapionis filius,de quibus Cicero lib.1.Offi ciorum,ubi de animorum uarietate.* *Iugurthinum bellum.*
	4	644	coss.	M.Minutius Rufus Sp.Poſthumius Albinus	*Q.pro M.legitur in Salluſtij codicibus de bello Iugurthino.*
168	1	645	coss.	Q.Cæcilius Metellus Numidicus M.Iunius Syllanus	*De hoc Metello Florus lib.65.qq cognomen eo in loco omiſſum,uicit enim Numidiam. Hic L. Lu culli auunculus fuit,ait Plutarchus in Lucullo.*
	2	646	coss.	Ser.Sulpitius Galba M.Æmylius Scaurus Hortenſius	
	3	647	coss.	L.Caſſius Longinus C.Marius Nepos	*Plinius lib.10.cap.13.habet L.Craſſum, ſed errore,ut puto,codi cum.Hic à Tigurinis Heluetijs occiſus eſt,ait Cæſar lib.1.de bello Gallico.& Florus lib.65.* *C.Marium,Nepotem quidam uocant,cum Plutarchus in eius ui ta tertium ſe nomen neſcire fateatur.*
	4	648	coss.	C.Attilius Seranus Q.Seruilius Cæpio	*Meminit horum Gellius lib.15.cap.28.*
169	1	649	coss.	P.Rutilius Rufus C.Manlius Maximus	
	2	650	coss.	C.Marius Nepos II C.Flauius Fimbria	
	3	651	coss	C.Marius Nepos III L.Aurelius Oreſtes	
	4	652	coss.	C.Marius Nepos IIII Q.Luctatius Catulus	*Plutarchus in Mario ait,quartum cõſulatum Marium geſ ſiſſe cum Q.Catulo.ita Florus,ita Caſſiodorus,ita Plin. li.17.cap.1.In quibuſdam libris inuerſi erant Coſs.huius atque ſequentis anni altera ex parte.*
170	1	653	coss.	C.Marius Nepos V M.Aquilius	
	2	654	coss.	C.Marius Nepos VI L.Valerius Flaccus	*Meminit huius conſulatus Plin.lib.2.cap.34.quanquam Cn.ibi pro C.præterea numerus omiſſus.*
	3	655	coss.	M.Antonius A.Poſthumius Albinus	*Meminit horum Plin.lib.8.cap.7.etiam cum annis ab urbe condita.Gellius item meminit lib.4.cap.6.*
	4	656	coss.	Q.Cæcilius Metellus T.Didius Viuius	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
171	1	657	COSS.	Cn.Cornelius Lentulus Clodianus P.Licinius Craſſus	*Plinius bis eorum meminit lib. 30.ca. 1.iterum lib. 10. cap.2. quanquam hoc in loco M. non Cn.Cornelius dicitur.*
	2	658	COSS.	Cn.Domitius Ænobarbus C.Caſſius Longinus	
	3	659	COSS.	L.Licinius Craſſus Q.Mutius Scæuola	*P.eſt in Caſſiodoro.*
	4	660	COSS.	C.Cœlius Caldus L.Domitius Ænobarbus	
172	1	661	COSS.	C.Valerius Flaccus M.Herennius	*Plinius hos nominat lib. 19.cap. 3.*
	2	662	COSS.	P.Claudius Pulcher M.Pulcher Perpenna	*C.Claudius in Caſſiodoro.*
	3	663	COSS.	L.Martius Philippus Sex.Iulius Cæſar	*Mentio eſt horum apud Plinium lib. 33.cap. 3.& lib.2.cap. 85.aut,ut alij enumerant,83.* *Bellum Sociale.*
	4	664	COSS.	L.Iulius Cæſar P.Rutilius Lupus	
173	1	665	COSS.	Cn.Pompeius Strabo L.Portius Cato	*Plin.lib. 3.cap. 5.ubi de oppido Stabijs in Campano agro, de his loqui mihi uidetur, q̃q̃ nomina ferè ibidem corrupta in omnibus, quotquot nos uidimus, exemplaribus. Hic aũt Pompeius Magni Pompeij pater fuit, authoribus Plutarcho ac Floro.*
	2	666	COSS.	L.Cornelius Sylla Q.Pompeius Rufus	
	3	667	COSS.	Cn.Octauius L.Cornelius Cinna	*Hic Octauius quod Cinnæ obſtitiſſet, ab eo ac C.Mario occiſus eſt, cum eo etiam M.Antonius uir eloquentiſſimus ac C.Cæſar.*
	4	668	COSS.	C.Marius Nepos VII L.Cornelius Cinna II	
174	1	669	COSS.	Cn.Papyrius Carbo L.Cornelius Cinna III	
	2	670	COSS.	L.Cornelius Cinna IIII Cn.Papyrius Carbo II	
	3	671	COSS.	L.Scipio Aſiaticus C.Norbanus Bulbus	
	4	672	COSS.	Cn.Papyrius Carbo III C.Marius Gratidianus aliâs Marij filius	*Meminit horum Pli.lib.7.cap.48.&.49. ubi in priore capite numerus III. omiſſus eſt, in ſequente non item.* *Et de hoc Plin.lib. 34.cap.6.*
175	1	673	COSS.	M.Tullius Decola Cn.Cornelius Dolobella	*Meminit horum Gellius lib. 15.cap.28.ſicut & ſequentis anni.*
	2	674	COSS.	L.Cornelius Sylla II Q.Metellus Pius	
	3	675	COSS.	P.Seruilius Vatia Iſauricus Ap.Claudius Pulcher	
	4	176	COSS.	M.Æmylius Lepidus Q.Luctatius Catulus	*Horum meminit Plinius ſæpe, ut lib. 10.cap.21.& lib. 36.ca.6. ubi in numero annorum erratum eſt decem annis. item libro eodem cap. 15.& lib. 35.cap. 3.& Florus libro 90. Cicero libro 1 Officiorum, de decoro, patrem ac filium Catulos ponit, quare hic uidetur filius eius qui fuit Cos. anno vrbis 652.*
176	1	677	COSS.	M.Æmylius Mamercus D.Brutus Iulianus	
	2	678	COSS.	Cn.Octauius C.Scribonius Curio	*Plinius lib.2.cap.35.horum mentionem facit.*

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	679	COSS.	L.Aurelius Cotta L.Octauius aliās L.Manlius Torquatus	C.Aurelius eſt in Caſſiodoro. Placet autem ut ſint Coſs, qui iterum decennio poſt,
	4	680	COSS.	L.Licinius Lucullus M.Aurelius Cotta	Et huius Luculli meminit Pli. lib. 36. cap. 6. & Florus lib. 94. & 95. Plutarchus etiam in Lucullo ait Coſs. hos factos circa 177 olympiada.
177	1	681	COSS.	C.Caſſius Varus M.Licinius Lucullus	
	2	682	COSS.	L.Gellius Publicola Cn.Cornelius Lentulus	
	3	683	COSS.	P.Cornelius Lentulus Cn.Aufidius Oreſtes	
	4	684	COSS.	Cn.Pompeius Magnus M.Licinius Craſſus	His Coſs. natum aiunt Virgilium.
178	1	685	COSS.	Q.Hortenſius Nepos Q.Cæcilius Metellus	
	2	686	COSS.	L.Cæcilius Metellus Creticus Q.Martius Vatia	Salluſtius in Catilina uidetur hunc Q. uocare, non L. ubi Roma par ſi arma. & Florus item lib. 99.
	3	687	COSS.	C.Calphurnius Piſo M.Acilius Glabrio	
	4	688	COSS.	M.Æmylius Lepidus L.Iulius Tullus	Salluſtius in Catilina hos Coſs. ponit, ſub quibus deſignati ſequentis anni Coſs. P. Cornelius Sylla, & P. Antronius Pætus legibus ambitus interrogati poenas dederunt.
179	1	689	COSS.	L.Aurelius Cotta II L.Manlius Torquatus II	Hoc anno natus eſt Horatius.
	2	690	COSS.	L.Iulius Cæſar Q.Martius Thermus	Salluſtius in Catilina cum L. Cæſare nominat C. Figulum.
	3	691	COSS.	M.Tullius Cicero C.Antonius	Salluſtius in Catilina, & Pli. lib. 8. ca. 53. Cæterum idem Pli. Cicerone Coſ. numerat annum Vrbis 700. errore haud dubie, li. 9. ca. 39. Catilinæ coniuratio.
	4	692	COSS.	D.Iunius Syllanus L.Murena	
180	1	693	COSS.	M.Pupius Piſo Calphurnianus M.Valerius Meſſala	Meminit horum Pli. lib. 7. ca. 16. & lib. 3. ca. 36. et li. 37. ca. 2. ab initio. & Cæſar li. 1. de bello Gallico
	2	694	COSS.	L.Afranius Q.Cæcilius Metellus Celer	Plin. hunc C. Afranium uocat lib. 2. cap. 69. & hunc Metellum Celerem, & Salluſtius in Catilina.
	3	695	COSS.	C.Iulius Cæſar M.Calphurnius Bibulus	
	4	596	COSS.	L.Piſo Cæſonianus A.Gabinius	Hic Piſo, Cæſaris ſocer fuit, cuius filia Calphurnia Cæſari nupta, Plutarchus author. Bellum Gallicum quod C. Cæſar geſſit.
181	1	697	COSS.	P.Cornelius Lentulus Q.Metellus Nepos	De horum collegio Plin. lib. 7. cap. 12.
	2	698	COSS.	Cn.Lentulus Marcellinus L.Martius Philippus	Hunc puto Auguſti uitricum fuiſſe.
	3	699	COSS.	Cn.Pompeius Magnus II M.Licinius Craſſus II	
	4	700	COSS.	L.Domitius Ænobarbus Ap.Claudius Pulcher	Suetonius de hoc initio Neronis, antea autem admonuimus, Pli. li. 9. ca. 39 hūc annorū numerū ab Vrbe cōdita tribuiſſe Ciceroni Coſ. ſed haud dubio codicū errore plus X annis.
182	1	701	COSS.	Cn.Domitius Caluinus M.Valerius Meſſala	P.Clodius à Milone cæſus.

Olympiades		An. ab ur. cō.		Consules	
	2	702	COSS.	Cn.Pompeius Magnus III ſolus Q.Metellus Scipio	*Plin.li.15.ca.1. Pompeij IIII cōſulatu nu merat, ſed codices, ut puto, errant. Et quãs Pompeius ſolus Cos.creatus eſſet, tamen ſocerũ Metellum Scipionem in collegam ad V menſeis delegit, ait Plutarchus in Pompeio.*
	3	703	COSS.	Ser.Sulpitius Rufus M.Claudius Marcellus	*Meminit huius Suetonius in Cæſare.*
	4	704	COSS.	L.Æmylius Paulus C.Claudius Marcellus	*Plin.horum mentionem facit lib.2,cap.58. Suetonius in Cæſare ait hunc Caium Marci Marcelli patruelem fuiſſe fratrem.*
183	1	705	COSS.	C.Claudius Marcellus II C.Lentulus Cruſcellus	
	2	706	COSS.	C.Iulius Cæſar II P.Seruilius Iſauricus	*C.Iulius Cæſar oppreſſa Rep.primus ſingulare imperiũ obtinuit.*
	3	707	COSS.	Q.Fuſius Calenus P.Vaticanus	*Meminit Plin.lib.8,cap.7.*
	4	708	COSS.	C.Iulius Cæſar III M.Æmylius Lepidus	
184	1	709	COSS.	C.Iulius Cæſar IIII ſolus Fabius Maximus	*Caſſiodorus hunc apponit.*
	2	710	COSS.	C.Iulius Cæſar V M.Antonius	*P.Cornelius Dolabella Cæſari ſuffectus*
	3	711	COSS.	A.Hirtius C.Cæſar Octauianus C.Vibius Pāſa Q.Pedius	*Ab hoc anno quidã Auguſti ordiũtur ĩperiũ. Huius Pedij meminit Pli.li.35.ca.4.& eius nepotis.*
	4	712	COSS.	M.Æmylius Lepidus II L.Munatius Plancus	*Suetonius in Auguſto: C.Cæſar Octauianus primu cum M.Antonio, M.q; Lepido: deinde tantũ cum Antonio per XII ferè annos, nouiſſime per IIII & XL ſolus Rempub.tenuit.*
185	1	713	COSS.	P.Seruilius Iſauricus II L.Antonius Pæta's	*Horum Coss.meminit Pli.lib.2,ca.31 & Suetonius in Tiberio. Hoc loco hic Seruilius Cos.II dicitur, cum apud Euſebium in Chronicis, ſi codices non fallunt, ſub mortem Iulij Cæſaris publico funere elatus dicatur. Hic L.Antonius M.Antonij triumuiri frater fuit, ait Florus li.125.*
	2	714	COSS.	Cn.Domitius Caluinus C.Aſinius Pollio	
	3	715	COSS.	L.Portius Cenſorinus C.Caluiſius Sabinus	
	4	716	COSS.	Ap.Claudius Pulcher C.Norbanus Flaccus	
186	1	717	COSS.	M.Vipſanius Agrippa L.Caninius Gallus	
	2	718	COSS.	L.Gellius Publicola M.Cocceius Nerua	*Meminit huius Satyra quinta Horatius.*
	3	719	COSS.	L.Cornificius Sex.Pompeius	
	4	720	COSS.	L.Scribonius Libo L.Atratinus	
187	1	721	COSS.	C.Cæſar Octauianus II M.Tullius Cicero	*Quidam pro Cicerone M.Lælium Volcatium Tullum poſuerant. Caſſiodorus L.Volcatium, at ex Plutarcho atq; etiam ex Plinio libro 21 capite 6 ſatis liquet M.Tullij Ciceronis fuiſſe filium.*
	2	722	COSS.	Cn.Domitius Ænobarbus C.Soſſius	

Olympiades		An. ab ur. cō.			
	3	723	COSS.	C.Cæſar Octauianus III M.ValeriusMeſſala	*C.Cæſar Octauianus ſolus.* *Auguſti uerum imperium, authore Suetonio, & ciuili bello finis impoſitus, Dionyſius libro primo.*
	4	724	COSS.	C.Cæſar Octauianus IIII M.Licinius Craſſus	
188	1	725	COSS.	C.Cæſar Octauianus V Sex.Apuleius	
	2	726	COSS.	C.Cæſar Octauianus VI M.Vipſanius Agrippa II	
	3	727	COSS.	C.Cæſar Octauianus VII M.Vipſanius Agrippa III	
	4	728	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus VIII T.Statilius Taurus	
189	1	729	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus IX M.Iunius Syllanus	
	2	730	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus X C.Norbanus Flaccus	*Nomen hoc etiam anno 736.*
	3	731	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus XI Cn.Calphurnius Piſo	
	4	732	COSS.	M.Claudius Marcellus L.Arruntius	
190	1	733	COSS.	M.Lollius Q.Lepidus	*Meminit Horatius horum Coss. libro 1 Epiſtolarum uerſu ultimo.*
	2	734	COSS.	M.Apuleius P.Silius Nerua	
	3	735	COSS.	C.Sentius Saturninus Sp.Lucretius Cinna	*Euſebius in Chronicis his Coss. ait mortuum Virgilium.* *Q. pro Sp. eſt in Caſſiodoro, & in uita Virgilij.*
	4	736	COSS.	Cn.Cornelius Lentulus. P.Cornelius Lentulus	
191	1	737	COSS.	T.Furnius C.Iunius Syllanus	
	2	738	COSS.	L.Domitius Ænobarbus P.Scipio	
	3	739	COSS.	M.Druſus Liuius L.Calphurnius Piſo	
	4	740	COSS.	M.Licinius Craſſus Cn.Lentulus Augur	
192	1	741	COSS.	Cl.Tiberius Nero Q.Quintilius Varus	*P. pro Q. habet Caſſiodorus.*
	2	742	COSS.	M.Valerius Meſſala II P.Sulpitius Quirinius	*Huius, ut multi putant, mẽtio eſt apud euangeliſtã Lucã, ca. 2.*
	3	743	COSS.	Q.Ælius Tubero Paulus Fabius Maximus	*Plinius libro 2 capite 17.*
	4	744	COSS.	Iulius Antonius Fabius Africanus	*Suetonius in Claudio*
193	1	745	COSS.	Druſus Nero L.Quintius Criſpinus	
	2	746	COSS.	C.Martius Cenſorinus C.Aſinius Gallus	
	3	747	COSS.	Cl.Tiberius Nero II C.Calphurnius Piſo	*Hos Coss, Diony. li. 1. ait fuiſſe olympiade 193. annum autem ab Vrbe con. 745 numerat, rotũdo prorſus numero, duos tamen annos à noſtra ſupputatione differens, ut alibi diximus.*
	4	748	COSS.	D.Lælius Balbus C.Antiſtius Vetus	

Olympiades		An. ab ur. cō.				Anni à na. chr.
194	1	749	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus XII, L.Sylla		
	2	750	COSS.	C.Caluiſius Sabinus II L.Paſſienus Rufus		
	3	751	COSS.	C.Lentulus Getulicus M.Meſſalinus	IESV CHRISTI *natalis.*	1
	4	752	COSS.	C.Cæſar Octauianus Auguſtus XIII M.Plautius Syluanus		2
195	1	753	COSS.	Coſſus Cornelius Lentulus L.Calphurnius Piſo	*Id nominis eſt etiam anno 719.*	3
	2	754	COSS.	P.Vinitius P.Alfenus Varus	*inter hos atq; prioris anni Coſſ. in Caſſiadoro erant Coſſ. C.Cæſar Octauianus Auguſtus XIII. & L.Paulus, ſed Suetonij ſupputationes hunc annum non admittunt.*	4
	3	755	COSS.	L.Ælius Lamia M.Seruilius		5
	4	756	COSS.	Sex.Ælius Catulus C.Sentius Saturninus		6
196	1	757	COSS.	Cn.Cinna Magnus L.Valerius Meſſala		7
	2	758	COSS.	M.Æmylius Lepidus L.Arruntius	*Id nominis antea etiam fuit anno urbis 732.*	8
	3	759	COSS.	Q.Cæcilius Creticus A.Licinius Nerua		9
	4	760	COSS.	M.Furius Camillus Sex.Nonius Quintilianus		10
197	1	761	COSS.	Q.Sulpitius Camerinus C.Poppæus Sabinus	*Meminit horu Suetoniu. in Veſpaſiano, & Pli.li.7.ca. 48. quod ideo admonemus, ut mēdū in eo loco tollatur*	11
	2	762	COSS.	P.Cornelius Dolabella C.Iunius Syllanus		12
	3	763	COSS.	M.Æmylius Lepidus T.Statilius Taurus II		13
	4	764	COSS.	Germanicus Cæſar C.Fonteius Capito	*Meminit Suetonius in Caligula*	14
198	1	765	COSS.	L.Munatius Plancus II C.Silius		15
	2	766	COSS.	Sex.Pompeius Sex.Apuleius	*Suetonius in Auguſto.*	16
	3	767	COSS.	Druſus Cæſar C.Norbanus Flaccus	*Claudius Tiberius Cæſar. Horum Coſſ. meminit Suetonius in Vitellio.*	17
	4	768	COSS.	Silenna Statilius Taurus L.Scribonius Libo		18
199	1	769	COSS.	L.Pomponius Flaccus C.Cælius Rufus		19
	2	770	COSS.	Cl.Tiberius Nero Cæſar III Germanicus Cæſar II		20
	3	771	COSS.	M.Iunius Syllanus L.Norbanus Balbus	*Mentio eſt harum Coſſ. apud Pli.li.2.ca.87. aut, ut alij, 89. T.Liuij hiſtoriographi mors, authore Euſebio.*	21
	4	772	COSS.	M.Valerius Meſſala M.Aurelius Cotta		22

F I N I S.

GLAREANVS.

HACTENVS præter vnum aut alterum annum, Liuiana eſt hiſtoria, cui nos potiſſimum hanc parauimus Chronologiam: quod reliquum Conſulum eſt à Gregorio Haloandro diligenter collectum, ſubiungere placuit, ipſius ordine ac verbis, ne in alieno opere ingenioſi videremur: niſi quód annos ab electis regibus omiſimus: qui facile ex anno, qui primos præcedit Coſs. ſciri poteſt. Sunt igitur nunc in ſequentibus Coſs. vnius anni per vnum verſum, non duos deſcripti, vt illum in toto opere ſuo obſeruaſſe vidimus. Quapropter ſiquid in his erratum eſt, quod equidem neſcio, fidem meam hac confeſſione apud Lectores purgatam volo.

GREGORIVS HALOANDER.

Olympiades	*Anni urbis*			*Anni Chri.*
200	773	Claud. Tiberius Nero Cæſar IIII	Druſus Cæſar II	23
	774	D. Haterius Agrippa	C. Sulpitius Galba	24
	775	C. Aſinius Pollio	C. Antiſtius Vetus	25
	776	Sex. Cornelius Cethegus	L. Viſellius Varro	26
201	777	M. Aſinius Agrippa	Coſſus Cornelius Lentulus	27
	778	Cn. Lentulus Getulicus	C. Caluiſius Sabinus	28
	779	M. Licinius Craſſus	L. Calphurnius Piſo	29
	780	Ap. Iunius Syllanus	P. Silius Nerua	30
202	781	C. Rubellius Geminus	C. Fuſius Geminus	31
		His Coſs, ad VIII *calen. April. Dei filius* IESVS CHRISTVS *Dominus Deus & ſaluator noſter ac redemptor cruci affigitur, ſiquid Tertulliano credimus: nam alij ſecus opinantur.*		
	782	M. Vinitius Quartinus	C. Caſſius Longinus Iuriſconſul.	32
	783	Cl. Tiberus Cæſar V ſolus, licet poſtmodum collegã aſſumpſerit Ælium Seianum		33
	784	Fur. Camillus Arruntius Scribonianus	Cn. Domitius Ænobarbus	34
203	785	Ser. Sulpitius Galba	L. Cornelius Sylla	35
	786	Lucius Vitellius	Paulus Fabius Priſcus	36
	787	P. Gallus Camerinus	Q. Nonianus	37
	788	Sex. Papinius Gallienus	Quintius Plautianus	38
204	789	C. Acerronius Proculus	C. Pontius Nigrinus	39
		C. Cæſar Caligula		
	790	C. Cæſar Caligula II	L. Cæſianus	40
	791	M. Aquilius Iulianus	L. Nonius Aſprenas	41
	792	C. Cæſar Caligula III & ſolus		42
205	793	C. Cæſar Caligula IIII	L. Voluſius Saturninus	43
		Tib. Claudius Cæſar		
	794	Tiberius Claudius Cæſar II	Longus	44
	795	Tib. Claudius Cæſar III	L. Vitellius II	45
	796	L. Quintius Criſpinus II	M. Statilius Taurus	46
206	797	M. Vinitius Quartinus II	A. Cornelius Coruinus	47
	798	P. Valerius Aſiaticus II	L. Cornelius Syllanus	48
	799	Tib. Claudius Cæſar IIII	L. Vitellius III	49
	800	A. Vitellius	L. Vipianius Publicola	50
207	801	Q. Verannius	C. Pompeius Gallus	51
	802	C. Antiſtius Vetus	M. Suillius Seruilianus	52
	803	Tib. Claudius Cæſar V	Ser. Cornelius Orphitus	53
	804	Fauſtus Sylla	Syluius Otho	54
208	805	D. Iunius Syllanus	Q. Haterius Antoninus	55
	806	M. Aſinius Marcellinus	M. Acilius Auiola	56
		Cl. Domitius Nero Cæſar		
	807	Claudius Nero Cæſar	L. Antiſtius Vetus	57

Olympiades	Anni urbis.			Anni Chri.
	808	Q. Voluſius Saturninus	P. Cæpio	58
209	809	Claud. Nero Cæſar II	L. Calphurnius Piſo	59
	810	Claud. Nero Cæſar III	M. Valerius Meſſala	60
	811	C. Vipſanius Apronianus	L. Fonteius Capito	61
	812	Claud. Nero Cæſar IIII	Coſſus Cornelius Lentulus	62
210	813	Cæſonius Pætus	Petronius Turpilianus	63
	814	P. Marius	L. Aſinius Gallus	64
	815	L. Memmius Regulus	Virginius Rufus	65
	816	Q. Lecanius Baſſus	M. Licinius Craſſus Frugi	66
211	817	Silius Nerua	Atticus Veſtinus	67
	818	C. Suetonius Paulinus	L. Teleſinus	68
	819	Fonteius Capito	Iulius Rufus	69
	820	Valerius Turpilianus Trachala	Silius Italicus poeta	70
		Ser. Sulpitius Galba Cæſ.		
212	821	Ser. Galba A. II	T. Iunius	71

Trucidato Galba nouæ tempeſtates & cædes in rep. extiterunt, donec rerum potiretur Fl. Veſpaſianus pater, qui reip. ſtatum priſtinum & orbi pacem reſtituit. Nam neq; M. Sylnius Otho ultra menſes III *dies* V. *neq; A. Vitellius ultra menſes* VIII *dies* X *imperauit.*

		Flauius Veſpaſianus pater		
	822	Fl. Veſpaſianus A. II	T. Veſpaſianus Cæſ.	72
	823	Fl. Veſpaſianus A. III	Cocceius Nerua	73
	824	Fl. Veſpaſianus A. IIII	T. Veſpaſianus filius Cæſar II	74
213	825	Fl. Domitianus II	Valerius Meſſalinus	75
	826	Fl. Veſpaſianus A. V	T. Veſpaſianus Cæſ. III	76
	827	Fl. Veſpaſianus A. VI	Tit. Veſpaſianus Cæſ. IIII	77
	828	Fl. Veſpaſianus A. VII	Tit. Veſpaſianus Cæſ. V	78
214	829	Fl. Veſpaſianus A. VIII	Fl. Domitianus VI	79
	830	Commodus	Priſcus	80
	831	Fl. Veſpaſianus A. IX	Tit. Veſpaſianus Cæſ. VI	81
		T. Veſpaſianus filius		
	832	T. Veſpaſianus A. VII	Fl. Domitianus VII	82
215	833	Syluanus	Verus Pollio	83
		Fl. Domitianus		
	834	Fl. Domitianus A. VIII	Valerius Meſſalinus II	84
	835	Fl. Domitianus A. IX	Virginius Rufus II	85
	836	Fl. Domitianus A. X	Sabinus	86
215	837	Fl. Domitianus A. XI	Furius	87
	838	Fl. Domitianus A. XII	Ser. Cornelius Dolabella	88
	839	Fl. Domitianus A. XIII	A. Voluſius Saturninus	89
	840	Fl. Domitianus A. XIIII	L. Minutius Rufus	90
217	841	Fuluius	Atratinus	91
	842	Fl. Domitianus A. XV	Cocceius Nerua II	92
	843	Glabrio	Vlp. Traianus Crinitus	93
	844	Fl. Domitianus A. XVI	Voluſius Saturninus II	94
218	845	Collega	Priſcinus	95
	846	Nonius Aſprena's	Lateranus	96
	847	Fl. Domitianus A. XVII	Flauius Clemens	97
	848	Antiſtius Vetus	L. Valerianus aliàs Valens in Eutro.	98
		Cocceius Nerua		
219	849	Cocceius Nerua A. III	Virginius Rufus	99

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	850	Cocceius Nerua A.IIII	Vlp. Traianus Crinitus II	100
		Vlp. Traianus		
	851	Palma	Soſſius Senecio II	101
	852	Vlp. Traianus A.III	M.Fronto	102
220	853	Vlp. Traianus A.IIII	Articoleius Pætus	103
	854	Soſſius Senecio III	Licinius Sura II	104
	855	Vlp. Traianus A.V	Q.Maximus II	105
	856	Suranus II	Seruianus Marcellus II	106
221	857	Candidus	Vuidius Quadratus II	107
	858	Commodus	Cerealis	108
	859	Soſſius Senecio IIII	Licinius Sura III	109
	860	App.Ann. Trebonius Gallus	Metilius Bradua	110
222	861	Palma II	Caluiſius Tullius	111
	862	Priſcinus II	Solenus Orphitus	112
	863	Calphurnius Piſo	Ruſticus Bolanus	113
	864	Vlp. Traianus A.VI	Iul.Africanus	114
223	865	Iuuentius Celſus Fil.iuriſconſultus	Criſpinus	115
	866	C.Piſo Vopiſcus	Seruilius Haſta	116
	867	Valerius Meſſala	Q.Pedo	117
	868	Æmylius Ælianus	L.Vetus	118
224	869	Quintius Niger	T.Apronianus	119
		Ælius Hadrianus		
	870	Ælius Hadrianus A.II	Salinator	120
	871	Ælius Hadrianus A.III	Ruſticus	121
	872	Catilius Seuerus II	T.Aurel.Fuluius Antoninus	122
225	873	Annius Verus	Augur	123
	874	Acilius Auiola	Corellius Panſa	124
	875	Pætinus	Caſſius Apronianus	125
	876	M.Acilius Glabrio	C.Bellicius Torquatus	126
226	877	Aſiaticus II	Q.Aquilinus	127
	878	Ælius Verus III	Ambiguus Bibulus	128
	879	Atilius Titianus	Gallicanus	129
	880	Torquatus Aſprenas	Annius Libo	130
227	881	Iuuentius Celſus II	Neratius Marcellus	131
	882	Catullinus	Aper	132
	883	Lenas Pontianus	Antonius Rufinus	133
	884	Augurinus	Sergianus	134
228	885	Tiberius	Siſenna	135
	886	Sergius Seruianus	Verus	136
	887	Pompeianus Lupercus	Atticus Atilianus	137
	888	L.Ceionius Commodus	Ciuica Pompeianus II	138
229	889	L.Ælius Cæſar II	Balbinus	139
	890	Niger	Camerinus	140
		T.Aurel.Fuluius Antoninus Pius		
	891	T.Antonius Pius A.II	Brutius Præſens	141
	892	T.Antonius Pius A.III	Ælius Aurelius Cæſar	142
30	893	Plautius Syluanus	Iul.Seuerus	143
	894	Rufinus	Quadratus	144
	895	Torquatus II	Herodes Atticus	145
	896	Lollianus Auitus	Gauius Maximus	146

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
231	897	T.Antoninus Pius A.IIII	Ælius Aurelius Cæſar II	147
	898	Clarus II	Seuerus	148
	899	Largus	Meſſalinus	149
	900	Torquatus III	Iulianus	150
232	901	Orphitus	Priſcus	151
	902	Gallicanus	Venuſtus	152
	903	Maximus	Gordianus	153
	904	Glabrio	Homullus	154
233	905	Præſens	Rufinus	155
	906	Ælius Commodus	Sextilius Lateranus	156
	907	Sabinus II	Seuerus	157
	908	Syluanus	M. Vibullius Augurinus	158
234	909	Barbatus	Regulus	159
	910	Tertullus	Sacerdos	160
	911	Quintillus	Priſcus	161
	912	Verus II *Euſebius addit adhuc annũ Ant.Pio*	Metilius Bradua	162
		M.Ælius Antoninus philoſophus & L.Ælius Commodus Verus Diui fratres duo AA.ſimul.		
235	913	M.Antoninus philoſophus A	L.Ælius Verus A	163
	914	Iun.Ruſticus	Aquilinus	164
	915	L.Ælianus	Paſtor	165
	916	Macrinus	Ælius Celſus	166
236	917	Pudens	Orphitus	167
	918	Pudens II	Pollio	168
	919	Verus III	Quadratus	169
	920	Apronianus	Paulus	170
237	921	Priſcus	Apollinaris	171
	922	Erutius Clarus II	Cethegus aliâs Seuerus	172
		M.Ælianus Antoninus philoſophus ſolus		
	923	Seuerus	Herennianus	173
	924	Maximus	Orphitus	174
238	925	Seuerus II	Claud.Pompeianus	175
	926	Gallus	Flaccus	176
	927	Piſo	Iulianus	177
	928	Pollio II	Aper	178
		M.Ælius pater & Commodus filius Antonini AA		
239	939	Antonius Commodus A	Quintillus	179
	930	Orphitus	Rufus	180
	931	Antoninus Commodus A.II	Verus	181
		Antoninus Commodus ſolus		
	932	Arrius Præſens	Gordianus	182
240	933	Antoninus Commodus A.III	Byrrhus	183
	934	Petronius Mamertinus	Rufus	184
	935	Antoninus Commodus A.IIII	Victorinus	185
	936	M.Marullus	Ælianus	186
241	937	Maternus	Bradua	187
	938	Antoninus Commodus A.V	Glabrio	188
	939	Criſpinus	Ælianus	189
	940	Fuſcianus	Silanus	190
242	941	Duo Silani		191
	942	Antoninus Commodus A.VI	Petronius Septimianus	192

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	943	Apronianus	Bradua	193
	944	Antoninus Commodus A.VII	P.Ælius Pertinax	194
		P.Ælius Pertinax		
243	945	Falco	Clarus Non eſt apud Euſebiū hic annus totus.	195
		Pertinace poſt alterum menſem, & dies XXV quàm Imperator factus erat V cal. April. occiſo, Didius Iulianus cædis author, per menſes II & V dies tantummodo imperium tenuit. Hunc deinde ſecutus eſt L. Septimius Seuerus cum M. Baſſiano Antonino Caracalla filio.		
	946	Septimius Seuerus A.II	Albinus	196
	947	Tertullus	Clemens	197
	948	L.Turpilius Dexter	Priſcus	198
244	949	Lateranus	Rufinus	199
	950	Ti.Saturninus	C.Gallus	200
	951	P.Cornelius Anulinus	M.Aufidius Fronto	201
	952	L.Septimius Seuerus A.III	C.Aufidius Victorinus	202
245	953	L.Annius Fabianus	M.Nonius Mutianus	203
	954	L.Septimius Seuerus A.IIII	Baſſianus Antoninus A	204
	955	Geta Cæſar	Plautianus	205
	956	Fabius Chilo	Libo	206
246	957	Baſſianus Antoninus A.II	Geta Cæſar II	207
	958	Clodius Albinus	Æmylianus	208
	959	Aper	Maximus	209
	960	Baſſianus Antoninus A.III	Geta Cæſar III	210
247	961	Pompeianus	Lollianus Auitus	211
	962	Fauſtinus	Rufinus	212
	963	Gentianus	Baſſus	213
		M.Antonius Caracalla ſolus		
	964	Duo Aſpri		214
248	965	Antoninus A.IIII	Balbinus	215
	966	Meſſala	Sabinus	216
	967	Lætus II	Cerealis	217
	968	Sabinus II aliàs Aquilinus	Anulinus	218
249	969	Præſens	Extricatus	219
		Opilius Macrinus		
	970	Antoninus Heliogabalus	Aduentus	220
		M.Antoninus Heliogabalus		
	971	Antoninus A.II	Sacerdos	221
	972	Antoninus A.III	Comazon	222
250	973	Gratus	Seleucus	223
	974	Antoninus A.IIII	Aurel.Alexander Seuerus	224
		Aurelius Alexander Seuerus		
	975	Maximus II	Ælianus	225
	976	Iulianus II	Criſpinus	226
251	977	Fuſcus	Dexter	227
	978	Alexander A.II	Quintil.C.Marcellus	228
	979	Albinus	Maximus aliàs Æmylianus	229
	980	Modeſtus	Probus	230
252	981	Alexander A.III	Dion aliàs Dionyſius	231
	982	Agricola	Clementinus aliàs Clemens	232
	983	Pompeianus	Pelignianus aliàs Pelignus	233
	984	Lupus	Maximus	234

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
253	985	Maximus II	Paternus	235
	986	Maximus III	Vrbanus	236
	987	Seuerus	L. Ragonius Vrinatius Largus Quitianus	237
		Iul. Maximinus cum filio		
	988	Maximinus A	Iul. Africanus	238
254	989	Perpetuus	Cornelianus	239
	990	Pius	Pontianus	240
		Gordianus iunior		
	991	Gordianus A	Auiola	241
	992	Sabinus II	Venuſtus	242
255	993	Gordianus A. II	Pompeianus	243
	994	Atticus	Prætextatus	244
	995	Arrianus	Papus	245
	996	Peregrinus	Æmylianus	246
		M. Iul. Philippus		
256	997	Philippus A	D dianus	247
	998	Præſens	Albinus	248
	999	Philippus A. II	Philippus Cæſar	249
	1000	Philippus A. III	Philippus Cæſar II	250
257	1001	Æmylianus	Aquilinus	251
		Decius cum filio Cæſare		
	1002	Decius A. II	Gratus	252
	1003	Decius A. III	D. Cæſar	253
		Gallus Hoſtilianus & Voluſianus fil.		
	1004	Virius Gallus A. II	Voluſianus A	254
258	1005	Voluſianus A. II	Valer. Maximus	255
		Licinius, Valerianus, & Gallienus		
	1006	Valerianus A. II	Gallienus A	256
	1007	Valerianus A. III	Gallienus A. II	257
	1008	Valer. Maximus II	Glabrio	258
259	1009	Valerianus A. IIII	Gallienus A. III	259
	1010	Aurel. Tuſcus alia's Fuſcus	Pomponius Baſſus	260
	1011	Æmylianus	Baſſus	261
	1012	Corn. Secularis II	Iun. Donatus	262
		Gallienus & Valerianus iunior		
260	1013	Gallienus A. IIII	Patronus Voluſianus	263
	1014	Gallienus A. V	Fauſtinus	264
	1015	Numius Albinus	Max. Dexter	265
	1016	Gallienus A. VI	Saturninus	266
261	1017	Valerianus A. II	Lucillus	267
		Gallienus ſolus		
	1018	Gallienus A. VII	Sabinillus	268
	1019	Paternus	Arceſilaus	269
	1020	Paternus II	Marinianus	270
		Fl. Claudius		
262	1021	Claudius A	Cuinius Paternus	271
	1022	Fl. Antiochianus	Lurius Orphitus	272
		Valer. Aurelianus		
	1023	Valer. Aurelianus A. II	Ceionius Baſſus	273

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1024	Quietus	Voldumianus	274
263	1025	Ann.Tacitus	Placidianus	275
	1026	Aurelianus A.III	Capitolinus	276
	1027	Aurelianus A.IIII	Marcellinus	277
	1028	Ann.Tacitus II	Æmylianus	278

Occiſo per ſerui ſui fraudem Aureliano A. per ſex menſes Imperator ex Coſ. factus Ann. Tacitus & ipſe perit. Quod idem & Floriano Taciti fratri per menſes duos dieſq; uiginti, arrepto imperio contigit. Poſt hos Imperium adeptus eſt.

		Aurelius Probus		
264	1029	Aurel.Probus A	Paulinus	279
	1030	Aurel.Probus A.II	Lurius Lupus	280
	1031	Aurel.Probus A.III	Ouinius Paternus II	281
	1032	Iun.Meſſala	Gratus	282
265	1033	Aurel.Probus A.IIII	Iun.Tyberianus	283
	1034	Aurel.Probus A.V	Pompon.Victorinus	284
		Carus, Carinus, & Numerianus		
	1035	Carus A	Carinus A	285
		Carinus & Numerianus		
	1036	Carinus A.II	Numerianus A	286
		Diocletianus Iouius		
266	1037	Diocletianus A.II	Ariſtobulus	287
		Diocletianus Iouius & Maximianus Herculius		
	1038	Iun.Maximus II	Aquilinus	288
	1039	Diocletianus A.III	Maximianus A	289
	1040	Maximianus A.II	Pomponius Ianuarius	290
267	1041	Baſſus II	Quintianus	291
	1042	Diocletianus A.IIII	Maximianus A.III	292
	1043	Iun.Tiberianus II	Caſſius Dion	293
	1044	Afranius Annibalianus	Aſclepiodotus	294
268	1045	Diocletianus A.V	Maximianus A.IIII	295
	1046	Conſtantius Cæſ.	Maximianus Cæſ.	296
	1047	Numidius Tuſcus	Anulinus	297
	1048	Diocletianus A.VI	Conſtantius Cæſ.II	298
269	1049	Miximianus A.V	Maximianus Cæſ.II	299
	1050	Anicius Fauſtus II	Gallus	300
	1051	Diocletianus A.VII	Maximianus A.VI	301
	1052	Conſtantius Cæſ.III	Maximianus Cæſ.III	302
270	1053	Poſthumius Titianus II	Nepotianus	303
	1054	Conſtantius Cæſ.IIII	Maximianus Cæſ.IIII	304
	1055	Diocletianus A.VIII	Maximianus A.VII	305
	1056	Diocletianus A.IX	Maximianus A.VIII	306
271	1057	Conſtantius Cæſ.V	Maximianus Cæſ.V	307
	1058	Conſtantius Cæſ.VI	Maximianus Cæſ.VI	308

Hoc anno Diocletianus & Maximianus Herculius ob ætatis defectum uno die purpura depoſita, ætate iunioribus, nempe Cæſaribus adminiſtratione rei publicæ, & imperio ultro ceſſerunt. Poſtea ſeniores AA dicti, quemadmodum ueteres inſcriptiones teſtantur. Ergo in eorum locum facti ſunt Impp. AA. Conſtantius Chlorus, & Maximianus Galerius.

	1059	Maximianus Herculius IX	M.Fl.Conſtantinus	309
	1060	Diocletianus X	Maximianus A.VII	310

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
		Hoc anno Eboraci in Britannia demortuo Conſtantio, eius filius Conſtantinus ex Helena fauore militum & Croco Alemanorum rege illic auxilium ferente, imperium arripuit: cum poſtea in Italia ad imperij faſtigium à Galerio A ſubueheretur Licinius, eoq; paulopoſt mortuo alterum par Auguſtorum, nempe Maxentius Auguſti filius, & Maximinus accederet. Qui paulatim gliſcente odio, mutuis bellis confecti, conciderunt. Longiſſima tamen concordia inter Conſtantinum & Licinium fuit.		
		Maximianus Galerius & Conſtantinus		
272	1061	Poſt conſulatum Diocletiani X & Maximiani A. Septimum		311
	1062	Item poſt conſulatum Diocletiani X & Maximiani A. Septimum, anno ſecũdo		312
	1063	Maximian. Galer. A. VIII. & ſolus: poſtea tamen Licinium collegam adſumpſit, quem Auguſtum creauerat.		313
		Conſtantinus, Maxentius, Licinius & Maximinus		
	1064	Conſtantinus A. II	Licinius A. II	314
273	1065	Conſtantinus A. III	Licinius A. III	315
		Conſtantinus, Licinius, & Maximinus		
	1066	Rufius Voluſianus	Annianus	316
	1067	Conſtantinus A. IIII	Licinius A. IIII	317
	1068	Sabinus	Arcadius Rufinus	318
274	1069	Ouinius Gallicanus	Septimius Baſſus	319
		Conſtantinus & Licinius		
	1070	Licinius A. V	Criſpus Cæſar	320
	1071	Conſtantinus A. V	Licinius Cæſar	321
	1072	Conſtantinus A. VI	Conſtantinus Cæſar	322
275	1073	Criſpus Cæſar II	Conſtantinus Cæſar II	323
	1074	Panonus Probianus	Anicius Iulianus	324
	1075	Acilius Seuerus	Anicius Rufinus	325
	1076	Criſpus Cæſar III	Conſtantinus Cæſar III	326
276	1077	Anicius Paulinus	Ceionius Iulianus Camœnius	327
		Conſtantinus ſolus		
	1078	Conſtantinus A. VII	Conſtantinus Cæſar IIII	328
	1079	Conſtantinus Cæſar V	Valer. Max. Baſilius	329
	1080	Ianuarius	Iuſtus	330
277	1081	Conſtantinus A. VIII	Conſtantinus Cæſar VI	331
	1082	Gallicanus	Symmachus	332
	1083	Baſſus	Ablabius	333
	1084	Pacatianus	Mecilius Hilarianus	334
278	1085	Dalmatius Cæſar	Xenophilus	335
	1086	Publilius Optatus	Anicius Paulinus Iunior	336
	1087	Conſtantius Cæſar	Rufius Albinus	337
	1088	Nepotianus	Facundus	338
279	1089	Felicianus	Titianus	339
	1090	Vrſus	Polemius	340
		His Coſſ. Conſtantinus cognomento Magnus in fata conceſſit, prius in filios fratrisq; filium Dalmatium concordiæ conſeruandæ cauſa diuiſo imperio, quod pleno ad ipſos iure pertinebat, & poſtea quoq; peruenit. Sed Dalmatio protinus à Conſtantini A. morte à militibus in Thracia trucidato ſimul regnant.		
		Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans.		
	1091	Conſtantius A. II	Conſtans A.	341
	1092	Sept. Acindinus	Valer. Proculus	342
280	1093	Marcellinus	Cœlius Probinus	343

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
		Conſtantius & Conſtans		
	1094	Conſtantius A. I I I	Conſtans A. I I	344
	1095	Flacdus	Romulus	345
	1096	Leontius	Salluſtius	346
281	1097	Conſtantius A. I I I I	Conſtans A. I I I	347
	1098	Amantius	Albinus	348
	1099	Poſt conſulatum Amantii & Albini		349
	1100	Rufinus	Euſebius	350
282	1101	Philippus	Salia	351
	1102	Limenius	Aco Catulinus Philonianus	352
	1103	Sergius	Nigrinianus	353
		Conſtantius ſolus		
	1104	Poſt conſulatum Sergii & Nigriniani		354
283	1105	Conſtantius A. V	Conſtantius Gallus Cæſ.	355
	1106	Conſtantius A. V I	Conſtantius Gallus Cæſ. I I	356
	1107	Conſtantius A. V I I	Conſtantius Gallus Cæſ. I I I	357
	1108	Arbitio	Lollianus	358
284	1109	Conſtantius A. V I I I	Cl. Iulianus Cæſar	359
	1110	Conſtantius A. I X	Cl. Iulianus Cæſar I I	360
	1111	Fab. Titianus	Neratius Cerealis	361
	1112	Euſebius	Hypatius	362
285	1113	Conſtantius A. X.	Cl. Iulianus Cæſ. I I I	363
	1114	Taurus	Florentius	364
		Claudius Iulianus		
	1115	Mamertinus	Neuita	365
	1116	Iulianus A. I I I I	Salluſtius	366
		Iouinianus		
286	1117	Iouinianus A	Varronianus	367
		Fl. Valentinianus & Fl. Valens		
	1118	Valentinianus A	Valens A	368
	1119	Gratianus N.P.	Dagalaiphus	369
	1120	Lupicinus	Iouinus	370
		Fl. Valentin. Fl. Valens & Gratianus		
287	1121	Valentinianus A. I I	Valens A. I I	371
	1122	Valentinianus N.P.	Sex. Aurel. Victor	372
	1123	Valentinianus A. I I I	Valens A. I I I	373
	1124	Gratianus A. I I	Probus	374
288	1125	Modeſtus	Arintheus	375
	1126	Valentinianus A. I I I I	Valens A. I I I I	376
	1127	Gratianus A. I I I	Equitius	377
	1128	Poſt conſulatum Gratiani A. I I I. & Equitii V.C.		378
		Fl. Valens, Fl. Gratianus & Fl. Valentinianus I I		
289	1129	Valens A. V.	Valentinianus A. I I	379
	1130	Gratianus A. I I I I	Merobaudes	380
	1131	Valens A. V I	Valentinianus A. I I Z	381
		Gratianus & Valentinianus I I		
	1132	Decius Auſonius Gallus	Olybrius	382
		Gratian. Valent. I I. & Theodoſius		
290	1133	Gratianus A. V	Theodoſius A	383
	1134	Syagrius	Eucherius	384

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1135	Antonius	Euagrius	385
	1136	Merobaudes II	Saturninus	386
291	1137	Richomer aliâs Nicomedes	Clearchus	387
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiſo Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis ſimulationē à Maximo tyranno ditione Italiæ cæteriſq; prouincijs eiecto Theodoſius ſolus regnat.		
	1138	Arcadius	Bauto	388
		Theodoſius & Arcadius		
	1139	Honorius nob.P.	Euodius	389
		Valentin. II. Theodoſ. & Arcadius		
	1140	Valentinianus A. IIII	Eutropius	390
292	1141	Theodoſius A. II	Cynegius	391
	1142	Fl. Timaſius	Fl. Promotus	392
	1143	Valentinianus A. V	Neoterius	393
	1144	Tatianus	Symmachus	394
293	1145	Arcadius A. II	Rufinus	395
		Theodoſius, Arcadius & Honorius		
	1146	Theodoſius A. III	Abundantius	396
	1147	Arcadius A. III	Honorius A. II	397
	1148	Olybrius	Probinus	398
		Arcadius & Honorius		
294	1149	Arcadius A. IIII	Honorius A. III	399
	1150	Cæſarius	Atticus	400
	1151	Honorius A. IIII	Eutichianus	401
	1152	Eutropius	Theodorus	402
295	1153	Fl. Stilico	Aurelianus	403
	1154	Vincentius	Frauita aliâs Fabritius	404
	1155	Arcadius A. V	Honorius A. V	405
		Arcadius, Honorius, & Theodoſius iunior		
	1156	Theodoſius A	Rumoridius	406
296	1157	Honorius A. VI	Ariſtænetus	407
	1158	Fl. Stilico II	Anthemius	408
	1159	Arcadius A. VI	Probus	409
	1160	Honorius A. VII	Theodoſius A. II	410
297	1161	Baſſus	Philippus	411
		Honorius & Theodoſius iunior		
	1162	Honorius A. VIII	Theodoſius A. III	412
	1163	Fl. Varro	Tertullus	413
		Hoc anno prima Romæ direptio facta à Gottis, duce Alaricho, qui tamen præda contentus, uictoria nimis inſolenter uſus non eſt.		
	1164	Theodoſius A. IIII. & ſolus		414
298	1165	Honorius A. IX	Theodoſius A. V	415
	1156	Lucius V.C.	Herodianus *Sed huius deinde memoria ob crimen perduellionis damnata fuit.*	416
	1167	Conſtans	Conſtantius	417
	1168	Honorius A. X	Theodoſius A. VI	418
299	1169	Theodoſius A. VII	Palladius	419
	1170	Honorius A. XI	Conſtantius II	420
	1171	Honorius A. XII	Theodoſius A. VIII	421
	1172	Maximus	Plinta	422
300	1173	Theodoſius A. IX	Conſtantius III	423

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1174	Euſtachius	Agricola	424
	1175	Honorius A.X I I I	Theodoſius A.X	425
	1176	Aſclepiodotus	Marinianus	426
		Theodoſius iunior ſolus		
301	1177	Caſtinus	Victor	427
	1178	Theodoſius A.X I	Valentinianus Cæſar	428
		Theodoſius iunior & Valentinianus I I I		
	1179	Theodoſius A.X I I	Valentinianus A.I I	429
	1180	Hierius	Ardaburius	430
302	1181	Felix	Taurus	431
	1182	Florentius	Dionyſius	432
	1183	Theodoſius A.X I I I	Valentinianus A.I I I	433
	1184	Baſſus	Antiochus	434
303	1185	Aëtius	Valerius	435
	1186	Theodoſius A.X I I I I	Maximus	436
	1187	Ariouindus	Aſper	437
	1188	Theodoſius A.X V	Valentinianus A.I I I I	438
304	1189	Iſidorus	Senator	439
	1190	Aëtius I I	Sigiſuultus	440
	1191	Theodoſius A.X V I	Fauſtus	441
	1192	Theodoſius A.X V I I	Feſtus	442
		Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genſericho capta, cum iam per annos 585 in ditione Romani imperij fuiſſet. Cuius mentio in. C. de offi. præf. præt. Africæ. l. 1. in principio.		
305	1193	Valentinianus A.V	Anatolius	443
	1194	Cyrus V.C.& ſolus		444
	1195	Eudoxius	Dioſcorus	445
	1196	Maximus I I	Paterius	446
306	1197	Theodoſius A.X V I I I	Albinus	447
	1198	Valentinianus A.V I	Nonius	448
	1199	Aëtius I I I	Q. Aurel. Symmachus	449
	1200	Callippius	Ardaburius	450
307	1201	Rufius Poſthumianus	Zeno	451
	1202	Protogenes	Alterius	452
	1203	Valentinianus A.V I I	Autenus	453
		Valentin. I I I. & Martianus		
	1204	Martianus A	Adelphius	454
308	1205	Herculanus	Aſporatius	455
	1206	Opilio	Vincomalus	456
	1207	Aëtius	Studius aliâs Alterius	457
	1208	Valentinianus A.V I I I	Anthemius	458

Iterum hoc anno caput imperij & gentium domina, Roma, in prædam & direptionem fuit expoſita ſed Vandalis, qui præter id quod Vrbem poſt homines natos potentiſſimam omnibus opibus ſpoliarunt, Imperialia etiam ornamenta & inſignia, duce Genſericho ſecum in Africam tranſtulerunt: ſcribente id Iuſtiniano. C. de offi. præf. præt. Africæ. Vt uerum tandem ſit, quod M. Varro libro 18 Antiquitatum, apud Cenſorinum ſcriptum reliquit: Vectium ſe Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in diſceptando parem, audiuiſſe dicentem, Quoniam C X X annos incolumis præterijſſet populus Romanus, ad M & C C peruenturum. Quid enim ab eo tempore Vrbs Roma uel imperij uel maieſtatis habuit, quæ, ſi uetera memoria repetimus, improbiſſimo cuique maxime ſemper patuit, tot incurſiones barbararum gentium, tot oppreſſiones tyrannorum, tot calamitates perpeſſa, donec ad extremum miſera in ſummis malis conſenuit?

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
		Martianus ſolus		
309	1209	Ioannes	Varari	459
	1210	Conſtantinus	Rufus	460
		Leo & Maiorianus		
	1211	Leo A	Maiorianus A	461
	1212	Patritius	Richomer	462
310	1213	Magnus	Apollonius	463
	1214	Seuerinus	Dagalaiphus	464
		Leo & Seue sru		
	1215	Leo A.II	Seuerus A	465
	1216	Baſilius	Viuianus	466
311	1217	Ruſticius	Olybrius	467
	1218	Fl.Baſilicus	Herminericus	468
		Leo & Anthemius		
	1219	Leo A.III.& ſolus		469
	1220	Buſeus	Ioannes	470
312	1221	Anthemius A.II.& ſolus		471
	1222	Martianus	Zeno Iſauricus	472
		Leo ſolus		
	1223	Iordanes	Seuerus	473
	1224	Leo A.IIII	Probianus	474
313	1225	Feſtus	Martianus	475
	1226	Leo A.v.& ſolus		476
		Leno iunior & Zeno Iſauricus		
	1227	Leo iunior A.& ſolus		477
	1228	Poſt conſulatum Leonis Iunioris A		478
314	1229	Fl.Baſilius II	Armatius	479
	1230	Poſt conſulatum Baſilii II.& Armatii		480
	1231	Fllus V.C.& ſ. lus		481
	1232	Zeno A.II.& ſolus		482
315	1233	Baſilius iunior V.C.& ſolus		483
	1234	Placidus V.C.& ſolus		484
	1235	Seuerinus V.C.& ſolus		485
	1236	Fauſtus V.C.& ſolus		486
316	1237	Theodericus rex	Venantius	487
	1238	Symmachus V.C.& ſolus		488
	239	Decius	Longinus	489
	1240	Fl.Boetius V.C.& ſolus		490
317	1241	Dynamius	Sifidius	491
	1242	Probinus	Euſebius Cronio	492
	1243	Fauſtus iunior V.C.& ſolus		493
	1244	Olybrius iunior V.C.& ſolus		494
		Anaſtaſius		
318	1245	Anaſtaſius A	Rufinus	495
	1246	Aibinus V.C.& ſolus		496
	1247	Aſterius	Præſidius	497
	1248	Viator	Æmylius	498
319	1249	Paulus V.C.& ſolus		499
	1250	Anaſtaſius A.II.& ſolus		500
	1251	Ioannes	Paulinus	501

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	850	Coccetus Nerua A. IIII	Vlp. Traianus Crinitus II	100
		Vlp. Traianus		
	851	Palma	Soſſius Senecio II	101
	852	Vlp. Traianus A. IIII	M. Fronto	102
220	853	Vlp. Traianus A. IIII	Articoleius Pætus	103
	854	Soſſius Senecio III	Licinius Sura II	104
	855	Vlp. Traianus A. V	Q. Maximus II	105
	856	Suranus II	Seruianus Marcellus II	106
221	857	Candidus	Vuidius Quadratus II	107
	858	Commodus	Cerealis	108
	859	Soſſius Senecio IIII	Licinius Sura III	109
	860	App. Ann. Trebonius Gallus	Metilius Bradua	110
222	861	Palma II	Caluiſius Tullus	111
	862	Priſcinus II	Solenus Orphitus	112
	863	Calphurnius Piſo	Ruſticus Bolanus	113
	864	Vlp. Traianus A. VI	Iul. Africanus	114
223	865	Iuuentius Celſus Fil. iuriſconſultus	Criſpinus	115
	866	C. Piſo Vopiſcus	Seruilius Haſta	116
	867	Valerius Meſſala	Q. Pedo	117
	868	Æmylius Ælianus	L. Vetus	118
224	869	Quintius Niger	T. Apronianus	119
		Ælius Hadrianus		
	870	Ælius Hadrianus A. II	Salinator	120
	871	Ælius Hadrianus A. III	Ruſticus	121
	872	Catilius Seuerus II	T. Aurel. Fuluius Antoninus	122
225	873	Annius Verus	Augur	123
	874	Acilius Auiola	Corellius Panſa	124
	875	Pætinus	Caſſius Apronianus	125
	876	M. Acilius Glabrio	C. Bellicius Torquatus	126
226	877	Aſiaticus II	Q. Aquilinus	127
	878	Ælius Verus III	Ambiguus Bibulus	128
	879	Atilius Titianus	Gallicanus	129
	880	Torquatus Aſprenas	Annius Libo	130
227	881	Iuuentius Celſus II	Neratius Marcellus	131
	882	Catullinus	Aper	132
	883	Lenas Pontianus	Antonius Rufinus	133
	884	Augurinus	Sergianus	134
228	885	Tiberius	Siſenna	135
	886	Sergius Seruianus	Verus	136
	887	Pompeianus Lupercus	Atticus Atilianus	137
	888	L. Ceionius Commodus	Ciuica Pompeianus II	138
229	889	L. Ælius Cæſar II	Balbinus	139
	890	Niger	Camerinus	140
		T. Aurel. Fuluius Antoninus Pius		
	891	T. Antonius Pius A. II	Brutius Præſens	141
	892	T. Antonius Pius A. III	Ælius Aurelius Cæſar	142
30	893	Plautius Syluanus	Iul. Seuerus	143
	894	Rufinus	Quadratus	144
	895	Torquatus II	Herodes Atticus	145
	896	Lollianus Auitus	Gauius Maximus	146

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
231	897	T. Antoninus Pius A. IIII	Ælius Aurelius Cæſar II	147
	898	Clarus II	Seuerus	148
	899	Largus	Meſſalinus	149
	900	Torquatus III	Iulianus	150
232	901	Orphitus	Priſcus	151
	902	Gallicanus	Venuſtus	152
	903	Maximus	Gordianus	153
	904	Glabrio	Homullus	154
233	905	Præſens	Rufinus	155
	906	Ælius Commodus	Sextilius Lateranus	156
	907	Sabinus II	Seuerus	157
	908	Syluanus	M. Vibullius Augurinus	158
234	909	Barbatus	Regulus	159
	910	Tertullus	Sacerdos	160
	911	Quintillus	Priſcus	161
	912	Verus II *Euſebius addit adhuc annū Ant. Pio*	Metilius Bradua	162
		M. Ælius Antoninus philoſophus & L. Ælius Commodus Verus Diui fratres duo AA. ſimul.		
235	913	M. Antoninus philoſophus A	L. Ælius Verus A	163
	914	Iun. Ruſticus	Aquilinus	164
	915	L. Ælianus	Paſter	165
	916	Macrinus	Ælius Celſus	166
236	917	Pudens	Orphitus	167
	918	Pudens II	Pollio	168
	919	Verus III	Quadratus	169
	920	Apronianus	Paulus	170
237	921	Priſcus	Apollinaris	171
	922	Erutius Clarus II	Cethegus aliâs Seuerus	172
		M. Ælianus Antoninus philoſophus ſolus		
	923	Seuerus	Herennianus	173
	924	Maximus	Orphitus	174
238	925	Seuerus II	Claud. Pompeianus	175
	926	Gallus	Flaccus	176
	927	Piſo	Iulianus	177
	928	Pollio II	Aper	178
		M. Ælius pater & Commodus filius Antonini AA		
239	939	Antonius Commodus A	Quintillus	179
	930	Orphitus	Rufus	180
	931	Antoninus Commodus A. II	Verus	181
		Antoninus Commodus ſolus		
	932	Arrius Præſens	Gordianus	182
240	933	Antoninus Commodus A. III	Byrrhus	183
	934	Petronius Mamertinus	Rufus	184
	935	Antoninus Commodus A. IIII	Victorinus	185
	936	M. Marullus	Ælianus	186
241	937	Maternus	Bradua	187
	938	Antoninus Commodus A. V	Glabrio	188
	939	Criſpinus	Ælianus	189
	940	Fuſcianus	Silanus	190
242	941	Duo Silani		191
	942	Antoninus Commodus A. VI	Petronius Septimianus	192

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	943	Apronianus	Bradua	193
	944	Antoninus Commodus A.VII	P.Ælius Pertinax	194
		P.Ælius Pertinax		
243	945	Falco	Clarus *Non eſt apud Euſebiū hic annus totus.*	195
		Pertinace poſt alterum menſem, & dies XXV quàm Imperator factus erat V cal. April. occiſo, Didius Iulianus cædis author, per menſes II & V dies tantummodo imperium tenuit. Hunc deinde ſecutus eſt L.Septimius Seuerus cum M.Baſſiano Antonino Caracalla filio.		
	946	Septimius Seuerus A.II	Albinus	196
	947	Tertullus	Clemens	197
	948	L.Turpilius Dexter	Priſcus	198
244	949	Lateranus	Rufinus	199
	950	Ti.Saturninus	C.Gallus	200
	951	P.Cornelius Anulinus	M.Aufidius Fronto	201
	952	L.Septimius Seuerus A.III	C.Aufidius Victorinus	202
245	953	L.Annius Fabianus	M.Nonius Mutianus	203
	954	L.Septimius Seuerus A.IIII	Baſſianus Antoninus A	204
	955	Geta Cæſar	Plautianus	205
	956	Fabius Chilo	Libo	206
246	957	Baſſianus Antoninus A.II	Geta Cæſar II	207
	958	Clodius Albinus	Æmylianus	208
	959	Aper	Maximus	209
	960	Baſſianus Antoninus A.III	Geta Cæſar III	210
247	961	Pompeianus	Lollianus Auitus	211
	962	Fauſtinus	Rufinus	212
	963	Gentianus	Baſſus	213
		M.Antonius Caracalla ſolus		
	964	Duo Aſpri		214
248	965	Antoninus A.IIII	Balbinus	215
	966	Meſſala	Sabinus	216
	967	Lætus II	Cerealis	217
	968	Sabinus II aliâs Aquilinus	Anulinus	218
249	969	Præſens	Extricatus	219
		Opilius Macrinus		
	970	Antoninus Heliogabalus	Aduentus	220
		M.Antoninus Heliogabalus		
	971	Antoninus A.II	Sacerdos	221
	972	Antoninus A.III	Comazon	222
250	973	Gratus	Seleucus	223
	974	Antoninus A.IIII	Aurel.Alexander Seuerus	224
		Aurelius Alexander Seuerus		
	975	Maximus II	Ælianus	225
	976	Iulianus II	Criſpinus	226
251	977	Fuſcus	Dexter	227
	978	Alexander A.II	Quintil.C.Marcellus	228
	979	Albinus	Maximus aliâs Æmylianus	229
	980	Modeſtus	Probus	230
252	981	Alexander A.III	Dion aliâs Dionyſius	231
	982	Agricola	Clementinus aliâs Clemens	232
	983	Pompeianus	Pelignianus aliâs Pelignus	234
	984	Lupus	Maximus	234

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
253	985	Maximus II	Paternus	235
	986	Maximus III	Vrbanus	236
	987	Seuerus	L.Ragõius Vrinatius Largus Quitianus	237
		Iul.Maximinus cum filio		
	988	Maximinus A	Iul.Africanus	238
254	989	Perpetuus	Cornelianus	239
	990	Pius	Pontianus	240
		Gordianus iunior		
	991	Gordianus A	Auiola	241
	992	Sabinus II	Venuſtus	242
255	993	Gordianus A.II	Pompeianus	243
	994	Atticus	Prætextatus	244
	995	Arrianus	Papus	245
	996	Peregrinus	Æmylianus	246
		M.Iul.Philippus		
256	927	Philippus A	D dianus	247
	998	Præſens	Albinus	248
	999	Philippus A.II	Philippus Cæſar	249
	1000	Philippus A.III	Philippus Cæſar II	250
257	1001	Æmylianus	Aquilinus	251
		Decius cum filio Cæſare		
	1002	Decius A.II	Gratus	252
	1003	Decius A.III	D.Cæſar	253
		Gallus Hoſtilianus & Voluſianus fil.		
	1004	Virius Gallus A.II	Voluſianus A	254
258	1005	Voluſianus A.II	Valer.Maximus	255
		Licinius, Valerianus, & Gallienus		
	1006	Valerianus A.II	Gallienus A	256
	1007	Valerianus A.III	Gallienus A.II	257
	1008	Valer.Maximus II	Glabrio	258
259	1009	Valerianus A.IIII	Gallienus A.III	259
	1010	Aurel.Tuſcus aliâs Fuſcus	Pomponius Baſſus	260
	1011	Æmylianus	Baſſus	261
	1012	Corn.Secularis II	Iun.Donatus	262
		Gallienus & Valerianus iunior		
260	1013	Gallienus A.IIII	Patronus Voluſianus	263
	1014	Gallienus A.V	Fauſtinus	264
	1015	Numius Albinus	Max.Dexter	265
	1016	Gallienus A.VI	Saturninus	266
261	1017	Valerianus A.II	Lucillus	267
		Gallienus ſolus		
	1018	Gallienus A.VII	Sabinillus	268
	1019	Paternus	Arceſilaus	269
	1020	Paternus II	Marinianus	270
		Fl.Claudius		
262	1021	Claudius A	Cuinius Paternus	271
	1022	Fl.Antiochianus	Lurius Orphitus	272
		Valer.Aurelianus		
	1023	Valer.Aurelianus A.II	Ceionius Baſſus	273

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1024	Quietus	Voldumianus	274
263	1025	Ann. Tacitu s	Placidianus	275
	1026	Aurelianu s A. I I I	Capitolinus	276
	1027	Aurelianus A. I I I I	Marcellinus	277
	1028	Ann. Tacitus I I	Æmylianus	278

Occiſo per ſerui ſui fraudem Aureliano A. per ſex menſes Imperator ex Cos. factus Ann. Tacitus & ipſe perit. Quod idem & Floriano Taciti fratri per menſes duos dieſq; uiginti, arrepto imperio contigit. Poſt hos Imperium adeptus eſt.

Aurelius Probus

264	1029	Aurel. Probus A	Paulinus	279
	1030	Aurel. Probus A. I I	Lurius Lupus	280
	1031	Aurel. Probus A. I I I	Ouinius Paternus I I	281
	1032	Iun. Meſſala	Gratus	282
265	1033	Aurel. Probus A. I I I I	Iun. Tyberianus	283
	1034	Aurel. Probus A. V	Pompon. Victorinus	284

Carus, Carinus, & Numerianus

	1035	Carus A	Carinus A	285

Carinus & Numerianus

	1036	Carinus A. I I	Numerianus A	286

Diocletianus Iouius

266	1037	Diocletianus A. I I	Ariſtobulus	287

Diocletianus Iouius & Maximianus Herculius

	1038	Iun. Maximus I I	Aquilinus	288
	1039	Diocletianus A. I I I	Maximianus A	289
	1040	Maximianus A. I I	Pomponius Ianuarius	290
267	1041	Baſſus I I	Quintianus	291
	1042	Diocletianus A. I I I I	Maximianus A. I I I	292
	1043	Iun. Tiberianus I I	Caſſius Dion	293
	1044	Afranius Annibalianus	Aſclepiodotus	294
268	1045	Diocletianus A. V	Maximianus A. I I I I	295
	1046	Conſtantius Cæſ.	Maximianus Cæſ.	296
	1047	Numidius Tuſcus	Anulinus	297
	1048	Diocletianus A. VI	Conſtantius Cæſ. I I	298
269	1049	Miximianus A. V	Maximianus Cæſ. I I	299
	1050	Anicius Fauſtus I I	Gallus	300
	1051	Diocletianus A. VI I	Maximianus A. VI	301
	1052	Conſtantius Cæſ. I I I	Maximianus Cæſ. I I I	302
270	1053	Poſthumius Titianus I I	Nepotianus	303
	1054	Conſtantius Cæſ. I I I I	Maximianus Cæſ. I I I I	304
	1055	Diocletianus A. VI I I	Maximianus A. VI I	305
	1056	Diocletianus A. I X	Maximianus A. VI I I	306
271	1057	Conſtantius Cæſ. V	Maximianus Cæſ. V	307
	1058	Conſtantius Cæſ. VI	Maximianus Cæſ. VI	308

Hoc anno Diocletianus & Maximianus Herculius ob ætatis defectum uno die purpura depoſita, ætate iunioribus, nempe Cæſaribus adminiſtratione rei publicæ, & imperio ultro ceſſerunt. Poſtea ſeniores AA dicti, quemadmodum ueteres inſcriptiones teſtantur. Ergo in eorum locum facti ſunt Impp. AA. Conſtantius Chlorus, & Maximianus Galerius.

	1059	Maximianus Herculius I X	M. Fl. Conſtantinus	309
	1060	Diocletianus X	Maximianus A. VI I	310

Hoc anno Eboraci in Britannia demortuo Conſtantio, eius filius Conſtantinus ex Helena fauore militum & Croco Alemanorum rege illic auxilium ferente, imperium arripuit: cum poſtea in Italia ad imperij faſtigium à Galerio A ſubueheretur Licinius, eoq; paulopoſt mortuo alterum par Auguſtorum, nempe Maxentius Auguſti filius, & Maximinus accederet. Qui paulatim gliſcente odio, mutuis bellis confecti, conciderunt. Longiſſima tamen concordia inter Conſtantinum & Licinium fuit.

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
		Maximianus Galerius & Conſtantinus		
272	1061	Poſt conſulatum Diocletiani x & Maximiani A. Septimum		311
	1062	Item poſt conſulatum Diocletiani x & Maximiani A. Septimum, anno ſecũdo		312
	1063	Maximian. Galer. A. VII & ſolus: poſtea tamen Licinium collegam adſumpſit, quem Auguſtum creauerat.		313
		Conſtantinus, Maxentius, Licinius & Maximinus		
	1064	Conſtantinus A. II	Licinius A. II	314
273	1065	Conſtantinus A. III	Licinius A. III	315
		Conſtantinus, Licinius, & Maximinus		
	1066	Rufius Voluſianus	Annianus	316
	1067	Conſtantinus A. IIII	Licinius A. IIII	317
	1068	Sabinus	Arcadius Rufinus	318
274	1069	Ouinius Gallicanus	Septimius Baſſus	319
		Conſtantinus & Licinius		
	1070	Licinius A. V	Criſpus Cæſar	320
	1071	Conſtantinus A. V	Licinius Cæſar	321
	1072	Conſtantinus A. VI	Conſtantinus Cæſar	322
275	1073	Criſpus Cæſar II	Conſtantinus Cæſar II	323
	1074	Panonus Probianus	Anicius Iulianus	324
	1075	Acilius Seuerus	Anicius Rufinus	325
	1076	Criſpus Cæſar III	Conſtantinus Cæſar III	326
276	1077	Anicius Paulinus	Ceionius Iulianus Camœbius	327
		Conſtantinus ſolus		
	1078	Conſtantinus A. VII	Conſtantinus Cæſar IIII	328
	1079	Conſtantinus Cæſar V	Valer. Max. Baſilius	329
	1080	Ianuarius	Iuſtus	330
277	1081	Conſtantinus A. VIII	Conſtantinus Cæſar VI	331
	1082	Gallicanus	Symmachus	332
	1083	Baſſus	Ablabius	333
	1084	Pacatianus	Mecilius Hilarianus	334
278	1085	Dalmatius Cæſar	Xenophilus	335
	1086	Publilius Optatus	Anicius Paulinus Iunior	336
	1087	Conſtantius Cæſar	Rufius Albinus	337
	1088	Nepotianus	Facundus	338
279	1089	Felicianus	Titianus	339
	1090	Vrſus	Polemius	340

His Coſs. Conſtantinus cognomento Magnus in fata conceſſit, prius in filios fratrisq; filium Dalmatium concordiæ conſeruandæ cauſa diuiſo imperio, quod pleno ad ipſos iure pertinebat, & poſtea quoq; peruenit. Sed Dalmatio protinus à Conſtantini A. morte à militibus in Thracia trucidato ſimul regnant.

		Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans.		
	1091	Conſtantius A. II	Conſtans A.	341
	1092	Sept. Acindinus	Valer. Proculus	342
280	1093	Marcellinus	Cœlius Probinus	343

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
		Conſtantius & Conſtans		
	1094	Conſtantius A. I I I	Conſtans A. I I	344
	1095	Placidus	Romulus	345
	1096	Leontius	Salluſtius	346
281	1097	Conſtantius A. I I I I	Conſtans A. I I I	347
	1098	Amantius	Albinus	348
	1099	Poſt conſulatum Amantii & Albini		349
	1100	Rufinus	Euſebius	350
282	1101	Philippus	Salia	351
	1102	Limenius	Aco Catulinus Philomianus	352
	1103	Sergius	Nigrinianus	353
		Conſtantius ſolus		
	1104	Poſt conſulatum Sergii & Nigriniani		354
283	1105	Conſtantius A. V	Conſtantius Gallus Cæſ.	355
	1106	Conſtantius A. V I	Conſtantius Gallus Cæſ. I I	356
	1107	Conſtantius A. V I I	Conſtantius Gallus Cæſ. I I I	357
	1108	Arbitio	Lollianus	358
284	1109	Conſtantius A. V I I I	Cl. Iulianus Cæſar	359
	1110	Conſtantius A. I X	Cl. Iulianus Cæſar I I	360
	1111	Fab. Titianus	Neratius Cerealis	361
	1112	Euſebius	Hypatius	362
285	1113	Conſtantius A. X.	Cl. Iulianus Cæſ. I I I	363
	1114	Taurus	Florentius	364
		Claudius Iulianus		
	1115	Mamertinus	Neuita	365
	1116	Iulianus A. I I I I	Salluſtius	366
		Iouinianus		
286	1117	Iouinianus A	Varronianus	367
		Fl. Valentinianus & Fl. Valens		
	1118	Valentinianus A	Valens A	368
	1119	Gratianus N.P.	Dagalaiphus	369
	1120	Lupicinus	Iouinus	370
		Fl. Valentin. Fl. Valens & Gratianus		
287	1121	Valentinianus A. I I	Valens A. I I	371
	1122	Valentinianus N.P.	Sex. Aurel. Victor	372
	1123	Valentinianus A. I I I	Valens A. I I I	373
	1124	Gratianus A. I I	Probus	374
288	1125	Modeſtus	Arintheus	375
	1126	Valentinianus A. I I I I	Valens A. I I I I	376
	1127	Gratianus A. I I I	Equitius	377
	1128	Poſt conſulatum Gratiani A. I I I. & Equitii V.C.		378
		Fl. Valens, Fl. Gratianus & Fl. Valentinianus I I		
289	1129	Valens A. V.	Valentinianus A. I I	379
	1130	Gratianus A. I I I I	Merobaudes	380
	1131	Valens A. V I	Valentinianus A. I I I	381
		Gratianus & Valentinianus I I		
	1132	Decius Auſonius Gallus	Olybrius	382
		Gratian. Valent. I I. & Theodoſius		
290	1133	Gratianus A. V	Theodoſius A	383
	1134	Syagrius	Eucherius	384

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1135	Antonius	Euagrius	385
	1136	Merobaudes II	Saturninus	386
291	1137	Richomer aliâs Nicomedes	Clearchus	387
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiſo Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis ſimulationẽ à Maximo tyranno ditione Italiæ cæteriſq; prouincijs eiecto Theodoſius ſolus regnat.		
	1138	Arcadius	Bauto	388
		Theodoſius & Arcadius		
	1139	Honorius nob.P.	Euodius	389
		Valentin. II. Theodoſ. & Arcadius		
	1140	Valentinianus A. IIII	Eutropius	390
292	1141	Theodoſius A. II	Cynegius	391
	1142	Fl. Timaſius	Fl. Promotus	392
	1143	Valentinianus A. V	Neoterius	393
	1144	Tatianus	Symmachus	394
293	1145	Arcadius A. II	Rufinus	395
		Theodoſius, Arcadius & Honorius		
	1146	Theodoſius A. III	Abundantius	396
	1147	Arcadius A. III	Honorius A. II	397
	1148	Olybrius	Probinus	398
		Arcadius & Honorius		
294	1149	Arcadius A. IIII	Honorius A. III	399
	1150	Cæſarius	Atticus	400
	1151	Honorius A. IIII	Eutichianus	401
	1152	Eutropius	Theodorus	402
295	1153	Fl. Stilico	Aurelianus	403
	1154	Vincentius	Frauita aliâs Fabritius	404
	1155	Arcadius A. V	Honorius A. V	405
		Arcadius, Honorius, & Theodoſius iunior		
	1156	Theodoſius A	Rumoridius	406
296	1157	Honorius A. VI	Ariſtænetus	407
	1158	Fl. Stillico II	Anthemius	408
	1159	Arcadius A. VI	Probus	409
	1160	Honorius A. VII	Theodoſius A. II	410
297	1161	Baſſus	Philippus	411
		Honorius & Theodoſius iunior		
	1162	Honorius A. VIII	Theodoſius A. III	412
	1163	Fl. Varro	Tertullus	413
		Hoc anno prima Romæ direptio facta à Gothis, duce Alaricho, qui tamen præda contentus, uictoria nimis inſolenter uſus non eſt.		
	1164	Theodoſius A. IIII. & ſolus		414
298	1165	Honorius A. IX	Theodoſius A. V	415
	1156	Lucius V.C.	Herodianus *Sed huius deinde memoria ob crimen perduellionis damnata fuit.*	416
	1167	Conſtans	Conſtantius	417
	1168	Honorius A. X	Theodoſius A. VI	418
299	1169	Theodoſius A. VII	Palladius	419
	1170	Honorius A. XI	Conſtantius II	420
	1171	Honorius A. XII	Theodoſius A. VIII	421
	1172	Maximus	Plinta	422
300	1173	Theodoſius A. IX	Conſtantius III	423

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1174	Euſtachius	Agricola	424
	1175	Honorius A.X I I I	Theodoſius A.X	425
	1176	Aſclepiodotus	Marinianus	426
		Theodoſius iunior ſolus		
301	1177	Caſtinus	Victor	427
	1178	Theodoſius A.X I	Valentinianus Cæſar.	428
		Theodoſius iunior & Valentinianus I I I		
	1179	Theodoſius A.X I I	Valentinianus A. I I	429
	1180	Hierius	Ardaburius	430
302	1181	Felix	Taurus	431
	1182	Florentius	Dionyſius	432
	1183	Theodoſius A.X I I I	Valentinianus A. I I I	433
	1184	Baſſus	Antiochus	434
303	1185	Aetius	Valerius	435
	1186	Theodoſius A.X I I I I	Maximus	436
	1187	Ariouindus	Aſper	437
	1188	Theodoſius A.X V	Valentinianus A. I I I I	438
304	1189	Iſidorus	Senator	439
	1190	Aetius I I	Sigiſuultus	440
	1191	Theodoſius A.X V I	Fauſtus	441
	1192	Theodoſius A.X V I I	Feitus	442
		Hoc anno Carthago à Vandalis duce Genſericho capta, cum iam per annos 585 in ditione Romani imperij fuiſſet. Cuius mentio in. C. de offi. præf. præt. Africæ. l. 1. in principio.		
305	1193	Valentinianus A.V	Anatolius	443
	1194	Cyrus V.C.& ſolus		444
	1195	Eudoxius	Dioſcorus	445
	1196	Maximus I I	Paterius	446
306	1197	Theodoſius A.X V I I I	Albinus	447
	1198	Valentinianus A.V I	Nonius	448
	1199	Aetius I I I	Q. Aurel. Symmachus	449
	1200	Callippius	Ardaburius	450
307	1201	Rufius Poſthumianus	Zeno	451
	1202	Protogenes	Alterius	452
	1203	Valentinianus A.V I I	Auitus	453
		Valentin. I I I. & Martianus		
	1204	Martianus A	Adelphius	454
308	1205	Herculanus	Aſporatius	455
	1206	Opilio	Vincomalus	456
	1207	Aetius	Studius aliâs Alterius	457
	1208	Valentinianus A.V I I I	Anthemius	458

Iterum hoc anno caput Imperij & gentium domina, Roma, in prædam & direptionem fuit expoſita: ſed Vandalis, qui præter id quod Vrbem poſt homines natos potentiſſimam omnibus opibus ſpoliarunt, Imperialia etiam ornamenta & inſignia, duce Genſericho ſecum in Africam tranſtulerunt: ſcribente id Iuſtiniano. C. de offi. præf. præt. Africæ. Vt uerum tandem ſit, quod M. Varro libro 18 Antiquitatum, apud Cenſorinum ſcriptum reliquit: Vettium ſe Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in diſceptando parem, audiuiſſe dicentem, Quoniam C X X annos incolumis præteriſſet populus Romanus, ad M & C C peruenturum. Quid enim ab eo tempore Vrbs Roma uel Imperij uel maieſtatis habuit, quæ ſi uetera memoria repetimus, improbiſſimo cuiq; maxime ſemper patuit, tot incurſiones barbararum gentium, tot oppreſſiones tyrannorum, tot calamitates perpeſſa, donec ad extremum miſera in ſummis malis conſenuit?

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
		Martianus ſolus		
309	1209	Ioannes	Varari	459
	1210	Conſtantinus	Rufus	460
		Leo & Maiorianus		
	1211	Leo A	Maiorianus A	461
	1212	Patritius	Richomer	462
310	1213	Magnus	Apollonius	403
	1214	Seuerinus	Dagalaiphus	464
		Leo & Seue sru		
	1215	Leo A. I I	Seuerus A	465
	1216	Baſilius	Viuianus	466
311	1217	Ruſticius	Olybrius	467
	1218	Fl. Baſilicus	Herminericus	468
		Leo & Anthemius		
	1219	Leo A. I I I .& ſolus		469
	1220	Buſeus	Ioannes	470
312	1221	Anthemius A. I I .& ſolus		471
	1222	Martianus	Zeno Iſauricus	472
		Leo ſolus		
	1223	Iordanes	Seuerus	473
	1224	Leo A. I I I I	Probianus	474
313	1225	Feſtus	Martianus	475
	1226	Leo A. v. & ſolus		476
		Leno iunior & Zeno Iſauricus		
	1227	Leo iunior A. & ſolus		477
	1228	Poſt conſulatum Leonis Iunioris A		478
314	1229	Fl. Baſilius I I	Armatius	479
	1230	Poſt conſulatum Baſilii I I .& Armatii		480
	1231	Ellus V.C.& ſolus		481
	1232	Zeno A. I I .& ſolus		482
315	1233	Baſilius iunior V.C.& ſolus		483
	1234	Placidus V.C.& ſolus		484
	1235	Seuerinus V.C.& ſolus		485
	1236	Fauſtus V.C.& ſolus		486
316	1237	Theodericus rex	Venantius	487
	1238	Symmachus V.C.& ſolus		488
	239	Decius	Longinus	489
	1240	Fl. Boetius V.C.& ſolus		490
317	1241	Dynamius	Sifidius	491
	1242	Probinus	Euſebius Cronio	492
	1243	Fauſtus iunior V.C.& ſolus		493
	1244	Olybrius iunior V.C.& ſolus		494
		Anaſtaſius		
318	1245	Anaſtaſius A	Rufinus	495
	1246	Albinus V.C.& ſolus		496
	1247	Aſterius	Præſidius	497
	1248	Viator	Æmylius	498
319	1249	Paulus V.C.& ſolus		499
	1250	Anaſtaſius A. I I .& ſolus		500
	1251	Ioannes	Paulinus	501

Olympiades	Anni urbis			Anni Chri.
	1252	Poſt conſulatum Ioannis & Paulini		502
320	1253	Ioannes	Aſclepion	503
	1254	Patritius	Hypatius	504
	1255	Fl. Auienus	Pompeius	505
	1256	Auienus iunior	Probus	506
321	1257	Cætheus V.C. & ſolus		507
	1258	Sabinianus	Manlius Theodorus	508
	1259	Ariouinius	Meſſala	509
	1260	Anaſtaſius A. III	Venantius	510
322	1261	Anatolius	Agapitus	511
	1262	Venantius Iunior	Celer	512
	1263	Importunus V.C. & ſolus		513
	1264	Boetius	Euthericus	514
323	1265	Felix	Secundinus	515
	1266	Paulus	Muſchianus	516
	1267	Clementinus	Probus	517
	1268	Senator V.C. & ſolus		518
324	1269	Aurelius Caſſiodorus V.C. & ſolus		519
	1270	Florentinus	Anthemius	520
	1271	Petrus V.C. & ſolus		521
		Iuſtinus		
	1272	Iuſtinus A	Euthericus Cillica	522
325	1273	Ruſticus	Vitalis	523
	1274	Iuſtinianus	Valerius	524
	1275	Symmachus	Seuerinus Boetius	525
	1276	Maximus V.C. & ſolus		526
326	1277	Iuſtinus A. II	Opilio	527
	1278	Probus	Philoxenus	528
	1279	Olybrius V.C. & ſolus		529
		Iuſtinianus		
	1280	Mauortius V.C. & ſolus		530
327	1281	Iuſtinianus A. II. & ſolus		531
	1282	Decius V.C. & ſolus		532
		Hoc primo anno D. Iuſtinianus A. ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, reiectis inde inutilibus, & ſuperadditis neceſſarijs, ſacrarum conſtitutionum codicem compoſitum, & ſuo nomine præfulgentem edidit.		
	1283	Lampadius	Oreſtes	533
	1284	Poſt conſulatum Lampadii & Oreſtis VV.CC.		534
328	1285	Item poſt conſulatum Lampadii & Oreſtis VV.CC. anno ſecundo		535
	1286	Iuſtinianus A. III. & ſolus		536
		Hoc anno quinquaginta libri Digeſtorum ſeu Pandectarum. in quibus tota iuris ciuilis ex uetere iure enucleati, & in compendium ac nouum ordinem redacti ratio continetur, à Treboniano excellentis ingenij & doctrinæ uiro, mandato D. Iuſtiniani A. primum abſoluti ſunt & editi. His acceſſerunt quatuor Inſtitutionum libri, qui fores quodammodo aperiunt ad penetralia iuris ingredi uolentibus.		
	1287	Iuſtinianus A. IIII	Theodorus Paulinus	537
		Hoc deinde anno repetitam Codicis prælectionem D. Iuſtinianus A. inſtituit & abſoluit.		

HACTENVS HALOANDER.

AVTHORES QVIBVS IN HAC TEMPORVM SVPPVTATIONE VSI SVMVS.

GRÆCI

Plutarchus
Polybius
Dionyſius Halicarnaſſeus
Diodorus Siculus
Euſebius
Strabo

LATINI

T.Liuius
M.Tullius Cicero
Salluſtius
Plinius
Suetonius Tranquillus
Valerius Maximus
A.Gellius
C.Iulius Cæſar
Quintilianus
Aurelius Caſſiodorus
Oroſius
L.Florus
Gregorius Haloander

Venetiis apud hæredes Lucæantonii Iuntæ Florentini
Anno Domini M D X LI

INDEX VOCVM ET RERUM *ſcitu digniſſimarum quę in toto Liu opere continentur, nunc recens auctus in quo habēda eſt ī primis cura prænominum propriorum,*

Per Nicolaum Epiſcopium congeſtus.

ABorigines populi 1 C
Abydus expugnatur 192 D
240 D
Abydeni legatos ad Philippū mittunt de tradenda urbe 198 D
Abydenorū in ſeſe crudeliſs. facinus 199 A
Acāthū oppugnatū & direptū 263 C
Acarnanū coniuratio in Ætolos 153 A
Acarnanes duo adoleſcentes interfecti ab Athenien. 198 C
Acarnanes ſe dedunt 211 A
Accenſi 73 B
Accius Nauius augur 7 C
Accij Nauij ſtatua Ibidem
Accius Tullius Volſcorū princ. Ibidem
Accij Tullij uerſipelle conſilium 17 D
Accij Tullij ad ſuos oratia Ibidem
Acedux Hiſp. transfugit ad Scip. ac prodit obſides ſibi creditas 114 C
Acerranis ciuitas data 75 B
Acerræ diripiūtur & incēdūtur 124 B
Acerranorū ex urbe fuga Ibidem
Acradina & Naſſus capiuntur 145 B
Achæi Philippi regis auxilium implorant 165 C
Achæorum pugna cū Ætolis Eleisq; propè Meſſenem Ibidem
Achæorū conciliū contra Nabin 200 B
Achęorū trepidatio cōſilij inopia 207 B
Achæi Quintio ſe iungunt 209 B
Achæi præſidio Pergamenis 241 A
Achæi funditores certiſſimi 153 C
Achæorum & Lacedæmoniorum bellum 154 A
Achæi pacem cum Rom. Attalo ac Rhodijs ineunt 208 B
Acheros fl. 76 C
Acies Fidenatum facibus armata 40 C
Accuſationes atrociſſimæ in Sergium & Virginium à tribuno plebis 47 C
Adhortatio Valerij conſulis ad pedites Romanos 32 C
Adhortatio Popilij cas. cōtra Gallos 67 D
Adria Thuſcorum colonia 51 C
Ædes Iouis ſtatoris 96 D
Ædes fortis fortunæ 98 C
Ædes Victoriæ 95 D
Ædes Concordiæ 89 C
Ædes Salutis 89 A
Ædes Veneris 95 C
Ædet Aij Lucutij 54 B
Ædes Apollinis 33 B
Ædes Caſtoris 15 A. 18 C
Ædes Cereris 31 D
Ædes Veneris Cloacinæ 30 C
Ædes Mercurij 15 D
Ædes Sarurni 15 A
Ædes Telluris 18 C
Ædilitas curulis quanda primum 63 C
Ægeria dea 4 C
Ægeriæ lucus 4 D
Æmylius Lepidus Pont. Max. 274 C
Æmylius Mamercus à cenſoribus notatus 39 A
Æmylius prætor Meſſanæ 108 B
Æmi montis fama 271 B
Æneæ in Italiam aduentus 1 B
Æneſidemi honeſtas & aīoſitās 208 B
Æpulo hiſtrorū regulus ſeſe occid. 279 D
Ænnæ uir fortis 136 D
Ænneuſium animi ad defectionē ab Romanis parati Ibidem
Ænneu. cæſi à L. Pinario ciuitatis eius præſidij præfect. Ibidem
Æqui cæſi 22 D. 27 D. 50 D
Æqui arcē Thuſculanā capiunt 26 B
Æqui ab Thuſcul. ſub iugū miſſi 26 C
Æqui pacis foedus faciūt cū Ro. Ibidem
Æqui agrū thuſculanū populātur 28 D
Æquorū & Volſcorū ſtrages 32 D. 35 B
Æqui & Volſci Lat. & Ro. agrum inuadunt 34 A
Æquorum cum Ro. induciæ 40 A
Æqui Volſciq; in Hernicos bella mouēt, inde in Ro. poſt in Thuſculanos 23 C
Æqui ac Volſci in Algidū profecti 39 B
Æquorum & Volſcorum clades, deditio & uenundatio 39 D
Æquorum fuga 43 A
Æqui bellum reparant 26 D
Æqui uicti à Ro. 32 C
Æqui expugnati 24 A
Æqui bello repetiti, & cur 89 B
Æquorū 41 oppida intra 60 dies capta, Æquis ferè deletis à Romanis 89 B
Æquimelium 37 D
Ærarij Ro. inopia 27 D
Æris crepitus in defectu Lunæ edi ſolitus 148 D
Æs alienum, res damnoſiſſ. 37 B
Æs graue 45 A
Æſculapij templum Epidauri 303 D
Æſculapio ſupplicatio habita 98 D
Ætoli 235 B
Ætoli pacē cum Philippo faciunt 181 B
Ætolorū cū Acarnanibus bellū 152 D
Ætolorum clades à Philippo 164 D
Ætolorum cum Ro. amicitia 151 D
Ætoli Rhiau depopulantur 164 D
Ætoli Thaumacis obſeſſis auxilio ueniunt 204 D
Ætolorum populationes, oppidorumq; direptiones 206 A
Ætoli calumniantur 223 D
Ætoli foedus pacis Rom. cum Philippo carpunt 212 D
Ætolorum opprobria in Ro. 213 A
Ætolorum odium in Ro. & conatus hoſtiles 226 B
Ætolos umbilicum Græciæ inhabitare 217 A
Ætoli Chalcidem, Demetriadem & Lacedæmonem occupare conātur 230 C
Ætoli cæduntur 230 A
Ætolorum legatio ad Antiochum pro auxilio 236 C
Ætolorum legatio ad M. Acilium pro pace Ibidem
Ætolis pax à Ro. ſenatu negata 239 B
Ætolorum labor pro pace impetranda 240 A
Ætoli Coracē montē accupant 239 D
Ætolorum legatio ad Ro. 146 D
Ætoli pacē à M. Fuluio petunt 250 B
Ætoli ab Acarnanibus capiūtur 250 C
Ætolis quibus conditionibus à Ro. pax data 250 C
Ætolorum legati 309 B & C
Ætol. inter ſemetipſos ſeditio 281 A
Agatirnen. latrocinio & præda uiuentes è Sicilia traducti per M. V. Leuinum 156 A. 161 A
Agatocles Syracuſarum rex, quomodo bellum à Sicilia auerterit 178 B
Ager à Seruio Tullio plebi diuiſus 91 A
Ager Veientanus ex ſinatuſconſulto plebē diuiſus 51 A
Ager Pontinus plebi diuiſus 59 B
Ageſipolis princeps Lacedæmoniorum exul 219 D
Aglaſpides qui dicantur 303 B
Agnus cum duobus capitibus 205 C
Agnus biceps cū quinq; pedibus 209 B
Agnus cum ſuillo capite 198 B
Agrigentum Romanis trāditur per Mutinen. 155 D
Agrippa Furius 33 C
Agrippa Furius milites incitat 34 D
Agrippa Furius tr. mil. con. pot. 51 B
Agrippa Mencnius cos. 14 B
Agrippa Menen. Lanatus tr. mil. 42 C
Agrippa Menē. Lanatus ij tr. mil. 42 D
Agrippa Menenius Lanatus cos. 37 A
Aharna oppidum 94 B
Alba longa opp. 1 C

Albam coloniæ deductæ 89 D
Albanorum regum ſucceſſio 1 C
Albanorum & Ro. bellum 4 D
Albani Romam traducti 6 B
Alba diruta Ibidem
Albæ diuturnitas Ibidem
Albulo & Tyberis idem 1 D
Allio fl. 54 A
Alee oppugnatur & ſe dedit 277 C
Alcidæ dicto Mineruæ 112 C
Aleon Saguntinus transfuga 101 D
Alatrinatib. leges redditæ 88 D
Alexamenus quomodo Nabin interemerit 229 D
Alexamenus occiſus 230 A
Alexander Acarnan. 235 C
Alexander Acarnan. ſuaſor belli in Romanos 127 A
Alexandri regis Epeiri in Italiam profectio 72 B
Alex. Epeiri regis bellum contra Somnites & Lucanos 75 B
Alexandri Epeiri clara geſta & interitus 76 C
Alex. regis Epeiri dictum 83 D
Alexander Epeiri rex Alexandri Magni auunculus 83 B
Alexander Magnus 226 C
Alex. Magni exercitus cum Ro. comparatio 75 B
Alex. Mag. & L. Papyrij Curſoris collatio, ac aliorum aliquot Ro. 83 B
Alexandri Magni uitia Ibidem
Alexandri Magni regnum quantum fuerit, & quantum durarit 305 B
Alexander princeps Ætolorum 209 A
Alexandri Ætolorum principis in Philippum oratio 209 D
Alexandria Ægypti condita 76 C
Aliartum obſeſſum 290 D
Aliartum captum & dirutum 291 A
Allienſis clades 55 C
Allienſis dies religioſus 54 C
Alliſæ captæ 88 B
Alliſates ſubacti Ibidem
Allobroges eorumq; contentiones 104 D
Alorci oratio ad Saguntinos 102 D
Allutius Celtiberorum princeps 155 A
Amadocus Thraciæ dux captus 264 C
Ambigatus rex Gallorum 51 C
Ambitio magna Romæ 215 D
Ambraciæ ſitus & oppugnatio per M. Fuluium coſ. 249 B
Ambryſus recepta 107 A
Amicitia qbus reb. maxie uiolatur 210 C
Ameriola de Latinis capta 7 C
Amilcar Barchas ſocer Annib. 100 A
Amilcar Giſgonis fil. T. Sempronio traditur à Melitenſ. 108 C
Amilcar cæditur 199 C. 209 C
Amilcar Placentiam diripit 197 D
Aminãder Athamanũ rex 165 A. 201 D
Aminandri geſta 206 A. 233 D
Aminander Athamania ceſſit 234 C
Aminander quomodo Athamaniam receperauit 149 A
Aminandri legatio ad Ro. 249 C
Amiternum captum 97 A
Amphiloous uates pro deo cultus 308 D
Amphilochia ab Ætol. recuperata 149 C
Amulij ĩpietas ĩ fratrẽ et ſtirpẽ eius 1 D
Amulius obtruncatur & Numitori regnũ reſtituitur Ibidem
Amuſitus Auſetanorum princeps ad Annibalem profugit 110 B
Anagninis ciuit. ſine ſuffragio data 89 A
Ancus Martius creatur rex 5 C
Anci ingenium & inſtituta Ibidem
Ancus capit Politorium op. Lat. 7 A
Anci regnum 24 ann. 7 B
Anci filiorum odiũ & inſidiæ in L. Tarquinium 8 A
Anci liberi Sueſſam Pometiã exulãt 8 B
Ancylia 4 C
Andronicus Macedo 241 A
Andronicus ętolus ſecuri pcuſſus 309 C
Andronodorus Siciliæ regnum affectans ſubmittit ſe ſenat. ac pop. ptãti 134 A
Andronodorus gener Hieronis 131 A
Andronodorus occiſus 134 C
Andrum captam ac prędatam, Attalo donant Rom. 203 B
Anienis pons incenſus Sabinis cladem attulit 7 D
Anienſis tribus 91 B
Annibal iureiurando adoctus, ut hoſtis eſſet Romanis 101 A
Annibal fit imperator Ibidem
Annibal in Hiſp. miſſus 100 B
An. ingeniũ & naturę dotes ac uitia Ibi.
An. ad Sagũtũ femur tragulo ictũ 101 D
An. quas conditiones Saguntinis pacem orantibus obtulerit 103 A
An. Herculi uota ſoluit, & noua facit Ibi.
Annibal Hiſpaniam & Africam præſidijs firmat ibidem
An. profectio in Italiã ac ſomniũ Ibidem
Annibal ſupra 7000 milites domum remittit 104 B
An. Gallos traijcienti exercitum ſuum obſtantes fugat 104 D
An. elephantorum traiectio 105 A
An. ſuos milites adhortatur ad tranſiendum alpes Ibidem
An. alpes traijcit à montanis obſeſſas, à quibus eſt propè circũuentus 105 D
An. in iugo alpiũ niue circũuẽtus Ibidẽ
Annibal igni, aceto, ac ferro rupes diuidit 106 B
An. alpes tranſgreſſo quis exercitus ſuperfuerit 106 B
An. quomodo ſuum exercitum contra Scipionem animarit 107 A
An. promiſſa ſuis militibus 207 B
An. cum Scipione pugna & uictoria ad Ticinum 107 D
An. agrũ circa Pàdũ populatur 108 C
An. pugna cum Sempronio ad Trebiam & uictoria 109 B
An. uulneratur 209 C
An. Apenninum tranſit Ibidem
An. pugna cũ Sẽpr. ad Placentiã 109 D
An. quomodo ſe à Gallorum inſidijs tutauerit 110 D
An. per Arnum tranſitus 111 A
An. oculo captus Ibidem
An. cum C. Flaminio apud Thraſymenũ pugna & uictoria 111 C
An. 4000 equites Romanos in Vmbria circumuenit 111 D
An. Spoletũ obſidens repulſus, multa Italiæ loca populatur 112 B
An. uarijs modis prouocat Q. F. Max. & animum eius tentat 111 D
An. Teleſiam capit Ibidem
An. ducem itineris uirgis cæſum in crucem egit 113 A
An. ſtratagema contra Ro. 113 C
An. cum M. Minutio pugna 115 B
An. M. Minutium circumuenit 115 C
An. dictum de Fab. Max. 115 D
Annibal magna neceſſitate premitur 116 B. 112 A
An. inſidijs tentat Terentium & Æmylium coſſ. 117 D
An. ad Cannas caſtra metatur 118 A
An. & Maharbalis diſceptatio 119 A
An. quibus conditionibus Romanos captos dimiſerit. 119 B
An. in Hirpinos uocatur 121 B
An. ad Cãpan. cõfederatos uerba faciens, Mag. Deciũ ad ſuppliciũ poſcit 122 D
An. cũ Marcel. Cl. pugna ad nolã 123 D
An. exercitus uoluptatib. corrupt. 124 B
An. Cumas oppugnat 118 A
An. ad Hirpinos et Sãnites rñſio 129 A
An. Nolam corona aggreditur 119 C
An. pugna cũ M. Marcello ad Nolã Ibi.
An. equit. 1171 ad Marcel. cõfugiũt Ibi.
An. cum T. Sempronio Graccho prælia leuia 130 D
An. in Campaniam reditus 131 B
An. uaſtat agrũ Cumanũ et Neap. 132 C
An. caſtra Salapiæ metatur 133 D

An.Tarentum proditur 140 D
An.cum Q.Ful.Flacco & Ap. Cl.Pulchro coſs.ad Capuã pugna 143 A B
An.cũ M.Cẽtenio Penula pugna 143 B
An.Galatia caſtello capto, Capuam obſidentes Ro.aggreditur 148 D
An.relicta Capua Romã tendit 149 B
An.obequitans moenia & ſitum Romæ contemplans 149 D
An.& Ro.acies inſtructas bis imbre diremptas eſſe 150 A
An.Romam obſidentem, quæ terruerint ut inde receſſerit Ibidem
An.ſpoliari q̃ tueri neq̃bat conatur 155 B
An.equitum rubor ſuccumbit 155 C
An.cum Cn.Fuluio pugna ac uictoria ad Herdoniam 158 C
An.pugnæ cum Marcello Ibidem
An.in Apuliam reditus 158 D
An.pugna cum M.Marcello 160 D
An.alia pugna cũ Mar.et uictoria 161 B
An.alia pugna cũ Marcello infelix Ibi.
An.dictum Q.Fab.Max.& dolus in eundem 161 A
An.Ro.inſidijs circũuenit cęditq́ 164 A
An.Marcelli corpus ſepelit 164 C
An.qua fraude Salapianos adortus Ibi.
An.Locrorũ obſidionem ſolnit 164 D
An.uictus Apuliam contendit, inde Metapontum 167 B
An.dictũ cognita fratris morte 169 A
An.ſuum exercitum in Brutium agrum traducit Ibidem
An.ingeniũ miratur hic hiſtoricus 170 C
An.uictor, uincitur iterum, & Crotonẽ caſtra mouet 188 B
An.in Africam reuocati reditus, & Italiæ deſiderium 190 A
An.multos Italici generis milites in Iunonis Laciniæ templo trucidat 190 B
An.ſpeculatores per caſtra Scipionis circunducti ut omnia explorarent, atque dimiſſi 191 C
Annibal nuncium mittit ad Scipionem pro colloquio Ibidem
An.ad Scip.oratio Ibidem
An.ad milites adhortatio cum pugnare cum Scipione vellet 192 C
An.ac Scipionis pugna qua Annibal uictus eſt 192 D
Annib.laudes in reſtituenda acie contra Scipionem Ibidem
An.ab Adrumento Carthaginem uocati confeſſio 193 A
An.Giſganem male ſuadentem ex ſuperiore loco detrahit Ibidem
An.in publica fletu riſit, cuius increpitus quid reſponderit 194 C
An.implacabilis animus 215 A
Annibal præt.Carthaginen.factus, iudices perpetuos, in annuos commutat noua lege promulgata 215 B
Annibalis prudentia in reſtituendis uectigalibus Ibidem
Annibalis fuga a Carthagine, & aſtutia in fallendis mercatoribus Ibidem
Annibal Tyri exceptus 215 C
Annibal Antiocho ſuſpectus, purgat ſe ac regi reconciliat 216 D
Annibalis cum Antiocho tractatio de bello Romanis inferendo 214 A
Annibalis oratio & conſilium in concilio Demetriadis 233 A
Annibalis mors 267 A
Annulorũ aureorum multitudo, quas ex Ro.clade An.nactus fuerit 113 A
Anſeres Capitolij 53 C
Antennates Ro.fines inuadunt 2 C
Antenor Venetorum conditor 2 B
Antenor Macedo Gallos ſternit 301 A
Antepilani 73 C
Antiatum cum Ro.bellum 56 C
Antiates urbẽ agrosq́ Ro.dedunt 81 B
Antiates coloniã ſatricũ deduxere 21 C
Antiatum fuga 71 C
Antiatum populationes 74 B
Antium dediſſe Ro. 61 B
Antium Volſcorum caput 58 D
Antium colonia deducta 74 D
Anticyræ ſitus deſcriptio 153 B
Anticyra capta 207 A
Ancyra urbs 149 D
Antigoni pręceptum ſuis liberis 271 D
Antigonus Echecratis fil. 276 A
Antigonus à Perſeo interficitur 276 D
Antimachus pręf.alę ſacrę cadit 291 C
Antinous & Theodotus occiſi 308 C
Antiochi bellum 211 C
Antiochi leg.ad T.Quintium 213 B
Antiochi cũ leg.Ro.diſceptatio 214 A
Antiochus Seleucum fil.relinquit ad Lyſimachiam reſtituendam Ibidem
Antiochus omnes Aſiæ ciuitates ſibi conatur ſubigere 214 B
Ant.claſſis tempeſtate diſiecta & hauſta
Antiochi legati 123 C 214 C
Antiochus proficiſcitur ad Piſidas oppugnandos 216 B
Antioch.morabantur tres ciuitates quo minus poſſet commode cum Ro.bellum gerere 230 D
Ant.in Gręciã profectio & copiæ Ibidẽ
Ant.ad Ætolos oratio 231 A
Antiochus cũ Ætolis Chalcidem occupare tentat Ibidem
Antiochus Achæos & Aminandrum tentat 231 B
Antiochum recipiunt Chalciden. 231 D
Antiochus totam Euboeam capit 235 A
Antiochi ĩ cõcilio Thebano acta 233 A
Antiochi nuptiæ cum Cleoptolemi Chalciden.filia, & luxus 233 D
Ant.ſuam ignauiam agnoſcit 234 C
Antiochus Ætolis conuocatis, Thermopylas occupat 234 C
Antiochi fuga 235 C
Antiochus Cherſoneſſum præſidijs munit 238 B
Antiochus pacẽ facere tentat cum Æmylio 241 D
Antiochus præſidium ab Lyſimachia inconſulte deducit 243 D
Antiochus hoſtis quàm fuerit Romanis contemptus 244 D
Antiochi fuga 245 D
Antiochus P.Scipioni Africano filium reddit captum 244 C
Antiochi exercitus & legatio ad Romanos pro pace 244 B. 248 A
Antiochi uicti foedus cum Ro. 254 D
Ant.Syriæ regis cũ fratre bellũ 299 B
Antiochi cum fratre Ptolemæo reconciliatio 306 A
Antipatria diruta à T.Apuſtio 200 B
Anxur quæ nunc Tarracinæ, capitur à C.Fabio Ambuſto 44 D
Anxur Colonos accipit 78 A
Anxur receptum 97 D
Aous fl. 205 A
Apamea ciuitas 251 B
Apelles & Philocles corrupti à Perſeo 276 A
Aperantij ad Ætolos deficiunt 249 B
Appiæ municipia 149 C
Ap.Clauſus ab Regillo trãsfugit 14 B
Ap.Claudius cos.eiusq́ ingeniũ 85 D
Ap.Cl.& P.Seruilij coss.certamẽ 15 D
Ap.Cl.de plebis ſeditiõe ſententia 10 D
Ap.Claudij de abolenda tribunitia poteſtate conſilium 18 D
Ap.Claudij in milites ſeueritas 21 B
Appij cos.& tr.pl.atrox cõtentio Ibidẽ
Ap.Claudius Ap.fil.cos. Ibidem
Ap.Cl.dies dictus, & eius conſtantia ac mors 22 A
App.Claudius animaduertit in militiæ proditores Ibidem
Ap.Claudius accõmodat ſe plebi & impudens ambitio 78 A B
Ap.Claud.xuiri ſtuprum Virginię oblatum 29 D
Ap.Cl.à Virginio dies dicta 32 A
Ap.Cl.in carcerem coniectus, ſibi mortem conſciuit 32 B

Ap.Cl.Craſſus tr.pl.ſe õpponit 43 A 45 D.62 D
Ap.Cl.Craſſus dict.in Hernicos 64 C
Ap.Cl.Craſſus coſ. 67 D
Ap.Cl.Craſſus moritur 68 A
Ap.Claudius cenſor 85 D
Ap.Claud.luminibus captus Ibidem
Ap.Cl.cẽſura ſe nõ uult abdicare 86 D
Ap.Cl.ſolus cenſuram gerit 86 D
Ap.Cl.coſ.fit. 88 C
Ap.Claudij & P. Decij Muris certamen 90 C
Ap.Cl.peregrinitas obijcitur 90 D
Ap.Claud.interrex 92 C
Ap.Claud.coſ. 91 B
Ap.Claud.coſ.infeliciter pugnat 92 D
Ap.Cl.cauilla in L.Volumnium Ibidem
Ap.Cl.uouet Bellonæ templum 93 A
Ap.Claudius 93 D
Ap.Cl.pr.Ro.dimiſſus 94 A
Ap.Claudij propræt.in Samnites profectio 95 C
Ap.Cl.Pulcher tr.mil. 22 A
Ap.Cl.Pulcher pr. 125 C
Ap.Cl.Pulchro nihil ſuccedit 128 D
Ap.Cl.Pulcher coſ. 140 B
Ap.Cl.Pulchro prorog.imp. 148 A
Ap.Cl.Pul.gæſi ictu uulneratur 149 A
Ap.Cl.quali ſtratagemate Antiochum fugauit 234 A
Ap.Cl.Pulcher coſ. 262 B
Ap.Cl.Pulchri geſta 264 A
Ap.Cl.oratio 282 C
Ap.Claudius Theſſalorum ſeditionem componit 283 B
Ap.Claudij exercitus apud Vſcanam cæſus 294 B
Ap.Claudius rurſum infeliciter pugnãs redit Romam 196 B
Ap.Herdonius Sabinus exulũ dux 25 B
Apocleti ſanctius concilium Ætolorum 219 C.131 A
Apollinis ædis dicatio 40 A
Apollinarium ludorum origo 141 C
Apollinares ludi in certum diem conſtituuntur 263 D
Apollodorus Athenis author defectionis à Ro.damnatus 232 D
Apollonidis oratio adhortans ciues ad concordiam 135 A
Apulus ager uaſtatur 79 A
Apulorum foedus cum Ro 84 A
Apuli fuſi 92 B
Aquileia colonia deducitur 267 D
Aquileiæ coloniæ deductio 273 A
Aquilonia direpta exuſtaq; 98 B
Arato Achæorum principi uxor Polycratia adẽpta per Philippum 165 B
Arcas 218 A
Ariarates Cappad.rex 286 D
Arcę duæ ſub Ianiculo inuẽtę,altera Numę Põpilij,altera librorũ eius 272 C
Archidamus Ætolorũ legatus 231 C
Archimedis interitus, cuius ſepultura Marcello curę fuit 145 C
Archus Herodici filiæ fortitudo 168 B
Ardea 10 D
Ardeatium & Aricinorum de agro ambiguo diſceptatio 34 D
Ardeatum à Ro.defectio 35 A
Ardeates agrum repetunt,& cum eis foedus Rom. 36 B
Ardeatum ſeditio eiusq; cauſa 36 D
Ardeatibus coloni adſcripti 37 A
Ardeatibus ager redditus Ibidem
Arei et alcibiadis dãnatio ſublata 265 A
Arethon fl. 249 B
Aretinis obſides imperatũ dare,& præſidium impoſitum 163 D
Aretium opp.Hetrur. 87 C
Areus & Alcibiades damnati 264 C
Argeorum ſacra 8 D
Argi 218 D
Argi à Philocle capti p̃ proditionẽ 208 C
Argiletum 4 B
Argithea caput Athamaniæ 248 D
Argiuorũ mos prĩo comitiorũ die 218 C
Argiui quomodo proditi 210 C
Argiui pręſidiũ Nabidis urbe expulerũt et Nemeorũ ludicrũ celebrarũt 221 C
Argumentum nouandi 35 C
Ariarates rex in amicitiam acceptus à Cn.Manlio 255 C
Ariaratis legatio ad Ro. 285 B
Aricini in ciuitatem recepti 74 D
Arnien.tribus Ro.addita 56 B
Ariſtenus Achæorum pr. 207 B.209 A
Ar.Nabin hortatur ut ſibi cõſulat 220 D
Ariſto Tyrius miniſter negociorum Annibalis 224 A
Ariſtomachus Crotoniata proditor, trãſfugit ad Hannonem 119 B
Ariſto tragicus actor indicat ſenatui conatum Andronodori 134 C
Arpi Ro.reſtituti 89 D
Arpinatib.ciuitas data 89 D
Arpinum receptum à Samnitibus 89 B
Arretinorum ſeditio 90 A
Arretinorum induciæ & mulctæ 96 D
Artona oppugnata 18 D
Artena opp.et Arx capta dirutaq; 91 B
Artetarus Illyriorum eex occiſus 288 B
Aruns fil.Tarq.Sup. 64 D
Aruns Porſenæ fil. 14 A
Arũs Cluſinus Gall.dux in Italiam 51 B
Arx Romana à Sabinis capta 3 B
Aſcanius fil. Æneæ 5 C
Aſdrubal Amilcaris fil.& eius cum Romanis foedus 201 A
Aſdrubal Rom.palantes multos opprimit 210 A
Aſdr.ex 30 nauibus 25 perdit 110 B
Aſdrubalis cum traſfugis pugnæ 116 A
Aſdr.à Ro.uictus,pecunias imperat ſuis pp.& ad Iberum deſcendit 126 B
Aſdrubalis fuga Ibidem
Aſdrubal Caluus in Sardiniam miſſus à Carthagine 127 A
Aſdrubal Amilcaris fil. 145 D
Aſdr.Giſgonis fil.dux Poenorũ Ibidem
Aſdr.quã feſellerit Cl.Neronem 151 C
Aſdr.pugna cum P.Scip. 162 B
Aſdrubalis fuga 261 D
Aſdrubali Annibalis fratri Galli & Alpini ſe addunt 266 D
Aſdrubal fruſtra Placentiam oppugnat 166 D
Aſdr.equites iiij ad Annibalem miſſi, capiuntur à Ro. 167 B
Aſdrubalis Amilcaris fil. Annibalis fratris laudes & interitus 168 B
Aſdrubalis fuga 187 C
Aſdrubalis Giſg.fil.fuga Ibidem
Aſdrubal Hædus ad ſenat.Ro. 194 B
Aſdr.Syphaci Numid.regi perſuadet,ut Maſaniſſæ bellum inferat 188 D
Aſdrubal à T.Manlio captus 218 C
Aſena capta à transfugis Carth. 126 A
Aſorus fl. 231 D
Aſylum aperit Romulus 2 C
Aſtapæ urbis odium in Rom.& oppugnatio 173 C
Aſtapen.ſeuerũ in ſe ac ſuos facinus Ibidẽ
Atella in deditionem accepta 152 B
Atellani traducti 159 A
Atellanarum authores 64 A
Athamania in Philippi ditionem conceſſit 234 B
Athanagia obſeſſa & diruta 210 B
Athenæum caſtellum 249 A
Athenæus Eumenis frater 250 C.251 A
Athenien.quid perdiderit 177 B
Atheniẽ.implorãt auxiliũ à Ro. 214 B
Athenien.legati ad P.Sulpitium 198 C
Athenien.cum Philippo cauſa belli Macedonici Ibidem
Athen.de aductu Phil.pręmoniti 199 D
Athenienſes odium in Philippum diu celatum produnt 203 A
Athen.literis ſolũ uerbisq; ualere 203 B
Athenien.audacia 308 D
Attanis Turdetanorum reguli ad Rom. tranſitio 172 B
Attalus Aſiæ rex 251 D.164 D

Attalus rex Micæam traijcit 170 A
Attalus cũ Athen. cõtra Philippũ 198 C
Attalis trib. quando cœperit Ibidem
Attali claſſis cum Ro. iuncta 263 A
Attali legatio ad Rom. ſenatum querens de Antiocho 205 B
Attalus coronam auream 246 pondo in Capitolio ponit 208 D
Attali nuncium de Antiocho 217 D
Attalus Eumenis pater, Gallos in Aſia uincit 151 B
Attali munificentia in Sycionem ciuitatem 219 D
Attali mors, & quomodo ad regium nomen peruenerit 211 C
Attalus Eumenis frater donatus à Cn. Manlio 151 D
Attalus Eumenis frater quam charus Romanis 284 D
Auaritiam & luxuriam omnia imperia euertere 216 A
Auentinus 1 C
Auentinũ & Ianiculũ urbi iunctum 6 A
Aufidus fl. 118 A
Augures V ex pl. prioribus additi 90 D
Auguriũ apud quas trib. Ro. fuerit 90 C
Augurium Lucumoni datum 7 B
Auguſtus Cæſ. Iouis Feretrij tẽplũ reficit (98 B
Aulica loquacitas 211 B
Aulis portus 308 D
A. Æternius cos. 27 D
A. Att. antiochi cõmeatus excipit 235 C
A. Attilius Romam redit 238 B
A. Attilij & Q. Martij legatio 238 A
A. Att. Lariſſam occupãdã miſſus 189 C
A. Bebius damnatus 309 B
A. Cornelius. ij. tr. mil. con. pot. 63 B
A. Cornelius Aruina à Samnitibus propè circumuentus 79 B
A. Cor. Aruina dict. Ibidem
A. Cor. Aruinæ de Samn. triũphus 79 C
A. Cor. Aruinæ ſœcialis uerba ad C. Põtium 81 D
A. Cor. Coſſus tr. mil. con. pot. 40 B
A. Cor. Coſſus tr. mil. & eius geſta 38 B
A. Cornelius Pont. 39 B
A. Cor. Coſſus mag. eq. 40 B
A. Cor. Coſſi animoſitas Ibidem
A. Cor. Coſſus dict. 57 B
A. Cor. tr. mil. con. pot. 68 A
A. Cor. Coſſus mag. eq. 36 B. & 68 A
A. Cor. Coſſus dict. M. Manlium ſectio ſum in uincula duci iubet 58 A
A. Cor. Coſſi de Samnit. uictoriæ duæ, donationesq; in milites 69 D
A. Cor. Coſſus cos. 40 A. 43 C. & 68 B
A. Cornelius cos, Samnio primus arma intulit 95 D
A. Corne. Mammula propr. commeatum petit à Ro. 115 A
A. Cor. Mammula pr. 231 B
A. Hoſtilius Cato pr. 165 D
A. Hoſtilius Q. Martio occurrit 296 D
A. Mãlius tr. mil. c. p. 45 D. 46 D. 119 B
A. Man. tr. mil. occiſus 164 B
A. Manlius Volſo cos. 276 D
A. Ogulnius occiſus 213 D
A. Poſthumius dict. 14 C
A. Poſthumius dict. quomodo fugientes ſuos retinuerit 14 D
A. Poſthumius dictator Caſtori ædem uouit Ibidem
A. Poſthumius cos. Ibidem
A. Poſthumius Tubertus mag. eq. 38 D
A. Poſth. Tuberti dict. geſta 39 C
A. Poſthumius Tubertus triumphans Romam inuectus 39 D
A. Poſthumius Regillus tribunus militũ con. pot. 48 B. 59 B
A. Poſth. Alb. Luſcus cos. 273 B
A. Poſthumij Alb. geſta 274 B
A. Sempronius cos. 25 A. 27 A
A. Sempronius Atratinus trib. milit. con. pot. 36 B. 40 D. 41 B
A. Terentij pr. geſta 265 D. 267 D
A. Terentij ouatio 270 D
A. Val. Publicola tr. mil. cos. pot. 95 C
A. Virginius cos. 15 A. 16 B. 22 A
A. Virginius contra Volſcos 16 C
A. Virginij bellũ contra Æquos 22 B
A. Virginius triumuir 22 D
A. Virg. Cæſoni Quintio diẽ dicit 14 C
A. Virginio & Q. Põponio dies ac mulcta dicta 50 D
Auruncum bellum 63 C
Auruncorũ bellum aduerſus Ro. 24 B
Aurunci ſecuri percuſſi 14 C
Aurunci fuſi 15 D
Auruncorũ ac Sidicinorũ bellum 84 D
Auſonum bellum & cædes Ibidem
Auſones proditi in poteſtatem Romanorum uenerunt Ibidem
Axylas 851 D

B

Bacchanalium ſacrorum deſcriptio & origo 260 C
Bacchanalium abolitio 261 B
Bacchium inſula diruta 242 B
Baculus aureus Bruti 80 D
Badius Camp. T. Qu. Criſpinum an ſingulare certamen prouocat 142 D
Balanas Gallorum regulus 298 C
Baleares inſulæ, & eius funditores 176 C
Baliſta mons 280 C
Barbari 147 D
Barcillas præfectus Ætolorum temulentus occiditur 212 C
Barguſij pop. Hiſpaniæ 13 D
Baſtarnarum gens qu ali conſilio uocata à Philippo 276 C
Baſtarnarum oppreſſio Ibidem
Baſtarnarũ cum Dardanis pugna 220 D
Baſilica portia 266 A
Bebius Herennius tr. pl. obtrectator magiſtratibus Ro. 116 C
Begorrites lacus 290 C
Belli indicendi mos 6 D
Belli iura 100 D. 83 B
Belli Samnitici origo 68 D
Belloueſi in Italiam tranſitus 51 C
Bellum in Hiſpania ulteriore 211 D
Bellum Sabinis indictum 6 B
Bellum aduerſus Albanos 4 D
Bellum in Latinos 73 A
Bellum cum Palæpolitanis 76 B
Bellum Priuernas 75 D
Bellum Salentinum 88 C
Bellum cum Hetruſcis adiunctis Samnitibus, Vmbris, Gallis 92 B
Bellum Samnitibus illatum 91 C
Bellum Præneſtinis indictum 59 B
Bellum Æquis indictum 89 B
Bellum Veſtinis indictum 77 C
Bellum Hernicis indictum 64 C
Bendidium templum 255 C
Beneuentani quomodo exceperint Rom. exercitum à pugna cum Hannone redeuntem 133 A
Bergiſtanorum caſtella ſe dedunt Rom. rurſumq; deficiunt, ac iterum ſubiguntur à cos, 228 A
Beundos 251 B
Beuus fl. 301 C
Balſtages regulus Ibidem
Biſaltæ populus 309 A
Bituriges olim Gallarum imperium tenuerunt 51 C
Blattij & Daſij diſceptatio coram Annibale 155 D
Blattij conatus ĩ tradẽda Ro. ſalapia ibi
Bochar rex Maurorum 184 D
Bochar præf. Syphacis, Maſaniſſam acerrime perſecutus 185 B
Bœoti ad Romanos deficiunt 289 A
Bœotorum ingratitudo & latrocinia in Romanos milites 212 C D
Boij tumultuantur 223 C
Boiorum à Romanis defectio 114 B
Boiorum exercitus diſſipatus 209 B
Boiorum ingens clades 214 A. 205 A
Boiorix Boiorum regulus 222 B
Boiorum primates ad conſulum caſtra

giunt 125 C
Boij dedunt ſe Cn. Domitio coſ. 130 C
Bolæ à Camillo captæ 55 D
Bononia Latina colonia deducta 145 B
Bos locutus 24 B. 160 D. 179 B
Bos ingentis magnitudinis Dianæ immolatur 8 D
Bos equuleum peperit 127 A
Bouem in tertiam contignationem conſcendiſſe 110 B
Boues ſcalas aſcendiſſe 137 D
Boſtar male perſuaſus ab Aceduce proditore 114 C
Batis rex captus, quō dimiſſus 318 C
Bouianum oppugnat 85 C
Bouianū captū Ro. 86 A. 89 A. 91 D
Brennus regulus Gallorū 54 A. 57 B
Bruni iniquitas & ſuperbia ferox 54 A
Brixia ciuitas 51 D
Brutij Tarentum produnt 162 A
Brutulus Papius author Sānitib. bellorū contra Ro. ſeipſum interemit 79 C
Brutus Tarquinios urbe pellit 11 B
Brutus iureiurando populum aſtringit neminem regnare paſſurum Ibidem
Budaris imp. Hiſpanorum captus 214 D
Buſta Gallorum 53 D. 113 B
Buthrotus fl. 180 C
Byrſa Carthag. ſedes 214 C
Byzantius heraclides leg. Antio. 244 B

C

CAcus ab Hercule interēptus 8 B
Cæſo Duellius coſ. 75 A
Cæſo Fabius & iuiſus exercitui Ro. 18 D
Cæſo Fabius uir fortis 29 C
Cæſo Fabius coſ. 18 C. 19 D
Cæſo Fabius cenſet agrum captum plebi diuidendum 19 D
Cæſo Quintius tribunis ualidiſſ. obſtitit 24 D
Cæſonis Quintij laudes 24 D
C. Æmyl. ij. tr. mil. con. pot. 50 A. 58 B
C. Æmylij in Æquis geſta 50 D
C. Æmyl. coſ. eiuſq; geſta 89 D
C. Albius Calēns ſeditioſorū imp. 174 A
C. Albius Calenus ſecuri pcuſſus 175 A
C. Appius Boiorū fines inuadit 196 D
C. App. cum. 7000. cæſus 196 D
C. Aquilius coſ. 18 B
C. Atrius Vmber ſeditioſorum militum imperator 174 A
C. Atrius Vmber ſecuri percuſſus 175 A
C. Attilius auxilio mittitur Mālio 204 C
C. Attilius Seranus pr. 110 B
C. Aurelius Celta coſ. 197 A
C. Aurelia Italia euenit Ibidem
C. Aurelius coſ. redit Romam 104 A
C. Aurelius leg. Ro. 174 A
C. Aurelius Cotta pr. 191 B
C. Arunculeius pr. 159 D
C. Arunculeio prorog. imp. 163 C
C. Bebius ab Inſubribus circumuentus 105 A
C. Calpurnij & L. Quintij geſta in Hiſpanos 263 D
C. Calpurnius Piſo pr. 147 D
C. Calpurnij pr. triumphus 265 D
C. Calpurnius Piſa coſ. 213 B
C. Calpurnij mors 273 D
C. Carnilius Spoletinus 295 D
C. Caſſius Longinus coſ. fit 286 C
C. Catinij geſta & mors 263 C
C. Ciceręy pr. pugnæ 283 C
C. Cicereio triumphus negatus 185 C
C. Claudius Cento 198 C
C. Claudius Ap. F. coſ. 25 A
C. Curiatius comitiarum præf. 36 B
C. Claudij ſententia de Xuiris 29 A
C. Claudij pro Ap. Claudio preces 32 B
C. Claudius Hortatoe mag. eq. 74 D
C. Canulei rogatio & furor in coſ. 35 A
C. Canuleij reſponſum contra coſſ. 35 C
C. Claud. Regillen. dict. 74 D
C. Claud. flamē, ſacerdotio abijt 251 C
C. Claudius Cento dict. 139 B
C. Claud. Nero leg. 161 C
C. Claud. Nero coſ. 169 D
C. Cl. Neronis & M. Liuij coſſ. inimicitiæ per ſenat. ſedatæ 165 D
C. Cl. Nerōis cū An. pugna felix 167 A
C. Cl. Neronis alia pugna Ibidem
C. Claudij ad milites oratio 167 C
C. Cl. Neronis mandata ad ſenat. & ſimulata profectio 167 C
C. Claud. Neronis & M. Liuij exercitus iuncti 168 A
C. Claud. Neronis & M. Liuij pugna cū Aſdrubale 168 B
C. Claudij Neronis Romam reditus & triumphus 170 D
C. Claud. cenſor 186 B
C. Claudius equū uendere iuſſus 186 C
C. Cluilius Albanus rex 4 D
C. Claudius Pulcher coſ. creatus 179 A
C. Claudij Pulchri uictoriæ & triumphus 279 D
C. Claudij cenſoris ſeueritas 295 A
C. Claudius accuſatus abſoluitur 295 B
C. Cl. & Tib. Gracchi amicitia Ibidem
C. Decimius Flauus tr. mil. 161 C
C. Decimii lenitas 305 C
C. Duellius menſarius 67 B
C. Fabius Ambuſtus quæſtor 44 A
C. Fabius Ambuſtus tribunus militum, cōſulari pot. 44 D. 47 B
C. Fabius coſ. 263 A
C. Flaminius coſ. 109 C
C. Flaminii odium in patres 110 C
C. Flaminio imolāti qd acciderit 110 D
C. Flaminii inuidia renouata Ibidem
C. Flam. ferocia, & pugnam aggreſſuro quæ omina obuenerint 111 B
V. Flaminii interitus 111 C
C. Flaminius quæſtor 257 C
C. Flaminius coſ 256 A
C. Flaminii geſta in Liguribus 239 C
C. Flaminii pr. bella in Hiſpan. 215 B
C. Flaminius Litabrum expugnat, & regē Corribilonem capit uiuum 217 C
C. Flauius Cn. fil. ædilis curul. 89 B
C. Fuluius Flaccus Pont. fit 274 C
C. Ful. quæſt. ab Ann. interēptus 110 A
C. Furius Pacilus cenſor 38 D
C. Furius tr. mil. con. pot. 40 B
C. Genutius. ij. coſ. 64 A
C. Horatius coſ. 10 B
C. Hoſtilius Tubulus pr. 259 D
C. Hoſtilius Cato pr. 165 D
C. Hoſtilii Tub. cū Annib. pugna 167 A
C. Iulius coſ 33 C. 39 C
C. Iulius Xuir diem Sextio dixit 28 B
C. Iul. Tullus tr. mil. cō. pot. 44 B. 45 B
C. Iulius dict. 67 B
C. Iulii cenſoris mors 58 A
C. Iunius Bubulcus coſ. 84 A. 85 A & D
C. Iunius Bubulcus mag. e. 54 A
C. Iunius Bubulcus dict. 87 D
C. Lacerius tr. mil. 47 B
C. Lectorius le. ad coſſ. 143 C pr. 151 C
C. Lectorius Xuir ſacrorum 160 A
C. Lælius præf. claſſis 184 A
C. Læl. in Africā prædatū miſſus 179 B
C. Læl. mittitur in Hiſp. cū claſſe 159 D
C. Lælii Romam reditus Ibidem
C. Lælius coſ. 239 A
C. Lælio coſ. authore duæ coloniæ in Boios deductæ 246 B
C. Lælio imp. prorog. 246 D
C. Lælius aurea corona & 30 bobus donatur 157 D
C. Lælii cum Aſdrubale pugna 175 A
C. Lælii in Africam aduentus 179 D
C. Licinius Stolo 61 D
C. Licinius Stolo coſ. fit 64 D
C. Licinius Stolo damnatus 66 C
C. Licinius tr. pl. 27 A
C. Licinius coſ. 65 A
C. Licinius Craſſus fit coſ. 299 A
C. Liuius Salinator pr. 232 C
C. Liuius Salinator coſ. 254 B
C. Liuius præfectus claſſis quid geſſerit 238 B

C.Liuij pugna naualis 238 C
C.Liuij geſta 140 A B.240 D.241 A
C.Liuij pugna cum Lycijs circa Phoeni-
cunta 241 B
C.Luctatius 104 C
C.Lucretius IIuir naualis 272 A
C.Lucretius præf.claſſis 189 C
C.Lucretij ſuperbia 293 C & D
C.Lucretius accuſatur 294 A
C.Lucre.mulctatus & dãnatus 294 B
C.Luctatius primum bellum Punicũ de-
bellauit 176 D
C.Mænius coſ. 74 C
C.Mę.& M.Follius abdicãt ſe magiſtra
tu,cauſamq; dicẽtes,abſoluũtur 85 B
C.Manlius coſ. 30 C
C.Manlius tr.mil.& eius geſta 60 D
C.Manilius Aurelius primus ex plebe
Max.Curio 160 A
C.Martius Rutilius coſ. 67 B
C.Manlius pr. 152 C
C.Mart.Rutilius coſ.& dict. 66 C
C.Martii geſta triumphusq; 66 C
C.Martius Rut.IIII coſ. 68 B
C.Martius Rutil. cenſuram ambit & or
dines turbat 68 A
C.Martius Rutil.cenſor 68 A.98 A
C.Martius claſſis pręf. 298 A
C.Martij exercitus cęditur 298 B
C.Matienus IIuir naualis 298 B
C.Matienus 32 naues Ligurũ capit Ibi.
C.Menenius coſ. 28 A
C.Menius dictator 85 A
C.Minorum gentium 14 C
C.Minutius Numatius qu.occiſus 119 A
C.Mutius Porſenę ſcribã obtrũcat 13 C
C.Mutij magnanimitas Ibidem
C.Mutius cognominatus Scęuola dona-
tur à Romanis 13 D
C.Nautius coſ. 30 C
C.Octauij geſta 179 A
C.Papyr.Craſſus tr.mil.cõ.pot. 58 C
C.Papyrius Maſſo C.F.mortuus 239 B
C.Papyrius Maſſo L.F.mortuus Ibidem
C.Plautius coſ. 65 C
C.Plautius mag.eq. 66 C
C.Plautius coſ. 68 B
C.Plautius II coſ. 71 D
C.Plautius Proculus coſ. 76 A
C.Plautius cenſor 85 D
C.Perſius 155 D
C.Petilius Balbus coſ. 65 B.68 B.76 B
C.Petilij Balbi triumphus 65 C
C.Petilius dict. 85 C
C.Põtius Samnit.imp.in Caudinis furcu
lis exercitũ Ro.ſub iugũ mittit 80 D
C.Pontius quibus conditionibus pacem
cum Rom.coſſ.in Caudinis fur.circum
uentis inierit 80 C
C.Pontius ſub iugum miſſus 88 A
C.Pontius Ro.fidem accuſat 81 D
C.Popilius Sabellus 278 C
C.Popilij legatio 295 C
C.Popilius Stratum occupat 296 A
C.Popilij auſteritas 305 B C & D
C.Publitij Bibuli ſimultas cum M.Cl.
Marcello 163 B
C.Quint.Cincin.tr.mil.con.pot. 61 A
C.Semp.Atratinus coſ. 41 A
C.Semp.cum Volſcis pręlium Ibidem
C.Sempr.dies dicta, eiusq; conſtantia,et
damnatio 42 B
C.Serg.III tr.mil.con.pot. 60 B
C.Seruilius coſ. 30 A
C.Seruilius coſ. 32 D
C.Seruilius Hala magiſt.equitum factus
Sp.Melium occidit 37 C
C.Seruilius Hala coſ. 40 A
C.Seruil.Hala tr.mil.cõ.pot .44 A et C
C.Seruilius Hala mag.eq. 44 C
C.Seruil.Quint.fil. 55 C
C.Seruil.Hala tr.mil.con.pot. 46 D
C.Seruil.Fidenas V tr.mil.cõ.pot,56 A
C.Seruilius coſ. 157 D
C.Seruil.mag.eq. 67 C
C.Seruilius Caſca tr.pl. 139 C
C.Seruilius in portum Tarentinum in-
ter hoſtium cuſtodias cum frumento per
uenit 142 A
C.Sempr.Bleſi in Cn.Fuluium vexatio
nes & accuſationes 148 B
C.Seruilius Pontifex 159 D
C.Seruilius ęd.pl. 163 B
C.Seruilius mag.eq. 165 C
C.Seruilius pr. 171 A
C.Sempronium Tuditanum prelio uictũ
& mortuum in Hiſpania 172 A
C.Seruilius Geminus Pont.Max. 166 B
C.Seruilij Pont.Max.& L.Cornelij Do
lobellę conuentio 274 D
C.Sextilius tr.mil.con.pot. 60 D
C.Sulpitius tr. mil. con.pot. 59 B
C.Sulpitius Camerinus cenſor 60 B
C.Sulpitius legatus 64 C
C.Sulpitius coſ. 64 D
C.Sulpitius dict. 65 C
C.Sulpitij ſtratagema in Gallos,& trium
phus 66 B
C.Sulpitius interrex 66 D
C.Sulpitius Peticus coſ. 66 D.67 B
C.Sulpitius Longus coſ. 74 D
C.Sulpitius Longus II coſ. 79 A
C.Sulpitius pr. 147 D
C.Sulpitius Galba Pont. 193 C
C.Sulpitius pr. 294 C
C.Sulpitius Gallus fit coſ. 311 D
C.Sulpitius Gallus exercitui eclipſim lu
nę prenunciat 302 C
C.Terentius Varro homo abiectus quo-
modo euectus 115 B
C.Terentium Varronem in conſulatum
protrudere nititur uulgus 116 C
C.Teren.Varro fit coſ. 116 C
C.Terentij Varronis fuga 118 D
C.Terentij Varronis literę Ro. 120 A
C.Terentio Varroni prorog.imp. 131 A
C.Terentius Varro cum legione Arre-
tium miſſus 163 D
C.Teren.Varro leg.ad Philip. 191 A
C.Terentillus Arſa tr.pl.in conſulare im
perium inuehitur 24 A
C.Trebonius tr.pl,con.pot. 47 B
C.Tremellius Flaccus legat. 181 C
C.Valerius Flaccus tr.mil.cõ.pot.61 D
C.Val.Flaccus Flamen Dialis 160 A
C.Val.Flaccus in Senatũ admiſſus Ibidẽ
C.Valerius Leuini filius, frater M.Ful-
uij ex matre 250 B
C.Val.Potitus tr.mil. 41 A.44 D.45 B
C.Veturius coſ. 27 D
C.Veturius accuſatus damnatur 27 D
C.Veturius tr.mil.con.pot. 61 A & D
C.Veuſius coſ. 14 C
Calatia & Sora capiuntur 88 C
Calatia in deditionem accepta 151 B
Calauij Camp.qui Rom.incendium fece
rant puniuntur 153 C
Cales deducitur colonia 75 B
Calores flu. 132 C
Callicratis conſiliũ cõtra Perſea 281 C
Callidromon 234 D
Calligenes Philip.regis medicus 276 B
Calo index cõiuratio.ĩ Hierony. 131 A
Cambunij montes 290 C
Cameli dromades 245 B
Camiertes Vmbri 87 A
Camertum auxilium Scip. pręſtitum ad
Punicum bellum 87 A
Campani 201 B
Campani uicti à Samnitibus 68 D
Cãpanorũ ad Ro.legatio pro aux. Ibidẽ
Campani ſe Rom.dedunt 64 A
Campani equit.ciuitate donantur 74 A
Campanis equit.& Formianis Funda-
nisq; ciuitas data 74 D
Campani exercitum Caudinum accipiũt
benigne 80 A
Campani legati ad coſ.Rom. poſt cladẽ
Cannenſem 121 D
Campani quibus conditionibus foederati
ſint Annibali 121 B
Campani Ro. aliquot in balneis feruore
acciderunt Ibidem
Campani equit.ecc. propter uirtutem &

ſidem Romana ciuitate donati 516 D
Cāpani quib. īſidijs cumas adorti 127 C
Cāpanorum ad Annibal. legatio 532 B
Campani CXII nobiles ad Romanos trā ſeuot 238 C
Campan. ad Annib. legatio pro commea tu & ſocordia 141 A
Campa. obſeſſorum literæ ad Annib. pro auxilio 243 D
Campanorum equit. in Rom. exercitum irruptio 148 C
Campan. legatio ad Rom. pro dedenda ciuitate 250 D
Camp. ſenatorum ſupplicium 252 A
Campa. aurum & argentum poſt captam urbem Ibidem
Camp. oratio ad ſenat. Rom 214 C
Camp. preces ad M. Val. Leuinū 153 C
Campana mulier ſcortum prodit Roma. Numidarum conatos 150 B
Campus Stellates 89 A
Campus Martios 21 D
Campi Macri 180 C
Cannenſis pugna Annib. & Ro. 118 B
Cannetum uicus 118 C
Cantherios in foſſa prouerbium 129 D
Capenates & Faliſci auxilio ueniunt Veijs 21 D
Capenates ſubacti 49 C
Capitolij locus & nomen 55 A
Capitol. ſaxo quadrato ſubſtructū 56 A
Capras lanatas factas 110 D
Capua, & unde dicta 41 B
Capua circumſidetur à coss. Ro. 143 B
Capuæ præf. primum creati 84 A
Capuæ coniurationes in Romanos inquiſitæ 85 A
Capua dedita 150 D
Capua poſt expognationem qoomodo culta 151 B
Capuſa Deſalcis fil. 284 D
Carcer ædificatus Rom. 7 A
Carceres primum Rom. 75 D
Carne pluiſſe 24 A
Carmenta uates 2 B
Carpentanorum cum Annibale pogna et deditio 101 C
Carpetana arx ab Æquis & Volſcis capta 44 B
Carſeolos colonia ducta 91 D
Carthaginenſes exercitum in Siciliam traiciunt 40 A
Carthag. cum Rom. foedus ictum 61 B
Carthaginenſes Rom. mittunt coronam auream xv pondo 70 D
Carthaginenſes com Romanis foedus tertio renouant 89 A
Carthaginen. xij naues captæ ab Hierone rege Syracuſanorom 108 B
Cartha. & Ro. pugna naualis 108 D
Carthag. vij. naues captę Ibidem
Carthag. ſpeculator Romæ deprehenſus præciſis manibus dimittitur 116 B
Carthag. pugna ad Ægates inſu. 119 C
Carthaginenſes Anniba. ſupplementum ac pecunias mittunt 123 C
Carthag. nauium præfectorum tranſitio & tumultus cædesq; 126 A
Carthagineo. transfugarū cædes Ibidē
Carthaginen. clades doę 130 A
Cartha. claſſis quaſſata tēpeſtate 127 C
Carthag. duces eleuant uerbis uictoriā Scip. cum celare nequeunt 127 C
Carthaginienſis xvij naues captæ iiij merſæ 169 C
Carthag. in caſtra fugati, dehinc tota Hiſpania pulſi 272 A
Carthag. infidi ſocij, graues & ſuperbi domini 278 B
Carthag. quantus terror ceperit, audito Scip. io Africam aduentu 179 D
Carthag. equitum ſpeculatum miſſorum cum Hannone præf. interitus 184 C
Carthag. pugna & ſtrages ingēs 187 B
Carthag. legatos mittunt ad Scipionem pro pace 189 B
Carthag. legationes ad ſen. Ro. 190 C
Carthag. inducias cū Ro. uiolant 190 D
Carthag. nauis uelata infulis ramiſq; oleæ accurrit Scipioni ad pacem petendam 193 B
Carthag. quę conditiones datæ à Scipione induciarum 193 B
Carthag. legati Romā pro pace 194 B
Carthag. reſponſum legati Rom. 299 A
Carthag. quando primum in ſtipendium ſoluerint Romani pecuniam 204 C
Carthag. perfidiæ notati 220 C
Carthaginienſium ſtatutum de Imperatoribus 257 B
Carthag. & Maſaniſſæ pro agro diſceptatio apud Rom. 270 D
Carthag. nouę ſitus & oppugnat. 156 C
Carthago noua capitur 157 B
Carthagines nouæ opes ingentes Ibidem
Carthalo Carthaginen. 220 B
Carthalonis interitus 262 A
Carthea vrbs 201 C
Carteia expugnata ac direpta 101 C
Caruentana arx capta receptaq; 44 A
Caryſtij ſe ac ſuā urbē Ro. dedūt 206 D
Caryſtiorum agri uaſtantur 106 C
Caryſtiarum agri populati 203 B
Caſander miniſter cædis Maronitarum ueneno ſublatus 266 B
Caſſandria ciuitas oppugnatur 298 B
Caſſignatus Gallorum dux occiſus 291 A
Caſilinū fruſtra oppugnat Annib. 124 B
Caſilinum captum a Fabio Maximo & Marcello 133 C
Caſilini ingens fames & deditio 124 D
Caſſinum colonia deducta 85 C
Caſtoris ędes dedicata 18 C
Caſtulo oppugnata à Scipione dedit ſe, 172 D
Catmelus regulus Gallorum 278 A
Caudina pax quomodo facta 80 C
Caudinarum furcularū deſcriptio 80 A
Caudinus exercitus qualem luctum Ro. tulerit 82 A
Caulonia oppugnatur 164 A
Cauloniam obſidentes, dedunt ſe Annibali 162 A
Cauſarij milites 56 C
Celenæ ciuitas 250 D
Celeres ſtipatores Romuli 3 D
Celtæ 91 C
Celetrum dedit ſe Rom. 201 C
Celtiberi Carth. regionē inuadūt 114 A
Celtiberi Romaoorum mercenarij milites in Hiſpania 132 D
Celtiberi pecunia Aſdrubalis corrupti, relicto Cn. Corne. Scipio. domum redeunt 145 D
Celtiberorum clades & fuga 169 B
Celtiberis in Hiſpan. militantib. tres conditiones obtulit cos. 218 B
Celtiberorum bellum cum Q. Folnio Flacco 272 C
Celtiberorum ſtrages & deditio 275 B
Celtiberi rebellantes cæſi 282 B
Ceninenſes à Romulo victi 3 A
Cenomani 109 B
Cenomanorum pactum cum Cn. Cornelio cos. 209 B
Cenomanis arma adempta & reddita, 259 B
Cenſorum ſeueritas 160 D, 295 B
Cenſore demortuo nullus ſufficitur 60 B. 86 D
Ro. Cenſorum animaduerſio in deſertores Reip. 133 B
Cenſorum contentio de eligendo Senatus principe 260 D
Cenſorę & Cenſorum origo 36 C
Cenſores vnde dicti Ibidem
Cenſura quinquennalis ſublata 39 A
Cenſura à multis magnis ambita 248 B
Cenſurę candidatorum contentio 165 C
Ceoſus Rom. inſtitutio 8 C
Cenſus Ciuium Romanorum actus 8 C 23 A. 16 D. 83 C. 166 A. 186 B. 90 A
Centurionis Roma, & Latini certamen 73 B

Centurionis in comitio vox 45 B
Centuria nexus liberatur à Man. 57 D
Cerdibellus Himilconem Romanis prodit 175 B
Cerealea habita 191 D
Cereris ſacrum Rom. propter luctum intermiſſum 119 D
Certinium captum 103 A
Certima obſeſſa & Ro. dedita 271 B
Cerites ac Tarquinien. pacem à Roma. rogant 67 B
Ceruę & lupi curſus inter duo agmina, omea 94 D
Ceſtroſphendones deſcriptio 292 C
Ceſſeus mons 170 A
Chalcis à Rom. capta 199 C
Chalciden. querela apud Rom. 294 A
Charilaus & Nymphius principes Palępoleos, quomodo ciuit. Rom. dediderint 76 D
Chalcioecos, templum Mineruę ęreum 230 A
Cherſonęſus à Gallis capta 151 B
Chium 241 B
Cicliades Achęorum exul. 109 B
Cimbis locus 176 C
Ciminia ſylua 87 C
Cimetra capta 91 B
Cingilia op. 77 D
Cinnę oppugnatę ab Annibale 18 A
Ciſſus portus 238 C
Circei colonia 10 D
Circei Volſcis reſtituuntur per Coriolanum multęq; alię ciuitates 18 A
Circenſe ludicrum 97 D
Circus Apollinaris 33 B
Circus Flaminius 31 C
Circus maximus 7 C
Cirtha ciuitas 181 C
Claſſes Rom. 8 C
Claſſis nauium plauſtris uecta induſtria Annibalis 141 B
Claſſius Altinius Arpinas in uinculis ſeruatus 138 A
Claſſii Altini vxor & liberi viui combuſti 138 B
Claſtidium interceptum 109 C
Claſtidium Annibali proditur 108 B
Claudia Quintia 181 D
Cl. Craſſus tr. mil. con. pot. 41 A
Claud. Nero pr. 139 B
Claud. Nero cum exercitu in Hiſp. proficiſcitur 151 B
Claui pangendi mos & lex 64 A
Cleomedon Philippi legatus 107 C
Cleonymus Gręcorum dux 89 D
Cleopatra uxor Alexandri regis Epiri 76 D
Cliternum expugnatum 138 C
Cloacinę tabernę 30 C
Clorlię virginis facinus & ſtatua 13 D
Clondicus Gallorum regulus 300 C
Clualius Æquus dux Volſcorum 36 D
Cluſium olim Camars 94 B
Cluſinorum legati auxilium aduerſus Gallos petunt 51 B
Cluſinorum cędes 95 B
Cluuia obſeſſa dedit ſe Samnitibus atq; interim à Rom. recipitur 86 A
Clytus Leucadiorum pręf. 834 A
Cn. Bebium Liuia & Claud. Cenſ. diem dixit 186 C
Cn. Bebius Pamphilus cos. 267 D
Cn. Bebij & L. Æmylij coss. profectio in Ligures 170 C
Cn. Claudius Centa interrex 116 C
Cn. Corn. Cethegus cos. 109 A
Cn. Cornelius coſſus cos. 44 A
Cn. Cornelius Coſſus trib. mil. con. pot. 44 A. 47 B
Cn. Cornelij cos. mors 280 B
Cn. Corn. Lentulus cos. 193 D
Cn. Cornelij Lentuli contentio pro Africa 193 D
Cn. Cornelia triumphus decretus & actus 211 D
Cn. Cornelij Lentuli prędą ex Hiſpania. 211 B
Cn. Cornelij conſilium Philippo datum 213 C
Cn. Cornelij monumenta 254 C
Cn. Dolabella rex ſacrorum 166 A
Cn. Domitius cos. 74 C
Cn. Domitius Ænobarbus cos. 115 D
Cn. Fabius Vibulanus cos. 41 A
Cn. Fabius Vibulanus trib. milit. conſu. pot. 44 C
Cn. Fuluius Flaccus pr. 139 B
Cn. Ful. Flacci fuga 143 C
Cn. Fuluius cos. 91 C
Cn. Fuluij profectio in Samnites, ac triumphus 91 C
Cn. Fuluius legatus 90 B
Cn. Fuluius propr. 94 D
Cn. Ful. Centimalus pr. 137 D
Cn. Ful. Centimalus cos. 147 D
Cn. Fuluio dies dicta quo nullus uexatus eſt conatijs 148 B
Cn. Fuluius Tarquinios exulatum miſſus 148 C
Cn. Fuluio Flacco prorogatum imperium 153 D
Cn. Ful. procos. cum Annibale pugna ad Herdoniam & interitus 158 C
Cn. Fuluij procos. militũ ignomin. 119 C
Cn. Genutius tr. mil. 47 D
Cn. Genutius tr. mil. con. pot. 48 D
Cn. Genutij mors Ibidem
Cn. Heluius tr. mil. cęſus 190 A
Cn. Iulius Mento cos. 39 B
Cn. Lentuli cum Æmylio morituro colloquium 118 D
Cn. Manlius cos. 18 D. 65 A. 66 D
Cn. Manlius uulneratur 19 B
Cn. Manlius occumbit 19 C
Cn. Manlius interrex 66 D
Cn. Manlius Capitol. mag. equit. 68 C
Cn. Manlius Vulſo. cos. 233 B
Cn. Manlij cos. cum Gallogręcis bellum 250 C
Cn. Manlij oratio ad milit. & pugna cũ Gallogręcis 251 C
Cn. Manlius procos. redit Romã 256 B
Cn. Manlio triumphus decretus & actus 257 B. 259 D
Cn. Manlius procos. quomodo legatis uarijs reſponderit 254 D
Cn. Manlij reſponſum ad L. Furij & Æmylij pauli orationem 256 C
Cn. Manlius legatus ad Philippũ 191 A
Cn. Martius Coriolanus 17 A & B
Cn. Martius Coriolanus in exilium miſſus 17 B
Cn. Martius Cor. fit dux Volſcis contra Rom. & eius geſta 17 C
Cn. Martius Cor. quid reſponderit Ro. pro pace 18 A
Cn. Mar. Coriolanum quid impulerit ad patriam oppugnandam 175 A
Cn. Magio Atellanus 133 C
Cn. Octauius pr. 176 D
Cn. Octauij claſſis diſiecta tempeſtate in Carthaginien. manus uenit 190 D
Cn. Octauii aduentus Leucadem 234 A
Cn. Octauii legatio 295 C
Cn. Octauii triumphus 311 C
Cn. Plautius cos. 75 C
Cn. Plautii uictor. de Priuernatib. 76 A
Cn. Quintilius dict. 75 C
Cn. & Q. Ogulnii fœneratorib. diem dicunt, quorum grauis mulcta fuit 93 D
Cn. Scipio in Hiſpaniam contra Aſdrubalem mittitur 105 C
Cn. Scipio. in Africa geſta 113 D. 114 A & B
Cn. Scipionis pugnę cum Carthaginenſibus ad Illiturgum & ad Mundam Auringenq; 137 C
Cn. Scipioni femur tragula transfixum Ibidem
Cn. Scipio Romanorum primus in Hiſpa. miſſus 175 C
Cn. Scipio à Celtiberis derelictus 146 A
Cn. Scipionis cum Poenis prędia & inte

ritus 145 C
Cn.Sempronius Bleſus in Hetruriam legatus miſſus 119 C
Cn.Sergius tr,mil.con.pot. 66 B
Cn.Seruilius cos. 109 C
Cn.Seruilij Gemini in Africam profectio infortunata 116 A
Cn.Seruilius ad Hoſtiam miſſus 111 C
Cn.Seruilius queſt.occiſus 118 D
Cn.Seruilius Cępio pont. 139 B
Cn.Seruilius Cepio pr. 176 D
Cn.Seruil. Cępio cos. 186 C
Cn.Seruil,Geminus cos. Ibidem
Cn.Seruilius patre Cn.Serui.& patruo C. Luctatio ex ſeruitute receptis Romam redit,inde in prouinciam remiſſus quas ciuitates receperit 190 A
Cn.Seruilius Annibalem Africam repetentem perſequitur 190 B
Cn.Seruilio prorog.Imper. 191 B
Cn.Seruilius Geminus dict. 193 C
Cn.Sicinius imper.contra Perſea 286 B
Cn.Tremellius Flaccus pr. 191 A
Cocus quãdã ĩ pretio eſſe cęperit 159 D
Coela ſinus Euboicus 203 D
Coelius mons urbi additur 6 B
Coelum arſiſſe 198 B
Cohortes quę ſigna amiſerant quomodo punitę 90 B
Colcas XVII oppidorum Hiſpanię rector 171 C
Collatia Romanis dedita 7 D
Collatinus Tarquinius Egerij fil. 11 A
Coloniarum XVIII ſubſidia Rom. Imper. ſeruatum 160 B
Colonię XII Rom.negauerunt coss. poſſe pecuniam dare Ibidem
Colonię XII quę non dederant Rom.milites quomodo punitę 181 A. 186 B
Colonię Romanorum ciuium deductę 221 D. 227 A
Coloni maritimi de uacatione belli tendunt cum C.Liuio pr. 231 C
Coloni maritimi Rom.quibus ſacroſancta uacatio erat, militię adſcribuntur 166 C
Colophon ciuitas 243 A
Comitia Curiata 54 D
Comitia Centuriata Ibidem
Comitia turbata in creatiõe coss. 264 A
Cominij expugnatio per Sp. Carulium 98 A
Caminium direptum exuſtumq́ 98 A
Campedes Gręcię 210 C
Compulſus regulus 211 C
Compulteria capta à Q. Fabio Maximo 133 D
Concordię ędis dedicatio 89 C. 115 A
Concordię ędes locatur facienda 116 D
Coniuratio adoleſcentum Rom.de reſtituendis in regnum Tarquinijs,& quomodo prodita punitaq́ 11 A
Connocondylum 261 D
Connubij promiſcui plebis cum patritijs rogatio 36 A
Connus oppidum 290 D. 292 D
Conſentia recepta ab Annib. 89 A
Conſentia dedita 116 C
Conſentia capta 186 C
Conſentini & Thurini in fidem Rom. redeunt 139 A
Conſualia ludus 3 D
Conſularis poteſtas ceſſat biennio 39 A
Conſulatus ceſſat XV ann. 30 D
Conſulatus reſtituitur patribus 67 D
Conſulum Imperium 12 A
Coss.contra Canuleium & plebem contentia 35 A
Coss.denuo creantur à patribus ut plebẽ ulciſcantur 30 D
Conſulum aduerſus Latinos proficiſcentium uiſia nocturna 72 D
Conſulem eundem intra X annos non reficiendum lex 91 D
Conſulum & plebis contentio 49 A
Contentio Ro.inter patres & pl. Veios tranſmigrare conantem 50 A
Contrebię deditia 273 A
Corax mons 236 D
Corbio diruta 17 D
Corbio oppidum captum 211 C
Corbis & Orſuę cognatorum certamen ſingulare 173 B
Corinthus oppugnatur 208 B
Corinthus quã Achęis reddita 213 B
Corinthi magnificentia olim 308 D
Corioli obſeſſi 17 A
Corn.Barbatus pont.Max. 89 C
Corniculum opp. 8 A
Cor.Cethegus pr. 147 D
Corolami Boiorum reguli cum Rom.pugna 215 C
Coronatis ludi quando primum ſpectati 98 D
Coronenſis ager populatur 235 C
Corſicorum ſtrages 283 D
Cortona opp.Hetrurię 87 C
Cormoſa & Contenebra, captę diruteq́ 56 A
Coruus in galea Valerij 68 A
Cos.nouacula diſciſſa 7 C
Coſſa Annibali traditur 111 B
Coſſa capta à Fabio 133 D
Coſſanorum factio 111 A
Coſſanis coloni aucti 212 A
Cotys Seute filius Odryſarum rex 286 D
& 290 B
Cremona obſeſſa 197 D
Cranon ab Antiocho capta 231 D
Cretenſium ſeditia 282 A
Croto urbs à Brutijs obſeſſa 126 C
Crotonis arx 130 D
Crotoniatarũ optimatũ conſtantia ibidẽ
Crota oppugnatur à Brutijs, & Hannonis auxilio capitur 130 D
Crotoniatarum diſſidium 130 D
Crotonis magnitudo ante Pyrrhum in Italiam 130 D
Cruſtumini ſuperati 3 A
Cumę à Campanis captę 42 C
Curia Hoſtilia 6 B
Cydoniatarum cum Gortynijs & Gnoſijs bellum 248 D
Catina opp. 77 C
Cycliades Achęorum princeps 265 B
Cycliades pręt.Achęorum 200 B
Cyretię captę diripiuntur 202 D
Cyretię captę à Perſea 290 C

D

Damiurgi 308 A
Damocles Argiuus magnanimus 219 B
Damocriti pr. Ætolorum arrogantia erga Quintium 129 C
Damocritus Ætolorum princeps captus 236 A
Damocritus ſeipſum occidit 246 B
Dardani 276 C
Dardanorum mos in pugna 203 A
Darij mollicies 83 B
Darſa ciuit. 251 B
Daulis capta 207 A
Decẽ tabulis legũ duę adduntur 28 C
Decemuiri creantur ſine prouocat. 28 A
Decẽuirorum primorũ moderatio 28 A
Decemuiri ſecundi qua arrogantia ſuum munus geſſerint Ibidem
Decemuiratus ambitia Ibidem
Decemuirorum conſpiratio 28 C
Decemuiri neceſſitate coacti ſenatum conuocant 18 D
Decemuiri patrum poteſtati ſe ſubmiſerunt 31 C
Decemuiri S.C.iubentur magiſtratu abire 31 C
Decius cos.ſe pro exercitu deuouet 73 D
Decij funus Ibidem
Decius Magius Campanis bene conſulẽs non auditur 112 B
Decius Magius captus Capuę, in caſtra Annibal. perducitur, ac inde mittitur Carthaginem 129 D

Decius Iubellius 174 D
D. Iun. Brutus Scæua cos. 98 D
D. Quintius præf. claſſis 155 C
D. Quintius haſta transfixus Ibidem
Decuriæ Rom. 4 A
Dedendi formula antiqua 7 D
Delphicum oraculum 14 D
Delphicum oraculum quid Tarquinijs reſponderit 10 D
Dolphicum oraculum de Veijs 48 B
Demarata uxor Andronodori, quid marito conſuluerit 134 A
Demarata uxor Andronodori interficitur 138 C
Demaratus Corinthius 7 A
Demetrias ab Ætolis capta dolis 229 C
Demetrias Philippo ſe dedit 237 A
Demetrius obſes patris Philipp. Maced. redditus à Rom. 237 C
Demetrii reſponſum ad fratris accuſationem 269 D
Demetrii falſo accuſati interitus 271 D
Democrates cadit 163 A
Democritus præt. Ætolorum corruptus à Philippo 200 D
Deorum peregrinus cultus in urbem inuectus, & rurſum emendatus 40 A
Derriopus regio 268 B
Deſalces rex Maſæſulorum 124 D
Deuouendi mos 73 D
Dexagoridas Gorgopam præf. Gytthei occidit 219 D
Dianæ fanum Romæ 8 D
Dianæ feſtum Syracuſis 144 A
Diaphanes Achæorum princ. 237 A
Diaphanes dux Achæi exercitus 242 A
Diaph. cum Seleuco pugnat Ibidem
Dictatorem populus creare non poterat 132 A
Dictatorum ueterum moderatio 78 B
Didas pr. Philippi regis proditor Demetrii 271 D
Didas Pæon occiſor Demetrii fratris Perſei Ibidem
Dionyſii tyranni dictum 134 A
Diuitum arrogantia 27 A
Dium opp. 297 B
Dolopes ad Ætolos deficiunt 249 B
Donuca mons 276 C
Dorimachus princeps Ætolorum 151 D
Dorulatus dux Gallorum 122 A
Draudacum caſtellum 295 D
Druentia flu. 105 C
Duellii tribunitiis 28 B
Ducarius Inſuber L. Flamminium occidit 122 D
Duronia expugnata 97 A
Duumuiri ſacris faciendis 47 D
Duumuiri nauales 85 D
Dux quis 38 C

E

Ebutius conſul moritur 23 C
Ecetrani Æquis præſidiũ dãt 23 A
Edeſconis ad Annib. tranſitio 161 B
Egerius 7 B
Elatia capitur à T. Quint. 208 B
Elatia capta 239 A
Eleorum legatio ad Antiochum 232 D
Elephantes anceps pugnæ genus 162 C
Elephantorum Antiochi robur 245 A
Elephantorum rectores quo inſtrumento elephantos occidant, dum regere nequeunt 161 C
Elitanius dux Germanorum in Italiam tranſit 51 D
Emporia urbs 152 D. 184 B
Emporia regio 224 B
Emporiæ duo opp. 217 A
Empulum captum 66 D
Epicides fit pr. 135 A
Epicides proficiſcitur in Leõtinos 135 B
Epicidis & Hippocratis fuga Ibidem
Epicides ad Bomilcarem nauigat, inde Agrigentum 146 A
Epicrates Rhodius 241 B
Epirus 309 D
Epiri direptio, & prædæ eius magnitudo 329 D
Epirotarũ legatio ad Antiochum 205 B
Epirotarum legati relegantur Romam ab Acilio 237 C
Epoſſognatus regulus 251 D
Equitum centuriæ 3 D
Equitum Rom. uirtus 33 A. 64 D
Equites Rom. effrenis equis in hoſtes inferuntur 40 D
Equites quãdo primum equis merere cœperint 32 D
Equites tranſuecti Idib. Quintil. 89 C
Equitum Corne. Scipionis & Annibalis pugna 105 A
Ecetra 23 B
Eretria oppugnatur & capitur 206 D
Eretrani pacem cum Rom. faciunt 15 D
Ergauia ciuit. 275 C
Echedemus princeps legationis Atheníenſium 240 A
Euander Herculi aram dicat 2 B
Euander Cretenſis 291 C
Euander interfectus 305 B
Eudamus præfectus nauium Rhodiorum 240 D
Eumenes rex 241 B
Eumenis populationes 240 B
Eumenis apud Senatum Romanum oratio 247 A B
Eumenis Regis auxilia contra Antiochum 238 B
Eumenis regis benignitas 283 B
Eumenes Romam uenit indicaturus Perſei conatus 284 A
Eumenes grauiter uulneratus 284 D
Eumenes inhiat Perſei pecuniis 300 B
Eumenis & Gallorum bellum 310 A
Euphranos dux Perſei 282 C
Eupolemus præf. militum 249 B
Enipeus flu. 298 A
Euripi æſtus 270 A
Euryalus tumulus in Syracuſis 144 B
Eurylochus Magnetarches importunus 229 A
Eurylochus profugit in Ætoliam 229 A
Eurylochus mortem ſibi conſciſcit 237 A
Exodia quæ dicantur & quando cœperint 63 D
Exulum Rom. cohors 24 D
Exulum ingenia 76 C
Exules & ſerui Capitoliũ occupãt 25 A

F

Fabiorũ nomen plebi inuiſum 18 C
Fabiorũ gẽtis facinora clara 19 B
Fabiorum gentis magnitudo, & aduerſus Veientes profectio 20 A
Fabii circumuenti inſidiis hoſtium, omnes ad unum cæſi ad Cremeram 20 B
Fabii tres tr. mil. con. pat. 52 A
Fabraternorum & Lucanorum legati ad Romanos 75 C
Falarica Saguntina 102 A
Falernia tribus 84 A
Falcatarũ quadrigarũ deſcriptio 245 D
Faliſci Capenateſq; fuſi ac fugati 40 D
Faliſcorum obſidio 50 B
Faliſcorum puerorum iuuentutis magiſter proditor, uirgis cæditur 50 B
Faliſcorum deditio Ibidem
Faliſci ab Rom. fœdus petunt 70 D
Faliſcis bellum indictum 92 B
Fames ingens Petelliæ 115 C
Fames Romæ 37 B
Faſces à populo fracti 39 C
Faucula Cluuia 154 C
Faueria ciuitas deleta 279 D
Fauſtulus paſtor regius educator Romuli & Remi 1 D
Fauno ædes dedicata 213 B
Ferentinates nouum ius tentant 121 D
Ferentinum captum, & eius ager Hernicis donatus 43 D. 65 A
Ferentinatibus ſuæ leg. redditæ 48 D

Ferentinum deſertum ab habitatoribus eſt plum 96 A
Feroniæ fanum 6 B
Feſtinatio 55 A
Fidei ſolenne 4 C
Fidenates Romanis inferunt bellum funa dunturq; 3 C
Fidenatium fuga & Veientum 6 A
Fidenæ colon. Ro. ad Veientes deficiunt, & legatos Rom. occidunt 37 D
Fidenates colonos ſuos occidunt 40 B
Fidenates & Veientes agrum Romanũ inuadunt 38 C & D
Fidenæ capiuntur diripiunturq; 40 D
Fides Porſenæ & Rom. 13 D
Flamen dialis creatur primus 4 C
Flamen dialis 4 C
Fl. Lucanus T. Sempr. proditor 142 C
Floronia Veſtalis ſtupri poenas dedit 170 A
Feciales Rom. quibus uerbis, quoque modo pacem cum Carthaginen. & foedus percuſſerunt 194 B
Foederis faciendi mos 5 A
Foederum tria genera inter reges & ciuitates 223 C
Foedus cum Lucanis ictum 91 C
Foedus cum Picentibus ictum Ibidem
Foedus cum Veſtinis ictum 90 A
Foedus antiquum cum Samnitibus redditum 89 B
Foedus cum Samnitibus renouatũ 71 D
Foedus cum Latinis columna ænea inſculptum 17 A
Foedus Marſis, Marrucinis, Pelignis, Ferentinis datum 89 B
Foeminas Rom. duas præ gaudio exanimatas 112 A
Foeminarum inſignia 216 D
Foenus unciarum 68 B
Foenus ſemunciarium Ibidem
Foeneratorum iudicia & mulctæ Romanorum 230 C
Fori 7 C
Forum Rom. collapſum 64 A
Fori ornandi Rom. origo 87 D
Forenſis factia 89 C
Forenſis turba in quatuor ordines coniecta Ibidem
Formianis Fundanis & Arpinatibus ſuffragii latio conceſſa 154 C
Forma ſenatuſconſulti ultimæ neceſſitatis 23 B
Formula deuouendi ſe 73 C
Formula rogandæ de bello ſentẽtiæ 6 D
Formula foederis feriendi 5 A
Formula deditionis 7 D
Formula inaugurandi regis 4 B
Formula repetendarum rerum 6 D
Formula belli indicendi 6 D
Fornicata via 116 D
Fortis fortunæ ædes faciẽd. locata 98 C
Fortunæ Primigeniæ ædes dedicata in colle quirinali 223 A
Fortunæ equeſtri ædes uouetur 17 B
Fortunæ equeſtris templum 283 A
Foſſa Cluilia 4 D
Fregellæ occupantur 85 C
Fregellas ducta colonia 76 B
Fruſinates tertia pte agri mulctati 89 D
Fructus rerum cognitionis 1 A
Frumenti uilitas Romæ 204 A
Fuiſulæ capta à Fabio 133 D
Fulmen aureum L pondo, Ioui, Iunoni, Mineruæq; ex argento datum 111 A
Fundanorum ſenatus Plautio conſule occurrit 75 C

G

Gabij quomodo proditi Tarquinio per filium Sextum 10 C
Gadenſes perfugi urbis proditionem pollicentur Scipioni 173 D
Gaditani ſe dedunt Romanis 176 C
Gala Numidiæ partis rex 138 D
Galeſus fluu. 141 A
Gallorum fuga cladesq; 53 A. 63 C. 65 B 66 B. 67 D. 68 B. 95 B
Gallorum in Italiam tranſitus primi cauſa 51 B
Gallorum fraus qua contra Hetruſcos uſi 91 B
Gallorum corporum & ingeniorum deſcriptio 54 D. 94 D. 168 C. 211 B 251 C
Gallorum & Samnitium cum Romanis pugna 94 C
Gallorum fortitudo 51 A
Gallorum ad Rom. legatio Ibidem
Galli Romam capiunt 51 D
Galli Capitolium occupantes deturbantur 53 D
Galli religioſa gens Ibidem
Gallis pro redemptione obſidionis quid obtulerint Romani 54 A
Gallus Romanos prouocat ad ſingulare certamen 65 A
Galli in Campaniam recedunt 55 B
Gallus Romanum prouocat ad certamen 68 A
Gallorum & Græcorum pugnæ 68 B
Galli irrident Ro. legationem 103 D
Galli apud Scipionem merentes ad Annibalem transfugiunt, cæde in caſtris Rom. facta 108 A
Gallica quindecim oppida dedunt ſe Romanis 209 B
Gallorum in Aſiam profectio 259 B
Galli Tranſalpini in Italiam tranſgreſſi 266 E. 276 A
Galli Tranſalpini Italia cedere coguntur 267 D
Galli à Perſeo deluſi 300 D
Gallogræcia 240 A
Gallogræci 251 C
Gellius Egnatius author Tuſculani belli 91 C. 93 B
Gellius Egnatius cadit 95 B
Gelo Hieronis fil. 131 A
Gelo Hierõis fil. ad Poenos deficit 116 C
Geminius Metius Latinus 72 D
Gentij Illyricorum regis legatio ad Romam 174 C
Gentius Illyriorum rex Romam delatus 206 B. 295 C
Gentius fratrẽ Platorem occidit 301 A
Gentij exercitus 301 B
Gentius ſe Romanis dedit 301 C
Geræſticus portus 143 B
Gerion caſtellum Apuliæ capitur 114 D
Geſta priuata ac publica quomodo confuſa 79 D
Giſgo, Boſtar, & Mago, Anni. & Philippum legati à Rom. capiuntur 117 B
Gardium opp. 251 D
Gordiu tichos 250 D
Gomphi ſe dedunt 106 C
Gonni oppidum 333 D
Gracchus Cluilius 76 D
Gracchus quomodo Caſilinis fame laborantibus ſubuenerit 124 D
Græcus ſacrificulus ſceleratorum Bacchanalium Romæ author 169 B
Græcorum claſſis Thurias capit, Patauinorumq; populatur fines 89 D
Grauiſcæ colonia deducta 172
Gytheum oppidum oppugnat L. Quintius 219 D
Gytheum tradit ſe Rom. Ibidem

H

Haſtæ ſacrificium 117 D
Hannonis oratio de Annibale Rom. dedendo 101 B
Hannoni præſidium finium Hiſp. & Galliæ commiſſum 110 A
Hannonis & Gn. Scipionis pug. Ibidem
Hannonis reſponſum ad Himilconis increpationem 113 B
Hanno captus à T. Manlio 118 C
Hannonis & Brutiorum contra Ro. pugna acris ad Beneuentum 132 C

Hannonis fuga 156 A. 178 B
Hanno Campanus cohortes palatas occidit 133 C
Hannonis caſtra expugnata ac direpta 138 B
Hannonis odium Mutinem ad Rom. facit deficere 155 D
Hanno nouus Imp. Aſdrubali Barchina ſuffectus, Magoni ſe iungit 169 A
Hanno uiuus capitur, Romamque miſſus 169 B
Hanno equitatum ſibi comparat ac Saleram capit 115 C
Hannonis interitus Ibidem
Harmania Gelonis filia uxor Themiſtij 134 C
Harpagones quid 118 C
Harſicora Sardas 117 A
Harſicora ſibi mortem cõſciſcit 118 C
Haſtati prima acies 73 B
Hegeas pr. equitum cadit 121 B
Hemeradromi qui dicantur 199 D
Heneti pop. 1 B
Heraclea filia Hieronis, uxor Soſippi moritur 134 D
Heracleæ ſitus & direptio 235 D
Heracleæ arx dedit ſe 236 B
Heraclides in uincula coniectus 204 D
Heraclea capitur 298 A
Herculi Græco Romulus ſacrũ inſti. 1 C
Herculis ſimulacrum in Capitol. 49 A
Herdonia inceditur, ac principes eius occiduntur ab Annibale 118 C
Herennius Pontius quid cenſuerit circumuento faciendum de Romano exercitu 80 B
Herennij Baſſi & Herij Petrij colloquiũ cum Hannone 119 B
Hermandica capta 101 C
Hernici deuicti 64 D
Hernicorum induciæ & deditio 68 C D
Hernicorum & Rom. pugna 64 D
Hernici rebellantes uincuntur 64 D
Heradorus Cianus mercator 130 B
Herodorus in cuſtodiam coniectus, quæſtionibus occiditur 271 C
Herſilia uxor Romuli 1 A
Hetruriæ concilium 38 D
Hetruſci ex 12 populis ſingulos lictores regi dabant 2 C
Hetruſcorum cædes & fugæ 40 D. 55 D. 57 A. 66 C. 86 D. 87 B et D. 91 B et D
Hetruſci campi fertilitas 111 B
Hetruſcum bellum eorumque pertinacia in pug. contra Rom. 90 A
Hetruſci rebellant 98 B
Hetruſcorũ cũ Ro. induciæ 88 A. 90 C
Hetruſci Campaniam populantur a cpręduntur 94 C
Hetruſcorum, Samnitium, Vmbrorũ, & Gallorum conſpiratio in Rom. 93 C
Hexapilus regios milites accipit 135 D
Hiera come 210 C
Hiera nonagenarius uoluit Syracuſas relinquere liberas 130 D
Hieronis moriẽtis preces ad tutores Hieronymi 131 A
Hieronis munificentia in Romanas & ſuor 116 B
Hieronis beneficia in Octacilliũ & eius claſſem 115 A
Hieronymus nepos Hieronis, auo ſuccedit in regnum Siciliæ 131 A
Hieronym regis inſolentia moresq; Ibi.
Hieronymi ſocietas cũ Annibale Ibidem
Hieronymus quõ interfectus 131 C
Hieronymi familiares quas turbas mouerint poſt regem interfectum 133 D
Hieranymi interfectores fiunt prætores regni 134 B
Hierony. ſtirps omnis extincta 134 C
Hilermus rex captus 225 C
Himera amnis 131 B
Himilco Hannonem increpat 113 B
Himilconis geſta 116 C (136 C
Himilco Siciliæ aliquot ciuitates capit
Hlaſtus Harſicoræ fil. occiſus 128 C
Hippiæ cum Romanis pugna 196 D
Hippacrates & Epicides regijs militibus ſe permittunt 135 D
Hippocrates Leontinis præſidio mittitur 138 A
Hippocrates fit pr. Ibidem
Hippolochus dux præſ. Lariſſęorũ 233 C
Hirp. ac Samnitum legatio ad Annibalem 118 D
Hirpini dedunt ſe Q. Ful. Flacco 161 D
Hiſpalæ Feceniæ meretricis amor erga P. Ebutium 260 B
Hiſpalæ Feceniæ præmium propter indicata Bacchanalia 261 D
Hiſpani reſpuunt Ro. amicitiam 103 D
Hiſpanorum in bella habilitas 113 D
Hiſpanorum ingenia 114 B
Hiſp. obſides Annibalis dati in arce Sagunti cuſtodiebantur 114 C
Hiſpan. apud Aſdrubalem merentium fuga 124 B
Hiſpanis quotquot cis Iberum habitabant cas. arma adimit 218 B
Hiſpanorum ingens ſtrage 218 A. 163 D
Hiſpanicæ ciuit. dedunt ſe Catoni & captiuos reducunt 218 A
Hiſpania ductu auſpicioq; Auguſti Cæſ. perdomita 171 C
Hiſpaniæ rebellio compreſſa 179 D
Hiſter Thuſcis ludio dictus, unde hiſtriones 63 D
Hiſtoriæ ambiguitas 89 A
Hiſtri cæſi 303 B
Hiſtria pacata 279 D
Honoſca capta ac direpta à Ro. 114 A
Horatiorum & Curiatiorum ſingulare certamen 5 C
Horatia à fratre occiſa Ibidem
Horatius uictor trium Albanorum, ſororem occidit Horatiam Ibidem
Horatius accuſatus abſoluitur 5 D
Horatij Coclitis fortitudo 13 B
Horatio Cocliti quæ gratia relata à Romanis Ibidem
Hoſtia urbs condita 7 A
Hoſtijs humanis litatum Rom. in foro boario 120 A
Ho. Haſtilius cæſus & Ro. fugati 2 B
Haſtius Lucr. Tricipitinus cos. 40 A
Hyambolis recepta 207 A
Hybla deficit ad Poenos 151 B
Hybriſtas Lacedæmonius 241 A

I

IAniculum à Thuſcis captum 20 C
Ianus à Numa pacis & belli index fit 4 B
Iaſſus oppugnatur à L. Æmylio 141 C
Iaſſenſes exules Ibidem
Ibera oppugnatur 116 B
Icilij 44 A
Idæa dea quõ Peſinũte ueniens 181 D
Idus Maiæ ſolennes magiſtratibus ineundis 28 C
Ilion Macedoniæ opp. captum 200 C
Ilienſes Sardiniam inuadunt 278 D
Illergetum defectiones binæ 110 A
Illergetes ab M. Portio auxilium rogant 217 B
Illergetes cæſi, & quibus cõditionibus ea gens poſtea ſe dediderit 179 D
Illiturgi oppugnatio & pugna illic Carthag. & Romanorum 130 A
Illiturgi captum ſeuere diripitur ac diruitur 173 A
Ilatæ occiduntur 210 C
Imperatores Romani Alexandri tempore 83 B
Imperatores qui iniuſſu ſenatus triumpharunt 96 D
Imperij uis omnis in conſenſu 21 D
Imperium in Hiſp. nemo Romanus ambiuit 151 D
Incendium Romæ 133 B
Incendium Rom. per duas noctes ac diẽ unum 138 C

Incendium Ro. circa forum die ac nocte continuum 133 B
Indibilis ad Scipionem tranſitio & oratio 162 B
Indibilis rurſum bellum mouet 179 D
Indibilis cæſus 179 D
Indigemines cuſtos & proditor Hieronymi 133 C
Indus flu. 250 D
Infantem in utero matris clamaſſe, Io triũphe. 132 A
Ingaunorũ cũ Ephanterijs bellum 179 A
Inſani montes 193 C
Inſubres 51 C
Inſubrum clades 209 B
Inſula Galliæ 101 B
Inſula in Tyberi unde coeperit 11 B
Inter pocula atque epulas quid agendum 266 A
Interregnum 4 A
Inundationes Romæ & circa 227 C
Ioui ſtatori nouet Romulus tẽplũ 2 C
Iouis Feretrij tẽplũ amplificatum 7 A
Iouis templum in Tarpeio 10 C
Iouis epulum 54 C
Ioui ij ædes in Capit. dedicatæ L. Quintio & Cn. Domitio coss. 230 C
Iſalcas præf. Annibalis 173 B
Iubellij Taureæ Campani nobilis, equitis fortiſſimi cum Claudio Aſello, ſingulare certamen 129 D
Iubellius Taurea ſeipſum occidit 151 A
Iugum quomodo fiat 27 C
Iulius Tullus tr. mil. con. poſ. 56 A
Iunius Brutus mag. equitum 74 B
Iunius Brutus Scæua cos. 77 B
Iunonis Acrææ promontorium 208 B
Iunonis Matutæ ædes in foro olitorio dedicata 213 A
Iunoni Monetæ ædes uota & dedicata 68 C
Iunonis reginæ templum in Auentino locatum 49 C
Iunoni reginæ ſacrificatum à matronis Romæ quomodo 166 B
Iunonis Veianæ Romam tranſlatio, eiuſq; ædis per Fur. Camill. dedicatio 49 C
Iupiter Elicius 4 C
Iupiter feretrius 3 A
Iuuentutis ædis dedicatio 232 C
Iuuentas dea Rom. immobilis 55 A

L

LAc fluxiſſe Interamnæ 113 A
Lacedæmon undiq; cincta exercitu à T. Quintio & ſtrenue oppugnata 231 B
Lacedæmoni rurſus confligunt cum Romanis Ibidem
Lacedæmoni Achæis ſubditi fiũt 254 B
Lacedæmoniorum cunctatio 307 D
Lacetani à Scip. cæduntur 110 B
Lacetani quomodo capti 218 C
Lacumaces regno pellitur à Maſaniſſa 184 D
Lacus Albanus in altitudinem inſolitam creuit. 48 B
Lacus Curtius unde dictus 64 C
Lacus Timaui 178 A
Lacumaces rex Maſæſulorum fit 184 D
Lagos direpta 251 A
Lampſacum dedit ſe Antiocho 214 A
Lampter portus 244 A
Lanam pullam terra enatam 283 A
Lanuuini in ciuitatem recepti 74 D
Lapis de coelo lapſus 279 B
Lariſſa quæ alio nomine Cremaſte capitur 203 B
Lariſſa arx 208 C
Lariſſam Antiochus oppugnare tentat 233 D
Lariſſus amnis Ibidem
Lartis Tolumnij interitus 38 B
Latinus Syluius 1 B
Latini cur dicti Ibidem
Latini cum Ænea bellum & amicitia Ibi.
Latinorum cum Rom. bellum ad lacum Regillum 14 C
Latini fuſi, caſtraq; eorum capta 15 A
Latinis 6000 Captiuorum reddita à Romanis 15 C
Latini ac Hernici domũ redeunt 56 D
Latini, Hernici, Circeienſes cum Volſcis capti 57 C
Latinorum ac Volſcorum ſtrages 61 B
Latini Tuſc. ad unum omnes cæſi 61 C
Latinorum à Rom. defectio 68 A
Latinorum principes X Ro. uocati 72 A
Latinorum acies & ordines quales fuerint, ut & Rom. 73 B
Latinorum ac Ro. pugna grauis 72 B
Latinorum cædes Ibidem
Latini rebellantes fuſi 74 A
Latinorum Campanorumq; deditio & mulcta propter defectionem Ibidem
Latium uniuerſum à Romanis domitum 74 C
Latin. ciuitates debellatæ quas poenas dederint 74 D
Lauicanis bellum à Rom. indicitur 41 C
Lauicani & Æqui fuſi, fugatiq; Ibidem
Lauicos colonia deducta Ibidem
Lauici opp. capitur & diripitur Ibidem
Lauinia 1 C
Lauinium opp. conditur. Ibidem
Laurẽam in puppe nauis enatam 204 C
Laurentes foedus renouant cum Romanis 74 A
Lauinium rebellat 59 A
Laurentia Fauſtuli uxor 2 D
Lectiſternium primum Romæ 47 D
Lectorius trib. pl. legis agrariæ aſſertor audentiſſ. 21 B
Legati Græcarum Vrbium ad Senatum Romanorum 190 C
Legati Latini & Hernicorum 72 A
Legatis Rom. Fidenis occiſis ſtatuæ in roſtris poſitæ 38 A
Legati Rom. ad Gallos Cluſium obſidentes 51 B
Legati Romanorum Delphos cum donis miſſi 178 D
Legati Philippi Maced. ad Senatum Romanorum 193 D
Legati Rom. In Græciam 227 D
Legati Rom. Delphos miſſi, à Liparenſibus capiuntur 50 C
Legati Romanorum qui Aſiæ res componerent 248 A
Legio linteata 97 A
Legio 4 millium hominum Rom. ſecuri percuſſa 174 D
Leon Athenien. orator quomodo Senatũ permouit 250 B
Leontia loci nomen 137 B
Leptis ciuitas 274 B
Letus mons 280 C
Leucadij 234 A
Leucas expugnatur à L. Quintio 211 A
Leues milites qui dicti 75 B
Lex Acilia de Auẽtino publicãdo 28 A
Lex agraria lata 18 D. 47 C
Legis agrariæ promulgatio, & tributum conferri prohibitum 47 C
Lex Æmylia 39 A
Lex Cincia 216 A
Lex de militis ſcripti nomine non delendo 72 C
Lex de mulctarum æſtimatione 40 A
Lex Horatia 71 D
Lex Licinia 61 D
Lex Oppia, & cur lata & abrogata 216 A. 217 A
Lex Terentilla 24 B
Lex de connubij patrum & plebis 36 A
Lex de prouocatione 91 A
Lex ut quod tribuni plebis iubeant, populum teneat 31 C
Lex nequis magiſtratum ſine prouocatione crearet 31 C
Lex Porcia 91 A
Lex nequis niſi noxam meruiſſet nectere tur 77 B
lex in tabulas 27. B

Lex ut liceat ambos conſules plebeios creare 71 C
Lex ne duo magiſtratus uno anno ab uno ciue geri poſſint Ibidem
Lex ne ſoenerare liceat Ibidem
Lex ne cuius militis nomen niſi ipſo uolente deleatur Ibidem
Lex ut quodcunq; poſtremum populus iuſſiſſet, id ratum eſſet 66 D
Leges ambitus 66 D
Leges Solonis quomodo à Rom. tranſcriptæ & Romæ propoſitæ 27 D. 28 A
Leges conſulares in Auētino latę 21 C
Libertatis Rom. origo unde potiſſ. 11 C
Libertate quomodo utendum 221 C
Libertinorum filijs quando primum Ro. ſenatus inquinatur 89 D
Libri Lintei 78 C
Libyphoenices 104 A
Licinius Craſſus fit pont. Max. 139 D
Licinius Menenius ij tribunus militum con. pot. 60 B
Licinius Menenius iij tribunus militum con. pot. 60 D
Licinius pont. Max. 197 D
Lictor repellitur à plebe 26 B
Lictor repellitur à Volorone 21 A
Lictores decemuirorum centum uiginti 28 C
Lictores duodecim unde 8 C
Ligures qualis gens 268 B
Ligures cos. caſtra oppugnant 225 D
Ligurum cædes 272 B. 179 D. 280 B. 283 D
Ligures Piſas obſident 224 D
Ligures uicti & traducti 273 D
Ligurum X millia profligata 223 C
Ligurum rebellio & ſæuitia 280 C
Liguſtinus ager uiritim diuiſus 283 D
Lipparenſium mos 50 C
Litana ſylua, ubi Rom. exercitus à Gallis occiſus 125 C
Literæ laureatæ 50 D
Lituus quid 4 B
Locren. defectio & proditio 216 C
Locrenſibus urbe egreſſis ad comportanda in ciuitatem neceſſaria, intercluditur reditus ab Amilcare 130 B
Locrenſium pax & ſocietas cum Annibale 130 D
Locren. exules de Locris recipiendis ad Scip. referunt 180 B
Locri à Rom. recepti 180 B
Locrenſium leg. querelæ de Q. Pleminio apud Senat. Rom. 182 B
Locrenſibus leges ſuæ cum libertate reſtitutæ 183 B
Locutij templum 54 B & D
Locuſtarum ingentia examina in Apulia 283 A
Lomnorius regulus Gallorum 251 B
Longula Volſcorum op. 27 A
Loryma portus 241 C
Lucanorum Appulorumq; foedus cum Romanis 76 D
Luc. decepti à Rom. deficiunt, ſocietatēq; cum Samnitib. renouant 77 B
Lucanorum legati ad Rom. & foedus cum ipſis 91 C
Lucanorum ſeditio compreſſa per Fab. procos. 91 D
Lucani dedunt ſe Q. Ful. Flacco 161 D
Lucani in ditionem populi Romani redeunt 171 C
Lucerini ac Samnites ad internitionem cæſi, & colonia miſſa 85 A
L. Æmylius cos. 18 C. 20 A
L. Æmylius tribunus militum con. pot. 55 C. 56 A. 59 A
L. Æmyl. mag. eq. 61 B. 67 B
L. Æmylius Mamercus cos. 63 C. 64 A. 71 D. 76 A
L. Æmyl. Mamercus 76 A
L. Æmylius interrex 66 D
L. Æmyl. Mamercus mag. eq. 71 A
L. Æmyl. Mamercus dict. 75 B. 84 A
L. Æmyl. Paulus cos. 116 C
L. Æmylij Pauli in C. Terentium dicta 117 B
L. Æmylij & Ter. Varr. pugna ad Cannas cum Annibale 118 B
L. Æmyl. Paulus, uulneratus, & moriturus quid Ro. iuſſerit nunciari 118 D
L. Æmylii Pauli mors Ibidem
L. Æmyl. Lepidus Xuir ſacrorū 152 C
L. Æmyl. Pappus pr. 176 D
L. Æmyl. Paulus pr. 232 B
L. Æmylius prætorium concilium coegit 241 A
L. Æmylij Pauli uictoria de Luſitanis 248 B
L. Æmylius Paulus cos 267 D
L. Æmyl. Regillus claſſis præf. 239 A
L. Æmylij Regilli triumphus 248 C
L. Æmylius pr. Teias accedit, & Chios populatur 243 A
L. Æmylius Scaurus in Helleſpontum miſſus 243 D
L. Æmylij prelium nauale cum Antiocho inter Myoneſum & Corycum 243 C
L. Æmylij profectio in Ligures, & quomodo circūuentus ab hoſtibus 271 D
L. Æmylij in Ligurum caſtra eruptio & uictoria 271 B
L. Æmylius Paulus ij cos. fit 299 A
L. Æmylius cos. Maced. ſortitus Ibidem
L. Æmylij cos. oratio 299 D. 301 C. & 311 B
L. Æmylij profectio in Maced. Ibidem
L. Æmylij cum Perſeo pugnæ 302 C
L. Æmylius uictoriæ nuncios Romam mittit 304 C
L. Æmylius quomodo Perſea uictum exceperit, quidq; ei locutus 305 A & B
L. Æmilius poſt uictoriam circumit & uiſit Græciam 308 D
L. Æmilius Macedonibus aperit ſenatus decreta 309 A
L. Æmil. Macedoniam diuidit Ibidem
L. Æmilius Macedonib. ſenatum creat, & ludos celebrat. 309 CD
L. Æmilij triumphus lugubris 311 B
L. Albinus trib. pl. 17 A
L. Albinus ſacra Romanorum peruexit Cære 52 C
L. Anicius Gentium regem & Scodram ciuitatem capit 301 C
L. Anicij geſta 308 B
L. Anicij triumphus 311 D
L. Annius Latinos contra Rom. incitat ad defectionem 72 B
L. Annij ferox oratio ad Romanorum Senatum Ibidem
L. Annij interitus Ibidem
L. Apuſtius cadit 241 C
L. Aquilius Coruus tribunus militum cōſulari poteſtate 56 A
L. Arennius præf. mil. captus 164 B
L. Atij conſilium & uictoria de Hiſtris 278 C
L. Attilius Longus tribunus militum conſulari pot. 36 B
L. Attilius tribunus militum conſulari poteſtate 48 D
L. Attilius quibus uerbis plebem rogauerit quid de Campanis uictis uelit fieri 154 C
L. Attilius quæſtor 118 D
L. Attilius præfectus præſidij apud Locrenſes 122 C
L. Attilij geſta 271 C
L. Atilij & C. Martij rogatio 85 D
L. Bantius eques Nolanus, à Marcello comitate & muneribus placatus 113 D
L. Bebius legatus Scipionis ad Carthaginenſes 190 D
L. Bebij pr. fuga & mors 248 B
L. Brutus terram oſculatur 10 D
L. Cæcilius Metellus author deſerendæ Italiæ poſt Cannen. cladem 133 B
L. Cælius Illyrici præf. repulſus & uulneratus 196 A
L. Calpurnius legatus Romanorum ad Achæos 207 B

L. Caulllius ob ſtuprum Veſtalis, uirgis cæſus Ibidem
L. Canuleius pr. Hiſpaniæ 293 B
L. Cincius Alimentius pr. 252 C
L. Cincius Siciliæ parti præf. 160 A
L. Cincio committitur Locrorum oppugnatio 264 A
L. Cincius Alimentius legatus ad Criſpinum 164 D
L. Cornelius II cos. 75 B
L. Cornelii reditus Rom. & quam nihil apud Senatum impetrauit 225 C
L. Cornelius uocatur Romam ad creandos coss. Ibidem
L. Cornelij & Antiochi pugna 245 B
L. Cornelius IIuir 278 A
L. Cor. Lentulus Xuir ſacrorum 239 B
L. Cor. Lentulus mortuus Ibidem
L. Cor. Lentulus præt. 247 D
L. Cor. Lentulus leg. 162 C
L. Cor. Coudinus æd. cur. 263 B
L. Cor. Lentulo & L. Manlio Acidino Hiſpania à Scipione tradita 176 C
L. Cornelius Lentulus dux contra Ilergetes 179 C
L. Cor. Lentulo prorog. imp. 182 D
L. Cor. Lentulo prorog. imp. 186 D
L. Cornelij Lentuli oratio 299 B
L. Cor. Lentulus cos. 204 A
L. Cornelius Maluginenſis Xuiris patrocinatur 29 B
L. Cor. Maluginen. cos. 86 B
L. Cornelii Merulo cos. 223 A
L. Cornelii Merulæ pugna cum Boiis 224 D
L. Cor. Scipio cos. 91 C
L. Cornelius Scipionis in Hetruriam profectio 91 D
L. Cor. Scipio cos. 67 C
L. Scipio collaudatus à fratre cum Hannone captiuo Rom. mittitur 169 C
L. Cornelius Scipio frater Africani conſulis 270 A
L. Cornelius Scipio Africanus Mineruæ ſacrificat 244 C
L. Cornelii Scipionis & Antiochi exercitus 245 A
L. Scipio frater Publii Oringin expugnat 169 D
L. Scipio in uincula ductus 258 C
L. Scipia ludos edit 161 B
L. Cornelius Scipio Romam miſſus ab Acilio 235 C
L. Cornelius Scipio paludatus urbe proficiſcitur 239 C
L. Cornelii Scip. triumphus 248 C
L. Scipio dimiſſus 259 A
L. Scipionis equus ademptus à Portio cenſore 266 A
L. Corninus tr. pl. 77 C
L. Decimus leg. Ro. iuſſmis 289 B
L. Duronius prætor Gentium regem accuſat 274 C
L. Ebutius cos. moritur 23 C
L. Fabius legatus Scipionis ad Carthagineſes 290 D
L. Fuluius mag. eq. 84 A
L. Fuluius cos. 79 B
L. Furius Bibaculus quæſt. occiſus 218 D
L. Furius & C. Manlius rei 20 D
L. Furius Paculus cos. 26 D. 37 A
L. Furius tribunus militum obtrectatur Camillo 59 A & C
L. Fur. Camilli animi moderatio 60 A
L. Furius Camillus dict. 67 C. 68 A
L. Fur. Camillus cos. 68 B. 74 C. 75 A
L. Furii Camilli de Latinis ad Senatum relatio 74 C
L. Furio Camillo Samnium euenit 77 A
L. Furius Medullinus tribunus militum con. pot. 40 D
L. Furius Purpurio tr. mil. 158 D
L. Furii Purpurionis pugna cum Gallis clara 199 B
L. Furius Purpurio legatus Romanorum ad Ætolos 200 C
L. Furii reditus Romam & triumphus 203 D. & 204 A
L. Furius Purpurio cos. 211 A
L. Furii conſulis ad collegam profectio 196 D. 213 D
L. Furius Medullinus cos. 43 C. 44 A
L. Furius Medullinus tribunus militum con. pot. 44 C. 45 A. 48 A. 49 D 50 A. 51 B
L. Geganius tribunus militum conſulari poteſtate 61 A
L. Genutius cos 63 D. 64 A
L. Genutii aduerſus Hernicos profectio & mors 64 C
L. Genutii lex de non fœnerando 71 C
L. Horatius Barbatus tribunus militum con. pot. 40 D
L. Horatius Puluillus tribunus militum con. pot. 56 B
L. Hortenſius accuſatur 293 C & 294 A
L. Hoſtilius Mancinus cum equitibus exploratum miſſus, occiditur 113 B
L. Icilius 29 D
L. Icilius trib. pl. ſeditioſus 43 D
L. Iulius magiſter eq. 39 C
L. Iulius cos. 40 A
L. Iulius tribunus militum conſ. lari poteſtate 37 D. 47 B. 60 D
L. Iulius Tullus tribunus militum conſulari poteſtate 48 B
L. Iulii lex de magiſtratibus 274 D
L. Iulius fulmine ictus 222 B
L. Iunius Brutus uir magnanimus 10 B
L. Iunii Bruti & cæterorum coniuratio aduerſus Tarq. Superbum 11 B
L. Iunius Brutus cos. Ibidem
L. Iunius Brutus ſenatorum numero ad 300 ſupplet 18 A
L. Iunius Brutus filiorum ſuorum index 12 B
L. Iunii mors quomodo Romanis luctu celebrata 22 D
L. Licinius tr. mil. con. pot. 54 B
L. Licinius Stolo tr. pl. 62 B
L. Licinius mag. eq. 62 B
L. Licinius Pollio leg. ad Criſpin. 164 D
L. Liuius trib. pl. 81 B
L. Lucretius Flauus cos. 50 D
L. Lucretius tribunus militum conſulari poteſtate 51 B
L. Lucretius Tricipitinus cos. 56 A
L. Lucretius tribunus militum conſulari poteſtate 59 A
L. Lucretius quæſtor ab Annibale occiſus 210 A
L. Manlius Thuſculanorum dictator auxilio uenit Rom. 25 D
L. Mamilia Thuſcul. ciuitas data 25 C
L. Manlius Capitolinus tribunus militũ con. pot. 42 A
L. Manlio dies dicta 64 A
L. Manlius Imperioſus dict. Ibidem
L. Manlii ſeueritas in dictatura Ibidem
L. Manlii in filium ſæuitia Ibidem
L. Manlius prætor in Galliam cum exercitu miſſus 103 B
L. Manlius ad Mutinam Gallos ſtrauit 104 B
L. Manlius Acidinus pr. 152 C
L. Manlii Acidini literæ 168 D
L. Manlius Acidinus dux in Ilergetes 179 C
L. Manlio Acidino prorogatur imperium 181 C
L. Manlio Acidino prorogatur Imperium 186 D
L. Manlius Acidinus prohibitus per M. Portium Leccam ouatione 205 A
L. Manlius & L. Minutius Myrtilus Carthaginem auecti 255 D
L. Manlii Acidini cum Celtiberis pugna 262 A
L. Manlius Acidinus cos. 274 D
L. Manlii oratio 263 C
L. Manlius Torquatus dict. 165 C
L. Manlius Torquatus Luſtrum uouet Ibidem
L. Martius Septimii filius collapſam rem

rem Romanam apud Hiſpanos reſtituit 146 C
L. Martii temerarium conſilium, ſed felix & clara victoria 147 A
L. Martio concionanti flammam ex capite fuſam 147 C
L. Martii geſta in Hiſp. 171 D. 173 D
L. Menenius Lanatus cos. 37 A
L. Minutius cos. 26 D
L. Metelli & Poſthumii Albini certamen 146 D
L. Minutius præf. annonæ 16 D
L. Minutii timiditas 27 A
L. Minutius conſulatu priuatur per dictatorem Cincin. 27 C
L. Minutius boue aurato donatus 37 D
L. Naucius Sabinum agrum populatur 17 A
L. Opimius Panſa quæſtor occiſus & quæſtorium captum 95 D
L. Oppius & Q. Fuluius tribunus plebis obſtant coss. ne ſortiantur prouincias 209 A
L. Oppius Salinator pr. 231 B
L. Papyrius tribunus militum conſulari poteſtate 56 B
L. Papyrius Craſſus dict. 74 B
L. Papyrius Craſſus cos. 75 A
L. Papyrius Craſſus cos. 38 C
L. Papyrius Curſor tr. mil. conſulari poteſtate 57 B. 59 B. 61 B
L. Papyrii turpis libido 77 B
L. Papyrius Curſor magiſter equitum 74 B
L. Papyrius Curſor dict. 72 D
L. Papyrius Curſor, milites ſibi reconciliat 79 A
L. Papyrius Curſor ij. cos. 81 B
L. Papyrii Curſoris in Apuliam profectio 81 A
L. Papyrii Curſoris laudes, & cognominis eius origo 81 D
L. Papyrius Curſor V cos. 85 C
L. Papyrius dict. 87 C
L. Papyrii Curſoris dictatoris triumphus 88 A
L. Papyrius Curſor quomodo uouerit Ioui Victori 97 D
L. Papyrius cos. eiusq́ fortia facta contra Samnites 97 A
L. Papyrii Curſ. concio ad milit. 97 B
L. Papyrius fit prætor; & triumphus 98 C
L. Papyrius Mugillanus Cenſor primus 36 B
L. Papyrius Mugillanus cos. ibidem
L. Papyrius Mugillanus cos. 40 A
L. Papyrius Mugillanus tribunus militũ conſulari pot. 41 A
L. Papyr. Mugill. cos 41 B
L. Pinarius cos. 21 A
L. Pinarius Mamercus tribunus militum conſulari pot. 39 A
L. Pinarii aſtus quo Ænnenſes oppreſſit 119 D
L. Pinarius mag. equitum 64 A
L. Pinarius præf. præſidii 136 D
L. Plautius Venox cos. 71 C. 83 D
L. Pomponii Veientoni cum Hannone infelix pugna, in qua ipſe captus quoque 139 A
L. Porcius Licinius cos. 264 A
L. Porcius Licinius æd. pl. 159 D
L. Porcius Licinius pr. 165 D
L. Porcii Licinii prætoris geſta 168 A
L. Poſthumius diem dictum fugit 98 D
L. Poſthumius cos. 89 A
L. Poſthumius Megillus propr. 94 C
L. Poſthumius Megillus cos. ædem Victoriæ dedicat. 95 C
L. Poſthumii Megilli triumphus inuito Senatu 98 C
L. Poſthumius Megill. tribunus militum conſulari pot. 59 A
L. Poſth. Albinus pr. 116 D
L. Poſthumii cos. interitus 115 C
L. Poſthumii calua auro cælato fit uas ſacrum Ibidem
L. Poſthumius & T. Sempronius Grac. Aſdrubali occurrunt 116 B
L. Poſthumius tribunus militum conſulari poteſtate 55 C
L. Poſthumij quæſtiones in paſtores latrones 163 C
L. Poſthumii prætoris geſta 275 D
L. Poſthumii geſta 275 D
L. Poſthumii Albini triumphus 179 A
L. Poſthumius cos. primus ſocios Ro. ſumptibus grauauit 182 D
L. Publii Æmylii & C. Terentii Varr. diſſidium 117 B. 118 B
L. Pub. Bibulus trib. mil. 119 C
L. Quintius Capitolinus trib. militum cõſulari poteſtate 57 B
L. Quintius Cincinnatus fit cos. ac ſe trib. pl. opponit 25 D
L. Quint. reficitur cos. 26 B
L. Q. Cincinnati animoſitas & militaris ſcientia 27 A
L. Q. Cincinnatus quibus conditionibus dimiſerit Æquos victos 27 C
L. Quintii Cincin. triumphus Ibidem
L. Quintius Cincinnatus maior dictator fit. 37 C
L. Quintius Cincinnati filius tribunus militum con. pot. 37 D
L. Quintius Cincinnatus iunior magiſter equitum 38 A. 41 D
L. Quintius Cincinnatus trib. militum cõſulari poteſtate 40 D
L. Quintius Cincinnatus iij. trib. militum con. pot. 41 B
L. Quintius Cincinnatus tr. militum conſulari poteſtate 56 B
L. Quintius Cincinnatus tr. militum conſulari poteſtate 61 A
L. Quintius Flamininus augur 139 B
L. Quintio Flaminino claſſis præfectura prorogata 209 A
L. Quintius T. Quintii cos. frater quid geſſerit 206 D
L. Quintius cos. 230 C
L. Quintius Ligures populatur ibidem
L. Quintii Criſpini triumphus 266 A
L. Rammius Brundiſinus 285 A
L. Scribonius Libo pr. 181 B
L. Sempronius Atratinus Cenſor primus 36 B
L. Serg. Fidenas cos. & eius geſta 38 A
L. Sergius Fidenas tribunus militum conſulari poteſtate 39 A
L. Sergius Fidenas ij. cos. 40 A
L. Serg. Fidenas tr. mil. 42 C
L. Sergius cũ Æquis male pugnat 41 D
L. Sergius Fidenas tribunus militum conſulari poteſtate 48 B
L. Seruilius Structus ij. tribunus militum 43 A
L. Sextius cos. primus de plebe 63 C
L. Sextius tribunus plebis & eius leges 61 D
L. Siccius à xuiris proditus 19 C
L. Stertinii præda Hiſpanica 211 B
L. Tarquinius Collatinus 11 B
L. Tarquinius Collatinus abdicat ſe conſulatu 12 A
L. Tarquinius urbem triumphans primus ingreditur, & eius ædificia 7 D
L. Tarquinii Superbi crudelitas in ſocerum 9 B & C
L. Tarquinius Superbus quomodo occupârit regnum 9 C
L. Tarquinio Superbo urbs clauditur & indicitur exilium 11 C
L. Tarquinii mors 14 D
L. Tarquinius magiſter equitum homo pauper 27 A
L. Ticinius tr. mil. 47 D
L. Ticinius tribunus militum conſulari poteſtate 48 D
L. Trebonii tr. pl. rogatio 33 D
L. Valerius Antias præf. nauium 117 C
L. Valerius Appio ſe opponit 30 C
L. Valerius cos. 18 C. 22 A. 11 C

L. Valerij aduerſus Æquos & Volſcos bellum 21 D. 31 D
L. Valerii adhortatio ad milites Ibidem
L. Valerius & M. Horatius ad plebem ex Auentino in urbem reuocandam miſſi 31 A
L. Valerius interrex 48 C
L. Valerio triumphus decernitur 51 A
L. Valerius mag. equitum 54 A
L. Valerius iiij tribunus militum conſulari poteſtate 59 A
L. Valerius V tribunus militum conſulari poteſtate 60 B
L. Valerius tr. mil. con. pot. 61 A
L. Valerius mag. eq. 75 C
L. Valerius tribunus pleb. contra legem Oppiam 215 C
L. Valerius contra legẽ Oppiam & pro mulieribus 216 B
L. Valerii pugna cum Gallis 222 B
L. Valerius Flaccus cos. 214 C
L. Valerii Flacci cum Boiis prælium & uictoria 218 C
L. Valerius Flaccus legatus ad Ætolos 236 B
L. Valerius Flaccus mag. eq. 81 A
L. Valerius Philo dict. 216 B
L. Valerii Potiti oratio in Decemuiros 29 A & B
L. Valerius Potitus cos. 43 D
L. Valerius Potitus tribunus militum conſulari poteſtate 47 B
L. Valerius Potitus iiij tribunus militum conſulari poteſtate 47 B
L. Valerius Potitus V tribunus militum con. pot. 48 A
L. Valerius Potitus cos. 51 A
L. Valerius Potitus interrex 51 A. 56 B
L. Valerius Publicola tribunus militum con. pot. 50 A
L. Valerius Publicola iij tribunus militum con. pot. 56 B
L. Veturius Philo pr. 159 C
L. Veturius alius æd. cur. Ibidem
L. Veturius tribunus militum conſulari poteſtate 62 B. 63 A
L. Veturius Philo Cenſor 159 D
L. Veturio Philoni prorog. imp. 163 C
L. Veturius Philo legat. uictoriæ de Aſdrubale 168 D. 193 C
L. Veturius Philo Romæ recenſet deuictam Africam 293 C
L. Veturius cos. 271 A
L. Veturius Philo mag. eq. 181 B
L. Virginius 30 A
L. Virginius quomodo filiam ſuam defenderit à ſtupro 30 C
L. Virginius Appii ſcelus exercitui in Algido exponit, eumq; ſecum Rom. reducit 30 D
L. Virginius cos. refectus 38 C
L. Virginius tribunus mil. con. po. 55 C
L. Volumnius cos. & eius geſta 92 B. 88 C. 93 C
L. Volũnius auxiliatur Ap. Cl. 92 D
L. Volumnij & Appij Claudij inimicitiæ Ibidem
L. Volumnii in Samnium reditus 93 B
Lucerum centurio 3 C
Lucumo Demarati Corinthii fil. 7 B
Lucus Feroniæ 130 A
Lucretiæ honeſtum ſtudium 11 A
Lucretia ſe occidit 11 B
Ludi Apollinares ut in perpetuum fierẽt, notum 152 C
Ludi Circenſes à Priſco Tarquinio inſtituti 7 C
Ludi funebres 104 A
Ludi Magni inſtaurantur 27 C
Ludi plebei inſtaurati 116 D. 139 B
Ludi Romani habiti inſtauratiq; 116 D. 139 B. 191 A
Ludi ſcenici primum facti ab ædilibus curulibus 137 D
Ludi Scenici Romæ celebrati magnifice 137 D
Ludi promiſcue ſpectati Romanis 223 B
Lunenſiũ cũ Piſanis diſceptatio 306 A
Lupercalia 2 A
Lupi duo in formijs aliquot laniauerunt 209 B
Lupum in Capitolium penetraſſe Ibidem
Lupus interdiu Romæ agitatus 279 B
Luſtrale ſacrificium 6 A
Luſtratio exercitus apud Macedones qualis fuerit 314 D
Luſtrum conditum 8 C. 23 A. 98 C
Luxuriæ Romanæ origo è bello Aſiatico 259 D
Lyciorum querela ad ſenatum Romanum 278 D
Lycortæ prætoris Achæorum oratio contra Laced. accuſationem 264 C
Lyſimachia Rom. excipit 244 A

M

Macedones 251 C
Macedonici belli ſecundi cauſa 261 B
Macedonum & Achæorum odium inter ſe 281 A
Macedonum ſtrages & fuga 303 C
Macedoniæ ciuitates ſe dedunt Romanis 303 D
Macedonici pueri regii ad Romanos tranſeunt 305 A
Macedonici Metalli uectigal ſublatum à Romanis 309 A
Macedoniæ diuiſio in quatuor regiones Ibidem
Macedonicæ prædæ magnitudo 309 D
Machanidæ geſta leuia 170 C
Machanidas tyran. Lacedæmon. 164 D
Macris inſula 243 B
Mæander fl. 250 D
Mæſia ſylua 7 A
Magella deficit ad Pœnos 152 B
Magiſtratum nullum ſine prouocatione creandum 32 C
Magneſia 144 D
Magni campi 187 D
Magni ludi 7 C
Mago præf. equitum apud Annibalem frater Annibalis 108 A
Mago geſta fratris Annibalis in Italia recitat ſenatui Carthaginenſi belloq; petit neceſſaria 123 A
Mago cum claſſibus & copiis in Hiſpaniam reverſus Ibidem
Mago captus à T. Manlio 128 C
Magonis diſpoſitio exercitus 156 D
Mago ſe cum præſidio & arce dedit 157 B
Mago & Aſdrubal Giſgonis auxilio ueniunt Aſdrubali Barchino, ſed ſero 163 A
Magonis eruptio in L. Cincium 164 C
Magonis fuga 169 B
Mago & Maſaniſſa P. Cornelium Scipionem & P. Syllanum caſtra ponentes inuadunt 171 D
Mago iubetur cum exercitu petere Italiã ac ſe Annibali iungere 276 B
Mago Carthaginem nouam capere conatur, ſed fruſtra Ibidem
Mago in Italiam traiicit, ac Genuam capit 179 A
Magoni naues, exercitus & pecunia miſſa à Carthag. 180 A
Magonis & Gallorum conſilium Ibidẽ
Magoni femen transfixum 190 A
Mago in Africam traiiciens in itinere moritur 190 B
Maharbal populatur agrum ſociorum Romanorum 107 C
Maharbal Himilconis fil. 103 D
Maleuentum olim nunc Beneuentum oppidum 83 C
Mamercus Æmylius dict. ij. 38 D
Mamerci lex, magiſtratus abdicatio, & tribu motio 39 A
Mamercus Æmylius tribunus militum con. pot. 37 D

Mamercus Æmyl. dict. 38 A
Mamerci dictatoris triumphus 38 B
Mamercus poſt triumphum ſe magiſtratu abdicat 40 D
Mamercl Æmylij dictatoris cum Fidenatibus ac Veientibus pugna, & ad ſuos oratio Ibidem
Mamilius ſauciatur 14 D
Mandonius Illergetum regulus 214 B
Mandonij uxoris preces ad Scipionem Africanum 157 D
Mandonij ad Scip. tranſitio 16• B
Mandonius & Indibilis Sueſſitanum Sedetanumq; agrum populantur 173 D
Mandonius & Indibilis deſperantes ueniam renouant bellum 175 C
Mandonij oratio pro uenia quam impetrat 176 A
Mandonius & cæteri belli authores Ro. dati ad ſupplicium 179 A
Manduria capta 161 D
Manliana imperia 73 A
Manlius Nænius cenſor 87 C
Manitius Prænestinus 174 D
Mannus index incendij Romani & eius præmium 153 B
M. Aburius tr. pl. 259 D
M. Acilij Glabrionis cos. notæ 231 A
M. Acilij & Antiochi pugna ad Pylas 235 B
M. Acilij ſeueritas 236 D
M. Acilius Ætolas ad rogandam ueniam hortatur 235 D
M. Acilius Heracleam obſidet Ibidem
M. Acilius Heracleam oppugnat 239 C
M. Acilius Amphiſſa expugnata cedit prouincia 240 A
M. Acntius tr. pl. con. pot. 47 B
M. Æmylius cos. 45 D
M. Æmylius Mamercus 45 B
M. Æmylius Mamercus iij tribunus mil. con. pot. 47 B
M. Æmylius tribunus militum conſulari poteſtate 41 B
M. Æmyl. Pappus dict. 61 A
M. Æmyl. Paul. mag. eq. 90 A
M. Æmylius Paulus ab hoſtibus amiſsis aliquot ſignis in caſtra compellitur Ibidem
M. Æmylij Lepidi filii ludos funebres edunt 126 D
M. Æmylius Regillus Flamen Quirinalis 131 C
M. Æmylius Regillus cos. conſulatum non geſſit Ibidem
M. Æmyl. Lepidus pr. 137 D
M. Æmylio prætori datum, nouis religionibus Ro. liberare 239 A
M. Æmyl. Pappus mortuus 159 D
M. Æmylius ad Philippum 199 A
M. Æmyl. Lepidus pr. 23 B
M. Æmylius moritur 242 B
M. Æmylius tr. mil. 245 C
M. Æmylius Lepidus cos. 255 D
M. Æmylij & M. Fuluii inimicitiæ 156 A
M. Æmylij cos. geſta in Liguribus 259 A
M. Æmylii Lepidi & Fuluii Nobilioris certamen 274 C
M. Æmylii Lepidi ſtructuræ 275 D
M. Albinus tr. mil. con. pot. 61 D
M. Antonius mag. eq. 75 B
M. Antiſtius leg. Ro. 110 C
M. Attilius Regulus cos. 75 A. 95 C
M. Attilii cum Samnitibus pugna cruenta 96 A
M. Attilius quomodo ſuos milites fugientes denuo pugnare coegit ac templũ Ioui Statori nouet 96 C
M. Attilius Ro. miſſus 117 C
M. Attilius Regulus Cenſor 132 B
M. Attilius pr. 137 D
M. Attilio Cenſori dies dicta Ibidem
M. Attilius 192 A
M. Attilii Reguli ſententia de Campanis 154 C
M. Atilius Glabrio cos. 217 D
M. Atilius mare traiicit 234 B
M. Atilii oratio ad milites 234 D
M. Atilii triumphus 146 A
M. Atilius Glabrio ambit cenſurã 248 B
M. Atinius occiſus 211 B
M. Attinius 141 B
M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorum 186 C
M. Aur. Cotta L. Scipionis legatus Romam 196 D
M. Bebius Pamphilus cos. 270 D
M. Bebii imperium & triumphus 273 C & D
M. Cæditius Gallorum aduentum nunciat 51 B
M. Cæcilius Metellus pr. 171 A
M. Cæcil. Metellus legatus 181 A
M. Centenius Penula miles Rom. exercitum in Annib. infeliciter ducit 143 B
M. Centenij interitus Ibidem
M. Cincius Alimentius tr. pl. 183 B
M. Claudius cliens, Appii miniſter libidinis 39 D
M. Claud. damnatur 32 B
M. Claud. Marcellus dict. 76 B
M. Claud. Marcellus pr. 116 D. 113 D
M. Claud. Marcellus præf. claſſis 120 A
M. Claud. quomodo prohibuerit Nolanam deditionem 114 A
M. Claud. Nolanos proditores ſecuri percuſſit 214 B
M. Claudio exercitus in Siciliam traducendus mandatur 126 D
M. Claud. Marcello cur imperium eſſe pop. iuſſerit Ibidem
M. Claud. Marcellus cos. fit 151 C
M. Cl. Marcelli in Sãnitibus geſta 128 D
M. Claud. Marcelli prouidentia Ibidem
M. Claud. Marcelli ad milites adhortatio 129 B
M. Cl. Marcellus iij cos. 131 D
M. Claudii Marcelli cum Annibale pugna 132 D
M. Claud. Marcellus Nolam ad Q. Fab. cum ſua exercitu uocatus uenit Caſſilinum, quod obſident 133 C
M. Claud. Marcellus capit ciuit. quæ ad Carthag. defecerat 136 B
M. Claud. Marcelli conatus in capiendis Syracuſis 143 D
M. Claud. Marcellus Acradinam circumſedit 144 C
M. Claud. Marcelli reſponſum ad Syracuſ. ueniam rogantes 146 C
M. Claud. Marcelli alia pugna & uictoria 147 D
M. Claud. Mar. Syracuſarum ornamenta Rom. deuehit 147 C
M. Claud. Marcelli ex Sicilia reditus Romam 152 A
M. Claud. Mar. reſponſum ad Siculas accuſantes apud Senatum 154 A
M. Claud. Marcellus Annibalem ſequendo urget 161 A
M. Claud. Marcelli increpatio militum & animaduerſio ignominioſa in cohortes ac centuriones 161 B
M. Claud. Marcellus V cos. 163 B
M. Claud. Marcellus interfectus 164 B
M. Claudius Marcellus cos. 122 A. 148 C. 166 B
M. Claudius Marcellus Gallos fundit & Comum capit 213 D
M. Claudius Marcellus cladem à Bois accipit Ibidem
M. Claudii Marcelli triumphus 214 A
M. Claudius Marcellus conſul moritur 279 D
M. Claudius legatus obtrectator L. Cornelij 225 B
M. Claudius pr. 194 C
M. Cornelius tribunus militum conſulari poteſtate 61 D. 63 B
M. Cor. Cethegus Pont. Max. 139 B
M. Cornelius Cethegus ædilis Curulis Ibidem
M. Cor. ciuitates quæ defecerant in deditionem redigit 151 B

M.Cor.Cethegus Cenſor 160 D
M.Cor.Cethegus cos. 181 B
M.Cor.Cethegi geſta 186 B
M.Cor.Cethego proconſuli Gallia traditur prouincia 186 D
M.Cor.Maluginen.cos. 38 C
M.Coſconius tr.mil.cæſus 190 A
M.Curtius pro R.pop.ſe deuouet 164 C
M.Duellius 31 A
M.Duellii moderatio 31 C
M.Duellius Tribunis opponit ſe 33 C
M.Duellii & L.Menenii rogatio de fœnore unciario 66 B
M.Duellii tr.pl.rogatio 34 C
M.Ebutius tr.pl. 278 A
M.Fabius Ambuſtus tribunus militum cõſulari poteſtate 61 C & D
M.Fab.Ambuſtus Hernicos uincit 61 B
M.Fab.Ambuſtus interrex 66 B
M.Fabius Ambuſtus cos. 66 C
M.Fabius Rom.captus,oppidum Cales prodit 75 A
M.Fabius dict. 67 C
M.Fabius interrex 71 B
M.Fab.Ambuſtus mag.eq. 79 B
M.Fabius Buteo dictator 185 B
M.Fabius Buteo pr. 193 D
M.Fabius Cæſonis frater cos. 18 C
M.Fabius cos. 18 D
M.Fabius increpat fugientes Ro. 19 B
M.Fabius triumphare non uult 19 D
M.Fabius legatus 39 C
M.Fabius Dorſuo cos. 68 C
M.Fabius frater Q.Fabii cos. 87 A
M.Fab.Rut oratio aduerſus dict. 78 A
M.Fabius Vibulanus cos. 36 D
M.Fabius Vibulanus legatus 38 A
M.Fabius Vibulanus tribunus militum conſulari poteſtate 39 A
M.Fabius Vibulanus tribunus militum conſulari poteſtate 43 B
M.Flauoleius Centurio 19 B
M.Flauius populo uiſcerationē dat 76 A
M.Flauii trib.pleb.rogatio de Thuſculanis 79 A
M.Follius tr.mil.con.pot. 39 A
M.Follius mag.eq. 85 A
M.Follius.ij.magiſter equitum it Fregellas 85 C
M.Follius Flaccina cos. 83 D
M.Fuluius Pætus cos. 91 A
M.Fuluius tr.mil.cæſus 161 B
M.Fuluius tr.mil. 91 A
M.Fuluius pr. 217 D
M.Fuluii Nobilioris ouatia 235 D
M.Fuluii pr.bella in Hiſp. 225 B
M.Fuluius Nobilior cos. 246 B
M.Fuluii ĩ Cephaleniã traiectio 250 B
M.Fuluii geſta in Cephalenia 253 C
M.Fuluio & Cn.Manlio prorogatur imperium 254 C
M.Fuluii triumphus 250 D
M.Fuluius Nobilior & eius milites notati 274 C
M.Fuluii Nobilioris ædificia pub.& ædium dedicationes 275 D
M.Fundanius tr.cõtra leg.oppiã 215 C
M.Furius Camillus tr.mil.con.pot.47 B 48 A.50 A.56 B.58 C.59 C
M.Fur.Camillus interrex 51 B.55 C
M.Fur.Camillus dict.47 D.48 D.55 C
M.Furius ludos magnos uouet 49 A
M.Furius Camillus cuniculum in arcem Veiorum agit Ibidem
M.Furius Senatum de præda Veiorum conſulit Ibidem
M.Furius Apollini Pythico uouet prædę decimam Ibidem
M.Furii Camilli triumphus 49 C
M.Furius in exilium abiit 51 B
M.Furius Camillus ab exilio reuocatus dictator fit 53 C
M.Furii Camilli geſta in Faliſcos 49 C
M.Furius Camillus rogationi trib.pl. obnititur 50 D
M.F.Camilli ad Ardeates oratio 53 B
M.Furii Camilli triumphus & militum acclamationes 54 B
M.Furii Camilli oratio, ne populus Romam deſerat Ibidem
M.Furius Camillus prohibetur ſe abdicare magiſtratu 55 B
M.Furii Camilli trium bellorum uictoris triumphus 56 A
M.Furii Camilli geſta contra Volſcas & Antiates 56 C
M.F.Camil.generoſum dictum Ibidem
M.F.Camillo triumphus decretus 63 C
M.F.Camillus patres & pleb.contendentes placat Ibidem
M.Furii Camilli mors & laudes Ibidem
M.Furii Camilli exilium ruina urbis ſecuta 139 D
M.Furius procos.triũphũ petit 259 C
M.Geganius Macerinus cos. 33 C
M.Geganius Macerinus.ij.cos. 36 B
M.Geganii triumphus 36 D
M.Geganius Mac.iij.cos. 32 A
M.Geganius Macer.cenſ. 38 D
M.Geganius Æquorũ caſtra cap. 39 D
M.Heluii prælium cum Celtiberis & ouatio 217 B
M.Hor.Puluillus fit cos.12 D.27 C.31 C
M.Hor.dedicat templum Ioui in Capitolio 13 A
M.Horatii geſta 27 C
M.Hor.Barb.oratio in Xuiras 29 A
M.Horatius Appio ſe opponit 30 C
M.Horatii geſta contra Sabinos 33 A
M.Horatius tr.mil.con.pot. 60 D
M.Iunius dict. 120 A
M.Iunius captiuorũ leg.ab Annib. 120 B
M.Iunii dictatoris ab urbe profectio in Annibalem 123 C
M.Iunius Syllanus pr. 123 D.139 B
M.Iunius Syllanus propr.adiutor Scipioni Africano additur 151 D
M.Iunius Pœnus pr. 193 D
M.Iun.pr.creat xuiras 190 D
M.Iunius Syllanus acciſus 213 D
M.Iunius Brutus pr. 232 B
M.Iunius Brutus cos. 276 D
M.Iunius fit cos. 306 D
M.Lectorius 16 A
M.Licinius Craſſus 275 D
M.Licinius tr.mil.cæſus 161 B
M.Licinius tr.mil.oppreſſus 278 A
M.Liuius pont. 95 A
M.Liuius præfectus præſidis Tarentinæ arcis 155 D
M.Liuii ex arce eruptio in Taren. Ibidē
M.Liuius præf.arcis Tarentinæ diuerſis ſententiis diſtrahitur 163 D
M.Liuius cos. 165 D
M.Liuius qua ignominia à pop.Ro.affectus,quamq; ægre tulerit Ibidem
M.Liuius quid reſpõderit Q.Fabio monenti,ne temere manum cum hoſte conſerat 166 D
M.Liuii dictum 168 D
M.Liuii reditus Ro.& triũphus 170 D
M.Liuius dict. 171 A
M.Liuius procos.Ariminum cum exercitu miſſus 179 A
M.Liuius ſuum exercitum in Galliam traducit 180 B
M.Liuio cenſori unde Salinatori cognomen inditum 186 B
M.Liuius cenſor Ibidem
M.Liuius equum uendere iuſſus 186 C
M.Liuii & C.Claudii certamen,unde eis dies dicta à Cn.Bebio Ibidem
M.Mænii oratio ad pop.Ro. 85 A
M.Mænius tr.mil.cæſus 190 A
M.Manlius Tullus cos. 14 C
M.Manlius 151 C
M.Manlius tr.mil.con.pot. 42 B
M.Manlius Capitolinus cos. 51 A
M.Manlio ouatio decernitur Ibidem
M.Man.Gallũ de Capit.deturbat 53 D
M.Manlius Camillo obtrectatur,ſeditionemq; mouet 57 B & C
M.Mãlii ad plebē cõcitãdã oratio 58 B
M.Man.in uincula coniectus 158 B

M.Man.uinculis liberatus 58 B
M.Manlio dies dicta . 58 D
M.Man.de ſaxo Tarpeio deiectus ibidē
M.Manly landes 58 D.59 A
M.Marcellus Claud.f.uulneratur 164 B
M.Martius tr.mil.acciſus 225 A
Martius Marci fil.primus Pont. 4 C
M.Martius rex ſacrorū mortuus 159 D
M.Martius Ralla pr. 181 B
M.Martius Ralla legatus 193 C
M.Matienus pr.Hiſpaniæ exilio damnatus 193 B
M.Menenius tr.mil. 43 D
M.Menenius tr.mil.con.pot. 56 B
M.Meneny & Q.Publij tr.pl.prudens conſilium 58 D
M.Metilius legatus ad coss. 143 C
M.Metelli tr.pl.ā Fab.dict.dicta 111 A
M.Minucius cos. 15 A.17 B
M.Minucius Rufus mag.eq. 112 B
M.Minucij ingenium 113 A
M.Min.increpat milites & dictat.ibidē
M.Minucij temeritas 115 C
M.Minucius Fabio ſe & ſuſi ſubdit exercitum 115 D
M.Nænius tr.pl. 167 B
M.Ogulnius legatus 159 A
M.Papyrius Craſſus cos. 37 A
M.Papyrius Craſſus dict. 75 B
M.Papyrius menſarius 67 B
M.Papyr.Mugill tr.mil. 42 C
M.Papyrius ſenex Gallum in ſe concitat 51 D
M.Petilius cos. 84 C
M.Pōp.Matho pr.116 C.119 D.123 D
M.Pomp.Matho mag.eq. 116 B
M.Pomponio prorog.imp. 131 A
M.Pomp.tr.pl. 64 A
M.Pomp.Matho legatus 178 D
M.Pomp.præf.nauium 116 D
M.Popilius Lenas cos. 61 B
M.Popilius Lenas.ij.cos. 66 C
M.Popilij contra Gallos pugna & fortitudo uictoriaq; 67 D
M.Popilius Lenas cos. Ibidem
M.Popilius Lenas iiij.cos. 68 B
M.Popilius cos. 84 A
M.Popilij Lenatis pugna cum Liguribus & ſeueritas 283 C
M.Popilius cauſam Ro.dixit 285 D
M.Popilij oratio pro cēturianib. 287 B
M.Portius Cato quæſtor 184 A
M.Portius Cato cos. 214 C
M.Portij Catonis oratio pra lege Oppia 211 D
M.Portij in Hiſp.profectio 217 A
M.Portij adhortatio ad ſuos milites & pugna cum Hiſpanis 217 C
M.Portij ingenium ac animus 218 B
M.Portij Catonis triumphus 212 B
M.Portius Cato dedicauit ędiculam Victoriæ uirginis 215 C
M.Por.Cat.Callidromū mittitur 234 D
M.Por.Cato potitus Callidroma 235 B
M.Portius Cato.Romam miſſus 235 D
M. Portius Cato 248 B.308 A
M.Por.C.inimicus P.S.Afr. 258 A
M.Portij Cat.felix ingenium 266 C
M.Poſthumius tr.mil.con.pot. 40 B
M.Poſthumius X mil.grauis æris damnatus 41 D
M.Poſthumij Regillenſis tr.mil.perfidia 43 B
M.Poſth.Regill.dictū in milites Ibidem
M.Poſth.Regill.lapidatur 43 C
M.Retius legatus 166 A
M.Sempronius Tuditanus cos. 261 B
M.Sempr.Tud.geſta in Ligurib. 264 A
M.Sempr.Tud.fit pontifex 166 B
M.Sergius Fidenas tr.mil.con.pot.45 B
M.Sergius ij.tr.mil.con.pot. 46 D
M.Sergio & P.Virginio dies dicta & mulcta 47 C
M.Sergius tr.mil. 180 D
M.Sergius & P.Matienus tr.mil. uirgis cæduntur,& à Q.Pleminia dehinc occiduntur indigne Ibidem
M.Seſtius Sabinus pr. 191 A
M.Statilius Lucanus exploratum mittitur 118 A
M.Seruilij oratio pro L. Æmylio 310 B
M.Seruilius legatus Scipionis ad Carthaginem. 190 C
M.Seruilius mag.eq. Ibidem
M.Seruilius Geminus cos. Ibidem
M.Sextilius Fregellanus ex coloniarum nomine quid reſponderit Ro. 160 B
M.Sulpitius cos. 84 C
M.Syllanus præſidÿ præfectus 156 C
M.Syllano prorog.imp. 160 A.163 C
M.Syllanus cum Hannone & Magone pugnat & uincit 169 A
M.Ticinius mag.eq. 89 D
M.Tuccio propr.prorog.imp. 246 D
M.Valerius foecialis 5 A
M.Val.dictaturam abycit 16 D
M.Valerius moritur 24 A
M.Valerius cos. 27 D
M.Valerius Coruinus trib.mil.Gallum occidit. Ibidem
M.Valer.Coruinus corona aurea & 10 bobus donatur Ibidem
M.Val.Coruini nomen unde Ibidem
M.Val.Coruinus.ij.cos. 68 C
M.Val.Cor.ad milites adhortatio 69 B
M.Val.Coruini laudes 69 D.72 B
M.Valerij Coruini fortitudo & de Samnitibus uictoria Ibidem
M.Val.Coruini ad Ro.& hoſtiū exercitus pacificandos oratio 71 B
M.Valerius Coruinus dictator 71 A
M.Val.interrex 72 B
M.Val.iiij.cos. 75 A
M.Val.legatus 78 D
M.Val. Coruinus Interrex 81 B
M.Val.cos. 85 C
M.Valerij legatio Ra. 88 A
M.Val.iiij.pr.fit Ibidem
M.Valerij geſta 137 B
Martius uates & eius uaticinia 141 B
M.Valerij reditus ex Liguribus 255 B
M.Val.Flaccus pr. 143 D
M.Val.Faleoni prorogatum Imperium Campaniæ 197 C
M.Val.Leuinus pr. 215 C
M.Val.Leuinus in Apuliam miſſus ad exercitum accipiendum 117 B
M.Val.Leuinus Hirpinorum oppida recipit 118 A.119 B
M.Val.Leuinus cos. 151 C
M.Valerius Leuinus amicitiam & ſocietatem Romanam iungit cum Ætolis, aliisq; populis 152 D
M.Val.Leuini geſta ad Anticyrā 153 B
M.Valerius Leuinus M.Cl.Mar.obtrectatur Ibidem
M.Val.Leuini adhortatio ad magiſtratus Ro.honeſtiſſima 155 A
M.Val.Leuini in Africam profectio,& pugnæ nauales 164 D
M.Val.Leuini populationes in agro Vticenſi Carthaginenſiq; 169 D
M.Valerius Leuinus in Macedoniā miſſus 196 D
M.Valerii dictatoris geſta contra Sabinos 169 D
M.Val.Max.tr.mil.con.pot. 48 A
M.Val.Maximus dictator 90 A
M.Val.Max.triumphus 90 C
M.Val.Max.cos.& eius geſta Ibidem
M.Valerij lex 91 A
M.Val.tr.mil. 92 A
M.Val.Max.cos.eiusq; geſta 91 C
M.Val.Meſſala in Africam prædatum miſſus,ſpoliatumq; 159 B
M.Val.Leuinus Romam reuerſus ſenatui ſua geſta refert Ibidem
M.Valerius cos.Samnio primus arma intulit 95 C
M.Valerius Meſſala cos. 254 C
M.Valerius frater Publicolæ tranſfixus 14 D
M.Valerius Publicola cos. 66 D
M.Val.Voleſi fil.dict. 16 C

M. Veturius tr. mil. 47 D
M. Volſcius Fictor teſtimonium fert contra Cæſ. Quintium 14 D
M. Volſcius damnatur 17 C
M. Volſcii falſum teſtimonium in Cæſonem, unde dies ei dicta 16 C
Mare arſit 117 A
Marius Alfius Campanorum dux cum ſuis occiſus 117 D
Maroneam & Ænum opp. Philippus expugnat 198 D
Maronea & Meles recipiũtur per Marcellum 158 C
Marius Bloſius pr. Campanus 111 B
Maronitarũ legati aduerſus Phil. 263 A
Maronit. cædes ex inſidiis Phil. 264 B
Marſorum defectio à Ro. 88 B
Marſi uicti & mulctati 90 A
Marſyas fl. 250 D
Martis ædis dedicatio 56 B
Maſæſuli gens 171 C
Maſaniſſa Galæ fil. 138 D
Maſaniſſæ geſta contra Ro. 146 A
Maſſiua q̃ humoniter remiſſus ad patrem à P. Scipione 161 D
Maſaniſſa clàm cum Syllano pacem facit 171 B
Maſaniſſæ cum Scip. colloquium 176 B
Maſaniſſæ mandata à C. Lælio ad Scipionem 180 A
Maſaniſſa Galæ filius ad Scipionem uenit contra Carthaginenſes 184 D
Maſaniſſa quàm naria ſit uſus fortuna in amittendo recuperãdoq; regna Ibidẽ
Maſaniſſa quomodo Hannonem cum ſuo exercitu in hoſtium manus pertraxerit 181 C
Maſaniſſę regnum Maſæſulorum conceſſum, & pugna cum Syphace 188 B
Maſaniſſæ amor in Sophanisbam, quam ſibi matrimonio iungit 188 D
Maſaniſſæ legati Ro. reſponſum ipſis datum cum muneribus 185 C
Maſaniſſæ regnum primum cum aliquot alijs ciuitatibus agriſq; à Scipione reſtituitur 194 C
Maſaniſſæ munificentia in Ro. 108 D
Maſaniſſę auxiliũ Ro. cõtra Phil. 190 B
Maſaniſſa Carthag. bello infeſtat 224 B
Maſan. Guluſſa patris leg. 185 D. 193 B
Maſaniſſę regis doloſa conſilia 286 D
Maſgabas quo exceptus Romæ 306 B
Maſſilia 251 C
Maſſilienſes 247 D
Maſſilienſes benigne legatos Romanos excipiunt 103 D
Maſſilienſes è Phocæa profecti ſedem quærunt 31 C
Maſſyla gens 138 D
Mater deum, ſacer Lapis 181 B
Matutæ ædis dedicatio 186 B
Matronæ Ro. aurum & ornamenta ſua in ærarium deferunt 50 A
Matronarum Ro. ueneficia 75 B
Matronarum contentio Ro. 93 D
Matronæ quoties proceſſerint in publico Romæ 216 C
Maurusii Numidæ 238 D
Medi argyraſpides 245 B
Mediaſtuticus quid ſit 149 D
Mediolanum à Gallis conditur 51 C
Megaleſia feſta 181 D. 137 C
Megara capta diripitur 136 B
Megiſte portus 241 C
Melas fl. 235 D
Meleæ & Blandæ à Fab. capiũtur 133 D
Meliboeæ ciuitatis ſitus 298 C
Militum in Siciliam tranſportatorum ſeditio 160 B
Menenius Agrippa plebem apologo flexit 16 D
Menenij Agr. mors, eiusq; inopia 17 B
Meninx inſula uaſtata 216 A
Menti ædem uouit C. Attilius 111 C
Mercurij promontorium 184 C
Mericus Hiſpanus præf. Acradinã prodidit Marcello 145 B
Merico quæ præmia Ro. data 151 B
Meſſene ab Achæis oppugnata 136 D
Metapontini & Thurini ad Annibalem deficiunt 141 A
Metilius tr. pl. ſeditioſus 43 A
Metia & Scaptia tribus 75 B
Metius Suffetius dict. 4 D
Metij ac Tulli colloquium 5 A
Metij & Albanorum perfidia 6 A
Metius proditionis & perfidiæ poenas luit 6 A
Miction Chalciden. princeps 294 A
Miction & Xenoclides Chalcidem ſeruarunt 230 A
Milionia capta 91 D
Milionii dictum 74 A
Militum ſub Ap. Cl. perfidia 21 D
Militum in dictatorem Sulpicium dicteria 65 D
Milit. defectorum pacta 70 D
Milites Ro. conantur Capuam Cãpanis adimere, ipſiq; inibi habitare 70 B
Militum conatus quomodo per Rutil. eluſus Ibidem
Mil. Ro. cõiuratorũ prędationes Ibidem
Milites quando primum Ro. ad iuſiurandum ſint adacti 117 A
Militum Romanorum in caſtris ad Sucronem ſeditio 174 A
Minius Cerrinius Ardeam mittitur cuſtodiendus 261 D
Minturna urbs proditione capta 84 D
Minturnæ colonia deducta 93 C
Minutia Veſtalis uiua ſub terram defoſſa 75 A
Miſagenes Maſaniſſæ fil. 302 B
Mneſilochus Acarnanũ princeps 234 A
Moages tyrannus quibus conditionibus pacem à Ro. emerit 250 D
Moenicaptus regulus Gall. cæſus 137 D
Monetæ ædes 36 B
Mopſelus loci nomen 291 D
Mulam peperiſſe 181 C
Mulierum ritus 34 A
Mulierũ ſeruitus quando ceſſat 217 A
Mulierum agmen coit pro abroganda lege Oppia 217 A
Multitudinis mobilitas 174 C
Murgantia capta à Himilcone 136 D
Murgãtia à Ro. capta et direpta 99 C
Murgantia deficit ad Poenos 181 B
Mutia prata 14 A
Mutila opp. deletum 279 D
Mutina colonia 267 D
Mutin. legati à Gallis capti 114 C
Mutines Hipponiates 147 C
Mutines ciuis Ro. factus 159 D
Mutines Numida & eius fil. 255 D
Mylæ captæ à Perſeo 290 C
Myoneſus promontorium 243 B

N

Nabis Lacedæmoniorũ tyrannus & eius perfidia 210 C. 214 D
Nab. tyrãni crudele facinus ĩ ſuos 119 C
Nabidis oratio ad T. Quintium 210 A
Nabis Gytheum recuperat 218 A
Nabis nouas ſeditiones contra Romanos excitat & bellum 216 A
Nabis Gytheum oppugnat, & Achæorũ agros uaſtat 227 D
Nabis imperata Quintij facit 212 C
Nab. exercitus uix 4 pars euaſit 228 D
Nabidis interitus 219 D
Nabidis uxor par marito 210 D
Narnia colonia 92 B
Naues Romanorum ab Ariſtodemo retentæ 27 B
Naupacti oppugnatio 220 D
Nauſtathmos unde dictus põrtus 244 A
Neapolitanorum legati Romam ferentes 40 pateras aureas donant 116 B
Neapolitani equites ab Annibale circumuenti 118 B
Necti Romæ quando deſitum 77 B
Nemeorum ludicrum 226 A

Neo Thebanus ſecuri percuſſus 569 C
Nepete recipitur à Camillo 57 A
Nequini op. ſitus, obſidio proditioq; 91 B
Neſatium captum. 279 C
Nerulum captum 84 A
Neuius Criſpius qualem cædem fecerit Macedonibus 137 B
Nicander à Macedonibus captus, benigne à Philippo rege tractatur 236 C
Nexorum ſeditio Ro. 15 B
Nicander pr. apud Ætolos 249 B
Nicatores cohors regia Maced. 295 D
Niciæ præt. Achæorũ nauigatio per medios hoſtes 170 C
Nico Perco D. Quintium haſta transfigit 155 D
Nico Perco cadit 163 A
Nico Tarentinus, Annib. ciuitatem prodit 150 C
Nicodamus præfectus militũ in Ambraciam receptus 249 C
Nicomedis & Zyboeæ bellum 251 B
Nobilium conſpiratio Cannuſii 119 C
Nobilitatis origo 35 B
Nola capta 85 C
Nolanorum magnatum prudentia & legatio ad Marcellum Claud. 123 C
Nolanæ pl. cum Pœnis conſultationes de prodenda ciuitate 124 A
Nolanorum diſſidium inteſtinum 112 C
Nolanorum defectionem Claudius Marcellus præuenit 132 C
Nomentana uia prius Ficulenſis 31 A
Nomẽtani in ciuit. recepti 74 D
Norba colonia deducta 17 B
Notiũ opp. Antiochus oppugnat 243 A
Nouendiale ſacrum 6 C. 140 B
Nuceria deleta 159 D
Nucerini traducti Ibidem
Numa Pompilius fit rex Ro. 4 B
Numæ Pompilij laudes ac inſtituta Ibid.
Numa quomodo rudibus Romanis religionem perſuaſerit Ibidem
Numa 43 annis regnauit 4 D
Numæ Pompilij arcæ & libri 272 C
Numerius Decius Samnis princeps auxiliatur Ro. 115 A
Numerus Mineruæ inuentum 64 A
Numidæ gens libidinoſa 183 D
Numidæ equites magno fuere commodo Romanis 215 D
Numid. mos in regni hæreditate 184 D
Numidia capta 175 C
Numiſius Latinos ad reſtaurandum bellum incitat 74 A
Numitor rex Albæ ſalutatur 2 A
Nymphius aſtu prætorem Samnitum decipit 76 D

O

Obſidio Capitolij 13 A
Obſides ſexcenti equites Samnitibus dati Ibidem
Occaſio non negligenda 147 A
Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti 88 C
Oct. Mamilius Thuſculanus 9 D
Oeneum captum 195 D
Oeta 234 D
Offilius Calauius Ouij fil. interpres triſtitiæ Caudini exercitus 81 A
Ogulina rogatio de ſacerdotijs cum plebe communicandis 90 C
Olcades 101 C
Olympias mater Alexandri 76 D
Olympium Iouis templum 136 A
Onomaſtus præf. 264 B
Opima ſpolia 2 A. 38 B
Opimia ueſtalis ſtupri pœnas dedit 120 A
Opiter Virginius cos. 14 B
Oppia Veſtalis inceſti pœnas dat 16 D
Opus capta ac direpta ab Attalo 170 B
Oratio Annij ad Latinos 71 C
Oratio Appij Claudij ad populum Romanum 45 D
Oratio Appij Craſſi in tribunos 61 D
Oratio Canulei pro lege ſua 35 B
Oratio Camilli de non migrando Veios 50 A
Oratio Cincinnati conſulis 26 A
Oratio Coruini ad milites 69 C
Oratio eiuſdẽ ad ſeditioſos milites 71 A
Oratio Decij in Appium 90 D
Oratio eiuſdem ad commilitones 70 A
Oratio M. Fabij pro filio 78 A
oratio Lentuli ad Romanos circumuentos 80 C
Oratio Manlij ſeditioſa ad plebem 58 B
Oratio Menenij dictatoris 85 A
Oratio Metij Suffetij ad Tullium regem 5 A
Oratio Papyrij in Fabium 78 B
Oratio Pontij ad foeciales 81 D
Oratio Poſthumij 81 B
Oratio Sempronij in Appium 86 C
Oratio Sex. Tullij ad dictatorem 65 D
Oratio ſupplex legatorum Campanorũ ad ſenatum 68 D
Oratio T. Quintij ad populum 33 D
Oratio Tarquinij aduerſus Seruiũ 9 B
Oratio Tullij in damnationem Suffetii 6 A
Oratio Veturiæ ad Coriolanum filium 18 B
Orbitanium captum à Fab. 133 D
Ordines Romani exercitus 73 B
Orei oppugnatio & proditio 170 A
Oretani ac Carpetani ab Annibale oppreſſi 101 C
Oricũ à Philip. captũ Val. recipit 127 B
Oreum expugnatur 203 C & D
Orgiagontis reguli uxoris nobile honeſtum facinus 252 D
Oringis expugnatio 169 C
Oroandis mercatoris perfidia 305 A
Oroandenſes pacem à Romanis impetrant 252 A
Oſca lingua Samnitum 93 B
Ouius Paccius ſacerdos Sãnitium 97 A

P

Paccius Brutiorũ legatus ad Flaccum 161 D
Pædagogi proditoris ſcelus 50 B
Palatinus mons unde 2 A
Palæpolis Falernum Cãpanumq; agrũ populatur 76 A
Palæpolitanis bellũ à Ro. indictũ Ibidẽ
Palæpolis quomodo capta 77 A
Pallenenſis ager 298 A
Pallori Pauoriq; fana nouet Tullus 5 D
Palmę quãdo primũ datę uictor. 98 D
Pamphilidas nauium præf. 241 C
Pandoſia capta 76 C
Parma colonia 267 D
Paſtorum facinus in Tarquinium Priſcum 8 B
Patauini Venetiq; Grę cos prędones cum ſuo rege fugãt, multis occiſis 90 A
Pateræ aureæ ante Iunonis pedes poſitæ 56 A
Patres, Patricij 1 C
Patrum Rom. contentio pro regno poſt mortem Romuli 3 D
Patrem ſequuntur liberi 35 D
Patrum ac Plebis reconciliatio 45 A
Patrũ inter ſe cõtentio & tr. mil. 44 B
Patrum ac trib. conſultatio de Manlio tollendo 58 D
Patrum ac pl. contentio 66 D
Pactum inter Romanos & Pœnos primo bello Punico 114 C
Paulæ Buſiæ in Romanos milites beneficia 119 C
Pauſiſtrati interitus 240 C
Pax cum Porſena 13 D
Praxo hoſpes latronum Delphis. 284 D
Pecuarij mulctati 93 D
Pedani uicti, urbsq; eorum capta 74 B
Pedani in ciuit. recepti 74 D
Pelignorum defectio à Ro. 88 B
Peliam ui capta 201 C
Pelinnæum dedit ſe 234 B

Peloponneſus 307 D
Peltaſtæ 102 D
Peneus fl. 197 B
Perfugæ 370 recepti, uirgis Ro. cæſi, ac de ſaxo deiecti 133 D
Pergamum obſeſſum 242 A
Perſei inſidiæ in fratrē Demetriū 268 C
Perſeus Demetrium fratrem accuſat patri 268 D
Perſeus regno potitus 276 B
Perſeus Delphicum oraculum ſciſcitatur 281 B
Perſei malitia 283 B
Perſei inſidiæ in Eumenē & alios 284 D
Perſei reſponſum ad legatos Romanos 286 A. 288 B
Perſei ad Rhodios legatio 289 B
Perſei & Ro. pugnæ 291 B
Perſei cū uiciſſet, ad Ro. legatio 292 A
Perſei trepidatio cognito hoſtium aduentu 291 D
Perſeus Gentij amicitiam emit 300 A
Perſei auaritia, propter quā perijt 300 C
Perſei fuga cum omni equitatu 303 C
Perſei deuicti ſtulta arrogantia 304 D
Perſeus Octauio ſe dedit 305 A
Perſeus Maced. regum uiceſimus 305 B
Perſeus Romam abductus 310 A
Perſeus ubi cuſtoditus 311 C
Perſeuerantia 46 C
Peræa expugnata 242 B
Peruſium Hetruriæ opp. 88 A
Peruſinorum 45000 occiſi 95 B
Peruſinorum induciæ & mulctæ ab Romanis 95 B
Peſti legati Romam 116 D
Peſtilentia commune malum, orta apud Syracuſas Romanos & Poenos æque infeſtat 144 C
Peſtis Ro. per matronas inducta 71 B
Peſtilentia Romæ 13 C 17 D. 47 D. 163 D. 271 A. 275 D. & 311 B
Petellia ab Himilcone expugnata 118 C
Petellini Romanorum auxilium fruſtra implorant 114 D
Petilij ſeditioſum ingenium 37 A
Aetilia capta 180 C
Petra Philippo ſe dedit 171 C
Phalanx 206 D
Phalera 165 A
Phaleria direpta à T. Quintio 206 C
Phaneæ Ætolorum pr. dictum ad Alexandrum 210 A
Phaneas pr. Ætolorum pacis & Romanorum amicitiæ cupidus 301 A
Phaneas legatus Ætolorum ad M. Acilium 236 C
Phacotes caſtellum 236 A
Phacotæ capta 207 A
Phaſelidis ſitus 242 C
Pheræ & Scotuſſa dedunt ſe Antiocho 233 C
Pheræorum fides erga Ro. Ibidem
Pheræ ui captæ 206 B
Phileas Tarentinus obſides Ro. datos ad fugiendum perſuadet 140 C
Philippi Macedonū regis leg. ad Annibalem, & foedus cum eo 117 B & C
Philippus rex Macedonum Oricum capit, unde prima origo belli Macedonici 137 B
Philippus Pellam redit 153 A
Philippi Maced. regis in Oricinos & Apolloniatas expeditio 153 A
Philip. Iampharniam oppugnat Ibidem
Philip. Achæis auxiliatur 164 D. 170 B
Phil. celebrat Heræa & Nemea 164 D
Phil. quomodo ſe Achæorum pop. commendarit, & eius libido 165 B. 101 A
Phil. uarijs ſimul curis impeditus, Heracleam tendit & ſegetes uaſtat 170 A
Philippus Toronem capit, aliaq; oppida 170 B
Philippus Attalum ad naues ſuas fugat Ibidem
Philippus in pugna cum Eleis equo effuſus in caput, eiusq; fuga & in Macedoniam reditus 137 B. 165 B
Philip. Apolloniatas populatur 181 B
Philippi arrogans reſponſum ad legatos Romanos 199 A
Philippus Eleuſinem oppugnans pulſus, Atticam populatur 100 B
Philippi imprudens factum 201 C
Philippus tentat pacem facere cum Romanis 205 D. 212 D
Phil. malicia & dicacitas 206 A. 268 B
Philippus & Ptolemæus Aegypti rex, auxilia pollicentur Romanis, item Maſaniſſa & Carth. 231 D
Philippus circa Stobos Poeoniæ, hoſtes propellit 211 B
Philippus Macedo ludibrium facit Philippo Megalopolitano 234 B
Philippus Megalopolitanus uinctus Romam mittitur Ibidem
Philippi Macedonis & M. Bebij geſta contra Antiochum Ibidem
Philippi regis fuga 149 A
Philippi & aliquot populorum diſceptatio apud legatos Ro. 261 C. 260 B
Phil. odium in fil. Demetriū 268 C
Philippus iudex filiorū ſuorum 289 A
Philippus Athenas oppugnat, eiusq; fortitudo 189 D
Philippi legatorum ad Aetolos oratio aduerſus Ro. 100 C
Philippi aduerſus Romanorum expeditio 200 D. 201 B
Philip. quomodo ſe ſuis & aliquot exteris nationibus conciliat 204 D
Philippi cum Quintio induciæ 209 D. & 210 B
Philippus Argos Nabidi dat 210 C
Philip. capit Philippopolim & Aemum montem aſcendit 271 C
Philippus Maced. rex filium Demetriū occidit 281 C. & 284 A
Philippus Macedo foedus cum Ro. ictū quotidie bis perlegit 199 A
Philippi mors 276 C
Philippus Megalopolitanus mittitur lectum oſſa Macedonum ad Cynocephalas 233 B
Philip. Antigono Echeratis fil. ſtudet relinquere regnum 276 A
Philocles Philippi præf. 200 B. 208 B
Philopoemon pr. Achæorum 228 A
Philop. fuga in prælio nauali Ibidem
Philopoem. ignominiam fugæ naualis ſe penſat multis claris factis Ibidem
Philop. ſolertia in capiēdis locis 228 B
Philopoemenis uictoria de Nabidis exercitu Ibidem
Philop. alia pugna 118 D
Philop. Achæorum pr. 141 A. 153 D
Philopoemen captus 266 D
Philopoem. mors & ſepultura 267 A
Phocææ ſeditio 240 B
Phocææ oppugnatio 144 A B
Phocenſes urbem dedunt Romanis & deprædantur Ibidem
Picentes Samnitium rebellionem Romanis indicant 91 C
Pila Horatia 4 C
Pinarij 8 C
Piſanorū ac Lunēſiū diſceptatio 306 A
Piſaurum colonia 266 B
Piſces in agro Gallico emerſiſſe 183 A
Piſiſtratus 211 C
Pityuſa inſula 176 C
Placentia direpta & incenſa 197 D
Placentini capti 2000 liberantur 199 C
Placentinorum & Cremonenſium querela apud Senatum Ro. 171 B
Placentinis & Cremonenſibus coloni adſcribuntur 446 B
Plator Philippi præf. proditor 170 A
Plator à fratre Gentio occiſus 301 A
Plebei qui primi magiſtra. geſſerit 50 D
Plebs Rom. multis ſubleuata grauaminibus à patribus 13 A
Plebis cum patribus contentio propter quæſtores duplicandos 40 D

Plebis

Plebis contra patres motus 43 C. 44 A B
Plebis ſeceſſio in ſacrum montem 10 D
Plebs Ro. in concordiã redacta 31 B
Plebis immodeſtia 35 A
Plebis Romanæ ad ſuſtinendum ærarij inopiam promptitudo 133 B
Plebis fænor 58 C
Plebiſcitum ne ollus magiſtratus ſit ſine prouocatione 91 D
Plebiſcitum ne quis patritius in arce aut capitalia habitaret 19 A
Plebiſcitum de Campanis 154 C
Pleuratus Illyriorum rex 211 D
Poenus miles 105 B
Poenorum ſtrages 118 C
Poenorum naues captæ 80 178 D
Poenorum clades, & bina caſtra capta ductu Martij 147 B
Polioci Acradin. oratio, incitans ciues ad concordiam 134 A
Politorium dicuitur, & ciues Romani traducuntur 8 A
Pollentia colonia 266 B
Pollię tribus ſententia de Thuſcul. 79 B
Polyxenidas conſulit Antiocho 232 C
Polyxenidæ cum Romanis nauale prælium 232 D
Polyxenidæ fuga 243 D
Pomoerium quid 8 D
Pometino trib. Ro. addita 56 A
Pometiæ & Coræ ad Auruncos defectio 19 D
Pometia infeliciter à Ro. obſeſſa, tandem ſe turpiter dedit 14 B
Pomptina tribus 66 A
Pons Sublicius 13 B
Pontificis inſtitutio 4 C
Pont. 4 ex plebe prioribus additi 92 A
Pontius Cominius quomodo in Capitolium ab hoſtibus obſeſſum peruenerit 53 C
Populi & patrum authoritas 4 A
Populi Ro. modeſtia 36 B
Populi qui à Romanis defecerunt poſt Cannenſem pugnam 121 B
Porcus humano capite natus 198 A. 205 D
Porſena à Tarquinio contra Rom. incitatur 13 A
Porſena Romam obſidet 13 B
Porſena quibus conditionibus pacem fecerit cum Ro. 13 D
Porſenæ beneficia in Ro. 14 A
Portiæ l. 91 A
Porticus duæ Ro. extructæ 216 D
Poſthuminus Cominius cos. 14 C. 17 A
Poſthumius Alb. cos. 28 B
Poſth. Ebutius Cornicen cos. 37 A
Poſthumius Ebutius dictator & eius geſta. 38 D
Poſthumia veſtalis accuſata 42 C
Poſthumia Veſtalis abſoluta 41 C
Potitij 1 C
Potitiorum familiæ extinctio 81 D
Prata flaminia 31 C
Prætor ex Nobilitate quando primum creatus 63 C
Præt. ſex quando primum creati 109 A
Præt. cõtentio de Hiſp. exercitib. 261 A
Præturę cãdidatorum contentio 205 B
Præneſt. cũ Ro. ad Alliã pugna 60 D
Præneſt. fuga & captiuitas Ibidem
Præneſte deditum Ro. Ibidem
Præneſtinus quali metu territus à L. Papyrio ſit 103 A
Principes qui dicti Lat. 73 B
Primus pilus 73 B
Primus de plebe conſul 63 C
Primus de plebe dictator 91 A
Primus de plebe magiſter equitũ Ibidem
Primus de plebe prætor Ibidem
Primus de plebe cenſor Ibidem
Primus pontifex 4 C
Primus prætor 63 C
Primi ædiles curules Ibidem
Primi tribuni militum 36 B
Priuatis pecuniæ redditæ, quas ærarij exhauſto contulerant Romæ 182 A
Priuatos remiges cum ſtipendio & cibarijs dare decretum, propter inopiã ærarij Romani 114 D
Priuernates Norbam ac Setiam populantur 71 D
Priuernatũ bellũ et fuga 66 B. 71 D. 71 D
Priuernum dirutum 71 D
Priuernatis legati reſponſum ad quærentem qua poena dignos cenſeat Priuernates 76 A
Priuernatibus ciuitas data Ibidem
Proculus Iulius 3 D
Proculus Virginius cos. 18 B
Proculus Geganius Macer cos. 37 B
Prodictator creatur primum 111 B
Prodigia 6 B. 7 D. 10 C. 12 C. 18 D. 14 F. 68 C. 107 D. 110 B et D. 116 D. 120 A. 127 A. 131 A. 138 A. 140 B. 152 C. 160 D. 163 C. 171 A. 181 D. 187 A. 193 C. 198 B. 204 C. 209 B. 212 B. 221 A. 225 C. 227 B. 238 D. 239 B. 260 A. 266 B. 307 D. 271 A. 275 A. 279 B & D. 281 D. 285 B. 294 D. 366 C.
Proſerpinæ templum ſpoliatum à Q. Pleminio, & prius à Pyrrho, neutri ceſſit 180 D
Prudens inſtitutio militum 217 B
Pudicitiæ patriciæ ſacellum 93 D
Pruſias Bithyniæ rex 241 D
Pruſias Bithyniæ rex Attali regnum inuadit 170 B
Pruſiæ conſultatio ſecum de Macedonica bello 286 C
Pruſias quõ exceptus Romæ 311 D
Ptolemæi & Cleopatræ regum legatio ad Romanos 197 C. 199 B
Ptolemæus & Cleopatra gratulantur Romanis de Antiocho Græcia expulſo 139 C
Ptolemæi cum fratre Antiocho reconciliatio 305 C
Pteleum opp. deletum 291 D
Publicanorum Ro. fraus 139 C
Publicia tribus 66 B
P. Ælius quæſtor 44 A
P. Ælius Pætus mag. eq. 81 A
P. Ælius Pætus pr. 93 D
P. Ælius Pætus mag. eq. 193 C
P. Ælius Pætus cos. 74 D. 193 D
P. Ælius Tubera pr. 191 D
P. Ælius redit Romam 196 D
P. Aquilius leg. 159 A
P. Claudius præf. ſocium 167 A
P. Claudius occiſus 213 D
P. Claudius Pulcher cos. 164 A
P. Cloelius tr. mil. con. pot. 61 A
P. Cloelius Siculus 174 D
P. Cor. Aruina cos. 88 C
P. Cor. Aruina cenſor 98 D
P. Cor. Aſina interrex 116 C
P. Cornel. Aſina omnes Italiæ exercitus Ro. uocat 149 C
P. Cor. Cethegi bellum in Hiſp. 204 A
P. Cornel. Caſſus trib. militum conſulari pot. 43 B. 44 C. 49 D
P. Cornel. Maluginenſis trib. mil. con. pot. 45 A. 48 A
P. Cor. Lentulus pr. 131 D. 186 C
P. Cor. Lentulus cos. 170 D
P. Cornelij Lentuli & M. Bebij triumphus 274 B
P. Cor. Lẽtulo et M. Bebio prorog. imp. & eorum geſta 173 C
P. Cor. Scapula cos. 76 A
P. & Cn. Cor. Scipiones 139 B
P. & Cn. Cor. Scipionum literæ ex Hiſpanijs Romam 129 D
P. Cor. dictator 44 C
P. Cor. Scipio interrex 51 B
P. Cornelius Scipio magiſter equitum, eiusque geſta 48 D
P. Cor. y. tr. mil. con. pot. 50 A. 55 C
P. Cor. Scipio interrex 51 C
P. Cor. Scip. mag. eq. 68 D
P. Cor. præf. claſſis Ro. 87 C

L.Cantilius ob ſtuprum Veſtalis, uirgis cæſus Ibidem
L.Canuleius pr.Hiſpaniæ 293 B
L.Cincius Alimentius pr. 252 C
L.Cincius Siciliæ parti præf. 160 A
L.Cincio committitur Locrorum oppugnatio 164 A
L.Cincius Alimentius legatus ad Criſpinum 164 D
L.Cornelius II cos. 75 B
L.Cornelii reditus Rom. & quam nihil apud Senatum impetrauit 225 C
L.Cornelius uocatur Romam ad creandos coss. Ibidem
L.Cornelij & Antiochi pugna 245 B
L.Cornelius IIuir 278 A
L.Cor.Lentulus Xuir ſacrorum 139 B
L.Cor.Lentulus mortuus Ibidem
L.Cor.Lentulus præt. 147 D
L.Cor.Lentulus leg. 161 C
L.Cor.Caudinus æd.cur. 163 B
L.Cor.Lentulo,& L.Manlio Acidino Hiſpania à Scipione tradita 176 C
L.Cornelius Lentulus dux contra Ilergetes 179 C
L.Cor.Lentulo prorog.imp. 181 D
L.Cor.Lentulo prorog.imp. 186 D
L.Cornelij Lentuli oratio 199 B
L.Cor.Lentulus cos. 204 A
L.Cornelius Maluginenſis Xuiris patrocinatur 29 B
L.Cor.Maluginen.cos. 86 B
L.Cornelii Merula cos. 223 A
L. Cornelii Merulæ pugna cum Boiis 224 D
L.Cor.Scipio cos. 91 C
L.Cornelius Scipionis in Hetruriam profectio 91 D
L.Cor.Scipio cos. 67 C
L.Scipio collaudatus à fratre cum Hannone captiuo Rom.mittitur 169 C
L.Cornelius Scipio frater Africani conſulis 278 A
L.Cornelius Scipio Africanus Mineruæ ſacrificat 244 C
L.Cornelii Scipionis & Antiochi exercitus 245 A
L.Scipio frater Publii Oringin expugnat 169 D
L.Scipio in uincula ductus 258 C
L.Scipio ludos edit 261 B
L.Cornelius Scipio Romam miſſus ab Acilio 235 C
L.Cornelius Scipio paludatus urbe proficiſcitur 239 C
L.Cornelii Scip.triumphus 248 C
L.Scipio dimiſſus 259 A
L.Scipionis equus ademptus à Portio cenſore 266 A
L.Coruinus tr.pl. 77 C
L.Decimius leg.Ro.Infamis 289 B
L.Duronius prætor Gentium regem accuſat 274 C
L.Ebutius cos.moritur 23 C
L.Fabius legatus Scipionis ad Carthagi nenſes 190 D
L.Fuluius mag.eq. 84 A
L.Fuluius cos. 79 B
L.Furius Bibaculus quæſt.occiſus 118 D
L.Furius & C.Manlius rei 20 D
L.Furius Pacilus cos. 26 D.37 A
L.Furius tribunus militum obtrectatur Camillo 59 A & C
L.Fur.Camilli animi moderatio 60 A
L.Furius Camillus dict. 67 C.68 A
L.Fur.Camillus cos. 68 B.74 C.75 A
L.Furii Camilli de Latinis ad Senatum relatio 74 C
L.Furio Camillo Samnium euenit 77 A
L.Furius Medullinus tribunus militum con.pot. 40 D
L.Furius Purpurio tr.mil. 158 D
L.Furii Purpurionis pugna cum Gallis clara 199 B
L.Furius Purpurio legatus Romanorum ad Ætolos 200 C
L.Furii reditus Romam & triumphus 203 D.& 204 A
L.Furius Purpurio cos. 211 A
L.Furii conſulis ad collegam profectio 196 D.213 D
L.Furius Medullinus cos. 43 C.44 A
L.Furius Medullinus tribunus militum con.pot. 44 C.45 A.48 A.49 D 50 A.51 B
L.Geganius tribunus militum conſulari poteſtate 61 A
L.Genutius cos 63 D.64 A
L.Genutii aduerſus Hernicos profectio & mors 64 C
L.Genutii lex de non fœnerando 71 C
L.Horatius Barbatus tribunus militum con.pot. 40 D
L.Horatius Puluillus tribunus militum con.pot. 56 B
L.Hortenſius accuſatur 293 C & 294 A
L.Hoſtilius Mancinus cum equitibus exploratum miſſus, occiditur 113 B
L.Icilius 29 D
L.Icilius trib.pl.ſeditioſus 43 D
L.Iulius magiſter eq. 39 C
L.Iulius cos. 40 A
L.Iulius tribunus militum conſulari poteſtate 37 D.47 B.60 D
L.Iulius Tullus tribunus militum conſulari poteſtate 48 B
L.Iulii lex de magiſtratibus 274 D
L.Iulius fulmine ictus 212 B
L.Iunius Brutus uir magnanimus 10 B
L.Iunii Bruti & cæterorum coniuratio aduerſus Tarq.Superbum 11 B
L.Iunius Brutus cos. Ibidem
L.Iunius Brutus ſenatorum numero ad 300 ſupplet 13 A
L. Iunius Brutus filiorum ſuorum iudex 12 B
L.Iunii mors quomodo Romanis luctu celebrata 12 D
L.Licinius tr.mil.con.pot. 50 B
L.Licinius Stolo tr.pl. 61 B
L.Licinius mag.eq. 62 B
L.Licinius Pollio leg.ad Criſpin. 164 D
L.Liuius trib.pl. 81 B
L.Lucretius Flauus cos. 50 D
L.Lucretius tribunus militum conſulari poteſtate 51 B
L.Lucretius Tricipitinus cos. 56 A
L.Lucretius tribunus militum conſulari poteſtate 59 A
L.Lucretius quæſtor ab Annibale occiſus 110 A
L.Manlius Thuſculanorum dictator auxilio uenit Rom. 25 D
L.Mamilio Thuſcul.ciuitas data 25 C
L.Manlius Capitolinus tribunus militũ con.pot. 42 A
L.Manlio dies dicta 64 A
L.Manlius Imperioſus dict. Ibidem
L.Manlii ſeueritas in d.ctatura Ibidem
L.Manlii in filium ſæuitia Ibidem
L.Manlius prætor in Galliam cum exercitu miſſus 103 B
L. Manlius ad Mutinam Gallos ſternit 104 B
L.Manlius Acidinus pr. 152 C
L.Manlii Acidini literæ 168 D
L. Manlius Acidinus dux in Ilergetes 179 C
L.Manlio Acidino prorogatur Imperium 181 C
L.Manlio Acidino prorogatur Imperium 186 D
L.Manlius Acidinus prohibitus per M. Portium Leccam ouatione 205 A
L.Manlius & L.Minutius Myrtilus Carthaginem auecti 255 D
L.Manlii Acidini cum Celtiberis pugna 262 A
L.Manlius Acidinus cos. 274 D
L.Manlii oratio 263 C
L.Manlius Torquatus dict. 165 C
L. Manlius Torquatus Luſtrum uouet Ibidem
L. Martius Septimii filius collapſam rem

rem Romanam apud Hiſpanos reſtituit 146 C
L. Martii temerarium conſilium, ſed felix & clara victoria 147 A
L. Martio concionanti flammam ex capite fuſam 147 C
L. Martii geſta in Hiſp. 171 D. 173 D
L. Menenius Lanatus cos. 37 A
L. Minutius cos. 26 D
L. Metelli & Puſthumii Albini certamen 246 D
L. Minutius præf. annonæ 16 D
L. Minutii timiditas 27 A
L. Minutius conſulatu priuatur per dictatorem Cincin. 27 C
L. Minutius boue aurato donatus 37 D
L. Naucius Sabinum agrum populatur 27 A
L. Opimius Panſa quæſtor occiſus & quæſtorium captum 95 D
L. Oppius & Q. Fuluius tribunus plebis obſtant coss. ne ſortiantur prouincias 209 A
L. Oppius Salinator pr. 231 B
L. Papyrius tribunus militum conſulari poteſtate 58 B
L. Papyrius Craſſus dict. 74 B
L. Papyrius Craſſus cos. 75 A
L. Papyrius Craſſus cos. 38 C
L. Papyrius Curſor tr. mil. conſulari poteſtate 57 B. 59 B. 61 B
L. Papyrii turpis libido 77 B
L. Papyrius Curſor magiſter equitum 74 B
L. Papyrius Curſor dict. 72 D
L. Papyrius Curſor, milites ſibi reconciliat 79 A
L. Papyrius Curſor ij. cos. 81 B
L. Papyrii Curſoris in Apuliam profectio 81 A
L. Papyrii Curſoris laudes, & cognominis eius origo 87 D
L. Papyrius Curſor V cos. 85 C
L. Papyrius dict. 87 C
L. Papyrii Curſoris dictatoris triumphus 88 A
L. Papyrius Curſor quomodo uouerit Ioui Victori 97 D
L. Papyrius cos. eiusq; fortia facta contra Samnites 97 A
L. Papyrii Curſ. concio ad milit. 97 B
L. Papyrius fit prætor, & triumphus 98 C
L. Papyrius Mugillanus Cenſor primus 36 B
L. Papyrius Mugillanus cos. Ibidem
L. Papyrius Mugillanus cos. 40 A
L. Papyrius Mugillanus tribunus militũ conſulari pot. 41 A
L. Papyr. Mugill. cos 41 B
L. Pinarius cos. 21 A
L. Pinarius Mamercus tribunus militum conſulari pot. 39 A
L. Pinarii aſtus quo Æmnenſes oppreſſit 119 D
L. Pinarius mag. equitum 64 A
L. Pinarius præf. præſidii 136 D
L. Plautius Venox cos. 75 C. 83 D
L. Pomponii Veſentani cum Hannone infelix pugna, in qua ipſe captus quoque 139 A
L. Porcius Licinius cos. 264 A
L. Porcius Licinius æd. pl. 119 D
L. Porcius Licinius pr. 165 D
L. Porcii Licinii prætoris geſta 168 A
L. Puſthumius diem dictum fugit 98 D
L. Puſthumius cos. 89 A
L. Poſthumius Megillus propr. 94 C
L. Poſthumius Megillus cos. ædem Victoriæ dedicat. 91 C
L. Puſthumii Megilli triumphus inuito Senatu 98 C
L. Poſthumius Megill. tribunus militum conſulari pot. 59 A
L. Poſth. Albinus pr. 116 D
L. Poſthumii cos. interitus 115 C
L. Poſthumii calua auro cælata fit uas ſacrum Ibidem
L. Puſthumius & T. Sempronius Grac. Aſdrubali occurrunt 116 B
L. Poſthumius tribunus militum conſulari poteſtate 55 C
L. Poſthumij quæſtiones in paſtores latrones 283 C
L. Puſthumii prætoris geſta 275 D
L. Poſthumii geſta 275 D
L. Poſthumii Albini triumphus 279 A
L. Poſthumius cos. primus ſocios Ro. ſumptibus grauauit 282 D
L. Publii Æmylii & C. Terentii Varr. diſſidium 117 B. 118 B
L. Pub. Bibulus trib. mil. 119 C
L. Quintius Capitolinus trib. militum cõſulari poteſtate 57 B
L. Quintius Cincinnatus fit cos. ac ſe trib. pl. oppunit 25 D
L. Quint. reficitur cos. 26 B
L. Q. Cincinnati animoſitas & militaris ſcientia 27 A
L. Q. Cincinnatus quibus conditionibus dimiſerit Æquos uictos 27 C
L. Quintii Cincin. triumphus Ibidem
L. Quintius Cincinnatus maior dictator fit. 37 C
L. Quintius Cincinnati filius tribunus militum con. pot. 37 D
L. Quintius Cincinnatus iunior magiſter equitum 38 A. 41 D
L. Quintius Cincinnatus trib. militum cõſulari poteſtate 40 D
L. Quintius Cincinnatus iij. trib. militum cun. pot. 41 B
L. Quintius Cincinnatus tr. militum conſulari poteſtate 58 B
L. Quintius Cincinnatus tr. militum conſulari poteſtate 61 A
L. Quintius Flamininus augur 139 B
L. Quintio Flaminino claſſis præfectura prorogata 209 A
L. Quintius T. Quintii cos. frater quid geſſerit 206 D
L. Quintius cos. 230 C
L. Quintius Ligures populatur Ibidem
L. Quintii Criſpini triumphus 268 A
L. Rommius Brunduſinus 285 A
L. Scribonius Libo pr. 181 B
L. Sempronius Atratinus Cenſor primus 36 B
L. Serg. Fidenas cos. & eius geſta 38 A
L. Sergius Fidenas tribunus militum conſulari poteſtate 39 A
L. Sergius Fidenas ij. cos. 40 A
L. Serg. Fidenas tr. mil. 41 C
L. Sergius cũ Æquis male pugnat 41 D
L. Sergius Fidenas tribunus militum conſulari poteſtate 48 B
L. Seruilius Structus ij. tribunus militum 43 A
L. Sextius cos. primus de plebe 83 C
L. Sextius tribunus plebis & eius leges 61 D
L. Siccius à xuiris proditus 29 C
L. Stertinii præda Hiſpanica 212 B
L. Tarquinius Collatinus 11 B
L. Tarquinius Collatinus abdicat ſe conſulatu 12 A
L. Tarquinius urbem triumphans primus ingreditur, & eius ædificia 7 D
L. Tarquinii Superbi crudelitas in ſocerum 9 B & C
L. Tarquinius Superbus quomodo occupauit regnum 9 C
L. Tarquinio Superbo urbs clauditur & indicitur exilium 11 C
L. Tarquinii mors 14 D
L. Tarquinius magiſter equitum homo pauper 27 A
L. Ticinius tr. mil. 47 D
L. Ticinius tribunus militum conſulari poteſtate 48 D
L. Trebonii tr. pl. rogatia 33 D
L. Valerius Antias præf. nauium 127 C
L. Valerius Appio ſe opponit 30 C
L. Valerius cos. 18 C. 22 A. 23 C

L. Valerij aduerſus Æquos & Volſcos bellum 21 D. 31 D
L. Valerii adhortatio ad milites Ibidem
L. Valerius & M. Horatius ad plebem ex Auentino in urbem reuocandam miſſi 31 A
L. Valerius interrex 48 C
L. Valerio triumphus decernitur 51 A
L. Valerius mag. equitum 54 A
L. Valerius iiij tribunus militum conſulari poteſtate 59 A
L. Valerius V tribunus militum conſulari poteſtate 60 B
L. Valerius tr. mil. con. pot. 61 A
L. Valerius mag. eq. 75 C
L. Valerius tribunus pleb. contra legem Oppiam 211 C
L. Valerius contra legẽ Oppiam & pro mulieribus 216 B
L. Valerii pugna cum Gallis 222 B
L. Valerius Flaccus cos. 214 C
L. Valerii Flacci cum Boiis prælium & uictoria 218 C
L. Valerius Flaccus legatus ad Ætolos 236 B
L. Valerius Flaccus mag. eq. 81 A
L. Valerius Philo dict. 216 B
L. Valerii Patiti oratio in Decemuiros 29 A & B
L. Valerius Potitus cos. 43 D
L. Valerius Potitus tribunus militum conſulari poteſtate 47 B
L. Valerius Potitus iiij tribunus militum conſulari poteſtate 47 B
L. Valerius Potitus V tribunus militum con. pot. 48 A
L. Valerius Potitus cos. 51 A
L. Valerius Potitus interrex 51 A. 56 B
L. Valerius Publicola tribunus militum con. pot. 50 A
L. Valerius Publicola iij tribunus militum con. pot. 56 B
L. Veturius Philo pr. 159 C
L. Veturius alius æd. cur. Ibidem
L. Veturius tribunus militum conſulari poteſtate 61 B. 63 A
L. Veturius Philo Cenſor 159 D
L. Veturio Philoni prorog. imp. 163 C
L. Veturius Philo legat. uictoriæ de Aſdrubale 168 D. 193 C
L. Veturius Philo Romæ recenſet deuictam Africam 193 C
L. Veturius cos. 171 A
L. Veturius Philo mag. eq. 181 B
L. Virginius 30 A
L. Virginius quomodo filiam ſuam defenderit à ſtupro 30 C
L. Virginius Appii ſcelus exercitui in Algido exponit, eumq; ſecum Rom. reducit 30 D
L. Virginius cos. refectus 38 C
L. Virginius tribunus mil. con. po. 15 C
L. Volumnius cos. & eius geſta 92 B. 88 C. 93 C
L. Volũnius auxiliatur Ap. Cl. 92 D
L. Volumnij & Appij Claudij inimicitiæ Ibidem
L. Volumnii in Samnium reditus 93 B
Lucerum centuria 3 C
Lucumo Demarati Corinthii fil. 7 B
Lucus Feroniæ 130 A
Lucretiæ honeſtum ſtudium 11 A
Lucretia ſe occidit 11 B
Ludi Apollinares ut in perpetuum fierẽt, uotum 152 C
Ludi Circenſes à Priſco Tarquinio inſtituti 7 C
Ludi funebres 104 A
Ludi Magni inſtaurantur 87 C
Ludi plebei inſtaurati 116 D. 139 B
Ludi Romani habiti inſtauratiq; 126 D. 139 B. 191 A
Ludi ſcenici primum facti ab ædilibus curulibus 137 D
Ludi Scenici Romæ celebrati magnifice 137 D
Ludi promiſcue ſpectati Romanis 223 B
Lunenſiũ cũ Piſanis diſceptatio 306 A
Lupercalia 2 A
Lupi duo in formijs aliquot laniauerunt 209 B
Lupum in Capitolium penetraſſe Ibidem
Lupus interdiu Romæ agitatus 279 B
Luſtrale ſacrificium 6 A
Luſtratio exercitus apud Macedones qualis fuerit 274 D
Luſtrum conditum 8 C. 13 A. 98 C
Luxuriæ Romanæ origo è bello Aſiatico 259 D
Lyciorum querela ad ſenatum Romanum 278 D
Lycortæ prætoris Achæorum oratio contra Laced. accuſationem 264 C
Lyſimachia Rom. excipit 244 A

M

Macedones 251 C
Macedonici belli ſecundi cauſa 262 B
Macedonum & Achæorum odium inter ſe 281 A
Macedonum ſtrages & fuga 303 C
Macedoniæ ciuitates ſe dedunt Romanis 303 D
Macedonici pueri regii ad Romanos tranſeunt 305 A
Macedonici Metalli uectigal ſublatum à Romanis 309 A
Macedoniæ diuiſio in quatuor regiones Ibidem
Macedonicæ prædæ magnitudo 309 D
Machanidæ geſta leuia 170 C
Machanidas tyran. Lacedæmon. 164 D
Macris inſula 243 B
Mæander fl. 250 D
Mæſia ſylua 7 A
Magella deficit ad Pœnos 152 B
Magiſtratum nullum ſine prouocatione creandum 32 C
Magneſia 244 D
Magni campi 187 D
Magni ludi 7 C
Mago præf. equitum apud Annibalem frater Annibalis 108 A
Mago geſta fratris Annibalis in Italia recitat ſenatui Carthaginenſi belloq; petit neceſſaria 123 A
Mago cum claſſibus & copiis in Hiſpaniam reuerſus Ibidem
Mago captus à T. Manlio 128 C
Magonis diſpoſitio exercitus 156 D
Mago ſe cum præſidio & arce dedit 157 B
Mago & Aſdrubal Giſgonis auxilio ueniunt Aſdrubali Barchino, ſed ſero 163 A
Magonis eruptio in L. Cincium 164 C
Magonis fuga 169 B
Mago & Maſiniſſa P. Cornelium Scipionem & P. Syllanum caſtra ponentes inuadunt 171 D
Mago iubetur cum exercitu petere Italiã ac ſe Annibali iungere 176 B
Mago Carthaginem nouam capere conatur, ſed fruſtra Ibidem
Mago in Italiam traiicit, ac Genuam capit 179 A
Magoni naues, exercitus & pecunia miſſa à Carthag. 180 A
Magonis & Gallorum conſilium Ibidẽ
Magoni femen transfixum 190 A
Mago in Africam traiiciens in itinere moritur 190 B
Maharbal populatur agrum ſociorum Romanorum 107 C
Maharbal Himilcanis fil. 107 D
Maleuentum olim nunc Beneuentum oppidum 83 C
Mamercus Æmylius dict. ij. 38 D
Mamerci lex, magiſtratus abdicatio, & tribu motio 39 A
Mamercus Æmylius tribunus militum con. pot. 37 D

Mamercus Æmyl. dict. 38 A
Mamerci dictatoris triumphus 38 B
Mamercus poſt triumphum ſe magiſtratu abdicat 40 D
Mamerci Æmylij dictatoris cum Fidenatibus ac Veientibus pugna, & ad ſuos oratio Ibidem
Mamilius ſauciatur 14 D
Mandonius Illergetum regulus 114 B
Mandonij uxoris preces ad Scipionem Africanum 157 D
Mandonij ad Scip. tranſitio 160 B
Mandonius & Indibilis Sueſſitanum Sedetanumque agrum populantur 173 D
Mandonius & Indibilis deſperantes ueniam renouant bellum 175 C
Mandonij oratio pro uenia quam impetrat 176 A
Mandonius & cæteri belli authores Ro. dati ad ſupplicium 179 A
Manduria capta 161 D
Manliana imperia 73 A
Manlius Næuius cenſor 87 C
Manitius Prænestinus 114 D
Mannus index incendij Romani & eius præmium 153 B
M. Aburius tr. pl. 259 D
M. Acilij Glabrionis cos. uotū 231 A
M. Acilij & Antiochi pugna ad Pylas 235 B
M. Acilij ſeueritas 236 D
M. Acilius Ætolos ad rogandam ueniam hortatur 235 D
M. Acilius Heracleam obſidet Ibidem
M. Acilius Heracleam oppugnat 239 C
M. Acilius Amphiſſa expugnata cedit prouincia 240 A
M. Antius tr. pl. con. pot. 47 B
M. Æmylius cos. 45 D
M. Æmylius Mamercus 45 B
M. Æmylius Mamercus iij tribunus mil. con. pot. 47 B
M. Æmylius tribunus militum conſulari poteſtate 51 B
M. Æmyl. Pappus dict. 61 A
M. Æmyl. Paul. mag. eq. 90 A
M. Æmylius Paulus ab hoſtibus amiſſis aliquot ſignis in caſtra compellitur Ibidem
M. Æmylij Lepidi filii ludos funebres edunt 136 D
M. Æmylius Regillus Flamen Quirinalis 131 C
M. Æmylius Regillus cos. conſulatum non geſſit Ibidem
M. Æmyl. Lepidus pr. 137 D
M. Æmylio prętori datum, nouis religionibus Ro. liberare 139 A
M. Æmyl. Pappus mortuus 159 D
M. Æmylius ad Philippum 199 A
M. Æmyl. Lepidus pr. 23 B
M. Æmylius moritur 241 B
M. Æmylius tr. mil. 245 C
M. Æmylius Lepidus cos. 215 D
M. Æmylij & M. Fuluii inimicitię 156 A
M. Æmylij cos. geſta in Liguribus 259 A
M. Æmylii Lepidi & Fuluii Nobilioris certamen 174 C
M. Æmylii Lepidi ſtructuræ 271 D
M. Albinus tr. mil. con. pot. 61 D
M. Antonius mag. eq. 75 B
M. Antiſtius leg. Ro. 110 C
M. Attilius Regulus cos. 75 A. 91 C
M. Attilii cum Samnitibus pugna cruenta 95 A
M. Attilius quomodo ſuos milites fugientes denuo pugnare coegit ac templū Ioui Statori uouet 96 C
M. Attilius Ro. miſſus 117 C
M. Attilius Regulus Cenſor 132 B
M. Attilius pr. 137 D
M. Attilio Cenſori dies dicta Ibidem
M. Attilius 191 A
M. Attilii Reguli ſententia de Campanis 154 C
M. Atilius Glabrio cos. 217 D
M. Atilius mare traiicit 234 B
M. Atilii oratio ad milites 234 D
M. Atilii triumphus 146 A
M. Atilius Glabrio ambit cenſurā 248 B
M. Atinius occiſus 211 B
M. Attinius 141 B
M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorum 180 C
M. Aur. Cotta L. Scipionis legatus Romam 196 D
M. Bebius Pamphilus cos. 270 D
M. Bebii imperium & triumphus 273 C & D
M. Cæditius Gallorum aduentum nunciat 51 B
M. Cæcilius Metellus pr. 171 A
M. Cæcil. Metellus legatus 181 A
M. Centenius Penula miles Rom. exercitum in Annib. infeliciter ducit 143 B
M. Centenij interitus Ibidem
M. Cincius Alimentius tr. pl. 183 B
M. Claudius cliens, Appii miniſter libidinis 29 D
M. Claud. damnatur 31 B
M. Claud. Marcellus dict. 76 B
M. Claud. Marcellus pr. 116 D. 113 D
M. Claud. Marcellus præf. claſſis 110 A
M. Claud. quomodo prohibuerit Nolanam deditionem 114 A
M. Claud. Nolanos proditores ſecuri percuſſit 114 B
M. Claudio exercitus in Siciliam traducendus mandatur 116 D
M. Claud. Marcello cur imperium eſſe pop. iuſſerit Ibidem
M. Claud. Marcellus cos. fit 151 C
M. Cl. Marcelli in Sānitibus geſta 118 D
M. Claud. Marcelli prouidentia Ibidem
M. Claud. Marcelli ad milites adhortatio 119 B
M. Cl. Marcellus iij cos. 131 D
M. Claudii Marcelli cum Annibale pugna 131 D
M. Claud. Marcellus Nolam ad Q. Fab. cum ſua exercitu uocatus uenit Caſſilinum, quod obſident 133 C
M. Claud. Marcellus capit ciuit. quæ ad Carthag. defecerat 136 B
M. Claud. Marcelli conatus in capiendis Syracuſis 143 D
M. Claud. Marcellus Acradinam circumſedit 144 C
M. Claud. Marcelli reſponſum ad Syracuſ. ueniam rogantes 116 C
M. Claud. Marcelli alia pugna & uictoria 147 D
M. Claud. Mar. Syracuſarum ornamenta Rom. deuehit 147 C
M. Claud. Marcelli ex Sicilia reditus Romam 152 A
M. Claud. Mar. reſponſum ad Siculos accuſantes apud Senatum 154 A
M. Claud. Marcellus Annibalem ſequenda urget 161 A
M. Claud. Marcelli increpatia militum & animaduerſio ignominioſa in cohortes ac centuriones 161 B
M. Claud. Marcellus V cos. 163 B
M. Claud. Marcellus interfectus 164 B
M. Claudius Marcellus cos. 217 A. 248 C. 166 B
M. Claudius Marcellus Gallos fundit & Comum capit 213 D
M. Claudius Marcellus cladem à Bois accipit Ibidem
M. Claudii Marcelli triumphus 214 A
M. Claudius Marcellus conſul moritur 279 D
M. Claudius legatus obtrectator L. Cornelij 125 B
M. Claudius pr. 294 C
M. Cornelius tribunus militum conſulari poteſtate 61 D. 63 B
M. Cor. Cethegus Pont. Max. 139 B
M. Cornelius Cethegus ædilis Curulis Ibidem
M. Cor. ciuitates quæ defecerant in deditionem redigit 151 B

M.Cor.Cethegus Cenſor 160 D
M.Cor.Cethegus cos. 181 B
M.Cor.Cethegi geſta 186 B
M.Cor.Cethego proconſuli Gallia traditur prouincia 186 D
M.Cor.Maluginen.cos. 38 C
M.Coſcunius tr.mil.cæſus 190 A
M.Curtius pro R.pop.ſe deuouet 164 C
M.Duellius 31 A
M.Duellii moderatio 31 C
M.Duellius Tribunis opponit ſe 33 C
M.Duellii & L.Menenii rogatio de fœnore unciario 66 B
M.Duellii tr.pl.rogatio 34 C
M.Ebutius tr.pl. 278 A
M.Fabius Ambuſtus tribunus militum cõſulari poteſtate 61 C & D
M.Fab.Ambuſtus Hernicos uincit 65 B
M.Fab.Ambuſtus interrex 66 B
M.Fabius Ambuſtus cos. 66 C
M.Fabius Rom.captus,oppidum Cales prodit 75 A
M.Fabius dict. 67 C
M.Fabius interrex 71 B
M.Fab.Ambuſtus mag.eq. 79 B
M.Fabius Buteo dictator 115 B
M.Fabius Buteo pr. 193 D
M.Fabius Cæſonis frater cos. 18 C
M.Fabius cos. 12 D
M.Fabius increpat fugientes Ro. 19 B
M.Fabius triumphare non uult 19 D
M.Fabius legatus 39 C
M.Fabius Dorſuo cos. 68 C
M.Fabius frater Q.Fabii cos. 87 A
M.Fab.Rut oratio aduerſus dict. 78 A
M.Fabius Vibulanus cos. 36 D
M.Fabius Vibulanus legatus 38 A
M.Fabius Vibulanus tribunus militum conſulari poteſtate 39 A
M.Fabius Vibulanus tribunus militum conſulari poteſtate 43 B
M.Flauoleius Centurio 19 B
M.Flauius populo uiſcerationẽ dat 76 A
M.Flauii trib.pleb.rogatio de Thuſculanis 79 A
M.Follius tr.mil.con.pot. 39 A
M.Follius mag.eq. 85 A
M.Follius.ij.magiſter equitum it Fregellas 81 C
M.Follius Flaccina cos. 83 D
M.Fuluius Pætus cos. 91 A
M.Fuluius tr.mil.cæſus 161 B
M.Fuluius tr.mil. 92 A
M.Fuluius pr. 227 D
M.Fuluii Nobilioris ouatio 235 D
M.Fuluii pr.bella in Hiſp. 125 B
M.Fuluius Nobilior cos. 246 B
M.Fuluii i Cephalenã traiectio 250 B
M.Fuluii geſta in Cephalenia 253 C
M.Fuluio & Cn.Manlio prorugatur imperium 254 C
M.Fuluii triumphus 250 D
M.Fuluius Nobilior & eius milites notati 174 C
M.Fuluii Nobilioris ædificia pub.& ædium dedicationes 275 D
M.Fundanius tr.cõtra leg.oppiã 211 C
M.Furius Camillus tr.mil.cun.pot.47 B 42 A.50 A.56 B.58 C.59 C
M.Fur.Camillus interrex 51 B.55 C
M.Fur.Camillus dict.47 D.48 D.55 C
M.Furius ludos magnos uouet 49 A
M.Furius Camillus cuniculum in arcem Veiorum agit Ibidem
M.Furius Senatum de præda Veiorum conſulit Ibidem
M.Furius Apollini Pythico uouet prædę decimam Ibidem
M.Furii Camilli triumphus 49 C
M.Furius in exilium abiit 51 B
M.Furius Camillus ab exilio reuocatus dictator fit 53 C
M.Furii Camilli geſta in Faliſcos 49 C
M.Furius Camillus rogationi trib.pl.obnititur 50 D
M.F.Camilli ad Ardeates oratio 53 B
M.Furii Camilli triumphus & militum acclamationes 54 B
M.Furii Camilli oratio, ne populus Romam deſerat Ibidem
M.Furius Camillus prohibetur ſe abdicare magiſtratu 15 B
M.Furii Camilli trium bellorum uictoris triumphus 56 A
M.Furii Camilli geſta contra Volſcus & Antiates 16 C
M.F.Camil.generoſum dictum Ibidem
M.F.Camillo triumphus decretus 63 C
M.F.Camillus patres & pleb.contendentes placat Ibidem
M.Furii Camilli mors & laudes Ibidem
M.Furii Camilli exilium ruina urbis ſecuta 139 D
M.Furius procos.triũphũ petit 259 C
M.Geganius Macerinus cos. 33 C
M.Geganius Macerinus.ij.cos. 36 B
M.Geganii triumphus 36 D
M.Geganius Mac.iij.cos. 38 A
M.Geganius Macer.cenſ. 38 D
M.Geganius Æquorũ caſtra cap. 39 D
M.Heluii prælium cum Celtiberis & ouatio 217 B
M.Hor.Puluillus fit cos.12 D.27 C.31 C
M.Hor.dedicat templum Ioui in Capitolio 53 A
M.Horatii geſta 87 C
M.Hor.Barb.oratio in Xuiros 29 A
M.Horatius Appio ſe opponit 30 C
M.Horatii geſta contra Sabinos 33 A
M.Horatius tr.mil.cun.pot. 60 D
M.Iunius dict. 110 A
M.Iunius captiuorũ leg.ab Annib. 110 B
M.Iunii dictatoris ab urbe profectio in Annibalem 113 C
M.Iunius Syllanus pr. 113 D.139 B
M.Iunius Syllanus propr.adiutor Scipioni Africano additur 151 D
M.Iunius Poenus pr. 193 D
M.Iun.pr.creat xuiros 196 D
M.Iunius Syllanus occiſus 213 D
M.Iunius Brutus pr. 231 B
M.Iunius Brutus cos. 276 D
M.Iunius fit cos. 306 D
M.Lectorius 16 A
M.Licinius Craſſus 275 D
M.Licinius tr.mil.cæſus 161 B
M.Licinius tr.mil.oppreſſus 178 A
M.Liuius pont. 95 A
M.Liuius præfectus præſidii Tarentinæ arcis 155 D
M.Liuii ex arce eruptio in Taren. Ibidẽ
M.Liuius præf.arcis Tarentinæ diuerſis ſententiis diſtrahitur 163 D
M.Liuius cos. 165 D
M.Liuius qua ignominia à pop.Ru.affectus,quamq; ægre tulerit Ibidem
M.Liuius quid reſpõderit Q.Fabio monenti,ne temere manum cum hoſte conferat 166 D
M.Liuii dictum 168 D
M.Liuii reditus Ro.& triũphus 170 D
M.Liuius dict. 171 A
M.Liuius procos.Ariminum cum exercitu miſſus 179 A
M.Liuius ſuum exercitum in Galliam traducit 180 B
M.Liuio cenſori unde Salinatori cognomen inditum 186 B
M.Liuius cenſor Ibidem
M.Liuius equum uendere iuſſus 186 C
M.Liuii & C.Claudii certamen,unde eis dies dicta à Cn.Bebio Ibidem
M.Mænii oratio ad pop.Ro. 85 A
M.Mænius tr.mil.cæſus. 190 A
M.Manlius Tullus cos. 14 C
M.Manlius 251 C
M.Manlius tr.mil.con.pot. 41 B
M.Manlius Capitolinus cos. 51 A
M.Manlio ouatio decernitur Ibidem
M.Man.Gallũ de Capit.deturbat 53 D
M.Manlius Camillo obtrectatur,ſeditionemq; mouet 57 B & C
M.Mälii ad plebẽ cõcitũ dũ oratio 58 B
M.Man.in uincula coniectus 158 B

M.Man.uinculis liberatur 58 B
M.Manlio dies dicta 58 D
M.Man.de ſaxo Tarpeio deiectus Ibidē
M.Manlij laudes 58 D.59 A
M.Marcellus Claud.f.uulneratur 164 B
M.Martius tr.mil.occiſus 225 A
Martius Marci fil.primus Pont. 4 C
M.Martius rex ſacrorū mortuus 159 D
M.Martius Ralla pr. 181 B
M.Martius Ralla legatus 193 C
M.Matienus pr.Hiſpaniæ exilio damnatus 293 B
M.Menenius tr.mil. 43 D
M.Menenius tr.mil.con.pot. 56 B
M.Menenij & Q.Publij tr.pl.prudens conſilium 58 D
M.Metilius legatus ad coſs. 143 C
M.Metelli tr.pl.ī Fab.dict.dicta 115 A
M.Minucius cos. 15 A.17 B
M.Minucius Rufus mag.eq. 112 B
M.Minucij ingenium 113 A
M.Min.increpat milites & dictat.Ibidē
M.Minucij temeritas 115 C
M.Minucius Fabio ſe & ſuū ſubdit exercitum 115 D
M.Næuius tr.pl. 267 B
M.Ogulnius legatus 159 A
M.Papyrius Craſſus cos. 37 A
M.Papyrius Craſſus dict. 75 B
M.Papyrius menſarius 67 B
M.Papyr.Mugill.tr.mil. 42 C
M.Papyrius ſenex Gallum in ſe concitat 57 D
M.Petilius cos. 84 C
M.Pōp.Matho pr.116 C.119 D.183 D
M.Pomp.Matho mag.eq. 116 B
M.Pomponio prorog.imp. 132 A
M.Pomp.tr.pl. 64 A
M.Pomp.Matho.legatus 178 D
M.Pomp.præf.nauium 116 D
M.Popilius Lenas cos. 65 B
M.Popilius Lenas.ij.cos. 66 C
M.Popilij contra Gallos pugna & fortitudo uictoriaq́ 67 D
M.Popilius Lenas cos. Ibidem
M.Popilius Lenas iij.cos. 68 B
M.Popilius cos. 84 A
M.Popilij Lenatis pugna cum Liguribus & ſeueritas 283 C
M.Popilius cauſam Ro.dixit 285 D
M.Popilij oratio pro cēturionib. 287 B
M.Portius Cato quæſtor 184 A
M.Portius Cato cos. 214 C
M.Portij Catonis oratio pro lege Oppia 215 D
M.Portij in Hiſp.profectio 217 A
M.Portij adhortatio ad ſuos milites & pugna cum Hiſpanis 217 C
M.Portij ingenium ac animus 218 B
M.Portij Catonis triumphus 222 B
M.Portius Cato dedicauit ędiculam Victoriæ uirginis 225 C
M.Por.Cat.Callidromū mittitur 234 D
M.Por.Cato potitus Callidromo 235 B
M.Portius Cato.Romam miſſus 235 D
M.Portius Cato 248 B.308 A
M.Por.C.inimicus P.S.Afr. 258 A
M.Portij Cat.felix ingenium 266 C
M.Poſthumius tr.mil.con.pot. 40 B
M.Poſthumius X mil.grauis æris damnatus 41 D
M.Poſthumij Regillenſis tr.mil.perfidia 43 B
M.Poſth.Regill.dictū in milites Ibidem
M.Poſth.Regill.lapidatur 43 C
M.Retius legatus 166 A
M.Sempronius Tuditanus cos. 261 B
M.Sempr.Tud.geſta in Ligurib. 264 A
M.Sempr.Tud.fit pontifex 266 B
M.Sergius Fidenas tr.mil.con.pot.45 B
M.Sergius ij.tr.mil.con.pot. 46 D
M.Sergio & P.Virginio dies dicta & mulcta 47 C
M.Sergius tr.mil. 180 D
M.Sergius & P.Matienus tr.mil. uirgis cæduntur,& à Q.Pleminio dehinc occiduntur indigne Ibidem
M.Seſtius Sabinus pr. 191 A
M.Statilius Lucanus exploratum mittitur 118 A
M.Seruilij oratio pro L.Æmylio 310 B
M.Seruilius legatus Scipionis ad Carthaginen. 190 C
M.Seruilius mag.eq. Ibidem
M.Seruilius Geminus cos. Ibidem
M.Sextilius Fregellanus 18 coloniarum nomine quid reſponderit Ro. 160 B
M.Sulpitius cos. 84 C
M.Syllanus præſidij præfectus 116 C
M.Syllano prorog.imp. 160 A.163 C
M.Syllanus cum Hannone & Magone pugnat & uincit 169 A
M.Ticinius mag.eq. 89 D
M.Tuccio propr.prorog.imp. 246 D
M.Valerius fecialis 5 A
M.Val.dictaturam abijcit 16 D
M.Valerius moritur 24 A
M.Valerius cos. 27 D
M.Valerius Coruinus trib.mil.Gallum occidit Ibidem
M.Valer.Coruinus corona aurea & 10 bobus donatur Ibidem
M.Val.Coruini nomen unde Ibidem
M.Val.Coruinus.ij.cos. 68 C
M.Val.Cor.ad milites adhortatio 69 B
M.Val.Coruini laudes 69 D.71 B
M.Valerij Coruini fortitudo & de Samnitibus uictoria Ibidem
M.Val.Coruini ad Ro.& hoſtiū exercitus pacificandos oratio 71 B
M.Valerius Coruinus dictator 71 A
M.Val.interrex 72 B
M.Val.iiij.cos. 75 A
M.Val.legatus 78 D
M.Val.Coruinus interrex 81 B
M.Val.cos. 85 C
M.Valerij legatio Ro. 88 A
M.Val.iiij.pr.fit Ibidem
M.Valerij geſta 137 B
Martius uates & eius uaticinia 141 B
M.Valerij reditus ex Liguribus 255 B
M.Val.Flaccus pr. 143 D
M.Val.Falconi prorogatum imperium Campaniæ 197 C
M.Val.Leuinus pr. 225 C
M.Val.Leuinus in Apuliam miſſus ad exercitum accipiendum 117 B
M.Val.Leuinus Hirpinorum oppida recipit 128 A.129 B
M.Val.Leuinus cos. 152 C
M.Valerius Leuinus amicitiam & ſocietatem Romanam iungit cum Ætolis, aliisq́ populis 151 D
M.Val.Leuini geſta ad Anticyrā 153 B
M.Valerius Leuinus M.Cl.Mar.obtrectatur Ibidem
M.Val.Leuini adhortatio ad magiſtratus Ro.honeſtiſſima 155 A
M.Val.Leuini in Africam profectio, & pugnæ nauales 164 D
M.Val.Leuini populationes in agro Vticenſi Carthaginenſiq́ 169 D
M.Valerius Leuinus in Macedoniā miſſus 196 D
M.Valerii dictatoris geſta contra Sabinos 169 D
M.Val.Max.tr.mil.con.pot. 48 A
M.Val.Maximus dictator 90 A
M.Val.Max.triumphus 90 C
M.Val.Max.cos.& eius geſta Ibidem
M.Valerij lex 91 A
M.Val.tr.mil. 92 A
M.Val.Max.cos.eiusq́ geſta 91 C
M.Val.Meſſala in Africam prædatum miſſus,ſpoliatumq́ 159 B
M.Val.Leuinus Romam reuerſus ſenatui ſua geſta refert Ibidem
M.Valerius cos.Samnio primus arma intulit 95 C
M.Valerius Meſſala cos. 254 C
M.Valerius frater Publicolæ transfixus 14 D
M.Valerius Publicola cos. 66 D
M.Val.Voleſi fil.dict. 16 C

M. Veturius tr. mil. 47 D
M. Volſcius Fictor teſtimonium fert contra Cæſ. Quintium 14 D
M. Volſcius damnatur 27 C
M. Volſcii falſum teſtimonium in Cæſonem, unde dies ei dicta 26 C
Mare arſit 217 A
Marius Alfius Campanorum dux cum ſuis occiſus 217 D
Maroneam & Ænum opp. Philippus expugnat 198 D
Maronea & Meles recipiũtur per Marcellum 158 C
Marius Blaſius pr. Campanus 121 B
Maronitarũ legati aduerſus Phil. 263 A
Maronit. cædes ex inſidiis Phil. 264 B
Marſorum defectio à Ro. 88 B
Marſi uicti & mulctati 90 A
Marſyas fl. 250 D
Martis ædis dedicatio 56 B
Maſæſuli gens 172 C
Maſaniſſa Galæ fil. 138 D
Maſaniſſæ geſta contra Ro. 146 A
Maſſiua q̃ humaniter remiſſus ad patrem à P. Scipione 161 D
Maſaniſſa clàm cum Syllano pacem fecit 171 B
Maſaniſſæ cum Scip. colloquium 176 B
Maſaniſſæ mandata à C. Lælio ad Scipionem 180 A
Maſaniſſa Galæ filius ad Scipionem uenit contra Carthaginenſes 184 D
Maſaniſſa quàm uaria ſit uſus fortuna in amittendo recuperãdoq; regno Ibidẽ
Maſaniſſa quomodo Hannonem cum ſuo exercitu in hoſtium manus pertraxerit 185 C
Maſaniſſę regnum Maſæſulorum conceſſum, & pugna cum Syphace 188 B
Maſaniſſæ amor in Sophonisbam, quam ſibi matrimonio iungit 188 D
Maſaniſſæ legati Ro. reſponſum ipſis datum cum muneribus 185 C
Maſaniſſæ regnum primum cum aliquot alijs ciuitatibus agriſq; à Scipione reſtituitur 194 C
Maſaniſſæ munificentia in Ro. 208 D
Maſaniſſę auxiliũ Ro. cõtra Phil. 190 B
Maſaniſſa Carthag. bello infeſtat 214 B
Maſan. Gulaſſa patris leg. 285 D. 293 B
Maſaniſſę regis doloſa conſilia 286 D
Maſgabas quo exceptus Romæ 306 B
Maſſilia 251 C
Maſſilienſes 247 D
Maſſilienſes benigne legatos Romanos excipiunt 103 D
Maſſilienſes è Phocæa profecti ſedem quærunt 31 C
Maſſyla gens 138 D
Mater deum, ſacer Lapis 281 B
Matutæ ædis dedicatio 186 B
Matronæ Ro. aurum & ornamenta ſua in ærarium deferunt 10 A
Matronarum Ro. ueneficia 75 B
Matronarum contentio Ro. 93 D
Matronæ quoties proceſſerint in publica Romæ 216 C
Maurusii Numidæ 238 D
Medi argyraſpides 245 B
Mediaſtuticus quid ſit 149 D
Mediolanum à Gallis conditur 12 C
Megaleſia feſta 181 D. 137 C
Megara capta diripitur 136 B
Megiſte partus 248 C
Melas fl. 235 D
Melæ & Blandæ à Fab. capiũtur 133 D
Meliboeæ ciuitatis ſitus 298 C
Militum in Siciliam transportatorum ſeditia 160 B
Menenius Agrippa plebem apologo flexit 16 D
Menenij Agr. mors, eiuſq; inopia 17 B
Meninx inſula uaſtata 216 A
Menti ædem uouit C. Attilius 111 C
Mercurij promontorium 184 C
Mericus Hiſpanus præf. Acradinã prodidit Marcello 145 B
Merica quæ præmia Ro. data 152 B
Meſſene ab Achæis oppugnata 136 D
Metapontini & Thurini ad Annibalem deſitiunt 142 A
Metilius tr. pl. ſeditioſus 43 A
Metia & Scaptia tribus 75 B
Metius Suffetius dict. 4 D
Metij ac Tulli colloquium 5 A
Metij & Albanorum perfidia 6 A
Metius proditionis & perfidiæ poenas luit 6 A
Miction Chalciden. princeps 294 A
Miction & Xenoclides Chalcidem ſeruarunt 230 A
Miltonia capta 95 D
Milionii dictum 74 A
Militum ſub Ap. Cl. perfidia 21 D
Militum in dictatorem Sulpicium dicteria 65 D
Milit. defectorum pacta 70 D
Milites Ro. conantur Capuam Cãpanis adimere, ipſiq; inibi habitare 70 B
Militum conatus quomodo per Rutil. eluſus Ibidem
Mil. Ro. cõiuratorũ prędationes Ibidem
Milites quando primum Ro. ad iuſiurandum ſint adacti 117 A
Militum Romanorum in caſtris ad Sueronem ſeditio 174 A
Minius Cerrinius Ardeam mittitur cuſtodiendus 261 D
Minturna urbs proditione capta 84 D
Minturnæ colonia deducta 93 C
Minutia Veſtalis uiua ſub terram defoſſa 75 A
Miſagenes Maſaniſſæ fil. 302 B
Mneſilochus Acarnanũ princeps 234 A
Moages tyrannus quibus conditionibus pacem à Ro. emerit 250 D
Moenicaptus regulus Gall. cæſus 137 D
Monetæ ædes 36 B
Mopſelus loci nomen 291 D
Mulam peperiſſe 151 C
Mulierum ritus 34 A
Mulierũ ſeruitus quando ceſſet 217 A
Mulierum agmen coit pro abroganda lege Oppia 217 A
Multitudinis mobilitas 274 C
Murgantia capta à Himilcone 136 D
Murgãtia à Ro. capta et direpta 99 C
Murgantia deficit ad Poenos 152 B
Mutia prata 14 A
Mutila opp. deletum 279 D
Mutina colonia 267 D
Mutin. legati à Gallis capti 114 C
Mutines Hipponiates 147 C
Mutines ciuis Ro. factus 259 D
Mutines Numida & eius fil. 255 D
Mylæ captæ à Perſeo 290 C
Myaneſus promontorium 243 B

N

NAbis Lacedæmoniorũ tyrannus & eius perfidia 210 C. 214 D
Nab. tyrãni crudele facinus i ſuos 219 C
Nabidis oratio ad T. Quintium 220 A
Nabis Gyttheum recuperat 218 A
Nabis nouas ſeditiones contra Romanos excitat & bellum 216 A
Nabis Gyttheum oppugnat, & Achæorũ agros uaſtat 217 D
Nabis imperata Quintij facit 222 C
Nab. exercitus uix 4 pars euaſit 228 D
Nabidis interitus 219 D
Nabidis uxor par marito 210 D
Narnia colonia 92 B
Naues Romanorum ab Ariſtodemo retentæ 17 B
Naupacti oppugnatio 210 D
Nauſtathmos unde dictus portus 244 A
Neapolitanorum legati Romam ferentes 40 pateras aureas donant 116 B
Neapolitani equites ab Annibale circumuenti 121 B
Necti Romæ quando deſitum 77 B
Nemeorum ludicrum 228 A

Neo Thebanus ſecuri percuſſus 369 C
Nepete recipitur à Camillo 57 A
Nequini op. ſitus, obſidio proditioq; 91 B
Neſattium captum. 179 C
Nerulum captum 84 A
Neuius Criſpius qualem cædem fecerit Macedonibus 137 B
Nicander à Macedonibus captus, benigne à Philippo rege tractatur 336 C
Nexorum ſeditio Ro. 15 B
Nicander pr. apud Ætolos 349 B
Nicatores cohors regia Maced. 195 D
Niciæ præt. Achæorũ nauigatio per medios hoſtes 170 C
Nico Perco D. Quintium haſta transfigit 115 D
Nico Perſo cadit 163 A
Nico Tarentinus, Annib. ciuitatem prodit 150 C
Nicodomus præfectus militũ in Ambraciam receptus 249 C
Nicomedis & Zyboeæ bellum 351 B
Nobilium conſpiratio Conuuſii 119 C
Nobilitatis origo 31 B
Nola capta 85 C
Nolanorum magnatum prudentia & legatio ad Marcellum Claud. 113 C
Nolanæ pl. cum Poenis conſultationes de prodenda ciuitate 114 A
Nolanorum diſſidium inteſtinum 118 C
Nolanorum defectionem Claudius Marcellus præuenit 132 C
Nomentana uia prius Ficulenſis 31 A
Nomẽtani in ciuit. recepti 74 D
Norba colonia deducta 17 B
Notiũ opp. Antiochus oppugnat 243 A
Nouendiale ſacrum 6 C. 140 B
Nuceria deleta 119 D
Nucerini traducti Ibidem
Numa Pompilius fit rex Ro. 4 B
Numæ Pompilij laudes ac inſtituta Ibid.
Numa quomodo rudibus Romanis religionem perſuaſerit Ibidem
Numa 43 annis regnauit 4 D
Numæ Pompilij arcæ & libri 272 C
Numerius Decius Samnis princeps auxiliatur Ro. 115 A
Numerus Mineruæ inuentum 64 A
Numidæ gens libidinoſa 183 D
Numidæ equites magno fuere commodo Romanis 225 D
Numid. mos in regni hæreditate 184 D
Numidia capta 275 C
Numiſius Latinos ad reſtaurandum bellum incitat 74 A
Numitor rex Albæ ſalutatur 2 A
Nymphius aſtu prætorem Samnitum decipit 76 D

O

Obſidio Capitolij 83 A
Obſides ſexcenti equites Samnitibus dati Ibidem
Occaſio non negligenda 147 A
Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti 88 C
Oct. Mamilius Thuſculanus 9 D
Oeneum captum 195 D
Oeta 234 D
Offilius Calauius Ouij fil. interpres triſtitiæ Caudini exercitus 81 A
Ogulina rogatio de ſacerdotijs cum plebe communicandis 90 C
Olcades 101 C
Olympias mater Alexandri 76 D
Olympium Iouis templum 136 A
Onomaſtus præf. 264 B
Opima ſpolia 2 A. 38 B
Opimia ueſtalis ſtupri poenas dedit 126 A
Opiter Virginius cos. 14 B
Oppia Veſtalis inceſti poenas dat 16 D
Opus capta ac direpta ab Attalo 170 B
Oratio Annij ad Latinos 71 C
Oratio Appij Claudij ad populum Romanum 45 D
Oratio Appij Craſſi in tribunos 61 D
Oratio Canulei pro lege ſua 35 B
Oratio Camilli de non migrando Veios 54 A
Oratio Cincinnati conſulis 26 A
Oratio Coruini ad milites 69 C
Oratio eiuſdẽ ad ſeditioſos milites 71 A
Oratio Decij in Appium 94 D
Oratio eiuſdem ad commilitones 70 A
Oratio M. Fabij pro filio 78 A
Oratio Lentuli ad Romanos circumuentos 80 C
Oratio Manlij ſeditioſa ad plebem 58 B
Oratio Menenij dictatoris 85 A
Oratio Metij Suffetij ad Tullium regem 5 A
Oratio Papyrij in Fabium 78 B
Oratio Pontij ad foeciales 81 D
Oratio Poſthumij 81 B
Oratio Sempronij in Appium 86 C
Oratio Sex. Tullij ad dictatorem 65 D
Oratio ſupplex legatorum Campanorũ ad ſenatum 68 D
Oratio T. Quintij ad populum 33 D
Oratio Tarquinij aduerſus Seruiũ 9 B
Oratio Tullij in damnationem Suffetii 6 A
Oratio Veturiæ ad Coriolanum filium 18 B
Orbitanium captum à Fab. 131 D
Ordines Romani exercitus 73 B
Orei oppugnatio & proditio 170 A
Oretani ac Carpetani ab Annibale oppreſſi 101 C
Oricũ à Philip. captũ Val. recipit 127 B
Oreum expugnatur 203 C & D
Orgiagontis reguli uxoris nobile honeſtum facinus 252 D
Oringis expugnatio 189 C
Oroandis mercatoris perfidia 308 A
Oroandenſes pacem à Romanis impetrant 252 A
Oſca lingua Samnitum 93 B
Ouius Paccius ſacerdos Sãnitium 97 A

P

Paccius Brutiorũ legatus ad Flaccum 161 D
Pædagogi proditoris ſcelus 50 B
Palatinus mons unde 2 A
Palæpolis Falernum Cãpanumq; agrũ populatur 76 A
Palæpolitanis bellũ à Ro. indictũ Ibidẽ
Palæpolis quomodo capta 77 A
Pellenenſis ager 298 A
Pallori Pauoriq; fana uouet Tullus 5 D
Palmę quãdo primũ datę uictor. 98 D
Pamphilidos nauium præf. 243 C
Pandoſia capta 76 C
Parma colonia 267 D
Paſtorum facinus in Tarquinium Priſcum 8 B
Patauini Venetiq; Græcas prędones cum ſua rege fugãt, multis occiſis 90 A
Pateræ aureæ ante Iunonis pedes poſitæ 56 A
Patres, Patricij 1 C
Patrum Rom. contentio pro regno poſt mortem Romuli 3 D
Patrem ſequuntur liberi 35 D
Patrum ac Plebis reconciliatio 45 A
Patrũ inter ſe cõtentio & tr. mil. 44 B
Patrum ac trib. conſultatio de Manlio tollendo 58 D
Patrum ac pl. contentio 66 D
Pactum inter Romanos & Poenos primo bello Punico 114 C
Paulæ Buſiæ in Romanos milites beneficia 119 C
Pauſiſtrati interitus 240 C
Pax cum Porſena 13 D
Praxo hoſpes latronum Delphis. 284 D
Pecuarij mulctati 93 D
Pedani uicti, urbsq; eorum capta 74 B
Pedani in ciuit. recepti 74 D
Pelignorum defectio à Ro. 88 B
Peliam ui capta 242 C
Pelinnæum deditſe 234 B

Peloponneſus 307 D
Peiraſtæ 301 D
Peneus fl. 297 B
Perfugæ 370 recepti, uirgis Ro. cæſi, ac de ſaxo deiecti 133 D
Pergamum obſeſſum 241 A
Perſei inſidiæ in fratrẽ Demetriũ 264 C
Perſeus Demetrium fratrem accuſat patri 268 D
Perſeus regno potitus 276 B
Perſeus Delphicum oraculum ſciſcitatur 281 B
Perſei malitia 283 B
Perſei inſidiæ in Eumenẽ & alios 284 D
Perſei reſponſum ad legatos Romanos 286 A. 288 B
Perſei ad Rhodios legatio 289 B
Perſei & Ro. pugnæ 291 B
Perſei cũ uiciſſet, ad Ro. legatio 292 A
Perſei trepidatio cognito hoſtium aduentu 291 D
Perſeus Gentij amicitiam emit 300 A
Perſei auaritia, propter quã perijt 300 C
Perſei fuga cum omni equitatu 303 C
Perſei deuicti ſtulta arrogantia 304 D
Perſeus Octauio ſe dedit 305 A
Perſeus Maced. regum uiceſimus 305 B
Perſeus Romam abductus 310 A
Perſeus ubi cuſtoditus 311 C
Perſeuerantia 46 C
Peræa expugnata 441 B
Peruſium Hetruriæ opp. 88 A
Peruſinorum 45000 occiſi 95 B
Peruſinorum induciæ & mulctæ ab Romanis 95 B
Peſti legati Romam 116 D
Peſtilentia commune malum, orta apud Syracuſas Romanos & Poenos æque infeſtat 144 C
Peſtis Ro. per matronas inducta 75 B
Peſtilentia Romæ 28 C 27 D. 47 D. 163 D. 271 A. 275 D. & 291 B
Petellia ab Himilcone expugnata 116 C
Petellini Romanorum auxilium fruſtra implorant 114 D
Petilij factioſum ingenium 37 A
Aetilia capta 186 C
Petra Philippa ſe dedit 271 C
Phalanx 206 D
Phalera 165 A
Phaleria direpta à T. Quintio 206 C
Phaneæ Ætolorum pr. dictum ad Alexandrum 210 A
Phaneas pr. Ætolorum pacis & Romanæ amicitiæ cupidus 301 A
Phaneas legatus Ætolorum ad M. Acilium 236 C
Phanates caſtellum 298 A
Phanotea capta 107 A
Phaſelidis ſitus 242 C
Pheræ & Scotuſſa dedunt ſe Antiocho 233 C
Pheræorum fides erga Ro. Ibidem
Pheræ ui capta 206 B
Phileas Tarentinus obſides Ro. datos ad fugiendum perſuadet 140 C
Philippi Macedonũ regis leg. ad Annibalem, & foedus cum eo 127 B & C
Philippus rex Macedonum Oricum capit, unde prima origo belli Macedonici 137 B
Philippus Pellam redit 153 A
Philippi Maced. regis in Oricinos & Apolloniatas expeditio 153 A
Philip. Iampharniam oppugnat Ibidem
Philip. Achæis auxiliatur 164 D. 170 B
Phil. celebrat Heræa & Nemea 164 D
Phil. quomodo ſe Achæorum pop. commendarit, & eius libido 165 B. 101 A
Phil. uarijs ſimul curis impeditus, Heracleam tendit & ſegetes uaſtat 170 A
Philippus Toronem capit, aliaq; oppida 170 B
Philippus Attalum ad naues ſuas fugat Ibidem
Philippus in pugna cum Eleis equo effuſus in caput, eiusq; fuga & in Macedoniam reditus 137 B. 161 B
Philip. Apolloniatas populatur 181 B
Philippi arrogans reſponſum ad legatos Romanos 199 A
Philippus Eleuſinem oppugnans pulſus, Atticam populatur 200 B
Philippi imprudens factum 101 C
Philippus tentat pacem facere cum Romanis 205 D. 212 D
Phil. malicia & dicacitas 206 A. 262 B
Philippus & Ptolemæus Aegypti rex, auxilia pollicentur Romanis, item Maſaniſſa & Carth. 231 D
Philippus circa Stobos Poeaniæ, hoſtes propellit 211 B
Philippus Macedo ludibrium facit Philippo Megalopolitano 234 B
Philippus Megalopolitanus uinctus Romam mittitur Ibidem
Philippi Macedonis & M. Bebij geſta contra Antiochum Ibidem
Philippi regis fuga 249 A
Philippi & aliquot populorum diſceptatio apud legatos Ro. 262 C. 266 B
Phil. odium in fil. Demetriũ 264 C
Philippus index filiorũ ſuorum 269 A
Philippus Athenas oppugnat, eiusq; fortitudo 149 D
Philippi legatorum ad Aetolos oratio aduerſus Ro. 100 C
Philippi aduerſus Romanorum expeditio 100 D. 101 B
Philip. quomodo ſe ſuis & aliquot exteris nationibus conciliat 104 D
Philippi cum Quintio induciæ 109 D. & 210 B
Philippus Argos Nabidi dat 210 C
Philip. capit Philippopolim & Aemum montem aſcendit 271 C
Philippus Maced. rex filium Demetriũ occidit 281 C. & 284 A
Philippus Macedo foedus cum Ro. ictũ quotidie bis perlegit 199 A
Philippi mors 276 C
Philippus Megalopolitanus mittitur lectum oſſa Macedonum ad Cynocephalas 233 B
Philip. Antigono Echeratis fil. ſtudet relinquere regnum 276 A
Philocles Philippi præf. 200 B. 208 B
Philopoemon pr. Achæorum 218 A
Philop. fuga in prælio nauali Ibidem
Philopoem. ignominiam fugæ naualis ſe penſat multis claris factis Ibidem
Philop. ſolertia in capiẽdis locis 278 B
Philopoemenis uictoria de Nabidis exercitu Ibidem
Philop. alia pugna 218 D
Philop. Achæorum pr. 241 A. 153 D
Philopoemen captus 166 D
Philopoem. mors & ſepultura 267 A
Phocææ ſeditio 240 B
Phocææ oppugnatio 244 A B
Phocenſes urbem dedunt Romanis & deprędantur Ibidem
Picentes Samnitium rebellionem Romanis indicant 91 C
Pila Horatia 4 C
Pinarij 1 C
Piſanorũ ac Lunẽſiũ diſceptatio 306 A
Piſaurum colonia 266 B
Piſces in agro Gallico emerſiſſe 281 A
Piſiſtratus 211 C
Pityuſa inſula 276 C
Placentia direpta & incenſa 197 D
Placentini capti 1000 liberantur 199 C
Placentinorum & Cremonenſium querelæ apud Senatum Ro. 271 B
Placentinis & Cremonenſibus coloni adſcribuntur 446 B
Plator Philippi præf. proditor 170 A
Plator à fratre Gentio occiſus 301 A
Plebei qui primi magiſtra. geſſerit 10 D
Plebs Rom. multis ſubleuata grauaminibus à patribus 13 A
Plebis cum patribus contentio propter quæſtores duplicandos 40 D

Plebis

Plebis contra patres motus 43 C.44 A B
Plebis ſeceſſio in ſacrum montem 16 D
Plebs Ro. in concordiã redacta 31 B
Plebis immodeſtia 35 A
Plebis Romanæ ad ſuſtinendum ærarij inopiam promptitudo 133 B
Plebis fœnor 58 C
Plebiſcitum ne ullus magiſtratus ſit ſine prouocatione 91 D
Plebiſcitum nequis patritius in arce aut capitolio habitaret 59 A
Plebiſcitum de Campanis 114 C
Pleuratus Illyriorum rex 151 D
Poenus miles 103 B
Poenorum ſtrages 128 C
Poenorum naues captæ 80 178 D
Poenorum clades, & bina caſtra capta ductu Martij 147 B
Polinei Acradin. oratio, incitans ciues ad concordiam 134 A
Politorium diruitur, & ciues Romani traducuntur 8 A
Pollentia colonia 266 B
Pollię tribus ſententia de Thuſcul. 79 B
Polyxenidas conſulit Antiocho 238 C
Polyxenidæ cum Romanis nauale prœlium 238 D
Polyxenidæ fuga 243 D
Pomoerium quid 8 D
Pometina trib. Ro. addita 56 A
Pometiæ & Coræ ad Auruncos defectio 14 D
Pometia infeliciter à Ro. obſeſſa, tandem ſe turpiter dedit 14 B
Pomptina tribus 66 A
Pons Sublicius 13 B
Pontificis inſtitutio 4 C
Pont. 4 ex plebe prioribus additi 92 A
Pontius Cominius quomodo in Capitolium ab hoſtibus obſeſſum peruenerit 53 C
Populi & patrum authoritas 4 A
Populi Ro. modeſtia 36 B
Populi qui à Romanis defecerunt poſt Cannenſem pugnam 121 B
Porcus humana capite natus 198 A. 205 D
Porſena à Tarquinio contra Rom. incitatur 12 A
Porſena Romam obſidet 13 B
Porſena quibus conditionibus pacem fecerit cum Ro. 13 D
Porſenæ beneficia in Ro. 14 A
Portia l. x 91 A
Porticus duæ Ro. extructa 225 D
Poſthumius Comnius cos. 14 C. 17 A
Poſthumius Alb. cos. 23 B
Poſth. Ebutius Cornicen cos. 37 A
Poſthumius Ebutius dictator & eius geſta. 38 D
Poſthumia ueſtalis accuſata 41 C
Poſthumia Veſtalis abſoluta 41 C
Potitij 1 C
Potitiorum familiæ extinctio 81 D
Prata flaminia 31 C
Prætor ex Nobilitate quando primum creatus 63 C
Præt. ſex quando primum creati 209 A
Præt. cõtentio de Hiſp. exercitib. 161 A
Præturę cãdidatorum contentio 165 B
Præneſt. cũ Ro. ad Alliã pugna 60 D
Præneſt. fuga & captiuitas Ibidem
Præneſte deditum Ro. Ibidem
Præneſtinus quali metu territus à L. Papyrio ſit 83 A
Principes qui dicti Lat. 73 B
Primus pilus 73 B
Primus de plebe conſul 63 C
Primus de plebe dictator 91 A
Primus de plebe magiſter equitũ Ibidem
Primus de plebe præ or Ibidem
Primus de plebe cenſor Ibidem
Primus pontifex 4 C
Primus prætor 63 C
Primi ædiles curules Ibidem
Primi tribuni militum 30 B
Priuatis pecuniæ redditæ, quas ærario exhauſto contulerant Romæ 182 A
Priuatos remiges cum ſtipendia & cibarijs dare decretum, propter inopiã ærarij Romani 154 D
Priuernates Norbam ac Setiam populantur 71 D
Priuernatiũ bellũ et fuga 66 B. 71 D. 71 D
Priuernum dirutum 71 D
Priuernatis legati reſponſum ad quærentem qua poena dignos cenſeat Priuernates 76 A
Priuernatibus ciuitas data Ibidem
Proculus Iulius 3 D
Proculus Virginius cos. 18 B
Proculus Geganius Macer cos. 37 B
Prodictator creatur primum 211 B
Prodigia 6 B. 7 D. 10 C. 12 C. 18 D. 24 B. 68 C. 107 D. 110 B et D. 116 D. 126 A. 127 A. 131 A. 138 A. 140 B. 152 C. 160 D. 163 C. 171 A. 185 D. 187 A. 193 C. 198 B. 204 C. 209 B. 212 B. 222 A. 225 C. 227 B. 238 D. 239 B. 260 A. 266 B. 267 D. 271 A. 275 A. 279 B & D. 284 D. 285 B. 294 D. 306 C.
Proſerpinæ templum ſpoliatum à Q. Pleminio, & prius à Pyrrho, neutri bene ceſſit 180 D
Prudens inſtitutio militum 217 B
Pudicitiæ patriciæ ſacellum 93 D
Pruſias Bithyniæ rex 241 D
Pruſias Bithyniæ rex Attali regnum inuadit 170 B
Pruſiæ conſultatio ſecum de Macedonica bello 186 C
Pruſias quõ exceptus Romæ 311 D
Ptolemæi & Cleopatræ regum legatio ad Romanos 197 C. 199 B
Ptolemæus & Cleopatra gratulantur Romanis de Antiocho Græcia expulſo 239 C
Ptolemæi cum fratre Antiocho reconciliatio 305 C
Pteleum opp. deletum 291 D
Publicanorum Ro. fraus 139 C
Publicia tribus 66 B
P. Ælius quæſtor 44 A
P. Ælius Pætus mag. eq. 81 A
P. Ælius Pætus pr. 93 D
P. Ælius Pætus mag. eq. 193 C
P. Ælius Pætus cos. 74 D. 193 D
P. Ætius Tubero pr. 193 D
P. Ælius redit Romam 196 D
P. Aquilius leg. 159 A
P. Glaudius præf. ſocium 167 A
P. Claudius acciſus 213 D
P. Claudius Pulcher cos. 264 A
P. Cloelius tr. mil. con. pot. 61 A
P. Cloelius Siculus 274 D
P. Cor. Aruina cos. 88 C
P. Cor. Aruina cenſor 98 D
P. Cor. Aſina interrex 116 C
P. Cornel. Aſina omnes Italiæ exercitus Ro. uocat 149 C
P. Cor. Cethegi bellum in Hiſp. 204 A
P. Cornel. Coſſus trib. militum conſulari pot. 43 B. 44 C. 49 D
P. Cornel. Maluginenſis trib. mil. con. pot. 45 A. 48 A
P. Cor. Lentulus pr. 131 D. 186 C
P. Cor. Lentulus cos. 270 D
P. Cornely Lentuli & M. Bebij triumphus 274 B
P. Cor. Lẽtulo et M. Bebio prorog. imp. & eorum geſta 273 C
P. Cor. Scapula cos. 76 A
P. & Cn. Cor. Scipiones 139 B
P. & Cn. Cor. Scipionum literæ ex Hiſpanijs Romam 129 D
P. Cor. dictator 44 C
P. Cor. Scipio interrex 51 B
P. Cornelius Scipio magiſter equitum, eiusq; geſta 48 D
P. Cor. 9. tr. mil. con. pot. 50 A. 51 C
P. Cor. Scipio interrex 55 C
P. Cor. Scip. mag. eq. 68 D
P. Cor. præf. claſſis Ro. 87 C

P.Cor.Scipio dict. 69 A
P.Cor.Scipionis pater Africani cos. 101 D.103 A
P.C.Scip.ad Maſſiliam profectio 104 C
P.Cor.Scipionis oratio ad milites ad Ticinum flu. 106 D
P. Cornelio Scipioni quæ prodigia data 107 D
P.Cor.Scipio ad Trebiam fl.caſtra mouet,ubi uulneratus ſeruatur à filio Africano 108 A
P.C.Scip.in Hiſp.aduentus 114 B
P.Cor.Scipionis temerarium conſilium & interitus 146 A
P.Cor.Scip.modeſtia in Locros 180 C
P.Cor.Scip.prorog.imp. 186 D
P.C.Scip.fiducia 191 C
P.C.Scip.ludos celebrat 204 A.237 C
P.C.Scip.ſelius fuit 244 B
P.Cor.Scipioni dies dicta à duobus Q. Pætilijs 287 B
P.Cor.Cn.Scipionis fil.bellum cum Hiſpanis & Luſitanis 224 C
P.Cor.Scipio Cn.fil.cos. 217 D
P.Cor.Scipio,poſtea Africanus dictus, imperator decernitur,& eius profectio in Hiſpaniam 151 D
P.Cor.Scip.natura Ibidem
P.Cor.Scip.grauitas 152 A
P.Cornelij Scipionis Africani oratio ad milites 156 D.166 D
P.Cor.Scipio fruſtra tentat primum ſcalis capere Carthaginem nouam,quod tamen ſecunda ſuccedit,& quid ibi geſtum ſit ab eo 156 D
P.Cor.Scip.Q.Trebellium & Sex.Digitium coronis muralibus donat,& C. Lælium corona aurea & triginta bobus 157 C
P.Cor.Scip.qua cura & uerecundia ſeruauerit Indibilis filias 158 A
P.Cor.Scip.oratio ad adoleſcentem Allucium Celtiberorũ principem,cui ſpõſam intactã cũ dote reſtituit Ibidem
P.Cor.Scip.quomodo exacuerit milites cum Carthag.moraretur Ibidem
P.Cornelio Scipioni prorogatum imperium 160 A.163 C
P.Cor.Scip.uictoria de Carthag.exercitu & munificentia in Hiſp. 161 D
P.Cor.Scip.humanitas in Maſſiuã Ibid.
P.Cor.Scipionis aduerſus Aſdrub.Giſgonis profectio in ultimam Hiſpaniam 169 A
P.Cor.Scip.Aſdrubalis caſtra inuadit, unde acris exorta eſt pugna 172 A
P.Cor.Scip.Syphacem Maſæſulorum regem tentat 178 C
P.Cor.Scip.in Africam traiectio à Carthagine noua ad Syphacem 171 D
P.Cor.Scip.conatus & ingenii dexteritas Ibidem
P.Cor.Sci.ipſe ſcalas conſcendit pro capienda Illiturgi 173 A
P. Corn. Scip. gladiat. ſpectaculum edit Ibidem
P.Cor.Scip.morbo implicatur 173 D
P.Cor.Scip.aduerſus Indibilem & Mãdonium expeditio 174 B
P.Cor.Scip.ad milites ſeditioſos oratio, & in ſeditionis authores poena Ibidem
Prodigia 171 B.181 D.187 A
P.Cor.Scip.in Illergetes proficiſcentis ad milites oratio 175 C
P.Cor.Scip.cum Illergetibus præliatur, & Mandonium ac Indibilem in fidem accipit 175 D
P.Cor.Scip.maieſtas & corporis habitus 176 B
P.C.S.Romam reditus & ſpolia 176 C
P.Cor.Scip.cos. Ibidem
P.Cor.Scip.reſponſum ad Fabij ſententiam 178 A
P.Cor.Scip.ludi & expeditio in Africam 178 D
P.C.S. quõ inſtruxerit equites 300 ſine publica Ro.impenſa 179 B
P.C.S.fil.Cn.qui in Hiſp.ceciderat optimus uir Romæ iudicatus 181 D
P.Cor.Scip.in Africam traiectionis inſtructio 183 D
P.C.Scip. in Africam traiectio quanti ſpectaculi fuerit 184 A
P.C.S.inuocatio diuorum,ut ſuam profectionem bene uertant Ibidem
P.C.S.in Africã aduentus,quantum omnem terruerit eam regionem 184 C
P.C.Scip.Maſaniſſam inſignibus donis donat 189 B
P.C.S.aſſiduitas in bello Africano hyemis tempore 186 D
P.C.S.Syphacis caſtra incẽdit inuaditq; Aſdrubalis,magna cęde edita 187 B
P.C.S.Carthag.claſſem operitur apprimendam,cum qua non proſpere confligit 188 A
P.C.S.ad Maſaniſſam oratio 189 A
P.C.S.Maſaniſſam & C.Lęlium utrũq; corona aurea donat 189 B
P.C.S.quibus pactionibus cum Cartha. pacem uoluerit habere 189 C
P.C.Scip.reſponſum ad Annibalis orationem 192 A
P.Cor.Scip.exhortatio ad milites cõtra Annibalem 192 B
P.C.Scip.in pugna cum Annibale induſtria ac uictoria 192 D
P.Corn.Scip.iubetur pacem dare Carthaginenſibus 194 B
P.Cor.Scip.munificẽtia in Maſaniſſam, reditus Romam,& triumphus clariſſimus 194 D
P.C.Scip.Afric.tr.mil. 119 B
P.C.Scip.Africanus.ij.cos. 139 B
P.C.Scip.Afric.ædil.curul. Ibidem
P.Cor.Scip.Africanus fornicem in Capitolio poſuit 234 B
P.Cor.Scip.Afric.ingenium 240 A
P.C.S.Afric.ad Pruſiam literæ 241 D
P.Scip.Africani conſtans & incorruptus animus 244 B
P.Scip.Africani reſponſum ad legatos Antiochi deuicti 246 A
P.Scipio Africanus princeps in Senatu iij.lectus 213 C
P.Scipionis Africani ultima uita,mors, & ſepultura,ac inimicorum in eum inſectationes 257 D
P.Scip.Africani laudes 258 B
P.Scip.Afr.quando mortuus 267 A
P.Cor.Scipionis Africani fil. quomodo captus 244 B
P.C.fil.Africani augur creatur 274 D
P.Cor.Sulla pr. 839 B
P.Curiatius cos. 27 D
P.Decius Mus menſarius 67 B
P.Decij tr.mil.conſilium Coſſo,quem à periculo liberauit 69 D
P.Decius quomodo Ro.exercitum ſeruarit 70 A
P.Decij ad milites oratio,& quomodo eorum ad cos.ex hoſtibus rẽductio Ibi.
P.Decij triumphus Caſtrenſis 70 B
P.Decij quõ munifice donatus à Coſſo ſit & militibus 70 C
P.Decius Mus cos. 78 B.81 C
P.Decij tr.pl.rogatio 86 D
P.Decius cos.& eius geſta 88 A
P.Decius leg.Ro. Ibidem
P.Decius Mus mag.eq. 89 A
P.Decius ſuaſor legis Ogulniorum trib. plebis 90 C
P.Decius Mus.iij.cos 91 D
P.Decii Muris fortitudo in bello aduerſus Gallos,Samnitesq;,eiusq; pro Ro. deuotio 94 D
P.Decii Muris funus celebratur à Fabio Maximo 95 B
P.Furius Camillus laudatur 213 B
P.Furius Philus pr. 216 C.219 D
P.Purius cos. 21 A
P.Furius Philus detegit L.Cæcilii Metelli conſpirationem cum aliquot nobilibus 219 B

P.Furius

P.Furius triumuir 22 D
P.Furius Philus cenſor 132 B
P.Furio Cenſori dies dicta 137 D
P.Furius Philus mortuus 139 B
P.Horatius, Horatiorum pater, precatur pro filio 5 C
P.Lentuli milit.ad M.Cl.Marcellum legatio 159 D
P.Licinius Caluus tr.mil.con.pot. 47 D
P.Licinius Cal.tr.mil.con.pot. 48 D
P.Licinius Licinij fil.tr.mil.c.pot. 48 D
P.Licinius Cal.primus tr.pl. 62 B
P.Licinius Craſſus mag.eq. 159 C
P.Licinius Craſſus Cenſor 159 D
P.Licinius Craſſus Diues pr. 163 B
P.Licinius Craſſus cos. 176 D
P.Licinii Craſſi ægrotantis literæ ad Senatum Ro. 181 A
P.Licinio prorog.imp. 181 C
P.Licinius Varus æd.cur. 159 D
P.Licinius Varus pr. 163 B
P.Licinius Varus legatus victoriæ Aſdrubalis 168 D
P.Lucretius cos. 14 A
P.Lucretius præf.urbis 26 C
P.Lucretius Tricipit.tr.mil. 42 C
P.Lucretius Tricip.ij.tr.mil. 43 A
P.Manlius tr.mil.con.pot. 47 D
P.Manlius tr.mil.& eius geſta 60 D
P.Manlius dictator 62 C
P.Matienus tr.mil. 180 B
P.Melius tr.mil.con.pot. 47 D
P.Menenius tr.mil.con.pot. 48 D
P.Minucius cos. 17 B
P.Numitorius Virginię auunculus 30 A
P.Papyrius tr.mil.con.pot. 60 B
P.Petellius legatus ad Syphacem 159 A
P.Philo ab accuſatione abſolutus 85 B
P.Philo cenſor 75 A
P.Pipius quæſtor pl. 44 A
P.Popilius Volſcus tr.mil.con.pot. 47 D
P.Popilius leg.ad Syphacem 159 A
P.Poſthumius cos. 14 B
P.Quintilius Varus pr. 186 C
P.Quintilij Vari, & M.Cornelij pugna cum Annibalis fratre Magone 189 D
P.Scaptius 34 D
P.Sempronius tr.pl.contra Ap. Claud. cenſorem agit 86 B
P.Sempr.Sophus cos.eiusq; geſta 89 A
P.Sempronius Sophus cenſor 91 B
P.Sempronius pr. 93 C
P.Sempr.Tud. milites à clade ſuperſtites, ad Cannuſium incolumes per hoſtes ducit 119 A
P.Sempronius Tuditanus cos. 181 B
P.Sempr.Tuditanus cenſor 160 D
P.Sempr.Tud.cum Annibale pugnæ, & uotum Fortunæ primogeniæ 186 A
P.Sempr.præfectus occiſus 122 B
P.Sempronius Bleſus Cor. Naſicæ triũpho obſtat 238 A
P.Sempronius mortuus 268 A
P.Seruilius cos. 15 A.63 D
P.Seruilii ingenium 15 B
P.Seruilii ſententia de pl: ſeditione 16 A
P.Seruil.Malug.tr.mil.con.pot. 52 A
P.Sextius Capitolinus cos. 28 A
P.Sext.quæſt.uulneratur à milite 43 C
P.Sulpitius uir ſtrenuus 34 B
P.Sulp.Auerrio cos.& eius geſta 89 A
P.Sulpitius interrex 91 C
P.Sulpitius Auerrio cenſor Ibidem
P.Sulpit.Longus tr.mil.con.pot. 52 A
P.Sul.uigilẽ Capit.de ſaxo deijcit 53 D
P.Sulpitius Galba cos. 147 D.197 A
P.Sulpitio prorog.imp. 160 A.163 C
P.Sulp. agrum inter Corinthum & Sicyonem populatur, & inde repellitur 165 A
P.Sulp.Attalo regi ſe coniungit 165 C
P.Sulpitius Nicæum traijcit 170 A
P.Sulp.& Attalus rex Oreo capto Chalcidem adoriuntur oppugnare Ibidem
P.Sulpitius dict. 190 D
P.Sulpitio Macedonia uenit 197 A
P.Sulpitii oratio 197 B
P.Sulpitii paludati profectio in Macedoniam 198 C
P.Sulpitii & Philippi pugnæ 201 D
P.Titinius tr.mil.con.pot. 47 D
P.Val.Publicola cos. 13 A.14 A.15 A
P.Valerius Publicolæ nomen quomodo adeptus 12 D
P.Valerii leges Ibidem
P.Val.Public.mors & inopia 14 B
P.Val.Publicolæ adhortatio ad plebem aduerſus Herdonium 25 B
P.Val.Publicola pr. 67 C
P.Val.Publicola dict. 68 B
P.Val.Publicola mag.eq. 75 A
P.Valerius aſcitus à Bruto collega 12 A
P.Valerio cos.qũo inuidia mota 12 D
P.Valerius triumphans Romam ingreditur Ibidem
P.Valerii prudentia in bello contra Porſenam 14 C
P.Valerius cos. 20 C
P.Val.cum Veientibus pugna Ibidem
P.Valerius interfectus 25 D
P.Val.iij.tr.mil.con.pot. 60 B
P.Val.4.tr.mil.con.pot. 61 A
P.Val.VI.tr.mil.con.pot. 63 B
P.Valerius Flaccus leg.Ro. ad Annibalem 101 D.124 A
P.Val.Voleſi fil. 11 A
P.Virginius tr.mil.con.pot. 46 C
P. Virginii & M.Sergii odium mutuum 47 A
P.Virginius & M.Sergius abdicare ſe magiſtratu coacti Ibidem
P.Volumnius cos. 24 B
P.Vol.Publicolę mortẽ occultat 25 C
P.Villius Tappulus cos. 204 A
P.Villio Tap.Macedonia obuenit 204 B
Puer biceps natus 181 B
Puer unimanus natus Ibidem
Pugna acerrima Romanorum & Volſcorum ad Satricum 59 D
Pugna acris Romanorum in Fidenates & Veientes 40 C
Pugna acris Romanorum in Tolumnium 38 B
Pugna acris Romanorum & Sabinorum 33 A
Pugna Allienſis 52 C
Pugna atrox Romanorum & Hetruſcorum 10 B
Pugna atrox Romanorum in Æquos & Volſcos ad Corbionem 34 B
Pugna Gallorum & Romanorum Popilio duce 66 C
Pugna Gallorum & Romanorum ad Pędum 66 B
Pugna Hernicorũ & Romanorũ 160 D
Pugna Latinorum & Romanorum ad lacum Regillum 14 C
Pugna nocturna Rom.in Æquos 50 D
Pugna Prænestinorum ad Alliam 60 D
Pugna prima Romanorum & Samnitum 69 C
Pugna Romanorum & Samnitum ad Sueſſulam 71 D
Pugna Romanorum & Volſcorum tempeſtate dirempta Ibidem
Pugna Romanorũ in Volſcos duce Coſſo 57 C
Pugna Romanorum & Volſcorum inter Ferentinum & Ecetram 45 B
Pugna Romanorum in Æquos & Volſcos duce Poſthumio 39 C
Pugna Romanorum & Volſcorum duce Sempronio 41 A
Pugna Romanorum & Latinorum ad radices Veſuuii 73 C
Pugna Romanorum & Samnitum ad Imbrinium 77 C
Pugna Romanorũ & Samnitum per horas quinq; nuſquam inclinata 79 B
Pugna equeſtris Romanorum & Samnitum ad Satriculam 84 A
Pugna Samnitum & Romanorum duce Publio Philone 82 B
Pugna Romanorum & Samnitum ad

Lactulas 84 B
Pugna cruenta Thuſcarum & Romanorum 86 B
Pugna anceps Samnitum & Romanorum duce Marcia Rutilio 87 D
Pugna Hetruſcorum & Romanorum ad lacum Vadimonis Ibidem
Pugna Romanorum & Samnitum ad Aliſes 88 C
Pugna mirabilis Romanorum & Vmbrorum Ibidem
Pugna Romanorum & Samnitum ducibus Sulpitio & Petilio 85 B
Pugna Romanorum & Samnitum ad Lõgulam 87 D
Pugna Romanorum & Samnitum ad Tiſernum 89 A.& 91 A
Pugna Romanorum & Thuſcorum ad Volaterras 91 C
Pugna Romanorum in Hetruſcos & Sãnites 92 D.93 A
Pugna Romanorum in Gallos & Samnites 94 D.95 A
Pugna Romanorum & Samnitum ducibus Claudio & Volumnio 95 B
Pugna Romanorum & iuratorum Samnitum 97 D
Pugnæ duæ Romanorum & Samnitum cruentæ 96 C
Pullarius mentitur L.Curſori 97 C
Pullariorum altercatia Ibidem
Pullarius ictus cadit Ibidem
Punicorum bellorum inter ſe diſtantia,& eius belli cauſæ 196 C
Pupillorum ac uiduarum pecuniæ in ærarium depoſitæ 133 C
Pylæ quæ & Thermopylæ 134 D
Pyra locus unde dictus 136 D
Pyrrhus rex,uir ſtrenuus 197 B
Pyrrhi caſtra 166 A
Pyrrhus quomodo Proſerpinæ templum apud Locros ſpoliauit 182 C
Pyrrhus quomodo Ro.animos per Cyneam tentarit 216 A
Pythagoras Samius 4 B
Pythagoras Nabidis gener 119 B
Pythagoræ conſilium quo Lacedæmona ferè captam liberauit 211 C

Q

Quadrigæ aureę in Capitolio poſitæ 116 C
Quæſtiões de coitionib. 85 B
Quæſtor ſaxo à militib.uulneratus 43 C
Quarta Hoſtilia uxor C. Calpurnij quæ maritum occidit 273 D
Quinque diebus tantum licuiſſe gerere magiſtratum, antequam quis in leges iuraſſet 104 B
Q.Ælius fit cos. 306 D
Q.Æmylius Barbula cos. 84 A.86 D
Q.Æmyl.Cæretanus cos. 79 A
Q.Æmyl.Cæretanus Ferentanos debellauit 82 D
Q.Æmyl.Cæretanus mag.eq. in prælio trucidatur 84 B
Q.Ant.Merenda tr.mil.con.pot. 41 A
Q.Apuleius Pãſa cos.& eius geſta 90 C
Q.Aulius mag.eq. 84 B
Q.Bebius Pamphilus legatus Rom.ad Carthag. 101 D
Q.Bebius tr.pleb.refragatur ſenatus decreto 197 B
Q.Cæcilius Metellus æd.pl. 163 B
Q.Cæcilius Metellus legat.uictor de Aſdrubale 168 D
Q.Cæcilij Metelli cos.in Hetruriam profectio 171 A
Q.Cæcil.Metellus mag.eq. ibidem
Q.Cæcilii Metelli oratio 275 A
Q.Cæcil.Metellus dict. 181 B
Quintius Capitolinus legatus 38 A
Q.Catius æd.pl. 158 D
Q.Catulus legatus 178 D
Q.Cincinnatus tr.mil. 46 B
Q.Cloelius cos. 15 A
Q.Cloelius Siculus cenſor 61 A
Q.Claudii tr.pl.lex 110 C
Q.Claudius flamen pr. 163 B
Q.Conſidius & T.Genutius authores legis agrariæ 20 C
Q.Fabius Ambuſtus cos. 43 D
Q.Fabius M.Fabii Ambuſti fil. 51 D
Q.Fabius Ambuſtus dict. 81 A
Q.Fabius cos. 18 C.21 C.79 B
Q.Fabius quomodo contentionem de lege agraria ſedauerit 21 C
Q.Fabii geſta contra Æquos & Volſcos 21 D.26 B
Q.Fabii urb.præf.contra C.Terentillum leg.agrarię latorem interceſſio :4 B
Q.Fab.mag.eq. 68 C.84 B
Q.Fab.dict.ad milites adhortatio 84 C
Q.Fab.exercitum in Ciminios ducit,ac Hetruriam prædatur 87 B
Q.Fab.odiũ in Papyrium premit 87 C
Q.Fab.Max.æd.cur. 87 A
Q.Fabii triumphus de Hetruſcis 88 A
Q.Fab.cos.poſtea geſta Ibidem
Q.Fabii prælium cum Samnitibus ad Aliſas 86 B
Q.Fab.modeſtia 94 C
Q.Fab.Gurges matronas ſtupri damnatas mulctauit 95 C
Q.Fab.Gurges cos. 92 D
Q.Fabii Labeonis geſta 128 C
Q.Fab.Labeo naues Antiochi concremare iuſſus 115 A
Q.Fabio Labeoni prorog.imp. 161 A
Q.Fabii Max.dictum 94 B
Q.Fab.Max.& Dec.Muris contẽtio Ibi.
Q.Fab.Max æd.curulis 75 B
Q.Fab.Max.oratio ad milites 77 D
Q.Fab.Max.mag.eq. Ibidem
Q.Fab.Max.interrex 81 A
Q.Fabius cenſor quando Maximus cognominatus 89 C
Q.Fab.Max.induſtria in diſpenſatione annonæ 91 A
Q.Fab.Max. conſulatum recuſat fruſtra 91 D
Q.Fab.Max.ædẽ Ioui uictori uouet Ib.
Q.Fab.Max.prodictator 112 A
Q.Fab Max.Romam reuocatus 113 D
Q.Fab.Max.ſuo ære fidem Romanam liberauit 114 D
Q.Fab.Max.inuiſus Ro. 115 A
Q.Fab.Max.excelſus animus aduerſus contumelias 115 C
Q.Fab.Max.& M.Minucius exercitum Ro.partiuntur inter ſe Ibidem
Q.Fab Max.exercitum circumuentum reſtituit 115 D
Q.Fab.Max.ad L.Æmylium Paulum oratio 117 A
Q.Fab.Max.cos.fit 117 A.131 D.159 C
Q.Fab.Max.duumuiri geſta 118 B
Q.Fab.Maximi oratio,quales creandi ſint coss. 131 C
Q.Fab.Max.Puteolis communitis Romam redit Ibidem
Q.Fab.cos.Q.filius pr. 131 D
Q.Fab.Max. adhortatio ad Volones, quibus libertatem promittit,ſiquis hoſtis caput retuliſſet 132 C
Q.Fab.Max.uictoria de Poenis 133 A
Q.Fab.Max.iunior cos. 137 D
Q.Fabii minoris geſta 131 A
Q.Fab.Max.pater & fil. quomodo obſeruarint maieſtatem Ro. Ibidem
Q.Fab.Max.maioris ſententia de Claſſio Altinio Ibidem
Q.Fabii Max.adminiſtrationes in Sicilia 160 B
Q.Fab.Max.cos.legitur princeps Senatus 160 D.116 B
Q.Fabii geſta 161 D
Q.Fab.modeſtia in ſpoliando Tarento, & facetum dictum 162 A
Q.Fab.Max.dictum in M.Liuiũ præf. Tarenti 165 D
Q.Fab.Max.ſententia ut P.Corn.Scip. bellum abſoluat cum Annib. in Italia,

priuſq;

priuſq̃ Africam petat 177 A
Q. Fab. ſententia de Q. Pleminia & P. Scipione Romam uocandis 182 D
Q. Fab. Max. de An. prędicatio 191 A
Q. Fab. Max. mors ac laudes Ibidem
Q. Fab. Max. Cn. fil. augur Ibidem
Q. Fab. Max. conſtantia 199 D
Q. Fab. Pictor Delphis oraculum conſu-lit 103 B
Q. Fab. Rutil. cum Samnit. pugna 77 C
Q. Fab. Rutil. citatus clam Romam fu-git 78 B
Q. Fabio Rutilio ignoſcit dict. 78 D
Q. Fab. Vibulanus cos. 41 A
Q. Fab. Vibulanus interrex 43 C
Q. Fuluius Flaccus pr. 125 C. 131 D
Q. Ful. Flac. præf. claſſis L. nauiũ 118 B
Q. Ful. pr. ad pop. poſtulata 130 A
Q. Ful. Flaccus mag. eq. 139 B
Q. Ful. Flaccus cos. 139 B. 159 C
Q. Fuluij Flacci cum Hannone pugna & uictoria 141 D
Q. Fuluius procos. cum exercitu Romã redit 149 C
Q. F. Flacco prorog. imp. 148 A. 163 B
Q. Ful. par cũ coss. imp. decernit 149 D
Q. Ful. Flaccus dict. 159 C
Q. Ful. Flacci geſta 161 D
Q. Ful. Flac. Lucanis præf. miſſus 167 A
Q. Ful. Flacci pertinacia in ambienda prætura 265 B
Q. Fuluii cum Celtiberis pugna & Vrbicuæ expugnatio 270 C
Q. Fuluii Flacci cum Celtiberis pugna & uictoria 271 C
Q. Ful. Flac. fit cos. 273 D. 274 D
Q. Ful. Flac. pugna cum Celt. 276 B
Q. Ful. Flacci ludi 275 D
Q. Manlius Thurinus pr. 271 A
Q. Martius Tremulus cos. 88 C
Q. Martij de Hernicis triũphus 88 D
Q. Martius Philippus cos. 276 D
Q. Martius Flaccus in Ligures profectus circumuentus fugatur 161 A
Q. Martius leg. in Macedoniam 286 C
Q. Martij & A. Attilii legatio ad Perſea 286 A
Q. Mar. rurſum in Gręciã miſſus 289 C
Q. Mar. Philippus ij. cos. 294 C
Q. Mar. Philippi cos. ad Macedoniam difficilis profectio 296 C
Q. Maximus Æginium & Agaſſas dire-ptum mittitur 308 C
Q. Melius tr. pl. 81 B
Q. Minucius cos. 17 C
Q. Minucius Rufus cos. 209 A
Q. Minut. Ruf. Boios impugnat 200 B
Q. Minutij triumphus in monte Albano 211 A
Q. Minutij prœliũ cum Hiſpanis 204 D
Q. Minutij triumphus 187 A
Q. Minutij cos. ad liberandas Piſas aduentus 224 D
Q. Minutio prorog. imp. 227 B
Q. Minutius Thermus cos. 213 A
Q. Minut. cum Ligur. pugna in agro Piſano, & poſtea in ipſa Liguria 227 C
Q. Minutii cum Liguribus bellum 238 D
Q. Minutio triumphus negatus 246 B
Q. Min. Thermi interitus 255 C. 256 C
Q. Mutius Scæuola pr. 185 C
Q. Mutij mala ualetudo 127 C
Q. Mutio prorog. imp. 131 A
Q. Mutii bellum 280 D
Q. Nauius Ra. author immiſcendorum equitibus peditum & geſta 148 D
Q. Nęuius pr. ueneficii quæſtiones exercet 265 D
Q. Ogulnius tr. pl. 90 C
Q. Petilii uexati 257 D
Q. Petilii omen de ſuo morte 280 C
Q. Publii Philonis in Samnium profectio & pugna uictoriaq; 82 B
Q. Pleminius & ſeditionis principes in uincula coniecti damnatique Romam mittuntur 183 B
Q. Pleminius propr. legatus 180 B
Q. Ple. auaritia dum Locris præſideret, & prædatio Proſerpinę tẽpli 180 D
Q. Pleminii ſæuitia in tr. mil. & aliquot Locren principes Ibidem
Q. Pleminius in uinculis mortuus, ante q̃ iudicium de eo fieret 283 C
Q. Publius menſarius 67 B
Q. Publius Philo cos. eiusq; geſta 74 B. 76 A & B
Q. Pub. Philo pr. de pl. primus 75 A
Q. Pub. Philo dictator 74 B
Q. P. Philo mag. eq. 71 A
Q. P. Philoni triũphus decretus 77 A
T. Quintius Cincinnatus tr. mil. 45 A
Q. Seruilius Fidenas tr. mil. 22 D. 48 A. 51 A. 59 B. 61 A. 62 A
Q. Seruil. Fidenas VI tr. mil. c. p. 54 B
Q. Seruilius Hala dict. 65 A
Q. Seruil. Hala cos. 74 A. 70 D
Q. Seruil. Hala interrex 66 D
Q. Seruilius Priſcus 39 B
Q. Ser. Priſcus dict. fit, & eius geſta contra Æquos 41 D
Q. Silius quæſtor pl. 44 A
Q. Sulpitius leg. 39 C
Q. Sulpitius tr. mil. con. pot. 46 D. 48 A
Q. Statorius Numidas diſciplinam bellicam docet 138 D
Q. Statius Cl. Neronis legatus 167 C
Q. Terentius leg. Ra. 110 C
Q. Terentius Culleu ſenator 194 C
Q. Terentius Cullea pr. 258 A
Q. Trebellius & Sex. Digitius contendunt pro corona murali, amboq; aſſequuntur 157 C
Q. Tullius cos. 28 D
Quirites unde dicti 3 C

R

R. Acilius tr. mil. 47 D
Ramnenſis centuria 3 C
Reges Albani 1 D
Regum Ra. ſtirpis enarratio 35 C
Regis nomen Scipiani Romanisq; inuiſum 161 D
Regum libertas 23 C
Regum morem fuiſſe uenenũ habere paratum ad incerta fortunæ 189 D
Remi natiuitas & reliqua uita 1 D
Remi interitus 2 B
Rerum repetundarum uetus mos ob Anco inſtitutus 6 D
Reſponſum Priuernatis lega. 76 A
Reſponſum Delphicum ò ſola Bruto intellectum 10 D
Reſponſum ſuperbum ſenatus Veientis ad legatos Romanos 44 D
Reſponſum ferox Manlij ad Annium Latinum 72 C
Reſponſum ſcitum Volumnij ad Appii conuitium 92 D
Retorum origo 51 C
Rex ſacrificatus 11 D
Rhea geminos parit 1 D
Rhegynorum fides ergo Ra. 216 C
Rhium 170 B
Rhiſiaſus Pellenen. cogit filium aſſentire Ro. ſocietati 104 C
Rhodanus fl. 104 C
Rhodii corona aurea & ciuitate donati ab Athenienſibus 198 D
Rhodiorum expeditio contra Philippum 111 A
Rhodiorum & Dinocratis regii præfecti pugnæ 211 B
Rhodiorum audacia pro fide Ro. Ibidẽ
Rhodiorum legatio ad Antiochũ 211 C
Rhodiorum auxilia Rom. contra Antiochum 238 D
Rhod. & Antiochi prœlio nauali 242 C
Rhodii domum dimiſſi 243 D
Rhodiorum legatio ad Rom. 279 C. 304 D. 307 C
Rhodii claſſem xl nauium mittunt Romanis 289 B
Rhodii legatos Ro. precantur, ut ciuita-

Item eorum ingrediantur 305 C
Rixa Romæ ob ſcorta 14 C
Roma caput orbis terrarum 4 A
Roma recuperata & inſtituta 54 A
Romæ ſitus deſcriptio 55 A
Roma quõ frequens reddita 56 A
Romæ concurſus pop. ad nuncium cladis ad Thraſimenum acceptæ 111 A
Romæ in foro Boario humanis hoſtiis litatum 120 A
Romæ quæ facies rerum fuerit poſt deuictum Aſdrubalem 168 D
Romæ poſt pugnam Cannen. quomodo ſenatus ſuppletus 115 B
Romæ ingens incendium & annonæ magna uilitas 191 A
Romæ ingens penuria annonæ 17 B
Romæ terror ſine authore 80 A
Romanorum ab Annibale ad Cannas occiſorum numerus 118 D
Romani ab Annibale captos noluerunt redimere 121 A
Ro. agri terminus 159 B
Ro. beneficia in Carthaginenſes Scipio enumerat 107 A
Ro. cædes fugaq; 25 D. 41 B. 41 D. 48 D 59 D. 109 B. 142 D. 143 C
Ro. cum Veientibus ac Fidenatis prælium 5 D
Ro. cum Gallis pugna ad XI ab urbe lapidem 51 B
Romanorum coss. & exercitus ſub iugũ miſſio 80 D
Ro. Celtiberos merce de ſibi iũgũt 138 D
Ro. ducibus quid ſemper cauendũ 146 A
Ro. duplex tributum imperatum 116 D
Ro. equeſtris ordinis ſtipendia ſuis equis facere à ſenatu cupiunt 46 D
Ro. exercitus ſub iugis ubiq; uicti 19 C
Ro. exercitus numerus quanto ad Cannas pugnatum 116 D
Ro. in arcẽ ac Capitolium cum coniugibus ac liberis concedunt 51 C
Ro. legatio ad Æquos fœdifragos 26 D
Ro. legati ad Carthag. 103 B
Ro. legatio in Aſiã pro Idæa matre Romam ferenda 181 A
Ro. legatio ad Samnites 69 B
Ro. leg. quõ ab Annib. & Carthaginen. acceptæ 101 B
Romani ludi 7 C
Ro. milit. 6000 Maharbali ſe dedẽtes in uincula præter pactum cõiecti 111 D
Ro. naues onerariæ 6 à Carthagine nſib. captæ 188 B
Ro. pop. clamor contra xuiros 29 B
Ro. præſidiũ Verrugine oppreſſum 44 D
Ro. præſidium Luceriæ perditum 81 A
Ro. præſidiũ in Gallia bellãte An. 103 B
Ro. pugna ad Gabios 217 D
Rom. qui quadriennium non militaſſent mulctati 133 B
Ro. reſponſum legatis Camp. 69 B
Ro. ſententia de ſua libertate 14 A
Ro. uictoria cruenta 41 D. 86 B
Ro. uictoriæ 2 in Hiſpaniis 130 A
Romuli ac Remi natiuitas 1 D
Romuli & Remi certamen 2 A
Romulus quõ regni formã inſtituit Ibidẽ
Romulus ad uicinas gentes pro cõnubiis legationes mittit 2 D
Romulus Ceninenſes ſternit, & urbe eorum potitur 3 A
Romulus pop. in 30 curias diuiſit 3 C
Romulus quomodo ſublatus ex hominum conſortio 3 D
Romulus 37 annis regnauit 4 D
Romulea à Ro. direpta 91 C
Rorarii 73 B
Rufuli qui 64 B

Sabbatina tribus Ro. addita 56 B
Sabinorum & Rom. bellum per mulieres dirẽptum & amicitia facta 3 B
Sabinarum uirginum raptus 2 D
Sabini arcem Ro. capiunt 3 A
Sabinorum ueterum diſciplina 4 B
Sabinis nouum bellum cum Tarquinio geſtum 8 A
Sabinorum ſtrages & deditio 6 C
Sabinum bellum cum Ro. 22 B. 28 D
Sabinorum clades 33 A
Sacrati Samnitium milites 88 A
Sacrificia & religio noua Ro. relicto more patrio 139 A
Sagmina 8 A
Sagunti deſcriptio 101 D
Sagunt. fides Ibidem
Saguntum oppugnat Annibal 101 A
Saguntum capitur 103 A
Saguntini aurum, argentum & ſeipſos in ignem coniiciunt, ne ad Annibalem ueniant Ibidem
Saguntum receptum & antiquis cultoribus reſtitutum 157 D
Sagalaſſeni pacem à Ro. emunt 251 B
Saguntinorũ leg. ad ſenatum Ro. 176 D
Saguntini coronam auream dono in Capitolio ponunt 277 A
Saguntinorum legati Romam ueniunt, Carthaginenſes cum pecunia comprehenſos ſecum adducentes 190 B
Saliorum inſtitutio 4 C
Salpinates Ro. agrum inuadunt 51 A
Salutis ædis locatio à C. Iunio Bubulco cenſore 89 A
Samnites uicti ſub corona uenierunt 153 D
Samnium uaſtatur 79 C
Samnites à Ro. in fœdus accepti 66 D
Samnitici belli cauſa 62 D
Sãnitium contẽptus in Ro. legatos 69 B
Samnit. cum Coruino prælium 69 C
Samnitum clades & fuga 69 D. 70 C. 77 D. 79 C. 84 B. 85 C. 86 A. 88 D. 91 A. 93 A & B. 95 B. 97 D
Samnitum caſtra capta 70 B
Samnites pacem orant 71 D
Samnit. cum cos. Ro. fœdus 71 A
Samnit. cæſi & ſub iugum miſſi 70 B
Samnit. ferox reſponſum leg. Rom. datum 76 B
Samnitium oppida tria capta 76 D
Samnites deuicti dict. ſe cõmẽdant 79 A
Sam. ac Ro. pugna 79 B
Samnitium equites Ro. impedimentis intenti cæduntur Ibidem
Samnitium grauiſſima clades & ſub iugum miſſio 83 C & D
Samnites fugati Pliſtiam obſident 84 A
Sãnitibus induciæ biẽnii à Ro datæ Ibi.
Sam. cum Ro. pugna ad Lautulas 84 B
Samnit. exercitus magnificentia 88 A
Sãnitibus fœdus antiquũ redditũ 89 B
Sam. pugna cũ Q. Fab. Max. acris 91 A
Samnites ſuis finibus expulſi per Decium Murem 92 O
Samnit. deſperata audacia 95 D
Samnites capiuntur & ſub iugum mittuntur 82 D
Sam. Interamnã coloniã populãtur Ibi.
Samnitium & Ro. pugna 97 B
Sangarius fl. 251 D
Sanguinem auem roſtro lapidem cecidiſſe 270 D
Sãguinẽ manaſſe è foco per triduũ 306 C
Sanguine pluiſſe 294 D
Sardorum magna clades 128 O
Sardi uicti à Sempronio 280 C
Sariſſæ mani… 265 O
Sariſſophori milites Macedonici 235 B
Saſſula capta 66 D
Satricum captum 36 D
Satricum à Latinis exuſtum 61 B
Satricum dirutum ac incenſum 61 B
Satricanorum ad Sãnites defectio 82 D
Satricanorum defectio Ibidem
Satricanis arma adempta 83 A
Satriculæ oppug. & deditio 84 B
Saturnalium inſtitutio 35 A
Saturnalia celebrantur 111 A
Saturnia colonia 167 D
Saxum ingens uiſum uolitare 140 B

Sceleratus uicus Ro. 9 C
Sceleratus campus 71 A
Scenicorum ludorum inſtitutio Ro. primum 63 D
Scerdiletus Illyriorum rex 151 D
Schoenus & Menophilus mercatores, uiã indicant L. Æmylio cos. 301 B
Sciathum ac Peparetum urbes Philippus diruit 200 C
Scipionum ſitum 156 B
Scodra ciuitas capitur 301 C
Scodrus mons 301 B
Scopas pr. Ætolorum 153 A
Scopas Alexandrinorum dux, exercitum cogit 103 A
Scribæ uiatoresq; æditii pecuniam ærarii furati damnantur 193 C
Scultenna flu. 279 D
Scutum Ro. 63 D
Seditio Ro. propter legem Oppiam abrogandam 215 C
Seditioſi milites 204 B
Segeſtica capta 218 B
Sigoueſi in Hercyniam tranſitus 51 C
Seleucus Phocæam capit 240 D
Seleucus Antiochi fil. regnum Eumenis inuadit 241 D
Selleſia 210 C
Semimares pueri 198 A
Semonis Sangi ædes 75 D
Sempronius Blæſus quæſtor cum milite Ro. occiſus 116 A
Senatus Romanus 83 B
Seniores Ro. quomodo ſe geſſerint dum urbs à Gallis caperetur 51 D
Senatus Ro. decretum de Macedonibus uictis 307 C
Senatorum Ro. ſententiæ de pace à Carthag. petita 190 C
Senatoria loca ſecreta à populo ludis Romanis 222 A
Senat. decretum de Campanis 154 D
S.P.Q.R. collatio ad ſupplementum remigum 155 A
Senones 51 C
Senones Galli legionem Ro. ad Cluſium adoriuntur ac penitus delent 94 C
Sepinum captum ac direptum 98 C
Seppius Læſius quomodo Mediaſtuticus factus 149 B
Serg. Cor. Maluginenſis tr. mil. con. pot. 56 B. 58 C. 59 B. 61 D. 61 B
Serg. Cor. Malug. mag. eq. 65 A
Serg. Cor. cos. 18 C. 89 C
Serg. Sulpitius cos. 14 C. 124 B
Serg. Sulpitius moritur 13 D
Seruius Sulp. Camerinus cos. 50 D
Ser. Sulpitius tr. mil. con. pot. 58 B. 58 C
59 A. 61 A & D. 61 B
Ser. Sulp. Camerinus interrex 56 B
Ser. Sulp. Galba æd. cur. 163 B
Ser. Sulp. Galba pontifex 190 A
Ser. Sulp. Rufus 56 A
Seruius Romanus proditor 45 B
Seruii Tullii pueritia 8 A
Seruius Tullius quomodo ad regnum peruenerit 8 B
Seruii Tullii inſtituta 8 C
Seruii Tullii & Tarquinii Superbi cunctatio 9 B
Ser. Tull. interitus & regni anni Ibidem
Serui urbem incendere coniurantes puniuntur 41 C
Serui 25 in crucem acti 136 B
Seruorum in Hetruria coniurationes M. Acilius pr. fudit 213 C
Seruorum ſeditio circa Romam quomodo indicata atq; compreſſa, indicibus quæ præmia 208 D
Seſtus oppugnatur 240 B
Sextius tr. pl. 43 B
Sex. Antiſtius legatus 166 A
Sex. Digitius pr. in citeriore Hiſpania infeliciter pugnauit 205 B
Sex. Furius cos. 18 A
Sex. Furius Medullinus tr. mil. ij. conſulari pot. 42 B
Sex. Iulius Tullius tr. mil. 41 A
Sex. Iulius Cæſ. pr. 163 B
Sex. Iul. Cæſar leg. ad Criſpinum 164 D
Sex. Manlius 32 A
Sex. Pomp. legato Vibonenſis ager committitur tuendus 108 C
Sex. Quintilius cos. 27 D
Sex. Tarq. proditor dux Gabinorũ 10 B
Sexti Tarq. in Gabios licentia 10 C
Sexti Tarq. ſtuprũ infert Lucretię 11 A
Sex. Tarq. à Gabijs occiſus 11 C
Sex. Tempanius dec. equitibus Ro. ſuccurrit 41 C
Seruius Tullius iterum à pop. declaratur rex 9 A
Sex. Tull. pro exercitu ad dict. Sul. 65 D
Sex. Tullii fortitudo 66 B
Sibyllæ carmina 256 B
Siccitas ingens 40 A
Siculorũ de M. Marcello querelæ 153 D
Siculorum ad Senatum Romanum oratio in Marcellum Ibidem
Siciliæ dominiũ ad Ro. peruenit 166 A
Siciliæ ciuit. legatio ad Marcellũ 147 C
Sicilia 201 A
Sidicini uicti à Samnitibus 69 A
Sidicini Leſinis ſe dedunt 71 A
Signia colonia 10 D
Signia colonia iterum deducta 35 A
Sinueſſa colonia deducta 93 C
Sipyrrhicas ætolus leg. ad Ro. cos. 203 C
Smyrnæorum legatio 147 C
Solis urbs & Solis populus 148 A
Solonis leges à Ro. tranſcriptæ 27 D
Sopater & Deomenes prr. creati, publicam pecuniam reſtituunt 234 B
Sopater Acarnan. præf. præſidii Chalciden. occiditur 199 D
Sophoniſbæ uxoris Syphacis, Aſdrubalis filiæ oratio ad Maſiniſſam 188 C
Sophoniſba quomodo acceperit & hauſerit uenenum à marito miſſum 189 B
Sora capta 61 C
Soranus trãſfuga Sorã Ro. prodit Ibidẽ
Soræ ad Sãnit. defectio ac proditio Ibi.
Sora à Samnitibus recepta 89 A
Soram colonia deducta 89 C
Soſidi quæ præmia Ro. data 151 B
Sparta qualis quondam 211 B
Sparta ſine muris libera, muros habens, ſerua fuit 264 D
Sp. Caruilius cos. 97 A
Sp. Caruilii geſta 98 C
Sp. Caruilii triumphus Ibidem
Sp. Caruilii conſilium de Latinis in ſenatum Ro. legendis 115 B
Sp. Caſſius mag. eq. 14 B
Sp. Caſſius cos. 14 B. 18 B
Sp. Caſſii largitiones in populo 18 B
Sp. Caſſius damnatus 18 C
Sp. Furius cos. 18 D. 23 A
Sp. Furius tr. mil. con. pot. 60 D
Sp. Furii caſtra ab ęquis oppugnata 23 B
Sp. Furius Camill. M. fil. prætor primus ex nobilitate 63 C
Sp. Herminius cos. 33 C
Sp. Largius 13 C
Sp. Liguſtinus ſuas res geſtas enumerat 187 B
Sp. Lucretius fit cos. 11 D
Sp. Licinius tr. pl. 18 D
Sp. Lucretius pr. 176 D
Sp. Lucretio prorog. imp. ut Genuam dirutam exædificet 186 D
Sp. Melij largitiones Romæ & regni affectatio Ro. 37 B
Sp. Melii interitus 37 C
Sp. Melii domus diruta & bona publicata 37 D
Sp. Melii tr. pl. ſeditio 38 C. 43 A
Sp. Nautius cos. 28 A
Sp. Nautius Rutilius tr. mil. 47 C
Sp. Nautius cos. 84 A
Sp. Oppius collegæ Appio auxilio ferre tentat 30 C
Sp. Oppius in uinculis moritur 31 B
Sp. Papyrius 97 C

Sp.Papyrius tr.mil.con.pot. 59 B
Sp.Poſthumius coſ. 22 D
Sp.Poſthumii geſta 23 A
Sp.Poſthumius Albus tribunus militum con.pot. 39 A
Sp.Poſth.Albus legatus 39 C
Sp.Rutilius Craſſus.ij.tr.mil. 43 A
Sp.Poſth.tr.mil.con.pot. 50 A
Sp.Poſth.in Æquis geſta 50 C
Sp.Poſth.Regillus cenſor 60 B
Sp.Poſth.Albinus coſ. 260 A
Sp.Poſthumii oratio 261 A
Sp.Poſth.coſ.& cenſor 75 A.79 D
Sp.Poſthumius mag.eq. 76 B
Sp.Poſthumius Caudiũ reductus, ut ſpõſione Romanos exoluat 81 D
Sp.Seruilii coſ.conſtantia 20 C
Sp.Seruilius Priſcus cenſor 61 A
Sp.Seruilius tr.mil.con.pot. 62 B
Ser.Sulpitius Camerinus coſ. 68 C
Sp.Tarpeius 3 A
Sp.Virginius coſ. 27 D
Statellates Ligurum gens 283 C
Statius Metius 133 C
Statuam auratam primum quis in Italia poſuerit 273 B
Statellina tribus Ro.addita 56 B
Steria 204 D
Stipendium militibus de publico quando primo datum,& primum tributum indictum 45 A
Stiſſum oppugnatum 110 A
Stratagema Pontii Samnitis 80 B
Stratagema Quintii 22 B
Stratagema Tulli Hoſtilii 5 D
Stratagema Manlii 73 D
Stratagema Seruii Sulpitii 66 A
Stratagema Papyrii 97 B
Stratius medicus contra Attalũ 307 A
Subius Virius hortatur Campanos ad foedus cum Annib.feciendum 122 A
Sublicius pons à Ro.diſiectus 13 B
Sueſſa Pometia capta 10 A
Sueſſa Pometiã capta prędę datur 15 D
Sueſſa olim,nunc Aurunca 74 D
Sueſſa & Pontia colonię deductę 85 C
Sueſſetani à Lacetanis repulſi 218 C
Suffetes quid 176 C
Suffragii ferendi mos 139 C
Sulpitia ſocrus Poſthumii coſ. 260 C
Sulpitii ad orationem Minionis reſponſum 226 D
Sulpitius Galba leg. 181 A
Sutrinis oppidum redditum 55 D
Supplicationes 4 dierũ Romæ 49 C
Sutrium opp. 86 B
Sutrium ab Hetruſcis obſeſſum 86 D
Sutrium obſidione per Camil. liberatum 56 D
Sutrium ab Hetruſcis obſeſſum & deditum,receptumque eodem die per Camillum 55 D
Syphax Numidarum rex cum Romanis paciſcitur 138 C
Syphacis fuga 138 D.187 C
Syphacis literæ ad ſenatum Ro. 138 D
Syphax rex Aſdrubalis Giſgonis filiam uxorem ducit,foedusq; cum eo & Carthaginen.facit 183 D
Syphax Scipioni nunciat ne in Africam traijciat Ibidem
Syphacis Numidæ cum Maſaniſſa pugnę & uictoria 184 D.185 A
Syphax conciliare Ro. & Carthag. conatur 187 A
Syphax rurſus cum Aſdrubale Giſgon. copias iungit 187 C
Syphax equo effuſus capitur 188 C
Syphax captiuus quomodo ſe excuſat apud Scipionem 188 D
Syphax captiuus Romam miſſus, inde Albam 189 B
Syphacis mors 194 D
Syracuſæ obſidentur fruſtra 136 A
Syrac.capiũtur & diripiũtur 144 B et C
Syracuſani cum Ro.de pace tractant oratioq; 145 A

T

Talæ urbis deditio 250 D
Tabulæ duodecim 28 C
Talaſſius 2 D
Talentum 80 pondo Ro. 255 A
Tanaquil 7 B
Tanaquilis ad pop.oratio 8 B
Tarentinorum V Iuuenum ad Annibal. aduentus 132 B
Tarentũ quõ Annib.proditum 140 C
Tarenti proditi tumultus 140 D
Tarenti arx Ibidem
Tarentini obſides uirgis cęſi,de ſaxo deijciuntur 140 B & C
Tarentinorũ 13 nobiliũ cõiuratio 140 C
Tarent.ac Ro.naualis pugna 155 D
Tarenti obſidio & proditio 161 D
Tarentinis S.C.datum 163 D
Tarentinorum conſilia contra Ro. 77 A
Tarentini conantur pugnam dirimere Ro.cum Samnitibus 82 C
Tarentum captum 84 A
Tarpeiæ interitus proditricis 3 A
Tarquinius fit rex,& quomodo ſe geſſerit in regno 7 B
Tarquinii interitus 8 B
Tarq.Superb. ſumma papauerum capita decutit 10 C
Tarq.Superbi ſtructuræ Ibidem
Tarquinii nomen exoſum 11 D
Tarquinii pulſi quomodo recuperare regnum conati 12 A
Tarquiniorum bona plebi diripienda dantur 12 B
Tarq.Superb.Hetruſcos implorat 12 C
Tarq.bellum cum Rom. Ibidem
Tarquinię.Ro.agrũ inuadũt 48 B.65 C
Tarq.captos Ro. 307 immolãt 66 B
Tarq.grauiter à Ro.puniti 66 D
Tarquinien.cum Ro.induciæ 88 B
Taurini 106 C
Tectoſagi 251 B
Tectoſagum legatio ad Cn. Manlium et inſidiæ 253 A
Tectoſagũ et Troemorũ ſtrages 253 B
Teiorum legatio ad L.Æmyl. 243 B
Teleſia capta à Fabio 133 D
Telmeſſicus ſinus 241 C
Tempeſtas inſignis 109 B
Tempeſtates inſignes Romæ 140 B
Tempeſtas prodigioſa Romæ 268 A
Tempe deſcribuntur 297 B
Terentina tribus 91 B
Termeſſo pax data 251 A
Termini ſedes non mota Romæ 10 C
Terminus deus Ro.immobilis 55 B
Terra 38 dies mouit 230 C
Terræmotus ingens 111 C
Terræmotus crebri 213 B
Terror & luctus Romæ propter Annibalis aduentum 149 C
Tetradrachmæ quid 223 A
Thaumacorũ ſitus & unde dicti 204 D
Thaumacij cæſi 234 C
Theanenſiũ Canuſinorũq; deditio 84 A
Thebæ Phthiæ 262 D
Thebes campus 242 A
Thebani contra Rom.ſe Antiocho iungunt 233 A
Thebæ à Ro.receptæ 292 B
Themiſtius occiſus 134 C
Theodorus coniuratorum unus in Hieronymum torquetur,& eius fides in conſcios 131 B
Theodorus & Soſis turbas excitant in interfectores Hieronymi 133 D
Theondas Samothracum rex, pecunia corruptus 304 D
Theodotus legatus Rhod.ad Ro. 308 B
Theoxena & Archo filię Herodici Theſſalorum principis 268 B
Thermopylarum fauces occluſæ ab Ætolis 169 D
Thermopylarum deſcriptio 234 C
Theſſalorum ſeditio 283 B

Theſſaliam

Theſſaliam inuadit Antiochus 233 C
Thoas pr. Ætolorum 126 A
Thoas belli ſuaſor contra Ro. 229 B
Thraces Ro. prædam inuadunt 255 C
Thraſo familiaris Hierony. regis 231 B
Thraſo coniurationis delatus falſo, torquetur Ibidem
Thranſi fugati cæſiq; 255 C
Thurrus rex Hiſp. Ro. ſe dedit 275 C
Thuſcus uicus 14 B
Thuſci & Sabini rurſum eçdūtur 20 C D
Thuſcorum olim ingens imperium 51 C
Thuſcorum clades 53 B C
Thuſcul. auxiliátur Ro. nō uocati 25 C
Thuſcul. Ro. hoſtibus nolūt obſtare 59 D
Thuſculanorum legatio ad ſenatum pro pace & uenia 60 A
Thuſculum captum à Ro. 61 C
Thuſculani Ro. tribus omnes ſpecie reorum circumeunt 79 A
Tib. Pontificius tr. pl. 28 D
T. Sempronius Gr. mag. eq. 120 A
T. Sempr. Gracchus cos. 125 C. 137 D
T. Sempr. Graccho proreg. imp. 127 D
T. Sempr. Gracchi geſta 139 A
T. Sempr. Gracchus augur 142 B
T. Sempr. Gracchus occiditur 213 D
T. Sempr. Gracchi tr. mil. ſententia de Scip. Africano 257 D
T. Sempr. Gracchus 115 C
T. Sempr. Gracchi triumphus 279 A
T. Sempr. Gracchi ſeueritas 295 B
T. Sempronij Gracchi amicitia cum Tib. Graccho 295 B
T. Sempr. Longus cos. 221 D
T. Sēpronii Longi cum Hannone pugna 128 A
T. Sempr. Longus C. F. xuir ſacr. 119 D
T. Sēpr. & Gall. prælitū ingens 221 B
T. Sempr. Ligures diſſipauit 223 B
T. Sempr. pr. & L. Minucij legati diſceptatio 273 C
T. Semp. et L. Poſthumio pr. imp. 274 D
T. Sempr. geſta 275 B
T. Sempr. Tuditanus pr. 137 D
Tibicines ſacris præcinentes Roma abierunt, & qūo eò reducti 85 D
Ticinus fl. 32 D
Ticinus ponte iunctus à Ro. 107 C
Tifata 68 D
Timaſitheus Liparen. 50 C
Tiſo Patrenſis 228 A
Ticinij infelix pugna 48 D
Ticienſis centuria 3 C
T. Æmylius cos. 22 A & C
T. Æmylij cum Sabinis bellum 22 A
T. Æmylius menſarius 67 B
T. Æmyl. Mamercus cos. 74 B
T. Æmyl. Mamerc. ſenatui infenſus Patres criminatur, legesque tres contra eos facit 74 B
T. Apuſtius Maced. fines inuadit 200 B
T. Cæcilius tr. mil. con. pot. 36 B
T. Claudius procos. 279 D
T. Claud. Aſellus tr. mil. 167 A
T. Claud. Aſellus pr. 172 A
T. Cl. Nero pr. 181 B
T. Claudius magna tempeſtate territus bis 193 C
T. Cl. cū claſſe in Africā miſſus 193 C
T. Ebutius mag. eq. 14 C
T. Ebutius cos. Ibidem
T. Ebutius ſauciatur Ibidem
Titus fil. Tarquini Superbi 10 C
T. Flaminij munificētia in gladiat. 182 C
T. Fonteius legatus 246 C
T. Geganius cos. 17 B
T. Genutius domi inuētus mortuus 27 A
T. Herminius 13 B
T. Herminius legatus Mamiliū accidit, ipſeq; percutitur 14 D
T. Largius cos. 14 C
T. Largius dictator primus Ibidem
T. Largij ſententia de pl. ſeditione 16 B
T. Lartius cos. 15 A
T. Latinij ſomnium 17 C
T. Lucretius cos. 13 A. 14 A
T. Lucretij geſta 23 D
T. Lucretij Tricipitini triumphus 24 B
T. Manlius Torquatus cos. 151 B
T. Manlij Torquati de captiuis redimendis ſeuera ſententia 120 C
T. Manlius Torquatus ſe incommodum magiſtratus indicat, aliosq; coss. creari uult 252 B
T. Manlij L. Manlij fil. erga parentem ſeuerum, pietas 64 A
T. Manlius fit tr. mil. 64 B
T. Manlij cum Gallo ſingularis pugna, cui uicto torquē detraxit, unde ei Torquati cognomen 65 B
T. Manlius dict. 67 A. 68 C
T. Manlius Torquatus cos. 68 C. 72 B
T. Manlius Torquatus dict. 68 C
T. Manlij in Sardinia geſta, & uictoriæ de Poenis 218 C
T. Manlij ferocia 71 C
T. Mālius Torquatus T. Mālij fil. 72 D
T. Manlij Torquati de Latinis deficientibus uox Ibidem
T. Manlius Torq. Man. fil. Geminium iugulat Ibidem
T. Manlij in filium ſeueritas 73 A
T. Manlij felicitas in bellis gerēdis 73 C
T. Man. Romam rediens quomodo exceptus 74 B
T. Manlij Torq. mors 91 B
T. Menenius cos. 20 B
T. Menenius accuſatus mulctatur 20 C
T. Minucius cos. 89 A
T. Minucij mors 273 D
T. Numitius Priſcus cos. 22 A
T. Numilij pugnę contra Volſcos 22 B
T. Octacilij literæ ad ſenatum Romanum 119 D. 125 A
T. Octacilius Craſſus duumuir 126 D
T. Octacilij geſta 128 D
T. Octacilius cos. conſulatum tamen non geſſit 132 B
T. Octacil. Craſſus pr. increpatur 131 D
T. Octacilius Vticam tranſmittit ac prædatur 145 D
T. Octacilius Craſſus cos. 152 C
T. Octacilius mortuus Ibidem
T. Pedanius centurio 141 D
T. Quintius cos. 21 B. 22 C. 66 D
T. Quint. geſta ī Æquis et Volſcis 23 A
T. Quintius procos. mittitur ſubſidio caſtris Sp. Furij Ibidem
T. Quintij leuitas 21 D
T. Quintius triumuir 22 D. 56 B
T. Quintij de Præneſtinis triūph. 60 D
T. Quintius tr. mil. con. pot. 62 C
T. Quintius mag. eq. 65 D
T. Quintius cogitur eſſe princeps militum coniuratorum 71 A
T. Quintij oratio patrem perſuadens ſuis 72 B
T. Quintius Barbatus interrex 36 B
T. Quintius Capitolinus ter cos. 24 D. 33 C. 36 B. 37 B. 41 A
T. Quintij Capit fortitudo 16 D
T. Quītij Capit. ad pop. Ro. oratio 33 D
T. Quintij Capitolini adminiſtratio & uita 36 D
T. Quintius Cap. mag. eq. 57 B
T. Quintius Cap. tr. mil. c. p. 45 B. 57 B
T. Quint. Cincinnatus fit dict. 67 B
T. Quint. Cincinnatus Poenus cos. 39 A
T. Quintij Cincinnati geſta Ibidem
T. Quint. Cincin. tr. mil. conſulari poteſtate 36 A. 58 C
T. Quintius quātū ius hoſpitale fecerit, & eius cū Badio Camp. certamen 143 A
T. Quintius Criſpinus pr. 159 C
T. Quintius Criſpinus cos. 163 B
T. Quintius Criſpinus oppugnat Locros 164 A
T. Quint. Criſpinus uulneratus 164 C
T. Quintij Criſpini literæ Ro. 164 D
T. Quintij Criſpini mors 165 C
T. Quintio prorog. imp. 182 C
T. Quintius Flaminius cos. in Macedoniam 205 B

T.Quintio Paſtor indicat uiam ad hoſtes, & pugnæ cum Philippo 205 D
T.Quintij ſocalitas in Epirotas 206 B
T.Quītius cos.obſidiōe fruſtratus 106 D
T.Quintij legatio ad Achæos 207 B
T.Quintij & Nabidis pactum 210 D
T.Quintius ab oppugnatione Corinthi deſiſtit 208 B
T.Quintio prorog.imp. 209 A.212.B
T.Quintius procos.conuentum edicit, eiusq; ibi oratio 218 D
T.Quintius Argos pergit 219 B
T.Quintius populatur Lacedæm. 219 D
T.Quintij conſultatio cum ſocijs de expugnatione Lacedæmonis 210 C
T.Quintius quibus conditionibus Nabidi dat pacem 210 D
T.Quintius conuentum celebrat Corinthi, & quomodo omnes illic nationes commonuerit 212 C
T.Quintius Theſſaliam in ordinem redigit 213 A
T.Quintius triduum triumphat Ibidem
T.Quintij legati ira ī Magnetas 219 A
T.Quintius Athenienſes orat, ut legatos ad Paretolicum mittant 219 B
T.Quintij cum Diophane diſceptatio & ingenium 237 A
T.Quintius Flamininus cenſ. 248 C
T.Quintius Poenus dict. 65 A
T.Quint.Poenus tr.mil.con.pot. 40 B
T.Quintius Poenus ij.cos. 40 A.67 B
T.Quintius Poenus legatus 40 C
T.Quintius Poenus accuſatus abſoluitur 41 D
T.Quintius Poenus mag.eq. 63 B
T.Romulius cos.accuſatus dānatur 18 A
T.Serg.Fidenas tr.mil.con.pot. 41 A
T.Sicinius cos. 18 B
T.Sicinij ſeditioſa rogatio 49 D
T.Sulpitius Peticus cos. 63 D
T.Tatius rex Sabinorum 2 D
T.Tatij interitus 3 C
T.Valerius cos. 75 B
T.Veturius Caluinus cos. 75 B.79 D
T.Veturius Caudium reductus ut ſponſione Romanos exoluat 81 D
T.Veturij oratio 24 B
T.Veturius Geminus cos. 23 D
T.Veturius Volſcis bellum infert ac uincit 25 D
T.Veturius Philo Flamen Mart. 186 C
T.Vetuſius cos.contra Latinos 16 A D
T.Virginius cos. 19 D
T.Virginius Rutilius moritur 23 D
T.Virginius Coelimōtanus cos. 33 C
Toliſtobogi 251 B
Transfugas quid fecerit 201 C
Trebius Coſſanus 171 B
Trebulanis ciuitas data 89 D
Triarij 73 A
Triballi 201 B
Tribunalia Ro.ad piſcinam publicam poſita 227 A
Tribunitia comitia primum 41 B
Tribus unde dicta 8 D
Tribuni militum decem quando primum creati 31 A
Tribunorum militum, conſulari poteſtate prima origo 36 A
Tribunorum militum conſularis poteſtatis creatio 39 A
Trib.mil.quatuor infelix prœliū 40 B
Trib.mil.con.pot.octo creantur 45 C
Tribuni mil.ceſſant 61 D
Tribunorum pl.prima origo 17 A
Trib.pl.V creati 21 C
Trib.pl.malitia in aſſerenda leg. agrar. & contentio cum coss. 24 B & C
Tribunitium auxilium & prouocatio arces libertatis Ro. 30 A
Tribuni pl.primi poſt ſublatum decemuiratum 31 C
Tribunorum coniuratio pro continuanda magiſtratu 33 C
Tribuum Ro.iniquū iudicium de finibus Ardeatium & Aricinorum 34 D
Trib.pl.X creati quando 27 C
Tribuni primi con.pot.honore abeunt, menſe tertio 36 C
Tribunorum pl.lex de Candidatis 39 B
Trib.pl.plebem in Patres cōcitant 41 A
Trib.poteſtatis ſoluendæ ratio 43 A
Tribuni pl.cum Patribus contentio 41 C 44 A.45 C
Trib.pl.ſeditio 66 B & D.61 D
Tribuni pleb.C.Licinii & L.Sextii impudentia in flagitando perpetuo magiſtratu 63 B
Trientius ager unde dictus 198 B
Triumphus quibus Ro.permiſſus 199 B
Triumphatum quando primum ſit ſolius populi iuſſu 33 B
Triumphus Papyrii patris de Samnitibus 88 A
Triumphus Papyrii filii de Samnitibus 92 C
Triumphus Caruilii Ibidem
Triumphus Quintii 27 C
Triumphus Geganii de Volſcis 36 D
Triumphus Sulpitii de Gallis 66 B
Teiūphus Plautii de Priuernatib. 75 D
Triumphus Camilli de Veiis 49 C
Triumphus eiuſdem de Gallis 54 A
Triumphus Coruini de Volſcis 68 C
Triumphus Popilii de Gallis 67 D
Triumphus Lucretii 24 B
Triumphus Poſthumii Tuberti 39 D
Triumphus Coſſi 18 B
Triumphus Petilii 66 B
Triumphus Poſthumii & Minutii 49 A
Triumphus Fabii de Samnitibus 95 B C
Triumphus Æmylii Mamerci de Veientibus ac Fidenatibus 38 B
Triumuiri bini ad conquiſitionem ingenuorum creati 139 D
Triūuiri epulones primū creati 214 C
Triumuiri menſarii 226 A
Trogilorum portus 244 A
Troilum captum 470 ditiſs.pro pecunia dimiſſis 98 C
Trophonii antrum 308 C
Trocmi 211 B
Turdetani ſub corona uenditi, & ciuitas eorum deleta 137 D
Tulli Hoſtilii oratio 6 A
Tulli cum Sabinis bellum 6 B
Tulli Hoſtilii interitus & an.regni 6 C
Tulliæ malicia 9 A
Tullia domo profugit 11 C
Tuneta Scipio occupat 188 A
Turdetani Hiſpanorum omnium maxime imbelles 218 A
Turni cum Latino & Ænea bellum 1 B
Turn.Herdonius à Tarq.oppreſſus 9 D
Tyberis inundatio 132 D.193 C
Tyberis uno anno xij inundauit 263 C
Tyberis inſula quomodo facta 12 B
Tyberinus Capeti fil.Tyberi nomen dedit 1 D
Tyburtes Romanis portas claudunt, unde eis indictum bellum 64 D
Tybur.Ro.inſtructi aggrediuntur 65 B
Tyburtes uicti agro mulctantur 66 D
Tyrrhenſes conſtanter in Ro. amicitia perſtant 234 A

V

Vacci prata 75 C
Valerii Coruini monomachia 68 A
Valerii Coruini elogium 69 C
Valerius Antias notatur 237 D
Val.Flaccus uir fortis 141 D
Vettius Meſſius Volſcus uir fortis 39 D
Vettones cæſi 227 D
Veientes uicti pro pace ad Romulum mittunt 3 D
Veien.& Hetruſci à Ser.Tull.uicti 8 D
Veientum & Hetruſcorum bellum cum Ro.inter ſe diſcordibus 19 A
Veientib.inducię 40 an.datę à Ro. 20 C
Veientes fuſi fugatiq; 38 D

Veii

Veii obſidentur 45 B
Veientes regem ſibi creant, tædio annui magiſtratus 45 C
Veiorum ignominiæ in Ro. 46 A
Veientes aggeres & uineas admota urbi incendunt 11 C
Veientum cædes 48 A
Veiorum oppugnatio & deletio 49 B
Veientium libera corpora ſub corona uendita 49 C
Veientani agri diuiſio Ro. facta 51 A
Veius ſenex uates, Veiorum excidium prædicit 43 B
Veientanus publicanus remp. Romanam fraudauit 139 C
Velatiæ opp. 190 C
Velites Romani Ibidem
Velitræ capiuntur 16 D
Velitras coloni miſſi 16 D
Velitræ expugnatæ 66 D
Veliterni agrum Ro. incurſant, Thuſculumque impugnant 61 D
Veliternorum traductio, & poena Ro. data 74 D
Veneficiorum quando primum quæſtio orta Ro. 75 B
Veneri Erycinæ ædem uouit Q. Fabius Maximus 101 B
Veneris Eric. ædis dedicatio 116 D
Veneti gens 1 B
Venuſinorum beneficia in Rom. milites clade Cannen. ſuperſtites 119 C
Venuſinis coloni adſcripti 204 A
Vercellius ſecuri percuſſus 128 D
Vergiū caſtrū et Vergeſtani capti 218 C
Vermina Syphacis fil. 193 A
Verminæ exercitus cæſus Ibidem
Vermina cū leg. Ro. paciſcitur 198 A
Verona urbs 51 D
Verrugo recepta 44 B
Ver ſacrum quomodo Ro. pop. conſuerit, & quomodo uotum 112 B, 112 A
Verulanis ſuæ leg. redditæ 88 D
Veſcelia, Holo ciuit. captæ 117 C
Veſtalis inſtitutio 4 C
Veſtalis flagro cæſa, propter ignem Veſtæ extinctum 171 B
Veſtia Oppia Atellana 154 C
Veſtini cæſi, oppida eorū direpta 77 C
Veſtina urbs proditione capta 84 D
Veſtinorum cum Ro. fœdus 90 A
Veturia mater Coriolani 18 A
Veturia Romæ obſeſſæ pacem à filio impetrat Ibidem
Vfentina tribus 84 A
Via Numentana 31 A
Vibius Pelignus præf. cohortis Pelignorum 141 A
Vibius Virius diſſuadet Capuæ deditionem 150 C
Vibius Virius cum 27 ſenatoribus uenenum hauſit 150 D
Vibonem colonia ducta 230 C
Victoriæ ædes ex ære mulctaticio ſtructa 95 D
Victoriam auream pondo 320 Hiero. & magnam frumenti uim donat Romanis 116 D
Villius Annibalem tentat, unde in ſuſpitionem Antiocho uenit 216 C
Vindicius & Vindicta 12 C
Vicumniarum oppugnatio & cædes deditiorum per Annibalem 109 C
Virginia à patre occiſa eripitur à ſtupro 30 C
Virginia Auli filia 93 D
Virum ex muliere factum 131 A
Virtutis ædis dedicatio 181 B
Vitellii Aquiliiq; fratres quomodo à Superbo corrupti 11 A
Vitelliana colonia capta 50 D
Vitruuius Vaccus 75 D
Vitruuii Vacci interitus, & bonorū eius conſecratio Ibidem
Vmbrorum defectio & bellum, eorumq; cædes & deditio 88 B
Vmbriæ ſpecus expugnatio 89 D
Volæ captæ & receptæ 43 B
Volcarum gens 104 C
Voltiani quid legatis Rom. reſponſi dederint 103 D
Volero Pub. ſeditioſus tr. pl. creat 21 A
Volones ſtrenue pugnant pro libertate, qua eos Gracchus donauit 133 A
Volonum epulas Beneuenti, T. Sempr. Gracchus pingi fecit in æde Libertatis Romæ 133 A
Volones qui ſegnius pugnarāt puniti Ib.
Volonum exercitus ab ſignis deceſſit 143 B
Volones deſertores conquiſiti, ad exercitum reducuntur 141 D
Volſcorum pax cum Ro. facta 15 A
Volſci nouum bellum contra Romanos parant 15 A & C
Volſcorum & Æquorū prælium 18 B
Volſcorum fuga & cædes 15 D. 16 C. 17 A. 18 B. 20 D. 21 C. 24 A. 44 D. 45 A. 47 C. 57 C
Volſci & Æqui à Latinis cæſi 20 D
Volſci ſub iugum miſſi à Ro. occiduntur poſtea à Thuſculanis 36 D
Volſci & Æqui pacē impetrant 49 D
Volſci ſe dedunt 16 B
Volſci fugam ſimulant 59 D
Volſci cæſi & capti à Camillo Ibidem
Volſci agrum Ro. populantur, & Rom. caſtra inuadunt 59 D
Volſcorum ager excinditur à Ro. 61 A
Volſcorum fuga deditioq; 68 B
Volſinienſes Ro. agrum inuadunt 51 A
Volſinien. cum Ro. induciæ 51 B. 96 D
Volſinien. ager peruaſtatur 96 C
Volſinien. caſtella capta 88 B
Volumnia uxor Coriolani 197 D
Vrbs an. 363 capta uaſtataq; & reædificata 55 B
Vrbis captiuitas quando 86 D
Vſcana opp. captum 195 C. 294 B
Vtica 40 dies à Scipione fruſtra obſidetur 186 A
Vulgi natura 134 C
Vulturnū, quæ nunc Capua, captū 41 B

X

Xenophanes Philippi Maced. leg. 117 B
Xyniæ direptæ 106 B
Xychus 276 A

Z

Zama 191 C
Zacynthus inſula 152 D. 237 B
Zelaſium promuntorium 143 C
Zeno Magnes ad T. Quintium 119 A
Zeuſis præf. Lydiæ & Antipater fratris Antiochi filius, legati ad Ro. 245 D
Zeuſidis oratio 246 A
Zoilus gener Hieronis 131 A
Zeuſippus 213 C

FINIS

ELENCHVS REGVM DICTATORVM, COSS. TRIBVN. MILITVM QVI

conſulari fuerint poteſtate, Prætorum, Cenſorum, & Pontificum Max. qui prima Decade continentur.

REGES ROMANI

Romulus 3 D
Numa Pompilius 4 B
Tullus Hoſtilius 4 D
Aucus Martius 6 B
Tarquinius Priſcus 7 B
Seruius Tullius 8 B
L. Tarquinius Superbus 9 C

DICTATORES

T. Largius primus dictator, Sp. Caſſius magiſter equitum 14 C
A. Poſthumius dictator, Titus Ebutius magiſter equitum Ibidem
M. Valerius Voleſi dict. 14 D
L. Quintius Cincinnatus dictator, L. Tarquinius magiſter equitum 17 A
L. Quintius Cincinnatus dict. C. Seruilius Hala, magiſter equitum 37 C
Mamercus Æmylius dictator, L. Quintius Cincinatus magiſter equitum 37 D
A. Seruilius Priſcus, uel Structus dictator, Poſthumius Ebutius Helua magiſter equitum 38 D
Mamercus Æmylius iterũ dictator. A. Poſthumius Tubertus mag. eq. Ibidẽ
A. Poſthumius Tubertus dict. L. Iulius mag. equitum 39 C
Mamercus Æmylius dictator, A. Cornelius magiſter equitum 40 B
Q. Seruilius Priſcus dictator, eius filius ſeu Hala magiſter equitum 41 D
P. Cornelius dictator, C. Seruilius Hala magiſter equitum 44 C
M. Furius Camillus dictator, P. Cornelius Scipio magiſter equitum 48 D
M. Furius Camillus dictator iterum, L. Valerius magiſter equitum 51 A
M. Furius Camillus dictator III, C. Seruilius Hala magiſter equitum 55 C
A. Cornelius Coſſus dictator, T. Quĩtius Capitolinus magiſter equitum 57 B
T. Quintius Cincinnatus dic. A. Sempronius Atratinus magiſter equitum 60 C
M. Furius Camillus IIII dictator, L. Æmylius magiſter equitum 61 C
P. Manlius dictator, C. Licinius de plebe magiſter equitum Ibidem
M. Furius Camillus dictat. V, T. Quintius Poenus magiſter equitum 63 B
L. Manlius imperioſus dictator claui figendi, L. Pinarius magiſter equitum 64 A
Ap. Claudius dictator 64 C
T. Quintius Poenus dictator, Serg. Cornelius Maluginenſis mag. equitum 65 A
Qu. Seruilius Hala dictator, T. Quintius magiſter equitum 65 B
C. Sulpitius dictator, M. Valerius mag. equitum 65 C
C. Martius Rutilius primus dictator de plebe, C. Plautius de plebe mag. eq. 67 C
C. Iulius dictator, L. Æmylius magiſter equitum 67 B
M. Fabius dictator, Q. Seruilius mag. equitum 67 C
L. Furius Camillus dictator, P. Cornelius Scipio magiſter equitum Ibidem
T. Manlius Torquatus dictator, A. Cornelius Coſſus magiſter equitum 68 B
L. Furius Camillus II dicta. Cn. Mãlius Capitolinus magiſter equitum Ibidem
P. Valerius Publicola dictat. feriarum, Q. Fabius Ambuſtus mag. equitum Ibidem
M. Valerius Coruinus dictat. L. Æmylius Mamercus magiſter equitum 71 A
L. Papyrius Craſſus dictator, L. Papyrius Curſor magiſter equitum 74 B
P. Philo dictator, Iunius Brutus mag. equitum 74 B
C. Cl. Regillẽſis dict. C. Claudius Hortator mag. equitum uitio creati 74 D
L. Æmylius Mamercus dictator comitiorum cauſa, Q. Publius Phila magiſter equitum 75 A
P. Cornelius Rufinus dictat. M. Antonius magiſter equitum uitio creati Ibidem
M. Papyrius Craſſus dict. P. Valerius Publicola magiſter equitum Ibidem
Cn. Quintilius dictator claui figendi, L. Valerius magiſter equitum 75 C
M. Claudius Marcellus uitio creatus dict. Sp. Poſthumius mag. equitum 76 B
L. Papyrius Curſor dictator, Q. Fabius Maximus Rutilianus mag. equitum 77 D
A. Cornelius Aruina dictat. M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum 79 B
Q. Fabius Ambuſtus dicta. P. Ælius Pætus magiſter equitum uitio creati 81 A
M. Æmylius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum Ibidem
L. Æmylius dictat. L. Fuluius magiſter equitum 84 A
Qu. Fabius dictator, Q. Cæretanus moritur in prælio, magiſter equitum ſuffectus Fabius Ibidem
C. Menenius dictator quæſtionibus exercendis, M. Follius magiſter equitum 85 A
C. Petilius dictator M. Follius magiſter equitum 85 C
L. Papyrius Curſor III dictator, C. Iunius Bubulcus magiſter equitum 87 C
P. Cornelius Scipio dictator, P. Decius Mus magiſter equitum 89 A
C. Iunius Bubulcus dictator, M. Titinius magiſter equitum 89 D
M. Valerius Maximus dictator, M. Æmylius Paulus magiſter equitum 90 A

CONSVLES

L. Iunius Brutus 11 C
L. Tarquinius Collatinus abrogatus
P. Valerius ſubrogatus 12 A
Sp. Lucretius Bruta ſuff. 12 D
M. Horatius Puluillus Lucretio ſuffectus 12 D
P. Valerius iterum 13 A
T. Lucretius 13 A
P. Lucretius
P. Val. Publicola III 14 A
M. Valerius
P. Poſthumius 14 B
P. Valerius IIII
T. Lucretius iterum 14 B
Agrippa Menenius
P. Poſthumius 14 B
Opiter Virginius
Sp. Caſſius 14 C
Poſthumius Cominius
T. Largius 14 C
Ser. Sulpitius
M. Manlius Tullus 16 C
T. Ebutius
C. Vetuſius 14 C
Q. Cloelius
T. Largius 15 A
A. Sempronius
M. Minutius 15 A
A. Poſthumius
T. Virginius 15 A
Ap. Claudius
P. Seruilius 15 A
A. Virginius
T. Vetuſius 16 A
Sp. Caſſius
Poſthumius Cominius 17 A
T. Geganius
P. Minutius 17 B
M. Minutius
A. Sempronius 17 B
Sp. Nautius
Sex. Furius 18 A
T. Sicinius
C. Aquilius 18 A
Sp. Caſſius
Proculus Virginius 18 A
Sergius

Sergius Cornelius
Q.Fabius 18 A
L.Æmylius
Cæſo Fabius 18 A
M.Fabius Cæſonis frater
L.Valerius 18 A
Q.Fabius
C.Tullius 18 D
Cæſo Fabius
Sp.Furius 18 D
M.Fabius
Cn.Manlius 18 D
Cæſo Fabius
T.Virginius 19 D
L.Æmylius
C.Seruilius 20 A
C.Horatius
T.Menenius 20 B
A.Virginius
Sp.Seruilius 20 B
C.Nautius
P.Valerius 20 C
L.Furius
C.Manlius 20 D
L.Æmylius
Opiter Virginius 20 D
L.Pinarius
P.Furius 21 A
Ap.Claudius Appij filius
T.Quintius 21 B
L.Valerius
T.Æmylius 22 A
T.Numitius priſcus
A.Virginius 22 A
P.Quintius
Q.Seruilius 22 B
T.Æmylius
Q.Fabius 22 C
Q.Seruilius
Sp.Poſthumius 22 D
Q.Fabius
T.Quintius 22 D
Poſthumius Albus
Sp.Furius, ſiue Fuſius 23 A
L.Ebutius
P.Seruilius 23 C
L.Lucretius Tricipitinus
T.Veturius Geminus 23 D
P.Volumnius
Ser.Sulpitius 24 D
C.Claudius Appij filius
P.Valerius Publicola 25 A
L.Quintius Cincinnatus conſul ſuffectus 25 D
Q.Fabius
L.Cornelius 26 B
L.Minutius
L.Nautius 26 D
Q.Minutius
M.Horatius Puluillus 27 C
M.Valerius
Sp.Virginius 27 D
T.Romulius
C.Veturius 27 D
Sp.Tarpeius
A.Æternius 27 D
P.Curiatius
Sex.Quintilius 27 D
C.Menenius
P.Sextius Capitolinus 28 A
Ap.Claudius
T.Genutius 28 A
L.Valerius
M.Horatius 30 C
Sp.Herminius
T.Virginius Cælimontanus 33 C
M.Geganius Macerinus
C.Iulius 33 C
T.Quĩt.Capitolinus I I I I
Agrippa Furius 33 C
M.Genutius
P.Curiatius 35 A
L.Papyrius Mugillanus
L.Sempr.Atratinus 36 B
M.Geganius Macerinus iterum
T.Quint.Capitolinus V 36 B
M.Fabius Vibulanus
Poſthumius Ebutius Cornicen 37 A
C.Furius Pacilus
M.Papyrius Craſſus 37 A
Proculus Geganius Macerinus
L.Menenius Lanatus 37 A
T.Quintius Capitolinus
Agrippa Menenius La. 37 B
M.Geganius Macrinus I I I
L.Sergius Fidenas 38 A
M.Cornelius Maluginenſis
L.Papyrius Craſſus 38 C
C.Iulius iterum
L.Virginius 38 C
C.Iulius I I I
Virginius iterum 38 D
M.Manlius
Q.Sulpitius 38 D
T.Quintius L.filius Cincinnatus
Cn.Iulius Mento 39 B
L.Papyrius Craſſus
L.Iulius 40 A
L.Sergius Fidenas iterum
Hoſtius Lucretius Tricipitinus 40 A
A.Cornelius Coſſus
T.Quĩtius Poenus iterũ 40 A
C.Seruilius Hala
L.Papyrius Mugillanus 40 A
C.uel A.Sempronius Atratinus
Q.Fabius Vibulanus 41 A
Cn.Fabius Vibulanus
T.Quintius Capitolinus Capitolini filius 42 A
A.Cornelius Coſſus
L.Furius Medullinus 43 C
Q.Fabius Ambuſtus
C.Furius Pacilus 43 D
M.Papyrius Atratinus
C.Nautius Rutilius 43 D
M.Æmylius
C.uel P.Valer.Potitus 43 D
Cn.Cornelius Coſſus
L.Furius Medullinus 44 A
L.Lucretius Flauus
Sergius Sulpitius Camerinus 50 D
L.Valerius Potitus
M.Manlius 51 A
L.Sextius primus de plebe
L.Æmylius Mamercus 63 C
L.Genutius
Q.Seruilius 63 D
T.Sulpitius Peticus
C.Licinius Stolo 63 D
C.Genutius
L.Æmylius iterum 64 A
Q.Seruilius Hala
L.Genutius 64 A
L.Sulpitius
C.Licinius Caluus 64 D
C.Petilius Balbus
M.Fabius Ambuſtus 65 B
M.Popilius Lenas
C.Manlius 65 C
C.Fabius
C.Plautius 65 C
C.Martius
Cn.Manlius 66 B
M.Fabius Ambuſtus iterum
M.Popilius Lenas iterũ 62 C
C.Sulpitius Peticus
M.Valerius Publicola 66 D
M.Fabius Ambuſtus I I I
T.Quintius, uel, ut quidam annales uolunt, M.Popilius I I I 66 D
C.Sulpitius I I I I
M.Valerius Publicola iterum 66 D
P.Valerius Publicola
C.Martius Rutilius è plebe 67 B
C.Sulpitius Petiens
T.Quintius Poenus uel Cæſo 67 B
M.Popilius Lenas I I I è plebe
L.Cornelius Scipio 67 C
L.Furius Camillus
Ap.Claudius Craſſus 67 D
M.Valerius Coruinus
M.Popilius Lenas I I I I è plebe 68 B
T.Manlius Torquatus
C.Plautius 68 B
M.Valerius Coruinus I I
C.Petilius 68 C
M.Fabius Dorſuo
C.Sulpitius Camerinus 68 C
C.Martius Rutilius I I I
T.Manl.Torquatus I I 68 C
M.Valerius Coruinu I I I
A.Cornelius Coſſus 68 D
C.Martius Rutilius
Q.Seruilius 71 A
C.Plautius I I
L.Æmylius Mamercus 71 D
T.Manlius Torquatus I I I
P.Decius Mus 72 B
T.Æmylius Mamercus
Q.Publius Philo 74 B
L.Furius Camillus
C.Menius 74 C
C.Sulpitius Longus
P.Ælius Pætus 74 D
L.Papyrius Craſſus
Cæſo Duelius 75 A
M.Valerius Coruinus I I I I
M.Attilius Regulus 75 A
T.Veturius
Sp.Poſthumius 75 A
L.Cornelius iterum
Cn.Domitius 75 B
M.Claudius Marcellus
T.Valerius 75 B
L.Papyrius Craſſus iterum
L.Plautius Venox 75 C
L.Æmylius Mamercus
Cn.Plautius 75 D
P.Plautius Proculus
P.Cornelius Scapula 76 A
L.Cornelius Lentulus
Qu.Publius Philo iterum 76 A
C.Petilius
L.Papyrius Mugillanus uel Curſor 76 C
L.Furius Camillus iterum
Iunius Brutus Scæua 77 B

C.Sulpitius
Q. Æmylius, uel A. Æmylius 79 A
Q.Fabius
L.Fuluius 79 B
T.Veturius Caluinus
Sp.Poſthumius 79 D
Q.Publius Philo
L.Papyrius Curſor 81 B
L.Papyrius Curſor III, aut Mugillanus
Q.Aulius Caretanus 82 D
M.Follius Flaccina,uel L.Flaccus
L.Plautius Venox 83 D
C.Iunius Bubulcus
Q.Æmylius Barbula 84 A
Sp.Nautius
M.Popilius 84 A
M.Petilius
C.Sulpitius 84 C
L.Papyrius Curſor V
C.Iunius Bubulcus iterũ 85 C
M.Valerius
P.Decius 85 C
C.Iunius Bubulcus iterum
Q.Æmylius Barbula iterum 85 D
Q.Fabius iterum
C.Martius Rut.iterum 86 B
Q.Fabius III
P.Decius 88 A
Ap.Claudius
L.Volumnius 88 C
P.Cornelius Aruina
Q.Martius Tremulus 88 C
L.Poſthumius
T.Minutius 89 A
P.Sulpitius
P.Sempronius 89 A
L.Genutius
Ser.Cornelius 89 C
M.Liuius Denter
C.Æmylius 89 D
M.Valerius Max.
Q.Apuleius Panſa 90 C
L.Fuluius Pætus
T.Manlius Torquatus Suffectus M.Vale-rius 91 B
L.Cornelius Scipio
Cn.Fuluius 91 C
Q.Fabius Maximus IIII
P.Decius Mus 91 D
L.Volumnius
Ap.Claudius 92 B
Q.Fabius Maximus V
P.Decius Mus 93 D
L.Poſthumius Megellus

M.Attilius Regulus 95 C
L.Papyrius Curſor
Sp.Caruilius 96 D
Q.Fabius Gurges Maximi filius
Iunius Brutus Scæua 98 D

TRIBVNI Militum conſulari poteſtate.

A.Sempronius Atratinus
L.Attilius
T.Cæcilius 36 B
L.Quintius Cincinnati filius
Mamercus Æmylius
L.Iulius 37 D
M.Fabius Vibulanus
M.Folius
L.Sergius Fidenas 39 A
L.Pinarius Mamercus
L.Furius Medullinus
Sp.Poſthumius Albus 39 A
T.Quintius Poenus ex conſulatu
C.Furius
M.Poſthumius
A.Cornelius Coſſus 40 B
A.Sempronius Atratinus
L.Quintius Cincinnatus
L.Furius Medullinus
L.Horatius Barbatus 40 D
Cl.Craſſus
Sp Nautius Rutilius
T.Sergius Fidenas
Sex.Iulius Tullus 41 A
L.Manlius Capitolinus
Q.Antonius Merenda
L.Papyrius Mugillanus 42 A
L.Quintius Cincinnatus III
Sex.Furius Medullinus iterũ
M.Manlius
A.Sẽpronius Atratinus 42 B
Agrippa Menenius Lanatus
P.Lucretius Tricipitinus
Sp.Nautius 42 C
L.Sergius Fidenas
M.Papyrius Mugillanus
C.Seruilius Priſci filius 42 C
Agrippa Menenius Lanatus
L.Seruilius Structus
P.Lucretius Tricip. 42 D
Sp.Rutilius Craſſus
A.Sempronius Atratinus III
M.Papyrius Mugillanus iterum
Spurius Nautius Rutilius iterum 43 A

P.Cornelius Coſſus
C.Valerius Potitus
Quintius Cincinnatus
M.Fabius Vibulanus 43 B
Cn.Cornelius Coſſus
L.Valerius Potitus
Q.Fabius Vibulanus iterum
M.Poſib.Regillenſis 43 B
C.Iulius Tullus
Cn.Cornelius Coſſus
C.Seruilius Hala 44 B
L.Furius Medullinus
C.Valerius Potitus
Cn.Fabius Vibulanus
C.Seruilius Hala 44 C
P.Cornelius Coſſus
Cn.Cornelius Coſſus
C.Fabius Ambuſtus
L.Valerius Potitus 44 D
T.Quintius Capitolinus
Q.Quintius Cincinnatus
C.Iulius Tullus iterum
A.Manilius
L.Furius Medullinus III
M.Æmylius Mamercus 45 B
C.Valerius Potitus III
M.Sergius Fidenas
P.Cornelius Maluginenſis
Cn.Cornelius Coſſus
C.Fabius Ambuſtus
Sp.Nautius iterum 45 B
M.Æmylius Mamercus iterum
L.Valerius Potitus III
Ap.Claudius Craſſus
M.Quintilius Varus
M.Iulius Tullus
M.Poſthumius
M.Furius Camillus
M.Poſthumius Albinus iterum omnes 45 C
C.Seruilius Hala III
Q.Seruilius
P.Virginius
Q.Sulpitius
A.Manilius iterum
M.Sergius iterum 46 D
L.Valerius Potitus IIII
M.Furius Camillus iterum
M.Æmylius Mamercus III
C.Cornelius Coſſus iterum
C.Fabius Ambuſtus
L.Iulius Tullus 47 B
P.Licinius Caluus ex plebe
P.Manlius
P.Titinius
L.Furius Medullinus
P.Melius

L.Popilius Volſco 47 D
M.Veturius Patricius
V PLEBEI
L.Titinius
P.Menenius
Racilius
Cn.Genutius
L.Attilius 47 D
PATRICII omnes
L.Valerius Potitus
M.Valerius Maximus
M.Furius Camillus III
L.Furius Medullinus III
Q.Seruilius Fidenas iterum
Q.Sulpitius Camerinus iterum 48 A
PATRICII
L.Iulius Tullus
P.Furius Medullinus IIII
L.Sergius Fidenas
A.Poſthumius Regillenſis
P.Cornelius Maluginenſis
A.Manilius 48 B
PLEBEI
P.Licinius iterum
L.Titinius
P.Menenius
Cn.Genutius
L.Attilius
P.Licinius Filius Licinij pro patre 48 D
PATRICII
P.Cornelius Coſſus
P.Cornelius Scipio
M.Valerius Maximus iterum
C.Fabius Ambuſtus iterum
L.Furius Medullinus V
Q.Seruilius III 49 D
PATRICII
M.Furius Camillus IIII
L.Furius Medullinus VI
C.Æmylius
L.Valerius Publicola
Sp.Poſthumius
P.Cornelius iterum 50 A
PATRICII
L.Lucretius Flauus
Ser.Sulpitius
M.Æmylius
L.Furius Medullinus VII
Agrippa Furius
C.Æmylius iterum 51 B
PATRICII
Fabij tres
P.Sulpitius Longus
Q.Seruilius IIII
P.Seruilius Maluginenſis 51 A

PATRICII
A.Valerius Publicola iterum
L.Virginius
P.Cornelius
A.Manilius
L.Æmylius
L.Paſthumius 55 C

PATRICII
T.Quintius Cincinnatus
Q.Seruilius Fidenas V
Iulius Tullus
L.Aquilius Coruus
L.Lucretius Tricipitinus
Ser.Sulpitius Rufus 56 A

PATRICII
L.Papyrius
Cn.Sergius
L.Æmylius iterum
L.Licinius
M.Menenius
L.Val.publicola III 56 B

PATRICII
M.Furius Camillus IIII
Sergius Cornelius Malugi-nenſis
Q.Seruilius Fidenas VI
L.Quintius Cincinnatus
L.Horatius Puluillus
P.Valerius 56 B

PATRICII
A.Manilius
P.Cornelius
T.Quintius Capitolinus iterũ
L.Quintius Capitolinus ite-rum
L.Papyrius Curſor 57 B

PATRICII
Serg.Cornelius II
P.Valerius Potitus iterum
M.Furius Camillus V
Ser.Sulpitius Rufus iterum

C.Papyrius Craſſus
T.Quintius Cincin.II 58 C

PATRICII
L.Valerius IIII
A.Manilius III
Ser.Sulpitius III
L.Lucretius
L.Æmylius III
M.Trebonius 59 A

PATRICII
Sp.Papyrius
L.Papyrius
Serg.Corn.Malug.IIII
Q.Seruilius IIII
C.Sulpitius IIII
L.Æmylius IIII

PATRICII
M.Furius Camillus VII
A.Paſthumius Regillenſis
L.Paſthumius Regillenſis
L.Furius
L.Lucretius
M.Fabius Ambuſtus 46 B

PATRICII
L.Valerius V
P.Valerius III
C.Sergius III
Licinius Menenius II
P.Papyrius
Sergius Cornelius 60 B

PATRICII
P.Manilius
C.Manilius
L.Iulius

PLEBEI
C.Sextilius
M.Albinus
L.Antiſtius 60 D

PATRICII
Sp.Furius
Q.Seruilius II

Licinius Menenius
P.Cloelius
M.Horatius
L.Geganius 60 D

PATRICII
L.Æmylius
P.Valerius IIII
C.Veturius
Seruius Sulpitius
L.Quintius Cincinnatus
C.Quintius Cincinnatus 61 A

PATRICII
L.Furius
A.Manilius
Sergius Sulpitius
Sergius Cornelius
A.Valerius
C.Valerius 61 D

PATRICII
Q.Seruilius
C.Veturius
A.Cornelius
M.Cornelius
Q.Quintius
M.Fabius 61 D

PATRICII
T.Quintius
Ser.Cornelius
Ser.Sulpitius
Sp.Seruilius
L.Papyrius
L.Veturius 61 B

PATRICII
A.Cornelius iterum
M.Cornelius iterum
M.Geganius
P.Manlius
L.Veturius
P.Valerius VI 63 B

PRÆTORES
Sp.Furius Marci filius 63 C

P.Valerius Publicola 67 B
L.Pinarius 68 A
T.Æmylius 71 D
Q.Publius Philo primus è plebe 75 A
L.Papyrius 75 B
M.Valerius 88 A
P.Sempronius 93 B
Ap.Claudius 93 D
M.Attilius 98 B
Lucius Papyrius Curſor Iu-nior 98 D

CENSORES
L.Papyrius Mugillanus
L.Sempr.Atratinus 36 B
C.Furius Pacilus
M.Geganius Macerinus 38 D
C.Sulpitius Camerinus
Sp.Paſthumius Regil. 60 B
Sp.Seruilius Priſcus
Q.Cloelius Siculus 61 A
Manlius Nænius
C.Martius Rutilius 67 C
P.Philo
Sp.Poſthumius 75 B
Ap.Claudius
C.Plautius 85 D
C.Iunius Bubulcus
M.Valerius Maximus 89 D
Q.Fabius
P.Decius 89 C
P.Sempronius Sophus
P.Sulpitius Auerria 91 B
P.Cornelius Aruina
M.Martius Rutilius 98 D

PONTIFICES
Q.Furius 51 C
A.Cornelius 59 C
M.Fabius 52 D
Cornelius Barbatus 89 C

SYLLABVS DICTATORVM, CONSVLVM,

PRÆTORVM, CENSORVM, ET PONTIFICVM MAX.

qui tertia continentur Decade.

DICTATORES
Prodictator primus Q. Fabi-us Max. M.Minutius Rufus magiſter equitum 112 B
L.Veturius Philo comitiorum cauſa dictator, M.Pōponius Matho mag.eq. 116 B
M.Iunius dictator, T.Sempronius mag.equitum 120 A
M.Fabius Buteo dictator ſine magiſtro equitum 125 B
C.Claudius Centa dictator, Q.Fuluius Flaccus magiſter equitum 139 B
Q.Fuluius Flaccus dictator, P.Licinius Craſſus magi-ſter equitum 159 C
L.Manlius Torquatus dicta-tor; C.Seruilius magiſter e-quitum 165 C
M.Liuius dictator, Q.Cæci-lius mag.equitum 171 A
Q.Cęcilius Metellus dictator, L.Veturius Philo magiſter equitum 181 B
P.Sulpitius dictator, M.Ser-uilius mag.equitum 191 B
Cn.Seruilius Geminus dicta-tor, P.Ælius Pætus magi-ſter equitum 193 C

CONSVLES
P.Cornelius Scipio
T.Sempronius Lōgus 101 D
Cn.Seruilius
C.Flaminius 109 C
Flaminio defuncto ad Thraſi-menum ſuffectus eſt
M.Attilius Regulus 115 D
C.Terentius Varro
L.Æmylius 116 C
L.Poſthumius III
T.Sempr.Gracchus 125 C
Poſthumio ſufficitur
M.Marcellus 127 A

M.Marcello ſufficitur, quia uitio creatus fuerat
Q.Fabius Max. I I I 127 A
Q.Fabius Maximus I I I I
M.Marcellus I I I 131 D
Q.Fabius Fabij filius
T.Sempronius iterum 137 D
Q.Fuluius Flaccus
Ap.Claudius Pulcher 139 B
Cn.Fuluius Centimalus
P.Sulpitius Seruilius 147 D
M.Claud.Marcellus I I I I
M.Valerius Leuinus 132 C
Q.Fabius Maximus V
Q.Ful.Flaccus I I I 159 C
M.Claudius Marcellus V
T.Quintius Criſpinus 163 B
C.Claudius Nero
M.Liuius 166 A
L.Veturius
Q.Cæcilius 163 B
P.Cornelius Scipio
P.Licinius Craſſus 176 C
M.Cornelius Cethegus
P.Sempr.Tuditanus 181 B
Cn.Seruilius Cæpio
Cn.Seruilius Geminus 181 B
M.Seruilius Geminus 186 C
T.Claudius Nero 191 B
Cn.Cornelius Lentulus

P.Ælius Pætus 193 C

PRÆTORES

L.Manlius 163 B
C.Attilius 204 C
M.Pomponius 112 A
M.Æmylius 111 B
C.Terentius Varro 113 B
M.Pomponius Matho
M.Furius Philus
M.Claudius Marcellus
L.Poſthumius Albinus 116 C
M.Valerius Leuinus
Ap.Claudius Pulcher
Q.Fuluius Flaccus
Q.Mutius Scæuola 125 C
Q.Fuluius Flaccus
T.Octacilius iterum
Q.Fabius cõſulis Fabij filius
P.Cornelius Lentulus 131 D
M.Attilius
P.Sempronius Tuditanus
Cn.Fuluius Centimalus
M.Æmylius Lepidus 137 C
Cn.Fuluius Flaccus
Cl.Nero
M.Iunius Syllanus
P.Cornelius Sulla 139 B
L.Cornelius Lentulus
Cornelius Cethegus
C.Sulpitius
C.Calpurnius Piſo 147 D
P.Manlius Volſo
L.Manlius Acidinus
C.Lectorius
L.Cintius Alimentius 152 C
L.Vetorius Philo
T.Quintius Criſpinus
C.Hoſtilius Tubulus
C.Aurunculeius 159 C
P.Licinius Craſſus Diues
P.Licinius Varus
Sex.Iulius Cæſar
Q.Claud.Flaminius 163 BC
L.Portius Licinius
C.Manlius
A.Hoſtilius Cato
C.Hoſtilius Cato 165 D
C.Seruilius
M.Cæcilius
T.Claudius Aſellus
Q.Manlius Thurinus 171 A
Sp.Lucretius
Cn.Octauius
Cn.Seruilius Cæpio
L.Æmylius Pappus 176 D
T.Claudius Nero
M.Martius Ralla
L.Scribonius Libo
M.Pomponius Matho 181 B
P.Cornelius Lentulus
P.Quintilius Varus
P.Ælius Pætus
P.Villius Tappulus 186 C
M.Sextius Sabinus
Cn.Tremellius Flaccus
C.Liuius Salinator
C.Aurelius Cotta 191 A
M.Iunius Poenus
M.Valerius Falco
M.Fabius Buteo
P.Ælius Tubero 193 C

CENSORES

L.Æmylius
C.Flaminius 115 A
P.Furius Philus
M.Attilius 137 C
L.Veturius Philo
P.Licinius Craſſus 159 D
M.Cornelius Cethegus
P.Sempr.Tuditanus 160 D
L.Veturius
P.Licinius 165 D
M.Liuius
C.Claudius Nero 186 B

PONTIFICES MAXIMI

L.Cornelius Lentulus 111 B
M.Cornelius Cethegus 139 B
P.Licinius Craſſus 149 D

SYLLABVS PRAETORVM, CONSVLVM, CENSORVM, PONTIFICVMQVE MAX.

qui quarta continentur Decade.

PRÆTORES

Q.Minutius Rufus
L.Furius Purpurio
Q.Fuluius Gillo
Cn.Sergius Plancus 197 A
L.Quintius Flaminius
L.Valerius Flaccus
L.Villius Tappulus
C.Bebius Pamphilus 204 A
L.Cornelius Merula
M.Claudius Marcellus
M.Portius Cato
C.Heluius 205 B

VI primum creati

L.Manlius Volſo
Cn.Sempronius Tuditanus
M.Sergius Sillus
M.Heluius
M.Minutius Rufus
L.Acilius 209 A
Q.Fabius Buteo
T.Sempronius Longus
Q.Minutius Thermus
M.Acilius Glabrio
L.Apuſtius Fullo
C.Lælius 212 A
C.Fabritius Luſcinus
C.Atinius Labeo
C.Manlius Volſo
Ap.Claudius Nero
P.Manlius Nobilior
C.Flaminius, uel P.Portius Lecca 214 C
P.Cornelius Scipio
Cn.Cornelius Merenda
Cn.Cornelius Blaſius
Cn.Domitius Ænobarbus
Sex.Digitius
T.Iuuentius Talua 218 D
L.Cornelius Scipio
M.Fuluius Nobilior
C.Scribonius
M.Valerius Meſſala
L.Portius Licinius
C.Flaminius 213 A
L.Scribonius Libo
M.Fuluius Centimalus
A.Attilius Seranus
M.Bebius Pamphilus
L.Valerius Tappus
Q.Salonius Sarra 225 D
L.Æmylius Paulus
M.Æmylius Lepidus
M.Iunius Brutus
A.Cornelius Mammula
C.Liuius
L.Oppius 227 D
M.Tuccius
L.Aurunculeius
Cn.Fuluius
L.Æmylius
P.Iunius
C.Atinius Labeo 239 A
Q.Fabius Labeo
Q.Fabius Pictor
M.Sempronius Tuditanus
Sp.Poſthumius Albinus
L.Plautius Hypſeus
L.Bebius Diues 246 D
Q.Martius Philippus
M.Claudius Marcellus
C.Stertinius
C.Catinius
P.Claudius Pulcher
L.Manlius Acidinus 254 C
Ap.Claudius Pulcher
Ser.Sulpitius Galba
Q.Terentius Culeo
L.Terentius Maſſaliota
Q.Fuluius Flaccus
M.Furius Craſſipes 255 D
T.Mænius
P.Cornelius Sulla
C.Calpurnius Piſo
M.Licinius Lucullus
C.Aurelius Scaurus
L.Quintius Criſpinus 259 D
L.Cornelius Cethegus

A.Poſthumius Albinus
C.Afranius Stellio
C.Atilius Seranus
L.Poſthumius Tempſanus
M.Claudius Marcellus 161 B
C.Decimius Flauus
P.Sempronius Longus
P.Cornelius Cethegus
Q.Næuius Matho
C.Sempronius Bleſus
C.Terentius Varro 264 A
C.Valerius flamen dialis
Sp.Poſthumius Albinus
P.Cornelius Siſenna
L.Puppius
L.Iulius
Cn.Sicinius 267 D
Q.Fuluius Flaccus
M.Valerius Leuinus
P.Manlius iterum
M.Ogulnius Gallus
L.Cæcilius Dentrix
C.Terentius Iſtra 270 D
Q.Fabius Maximus
Q.Fabius Buteo
T.Claudius Nero
Q.Petilius Spurinus

M.Pinarius Poſca
L.Duronius 274 D
T.Sempronius Gracchus
L.Poſthumius Albinus
P.Cornelius Mamercus
T.Minutius Melliculus
C.Claudius ſuffectus
A.Hoſtilius Mancinus
C.Mænius 273 A
C.Cornelius Scipio
L.Valerius Leuinus
Q.Mutius Scæuola
P.Mutius Scæuola 274 D
M.Titinius
T.Claudius Nero
T.Fonteius Capito 276 D

CONSVLES

P.Sulpitius Galba
C.Aurelius Cotta 197 A
L.Cornelius Lentulus
P.Villius Tappulus 204 B
Sex.Ælius Pætus
T.Quintius Flaminius 205 B
Cn.Cornelius Cethegus
Q.Minutius Rufus 209 A
L.Furius Purpuria
M.Claud.Marcellus 212 A

L.Valerius Flaccus
M.Portius Cato 214 C
P.Cornelius Scipio Africanus iterum
T.Sempronius Longus 221 D
L.Cornelius Merula
Q.Minutius Thermus 223 A
L.Quintius
Cn.Domitius Ænobar. 225 D
P.Corn.Scipio Naſica
M.Acilius Glabrio 227 D
L.Cornelius Scipio
C.Lælius 238 D
M.Fuluius Nobilior
Cn.Manlius 246 B
M.Valerius Meſſala
C.Liuius Salinator 254 B
M.Æmylius Lepidus
C.Flaminius 255 D
Sp.Poſthumius Albinus
Q.Martius Philippus 259 D
Ap.Claudius Pulcher
M.Sempr.Tuditanus 262 B
P.Claudius Pulcher
L.Porcius Licinius 264 B
M.Claudius Marcellus
Q.Fabius Labeo 266 A

Cn.Bebius Pamphilus
L.Æmylius Paulus 267 D
P.Cornelius Lentulus
M.Bebius Pamphilus 270 D
A.Poſth.Albinus Luſcus
C.Calpurnius Piſo 273 B
Piſoni defuncto ſuffectus eſt
Q.Fuluius Flaccus 273 B
Q.Fuluius Flaccus
L.Manlius Acidinus 274 D
M.Iunius Brutus
A.Manlius Volſo 276 D

CENSORES

P.Cornelius Scipio Africanus
P.Ælius Pætus 205 A
Sex.Ælius Pætus
C.Cornelius Cethegus 222 A
T.Quintius Flaminius
M.Claud.Marcellus 253 C
M.Portius Cato
L.Valerius Flaccus 265 D
M.Æmylius Lepidus
M.Fuluius Nobilior 275 A

PONTIFICES

M.Sempr.Tuditanus 266 B
C.Seruilius 274 D
M.Æmylius Lepidus 275 A

SYLLABVS CONSVLVM, PRAETORVMQVE QVI QVINTÆ DECADIS QUINQUE LIBRIS CONTINENTUR.

CONSVLES

C.Claudius Pulcher
T.Sempr.Gracchus 279 A
Cn.Corn.Scipio Hiſpalus
Q.Petilius Spurinus 280 A
M.Val.Leuinus ſuffectus
Q.Mutius Scæuola
M.Æmylius Lepidus 280 C
Sp.Poſthumius
P.Mutius Scæuola
L.Poſthumius Albinus
M.Popilius Lænas 282 C
C.Popilius Lænas
P.Ælius Ligus 283 D
P.Licinius Craſſus
C.Caſſius Longinus 286 C
A.Hoſtilius Mancinus
C.Atilius Seranus 293 D
Q.Marcius Philippus
Q.Seruilius Cepio 294 C
L.Aemylius Paulus
C.Licinius Craſſus 299 A
Q.Aelius Pætus

M.Iunius Poenus 306 C
M.Claudius Marcellus
C.Sulpitius Gallus 312 D

PRAETORES

P.Aemylius Tubero iterum
C.Quintius Flamininus
C.Numiſius
C.Mummius
Cn.Cornelius Scipio
C.Valerius Leuinus 279 A
M.Popilius Lænas
P.Licinius Craſſus
M.Cornelius Scipio
L.Papyrius Maſo
M.Aburius
L.Aquilius Gallus 280 A
M.Atilius
Cn.Seruilius Cepio
P.Furius Philus
L.Claudius
L.Cornelius Scipio 281 A
Cn.Fabius Buteo
M.Matienus

C.Cicereius
M.Furius Craſſipes iterum
A.Atilius Seranus iterum
C.Cluuius Saxula iterũ 282 C
C.Licinius Craſſus
M.Iunius Poenus
Sp.Lucretius
Sp.Cluuius
Cn.Sicinius
C.Memmius iterum 283 D
C.Sulpitius Galba
L.Furius Philus
L.Canuleius Diues
C.Lucretius Gallus
C.Caninius Rebilus
L.Iunius Annalis 286 C
L.Hortenſius
Q.Manius
M.Recius 293 C
M.Claudius Marcellus
C.Decimius
M.Sulpitius Gallus
C.Marcius Figulus

Serg.Cornelius Lentulus
P.Fonteius Capito 294 C
Cn.Bæbius Pamphilus
L.Anicius Gallus
Cn.Octauius
P.Fonteius Balbus
M.Ebutius Helua
C.Papyrius Carbo 299 A
Q.Caſſius
M.Iuuentius Talua
Tib.Claudius Nero
Cn.Fuluius
C.Licinius Nerua
A.Manlius Torquatus 306 C
L.Iulius
L.Apuleius Saturninus
A.Licinius Nerua
P.Rutilius Caluus
P.Quintilius Varus
M.Fonteius 311 D

FINIS

SERIES CHARTARVM

a b c d e A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z &
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR
1 2 3 4 α β γ *Omnes ſunt quaterniones, præter* e PP 4 & γ *terniones*

VENETIIS APVD HÆREDES LVCÆANTONII IVNTÆ
FLORENTINI ANNO DOMINI M D XLI.
MENSE IANVARIO.

Ad usu Bni Rdi Jesi